PROCEEDING BOOK

SELÇUK 9. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

KONYA
15 - 17 ARALIK 2023

ISBN: 978-625-6830-65-3

SELCUK 9TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
DECEMBER 15 - 17, 2023
KONYA

CONFERENCE ORGANIZING BOARD
Head Of Conference: *Prof. Dr. Başak Hanedan*
Head of Organizing Board: *Dr Gültekin Gürçay*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Ali Bilgili*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Naile Bilgili*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Dwi SULISWORO*
Organizing Committee Member: *Prof. Dr. Həcər Hüseynova*
Organizing Committee Member: *Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti*
Organizing Committee Member: *Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi*
Organizing Committee Member: *Assoc. Prof. Ivaylo Staykov*
Organizing Committee Member: *Dr. Öğr. Üyesi Naci Büyükkaracığan*
Organizing Committee Member: *Dr. Öğr. Üyesi Mehdi Meskini Heydarlou*
Organizing Committee Member: *Aynurə Əliyeva*
Organizing Committee Member: *Amaneh Manafidizaji*

All rights of this book belong to Academy Conferences Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsibleboth ethically and juridically.
Academy Global–2022 ©

Issued: 28.12.2023
ISBN: 978-625-6830-65-3

CONFERENCE ID

SELCUK 9TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

DECEMBER 15 - 17, 2023
KONYA

ORGANIIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey –Malaysia. United Arab Emirates - Israel- Spain – Japan- Nigeria- Poland - India - Italy- Ghana- UK- Iran- Egypt- China- Kazakhstan- Indonesia- Lebanon- Bangladesh - Philippines- West Africa- Cameroon- Pakistan- Nepal - Thailand- Cratia- Hungary- Portugal- Morocco- Bulgaria- Belarus- Australia- Georgia- Maldives. Ukrine – Germany – Greece – Russia – Tajikistan - Iraq- Lithuania- Algeria- Azerbayjan- Sweden – France

PRESENTATION

Oral presentation

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

186 Papers From Turkey And 220 Papers From Other Counteries have been presented in the conference
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan

Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia

Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə - Azerbaijan

Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan

Prof. Dr. Ali BİLGİLİ - Turkiye

Prof. Dr. Naile BİLGİLİ - Turkiye

Prof. Dr. Başak HANEDAN - Turkiye

Prof. Dr. Asım KART - Turkiye

Dr. Öğretim Üyesi Büşra YARANOĞLU - Turkiye

Dr. Öğretim Üyesi İsmail Hakkı TEKINER - Turkiye

Doç. Dr. Şeyma ÇALIŞKAN ÇAVDAR - Turkiye

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia

Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Abdulsemet AYDIN – Turkiye

Doç. Dr. Nurhan AYDIN - Turkiye

Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Turkiye

Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria

Prof. Dr. Ali BILGILI - Turkiye

Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Seher DİRİCAN - Turkiye

Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania

Doç. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran

Dr. Gültekin GÜRÇAY - Turkiye

Dr. Ahmet GÜMÜŞ - Turkiye

Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA - Azerbaijan

Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan

Dr. Dody HARTANTO - Indonesia

Dr. Cihandar HASANHANOĞLU – Turkiye

Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran

Prof. Dr. Həcər Hüseynova - Azerbaijan

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan

Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan

Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan

Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria

Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR - Turkiye

Doç. Dr. Tüba KARAHİSAR - Turkiye

Doç Dr. Mehmet KAYA – Turkiye

Doç. Dr., İradə Kərimova - Azerbaijan

Prof. Dr. Emine KOCA – Turkiye

Prof. Dr. Fatma KOÇ - Turkiye

Doç. Dr. F. Gül KOÇSOY - Turkiye

Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU - Turkiye

Doç Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ - Turkiye

Sonali MALHOTRA - India

Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan

Prof. Muntazir MEHDI - Pakistan

Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Yaprak I. OZDEMIR - Turkiye

Assist. Prof. K. R. PADMA – India

Doç. Dr. Sevinc Sadıqova - Azerbaijan

Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Turkiye

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan

Doç. Dr. Işık SEZEN - Turkiye

Doç. Dr. Könül Səmədova - Azerbaijan

DR. Bhumika SHARMA - India

Prof. Dr. Sibel SİLİCİ - Turkiye

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan

Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia

Assoc. prof. Ivaylo STAYKOV, Bulgaria

Doç. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER - Turkiye

Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE - Turkiye

Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia

Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam

Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia

Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ - Turkiye

Prof. Dr. Raihan YUSOPH -Philippines

Prof. Dr. Akbar VALADBIGI - Iran

Dr. Yang ZİTONG – China

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya

Join Zoom Meeting
https://us02web.zoom.us/j/88193707664?pwd=MEZBL3M0SlArNWVsMjV0YUJkR3lIQT09

Meeting ID: 881 9370 7664
Passcode: 123456

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan katılımcı, moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. **Ör. 5-Ahmet Ahmetoglu**
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- Sunumlar kaydedilmekte ve muhafaza edilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	**Assist. Prof. Dr. İbrahim Halil GÜZEL**	1	LİBERAL DÜNYA DÜZENİNDE BATILI GÜÇLERİN İNSAN HAKLARI KARNESİ: TEORİK BİR DEĞERLENDİRME	Doktor Öğretim Üyesi, Seda Gözde Tokatlı
		2	DETENTION OF THE MIGRANTS AND ROLES OF SOCIAL WORKERS IN DETENTION CENTERS	Dr, Ezgi ARSLAN ÖZDEMİR
		3	Monumental Tree Potential of Two Brother Plane Trees in Boğazköy (Karacabey, Bursa)	Ali İmamoğlu
		4	Land Use and Human Pressures in Kocaçay Basin Flooded Forests	Ali İmamoğlu
		5	TÜRKİYE'DE CİNSİYET FAKTÖRÜNÜN KADINLARIN YAŞAMLARI ÜZERİNE YANSIMALARI	Dr., Murat SARI
		6	MAPPING ACADEMIC RESEARCH ON WOMEN'S POVERTY: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS USING VOSVIEWER	Doç.Dr., İsmail DÖNMEZ Öğr. Gör. Dr. Kenan ÖZMEN
		7	EVALUATION OF THE CHERRY HARVEST FESTIVAL IN GAZIANTEP IN THE CONTEXT OF RURAL DEVELOPMENT	Doktora Öğrencisi Feray TOPCU Doç. Dr. Nadire KARADEMİR
		8	ANALYSIS OF THE GOLDSMİTHRY SECTOR IN KAHRAMANMARAŞ ON THE AXIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Doç. Dr. Nadire KARADEMİR Doktora Öğrencisi Feray TOPCU
		9	SOCIAL POLICIES IN HIGH-SCALE PLANS: SOCIAL POLICIES IN THE FIRST AND SECOND FIVE-YEAR DEVELOPMENT PLANS	Assist. Prof. Dr. İbrahim Halil GÜZEL
		10	HUMAN RIGHTS IN INTERNATIONAL REGULATIONS	Assist. Prof. Dr. İbrahim Halil GÜZEL

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	**Asst. Prof. Nurkan YILMAZ**	1	Examination of Jumping Performances of Sedentary Boys Receiving Basketball Training	Asst. Prof. Nurkan YILMAZ
		2	Examining the Effect of Pre-Adolescent Training on Balance Skills	Asst. Prof. Nurkan YILMAZ
		3	Dopingle Mücadeleye Yönelik Eğitim Faaliyetlerinin İncelenmesi	Dr. Faik Orhun TAPŞIN Dr. Öğr. Üyesi Nur KOÇ DOĞAN
		4	COMPARISON OF SPORTS MANAGEMENT STRUCTURE: THE EXAMPLE OF TURKEY-AUSTRIA	Yunus İNAN Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ Doç. Dr. Yalın AYGÜN
		5	COMPARISON OF SPORTS MANAGEMENT STRUCTURE: THE EXAMPLE OF TURKEY- SWEDEN	Yunus İNAN Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ Doç. Dr. Yalın AYGÜN
		6	COMPARISON OF THE SPORTS MANAGEMENT STRUCTURE OF TURKEY AND THE SPORTS MANAGEMENT STRUCTURE OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA	Mehmet YAYLACI Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ Doç. Dr. Yalın AYGÜN
		7	COMPARISON OF SPORTS MANAGEMENT STRUCTURE: THE EXAMPLE OF TURKEY- RUSSİA	Mehmet YAYLACI Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ Doç. Dr. Yalın AYGÜN

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	**Doç. Dr. Cihan Kürkçü**	1	A SCENARIO-BASED SOLUTION APPROACH FOR A STOCHASTIC CAPACITATED LOT SIZING PROBLEM WITH LIMITED INVENTORY	Asst. Prof. Duygu TAŞ KÜTEN
		2	MANN-KENDALL VE YENİLİKÇİ ŞEN TREND ANALİZİ İLE METEOROLOJİK KURAKLIK ANALİZİ	E. Dilek TAYLAN Tahsin BAYKAL Özlem TERZİ
		3	Yb-Bazlı Yarı Heusler Alaşımının Yapısal, Elektronik, Mekanik ve Fonon Spektrum Özelliklerinin Teorik Olarak İncelenmesi	Doç. Dr. Cihan Kürkçü Doç. Dr. Abdullah Candan
		4	TAM HEUSLER Li 2 MgSb BİLEŞİĞİNİN TEMEL FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE İLK PRENSİPLER ÇALIŞMASI	Doç. Dr. Abdullah Candan Doç. Dr. Cihan Kürkçü
		5	MOBİLYA VE LEVHA İŞLETMELERİNİN ÜRETİM SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİNDE BİR YÖNTEM OLARAK SÜRDÜRÜLEBİLİR DEĞER AKIŞI HARİTALAMA (sür-DAH)	Dr. Öğr. Üyesi, Ahmet Bora KIRKLIKÇI
		6	A Novel Flexible Electrochemical Sensor for Escherichia Coli Pathogen Detection	M.Sc., Orkun ZIYLAN Dr., Mustafa ERKARTAL Prof. Dr., Unal SEN Assoc. Prof., Aytekin UZUNOGLU

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	**Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ**	1		
		2	İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ SÖZEL PROBLEM ÇÖZÜM ÖĞRETİMİ İLE İLİGİLİ YAKLAŞIMLARI	Kübra Pak VARLI Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ
		3	İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ SÖZEL PROBLEM ÖĞRETİM ZORLUĞU SEBEPLERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	Kübra Pak VARLI Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ
		4	ÖĞRETMEN ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME TUTUMLARI VE MEDYA OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	Prof. Dr. Sabri SİDEKLİ Arş. Gör. Dr. Sedat ALTINTAŞ
		5	SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KİTAP OKUMA ALIŞKANLIĞINA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ	Prof. Dr. Sabri SİDEKLİ Arş. Gör. Dr. Sedat ALTINTAŞ
		6	EXAMINING THE VIEWS OF ELL AND ELT PREP STUDENTS REGARDING HOW EXTRAMURAL ACTIVITIES AFFECT LANGUAGE AND SELF-REGULATION DEVELOPMENT	Yüksek Lisans Öğrencisi, Rahşan KARABULUT
		7	CHALLENGES AND BENEFITS OF THE FLIPPED LEARNING MODEL IN EFL: The Case of Turkish EFL Learners	Ayşenur YILDIRIM EROĞLU Sevim INAL
		8	Exploring the Sense of Self-Efficacy of Turkish Pre-Service EFL Teachers	Emel Nur Er Sevim İnal
		9	A REVIEW ON THE COMPLIANCE OF ARTICLES PUBLISHED IN THE FIELD OF SPEAKING TRAINING WITH ACADEMIC TEXT WRITING PRINCIPLES	Ayşe KANAT Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ
		10	A REVIEW ON TRENDS OF ARTICLES PUBLISHED IN THE FIELD OF SPEAKING TRAININ	Ayşe KANAT Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	**Prof. Dr. Mehmet Gökhan GENEL**	1	MİLLİYETÇİLİK BAĞLAMINDA GÜZ SANCISI FİLMİNİN ANALİZİ	Öğretim Görevlisi Eylem Dana Usta
		2	CRAVING FOR ENJOYMENT: A CONCISE REVIEW OF SOCIAL MEDIA FOOD PHOTO SHARING BEHAVIOR AND A CONCEPTUAL MODEL	Assoc.Prof.Dr. Fatih ŞAHİN
		3	EDGE OF CUSTOMER EXPERIENCE: QUALITATIVE RESEARCH ON VIRGIN GALACTIC'S SPACE TOURISTS	Assoc.Prof.Dr. Fatih ŞAHİN
		4	A STUDY ON THE TYPES OF ACCOUNTS FOLLOWED BY SOCIAL MEDIA USERS	Dr. Öğr. Üyesi Feryat ALKAN
		5	CONFUSION OF THE CONCEPTS OF DATA, INFORMATION AND INFORMATION AND ITS REFLECTIONS IN NEW MEDIA	Prof. Dr. Mehmet Gökhan GENEL Alev Derya KARAKAYA
		6	RELIABILITY OF NEWS IN NEW MEDIA PLATFORMS	Prof. Dr. Mehmet Gökhan GENEL Alev Derya KARAKAYA
			KENT PARKLARININ LOKASYONU VE MEKAN KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİSİ: KIRŞEHİR TABİAT PARKI VE MASAL PARK ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME	Arş. Gör., Albeniz Tuğçe EZME GÜRLEK Lisans Öğrencisi, Ayşe BİÇER
			IMPACTS OF THE COVID-19 PANDEMIC FOR URBAN WISHES IN SMALL ANATOLIAN CITIES: THE CASE OF KIRŞEHIR, TURKEY	Albeniz Tuğçe EZME GÜRLEK
		7	DOĞAL AFETE MARUZ KALAN BİREYLERİN YENİ İLETİŞİM MECRALARINI KULLANIMI VE AFET BİLGİSİ DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	Süleyman ATEŞ Doç. Dr. Mustafa İNCE
		8	KULLANICILARIN SOSYAL MEDYADA MOTİVASYON ARAYIŞLARI ÜZERİNE BİR ANALİZ	Doç. Dr. Mustafa İNCE

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 6	**Prof. Dr. Umut KARABULUT**	1	PERSONALITY TRAITS OF SULTAN ALP ARSLAN AS AN EXAMPLE OF A CHARISMATIC RULER	Assoc. Prof. Dr Mehmet Ali KAPAR
		2	KARAMAN AND KARAMANOGULLARI ACCORDING TO ŞEHABEDDÎN B. FAZLULLAH AL-ÖMERÎ'S MASÂLIQ AL-EBSAR FÎ MEMÂLIQ AL-EMSÂR	Assoc. Prof. Dr Mehmet Ali KAPAR
		3	TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK KÖY YAPILANMASI ve 442 SAYILI KÖY KANUNU	Kadir PETEK
		4	KADIN BAKIŞINDAN REJİM DEĞİŞİKLİĞİ: RESSAM NACİYE NEYYAL'İN HATIRALARINDA MEŞRUTİYETİN İLANI VE GÜNLÜK HAYATTA YANSIMALARI	Doç. Dr. Sezen Karabulut
		5	SENİHA SAMİ (Moralı) ve HATIRALARI	Doç. Dr. Sezen Karabulut
		6	MÜTTEFİKLERİN BOZULAN PLANLARI VE TÜRKİYE'DE YENİ DÜZEN, MUDANYA KONFERANSI GÜNLERİNDE AMERİKAN BASINI VE TÜRK-YUNAN MESELESİ	Prof. Dr. Umut KARABULUT

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 7	**Doç. Dr. Nurten KIMTER**	1	ANALYSIS OF THE VALUES PSYCHOLOGY IN THE CONTEXT OF THE "ÖMÜR DEDİĞİN" PROGRAM	Büşra ARSLANBEY Doç. Dr. Nurten KIMTER
		2	SAĞLIK HİZMETLERİNDE MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK	Yüksek Lisans Öğrencisi, Abdüssamet CİNGÖZ
		3	KUR'AN'DA SABIR VE TEVEKKÜL	FATMA ÖZDİL
		4	A STUDY ON ETHICAL VALUES PROPENSITY AMONG UNIVERSITY STUDENTS	Serdar YILMAZ DOÇ. DR. Nurten KIMTER
		5	KUR'AN KURSU ÖĞRENCİLERİNİN KAYGI DÜZEYLERİ VE KİŞİLİK YAPILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ	Muhammed Celal ŞAHİN

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 8	**Doç. Dr. Yakup ASLAN**	1	BIST SİGORTA ENDEKSİ İLE SİGORTA PRİMLERİ ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ	Dr. Öğr. Üyesi, M. Hadin ÖNER
		2	ACCOUNTING OF BIOLOGICAL ASSETS WITHIN THE SCOPE OF THE STANDARD FOR AGRICULTURAL ACTIVITIES (TAS 41)	Doç. Dr., Servet SAY
		3	PROFESSIONAL SKEPTICISM IN ACCOUNTING AUDITING	Doç. Dr. Yakup ASLAN
		4	CARBON ACCOUNTING IN A SUSTAINABILITY PERSPECTIVE	Doç. Dr. Yakup ASLAN
		5	MERSİN İLİNDE ÇİFTÇİLERİN RİSK TOLERANSI VE FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI	Ziraat Mühendisi, Şirin HAYRAN Prof. Dr. Şinasi AKDEMİR

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 9	**Assist. Prof. Dr. İCésar Garza**	1	HARNESSING THE POWER OF HUMAN INGENUITY: EXPLORING THE NATURAL MOVEMENT OF THE MIND IN PROBLEM SOLVING	Raghavi Janaswamy, Saraswathi K. Vasudev
		2	STREAMLINING THE PRODUCTION OF SCREEN-RECORDED VIDEOS: IMPLEMENTING AN E-CONTENT PRODUCING ALGORITHM	Shahad Hederman Lucy Nagoor,
		3	HARNESSING THE POWER OF ONTOLOGIES FOR SMART LEARNING IN MUSIC EDUCATION: A ROBUST FRAMEWORK FOR KNOWLEDGE ORGANIZATION AND APPLICATION	Prof. Dr. Kevin Caputo Annalina Koidl,
		4	EMPOWERING AUTONOMOUS AGENTS WITH CONSTRUCTIVIST LEARNING: A BOTTOM-UP SEQUENTIAL LEARNING ALGORITHM AND TOOLKIT	Assist. Prof. Dr Na Xiao
		5	HARNESSING THE POWER OF DEEP LEARNING FOR AUTOMATED PRODUCT IDENTIFICATION ON ASSEMBLY LINES	Dr. Paulina Pietrzyk-Kowalec
		6	EMPOWERING INDUSTRY 4.0 WITH DEEP LEARNING: ENHANCING ASSEMBLY LINE EFFICIENCY THROUGH AI-POWERED PRODUCT IDENTIFICATION	Danielle Folajimi Yetunde Shackley,
		7	ANALYZING THE PRIVATE MONETARY RETURNS OF HUMANITIES AND EDUCATION DEGREES IN OSUN STATE, NIGERIA	Dr. Azizeh Chalak, Firouzeh Baktash
		8	UNVEILING THE IMPACT OF E-LEARNING TOOLS ON STUDENT LEARNING: AN EXPLORATORY STUDY OF DIVERSE TECHNOLOGICAL APPLICATIONS	Delgadillo Josiel Johnson Mutigwe
		9	DYSLEXIA AND ANXIETY: A QUANTITATIVE INVESTIGATION OF THEIR INTERPLAY IN THE HIGHER EDUCATION SETTING	Charles Kinyua,
		10	DEMYSTIFYING THE ANXIETY EXPERIENCE OF DYSLEXIC COLLEGE STUDENTS: A QUANTITATIVE ANALYSIS	Yasmeen Allen Bassas, Sandra Riddell Kuebler,

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 10	**Dr. Taige Wang**	1	CULTIVATING GRATITUDE FOR STRONGER RELATIONSHIPS: UNDERSTANDING THE ROLE OF PERCEIVED SUPERIORITY	Behzad Mohammadi Zirkuhi
		2	EMOTIONAL INTELLIGENCE: A CRITICAL COMPONENT FOR CIVIC ENGAGEMENT AND SCIENTIFIC DISCOVERY	Sara Moeini Avandi, Abbas Moradi Sam,
		3	UNDERSTANDING CHINESE CONSUMERS IN EUROPE: A CROSS-CULTURAL EXAMINATION OF DECISION-MAKING PROCESSES	Assoc. Prof. Dr. Ricardo Mestre
		4	NURTURING EFFECTIVE COMMUNICATION IN HEARING FAMILIES WITH DEAF CHILDREN: A COMPREHENSIVE GUIDE TO STRATEGIES AND RESOURCES	Shin'ichi Arakawa, Lecture. Dr. Tetsuya Takine, Dr. Masayuki Murata
		5	OVERCOMING CHALLENGES, UNLEASHING POTENTIAL: EMPOWERING CHILDREN WITH LEARNING DIFFICULTIE	I. Isenhardt Nariman O. Kandil, Ehab K. Abou-Elkheir,
		6	NAVIGATING THE DYNAMICS OF CONFORMITY IN HEALTHCARE: FOSTERING INDEPENDENT THINKING AND CRITICAL JUDGMENT	Prof. Dr. Hiroki Yoshikai,
		7	THE ROLE OF EYEWITNESS ACCOUNTS IN FIRE AND EXPLOSION INVESTIGATIONS: NAVIGATING THE CHALLENGES OF MEMORY AND PERCEPTION	D. Kreutzer, S. Müller-Abdelrazeq,
		8	HUMAN-AI COLLABORATION: EXPLORING THE FACTORS INFLUENCING EMPLOYEE DECISION-MAKING IN AN AI-DRIVEN ENVIRONMENT	Han-Mei Zhou, Rongxin Chen,
		9	THE EVOLVING LANDSCAPE OF WORK: HOW AI IS TRANSFORMING EMPLOYEE DECISION-MAKING AND THE NEED FOR ADAPTIVE SKILLS	Dr. Taige Wang
		10	INVISIBLE STRUGGLES: UNVEILING THE PSYCHOLOGICAL TOLL OF COVID-19 ON NON-HEALTHCARE MIGRANT WORKERS IN SAUDI ARABIA'S CONSTRUCTION INDUSTRY	Amr M. Kotb Aneta Oblouková, Eva Vítková

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 11	**Prof. Dr. Rishabh Garg**	1	LEVERAGING ACCELERATION DATA FOR ACCURATE MOTION ESTIMATION IN VISUAL SLAM	Pauliasi Tony Fakahau Gert Van Schalkwyk,
		2	ENGAGING ONLINE ENGLISH WORD MEMORY: EXPLORING THE IMPACT OF A DIGITAL WORD WALL	Laura A. Jones Frederick Wedzerai Nyakudya
		3	UNVEILING GENDERED PERCEPTIONS: EXPLORING TIGER METAPHORS IN CHINESE CULTURE THROUGH A CORPUS-BASED APPROACH	Chris Cloete Tori R. Dodla,
		4	IMPROVING COVID-19 ICU PROGNOSIS: UTILIZING A FINETUNED LANGUAGE MODEL ON CLINICAL NOTES	Dr. Anwar Kashgari
		5	IMPROVING COVID-19 ICU PROGNOSIS: UTILIZING A FINETUNED LANGUAGE MODEL ON CLINICAL NOTES	Evisa Mitrou, Nicholas Tsitsianis, Supriya Zhang Lei Shinde,
		6	LEVERAGING NAIVE BAYES FOR SENTIMENT ANALYSIS: IDENTIFYING FAKE HEALTH NEWS	Assoc. Prod. Dr. Tingting Xu, Dr. Zhenyu Yan,
		7	BEYOND UNIFORM CONVERGENCE: EXPLORING LEARNABLE PROBLEMS WITH DIVERSE DISTRIBUTIONS	Jun Brooks Roger He,
		8	LEVERAGING BERT FOR SENTIMENT ANALYSIS IN FINANCIAL SOCIAL MEDIA	Dr. Andreas Ahrens, Ojaras Assis. Prof. Dr. Purvinis Jelena Zāščerinska
		9	1SOCIAL MEDIA AS A MULTILINGUAL PLAYGROUND: CROSS-CORPUS NATIVE LANGUAGE IDENTIFICATION WITH 'REDDIT'	Prof. Dr. Rishabh Garg

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 12	**Dr. Daniella Kucsma**	1	PUHR(I)PUHR: UNCOVERING THE MEANING OF 'SON'S SON' AT THE SHAHPUHR INSCRIPTION AT HAJI-ABAD	Helena Costa Oliveira, Carmem Oliveira,
		2	SONIC IMPRESSIONS: EXPLORING ART, PERCEPTION, AND COMPOSITION IN SOUNDSCAPES	lenda Minguito, Jenith Banluta R. Berglund,
		3	BUILDING A THEORETICAL FOUNDATION FOR ASSESSING LANGUAGE LEARNING APPS	T. Backström, M. Bellgran Ayman El-Garem, Riham Adel
		4	MULTI-CHANNEL GRAPH CONVOLUTIONAL NETWORKS FOR ENHANCED ASPECT-LEVEL SENTIMENT ANALYSIS	Mohammed Sani Abdulai Micheli Anna Paola,
		5	ENHANCING SENTIMENT CLASSIFICATION OF ARABIC TWEETS WITH DIALECT-AWARE SUPPORT VECTOR MACHINES	Dr. Intrisano Maria Assis. Prof. Dr. Calce Anna Carmelo,
		6	MOTIVATING THE JOURNEY: UNVEILING THE DRIVES AND CONTEXT OF LANGUAGE LEARNING	Dr. Rita Moutinho
		7	UNLOCKING THE SCIENCE OF IMPROVISATION: A DEEP DIVE INTO MANODHARMAM IN CARNATIC MUSIC	Dr. Daniella Kucsma
		8	CONTRASTING AFFRICATION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF INITIAL CONSONANTS IN CHINESE AND SLOVAK	Arkaprabha Bhattacharyya, Makarand Hastak

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 13	**Assist. Prof. Dr. Timothy Graziano,**	1	IMAGE RANKING FOR EFFICIENT OBJECT LABELING IN DETECTION MODEL TRAINING	Khashayar Jafari Kaliji
		2	DELVING INTO THE DIGITAL MIND: DECIPHERING POLITICAL PSYCHOLOGY THROUGH MICROBLOGS	Tarek Abdel Azim Ahmed,
		3	A SURREALIST LANDSCAPE: DECONSTRUCTING NEOLIBERALISM THROUGH CRITICAL PEDAGOGY AND SURREALISM IN SECONDARY ENGLISH LANGUAGE ARTS	Assist. Prof. Dr Timothy Graziano, Jay Fisher
		4	HARNESSING MACHINE LEARNING FOR AUTOMATED ARABIC SYNTAX CORRECTION: INTRODUCING TIBYAN	Haruka Yamashita Mary Jane B. Suarez Ethan Shafer,
		5	VISUAL PROGRAMMING TO CODE: DEEP LEARNING FOR PROGRAM SYNTHESIS FROM FLOWCHART IMAGES	Prof. Dr. Talat Sharafat Rehmani, Phd. Safia Mirza Dr. Hironori Karachi,
		6	DEEP LEARNING FOR MALAY SPEECH RECOGNITION: A NEURAL NETWORK APPROACH	Assis. Prof. Dr. Asif Mansoor,
		7	EXPLORING THE CHALLENGES FACED BY IRAQI EFL UNDERGRADUATES IN FORMING ENGLISH NUMBER WORDS: A DESCRIPTIVE STUDY	Dr: Eman Sarhan Shaker Dr. Elda Maria Ali Shah,
		8	EXPLORING THE PRODUCTION OF GRAMMATICAL COLLOCATIONS BY IRAQI EFL UNIVERSITY STUDENTS	PHD. Hironori Karachi,

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 14	**Assoc. Prof. Dr. Mariann Veresne Somosi,**	1	SHAPİNG THE FUTURE OF HEALTHCARE: FOSTERİNG A NEW GENERATİON OF BİLİNGUAL PHYSİCİANS	Assoc. Prof. Dr. Mariann Veresne Somosi,
		2	COMPUTATİONAL LİNGUİSTİCS İN DETECTİNG DECEPTİON: ANALYZİNG DECEPTİVE AND TRUTHFUL SPEECH	David W. Farler, Perry Haan
		3	ASSESSİNG TEXTUAL SEMANTİC SİMİLARİTY THROUGH WORDNET	Krisztina Varga
		4	QUANTIFYING GROUP EMOTIONAL INTELLIGENCE: A WEIGHTED APPROACH INTEGRATING ROLE INFORMATION	Dr. Zoltan Nagy, PHD: Candidate Edlira Donefski,
		5	EXPLORING UVULAR VARIATION IN HASAWI ARABIC: A HARMONIC SERIALISM ANALYSIS	Tina Donefski Wan-I Lee, Nelio Mendoza Figueredo
		6	STRATEGIC ANALYSIS FOR SOLAR ENERGY IN EGYPT BY 2035 USING DYNAMIC BAYESIAN NETWORK	Sabina Akter, Dr. Osiris Valdez Banda, Dr. Pentti Kujala, Jani Romanoff
		7	UNVEILING ARCHITECTURAL TYPOLOGIES THROUGH THE LENS OF AFFORDANCE	Dr. Pentti Kujala, Jani Romanoff
		8	END-TO-END LEARNING FOR PROGRAM GENERATION: A GRAPH RECOGNITION-BASED APPROACH FOR FLOWCHARTS	Anod H. Alhazmi, Hanaa A. Yamani

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator			Authors
SALON 15	**Assist. Prof. Dr. D. Kubiliute**	1	ANGIOGRAPHIC EVALUATION OF ETT (TREADMILL) POSITIVE PATIENTS IN A TERTIARY CARE HOSPITAL OF BANGLADESH	Syed Dawood Md. Taimur, Saidur Rahman Khan, Farzana Islam
		2	PROTECTIVE EFFECT OF SAPONIN EXTRACT FROM THE ROOT OF GARCINIA KOLA (BITTER KOLA) AGAINST PARACETAMOL- INDUCED HEPATOTOXICITY IN ALBINO RATS	Yemisi Rufina Alli Smith, Isaac Gbadura Adanlawo
		3	EVALUATION OF SALIVARY NICKEL LEVEL DURING ORTHODONTIC TREATMENT	Mudafara S. Bengleil, Juma M. Orfi, Iman Abdelgader
		4	A STUDY OF CARDIO PULMONARY CHANGES DURING UPPER GASTROINTESTINAL ENDOSCOPY	Sharan Badiger, Prema T. Akkasaligar, P. Amith Kumar
		5	THE ROLE OF IDENTIFICATIONS IN WOMEN PSYCHOPATHOLOGY	Mary Gouva, Elena Dragioti, Evangelia Kotrsotsiou
		6	A REVIEW OF PHARMACOLOGICAL PREVENTION OF PERI- AND POST-PROCEDURAL MYOCARDIAL INJURY AFTER PERCUTANEOUS CORONARY INTERVENTION	Assis. Prof. Dr. Syed Dawood Md. Taimur, Md. Prof. Dr. Hasanur Rahman, Syeda Fahmida Afrin, Farzana Islam
		7	AN EMPIRICAL MODE DECOMPOSITION BASED METHOD FOR ACTION POTENTIAL DETECTION IN NEURAL RAW DATA	Sajjad Farashi, Assoc. Prof. Dr. Mohammadjavad Abolhassani, Mostafa Taghavi Kani
		8	THE ORIGIN, DIFFUSION AND A COMPARISON OF ORDINARY DIFFERENTIAL EQUATIONS NUMERICAL SOLUTIONS USED BY SIR MODEL IN ORDER TO PREDICT SARS-COV-2 IN NORDIC COUNTRIES	Assis. Prof. Dr. Gleda Kutrolli, Assis. Prof. Dr. Maksi Kutrolli, Etjon Meco
		9	TUBERCULOSIS MODELLING USING BIO-PEPA APPROACH	Dalila Hamami, Baghdad Atmani
		10	POSSIBLE ROLE OF POLYAMINE ON TUMOR SPREAD AFTER SURGICAL TRAUMA	prof. Dr. Kuniyasu Soda

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 16	**Prof. Dr. Yaritza Sugunathevan**	1	NAVIGATING THE LABYRINTH: CHALLENGES AND OBSTACLES IN TRANSFERRING LOW-COST HOUSING IN SOUTH AFRICA	Christiana Gauci-Sciberras Ashwag O. Maghraby, Nida N. Khan,
		2	UNLEASHING THE POWER OF INFORMATION: STRATEGIES FOR OPTIMIZING KNOWLEDGE MANAGEMENT SYSTEMS	Jawaher S. Melibari Lin Cheng, Zijiang Yang
		3	BRIDGING THE GAP: GENDER, RESOURCES, AND ENTREPRENEURIAL SUCCESS	Hosnia N. Brohi, Ghufran A. Ahmed, Hind F. Assouli,
		4	UNVEILING THE ROI OF BIG DATA: A COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL PERFORMANCE FOR USERS AND PROVIDERS	Meaghan Bowman
		5	TAILORED FOR ENGAGEMENT: OPTIMIZING EMAIL MARKETING WITH REINFORCEMENT LEARNING	Dr. Adnan Z. Mkhelif
		6	UNPACKING THE CUSTOMER-SERVER DANCE: A BREAKDOWN OF GROCERY SHOP INTERACTIONS	Ms. Student Siyu Ward PHD. levtureAnthony Wang,
		7	UNPACKING THE CUSTOMER-SERVER DANCE: A BREAKDOWN OF GROCERY SHOP INTERACTIONS	Ahmed Al Taisan Huda
		8	UNLEASHING THE POWER OF TRADE FINANCE: EXPLORING ETHEREUM-BASED SMART CONTRACT SOLUTIONS	Edith M. Matos, Ángel Esparza-Young,
		9	OPTIMIZING RELIEF OPERATIONS: LOCATION SELECTION AND RESOURCE ESTIMATION FOR RELIEF GOODS ASSEMBLY	Prof. Dr. Yaritza Sugunathevan Kirthana Gonzalez,

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 17	**Assis. Prof. Dr. Denis Putman**	1	MITIGATING PSYCHOSOCIAL RISKS FOR ENGINEERS AND TECHNICIANS: EFFECTIVE STRATEGIES FOR A HEALTHY WORKPLACE	Mathew Mitchell, Matthew Wakefield,
		2	PRODUCT INVOLVEMENT'S INFLUENCE ON CONSUMER ONLINE REVIEW USAGE: A COMPREHENSIVE ANALYSIS	Lisa McCarthy Christopher Wise,
		3	UNVEILING DIGITAL TRANSFORMATION KEY SUCCESS FACTORS: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW AND DELPHI APPROACH	Raghavi K. Vasudev
		4	UNDERSTANDING THE GHANAIAN BUDGET: FUNCTIONS, SCOPE, CATEGORIZATION, AND ALIGNMENT WITH THE CHART OF ACCOUNTS	Assis. Prof. Saraswathi Janaswamy,
		5	CROSS-NATIONAL ANALYSIS: HEALTH TOURISM'S INFLUENCE ON CORPORATE PERFORMANCE	Dr. Maria Istvanova
		6	LEVERAGING THE BALANCED SCORECARD FOR EFFECTIVE ACUTE PAIN MANAGEMENT	Falntina Abu Obeid Natheer Ahmad Alata,
		7	GAUGING KNOWLEDGE ASSETS: A REVIEW OF INTELLECTUAL CAPITAL MEASUREMENT IN THE PROPERTY DEVELOPMENT AND INVESTMENT SECTOR	Tonislav Ivanov, Oleksii Nedashkivskyi,
		8	THE BEDROCK OF PUBLIC SERVICE PERFORMANCE: MASTERING THE FUNDAMENTALS OF PERFORMANCE MANAGEMENT	Assis. Prof. Dr. Denis Putman Lecture Vadim Pinskiy, Matthew Babeshko,
		9		

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	**Selim Taşkaya**	1	ÇİMENTOLU HARÇLARDA OLİVİN ATIĞI KULLANILMASININ FİZİKSEL VE MEKANİK ÖZELLİKLER ÜZERİNE ETKİLERİ	İnşaat Mühendisi, Elif ZENGİN Prof. Dr.Serkan SUBAŞI Doç. Dr. Ahmet DEMİR
		2	DISTRIBUTION HIERARCHY OF LEGAL PERSON AND REAL PERSON PLOTS AT THE PARCELATION PHASE	Selim Taşkaya
		3	GÖZENEKLİ YAPILARDA DOLGU MALZEMESİ KULLANIMININ MEKANİK ÖZELLİKLERE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Doç.Dr., Erkan BAHÇE Gözde ERENER Dr. Öğr. Üyesi, Ender EMİR Öğr.Gör.Dr., Burak ÖZDEMİR
		4	ADAPTIVE REUSE AND CULTURAL LANDSCAPE IN THE CASE OF SEDDÜLBAHİR CASTLE OPEN AIR MUSEUM	Res. Assist. Dr. Necla Ece ÖNCÜL Res. Assist. Tuğçenur METİN PARLAK
		5	EFFECT OF CALCINED BORON WASTE ADMIXTURE ON HIGH TEMPERATURE PERFORMANCE OF CONCRETE	Research Assistant Emrah TURAN Assoc. Prof. Dr. Meral OLTULU
		6	HAM VERMİKÜLİT İKAMELİ ÇİMENTO HARCININ YÜKSEK SICAKLIK PERFORMANSININ İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Zinnur ÇELİK Arş. Gör. Emrah TURAN Doç. Dr. Meral OLTULU
		7	KIRSAL YERLEŞMELERDE MİMARİ BOYUTUN İRDELENMESİ: ELEVİT-TROVİT YAYLALARI	Dr.Öğr.Üyesi, Birgül ÇAKIROĞLU Doç.Dr.Reyhan AKAT Dr. İsmail Raci BAYER

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	**Prof. Dr. Hatun Özlem GÜNEY**	1	A NEW SUBCLASS OF BI-UNIVALENT FUNCTIONS CONNECTED WITH THE MILLER-ROSS-TYPE POISSON DISTRIBUTION RELATED TO GREGORY COEFFICIENTS	Prof. Dr. Hatun Özlem GÜNEY
		2	FEKETE-SZEGÖ PROBLEM FOR A SUBCLASS OF ANALYTIC FUNCTIONS ASSOCIATED WITH VAN DER POL NUMBERS	Prof. Dr. Hatun Özlem GÜNEY
		3	BARROW HOLOGRAPHIC DARK ENERGY MODEL FOR FLAT FRW UNIVERSE	Dr., Arzu AKTAŞ Doç. Dr., Sezgin AYGÜN
		4	INVESTIGATION OF THE BARROW HOLOGRAPHIC DARK ENERGY MODEL IN LYRA THEORY	Dr., Arzu AKTAŞ Doç. Dr., Sezgin AYGÜN
		5	APPROXIMATION BY A SEQUENCE OF OPERATORS DEFINED IN A MOBILE SQUARE DOMAIN	PhD student, Gürel BOZMA Assoc. Prof. Dr., Nazmiye GÖNÜL BİLGİN

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	**Prof. Dr. Fatma KALPAKLI**	1	AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA (ULUSAL) KİMLİK	Prof. Dr. Fatma KALPAKLI
		2	PEYAMİ SAFA'NIN YALNIZIZ ROMANINDA KADIN İMGELERİ	Prof. Dr. Fatma KALPAKLI
		3	ROMANTIC MOVEMENT IN SAMİPAŞAZADE SEZAİ'S NOVEL CALLED SERGÜZEŞT	Doç. Dr., Ali ALGÜL
		4	Babanzâde Ahmed Naim's Translation from Arabic Literature titled ''From Ibn-i Fârız'' Evaluation and Translation	Prof. Dr. Mustafa İsmail Dönmez
		5	ON THE ELEMENTS OF MEVLEVISHIP IN THE DİVAN OF NİGARİ	Doç.Dr., Bilge KARGA GÖLLÜ
		6	The Relationship between Intellectual and Moral Education in al-Ghazali's Philosophy of Education	Dr. Fatih Öztürk
		7	The Relationship between Cultural Diversity and Universal Ethical Values in Citizenship Education	Dr. Fatih Öztürk
		8	METAFİZİK VE HAYVANLARIN HAREKETLERİ ÜZERİNE KAPSAMINDA ARİSTO'NUN EYLEM KURAMI	Doç.Dr.Mehmet Akif DUMAN
		9	ARİSTOTELES'İN DİL FELSEFESİNDE POETİKADAN RETORİĞE GEÇİŞ	Doç.Dr.Mehmet Akif DUMAN

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	**Doç. Dr. Funda ÇOBAN**	1	KARAHANLILAR DÖNEMİ EĞİTİM ÖĞRETİM FAALİYETLERİ	Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR Saime BAYDUR
		2	ABBASİLER DÖNEMİ BEYTÜ'L-HİKME KURUMU VE BİLİM DÜNYASINA KATKILARI	Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR Saime BAYDUR
		3	1. DÜNYA SAVAŞI ARİFESİNDE TÜRK BASININDA MUHACİR VE MÜLTECİLERİN DURUMUNA YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi, Ali ÇAKIR
		4	BÜTÜNSELLİKLERE KARŞI FRAGMANLAR: POLİTİK İZDÜŞÜMLERİYLE BİR TARİH OKUMASI	Doç. Dr. Funda ÇOBAN
		5	Sözlü Tarih Uygulamalarının Teoride ve Pratikte Farklılığının Saha Deneyimlerinden Notlarla Aktarımı	Yüksek Lisans Öğrencisi, Senanur YARIŞ

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	**Doç. Dr., Zeynep Y. AVCI**	1	WHAT DO GENRATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS PROMISE IN EDUCATION: PERCEPTIONS OF PRE-SERVICE TEACHERS	Doç. Dr., Zeynep Y. AVCI
		2	ÖZEL EĞİTİM KURUMLARINDA OKUL SONRASI FAALİYETLERDEKİ HİZMET KALİTESİ VE MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Oğuzhan KÖSELER Doç. Dr. Emin Ahmet KAPLAN
		3	SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI İLE KİŞİLİK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğrencisi, Raghad Kamal Ibrahım Al-Azzawı Dr. Öğr. Üyesi, Ömer Faruk ACAR 7Si iki sunumunu da yapacak.
		4	TURKISH VALIDATION OF THE HEDONIC AND EUDAIMONIC MOTIVES FOR ACTIVITIES-REVISED SCALE	Mustafa Subasi
		5	TURKISH VALIDATION OF THE MULTIDIMENSIONAL PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY INVENTORY-24	Mustafa Subasi
		6	LİSE ÖĞRENCİLERİNİN NOMOFOBİ DÜZEYLERİ İLE BİLİŞSEL ÇARPITMA DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Uzman Psikolojik Danışman Büşra ÇAKIR Doç. Dr. Yaşar BARUT

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 6	**Dr. Maia Seturi**	1	STAGNANT GDP PREDICTION: A BINARY CHOICE MODEL FOR 40 GLOBAL ECONOMIES	Dr. Laila Yasir Al-Harthy Ali H. Al-Badi
		2	ENSURING SOLID STATE DRIVE RELIABILITY: FROM PREDICTION TO CONTROL	Nazira B. Boldurukova
		3	BUILDING THE FUTURE: STRATEGIC INFRASTRUCTURE INVESTMENT FOR A THRIVING U.S. ECONOMY	Narong Kulnides
		4	LEADING THE CHARGE: EFFECTIVE LEADERSHIP STRATEGIES FOR THE ENGINEERING, TECHNOLOGY, AND CONSTRUCTION INDUSTRY	Dr. Chalermpol Tapsai
		5	UNPACKING THE TOOLBOX: A SYSTEMATIC EXAMINATION OF METHODS FOR FOSTERING SOCIAL INNOVATION	Prof. Dr. Saowapa Phaithayawat
		6	INVESTIGATING THE PROFITABILITY OF COSMETICS PRODUCTS: A BOOTSTRAP EDGEWORTH APPROXIMATION APPROACH	Aber Salem Aboalgasm, Rupert Ward
		7	UNVEILING THE IMPACT OF COVID-19 ON USER PERCEPTIONS OF MHEALTH SERVICE QUALITY	Marut Pichetvit
		8	NAVIGATING THE JOURNEY: EXPLORING CRUISE PASSENGERS' ON-BOARD EXPERIENCES	Dr. Assis . Prof. Tereza Dolečková
		9	UNLOCKING JOB GROWTH THROUGH CIRCULAR STRATEGIES: A CASE STUDY OF BRAZIL'S RECYCLING POTENTIAL	Dr. Maia Seturi

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 7	**Dr. Elham Zamiri**	1	EXPLORING EMOTIONAL RESPONSES ELICITED BY IMAGES IN CHILDREN'S LITERATURE	Arafa A. Alholaisi, Jamal H. Madani, M. A. Alvi
		2	ANALYZING ONLINE SPEECH ANXIETY AND EVALUATION DISPARITIES AMONG STUDENTS	Assis. Prof. Dr. Takeshi Mano
		3	EXAMINING THE INFLUENCE OF INTRODUCTORY TECHNOLOGY COURSES ON STEM PATHWAY CHOICES	Tadashi Watanabe, Jinya Katsuyama, Akihiro Takeda
		4	EXPLORING THE MINDS OF ETHAN SHAFER, TIMOTHY GRAZIANO, AND JAY FISHER	Dr. Elham Zamiri
		5	EXPLORING GENDER-BASED JAPANESE LANGUAGE LEARNING STRATEGIES AMONG LEARNERS IN NORTH SULAWESI, INDONESIA	Djemai Bara Mahboub,, Mohamed Faouzi
		6	EXPLORING THE INFLUENCE OF AUGMENTED AND VIRTUAL REALITY ON EDUCATIONAL OUTCOMES IN A MULTIVARIABLE CALCULUS SETTING"	Djamila Bennaceur-Doumaz
		7	ENHANCING COMPETENCIES: THE DYNAMIC LEARNING APPROACH AT A LEADING FRENCH COMPUTER SCIENCE INSTITUTE	Kazunori Nomura, Hiromichi Nakahar Masaumi Ogi
		8	EXPLORING KNOWLEDGE ACQUISITION IN CLIENT ORGANIZATIONS: A CASE STUDY OF STUDENT ENGAGEMENT AS PRODUCERS"	Sou Shibata Atsuhiro Watanabe,

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 8	**Prof. Dr. Phusit Hashim**	1	FOSTERING COLLABORATIVE CONVERSATIONS IN ONLINE LEARNING: ESTABLISHING AND NURTURING COMMUNITIES OF PRACTICE	lectureNatalia Polkanova, Dr. Sergey Kazakov
		2	BUILDING EDUCATIONAL FOUNDATIONS: CONSTRUCTING INFORMATION IN HIGHER EDUCATION TEACHING	Dr. Nada Armstrong
		3	REVOLUTIONIZING LEARNING OUTCOMES: ADVANCED MODELING TECHNIQUES FOR EMPOWERING STUDENTS IN EDUCATION	Phd. Karen Azhar
		4	NAVIGATING THE ACADEMIC LANDSCAPE: BALANCING 'THE CAN DO' AND 'THE HAVE TO DO' IN BATNA UNIVERSITY, ALGERIA	Sheng-Min Na Cheng
		5	INCORPORATING COOPERATIVE EDUCATION: A STRATEGIC FRAMEWORK FOR ENGINEERING CURRICULUM ENHANCEMENT	Sivamurugan Pandian
		6	ENHANCING FINANCIAL LITERACY AMONG YOUNG WOMEN: INSIGHTS FROM A CASE STUDY IN AUSTRALIAN SCHOOLS	Premvadee Nakornpanom
		7	EXPLORING E-CONTENT PRODUCTION ALGORITHMS FOR SCREEN-CAPTURED VIDEOS: AN INTRODUCTORY GUIDE	Prof. Dr. Phusit Hashim
		8	UNVEILING PROBLEM-SOLVING PROWESS: THE INNATE FLOW OF THE MIND IN CREATIVE SOLUTIONS	Sarideh Alizadeh Mohd Nasir

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 9	**As Prof. Levan Alonso López**	1	EXPLORING THE EDUCATIONAL AND SEMIOTIC POTENTIAL OF GEOGEBRA IN FOSTERING MATHEMATICAL DIALOGUE	Lovorka Galetic, Zeljko Ruiz,
		2	AN INTEGRATED 1088 ENSEMBLE METHODOLOGY FOR ANTICIPATING STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENT	Sofia Aboulaich Rachid Ellaia, Rajae Ayouche
		3	ENGAGEMENT OF STUDENTS IN GOVERNANCE WITHIN MAINLAND CHINA'S HIGHER EDUCATION SYSTEM	Osamah A. Alsayegh
		4	ENHANCING CYBERSECURITY AWARENESS WITHIN THE APPLIED SCIENCES STUDENT COMMUNITY	Erika Vukelic Nestor Ortiz
		5	ENHANCING LANGUAGE LEARNING THROUGH A COLLABORATIVE 3D MULTI-USER VIRTUAL ENVIRONMENT	Dr. Bhim Sabauri
		6	PERSISTENT INEQUALITY: EXAMINING GENDER DISCRIMINATION IN CROATIAN EDUCATION	Assis. Prof. Dr. Wardoyo Humairoh,
		7	HARNESSING DATA FOR SUCCESS: PREDICTING STUDENT PERFORMANCE IN EDUCATION	Prof. Levan Alonso López
		8	SCRUM IN THE SMART CLASSROOM: A CASE STUDY FOR ENHANCED ONLINE LEARNING AND ENGAGEMENT	Mikel Singh
		9	Revolutionizing Chemistry Teaching: The Impact of Online Tests	Lovorka Galetic, Zeljko Vukelic

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 10	**Wanda Luen-**	1	BOOSTING CHEMISTRY EDUCATION: ONLINE TESTING AS A POWERFUL TOOL	Mandakini Thakur, Sheena Pall
		2	REVOLUTIONIZING HIGHER EDUCATION: AI'S TRANSFORMATION OF LEARNING IN THE 21ST CENTURY	Wanda Luen-Wun Siu, Xiaowen Zhang
		3	FOSTERING ACTIVE ENGAGEMENT: ENHANCING EXPERIENTIAL LEARNING IN A SMART FLIPPED CLASSROOM - A CASE STUDY	Wun Siu, Xiaowen Zhang
		4	UNLOCKING MATHEMATICAL MINDS: STRATEGIES FOR TEACHING PRESCHOOLERS WITH AUTISM	Wanda Luen-
		5	NAVIGATING UNCERTAINTY: EXPERIENCES OF FOREIGN STUDENTS IN HUNGARY DURING THE COVID-19 PANDEMIC	Bita Mashayekhi, Zeynab Lotfi Aghel
		6	REVOLUTIONIZING HIGHER EDUCATION IN SAUDI ARABIA: A COMPREHENSIVE E-COACHING APPROACH	Dr. Haya Y Alobaid
		7	A FRAMEWORK FOR INTELLIGENT LEARNING ENVIRONMENTS IN MUSIC EDUCATION: AN ONTOLOGICAL APPROACH	Ghanima Al-Sharrah, Haitham M. Lababidi, Yusuf I. Ali
		8	BUILDING DEEP UNDERSTANDING: INTEGRATING EXPERIENTIAL LEARNING INTO A SMART FLIPPED CLASSROOM MODEL - A CASE STUDY	Assis. Prof. Venugopal Kummamuru

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 11	**Assoc. Prof . Dr. Ian Mills,**	1	THE IMPACT OF TRANSLATION ON ARABIC AND ISLAMIC CIVILIZATION: A CATALYST FOR THE GOLDEN AGE (661-1258)	Konstantinos Sofianos, Michail Stefanidakis Ye Wei,
		2	ECHOES OF ANCESTRAL FLAME: TRACING THE INDO-EUROPEAN, OLD IRANIAN, AND LUR FIRE TRADITIONS	Smail Hadj Mahammed
		3	AUGMENTING THE PAST: AN AR-POWERED VIRTUAL HERITAGE APPLICATION DESIGN	Alex Bell Prof. Sitalakshmi Venkatraman,
		4	DECIPHERING GRANDE KABYLIA: A DESCRIPTIVE ANALYSIS OF LIBYAN STELES IN ALGERIA	Ye Wei, Fiona Wahr
		5	COLONIAL PUNJAB TRANSFORMED: A LOOK AT THE IMPACT OF TRANSPORTATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES	Fahri Benli, Fiona Wahr Anita Kéri Josefina Bengoechea,
		6	CHINA'S HEALTH SILK ROAD: NAVIGATING SOUTHEAST ASIA AND EUROPE THROUGH COVID-19	Dr. Sitalakshmi Venkatraman,
		7	THE POWER OF INDIGENOUS PEOPLE IN MINING PROJECT DECISIONS: A PILBARA CASE STUDY	Behzad Moeini Sam, Dr. Sara Mohammadi Avandi,
		8	LEVERAGING TWITTER FOR SOCIAL CHANGE: FOOD BANKS IN SAUDI ARABIA COMBAT FOOD WASTE THROUGH STRATEGIC COMMUNICATION	Afroz Kianpor Stephen Barnes Samia Ait Ali Yahia
		9	EXAMINING FOREIGN INFLUENCES IN USUL FIQH METHODOLOGIES: A CRITICAL ANALYSIS OF ORIENTALIST SCHOLARSHIP	Assoc. Prof . Dr. Ian Mills, Dr. Frances Cleary
		10		

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 12	**Assoc. Prof. Alisha Fisher**	1	OPTIMIZING INFLUENCE IN EVOLVING SOCIAL NETWORKS: A DYNAMIC PERSPECTIVE	Dr. Gkolfo I. Smani, Dr. Vasileios Megalooikonomou
		2	NAVIGATING DISSOCIATION DURING MASTURBATION: MINDFULNESS STRATEGIES FOR HEALING AND RECONNECTION AFTER SEXUAL TRAUMA	Assoc. Prof. Alisha Fisher
		3	LOST IN THE SHUFFLING PLAY: ABSURDITY, IDENTITY, AND THE TRAGICOMIC LANDSCAPE OF STOPPARD'S ROSENCRANTZ AND GUILDENSTERN ARE DEAD	Dr. Azza Taha Zaki
		4	HOME AND IDENTITY: THE DWELLING AS A SHAPER OF CONTEMPORARY DONG WOMEN'S SELFHOOD	Sze Wai Veera Fung, Peter W. Ferretto
		5	UNVEILING THE SYMBOLISM: FEMALE CIRCUMCISION AND SOLOMON'S TEMPLE IN ISLAMIC HADITHS	B. O. Diyaolu
		6	EXPLORING THE NEXUS BETWEEN ONLINE SPORTS EVENTS AND BETTING BEHAVIOR AMONG NIGERIAN YOUTH	K. N. Penna, E. J. Hoffman, T. R. Carter
		7	SILENCED NARRATIVES: SECOND CLASS CITIZEN AND THE STRUGGLE FOR BLACK WOMEN'S AUTHORSHIP	Sherly Ferro Lensun Barry Ardley, Abi Hunt,
		8	SEX TRAFFICKING REPORTING IN ONTARIO VS. NOVA SCOTIA: A CANADIAN ONLINE NEWS ANALYSIS	Lecture Nick Taylor Dr. Yang Meng,
		9	EMPOWERING INDIGENOUS COMMUNITIES: CULTURALLY-DRIVEN SOLUTIONS FOR SHARED ECONOMIC PROSPERITY	James L. Patnao Essam Almuhsin, Ben Soh, Alice Li, Azmat Ullah

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 13	**Prof. DR. Haotian Wu**	1	DECODING THE LANGUAGE OF FAITH: SYMBOLISM IN MODERN UKRAINIAN MONUMENTAL CHURCH PAINTING	Khlystun Yuliia Igorivna
		2	UNDERSTANDING THE ROOTS OF FAITH: EXPLORING WHOOEAISM, THE INDIGENOUS RELIGION OF THE JARAWA PEOPLE IN THE ANDAMANS	Prof. DR. Haotian Wu
		3	COMBATING TWO MAJOR THREATS IN KOSOVO: DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN AND HUMAN TRAFFICKING	Dr. Guelfo Carbone
		4	HEIDEGGER'S EARLY HERMENEUTICAL PHENOMENOLOGY AND THE WORLD-EVENT	Areti Tziboula, Anna-Maria Rentzeperi-Tsonou
		5	THEMATIC ANALYSIS OF LIBRETTI IN ROSSINI'S OPERAS AND THEIR INFLUENCE ON THE COMPOSER'S WORK	Ashwaq Alsulami, Jianhua Shao
		6	THE LASTING IMPACT: CHINESE ADULTS REFLECT ON SIBLING LOSS AND COPING STRATEGIES IN CHILDHOOD, WITH IMPLICATIONS FOR THERAPEUTIC INTERVENTIONS.	Hanaa Bajilan
		7	BEYOND SILENCE: EXPLORING THE INNER WORLDS AND PROTEST OF INDIAN WOMEN IN THE THOUSAND FACES OF NIGHT	Rony Reátegui, Cesar Chácara,
		8	DIGITAL PRESERVATION OF CUSCO'S VIRGIN OF LORETO CHAPEL: A 3D MODELING SHOWCASE	Benjamin Castañeda, Rafael Aguilar
		9	BRIDGING COMMUNITIES WITH NATIONAL PRIDE: THE PETRONAS MURAL PROJECT.	M. Suhaimi Tohid, M. Fazli Othman, M. Rizal Salleh
		10	BEYOND BINARY: A MULTI-METHOD EXPLORATION OF TRANS INCLUSION AND ITS IMPACT ON ORGANIZATIONAL STRUCTURES AND POLICIES IN THE FUTURE OF WORK	W. Samiati Andriana

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
15 ARALIK/ DECEMBER 15, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 14	**Assoc. Prof. Dr. Kazunori Nomura**	1	EXTERNAL DEBT AND FISCAL POLICY: TWIN DRIVERS OF ECONOMIC GROWTH IN DEVELOPING COUNTRIES	Zohreh Bang Tavakoli, Shuktika Chatterjee
		2	REINVENTING TRADITION: HOW "GUOCHAO" IS SHAPING CHINESE FASHION THROUGH ANGEL CHEN'S DESIGNS	Dr. Zhe Ginnie Wang
		3	EMPOWERING STUDENTS WITH DISABILITIES IN INDIA: THE CRUCIAL ROLE OF SEX EDUCATION	Dr. Sona Lorencova
		4	PARENTAL PERCEPTIONS OF COMPULSORY PRE-SCHOOL EDUCATION IN THE CZECH REPUBLIC	Prof. Beata Horníckova,
		5	SUBSTANCE USE AND ADDICTION AMONG YOUNG IMMIGRANTS IN CANADA	Masaumi Watanabe, Sou Nakahara,
		6	EDUCATION AND INCOME AS MEDIATORS: HOW POLITICAL IDEOLOGY SHAPES ATTITUDES TOWARDS IMMIGRATION	Zohreh Bang Tavakoli, Shuktika Chatterjee
		7	BEYOND UTILITY: HOW CHATBOTS SHAPE USER EXPERIENCE AND BRAND IMAGE	Hiromichi Ogi, Atsuhiro Shibata, Kazunori Nomura
		8	LEADING TEAMS TO TRIUMPH: INSPIRING STRATEGIES FOR OVERCOMING PROJECT OBSTACLES AND ACHIEVING GOALS	Sou Nakahara, Atsuhiro Shibata,
		9	EXAMINING SOCIAL INFLUENCES ON AMERICAN MASK-WEARING DURING THE PANDEMIC	Hiromichi Ogi
		10	SHELTER DATA : A CASE STUDY OF HOMELESSNESS AND ENTRY IN NEW YORK CITY	Assoc. Prof. Dr. Kazunori Nomura

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya UYGULAMALI BİLİMLER - YÜZYÜZE				
16 ARALIK/ DECEMBER 16, 2023 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	**Doç.Dr. Aysel GÜVEN**	1	HEALTH EVALUATION AND ANTIOXIDATIVE EFFECTS OF PROBIOTICS	Doç.Dr. Aysel GÜVEN
		2	THE IMPORTANCE OF KEFIR IN THE GASTROINTESTINAL SYSTEM	Doç.Dr. Aysel GÜVEN
		3	NATURAL PRODUCTS AND ACTIVITY RELATIONSHIP – GYPSOGENIN FROM GYPSOPHILA ARROSTII ROOTS	Assoc. Prof. Dr. Safiye EMİRDAĞ
		4	INVESTIGATION OF THE DISTRIBUTION OF MICROORGANISMS CAUSING URINARY TRACT INFECTIONS	Graduate Student Alaa JAWDAT NASIH NASIH Asst. Prof. Dr. Özgür ÇELEBİ Prof. Dr. Mesut TAŞKIN
		5	CAN PROPOLIS BE AN ALTERNATIVE TO ANTIBIOTICS?	Graduate Student Ruba JEBRIL Prof. Dr. Ahmet ADIGÜZEL
		6	MICROBIAL DEGRADATION of TRICLOCARBAN BY Penicillium sp. strain ZA10	Ziya ALJOUJA Hakan ÖZKAN
		7	TRANSITION TO SUSTAINABLE SYSTEMS IN URBAN WATER MANAGEMENT AND WATER SENSITIVE CITY	Hatice AKSOY Doç. Dr. Gül ŞİMŞEK
		8	DETERMINATION OF LACTOCOCCUS FORMOSENSIS PREDICTED VIRULENCE FACTORS	Salih KUMRU

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya SOSYAL BİLİMLER - YÜZYÜZE				
16 ARALIK/ DECEMBER 16, 2023 / 14:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	**Prof. Dr.Süleyman Doğan**	1	ÇEVRE BİLİNCİ KAPSAMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Esad YURTSEVER
		2	HAVAYOLU FİRMALARININ DEĞERLENDİRMESİNDE HİZMET KALİTESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ROLÜ	Dr.Öğretim Üyesi Onur TÜRKER
		3	CONVEYANCE EVİDENCES OF İNTERCESSİON ACCORDİNG TO MÂTURÎDÎ AND ZEMAHŞER	Yüksek Lisans Öğrencisi, Emine ÖZÇAKAL
		4	THE INFLUENCE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON STUDENTS AS A MECHANISM OF METARESOURCE	Kurmanova Anar Ibragimovna Gelişli Yücel Baizhumanova Bibianar Shaimerdenovna
		5	PEDAGOGICAL PREVENTION OF SOCIAL OSTRACISM IN STUDENTS	Saikhymuratova I.B. Assylbekova M. Kurmanova A.I.
		6		

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	**Prof. Dr. Ramazan ARMAĞAN**	1	PROTECTION AGAINST DISCRIMINATION IN LABOUR RELATIONS IN BULGARIA – DEDICATED TO 20 TH ANNIVERSARY OF THE BULGARIAN PROTECTION AGAINST DISCRIMINATION ACT	Assoc. prof. D.Sc. Ivaylo STAYKOV
		2	MECELLE'DE TAHKİM	Av.Dr.M.Lamih ÇELİK
		3	İSVİÇRE VE ALMAN HUKUKUYLA KARŞILAŞTIRMALI OLARAK TÜRK HUKUKUNDA ORTAK VASİYETNAME	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin TOKAT
		4	ARABULUCULUK-TAHKİM (MED-ARB): TARAFSIZ ÜÇÜNCÜ KİŞİNİN ŞAPKA DEĞİŞTİRMESİ	Elif KARAMAN
		5	DETECTION OF MATERIAL FACTS IN TAX EVASION TRIALS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE SUPREME COURT DECISIONS	Res. Asst. Alper TAŞAR Res. Asst. Didem Hande KILIÇ
		6	BANKA TEMİNAT MEKTUPLARININ HUKUKİ NİTELİĞİ ve ÇEŞİTLERİ	Dr. Öğretim Üyesi Fatma HIZIR ASRAV
		7	GARANTİ MARAKALARINDAN DOĞAN SORUMLULUĞUN HUKUKİ DAYANAĞI	Dr. Öğretim Üyesi Fatma HIZIR ASRAV
		8	TÜRK VERGİ YARGISI ANLAYIŞINDA DEĞİŞİM-DÖNÜŞÜM: 1980 SONRASI DÖNEM GELİŞMELER	Prof. Dr. Ramazan ARMAĞAN Dr. Öğretim Üyesi Ayşe ARMAĞAN
		9	CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI TÜRK VERGİ YARGISI ANLAYIŞINDA DEĞİŞİM- DÖNÜŞÜM: 1980 ÖNCESİ DÖNEM	Prof. Dr. Ramazan ARMAĞAN Dr. Öğretim Üyesi Ayşe ARMAĞAN
		10	TÜRKİYE'DE HAKİMLER VE SAVCILAR KURULU'NUN GELİŞİMİ	Sevinç OCAKTÜRK

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	**Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN**	1	USE OF MEDICINAL AND AROMATIC PLANTS IN HEALTH TOURISM	Dr. Öğr. Üyesi, Seher GÜLENÇ
		2	SAĞLIK TURİZMİ DESTİNASYON TERCİHİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER, SAĞLIK SEYAHATİNİN ALGILANAN DEĞERİ, DESTİNASYON İMAJI VE TEKRAR ZİYARET NİYETİ İLİŞKİSİ	Dr. Öğr. Üyesi FUAT YALMAN Prof. Dr., Yalçın KARAGÖZ
		3	SAĞLIK HİZMET KALİTESİNİN HASTALARIN DAVRANIŞSAL NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: HASTA MEMNUNİYETİ VE HASTA GÜVENİNİN ARACI ROLÜ	Prof. Dr., Yalçın KARAGÖZ Dr. Öğr. Üyesi FUAT YALMAN
		4	TURİZM ve MÜZE TEMALI ÇALIŞMALARIN GÖRSEL HARİTALAMA TEKNİĞİ İLE ANALİZİ	Dr.Öğr. Üyesi, Mahmut BALTACI Öğr. Gör. Dr. Sercan BENLİ
		5	TURİZM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN KADINLARIN YAŞAM TATMİNİ ALGILARININ İNCELENMESİ	Muharrem AKSU Serpil KOCAMAN
		6	MÜZECİLİK VE MÜZELERDE EĞİTİM İŞLEVİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Sercan GÜN
		7	THEMATIC DESIGN AND ADVENTURE PARKS	Öğr. Gör. Dr. Evren TANDOĞAN Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN
		8	ANTHROPOCENTRIC DESIGN AND ENVIRONMENTAL ETHICS	Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN Öğr. Gör. Dr. Evren TANDOĞAN

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	**Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YIKILMAZ**	1	A METAPHORICAL RESEARCH ON THE CAREER EXPECTATIONS OF AFYONKOCATEPE UNIVERSITY CINEMA AND TELEVISION STUDENTS	Res. Asst. Tolga GÜROCAK, Ph.D. Graduate Student, Eda Demet GÜROCAK
		2	EFFECTS OF UNIONS ON WOMEN EMPLOYEES IN WORK LIFE BALANCE	Yüksek Lisans Öğrencisi, Zeliha Aleyna ASLANTEKİN Doçent Doktor, Mehtap DEMİR
		3	ENDÜSTRİ 4.0 TEKNOLOJİ BİLEŞENLERİNİN İŞLETMELERİN İNOVASYON PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Dr. Öğrencisi, Sacit ACAR
		4	AKADEMİSYENLERİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK DÜZEYLERİNİN MESLEKİ BAĞLILIKLARINA ETKİSİ	Meral MUHACİR Doç.Dr.Murşit IŞIK
		5	THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE PERCEPTIONS OF HEALTHCARE PROFESSIONALS ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT	Hayrünnisa ÇELEBİ Prof.Dr. Aykut BEDÜK
		6	THE ROLE AND IMPORTANCE OF PLANNED CHANGE IN ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT	Prof. Dr. Abdullah KARAMAN Arş. Gör. Leyla ERAT OCAK
		7	MANAGEMENT INFORMATION SYSTEM AND INFORMATION SHARING	Prof. Dr. Ali ERBAŞI Arş. Gör. Leyla ERAT OCAK
		8	DIGITAL ENTREPRENEURSHIP IN THE AGE OF DIGITALIZATION	Dr. Öğr. Üyesi, Safa ACAR
		9	POWER POISONING IN LEADERSHIP: HUBRIS SYNDROME	Dr. Öğr. Üyesi, Safa ACAR
		10	QUIET AMBITION: A CONCEPTUAL INVESTIGATION	Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YIKILMAZ

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	**Dr. Öğr. Üyesi, Zehra ERTUĞRUL YAŞAR**	1	OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARDA ZİHİNSEL KELİME KULLANIMININ İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi, Zehra ERTUĞRUL YAŞAR
		2	TOPLUMDAKİ ARKEOLOJİ ALGISININ DEĞİŞTİRİLMESİ ÜZERİNE 7-11 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLARA ARKEOLOJİ EĞİTİMİ ÖNERİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Dilan KAYA
		3	OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA FEN ÖĞRETİMİNİN 5. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE FARKINDALIKLARI VE ÇEVREYE YÖNELİK TUTUMLARINA ETKİSİ	Öğretmen, Özlem DÜNDAR Prof.Dr., Şafak ULUÇINAR SAĞIR
		4	ÇOCUKLARIN BİLİŞSEL GELİŞİMİNE YÖNELİK ÇEŞİTLİ KAVRAMLARIN İNCELENMESİ	Dr. Öğretim Üyesi, Adem ARSLAN
		5	HAYAT BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA EVİMİZDE HAYAT ÜNİTESİNİN İNCELENMESİ	Dr. Öğretim Üyesi, Adem ARSLAN
		6	İLKOKUL 4. SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTABINDA YER ALAN GÜZEL AHLAK ÜNİTESİNİN DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Seyyare KARADAĞ
		7	ÖĞRENCİLERİN PISA TÜRÜNDEKİ PROBLEMLERİ ÇÖZME SÜRECİNDE MATEMATİK OKURYAZARLIĞI BECERİLERİNİ UYGULAMADA KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	Edanur Günaydın Doç. Dr. Menekşe Seden Tapan Broutin Prof. Dr. Dilek Sezgin Memnun
		8	OKULLARDA PSİKOSOSYAL HİZMETLERDE YENİ BİR BOYUT: OKUL SOSYAL HİZMETİ	Dr. ZÜLAL ŞAHİN Prof. Dr. KAMİL ALPTEKİN

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	**Doktora Öğrencisi. Mustafa CEMİLOĞLU**	1	İSLAM HUKUNDA SÜKÛTÜN RIZAYA DELALETİ (ÖZET)	Yüksek Lisans Öğrencisi, Recep OTKAN
		2	İSLAM HUKUKUNDA HÂKİMLİK MESLEK ETİĞİ VE POZİTİF TÜRK HUKUKUYLA MUKAYESESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatma PALANCI
		3	SAMİ DİLLERİNDEKİ ORTAK KELİMELER İBRANİCE ve ARAPÇA ÖRNEĞİ	Doktora Öğrencisi. Mustafa CEMİLOĞLU
		4	Al-KHALÎL İBN AHMAD AL-FARÂHÎDÎ'NİN ARAPÇA GRAMER TERMİNOLOJİSİNDEKİ ÖNCÜLÜĞÜ	Doktora Öğrencisi. Mustafa CEMİLOĞLU
		5	MUHAMMED B. AHMED EL-KURTUBÎ'NİN EL-CÂMİ'Lİ-AHKÂMİ'l- KUR'ÂN ADLI TEFSİRİNDE TİCARET AHLAKI	Muhammed Sertaç AKKAYA
		6	MUSÂ (A.S.) VE SABIR	Kübra AKBAŞ
		7	''İLAHİ KELAMIN MÜSTESNA GRAMERİ'' ADLI ESERE YÖNELİK BİR İNCELEME	Beyza Hilal ÖZTÜRK
		8	ÂLEM'E FELSEFİ BİR BAKIŞ	Nur Aybala ÖZ

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 6	**Prof. Dr. Ebru BARDAŞ ÖZKAN**	1	DEPREM STRESİYLE BAŞETME STRATEJİLERİ İLE ANKSİYETE, STRES VE DEPRESYON İLİŞKİSİ: PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN ARACI ROLÜ	Dr. Öğr. Üyesi, Abdulkadir İNAK Dr. Öğr. Üyesi, Yahya AKTU
		2	MAWLANA'S METAPHOR OF THE 'DONKEY STUCK IN THE MUD' IN THE JOURNEY OF OVERCOMING WORLDLY DIFFICULTIES AND ENLIGHTENMENT OF THE SOUL	Prof. Dr. Ebru BARDAŞ ÖZKAN
		3	TRACKING THE DEPTHS OF HUMAN CHARACTER AND MORAL VALUES IN MASNAVI: THE ROLES OF THE LION, FOX, AND DONKEY METAPHORS	Prof. Dr. Ebru BARDAŞ ÖZKAN
		4	"BENİ ÇOK SEV" FİLMİNİN HALEY'İN STRATEJİK AİLE TERAPİSİ KURAMINA GÖRE ANALİZİ	Murat ORHAN Doç .Dr. Handan GÜLER Mustafa EROL Ömer AKKALAYCI
		5	A SYSTEMATİC REVİEW STUDY ON PSYCHOLOGİCAL DİSORDERS İN CHİLDREN EXPOSED TO DOMESTİC VİOLENCE	Seda KAYA
		6	BOŞANMA OLGUSU VE BOŞANMANIN ÇOCUĞA ETKİLERİ	Öğr. Gör. Metin KADİM
		7	ÖLÜM OLGUSU VE EBEVEYN ÖLÜMÜNÜN ÇOCUĞA ETKİLERİ	Öğr. Gör. Metin KADİM
		8	İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ ÇERÇEVESİNDE NEFRET SÖYLEMİ	Dr. Arş. Gör., Funda Kaya Bozok

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 7	**Prof. Dr, HÜLYA ÇİÇEK**	1	DOES RAMADAN FASTING HELPS IN CANCER THERAPY: AN UPDATE	Assist. Prof. K.R.Padma Reader K.R.Don
		2	Palyatif Bakımın Odak Noktası: Semptomların Belirlenmesi	DR.Lütfiye Nur UZUN DR. Hümeyra HANÇER TOK
		3	Voice Disorders Seen in Neuropsychiatric Diseases: A Summary Review	Assistant Prof. Dr. Tuğba KAYA
		4	PHARMACOLOGICAL METHODS FOR THE INDUCTION OF LABOR	Dr. Arş. Gör. Tuba Enise BENLİ Dr. Öğr. Üyesi Zeynep BAL
		5	NONPHARMACOLOGICAL METHODS FOR THE INDUCTION OF LABOR	Dr. Arş. Gör. Tuba Enise BENLİ Dr. Öğr. Üyesi Zeynep BAL
		6	THERAPEUTIC STRATEGIES FOR GLIOBLASTOMA	Yüksek Lisans Öğrencisi, Şeymanur SANCAKTUTAN Doç. Dr. Yağmur ÜNVER
		7	GENETICALLY ENGINEERED PHOTOSENSITIZERS FOR PHOTODYNAMIC THERAPY	Yüksek Lisans Öğrencisi, Bahtinur İSPAHİ Doç. Dr. Yağmur ÜNVER
			BiLGİSAYAR DESTEKLİ İLAÇ TASARIMI YÖNTEMLERİ	Arş. Gör. Dr. Şeyma YAŞAR Arş. Gör. Fatma Hilal YAĞIN
			Metabolomikte Biyobelirteç Keşfi: Hastalıkların Erken Tanısında Yeni Yaklaşımlar	Arş. Gör. Fatma Hilal YAĞIN Arş. Gör. Dr. Şeyma YAŞAR
		8	ALLİSİN: TIBBİ VE BİYOKİMYASAL ÖZELLİKLERİ	Prof. Dr, HÜLYA ÇİÇEK Hanım Seval KAYA

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 8	**Prof. Dr. Nail Altunay**	1	CONTROL OF PHYSICAL PROPERTIES OF ZNO FILMS BY VARYING THE CONCENTRATION OF TRISODIUM CITRATE.	Assoc. Prof. Dr. RAŞİT AYDIN Prof. Dr. BÜNYAMİN ŞAHİN
		2	DISPERSIVE LIQUID PHASE EXTRACTION METHOD FOR THE DETERMINATION OF HISTAMINE FROM PROCESSED MEAT PRODUCTS	Prof. Dr. Nail Altunay Prof. Dr. Adil Elik
		3	INVESTIGATION OF DEEP EUTECTIC SOLVENTS FOR THE DETERMINATION OF SULFADIAZINE RESIDUES IN HONEY SAMPLES	Master, Hatice Taşpınar Prof. Dr. Nail Altunay Prof. Dr. Adil Elik
		4	SYNTHESIS OF CARBAZOL SUBSTITUTED PYRIMIDINYL CARBAMOYL BENZOIC ACID DERİVATİVES	Fatih KIRBAYIR Özcan GÜLEÇ Prof. Dr. Mustafa ARSLAN
		5	İÇME KULLANMA SUYU ÖRNEKLEME	Dr. Öğr. Üyesi, Melek GÖKMEN KARAKAYA
		6	DİSİYANODİBENZO[F,H]KİNOKSALİN TABANLI BİLEŞİKLERİN TADF ÖZELLİKLERİNİN TEORİK OLARAK İNCELENMESİ	Doç.Dr. Zeynep Şilan TURHAN Öğr. Gör. Dr. Erhan ÖZTÜRK Dr. Öğr. Üyesi, Aybek YİĞİT Dr. Öğr. Üyesi, Necdet KARAKOYUN
		7	INVESTIGATION OF THE TOTAL PHENOLIC SUBSTANCE AND ANTIOXIDANT CAPACITY IN FIRETHORN (PYRACANTHA COCCINEA) FRUIT GROWN IN AKHİSAR REGION	Asst. Prof. Dr. Fadim YEMİŞ Arzu İkra GÖK Ayşe Nur ÇIRAK

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 9	**Mella Ismelina Farma Rahayu**	1	PROMOTING GENDER EQUALITY WITHIN ISLAMIC TRADITION VIA CONTEXTUALIST APPROACH	Ali Akbar
		2	BA'ALBAKĪ'S INFLUENCE ON 1950S AND 1960S LEBANESE WOMEN WRITERS	Khaled Igbaria
		3	THE INTERACTION BETWEEN HUMAN AND ENVIRONMENT ON THE PERSPECTIVE OF ENVIRONMENTAL ETHICS	Mella Ismelina Farma Rahayu
		4	PROTECTİON OF HUMAN RİGHTS İN EUROPE: THE PARLİAMENTARY DİMENSİON	Aleksandra Chiniaeva
		5	EISENHOWER'S FAREWELL SPEECH: INITIAL AND CONTINUING COMMUNICATION EFFECTS	B. Kuiper
		6	HUMAN SECURITY PROVIDERS IN FRAGILE STATE UNDER ASYMMETRIC WAR CONDITIONS	Assis. Prof. Dr. Luna Shamieh
		7	DEVELOPING NEW MEDIA CREDIBILITY SCALE: A MULTIDIMENSIONAL PERSPECTIVE	Dr. Hanaa Farouk Saleh

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 10	**Dr. Najwa Alsayed Omar**	1	DISABILITY DIVERSITY MANAGEMENT: A CASE STUDY OF THE BANKING SECTOR IN THE KSA	Dr. Nada Azhar
		2	CURSIVE HANDWRITING IN AN INTERNET AGE	Phd Student Karen Armstrong
		3	THE IMPACT OF PARENT INVOLVEMENT İN PRESCHOOL DİSABLED CHİLDREN	Assis. Prof. Sheng-Min Cheng
		4	THE IMPORTANCE OF ISSUES FOR THE YOUTH IN VOTER DECISION MAKING: A CASE STUDY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN MALAYSIA	Dr. Sivamurugan Pandian
		5	JAPANESE ENGLISH IN TRAVEL BROCHURES	Premvadee Na Nakornpanom
		6	WAYS OF LIFE OF UNDERGRADUATE STUDENTS BASED ON SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY IN SUAN SUNANDHA RAJABHAT UNIVERSITY	Phukamchanoad
		7	RESEARCH ANALYSIS IN ECLECTIC THEORY (KABOUDAN AND SFANDIAR)	Anrideh Alizadeh Mohd Nasir Hashim
			ONLINE METACOGNITIVE READING STRATEGIES USE BY POSTGRADUATE LIBYAN EFL STUDENTS	Dr. Najwa Alsayed Omar
			AUSPICIOUS MEANING FOR COMMUNITY SOUVENIR PRODUCTS	Somsakul Jerasilp, Jong Boonpracha

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 11	**Prof. Dr. Mikel Alonso López**	1	INFLUENCE OF A COMPANY'S DYNAMIC CAPABILITIES ON ITS INNOVATION CAPABILITIES	Lovorka Galetic, Zeljko Vukelic
		2	A HYBRID PARTICLE SWARM OPTIMIZATION-NELDER-MEAD ALGORITHM (PSO-NM) FOR NELSON-SIEGEL-SVENSSON CALIBRATION	Sofia Ayouche Rachid Ellaia, Rajae Aboulaich
		3	RAMIFICATION OF OIL PRICES ON RENEWABLE ENERGY DEPLOYMENT	Osamah A. Alsayegh
		4	LEAN HEALTHCARE: BARRİERS AND ENABLERS İN THE COLOMBİAN CONTEXT	Erika Ruiz, Nestor Ortiz
		5	IDENTIFICATION OF LEAN IMPLEMENTATION HURDLES IN INDIAN INDUSTRIES	Bhim Singh
		6	PROMOTING LOCAL PRODUCTS THROUGH ONE VILLAGE ONE PRODUCT AND CUSTOMER SATISFACTION	Wardoyo, Humairoh
		7	ANALYSIS OF THE REASONS BEHIND THE DETERIORATED STANDING OF ENGINEERING COMPANIES DURING THE FINANCIAL CRISIS	Levan Sabauri
		8	REVIEW OF MODELS OF CONSUMER BEHAVIOUR AND INFLUENCE OF EMOTIONS IN THE DECISION MAKING	Mikel Alonso López

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 12	**Prof. Dr. Venugopal Kummamuru**	1	EDUCATION OF PURCHASING PROFESSIONALS IN AUSTRIA: COMPETENCE BASED VIEW	Volker Koch
		2	DEVELOPING AN AUDIT QUALITY MODEL FOR AN EMERGING MARKE	Bita Mashayekhi, Azadeh Maddahi, Arash Tahriri
		3	DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN INDIAN PHARMACEUTICAL FIRMS IN THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS REGIME	Shilpi Tyagi, D. K. Nauriyal
		4	THE IMPACT OF MOTİVATİON, TRUST, AND NATİONAL CULTURAL DİFFERENCES ON KNOWLEDGE SHARİNG WİTHİN THE CONTEXT OF ELECTRONİC MAİL	Said Abdullah Al Saifi
		5	A STUDY ON THE DETERMINANTS OF EARNINGS RESPONSE COEFFICIENT IN AN EMERGING MARKET	Bita Mashayekhi, Zeynab Lotfi Aghel
		6	ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS OF KUWAITI COMPANIES: OBSTACLES AND BARRIERS	Haya Y Alobaid
		7	PLANNING A SUPPLY CHAIN WITH RISK AND ENVIRONMENTAL OBJECTIVES	Ghanima Al-Sharrah, Haitham M. Lababidi, Yusuf I. Ali
		8	CORPORATE GOVERNANCE IN NETWORK MARKETING ORGANIZATIONS: THE ROLE OF ETHICS AND CSR	Prof. Dr. Venugopal Kummamuru
		9	RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL REPORTING TRANSPARENCY AND INVESTMENT EFFICIENCY: EVIDENCE FROM IRAN	Bita Mashayekhi, Hamid Kalhornia

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 13	**Assoc. Prof. Dr. Ngono Mindzeng Terencia**	1	COGNITIVE BEHAVIOUR THERAPY TO TREAT SOCIAL ANXIETY DISORDER: A PSYCHOLOGY CASE	Dr. Yasmin Binti Othman Mydin Assis. Prof. Mohd. Fadzillah Abdul Razak
		2	SERIOUS GAME FOR AUTISM CHILDREN: REVIEW OF LITERATURE	Helmi Adly Mohd Noor Faaizah Shahbodin Naim Che Pee
		3	IMPACT OF PERSONALITY AND LONELINESS ON LIFE: ROLE OF ONLINE FLOW EXPERIENCES	Asmita Shukla Soma Parija
		4	DYNAMIC OF AGGRESSIVE BEHAVIOR AT THE CONTEXT OF REFLECTIVE PROCESS	Prof. Dr. Elena Chernyshkova
		5	HOW DOES PSYCHOANALYSIS HELP IN RECONSTRUCTING POLITICAL THOUGHT? AN EXERCISE OF INTERPRETATION	Lecture Subramaniam Chandran
		6	ALIGNING IS DEVELOPMENT WITH USERS- WORK HABITS	Abbas Moshref Razavi Rodina Ahmad
		7	COMMUNITY BASED TOURISM AND DEVELOPMENT IN THIRD WORLD COUNTRIES: THE CASE OF THE BAMILEKE REGION OF CAMEROON	Assoc. Prof. Dr. Ngono Mindzeng Terencia

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 14	**Prof. Dr. Tan Soon Chin**	1	TOM STOPPARD: THE AMORALITY OF THE ARTIST	Majeed Mohammed Midhin Clare Finburgh
		2	ASSESSMENT ON COMMUNICATION STUDENTS' INTERNSHIP PERFORMANCES FROM THE EMPLOYERS' PERSPECTIVE	Yesuselvi Manickam Prof. Dr. Tan Soon Chin
		3	ANALYSIS OF POVERTY REDUCTION STRATEGIES AS MECHANISM FOR DEVELOPMENT IN NIGERIA FROM 1999-2019	Assis. Prof. Ahmed Usman Egye Assoc. Prof. Dr. Hamza Muhammad
		4	ANALYSIS OF STELES WITH LIBYAN INSCRIPTIONS OF GRANDE KABYLIA, ALGERIA	Samia Ait Ali Yahia
		5	SOCIAL WORK PRACTICE TO LABOUR WELFARE: A PROPOSED MODEL OF FIELD WORK PRACTICUM AND ROLE OF SOCIAL WORKER IN INDIA	Prof. Dr. Naeem Ahmed
		6	ADOPTION AND DIFFUSION OF E-GOVERNMENT SERVICES IN INDIA: THE IMPACT OF USER DEMOGRAPHICS AND SERVICE QUALITY	Sayantan Khanra Rojers P. Joseph
		7	FROM VICTIM TO ETHICAL AGENT: OSCAR WILDE'S THE BALLAD OF READING GAOL AS POST-TRAUMATIC WRITING	Mona Salah El-Din Hassanein
		8	TOM STOPPARD: THE AMORALITY OF THE ARTIST	Majeed Mohammed Midhin Clare Finburgh

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 15	**Assoc. Prof. Shaira Ismail**	1	WEST AFRICAN ISLAMIC CIVILIZATION: SOKOTO CALIPHATE AND SCIENCE EDUCATION	Dr. Hassan Attahiru Gwandu
		2	TEACHERS' PERCEPTIONS OF THE NEGATIVE IMPACT OF TOBEPHOBIA ON THEIR EMOTIONS AND JOB SATISFACTION	Phd. Prakash Singh
		3	KNOWLEDGE MANAGEMENT AS TOOL FOR ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEM IMPLEMENTATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Natalia Marulanda Grisales
		4	UNDERGRADUATES LEARNING PREFERENCES: A COMPARISON OF SCIENCE, TECHNOLOGY AND SOCIAL SCIENCE ACADEMIC DISCIPLINES IN RELATIONS TO TEACHING DESIGNS AND STRATEGIES	Salina Budin Assoc. Prof. Shaira Ismail
		5	INQUIRY ON THE IMPROVEMENT TEACHING QUALITY IN THE CLASSROOM WITH META-TEACHING SKILLS	Shahlan Surat Saemah Rahman Saadiah Kummin
		6	THE NEW EDUCATORS: THE REASONS FOR SAUDI ARABIA TO INVEST MORE IN STUDENT COUNSELING PROGRAMS	TURKI Afffralotaibi
		7	THE IMPACT OF DRAMA EDUCATION ON CREATIVITY DEVELOPMENT AT PRESCHOOL CHILDREN	Prof. Dr. Vladimíra Hornáčková
		8	IDEAL SCHOOL OF THE FUTURE FROM THE PARENTS´ VIEW: QUANTITATIVE RESEARCH OF FACULTY OF EDUCATION OF THE UNIVERSITY OF HRADEC KRÁLOVÉ	Yveta Pohnětalová

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 16	**Prof. Jiří Barta**	1	EVALUATION OF CORROSION BY IMPEDANCE SPECTROSCOPY OF EMBEDDED STEEL IN AN ALTERNATIVE CONCRETE EXPOSED TO THE CHLORIDE ION	Assis. Prof. Dr. Erika J. Ruíz Assis. Prof. Dr. Jairo R. Cortes Willian A. Aperador
		2	EFFECT OF T6 AND RE-AGING HEAT TREATMENT ON MECHANICAL PROPERTIES OF 7055 ALUMINUM ALLOY	M. Esmailian M. Shakouri A. Mottahedi S. G. Shabestari
		3	DETERMINATION OF MATERIAL PROPERTIES FOR BIODEGRADABLE POLYLACTIC ACID PLASTIC USED IN 3D PRINTERS	Assis. Prof. Dr. Juraj Beniak Assoc. Prof. Ľubomír Šooš Dr. Peter Križan Miloš Matúš
		4	RESEARCH OF CONCENTRATIBILITY OF LOW QUALITY BAUXITE RAW MATERIALS	Nadezhda Nikolaeva, Tatyana Alexandrova, Alexandr Alexandrov
		5	THE EFFECT OF MOLYBDATE ON CORROSION BEHAVIOUR OF AISI 316TI STAINLESS STEEL IN CHLORIDE ENVIRONMENT	Dr. Viera Zatkalíková Dr. Lenka Markovičová, Aneta Tor-Swiatek
		6	EFFECT OF UV RADIATION TO CHANGE THE PROPERTIES OF THE COMPOSITE PA+GF	Lenka Markovičová Viera Zatkalíkov Tomasz Garbacz
		7	SURFACE ACTIVATION OF CARBON NANOTUBES GENERATING A CHEMICAL INTERACTION IN EPOXY NANOCOMPOSITE	Mohamed Eldessouk Ebraheem Shady Yasser Gowayed
		8	AGING EFFECT ON MECHANICAL BEHAVIOR OF DUPLEX SATINLESS STEEL	Jungho Moon Tae Kwon Ha
		9	PRECIOUS AND RARE METALS IN OVERBURDEN CARBONACEOUS ROCKS: METHODS OF EXTRACTION	Tatyana Alexandrova, Alexandr Alexandrov, Nadezhda Nikolaeva
		10	DRY RELAXATION SHRINKAGE PREDICTION OF BORDEAUX FIBER USING A FEED FORWARD NEURAL	Assoc. Prof. Dr. Baeza S. Roberto

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 17	**Assoc.Prof. Dr. Shorena Tsiklauri**	1	CURBING ABUSES OF LEGAL POWER IN THE SOCIETY	Tajudeen Ojo Ibraheem
		2	SOCIAL STRUCTURE, INVOLUNTARY RELATIONS, AND URBAN POVERTY	Mahmood Niroobakhsh
		3	KNOWLEDGE TRANSFER AND THE TRANSLATİON OF TECHNİCAL TEXTS	Dr. Ahmed Alaoui
		4	THE INFLUENCE OF ISLAMIC ARTS ON OMANI WEAVING MOTIFS	Zahra Ahmed Al-Zadjali
		5	HANDLING COMPLEXITY OF A COMPLEX SYSTEM DESIGN: PARADIGM, FORMALISM AND TRANSFORMATIONS	Hycham Aboutaleb Bruno Monsuez
		6	UNDERSTANDING EUROPE'S ROLE IN THE AREA OF LIBERTY, SECURITY AND JUSTICE AS AN INTERNATIONAL ACTOR	Sarah Barrere
		7	THE METHODOLOGY OF OUT-MIGRATION IN GEORGIA	Assoc.Prof. Dr. Shorena Tsiklauri
		8	AN IN-DEPTH ANALYSIS OF OPEN DATA PORTALS AS AN EMERGING PUBLIC E-SERVICE	Dr. Martin Lnenicka
		9	THE NATURE OF ORIGIN OF NEW CRIMINAL OCCURRENCES IN GJAKOVA REGION: CULTURAL AND CRIMINOLOGICAL "INTERSECTION" IN 1999-2009	Bekim Avdiaj

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	**Doç. Dr. Gülen ÖZYAZICI**	1	Evaluation of Hybrid Rice Program In San Miguel, Bulacan: Microlevel Evidences	Scho C. Fillarca
		2	HASANKEYF İNCİRİNİN GÜNEŞ BACASI SERA ALANINDA KURUTULMASININ DENEYSEL OLARAK ARAŞTIRILMASI	Doç. Dr. Hakan Karakaya Fikret Kızar
		3	THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON ECOLOGICAL LIFE CYCLE IN SUDAN	Lecturer Wadah ELSHEIKH Assoc. Prof. Dr. İlknur UCAK Assoc. Prof. Dr. M. Cüneyt BAĞDATLI
		4	AGRICULTURAL PRODUCTION ASSESSMENT OF THE WORLD DURING COVID-19 PERIOD	Researcher, Maliha AFREEN Assoc. Prof. Dr. İlknur UCAK Assoc. Prof. Dr. M. Cüneyt BAĞDATLI
		5	MEDICINAL AND AROMATIC PLANTS USED IN THE COSMETICS INDUSTRY	Doç. Dr. Gülen ÖZYAZICI
		6	EFFECT OF FOLIAR ZINC APPLICATIONS ON SOME AGRONOMIC CHARACTERISTICS OF CORIANDER (Coriandrum sativum L.)	Doç. Dr. Gülen ÖZYAZICI
		7	BİTKİ PATOJENİ FUNGUSLAR İLE MÜCADELEDE CRISPR TEKNOLOJİSİ	Dr. Öğr. Üyesi, Ahmet ÇAT
		8	FİTOPATOJEN FUNGUSLARIN KONTROLÜNDE NANOPARTİKÜLLERİN KULLANIMI	Dr. Öğr. Üyesi, Ahmet ÇAT

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	**Doç. Dr. Mehmet KAPLAN**	1	TARIMSAL SAVAŞIMDA KULLANILAN PESTİSİTLERİN YOL AÇTIĞI ÇEVRE SORUNLARI	Doç. Dr. Mehmet KAPLAN
		2	THE EFFECT OF GLOBAL CLIMATE CHANGES ON INSECT LIFE	Doç. Dr. Mehmet KAPLAN
		3	YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ HAYVANCILIKTA ÖNEMİ	Ziraat Yüksek Mühendis Muhittin ÜNAL Prof.Dr.Dilek BOSTAN BUDAK
		4	HAYVANCILIK İŞLETME ATIKLARININ ÇEVREYE ETKİLERİ VE EKONOMİYE KAZANDIRILMASI	Ata Mustafa KARA Prof.Dr.Dilek BOSTAN BUDAK
		5	MACAR FİĞİ (Vicia pannonica Crantz.) VE ARPA (Hordeum vulgare L.) KARIŞIM ORANLARININ BAZI SİLAJ ÖZELLİKLERİNE ETKİSİ	Doç. Dr. Mehmet Arif ÖZYAZICI Dr. Öğr. Üyesi Semih AÇIKBAŞ
		6	KÜKÜRT DOZLARINA BAĞLI OLARAK KOCA FİĞ (Vicia narbonensis L.) BİTKİSİNDE BAZI TARIMSAL KARAKTERLERİN DEĞİŞİMİ	Doç. Dr. Mehmet Arif ÖZYAZICI Dr. Öğr. Üyesi Semih AÇIKBAŞ
		7	Effects of Some Tablet Detergents on Germination and Root Length of Pisum sativum L. Seeds	Dilek Sezer Prof. Dr. Özlem Aksoy
		8	Arbusküler Mikorizal Fungus (AMF) Sporu ve MAP Gübre Uygulamasının Bazı Mısır Çeşitleri İle Toprak Özellikleri Arasındaki İlişkiler Üzerine Etkisi	Emel ATMACA Marfaa Hasan Mahmood MAHMOOD
		9	NARİNGENİN'İN ANTİDİYABETİK OLDUĞU İDDİALARI YANLIŞ OLABİLİR	Doç. Dr. KASIM TAKIM
		10	ERKEN HASATIN SOĞUK SIKIM ZEYTİNYAĞINDA TOPLAM FENOLİK VE TOPLAM FLOVANOİD MİKTARI ÜZERİNE ETKİSİ	Doç. Dr. KASIM TAKIM

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	**Prof. Dr. Esin BASIM**	1	EVALUATION OF THE KNOWLEDGE STATUS OF CULTIVATED MUSHROOM PRODUCERS IN KORKUTELİ DISTRICT OF ANTALYA PROVINCE ABOUT ORGANIC AGRICULTURE	Prof. Dr. Esin BASIM Prof. Dr. Hüseyin BASIM
		2	Plant Protection Problems and Solution Suggestions of Söğüt District Plateau Greenhouse Producers	Prof. Dr. Esin BASIM
		3	TÜRKİYE BALIKÇILIĞI VE SORUNLARI	Doç.Dr.Veysel PARLAK
		4	İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SU ÜRÜNLERİ	Doç.Dr.Veysel PARLAK
		5	GÜMÜŞİ HAVUZ BALIĞININ (Carassius gibelio) LAGENAR VE UTRİKULAR OTOLİT ÖLÇÜMLERİ İLE BALIK BOYU ARASINDAKİ İLİŞKİLER	Dr. Semra SAYGIN Doç. Dr. Melek ÖZPİÇAK Prof. Dr. Savaş YILMAZ
		6	EVALUATION OF BEE POLLEN FOR FOOD SAFETY HAZARDS	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin AYDEMİR Araş. Gör. Enes SEZER
		7	DOLGULU GEVREK REÇETE VE PROSES GELİŞTİRMESİ	Arge Uzman Yardımcısı, Hasret Beyza Pınar HOCAZADE
		8	BETALAİN PİGMENTİ VE BİSKÜVİDE KULLANIMI	ANI KUŞCU MERVE KAHRAMAN
		9	EFFECTS OF SHORT OR LONG-TERM PROGESTERONE-CONTAINING SPONGE TREATMENTS ON MALONDIALDEHYDE AND GLUTATHIONE IN TUJ EWES	Assoc. Prof. Mushap KURU Assoc. Prof. Mustafa MAKAV
		10	THE EFFECT OF OVARIECTOMY ON TOTAL CHOLESTEROL, HIGH-DENSITY LIPOPROTEIN, AND LOW-DENSITY LIPOPROTEIN IN RATS	Assoc. Prof. Mustafa MAKAV Assoc. Prof. Mushap KURU

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	**Doç. Dr. Abdullah Candan**	1	Faz İzoleli Hava Aralıklı Yüksek Gerilim Busbar Çözümü	Dursun ERİŞ Vedat VOŞKİ Hıdır GÖGÜLTER Ahmet Can YALÇIN Mehmet Can BÜYÜKDÖĞEROĞLU Doç. Dr., Ahmet FEYZİOĞLU
		2	SÜREKLİ MIKNATISLI TÜBÜLER DC LİNEER MOTOR PARAMETLERİNİN BELİRLENMESİ	Öğr. Gör. Dr. Ziya DEMİRKOL Doç. Dr. Uğur HASIRCI
		3	YÜKSEK BASINÇLI DÖKÜM YÖNTEMİ İLE ÜRETİLEN PARÇALARIN ÇAPAK ALMA PROSESLERİNİN ENDÜSTRİYEL ROBOTLAR KULLANILARAK İYİLEŞTİRİLMESİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ	Robot ve Otomasyon Mühendisi, Umut COŞGUN Doç. Dr., Ahmet FEYZİOĞLU
		4	PARK BAHÇE ve SOKAK AYDINLATMASI VE FARKLI UYGULAMALAR İÇİN KOLAY ÇOKLANABİLİR YAPIDA, TOZ TUTMAYAN ARMATÜR TASARIMI GELİŞTİRİLMESİ	Ömer İŞBİLİR Murat KOCAOĞLU Doç. Dr., Ahmet FEYZİOĞLU
		5	NANOPARTİKÜL TAKVİYESİNİN TEK BİNDİRMELİ BAĞLANTILARDA ÇENTİKLİ KOMPOZİT MALZEMELERİN ÇEKME DAVRANIŞLARINA ETKİSİ	Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Emin DEMİR Arş. Gör. Dr., Raşit Koray ERGÜN
		6	LİTYUM BAZLI Li_2MgSn HEUSLER ALAŞIMININ YAPISAL, ELEKTRONİK VE ELASTİK ÖZELLİKLERİ	Doç. Dr. Abdullah Candan Doç. Dr. Aytaç Erkişi
		7	GGA VE GGA + mBJ FONKSİYONELİ İLE YARI HEUSLER LiAgTe BİLEŞİĞİNİN YAPISAL VE ELEKTRONİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN İLK PRENSİPLER ÇALIŞMASI	Doç. Dr. Abdullah Candan Doç. Dr. Aytaç Erkişi
		8	ACTUATOR TECHNOLOGIES USED IN EXOSKELETONS	Arş.Gör.Dr. Melih CANLIDİNÇ Dr.Öğr.Üyesi, Mustafa GÜLEŞEN

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	**Dr.Öğr.Üyesi Nilay ÇAKICI**	1	HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNDE KLİNİK KARAR VERME BECERİSİ İLE DUYGUSAL ZEKA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Kezban KORAŞ SÖZEN
		2	HEMŞİRELİK SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN HEMŞİRELİK MESLEĞİNİ ALGILAMA DURUMLARI VE KARİYER GELECEKLERİNE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Kezban KORAŞ SÖZEN Öğr. Gör. Tuğba AYDEMİR
		3	UNİVERSİTY STUDENTS' VİEWS AND METAPHORİCAL PERCEPTİONS ON EYE HEALTH AND OPTOMETRY	Şevval BARUT
		4	KOLALI İÇECEKLERİN KÖK-UR NEMATODLARI (Nematoda: Meloidogyne spp.) VE BİTKİDE NEMATODTAN KAYNAKLANAN ZARAR ÜZERİNE ETKİLERİ	Ziraat Yük. Müh. Şevval BARUT Prof. Dr. Sevilhan Mennan
		5	SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN YAPAY ZEKA KAYGISI	Dr.Öğr.Üyesi Nilay ÇAKICI
		6	ERİŞKİN YOĞUNBAKIMDA HEMŞİRELERİN HASTALARLA ETKİLEŞİMİ	Dr.Öğr.Üyesi Nilay ÇAKICI
			EXAMINATION OF HEALTHY LIFESTYLE BEHAVIORS OF UNIVERSITY STUDENTS STAYING IN DORMITORIES AFFILIATED WITH THE CREDIT AND DORMITORIES INSTITUTION	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇAPUK
			VOLEYBOLCULARA UYGULANAN PROPRİOSEPTİF NÖROMÜSKÜLER FASİLİTASYON GERME EGZERSİZLERİNİN ANAEROBİK GÜÇ ESNEKLİK VE MOTORİK ADAPTASYONLAR ÜZERİNE RANDOMİZE KONTROLLÜ ÇALIŞMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Recep YAYLA Doç. Dr. Zarife PANCAR Doktora Öğrencisi Muhammet Kaan DARENDELİ
		7	HEMŞİRELİK VE İNOVASYON	Öğr. Gör. İlknur PALAZ Öğr. Gör. Dr. Ahmet TAŞ
		8	HEMŞİRELİK ALANINDA BİLİŞİM UYGULAMALARI	Öğr. Gör. Dr. Ahmet TAŞ Öğr. Gör. İlknur PALAZ

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 6	**Associate Professor, Seher ARSLANKAYA**	1	S700 ÇELİĞİNİN VE HARDOX 450 ÇELİKLERİNİN, ROBOTİK KAYNAK TEKNOLOJİSİYLE, ER 110S-G TEL İLE BİRLEŞTİRİLMESİ VE KAYNAK KABİLİYETLERİNİN İNCELENMESİ	Volkan DEMİREL Evren KOCAOĞLU Doç. Dr. Volkan KIRMACI
		2	PRICE ESTIMATION PROGRAM FOR SECOND-HAND VEHICLES WITH MACHINE LEARNING	Associate Professor, Seher ARSLANKAYA
		3	PERFORMANCE RANKING OF SALES AND MARKETING EXPERTS IN A COMPANY USING DATA ENVELOPMENT ANALYSIS	Associate Professor, Seher ARSLANKAYA
		4	AYAKKABI MALZEMELERİNİN AYAK SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	Dr.Öğr.Üyesi Hatice ER Doç.Dr.Nuray O. IŞIK EMEKSİZ Öğr.Gör. Ertan EROL
		5	DERİ KONFEKSİYON SEKTÖRÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE GERİ DÖNÜŞÜM OLANAKLARI	Doç. Dr. Nuray O. IŞIK EMEKSİZ Dr. Öğr. Üyesi Hatice ER Öğr. Gör. Ertan EROL

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 7	**Dr. Öğr. ÜYESİ Abdullah SEVİN**	1	RPA AND AI: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	Zeynep ÖRPEK Büşra TURAL Samet ÖZMEN
		2	INCREASED EFFICIENCY WITH ROBOTIC PROCESS AUTOMATION AND TRANSFORMATION OF ROBOTIC PROCESS AUTOMATION PROCESSES WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE: EXAMPLE OF VAKIF PARTICIPATION BANK	İlknur COŞKUNER Kazım Tamer KARAGÖZ Fatih KAZOVA
		3	USING METAHEURISTIC METHODS AND COMPARISON OF ALGORITMS IN REAL-WORLD PROBLEMS	Oğuzhan DİLBER Dr. Öğr. Üyesi Serhat KILIÇARSLAN Doç. Dr. Abdullah ELEN
		4	SOLVING REAL-WORLD PROBLEMS WITH METAHEURISTIC METHODS AND PERFORMANCE COMPARISON OF ALGORITHMS IN THE LITERATURE	Samet PANDA Dr. Öğr. Üyesi Serhat KILIÇARSLAN Doç. Dr. Abdullah ELEN
		5	DESIGNING LATTICE-STRUCTURED EXPERIMENTAL SPECIMENS VIA AUTOMATED PARAMETER ITERATIONS USING NTOPCL AND PYTHON PROGRAMMING LANGUAGE	Research Assistant, Ahmet DAYANÇ
		6	A COMPREHENSIVE COMPARISON OF NETWORK SIMULATION TOOLS	Sümeyye TEMİZEL Şeyma Nur GEZMİŞ Dr. Öğr. ÜYESİ Abdullah SEVİN
		7	COMPARISON OF DISCRETE EVENT SIMULATION APPROACHES	Dr. Öğr. ÜYESİ Abdullah SEVİN Süleyman ÖNDER

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 8	**Doç. Dr., Safiye SARI**	1	BREAKING WHEEL IN BYZANTINE AND ITS TRACES IN BYZANTINE PAINTING	Dr. Öğr. Üyesi, A. Nazlı SOYKAN
		2	18. VE 19. YÜZYIL GİYİM BİÇİMSELLİĞİNDE REDİNGOT	Doç. Dr., Safiye SARI
		3	GELENEKSEL İSKİLİP EVLERİNDE YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME KULLANIMI	Dr. Doğan KOŞAN
		4	TROİA I-V. TABAKA ÇANAK ÇÖMLEKLERİ ÜZERİNDE YER ALAN İNSAN YÜZÜ TASVİRLERİ	Yük. Lis. Öğr., ECEM ÇAĞLAYAN
		5	PYOTR ILYICH TCHAIKOVSKY PERCUSSION INSTRUMENTS PARTS IN THE “1812 OVERTURE” ANALYSIS IN TERMS OF PERFORMANCE TECHNIQUES	Yüksek Lisans Öğrencisi, Sinan ANGİŞHAN Doçent, Bahadır ÇOKAMAY
		6	BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF GRADUATE THESİS IN TROMBONE	Yüksek Lisans Öğrencisi, Serdar ER Doçent, Bahadır ÇOKAMAY
		7	TÜRKİYEDE GRAFİK TASARIMININ SÜRDÜREBİLİR ÇEVREYE OLAN KATKILARI	Yüksek Lisans Öğrencisi, Yılmaz SERT
		8	HERBAL DECORATION CLOTHES FROM THE 20TH CENTURY FOUND IN KONYA	Araştırma Görevlisi Dr. ŞERİFE DOĞAN
		9	NEEDLE LACES FOUND IN KONYA HOUSES	Araştırma Görevlisi Dr. ŞERİFE DOĞAN
		10	RESİM SANATINDA SUFİLERİN İMGESEL TEMSİLİ, CEMAL TOLLU’NUN SEMA TÖRENİ TABLOSU	Arş. Gör. Dr, Mert Yavaşca

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 9	**Swapnil Rajan Kashikar**	1	BANANA PEEL-BASED ECO-SORPTION: A NOVEL AND SUSTAINABLE TECHNIQUE FOR MANGANESE ION REMEDIATION	Seham Ghalwash, Ayman Ismail
		2	EXPLORING THE ANTIMICROBIAL POTENTIAL OF EUCALYPTUS CAMENDULENSIS ESSENTIAL OIL: A MULTIFACETED APPROACH TO TARGETING BACTERIA AND FUNGI	Yizhen Zhao, Adam S. Z. Belloum,
		3	ENABLING PRECISION SQUARE WATERMELON SHAPING: UNVEILING THE DESIGN AND DEVELOPMENT OF A MECHANICAL FORCE GAUGE	Gonc¸alo Maia da Costa, Zhiming Zhao
		4	HARNESSING THE BIOTECHNOLOGICAL POTENTIAL OF ENDOPHYTIC FUNGI FROM HIBISCUS LEAVES: ISOLATION AND IDENTIFICATION OF FIBRINOLYTIC PROTEASES	Yanting Nawata Kazumitsu Cao,
		5	EXPLORING THE BIOACTIVE COMPOUNDS IN NIGELLA SATIVA WITH CYTOTOXIC ACTIVITY: A SULFORHODAMINE-B ASSAY-GUIDED FRACTIONATION STUDY	Swapnil Rajan Kashikar Ajay Vasantrao Jadhav,
		6	INVESTIGATING THE EFFECTS OF AMINOPOLYETHER ON 18F-FDG PROPERTIES AND ITS IMPLICATIONS FOR PET IMAGING APPLICATIONS	Edward Pol
		7	UNVEILING THE POTENTIAL OF AMINO ACID-BASED MICELLES IN DRUG DELIVERY: SYNTHESIS, CHARACTERIZATION, AND APPLICATIONS	Nafe Moradkhani, Frederick Benaben, Benoit Montreuil,
		8	INVESTIGATING THE BARRIERS TO TREATMENT COMPLETION AND THEIR ASSOCIATION WITH HEALTH-RELATED QUALITY OF LIFE AMONG TUBERCULOSIS PATIENTS IN YEMEN	Dr. Ali Vatankhah Barenji, Dima Nazzal
		9	DEVELOPING INTERVENTIONS TO IMPROVE HEALTH-RELATED QUALITY OF LIFE FOR LOST TO FOLLOW-UP TUBERCULOSIS PATIENTS IN YEMEN: A NEEDS ASSESSMENT	Swapnil Rajan Jadhav, Ajay Vasantrao Kashikar
		10	TACKLING ANTIBIOTIC OVERUSE IN IRAQI ACUTE CARE: A MULTIFACETED APPROACH TO OPTIMIZING PRESCRIBING PRACTICES AND COMBATING ANTIMICROBIAL RESISTANCE	Dr. Raja Kannusamy

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 10	**Assoc. Prof. Dr. Diana Gil Herrera**	1	STUDYİNG THE INTERCALATİON OF LOW DENSİTY POLYETHYLENE/CLAY NANOCOMPOSİTES AFTER DİFFERENT UV EXPOSURES	Assis. Prof. Dr. Samir Al-Zobaidi
		2	EFFECT OF SEWİNG SPEED ON THE PHYSİCAL PROPERTİES OF FİREFİGHTER SEWİNG THREADS	Adnan Mazar Engin Akcagun Antonin Havelka Funda Buyuk Mazari, Pavel Kejzlar
		3	THE EXPERİMENTAL AND NUMERİCAL ANALYSİS OF TRİP STEEL WİRE DRAWİNG PROCESSES DRAWN WİTH DİFFERENT PARTİAL REDUCTİONS	Lecture Sylwia Wiewiorowska, Assis. Prof. Dr. Zbigniew Muskalski
		4	PREDİCTİON OF SOLİDİFİCATİON BEHAVİOR OF AL ALLOY İN A CUBE MOLD CAVİTY	N. P. Yadav Assoc. Prof. Deepti Verma
		5	INFLUENCE OF HİGH TEMPERATURE AND HUMİDİTY ON POLYMER COMPOSİTES USED İN RELİNİNG OF SEWAGE	Parastou Kharazmi Folke Björk
		6	ANTİCORROSİVE POLYURETHANE CLEAR COAT WİTH SELF-CLEANİNG CHARACTER	Prof. Nihit Madireddi P. A. Mahanwar
		7	EFFECTS OF COUPLİNG AGENT ON THE PROPERTİES OF DURİAN SKİN FİBRE FİLLED POLYPROPYLENE COMPOSİTE	Hazleen Anuar Nur Aimi Mohd Nasir Yousuf El-Shekeil
		8	RESPONSE SURFACE METHODOLOGY FOR OPTİMUM HARDNESS OF TİN ON STEEL SUBSTRATE	R. Joseph Raviselvan K. Ramanathan P. Perumal M. R. Thansekhar
		9	THE EFFECTS AND INTERACTİONS OF SYNTHESİS PARAMETERS ON PROPERTİES OF MG SUBSTİTUTED HYDROXYAPATİTE	S. Sharma U. Batra S. Kapoor, A. Dua
		10	Experimental Investigation on Mechanical Properties of Rice Husk Filled Jute Reinforced Composites	Priyankar Pratim Deka, Sutanu Samanta

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 11	**Assis. Prof. Dr. Yusnida Asha**	1	SATELLITE RAINFALL PREDICTION TECHNIQUES - A STATE OF THE ART REVIEW	S. Sarumathi N. Shanthi S. Vidhya
		2	MATERIAL PARAMETER IDENTIFICATION OF MODIFIED ABDELKARIM-OHNO MODEL	Pedro F. Albuquerque Assis. Prof. Dr. Pedro V. Gamboa Assoc. Prof. Miguel A. Silvestre
		3	"FRICTION SURFACES" OF AIRPORT EMERGENCY PLAN	Dr. Jakub Kraus, Vladimír Plos, Peter Vittek
		4	PARAMETRIC INVESTIGATION OF AIRCRAFT DOOR'S EMERGENCY POWER ASSIST SYSTEM (EPAS)	Dr. Marshal D. Kafle Jun H. Kim Hyun W. Been Kyoung M. Min Sung H. Kim
		5	ACOUSTIC BEHAVIOR OF POLYMER FOAM COMPOSITE OF SHOREA LEPROSULA AFTER UV-IRRADIATION EXPOSURE	Anika Zafiah M. Rus S. Shafizah
		6	MODELING AND SIMULATION OF AXIAL FAN USING CFD	Assis. Prof. Dr. Hemant Kumawat
		7	A MODIFIED DECOUPLED SEMI-ANALYTICAL APPROACH BASED ON SBFEM FOR SOLVING 2D ELASTODYNAMIC PROBLEMS	M. Fakharian M. I. Khodakarami
		8	NUMERICAL INVESTIGATION OF NANOFLUID BASED THERMOSYPHON SYSTEM	Kiran Kumar K Ramesh Babu Bejjam Atul Najan
		9	PREDICTION OF SCOUR PROFILE CAUSED BY SUBMERGED THREE-DIMENSIONAL WALL JETS	Abdullah Al Faruque Ram Balachandar
		10	NUMERICAL INVESTIGATION OF THE EFFECT OF NUMBER OF WAVES ON HEAT TRANSFER IN A WAVY WALL ENCLOSURE	Assis. Prof. Dr. Ali Reza Tahavvor Assis. Prof. Dr. Saeed Hosseini Dr. Afshin Karimzadeh Fard

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 12	**Simon B. N. Thompson**	1	CORRELATIONAL ANALYSIS BETWEEN BRAIN DOMINANCES AND MULTIPLE INTELLIGENCES	Lakshmi Dhandabani, Rajeev Sukumaran
		2	AWARENESS OF STUDENTS AND TEACHERS TOWARDS AIDS AND AIDS EDUCATION	Assis. Prof. Dr. Anjan Saikia
		3	APPLICATION OF SINGLE SUBJECT EXPERIMENTAL DESIGNS IN ADAPTED PHYSICAL ACTIVITY RESEARCH: A DESCRIPTIVE ANALYSIS	Jiabei Zhang Ying Qi
		4	THE CLASSIFICATION PERFORMANCE IN PARAMETRIC AND NONPARAMETRIC DISCRIMINANT ANALYSIS FOR A CLASS- UNBALANCED DATA OF DIABETES RISK GROUPS	Dr. Lily Ingsrisawang Assis. Prof. Dr. Tasanee Nacharoen
		5	VALIDATION OF AN ACUITY MEASUREMENT TOOL FOR MATERNITY SERVICES	Cherryl Lowe
		6	A COMPREHENSIVE METHOD OF FAULT DETECTION AND ISOLATION BASED ON TESTABILITY MODELING DATA	Junyou Shi Weiwei Cui
			YAWNING AND CORTISOL AS A POTENTIAL BIOMARKER FOR EARLY DETECTION OF MULTIPLE SCLEROSIS	Simon B. N. Thompson
			AN APPLICATION OF SELF-HEALTH RISK ASSESSMENT AMONG POPULATIONS LIVING IN THE VICINITY OF A FIBER-CEMENT ROOFING FACTORY	Assis. Prof. Dr. Phayong Thepaksorn
			PREDICTORS OF NON-ALCOHOLIC FATTY LIVER DISEASE IN EGYPTIAN OBESE ADOLESCENTS	Moushira Zaki Wafaa Ezzat Yasser Elhosary, Omnia Saleh
		7	ANGIOGRAPHIC EVALUATION OF ETT (TREADMILL) POSITIVE PATIENTS IN A TERTIARY CARE HOSPITAL OF BANGLADESH	Syed Dawood Md. Taimur, Saidur Rahman Khan, Farzana Islam

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 13	**Prof. Dr. Fadia Sultany**	1	DİFFERENTİAL SENSİTİVİTY OF NİTROGEN-FİXİNG, FİLAMENTOUS CYANOBACTERİAL SPECİES TO AN ORGANOCHLORİNE INSECTİCİDE - 6, 7, 8, 9, 10, 10-HEXACHLORO-1, 5, 5A, 6, 9, 9A-HEXAHYDRO-6, 9-METHANO-2, 4, 3-BENZODİOXATHİEPİNE-3-OXİDE	Nirmal J.I. Kumar, Dr. Anubhuti A. Bora, Assis. Prof. Dr. Manmeet K. Amb
		2	AN EVALUATİON OF PESTİCİDE STRESS INDUCED PROTEİNS İN THREE CYANOBACTERİAL SPECİES-ANABAENA FERTİLİSSİMA, AULOSİRA FERTİLİSSİMA AND WESTİELLOPSİS PROLİFİCA USİNG SDS-PAGE	Nirmal Kumar, Rita N. Kumar, Anubhuti Bora, Manmeet Kaur Amb
		3	COMPUTATİONAL IDENTİFİCATİON OF MİCRORNAS AND THEİR TARGETS İN TWO SPECİES OF EVERGREEN SPRUCE TREE (PİCEA)	Assis. Prof. Dr. Muhammad Y.K. Barozai, Ifthikhar A. Baloch, M. Din
		4	A NEW APPROACH IN PROTEİN FOLDİNG STUDİES REVEALED THE POTENTİAL SİTE FOR NUCLEATİON CENTER	Nurul Bahiyah Ahmad Khairudin, Habibah A Wahab
		5	DETECTİON OF OXİDATİVE STRESS INDUCED BY MOBİLE PHONE RADİATİON İN TİSSUES OF MİCE USİNG 8-OXO-7, 8-DİHYDRO-2'-DEOXYGUANOSİNE AS A BİOMARKER	Phd. Can Ahmad M. Khalil, Dr. Ahmad M. Alshamali, Marwan H. Gagaa
		6	MİCROBİAL OİL PRODUCTİON BY ISOLATED OLEAGİNOUS YEAST TORULASPORA GLOBOSA YU5/2	Rita Kumar, Alka Sharma, Purnima Dhall, Niha M. Kulshreshtha, Anil Kumar
		7	HİGH-INTENSİTY NANOSECOND PULSED ELECTRİC FİELD EFFECTS ON EARLY PHYSİOLOGİCAL DEVELOPMENT İN ARABİDOPSİS THALİANA	Assis. Prof. Dr. Wisuwat Songnuan, Dr. Phumin Kirawanich
		10	MİCRO-AEROBİC, ANAEROBİC AND TWO-STAGE CONDİTİON FOR ETHANOL PRODUCTİON BY ENTEROBACTER AEROGENES FROM BİODİESEL-DERİVED CRUDE GLYCEROL	Kanokrat Saisaard, Irini Angelidaki, Poonsuk Prasertsan
			CHARACTERİZATİON OF THE O.UL-MS952 INTRON:A POTENTİAL MOLECULAR MARKER TO DİSTİNGUİSH BETWEEN OPHİOSTOMA ULMİ AND OPHİOSTOMA NOVO-ULMİ SUBSP. AMERİCANA	Mohamed Hafez, Georg Hausner

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 14	**Assis. Prof. Dr. S. Asadzadeh Vostakolaei**	1	SEX DİFFERENCES İN THYROİD GLAND STRUCTURE OF RABBİTS	Parchami A., Fatahian Dehkordi RF.
		2	EVALUATİON OF PROTEİN DİGESTİBİLİTY İN CANOLA MEALS BETWEEN CAECECTOMİSED AND INTACT ADULT COCKERELS	Ali Nouri Emamzadeh, Akbar Yaghobfar
		3	EFFECT OF L-ARGİNİNE ON NEUROMUSCULAR TRANSMİSSİON OF THE CHİCK BİVENTER CERVİCİS MUSCLE	Assis. Prof. Dr. S. Asadzadeh Vostakolaei
		4	THE RELATİONSHİP BETWEEN SHEEP MANAGEMENT AND LAMB MORTALİTY	Assis. Prof. Dr. T. M. Mousa-Balabel
		5	EFFECT OF STOCKİNG DENSİTY ON MONOSEX NİLE TİLAPİA GROWTH DURİNG POND CULTURE İN INDİA	Suman B. Chakraborty, Samir Banerjee
		6	PRAGATİ NODE POPULARİTY (PNP) APPROACH TO IDENTİFY CONGESTİON HOT SPOTS İN MPLS	E. Ramaraj, A. Padmapriya
		7	IMPROVEMENT OF SEMEN QUALİTY İN HOLSTEİN BULLS DURİNG HEAT STRESS BY SUPPLEMENTİNG OMEGA-3 FATTY ACİDS	Hamid. Gholami, Mohammad. Chamani, Armin. Towhidi, Mohammad. H. Fazeli
		8	THE RELATİONSHİP BETWEEN EXCRETA VİSCOSİTY AND TMEN İN SBM	Assis. Prof. Ali Nouri Emamzadeh
		9	ANTİCOAGULATORY ROLE OF AN ERGOT MESYLATE: HYDERGİNE	Fareeha A., Irfan Z Qureshi
		10	THE EFFECT OF SELECTİVE CYCLOOXYGENASE (COX) INHİBİTORS ON JAPANESE MEDAKA (ORYZİAS LATİPES) REPRODUCTİON PARAMETERS	Dr. Agata Kowalska, Radosław K. Kowalski, Assis. Prof. Dr. Zdzisław Zakęś

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 15	**Manal E. Fareed**	1	PERCEPTIONS OF HEALTH STATUS AND LIFESTYLE HEALTH BEHAVIORS OF POOR PEOPLE IN MAURITIUS	Smita S. D. Goorah, Melisha Panchoo
		2	SPREADING DYNAMICS OF A VIRAL INFECTION IN A COMPLEX NETWORK	Assis. Prof. Dr. Khemanand Moheeput, Smita S. D. Goorah, Satish K. Ramchurn
		3	CHASE TRAINER EXERCISE PROGRAM IN ATHLETE WITH UNILATERAL PATELLOFEMORAL PAIN SYNDROME (PFPS)	Asha Hasnimy Mohd Hashim, Lee Ai Choo
		4	ANALYSIS OF METALLOTHIONEIN GENE MT1A (RS11076161) AND MT2A (RS10636) POLYMORPHISMS AS A MOLECULAR MARKER IN TYPE 2 DIABETES MELLITUS AMONG MALAY POPULATION	Assis. Prof. Dr. Norsakinah Mohammad Osman, Ali Etemad, Assoc. Prof. Dr. Patimah Ismail
		5	EFFECT OF ON-DEMAND CUEING ON FREEZING OF GAIT IN PARKINSON'S PATIENTS	Prof. Dr. Rosemarie Velik
		6	EFFECT OF COLD, WARM OR CONTRAST THERAPY ON CONTROLLING KNEE OSTEOARTHRITIS ASSOCIATED PROBLEMS	Amal E. Shehata, Manal E. Fareed
		7	CHEMOTHERAPY SAFETY PROTOCOL FOR ONCOLOGY NURSES: IT'S EFFECT ON THEIR PROTECTIVE MEASURES PRACTICES	Magda M. Mohsen, Manal E. Fareed
		8	FITTER - A FRAMEWORK FOR INTEGRATING ACTIVITY TRACKING TECHNOLOGIES INTO ELECTRIC RECREATION FOR CHILDREN AND ADOLESCENTS	R. Altamimi, G. Skinner, K. Nesbitt
		9	CONSUMPTION PATTERN AND DIETARY PRACTICES OF PREGNANT WOMEN IN ODEDA LOCAL GOVERNMENT AREA OF OGUN STATE	Dr. Ademuyiwa, Assis. Prof. Dr. M. O., Sanni, S. A.
		10	BIOMECHANICS ANALYSIS WHEN DELIVERING BABY	Kristyanto B.

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 16	**Dr. Sherzod Messikh**	1	MAXİMUM POWER POİNT TRACKİNG BASED ON ESTİMATED POWER FOR PV ENERGY CONVERSİON SYSTEM	Assis. Prof. Dr. Zainab Almukhtar, Dr. Adel Merabet
		2	EFFECT OF COLLECTOR ASPECT RATİO ON THE THERMAL PERFORMANCE OF WAVY FİNNED ABSORBER SOLAR AİR HEATER	Abhishek Priyam, Prabha Chand
		3	SİMİLİTUDE FOR THERMAL SCALE-UP OF A MULTİPHASE THERMOLYSİS REACTOR İN THE CU-CL CYCLE OF A HYDROGEN PRODUCTİON	Assis. Prof. Dr. Mohammed W. Abdulrahman
		4	ENHANCEMENT OF THERMAL PERFORMANCE OF LATENT HEAT SOLAR STORAGE SYSTEM	Rishindra M. Sarviya, Ashish Agrawal
		5	A ZVT-ZCT-PWM DC-DC BOOST CONVERTER WİTH DİRECT POWER TRANSFER	Naim Suleyman Ting, Yakup Sahin, Ismail Aksoy
		6	INTELLİGENT MAXİMUM POWER POİNT TRACKİNG USİNG FUZZY LOGİC FOR SOLAR PHOTOVOLTAİC SYSTEMS UNDER NON-UNİFORM IRRADİATİON CONDİTİONS	Assis. Prof. Dr. P. Selvam, Ress. Assis S. Senthil Kumar
		7	AN IMPROVED CUCKOO SEARCH ALGORİTHM FOR VOLTAGE STABİLİTY ENHANCEMENT İN POWER TRANSMİSSİON NETWORKS	Reza Sirjani, Nobosse Tafem Bolan
		8	TECHNİCAL ANALYSİS OF COMBİNED SOLAR WATER HEATİNG SYSTEMS FOR COLD CLİMATE REGİONS	Hossein Lotfizadeh, André McDonald, Amit Kumar
		9	AN EXPERİMENTAL STUDY ON EVACUATED TUBE SOLAR COLLECTOR FOR STEAM GENERATİON İN INDİA	Assis. Prof. Dr. Avadhesh Yadav, Anunaya Saraswat
		10	COUPLİNG HEAT AND MASS TRANSFER FOR HYDROGEN-ASSİSTED SELF-IGNİTİON BEHAVİORS OF PROPANE-AİR MİXTURES İN CATALYTİC MİCRO-CHANNELS	Junjie Chen, Deguang Xu

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 17	**Assoc. Prof. Dr. Michael S. Quiming,**	1	REAL-TIME RECOGNITION OF DYNAMIC HAND POSTURES ON A NEUROMORPHIC SYSTEM	Qian Liu, Steve Furber
		2	OPTIMAL PLANNING OF DISPATCHABLE DISTRIBUTED GENERATORS FOR POWER LOSS REDUCTION IN UNBALANCED DISTRIBUTION NETWORKS	Mahmoud M. Othman, Y. G. Hegazy, A. Y. Abdelaziz
		3	OPTIMAL ECONOMIC LOAD DISPATCH USING GENETIC ALGORITHMS	Assis. Prof. Dr. Vijay Kumar, Assis. Prof. Dr. Jagdev Singh, Dr. Yaduvir Singh, Sanjay Sood
		4	EMPIRICAL MODE DECOMPOSITION BASED MULTISCALE ANALYSIS OF PHYSIOLOGICAL SIGNAL	Young-Seok Choi
		5	EXPERIMENTAL IMPLEMENTATION OF MODEL PREDICTIVE CONTROL FOR PERMANENT MAGNET SYNCHRONOUS MOTOR	Assis. Prof. Dr. Abdelsalam A. Ahmed
		6	ANALYSIS OF DIRECT CURRENT MOTOR IN LABVIEW	E. Ramprasath, P. Manojkumar, P. Veena
		7	IMPROVEMENT OF VOLTAGE PROFILE OF GRID INTEGRATED WIND DISTRIBUTED GENERATION BY SVC	Fariba Shavakhi Zavareh, Hadi Fotoohabadi, Reza Sedaghati
		8	A SIMPLE ADAPTIVE ATOMIC DECOMPOSITION VOICE ACTIVITY DETECTOR IMPLEMENTED BY MATCHING PURSUIT	Thomas Bryan, Veton Kepuska, Ivica Kostanic

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 1	**Assoc. Prof. Özge ALTINTAŞ**	1	EĞİTİM KURUMLARINDA KADIN YÖNETİCİLERİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI	Prof. Dr., Adem BAYAR Yüksek Lisans Öğrencisi, Gülçimen ÇALIŞKAN
		2	REHBER ÖĞRETMEN/PSİKOLOJİK DANIŞMANLARA GÖRE İSTENMEYEN SORUN DAVRANIŞLARIN NEDENLERİ VE ÇÖZÜM YOLLARI	Prof. Dr., Adem BAYAR Yüksek Lisans Öğrencisi, Gülçimen ÇALIŞKAN
		3	ORTAOKUL ÇOCUKLARININ PSİKOLOJİK İYİ OLUŞLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Özlem GÖZÜN KAHRAMAN Uzm. Çocuk Gelişimci Ayşe KORKUT
		4	ORTAOKUL ÇOCUKLARININ MİZAH DUYGUSUNUN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Özlem GÖZÜN KAHRAMAN Uzm. Çocuk Gelişimci Ayşe KORKUT
		5	FROM THE PERSPECTIVE OF HIGH SCHOOL STUDENTS “MY DREAM UNIVERSITY”	Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU Assoc. Prof. Özge ALTINTAŞ Assoc. Prof. H. Deniz GÜLLEROĞLU
		6	EVALUATION OF A COMMON EXAMINATION APPLICATION CONSISTING OF OPEN-ENDED QUESTIONS BASED ON THE PERSPECTIVES OF HIGH SCHOOL STUDENTS	Assoc. Prof. Özge ALTINTAŞ Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU Assoc. Prof. H. Deniz GÜLLEROĞLU
		7	FACTORS CONTRIBUTE TO MOTIVATION IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING	Assist. Prof. Dr. Hülya KÜÇÜKOĞLU
		8	SIGNIFICANCE OF LEARNING STRATEGIES IN LANGUAGE CLASSROOMS	Assist. Prof. Dr. Hülya KÜÇÜKOĞLU

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	**Doç.Dr., Mehmet Akif ŞEN**	1	Bartın'da Yetişen Doğal Bitkilerin Kentin Mutfak Kültüründeki Yeri ve Önemi	Yüksek Lisans Öğrencisi, Ayşenur SEYİS
		2	TECHNOLOGICAL TRANSFORMATION IN THE FOOD AND BEVERAGE SECTOR: GASTRONOMY 4.0 ERA	Yüksek Lisans (Tezli) Öğrencisi, CİHAN DOĞAN
		3	EXAMİNATİON OF THE STUDİES ON THE VEGAN FOOD	Sema Nur ERİK Doç. Dr. Hatice PEKMEZ
		4	GASTRONOMİDE SÜPER GIDA OLARAK MİKRO FİLİZLER ÜZERİNE BİR DERLEME ÇALIŞMASI	Dilan İLHAN
		5	TURKISH VEGAN AND VEGETARIAN CUISINE	Sena KAPAKLI Hatice PEKMEZ
		6	A PHENOMIC RESEARCH ON THE PLACE OF PASTRY FOODS IN YALVAC GASTRONOMY TOURISM, BAKERIES PRODUCING DOUGHLESS	Dr. Öğretim Üyesi Gürkan KALKAN Araştırmacı Alime ATEŞ
		7	EVALUATION OF THE GEOGRAPHICAL INDICATION STATUS OF TRABZON'S TRADITIONAL TASTE BLACK CABBAGE SOUP	Doç.Dr., Mehmet Akif ŞEN

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	**İsmet Safa KAPLAN**	1	PARTİCİPATİON DİFFİCULTİES OF HİGH SCHOOL STUDENTS İN RECREATİONAL ACTİVİTİES İN MUT DİSTRİCT OF MERSİN PROVİNCE	Ayşe ASLAN Dr. Öğr. Üyesi Faruk GÜVEN
		2	THE EFFECTS OF ZUMBA AND PİLATES AS SPORTİVE RECREATİON ACTİVİTİES ON LİFE SATİSFACTİON AND HAPPİNESS	Elif HALLİ Dr. Öğr. Üyesi Faruk GÜVEN
		3	Kredi ve Yurtlar Kurumundaki Kadın Öğrencilerin Spor Etkinliklerine Yönelimlerinin İncelenmesi	Sibel DOĞUÇ Doç. Dr. Oğuzhan ALTUNGÜL
		4	EXAMİNİNG THE STRUCTURE OF SPORTS FEDERATIONS İN TURKEY	Elanur AYAZ Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ Doç. Dr. Yalın AYGÜN
		5	COMPARISON OF TURKİYE - USA - ENGLAND SPORTS MANAGEMENT STRUCTURES	Muhammed ÇERKES Şakir TÜFEKÇİ Yalın AYGÜN Tekra gönderecek
		6	ANALYSIS OF FREESTYLE SWIMMING PERFORMANCES IN THE OLYMPIC GAMES BY YEARS	İsmet Safa KAPLAN Doç. Dr. Mehmet İMAMOĞLU
		7	BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF GRADUATE THESES RELATED TO SWIMMING AND RESPIRATION	İsmet Safa KAPLAN Doç. Dr. Mehmet İMAMOĞLU

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	**Öğr. Gör., Ayça MEZDE**	1	ÇOCUK TÜKETİCİLERİN MİKRO ŞÖHRETLERE VE MARKALARA YÖNELİK TUTUMLARI: YOUTUBE ÇOCUK KANALLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME	Elif Akkul Güven Prof. Dr. Ceyda Deneçli Arıbakan
		2	MARKA ARKETİPLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DEKİ SANAL MARKET UYGULAMALARININ REKLAM FİLMLERİNİN ÇÖZÜMLEMELERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	Özlem Beykoz Assist. Prof. Dr. Üyesi Sezgi Turfanda
		3	UNLU MAMULLER VE PASTACILIK SEKTÖRÜNDE, İŞGÖRENLERİN İŞYERİ/İŞLETME DEĞİŞTİRME SIKLIĞI VE ÇALIŞANLARI BUNA İTEN NEDENLER: İZMİR ÖRNEĞİ	Osman OLĞAÇ Prof. Dr. Melike SAKİN YILMAZER
		4	HAVACILIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN HAVAYOLU TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ: KONYA İLİ KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEĞİ	Öğr. Gör., Ayça MEZDE
		5	E-TİCARET SEKTÖRÜNDE LOJİSTİĞİN ÖNEMİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Mohanad A. Alhamıd A. Alhusseın Albojafar Dr. Öğr. Üyesi, Ömer Faruk ACAR
		6	TÜRK KOOPERATİFÇİLİĞİNDE İŞLETMECİLİK SORUNU VE ÇIKMAZI	Doç.Dr. Ertuğrul GÜREŞCİ Dr.Öğr.Üyesi. Fatih ÇELİK
		7	A STUDY ON THE AWARENESS OF MANAGERS IN THE LOGISTICS SECTOR ABOUT THE EUROPEAN GREEN DEAL	Reşat Murat CİHAN Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR
		8	A RESEARCH ON DIGITAL MARKETING PRACTICES IN THE PHARMACEUTICAL INDUSTRY	Alparslan ZAMAN Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	**Prof. Dr. Hasan Hüseyin Akkaş**	1	KARABAĞ AZERBAYCANDIR	Fahmı BABAYEV
		2	Yabancı Askerî Eğitimin Stratejik Boyutu: Amerika Birleşik Devletleri Örneği	Doktora Öğrencisi, Selçuk Cantürk
		3	AN EVALUATION OF THE INSTITUTIONAL STRUCTURES OF POLITICAL PARTIES FOR THEIR FINANCIAL AUDITS	Assoc. Prof. Dr. Fatih GÜLER
		4	LATEST DEVELOPMENTS REGARDING FINANCIAL AUDIT OF POLITICAL PARTIES IN GREECE	Assoc. Prof. Dr. Fatih GÜLER
		5	METAVERSE AS A NEW SPACE OF COMMUNICATION IN DIPLOMACY	Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK
		6	THE ROLE AND IMPACT OF SOFT POWER ELEMENTS IN THE FORMATION OF SOUTH KOREA'S INTERNATIONAL IMAGE: K-DRAMA, K-POP AND K-FOOD	Yüksek Lisans Öğrencisi, Atife Özge ÖZTÜRK
		7	İNSAN HAKLARININ HALİ PÜR MELALİ	Prof. Dr. Hasan Hüseyin Akkaş

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 6	**Doç. Dr. Uğur Korkut PATA**	1	2000 DÖNEMİ SONRASI EKONOMİK KRİZLERİN İŞÇİ SENDİKALARINA YANSIMALARI: İSTATİSTİKLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğrencisi, Ceyda ORAS Doçent Doktor, Mehtap DEMİR
		2	ANALYZING THE STATIONARITY OF FISHING LOAD CAPACITY FACTOR: A CASE OF MINT COUNTRIES	Doç. Dr. Uğur Korkut PATA
		3	ARE ENVIRONMENTAL TECHNOLOGIES EFFECTIVE IN REDUCING CARBON EMISSIONS IN TÜRKİYE?	Doç. Dr. Uğur Korkut PATA
		4	ÜNİVERSİTE MEZUNLARININ NİTELİĞE BAĞLI YETERSİZ İSTİHDAMI: İŞGÜCÜ ARZ CEPHESİNDEN BİR ALAN ARAŞTIRMASI	Dr. Neslihan KILINÇ İrem Nur KARAÖZKÖK
		5	ASSESSING THE IMPACT OF GOVERNMENT CONSUMPTION EXPENDITURE ON PER CAPITA INCOME: AN ARDL APPROACH TO BURUNDI'S ECONOMY	Özgür Özaydın Can Apaydın
		6	GOVERNMENT EXPENDITURE and EMPLOYMENT DYNAMICS IN FRANCE: AN ARDL BOUNDS TESTING APPROACH	Özgür Özaydın Can Apaydın
		7	EVALUATION OF ECONOMIC FREEDOM LEVEL OF SOUTH AMERICA COUNTRIES IN TERMS OF ECONOMIC REGULATION INDICATORS BY CV AND CRADIS METHODS	Dr. Öğr. Üyesi Serdar YARLIKAŞ
		8	THE INNOVATION PERFORMANCE MEASUREMENT OF SOUTH AMERICA COUNTRIES: A CV-BASED CRADIS APPROACH	Dr. Öğr. Üyesi Serdar YARLIKAŞ

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 7	**Prof. Dr. Mikail BATU**	1	TÜRK MEDYASINDA YER ALAN CİNAYET HABERLERİNİN AKTARIM YÖNTEMLERİNE DAİR BİR ELEŞTİRİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Hazal YÜRÜKLÜ
		2	AK PARTİ SİYASAL REKLAMLARI RAPORU: 2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMLERİ ÖRNEĞİ	Doktora Öğrencisi, Hamide SARITAŞ
		3	INFLUENCERLARIN METAVERSE DENEYİMLERİNİ KEŞFETMEK: YOUTUBE ÖRNEĞİ	Dr, Hüseyin YAŞA Prof.Dr., Mikail BATU
		4	COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE KURUMSAL ALGI OLUŞTURMAK	Selçuk SAĞLAM Prof. Dr. Mikail BATU
		5	KAĞIT KAPLANLAR: SLACKTIVISIM AKIMININ INFLUENCER ÜZERİNDEN OKUNMASI	Dr. Öğr. Üyesi, Fikriye ÇELİK Doç. Dr., ÖMER AYDINLIOĞLU
		7	TÜRK DİZİLERİNDE TEMSİL PROBLEMİ.	Prof. Dr.Süleyman Doğan Rabia Çelik Doç. Dr. Reşit Çelik Prof. Dr. Mevlüde Canlıca
		8	EVALUATION OF BIBLIOMETRIC FEATURES OF INTERNATIONAL ARTICLES RELATED TO MARKETING EDUCATION	Dr. Öğr. Üyesi, Aysel KURNAZ

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 8	**Öğr. Gör. Dr. Emrah YILDIZ**	1	EXAMINATION OF POSTGRADUATE THESES ON COST ANALYSIS IN THE HEALTH SECTOR IN TURKEY: A SYSTEMATIC REVIEW	Doktora Öğrencisi, Hicran YILDIZ Doktora Öğrencisi, Sibel UÇAR VATANSEVER
		2	EVALUATION OF HOSPITAL IMAGE PERCEPTION AMONG YOUTH	Doktora Öğrencisi, Hicran YILDIZ Doktora Öğrencisi, Sibel UÇAR VATANSEVER
		3	TAX OFFENSES AND MISDEMEANORS THAT CAN BE COMMITTED THROUGH PAYMENT RECORDING DEVICES IN FUEL DEALERSHIP SERVICES	Assoc. Prof. Abdullah ÖMERCİOĞLU Res. Asst. Alper TAŞAR
		4	IMPORTANCE LEVELS OF FINANCIAL RATES IN HEALTH SERVICES: PUBLIC AND PRIVATE SECTOR COMPARISON	Dr. Hakan GÜVENER Dr. Emine AYHAN
		5	ANALYSIS OF HOSPITAL SITE SELECTION CRITERIA: CASE OF GAZIANTEP PROVINCE	Dr. Hakan GÜVENER Dr. Emine AYHAN
		6	EFFECT OF REVALUATION ON FINANCIAL STATEMENTS: A SAMPLE APPLICATION	Doç. Dr. Hakkı KIYMIK Trainee Accountant, Gökhan DİNÇ
		7	A STUDY ON BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT	Safia ABDIRAHMAN MOHAMED
		8	TÜRKIYE'DE YABANCU BANKALARIN PERFORMANSINI ETKILEYEN FAKTÖRLER	Öğretim Görevlisi, Seyfettin Caner KUZUCU Öğretim Görevlisi, Serhat KURT
		9	VERGİ UYGULAMALARINDA ETKİNLİĞİN SAĞLANABİLMESİ AMACIYLA SGK BENZERİ BİR SİSTEM OLUŞTURMAK	Öğretim Görevlisi, Serhat KURT Öğretim Görevlisi, Seyfettin Caner KUZUCU
		10	REVIEW OF INDEPENDENT AUDIT FEES: A RESEARCH ON BORSA ISTANBUL COMPANIES	Öğr. Gör. Dr. Emrah YILDIZ

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 9	**Assis. Prof. Dr. Abdelsalam A. Ahmed**	1	REAL-TIME RECOGNITION OF DYNAMIC HAND POSTURES ON A NEUROMORPHIC SYSTEM	Qian Liu, Steve Furber
		2	OPTIMAL PLANNING OF DISPATCHABLE DISTRIBUTED GENERATORS FOR POWER LOSS REDUCTION IN UNBALANCED DISTRIBUTION NETWORKS	Mahmoud M. Othman, Y. G. Hegazy, A. Y. Abdelaziz
		3	OPTIMAL ECONOMIC LOAD DISPATCH USING GENETIC ALGORITHMS	Assis. Prof. Dr. Vijay Kumar, Assis. Prof. Dr. Jagdev Singh, Dr. Yaduvir Singh, Sanjay Sood
		4	EMPIRICAL MODE DECOMPOSITION BASED MULTISCALE ANALYSIS OF PHYSIOLOGICAL SIGNAL	Young-Seok Choi
		5	EXPERIMENTAL IMPLEMENTATION OF MODEL PREDICTIVE CONTROL FOR PERMANENT MAGNET SYNCHRONOUS MOTOR	Assis. Prof. Dr. Abdelsalam A. Ahmed
		6	ANALYSIS OF DIRECT CURRENT MOTOR IN LABVIEW	E. Ramprasath, P. Manojkumar, P. Veena
		7	IMPROVEMENT OF VOLTAGE PROFILE OF GRID INTEGRATED WIND DISTRIBUTED GENERATION BY SVC	Fariba Shavakhi Zavareh, Hadi Fotoohabadi, Reza Sedaghati
		8	A SIMPLE ADAPTIVE ATOMIC DECOMPOSITION VOICE ACTIVITY DETECTOR IMPLEMENTED BY MATCHING PURSUIT	Thomas Bryan, Veton Kepuska, Ivica Kostanic

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 10	**Dimitar Karastoyanov,**	1	IMPROVING PROTEIN-PROTEIN INTERACTION PREDICTION BY USING ENCODING STRATEGIES AND RANDOM INDICES	Assis. Prof. Dr. Essam Al-Daoud
		2	TEMPERATURE-DEPENDENT STRUCTURAL PERTURBATION OF TUNA MYOGLOBIN	Yoshihiro Ochiai
		3	AN INTELLIGENT SYSTEM FOR KNEE AND ANKLE REHABILITATION	Dimitar Karastoyanov, Vladimir Monov
		4	DESIGN THE BOWTIE ANTENNA FOR THE DETECTION OF THE TUMOR IN MICROWAVE TOMOGRAPHY	Assis. Prof. Dr. Muhammd Hassan Khalil, Xu Jiadong
		5	ON THE DESIGN OF SHAPE MEMORY ALLOY LOCKING MECHANISM: A NOVEL SOLUTION FOR LAPAROSCOPIC LIGATION PROCESS	Reza Yousefian, Michael A. Kia, Mehrdad Hosseini Zadeh
		6	WHY WE ARE TALLER IN THE MORNING THAN GOING TO BED AT NIGHT – AN IN VIVO AND IN VITRO STUDY	Assis. Prof. Dr. Harcharan Singh Ranu
		7	A USER - REQUIREMENTS APPROACH IN MEDICAL DEVICES MAINTENANCE SYSTEM DEVELOPMENT: A CASE STUDY FROM AN INDUSTRY PERSPECTIVE	Manar AlJazzazi, Mohammed Rawashdeh, Tariq Alshawaheen, Aktham Malkawi
		8	CHARACTERIZATION OF LUBRICITY OF MUCINS AT POLYMERIC SURFACES FOR BIOMEDICAL APPLICATIONS	Seunghwan Lee
		9	INFLUENCE OF MICROSTRUCTURAL FEATURES ON WEAR RESISTANCE OF BIOMEDICAL TITANIUM MATERIALS	Dr. Mohsin T. Mohammed, Zahid A. Khan, Arshad N. Siddiquee
		10	MIRNAS AS REGULATORS OF TUMOUR SUPPRESSOR EXPRESSION	Dr. Olga A. Berillo, Gaukhar K. Baidildinova, Anatoliy T. Ivashchenko

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 11	**Dr. Oscar Javier Romero Fonseca**	1	CLİNİCAL COMPARATİVE STUDY COMPARİNG EFFİCACY OF INTRATHECAL FENTANYL AND MAGNESİUM AS AN ADJUVANT TO HYPERBARİC BUPİVACAİNE İN MİLD PRE-ECLAMPTİC PATİENTS UNDERGOİNG CAESAREAN SECTİON	Sanchita B. Sarma M. P. Nath
		2	EFFECT OF MUSCLE ENERGY TECHNİQUE ON ANTERİOR PELVİC TİLT İN LUMBAR SPONDYLOSİS PATİENTS	Dr. Enas Elsayed Abutaleb, Mohamed Taher Eldesoky, Shahenda Abd El Rasol
		3	THE OXİDATİVE DAMAGE MARKER FOR SODİUM FORMATE EXPOSURE ON LYMPHOCYTES	Assis. Prof. Dr. Malinee Pongsavee
		4	ASSOCİATİON OF OVERWEİGHT AND OBESİTY WİTH BREAST CANCER	Amir Ghasemlouei, Alireza Khalaj
		5	EFFECTS OF SYNCHRONOUS MUSİC ON GYMNASTİCS' MOTOR SKİLLS PERFORMANCE AMONG UNDERGRADUATE FEMALE STUDENTS İN PHYSİCAL EDUCATİON COLLEGE	Assis. Prof. Dr. Sanaa Ali Ahmed Alrashid
		6	INFLUENCE OF BİLATERAL AND UNİLATERAL FLATFOOT ON PELVİC ALİGNMENT	Mohamed Taher Eldesoky, Enas Elsayed Abutaleb
		7	PROTECTİVE EFFECT OF L-CARNİTİNE AGAİNST GENTAMİCİN-INDUCED NEPHROTOXİCİTY İN RATS	Mohamed F. Ahmed, Mabruka S. Elashheb, Fatma M. Ben Rabha
		8	BODY COMPOSİTİON ANALYSİS OF UNİVERSİTY STUDENTS BY ANTHROPOMETRY AND BİOELECTRİCAL IMPEDANCE ANALYSİS	Phd. Can. Vinti Davar
		9	PHTHALATE EXPOSURE AMONG ROMA POPULATİON İN SLOVAKİA	Miroslava Šidlovská Ida Petrovičová Tomáš Pilka Branislav Kolena

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 12	**Dr. Mina Mehani,**	1	NEUROGENIC POTENTIAL OF CLITORIA TERNATEA AQUEOUS ROOT EXTRACT–A BASIS FOR ENHANCING LEARNING AND MEMORY	Assis. Prof. Dr. Kiranmai S.Rai
		2	COMPARISON BETWEEN ANTIBACTERIAL EFFECTS OF ETHANOLIC AND ISOPROPYL: HEXAN (7:3) EXTRACTS OF ZINGIBER OFFICINALE ROSE	Tahereh Naji Mahsa Jassemi
		3	MAHMOOD AHMAD, GHULAM MURTAZA, SONIA KHILJEE, MUHAMMAD ASADULLAH MADNI	Mahmood Ahmad Ghulam Murtaza Sonia Khiljee Muhammad Asadullah Madni
		4	IN VITRO ANTI-TUBERCULAR SCREENING OF NEWLY SYNTHESIZED BENZIMIDAZOLE DERIVATIVES	Assoc. Prof. M. Shahar Yar M. Mustaqeem Abdullah, Jaseela Majeed
		5	FORMULATION AND EVALUATION OF VAGINAL SUPPOSITORIES CONTAINING LACTOBACILLUS	Sanae Kaewnopparat, Nattha Kaewnopparat
		6	PENTACHLOROPHENOL REMOVAL VIA ADSORPTION AND BIODEGRADATION	Rakmi Abd.-Rahman Nurina Anuar
		7	PACKAGING THE ALKALOIDS OF CINCHONA BARK IN COMBINATION WITH ETOPOSIDE IN POLYMERIC MICELLES NANOPARTICLES	Diky Mudhakir Satrialdi, Sukmadjaja Asyarie, Yeyet C. Sumirtapura
		8	COMPARATIVE EVALUATION OF THE BIOPHARMACEUTICAL AND CHEMICAL EQUIVALENCE OF THE SOME COMMERCIAL BRANDS OF PARACETAMOL TABLETS	Dr. Raniah Al-Shalabi, Omaima Al- Gohary, Dr. Samar Afify Eram Eltahir
		9	DATA MINING CLASSIFICATION METHODS APPLIED IN DRUG DESIGN	Mária Stachová Lukáš Sobíšek
		10	SALBUTAMOL SULPHATE-ETHYLCELLULOSE TABLETTED MICROCAPSULES: PHARMACOKINETIC STUDY USING CONVOLUTION APPROACH	Ghulam Murtaza Kalsoom Farzana

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 13	**Assis. Prof. Dr. Hiroyuki Nishida**	1	ANALYSIS OF DIFFERENT DESIGNED LANDING GEARS FOR A LIGHT AIRCRAFT	Assis. Prof. Dr. Essam A. Al-Bahkali
		2	CONCEPTUAL DESIGN OF AN AIRFOIL WITH TEMPERATURE-RESPONSIVE POLYMER	Mohammed Niyasdeen Nejaamtheen
		3	CONCENTRATED SOLAR POWER UTILIZATION IN SPACE VEHICLES PROPULSION AND POWER GENERATION	Maged A. Mossallam
		4	OPTIMIZATION OF MULTIFUNCTIONAL BATTERY STRUCTURES FOR MARS	Assis. Prof. Dr. James A Foster Guglielmo S Aglietti
		5	MODELING AND CONTROL OF A QUADROTOR UAV WITH AERODYNAMIC CONCEPTS	Dr. Wei Dong, Assis. Prof. Dr. Guo-Ying Gu Xiangyang Zhu Han Ding
		6	TOPOLOGY OPTIMIZATION OF AIRCRAFT FUSELAGE STRUCTURE	Assis. Prof. Dr. Muniyasamy Kalanchiam, Baskar Mannai
		7	TERRAIN EVALUATION METHOD FOR HEXAPOD ROBOT	Tomas Luneckas Dainius Udris
		8	SMALL SATELLITE MODELLING AND ATTITUDE CONTROL USING FUZZY LOGIC	Amirhossein Asadabadi, Amir Anvar
		9	ADVANTAGES OF COMPOSITE MATERIALS IN AIRCRAFT STRUCTURES	Prof. Dr. Muniyasamy Kalanchiam, Moorthy Chinnasamy
		10	CHARACTERIZATION OF ELECTROHYDRODYNAMIC FORCE ON DIELECTRIC-BARRIER-DISCHARGE PLASMA ACTUATOR USING FLUID SIMULATION	Assis. Prof. Dr. Hiroyuki Nishida Taku Nonomura Takashi Abe

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya
Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456

17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 14	**Assis. Prof. Dr. Alaaddin Cerit**	1	ONE-POT FACILE SYNTHESIS OF N-DOPED GRAPHENE SYNTHESIZED FROM PARAPHENYLENEDIAMINE AS METAL-FREE CATALYSTS FOR THE OXYGEN REDUCTION USED FOR ALKALINE FUEL CELLS	Leila Samiee Amir Yadegari Saeedeh Tasharrofi
		2	MATERIAL SELECTION FOR FOOTWEAR INSOLE USING ANALYTICAL HIERARCHAL PROCESS	Assis. Prof. Dr. Mohammed A. Almomani, Dr. Dina W. Al-Qudah
		3	EFFECTS OF TEST ENVIRONMENT ON THE SLIDING WEAR BEHAVIOUR OF CAST IRON, ZINC-ALUMINIUM ALLOY AND ITS COMPOSITE	Mohammad M. Khan Gajendra Dixit
		4	PREDICTION OF CUTTING TOOL LIFE IN DRILLING OF REINFORCED ALUMINUM ALLOY COMPOSITE USING A FUZZY METHOD	Assis. Prof. Dr. Mohammed T. Hayajneh
		5	MATERIAL SELECTION FOR A MANUAL WINCH ROPE DRUM	Moses F. Oduori Enoch K. Musyoka Thomas O. Mbuya
		6	UV-CURED COATINGS BASED ON ACRYLATED EPOXIDIZED SOYBEAN OIL AND EPOXY CARBOXYLATE	Assis. Prof. Dr. Alaaddin Cerit Assis. Prof. Dr. Suheyla Kocaman Assoc. Dr. Ulku Soydal
		7	EXPERIMENTAL INVESTIGATION ON OVER-CUT IN ULTRASONIC MACHINING OF WC-CO COMPOSITE	Assis. Prof. Dr. Ravinder Kataria Assis. Prof. Dr. Jatinder Kumar B. S. Pabla
		8	INFLUENCE OF MİLLED WASTE GLASS TO CLAY CERAMİC FOAM PROPERTİES MADE BY DİRECT FOAMİNG ROUTE	A. Shishkin V. Mironovs D. Goljandin A. Korjakins
		9	RELATİNG INTERFACE PROPERTİES WİTH CRACK PROPAGATİON İN COMPOSİTE LAMİNATES	Tao Qu Assis. Prof. Dr. Chandra Prakash Vikas Tomar
		10	INDUCTION MELTING AS A FABRICATION ROUTE FOR ALUMINUM-CARBON NANOTUBES NANOCOMPOSITE	Muhammad Shahid, Muhammad Mansoor

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 15	**Prof. Dr. D. A. Farinde**	1	CORPORATE GOVERNANCE NETWORKS AND INTERLOCKING DIRECTORATES IN THE CZECH REPUBLIC	Assis. Prof. Dr. Ondřej Nowak
		2	THE IMPACT OF STAKEHOLDER COMMUNICATION STRATEGIES ON CONSUMERS- ACCEPTANCE AND FINANCIAL PERFORMANCE: IN THE CASE OF FERTILIZER INDUSTRY IN MALAYSIA	Hasnida Abdul Wahab Shahrina Md Nordin Lai Fong Woon Hasrina Mustafa
		3	ANALYSIS OF RUBBER WASTE UTILIZATION AT PANDORA PRODUCTION COMPANY LIMITED	S. Pechpoothong M. Kopystecki
		4	COMBATING MONEY LAUNDERING IN THE BANKING INDUSTRY: MALAYSIAN EXPERIENCE	Aspalella A. Rahman
		5	HYBRID ENERGY SUPPLY WITH DOMINANTLY RENEWABLE OPTION FOR SMALL INDUSTRIAL COMPLEX	Tomislav Stambolic, Anton Causevski
		6	A STATISTICAL PREDICTION OF LIKELY DISTRESS IN NIGERIA BANKING SECTOR USING A NEURAL NETWORK APPROACH	Prof. Dr. D. A. Farinde
		7	EFFICIENCY IN URBAN GOVERNANCE TOWARDS SUSTAINABILITY AND COMPETITIVENESS OF CITY : A CASE STUDY OF KUALA LUMPUR	Hamzah Jusoh Azmizam Abdul Rashid
		8	A STUDY OF NEURO-FUZZY INFERENCE SYSTEM FOR GROSS DOMESTIC PRODUCT GROWTH FORECASTING	Assoc. prof. E. Giovanis

SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SELCUK 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION December 15 - 17, 2023 Konya Meeting ID: 881 9370 7664 Passcode: 123456				
17 ARALIK/ DECEMBER 17, 2023 / 16:30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 16	**Assis. Prof. Dr. Chris Schrödl**	1	DEVELOPMENT OF MOLECULAR IMPRİNTED POLYMERS (MIPS) FOR THE SELECTİVE REMOVAL OF CARBAMAZEPİNE FROM AQUEOUS SOLUTİON	Bianca Schweiger, Lucile Bahnweg, Barbara Palm, Ute Steinfeld
		2	PENTACHLOROPHENOL REMOVAL VİA ADSORPTİON AND BİODEGRADATİON	Assis. Prof. Dr. Rakmi Abd.-Rahman Assis. Prof. Dr. Nurina Anuar
		3	FORMULATİON AND EVALUATİON OF VAGİNAL SUPPOSİTORİES CONTAİNİNG LACTOBACİLLUS	Sanae Kaewnopparat Nattha Kaewnopparat
		4	ASAD ULLAH MADNİ, MAHMOOD AHMAD, NAVEED AKHTAR, MUHAMMAD USMAN	Asad Ullah Madni Mahmood Ahmad, Naveed Akhtar, Muhammad Usman
		5	SERİCİN FİLM: INFLUENCE OF CONCENTRATİON ON İTS PHYSİCAL PROPERTİES	N. Namviriyachote N. Bang, P. Aramwit
		6	VALİDATİON AND APPLİCATİON OF A NEW OPTİMİZED RP-HPLC-FLUORESCENT DETECTİON METHOD FOR NORFLOXACİN	Mahmood Ahmad Ghulam Murtaza Sonia Khiljee Muhammad Asadullah Madni
		7	ANTİBACTERİAL CAPACİTY OF PLUMERİA ALBA PETALS	Assis. Prof. Dr. M. H. Syakira Dr. L. Brenda
		8	PROACTİVE IDENTİFİCATİON OF FALSE ALERT FOR DRUG-DRUG INTERACTİON	Hsuan-Chia Yang, Yan-Jhih Haung, Yu-Chuan Li
		9	COMPARİSON BETWEEN ANTİBACTERİAL EFFECTS OF ETHANOLİC AND ISOPROPYL: HEXAN (7:3) EXTRACTS OF ZİNGİBER OFFİCİNALE ROSE	Tahereh Naji Mahsa Jassemi

NEWART 2nd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
December 15 - 17, 2023
Konya

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session		Eser Adı / Art Work	Artist	Tema / Theme
		1	İsimsiz	Ahmet DALKIRAN	
		2	İsimsiz	Ahmet DALKIRAN	
		3	sessiz tanıklar 2	Ali KAYA	
		4	Needles on Skin	Alara Nur KESKİN	
		5	Denim	Arzu BOR KOCAMAN	
		6	Gelincikler	Aysel Sevgi ÖZTEN	
		7	GÖLGELER/Shadows	Ayşegül PARALI	
		8	İsimsiz/Untitled	Ayşe EKİCİ	
		9	Kubbe	Ayşenur KANDEMİR	
		10	Yaşam	Bahar YILDIZ	
		11	Kök Salma (Take Root)	Bengü Batu Ertung	
		12	Yaşama Dair	Birgül ÇAKIROĞLU	
		13	Öze Doğru Giderken	Birgül ÇAKIROĞLU	
		14	“Nevbahar-Nefes” /”Spring-Breath”	Cantürk ÖZ	
		15	ARMONİ / HARMONY	Dilek AKDEMİR	
		16	Dört	Ebru KÖSE	

		17	Cennet Avı Ceylanlı	Ezgi ÖRGEN	
		18	Umut	Ezgi ÖRGEN	
		19	Ritim	Elif Aksoy	
		20	İsimsiz	Elif Aksoy	
		21	makam-ı merkad	Fazilet Özdemir	
		22	Kuşlar	Gülten GÜLTEPE	
		23	Su-izi 4	Hamide Soysal Demirci	
		24	Modernize	Halide AKKUŞ	
		25	Figür: 01 / Figure: 01	Haydar TAŞÇILAR	
		26	Figür: 02 / Figure: 02	Haydar TAŞÇILAR	
		27	manzara	Hatice Nilüfer Süzen	
		28	Yanılgı / Misconception	Hanife GÜNEŞ YARMACI	
		29	Algı/ Perception	Hanife GÜNEŞ YARMACI	
		30	İsimsiz / Untitled	Huriye DALKIRAN	
		31	RUTİN	Hakan AŞKAN	
		32	ÇABA	Hakan AŞKAN	
		33	Halıda Mimari Esintiler/Geometri on Carpet	İzzet ZORLU	
			Digital Collage	İbrahim KORKMAZ	
			Circle II	İbrahim KORKMAZ	

		34	DYSMORPHIA	Kemal ÖZPINAR
		35	SESİMİ DUYAN VAR MI?	Kemal ÖZPINAR
		36	Yalın / Simple	Mine ERDEM KÖROĞLU
		37	DÖNGÜ / LOOP	Nursen GEYİK DEĞERLİ
		38	Latif	Nermin ÖZCAN ÖZER
		39	Kıvrım	Nermin ÖZCAN ÖZER
		40	bakıştan sonsuzluğuna	Reyhan Akat
		41	sakince yolculuk	Reyhan Akat
		42	GIYGAŞUK	Onur GERÇEKCİ
		43	KOLEKTİF	Onur GERÇEKCİ
		44	Seyr-i Süluk (Tesbihlik)	Selin Gençtürk
		45	Klasik hatayi	SERAP YILDIRIM GEREN
		46	GÜNEŞ	ŞERİFE DOĞAN
		47	My Family	Şengül EROL
		48	Güz	Şengül EROL
		49	Çorak Topraklar	Tolga Gürocak
		50	“Visible”	Turgut KALAY
		51	İsimsiz	Uğur Günay Yavuz
		52	“Mor”/ “Purple”	Valide PAŞAYEVA
		53	Suskun / speechless	Yüksel TOK
		54	Ya Fettah	Yeşim AKSOY ŞAŞTIM
		55	İpek Yolu	Yeşim AKSOY ŞAŞTIM

56	"Bilinmeyen"/ "Unknown"	Yelda USAL
57	"İdrak"/ "Perception"	Yelda USAL
58	İsimsiz / No Name	Zümrüt ŞEN
59	Hamdım,Piştim,Yandım.	Arş.Gör. Büşra TÜRKÖZ
60	Gölgedeki Bilim Kadınları	Dr. Öğretim Üyesi Havva Sibel KURT
	Kişisel Sergi	
	Kamusal sanat ve kent	Dr. Bengi Polat

LİBERAL DÜNYA DÜZENİNDE BATILI GÜÇLERİN İNSAN HAKLARI KARNESİ: TEORİK BİR DEĞERLENDİRME

Doktor Öğretim Üyesi, Seda Gözde Tokatlı
İzmir Demokrasi Üniversitesi,
sedagozde.tokatli@idu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-1880-1338

ÖZET

ABD'nin önderliğinde inşa edilen yeni yapısal düzen içerisinde liberal yönetim anlayışı, demokratik değerlere yapılan vurgu, insan hakları söylemlerinin ön plana çıkması normatif değerlerin artan önemini ortaya koymuştur. Batının kurucu değerlerinin temsilcisi olan ABD'nin değerler ilkesini çıkar kavramı karşısında arka planda tutması hegemonyanın en önemli bileşenini oluşturan üst yapının içerisinde ideoloji, kültür ve rıza ile yönetim anlayışının yer aldığı segmentin büyük zarar görmesine yol açmıştır. Liberal düzenin yaşadığı bu dönüşüm, sistemik sonuçlar doğurabileceği gibi, mevcut güç ittifaklarının çıkar ekseni çerçevesinde yeniden tanımlanması insan hakları ihlallerinin artmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle, insan hakları konusunda devletlerin vatandaşlarına yönelik sorumluluklarını yerine getirememesi, koruma sorumluluğu doktrini çerçevesinde diğer devletlere tanınan hak ve sorumlulukların BMGK'de yer alan üye devletlerin veto gücüyle engellenmesi veya uluslararası kurum ve kuruluşların gün geçtikçe daha da işlevsiz hale gelmesi bu çalışmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Batılı ülkeler normatif kimlik çatısı altında insan haklarını ihraç eden konumda lanse edilirken çıkar eksenli dış politikalarını sürdürmeye devam etmektedir. Dönüşen yapısal düzen içerisinde bireyi ön plana çıkaran politikaların yerini revizyonist, değişimi amaçlayan ve maddi güç unsurların daha fazla ön plana çıktığı bir anlayış hakimdir. Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle Bosna, Ruanda ve Somali iç savaş örneklerinde BM ve Batılı güçlerin insani müdahaledeki pasif duruşu veya etkili kararlar alamaması milyonlarca sivilin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. 2001 yılında tanımlanan Koruma Sorumluluğu doktrini ile diğer devletlere birtakım sorumlulukların yüklenmesi devletlerin iç ve dış egemenlik ilkesi ile çakışırken, insan hakları ihlallerinin önüne geçmek için atılan önemli adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel çıkarımlarından yola çıkarak insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkeler karşılaştırıldığında Batılı güçlerin çıkar odaklı kararlar aldığı, uluslararası örgütlerin birçok örnekte başarısız kaldığı ve Avrupalı devletlerin çoğu kez ABD ile aynı çizgide bir dış politika yürüttüğü ortaya çıkmıştır. Güncel örnekler kapsamında,

PROCEEINGS BOOK

bu çalışmada Rusya- Ukrayna Savaşı ile İsrail -Filistin çatışmasına yer verilecek, ABD ve Avrupalı devletlerin çifte standart ilkesi çerçevesinde aldığı kararların insani boyutu tartışılacaktır. Bu çalışma kapsamında hâkim paradigma olarak etkisini koruyan ve günümüzde de devletlerin çıkar ve güç odaklı dış politika anlayışının temelini oluşturan realizm kuramı esas alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Birleşmiş Milletler, ABD, Avrupa Birliği

Giriş

Soğuk Savaşın sona ermesi ile iki kutuplu yapı sona ermiş ve yeni bir döneme geçilmiştir. Soğuk savaş sonrası yeni dönemde ABD'nin siyasi, güvenlik ve ekonomik politikalarında değişimler yaşanmıştır. ABD bu yeni tek kutuplu yapıda problem çözücü politikalar yürütmeye büyük önem göstermiştir. ABD sistem içerisindeki küresel kararlarını ve dünya politikalarını kendi çıkarlarına uygun olarak yürütmüştür. Yeni dönemde dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen bir gelişme, Amerikan çıkarlarını doğrudan ilgilendirmese bile, ABD'nin sorunlara kayıtsız kalması mümkün değildir (Arı, 2011,24). ABD'nin dış politikasına yaşanan gelişmeler diğer devletlerin ve uluslararası kuruluşların stratejilerinde de değişime yol açmıştır. ABD yenidünya düzeninde Avrupa bütünleşmesini desteklerken, NATO'nun genişlemesi yönünde önemli adımlar atmış ve güç yarışını Atlantik kıtasından Pasifik bölgesine doğru kaydırmıştır.

Batı liberal dünya düzeninin en önemli temsilcisi olan ABD'nin savunduğu liberal değerler bütünü, ortak güvenlik, küresel yönetişim ile ilgili yürüttüğü çok taraflı politikaları Baba Bush ve Clinton döneminde en üst seviyelere çıkmıştır. ABD sert gücünün erişemediği yerlere yumuşak gücünü nüfuz ederek sistem üzerindeki hâkimiyetini gerçekleştirmiştir. ABD sahip olduğu üstün maddi kaynaklarını liberal ideolojisi ile desteklemiş ve uluslararası kurumlar aracılığıyla güçlendirmiştir. ABD'nin ulusal yapı içerisinde aldığı kararların uluslararası alandaki uygulamalara ters düşmesi sistem içerisindeki inandırıcılığını da kaybetmesine yol açmıştır. ABD 'nin içe dönük artan uygulamaları, ortak sorunlar karşısında ulusal çıkarlarına uygun hareket etmesi ve uluslararası yapıyı kendi çıkarlarına göre yönlendirme çabası sistem içerisindeki yetkinliğini kaybetmesine yol açmıştır. ABD sahip olduğu gücünü diğer devletlere baskı yoluyla veya sert güç araçlarına başvurarak göstermeye çalışmıştır. ABD'nin maddi kabiliyetlerine öncülük vererek izlediği politika ulusal ve uluslararası yönetişim de ki rolünün gerilemesine yol açmıştır. ABD, uluslararası arenada ve

PROCEEINGS BOOK

uluslararası kuruluşlar üzerinde sahip olduğu güç ve yetkilerini kaybederken, ABD kuruluşunda büyük öneme sahip olan demokrasi, uluslararası hukuk ve insan hakları kavramlarını hiçe sayarak mevcut meşruiyetini de aynı zamanda zedelemiştir. Bu çalışma, ABD'nin liberal dünya düzeni içerisinde sahip olduğu normatif gücün inşasında ve bu gücün zamanla etkisini kaybetmesinde önemli rol oynayan insan hakları kavramı ile olan ilişkisine odaklanacak ve tarihsel örnekler ile karşılaştırarak detaylı bir analiz sunacaktır.

İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları olgusu, bireyler arasında hiçbir ayrım gözetmeden tüm insanların sırf insan olduklarından ötürü doğuştan kazandıkları haklar olup; bütün insanları kapsamaları bakımından evrenseldir, diğer tüm haklardan ve hukuk kurallarından üstündür ve önceliklidir. İnsan hakları salt hukuki veya siyasi bir konu olmanın öncesinde, esasında ahlakidir. (İnaç ve Yazıcı, 2018). İnsan hakları, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin doğması ile önem kazanmış ve İkinci Dünya Savaşı sonrası döneminde, savaşta yapılan insanlık suçlarına karşı, bir tür tepki olarak ortaya çıkmıştır. (Balkır, 2009:4). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşların önlenebilmesi, barışın ve güvenliğin korunabilmesi için insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi gerektiği fikri ön plana çıkmıştır. Dünya barışının sağlanması amacıyla bireylerin hak ve özgürlükleri anayasa ile garanti altına alınmıştır. Ulus devletlerin insan hakları alanında ihlallerin nedenlerini araştırmak ve cezalandırma amacıyla kurulan "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi", "Uluslararası Ceza Mahkemesi" gibi evrensel yaptırım uygulama gücüne sahip denetim mekanizmaları kurulmuştur.

Uluslararası sistem içerisinde kuvvet kullanma yasağı sadece iki istisna haricinde yasaktır. Birincisi, 51. maddesi, "*Üye devletlerden birisi silahlı bir saldırıya maruz kalırsa, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası için gerekli tedbirleri alıncaya kadar, saldırıya maruz kalan devlete veya bu fiilden etkilenen diğer devletlere münferit veya müştereken meşru müdafaa hakkının geçerli olduğunu"* belirtmiştir (Meray,1977:238-239). Devletler meşru müdafaa haklarını, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirleri alıncaya kadar kullanabilmektedirler. Kuvvet kullanma yasağının ikinci istisnası, BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi ile uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla kuvvet kullanılmasıdır.

Güvenlik Konseyi'nin silahlı kuvvet kullanma yetkisinden önce bazı tedbirler almaktadır. Örneğin, savaşı başlatan ülkeye yönelik ekonomik ambargo yöntemini kullanma, diplomatik

PROCEEINGS BOOK

ilişkileri dondurma veya üst düzey yetkilileri geri çağırma yöntemidir. Eğer bu yöntemlerde yetersiz kalırsa, Güvenlik Konseyi kara, hava veya deniz kuvvetleriyle beraber her çeşit askeri eylemde bulunma yetkisini sahiptir. (Vesel,2004:10).

İnsani müdahale, insan hakkı ihlâllerinde ısrar eden ve bunu sistemli bir hale getiren devletlere karşı, bu ihlâlleri engellemek veya durdurmak amacıyla, bir başka devlet, devletler grubu veya uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirilen askeri kuvvet kullanımıdır (Keskin,1998:25). İnsani müdahale kavramı devletlere karşı askeri kuvvet kullanma yetkisini ortaya çıkarmış ve devletlerin egemenlik "*devletlerin eşit egemenliği", "kuvvet kullanma yasağı*" ve "*içişlerine karışmama*" gibi temel ilkelerine aykırı olduğu yönünde eleştireler ile karşılaşmıştır. Müdahale karşıtları yapılacak insani müdahalelerin hukuki boyutunun ötesinde, siyasi ve etik açılardan da sorunlar içerdiğini öne sürmektedirler. İnsani müdahalenin devletlerin siyasi veya askeri çıkarları çerçevesinde ilerlediğini, insani değerlerin göz ardı edildiğini savunmaktadır. Bu nedenle güçlü devletler kendi menfaatleri söz konusu olmadığı takdirde, sırf insani gerekçelerle, başka ülke vatandaşlarının hakları için kendi askerlerinin hayatlarını riske atmayacaklar ve büyük ekonomik riskleri göze almayacaklardır (Öztürk,2011:24-25). Bununla beraber, insani müdahaleyi gerekli kılacak ve içeriğini şekillendirecek uluslararası düzeyde üzerinde uzlaşılmış ortak etik değerler olmamasından dolayı, giderek güçlü devletlerin çıkarlarına hizmet eden bir insani müdahale anlayışının oluşma tehlikesi de mevcuttur (Öztürk,2011:25)

İnsan hakları, demokrasi veya hukukun üstünlüğünün devlet egemenliğinden daha önemli hale geldiğini savunan bir diğer görüş ise insanlığa karşı işlenmiş suçlar karşısında uluslararası toplumun sessiz kalmaması gerektiğini savunmakta, insani müdahalenin teamül haline geldiğini öne sürmekte ve insani müdahalenin meşru olduğunu savunmaktadır. İnsan haklarının korunmasına yönelik uluslararası antlaşmalarda yer alan uluslararası mekanizmaların yetersiz oluşu ya da çeşitli siyasi nedenlerle bu mekanizmaların işletilemiyor oluşu, sistemli ve ağır şekilde insan hakları ihlâlinde bulunan ve bu ihlâllerde ısrar eden devletlere karşı insani müdahalede bulunmayı gündeme getirmiştir (Arsava,2011:1)

Devletlerin egemenliğinin önemini vurgu yaparken insani müdahalenin meşru olduğunu savunan ikinci görüş, bu kapsamda savundukları tezlerini uluslararası teamül çerçevesinde ele almaktadır. Uluslararası teamül hukuku devletlere tek taraflı müdahale yapma hakkı tanırken,

PROCEEINGS BOOK

insani müdahale kavramı ise insanlığı karşı işlenen suçlar karşısında uluslararası topluma etik bir sorumluluk tanımaktadır.

İnsani Müdahale Örnekleri ve Batı'nın Başarısızlığı

Soğuk Savaş sonrası dönemde insani müdahale alanında ön plana çıkan örnekler arasında 1991 Irak, 1992 Somali, 1994 Ruanda, 1999 Kosova ve 2011 Libya müdahaleleri yer almaktadır. Örneğin, 1992 yılında Somali'de yaşanan iç savaşta ABD olmak üzere Batılı güçler, Somali'nin uluslararası politika arenasındaki stratejik önemini paralel olarak, müdahaleye gerek maddi gerekse manevi desteğini sunmakta yetersiz kalmışlardır. Somali'deki savaşa yönelik Batılı güçlerin ilgisiz kalması müdahaleyi başarısız kılmıştır. Uluslararası toplumun bu travmayı atlatamaması birkaç yıl sonra cereyan eden Ruanda krizinin de iyi yönetilememesine neden olmuştur (Jakobsen,2002:160-161). Benzer şekilde, Ruanda'ya 1994 yılında yaşanan iç savaşta 800 bin sivil hayatını kaybetmiş ne BM ne de Fransa herhangi bir önleyici müdahalede bulunmamıştır. Geç kalınmış BM müdahalesine en iyi örnektir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle uluslararası sistem içerisinde insani müdahalenin en çok tartışıldığı bir diğer katliam ise Srebrenitsa katliamıdır. Yugoslavya iç savaşı sonrasında Sırbistan ile Bosnalı güçler arasında yaklaşık üç yıl sürmüştür. BM'nin silah ambargosu kararı almaması, güvenli bölge ilan ettiği Srebrenitsa'yı koruyamaması ve zamanında insani müdahale gerektiren bir durumun olduğu kararını verememesinin bir sonucudur. "Uluslararası Ceza Mahkemesi" 2004 yılında verdiği kararla, 1995 katliamının "*soykırım*" ve "*insanlığa karşı işlenmiş suçlar*" kategorisinde olduğu açıklamıştır (Öztürk,2011:26).

Savaş sonrası dönemde Balkanlar'da ortaya çıkan iç karışıklıklar Avrupalılar tarafından çözüme kavuşmayınca NATO askeri kanadına ihtiyaç duyulmuştur. NATO yeni misyonunu ilk defa Balkan bölgesinde uygulamış ve karar almada yaşanan gecikmeler sonrası bazı eleştirilere de maruz kalmıştır. Özellikle, Bosna'daki askeri müdahale kararın geç alınması birçok sivilin ölümüne yol açmıştır. NATO katıldığı operasyonlarda ABD güdümünde hareket etmesi ve bazı aksiyon planlarını geç alması noktasında inandırıcılığı sorgulanmaktadır.

ABD'nin meşruluğunun tartışıldığı insani müdahale örnekleri arasında Kosova müdahalesi yer almaktadır. ABD'nin öncül müdahalesiyle insani müdahale örneğini temsil eden 1999 yılındaki Kosova müdahalesi olmuştur. NATO ilk kez, BM güvenlik Konseyi'nin onayını

almaksızın ABD önderliğinde Kosova'ya müdahalede bulunmuştur. Müdahalenin yasal olmadığını iddia edenler, BM Antlaşması'nın "kuvvet kullanma yasağı", "*devletlerin eşit egemenliği ilkesi*" ve *"içişlerine karışma yasağı*" ilkelerinin ihlal edildiğini öne sürmüşlerdir. ABD, NATO'nun askeri gücünü insani değerler çatısı altında kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmiştir.

ABD'nin ulusal çıkarlar ekseninde hareket ettiğini hareket ettiğini, insani müdahale kararının meşruluğunun tartışıldığı bir diğer müdahale örneği ise 11 Eylül saldırıları sonrasında 2003 yılında Irak'a müdahalesidir. ABD 'BM'nin 51. Maddesini gerekçe göstererek meşru müdafaa hakkını elde ettiği yönünde algıyı ön plana çıkartsa da uluslararası sistem içerisinde müdahalenin meşruluğu tartışılmaya devam etmektedir. ABD'nin kitle imha silahların varlığı yönünde savunduğu tezinin aksi ile karşılaşınca insani müdahalenin temel dayanak noktası demokrasi getirme, hukuku yeniden inşa etme veya özgürlük getirme gibi insani gerekçeler olmuştur.

İnsani müdahale kavramının ölçütlerinin kesin olmaması, meşruluğunun ve hukukiliğini tartışmalı olmasına yol açmıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin tek taraflı müdahale hakkının kullanması insani müdahale kavramının meşruluğunun daha fazla sorgulanmasına yol açmıştır.

Koruma Sorumluluğu Doktrini-(Responsibility to Protect -R2P)

20. yy 'da insanları veya sivilleri korumayı amaçlayan insani müdahale kavramının yerini 21. yy.'da Koruma Sorumluluğu doktrini almıştır. Özellikle, Kosova krizi sonrasında insani müdahale kavramının meşruluğunun daha sesli bir şekilde tartışılması bu kavramın kendisini yeniden yenilemesine yol açmıştır. Koruma Sorumluluğu, 2001 yılında, BM "*Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu" nu* (ICISS) kurmuştur. Koruma sorumluluğu olarak değiştirilen yeni kavram, hukuki dayanağını olan aynı zamanda insani müdahale kavramının eksikliklerini tamamlama yönünde kendisini revize eden bir kavramdır. Koruma Sorumluluğu kapsamında devletlere kendi vatandaşlarını koruma önceliğini veren ilk sütunda (içsel sorumluluk), devletlerin vatandaşlarını korumada başarısız olduğu durumlarda diğer devletlere ve örgütlere harekete geçme hakkı tanıyan ikinci sütun (dışsal sorumluluk) ve son sütunda ise barışı yeniden inşa etme sorumluğu 'dur. Önleyici sorumluluk devletin kendi vatandaşlarının haklarını koruması ile ilgilidir. İlgili devlet bu sorumluluğu yerine getirmiyorsa,

PROCEEINGS BOOK

uluslararası camianın ikincil sorumluluğu devreye girmektedir. Koruma Sorumluluğu raporu, hukuki olmaktan ziyade ahlaki ve siyasi bir anlam ifade etmektedir.

Koruma sorumluluğu doktrini çerçevesinde devletlere kendi halklarını koruma soruma verilmiştir. Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlar koruma sorumluluğu doktrini altında yer almaktadır. Koruma doktrini çerçevesinde devletler bu sorumlulukları gerçekleştirmede başarısız olur ise uluslararası toplum bu görevi devralacaktır. BM Koruma Doktrini kapsamında askeri müdahalenin geçerli olabilmesi için haklı neden, doğru amaç, son çare, orantılılık, olumlu gelişme beklentisi ve doğru otorite şartları yerine getirilmesi gerekmektedir. BM tarafından tanımlanan KoS doktrini devletlere egemenlik yetkilerinin yanında bazı sorumluluklar da tanımlamaktadır. Örneğin, Darfur, Suriye ve Libya İç savaşları KoS ilkesinin uygulanmadığı, Batı'nın veya BM'nin geç müdahale kararı aldığı örnekler arasında yer almaktadır.

Güncel gelişmeler kapsamında, 2021 yılında başlayan Rusya ile Ukrayna arasındaki iç savaşında ise Batı'nın Ukrayna'ya yönelik gösterilen maddi ve manevi desteğinin benzerini 2023 yılında İsrail ile Filistin arasında yaşanan iç savaşta görmek oldukça zordur. BMGK üyelerinin veto gücünü elinde bulundurması sistemin işleyişinde veya ateşkesin sağlanmasında en önemli kaldıraç görevi görmektedir. BM sisteminin kendini bu kapsamda yeniden revize etmesi gerekmektedir. Batı'nın Ukrayna krizinde sivillere yönelik gösterdiği aynı hassasiyetin benzerini Filistin'de göstermesi beklenmektedir. Ukrayna'da savaş mağduru olan sivillere kapılarını açan Avrupa devletleri, Rusya'ya yönelik askeri, ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulayan ABD ve Avrupalı güçler veya gerekli tüm insani yardımların temini için gerekli imkanları sağlayan Batılı güçler Filistin-İsrail iç savaşında aynı dış politika çizgisinden ilerlememiştir. Ukrayna'ya yönelik çifte standart uygulayan NATO ve AB, özellikle genişleme veya yeni üye kabul etme kriterlerinde farklı aksiyonlara yönelmiş, öncelikle kendi güvenliğini koruma ve yükselen güç Rusya'nın önüne geçme yönündeki girişimlerde bulunmuştur. İsrail ile Filistin arasında yaşanan iç savaş karşısında binlerce sivilin özellikle çocukların hayatını kaybetmesi veya insanlık suçunun işlenmesine yönelik veto gücünü kullanan ABD ve beraberinde katliamların devam etmesine göz yuman arkasında desteğini hissettiren Avrupa devletleri sessizliğini korumaya devam etmektedir. İsrail'in meşru olmayan politikalarına yönelik desteğini sürdüren ABD, uluslararası hukuk çerçevesinde BM örgütünün çağrılarına duyarsız, sivillerin ölümüne sessiz kalarak sistem içerisinde uzun yıllar içerisinde inşa ettiği

insan hakları ihraç eden ülke statüsünü aynı zaman hegemon güç olma özelliğini de kaybetmektedir.

Sonuç

Devletler, teoride koruma sorumluluğu doktrinini kabul etmekle fakat uygulamada fayda maliyet analizi çerçevesinde hareket etmektedir. Devletlerin ve uluslararası örgütlerin çıkarlarına göre hareket etmesinin maliyetini siviller ödemektedir. Geleneksel barışı koruma doktrini, Ruanda benzeri iç savaş yaşayan ülkelerde etkili olamamaktadır. Ruanda'da çatışmaları başlatan siyasi suikastların işlenmesinden hemen sonra, yeterli sayıda ve teçhizata sahip bir iş birliği ile gelişmelere müdahale etmesi yüz binlerce insanın ölümünü engelleyebilirdi. (Emiroğlu). Bu bağlamda, önceki örneklerde de görüldüğü üzere, insani müdahale alanında BM ve NATO iş birliğinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Lepgold,1998). Kosova müdahalesinin BMGK yetkilendirmesi olmaksızın NATO üzerinden gerçekleştirilen bir müdahale olması ve '*yasal olmayan fakat meşru'* bir müdahale olarak iddia edilmesi sebebiyle insancıl müdahalenin yasallığının ve meşruiyetinin ciddi bir biçimde tartışılmasına sebebiyet vermiştir. (Simma,1999).

Uluslararası hukuka göre, BMGK kararı ve meşru müdafaa dışında devletler herhangi bir nedenle kuvvet kullanmaları yasaktır. ABD, terörle mücadele kapsamında giriştiği Irak operasyonda kuvvet kullanma hakkını kendisi için meşru müdafaa anlamında değerlendirmektedir. ABD bu operasyonu bir devlete karşı değil, hedef düşmanın ikame ettiği ve faaliyetlerine devam ettiği ülkeye karşı gerçekleştirmiştir.

Liberal düzen içerisinde insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü değerleri ile yeni dünyayı şekillendiren ve aldıkları kararlarının meşru dayanağı haline gelen bu ilkeler zamanla aşınmaya başlanmıştır. Özellikle, tarihsel çıkarımlardan yola çıkarak alınan dış politika kararlarında ön plana çıkan en temel sonuç ise Batılı güçlerin artık daha seçici insani müdahale örneklerinde bulunduğu, kendi güvenlikleri tehlikeye girdiğini ya da siyasi veya hukuki çıkarlar söz konusu olduğunda aksiyon alabildiklerini bu çalışmada ön plana çıkartılmıştır.

ABD'nin ve diğer Avrupa devletlerinin özellikle güvenlikleri tehlike altına girdiğinde veya bir tehdit algısı oluştuğunda sert güç politikalarına yönelmekte ve uzun yıllar içerisinde inşa ettikleri demokratik dünya düzeni vizyonunu tehlikeye atmaktadır. Bu kapsamda, İsrail-Filistin çatışmasından yola çıkarak, ABD'nin İsrail'e verdiği sonsuz destek İsrail'in Filistinlilere

uyguladığı ayrımcılık ve şiddeti meşrulaştırmaktadır. ABD'nin insan hakları ihraç eden ülke konumunu koruması, evrensel ilkeler olarak tanımlanan (demokrasi, uluslararası hukuk ve insancıl değerlere dayalı politikaları) sadece Ukrayna ve Avrupa'nın başka bir bölgesi için değil, Ortadoğu dahil tüm bölgelerde geçerli olması gerektiği öne çıkmaktadır. ABD, barış ve özgürlük adına savaşırken, birey ve toplumun özgürlüğe zarar vermekte, etik nedenlerini bahane ederek giriştiği müdahalelerde ise etik dışı davranış örnekleri sergilemektedir. ABD, değer ve çıkar ikilemi arasında kalarak, çıkarlarına öncelik veren ve değerlerine ters düşen politikalara daha fazla yönelen bir ülke konumuna gelmiştir. Batılı devletlerin yürüttüğü çıkar odaklı dış politikaları sonrasında küresel liberal düzende inşa etmeye çalıştığı evrensel değerler bütünü büyük oranda zarar görmektedir.

Kaynaklar

Arı, Tayyar ve Özpirinçi, Ferhat, (2011). Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası, Alternatif Politika, Cilt. 3, Sayı. 1, s.1-30

Arsava, A. F. (2011), Kuvvet Kullanma Yasağı-Egemenlik Prensibi ve İnsani Müdahale", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dergisi, Sayı:34, Ekim, 2011, s.1-17.

Balkır, G. (2009). Türk Anayasa Yargısında Sosyal Hakların Korunması. Kocaeli: KÜY

Bruno, Simma, 'NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects', European Journal of International Law, No:10, 1999, ss.1-22; Adam Roberts, 'NATO's 'Humanitarian War' over Kosovo', Survival, Vol. 41, No.3, 1999, ss.102-123

Emiroğlu, Hüseyin Çakır, Soğuk Savaş Sonrası Birleşmiş Milletlerin Barışı Koruma ve Güçlendirme Misyonu ve Türkiye, Scribd.

İnanç, H. ve Yazıcı,B. (2018).Kavramsal ve Kuramsal Boyutlarıyla İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğüne Sosyo-Politik Bir Bakış,Akademik Bakış Dergisi,70,132-147

Joseph, Lepgold, "NATO's Post-Cold War Action Problem", International Security, 1998, 23/1, ss 84.

Jakobsen, P.V., (2002), Un Peace Operation in Africa Today and Tomorrow, İnternatinal Peacekeeping: The Yearbook Of İnternational Peace Operation, (ed.) Michael Bothe and Boris Kondoch, Vol.7, Kluwer Law İnternational Hague, 2002, pp.153-181.

Keskin, F., (2006-2007), İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt: 3, Sayı:12, Kış 2006-2007, ss.49-70.

Meray, S. L., (1977), Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi

Öztürk, Z. A., (2011), İnsani Müdahale: Ne Kadar insani Ne Kadar Siyasi? 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dergisi, Sayı:30, Haziran 2011, ss.23-28.

Vesel, D., (2004), The Lonely Pragmatist: Humanitarian Intervention in an Imperfect World, Brigham Young University Journal of Public Law, January 2004, pp.3-5

GÖÇMENLERİN GÖZETİM ALTINDA TUTULMASI VE GERİ GÖNDERME MERKEZLERİNDE SOSYAL HİZMETİN ROLÜ

Dr, Ezgi ARSLAN ÖZDEMİR
Ankara Üniversitesi, ezgia@ankara.edu.tr – Orcid: 0000-0001-8060-2535

ÖZET

Göçler çağının yaşandığı içinde bulunduğumuz dönemde göçmenlerle ilgili iş ve işlemlerde insani açıdan akademik ve sosyopolotik tartışma konusu olagelmektedir. Ülkelere, ülkelerin belirlediği koşullar dışında giriş yapan göçmenler için ise geri gönderme merkezleri ve türevleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Göçmenlerin geri gönderme merkezlerinde tutulmalarının temel amacı sınır dışı işlemlerini kolaylaştırmaktır. Fakat bu merkezlerde tutulan göçmenlerin sağlık ve iyilik hallerinin ülkelerin sorumluluğundadır. Ancak, çeşitli çalışmalar, geri gönderme merkezlerinin göçmenlerin bütüncül sağlığı ve iyilik hali üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle gözetim altında tutulmanın olumsuz etkilerini azaltmak için gereken çevresel koşulların sağlanması oldukça önemlidir. Destekleyici bir çevrenin, insanların fiziksel, sosyal ve duygusal iyilik hallerini geliştirmeye yardımcı olduğu bilinmektedir. Ancak, geri gönderme merkezlerindeki dil sorunları, kısıtlamalar, sınırlı sağlık hizmetlerine erişim, istenmeyen personel davranışları ve yetersiz personel eğitimi gibi faktörlerin, göçmenlerin sağlık ve iyilik hallerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi uluslararası kurumlar bu alanda birtakım standartlar ve ilkeler oluşturmuştur. Bu ilke ve standartlar temel insan hakları ile uyumlu görünmektedir. Fakat uygulamada yaşanan sorunların çözümü ve göçmenlerin sağlığı ve iyilik hallerinin geliştirilmesi için en temelde çalışan sosyal hizmet mesleğine büyük bir rol düşmektedir. Özellikle göçmen çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelli bireyler ve LGBTİ bireyler açısından bütüncül çalışacak sosyal hizmet uzmanlarının geri gönderme merkezlerinde sorumluluğu büyüktür.

Anahtar Kelimeler: göç, geri gönderme merkezleri, sosyal hizmet

DETENTION OF THE MIGRANTS AND ROLES OF SOCIAL WORKERS IN DETENTION CENTERS

In the current era characterized by the age of migrations, issues related to migrants have become subjects of both humanitarian and socio-political debates in academic circles. Outside the conditions determined by countries, facilities such as deportation centers and their derivatives are commonly employed for migrants who enter countries without proper authorization. The

PROCEEINGS BOOK

fundamental aim of detaining migrants in deportation centers is to facilitate their deportation processes. However, various studies have indicated that these centers have adverse effects on the holistic health and well-being of the migrants. Therefore, ensuring the necessary environmental conditions to mitigate the negative impacts of being under surveillance is of paramount importance. A supportive environment is known to contribute to enhancing individuals' physical, social, and emotional well-being. Nevertheless, factors such as language barriers, restrictions, limited access to healthcare services, unwelcoming staff behavior, and inadequate staff training in deportation centers have been observed to negatively affect the health and well-being of migrants. International bodies such as the European Union and the United Nations High Commissioner for Refugees have established certain standards and principles in this regard, which seem to be in line with fundamental human rights. However, the resolution of practical challenges and the improvement of the health and well-being of migrants primarily rely on the significant role of the social work profession. In particular, social work practitioners who work comprehensively with migrant children, women, the elderly, disabled individuals, and LGBTI individuals bear significant responsibility in deportation centers.

Keywords: Migration, detention centers, social work

1. GİRİŞ

Göçmenlerin gözetim altında tutulması temelde sınırdışı işlemlerini kolaylaştırmayı amaçlar ve özellikle Avrupa Birliği'nde yaygın bir uygulamadır (European Migration Network, 2014). Geri gönderme merkezlerinde bulunan göçmenlerin sağlığı ve genel refahı, ülkelerin sorumluluğu altındadır (UNHCR, 2015). Ancak, çeşitli çalışmalar, geri gönderme merkezlerinin göçmenlerin sağlığı üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu ortaya koymuştur (Keller et al., 2003; Venters et al., 2009; Storm ve Engberg, 2013; Robjant et al., 2009). Gözetim altında tutulmanın olumsuz etkilerini en aza indirmek için gerekli olan destekleyici çevresel koşulların sağlanması gerekmektedir. Destekleyici bir ortamın varlığı, insanların fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan refahlarının artmasına yardımcı olabilir. Ancak, yukarıda bahsedilen çalışmalarda geri gönderme merkezlerinde dil sorunları, kısıtlamalar, kısıtlı sağlık hizmetlerine erişim, istenmeyen personel davranışları ve personelin yetersiz eğitimi gibi faktörlerin, göçmenlerin sağlığını ve genel refahını olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Avrupa Birliği, geri gönderme merkezleri için birtakım standartlar belirlemiştir. Bunlar (The European Parliament and the Council of the European Union, 2008; 2013);

- Göçmenlerin sıradan mahkûmlardan ayrı tutulması;
- Göçmenlerin açık havaya erişiminin olması,
- Göçmenlere sürece dair açık ve yeterli bilgi sunulması,
- Göçmenlerin hak ve ödevlerinin kendilerine açıklanması,
- Göçmenlerin ana dilinde veya anlaşılabilen bir dilde iletişim kurulması;
- Gereken sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması;
- Merkezlere ilk gelişte fiziksel ve ruhsal (psikolojik) muayeneden geçilmesi

- Boş zaman aktiviteleri ile eğitim faaliyetlerine erişimin sağlanmasıdır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) önerilerinde, mülteci ve sığınmacıların gözetim altında tutulmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır. 1986'da yapılan bu hükümlere göre, mülteci ve sığınmacıların gözetim altına alınması uygulamasından mümkün olduğunca kaçınılmalı ve bu adım en son çare olarak kullanılmalıdır. Eğer gözetim gerekiyorsa, ülkenin yasalarında mültecilik ve sığınma statüsüne dair net maddeler bulunmalı ve gözetimin şartları ile süreçleri yasal düzenlemelerde belirtilmelidir. Gözetim kararı, göçmen kişinin bilerek seyahat veya kimlik belgelerini yok etmiş olması, sahtecilik yapması, ülkenin ulusal güvenliğine veya kamu düzenine zarar verebilecek faaliyetleri bulunması gibi durumlarda alınabilir. Ayrıca, gözetim merkezlerinin ve prosedürlerinin insancıl ve adil olması, uzun süreli gözetimlerden kaçınılması önemlidir. Gözetim altına alınma kararına karşı yasal ve yönetimsel denetim yolunun açık olması da gereklidir. Mülteci ve sığınmacılar, suçlulardan ayrı olarak ve fiziksel güvenliklerinin sağlanacağı yerlerde tutulmalıdır. Ayrıca, gözetim altında bulunan mülteci ve sığınmacılara BMMYK görevlileri veya olmadığı durumda mültecilik kurumları veya dernekleri ile iletişim kurma hakkı verilmelidir. Özellikle vurgulanan nokta, haksız yere geri gönderme ilkesinin ihlal edilmesinin engellenmesidir (UNHCR, 2017).

Türkiye'de geri gönderme merkezleri adı altında olan bu kurumlar; yabancı literatür ve uygulamalarda göçmen gözetim merkezi olarak kullanılmaktadır. Fakat bu noktadan sonra dil birliği açısından geri gönderme merkezi olarak anılacaktır.

2. GERİ GÖNDERME MERKEZLERİ İÇİN ULUSLARARASI STANDARTLAR VE SUNULAN HİZMETLER

Avrupa Birliği, geri gönderme merkezleri için birtakım standartlar belirlemiştir. Bunlar (The European Parliament and the Council of the European Union, 2008; 2013);

- Göçmenlerin sıradan mahkûmlardan ayrı tutulması;
- Göçmenlerin açık havaya erişiminin olması,
- Göçmenlere sürece dair açık ve yeterli bilgi sunulması,
- Göçmenlerin hak ve ödevlerinin kendilerine açıklanması,
- Göçmenlerin ana dilinde veya anlaşılabilen bir dilde iletişim kurulması;
- Gereken sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması;
- Merkezlere ilk gelişte fiziksel ve ruhsal (psikolojik) muayeneden geçilmesi
- Boş zaman aktiviteleri ile eğitim faaliyetlerine erişimin sağlanmasıdır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) tavsiye kararlarında mülteci ve sığınmacıların gözetim altında tutulmasına dair maddeler bulunmaktadır. BMMYK'nın "Sığınmacıların Denetim Altında Tutulması veya Gözaltına Alternatif Yöntemler için Uygulanabilir Kriter ve Standartlar Rehberi"nde ise bir takım referans ilkelere yer verilmiştir. Bu ilkeler şu şekildedir (UNHRC, 2015):

"İlke 1: Sığınma arama hakkına kesinlikle saygı duyulmalıdır

İlke 2: Özgürlük ve kişi güvenliği hakları ve serbest dolaşım özgürlüğü sığınmacılar için de geçerli olmalıdır

İlke 3: Gözetim altında tutulma yasalara uygun yapılmalıdır

İlke 4: Gözetim altında tutulma keyfi olamaz ve gözetime dair verilecek her karar kişinin kendine has durumu değerlendirilerek alınmalıdır

İlke 4.1: Gözetim altına alınma istisnai bir tedbir olmalıdır ve sadece geçerli nedenlerden dolayı yapılabilir. Bu nedenler;

İlke 4.1.1: Kamu düzenini korumak

İlke 4.1.2: Kamu sağlığını korumak

İlke 4.1.3: Ulusal güvenliği korumak

İlke 4.1.4: Diğer geçerli nedenler

İlke 4.2: Gözetim altına alma ancak gerekli, mantıksal koşullar oluştuğunda ve geçerli bir amaç varsa gerçekleştirilmelidir

İlke 4. 3: Gözetim altına almak dışındaki tüm alternatifler değerlendirilmelidir

İlke 5: Gözetim altına alma ayrımcı olmamalıdır

İlke 6: Zaman sınırı olmayan gözetim altına alma kesinlikle yapılamaz ve gözetim altına alınmanın maksimum süreleri mutlaka yasa ile belirlenmelidir

İlke 7: Gözetim altına alma veya gözetim süresinin artırılması için minimum düzeyde prosedürler olmalıdır

İlke 8: Gözetim koşulları insancıl ve insan onuruna yaraşır olmalıdır

İlke 9: Sığınmacıların özel koşulları ve ihtiyaçları mutlaka göz önüne alınmalıdır

İlke 9.1: Travma veya işkence mağdurları

İlke 9.2: Çocuklar

İlke 9.3: Kadınlar

İlke 9.4: İnsan ticareti mağdurları

İlke 9.5: Engelliler

İlke 9.6: Yaşlılar

İlke 9.7: Lezbiyen, gey, biseksüel, transgender veya interseks bireyler

İlke 10: Gözetim altına alma bağımsız denetim ve gözlemlemelere açık olmalıdır."

BMMYK'nın "Sığınmacıların Denetim Altında Tutulması veya Gözaltına Alternatif Yöntemler için Uygulanabilir Kriter ve Standartlar Rehberi"nde özel ihtiyaç sahiplerine yönelik birtakım standartlara yer verilmiştir (UNHRC, 2015). Bu özel ihtiyaç gruplarına dair standartlar aşağıda incelenecektir.

2.1. Çocuklar

Temel bir ilke olarak, hiçbir çocuk gözetim altına alınmamalıdır. Çocuğun en yüksek yararı ilkesine bağlı kalınmalı ve çocukların aile birliğine sahip olma hakkı korunmalıdır. Mevcut yasaların izin verdiği ölçüde bu çocuklar için alternatif bakım ve koruma sistemlerine geçiş sağlanmalıdır. Geçici olarak koruyucu aileye yerleştirme veya devlet kurumlarına alınma gibi seçenekler titizlikle değerlendirilmelidir. Refakatsiz veya ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar kesinlikle gözetim altına alınmamalıdır. Bu çocuklara yasal vasi veya hukuki danışman atanmalıdır. Aileleriyle birlikte olan çocukların durumunda ise ailenin sağlayabileceği bakım ve koruma hizmetlerinden yararlanma imkânı araştırılmalı ve bu doğrultuda adımlar atılmalıdır. Çocuk sığınmacıların gözetim altına alınması, en son çare olarak düşünülmeli ve mümkün olan en kısa sürede bu gözetim sonlandırılmalıdır. Çocukların yaşlarının belirlenmesinde evrensel insan hakları standartlarına uyulmalıdır. Çocuklara eğitim, oyun ve gelişim hakları sağlanmalı ve desteklenmelidir.

PROCEEINGS BOOK

2.2. Kadınlar

Genel ilke olarak hamile ve emziren kadınların gözetim altına alınmaması gerekmektedir. Bu kadınlar için özel ve alternatif düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir. Kadınların cinsel ve cinsiyete dayalı şiddetten korunması amacıyla güvenli bir ortam sağlanmalıdır. Gözetim altındaki kadın sığınmacıların hijyen ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bu amaçla kadın güvenlik memurlarının görevlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, kadın sığınmacılarla çalışacak tüm personelin kadın hakları ve cinsiyete özel ihtiyaçlar konusunda bilgilendirilmesi ve eğitilmesi gerekmektedir. Gözetim altında taciz ve/veya tecavüz gibi istismara maruz kaldıklarını ifade eden kadınların derhal korunması, desteklenmesi ve psikolojik yardım almaları sağlanmalıdır. Bu kadınların yasal süreçlerinde gizlilik ilkelerine mutlak surette dikkat edilmelidir.

2.3. Engelliler ve LGBTİ Bireyler

BMMYK standartları, engelli bireylerin özel ihtiyaçlarına saygı gösterilerek, herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın uygulanmalıdır. Engelli sığınmacılar için gerekli fiziksel ve psikososyal koşulların sağlanması büyük önem taşımaktadır. Özellikle uzun dönem fiziksel, ruhsal, zekâ ve duygusal engelleri olan bireylerin gözetim altına alınmaması ve alternatif çözümlerin araştırılması gerekmektedir. LGBTİ bireylerin, herhangi bir şiddet veya istismara maruz kalma riskini en aza indirmek için gözetim koşullarına dikkat edilmelidir. Bu kapsamda LGBTİ sığınmacıların özel sağlık hizmetlerine ve danışmanlık hizmetlerine erişimlerinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. LGBTİ bireylerle çalışacak personelin, insan hakları, eşitlik ve ayrımcılıkla mücadele konularında eğitim almaları önerilmektedir. Bu grupların güvenliğinin sağlanamadığı durumlarda alternatif yöntemlerin düşünülüp uygulanması, izolasyondan kaçınarak bu bireylerin toplumla iç içe olmalarını sağlamalıdır. Genel olarak BMMYK standartları, kadınlar, yaşlılar, engelliler, çocuklar ve LGBTİ bireyler gibi dezavantajlı ve özel ihtiyaçları olan grupların gözetim altına alınmasını en son seçenek olarak değerlendirir. Bu gruplar için alternatif ve insan haklarına saygılı gözetim yöntemlerinin oluşturulması önerilmektedir.

2.4. Türkiye'de Sunulan Hizmetler

Türkiye'nin sığınmacılar içindeki özel ihtiyaç gruplarına sunulacak olan hizmetlerine baktığımızda ise aşağıdaki inceleme ortaya çıkmaktadır. 22.04.2014 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan "Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi Ve Denetimi Hakkında Yönetmelik"e göre geri gönderme merkezlerinin temel çalışma esasları aşağıdaki gibidir.

"a) Yaşam hakkının korunması.
b) İnsan odaklı yaklaşım.
c) Refakatsiz çocuğun yüksek yararının gözetilmesi.
ç) Özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınması.
d) Kişisel bilgilerin gizli tutulması.

e) Yapılacak işlemlerde ilgililerin bilgilendirilmesi.

f) Barınanların sosyal ve psikolojik açıdan güçlendirilmesi.

g) Barınanların inanç ve ibadet özgürlüklerine saygı gösterilmesi.

ğ) Barınanlara dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin hizmet verilmesi."

Ayrıca aynı yönetmeliğin 14. Maddesinde ise merkezlerde verilecek hizmetler sıralanmış ve bu hizmetlerin sağlanması hakkındaki standartların il göç idaresi genel müdürlüğünce belirleneceği ifade edilmiştir.

"a) Barınma ve beslenme.

b) İç ve dış güvenlik.

c) Yabancı tarafından bedeli karşılanamayan acil ve temel sağlık hizmetleri.

ç) Psikolojik ve sosyal destek faaliyetleri.

d) Özel ihtiyaç sahiplerine uygun alanların tahsis edilmesi.

e) Barınanların kıymetli eşyalarının emanete alınması.

f) Merkezler arası nakil ve sınır dışı nakil işlemleri.

g) Genel Müdürlükçe uygun görülen diğer hizmetler."

Görüldüğü gibi geri gönderme merkezlerinin çalışma esasları ve sunulacak hizmetleri kapsamında özel ihtiyaç sahiplerine uygun alanların tahsis edilmesi ve psikolojik ve sosyal destek faaliyetlerine yer verilmesi bulunmaktadır. Fakat bu hizmetlerin ayrıntısı ve ne şekilde gerçekleştiğine ve/veya kimler tarafından verileceğine dair bilgi bulunmamaktadır.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün resmi internet sitesinde "Geri Gönderme Merkezlerinde Sağlanan Hizmetler" başlığı altında hizmetler sıralanmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Bunlar;

- "Yabancı tarafından bedeli karşılanamayan acil ve temel sağlık hizmetleri ücretsiz verilir,
- Yabancıya; yakınlarına, notere, yasal temsilciye ve avukata erişme ve bunlarla görüşme yapabilme, ayrıca telefon hizmetlerine erişme imkânı sağlanır,
- Yabancıya; ziyaretçileri, vatandaşı olduğu ülke konsolosluk yetkilisi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlisiyle görüşebilme imkânı sağlanır,
- Çocukların yüksek yararları gözetilir, aileler ve refakatsiz çocuklar ayrı yerlerde barındırılır,
- Çocukların eğitim ve öğretimden yararlandırılmaları hususunda, Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirler alınır.
- Göç alanında uzmanlığı bulunan ilgili sivil toplum kuruluşu temsilcileri, Genel Müdürlüğün izniyle geri gönderme merkezlerini ziyaret edebilirler."

Türkiye, 2005 yılında İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolü (OPCAT) imzalamıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2003). 2011 yılında yürürlüğe giren ve Türkiye açısından bağlayıcılık sağlayan bu protokolün amacı "*bağımsız uluslararası ve ulusal organların, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezayı önlemek için, kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretlerde bulunacağı bir sistem kurmak"* şeklinde belirtilmiştir. Bu bağlamda Türkiye bünyesindeki Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK); 6701 sayılı TİHEK Kanununun 9/1-ı bendi uyarınca OPCAT hükümleri çerçevesinde Ulusal Önleme Mekanizması (UÖM) olarak görev yapma sorumluluğundadır. Bu sorumluluk bağlamında TİHEK, Kayseri Geri Gönderme Merkezi'ne (GGM) bir ziyarette bulunarak merkezdeki durumu incelemiştir. TİHEK'nun bu

ziyarete dair raporu merkezlerde sunulan hizmetlere dair fikir verici olabilir. Rapora göre (2018);

- "Merkezde 59 çocuk, 2 engelli ve 18 kadın başta olmak üzere toplamda 630 "özgürlüğünden mahrum bırakılan" barınmaktadır. Merkeze refakatsiz çocukların kabul edilmediği ve diğer çocuklarının hepsinin ise ailesi ile birlikte tutulduğu saptanmış olup refakatsiz çocukların Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il müdürlüğü bünyesindeki sevgi evleri veya çocuk destek merkezlerine yerleştirildikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca merkez bünyesinde aile olarak gelen yabancıların ayrılmadan bir arada yaşadıkları görülmüştür.
- Kurumda kalanların ihtiyaçlarının giderilmesi ve merkezin yönetilmesi için 1 müdür, 4 il göç uzmanı, 4 il göç uzman yardımcısı, 1 sosyal çalışmacı, 1 psikolog, 1 polis memuru, 1 gıda mühendisi, 4 öğretmen, 3 tercüman, 1 teknik personel, 1 doktor, 78 özel güvenlik görevlisi, 20 temizlik görevlisi ve 1 şoför olmak üzere 121 personelin görev yapmakta olduğu belirtilmiştir.
- Merkezde engelli kişiler için üçer kişilik iki odanın olduğu ve bu odalara erişimlerin asansör ile sağlanabildiği ve engelli rampası olduğu tespit edilmiş olup "*engel durumları ve yaşlarına göre uygun odaya yerleştirilmeleri, kişisel temizliklerini yapmalarında yardımcı olacak destekler verilmesi, yemek yemelerine yardım edilmesi, kurum dışına çıkmaları gereken hallerde engelli aracıyla gidip gelmeleri konularında bir sorun olmadığı*" ifade edilmiştir.
- Merkezde kalan kişiler her yemekten sonra ve belirlenen yatma saatinden önce 30'ar dakika süresince havalandırmaya çıkarıldıkları ve kişilerin kullanımına açık herhangi bir dine göre düzenlenmemiş bir ibadet alanının olduğu da belirtilmiştir.
- Merkez bünyesinde insan hakları eğitimini ile birlikte stresle baş etme, öfke kontrolü, dezavantajlı gruplarla iletişim ve göçmen psikolojisi alanında da eğitimlerin verildiği raporda ifade edilmiştir.
- Merkezde bir doktorun görev yaptığı ve merkeze gelen kişilerin il kabulde gereken sağlık kontrollerinin yapıldığı; ilaç ve sağlık takiplerinin sürekli kontrol edildiği görülmüştür.
- Merkez bünyesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğünce görevlendirilen 2 Türkçe, 1 okul öncesi ve 1 el sanatları öğretmeninin görev aldığı; merkezde kütüphane, bilgisayar odası ve spor salonunun mevcut olduğu ve kişilerin bunlardan faydalanma konusunda sıkıntı yaşamadıkları belirtilmiştir.
- Merkezin psikososyal servisinde öncelikli çocuklar olmak üzere travma mağduru, insan ticareti mağduru ve şüphelileri olmak üzere merkezde kalanların hepsiyle gereken görüşmelerin yapıldığı ve desteklerin sunulduğu ifade edilmiştir."

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu 2017 yılında İzmir ve Aydın illerinde bulunan geri gönderme merkezlerine ziyaretlerde bulunmuş ve inceleme raporu yayınlamışlardır. Bu rapora göre tespit edilen noktalar aşağıdaki gibidir (2017).

- "*Merkezlerde faal durumda yemekhane, spor salonu, dinlenme odası, kütüphane, revir, ibadethane, çocuk oyun odaları, TV izlemede odası ve kuaför salonlarının olduğu gözlemlenmiştir.*
- *Merkezlerde yeterli düzeyde göç uzmanı, psikolog, sosyolog, sosyal çalışmacı, hukukçu ve mütercimden oluşan uzmanların bulunduğu tespit edilmiştir.*
- *Merkezlerin sosyal donatılarının ve özel yaşam alanlarının iyi durumda olduğu ve aktif olarak kullanıldığı müşahede edilmiştir.*
- *Merkezlerde yaşamakta olanlarla yapılan görüşmelerde kötü muamele veya işkenceye dair hiçbir şikâyet gelmemiştir.*
- *Merkezlerde bulunan yabancıların acil ve temel sağlık hizmetlerinin karşılandığı, her gün doktorun bulunduğu tespit edilmiştir.*
- *Üç öğün gıda ihtiyacının karşılandığı, kantin hizmetlerinin de verildiği izlenmiştir.*

- *İdari gözetim, sınır dışı hususlarındaki kararlarla birlikte tebligatın ve kanuni süreç ve haklar hususunun 17 ayrı dilde yapıldığı, avukata ulaşımın kolay ve mümkün olduğu, kararlara karşı davaların açıldığı tespit edilmiştir.*
- *İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezinde 2017 yılı Ocak - Kasım ayları arasında 423 avukat müvekkilleriyle görüşmüş; Aydın Geri Gönderme Merkezinde ise 2017 yılı Ocak - Kasım ayları arasında 145 avukat müvekkilleriyle görüşmüştür.*
- *Telefon hizmetlerine her gün belli saatler arasında erişimin mümkün olduğu, gazetelere erişim imkânı verildiği görülmüştür.*
- *Kadınların, erkeklerin ve ailelerin ayrı bölümlerde kaldığı tespit edilmiştir.*
- *Çocukların yüksek yararı gözetilerek ayrı yerde barındırıldıkları, çocuklara ait eğitim, oyun alanları olduğu, bu bölümde öğretmenlerin, psikologların çalıştığı tespit edilmiştir.*
- *Merkezlerde refakatsiz çocuk bulunmamaktadır.*
- *Geri gönderme merkezlerinin Valilikçe haberli ve habersiz denetimleri yapılmaktadır.*
- *Geri gönderme merkezlerinde açık havaya çıkma olanağı bulunmakta olup günde 4 saat havalandırmaya çıkmak mümkündür.*
- *Sınır dışı etme ve idari gözetim kararları süreçlerinin 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Kanununun (YUKK) 52, 53, 54, 55 ve 57'nci maddelerine uygun olduğu, geri gönderme merkezi işletmelerinde verilen hizmetlerin 6458 sayılı YUKK'un 58 ve 59'uncu maddelerine uygun olarak sağlandığı müşahede edilmiştir*."

Yukarıda incelenen raporlara ve yönetmeliğe göre geri gönderme merkezlerinde sunulan hizmetlerin kadın, çocuk, engelli, LGBTİ ve hastalar şeklinde çok fazla ayrışmadığı görülmektedir. Ailelerin bir arada tutulması, refakatsiz çocukların devlet korumasına alınması, merkezlerdeki çocukların eğitim hakkından faydalanabilmeleri, engelli kişiler için ayrı odalar düzenlenmesi ve hastaların ihtiyaçları için sağlık hizmetlerinin sunulması olumlu noktalardır fakat LGBTİ bireylere yönelik herhangi bir hizmetten bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca olumlu olarak görülen noktaların tüm geri gönderme merkezlerinde standart olup olmadığına dair bilgiye ulaşılamamıştır.

2.5. Geri Gönderme Merkezleri ve Sosyal Hizmet

Gözetim altında tutulma, genellikle aile üyelerinin ayrılmasına ve sonuç olarak sınır dışı edilmeyle ailelerin kalıcı olarak ayrılmasına yol açabilecek bir durumdur. Bu sürecin belirsiz ve uzun olması, ruhsal bozukluklar, bunalım, intihar eğilimi ve öfke krizleri gibi sorunlara neden olabilir (Brabeck, Lykes ve Hunter, 2014). Physicians for Human Rights & Bellevue/NYU'nun 2003 yılında yaptığı 70 sığınmacıyla gerçekleştirilen görüşmelerde, tüm katılımcıların yüksek düzeyde psikososyal stres yaşadığı ve bu stresin gözetim altındayken arttığı ve geri gönderme merkezlerindeki yetersiz ruh sağlığı hizmetlerinin bu durumu daha da kötüleştirdiği belirlenmiştir.

Özgürlükten mahrum bırakma, geleneksel olarak yasalara karşı işlenen suçlara yönelik bir ceza yöntemi olarak bilinirken, göçmenlerin gözetim altına alınması farklı bir uygulamadır. Göçmenler, suç işledikleri için değil, sığınma ve mülteci politikaları nedeniyle gözetim altına alınmaktadırlar. Uluslararası yasalara göre sığınma ve mültecilik hakları bulunmasına rağmen bu kişiler özgürlüklerinden mahrum bırakılabilmektedir. Bu durum, bireylerin ruhsal ve

PROCEEINGS BOOK

psikososyal sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilir (Global Detention Project, 2016). Ayrıca uzun ve belirsiz gözetim süreleri, geri gönderme merkezlerinde tutulan göçmenlerin insan haklarının ihlal edilmesine ve genel sağlık durumlarının kötüleşmesine neden olmaktadır. Özellikle göç öncesi deneyimlerden kaynaklanan travmalar nedeniyle, bu grup psikososyal sorunlar açısından büyük risk altındadır. Zorunlu gözetim altında tutma gibi uygulamalar, insan onuruna uygun standartlarda sunulmayan psikososyal hizmetlerin sunumunda etik sorunlara yol açabilir (Royal Australian College of Physicians, 2015; APS, 2011).Sosyal hizmet uzmanları dahil, geri gönderme merkezlerinde çalışan tüm sağlık personeli aşağıdaki noktalara dikkat etmelidir (Global Detention Project, 2016):

- Geri gönderme merkezlerinde kalan kişiler; zorla yerlerinden edildikleri ve/veya ülkelerinde göç etmeye neden olacak durumlar olduğu için hassastırlar ve büyük olasılıkla işkence ve travma deneyimleri vardır
- Gözetim altına alınma ile birlikte sönmüş olan ruhsal ve psikososyal rahatsızlıklar tekrar ortaya çıkabilir veya yeni rahatsızlıklar belirebilir
- Diğer kurumlarda çok sık karşılaşılmayan ciddi davranışlar ortaya çıkabilir. Protestolar, açlık grevleri, toplu olarak kendine zarar verme, isyan, yangın, şiddet olayları vb.
- Kişiler fiziksel ve cinsel istismar yaşamış olabilirler
- Kişilerde sıkılma, öğrenilmiş çaresizlik ve güçsüzlük hisleri sıklıkla görülebilir.

Göçmenlerin her biri travma ile başa çıkma konusunda farklı tepkiler verebilir ve her göçmenin travma yaşamadığı da unutulmamalıdır. Ancak zaman içinde maruz kalınan stres faktörleri, travma benzeri deneyimlerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Başlangıçta daha saldırgan tepkiler sergileyen göçmenler, zamanla daha az belirgin davranışlar geliştirebilir. Geçmiş deneyimlerinin etkisiyle, göçmenler kendilerini aşırı baskı altında hissedebilir ve bazen geçmişleri hakkında konuşmaktan kaçınabilirler. Bu durum, yanlışlıkla bilgi gizliyor, işbirliği yapmıyor veya yalan söylüyor gibi algılanabilir. Bu nedenle, göçmenlerle çalışan kişilerin bu durumun farkında olmaları son derece önemlidir. Ayrıca, göçmenlerin ruhsal rahatsızlıklarının mümkün olan en kısa sürede tedavi edilmesi, psikososyal iyilik halleri için hayati önem taşır. Ayrıca, yasal statülerinin ve sürecin belirsizliklerinin azaltılması, olumlu psikolojik etkiler sağlayabilir (STARTTS, 2004).

İngiltere'de yapılan bir ihtiyaç analizine göre, geri gönderme merkezlerinde kalan göçmenler, göç öncesi ve göç sürecinde yaşadıkları travma deneyimlerinin yol açtığı psikososyal sorunlarla mücadele ederken yüksek düzeyde stres yaşamaktadırlar. Raporda, bireysel terapi ve grup çalışmalarının, göçmenlerin kendilerini daha iyi hissetmeleri konusunda etkili olduğu belirtilmiştir. Ancak bazı göçmenler, dinlenilmediklerini veya inanılmadıklarını hissettiklerine dair şikayetlerde bulunmuşlardır. Rapor ayrıca, geri gönderme merkezlerinde çalışan tüm personelin, psikososyal müdahaleler ve ruh sağlığı rahatsızlıkları konusunda farkındalığa ve eğitime ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır (Durcan, Stubbs ve Boardman, 2017). Genel olarak göçmen/mültecilerle çalışan özelde geri gönderme merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının belirli görevleri ve amaçları vardır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (STARTTS, 2004):

- Sosyal hizmet uzmanları bu merkezlerde kalan göçmenlerin tekrar travmatize olmasının önüne geçmek için çalışırlar.
- Göçmenlerin güvenlerini kazanarak merkezlerdeki işleyişin herkes için kolaylaşmasını sağlarlar.
- Kültürlerarası iletişim konusunda eğitimli olan sosyal hizmet uzmanları kurum içi iletişimin kolaylaştırıcısı olurlar.
- Kültürlerarası iletişim ve kültürel farklılıklara saygı çerçevesinde hareket eden uzmanlar, merkezlerde kalan göçmenlerin psikososyal iyilik halinin artırılmasına katkı sağlarlar.
- Sosyal hizmet uzmanları, merkezlerde kalan göçmenlerin işkence ve travma deneyimleri ile çalışabilecek kapasiteye sahiptirler.
- Sosyal hizmet uzmanları birlikte çalıştıkları göçmenlerin fiziksel, ruhsal, bilişsel, duyuşsal ve tinsel açıdan bütüncül bir şekilde değerlendirebildikleri için onlara uygun tedavi ve iyileştirme çalışmaları planlar ve uygularlar.
- Mesleğin özü gereği sosyal hizmet uzmanları ekip çalışmaları içinde yer alırlar. Merkezler gibi karmaşık kurum ortamlarında iyi ekip liderleri olabilirler.
- Sosyal hizmet uzmanları, birden fazla kurumun desteği ve işbirliğinin gerekebileceği hizmetlerin sunumunda aracı ve kolaylaştırıcı olarak çalışabilirler.
- Sosyal hizmet uzmanları, merkezlerde kalan göçmenlerin hakları ve sorumlulukları konusunda bilgilendirme ve destek verir. Gerekirse yasal süreçte uzman görüşüne veya tanıklığına da başvurulabilir.
- Bir insan hakları mesleği olarak kabul edilen sosyal hizmet, merkezlerdeki insani koşulların ve hizmetlerin sağlanması için çalışır.
- Sosyal hizmet uzmanları, merkezlerde vaka yöneticisi olarak etkin bir şekilde çalışabilirler.

Geri gönderme merkezlerinde görev yapan sosyal hizmet uzmanları, kurum politikalarını ve iş standartlarını uygulamak için rehberlik ve destek almalıdır. Özellikle geri gönderme merkezleri gibi hassas alanlarda bireysel ve grup süpervizyonunun önemi artmaktadır. İnsanların refahını ve özgürleşmesini amaçlayan sosyal hizmet uzmanları, bu merkezlerde ciddi etik zorluklarla karşılaşabilirler. Bu nedenle, süpervizyon uygulamaları, Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği tarafından da önerilmektedir (NASW, 2010; Furman et al., 2015).

Geri gönderme merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, göçmenlere ve ailelerine etkili ve kaliteli vaka yönetimi hizmetleri sunmaları kritik öneme sahiptir. Gözetim altına alınan ve sınır dışı edilebilecek olan bir göçmenin durumu, özellikle çocuklar dahil tüm aileyi etkiler. Ailenin içinde iletişimsizlik olması ciddi endişeleri beraberinde getirebilir. Aile üyelerinden biri geçimlerini sağlayan kişi ise ekonomik zorluklar da yaşanabilir. Bu sebeple bütüncül bir bakış açısı ve etkili vaka yönetimi gereklidir. İyi bir vaka yönetimi, merkezde kalan göçmenler için çeşitli hizmetlerin sunulmasını sağlar. Eğitim ve sağlık gibi insan hakları, özellikle göçmenlere sunulması gereken haklar arasındadır ve bu haklar uluslararası yasalarla güvence altına alınmıştır. Bu bağlamda, göçmenlerin eğitim hakları için Milli Eğitim Bakanlığı, sağlık hizmetlerine erişim hakları için ise Sağlık Bakanlığı ile koordinasyon içinde çalışmak oldukça önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları, eğitimleri sayesinde bu koordinasyon süreçlerinde etkili takım liderleri olarak çalışabilirler. Ayrıca göçmenlerin aileleriyle çalışmak ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile işbirliği yapmak, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki eğitimlerinde önemli bir yer tutar. Dolayısıyla, insan onuruna yakışır standartları sağlamak için bütüncül bir

yaklaşıma sahip sosyal hizmet uzmanlarının geri gönderme merkezlerinde yapacakları vaka yönetimi çalışmaları oldukça önemlidir (Furman et al., 2015; Furman et al., 2014).

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Geri gönderme merkezleri genellikle göçmenlerin yasadışı göç durumunda yakalandıktan sonra tutuldukları yerlerdir. Bu merkezler, göçmenlerin kimliklerini belirlemek, hakları hakkında bilgilendirmek, sağlık hizmetlerine erişimlerini sağlamak ve gerektiğinde ülkelerine geri göndermek gibi amaçlarla kullanılır. Göçmenlerin sağlık ve refahı, insan hakları açısından kritik bir konudur. Göç sırasında ve geri gönderme sürecinde göçmenlerin maruz kalabileceği travma ve zorluklar göz önüne alındığında, onların psikolojik ve fiziksel sağlıklarının korunması ve desteklenmesi önemlidir. Araştırmalar, gözetim altında tutulmanın, göçmenlerin genel sağlık durumları üzerinde olumsuz etkileri olabileceğini göstermektedir. Bu merkezlerde yaşanan sıkıntılar ve stres, göçmenlerin psikososyal iyilik hallerini olumsuz etkileyebilir ve bazı durumlarda ciddi travmalara neden olabilir.

Avrupa Birliği'nin belirlediği standartlar, göçmenlerin insan haklarına saygı gösterilmesini, onların insanca muamele görmelerini ve sağlık hizmetlerine erişimlerini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Bu standartlar, göçmenlerin yaşam koşulları, sağlık hizmetlerine erişimleri, adil yargılanma hakları ve diğer temel insan haklarına ilişkin çeşitli düzenlemeleri içerir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin tavsiye kararları da uluslararası standartlar arasında önemli bir yere sahiptir. Bu kararlar, mültecilere ve göçmenlere yönelik koruma sağlanması, insanca muamele görmeleri, refah ve güvenliklerinin sağlanması gibi konularda üye devletlere rehberlik etmektedir. Türkiye'deki geri gönderme merkezleri, Avrupa Birliği'nin belirlediği standartlara ve uluslararası insan hakları normlarına uygun olarak faaliyet göstermeye çalışmaktadır. Ancak, bazı durumlarda bu standartların tam anlamıyla sağlanması konusunda zorluklar yaşanabilmektedir.

Geri gönderme merkezlerinde, insan hakları ihlalleri ve çeşitli sorunlar sık sık gözlemlenen konulardır. Bu sorunlar arasında kötü muamele, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele, yetersiz sağlık hizmetleri, aşırı kalabalık koşullar, psikolojik travmalar, hukuki yardım eksikliği ve adil yargılanma haklarının ihlali gibi konular bulunmaktadır. Göçmenlerin bu merkezlerde maruz kaldıkları insan hakları ihlalleri, uluslararası toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının dikkatini çekmiş ve bu konuda çeşitli raporlar ve incelemeler yayınlanmıştır. Bu raporlar, geri gönderme merkezlerindeki sorunların çözülmesi için çağrılarda bulunmuş ve daha insani koşulların sağlanması için önerilerde bulunmuştur.

Gözetim altında tutulan göçmenlerin ruhsal ve psikososyal iyilik hallerinin, uzun süreli gözetim sürelerinin ve belirsizliklerinin insan haklarına yönelik olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının bu merkezlerde çalışırken karşılaşabilecekleri etik problemler ve insan haklarına saygılı hizmet sunma gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının göçmenlerin entegrasyonu ve aileleriyle iletişimini sağlama, psikososyal hizmetler sunma, vaka yönetimi yapma, insan haklarını koruma, yasal

temsilcilik görevlerini üstlenme gibi önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca, bu uzmanların sosyal hizmet ilkeleri ve uluslararası standartlara uygun olarak çalışmaları gerekmektedir. Göçmenlerin ve ailelerinin yaşadığı zorlukları ve sosyal hizmet uzmanlarının rolünü dikkate aldığımızda, insan onuruna yakışır standartları yakalamak için etkili ve bütüncül bir yaklaşımın önemi ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımda ancak sosyal hizmet uzmanlarının katkısı ile mümkündür.

.

KAYNAKÇA

1. [STARTTS] NSW Service for the Treatment and Rehabilitation of Torture and Trauma Survivors, & NSW Refugee Health Service. (2004). *Working with Refugees: A Guide for Social Workers*. NSW Refugee Health Service and STARTTS.
2. AHRC. 2014. "The Forgotten Children: National Inquiry into Children in Immigration Detention." Australian Human Rights Commission. https://www.humanrights.gov.au/publications/forgotten-children-national-inquiry-children-immigration-detention-2014/1-introduction.
3. Amnesty International UK (2017) "A matter of routine: The use of immigration detention in the UK", pp. 1, 43 https://www.amnesty.org.uk/files/2017-12/A%20Matter%20Of%20Routine%20ADVANCE%20COPY.PDF?ya06n1Z2uH6J0bP8HmO7R2Pn7nabDymO= ↑
4. Australian Psychological Society. (2011). APS Position Statement on the psychological wellbeing of refugees and asylum seekers in Australia. Retrieved from http://www.psychology.org.au/publications/statements/refugee/
5. Brabeck, K. M. And Lykes, M. B., Hunter, C. (2014). The psychosocial Impact of Detention and Deportation on U. S. Migrant Children and Families, Anerican Journal of Orthopsychiatry, 84(5), 496-505.
6. Briskman, L., and Zion, D. (2014). Dual Loyalties and Impossible Dilemmas: Health Care in Immigration Detention, *Public Health Ethics 7*(3): 277–286. doi:10.1093/phe/phu024.
7. Durcan, G., Stubbs, J., & Boardman, J. (2017). Immigration removal centres in England: a mental health needs analysis. London: Centre For Mental Health.
8. European Migration Network. (2014). Synthesis report – The use of detention and alternatives to detention in the context of immigration policies. Available from: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/emn_study_detention_alternatives_to_detention_synthesis_report_en.pdf
9. *Financial Times* (2016) "Serco and Home Office criticised over Yarl's Wood failures" https://www.ft.com/content/6243e22c-441f-11e6-9b66-0712b3873ae1 ↑
10. Furman, R., Sanchez, M., Ackerman, A., & Ung, T. (2014). The immigration detention center as a transnational problem: Implications for international social work. *International Social Work*, *58*(6), 813-818.

11. Global Detention Project (2018) "UK Immigration Detention" https://www.globaldetentionproject.org/countries/europe/united-kingdom ↑
12. Global Detention Project. (2016). Challenges to providing mental health care in immigration detention (Stephen Brooker, Steve Albert, Peter Young, and Zachary Steel). Geneva: Open Society Foundations.
13. GOV.UK (2017) "How many people are detained or returned?" https://www.gov.uk/government/publications/immigration-statistics-april-to-june-2017/how-many-people-are-detained-or-returned ↑
14. GOV.UK (2018) "Find an immigration removal centre" https://www.gov.uk/immigration-removal-centre ↑
15. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). Geri Gönderme Merkezlerinde Sağlanan Hizmetler https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezlerinde-saglanan-hizmetler
16. HM Chief Inspector of Prisons (2013) "Harmondsworth Immigration Removal Centre", p. 5 https://www.justiceinspectorates.gov.uk/prisons/wp-content/uploads/sites/4/2014/03/harmondsworth-2014.pdf ↑
17. HM Chief Inspector of Prisons (2013) "Harmondsworth Immigration Removal Centre", p. 15 https://www.justiceinspectorates.gov.uk/prisons/wp-content/uploads/sites/4/2014/03/harmondsworth-2014.pdf ↑
18. HM Chief Inspector of Prisons (2016) "Report on an unannounced inspection of Colnbrook Immigration Removal Centre", p. 19 https://www.justiceinspectorates.gov.uk/hmiprisons/wp-content/uploads/sites/4/2016/07/Colnbrook-Web-2016.pdf ↑
19. HM Chief Inspector of Prisons for England and Wales (2015) "Annual Report 2014-15", pp. 5, 19https://www.justiceinspectorates.gov.uk/hmiprisons/wp-content/uploads/sites/4/2015/07/HMIP-AR_2014-15_TSO_Final1.pdf ↑
20. Hung, J. (2018). Immigration Removal Centers in England and Wales: Ensuring the Safety and Well-Being of Immigration Detainees, Cornell Policy Review. http://www.cornellpolicyreview.com/immigration-removal-centers/?pdf=4724
21. Independent Monitoring Board (2014) "Harmondsworth Immigration Removal Centre-Annual Report 2014", p. 18 https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/imb-prod-storage-1ocod6bqky0vo/uploads/2015/04/Harmondsworth-IMB-Annual-Report-2014.pdf ↑
22. Independent Monitoring Boards (2014) "Yarl's Wood Independent Monitoring Board (IMB) – Annual Report 2014", p. 12 www.imb.org.uk/app/uploads/2015/06/Yarls-Wood-IRC-2014.pdf ↑
23. *Keller AS, Rosenfeld B, Trinh-Shevrin C, Meserve C, Sachs E, Leviss JA, Singer E, Smith H, Wilkinson J, Kim G, Allden K, Ford D. (2003).* Mental health of detained asylum seekers, *Lancet. 2003 Nov 22; 362(9397):1721-3.*
24. Maylea, C. and Hirsch, A. (2018). Social Workers as Collaborators? The Ethics of Working Within Australia's Asylum System, *Ethics and Social Welfare*, *12*:2, 160-178, DOI: 10.1080/17496535.2017.1310918

25. National Association of Social Workers (2010). *Social workers, immigration policies and state benefits*. Retrieved from http://www.naswaz.com/displaycommon.cfm?an=1&subarticlenbr=202
26. Physicians for Human Rights and Bellevue/NYU Program for Survivors of Torture. (2003). From persecution to prison: The health consequences of detention for asylum seekers. New York, NY: Author. Retrieved from http://physiciansforhumanrights.org/library/report-persprison.html
27. Politics.co.uk (2012) "Immigration removal/detention centres" http://www.politics.co.uk/reference/immigration-removal-detention-centres ↑
28. Puthoopparambil, S. J., & Bjerneld, M. (2016). Detainees, staff, and health care services in immigration detention centres: a descriptive comparison of detention systems in Sweden and in the Benelux countries. *Global health action*, *9*, 30358. doi:10.3402/gha.v9.30358
29. Rich Furman, Alissa Ackerman, Michelle Sanchez & Doug Epps (2015) Immigration Detention Centers: Implications for Social Work, Smith College Studies in Social Work, 85:2, 146-158, DOI: 10.1080/00377317.2015.1017411
30. Robjant, Katy et al. (2009) "Psychological distress amongst immigration detainees: a cross-sectional questionnaire study", British Journal of Clinical Psychology, Vol. 48, pp. 275-286 ↑
31. Royal Australian College of Physicians. (2015). Refugee and Asylum Seeker Health position statement. Retrieved from https://www.racp.edu.au/news-and-events/all-news/newsdetails?id=d4a04eaf-bbb2-61c2-b08b-ff00001c3177
32. Senate Estimates. 2017. Accessed 27 February 2017. http://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/download/committees/estimate/ac9b833f-cd57-4b33-9926-9b4e27fe5733/toc_pdf/Legal%20and%20Constitutional%20Affairs%20Legislation%20Committee_2017_02_27_4792_Part.pdf;fileType=application%2Fpdf.
33. T.C. Resmi Gazete. (22.04.2014). Kabul Ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi Ve Denetimi Hakkında Yönetmelik.
34. TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu. (2017). İzmir Ve Aydın İllerinde Bulunan Geri Gönderme Merkezleri İncelemesi Raporu. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2017/izmir_aydin_rapor.pdf
35. The European Parliament and the Council of the European Union. (2013). Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast) Off J Eur Union, 2013;56:96–116.
36. The European Parliament and the Council of the European Union. (2008). Directive 2008/115/EC of the European parliament and of the Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals. Off J Eur Union, 2008;51:98–107.

37. The European Parliament and the Council of the European Union. (2013). Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast) *Off J Eur Union*, 2013;56:96–116.
38. The European Parliament and the Council of the European Union. (2008). Directive 2008/115/EC of the European parliament and of the Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals. *Off J Eur Union*, 2008;51:98–107.
39. Turnbull, Sarah and Hasselberg, Ines (2017) "From prison to detention: The carceral trajectories of foreign-national prisoners in the United Kingdom", *Publishment & Society*, Vol. 19 (2), p. 143 ↥
40. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu [TİHEK]. (2018). Kayseri Geri Gönderme Merkezi Ziyareti Rapor No: 2018/14. https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/02/1551179762.pdf
41. Uluslararası Af Örgütü. (2003). Combating Torture: A Manual for Action. Londra.
42. UNHCR. (2017). Conclusions On International Protection: Adopted By The Executive COmmittee of The UNHCR Programme 1975-2017 (Conclusion No.1-114). Office of the United Nations High Commissioner for Refugees Division of International Protection.
43. UNHCR. (2017). Conclusions On International Protection: Adopted By The Executive COmmittee of The UNHCR Programme 1975-2017 (Conclusion No.1-114). Office of the United Nations High Commissioner for Refugees Division of International Protection.
44. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2015). Detention guidelines: guidelines on the applicable criteria and standards relating to the detention of asylum-seekers and alternatives to detention. Available from:http://www.unhcr.org/refworld/docid/503489533b8.html
45. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2015). Detention guidelines: guidelines on the applicable criteria and standards relating to the detention of asylum-seekers and alternatives to detention. Available from:http://www.unhcr.org/refworld/docid/503489533b8.html
46. Venters H, Dasch-Goldberg D, Rasmussen A, Keller AS. (2009) Into the abyss: mortality and morbidity among detained immigrants, *Hum Rights Q.* 2009;31:474–95.

KOCAÇAY HAVZASI SUBASAR ORMANLARINDA ARAZİ KULLANIMI VE BEŞERİ BASKILAR

Ali İmamoğlu[1]

[1]Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi aliimamoglu@yandex.com- 0000-0001-9197-1029

Özet

Subasar ormanlarının içinde bulunduğu kıyı sucul ekosistemleri dünyanın önemli ekolojik ortamları arasında yer almaktadır. Bu sistemlerin sürdürülebilir kullanımının önemi giderek artmaktadır. Aşırı hızlı tükettiğimiz dünyamızın kendini yenileyebilmesi için sulak alanların korunması gerekmektedir. 20. yüzyılda önemli bir kısmı yok olan ekosistemlerin fiziki ve beşeri birçok problemi bulunmaktadır. Bu araştırma da Bursa ili Karacabey ilçesinde yer alan Kocaçay deltası sulak alanı konu alınmıştır. Deltanın başlıca problemlerinin ele alındığı çalışma subasar alanının kullanılırken aynı zamanda korunmasının önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kocaçay Deltası yaklaşık 40.000 ha alana sahiptir. Bu alan; subasarlar, ormanlar, göller, meralar, açık alanlar, kumullar gibi çeşitli ekosistemlerden oluşmaktadır. Araştırma, deltanın hemen güneyinde yer alan köylerin sakinleri ile yapılan görüşmeler ve arazi çalışmaları yapılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada bazı problemlerin öne çıktığı görülmüştür. Deltada beşeri baskılar oldukça fazladır. Başta hayvan barınakları olmak üzere, samanlıklar yem alanları gibi birçok yapı bulunmaktadır. Bu yapılara yılın her zamanında ulaşılması amacıyla subasar alanları içerisine doğal yapıyı bozacak yollar inşaa edilmiştir. Yollar taban suyu seviyelerinde kesintilere yol açmış bu da zamanla ağaçlarda kuruma ya da bazı bitki türlerinin baskın hale gelmesi gibi sonuçlar doğurmuştur. Bir başka önemli problem ise deltanın önemli bir kısmı tarım alanlarına dönüştürülmüştür. Yanlış arazi kullanımı başta sulak alan ve meraların zarar görmesine sebep olmaktadır. Son yıllarda artan turizm sebebiyle de deltada çok fazla kişisel atıklarla karşılaşılmaktadır. Turistlerin özgürce deltada dolaşabiliyor olması doğal ortam ve yabani hayatı da olumsuz etkilemektedir. Sulak alanın daha kontrollü şekilde kullanımı sağlanmalı, gerekirse deltada bazı alanlara yasaklar getirilmelidir. Sulak alanlar konusunda eğitim merkezleri kurulmalı ve kullanım bilinci arttırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Subasar ormanı, Beşeri Baskılar, Kocaçay Deltası.

Land Use and Human Pressures in Kocaçay Basin Flooded Forests

Abstract

Coastal aquatic ecosystems, including floodplain forests, are among the world's important ecological environments. The importance of sustainable use of these systems is increasing. Wetlands need to be protected so that our world, which we consume too quickly, can renew itself. Ecosystems, a significant part of which disappeared in the 20th century, have many

PROCEEINGS BOOK

physical and human problems. In this research, the Kocaçay delta wetland located in Karacabey district of Bursa province is taken as the subject. The study, which discusses the main problems of the delta, aims to reveal the importance of protecting the floodplain area while using it. Kocaçay Delta has an area of approximately 40,000 ha. This area; It consists of various ecosystems such as reservoirs, forests, lakes, pastures, open areas and dunes. The research was carried out by conducting interviews and field studies with the residents of the villages located just south of the delta. It was observed that some problems came to the fore in the research. Human pressures are quite high in the delta. There are many structures such as animal shelters, haystacks and feed areas. In order to reach these structures at any time of the year, roads have been built within the floodplain areas to disrupt the natural structure. Roads have caused disruptions in ground water levels, which over time has resulted in trees drying out or some plant species becoming dominant. Another important problem is that a significant part of the delta has been converted into agricultural areas. Improper land use causes damage to wetlands and pastures. Due to the increasing tourism in recent years, a lot of personal waste is encountered in the delta. The fact that tourists can freely wander around the delta also negatively affects the natural environment and wildlife. More controlled use of the wetland should be ensured, and if necessary, bans should be imposed on some areas in the delta. Training centers on wetlands should be established and awareness of their use should be increased.

Key Words: Floodplain forest, Human Pressures, Kocaçay Delta.

Giriş

Kıyı sucul ekosistemleri dünyanın önemli ekolojik ortamlarındandır. Bu sistemler çok sayıda farklı fora ve faunayı beslemekte, ve dünyanın önemli karbon alanları arasında yer almaktadır. Son yıllarda artan doğaya ilgi ve ekoturizm kavramı ile birlikte bu alanlara olan alaka artmış ve bu da bu ekosistemlerin korunması zorunluluğunu doğurmuştur.

Ekoturizm; doğal ortama zarar vermeden ve yerli halkın imkan ve olanaklarını kısıtlamadan yapılan, çevreye duyarlı bir kullanım çerçevesinde gerçekleştirilen sürdürülebilir turizm faaliyetleridir (Veen ve Song, 2014). Sürdürülebilirlik kavramı ise ülkemizde çokça kullanılan fakat henüz yeni olup içi doldurulamamış bir kavramdır. Subasar ormanlarının da içinde olduğu kıyı ekosistemleri artan turistik önemiyle birlikte sürdürülebilir kullanım konusunda da problemleri artan alanlardandır. 20. yüzyılda bu kıyı ekosistemlerinin önemli bir kısmı (%50 den fazlası) kaybedilmiş, kalanları ise iklim değişikliğine bağlı deniz seviyelerinin yükselmesi sebebiyle tuzlu girişi problemiyle karşı karşıyadır ((Li vd. 2018, White vd. 2022). İklim değişikliklerine bağlı ortaya çıkan karbon salınımı meselesi açısından da özel ekosistemler olan subasarlar dünyamızın geleceğinde söz sahibi alanlar olarak nitelendirilebilir. Çünkü, subasar ormanları diğer orman ekosistemlerine göre çok daha yüksek karbon içermektedir (Sarıyıldız vd, 2022). Bunlara ek olarak başta beşeri sebepler olmak üzere birçok farklı sebep eşsiz ekosistemlerin zarar görmesine ve yok olmasına hız katmaktadır. Bu araştırma, sahada yapılan incelemeler ve yerel halkla yapılan görüşmeler ışığında ortaya konmuştur. Bu araştırmanın amacı, eşsiz bir doğaya sahip olan Kocaçay havzası subasar ormanları ve yakın çevresinin sorunlarını tespit etmek ve hızla devam eden tahribatı önlemek adına çözüm önerileri sunmaktır.

Araştırma Sahası Yeri ve Sınırları

Araştırma; Bursa ili, Karacabey ilçesi sınırları içerisinde kalan Marmara Denizi kıyısındaki Kocaçay Deltası'nda yapılmıştır. Delta, 40° 39 ' 83 " - 40° 25 ' 00 " kuzey enlemleri ile 28° 37 ' 07 " - 28° 64 ' 50 " doğu boylamları arasında yer almaktadır.

Şekil 1. Araştırma Sahası Lokasyon Haritası.

Kocaçay Deltası yaklaşık 40.000 ha alana sahiptir. Bu alan; subasarlar, ormanlar, göller, meralar, açık alanlar, kumullar gibi çeşitli ekosistemlerden oluşmaktadır. Deltanın batı kısmında önemli bir göl olan Dalyan bulunmaktadır. Gölün seviyesi mevsimsel olarak değişmekte deniz suyu girişinin olduğu dönemlerde çevresindeki arazilere taşmaktadır. Ayrıca doğusunda Poyraz gölü ve batısında Arapçiftliği gölü bulunmaktadır. Kocaçay havzası subasar ormanlarında hakim ağaç türleri dişbudak ve kızılağaç olmakla birlikte alanda söğüt, karaçalı, tavşan memesi, saparna yada yerel adıyla melocan ve çok sayıda su bitkisi bulunmaktadır. Özellikle nilüferler ve sümbüller çiçeklenme döneminde göllerde görsel bir şölene dönüşmektedir. Çok sayıda tür barındıran ekosistem doğal bir cazibe alanı olarak ziyaretçileri kendine çekmektedir. Sahanın güneyine doğru çınar ağaçları, daha güneyde ise kestane ıhlamur gibi nemli orman ağaçları bolca bulunmaktadır.

Yöntem

Araştırma arazi incelemeleri ve ofis çalışmalarından meydana gelmiştir. Arazi çalışmaları sırasında; fotoğraflar çekilmiş, örnekler alınmış tespit edilemeyen türler laboratuvar ortamında tür tayini ile belirlenmiştir. Ayrıca arazi çalışmalarının önemli bir kısmını Boğazköy ve

PROCEEINGS BOOK

Bayramdere köylerinde yaşayan kişilerle yapılan görüşmeler kapsamaktadır. Araştırma sırasında longoz ormanları içerisinde hayvancılık yapan ve barınakları bulunan kişiler öncelikli olarak görüşülen kişiler olmuşlardır. Bu anlamda yöre insanının ne tür baskılar meydana getirdiği konusunda bilinci sorgulanmıştır.

Subasar Ormanlarında Arazi Kullanımı

Yanlış arazi kullanımı Türkiye'nin önemli problemlerinden birsidir. Birçok alanda karşımıza çıkan yanlış kullanım subasar ormanlarının önemli ölçüde tahrip olması ve hatta ülkemizin subasar alanlarının önemli miktarda azalması sonucunu doğurmuştur. Kocaçay deltası da bu yanlış kullanımlardan nasibini almış, büyük oranda tahrip edilmiştir. Deltanın hemen gerisinde yer alan Boğazköy ve Bayramdere köyleri sakinleri alanın bir kısmını doğrudan ormanı yoketmek suretiyle tahrip etmiş önemli bir kısmında ise ikincil türlerin yetişmesine sebep olmuştur. Bunun yanında mera alanlarını genişletmek amacıyla yapılan kaçak kesimler de deltanın önemli bir kısmında dışbudak ya da kızılağaç gibi ekosistemin önemli türlerini yok etmiş yerlerine karaçalıların yetişmesine sebep olmuştur. Nispeten taban suyunun daha alçak olduğu seviyelerde karaçalılar topluluklar oluşturmuştur.

Şekil 1. Boğazköy'e güneyden bir bakış, tarım alanlarına dönüştürülmüş sahalar.

Kocaçay Havzası Subasar Ormanlarında Yaşanan Beşeri Baskılar

PROCEEINGS BOOK

Havza birçok önemli ürünüyle insanlara adeta toplayıcı yaşam fırsatları sunmaktadır. Deltanın güneyindeki ormanlarda kestane, ıhlamur ve defne toplanmaktadır. Bu ürünler doğrudan gününde ya da haftasında satılarak ücreti alınabilmektedir. Deltanın güneyde hemen başladığı alanlarda ise fıstık çamı plantasyonları yapılmış ve çamfıstığı üretimi yapılmaktadır. Delta alanı ise hem hayvancılık faaliyetleri bakımından çok avantajlı hem de toplayıcılık bakımından çok zengindir. Subasar alanlarında bulunan sazlıklar (yerel adıyla kofa) sökülmek suretiyle kurutulup ilaç sanayinde kullanılmaktadır. Bir diğer toplayıcılık ise yine devlet kontrolünde yapılan göl soğanı toplayıcılığıdır.

Hayvancılık

Deltada büyükbaş hayvancılık yaygın olarak yapılmaktadır. Özellikle tercih edilmesinin sebebi ise yılın önemli bir kısmında hayvanların beslenmesini tamamen doğadan karşılamasıdır. Mera alanları haricinde subasar ormanlarının olduğu alanda birbirinden farklı seviyelerde ve derinliklerde göller olması bunların sıralı şekilde kuruması hayvanların sürekli yeşil ot bulmasına imkan sağlamaktadır. Ayrıca sulak alanlar mandaların sevdiği ve tercih ettiği alanlar olması bu alanlarda manda yetiştiriciliğini arttırmaktadır. Manda yetiştiriciliğine verilen devlet destekleri de burada manda yetiştiriciliğini arttırmıştır.

Hayvan Sayılarında Değişiklik

Hayvanların sayısı konusu üzerinde durulması gereken önemli konulardan bir tanesidir. Özellikle mera alanlarının aşırı otlatmaya maruz kalması sahada geri dönülemez evrelere gelinmesine yol açabilir. Mesela bu alanda hayvancılık sebebi ile dişbudak gibi bazı ağaçlar sonbahar mevsiminde sürekli budanmaktadır. Hayvanların doğada yeterince beslenemediği mevsimde yapılan bu budama aşırı yapıldığında ağaçların kurumasına sebep olabilecek tehlikeli bir davranıştır.

Hayvanların subasar alanları içerisinde belli alanları çevirmek suretiyle dar alanlara hapsolabilmekte, böylece bulundukları alan hızla tahrip edilmektedir. Özellikle bazı çiftçiler bu alanı şahıs arazisi gibi kullanmakta saha içerisinde çiftlik denilebilecek alanlar inşaa etmektedir. Buda hayvan sayısının fazla olduğu yerlerde doğa üzerinde ciddi bir baskı unsuru olmaktadır. Ayrıca bazı çiftçiler de hayvanlarını köylerindeki ahırlarında baksa dahi günlük olarak meraya hayvanlar salınmaktadır.

Aşırı Avlanma

Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde her yıl illere göre avlanabilecek hayvanlar, avlanma limitleri ve avlanabilecekleri süreler hakkında avlanma kararları alınmaktadır. Avcılık belgesi olan kişiler avlanma izin belgesi ile birlikte avlanabilmektedir. Öte yandan bazı koruma alanlarında hiçbir şekilde avlanmaya izin verilmemektedir. Sulak alanlar da özel önemli koruma alanları olmaları sebebi ile avlanmaya yasak yerlerdir. Öte yandan bu yasaklar henüz toplumsal olarak uyulan kurallar değillerdir. Zaman zaman basına düşen haberler bu durumu acı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Beşeri Yapılar

Araştırma sahasında Boğazköy ve Bayramdere köyleri sakinlerine ait çok sayıda barınak bulunmaktadır. Bu yapılar subasar alanlarının yılın her zamanında kullanılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle doğa hiçbir zaman kendi haline kalamamaktadır. Buda sahanın flora ve faunası üzerinde olumsuz etkiler yaratan bir durumdur. Bir diğer mesele ise Yeniköy yerleşmesinin subasar alanına doğru ilerlemesidir. Yıllar önce tamamen kapalı olan longoz tarafı şuan kısmen yerleşmeye müsait hale gelmiş ve yeni yapılar inşaa edilmiştir.

Yol Yapımı

Subasar ormanlarının sene boyunca hayvancılık sebebiyle kullanılıyor olması çiftçiler açısından bazı problemler doğurmaktadır. Özellikle taban suyu seviyelerinin yüksek olduğu dönemlerde yollar su altında kalabilmektedir. Havzanın drene ettiği suların mevsimsel yağışlara bağlı taban suyunu yükseltmesinin yanında deltadaki göllerin denizle bağlantısının zaman zaman açılması sebebiyle de su seviyeleri yükselmektedir. Suyun seviyesi bazen ahırları bile tehdit etmektedir. Barınak sahiplerinin kış ve bahar aylarında ahırlarına ulaşmak için çamurlara bata çıka ilerlemesi hatta ilerleyememesi sebebiyle subasar alanları içerisine taş çakıl malzemelerden yollar yapılmıştır. Bu yollar hayvan sahiplerinin işini kolaylaştırsa da suyun doğal hareketini engellemekte ve bazı yerlerde ağaçlarda kurumalara ya da istilacı türlerin baskın hale gelmesine sebep olmaktadır. Bu tür yolların silindirle ezilerek basılması taban suyu hareketini ciddi olarak kısıtlamaktadır.

Hayvan Barınakları

Subasar alanlarında köylerde yaşayan çiftçilere ait çok sayıda ahır vb. yapı bulunmaktadır. Bu yapılar yaz kış hayvanlara bakılabilecek şekilde düzenlemiş samanlık, silajlık alanları da bulunan sahada geniş yer kaplayan alanlardır. Ayrıca bazı çiftçiler hayvanlarının yanına uzun süre uğramadan durabilecek düzenlemeler yapmış bazı alanları çitlerle ve tellerle çevirmiş, içerisine yemlikler inşaa etmiştir.

Turistik Kirlenme

Turizm anlayışının değişmeye başlaması insanların son yıllarda doğa ile ilgili alternatif turizm alanlarına yönelmesine sebep olmuş ve bu turizm potansiyeli yüksek ülkelerin doğa eksenli turizm konusuna odaklanmasını sağlamıştır (Tuncer ve Çavuş, 2017). Çalışmaya konu olan subasar alanı da çok çeşitli bitki varlığı ile doğa yürüyüşleri doğa fotoğrafçılığı, kuş gözlem amacıyla gidilebilecek ve ruhunu dinlendirmek isteyen turistler için çeşitli olanaklar sunan bir alandır (Erken vd. 2019). Bu alanlar insanlara eğence ve huzur sağlaması açısından önemli olmakla birlikte turizm sebebiyle hızlı bir şekilde tahrip edilmektedir. Turistlerin bıraktığı kişisel atıklar doğaya doğrudan zarar vermekte özellikle plastik atıklar uzun süreli kirlilik oluşturmaktadır. Bunun yanında doğal ortamda yaşayan canlıların maruz kaldığı gürültü kirliliği de koruma alanına zarar vermektedir. Yerel halk, başta yabani atlar olmak üzere birçok türün insanlardan rahatsız olduğunu bu yüzden belirli alanlara artık gelmediklerini dile getirmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de sulak alanların sayısı ve toplam alanı giderek azalmaktadır. Birçok alan tamamen yok olmuş birçok alan ise baskılar sebebiyle yok olma riski altındadır. Bu sebeple subasar ormanları ve sulak alanlarımızın yaşadığı tehdit unsurları belirlenmeli ve koruma kullanma dengesi gözetilerek sürdürülebilir planlamalar yapılmalıdır. Bu alanların kayıt dışı kullanılmasının önüne geçilmeli ve ciddi caydırıcı cezalandırma yapılmalıdır.

Kocaçay deltası ve subasar ormanları çevresel kirlenmeden ciddi olarak etkilenmekte ve hızlı bir bozulma süreciyle karşı karşıyadır. Havzayı besleyen suların kirliliği yanı sıra, subasar alanlarının kullanıcılar tarafından bilinçsizce kullanımı önlenmelidir. Son yıllarda fark edilen ve artan turistik önemiyle birlikte bu sahaların kırılganlıkları daha da artmış ve baskılar karşısında taban suyunda değişiklik, ağaçların kuruması, istilacı türlerin ortaya çıkması gibi farklı birçok tehditle karşılaşılmıştır. Özellikle turistlerin bu alanlarda özgürce dolaşabilmesi toplumun faydasına değil zararına bir durumdur. Kocaçay havzası subasar ormanlarında bilgilendirme ve tabelalar bulunmamaktadır. Buda turizm amacıyla gelen kişilerin rastgele subasar alanı içerisinde dolaşmasına sebep olmaktadır. Oysaki nilüfer çiçeklerinin bolca görüldüğü kısım ya da yabani atların görülme ihtimalinin daha yüksek olduğu yerler tabelalar yardımıyla belirtilse ziyaretçiler doğada daha verimli zaman geçireceklerdir. Öte yandan Türkiye'de bazı sulak alanlara turlar haricinde ya da herhangi bir görevli olmadan girilmesi yasaklanmıştır. Kızılırmak Deltası'nda böyle bir uygulama mevcuttur. Kontrollü giriş çıkış doğanın kaldırma kapasitesinin aşılmaması açısından önem arz etmektedir. Özellikle yoğun nüfuslu alanlarda sulak alanlar birçok baskı unsuru yanında aşırı ve kontrolsüz ziyarete bağlı problemler yaşanmaktadır.

Sulak alanlarla ilgili atılması gereken adımlardan bir tanesi de sulak alan eğitim merkezleri kurulmasıdır. Bu eğitim merkezlerinde sulak alanlara dair her yaşa hitap eden eğitici ve öğretici oyunlar, uygulamalı eğitimler gerçekleştirilmelidir.

Kaynakça

Erken, K., Atanur, G. ve Tanrıöver, A A (2019). Bursa Florasının Doğa Turizmi Potansiyeli. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 20(1), 92-101.

Li Y, He N, Hou J, Xu L, Liu C, Zhang J, Wang Q, Zhang X, Wu X (2018) Factors influencing leaf chlorophyll content in natural forests at the biome scale. Front. Ecol. Evol., 6:64.

Sariyildiz T, Aygun DÖ, Parlak S, Tani M (2022) Effects of land use types and soil depths on soil organic carbon and total nitrogen stocks of Karacabey floodplain forests in northwest Turkey. Wetlands, 42:102.

Tuncer M, Çavuş S (2017) Gelişen Turizm Destinasyonlarından Biri Olarak Aksaray İlinin Alternatif Turizm Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE) ÖS-IV: 51-60.

Veen RV, Song H (2014) Impact of The Perceived Image of Celebrity Endorsers on Tourists Intentions to Visit, Journal of Travel Research, 53 (2), 211-224.

White EE, Ury EA, Bernhardt ES (2022) Climate change driving widespread loss of coastal forested wetlands throughout the North American coastal plain. Ecosystems, 25:812–827.

BOĞAZKÖY'DE İKİ KARDEŞ ÇINARIN ANIT AĞAÇ POTANSİYELİ (KARACABEY, BURSA)

Ali İmamoğlu[1]

[1]Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi aliimamoglu@yandex.com- 0000-0001-9197-1029

Özet

İnsanların doğaya olan ilgisi artmakta bu da flora turizmi gibi birçok alanda turizm faaliyetlerinin çeşitlenmesine sebep olmaktadır. Anıt ağaçlar da flora turizminin önemli elemanlarından birisidir. Anıt ağaç yaş boy ve çap itibariyle türünün alışılmış ölçülerinin üzerinde boyutlara ulaşan, bulunduğu yörenin kültürel ve tarihi özelliklerini barındırabilen doğal yaşama sahip ağaçlardır. Doğal miras olarak Bursa ve yakın çevresindeki anıt ağaçlar olukça fazladır. Bunların tamamının turizme kazandırılması şüphesiz mümkün değildir. Nitekim bazıları oldukça yaşlı olmasına rağmen orman alanlarında yol ya da yerleşmelerden uzak sahalarda yaşamına devam eden ağaçlardır. Tarihsel anlamda da önemi olan Osmanlı dönemiyle bütünleşmiş Çınar Ağacı da anıt ağaç olma potansiyeli yüksek ağaçlarımızdandır. Araştırma; Bursa ili, Karacabey ilçesi sınırları içerisinde kalan Marmara Denizi kıyısındaki Kocaçay Deltası güneyindeki ormanlık alanda yapılmıştır. Araştırma sahası ormanları ıhlamur, defne ve kestane toplamak amacıyla ormanları sürekli gezen kişiler eşliğinde dolaşılmış ve anıt potansiyeli olan ağaçlar tespit edilmiştir. Tespit edilen çınarlar Boğazköy yakınlarında bir mevsimlik vadi içerisinde yer almaktadır. Platanus orientalis; doğu çınarı olarak bilinen, gürgengiller (Platanaceae) familyasından bir ağaç türüdür. Türkiye de doğal olarak yetişme ortamına sahiptir. Tespit edilen anıt ağaçlar ilk belirlemelere göre anıt ağaç olabilecek ağaçlardır. Aynı zamanda ağaçların yöre turizmi içerisinde uygun bir rotada yer alması da çekiciliği arttırabilecek bir durumdur. Çınar ağaçları birçok çınarın aksine herhangi bir kuruma çökme çürüme yanlış budama gibi problemleri olmayan ağaçlardır. Ağaçların bilimsel olarak yaşlandırmaları yapılmalı ve uygunsa koruma statüsüne alınmalılardır. Anıt ağaçların ilgi çekmesinin önemli ögelerinden bir tanesi şüphesiz hikayeleridir. Bu yüzden anıt ağaçlara dair yerel halkın ağzından anlatılan hikayeler bulunmalı ve derlenmelidir. Bu manada sahada yaşayan köylülerle birlikte halk dilinde yöresel hikayeler varsa kayıt altına alınmalı ya da yazılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Anıt Ağaç, Çınar, Karacabey.

Monumental Tree Potential of Two Brother Plane Trees in Boğazköy (Karacabey, Bursa)

Abstract

People's interest in nature is increasing, which causes the diversification of tourism activities in many areas such as flora tourism. Monumental trees are also one of the important elements of

PROCEEINGS BOOK

flora tourism. Monumental trees are natural trees that reach sizes above the usual dimensions of their species in terms of age and diameter, and can embody the cultural and historical characteristics of the region where they are located. As a natural heritage, there are many monumental trees in Bursa and its immediate surroundings. It is undoubtedly not possible to bring all of these into tourism. As a matter of fact, although some of them are quite old, they are trees that continue to live in forest areas away from roads or settlements. The Plane Tree, which is historically important and integrated with the Ottoman period, is one of our trees with a high potential to become a monumental tree. Research; It was built in the forest area south of the Kocaçay Delta on the coast of the Marmara Sea, within the borders of Karacabey district of Bursa province. The forests of the research area were visited with the help of people who constantly visit the forests to collect linden, laurel and chestnut, and trees with monument potential were identified. The identified plane trees are located in a seasonal valley near Boğazköy. Platanus orientalis; Known as the eastern plane tree, it is a tree species from the hornbeam family (Platanaceae). It also has a natural growing environment in Türkiye. The monumental trees identified are trees that could be monumental trees according to initial determinations. At the same time, placing the trees on a suitable route within local tourism is a situation that can increase the attractiveness. Unlike many plane trees, plane trees do not have any problems such as drying, collapse, rot or improper pruning. Trees should be scientifically aged and, if appropriate, given protection status. One of the important elements of why monumental trees attract attention is undoubtedly their stories. Therefore, stories about monumental trees told by local people should be found and compiled. In this sense, if there are local stories in the language of the villagers living in the field, they should be recorded or written.

Key Words : Moumental Trees, Plane Tree, Karacabey.

Giriş

Günümüzde doğaya ilgi artmış özellikle Covid-19 pandemisi sonrasında insanlar toplu alanlardan ziyade doğayla başbaşa kalmayı tercih etmeye başlamıştır. Bu durum insanların deniz kum güneş gibi bir tatil anlayışından uzaklaşarak ormanlara, dağlara genel anlamda doğaya yönelmesine sebep olmuştur. İnsanların klasik turizm yanında doğa turizmine yönelmeye başlaması ülkelerin zorunlu olarak turizm faaliyetlerini çeşitlendirmeye sevk etmiştir (Tuncer ve Çavuş, 2017).

İnsanların artan doğa ve doğal bitki ilgisi, doğa turizminin alt çeşitlerinden olan flora turizmini beraberinde getirmiş, floranın rahatlatıcı etkisi ile birlikte insanların bitkileri ve doğayı anlamaya olan tutumları artmış ve doğanın imkanlarından faydalanmaya yönelik bir turizm alanı ortaya çıkmıştır (Erken vd, 2019).

Doğal miras olarak Bursa ve yakın çevresindeki anıt ağaçlar olukça fazladır. Bunların tamamının turizme kazandırılması şüphesiz mümkün değildir. Nitekim bazıları oldukça yaşlı olmasına rağmen orman alanlarında yol ya da yerleşmelerden uzak sahalarda yaşamına devam eden ağaçlardır. Bazı ağaçlar ise bilinmesine rağmen hala bilimsel olarak yaş tespiti yapılmamış

ağaçlardır. Anıt ağaçlar ve meşcereler, söz konusu türün veya türlerin nadiren bulunduğu yaşam sahalarını (biyotopları) ve ender genotipleri de temsil edebildiğinden; aynı zamanda biyo-genetik rezerv değeri de taşımaktadır(Genç ve Güner, 2003)

Anıt ağaç; yaş boy ve çap itibariyle türünün alışılmış ölçülerinin üzerinde boyutlara ulaşan, bulunduğu yörenin kültürel ve tarihi özelliklerini barındırabilen doğal yaşama sahip ağaçlardır. Ülkemizde anıt ağaç özelliği gösteren yerli ve yabancı orjinli çok sayıda ağaç bulunmaktadır. Tarihsel anlamda da önemi olan Osmanlı dönemiyle bütünleşmiş Çınar Ağacı da anıt ağaç olma potansiyeli yüksek ağaçlarımızdandır. Bursa ili de özellikle çınar ağaçları bakımından oldukça zengindir. Osmanlı döneminde dikilen ağaçların yanı sıra doğal olarak da yetişen çok sayıda anıt niteliğinde çınar ağacı il genelinde bulunmaktadır.

Anıt ağaçlar hikayeleriyle birlikte oldukça ilgi çekici alanlar olarak turizmi canlı tutmaktadır. Bursa ili anıt ağaç olabilecek ok sayıda ağaca sahiptir. Bursa tarihsel önemi de düşünüldüğünde hem kent merkezinde hem de doğal ortamlarında çok sayıda yaşlı ağaca ev sahipliği yapmaktadır. Kavaklı Çınar, Dua Çınarı, Koğuk Çınar, Ulufeli Çınar, Muradiye Çınarı ve Baba Sultan Çınarı gibi Bursa'nın hikâyesi olan çok sayıda yaşlı anıt ağacı bulunmaktadır (URL 1).

Araştırma Sahası Yeri ve Sınırları

Araştırma; Bursa ili, Karacabey ilçesi sınırları içerisinde kalan Marmara Denizi kıyısındaki Kocaçay Deltası güneyindeki ormanlık alanda yapılmıştır. Delta, 40° 39 ' 83 " - 40° 25 ' 00 "kuzey enlemleri ile 28° 37 ' 07 " - 28° 64 ' 50 " doğu boylamları arasında yer almaktadır. Araştırma sahası ormanları ıhlamur, defne ve kestane toplamak amacıyla ormanları sürekli gezen kişiler eşliğinde dolaşılmış ve anıt potansiyeli olan ağaçlar tespit edilmiştir. Çok sayıda aday anıt ağaç olduğu görülmüştür. Önemli görülen iki kardeş adı verilen çınarlar Boğazköy yakınlarında bir mevsimlik vadi içerisinde yer almaktadır.

Şekil 1. Araştırma Sahası Lokasyon Haritası.

Anıt Ağaç Çeşitleri

Türkiye'de şimdiye kadar 9267 adet ağaç tescillenerek anıt ağaç statüsü ile koruma altına alınmıştır (Şen ve Bahadır, 2021). Bursa da, İstanbul'dan sonra şüphesiz en çok anıt ağaç bulunan ilimizdir. Bursa'da 1986,1991 ve 1996 yıllarında tescilleri yapılmış toplam 313 ağaç mevcuttur (Özkaplan, 1997).

Anıt ağaçlar; tarihi, mistik, folklorik ve de boyutsal anıt ağaçlar olarak sınıflandırılabilir. Bunların içerisinde tespiti daha zor ve daha az bilinenleri boyutsal anıt ağaçlardır. Kendi ortamları içerisinde boyutları ile öne çıkan bu tür ağaçlar tamamen doğal olarak yetişmiş ağaçlardır.

Çınar (Platanus orientalis)

Platanus orientalis; doğu çınarı olarak bilinen, gürgengiller (Platanaceae) familyasından bir ağaç türüdür. Türkiye, Yunanistan, Suriye, İran, Irak gibi Orta Doğu ve Güneydoğu Avrupa bölgelerinde doğal olarak yetişir. Ancak, bu tür, pek çok farklı iklim ve toprak tipinde yetişebilen dayanıklı bir ağaç olarak bilinir. Büyük boyutlara ulaşabilir ve geniş bir taç yapısına sahiptir. Yapraklarını kış aylarında döker. Yaprakları büyük, parmaklı loblu ve yeşil renklidir.

Çınar ağacının anıt ağaç olması için minimum ölçüler tablodaki gibidir.

Tablo 1. Çınar anıt ağaçlar için belirlenen minimal ölçüler (Genç ve Güner, 2001)

Sembol	Yaş	Boy	Çap	Tepe
Çrn	500	25	200	20

Delta Güneyindeki Çınar Ağaçları

Deltanın güneyindeki sahada çok sayıda çınar ağacı bulunmaktadır. Özellikle akarsu boylarında fazlaca karşılaştığımız çınarlar suyu seven bitkilerdir.

Buradaki çınar ağaçları birçok çınarın aksine herhangi bir kuruma çökme çürüme yanlış budama gibi problemleri olmayan ağaçlardır. Bu ağaçların mevsimlik bir dere yatağı kenarında olması köklerinin suya teması anlamına gelmektedir. Su sıkıntısı çekmeyen ağaçlar oldukça diri durmaktadır.

Şekil 2. İki Kardeş Çınar.

Şekil 3. İki Kardeş Çınardan daha yaşlı olduğu tahmin edilen ağaç.

Sonuç

Türkiye'de 644 sayılı Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlığın Tabiat varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne anıt ağaçların tescili görevi verilmesi ile bu kapsamda hazırlanan 19.07.2012 tarih ve 28358 sayılı "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik" uyarınca 2012 yılından bugüne kadar Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından birçok ilde 306 adet ağaç, "Anıt Ağaç" olarak tescil edilmiştir (Demirtaş ve Özden, 2015).

İncelenen ağaçların anıt ağaç olma potansiyeli yüksektir. Henüz anıt ağaç kategorisine girmemişlerse de aday anıt ağaç olarak nitelendirilebilir. Bursa gibi bir ilde doğal ortamında yetişen çınarların ilgi çekiciliği ne denli yüksek olacağı kestirilemese de bulunduğu alan itibari ile turistik değer ihtiva eden ağaçlar olarak tespit edilmişlerdir. Ağaçların bilimsel olarak yaşlandırmaları yapılmalı ve uygunsa koruma statüsüne alınmalılardır.

Ağaçların bulunduğu sahanın longoz ormanları yakınında olması, aynı zamanda yaz aylarında deniz tatili amacıyla çokça tercih edilen Yeniköy yolu üzerinde olması turistik değerini arttırmaktadır. Sahada yaban hayatı geliştirme merkezi, doğal ormanlar, göller gibi turistik çekiciliklerin yanında anıt ağaçlar da yer almalıdır.

Anıt ağaçların ilgi çekmesinin önemli ögelerinden bir tanesi şüphesiz hikayeleridir. Bu yüzden anıt ağaçlara dair yerel halkın ağzından anlatılan hikayeler bulunmalı ve derlenmelidir. Bu manada sahada yaşayan köylülerle birlikte halk dilinde yöresel hikayeler varsa kayıt altına

alınmalı ya da yazılmalıdır. Bu tür hikayeler aynı zamanda anıt niteliğindeki ağaçların korunmasını sağlamaktadır.

Kaynakça

Demirtaş, A, Özden, A. (2015). Geçmişten Geleceğe Uzanan Doğal Mirasımız: Anıt Ağaçlar. Çevre İnsan ve Şehir,78-83.

Erken, K., Atanur, G. ve Tanrıöver, A. A. (2019). Bursa florasının doğa turizmi potansiyeli. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 20(1), 92-101.

Genç, M. ve Güner, Ş.T. (2003). Göller Bölgesi'nin Anıt Ağaçları,Isparta Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü Yayını, İdeal Matbaası, Ankara

Genç, M. ve Güner, Ş. T. (2001). Anıt ağaç envanteri ve seçimi için yeni bir yöntem. I. Ulusal Ormancılık Kongresi Bildiriler Kitabı (19-20 Mart 2001), Ankara.

URL 1. Kaptan, Ö. (2018). https://www.sehirmedya.com/haber-arsivi/bursanin-cinarlari-75086

Özkaplan, N. (1997). Bursa ve yakın çevresindeki anıt ağaçların saptanması ve koruma olanaklarının belirlenmesi üzerine bir araştırma, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şen, H. ve Bahadır, M. (2021). Samsun ilinde asırlık doğal ortam değişimi tanıkları: Anıt ağaçlar. Kesit Akademi Dergisi, 7 (29), 589-608.

Tuncer M, Çavuş S (2017) Gelişen Turizm Destinasyonlarından Biri Olarak Aksaray İlinin Alternatif Turizm Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE) ÖS-IV: 51-60.

KADIN YOKSULLUĞUNA İLİŞKİN AKADEMİK ARAŞTIRMALARIN HARİTALANMASI: VOSVIEWER KULLANILARAK BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

Doç.Dr. İsmail DÖNMEZ
Muş Alparslan University, Bulanık Vocational School, i.donmez@alparslan.edu.tr - 0000-0002-7792-0169
Öğr.Gör.Dr. Kenan ÖZMEN
Muş Alparslan University, Bulanık Vocational School, k.ozmen@alparslan.edu.tr - 0000-0003-4179-9712

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, VOSviewer programını kullanarak kadın yoksulluğu kavramı üzerine yapılan akademik araştırmaların kapsamını ve miktarını haritalandırmaktır. Web of Science veri tabanında 17.11.2023 tarihinde tüm alanlar seçildikten sonra 1984 yılından 2023 yılına kadar olan döneme ait "kadın yoksulluğu" anahtar terimleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda toplam 669 çalışma tespit edilmiştir. Veriler VOSviewer programı aracılığıyla yıl-yazar-ülke-kurum-anahtar kelime ve dergilere dayalı olarak analiz edilerek görselleştirilmiş ve yorumlanmıştır. Analiz sonucunda; kadın yoksulluğu kavramlarına yönelik çalışmaların son yıllarda arttığı, en fazla atıf alan araştırmacının Ginsburg, Ophira'in birinci yazar olarak yer aldığı çalışma olduğu, ülkeler arasında Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerin ön plana çıktığı, kurum olarak London School of Hygiene and Tropical Medicine, University of Toronto ve Queen's University ön planda olduğu, en çok kullanılan anahtar kelimelerin ise "poverty", "women" ve "gender" olduğu, dergilerden de "The Lancet" dergisinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bu durum, kadın yoksulluğu konularının gelişmiş ülkelerde bir gündem maddesi olduğunu ve bu alandaki araştırmaların özellikle Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Kanada gibi ülkelerde aktif olduğunu göstermektedir.
Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, kadın, toplumsal cinsiyet, bibliyometrik analiz.

MAPPING ACADEMIC RESEARCH ON WOMEN'S POVERTY: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS USING VOSVIEWER

ABSTRACT

The aim of this study is to map the scope and amount of academic research on the concept of women's poverty using the VOSviewer programme. After selecting all fields in the Web of Science database on 17.11.2023, a search was made using the key terms "women's poverty" for the period from 1984 to 2023. As a result of the search, a total of 669 studies were identified. The data were analysed, visualised and interpreted based on year-author-country-institution-keyword and journals through the VOSviewer program. As a result of the analysis; it was determined that the studies on the concepts of women's poverty have increased in recent years, the most cited researcher is the study in which Ginsburg, Ophira is the first author, developed countries such as the United States of America, the United Kingdom and Canada stand out

among the countries, London School of Hygiene and Tropical Medicine, University of Toronto and Queen's University are at the forefront as institutions, the most commonly used keywords are "poverty", "women" and "gender", and "The Lancet" journal stands out among the journals. This shows that women's poverty is an agenda item in developed countries and research in this field is particularly active in countries such as the United States of America, the United Kingdom and Canada.
Keywords: Poverty, woman, gender, bibliometric analyzes.

1.INTRODUCTION

Poverty is one of the most important social problems of many countries today as it was in the past. Throughout history, states have tried and implemented many ways to combat poverty. However, despite all the struggles, no success has been achieved in the fight against poverty. Women, one of the main groups affected by poverty, experience this process more deeply (McFerson, 2010; Bastos et.al., 2009). Research has shown that women experience poverty more than men (Munoz Boudet et. al., 2018). Social norms and beliefs, status, gender-based power dynamics and unequal treatment of property cause women to experience poverty differently from men (Dash et. al., 2020).

The concept of women's poverty was first used in 1976 to draw attention to the fact that women constitute two-thirds of the 15 million poor people in the United States and that women's economic situation has gradually worsened despite the increase in women's labour force participation rate over time (Pearce, 1978: 28). In this study, the concept of women's poverty was examined by using the VOSviewer programme.

The VOSviewer computer programme was released free of charge in 2010 by Nees Jan van Eck and Ludo Waltman (Leiden University) for the creation and display of bibliometric maps (Van Eck & Waltman, 2010). Although primarily designed for analysing academic studies, it is a software tool for analysing all kinds of network data (Arruda et al., 2022). The main page of the programme is easy to navigate and the tabs to be used for research are on the left side of the programme. The VOSviewer programme is used to show collaboration between authors, groups or universities, to detect citation density in order to provide an overview of keywords taken from the abstracts and titles of a series of publications in a given time period, to show the strengths and weaknesses of research to make comparisons with other universities, and to show the distribution of publications across scientific fields (Wong, 2018).

2.MATERIALS AND METHODS

2.1.Reseach Objective

The aim of this study is to map the scope and quantity of academic studies on the concept of women's poverty using the VOSviewer programme.

2.2. Data and Analysis Process

VOSviewer is a software tool used in the quantitative analysis of publications. It allows researchers to analyse, visualise and map publications related to the subject they are researching. In this study, VOSviewer programme was preferred to ensure the functionality of the data analysis and mapping process in line with the research objectives. In this study, descriptive survey model was used. In the study, in order to examine the trend of studies on

women's poverty in the Web of Science database, relevant studies were identified and analysed with bibliometric techniques. On 17.11.2023, a search was made for the subject of "women's poverty" by selecting "all fields" in the WoS database through the VOSviewer programme. As a result of the search, 669 publications were found in the field of women's poverty between 1984-2023. The first publication on women's poverty was published in 1984. When the studies identified in WoS are analysed in terms of publication types; the highest number of publications are journal articles (617), followed by full text papers (33) and book chapters (20). In the categorisation of WoS; it was seen that the most publications were produced in the fields of Public Environmental Occupational Health (118), Womens Studies (54) and Economics (46). The data obtained were analysed, visualised and interpreted on the basis of year-author-citation-country-institution-institution-keyword and journal through the VOSviewer program.

3.FINDINGS

In this section of the study, the findings obtained are given.

3.1. Distribution of Studies by Year

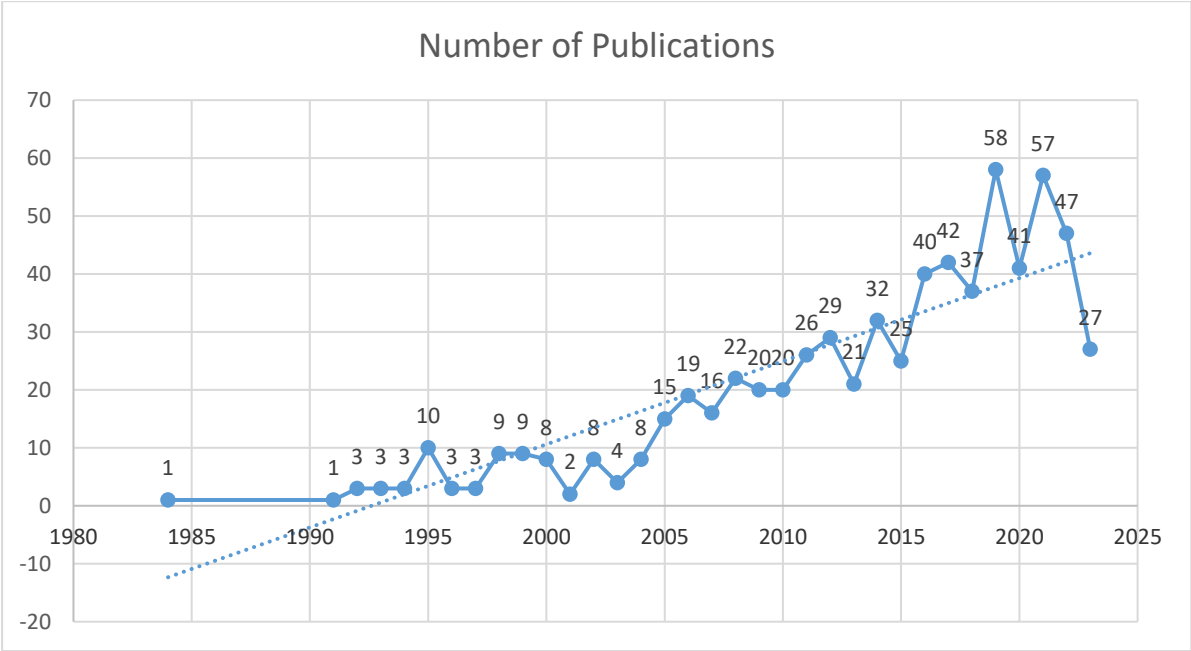

Figure 1. Distribution of studies by year.

Figure 1 shows the distribution of the 669 documents included in the study by years. When the 39-year period in which the studies are included is evaluated in general, it is concluded that there has been an increase in the field of women's poverty after 2005. The first publication in the field of women's poverty in Wos was published in 1984. The most publications were made in 2019 with 58 publications.

3.2. Citation of authors

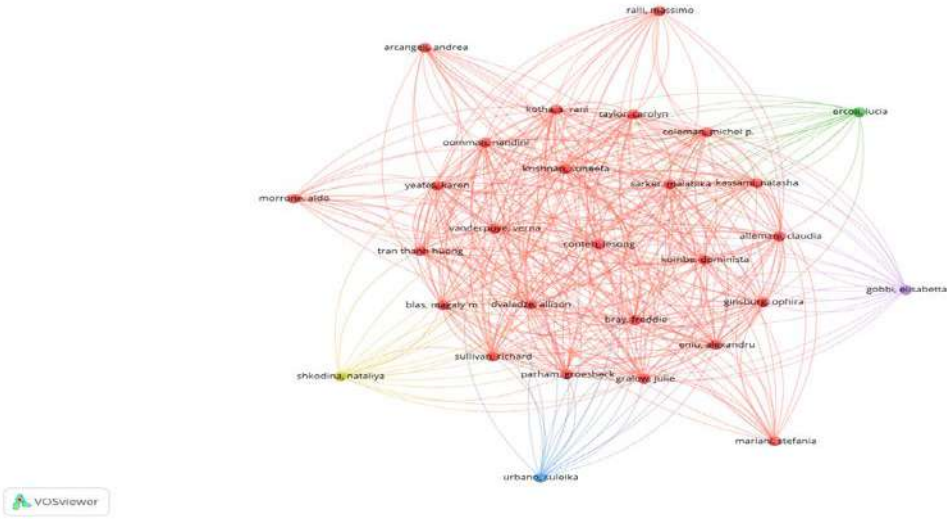

Figure 2. Citation of Authors

In Figure 2, VOSviewer programme was used to determine the author citation network of the studies included in the research. As a result of the analysis, it was seen that the study in which Ginsburg, Ophira was the first author (Ginsburg, et al, 2017) ranked first in the citation network with 561 citations (impact rate: 48) together with other co-authors.

3.3. Citation of Countries

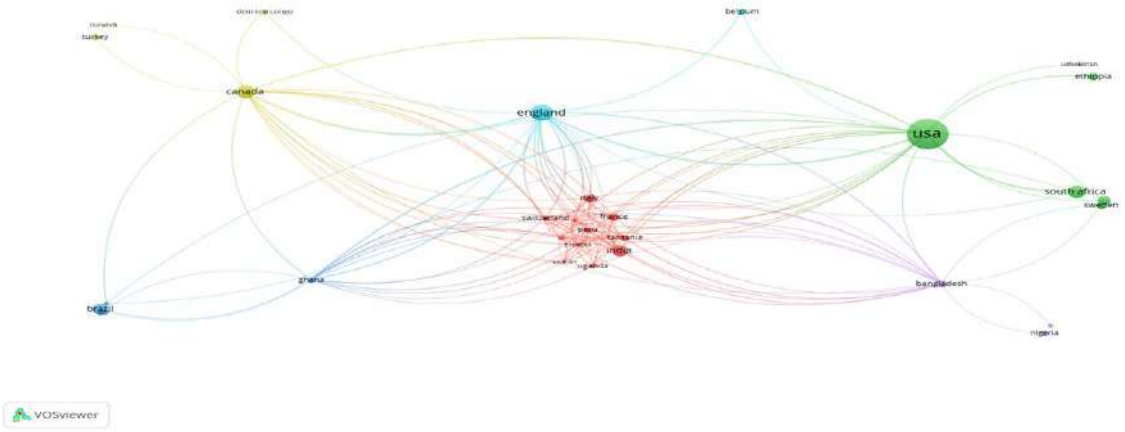

Figure 3. Citation of Countries

In Figure 3, the 669 data within the scope of the study were analysed using VOSviewer software to determine the citation networks of the countries. As a result of the analysis, the prominent countries are as follows. USA with 222 documents and 5524 citations (influence power =50), England with 66 documents and 2375 citations (influence power =59) and Canada with 44 documents and 1688 citations (influence power =19) are the countries in the top three.

3.4. Citation of organizations

PROCEEINGS BOOK

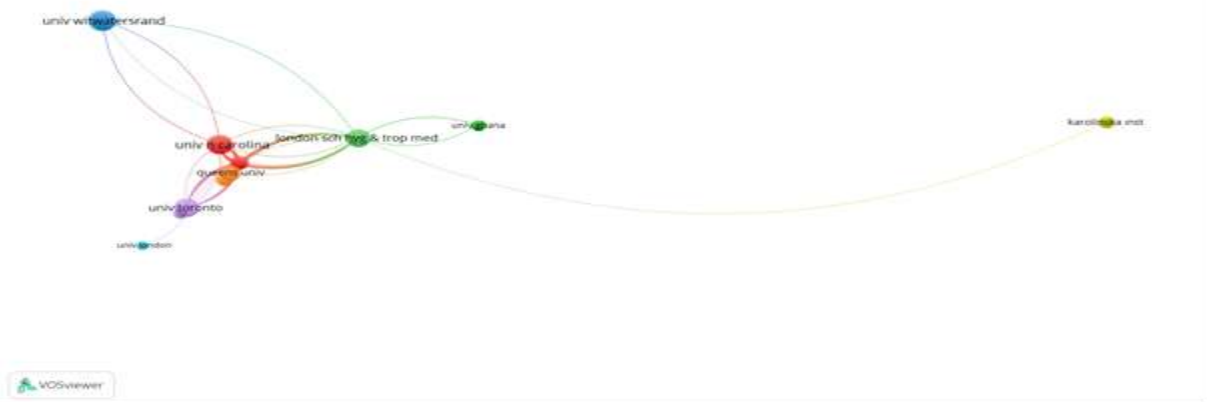

Figure 4. Citation of organizations

In Figure 4, 669 data within the scope of the study were analysed using VOSviewer software to determine the citation networks of the institutions. As a result of the analysis, the prominent institutions are as follows. London School of Hygiene and Tropical Medicine with 8 documents and 1365 citations (impact factor=58), University of Toronto with 9 documents and 1024 citations (impact factor=56) and Queen's University with 6 documents and 617 citations (impact factor=55).

3.5. Co-occurence of All Keywords

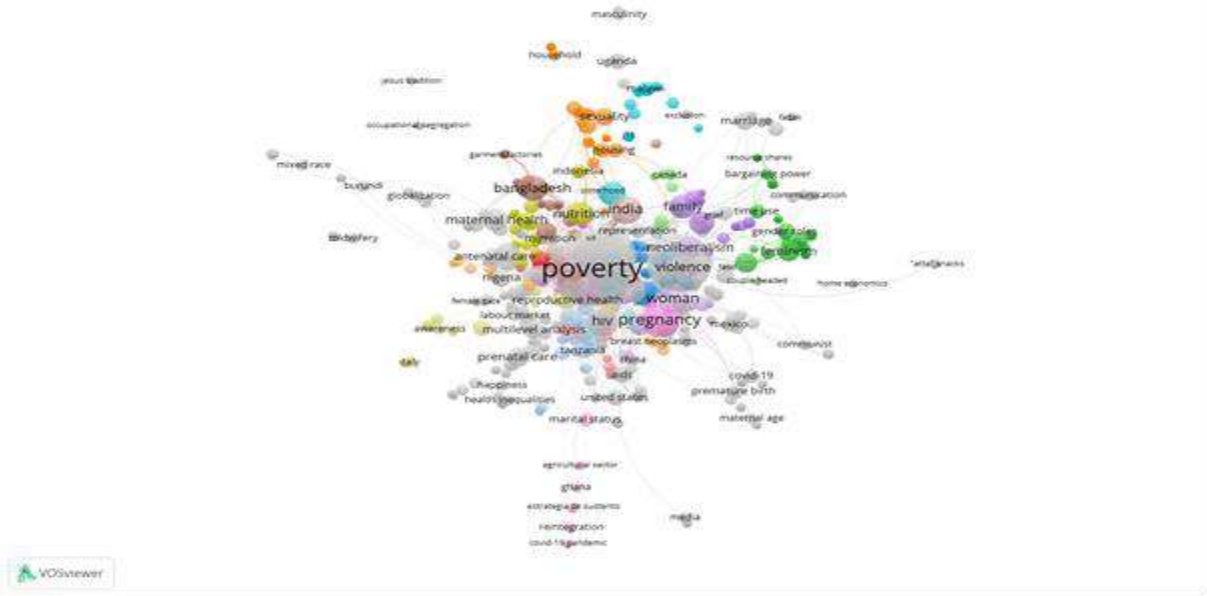

Figure 5. Co-occurence of All Keywords

In Figure 5, in order to determine the network analysis of the most frequently used keywords among the 669 data within the scope of the study, the data within the scope of the study were analysed using the WOSviewer programme. As a result of the analysis, it was determined that the term "poverty" was used 88 times (impact factor=286), the word "women" was used 51 times (impact factor=193) and the word "gender" was used 42 times (impact factor=152).

3.6. Number of journals and citations

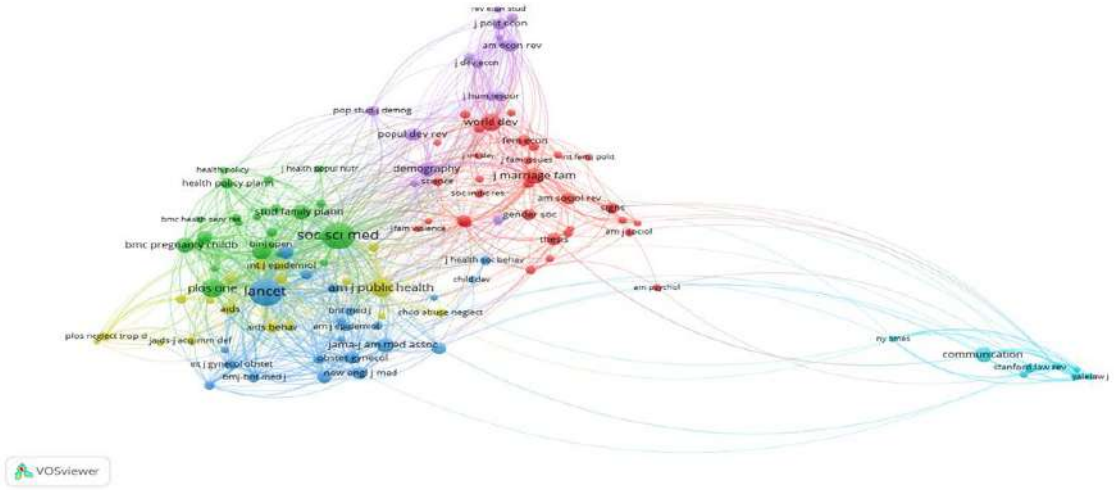

Figure 6. Number of journals and citations

Figure 6 shows the results of the journal citation network analysis of the 669 data included in the study. Accordingly, The Lancet (impact factor=6778) ranked first with 346 citations, Social Science & Medicine (impact factor=5624) ranked second with 330 citations and Plos One (impact factor: 3059) ranked third with 169 citations.

4. RESULTS AND DISCUSSION

Women's poverty, which is a dimension of poverty, is an important agenda item in developed and developing countries. The increase in women's poverty and the identification of poverty with women despite women's participation in the labour market has brought the concept of feminization of poverty to the agenda.

In this study, an analysis has been made specifically on women's poverty. When the studies on women's poverty are evaluated in general, it is concluded that there has been an increase in the number of studies in this field after 2005. The first publication in the field of women's poverty in Wos was published in 1984. The most publications were made in 2019 with 58 publications. In 2019, the Covid 19 pandemic seen worldwide weakened social classes economically and deepened the impoverishment of women in particular (Kahraman & Özsoy, 2021). It can be said that it has led to an increase in the number of studies in this field.

In the citation network analysis, it was determined that Ginsburg, Ophira was at the forefront with 561 citations in the study with Ophira as the first author. These researchers are widely cited in studies on women's poverty and make important contributions to the field. The fact that these names have reached a high level of citations shows us that the issues addressed by these people are of great interest and discussed in the international arena.

In the country and institution-based analysis of the data included in the research, it was seen that the United States of America, the United Kingdom and Canada came to the fore in the country ranking, and London School of Hygiene and Tropical Medicine, University of Toronto, Queen's University came to the fore in the institutional ranking.

When the keywords used in the studies included in the research are analysed, words such as "poverty", "women", "gender" are at the forefront. As can be seen from the keyword gender,

which is one of the keywords used, it is seen that women's poverty is at the forefront in the context of gender. This situation points to the importance of gender in the context of women's poverty (Tire, 2017).

Finally, in the analysis of the journals in which the studies were included, The Lancet magazine, Social Science & Medicine and Plus One magazine come to the fore. These journals are compatible with the studies conducted in their fields.

KAYNAKÇA

Arruda, H., Silva, E. R., Lessa, M., Proença Jr, D., & Bartholo, R.VOSviewer and bibliometrix. Journal of the Medical Library Association, August, 12.08. 2022

Bastos, A., Casaca, S. F., Nunes, F., & Pereirinha, J.Women and poverty: A gender-sensitive approach. The Journal of Socio-Economics, October, 15.10.2009

Dash, B. M., Prashad, L., Singh, K. K., & Dash, M.Women and poverty in india: Poverty alleviation and empowerment through cooperatives. Social Work & Society, November, 10.11.2020

Ginsburg, O., Bray, F., Coleman, M. P., Vanderpuye, V., Eniu, A., Kotha, S. R., ... & Conteh, L. The global burden of women's cancers: a grand challenge in global health. The Lancet, February, 25.02.2017

Kahraman, B., & Özsoy, E. Covid 19 döneminde derinleşen kadın yoksulluğu [Deepening women's poverty during covid-19]. Milli Kültür Araştırmaları Dergisi [Journal of National Culture Research], December, 30.12.2021

McFerson, H. M. Poverty among women in Sub-Saharan Africa: A review of selected issues. Journal of International Women's Studies, May, 04.05.2010

Munoz Boudet, A. M., Buitrago, P., Leroy De La Briere, B., Newhouse, D. L., Rubiano Matulevich, E. C., Scott, K., & Suarez-Becerra, P. Gender differences in poverty and household composition through the life-cycle: A global perspective. World Bank Policy Research Working Paper, March, 07.03.2018

Pearce, D.The feminization of poverty: Women, work and welfare, The Urban & Social Change, February, 1978

Tire, O. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de kadın yoksulluğu (Women's powerty in Turkey in terms of gender rolles). Mavi Atlas, Aprıl, 30.04.2017

Van Eck, N., & Waltman, L. Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. Scientometrics, December, 31.12.2009

Wong, D. VOSviewer. Technical Services Quarterly, January, 29.01. 2018

GAZİANTEP'TE KİRAZ HASAT ŞENLİĞİNİN KIRSAL KALKINMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Doktora Öğrencisi Feray TOPCU

Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümü, frytpc@gmail.com - ORCID: 0000-0001-9974-8104

Doç. Dr. Nadire KARADEMİR

Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümü, n.karademir45@gmail.com - ORCID: 0000-0002-5850-0580

Özet

Son yıllardan Türkiye'de kırsal kalkınmaya katkı sağlamak ve tarımsal üretimi desteklemek adına tarım temalı şenliklerin sık sık gündeme geldiği gözlemlenmiştir. Tarım temalı şenlikler sürdürülebilir kırsal kalkınmaya katkıda bulunmakta ve yörenin tanıtımını sağlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada Türkiye'nin önemli kiraz üreticilerinden biri olarak kabul edilen Gaziantep'te kiraz hasat şenliğinin ve üretiminin kırsal kalkınmaya olan katkıları saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın temel amacı kentte başta kiraz hasat şenliği olmak üzere bu tür etkinliklerin ekonomik anlamda katkılarını ortaya koymak ve kiraz üreticilerinin bakış açıları dahilinde mevcut durumu değerlendirmektir. Bu gerekçe ile Gaziantep'te şenliğe katılım sağlayan ve kiraz üretimi yapan sekiz çiftçi ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler transkripsiyon edildikten sonra, MAXQDA 2020 programı vasıtasıyla kodlanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda Gaziantep'te Kiraz Hasat Şenliği teması altında üretim, avantajlar, zorluklar ve öneriler olmak üzere dört kategori ileri sürülmüştür. Bu bağlamda çiftçiler üretilen kirazın büyük bir kısmının yurt dışına ihraç edildiğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda bu şenliklerin bölgede önemli bir kadın istihdamı oluşturduğu, iş imkanı sunduğu ve ekonomik canlanmaya katkıda bulunduğuna dikkat çekilmiştir. Bunun yanında sorunlar kategorisinde kalite sorunu, pazarlama ve düşük üretim gibi kodlar ile kiraz üretiminin sürdürülebilirliğinin tehdit edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca görüşmeciler tarafından kırsal kalkınma bağlamında sık sık tanıtım, teşvik, destek, organizasyon kodlarının altı çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kiraz Hasat Şenliği, Kırsal Kalkınma, İstihdam, Gaziantep.

Abstract

In recent years, it has been observed that agriculture-themed festivals have frequently come to the agenda in order to contribute to rural development and support agricultural production in Turkey. Agriculture-themed festivals contribute to sustainable rural development and promote the region. In this context, this study aims to determine the contribution of cherry harvest festival and production to rural development in Gaziantep, which is considered as one of the important cherry producers in Turkey. The main purpose of the study is to reveal the economic contributions of such events, especially the cherry harvest festival in the city, and to evaluate the current situation within the perspectives of cherry producers. For this reason, semi-structured interviews were conducted with eight cherry farmers in Gaziantep who participated in the festival. After the interviews were transcribed, they were coded using the MAXQDA 2020 program. As a result of the findings, four categories were put forward under the theme of Cherry Harvest Festival in Gaziantep: production, advantages, challenges and suggestions. In

PROCEEINGS BOOK

this context, farmers stated that most of the cherries produced are exported abroad. At the same time, it was pointed out that these festivities create significant female employment in the region, offer job opportunities and contribute to economic revitalization. In addition, it was determined that the sustainability of cherry production was threatened with codes such as quality problems, marketing and low production in the problems category. In addition, the interviewees frequently underlined the codes of promotion, incentives, support and organization in the context of rural development.

Keywords: Cherry Harvest Festival, Rural Development, Employment, Gaziantep.

1. Giriş

Kırsal kalkınma kır ve kent yerleşimleri arasındaki farkın azaltılmasını, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler aracılığıyla kırsal kesimin katılım ve katkılarının artırılmasını, ekonomik ve sosyal olanakları kısıtlı olan kırsal kesimin yaşam standartlarının yükseltilmesini, kırsal kesimin dengeli ve sürdürülebilir gelişiminin sağlanması ile ekonomik ve sosyal koşullarının iyileştirilmesini hedeflemektedir (Tutar, vd., 2022). Kırsal kalkınma bağlamında kullanılan en etkili seçeneklerden birisi olan tarım toplumların giderek artan ve çeşitlenen gıda ve tarımsal ürün taleplerinin karşılanması, milli gelire, ihracat ve istihdama, olan katkısı ile oldukça önemli ve stratejik bir sektör niteliğindedir (Bitgin & Aslan, 2023). Tarımsal üretim ve bu kapsamda bir pazarlama stratejisi olarak kullanılan hasat şenlikleri yöre ve bölgeler için kırsal kalkınma bağlamında katkı sağlamakta ve uluslararası ilişkileri geliştirmektedir (Kidney, 2001).

Türkiye'de tarım temalı şenlikler kırsal kalkınmaya katkı sağlamak, ve tarımsal üretimi desteklemek adına popüler hale gelmiştir. Aynı zamanda yörenin tanıtımını sağlamaktadır (Göde & Yiğit, 2017). Bu kapsamda çalışmada Türkiye'nin önemli kiraz üreticilerinden biri olarak kabul edilen Gaziantep'te kiraz hasat şenliğinin ve üretiminin kırsal kalkınmaya olan katkıları analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın temel amacı kentte başta kiraz hasat şenliği olmak üzere bu tür etkinliklerin ekonomik anlamda katkılarını ortaya koymak ve kiraz üreticilerinin bakış açıları dahilinde mevcut durumu değerlendirmektir. Bu gerekçe ile Gaziantep'te şenliğe katılım sağlayan ve kiraz üretimi yapan sekiz çiftçi ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler transkripsiyon edildikten sonra, MAXQDA 2020 programı vasıtasıyla kodlanmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen veriler neticesinde Gaziantep'te kiraz üretiminin ve kiraz hasat şenliğinin kırsal kalkınma noktasında potansiyeli ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Metodoloji

2.1. Çalışma Alanı

Çalışma alanı olan Gaziantep, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Orta Fırat bölümünde yer almaktadır (Görsel 1). Gaziantep, nüfus yoğunluğu, ekonomik yapısı, turizm potansiyeli, idari statüsü ve metropol kent kimliği, sanayisi ve ticari kapasitesi ile bölgenin kalkınmasında ve büyümesinde etkin rol oynamaktadır. Bu anlamda ülkenin en hızlı büyüyen ve gelişim gösteren kentlerinin başında yer almaktadır (Sönmez, 2012). İlk uygarlıkların doğduğu, Mezopotamya ve Akdeniz'in kesişme noktasında bulunmasından dolayı birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve birçok kültürü bünyesinde barındırmıştır (Aliağaoğlu & Koyuncu, 2019). Özellikle şehrin kuruluş yeri ve tarihsel süreç içerisinde yüzyıllardır kentsel gelişimini devam

ettirmesi Gaziantep'i farklı kılan bir unsurdur. Bu sayede geçmişten günümüze bünyesinde birçok ekonomik, kültürel ve doğal zenginliği barındırmıştır.

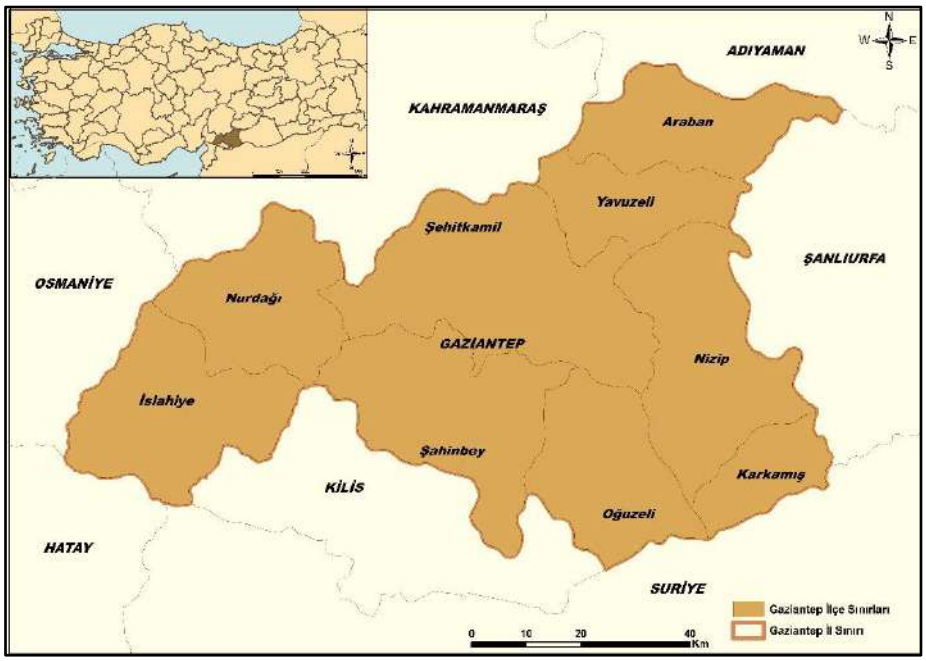

Görsel 1. Gaziantep Lokasyon Haritası

2.2. Verinin Toplanması

Çalışmada, Gaziantep'te kiraz üreticiliğinin ve hasat şenliğinin kırsal kalkınma bağlamında değerlendirilmesi ve mevcut durumunun ortaya konması amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Çalışma kapsamında kentte kiraz üretimine dair güncel bilgiler Türkiye İstatistik Kurumundan ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesinden temin edilmiştir.

Bu kapsamda çalışmada Türkiye'de kiraz üretim ve ticaretinde söz sahibi olan Gaziantep'te kiraz üreticiliğinin ve kiraz hasat şenliğinin yörenin kalkınması adına olan katkıları analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı kentte kırsal kalkınma bağlamında kiraz üretiminin mevcut durumunu, potansiyelini, katkılarını, yaşanan sorunları ve bu sorunlardan hareketle ulaşılabilecek çözüm önerilerini ana aktörlerin gözünden aktarmaktır. Bunu gerçekleştirmek için Gaziantep'te şenliğe katılım sağlayan ve kiraz üretimi yapan sekiz çiftçi ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacılar tarafından ilgili literatür incelenerek ve kaynak kişi olma özelliğine sahip olan bireylerle yapılan ön görüşmeler neticesinde hazırlanmıştır. Görüşme formunda katılımcıların demografik özelliklerine, kiraz üretimine, yaşanan zorluklara, avantajlarına ve çözüm önerilerine yönelik sorulara yer verilmiştir. Sekiz katılımcı ile yüz yüze yapılan tüm görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Ses kayıtları Microsoft 365 programıyla transkripsiyon işlemine tabi tutulmuştur.

Araştırma konusu ile ilgili olarak deneyimleri ve görüşlerinden yararlanmanın uygun olacağı düşünülerek amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmanın örneklem sayısının belirlenmesinde verilerin olgunluğu karar verme ölçütü olarak kullanılmıştır.

Katılımcıların verdikleri cevaplar birbirini tekrarlamaya başlayınca, görüşmelere son verilmiştir. Elde edilen bulgular içerik analizine tabi tutulmuş ve tümevarımsal kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Araştırma ile ilgili elde edilen bulguların içerik analizlerinin yapılması ve verilerin kodlanmasında MAXQDA 2020 programından faydalanılmıştır. Veriler kapsamlı ve derinlemesine incelenerek konu ile ilgili coğrafi analizlere varılmak hedeflenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda Gaziantep'te Kiraz Hasat Şenliği teması altında üretim, avantajlar, zorluklar ve öneriler olmak üzere dört kategori ileri sürülmüştür.

Çizelge 1. Gaziantep'te Kiraz Üreticilerinin Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Memleketi	Medeni Durumu	Eğitim Durumu	Ailenin Temel Geçim Kaynağı	Ortama Geliri	Kaç Yıldır Bu İşi Yapıyor
K1	Kadın	65	Gaziantep	Evli	İlkokul	Kiraz Üretimi	15.000-20.000	30 yıldır
K2	Erkek	75	Gaziantep	Evli	İlkokul	Kiraz Üretimi	15.000	32 yıldır
K3	Erkek	54	Gaziantep	Evli	Lise	Kiraz Üretimi	15.000-17.000	20 yıldır
K4	Erkek	48	Adana	Evli	Lise	Kiraz Üretimi	20.000	10 yıldır
K5	Kadın	56	Gaziantep	Evli	Lise	Kiraz Üretimi	10.000	15 yıldır
K6	Erkek	62	Gaziantep	Evli	İlkokul	Kiraz Üretimi	18.000-20.000	30 yıldır
K7	Erkek	55	Gaziantep	Evli	İlkokul	Kiraz Üretimi	20.000	35 yıldır
K8	Kadın	44	Gaziantep	Evli	Ortaokul	Kiraz Üretim	16.000-17.000	12 yıldır

3. Bulgular ve Analiz

3.1. Tarımla Yükselen Gaziantep

Kirazın anavatanı Hazar Denizi, Güney Kafkasya ve Kuzey Anadolu'dur. Türkiye, dünyada kiraz üretiminin en fazla olduğu ülkelerin başında gelmektedir. Dünya kiraz üretiminin yaklaşık olarak yarısını dört ülke (Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, Özbekistan, Şili) gerçekleştirmektedir. Türkiye, dünya kiraz üretim alanı ve miktar sıralamasında bazı yıllarda birinci bazı yıllarda ikinci sırada yer almaktadır (Çimrin, 2018). Gün geçtikçe de ülkemizde artan kiraz verimi 2022 yılı verilerine göre 656.041 tona ulaşmıştır (TÜİK, 2023). Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde kiraz yetiştirilebilmekte ve üretimin büyük bir kısmı ihraç edilmektedir. Daha önceden ticari boyutta kiraz yetişen bölgelerin İzmir, Manisa, Denizli, Çanakkale, Bursa, Isparta, Afyon, Niğde, Konya şeklinde sıralanırken, buna Gaziantep'te eklenmiştir. Gaziantep'te 2022 yılı verilerine göre 14724 dekar alanda 115453 adet meyve veren ağaçtan 4151 ton kiraz üretimi yapılmıştır (TÜİK, 2023). Türkiye'de gün geçtikçe kiraz üretim alanları artmakta ancak verim aynı oranda artmamaktadır.

Türkiye'nin önemli kiraz üreticilerinden biri olarak kabul edilen Gaziantep'te üretilen "Napolyon" cinsi kirazın hasadı yıllardır yapılmaktadır. Kentte hasadı yapılan kiraz, yurt içinin yanı sıra 40 ülkeye ihraç edilmektedir. Gaziantep kiraz üretiminde İzmir'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin önemli tarım merkezlerinden olan Gaziantep'te, fıstık ve zeytinin

PROCEEINGS BOOK

ardından 10 bin hektardan daha fazla alanda kiraz üretimi yapılmaktadır (URL-1, 2023). Bölgenin önemli kiraz üretim merkezlerinden olan kentte "Antep Kirazı" adıyla 30 köyde üretilmektedir. Kiraz üretiminde ağırlığın Şehitkamil ilçesine bağlı Sof, Erikli ve Aktoprak köyünde olduğu görülmektedir. Bölgede Antep Kirazı olarak üretilen Napolyon cinsi kiraz erken olgunlaşma özelliği ile tanınmakta ve Almanya, İtalya, Norveç, Rusya gibi ülkelere ihracatı yapılmaktadır. Kiraz üretimi sayesinde yörede birçok çiftçi gelir sağlamakta ve ekonomik anlamda canlanma yaşanmaktadır (URL-2, 2023). Kırsal kalkınma bağlamında değerlendirildiğinde kiraz üretiminin ve elde edilen mahsulün pazarlanmasında her yıl Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Gaziantep İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Gaziantep Ziraat Odaları ve Gaziantep Tarım Kredi Kooperatifi'nin işbirliğinde düzenlenen kiraz hasat şenliğinin önemli katkılarının olduğu düşünülmektedir (URL-2, 2023).

Görsel 2. Gaziantep Kiraz Hasat Şenliğinden Görüntüler

3.2. Analiz

Çalışma dahilinde ortaya çıkan temalara geçmeden önce görüşmelere dair çıkan genel kanıyı elde etmek için kelime bulutu ve kod dağılımları analiz edilmiştir. Oluşturulan kelime bulutuna (Görsel 3) göre bazı kelimelerin tüm görüşmeciler arasında sıklıkla kullanıldığı anlaşılmıştır. Bunlar arasında sayılabilecek ilk kelimler "Kiraz, Gaziantep, Hasat Şenliği, Kadın, Geçim Kaynağı, Yerel, Kaliteli"dir. Oluşan kelime bulutu genel olarak değerlendirildiğinde altta yer alan temaya ait kategoriler ve kodların kelime bulutuna yansıdığı anlaşılmaktadır.

Görsel 3. Kelime Bulutu

Görsel 4. Gaziantep Kirazı (Napolyon Cinsi ve Sarı Kiraz)

Elde edilen görüşmeler kapsamında çalışmada bir ana tema oluşmuştur. Bu tema "Gaziantep'te Kiraz Hasat Şenliği" temasıdır. Bu tema Gaziantep'te kiraz hasat şenliğinin ve üretiminin kırsal kalkınma bağlamında değerlendirilmesine yönelik katılımcıların görüşlerini yansıtmaktadır. Bu tema altında görüşmeciler kiraz üretimine, zorluklarına, avantajlarına ve önerilerine dair görüşlerini dört kategoride ifade etmiştir (Görsel 5).

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	TOPLAM
Gaziantep'te Kiraz Hasat Şenliği									0
Üretim									0
Yurt İçi			●		●			●	3
Yurt Dışı	●	●	●	●	●	●	●	●	8
Haziran-Temmuz	●	●	●	●	●	●	●	●	8
Zorluklar									0
Pazarlama	●	●							4
Kalite Sorunu	●	●	●	●	●	●		●	7
İklim Şartları	●	●							2
Düşük Üretim	●	●							2
Avantajlar									0
Özel Firmalar		●	●		●				3
Kadın İstihdamı	●	●	●	●	●	●	●	●	11
İş İmkanı	●	●	●	●	●	●	●	●	11
Ekonomik Canlanma	●		●	●	●	●		●	6
Öneriler									0
Organizasyon			●		●			●	3
Teşvik		●		●					2
Tanıtım		●		●		●	●		5
Destek	●	●	●			●			4
TOPLAM	13	14	11	10	9	8	6	8	79

Görsel 5. Gaziantep'te Kiraz Hasat Şenliği Teması Kod Matris Tarayıcısı

Çalışmanın ana unsurunu oluşturan "Gaziantep'te Kiraz Hasat Şenliği" teması üzerinde kod matris tarayıcısında görüşmecilerin üzerinde durduğu kategoriler ve bu kategorilerde en sık tekrar edilen kodlar Kod-Alt Kod-Bölümler Modelinde tek tek ele alınmış ve analiz edilmiştir. Bu bağlamda görüşmecilerin en fazla üzerinde durduğu kategorilerden biri olan "Üretim" de kentte üretilen kirazın daha çok yurt dışına ihraç edildiği ve hasatının Haziran-Temmuz aylarına tekabül ettiği analiz edilmiştir (Görsel 6).

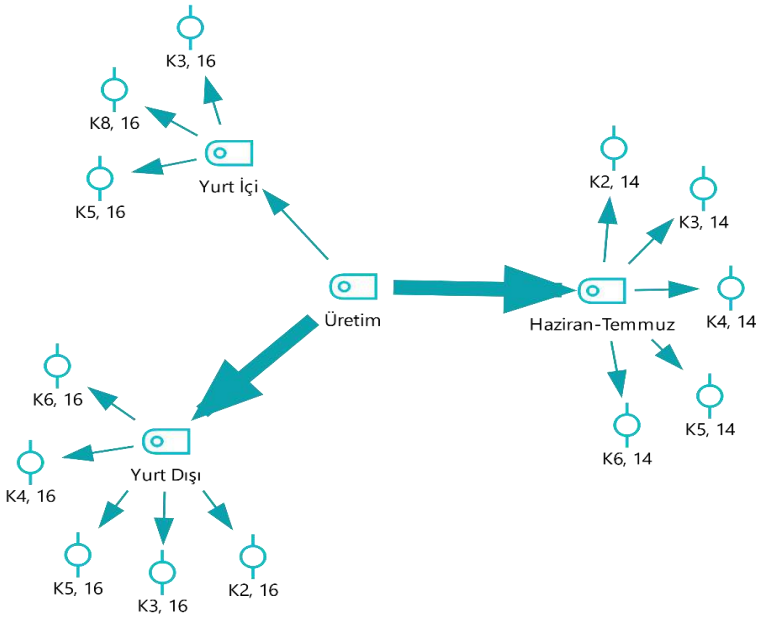

Görsel 6. Kod Alt-Kod Bölümler Modeli Üretim Kategorisi

Kod alt kod bölümler modelinde ele alınan ve en fazla üzerinde durulan bir diğer kategori ise "Avantajlar" olmuştur. Analiz sonucunda görüşmecilerin kiraz hasat şenliğinin kentte ekonomik anlamda canlanma sağladığı, özellikle kadınlara iş imkanı sunduğu ve kırsal kalkınma konusunda önemli bir potansiyeli olduğu noktasında hem fikir oldukları görülmektedir. Kod alt kod bölümler modeline göre katılımcılar bu kategoride en fazla "İş İmkanı, Kadın İstihdamı ve Ekonomik Canlanma" gibi kodları sık sık tekrar etmişlerdir (Görsel 7). Ayrıca özel firmaların varlığına olumlu anlamda vurgu yaparak bu sayede pazar imkanı bulduklarının altını çizmişlerdir.

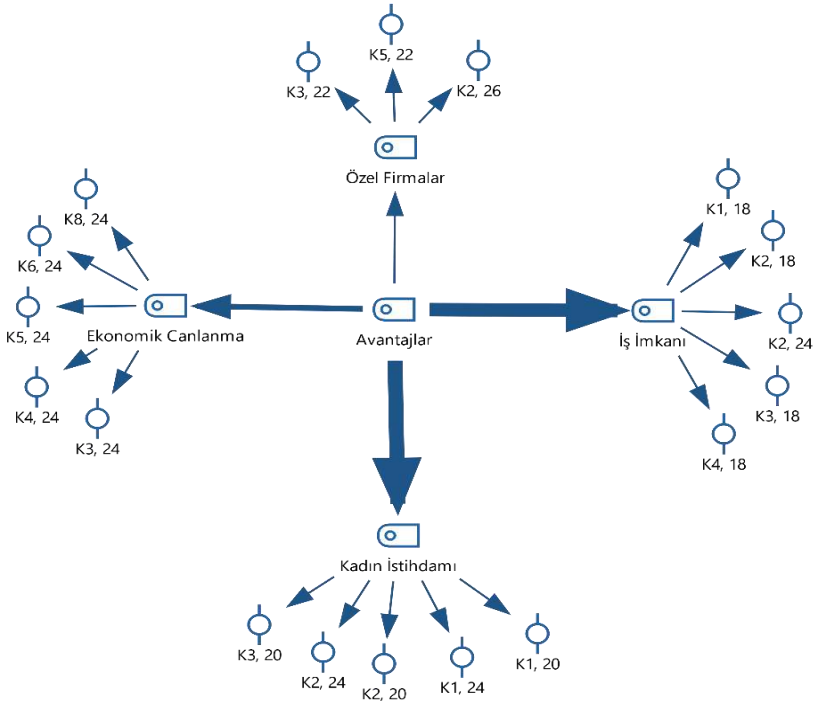

Görsel 7. Kod Alt-Kod Bölümler Modeli Avantajlar Kategorisi

Görsel 8. Kiraz Üretiminde Kadın İstihdamı

Kod matris tarayıcına göre kiraz üreticilerinin en fazla üzerinde durduğu kategorilerden birisi "Zorluklar" olmuştur. Kod alt kod bölümler modeline göre katılımcılar Gaziantep'te kiraz

üretimde "Kalite Sorunu, Pazarlama, Düşük Üretim ve İklim Şartları" kodları ile yaşanan sorunların altını çizmiştir (Görsel 9).

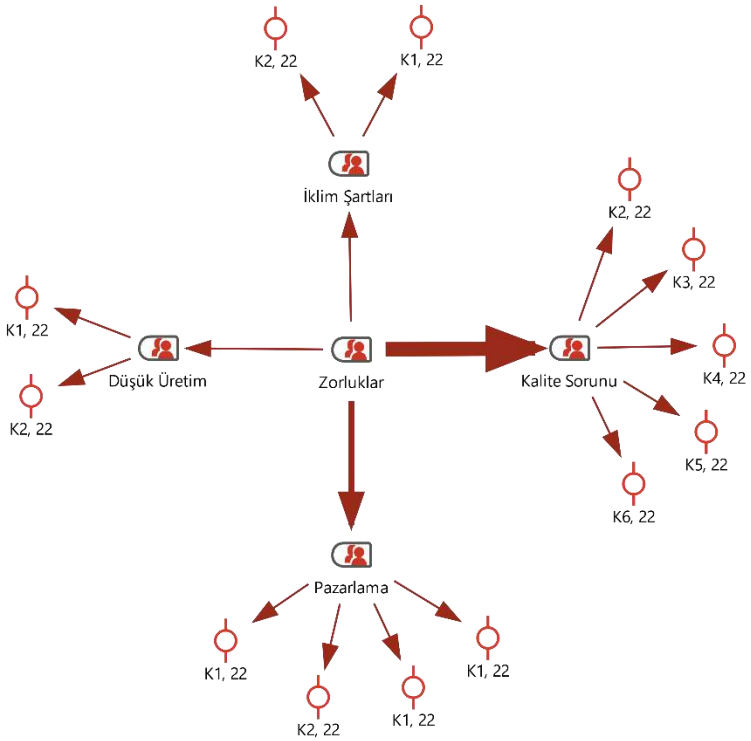

Görsel 9. Kod Alt-Kod Bölümler Modeli Zorluklar Kategorisi

Kod matris tarayıcısına göre kiraz üreticilerinin en fazla üzerinde durduğu son kategori ise "Öneriler" olmuştur. Buna göre çiftçiler kiraz hasat şenliğinin kırsal kalkınma bağlamında değerlendirilmesini sağlamak ve potansiyelini daha da ön plana çıkarma noktasında en fazla "Tanıtım, Destek, Organizasyon ve Teşvik" kodları üzerinde durmuşlardır (Görsel 10).

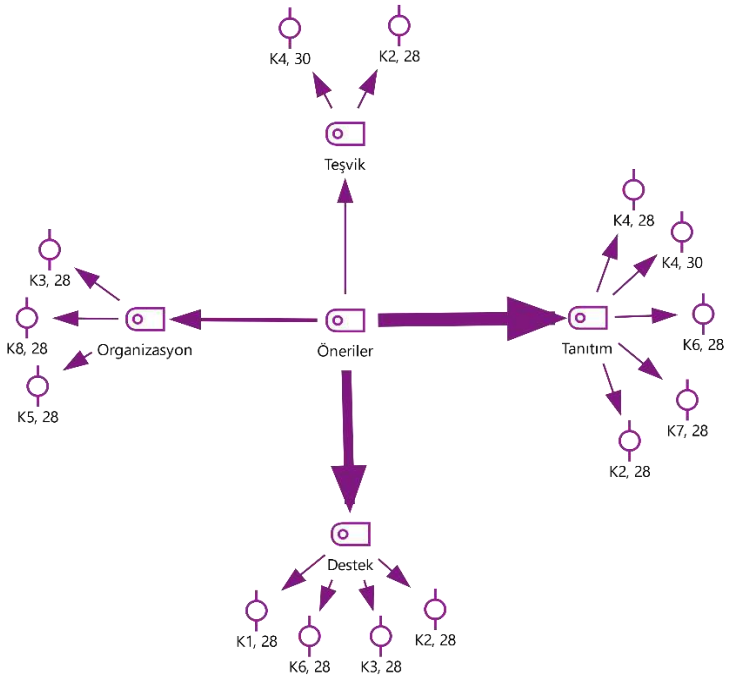

Görsel 10. Kod Alt-Kod Bölümler Modeli Öneriler Kategorisi

4. Sonuç ve Öneriler

Türkiye'nin önemli kiraz üretim merkezlerinden olan Gaziantep kiraz üretiminde İzmir'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Kentte hasadı yapılan kiraz, yurt içinin yanı sıra 40 ülkeye ihraç edilmektedir. Kiraz üretimi sayesinde birçok çiftçi gelir sağlamakta ve yörede ekonomik anlamda canlanma yaşanmaktadır. Aynı zamanda kentte düzenlenen kiraz hasat şenliği ile bölgenin kirazının tanıtılması sağlanmakla birlikte, kırsal kalkınma bağlamında da yöre ekonomisine katkı sunulmaktadır. Şenliğin Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Gaziantep İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Gaziantep Ziraat Odası ve Gaziantep Tarım Kredi Kooperatifi'nin işbirliğinde düzenlendiği bilinmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular neticesinde yörede üretilen kirazın yurt içinden daha çok yurt dışına ihraç edildiği görülmektedir. Aynı zamanda her yıl düzenlenen bu şenliklerin bölgede önemli bir kadın istihdamı oluşturduğu, iş imkânı sunduğu belirlenmiştir. Bunun yanında sorunlar kategorisinde kalite sorunu, pazarlama ve düşük üretim gibi kodlar ile kiraz üretiminin sürdürülebilirliğinin tehdit edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca görüşmeciler tarafından kırsal kalkınma bağlamında sık sık tanıtım, teşvik, destek, organizasyon çalışmalarına değinilmiştir. Yörede bu tür organizasyonların sık sık yapılması hem bölge hem de ülke açısından büyük önem taşımaktadır. Üreticilere yerel yönetimler tarafından desteklerin verilmesi, teşviklerin yapılması, tanıtımların yalnızca çevre il ve ilçeler bazında kalmayıp ulusal ve uluslararası arenada duyurulması elzemdir.

Kaynakça

Altınay, M. & Dinçer İ. F. (2017), "Geleneksel El Sanatlarının Yaratıcı Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi", *Journal Of Recreation And Tourism Research, 4 (Özel Sayı),* 343-352.

Aliağaoğlu, A., & Koyuncu, A. (2019). Gaziantep'te Kentleşme Ve Kentsel Nüfusun Dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi, 1*(73), 29-40. https://doi.org/10.17211/tcd.555307

Bitgin, H. E. ., & Aslan, E. (2023). Yerel Yönetimlerin Tarım Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme: Gaziantep İli Örneği. *Türk Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 40-56.

Çimrin, K. M. (2018). Gaziantep İli Kiraz Prunus Avium L. Bahçelerinin Beslenme Durumları. Adyutayam Dergisi, 6(2), 8-17.

Göde, H. A., & Yiğit, G. (2017). Isparta Yöresi Festivallerinin Kültür Turizmi Ve Ekonomisi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(*38*), 61-71.

Kidney, D. (2001). Agri-tourism: Rural Festivals and Special Events, https://www1.agric.gov.ab.ca/$department/deptdocs.nsf/all/agdex1364/$file/8883.pdf?OpenElement, Erişim tarihi: 26.01.2018.

Sönmez, M. E. (2012). Yerleşme Yeri Seçimi ve Alansal Gelişimi Açısından Gaziantep. Özserhat Yayıncılık.

Tutar, K. F., Tutar, E. & Sever, Y. (2022). "Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Ulusal Kırsal Ağ Yaklaşımı: Türkiye'de Ulusal Kırsal Ağ Projesi Uygulama Örnekleri", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(55):940-947. DOI : 10.29228/JOSHAS.63696

TÜİK, (2023). https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr

URL-1, (2023). https://www.gaziantep27.net/gaziantep-2-sirada-577959h.htm

URL-2, (2023). https://www.gaziantep.bel.tr/tr/haberler/buyuksehirden-kiraz-ureticilerine-destek

KAHRAMANMARAŞ'TA KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA EKSENİNDE ANALİZİ

Doç. Dr. Nadire KARADEMİR

Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümü, n.karademir45@gmail.com - ORCID: 0000-0002-5850-0580

Doktora Öğrencisi Feray TOPCU

Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümü, frytpc@gmail.com - ORCID: 0000-0001-9974-8104

Özet

Kahramanmaraş'ta köklü bir tarihe dayanan kuyumculuk önemli bir sektör haline gelmiştir. Kent Türkiye'de üretim ve pazarlama konusunda İstanbul'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Kuyumcular Çarşısı'ndaki ve Altınşehir'deki atölyelerde hem geleneksel hem de modern araçlar kullanılarak üretilen Maraş burma bileziği, hasır örgü, arı peteği, kafesli kordon, alyans, kolye, bilezik, kemer çeşitleri yurt içinde ve yurt dışında pazarlanmaktadır. Özellikle kent son yıllarda üretim, tasarım, pazarlama, istihdam ve ihracat konusunda önemli gelişme göstermiştir. Bu kapsamda çalışmada Türkiye'de kuyumculuk sektörünün üretim ve ticaretinde söz sahibi olan Kahramanmaraş'ta bu sektörün kentsel kalkınmaya olan katkıları analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı; kentte kuyumculuk sektörünün mevcut durumunu, yaşanan sorunları ve bu sorunlardan hareketle sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla ulaşılabilecek çözüm önerilerini ana aktörlerin gözünden aktarmaktır. Bunu gerçekleştirmek için Kahramanmaraş'ta bu sektörde yer alan on kuyumcu ustası ile yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler transkripsiyon edildikten sonra, MAXQDA 2020 programı vasıtasıyla kodlanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde Kahramanmaraş'ta Kuyumculuk teması altında kentte kuyumculuk sektöründe yaşanan sorunlar, avantajlı olma durumu, bu bağlamda çözüm önerileri, üretim alanı, aktarım, memnuniyet durumu olmak üzere altı kategori elde edilmiştir. Çalışma kapsamında eleman eksikliği, tanıtım yetersizliği, mali kriz, ilgisizlik, güvenlik gibi sürdürülebilirliği tehdit eden sorunlar tespit edilmiştir. Ayrıca görüşmeciler tarafından sürdürülebilirlik bağlamında tanıtım, mesleki eğitim, fuar çalışmalarının sürekli olarak altı çizilmiştir. Kuyumculuk sektörünün kente ekonomik anlamda katkılarına dikkat çekilmiş, yörede önemli bir istihdam alanı olduğu, aynı zamanda yerli turistler tarafından da ilgi gördüğüne vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuyumculuk Sektörü, Yerel Kalkınma, Sürdürülebilirlik. Kahramanmaraş.

Abstract

Goldsmithry, which has a long history in Kahramanmaraş, has become an important sector. The city ranks second after Istanbul in terms of production and marketing in Turkey. Maraş burma bracelet, wicker braid, bee honeycomb, caged cord, wedding rings, necklaces, bracelets, belts, bracelets and belts are produced using both traditional and modern tools in

workshops in the Goldsmiths Bazaar and Altınşehir, and marketed both domestically and internationally. Especially in recent years, the city has made significant progress in production, design, marketing, employment and exports. In this context, the study analyzed the contribution of this sector to urban development in Kahramanmaraş, which has a say in the production and trade of the goldsmithry sector in Turkey. The main purpose of the study is to convey the current situation of the goldsmithry sector in the city, the problems experienced and the solution suggestions that can be achieved in order to ensure its sustainability from the perspective of the main actors. In order to realize this, structured interviews were conducted with ten master goldsmith in this sector in Kahramanmaraş. After the interviews were transcribed, they were coded using the MAXQDA 2020 program. As a result of the findings, six categories were obtained under the theme of Goldsmithry in Kahramanmaraş: problems experienced in the jewelry sector in the city, advantageous situation, solution suggestions in this context, production area, transfer, satisfaction status. Within the scope of the study, problems that threaten sustainability such as lack of staff, lack of promotion, financial crisis, lack of interest and security were identified. In addition, in the context of sustainability, promotion, vocational training and fair activities were constantly underlined by the interviewees. The economic contribution of the goldsmithry sector to the city was highlighted, and it was emphasized that it is an important area of employment in the region and also attracts the attention of local tourists.

Keywords: Goldsmithry Sector, Local Development, Sustainability. Kahramanmaraş.

1. Giriş

Kalkınma, sadece üretimin veya kişi başına düşen gelirin arttırılmasıyla değil kültürel, iktisadi ve sosyal yapının değişmesi, ilerlemesi anlamına gelmektedir. Kalkınma bağlamında toplumsal yapıyı belli bir denetim içerisinde sürdürebilmek, bilinçli, planlı ve uyumlu bir işleyiş sisteminin geliştirilmesini gerektirmektedir. Kurulacak bu sistem ise ancak ulusal bir yapının sonucu olabilir. Ulusal sistemi oluşturacak, yönetecek ve koordine edecek kurum ise devlettir. Kalkınmaya bu tarz bir yaklaşımla ele almak özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından bu yapının sürdürülebilir olması hususunda bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Toplumun ve ekonominin bir kontrol sistemi dahilinde ele alınmasıyla alakalı yaklaşım kalkınmayı insanların hayatının, ekonomik olduğu kadar psikolojik, sosyolojik ve politik yönlerine de bağlı farklı süreç olarak ele alındığını gösterir. Kalkınmış bir toplum, bütün sektörleriyle bütünleşmiş ve dış ekonomik ilişkileri buna bağlı olarak şekillenmiş bir üretim yapısıyla belirlenmektedir (Eryılmaz, 2011). Özellikle son yıllarda sürdürülebilir kalkınma ekseni dâhilinde kentlerde zanaat temelli sektörlerin daha da ön plana çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda kuyumculuk sektörü hammaddesinin değerli olması ve önemli bir istihdam alanı oluşturması nedeniyle önemli kalkınma araçlarından biri olarak kabul edilmiştir (Çetin, 2014).

Kuyumculuk. Sektörü, Türkiye'de son yıllarda Dünya'da az rastlanılan hızlı bir gelişim göstermiştir (Kırlıoğlu & Fidan, 2006). Günümüzde Türkiye kuyumculuk sektöründe kapasitesi ve iş gücü ile Dünya sıralamasında öncelikli bir konuma gelmiştir (Kılıç, 2016). Türkiye'de sektördeki bu gelişmeyi yakalayan, işgücü ve üretim kapasitesi en fazla olan ilimiz İstanbul'dan sonra Kahramanmaraş'tır. Türkiye'de iç piyasada, özellikle de Güneydoğu ve Doğu Anadolu

bölgelerinde satılan 22 ayar modellerin birçoğu Kahramanmaraşlı firmalar tarafından üretilmektedir. Türkiye'nin birçok il ve ilçelerinde Kahramanmaraş'ta üretilen altınlar vitrinlerde yer almakta ve Maraş altını diye lanse edilmektedir. Sarraflar arasında Maraş altını sağlam ayar, kaliteli ve ucuz işçilikle bilinmekte, bu özelliklerinden dolayı da tercih edilmektedir (Bilgin, 2013).

Kuyumculuk aynı zamanda Kahramanmaraş'ta önemli bir sektör haline gelmiş geleneksel el sanatlarındandır. Kuyumcular Çarşısı'ndaki atölyelerde hem geleneksel hem de modern araçlar kullanılarak üretilen Maraş burma bileziği, hasır örgü, arı peteği, kafesli kordon, alyans, kolye, bilezik, kemer çeşitleri yurt içinde ve yurt dışında pazarlanmaktadır (Çalış, 2014). Türk Patent Enstitüsü tarafından yapılan incelemelerin ardından Maraş burma bileziği coğrafi işaret olarak tescillenmiştir (URL-1, 2023). Ayrıca Kahramanmaraş 450'ye yakın firma ve imalathanesi, yılda 40 ton altın işlenmesiyle İstanbul'dan sonra Türkiye'de ikinci sırada yer almaktadır. (22 ayar altın imalatında ise birinci sıradadır) Altın işlemeciliği bakımından tecrübenin yüksek olduğu sektörde yaklaşık 3.000'den fazla kişi istihdam edilmektedir (URL-2, 2023). Ayrıca kentte üretim ve satım faaliyetleri "Altın Şehir" ve Kuyumcular çarşısında yürütülmektedir (URL-3, 2023). Kent son yıllarda üretim, tasarım, pazarlama, istihdam ve ihracat konusunda önemli gelişme göstermiştir. Bu kapsamda çalışmada Türkiye'de kuyumculuk sektörünün üretim ve ticaretinde söz sahibi olan Kahramanmaraş'ta kuyumculuk sektörünün kentsel kalkınmaya olan katkıları analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı kentte kuyumculuk sektörünün mevcut durumunu, yaşanan sorunları ve bu sorunlardan hareketle sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla ulaşılabilecek çözüm önerilerini ana aktörlerin gözünden aktarmaktır. Bunu gerçekleştirmek için Kahramanmaraş'ta bu sektörde yer alan 10 kuyumcu ustası ile yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere MAXQDA programı vasıtasıyla kodlanarak analiz edilmiştir.

2. Metodoloji

2.1. Çalışma Alanı

Kahramanmaraş Türkiye'nin güneyinde Akdeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin kesiştiği noktada Akdeniz Bölgesinin doğusunda yer almaktadır. Afşin, Elbistan, Ekinözü ve Nurhak ilçeleri Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü İçerisinde kalmaktadır. İl doğudan Malatya'nın Darende, Akçadağ ve Doğanşehir; Adıyaman'ın Besni; Gaziantep'in Yavuzeli ve Araban; güneyden Gaziantep'in Merkez ilçe ve İslahiye Adana'nın Kozan, Saimbeyli ve Tufanbeyli; Osmaniye'nin Kadirli ve Bahçe; Kayseri'nin Sarız; kuzeyden ise Sivas İlinin Gürün ilçeleriyle çevrilidir (Görsel 1).

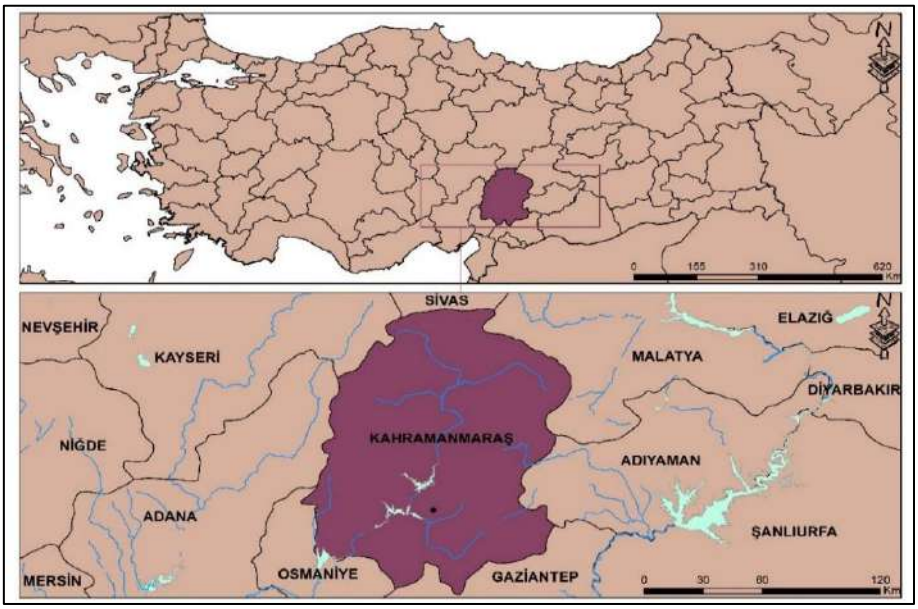

Görsel 1. Kahramanmaraş İli Lokasyon Haritası

Kahramanmaraş 150 m. ile 3027 m. arasındaki yükselti basamakları arasında yer almaktadır. Bulunduğu coğrafi ve özel konumu nedeniyle ilin güneyinde Akdeniz iklimi, kuzeyinde ise karasal iklim görülmektedir. Bu nedenle hem sıcaklık hem de yağış değerleri farklılık göstermektedir. Hidrografik yapı bakımından Ceyhan Havzası içinde yer alan Kahramanmaraş'ta topraklar genellikle killi, kireçli, marnlı ve konglomera gibi kolay eriyebilen kayaçlardan oluşmakta, kolüvyal, kahverengi orman, kireçsiz kahverengi orman, kırmızı kahverengi, kırmızı Akdeniz, bazaltik ve kestane rengi topraklar, akarsu kenarlarında ise alüvyal topraklar bulunmaktadır (Arınç, 2019). Kahramanmaraş nüfusu 1.171.298'dir. Bu nüfusun, 594.776 erkek ve 576.522 kadından oluşmaktadır (TÜİK, 2023). Akdeniz Bölgesinin doğusunda bulunmakta ve hem kara hem de demir yolu ulaşımında güneyden ve Akdeniz'den gelen yolları doğuya ve kuzeye bağlayan önemli bir noktada yer almaktadır. Kahramanmaraş fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri sayesinde ekonomik potansiyeli ve çeşitliliği bakımından zengin bir yöredir.

2.2. Verinin Toplanması

Çalışmada, Kahramanmaraş'ta kuyumculuk sektörünün sürdürülebilir kalkınma ekseninde mevcut durumunu ortaya koyabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Çalışma kapsamında kentte kuyumculuk sektörüne dair güncel bilgiler Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünden, Kahramanmaraş Belediyesinden ve Kuyumcular Odası Başkanlığından temin edilmiştir.

Bu kapsamda çalışmada Türkiye'de kuyumculuk sektörünün üretim ve ticaretinde söz sahibi olan Kahramanmaraş'ta kuyumculuk sektörünün kentsel kalkınmaya olan katkıları analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı kentte kuyumculuk sektörünün mevcut durumunu, yaşanan sorunları ve bu sorunlardan hareketle sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla ulaşılabilecek çözüm önerilerini ana aktörlerin gözünden aktarmaktır. Bunu gerçekleştirmek için Kahramanmaraş'ta bu sektörde yer alan 10 kuyumcu ustası ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu

araştırmacılar tarafından ilgili literatür incelenerek ve kaynak kişi olma özelliğine sahip olan bireylerle yapılan ön görüşmeler neticesinde hazırlanmıştır. Görüşme formunda katılımcıların demografik özelliklerine, kuyumculuk sektörüne dair memnuniyet durumlarına, sürdürülebilir kalkınma ekseninde sektörün katkılarına, mevcut durumuna, üretimine, yaşanan sorunlara ve çözüm önerilerine yönelik sorulara yer verilmiştir. 10 katılımcı ile yüz yüze yapılan tüm görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Ses kayıtları Microsoft 365 programıyla transkripsiyon işlemine tabi tutulmuştur.

Araştırma konusu ile ilgili olarak deneyimleri ve görüşlerinden yararlanmanın uygun olacağı düşünülerek amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmanın örneklem sayısının belirlenmesinde verilerin olgunluğu karar verme ölçütü olarak kullanılmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar birbirini tekrarlamaya başlayınca, görüşmelere son verilmiştir. Elde edilen bulgular içerik analizine tabi tutulmuş ve tümevarımsal kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Araştırma ile ilgili elde edilen bulguların içerik analizlerinin yapılması ve verilerin kodlanmasında MAXQDA 2020 programından faydalanılmıştır. Veriler kapsamlı ve derinlemesine incelenerek konu ile ilgili coğrafi analizlere varılmak hedeflenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde Kahramanmaraş'ta Kuyumculuk teması altında kentte kuyumculuk sektöründe yaşanan sorunlar, avantajlı olma durumu, bu bağlamda çözüm önerileri, üretim alanı, aktarım, memnuniyet durumu olmak üzere altı kategori elde edilmiştir.

Çizelge 1. Kahramanmaraş Kuyumcu Esnaflarının Demografik Bilgileri

Kuyumcu Esnafları	Cinsiyet Durumu	Yaş	Eğitim	Bu mesleği kaç yıldır yapıyorsunuz	Memnuniyet Durumunuz	Bu Mesleği Seçme Sebebiniz Nelerdir?	Kuyumculuk Mesleğiniz Babadan Oğula mı Geçiyor?	Ortalama aylık-yıllık kazancınız
K1	E	53	Lise	40	Memnun	Baba Mesleği	Evet	50.000 150.000
K2	E	52	Lise	40	Memnun	Dede Mesleği	Evet	50.000 100.000
K3	K	39	Lise	20	Memnun	İhtiyaç	Hayır	35.000
K4	E	44	Lise	30	Memnun	Mecburiyet	Evet	150.000 200.000
K5	E	23	İlkokul	14	Memnun	Baba Mesleği	Evet	10.000
K6	E	40	Lise	30	Memnun	Merak	Hayır	20.000 25.000
K7	E	61	Ortaokul	45	Memnun	Akraba Mesleği	Hayır	100.000 200.000
K8	E	30	Ortaokul	15	Memnun	Seçili Meslek Olması	Hayır	10.000 15.000
K9	E	26	Lisans	4	Memnun	Aile Mesleği	Evet	150.000 200.000
K10	E	48	İlkokul	38	Memnun	Mecburiyet	Hayır	50.000 150.000

3. Bulgular ve Analiz

Kuyumculuk, Kahramanmaraş'ta önemli bir sektör haline gelmiş geleneksel el sanatlarımızdandır. Kuyumcular Çarşısı'ndaki atölyelerde usta kuyumcular tarafından, üstün

PROCEEINGS BOOK

estetik değere sahip birer el sanatı örneği olarak hem geleneksel hem de modern araçlar kullanılarak üretilen Maraş burması, hasır örgü, arı peteği, kafesli kordon, alyans, kolye, bilezik, kemer çeşitleri yurt içinde ve yurt dışında pazarlanmaktadır (URL-4, 2023). Kahramanmaraş'ta kuyumculuğun tarihi Dulkadiroğulları Beyliği, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine dayanmaktadır. Kentte köklü bir tarihi geçmişe sahip olan bu sektör günümüzde de halen varlığını sürdürmekte ve önemli bir gelir kapısı olarak görülmektedir. Kahramanmaraş bu bağlamda kuyumculuk faaliyetlerinin en önde gelen kentlerinden birisi olarak kabul edilmektir (URL-5, 2023).

Görsel 2. Kahramanmaraş'ta Altın İmalatı

Çalışma dahilinde ortaya çıkan temalara geçmeden önce görüşmelere dair çıkan genel kanıyı elde etmek için kelime bulutu ve kod dağılımları analiz edilmiştir. Oluşturulan kelime bulutuna (Görsel 3) göre bazı kelimelerin tüm görüşmeciler arasında sıklıkla kullanıldığı anlaşılmıştır. Bunlar arasında sayılabilecek ilk kelimler " Kahramanmaraş, Kuyumculuk, İstihdam, Gelir, Yeterli"dir. Elde edilen kelime bulutunda en fazla Kahramanmaraş'ın kullanılması çalışma alanının Kahramanmaraş olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun dışında katılımcılar "Maraş, kültürel, reklam, eğitim, babadan oğula, ilgi, ekonomi, katkı, yerli, turist, gelişim" kelimelerini de sıkça kullanmıştır. Oluşan kelime bulutu genel olarak değerlendirildiğinde altta yer alan temaya ait kategoriler ve kodların kelime bulutuna yansıdığı anlaşılmaktadır.

PROCEEINGS BOOK

Görsel 3. Kelime Bulutu

Elde edilen görüşmeler kapsamında çalışmada "Kahramanmaraş'ta Kuyumculuk" isimli bir ana tema oluşmuştur (Görsel 4). Bu tema Kahramanmaraş'ta kuyumculuk sektörünün sürdürülebilir kalkınma ekseninde değerlendirilmesine yönelik katılımcıların görüşlerini yansıtmaktadır. Bu tema altında görüşmeciler kentte kuyumculuk sektöründe yaşanan sorunlar, avantajlı olma durumu, bu bağlamda çözüm önerileri, üretim alanı, aktarım, memnuniyet durumu olmak üzere altı kategoride düşüncelerini ifade etmiştir.

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	TOPLAM
Kahramanmaraş'ta Kuyumculuk											0
Üretim											0
Teknik											0
Yöresellik										●	1
Makine İşçiliği	●	●		●	●				●	●	6
El İşçiliği	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	10
Üretim Alanı											0
Altın Şehir		●		●	●	●		●	●	●	7
Kapalı Çarşı			●		●		●			●	4
Pazar Alanı											0
Yurt Dışı		●		●						●	3
Yurt İçi	●	●	●			●	●	●	●		7
Aktarım											0
Kültürel İlgi				●		●					2
Ticari Kaygı			●		●						2
Babadan Oğula	●	●			●		●		●	●	7
Memnuniyet Durumu											0
Olumsuz											0
Olumlu	●	●	●		●	●	●	●	●	●	9
Avantajları											0
Ekonomik Katkı	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	19
İstihdam	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	11
Kültürel Yansıtıcı		●	●		●	●	●			●	6
Turistik İlgi	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	11
Artan Talep			●		●						2
Sorunlar											0
İlgisizlik				●						●	2
Mali Kriz		●	●			●					3
Güvenlik	●										1
Tanıtım Yetersizliği	●	●		●	●	●	●		●	●	9
Eleman Eksikliği	●	●		●	●	●		●	●	●	12
Öneriler											0
Teknoloji							●				1
Nitelikli Usta						●					1
Teşvik			●								1
Fuarlar			●							●	2
Mesleki Eğitim			●	●	●	●				●	7
Fiyatlarda Esneklik	●						●				2
Ürün Çeşitliliği	●							●			2
Pazarlama	●					●					2
Reklam	●	●	●	●	●		●	●	●	●	12
∑ TOPLAM	17	19	18	15	17	16	14	11	13	24	164

Görsel 4. Kahramanmaraş'ta Kuyumculuk Teması Kod Matris Tarayıcısı

PROCEEINGS BOOK

Görsel 5. Kahramanmaraş'ta Altın Üretim Teçhizatları

Çalışmanın ana unsurunu oluşturan "Kahramanmaraş'ta Kuyumculuk" teması üzerinde kod matris tarayıcısında görüşmecilerin üzerinde durduğu kategoriler ve bu kategorilerde en sık tekrar edilen kodlar Kod-Alt Kod-Bölümler Modelinde tek tek ele alınmış ve analiz edilmiştir. Bu bağlamda görüşmecilerin en fazla üzerinde durduğu "Memnuniyet Durumu" kategorisinde görüşmecilerin tamamının yaptığı işten memnun olduğu ve kuyumculuk sektöründen elde edilen geliri yeterli bulduğu analiz edilmiştir (Görsel 6).

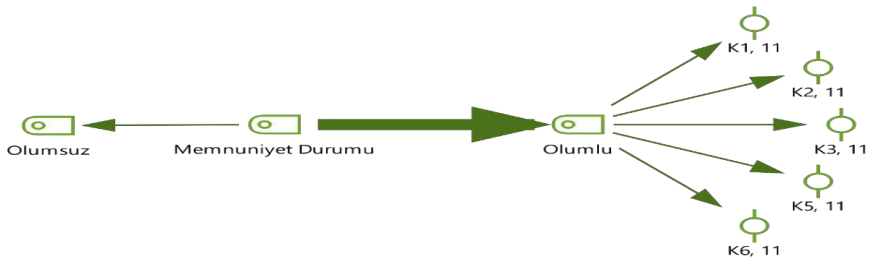

Görsel 6. Kod Alt-Kod Bölümler Modeli Memnuniyet Durumu Kategorisi

Görsel 7. Kahramanmaraş Kapalı Çarşısında Üretilen Ürünler ve Maraş Burması

Kod alt kod bölümler modelinde ele alınan ve en fazla üzerinde durulan bir diğer kategori ise "Avantajlar" olmuştur. Analiz sonucunda görüşmecilerin kuyumculuk sektörünün kente ekonomik anlamda katkı sağladığı, önemli bir istihdam alanı sunduğu ve kentsel kalkınma konusunda önemli bir potansiyeli olduğu noktasında hem fikir oldukları görülmektedir. Kod alt kod bölümler modeline göre katılımcılar bu kategoride en fazla "Ekonomik Katkı, İstihdam, Turistik İlgi, Artan Talep" gibi kodları sık sık tekrar etmişlerdir (Görsel 8).

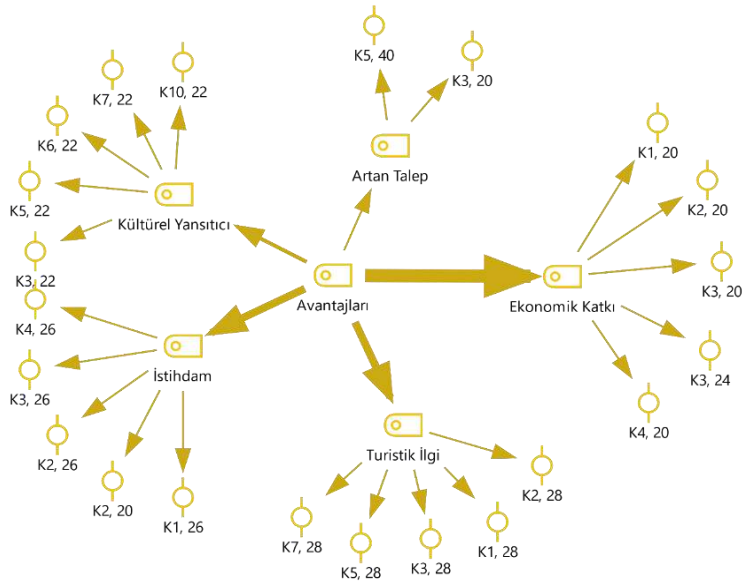

Görsel 8. Kod Alt-Kod Bölümler Modeli Avantajlar Kategorisi

Kod matris tarayıcına göre kuyumcu ustalarının en fazla üzerinde durduğu kategorilerden birisi "sorunlar" olmuştur (Görsel 9). Kod alt kod bölümler modeline göre katılımcılar Kahramanmaraş'ta kuyumculuk sektörünün sorunsuz ilerlemediğine dikkat çekerek eleman eksikliği, tanıtım yetersizliği, yaşanan mali krizler, güvenlik gibi problemlerin altını çizmiştir. Özellikle katılımcıların çoğu son yıllarda yeni yeni eleman bulma konusunda oldukça sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında ustalar Kentte önemli bir konuma sahip olan kuyumculuk sektörünün yeterince tanıtımının yapılmadığına dem vurarak bu konuda tüm sorumluluğun yetkililere düştüğünü ifade etmişlerdir.

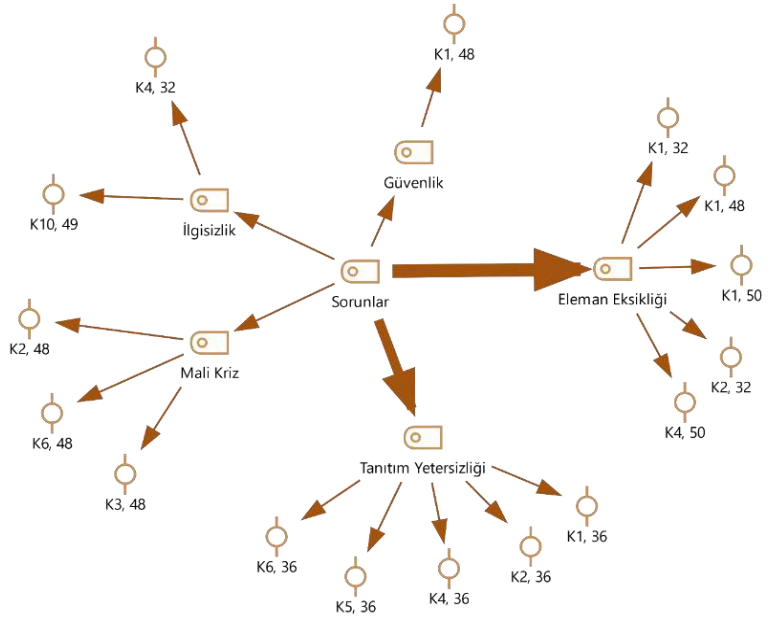

Görsel 9. Kod Alt-Kod Bölümler Modeli Sorunlar Kategorisi

Görsel 10. Kentte Yeni Altın Üretim Merkezi "Altın Şehir" ve Şehrin Sembollerinde "Maraş Burması"

Kod matris tarayıcısına göre görüşmecilerin en fazla üzerinde durduğu son kategori ise "Öneriler" olmuştur (Görsel 11). Buna göre kuyumcu ustaları kuyumculuk sektörünün sürdürülebilir kalkınma ekseninde devamlılığını sağlama ve potansiyelini daha da ön plana çıkarma noktasında en fazla reklam ve mesleki eğitim kodları üzerinde durmuşlardır. Ancak bu şekilde bu mesleğin gelişeceğine vurgu yapan ustalar aynı zamanda yapılan fuarların, teşvik çalışmalarının, pazarlama stratejilerinin de altını sık sık çizmişlerdir.

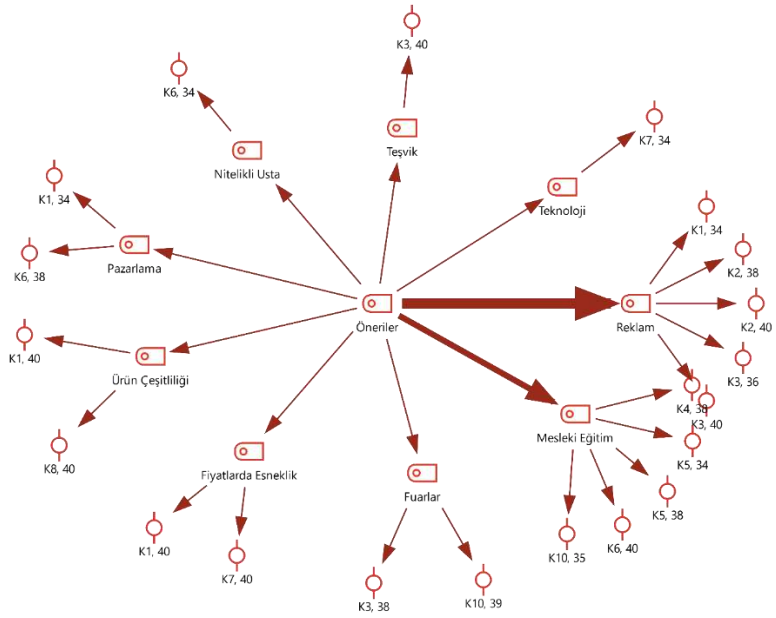

Görsel 11. Kod Alt-Kod Bölümler Modeli Öneriler Kategorisi

4. Sonuç ve Öneriler

Kahramanmaraş'ta önemli bir iş kolu olan kuyumculuk sektörü köklü bir tarihe dayanmaktadır. Kent Türkiye'de üretim ve pazarlama konusunda İstanbul'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Sektör günümüz şartlarında birçok kişiye istihdam alanı sunmakta ve kentin kalkınmasında önemli bir alan olarak varlığını sürdürmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular neticesinde kuyumculuk sektörünün Kahramanmaraş ekonomisi içerisinde önemli bir yer tuttuğu ve özellikle iç pazarda kentin söz sahibi olduğu tespit edilmiştir. Kuyumcu ustaları

PROCEEINGS BOOK

ile yapılan görüşmeler neticesinde bu mesleğin daha çok babadan oğula ve ticari kaygılar neticesinde aktarıldığı görülmektedir. Aynı zamanda görüşmeciler tarafından kentte üretim ve satım faaliyetlerinin kapalı çarşı ve altın şehir etrafında toplandığı ifade edilmiştir.

Çalışma kapsamında elaman eksikliği, tanıtım yetersizliği, mali kriz, ilgisizlik, güvenlik gibi sürdürülebilirliği tehdit eden sorunlar tespit edilmiştir. Bu sorunlara rağmen kuyumculuk sektörünün kente ekonomik anlamda katkılarına dikkat çekilmiş, önemli bir istihdam alanı olduğu, aynı zamanda yerli turistler tarafından ilgi görüldüğüne vurgu yapılmıştır. Ayrıca görüşmeciler tarafından sürdürülebilirlik bağlamında tanıtım, mesleki eğitim, fuar çalışmalarının sürekli olarak altı çizilmiştir. Kahramanmaraş'ta kuyumculuk sektörünün yörede sürdürülebilir kalkınmayı sağlama adına büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

5. Kaynakça

Arınç, K., (2019). *Doğal, Beşerî, İktisadi ve Siyasal Yönleriyle Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri.* Erzurum: Zafer Medya.

Bilgin, M. S. (2013). Kahramanmaraş'ta kaybolmaya yüz tutmuş yöresel el sanatları üzerine kapsamlı bir araştırma, Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Tübitak Ulakbim.

Çalış, H. (2014). Kahramanmaraş'ta Geleneksel El Sanatları. Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş. Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 305.

Çetin, R. (2014). Kuyumculuk Ve Mücevher Tasarımı Sektörünün Tarihi Merkezden Desantralize Edilmesinin Yaratıcılık Açısından Değerlendirilmesi: Kapalıçarşı Ve Çevresi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı. İstanbul.

Eryılmaz, T. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma*. Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Kılıç, S. (2016) Eski Türklerde Kuyumculuk Geleneği Ve Metal Süsleme Teknikleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 58: 23-55.

Kırlıoğlu, H., & Fidan, M. E. (2006). Kuyumculuk Sektörümüz, Sorunları Ve Çözüm Önerileri. Muhasebe Ve Finansman Dergisi(29).

TÜİK. (2023). Kahramanmaraş İli Nüfus Bilgileri. Türkiye İstatistik Kurumu.

URL-1, (2023). https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-128160/kuyumculuk.html

URL-2, (2023). https://www.kahramanmarastayatirim.com/sektorler/kuyumculuk-sektoru

URL-3, (2023). http://www.marasgoldcentre.com/tr/gold-centre-2/

URL-4, (2023). https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-152548/kuyumcular-carsisi.html

URL-5, (2023). https://kahramanmarassehirrehberi.com/tr/icerik/kuyumculuk-sektoru

ÜST ÖLÇEKLİ PLANLARDA SOSYAL POLİTİKALAR: BİRİNCİ VE İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARINDA SOSYAL POLİTİKALAR

Dr.Öğr.Üyesi İbrahim Halil GÜZEL

Siirt Üniversitesi

ibrahimhalil.guzel@siirt.edu.tr

Orcid No: 0000-0003-2671-7635

ÖZET

Devlet durağan bir özelliğe sahip değildir. Tarihsel ve toplumsal şartlara göre değişebilmektedir. Toplumsal barışın ve adaletin sağlanmasında sosyal politika kavramı önemli bir rol üstlenmektedir. Geçmişten beri farklı şekillerde uygulanan sosyal politikalar, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında birçok ülke tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Sanayi Devriminin, toplum ve çalışma hayatında sebep olduğu olumsuzlukları, ortadan kaldırmak sadece gönüllü kuruluşlar, hayırseverlik anlayışı ile çözülemeyeceğinin anlaşılması ile devletler sosyal politika alanına yönelmiştir. Sosyal politika kavramının gelişiminde, bazı tarihsel olaylar önemli bir yer tutmaktadır. Sanayi Devrimi, Birinci Dünya Savaşı, 1929 Ekonomik Buhran, İkinci Dünya savaşı bunların başında gelmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşın sebep olduğu, ekonomik ve toplumsal yıkımla sadece devlet politikaları ile mücadele edilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Sosyal Politika uygulamaları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'lerin sonlarına kadar birçok ülke tarafından kabul görmüş ve geniş bir alanda uygulanmıştır. Bu nedenle bu dönem, sosyal politika uygulamaları için "Altın Çağ" olarak adlandırılmaktadır. Devletlerin uygulayacağı, izleyeceği politikalar açısında üst ölçekli plan ve programlar önem taşımaktadır. Ekonomi politikası, güvenlik politikası, sosyal güvenlik politikaları, kültür politikaları, eğitim politikaları ile ilgili yapılacak çalışmalar, alınacak kararlar bir plan ve program çerçevesinde hazırlanmaktadır. Bu kapsamda, hükümet programları, kalkınma planları, eylem planları, stratejik planlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışma kapsamında Türkiye'de uygulanan sosyal politikaların, kalkınma planları çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Sosyal politikanın, ülke yönetiminde nasıl bir karşılık gördüğünün anlaşılmasında kalkınma planlarının incelenmesi gerektiği düşüncesi bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu kapsamda Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, sosyal politika özelinde, çalışma kapsamında karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Kalkınma Planları, Sosyal Devlet

SOCIAL POLICIES IN HIGH-SCALE PLANS: SOCIAL POLICIES IN THE FIRST AND SECOND FIVE-YEAR DEVELOPMENT PLANS

ABSTRACT

The state does not have a static characteristic. It may vary according to historical and social conditions. The concept of social policy plays an important role in ensuring social peace and justice. Social policies, which have been implemented in different ways since the past, have started to be implemented by many countries, especially after the Industrial Revolution. With the understanding that it is not possible to

PROCEEINGS BOOK

eliminate the negativities caused by the Industrial Revolution in society and working life, only with the understanding of voluntary organizations and philanthropy, states have turned to the field of social policy. In the development of the concept of social policy, some historical events occupy an important place. The Industrial Revolution, the First World War, the Economic Depression of 1929, and the Second World War are among them. Especially after the Second World War, it was accepted that the economic and social destruction caused by the war should be fought only with state policies. Social Policy practices were accepted by many countries until the end of the 1970s after the Second World War and were applied in a wide area. For this reason, this period is called the "Golden Age" for social policy implementation. High-scale plans and programs are important in terms of the policies to be implemented and followed by the states. Studies and decisions to be taken on economic policy, security policy, social security policies, cultural policies, education policies are prepared within the framework of a plan and program. In this context, government programs, development plans, action plans, strategic plans have an important place. Within the scope of this study, it is aimed to examine the social policies implemented in Turkey within the framework of development plans. The idea that development plans should be examined in order to understand how social policy is responded to in the administration of the country constitutes the starting point of this study. In this context, the First Five-Year Development Plan and the Second Five-Year Development Plan are analyzed comparatively within the scope of the study, specific to social policy.

Key Words: Social Policy, Development Plans, Social State

1.GİRİŞ

Sosyal politika kavramı bugün olduğu kadar geçmişte de önemli bir yer tutmaktaydı. Sosyal politika kavramının ilgilendiği konular, insanların yaşamlarını devam ettirebilmesinde, toplumsal barışın, huzurun sağlanmasına hizmet etmektedir. Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, sosyal politikanın amacı, kapsamı, ilkeleri benzer özellikler göstermektedir. Ülkelerin geçmişten bugüne yaşadıkları, tarihsel, ekonomik, sosyal, kültürel değişimler, gelişmeler sosyal politikanın uygulanmasında önemli rol oynamaktadır. Bazı ülkelerde sosyal politikalarda devlet baş rolde yer alırken, bazı ülkelerde devlet daha geri planda yer almakta gönüllü kuruluşlar, devletin boş bıraktığı alanı doldurmaktadır. Sosyal politika, hem bireylerin hem de toplumun refah seviyesini artırmayı amaçlamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde sosyal politikanın gelişimine baktığımız zaman, Sanayi Devrimi sosyal politikanın hem kavramsal olarak hem de uygulama olarak gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Çünkü Sanayi Devrimi ve sonrasında özellikle işçi sınıfının hem çalışma hem yaşam koşullarında olumsuzluklar gün geçtikçe artmaktaydı. Yaşanan bu sorunların, olumsuzlukların, çalışma koşullarının devlet müdahalesi olmadan çözülmesi mümkün görülmüyordu. Yine Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin, toplumların yaşadıkları yıkımları gidermek için devlet merkezli politikaların üretilmesi önem taşımaktaydı. Önceleri işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik politikalar geliştirilirken ilerleyen dönemlerde toplumun genelini kapsayacak, kadın, çocuk, yaşlı, engellilere yönelik özel politikalar üretilmeye başlanmıştır.

2.SOSYAL POLİTİKA KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Sosyal politika kavramı günümüzdeki içeriğine uygun olarak ilk kez Almanya'da kullanılmaya başlanmıştır. Sanayileşme sonrasında kentlere yoğun göçün artmasıyla birlikte birçok sorun ortaya çıkmaya başlamıştır. İşsizlik, iş kazaları, hastalıklar en çok karşılaşılan sorunların başında gelmekteydi. Sosyal politika kavramı dar ve geniş olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanmaktadır. Dar anlamda

sosyal politika, kavramın ilk ortaya çıktığı zamanlardaki taşıdığı anlamı vurgulamaktadır. Bu kapsamda dar anlamda sosyal politika, işçi olarak çalışan kişilerin, çalışma yaşamlarına ve iş ilişkilerine yönelik korunması amacıyla devlet tarafından alınan ve uygulanan karar şeklinde tanımlanmaktadır. Dar anlamda sosyal politika işçi ile işveren, emek ile sermaye arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Amacı toplum düzenin sürdürülmesi ve korunması için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır (Tuna ve Yalçıntaş, 1997).

Geniş anlamda sosyal politika bazı taşıdığı niteliklerle tanımlanmaktadır;

• "*Sosyal politika, temelde modern devlete ait bir politikadır ve varlığını, insan hakları ve demokrasi gibi, siyasal gelişmelerle, liberal devlet anlayışını değişime zorlayan sınıfsal mücadelelere borçludur"*.

• "*Bir yandan demokratik bir sistem içinde devletin toplumsal sınıflar ve çıkarlar arasında uzlaşı sağlama ihtiyacı ve arayışıyla ilgilidir, öte yandan devletin daha geniş anlamda toplumsal eşitlik ve adalet sağlama yükümlülüğünden doğmaktadır*".

• "*Sosyal politikaların geniş anlamda, sosyal eşitlik ve sosyal adalet sağlayıcı bir işlev kazanması, sosyo ekonomik hakların kabulü gibi hukuki bir temel, vatandaşlığın sosyal bir boyut kazanması gibi toplumsal siyasal bir gelişme ile çok yakından ilgilidir"*.

• "*Her ülkede az veya çok karşımıza çıkan sosyal politikanın boyutları kadar, niteliği ve hedefleri de önemli olmakta ve bu nitelikler benimsenen devlet anlayışı açısından ayırt edici özellik taşımaktadır"* (Koray, 2008:36-37).

Sosyal politika kavramı geniş anlamda, devlet içerisinde yer alan farklı kurum ve kuruluşların mevcut sosyal yapı içerisinde değişik sosyal gruplarla beraber sosyal adaleti sağlayarak barış içinde yaşamalarını sağlayacak, sosyo-ekonomik eşitsizlikleri düzenleyecek politikaların tedbirlerin tamamını kapsamaktadır (Seyyar, 2011:6-7).

21.yüzyılda yaşanan gelişmeler sosyal politika kavramının dar çerçevede ele alınmasını olanaksız kılmaktadır. Bu sebeple belirlenecek sosyal politikalar, toplumun genelini kapsayacak şekilde olması gerekmektedir. Toplumdaki dezavantajlı kesimlerin korunması bu kapsamda ayrı bir önem taşımaktadır (Ören, 2015).

Sosyal politika, ilk ortaya çıktığı zamanlarda sermaye ve emek arasında yaşanan sorunları engellemek ve bu sorunlara karşı çözüm bulmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Fakat geçen süreç içinde uygulama alanı sadece işçi sınıfıyla sınırlı kalmayarak, toplumun bütün kesimlerini ilgilendiren, farklı sosyal sorunlara odaklanarak, toplumsal bütünlüğün korunarak ve sosyal düzenin sağlanması için daha geniş bir alanı içerek politikalar üretilmeye başlanmıştır. (Tokol ve Alper, 2013:5) .

Sosyal politika, amacı toplumsal adalet olan ekonomi biliminin doğal yasalarını düzeltici olarak ve toplum düzeni içinde sınıf çatışmalarının sebeplerini ortadan kaldırmaya yönelik önlemler ve politikalar öngören, denge, uyum ve barış bilimi olarak tanımlanmaktadır (Talas, 1990). Sosyal politika ile ilgili birçok farlı tanımlama bulunmaktadır. Yapılan her bir tanımlamada bazı farklılıklar olmakla birlikte bütün tanımlamaların bazı ortak noktaları da bulunmaktadır. Bu ortak noktalar, sosyal politikanın refahı

PROCEEINGS BOOK

artırma amacı, sosyal politikanın gelirin yeniden dağılımı ile ilgili tedbirler içermesi, sosyal politika uygulamalarında devlete görevler verilmesi şeklinde sayabiliriz (Ersöz, 2011).

Tablo1.Geleneksel Sosyal Politikadan Modern Sosyal Politikaya Geçiş Süreci

Konular	**Sanayi Devrimi**	**Endüstrileşme Süreci**
Sosyal Politikalarla Hangi Kesimler Korunu?	Çocuk, genç ve kadın işçiler	Mavi ve Beyaz Yakalı Tüm İşçiler, Tüm Bağımlı Statü Altında Çalışanlar
Sosyal Politikalar Hangi Kesimleri Kapsar?	Maden ve Dokuma Sanayi çalışanlar	Tüm Sanayi Kollarında Çalışanlar, Hizmet Kollarında Çalışanlar
Sosyal Politikalarla Nelere Karşı Korunur?	Olumsuz Çalışma Koşulları, İşverene karşı	Meslek Riskleri Sosyal ve Ekonomik Riskler
Sosyal Politikalarda Nasıl Korunur?	Emredici Hukuk Kuralları	Hukuk kuralları, Kurumsal Düzenlemeler, Uluslararası Sözleşmeler
Sosyal Politikaları Kim Taşır?	Ulus Devlet	Yarı Kamusal Kurum Kuruluşlar, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları, Uluslararası Kuruluşlar
Sosyal Politikalar Hangi Kaynaklardan Finanse Edilir	Devlet Bütçeleri	Yerel Yönetimler, Sigorta Fonları, Özel Vergiler, Bağışlar
Sosyal Politikaların Hedefleri Nelerdir?	Fabrikalarda iş ilişkilerinin ve yaşamının düzenlenmesi	Ulusal Bağlamda İş İlişkilerinin ve Barışın Sağlanması, Sosyal Düzenin Sağlanması, Refah Düzeyinin ve Sosyal Adaletin Sağlanması

Kaynak. Altan, 2021: 2

23.SOSYAL POLİTİKANIN KAPSAMI

Sosyal politikaların belirlenebilmesi, tanımlanabilmesi için öncelikle kapsamının ne olduğunun, kimleri içerdiğinin belirlenmesi gerekmektedir. Sosyal politikanın kapsamı iki başlık altında değerlendirilmektedir.

3.1.Kişi Bakımından Kapsamı

Sosyal politikanın ilk ortaya çıktığı dönemlerde, işçiler sosyal politikanın kişi bakımından kapsamını oluşturmaktaydılar. Ancak çalışma hayatında, iş yaşamında yaşanan gelişmeler kamu kesiminde ve hizmet sektöründe yaşanan gelişmeler sadece işçilerin değil diğer çalışanların, kamu çalışanlarının da bu kapsamda yer almasını sağlamıştır.

Bağımlı Statü Altında Çalışanlar; hem iş ilişkileri ve çalışma yaşamı hem de toplumsal yaşam içinde korunmalarını öngören politikalar, sosyal politkanın konusunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda ele aldığımız zaman, kamu görevlileri, işçiler, kamu-özel kesim ayrımı yapılmaksızın sosyal politkada korunması gereken kesimler içinde yer almaktadır (Altan, 2021:29).

PROCEEINGS BOOK

Ekonomik Yönden Güçsüz Kesimler; sosyal politkanın doğrudan ilgi alanında olan bir diğer kesimi oluşturmaktadır. Ekonomik yönden güçsüz kesimler, toplumda, yeterli, düzenli ve sürekli bir gelire sahip olan kesimleri içermektedir (Altan, 2021:30).

Özel Olarak Korunması Gereken Kesimler; toplumsal hayatta bazı kesimler özel olarak korunmaya muhtaçlardır. Bu kesimlerin toplum içinde yer almaları, toplum ile bütünleşmeleri kolay değildir. Bu nedenlerden ötürü bu kesimlere yönelik özel, ayrıcalıklı politikaların üretilmesi gerekmektedir. Bu kesimlere örnek olarak, engelliler, yaşlılar, çocuklar, göçmenler, eski hükümlüleri verebiliriz.

3.2.Konu Bakımından Kapsamı

Sosyal politika kapsamında yer alan kesimlerin hangi konular bakımından korunacağı sosyal politikanın konu kapsamını oluşturmaktadır. Sosyal politikanın ortaya çıkmasını hızlandıran Sanayi Devrimi sonrasında, sosyal politikanın konusunu işçi işveren ilişkilerinden oluşan çalışma ilişkileri oluşturmaktaydı. Ancak geçen süreç içerisinde iş hayatında, toplumsal hayatta yaşanan hızlı değişim, gelişim süreci elbette sosyal politikanın da konu bakımından genişlemesine neden olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde sosyal politikanın konularına baktığımız zaman, koruyucu iş hukukunun oluşturulması, örgütlenme özgürlüğünün kazanılması, iş hayatında karşılaşılan risklere karşı sosyal sigortaların geliştirilmesi, ücretin korunması sosyal politikaların konusunu oluşturmaktadır (Tuna ve Yalçıntaş, 1997).

4.KALKINMA PLANLARINDA SOSYAL POLİTİKA

Birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planları sosyal politika kavramı açısından ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra sosyal politika uygulamalarının Altın Çağı olarak adlandırılan bir döneminde hazırlanmış olmaları, kalkınma planlarının sosyal politika özelinde incelenmesini sağlamaktadır. Sosyal politika uygulamaları dünya genelinde olduğu gibi o yıllarda Türkiye'de de plan ve programlarda düzenlenmektedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının amacını incelediğimiz zaman sosyal politika kapsamında önemli yer tutan ilkelere yer verildiği görülmektedir.

> *"Yüksek bir kalkınma hızına ulaşarak geliri artırmak başlı başına bir amaç değildir. Asıl hedef toplum refahını ve insan mutluluğunu artırmaktır. Artan kaynakların bu yolda kullanılması gereklidlr. Bunun için "Plan Hedefleri ve Stratejisi"nde sosyal adaleti gerçekleştirme ilkesi benimsenmiş ve bunu sağlama yolları gösterilmiştir."* (1.BYKP, 1963).
>
> *"Devletin sosyal hizmetler için yapacağı harcamalar ve yatırımların dağılışında bölgeler arasındaki sosyal hizmet, iktisadi faaliyet ve gelir seviyeleri gözönüne alınacak, bunların düşük, olduğu bölgelere yapılacak sosyal hizmet arzı yoğunlaştırılacaktır."* (1.BYKP, 1963).
>
> *"...Adil bir gelir dağılımı sağlamak suretiyle çoğunluğun yaşama standardının yükselmesi ve toplum refahının artması mümkün olacaktır*"(1.BYKP, 1963).
>
> *"Sosyal hizmetler programının amacı, çeşitli çevrelerde ortaya çıkan sosyal düzensizlik ve bozuklukların giderilmesidir. Bu amaç, Devletin ve onunla işbirliği yapacak olan çeşitli gönüllü kuruluşların çalışmalarıyla sağlanacaktır"* (1.BYKP, 1963).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, sosyal hizmetlere yönelik hedeflerde dikkat çeken konulardan biri sosyal hizmetlerin karşılanmasında gönüllü kuruluşların önem taşıdığı, gönüllü kuruluşlar ile

yapılacak işbirlikleri belirtilmektedir. Sosyal adalet, toplum refahının yükseltilmesi gerektiği belirtilmektedir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma planında Toplumun Güvenlik İçinde Gelişmesi ve Refahı başlıklı ayrı bir bölüm yer almaktadır. Bu bölümde de sosyal politika açısından önem taşıyan başlıklara yer verilmektedir. Sosyal güvenlik, sağlık, sosyal refah hizmetleri, köy ve köylü sorunu, gençlik sorunları bu başlıklar içerisinde yer almaktadır.

> *"Sosyal güvenlik modern toplumlarda toplumun bütününü, modernleşme ve sanayileşme sonucu meydana çıkan risklere karsı hayat boyunca koruyan bir sosyal politika aracıdır. Böylece sağlanan güvenlik toplumun ekonomik ve sosyal gelişmesinde etkili bir unsur olmaktadır. Kişilerin kendilerine veya ailelerine devamlı gelir sağlanmasında, üretim faaliyetlerinde kişilerin sürekli yer almasında, adaletli gelir dağılımında sosyal güvenlik sistemi araç olarak kullanılacaktır."* (2.BYKP, 1968).
>
> *"Sanayileşme ve modernleşme ile ortaya çıkan ve sosyal sigortalarla karşılanamayan sosyal güvenlik ihtiyaçları sosyal refah hizmetleri İle karşılanacaktır. Sosyal refah hizmetleri, bütün ihtiyaç gruplarını kapsayacak genişlikte ve imkanlar dahilinde nakden yapılan yardımlarla sağlanacaktır. Sosyal refah hizmetleri, ... yaşlılara, fakirlere sosyal yardım, çocuk refahı, gençlerin refahı, aile bakımı, beden ve ruh yapılan bakımından veya sakatlıktan yüzünden çalışamayanların bakımı, tıbbi ve sosyal rehabilitasyon, işe alıştırma, suç ve suçlu ile ilgili hizmetler, boş zamanları değerlendirme konularında uygulanan kamu programlan olacaktır".* (2.BYKP, 1968).
>
> *Toplumun ruh ve beden sağlığının korunması, halkın sağlık hizmetlerinden yararlanma seviyesinin yükseltilmesi ve hasta olanlara eşit tıbbi bakım imkanları sağlanması geniş halk kitlelerine yönelmiş ve özellikle koruyucu hekimlik hizmetlerine ağırlık veren sosyalleştirme programlarıyla gerçekleştirilecektir* (2.BYKP, 1968).
>
> *"İkinci Beş Yıllık Plan döneminde gençlikle ilgili sorunlar bir bütün olarak ele alınacak, gençliğe hizmet sağlayan programlar geliştirilecek, farklı hizmetler arasında yakın ilişki ve işbirliği kurulacak, fırsat eşitliği ilkesine göre çözüm yolları getirilecek, köy ve şehirde yaşayan, okuyan ve okul dışı gençliğin özel sorunları ele alınacaktır (2.BYKP, 1968).*

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, bir önceki plana göre sosyal politika alanında ayrıntılı, farklı başlıklar altında politikalar belirlenmektedir. Bir önceki planda sosyal hizmet kavramı ve hedefleri daha yüzeysel şekilde ele alınırken, bu planda toplum sağlığı, eğitim, gençler, sosyal hizmet, sosyal güvenlik konularında detaylı düzenlemelere gidilmektedir. Önce başlıklar altında mevcut durum ve sorunlar analiz edilirken sonrasında izlenecek politikalara, önceliklere yer verilmektedir.

5.SONUÇ

Sosyal politikaların temel amacı, toplumsal sorunları ve anlaşmazlıkları kendi geliştirdiği araçlara çözüme kavuşturmaktır. Sanayi Devrimi sonrasında, çalışma hayatında yaşanan olumsuzluklar devletleri, iktidarları bu konuda çalışmaya mecbur bırakmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşların sebep olduğu yıkımlar, sosyal politikaların devlet eliyle yürütülmesini zorunlu kılmıştır. Sosyal politikaların uygulanmasında farklı aktörler görev almaktadır. Devlet, özel kurumlar, sivil toplum kuruluşları bu aktörlerin başında gelmektedir. Burada en önemli aktör hiç şüphesiz devlettir. Çünkü toplum içinde bulunduğu sorunların çözümünde, çalışma hayatında karşılaşılan sorunlarda politika geliştirme

PROCEEINGS BOOK

konusunda devlete önemli görevler düşmektedir. Sosyal politika kavramının ilk ortaya çıktığı zamanlarda sadece işçi ile işveren arasındaki çalışma hayatına yönelik sınırlı bir alanı kapsarken, ilerleyen dönemlerde, yaşanan ekonomik, toplumsal gelişmeler kavramının genişlemesini sağlamıştır. Artık sadece işçi ve işveren arasındaki sorunlarla sınırlı kalınmayarak, toplumun genelini ilgilendiren politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Engelliler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar, işsizler toplumun birçok kesimini ilgilendiren düzenlemeler hayata geçirilmeye başlanmıştır. Devletler izleyecekleri politikaları hazırladıkları planlar, programlar aracılığı ile yerine getirmektedirler. Bu nedenle çalışma kapsamında kalkınma planlarının incelenmesi sağlanmıştır. Kalkınma planları, hem merkezi yönetime hem yerel yönetimlere hem de özel sektör için önemli bir kaynak görevi üstlenmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasından 1970'lere kadar olan süreç sosyal politika açısından ayrı bir yere sahiptir. Bundan dolayı çalışmada Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planları incelenmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında sosyal politikaya yönelik daha sınırlı, yüzeysel politikalar belirlenmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise sosyal politika kavramına, ve ilkelerine yönelik detaylı düzenlemelere, politikalara, hedeflere yer verildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Altan, Ö, Z.(2021). Sosyal Politikaya Giriş, Nisan Yayınları, Eskişehir

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf Erişim Tarihi: 05.12.2023

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf Erişim Tarihi: 05.12.2023

Ersöz, H. Y. (2011). Sosyal Politikada Yerelleşme, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay.

Koray, M. (2008), Sosyal Politika, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara

Ören, K. (2015). Sosyal Politika, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Ankara.

Seyyar, A. (2011). Sosyal Politika Bilimine Giriş, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

Talas, C.(1990). Toplumsal Politikaya Giriş, İmge Kitabevi, Ankara

Tokol, A. Alper, Y. (2013), Sosyal Politika, Dora Yayınevi, Bursa

Tuna, O., Yalçıntaş, N (1997). Sosyal Siyaset, Filiz Kitabevi: İstanbul.

ULUSLARARASI DÜZENLEMELERDE İNSAN HAKLARI

Dr.Öğr.Üyesi İbrahim Halil GÜZEL

Siirt Üniversitesi

Orcid No: 0000-0003-2671-7635

ÖZET

İnsan hakları, en temel anlatımıyla insanların doğuştan sahip oldukları ve kullanılması için herhangi bir şartın aranmadığı haklar olarak açıklanmaktadır. Bu hakların kullanılması için, ırk, din, dil, cinsiyet, yaş gibi hiçbir ölçüt öne sürülemez. İnsan hakları kavramı her ne kadar insanlık kadar eski olsa da modern devletlerin ortaya çıkışı ve sonrasında itibaren özellikle de 19.yüzyıldan itibaren gündemdeki yeri artarak devam etmektedir. İnsan hakları konusunda bugün gelinen noktada önemli tarihsel dönüm noktaları etkili olmuştur. Bunlar için 20.yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşının büyük etkisi olmaktadır. İki büyük dünya savaşı, insan haklarının sadece ülkelerin kendi iç meseleleri olmadığını, kendi iç hukuk kuralları ile yapılan düzenlemelerin yeterli olmayacağını göstermiştir. Bu nedenle, insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası düzenlemeler, uluslararası sözleşmeler ortaya çıkmıştır. Bu sözleşmeler ülkelerin kendi içlerinde yapacakları insan hakları düzenlemelerinde yol gösterici olma görevini yerine getirmektedirler. Çalışma kapsamında insan haklarına yönelik kavramsal bilgiler verildikten sonra, insan hakları ile ilgili ön plana çıkan uluslararası sözleşmeler irdelenmektedir. Yapılan uluslararası sözleşmelerin uygulamada kendine yer bulup bulamadıkları, kağıt üzerinde mi kaldıkları soruları çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Temel Haklar, İnsan Hakları, Uluslararası Sözleşmeler

HUMAN RIGHTS IN INTERNATIONAL REGULATIONS

ABSTRACT

Human rights, in their most basic terms, are explained as the rights that people are born with and for which no conditions are required for their use. No criteria can be put forward such as race, religion, language, gender, age for the exercise of these rights. Although the concept of human rights is as old as humanity, its place on the agenda has been increasing since the emergence of modern states and its aftermath, especially since the 19th century. Important historical turning points have been effective in the field of human rights at the point reached today. For these, the two great world wars in the 20th century had a great impact. The two great world wars have shown that human rights are not only internal affairs of countries, and that arrangements made with their own domestic legal rules will not be sufficient. For this reason, international regulations, international conventions for the protection of human rights have

PROCEEINGS BOOK

emerged. These conventions fulfill the task of guiding the human rights arrangements that countries will make within themselves. Within the scope of the study, after giving conceptual information about human rights, prominent international conventions related to human rights are examined. The main problem of the study is whether the international conventions can find a place in practice or whether they remain on paper.

Key Words: Fundamental Rights, Human Rights, International Conventions

1.GİRİŞ

İnsan hakları doğuştan kazanılan, tarihi süreç içerisinde önemli mücadeleler sonucu kazanılan bazı haklar ve değerlerdir. İnsanların şiddete, baskıya, sömürüye her türlü kötü muameleye karşı verdiği mücadeledir. İnsan hakları, insanın sadece insan olmasından dolayı, doğuştan sahip olduğu haklardır. Bu sayede insanların sahip olduğu, dokunulamaz, devredilemez haklar zaman ve mekandan bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Bu özelliği aslında insan haklarını evrensel kılmaktadır. İnsan hakları her ne kadar evrensel bir nitelik taşısa da toplumların yapısına, kültürüne, demokrasi geçmişine göre farklılıklar gösterebilmektedir. İnsan haklarının korunmasında, geliştirilmesinde devletlere önemli görevler düşmektedir. İnsan haklarının, hukuksal güvenceye, anayasal güvenceye alınması insan haklarının sağlanmasında devletin önemli görevlerinin başında gelmektedir. Geçmişten günümüze devlet ile birey arasındaki ilişki, çatışma insan hakları kavramının gelişmesiyle farklı bir boyut kazanmaktadır. Devletlerin sahip oldukları egemenlik haklarının, insan hakları lehine sınırlandırılması düşüncesinin gelişmesi, insan haklarını sorununu ulusal bir alandan çıkararak uluslararası ilişkilerin, düzenlemelerin önemli bir gündem maddesi haline getirmektedir. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, insan haklarının evrensel olarak korunması gerektiğinin bir kez daha ortaya koymaktadır. Ulusal alanda yapılan düzenlemelerin yeterli olmayacağı, insan haklarının korunmasında uluslararası düzenlemelere ve mekanizmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin üzerinden yetmiş yılın üzerinde bir zaman geçmiş olmasına rağmen, insan haklarına yönelik sorunlar uluslararası alanda devam etmektedir. Bu durum uluslararası sözleşmelerin ve mekanizmaların işlerliği konusunda tartışmaları gündeme getirmektedir.

2. İNSAN HAKLARI KAVRAMI

İnsan hakları herkesin sahip olduğu, kişinin özelliklerine bağlı olmayan, hakkı veren ile hak sahibi arasındaki ilişkiden bağımsız ortaya çıkan haklardır. İnsan hakları içinde yaşanılan toplumun hukuk sisteminde, sosyal sisteminde kabul edilip edilmemesinin, veya tanınıp tanınmamasından bağımsız olarak mevcut olan haklardır. Bu haklar başkaları tarafından verilemez ve başkaları tarafından alınamazlar. Bu haklar insanlar tarafından saygı duyulması gereken haklardır (Gavinson, 2003). İnsanın biyolojik olarak doğada verdiği mücadele aslında bir var oluş kavgasıdır. Toplumsal düzene geçildikten sonra insanın diğer insanlara karşı ve onlara rağmen hayatta kalma varlığı sürdürme mücadelesine dönüşmüştür. Toplumsal bir varlık olan insan doğa durumunda sahip olduğu hak ve özgürlüklerini iktidarın ya da toplumun kabul ettiği ölçüde kullanabilmiştir. Doğal hukuk anlayışını bir tarafa bırakırsak, insanın çoğunluğunun ya da iktidarın kabulüne bağlı olarak hak ve özgürlüklere nasıl sahip olacağı sorununa neden olmuştur (Doğan, 2015).

İnsan hakları, devlet kurumlarının oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir. Özellikle demokratik toplumlarda, insan hakları bir taraftan devletin iktidarını sınırlandırırken diğer taraftan devletin varlık nedenini, amaçlarını ve meşruiyetini sağlamaktadır. İnsan haklarına içerikleri itibariyle baktığımız

PROCEEINGS BOOK

zaman devlete karşı ileri sürülen talepler olmasından dolayı devlet tarafından koruma altına alınan, saygı gösterilen haklardır (Uygun, 2015).

İnsan hakları, "pozitif hukuk tarafından tanınmış olsun olmasın, belli bir tarihsel aşamada insanların sahip olmaları gerekli sayılan bütün hak ve özgürlükler" olarak belirtilmektedir (Tanör, 1994: 13).

İnsan haklarına saygı gösterilmesi, etkili ve yaygın bir siyasi çağrı olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan haklarına yönelik olarak yapılan bu çağrıda zaman içerisinde insan haklarının dinamik bir yapıya sahip olmasından dolayı değişiklikler olmuştur. Geçmiş dönemlerde insan haklarının temel amacı, devletin siyasi iktidarının sınırlandırılmasıyken günümüzde bu haklar bireylerin pozitif hak aramaları ile devletin etkinlik alanını genişletebilmektedir (Erdoğan, 2001:115).

Burada açıklamamız gereken önemli bir kavram da hak kavramıdır. Hak, belli bir gücün taleplerine temel teşkil eden isimlerdir. Hak kavramı bu hakka sahip olan kişinin bir şeyi yapmaya yetkili olduğunu göstermektedir. Hak kelimesinin iki temel anlamı bulunmaktadır, doğruluk ve yetki. İlkinde bir şeyin haklı olduğundan ve haklı olan bir eylemde söz edilmektedir. İkincisi ise bir kimsenin bir hakka sahip olması ile ilgilidir (Donnelly, 1995: 18-19).

İnsan hakları kavram olarak, bütün insanların belirli bazı haklardan, ırk, dil, din, cinsiyet, siyasal düşünce, renk, ulusal veya toplumsal köken ayrımlarına bakılmaksızın yararlanmasını öngören bir anlayışa sahiptir (Aybay, 2015).

2.1.İnsan Haklarının Özellikleri

İnsan hakları, doğuştan olma, evrensellik, vazgeçilemez, devredilemez, özgürlükçülük özelliklerine sahiptir.

İnsan hakları temel haklardır. İnsan haklarının temel hak olmasının nedeni varlığının egemenini iradesine bağlı olmayışıdır (Kapani, 1993). İnsan haklarının evrenselliği üç anlam içermektedir. İlk olarak, bütün insanların zamandan ve mekandan bağımsız olarak bu haklara sahip olmalarıdır. İkinci olarak, insan hakların kişinin toplumsal kimliği, dili, dini, ırkı, kültürel kimliği ne olursa olsun bütün insanların sahip oldukları haklardır. Son olarak, bu haklar kültürel gerçeklerle tanınmaması söz konusu değildir (Erdoğan, 2011:105-106). İnsan hakları, insanların sadece insan olmalarında dolayı tanınan haklardır ve insanlar doğuştan bu haklara sahiptirler. Bundan dolayı, insanlar hiçbir sözleşme ile haklarını başkalarına devredemezler ayrıca haklarını kullanmaktan da vazgeçemezler (Kalabalık, 2009: 31). İnsan hakları içeriği itibariyle dinamik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle kavramın kapsamında zaman içerisinde değişikliler, yenilikler olmaktadır (Aybay, 2015). İnsan hakları esas itibariyle topluma ve onun temsilcisi olan devlete karşı ileri sürülen haklardır (Erdoğan, 2011).

2.2. İnsan Haklarının Sınıflandırılması

İnsan haklarının sınıflandırılmasında en yaygın kullanılan model Alman hukukçu Georg Jellinek tarafından yapılan sınıflandırmadır. Jellinek temel hak ve hürriyetleri, devlet ile birey arasındaki ilişkiyi dikkate alarak "negatif statü hakları", "aktif statü hakları" ve "pozitif statü hakları" olmak üzere üçe ayırmaktadır (Gözler, 2017:152)

Negatif Statü Hakları, devlet tarafından kişilerin aşılamayacak, dokunulamayacak özel alanının sınırlarını belirleyen haklar negatif statü hakları olarak tanımlanmaktadır (Kapani, 1993). Bu statüde yer alan haklar, siyasi iktidar karşısında korunmakta ve devlet müdahalesine karşı garanti altına alınmaktadır (Kalabalık, 2009). Kişi güvenliği, düşünce hürriyeti, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığını negatif statü haklarına örnek olarak verebiliriz.

Pozitif Statü Hakları, devlete yönelik olumlu bir davranış, bir yardım imkanı sağlayan haklara denilmektedir. Bu hakların pozitif olarak isimlendirilmesinin nedeni, bu hakların hayata geçirilmelerinin devletin hareketsiz kalmasına değil bunun aksine devletin olumlu bir harekette bulunmasına bağlıdır (Bulut, 2009). Çalışma hakkı, konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı, eğitim öğretim hakkını pozitif statü haklarına örnek olarak verebiliriz.

Aktif Statü Hakları, bireylerin devlet idaresine katılmalarına, siyasal gücü kullanabilmelerine imkan sağlayan haklardır. Bu haklar vatandaşlık esasına bağlanmış sadece yurttaşların faydalandıkları haklardır (Kapani, 1993). Seçme ve seçilme hakkı, dilekçe hakkı, kamu hizmetine girme hakkı, aktif statü hakları içerisinde yer almaktadır.

3.ULUSLARARASI BELGELERDE İNSAN HAKLARI

3.1. Birleşmiş Milletler Düzeyinde İnsan Haklarının Korunması

10 Aralık 1948 tarihinde toplanan BM Genel Kurulu tarafından 48 olumlu oya karşılık 8 çekimser oyla "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi" (İHEB) kabul edilmiştir. İHEB insan hak ve özgürlükleri ile ilgili başlıklardan bazıları aşağıdaki gibidir;

- Yaşama hakkı
- Kişi hürriyeti ve güvenliği
- İşkence, zalimane ve insanlık dışı, aşağılayıcı muameleye ve cezaya uğramama hakkı
- Kanun önünde eşitlik ve eşit hukuki korunma hakkı
- Mahkemelere başvuru hakkı
- Adil yargılanma hakkı
- Özel hayatın gizliliği hakkı
- Asgari yaşam koşullarına sahip olma hakkı
- Düşünce, din ve vicdan hürriyeti
- Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti
- Eğitim-öğretim hakkı

Otuz maddeden oluşan hak ve özgürlükler listesi insan haklarının temel çerçevesini çizmiştir ve herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Ülkelerin yaptıkları yasal düzenlemelerde, özellikle anayasalarda, temel hak ve özgürlükler başlıklarında burada yer alan haklar temel çerçeveyi oluşturmaktadır (BM, 1948).

Tablo1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları İle İlgili Sözleşmeler

1.	Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi. Paris, 9 Aralık 1948

2.	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme. New York, 7 Mart 1966
2.a.	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 8. maddesinde değişiklik. New York, 15 Ocak 1992
3.	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme. New York, 16 Aralık 1966
3.a.	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol. New York, 10 Aralık 2008
4.	Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi. New York, 16 Aralık 1966
5.	Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol. New York, 16 Aralık 1966
6.	Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlara Yasal Sınırlamaların Uygulanamayacağına İlişkin Sözleşme. New York, 26 Kasım 1968
7.	Apartheid Suçunun Bastırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme. New York, 30 Kasım 1973
8.	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi. New York, 18 Aralık 1979
8.a.	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 20. maddesinin 1. paragrafında değişiklik. New York, 22 Aralık 1995
8.b.	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol. New York, 6 Ekim 1999
9.	İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme. New York, 10 Aralık 1984
9.a.	İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin 17 (7) ve 18 (5) maddelerinde yapılan değişiklikler. New York, 8 Eylül 1992
9.b.	İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol. New York, 18 Aralık 2002

10.	Sporda Apartheid'e Karşı Uluslararası Sözleşme. New York, 10 Aralık 1985
11.	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. New York, 20 Kasım 1989
11.a.	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 43 (2) maddesinde değişiklik. New York, 12 Aralık 1995
11.b.	Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılımına İlişkin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü. New York, 25 Mayıs 2000
11.c.	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Çocuk Satışı, Çocuk ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokolü. New York, 25 Mayıs 2000
11.d.	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin iletişim prosedürüne ilişkin İhtiyari Protokolü. New York, 19 Aralık 2011
12.	Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin ölüm cezasının kaldırılmasını amaçlayan İkinci İhtiyari Protokolü. New York, 15 Aralık 1989
13.	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme. New York, 18 Aralık 1990
14.	Latin Amerika ve Karayipler'in Yerli Halklarının Kalkınması Fonu'nu kuran anlaşma. Madrid, 24 Temmuz 1992
15.	Engelli Hakları Sözleşmesi. New York, 13 Aralık 2006
15.a.	Engelli Haklarına Dair Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü. New York, 13 Aralık 2006
16.	Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme. New York, 20 Aralık 2006

Kaynak**.** https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&clang=_en Erişim Tarihi: 05.12.2023

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan, insan haklarının korunması ile ilgili sözleşmelerin tamamında, o anlaşmaya ne derecede uyulup uyulmadığını denetleyecek mekanizmalar bulunmamaktadır. Bazı sözleşmelerinin, kendine özgü mekanizmaları bulunmaktadır. Bunlardan en çok bilinenin rapor sistemidir. Komiteler, insan hakları ihlallerine karşı suçlanan devletler bireylere yönelik şikayetleri kabul etme yetkisine sahip yargı dışı kuruluşlardır. *Anlaşma izleme birimleri;*

- İnsan Hakları Komitesi
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
- İşkenceye Karşı Komite
- Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Komitesi
- Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi
- Çocuk Hakları Komitesi
- Tüm Göçmen İşçilerin Haklarının ve Ailelerinin Korunması Komitesi
- Engelli Hakları Komitesi

Sözleşmeye dayalı usuller;

- Rapor Usulü
- Devletlerarası Şikâyet Usulü
- Bireysel Başvuru Usulü
- Soruşturma Usulü

Sözleşme Dışı Koruma

Birleşmiş Milletlerin önemli hedeflerinden biri insan haklarının evrenselliğin güvence altına alınması, eşitliğin, saygınlığın sağlanmasıdır. Sözleşme dışında korumada organlar;

- Uluslararası Adalet Divanı
- Güvenlik Konseyi
- BM Genel Kurulu
- Ekonomik ve Sosyal Konsey
- İnsan Hakları Konseyi
- İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
- Mülteciler Yüksek Komiserliği

Güvenlik Konseyi'nin başlıca görevi uluslararası barış ve güvenliğin gerçekleştirilmesidir. İnsan haklarının devletler arasında çekişmeye neden olduğu zamanlarda, Güvenlik Konseyi barışı sağlamak için harekete geçmektedir. Bu görevi Güvenlik Konseyinin insan haklarının korunması ile ilgili bağlantısını ortaya koymaktadır.

3.2.Bölgesel Düzeyde İnsan Haklarının Korunması

İnsan haklarının korunması ile ilgili olarak, uluslararası sistemler her zaman etkili olmamaktadır. Bazen insan hakları ihlalleri devam ederken bunların bir kısmı uluslararası düzeyde ileri sürülememektedir. Bölgesel sistemlerin uygulanması, bazen uluslararası sistemden daha kolay olabilmektedir. İnsan haklarının korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan temel bölgesel sistemler, Avrupa Konseyi, Amerikan Devletler Teşkilatı ve Afrika Birliği olarak sayabiliriz. Çalışma kapsamında Avrupa Konseyi örneği incelenmektedir.

3.2.1.Avrupa'da İnsan Haklarının Korunması

PROCEEINGS BOOK

Yargısal Nitelikte Koruma Usulleri

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- Avrupa Toplulukları Adalet Divanı

Yargısal Nitelikte Olmayan Koruma Usulleri;

- Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi Denetim Sistemi
- Avrupa Sosyal Şartının Denetim Sistemi
- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

4.SONUÇ

Günümüzde üzerinde tartışılan, sadece ulusal anlamda değil uluslararası alanda önemini kaybetmeyen siyasal kavramlardan biri de insan haklarıdır. İnsan haklarının bu kadar önemli olmasının elbette birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar içerisinde belki de en önemlisi, bu hakların insanların tarihsel süreç içerisinde verdikleri mücadeleler sonucu elde etmiş olmalarıdır. İnsan haklarını diğer haklardan ayıran en önemli özelliği, insan olmaktan dolayı ve doğuştan kazanılmasıdır. İnsan hakkını elde etmek için insanların başka bir özelliğe, şarta sahip olması gerekmemektedir. İnsan haklarının önemli bir tarafı da evrensel olmasıdır. Bu haklar dünyanın neresinde olursa olsun bütün insanların koşulsuz, şartsız sahip oldukları haklardır. İnsan haklarının sağlanmasında, korunmasında, geliştirilmesinde en önemli görev şüphesiz devletlere düşmektedir. Öncelikle insan haklarının, hukuksal güvenceye alınması sağlanarak, insan hakları alanında eksikliklerin, sorunların giderilmesine yönelik mekanizmaların kurulması devletlerin önemli görevleri arasında yer almaktadır. Ancak insan haklarının korunması konusunda devletlerin yetersiz kalması, bu alanda uluslararası düzenlemeleri, mekanizmaları zorunlu kılmaktadır. Çalışma kapsamında bu konu üzerinde durulmaktadır. İnsan haklarının korunmasına, geliştirilmesine yönelik uluslararası düzenlemeler, mekanizmalar olduğu gibi bölgesel çaplı düzenlemeler de bulunmaktadır. Uluslararası alanda insan haklarının korunmasında, geliştirilmesinde önemli rol üstlenen Birleşmiş Milletlerin insan haklarının korunmasına yönelik onun üzerinde sözleşmesi ve bu sözleşmelerinin uygulanmasını takip edecek mekanizmaları bulunmaktadır. Benzer şekilde bölgesel olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde önemli görev üstlenen Avrupa Konseyi kapsamında birçok sözleşme, mekanizma bulunmaktadır. Özellikle son 50-60 yıldan bu yana insan haklarına yönelik söylemler, sözleşmeler, mekanizmalar artarak devam etmektedir. Ancak insan haklarının savunduğu ideallere, amaçlara, hedeflere günümüzde ulaşmış olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Dünyanın birçok yerinde insan hakları açıkça ihlal edilirken gereken uluslararası kuruluşların gerek bölgesel kuruluşların etkisiz kalması bu kurumların sorgulanması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Aybay, R. (2015). İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul

PROCEEINGS BOOK

Birleşmiş Milletler, (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf ErişimTarihi: 06.12.2023

Bulut, N. (2009), Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

Doğan, İ.(2015). İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları: Ankara

Donnelly, J. (1995) Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, Yetkin Yayınları, Ankara.

Erdoğan, M. (2001) Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Erdoğan, M. (2011). İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Ankara: Orion.

Gavison, R. (2003). On The Relationships Between Civil And Political Rights, And Social And Economic Rights, The Globalization of Human Rights. 23-55. The Hong Kong: United Nations University Press. https://archive.unu.edu/unupress/sample-chapters/ghr-chapter1.pdf Erişim Tarihi: 06.12.2023

Gözler, K. (2017), İnsan Hakları Hukuku, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa

Kalabalık, H. (2009), İnsan Hakları Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Kapani, M. (1993). Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları: Ankara.

Tanör, B. (1994), Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, İstanbul.

Uygun, O. (2015). Devlet Teorisi, İstanbul: XII Levha Yayınları.

Basketbol Eğitimi Alan Sedanter Erkek Çocukların Sıçrama Performanslarının İncelenmesi

Dr. Öğr. Üyesi Nurkan YILMAZ

İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
nurkan.yilmaz@inonu.edu.tr – 0000-0002-8845-7093

Özet

Uluslararası Basketbol Federasyonu'na göre dünyada yaklaşık 450 milyon basketbol oyuncusu ve taraftarı bulunmaktadır. Basketbol oyunu sıçrama, hızlanma, hızlı yön değiştirme gibi yüksek şiddette hareketler gerektiren, aerobik temelli, anaerobik bir spor aktivitesidir. Amaç: Bu çalışma, basketbol eğitimi alan sedanter erkek çocukların sıçrama performanslarının incelenmesini amaçlamaktadır. Yöntem: Araştırmaya, bir basketbol kulübünde eğitim alan 17 gönüllü erkek çocuk katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcıların biyometri ortalamaları, yaş 12,59±1,97 yıl, boy 157,70±11,27 cm ve vücut ağırlık 53,62±17,79 kg' dır. Antrenmanlar toplamda 4 hafta, haftada 2 gün, günde 60 dakika olmak üzere planlanmıştı. Bulgular: Ölçüm değerlerinin analizi "Paired Simple T Test" yöntemi ile yapıldı. Araştırmada anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak belirlendi. Ön test ve son test analiz sonuçlarına göre, dikey sıçrama (p=,065) performansında matematiksel olarak gelişme gözlemlenirken istatistiksel olarak herhangi bir anlamlılık tespit edilemedi ($p>0.05$). Ancak, durarak uzun atlama sıçrama (p=,004) performansında ise anlamlı farklılık tespit edildi ($p<0.05$). Sonuç: Basketbolda sıçrama, savunma (blok, ribaund, çalma) ve hücum (turnike, ribaund, şut) hareketleri için önemli bir performans göstergesidir. Eğitim alan genç oyuncuların belirli periyotlarla fiziksel kapasitelerinin değerlendirilmesi, kaliteli bir seçim yapılması veya antrenman verimliliğinin izlenmesi önem arz etmektedir. Bu önem doğrultusunda araştırmamızın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sedanter, Performans, Sıçrama

Examination of Jumping Performances of Sedentary Boys Receiving Basketball Training

Abstract

According to the International Basketball Federation, there are approximately 450 million basketball players and fans in the World. The game of basketball is an aerobic-based, anaerobic sports activity that requires high-intensity movements such as jumping, acceleration, and rapid direction changes. Aim: This study aims to examine the jumping performances of sedentary boys receiving basketball training. Method: 17 volunteer male participants who were training in a basketball club were included in the study. The average biometrics of the participants are age 12.59±1.97 years, height 157.70±11.27 cm and body weight 53.62±17.79 kg. The trainings were planned for 4 weeks in total, 2 days a week, 60 minutes a day. Findings: Analysis of measurement values was done with the "Paired Simple T Test" method. The significance level in the study was determined as $p<0.05$. According to the pre-test and post-test analysis results, while a mathematical improvement was observed in vertical jump performance (p=.065), no statistical significance could be detected ($p>0.05$). However, a significant difference was detected in standing long jump (p=.004) performance ($p<0.05$). Conclusion: In basketball, jumping is an important performance indicator for defensive (block, rebound, steal) and

offensive (layup, rebound, shot) movements. It is important to periodically evaluate the physical capacities of young players receiving training, make a quality selection or monitor training efficiency. In line with this importance, it is thought that our research will contribute to the literature.

Key Words: Sedentary, Performing, Jumping

1. GİRİŞ

Uluslararası Basketbol Federasyonu'na göre dünyada yaklaşık 450 milyon basketbol oyuncusu ve taraftarı bulunmaktadır (Nascimento at al., 2023). Basketbol oyunu sıçrama, hızlanma, hızlı yön değiştirme gibi yüksek şiddette hareketler gerektiren, aerobik temelli, anaerobik bir spor aktivitesidir (Čaušević at al., 2021). Yüksek yoğunluklarla oynanan basketbolda, oyun içerisinde çok sık kullanılan sıçrama, ani dönüşler, ani hızlanma ve durma gibi aksiyonların gerçekleştirilebilmesi için sıçrama, denge, kuvvet ve dayanıklılık gibi biyomotor yetiler, rekabet etmek için önem arz etmektedir (Sarıkaya ve diğ., 2023; Philipp at al., 2023). Özellikle genç basketbolcuların seçiminde ve oyun performanslarındaki ilerlemede motor beceriler önemli yer tutmaktadır (Cengizel ve diğ., 2020). Bu tür motor becerilerin yanı sıra, yürüme, kendi etrafında dönme, iki taraflı sıçrama, tek taraflı iniş ve hareketin yönüne göre vücut oryantasyonunun değişmesiyle koşma gibi komplike hareketler de bulunmaktadır. Araştırmalar, normal bir basketbol maçı sırasında oyuncuların ortalama 4500-5000 m yol kat ettiğini ve bunun %56,8'inin yürüyerek, %34,1'inin koşarak ve zıplayarak ve %9,1'inin hareketsiz olarak harcandığını ortaya koymuştur (Mihajlovic at al., 2023). Buradan hareketle basketbolda patlayıcı gücün belirleyicisi olan sıçrama yeteneği, özellikle ribaundlarda (hücum veya savunma) topun alınmasında önemlidir. Dolayısıyla, antrenmanlarda oyuncuların fiziksel kapasitelerinin değerlendirilmesi, kaliteli bir seçim yapılması veya antrenmanın verimliliğinin izlenmesi gerekmektedir (Čaušević at al., 2021). Bu amaç doğrultusunda çalışmamız, basketbol eğitimi alan sedanter erkek çocukların sıçrama performanslarının incelenmesini amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırmaya, bir basketbol kulübünde eğitim alan 17 gönüllü sedanter erkek çocuk katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcıların biyometri ortalamaları, yaş 12,59±1,97 yıl, boy 157,70±11,27 cm ve vücut ağırlık 53,62±17,79 kg' dır. Antrenmanlar toplamda 4 hafta, haftada 2 gün, günde 60 dakika olmak üzere kapalı spor salonunda yapıldı. Katılımcıların ölçümleri eğitimler öncesi ve sonrası alındı. Ölçümler, güvenilirlik ve geçerlilik açısından protokollere uygun bir şekilde yapıldı.

3. BULGULAR

Ölçüm değerlerinin analizi "Paired Simple T Test" yöntemi ile yapıldı. Araştırmada anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak belirlendi. Ön test ve son test analiz sonuçlarına göre, dikey sıçrama ($p=,065$) performansında matematiksel olarak gelişme gözlemlenirken istatistiksel olarak herhangi bir anlamlılık tespit edilemedi ($p>0.05$). Ancak, durarak uzun atlama sıçrama ($p=,004$) performansında ise anlamlı farklılık tespit edildi ($p<0.05$).

PROCEEINGS BOOK

4. TARTIŞMA

Basketbol eğitimi alan sedanter erkek çocukların sıçrama performanslarının incelenmesini amaçlamayan çalışmamızda, 4 haftalık eğitimler sonunda basketbola yeni başlayan sedanter erkek çocuklarda yapılan antrenmanların sıçrama performanslarının gelişimine katkı sağladığı görülmüştür. Konu ile ilgili yazım alanı taraması yapıldığında, Rüşen (2019), 11-14 yaş aralığında elit basketbol oyuncuları ve fiziksel rekreatif etkinlik amacı ile basketbol oynayan kız ve erkeklerin fiziksel uygunluk parametrelerinin belirlenip, değerlendirilmesini ortaya koymuşlardır. Buna göre, özellikle kız elit ve rekreatif basketbol oyuncularının denge, dikey sıçrama, 20 metre sürat, proagility çabukluk ve mekik koşusu, geriye sağlık topu atma performanslarında istatistiksel anlamlılık tespit edilmiştir. Iseni ve Abdullai (2022), yaptıkları araştırmada, 220 erkek katılımcıdan oluşan bir örneklem ile patlayıcı kuvveti geliştirmeye yönelik pliometrik programın öğrencilerin sıçrama performansı üzerindeki etkinliğini açıklamayı amaçlamışlardır. Buna göre, antrenman modelinin atlama performansında patlayıcı kuvvet gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. Gül ve diğ., (2019), 13 yaş basketbol oynayan çocuklarda Pliometrik antrenmanın dikey-yatay sıçrama ve bazı motor beceriler üzerine etkisini araştırdıkları çalışma için 8 hafta süreyle haftada 2 gün basketbol teknik-taktik antrenmanlarında 15 dakikalık pliometrik program uygulamışlardır. Buna göre, dikey-yatay sıçrama performanslarında herhangi bir etki tespit edememişlerdir. Son yıllarda, araştırmacıların, özellikle takım sporlarında sporcuların performansının arttırılmasına yönelik çalışmaları yoğunlaşmıştır. Bu duruma bağlı olarak, basketbol temel performans bileşenleri olan tekrarlı hızlanma, yavaşlama, yön değiştirme ve sıçrama hareketlerine antrenmanlarda daha çok ve daha uzun süreli yer verilmesi önemlidir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Basketbolda sıçrama, savunma (blok, ribaund, çalma) ve hücum (turnike, ribaund, şut) hareketleri için önemli bir performans göstergesidir (Makaracı ve Soslu, 2022). Eğitim alan genç oyuncuların belirli periyotlarla fiziksel kapasitelerinin değerlendirilmesi, kaliteli bir seçim yapılması veya antrenman verimliliğinin izlenmesi önem arz etmektedir. Bu önem doğrultusunda araştırmamızın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Čaušević, D., Abazović, E., Mašić, S., Hodžić, A., Ormanović, Š., Doder, I., ... & Lakota, R. (2021). Agility, sprint and vertical jump performance relationship in young basketball players. Acta Kinesiologica, 1, 133-137.

Cengizel, Ç. Ö., Elvan, Ö. Z., & Cengizel, E. L. İ. F. (2020). A comparison of physical structure and motoric characteristics in basketball by age categories. The Journal of Eurasia Sport Sciences and Medicine, 2(1), 10-16.

Gül, M., Gül, K. G., & Ataç, Ö. (2019). The effect of plyometric trainings on vertical-horizontal jump and some motor skills in U13 basketball players. Journal of Education and Training Studies, 7(7), 71-78.

Iseni, A., & Abdullai, M. (2022). The effect of the plyometric program on jumping performance.

Makaracı, Y., & Soslu, R. (2022). Relationship Between Jumping Performance in Various Tasks, Sprint and Agility in Basketball Players. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 27(4), 357-374.

Mihajlovic, M., Cabarkapa, D., Cabarkapa, D. V., Philipp, N. M., & Fry, A. C. (2023). Recovery Methods in Basketball: A Systematic Review. Sports, 11(11), 230.

Nascimento, Y. G. A. D., Faria, C. S. D., Lima, L. E. D. M., Rica, R. L., Bocalini, D. S., Figueira Junior, A., ... & Silva, R. P. D. (2023). Relationship of speed and unilateral vertical jump performance of basketball athletes. Revista Brasileira de Cineantropometria & Desempenho Humano, 25, e89732.

Philipp, N. M., Cabarkapa, D., Nijem, R. M., Blackburn, S. D., & Fry, A. C. (2023). Vertical Jump Neuromuscular Performance Characteristics Determining On-Court Contribution in Male and Female NCAA Division 1 Basketball Players. Sports, 11(12), 239.

Rüşen, E. (2019). 11-14 yaş elit ve rekreatif basketbol oynayan kız ve erkek basketbolcuların fiziksel uygunluklarının belirlenmesi (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey).

Sarıkaya, M., Kılınçarslan, G., Kayantaş, İ., Pelin, A. V. C. I., & Bayrakdar, A. (2023). Basketbolcularda Statik Isınma Egzersizlerinin Dikey Sıçrama ve Denge Performansina Akut Etkisinin İncelenmesi. The Online Journal of Recreation and Sports, 12(3), 378-385.

Ergenlik Öncesi Antrenmanların Denge Becerisi Üzerine Etkisinin İncelenmesi

Dr. Öğr. Üyesi Nurkan YILMAZ

İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
nurkan.yilmaz@inonu.edu.tr – 0000-0002-8845-7093

Özet

Çeşitli teknik, taktik, psikolojik ve fizyolojik özelliklerin bir kombinasyonunu gerektiren basketbolda, temel bir nöromüsküler yetenek olarak dengenin, performans bakımından büyük önem taşıdığı bir yetenek olduğu belirtilmektedir. Amaç: Araştırma, bir basketbol spor kulübünde daha önce eğitim almamış erkek çocukların ergenlik öncesi antrenmanların denge becerisi üzerine etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Yöntem: Örneklem grubunu, daha önce basketbol eğitimi almamış 11 gönüllü erkek çocuk katılımcı oluşturmaktadır. Grubun, tanımlayıcı özelliklerinin ortalamaları ise, yaş 11,45±1,36 yıl, boy 153,72±11,14 cm ve vücut ağırlık 49,71±14,27 kg' dır. Eğitimler, haftada 2 gün, günde 60 dakika olmak toplamda 4 hafta olarak sürdürüldü. Bulgular: Verilerin analizi "Paired Simple T Test" yöntemi ile yapıldı. Araştırmada anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak belirlendi. Ön test ve son test analiz sonuçlarına göre, flamingo denge ($p=,416$) performansında istatistiksel olarak herhangi bir anlamlılık tespit edilemedi ($p>0.05$). Sonuç: Önemli bir motor koordinasyon yeteneği olan denge, çeşitli motor becerilerin performansının temelini oluşturmaktadır. Çalışmamızda, çocukların 4 haftalık eğitim sonrası denge performansında herhangi bir gelişme göstermediği ortaya konmuştur. Ancak farklı araştırmalar, spora katılımın çocuklarda denge gelişimini destekleyebileceğini göstermektedir. Buradan hareketle, tüm hareketlerin performansının ayrılmaz bir parçası olduğu düşünülen denge becerisinin gelişimi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antrenman, Beceri, Denge

Examining the Effect of Pre-Adolescent Training on Balance Skills

Abstract

It is stated that balance, as a basic neuromuscular ability, is of great importance in terms of performance in basketball, which requires a combination of various technical, tactical, psychological and physiological features. Aim: The aim of the research is to examine the effect of pre-adolescent training on the balance skills of boys who have not received training in a basketball sports club before. Method: The sample group consists of 11 volunteer male child participants who have not received basketball training before. The average descriptive characteristics of the group are age 11.45±1.36 years, height 153.72±11.14 cm and body weight 49.71±14.27 kg. The training was carried out 2 days a week, 60 minutes a day, for a total of 4 weeks. Findings: Data analysis was done using the "Paired Simple T Test" method. The significance level in the study was determined as $p<0.05$. According to the pre-test and post-test analysis results, no statistical significance could be detected in the flamingo balance ($p=.416$) performance ($p>0.05$). Conclusion: Balance, an important motor coordination ability, forms the basis of the performance of various motor skills. Our study revealed that children did not show any improvement in balance performance after 4 weeks of training. However, different studies show that participation in sports can support balance development in children. Based on this, it is important to develop balance skills, which are thought to be an integral part of the performance of all movements.

Key Words: Training, Skill, Balance

1. GİRİŞ

Çocukluk döneminde çocuklar bir dizi temel motor yetenek edinirler. Motor yetiler, çocukların fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimi için önemli kabul edilmektedir. Hatta birçok iyi motor beceriler ile daha yüksek düzeyde fiziksel aktivite arasında pozitif bir ilişki olduğu bilinmektedir (Szabo at al., 2020). Genç basketbolcuların gelişen profilleri takip edilirken sporcunun vücut yapısı, atletik kondisyon düzeyi ve sık yapılan sportif antrenmanların meydana getirdiği morfolojik gelişimleri açısından genel ve özel değişikliklere önem verilmelidir. Bu noktada basketbolcuların gelişim özelliklerine göre planlanan antrenmanların onların fiziksel, atletik ve beceri özelliklerini olumlu yönde geliştireceği bilinmektedir (Canlı ve diğ., 2021). Fizyolojik olarak aralıklı olan basketbolda, oyun sırasında sporcuların 4500 metreyi kat etmeleri, koşmaları, top sürmeleri, sıçramaları ve pozisyon doldurma yapmaları olmazsa olmazdır (Vigo & Viviani, 2020). Buradan hareketle, çeşitli teknik, taktik, psikolojik ve fizyolojik özelliklerin bir kombinasyonunu gerektiren basketbolda, temel bir nöromüsküler yetenek olarak dengenin, performans bakımından büyük önem taşıdığı bir yetenek olduğu belirtilmektedir (Zacharakis ve diğ.,2020). Çocuklarda hem statik hem de dinamik dengenin gelişimi, çok çeşitli lokomotor becerilerinin performansını kolaylaştırır (Skaltsa at al., 2021). Bu doğrultuda araştırmamız, bir basketbol spor kulübünde daha önce eğitim almamış erkek çocukların ergenlik öncesi antrenmanların denge becerisi üzerine etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

Örneklem grubunu, daha önce basketbol eğitimi almamış 11 gönüllü erkek çocuk katılımcı oluşturmaktadır. Grubun, tanımlayıcı özelliklerinin ortalamaları, yaş 11,45±1,36 yıl, boy 153,72±11,14 cm ve vücut ağırlık 49,71±14,27 kg' dır. Eğitimler, haftada 2 gün, günde 60 dakika olmak toplamda 4 hafta olarak sürdürüldü. Bu eğitimler kapalı spor salonunda yapıldı. Ölçümler, antrenmanlar başlamadan önce ve antrenmanlar sonrası alındı. Ölçümlerin sağlıklı olabilmesi için veriler test ölçüm kriterlerine uygun bir şekilde alındı.

3. BULGULAR

Elde edilen verilerin analizi "Paired Simple T Test" yöntemi ile yapıldı. Araştırmada anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak belirlendi. Ön test ve son test analiz sonuçlarına göre, flamingo denge ($p=,416$) performansında istatistiksel olarak herhangi bir anlamlılık tespit edilemedi ($p>0.05$).

4. TARTIŞMA

Amatör veya elit olarak basketbol eğitimi alan çocuklarda basketbolun önemli temel bileşenleri olan birçok motorik becerilerin geliştirilmesi bilimsel araştırmaların ortak paydasıdır. Özellikle, daha önce basketbol eğitimi almamış veya ilk defa basketbol eğitimi almaya başlayan çocuklarda bu becerilerin gelişme göstermesi beklenmektedir. Buradan hareketle çalışmamızda ilk defa basketbol eğitimi alan çocuklarda, motor becerilerin sergilenmesinde önemli bir yeri

olan denge performansının gelişimini inceledik. Çalışma sonucuna göre, çocukların denge performanslarında anlamlı bir gelişme görülmedi. Konu ile ilgili literatür okuması yapıldığında, Canlı (2019), ergenlik öncesi erkek basketbolcularda 8 haftalık nöromüsküler antrenman programının motorik ve seçilmiş basketbol becerilerine etkisini incelemiştir. Çalışmaya göre, nöromüsküler antrenman programı, ergenlik öncesi erkek basketbolcularda hem denge hem de diğer tüm motorik becerilerde pozitif etki ettiğini belirtmiştir. Ciğerci ve Genç (2020), 15-16 yaş arası erkek basketbolculara uygulanan 8 haftalık pliometrik antrenmanın bazı antropometrik ve performansa dayalı parametreler üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmışlardır. Basketbol antrenmanına ek olarak 8 hafta boyunca haftada 3 gün pliometrik antrenman programı uygulamışlardır. Sonuçlara göre, genç basketbolcuların fiziksel ve biyomotorik özellikleri açısından pliometrik antrenmanların oldukça etkili olduğu belirtilmiştir. Zacharakis at al. (2020), genç basketbolcularda denge ve propriyoseptif antrenman programının dinamik ve statik denge ile teknik beceriler üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, cinsiyetten bağımsız olarak 13-14 yaş arası basketbolcuların pas isabet skorlarını iyileştirdiği ayrıca erkeklerde statik denge ve hızlı şut atmayı, kızlarda ise dinamik dengeyi geliştirdiğini ortaya koymuşlardır. Tüm çalışmaların ortaya koyduğu bilimsel araştırmalar ışığında, çocukluk döneminde, uygun eğitim uyarılarının sağlanmasıyla birlikte sinir sisteminin kademeli olarak olgunlaşmasının motor koordinasyonu etkileyeceği ve sonuç olarak başarılı motor öğrenmeye yol açacağı tahmin edilmektedir. Motor koordinasyonunun yapısında belirgin bir yetenek olarak denge parametresi önemli bir yer tutmaktadır. Birçok hareketin performansında ciddi bir yeri olduğu düşünüldüğünde denge gelişiminin önemi daha da artmaktadır (Skaltsa at al., 2021). Buradan hareketle basketbol antrenmanlarının farklı antrenman modeliteleri ile desteklenerek denge gelişimine katkı sağlayacağı açıkça ortaya konmuştur.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Önemli bir motor koordinasyon yeteneği olan denge, çeşitli motor becerilerin performansının temelini oluşturmaktadır. Çalışmamızda, çocukların 4 haftalık eğitim sonrası denge performansında herhangi bir gelişme göstermediği ortaya konmuştur. Ancak farklı araştırmalar, spora katılımın çocuklarda denge gelişimini destekleyebileceğini göstermektedir. Buradan hareketle, tüm hareketlerin performansının ayrılmaz bir parçası olduğu düşünülen denge becerisinin gelişimi önem arz etmektedir (Skaltsa at al., 2021). Buna yönelik antrenman programlarının düzenlenmesi çocukların denge performansında olumlu gelişmeler sağlayacağı bilinmelidir.

KAYNAKÇA

Canli, U. (2019). Effects of Neuromuscular Training on Motoric and Selected Basketball Skills in Pre-Pubescent Basketball Players. Universal Journal of Educational Research, 7(1), 16-23.

Canli, U., Taskin, C., & Yuksel, U. (2021). Explorıng Of Changes Of Anthropometrıc Structures And Athletıc Performances Of 8-13 Year-Old Male Basketball Players. European Journal of Public Health Studies, 4(2).

PROCEEINGS BOOK

Cigerci, A. E., & Genc, H. (2020). Plyometric training improves some physical and biomotoric parameters of young male basketball players. Int. J. Appl. Exerc. Physiol, 9, 260-268.

Skaltsa, E., Kaioglou, V., & Venetsanou, F. (2021). Development of balance in children participating in different recreational physical activities. Science of Gymnastics Journal, 13(1), 85-95.

Szabo, D. A., Neagu, N., & Sopa, I. S. Research regarding the development and evaluation of agility (balance, coordination and speed) in children aged 9-10 years. Health Sports Rehabil Med. 2020b; 21 (1): 33-40.

Vigo, A., & Viviani, F. (2020). The adolescent basketball player: the importance of some anthropometric characteristics for speed, resistance, power and agility. Antrocom: Online Journal of Anthropology, 16(2).

Zacharakis, E. D., Bourdas, D. I., Kotsifa, M. I., Bekris, E. M., Velentza, E. T., & Kostopoulos, N. I. (2020). Effect of balance and proprioceptive training on balancing and technical skills in 13-14-year-old youth basketball players. Journal of Physical Education and Sport, 20(5), 2487-2500.

Dopingle Mücadeleye Yönelik Eğitim Faaliyetlerinin İncelenmesi

Dr. Faik Orhun TAPŞIN[1]
Serbest Araştırmacı, tpsnorhun@gmail.com, 0000-0002-7099-6929
Dr. Öğr. Üyesi Nur KOÇ DOĞAN[2]
Karabük Üniversitesi, elvankoc84@hotmail.com, 0000-0002-1944-8265

ÖZET

Doping, insanlık tarihinin en eski zamanlarına kadar gitmektedir. Günümüzde doping kullanımı, uluslararası alanda kritik bir konudur. Bu sadece sporcuların sağlığı konusunda değil, aynı zamanda insanlığın ahlaki ve etik değerlerinde, spor müsabakalarında dürüst takım ruhunu etkilemektedir. Bu çalışma sporda yasaklı maddeye yönelik eğitim faaliyetlerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın içeriği doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden olan dökuman analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz için gerekli olan dökümanlar Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonunun resmi web sitesinden alınmış olup çalışmanın kapsamı 2021 yılında yayınlanan faaliyet raporu olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında bu raporda bulunan eğitim faaliyetlerine yönelik analizler yapılmıştır. Kurumun eğitim faaliyetleri incelendiğinde; spor federasyonları, üniversitelere ve çeşitli kurum ve kuruluşlarda belli zaman periyotlarında eğitim verdikleri görülmüştür. Kurumun 2021 yılının bir önceki yıla kıyasla sosyal medya hesaplarında gözle görülür bir artış olduğu da tespit edilmiştir. Ayrıca tıp doktorlarına yönelik, sporcu sağlığı ve yasaklı maddeler hakkında çevrim içi eğitim yapıldığı belirtilmiştir. Sonuç olarak alanyazın incelendiğinde doping ile ilgili çalışmaların olduğu ancak bireylerde yeterli düzeyde farkındalığın sağlanabilmesi için nitelikli akademik çalışmaların sayısının artması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doping, Eğitim, Spor

Investigation of Training Activities for Anti-Doping

ABSTRACT

The use of doping dates back to the earliest times of human history. Today, doping is a critical international issue. This affects not only the health of athletes, but also the moral and ethical values of humanity and the honest team spirit in sports competitions. This study was conducted to examine the training activities for banned substances in sports. When the training activities of the institution are examined; it has been observed that they provide training to sports federations, universities and various institutions and organisations at certain time periods. It was determined that there was a noticeable increase in the social media accounts of the institution in 2021 compared to the previous year. It was also stated that online training was provided for medical doctors on athlete health and banned substances. As a result, when the literature is examined, it is seen that there are studies on doping, but academic studies should be increased in order to increase awareness in individuals.

Keywords: Doping, Education, Sport

1. GİRİŞ

Beden ve zihin üzerinde performansı arttırmaya yönelik, tedavi ötesi müdahaleler "insanı geliştirme" olarak adlandırılmaktadır. İnsan geliştirme yöntemi olarak birçok çalışmaya konu olan ve en sık başvurulan yöntem olarak karşımıza doping çıkmaktadır. Modern tıp ve eczabilimin gelişmi ile sporcular arasında hızla yayılmış, kimi zaman bireysel tercihler kimi zaman devlet talimatıyla varlığını sürdürmüştür. Kaydedilmiş ciddi sağlık sorunları ve gerçekleşen ölümler olmasına rağmen bu etkilerin sporcular arasında nadiren caydırıcı olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde doping ile ilgili yapılan düzenlemeleri incelemek insan paradigmasına bakış açısını değiştirerek, ahlaki ve hukuki boyutları açısından yol gösterici olabilecektir (Ertin ve Bardakçı, 2020). Spor, bedensel ve zihinsel gelişimde ve uluslararası anlayış ve işbirliğinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynadığından, doping ürün ve yöntemlerinin yaygın kullanımı, yalnızca sporcuların sağlığı üzerinde değil, aynı zamanda sporun imajı üzerinde de sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle sporda doping yapmak hem etik hem de tıbbi nedenlerden dolayı yasaktır (Vlad ve ark, 2018).

Sporda dopinge ilişkin tarihsel raporlar, antik Yunan Olimpiyat Oyunlarına kadar uzanmaktadır. Anti-doping topluluğu sporda doping yapmayı hile ve spor ruhunun ihlali olarak görmektedir. Geçen yüzyılda sporda dopingin boyutu ve dopingin sağlık riskleri konusunda artan bir farkındalık oluşturmuştur. Bu farkındalık yani anti-doping hareketi, sporcuları ve diğerlerini dopingin sağlık riskleri konusunda eğitmeye ve eşit şartlar sağlamayı teşvik etmeye çalışmaktadır (Willick ve ark, 2016). Doping kullanımı insanlık kadar eski olduğu bilinmekle birlikte ilk yazılı kanıtlar M.Ö.yy 8' da rastlanmaktadır. Kelime kökeni incelendiğinde Güney Afrika yerlilerinin uzun süren danslı ayinleri ve avlanmaları sırasında dayanıklılığı arttırdığı inanılan alkollü bir içecek olan "Dope" kelimesinden türetildiği görülmüştür. İngilizce'ye doping olarak geçmiş, performans arttırma ve buna yönelik her türlü yöntemleri içine almıştır. ilkel toplumlardan itibaren yarışma, rekabet etme , üstünlük sağlama davranışları yaygın görülürken günümüzde de ekonomik çıkar sağlama, sosyal statü kazanımları da karşımıza çıkmaktadır. Rakiplere üstünlük sağlanması , kazanmanın psikolojisini etkilemekte ve sık daha yoğun ve daha uzun süreli antrenman yapılmasını beraberinde getirmiştir (Ünal ve Ünal, 2003). Tarihsel süreç içerisinde önceleri doping, sporda fiziksel performansı artırmak için diyet değişikliklerinde en yaygın kullanılan prosedürler arasında olmuştur. Diyet önlemlerinin yanı sıra, bitkisel ve hayvansal dünyadan elde edilen, fiziksel uygunluğu ve sportif performansı artıran "sihirli" iksirlerin varsayımı hem antik Yunan'da hem de Roma'da belgelenmiştir (Conti, 2010).

Doping terimi genellikle performans artırıcı ilaçların kullanımına veya tıbbi tedavilerin kötüye kullanılmasına dayalı uygulamaları belirtmek için kullanılır. Çoğunlukla doktorlar ve yetkililer tarafından analiz edilen doping, yine de, basit bir şekilde yalıtılmış bir uygulama olarak tasvir edilmekten kaçınmak için felsefi bir değerlendirmeyi de gerektirir (Negro ve ark, 2018).

Günümüzde doping, uluslararası alanda kritik bir konudur. Bu sadece sağlık konusuna değil, insanlığın ahlaki ve etik değerlerine aynı zamanda spor müsabakalarında dürüst takım ruhunu

da nüfuz ederek doğrudan müsabakalara yönelik etkileride görülmektedir (Tayade ve diğ, 2013). Özellikle önemli yarışmalar öncesi performanslarını arttırmak ve kazanmak amacıyla dopinglere başvurabilmektedir (Akarsu, 2021). Spor dünyası yalnızca insanın fiziksel gücünün bir vitrini değil, aynı zamanda ekonomik güçler de dahil olmak üzere toplumsal dinamikleri yansıtan bir aynadır. Son yıllarda spor ve sosyo-ekonominin kesişimi, doping eğilimleri merceğinden giderek daha belirgin hale gelmiştir (Elbe ve Werner,2018).

Performans artırıcı ilaçların kullanımı sporda önemli bir sorundur. Bu sorunlar temiz sporcuların, özveri ve sıkı çalışmayla becerilerini mükemmelleştirerek, zorlukla kazandıkları ödülleri elinden illegal yollarla alınmakta ve gerçek bir rekabetin yerine çarpık bir oyun alanı koyarak taraftarları dolandırmak olarak ortaya çıkmaktadır (Bowers ve Paternoster, 2018).

Ülkenin mevzuatına bağlı olarak doping maddeleri eczanelerden/takviye mağazalarından veya en yaygın olarak karaborsadan satın alınabilir. Bir maddenin veya performans iyileştirme yönteminin doping olarak sınıflandırılabilmesi için şu üç kriterden en az ikisini karşılaması gerekir: Performansı artırma, sporcunun sağlığına tehlike oluşturma ve spor ruhunu ihlal etme olarak gösterilir. Kan nakli gibi performansı artırmaya yönelik diğer yöntemler de doping kategorisine dahildir (Vlad ve ark, 2018). Başlangıçta doping sadece kan tahlili ile sınırlandırılmışken bugün var olan doping alan testleri genişletilmiştir. Şuan kullanılan mevcut testler bazı durumlarda doping için yetersiz kalabildiği bilinmektedir (Tayade ve ark, 2013).

Sporda performans artırıcı ilaç kullanımı tartışmasız bir kriz teşkil etmektedir ve bu nedenle bunu durdurmak için hedefe yönelik önlemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Profesyonel sporlarda ve müsabakalarda madde kullanımı, sağlıklarını tehlikeye atmanın yanı sıra, dünya çapında birçok sporcunun itibarını ve konumunu da zedelemiştir. Performans artırmaya yönelik kullanılan ilaçların potansiyel olarak yaşamı tehdit eden sonuçlarının yaygın olarak kabul edilmesi, spor organizasyonlarını ve hükümetleri spor müsabakalarının etik temelini ve sağlamlığını korumak için birçok farklı düzeyde işbirliği yapmaya itmiştir; yasadışı madde kullanımı aslında rekabette adaletin özünü de zayıflatabilmektedir (Palvi ve ark, 2019). Dopingle mücadele çalışmalarına yönelik politikaları yürülüğe koymak, ilgili olabilecek tüm tarafların ve özellikle de kamuoyunun düzenli ve süreli eğitimleri, testlerin yaygınlaştırılması, yeni doping tekniklerine yönelik bilimsel çalışmaların desteklenmesi, ulusal doping mücadele kanunun , uluslararası kurallar çevçevesinde düzenlenmesi, tüm bu yapıyı kurumsal bir bünyede gerçekleştirilmesi hedefler arasında olmalıdır (Çelebi ve ark, 2017).

Ayrıca dopingi önleme stratejileri, müdahale fırsatlarının önceden belirlenmesine dayandığıda bilinmelidir (Blank, 2015). Tarihsel süreç içerisinde sportif başarıyı gerek dışarıdan müdahale yoluyla gerekse günümüzde kural dışı olarak nitelendirdiğimiz davranışlarla etkileme düşüncesi söz konusu olmuştur. Sportmence ve centilmence davranışların varlığı eski olsa da sporcunun fiziksel ve psikolojik yapısının bozulması doping uygulamalarını arttırmış ve şampiyon rekortmen sporcu anlayışını yozlaştırmıştır (Öngel, 1997).

Bu çalışma Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonunun dopinge yönelik eğitim faaliyetlerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada Türkiye'de dopingle mücadeleye yönelik eğitim faaliyetleri incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan dokuman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılmaktadır. Bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008).

2.2. Evren

Araştırmanın evreni, Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonunun 2021 faaliyet raporu incelenmiştir. Bu faaliyet raporunda yer alan veriler incelenerek analiz edilmiştir. Araştırmada örneklem alma yoluna gidilememiş olup, Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonunun verileri ışığında araştırma kısıtlanmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonunun 2021 faaliyet raporlarından alınmıştır. Verilerin analizinde Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonunun eğitim verdiği zamanları tespit ederek analiz edilmiştir.

Çizelge 1. Eğitim faaliyetlerine ilişkin bilgiler

Ay	Kurum/Federasyon
Ocak	Türkiye Halter Federasyonu
Şubat	Türkiye Yüzme Federasyonu, Türkiye Judo Federasyonu, Türkiye Buz Pateni Federasyonu, Türkiye Bisiklet Federasyonu, Fenerbahçe Üniversitesi
Mart	Türkiye Atletizm Federasyonu, Türkiye Ragbi Federasyonu, Ankara Üniversitesi
Mayıs	Orta Asya Bölgesel Dopingle Mücadele Örgütü (RADOCA)
Haziran	Lokman Hekim Üniversitesi
Ağustos	Sakarya TOHM
Temmuz	Türkiye Hentbol Federasyonu
Ekim	İstanbul Barosu Spor ve Spor Hukuku Komisyonu, Bilkent Üniversitesi
Aralık	Türkiye Yeşilay Cemiyeti

Yukarıdaki çizelgede Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonunun 2021 eğitim faaliyetlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler incelendiğinde spor federasyonları, üniversiteler ve diğer kurum/kuruluşlara eğitim verdiği görülmüştür.

3. BULGULAR

Çizelge 2. Federasyonlara yönelik eğitim faaliyetlerine ilişkin bulgular

Tarih	Federasyonlar
30 Ocak 2021	Türkiye Halter Federasyonu Sporculara Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı (47 Sporcunun katılımıyla)
31 Ocak 2021	Türkiye Halter Federasyonu Antrenörlere Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı (40 Antrenörün katılımıyla)
06 Şubat 2021	Türkiye Yüzme Federasyonu Sporculara Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı(49 Sporcunun katılımıyla)
07 Şubat 2021	Türkiye Yüzme Federasyonu Sporculara Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı 1. Grup (97 Antrenörün katılımıyla)
08 Şubat 2021	Türkiye Yüzme Federasyonu Sporculara Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı 2. Grup(40 Antrenörün katılımıyla)
10 Şubat 2021	Türkiye Judo Federasyonu Sporculara Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı (38 Sporcunun katılımıyla)
11 Şubat 2021	Türkiye Judo Federasyonu Antrenörlere Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı (11 Antrenörün katılımıyla)
13 Şubat 2021	Türkiye Buz Pateni Federasyonu Sporculara Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin

	Bilgilendirme Toplantısı (52 Sporcunun katılımıyla)

Çizelge 2. (devamı) Federasyonlara yönelik eğitim faaliyetlerine ilişkin bulgular

Tarih	Federasyonlar
14 Şubat 2021	Türkiye Buz Pateni Federasyonu Antrenörlere Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı (63 Antrenörün katılımıyla)
20 Şubat 2021	Türkiye Bisiklet Federasyonu Sporculara Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı (20 Sporcunun katılımıyla)
21 Şubat 2021	Türkiye Bisiklet Federasyonu Antrenörlere Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı (10 Antrenörün katılımıyla)
27 Şubat 2021	Türkiye Yüzme Federasyonu Antrenörlere Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı 3. GRUP (127 Sporcunun katılımıyla)
16 Mart 2021	Türkiye Atletizm Federasyonu Sporculara Yönelik 2021 Dünya Dopingle Mücadele Kuralları Değişikliklerine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı (64 Sporcunun katılımıyla)
22 Mart 2021	Türkiye Ragbi Federasyonu Dopingle Mücadele Uzaktan Eğitim (147 Antrenörün katılımıyla)
5 Temmuz 2021	Hentbol Federasyonu Antrenör Gelişim Semineri ve Lisans Yenileme Telafi Semineri (161 Antrenörün katılımıyla)

Çizelge 2 incelendiğinde spor federasyonlarına yönelik eğitim faaliyetlerini verilmiştir. Bu eğitim faaliyetleri sporcu, antrenör, kuruma yönelik bilgilendirme toplantısı vb. kişilere yönelik olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim faaliyetlerinin ocak ayından temmuz ayına kadar belli aralıklar ile yapıldığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3. Diğer kurumlara yönelik eğitim faaliyetlerine ait bulgular

Tarih	Kurum
26 Şubat 2021	Fenerbahçe Üniversitesi Dopingle Mücadeleye Genel Bir Bakış ve Son Gelişmeler Paneli (60 Öğrenci ve Öğretim Üyesi)
25 Mart 2021	Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Dopingle Mücadelede Güncel Yaklaşımlar (39 Katılımcı)
22-23/29-30 Mayıs 2021	Orta Asya Bölgesel Dopingle Mücadele Örgütü (RADOCA) Doping Kontrol Görevlisi Eğitici Eğitimi (29 Doping Kontrol Görevlisi Adayı)
10 Haziran 2021	Lokman Hekim Üniversitesi II Spor Eczacılığı Online Eğitim Programı Dopingle Mücadelede Güncel Yaklaşımlar (17 Katılımcı)
12 Haziran 2021	Lokman Hekim Üniversitesi II Spor Eczacılığı Online Eğitim Programı - Yasaklılar Listesi ve TAKİ (17 Katılımcı)
3 Ağustos 2021	Sakarya TOHM Dopingle Mücadelede Güncel Yaklaşımlar Sporculara Yönelik (36 Sporcu)
5 Ağustos 2021	Sakarya TOHM Dopingle Mücadelede Güncel Yaklaşımlar Antrenör ve Sporcu Destek Personeline Yönelik (15 Sporcu)
2-3 Ekim 2021	İstanbul Barosu Spor ve Spor Hukuku Komisyonu ve Spor Hukuku Enstitüsü Av. Türker Arslan Spor Hukuku Sertifika Programı (123 Katılımcı)
16-31 Ekim 2021	Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi - Spor Hukuku Sertifika Programı (50 Katılımcı)
2 Aralık 2021	Türkiye Yeşilay Cemiyetine Yönelik Dopingle Mücadele Eğitimi (7 Katılımcı)

Çizelge 3. İncelendiğinde Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonunun üniversite öğrencileri ve öğretim elemanlarına, sporculara, kurum ve kuruluşlara yönelik eğitim faaliyetleri olduğu görülmüştür.

Çizelge 4. Tıp Doktorlarına Yönelik Eğitim Faaliyetine İlişkin Bulgular

Kurs/Eğitim	İçerik
Tıp Doktorlarına Yönelik Dopingle Mücadeleyi Kavrama Çevrim içi Kursu (Aralık 2021)	➢ Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonun eğitim programında dopingle mücadele eğitimi verildi. ➢ Sporcuların tedavisinde dikkate alınması gereken temel bilgiler kapsamında, yasaklılar listesi, tedavi amaçlı kullanım istisnası hakkında bilinmesi gereken tüm konular ve pratikte karşılaşılan belli başlı güçlükler hakkında bilgi verildi.

Çizelge 4. incelendiğinde tıp doktorlarına yönelik internet ortamında (çevrim içi) eğitim verildiği tespit edilmiştir. Sporcuların kullanmaması gereken yasaklı maddeleri ve sporcu tedavisine yönelik eğitim verildiği belirtilmiştir.

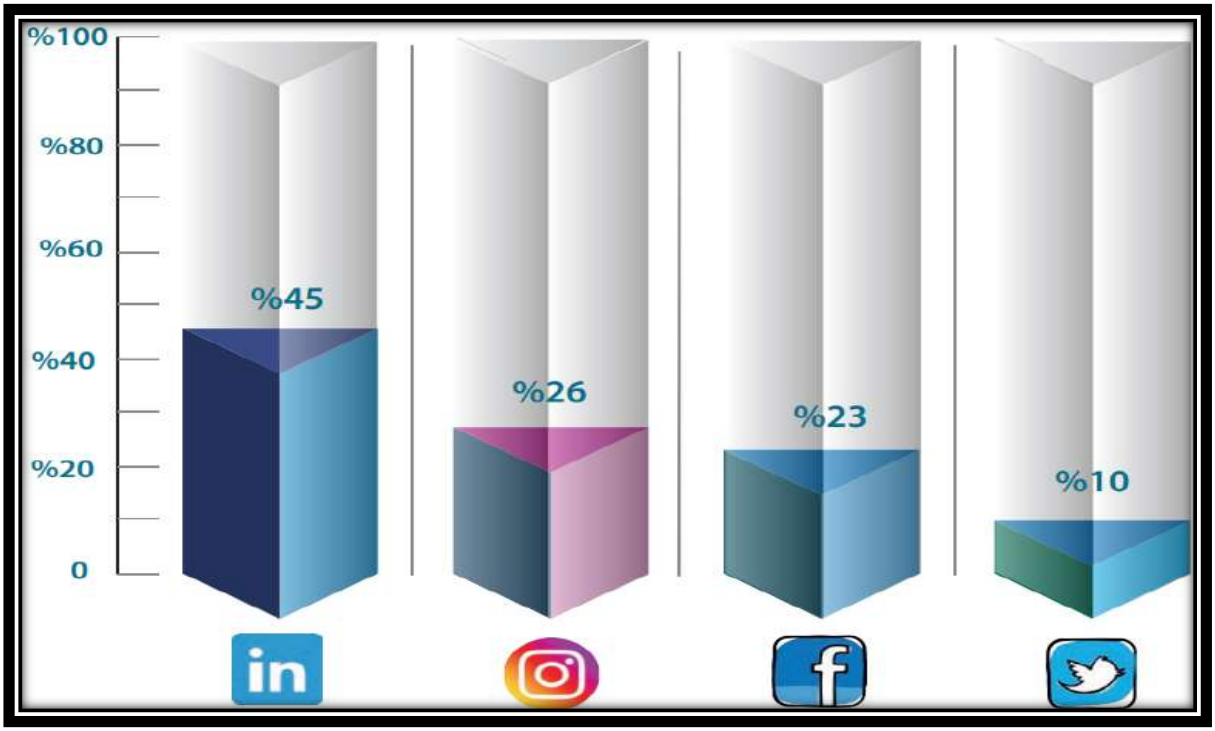

Kaynak: URL-1 https://www.tdmk.org.tr/ (Erişim Tarihi: 20.11.2023).

Görsel 1. Sosyal Medya İstatistiklerine Ait Bulgular

Yukarıdaki görsel incelendiğinde Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonunun sosyal medya hesaplarının istatistiklerine göre 2021 yılında bir önceki yıla göre; Linkedin %45, Instagram %26 , Facebook %23, Twitter %10 oranlarında arttığı belirtilmiştir. Bu artışın sebebi dopingle mücadelenin bireyler tarafından dikkate alındığı şeklinde düşünülebilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonunun 2021 yılında gerçekleştirdiği eğitim faaliyetleri incelendiğinde toplumda, spor kurum ve kuruluşlarında, üniversitelerde ve çeşitli örgütlerde konu hakkında eğitimler verdiği ve bir önceki yıla göre sosyal medya hesaplarının gözle görülür bir şekilde artış yaşandığı belirtilmiştir. Eğitim faaliyetlerinin ülke içinde devam edilerek bireylerde farkındalık düzeyi arttırılabilir. Bu konuya yönelik gerekli adımlar atılmasında daha sert önlemler alınabilir. Spor kuruluşları, politika yapıcılar ve paydaşlar, rekabetçi sporların bütünlüğünü korurken, sporcuları dopinge yönelten sosyoekonomik baskıları en aza indirecek adil ve eşitlikçi sistemler oluşturmak için işbirliği yapmalıdır (Castro, 2023). Dopingle etkili bir şekilde mücadele etmek için bir sporcunun yaşamına dahil olan tüm ilgili personelin birlikte çalışması gerekmektedir (Backhouse ve McKenna, 2011; El-Hammadi ve Hunien, 2013; Jaber ve ark, 2015; Starzak ve ark, 2016). Akademik alanda da bu çalışmaların sayısı artması, ilerleyen zamanlarda bu farkındalığı daha da arttırabilir. Dopingle mücadele için paydaşları kapsayacak şekilde eşgüdümlü çalışılarak daha sağlıklı adımlar atılabilir.

KAYNAKÇA

1- Akarsu, G. D. Doping amacıyla sık kullanılan ilaçların biyokimyasal etkileri, Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, *4*(3), 447-457, 2021.

2- Backhouse, S. H., Whitaker, L., Patterson, L., Erickson, K. and McKenna, J. Social psychology of doping in sport: A mixed studies narrative synthesis, World Anti-Doping Agency, Institute for Sport, Physical Activity and Leisure, 2016.

3- Blank, C., Leichtfried, V., Schaiter, R., Fürhapter, C., Müller, D. and Schobersberger, W. Doping in sports: Knowledge and attitudes among parents of a ustrian junior athletes, Scandinavian journal of medicine & science in sports, *25*(1), 116-124, 2015.

4- Bowers, L. D. and Paternoster, R. Inhibiting doping in sports: deterrence is necessary, but not sufficient, In Sport, ethics and philosophy, 132-152, Routledge, 2018.

5- Castro, S. Doping Trends: Exploring the Intersection of Sports and Socioeconomics, J Sports Med Doping Studies, 13:325, 2023.

6- Conti, A. A. Doping in sports in ancient and recent times, Medicina nei secoli: Journal of history of medicine and medical humanities, 22(1-3), 181-190, 2010.

7- Corbin, J. and Strauss, A. Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory, Thousand Oaks: Sage. 2008.

8- Çelebi, E., Gündoğdu, C., Beyazçiçek, Ö., Beyazçiçek, E. ve Özmerdivenli, R. Atletizm sporcularının doping türleri ve dopingle mücadele hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi, Konuralp Tıp Dergisi, 9(3), 250-256. 2017.

9- Elbe, A. M. and Pitsch, W. "Doping prevalence among Danish elite athletes," Perform Enhanc Health 6, 28-32, 2018.

10- El-Hammadi, M, and Hunien, B. Exploring knowledge, attitudes and abuse concerning doping in sport among Syrian pharmacy students, Pharmacy, 1(2), 94-106, 2013.

11- Ertin, H. ve Bardakçı, T. Sporda insanı geliştirme: doping ve dopingle mücadelenin tarihi, Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi, 28(1), 99-109, 2020.

12- Jaber, D., Bulatova, N., Suyagh, M., Yousef, A. M. and Wazaify, M. Knowledge, attitude and opinion of drug misuse and abuse by pharmacy students: A cross-sectional study in Jordan, Tropical Journal of Pharmaceutical Research, 14(8), 1501-1508. 2015.

13- Negro, M., Marzullo, N., Caso, F., Calanni, L., and D'Antona, G. Opinion paper: scientific, philosophical and legal consideration of doping in sports, European Journal of Applied Physiology, 118, 729-736, 2018.

14- Öngel, H. B. Sporda Etik Değerler Açısından Doping, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(2), 68-79, 1997.

15- Palmi, I., Berretta, P., Tini, A., Ricci, G. and Marinelli, S. The unethicality of doping in sports. La Clinica Terapeutica, 170(2), e100-e101, 2019.

16- Starzak, D. E., Derman, W., McKune, A. J. and Semple, S. J. Anti-doping knowledge and opinions of South African pharmacists and general practitioners, Journal of Sports Medicine Doping Studies, 6(181), 2161-0673. 2016. https://doi.org/10.4172/2161-0673.1000181

17- Tayade, M. C., Bhamare, S. M., Kamble, P. and Jadhav, K. Doping in sports: Current review, Int J Cur Res Rev, 5(7), 83-86. 2013.

18- Ünal, M. ve Durişehvar, Ü. Sporda Doping Kullanımı, İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi, 66(3), 189-198. 2003.

19- Vlad, R. A., Hancu, G., Popescu, G. C. and Lungu, I. A., Doping in sports, a never-ending story?, Advanced pharmaceutical bulletin, 8(4), 529534, 2018.

20- Wach, E. Learning about qualitative document analysis, 2013.

21- Willick, S. E., Miller, G. D. and Eichner, D. The anti-doping movement, PM&R, 8(3), S125-S132. 2016.

22- URL-1. https://www.tdmk.org.tr/ (Erişim Tarihi: 20.11.2023)

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ SÖZEL PROBLEM ÖĞRETİM ZORLUĞU SEBEPLERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Kübra Pak VARLI

İlköğretim matematik öğretmeni, kubrapakvarli@gmail.com- 0000-0002-0851-620X

Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, cigdem.kilic@medeniyet.edu.tr- 0000-0002-4814-0358

ÖZET

Sözel problemler matematik eğitiminden önemli bir yere sahiptir. Sözel problem çözme öğretimin etkili bir biçimde gerçekleştirmek için öğretmenlere bu konuda pek çok görev düşmektedir. Bu durum ise öğretmen adaylarının eğitimleri sırasında bu konuyu etkili bir biçimde öğrenmesini gerektirir. Çalışmanın amacı ilköğretim matematik öğretmen adaylarının sözel problem öğretim zorluğu sebepleri ile ilgili görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmaya toplam 10 ilköğretim matematik öğretmen adayı katılmıştır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme soruları ile toplanmıştır. Veri analizinde ise. Miles – Huberman analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara bakıldığında, sözel problem çözümleri öğretiminin zorluğu iki alt tema altında açığa çıkmıştır. Birinci alt tema öğrenciye bağlı sebepler, diğer alt temada öğretmene bağlı sebeplerdir. Sözel problem öğretiminin diğer matematik disiplinindeki konulara nazaran daha zor olmasının sebebine ilk olarak görüşler doğrultusunda okuma becerisi ile doğrusal bir ilişki olduğu söylemek mümkündür. Okuduğunu anlamayan bir öğrenci ya da birey verilen problemi zihninde tasavvur edemeyeceği, dolayısıyla çözüm planlama aşamasına geçemeyeceği için öğretmen adaylarına göre öğretimi zor olan bir konu olarak tespit edilmiştir. Bir diğer bulgu öğrencilerde temel bilgi eksikliği olması ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim matematik öğretmen adayı, sözel problem, öğretim zorluğu

PROCEEINGS BOOK

1. GİRİŞ

Matematik eğitiminde kullanılan pek çok problem türü vardır. Bunlardan biri de sözel problemlerdir. 2018 yılında Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından düzenlenen güncel ortaokul matematik dersi öğretim programının genel amacında, matematik dersinin bireye günlük hayatında gerekli olacak matematiksel beceri ve bilgileri kazandırmanın yanı sıra bireye problem çözmeyi öğreterek problem çözme yaklaşımını izleyen bir düşünme şekli kazandırmak olduğu belirtilmiştir (MEB, 2018). Güncel matematik dersi ortaokul öğretim programımızın genel hedeflerinde de açıkça belirtildiği gibi problem çözebilen, ilişki kurabilen, mevcut durumlara uygun yeni çözüm yolları üreten ve önceki bilgilerini var olan duruma aktarabilen, düşünme becerisi ve muhakeme yeteneği gelişmiş bireyler yetiştirmek temel hedeflerdendir (Baki, 2019). Verschaffel (2002)'a göre sözel problemlerin amaçları, gerçek yaşamı matematik ile sınıfa getirmek, problemi farklı yollarla çözmeyi öğrenmek ve problem çözümü için uygun şartları hazırlamaktır. Sözel problemler ile öğrenciler gerçek hayattaki problem durumları için uygulama fırsatı bulabilir, matematik kavramlarının önemini ilgiyle anlamlandırır. Ayrıca öğrencilerin eleştirel, özgün ve problem çözme kabiliyetlerinin gelişmesinde yardımcı olabilir (Chapman, 2006). Dolayısıyla öğrencilerin iyi birer problem çözücü olmaları için sözel problem öğretimi oldukça önemlidir. İyi bir sözel problem çözme yetkinliği olması için öğrencinin problem çözme stratejilerine ve problem çözme aşamalarına sahip olması gerekir. Matematiksel problem çözme becerisi kazandırmaya yönelik verilecek öğretimler, bireyin aynı zamanda analitik düşünme becerisi kazanmasında da etkili olacaktır (Blum ve Niss, 1991). Problem çözmenin ilerleyen aşamalarında bir problemin tek bir yolla çözülmemesi, birden fazla farklı çözüm yolları içermesi, matematiksel muhakeme becerilerinin de gelişmesini sağlamaktadır (Polya, 1945; Silver, 1997; Şimşek, 2019; Yılmaz ve Köse, 2015). Bu vesileyle öğrenenler problem çözme aşamalarında tek tür çözüme odaklanmayıp farklı çözüm yollarını kullanabileceklerdir. Farklı çözüm yolları kullanarak problemleri çözen öğrenenler, daha sonra karşılaşacakları problemlerin çözümlerinde de önceden deneyimledikleri problem çözümlerini daha rahat bir şekilde aktarabileceklerdir (Silver vd., 2005). Bu deneyimler öğrencilerin tek tür düşünmemelerine, farklı bakış açılarına sahip olabilmelerine, ezber ile yapacakları çözümler yerine anlayarak, farkında oldukları bilinçli işlemler yapmalarına zemin oluşturacaktır (Altun, 2008). Csikos ve Szitanyi (2020), sözel problem çözme algoritmalarının en iyi şekilde ilkokul öğrencilerine öğretildiğini söylemişlerdir. Nitekim problem çözme yaklaşımı, öğrencilerin kendi öğrenme stillerinden farklı düşünme becerilerini geliştirmekle başlamalıdır. Strateji ve

öğrencilerin problem çözme deneyimlerini içeren öğrenme etkinlikleri, anlamlı öğrenme fırsatları sağlamak için oldukça önemlidir (Isoda, 2010; Özkubat vd., 2020). Aynı zamanda sözel problemler eleştirel düşünme, analitik beceriler, problem çözme becerileri ve soyutlama üzerine düşünmeyi kullananlarına da yardımcı olurlar. Dolayısıyla problem çözmenin etkili bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için öğretmen adaylarının bu konuda donanımlı olarak yetiştirilmeleri önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı ilköğretim matematik öğretmen adaylarının sözel problem öğretim zorluğu sebepleri ile ilgili görüşlerini belirlemektir.

2. YÖNTEM

Öğretmen adaylarının öğretmen adaylarının sözel problem öğretim zorluğu sebepleri ile ilgili görüşleri belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma modeli, verilerin gözlem, görüşme, belge analizi gibi nitel veri toplama araçlarıyla toplandığı, verilerin doğal ortamında incelendiği tümevarım yaklaşımı ve gerçekçi bakış açısıyla ele alındığı bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2005). Nitel araştırma yönteminin temelinde keşfetmek istenilen, öğrenmeyi ya da çalışmanın istenildiği temel bir konu vardır (Creswell, 2007).

Nitel araştırma yöntemleri farklı yaklaşımlar içermektedir. Her bireyin öğrenme şekli, problem durumlarını matematiksel olarak algılayıp yorumlayabilmesi, düşünme şekli farklılık göstermektedir. Bu sebeple araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sözel problem öğretim zorluğu sebepleri ile ilgili görüşlerini incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması, araştırmacının belirli bir zaman içerisinde gerçek ve güncel bir veya birkaç sınırlandırılmış sistemi veya durumu çoklu veri toplama araçlarıyla ayrıntılı olarak derinlemesine incelediği, durumu betimleyip, durumu temalarla açıkladığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Creswell & Poth, 2018). Bu çalışmada ortaokul ders kitaplarında yer verilen sözel problemleri ve uyarlanan bir standart olmayan sözel problemleri kullanarak öğretmen adaylarının sözel problem öğretimlerine yönelik yanıtları bir durum olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla araştırma deseninin doğasına özgü detaylı bir çözümleme yapılmıştır.

2.1. Araştırma Grubu

Araştırmanın grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde bir devlet üniversitesinde ilköğretim matematik öğretmenliği lisans bölümüne devam eden 4. sınıfta

PROCEEINGS BOOK

öğrenim görmekte olan on öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma örnekleminin oluşturulmasında; amaçlı örneklem yönteminden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme tekniğinde önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumların tamamının çalışılmasıdır (Baltacı, 2018).

Bu yöntem için kullanılan ölçütler; (i) öğretmen adaylarının 4. sınıfa devam etmeleri ve (ii) öğretmenlik uygulamaları dersini almış olmalarıdır. Öğretmenlik uygulama dersi almış olma kriteri belirlenirken, sözel problem çözme stratejilerini açığa çıkarabilmek için öğretim deneyimlerinin olmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca son sınıf lisans öğrencilerinden araştırmaya katılacak olan katılımcıların gönüllü olmalarına dikkat edilmiştir. Araştırma süresince araştırma grubunda yer alan katılımcıların kendi isimleri kullanılmayıp gerçek isimleri yerine öğretmen adaylarına Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9 ve Ö10 şeklinde kodlar verilerek araştırma yürütülmüştür. Araştırma grubunu altı kadın, dört erkek öğretmen adayı oluşturmaktadır.

2.2. Veri Toplama

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak standartlaştırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın görüşme soruları araştırmacı tarafından açık uçlu soru olarak hazırlanmıştır. Araştırılan konu, MEB ortaokul ders kitaplarından alınmış olan iki sözel problem ve Verschaffel (1994) tarafından hazırlanan bir standart olmayan sözel problem bağlam örneği ile sınırlandırılarak ele alınmıştır.

2.3. Veri analizi

Veri analizinde Miles ve Huberman (1994) modeli benimsenmiştir. Bu modele göre ilk olarak veri toplaması (data collection) gerçekleştirilir. Yapılan analizler "verilerin işlenmesi (data reduction)", "verilerin sunulması (data display)" ve "sonuçların çizim ya da doğrulama ile biçimlendirilmesi (Conslusions: drawing/verifying)" şeklinde birbirini takip eden ve eş zamanlı ilerleyen üç temel aşamayı içermektedir (Miles & Huberman, 1994). Miles ve Huberman (1994)' a göre Güvenilirlik = Görüş Birliği / (Görüş Ayrılığı + Görüş Birliği) formülü ile elde edilebilmektedir. Kodlayıcılar arası güvenilirliğin %90 olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Öğretmen adaylarından sözel problem öğretiminin daha zor olduğunu ifade eden katılımcılara, "Bu konudaki sorunların sebeplerinin neler olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Sözel problem öğretiminin daha zor olduğunu söyleyen katılımcıların zorluk sebebi olarak öncelikle okuduğunu anlamada problem yaşadıkları için verilen soruyu anlayamadıklarını belirtmişlerdir. Okuma becerisinde yaşanan sorun yanı sıra önceki öğrenmelerinde eksik öğrenmelerinin bulunduğunu görmekteyiz. Öğretmen adaylarının verilerinden elde edilen bulgulara Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Sözel problem öğretim zorluğu sebepleri

Tema		Alt Tema	Katılımcılar	f
Sözel problem öğretim zorluğu sebepleri	Öğrenciye bağlı sebepler	Temel bilgi sıkıntısı	Ö1, Ö5, Ö6, Ö7	3
		Hazırbulunuşluk	Ö10	1
		İletişim eksikliği	Ö2	1
		Okuduğunu anlamama	Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10	9
		Akıl yürütmede zorluk	Ö2	1
		İşlem bilgi eksikliği	Ö1, Ö7	2
		Odaklanmada zorluk	Ö9, Ö4	2
		Konu eksikliği	Ö7	1
		Teknoloji ve sosyal medya kullanımının artması	Ö4	1
	Öğretmene bağlı sebepler	Öğretmenin bilgiyi aktarmada nasıl yapacağını bilmemesi	Ö6	1
		Özelleştirilmiş alan bilgisi eksikliği	Ö6, Ö10	2

Çizelge 1'de görüldüğü üzere öğretmen adaylarının sözel problem çözümleri öğretiminin zorluğuna ilişkin analizinde iki alt tema açığa çıkmıştır. Öğretim zorluğu sebebi öğrenciye bağlı

PROCEEINGS BOOK

sebepler ve öğretmene bağlı sebeplerdir şeklinde iki alt tema açığa çıkmıştır. Öğrenciye bağlı sebepler dokuz ve öğretmene bağlı sebepler ise iki koda ayrıldığı görülmektedir. Öğretmen adaylarının doğrudan görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Ö1: *"Temelinde sıkıntı varsa zaten, bu en büyük sebeplerden birisi. 3 ve 4. Sınıfında işlem yeteneğinde sıkıntı varsa bu en büyük problem. Hangi sayının yarısının işte 3 fazlası 15 eder gibi bir problemden bahsedecek olursak öğrenciye mesela geriye doğru gitme yöntemi çözdüreceğiz ama çarpmada, dört işlemde sıkıntı yaşıyorsa yapamaz. Bir de okuduğunu anlaması gerekli, okuduğunu anlamada sıkıntı yaşamamalı…"*

Ö2: *"İletişim olduğunu düşünüyorum. Aksi takdirde çocuğun mantıksal akıl yürütmesini sağlamak daha zor olabilir. Tahtada direkt gördüğünü yapabiliyorken, sözel problemlerde daha çok akıl yürütmesi bekleniyor. Bu yüzden daha zor iletişimi eksikliği olan için, sorun ortaya çıkabilir."*

Ö4: *".... bir birkaç sebebi olduğunu düşünüyorum. Yani en barizinden kitap okuma alışkanlığını sayabiliriz. Bunun yanında sosyal medya kullanımının artması belli bir şeye odaklanma süremizin azalması. Bu da beraberinde uzun sözel problemlerde ilişkiyi ve bağlam kurmada zorlaştırıyor. O yüzden teknolojiyi, sosyal medya ve okumadaki düşüş diyebiliriz diyebilirim."*

Ö5: *"Temelde eksiklik varsa problem yaşar. Matematiksel konuya girer mi bilmiyorum ama okuduğunu anlamada da problem yaşıyorsa öğrenci zorlanır."*

Ö6: *"Öğretmenin öğrenciye bunu açıklaması zor. Biz denklem içinde daha ileri düzeyde denklemler çözdüğümüz için 8. Sınıflarla mesela, daha kısa yoldan bitirmeye çalışacağız ama 5. Sınıftaki öğrenciye bunu anlatması çok zor. Denklemi sözel ifade etmesi zor."*

Ö7: *"Özellikle problem sorularında okuduğunu anlamıyorsa, bu da en büyük sebeplerden birisi. Öğrencinin temelde eksikliğe dönüşüyor bu. Konu eksiği varsa, ünitede bişey öğretiyoruz öğrenciye, orda mesela konuda eksikliği varsa, bu birinci ikinci üniteden de kaynaklanıyor olabilir. Yani bu geriye dönük konu eksiği de olmuş olabilir. Yine bir sebep olarak gösterilmiş olabilir."*

Ö8: *"Problem çözmesi için öncelikle okuması gerekli. Okuduğunu anlaması gerekli. Ben ne yazık ki sözel problem öğretiminin daha zor olduğunu düşünüyorum. Okuduğunu anlamada sorun yaşıyor olmaları ciddi sıkıntı çıkarıyor..."*

Ö9: *"Odaklanmada problem yaşadıklarını düşünüyorum. Böyle çok sabırsız öğrenciler. Sözel ifadeler onlara sıkıcı geliyor. Okumuyorlar bile. Ya da zihinlerinde canlandırmıyorlar. O yüzden sözel problem anlatımın daha zor olduğunu düşünüyorum."*

Ö10: *"Problem öğretimi genel olarak zor diyebilirim. Bir de öğrencilerin seviyesine göre anlatmakta da zorlanıyorum mesela 5. Sınıflara anlatışla 7 ve 8 lere anlatım arasında da fark oluyor. Değişken kavramını bilmiyor beşinci sınıfta olan öğrenci. Bu da sözel problemlerin öğretimini daha zorlaştırır bence."*

Öğretmen adaylarının görüşleri dikkate alındığında öğrenciden kaynaklı sebeplerde özellikle okuduğunu anlayamaması (n=9), temel bilgi sıkıntısı (n=3), işlem bilgi eksikliği (n=2), odaklanmada zorluk (n=2), hazırbulunuşluk (n=1), iletişim eksikliği (n=1), akıl yürütmede zorluk (n=1), konu eksikliği (n=1), teknoloji ve sosyal medya kullanımının artması (n=1) ve öğretmenin bilgiyi aktarmada nasıl yapacağını bilmemesi (n=1) dikkat çekmektedir. Öğretmen adayları sözel ifadelerin öğretimindeki zorluğun sebebi olarak, öğrencilerin okuma alışkanlığının olmamasına ve okuduklarını anlamamalarına bağlamıştır. Öğrencilerden kaynaklı noksanlıkların yanı sıra matematik öğretmenlerinin sahip olması gereken ÖAB eksikliği (n=2) ve öğretmenin bilgiyi aktarmada nasıl yapacağını bilmemesi (n=1) de elde edilen diğer bulgular arasındadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Katılımcılar, sözel problem öğretimi zorluk sebeplerinde bir diğerinin de öğrencilerin okuduğunu anlamaması olduğunu ifade etmişler ancak bunun neden gerekli olduğu gerekçelendirmelerini yapmamışlardır. Problem çözme adımları ile okuma becerisi arasındaki ilişkiyi belirtmemişlerdir. Okuduğunu anlamayan bir öğrenci ya da birey verilen problemi zihninde tasavvur edemeyeceği, dolayısıyla çözüm planlama aşamasına geçemeyeceği için öğretmen adaylarına göre öğretimi zor olan bir konu olarak tespit edilmiştir. Bir diğer sonuç öğrencilerde temel bilgi eksikliği olması ön plana çıkmaktadır. Ancak temel bilgi eksikliğinden kasıtlarının neler olduğu uygun gerekçelendirmeleri yapmadıklarından bilinmemektedir. Alanyazın incelendiğinde okuma beceri ile problem çözme becerisi arasında anlamlı bir

PROCEEINGS BOOK

ilişkinin olduğu çalışmalara (Chapman, 2006; Csikos & Szitanyi, 2020; Uçar, 2010; Kikas vd., 2020; Yıldız & Can, 2020) rastlanılmaktadır. Sözel problem öğretiminin öğretmene bağlı olarak zor olma sebeplerinde ise bilgiyi aktarmada nasıl yapacağını bilememesi, matematik öğretim programında yer alan hedeflerin, yatay alan bilgi eksikliğine bağlı olarak ilişkilendirilememesi ve konu özelinde alan bilgisi eksikliğinin olduğu görülmektedir.

Öğretmen adayları öğrencilerin sözel problemler ile ilgilenmeye başlama zamanlarına ilişkin olabildiğince erken tanışılması gerektiğini vurgulamışlardır. Ana sınıfı, ilkokul dönemi ve okul öncesinde sözel problem çözümü algoritmalarıyla öğrencilerin karşılaşmasının ileriki öğrenmeler için daha faydalı olacağı tespit edilmiştir. Csikos ve Szitanyi (2020), Macar'da gerçekleştirdikleri çalışmalarında araştırma grubundaki öğretmen ve öğretmen adaylarının öğrencilerin özellikle ilkokul döneminde sözel problemler ile mutlaka tanışmış olmaları, daha öncesinde de sözel problemlere aşina olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya yönelik öneriler

- Bu araştırma dördüncü sınıf ilköğretim matematik öğretmenliği öğrencileriyle gerçekleştirilecek şekilde tasarlanmış ve uygulanmıştır. Farklı sınıflarda öğrenim görmekte olan ilköğretim ve matematik öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilebilir.
- Sözel problemlere dair farkındalıklarının artırılması açısından sınıf öğretmenliği ve okul öncesi öğretmenliği öğretmen adaylarıyla araştırma grubu çeşitlendirilebilir.
- Farklı sınıf seviyelerine ait ders kitaplarındaki farklı sözel problemler kullanılarak bu araştırma genişletilebilir.
- Bu araştırmada kullanılan sözel problemler doğal sayılar ve işlemler konusu altında yer almıştır. Farklı konu alanlarına ait sözel problemler kullanılarak öğretmen ya da öğretmen adaylarının sözel problem çözme stratejileri ile pedagojik alan bilgileri tespiti yapılabilir.

Uygulamaya yönelik öneriler

- Sözel problem stratejileri kullanılarak gerçekleştirilecek derslerde öncelikle öğreticinin bu konu hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Dolayısıyla öğretmen eğitiminde sözel problem, sözel problem çözme stratejileri ile ilgili öğretim üzerinde daha fazla durulmalıdır.

- Öğretmenlerin sınıf içerisinde kullanacakları sözel problem örneklerinin bilincinde olması için, mesleki gelişimlerinde sözel problem ve sözel problem stratejileri ile ilgili hizmet içi eğitimlere yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

Altun, M. (2018). İlkokullarda matematik öğretimi. Bursa: Aktüel Alfa Akademi.

Baki, A. *Matematiği Öğretme Bilgisi* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. 2019.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 231-274.

Blum, W. ve Niss, M. Applied mathematical problem solving, modelling, applications, and links to other subjects-state, trends and issues in Mathematics instruction. Educational Studies in Mathematics, 22(1), 37-68. 1991.

Chapman, O. Classroom practices for context of mathematics word problems. Educational Studies in Mathematics, 62, 211–230. 2006.

Creswell, J. W. Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches. 2.Baskı, USA: Sage Publications. 2007.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches (4th ed.). Los Angeles, CA: Sage Publications. 2018.

Csikos, C., & Szitányi, J. Teachers' pedagogical content knowledge in teaching word problem solving strategies. ZDM, 52(1), 165-178. 2020.

Isoda, M. (2010). Lesson study: Problem solving approaches in mathematics education as a Japanese experience. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *8*, 17-27.

Kikas, E., Mädamürk, K., & Palu, A. (2020). What role do comprehension-oriented learning strategies have in solving math calculation and word problems at the end of middle school?. *British Journal of Educational Psychology*, *90*, 105-123.

MEB. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. İlköğretim Matematik 6-8. Sınıflar Öğretim Programı Kitabı. Ankara. 2018.

Miles, M, B., & Huberman, A. M. Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage. 1994.

Özkubat, U., Karabulut, A. ve Özmen, E. R. (2020). Mathematical Problem-Solving Processes of Students with Special Needs: A Cognitive Strategy Instruction Model'Solve It!'. *International Electronic Journal of Elementary Education*, *12*(5), 405-416.

Polya, G. How to solve it; a new aspect of mathematical method. Princeton, NJ: Princeton University Press. 1945.

Silver, E. A. Fostering creativity through instruction rich in mathematical problem solving and problem posing. The International Journal on Mathematical Education, 29(3), 75–80. 1997.

Silver, E. A., Ghousseini, H., Gosen, D., Charalambous, C. Y. ve Font Strawhun, B. T. Moving from rhetoric to praxis: Issues faced by teachers in having students consider multiple solutions for problems in the mathematics classroom. Mathematical Behavior, 24(3-4), 287-301. 2005.

Şimşek, M. Ortaokul matematik öğretmeni ve ilköğretim matematik öğretmen adaylarının sözel problemleri çözme süreçlerinin incelenmesi. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum. 2019.

Uçar, C. Okuduğunu anlama becerisi ile gerçek hayat ve standart sözel problemleri çözme başarısı arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi. Abant Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, Türkiye. 2010.

Verschaffel, L. Taking the Modeling Perspective Seriously at the Elementary School Level: Promises and Pitfalls. 2002.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara. 2005.

Yıldız, H. N. ve Can, D. İlkokul Öğrencilerinin Sözel Problem Çözme Performansı Üzerinde Anlamsal Tutarlılık Etkisi. *Yaşadıkça Eğitim, 34(2),* 406-425. 2020.

Yılmaz, T. Y. ve Köse, N. Y. Öğrencilerin çok çözümlü problemler ile imtihanı: Çözümlerde kullanılan stratejilerin belirlenmesi. Journal of Qualitative Research in Education, 3(3). 2015.

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ SÖZEL PROBLEM ÇÖZÜM ÖĞRETİMİ İLE İLİGİLİ YAKLAŞIMLARI

Kübra Pak VARLI
İlköğretim matematik öğretmeni, kubrapakvarli@gmail.com- 0000-0002-0851-620X
Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, cigdem.kilic@medeniyet.edu.tr- 0000-0002-4814-0358

ÖZET

Alan yazında pek çok problem türü bulunmaktadır. Bu problem çözme türlerinden biri de sözel problemlerdir. Sözel problemlerin etkili bir biçimde öğretilmesinde öğretmen önemli bir yere sahiptir. Öğretmenlerinde bu eğitimi öğretmen eğitimleri sırasında almaları önemlidir. Bu çalışmanın amacı ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının sözel problem çözüm öğretimi ile ilgili yaklaşımlarını ortaya çıkarmaktır. Çalışmaya toplam 10 ilköğretim matematik öğretmen adayı katılmış olup, ver toplamda ise görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizde Miles&Huberman tekniği kullanılmıştır. Bulgulara bakıldığında, öğretmen adaylarının yanıtlarıyla elde edilen analizde, bir sözel problemi öğrenciye ilk verdiklerinde çözüm için 11 farklı alt tema açığa çıkmıştır. Öğretmen adayları ağırlıklı olarak soruyu yeniden ifade ettirmek ve şekil ve şema çizimi ile problem çözüm öğretimin gerçekleştireceklerini ifade etmişlerdir

Anahtar Kelimeler: İlköğretim matematik öğretmen adayı, sözel problem, çözüm öğretimi

1. GİRİŞ

Sözel problemler, genel olarak problem durumlarının sözel tanıtımı olarak tanımlanmaktadır (Verschaffel vd., 2020). Bir veya daha fazla sorunun ortaya çıktığı problem durumlarının sözel açıklamaları ve bu problem ifadesinde bulunan sayısal verilere matematiksel işlemin uygulanmasıyla cevabın elde edilmesidir (Verschaffel vd., 2010). Verschaffel vd. (2010), tanımlarına baktığımızda basit rutin görevlerden, karmaşık olan gerçekçi problemlere kadar çeşitli sözel problemleri içermektedir. Sözel problemler, öğrencilerin matematiksel düşünme becerilerini geliştirmek için önemli bir araçtır. Bu tür problemler, gerçek hayatta karşılaşılan

PROCEEINGS BOOK

sorunlara matematiksel bir çerçeve sağlar. Öğrencilerin matematiksel kavramları uygulama ve pratik yapma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Sözel problemler öğrencilerin mantıksal akıl yürütme, analitik düşünme, matematiksel ifadeleri anlama ve problem çözme stratejilerini kullanma becerilerini de geliştirir.

Sözel problemler genellikle Palm'ın (2006, s. 42) *"birçoğu ... okul dışı mecazi bağlamla 'giydirilmiş' sıradan okul matematik görevleridir"* şeklinde kullanılmaktadır. Öğrenenlerin sözel problem çözmedeki yüzeysel stratejileri öğretim uygulamaları ve ders kitaplarında verilen kültürel yapılara bağlamak mümkündür (Csikos & Szitanyi, 2020). Sözel problemler, gerçek hayatta karşılaşılan durumları veya matematiksel kavramları içerebilir. Öğrenen bireylerin sınıf içerisinde uyguladıkları problem çözümlerini gerçek hayattaki problem durumlarıyla bütünleştirmelerini de sağlamaktadır. Öğrenenlerin matematik kavramlarının önemini, özgün, eleştirel ve problem çözme yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Chapman, 2006). Bunun gerekçesi olarak uygulamalı problem çözmenin farklı yönlerini öğrenmeleri, farklı deneyim ortamları oluşturmaları, gerçek yaşam durumlar ile matematiksel öğrenmenin aktarımının yapılmasıdır (Boaler, 1994; Chapman, 2006; Verschaffel, 2002). Görüldüğü üzere sözel problemlerin uygulanabilmesinde, daha anlamlı bir öğrenme olması için soru metnine önemli bir görev yüklenmektedir (Chapman, 2006).

Problem çözme becerisini, karşılaşılan problemlerde uygun stratejileri kullanarak geliştirmek mümkündür. MEB (2018) öğretim programımızda problem çözme stratejilerine yer verilmiştir. Mevcut matematik öğretim programımızda problem çözme stratejileri olarak ayırt edebilme, geriye doğru sayma, tahmin etme, problemi şekil, şema somut araçlar ile temsil etme, farklı çözüm stratejilerini kullanma, çözüm planı geliştirme ve çözümü kontrol etme stratejilerine rastlanmaktadır (MEB, 2018). Sıklıkla kullanılan problem çözme stratejileri alt parçalara ayırma stratejisi, bağıntı bulma stratejisi, eşitlik yazma stratejisi, geriye doğru çalışma stratejisi, model oluşturma stratejisi, problemi basitleştirme stratejisi, sistematik liste yapma stratejisi, şekil ve diyagram çizme stratejisi ve tablo yapma stratejisi şunlardır (Altun, 2015).

Problem çözme becerisini, karşılaşılan problemlerde uygun stratejileri kullanarak geliştirmek mümkündür. MEB (2018) öğretim programımızda problem çözme stratejilerine yer verilmiştir. Mevcut matematik öğretim programımızda problem çözme stratejileri olarak ayırt edebilme, geriye doğru sayma, tahmin etme, problemi şekil, şema somut araçlar ile temsil etme, farklı çözüm stratejilerini kullanma, çözüm planı geliştirme ve çözümü kontrol etme stratejilerine

rastlanmaktadır (MEB, 2018). Sıklıkla kullanılan problem çözme stratejileri alt parçalara ayırma stratejisi, bağıntı bulma stratejisi, eşitlik yazma stratejisi, geriye doğru çalışma stratejisi, model oluşturma stratejisi, problemi basitleştirme stratejisi, sistematik liste yapma stratejisi, şekil ve diyagram çizme stratejisi ve tablo yapma stratejisi şunlardır (Altun, 2015). Bu stratejilerin neler olduğuna aşağıda değinilmiştir. Türkiye'de öğretmen adaylarının sözel problem çözme stratejileri kullanılarak pedagojik alan bilgilerinin belirlemeye yönelik benzer bir çalışmaya rastlanılmamış olup, alan yazındaki ihtiyaca binaen bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ilköğretim matematik öğretmen adaylarının sözel problem öğretim yaklaşımları ele alınmıştır.

2. YÖNTEM

Öğretmen adaylarının öğretmen adaylarının sözel problem öğretim zorluğu sebepleri ile ilgili görüşleri belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma modeli, verilerin gözlem, görüşme, belge analizi gibi nitel veri toplama araçlarıyla toplandığı, verilerin doğal ortamında incelendiği tümevarım yaklaşımı ve gerçekçi bakış açısıyla ele alındığı bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2005). Nitel araştırma yönteminin temelinde keşfetmek istenilen, öğrenmeyi ya da çalışmanın istenildiği temel bir konu vardır (Creswell, 2007).

Nitel araştırma yöntemleri farklı yaklaşımlar içermektedir. Her bireyin öğrenme şekli, problem durumlarını matematiksel olarak algılayıp yorumlayabilmesi, düşünme şekli farklılık göstermektedir. Bu sebeple araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sözel problem öğretim zorluğu sebepleri ile ilgili görüşlerini incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması, araştırmacının belirli bir zaman içerisinde gerçek ve güncel bir veya birkaç sınırlandırılmış sistemi veya durumu çoklu veri toplama araçlarıyla ayrıntılı olarak derinlemesine incelediği, durumu betimleyip, durumu temalarla açıkladığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Creswell & Poth, 2018). Bu çalışmada ortaokul ders kitaplarında yer verilen sözel problemleri ve uyarlanan bir standart olmayan sözel problemleri kullanarak öğretmen adaylarının sözel problem öğretimlerine yönelik yanıtları bir durum olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla araştırma deseninin doğasına özgü detaylı bir çözümleme yapılmıştır.

2.1. Araştırma Grubu

Araştırmanın grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde bir devlet üniversitesinde ilköğretim matematik öğretmenliği lisans bölümüne devam eden 4. sınıfta öğrenim görmekte olan on öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma örnekleminin oluşturulmasında; amaçlı örneklem yönteminden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme tekniğinde önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumların tamamının çalışılmasıdır (Baltacı, 2018).

Bu yöntem için kullanılan ölçütler; (i) öğretmen adaylarının 4. sınıfa devam etmeleri ve (ii) öğretmenlik uygulamaları dersini almış olmalarıdır. Öğretmenlik uygulama dersi almış olma kriteri belirlenirken, sözel problem çözme stratejilerini açığa çıkarabilmek için öğretim deneyimlerinin olmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca son sınıf lisans öğrencilerinden araştırmaya katılacak olan katılımcıların gönüllü olmalarına dikkat edilmiştir. Araştırma süresince araştırma grubunda yer alan katılımcıların kendi isimleri kullanılmayıp gerçek isimleri yerine öğretmen adaylarına Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9 ve Ö10 şeklinde kodlar verilerek araştırma yürütülmüştür. Araştırma grubunu altı kadın, dört erkek öğretmen adayı oluşturmaktadır.

2.2. Veri Toplama

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak standartlaştırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın görüşme soruları araştırmacı tarafından açık uçlu soru olarak hazırlanmıştır. Çalışmada, MEB ortaokul ders kitaplarından alınmış olan iki sözel problem ve Verschaffel (1994) tarafından hazırlanan bir standart olmayan sözel problem bağlam örneği ile sınırlandırılarak ele alınmıştır.

2.3. Veri analizi

Bu çalışmada veri analizinde Miles ve Huberman (1994) modeli benimsenmiştir. Bu modele göre ilk olarak veri toplaması (data collection) gerçekleştirilir. Yapılan analizler "verilerin işlenmesi (data reduction)", "verilerin sunulması (data display)" ve "sonuçların çizim ya da doğrulama ile biçimlendirilmesi (Conslusions: drawing/verifying)" şeklinde birbirini takip

PROCEEINGS BOOK

eden ve eş zamanlı ilerleyen üç temel aşamayı içermektedir (Miles & Huberman, 1994). Miles ve Huberman (1994)' a göre Güvenilirlik = Görüş Birliği / (Görüş Ayrılığı + Görüş Birliği) formülü ile elde edilebilmektedir. Kodlayıcılar arası güvenilirliğin %90 olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırma grubuna "Sözel problemlerin çözümünü öğretmeye nasıl başlarsınız?" sorusu yöneltilmiştir. Öğretmen adaylarının yanıtlarıyla elde edilen analizde, bir sözel problemi öğrenciye ilk verdiklerinde çözüm için 11 farklı alt tema açığa çıkmıştır. Problemin anlaşılmasına yoğunlaşan öğretmen adaylarının, çözümde odaklanacakları alt temalar Çizelge 1'de verilmiştir.

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 1. Öğretmen adaylarının sözel problem çözüm öğretimi yaklaşımları

Alt temalar	**Katılımcılar**	***f***
Soruyu yeniden ifade ettirmek	Ö1, Ö3, Ö6, Ö7, Ö10	5
Matematiksel ifade ettirme	Ö1, Ö2	2
Şekil ve şema çizimi	Ö1, Ö2, Ö7, Ö8	4
Drama yapma	Ö4, Ö5	2
Dikkat çekme	Ö4,	2
Probleme dahil etme	Ö4,	1
Tahmin ettirme	Ö5, Ö6	2
Çizim yaptırma	Ö7	1
Tablo oluşturtma	Ö7	1
Konuya göre değişir net değil	Ö8, Ö9	2
Sesli okuma yaptırma	Ö10	1

Tablo 15 incelendiğinde öğretmen adaylarının sözel problem çözüm öğretimi yaklaşımlarına ait 11 farklı alt temaya ulaşılmıştır. Öğretmen adaylarının sözel problem çözümlerine nasıl yaklaşacaklarına dair doğrudan görüşleri aşağıda paylaşılmıştır.

> ***Ö1:*** *"Benim için en önemli kısım okuduğunu anlayabiliyor mu? Bunu ölçmek için ilk önce okuduğunu anlayabilmesini kontrol ederim. Yeniden anlattırırım. Sözel bir şeyi matematik cümlesiyle yazması gerekiyor ilk önce matematik cümlesine yazmaya dönüştürebiliyor mu bunu öğretmeye çalışırım. Şekil, şema."* ***(Soruyu yeniden ifade ettirmek, matematiksel ifade ettirme, şekil ve şema çizimi)***
>
> ***Ö2:*** *"Ya sözel ifadeyi matematik cümlesi yazmasıyla başlatırım ya da direkt şekil çizdirtirim. "****(Matematiksel ifade ettirme, şekil ve şema çizimi)***
>
> ***Ö3:*** *"İlk önce soruyu anlayıp anlamadığından emin olmam gerekir. O yüzden soruyu kendi cümlelerini kullanarak neler verilmiş neler isteniyor … anladığını anlatmasını gerekirse canlandırmasını isterim."* ***(Soruyu yeniden ifade ettirmek)***

PROCEEINGS BOOK

Ö4: *"yani aklıma ilk başta drama geliyor. Drama şeklinde başlatabiliriz. Hani daha basit öğrencinin o problemi kendisinin hissedildiği, kendisinin yaşayabildiği bir problem durumu oluşturup sonrasında daha soyut problem durumlarına sözel problemler durumuna geçerek hani bu aşamayı takip ederek bir yol izleyebiliriz."* ***(Drama, dikkat çekme, probleme dahil etme)***

Ö5: *"Tahmin stratejileri vs. Bu stratejileri kullanarak başlarım. Daha eğlenceli oyunlar vs. De ekleyebilirim aslında. Oyun olur işte rol yapma, drama olabilir. Yani hani bu tarz farklı faaliyetlerle çocuğun derse katılımını ya da düşünmesini sağlayacak figürleme gibi bunları sağlayarak başlayabilirim."* ***(Dikkat çekme, tahmin ettirme, drama)***

Ö6: *"Tahmin ettirmeye çalışırım. Hani sence şurada şunun mu yapılması gerekiyor derim mesela. Belki yaptığı işlemde, kontrol ettirmeye sözel bir şekilde konuşturmaya çalışırım."* ***(Sonucu tahmin ve kontrol ettirme, soruyu yeniden ifade ettirmek)***

Ö7: *"Sözel problem çözümünde ilk okuturum. Yani kendi cümleleriyle okumasını isterim. Okuduğunu anlatmasını, soruyu yeniden ifade etmesini isterim. Sonrasında çizim ya da tablo yaptırırım."* ***(Soruyu yeniden ifade ettirmek, çizim ya da tablo oluşturtmak)***

Ö8: *"Aslında konuya göre değişir. Kesirleri konuşursak ben hep şekil çizdiririm. Yani, öyle düşünüyorum. Ama eğer mesela hangi sayının yarısının şu fazlası gibi sorulardaki ben bu soruları hani çok takıntılıyım. Bunu öğrenciye çok anlatamayacağımı düşünürüm. "****(Konuya göre değişir net değil, şekil çizdirme)***

Ö9: *"Konuya göre değişir, kesin bir şey ile başlarım diyemiyorum."* ***(Konuya göre değişir net değil)***

Ö10: *"Verilen problemi sesli olarak okumasını ve anlatmasını isterim. Bunun içinde bende sesli olarak yeniden onlarla okurum."* ***(Soruyu yeniden ifade ettirmek, sesli okuma yaptırma)"***

Matematiksel olarak ifade ettirmek (n=2), probleme dikkat çekerek giriş yapmak (n=2), drama yapma (n=2) ile öğrenciyi soruya dahil etme (n=1) ve tahmin ettirme (n=2) çalışmaları yaptıracaklarını belirtmişlerdir. İki öğretmen adayı, sözel problem çözümünde kesin bir yaklaşımları olmadığını, konuya göre değişeceğini (n=2) ifade etmişlerdir. Elde edilen diğer

PROCEEINGS BOOK

bulgular ise sözel problem çözümlerinin öğretiminde ilk olarak soruyu sesli okutacaklarını (n=1), tablo oluşturtma (n=1) ve çizim yaptırma (n=1) yapacaklarını belirtmişlerdir.

Elde edilen bulgular dikkate alındığında beş öğretmen adayı öğrencilerden ilk olarak soruyu yeniden ifade ettirerek başlayacaklarını belirtmişlerdir. Buradaki amacın, okudukları sözel problemi kendi kelimeleriyle yeniden ifade edip edememeleri olduğu söylenilebilir. Böylece sözel problemi doğru bir biçimde anlamış mı yoksa ezber bir yaklaşım ile kelimeleri tekrar mı ediyor açığa çıkarılması mümkündür. Yoğunlukta olan bir diğer bulguda öğretmen dört adayının sözel problem çözüm öğretimine şekil veya şema çizerek yaklaşım sergileyecek olmasıdır. Böylece verilen sözel problemi somutlaştırmalarını isteyerek anlama bilgileri açığa çıkartılması hedeflemişlerdir. Ayrıca öğretmen adaylarından biri, sözel problemi öğrenciye aktarmada zorluk yaşayacağını düşündüğünü belirtmiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Öğretmen adaylarına sözel problemlerin çözümlerinin öğretimine nasıl başladıkları sorulduğunda, ağırlıklı olarak verilen metni yeniden ifade ettirerek çözüme başladıkları görülmüştür. Buradaki amacın, okudukları sözel problemi kendi kelimeleriyle yeniden ifade edip edememeleri olduğu söylenilebilir. Böylece sözel problemi doğru bir biçimde anlamış mı yoksa ezber bir yaklaşım ile kelimeleri tekrar mı ediyor açığa çıkarılması mümkün olacaktır.

Bir diğer sonuç, öğretmen adaylarından dördünün, verilen problemi şekil ve şema çizimi yaptırarak görselleştirmek istedikleri saptanmıştır. Sözel problem çözümleri öğretiminde öğretmen adayları, öğrencilerden matematiksel olarak verilen metni ifade ettirme, tahmin çalışmalarına yer verme, drama yaptırma, öğrenciyi probleme dahil ederek dikkatini çekme, tablo oluşturmalarını isteme ve verilen sözel problemi sesli okumalarını isteyeceklerini ifade etmişlerdir. Yoğunluk olarak tercih edilen yaklaşımın soruyu tekrardan ifade ettirme ile şekil ve şema çizimi yaparak görselleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Olgun (2016) yapmış olduğu çalışmasında, farklı türdeki temsil kullanımının problem çözme başarısını etkilediği, şematik temsilin kullanıldığı soruların doğru cevap oranının resimsel temsilinin kullanıldığı sorulara nispeten daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya yönelik öneriler

PROCEEINGS BOOK

- Bu araştırma dördüncü sınıf ilköğretim matematik öğretmenliği öğrencileriyle gerçekleştirilecek şekilde tasarlanmış ve uygulanmıştır. Farklı sınıflarda öğrenim görmekte olan ilköğretim ve matematik öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilebilir.
- Sözel problemlere dair farkındalıklarının artırılması açısından sınıf öğretmenliği ve okul öncesi öğretmenliği öğretmen adaylarıyla araştırma grubu çeşitlendirilebilir.
- Farklı sınıf seviyelerine ait ders kitaplarındaki farklı sözel problemler kullanılarak bu araştırma genişletilebilir.
- Bu araştırmada kullanılan sözel problemler doğal sayılar ve işlemler konusu altında yer almıştır. Farklı konu alanlarına ait sözel problemler kullanılarak öğretmen ya da öğretmen adaylarının öğretim yaklaşımları tespiti yapılabilir.
- İleri araştırmalar için daha geniş katılımlı gruplarla benzer çalışmalar genişletilerek yapılması önerilmektedir.

Uygulamaya yönelik öneriler

- Sözel problem stratejileri kullanılarak gerçekleştirilecek derslerde öncelikle öğreticinin bu konu hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Dolayısıyla öğretmen eğitiminde sözel problem, sözel problem çözme stratejileri ile ilgili öğretim üzerinde daha fazla durulmalıdır.
- Öğretmenlerin sınıf içerisinde kullanacakları sözel problem örneklerinin bilincinde olması için, mesleki gelişimlerinde sözel problem ve sözel problem stratejileri ile ilgili hizmet içi eğitimlere yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

Altun, M. EFEMAT 7-8: Matematik uygulamaları, sıra dışı problemler, matematik okuryazarlığı soruları. Bursa: Alfa Aktüel Akademi. 2015.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 231-274.

Boaler, J. (1994). When do girls prefer football to fashion? An analysis of female underachievement in relation to 'realistic'mathematic contexts. *British educational research journal, 20(5),* 551-564.

Chapman, O. Classroom practices for context of mathematics word problems. Educational Studies in Mathematics, 62, 211–230. 2006.

Creswell, J. W. Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches. 2.Baskı, USA: Sage Publications. 2007.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches (4th ed.). Los Angeles, CA: Sage Publications. 2018.

Csikos, C., & Szitányi, J. Teachers' pedagogical content knowledge in teaching word problem solving strategies. ZDM, 52(1), 165-178. 2020.

MEB. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. İlköğretim Matematik 6-8. Sınıflar Öğretim Programı Kitabı. Ankara. 2018.

Miles, M, B., & Huberman, A. M. Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage. 1994.

Olgun, B. Matematik öğretmeni adaylarının sözel problemleri çözümü: Görsel-uzamsal yetenekler, temsil kullanımı ve matematiksel düşünme yapıları. Yüksek lisans tezi. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2016.

Palm, T. Word problems as simulations of realworld situations: A proposed framework. For the Learning of Mathematics, 26, 42–47. 2006.

Verschaffel, L., Dooren, W., Greer, B. ve Mukhopadhyay, S. Reconceptualising word problems as exercises in mathematical modelling. Journal für Mathematik-Didaktik, 1(31), 9-29. 2010.

Verschaffel, L., Schukajlow, S., Star, J. ve Van Dooren, W. Word problems in mathematics education: A survey. ZDM, 52, 1-16. 2020.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara. 2005.

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KİTAP OKUMA ALIŞKANLIĞINA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Prof. Dr. Sabri SİDEKLİ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, ssidekli@mu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-3202-6451

Arş. Gör. Dr. Sedat ALTINTAŞ

Sinop Üniversitesi, saltintas@sinop.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-4637-561X

ÖZET

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumlarını belirlemek ve bu tutumlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, not ortalaması ve anne-baba eğitim durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmektir. Gerek öğretmenler gerek öğretmen adayları eğer kitap okumayı seven bir nesil yetiştirmek istiyorlarsa öncelikle kendileri iyi birer okuyucu olmalıdırlar. Çünkü çocuklar için en iyi model öğretmenleridir ve onların davranışlarını taklit etme eğilimi gösterirler. Özellikle ilk okuma yazmanın öğrenildiği ilkokul döneminde okumaya karşı ilginin ve sevginin şekillendiği, okuma alışkanlığının temel biçimini aldığı bir dönemdir. Dolayısıyla bu kademede görev yapan sınıf öğretmenleri söz konusu ilgi ve alışkanlığın geliştirilmesinde öncelikli olarak sorumlu kişilerdir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılı güz döneminde Ege bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesi'nde 1., 2., 3. ve 4. sınıflarında öğrenim görmekte olan 109 kadın 37 erkek toplam 148 sınıf öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak 34 maddeden oluşan "Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Alışkanlığına Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 26.0 paket programı analiz edilmiştir. Çalışmada Bağımsız Gruplar t testi, Tek Yönlü Varyans Analizi, Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis H testi gibi istatistiksel işlemler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutum düzeylerinin genel olarak yüksek ve orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından kitap okuma alışkanlığına yönelik tutum düzeyi düşük olan öğretmen adayı bulunmamaktadır. Ayrıca sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutum düzeylerinin cinsiyete, sınıf düzeyine, not ortalamasına ve anne/baba eğitim durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının okuma alışkanlıklarının daha iyi hale getirilebilmesi için öğretmen yetiştirme programlarında bu duruma yönelik derslerin verilmesi ve etkinliklerin düzenlenmesi etkili olabilir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf öğretmeni adayı, okuma, okuma alışkanlığı, okuma tutumu.

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında içinde bulunduğumuz bilgi çağında, gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri ile bireylerin ve toplumun yaşantısında önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Sürekli

PROCEEINGS BOOK

değişim içerisinde olan bu bilgilere ise uyum göstermenin en etkili yolu okuma becerisine sahip olmaktır (Özdemir, Özdemir ve Kaya, 2015: 220). Ancak gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri beraberinde bireylerin zevklerinde ve alışkanlıklarındaki değişimlerle de kendini göstermektedir. Bu alışkanlıklardan birisi de bireylerin kitap okuma alışkanlıklarıdır. Çünkü teknolojide yaşanan gelişmeler sonrasında bireylerin akıllı telefon, bilgisayar, TV, internet gibi teknolojik araçlara çok daha fazla zaman ayırdığı bilinmektedir. Okuma, teknolojinin getirdiği değişikliklere uyum sağlamada şüphesiz herkes için önemlidir. Fakat okuma becerisine sahip ama yeterli düzeyde okumayan kişilerin sayısı sürekli artış halindedir (Sangkaeo, 1999; akt. Arslan, Çelik ve Çelik, 2009). Bu noktada ise bireylerin okuma alışkanlığı kazanmalarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Okuma ile ilgili farklı araştırmacılar tarafından birçok tanım yapılmıştır. Akyol (2020) okumayı, "Düzenli bir ortamda, uygun yöntem ve amaçlarla gerçekleştirilen, yazar ve okuyucu arasındaki iletişime bağlı olan ve okuyucunun ön bilgileri ile desteklenen bir anlam kurma süreci" olarak tanımlamaktadır. Okuma, Aytaş (2005) tarafından "Duyu organlarının çeşitli hareketleri ve zihnin anlamlandırma çabası ile oluşan anlamanın en önemli adımlarından biri" olarak tanımlanmaktadır. Güneş (2020)'e göre okuma, "Dil ve zihin becerilerine önemli katkılar sağlayan öğrenme alanıdır". Susar-Kırmızı (2012) tarafından okuma "Yazının bütün olarak algılanması ve ardından zihinde anlamlandırılmasını sağlayan karmaşık bir dizi etkinlikler bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Okuma becerisine sahip olmak ile birlikte bireylerin okuma alışkanlığının yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Okuma alışkanlığı, bireylerin okumayı öğrenmelerinin ardından bu eylemi zevkle yapmalarında yardımcı, kazanılması gereken bir beceridir. Kişinin bir ihtiyaç olarak algılaması ile beraber okuma faaliyetini hayat boyu düzenli bir şekilde sürdürmesidir (Gönen, Öncü ve Işıtan, 2004). Bircan ve Tekin'e (1989) göre ise okuma alışkanlığı, "Okumayı bir gereksinim olarak görme, hayatın bir boyutu haline getirme şeklinde açıklanmaktadır.

Okuma alışkanlığı kazanma ve sürdürme konusunda en önemli sorunlardan biri teknolojik gelişmelerdir. Bu teknolojilerin başında ise televizyon seyretme ve bilgisayar kullanımı yer almaktadır (Arı ve Demir, 2013:118). Televizyon ve bilgisayar bağımlılığı çocuklara kitap okuma alışkanlığı kazandırmada olduğu kadar okuma alışkanlığı kazanmış yetişkinlerde de bu alışkanlıklarını kaybetmelerine yol açan bir engeldir (Akbabaoğlu, 2019). Türkiye'de kitap okuma alışkanlığının genel olarak ne durumda olduğu konusunda güncel bir veri olarak Türkiye Eğilimleri Araştırma (TEA) Raporu'na bakıldığında, 2020'de kitap okumayanlar %59,1" iken, bu oran "2021 yılında %59,5" olarak bir artış göstermiştir. Aynı rapora göre 2021 yılında kitap okuyanların sayısının sadece %40.5 olması, bireyin gelişiminde fazlasıyla önemli yeri olan bu davranışın genel anlamıyla yerleşmiş bir alışkanlık olmadığını göstermektedir.

Okuma isteğinin bireyde erken yaşlarda kazanılması ise fazlasıyla istenen bir durumdur. Okuma isteği erken yaşlarda kazanılırsa okuma alışkanlığı bir yaşam biçimi haline gelir. Bu durum üzerinde en etkili faktör ise ailedir. Ailenin yanında kütüphaneye sahip okullar ve kendisi de iyi bir kitap okuyucusu olmak zorunda olan öğretmenlerdir (Çoban, İleri ve Temir, 2018). Öğretmenin okumaya bakış açısı öğrencilerin de okuma ilgilerinin geliştirilmesindeki yolları belirlemektedir. Öğretmenin sahip olmadığı bir alışkanlığı da öğrencilerine

aktarabilmesi beklenmemelidir (Applegate ve Applegate, 2004). Öğretmenler ve öğretmen adayları eğer kitap okumayı seven bir nesil yetiştirmek istiyorlarsa öncelikle kendileri iyi birer okuyucu olmalıdırlar. Çünkü çocuklar için en iyi model öğretmenleridir ve onların davranışlarını taklit etme eğilimi gösterirler. Özellikle ilk okuma yazmanın öğrenildiği ilkokul dönemi, okumaya karşı ilginin ve sevginin şekillendiği, okuma alışkanlığının temel biçimini aldığı bir dönemdir. Dolayısıyla bu kademede görev yapan sınıf öğretmenleri söz konusu ilgi ve alışkanlığın geliştirilmesinde öncelikli olarak sorumlu kişilerdir. Bu açıdan sınıf öğretmenleri sadece okumayı öğretmeyi değil okumaya karşı olumlu ilgi, tutum ve alışkanlığın geliştirilmesini de sağlamalıdırlar (Elkatmış, 2015). Bu bağlamda sınıf öğretmeni adaylarının okuma alışkanlıklarının belirlenmesi ve incelenmesinin alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı sınıf öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumlarını belirlemek ve bu tutumlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, not ortalaması ve anne-baba eğitim durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmektir. Bu amaçla aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır.

1. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutum düzeyleri nedir?
2. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumları,
   2.1. Cinsiyete,
   2.2. Öğrenim gördükleri sınıf düzeyine,
   2.3. Öğrencilerin not ortalamalarına,
   2.4. Anne eğitim durumlarına,
   2.5. Baba eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının belirlendiği bu araştırmada var olan duruma ilişkin büyük bir gruptan veri toplanması amaçlandığı için tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte veya şuan var olan bir durumu değiştirmeksizin betimlemeyi amaçlayan çalışmalar için uygundur (Karasar, 2011). Tarama modeli, "Büyük gruplara uygulanan, bireylerin var olan duruma ilişkin tutum ve görüşlerinin alındığı, araştırmacının var olan durum hakkında detaylı bilgiler vermeye çalıştığı modeldir. Tarama modelinde asıl amaç var olan durumlara ilişkin nicel veriler elde etmektir. Bu amaçla tarama araştırmalarında veriler katılımcılara çeşitli sorular sorarak toplanır ve anketlerden yararlanılır (Tanrıöğen, 2014).

2.1. Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki üniversitelerde eğitim görmekte olan Sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Ege bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesinde Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı'nda

PROCEEINGS BOOK

öğrenim gören öğretmeni adayları oluşmaktadır. Örneklem belirlenirken basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya 110'u (%74,3) kadın, 38'i (%25,7) erkek olmak üzere 148 öğretmen adayı katılmıştır. Sonuçların güvenirliğini arttırmak amacı ile çalışmadan iki uç değer çıkarılmıştır. Çalışmada 109'u (% 74,7) kadın 37'si (%25,3) erkek olmak üzere 146 sınıf öğretmeni adayı üzerinden analizler yapılmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada kişisel bilgi formu ile Susar-Kırmızı (2012) tarafından geliştirilen "Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Alışkanlığına Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Geçerlik ve güvenirlik çalışması Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi 3.sınıf öğrencileri ile yapılan ölçek, 29'u olumlu 5'i olumsuz 34 madde ve 5'li likert olarak hazırlanmıştır. Ölçek 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Birinci alt boyut olan "öğrenme gereksiniminin karşılanması ve eğlenmeye ilişkin tutumlar" boyutunda 22 madde (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 31, 34.) yer almaktadır. Bu alt boyuttan elde edilebilecek en düşük puan 22, en yüksek puan ise 110'dur. "Kitap okuma alışkanlığının anlamı ve vazgeçilmezliğine ilişkin tutumlar" boyutunda 8 madde (8, 9, 13, 17, 28, 30, 32, 33.) yer almaktadır. Bu alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan ise 40'tır. "Kitap okuma alışkanlığının geliştirilmesine ilişkin tutumlar" alt boyutunda ise 4 madde (12, 20, 21, 27.) yer almaktadır. Bu boyuttan alınabilecek en düşük puan 4, en yüksek puan ise 20'dir. Ölçeğin tamamından alınabilecek en düşük puan 34 en yüksek puan ise 170'tir.

2.3. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen veriler SPSS 22.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov ile Skewness ve Kurtosis testleri ile belirlenmiştir. Normal dağılım gösteren verilerin analizinde parametrik testlerden Bağımsız Gruplar t testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA); normal dağılım göstermeyen üçüncü alt boyuta ait verilerin analizinde ise non-parametrik testlerden Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Katılımcıların tutum düzeyleri belirlemek için "düşük", "orta" ve "yüksek" olmak üzere üç düzey belirlenmiştir. 1- 2.33 arası düşük düzey, 2.34- 3.67 arası orta düzey ve 3.68-5 arası ise yüksek düzey olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmanın birinci alt problemi olan "Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutum düzeyleri nedir?" sorusunu cevaplandırmak için öğretmen adaylarının ölçeklerden elde ettikleri puan ortalamaları Çizelge 1 ve 2'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutum düzeyleri

Düzey	f	%
Orta	53	36.3

PROCEEINGS BOOK

Yüksek		93	63.7
	Toplam	146	100

Çizelge 1 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutum düzeylerinin genel anlamda yüksek olduğu görülmektedir. Kitap okuma alışkanlığı tutum düzeyi düşük olan öğretmen adayı bulunmamaktadır.

Çizelge 2. Kitap okuma alışkanlığı tutum ölçeği alt boyut ortalama ve standart sapma değerleri

Alt Boyutlar	$\bar{X}$	Ss
Öğrenme gereksinimlerinin karşılanması ve eğlenmeye ilişkin tutumlar	4.01	.52
Kitap okuma alışkanlığının anlamı ve vazgeçilmezliğine ilişkin tutumlar	3.54	.68
Kitap okuma alışkanlığının geliştirilmesi ilişkin tutumlar	3.11	.79

Çizelge 2 incelendiğinde öğrenme gereksinimlerinin karşılanması ve eğlenmeye ilişkin tutumlar alt boyutuna ilişkin ortalamanın 4.01 olduğu, kitap okuma alışkanlığının anlamı ve vazgeçilmezliğine ilişkin tutumlar alt boyutuna ilişkin ortalamanın 3.54 olduğu ve kitap okuma alışkanlığının geliştirilmesine ilişkin tutumlar alt boyutuna ilişkin ortalamanın 3.11 olduğu görülmektedir. Buna göre öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığı tutum ölçeği alt boyutlarından ilk alt boyutta yüksek düzeyde bir tutuma, diğer iki alt boyutta ise orta düzeyde tutuma sahip oldukları belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemi olan "Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumları, cinsiyete, öğrenim gördükleri sınıf düzeyine, öğrencilerin not ortalamalarına, anne eğitim durumlarına ve baba eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu cevaplandırmak için yapılan analizler çizelgelerde sunulmuştur.

Çizelge 3. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum ölçeği, ölçeğin birinci ve ikinci alt boyut puanlarının cinsiyete göre Bağımsız Gruplar t Testi sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	p
Tüm ölçek	Kadın	109	3.81	.467	144	.668	.505
	Erkek	37	3.74	.554			
Birinci Alt Boyut	Kadın	109	4.02	.513	144	.549	.584
	Erkek	37	3.96	.575			
İkinci Alt Boyut	Kadın	109	3.53	.661	144	-.150	.881
	Erkek	37	3.55	.760			

Çizelge 3 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlıkları tutum ölçeğinden ve ölçeğin birinci ve ikinci alt boyutlarından aldıkları puanların cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Kadın öğretmen adaylarının ortalamasının (3.81) ve erkek öğretmen adayların ortalamasından (3.74) yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum ölçeği üçüncü alt boyut puanlarının cinsiyete göre Mann Whitney U testi sonuçları

Alt Boyut	Gruplar	N	$\bar{x}_{sira}$	$\sum_{sira}$	U	z	p
Üçüncü	Kadın	109	77.10	8404.00	1624.00	-1.774	.076
Alt Boyut	Erkek	37	62.89	2327.00			
	Toplam	146					

Çizelge 4 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının üçüncü alt boyut puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Üçüncü alt boyut için cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmasa da kadın öğretmen adaylarının sıra ortalama puanlarının (77.10), erkek öğretmen adaylarının sıra ortalama puanlarından (62.89) yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 5. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum ölçeği, ölçeğin birinci ve ikinci alt boyut puanlarının sınıf düzeyine göre Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Tüm ölçek	Gruplar arası	.324	142	.108	.446	.721
	Gruplar içi	34.403	3	.242		
	Toplam	34.726	145			
Birinci Alt Boyut	Gruplar arası	.489	3	.163	.579	.630
	Gruplar içi	40.036	142	.282		
	Toplam	40.525	145			
İkinci Alt Boyut	Gruplar arası	.277	3	.092	.193	.901
	Gruplar içi	67.799	142	.477		
	Toplam	68.076	145			

Çizelge 5 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlıkları tutum ölçeği ve ölçeğin birinci ve ikinci alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamalarının sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Okuma alışkanlığında ortaya çıkan farkın sınıflardan kaynaklanmadığı veya okuma alışkanlığı üzerinde sınıf düzeylerinin etkisi olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Çizelge 6. Sınıf Öğretmeni Adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum ölçeği üçüncü alt boyut puanlarının sınıf düzeylerine göre Kruskal Wallis testi sonuçları

Alt Boyut	Gruplar	N	$\bar{x}_{sira}$	x^2	Sd	P
Üçüncü	1.sınıf	44	81.43	6.125	3	.106
Alt Boyut	2.sınıf	40	60.08			
	3.sınıf	29	78.90			
	4.sınıf	33	74.45			

Çizelge 6 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlıkları tutum ölçeği üçüncü alt boyut ortalama puanlarının sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. 1. sınıfların sıra ortalama puanlarının (81.43) diğer sınıf düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 7. Kitap okuma alışkanlığına yönelik not ortalaması değişkenine göre t testi

Alt Boyutlar	Not Ortalaması	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	p
Tüm ölçek	3.00 ve altı	46	3.78	.463	100	.535	.594
	3.01ve üstü	56	3.75	.463			
Birinci Alt Boyut	3.00 ve altı	46	4.03	.494	100	.903	.369
	3.01ve üstü	56	3.94	.497			
İkinci Alt Boyut	3.00 ve altı	46	3.58	.698	100	.374	.709
	3.01ve üstü	56	3.53	.679			

Çizelge 7 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlıkları tutum ölçeği ve ölçeğin birinci ve ikinci alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamalarının, not ortalaması değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Not ortalaması 3.00 ve altı olan öğrencilerin puan ortalamaları, not ortalaması 3.01 ve üstü olan öğrencilerin puan ortalamalarından hem tüm ölçekte hem de birinci ve ikinci alt boyutlarında daha yüksek ancak bu fark istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır.

Çizelge 8. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum ölçeği üçüncü alt boyut puanlarının not ortalamasına göre Mann Whitney U testi sonuçları

Alt Boyut	Gruplar	N	$\bar{x}_{sira}$	$\sum_{sira}$	U	z	p

PROCEEINGS BOOK

Üçüncü Alt Boyut	3.00 ve altı	46	48.17	2216.00	1135.00	-1.034	.301
	3.01 ve üstü	56	54.23	3037.00			
	Toplam	102					

Çizelge 8 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlıkları tutum ölçeğinin üçüncü alt boyut ortalama puanlarının, not ortalamasına göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Not ortalaması için anlamlı bir farklılık bulunmasa da not ortalaması 3.01ve üstü olan öğretmen adaylarının sıra ortalamalarının (54.23) not ortalaması 3.00 ve altı olan öğretmen adaylarının sıra ortalamalarından (48.17) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 9. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum ölçeği, ölçeğin birinci ve ikinci alt boyut puanlarının anne eğitim durumuna göre Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Tüm ölçek	Gruplar arası	1.190	3	.397	1.680	.174
	Gruplar içi	33.536	142	.236		
	Toplam	34.726	145			
Birinci Alt Boyut	Gruplar arası	1.177	3	.392	1.416	.241
	Gruplar içi	39.348	142	.277		
	Toplam	40.525	145			
İkinci Alt Boyut	Gruplar arası	2.183	3	.728	1.568	.200
	Gruplar içi	65.893	142	.464		
	Toplam	68.076	145			

Çizelge 9 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlıkları tutum ölçeği ve ölçeğin birinci ve ikinci alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamalarının, anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür.

Çizelge 10. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum ölçeği üçüncü alt boyut puanlarının anne eğitim durumuna göre Kruskal Wallis testi sonuçları

Alt Boyut	Gruplar	N	$\bar{x}_{sira}$	x^2	Sd	P
Üçüncü Alt Boyut	İlkokul	82	69.46	2.867	3	.413
	Ortaokul	25	85.44			
	Lise	26	75.73			
	Üniversite	13	71.54			

Çizelge 10 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlıkları tutum ölçeğinin üçüncü alt boyut puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Elde edilen sonuçlarda anne eğitim düzeyi ortaokul olan öğretmen adaylarının sıra ortalama puanlarının, diğer eğitim düzeylerine göre en yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 11. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum ölçeği, ölçeğin birinci ve ikinci alt boyut puanlarının baba eğitim durumuna göre Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Tüm ölçek	Gruplar arası	.652	3	.217	.906	.440
	Gruplar içi	34.074	142	.240		
	Toplam	34.726	145			
Birinci Alt Boyut	Gruplar arası	.930	3	.310	1.112	.346
	Gruplar içi	39.595	142	.279		
	Toplam	40.525	145			
İkinci Alt Boyut	Gruplar arası	1.274	3	.425	.903	.442
	Gruplar içi	66.802	142	.470		
	Toplam	68.076	145			

Çizelge 11 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlıkları tutum ölçeği ve ölçeğin birinci ve ikinci alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamalarının, baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür.

Çizelge 12. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum ölçeği üçüncü alt boyut puanlarının baba eğitim durumuna göre Kruskal Wallis testi sonuçları

Alt Boyut	Gruplar	N	$\bar{x}_{sira}$	x^2	Sd	P
Üçüncü Alt Boyut	İlkokul	54	72.98	2.320	3	.509
	Ortaokul	29	70.21			
	Lise	37	81.74			
	Üniversite	26	66.52			

Çizelge 12 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının üçüncü alt boyut puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Baba eğitim düzeyi lise olan

PROCEEINGS BOOK

öğretmen adaylarının sıra ortalama puanlarının, diğer eğitim düzeylerine göre en yüksek olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerin büyük çoğunluğunun kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının yüksek düzeyde diğerlerinin ise orta düzeyde olduğu ve kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumu düşük düzeyde olan öğretmen adayının olmadığı belirlenmiştir. Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumlarının ölçek alt boyutlarına göre incelendiğinde "Öğrenme gereksinimlerinin karşılanması ve eğlenmeye ilişkin tutumlar", "Kitap okuma alışkanlığının anlamı ve vazgeçilmezliğine ilişkin tutumlar", "Kitap okuma alışkanlığının geliştirilmesi ilişkin tutumlar" için yapılan analizlerde hiçbir değişken için anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Alt boyutlara ait ortalamalar incelendiğinde ise en yüksek ortalamaya "Öğrenme gereksinimlerinin karşılanması ve eğlenmeye ilişkin tutumlar" alt boyutunun sahip olduğu görülmüştür. Toplumların gelişmişlik düzeyine ulaşabilmelerinde en önemli unsurlarından biri okuyan bireylere sahip olmasıdır. Okuma, bireylerin yaşamları boyunca sahip olmaları gereken en temel becerilerden biridir. Bu becerinin geliştirilmesinin en önemli koşulu ise devamlılığının sağlanmasıdır. Bu durum da ancak okuma alışkanlığı kazanmakla mümkündür. Okuma davranışının bir alışkanlık haline gelmesinde ise temel sorumlu kişiler aile ve sınıf öğretmenleridir. Ailesinde kitaplarla tanışmış çocuk, okula geldiğinde de okuma alışkanlığı kazanmaya hazır olacaktır. Sınıf öğretmenlerinin öğrencilere her konuda model oldukları düşünülürse öğretmene düşen temel görev okuma alışkanlığı konusunda da öğrenciye doğru model olabilmesidir ki bu da ancak kendisinin de okuma alışkanlığına sahip olması ile mümkündür. Bu bağlamda araştırmaya katılan öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun kitap okuma alışkanlığı tutum düzeylerinin yüksek olması önemli bir sonuç olarak görülmektedir. Ülper ve Çeliktürk (2013) ve Akbabaoğlu (2019) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer şekilde öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının genel olarak yüksek ve orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Yılmaz'ın (2006) ve Ataklı'nın (2000) sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlıklarını araştırdığı çalışmalarında ve Akbaba'nın (2017) Türkçe öğretmenlerinin okuma alışkanlıklarını araştırdığı çalışmasında bulduğu öğretmen adaylarının cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu ile örtüşmektedir. Anlamlı bir farklılık bulunmamasına rağmen erkek ve kadın öğretmen adaylarının her ikisinde de tutum puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin hayatlarında temel olan sınıf öğretmenliği mesleğinin adayları olan bireylerden de beklenen sonuç bu olmaktadır. Yılmaz ve Benli (2010), Özdemir vd. (2015), Batur, Gülveren ve Bek (2010), Arslan vd. (2009), Saracaloğlu, Bozkurt ve Serin (2003) ise araştırmalarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulmuş ve bu farklılığın kadın öğretmen adaylarının lehine olduğunu belirtmişlerdir.

Yapılan çalışmada öğrencilerin not ortalamaları ile okuma alışkanlığına yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Akbaba'nın (2017) Türkçe öğretmeni adaylarının okuma alışkanlıklarını incelediği araştırmasındaki bulgular ile bu araştırmanın bulguları paralellik göstermektedir.

Çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ve elde edilen ortalamaların birbirine çok yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu tutum puanlarının sınıf düzeyi fark etmeksizin yüksek olması beklenmektedir fakat 1.sınıf öğrencilerinin üniversite hayatına alışma süreçleri ve 4.sınıf öğrencilerinin KPSS sınavına ağırlık vermeleri sebebi ile bu sınıf düzeyleri ortalamalarında düşüş görülmesi olası bir sonuçtur. Yılmaz ve Benli (2010) sınıf öğretmeni adayları ile yaptıkları araştırmasında; Özbay, Bağcı ve Uyar (2008), Akbaba (2017), Biçer ve Alan (2007) Türkçe öğretmeni adayları ile yaptıkları araştırmalarında; Sağlam, Suna ve Çengelci (2008) Eğitim Fakültesi 1.2.3. ve 4.sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir fark tespit etmemişlerdir. Bu sonuçlar araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Batur vd. (2010) ise yaptıkları çalışmalarında sınıf değişkeni ile kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum arasında anlamlı bir fark tespit etmiş ve en olumlu tutuma 3.sınıf öğrencilerinin sahip olduğunu ardından 2. ve 4. sınıf öğrencilerinin geldiğini tespit edip aynı zamanda sınıf düzeyi arttıkça tutumlarında göreli bir artış görüldüğünü 4.sınıf öğrencilerinin ise tutumlarında bir azalma olduğunu belirtmiştir.

Sınıf öğretmeni adaylarının kitap okuma alışkanlığı tutum puanlarının anne/baba eğitim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışma ile benzer bir sonuca ulaşan Batur vd. (2010), öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlıklarını inceledikleri araştırmalarında bu sonucu okuma alışkanlığının ailede kazandırılmadığı şeklinde yorumlamışlardır. Arı ve Demir (2013), ilköğretim bölümü öğretmen adaylarının okuma alışkanlıklarını inceledikleri araştırmalarında, Kurulgan ve Çekerol (2008) öğrencilerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları üzerine yaptıkları araştırmalarında, Odabaş, Odabaş ve Polat (2008) üniversite öğrencilerinin okuma alışkanlıkları üzerine yaptıkları araştırmalarında, Özdemir vd. (2015) sınıf öğretmeni adayları ile yaptıkları araştırmalarında anne/baba eğitim düzeyi ve okuma alışkanlıkları arasında anlamlı bir farklılığa rastlamamışlardır. Demir (2009) ise ilköğretim ikinci kademe öğretmen adaylarının okuma alışkanlıklarını alt boyutlar ile incelediği çalışmasında sadece anne eğitim durumu için anlamlı bir farklılık bulmuştur. Aile eğitim seviyesi, çocuğun erken yaşlardan itibaren kitaplarla tanışmasında, bilinçli olarak çocuğu okumaya yönlendirmede ve gelişimine uygun kitaplar seçmelerinde etkili olmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun anne/baba eğitim düzeyleri ilkokul olmasına rağmen kitap okumaya ilişkin tutumları düşük değildir. Bu durum da kitap okuma alışkanlığının temelde kazanılmasa dahi ilerleyen yaşlarda dışsal faktörler ile de gelişim gösterebileceği şeklinde yorumlanabilir.

Öğretmenin okulda okuma ile ilgili yaptığı etkinlikler çocuğun okuma alışkanlığı kazanmasında son derece önemlidir. Fakat öğretmenin okuma alışkanlığı kazandırmada etkili olabilmesi için ilk olarak kendisinin de bu alışkanlığa sahip olmalıdır. Bu sebeple sınıf öğretmeni adaylarının bu konuda sorumluluk bilincine varmaları konusunda 1.sınıftan itibaren

bilinçlenmeleri ve bu konuda uygulamalı dersler almaları sağlanmalıdır. Aynı zamanda okuduğunu anlama ve akıcı okuma seminerleri ile de bu konuda olumlu tutumlar geliştirilmesi sağlanmalıdır. Sınıf öğretmeni adaylarına, okuma alışkanlığı kazandırma stratejileri öğretimi üzerine ders verilebilir. Sınıf öğretmeni adaylarının okuma alışkanlıklarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amacı ile yapılan bu çalışma farklı değişkenler üzerinde ve Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan diğer lisans programındaki öğrencilere de uygulanabilir.

KAYNAKÇA

Akbaba, R. (2017). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Okuma Alışkanlıkları ve Okumaya Yönelik Tutumları. *Turkish Studies, 12*(18), 35-52.

Akbabaoğlu, M. (2019). *Sınıf öğretmeni adaylarının üst bilişsel okuma stratejileri, okuma motivasyonları ve kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumlarının incelenmesi: Afyonkarahisar ili örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Akyol, H. (2020). *Türkçe İlk okuma Yazma Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Applegate, A. J. & Applegate, M. D. (2004). The peter effect: Reading habits and attitudes of preservice teachers. The *Reading Teacher, 57*(6), 554-565.

Arı, E. ve Demir, M. K. (2013). İlköğretim bölümü öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1*(1), 116-128.

Arslan, Y., Çelik, Z. ve Çelik, E. (2009). Üniversite öğrencilerinin okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26,* 113-124.

Ataklı, A. (2000). Türkiye'de Sınıf Öğretmenlerinin Okuma Alışkanlığı Üzerine Görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*, 20-28.

Aytaş, G. (2005). Okuma eğitimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(4), 461-470.

Batur, Z., Gülveren H. ve Bek, H. (2010). Öğretmen Adaylarının Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma: Uşak Eğitim Fakültesi Örneği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 32-49.

Biçer, N. ve Alan, Y. (2017). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Kitap Okuma Alışkanlıklarının Genel Öz Yeterlikleri Üzerindeki Etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(1), 100-116.

Bircan, İ. ve Tekin M. (1989). Türkiye'de Okuma Alışkanlığının Azalması Sorunu ve Çözüm Yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22*(1), 393– 410.

Çoban, A., İleri, T. ve Temir, M. (2018). Üniversite öğrencilerinin kitap okuma alışkanlığına betimsel bir bakış: Amasya Üniversitesi örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi, 5*, 50-69.

Demir, T. (2009). İlköğretim 2. kademe öğretmen adaylarının okuma alışkanlıkları üzerine bir araştırma: (Gazi Üniversitesi örneği*). Turkish Studies, 4*(3), 717-745.

Elkatmış, M. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının okuma ilgi ve alışkanlıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 23*(3), 1223-1240.

Gönen, M., Öncü, E. ve Işıtan, S. (2004). İlköğretim 5.,6., ve 7. Sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıklarının incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi, 32*(164), 7-34.

Güneş, F. (2020). *Türkçe Öğretimi: Yaklaşımlar ve Modeller*. Ankara: Pegem Akademi.

Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kurulgan, M. ve Çekerol, S. (2008). Öğrencilerin Okuma ve Kütüphane Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(2), 237-258.

Odabaş, H., Odabaş, Y. ve Polat, C. (2008). Üniversite öğrencilerinin okuma alışkanlığı: Ankara Üniversitesi Örneği. *Bilgi Dünyası, 9*(2), 431- 465.

Özbay, M., Bağcı, H. ve Uyar, Y. (2008). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Okuma Alışkanlığına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre Değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(15), 117-136.

Özdemir, O., Özdemir, M. ve Kaya, B. (2015). Öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlıklarının incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(2), 219-233.

Sağlam, M., Suna, Ç. ve Çengelci, T. (2008). Öğretmen Adaylarının Okuma Alışkanlıklarını Etkileyen Etmenlere İlişkin Görüş ve Önerileri. *Milli Eğitim, 178*, 8-23.

Saracaloğlu, S., Bozkurt, N. ve Serin, O. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Okuma İlgileri ve Okuma Alışkanlıklarını Etkileyen Faktörler. *Eğitim Araştırmaları, 4*(12), 149-157.

Susar Kırmızı, F. (2012). Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Alışkanlığına İlişkin Tutum Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Electronic Turkish Studies, 7*(3), 2353-2366.

Tanrıöğen, A. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Ülper, H. & Çeliktürk, Z. (2013). Öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının değerlendirilmesi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6*(11), 1033-1057.

Yılmaz, M. ve Benli, N. (2010). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Okuma Alışkanlığına Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(1), 281-291.

Yılmaz, Z. A. (2006). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Okuma Alışkanlığı. *İlköğretim Online, 5*(1), 1-6.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME TUTUMLARI VE MEDYA OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Sabri SİDEKLİ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, ssidekli@mu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-3202-6451

Arş. Gör. Dr. Sedat ALTINTAŞ

Sinop Üniversitesi, saltintas@sinop.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-4637-561X

ÖZET

Bu araştırmanın amacı okul öncesi ve sınıf öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme tutumları ile medya okuryazarlığı düzeylerinin belirlenmesi ve aralarındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumları ve medya okuryazarlığı düzeyleri belirlenmiş, çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterme durumları ve aralarındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin ve medya okuryazarlığının çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için bu yöntem tercih edilmiştir. Araştırmanın örneklemini ise Ege bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesinde 3. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan sınıf öğretmeni ile okul öncesi öğretmeni adayları oluşturmaktadır. Araştırmaya 100 kadın ve 38 erkek olmak üzere 138 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında kişisel bilgi formu, eleştirel düşünme tutum ölçeği ve medya okuryazarlık düzey belirleme ölçeği kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizine ilk olarak verilerin normallik, uç-değer ve kayıp veri olup olmama durumu incelenmiştir. Normal dağılım gösteren verilerin analizinde betimsel analizlerle birlikte t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi ve korelasyon analizi gibi istatistiksel işlemler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeyleri ile medya okuryazarlık düzeyleri arasında orta düzeyde olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu durumda öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeyleri arttıkça medya okuryazarlığı düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu, cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim gördüğü bölüm ve bölümü tercih etme sebebi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu, cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim gördüğü bölüm, kişisel bilgisayara sahip olma, gazete ve dergi takip etme, internet erişimine sahip olma ve TV izleme değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Çalışmanın bulguları sonucunda öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum ve medya okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek düzeylere çıkması için hizmet öncesi eğitimlerinde bu becerileri geliştirmeye yönelik derslerin ve etkinliklerin arttırılması önerilebilir.

PROCEEINGS BOOK

Anahtar Kelimeler: Öğretmen adayı, eleştirel düşünme, medya okuryazarlığı

1. GİRİŞ

21. yüz yıl becerileri arasında eleştirel düşünme becerileri ve okuryazarlık becerileri önemli bir yere sahiptir. Öğrencilerin problem çözme, yaratıcılık, eleştirel düşünme ve temel okuryazarlık becerilerini kazanmaları öğretim programlarının hedeflerini oluşturmaktadır. Bu beceriler arasında eleştirel düşünme becerisi öğrencilerin olaylara farklı bakış açılarıyla bakabilmelerini, sorgulamalarını, öğrendikleri bilgilerin doğruluğunu araştırmalarını sağlayan üst düzey bilişsel beceriler arasında yer almaktadır. Temel okuryazarlık becerilerinin arasında yer alan medya okuryazarlığı becerisi ise bireylerin medya mesajlarını içeriğini doğru anlayabilmelerini, bu mesajları doğru analiz edebilmelerini ve değerlendirme yapabilmelerini ifade etmektedir. Eleştirel düşünme ve medya okuryazarlığı becerilerine yönelik ilgili alan yazında farklı araştırmacıların tanımları bulunmaktadır.

Eleştirel düşünme becerisi felsefe ve eğitim alanının konusu olarak farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Eleştirel düşünme, Paul ve Elder'a (2016) göre bilinçaltı düzeyindeki düşünceleri bilinç düzeyine çıkarabilmedir. Mason'a (2007) göre eleştirel düşünme, nedenleri açık bir şekilde görebilme, değerlendirebilme ve uygun bir şekilde açıklayabilme yeteneği ile tartışmaları netleştirebilme gibi becerilerin bir birleşimidir. McPeck (1981), eleştirel düşünmeyi bilgiye yönelik bir perspektif, içeriğin anlaşılması ve bir disiplin olarak epistemolojiden yararlanabilme olarak tanımlamaktadır. Halpern'e (1989) göre eleştirel düşünme, karar verme, olasılıkları hesaplama, çıkarsamaları formüle etme ve sorun çözmeyi içeren akla dayalı, amaçlı ve anlamlı bir düşünme sürecidir. Sünbül (2011) ise eleştirel düşünmeyi bir görüş, yorum, inanç ve kuramın analizini yaparken bireyin; bağımsız ve tarafsız düşünmeyi esas alıp bilgi kaynaklarının güvenirliğini göz önünde bulundurarak disiplinler arası ilişki kurma, varsayımları inceleme ve değerlendirme duygu ve düşünce arasındaki ilişkiyi anlama, genellemeleri arılaştırma ve anlamını bozmaktan kaçınarak bir genellemenin ileriki doğurgularını göz önünde bulundurma, benzer durumları karşılaştırma, çelişkileri fark etme, sonuçları keşfetme, akılcı çıkarım, kestirim ya da yorumlar yapabilme olarak tanımlamıştır. Eleştirel düşünme ile ilgili tanımlardan yola çıkarak eleştirel düşünme becerisine sahip bireylerin karşılaştıkları iddia ve düşüncelerin doğruluğunu ve gerçekliğini araştıran, sorgulayan ve analiz edebilen bireyler olduğu söylenebilir. Ancak eleştirel düşünme becerisine sahip olmak bir bireyin eleştirel düşünebildiğini söylemek için yeterli olmayabilir. Bu durumda eleştirel düşünme tutumu kavramı ortaya çıkmaktadır. Yani bireylerin sahip oldukları eleştirel düşünme becerisini işe vuruk olarak kullanması gerekmektedir. Eleştirel düşünmenin temel bileşeni, eleştirel düşünmeye yönelik bir tutum geliştirmektir. Bireyler, "iyi düşünür" olarak tanımlanabilmek için anlam arama, bilgi toplama ve çözümleri gözden geçirme konularında istekli tavırlar sergilemelidirler (Yılmaz Özelçi, 2012).

Medya araçlarının günlük hayatta, okulda, evde ve her ortamda bireyler için önemli bir yeri bulunmaktadır. Bilici'ye (2014) göre medya, okul ve aile ortamıyla bütünleşen yeni bir öğretici ve öykü anlatıcısıdır. Medya araçları ile bireyler bilgiye kolay erişebilmekte, iletişim kurabilmekte ve bilgi alışverişinde bulunmaktadırlar. Bu süreçlerin sağlıklı bir biçimde

gerçekleşebilmesi için bireylerin medya araçları ile iletilen bilgileri doğru okuyup anlayabilmeleri çok önemlidir. Eğitim-öğretim alanında da filmler, müzikler, dijital öğrenme araçları gibi medya araçları oldukça yaygın bir etkiye sahiptir. Bu bakımdan medya okuryazarlığı becerisi kavramı da ön plana çıkmaktadır. Potter (2010), medya okuryazarlığı kavramını medyada görülen mesajları kavrayıp yorumlayabilme yetisi olarak tanımlamaktadır. Masterman (1997) ise medya okuryazarlığını, her türlü medya mesajını okuma, dinleme, anlama ve değerlendirme gibi süzgeçlerden geçirerek bireyin mesajı üretebilme yeteneği olarak tanımlamaktadır.

Eleştirel düşünme becerileri ve medya okuryazarlığı becerileri analiz etme, sentezleme ve değerlendirme benzer üst düzey bilişsel becerileri gerektirmektedir. Kurt ve Kürüm'e (2010) göre medyadaki tüm bilgilerin taraflı ya da tarafsız, olumlu ya da olumsuz yönlerinin ayırdına varılmasının temel yolu eleştirel bir biçimde okunması ve eleştirel bir biçimde görülmesidir. Burn ve Durran, (2007) benzer şekilde eleştirel düşünmenin medya okuryazarlığı yeterlilikleri için önemli bir ön koşul olduğunu belirtmişlerdir. Bu bakımdan eleştirel düşünebilen ve medya okuryazarlığı becerilerine sahip bireylerin yetiştirilmesinde en önemli role sahip olan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumlarının ve medya okuryazarlık becerilerinin incelenmesi önemli görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı okul öncesi ve sınıf öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme tutumları ile medya okuryazarlığı düzeylerinin belirlenmesi ve aralarındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır;

1. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu ve medya okuryazarlığı beceri düzeyleri nedir?

2. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim gördüğü bölüm ve bölümü tercih etme sebebi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim gördüğü bölüm, kişisel bilgisayara sahip olma, gazete ve dergi takip etme, internet erişimine ve TV izleme değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

4. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu ve medya okuryazarlığı beceri düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?

2. YÖNTEM

Araştırma kapsamında okul öncesi ve sınıf öğretmenli adaylarının eleştirel düşünme becerileri ve medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin incelenmesinin amaçlanması nedeniyle nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelinde, iki ve daha çok sayıdaki değişkenlerin birlikte değişip değişmediği; değişme varsa bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılır (Karasar, 2011).

2.1. Evren ve Örneklem

PROCEEINGS BOOK

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki üniversitelerde eğitim görmekte olan Temel Eğitim bölümü öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Ege bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesinde 3. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan sınıf öğretmeni ile okul öncesi öğretmeni adayları oluşturmaktadır. Araştırmaya 100 kadın ve 38 erkek olmak üzere 138 öğretmen adayı katılmıştır. Katılımcılardan 81'i okul öncesi öğretmenliği, 57'si sınıf öğretmenliği anabilim dalında; 77'si 3. sınıfta, 61'i 4. sınıfta öğrenim görmektedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında kişisel bilgi formu, Yılmaz Özelçi (2012) tarafından geliştirilen eleştirel düşünme tutum ölçeği (EDTÖ) ve Karaman ve Karataş(2009) tarafından geliştirilen medya okuryazarlık düzey belirleme ölçeği (MOÖ) kullanılmıştır. Eleştirel düşünme tutum ölçeği 19 maddeden oluşmaktadır ve 5'likert tipindedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 95 ve en düşük puan 19'dur. Medya okuryazarlık düzey belirleme ölçeği ise 17 maddeden oluşmakta ve 5'likert tipindedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 85 ve en düşük puan 17'dir. Ölçeklerden elde edilecek puan ortalamalarının yorumlanmasında 1,00-2,33 puan ortalaması aralığı "düşük düzey"; 2,34-3,67 puan ortalaması aralığı "orta düzey" ve 3,68-5,00 puan ortalaması aralığı "yüksek düzey" olarak değerlendirilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde SPSS 22.0 programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde ilk olarak verilerin normallik ve homojenlik varsayımları incelenmiştir. Ölçeklerden elde edilen verilerin normal ve homojen dağılım gösterdiği belirlenmiş ve verilerin analizinde bağımsız gruplar t-testi, tek yönlü varyans analizi (One Way Anova), Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır. Ayrıca yüzde, frekans, ortalama ve standart sapma gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın birinci alt problemi olan "Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu ve medya okuryazarlığı beceri düzeyleri nedir?" sorusunu cevaplandırmak için öğretmen adaylarının ölçeklerden elde ettikleri puan ortalamaları Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Temel eğitim bölümü öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisi ve medya okuryazarlığı becerisi puan ortalamaları

Ölçekler	N	$\bar{X}$	Ss
EDTÖ	138	3,88	,44
MOÖ	138	3,75	,53

Çizelge 1'de incelendiğinde öğretmen adaylarının eleştirel düşünme puanlarının ortalaması eleştirel düşünme tutum ölçeğinden elde etmiş oldukları puan ortalamalarının 3,88; medya okuryazarlık düzey ölçeğinden elde etmiş oldukları puan ortalamalarının 3,75 olduğu

PROCEEINGS BOOK

görülmektedir. Elde edilen ortalama puanlara göre öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu ve medya okuryazarlığı düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu söylenebilir.

Araştırmanın ikinci alt problemi olan "Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim gördüğü bölüm ve bölümü tercih etme sebebi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu cevaplandırmak için yapılan t-testi ve tek yönlü varyans analizi (One WayAnova) bulguları aşağıdaki Çizelgelerde sunulmuştur.

Çizelge 2. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre analizi

Cinsiyet	**N**	**x̄**	**Ss**	**t**	**df**	**p**
Kadın	100	3,91	.41	.725	136	,470
Erkek	38	3,85	.50			

Çizelge 2 incelendiğinde, kadın ve erkek öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeyleri puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. Kadın öğretmen adaylarının ortalama puanları ($\bar{x}$ =3,91), erkek öğretmen adaylarının ortalama puanlarından ($\bar{x}$ =3,85) daha yüksek olduğu gözlenmekle birlikte bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Çizelge 3. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu düzeylerinin sınıf düzeyi değişkenine göre analizi

Sınıf düzeyi	**N**	**x̄**	**Ss**	**t**	**df**	**p**
3.sınıf	77	3,84	.39	-1,621	136	,107
4.sınıf	61	3,96	.48			

Çizelge 3 incelendiğinde, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeyleri puan ortalamalarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. 4. Sınıfta öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının puan ortalamalarının ($\bar{x}$ =3,96), üçüncü sınıfta öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarına ($\bar{x}$ =3,84) göre daha yüksek olduğu gözlenmekle birlikte bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Çizelge 4. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu düzeylerinin bölüm değişkenine göre analizi

Bölüm	**N**	**x̄**	**Ss**	**t**	**df**	**p**
Okulöncesi Öğretmenliği	81	3,84	.46	,103	136	.91
Sınıf Öğretmenliği	57	3,96	.41			

Çizelge 4 incelendiğinde, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeyleri puan ortalamalarının bölüm değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. Sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının puan ortalamalarının ($\bar{x}$

PROCEEINGS BOOK

=3,96), okul öncesi öğretmenliği bölümünde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarına ($\bar{x}$ =3,84) göre daha yüksek olduğu gözlenmekle birlikte bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Çizelge 5. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu düzeylerinin bölümü tercih etme nedeni değişkenine göre analizi

	Kareler toplamı	**df**	**Ortalamanın karesi**	**F**	**P**
Gruplar Arasında	1,051	2	,526	2,757	0,67
Gruplar İçinde	25,736	135	,191		
Toplam	26,787	137			

Çizelge 5 incelendiğinde, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeyleri puan ortalamalarının bölümü tercih etme nedenleri (isteyerek, istemeyerek ve diğer nedenler) değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan "Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim gördüğü bölüm, kişisel bilgisayara sahip olma, gazete ve dergi takip etme, internet erişimine sahip olma ve TV izleme değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu cevaplandırmak için yapılan t-testi ve tek yönlü varyans analizi (One WayAnova) bulguları aşağıdaki Çizelgelerde sunulmuştur.

Çizelge 6. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre analizi

Cinsiyet	**N**	**$\bar{x}$**	**Ss**	**t**	**df**	**p**
Kadın	100	3,78	.48	.736	136	,465
Erkek	38	3,68	.65			

Çizelge 6 incelendiğinde, kadın ve erkek öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. Kadın öğretmen adaylarının ortalama puanları ($\bar{x}$ =3,78), erkek öğretmen adaylarının ortalama puanlarından ($\bar{x}$ =3,68) daha yüksek olduğu gözlenmekle birlikte bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Çizelge 7. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin sınıf düzeyi değişkenine göre analizi

Sınıf düzeyi	**N**	**$\bar{x}$**	**Ss**	**t**	**df**	**p**
3.sınıf	77	3,70	.56	-1,372	136	,172
4.sınıf	61	3,82	.49			

Çizelge 7 incelendiğinde, öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri puan ortalamalarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. 4. Sınıfta öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının puan ortalamalarının ($\bar{x}$ =3,82), üçüncü

PROCEEINGS BOOK

sınıfta öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarına ($\bar{x}$ =3,70) göre daha yüksek olduğu gözlenmekle birlikte bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Çizelge 8. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin bölüm değişkenine göre analizi

Bölüm	**N**	**$\bar{x}$**	**Ss**	**t**	**df**	**p**
Okulöncesi Öğretmenliği	81	3,70	.51	,352	136	.72
Sınıf Öğretmenliği	57	3,82	.56			

Çizelge 8 incelendiğinde, öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri puan ortalamalarının bölüm değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. Sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının puan ortalamalarının ($\bar{x}$ =3,82), okul öncesi öğretmenliği bölümünde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarına ($\bar{x}$ =3,70) göre daha yüksek olduğu gözlenmekle birlikte bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Çizelge 9. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin kişisel bilgisayara sahip olma değişkenine göre analizi

Kişisel bilgisayar	**N**	**$\bar{x}$**	**Ss**	**t**	**df**	**p**
Evet	98	3,76	.49	,292	136	.771
Hayır	40	3,73	.62			

Çizelge 10. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin gazete ve dergi takip etme değişkenine göre analizi

Gazete/dergi takibi	**N**	**$\bar{x}$**	**Ss**	**t**	**df**	**p**
Evet	44	3,85	.54	1,370	136	.173
Hayır	94	3,71	.52			

Çizelge 11. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin TV izleme değişkenine göre analizi

TV izleme	**N**	**$\bar{x}$**	**Ss**	**t**	**df**	**p**
Evet	47	3,79	.52	,539	136	,591
Hayır	91	3,74	.54			

Çizelge 12. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin internet erişimine sahip olma değişkenine göre analizi

İnternet erişimi	**N**	**$\bar{x}$**	**Ss**	**t**	**df**	**p**

PROCEEINGS BOOK

Evet	136	3,75	.54	.170	136	.865
Hayır	2	3,82	.08			

Çizelge 9, 10, 11 ve 12 incelendiğinde, öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri puan ortalamalarının kişisel bilgisayara sahip olma, gazete ve dergi takip etme, TV izleme ve internet erişimine sahip olma değişkenlerine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan "Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu ve medya okuryazarlığı beceri düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?" sorusunu cevaplandırmak için yapılan analiz sonuçları Çizelge 13'te sunulmuştur.

Çizelge 13. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu ve medya okuryazarlığı beceri düzeyleri arasındaki ilişki

		EDTÖ	MOÖ
EDTÖ	**Pearson Korelasyon (r)**	1	.495*
	Anlamlılık (p)		.000
	N	138	138
MOÖ	**Pearson Korelasyon (r)**	.495*	1
	Anlamlılık (p)	.000	
	N	138	138

Çizelge 13 incelendiğinde, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu ve medya okuryazarlığı beceri düzeyleri arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=.495$, $p<.05$). Bu durumda öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeyleri arttıkça medya okuryazarlık beceri düzeylerinin de artacağı söylenebilir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeyleri puan ortalamalarının cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim gördüğü bölüm ve bölümü tercih etme sebebi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Anlamlı bir farklılık olmaması ile birlikte kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre, 4. sınıf öğrencilerinin 3. sınıf öğrencilerine göre ve sınıf öğretmeni adaylarının okul öncesi öğretmeni adaylarına göre eleştirel düşünme tutum ortalama puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmanın bulguları ile öğretmenler, öğretmen adayları ve öğrenciler üzerine yapılan bazı çalışmaların bulguları benzerlik göstermektedir. Gülveren (2007)

tarafından yapılan çalışmada eğitim fakültesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri açısından anlamlı bir farklılık olmadığı ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla eleştirel düşünme becerisi açısından daha başarılı olduğu belirlenmiştir. Can ve Kaymakçı (2015) tarafından yapılan, fen ve sınıf öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin farklı değişkenlere göre incelendiği çalışmada öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin düşük olduğu, öğrenim gördükleri program türüne göre anlamlı bir farklılık olmadığı, cinsiyete ve sınıf düzeyine göre bazı alt boyutlarda anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir. Karaman (2016) tarafından yapılan çalışmada ise öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin düşük düzeyde olduğu, sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Durnacı ve Ültay (2020) çalışmalarında sınıf öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme eğilimi düzeylerinin orta düzeyde olduğunu, sınıf düzeyi değişkeninin öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimine etki eden belirleyici bir faktör olmadığını belirlemişlerdir. Kutluca, Yılmaz ve İbiş (2018) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğunu, kız öğrencilerin eleştirel tutum düzeylerinin erkek öğrencilere daha yüksek olduğunu ancak anlamlı bir farklılığın olmadığını ve sınıf düzeyine göre öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutum düzeylerinin farklılaşmadığını belirlemişlerdir. Gündoğdu (2009), eleştirel düşünme becerileri ve öğretiminden önce eleştirel düşünme eğilimine sahip olmanın önemine vurgu yapmış ve eleştirel düşünme öğretiminde eğitimcilerin düşünmenin niteliğini iyileştirebilmek için öğrenciye özgür bir ortam sunmalarını, yaparak yaşayarak öğrenmesini sağlayacak etkinlikler yapmalarını önermiştir.

Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyi puan ortalamalarının cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim gördüğü bölüm, kişisel bilgisayara sahip olma, gazete ve dergi takip etme, internet erişimine ve TV izleme değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık becerilerinin daha yüksek düzeyde olması, öğrencilerine medya okuryazarlığı becerileri kazandırabilmeleri açısından önemli görülmektedir. Ancak yapılan farklı çalışmalarda bu çalışmanın bulgularına benzer olarak öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı becerilerinin orta, ortalamanın üzerinde düşük düzeylerde olduğu belirlenmiştir. Karaman ve Karataş (2009) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ortalamanın üzerinde ve Tuncer (2013), Karaman (2016) ve Karataş (2017) tarafından yapılan çalışmalarda ise orta düzeyde bulunmuştur. Bu araştırmanın bulgularına benzer olarak öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim gördüğü bölüm, kişisel bilgisayara sahip olma, gazete ve dergi takip etme, internet erişimine ve TV izleme değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği çalışmalar bulunmaktadır. Tuncer (2013) ve Karataş (2017) tarafından yapılan çalışmalarda öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği ancak kadın öğretmen adaylarının medya okuryazarlık ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Karataş (2017) çalışmasında öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin sınıf düzeyi, bölümleri, bilgisayar ve internet erişimine sahibi olma, gazete takip etmek ve televizyon izleme sıklığı değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini belirtmiştir. Aktı (2011), Tuncer (2013) ve Tutgun

(2013) tarafından yapılan çalışmalarda elde edilen bazı bulgular ise bu araştırmanın bulguları ile farklılık göstermektedir. Bu çalışmalarda bilgisayar ve internet erişimine sahip olmanın, gazete takip etmenin medya okuryazarlığı becerisi üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumu ve medya okuryazarlığı beceri düzeyleri arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumları arttıkça medya okuryazarlığı düzeyleri de artmakta veya eleştirel düşünme tutumları azaldıkça medya okuryazarlığı düzeyleri de azalmaktadır. Kurt ve Kürüm (2010) yapmış oldukları çalışmada eleştirel düşünme ve medya okuryazarlığı kavramlarının birlikte işleyen bir süreç olduğunu, eleştirel düşünen bir medya okuryazarı bireyin, medyayı kendi amaçları doğrultusunda, akıllı, etkili ve sorgulayarak kullanabileceğini belirtmişlerdir. Yapılan farklı çalışmalarda elde edilen bulgular bu araştırmanın bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Karaman (2016) yapmış olduğu çalışmada öğretmen adaylarının medya okuryazarlık ve eleştirel düşünme eğilimleri arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu; Aybek ve Demir (2013) yapmış oldukları çalışmada lise öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri puanları ile okuryazarlık düzeyleri puanları arasında düşük pozitif bir ilişki olduğunu; Bulut Aşık (2022) yapmış olduğu çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin medya okuryazarlığı yeterlilikleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında yüksek düzeyde, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. McDougall (2019), sahte üretilen haberlere karşı medya okuryazarlığının eleştirel düşünme ile birlikte gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumlarının geliştirilmesinin, eleştirel düşünmelerini olumlu yönde etkileyeceği ve bunun da medya okuryazarlık becerilerine olumlu yansıyacağı söylenebilir. Öğretmen adaylarının mesleğe başlamadan önce eleştirel düşünme tutumlarının ve medya okuryazarlık becerilerinin en yüksek düzeylere ulaşmasını sağlamak, iyi birer eleştirel düşünen medya okuryazarı bireyler yetiştirmeleri açısından da son derece önemlidir.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda;

- ✓ Öğretmen eğitiminde eleştirel düşünme becerisinin ve tutumunun arttırılabilmesi için öğrenme ortamlarının uygun biçimde düzenlenmesi ve etkinliklerin yapılması,
- ✓ Öğretmen eğitimi programlarında medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme öğretimine yönelik derslerin yer alması ve öğretmen adaylarının bu derslere yönlendirilmesi,
- ✓ Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumları ve medya okuryazarlığı becerilerini etkileyen değişkenlerin ayrıntılı olarak incelenmesi,
- ✓ Farklı örneklemler üzerinde benzer çalışmaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Aktı, S. (2011). *İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin medya okuryazarlığı ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Aybek, B. ve Demir, R. (2013). Lise öğrencilerinin medya ve televizyon okuryazarlık düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22*(2), 287-304.

Bilici, İ. E. (2014). *Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Bulut Aşık, A. (2022). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin medya okuryazarlığı yeterlilikleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Burn, A. ve Durran, J. (2007). *Media literacy in schools: practice, production and progression*. Sage Publication. http://dx.doi.org/10.4135/9781446213629

Can, Ş. ve Kaymakçı, G. (2015). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri. *Education Sciences, 10*(2), 66-83. https://doi.org/10.12739/NWSA.2015.10.2.1C0633

Durnacı, Ü. ve Ültay, N. (2020). Sınıf öğretmeni adaylarının eleştirel ve yaratıcı düşünme eğilimleri. *Turkish Journal of Primary Education, 5*(2), 75-97.

Gülveren, H. (2007). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri ve bu becerileri etkileyen eleştirel düşünme faktörleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Gündoğdu, H. (2009). Eleştirel düşünme ve eleştirel düşünme öğretimine dair bazı yanılgılar. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(1), 57-74

Halpern, D. F. (1989). *Thoughts and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. New Jersey-London: Lawrence Erlbaum Associates.

Karaman, M. K. (2016). Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 4*(1), 0-0. https://doi.org/10.19145/guifd.90435

Karaman, M. K. ve Karataş, A. (2009). Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri. *İlköğretim Online, 8*(3), 798-808.

Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

Karataş, A. (2017). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve eğitim fakültelerine yönelik bir "medya okuryazarlığı" eğitim programı tasarısı*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri enstitüsü, Ankara.

Kurt, A. ve Kürüm, D. (2010). Medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme arasındaki ilişki: kavramsal bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(2), 20-34.

Kutluca, A. Y., Yılmaz, A. ve İbiş, E. (2018). Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 26*(6), 2045-2055. https://doi.org/10.24106/kefdergi.2309

Mason, M. (2007). Critical thinking and learning. *Educational philosophy and theory, 39*(4), 339-349.

Masterman, L. (1997). *A rationalformediaeducation. Media Literacy in the information age*. New Brunswick (USA) and London (UK), 15-62. Trans action Publishers.

Mcdougall, J. (2019). Media literacy versus fake news: Critical thinking, resilience and civic engagement. *Media studies, 10*(19), 29-45.

McPeck, J. (1981). *Critical Thinking and Education*, St Martins, New York.

Paul, R. ve Elder, L. (2016). *Kritik düşünce, yaşamınızın ve öğrenmenizin sorumluluğunu üstlenmek için araçlar.* (E. Aslan ve G. Sert, Çev. Ed.). Nobel Yayıncılık. (Orijinal eserin basım yılı 2012).

Potter, W. J. (2010). The state of media literacy. *Journal of Broad Castinge Electronic Media. 54*(4), 675-696. https://doi.org/10.1080/08838151.2011.521462

Sünbül, A. M. (2011). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (5. Baskı). Çizgi Kitabevi: Konya

Tuncer, A. (2013). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin medya okuryazarlık düzeyleri: İzmir örneklemi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tutgun, T. (2013). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyi ile aktif vatandaşlık bileşenlerinden temsili demokrasiye, protesto ve sosyal değişime katılım düzeyi arasındaki ilişki.* Yayımlanmamış doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.,

Yılmaz Özelçi, S. (2012). *Eleştirel düşünme tutumuna etki eden faktörler: Sınıf öğretmeni adayları üzerine bir çalışma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

EXAMINING THE VIEWS OF ELL AND ELT PREP STUDENTS REGARDING HOW EXTRAMURAL ACTIVITIES AFFECT LANGUAGE AND SELF-REGULATION DEVELOPMENT

Yüksek Lisans, Rahşan KARABULUT
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, rahsankarabulut96@gmail.com - 0000-0002-1372-1195

ABSTRACT

Learners' engagement in learning may be both in and out of the classroom. Students can participate in extra-curricular activities to improve language skills away from formal educational settings. Such activities happen outside of the regular school environment. Activities such as playing online video games, reading literary works, using social media, etc. are called "Extramural English (EE) activities." It is believed that the widespread use of EE may contribute to the related field. The study aims to investigate the opinions of English Language and Literature (ELL) and English Language Teaching (ELT) preparation students at Çanakkale Onsekiz Mart University (ÇOMU), Turkey, regarding the effect of EE activities on developing language and self-regulation skills. The sample consists of ELL and ELT preparation students. The study aims to explore the effect of extra mural activities on students' language skills and the development of self-regulation. Additionally, this study attempts to identify what digital modes students use to improve their language skills. The study's sampling type is purposeful, the sample size is 12, the research design is qualitative, the data collection tool is an interview with 7 questions and the interview record was transcribed. The data was analysed by qualitative descriptive analysis and "Maxqda 20 analysis" was used to create codes for the responses. The results show that the majority of the participants benefited from EE activities; most of them have been using these tools since secondary school; they spend time with these tools every day; their speaking and listening skills improved the most; they were most affected by affection regulation as well as self-regulation.

Keywords: EE tools; language acquisition; language learning; language skills; self- regulation

PROCEEINGS BOOK

1. INTRODUCTION

In today's world, the internet has anything the people need; thereby, it has become widespread. Particularly after COVID-19, many sectors have begun to work online including education. The platforms giving online language education have started to increase. Some people already use some online sources to improve their English consciously and some used to do it just to have fun even if they learned lots of things unconsciously. In this case, internet sources such as playing games, listening to songs, watching movies, etc. are helpful for language acquisition. This type of language learning is called Extramural English use. The term extramural English (Sundqvist, 2009, 2011 as cited in Lajtai, 2018) has been applied as an umbrella term for 'out-of-class', 'out-of-school', or 'naturalistic' learning of English as a second or foreign language. The term extramural is an adjectival compound of Latin origin where the prefix, extra, means 'outside' and the stem, mural, means 'wall'. Hence, the term extramural English means 'English outside the walls' and refers to the English that learners come in contact with or are involved in outside the classroom walls (Sundqvist, 2009, p. 24). Benson (2011) states that "language learning outside the classroom," emphasizing that it encompasses "every location, setting, and extracurricular activity." To illustrate EE activities, it can be said that playing video games, watching films (series, videos, channels, animations, etc.) in English or with subtitles, smartphone applications, listening to music, and podcasts, speaking with foreign tourists/ foreigners in real life or via internet, reading literary works (stories, poems, novels etc.), reading news, blogs, texts on my social media, using search engines in English, writing literary works (stories, poems, novels, keeping diary, etc.), and using social media or any platform in English. There is no ready-made lesson plan, syllabus, and resources for language learners through EE activities as in formal education. For this reason, learners have to organize their learning planning. Since they need to make use of self-regulation for this, this study also examines learners' self-regulation skills. Zimmerman (1989) defined self-regulated learning as an individual's metacognitive, motivational, and behaviourally active self-regulation and reliance on other phenomena. Instead, it is defined as making personal efforts to acquire knowledge and skills. The basis of self-regulation is that students learn instead of being passive recipients of information, actively contributing to and largely controlling the achievement of its objectives (Schunk, 1989). The study aims to investigate the opinions of English Language and Literature (ELL) and English Language Teaching (ELT) preparation students at Çanakkale Onsekiz Mart

University (ÇOMU), regarding the effect of EE activities on developing language and self-regulation skills.

2. LITERATURE REVIEW

In literature, there are some studies done about Extramural activities; however, many of them were done in other countries such as Hungary, China, etc., and this topic can be developed with some studies in Turkey as well. Lai and Tai (2018) conducted research consisting of Extramural contact with English with Hungarian students and he claims that the learners are less strongly motivated to perform well in the language learning context of the classroom, whereas they are willing to put forth effort to learn the language in extramural settings, which may be the underlying factor regarding the discrepancy between teachers' and learners' perceptions of motivation. Another study (Avello et al., 2019) consisting of undergraduate students from the Business Degree of a large Spanish university shows students will be better prepared to study in English if they use English in activities outside of the classroom, such as reading books, watching movies, speaking, and writing English. According to Baird and Babb (2014) and Ruiz de Zarobe and Zenotz, (2015) families and schools should encourage pupils to use English in extracurricular activities. Additionally, they state their research supports the notion that the use of extramural English and students' perceptions of the value of knowing English are positively correlated. This means that students who recognize the value of English in their daily lives use it more in extracurricular activities. In a similar vein, students who read more books, watch more movies or watch more TV shows in English do so because they see the value in doing so. Eilertsen (2020) also indicated in her master's thesis on Norwegian upper secondary EFL teachers' perception of the extracurricular English activities of their pupils and how they can be helpful or a distraction in the English classroom. Her study demonstrates however, the teachers did not think it had the same impact on their students' writing abilities. All the teachers who were interviewed felt that any exposure to English may be good for their students' oral language development, pronunciation, and vocabulary. The consensus was that, although EE would be helpful, the written skills needed to be much enhanced and taught inside the classroom, not outside. A different study (Henry et al., 2017) carried out with 252 English teachers giving lessons to 6th and 9th-grade students (12- 16 ages) designates the findings of this ethical empirical investigation of the structure and content of motivational activities show a strong correlation between the macro-strategies enumerated by Dornyei and the techniques

that secondary school English teachers in Sweden experience as motivating (2001). In this approach, the findings offer significant empirical backing for Dornyei's theories. Following, they provide a critical evaluation of their findings, highlighting both the tactics that are entirely lacking and those that are strongly mentioned in teachers' descriptions. Agus-Darwanto and Sotyarini (2022) did research consisting of 161 college students studying English Literature and English Teaching from 7 different universities in Bandung, and the results show the findings of this ethical empirical investigation of the structure and content of motivational activities show a strong correlation between the macro-strategies enumerated by Dornyei and the techniques that secondary school English teachers in Sweden experience as motivating (2001). In this approach, the findings offer significant empirical backing for Dornyei's theories. Following, we provide a critical evaluation of our findings, highlighting both the tactics that are entirely lacking and those that are strongly mentioned in teachers' descriptions. When looking at the studies all done until now, generally the researchers associated EE with motivation or four skills, here one study was done with 279 language learners taking second and foreign language courses at the University of Hong Kong. This research was carried out by Gu and Lai (2012) and they claim their study found that language learners were employing technology to control many aspects of their language learning experience outside of the classroom. This paradigm assisted in illuminating the precise nature of the students' technological use for language acquisition as well as the driving forces behind it. It gave details on the various educational objectives that their deliberate use of technology fulfilled. Thus, this theoretical framework contributed to a deeper understanding of how students use technology to learn languages. Additionally, it might be an effective framework for directing the creation of intervention programs to improve students' use of technology for language learning (Gu & Lai, 2012). Even if this research partly includes the relationship between self-regulation and EE, there is not sufficient research carried out on the impacts of EE use on ELT and ELL preparation class students and their self-regulation. Therefore, there must be some enlightening research to examine this issue and create some fruitful suggestions for language learners. The study investigates the research questions below:

RQ 1. Which extramural activities do you think improve your English skills and which skills improve most? What are your opinions about why these skills improve?

RQ 2. What affects you to use extramural activities?

3. METHODOLOGY

The sample consists of ELL and ELT preparation students since the main question is what these students with a certain background in English do to gain it and improve their current level, and the research questions the impact of extramural activities on this background, language skills, and self-regulation. The study's sampling type is purposeful, the sample size is 12, the research design is qualitative, the data collection tool is an interview with 7 questions and the interview record was transcribed. The data was analysed by qualitative descriptive analysis and "Maxqda 20 analysis" was used to create codes for the responses.

4. FINDINGS

RQ 1. Which extramural activities do you think improve your English skills and which skills improve most? What are your opinions about why these skills improve?

Chart 1. Extramural Tools Used by the Participants

Extramural Activities	***f***	**%**
watching TV series, films, etc.	11	30.56
listening to music	6	16.57
using social media	5	13.89
reading articles, news, etc.	5	8.33
playing video games	4	11.11
taking courses	3	8.33
applications for learning English	1	2.78
getting connected to strangers	1	2.78
N	**36**	**100.00**

As seen in Chart 1, the most preferred EE activities are watching TV series, films, etc. (30.56%, *f*= 11), and the least preferred ones are applications for learning English and getting connected to strangers (2.78%, *f*= 1).

Opinions of The Participants on the Development of Their Language Skills

In this section, the participants' opinions on which of the speaking, listening, writing, and reading skills they improved the most with the EE activities are shown by quoting from the interview. The opinions on the most frequently mentioned language skills are presented below.

P2 "My speaking improved the most, followed by listening and then reading skills."

P7 "My most improved skill was my listening skill. Then my speaking and reading improved. Grammar and writing were the last skills to improve."

P4 "Speaking was the most improved, apart from that I did not know grammar at all. I can say that I started to learn it in my preparatory classes. Therefore, writing and grammar were the least developed skills. Speaking and listening improved the most."

P9 "Listening develops the most, then speaking. I can say that writing develops faster than reading for me."

As seen in the interview, **speaking and listening** are the most improved skills for the participants thanks to EE activities.

RQ 2. What affects you to use extramural activities?

Chart 2. Types of Self- regulation Used by the Participants

Self-regulation	***f***	**%**
affection regulation	10	55.56
resource regulation	4	22.22
culture learning regulation	3	16.67
goal commitment regulation	1	5.56
N	18	100.00

PROCEEINGS BOOK

Chart 2 shows that the most used self-regulation type is affection regulation (55.56%, *f*= 10) and the least used one is goal commitment regulation (5.56%, *f*= 1). Normally, there are a total of 6 self-regulation types in the category; however, participants' answers in the interview do not match with metacognition regulation and social connection regulation. That's why, Chart 2 consists of 4 types of self-regulation.

5. RESULTS & CONCLUSION

As a result, the study shows that the most used EE tools with the participation of 12 ÇOMU ELL and ELT preparatory class students are watching TV series, films, videos, etc., followed by listening to music. The language skills that they observed to improve the most with these tools were speaking and listening at equal levels. When we look at the answers given to the interview in terms of self-regulation, it is seen that the participants use affection regulation, resource regulation, and finally culture learning regulation the most among the types of self-regulation. It is clear that EE tools are not only useful for language skills but also help language learners improve in terms of self-regulation. It is clear, however, that this process can develop more smoothly if the content is of primary interest to the learner.

REFERENCES

Agus Darwanto, B., & Sotyarini , R. (2022). Needs Analysis For Amplifying Extramural English Learning Among University Students Of English In Indonesia. Conscientia, Vol. 18(1).

Avello, M., et al. (2019). "do you use English in your daily life?" undergraduate students' perceptions of their extramural use of English. Journal of Teaching in International Business, 30(1), 77–94. https://doi.org/10.1080/08975930.2019.1627978

Baird, A., & Babb, K. (2014). the effects of ecology-oriented instruction on ... - researchgate. https://www.researchgate.net/publication/376558694_The_Effects_of_Ecology-Oriented_Instruction_on_Enhancing_EFL_Learner's_Writing_Competence

Benson, P. (2011). Language Learning and Teaching Beyond the Classroom: An Introduction

de Zarobe, Y. R., & Zenotz, V. (2015). Reading strategies and CLIL: The effect of training in formal instruction. *The Language Learning Journal*, *43*(3), 319–333. https://doi.org/10.1080/09571736.2015.1053284

Dornyei, Z. (2001). Motivational Strategies in the Language Classroom. Cambridge: Cambridge University Press. http://dx.doi.org/10.1017/CBO97805116673433

Eilertsen, M. (2020). A study of Norwegian upper secondary EFL teachers' beliefs about their students' extramural English learning [Master thesis, University of Stavanger], NORA. https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/handle/11250/2725099

Gu, M. & Lai, C. (2012). Motivation and Commitment: Pre-Service Teachers from Hong Kong and Mainland China at a Training Institute in Hong Kong. Teacher Education Quarterly, 39(3), 45–61. http://www.jstor.org/stable/23479682

Henry, A., Korp, H., Sundqvist, P., & Thorsen, C. (2017). Motivational strategies and the reframing of English: Activity design and challenges for teachers in contexts of

extensive extramural encounters. *TESOL Quarterly*, *52*(2), 247–273. https://doi.org/10.1002/tesq.394

Lai, C., & Tai, C.-P. (2018). Types of social media activities and Hong Kong south and Southeast Asians youth's Chinese language learning motivation. System, 97, 102432. https://doi.org/10.1016/j.system.2020.102432

Sundqvist, P. (2009). Extramural English matters: Out-of-school English and its impact on Swedish ninth graders' oral proficiency and vocabulary. (Diss.), Karlstad University, Karlstad.

to the Field. In Beyond the Language Classroom (1st ed, pp. 7–16). Palgrave Macmillan UK: Imprint: Palgrave Macmillan.

Zimmerman, J. (1989). A social cognitive view of self-regulated academic learning. Journal of educational psychology. v. 81. i. 3: 329.

CHALLENGES AND BENEFITS OF THE FLIPPED LEARNING MODEL:

The Case of Turkish EFL Learners

Ayşenur Yıldırım EROĞLU
Bursa Uludağ University
eaysenuryldrm800@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9896-1413
Sevim INAL
Çanakkale Onsekiz Mart niversity
orcid.org/0000-0003-0424-9666 9666
sevim.inal@gmail.com

ABSTRACT

Following the developments in communication and technologies, a great transformation has been experienced in many fields including foreing language education. This fundamental change also requires language classes to be designed in a way to help learners become more active, autonomous, and creative. In this regard, flipped learning has been drawing the attention of most researchers since the 2000s as a student-centered approach. The purpose of this study is to explore a group of EFL learners' experience regarding flipped classes by focusing on their commentary about the positive and negative aspects of flipped learning. 26 EFL students participated in this study and they were asked two open-ended questions to share their experience regarding flipped learning practice. The findings indicate that the most frequently stated challenges can be grouped under five themes: lack of motivation, internet access, technology use, workload, interaction, and lack of student responsibility. The benefits can be categorized under two: time management and convenience.

Key Words: Flipped learning, autonomy, student-centered, interaction.

1. Introduction

The 21st century, in which a great digital transformation has been experienced due to the developments in communication and technologies, has led scholars in various disciplines in social sciences to carry out new research. One of the these disciplines is foreign language education. It is known that online learning practices in foreign language teaching have been discussed for a long time and most researchers acknowledge the fact that traditional classroom/learning practices should be redesigned in this context. Due to the pandemic that has been affecting the whole world since 2019, all education and training activities have been

moved to online-distance education, and there are now more discussions over the inadequacies of traditional classroom learning practices. For instance, it has been stated in many studies that CLT (Communicative Language Teaching) has failed in its intended targets, especially in many English classes (Lee and Wallace, 2018). While students sit quietly and listen to the lesson in a traditional classroom environment passively, most of the lesson time is used ineffectively by teachers' long lectures (Littlewood, 1999; Lee, 2009).

The rapid changes in every sphere of life and demand in education for new challenges to replace traditional teaching approaches have brought new perspectives to foreign language education. Educational technologies allow digital tools to be used as a way of practicing and teaching a foreign language. It is known that such practices, incorporating technology, provides a positive learning experience and engage students in teaching to take the responsibility of their own learning. One of these innovative approaches is flipped learning (FL). Since 2000s, the FL, which puts the student in the center of learning processes and supports in-class practices with activities carried out outside the classroom, has started to be discussed. FL proposes extracurricular time using educational technologies to gain high performance and save time during class time. It is stated that this method has many benefits in English language learning (Bergmann & Sams, 2012). With changing conditions, students' role from passive listener to active learner leads to change in teacher's role accordingly. The teacher's role from active instructors shifts to guiding students (O'Neil, Kelly & Bone, 2012). In FL, students make the choice of their own progress and are involved in out-of-class activities indepently, make tehir learning decisions. FL is quite different from traditional classrooms in terms of applications , teachers' and students' responsibilites. While the learner is more autonomous in FL, in traditional classrooms they heavily relay on teacher seen as the sole source of knowledge. Although FL classrooms are more flexible in terms of time and completion of tasks, traditional classrooms provides limited time set by the teacher, not the learner. In this regard, FC model is considered a reversal of the traditional teaching (Ağırman & Ercoşkun, 2022).

"FL clasrooms promote collaborative learning and higher-order learning objectives. In contrast to the traditional classroom, in flipped classroom students watch prerecorded lecture videos before coming to class and then "class becomes the place to work through problems, advance concepts, and engage in collaborative learning" (Yang, 2018). To Yougn in flipped classes the learners are interactive and they follow computed-based individual instruction

outside the classroom. The difference between traditional classrooms and flipped classrooms are presented in terms of class activity and allocated time in both classes.

Table A. Comparison of traditional and flipped classrooms

Traditional Classroom		Flipped Classroom	
Activity	*Time*	*Activity*	*Time*
Warm-up activity	5 min.	Warm-up activity	5 min.
Go over previous night's homework	20 min.	Q&A time on video	10 min.
Lecture new content	30–45 min.	Guided and independent practice and/or lab activity	75 min.
Guided and independent practice and/or lab activity	20–35 min.		

(Bergmann and Sams 2012, p:14)

In the table, te most striking point is the allocated time for the new content and practice of it. In Flipped learning classrooms independent working time of the learners is longer compared to teaching new content. The longer students spend time on learning tasks the more retention of knowledge will be. To Horn&Stake (2014) FL is considered as one of the blended learning models that employs both online and face-to-face education modes together and that helps retention.

In this study, the success of the flipped learning method is demonstrated through the responses of prep class students to the questions "what difficulties did you have during asynchronous classes/ flipped classroom and what are some benefits of asynchronous classes/ flipped classroom". An online questionnaire made up of two open-ended items was conducted with 26 students in English preparatory classes studying with the flipped classroom method. The study consists of three parts. In the first part of the study, the general framework of the flipped learning method is discussed and the advantages and disadvantages of the application are presented. In the second part, studies on the flipped learning method are reviewed, followed by the analysis of the interviews with English preparatory class students and the discussion of the findings in the last part.

2. What is Flipped Learning?

The flipped classroom approach was introduced by Lage, Platt, and Teglia in 2000 and was later developed by Jonathan Bergmann and Aaron Sams (2012) (Soliman, 2016). Flipped learning refers to a teaching method that requires learners to complete homework and input materials before the lesson in order to allocate much more time to in-class discussions, projects and other interactional activities in classroom learning processes (Gasmi & Thomas, 2017; Arslan, 2020). According to the definition by the Flipped Learning Network, flipped learning is "a pedagogical approach in which direct instruction moves from the group learning space to the individual learning space, and the resulting group space is transformed into a dynamic, interactive learning environment where the educator guides students as they apply concepts and engage creatively in the subject matter" (Flipped Learning Network, 2014: 1). This method, which has been experienced by many teachers recently, attracts attention among educators from all levels and fields all over the world (Webb and Doman, 2016). Roehl, Reddy and Shannon (2013, p. 44 cited by Patterson, 2018: 79) state that flipping a class can be understood as using "easy-to-use, readily accessible technology in order to free class time from lecture".

In this method, teachers assign their students an online video of their teaching content as homework. Nevertheless, it does not mean that flipped materials always depend on technology (Lee and Wallace, 2018). Students can self-study different types of material (for example, readings from a textbook and worksheets developed by teachers) out of class and understand the meaning of the content. By fulfilling the requirements of these contents, students come to the classroom ready to participate in interactive activities under the guidance of the teacher. The basic principle here is that the work assigned as out-of-class work is better practiced in the classroom when the teacher guides students in-class (Herreid & Schiller, 2013). With the flipped learning method, learning in the classroom progresses by itself and the student is involved in learning activities anywhere and anytime (Yu & Zhu, 2016). In this respect, the sources of motivation in the learning process of the student and the autonomous learning that makes the student active in the learning process and the flipped learning method are highly interrelated. In addition, flipped learning has a very important contribution to the increase of students' interaction with each other and the teacher, their participation in activities, and the effective use of classroom time as a result of their coming prepared (Soliman, 2016; Arslan, 2020). To Horn&Stake (2014) FL is considered as one of the blended learning models that employs both online and face-to-face education modes together.

Table 1. Academic Purposes Module of Flipped Classroom

Pre-Class Tasks	Two videos or screencasts A book chapter or evidence-based journal article Academic Word List activities
In-Class Tasks	Question and answer discussion (10-15 minutes) In-class formative quiz (10-15 minutes) Think-pair-share exercise (15 minutes) Group-work hands on activity (30 minutes) Group presentations (10 minutes)
After-Class Tasks	Research article (summative assessment) Journal article review Presentation Forums Discussion Board Recorded video at the end of the semester
Results and findings	To find students' opinions regarding the FC strategy, an end of semester forum was conducted and the following questions were asked: What did you like about this semester? What did you not like at all? How did you feel about the online classes? Did you like getting the lectures at home? What do you think could be done to make the experience more enjoyable?

Source: Soliman, 2016: 126-127.

Soliman (2016) analyzed the Flipped Classroom pedagogy, English for academic purposes module in 4 categories: pre-class tasks, in class tasks, after-class tasks, result and findings (Table 1). The Flipped Classroom is a learning method that puts students at its center and supports interactional activities in class that makes students become active learners through engagement-boosting activities. Active learning takes place when students are offered "educational activities" that encourage them to be more interested in "doing something and reflecting on what they are doing" (Soliman, 2016). To be more specific, class time is devoted to checking the learners' level of understanding and retention of the course material. This is in contrast to the traditional way of teaching as teachers go over the course contents via long lectures in teacher-centered traditional mode of teaching. The pre-class tasks, in class tasks and after-class tasks that Soliman put forward in the flipped classroom module involve the student in the learning process. At the end of the learning process, the students express their opinions

and make evaluations regarding the flipped classroom application and the value of of students' success is emphasized.

2. Challenges and Benefits

Traditional learning practices are mostly teacher-centered. In this respect, the traditional method contradicts constructivist learning and teaching approaches (Soliman, 2016). Flipped learning method, on the other hand, is student-centered and has similar outcomes with constructivist learning (Webb and Doman, 2016; Chen et al., 2017; Hung, 2017). Flipped learning method is a personalized method as it encourages each student to learn at their own pace, and the role of the teacher is to be a facilitator and observer (Basal, 2015: 29). A flipped classroom frees up classroom time for teachers and offers students learning options instead of just sitting and listening (Basal, 2015: 29). With the emptying of classroom time, the classroom environment turns into an environment where various activities, group work and interactive discussion take place rather than didactic lectures. The flipped classroom model has many advantages for the development of autonomous learning processes of students and for realizing the classroom learning process more interactively (Ayçiçek & Yelken, 2017). By using this method, students are provided a better chance of thinking both in and out-of-class time as well as with more time and technology to do creative research (Kellinger, 2012; Herreid & Schiller, 2013, Bauer-Ramazani et al., 2018).

It is claimed that flipped learning has many positive results that increase students' participation level, improve retention, provide free time to students in classroom learning, and improve teachers' interaction (Bergmann and Sams, 2013; Webb and Doman, 2016; Soliman, 2016; Chen et al. , 2016). Besides the benefits of the method, it is stated that it has some difficulties in terms of students and teachers. For example, Missildine et al. (2013) argue that the flipped learning method does not cause similar outcomes for students due to the fact that students do not have similar opportunities in accessing technology. One of the most important requirements of this method is that students have motivation while doing the assignments or research. However, it is stated that the method will not achieve its purpose if the students do not participate in out-of-class activities before coming to the lesson. For example, they do not watch the videos shared by the teacher, causing the goals not to be met. By using the method, participation in the course can be increased and ensuring participation ensures the success of the method. Another important challenge is that with the flipped learning method, a significant part of the educational activities are transferred to out-of-class, bringing extra workload for both

students and teachers. Increasing workload negatively affects student motivation and prevents the method from reaching its goal. On the other hand, it is suggested that before the implementation of the flipped learning method, new materials should be developed for teachers to have more extra-class activities without finding themselves under a huge amount of workload (Nielsen 2012). When the difficulties and benefits of the flipped learning method are examined in the relevant literature, it is seen that the method has benefits rather than difficulties.

Table. 2 Flipped Learning Challenges and Benefits

Advantages	Disadvantages
• It allows students to move at their own pace. • It gives teachers better insight into students' abilities. • It is easier for the teacher to customize and update the curriculum. • It allows for a more effective use of classroom time. • It increases levels of student interest and achievement. • It supports new approaches to teaching. • Its use of technology is appropriate to the 21st century. • There is more time to spend with the students on research. • It encourages more active involvement in class. • It is good for students who miss class. • It promotes thinking outside of class. • Many students like it. The students are "free to interact with the material according to their own learning-style." • There is greater in-class interaction between the teacher and student and between the students themselves than normally possible in a lecture-based class. • Absent students are able to follow along with the content of the course. • The teacher gets and quicker sense of student comprehension of the material than in a lecture class, which depends on summative assessment in the form of tests	• the potential for misuse or misapplication by the teacher; the need to ensure students understand the approach and complete the pre-class assignments; • uncertainty about the impact of increased screen time on students; and • limited research on the pedagogical impact.

Source: Patterson, 2018: 80-81.

Soliman (2016: 128) lists the difficulties encountered in flipped classes and suggestions as follows: Not all students may have access to the internet. If so, teachers can share materials with students who do not have internet access in alternative ways such as flash memory or CD.

One of the most important problems encountered in Flipped classrooms is the difficulty of checking whether students are fulfilling their responsibilities such as watching pre-lesson

videos or reading materials. In this case, teachers can make short performance evaluations and grades. The grades given should be related to the responsibility of the students.

Some students do not like being online or working in groups as they may be more oriented to individual learning. In this case, the content of the method used and the planned outputs should be explained to the students.

Tools, equipment, or materials are sometimes not prepared adequately or suitably. Therefore, it is a prerequisite to ensure that all learning and teaching materials are effectively prepared so that students can engage in class activities competently and develop their creativity. A suggested tool to do this is for teachers to determine students' learning styles on the visual/verbal, sensing/intuitive, active/reflective, and sequential/global scales.

3. Literature Review

Scholars have shown more interest in flipped learning (Kellinger, 2012; Bergmann and Sams, 2013; Herreid and Schiller, 2013; Chen et al., 2017;) since 2012 and the method has been the subject of many articles in different disciplines. Looking at the empirical studies on the success of the method in English language learning, it can be said that there are many studies (Webb & Doman, 2016; Soliman, 2016). For example, Arslan (2020) demonstrated the success of the flipped learning method in EFL or ESL by examining 78 studies published in journals indexed in Web of Science (WOS), ERIC, ScienceDirect, SCOPUS, IGI Global and Wiley Online Library databases using content analysis method. The striking finding in Arslan's (2020) study is that there has been an increase in the number of the studies on the application of flipped learning in EFL or ESL over the years. According to the results of content analysis made by Arslan, one of the most commonly stated advantages of implementing flipped learning is that it enhances learners' productive skills (writing and speaking). In some of the studies, issues such as access to the internet and extra workload for both learners and teachers stand out as the most frequently reported challenges (Arslan, 2020).

Similarly, in many other studies investigating the effectiveness of flipped English grammar lessons (Bauer-Ramazani et al., 2016; Soliman, 2016; Webb & Doman, 2016), it was concluded that flipped learning has a key role in improving students' grammar performance. For instance, in their study examining the influence of flipped learning method on students' success while learning English in Macau, China and the USA, Webb and Doman (2016) concluded that students had better grammar learning outcomes. According to Webb and Doman

(2016, p. 58), flipped learning not only increased the success of students, but also caused students to feel more confident in their English grammar. Students felt more responsible and took more ownership of their own learning. The most important handicap of traditional learning methods in learning English is that students cannot improve their English language use practices. In the traditional model, the focus is on learning the grammatical structure of the language and the lessons are mostly carried out through the teacher's expression. Flipped learning method makes students comfortable and confident in using English grammar (Arslan, 2020: 777). Chen et al. (2017), Yang (2007) found in their studies that the flipped learning method makes students more motivated while learning and helps them become more autonomous learners and work at their own pace.

One of the notable empirical studies in the flipped learning literature is Hung's (2015) study. The author analyzed how flipped learning affected EFL college students in Taiwan. In this context, three different groups were formed among the students. He applied a fully flipped learning method (WebQuests) to the first group of students, a semi-flipped learning method (Ted-Ed) to the second group of students, and a traditional lesson method to the third group of students. According to the findings, the first and second group students perform better than the third group students who take traditional courses. In addition, it was revealed that the first group and the second group students who took lessons with the flipped learning method had better attitudes towards learning and put more effort in their studies.

4. Methodology

To explore EFL learners' FL experience the study aims to answer the following questions:

1.What can EFL learners' commentary tell us about the positive and negative aspects of flipped learning?

2. How is flipped classroom experienced by EFL learners?

In this regard, a qualitative research design was used to to have an in-depth look at the experience of the participants regarding flipped classes, and they were asked the following two open-ended questions:

3.In your opinion, what are some benefits of asynchronous classes/ flipped classroom?

4. What difficulties did you have during asynchronous classes/ flipped classroom?

The data gathered through open ended items were analyzed qualitatively through phenomenological approach. *"*Phenomenology is still relatively new and still at a foundational stage and there is not enough of a body of knowledge to attempt a more comprehensive integration of theory. Also, at the core of phenomenology is the very deep respect for the uniqueness of human experience and that this ever present uniqueness will always make the attempt to develop a totally comprehensiveness theory of human ex- perience an ultimately futile one*" (*Hycner, 1985: 300). The answers to each open ended item were grouped under themes after reading all the data twice. A total of twenty-six students participated in this research study. The participants were chosen based on the convenience sampling. The participants were informed that the data was to be used for academic purposes only. Fourteen of the participants are female while the remaining twelve are male. When their English language proficiency level is considered, it is seen that eight students are B1+, fifteen students are B1 and the remaining three are A2. The questionnaire was sent to participants via google forms available between May 25-June July 10, 2021.

5. Findings

5.1. The Challenges of Flipped Classroom

The students' responses to the first open-ended item-"what difficulties did you have during asynchronous classes/ flipped classroom" were gathered under five themes as can be seen in Table 3: lack of motivation, technology use/internet access , workload, interaction with the teacher, and lack of student motivation. As stated in the limitations of the study, the questions were administered to the students during the pandemic process and in an environment with online education. Therefore, in this study, the distinction between online education and flipped Learning method while learning the language is not very clear for students and teachers. To be more specific, this became more visible when the answers given to the questions were analyzed. The excerpts from the participants are given below.

S1 "There was no advantage, it didn't add anything to me to watch the lecture video before coming to class."

S2"It shortened the lecturing time in live lessons and thus made it more interactive."

"The only advantage I felt at the beginning was to listen to the lesson at home, but lately I realized how bad it is, this makes one hang out easily. So there is no advantage left for me."

S1"I had a problem because I could not immediately ask the question that came to my mind."

S2"I cannot concentrate on videos because I cannot see the teacher. The videos are just PowerPoint and sound. I want to see the teacher's face."

PROCEEINGS BOOK

S3“Not only in the videos, but I think we did not learn well because we were not face to face with the teacher. Maybe an environment like a classroom could be used in the videos. It was all so boring.”

S4“Maybe we missed an important example in the meantime, not being able to ask clearly about the points we do not understand, not being able to stay very alive in the lesson, or speeding up the teachers.”

S5“Since the lessons are in the form of videos, I can learn the questions that come to my mind the next day or on the day of our live lesson, not immediately, and some videos are not good enough in terms of quality (sound shift, low image quality, etc.).”

The majority of the students stated that they needed the guidance of teachers during their English language learning. In fact, the Flipped Learning method has not been put forward as a method where teachers are completely excluded from the learning process. On the contrary, it is stated in empirical studies that teachers interact with students much more in this process (Patterson, 2018; Arslan, 2020).

Another problem encountered in the flipped classroom application is the intensity of technology use and the disruptions in internet access. One of the prerequisites for the successful flipped classroom application is that students have equal internet access and technology use. Otherwise, students cannot attend the lesson in a prepared way.

S6“Sometimes, internet connection low so I can't attend the lessons”

S7“It was exhausting, I think, because of always looking on the screen.”

S8“My connection was not good. Sometimes my internet package wasn't enough either.”

S9“When connection is bad, it is a problem. Also, I cannot concentrate sometimes.”

S10“The only problem is that when there is a problem, asynchronous lessons cannot be opened. Even though we communicate with our teacher, sometimes there is no access to the lesson based on the device we use.”

Coming to class prepared is of utmost significance in the flipped classroom. Students are required to complete the assignment given by the teachers on time and fulfill their responsibilities. Teachers also have a role in the fulfillment of their responsibilities by the students. Teachers should systematically evaluate students' performance on assignments and provide feedback to students. According to the findings obtained in the study, one of the difficulties faced by the students is the failure to fulfill their responsibilities. According to the students, having a wide time gap in homework causes the responsibilities to be postponed constantly.

S1“I constantly postpone watching asynchronous lectures because they are always available.”

S2“I forgot to watch the videos from time to time. I couldn't get it in order. Sometimes, when there was a long time between the video I watched and the lesson, I could not remember the information in the video.”

S3“I didn't watch most of the videos because we don't have to watch. There is no discipline”

S4“Those who didn't want didn't watch. No rules, no obligations. As such, I watched less.”

S5“There were some points that I did not understand and I had difficulty because I could not ask them.”

Workload is also stated in the literature as one of the difficulties encountered in the flipped classroom application (Table 2). In some educational areas where extracurricular activities are possible, studies such as homework, projects, and reading passages are often given to students intensively. One of the features of flipped classroom applications is that the student does not understand the subject alone, but researches and uses the resources that help his understanding.

For this reason, too much homework makes it difficult for students to acquire knowledge and reduces their motivation. Another of the findings obtained in the study within the scope of difficulties is workload. The answers given by the students to the questions include the length of the videos and problems related to concentration.

S6"The length of the videos and the fact that the subject was explained in the videos rather than in the lecture made it impossible to understand."

S6"Some videos are too long. I can't focus. The videos are mostly boring."

S7"Videos are boring. We are not active. I need to ask questions to my teacher. I cannot learn."

Finally, a slight lack of motivation is among the difficulties faced by students in the flipped classroom. This is due to the negative effects of distance education for a long time during the pandemic on the psychology of students (Hartshorn and McMurry, 2020). Being in isolation while learning in front of the computer, away from the interaction in the face to face classroom environment has generally alienated students from the learning process.

S3"It's all so difficult and boring, I get very distracted."

S5"Asynchronous classes are very boring and not effective."

Table. 3 The Difficulties of Flipped Classroom

What difficulties did you have during asynchronous classes/ flipped classroom? (You may write your answer in Turkish.)	Lack of motivation
	Technology use/internet access
	Workload
	Interaction
	Lack of student responsibility

5.2. The Benefits of Flipped Classroom

The students' responses to the second open-ended item in the questionnaire about "what are some benefits of asynchronous classes/ flipped classroom" were gathered under two themes as can be seen in Table 5: time management, comfortable.

Contrary to the findings in the literature that the flipped classroom application is beneficial, few useful findings were gathered in two categories in the study. One of the benefits mentioned in the study, and most importantly, is the time management of students. Flipped classroom application takes some of the course activities out of the classroom, both expanding the time of

PROCEEINGS BOOK

the learning process and creating free time for the development of classroom practices. On the other hand, planning the time in favor of the student in the learning process affects the learning outcomes positively. The answers given by the students in the study confirm this proposition.

S1“Since there are recorded lessons, it is a great advantage to open and repeat whenever we want, wherever we want, or to learn a new topic.”
S2“It is repetitive and the part that you are not in the lesson or do not understand is explained in a shorter and more understandable way most of the time. I find these lessons very productive.”
P3.“It was very useful as I could pause the lesson whenever and wherever I wanted and adjust the pace of the lesson myself.”
S4“I can watch whenever I want. I find this aspect very helpful.”
S5“We can watch videos many times if we don't understand. It is good.”
S6“When I don't understand, I stop and watch again, look at the dictionary or translate. It's good in that way.”
S7“I was able to go back and watch the topics I forgot. Sometimes I watched the videos by splitting them. He was good too. I used the time for myself.”
S8“If we know the general lines of the subject or if they are non-complex subjects, it saves us time and space, and we watch as much as we want”.
S9“Watch or re-watch whenever we want, except that it allows us to attend classes ready”

The most important convenience brought by online learning processes is that learning can be carried out in an environment where the student feels comfortable. Learners may have various emotions when participating in the class activities and eventually this will affect learning and consequently their academic performance. By providing safe and friendly environment will boost students affective filter as we are not learning through our brain and our emotions. Flipped classroom applications provide suchcomfortable environment by adding extra-class activities to the learning process. Another benefit of the flipped classroom application in the study is the convenience of the learning process. Some of the students stated in their answers that they found this application highly convenient in various aspects. For example, it helps to cope with foreign language learning anxiety. It is believed that intraverted students , particularly, will get the utmost benefits from flipped learning mode.

Some participants stated other benefits of flipped classrooms in terms of finance that it cuts the expenses of travelling and rent.

S10“I think very cheaper than face to face education no rent prices, dormitory only from house and you don't spend money, it is safe and comfortable.”

S12“I live with my family. I don't pay rent in Istanbul. Economically online education is good for me.”

Tablo 5. The Benefits of Flipped Classroom

In your opinion, what are some benefits of asynchronous classes/ flipped classroom? (You may write your answer in Turkish.)	Time management
	Convenience

5. Conclusion

The developments in communication and technology, the increase in the usage of online resources, wider use of English language in non-class online environments (social media, digital online games, online shopping, youtube, etc.) have revealed the necessity of developing new methods in English language learning. There are many academic studies on the necessity of the learning process to be more technology-based and student-centered. In this sense, the Flipped learning model is one of the methods discussed in recent years, and it is claimed in the literature that this method increases the performance in learning outcomes and has many benefits for students. Although it is a method discussed in the international arena, it can be said that the discussions in Turkey are not yet at a sufficient level (Basal, 2015; Ayçiçek an Yapar, 2018). As a matter of fact, there are very few empirical studies in Turkey regarding the benefits and challenges of flipped learning. This study focuses on the benefits and difficulties of the flipped learning method applied in English preparatory classes for students. Conducting the survey prepared within the scope of the study during the pandemic process and in an environment where online education has been ongoing for approximately three periods has led to the failure to achieve the desired results. However, even as such, it gave important clues about the success of the flipped classroom application. One of them is that flipped classroom practice includes challenges rather than benefits for students. Continuing education online can have an important contribution to achieving such a result. However, when the answers given are analyzed in detail, it is observed that the relationship between teacher and student in the flipped classroom application has significantly decreased. On the contrary, the findings of the method in different countries' experiences are that interaction increases (Webb and Doman, 2016; Soliman, 2016; Chen et al., 2016; Arslan, 2020). This may be due to the fact that both the teacher and the student do not know exactly what the flipped learning method aims at, or that it is a new application. Contrary to the general belief, lack of motivation, decrease in interaction with the teacher and failure to fulfill responsibilities emerged as the main difficulties among the findings obtained in the study. In addition to these findings, difficulties in internet

access and workload were among the difficulties faced by students in this study, as in many other studies. When the findings of the study are examined in terms of benefit, they are similar but few benefits were stated. These benefits include time management and convenience.

In conclusion, despite the limitations in the study, the findings of this study on flipped learning have prepared the ground for a wider study. In this context, the following questions should be sought in future studies: How is the flipped learning application implemented? What are the benefits and challenges for teachers and students? and How can these difficulties be overcome?

References:

Ağırman, N., & Ercoşkun, M., H. (2022). History of the Flipped Classroom Model and Uses of the Flipped Classroom Concept

Arslan, A. (2020). A systematic review on flipped learning in teaching English as a foreign or second language. *Journal of Language and Linguistic Studies*, *16*(2), 775-797.

Ayçiçek, B., & Yanpar Yelken, T. (2018). The Effect of Flipped Classroom Model on Students' Classroom Engaement in Teaching English. *International Journal of Instruction*, *11*(2), 385-398.

Basal, A. (2015). The implementation of a flipped classroom in foreign language teaching. *Turkish Online Journal of Distance Education*, *16*(4), 28-37

Bauer-Ramazani, C., Graney, J. M., Marshall, H. W., & Sabieh, C. (2016). Flipped learning in TESOL: Definitions, approaches, and implementation. *Tesol Journal*, *7*(2), 429-437.

*B*ergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: Reach every student in every class every day*. International society for technology in education.

Chen Hsieh, J. S., Wu, W. C. V., & Marek, M. W. (2017). Using the flipped classroom to enhance EFL learning. *Computer Assisted Language Learning*, *30*(1-2), 1-21.

Fauzan, A., & Ngabut, M. N. (2018). EFL students' perception on flipped learning in writing class. *Journal on English as a Foreign Language*, *8*(2), 115-129.

Gasmi, A. A., & Thomas, M. (2017). Academic writing in the flipped EFL classroom: A case study on student engagement in Oman. In *Flipped instruction methods and digital technologies in the language learning classroom* (pp. 232-251). IGI Global.

Herreid, C. F., & Schiller, N. A. (2013). Case studies and the flipped classroom. *Journal of College Science Teaching*, *42*(5), 62-66.

Hung, H. T. (2015). Flipping the classroom for English language learners to foster active learning. *Computer Assisted Language Learning*, *28*(1), 81-96.

Hung, H. T. (2017). Design-based research: Redesign of an English language course using a flipped classroom approach. *Tesol Quarterly*, *51*(1), 180-192.

Kellinger, J. J. (2012, October). The flipside: Concerns about the "New literacies" paths educators might take. In *The Educational Forum* (Vol. 76, No. 4, pp. 524-536). Taylor & Francis Group.

Kostka, I., & Brinks Lockwood, R. (2015). What's on the internet for flipping English language instruction. *Tesl-Ej*, *19*(2), 1-12.,

Lee, G. (2009). Speaking up: Six Korean students' oral participation in class discussions in US graduate seminars. *English for Specific Purposes*, *28*(3), 142-156.

Lee, G., & Wallace, A. (2018). Flipped learning in the English as a foreign language classroom: Outcomes and perceptions. *TESOL quarterly*, *52*(1), 62-84.

Littlewood, W. (1999). Defining and developing autonomy in East Asian contexts. *Applied linguistics*, *20*(1), 71-94.

Missildine, K., Fountain, R., Summers, L., & Gosselin, K. (2013). Flipping the classroom to improve student performance and satisfaction. *Journal of Nursing Education*, *52*(10), 597-599.

Nielsen, L. (2012). Five reasons I'm not flipping over the flipped classroom. *Technology & Learning*, *32*(10), 46-46.

Patterson, D. (2018). The flipped EFL classroom: A teaching approach for the information age. *Welcoming Message*, 76.

Soliman, N. A. (2016). Teaching English for academic purposes via the flipped learning approach. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *232*, 122-129.

Yang, C. C. R. (2017). An investigation of the use of the 'flipped classroom' pedagogy in secondary English language classrooms. *Journal of Information Technology Education: Innovations in Practice*, *16*(1).

Yu, Z., & Zhu, Q. (2016, July). Comparison of Satisfaction in EFL Flipped and Traditional Classrooms. In *2016 2nd International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2016)*.

Webb, M., & Doman, E. (2016). Does the Flipped Classroom Lead to Increased Gains on Learning Outcomes in ESL/EFL Contexts?. *CATESOL Journal*, *28*(1), 39-67.

KONUŞMA EĞİTİMİ ALANINDA YAYIMLANMIŞ MAKALELERİN AKADEMİK METİN YAZMA İLKELERİNE UYGUNLUĞU ÜZERİNE BİR İNCELEME[1]

MEB Öğretmen Ayşe KANAT
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, aysekanat21@gmail.com-
https://orcid.org/0000-0002-3840-5631.
Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, mnkardas@yyu.edu.tr-
https://orcid.org/0000-0001-6732-7815.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 2005-2021 yılları arasında konuşma eğitimi alanında yayımlanan makalelerin akademik metin yazma ilklerine uygunluğunu incelemektir. Araştırma çerçevesinde incelenen makaleler akademik metin yazma ilkelerine uygunluğu bakımından "başlık, yazar bilgileri, özet, anahtar kelimeler, giriş, yöntem, bulgular, sonuç, tartışma, öneriler, kaynakça ve metin içi atıf" alt boyutlarında incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışma nitel araştırma yöntemine uygun olarak hazırlanmıştır Çalışmanın verileri doküman incelemesi/taraması modeliyle toplanmıştır. Çalışmanın materyalini, konuşma eğitimi alanında yayımlanan 348 makale oluşturmuştur Çalışmaların makalelerin akademik metin yazma ilkelerine uygunluğunu belirlemek için "Makale Kontrol Formu (MKF)" kullanılmıştır. Çalışmada incelenen makalelere Google, Google Akademik ile Dergi Park veri tabanları taranarak ulaşılmıştır. Veri toplama araçlarıyla elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre makalelerde özet, giriş, yöntem, tartışma, kaynakça ve metin içi atıflarda eksiklikler olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın akademik metin yazma ilkelerine uygunluğuna yönelik araştırmacıların akademik metin yazma sürecine dair bilimsel araştırma yöntemleri derslerine yoğunlaşabilecekleri önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: konuşma eğitimi, makale, akademik metin yazım ilkeleri.

A REVIEW ON THE COMPLIANCE OF ARTICLES PUBLISHED IN THE FIELD OF SPEAKING TRAINING WITH ACADEMIC TEXT WRITING PRINCIPLES

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the compliance of articles published in the field of speaking education between 2005 and 2021 with the principles of academic text writing. The

[1] Bu çalışma Ayşe KANAT'ın Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ danışmanlığında hazırlandığı "Konuşma Eğitimi Alanında Yayımlanmış Makalelerin Eğilimleri ve Akademik Metin Yazma İlkelerine Uygunluğu Üzerine Bir İnceleme" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

PROCEEINGS BOOK

articles examined within the framework of the research were examined in the sub-dimensions of "title, author information, summary, keywords, introduction, method, findings, conclusion, discussion, suggestions, bibliography and in-text citation" in terms of their compliance with the principles of academic text writing. For this purpose, the study was prepared in accordance with the qualitative research method. The data of the study were collected with the document review/scanning model. The material of the study consisted of 348 articles published in the field of speech education. "Article Control Form (MKF)" was used to determine the conformity of the studies and articles with the principles of academic text writing. The articles examined in the study were accessed by scanning Google, Google Scholar and Dergi Park databases. Descriptive analysis technique was used to analyze the data obtained through data collection tools. According to the results of the research, it was concluded that there were deficiencies in the abstract, introduction, method, discussion, bibliography and in-text citations in the articles. In this context, it can be suggested that researchers can focus on scientific research methods courses on the academic text writing process to ensure that the study complies with the principles of academic text writing.

Key words: speech training, article, academic text writing principles.

1. GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran, bu canlı varlıklar arasında değerli, üstün ve özel kılan özellik dildir. Dil öğretiminin temel hedefi, öğrencilerin dilin farklı bağlamlarda aldığı görünümleri kavramaları, dil aracılığıyla kendilerini ifade edebilmeleri, değişik bilgi kaynaklarına ulaşarak duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirmektir (MEB, 2006:2).

Türkçe ana dili öğretiminde; dört öğrenme alanı olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Konuşma; bir dilin kelimeleriyle düşüncesini anlatmak, belli bir konudan söz etmek; bir konuda karşılıklı sohbet etmek, söylev vermek, konuşma dili olarak kullanmak, düşüncelerini herhangi bir araç kullanarak anlatmak, belli bir biçimde söylemek (TDK, 1998) olarak tanımlanmaktadır.

Türkçeyi doğru ve etkili kullanabilmek, bunu bir beceri ve sanata dönüştürebilmek için Türkçe konuşma öğrenme alanında yayımlanan akademik çalışmalardan istifade etmek büyük önem taşımaktadır. Günümüzde konuşma ve eğitimine gereken değerin verilebilmesi ve alandaki problemlerin tespit edilebilmesi için alanda çalışan alan uzmanlarının ilgili akademik çalışmalarına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacın sonucu olarak konuşma eğitimi alanında kitap, bildiri, makale, tez türlerinde hazırlanan akademik çalışmalar hızla artmaktadır. Bu çalışmalar ve araştırmalar içinde en yaygın olan tür hiç, şüphesiz makalelerdir. Akademik çalışmaların artması akademik metin yazma eğitiminde de ön plana çıkmasını sağlamaktadır.

Alan yazınında yayımlanmış makalelerin akademik metin yazma ilkelerine uygunluğunu belirlemeye yönelik yapılan araştırmalar sınırlıdır. Kardoğan (2020) yabancılara Türkçe öğretimi alanında; Kaya (2023) yazma eğitimi alanında; Taştan (2023) ise çocuk edebiyatı alanında yayımlanan makaleleri akademik metin yazma doğrultusunda çalışmalar

PROCEEINGS BOOK

yapmışlardır. Konuşma eğitimi alanında yapılmış herhangi bir çalışmanın olmaması bu çalışmayı alanında tek ve özgün kılmaktadır. Dolayısıyla alan yazında yer alan makalelerin akademik metin yazma ilkelerine uygun bir biçimde oluşturulması büyük önem arz etmektedir. Alanda yayımlanan akademik metinlerin akademik metin yazma ilkelerine uygunluğunu ortaya koyan araştırmaların alana kazandırılması da nitelikli çalışmaların ilgililere ulaşmasını sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı konuşma eğitimi alanında yayımlanan makalelerin akademik metin yazma ilkelerine uygunluğunu incelemektir. Bu bağlamda araştırma kapsamında ele alınan makaleler "başlık, yazar bilgisi, özet, anahtar kelimeler, giriş, yöntem, bulgular, sonuç, tartışma, öneriler, kaynakça ve metin içi atıflar" alt boyutlarında incelenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek, (2018:41) nitel araştırmayı gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamaktadır.

2.1. Çalışma Materyali

Bu çalışmanın materyali 2005-2021 yılları arasında konuşma eğitimi alanında yayımlanmış ve tam metnine ulaşılan makalelerden oluşmaktadır. Araştırmanın materyali 2005-2021 yılları arasında sınırlandırılmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada verilerin toplanabilmesi için bir form geliştirilmiştir. Konuşma eğitimi alanında yayımlanan makalelerin akademik metin yazma ilkelerine yönelik "*Makale Kontrol Formu (MKF)*" kullanılmıştır. Form için ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra alan uzmanları eşliğinde akademik metin yazmaya uygun maddeler belirlenmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine göre toplanmıştır. Bu çalışmada konuşma eğitimi alanında yapılan makalelere ulaşabilmek için Google, Google Akademi ve Dergi Park veri tabanları kullanılmıştır. Araştırma sürecinde çalışmaya dahil edilen makalelerin kaynakça bölümleri de taranarak ulaşılan çalışmalar Google ve Google Akademi üzerinden erişilmeye çalışılmıştır. Literatür taraması 2005- 2021 yılları arasında yayımlanan ve tam metnine ulaşılan makaleler ile sınırlandırılmıştır.

2.4. Veri Analizi

Bu araştırmada kullanılan çalışmaların eğilimlerine yönelik elde edilen veriler nitel araştırma tekniklerinden betimsel analize tabi tutulmuştur. Nitel betimsel analizde veriler belirli temalar altında düzenlenir ve tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018:240). Her makale için bir form kullanılmış, elde edilen veriler formlara tek tek işlenmiştir. Kontrol formunda yer alan kategoriler dikkate alınarak alt problem soruları doğrultusunda veriler sınıflandırılmıştır.

Frekans değerleri belirlenen verilerin yüzde (%) değerleri hesaplanarak ilgili temalar altında tablolara dönüştürülmüştür.

3. BULGULAR

Konuşma eğitimi alanında 2005-2021 yılları arasında yayımlanan ve tam metnine ulaşılan makalelerin akademik metin yazma ilkelerine uygunluğu açısından başlık, yazar/yazarlar, özet, anahtar kelimeler, giriş, yöntem, bulgular, sonuç, tartışma, öneriler, kaynakça ve metin içi atıf alt boyutlarında incelenerek frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen veriler araştırmanın alt problem sorularına bağlı kalarak çizelgeyle sunulmuştur.

Çizelge 1. Makalelerin akademik metin yazma ilkelerine uygunluğu

	MADDELER	*uygun/yeterli*		*uygun değil/yetersiz*	
		f	*%*	*f*	*%*
Başlık	Uzunluğu (En fazla 12-15 sözcük)	334	95,98%	14	4,02%
	Anahtar sözcükleri barındırması	108	31,03%	240	68,97%
Özet	Çalışmanın amacını vermesi	336	96,55%	12	3,45%
	Çalışmanın önerileri hakkında bilgi vermesi	26	7,47%	322	92,53%
Giriş	İlgili literatürü vermesi	147	42,24%	201	57,76%
	Çalışmanın ana amaç ve varsa alt amaçlarını vermesi (hipotez)	305	87,64%	43	12,36%
Yöntem	Desenini/tekniğini tanıtması	238	68,39%	110	31,61%
	Çalışma grubu/evren-örneklem/materyalini tanıtması	294	84,48%	54	15,52%
Bulgular	Bulguların açık-anlaşılır sunulmuş olması	279	80,17%	69	19,83%
	Tartışmaya yer verilmemiş olması	226	64,94%	122	35,06%
Sonuç	Çalışmanın problem sorularına/cümlelerine uygun olarak sunulmuş olması	342	98,28%	6	1,72%
	Tekrara yer vermemesi	342	98,28%	6	1,72%
Tartışma	Sonuçların benzer çalışmalarda ulaşılan sonuçlarla karşılaştırılmış olması	204	58,62%	144	41,38%
	Sonuçların benzer çalışmalarda ulaşılan sonuçlarla desteklenip desteklenmediğinin ortaya konulması	190	54,60%	158	45,40%
Öneriler	Konuyla ilgili yapılacak araştırmalara yol göstermesi	136	39,08%	212	60,92%

Çizelge 1 incelendiğinde makale başlıkların f=334 (%95,98) tanesi en fazla 12-15 sözcükten oluşurken f=14 (%4,02) tanesi ise bu ölçüte uygun olmadığı tespit edilmiştir.

PROCEEINGS BOOK

Başlıkların f=108 (%31,03) tanesi a*nahtar sözcükleri barındırırken* f=240 (%68,97) tanesi ise bu ölçüte uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özetlerin f=336 (%96,55) tanesi *çalışmanın amacını verirken* f=12 (%3,45) tanesi ise çalışmanın amacına yer vermediği görülmüştür. Özetlerin f=26 (%7,47) tanesi *çalışmanın önerileri hakkında bilgi verirken* f=322 (%92,53) tanesi ise öneriler ile ilgili herhangi bir bilgiye yer vermediği tespit edilmiştir.

Girişlerin f=147 (%42,24) tanesi *ilgili literatürü verirken* f=201 (%57,76) tanesi ise ilgili literatüre yer vermediği sonucuna ulaşılmıştır. Girişlerin f=305 (%87,64) tanesi *çalışmanın ana amaç ve alt amaçlarını verirken (hipotez)* f=43 (%12,36) tanesi ise çalışmanın hipotezlerine yer vermediği belirlenmiştir.

Yöntemlerin f=238 (%68,39) tanesi çalışmanın *desenini/tekniğini tanıtırken* f=110 (%31,61) tanesi ise desen veya tekniğe yer vermediği tespit edilmiştir. Yöntemlerin f=294 (%84,48) tanesi *çalışma grubu/evren-örneklem/materyalini tanıtırken* f=54 (%15,52) tanesi ise çalışma grubuna yer vermediği belirlenmiştir.

Bulguların f=279 (%80,17) tanesi *bulguları açık-anlaşılır sunulurken* f=69 (%19,83) tanesi ise bulguların açık-anlaşılır sunulmadığı tespit edilmiştir. Bulguların f=226 (%64,94) tanesi *tartışmaya yer vermezken* f=122 (%35,06) tanesi ise tartışmaya yer verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuçların f=342 (%98,28) tanesi *çalışmanın problem sorularına/cümlelerine uygun olarak sunulurken* f=6 (%1,72) tanesi ise bu ölçüte uygun olmadığı belirlenmiştir. Sonuçların f=342 (%98,28) tanesi *tekrara yer vermezken* f=6 (%1,72) tanesi ise tekrara düştüğü görülmüştür.

Tartışmaların f=204 (%58,62) tanesi *sonuçların benzer çalışmalarda ulaşılan sonuçlarla karşılaştırılırken* f=144 (%41,38) tanesi ise bu ölçüte uygun olmadığı tespit edilmiştir. Tartışmaların f=190 (%54,60) tanesi *sonuçların benzer çalışmalarda ulaşılan sonuçlarla desteklenip desteklenmediğinin ortaya konulurken* f=158 (%45,40) tanesi ise bu ölçüte uygun olmadığı belirlenmiştir.

Önerilerin f=136 (%39,08) tanesi *konuyla ilgili yapılacak araştırmalara yol gösterirken* f=212 (%60,92) tanesi ise konuyla ilgili yapılacak araştırmalara yol göstermeye yönelik herhangi bir öneride bulunmadığı tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

Konuşma eğitimi alanında yayımlanan makaleler akademik metin yazma ilkelerine uygunluğu açısından belirlenen ölçütler bağlamında incelenmiştir.

Başlıkların çoğunluğunun uygun uzunlukta (en fazla12-15 sözcükten) oluşturulduğu belirlenmiştir. Özet bilgilerinde; çoğunlukla çalışmanın amacı yer verildiği, en az ise öneriler ile ilgili bilgiye değinildiği belirlenmiştir. Tartışma bilgilerinde benzer çalışmalarla karşılaştırılıp sonuçların benzer ve farklı taraflarının ortaya konulması ve bunun olası nedenlerinin açıklaması bağlamında tartışma bölümlerinin yetersiz kaldığı belirlenmiştir. Genel olarak araştırmacılar tarafından tartışma bölümlerinin eksik hazırlandığı, akademik metin

yazma ilkelerine uygun hazırlanmadığı sonucuna varılmıştır. Önerilerin konuyla ilgili yapılacak çalışmalar için araştırmacılara yol gösteren önerilerin yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır.

Konuşma eğitimi alanında yayımlanan makalelerin akademik metin yazma ilkelerine uygunluğu üzerine yapılan bu araştırmanın sonuçlarından hareketle geliştirilen öneriler şunlardır:

- Bu araştırma kapsamında incelenen makaleler konuşma eğitimi ile sınırlandırılmıştır. Araştırmacılar tarafından diğer öğrenme alanlarına ilişkin akademik metinler (makale, tez, bildiri… vb.) üzerine çalışmalar yapabilir.
- Bu araştırma doğrultusunda değerlendirilen makaleler 2005-2021 yılları ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla son yıllarda artış gösteren konuşma eğitimi makaleleri üzerine yeniden araştırmalar yapılabilir.

5. KAYNAKÇA

Millî Eğitim Bakanlığı, İlköğretim *Türkçe Dersi (6-8.Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu,* Milli Eğitim Basımevi/Ankara, 2006.

Kardoğan, M., *Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Yayımlanan Makalelerin Eğilimleri ve Akademik Metin Yazma İlkelerine Uygunluğu Üzerine Bir İnceleme,* Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van, 2020.

Kaya, E., *Yazma Eğitimi Alanında Yayımlanan Makalelerin Akademik Metin Yazma İlkelerine Uygunluğu Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van, 2023.

Taştan, Y., *Çocuk Edebiyatı Alanında Yayımlanan Makalelerin Eğilimleri ve Akademik Metin Yazma İlkelerine Uygunluğu Üzerine Bir İnceleme,* Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van, 2023.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük.* TDK Yayınları/Ankara, 1998.

Yıldırım, A., Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık/ Ankara, 2018.

KONUŞMA EĞİTİMİ ALANINDA YAYIMLANMIŞ MAKALELERİN EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME[1]

MEB Öğretmen Ayşe KANAT
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, aysekanat21@gmail.com-
https://orcid.org/0000-0002-3840-5631.
Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, mnkardas@yyu.edu.tr-
https://orcid.org/0000-0001-6732-7815.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 2005-2021 yılları arasında konuşma eğitimi alanında yayımlanan makalelerin eğilimlerini incelemektir. Araştırma çerçevesinde incelenen makalelerin eğilimleri "çalışma grubu, yöntem, ilişkili olduğu dil becerisi, konu ve yayım yılına" göre değerlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışma nitel araştırma yöntemine uygun olarak hazırlanmıştır Çalışmanın verileri doküman incelemesi/taraması modeliyle toplanmıştır. Çalışmanın materyalini, konuşma eğitimi alanında yayımlanan 348 makale oluşturmuştur Çalışmaların eğilimlerini belirlemek için "Eğilimleri Belirleme Formu (EBF)" kullanılmıştır. Çalışmada incelenen makalelere Google, Google Akademik ile Dergi Park veri tabanları taranarak ulaşılmıştır. Veri toplama araçlarıyla elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre makalelerde en fazla nitel, en az karma yöntem kullanıldığı; konuşma becerisinin Türkçenin diğer öğrenme alanlarıyla yeterli düzeyde ilişkilendirilmediği; makale sayısında son yıllarda bir artış ve yığılmanın olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın eğilimlerine yönelik daha geniş ve daha kapsamlı sorular doğrultusunda yeniden incelenmesi önerilebilir.

Anahtar sözcükler: konuşma eğitimi, eğilim, makale.

A REVIEW ON TRENDS OF ARTICLES PUBLISHED IN THE FIELD OF SPEAKING TRAININ

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the trends of articles published in the field of speech education between 2005 and 2021. The tendencies of the articles examined within the framework of the research were evaluated according to "study group, method, related language

[1] Bu çalışma Ayşe KANAT'ın Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ danışmanlığında hazırlandığı "Konuşma Eğitimi Alanında Yayımlanmış Makalelerin Eğilimleri ve Akademik Metin Yazma İlkelerine Uygunluğu Üzerine Bir İnceleme" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

PROCEEINGS BOOK

skill, subject and publication year". For this purpose, the study was prepared in accordance with the qualitative research method. The data of the study were collected with the document review/scanning model. The material of the study consisted of 348 articles published in the field of speech education. "Trends Determination Form (EBF)" was used to determine the trends of the studies. The articles examined in the study were accessed by scanning Google, Google Scholar and Dergi Park databases. Descriptive analysis technique was used to analyze the data obtained through data collection tools. According to the results of the research, qualitative methods were used the most in the articles and mixed methods were used the least; speaking skills are not sufficiently associated with other learning areas of Turkish; It has been determined that there has been an increase and accumulation in the number of articles in recent years. In this context, it may be suggested that the study be re-examined in line with broader and more comprehensive questions regarding its tendencies.

Key words: speech training, trend, article.

GİRİŞ

Dil, insanların hem bireysel hem toplumsal anlamda anlaşmalarını sağlayan en temel iletişim aracıdır. Dil, "Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan ögeler ve kurallardan yararlanılarak aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir." (Aksan, 1998:55). Dilin temel işlevi duygu ve düşüncelerin anlamlı bir bütünlük içinde ilgililere aktarılmasını sağlamaktır. Türkçe ana dili eğitiminde; dört öğrenme alanı olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Konuşma, insanoğlunun gereksinim duyduğu en önemli dil becerisidir İnsanlar, zamanının büyük bir çoğunluğunu konuşarak geçirmektedir. Bu bağlamda konuşma eğitimi bireyin sosyal ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Konuşmanın önemini Çiftçi (1998), sosyalleşmenin ve kişilik geliştirmenin anahtarının konuşma eğitimi olduğunu, konuşmanın, psikolojik ve sosyal boyutu ağır basan bir faaliyet olduğunu ifade etmiştir.

Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları doğrultusunda iletişim de yeni bir form kazanmaya başlamıştır. Medya iletişim araçlarıyla yaygınlaşan sosyal medya dilinde yazmanın yanı sıra konuşma dilinde de olumsuz etkilenmesine neden olmuştur, olmaktadır. Günümüzde konuşma ve eğitimine gereken değerin verilebilmesi ve alandaki problemlerin tespit edilebilmesi için alanda çalışan alan uzmanlarının ilgili akademik çalışmalarına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacın sonucu olarak konuşma eğitimi alanında kitap, bildiri, makale, tez türlerinde hazırlanan akademik çalışmalar hızla artmaktadır. Bu çalışmalar ve araştırmalar içinde en yaygın olan tür hiç şüphesiz makalelerdir.

Alanda hazırlanan makale türündeki akademik metinlerin eğilimlerinin belirlendiği araştırmalar paydaşlara alanda yapılan çalışmaların geniş bir fotoğrafını sunması açısından değerlidir. Eğilim belirleme çalışmaları, alan araştırmacılarına çalışacakları konu, yöntem, materyal vb. hakkında güvenilir veriler sunduğu için günümüzde dikkatle takip edilmektedir.

Konuşma eğitimi alanında yayımlanmış makalelerle ilgili eğilim belirleme çalışmaların ise sınırlı sayıda olduğu görülmektedir (Varışoğlu, Şahin ve Göktaş, 2013; Potur ve Yıldız, 2016; Arı, Yaşar ve İstanbullu, 2020). Bu bağlamda konuşma eğitimiyle ilgili alanda yayımlanan makalelerin eğilimlerini belirlemek, alandaki eksiklikleri tespit etmek, konuşma eğitimi alanında ihtiyaç duyulan konulara yönelmek ve eğilmek, gelecekte yapılacak çalışmalara yön vermek bakımından önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı Türkçe konuşma eğitimi alanında yayımlanan makalelerin eğilimlerini belirlemek oluşturmuştur. Bu amaç doğrultusunda araştırma kapsamında ele alınan makaleler "veri kaynaklarına (hedef kitle), yöntemine, ilişkili olduğu dil becerisine, konularına ve yıllarına" göre dağılımı nedir? Sorularına yanıt aranmıştır.

1. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek, (2018:41) nitel araştırmayı gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamaktadır.

1.1. Çalışma Materyali

Bu çalışmanın materyali 2005-2021 yılları arasında konuşma eğitimi alanında yayımlanmış ve tam metnine ulaşılan makalelerden oluşmaktadır. Araştırmanın materyali 2005-2021 yılları arasında sınırlandırılmıştır.

1.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada verilerin toplanabilmesi için bir form geliştirilmiştir. Konuşma eğitimi alanında yayımlanan makalelerin eğilimlerine yönelik "*Eğilim Belirleme Formu (EBF)*" kullanılmıştır. Form için ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra alan uzmanları eşliğinde eğilim soruları belirlenmiştir.

1.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine göre toplanmıştır. Bu çalışmada konuşma eğitimi alanında yapılan makalelere ulaşabilmek için Google, Google Akademi ve Dergi Park veri tabanları kullanılmıştır. Araştırma sürecinde çalışmaya dahil edilen makalelerin kaynakça bölümleri de taranarak ulaşılan çalışmalar Google ve Google Akademi üzerinden erişilmeye çalışılmıştır. Literatür taraması 2005- 2021 yılları arasında yayımlanan ve tam metnine ulaşılan makaleler ile sınırlandırılmıştır.

1.4. Veri Analizi

Bu araştırmada kullanılan çalışmaların eğilimlerine yönelik elde edilen veriler nitel araştırma tekniklerinden betimsel analize tabi tutulmuştur. Nitel betimsel analizde veriler belirli temalar altında düzenlenir ve tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018:240). Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların eğilimlerine yönelik oluşturulan alt problem soruları form üzerinde toplanmıştır. Betimsel analize yönelik alanyazın taraması yapılmış, bu doğrultuda uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşünün ardından son şeklini alan veriler çalışmanın alt

PROCEEINGS BOOK

problem soruları doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Belirlenen temaların Excel'de frekans (f) ve yüzde (%) değerleri hesaplanmış ve çizelgelere dönüştürülmüştür.

2. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın temel problemi ve alt problemlerine ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular çizelgeyle aktarılmıştır.

Çizelge: 1 Makalelerin veri kaynaklarına göre dağılımı

Veri kaynakları	Frekans(f)	Yüzde(%)
Çalışma Materyali	87	25,00%
Öğretmen Adayları	86	24,71%
Ortaokul Öğrencileri	49	14,08%

Çizelge 1'de makalelerin veri kaynakları ile ilgili veri dağılımı görülmektedir. Çizelge 1 incelendiğinde; makalelere veri kaynağı sağlayan hedef kitle en fazla çalışma materyali f=87 (%25,00), öğretmen adayları f=86 (%24,71) ile ortaokul öğrencileri f=49 (%14,08) olduğu belirlenmiştir.

Çizelge: 2 Makalelerin yöntemlerine göre dağılımı

Yöntem	Frekans(f)	Yüzde(%)
Nitel	176	50,57%
Nicel	157	45,11%
Karma	15	4,31%

Çizelge 2 incelendiğinde 2005-2021 yılları arasında nitel çalışmalar f=176 (%50,57), nicel çalışmalar f=157 (%45,11), karma yöntemli çalışmalar ise f=15 (%4,31) olduğu görülmektedir.

Çizelge 3. Makalelerin ilişkili olduğu dil becerisine göre dağılımı

İlişkili olduğu dil becerisi	Frekans(f)	Yüzde(%)
Yalnız Konuşma	268	77,01%
Konuşma ve Yazma	24	6,90%
Konuşma ve Dinleme	18	5,17%

Çizelge 3 incelendiğinde sadece konuşma alanında yayımlanan makalelerin f=268 (%77,01) olduğu görülmektedir. Konuşma ve yazma becerisini birlikte ele alan çalışmaların sayısı f=24 (%6,90), konuşma ve dinleme becerisini birlikte alan çalışmaların sayısı f=18 (%5,17), konuşma ve okuma becerisini birlikte ele alan çalışmaların sayısı ise f=4 (%1,15) olduğu saptanmıştır.

Çizelge 4. Makalelerin konularına göre dağılımı

Konular	Frekans(f)	Yüzde(%)
Yalnızca Konuşma becerisi	43	12,36%
Dil becerileri (konuşma/yazma/okuma/dinleme)	41	11,78%

Konuşma kaygısı	37	10,63%
İki dillilik olgusu	3	0,86%

Çizelge 4 incelendiğinde sadece konuşma becerisini ele alan çalışmaların sayısının f=43 (%12,36) olduğu görülmektedir. Konuşmayı diğer dil becerileriyle ilişkilendirerek konuşma becerisini geliştirmeye yönelik yapılan çalışmalar f=41 (%11,78), konuşma kaygısını ele alan çalışmalar f=37 (%10,63) ve iki dillilik olgusunu yönelik yapılan çalışmalar ise f=3 (0,86%) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 5. Makalelerin yıllara göre dağılımı

Yıllar	Frekans(f)	Yüzde(%)
2005	3	0,86%
2006	5	1,44%
2020	32	9,20%
2021	35	10,06%

Çizelge 5 incelendiğinde 2005'te f=3 (%0,86), 2006'da f=5 (%1,44), 2020'de f=32 (%9,20) ve 2021'de f=35 (%10,06) olduğu görülmektedir. Artan yıllara göre konuşma eğitimi alanında yayımlanan makalelerin sayısında da bir artış olduğu görülmektedir.

3. SONUÇ

Konuşma eğitimi alanında yayımlanan makalelerin eğilimleri çalışma gurubu, yöntem, ilişkili olduğu dil becerisi, konu ve yıllara göre dağılımına göre incelenmiştir. Bu bağlamda makalelerde çoğunlukla veri kaynağının eğitim-öğretim materyaller olduğu sonucuna ulaşılmıştır Araştırmacıların en fazla nitel, en az ise karma çalışmaları tercih ettiği belirlenmiştir. Makalelerin ağırlıklı olarak sadece konuşma becerisini ele aldığı, konuşmanın diğer becerilerle az sayılabilecek düzeyde ilişkilendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Konuşma eğitimi alanında en çok konuşma becerisinin, en az ise iki dillilik konusunun tercih edildiği belirlenmiştir. Makale sayısında son yıllara doğru bir artış olduğu belirlenmiştir.

Konuşma eğitimi alanında yayımlanan makalelerin eğilimleri üzerine yapılan bu araştırmanın sonuçlarından hareketle geliştirilen öneriler şunlardır:

- İncelenen makalelerin nitel ve nicel ağırlıklı olduğu belirlenmiş, karma yöntemli çalışmaların ise yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda araştırmacılar karma yöntemli çalışmalara yönelebilir.
- Konuşma eğitimi makalelerinin çoğunluğu sadece konuşma becerisi alanında ele alınmış, diğer dil becerileriyle yeterince ilişkilendirilmediği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda temel dil becerilerinin birbirleriyle ilişkilendirilerek ele alınması önerilir.

4. KAYNAKÇA

Aksan, D., *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK, 1998.

Arı, G., Yaşar, M. S., İstanbullu, E., Türkçe Öğretmeni Adaylarıyla İlgili Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi (2014-2018), Nisan, 20,04,2020.

PROCEEINGS BOOK

Çiftçi, M., Türkçe Öğretiminde Temel İlkeler, 1998.

Potur, Ö., Yıldız, N., Konuşma Becerisi Alanında Yapılan Akademik Çalışmaların Eğilimleri, 2016.

Varışoğlu, B., Şahin, A., Göktaş, Y., Türkçe Eğitimi Araştırmalarında Eğilimler, 2013.

Yıldırım, A., Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık/Ankara, 2018.

CRAVING FOR ENJOYMENT: A CONCISE REVIEW OF SOCIAL MEDIA FOOD PHOTO SHARING BEHAVIOR AND A CONCEPTUAL MODEL

Fatih ŞAHİN [1]

[1] Assoc.Prof.Dr., Bandırma Onyedi Eylül University, Gönen Vocational,
ORCID: 0000-0002-4760-4413

ABSTRACT

This study examines the complex interplay between human existence and food consumption, drawing upon Maslow's hierarchy of needs as a theoretical framework. It aims to elucidate the reasons behind individuals' inclination to share food photos rather than solely deriving personal benefits from them, utilizing Broadhurst's (2021) model. Satter (2007) applies Maslow's theoretical framework, emphasizing the prioritization of physiological requirements over higher order wants in food management principles. Lenthe et al. (2015) reveals a positive correlation between individuals' satisfaction with higher-level demands and their tendency to make healthier eating choices. However, Banwart (1989) underscores the fundamental importance of food in supplying energy, fostering development, and enabling social connections. Magdoff (2012) highlights the paradox of abundant global food resources coexisting with widespread malnutrition, attributing it to the commodification of food. In the context of contemporary technological advancements, Gelder's (2023) research explores the evolving role of food in society. Focusing on Generation Z across twelve developed countries, the study identifies a propensity to share and derive pleasure from food-related content on social media. The visual representation of food on these platforms serves as inspiration, encouraging experimentation with snacks and exploring sensory aspects of food. The study also addresses the impact of technology on identity representation in virtual environments. Atwal et al. (2019) note a significant rise in consumer-generated visual content, particularly showcasing non-ordinary and culturally distinctive cuisine designs. The conceptual framework proposed by Broadhurst (2021) on employees' values and goals in the workplace is employed to investigate motivations behind sharing food photographs in virtual environments. As workplaces and social media share similarities in interpersonal dynamics, this study contributes to understanding motivations in both contexts. The research aims to fill gaps in the existing body of knowledge on food sharing behavior, shedding light on a somewhat neglected area in the broader domain of research.

Keywords: Food Photo, Food Porn, Photo Sharing, Social Media, Consumer Behavior

1. INTRODUCTION

The consumption of food is a fundamental physiological requirement in human existence, as delineated by Maslow's hierarchy of requirements. Satter (2007) utilizes Maslow's theoretical framework to analyze the principles of food management. The study underscores the significance of prioritizing the fulfillment of physiological requirements related to food consumption prior to addressing higher order wants. According to Lenthe et al. (2015) study, there is a positive correlation between individuals' satisfaction with higher-level demands and their tendency to choose better eating choices. Banwart (1989) asserts that the fundamental significance of food in fulfilling crucial functions such as supplying energy, promoting development and repair, and enabling social connections. Another study (Magdoff, 2012) highlights the paradoxical coexistence of abundant global food resources and the prevalence of malnutrition on a large scale. This phenomenon is attributed to the prevailing perception of food as a commodity rather than recognizing it as an essential human requirement.

With the rapid and disruptive technological advancements in contemporary global society, there is a profound transformation occurring in several aspects of human existence, including lifestyle, culture, and interpersonal interactions. Technological advancements have facilitated the sharing of personal experiences with other members of society, extending the significance of food beyond its basic physiological function. The research (Gelder, 2023) conducted encompasses twelve developed countries, namely the United States, Canada, Mexico, Brazil, France, Germany, the United Kingdom, Russia, China, India, Indonesia, and Australia. The findings indicate that individuals belonging to Generation Z exhibit a propensity to share and derive pleasure from posting photographs of food on various social media platforms.

Figure1: The ways in which Generation Z engages with food-related content on social media platforms.

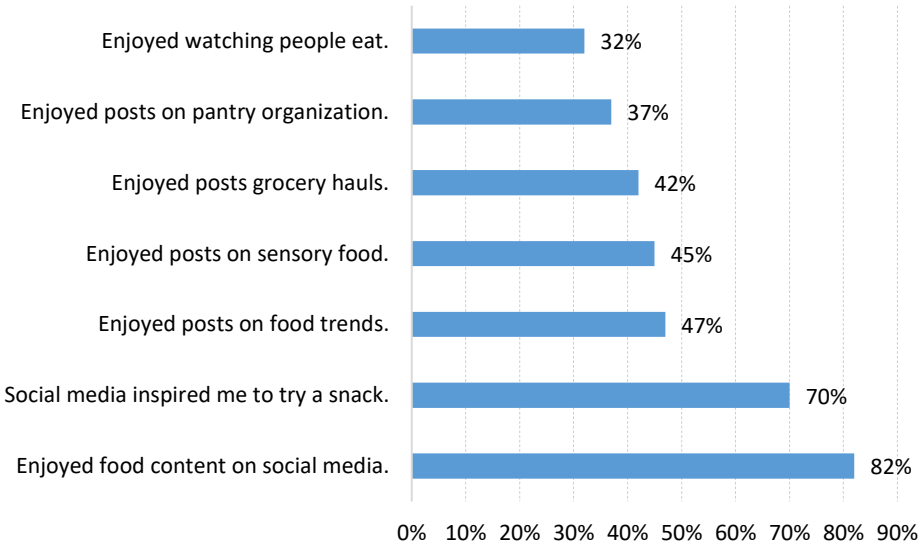

Source: Gelder (2023)

PROCEEINGS BOOK

This behavior can be attributed to a multitude of reasons. The user derives pleasure from consuming food-related material on social media platforms. Specifically, the visual representation of food in the form of photographs published on these platforms serves as a source of inspiration, prompting the user to experiment with a particular snack. They get pleasure from browsing the posts pertaining to recent food trends, finding delight in the postings that explore the sensory aspects of food, and taking pleasure in the content that showcases grocery stores hauls. They get enjoyment from browsing postings about pantry organizing and find satisfaction in observing others partake in the act of consuming food. The participants who are part of Generation Z provided their feedback about the sharing of food photos, as seen in Figure 1.

Furthermore, due to the rapid advancements in technology, there has been a notable acceleration in the virtualization trend and the representation of identity inside this digital world. In relation to this topic, it is evident that the developing causes and variables within the physical environment in which we reside are insufficient in explaining the evolving behaviors of people. The advent of social media has had a profound impact on modern society. The presence of a significant rise in consumer-generated visual content including food, particularly non-ordinary and culturally distinctive cuisine designs, serves as obvious evidence (Atwal et al., 2019).

This study utilizes the conceptual framework proposed by Broadhurst (2021) on employee's values and goals in the workplace to investigate the motivations behind individuals' inclination to share food photographs within virtual environments. Since workplaces are inherently social environments, it is noteworthy that the dynamics of interpersonal interactions within these settings have similarities to those observed in the realm of social media. Individuals exist simultaneously in both the social media and virtual environments, just like they do in their everyday lives. This study also seeks to contribute to the existing body of knowledge on food sharing behavior, which has been somewhat neglected by researchers. The search results obtained from the Web of Science database on the terms "food photo" and "food porn" yield rather limited outcomes when compared to other popular subjects within this domain.

2. LITERATURE

Researchers in many academic fields, including psychology, consumer behavior, marketing, tourism and recreation management, computer science, and others, are very interested in the advances that allow people and society to grow in the virtual world. Among the subjects that have garnered significant interest is the phenomenon of food sharing behavior. The level of focus on this phenomenon differs depending on different viewpoints.

Several studies have been conducted to determine the classification of food within traditional cuisines. Additionally, research has been conducted to investigate the influence of food photos on individuals' dietary decision-making processes, with the aim of identifying the factors that may impact their food choices (Chen et al., 2017). Furthermore, there have been studies that

specifically examine the variables that affect individuals' food choices when considering food photos as a source of information (Li et al., 2022). According to (Zhang et al., 2022), users are driven to post food images on Instagram by a combination of intrinsic motives, such as satisfaction and dedication to the community, as well as extrinsic goals like self-development and reputation acquisition.

The studies utilized the Theory of Planned Activity and Uses and Gratifications Theory to examine the phenomenon of sharing food-related photos (Pember et al., 2018; Sarah et al., 2018). The findings indicated that individuals typically had favorable attitudes towards this activity, with amusement and personal utility emerging as the key motivations for engaging in such posting activities (Sarah et al., 2018). Another study (Pember et al., 2018) discovered that individuals usually had favorable opinions towards this activity and identified amusement and personal utility as the key motivations for engaging in such posting activities.

O'hara et al. (2012) investigated the use of picture recollections within the framework of communal dining, emphasizing the social function achieved through the activation of individual memory resources in authentic social contexts, including shared food items. In this direction, the latter study Huang et al. (2022) investigated the influence of the label "eating together" on people's responses to healthy and unhealthy foods. Participants viewed food photos with either the label "eating together" or "eating alone" and rated the palatability, pleasantness, and desirability of each food. The label "eating together" resulted in more positive ratings for both healthy and unhealthy foods, with a stronger effect for unhealthy foods. Additionally, the label "eating together" activated certain brain regions more strongly for unhealthy foods. These findings suggest that the social context of eating together can increase the reward value of foods, particularly unhealthy ones (Huang et al., 2022).

Atwal et al. (2019) primarily examined luxury cuisine and aimed to identify the underlying reasons behind individuals' inclination to share food photographs on social media platforms. The researchers found that these motives encompassed experience advantages, such as hedonism and passion collecting, as well as symbolic advantages, such as the desire to showcase social standing and self-presentation. The study posits that the act of publishing food photos on social media is influenced by a blend of intrinsic and extrinsic incentives. This behavior is motivated by individuals' desire for personal happiness, involvement with the community, self-improvement, and the acquisition of a favorable reputation.

Several studies have commenced investigating this phenomenon through the utilization of neural networks and machine learning methodologies, along with the analysis of big data sets. The paper proposes an innovative food recognition system using a custom convolutional neural network model and a transfer learning-based MobileNetV2 model, with an algorithm for calorie estimation based on image features and nutritional information (Shubhangi et al., 2022). Restaurant customers and business owners upload photo images to social media platforms. This paper presents a simple yet effective approach to identifying up to ten food types from raw photos using image pre-processing techniques, feature extraction via convolutional neural networks, and classification algorithms (Sun et al., 2019). The study (Zhang & Luo, 2023) uses

machine learning to analyze over 755,000 photos and 1.1 million Yelp reviews from 17,719 U.S. restaurants between 2004 and 2015. Results show that consumer-posted photos are strong predictors of restaurant survival, with food photos being particularly informative. Photos can predict survival for up to three years, while reviews only predict it for one year. Al-Saffar and Baiee (2022) discuss the importance of food choices in preventing chronic illnesses and suggest using food photos on social media to extract nutrition information. The proposed methodology involves using a machine-learning model to predict food ingredients and compute health metrics for each ingredient. The research shows promising results, with an accuracy of 85% in predicting and extracting nutrition information. Wu and Chen (2021) claim that there is a relationship between design elements and customer perception, providing valuable reference for evaluating food design elements and market segmentation. Takahashi et al. (2022) argue that the perspective of a photograph is a crucial factor in determining the level of effectiveness of a shared food photo. The findings of the study indicate that photographs captured from a direct overhead perspective or at a 45-degree angle were found to be more efficacious in stimulating tourism motivation on social networking platforms.

This study examines the phenomenon of uploading food photos on social media, where people tend to take pictures of their food before consuming it. These photos are then uploaded to social media, mainly Instagram, by individuals known as Instagram Foodies. The study uses Baudrillard (1998)'s theory of consumer society to analyze this phenomenon. The research findings show that foodies continue to consume and follow the latest food trends to upload content on Instagram and maintain their status as foodies. They believe that uploading food photos on Instagram is a way to showcase their existence in the virtual reality of the platform. The presence of Instagram has transformed food consumption into a form of self-expression and lifestyle. Food photos on social media not only showcase the value of the food itself but also serve as a sign of following the latest food trends. People who constantly follow these trends are known as foodies, and they maintain their status by consistently eating out and staying up-to-date with the latest food trends. This cycle of following food trends and eating out becomes a part of their lifestyle (Farisha & Musdalifah, 2019). The study (Wong et al., 2019) supports that the act of sharing food photos allows individuals to express their identity and tastes, enhancing their own eating and travel experiences as well as those of others. Additionally, it enables individuals to preserve their journey memories with a sense of satisfaction and pleasure.

The study (Xiong et al., 2023) reveals that self-presentation is the primary motive for food porn posting among college students, with other motives including connection, accountability, hedonism, lifestyle promotion, and archived memories. It also highlights the importance of privacy affordances in social media usage. Xiong et al. (2023) explain that food selfies are effective when shared on social networks, influencing dining enjoyment and revisit intention. This highlights the power of social norms in altering behaviors, particularly when relevant to the beholder, and their implications for theory and managerial decisions.

3. WHAT MAKES PEOPLE SHARE FOOD PHOTOS ON SOCIAL MEDIA

Broadhurst (2021)'s model is a complete framework that facilitates the analysis and categorization of workers' value and aims. This theory incorporates several aspects including intrinsic rewards, extrinsic rewards, psychological altruism, and psychological egoism, as well as their corresponding intersections. The current research used the paradigm developed by Broadhurst (2021) to examine the influence of interconnected meanings, purposes, and driving factors on individuals' food sharing behavior on social media. From this standpoint, the research examines the dimensions of the model in relation to the viewpoint of reasons for sharing food photos. The food sharing reasons shown in Figure 2 are elucidated as follows:

Figure2: Motivations

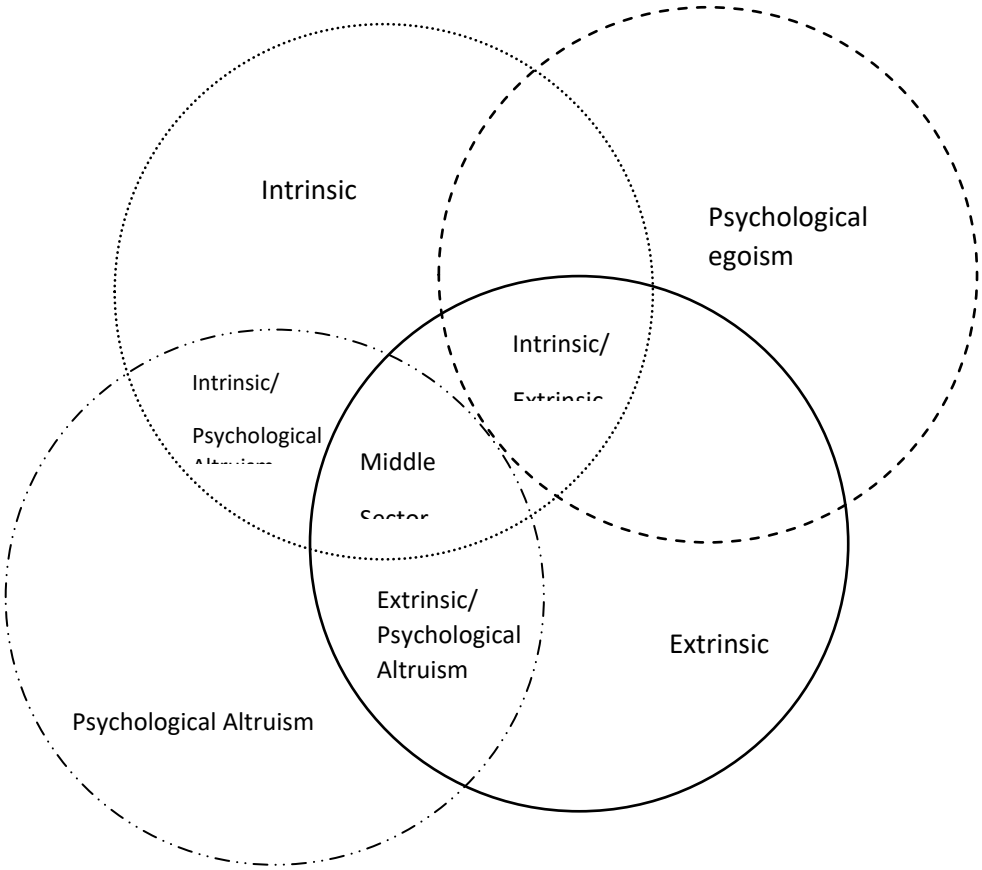

Source: (Broadhurst, 2021)

The term intrinsic section refers to persons who value personal development and satisfaction in their employment. When examining the food picture sharing behavior within this particular demographic, it can be posited that their motivation to share food images stems from the desire to experience personal fulfillment and delight. It is probable that individuals would engage in the act of sharing photographs of meals that have significance or evoke personal sentiments. The section titled intersection of extrinsic/intrinsic underscores the significance of employment as both a societal phenomenon and a means of personal fulfillment. In the context of food

picture sharing, people belonging to this particular group may engage in the practice of sharing images of food as a means of establishing connections with others and exhibiting their gastronomic encounters. The individuals exhibit a sense of satisfaction in disseminating their love for gastronomy. The extrinsic section refers to those who mainly see employment as a method to generate financial income. In the context of food picture sharing, people falling under this group may not always get pleasure from the act of sharing food photographs. Individuals may engage in such activities for extrinsic motivations, such as seeking to amass a larger following or perhaps generating revenue via sponsored material. The concept of the intersection of intrinsic and psychological altruism underscores the significance of engaging in actions that have personal meaning and are in accordance with one's ethical principles and ideals. Individuals within the realm of food picture sharing are inclined to share images of food due to their belief in the inherent worth of food and the significance of culinary encounters. Individuals may see the act of sharing food images as a means to disseminate happiness or advocate for ethical dietary preferences. The section on Psychological Altruism examines people who are profoundly driven by a strong inclination to assist and support others. When individuals engage in food picture sharing, they may see the act of sharing food images as a means to motivate and provide assistance to others. One potential use of food photography is its utilization as a means to enhance public consciousness on significant issues pertaining to food, such as hunger or sustainability. The middle section refers to those who are engaged in occupations that are primarily focused on fulfilling fundamental necessities and getting satisfaction from assisting others. In the realm of food photography dissemination, individuals may engage in the act of sharing food-related images to establish connections within their community or provide guidance on culinary techniques and recipe recommendations. The sharing behavior of individuals may be influenced by a mix of inherent and external variables. The convergence between psychological altruism and extrinsic motivation encompasses the amalgamation of the inclination to assist others and the pursuit of personal development. In the context of food picture sharing, people may see the act of sharing food images to educate and support others, while simultaneously augmenting their own culinary expertise and understanding. In the section on psychological egoism, individuals who emphasize their own well-being and self-gratification may engage in the act of sharing food images with the intention of reaping personal benefits, such as acquiring likes, comments, or follows. The act of sharing food photos may exhibit a greater degree of self-centeredness and a primary emphasis on personal enjoyment.

The study (Broadhurst, 2021) largely focuses on reasons and ideals associated with work, but same interpretations may also be applied to people' behavior in sharing food photos. The motivations behind people's inclination to share food images exhibit considerable diversity, and a comprehensive examination of these elements might enhance our comprehension of the differential engagement in food photo sharing across individuals.

4. CONCLUSION

Current studies on food photo sharing behavior show some similarities with the Broadhurst (2021)'s model is a complete framework that facilitates the analysis and categorization of workers' value and aims. For example, Zhang et al. (2022) claim that the motives behind tourist photo-sharing, namely enjoyment, altruism, self-expression, and social interaction, have an influence on the subjective well-being of tourists. Results show that extrinsic self-centered motivation positively affects intrinsic motivation (enjoyment), while extrinsic community-related motivation positively affects intrinsic motivation (altruism). The research (Zhu et al., 2019) explores the impact of food photos on social media and how real-time feedback affects dining experiences and brand evaluation and finds that food photo-posting enhances consumers' dining experiences and brand evaluations.

This study interprets the results of Broadhurst (2021)'s model to understand why individuals share food on social media platforms. And provided intrinsic, extrinsic, psychological altruism, psychological factors, and their intersection with each other to explain this phenomenon. In conclusion, the representation of identity and behavior in the digital world is an intricate tapestry, influenced by myriad factors. It is imperative for scholars and marketing practitioners to undertake future research that examines the antecedents and consequences of food photo sharing behavior from both an empirical and theoretical standpoint. Such studies will contribute significantly to our understanding of consumer behavior in the domains of tourism, recreation, and marketing.

REFERENCES

Al-Saffar, M., & Baiee, W. R. (2022). Nutrition information estimation from food photos using machine learning based on multiple datasets. *Bulletin of Electrical Engineering and Informatics*, *11*(5), 2922-2929.

Atwal, G., Bryson, D., & Tavilla, V. (2019). Posting photos of luxury cuisine online: an exploratory study. *British Food Journal*.

Banwart, G. J. (1989). General Aspects of Food.

Baudrillard, J. (1998). *The consumer society: Myths and structures*. Sage.

Broadhurst, S. J. (2021). *Spirituality in the Workplace A Tool for Relations, Sustainability and Growth in Turbulent and Interconnected Markets*. Routledge.

Chen, X., Zhu, Y., Zhou, H., Diao, L., & Wang, D. (2017). Chinesefoodnet: A large-scale image dataset for chinese food recognition. *arXiv preprint arXiv:1705.02743*.

Farisha, A., & Musdalifah, S. (2019). Consumerism, Status Quo, and Virtual Reality through Food Photos Uploading on Instagram. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, *8*(5), 766-772.

Gelder, K. v. (2023). *Ways in which Generation Z engages with food content on social media in 2021*. https://www.statista.com/statistics/1312232/social-media-food-behavior/#:~:text=Social%20media%20platforms%20such%20as,%2C%20pantry%20organization%2C%20and%20Mukbang.

Huang, J., Wang, C., & Wan, X. (2022). Influence of eating together on brain activation and hedonic evaluation in response to foods. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*, *22*(5), 1145-1156.

Lenthe, F. J. v., Jansen, T., & Kamphuis, C. B. (2015). Understanding socio-economic inequalities in food choice behaviour: can Maslow's pyramid help? *British Journal of Nutrition*, *113*, 1139 - 1147.

Magdoff, F. R. (2012). Food as a Commodity. *Monthly Review*, *63*, 15-22.

O'hara, K., Helmes, J., Sellen, A., Harper, R., Bhömer, M. t., & Hoven, E. v. d. (2012). Food for Talk: Phototalk in the Context of Sharing a Meal. *Human–Computer Interaction*, *27*, 124 - 150.

Pember, S., E. , Zhang, X., Baker, K., & Bissell, K. (2018). Application of the Theory of Planned Behavior and Uses and Gratifications Theory to Food-Related Photo-Sharing on Social Media. *Californian Journal of Health Promotion*, *16*(1). https://doi.org/10.32398/cjhp.v16i1.2128

Sarah, E. P., Xueying, Z., Kim, B., & Kim, B. (2018). Application of the Theory of Planned Behavior and Uses and Gratifications Theory to Food-Related Photo-Sharing on Social Media. *Californian Journal of Health Promotion*, *16*(1). https://doi.org/10.32398/cjhp.v16i1.2128

Satter, E. (2007). Hierarchy of food needs. *Journal of nutrition education and behavior*, *39 5 Suppl*, S187-188.

Shubhangi, D., Gadgay, B., Jabeen, S., & Waheed, M. (2022). State wise Indian Food Recognition And Classification Using CNN And MobileNetV2. 2022 International Conference on Computing, Communication, and Intelligent Systems (ICCCIS),

Sun, F., Gu, Z., & Feng, B. (2019). Yelp food identification via image feature extraction and classification. *arXiv preprint arXiv:1902.05413*.

Takahashi, R., Murakami, K. H., Yamazaki, A. K., Anuardi, M. N., Yoshikawa, K., Waki, K., Sawada, A., & Nakamura, S. (2022). A preliminary study of impressions of Japanese food photos for tourism promotion. *Procedia Computer Science*, *207*, 3730-3737.

Wong, I. A., Liu, D., Li, N., Wu, S., Lu, L., & Law, R. (2019). Foodstagramming in the travel encounter. *Tourism Management*.

Wu, M.-Y., & Chen, Y.-H. (2021). Factors affecting consumers' cognition of food photos using Kansei engineering. *Food Science and Technology*, *42*, e38921.

Xiong, X., Lian, Q. L., & Wong, I. A. (2023). How can foodstagramming improve dining outcomes? A normative focus perspective. *International Journal of Hospitality Management*.

Zhang, H., Yang, Y., & Bai, B. (2022). The effects of photo-sharing motivation on tourist well-being: The moderating role of online social support. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *51*, 471-480. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2022.05.004

Zhang, M., & Luo, L. (2023). Can consumer-posted photos serve as a leading indicator of restaurant survival? Evidence from Yelp. *Management Science*, *69*(1), 25-50.

Zhu, J., Jiang, L., Dou, W., & Liang, L. (2019). Post, Eat, Change: The Effects of Posting Food Photos on Consumers' Dining Experiences and Brand Evaluation. *Journal of Interactive Marketing*, *46*, 101 - 112.

EDGE OF CUSTOMER EXPERIENCE: QUALITATIVE RESEARCH ON VIRGIN GALACTIC'S SPACE TOURISTS

Fatih ŞAHİN [1]

[1] Assoc.Prof.Dr., Bandırma Onyedi Eylül University, Gönen Vocational,
ORCID: 0000-0002-4760-4413

ABSTRACT

The curiosity of humanity expands beyond the limits of Earth, including activities like observing sunrises and sunsets, launching satellites, exploring outer space, creating space stations, and now venturing into interplanetary expeditions. The changing landscape of consumer values, marked by a shift toward experiential and quality-of-life matters, is examined, emphasizing the increasing affluence that underpins this transformation (Yeoman, 2008). The contemporary era witnesses the rise of space tourism entrepreneurs, including Axiom Space, Blue Origin, Virgin Galactic, Worldview, Orbital Assembly, and SpaceX (Urban, 2023). With companies like Virgin Galactic reserving seats for future space voyages, the public's perception of space tourism is evolving. Space tourism, once likened to the early days of interoceanic airplane takeoffs, is now envisioned as a future commonplace service in civil aviation (Brown, 2004). With technological advancements making space tourism feasible, the definition of a space tourist is explored, encompassing individuals not part of the crew on a launch or reentry vehicle (FAA, 2023). As Virgin Galactic and other space ventures emerge, the luxury of space travel becomes a symbol of changing trends, reflecting a desire for novel and unique experiences in the pursuit of standing out from the crowd (Yeoman, 2008). The research's primary focus is on the customer experience within the space tourism industry, specifically analyzing a prominent company, Virgin Galactic. This qualitative study aims to contribute to the existing knowledge on marketing practices in space tourism and explores the factors influencing consumer perspectives. By examining the marketing strategy and experiences of space tourists with Virgin Galactic, the research sheds light on the emerging dynamics of this innovative industry.

Keywords: Space Tourism, Customer Experience, Consumer Behavior, Qualitative Research

1. INTRODUCTION

Throughout history, humankind has been curious about things beyond the earth and sky. Sunrise and sunset: the planets and stars decorate the top of the earth. This curiosity motivates humans to explore more and more beyond the earth's atmosphere, launch satellites, establish space stations, and visit planets. This whole effort requires training, especially if it is a manned space mission. Pilots of spacecraft are properly trained to be astronauts. The changing landscape of consumer values can be attributed to increasing affluence, as there has been a noticeable shift

PROCEEINGS BOOK

away from material possessions towards a greater emphasis on experiential and quality of life matters (Yeoman, 2008).

Today, there are six giant space tourism entrepreneur companies, and these companies are Axiom Space, Blue Origin, Virgin Galactic, Worldview, Orbital Assembly, and SpaceX (Urban, 2023). With these space tourism entrepreneurs, the general public's impression of the industry is changing. Virgin Galactic has recently made an announcement regarding the reservation of 600 seats for future space voyages. Each ticket for this extraordinary journey has a face value of $450,000. Brown (2004) suggests that space tourism has similarities with the first ever airplane takeoff for interoceanic, and with time, space tourism will be a common service in the civil aviation industry. Gulati (2023) proposes that with the technological abilities make it possible space tourism, it need more attention and exploration in this aspect. Space tourist or term defined by United States, Commercial Space Transportation, Federal Aviation Administration, Department of Transportation as “an individual who is not crew, carried abroad a launch vehicle or reentry vehicle.” (Faa, 2023). Other space tourist definition is flight participant who is involved for travel purposes (Forganni, 2017).

With ships like the Virgin Galactic coming out in the future, more people will want to try new things and live in style. Now that technology and science have made it cheap and easy to go to space, the ultimate adventure is here. People who travel through space have the wildest dreams of fame, excitement, and stories to tell their grandchildren. Because of this trend, luxury is now more creative and personal than ever. The next generation of tourists wants to try new things and have exciting experiences that will make them stand out from the crowd. Space tourism might be the most lavish thing you can do, but it's just a way to talk about how things are changing (Yeoman, 2008). In the future, tourists will demonstrate a strong inclination to prioritize their financial capabilities for novel avenues that provide them opportunities to engage in unique experiences or achieve understanding of different ways of life. In modern society, the provision of goods and services alone is no longer sufficient. Given the intensifying competitive landscape, it has become vital for tourism providers to acquire the ability to design and deliver experiential offerings (Yeoman, 2008).

The primary aim of this research is to conduct an examination of the customer experience provided by a prominent company operating in the space tourism industry. This study seeks to contribute to the current body of knowledge on marketing practices within the space tourism sector, while also offering valuable insights into the primary factors that shape consumer perspectives in this domain. The study specifically focuses on customers who have encountered the exceptional services provided by a leading company in the emerging field of space tourism. This research examines the marketing strategy of an emerging business by doing a qualitative examination of those who have engaged in the outstanding service provided by Virgin Galactic as space tourists.

2. LITERATURE

The current state of research on space tourism indicates a steady increase in interest among scholars, as advancements in technology continue to expand the potential of the space tourism sector. Tourism involves organized group travel for recreation or education. Space journeys may be grouped into numerous distinct classes, including high altitude-based jets, atmospheric zero gravity flights, brief suborbital flights, and long-duration orbital space excursions (Crouch et al., 2009). Commercial viability and infrastructure were concerns for the space tourism industry in the past (Abeyratne, 2011), but today humanity has achieved the dream.

Yeoman (2008) discusses the concept of space tourism as an exclusive luxury experience, with special constructed space station offering a unique view of Earth for a high price. Flaherty et al. (2015) provides a general review of the history and development of space tourism, as well as the difficulties and failures encountered by commercial enterprises, particularly in terms of the health of space tourists and travel medicine practitioners. The study also highlights some crucial aspects of space medicine. Ohkubo et al. (2017) focuses on the design of space clothes that are functional, elegant, and capable of addressing issues like motion restriction and health concerns such as space sickness, health tracking and sunburn. Yüncü (2018) explores the growing interest in space tourism and predicts that it will become a more accessible form of tourism in the future.

Yeoman (2008) evaluates space tourism as a luxury service, since the pioneers in this industry demand extraordinary prices. It is reasonable when considering the excessive costs of this industry. When thinking about the flipside of a coin, this luxury definition also relates to the unique experience provided. In 2001, Dennis Titto, an 82-year-old aerospace engineer, became the first space tourist to visit the International Space Station, and it cost him 20 million dollars. Titto now plans to trip as a space tourist with his wife for a honeymoon (Kluger, 2022). This luxury definition is not only related to their price tag; it is also about the uniqueness of the experience that is promised. Although space tourism is claimed to be a luxury industry, Yeoman (2008) claims that it has the potential to be a widespread service like civil aviation services. Space tourism is getting rapid popularity among publicity, and also this reflects to the social media users and the content of space tourism vary. (Gulati, 2023) suggests that space tourism should be available for all level income class people and not too exclusive to one specific class. Space tourism attributes contain both recreational and scientific properties, so the experience that consumers have could be different from that of other services. Brown (2004) advocates that deciding the world's richest person for the first ever space trip was a mistake and evaluates this public relations effort as bad marketing. Government-funded space tourism activities did not find themselves a ground for support by public and government agencies; instead, private investors began to be interested in this industry and gained rapid development.

Due to the intricate procedures, inherent risks, and substantial costs associated with space travel, prospective space tourists are approaching this endeavor with a sense of caution (Olya & Han, 2022). According to a study (Kim et al., 2023), age and gender are significant factors that influence the way potential Asian space tourists perceive risk. The findings indicate that

younger individuals exhibit a greater inclination towards engaging in space travel compared to older individuals, despite their concerns regarding privacy and psychological risks. In the context of gender analysis, psychological and physical risks are found to be influential factors for males, whereas for females, psychological, physical, and privacy risks are identified as significant determinants.

The risk variables that significantly influence the actions of space tourists, with a specific focus on safety and psychological issues within the context of space tourism (Olya & Han, 2022). Situational traits involve social value and self-value consciousness. Surface traits have two subgroups: favorable and unfavorable. According to a study conducted by (Mowen et al., 2007), (Mehran et al., 2023) have proposed an integrative framework for the psychology of space tourism. This framework comprises four distinct traits. These features can be categorized as elemental, compound, situational, and surface. The elemental trait dimension encompasses several key aspects, including neuroticism, consciousness, need for materialism, need for arousal, need to protect and enhance body. Compound traits encompass a range of characteristics, including innovativeness, need for information, need for status, need for uniqueness, seeking for novelty, needs of exploration, adventure and enjoyment, competitiveness, gratification and escape. Situational traits encompass social value and self-value consciousness. Surface traits can be categorized into two subgroups: favorable and unfavorable.

According to Bernard et al. (2020), the passenger experience can be better understood through the examination of two key elements: the interaction between passengers and their environment, which involves the integration of cognitive systems, and the concept of experience itself, which can be analyzed through scenario-based design and the use of augmented reality (P.E.A.R.). PEAR stands for People, Environment, Action, and Resources. According to this model, the physical, psychological, physiological, and psychological factors play a crucial role in the perception of passenger experience. Paladini and Saha (2023) sustainable space tourism should be built upon a foundation consisting of four fundamental pillars. These are technological (discovery, science), social (scientific research, gender equality, local communities), economic (circle economy, distribution, venture capital), environmental (resource consumption, energy, traffic protection, debris control, carbon footprint).

3. METHODOLOGY

This study involves the transcription of six interviews, which were later submitted to qualitative content analysis. These interviews belong to people who are space tourism passengers who have experienced lately or employed as astronaut and founder of one of the pioneering space tourism services. The utilization of the MAXQDA software is employed for the purpose of analyzing these transcribed texts. Table1 below illustrates the interviews that have been published on YouTube. This research employs narrative research techniques. The objective of narrative research is to investigate the way stories are conveyed to gain insight into how participants perceive and interpret their experiences.

This research aims to investigate and shed light on how space tourists experienced actual space travel as well as how to manage the pioneer business to promote this service to the public. As a result of this, all the transcribed interviews were first divided into connected interviews according to subject, and then they were coded. The researchers are able to better grasp what connections exist between the various pieces of information because of the patterns created by the codes and the linkages that exist between them. The components of in the context of this study, as well as their relationship with one another, are illustrated in Figure1.

Table 1: The data information that was included in the research.

Published Video Title	YouTube Channel	Duration	Interviewee	Title or position
Exclusive: Richard Branson Talks About His Historic Space Flight	Today	07:10	Richard Branson	Virgin Galactic, Founder
			Sirisha Bandla	Virgin Galactic, Aeronautical engineer
Mother-daughter on their historic journey to space: 'So much peace'	Today	04:55	Anastatia Mayers, Keisha Schahaff	Virgin Galactic, Astronaut (Space Tourist)
Meet Anastatia Mayers: Virgin Galactic Astronaut 013	Virgin Galactic	01:30	Anastatia Mayers	Virgin Galactic, Astronaut (Space Tourist)
Meet Keisha Schahaff: Virgin Galactic Astronaut 012	Virgin Galactic	01:44	Keisha Schahaff	Virgin Galactic, Astronaut (Space Tourist)
Meet Jon Goodwin: Virgin Galactic Astronaut 011	Virgin Galactic	01:36	Jon Goodwin	Virgin Galactic, Astronaut (Space Tourist)
Virgin Galactic crew speak after completing first private astronaut mission	Sky News	32:02	All the Flight Crews	Virgin Galactic, Astronaut (Space Tourist)

4. FINDINGS

This research aims to investigate and shed light on how space tourists experienced actual space travel as well as how to manage the pioneer business to promote this service to the public. As a result of this, all the transcribed interviews were first divided into connected interviews according to subject, and then they were coded.

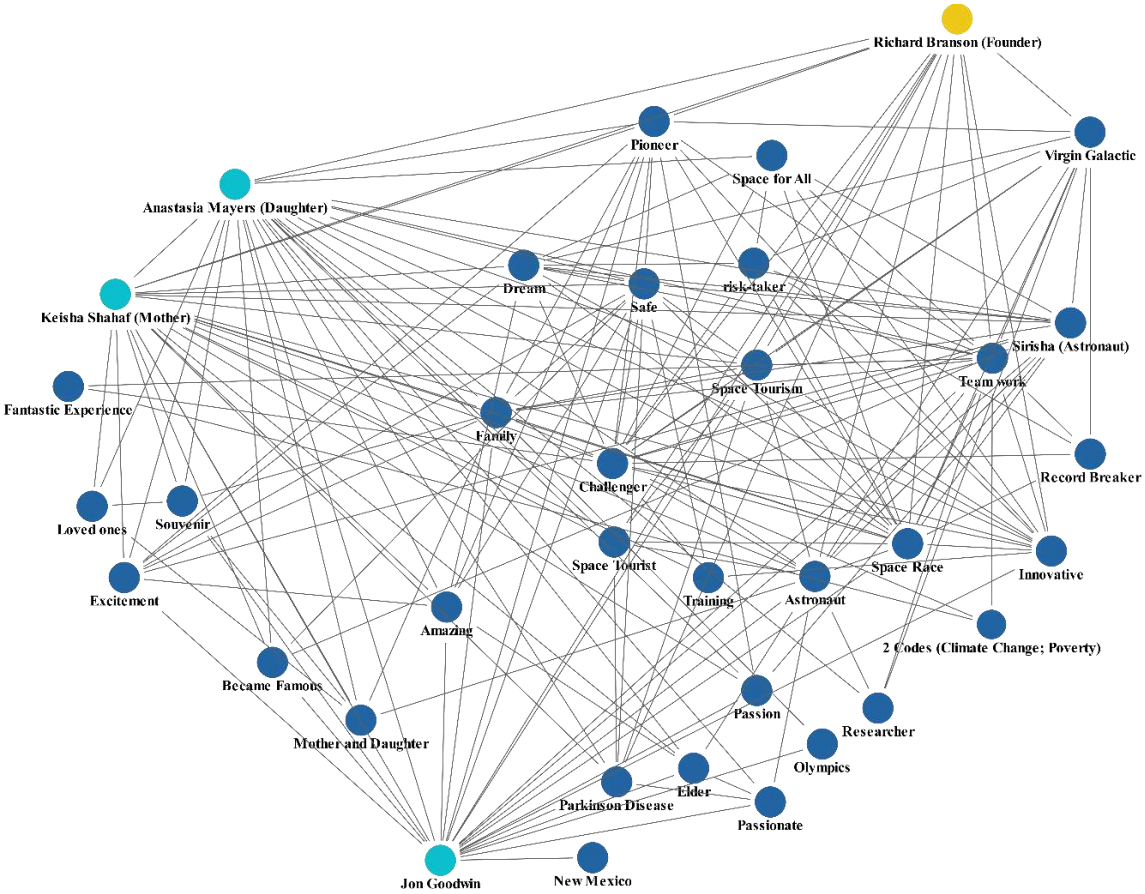

Figure1. Conceptual Code Map

The researchers are able to better grasp what connections exist between the various pieces of information because of the patterns created by the codes and the linkages that exist between them. The components of in the context of this study, as well as their relationship with one another, are illustrated in Figure1.

The conceptual map results obtained from MAXDA after the coding process handled by the researcher show that: transcribed texts are mainly focusing on prominent traits of people, the company, and, besides that, the experience itself.

The study of transcript content reveals that respondents possess distinct qualities that are prominently emphasized. Richard Branson, the recognized founder of Virgin Galactic, possesses a myriad of noteworthy attributes. He is renowned for his exceptional ability to surpass existing records, his unwavering determination to challenge established standards, and his pioneering spirit as a pioneer in various industries. Branson is widely recognized as a risk-taker, consistently venturing into unexplored territories, such as the realm of space racing. Moreover, his innovative mindset has pushed him to the forefront of entrepreneurial success. Branson's commitment to fostering effective teamwork has been instrumental in the realization of his ambitious goals. Notably, he has also ventured into the realm of space tourism, positioning Virgin Galactic as a prominent player in this emerging industry. Considering his remarkable achievements, Branson has even earned the esteemed title of astronaut, further solidifying his influence and impact in the field. Sirisha, the astronaut representing Virgin

Galactic, emphasized the key concepts of safety, dreams, Virgin Galactic as a company, universal access to space, the emerging industry of space tourism, and the historical significance of the Challenger space shuttle. The interview conducted with the three tourists who participated in the space voyage primarily centered around the themes that emerged from a qualitative analysis of the transcribed interviews. These themes included the remarkable nature of the experience, the significance of family, the excitement and fulfillment of a lifelong dream, the perceived challenges and pioneering spirit associated with space travel, the admiration for astronauts, the concept of space being accessible to all through space tourism, the impact of Parkinson's disease on an elderly individual, the importance of teamwork, the need to acquire souvenirs as remembrance of the loved ones, the longing for loved ones during the trip, the passion for space exploration, the resulting celebrity that took place, and the balance between safety and accepting risk.

5. CONCLUSION

In contrast to prevailing literature that posits space tourism as a luxury business, the interview centered on the notion that space is accessible to individuals from all backgrounds. This was shown by the selection of a mother and daughter as crew members, alongside an elderly gentleman affected with Parkinson's disease. These choices conveyed the idea that space tourism is an inclusive experience available to ordinary people. Each space traveler emphasizes the remarkable, exciting and extraordinary nature of their trip, which fulfills their long-held dreams. The individuals in question actively avoid discussing the cost associated with their encounter, instead choosing to highlight the openness and expansiveness of the environment. Virgin Galactic aims to convey another significant message to the public on the diversity of their crew selection process, which allows individuals of many age groups, including young, middle-aged, and elderly individuals, to participate in this exceptional event. Despite the presence of several hazards associated with their endeavors, the individuals involved in the Virgin Galactic program assert that the training provided by the company's personnel is sufficient. All individuals began on this remarkable journey as ordinary individuals prior to embarking on this incredible trip, ultimately returning to Earth as renowned astronauts who achieved their passionate goals.

It is anticipated that space tourism will eventually evolve into a widely accessible service for the general population. Given the increasing number of trials and the growing interest of entrepreneurs in this emerging market, it is imperative to emphasize the significance of research in this domain. Such research plays a crucial role in the development of this distinctive service, which offers an unique and extraordinary experience. Given the unique nature of the heavenly experiences offered by this business, it is essential to do research that delves into the space tourism sector.

REFERENCES

Abeyratne, R. (2011). Space Tourism. In R. Abeyratne (Ed.), *Space Security Law* (pp. 41-49). Springer Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-16702-7_4

Bernard, T., Mehta, Y., Cuffie, B., Rayad, Y., Boulnois, S., & Stephane, L. (2020, 2020//). Considerations for Passenger Experience in Space Tourism. Advances in Human Factors of Transportation, Cham.

Brown, F. (2004). The Final Frontier? Tourism in Space. *Tourism Recreation Research*, *29*(1), 37-43. https://doi.org/10.1080/02508281.2004.11081429

Crouch, G. I., Devinney, T. M., Louviere, J. J., & Islam, T. (2009). Modelling consumer choice behaviour in space tourism. *Tourism Management*, *30*(3), 441-454. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.07.003

Faa. (2023). *Human Space Flight*. https://www.faa.gov/space/human_spaceflight

Flaherty, G. T., Kenny-Gibson, W., & Lang, M. J. (2015). The Final Frontier—What Should the Travel Medicine Practitioner Know About Space Flight Participation? *Journal of Travel Medicine*, *22*(6), 425-427. https://doi.org/10.1111/jtm.12242

Forganni, A. (2017). The potential of space tourism for space popularisation: An opportunity for the EU Space Policy? *Space Policy*, *41*, 48-52. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.spacepol.2017.04.005

Gulati, S. (2023). "I need some space!" deciphering space tourism discussions on social media. *Global Knowledge, Memory and Communication*, *72*(4/5), 424-436. https://doi.org/10.1108/GKMC-09-2021-0148

Kim, M. J., Hall, C. M., & Kwon, O. (2023). Space tourism: Do age and gender make a difference in risk perception? *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *57*, 13-17. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2023.08.019

Kluger, J. (2022). The World's First Space Tourist Plans a Return Trip—This Time to the Moon. *Time*. https://time.com/6222212/dennis-tito-moon-space-tourism/

Mehran, J., Olya, H., & Han, H. (2023). Psychology of space tourism marketing, technology, and sustainable development: From a literature review to an integrative framework. *Psychology & Marketing*, *40*(6), 1130-1151. https://doi.org/https://doi.org/10.1002/mar.21795

Mowen, J. C., Park, S., & Zablah, A. (2007). Toward a theory of motivation and personality with application to word-of-mouth communications. *Journal of Business Research*, *60*(6), 590-596. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2006.06.007

Ohkubo, M., Xue, M., Yamamura, M., Kanebako, J., Ishigami, L., Yamaguchi, S., Nojima, T., Uchiyama, H., & Yamazaki, N. (2017). Design Proposal of Space Clothes that Supports Lives in the Future Space Tourism Era. *Advances in Science and Technology*, *100*, 59-63.

Olya, H., & Han, H. (2022). Emerging space tourism business: Uncovering customer avoidance responses and behaviours. *Journal of Vacation Marketing*, *29*(3), 445-460. https://doi.org/10.1177/13567667221101408

Paladini, S., & Saha, K. (2023). The quest for sustainability in lower orbit: Conceptual models for space tourism. *International Journal of Tourism Research*, *25*(3), 333-349. https://doi.org/https://doi.org/10.1002/jtr.2568

Urban, R. (2023). *Six Space Travel Companies That Will Change Our World*. https://spaceimpulse.com/2023/03/31/6-space-travel-companies-that-will-change-our-world/

Yeoman, I. (2008). Chapter 16 - The Space Tourist: A Metaphor for Understanding the Changing Meaning of Luxury and the Desire for New Experiences. In I. Yeoman (Ed.), *Tomorrow's Tourist* (Vol. 16, pp. 233-242). Butterworth-Heinemann. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S1572-560X(08)00416-2

Yüncü, H. R. (2018). Space Tourism: A Vacation to Mars or a Science Fiction. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, *1*(1), 45-52.

SOSYAL MEDYA KULLANICILARININ TAKİP ETTİĞİ HESAP TÜRLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Feryat ALKAN

Muş Alparslan Üniversitesi, f.alkan@alparslan.edu.tr - 0000-0001-9962-4195

ÖZET

Gelişen teknolojilerle birlikte internet ve sosyal medya kullanımı da her geçen gün artmaktadır. Bireyler istedikleri sosyal medya platformlarında hesap oluşturarak sosyal medya kullanıcı olabilmektedirler. Kullanıcıların içerik oluşturmasına olanak sağlayan sosyal medya, bu içeriklerin paylaşılmasına ve dolayısıyla etkileşimin olmasını sağlamaktadır. Kişinin kendi duygu, düşünce ve ilgi alanlarını paylaştığı bir mecra olan sosyal medya, zamandan ve mekândan bağımsız olarak kullanılabilmektedir. Bu çalışmada sosyal medya kullanıcılarının sosyal medyada takip edilen hesapların türlerinin anlaşılması ve bu hesaplar takip edilirken nasıl bir yol izlendiğinin anlaşılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 16-64 yaş aralığında olan sosyal medya kullanıcılarının takip ettiği sosyal medya hesaplarının türleri Wearasocial 2023 raporundan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Takip Davranışı, Sosyal Medya Kullanımı

A STUDY ON THE TYPES OF ACCOUNTS FOLLOWED BY SOCIAL MEDIA USERS

ABSTRACT

Abstract

With the developing technologies, the use of internet and social media is increasing day by day. Individuals can become social media users by creating accounts on the social media platforms of their choice. Social media, which allows users to create content, enables these contents to be shared and thus interaction. Social media, which is a medium where people share their feelings, thoughts and interests, can be used independently of time and space. This study aims to understand the types of accounts followed by social media users on social media and to understand how these accounts are followed. In this direction, the types of social media accounts followed by social media users between the ages of 16-64 were created using the Wearasocial 2023 report.

Keywords: Social Media, Stalking Behavior, Social Media Use

1. GİRİŞ

İnternet kullanımı bireylerin sosyal hayatlarında değişikliğe neden olan bir iletişim yoludur. İnternet tabanlı yeni medya araçları, yenilenmekte ve hızlı bir şekilde gelişerek yaygınlaşmaktadır. Günümüzde kişisel bilgisayarlar, akıllı cihazlardan, internet ve sosyal medya birçok kişi tarafından kullanılmakta ve kullanımı her geçen gün artmaktadır (Castells, 2008: 447). Hızlı bir şekilde gelişen teknolojilerin yaygın olarak kullanılması eski

PROCEEINGS BOOK

alışkanlıkların ve iletişimin tüm alanlarda değişmesine neden olmuştur. Bu durum sosyal ve profesyonel alanlarda giderek yaygınlaşmakta ve daha geniş kitlelere ulaşmaktadır. Bireyler interneti neredeyse her alanda kullanmaya başlamış, profesyonel çalışma yöntemleri de internet mecralarına uyarlanarak genellikle internet tabanlı kaynaklara yönelmiştir. Dolayısıyla birçok yeni araçla insanlara ve yaygın kitlelere ulaşmak daha kolay hale gelmiştir. Sosyal medya bu araçlardan bir tanesidir (Bulunmaz, 2011: 29). Sosyal medya kullanımının artması, sosyal medyanın pazarlama alanında önem kazanması takip etme durumlarını değiştirmiştir. Bu doğrultuda bireylerin kullandığı sosyal medya mecralarında takip ettikleri hesapları ne olduğu ve neye göre yapıldığı ortaya konulacaktadır.

2. SOSYAL MEDYA

Sosyal medya, iletişim, topluluk temelli girdi, etkileşim, içerik paylaşımı ve işbirliğini ön planda tutan web siteleri ve uygulamalarının ortak terimidir. Bireyler, arkadaşları, aileleri ve farklı topluluklarla iletişimde kalmak ve etkileşim sağlamak için sosyal medya mecraları kullanılmaktadır. Ürünlerini tanıtmak, pazarlamak ve müşterilerinin endişelerini takip etmek isteyen firmalar sosyal medya uygulamalarını kullanmaktadırlar (Arıboğan, 2023: 5). Sosyal medya, insanların duygularını ya da fikirlerini mobil sistemler vasıtasıyla başka kullanıcılarla paylaştıkları dijital sosyal mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Eröz ve Doğdubay, 2012:134). Sosyal medya, kurumlar, işletmeler, organizasyonlar ve bireylerin bilgi ve iletişim amacıyla kullandıkları ve dijital medya araçlarından meydana gelen ve çevrimiçi platformlar üzerinden işlemlerin yürütüldüğü yeni nesil medya şeklinde tanımlanmaktadır (Blackshaw ve Nazzaro 2004: 5).Sayımer (2009) sosyal medyayı kullanıcılara bilgi, düşünce ve fikirlerin paylaşımına imkân sağlayan çevrimiçi araçlardan oluşan medya olanları şeklinde ifade etmektedir.

Sosyal medya, politika, teknolojik faaliyetler, spor ve benzeri kitlesel ilgi alanlarında gündem oluşturma gücünü elinde bulundurmakla birlikte, bilgi iletişiminde sağladığı hız, düşük maliyet ve kolay ulaşılabilirlik bakımında en fazla tercih edilen medya araçları içerinde yer almaktadır (Erol ve Hassan, 2014:805).Kirtiş ve Karahan (2011) sosyal medyayı; çevrimiçi ortamda olan kullanıcıların dijital platformlar üzerinden birbirleriyle iletişim kurdukları ve paylaşımlarda bulundukları yeni nesil medya alanları şeklinde ifade etmektedir. Richter ve Koch ise (2007), sosyal medyayı; etkileşimleri, iş birliği ve içerik paylaşımlarını daha kolay hale getirmeyi amaç edinmiş dijital uygulamalardan oluşan medya alanı şeklinde tanımlamaktadır.

Kavramsal acıdan farklı şekillerde tanımlanan sosyal medya, temelde iletişimin kurulması amacıyla oluşturulan bir sistem olarak görülmekle birlikte, kitlesel ve sınır tanımayan bir iletişim imkânı sağlamaktadır (Güney, 2015). Sosyal medyanın ortaya çıkmasıyla kişiler ve kurumlar bu platformları yoğun olarak kullanmaya başlamış ve bu doğrultuda sosyal medya platformlarının daha kolay kullanılabilmesi için web sitelerinden cep telefonlarına ve tabletlere indirilebilen uygulamalar yapılmıştır (Andzulis vd., 2012: 305). Birçok kişinin kullandığı sosyal medya mecraları, sanal içeriklerin paylaşılmasına olanak sağladığı ve her zaman güncellenebilmesinden dolayı en uygun ortamlardan biri olmaktadır. Kullanıcılar sosyal medya platformlarında içerik oluşturabilir, fikir beyan edebilir ve bu fikirleri tartışabilmektedirler. Sosyal medya kullanıcıları, bu mecralarda iş arayabilir fotoğraf paylaşabilirler. Dolayısıyla yenilenen sanal hayatta yeni bir kavramsal çevre oluşturmaktadır (Akıncı Vural ve Bat, 2010).

Sosyal medyanın en önemli özelliklerinden biri ise kullanıcıların diğer insanlara kendilerini istedikleri özellik ve şekilde çevrimiçi bir ortam sunmasıdır. Sosyal medya kullanıcıları hesap açtıktan sonra profillerini oluştururlar ve diğer kullanıcılarla iletişime başlamış olur.

3. SOSYAL MEDYA UYGULAMALARI

Sosyal medya uygulamaları iletişim kurmakla birlikte bilgi edinme, oyun oynama ve arama yapma gibi pek çok etkinliğe olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla gereksinimlere cevap veren sosyal medya uygulamalarını kullanan bireylerin başka araçlara gereksinimi olmamaktadır (Body ve Ellison 2008). Sosyal ağ siteleri tanımlanırken üç özellikten bahsedilmektedir. Sınırlı olan bir sistemde halka açık veya yarı açık bir profil oluşturmak, bağlantıda oldukları farklı kullanıcıları eklemek, sistem içerisinde kendi kurmuş oldukları ve başkalarının kurduğu bağlantıların listelerini görüntülemek ve bu listeler arası geçişi sağlamak için bireylere olanak sağlamasıdır (Body ve Ellison 2008:211). Sosyal ağlar, insanların bilgilerini içeren profillere erişebilmeleri için arkadaşlarını davet etme ve kendi aralarında e-posta ile anlık ileti gönderme imkanı sağlayan uygulamalar şeklinde tanımlanmaktadır (Kaplan ve Haenlein, 2010: 63).

3.1. Instagram

Instagram 2010 yılında Mike krieger ve KevinSydtrom tarafından kurulmuştur. Sosyal bir ağ uygulaması olan Instagram, mobil çevrimiçi fotoğraf paylaşımı sağlamaktadır (Fallon, 2014,: 57 Instagramı diğer sosyal ağlardan ayıran en belirgin özelliği kullanıcıların fotoğraflar üzerinde düzenleme yapmasına ve filtre kullanmasına olana sağlayabilmesidir (Yılmaz, 2020). Kullanıcıların yaptığı düzenleme ve filtreleme ile fotoğraflar başka sosyal ağlarda da kullanılabilmekte ve telefonlara kaydedilme seçeneği sunmaktadır.

3.2. Whatsapp

BrianActon ve Jan Koum tarafından 2009 yılında kurulmuş olanWhatsapp, ses, görüntü ve metin gönderimine dayalı olan iletilerin gönderildiği bir uygulamadır. Akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla birlikte kullanımı artmıştır. Whatsapp, anlık mesajlaşma özelliğinden dolayı yakınlar, arkadaşlar ve gruplarla iletişim kurulmasını sağlayan ücretsiz bir uygulamadır (Church ve Oliveira, 2013: 352). Genellikle akıllı telefonlarda kullanılan Whatsapp, bilgisayarlarda da kullanılabilmektedir. WhatsApp'ın esasında kullanıcıların video, ses ve resimli belgelerin paylaşımı, görüntü, ses, ve metin vasıtası ile mesaj paylaşımı, konumun iletişmesi ve grup sohbetleri gibi birçok farklı multimedya özelliğini bünyesinde barındırmaktadır (Sahu, 2014: 349). İletilerin gönderilebilmesi için internet bağlantısı gerektiren Whatsapp uygulamasında telefon numarasına adı ve soyadı girilerek hesap oluşturulabilmektedir. (Anglano, 2014: 6). Son görülme, mesajların gönderilmesi ve ulaştırılması, çevrimiçi olup olmadığının görülmesi ve mesajın okunduğu bilgisi ve mesaj yazıyor bilgisi gibi nitelikleri sunmaktadır (Teixeira, 2014: 17).

3.3. Facebook

Harvard Üniversitesi öğrencileri olan Mark Zuckerberg, EduardoSaverin, Andrew McCollum, DustinMoskovitz ve ChrisHughestarafından 2004 yılında kurulanFacebook, dünyada en hızlı yaygınlaşma ve kullanıcı sayısı bakımından birinciliği elinde bulunduran sosyal paylaşım platformudur. Platformun ismi öğrencilere dağıtılan ve profil içeren sayfalardan ilham alınarak

PROCEEINGS BOOK

oluşturulmuştur (Phillips, 2007). Facebook, kısa bir süre içerisinde ABD'de Sarmaşık Ligi (IvyLeague) olarak bilinen tüm prestijli üniversitelerin (Harvard Üniversitesi, Brown Üniversitesi, Yale Üniversitesi, Pensilvanya Üniversitesi, Kolombiya Üniversitesi, Darmouth Üniversitesi, Princeton Üniversitesi ve Cornell Üniversitesi) öğrencileri arasında yaygınlaşmaya başlamıştır (Croft, 2007: 1).Facebook, ilk olarak yalnızca Harvard Üniversitesine kayıtlı öğrencileri tarafından kullanılmaktaydı. Hesap oluşturabilmek için Harvard. edu uzantılı bir eposta adresine sahip olması şartı vardı. Facebook kurulduktan 24 saat sonra 1200 kullanıcıya ulaşmış ve bir ay içerisinde öğrencilerin yarısından fazlasının hesap açtığını ifade etmiştir. Facebook'un öğrenciler arasında kullanımınartması, başka üniversite öğrencilerinin de kendi üniversiteleriyle bağlantılı e-posta hesaplarıyla üye olmaya başlamışlardır. Facebook; üniversite uzantısı ile kullanıcılarına özel, samimi ve kapalı bir topluluk alanı sunmaktadır (Boyd&Ellison, 2008: 218).2005 yılına gelindiğinde Facebook satın alınarak, sitenin ismi facebook.com olarak değiştirilmiş ve Eylül ayında ABD'deki lise öğrencilerinin de kullanımına açılmıştır.Daha sonra İngiltere'de olan üniversitelerde kullanılmaya başlamıştır. Facebook, 2007 yılından sonra global olarak popülerlik kazanmıştır. cep telefonları için de bir uygulama oluşturmuş olan Facebook,30 milyon kullanıcıya hizmet vermiştir (Phillips, 2007). Zamanla kullanıcı kitlesini arttırmak Facebook, kullanım kolaylığı sağlamak için farklı güncellemeler getirmiştir. Amacı öğrenciler olan Facebook ağı, 2006 yılında iş yeri çalışanlarının da kullanımına açılmıştır. 2007 yılında Facebook profilde uygulanan küçük değişiklikleri tanımlayan "mini besleme" ve "haber akışı", yeni gizlilik ayarları ve daha geniş bir kitleye kayıt hakkı gibi özellikleri de eklenerek uygulamalar platformunu piyasaya sunulmuş ve kullanıcı profillerinde bulunan ders ekleme sekmesi kaldırılmıştır. (Lampe, Ellison ve Steinfield, 2008: 723).Facebook 2010 yılında "places" uygulamasıyla kullanıcılarına bulundukları mekanların konumlarını ve bu mekanlar hakkında yorum yapabilme seçeneğini eklemiştir. 2011 yılına gelindiğinde facebook 750 milyon kullanıcıya ulaşmıştır (Gönenli ve Hürmeriç, 2012: 224). Facebook kurulduğu dönemlerde "yüksekokullar ve üniversitelerdeki insanları sosyal ağlar vasıtasıyla birbirine bağlayan çevrimiçi bir rehber" olarak ifade edilmekteydi (Rodriguez, 2012). Yıllar içerisinde birçok değişim geçiren Facebook, kullanıcı sayısının artmasıyla birlikte hedef kitlesini de zenginleştirmiştir (Van Dijk, 2018: 5). 2012 yılında Facebook, sosyal medya platformu olan Instagram'ı satın alarak 1 milyar kullanıcıya ulaşmıştır. 2014 yılındaWhatsapp uygulamasını bünyesine dahil ederek büyümesini devam ettirmiştir (Ayan, 2016: 108-110).

3.4. Twitter

Twitter, 2006 yılında eski Google elemanları Stone, Williams, JackDorsey ve NoahGlass tarafından Odeoisimlipodcast platformunun yan projesi şeklinde geliştirilmiş olan sosyal bir ağ platformudur. İlk olarakOdeobünyesinde kullanıma açılan SMS tabanlı bir platform şeklinde tasarlanan Twitter, birkaç ayda kullanıma sunulmuştur (Iqbal, 2020: 4). Twitter, mikroblogortamlarınıın en önemlilerinden bir tanesidir. Kullanıcılar takip etmek istedikleri kullanıcıları ekleyerek bir ağ oluşturabilmektedirler (Greenhow, 2009).Dünya genelinde popüler olan Twitter, kullanıcı sayısı hızla arttıran bir mikroblogdur. Bloglar, etkileşimin karşılıklı olduğugünlük yaşanmışlıkların günlük olarak yazıldığı eleştiri, duygu, düşünce ve yorum içeren web sayfalarıdır.Mikrobloglar ise kullanıcılarına anlık fotoğraflar veya kısa mesaj

yazılımları ya da cep telefonu aracılığı ile durum güncelleme yapabilme, hızlı bildirimler göndere bilme ve fikirlerini paylaşma imkânı sağlayan bir platformdur (McFedries, 2007: 84).Twitterkullanıcılarının birbirleriyle bağlantıda kalabildiği bilgisayarlar veya cep telefonu vasıtasıyla erişilebilen çevrimiçi olan bir sosyal ağdır (Huberman, Romero ve Wu, 2008: 2-3). Twitter kullanıcıları, 140 karakter ile aynı web güncelerindeki gibi fikirlerini ve düşüncelerini paylaşabilmektedirler. Diğer kullanıcılar da bu gönderilere yorum yapabilir ya da kendi profillerinde kayıtlı olan kullanıcılarla paylaşabilirler. Kendi ağını oluşturan kullanıcılar, bu ağ üzerinden iletişim ve işbirliği içinde belli konularda hızlıca fikir sahibi olabilir hatta bilgisi olmayan bir konu hakkında da kendilerini eğitebilirler(Greenhow, 2009).

4. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Gelişen bilgi ve iletişim alanındaki ilerlemeler interneti bireylerin yaşamında önemli bir konuma getirmiştir. İnternet teknolojilerinin sağladığı kolay ve hızlı erişim imkânı ve hizmetler günümüzde bilinilirliği arttırmakta ve hayatın her alanında kullanılmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarının takip ettikleri hesap türlerinin dağılımları gösterilmektedir.Bu araştırmada amaç, Wearesocial2023 Türkiye raporuna göre Türkiye'de 16-64 yaş aralığında olan kullanıcıların takip ettiği sosyal medya hesap türlerinin ne olduğu ve dağılımları ele alınmıştır. Bu çalıma ile birlikte sosyal medya kullanıcılarının takip ettiği hesap türlerinin ölçümleyebilmesi açısından çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Sosyal medya kullanım dağılımları Wearsocial2023 raporuna göre ele alınmıştır. Raporda sosyal medya kullanıcılarının takip ettiği hesap türleri tablolaştırılmıştır. Bu doğrultuda hesap türlerinden ilk 15'i tablolaştırılarak yüzdelik oranları verilmiştir. Sosyal medya kullanıcıların sırasıyla "arkadaşlar, aile ve tanıdığınız insanlar", "satın aldığınız markalar", "satın almak istediğiniz markalar", TV şovları ve kanalları", "eğlence ve parodi hesapları", "spor insanları ve takımları", aktörler komedyenler veya diğer sanatçılar", restoranlar, şefler veya gıdalar", gruplar, şarkıcılar veya müzisyenler", gazeteciler veya haber şirketleri", "iş ile ilgili iletişimler", "güzellik uzmanları", "oyun uzmanları veya oyun stüdyoları", "çalışma ile ilgili şirketler", yazarlar veya edebiyat grupları" şeklindedir (Wearesocial, 2023).

6. SOSYAL MEDYA KULLANICILARININ TAKİP ETTİĞİ HESAP TÜRLERİNİN ANALİZİ

Araştırmada 16-64 yaş aralığında olan internet kullanıcılarının sosyal medyada takip ettikleri hesapların türleri ve oranları tablolaştırılmıştır.

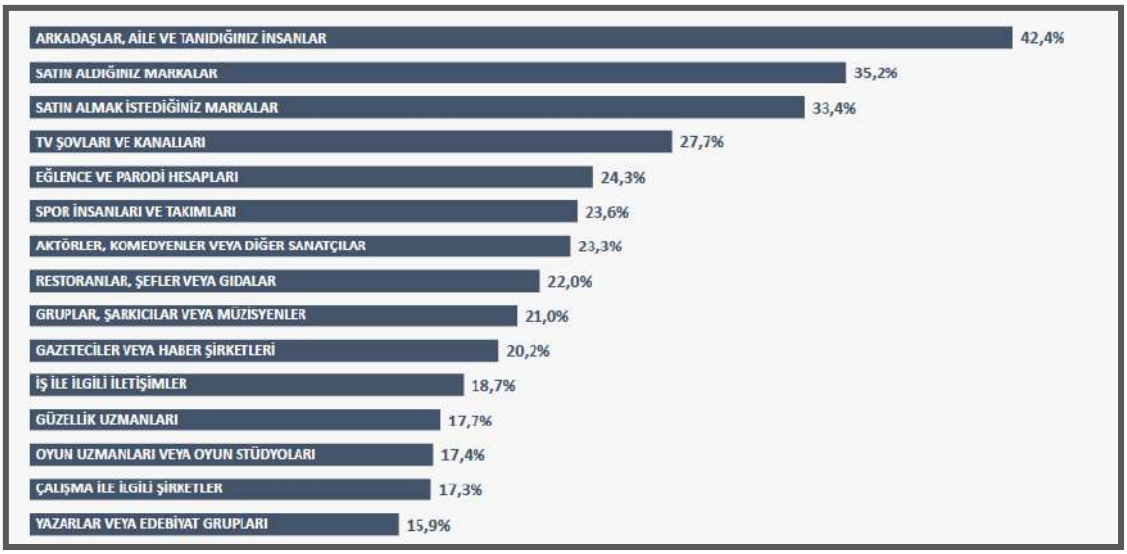

Görsel 1. Takip Edilen Sosyal Medya Hesap Türleri

(Kaynak: Wearesocial, 2023)

Sosyal medya kullanıcılarının %42,4'ü en fazla arkadaşlar, aile ve tanıdık insanları takip ettikleri görülmektedir. Daha sonra sırasıyla %35,2 oranında satın alınan markaların, %33,4 orasından satın almak istedikleri markaların, %27,7 oranında tv şovları ve kanallarının, %24,3 oranında eğlence ve parodi hesaplarının, %23,6 oranında spor insanları ve takımlarının, %23,3 oranında aktörler komedyenler veya diğer sanatçılarının, %22,0 oranında restoranlar, şefler veya gıda hesaplarının, %21,0 gruplar, şarkıcılar veya müzisyenlerin, %20,2 oranında gazeteciler veya haber şirketlerinin, %18,7 oranında iş ile ilgili iletişimlerin, %17,7 oranında güzellik uzmanlarının, %17,4 oranında oyun uzmanları veya oyun stüdyolarının, %17,3 oranında çalışma ile ilgili şirketlerin, %15,9 oranında ise yazarlar veya edebiyat gruplarının takip edildiği görülmektedir.

7. SONUÇ

Sosyal medya, kullanıcıların kendilerini çevrimiçi olacak şekilde ifade edebilecekleri, diğer insanlarla iletişim halinde kalmaları, gruplar arasında fikir beyan ettikleri, yorum yaptıkları ve katkıda bulundukları web siteleridir (Köksal ve Özdemir, 2013, s. 325). Sosyal medya, takip etme ya da edilme temellerine dayandırılmış olan sistem olarak üretmeyi amaçlamış bir mecradır. Sosyal medya sistemine dâhil olan kullanıcılar takip etme ve edilme miktarında varlığını elde etmektedir (Oğuzhan, 2015: 103). Sosyal medyanın sağladığı içerik paylaşımı, kişisel tercihleri kapsamında bireye ait olanın gönüllü sunumuna fırsat sağlamaktadır. Sosyal medya ortamlarındaki hızlı akış, kapsam ve erişimi kişisel kontrol ve denetimin esmesine neden olmaktadır.Bireyler sosyal medya ortamlarında takipçilerine kendileri hakkında bilgi vermekte istekli olmanın yanı sıra mahrem sayılacak kadar önemli bilgilerin de kitlesel boyutta ağlar üzerinde taşınmasının önünü açmaktadır.Bu doğrultuda sosyal medya kullanıcılarının en fazla arkadaş, aile ve tanıdık insanları takip ettiği çıkan sonuçlar arasındadır.Daha sonrasında ise satın alınan markaların, satın almak istedikleri markaların, tv şovları ve kanallarının, eğlence

ve parodi hesaplarının, spor insanları ve takımlarının, aktörler komedyenler veya diğer sanatçılarının, restoranlar, şefler veya gıda hesaplarının, şarkıcılar veya müzisyenlerin, gazeteciler veya haber şirketlerinin iş ile ilgili iletişimlerin, güzellik uzmanlarının, oyun uzmanları veya oyun stüdyolarının, çalışma ile ilgili şirketlerin, yazarlar veya edebiyat gruplarının takip edildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akıncı-Vural, Z.B. ve Bat, M., Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. Journal of Yaşar University, 20 (5), 3348-3382, 2010.

Andzulis, J. M., Panagopoulos, N. G., & Rapp, A., A review of social media and implications for the sales process. Journal of Personal Selling & Sales Management, 32(3), 305-316, 2012.

Anglano, C., Forensic Analysis of WhatsApp Messenger on Android Smartphones. [Android Akıllı Telefonlarda WhatsApp Messenger'ın Adli Tıp Analizi]. Digital Investigation, 11(3), 1-32, 2014.

Arıboğan, M. A., *Sosyal Medya Reklam Araçlarının Tüketicilerde Yarattığı Güven Algısı, Satın Alma Davranışına Ve Marka Değerine Etkisi: Giyim Sektörü Bağlamında Sosyal Medya Reklamları İçerik Analizi*, Doktora Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

Ayan, G., *Tüketim Kültürü Bağlamında Kimlik İnşasının Sosyal Medyada Kullanımı: Instagram Örneği*. , Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Blackshaw, P., & Nazzaro, M. (2004). Consumer-generated media (CGM) 101: word-of-mouth in the age of the web-fortified consumer. Scinapse. https://www.scinapse.io/papers/2978121930. (erişim tarihi:08.11.2023)

Boyd, D. M., & Ellison, N. B., Social Network Sites: Definition, History and Scholarship. Journal of Computer-Mediated Communication, 13 (1), 210-230, 2008.

Bulunmaz, B., Otomotiv Sektöründe Sosyal Medyanın Kullanımı ve Fiat Örneği, Global Media Journal, 2(3), 19-50, 2011.

Castells M., *Ağ Toplumunun Yükselişi*. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

Church, K., & Oliviera, R., *What's up with WhatsApp? Comparing Mobile Instant Messaging Behaviors with Traditional SMS. [WhatsApp'ın nesi var? Mobil Anında Mesajlaşma Davranışlarının Geleneksel SMS ile Karşılaştırılması.* Mobil cihazlar ve hizmetlerle İnsan bilgisayar etkileşimi konulu 15. uluslararası konferansın bildirileri]. 352-361 Munich, Germany: Association for Computing Machinery, 2013.

Croft, C. (2007). A Brief History of The Facebook. https://charlenegagnon.files.wordpress.com/2008/02/a-brief-history-of-the-facebook.pdf (Erişim tarihi: 18.11.2023)

Erol, G., ve Hassan, A., Gençlerin Sosyal Medya Kullanımı Ve Sosyal Medya Kullanımının Tatil Tercihlerine Etkisi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(31), 804-812, 2014.

Eröz, S. S., ve Doğdubay, M., Turistik ürün tercihinde sosyal medyanın rolü ve etik ilişkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27(1), 133-157, 2012.

Fallon, K., *Streams of the self: the Instagram feed as narrative autobiography*. Proceedings for the 2014 Interactive Narratives, New Media and Social Engagement International Conference, 54-60. Ontario, Canada, 2014.

Gönenli, G., & Hürmeriç, P., *Sosyal Medya: Bir Alan Çalışması Olarak Facebook Kullanımı.* T. Kara, & E. Özgen içinde, Sosyal Medya Akademi. 213-242, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2012.

Greenhow, C., Tapping the wealth of social networks for professional development. Learning & Leading with Technology, 36 (8), 10-11, 2009.

Güney, P. D., *Örgütsel Davranış*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2015.

Huberman, B. A., Romero, D. M., & Wu, F., Social networks that matter: Twitter under the microscope, 14 (1), 1-9, 2008.

Iqbal, M. (2020). User Statistics. https://www.businessofapps.com/data/tinder-statistics/#2 (Erişim tarihi: 11.11..2022)

Kaplan, A. M., & Haenlein, M., Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68, 2010.

Kirtiş, A. K., ve Karahan, F., *To be or not to be in social media arena as the most costefficient marketing strategy after the global recession*. 7 th International Strategic Management Conference, 24, Paris, France, 2011.

Köksal, Y. ve Özdemir S., Bir İletişim Aracı Olarak Sosyal Medyanın Tutundurma Karması İçerisindeki Yeri Üzerine Bir İnceleme. SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18 (1), 323-337.

Lampe, C., Ellison, N. B., & Steinfield, C., *Changes in Use and Perception of Facebook*, Proceedings of the ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work. 721-730. San Diego, CA, USA: CSCW, 2008.

McFedries, P., Technically speaking: all a-Twitter. IEEE Spectrum, 44(10), 84-84, 2007.

Oğuzhan, Ö., *İletişimde sosyal medya sosyal medyada etkileşim*, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2015.

Phillips, S., A brief history of Facebook, The Guardian, 2007.

Richter, A., & Koch, M., Do social Media Marketing Activities Enhance Customer Equity? An Empirical Study of Luxury Fashion Brand. Journal of Business Research, 65, 1480-1486, 2007.

Rodriguez, S., Eduardo Saverin congratulates Mark Zuckerberg over Facebook, Los Angeles Times, 2012.

Sahu, S., An analysis of WhatsApp forensics in android smartphones, International Journal of Engineering Research, 3(5), 349-350, 2014.

Sayımer, İ., *Sanal ortamda stratejik halkla ilişkiler yönetimi*. Beta Yayınları, İstanbul, 2009.

Teixeira, J. P., *Need fulfillment and experiences on social media: a case on Facebook and WhatsApp*. Master Dissertation, Universidade da Madeira. Madeira, Portugal, 2014.

Van Dijk, J., *Ağ toplumu,* Kafka, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Wearesocial.com., 2023 https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/ (Erişim tarihi: 12.11.2023)

VERİ, BİLGİ VE ENFORMASYON KAVRAMLARININ ANLAM KARMAŞASI VE YENİ MEDYADAKİ YANSIMALARI

Alev DeryaKARAKAYA
Üsküdar Üniversitesi, Yeni Medya ve Gazetecilik Yüksek lisans Öğrencisi, krkyalev@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-1781-5137
Prof. Dr. Mehmet Gökhan GENEL
Yalova Üniversitesi, gokhan.genel @gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-7681-1737

Özet

Veri, bilgi ve enformasyon kavramları, yeni medyanın evriminde ve çalışma prensiplerinde merkezi bir rol oynamaktadır. Yeni medya sosyal medya platformları, bloglar, podcast'ler, video paylaşım siteleri gibi internet tabanlı mecraları içerir ve bu platformlar geniş miktarda veri oluşturmak suretiyle bir yandan bu verileri üretip diğer yandan ise dağıtmaktadırlar. Bilgi çağı olarak adlandırılan dijital dönemde veri, enformasyon ve bilgi kavramlarının anlaşılması ve birbirinden ayrılması önem arzetmektedir. Veri, ham ve işlenmemiş bilgiler olarak tanımlanırken, enformasyon bu verinin anlamlı bir şekilde organize edilmiş halidir. Bilgi ise enformasyonun bir seviye daha ötesi olarak, enformasyonun çeşitli bağlamlarda ve durumlarda nasıl kullanılacağının anlaşılması ve yorumlanmasıdır. Veri, bilgi ve enformasyon; iş dünyasında, bilimsel çalışmalarda ve günlük yaşamda önemli rol oynayan, ancak birbirlerinden farklı olan üç kavramdır. Bu çalışmada, bu kavramların ne olduğu, birbirlerinden farkları ve dijital evrende nasıl kullandıkları araştırılmıştır. Bir başka ifade ile veri, enformasyon ve bilgi kavramları yeni medya ekseninde incelenmiş ve bu üç önemli kavram arasındaki farklılıklar ve benzerlikler analiz edilmiştir. Araştırma deseni olarak literatür tarama yönteminin uygulandığı bu araştırma neticesinde ortaya çıkan en önemli sonuç, yeni medyanın taban bulmasının ve etkinliğinin artmasının en önemli öncüllerinden biri de veri, bilgi ve enformasyonun etkin bir şekilde yönetilmesi ve işlenmesidir. Çünkü bu kavramlar, içeriğin nasıl oluşturulduğunu, dağıtıldığını ve tüketildiğini belirleyen ana göstergelerdir.

Anahtar Kelimeler: Enformasyon, Yeni Medya, Bilgi, Veri, Ağ Toplumu, Yapay Zeka, Kavram, Bilgi Yönetimi

CONFUSION OF THE CONCEPTS OF DATA, INFORMATION AND INFORMATION AND ITS REFLECTIONS IN NEW MEDIA

Summary

The concepts of data, knowledge and information play a central role in the evolution and operating principles of new media. New media includes internet-based channels such as social media platforms, blogs, podcasts, video sharing sites, and these platforms produce and distribute large amounts of data. In the digital era, called the information age, it is important to understand and differentiate the concepts of data, information and knowledge. While data is defined as raw and unprocessed information, information is the meaningful organization of this data. Knowledge, on the other hand, is one level beyond information, the understanding and interpretation of how to use information in various contexts and situations. Data, knowledge and information; These are three concepts that play an important role in the business world, scientific studies and daily life, but are different from each other. In this study, what these concepts are, their differences from each other and how they are used in the digital universe are investigated. In other words, the concepts of data, information and knowledge were examined on the axis of new media and the differences and similarities between these three important concepts were analyzed. The most important result of this research, in which the literature review method was applied as the research design, is that one of the most important premises for the new media to gain ground and increase its effectiveness is the effective management and processing of data, knowledge and information. Because these concepts are the main indicators that determine how content is created, distributed and consumed.

Key Words: Information, New Media, Knowledge, Data, Network Society, Artificial Intelligence, Concept, Knowledge Management

GİRİŞ

Kavram kargaşası, yani kelimelerin birbiri yerine kullanılması daha çok sosyal bilimlerde görünen bir durum olmasına rağmen zaman zaman müspet bilimlerde de kendini gösterebilmektedir. Bu ise olay ve olguların anlaşılmasını zorlaştıran bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu alanlardan biri de bilişim teknolojileridir. Veri, bilgi ve enformasyon, bilgi yönetimi ve teknolojiye dayalı sistemlerin çalışmasında hayati öneme sahiptir. Bu üç kavram, birbirine bağlı olmasına ve birbirinden türetilir olmasına karşın, her biri kendi tanımı ve önemi ile ele alınıp değerlendirilir. Veri, enformasyon ve bilgi; bilgi yönetimi ve bilgi toplumu için temel kavramlardır. Bu kavramlar arasındaki ilişki ve ayrım, işlem, anlama ve eylem kapasitesinin nasıl arttığını anlamak için önemlidir (Buckland, 1991; Al-Hawamdeh, 2002). Bu nedenle, bu kavramların tam ve doğru bir şekilde anlayışı, toplumumuzun ve ona yön veren tüm bileşenlerin bilgi tabanlı yapısını anlama ve geliştirme kapasitesini arttıracaktır (Drucker, 1999). Veri, genellikle ham veya işlenmemiş faktörler ve figürlerdir. Örneğin, bir ölçüm cihazından elde edilen sayılar veya bir anketten elde edilen yanıtlar, işlenmemiş veri olarak kabul edilir. Verinin genellikle anlamı bağlamından bağımsızdır. Bilgi, verinin anlamlı bir şekilde işlenmesi ve yorumlanması sonucu elde edilir. Bu genellikle bir dizi verinin birleştirilmesi ve analiz edilmesi anlamına da gelir. Diğer yandan bilgi, bir durumu, konsepti

veya olayı anlama ve yorumlama kapasitesini sağlar. Bilgi verinin aksine genellikle belirli bir bağlam veya çerçeve içinde değerlidir / değerlendirilir. Bunun yanı sıra enformasyon, genellikle bilginin daha geniş bir çerçevede kullanılmasıdır. Bilginin daha geniş bir bağlam veya durum içinde uygulanması, daha genel bir anlayış sağlar ve genellikle karar verme sürecini destekler. Veri, bilgi ve enformasyon ilişkisi genellikle bir "hiyerarşi" veya süreç olarak tasvir edilir. Bir başka ifade ile ilk önce veri toplanmak suretiyle bilgi oluşturmak için işlendikten sonra bu bilgi daha sonra geniş bir bağlamda yorumlanarak enformasyon haline dönüştürülür. Bu hiyerarşik döngüde bu kavramların her birinin önemi, hem bireysel hem de kurumsal düzeyde vazgeçilmez olup, bilgi tabanlı bir toplumun geleceğinde daha etkin ve daha bilinçli kararlar almak için bu terminolojinin yerli yerinde ve kendi kulvarlarında kullanılması gerekmektedir. Ayrıca, bu kavramların anlaşılması ve yönetilmesi veri bilimi, bilgi teknolojileri, yapay zeka ve bir dizi diğer modern disiplinlerin temelini oluşturmak için önemli bir başlangıç teşkil etmektedir. Bilişim teknolojilerinin hızla geliştiği günümüzde, veri, enformasyon ve bilgi kavramları, toplumlarımızı, ekonomimizi ve hatta kişisel yaşamlarımızı şekillendirmede kritik bir rol oynadığı muhakkaktır. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu kavramlar, birbirlerine oldukça benzer gibi görünürken, aslında belirgin ve anlamlı farklılıkları vardır (Bellinger vd. 2004; Başaran, 2013). Şöyle ki; veri, ham veya işlenmemiş gerçekler ve figürlerdir. Bilgisayarlar, ölçüm cihazları ve insanların topladığı bu veriler, anlamlı bilgiler veya analizler oluşturmak için işlenmek üzere bekleyen çıplak gerçeklerdir. Tinsley, veriyi, "hiçbir anlamı veya değeri olmayan bireysel gerçekler veya istatistikler" olarak tanımlamıştır.. Bilgi, işlenmiş verinin oluşturduğu anlamlı ve değerli sonuçlardır. Veri, bilgiye dönüştürüldüğünde, genellikle bir bağlam, bir anlam ve bir değer oluşturur. Bilgi ise çözümlemeye, anlamaya ve öğrenmeye dayalıdır. Davenport ve Prusak bilgiyi, "gerçek ve inançların belirli bir bağlamda düzenlenmiş bir seti" olarak tanımlamaktadırlar (1998) Hiyerarşideki son bileşen Enformasyon ise bilginin daha geniş bir bağlamda yorumlanması ve anlaşılmasıdır. Bellinger'in ifadesiyle enformasyon, "verinin anlamlı bir biçimde organizasyonudur" (2004).

1.Veri, Bilgi, Enformasyon ve Yeni Medya

Yeni medya, bireylerin, kuruluşların ve toplulukların dünya çapında bilgiyi paylaşmalarını ve tüketmelerini kolaylaştırır. Web tabanlı platformlar ve dijital teknolojiler, bilginin üretimi ve dağıtımı için yeni mekanizmalar sunar. Veri, bilgi ve enformasyon, yeni medyanın temel taşlarıdır. "Yeni medya, gücünü bilginin toplanması, işlenmesi ve dağıtılmasından alır" (Lievrouw & Livingstone, 2006). Yeni medyada veri, çeşitli şekillerde toplanabilir: Kullanıcıların sosyal medya etkinlikleri, çevrimiçi alışveriş alışkanlıkları, web tarama geçmişi ve daha fazlası. Bu veri, kullanıcıların davranışlarını, ilgi alanlarını ve eğilimlerini anlamak için analiz edilir. "Yeni medyanın temel bir özelliği, geniş veri kümelerinin toplanması ve analiz edilmesidir" (Couldry & Hepp, 2017). Veriden bilgiye geçiş, veri analizi ve yorumlama sürecini içerir. Bilgi, verinin anlamlı bir şekilde bir araya getirilmesi ve yorumlanmasıdır. Bu süreç, veri bilimi ve yapay zeka tekniklerini içerir ve yeni medyanın etkinliğinin ve etkisinin önemli bir parçasıdır. Enformasyon, bilgiye dayanarak daha geniş bir anlayış sağlar. Yeni medyada enformasyon, kullanıcıların içerik oluşturma ve paylaşma yeteneği aracılığıyla genellikle

PROCEEINGS BOOK

topluluklara ve ağlara yayılır. Yeni medyanın etkinliği ve genişlemesi, veri, bilgi ve enformasyonun yönetilmesine ve işlenmesine bağlıdır. Bu süreçler, kullanıcı deneyimini, içeriğin kalitesini ve yeni medyanın toplum üzerindeki genel etkisini şekillendirir.

Bilgi çağında veri, enformasyon ve bilgi kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılır. Ancak, her birinin net bir tanımı ve anlamı vardır ve bu kavramlar arasındaki farkları anlamak, bilgi yönetimi, veri analizi ve genel olarak enformasyon teknolojisi uygulamalarında önemlidir. "veri, ölçümler, gözlemler veya istatistiklerin bir araya getirilmesi" (Bell ve Newby, 1971)iken , "enformasyon bu verinin bir anlam ve bağlam içerisinde organize edilmesi"dir. Bu tanımlarla birlikte, Davenport ve Prusak (1998) bilgiyi, "bilinçli eylem için değerli olan, enformasyonun bir bağlamda yorumlanması ve anlaşılması" olarak tanımlamaktadır. Veri, bilgi ve enformasyon kavramları literatürde genellikle birbirleriyle ilişkili olarak ele alınır. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir: Veri, gerçeklerin ve rakamların ham veya işlenmemiş halidir (Shannon, 1948). Bu veriler, toplanan çıplak gerçekler olup, işlendiğinde anlamlı bilgiler veya analizler oluşturur. Veri genellikle niceliksel olup, anlamı veya değeri bağlamdan bağımsızdır. Örneğin, "25" sayısı yalnız başına bir anlam ifade etmeyebilir, bu bir yaş olabilir, bir miktar veya bir sıcaklık değeri olabilir. Bilgi, verinin anlamlı ve değerli hale getirildiği durumdur (Ackoff, 1989). Veri, bir bağlamda bilgiye dönüştürüldüğünde, anlam ve değer kazanır. Bilgi, bir olay, durum veya konsept hakkında anlamaya ve öğrenmeye dayalıdır. Bilgi aynı zamanda niceliksel veya niteliksel olabileceği gibi bilginin gerçek mahiyeti çözümlemeye dayalıdır. Enformasyon, bilginin daha geniş bir bağlamda yorumlanması ve anlaşılmasıdır (Floridi, 2005). Bilgi, geniş bir perspektiften bakıldığında, bir durumu veya konuyu daha iyi anlaşılmasını sağlar. Enformasyon aynı zamanda verinin anlamlı bir biçimde düzenlenmesidir.

Veri, bilgi ve enformasyon kavramlarıyla ilgili anlam sorunları genellikle bu terimlerin kullanımı, anlaşılması ve tanımlanmasıyla da ilgilidir. Bu kavramların anlamıyla ilgili karşılaşılan bazı sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- *Kesin Tanımların Eksikliği*: Veri, bilgi ve enformasyon terimleri sıklıkla birbirinin yerine kullanılır ve bu durum kafa karışıklığına neden olabilir. Her ne kadar bu terimlerin her biri belirgin bir anlama sahip olsa da, bu anlamlar genellikle belirsizdir ve birçok farklı disiplinde farklı şekillerde kullanılır. Örneğin Pazarlama ve bilgisayar bilimi alanlarında "veri" kelimesi farklı şekillerde kullanılır. Pazarlamada, "veri" müşteri tercihleri veya satın alma alışkanlıkları gibi somut bilgileri ifade ederken bilgisayar biliminde ise "veri", sayısal veya metinsel her türlü ham bilgiyi temsil eder. Bu farklı kullanımlar, aynı terimin çeşitli bağlamlarda nasıl farklı anlamlara gelebileceğini gösterir ve bu durum, terimlerin yanlış yorumlanmasına veya anlaşılmamasına yol açabilir.
- *Bağlam Bağımlılığı*: Verinin anlamı genellikle onun bağlamına bağlıdır. Ancak, bu bağlam her zaman açıkça belirtilmez veya anlaşılmaz ve bu da verinin yanlış yorumlanmasına neden olabilir. Örneğin bir hastane, hastalarının yaş ve sağlık durumlarıyla ilgili verileri toplar. Bu veriler, bağlamı olmadan yalnızca sayılar ve durumlar olarak görülebilir ve yanlış yorumlanabilir. Bir başka örnek olarak yüksek kan

basıncı verisi, eğer hasta yaşlıysa normal olarak değerlendirilebilirken, genç bir hastada endişe verici bir işaret olabilir. Bu nedenle, verinin anlamı, hastanın yaş gibi bağlamsal faktörler dikkate alınmadan tam olarak anlaşılamaz ve yanlış yorumlanabilir.

- *Bilgi ve Enformasyon Arasındaki İlişkinin Belirsizliği*: Bilgi ve enformasyon arasındaki ilişki genellikle belirsizdir. Bazı durumlarda, bilgi, enformasyonun daha derin veya daha kapsamlı bir anlayışını temsil ederken, diğer durumlarda, bu iki terim birbirinin yerine kullanılır. Bilgi ve enformasyon arasındaki ilişkinin belirsizliği, bu terimlerin bazen birbirinin yerine kullanılmasına sebep olur. Örneğin iş dünyasında da , "bilgi" ve "enformasyon" terimleri sıklıkla birbirinin yerine kullanılır. Bir yönetici, piyasa trendleri hakkında toplanan verileri "bilgi" olarak adlandırabilirken, başka biri aynı verileri "enformasyon" olarak nitelendirebilir. Bu durum, terimlerin anlamının belirsiz olması ve çeşitli durumlarda farklı şekillerde kullanılmasından kaynaklanır. Bu tür bir karışıklık, bu terimlerin iş dünyasında nasıl yorumlandığına bağlı olarak, karar verme süreçlerinde kafa karışıklığına yol açabilir.
- *Anlamlı Veriye Erişim*: Büyük veri setlerinin toplanması ve saklanması, anlamlı ve kullanışlı bilgiye dönüştürme konusunda önemli bir sorun olabilir. Verinin nasıl işlendiği ve analiz edildiği, hangi bilgilerin elde edildiğini ve bu bilgilerin nasıl kullanıldığını büyük ölçüde etkiler. Sağlık kurumlarından toplanan büyük miktarda hasta verisi, çeşitli sağlık durumları ve tedavi geçmişlerini kapsar. Bu verilerin anlam kazanması için, önemli eğilimleri ve ilişkileri saptamak üzere dikkatli analizler yapmak gerekir. Örneğin, belirli tedavilerin etkinliğini değerlendirmek ya da hastalık teşhislerinde bulunmak için verilerden yararlı bilgiler çıkarmak uzmanlık gerektirir. Bu süreç, veriyi işleyerek, hasta bakımını iyileştirecek yararlı tıbbi bilgilere dönüştürmeyi amaçlar.

Veri, bilgi ve enformasyon kavramlarının medyada yanlış kullanılması, bir dizi olumsuz sonuca yol açmaktadır. Bu sonuçlar, halkın güven yitimi, yanıltıcı veya yanlış bilgilere dayalı yanıltıcı anlayışlar ve kararlar ve sosyal kutuplaşma gibi sorunları içerir:

- *Halkın Güven Yitimi*: Medyanın veri, bilgi ve enformasyonu yanlış kullanması, halkın medya kuruluşlarına olan güvenini zayıflatabilir. Bu durum, bireylerin bilgiyi doğru bir şekilde anlama ve yorumlama yeteneğini olumsuz etkiler. "Medya ve gazetecilikte etik ihlalleri ve yanıltıcı bilgi kullanımını, halkın güvenini azaltabilir ve kitle iletişim araçlarının güvenilirliğini sorgulamasına neden olmaktadır" (İmamoğlu & Kaplan, 2013).
- *Yanıltıcı veya Yanlış Bilgilere Dayalı Anlayışlar ve Kararlar*: Veri, bilgi ve enformasyonun yanlış temsili veya sunumu, yanıltıcı veya yanlış anlayışlara ve kararlara yol açabilir. Bilginin ve verinin yanıltıcı kullanımı, halkın bir konuyu yanlış anlamasına veya yanıltıcı sonuçlara ulaşmasına neden olmaktadır.

- *Sosyal Kutuplaşma*: Yanıltıcı veya yanlış bilginin yayılması, topluluklar ve toplumlar arasında anlaşmazlık ve kutuplaşmayı artırabilir. Yanlış veya manipüle edilmiş bilgi, topluluklar arasında anlaşmazlık ve kutuplaşmayı körüklemektedir.

  Bu nedenlerle, veri, bilgi ve enformasyonun medyada doğru ve etik bir şekilde kullanılması hayati önem taşır. Medya kuruluşlarına düşen sorumluluk, halka doğru ve doğrulanmış bilgi sunmaktır.

2.Manuel Castells'e Göre Bilgi Ve Enformasyon

Manuel Castells, tanınmış bir sosyolog ve "Bilgi Çağı" üçlemesinin yazarı olarak, bilgi ve enformasyonun evrimine ve onların toplumsal yapılara etkilerine dair önemli teoriler geliştirmiştir. Castells'in çalışmaları, özellikle "Ağ Toplumu" teorisi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu teoride, Castells, bilgi ve enformasyonun, toplumları ve bireyler arasındaki etkileşimleri nasıl dönüştürdüğünü analiz eder. Ağ toplumunun kavramı, bireyler ve kurumlar arasındaki sürekli bağlantıları ve bu bağlantıların sosyal, ekonomik ve politik yapıları nasıl etkilediğini vurgular. Castells'in çalışmaları, dijital iletişim teknolojilerinin sosyal ve politik değişimlere nasıl katkıda bulunduğunu, aynı zamanda kolektif kimlik oluşturmada bu teknolojilerin olası zararlı etkilerini de ele alır. Ayrıca, mobil iletişim ve teknolojinin kentsel ve kırsal alanlarda bilgi akışını nasıl etkilediği üzerine de çalışmaları vardır. Castells'in teorileri, bilgi ve enformasyonun toplum üzerindeki etkilerini anlamak için kritik bir perspektif sunar Onun görüşüne göre, bilgi ve enformasyon, modern toplumların, ekonomilerin ve kültürlerin merkezindedir ve dijital teknolojiler, bu bilgi ve enformasyonun yönetimini ve dağıtımını dönüştürmektedir. Castells, bilgi ve enformasyonun artan önemini belirtmiştir ve bunun, dijital teknolojilerin ve ağların gelişimi ile birlikte modern toplumların ve ekonomilerin temeli olduğunu vurgulamıştır. Ona göre "Bilgi, toplumun, ekonominin ve kültürün ana eksenidir" (Castells, 2000). Castells'e göre, bilgi ve enformasyon, dijital teknolojiler ve ağlar aracılığıyla daha dağıtılabilir ve erişilebilir hale gelmiş ve bu durum, yeni medyanın ve bilgi toplumunun gelişmesini hızlandırmıştır. "Bilgi ve enformasyonun dağıtımı ve yönetimi, dijital teknolojiler ve ağlar sayesinde dönüştürülmüştür" (Castells, 2000, s. 69). Bunun yanı sıra, Castells, bilgi ve enformasyonun sosyal ve ekonomik ilişkileri şekillendirme şeklini de vurgulamıştır. Bilgi ve enformasyon, bireylerin, toplulukların ve kuruluşların birbirleriyle etkileşim kurma ve anlaşma sağlama şeklini belirler. "Bilgi ve enformasyon, sosyal ve ekonomik ilişkilerin merkezinde yer alır ve bunları şekillendirir" (Castells, 2000). Sonuç olarak, Manuel Castells'ın görüşüne göre, bilgi ve enformasyon, modern toplumların, ekonomilerin ve kültürlerin temelini oluşturur ve dijital teknolojiler ve ağlar, bu bilgi ve enformasyonun dağıtımını ve yönetimini dönüştürür.

3.Veriden Bilgiye, Bilgiden Enformasyona: Bilgi Yönetimi Evrimi

Bilgi yönetiminin evrimi, veri ve bilginin işlenmesi, analizi ve uygulanmasını içeren bir süreci temsil eder. Bu evrim, özellikle dijital çağda, kuruluşların ve bireylerin karar alma süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır.

- *Veriden Bilgiye*

Evrimin ilk adımı, ham veriden anlamlı bilgi üretmektir. Bu aşamada, veriler işlenir, sınıflandırılır ve analiz edilir. Verinin ham formu genellikle anlamsız ve yorumlanamazdır. Ancak, uygun analiz teknikleri kullanıldığında, veri trendleri, desenleri ve ilişkileri ortaya çıkarabilir. Örneğin, müşteri davranış verileri, pazarlama stratejileri geliştirmek için kullanılabilir bilgilere dönüştürülebilir. Veya Bir anketten elde edilen yanıtlar, hava durumu verileri, web sitesi ziyaret istatistikleri gibi.

- *Bilgiden Enformasyona*

Bilgi, yalnızca analiz edilmiş veriden ibaret olmayıp daha fazlasıdır; aynı zamanda bu bilginin nasıl kullanıldığına da bağlıdır. Bilginin enformasyona dönüştürülmesi süreci, bilginin belirli bir bağlamda, örneğin karar verme, problem çözme veya strateji geliştirme gibi durumlarda kullanılmasını içerir. Bu aşamada, bilgi, belirli amaçlar doğrultusunda uygulanabilir hale gelir ve kuruluşların daha etkili kararlar almasına yardımcı olur. Bilgi, işlenmiş verinin oluşturduğu, anlam ve değer içeren sonuçlardır. Veri bağlam içinde yorumlanarak elde edilir. Yani ham verinin anlam kazanabilmesi için ilgili olduğu koşul veya durum dikkate alınır. Bu yorumlama süreci veriyi bilgiye dönüştürü. Örneğin pazar trendleri analizi, müşteri memnuniyeti anketlerinden çıkarılan sonuçlar, hava durumu verilerinin iklim değişikliği araştırmasında kullanılması gibi. Enformasyon ise bilginin geniş bir bağlamda yorumlanması ve uygulanmasıdır. Karar verme ve strateji geliştirme süreçlerinde kullanılır. Örneğin pazarlama kampanyalarının planlanması, iş stratejilerinin geliştirilmesi ve kamu politikalarının oluşturulması gibi.

Netice itibariyle bilgi yönetimi evrimi, verinin işlenmesinden bilgi üretimine ve sonrasında enformasyonun uygulanmasına kadar uzanan bir süreçtir. Bu süreç, özellikle teknolojinin hızla geliştiği günümüz dünyasında, kuruluşlar için hayati önem taşımaktadır. Etkili bilgi yönetimi uygulamaları, daha iyi kararlar almayı, iş süreçlerini optimize etmeyi ve genel olarak kuruluşun başarısını artırmayı sağlar.

SONUÇ

Veri, enformasyon ve bilgi, bilgi yönetimi ve bilgi toplumu için temel kavramlardır. Bu kavramlar arasındaki ilişki ve ayrım, işlem, anlama ve eylem kapasitesinin nasıl arttığını

anlamak için kritiktir. Bu nedenle, bu kavramların tam ve doğru bir şekilde algılanışı, toplumumuzun ve ekonomimizin bilgi tabanlı yapısını anlama ve geliştirme kapasitesini arttıracaktır. Veri, bilgi ve enformasyon, yeni medyanın temelini oluşturur. Veri, kullanıcılar tarafından oluşturulan veya dijital etkinliklerinden elde edilen ham unsurlardır. Bu veri, analiz edildiğinde ve yorumlandığında, özgül bağlamlar içinde anlam taşıyan bilgiye dönüşür. Enformasyon ise, bu bilginin daha geniş bir anlayış ve uygulama çerçevesinde kullanılmasıdır. Yeni medyanın yaygınlaşması ve etkinliği, veri, bilgi ve enformasyonun etkin bir şekilde yönetilmesine ve işlenmesine bağlıdır. Bu kavramlar, içeriğin nasıl oluşturulduğunu, dağıtıldığını ve tüketildiğini belirler. Ayrıca, bu kavramlar, kullanıcı deneyimini, içeriğin kalitesini ve yeni medyanın genel etkisini şekillendirir. Bilgiye dayalı kararlar vermek, içerik oluşturmak ve paylaşmak, bilgiyi doğru bir şekilde yorumlamak ve kullanmak, yeni medya çağında önemli becerilerdir. Öte yandan yeni medyada veri, bilgi ve enformasyonun yönetilmesi ve kullanılması, aynı zamanda bir dizi zorluk ve sorunu da beraberinde getirir. Veri güvenliği ve gizlilik, yanıltıcı veya yanlış bilgi (dezenformasyon), bilgiye erişim eşitsizlikleri ve verinin etik kullanımı gibi konular, yeni medya çağında ele alınması gereken önemli konulardır. Sonuç olarak, veri, bilgi ve enformasyon, yeni medyanın etkinliği ve etkisini anlamak için hayati öneme sahiptir ve bu kavramların yönetimi ve kullanımı, hem bireyler hem de toplumlar için önemli etkileri ve sonuçları olmaktadır.

KAYNAKÇA

Ackoff, Russell L. “From Data to Wisdom.” *Journal of Applied Systems Analysis*, vol. 16, no. 1, 1989, pp. 3-9.

Al-Hawamdeh, Süleyman. “Knowledge management: re-thinking information management and facing the challenge of managing tacit knowledge.” *Information Research*, vol. 8, no. 1, 2002, https://www.researchgate.net/publication/26387648_Knowledge_management_Re-thinking_information_management_and_facing_the_challenge_of_managing_tacit_knowledge.

Bell, Colin. *Community Studies : An Introduction to the Socology of the Local Community*. London, George Allen&Unwin, 1971, https://www.routledge.com/Community-Studies-An-Introduction-to-the-Sociology-of-the-Local-Community/Bell-Newby/p/book/9781032101255. Accessed 01 06 2023.

Bellinger, Gene, et al. “Data, Information.” *Data, Information, Knowledge, and Wisdom*, 2004, http://www.systems-thinking.org/dikw/dikw.htm. Accessed 1 6 2023.

Bellinger, Greg, et al. "Data, Information, Knowledge, and Wisdom." *systems-thinking.org*, 2004, https://homepages.dcc.ufmg.br/~amendes/SistemasInformacaoTP/TextosBasicos/Data-Information-Knowledge.pdf.

Buckland, Michael. "Information as Thing." *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 42, no. 5, 1991, pp. 351-360.

Castells, Manuel. *The Rise of the Network Society*. Blackwell, 2009, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781444319514.

Couldry, Nick, and Andreas Hepp. *The Mediated construction of reality*. Polity Press, 2017, https://www.soziopolis.de/the-mediated-construction-of-reality.pdf.

Davenport, Thomas H., and Laurence Prusak. *Working Knowledge:how organizations manage what they know*, Harvard Business School Press, 1998, pp. 45-63, https://www.researchgate.net/publication/229099904_Working_Knowledge_How_Organizations_Manage_What_They_Know. Accessed 01 06 2023.

Drucker, Peter. "Knowledge-worker productivity: The biggest challenge." *California Management Review*, vol. 41, no. 2, 1999, pp. 79-94.

Floridi, Luciano. *The Blackwell Guide to the Philosophy of Computing and Information*. Oxford, Oxford: Blackwell, 2008, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9780470757017.

İmamoğlu, Özgür, and Mehmet Kaplan. *Medya Etiği*. Beta Yayıncılık, 2013.

Kurbanoğlu, Serap. *Bilgi Yönetimi*. Ankara, Türk Kütüphaneciler Derneği Yayınları, 2003, https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-file/16577.

Lievrouw, Leah A., and Sonia M. Livingstone. *Handbook of new media :Student edition*. Sage Yayınları, 2006, https://www.researchgate.net/publication/277058217_The_Handbook_of_New_Media_Social_Shaping_and_Social_Consequences_of_ICTs.

Nonaka, İkujirō, and Hirotaka Takeuchi'. *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. Oxford, Oxford University Press, 1995,

https://books.google.com.tr/books/about/The_Knowledge_creating_Company.html?id=N76hzQEACAAJ&redir_esc=y.

Rowley, Jennifer. “The wisdom hierarchy: representations of the DIKW hierarchy.” *Journal of Information Science*, vol. 33, no. 2, 2007, pp. 163-180.

Zins, Carol. “Conceptual approaches for defining data, information, and knowledge.” *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 58, no. 4, 2007, pp. 479-493.

YENİ MEDYA MECRALARINDA HABERLERİN GÜVENİLİRLİĞİ

Alev Derya KARAKAYA
Üsküdar Üniversitesi, Yeni Medya ve Gazetecilik Yüksek lisans Öğrencisi,
krkyalev@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-1781-5137
Prof. Dr. Mehmet Gökhan GENEL
Yalova Üniversitesi, gokhan.genel @gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-7681-1737

ÖZET

Hız, erişilebilir bilgi, etkileşim, depolama, çift yönlü iletişim gibi özellikleri ile insanların hayatına giren yeni medya, akıllı cihazlar vasıtası ile günümüz insanının hem eğlence hem de bilgi odaklı iletişim mecrası olmuştur. Bir başka ifade ile günümüzde kaliteli vakit geçirmenin yanı sıra insanların hızla değişen yerel ve küresel gündemleri takip edebilmeleri, seri ve objektif haber alabilmeleri hem teknolojik donanım olarak hem de içerik bağlamında güvenilir platformların varlığını zorunlu kılmaktadır. İnsanların bu ihtiyaçlarını hiç kuşkusuz ki "yenilik" iddia ve mottosuyla geleneksele adeta meydan okuyan elektronik tabanlı yeni medya mecraları üstlenmiştir. Yeni medya mecraları teknolojik alt yapıya koşut olarak teknolojik bağlamda kullanıcı memnuniyeti açısından maksimum fayda sağlarken aynı iyimserliğin içerik açısından ifade edilebilmesi çok da mümkün gözükmemektedir. Zira bu anlamdaki en önemli sıkıntı içeriklerdeki bilginin güvenirlilik sorunudur. Bu durum özellikle haber içeriklerinde gün yüzüne çıkan bir sorun olarak önemini korumaktadır. Genel olarak bakıldığında yeni medyanın insanlara sağladığı faydalar kuşkusuz çok fazla olmakla birlikte bilgi özelinde ise haberde kirlilik, bilgiye güvenirlilik ve haberde manipülasyon gibi konularda oldukça sıkıntılı bir profil çizdiği görülmektedir. Bu bağlamda yeni medya dediğimiz bu ortamlarda karşılaşılan her haberin etik olup olmadığı da sorgulanmaya ve dolayısı ile yeni medya mecralarında yer alan haberlere yönelik önemli bir güven krizi oluşmaya başlamıştır. Bu çalışmada, internet teknolojisini en etkin kullanan kesimler arasında yer alan üniversite öğrencilerinin haber ihtiyaçlarını hangi sosyal medya platformlarından karşılaştıkları ve bu platformlarda yer alan haberele ne derece güvenip güvenmedikleri araştırılmıştır. Çalışma online olarak ve tesadüfi örneklem yöntemi ile 313 öğrenci üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın önemli neticeleri arasında öğrencilerin sosyal medya mecralarını çok etkin bir şekilde kullanmalarına rağmen bu platformlarda yer alan haberlere çok da güvenmedikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya Gazeteciliği, Yeni Medya, Enformasyon, İnternet, Haber, Güvenilirlik, Dezenformasyon, Bilgi Kirliliği

RELIABILITY OF NEWS IN NEW MEDIA PLATFORMS

SUMMARY

New media, which has entered people's lives with its features such as speed, accessible information, interaction, storage and two-way communication, has become both entertainment and information-oriented communication medium for today's people through smart devices. In other words, today, in addition to spending quality time, people's ability to follow rapidly changing local and global agendas and to receive rapid and objective news necessitates the existence of reliable platforms both in terms of technological equipment and content. These needs of people have undoubtedly been met by electronic-based new media channels that almost challenge the tradition with the claim and motto of "innovation". While new media channels provide maximum benefit in terms of user satisfaction in the technological context in parallel with the technological infrastructure, it does not seem possible to express the same optimism in terms of content. Because the most important problem in this sense is the reliability of the information in the content. This situation remains important as a problem that comes to light especially in news content. In general, although the benefits of the new media to people are undoubtedly many, it is seen that it has a very problematic profile in terms of information, such as pollution in the news, reliability of information and manipulation in the news. In this context, the ethicality of every news encountered in these environments, which we call new media, has begun to be questioned and therefore a significant crisis of trust has begun to occur in the news in new media channels. In this study, it was investigated which social media platforms university students, who are among the segments who use internet technology most effectively, meet their news needs and to what extent they trust the news on these platforms. The study was conducted online and with a random sampling method on 313 students. Among the important results of the study, it was revealed that although students use social media channels very effectively, they do not trust the news on these platforms.

Key Words: New Media Journalism, New Media, Information, Internet, News, Reliability, Disinformation, Information Pollution

GİRİŞ

Haberleşme mefhumu, dar anlamıyla insanoğlunun yaşadığı dar ve geniş çevre ile ilgili bilgi alma, bilgi alış verişinde buluma ve haberdar olmayı ifade etmektedir. Haber ise bu iletişimin nesnesini temsil eden kavramdır. Daha geniş anlamda ise haberleşme bireylerin ve toplumların dünyada olup biten ve kendisini ilgilendiren her türlü gelişmelerden doğru, tarafsız ve hızlı bir şekilde bilgi almasıdır. Bu alanlar oldukça geniş olup siyasetten kültüre, ekonomiden spora, müzikten coğrafyaya kadar çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Bir başka ifade ile haberleşme insanın doğumu ile başlayıp ölümü ile noktalanan dünya hayatında kendisini sarıp sarmalayan her türlü gelişme ve olaylardan bilgilenme süreci olarak tarif edilebilir. Bu haberdar olma mecraları dünyanın gelişimine paralel olarak iptidai şartlardan günümüze gelene kadar daha daha komplike bir seyir izlemiştir. Günümüzün yegâne haber alma mecraları şüphesiz ki kitle iletişim araçlarıdır. Habere güven noktasında geleneksel medya dediğimiz yeni medya öncesi ortam, bugüne kıyasla daha güvenilir iken bugün teknoloji ile

desteklenmiş yeni medya mecraları için aynı şeyi söylemek oldukça zor. Bunun başlıca nedenleri arasında "haber denetimi" yani editoryal süreçlerin eksikliği veya ihmal edilmesi yer almaktadır. Bir başka ifade ile eski medyanın bir gelenek ve etik kurallar manzumesi çerçevesinde önemsediği haberin doğrulama evreleri yeni medya ile birlikte ortadan kalkmıştır denilebilir. Zira elektronik tabanlı medya sisteminin yaşandığı günümüzde telefon sahibi olan herkes artık bir haberci, gazeteci veya televizyoncu olarak belirmiş ve doğal olarak iletilen haberler herhangi bir denetimden geçmeyerek anında kitlelere ulaşabilmekte ve bu da yeni medyanın yaymış olduğu haberlere güveni oldukça dibe çeken bir gelişme olarak göze çarpmaktadır. Vatandaş gazeteciliği denen bu uygulama için yüksek sesle dillendirilen habere güven noktasındaki bir takım eleştiriler kurumsal anlamda yayın yapan haber mecraları için de nerdeyse geçerli olan bir durumdur. Dolayısı ile medya sektöründe güvenirlilik en önemli sorunlar arasında yer almaya başlamıştır. Medya ve Haber yayını yapan kuruluşlar varlıklarının devamını sağlayabilmek ve ulaşabilecekleri hedef kitlelerini daha da büyütmek ve istikrarlarını sağlamak gayesi ile izleyicilerinin / takipçilerinin gözünde güvenilir olmak gibi bir yükümlülükleri mevcuttur. Güvenilirlik ve etik kurallara uyma, izleyici/okuyucu ya da takipçilerin yararının gözetilmesi, yayıncının bağımsız olması, okuyucuya yön verip ev sahipliği yapması gibi kriterlere göre şekillenmektedir. Bahsi geçen bu koşulların sağlanamaması durumunda, medyaya olan güvenin şüpheciliğe evrilmesi ve kullanıcının alternatif medyaya yönelimi olduğu belirtilmektedir "Tsfati & Cappella'dan akt. Algül & Sütcü:2015)

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.Etik Haber

Kavram olarak etik, herhangi bir alana, mesleğe veya iş örgütüne yönelik değerler setidir. Etik, modern zamanların bir kavramsallaştırması olup ilhamını genel ahlaki ilkelerden almaktadır. Bu ahlak ilkeleri toplum tarafından önemsenen ve ona azami hassasiyet gösterilmesi gereken değerler olarak ele alınır. Zira bahsi geçen ahlak ilkelerinin kaynağı o toplumun medeniyet, gelenek, kültür ve din gibi kodlarından neşet etmektedir. Medya etiği, medya profesyonellerinin mesleki anlamda dikkat etmesi ve uyması gereken kurallar bütünüdür. Medya etiği de toplumdan topluma değişmesine rağmen genel kabul gören bir dizi ilkeleri içermektedir. Bu ilkelerin arasında: Gerçeklik, adil olma, dürüstlük, doğruluk tarafsız, objektif ,cevap ve düzeltme hakkına riayet, özel hayat ve mahremiyete saygı, ötekileştirme, haber intihali, cinsiyetçi ve ırkçı yaklaşım, nefret söylemi vb. yer almaktadır. Geleneksel medyadan yeni medyaya geçişte bu etik kuralların süratle ihlal edildiğine şahit olunmaktadır. Tıklama gazeteciliği de dediğimiz internet gazeteciliği ile yeni medya'nın yazılı (basılı) medyadan hız,içerik üretimi nedeniyle farklı olması etik sorunları da beraberinde getirmiştir.Medya etiği bağlamında yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak , gazetecilik mesleğini yaparken uyulması gereken bireysel ve kurumsal/ kuramsal kuralları belirleme ve uygulamadaki sorunlar üzerine çözüm odaklı çalışmaktır.

Birbiriyle alakalı olan ve en çok yapılan ihlallerin başında yukarıda da değinildiği üzere yanlış içerik üretimi, özel hayatın ihlali, haber ve ticari bilgi arasındaki çizginin bulanıklaşması ve yeni medyanın yayılım için sağladığı geniş ortamla cinsiyetçilik ve nefret söylemi gelmektedir.(www.alternatifbilisim.org. E.T: 25 / 03 / 2023) Medya etiği üzerine geniş çaplı çalışmalar ve araştırmalar yapan Huub Evers'e göre; Gazetecilik ahlakı, gazetecileri farklı durumlarda ortaya çıkan

PROCEEINGS BOOK

ikilemlere sürükleyebilecek bir göreve sahiptir. Ona göre dergide çalışan editörler ve çalışanların meslek etiğinden söz edilirken dört farklı düzey dikkate alınmaktadır; kişisel ilkeler, örgütsel ilkeler, mesleki ilkeler ve toplumsal ilkeler. Bütün bunlar konunun etik çerçevesini ve en önemli arka planını oluştururlar (Evers'ten akt. Özel&Deniz, 2019: 443-466)

Medya ve etik alanında bir diğer örnek çalışma da Süleyman İrvan'ın "Medya ve Etik" başlıklı makalesidir. Bu makalede yeni medyada ortaya çıkan medya etik sorunlar; Haberin doğruluğu ve sorunu, haber, yorum gibi kavramları ayırt edememe, haber, ürün yerleştirme ve reklam ayrımı yapamama, özel hayata müdahale, kişilik hakları, sınır koyamama, eleştiri, ayrımcılık, kişilerle ilişkiler haber kaynakları,haber referansının gizliliği, haberlerde ortaya çıkan etik sorunlar ,haberlerde çocuklar, cinayet ve intihar gibi toplumsal açıdan korkunç olaylarla ilgili etik sorunlar, haberlerin hazırlanmasında ve sunumunda etik olmayan dikkat çekici yöntemlerin kullanılması ve karşılığı beklenen ücretli gazetecilik başlıkları ile ele alınmıştır.(İrvan, 2005, 69-89).

Dünyada ve buna paralel olarak Türkiye'de iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler yeni medyada etik ve güvenilirliği süratle sorgulama aşamasına getirmiştir. Bu konuda Pavlik ,öncelikli olarak dijital haber toplayıcılığı ve dijital haber üretimine işaret etmektedir (Pavlik'ten akt. Vardal ,2015: 99-105) Dijital haber toplama kısaca; kişilere ait izinsiz olarak çekilen görüntülerin yine izinsiz olarak kullanılması ve bir kez gönderildikten sonra tamamen kullanıcının kontrolünde olduğu için kullanım amacı dışında, amacından farklı olarak kullanılabilmesidir. Dijital haber üretimi ise Geray ve Aydoğan'ın tabiriyle "bilgi yanılsaması" yaratmakta ve halkı yanlış yönlendirebilmektedir. (Geray& Aydoğan'dan akt. Vardal,2015:100) Özellikle seçim dönemleri öncesinde mitinglerde yer alan halk kitlesinin dijital çoğaltma yoluyla olduğundan çok daha fazla gösterilmesi, bu durumun halk üzerindeki yanıltıcı etkisine örnek teşkil etmektedir. Yeni medya teknolojileri etik açıdan daha farklı sorunları da beraberinde getirmekte ve mevcut sorunlar teknolojinin de desteği ile daha da büyümektedir. Bir örneklik bakımından toplumda infiale neden olabilecek olan herhangi bir haberin hızla ve kontrolsüz bir şekilde kısa sürede yayılması ve kitleleri eyleme geçirmesi gibi.

2. YENİ MEDYA HABELERİNİN KAMUOYU NEZDİNDEKİ GÜVENİLİRLİĞİ

Sahte, yalan veya fake haberler, son yılların en çok tartışılan sosyo-politik konularından biri olmuştur. Kasten sahtekarlık ve yanıltıcı bilgiler yayınlayan internet siteleri, bu tarz haberleri internet üzerinden yaymak suretiyle ve genellikle sosyal medya ağlarının kullanılmasıyla önemli derecede artmıştır. Yalan haber mefhumu bilinmesine karşın kamuoyunda tartışılması daha çok 2016'da ABD'de yapılan Başkanlık Seçimi ile vuku bulmuştur. Olay, başkanlık seçimlerinde D.Trump lehine en etkili sosyal medya platformlarından birisi olan Facebook aracılığı ile yapılan organize yönlendirmeler neticesinde konunun seçim hilesi olarak görülmesi ile tartışılmaya başlanmıştır (Genel, 2023). Yalan haber (Fake News), en yalın tanımla haberin çarpıtılması, haberin şekil veya içeriğinin değiştirilmesidir. Bir başka ifade ile yalan haber, gazeteciliğin altın kuralı olan 5N+K yani "Ne nerede ne zaman, nasıl, neden ve kim tarafından" oluşan haber unsurları-nın tümü veya bir kısmı ile habere yön veren ses, fotoğraf ve video öğelerinin haberin doğasında olamamasına karşın bilinçli bir şekilde çarpıtılması, eksiltilmesi veya artırılması suretiyle haberin nitelik/nicelik ve formel/enformel olarak değiştirilmesidir (Genel,2023).

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sosyal medyada yapılan haberlere olan güven, yalan haber sorunu ve haber doğrulama mecralarının bu anlamda işleyişi birçok araştırmaya konu olmuştur. Örneğin "Doğruluk Paylaşımı" ve "Yalansavar" girişimleri aracılığıyla doğru haber alma hakkı ve sosyal medyadaki yanlış bilgilendirme sorununu gündeme getiren Yegen (2018), yeni medyada güvenilirlik ve etikten bahsederken yukarıda bahsettiğimiz bu alanda yayın yapan medya kuruluşlarının izleyici/takipçi kaybetmemek için bazı haberleri görüntü ve ses kısıtlamasına gitmeden olduğu gibi yayınladığını ifade etmiştir.

Örneğin geçtiğimiz aylarda annesini öldürüp kafasını kestikten sonra pencereden atan bir erkeğin görüntüleri ilk etapta sesli olarak ve görüntü sansür edilmeden servis edilmiş fakat okuyuculardan gelen tepki üzerine haberin mozayiklenerek verilmeye başlandığı görülmüştür. Bu örnek olay izleyici/okuyucu üzerinde kötü iz bırakса da insanoğlunun içindeki merak duygusu bu haberi merak edenleri sansürsüz veren haber sitelerine /kanallarına yönlendirip teşvik etmiş ve dolayısı ile sansürsüz yayını yapan medya/haber kuruluşu tıklanma/izlenme rekoru kırmıştır.

Yine bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve tabi ki yapay zekanın marifetiyle ortaya çıkan yeni medya türü Deep Face ya da diğer adı Deep Fake ile bir kişinin yapay iletim ağları kullanılarak bir başka şahısla görünümünün değiştirilmesi teknik olarak mümkün olmaya başlamıştır. Hatta bir adım daha ileri gidilerek bu değişikliğe ilave olarak hedefteki şahsın sesi bire bir klonlanmak suretiyle siyasi liderlere ait paylaşımların servis edildiği görülmüştür. Türkiye'de de 2023 Genel seçimlerinin hemen öncesinde bazı siyasilere yönelik bu tür paylaşımların artmış olması art niyetli kurum veya kişilerin gerçekte var olmayan ses ve görüntülerle siyasal manipülasyonu hedefledikleri görülmüştür.

Resim :Birkaç siyasi lidere ait deep fake (deepface) görüntüleri

Deep fake yada diğer adıyla deepface teknolojisinde yaşanan gelişmeler yine bu alandaki sahteciliğin sadece insani yeteneklerle fark edilmesini imkânsız hale getirmiştir. Yani kısaca sadece görüntüleri izleyerek görüntünün gerçek kişi olup olmadığına dair karar vermenin çok zor olduğu aşikardır. Çünkü yapay zekanın evrilmiş olduğu bu muazzam teknoloji ile sahte kişi gerçek kişiden ayırt edilemeyecek kadar orjinale yakın benzerliklere sahiptir. Bu da yeni medyada etik ilkelerin iflasına ve haberin

güvenilirliğine büyük çapta gölge düşürmektedir. Diğer yandan yanlış bilgi sorunlarının büyümesi, yayılması ve yayınlanmasında, yeni medya açmazlarının etkisi her ne kadar fazla olsa da okuyucu/izleyici/yorumlayıcının bu tür bilgilere inanmaya istekli olması, haberin güvenilirliliğini sorgulamaması ,karşısına çıkan haberin doğruluğunu sorgulamadan inanması da sahte haberlerin etkinliğini artıran kullanıcı odaklı bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte bu kadar çok açmazları olmasına karşın kullanıcılar tarafıdan yeni medyanın tercih edilmesinin en büyük nedenlerinden biri de haberlere teknik olarak çok hızlı bir şekilde ulaşılma yeteniğidir.Fakat bunun kötü bir şekilde suismal edildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar medyanın asli görevi haber vermek olsa da hız söz konusu olduğunda habere ait boşluklar haberi yazanlar tarafından tahminler veya varsayımlarla doldurulmakta bu da haberin güvenilirliğini zedelemektedir.(Akgül&Yıldız ,Opus 2021,s 5565)

Horkheimer'a göre, geleneksel bir teorinin temel şartı, "tüm yapısal parçaların birbiriyle çelişmeyecek şekilde düzenli bir şekilde birbirine bağlanmasıdır".(Slater, 1989, s.54; Küçükcan, 2002, s.262). Bu fikir gazeteciliğe veya genel anlamda içerik oluşturmaya uygulandığında, hızdan kaynaklanan sorunların bir bütün olarak gazeteciliği olumsuz etkileyebileceği sonucuna varılabilir.
Gazetecilikte hızın neden olduğu başlıca sorunlar dört ana başlık altında incelenmektedir. Bunlardan birincisi haberin detaylarına hakim olmadan servis etmek yani haberin tam anlamıyla tüm detaylarına ulaşmadan haberi erken verilmesi ,ikincisi bilgi kirliliği ,üçüncüsü telif sorunu ve dördüncüsü dilin yanlış kullanımıdır. Diğer yandan açğımızın muzdarip olmuş olduğu yalan haber mecralarını ve veriliş gerçeklerini ise şu şekilde tasnif edebiliriz:

- Ticari Güdümlü (Clickbait) Sansasyonel İçerik
- Propaganda
- Partizanlaşmış Militan Haber Siteleri
- Özensiz Gazetecilik
- Yanıltıcı Tuzak Başlıklar
- Önyargılı / Eğimli Haberler
- Hiciv ve Parodi (Genel, 2023).

3. ARAŞTIRMA

Yeni medya mecralarındaki haberlerin güvenirliliğini araştırmaya yönelik bu araştırma toplamda 313 öğrenci ile yapılmıştır. Bu tarz akademik araştırmalarda fazla soruların denekleri rahatsız ettiği, sıkıldıkları bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı hedef odaklı olarak araştırma dahilinde katılımcılara sadece iki soru sorulmuştur. Katılımcı öğrencilere yeni medyada yer alan hangi sosyal mecraları takip ettikleri ve takip ettikleri mecraların güvenilirliği soruları sorulmuştur. Buna istinaden sorulan sorulara yönelik aşağıda yer aldığı şekliyle bir tablo ve buna bağlı olarak ilgili veriler ortaya çıkmıştır.

Takip Edilen Sosyal Medya Platformları Ve Güven Düzeyine Yönelik Bulgular

Tablo 1. Haberlerin takip edildiği sosyal medya platformları

Sosyal medya platformu	Ortalama
1.İnstagram	4,14
2. Whatsapp	3,38
3.Twitter	3,01
4.Facebook	1,46

Tabloya göre katılımcı kesim haber almak için en çok instagram sosyal medya platformunu tercih ettikleri görülmüştür. Whatsapp ikinci sırada, Twitter ise üçüncü sırada yer almıştır.Facebook ise en son tercihte yer almıştır. Buradan belki de çıkarılabilecek en anlamlı sonuç, öğrencilerin video ve resim paylaşımlarını sunan bir başka ifade ile üzerinde rahatlıkla manipülasyon yapılabilecek mecraları öncelikli olarak tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Sosyal medya platformlarına duyulan güven

Sosyal medya platformu	Ortalama
1. Twitter	3,00
2. İnstagram	2,63
3. Whatsapp	2,30
4.Facebook	1,40

Öğrencilere sorulan ikinci soru ise takip ettikleri sosyal ağların güvenilirlik derecesi olmuştur. Tablo 2'dei verilere bakıldığında öğrencilerin en çok takip ettikleri sosyal medya mecraları ile en çok güvendikleri sosyal mecraların farklılık göstermiş olduğudur. Zira birinci soruda en çok takip edilen sosyal ağ İnstagram iken güven endeksine bakıldığında ilk sırada Twitter yer almıştır. Haber açısından ikinci güvenilir platform İnstagram , Whatsapp ise üçüncü sırada yer almıştır. Facebook ise en güvensiz mecra olarak son sırada yer almıştır. Bu cevapların en nirengi yanına bakıldığında öğrenciler nezdinde birinci sırada güvenilir sosyal medya mecrası olarak ortaya çıkan twitter'da format olarak resim veya videodan ziyade yazı ağırlıklı paylaşımların ağırlıklı olmasıdır. Bunda da sosyal medya kullanıcılarının resim ve video odaklı paylaşım sitelerinden ziyade fikir veya düşünce odaklı sosyal medya mecralarını daha fazla güven verici buldukları sonucu ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Geleneksel medyadan yeni medyaya geçişteki en önemli sorun habere ve haberciye olan güvensizlik noktasında düğümlenmiştir. Her geçen gün bu güven skalasının düşmüş olduğu ve bu durumun nedenleri arasında başta haber denetiminin yani editoryal unsurunun eksikliği göze çarpmaktadır. Diğer yandan haberi icra eden kişilerin gazetecilik mesleğinden gelmeyip alaylı diye tabir edilen kesimden oluşması habere gösterilmesi gereken hassasiyetin önemini azaltmıştır. Bununla birlikte haberlerin hızlı

PROCEEINGS BOOK

bir şekilde tüketiliyor olması ve gündemlerin çok süratli bir şekilde değişmesinden ötürü habere gösterilmesi gereken özen hız unsuruna kurban edilmektedir. Sonuç olarak günümüz yeni medyasında etik haber ve haberin güvenilirliği konusu ele alındığında daha geniş çaplı araştırmalara ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır .Burada konuyu sadece bir kaç açıdan ele alarak incelemeye çalıştığımızda var olan sorunların çözümü için güncel çalışmalar yapılması gerektiği görülmüştür. Bu bağlamda bakıldığında yeni medya ve internet gazeteciliğinde karşılaştığımız temel sorun, haber içerik sistemindeki kullanıcı ve gazeteci arasındaki ikilemdir. Türkiye'de 2022 yılında yapılmış olan sosyal medya düzenlemesinin bu sorunlara çare olacağı düşünülmüş fakat henüz böyle bir emarenin oluşmadığı rahatlıkla söylenebilir. Medya ortak paydasında faaliyet gösteren ve yasal düzenlemelerden bağımsızmış gibi bir görüntü veren yeni medya ve internet haberciliğinin bir an önce mesleki etik kriterlerine göre yeniden dizayn edilmesi ve yasal caydırıcılığın daha kuvvetli bir şekilde tesis edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan en kısa zamanda mesleki örgütlenmelerin oluşması; Yeni Medyada etik ve yasal çerçevenin yeni medyanın imkanları ve sınırları dahilinde yeniden belirlenerek bahsi geçen bu alanda profesyonelleşmenin bir an önce gerçekleşmesi elzemdir.

KAYNAKÇA

Akgül, B., & Yıldız, E. (2021). Habercilikte Hızdan Kaynaklanan Etik Sorunların Ortaya Çıkmasının Engellenmesi veya Azaltılmasında Yeni Medya Kullanımının Olası Etkileri. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *17*(38). dergipark.org.tr/en/download/article-file/1697659
Algül, A., & Sütçü, C. (2015). Değişen Haber Algısı: Kullanıcılar Sosyal Medyada hangi değerlendiriyorlar. *Global Media Journal*, *6*(11).
Çömlekçi, M. F. (2019). Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Haber Doğrulama Platformlarının Pratikleri. *Uluslararası Türk Dünyası Basın Sempozyumu Özel Sayısı*, *7*(7).
Erdoğan, İ. (n.d.).
Gaga, L., & Cooper, B. (2014, January 17). *Yeni Medya ve Etik sorunlar*.
Genel, M. G. (2023), Haberlerde Veri Dezenformasyonuna Karşı Alternatif Yaklaşımlar: "www.TeyiT.Org" Sitesi, https://www.egekongresi.org/ E.T 15.11.2023.
İrvan, S. (2005). Medya ve Etik. Medya, Etik ve Hukuk. *Bia Ips İletişim Vakfı Yayınları.*, 69-89.
Özel, E. K., & Deniz, Ş. (2019). "Tık" ve "Etik" Arasında Sıkışan Gazetecilik: İnternet Gazeteciliğinin Ortaya Çıkardığı Yeni Etik Sorunlar Ve Gazetecilerin Konuya Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, *6*(1), 443-466.
Vardal, Z. B. (2015). Medya Ve Etik. *International Multilingual Academic Journal*, *2*(1), 99-105.
Yeni Medya Gazeteciliğinde Etik Bir Paradigma Belirlemenin Kapsamı ve Sınırları. (2013). *İletişim Kuram Ve Araştırma dergisi*, (36).
https://alternatifbilisim.org/alternatif-bilisim-dernegi-1-yasinda-2011/ Erişim tarihi: 25 / 03 /2023

GÖRSEL KAYNAKLARI

https://www.bitdefender.com/blog/hotforsecurity/deepfake-president-zelensky-calls-on-ukraine-to-surrender-as-tv-station-hacked/

https://evrimagaci.org/bugune-kadar-karsilasilan-en-guclu-siber-tehlike-deepfake-nedir-8086

https://www.researchgate.net/figure/Deepfake-image-of-Russian-President-Vladimir-Putin-The-left-image-is-fake-whereas-the_fig1_371832991

https://www.donanimhaber.com/deepfake-nedir-nasil-yapilir--156808

IMPACTS OF THE COVID-19 PANDEMIC FOR URBAN WISHES IN SMALL ANATOLIAN CITIES: THE CASE OF KIRŞEHIR, TURKEY

Albeniz Tuğçe EZME GÜRLEK

Kırşehir Ahi Evran University

albenizezme@yahoo.com - 0000-0002-5818-2471

ABSTRACT

This study aims to determine what kind of complaints the residents of a small size city have discovered about the city with the Covid-19 pandemic and what kind of city they want to live in after the pandemic experience, and to offer solutions on how the current urban policies should be shaped after this measurement. In the research, which was built on the mixed method, a survey was conducted with the residents of Kirsehir, and the survey results were analyzed to reveal the changing city perception of the city residents after the pandemic. In addition, a focus group meeting was held with a group of ten city residents and the results of the survey were detailed with open-ended questions. As a result of these, it is seen that people started to criticize their living city more, by experiencing the Covid-19. They started to think about sustainable cities much more than in the past and thought more about the problems in the cities. Many people who used to want to live in a metropolitan area began to think that life in quitter and less crowded cities was safer. But even this study, which was carried out in the small city, showed that we are faced with many urban problems that have been noticed with the pandemic and need to be solved such as much more greener areas, more parks, walkable public buildings, accessible urban services, urban justice for everyone, and less urban loneliness and crowded urban public spaces.

Keywords: Covid-19; Urban Politics; Changing Urban Wishes; Kirsehir; Turkey.

1. INTRODUCTION

The people of the 21st century, who witnessed an important turning point in the history of humanity with the Covid-19 pandemic, had the chance to explore the problems that they could not foresee in the past, regarding the urban areas of the 21st century, which consists of concrete and does not prioritize green, while thinking about the measures against global epidemics. The Covid-19 pandemic has allowed us not only to see our complaints about the urban areas we live in, but also to express our imagination of what kind of city we want to live in: more livable,

greener, fairer, with more public spaces, where the population does not have to live in masses, more environmentally friendly than crowded public transport, sensible transport alternatives, etc.

The Covid-19 virus was first saw in December 2019 in China and then quickly affected the whole world in 2020, while threatening the lives of all people in the world in terms of health, on the other hand, caused us to witness perhaps the most restrictive days in human history in terms of freedoms. First, on 30 January 2020, the World Health Organization (WHO) announced a 'Public Health Emergency of International Concern[1].' Then, on 11 March 2020, WHO declared that this was a pandemic[2]. On the same day, it was announced that the first Covid case was seen in Turkey[3].

While this pandemic process affected humanity with its health dimension, it also revealed new areas of discussion that concern many fields of science, from psychology to economy, from architecture to urbanization, from sustainability to climate crisis. Urbanization is perhaps one of the most important areas where these discussions will continue for a long time. Because the pandemic has taught us all that the cities, we live in can turn into prisons for us in a crisis. For this reason, we, as city dwellers, have begun to rethink the urban spaces in which we live, demanding or accepting them in the last century under the name of modernization.

This study aims to reveal the equivalent of this intellectual process in a small Anatolian city Kirsehir: What kind of city did we want to live in before the pandemic, and what kind of city do we want to live in now? What are our wishes for the city we want to live in? The main hypothesis of the study is that in the Covid-19 pandemic experience, the imagination of the city that people want to live in has changed. We see that many people who lived in a small city before the pandemic and wanted to move to a big city gave up their desire after the pandemic, or people who lived in the big city for many years and thought that they could never live in a small city gave up their determination.

Even if the pandemic is still ongoing at the time of publication of this article, if we consider the period when the vaccine is available, and the vaccination takes place worldwide as the post-pandemic period; many academic studies have already been carried out on our changing urban habits during this period. Many articles have been published on the change in the use of different urban services and the changing perception of demand from all over the world. While some studies point out that the demand for private vehicle use has increased during the

[1] Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (accessed 11.10. 2021).
https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov)

[2] WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 (accessed 11.30.2021). https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020

[3] The table is updated every day on the official website of the Ministry of Health in Turkey, where the covid patients detected in the country since the first pandemic case can be followed (accessed 11.30.2021). https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html

pandemic, with a reading on the changing public transportation habits (Budd & Ison, 2020; Mogaji, 2020; Teixeira & Lopes, 2020; Hadjidemetriou et al., 2020; Parady et al., 2020; Shamshiripour et al., 2020), many different urban services are offered, from the use of public spaces to the changing housing demand (Hussaini, 2021; Cheng et al., 2021), from sustainable city demand to fair and equal city demand (Groot & Lemanski, 2020; Aguirre, 2020; Friesen & Pelz, 2020), from urban economy to urban poverty (Millan-Guerrero et al., 2021; Pereira & Oliveira, 2020), from urban activities to urban accessibility and mobility (Arimura et al., 2020; Aloi et al., 2020; Fatmi, 2020). When the results of all these studies are examined, it would not be wrong to claim that there has been an important breaking point in the imagination of the city in which people desire to live, with the effect of the fear experienced during the pandemic process on a world scale and the quarantines and restrictions implemented in almost every country in the process.

2. PANDEMIC EXPERIENCE OF TURKEY

On 12 March 2020, right after the announcement of the first Covid-19 case in the country, the first restriction decisions came into effect in Turkey. The scope of these restrictions, which were implemented gradually, was expanded over time: a flight ban was imposed, education was suspended, all cultural organizations, and sports competitions were postponed. Thousands of citizens from abroad were quarantined in college dormitories. In this process, entertainment venues were closed first; congregational prayers in mosques were prohibited; a curfew was imposed over the age of 65 and under the age of 20. Then the barbers were closed; the working hours of food markets were restricted and domestic air transportation, which was already restricted, was subject to permission. However, in this period when 41 settlements were quarantined, the curfew has not been implemented across the country yet until April 2021[4]. A complete closure of at least two weeks, which is often demanded by professional organizations and experts in Turkey, which would greatly restrict life, including the production process, never took place. Instead, curfews for a few days, long curfews taken during weekends and holidays, and short-term closure measures were implemented. On April 10, 2020, the Ministry of Interior declared a 48-hour curfew in 30 metropolitan cities and a mid-sized city. This was the most comprehensive curfew in Turkey to date. However, the announcement of this restriction, exactly two hours before the ban, drew quite a reaction. So many people flocked to grocery stores, markets, and bakeries, and despite the distance rules, crowds of people formed in front of the cash registers and shops in the crowded markets. Turkish citizens faced how important walkability and accessibility to urban services, in this closure for the first time during the pandemic.

While all these occurred, curfews came one after another. Education in the country was also interrupted. Primary and secondary education, high schools and universities, whose education was suspended on March 12, switched to the distance education system at the end of March 2020. However, in the country with 44.1% computer ownership and 50.8% internet access at

[4] Circular on Full Closing Measures published on the website of the Ministry of Internal Affairs of Turkey (accessed 11.10.2021). https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-tam-kapanma-tedbirleri-genelgesi-gonderildi

home, discussions of digital inequality have begun[5]. While there were criticisms that the children of poor families who do not have internet access at home, the Minister of National Education said that schools could be reopened first in May and then in June, but even though extensive normalization steps were taken in Turkey, schools were not opened for a long time until September 2021. By June 2020, travel restrictions and curfews had ended in Turkey, and restaurants, cafes, cinemas, theaters, and wedding halls were operational again. There was a change in the daily case table announced by the Ministry of Health in July of 2020. Announcing the Turkey Daily Coronavirus Data every day, the Ministry of Health shared numbers such as the total and daily cases, deaths, recovered patients, patients in the intensive care unit, and intubated patients.

All restrictions, closures, quarantine days during the pandemic has led to incredible changes in people's travel patterns, road traffic, mass transit passenger numbers, urban daily activities, use of urban services, and the urban economy. But this was not only in Turkey also the whole world had to experience similar processes. For example, in some European cities, the number of public transport passengers dropped by 80% as transport operators reduced their services (Bernhardt, 2020). Again, according to survey results by UITP (2020), banning bus operations in India resulted in a 90% reduction in passenger numbers.

According to Google Covid-19 Community Mobility Trends (GCCMT), since February 2020, incredible changes have been observed in data on going to retail and recreation, market, park, outdoor activities, and workplaces around the world. The data on Figure-1 shows how community movement in Turkey has changed relative to the period before the pandemic. In Turkey, the number of visits to grocery & pharmacy stores dropped by 38.29%, the number of public transport passengers dropped by 73.14%, usage of parks and outdoor public areas dropped by 56.29%, spending time in workplaces dropped by 61.71%, and retail & recreation time dropped by 72.71%. Also, the time spent at home increased by up to 25.71%. It must be underlined that Figure-1 is calculated for the whole Turkey, over cities such as Istanbul where public transportation is used extensively and where mostly people work far from their houses, and cities where public transportation is used less frequently and which is more walkable than metropolitan areas, such as Kirsehir.

[5] Relevant data are taken from the official website of TUIK (accessed 11.12.2021). https://data.tuik.gov.tr/

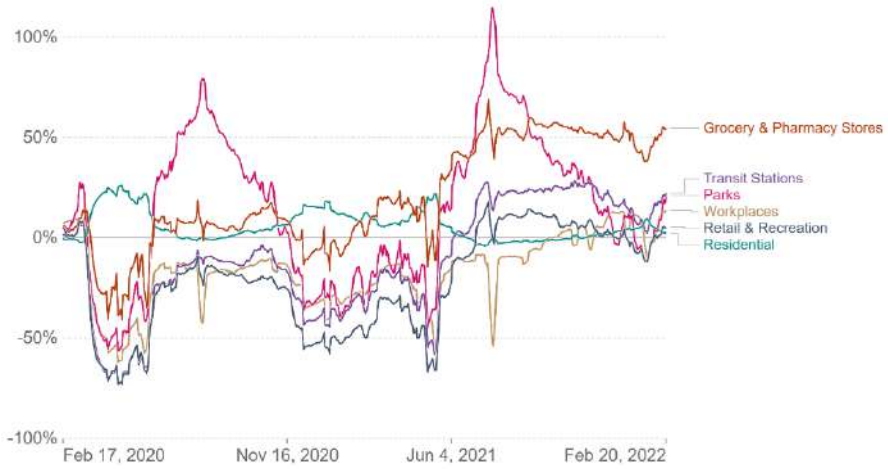

Figure 1. How did the number of visitors change since the beginning of the pandemic in Turkey
(Source: Google COVID-19 Community Mobility Trends- Last updated 24 February 2022)

When these data about Turkey are compared with other countries, it is possible to observe similar changes around the world[6]. Especially in the first six months of the pandemic, while the use of public transport, the rate of going to work, the use of markets and pharmacies decreased, there was an increase in the time spent at home. Of course, all these data, the social welfare levels of the countries, the pandemic measures taken by the governments, the number of cases in the country, etc. changed depending on many variables. In this process, a great decrease in mobility between countries and cities was observed due to the fear of Covid-19 around the world. In addition to comparisons between countries, it is possible to detect differences between cities of different scales within the same country. For this reason, it is necessary to underline that this study took place in Kirsehir, a small city of Turkey with a population of approximately 243,000.

3. THE CASE OF KIRSEHIR

Kirsehir is a small size city with seven districts including the Centre District in the Central Anatolian Region of Turkey. The whole city's population, with seven districts, is 243,042; and 49.52% of this population is male and 50.48% is female (TUIK, 2021). With this population, Kirsehir ranks 69th among 81 provinces which makes it one of the smallest cities in the country. The surface area of province is 6,570 and the Central District is 1719 square kilometers. According to TUIK data (2021), the average household in the province is three.

The central district is consisted by 14 neighborhoods. The central district's population is 160,737 and gender distribution within this population is balanced with male of 79.366 and female of 81,371 (TUIK, 2021). Besides the demographic features, to summarize the socio-economic situation of the city: Kirsehir is in a geography known as "steppe", where the level of green area is low, education level is high, the society multicultural, the economy built on agriculture, animal husbandry is intense and industrial facilities are scarce. The city is home to

[6] To compare the data on the Figure-1 with the other countries you can visit: https://ourworldindata.org/covid-google-mobility-trends

a university and the important actors of the local trade are government employees and university students.

Figure 2. Location of Kirsehir in Turkey (Source: www.wikipedia.org)

These details about the city explain the 2021 Kirsehir data obtained from GCCMT. As can be seen from the graphs created using GCCMT data, there are significant changes compared to normal in the city's retail and recreation, market, park, outdoor activities, workplaces, and spending time at home data regarding the start of vaccination, which can be defined as the second phase of the pandemic.

As can be seen from the Figures-3 to 8, in the pandemic process of Kirsehir, in 2021, the number of visits to grocery & pharmacy stores dropped by 80%, the number of public transport passengers dropped by 91%, usage of parks and outdoor public areas dropped by 75%, spending time in workplaces dropped by 76%, and retail & recreation time dropped by 81%. Also, time spent at home increased by up to 26%.

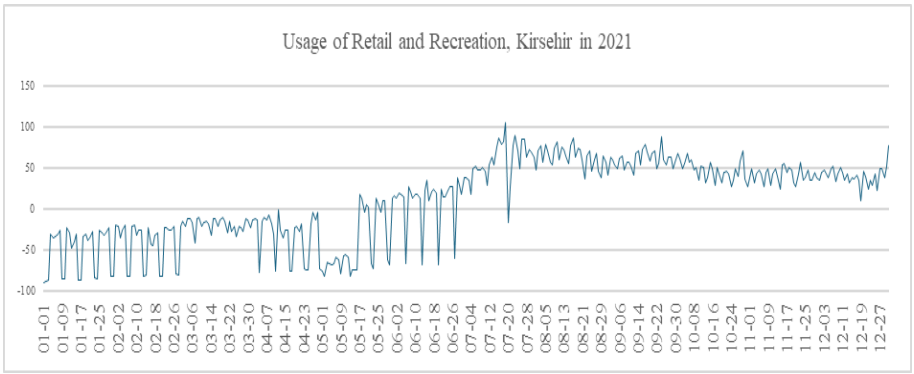

Figure 3. How did the usage of retail and recreation change in the year of 2021, in Kirsehir, Turkey (Source: Data was taken from Google COVID-19 Community Mobility Trends, https://www.google.com/covid19/mobility/. The figure was created by the author).

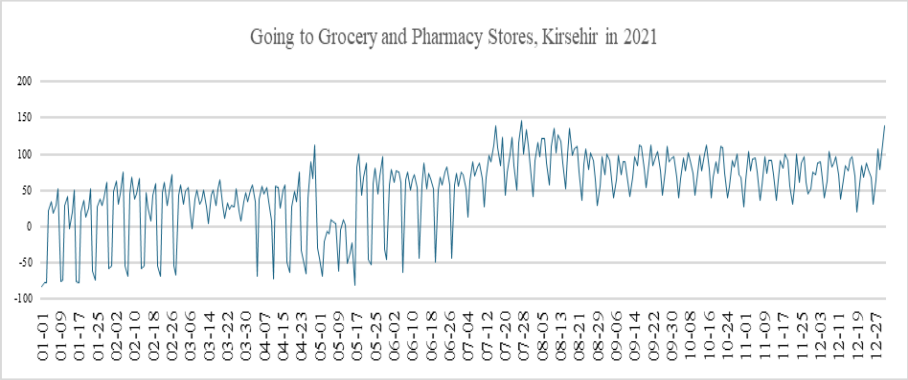

Figure 4. How did the number in going to grocery & pharmacy stores change in the year of 2021, in Kirsehir, Turkey (Source: Data was taken from Google COVID-19 Community Mobility Trends, https://www.google.com/covid19/mobility/. The figure was created by the author).

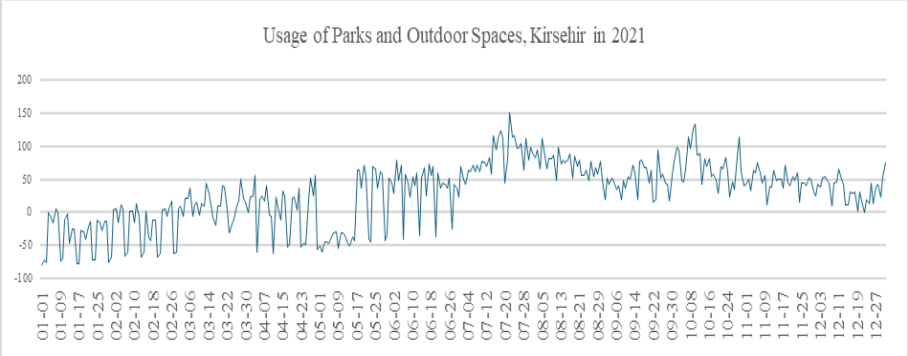

Figure 5. How did the usage of parks and outdoor spaces change in the year of 2021, in Kirsehir, Turkey (Source: Data was taken from Google COVID-19 Community Mobility Trends, https://www.google.com/covid19/mobility/. The figure was created by the author).

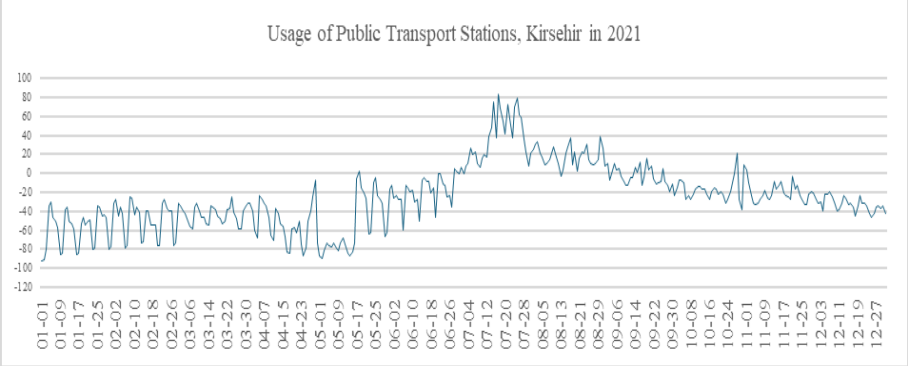

Figure 6. How did the usage of public transport stations change in the year of 2021, in Kirsehir, Turkey (Source: Data was taken from Google COVID-19 Community Mobility Trends, https://www.google.com/covid19/mobility/. The figure was created by the author).

Figure 7. How did the spending time in workplace change in the year of 2021, in Kirsehir, Turkey (Source: Data was taken from Google COVID-19 Community Mobility Trends, https://www.google.com/covid19/mobility/. The figure was created by the author).

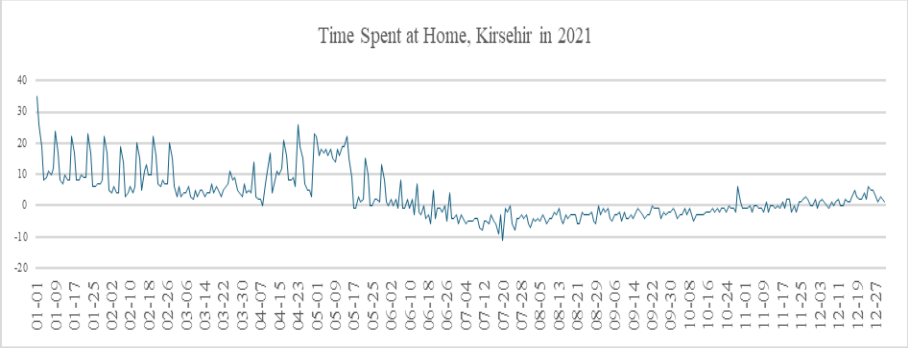

Figure 8. How did the spending time at home change in the year of 2021, in Kirsehir, Turkey (Source: Data was taken from Google COVID-19 Community Mobility Trends, https://www.google.com/covid19/mobility/. The figure was created by the author).

An important reason for the oscillation in the figures between 3 and 8 is the constant closures and restrictions on weekends in the country throughout 2021. In addition, another important point, that we should pay attention to while reading the Figure-3 to 8, is the change in summer and winter months. Geographically, the coldness of the city in winter also played an important role in the formation of these graphics. Also, the vaccination started in the country in January 2021 and the vaccination rate gradually increased during the year and the Covid-19 measures were gradually reduced.

4. METHODOLOGY

4.1. Approach and Study Area

This study was structured on mixed method approach by using qualitative and quantitative data both. First, the quantitative data of the study was collected by help of the survey which was done between 1-20 February 2022. Second, qualitative data of the study was created by a focus group meeting with ten people from the city residents.

The survey was conducted in two ways, face-to-face and online. In this period, when curfews were lifted across the country in Turkey, vaccination progressed and restrictions were reduced relative to the first period of the pandemic, it was investigated how the Covid-19 pandemic experience changed the desire for the city to be lived. As it would take time to collect data with

the face-to-face survey method, online surveys were distributed to the residents of the Central District of Kirsehir via social media platforms, e-mail, and professional networks on the internet. The survey included important questions about changing urban wishes after the pandemic. In addition, the survey questions were designed to obtain data on urban loneliness, changes in anxiety based on the sector, changes in urban requests, and urban policies expected from local governments.

4.2. Survey Design

The questionnaire consists of five parts, including closed-ended and multiple-choice questions. In the first part, the aim of the research is stated. The second part includes the basic demographic and user characteristics of the respondents in terms of current residence and location, age group, gender, occupation, monthly income, number, and type of personal vehicle(s) owned. The third part is designed to identify the problems experienced by the participants while using urban public services such as education, health, trade, and public transportation during the pandemic process. In this context, it was thought that the most important determination was to determine the increase in the demands of the citizens for walkable and accessible city during the pandemic process, and the questions of this section were prepared in this context. In the fourth part, the multi-choice questions were used to determine residents' complaints and satisfaction about the city. In the fifth and last part, it has been focused on the changing housing demand especially during the pandemic. This section aims to reveal whether the participants are considering changing their homes during the pandemic period, and if so, the reasons for this. The most important results of the study have emerged thanks to this section.

4.3. Data collection

In this research, two data collection tools were used to examine the changing city desire of the participants: the survey and the focus group. More meaningful data were obtained by cross-examining the survey questions carried out to explain the mode change behavior of urban users and the changing urban demands after the pandemic. Accordingly, various explanatory variables that may affect the increase in demand for small cities and accordingly the varying complaints and satisfaction in small cities were counted in the analysis. The results of these surveys are expected to consider the perceptions of the respondents regarding the various strategic measures that policy makers may consider for changing urban demand and changing urban expectations after the pandemic. In addition, the 10-person focus group discussion conducted to detail the data obtained with the survey results also provides important clues to urban policy makers.

In the research, which was built on the mixed method, a survey was conducted with 413 residents of Kirsehir in January and February 2022. The survey results were analyzed to reveal the changing city perception of the city residents during the pandemic. After seen survey results, in February 2022, a focus group meeting was held with a group of ten city residents to detail survey result by the help of open-ended questions.

This research, on the one hand, aims to determine what kind of complaints the residents of a small-scale city have discovered about the city with the pandemic, and what kind of city they want to live in after the pandemic experience. On the other hand, the research targets to offer solutions on how the current urban policies should be reshaped after this measurement.

4.4. Participants' Profile

The participants of the survey are urban residents over the age of 18 living in the central district of Kirsehir. Of the 413 participants, 50.85% were men and 49.15% were women. Approximately 60% of the surveys were conducted on the internet. Because of the use of internet and social media by people over the age of 65 in Turkey is generally low compared to other age groups, the participation rate of this group was low (TUIK, 2021).

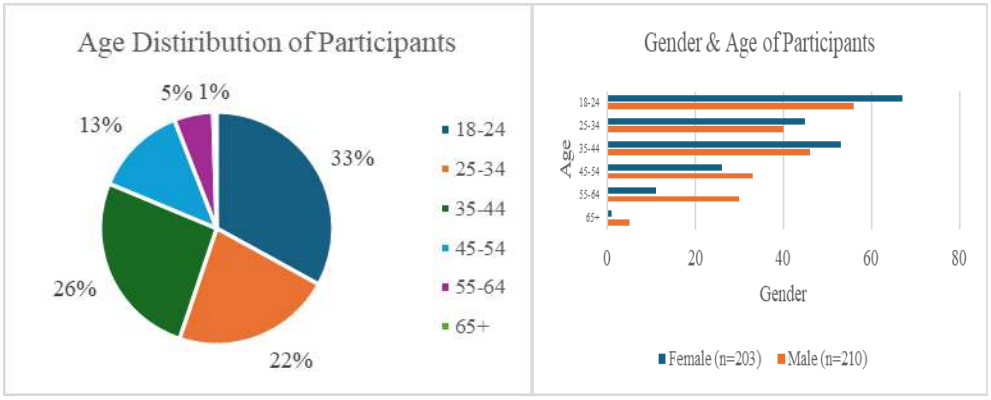

Figure 9-10. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022

The fact that the rate of government employee living in the city is high, and the number of students at Kirsehir Ahi Evran University is 19,280 according to 2022 data. This explains the high rate of these two participant groups[7].

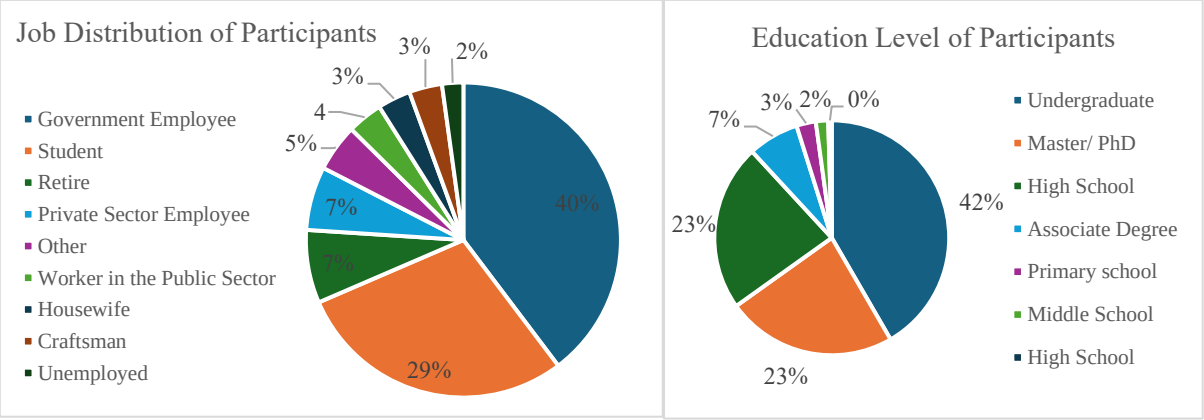

Figure 11-12. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

[7] The number of students in the city is taken from the official website of the university. https://oidb.ahievran.edu.tr/icerik/aktifogrencisayisi (accessed 02.02.2022)

23% of the survey participants have high school, 49% undergraduate & associate degree and 23% master& PhD degree (Figure-12). 47.45% of the participants are married and 88.26% of the married ones have children (Figure-13). During the pandemic, 43.93% of the participants who have children had difficulty in finding a person/institution to entrust their children (Figure-14). Almost half of those who did not have any problems with this issue stated that they had the opportunity to work from home. As a result of the data obtained from the focus group interview, it was understood that some of the participants did not need in entrusting their children due to the age of their children, and some others had relatives and friends whom they could entrust them.

Figure 13-14. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

Although the distribution among the participants, excluding students, who want to change jobs seems near according to the sector in which they work (Figure-15). During the pandemic, the rate of public employees considering changing their job was very lower than the rate of private employees' one (Figure-16).

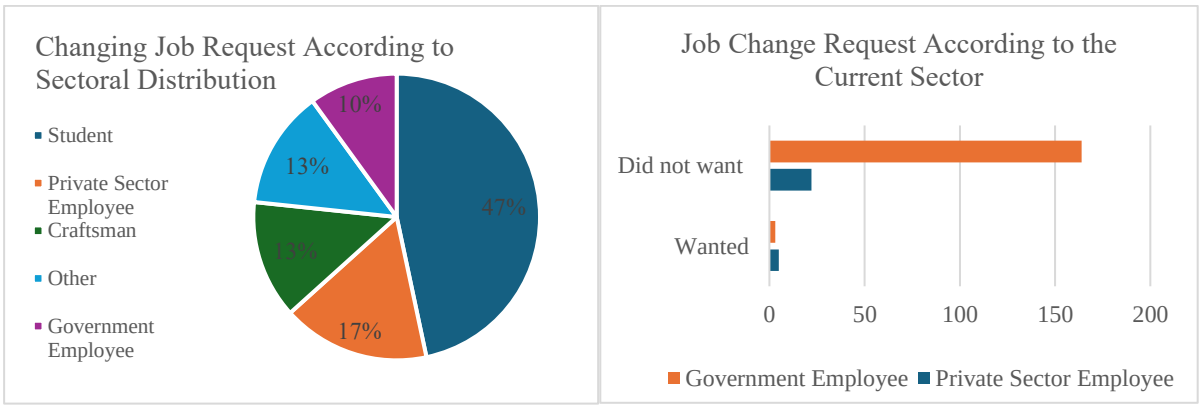

Figures 15-16. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

The reason for this can be explained by the fact that public employees are more advantageous in working from home during the pandemic and the rate of public employees who experience a decrease in their economic income is lower. When we question this data, we see that 26.21% of public employees have a decrease in household income, while 59.25% of private sector employees have a decrease in their income (Figure-17).

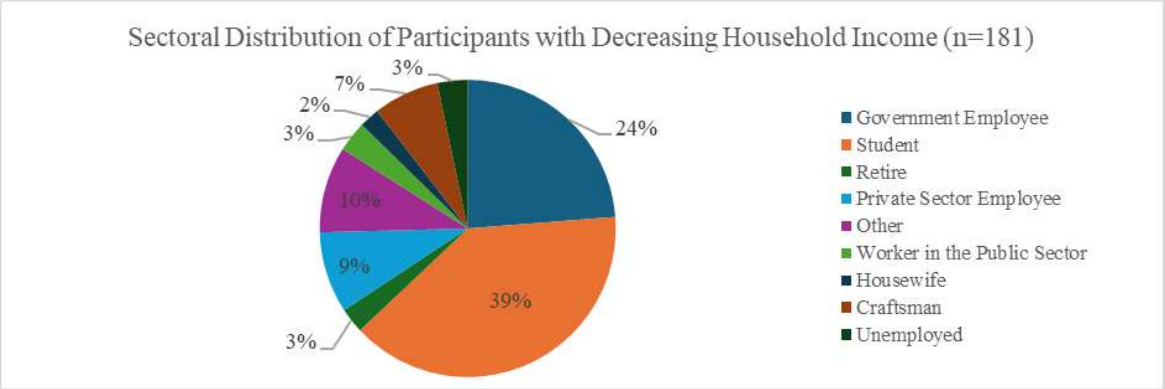

Figure 17. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

The reason for the decrease in the household income of the students is that, according to the information obtained from a participant in the focus group meeting, the majority of the current university students in Kirsehir are the children of farmers, workers and tradesmen, and their incomes have decreased during the pandemic (Figure-17). It was also stated that for this reason, there were students who did not renew their course registration because they could not pay the tuition fee, and that the students who received scholarships from the state used these scholarships to support their families during the pandemic process.

5. CHANGING URBAN WISHES BEFORE AND AFTER THE PANDEMIC: DESCRIPTIVE STATISTICS

5.1. Urban Connectivity

While urban connectivity stands out in the pandemic with its effect of increasing solidarity and reducing the feeling of loneliness. On the other hand, it is seen as a factor that triggers the spread of the disease (Jo et al., 2021). But despite knowing both, it seems that during the pandemic, people's desire to live closer with their friends and relatives is increasing. It would not be wrong to argue that during and after the pandemic, many people living in big cities have question marks in their minds about changing the city they live in. For this reason, it was very important for this study to ask whether the residents of Kirsehir are considering changing the city they live in. According to the results of the survey, 81% of the city residents did not consider moving from Kirsehir during the pandemic (Figure-18). In the focus group meeting, it was understood that many people who had thought before gave up on this thought after the pandemic, they understood that living in a small city is an advantage in such crisis periods.

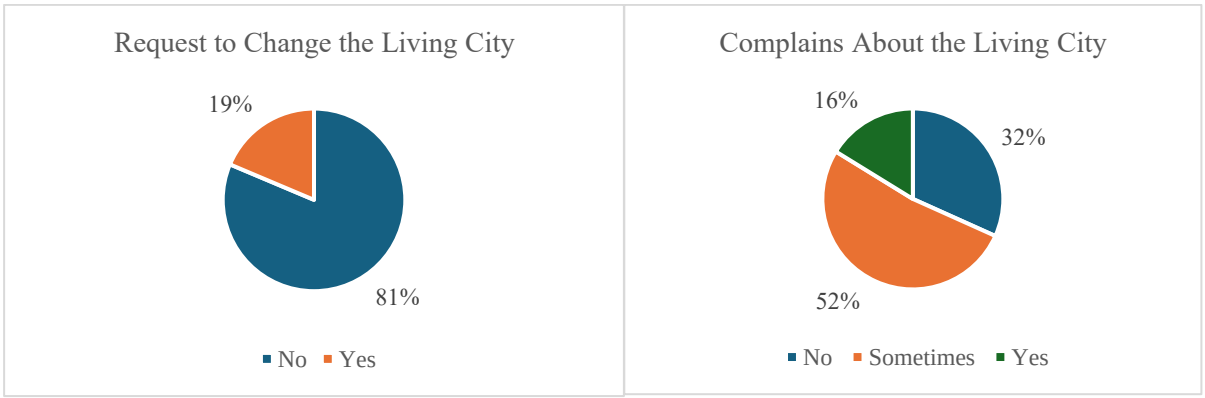

Figures 18-19. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

In addition to these results, it is concluded that the pandemic has an effect that increases the belonging and urban connectivity of Kirsehir residents to the city. However, despite this increase in commitment to the city, an increase in sensitivity to urban problems has also been observed during the pandemic process. According to the Figure-19, 68% of urban residents have complaints sometimes or often. Analysis of these complaints will be discussed under the titles of 'Increasing in Request Urban Green' and 'Understanding the Importance of Open Public Spaces.'

5.2. Changing urban transportation habits

Public transport makes its users more vulnerable to the virus as it brings people closer in a confined space. This causes serious health problems, and since people do not prefer public transport, the use of public transport is decreasing worldwide during the pandemic (Pawar et al., 2020; Bucsky, 2020; Haas et al., 2020; Das et al., 2021). When Figure-6 is examined, there is an incredible decrease in public transportation usage rates in Kirsehir, especially in the first six months of 2021. We see that the use of public transportation increases especially in the summer months but is below normal in other months. Again, according to GCCMR, public transportation usage in Kirsehir is about 30% below normal in February 2022.

60% of the participants have their own car (Figure-20). According to the survey results, 58% of the participants walked more in the city during the pandemic process (Figure-21). Approximately 66% of the participants whose walking time increases in the city have their own car. Also, 67% of the participants who walked more in the pandemic period became happy due to walking (Figure-22). According to the car ownership, usage of public transport shows differences. While the use of public transportation decreased by 70.42% of those who did not have a car, a decrease was observed in 61% of those who had a car (Figure-23).

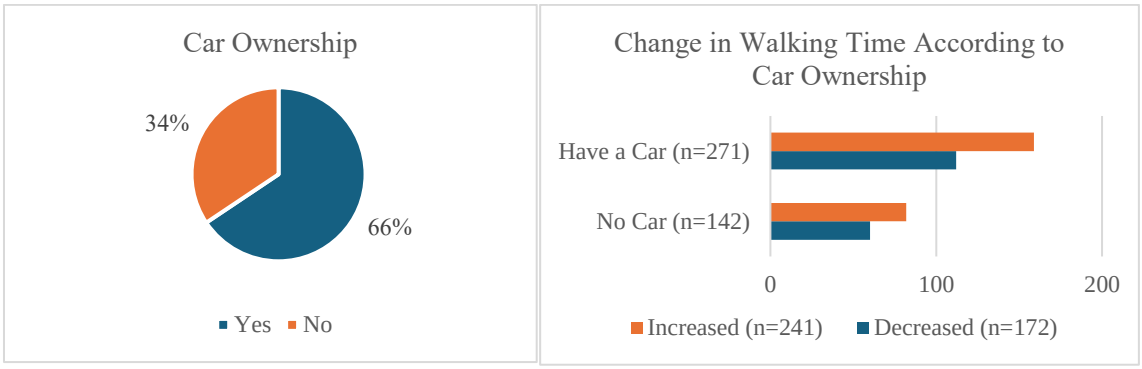

Figures 20-21. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

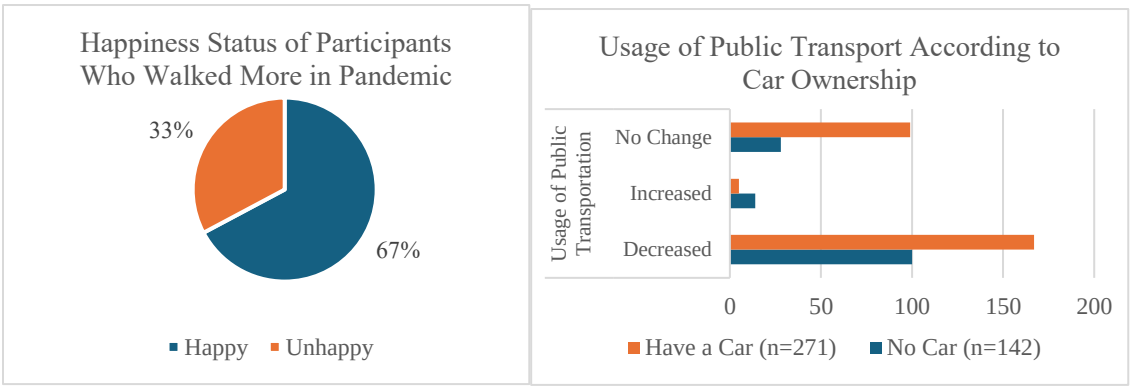

Figures 22-23. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

Within the scope of this study, it is understood that 45.77% of the 142 people who participated in the survey and did not have a car, wanted to have a car, during the pandemic process (Figure-25). This shows that there will be an increase in private vehicle ownership in the post-pandemic period and new urban policies should be produced by policy makers to encourage public transport. In addition, this rate of people who are happy to walk shows that local governments need to implement various projects to increase walking paths and encourage pedestrian transportation in the city. But while doing this, the local government should also consider the criticisms about the city seen in Figure-24. For example, participants who were unhappy with walking complain that the physical environment they live in is not suitable for walking and the pedestrian paths are narrow and crowded (Figure-24).

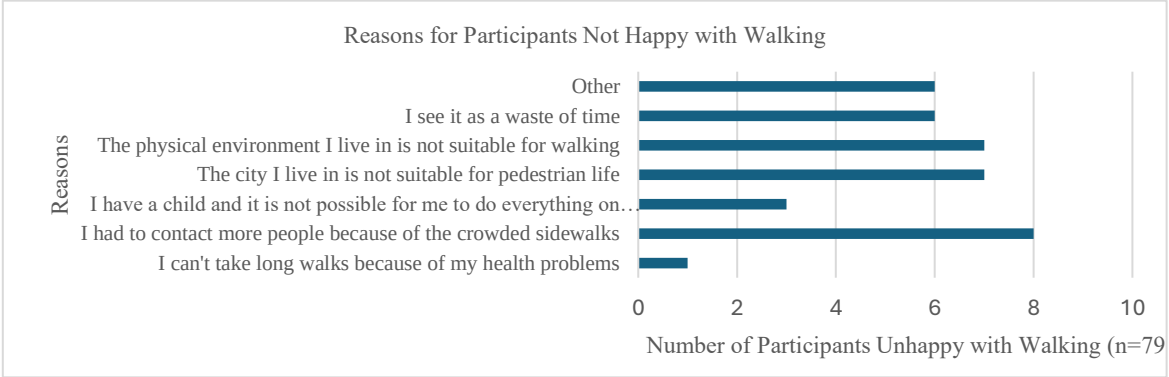

Figure 24. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

5.3. Walkable urban services

Improving walkability in a small including other forms of transportation such as biking is critical to avoid agglomeration in peak hours and to make public transport safer as they will implement a policy of empty seats to bring down the possibility of Covid-19 spread (Delgado-Ron, 2020). Possibly, one of the most important realities faced by the urban citizens in the pandemic has been to have accessible public services in a walkable city. In this research, the result was the same also. According to Figure-25, the pandemic changed urban citizens' requests about urban services within walking distance such as green areas and parks, hospital, open public spaces, shopping places, bike paths and walking routes. At this point, it should be noted that Kirsehir is a suitable city for walking, both in terms of topography and city scale. If we give an example according to the calculation made on Google-Map, the walking time from the farthest neighborhood of the city (Golhisar Neighborhood) to the city square is 95 minutes. When these results are evaluated in terms of this reality, it is likely that these demands will occur at much higher rates in cities that are not walkable.

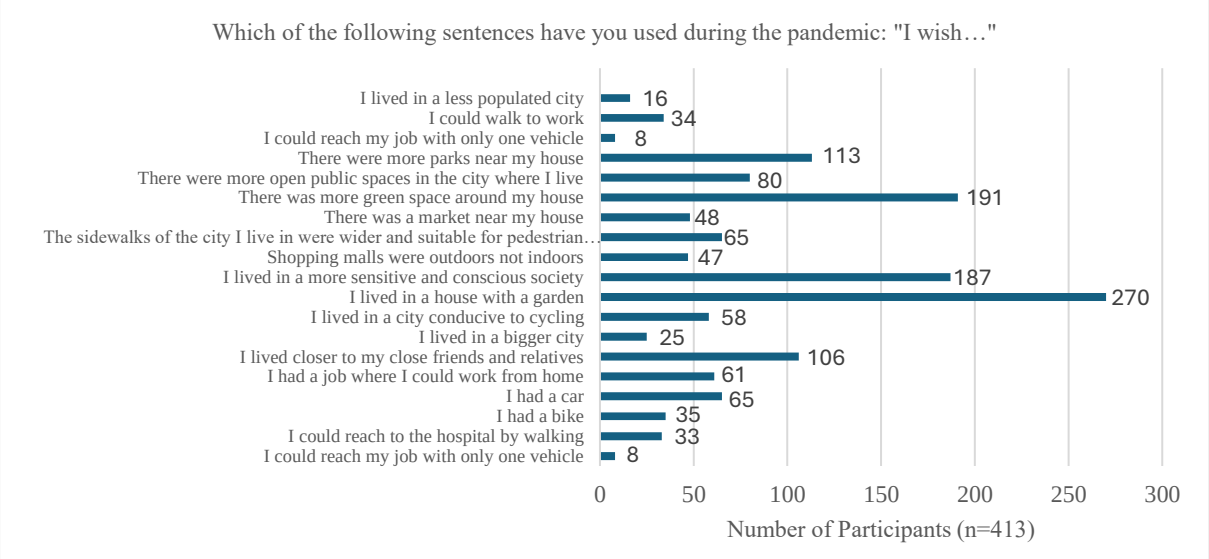

Figure 25. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

5.4. Understanding the importance of open public spaces and parks

Access to green space, such as city parks, urban gardens, and fields, is linked with many health benefits (Corley et al., 2021; Twohig-Bennett & Jones, 2018; Van den Berg et al., 2015). Also, urban citizens understood the significancy of this kind of urban services during the pandemic. Therefore, access to open public spaces and parks is increasingly recognized as playing an important role in Covid-19 recovery plans (Ferrini & Gori, 2020; Ahmadpoor & Shahab, 2021). Correspondingly, this research indicates a very similar consequence.

In the survey, approximately %46 of the participants states that they wish to have more green spaces during the pandemic. %27 of the participants demands urban parks in their walking distance (Figure-25). Also, %36 of them complains about insufficient urban green spaces and parks, and %32 about inadequacy open cultural public spaces such as amphitheater and open outdoor concert areas (Figure-26). It should also be noted that in every neighborhood of the city, which is not very large, there is at least one park. However, the requested park here is urban parks with different functions and activities, including large green areas, as mentioned in the focus group discussions.

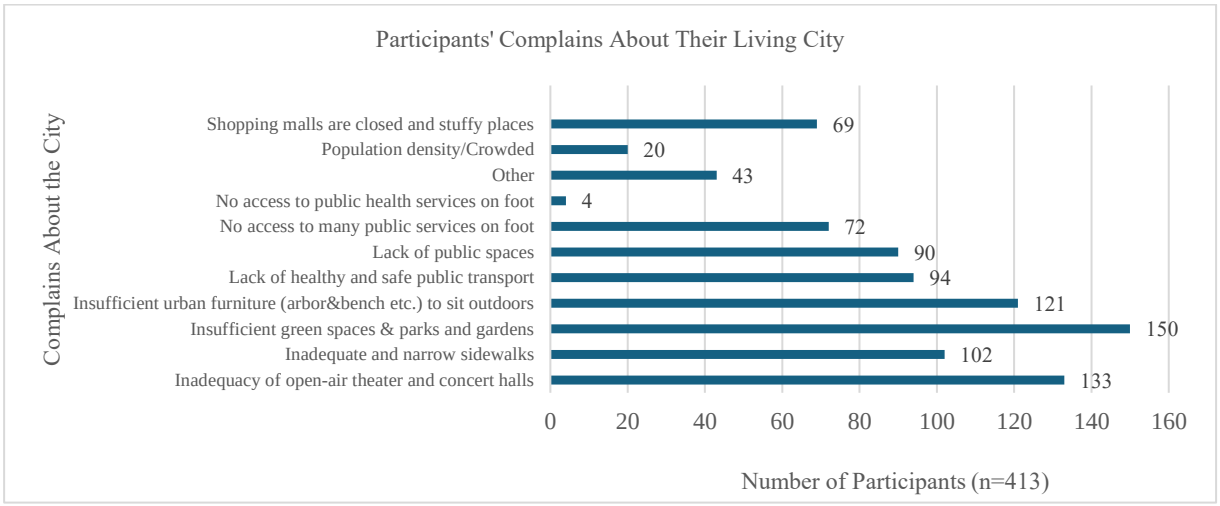

Figure 26. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

Especially during the pandemic period, there has been an increase in the use of open public spaces because the urban population had to spend more time at home and the fear of entering the closed places brought by the pandemic. As can be seen from Figure-5, in the second half of 2021, when vaccination increased, and with the effect of seasonal weather, the time of using open public spaces in Kirsehir increased by 151% compared to normal. Again, according to the actual GCCMR in February 2022, although it is in the winter months, the use of the park is 64% above the normal. All these data highlight another important point that post-pandemic urban policy makers should pay attention to more open public spaces and greenery.

5.5. Urban solidarity

After the pandemic, it is now clear that developing sustainable human settlements requires a more collective approach. Urban space is not just buildings, places, and landscapes. It consists of many institutions, individuals and activities that form a collective whole, and society is always in its focus (Chabbi-Chemrouk & Drioueche, 2011). Comparing Figure-25 and Figure-27 reveals important results regarding the changing urban demand during the pandemic. Urban

solidarity is one of the most important in those. The total of those who said, "It's good that I live close to my friends and relatives" and "I wish I did" is 174 participants. Again, the rate of those who are happy because they live in a small city is about 83% among the participants. While these values show us the advantages of living in a city accessible and walkable during the pandemic, they also point out the importance of social networks, which is one of the most basic requirements of urban solidarity. The advantage of living within walking distance with relatives is confirmed in the focus group meeting with families with children, and these two tables point to how the importance of being close to social networks has come to light during the pandemic.

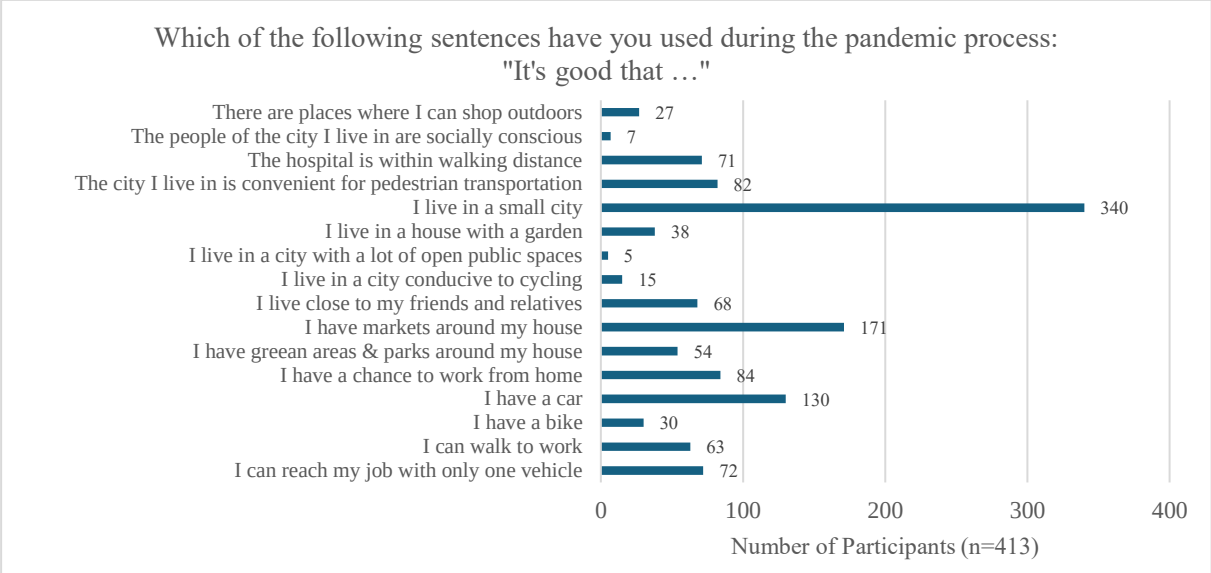

Figure 27. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

5.6. Changing Housing Request

Another important point that city residents discovered during the pandemic process is their houses, which form the smallest cell of the urban space. The pandemic has confronted us with a reality that we have forgotten in the modern world: the house is a living space, not a hotel. In big cities, when many urban residents who do not spend time at home due to traffic and time constraints must spend much more time at home than usual due to the pandemic, they have discovered how inadequate their home is as a living space. In fact, this reality was not unique to big cities, it was fulfilling the requirements of the urban life offered to us by the 21st century in small cities. Because even in a small city like Kirsehir, the results of the survey confirm this. Just as the demands of the participants of the survey for open urban public spaces and parks increased with the pandemic, the demand for balconies and gardens in the houses arose, as well. Because the pandemic has taught the residents of the city with a very painful experience that they have no place to breathe.

According to the survey results, 77% of the participants live in an apartment (Figure-28). Again, 33% of respondents declined to change their home during the pandemic (Figure-29).

When these separate data are combined in a table, a much more meaningful result is obtained: 35% of those living in an apartment considers changing their homes during the pandemic, while 82% of those who considers changing their homes live in an apartment (Figure-30).

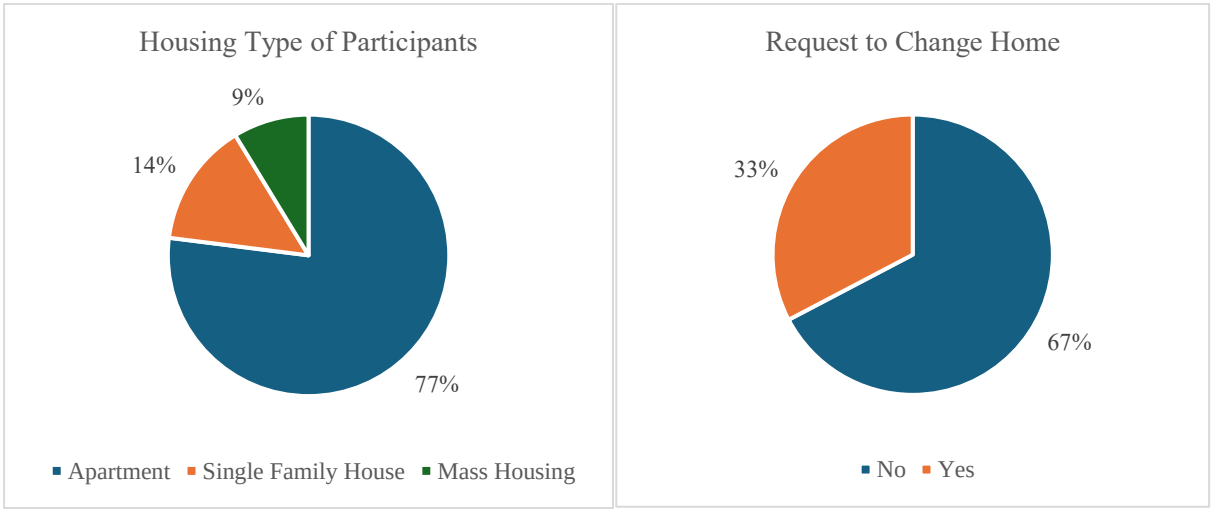

Figures 28-29. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

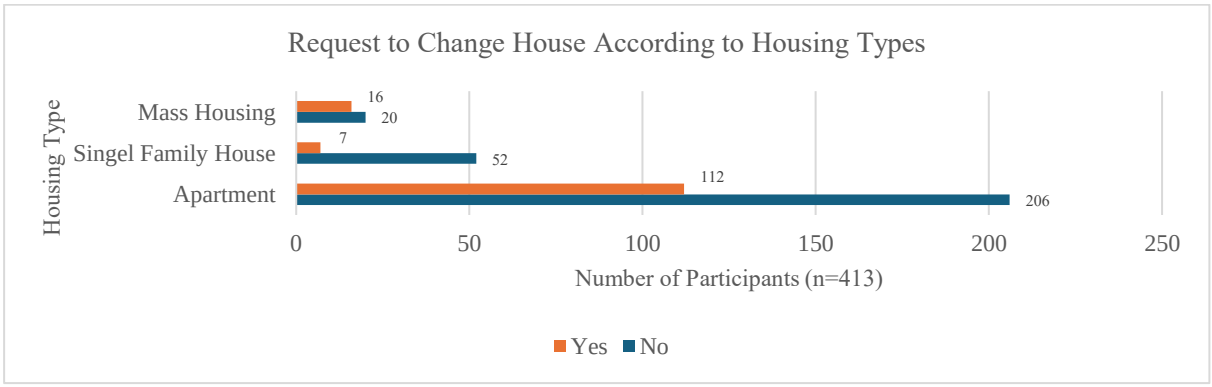

Figure 30. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

In the times of uncertainty and stressful such as pandemic, gardens may provide a relaxing place for mental activity as well as improving physical health, especially for people under extended home quarantine (Corley et al., 2021). The current studies provide more support for the belief that access to green space has advantages for health and wellbeing (Corley et al., 2021; Brindley et al., 2018; de Bell et al., 2020). Urban citizens, who had a garden, also experienced this advantage during the pandemic, and others wanted to have a house with garden in the stressful pandemic days.

In this research, another meaningful result born in the relationship between garden ownership and the desire to move to a house with a garden. In the results of the survey, we see that the majority of the people living in the apartments and mass housing do not have a garden. Among the 287 participants who do not have a garden, 90% of them think about moving to a house

with a garden during the pandemic (Figure-32). These data show us the pandemic reshaped not only urban dwellers' urban wishes but also their housing demands as well.

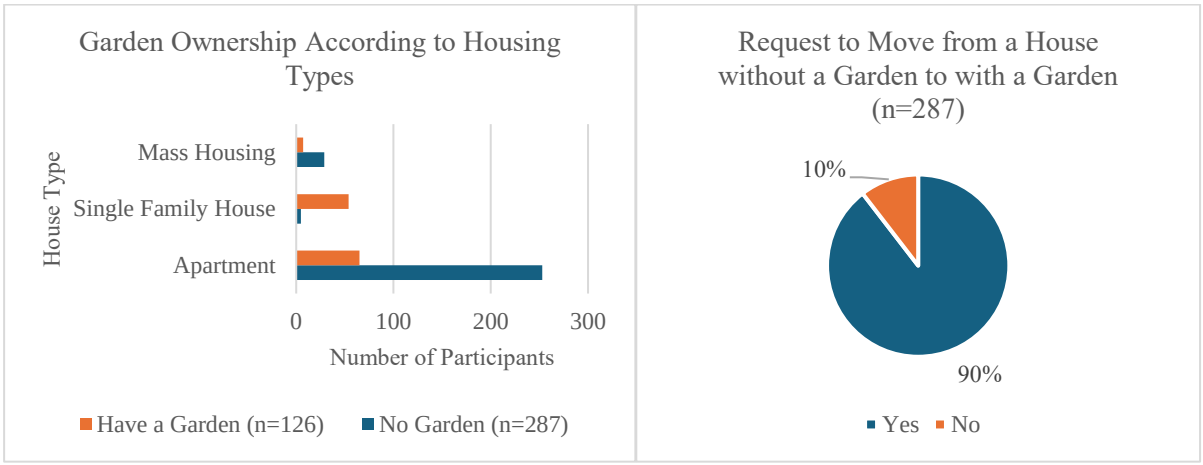

Figure 31-32. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

5.7. Outdoor shopping is not a nostalgic option

Open kitchen restaurants have always been a good option because its quick service and controllable features since at the beginning of 2000s (Forbes, 2015). Also, open air feature of them presents the best option to protect public health in pre-pandemic times. Moreover, street shops and outdoor shopping and open-air shopping malls came into prominence, also, after years because consumers were worried about the pandemic and wanted to protect their health.

The study's another important thing to realize with the pandemic is that indoor shopping areas are not as healthy as people think. Today, city residents, who have been infected with hundreds of different viruses for decades in many of the shopping malls, which are feared to enter due to the Covid-19 danger, have been looking for open shopping opportunities that they previously found nostalgic with the pandemic. The pandemic, which caused everything to change and different awareness in urban life, also caused significant changes in shopping habits. It was determined that while 69% of the participants decreased in the number of shopping, the number of going shopping increased in 12% (Figure-33).

Figure 33-34. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

While the participants, who went shopping less, stated that they were worried about their health and did not want to leave their homes due to the pandemic (Figure-35); those who went more said that they used shopping for socializing, they shopped more as the time spent at home increased, and they shopped more in case something urgent happens (Figure-34).

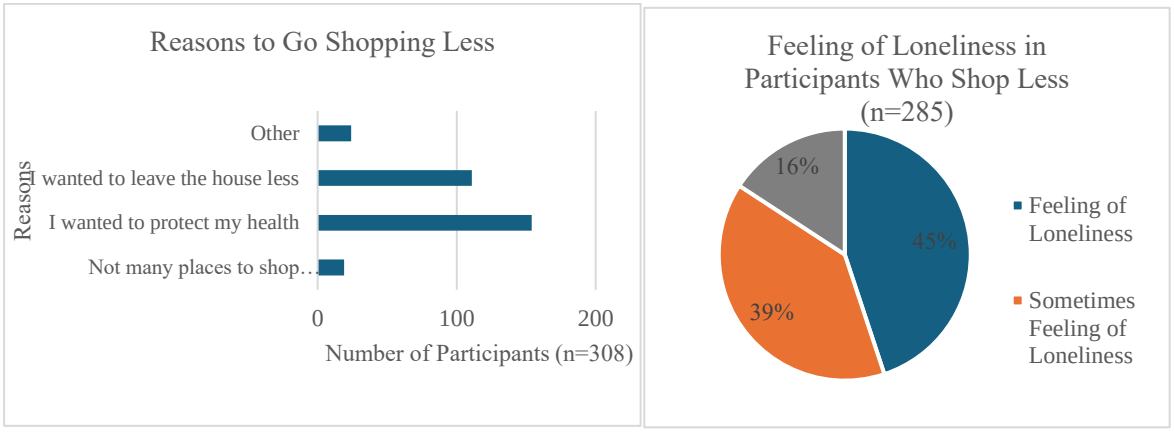

Figure 35-36. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

Again, when the two data are compared, more meaningful results emerge: 45% of people who go shopping less during the pandemic feel lonelier (Figure-36). This once again underlines the importance of social networks and urban solidarity that we have noticed with the pandemic.

5.8. Urban Loneliness and Neighboring

Many studies suggest that loneliness is a mark of the mental health issues caused by the pandemic. Perhaps some of the most important problems of 21st century cities have been the high level of anxiety among the residents, the feeling of loneliness, and the inability to spare time for themselves in the hustle and bustle of the city, in the pre-pandemic period. Researchers argues that the individual loneliness resulting from social distancing and stay-at-home arrangements is a guarantee of the mental health problems caused by the pandemic (Megalakaki & Kokou-Kpolou, 2021; Jeste et al., 2020; Saltzman et al., 2020). However, this state of being alone with oneself has triggered the feeling of loneliness in many people. In this context, when we examine the results of the survey, two important results emerge. The feeling of loneliness of people living in a house with a garden is lower than those living in a house without a garden. Just like people who go shopping more during the pandemic feel less lonely.

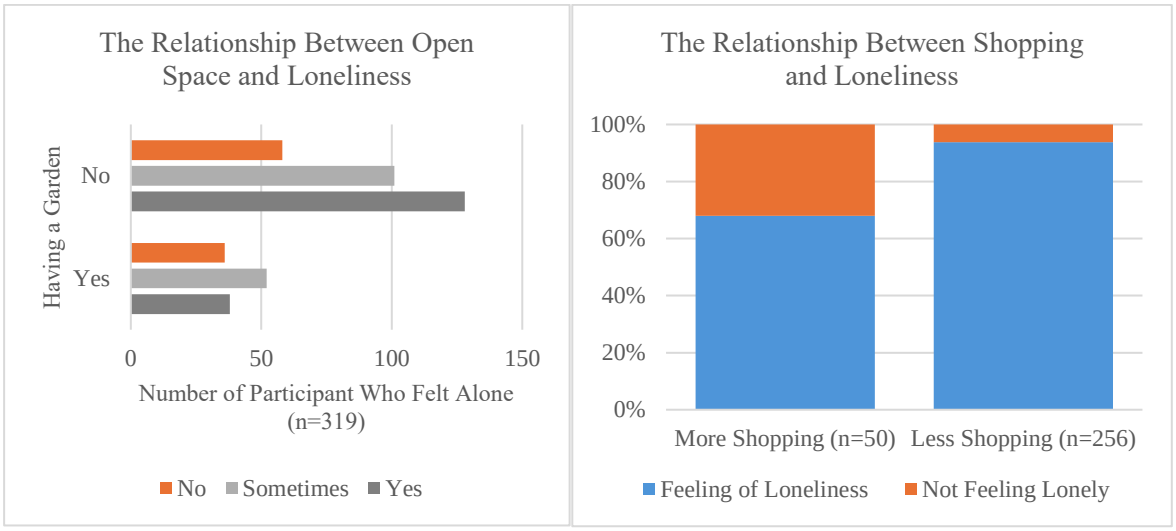

Figure 37-38. The figures were produced from the results of the survey conducted by the author in February 2022.

In the focus group meeting, the participants underlined that families who spend time in urban open spaces and parks have a psychologically healthier pandemic experience, with examples from themselves and the people around them. As a result, the expectation of a greener, more walkable city, which is conducive to living closer to the social environment, is critical for public health. Again, in the focus group discussion, a significant part of the participants cited neighborly relations as the reason why they did not feel lonely. They underlined that it was very good for them to meet with their neighbors in the same apartment, especially during the closures, which is the most important of the pandemic measures. In addition, some stated that the fact that their relatives and friends live within a walking distance is the most important reason why they do not have this feeling.

6. CONCLUSION

In this study, the survey tests the growing demand for "living in small cities" after the pandemic and their preferences for what kind of city they would like to live in. The survey reveals the decline in the use of public transportation, the increasing in request to car ownership, the preference to walking access to hospitals, schools and similar public institutions, the wishes on more green spaces and parks, the increasing demand for open shopping areas, and reveals the detection of changes in many urban expectations like this one. The study addresses these results under eight headings: (1) urban connectivity, (2) changing urban transportation habits, (3) walkable urban services, (4) understanding the importance of open public spaces and parks, (5) urban solidarity, (6) changing housing request, (7) outdoor shopping isn't a nostalgic option, and (8) urban loneliness and neighboring. Except for the changing public transportation habits, all sub-titles actually point to a sustainable city imagination. It can be read from the pandemic experience of Kirsehir residents that the most important factor increasing urban connectivity is that the city meets the demands of its citizens. Before the pandemic, many of the people who had complaints about the small size of the city and were considering moving to another city

changed their decision during the pandemic process. Now, the deficiencies they see in the city have also changed. Although Kirsehir is a walkable city, the pandemic has shown the residents of the city that it is most important to reach urban services on foot. In addition, the importance of open public spaces and parks has been experienced during the pandemic, and residents have expressed their demands for it. Urban loneliness and neighboring are perhaps the most crucial results of the research. When designing cities, instead of seeing neighborhoods and open shopping areas as nostalgic memories, it becomes important to present them as a part of sustainability, which is one of the basic principles of urban planning. Because, with the increasing effects of the climate crisis, many different experiences await the cities that they will be caught off guard, such as the pandemic. The return of changing public transportation habits depends on the course of the pandemic. But if city dwellers insist on using private cars, policymakers face challenges in promoting smarter and more efficient public transport systems to avoid the impending congestion crisis.

In the past, public officials and urban planners assumed they knew what was best for society. However, it is now widely accepted that policy makers, architectures and planners' understanding of needs and preferences may differ from those of the public, and urban dwellers and urban shapers may be two groups with different values (Despres et al., 2004). Rapoport (1982) argues that this difference stems from the complexity of modern society, that the creators and users of the city no longer share the same image and imagination, whereas in traditional societies the images are clear and universally accepted. In today's modern societies, the relationship between producers and users of the built environment has become more complex (Lawrence, 1987). Despite numerous requests from urban citizens to participate, it has become the concern of an increasing number of researchers that city builders (politicians, planners, architects, etc.) prefer to rely on their intuition. Identifying real urban needs and presenting choices to urban residents should not be such an undesirable way.

REFERENCES

Aguirre, M. (2020). The impact of COVID-19 is all down to inequality. *Open Democracy*. Published on April 7, 2021 (accessed on 26 June 2020). https://www.opendemocracy.net/en/impact-covid-19-alldown-inequality.

Ahmadpoor, N., & Shahab, S. (2021). Realising the value of greenspace: A planners' perspective on the COVID-19 pandemic. *Town Planning Review*. 92(1): 49-55. https://doi.org/10.3828/tpr.2020.37.

Aloi, A., Alonso, B., Benavente, J., Cordera, R., Echaniz, E., Gonzalez, F., Ladisa, C., Lezama-Romanelli, R., Lopez-Parra, A., Mazzei, V., Perrucci, L., Prieto-Quintana, D., Rodriguez, A., & Sanudo, R. (2020). Effects of the COVID-19 Lockdown on Urban Mobility: Empirical Evidence from the City of Santander (Spain). *Sustainability*. 12(9): 3870. http://dx.doi.org/10.3390/su12093870.

Arimura, M., Ha, T. V., Okumura, K., & Asada, T. (2020). Changes in urban mobility in Sapporo city, Japan due to the Covid-19 emergency declarations. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*. 7: Article 100212. https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100212.

De Bell, S., White, M., Griffiths, A., Darlow, A., Taylor, T., Wheeler, B., & Lovell, R. (2020). Spending time in the garden is positively associated with health and wellbeing: Results from a national survey in England. *Landscape and Urban Planning*. 200: Article 103836 https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103836.

Bernhardt, J. (2020). Decline in ridership, adapted timetables and disinfection-robots- The impact of Corona/ Covid-19 on public transport (Accessed on 2 December 2021). https://www.urban-transport-magazine.com/en/decline-in-ridership-adapted-timetables-and-disinfection-robots-the-impact-of-corona-Covid-10-on-public-transport/.

Brindley, P., Jorgensen, A. & Maheswaran, R. (2018). Domestic gardens and self-reported health: a national population study. *International Journal of Health Geographics.* 17, Article Number: 31. https://doi.org/10.1186/s12942-018-0148-6.

Bucsky, P. (2020). Modal share changes due to COVID-19: The case of Budapest. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives,* 8: Article 100141. https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100141.

Budd, L., & Ison, S. (2020). Responsible Transport: A post-COVID agenda for transport policy and practice. *Transportation Research Interdisiplinary Perspectives.* 6: Article 100151. https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100151.

Chabbi-Chemrouk, N., & Drioueche, N. (2011). Urban solidarity, a key issue to sustainable human settlements. *Procedia Engineering.* 21: 707-710. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2011.11.2068.

Cheng, Y., Zhang, J., Wei, W., & Zhao, B. (2021). Effects of urban parks on residents' expressed happiness before and during the COVID-19 pandemic. Landscape and Urban Planning. 212: 104118. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104118.

Corley, J., Okely, J. A., Taylor, A. M., Page, D., Welstead, M., Skarabela, B., Redmond, P., Cox, S. R., & Russ, T. C. (2021). Home garden use during COVID-19: Associations with physical and mental wellbeing in older adults. *Journal of Environmental Psychology.* 73: Article 101545. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2020.101545.

Das, S., Boruah, A., Banerjee, A., Raoniar, R., & Nama, S. (2021). Impact of COVID-19: A radical modal shift from public to private transport mode. *Transport Policy.* 109: 1-11. https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2021.05.005.

Delgado-Ron, J. A. (2020). Walkability and the COVID-19 pandemic: How compact cities help us combat epidemics Report. Humanities Commons. Accessed on January 9, 2022. Link: https://hcommons.org/deposits/objects/hc:43018/datastreams/CONTENT/content.

Despres C. et al. (2004). Collaborative planning for retrofitting suburbs: Transdisciplinarity and intersubjectivity in action. *Futures.* 36(4): 471-486. http://dx.doi.org/10.1016/j.futures.2003.10.004.

Fatmi, M. R. (2020). COVID-19 impact on urban mobility. *Journal of Urban Management.* 9(3): 270-275. https://doi.org/10.1016/j.jum.2020.08.002.

Ferrini, F., & Gori, A. (2020). Cities after COVID-19: How trees and green infrastructures can help shaping a sustainable future. *Ri-Vista.*19(1): 182-191. https://doi.org/10.13128/rv-8553.

Forbes (2015). Consumer Trends in Health and Wellness. https://www.forbes.com/sites/thehartmangroup/2015/11/19/consumer-trends-in-health-and-wellness/#7acbbde9313e.

Friesen, J., & Pelz, P. F. (2020). COVID-19 and Slums: A Pandemic Highlights Gaps in Knowledge About Urban Poverty. *JMIR Public Health and Surveillance.* 6(3): e19578:1-4. https://doi.org/10.2196/19578.

Groot, J. D., & Lemanski, C. (2020). COVID-19 responses: infrastructure inequality and privileged capacity to transform everyday life in South Africa. *International Institute for Environment and Development (IIED).* 33(1): 255–272. https://doi.org/10.1177%2F0956247820970094.

Haas, M., Faber, R., & Hamersma, M. (2020). How COVID-19 and the Dutch 'intelligent Lockdown' change activities, work and travel behaviour: Evidence from longitudinal data in the Netherlands. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives.* 6. Article 100150. https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100150.

Hadjidemetriou, G. M., Sasidharan, M., Kouyialis, G., & Parlikad, A. K. (2020). The impact of government measures and human mobility trend on COVID-19 related deaths in the UK. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives.* 6: Article 100167. https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100167.

Hussaini, S. M. Q. (2021). A prescription for fair housing during the COVID-19 pandemic. *The Lancet Infectious Diseases.* 21(7): 903-905. https://doi.org/10.1016/S1473-3099(21)00257-7.

Jeste, D. V., Lee, E. E., & Cacioppo, S. (2020). Battling the modern behavioral epidemic of loneliness. JAMA Psychiatry, 77(6), 553–554. https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2020.0027.

Jo, Y., Hong, A., & Sung, H. (2021). Density or Connectivity: What Are the Main Causes of the Spatial Proliferation of COVID-19 in Korea? International Journal of Environmental Research and Public Health. 15: 5084. https://doi.org/10.3390/ijerph18105084.

Lawrence R. (1987). *Housing, dwellings and homes: design theory, research and practice.* Wiley.

Megalakaki, O., & Kokou-Kpolou, C. K. (2021). Effects of biopsychosocial factors on the association between loneliness and mental health risks during the COVID-19 lockdown. Current Phychology. https://doi.org/10.1007/s12144-021-02246-w.

Millan-Guerrero, R. O., Caballero-Hoyos, R., & Monarrez-Espino, J. (2021). Poverty and survival from COVID-19 in Mexico. *Journal of Public Health.* 43(3): 437-444. https://doi.org/10.1093/pubmed/fdaa228.

Mogaji, E. (2020). Impact of COVID-19 on transportation in Lagos, Nigeria. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives.* 6: Article 100154. https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100154.

Parady, G., Taniguchi, A., & Takami, K. (2020). Travel behavior changes during the COVID-19 pandemic in Japan: Analyzing the effect of risk perception and social influence on going-out self-restriction. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives.* 7: Article 100181. https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100181.

Pawar, D. S., Yadav, A. K., Akolekar, N., & Velaga, N. R. (2020). Impact of physical distancing due to novel coronavirus (SARS-CoV-2) on daily travel for work during transition to lockdown. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives.* 7: Article 100203. https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100203.

Pereira, M., & Oliveira, A. M. (2020). Poverty and food insecurity may increase as the threat of COVID-19 spreads. *Public Health Nutrition.* 23(17):3236-3240. https://doi.org/10.1017/S1368980020003493.

Rapoport A. (1982). *The measuring of the built environment: a nonverbal communication approach.* Beverly Hills, CA: Sage.

Saltzman, L. Y., Hansel, T. C., & Bordnick, P. S. (2020). Loneliness, isolation, and social support factors in post-COVID-19 mental health. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 12(S1), S55–S57. https://doi.org/10.1037/tra0000703.

Shamshiripour, A., Rahimi, E., Shabanpour, R., & Mohammadian, A. K. (2020). How is COVID-19 reshaping activity-travel behavior? Evidence from a comprehensive survey in Chicago. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives.* 7: Article 100216. https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100216.

Teixeira, J. F., & Lopes, M. (2020). The link between bike sharing and subway use during the COVID-19 pandemic: The case-study of New York's Citi Bike. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives.* 6: Article 100166. https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100166.

TUIK (2021). Turkish Statistical Institute Official Website. https://www.tuik.gov.tr/.

Twohig-Bennett, C., & Jones, A. (2018). Cohort profile update: the Lothian Birth Cohorts of 1921 and 1936. *International Journal of Epidemiology*, 47. https://doi.org/10.1093/ije/dyy022.

UITP (2020). Bus operations in India: what has been the impact of Covid- 19? (Accessed on 10 December 2021). https://www.uitp.org/news/bus-operations-in-india-what-has-been-the-impact-of-covid-19/.

Van den Berg, M., Wendel-Vos, W., van Poppel, M., van Kamp, I., Andrusaityte, S., Balseviciene, B., Cirach, M., & Smith, G. (2016). Visiting green space is associated with mental health and vitality: A cross-sectional study in four European cities. *Health & Place*, 38, 8–15. https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2016.01.003.

WHO (2020). Coronavirus (COVID-19) Dashboard. https://covid19.who.int/.

KENT PARKLARININ LOKASYONU VE MEKAN KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİSİ: KIRŞEHİR TABİAT PARKI VE MASAL PARK ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME[1]

Arş. Gör., Albeniz Tuğçe EZME GÜRLEK
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, albenizezme@yahoo.com - 0000-0002-5818-2471
Lisans Öğrencisi, Ayşe BİÇER
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, ayseb6777@gmail.com – 0009-0008-9578-7649

ÖZET

Kamusal alanlar, toplumsal yaşantımızla ilişkilidir ve toplumda yer alan bireylerin oluşturduğu alanlardır. Toplumun her kesiminin özgürce kullanabildiği meydanlar, sokaklar, parklar kamusal mekânı oluşturmaktadır. Kamusal alanların en önemlilerinden biri olan parklar, literatürde Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan kentleşme karşısında insanların doğaya dönüşünün bir adımı olarak da okunmaktadır.

Project for Public Spaces (PPS)'e göre parklar bulunduğu çevreyi geliştiren ve ekonomik kalkınmayı sağlayan kamusal alanlardandır ki farklı ölçeklerde karşımıza çıkmaktadırlar: mahalle parkı, semt parkı ve kent parkı. Kent parkları, etkileşimin yoğun olmasından dolayı kente önem katan yeşil alanlar olup halkın sosyalleşmesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, parkların insanlar üzerinde birçok olumlu etkisi de bulunmaktadır. Örneğin, ilerleyen yaşları ile birlikte bireylerin serbest vakitlerinde bir artış ve fiziksel hareketliliklerinde bir azalma olduğu görülmektedir ki bu yüzden parklar bu bireylerin vakitlerini verimli geçirebilecekleri mekanlardır. Parklar yine çocuklar için de oyun alanı işlevi görmekte ve sosyal ve zihinsel gelişimlerini desteklemektedir. Bu mekanların, toplumun genel olarak yaşa bakılmaksızın doğa ve hayvanlar ile ilişkilerini güçlendirdiklerini söylemek de yanlış olmaz. Tabi tüm bu fonksiyonları erine getirebilmesi için parkların lokasyonu önem arz etmektedir. Bu bağlamda kent parkları için yer seçimi gerçekten önemlidir ki Kırşehir'in iki önemli kent parkı üzerine gerçekleştirilen bu çalışma da bu önemi ortaya çıkarmıştır.

Bu bağlamda, Kırşehir'de bulunan Tabiat Parkı ve Masal Park PPS'nin Mekân Kalitesi Diyagramında bulunan dört temel başlık üzerinden katılımcı gözlem yoluyla incelenmiş ve analiz edilmiştir: sosyallik, kullanım & aktiviteler, konfor & imaj ve erişim & bağlantılar. Bu analizler sonucunda, sahayı oluşturan iki parkın en önemli ayrışmasının ve kriter sonuçları arasındaki farklılıkların nedeni olarak kent parklarının lokasyonunun önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırşehir, kent parkları, kamusal alan, mekân kalitesi diyagramı, lokasyon.

[1] Bu çalışma, TUBİTAK 2209-A programı 2021/2 kapsamında desteklenmiş olan "*Project for Public Space (PPS) Mekân Kalitesi Diyagramı Üzerinden Kırşehir Parkları Üzerine Bir İnceleme"* projesinden üretilmiştir.

THE RELATIONSHIP BETWEEN LOCATION AND SPACE QUALITY OF URBAN PARKS: A COMPARATIVE STUDY THROUGH KIRŞEHİR TABİAT PARK AND MASAL PARK EXAMPLES

Public spaces are related to our social life and they are areas created by individuals in society. Squares, streets and parks that can be used freely by all segments of society constitute public space. Parks, one of the most important public spaces, are also read in the literature as a step for people to return to nature in the face of urbanization after the Industrial Revolution.

According to Project for Public Spaces (PPS), parks are public spaces that improve the environment in which they are located and provide economic development, and they appear at different scales: neighborhood park, district park and city park. City parks are green areas that add importance to the city due to intense interaction and enable people to socialize. In addition, parks have many positive effects on people. For example, it is seen that there is an increase in individuals' free time and a decrease in their physical mobility with age, so parks are places where these individuals can spend their time productively. Parks also serve as playgrounds for children and support their social and mental development. It would not be wrong to say that these places strengthen the society's relationships with nature and animals in general, regardless of age. Of course, the location of the parks is important in order to fulfill all these functions. In this context, location selection for city parks is really important, and this study conducted on two important city parks of Kırşehir has revealed this importance.

In this context, Tabiat Park and Masal Park in Kırşehir were analized according to four parameters in the Space Quality Diagram of PPS: sociability, uses & activities, comfort & image, and access & connections. During field visits, participatory observation was carried out on many sub-criteria, and these observations were photographed to reveal the publicity analysis of the parks. As a result of these analyses, it has been revealed that the location of the city parks is important as the reason for the most important separation of the two parks that make up the field and the differences between the criterion results.

Keywords: Kırşehir, city parks, public space, space quality diagram, location.

1. GİRİŞ VEYA BAŞLIK

İnsan kendi mülkiyetinden çıktığı an kamusal alanın içerisindedir. Fakat tüm kamusal alanlar kamusal mekân (örnek: sosyal medya) özelliği taşıyamadığı gibi tüm kamusal mekanlar da kamusal alan özelliğine sahip değildir. Kamusal alan olma özelliği fiziki bir mekân paylaşımından çok öte düşünsel ve politik bir paylaşım alanı sunma özelliğiyle kendini belli etmektedir. Habermas (2015: 95) ise, kamusal alanı “her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulduğu alandır” diye özetler. Bir toplumda var olan kamusal alanın genişliğini ve sınırlarını; düşünce, ifade, bilgiye erişme, tartışma, toplanma, örgütlenme gibi özgürlüklerinin gelişmişliği ve ayırt etmeksizin herkesi kapsayıcılığı belirler (Özbek, 2015: 34). Bu çerçeveden bakıldığında, kamusal alanın oluşabilmesi için her zaman

PROCEEINGS BOOK

bir aracıya ihtiyaç vardır: iyi bir iletişim ortamı. Bu "aracı" ya da "ortam" insanların kendilerini ifade edebildikleri ve kamuyu ilgilendiren konular üzerine tartışabildikleri "yer"lerdir (yer burada bir mekâna işaret etmez); günümüzde, basın ve yayın araçları, sosyal medya ve internet bu aracı rolü üstlenmektedir (Firidin Özgür, 2017: 81). Kamusal mekânın kendisi de kamusal alanın oluşumu için gerekli olan bu aracı ortamı oluşturan ilk "yer"dir.

Kamusal mekân ise, günümüzde literatüre sunulan yeni katkılar ve interdisipliner çalışmalardaki artış ile insanlara sunduğu fiziki özelliklerin yanı sıra sosyolojik ve psikolojik etkisini de içerecek şekilde bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda kamusal alanları oluşturan kamusal mekanları: kamusal açık alanlar ve kamusal kapalı alanlar olarak iki mekânsal çerçeve üzerinden sınıflandırmak mümkündür. Kamusal açık alanları ise zorunlu, tercihli ve sosyal aktivitelerin gerçekleştiği alanlar olarak üçe ayırmamız mümkündür (Gehl, 1987). Gehl'e göre (1987), zorunlu (gerekli) aktiviteler; insanların yaşamlarını sürdürmek için gerçekleştirdiği aktivitelerdir ki işe gitmek, eve dönmek, okula gitmek gibi örneklendirebiliriz. Tercihli (opsiyonel) aktiviteler ile kastedilen ise, insanların zorunda olmadan kendi rızaları ile gerçekleştirdiği yürüyüş yapmak, güneşlenmek, dinlenmek, toplu taşıma kullanmak, spor yapmak gibi seçimlerdir. Üçüncü aktiviteyi oluşturan sosyal aktiviteler ise, insanların bir arada ya da beraber hareket ederek gerçekleştirdiği, kamusal alanda bulunan diğer insanların varlığına bağlı olarak gerçekleştirilebilen aktiviteleri kapsar. Bu bağlamda kent parklarının tercihli ve sosyal aktiviteler için kent kullanıcılarına hitap eden en önemli kamusal mekanlardan birini oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kentlilerin günlük yaşamlarındaki birçok ihtiyaçlarını karşılamada kamusal açık alanların çok büyük önemi vardır. Jacobs (2009) kamusal açık alanların insanların ücretsiz erişim sağlayabildiği alanlar olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda kamusal alana girişin ücretli olması kadar bu alana erişim/ ulaşım için harcanan maliyette kamusal alanın kamusallığını, kullanıcı memnuniyetini ve mekân kalitesini belirleyen faktörlerin başında gelmektedir ki bu noktada kamusal mekânın lokasyonu belirleyici bir parametre olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda kamusal alanın bir girişinin olması, etrafının bir bariyerle çevrili olması ya da girişte bir güvenlik görevlisinin bulunması gibi birçok faktörde alanın kamusallığını literatürde sorgulatan öğeleri oluşturur.

Bu çerçeveden bakarak, kamusal mekân kalitesinin tanımlanmasında kişilerin fizyolojik, psikolojik, sosyal ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanmasının önemli olduğunu söyleyebiliriz. Başarılı ve kaliteli kamusal açık alanın; ekonomiye katkı sağlama, şehri ilgi çekici hale getirme, kültürel faaliyetlerin artmasına olanak sağlama, gönüllülüğü artırma, suç oranındaki azalmayı sağlama, yolların güvenliğini sağlama, bireylerin toplu taşıma kullanımının artmasına destek sağlama, çevre ve kamu sağlığını destekleme gibi özellikleri söz konusudur (Bayram, 2007). Whyte (2000), iyi ve başarılı bir kamusal alanı başarılı ve kaliteli yapan dört temel özellikten bahsetmektedir: (1) ulaşılabilirlik, (2) aktivite çeşitliliğinin olması, (3) mekânsal imajının iyi olması ve konforlu olması ve son olarak da (4) insanların buluşarak beraber daha fazla etkileşimde bulunması.

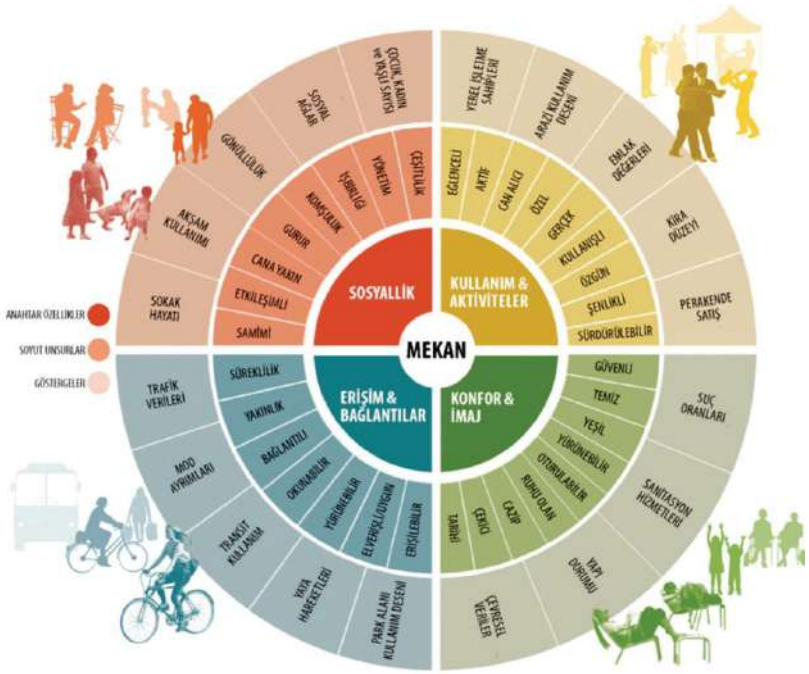

Şekil-1: PPS'nin Mekân Kalitesi Diyagramı (Uzgören & Erdönmez, 2017: 45)

Project for Public Space (PPS), Whyte'ın çalışmalarını genişleterek kamusal açık alanların mekân kalitesi üzerine çalışmalar yürütmek amacıyla 1975 yılında kurulmuş ve açık kamusal alanlarda mekân kalitesini ölçebilmek amacıyla dört temel kriter ve alt parametreler belirlemiştir (Şekil-1): (1) erişim ve bağlantılar, (2) konfor ve imaj, (3) kullanım ve aktiviteler, (4) sosyallik.

2. MASAL PARK VE TABİAT PARKI'NA DAİR MEKAN KALİTESİ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bağlamda, çalışmanın devamında Kırşehir Merkez'de bulunan Tabiat Parkı ve Masal Park'ının birer kamusal alan olarak mekânsal kalitesi incelenmektedir. Açık kamusal alanlardaki mekân kalitesi ve lokasyon arasındaki ilişkiyi kavramayı amaçlayan bu çalışmada, mekânsal kaliteyi ölçmek amacıyla PPS'nin yaklaşımında belirttiği dört parametre kullanılmıştır. Katılımcı gözlem ve fotoğraflama yoluyla, 2022 yılının Şubat-Mayıs aylarında her iki parka gerçekleştirilen saha ziyaretleri sonucunda mekân analizi tamamlanmış ve gerek yaz-kış, gerek hafta sonu-hafta içi gerekse de sabah-öğle-akşam periyotlarını kıyaslayabildiğimiz karşılaştırmalı Tablo-1 elde edilmiştir.

2.1. Erişim ve Bağlantılar

2.1.1. Ulaşılabilirlik

Tabiat Parkı, birçok farklı ulaşım alternatifine sahiptir. Özel araç, yaya, toplu taşıma gibi bu alternatifler ulaşım sağlanacak konuma göre tercih edilmektedir. Parka yakın konumdaki mahallede ikamet edenler yaya olarak parka ulaşım sağlarken, kentte toplu taşıma ile parka gidilebilecek mahalleler de mevcuttur. Fakat bu toplu taşıma ağı tüm mahalleleri kapsamadığı

PROCEEINGS BOOK

için bazı lokasyonlardan parka erişim için özel araç ihtiyacı doğmaktadır. Bu da parkın kullanımını kısıtlayıcı bir durum doğurmaktadır.

Masal Park, çok merkezi bir lokasyonda olmasından kaynaklı kentin diğer tüm mahallelerinden toplu taşıma ile ulaşılabilmek mümkündür. Bunun yanı sıra yine parkın avantajlı konumu birden fazla mahallede ikamet edenlerin parka kolayca yaya olarak ulaşabilmesine olanak sağlamaktadır.

Tablo 1. Mekân Kalitesi Diyagramına Göre Masal Park ve Tabiat Parkının Karşılaştırması

		MASAL PARK												TABİAT PARKI											
		KIŞ DÖNEMİ						YAZ DÖNEMİ						KIŞ DÖNEMİ						YAZ DÖNEMİ					
		Hafta İçi			Hafta Sonu			Hafta İçi			Hafta Sonu			Hafta İçi			Hafta Sonu			Hafta İçi			Hafta Sonu		
		SABAH	ÖĞLEN	AKŞAM	SABAH	ÖĞLEN	AKŞAM	SABAH	ÖĞLEN	AKŞAM	SABAH	ÖĞLEN	AKŞAM	SABAH	ÖĞLEN	AKŞAM	SABAH	ÖĞLEN	AKŞAM	SABAH	ÖĞLEN	AKŞAM	SABAH	ÖĞLEN	AKŞAM
SOSYAL	Çeşitlilik	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Yönetim	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	İşbirliği	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Komşuluk	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+												
	Gurur	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Cana Yakın				+	+	+	+	+	+	+	+	+												
	Etkileşimli					+	+		+	+		+	+								+	+		+	+
	Samimi	+	+	+	+	+	+		+	+		+	+												
	Akşam Kullanımı			+			+			+			+									+			+
	Çocuk &Yaşlı Sayısı		+			+	+		+	+		+	+								+		+	+	
KULLANIM AKTİVİTELERİ	Eğlenceli			+		+	+		+	+		+	+								+		+	+	+
	Aktif			+		+	+		+	+		+	+								+		+	+	+
	Can Alıcı		+	+		+	+		+	+		+	+												
	Özel																								
	Gerçek													+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Kullanışlı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Özgün	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Şenlikli		+	+		+	+		+	+		+	+								+			+	+
	Sürdürülebilir		+	+		+	+		+	+		+	+												
	Emlak & Kira Düzeyi	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+												
KONFOR & İMAJ	Güvenli	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+							+	+	+	+	+	+
	Temiz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Yeşil	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+												
	Yürünebilir	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Oturulabilir	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Ruhu Olan		+	+		+	+		+	+		+	+								+		+	+	+
	Cazip		+	+		+	+		+	+		+	+												
	Çekici		+	+		+	+		+	+		+	+									+	+	+	+
	Tarihi																								
ERİŞİM & BAĞLANTILAR	Süreklilik		+	+		+	+		+	+		+	+												
	Yakınlık	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+												
	Bağlantılar	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+												
	Okunabilir	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Yürünebilir	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+												
	Elverişli & Uygun	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+												
	Erişilebilir	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+												

2.1.2. Erişilebilirlik

Tabiat Parkı, Aşıkpaşa ile Kervansaray Mahallelerinin kesişim noktasında konumlanmaktadır. Bu nedenle her iki mahalleden de parka yaya olarak ulaşım sağlanabilmektedir. Fakat bu iki mahalle dışında kentin diğer mahallelerinden yürüyerek erişim sağlanması zordur.

Masal Park, Kırşehir'in en eski mahallelerinden biri olan ve kentin merkezinde bulunan Aşıkpaşa Mahallesi'nin sınırları içinde konumlanır. Bu nedenle, bu mahalle dışında yine merkezde bulanan ve şehrin diğer eski mahallelerini oluşturan Ahi Evran, Medrese ve Nasuhdede Mahallelerinden de yaya olarak erişim sağlanabilmektedir.

2.1.3. Okunabilirlik

Her iki park da çevresine göre daha yeşil yoğun alanlar olmasından kaynaklı civarından farklılaşmaktadır ve kolay okunabilir özelliktedir. Pakların Kırşehir kent sakinleri tarafından bilinir olması ve adres tariflerinde referans olarak kullanılması da hem bulunabilirliğini ve hem de bilinirliğini arttırmıştır.

Resim 1. Tabiat Parkı Tabelası

Resim 2. Park İçi Yönlendirici Tabelalar

Fakat dışarıdan kente gelenler kentin yabancıları için, Tabiat Parkı'na dair yönlendirici işaretler varken, Masal Park'a dair herhangi bir işaret ya da yönlendirme bulunmamaktadır.

2.1.4. Bağlantılar

Her iki parkın da çevresiyle bağlantısını sınırlandırıcı giriş kapısı bulunmaktadır. Ayrıca yine her iki parkın alanları da sınırlandırıcılar ile çevrelenmiş ve giriş kapılarında güvenlik bulunmaktadır. Tabiat Parkı'nın hemen sınırından geçen Ankara-Kayseri şehirlerarası karayolu da bu park için bir başka önemli sınırlandırıcı niteliğindedir.

Resim 3. Masal Park Giriş Kapısı

Resim 4. Tabiat Parkı Giriş Kapısı

2.2. Kullanım ve Aktiviteler

2.2.1. Aktivite Çeşitliliği

PROCEEINGS BOOK

Tabiat Park içerisinde üç adet çocuk oyun alanı, iki adet spor alanı (basketbol ve tenis sahası), bir adet kafeterya, çok sayıda ahşap piknik çardağı, yürüyüş parkuru, mescit ve lavabolar bulunmaktadır.

Masal Parkın içinde ise iki tane kafeterya, 2 adet çocuk oyun alanı, yürüyüş parkuru ve bir tane de büfe, küçük bir amfi tiyatro ve lavabolar bulunmaktadır.

2.2.2. Aktiflik

Her iki parkın da kullanımı mevsimsel olarak değişim göstermektedir. Kış aylarında yaz aylarına oranla daha az yoğun olan Masal Park yine de Tabiat Parkı kadar sessizliğe terk edilmemektedir. Tabiat Parkı kış aylarında neredeyse tamamen kullanım dışı kalırken, Masal Park kış aylarında da havanın güzel olduğu dönemlerde yoğun olarak kullanılmaktadır. Masal Park'ın kullanımı, sadece aşırı soğuk havalarda, yağmurlu ve karlı hava durumlarında yoğun bir şekilde azalmaktadır. Yaz aylarında ise her iki parka da Kırşehirlilerin yoğun ilgisi gözlemlenmektedir fakat şehir merkezinde konumlanması nedeniyle bu ilginin Masal Park'ta daha yoğun olduğunu gözlemlemek mümkündür.

Parkların kullanım durumunda hafta içi ve hafta sonu da zamansal olarak önemli rol oynamaktadır. Özellikle Tabiat Parkı'nın hafta sonları çok daha yoğun kullanımda olduğu ve hafta içi kullanım oranının çok azaldığı gözlemlenmiştir. Masal Park'ta ise bu iki zaman arasında dikkate değer bir farklılaşma söz konusu değildir.

Sabah, öğle ve akşam saatlerine dair bir kullanım karşılaştırması yaptığımızda ise Masal Park'ın sabahları daha az kullanıldığını fakat hem öğlen hem de akşam saatlerinde kullanıcı sayısının artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Fakat Tabiat Parkı için sadece gün içi kullanımın gözlemlenmektedir. Genelde akşam saatlerinde insanları parka çekecek bir unsur bulunmamaktadır.

2.2.3. Sürdürülebilirlik

Tabiat Parkı, kent geneline nazaran daha yeni yapılaşmış alanda konumlanmaktadır. Masal Park'ın etrafındaki eski yapılaşmanın birçoğu ise park ile benzer dönemlerde yeniden inşa edilmiş durumdadır. Masal Park'ın inşası ile birlikte civardaki emlak değerlerinde artış olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4. Mekânın Farklı Amaçlarla Kullanımı

Tabiat Parkı, bireylere oldukça geniş aktivite imkanları sunmaktadır. Çocuk oyun alanları, spor alanları, oturma alanları, piknik alanları, basketbol sahası gibi seçenekler ile her yaştan kullanıcıya hitap eden farklı aktiviteleri bulunmaktadır.

Resim 5. Tabiat Park Spor Sahası

Resim 6. Tabiat Park Çocuk Oyun Alanı

Resim 7. Tabiat Park Spor Sahası

Resim 8. Tabiat Park Spor Aletleri

Masal Park, çeşitli çizgi film, hikâye, masal kahramanlarının heykellerinin bulunduğu, aynı zamanda da hem çocukların hem yetişkinlerin keyifli vakit geçirebilecekleri bir alandır. Parkın içinde iki tane çocuk oyun alanı, yürüyüş alanı ve oturulabilecek kent mobilyaları bulunmaktadır.

2.3. Sosyallik

2.3.1. Mekânın Sosyal Aktivitelere Uygunluğu

Her iki park içinde de kullanıcılara farklı sosyal aktiviteler (dinlenme, yürüyüş, eğlenme, spor yapma, konuşma, etkileşim kurma vb.) sunulmaktadır. Buna dair gerekli donanımlar ve tüm ekipmanlar bulunmaktadır. Yalnızca Tabiat Parkında bulunan bazı kent mobilyalarının (oturma alanları, gözlem kulübesi vs.) zamanla yıprandığı gözlemlenmiştir.

Resim 9. Masal Park Pepe Heykeli

Resim 10. Masal Park Çocuk Oyun Alanı

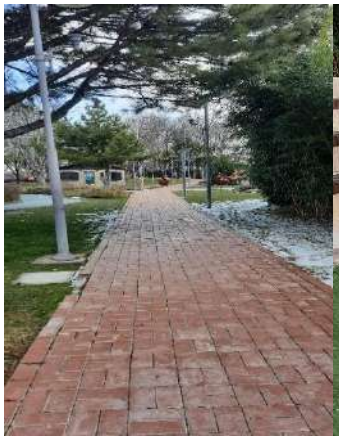

Resim 11. Masal Park Yürüyüş Yolu **Resim 12. Masal Park Çocuk Oyun Alanı**

Resim 13. & 14. Masal Park Gölet Manzaraları

2.3.2. Kapsayıcılık

Her iki parkta da kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı gibi farklı cinsiyet ve yaş grubundan kullanıcıları görmek mümkündür. Fakat belirtmek gerekir ki Masal Park çocuklar için daha tercih edilen bir kamusal alanken, Tabiat Parkı grup aktiviteleri için daha tercih edilen özelliklere sahiptir.

Ayrıca Tabiat Parkı genellikle izci ekiplere, AFAD organizasyonlarına ve STK buluşmalarına ev sahipliği yaparken, Masal Park genellikle 0-10 yaş arası çocuklarla gerçekleştirilen etkinliklere ve özellikle de ilkokul sınıf öğretmenlerinin öğrenci gezilerine mekân oluşturur.

Resim 15. Tabiat Parkta AFAD

2.3.3. Etkileşimlilik

PROCEEINGS BOOK

Tabiat Parkı hem bireysel hem de toplu grup aktiviteleri için uygun zemin sunmaktadır. Özellikle hafta sonları yoğun olarak grup aktivitelerine ev sahipliği yapmaktadır (yürüyüş, piknik, vb.).

Resim 16. Masal Park Atlıkarınca

Masal Park ise, içinde bulunan kafeterya & restoran kapsamında grup aktivitelerine elverişli ortam sunarken, bunun yanı sıra özellikle resmî tatillerde yoğun olarak çocuklu ailelerin kullanımı gözlemlenmektedir. Bunun dışında da çocuklar için sunduğu aktiviteler nedeniyle çocuklu aile kullanıcılarının sayıca üstün olduğu gözlemlenmektedir.

2.3.4. Rekreasyon İçin Uygunluk

Tabiat Parkı, sahip olduğu yeşil alan ve kapladığı yüzölçümünün daha fazla olması nedeniyle rekreasyonel aktiviteler için Masal Parka oranla daha işlevsel ve çekici durumdadır.

Fakat erişilebilirlik ve ulaşım açısından daha dezavantajlı olması kullanıcı profilini özel araç sahipliği ile sınırlandırmaktadır.

2.4. Konfor ve İmaj

2.4.1. Güvenlik

Tabiat Parkı alanının güvenliği güvenlik görevlileri ile sağlanmaktadır. Ayrıca park alanı 7/24 güvenlik kameraları ile izlenmektedir ve park içinde bu duruma dair uyarı levhaları mevcuttur.

Resim 17. Tabiat Park Güvenlik Levhası

PROCEEINGS BOOK

Resim 18. & 19. Masal Park Güvenlik Kulübesi ve Güvenlik Personeli

Masal Parkta da hem güvenlik kameraları bulunmakta hem de 7/24 Kırşehir Belediyesi'ne bağlı güvenlik görevlileri görev yapmaktadır. Parkın açık olduğu saatler sabah 10.00- 22.00 arasıdır. Parkın biri araba girişi olmak üzere, önde 2 tane yanda 3 tane olmak üzere toplam beş tane giriş kapısı bulunmaktadır.

2.4.2. Temizlik ve Bakım

Kırşehir Merkez İlçe sınırları ikince konumlanan parkların bakım, onarım ve revizyonları Kırşehir Belediyesi personeli tarafından gerçekleştirilmektedir. Temizlik çalışmaları da yine belediye personeli tarafından yapılmaktadır.

Masal Parkın kendi temizlik görevlileri vardır. Görevliler, saat 08.00'da mescit ve lavaboların temizliğini yapmakta ve bundan sonra gün içinde de parkın genel temizliği ile ilgilenmektedir. Bu nedenle park genel olarak kullanıcılar tarafından temiz bulunmaktadır. Masal Parkın hem içinde hem etrafında çöp kovaları bulunması, temizlik görevlilerinin parkı düzenli temizliyor olması ve güvenlik görevlilerinin park kullanıcılarını uyarıyor olması parkın temizliğinde etkili olmuştur.

Tabiat Parkta ise özellikle yaz aylarında yoğun kullanıldığı dönemlerde yer yer temizlikle ilgili problemler görülmektedir. Tabiat Parkında ise büyüklüğüne oranla personel yetersizliği olduğunu söylemek yanlış olmaz.

2.4.3. Caziplik ve Çekicilik

Tabiat Parkı gerek yüzölçümü gerekse kent merkezinin yoğunluğundan uzak konumu nedeniyle aile olarak ve kalabalık gruplarla yapılacak açık alan aktiviteleri için kentlilere çekici bir cazibiyet noktası sunmaktadır.

Masal Park ise daha çok çocuklar ve çocuklu aileler için çekicilik bağlamında avantajlı durumdadır.

2.4.4. Yapım Kalitesi

PROCEEINGS BOOK

Her iki park da topografik olarak düz zeminde konumlanmaktadır. Parkların içinde bulunan çocuk oyun alanlarının ve spor aletlerinin yeni ve bakımlı olduğu gözlemlenmiştir. Zaten her iki parkında inşası son 10 yıla tekabül etmektedir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Kırşehir ilinin merkezinde yer alan 131 hektarlık "Yüzüncü Yıl Çamlık Ormanı", 06.01.2010 tarihinde Tabiat Park ilan edilmiştir ve merkeze 2 km uzaklığındadır. Kırşehir ilinde başka ormanlık alanın bulunmaması ziyaretçi potansiyeli açısından büyük bir öneme sahiptir fakat kent merkezine 2 km uzaklıkta olmasından kaynaklı toplu taşıma ile ulaşılamayacak noktalarda yaşayan kentlilerin bu parka ulaşabilmesi için özel aracı olması gerekir. Bu da kullanıcı profilini kısıtlayıcı rol oynamaktadır. Çözüm olarak Kırşehir Belediyesi'nin özellikle parkın yoğun kullanımda olduğu yaz ve bahar aylarında kentin her noktasından bu parka erişimi sağlayabilecek şekilde bir toplu taşıma güzergahı oluşturması parkın kullanıcı profilini genişleteceği gibi aynı zamanda da tüm kentlilere hizmet etmesine olanak sağlayacaktır.

Tabiat Parkı, koruma alanı olduğu için aynı zamanda çeşitli bitki türlerine de ev sahipliği yapmaktadır. Park bu özgün durumunda kaynaklı olarak özel bir statüye sahiptir ve milli parklar kanununa tabidir. Plan dışında parka hiçbir şey yapılamaz. Yapılacak her şey proje dahilinde olmalıdır. Her yıl sonbahar aylarında ağaçlandırma yapılmaktadır.

Masal Park ise, yine Kırşehir merkezde 16.300 m2'lik alanda konumlanmış kentin tek konsept parkıdır. Bu anlamda özellikle çocukların yoğun ilgisi söz konusudur. Diğer kent parklarının hiçbirinde görülmeyen çizgi film karakterlerinin heykelleri ve renkli çocuk alanları bu ilginin kaynağını oluşturmaktadır. Fakat özellikle güzel havalarda hafta sonu kent genelinden yoğun kullanıcı akınına uğrayan park, aslında kentte bu gibi konsept parklara dair talebi gözler önüne sermektedir.

Ölçek olarak iki farklı ölçekte olan ve sunduğu aktiviteler açısından benzerlikler ve farklılıklar gösteren bu iki parkın mekân kalitesi analizi göstermektedir ki, kent parklarının lokasyonu kullanıcı sayısını ve çeşitliliğini arttırmakta önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışma, yaya ulaşımı ve toplu taşıma kullanımı ile erişilebilirliği fazla olan parkların kentlilerin daha büyük çoğunluğuna hitap ettiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Bayram, B. *Kamusal Mekân Kalitesinin Yükseltilmesinde Yöntemler ve Kamusal Sanatın Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2007.

Erdönmez, E. ve Akı, A. Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri, *Megaron*, 1 (1), 67-85, 2005.

Erdönmez, E. ve Çelik, F. Kentsel Mekânda Kamusal Alan İlişkileri, *TÜBA-KED*, 14/2016, 145-163.

FIRIDIN OZGUR, E. Kamusal Alan ve Kamusal Mekân Perspektifinden Kentleşme ve Planlama, *Bir Kenti Anlamak: Sinop Yaz Atölyesi* içinde, F. UNSAL vd. (Ed.), 80-93, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2017.

Gehl, J. *Life Between Buildings: Using Public Space,* Van Nostrand Reinhold Company, New York, 1987.

Habermas, J. *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (15. Baskı), Çev. T. Bora, M. Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Habermas, J. Kamusal Alan, *Kamusal Alan* içinde, (Ed. M. Özbek), 141-177, Hil Yayın, İstanbul, 2015.

Jacobs, J. *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı,* Çev. B. Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

Langstraat, F. & Van Melik, R. Challenging the End of Space: A Comparative Analysis of Publicness in British and Dutch Urban Spaces, *Journal of Urban Design*, 18(3), 429-448, 2013.

Madanipour, A. Why Are the Design and Development of Public Spaces Significant for Cities?, *Environmet and Planning B Plannnig and Design*, Volume 26, 879-891, 1999.

Madanipour, A. *Public and Private Spaces of The City*, Routledge, London, 2003.

Özbek, M. *Kamusal Alan (3. Baskı)*, Hil Yayın, İstanbul, 2015.

Whyte, W. H. The Social Life of Small Urban Spaces, Common Ground? *Readings and Reflections on Public Space* içinde, A. M. Orum ve Z. P. Neal (Ed.), 32-39, Routledge, New York, 2000.

Whyte, W. H. *The Social Life of Small Urban Spaces*, Project for Public Spaces Inc., Washington DC, 1980.

Woolley, H. *Urban Open Spaces*, Taylor & Francis, London, 2003.

Uzgören, G. ve Erdönmez, E. Kamusal Açık Alanlarda Mekân Kalitesi ve Kentsel Mekân Aktiviteleri İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *Megaron*,12 (1), 41-56, 2017.

Uzun, İ. Kamusal açık mekan: Kavram ve tarihe genel bakış, *Ege Mimarlık*, 59, 14-17, 2006.

KULLANICILARIN SOSYAL MEDYADA MOTİVASYON ARAYIŞLARI ÜZERİNE BİR ANALİZ

Doç. Dr. Mustafa İNCE
Karabük Üniversitesi, Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü,
mustafaince@karabuk.edu.tr, 05326621006
ORCID NO: 0000-0001-8058-1076

Özet

Sosyal medya kullanıcılarının sayısı ve sosyal medya kullanım süresi hem dünyada hem de ülkemizde her geçen gün artmaktadır. İnsanların sosyal medyayı kullanma gerekçeleri çok farklı olsa da ilk sırada 'bilgi bulmak' hemen ardından 'haber ve etkinliklerden haberdar olmak', üçüncü sırada ise 'nasıl yapılacağını araştırmak' gelmektedir. 'Yeni fikirler ve ilham bulma' da kullanıcıların sosyal medya kullanım tercihleri arasında (yüzde 58'lik oranla) ilk sıralarda yer almaktadır. Bu durumda, insanların belirli konularda bilgi sahibi olmak, bir şeyin nasıl yapıldığını öğrenmek ve kendilerine ilham kaynağı bulmak maksadıyla sosyal medyayı öncelikle kullandıkları anlaşılmaktadır.

Sosyal medyanın, çoğu insan tarafından boş vakit değerlendirme aracı olarak görülmesine karşın, özellikle bu platformları doğru amaçlar için kullanmak isteyen bireylerin sosyal medyadan kişisel gelişim maksadıyla istifade etmek istedikleri anlaşılmaktadır. Multimedya özelliği sayesinde en çok tercih edilen sosyal medya platformu olan YouTube platformu ise bu amaç için en uygun sosyal mecrası olarak görülmektedir. Bu çalışmada, YouTube platformunda en çok izlenen motivasyon konulu 5 videonun içerik analizi yapılmıştır. Yapılan analizden elde edilen sonuçlara göre en çok izlenen videoların ortak özelliklerinin hayatın içinden ve daha çok yaşanmış olayları konu almış olmasıdır. Verilerden, konuşmacıların hikaye tarzında yaptıkları konuşmaların, kısa, heyecanlı ve çarpıcı konuşmaların, izleyiciler açısından en çok tercih edilen ve en etkileyici tarz olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Sosyal medya, motivasyon, içerik analizi, etkileyici konuşma

Giriş

İnternet teknolojileri her geçen gün insan hayatında daha fazla yer edinmeye başlamıştır. Bu durum pek çok işlemin internet ortamında gerçekleştirilmesini sağlamış, internet teknolojilerini günlük hayatın merkezine taşımıştır. İnsanlar gündelik hayatlarındaki pek çok işi gerçekleştirmede internet, internet teknolojilerini ve internetin sunduğu imkanları referans almaya başlamışlardır. Özellikle sosyal medya, pek çok kişi için bir danışma mekanizması, bir bilgi edinme mecrası olarak görülmeye başlanmıştır. Sosyal medya mecralarının pek çok, olay, konu, sorun hakkında kullanıcılara alternatif içerikler sunması, bu mecraları hem cazip kılmış

hem de pek çok insanın bu mecralara daha fazla ilgi göstermesinin önünü açmıştır. Bugün milyonlarca insan sosyal medyayı çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaya başlamıştır.

İnternet ve sosyal medyanın kullanım amaçları ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. We Are Social 2023 Türkiye raporunda, Türkiye'de internet kullanımının 15 nedeni ve yüzdesel olarak sıralaması şöyle: Bilgi bulmak (%73,2) haber ve etkinliklerden haberdar olmak (%67,6), nasıl yapılacağını araştırmak (%63,9) ürün ve marka araştırması yapmak (%58,9), arkadaşlar ve aile ile iletişime kalmak (%58,3), yeni fikirler veya ilham bulma (%58,0), videolar, tv şovları veya filmleri izlemek (%53,7), müziğe erişim ve dinleme (%49,6), eğitim ve öğrenimle ilgili amaçlar (%49,5),,boş zaman doldurma ve genel tarama (%48,8), finans ve tasarruf yönetimi (%42,3), sağlık sorunları ve sağlık ürünleri araştırma (%39,5), işle ilgili araştırma (%38,2), yerler, tatil ve seyahat araştırma (%38), oyun oynama (%36,4).

Sosyal medya platformlarının içerik, tarz, özellik vb. bağlamında alternatifler sunması, kullanıcıların kendi ihtiyaçlarına göre farklı mecraları tercih etmelerine olanak sağlamıştır. Özellikle çoklu ortam (multimedya) imkanları sunan YouTube platformu zengin içerikleri sayesinde sosyal medya kullanıcılarının yoğun ilgi gösterdiği mecralar arasında önemli yere sahiptir. YouTube 2005 yılında kurulmasından bu yana, en popüler video paylaşım platformu olmuştur. (Beşbudak vd. 2022:273). Kullanıcıların ücretsiz olarak hem içerik üretmesine hem de üyelik gerektirmeden içeriklerden faydalanmasına imkân sağlaması, YouTube platformunu daha da cazip kılmaktadır. Keyifli zaman geçirmek, müzik dinlemek, film izlemek, bir şeylerin nasıl yapıldığını öğrenmek, haber ve bilgi edinmek gibi pek çok kullanım nedeninin yanı sıra kişisel gelişim konularında da kendini geliştirmek isteyen kişilerin tercih ettiği bir mecradır. Kullanıcılar etkili iletişim, planlı çalışma, hedef belirleme, zorluklarla başa çıkma, öfke kontrolü, başarılı olma vb. konularında YouTube'da videolar izleyerek bu konularda daha donanımlı hale gelme çabasına girmişlerdir. İnsanların bugün en fazla yokluğunu hissettiği konulardan birisi de şüphesiz motivasyondur. Motivasyon, "kişilerin belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere kendi arzu ve istekleri ile davranmaları ve çaba göstermeleri" olarak tanımlanabilir. YouTube'da motivasyon konusunda da pek çok içerik mevcuttur.

Bu bağlamda, bu çalışmada, YouTube platformunda en çok izlenen motivasyon konulu videoların içerik analizi yapılmıştır. Kullanıcıların hangi videoları izledikleri, bu videoların ortak özelliklerinin neler olduğu ve tercih edilme nedenleri içerik analizi yöntemiyle belirlenmeye çalışılmıştır.

Kuramsal Çerçeve

Belirli donanımlar ve özelliklere sahip olarak dünyaya gelen bireyin, zamanla çeşitli nedenlere bağlı olarak bazı özellikleri zayıflar, bazıları yok olur hatta bazıları ise hiç fark edilmez bile. Kişinin doğuştan sahip olduğu özellikleri ile ilgili tutumu, daha çok, ilerleyen süreçte 'farkına varma' durumuna bağlı olarak şekillenir. Kişi, yaşamı süresince olumlu özelliklerinin avantajlarından faydalanabilir. Yahut olumsuz özelliklerini tespit edip iyileştirmenin yollarını

PROCEEINGS BOOK

arar. Aslında birey yaşamı boyunca kendine kattığı (yüksek) değerler ve donanımlar sayesinde karakterini ve kişiliğini belirginleştirir.

Geçmişten günümüze insanların kendilerini geliştirme noktasında farklı yol ve yöntemleri kullandıkları bilinmekle birlikte, aile, eğitim, çevre, kanaat önderleri, örnek (alınan) şahsiyetler, inanç ve değerlerin bireysel gelişimde ve donanım kazanmada etkili olduğu da açıktır. Kitle iletişim araçlarının da hem bireysel hem de toplumsal olarak gelişmeye katkı sağladığı ortadadır. Özellikle sosyal medyanın sunmuş olduğu etkileşim sayesinde pek çok insan bu mecralarda kendini geliştirmenin yollarını aramaktadır. Bu platformlarda birçok ünlü ve uzman ismin videoları, konuşmaları, paylaşımları kullanıcılara ilham kaynağı olabilmektedir. İnsanlar, sosyal medyada gördükleri kimi olaylardan olumlu etkilenmekte, kendilerine yakın hissettikleri kişilerin başarılarını ilham kaynağı olarak alabilmektedirler. Üstelik bu mecraların 7 gün 24 saat kullanım imkanının bulunması kullanıcılar açısından bu ortamları daha da cazip hale getirmektedir.

"Son yıllarda özellikle kişisel gelişim konularına ya da tecrübelerin aktarıldığı video sunumlara ilgi gösteren pek çok kişi, kendi sosyal ve çalışma hayatlarında olumlu değişiklikler yapmalarına yardımcı olmak için YouTube ya da Facebook gibi çevrimiçi topluluklara ve platformlara yönelmiştir." (Beşbudak vd., 2022:276)

1	Facebook	2,9 milyar aktif kullanıcı
2	YouTube	2,5 milyar aktif kullanıcı
3	WhatsApp	2 milyar aktif kullanıcı
4	Instagram	2 milyar aktif kullanıcı
5	WeChat	1,3 milyar aktif kullanıcı

Tablo 1: 2023 yılında en çok kullanılan sosyal medya uygulamaları (Kaynak: Boğaziçi Ens.)

Sosyal medya uygulamalarına her yıl yenileri eklense de özellikleri itibarıyla bazı platformlar kullanıcıların tercihlerinde her daim ön sıralarda gelmektedir. Özellikle YouTube sürekli yeni içerikler sunması, özelliklerinin güncellenmesi ve kullanıcıların doğrudan katılımcı olması gibi özellikleri sayesinde oldukça popüler bir platformdur.

Kullanıcılar eğlenme, öğrenme, müzik dinleme, verimli vakit geçirme gibi çeşitli nedenlerle YouTube platformunu tercih edebilmektedirler. Bu platformun kullanıcılara hemen hemen her konuda sesli-görsel içerik sunması önemli bir avantaj olarak görülmektedir. Bireyler yeni bir şeyler öğrenmekle birlikte kişisel gelişim konusunda da bu platformlardan yararlanmak istemektedirler. Kişisel gelişim denince akla gelen kavramlardan birisi de motivasyondur. Kişisel gelişim konusunda arayışta olan milyonlarca insanın motivasyon içerikli videoları

izledikleri gözlemlenmektedir. Bu çalışmada bu videoların tercih edilme nedenleri üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın Önemi

İnsanların, çağımız dünyasına daha kolay uyum sağlamak ve mevcut yaşam koşullarını daha iyi hale getirmek maksadıyla sürekli bir arayış içerisinde olduklarını gözlemlemek mümkündür. Bu arayışın daha çok kariyer, ekonomik güç ve kişisel gelişim alanlarında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Günümüzün teknolojik imkanları, insanların bu konulardaki beklentilerini karşılamaları noktasında önemli avantajlar sunmaktadır. Özellikle internet sayesinde insanlar zaman ve mekândan bağımsız olarak bu teknolojiler aracılığıyla para kazanma ve kendini gerçekleştirme fırsatı yakalayabilmektedirler. Başta sosyal medya platformları olmak üzere pek çok dijital mecra, kişisel gelişim hususunda kullanıcılara faydalı içerikler sunmaktadır. Bu bağlamda YouTube platformu genelde kişisel gelişim ve özelde de motivasyon konusunda kişilere kendilerini geliştirebilecekleri çeşitli içerikler sunmaktadır. Bu içeriklerin hangilerinin ilgi çekici olduğu, insanların hangi içeriklere daha fazla ilgi gösterdiği ve hangi tarz içeriğin daha kolay benimsendiğinin bilinmesi hem içerik üretenler hem de kullanıcılar açısından önem taşımaktadır. Örneğin motivasyon konusundaki içeriklere insanların son 5 yılda ilgisi artmıştır.

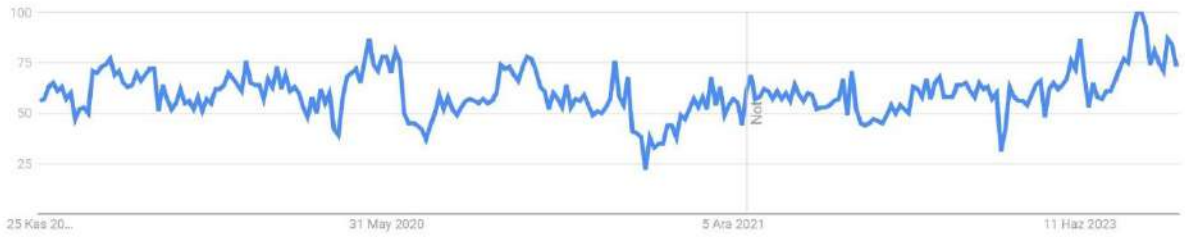

Şekil 1: Google Trends Verilerine Göre "Motivasyon" Anahtar Kelimesine Son 5 Yılda Gösterilen İlginin Grafiği.Kaynak: trends.google.com Erişim Tarihi: 21.11.2023

Özellikle 2023 yılının ikinci yarısından itibaren çarpıcı bir artışın olduğu görülmektedir. Bu durum bize kişisel gelişim konusunda sosyal medyaya ve dijital ortamlara olan ilginin arttığını göstermektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, çalışmanın konusu ve izlenilen süreç itibariyle nitel araştırma yöntemlerinden olan betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. "Betimsel analiz, bazı olgu ve olayların özet olarak tespitinde ve sunulmasında sıklıkla kullanılan bir tekniktir" (İnce ve Yılmaz 2022:621)

"Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde temel amaç, elde edilen bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır" (Özen ve Hendekçi, 2016: 625). Örnek olay incelemesi yöntemi ile gerçekleştirilen bu çalışmanın örnekleminin belirlenmesinde amaçlı örneklem metodu kullanılmıştır. Amaçlı örneklem kullanılmasının nedeni, veri toplamada ve işlemede örneklerin ve veri kaynaklarının tümünün değerlendirmeye tabi tutulmasının mümkün olmamasıdır. (Sevim, 2013:305).

Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırmanın evrenini, sosyal medya platformlarında (YouTube) sunulan motivasyon temalı konuşmalar oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, 'motivasyon konuşması' anahtar kelimesi ile son beş yıl içinde yayınlanmış 3 dakikadan az ve 20 dakikadan fazla olmayan, sadece kişilerin performansına dayalı (Türkçe) motivasyon konuşması kapsamında olan videolar değerlendirmeye alınmıştır. Kısa videolar ve tamamen kurgulu/montajlı motivasyon videosu ya da farklı şekillerde motivasyon içeriği bulunan videolar değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

Araştırma Materyali

Sosyal medya platformlarında (özellikle YouTube'da) motivasyon anahtar kelimesiyle (kısa ve uzun süreli) onlarca video ve içeriği ulaşmak mümkündür. Bu videoların bir kısmı seslendirme, bir kısmı kurgu, bir kısmı çeşitli film ve belgesellerden alıntı bir kısmı ise bir anlatıcı tarafından oluşturulmuş içeriklere sahiptir. Bu çalışma ise konuşmacıların hedef kitleye doğrudan hitap ettiği videoları kapsamaktadır. YouTube'da motivasyon konuşması anahtar kelimesi ile son beş yılda en çok izlenen 5 video;

Video başlığı	Yayınlanma tarihi	Konuşmacı	Gör. sayısı	Beğenilme	Yorum	Süre
Zenginliğin büyük sırrı	18-06.2018	Emin Çapa	2.576.533	68.000	2.464	21'
Geç kalma, harekete geç!	10.05.2017	Emre Başkan	991.903	21.000	531	18'
20 gün yapmayı dene	16.04.2023	Sinan Ergin	991.862	28.000	569	5.31'
Enerjinizi zenginliğe döndüren motivasyon konuşması	04.03.2020	Sinan Ergin	649.473	17.000	270	17'
Seni anında harekete geçirecek motivasyon konuşması	21.05.2023	Sinan Ergin	577.890	19.000	431	6.20'

PROCEEINGS BOOK

Tablo 2: YouTube'da en çok izlenen motivasyon temalı videolar Erişim Tar.: 21.11.2023

Verilerin Analizi

Çalışmadan elde edilen veriler, tematik analiz yöntemiyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kategorisel analiz olarak da ifade edilen tematik analizde, önce birimlere bölünen bir mesajın daha sonra bu birimlerin de belirli kriterler çerçevesinde temalar şeklinde gruplandırılması sürecidir. (Bilgin, 2014:19)

Çalışma kapsamında, öncelikle araştırmaya konu videolar izlenmiş daha sonra bu konuşmaları gerçekleştiren konuşmacıların söylemleri belgeye dönüştürülerek değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Analizde her bir video içeriği için en az 3 anahtar kelime belirlenmiş, bulguların değerlendirilmesinde bu anahtar kelimeler referans olarak kullanılmıştır. Bulgular bu anahtar kelimeler çerçevesinde tema, ana tema ve alt tema şeklinde analiz edilmiştir. Kodlama sürecinin verilerden elde edilen kavramlara göre yapıldığı araştırmada, videolardaki konuşmacıların söylemlerinden tema, ana tema ve alt temalara ulaşılmıştır. Kodlama, araştırmacının başvurduğu analitik süreçtir. (Corbin & Strauss, 1990:423)

Bulgular

Çalışmada, tematik analiz kapsamında her bir video için veriler; tema, ana tema, alt tema ve anahtar kelimeler şeklinde tablolara dönüştürülmüştür.

Tema	Ana Tema	Alt Tema	Anahtar Kelimeler
Bilinçli olma	Farkında olma	Bilgi	Eğitim, Öğrenme, Sorumluluk
			Sorgulama, Varoluş
			Akıl, Beyin, Yetkinlik
		Gözlem	İzleme, Dinleme, Takip
			Evren, Uygarlık
			Işık, Teknoloji
	Keşfetme	Öngörü	Hayal, Beklenti,
			Yeni, Yenilik, Liderlik
			Değişim, Dönüşüm
		Deneme	Tecrübe, Enerji, Yanlışlama
			Bilim, İcat, Laboratuvar
			Uzay, Uydu

Tablo 3: Zenginliğin büyük sırrı! videosu (Emin Çapa) analiz tablosu. Erişim Tar.: 21.11.2023

Tablo 3'te Emin Çapa tarafında gerçekleştirilen konuşmada, bilinçli olma teması, farkında olma ve keşfetme ana teması ve bilgi, gözlem, öngörü, deneme alt temaları çerçevesinde 30 anahtar kelime tespit edilmiştir. Bu anahtar kelimelerin daha çok düşünme, hayal etme, yeniliklere kapı

PROCEEINGS BOOK

açma, keşfetme ve gerçekleştirmeye, yani geleceğe odaklı olduğu anlaşılmaktadır. Değişim ve dönüşünüm bilim ekseninde olacağı ve buna bizim, içimizden birinin öncülük etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Konuşmanın daha çok çağı yakalamak, geleceği görebilmek ve bilim ekseninde sorumluluk bilinciyle hareket etmek gerektiği vurgulanmıştır. Konuşmanın motivasyon kaynağının geniş perspektifte olduğu, daha çok geleceği görme, bunun üzerine düşünme ve geç kalmadan harekete geçme üzerinde odaklandığı anlaşılmaktadır.

Tema	Ana Tema	Alt Tema	Anahtar Kelimeler
Başarma	Geç kalmamak	Tükenmişlik Sendromu	Belirsizlik, Yeni bir arayış,
			Umutsuzluk, Yanılgı, Erteleme
			Atalet, Çaresizlik
		Değişim	Kabul etme, Hafifleme,
			Hedef, Rota, Harekete geçme
			Uyum, Ayak uydurmak
	Yeniden başlamak	Harekete geçme	Öğreti, Karar verme, Plan
			Soğukkanlılık, Sakinlik,
			Ekip, Çizgiyi geçme, Israr
		Başarıda 3 formül	Kendini bil, Konfor alanından çık, Platon, Heyecan duy
			Çakıl taşı, Teslimiyet, Esneklik
			Kendini gerçekleştirme

Tablo 4: Geç kalma, harekete geç (Emre Başkan) videosu analiz tablosu. Erişim Tar.: 21.11.2023

Tablo 4'te Emre Başkan tarafından gerçekleştirilen konuşmada, Başarma teması, geç kalmama ve yeniden başlama ana teması ve tükenmişlik sendromu, değişim, harekete geçme, başarıda üç formül alt temaları çerçevesinde 41 anahtar kelime tespit edilmiştir. Bu anahtar kelimelerin daha başarmak için sıfırdan tekrar sorgulama, düşünme, ayağa kalkma, harekete geçme ve nihayete erme konusunda tecrübelere odaklandığı gözlemlenmiştir. Konuşmacının olayları bizzat kendi yaşadığı konu ekseninde ele alması, konuyu hem ilginç hem de gerçekçi kıldığını değerlendirmek mümkündür.

Tema	Ana Tema	Alt Tema	Anahtar Kelimeler
Kazanma	Sevgi	İrade	Devamlılık, Sorumluluk,
			Anlama, Düşünce, Sevgi
			Algı, Gerçeklik, Görünmeyen
		Değişim	Beyin, Hayal, Görsellik,
			Zihinde tasarım, Rüya
			İnanma, Dönüşüm
	Anlama	Sabır	Eylem, Gayret, Her gün

PROCEEINGS BOOK

			İdeal, 20 gün, Anne
			Söz, Emir, İlerleme
		Sonuç	Kazanç, Kavuşma
			Elde etme, Alışkanlık
			İdealler, Sonuç

Tablo 5: 20 Gün yapmayı dene (Sinan Ergin) videosu analiz tablosu. Erişim Tar.: 21.11.2023

Tablo 5'te Sinan Ergin tarafından gerçekleştirilen konuşmada, kazanma teması, sevgi ve anlama ana teması ve irade, değişim, sabır, sonuç alt temaları çerçevesinde 30 anahtar kelime tespit edilmiştir. Bu anahtar kelimelerin irade, sevgi, sorumluluk ve sabır çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Kısa olan konuşmada konuşmacının, konuşmasını heyecanla yaptığı ve jest ve mimikleri etkili kullandığı gözlemlenmiştir.

Tema	Ana Tema	Alt Tema	Anahtar Kelimeler
Uyan (mak)	Düzen (lilik)	Rutin	Beyin, Tekrar, Bitkisel hayat
			Canlı, Şartlanma, Saat, Siz,
			Otomatik, Ölü beyin, Zihin
		İstemek	Çaba, Gayret, Yorulmamak,
			Dinlenmeme, Yapabilme
			İnanma, Dönüşüm, Motive
	Sorumluluk	Farklılık	Fark etme, Eylem, Gayret,
			Zenginlik, Güzellik, Mücadele
			Tutku, Motivasyon, Zorluk
		Adamak	Potansiyel, Enerji, Disiplin
			Başarı, Yenilik, limitsiz, Sınırsız
			Kendi olmak, düzeni kırmak

Tablo 6: Enerjinizi Zenginliğe Döndüren Motivasyon Konuşması videosu (Sinan Ergin) analiz tablosu. Erişim Tar.: 21.11.2023

Tablo 6'da Sinan Ergin tarafından gerçekleştirilen konuşmada, uyanma teması, düzenli olma ve sorumluluk duyma ana teması ve rutin, istemek, farklılık, adamak alt temaları çerçevesinde 36 anahtar kelime tespit edilmiştir. Bu anahtar kelimelerin beyin neye alıştırılırsa o şekilde hareket edeceğini beyni tutku duyacağımız şeye odaklamak gerektiği ve bunun sorumluluk istediği vb. konular çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Yaklaşık 20 dakikalık konuşmada konuşmacının, bazı hikayelerle konuyu pekiştirmeye çalıştığı ve konuşmasını heyecanla yaptığı ve jest ve mimikleri etkili kullandığı gözlemlenmiştir.

Tema	Ana Tema	Alt Tema	Anahtar Kelimeler
Mücadele	Engeller	Düşünce tarzı	Engel, Düşman, Ön Yargı

			Kendiniz, Düşünce,
			Beyin, Nöron Çalışma
		Yönlendirme	Beyni Kullanma, Emretme
			Nöronları Çalıştır, Kullan
			Keşfetme, Yönlendirme
	Zihni kullanma	Güvenli alan	Alışkanlık, Güvende Olma
			Standart, Memnuniyet
			Yanlış Şeyler, Korku
		Rutini bozma	Niyet, Söz Verme, Emir
			Değişim, Eylem,
			Adım, Kararlılık, Kazanç

Tablo 7: Seni anında harekete geçirecek motivasyon konuşması (Sinan Ergin) videosu analiz tablosu. Erişim Tar.: 21.11.2023

Tablo 7'de Sinan Ergin tarafından gerçekleştirilen konuşmada, mücadele teması, engeller ve zihni kullanma ana teması ve düşünce tarzı, yönlendirme, güvenli alan, rutini bozma alt temaları çerçevesinde 27 anahtar kelime tespit edilmiştir. Bu anahtar kelimelerin engelleri görme, zihni doğru yönlendirme, rutini bozma, söz verme ve sözünün arkasında durma noktasında şekillendiği görülmektedir. Kısa olan konuşmada Sinan Ergin'in konuşmasını heyecanla yaptığı ve jest ve mimikleri etkili kullandığı gözlemlenmiştir.

Sonuç

İnternetin sağladığı yeni imkanlar çerçevesinde insanlar sosyal medyada birçok şeye daha kolay, daha hızlı ve daha ekonomik olarak ulaşma imkanına kavuşmuşlardır. Zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın istediğin zaman istediğin yerde erişme imkanını olması, mobil bir hayat yaşamak mecburiyetinde kalan bireyler için bu platformlar daha da cazip olmaktadır. Günlük ihtiyaçların yanı sıra geleceğe yönelik plan, program yapmak isteyen, kendini geliştirmek ve geleceğe daha güçlü hazırlamak isteyen insanlar içi de sosyal medya platformları alternatifler sunmaktadır. Öyle ki, alanında uzman, ünlü, bilge olan ve normal koşulla altında ulaşılması ve istifade edilmesi neredeyse imkânsız olan kişilerden bilgi edinmek, onları dinlemek, onlardan ilham almak mümkün hale gelmiştir. Pek çok konuda, bilgi edinilen, yardım ve destek alınan sosyal medya platformları, kişisel gelişim noktasında arayışta olan ve geleceğe daha iyi hazırlanmak isteyen pek çok insan için alternatif içerikler sumaktadır. Son yıllarda özellikle YouTube'da kişisel gelişim videolarının milyonlarca insan tarafından izlediği ve bu kişilerin hayatlarında olumlu değişikliklerin olduğu yazdıkları yorumlardan anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada da sosyal medya platformlarından YouTube'da kişisel gelişim kategorisinde yer alan ve insanların kendini gerçekleştirmesine katkı sağlayacağı değerlendirilen motivasyon içerikli videolar incelenerek analiz edilmiştir. Sosyal medya platformlarında kısa süren ve çarpıcı tarzdaki konuşmaların/içeriklerin kullanıcılar tarafından daha fazla izlendiğini öncelikle

belirtmek gerekir. Yukarda detaylarına yer verilen analizlerden elde edilen sonuçlara göre, motivasyon konuşmalarını yapan konuşmacıların performanslarının da konuşmanın içeriği kadar, yine izlenme üzerinde etkili olduğunu değerlendirmek mümkündür. Verilerden, konuşmacıların hikâye tarzında yaptıkları konuşmaların, hareketli, heyecanlı, içten ve çarpıcı konuşmaların, izleyiciler açısından tercih edilen etkileyici tarz olduğu anlaşılmıştır.

İncelemesi yapılan videoların 5,5 milyondan fazla izlendiği 155 binden fazla beğeni aldığı ve videolara 5 bine yakın yorum yapıldığı görülmektedir. Videoların içeriklerinin genelde bilinçlenme, bilinçli olma, kendini sevme, farkına varma, hedef koyma, sorumluluk alma, irade, mücadele etme, pes etmeme, başarma ve kazanma ana fikirlerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Kullanıcıların, motivasyon konulu videoları sadece izlemekle kalmadıkları, video, konu ve konuşmacı hakkında görüşlerini beyan ettikleri de yaptıkları yorumlardan ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

Arklan, Ü. & Kartal, N. Z. (2018). Y kuşağının içerik tüketicisi olarak YouTube kullanımı: kullanım amaçları, kullanım düzeyleri ve takip edilen içerikler üzerine bir araştırma. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 6 (2), 929-965. DOI: 10.19145/e-gifder.443959

Begtimur, M. E. (2023). Hikâyenin Gücü: Ted Sunumları Üzerine Bir İçerik Analizi. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 16 (41), 230-247. DOI: 10.12981/mahder.1203533

Beşbudak, M., Nazlı, A. K. ve Özmelek Taş, N. (2022). Kişisel Gelişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Türkçe Tedx Konuşmaları Üzerine Betimsel Analiz. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (37), s. 273-296. DOI: 10.31123/akil.1083078.

Bilgin, N. (2014). Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi: Teknikler ve Örnek Çalışmalar. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Corbin, J. & Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria. Zeitschrift für Soziologie, 19(6), 418-427.

https://istanbulbogazicienstitu.com/en-cok-kullanilan-sosyal-medya-uygulamalari

https://omgiletisim.com/we-are-social-dijital-2023-global-ve-turkiye-raporu-yayinlandi/#:~:text=2023%20y%C4%B1l%C4%B1%20i%C3%A7in%20internette%20ge%C3%A7irilen,aktif%20olarak%20sosyal%20medya%20kullan%C4%B1yor.

https://trends.google.com/trends/explore?date=today%205-y&geo=TR&q=Motivasyon&hl=tr

https://www.youtube.com/watch?v=_oOzrxIWG7g Erişim Tar: 21.11.2023

https://www.youtube.com/watch?v=ktzOI8decE0 Erişim Tar: 21.11.2023

https://www.youtube.com/watch?v=nL_UTYXNvyk Erişim Tar: 21.11.2023

https://www.youtube.com/watch?v=QlAIjPGP2jg Erişim Tar: 21.11.2023

https://www.youtube.com/watch?v=R_oLkuuPTMk&t=837s Erişim Tar: 21.11.2023

Kamiloğlu, F. ve Yurttaş, Ö. U. (2014). Sosyal Medyanın Bilgi Edinme ve Kişisel Gelişim Surecine Katkısı ve Lise Öğrencileri Üzerine Bir Alan Çalışması. İletişim, (21), 129-150.

Köse, E. (2019). Çalışanların İş Tatmini Algıları ile İş Motivasyonu Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Araştırılması. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (1), 131-148. DOI: 10.33905/bseusbed.518499

Özen, F. ve Hendekçi, E. (2016). Türkiye'de Eğitim Denetimi Alanında 2005–2015 Yılları Arasında Yayımlanan Makale ve Tezlerin Betimsel Analizi. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 6(11):619-50

Sevim, S. (2013). Mikro-Öğretim Uygulamasının Öğretmen Adayları Gözüyle Değerlendirilmesi. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, (21), 303-313. Retrieved from https://dergipark.org.tr /en/pub/ zgefd/issue/47941/606533

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, M. & İnce, M. (2022). Rousseau'nun Kamuoyu Yaklaşımı Bağlamında, Medyanın 'Kamu Vicdanı'nı Harekete Geçirme İşlevi Üzerine Bir Araştırma. Journal of Humanities and Tourism Research, 12 (3), 614-630. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/johut/issue/73014/1188794

Zinderen, İ. E. (2020). Yeni Medya Ekolojisi Ekseninde YouTube: Türkiye Örneği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(1), 215-232.

DOĞAL AFETE MARUZ KALAN BİREYLERİN YENİ İLETİŞİM MECRALARINI KULLANIMI VE AFET BİLGİSİ DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Süleyman ATEŞ
Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Ens., İletişim (Disiplinler arası) Bölümü,
suleymanates@karabuk.edu.tr, 0545 500 78 83
ORCID NO: 0009-0009-1572-817X

Doç. Dr. Mustafa İNCE
Karabük Üniversitesi, Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü,
mustafaince@karabuk.edu.tr, 05326621006
ORCID NO: 0000-0001-8058-1076

ÖZET

Dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi ülkemizde de doğal afetler sık sık karşılaşılan ve çoğunlukla mâni olunamayan doğa olaylarıdır. İnsanoğlunun geçmişten günümüze her daim baş etmek durumunda kaldığı doğal afetlerle mücadele, dönemin imkanlarına göre şekillenmektedir. Bugün gelinen noktada doğal afetlerle sadece fiziki (güce bağlı) olarak mücadele edilemeyeceği anlaşılmaktadır. Bugün insanların doğal afetlerle mücadelesinde önlem, organizasyon, bilinçlenme, etkin iletişim gibi pek çok farklı parametrenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de de afet konusundaki farkındalık ve bilinç düzeyi hususundaki tartışmalar güncelliğini korurken son dönemde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de afet dönemlerinde çeşitli bilgi edinme mecralarının efektif kullanılmasının önemi her geçen gün artmaktadır.

Teknolojideki gelişmelere paralel olarak insanların normal ve olağanüstü durumlarda bilgi edinme mecraları da çeşitlilik kazanmıştır. Bu çalışmada bireylerin afet bilinci ile afet sürecinde insanların hangi dijital bilgi edinme mecralarını tercih ettiklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, 11 Ağustos 2021 tarihinde sel felaketi yaşayan Bozkurt ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak (yüz yüze) anket tekniğinin kullanıldığı araştırmada, 'kolayda örnekleme' yöntemi ile toplam 476 kişinin araştırmaya katılması sağlanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilere göre, katılımcıların afet ve afetlerden korunma konusunda kısmen bilgi sahibi oldukları, afet zamanında yaşanan gelişmeler hakkında yeni iletişim mecralarını (geleneksel medyaya oranla) daha fazla takip ettikleri anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet, sel afeti, dijital medya, afet bilinci, Bozkurt

GİRİŞ

Deprem, sel, toprak kayması, çığ, kaya düşmesi, volkanik patlama, endüstriyel kazalar, ulaşım kazaları zorunlu göçler gibi olayların tümü için kullanılan afetler tarih boyunca insanların

* Bu çalışma Süleyman Ateş'in Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Disiplinlerarası İletişim Programı, **"Sel Afeti Yaşayan Bireylerin Dijital Bilgi Edinme Mecralarını Kullanımı İle Afet Bilgisi Düzeylerinin İncelenmesi: Bozkurt İlçesi Örneği"** (2023) başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

PROCEEINGS BOOK

maruz kaldıkları ve büyük bedeller ödedikleri olaylardır. Afetler, insanların hayatlarında sosyal, ekonomik ve psikolojik vb. yönden ciddi olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Bu olaylar genellikle engellenemeyen ancak toplumların planlı, programlı, bilinçli olmalarını gerektiren doğal, çevresel ve sosyal olaylardır. Bu olayların bazıları tabiatın doğal işleyişinden kaynaklandığı gibi, bazılarının da insanların eylemleri sonucunda ortaya çıktığı bilinmektedir.

Tabiatın işleyişine bağlı olarak kendiliğinden ortaya çıkan afetlerin çıkış nedeni genellikle insanlar tarafından sorun olarak değerlendirilmezken daha çok insanları eylemlerine bağlı olarak ortaya çıkan olaylar ve sonuçları sorun olarak kabul edilmektedir. Afetlere karşı alınacak önlemler de bu çerçevede ele alınmaktadır.

Afetlerin derin izler bıraktığı ülkelerden biri de Türkiye'dir. Ülkemiz tarihsel geçmişi, kültürel zenginliği, sanat varlıkları, çevresel güzellikleri, coğrafi ve iklimsel özellikleri ve stratejik konumu itibariyle ender ülkelerden biri olmasına karşın, topografik ve jeolojik yapısı nedeniyle başta doğal kaynaklı olmak üzere pek çok kriz veya afetin yaşanabildiği ülkelerden de biridir. Türkiye coğrafyası geçmişte olduğu gibi özellikle 20. ve 21. yüzyıllarda çok sık afetlere sahne olmuştur. Bu dönemde en fazla can kaybının ve maddi hasarın yaşandığı Erzincan, Afyon (Dinar), Marmara, Van ve Kahramanmaraş depremlerinin yanı sıra Bartın, Sinop ve Kastamonu illerinde yaşanan sel felaketinin sonuçları da oldukça korkutucu düzeydedir. Maalesef yaşanan bu deprem ve sel afetlerinde binlerce insan hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Bununla birlikte yüz binlerle ifade edilen sayıda yerleşim alanları, yapılar kullanılamaz hale gelmiştir.

Afetlerin insanlara verdikleri zararların pek çok nedeni vardır. Bunların başında afetlere hazırlıksız yakalanmak, coğrafi yatkınlık ve maruziyet, afetlerin öncesi, afet dönemi ve sonrası için gerekli önlemlerin alınmaması, yasal düzenlemelerin yapılmamış olması, tatbikat ve eğitimlerle insanların bilinçlendirilmemiş olması gelmektedir. Afet dönemlerinde yaşanan sorunlardan bir diğeri ise bireysel, toplumsal ve kurumsal açıdan yeterli iletişim olanağının olmamasıdır. Hayatın hemen her anında vazgeçilmesi mümkün olmayan iletişim, insanlar ve kurumların afet sürecinde birbirileriyle ilişki kurması, bilgi alışverişinde bulunması gibi süreçleri kapsamaktadır. Afet dönemlerinde etkilenen kesimlerin hızlı ve şeffaf bir biçimde bilgilendirilmesi, etkilenen tarafların seslerini duyurabilmesi, kurtarma ve müdahale faaliyetlerinin sağlıklı yapılabilmesi için iletişim büyük önem taşmaktadır.

Günümüzde uluslararası kuruluşların ve devletlerin ortak çalışmaları sonucunda ortaya çıkan bütünleşik afet yönetim modeli ülkemizde de uygulanmaya başlanmıştır. Ülkemiz, afetin tüm evrelerinde ekiplerin hazırlanması, kurumların ve birimlerin koordine edilmesi, kamunun şeffaf bilgiye oluşması için teknolojinin ve internetin imkanlarından etkin bir şekilde yararlanmaktadır. Bu çerçevede radyo istasyonları, TV kanalları, telefon vb. klasik haberleşme araçlarının yanı sıra yeni iletişim araçları olan dijital medya ve sosyal medya araçlarından da yararlanmaktadır. Ancak bir afet sırasında afetten etkilenenlerin söz konusu iletişim araçlarından hangilerini kullandıkları konusunda genel bir değerlendirme yapmak zordur. Bu durumdan dolayı bu çalışmada afetten etkilenen kişilerin afet sırasında hangi bilgi edinme ve paylaşma araçlarını kullandıkları incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, afetten etkilenenlerin afet sırasında hangi bilgi edinme ve paylaşma araçlarını kullandıklarını tespit etmek için 11 Ağustos 2021'de başta Bartın'ın Ulus ilçesi, Sinop ilinin Ayancık ilçesi, Kastamonu'nun İnebolu, Azdavay, Küre, Pınarbaşı ve Bozkurt ilçeleri olmak üzere geniş bir alanı etkisi altına alan sel felaketinde özellikle Bozkurt ilçesinde yaşayan insanların hangi iletişim araçlarını kullandıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde afet kavramı, afetle ilişkili kavramlar, Türkiye'nin afet geçmişi ve afet yönetimi konusu detaylı bir biçimde ele alınmıştır. İkinci bölümde sosyal medya ve dijital medya araçları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Kastamonu'nun Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin 11 Ağustos 2021 tarihinde yaşanan sel felaketinde hangi bilgi edinme mecralarını kullandıkları tespit edilmiştir.

AFET VE AFET YÖNETİM KAVRAMI

Afet, insanların fiziksel, ekonomik, psikolojik, sosyolojik vb. açıdan kaybına sebep olan ve normal günlük yaşantıyı sekteye uğratan olaylara verilen genel addır. Geçmişten bu yana büyük tayfunlar, depremler, seller, veba salgınları insanoğlunun afet kültürünü oluştururken, hızlı kentleşme ve nüfus artışı ile beraber doğada normal seyreden çoğu olay da artık yıkıcı afet boyutunu almış bulunmaktadır (Adanalı vd., 2022, s. 57). İnsan kaynaklı afetlerin engellenmesi ve en aza indirilmesi mümkünken; doğal afetlerin engellenmesi ise pek mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte doğal afetlerin sık sık yaşanması, şiddeti, gerçekleşmiş oldukları coğrafi bölgede yaşayan nüfusun yoğunluk düzeyi, ekonomik ve alt yapının gelişmişlik düzeyi gibi faktörler afetlerin neden olduğu can ve mal kayıpları ile birlikte devletlerin mali yükümlülüklerini önemli oranda etkileyebilmektedir (Altun, 2019, s. 76).

Afet; kısıtlı bir sürede belli bir alanda yaşanan tehlikeli olaylara denilmektedir (Solak, 2018, s. 12). Afetler, bir toplumu tehdit altında tutan, bireysel ve yerel imkanlarla müdahale etmede yetersiz kalınan, ulusal kaynakların seferber edilmesini gerektiren, büyük can ve mal kayıplarına neden olan istenmeyen ve beklenmeyen durumlardır (Akyel, 2005, s. 16). Afet, toplumun tamamını ya da bir kısmını, bitkilerin ve hayvanların varlığını olumsuz etkileyerek sosyal, fiziksel ve ekonomik kayıplara neden olan, insanların faaliyetlerinin ve normal hayatın işleyişinin kesintiye uğramasını beraberinde getiren doğal, teknolojik ya da insan kaynaklı olayların tümüdür (Toprak ve Altay, 2016, s. 5).

Afetler nedeniyle yaşanan kriz durumunun ve beklenmeyen sonuçların yaşanmaması için krizin iyi yönetilmesi gerekir. Afetlerin yarattığı kriz durumunu diğer krizlerden ayıran en önemli nokta; yaşanan sorunlara hızlı, doğru ve organize bir biçimde yanıt verilmesi gerekliliğidir. Kriz dönemlerinde yaşanan belirsizlik ortamı, yönetimlerin kısa zamanda ve sınırlı olanaklarla gelişmeleri takip etmelerini zorlaştırabilmektedir. Bu durum da yönetimlerin yetersiz ve tepki almalarını beraberinde getirebilmektedir. Ancak kriz durumunun iyi değerlendirilmesi ve yönetilmesi halinde, yeniden yapılanma için daha geniş fırsatların elde edilebileceği söylenebilir. Kısacası bu süreçlerde, kamu yönetimlerinin etkinliği, sorun çözebilme yetenekleri test edilmekte ve varlık nedenleri sorgulanmaktadır (Aktel ve Çağlar, 2007, s. 147).

Türkiye'nin afet geçmişi göz önüne alındığında; afeti etkin bir şekilde yönetmenin temelde ulusal bir politikanın geliştirilmesine ve afetlerin nasıl yönetileceği konusunda yaygın bir kültürün oluşup yerleşmesine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak ülkemizde çağdaş

bir afet yönetim anlayışından bahsetmek henüz zordur (Aktel, 2010, s. 169). Afetlerde nüfus yoğunluğundan, bina standardının olmamasından, afet planlamasının yapılmamış olmasından, kurtarma ve enkaz kaldırma organizasyonun sağlanamamasından, yerel tıbbi olanakların yetersizliğinden ya da söz konusu kurum ve kuruluşların afet sırasında ileri derecede hasar görmesinden yola çıkılarak etkin bir afet yönetimin olmadığı söylenebilir (Bektaş-Akpınar ve Aşkın-Ceran, 2020, s. 30).

Afet yönetimi, nadir ve dolayısıyla beklenmedik olaylarla başa çıkma alıştırmasıdır (Hollnagel, 2015, s. 21). Afet yönetimi denildiği zaman, hem afet yaşanmadan önce kamu otoriteleri, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar tarafından alınan önlemler hem de afet sırasında ve sonrası izlenen adımlar akla gelmektedir (Alkın, 2021a, s. 316).

Afet yönetimi; afetleri önlemek ve azaltmak için bir afet olayı ile ilgili zararları azaltmak, önceden hazırlık yapmak, ilkyardım ve kurtarma, iyileştirmek ve inşaat aşamasında yeniden yapılması gerekli olan çalışmalar yönlendirmek amacıyla toplumun bütün kurum ve kuruluşları ile birlikte, kaynakları söz konusu ortak amaç için yönetmeyi kapsayan çok geniş bir kavramdır (Aktel ve Çağlar, 2007, s. 150). Afetlerin önlenmesine ve zararların azaltılmasına yönelik olarak afet öncesinde, afet sırasında ve afet sonrasında yapılması gerekli olan teknik, idari ve yasal çalışmaları belirlemeye ve uygulamaya aktaran, bir olay anında ve sonrasında uygulama yapabilmek için olanak tanıyan ve her olaydan çıkarılan dersler ışığında mevcut sistemi geliştirmeye afet yönetimi denilmektedir (Özdikmen, 2019, s. 21).

Modern afet yönetimine göre; afetlerin meydana gelmeden önce afetlerle ilgili risk ve tehlikelere karşı önlem alınmasını, afetlerin tehlikelerine ve risklerine karşı toplumların eğitilmesini, bilinçlendirilmesini ve afetlere karşı direnç kazandırılmasını sağlayan yönetim türüne afet yönetimi adı verilmektedir (Çakır ve Artun, 2020, s. 64). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere afet yönetiminde ön plana çıkan noktalar; afetleri önlemek ve zararları azaltmak üzere, risk ve tehlikeleri önceden iyi bilmek ve gerekli önlemleri almak, en sade vatandaştan itibaren en yetkili kişiye kadar tüm herkesin sorumluluk üstlenmesi ve sürekli geliştirilmesidir. Afet yönetiminde önemli olan diğer bir nokta süreklilik arz eden dinamik bir yönetim biçimi olduğudur. Afet yönetimi birçok alanı ilgilendirmekte ve çok sayıda kurumun yer almış olduğu bir yapı niteliği taşımaktadır. Bu niteliğinden dolayı afetin çeşitliliği ve boyutu ile orantılı olarak afet yönetiminin kapsamı da şekillenebilmektedir (Aktel, 2010, s. 169).

AFET SÜRECİNDE KULLANILAN DİJİTAL BİLGİ KAYNAKLARI

İnsanlar yaşamlarını sürdürmek ve hayatta kalmak için yoğun bir çaba içerisinde bulunmuşlardır. İnsanlar ilk başlarda doğa, diğer düşman ve rakipleriyle mücadele etmek ve başarılı olmak için bilmeye ve bilgiye ihtiyaç duymuştur. İnsanoğlunun bu bilme ve bilgiye sahip olma isteği bütün kültür ve coğrafyalarda doğayla, çevresindeki canlı ve cansız bütün varlıklarla kendine has özelliklere sahip olmak üzere iletişim kurmayı zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla insanlar ilk çağlarda yaşadıkları doğal afetler nedeniyle sürekli olarak, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde iletişime önem vermiş, iletişimini geliştirmiş ve bunu gerçekleştirmek için çeşitli araçlar kullanmışladır. Önceleri toplumun bilgi edinmesine ve bilinçlenmesine yönelik olarak kullanılan iletişim daha çok kulaktan kulağa veya elle yazılan metinler yoluyla gerçekleştirilmiştir. Ancak 15. yüzyılda matbaanın bulunmasıyla geleneksel kitle iletişim

araçlarından gazetelerin ortaya çıkmasına ve yayılmasına neden olmuştur. 17. yüzyıllarda gazeteler düzenli olarak yayınlanmaya başlamıştır. Bu dönemlerde sel, deprem, çığ gibi haberler gazeteler aracılığıyla insanlara ulaştırılmıştır.

Zaman içerisinde okuma yazma bilen kişi sayısının artmasıyla birlikte gazetelerin baskı ve dağıtımının hızlanmasının yanı sıra farklı iletişim araçlarına ihtiyaç duyulmuştur. Nitekim zamanla Telgraf, telefon, radyo, sinema ve televizyon gibi buluşlarla kitle iletişim araçları daha fazla genişlemiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ise bilgisayar teknolojileri sayesinde çalışan araçların kullanılmıştır. Bu süreçte ortaya elektronik habercilik olarak tanımlanan yeni mecra ortaya çıkmıştır. Bu yeni mecra haberlerin toplanmasında ve iletilmesinde önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Son yirmi beş yıllık süreci göz önüne getirdiğimizde, kitle iletişiminde yeni bir aşamanın yaşandığını söyleyebilmekteyiz. Bu yeni aşamada dünyanın evrensel ve bilgisayara dayalı bir kitle iletişim düzenine geçtiği söylenebilir. İkinci dünya savaşına kadar medya denilince dört büyükler olan basın, film, radyo ve televizyon gelmekteydi, ancak son zamanlarda olağanüstü düzeyde güçlenen, çeşitlenen bir kitle iletişim araçları varlığı ile karşı karşıya bulunmaktayız.

Ulusal düzeyde yaşanan gelişmeler aynı zamanda yerelde yansımasını bulmuştur. Başka bir deyişle günlük hayatta vazgeçilmez olan bu yeni iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte toplumsal etkileşimi daha güçlü olan ve yerel haberleri oluşturmada etkili olan yerel iletişim araçlarını da aynı oranda geliştirmiştir. Artık yeni medyanın konum, yer ve uzaklık gibi kavramlara yeni içerikleri kazandırması ile birlikte iletişimin ve bilgiyi paylaşmak mekânsal yakınlık ortamından çıkmıştır. Artık yerel iletişim araçları da alanlarına ulaşabilme derecesiyle değerlendirilmektedir. Dolayısıyla insanların çevrelerinde gelişmekte olan deprem, çığ düşmesi, yangın ve sel gibi olaylar konusunda bilgiye ulaşmalarının yeni kitle iletişim araçları ile daha kolay mümkün olması, geçmişten günümüze kullanılan iletişim araçlarının önemini sürekli artırmıştır.

Afet öncesi, afet esnasında ve sonrasında bireylerin doğru davranış kalıplarını gösterebilmesi; acil durum ve afetler hakkında ön bilgi sahibi olup, afet hazırlığını yapmış olması ve bu konuda sorumluluk hissetmesi afet bilincini gösterir (Adanalı vd., 2022, s. 57). Her bir afetin yaşandığı anda ve sonrasında bireyler veya toplum, afetin yaratmış olmuş olduğu tahribatı duyurma ve telafi etme yönünde bir refleks geliştirmektedirler (Alkın, 2021a, s. 313). Günümüzde afetleri duyurmada teknoloji ve dijital bilgi edinme mecraları önemli bir rol oynamaktadır. Bu bilgi edinme mecralarından biri günümüzde sosyal medyadır.

İnternet teknolojisinin 1993 yılının sonlarına doğru iş ortamlarıyla ve dolayısıyla toplumla tanışması, bilgisayarı internetin kullanılması için gerekli bir araç haline getirmiş ve toplum için vazgeçilmez bir bilgi ve veri havuzu haline gelmesiyle önemi daha iyi artmıştır. Bilgisayar ve mobil iletişim teknolojilerinin bütünleşmesiyle internet aracılığıyla erişim için mekan sınırı ortadan kalkmıştır. Artık hangi araçla iletişim kuracağız sorusu yerine nasıl bir içerikle iletişim kuracağız sorusu ortaya çıkmıştır (Onat ve Alikılıç, 2008, s. 1112-1113). Mayfield (2008)'a göre sosyal medya araçları; sosyal ağlar, bloglar, wikiler, podcastler, forumlar, içerik toplulukları ve mikrobloglar şeklinde sınıflandırılmaktadır (Bor, 2018, s. 14). Bu çalışmada da

sosyal medya araçları Mayfield'ın belirttiği şekilde ele alınarak aşağıda başlıklar şeklinde incelenmiştir.

Sosyal ağ siteleri, bireylerin kendileri hakkında bir kullanıcı hesabı oluşturabilmeleri ve çevreleriyle çevrimdışı ve çevrimiçi sanal ilişki ağı kurarak etkileşimde bulunabilmelerine olanak tanıyan sanal alanlardır (Scott, 2007, s. 229). Sosyal ağ sitesi olarak tanımlanabilecek ilk site 1997 yılında SixDegrees.com adında yapılmıştır (Boyd ve Ellison, 2007, s. 213). SixDegrees.com'dan günümüze kadar farklı amaçlara yönelik pek çok sosyal ağ sitesi ortaya çıkmıştır. Facebook, Youtube, Twitter, Myspace, Orkut gibi sosyal ağ siteleri kullanıcılara iletişim açısından çoklu ortam paylaşımına dayalı yeni bir etkileşim yolu sunmaktadır (Nagy ve Pecho, 2009, s. 321). Sosyal ağların içinde en çok üyesi olan ve en sık kullanılanları Facebook, Twitter ve Instagram'dır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Afetler, sonuçları itibariyle toplumların yaşamlarını etkilemekte, toplumsal süreçlerin değişimini tetikleyebilmekte ve çoğu durumda toplum üyelerinin zihninde afetler ile ilgili olarak farkındalık ve bilinçlenmenin oluşmasında etkili olabilmektedirler. Farkındalık ve bilinç düzeyi tartışmalı olsa da Türkiye'nin, jeolojik, morfolojik yapısından ve değişken iklim özelliklerinden dolayı geçmişten günümüze kadar pek çok afet türüne maruz kalan ülkelerden biri olduğu bilinen bir gerçektir.

Afetlerin önlenmesine yönelik teknik ve teknolojik araçların yanı sıra kitle iletişim araçlarının da bilgi ve bilinçlenme konusunda sağladığı katkı nedeniyle afetlerin etkisinin azaltılmasında önemli rol oynadığını değerlendirmek mümkündür. Bu durumu özellikle 1999 Gölcük depreminde radyonun oynandığı rol bağlamında ele almak mümkündür. Son 20-30 yıla kadar insanlar afetler ile ilgili bilgi edinmek için radyo, TV, gazete, dergi vb. iletişim araçlarını kullanırken, günümüzde bu araçlara teknolojinin ve internetin de gelişmesi ile birlikte sosyal medya araçları ve dijital medya da eklenmiştir. İnsanlar bu yeni iletişim araçları sayesinde afet durumlarında bilgiyi anlık edinebilmekte, afet bölgesine yardım çağrısını daha kolay yapabilmekte, afetzedelere daha kolay ulaşabilmekte, bununla birlikte afetzedeler diğer insanlara yaşadıkları durumu daha kolay yayabilmektedir. Yeni iletişim araçlarının yarattığı imkanlar doğrultusunda da insanların bir araya gelerek oluşturduğu kuruluşlar, kamu kurumları vb. örgütler afet bölgesine müdahale etmek, iyileştirme çalışmalarını yapmak üzere daha organize bir şekilde hareket edebilmektedirler.

Afet dönemlerinde yeni bilgi edinme araçlarının etkisi pek çok ülkede çok iyi anlaşılmış durumdadır. Ancak ülkemizde yeni bilgi edinme araçlarının afet sürecinde kullanımı konusundaki bilinç düzeyinin kişiden kişiye, bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle 11 Ağustos 2021'de Bartın'ın Ulus ilçesini, Sinop ilinin Ayancık ilçesini, Kastamonu'nun İnebolu, Azdavay, Küre, Pınarbaşı ve Bozkurt ilçelerinde yıkıcı etkisi fazla olan sel felaketinde özellikle Bozkurt ilçesinde yaşayan insanların afet sürecinde hangi dijital iletişim araçlarını kullandıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma, afete maruz kalan insanların olağanüstü durumlarda kitle iletişimi konusunda nasıl bir tutum içerisinde olduğunun belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nicel çalışmaların en temel özelliği, araştırmacıların kendi değer yargılarından sıyrılarak daha bağımsız ve nesnel sonuçlar ortaya koymalarının arzu edilmesidir. Bu nedenle nicel türde bir araştırma yapmayı kabul eden araştırmacıların araştırmadan soyutlanmaları için standart ölçme araçlarını kullanmaları gerektiğine ilişkin yaygın bir inanış vardır (Borg ve Gall, 1989: 23). Bu araçlardan ilk akla geleni ankettir. Anket tekniği günümüz akademik ve profesyonel çalışmalarda nispeten daha fazla tercih edilen veri toplama araçlarının başında gelmektedir (Altunışık, 2008: 3). Anket tekniğinin tercih edildiği bu araştırmada da kullanılan anket formunda 6 adet demografik özelliklerle ilgili soru, 33 adet de afet ve sosyal medya kullanımı ile ilgili olmak üzere toplam 39 soru bulunmaktadır.

Ayrıca istatistiksel testlerle değerlendirmelerin yapılabiliyor olması da nicel araştırmaların özelliklerinden biridir (Ulus vd., 2010: 44). Bu sebeple Bozkurt ilçesinde sel afetini yaşayan kişilerden toplanan veriler SPSS istatistik paket programı ile analiz edilerek yorumlanmıştır. Bu çerçevede öncelikle incelenen olgunun ne olduğuna karar vermek için tanımlayıcı istatistikler yapılmıştır. Bu tür istatistikler verilerin türünü, düzeyini ve özelliğini belirlemek amacıyla yapılmaktadırlar (Erdoğan, 2012, s. 280). Betimsel testlerin pek çok türü bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada afetten etkilenenlerin anket sorularına verdikleri cevapların derecesini belirlemek ve yorumda bulunmak için frekans değerlerine ve aritmetik ortalama değerlerine bakılmıştır. Afetzedelerin sosyal medya ve afetle ilgili düşünlerini tespit etmek için; "1.00-1.80 = kesinlikle katılmıyorum, 1.81-2.60 = katılmıyorum, 2.61-3.40 = kararsızım, 3.41-4.20 = katılıyorum ve 4.21-5.00 = kesinlikle katılıyorum" değer aralıkları dikkate alınmıştır (Özdamar, 2001, s. 145).

ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLERİ

Sistematik veri toplama ve analiz etme sürecini içeren bilimsel araştırmalar kendi içerisinde nicel, nitel ve karma olmak üzere üç grupta toplanmaktadırlar (Kırcaali-İftar, 1999a, s. 3). Bu çalışmada nicel araştırma türü benimsenmiş olup bu tür çalışmalar; olguların, çevrede var olan süreç ve etkenlerin soyutlanmasına ve nesnelleştirilmesine odaklanmaktadırlar. Daha sonra gözlemlenebilir ve ölçümü yapılabilecek şekilde dönüştürülmektedir (Erdoğan, 2003, s. 27). Bu yöntemle ölçümlerin daha doğru ve sayısallaştırmaların daha dikkatli yapılarak problemin daha gerçekçi, anlaşılabilir ve tanımlanabilir olacağı ifade edilmektedir (Ataseven, 2012, s. 544).

Nicel araştırmalarda ön görülen sorular veya hipotezlerle ilgili olarak daha net sonuçlar elde edilebilmektedir. Dolayısıyla hangi sorunun veya hipotezin kabul edildiği ve hangi soru veya hipotezin kabul edilmediği konusunda daha net karar verebilmeye yardımcı olmaktadırlar. Bu nedenle eğer bir çalışmada sorular veya hipotezler öne sürülecekse bu araştırma türünün kapsamına göre en iyi araştırma olduğu belirtilmektedir (Padem vd., 2012, s. 58). Buna karar verdikten sonra çalışmada nasıl bir model kullanılacağı sorusu karşımıza çıkmaktadır. Literatürde nitel, nicel ve karma araştırmalarla ilgili olarak pek çok model türü vardır. Bu çalışmada incelenen değişkenler veya olgular dikkate alınarak betimsel tarama modeli tercih edilmiş ve bu modelin en uygun model olacağı değerlendirilmiştir. Bilindiği üzere betimsel tarama modeli; araştırmada incelenen değişkenlerin hangi özellikte olduğunu tasvir etmeyi

ifade eden bir model türüdür (Kırcaali-İftar, 1999a, s. 8). Araştırma modeline bağlı olarak ön görülen hipotezler aşağıda sunulmuştur:

• H1: Afete maruz kalan bireyler daha çok sosyal medya platformları aracılığıyla bilgi edinmektedir.

• H2: Afetzedeler afetten hemen sonra bilgi amaçlı sosyal medya platformlarını takip etmektedirler.

• H3: Vatandaşlar afetler konusunda yeterince bilgi sahibi değiller.

• H4: Afetler vatandaşların çoğunun kısa ve uzun vadeli planlarını etkilemiştir.

EVREN, ÖRNEKLEM VE SINIRLILIKLAR

Bu araştırma Bozkurt ilçesinde 11 Ağustos 2021 tarihinde yaşanan sel felaketine maruz kalanları kapsamaktadır. Bu araştırmanın evreni; Kastamonu Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerdir. Alan çalışmasının yapıldığı 2022 yılında ilçenin nüfusu 9.064 kişi olarak belirlenmiştir (https://www.nufusu.com, 2022). Araştırma problemine cevap verme potansiyeline sahip bu kişilere evren denilmektedir (Özen ve Gül, 2007, s. 395). Genel ve erişilebilir evren olmak üzere iki tür evren vardır. Genel evren soyuttur ve tanımlanması kolaydır. Ancak ulaşılması zordur. Ulaşılması kolay evrenin en temel özelliği erişilebilir olması ve somut olmasıdır (Karasar, 2011, s. 110). Ancak cevap alma oranının düşük, zamanın kısıtlı ve maliyetin yüksek olmasından dolayı evrenden bir örneklem seçilmesinin daha doğru olacağına karar verilmiştir. Bu bağlamda kolayda örnekleme yönteminin en uygun örneklem yöntemi olacağı kanısına ulaşılmıştır (Özmen, 1999, s. 25). Kolayda örnekleme yönteminin en temel özelliği; araştırmaya kimin dahil edileceği araştırmacı tarafından belirlenebiliyor olmasıdır (Şimşek, 2012, s. 122).

Çalışma evrenin bulunan kişi sayısı N=9.064 olarak belirlenmiştir. İncelenen olayın görülüş sıklığı = (p) 0,5; görülmeme sıklığı = (q) 0,5 olarak tespit edilmiş olup %95 güven düzeyi ve 0,5 hata payına göre t tablosuna göre bulunmuş olan değer d=1,96 olarak tespit edilmiştir. Formülde veriler yerine konulduğu zaman örnekleme alınacak kişi sayısının yaklaşık 369 kişi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışma kapsamında ise 476 kişiye ulaşılmış ve araştırmaya katılmaları sağlanmıştır. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar araştırmaya katılan bu kişilerin değerlendirmelerini kapsamaktadır.

Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bu kısmında Bozkurt ilçesinde ikamet eden ve 11 Ağustos 2021 tarihinde yaşanan sel felaketinden etkilenen kişilerden toplanan veriler değerlendirilmiştir.

Araştırmaya Katılan Kişilerin Özellikleri İle İlgili Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Bozkurt ilçesinden araştırmaya katılan kişilerin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek ve gelir durumlarına göre dağılımları analiz edilmiştir. Afetzedelere ilişkin bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Örneklemin Demografik Dağılımı

Değişken	Kategori	N	%

PROCEEINGS BOOK

Cinsiyet	Erkek	377	79,2
	Kadın	99	20,8
Yaş	18-24 Yaş	59	12,4
	25-32 Yaş	89	18,7
	33-40 Yaş	64	13,4
	41-50 Yaş	163	34,2
	51-60 Yaş	70	14,7
	61 Yaş ve Üstü	31	6,5
Medeni Durum	Evli	270	56,7
	Bekâr	120	25,2
	Dul/Boşanmış	86	18,1
Eğitim Durumu	İlkokul	18	3,8
	Ortaokul	49	10,3
	Lise	173	36,3
	Üniversite	196	41,2
	Yüksek lisans	18	3,8
	Doktora	22	4,6
Meslek	Esnaf	61	12,8
	Serbest Meslek	171	35,9
	Memur	46	9,7
	İşçi	128	26,9
	Çalışmıyor	70	14,7
Aylık Gelir	5000 TL ve Altı	61	12,8
	5001-8000 TL	63	13,2
	8001-12000 TL	210	44,1
	12001 TL ve Üstü	142	29,8
TOPLAM		**476**	**100**

Araştırmaya katılan kişilerin toplamı 476'dır. Katılımcıların %79,2'si erkek ve %20,8'i kadındır. Yaş oranlarına göre; %12,4'ü 18-24 yaş, %18,7'si 25-32 yaş, %13,4'ü 33-40 yaş, %34,2'si 41-50 yaş, %14,7'si 51-60 yaş, %6,5'i 61 ve üzeri yaştadır. Erkek ve kadın katılımcıların %56,7'si evli, %25,2'si bekâr, %18,1'i ise boşanmış veya eşi ölen kişilerden oluşmaktadır. Eğitim durumu itibariyle lise (%36,3) ve üniversite (%41,2) mezunu kişilerin daha fazla olduğu söylenebilir. Afetzedelerin mesleklerine göre dağılımlarına bakıldığında; serbest meslek (%35,9) ve işçi (%26,9) olanların oranının daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bu çerçevede 8001-12000 TL (%44,1) ile 12001 TL ve üzerinde (%29,8) geliri olanların araştırmaya katılma oranlarının da daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Korkulan Afet Türüne İlişkin Bulgular

PROCEEINGS BOOK

Araştırmanın bu kısmında Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin en fazla korktukları afet türünün hangisi olduğunu tespit etmek için betimsel analizlerden olan frekans değerleri ve aritmetik ortalama değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Korkulan Afet Türüne İlişkin Bulgular

Korkulan Doğal Afet Türü	1	2	3	4	5	X̄
Deprem	3	90	10	8	365	4,348
	0,6	18,9	2,1	1,7	76,7	
Sel	5	74	8	386	3	3,647
	1,1	15,5	1,7	81,1	0,6	
Yangın	6	61	404	2	3	2,863
	1,3	12,8	84,9	0,4	0,6	
Fırtına	335	91	29	13	8	1,462
	70,4	19,1	6,1	2,7	1,7	
Kuraklık	341	100	19	13	3	1,397
	71,6	21,0	4,0	2,7	0,6	

Not: 1=Hiç Korkutmaz; 2=Korkutmaz; 3=Biraz Korkutur; 4=Korkutur; 5=Kesinlikle Korkutur

Tablo 2'de görüldüğü üzere Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin depremden (X̄=4,34) ve afetten (X̄=3,64) korktukları; yangından biraz korktukları (X̄=2,86), fırtına (X̄=1,46) ve kuraklıktan (X̄=1,39) ise korkmadıkları tespit edilmiştir.

Bilgilenmek İçin Takip Edilen Medya Araçlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin afetle ilgili bilgi edinmek için kullanmış oldukları medya araçlarının neler oldukları ve söz konunu medya araçlarını kullanma sıklıklarını tespit etmek için betimsel analizlerden olan frekans değerleri ve aritmetik ortalama değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Afetle İlgili Bilgi Edinmek İçin Takip Edilen Medya Araçlarına İlişkin Bulgular

Afetle İlgili Bilgilenmede Takip Edilen Medya Araçları	1	2	3	4	5	X̄
Televizyon	6	5	320	108	37	3,346
	1,3	1,1	67,2	22,7	7,8	
Gazete	4	16	311	109	36	3,329
	0,8	3,4	65,3	22,9	7,6	
İnternet	1	12	23	119	321	4,569
	0,2	2,5	4,8	25,0	67,4	
Radyo	1	10	365	92	8	3,201

PROCEEINGS BOOK

	0,2	2,1	76,7	19,3	1,7	
Sosyal Medya	10	11	35	94	326	4,502
	2,1	2,3	7,4	19,7	68,5	

Not: 1=Kesinlikle Takip Etmem; 2=Takip Etmem; 3=Bazen Takip Ederim; 4=Takip Ederim; 5=Kesinlikle Takip Ederim

Tablo 3'te görüldüğü üzere Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin afet ile ilgili bilgi edinmek için televizyon ($\bar{X}$=3,34), gazete ($\bar{X}$=3,32) ve radyo ($\bar{X}$=3,20) gibi medya araçlarını bazen takip ettikleri; internet ($\bar{X}$=4,56) ve sosyal medya ($\bar{X}$=4,50) gibi araçları kesinlikle takip ettikleri belirlenmiştir. Afetzedelerin sosyal medyayı fazla kullandıkları görüldüğünden çalışmanın "**H1:** Afete maruz kalan bireyler daha çok sosyal medya platformları aracılığıyla bilgi edinmektedir" hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların Afetlerden Hemen Sonra Yapılan Sosyal Medya Paylaşımlarını Takip Etme Durumlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin deprem, sel, yangın, fırtına ve kuraklık gibi afetlerden hemen sonra sosyal medyada yapılan paylaşımları takip etme durumlarını tespit etmek için betimsel analizlerden olan frekans değerleri ve aritmetik ortalama değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Afetlerden Sonra Sosyal Medyada Yapılan Paylaşımların Takip Edilme Durumlarına İlişkin Bulgular

Afetlerden Sonra Paylaşılan Sosyal Medya Araçlarını Takip Etme Durumu	n	%	$\bar{X}$
Hiç İlgilenmem	2	0,4	4,642
İlgilenmem	10	2,1	
Biraz İlgilenirim	15	3,2	
İlgilenirim	102	21,4	
Çok İlgilenirim	347	72,9	

Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin deprem, sel, yangın, kuralık vb. afetlerden sonra sosyal medyada söz konusu afetlerle ilgili yapılan paylaşımları çok takip ettikleri tespit edilmiştir ($\bar{X}$=4,64). Dolayısıyla çalışmanın "**H2:** Afetzedeler afetten hemen sonra bilgi amaçlı sosyal medya platformlarını takip etmektedirler" hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların Afetlerden Hemen Sonra Yapılan Sosyal Medya Paylaşımlarına Hemen Bakma Durumlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin deprem, sel, yangın, fırtına ve kuraklık gibi afetlerden hemen sonra sosyal medyada yapılan paylaşımlara hemen bakıp bakmadıklarını belirlemek için betimsel analizlerden olan frekans ve aritmetik ortalama değerlere bakılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Afetlerden Sonra Sosyal Medyada Yapılan Paylaşımlara Bakma Durumuna İlişkin Bulgular

Afetlerden Sonra Paylaşılan Sosyal Medya Araçlarına Bakma Durumu	n	%	X̄
Hiç Bakmam	4	0,8	4,289
Bakmam	16	3,4	
Bazen Bakarım	56	11,8	
Bakarım	162	34,0	
Hemen Bakarım	238	50,0	

Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin deprem, sel, yangın, kuralık vb. afetlerden sonra sosyal medyada söz konusu afetlerle ilgili yapılan paylaşımlara hemen baktıkları belirlenmiştir (X̄=4,28).

Katılımcıların Medyada Yer Alan Afetlerle İlgili Haberlerden Korkma Durumlarına İlişkin Bulgular

Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin medyada yer alan afetlerle ilgili haberlerden korkup korkmadıklarını belirlemek üzere betimsel analizlerden olan frekans ve aritmetik ortalama değerlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Medyada Yer Alan Afetlerle İlgili Haberlerden Korkma Durumuna İlişkin Bulgular

Afetlerle İlgili Medyada Yer Alan Haberlerden Korkma Durumu	n	%	X̄
Hiç Korkutmaz	5	1,1	4,268
Korkutmaz	13	2,7	
Biraz Korkutur	49	10,3	
Korkutur	191	40,1	
Çok Korkutur	218	45,8	

Araştırmaya katılan afetzedelerin medyada afetlerle ilgili herhangi bir haber gördüklerinde çok korktukları tespit edilmiştir (X̄=4,26).

Katılımcıların Sosyal Medyada Afetle İlgili Paylaşım Yapma Durumlarına İlişkin Bulgular

Çalışmada Bozkurt ilçesinde yaşayan afetzedelerin sosyal medyada afetlerle ilgili yorum yapma, fotoğraf ve video paylaşma durumlarını tespit etmek için betimsel analizlerden yararlanılmış olup bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Katılımcıların Sosyal Medyada Afetle İlgili Paylaşım Yapma Durumlarına İlişkin Bulgular

Afetle İlgili Sosyal Medyada Paylaşım Yapma Durumu	1	2	3	4	5	X̄

PROCEEINGS BOOK

Yorum yazarım/yazdım	3	4	36	146	287	4,491
	0,6	0,8	7,6	30,7	60,3	
Fotoğraf-görsel paylaşırım/paylaştım	9	13	36	169	249	4,336
	1,9	2,7	7,6	35,5	52,3	
Video paylaşırım/paylaştım	6	16	32	169	253	4,359
	1,3	3,4	6,7	35,5	53,2	

Not: 1=Hiç Paylaşmam; 2=Paylaşmam; 3=Bazen Paylaşırım; 4=Paylaşırım; 5=Çok Sık Paylaşırım

Araştırmaya katılan kişilerin sosyal medyada afetle ilgili olarak çok sık yorum yazdıkları ($\bar{X}$=4,49), fotoğraf-görsel ($\bar{X}$=4,33) ve video ($\bar{X}$=4,35) paylaştıkları tespit edilmiştir.

Katılımcıların Bozkurt İlçesine Yönelik Güvenlik Algılarına İlişkin Bulgular

Bozkurt ilçesinde yaşayan afetzedelere yaşadıkları yeri güvenli görüp görmedikleri sorulmuş olup katılımcıların güvenlik algılarına ilişkin bulgular Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Katılımcıların Güvenlik Algılarına İlişkin Bulgular

Yaşanılan Yerle İlgili Güvenlik Durumu	n	%	$\bar{X}$
Hiç Güvenilir Değil	140	29,4	2,861
Güvenilir Değil	58	12,2	
Biraz Güvenilir	71	14,9	
Güvenilir	142	29,8	
Çok Güvenilir	65	13,7	

Araştırmaya katılan afetzedelerin Bozkurt ilçesini biraz güvenilir buldukları ortaya çıkmıştır ($\bar{X}$=2,86).

Afet Eğitimlerinin Önemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında; katılımcılara afetler konusunda verilen eğitimlerin afetlerle mücadelede önemli olup olmadığı sorulmuş olup verilen cevaplara ilişkin frekans ve aritmetik ortalama değerleri Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: Afet Eğitimlerinin Önemine İlişkin Bulgular

Afet Eğitimlerinin Afetleri Önlemedeki Rolü veya Önemi	n	%	$\bar{X}$
Hiç Güvenilir Değil	163	34,2	2,813
Güvenilir Değil	52	10,9	
Biraz Güvenilir	55	11,6	
Güvenilir	123	25,8	
Çok Güvenilir	83	17,4	

Araştırmaya katılan afetzedelerin afetlerle ilgili verilen eğitimleri, afetleri önlemede biraz güvenilir buldukları belirlenmiştir ($\bar{X}$=2,81).

Katılımcıların Afet Eğitimi Alma Düşüncelerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında; katılımcılara afetler konusunda eğitim almak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplara ilişkin frekans ve aritmetik ortalama değerler Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10: Afet Eğitimi Alma İsteğine İlişkin Bulgular

Afet Eğitimi Alma Düşüncesi	n	%
Evet	307	64,5
Hayır	89	18,7
Kararsızım	80	16,8

Araştırmaya katılan afetzedelerin %64,5'i afetlerle iliği eğitim almayı düşünmektedir. %18,7'si afetler konusunda eğitim almayı düşünmezken, %16,8'inin ise kararsız bir tutum sergiledikleri tespit edilmiştir. Afetzedelerin büyük bir kısmının afetler konusunda eğitim almak istemesi, onların bu konuda yeterince bilgili olmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu düşünceden hareketle çalışmanın "**H3:** Vatandaşlar afetler konusunda yeterince bilgi sahibi değiller" hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların Bireysel Hazırlığının Afetler İçin Yeterli Olup Olmama Durumuna İlişkin Bulgular

Araştırmada katılımcılara; afetlere karşı bireysel olarak yapmış oldukları hazırlıkların, afet sonrasında zararları azaltacak düzeyde olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplara ilişkin frekans ve aritmetik ortalama değerler Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11: Bireysel Afet Hazırlığını Afet Sonrası İçin Yeterliliğine İlişkin Bulgular

Bireysel Afet Hazırlığının Yeterliliği	n	%
Evet	144	30,3
Hayır	144	30,3
Kararsızım	188	39,4

Araştırmaya katılan afetzedelerin %30,3'ü bireysel olarak yapmış oldukları afet hazırlığının afet sonrasındaki zararları azaltmada yeterli olduğunu, %30,3'ü yerli olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte %39,4'ü de kararsız olduğunu belirtmiştir.

Yaşanılan Bölgenin Afet Öncesinde Riskli Bölge Olup Olmadığının Bilinmesi ve Medyada Yer Alma Durumuna İlişkin Bulgular

Araştırmada katılımcılara; Bozkurt ilçesinin sel öncesinde riskli bir yer olup olmadığını bilip bilmedikleri ile ulusal ve yerel medyada daha önce ilçenin riskli bir yer olup olmadığı konusunda bir habere rastlayıp rastlamadıkları sorulmuş olup verilen cevapların frekans ve aritmetik ortalama değerleri Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12: Yaşanılan Yerin Afet Konusunda Riskli Olup Olmadığının Bilinmesi ve Medyada Yer Alma Durumuna İlişkin Bulgular

Yaşanılan Yerin Riskli Bir Yer Olduğunun Bilinmesi Durumu	n	%
Evet	307	64,5
Hayır	78	16,4
Kararsızım	91	19,1
Yaşanılan Yerin Riskli Bir Yer Olduğunun Medyada Yer Alması Durumu	**n**	**%**
Evet	257	54,0
Hayır	65	13,7
Kararsızım	154	32,4

Araştırmaya katılan afetzedelerin büyük bir çoğunluğu (%64,5) Bozkurt ilçesinde sel felaketi meydana gelmeden önce buranın riskli bir yer olduğunu bildikleri ve ilçenin riskli bir yerde kurulduğuna dair medyada haberlere rastladıkları (%54) ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların Afet Sorasındaki Bilgilendirme ve Yapılan Yardımlara İlişkin Algıları

Bozkurt ilçesinde yaşanan sel felaketinden sonra ilgili kurumların bilgilendirme konusundaki yeterlilikleri ile devletin ve STK'ların yardım yapma düzeyinin yeterli olup olmadığı analiz edilmiş olup elde edilen bulgular Tablo 13'te belirtilmiştir.

Tablo 13: Afet Sonrasındaki Bilgilendirme ve Yapılan Yardım Yeterliliğine İlişkin Bulgular

Afet Sonrasındaki Bilgilendirme ve Yardım Yeterliliği	1	2	3	4	5	X̄
İlgili kurumların afet süreci ile ilgili bilgilendirmeleri yeterliydi	74	73	77	118	134	3,346
	15,5	15,3	16,2	24,8	28,2	
Devlet kurumlarının afet sonrası yardımları yeterliydi	86	65	69	124	132	3,317
	18,1	13,7	14,5	26,1	27,7	
Sivil Toplum Kuruluşlarının afet sonrası yardımları yeterliydi	52	83	86	121	134	3,424
	10,9	17,4	18,1	25,4	28,2	

Not: 1=Çok Yetersizdi; 2=Yetersizdi; 3=Biraz Yeterliydi; 4=Yeterliydi; 5=Çok Yeterliydi

Araştırmaya katılan Afetzedeler kişiler; ilgili kurumların afet süreci ile ilgili bilgilendirme düzeylerini (X̄=3,34) ve devlet kurumlarının afet sonrası yardımlarını (X̄=3,17) biraz yeterli görürken; STK'ların afet sonrası yardımlarını ise (X̄=3,42) yeterli görmüşlerdir.

Katılımcıların Afet Sürecinde Gönüllü Olarak Çalışma Durumlarına İlişkin Bulgular

Araştırmada katılımcılara; afet sırasında ve sonrasında gönüllü olarak çalışmalara katılıp katılmadıkları sorulmuş olup elde edilen bulgular Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14: Katılımcıların Afet Çalışmalarına Gönüllü Olarak Katılma Durumlarına İlişkin Bulgular

Afet Çalışmalarına Gönüllü Olarak Katılma Durumu	n	%
Evet	379	79,6
Hayır	97	20,4

Araştırmaya katılan kişilerin %79,6'sı yaşanan sel felaketinde gönüllü olarak çalışmalara katılırken, %20,4'ü ise çalışmalara katılmamıştır.

Sel Felaketinin Geleneksel ve Sosyal Medyada Yer Almasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında sel felaketinin geleneksel ve sosyal medyada yer bulmasının yeterli olup olmadığı, medyada yer alan haberlerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı, sel felaketi ile ilgili resmi kurumların sosyal medya hesaplarının takip edilip edilmediği analiz edilmiş olup ulaşılan sonuçlar Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15: Sel Felaketinin Geleneksel ve Sosyal Medyada Yer Almasına İlişkin Bulgular

Sel Felaketinin Geleneksel Medyada Yeterli Düzeyde Yer Bulması Durumu	n	%
Evet	129	27,1
Hayır	194	40,8
Kararsızım	153	32,1
Sel Felaketinin Sosyal Medyada Yeterli Düzeyde Yer Bulması Durumu	**n**	**%**
Evet	291	61,1
Hayır	101	21,2
Kararsızım	84	17,6
Medyanın Sel Felaketi İle İlgili Haberleri Vermesinin, Sel Felaketinin Yaralarını Sarmadaki Olumlu Etkisi	**n**	**%**
Evet	225	47,3
Hayır	110	23,1
Kararsızım	141	29,6
Bozkurt'ta Yaşanan Sel Felaketi İle İlgili Gelişmelerin Medyada Doğru Yer Bulması Durumu	**n**	**%**
Evet	125	26,3
Hayır	280	58,8
Kararsızım	71	14,9
Resmî Kurumların Sosyal Medya Hesaplarındaki Sel Felaketi İle İlgili Duyuruları/Paylaşımları Takip Etme Durumu	**n**	**%**
Evet	332	69,7
Hayır	80	16,8

Kararsızım	64	13,4

Araştırmaya katılan kişilerin %27,1'i sel felaketinin geleneksel medyada yer bulmasını yeterli bulmuştur. %40,8'i yetersiz bulurken, %32,1'i sel felaketinin geleneksel medyada yeterli yer alıp almadığı konusunda kararsız kalmıştır. Buna karşın sel felaketinin sosyal medyada yer almasını yeterli görenlerin oranı %61,1'dir. Katılımcıların %21,2'si sosyal medyadaki haberleri yetersiz görürken, %17,6'sının ise bu konuda kararsız kaldıkları belirlenmiştir.

Katılımcıların %47,3'ü medyanın sel felaketi ile ilgili haberleri vermesinin, sel felaketinin yaralarını sarmada olumlu yönde etki ettiğini düşünmektedir. Tersini düşünenlerin oranı %23,1 iken, %29,6'sının kararsız kaldığı görülmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin büyük bir çoğunluğu (%58,8) Bozkurt'ta yaşanan sel felaketi ile ilgili medyada yer alan gelişmelerin doğru olmadığını düşünmektedir. Bununla birlikte çalışmada sel felaketi sırasında resmî kurumların sosyal medya hesaplarındaki sel felaketi ile ilgili duyuruların ve paylaşımların takip edilme oranı %69,7 olarak tespit edilmiştir.

Katılımcıların Sel Felaketi Sonrasındaki Düşüncelerine İlişkin Bulgular

Araştırmada katılımcılara yaşanan sel felaketi dışında daha önce her hangi bir afetle karşılaşıp karşılaşmadıkları ve afet sonrasında ilçeden göç etmek isteyip istemedikleri sorulmuş olup ulaşılan sonuçlar Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16: Afetzedelerin Sel Felaketi Sonrası Düşüncelerine İlişkin Bulgular

Sel Felaketi Dışında Daha Önce Herhangi Bir Doğal Afetle Karşılaşma Durumu	**n**	**%**
Evet	152	31,9
Hayır	324	68,1
Sel Felaketi Sonrası İlçeyi Terk Etme Düşüncesi	**n**	**%**
Evet	192	40,3
Hayır	104	21,8
Kararsızım	180	37,8

Araştırmaya katılan kişilerin %31,9'u daha öncede doğal afetlerle karşı karşıya kaldıklarını belirtirken, %68,1'i sel felaketi dışında daha önce herhangi bir doğal afetle karşılamadıklarını belirtmişlerdir. Sel felaketinden sonra ilçeyi terk etmeyi düşünenlerin oranı %40,3 olarak tespit edilmiştir. Buna karşın %21,8'i ilçeyi terk etmeyi düşünmezken, %37,8'i terk edip etmeme konusunda kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla sel felaketinin katılımcıların kısa ve uzun vadeli planlarını kısmen de olsa etkilediği belirlenmiştir. Bu çerçevede araştırmanın "**H4:** Afetler vatandaşların çoğunun kısa ve uzun vadeli planlarını etkilemiştir" hipotezi kabul edilmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda ileri sürülen hipotez sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 17'da verilmiştir.

Tablo 17: Hipotez Sonuçları

No	Hipotezler	Sonuç
H1	Afete maruz kalan bireyler daha çok sosyal medya platformları aracılığıyla bilgi edinmektedir	Kabul
H2	Afetzedeler afetten hemen sonra bilgi amaçlı sosyal medya platformlarını takip etmektedirler	Kabul
H3	Vatandaşlar afetler konusunda yeterince bilgi sahibi değiller	Kabul
H4	Afetler vatandaşların çoğunun kısa ve uzun vadeli planlarını etkilemiştir	Kabul

Çalışmada afetzedelerin sosyal medyayı daha fazla kullanmalarından, afetlerle ilgili yapılan paylaşımları çok takip ettiklerinden, büyük bir kısmının afetler konusunda eğitim almayı istemesinden ve bir kısmının ilçeyi terk etmeyi düşünmesinden dolayı çalışmanın H1, H2, H3 ve H4 hipotezleri kabul edilmiştir.

SONUÇ

Teknolojideki gelişmelerle birlikte insanların normal ve olağanüstü durumlarda bilgi edinme mecraları da çeşitlilik kazanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada afet sürecinde insanların hangi dijital bilgi edinme mecralarını tercih ettiklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede Kastamonu'nun Bozkurt ilçesinde yapılan çalışmaya 377'si erkek ve 99'u kadın olmak üzere toplam 476 kişi katılmıştır. Katılımcıların deprem ve sel afetinden korktukları; yangından biraz korktukları, fırtına ve kuraklıktan ise korkmadıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların afet ile ilgili bilgi edinmek için televizyon, gazete ve radyo gibi geleneksel medya araçlarını bazen takip ettikleri; internet ve sosyal medya gibi araçları daha çok takip ettikleri belirlenmiştir.

Bozkurt ilçesinde yaşayan kişilerin deprem, sel, yangın, kuralık vb. afetlerden sonra sosyal medyada söz konusu afetlerle ilgili yapılan paylaşımları çok takip ettikleri tespit edilmiştir. Söz konusu kişilerin deprem, sel, yangın, kuralık vb. afetlerden sonra sosyal medyada söz konusu afetlerle ilgili yapılan paylaşımlara hemen baktıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan afetzedelerin medyada afetlerle ilgili herhangi bir haber gördüklerinde çok korktukları tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan kişilerin sosyal medyada afetle ilgili olarak çok sık yorum yazdıkları, fotoğraf-görsel ve video paylaştıkları da tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan afetzedelerin Bozkurt ilçesini biraz güvenilir buldukları ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan afetzedelerin afetlerle ilgili verilen eğitimleri, afetleri önlemede biraz güvenilir buldukları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan afetzedelerin büyük çoğunluğu afetlerle iliği eğitim almayı düşünmektedir. Araştırmaya katılan afetzedelerin %30,3'ü bireysel olarak yapmış oldukları afet hazırlığının afet sonrasındaki zararları azaltmada yeterli olduğunu, %30,3'ü yerli olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte %39,4'ü de kararsız olduğunu belirtmiştir.

Araştırmaya katılan afetzedelerin büyük bir çoğunluğu Bozkurt ilçesinde sel felaketi meydana gelmeden önce buranın riskli bir yer olduğunu bildikleri ve ilçenin riskli bir yerde kurulduğuna dair medyada haberlere rastladıkları ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan Afetzedeler kişiler; ilgili kurumların afet süreci ile ilgili bilgilendirme düzeylerini ve devlet kurumlarının afet sonrası yardımlarını biraz yeterli görürken; STK'ların afet sonrası yardımlarını ise yeterli görmüşlerdir.

Araştırmaya katılan kişilerin önemli bir bölümü yaşanan sel felaketinde gönüllü olarak çalışmalara katıldığını belirtmiştir.

Sel felaketinin geleneksel medyada yer bulmasını yeterli görmeyenlerin sayısı daha fazla iken sosyal medyada yer bulmasını yeterli görenlerin sayısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmı medyanın sel felaketi ile ilgili haberleri vermesinin, sel felaketinin yaralarını sarmada olumlu yönde etki ettiğini düşünmektedir. Ancak Bozkurt'ta yaşanan sel felaketi ile ilgili medyada yer alan gelişmelerin doğru olmadığını düşünenlerin oranı da azımsanmayacak düzeyde yüksektir. Bununla birlikte çalışmada sel felaketi sırasında resmî kurumların sosyal medya hesaplarındaki sel felaketi ile ilgili duyuruların ve paylaşımların takip edilme oranı da yüksek olmuştur.

Araştırmaya katılan kişilerin büyük bir çoğunluğu daha önce yaşanan sel felaketi dışında herhangi bir afetle karşılaşmadığını belirtmiştir. Sel felaketinden sonra ilçeyi terk etmeyi düşünenlerin oranı ile kararsız olanları oranı daha fazla olmuştur.

Bu çalışmadan da anlaşılacağı üzere günümüzde insanlar normal zamanlarda olduğu gibi olağanüstü durumlarda da dijital iletişim platformlarını tercih etmekte ve bu platformlar aracılığıyla bilgi edinmektedirler. Bu durumdan hareketle gerek resmi kurum ve kuruluşlar gerek sivil toplum kuruluşları ve gerekse de diğer (özel/tüzel) kişi ve kurumlar halka daha hızlı ve kolay ulaşma yöntemi olarak dijital iletişim mecralarını kullanmaları süreci daha iyi ve daha çabuk yönetmek adına kaçınılmaz olmuştur. Burada unutulmaması gereken önemli bir husus ise bu platformları kullanan tüm kullanıcıların medya sorumluluk biliciyle hareket emesi, ham yalan yanlış bilgiler yaymaması ve hem de yalan/yanlış bilgilere itibar etmemesidir. Bunun için başta medya okuryazarlığının yaygınlaştırılması olmak üzere gerekli, bu platformların kötü niyetli kullanımının önüne geçilmesi için gerekli tedbirlerin alınması büyük önem arz etmektedir.

Toplumda afet bilincinin oluşmasına katkı sağlamak ve afet dönemlerinde, afetzedelerin dijital iletişim mecralarını kullanımı ve bu mecralara karşı tutumlarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, afetler ve afet dönemlerinde iletişim konusunda çalışma yapacak araştırmacılara ve araştırmalara kaynak teşkil etmesi ve alanla ilgili literatüre katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

Çalışmaya katılan kişilerin afetle ilgili bilgi edinmek için en çok internet ve sosyal medyayı kullandıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla afet yaşanan yerlerde yaşayan kişilerin bilgi edinmek amacıyla hangi iletişim kanallarını kullandıklarını tespit etmek için başka çalışmaların yapılması büyük önem taşımaktadır.

Bozkurt ilçesinde yaşayan afetzedeler yaşadıkları yeri kısmen güvenilir olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla ilçede söz sahibi olan kurum ve kuruluşların halkın güvenini artmak için altyapıdan üstyapıya kadar gerekli olan çalışmaları yerine getirmesi gerekmektedir.

Çalışmada afet eğitiminin orta düzeyde güvenilir olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla başta Bozkurt ilçesi olmak üzere tüm Türkiye'de afet eğitiminin daha etkili olarak verilmesi büyük önem taşımaktadır.

Afet sonrasındaki bilgilendirme ve yardım yeterliliğinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla afet zararlarının daha aza indirilmesi ve yardımların tam ve zamanında ulaşılması bilmesi için etkin bir iletişim altyapısının kurulmasını zorunlu hale getirmektedir.

Bozkurt'ta yaşanan sel felaketi ile ilgili gelişmelerin medyada tam anlamıyla doğru yer almadığı konusunda bir algı söz konusu olmuştur. Her ne kadar geç olsa da çalışmanın yapıldığı tarihten sonra 18 Ekim 2022 tarihinde yayınlanmış olan 7418 sayılı Basın Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile dezenformasyon yapanlara karşı çeşitli tedbirlerin alınmış olması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmada afetzedelerin, resmî kurumların sosyal medya hesaplarındaki sel felaketi ile ilgili duyuruları ve paylaşımları daha fazla takip ettikleri görülmüş olup ülkemiz genelinde afet yaşayan yerlerdeki kurumların duyurulara ve paylaşımlara daha fazla ağırlık vererek halkı daha sağlıklı bilinçlendirmeleri büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Adanalı, R., Yıyın, F. T. ve Özenel, N. (2022). Ortaokul öğrencilerinin afet bilinci. *International Journal of Geography and Geography Education*, 47, 56-81.

AFAD (2022). *Türkiye'nin afet haritası*. https://www.afad.gov.tr/afet-haritalari, [Erişim Tarihi: 12.05.2022].

AFAD (2023a). *Afet*. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu [Erişim Tarihi: 03.01.2023].

AFAD (2023b). *Acil durum*. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu [Erişim Tarihi: 03.01.2023].

AFAD (2023c). *Tehlike*. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu [Erişim Tarihi: 03.01.2023].

AFAD (2023c). *Zarar görebilirlik*. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu [Erişim Tarihi: 03.01.2023].

Aktel, M. (2010). 5902 Sayılı Yasa İle Türkiye'de Afet Yönetiminde Oluşan Değişim. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 169-180.

Aktel, M. ve Çağlar, N. (2007). Isparta ili afet (kriz)yönetim yapılanması üzerine bir çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 12 (3), 147-162.

Akyel, R. (2005). Türkiye kamu yönetiminde afet yönetimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1), 15-29.

Alikılıç, Ö. ve Onat, F. (2007). Bir halkla ilişkiler aracı olarak kurumsal bloglar. *Journal of Yasar University*, 8 (2), 899-927.

Alkın, R. C. (2021). Afet yönetiminde sivil toplum: İzmir depremi sonrası müdahale ve iyileştirme aşamaları üzerine bir inceleme. *Karadeniz Araştırmaları*, 38 (70), 313-334.

Alkın, R. C. (2021). Bütünleşik afet yönetimine sosyolojik bakış: toplumsal yapı, işlev ve temel kavramlar ışığında bir okuma denemesi. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 5 (1), 18-34.

Altun, T. (2019). Doğal afet önlemlerinin politik ekonomisi. *International Journal of Public Finance*, 4 (1), 75-98.

Altunışık, R. (2008). Anketlerde veri kalitesinin iyileştirilmesi için öntest (pilot test) yöntemleri. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, (2), 1-17.

Ataseven, B. (2012). Nitel bilimsel araştırmalarda veri kalitesinin önemi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 33 (2), 543-564.

Atlı, D. (2014). Bilgi çağında işletmeler açısından bilgi yönetimi ve stratejik önemi. *XVI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, İstanbul.

ve olanaklar. *I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı,* Kocaeli.

Bektaş-Akpınar, N. ve Aşkın-Ceran, M. (2020). Afetlerle ilgili güncel yaklaşımlar ve afet hemşiresinin rol ve sorumlulukları. *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1 (1), 28-40.

Bor, H. A. (2018). *Ergenlerde sosyal medyaya yönelik tutum, sosyal medya kullanımında gelişmeleri kaçırma korkusu ve sosyal kaygı arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Borg, W. R. ve Gall, M. D. (1989). *Educational research: An introduction*. London: Longman Group.

Boyd, D. M. ve Ellison, N. B. (2007). Social network sites: definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13 (1), 210-230.

Bozkurt Kaymakamlığı. (2023). İlçemizin tarihi. http://www.bozkurt.gov.tr/ilcemizin-tarihi [Erişim Tarihi: 18.05.2023].

Erdoğan, İ. (2003). *Pozitivist metodoloji: Bilimsel araştırma tasarımı istatistiksel yöntemler analiz ve yorum*. Ankara: ERK.

Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist metodoloji ve ötesi: Bilimsel araştırma tasarımları, niteliksel ve istatistiksel yöntemler*. Ankara: ERK.

Gönç-Şavran, T. (2009). Araştırma evreni, örneklem seçimi ve ölçüm. N. Suğur (Ed.), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* içinde (ss.138-157), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1963.

Hollnagel, E. (2015). Disaster management, control, and resilience. Eds.; A. Masys, *Disaster Management: Enabling Resilience* (pp. 21-36), New York: Springer.

https://www.nufusu.com/ilce/bozkurt_kastamonu-nufusu, [Erişim Tarihi: 21.09.2022].

Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kırcaali-İftar, G. (1999a). Bilim ve araştırma. A. A. Bir (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde (ss.1-10), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1081.

Kırcaali-İftar, G. (1999b). Ölçme. A. A. Bir (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde (ss.11-22), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1081.

Kırık, A. M. (2017). Yeni medya aracılığıyla değişen iletişim süreci: Sosyal paylaşım ağlarında gençlerin konumu. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5 (1), 230-261.

Nagy, J. ve Pecho, P. (2009). Social networks security. *Third International Conference on Emerging Security Information, Systems and Technologies*, s.321-325.

Onat, F. ve Alikılıç, Ö. A. (2008). Sosyal ağ sitelerinin reklam ve halka ilişkiler ortamları olarak değerlendirilmesi. *Journal of Yasar University*, 3 (9), 1111-1143.

Özcan, E. (2006). Sel olayı ve Türkiye. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 35-50.

Özdikmen, T. (2020). *Afet ve acil durum yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özey, R. (2006). *Afetler coğrafyası*. İstanbul: Aktif Yayınevi.

Özmen, A. (1999). Örnekleme. A. A. Bir (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde (ss.23-54), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1081.

Özşahin, E. (2013). Türkiye'de yaşanmış (1970-2012) doğal afetler üzerine bir değerlendirme. *2. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı* (s. 1-8), 25-27 Eylül, Hatay.

Peker, Ö. ve Aytürk, N., (2002). *Yönetim becerileri*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Peltekoğlu, F. B. (2012). *Sosyal medya sosyal değişim: Sosyal medya akademi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Poteyeva, M., Denver, M., Barsky, L. E. ve Aguirre, B. E. (2007). Search and rescue activities in disasters. *Handbook of Disaster Research* (pp. 200-216), New York: Springer.

Ryan, C. (1995). *Researching tourist satisfaction ıssues, concepts, problems*. London: Routledge.

Sankur, B. (2004). *Bilişim sözlüğü*. Pusula Yayın No: 90.

Scott, D. M. (2007). The new rules of marketing & pr: how to use new releases, blogs, podcasting, viral marketing, online media to reach buyers. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Sekaran, U. (2003). *Research methods for business*. Fourth Edition, John Wiley & Sons İnc.

Solak. İ. (2018). *Doğal afetlerin pay piyasalarına etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Mersin.

Şahin, C. ve Sipahioğlu, Ş. (2002). *Doğal afetler ve Türkiye*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şimşek, A. (2012). Evren ve örneklem. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi* içinde (s.108-133), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2653.

Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Toprak, Z. ve Altay, A. (2016). *Bütünleşik afet yönetimi*. İzmir: İlkem Yayınevi.

Tosun, N. (2010). *İletişim temelli marka yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Turgut, E. ve Beğenirbaş, M. (2016). Yenilikçi iklimin ve sosyal sermayenin bilgi paylaşımı ve yenilikçi davranışa etkisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 15 (1), 113-147.

Üzen, İ. (2014). 1942 ve 1943 Erbaa depremleri. *Karadeniz Araştırmaları*, (40), 77-93.

Vural, Z. B. A. ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yasar University*, 20 (5), 3348-3382.

Weichselgartner, J. (2001). Disaster mitigation: The concept of vulnerability revisited. *Disaster Prevention and Management*, 10 (2), 85-94.

Yalçıner, A. C. ve Ersoy, Ş. (2005). Depreşim dalgası (tsunami) tanım ve korunma yöntemleri. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, (438), 18-24.

Yaşar, S., İnal, S., Yaşar, Ö. ve Kaya, S. (2015). Geçmişten günümüze büyük maden kazaları. *Madencilik*, 54 (2), 33-43.

Yavaş, H. (2005). *Doğal afetler yönüyle Türkiye'de belediyelerde kriz yönetimi*. Ankara: Orion Yayınevi.

Yavuz, Ö. (2014). *Afetler sonrası yapılan sosyal yardımlar ve hizmetler*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Yeniçıktı, N. F. (2016). Halkla ilişkiler aracı olarak instagram: Sosyal medya kullanan 50 şirket üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9 (2), 92-115.

Yenilmez, K. ve Ersoy, M. (2012). Web temelli forumlarda matematik ve eğitimine ilişkin yapılan tartışmalar üzerine bir inceleme. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 3 (3), 148-160.

Yıldırım, S. (2004). Bilgi ekonomisi ve bilgi ekonomisinin Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (12), 105-124.

Yılmaz, A. (2003). *Türk kamu yönetiminin sorun alanlarından biri olarak afet yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık

Yılmaz, M. (2012). Türk blog ve forum ortamlarında "one minute" çıkışı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (20), 315-332.

Zeybek, İ. (2007). Tuhral şehrini etkileyen ani sellerin oluşumu ve sonuçları. *TMMOB Afet Sempozyumu* (s. 241-251), 5-7 Aralık, Ankara.

ŞEHABEDDÎN B. FAZLULLAH EL-ÖMERÎ'NİN *MESÂLİKU'L EBSAR FÎ MEMÂLİK'İL-EMSÂR* İSİMLİ ESERİNE GÖRE KARAMAN VE KARAMANOĞULLARI

Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR
orcid.org/0000-0002-7812-1406
mkapar78@gmail.com
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı

Özet

Türklerin sosyal yaşantılarına çok geniş yer ayırması ile tanınan ve el-Ömerî ismi ile meşhur olan Şehabeddîn, Ebu'l Abbas, Ahmed b. Muhyiddin… b. Abdullah b. Ömer İbni'l Hattab''ın asıl adı Ahmed'dir. Şeceresinden de anlaşılacağı üzere soyu ikinci Halife Hz. Ömer'e dayanmaktadır ve lakabı da buradan gelmektedir. 1300 tarihinde Dımaşk'ta doğduğu ve 1348 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Babası Kadı Muhyiddin b. Yahya dönemin ünlü âlimlerindendir ve kendisi de iyi bir eğitim almış, kadı, fakih, edebiyatçı kimliği ile tanınmış, sır kâtipliği de yapmıştır. el-Ömerî'nin 27 ciltlik *Mesâliku'l Ebsar fi Memâlik'il-Emsâr* isimli eseri tarih, coğrafya, edebiyat, astronomi, tıp, sosyoloji gibi konularında yazılmış büyük bir ansiklopedidir. Özellikle eserinin üçüncü cildi daha çok Türkler ile ilgili olan bölümdür. Önsözünde eserin yazılış amacını "*yeryüzündeki her şey hakkında kısa bilgiler vermek, her ülkeyi tanıtmak ve halkının sosyal durumunu anlatmak*" şeklinde belirtilmektedir. Bu eser çeşitli kütüphanelerde bulunan yazmalarından bir bütün oluşturularak Fuat Sezgin tarafından tıpkıbasım olarak neşredilmiştir. Eserde, Anadolu Beylikleri ve hâkim oldukları coğrafya hakkında bilgiler bulunmaktadır. Eserdeki verilen pek çok yer hakkındaki bilgide olduğu gibi Anadolu Türkleri hakkında verdiği bilgiler de kendinden önce yazılmış coğrafya kitaplarından, seyahatnamelerden ve bizzat buraları gören kişilerden dinlediği bilgilerden ibarettir. El-Ömerî, Anadolu hakkındaki bilgileri Sivrihisarlı Şeyh Haydarü'l-'Üryan ile Cenevizli Balaban'dan duymak suretiyle toplamıştır. Bu iki zatın 1330-1333 yıllarında Anadolu'dan ayrıldıkları tahmin edilmektedir. Anadolu ile ilgili kısım neşredilmiş ve Türkçeye çevrilmiştir. Eserinde Anadolu'daki hayvancılık, iklim şartları ve halkın buna karşı yaşam tarzına ait de bilgiler verir. El-Ömerî Anadolu'da bulunan beylikler ile ilgili olarak 11. sırada *Ermenak Beyliği* şeklinde ifade kullanır. Karamanoğulları beyliği ve Karaman ile ilgili bilgileri de burada vermeye başlar. Çalışmada eser içerisinde yer alan Karamanoğulları beyliğine ve halkının yaşamına ait bilgiler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karamanoğulları, el-Ömerî, Mesâliku'l Ebsar, Türk Beylikleri, Anadolu Coğrafyası

KARAMAN AND KARAMANOGULLARI ACCORDING TO ŞEHABEDDÎN B. FAZLULLAH AL-ÖMERÎ'S MASÂLIQ AL- EBSAR FÎ MEMÂLIQ AL-EMSÂR

Abstract

Shahabeddîn, Abu'l Abbas, Ahmed b. Muhyiddin... b. Abdullah b. Umar ibn al-Khattab, who is known for devoting a very large space to the social life of the Turks and is famous as al-Ömarî, was originally named Ahmed. As can be understood from his genealogy, his lineage goes back to the second Caliph Hz. Ömer and this is where his epithet comes from. It is known that he was born in 1300 in Dimashq and died in 1348. His father, Kadi Muhyiddin b. Yahya, was one of the famous scholars of the period, and he himself received a good education, was known as a kadi, jurist, and literary scholar, and also worked as a secret clerk. al-Ömarî's 27-volume work Mesâlik al Ebsar fî Memâlik al-Amsâr is a large encyclopaedia on history, geography, literature, astronomy, medicine, and sociology. Especially the third volume of his work is mostly about Turks. In the preface, he states the purpose of writing the work as "t*o give brief information about everything on earth, to introduce each country and to explain the social status of its people*". This work was compiled from the manuscripts in various libraries and published in facsimile by Fuat Sezgin. The work contains information about the Anatolian principalities and the geography they dominated. As with the information about many places given in the work, the information he gives about Anatolian Turks consists of geography books written before him, travelogues and the information he listened to from the people who saw these places personally. Al-Ömerî collected information about Anatolia by hearing from Sheikh Haydarü'l-'Üryan of Sivrihisar and Balaban of Genoa. It is estimated that these two men left Anatolia between 1330-1333. The part about Anatolia was published and translated into Turkish. In his work, he also gives information about animal husbandry, climatic conditions and the lifestyle of the people in Anatolia. Al-Ömari uses the expression Ermenak Principality in the 11th place regarding the principalities in Anatolia. He starts to give information about the Karamanids principality and Karaman here. In this study, the information about the Karamanids principality and the life of its people will be discussed.

Key Words: Karamanids, al-Ömerî, Mesâliku'l Ebsar, Turkish Principalities, Anatolian Geography

Giriş

Türklerin sosyal yaşantılarına çok geniş yer ayırması ile tanınan ve el-Ömerî ismi ile meşhur olan Şehabeddîn, Ebu'l Abbas, Ahmed b. Muhyiddin… b. Abdullah b. Ömer İbni'l Hattab'ın asıl adı Ahmed'dir. Şeceresinden de anlaşılacağı üzere soyu ikinci Halife Hz. Ömer'e dayanmaktadır ve lakabı da buradan gelmektedir. 1300 tarihinde Dımaşk'ta doğduğu ve 1348 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Babası Kadı Muhyiddin b. Yahya dönemin ünlü âlimlerindendir ve kendisi de iyi bir eğitim almış, kadı, fakih, edebiyatçı kimliği ile tanınmış, sır kâtipliği de yapmıştır.[1]

[1] El-Ömerî, Şehabettin, *Mesâliku'l Ebsâr, Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları İstanbul 2014, s. 7-14. Eser hakkında ayrıca bak. Günaltay, Şemsettin, *İslâm Tarihinin Kaynakları Tarih ve Müverrihler,* İstanbul 1991, s. 443; Abdülazîz el-Alevî, "İbn Fazlullah el-Ömerî", *DİA*, XIX, ss. 483-484, İstanbul 1999, s. 483.

PROCEEINGS BOOK

el-Ömerî'nin meşhur eseri *Mesâliku'l Ebsar fî Memâlik'il-Emsâr*'dır ve 27 cilt olarak neşredilmiştir. Tarih, coğrafya, edebiyat, astronomi, tıp, sosyoloji gibi konular ele alınmıştır ve büyük bir ansiklopedi niteliğindedir. Eserin üçüncü cildi daha çok Türkler ile ilgili olan bölümleri içermektedir. Önsöz kısmında yazılış amacı "*yeryüzündeki her şey hakkında kısa bilgiler vermek, her ülkeyi tanıtmak ve halkının sosyal durumunu anlatmak*" şeklinde belirtilmektedir. Diğer Memlük dönemi kaynaklarında rastlanmayan hal tercümeleri sebebiyle de büyük değer taşıyan eser, çeşitli kütüphanelerde bulunan yazmalarından bir bütün oluşturularak Fuat Sezgin tarafından tıpkıbasım olarak neşredilmiştir.[2]

Bahsedildiği üzere üçüncü cildinde Türklerle ilgili olan bölümlerin içerisinde Anadolu Beylikleri ve hâkim oldukları coğrafya hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Bu yönü ile bizim çalışma konumuz olan Karaman ve Karamanoğulları Beyliği hakkında da kaynaklık eder. İlgili bölümlerde ele alınan beyliklerin egemen olduğu coğrafya ve sahip olduğu asker sayıları hakkında bilgiler verilir.

Eserin geneli incelendiğinde el-Ömerî, Mısır ve Suriye'nin dışında bir yeri gezmediği görülmektedir. Dolayısıyla onun hakkında yazdığı pek çok yeri gördüğü ya da seyahat ettiği düşüncesi temelden yoksundur. O eserinde her ne kadar Hindistan'daki Tuğluk Şahlar, Cengizler, Orta Asya, Harezm, Deşt-i Kıpçak ve Anadolu Türkleri hakkında verdiği bilgiler vermiş olsa da bu bilgiler daha çok okuduğu ya da dinlediklerinden ibarettir. Mısır ve Suriye'deki Memluk Türkleri hakkında yazdıklarının çoğu ise bizzat şahit olduğu olaylardır. Bu bilgileri ise aile geleneği olarak sürdürdükleri ve kendisinin de yapmış olduğu Memluk Devleti'nde sır kâtipliği görevlerinden ve ailesinin aktardığı bilgilerden öğrenmiştir. Muhtemelen bizzat gördüklerinin dışında, babasından dinlediği olaylar da vardır. El-Ömerî, Anadolu hakkındaki bilgileri Sivrihisarlı Şeyh Haydarü'l-'Üryan ile Cenevizli Balaban'dan duymak suretiyle toplamıştır. Bu iki zatın 1330-1333 yıllarında Anadolu'dan ayrıldıkları tahmin edilmektedir. Anadolu ile ilgili kısım neşredilmiş ve Türkçeye çevrilmiştir.[3]

1. Mesâliku'l Ebsar'a Göre Anadolu Yaşamına Ait Genel Bilgiler

el-Ömerî, Şeyh Haydar Uryan isimli birisinden duyduklarını aktardığı Karaman ve Karamanoğulları beyliği ile ilgili bölümler *Anadolu'daki Türk Şehirleri* başlığı altında *Diyar-ı Rum'daki Türk Beylikleri* bölümünde verilmeye başlanır. Eserin bu bölümünde Diyar-ı Rum yani Anadolu'daki iklim şartları ve halkın bu doğal koşullara karşı yaşam tarzına ait de bilgiler yer alır. Eserde verilen bilgiler bugünü de yansıtır niteliktedir. Anadolu'nun kıyı kesimleri sayılmazsa genel olarak çok soğuk bir iklim hâkimdir. Öyle ki halk kış gelmeden önce hazırlıklarını yaparlar ve kışlık yiyeceklerini ambarlarına depolar. Depolanan ürünler arasında pastırma, yağlar ön plana çıkmaktadır. Bütün kışı bu ürünlerle beslenerek geçirirler. Yazı çalışma ve koşturmaca ile geçen Anadolu insanı için kış rahatlık dönemidir. Kimse evinden çıkmaz hatta çıkmak istese de zaten

[2] Eymen, Fuâd es-Seyyid, "Mesâliku'l-Ebsâr", *DİA*, XXIX, ss. 265-266, İstanbul 2004, s. 265.
[3] Taşkıran, Hasan, "Karamanoğulları Beyliği Tarihi İle İlgili Bir Bibliyografya Denemesi", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Sayı XXV, ss. 1037-1059, 2016, s. 1044.

soğuk ve kardan dolayı bu pek mümkün değildir. Ancak karlar eridikten sonra günlük işlerine dönebilirler.[4]

Eserde dönem Anadolu'sundaki hayvancılık ile ilgili kıymetli bilgiler verilmektedir. Buna göre Anadolu'da yaygın şekilde arıcılık faaliyetleri yapılmaktadır. Elbette bunda coğrafyanın etkisi büyüktür. Pek çok çeşit bitkinin yetiştiği Anadolu'da doğal olarak ballar çok kaliteli olarak üretilmektedir. Balların şeker oranı ne çok yüksek, ne de hafiftir ve kar gibi beyazdır. Diğer gıda maddeleri de meraların çokluğu nedeniyle bolca üretilmektedir. Bu nedenle gıda maddelerinin fiyatları kendi ülkesine göre çok düşük fiyatlıdır. Herkesin sütünü sağdığı az veya çok koyunları vardır ve hem hayvanlardan alınan hem de üretilen ürünlerden alınan vergiler düşüktür. Her türlü et ve süt ürününün bol olması nedeniyle de bu ürünler neredeyse bedava denecek kadar ucuzdur. Hatta süt ve süt ürünleri Anadolu genelinde o kadar çoktur ki kimse paranın azlığına veya çokluğuna bakmaz ve bu ürünlerden para istemeye tenezzül etmezler, halktan hiç kimse süt almaya veya satmaya gerek duymaz.[5] Meralar ve bu meralardaki otların çokluğu nedeniyle Anadolu'da at, koyun ve sığırlar hesaba kitaba sığmaz. Bunlardan sayıca en fazla ve en doğurgan olanı koyundur. Bu yüzden dağ taş koyun doludur. Bunların ipekle yarışacak kadar ince kılları olan keçileri vardır. Suriye, Diyar-ı Bekir, Irak ve İran dolaylarının sürülerinin ve et ihtiyacının ağırlıklı kesiminin burada yetiştirilen ve her yıl bir kısmı ihraç edilen sürülerden karşılanır.[6]

Genel olarak Anadolu'daki beyliklerin beylerinin her birinin kendi kestirdiği paraları olduğunu ve bunların hiçbirinin bir diğer beyin ülkesinde geçmediğini, kullandıkları *rıtl*'ın[7] da bölgelere göre birbirinden farklılık arz ettiğini belirtir. Hububat, *mud*[8] dedikleri *kile*[9] ile satılmaktadır. El-Ömerî, Diyar-ı Rum dediği Anadolu'da limon ve portakal gibi asitli meyvelerle hurma ve muz gibi soğuk ülkelerde yetişmeyen meyveler hariç her türlü meyvenin yetiştirildiğini söyler. Sadece sahil şeridinde bir miktar narenciye yetiştirildiğini de ayrıca aktarır.[10] Yukarıda da belirtildiği üzere Hayvancılık da çok yaygın yapıldığı için hayvansal ürünler de çok bol ve ucuzdur. Muhtemelen bu durum Karaman coğrafyası ve Karamanoğulları Beyliği için de geçerlidir.

2. Mesâliku'l Ebsar'a Göre Karaman ve Karamanoğullarına Ait Genel Bilgiler

4 El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 145.
5 El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 145.
6 El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 145.
7 Yunanca *Lıtron*'dan gelir ve Arap dünyasında en fazla kullanılan ağırlık birimidir. Ortaçağ'da Avrupa'da *rotolo* ya da benzer bir şekilde bilinir ve r*itl, rotl, ratl* diye de telaffuz edilir. İslamiyet'in ilk yıllarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Hınz Walter, *İslam'da Ölçü Sistemleri,* çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990, s. 34.
8 İslam beldelerinde de bölgeden bölgeye farklılıklar gösteren bir ölçü birimi olan mudd'un değeri Medine'de 1,053 litre, Mısır'da yaklaşık 2,5 litredir. Hınz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, s. 56.
9 Osmanlılar devrinde resmen, yani İstanbul'da, buğdayda kile, 20 okka, yani *25,656* kg olarak hesaplanırdı. *Kile,* arpa ticaretinde de muhtemelen yaklaşık 22,25 kg üzerinden işlem görürdü. Un ticaretinde de İstanbul kilesi 20 okka=25,656 kg olarak geçerliydi. Buna karşılık pirinçte (XVII. yüzyılda) 1 kile sadece 12,828 kg idi. Hınz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, s. 51.
10 El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 144; Kapar*, Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman*, Palet Yayınları, Konya 2019, s.94.

PROCEEINGS BOOK

El-Ömerî Anadolu'da bulunan beylikler ile ilgili olarak on birinci sırada *Ermenak Beyliği* şeklinde ifade kullanır. Karamanoğulları Beyliği ve Karaman ile ilgili bilgileri de burada vermeye başlar. Karamanoğulları yöneticilerine *"bey"* diye hitap edildiğini aktardıktan sonra bu beylerin beylik haklarının genellikle babadan oğula tevarüs yolu ile geçtiğini yazar. Eserin kaleme alındığı dönemde Karamanoğulları Beyliği'nin reisi Karamanoğlu Mehmet Bey'dir.[11] El-Ömerî, Karamanoğullarının güçlü ve kudretli olduklarını özellikle belirtir. Orduları kalabalık ve savaşçıdır. Tekfurun tebaası olan Ermenilerle sürekli savaşırlar ve o dönemde kimse bunu inkâr edemez. Ömerî, Karaman beyinin istediği zaman 40 bin kişilik bir ordu çıkartabildiğini belirtse de verdiği bu rakamlarda tutarlılık yoktur. Çünkü ilerleyen sayfalarda Karamanoğullarının gücünden bahsederken bu sefer 25 bin rakamını vermektedir.[12] Muhtemelen kendisinin bizzat gezip görmediği ve birilerinden duyduğu bilgileri aktarmasından kaynaklanmaktadır. Tatar (Moğol) hükümdarlarının, Karamanoğullarının bu gücünden dolayı açıktan cephe almak istememekte olduklarını da belirtir.[13]

El-Ömerî Karamanoğullarının Anadolu'daki Beylikler ve diğer devletler üzerinde bir hayli caydırıcı etkisi olduğunu belirtir. Buna göre Gazân Han *"Ben düşmanı doğuda ve batıda arıyordum, oysa düşman benim elbisemin içindeki Karamanoğulları imiş"* dediğini aktarmakta ve Gazân Han'ın Karamanoğullarına karşı bir faaliyet içerisine giremediklerini yazmaktadır. Yine Gazân Han'ın *"Eğer şu Karamanoğulları ve Rum Türkmenleri olmasa, Güneş'in battığı yere kadar atımla çiğnerdim!"* şeklinde bir ifadesinden bahseder ki bu onlardan ne kadar çekindiğini ve kendisi için ne kadar sorun çıkarttıklarını dile getiren serzenişleri göstermesi adına önemlidir. Ona göre Gazan Hân Suriye'den sonra Karamanoğulları üzerine sefere çıkmayı planlamaktaydı ama Şamlıları yenememişti.[14]

Karamanoğlu beylerine ait sahil kesiminde bulunan ve halk arasında *Alaya* da denilen *Alaiyye (Alanya)* isminde bir şehir vardır. Bu şehri Mehmet Bey'in tayin ettiği Yusuf isimli bir bey yönmekteydi. Yine Karaman beyine ait *Kırşari (Kırşehir)* adında başka bir şehir daha vardır ve bu şehir merkeze üç günlük mesafededir. Şehrin yöneticisi Mehmet Bey tarafından tayin edilen İshak Bey'dir.[15]

Mesâliku'l Ebsâr'da anlatıldığına göre Emir Çoban, İran ve Azerbaycan Bölgesi'nde yeterince güçlenmiş ve bundan sonraki hedef olarak Anadolu'yu seçmişti. Buradaki en güçlü beylik konumunda olan Karamanoğulları ile yoğun bir mücadele içine girmiştir. Emir Çoban'ın oğlu Timurtaş, Anadolu'da birçok beyliği itaati altına aldıktan sonra diğerlerine de gözü dikmişti.[16] Bilindiği üzere 1277 Karamanoğullarının önderliğinde Moğol hâkimiyetine karşı ayaklanan

[11] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 148.
[12] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 170.
[13] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 170.
[14] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 151.
[15] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 148; Kapar, *Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman*, s. 95.
[16] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 151-152.

PROCEEINGS BOOK

Türkmenlerin isyanları ve meydana gelen kargaşalıklardan sonra Moğollar, Anadolu'ya birçok seferler düzenlemişlerdi. Nihayetinde Anadolu'ya doğru yola çıkan İlhanlı Beylerbeyi Emir Çoban, 714 Rebiyülevvel/Haziran 1314 de Anadolu'ya geldi. Burada Karamanoğulları başta olmak üzere Anadolu'da baş gösteren isyanları bastırdı ve tüm Türkmen Beylerini itaat altına aldı. Anadolu'dan ayrılıyorken de yerine oğlu Timurtaş'ı Vali olarak bıraktı. Karamanoğullarının tekrar Konya'yı ele geçirmeleri üzerine sefere çıkarak burayı geri aldı. Bundan sonra da Anadolu'da faaliyet gösteren tüm Türkmen beylerine hâkimiyetini tanıttı. Tüm bu olaylar olurken bazen çok sert askeri tedbirlere başvuruyordu. Bazen de siyaset bilgisini kullanıyordu. Böylelikle Anadolu'da düzeni sağlamıştı. Anadolu'da görev yapan diğer Moğol valilerinden farklı olarak sert ve katı yönetim anlayışının yanında adaleti temel alan bir yaklaşıma sahipti. Bir süre sonra Demirtaş, 1322 yılında kendi adına hutbe okutarak ve sikke kestirerek bağımsızlığını resmen ilan etti. Bu isyanı bizzat babası olan Beylerbeyi Emir Çoban tarafından bastırılmış, affedilerek tekrar Anadolu genel valisi olarak atanmıştı.[17]

Sıranın kendilerine geleceğini tahmin eden Karaman beyleri ilk başta sulh yolu ile işi çözmeye çalıştı. Bu noktada Çoban'ın oğlunun saldırılarına karşı himaye tesis etmek için babasına müracaat ettiler. Eğer bu şekilde davranmasalardı hazinelerini ve hayatlarını koruyamayacaklardı. Bu bilgileri verdikten sonra el-Ömerî, Karamanoğullarından övgüyle söz eder. Onların çok güçlü ve yenilmez orduları olduğunu bir kez daha hatırlatır. Örnek olarak tekfura bağlı Ermeni Prensliği'nin sürekli onlar hakkında şikâyette bulunduğunu, Ermeni prenslerinin Karamanoğlu akınlarını durdurmakta yetersiz kaldığını, ülkelerini ve insanlarını kurtaramadığını anlatır. Bu dönemde Ermeniler, saldırılar nedeniyle sürekli tedirgin bir şekilde yaşamakta, ülkelerinin işgal edilmesinden ve her an ortadan kaldırılmalarına yol açacak bir saldırının gelmesinden korkmaktaydı. Karamanoğulları saldırıları karşısında Tekfur ve Ermeniler öylesine yılmışlardı ki, her yıl bu hanedanın reisine elçi ve hediyeler göndererek ülkesine dokunmaması talep etmekteydiler. Devamında ise Karamanoğulları hakkındaki övgülerini artırarak bu beylerin cihat kılıcını kınına sokmadıklarını belirtir. Ayrıca Ermenilere karşı komşuluk hukukunu gözetmediklerini ve onların feryatlarını duymazdan geldiklerini; sürekli onlar üzerine ordular ve birlikler gönderdiklerini de ilginç bir şekilde tezat olarak belirtir.[18]

Karamanoğulları ile ilgili övgülerine devam eden el-Ömerî onların beylerinin, ataları gibi Mısır sultanlarıyla iyi ilişkiler içinde olmayı tercih ettiklerini belirtir. İki devlet karşılıklı elçiler gönderirler ve Karaman Beyi, Mısır sultanlarına hizmette kusur etmez. Mısır sultanları da onları sevmekte ve saymaktadırlar. Hatta Karamanoğulları beylerinin Diyar-ı Rum'da hâkimiyeti altında bulunan topraklarda sultanın naibi olduğuna dair bir menşur istemiş ve isteği yerine getirilmiştir.

[17] Kâşânî Abdullah b. Ali, *Tarih-î Olcaytu*, çev. Derya Örs, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1992, s. 199-200; *Tarîh-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014. s. 69; Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş", *Belleten*, XXXI/124, Ankara 1967, s. 623-640.

[18] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 151-152; Kapar, *Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman*, s. 97.

PROCEEINGS BOOK

El-Ömerî bu durumun daha sonraları Hülâgû'ye isyan eden Sülemiş'in[19] Mısır sarayına bir mektup göndererek Karamanoğulları ve diğer beylerin de kendi hizmetine girmelerini sağlayacak olan Anadolu naibliğine atandığını gösteren bir menşur verilmesini istemesine kadar devam ettiğini belirtir.[20] İlerleyen bölümlerde de Anadolu ile ilişkilerinden dolayı Sülemiş isyanı ilgili ayrıntılar verir. Burada Karamanoğulları arabuluculuk yapmıştır. Zira Karaman beylerinin o dönemde güvenilir kimseler olarak kabul edilmekte, onların yaptıkları teklifler her kesimden hüsn-i zan görmektedir.[21]

Müellif el-Ömerî'nin Anadolu'ya yönelik bilgilerinin burayı görenlere dayandığını yukarıda belirtmiştik. Ona bilgi verenler Karamanoğullarının sadık, sabırlı, öfkeye kapılıp yanlış işler yapmayan insanlar olarak tarif etmişlerdir. El-Ömerî anlatılanlara öylesine inanmıştır ki Karamanoğullarına haset edenlerinin hasetlerinin Allah'ın himayesi sayesinde bir zarar veremediği şeklindeki haberleri övgüyle aktarmaktadır. Karamanoğullarına karşı Diyar-ı Rum beylerinin açıktan açığa tavır takınmaya cesaret edemediklerini, diğer Anadolu beylerinin Karaman beyleriyle iyi geçinmeden gerek yazlıklarında ve gerekse kışlaklarında aylarca kalamayacaklarını, dolayısıyla içlerinde onlara karşı bir kin tutanların, Tatar ordularından yardım almadan herhangi bir saldırıyı akıllarından geçiremeyeceklerini, ama Allah'ın hıfz-ı inayetinin onları yine de koruyacağını belirtir.[22]

Karamanoğullarının ekonomik olarak ellerinde bazı avantajlar bulundurduğunu yazan El-Ömerî, onların demir yataklarına sahip olduklarını, silah ve gündelik yaşamın ana madeni olan demir cevherinin aynı zamanda onlar için önemli bir gelir kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bu yatakların onlara Allah'ın bir lütfu olduğunu ve Allah'ın onları sevdiğinin bir göstergesi olduğunun altını çizmektedir.[23] Burada bahsedilen demir madeni antik çağlardan beri kullanılan Taşkale ve çevresindeki demir madeni olmalıdır.[24]

Karamanoğullarına bağlı bazı şehirler hakkında da bilgiler veren El-Ömerî, Ermenek'i Karamanoğullarının başkenti olarak tanıtır. Ermenek bir dağ tepesinde yer aldığını ve bu şehrin topraklarının mümbit ve bereketli olduğunu yazar. Ermenek'e bağlı on dört şehir ve yüz elli kale vardır. Meşhur şehirleri arasında oldukça büyük şehirleri ise Arende (Lârende) ve Alâiyye'dir. Alâiyye, halk arasında Âlâya olarak da bilinir. Ermenek ile Alâiyye arasındaki mesafe üç günlüktür Bu şehir, kuzeyinde yer alan Ermenilerin doğusundadır. Bu memleketin beyi ve halkının Mısır

[19] Sülemiş ile ilgili bak.: İbni Tağrıberdi, *En-Nücûmü'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar),* çev. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2013 s. 414-415; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr,* çev. Mürsel Öztürk, TTK Yay., Ankara 2000 s. 188-189; Taşkıran, Hasan, "Tâceddin II. İbrahim Bey Döneminde (1423-1464) Karamanoğullarının Hristiyan Devletlerle İlişkilerinin Genel Seyri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 9 Sayı: 42, ss. 797-808, 2016, s. 61.

[20] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 148.

[21] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 148-151; Kapar, *Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman*, s. 97.

[22] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 150.

[23] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 148.

[24] Bahar, Hasan, Kerim Koçak, "Antik Dönemde Toroslar'daki Pb, Zn ±Ag±Cu±Sn Madenciliği", *S.Ü. Müh.-Mim. Fak. Dergisi*, XXV, S. 3, ss.11-23, 2010, s. 19.

PROCEEINGS BOOK

sultanına karşı olan dostluğu önemlidir. Bu şehirlerin sahibi olan Karamanoğulları yukarıda da belirtildiği üzere Ermeniler ve diğer gayr-ı Müslimlerle savaş halindedirler. Buraya en yakın Ermeni şehri Tarsus ve Adana'dır. Bu şehirlerin tamamı deniz sahiline oldukça yakındır demektedir.[25]

El-Ömerî, aktardığı bilgiler konusunda ihtiyatlı davranarak onların kesin bilgiler olmadığını ve abartılı bilgiler olduğunu hissettirmekten de çekinmez. Birçok yerde olduğu gibi Ermenek ile ilgili bilgiler verirken de "*Eğer duyduklarım doğruysa*" ifadesi kullanır. Zaten ifadeleri okuyan her kişi de onun gibi rivayetlerin doğruluğu konusunda şüpheye düşmektedir. Örneğin o dönemdeki beyinin adı Bedrüddin'dir[26] ve bin tane bakire kız almıştır. Bedrüddin o kadar cömerttir ki, sahip olduğu tüm sürüleri ve her türlü malı dağıtır, kendisine bir kuruş bile bırakmazdı. Yeni servetler elde ettiğinde de adet edindiği üzere aynı şekilde davranır ve Allah'ın rızasını almak için servetini dağıtırdı. Bedrettin'in Emir Bahaaddin Mûsa b. Karaman ismindeki kardeşi birkaç yıl önce Mısır'a gidip sultanın sarayında misafir olmuştur. Bir süre Mısır'da kaldıktan sonra buradan ayrılarak Hac görevini yerine getirmek için Arabistan bölgesine gitmiş, hacdan sonra da tekrar sultanın yanına dönerek sultanı Ermeniler üzerine sefer çıkmaya ikna etmiştir. Ceyhan'a kadar İslam topraklarına komşu olan yerleri fethetmesine vesile olmuştur. Emir Bahaaddin Mûsa, Mısır sultanının yanından ayrıldıktan sonra Karaman yurduna doğru yola koyulmuştur. Bu misafirlik esnasında, saraya geldiği günden ayrıldığı güne kadar en üst düzeyde ağırlanmıştır. Sarayda üst düzey emirlerle yan yana oturmuş ve hatta sultandan tekfura ait bazı şehirlerin kendi niyabet ve yönetimine verilmesini talep etmiş, kabul edilen bu isteği bir menşur ile kendisine tasdik edilmiştir. Fakat el-Ömerî'nin ifadesi ile eserini yazdığı döneme kadar bu arzusuna hala erişememiştir ama hala gerçekleştirme ümidindedir.[27]

[25] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 152, 170; Kapar, *Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman*, s. 98.

[26] Burada bahsedilen Bedrüddin İbrahim Bey'dir. 1318-1333 yılları arasında beylik yapmıştır. İbn Battûta'nın Konya'da görüştüğü beydir. Moğol Valisi Timurtaş ile birlikte Ermeniler üzerine sefer düzenlemiştir. Onun döneminde Karamanoğulları Konya ve havalisine kesin olarak hâkim olarak yerleşmişlerdir. Aköz, Alaaddin, "Tarihçe: Türk Devri", *Karaman, Tarih, Kültür; Sanat,* ss. 54-89, Karaman Valiliği Yayınları, Karaman 2000, s. 59.

[27] El-Ömerî, *Mesâliku'l Ebsâr*, s. 152.

Kaynakça

AKSARAYÎ, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr,* çev. Mürsel Öztürk, TTK Yay., Ankara 2000.

AKÖZ, Alaaddin, "Tarihçe: Türk Devri", *Karaman, Tarih, Kültür; Sanat,* ss. 54-89, Karaman Valiliği Yayınları, Karaman 2000.

Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr,* çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Bahar, Hasan, Kerim Koçak, "Antik Dönemde Toroslar′daki Pb, Zn ±Ag±Cu±Sn Madenciliği", *S.Ü. Müh.-Mim. Fak. Dergisi,* XXV, S. 3, ss.11-23, Konya 2010.

El-Alevî, Abdülazîz "İbn Fazlullah el-Ömerî", *DİA*, XIX, İstanbul 1999, ss. 483-484.

El-Ömerî, Şehabettin, *Mesâliku'l Ebsâr, Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım,* çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2014.

Eymen, Fuâd es-Seyyid, "Mesâlikü'l-Ebsâr", *DİA*, XXIX, ss. 265-266, İstanbul 2004.

Günaltay, Şemsettin, *İslâm Tarihinin Kaynakları Tarih ve Müverrihler,* İstanbul 1991.

Hınz Walter, *İslam'da Ölçü Sistemleri,* çev. Sevim Acar, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990.

İbni Tağrıberdi, *En-Nücûmü'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

Kapar, Mehmet Ali, *Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman,* Palet Yayınları, Konya 2019.

Kâşânî Abdullah b. Ali, *Tarih-î Olcaytu*, çev. Derya Örs, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1992

Tarîh-İ Âl-İ Selçuk (Anonim Selçuknâme), çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014.

Taşkıran, Hasan, "Karamanoğulları Beyliği Tarihi İle İlgili Bir Bibliyografya Denemesi", *Tarih Okulu Dergisi (TOD),* Yıl 9, Sayı XXV, ss. 1037-1059, 2016.

Taşkıran, Hasan, "Tâceddin II. İbrahim Bey Döneminde (1423-1464) Karamanoğullarının Hristiyan Devletlerle İlişkilerinin Genel Seyri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 42, ss. 797-808, 2016.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Emîr Çoban Soldoz ve Demirtaş", *Belleten*, XXXI/124, ss. 623-640, Ankara 1967.

KARİZMATİK BİR HÜKÜMDAR ÖRNEĞİ OLARAK SULTAN ALP ARSLAN'IN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR
orcid.org/0000-0002-7812-1406
mkapar78@gmail.com
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı

Özet

Türk ve Dünya tarihinin kaderinin etkileyen önemli devletler sıralandığında kuşkusuz bunların başında Büyük Selçuklu Devleti'ni ilk sıralarda saymak gerekmektedir. Büyük Selçukluların kuruluşlarının ardından yönlerini batıya çevirmeleri ile artık Dünya tarihinde hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Çağrı Bey'in oğlu olarak Alp Arslan, 20 Ocak 1029 tarihinde doğan Sultan Alp Arslan, Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusunu kesin bir mağlubiyete uğratarak Anadolu Türk Tarihi'ni başlatan sima olarak karşımıza çıkmaktadır. Sultan Alp Arslan'ın başarıları elbette tesadüfi değildir. Onun bu başarıları elde etmesinde karakteristik özellikleri ön plana çıkmaktadır. "Kahraman/Yiğit/Cesur Aslan" anlamına gelen Alp Arslan isminin yanı sıra Selçuklu hanedan üyelerinin düstur edindikleri İslamî bir isim kullanma geleneğine göre kendisine Muhammed ismi de verilmişti. O babası Çağrı Bey'in eğitiminden geçmiş, ardından babası onu Bilge Vezir Nizâmülmülk'e emanet etmişti. Onun karakter oluşumunda en etkili olan kişi muhakkak Nizâmülmülk olmuştur. Çocukluğundan itibaren hayatı savaş meydanlarında geçmiştir. Zorlu süreçlerden geçen hayatı boyunca adaletli bir yönetim tarzını benimsemiş, hem halk hem de askerler arasında ilk andan itibaren çok sevilen bir kimse olmuştur. Kurumsal yapılardan bürokratik yapılara, eğitim kurumlarından iktisadî kurumlara, içtimaî alanlarından kültür ve medeniyet alanlarına birçok reform yapmış ve yeni uygulamaları hayata geçirmiştir. Devletin ve toplumsal yaşamın gelişmesi ve kökleşmesini sağlarken güvenliğinin sağlanması ve sınırlarının genişletilmesi için mücadele etmiştir. Bu çalışmada Sultan Alp Arslan'ın kişilik özellikleri dönem kaynakları merkezli olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büyük Selçuklular, Alp Arslan, Nizâmülmülk, Karakter Analizi

PERSONALITY TRAITS OF SULTAN ALP ARSLAN AS AN EXAMPLE OF A CHARISMATIC RULER

Abstract

When the important states that influenced the fate of Turkish and world history are listed, the Great Seljuk Empire should be counted among the first ones. After the establishment of the Great Seljuks, nothing will be the same in the history of the world after they turned their direction to the west. As the son of Çağrı Bey, Sultan Alp Arslan, born on 20 January 1029, is the figure who started the Anatolian Turkish History by inflicting a decisive defeat on the Byzantine army in the Battle of Malazgirt. Sultan Alp Arslan's achievements were of course not accidental. His characteristic features come to the fore in achieving these successes. In addition to his name Alp Arslan, which means "Heroic / Valiant / Brave Lion", he was also given the name Muhammad according to the tradition of using an Islamic name that the members of the Seljuk dynasty had adopted. He was educated by his father Callag Beg and then his father entrusted him to the wise vizier Nizâmülmülk. The most influential person in his character formation was definitely Nizâmülmülk. Since his childhood, his life was spent on the battlefields. He adopted a just administration style throughout his life that passed through difficult processes and became a very popular person among both the people and the soldiers from the first moment. He made many reforms and implemented new practices in institutional structures, bureaucratic structures, educational institutions, economic institutions, social areas, culture and civilisation. He struggled to ensure the security of the state and social life and to expand its borders while ensuring its development and rooting. In this study, the personality traits of Sultan Alp Arslan will be discussed centred on the sources of the period.

Keywords: Great Seljuks, Alp Arslan, Nizâmülmülk, Character Analysis

Giriş

Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Çağrı Bey'in oğlu Sultan Alp Arslan 20 Ocak 1029 tarihinde doğdu.[1] İlerideki faaliyetlerini de gösterircesine bir isim olan Alp Arslan "Kahraman/Yiğit/Cesur Aslan" anlamına gelmektedir. Ayrıca ona İslamî bir isim olarak Muhammed ismi de verilmişti.[2] Doğumunda itibaren babası tarafından özenle yetiştirilmeye çalışılmış ve ilk eğitimlerini alabilecek yaşa geldikten sonra da devrin önde gelen ilim adamlarından ilim tahsil etmiştir. Onun kişiliğinin gelişmesinde iki önemli isim öne çıkmaktadır. Bunlar babası Çağrı Bey ve atabeği olan Nizâmülmülk'tür. O ilk eğitimlerini karizmatik lider olan babası Çağrı Bey'den almıştır ve babasının kahraman, cesur, ileri görüşlü adil bir lider olmasından etkilenmiş olduğu muhakkaktır. Alp Arslan küçük yaşlardan itibaren babası ile birçok seferlere katılmıştır. Başta Gazneliler ile olmak üzere girdiği tüm mücadeleler esnasında babasının yanından ayrılmamış, buralarda hem askeri hem de siyasi konularda engin tecrübeler elde etmiştir. [3]

Fizikî olarak iri-yarı, uzun boylu, azametli, gür sakallı ve dosta güven, düşmana korku salan bir heybete sahip olduğu dönem kaynakları tarafından aktarılmaktadır.[4] Kaynaklar biraz abartılı da olsa sakalının ucu ile külahının arasındaki mesafe iki gez (92 cm.) olduğu yazmaktadır. Öyle ki, ok atarken sakalını düğümlediği de yine ifade edilmektedir.[5]

Alp Arslan, sahip olduğu yetenekleriyle âdeta lider olarak doğmuştu.[6] İyi bir devlet adamının en önemli özelliklerinden birisi olarak karşımıza çıkan hatiplik, onun doğuştan yeteneğiydi. Kaynaklar Alp Arslan'ın dinleyenleri galeyana getirecek derecede mahir bir hatip olduğunu yazmaktadır. Özellikle Malazgirt savaşı öncesinde yaptığı konuşmalar ile askerler üzerinde büyük tesir bırakmış, bu hitabet savaşın seyrini etkilemişti[7]. Karizmatik bir liderin diğer bir özelliği ise tebaasından istediği uygulamaların bizzat kendi bünyesinde vücut

[1] İbnü'l-Esîr, 1986: IX/364.
[2] Şimşir, 2022: 13.
[3] İbnü'l-Adîm, 1989: 21; Hüseynî, 1943: 19.
[4] Râvendî, 2020: I/114-115.
[5] Râvendî, 2020: I/115.
[6] Savvidis, 2011: 309.
[7] Alp Arslan'ın Malazgirt Savaşı Öncesinde yaptığı konuşma şu şekildedir: *"Yiğitlerim, beylerim, askerlerim. Yerlerde ve göklerde Allah'tan başka sultan yoktur. Emir ve kader yalnız O'na aittir. Biz ne kadar az olursak olalım, onlar (Bizansılar) ne kadar çok olurlarsa olsunlar, bütün Müslümanların bizim için minberlerde dua ettikleri şu saatlerde düşman üstüne atılmak istiyorum. Ya muzaffer olur gayeme ulaşırım, ya şehit olarak cennete giderim. Sizlerden beni takip etmeyi tercih edenler takip etsin. Ayrılmayı tercih edenler gitsinler. Burada emreden sultan ve emredilen asker yoktur. Zira bugün ben de ancak sizlerden biriyim, sizlerle birlikte savaşan bir gaziyim. Beni takip edenler ve nefislerini Allah'a adayanlardan şehid olanlar cennete, sağ kalanlar ise zafere kavuşacaklardır. Ayrılanları ise ahirette ateş ve dünyada da alçaklık beklemektedir"*. İbnü'l-Cevzî, 2014: IX, 488; Sibt İbnü'l-Cevzî, 2011: 148; Hüseynî, 1943: 34; İbnü'l-Esîr, 1986: VIII, 257.

PROCEEINGS BOOK

bulmasıdır. Aksi takdirde zaten uygulamaların etkinliği de sınırlı kalırdıj. Bu noktada Alp Arslan'ın icraatlarında halkından istediği fedakârlığı kendisinin de en önce yaptığı görülmektedir. Örneğin Malazgirt Savaşı esnasında sıradan bir asker gibi zırh giyip cesurca savaş meydanında yer alıp düşmanla savaşmıştır. Yine kaynaklarda geçtiğine göre o, savaş öncesinde giymiş olduğu beyaz kıyafeti kefeni olarak giydiğini belirtmiş ve *"eğer şehid olursam bu beyaz elbise kefenim olsun"* diyerek askerleriyle birlikte ölüme gideceği imajını vermişti.[8] Hatta Savaşın en kızgın zamanında kendine gelerek *"Sultanın, Müslümanlara merhametli olması gerekir. Eşi olmayan kıymetli varlığını savaşa sokmamalı, ölüm tehlikesine atmamalı, rahatı savaş meydanına tercih etmelidir"* şeklinde uyarıda bulunan komutanı Ay-Tegin'in sözlerine iltifat etmemiştir. Ay-Tegin'e *"Bu zalim kavme karşı zafer kazanılınca rahatlık olacaktır, Müslümanların huzur ve refah içinde olmaları için, çekilmesi gereken bu güçlük ve zahmeti, biz huzur ve rahatlık sayarız"* demiş ve ardından Ay-Tegin'i savaşmaya teşvik edici sözler söyleyerek savaşın en çetin olduğu yerlerine doğru hamle yaparak arka arkaya hamlelerde bulunmuştur.[9] Başarılarının ve zaferlerinin onun bu liderlik vasfından kaynaklandığı burada belirtilmelidir.

Kişilik Özellikleri

Tarihi kaynaklarda övgü ile bahsedilen liderler arasında yerine alan Sultan Alp Arslan neredeyse tüm kesimler tarafından dahi bir komutan, adil bir hükümdar, oturmuş bir kişilik, muzaffer ve fatih bir lider olarak tavsif edilmektedir. Yine kaynaklarda onunla ilgili olarak ahlakının ve tabiatının sevimli, zeki, siyasetli, adil, mert, sözünün eri, dindar, insaflı, merhametli, şefkatli, cömert ve ileri görüşlü bir kimse olduğu aktarılmaktadır.[10]

Alp Arslan, doğuştan getirdiği bu liderlik vasfının henüz sultan olmadan öncede devlet adamları tarafından fark edildiği ve onun sultan olması için ellerinden geleni yaptıkları anlaşılmaktadır. Sultan Tuğrul Bey vefat etmeden önce veliaht olarak üvey oğlu Süleyman'ı tayin etmişti. Fakat kendi emirlerinden olan Hâcib Erdem buna razı gelmemiş ve bu kararın doğru olmadığını, veliahtın Alp Arslan olması gerektiğini öne sürmüştü. Hatta bu şekilde kararını düzeltmediği takdirde Tuğrul Bey'in hizmetinden ayrılacağını dahi söylemişti. Nitekim Sultan Tuğrul'un kararını değiştirmemesi üzerine Hâcib Erdem sultanın hizmetinden ayrılarak Alp Arslan'ın yanına gitmiş ve onun sonraki saltanat mücadelelerinde önemli bir rol

[8] Hüseynî, 1943: 34; İbnü'l-Cevzî, 2014: IX, 488; Sıbt İbnü'l-Cevzî, 2011: 149; İbnü'l-Esîr, 1986: VIII, 257.
[9] Mirhand, 1988: IV, 268, Şimşir, 2022: 152.
[10] Kişilik ve fiziksel özellikleri hakkında bilgi için bkz.; Hüseynî, 1943: 38; Râvendî, 2020: I/115-120; İbnü'l-Esîr, 1986: X/79; Bondârî, 1943: 47-48; İbnü'l-Adîm, 1989: 11; İbn Kesîr, 2000: XII/228.

PROCEEINGS BOOK

üstlenmişti. İlerleyen dönemde Tuğrul Bey'in 1063 yılında vefatından sonra veliaht Süleyman, Vezîr Amîdü'l-Mülk el-Kündürî tarafından tahta geçirilince, sadece Hâcib Erdem değil yanındaki bazı beyler buna karşı çıkmışlar ve Sultan Alp Arslan'ın sultan olması için mücadele etmişlerdi.[11] Bu durum genç yaşından itibaren Sultan Alp Arslan'ın çevresinde bıraktığı etkiyi göstermesi adına önemlidir.

Sultan Alp Arslan'ın en önemli kişilik özelliklerinden birisi ifade edildiği üzere mert ve cesur oluşuydu. Onun bu yönünü gören başta askerler olmak üzere tüm halk ve rakipleri ona derinden saygı duyarlardı. Malazgirt Savaşı'nda askerin arasında ön saflarda savaşması, Selçuklu ordusundan kat be kat daha fazla sayıda olan Bizans ordusuna karşı mücadeleye girişmesi, özellikle askerler arasında ilk andan itibaren çok sevilen bir kimse olmasını sağlamıştı. Hükümdarlığı süresince sergilediği icraatlarıyla çoğu sultanın elde edemediği zaferler kazanmış, böylece herkesin itaat ettiği bir lider olmuştu.[12]

Sultan Alp Arslan hayatı boyunca halkının her kesimine, özellikle fakirlere karşı oldukça merhametli ve cömert davranmıştı. Gördüğü fakir kimselerin ihtiyaçlarını derhal karşıladığı gibi onlar için gözyaşı döker ve daha fazla yardımcı olabilmek adına Allah'tan kendisine imkân vermesini isterdi.[13] Bu konuda şu örnek dikkat çekicidir: Bir gün Merv'e uğradığında burada yaşayan fakirlerle karşılaştı. Onların halinden etkilendi ve gözyaşlarına hâkim olamadı. Ardında kendisinin yaşamı boyunca fakirlere yardımcı olabilmesi için Allah Teâlâ'dan imkân ve fırsat vermesi için dua etti.[14] Devlet defterlerinde fakirlerin kayıtlarını tuttururdu.[15] Vergileri az tutar, onu da halka kolaylık olsun diye iki taksitte alırdı.[16] Hatırlanacağı üzere Diyarbakır hâkiminin kendisine takdim ettiği yüz bin dinarı halktan topladığını öğrendiğinde bunu kabul etmemiş ve o miktarı kendi hazinesinden ödemek zorunda bırakmıştı.[17] Her yıl Ramazan ayında Belh'te dört bin, Merv, Herat ve Nişabur'da bin ve kendisinin bulunduğu yerde de on bin altın sadaka dağıtırdı.[18] Sarayında halka ikram edilmek üzere her gün elli koyun kesilir ve yemek pişirilirdi.[19] Dîvânında ülkesinin her tarafındaki pek çok fukaranın adı kayıtlı olup bunlara yardım için maaş ve tahsisat ayırmıştı.[20] Halka kendisi iyi davrandığı gibi askerlerinin de iyi

[11] Kesik, 2001: 101-102.
[12] İbnü'l-Adîm, 1989: 11; Şimşir, 2022: 152.
[13] İbnü'l-Esîr, 1986: X/79-80.
[14] İbnü'l-Esîr, 1986: X, 79.
[15] İbnü'l-Esîr, 1986: X/79-80; Müneccimbaşı, 2000: I/45.
[16] İbnü'l-Esîr, 1986: X/79.
[17] İbnü'l-Esîr, 1986: X/70-71; Bondârî, 1943: 36; Sıbt İbnü'l-Cevzî, 2011: 166.
[18] İbnü'l-Adîm, 1989: 22.
[19] Bondârî, 1943: 47-48; Ahmed b. Mahmud, 2011: 118.
[20] İbnü'l-Esîr, 1986: X, 79.

PROCEEINGS BOOK

davranmasını ister, aksi yönde hareket edenleri anında cezalandırırdı. Bir seferinde köylü bir kadından bir etek gasp ettiğini öğrendiği askerini idam cezasına çarptırmıştı.[21] Bunu duyan asker ve halk da doğal olarak başkalarının mallarına el uzatmaktan korkmuştu. Onun saltanatı döneminde bu tür olaylara yine bu türden cezalar verdiği ve affetmediği için pek rastlanmazdı.[22]

İşlerini istişareyle yapan Sultan Alp Arslan tecrübeli kimselerin fikirlerine de önem verirdi. Fakat kendisine her ulaştırılan habere ya da dedikoduya hemen inanarak hüküm ve karar vermezdi. Bu konuda şu örnek dikkat çekicidir: Bir gün Sultan Alp Arslan namaz kıldığı bir zamanda bir kişi gizlice Vezir Nizâmülmülk aleyhinde bir yazı yazarak namaz kıldığı yere bırakmıştı. Bu kağıtta Nizâmülmülk'ün, sultanın memleketlerinde ne kadar malı olduğunu ve ne gibi vergiler aldığını hakkında malumatlar vardı. Belli ki bu mektup Nizâmülmülk'ün sahip olduğu servet üzerinden Sultan'ı kışkırtmaktı. Alp Arslan bu mektubu okudu ve hemen amacı anladı. Ardından mektubu Nizâmülmülk'e vererek "*Bu mektubu al, eğer burada yazılanlar doğru ise ahlâkını güzelleştir, durumunu düzelt; eğer yalan söylüyorlarsa onların hatalarını bağışla onları öyle mühim işlerle meşgul et ki, insanları aldatmaya vakit bulamasınlar*" diyerek[23] büyük bir erdem örneği gösterdi. Hem vezirini küçük düşürmedi hem de ne yapması gerektiği ile ilgili ona yol gösterdi. Ayrıca veziri kişileri cezalandırmaktan ziyade onları nasıl yöneteceği ile ilgili de bir mesaj vermiş oldu.

İktidarı döneminde aldığı birçok kararda başta Nizamülmülk olmak üzere güvendiği ve saygı duyduğu âlimlerin görüşlerine müracaat eden Alp Arslan, çoğunlukla onların dediği gibi hareket ederdi. İktidar mücadelesi neticesinde eline esir düşen Kutalmış'ın oğullarını ve kardeşi Resultekin'i Nizamülmülk'ün tavsiyesine uyarak serbest bırakmıştı.[24] Malazgirt savaşının başlangıcını, hocası İmam Ebu Nasr Muhammed'in kutsal bir zaman dilimi olan Cuma vaktine denk getirmesi tavsiyesini de aynen uygulamıştı.[25] Hayatı boyunca bu şekilde birçok başka örnek hareket sergilemişti.[26]

Karizmatik bir lider örneği olarak Sultan Alp Arslan'ın bu sayılanlardan başka karakteriyle ilgili ifade edilebilecek diğer yönleri şu şekilde ifade edilebilir. Düşmanı bile olsa karşısındakine değer verir, af ve merhamet göstermeyi severdi. Bu konuda Malazgirt Savaşı sonrasında İmparator Diogenes'e sergilediği tavır dikkat çekicidir. Diğer yandan adaletten

[21] İbnü'l-Esîr, 1986: X/79-80.
[22] İbnü'l-Esîr, 1986: X, 80.
[23] İbnü'l-Esîr, 1986: X, 79-80; İbnü'l-Adîm, 1989: 22; Turan, 1993: 192. Şimşir, 2022: 154.
[24] İbnü'l-Esîr, 1986: X/48; Sıbt İbnü'l-Cevzî, 2011: 127-129; Ahmed b. Mahmud, 2011: 67-70.
[25] İbnü'l-Esîr, 1986: X/71-72; Hüseynî, 1943: 34; Bondârî, 1943: 39; Ahmed b. Mahmud, 2011: 105.
[26] Şimşir, 2022: 154.

PROCEEINGS BOOK

ayrılmayan ve hak edene hak ettiğini vermekten imtina etmediği yukarıda belirtilmişti. Hanedan mensuplarını bir rakip gibi görmez, onlara oldukça müşfik davranır, hata ve isyanlarını çoğunlukla affederdi. Gözü kara, azim ve kararlılık sahibi bir kimseydi. Müşkül zamanlarda çoğunlukla ani, isabetli ve hızlı kararlar alarak, iyi bir kriz yönetimi sergilerdi. O'nun tek zaafı "istihbarat ve casusluk konusundaydı" denilse bile bu konudaki düşüncesi yine onun şahsiyetindeki bazı özelliklerinden ve özellikle tedbirli hareket etmesinden kaynaklanıyordu.[27]

[27] Şimşir, 2022: 155

PROCEEINGS BOOK

Kaynakça

Ahmed b. Mahmud. (2011). *Selçuknâme*. Haz. Erdoğan Merçil. İstanbul. Bilge Kültür Sanat Yay.

Aksarayî. (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. Çev. Mürsel Öztürk. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.

Bondârî. (1943). *Zübdetü'n-Nusra ve Nuhbetu'l-Usra, (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi)*. Çev. Kıvameddin Burslan. İstanbul. Maarif Matbaası.

Hüseynî. (1943). *Ahbâru'd-Devleti's-Selçukiye*. Çev. Necati Lügal. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.

İbn Kesîr. (2000). *el-Bidâye ve'n-Nihâye/Büyük İslam Tarihi.* Çev. Mehmet Keskin. İstanbul. Çağrı Yay.

İbn Tağrîberdî. (1992). *en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire*. Nşr. Muhammed Hüseyin. Beyrut.

İbnü'l-Adîm. (1989). *Bugyetü't-Taleb fi Tarihi'l-Haleb*. Nşr. Ali Sevim. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.

İbnü'l-Adîm. (2014). *Zübdetü'l-Haleb min Târihi Haleb'te Selçuklular*. Nnşr. Ali Sevim. T Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.

İbnü'l-Cevzî. (2014). *el-Muntazam fi Tarihi'l-Ümem'de Selçuklular.* Nşr. Ali Sevim. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.

İbnü'l-Esîr. (1986). *el-Kâmil fi't-Tarih/İslam Tarihi I-XV*. Çev. Komisyon. İstanbul. Bahar Yay.

Kesik, M. (2001). "Kutalmış'ın Büyük Selçuklu Tahtını Ele Geçirme Gayretleri", Türk Kültürü, Ankara.

Mirhond. (1988). *Ravzatu's-Safa, (İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı)*. Haz. Faruk Sümer-Ali Sevim. TTKY, Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah. (2000). *Câmiü'd-Düvel Selçuklular Tarihi*. Çev. Ali Öngül. İzmir.

Râvendî. (2020). *Râhatu's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, Çev. Ahmet Ateş. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.

Savvidis, A. (2011). "Selçuklu Sultanı Alp Arslan ve Bizans", *Tarih Dergisi*, 0/35.ss. 303-314.

Sıbt İbnü'l-Cevzî. (2011). *"Mir'âtü'z-Zaman fî Tarihi'l-Âyan'da Selçuklular*. Nşr. Ali Sevim. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.

Şimşir. M. (2022). *Sultan Alp Arslan*, Konya, NEÜ Yay.

Turan, O. (1993). *Selçuklular Tarihi ve Türk –İslâm Medeniyeti*, İstanbul. Ötüken Yay.

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK KÖY YAPILANMASI ve 442 SAYILI KÖY KANUNU

Kadir PETEK

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, kadir.petek@ahievran.edu.tr - 0009-0000-0597-2309

ÖZET

Türk tarihinin başladığı ilk dönemlerden itibaren Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri de dâhil olmak üzere günümüze kadar gelen uzun zaman diliminde varlıklarını sürdürmekte olan köylerimiz; günümüzde de ülkemiz yerel yönetimlerinin en küçük ve en yaygın idari birimlerini oluşturmaktadır. Tarihsel süreçler içerisinde var olmuş Türk toplumlarının sosyal yaşamları ve yerleşik yaşam kültürleriyle ilgili bilgiler veren bazı yazılı kaynaklar da günümüze kadar ulaşmıştır. Ayrıca, Türk boy ve kabilelerinin yerleşik yaşamlarıyla ilgili kanıt niteliğinde bilgiler veren birçok tarihi buluntu da arkeolojik çalışmalar neticesinde elde edilmiştir. Günümüzün en küçük yapısını oluşturan Köy idari birimlerimizle ilgili olarak; Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde; nizamname, mevzuat, kanun şeklinde birçok düzenlemenin hayata geçirildiği görülmektedir. Eski Türk tarihinde; birbirine kültürel ve sosyal olarak benzeyen fakat coğrafi farklılıklar gösteren yerleşik yaşam biçimleri tespit edilmiştir. Osmanlı devletinin kırsala ve köy yaşamına yaklaşımını da gösteren bazı kanuni düzenlemelerin, nizamnamelerin ve alınan yapısal kararların etkili olduğu ve kırsal birimlerin şekillenmesini sağladığı görülmüştür. Cumhuriyet dönemi kanuni çalışmaları sayesinde köy idari birimlerinin; tanımı, yapılanması, gelişimi, kalkındırılması, seçim işleri, yönetimi, güvenliği, temizliği vb birçok konuda mevzuat ve hedefler belirlenmiştir. En önemli adım ise 1924 yılında 442 sayılı Köy Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girmesi olmuştur. Türk Tarihsel süreci içerisinde zaman zaman, Cumhuriyet dönemi içerisinde de yoğun bir şekilde gerçekleştirilen reform hareketlerine, kalkınma hedef ve planlamalarına rağmen Türk kırsal ve köylü yaşamı, kültürü, medeniyeti, adet ve görenekleri de neredeyse yok olma aşamasına gelmiştir. Günümüzde artık yoğun şehir nüfuslarını bir nebze azaltmak amacıyla birçok köy dönüş projeleri yapılmış olsa da istenilen sonucuna bir türlü ulaşılamamıştır. Binlerce yıllık bir geçmişi olan toplumumuz tarihi, sosyal, kültürel ve daha birçok alanda zenginlik kaynağını oluşturan ve bu değerlerini yaşatan köylerimizin yok oluş sebepleri ise son derece düşündürücü ve kaygı verici boyutlara ulaşmıştır. Ayrıca köylerin kalkındırılması ile ilgili önemli bir noktada yer alan Nahiye yapılanması geliştirilemediği gibi, görmezden gelinmiş ve zaman içerisinde de iptal edilmiştir. Bu durum kırsalda ki olumsuz sürecin hızlanmasına neden olmuştur.

PROCEEINGS BOOK

Anahtar Kelimeler: Köy Kanunu, Nahiye, Kırsal Yaşam.

1. ESKİ TÜRKLERDE TOPLUMSAL YAPI VE YERLEŞİM

1.1. İSKİTLER (SAKALAR)

1.1.1. İskitlerde Toplumsal Yapı

Tarihsel süreçte, *"Atlı Kavimler Medeniyeti"* olarak anılan ve konargöçer yaşam tarzına sahip olan kabile ve boyların en önemli temsilcisi İskit Türkleri olmuştur. Bu topluluklar, siyasi tarihleri ve kültürel zenginlikleri açısından bozkır kavimleri arasında büyük bir öneme sahiptir. Hüküm sürdükleri dönemlerde yaşam alanları oldukça geniş coğrafyalara yayılmıştır; Çin seddi ile Tuna nehri boyları arasında yaşadıkları bilinmektedir. Ayrıca, günümüzde gerçekleştirilen arkeolojik keşifler, İskitlerin, kültürel miras açısından eski Türklerdeki "Kurgan kültürünün"[1] önde gelen temsilcilerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır (Durmuş, 1993, s. 33).

1.1.2. İskitlerde Kırsal ve Yerleşik Yaşam İzleri

Michigan Üniversitesi'nden bazı araştırmacıların Ukrayna'da yer alan birkaç İskit dönemi mezarlık alanlarında yaptıkları bilimsel çalışmalar neticesinde; İskit insanının çoğunluğunun yaşamları boyunca uzun mesafeler kat etmediği sonucuna varılmıştır (Altuntaş, 2021). Ortaya çıkan sonuçlar, İskit halkının homojen bir kültüre sahip olmadığı, bazı bölgelerde tarıma dayalı yerleşim birimleri ve köyler oluşturdukları fikrini de desteklemektedir. Ayrıca, klasik İskitlerde bazı kabilelerin uzun göç yolculuklarına çıktıklarına dair bulgular olsa da birçok kavmin yerleşim yerlerinde kalıcı olarak kaldığı, çiftçilik ve hayvancılıkla uğraştıkları da anlaşılmıştır (Altuntaş, 2021).

1.2. ASYA HUN İMPARATORLUĞU

1.2.1. Asya Hunları Toplumsal Yapı

Geçmiş çağlarda var olmuş Türk boy ve devletlerinin tarihleri hakkında bilgi veren en önemli yazılı kaynaklara Çin yıllıklarında rastlanılmış olup, bu bilgiler MÖ IV. Yüzyıla kadar geriye gitmektedir (Taşağıl, 2016, s. 51). İlk Türk Kavimlerden birisi olarak kabul edilen Hunlardan önce de var oldukları kabul edilen Türk Topluluklarının Çin, Hindistan, Mezopotamya ve ayrıca Anadolu'da da izlerine rastlanılmıştır. Fakat bu izler yazılı bir metin özelliği taşımamakta olup, tamamen sözlü dil ve kelime örnekleri, kaya resimleri ve kurganlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Konu ile ilgili çalışmalar ise henüz tamamlanmamış

[1] İslamiyet öncesi Türklerde anıt mezara Kurgan denirdi. (tarihportali.net, 2023)

PROCEEINGS BOOK

olduğundan Hunlar öncesi dönemlerde yaşamış Türk kavimleri ve kültürleri hakkında net çıkarımlarda bulunmak mümkün olmamaktadır (Koca & Güzel, 2002, s. 687-708).

Çin yıllıklarında Asya Hunlarının yağmacı ve barbar bir kavim olarak tanıtılarak yoğun bir şekilde anılmalarının aksine, şehirleşmeleri ve yerleşik düzene geçişleri ile ilgili bilgiler mevzubahis dahi yapılmamıştır. Ama gerek Hun toplulukları ve gerekse de Göktürkler, Orta Asya'da şehirleşme ve yerleşik düzene geçiş konularında büyük özen göstermişlerdir. Özellikle Hunlar için büyük öneme sahip olan ticaretin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde sürdürülmesi için ülke sınırlarında ticaret şehirleri kurmuşlar ve mevcut şehirlere de büyük özen göstermişlerdir. Ayrıca bu ticaret ve sanat şehirlerini korumak için de Çin ordularıyla büyük mücadeleler etmişlerdir (Ögel, 2000, s. 147).

1.2.2. Hunlarda Kırsal ve Yerleşik Yaşam İzleri

Hunlar hakkında Çin kaynağı Shi Ji'de, *"Su ve ot için dolaşarak yer değiştirirler. Kentleri, devamlı oturdukları bir yer ve tarım yapmak gibi bir uğraşları yoktur. Ancak her birinin ayrılmış toprakları vardı"* şeklinde bir tanımlama bulunmaktadır (Otkan, 2018, s. 23).

Yapılan araştırmalar neticesinde ulaşılan ilk bilgilere göre Türklerin, göçebe yaşamın tam aksine yerleşik yaşamdan geldikleri görülmekte olup yaşamış oldukları coğrafyaların zorluğu nedeniyle ve hayati önem taşıyan ihtiyaçları doğrultusunda konargöçer yaşama geçişleri söz konusu olmuştur. Hunların konargöçer yaşama geçişlerini tetikleyen ve kolaylaştıran en önemli gelişmenin ise atı evcilleştirmiş olmalarının olduğu düşünülmektedir. Evcilleştirilen atlardan sonra atlı araba teknolojisine ulaşılması ve dolayısıyla silahlar da ortaya çıkan teknolojik değişikliklerin de bu kitlesel yaşam dönüşümünün bir parçası olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Atlar, öküzler vb hayvanlar tarafından yürütülen tekerlekli arabaların sağladığı hız, pratiklik gibi avantajlardan yararlanma fikri, bazı grup ve kabilelerin daha hareketli bir yaşam olan konargöçer yaşam tarzına geçişlerine neden olmuştur (Barfield, 1993, s. 132-133).

1.3. GÖKTÜRKLER

1.3.1. Göktürklerde Toplumsal Yapı

Tarihsel süreçte var olmuş Türk boy ve toplumlarının sosyal hayat yapıları ve kültürleri birbirlerine büyük ölçüde benzemekle beraber, aile, hısım ve akrabalık bağları üzerine kurulmuş olup bu bağlara da büyük ölçüde önem verilmiştir (Koca S. , 2003, s. 104). Tıpkı kendilerinden önceki Türk toplumlarında da olduğu gibi, Göktürkler de sosyal hayatlarını bu bağlar üzerine inşa etmişler ve Göktürk toplumunun en küçük birimi olan aile bir *"baba ailesi"* olma özelliği taşımıştır (Memiş, 1987, s. 228).

PROCEEINGS BOOK

Orhun Kitabelerinde Türk bozkır toplumlarının yapısı hakkında bilgiler de yer almaktadır. Aile (Oguş), Aileler Birliği (Urug), Kabile (Bod-boy), Boylar Birliği (Bodun) ve İl (El) şeklinde tasvir edilmektedir (Meram, 1974, s. 19). Göktürklerde konar-göçer hayatın da yaygın olarak yaşanmasının bir sonucu olarak boy ve boy birliği yapılanması ortaya çıkmış ve sosyal yapıları daha çok askerî teşkilata benzemiş, bu yönde gelişme göstererek güçlenmiş ve zamanla da bir askeri teşkilatlanma şekline dönüşmüştür.

1.3.2. Göktürklerde Kırsal ve Yerleşik Yaşam İzleri

Kendilerinden önceki Türk toplumlarında olduğu gibi, yine birçok Göktürk ailesi de konar-göçer şeklide yaşamlarını sürdürüyorlardı. Özellikle hayvancılıkla uğraşan aileler, sabit bir meskenleri olmadığı için mevsim ve iklim şartlarını da göz önünde bulundurarak sahip oldukları hayvanların temel ihtiyacı olan yeşil otlaklara ulaşmak için sürekli yer değiştiriyorlardı. Ev ve barınak olarak çadır kullanılmakta ve bu çadırları da atların, katırların ve develerin çektiği kağnılar ile bir yerden başka bir yere taşımaktaydılar. Mevsim şartlarına son derece uygun olarak imal edilen çadırlar sıcağa ve soğuğa karşı koruma sağlamasının yanı sıra, sökülmesi ve kurulması da son derece kolaydı. Çadır renkleri, ailenin sosyal ve ekonomik durumunu gösteriyor ve bey çadırları her zaman ak renkten oluşuyordu (Koca S. , 2003, s. 110).

Hem Göktürk'ler hem de Göktürk öncesi Türk kavimleri arasında birçok ortak özellik bulunmakta olup; birbirlerine en çok benzedikleri alan ise yüzyılların birikimi ve deneyimi sonucu oluşmuş Konar-Göçer yaşam kültürü ve yerleşik yüksek medeniyetlerin olduğu söylenebilir.

1.4. AVARLAR

1.4.1. Avarlarda Toplumsal Yapı

Binlerce yıllık kadim bir geçmişe sahip insanlık tarihi içerisinde geniş bir yer tutan konargöçer yaşamın izlerini taşıyan toplum ve kavimlerde de olduğu gibi, Avarların hakkında da net bilgi alınabilecek yazılı metin türünden bir kaynak günümüze ulaşmamıştır (Erdelyı, 2013, s. 9).

Tarih öncesi devirlerde var olmuş ve konargöçer toplum özelliği taşıyan Avarlar hakkında bilinen az ve sınırlı bilgelere ise günümüze kadar ulaşabilmiş Bizans ve Latin yazılı kaynaklarından ve arkeolojik kazılar neticesinde elde edilen buluntuların incelenmesiyle ulaşılmıştır. Elde edilen bilgilere göre Avarlar; Büyük Kavimler Göçü neticesinde meydana çıkan, yaklaşık 250 yıl boyunca hüküm süren, Karpat Havzasında güçlü siyasi bir devlet

yapılanması oluşturan ve nihayetinde IX. yüzyıl içerisinde tarihten silinen halklar topluluğu şeklinde tanıtılmıştır (Erdelyı, 2013, s. 10).

1.4.2. Avarlarda Kırsal ve Yerleşik Yaşam

Günümüzde yürütülen arkeolojik çalışmalar sayesinde, VII ve IX. yüzyıllar arasına tarihlenen çok sayıda yerleşim yeri kalıntısı tespit edilmiştir. Avarlara ait olduğu düşünülen yerleşik yaşam izleri ise, daha çok Macaristan'da gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılmış ve en belirgin çalışma da yaklaşık 37 evin kalıntılarının bulunduğu *"Tuna-Varosha"* bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan keşifler neticesinde Avarlar ait; toprak zemin üzerine yerleştirilen ağaç duvarlar arasında taş soba ve fırın kalıntılarının yanı sıra tahıl çukurları ve kerpiçten yapılmış ev kalıntıları bulunmuştur. Avarların, diğer konar-göçer kavimler gibi, yaylak ve kışlak şeklinde ikamet ettikleri, kışlak mahalleri genelde daha kalıcı şekilde toprak, kerpiç, taş ve ağaçtan inşa ettikleri anlaşılmıştır. Yaylak mahallerini ise; özellikle bahar ve yaz ayları boyunca kullandıkları, kolay sökülüp kurulan, geçici çadırlardan oluşturdukları düşünülmektedir. Yılın çoğu ayını kışlık yerleşimlerde geçiren göçebe Avarlar, baharın gelmesiyle yazlık yerleşimlerine doğru yola koyulmaktaydılar (Erdelyı, 2013, s. 342).

Tamamen at sırtında göçebe bir kavim olarak yaşadıkları zannedilen Avarların, arkeolojik keşifler sonucunda aslında son derece düzenli konargöçer hayat sürdükleri, yılın belirli dönemlerinde yaylak ve kışlak kullanmak amacıyla inşa etikleri ev ve çadırlar da yaşadıkları ve zamanla da yerleşik yaşama geçtikleri, köyler ve kasabalar inşa ettikleri tespit edilmiştir (Bugarski, 2008, s. 437-440).

1.5. BULGARLAR

1.5.1. Bulgarlarda Toplumsal Yapı

Eski çağlardan bu tarafa ve günümüzde de var olan Bulgarların kökenlerinin ne olduğuyla ilgili yürütülen bilimsel çalışmalar neticesinde ulaşılan arkeolojik buluntular, Bulgar dil kalıntıları ve İdil Bulgarlarına ait mezar taşları kitabelerinden edilen bilgiler neticesinde, Türk oldukları genel kabul gören bir gerçek olarak bildirilmektedir.

Her ne kadar Bulgarlar Türk Kökenli bir kavim olsalar da, hangi boya mensup oldukları, nerede yaşadıkları, ilk defa görüldükleri Azak Deniz'i civarına ne zaman ve ne şekilde geldikleri ise kesin olarak bilinmemektedir. Türk Bulgar Kavmi hakkında tarihteki en eski yazılı metin, M.S. III. Yüzyıl içerisinde yaşamış olan Suriyeli Mar Abas Katinu tarafından tutulan kayıttır. Bu kayıt bize Bulgarların M.Ö. 149-127 yılları arasında, Kafkasya bölgesinin kuzeyinde yaşamakta olduğunu bildirmiştir. Ayrıca aynı bilgiler VIII. yüzyılın Ermeni tarihçisi

PROCEEINGS BOOK

Moisey Khoren tarafından da doğrulanmıştır. Bizans Kronikleri de dâhil olmak üzere herhangi bir başka kaynakta Bulgarların yaşadığı yer hakkındaki bilgiyi teyit edecek başka bir kayda rastlanmamıştır (Kurat A. , 2002, s. 108).

1.5.2. Bulgarlarda Kırsal ve Yerleşik Yaşam

Orta çağ coğrafyası hakkında araştırmalar yapan ve çalışmalarını kayıt altına almış olan Arap coğrafyacı ve gezginler, Bulgar topluluklarının İtil nehri civarlarında ve özellikle orta havzasında yaşadıklarını belirtmişlerdir. Oysa ilk Bulgarların, Kafkasya'da yaşadıkları ve daha sonradan İtil nehri civarına yerleştikleri tahmin edilmektedir. Bu durum da ise, bazı araştırmacıların Bulgarların geçmişte yaşadıkları bölgeleri bilmedikleri ve yeteri kadar konu üzerinde araştırma yapmadıkları da ifade edilebilir (Solmaz, 2018, s. 21-24).

Tarihleri boyunca son derece hareketli bir yasam sürmüş olan Bulgar toplumlarının hâkim oldukları sınırları tam olarak veya kesin bir şekilde tarif etmek oldukça zordur. Çünkü Bulgarların da; o devirlerde yaşamış diğer kabile, toplum ve devletlerde de olduğu üzere; ülke sınırları, güç ve zayıflık durumuna göre sürekli genişleyen veya daralan bir özellik taşımaktaydı. Bulgar ülkesi, güçlendiği dönemlerde genişleyen, zayıfladığı dönemlerde ise daralan coğrafi sınırlara sahip olup, net bir şekilde hudutları belirtmek ise mümkün olmamaktadır. Özellikle Arap coğrafyacılardan da öğrenildiğine göre; kuzeyde Slavların, güneyde Hazarların, batıda İtil Nehri'nin ve doğuda da Oğuzların sınırları arasında yaşadıkları bilinmektedir (İbnü'l Müncim, 1988, s. 122-141) (İbn Rüsteh, 1892, s. 141).

1.6. HAZARLAR

1.6.1. Harlarda Toplumsal Yapı

Bir görüşe göre; *"Hazar"* kelimesi *"küçük ve çekik gözlü"* şeklinde anlamlandırılmış ve Araplar Hazarları bu şekilde tanımlamışlardır. Ayrıca, VII. yüzyılda İslam ordularının İrminiye'ye girdiği ve burada *"küçük ve çekik gözlü çok cengâver bir milletle"* karşılaştıkları şeklinde bilgide bulunmaktadır. Sahih olarak kabul edilen hadis kaynaklarında yer almayan ancak Hz. Ebu Hüreyre tarafından Hz. Ömer'den rivayet ettiği bir hadisi şerifte Hz. Muhammed (sav)'in; *"küçük gözlü bir kavim eğer Acemlerin seddini geçerse Allah (C.C.) onlara hidayet verecek"* buyurduğunu bildirmektedir (Murad Remzi, 1908, s. 172).

B. Ögel, Kafkasya bölgesine hâkim olan Bulgar Devletinin yıkılması sonucu, bu yıkıntılar üzerine aynı bölgede kurulan Hazarların, kültürünün Kafkas kültürü ile harmanlanmış olmasını şüphe götürmez bir gerçek olarak kabul etmektedir. Ayrıca, komşuları olan İran ve İskandinav kültürlerinin yanı sıra, en çok da İslam kültüründen etkilendiklerini ifade etmiştir.

Hazar kültürünün başlıca materyallerini; Orta Asya menşeli kılıçlar, oklar, yaylar, baltalar v.b. savaş aletleri ve at koşum takımları oluşturduğunu ve bu sayede, Hazarların kurucularının Orta Asyalı Türkler olduğunun açık bir şekilde kanıtlandığını bildirmektedir (Ögel, 1984, s. 229).

1.6.2. Hazarlarda Kırsal ve Yerleşik Yaşam

Hazarların hâkimiyetinde olan coğrafi sınırların çevresi, düşmanlarıyla da tamamen sarılmış bir vaziyette bulunuyordu. Hazar kabilelerini zaman zaman düşmanlarının yaptıkları yıkıcı akınlardan koruyan en büyük koruyucu güç ise; ülkenin sınırlarının dağlarla çevrili olmasıydı. Bu durum onlara tabii ve doğal bir kale koruması sağlıyor ve bu sayede düşman akınları çoğu zaman etkisiz kalıyordu. Ne var ki coğrafyanın konumu ve çevresinin yüksek dağlarla çevrili olması ve bu dağların bir nevi kale surlarına benzeyen yapısının avantajlı yönünün yanında, bir nevi toplumu güçsüzleştiren, çaresiz bırakan ve mahrumiyet içinde yaşamalarına sebep olan olumsuz tarafları da bulunmaktaydı.

Konargöçer şeklinde yaşadıkları dönemlerde deri, yün ve keçeden imal ettikleri kubbeli çadırlarda ikamet ediyorken, yerleşik yaşama geçtikten sonra ise, yine çadıra benzeyen taş, kerpiç ve tahtadan, daire biçiminde konutlar inşa ederek yaşamışlardır. Zamanla da bir çok köy, kasaba ve şehirler kurmuşlardır. İlerleyen zamanlar da Hazarların tipik yuvarlak daire biçiminde olan yapıları, dörtgen yapılar biçimine dönüştüğü da anlaşılmıştır. Başlangıçta yapı malzemelerinde kerpiç ve tahta kullanırken, zamanla kesme taş, tuğla gibi malzemeler kullanarak da, konut, kale ve askeri garnizonlar da inşa ettikleri, hatta evlerinden dehliz oluşturarak ahırlarına geçiş yaptıkları ve sütunlu yapılar da meydana getirdikleri keşfedilmiştir (Kuzgun, s. 68-76).

1.7. TÜRGİŞLER – KARLUKLAR

1.7.1. Türgişlerde Toplumsal Yapı

İli şehri kuzeyine ve Talas Nehri civarıyla, Çu ve İli Nehri bölgelerine yerleşen Türk boylarına, Batı Göktürkler ismi verilmekte olup, bu boyların Orta Asya Türk tarihi açısından da çok önemli yerleri bulunmaktadır. Batı Göktürklerin küçük bir boyunu oluşturan Türgişler de zamanla büyüyerek güçlenmişler ve ancak, Aşina sülâlesinin dağılmasından sonra tarihte görünmeye başlamışlardır. Yapılan araştırmalar sonucunda Türgişlerin, kökenlerinin Göktürklere dayandığını tespit edilmiştir. Batı Göktürk Devletinin yıkılmasından sonra da Göktürklerin bir uzantısı olarak, Göktürk mirasına konmuşlardır. VIII. yüzyıl içerisinde ise, zamanla dağılan bütün batı boylarını hâkimiyetleri altına alarak, bir çatı altında toplamışlar ve Orta Asya'da büyük bir güç olmayı başarmışlardır (Pei-shih, s. 3287).

PROCEEINGS BOOK

1.7.2. Türgişlerde Kırsal ve Yerleşik Hayat

Gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar neticesinde, Türklerin yerleşik yaşam başlangıçları Göktürkler zamanıyla tarihlendirilebilir. Göktürklere bağlı bir boy ve mirasçı konumunda olan Türgişler de genelde konargöçer şeklinde yaşamış olsalar da, bazı boylarının yerleşik yaşam sürdüğü, tarımsal ürün yetiştiriciliği yaptığı, şehir, kasaba ve köyler inşa ettikleri keşfedilmiştir. *"Ötüken'nin"* Gök-Türk devletinin başkenti olmasının yanı sıra, Orta Asya'da yaşayan diğer Türk kavimleri ve Türgişler için de kutsal bir yer olarak kabul edildiği söylenebilirr (Cezar, 1977, s. 13).

Göktürkler ve Türgişlerin göçebe olduğu kadar, yerleşik yaşam sürdükleri de bilinmektedir. Genelde yerleşik yaşam sürdükleri yerlerin ise; Çu Nehri kıyıları, Tanrı Dağları etekleri, Isık Gölü çevresi ve Fergane bölgelerinin olduğu bildirilmektedir (Bartold, 2014, s. 28).

1.8. UYGURLAR

1.8.1. Uygurlarda Toplumsal Yapı

Uygur adı ilk defa Türkçe kaynaklarda, Bilge Kağan yazıtında geçmekte olup, yazıtın doğu tarafı 37. satırında Uygur İl-teberi'nin adıyla zikredilmektedir (Gömeç S. , 2015, s. 5). Ayrıca, sonraki dönemler de oluşturulan birçok kaynak ve kitabelerde de Uygur adı belirtilmekte; *"Karabalgasun, Şine Usu, Tes, Suci, İyme ve Şivet Ulan"* yazıtları, bunlara bir örnek teşkil etmektedir (Gömeç S. , 2015, s. 49). Yazılı Türk kitabelerinden önce de Uygur adı ve Uygur toplumlarına ait bilgiler Çin kaynaklarında da görülmektedir. Çin yıllıklarında, M.Ö. III. yüzyılda "*Dingling"* şeklinde isimlendirilen bir kabilenin bulunduğu ve bu toplumun Moğolistan coğrafyasında yer alan, Altay ve Tanrı dağlarının eteklerinde yaşadıkları bildirilmektedir (Tohti, 1995, s. 24).

Yaklaşık 100 bin kişilik bir ordu hazırlayan Kırgızların, 840 yılında Karabalgasunu kuşatarak, başkenti ele geçirmeleri neticesinde; Ötüken Uygur Devleti yıkılarak, tarihe karışmıştır. Uygur Devleti yıkılmış olsa da, tarihe derin izler bırakarak; askeri, sosyal ve kültürel zenginliklerini, kendilerinden sonra kurulacak olan diğer Türk devletlerine miras olarak bırakmışlardır (Varis, 2019, s. 310).

1.8.2. Uygurlarda Kırsal ve Yerleşik Hayat

Ötüken Uygur Devleti'nin, 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkılmasının ardından oluşan büyük göç neticesinde; Uygurlar, genel olarak konargöçer ve kısmen de yerleşik olarak yaşayacakları yeni coğrafyalarına göç etmişlerdir. Göç bölgelerinde hâkim olan iklimin son

PROCEEINGS BOOK

derece yerleşik yaşama uygunluğu ve zamanla da farklı sosyal çevrelerle tanışıklık yapmaları neticesinde, göçebe yaşam yerini yerleşik köy ve şehir yaşamına bırakmıştır. O dönemde yaşamış olan Çin elçisi Wang Yen-Te'nin, Uygur izlenimleri konulu seyahatnamesinde; *"Her birinin arazisi birkaç bin lidir. Orada yağmur ve kar yoktur. Aynı zamanda çok sıcaktır. Yaz sıcaklarının arttığı zaman, bütün oturanlar toprağı kazarlar ve oturmak için mağaralar yaparlar. Evler beyaz badanalıdır"* (İzgi, 1989, s. 56-57) şeklinde tasvir etmiştir.

Sivil Uygur belgelerinde yerleşim yerlerine ad olarak, çağdaş Türk dillerinde de sıkça rastlamakta olduğumuz; *"av (ev) ve bark"* sözcükleri verilmiştir. Genelde ikilime olarak kullanılan *"ev-bark"* sözcüklerinin, günümüzde de aynı manada ve sıkça kullanıldığı söylenebilir. İlk olarak, Uygurlar tarafından kullanılan ve konutları işaret eden bu sözcük (ev-bark), yerleşik yaşama geçişin ayrı bir kanıtını oluşturmaktadır (Uzunkaya, 2014, s. 44).

1.9. KIRGIZLAR

1.9.1. Kırgızlarda Toplumsal Yapı

Orta Asya coğrafyasında yaşamış olan, en eski Türk kavimlerinden birisinin de Kırgız toplumları olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca Kırgızların, bu bölgede yaşamış olan birçok kavim ve toplumların geçmişlerinden, daha erken dönemlere uzanan köklü bir geçmişleri olduğu da bildirilmektedir. Var oldukları dönemlerde, tıpkı kendileri gibi köklü bir geçmişe sahip olan, eski Türk kavimlerinden Saka Uruğları ile siyasî birlik kurduklarının da görüldüğü ifade edilmektedir (Vasilveya, 2000, s. 98-100).

Kırgız Türk Toplumları hakkında ki yazılı ilk kaynaklara, M.Ö. III. yüzyıla tarihlenen Çin yıllıklarında rastlanılmaktadır. Bu kaynaklarda; *"Gian- Gun"* şeklinde isimlendirildikleri tespit edilmiş olup; Hun, Dingling ve Sinli kavimleriyle birlikte anılmışlar (Biçurin , s. 50) ve İlk mücadelelerinin ise yine başka bir Türk kavmi olan Hunlar ile olduğu bildirilmiştir.

Tarihsel süreçlerin hemen hemen bütün dönüm noktalarında, varlıkları ve mücadeleleriyle adından söz ettirmiş olan Kırgızlar, bu etkililik ve güçleri sayesinde de, bir zamanlar tüm Asya'da yaşamış bütün göçebe toplumlara verilen genel bir isim olarak, Türk tarihindeki yerini aldığı açıkça kabul edilmektedir (Osmonov, 2013, s. 151).

1.9.2. Kırgızlarda Kırsal ve Yerleşik Hayat

Tarihsel süreçlerde zengin ve güçlü medeniyetler kurmuş olan eski Türk toplumlarında olduğu gibi, günümüz modern Türk toplumlarının da aile kurumuna, diğer yabancı milletlerden çok daha fazla değer ve önem verdikleri görülmektedir. Bu toplumlardan biri de, kökleri eski çağlara kadar uzanan Kırgızlarıdır. Kırgız toplumu, tüm tarihsel süreçlerden günümüze değin,

aile kurumuna hak ettiği değeri vermiş ve bu kutsal kurumu her türlü tehlikeden korumak için de bütün çabasını ve gayretini göstermiştir. Aile bağlarını çok güçlü bir şekilde korunmuş, soy ve nesiller arası ilişkiler her zaman sağlam tutulmuş; *"kendi şeceresini bilmeyen Kırgız değildir"* atasözüyle de bu durumu perçinlemiştir (Erdem, s. 245-246).

Kırgızlarda aile yapısının; anne baba ve çocuklardan oluşan *"küçük çekirdek aile"* (Koca S. , 2000, s. 106) ve yaklaşık üç nesli kapsayan ve 100-150 kişilik mensubu olan *"büyük aile"* tipi olmak üzere, iki şekilde yapılandığı görülmüştür (Abramzon, 1990, s. 256). 100-150 kişilik büyük aile tipinden kastedilenin *"uruğlar"* olduğu ifade edilmektedir.

Türk toplumları içerisinde konargöçer yaşamdan yerleşik yaşama ve kalıcı evlere geçiş yapan en son toplumun Kırgız Türklerinin olduğu ifade edilebilir. Kırgızlar tarih öncesi devirlerden, XIX. yüzyıla kadar süregelen binlerce yıllık zaman diliminde *"boz üy"* adını verdikleri çadırlarda yaşamaya da devam etmişlerdir. Bu çadırları, yaz aylarında yaylak olarak kullanan Kırgızlar, kış aylarında ise ağaçtan yapılmış ve çatısı çamlarla kaplı kalıcı evleri kullandıkları bildirilmektedir (Gömeç S. , 2002, s. 38).

1.10. KARLUKLAR

1.10.1. Karluklarda Toplumsal Yapı

Karluklar, İslam öncesi Türk tarihinde yer alan, önemli Türk boylarından birisi olup; hem İslam ve hem de Çin kaynaklarında isimlerine sıkça rastlanıldığı görülmektedir. Karluk Türklerinin, Altay Dağlarının güney bölgelerinde yaşadıkları ve Göktürk Hakanlığını meydana getiren boylardan biri olarak ortaya çıktıkları bilinmektedir (Taşağıl, 2014, s. 76).

Karluklarla ilgili bilginin de yer aldığı, tarihî Kül Tigin abidelerinde tespit edilen bir yazıt; *"Kül Tigin, yirmi yedi yaşına gelince Karluk kavmi hür ve müstakil iken düşman oldu. Tamag Iduk Başta savaştık. Kül Tigin, o savaşta otuz yaşında idi. Alp Salçı ata binip atılarak hücum etti. İki eri takip edip kovalayarak mızrakladı. Karluk'u öldürdük, yendik"* şeklinde tercüme edilmiş ve elde edilen bilgi çok önemli bir keşif olarak tarihe geçmiştir (Ergin, 1970, s. 28). Merkezi Ordukent olan bu yeni devlet ise, sonradan *"Karahanlı"* ismi ile anılacak ve Türk ve Dünya tarihine damga vuran, çok büyük bir medeniyet olarak tarihteki yerini alacağı da açıkça söylenebilir.

1.10.2. Karluklarda Kırsal ve Yerleşik Yaşam

Karlukların menşei ve yaşam şekliyle ilgili olarak, Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan ve Türk Tarihinin en önemli eserlerinden birisi olan Divan-ü Lügat-ı Türk'ün 2006 yılında güncellenerek tercüme edilmiş 473. Sayfasında; *"Karluk, göçebe Türklerden bir bölük adıdır.*

Oğuzlardan ayrıdırlar. Oğuzlar gibi Türkmen'dirler" (Kaşgarlı Mahmut, 1990, s. 473) şeklinde bir bilgi bulunmakta olup, bu bilgiden de açık ve net anlaşılacağı üzere Karlukların, konar-göçer yaşam süren Türkmen boyları olduğu bilgisinin, bir kez daha teyit edildiği anlaşılmaktadır.

Arap yazılı kaynaklarında yaklaşık on beş yerleşim birimi ismi verilerek, Karlukların bu şehir ve bölgelerde yaşadıklarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Verilen bu bilgilerden yola çıkarak; Karluk Türk toplumlarının, kendi ülkelerinin doğusunda yer alan Tibet'in bazı bölgeleri, Yağma ve Dokuz Oğuz sınır bölgeleri ve güneyde yer alan Yağmaların bazı kısımları, ayrıca Maveraünnehir batısında yer alan Oğuz sınırları, kuzeyinde yer alan Tuhsi, Çigil, Dokuz Oğuz bölgelerinde yaşadıkları düşünülmektedir.

1.11. KIPÇAKLAR

1.11.1. Kıpçaklarda Toplumsal Yapı

Çağdaş dönemle beraber günümüzde de kullanılan "*Kıpçak"* isimlendirmesinin, Ata-Türk toplumlarının zamanla dağılmasına rağmen, birbirine genetik yönden bağlı kalan tüm Türk kabile ve boylarının bir kolu için kullanıldığı ve ilk başlarda "*Ana Kıpçakça"* birliği olarak sahneye çıktığı söylenebilir. Kıpçakların genel olarak; *"Kıpçak bozkırında yaşayan, bünyesinde Türk ve Türk olmayan unsurları barındıran halk, boy, kabile"* olarak tanımlandığı da ifade edilebilir (Musaev, 2020).

Haklarında ki yazılı ilk bilgilere, diğer Türk toplumlarında da olduğu gibi M.Ö. 201 yılına ait Çin yıllıklarında rastlanılan Kıpçaklar; "*Kiyuşe, Kinça, Kuça, Hibisa"* şeklinde isimlendirilmişlerdir (Kazak - Sovyet Entsiklopediyası, s. 103).

Kıpçaklar yüzyıllar boyunca, çok çeşitli ve farklı kültürlerle etkileşime girerek, çok önemli siyasi birliktelikler yaşamış olmalarına rağmen, milli kimlik ve ana kültürlerini her zaman korumayı ve yaşatmayı da başardıkları anlaşılmaktadır. Bu kazanımlarını, gelecek nesillerine sağlıklı bir şekilde aktararak, son derece zengin kültürel miras bırakmışlardır. Kıpçakların, Günümüz Türk Dünyası'nı kültürel ve sosyal zenginliğe ulaştıran en önemli kaynak oldukları tarihi bir gerçek olarak kabul edilebilir (Taşağıl A. , 2021, s. 227).

1.11.2. Kıpçaklarda Kırsal ve Yerleşik Hayat

Konargöçer yaşam süren Kıpçaklarda süreklilik haline gelen genişleyerek daha geniş bozkırlara yayılma ihtiyacı, birbirinden farklı nedenlerle de ilişkilendirilebilir. Bu nedenlerden en önemlisi, Kıpçakların sahip oldukları hayvan sürülerinin çoğalması ve bu sürülerin yeni otlaklara ve meralara olan zaruri ihtiyaçlarının artmasının olduğu düşünülebilir. Ayrıca

PROCEEINGS BOOK

Kıpçaklar'ın İtil'den Üst Yurt ve Aşağı Sırderya sahalarında birleşen ve son derece stratejik olan ticaret yolunu kontrol altına alma arzusu da başka bir neden olarak karşımıza çıkar. Çünkü Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bu ticaret yolunun, kontrol altına alınmasıyla sağlanacak olan zenginliğin, son derece cezbedici bir özellik taşıdığı ifade edilebilir (Kumekov, Türkler, 2002, s. 776). Kıpçakların yer değiştirme hareketlerinin nedenlerden birisi de, o dönem içerisinde bölgede oluşan büyük göç dalgası ve bu olayın bir parçası olarak kurulan yakından ilişkinin olduğu söylenebilir.

Büyük çoğunluğu konargöçer vaziyette yaylak ve kışlaklarda yaşayan, sürekli hareket halinde ki Kıpçak boylarında, sınırlı olsa da yerleşik yaşamın izlerini görmenin mümkün olduğu bildirilmiştir. Belki de dünya tarihinde ilk defa; kiremit ve tuğla kullanılarak, planlı ve düzenli bir şekilde ve bir projeye de bağlı kalınarak yürütülen konut inşa etme işinin, Kıpçak Türkleri tarafından gerçekleştirildiği iddia edilmektedir.

1.12. ALTINORDU DEVLETİ

1.12.1. Altınordu Devletinde Toplumsal Yapı

Avrasya Bozkır kuşağının en doğusunda yer alan Moğolistan coğrafyası eski çağlardan bu tarafa, İranî, Türk, Moğol ve Mançu boylarından gelen çeşitli göçebe ve konargöçer yaşam süren kabilelerin yaşam alanı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, XII. yüzyıl içerisinde Moğolistan bölgesinde, oluşmuş merkezi bir devletin varlığı bilinmemekle beraber etnik kökenleri birbirinden farklı, çok sayıda kabile, boy ve klanın coğrafyanın geneline dağılmış bir vaziyette yaşamakta oldukları düşünülmektedir.

Deşt-i Kıpçak'ın büyük bir siyasi güç ve otoriteye sahip olmasına rağmen, ticarette az miktarda ve son derece mütevazı bir gelir sağladıkları sonucuna varılabilir (Kafalı, 2001, s. 134). Ayrıca, Altın Orda devletinin coğrafi, askeri teşkilatlanma ve ticaret yönünden çok güçlü bir devlet olmasına rağmen, halkın son derece fakir ve çaresizliği, tarihi kayıtlara geçmiş, sosyal bir sorun olarak kabul edilmektedir.

1.12.2. Altınordu (Altın Orda) Devletinde Kırsal ve Yerleşik Hayat

Altınordu devletine bağlı olan boy, kabile ve kavimlerin; konargöçer, kırsal ve yerleşik hayat şekilleri, gerek bölgenin coğrafi yapısına ve gerekse dünya ticaret yollarının kesiştiği bir noktada yer almasının getirdiği stratejik konuma göre şekillendiği bilinmektedir. Özellikle Moğolların, Türk Kabileleri ile oluşturduğu birliktelik, ticaret ve ekonomik yapının güçlenerek gelişmesini sağlamış ve dolayısıyla yerleşim şekilleri ve tarzları da bu doğrultuda değişerek geliştiği ifade edilmektedir (Gaziz, 1994, s. 56).

Yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde; Altınordu şehirlerini oluşturan evlerin inşasında; genelde tuğla, ağaç ve kalay eklenerek sağlamlaştırılan harç malzeme kullanıldığı tespit edilmiş ve bu evlerde de zengin ahalinin yaşadığı düşünülmektedir. Ayrıca, binaların inşasında kullanılan çimentonun, günümüz şartlarına göre dahi, son derece sert ve dayanıklı bir malzeme olduğu tespit edilmiş, karışım şekliyle ilgili ise, net bir bilimsel açıklamanın yapılmadığı anlaşılmaktadır (Gaziz, 1994, s. 57-58).

2. TÜRKİYE'DE KÖYLE İLGİLİ KANUNİ DÜZENLEMELER

2.1.1. 442 Sayılı Köy Kanunu ve Meclis Görüşme Tutanakları

2.1.1.1. Kanun Ön Hazırlık Süreci

1 Mart 1922 tarihinde gerçekleştirilen 3. toplanma yılı TBMM açılış konuşmasını gerçekleştiren Atatürk; "… *yedi asırdan beri cihanın muhtelif aktarına sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezlil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakarlık ve ihsanlarına nankörlük, küstahlık, cebbarlıkla uşak menziline indirmek istediğimiz bu sahib-i aslinin huzurunda bugün Kemali hicap ve ihtiramla vaz'ı hakikimizi alalım*" şeklindeki ifadesiyle; devletin yeni dönemde en öncelikli, acil ve başlıca konularından birisi olarak, bir an önce yürütülmesi gereken köy politikalarının önemini vurguladığı anlaşılmaktadır.

Bu konuda yürütülen devlet politikasının bir gereği olarak da dönemin (1923-1924) Dâhiliye Vekili Ahmet Ferit (Tek) Bey tarafından bir çalışma yapılmıştır. Kanun teklifi şeklinde yapılan bu çalışma, öncelikli olarak yine Ahmet Ferit Bey tarafından 19 Aralık 1923 tarihinde TBMM Dâhiliye Encümenine havale edilmiş, yaklaşık 3 ay süren bir incelemenin ardından, encümence kabul edilen kanun teklifi 11 Şubat 1924 tarihinde Meclis genel kuruluna sevk edilmiştir. Meclis Genel Kurulunda yine aynı tarih itibariyle görüşülmeye başlandığı bildirilmektedir (Türkan, 1994).

2.1.1.2. Fasıllar Halinde Köy Kanunu ve Meclis Görüşmeleri

11 Şubat 1924 tarihinde Meclis Genel Kuruluna sevk edilen Köy Kanunu tasarısının 94 maddeden oluşacak şekilde hazırlandığı anlaşılmaktadır. Kanun tasarısının maddeler halinde meclis görüşmelerinin hemen öncesinde ve görüşülmeye başlandığı farklı tarihlerdeki meclis oturumlarında, milletvekilleri ve oturum başkanı arasında gerçekleşen sözlü diyaloglara TBMM Zabıt Ceridelerinden ulaşılmış ve ayrıca kanun maddeleri genel hatlarıyla izah edilmeye çalışılmıştır. Köy Kanunu'nun görüşmelerine geçilmeden hemen öncesinde söz alan Vasıf Bey (Saruhan), görüşülmekte olan Orta Tedrisat Kanunu'nun ilk 10 maddesinin kabul

PROCEEINGS BOOK

edildiğini ve geriye çok da önemli olmayan ve mücbir bir sebep doğurmayacak 12 maddesinin kaldığını ifade etmiştir. Sözlerinin devamında 90 - 100 maddelik köy kanunu görüşmelerine geçilmeden evvel, geriye kalan Tedrisat kanununun 12 maddesinin görüşülmeye devam edilmesini arz ve rica ettiği tutanaklardan anlaşılmaktadır.

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak); "*Zavallı köylüler!*" diyerek o sırada mecliste görüşülmekte olan *"Tedrisat-ı İptaliye Kanunun"* öncelik olmadığını, memlekette 50.000'e yakın köyün kanun beklediğini ve 5.000 muallim için kanun görüşmesi yapılmasının uygun olmadığı ifade etmiş ve sert bir şekilde eleştirmiştir. Bu eleştiri üzerine rahatsız olan milletvekilleri mecliste ayak ve el patırtılarıyla gürültü çıkarmışlar, oluşan bu durum üzerine Tunalı Hilmi Bey; "*ayak vuruyorsunuz öyle mi? Ben de ona mukabele edeyim: Ben eker, ben biçerim. Yok yine bir değerim. Ayrık otu bir nimet. Elbette kan içerim*" manisini söyleyerek hem oluşan gürültü üzerine tepkisini otaya koymuş ve hem de yıllardır kanuni dayanaktan yoksun bir nevi *"kanunsuz"* olarak varlıklarını sürdürmek zorunda kalan köylünün acınacak ve içler acısı haline dikkat çekmeye çalışmıştır.

Oturum Başkanı; "*Efendim, malumaliniz köy kanununun 1'nci maddesi encümene havale edilmişti. Encümenden geldi, kâtip bey okuyacaktır"* diyerek, köy kanununun 1'nci madde tasarısından itibaren meclis görüşmeleri başlatılmış ve son madde görüşülmesi va kabul edilmesi ise yaklaşık 1 ay sürmüştür.

Vehbi Bey (Karesi); *"... Ve devletin şimdiye kadar cüz'ü ferdi idarisi bir heyula tarzında idi. Bu kanunla o mesele halloldu. Heyeti Celilenize yerden göğe kadar şükranlar..."*

Hasan Fehmi Efendi (Kastamonu); "*Bizden de mesainize teşekkürler".*

Oturum Başkanı (Reis); *"Efendim, araya maddeler girdiği için madde numaralarının değiştirilmesi lâzım gelir. Maddelerin ona göre tashihini teklif ediyorlar. Ve bu suretle tashih edilmek üzere encümene verilmesini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Aksini reye koyuyorum. Kabul etmiyenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul olunmuştur. Ona göre tashih olunacaktır. Kanunun heyeti umumiyesini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Aksini reye koyuyorum. Kabul etmiyenler lütfen ellerini kaldırsın. 'Müttefikan' sesleri. Müttefikan kabul edilmiştir". 'Alkışlar'.*

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak); *"Sekiz milyon Türk köylüsü namına söylüyorum. Yaşasın Türkiye Büyük Millet Meclisi!"* (TBMM, Zabıt Cerideleri, 1924, s. 661-668)

Türk Tarihsel Süreci içerisinde bir ilk olma özelliği taşıyan 442 sayılı Köy Kanunu, 24.02.1924 tarihinde kabul edilmiş ve Cumhuriyet döneminin yürürlüğe giren ilk kanunlarından birisi olmuştur.

3. SONUÇ

Çalışmanın birinci bölümünde bahsedildiği üzere; eski yerleşim yerleri ve kurganlarda tarihsel süreçlerde yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde, M.Ö. 2 binli yıllarda İskit medeniyetiyle başladığı tespit edilen Türk tarihinin, az sayıda bulgu ile olsa da çok daha eski zamanlara kadar uzandığı kabul edilmektedir. Bilinen ilk Türk devleti ve sonrasında kurulan bütün Türk devletlerinin, Türkistan bozkırlarında, göçebe ve konar-göçer şeklinde yaşam sürdürmüş olmalarının yanı sıra, yerleşik yaşam izlerine de rastlanılmıştır.

Son araştırmalar ışığında Türklerin sadece göçebe yaşayan bir toplum olmadıkları, birçok irili ufaklı şehirler ve kalıcı yerleşim birimleri de oluşturdukları, bu sayede yerleşik yaşam da sürdürdükleri kanıtlanmıştır. Yerleşik yaşamın gerekliliği olan; tarımsal üretim gerçekleştirdikleri, ürün ticareti yaparak ihracat ve ithalat faaliyetlerine katıldıkları, madencilik, marangozluk, küçük konutlar ve büyük binalar inşa ettikleri, belirli bir plan dâhilinde son derece düzenli şehirler oluşturdukları tespit edilmiştir. İvolga arkeolojik araştırmaları v.b. bulgular sayesinde Türklerde tarımsal-kırsal hayatın esasen çok eskiden başladığı hatta Hun Devleti zamanında bile yerleşik hayata geçtikleri anlaşılmaktadır. Özellikle Uygur Türklerinin Mani dinini benimsemeleriyle birlikte yerleşik yaşam kültürlerinin son derece gelişme gösterdiği anlaşılmıştır. Zamanla birçok tapınaklar, mabedler, saraylar, konutlar inşa etmişler, şehirler kurmuşlar ve devlet yapılanmasıyla ilgili dünyaya örnek olan idari ve askeri teşkilatlanmada çok ileri seviyelere ulaşmışlardır.

Türk topluluklarının İslam dinin kabulüyle birlikte yerleşik yaşam alışkanlıklarında da önemli değişiklikler olmuş, bir cami etrafında gelişen İslami yerleşim kültürü Türklerde de karşılık bulmaya başlamıştır. Zamanla Oğuzların yerleşik hale gelmeleri Büyük Selçuklu ve sonrasında kurulan Osmanlı devleti şehirlerinin ve dolayısıyla da bu şehirlerin tarımsal ihtiyaçlarının karşılandığı köylerin doğmasına zemin teşkil etmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu dönemde bile ancak kısmi bir yerleşiklik sağlanmış, Türkler arasında göçebelik de kitlesel olarak devam etmiştir. Türk tarihinde bir dönüm noktası olan 1071 yılındaki Malazgirt zaferinden sonra, Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin çoğunluğunun göçebeliği tam manasıyla terk etmeyerek, yarı göçebe şekilde yaşadıkları bildirilmiştir. Ayrıca bazı boy ve Türkmen grupları Selçuklu Devleti tarafından yerleşik hayata geçirilmişlerdir. Yoğun bir şekilde gelen göç akınları sonucunda oluşan yerleşik ve konargöçer yaşam şekli, Türk boylarının iki farklı şekilde isimlendirmesine neden olmuş; yerleşik hayata geçenlere "Türk", konargöçer vaziyette yaşam sürenlere ise "Türkmen" denilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kabul edilen 442 sayılı Köy Kanununun nüfusun yaklaşık %76'sını ilgilendiriyor olmasına rağmen; hükümlerin oluşturulmasında hızlı davranıldığı ve içeriklerin çoğunun bilimsellikten ve teknolojik kalkınma amaçlarından uzak kaldığı söylenebilir. Kanun maddelerinin köyleri idari yönden şekillendirerek; temizlik, güvenlik, seçim, genel köy işleri ve ihtiyaçları, muhtar ve ihtiyar meclisinin görev ve yetkileri, köy sınırlarının tespiti, salma alacakların tahsili vb hususlar ve yetkiler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kanunun Meclis görüşmeleri sırasında gerçekleşen tartışmalarında daha çok yukarıda bahsedilen konularla ilgili olduğu görülmektedir.

Kısacası, sayıları on binleri bulan ve nüfusun %75'den fazlasının yaşamakta olduğu köyler; çiftçilik ve hayvancılıktan başka becerisi olmayan, eğitilmesi ve dönüştürülmesi gereken insan yığınlarının yaşadığı, her şeye muhtaç, son derece geri kalmış ve ilkel şartların hâkim olduğu kırsal birimler olarak görülmüştür. Hazırlanan kanun tasarısının, içerik bakımından daha çok sosyal ve demokratik iyileştirmeler ve düzenlemelerle sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Abramzon, S. (1990). *Kirgizi i İh Etnogenetiçeskiye i İstoriko-Kulturnıye Svyazi.* Frunze: Kırgızistan.

Altuntaş, L. (2021). İskitler Sadece Göçebe Bir Halk Değildi, Yerleşik Hayatta Sürdüler. *Arkeonews*.

Barfield, T. (1993). *The Nomatıc Alternatıve* . New Jersey: Prentice Hall.

Bartold, V. (2014). *Orta Asya, Tarih ve Uygarlık.* İstanbul: Selende Yayınları.

Biçurin , S. (tarih yok).

Bugarski, I. (2008). *The geomorphological matrix as a starting point for determining the position of Avar-time settlements in Pannonia: The example of the Bačka region.* Archaologisches Korrespondenblatt.

Cezar, M. (1977). *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Durmuş, İ. (1993). Saka Adı Üzerine. İ. Durmuş içinde, *Milli Folklor* (s. 33).

Erdelyı, I. (2013). Avarlar. (K. Yıldırım, Dü.) *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 337-346.

Erdem. (tarih yok). *Kırgız Türkleri, Dini ve Sosyal Hayatı.*

Ergin, M. (1970). *Orhun Abideleri.* İstanbul.

Gaziz, G. (1994). *İstariya Tatar.* (M. Akıncı, Çev.) Moskova: Mosk.Lİtsey.

Gömeç , S. (2002). *Tarihte ve Günümüzde Kırgız Türkleri* . Ankara: Akça Yayınları.

Gömeç, S. (2015). *Uygur Türkleri Tarihi.* Ankara: Berikan Yayınevi.

İbn Rüsteh, E. (1892). *Kitabu'l-a Laku'n-Nefise* . Leiden: E.J. Brill.

İbnü'l Müncim, İ.-H.-M. (1988). *Akamü'l-Mürcan fı zikri'l-medaini'l-meşhürat fi külli mekan.* Beyrut: Alem el-Kitap.

İzgi, Ö. (1989). *Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamasi.* Ankara: TTK Yayınları.

Kafalı, M. (2001). Göktürklerin Türk Tarihindeki Yeri. *Göktürk Devletinin 1450. Kuruluş Yıldönümü* (s. 58). Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.

Kaşgarlı Mahmut. (1990). *Divanü Lûgat-it-Türk* (Cilt 1). (B. Atalay, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu. 2006 tarihinde alındı

Kazak - Sovyet Entsiklopediyası. (tarih yok). T.7.

Koca , S., & Güzel, H. (2002). *Büyük Hun Devleti.* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Koca, S. (2000). *Türk Kültürünün Temelleri II.* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Koca, S. (2003). *Türk Kültürünün Temelleri III.* Ankara: Başkent Matbacılık.

Kumekov, B. (2002). *Kimekler* (Cilt 2). (D. Moldabayeva, Çev.) Ankara: Yeni Türkiye.

Kurat, A. (2002). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyindeki Türk kavimleri ve Devletleri.* Ankara: Murat Kitabevi.

Kuzgun, Ş. (tarih yok). *Hazar ve Karay Türkleri.* Bilge Kültür Sanat.

Memiş, E. (1987). *İskitlerin Tarihi.* Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Meram, A. (1974). *Göktürk İmparatorluğu.* Ankara: Milliyet Yayınları.

Murad Remzi, M. (1908). *Telfiku' k-ahbar ve Telkihu' I-asar fi Vekayi' İ Kazan ve Bulgar ve Sairi Mü lüki' t-Tatar* (Cilt I). Orenburg.

Musaev, K. (2020). Kıpçaklar ve Ana Kıpçakça. *Gazi Türkiyat*, 209-227.

Osmonov, O. (2013). Eski Kırgızlar. (V. Kurban, Dü.) *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 151.

Otkan, P. (2018). *Tarihçinin (Shi Ji) Kayıtlarına Göre Hunlar.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları .

Ögel, B. (1984). *İslamiyetten Önce Türk kültür Tarihi* (Cilt VII). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Cilt I). İstanbul: Kültür Bakanlığı.

Pei-shih. (tarih yok). *Kuzey Hanedanlığı Kayıtları.*

Solmaz, S. (2018). *İtil Bulgarları İbn Fazlan Seyahatnamasine Göre.* . Konya: Çizgi Kitabevi.

tarihportali.net. (2023, 07 03). https://tarihportali.net/ adresinden alındı

Taşağıl, A. (2014). Karlukların Coğrafi Dağılımı Üzerine. *Karlukların Coğrafi Dağılımı Üzerine* (Cilt 24, s. 76). içinde İstanbul: Türkiyat Mecmuası.

Taşağıl, A. (2016). *Gök Tengrinin Çocukları.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Taşağıl, A. (2021). *İlk Türkler Bozkırdan Dünyaya Yayılanlar* . İstanbul: Kronik Kitap.

TBMM. (1924, 03 18). Zabıt Cerideleri. *Sekizinci Fasıl (Köy İmamları), 2*, 661-668. Ankara.

Tohti. (1995). *Weiwu'er Lishi Wenhua Yanjiu (Uygur Tarihi ve Kültürü Üzerine Araştırmalar).* Pekin: Milletler Neşriyatı.

Türkan, Ç. (1994). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köy Sorununa Bakış: Köy Kanununun Çıkarılması. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları, 2*(4).

Uzunkaya, U. (2014). Uygur Sivil Belgelerinden Hareketle Uygurlarda Yerleşik Yaşam.

Varis, A. (2019). *Orta Asya Türk Tarihine Giriş.* Ankara: A Kitap Yayınevi.

Vasilveya, N. (2000). *Velikiya Skifiya.* Moskova: Metagalktika.

MÜTTEFİKLERİN BOZULAN PLANLARI VE TÜRKİYE'DE YENİ DÜZEN, MUDANYA KONFERANSI GÜNLERİNDE AMERİKAN BASINI VE TÜRK-YUNAN MESELESİ

Prof. Dr. Umut KARABULUT

Pamukkale Üniversitesi, umutkarabulut035@gmail.com- 0000-0003-2524-7387

ÖZET

Bu çalışma, Türk İstiklal Harbi (veya Amerikan basınında yer aldığı şekliyle, Türk-Yunan Savaşı) sonrası ortaya çıkan gelişmelerin Birinci Dünya Savaşı sonrasının en etkili devletlerden bir tanesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), nasıl ele alındığına yönelik bir bakışı açısı sunmayı planlamaktadır.

ABD, dünya siyasi sistemine kazandırdığı Wilson Prensipleri (14 İlke) ile savaş sonrası dönemde adından en çok söz ettiren ülkelerden bir tanesi olmuştur. Savaşın Türk kuvvetlerinin galibiyetiyle sonuçlanmasının ardından mütareke koşulları ortaya çıkmış, aynı zamanda Batı kamuoyu pek beklemedikleri bu yeni durum karşısında ortaya çıkan sorulara cevap aramaya başlamıştır. İstanbul, Boğazlar, Batı Anadolu ve Doğu Trakya'nın hangi devlet tarafından yönetileceği, bölgedeki Rum nüfusun geleceğinin ne olacağı, Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak tanınıp tanınmayacağı gibi Batı kamuoyunda cevap bekleyen ve basının büyük ilgi gösterdiği birçok soru ortaya çıkmıştır.

ABD basını da güçlü ve çok sayıda süreli yayın organı aracılığıyla bu konulara yoğun ilgi göstermiş, yorumları, gelişmeleri ve olasılıkları sütunlarına taşımıştır. Amerikan basınının incelenmesiyle birlikte Osmanlı Devleti ile resmen savaşa girmeyen ancak İtilaf Devletleri safında yer alan bir devletin ortaya çıkan yeni gelişmelere nasıl yaklaştığı ele alınacak, aynı zamanda Türk tarihinin bu önemli kesitinin Amerikan basınının gözünden bir değerlendirmesi yapılacaktır. Araştırma içerisinde incelenecek basın organları The New York Times, The Washington Post, Wall Street Journal, Los Angeles Times ve Chicago Daily Tribune gazeteleri olacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Mudanya Konferansı, Amerikan Basını, Türkiye, Türk Millî Mücadelesi, Türk-Yunan Savaşı

PROCEEINGS BOOK

THE FAILED PLANS OF THE ALLIES AND THE NEW ORDER IN TURKEY

THE AMERICAN PRESS AND THE TURKISH-GREEK ISSUE IN THE DAYS OF THE MUDANIA CONFERENCE

This study aims to provide an alternative perspective how the Turkish Independence War (or Turkish-Greco War as a term preferred by the American press) and its afterwards were approached in the United States of America (USA) which became an influential power after the World War I.

USA became one of the most remarkable states in the post-War period that made a considerable mark for its contribution to the world political order with Wilson's Fourteen Points. The new conditions emerged with the victory of the Turkish forces, paved the way for the Western public opinion to search for certain possible answers regarding this unexpected defeat in Anatolia. Alongside the possible answers, the post-catastrophic aura also let certain new questions as well. Who were going to rule the İstanbul, Straits, Western Anatolia and Eastern Thrace? What would happen to the Greek population in the region? Or, will Turkey be recognized as an independent state? These kinds of questions engaged the public opinion as this paper will provide a snapshot of the period.

The US press was highly solicitous about the developments in Turkey, in which certain famous newspapers always reported daily news. This paper will therefore concentrate on the American press, into which represents the American state that did not join the war against the Ottoman Empire but stood with the Entente. This will uncover how the US dealt with the new changing conditions took place with the Armistice and the Turkish Independence War. All these will ultimately provide an alternative narration regarding a significant turn in the Turkish History from the perspective of the American press. To do so, The New York Times, The Washington Post, Wall Street Journal, Los Angeles Times and Chicago Daily Tribune will be scrutinized.

Key Words:

Mudania Conference, American Press, Turkey, Turkish National Struggle, Turkish-Greco War

1. GİRİŞ

Bu çalışma, Türk zaferinin kesinleştiği 30 Ağustos 1922 ile aynı yılın Eylül ayının sonlarında Mudanya'da bir ateşkes görüşmelerine başlanma kararının alındığı döneme odaklanmaktadır. Bu tarih aralığında Birinci Dünya Savaşı'nı galip bitiren Müttefik Devletlerin, Türkiye üzerine kurguladıkları planlarda keskin bir değişikliğe gitmeleri söz konusu olmuştur. Ortaya çıkan yeni durumun ne şekilde ele alınacağı ve ne tür sonuçlar yaratacağına dair değerlendirmeler Batı Dünya'sının geri kalanında olduğu gibi Amerikan kamuoyuna ve basınına da yansımıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birinci Dünya Savaşı'na katılsa da Osmanlı Devleti ile muhasım durumuna düşmemiş, kuvvetler cephede karşı karşıya gelmemiştir. Ancak gerek Milli Mücadele sürecine[1], gerekse de Türk zaferi sonrası Türkiye'nin geleceğinin nasıl şekilleneceği ile ilgili meseleye ilgi göstermiştir. Bunun bir nedeni, ABD'nin Monroe Doktrinini kabul etmesinden uzun bir süre sonra Avrupa sorunlarına müdahil olması iken, bir diğer neden ise Wilson Prensiplerinin (Fourteen Points) yenidünya düzeninin belirlenmesinde önemli bir aracı olması ve ABD'nin de gelişmeleri, bu perspektiften değerlendirme eğiliminde olmasıdır.[2] Wilson Prensipleri, 8 Ocak 1918 tarihinde deklare edildiğinden itibaren, Müttefikleri tarafından da dikkate alınan ve bilhassa Paris Barış Konferansı (1919) boyunca gözetilen bir ilkeler bütünü olmuştur. Burada bilhassa, 5. maddede belirtilen, sömürge sorunlarının adaletli ve karşılıklı eşitlik ilkesine dayalı bir şekilde çözülmesi ilkesi takip edilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne yönelik 12. maddede belirtilen, Türk bölgesinin güvenli bir egemenliğinin söz konusu olması ancak azınlıklara verilecek güvence ile otonom gelişme fırsatının tanınması ve Çanakkale Boğazı'nın uluslararası garanti altında tüm gemi ve ticaret geçişlerine açık olması maddesinin ne tür karşılıklar bulacağı merak konusu olmuştur.

Bu nedenle Amerikan kamuoyunun üzerinde en fazla durduğu konular, İstanbul şehri ve Boğazların yönetimi meselesi, Batı Anadolu ve Doğu Trakya'nın hangi ülkeye verileceği, bölgedeki Rum ve diğer Hıristiyan nüfusun geleceği ve Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak tanınıp tanınmayacağı olmuştur.

1. Türk Zaferinin Yarattığı Etki ve Yeni Düzene Dair İlk Tartışmalar

[1] Sezen Karabulut, "İşgal, Kurtuluş ve Toplumsal Etkileri: Amerikan Belgelerinde Millî Mücadelenin Son Günleri", *Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 64 (Bahar 2019), s. 181-210 ve "Amerikan Basınında İzmir Şehrinin Yunanistan Tarafından İşgali", *Belgi Dergisi,* Sayı: 11 (Kış, 2016), s. 1-15.
[2] Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, 28. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2020, s. 111-112.

PROCEEINGS BOOK

30 Ağustos 1922'de Dumlupınar'da Başkumandanlık Meydan Muharebesi sonrası gerçekleşen Türk zaferi, dikkatleri bölgeye çevirmiş ve Türk zaferi ile ilgili haberler Amerikan medyasına düşmeye başlamıştır. Türk zaferinin yarattığı etkinin büyüklüğü, basın tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir: *"...Tüm Müslüman dünyası, Türkler' in Avrupa'dan sürülme tehdidine bir yanıt olarak bir kez daha Avrupalıların Asya'dan sürülmesini hayal ediyor gibi görünüyor".*[3]

Gelişmeleri okuyucularına duyuran Amerikan basını, İzmir'deki Amerikan Konsolosu George Horton'un[4] gönderdiği mesajda, Afyon'un stratejik noktalarının Türkler tarafından ele geçirildiği ve Yunan takviye kuvvetlerinin Trakya'dan demiryoluyla savaş alanına hareketlerinin engellendiğini belirtmiştir.[5] Birkaç sonra görülen haberlerde ise Yunanlıların Anadolu'nun tamamından vazgeçmeye hazırlandıkları belirtilmiştir. Her ne kadar Yunan birlikleri Uşak'ın doğusunda bir savunma hattı kurmuşlarsa da yabancı misyonlar, bu hattın Türk birliklerini durduracağına inanmamış olacaklar ki, Amerikan, Fransız ve İtalyan Konsoloslarından oluşan temsilciler, Küçük Asya'nın (Anadolu) barışçıl bir şekilde tahliyesi talebiyle Yunan Komiserini ziyaret etmişlerdir. Diğer taraftan Venedik'te 'Yakın Doğu' sorunlarının ele alınacağı bir konferansın toplanacağı ve bunun hazırlıklarına başlandığı da belirtilmiştir.[6]

Yeni düzenin ne olacağı ile ilgili güçlü tartışmaların da Türk zaferinin kesinleştiği günlerde gündeme geldiği görülmüştür. Çıkan haberlerde Atina hükümetinin Türklerin işgaline karşı direniş göstermemesi ve bariz ilgisizliğinin, önemli bir kısmı İngiliz, Amerikan, Fransız ve İtalyan olan İzmir sakinleri arasında büyük bir kızgınlık yarattığı belirtilmiştir. Kral Konstantin'in, İstanbul girişimini gerçekleştirmek için boş bir çabayla Yunanistan'ın en iyi 50.000 askerini Trakya'ya yönlendirme aptallığının Yunanistan'a tüm İzmir'e mal olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan Büyük Britanya, Fransa ve İtalya, Yunanlılar ve Türk milliyetçiler arasında arabuluculuk amacıyla istişarelerde bulunmaktadır. İstanbul'daki Türk Hükümeti aracılığıyla Ankara'ya ulaşılması umulmaktadır. Arabuluculuğun temeli muhtemelen Anadolu'nun Rumlar tarafından boşaltılması olacaktır ve en ciddi sorunlardan biri de daha sonra Türklerin insafına bırakılacak olan Rum ve diğer Hıristiyan azınlıkların korunması olacaktır. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'nun yanı sıra, Trakya'nın da Türk egemenliğine

[3] "Turks Have Again Raised Whole Near East Question", *Wall Street Journal*, 21 Eylül 1922, s. 7.
[4] Horton ile ilgili bilgi için bkz. "A Critic of American Diplomat in İzmir: George Horton and His Observation", *History Studies*, Volume: 10, Issue: 3 (April 2018), s. 65-78.
[5] "Greeks Fall Back To New Defenses", *The New York Times*, 1 Eylül 1922, s. 4.
[6] "Greeks to Defend Ushak-Kestel Line", *The New York Times*, 3 Eylül 1922, s. 9.

PROCEEINGS BOOK

geçmesini talep edebileceği Roma'ya giden Ankara Hükümeti İçişleri Bakanı ve konferans delegesi Fethi Bey'in *New York Times* muhabirine, Türklerin Yunanlıların sadece Anadolu'dan değil, Trakya'dan da çekilmesinden daha azını kabul etmeyeceklerini söylediği aktarılmıştır.[7] Benzer ifadeleri ilerleyen günlerde bizzat Mustafa Kemal Paşa da tekrarlamıştır.[8] Bu yazılar göstermektedir ki Anadolu'da kalacak Rum nüfusun geleceği meselesi ve Trakya sorunu Amerikan basınında tartışılmaya başlanmıştır.

Basına yansıyan bir başka önemli bilgi ise, Yunanlıların mağlubiyeti nasıl karşıladıkları olmuştur. Yunanlılar, Ankara Hükümeti Bolşevik Hükümeti'nin eseri olduğu için, Küçük Asya'da tüm Avrupa'nın savaşı için mücadele ettiklerini ilan ederek Avrupalı güçlerin desteğini almak için çılgınca çabalamaktadır denilmekte, *"Türklerin zaferi Bolşeviklerin zaferidir; bizim yenilgimiz tüm anayasal Avrupa hükümetlerin yenilgisidir"* şeklinde beyanatta bulunmaktadırlar.[9]

5 Eylül'de Yunanlıların İngilizlere müracaat ederek bir ateşkes için aracı olmalarını istediği, İngilizlerin ise İstanbul'da bulunan Yüksek Komiser Sir Horace Rumbolt[10] aracılığıyla Yunan Komiser ile ateşkes düzenleme görevi ile ilgilendiği belirtilmiştir. Bu esnada bölgedeki Hıristiyan halkın geleceğine yönelik soru işaretleri belirmiştir çünkü Yunanlılar, bölgedeki Rum ve Hıristiyan nüfusun güvenliğini garanti edemeyeceklerini Müttefiklere bildirmişlerdir.[11] Bunun bir sonucu olarak Washington'un Amerikan vatandaşlarını korumak için bir savaş gemisi göndereceği, İngiliz savaş gemilerinin ise İngiliz çıkarlarını ve tehlike bölgesindeki İngiliz tebaasını korumak amacıyla İzmir yakınında seyrettiği ifade edilmiştir.[12]

İzmir'in kurtuluş günlerinde görülen ilginç bir yorumda ise Yunanlıların Anadolu'dan sürülmeleri halinde çözülmesi gereken bir sonraki sorunun, Konstantinopolis'in İtilaf Müttefikleri İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından boşaltılması olacağı, Mustafa Kemal Paşa'nın şehre gireceği ve yeniden birleşik bir Türkiye'nin Padişahı olacağının muhtemel görüldüğü şeklinde olmuştur.[13] Bu yorum göstermektedir ki, Amerikan basını, Türkiye'deki ulusal

[7] "Greek Lose Ushak; Smyrna Menaced", *The New York Times,* 5 Eylül 1922, s. 3.
[8] "Must Have Capital Says Kemal Pasha", *The New York Times,* 15 Eylül 1922, s. 2.
[9] "Greek Lose Ushak; Smyrna Menaced, Turks Will Demand Return of Thrace", *The New York Times,* 5 Eylül 1922, s. 3.
[10] Rumbolt'un Türklere yönelik görüşleri ve Millî Mücadele Dönemi'ndeki tutumu için bkz. Salâhi R. Sonyel, "İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horalce Rumbold'un Türk Ulusal Akımına Karşı Tutumu (1920-1923), *Belleten,* Cilt: 58, Sayı: 221 (Nisan 1994), s. 159-184.
[11] "Greeks Offer to Quit Asia" *Chicago Daily Tribune,* 5 Eylül 1922, s. 1.
[12] "Allies Will Land Forces to Maintain Order in Smyrna", *The New York Times,* 6 Eylül 1922, s. 1.
[13] "When Greek Meets Turk", *The New York Times,* 9 Eylül 1922, s. 11.

egemenlik yönündeki gelişmeleri tam olarak analiz edememiştir. Diğer yandan, İstanbul'un geleceği ile ilgili bir gündemin oluştuğu da anlaşılmaktadır. Türklerin İzmir'i almalarının ardından, taleplerinin ne olacağı konusu da gündeme gelmiştir. TBMM Hükümeti'nin Fransa'daki temsilcisi Ferit Bey (Tek), Associated Press'e verdiği demeçte, Ankara'da hükümetin kurulmasının, İstanbul'da fiilen çaresiz bir tutsak olan Padişah'tan kopmak ve Türk halkının monarşik hükümet biçimini terk edeceği anlamına gelmediğini Amerika halkının anlamasını istediğini söylemiştir. Bir cumhuriyet yönetiminin, Türk zevkine uygun olmadığını belirten Ferit Bey, Türklerin böyle bir idare istemediklerini söylemiştir. [14] Ayrıca Türkiye'nin İstanbul'u da alması gerektiğini ve Yunanistan'dan Anadolu'da gerçekleştirdiği yıkım için tazminat talep edeceğini de belirtmiştir.[15] Görüldüğü üzere Ankara, askeri zaferi hukuki koşullarla desteklemedikçe, ülke içi siyasi tartışmaları Avrupa'nın gündemine taşımak istememektedir.

2. Çanakkale Krizi

İstanbul'un geleceğinin tartışılmaya başlandığı günlerde, Çanakkale krizi patlak vermiştir. *The London Sunday Times* gazetesine beyanat veren Amerika'nın eski Türkiye Büyükelçisi Henry Morgenthau[16], Türklerin gücünün kontrol edilmemesi halinde Anadolu'daki Hıristiyan azınlığın bundan zarar göreceğini ileri sürmüş ve İngiliz İmparatorluğu'nun prestijinin, Türk silahlarıyla ciddi şekilde tehdit edildiğine dikkat çekmiştir.[17] Morgenthau ilerleyen günlerde ise, Müttefiklerin genel düşüncelerini ifade edercesine, Türklere Anadolu'nun verilmesini ancak Boğazları ve İstanbul'u kontrol etmelerine izin verilmemesi gerektiğini belirtmiştir.[18] Bilindiği üzere Morgenthau, Ermeni tehciri sırasındaki ölümler nedeniyle Türkleri suçlamaktadır ve Milli Mücadele döneminde Türklerin aleyhindeki olumsuz görüşleri yeni oluşmuş fikirler değillerdir.

Aynı günlerde Müttefiklerin, Türklerin Çanakkale Boğazı ve İstanbul üzerinde hakimiyet kurmamaları yönündeki kararlarını belirten haberlere rastlanmaktadır. Buna göre Müttefikler, Çanakkale Boğazı'nın olası savunması için İstanbul'da aktif kara ve deniz hazırlıkları yapmaktadır. İstanbul'daki Babıali'de milliyetçi bir hamle olması durumunda Yakın Doğu'daki Fransız, İtalyan ve İngiliz kuvvetlerinin muhtemelen yakın iş birliği yapacakları bildirilmiştir.

[14] "Greek Surrender Smyrna to Turks After Shell Fire", *The New York Times,* 10 Eylül 1922, s. 1.
[15] "After Smyrna, Constantinople", *The Washington Post,* 11 Eylül 1922, s. 1.
[16] Büyükelçilik günlerine dair anıları için bkz. Henry Morgenthau, *Ambassador Morgenthau's Story,* Book Jungle, 2007.
[17] "Morgenthau Warns France", *The New York Times,* 10 Eylül 1922, s. 18.
[18] "Morgenthau Fears War", *The New York Times,* 14 Eylül 1922, s. 3.

Fransız Hükümeti, Trakya ve Boğazların düzenine ilişkin resmi bir açıklama yapmadan önce Ankara'nın barış şartlarının öğrenilmesini beklese de bu arada üç güç içinde İstanbul'da gerekli tüm askeri önlemleri almaktadır. Fransa, ayın 13'ünde İngiliz Hükümetine, Çanakkale ve İstanbul Boğazı'nın özgürlüğü konusunda Büyük Britanya ile mutabık olduğunu ve Türklerin meşru emellerinin korunması şartıyla çözüme yönelik her şeyi tartışmaya hazır olduğunu bildirmiştir.[19]

Bu esnada, İstanbul ve Boğazlar ile ilgili Sovyetler Birliği'nin de konuya müdahil olduğu Amerikan basınına yansımıştır. Sovyet Rusya, Konstantinopolis'in Müttefik işgaline meydan okumuş, Türk başkentindeki İngiliz Yüksek Komiserliğine, şehrin ve boğazın Müttefiklerce kontrolünü protesto eden güçlü bir nota göndermiştir. Nota, Sevr Antlaşması'nı adaletsiz ve yağmacı olarak kınamakta ve İstanbul'un, *"Rusya'nın özgürlük için muzaffer mücadelesini sıcak bir şekilde selamladığı ve desteklediği"* Türklere iade edilmesini talep etmektedir. Haberin yorumunda, Müttefiklerin himayesinde Yakın Doğu'nun statüsünü düzenlemek için toplanacak konferansın arifesinde verilen bu nota, Rusya'nın onayı olmadan Türkiye sorununun kalıcı çözümünün olmayacağına dair gerçekleşebilecek en açık uyarıdır şeklinde yorumlanmıştır.[20] İlerleyen günlerde Boğazların Müttefikler tarafından güç kullanımı ile kontrol edilmesi konusunda İngiltere'nin yalnız kaldığı görülmüştür.[21] Fransa ve İtalya'nın bu noktadaki görüşü, Anadolu macerasına daha fazla bütçe ve enerji harcamak istemedikleri yönündedir. Üstelik bu durum Fransa'nın Suriye'deki manda yönetimini de tehlikeye sokacaktır. [22]

Çanakkale krizinin görüldüğü günlerde Amerikan basınına yansına bir haber, eski bir tanıdığın Türklere olan inancını ortaya koyar niteliktedir. Birinci Dünya Savaşında 5. Orduya komuta eden ve Mustafa Kemal Paşa'yı da yakından tanıyan Alman General Liman Von Sanders[23] verdiği demeçte, Türklerin Boğazlar ve İstanbul bölgesini geri alabileceği ve onları hiçbir şeyin engelleyemeyeceğini belirtmiştir.[24]

Ancak İngiltere'nin Boğazları Türklere teslim etme konusunda direndiği görülmektedir. Uluslararası bir sorun olma yolunda ilerleyen Boğazlar meselesi, Rusya'nın Çiçerin aracılığıyla

[19] "British Call Allies to Defend Straits", *The New York Times,* 14 Eylül 1922, s. 3.
[20] "Russia Demands Straits for Turks; Warning By Allies", *The New York Times,* 14 Eylül 1922, s. 1.
[21] "Italy Opposes Force in Dardanelles Crisis", *The New York Times,* 18 Eylül 1922, s. 2; "Paris Against Move to Defend Straits", *The New York Times,* 18 Eylül 1922, s. 1.
[22] "Kemal Promises To Halt His Advance If Turks Are Assured Eastern Thrace; Cabinet Backs Poincare, Opposes Force", *The New York Times,* 20 Eylül 1922, s. 1.
[23] Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
[24] "Says Turks Can Regain Straits", *Los Angeles Times,* 17 Eylül 1922, s. 12.

verdiği mesajda, Türklerin Boğazı ve İstanbul'u tekrar ele geçirme konusunda gerekirse askeri olarak desteklenebileceğinin belirtilmesiyle daha önemli bir konuma yükselmiştir.[25] Fransız Komutan General Pelle ise İzmir'de Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş ve onu, Boğazlar yönünde bir ileri harekata geçmemesi konusunda ikna etmeye çalışmıştır.[26] İngilizler ise İstanbul'un korunması konusunda bir takım hazırlıklara girişmişlerdir.[27]

Ancak ilerleyen günlerde bilhassa Fransa'nın yoğun gayretleri sonucu, gerginlik sona ermiş, taraflar savaşın eşiğinden dönmüştür. Buna göre kabul görmesi beklenen bir barış tasarısı ortaya çıkmıştır. Taraflar, Edirne, Trakya ve İstanbul'un Türklere verildiği, Meriç Nehri'nin Türkiye ile Yunanistan arasında sınır kabul edildiği, Çanakkale Boğazı'nın ise Milletler Cemiyeti veya başka bir uluslararası kuruluşun güvencesi altına alınacağı bir taslak üzerinde anlaşmaya varmışlardır.[28]

Bu durum, Türklerin diplomatik bir zaferi olarak görülmüştür. Sevr Antlaşmasının yıkıldığına dikkat çekilen bir yorumda, Müttefiklerin, Yunanistan'a karşı galip gelen Türkiye'yi yeni bir konferansa davet edeceklerine, böylece Sevr Antlaşmasının geçerliliğini kaybettiğine dikkat çekilmiştir. Aynı haberde gelişmeler, Fransız politikasının bir zaferi, Yunanistan'ın ise Venizelos tarafından gündeme getirilen Anadolu ve Boğazlar üzerindeki politikalarının kaybı olarak değerlendirilmiştir.[29]

Krizin çözülmesinin ardından, ateşkes görüşmelerinin Mudanya şehrinde gerçekleşmesine karar verilmiştir. Haberde, Yunanlılar ile Türk milliyetçileri arasındaki düşmanlıkların sona ermesini sağlayacak ateşkes konferansı, Ankara Hükümeti'nin Müttefik güçlerden gelen notada belirtilen geçici barış şartlarını kabul etmesi koşuluyla, 2 Ekim'de veya buna yakın bir tarihte Mudanya'da yapılacak denilmiştir. Karar, 26 Eylül günü öğleden sonra İngiliz Büyükelçiliği'nde toplanan ve Türk tarafının temsilcisi Hamid Bey'in katıldığı Müttefik Yüksek Komiserler konseyinde alınmıştır. Hamid Bey, İngiliz Hükümeti'nden, müzakerelerin ilerleyişi sırasında Çanakkale çevresindeki pozisyonların takviye edilmeyeceğine dair bir taahhütte bulunmuştur.[30] Ayrıca bir başka haberde, gece geç saatlere kadar süren bir konferanstan sonra,

[25] "Turks, Soviets and Others", *The New York Times,* 20 Eylül 1922, s. 16.
[26] "Talk in Constantinople That Attack on the Straits May Yet Be Averted", *The New York Times,* 20 Eylül 1922, s. 3.
[27] "Report Turk Threat Near, Allied Diplomats Told Kemalist Are About to Issue Defiance", *The New York Times,* 22 Eylül 1922, s. 1.
[28] "Paris Conferees Draft New Proposal" *The New York Times,* 23 Eylül 1922, s. 1.
[29] "Allies Promise East Thrace to Turks, Straits to Be Free Under The League; Lloyd George States Britain's Case", *The New York Times,* 24 Eylül 1922, s. 1.
[30] "New Raids By Nationalists", *The New York Times,* 27 Eylül 1922, s. 1.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Müttefikler ile mütareke şartlarını tartışmak ve Yakın Doğu sorununa karar vermek üzere Venedik'te bir sonraki toplantıya hazırlanmak üzere Ekim ayının başında bir ön konferans için bir araya gelmeye karar verdiği belirtilmiştir.[31] Müttefiklere gönderilen bir not şöyledir: *"Angora Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Müttefik notasında ifade edilen istekleri aşağıdaki koşullar altında memnuniyetle kabul eder: İstanbul ile tüm Doğu ve Batı Trakya'nın derhal Milliyetçi Hükümete verilmesi".*[32]

Sonuç

Amerikan basını, yaklaşık bir ay süren ve pek kimsenin hesaba katmadığı Türk zaferinin sonucunda ortaya çıkan yeni durumun ne olacağı meselesine yoğun ilgi göstermiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen ancak İngiltere'nin de açıktan müdahale olduğu savaşın sonuçları Amerikan basının gündemini yoğun bir şekilde meşgul etmiştir.

Burada en çok gündeme gelen konu, sivil toplumun geleceğinin ne olacağı ve Çanakkale krizinin nasıl sonuçlanacağı olmuştur. Sivil toplum meselesinin bu denli gündeme gelmesinin iki temel nedene dayandığı düşünülebilir. Bunlardan ilki, Wilson Prensipleri aracılığıyla Amerika'nın dünyaya, demokratik teamülleri güçlendirmeye yönelik mesajlar vermesidir. İzmir'de Türk idaresine geçecek olan şehirde kalacak Rum ve diğer Hristiyan azınlığın geleceğinin ne olacağı, henüz yeni bitmiş ve yıllarca süren savaşın sonucunda Türklerin nasıl bir yönetim anlayışı sergileyeceklerinin belli olmamasıyla ilgilidir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın da henüz o günlerde ifade ettiği gibi, Türkler Batı'nın korktuğu bir intikam düşüncesi içerisinde olmamışlar, sivil halkın korunması konusuna azami gayret göstermişlerdir. Amerikan basınının sivil toplum meselesine yoğun ilgi duymasının bir diğer nedeni ise Türkler ile Amerikalıların savaşta muhasım olmamaları ve bu nedenle Amerika'nın kendisini tarafsız bir konumda addederek bölgedeki sivil halkın geleceğine, Hıristiyanlık duygularının da etkisiyle özel önem göstermesi olmuştur. Çanakkale krizi ise, İngiltere'nin yeni bir savaşa sürüklenmesi riskini doğurduğu ve Türkiye meselesini yeni bir bilinmezlik sürecine sürükleyeceği için ilgi odağı olmuştur.

[31] "Turk Aims Unmasked", *Los Angeles Times,* 27 Eylül 1922, s. 11.
[32] "Cede East and West Thrace at Once, Demand Turks In Setting Conditions for Parle With Allies", *The New York Times,* 30 Eylül 1922, s. 1.

PROCEEINGS BOOK

Büyük Taarruz sonrası ortaya çıkan sancılı sürecin Amerikan basınının gözünden değerlendirilmesi, dış dünyadan birçok yorumun ve bakış açısının sunulması ve bunun sonucunda sürecin daha zengin bir perspektifle değerlendirilmesinin önünü açmıştır.

Kaynakça

1. Amerikan Süreli Yayınları

"After Smyrna, Constantinople", *The Washington Post,* 11 Eylül 1922, s. 1.

"Allies Promise East Thrace to Turks, Straits to Be Free Under The League; Lloyd George States Britain's Case", *The New York Times,* 24 Eylül 1922, s. 1.

"Allies Will Land Forces to Maintain Order in Smyrna", *The New York Times,* 6 Eylül 1922, s. 1.

"British Call Allies to Defend Straits", *The New York Times,* 14 Eylül 1922, s. 3.

"Cede East and West Thrace at Once, Demand Turks In Setting Conditions for Parle With Allies", *The New York Times,* 30 Eylül 1922, s. 1.

"Greek Lose Ushak; Smyrna Menaced, Turks Will Demand Return of Thrace", *The New York Times,* 5 Eylül 1922, s. 3.

"Greek Lose Ushak; Smyrna Menaced", *The New York Times,* 5 Eylül 1922, s. 3.

"Greek Surrender Smyrna to Turks After Shell Fire", *The New York Times,* 10 Eylül 1922, s. 1.

"Greeks Fall Back To New Defenses", *The New York Times,* 1 Eylül 1922, s. 4.

"Greeks Offer to Quit Asia" *Chicago Daily Tribune,* 5 Eylül 1922, s. 1.

"Greeks to Defend Ushak-Kestel Line", *The New York Times,* 3 Eylül 1922, s. 9.

"Italy Opposes Force in Dardanelles Crisis", *The New York Times,* 18 Eylül 1922, s. 2; "Paris Against Move to Defend Straits", *The New York Times,* 18 Eylül 1922, s. 1.

"Kemal Promises To Halt His Advance If Turks Are Assured Eastern Thrace; Cabinet Backs Poincare, Opposes Force", *The New York Times,* 20 Eylül 1922, s. 1.

"Morgenthau Fears War", *The New York Times,* 14 Eylül 1922, s. 3.

"Morgenthau Warns France", *The New York Times,* 10 Eylül 1922, s. 18.

"Must Have Capital Says Kemal Pasha", *The New York Times,* 15 Eylül 1922, s. 2.

"New Raids By Nationalists", *The New York Times,* 27 Eylül 1922, s. 1.

"Paris Conferees Draft New Proposal" *The New York Times,* 23 Eylül 1922, s. 1.

"Report Turk Threat Near, Allied Diplomats Told Kemalist Are About to Issue Defiance", *The New York Times,* 22 Eylül 1922, s. 1.

"Russia Demands Straits for Turks; Warning By Allies", *The New York Times,* 14 Eylül 1922, s. 1.

"Says Turks Can Regain Straits", *Los Angeles Times,* 17 Eylül 1922, s. 12.

"Talk in Constantinople That Attack on the Straits May Yet Be Averted", *The New York Times,* 20 Eylül 1922, s. 3.

"Turk Aims Unmasked", *Los Angeles Times,* 27 Eylül 1922, s. 11.

"Turks Have Again Raised Whole Near East Question", *Wall Street Journal,* 21 Eylül 1922, s. 7.

"Turks, Soviets and Others", *The New York Times,* 20 Eylül 1922, s. 16.

"When Greek Meets Turk", *The New York Times,* 9 Eylül 1922, s. 11.

2. İkincil Kaynaklar

Armaoğlu, Prof. Dr. Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995),* 28. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2020

Başak, Tolga, Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü (30 Ekim-30 Kasım 1918), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Baytok, Taner, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1970.

Evans, Laurance, Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924), çev. Tevfik Alanay, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.

Eyyupoğlu, İsmail, Mudanya Mütarekesi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

Fromkin, David, Barışa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Güngör, Hakan, "A Critic of American Diplomat in İzmir: George Horton and His Observation", *History Studies,* Volume: 10, Issue: 3 (April 2018), s. 65-78.

Karabulut, Sezen, "İşgal, Kurtuluş ve Toplumsal Etkileri: Amerikan Belgelerinde Millî Mücadelenin Son Günleri", *Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 64 (Bahar 2019), s. 181-210

- "Amerikan Basınında İzmir Şehrinin Yunanistan Tarafından İşgali", *Belgi Dergisi,* Sayı: 11 (Kış, 2016), s. 1-15.

Morgenthau, Henry, *Ambassador Morgenthau's Story,* Book Jungle, 2007.

Sander, Liman Von, *Türkiye'de Beş Yıl,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

Sonyel, Salâhi R., "İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horalce Rumbold'un Türk Ulusal Akımına Karşı Tutumu (1920-1923), *Belleten,* Cilt: 58, Sayı: 221 (Nisan 1994), s. 159-184.

Taçalan, Nurdoğan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Hasan Tahsin, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998.

KADIN BAKIŞINDAN REJİM DEĞİŞİKLİĞİ: RESSAM NACİYE NEYYAL'İN HATIRALARINDA MEŞRUTİYETİN İLANI VE GÜNLÜK HAYATTA YANSIMALARI

Doç. Dr. Sezen Karabulut

Pamukkale Üniversitesi, sezenkarabulut35 @gmail.com- https://orcid.org/0000-0001-5416-8800

ÖZET

Uzun yıllar büyük adamlar, büyük savaşlar, büyük devrimler, büyük devletlerin, büyük kişilerin yaşam öykülerinin ya da onların başrol oynadığı savaşların, tarihin merkezi konularını oluşturduğu fikri yaygınlık kazanmış ve tarih belge ve arşiv malzemesine dayalı bir zanaat olarak kendini tanımlamış ve sonuç olarak 20. yüzyıla belge ve siyaset merkezli bir üslup olarak devrolmuştur. 20. yüzyılla birlikte her türlü insan eyleminin tarihin konusunun kapsamına girebileceği ve tarih yazımının siyaset merkezli olmaktan ziyade toplumsal merkezli olması gerektiği Annales Ekolü'nün temsilcilerinin çalışmaları ile anlaşılmıştır. Bu dönemde Annales tarihçisi Marc Bloch'un, *"Tarihin konusu, doğası gereği insandır"* fikri daha fazla önem kazanmış ve gündeme getirilmiştir. Bu durum tarih yazımında yeni kaynaklara yönelime neden olmuş ve biyografi, otobiyografi, hatıra, gezi notları gibi kaynaklar önem kazanmaya başlamıştır.

Türkçe literatürde çok sayıda hatırat, otobiyografi, gezi yazıları, seyahat notları gibi çalışmalar yer almaktadır. Ancak bu çalışmaların önemli bir kısmı devletin yönetim kademesinde yer almış bürokrat veya askerlere ait olan anı, gezi yazısı, günlük gibi notların bir araya getirilerek derlenmiş halleridir. Toplumun diğer yarısını oluşturan kadınların gözlemlerinin bilinmesi dönemin daha sağlıklı değerlendirilmesi ve "tarihi insanlı yazma çabasının" tamamlanması açısından büyük öneme sahiptir. Bu nedenledir ki kadın öz yaşam öyküsü olan Naciye Neyyal'in *"Mutlakiyet Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları*"nda, bir kadın gözüyle Türk tarihinin en önemli olaylarından biri olan Meşrutiyet'in ilanını, rejim değişikliği sürecinde günlük hayatın nasıl etkilendiğini görmek literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma yapılırken Naciye Neyyal'in eşi Mehmet Tevfik Bey (Kudüs, Selanik, Bursa, Yemen sancaklarında valilik yapmış) ve dönemin diğer hatıratlarından ve akademik çalışmalardan da faydalanılarak analizler yapılmaya çalışılmıştır.

PROCEEINGS BOOK

Anahtar Kelimeler: Kadın, Hatırat, Özyaşamöyküsü, Meşrutiyet

GİRİŞ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Yıllar içinde tarih biliminin kapsamı değişmiş ve 19. Yüzyılda tarihçilik önemli kişilerin, savaşların ve diplomatik zaferlerin tarihi veya olaylar yığını olmaktan, tüm insani etkinliklerin incelenmesine, belge okuyuculuktan, göz alabildiğine geniş bir alanda, araştırmacının her türlü veriyi konuşturduğu bir tarza doğru oldukça önemli değişiklikler geçirmiştir (Danacıoğlu, 2001:1). Bu nedenledir ki tarihin tanımında da değişiklikler olmuş ve Edward Hallet Carr, *"tarihin sağduyulu görüşü, tarihi bireyler hakkında bireylerce yazılmış bir şey ..."* sözleriyle ifade eder (Car, 1994:43). Ayrıca Ernst Breisach ise *"tarihin uğraş alanı, zamanın içinde akıp giden insan yaşamıdır"* (Breisach, 2007:17) sözleri ile tarihin konusunun temelini insan eylemlerinin oluşturduğuna vurgu yapmaktadır. Ancak uzun yıllar büyük adamlar, büyük savaşlar, büyük devrimler, büyük devletlerin, büyük kişilerin yaşam öykülerinin ya da onların başrol oynadığı savaşların tarihin merkezi konularını oluşturduğu fikri yaygınlık kazanmış ve tarih belge ve arşiv malzemesine dayalı bir zanaat olarak kendini tanımlamış ve sonuç olarak 20. yüzyıla belge ve siyaset merkezli bir üslup olarak devrolmuştur (Danacıoğlu, 2001:2).

20. yüzyılla birlikte her türlü insan eyleminin tarihin konusunun kapsamına girebileceği ve tarih yazımının siyaset merkezli olmaktan ziyade toplumsal merkezli olması gerektiği Annales Ekolü'nün temsilcilerinin çalışmaları ile anlaşılmıştır. Sosyal tarih çalışmalarının başlaması ile tarihin konusunun kapsamı genişlemiş ve bu durm beraberinde yeni kaynakların kullanımını gerekli kılmıştır. Sıradan insanlarının yaşamlarından izler taşıyan hatırat, anı, gezi notları, mektuplar gibi kaynaklar önem kazanmıştır.

Öz yaşam öyküleri, birinci tekil şahıs anlatımı, birinci ağızdan anlatılar, ben-anlatıları gibi çeşitli kavramlar Türkçe literatürde kullanılmışsa da yabancı literatürde bu tür kaynaklar için çeşitli kavramlar kullanılmış ve Türkçe kavramların bazıları yabancı kavramların Türkçe karşılığı olarak literatürde yer bulmuştur. Sosyal tarih çalışmalarının Avrupa'da daha erken başlaması ile birlikte bu tür kaynaklara yönelim daha erken olmuş ve bu kaynakların kullanımı ve kavram tartışmaları öncelikle Avrupa'da başlamıştır. Hollandalı tarihçi Jacques Presser, 1958'de yazdığı bir yazıda ilk defa "egodocument" kavramını kullanmıştır. Bu kavram ile kastedilen günlük, hatırat, otobiyografi, özel mektup türünden, kişilerin bizzat kendi

kaleminden çıkma ve kendilerini anlattıkları metinlerdir (Karahasanoğlu, 2019:216). İngilizce'de bu kavramı ilk kez kullanan Peter Burke olmuştur. Berlin'de Claudia Ulbrich liderliğindeki bir grup tarihçi ise "self-narrative" kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Kaspar von Greyzer ise Sigmund Freud'un ego kavramını çağrıştırdığı için "ego-document" kavramını doğru bulmamaktadır (Karahasanoğlu, 2021:301).

Türkçe literatürde de özyaşamöyküsü türünde yer alan kaynaklar içerisinde karşımıza çoğunlukla hatıralar çıkmaktadır. Edebi bir tür olarak "hatırat" kavramı yeni olmakla birlikte yazılı en eski metinler arasında hatıraların da yer aldığı bilinmektedir. Batı edebiyatındaki ilk örnekleri, on altıncı yüzyılda özel bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. On altıncı yüzyıl ortalarından itibaren türün bağımsızlık kazandığı ve özel bir kullanışla "memories" teriminin ortaya çıktığı görülmektedir. Modern anlamıyla ve bağımsız olarak hatırat türünün yaygınlaşması üzerine, Batı ile temasların sıklaştığı on dokuzuncu yüzyılda özellikle Arapça ve Türkçe'de kavramı karşılayacak yeni kelimelere ihtiyaç duyulmuş ve böylece "memories" kavramının karşılığı olarak Arapça'daki "müzekkirat" ve "zikreyat" kelimeleri tercih edilmiştir. Türkçe'de ise "hâtıra" kavramı tercih edilmiştir. Aynı kelimenin çoğul şekli olan "hâtırat" da yirminci yüzyıl başından itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Okyay, 1997:445).

Türkçe literatürde yer alan hatıratların bazıları aile arşivlerinde yer alan bazıları ise gazetelerde tefrika halinde yayınlanan hatıraların önemli bir kısmı özellikle bürokrat veya askeri sınıfta yer alan kişilere aittir ve bunlar sonradan çeşitli yayınevleri tarafından basılmıştır. Ancak önemli bir kısmının değerlendirmesi yapılmadığı gibi hala gazete sayfalarında kalmış sıradan insanlara ait hatıralar bulunmaktadır. Ayrıca kadın özyaşamöykülerinde de yeterince çalışma bulunmamaktadır. Toplumun diğer yarısını oluşturan kadınların gözlemlerinin bilinmesi dönemin daha sağlıklı değerlendirilmesi ve "tarihi insanlı yazma çabasının" tamamlanması açısından büyük öneme sahiptir. Bu nedenledir ki kadın öz yaşam öyküsü bibliyografya çalışmaları literatürümüzde önemli bir eksiklik oluşturmaktadır. Aynı zamanda ailelerinin çabası ile yayına hazırlanan kadın özyaşamöykülerinin de dönemin koşulları içinde tarih bilim ve metodolojisine uygun olarak çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmada Fatma Rezan Hürmen tarafından yayına hazırlanan ressam *"Naciye Neyyal'ın Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları"*nı incelenecektir. Naciye Neyyal, Osmanlı Devleti'nin son dönem nazırlık ve valilik görevlerinde bulunmuş Tevfik Biren'in eşidir. Eşi Tevfik Bey, meşrutiyet ilan sürecinde bizzat bürokraside yer almış ve bu sırada Bursa valiliği görevine atanmıştır. Bu nedenledir ki olaylara bizzat şahit olmuştur. Naciye Neyyal de

PROCEEINGS BOOK

eşi vesilesi ile süreci yakından takip etmiştir. Ayrıca bir kadın olarak özgürlüğün simgesi olarak gördüğü meşrutiyetin ilan edilmesini çok istemektedir. Hatıratta meşrutiyetin ilanın günlük hayatta nasıl karşılandığı, kadınların neler hissettiği ve meşrutiyetin uygulamalarının Bursa özelinde neler olduğu gözlemlenecek ve böylece meşrutiyet dönemi ile ilgili yapılmış siyasi tarih çalışmalarının yanı sıra sosyal tarih çalışmalarına ışık tutmak amaçlanmıştır. Ayrıca Türkçe kadın özyaşamöyküsü literatürüne katkı sağlamak amaçlanmıştır.

KAPSAM VE İÇERİK

1. Naciye Neyyal Kimdir?

"Emine Naciye Neyyal Hanım", "Naciye Neyyal", "Naciye Tevfik" isimleri ile literatürde yer alan ilk kadın ressamlarımızdan biridir. Kendisi hatıratının ilk bölümünde ailesin ve geçmişi hakkında bilgiler vermiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere bürokrat bir aileden gelmektedir. 1875 yılında Çamlıca da doğmuştur. Annesi Mevhibe Hanım, babası Şehsuvarzade Atıf Bey'dir. Çocukluğu Üsküdar Doğancılar geçmiş, Namık Paşa'nın konaklarından birinde ikamet ettikten sonra Çamlıca'ya taşınmışlardır (Hürmen, 2000:13). Çamlıca'ya taşındıktan sonra ailesini zorlukla ikna ederek kız kardeşi ile birlikte Fransız Mektebine gitmişlerdir. İki Türk kızının ecnebi mektebine gitmesi akrabaları ve komşuları tarafında hoş karşılanmayacağı için bu durum uzun süre gizli tutulmuştur. Bu sırada Naciye hanıma nam-ı müstear olarak "Neyyal" ismi verilmiş ve bundan sonra "Naciye Neyyal" olarak anılmıştır. Çevreden gelen tepkiler dolayısıyla Fransız Mektebi'ndeki eğitimine devam edememiş ve okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Daha sonraki eğitimini evde özel hocalar eşliğinde devam ettirmiştir (Hürmen, 2000:40-41).

Evlilik çağına geldiğinde ailesinin de onayı ile Tevfik Bey ile evlenmiştir. Eşi Tevfik Hamdi Bey (Tevfik Biren), saltanat döneminin tanınmış devlet adamlarından biridir. Yemen, Konya, Selanik, Bursa valiliklerinde bulunmuş, Sayıştay, Danıştay Başkanlıkları yapmıştır. Hukuk Fakültesi'nde anayasa hukuku, Mühendis mektebinde de iktisat dersleri vermiştir. Necile Tevfik, Meliha Tevfik, Güzide Tevfik isimli üç kız çocuk sahibi olmuşlardır. (Davaz, 2019:20). Naciye hanım evlendikten sonra resim ile uğraşmıştır. Kızı Meliha'nın da (Meliha Yenerden) sanat eğitimi alması konusunda desteklemiştir (Toros, 1988:40).

2. Ressam Naciye Neyyal'in Mutlakiyet Meşrutiyet Cumhuriyet Hatıraları

Hatırat, torunu Fatma Rezzan Hürmen tarafından 2000 yılında yayına hazırlanarak basılmıştır. Naciye Neyyal 1948 yılında daha önce tutmuş olduğu notlardan da faydalanarak hatıralarını yazmıştır. Hatırat kendi şeceresini yazdığı ilk bölüm olan "Sülalem" ile başlamakta

PROCEEINGS BOOK

"Çocukluk, İlk Gençlik ve Evlilik", "Kudüs", "Selanik Valiliği", "Konya Valiliği", "Yemen Valiliği", "Hindistan, Swat ve Afganistan Seyahatnamesi", "Bursa Valiliği", "Meşrutiyet'in İlanı", "31 Mart Vakası", "Ankara Valiliği" ve 1937 yılına kadar dönemin önemli olaylarının anlatıldığı konular ile devam etmektedir.

3. Ressam Naciye Neyyal'in Hatıralarında Meşrutiyet ve Günlük Hayatta Yansımaları

II. Meşrutiyet'in ilan edildiği dönemde Naciye Neyyal eşinin Bursa valisi olması dolayısıyla Bursa'da bulunmakta ve buradaki gözlemlerini aktarmaktadır.

Meşrutiyet'in ilan edileceği haberini eşinden alışını şu cümleler ile ifade etmektedir;

"-Oh! Nihayet Meşrutiyeti verdi. Ya Rabbi şükür. Bak, bundan sonra işler nasıl da suhulutle yürüyecek. Ne idi o efendim, başımdaki belalar, her yerde karşılaştığım zorluklar. Bitti artık, hepsi bitti, hepimiz kurtulduk." (Hürmen, 2000:235).

Naciye Neyyal'in burada aktardığı cümleler istibdat döneminin bürokratik zorluklarını anlamak ve devlet yönetiminde yaşanan sıkıntıları görmek adına büyük önem taşımaktadır. Bundan sonraki sürecin meşrutiyet ile daha farklı olacağı ve işlerin daha sağlıklı yürütüleceğini ifade etmektedir. Eşi ile kendisi de bir kadın olarak istibdat döneminin sona ermesinden duyduğu memnuniyeti de yazısında dile getirmektedir.

İstibdat döneminde gazetelerin sansüre uğramasından ve sağlıklı bilgi alamamaktan rahatsız olan Naciye Neyyal, bundan sonra gazetelerin de sansürsüz çıktığını ve bu nedenden dolayı meşrutiyet sonrası yayınlanan gazete nüshalarını saklamıştır (Hürmen, 2000:235).

Bursa da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Meşrutiyet'in ilanını duyurması üzerine kendi evlerinde "Hürriyetperver" olarak tanımladığı yakınları ile çoşkulu kutlamalar yapmışlar ve bu haberi sevinçle karşılamışlardır. Ancak aynı heyecan ve sevincin halkta oluşmadığını hatta İstanbul'dan gelen erkek kardeşinin İstanbul da nümayişler ve çoşkulu kutlamalar yapıldığını ancak Bursa da yaşayanları ölü gibi bulduğunu aktarmaktadır (Hürmen, 2000:236). Bu durumun çeşitli nedenleri sayılabilir. Halk daha geç bilgilendirilmiş olabilir, başkente göre daha eğitimsiz olabilirler.

Meşrutiyetin ilanının ardından birkaç gün geçtikten sonra Tevfik Bey ve Naciye Hanımın evinin önünde hürriyetperver gençlerden oluşan bir kalabalık toplanarak Tevfik Bey'e Kur'an'ın üstüne elini koyarak meşrutiyete sadık kalacağına dair yemin etmesini istemişler ve Tevfik Bey de yemin etmiştir. Görülüyor ki halk arasında istibdat yönetiminin tekrar geleceğine dair endişelere devam etmekte (Hürmen, 2000:239).

PROCEEINGS BOOK

Bu sırada Bursa da ilginç bir olay yaşanmıştır. Meşrutiyet'in ilanı ile gazetelerde "İstanbul hapishanelerindeki siyasi mahkumlar ile adi mücrimler salıveriliyorlar" diye yazmaları üzerine Bursa'daki tutuklularda serbest kalmak için talepte bulunmuşlar ve İstanbul'dan resmi yazı dahi gelmeden Tevfik Bey'in tüm engellemelerine rağmen jandarma kumandanı tarafından tutuklular serbest bırakılmıştır. Bu karar halk arasında huzursuzluk ve şikayetlere neden olmuştur (Hürmen, 2000:240). Bu da gösteriyor ki rejim değişikliği sırasında yeterli hazırlıklar da yapılmadı için ciddi bürokratik sıkıntılar ve düzensizlikler söz konusudur. Bu durum ülke içinde yönetimsel anlamda daha fazla sıkıntıların yaşanmasına ve meşrutiyet rejiminin sağlıklı yürümemesine neden olmuştur.

Meşrutiyet'ten sonraki günlerdeki kargaşa memurlar arasında çok ciddi olarak hissedilmiştir. Meşrutiyet karşıtı olduğu düşünülen birçok memura işten el çektirilmiş ve bürokratik işlerin yürütülmesinde önemli sıkıntılar yaşanmıştır (Hürmen, 2000:242).

Meşrutiyet'in özgürlükçü anlayışından etkilenmiş olan bir kısım halk da **"ayakbastı vergisinin"** kaldırılması için nümayişler düzenlemişlerdir (Hürmen, 2000:243). Anlaşılıyor ki meşrutiyetin özgürlükçü etkileri Bursa dada hissedilmekte ve halk sıkıntılarını gösteriler düzenleyerek ifade etmektedir.

Bursa'da meşrutiyetten sonra ortaya çıkan heyecan ve burada yaşayan ecnebilere duyulan nefret, reji idaresine duyulan öfke, hapisten çıkanların da kışkırtması ile halkın şehirde bir huzursuzluk ortamı oluşmasına, bazı iş yerlerine baskın yapıp, sahiplerini tartaklamaya ve bir takım dükkanları yağmalamaya teşebbüs edileceğine dair rivayetler, bazı zenginlerin iş yerlerini kapatmalarına, Türkler tarafından hakarete uğrayan gayrimüslimlerin aileleri ile beraber şehirden uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Şükrü isminde birinin, şehrin çeşitli yerlerine yangınlar çıkartarak, yağmaya kalkışacağı rivayeti halkın endişelenmesine neden olmuştur. Tevfik Bey'in şehre asker takviyesi istemesi ve askerlerin gelmesi ile kargaşa önlenmişse de bu halk arasında askerlerin baskısı endişe yaratmıştır (Hürmen, 2000:244-245).

Bu tarihlerde şehirde yaşanan bir başka sıkıntı da "Duhuliye Resmi" vergisinin toplanmaya başlamasıdır. Belediyeye gelir sağlamak amacıyla belediyenin talebi üzerine toplanan bu vergi halk arasındaki yönetime karşı duyulan huzursuzlukları artırmış ve bunun üzerine Tevfik Bey de buradaki görevinden ayrılma kararı almıştır.

Görülüyor ki yönetim biçiminin değişmesi, meşrutiyetin ilanı her ne kadar "özgürlük" olarak tanımlanmış olsa da ülke içinde ciddi sıkıntıların olmasında dolayı tam anlamıyla yürütülmesi mümkün olmamıştır.

SONUÇ

PROCEEINGS BOOK

20. yüzyıl başında tarih biliminin konusunun kapsamının genişlemesi ile yeni kaynaklara yönelim başlamış ve özyaşamöyküsü niteliğindeki hatırat, anı, seyahat notları, gezi yazıları, mektuplar, otobiyografiler gibi kaynakların önemi artmıştır.

Kadın özyaşamöyküleri de özellikle sosyal hayatın, sıradan insanların yaşamlarının anlaşılabilmesi için ayrıca öneme sahiptir. Öne sürdüğümüz bu tezi ressam Naciye Neyyal'in hatıraların da net olarak görmek mümkün olmuştur. Çünkü meşrutiyet ile ilgili yapılan çalışmaların önemli bir kısmı başkent özelinde ve siyasi tarih içeriklidir. Ancak Naciye Neyyal'in hatıralarında başkent dışında bir Anadolu şehri olan Bursa da meşrutiyetin etkilerini izlemek ve özellikle günlük hayatı gözlemlemek açısından literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Beşikçi, M. (2019). *Cihan Harbini Yaşamak ve Hatırlamak, Osmanlı Askerlerinin Cephe Hatıraları ve Türkiye'de Birinci Dünya Savaşı Hafızası,* İletişim Yayınları, İstanbul.

Breisach, E. (2007). *Tarih Yazımı,* Çeviren: Hülya Kocaoluk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

Car, E. (1994). *Tarih Nedir,* İletişim Yayınları, İstanbul.

Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Ekin, Ü. (2019). "Sosyo-Ekonomik Tarihçilik ve Annales Ekolü", *Tarih Bilimi ve Metodolojisi*, Ed. Mehmet Yaşar Ertaş, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.

Hürmen, F. (2000). Ressam Naciye Neyyal'in Mutlakiyet Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları, Boyut Yayınları, İstanbul.

Karahasanoğlu, S. (2019). "Ben-Anlatıları: Tarihsel Kaynak Olarak İmkânları, Sınırları", *Turkish History Education Journal,* 8 (1).

Karahasanoğlu, S. (2021). "Ottoman Ego-Documents: State of the Art", *İnternational Journal of Middle East Studies",* 53.

Okyay, (1997). "Hâtırat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. 16, İstanbul.

SENİHA SAMİ (Moralı) ve HATIRALARI

Doç. Dr. Sezen Karabulut

Pamukkale Üniversitesi, sezenkarabulut35 @gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-5416-8800

ÖZET

Özyaşamöyküleri, birinci tekil şahıs anlatımı, birinci ağızdan anlatılar, ben-anlatıları gibi çeşitli kavramlar Türkçe literatürde kullanılmışsa da yabancı literatürde bu tür kaynaklar için çeşitli kavramlar kullanılmış ve Türkçe kavramların bazıları yabancı kavramların Türkçe karşılığı olarak literatürde yer bulmuştur. Sosyal tarih çalışmalarının Avrupa'da daha erken başlaması ile bu tür kaynaklara yönelim daha erken olmuş ve bu kaynakların kullanımı ve kavram tartışmaları öncelikle Avrupa'da başlamıştır. Hollandalı tarihçi Jacques Presser, 1958'de yazdığı bir yazıda ilk defa "egodocument" kavramını kullanmıştır. Bu kavram ile kastedilen günlük, hatırat, otobiyografi, özel mektup türünden, kişilerin bizzat kendi kaleminden çıkma ve kendilerini anlattıkları metinlerdir. Türkçe literatürde de bu türden kaynaklara sıkça rastlanmaktadır. Ancak genellikle asker ve bürokrat kökenli erkeklerin hatıratları literatürde daha fazla yer bulmuştur. Toplumun diğer yarısını oluşturan kadınların gözlemlerinin bilinmesi dönemin daha sağlıklı değerlendirilmesi ve "tarihi insanlı yazma çabasının" tamamlanması açısından büyük öneme sahiptir. Bu nedenledir ki kadın özyaşamöyküsü bibliyografya çalışmaları literatürümüzde önemli bir eksiklik oluşturmaktadır.

Bu çalışmada da ilk kadın müzecilerimizden biri olan ve Osmanlı-Türk kadın aydınlanmasının önemli isimlerinden Seniha Sami Moralı'nın Taha Toros Arşivinde kalmış II. Abdülhamit döneminden Ankara'nın ilk günlerine uzanan hatıraları ve Seniha Sami Moralı'nın Hayat Tarih Mecmuasında yer alan yazıları incelenecektir. Hem çalışmaya konu olması hem de Türkçe literatürde sıkça yer bulması dolaysıyla "hatıra", "anı", "hatırat" kavramlarını incelemek ve bu kaynakların tarih çalışmalarındaki yerine ve hatta kadın hatıratların literatürdeki yerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Seniha Sami, Hatırat, Özyaşamöyküsü

PROCEEINGS BOOK

GİRİŞ VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1929 yılında Strasbourg'da *Annales d'Histoire Economique et Sociale* adlı derginin yayımlanmaya başlaması tarihçilik mesleğinde dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu derginin etrafında toplanan Lucien Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel, Jacques Le Goff, Emmanuel Le Roy Ladurie gibi tarihçiler, Annales Tarihçiliği veya Yeni Tarihçilik adı verilecek olan bir tarihçilik akımı oluşturmuşlar ve o döneme kadar tarih çevrelerinde kabul görmüş geleneksel tarih anlayışını değiştirmeye başlamışlardır. Annales Ekolü'nün savunduğu yeni tarih anlayışına göre, sadece siyasete yoğunlaşan bir tarih anlayışının değil insanın tüm etkinliklerini ele alan bir tarih yaklaşımının benimsenmesiydi (Ekin, 2019:73-75). Bu yaklaşım, 20. yüzyılda dünyada ve Türkiye'de sosyal tarih alanının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Salgın hastalıklar, iktisadi faaliyetler, nüfus artışı, göç gibi konular tarihçiler için araştırma konuları olamaya başlamıştır. Yeni çalışma konuları beraberinde yeni tartışmaları getirmiştir. Bahsi geçen konularda "insan unsurunun" nasıl işlendiği veya ne kadar işlendiği tartışmaları gündeme gelmiş ve "insansız tarih" yazıldığı eleştiri konusu olmuştur. Bu dönemde Annales tarihçisi Marc Bloch'un, *"Tarihin konusu, doğası gereği insandır"* fikri daha fazla önem kazanmış ve gündeme getirilmiştir. İngiliz tarihçi E. P. Thompson'un sosyal tarihçiliği *"aşağıdan tarih"* yaklaşımıyla yenileme çabası önemli sonuçlar vermiş, sıradan insanların tarih araştırmalarının önemli araştırma konuları olarak görülmesi gerektiği fikri giderek yaygınlaşmıştır (Beşikçi, 2019:33-35). Bu durum tarih yazımında yeni kaynaklara yönelime neden olmuş ve biyografi, otobiyografi, hatıra, gezi notları gibi kaynaklar önem kazanmaya başlamıştır. Sosyal bilimler alanındaki çalışmalar için önem arz eden bu materyalleri kapsayacak çeşitli kavramlar tanımlandığı gibi bu kaynakların kullanımı ve literatürdeki önemi üzerine de tartışmalar başlamıştır.

Sosyal bilimler alanındaki çalışmalar için önem taşıyan bu tür kaynaklar için Avrupa ülkelerinde önemli çalışmalar yürütülmektedir. Hollanda'da Rudolf Dekker önderliğinde Center fort he Study of Egodocuments and History (Ben-Anlatıları ve Tarih Araştırmaları Merkezi) kurulmuştur. Leiden merkezli, Brill yayınevi de bu alanda yayın yapmak üzere Egodocuments and History (Ben-anlatıları ve Tarih) başlıklı seri oluşturmuştur. Merkez, Avrupa tarihinde özellikle Hollanda tarihinde bu kapsama girecek kaynakların envanterini hazırlamıştır. Berlin Freie Üniversitesi (Freie Universitat Berlin) bünyesinde, Alman Araştırma Cemiyeti (Deutsche Forschungsgemeinschaft-DFG) desteğiyle, Tarih ve Kültür Bilimleri

Fakültesi çatısı altında, 2004-2012 yılları arasında, Selbstzeugnise in Transkultureller Perspektive (Transkültürel Perspektifle Ben-Anlatıları) başlıklı bir proje yürütülmüştür. İstanbul'daki Alman Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü de (Orient-Institut), Berlin'deki araştırmaların benzerini İstanbul'da Istanbul Memories (İstanbul Hatıraları) başlığı ile başlatmıştır. Burada İstanbul merkez alınarak, Osmanlı öncesini de içine alacak şekilde geniş bir dönemi kapsaması hedeflenmiştir. Bahsi geçen projenin yayınları için Routledge yayınevi Life Narrative of the Ottoman Realm: Individual and Empire in the Near East (Osmanlı Dünyasında Yaşam Anlatıları: Yakın Doğu'da Birey ve İmparatorluk) başlığı ile özel bir seri yayınlamaya başlamıştır. Hollanda, İsviçre, Fransa ve kadınlar özelinde Avusturya bu alandaki kaynakların envanterini çıkararak internet yoluyla dünya kamuoyu ile paylaşmaktadır (Karahasanoğlu, 2019: s. 221-222).

Türk tarihçiliğinde bu alandaki çalışmalara öncülük eden Cemal Kafadar olmuştur. Seyyid Hasan isimli bir dervişin 1661-1665 yılları arasını kapsayan günlüğünü (Sohbetname) incelediği "Ben ve Başkaları: On Yedinci Yüzyıl İstanbul'unda Bir Dervişin Güncesi ve Osmanlı Edebiyatında Birinci Ağızdan Anlatılar" (Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth Century Istanbul and First-Person Narratives in Ottoman Literature) başlıklı makalesi akla gelen ilk çalışmadır. Ayrıca Kafadar, babasından kalan arazi üzerindeki haklarını korumak için 1521'de divan-ı hümayuna başvuran Mustafa adlı yeniçeriyi; 1660-64 arasında İstanbul'da günce tutan Seyyid Hasan adlı dervişi; ticaret için gittiği Venedik'te 1575'te ölen Ayaşlı Hüseyin Çelebiyi; rüyalarını kaleme alarak şeyhine mektupla gönderen ve bu yolla irşad edilmeyi bekleyen Üsküplü Asiye Hatun'u anlattığı *Kim var imiş biz burada yoğ iken, Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun* adlı kitabı kaleme almıştır (Kafadar, 2022). Ardından Derin Terzioğlu'nun Niyazi Mısri üzerine yaptığı "Man in the Image of God in the Image of Times: Sufi Self-Narratives and the Diary of Niyazi Mısri (1618-94)" (Terzioğlu, 2002: 139-165) başlıklı çalışması ile Selim Karahasanoğlu'nun "Kadı ve Günlüğü: Sadreddinzade Telhisi Mustafa Efendi Günlüğü (1711-1735) Üstüne Bir İnceleme" (Karahasanoğlu, 2013). Aslı Niyazioğlu'nun "Dreams and Lives and in Ottoman İstanbul: A Seventeenth Century Biographer's Perspective" (Niyazioğlu, 2017), Aslıhan Aksoy Sheridan'ın "Nostalgia of a Frustrated Ottoman Subject: Reading Osman Agha of Timişoara's Memoires as Self-Narrative" (Aksoy Sheridan, 2021:323-330) başlıklı çalışmalar da sayılabilir.

SENİHA SAMİ (MORALI) KİMDİR?

Seniha Sami'nin ailesine ve kendisine ait bilgilere Seniha Sami'nin Hayat Tarih Mecmuasında yazdığı *"XIX. Yüzyılda Ünlü Devlet Adamları Yetiştiren Bir Aile: Moralı Ailesi"* (Hayat Tarihi Mecmuası, 1968: 21-26) başlıklı makaleden öğrenebiliyoruz. Seniha Sami, ilk Milli Eğitim Bakanı olan Abdurrahman Sami Paşa'nın torunlardandır. Annesi de hariciye nazırı Mehmet Raşit Paşa'nın kızıdır. Hem anne tarafından hem baba tarafından kültürlü bir ailenin çocuğudur. Seniha Sami'nin dayısı ise Hamdullah Suphi'dir (Moralı, 1969:71-77). Seniha Sami, özel hocalar tarafından eğitilmiş, İngilizceyi İngiliz mürebbiyesinden, Fransızcayı Fransız mürebbiyesinden ve Farsçayı da özel hocalardan öğrenmiştir.

Eşi, Sadrazam Halil Hamit Paşa'nın torunlarından olan Mehmet Rauf Bey'dir. Dokuz yabancı dil bilen, Babıali'de Şifre Müdürlüğü yanında üniversitede Batı dilleri ve edebiyatı profesörlüğü yapmıştır. Mehmet Rauf Bey ile Seniha Hanım'ın ikisi kız, biri erkek üç çocukları olmuştur. Küçük kızları Nesrin Moralı tanınmış bir eğitimci ve yazardır. Münevver Moralı da çevirmen ve ressam olarak çalışma hayatına devam etmiştir (Toros, 1994:70).

Seniha Sami, eşini erken yaşta kaybetmesinin ardından çeşitli dilleri bilmesinin avantajını kullanarak çeviri işi yapmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitime yön vermek üzere batıdan getirilen uzmanlardan biri olan John Devvey ile Atatürk ve İsmet İnönü'nün görüşmeleri sırasında tercümanlık yapmıştır. Halil Ethem Bey tarafından Topkapı Sarayı'nın müzeye dönüştürülmesi sırasında İngilizcesi iyi olduğu için Seniha Sami müze yönetiminde yer almıştır. Hatıralarında müze yönetiminde yer alan tek kadın olduğunu belirtmektedir (Toros, 1994:70). Ayrıca Hilal-i Ahmer ve Türk Kadınlar Birliği gibi önemli cemiyetlerde görev almıştır (Kişisel Arşivlerde Kent Belleği Taha Toros Arşivi, 583262).

SENİHA SAMİ MORALININ HATIRALARI

Seniha Sami hatıralarını kronolojik bir düzen içinde anlatmıştır. *"Ömrümün ilk yılları, II. Abdülhamid devrinin son yıllarında geçti"* cümlesi ile hatıralarına başlamakta Meşrutiyet ve İstibdat Dönemleri, Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele Yıllarında İstanbul'un Durumu, Halifeliğin Kaldırılması, Hilafet Ailesinin yurt dışına gönderiliş süreci ve Cumhuriyet'in ilk

yıllarında Ankara'daki faaliyetleri olmak üzere tam kronolojik düzen içinde yaşadıklarını anlatmaktadır. Hatıralarına Kişisel Arşivlerde Kent Belleği Taha Toros Arşivi'nden ulaşılmıştır.

Meşrutiyet'in İlanı

Abdülhamit döneminde hayatın sakin ve ucuz olduğunu söylemekte ancak istibdat yönetimini de üzerlerinde dolaşan bir *"gölge"* olarak tanımlamakta idi. Sıkıyönetim süreci ile ilgili olarak en fazla kadınların yaşadığı sıkıntılardan söz etmektedir. Dul ve yetimlerin maaşlarını düzenli alamadıklarını, bir düzen ve nizamın olmadığını bu nedenle kadınların mağdur olduklarını anlatmaktadır. Bu dönemde Maarif Nezareti'nin izni olmadan kitap basılamadığı, Murad, Reşad, Yıldız, millet, cumhuriyet gibi bazı kelimelerin yasaklandığı, Çamlıca Millet Bahçesi'nin isminin değiştirilerek Belediye Bahçesi yapıldığını, şüpheli görüldüğü gerekçesi ile birçok kitabın yakıldığından bahsetmektedir. Zorlu geçen istibdat yönetiminin ardından Meşrutiyet'in tekrar ilan edilmesi halk arasında büyük coşku ile karşılanmış ve gençler sokaklara dökülerek *"Yaşasın hürriyet! Adalet! Müsavat!"* haykırmışlardır (Kişisel Arşivlerde Kent Belleği Taha Toros Arşivi, 583064).

Savaş Yılları

Gençlik yıllarının I. Dünya Savaşına rastlaması nedeniyle bu döneme ait önemli bilgiler sunmaktadır. Kardeşi ve dayısı da Çanakkale Cephesi'nde mücadele etmiştir.

Hilal-i Ahmer hastabakıcılık kursuna katılıp eğitim aldığı için kendisi de cephe gerisinde savaşa destek vermiştir. Yaralıların İstanbul'a aktarılması ve hastanelerin yetersiz gelmesi üzerine Galatasaray Lisesi hastaneye çevrilmiş Seniha Sami ve arkadaşları burada hastabakıcılık yapmıştır.

Enver Paşa'nın iktidara geldikten sonra yapmış olduğu yeni uygulamalardan da bahsetmektedir. Kadınların daha sıkı örtünmesi emredilmiş, her mahallede bekçilerin kapıları çalarak her eve bu emri tebliğ ettiğini belirtmektedir. Bu durum ile ilgili hatıratında şöyle bir olaydan söz etmektedir; *"Bir zabitin Alman olan karısı, çocukları ile birlikte denizde açıkta yüzdüğü için karısını boşaması veya istifa etmesi emredildi. Zabit istifa etti."*

İstanbul'un işgali ile zorlu günlerin başladığını, ekonomik sıkıntıların yaşandığını dile getirmektedir. Bu zorlu süreçte ümit verici tek şeyin Anadolu'da Millî Mücadelenin başlamış olmasını söylemektedir.

PROCEEINGS BOOK

1921 ve Sonrası Değişim Yıllarına Şahitlik

Abdülmecid Efendi'nin halife olmasının ardından kızı Dürrişehvar Sultana İngilizce öğretmek için mürebbiyelik yapmaya başlamış ve Dolmabahçe sarayında hanedanın son yıllarına şahitlik etmiştir.

1923 senesinde Kurban Bayramı 24 Temmuz'a denk gelmiş ve Lozan Antlaşması yeni imzalanmıştı. Bu durumun sarayda da heyecanla karşılandığı ve Kadın Efendi'nin *"İki büyük sevinci idrak ediyoruz"* dediğini belirtmektedir.

2 Ekim 1923 de İstanbul'un işgalden kurtuluşu üzerine Dolmabahçe meydanında merasimler düzenlenmiş, her taraf kırmızı beyaz renkler ile süslenmiş, akşam saray dahil şehir ışıklar ile donatılmış ve Seniha Sami'nin belirttiği üzere saray halkının sevinci de pek samimiydi. Fakat o günün akabinde büyük bir endişe ile karşılaştıklarını artık hilafete gerek kalmadığının her vesile ile dile getirildiğini aktarmaktadır. 4 Mart'ta kanun çıkarılması üzerine hanedan üyelerinin sınır dışı edileceği haberini almalarına üzerine halifenin bayıldığı ve ailesinin de büyük bir üzüntü içinde olduğunu ifade eder. Bu durumu Seniha Sami *"Gözümün önünde bir devir kapanıyordu"* diyerek ifade etmektedir.

Seniha Sami bundan sonra İstanbul Kız Lisesine Fransızca öğretmeni olarak atanmış ve tercüme faaliyetlerine devam etmiştir. 1924 yılında Maarif Vekâleti tarafında Ankara'ya davet edilmişti. Yolculuğunu dönemin zorluğunu şu cümleler ile ifade etmektedir; *"Şimdiki vasıta kolaylığı o devirde yoktu. Harp yeni bitmişti. Yollar bozuktu. Bazı köprüler sakat kalmıştı. Her gün yataklı vagon yoktu. Seyahatim otuz saat sürdü."*

Ankara'yı ilk gördüğünde de çok şaşırmış ve başkenti şu cümleler ile tanımlamaktadır; *"Çölün ortasında kara bir kayanın etrafında, küçük, kara bir şehir"*.

Ankara'da Muallimler Kongresine katılmış, Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün John Dewey ile görüşmelerinde tercümanlık yapmış ve Dewey'in Atatürk hakkında şunları söylediğini belirtir; *"Meşhur bir adamla ilk görüştüğüm zaman ekseriya hayal sukutuna uğrardım. Fakat Mustafa Kemal Paşa ile görüşünce ümidimin fevkinde buldum"*.

SONUÇ

Kadın özyaşamöyküleri de özellikle sosyal hayatın, sıradan insanların yaşamlarının anlaşılabilmesi için büyük öneme sahiptir. Bu çalışmada da Seniha Sami'nin hatıralarından yola çıkarak 20. Yüzyılın başında Türk tarihinin dönüm noktasını oluşturan olaylar sırasında siyasi yaşamın dışında kamusal yaşamda etkilerinin neler olduklarını gördük. Bu nedenledir ki özyaşamöyküsü niteliğindeki kaynaklar tarihin detay gerektiren boşluklarının doldurulması açısından büyük öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Aksoy Sheridan, Aslıhan, "Nostalgia of a Frustrated Ottoman Subject: Reading Osman Agha of Timişoara's Memoires as Self-Narrative", *İnternational Journal of Middle East Studies* (2021), 53, s. 323-330.

Beşikçi, Mehmet, *Cihan Harbini Yaşamak ve Hatırlamak, Osmanlı Askerlerinin Cephe Hatıraları ve Türkiye'de Birinci Dünya Savaşı Hafızası,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

Ekin, Ümit, "Sosyo-Ekonomik Tarihçilik ve Annales Ekolü", *Tarih Bilimi ve Metodolojisi*, Ed. Mehmet Yaşar Ertaş, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Kafadar, Cemal, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ iken, Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun,* Metis Yayınları, İstanbul, 2022.

Karahasanoğlu, Selim, "Ben-Anlatıları: Tarihsel Kaynak Olarak İmkânları, Sınırları", *Turkish History Education Journal,* 8 (1), 2019, s. 211-230.

Kişisel Arşivlerde Kent Belleği Taha Toros Arşivi

Moralı Seniha Sami, "XIX. Yüzyılda Ünlü Devlet Adamları Yetiştiren Bir Aile: Moralı Ailesi" *Hayat Tarihi Mecmuası,* C. 2, Sayı: 7, 1968: 21-26.

Moralı, Seniha Sami, "Hamdullah Suphi ve Türk Ocakları, *Hayat Tarihi Mecmuası,* C.1, Sayı:2, 1969, s. 71-77.

Niyazioğlu, Aslı, *Dreams and Lives and in Ottoman İstanbul: A Seventeenth Century Biographer's Perspective,* New York, Routledge, 2017.

Terzioğlu, Derin, "Man in the Image of God in the Image of Times: Sufi Self-Narratives and the Diary of Niyazi Mısri (1618-949", *Studia İslamica*, 2002, 139-165.

Toros, Taha, "İlk Kadın Müzecimiz Seniha Sami", *Skylife,* Nisan 1994, s. 68-72.

SAĞLIK HİZMETLERİNDE MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Abdüssamet CİNGÖZ

Sakarya Üniversitesi, abdussametcingoz@gmail.com , 0000-0002-7807-9201

ÖZET

Sağlık; insanın yaşamını idame ettirebilmesi ve hayatını düzenli, verimli, mutlu geçirebilmesi için önemlidir. İnsanın sağlığı; onun sosyal hayatını, iş hayatını, eğitim hayatını vb. birçok alanda doğrudan etkileyebilmektedir. İnsanlar sağlıkları ile ilgili bir problem yaşadıklarında o konuda eğitim almış; hekim, uzman vb. başvurarak tedavi olmak ve hayatının seyrini sağlıklı geçirmek için girişimde bulunmaktadır. Tıp, tedavi açısından genel olarak insanın fiziki hastalıklar üzerinde durmaktadır. Tıp fakülteleri doktor yetiştirmekte, hastane sayıları her geçen gün artmakta ve imkânlar sürekli genişlemektedir. İnsanın maddi ve manevi yönleri birbirini tamamlayan unsurlardır. Psikolojik-manevi hastalıklar, tıpta klinik vaka olarak değerlendirilmekte ve genel olarak ilaç tedavi yöntemi uygulanmaktadır. Tarihten bu yana psikolojik-manevi açıdan problem yaşayan insanların manevi tedavileri hastanenin görevi olmaktan ziyade daha uhrevi açıdan değerlendirilmiştir. İnsanların manevi yönlerinin inançlarıyla da bağlantılı olması bakımından; camii görevlileri, vaizler, cemaat liderleri vb. de bu manada görev üstlenmiştir. Fakat son yıllara kadar manevi anlamda tesisleşen bir yapı maalesef oluşmamıştır. Bu ihtiyacın karşılanması bağlamında son yıllarda talepler ve bu talepler neticesinde girişimler başlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın başlattığı 'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik' hizmeti bu ihtiyacı karşılamak açısından önemli bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Başkanlık bu hizmeti; öğrenci yurtlarında, cezaevlerinde, Dârul- acezeler 'de, hastanelerde ve aile danışmanlık bürolarında sunmaktadır. Çalışmamızda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hastanelerde sunduğu Manevi Danışmanlık ve Rehberlik' hizmetinin; tarihi seyri, hukuki boyutu, hizmet alanları, hizmeti veren personelin eğitimi, personelde aranan nitelikler ve hizmet esnasında yaşanan zorluklar ve sınırlılıklar açısından değerlendireceğiz. Sonrasında alandaki hizmetin verimliliği, kalitesinin artırılması ve hizmetin sürekliliği açısından bulgularımızı ve önerilerimizi sunacağız.

Anahtar Kelimeler: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Sağlık, Manevi Destek, Diyanet İşleri Başkanlığı

1. GİRİŞ

Dünya hayatı her insan-birey açısından doğumla başlayan ölümle biten bir zaman dilimidir. Yaşı, ırkı, dili, dini görüşü ne olursa olsun ölüm her birey için gerçektir. Ölüm, bireysel farklılıklara rağmen inançla iç içe bir kavram olarak kabul edilmektedir. Lakin insanların kendi dînî ve dünyevî görüşleri mesabesinde bunu algılama ve anlamlandırmaları

PROCEEINGS BOOK

farklılıklar arz edebilmektedir. Neticede ölüm, ahiret, hesap vb. kavramlar insanın dünya hayatını ve yaşamını şekillendirmekte yön verici etkiye sahip en başat unsurlardandır.

Fiziki niteliklerinin yanında manevi-psikolojik nitelikleri de insanın tamamlayıcı önemli parçalarıdır. Fiziken bir hastalıkla karşılaşan insanın tedavi için doktordan destek alması gibi ruhen bir sıkıntı ve hastalıkla karşılaşan insanın da manevi destek alması aynı derecede olağandır. Ancak manevi destek hizmetlerinin psikoloji alanında da ilahiyat alanında da yeterli düzeyde olmadığı bir gerçektir. Bunun yanında insanların bu hizmeti; utanma, yadırganma endişesi gibi saiklerle kolayca tercih edememesi söz konusudur. Fakat bu durum insanların bu hizmete ihtiyacı olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Türkiye'de din hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Başkanlığın görevleri ve kuruluş amacı hakkındaki 633 sayılı kanunun *"İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur."* ifadesi gereğince din hizmetlerini yürütmektedir. Yaygın din eğitimi, camii hizmetleri ve irşat faaliyetlerinin yanında toplumun din ile bağlantılı tüm ihtiyaçlarına imkânları ölçüsünde hizmet vermektedir.

Esasen din hizmetlerinin maneviyat temelli hizmetler olması, hem dinin hem de din hizmetinin insanları ve toplumu manevi ve psikolojik yönden eğitmesi ve desteklemesi olarak nitelendirilebilir. Cami görevlileri, vaiz-vaizeler, Kur'an Kursu Öğreticileri ve sair kadrolardaki din görevlileri kendi görev tanımları içerisinde olsun ya da olması insanların bu yönlerine hizmet etmektedir. Lakin hususi bir hizmet olarak manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti daha isabetli bir hizmettir.

Ülkemizde bu alanda hizmet alan ve veren bağlamında gelişmeler son yıllarda gelişme ve genişleme göstermeye başlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı uhdesinde Manevi Danışmanlık ve Destek hizmeti 2015 yılının başlarında başlatılan pilot uygulama ile hizmete başlamıştır. Günden güne hizmet veren rehber sayısı ve hizmet verilen alanların sayısı da artmaktadır.

2. MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

İnsanın fiziki ve manevi yönleri birbirinin tamamlayıcısı niteliğindedir. Fiziki hastalıkların tedavisi için ilk insandan bu yana tıbbi yöntemler zamanın şartlarına göre geliştirilmiş ve geliştirilmeye de devam etmektedir. İnsan manevi yönden de sağlığını kaybedebilmekte ve bu hastalına deva arayabilmektedir. Hatta ruh sağlı fiziki hastalıkların sebebi veya etkileyici faktörü olabileceği uzmanlar tarafından ifade edilmektedir. Dini hassasiyetleri olan bireyler manevi hastalıklarında veya sıkıntılarında devasını yine dininde arayabilmektedir.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik(MDR); insanların hastalık, psikolojik bozukluk vb. sıkıntılarından dolayı dünyevi ve uhrevi açıdan desteklenmesi amacına hizmet eden bir meslektir. Türkiye'de MDR hizmeti; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Sağlık Bakanlığı ile

arasındaki 07.01.2015 tarihli işbirliği protokolü[1] ile hastanelerde, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile arasındaki 13.11.2018 tarihli işbirliği protokolü[2] ile sosyal alanda, Adalet Bakanlığı İle arasındaki 03.12.2019 tarihli işbirliği protokolü[3] ile cezaevlerinde sürdürülmektedir.

Ülkemizde MDR alanına son zamanlarda birçok alandaki araştırmacı ilgi göstermektedir. Konusu insan ve insanın ruh hali olması sebebiyle İlahiyat, psikoloji, sosyoloji alanları ile de doğrudan ilgili bir alandır. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmetleri için akademik olarak yapılmış bibliyografik bir çalışmada hizmet alanıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili; 60 doktora tezi, 129 Yüksek Lisans tezi ve 237 makale tespit edilmiştir.[4] Bu çalışma yalnızca MDR hizmetleri ile doğrudan ilgili makaleleri kapsamasa da manevi destek alanına katkı sunabilecek ve sağlık, psikoloji, ilahiyat, sosyoloji, din eğitimi gibi alanlardaki bu eğitimin felsefi altyapısına ve çalışma alanına ışık tutacak çalışmalardan oluşmaktadır. Alanın çok kadim olmamasına rağmen bu kadar çalışma yapılması hizmetin önemini ve gereksinimini ortaya koymaktadır.

2.1 MDR 'İN HİZMET ALANLARI

Bireyin kişisel ve toplumsal yaşamında sağlık önemli bir yere sahiptir. Fiziksel ve manevi olarak yapılan tedavinin amacı bireyi bir bütün olarak korumayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik ortaya çıkmıştır.[5] Din insanın manevi yönünü besleyen ve güçlendiren önemli bir etmendir. Bu sebeple insanlar; aşamadığı, içinden çıkamadığı, zorlandığı ve baş edemediği anlarda dini bağlarına sarılmaktadır.

Sosyal ve bireysel hayatın içerisinde insan zaman zaman acziyete düşebilmekte ve manevi desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Bu acziyet hangi durumda olursa olsun kişiye kendini dinleyen, anlayan, sorularına cevap verebilecek, yalnızlık hissinden uzaklaştıracak ve yanlış fikirlere-düşüncelere kapılmaktan koruyacak birine ihtiyacı olduğunu hissettirmektedir. Kendi hayatının rutinlerini yaşarken böyle bir desteğe ihtiyacı olmayan hatta çevresine manen destek olan kişiler hayat rutinleri muhtelif sebeplerle bozulduğunda hizmet alacak duruma gelebilmektedir. Bu durumlara; fiziki hastalıklar, hapse girme, yaşlılıktan kaynaklı durumlar ve aile problemleri gibi durumlar örnek gösterilebilir.

Ülkemizde MDR hizmetleri kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı birçok alanda hizmet vermektedir. Başta sağlık hizmetleri alanında önemli hizmetler vermektedir. Özellikle ölüm korkusunun, ümitsizliğin ve tedavisi uzun süreçler gerektiren hastalıkların bulunduğu alanlarda çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin Onkoloji bölümündeki hastalar, palyatif bakımdaki hastalar

[1] "T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı İle T.C Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü", 2015.
[2] "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü", 2018.
[3] "Adalet Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı İş Birliği Protokolü", 2019.
[4] İlker Yenen, "Türkiye'de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (2017).
[5] Halil Kurtoğlu, *Hastanelerde Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi (Marmara Bölgesi Örneği)* (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).s.16.

ve ameliyat olacak hastalar tedavi süreçlerinde bu hizmete çok ihtiyaç duyan hastalardır.[6] Bununla birlikte yine psikolojik olarak ciddi desteğe ihtiyaç duyulan huzurevlerinde, cezaevlerinde, aile danışmanlık bürolarında ve öğrenci yurtlarında MDR hizmeti yapılmaktadır. Statüsü manevi danışmanlık olmasa da imam hatipler, vaiz ve vaizeler ve eğitim hizmetlerindeki öğreticiler de görev sorumlulukları ve görev tanımları[7] gereğince muhataplarına bir nevi danışmanlık hizmeti sunmaktadır.

2.2 SAĞLIK HİZMETLERİNDE MDR

Sağlık, insanın hayatını idame ettirebilmesi için gerekli en önemli unsurlardandır. Sağlıklı bir şekilde yaşam sürebilmek için bedenin fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması önem arz etmektedir. Lakin önceki bölümlerde ifade ettiğimiz üzere insan fizyolojik ve psikolojik olarak bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Ve bu iki ana unsur birbiriyle her daim ilişki içerisindedir. Fiziki hastalıklar psikolojimizi, psikolojik hastalıklar da fizyolojik sağlığımızı etkilemektedir.

Dünyada birçok ülkede sağlık hizmetlerinde manevi destek hizmeti sunulmaktadır. İkinci Dünya savaşı sonrası ruhsal çöküntü ve kriz sebebiyle manevi desteğe ihtiyaç artmıştır. Hristiyanlığın tarihi dokusunda varlığı kabul edilen manevi destek, 19. asırda psikolojinin dini boyutunu gündeme getirmiştir. 1946' da Amerikan psikoloji Derneğinin kurulmasıyla maneviyat ve din ilişkisi üzerine temalar gündeme gelmeye başlamıştır.[8]

Batı ülkelerinde hastaların manevi yönden desteklenmesi konusunda hassasiyet gösterildiği bilinmektedir. Avrupa'da manevi destek hizmetleri uzun zamandır hastanelerin yerine getirmekle mükellef olduğu görevler arasında görülmektedir. Hollanda da MDR personelin eğitim seviyeleri konusundaki kıstaslar ve manevi desteğin hastanelerde zaruri olması, Almanya'da bu hizmeti devletin finanse etmesi ve anayasal bir hak olması, Belçika'da dini mensubiyete göre hastaneye giriş esnasındaki bir rutin olarak uygulanması gibi örnekler[9] Manevi Danışmanlık ve rehberlik anlamındaki ehemmiyetlerine örnek gösterilebilir.

Türkiye'de sağlık hizmetleri alanında bu hizmet Diyanet İşleri Başkanlığı manevi destek görevlileri ile hastanelerde gerçekleştirilmektedir. Henüz yeterli seviyeye ulaşılamamış olsa da özellikle hastanelerdeki yoğun bakım, onkoloji, ameliyat, kadın doğum gibi bölümlerde hastalara MDR hizmeti sunulmaktadır.

Hastanelerde MDR hizmeti; hastaların hastalıklarını atlatmada, tedavi süreçlerinde, ameliyat öncesinde, doğum öncesinde vb. durumlarında çok önemli bir yere sahiptir. Fakat bu hizmet yalnızca hastaları kapsamamaktadır. Hastalar kadar hasta yakınları da yaşanan olumsuz süreçlerden etkilenebilmektedir. Hatta bazen hastadan daha fazla etkilenen hasta yakınlarına

[6] Ali Ayten vd. (ed.), *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (Dem Yayınları, 2019).
[7] *Resmi Gazete*, "Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği" (2014). Madde32-35, madde,37-44.
[8] Sarı Rukiye, *Hastane Hizmetleri Kapsamında Kadın Doğum Bölümünde Manevi Danışmanlık (Konya Dr. Ali Kemal Belviranlı Kadın Doğum Ve Çocuk Hastanesi Örneği)* (Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019).s.19.
[9]Sarı Rukiye, *Hastane Hizmetleri Kapsamında Kadın Doğum Bölümünde Manevi Danışmanlık (Konya Dr. Ali Kemal Belviranlı Kadın Doğum Ve Çocuk Hastanesi Örneği)*.s.20-21.

PROCEEINGS BOOK

rastlandığı bilinmektedir.[10] Bununla birlikte bir hastanın tedavi süreci esnasında görevi olan doktor, hemşire ve diğer görevliler de manevi desteğe önemli derecede ihtiyaç duymaktadır. MDR personelleri tüm bu bileşenlere hizmet vererek bir nevi hastane işleyişine katkıda bulunmaktadır.[11]

2.3 MDR HİZMETİNİN TARİHİ SEYRİ

Batı ülkelerinde 20. Yüzyılın başlarından itibaren izleri görünen manevi danışmanlık hizmetleri üzerine uygulama ve çalışmalar ülkemizde takribi 25-30 yıllık bir geçmişe sahiptir. Sağlık alanında manevi rehberlik hizmeti Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1994 yılında başlatılmıştır. Lakin yeni bir alan olması, içeriğinin belirgin olmaması ve anayasal zeminden yoksun olması sebebiyle eleştiri odağı olmuştur. Bir diğer önemli eleştiri de vaaz ve irşat mantalitesi ile hareket edilip manevi-psikolojik destekten uzak kalınması olmuştur. Bu gerekçelerle Ankara Tabip Odası tarafından açılan dava sonucunda 1996 yılında resmen kaldırılmıştır.[12] Bundan sonraki süreçte konuyla ilgili ihtiyaç durumu ve hizmetin mahiyeti üzerine tartışma ve değerlendirmeler bir süre devam etmiştir. "Palyatif Sağlık Hizmetleri" ve "Toplum Ruh Sağlığı Derneği" nin 2012 yılında yaptığı çalıştay ile tekrardan MDR hizmeti gündeme gelmiştir. Bunun üzerine ihtiyaca karşılık vermek ve yoğun talepleri karşılayabilmek amacıyla DİB' nın Sağlık Bakanlığı ile 7 Şubat 2015 tarihinde "Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü" yapılmış ve bir meslek olarak MDR hizmeti hastanelerde başlamıştır. Bu hizmet hakkında Erbaş;

> "81 ilde bu hizmetlerde çalışacak 1558 gönüllü belirlenmiş ve bunlar arasından 20 gönüllüye Diyanet İşleri Başkanlığı, Sağlık Bakanlığı ve akademisyen eğitimcilerden oluşan 37 kişilik uzman bir ekip tarafından, 5 hafta boyunca toplam 200 saatlik MDR eğitimi verilmiştir. Bundan sonraki süreçte bu alana yönelik çeşitli eğitim programları ve çalıştaylar düzenlenmeye devam etmiştir. 2015 yılında 6 ilde 20 personel ile başlatılan hastane MDR hizmetleri, bugün itibariyle 37 ilde, 126 personelle, 104 sağlık tesisinde sunulmaktadır. Bu personelin 79'u, din psikolojisi, din eğitimi, din sosyolojisi, dini danışmanlık ve rehberlik alanlarında lisansüstü eğitim diplomasına sahiptir."[13]

İfadelerini kullanmıştır.

2.4 MDR HİZMETİ VEREN PERSONELİN EĞİTİMİ

Bir hizmetin kalitesi ve verimliliği hizmeti verenle doğru orantılıdır. Bu sebeple hizmeti veren kişinin becerisi, tecrübesi ve eğitimi çok önem arz etmektedir. Manevi destek personeli, işinin ve çalışma alanının zorluğu dolayısıyla dini referansları sağlam ve kişisel yetileri açısından uygun ve tecrübe sahibi olmak durumundadır. Aksi takdirde ifası zor olan bu görevi yerine getirmekte zorlanacak ve kritik süreçler geçiren danışanlarına zarar verme ihtimaliyle karşı karşıya kalacaktır. Ayrıca yaptığı hizmetin, hizmet alana tesir etmesi bu mesleğin en başat

[10] Orhan Gürsu - Saliha İnal, "Onkoloji Servislerinde Tedavi Gören Hastaların ve Yakınlarının Hastalığı Kabul, Anlamlandırma ve Yorumlamada Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Rolü", *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (Dem Yayınları, 2019).
[11] İhsan Çapçıoğlu vd., "Hastanelerde Manevi Destek ve Rehberlik (MDR) Hizmeti Sunan Personelin Sahip Olması Beklenen Nitelikler", *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (Dem Yayınları, 2019).
[12] Muhammet Esat Altıntaş, "Hastanelerde Gerçekleştirilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2019).
[13] Ali Erbaş, "Türkiye'de Manevi Rehberlik" (Panel, 2018).

PROCEEINGS BOOK

hedefidir. Bu sebeple teorik ve pratik bağlamda eğitimli ve donanımlı olmak bu görev için çok önem arz etmektedir.

Danışmanlık yapacak personelin eğitimi noktasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın MDR için başlattığı pilot uygulamadan önceki hizmet içi eğitim örnek gösterilebilir. Ayrıca ülkemizde; Samsun, İzmir, Sakarya, Konya ve Erzurum'da üniversitelerde bu alanda tezsiz yüksek lisans eğitimleri verilmektedir. Din Psikolojisi alanında İlahiyat fakültelerinde Ankara İlahiyat Fakültesinde de bu eğitim verilmektedir. Bunun yanında Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde de anabilim dalı olarak bu bölüne yer verilmiştir. Bunların dışında özel bağlamda bazı eğitim ve sertifika programları da mevcuttur.

2.5 MDR HİZMETİ VEREN PERSONELDE ARANAN NİTELİKLER

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmetinin kişinin dünyevi ve uhrevi yönlerini kapsayan ve ne denli ihtiyaç duyulan bir alan olduğunu yukarıdaki bölümlerde zikrettik. Çalışma alanı 'insan' olan ve bakiyesi de din-maneviyat olan bir meslekte görevli personel elbette önemli özellik ve niteliklere haiz olmalıdır. Muhatap kitlesinin genişliği ve insanlar için taşıdığı değer, mesleği icra edenin de o değerleri taşıyabilmesi, aktarabilmesi ve insanlara işleyebilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bu hassas durum hata yapmanın büyük risk taşıması anlamına da gelmektedir.

Hasta, hasta yakınları ve sağlık personellerinin manevi yönden; yaşadığı zorluklarla baş edebilmesi, yaşadığı durumu anlamlandırabilmesi, süreci daha kolay atlatabilmesi, mevcut durumları sebebiyle olası davranış bozuklukları halinde teskin edilmesi vb. gerçekten MDR açısından bilgi, beceri, sabır ve azim gerektiren bir durumdur. Yapılan araştırmalar neticesinde MDR personelinde aranan nitelikleri maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz;

- Vaaz ve irşat modelinden uzaklaşıp; dinleme, anlama, teskin etme metodunu tercih etmelidir. Bu durum hastanın rehbere rahatça açılabilmesi, derdini-düşüncelerini paylaşabilmesi ve aklına takılan soruları çekinmeden sorabilmesi açısından önem arz etmektedir. Hastaların rehberden beklentisi dini bilgi edinmek ya da nasihat almaktan ziyade kendini ifade etmek ve anlaşıldığını hissetmek şeklindedir.
- Hastanın dini hassasiyetleri hakkında bilgi edinip ona göre hizmet sunmalıdır. Çünkü danışan, dini vecibeleri tam yerine getirmeyen ya da başka bir mezhebe/dine mensup olabilir.
- Hasta ile ilgili doktor, hemşire, hasta yakını vb. kişilerle iletişim halinde ve koordineli bir süreç takip etmelidir. Hastayı fiziki ve manevi açıdan bir bütün olarak tanımlamak ve buna göre bir yol izlemek rehberin hizmeti açısından önemlidir.
- Gerektiğinde hasta-hasta yakını ve hekimler arasında bir köprü görevi üstlenmelidir. Hasta kadar hasta yakınları da bu hizmete ihtiyaç duyabilmekte ve yakınlarının hastalığından -bazen hastadan daha çok- etkilenebilmektedir. Bu süreçte zaman zaman aile arasında problemler çıkabilmektedir. Aynı durum hasta ve hekim arasında da oluşabilmektedir. Bu durum hastanın geçirdiği psikolojik haller dolayısıyla oluştuğu için rehber, taraflar arasında köprü görevi görerek çözüm yolları noktasında rol üstlenmelidir.

- Sabır, tevekkül, şükür, kader, imtihan vb. kavramlar çerçevesinde bir planlama ile danışanına yaklaşmalıdır. Bu kavramlar genel geçer kavramlar olmaları ve insanı teskin edici nitelikte olmaları bakımından etkili kavramlardır.
- Spontane gelişmeler dışında hazırlıksız bir rehberlik hizmeti yapmamalıdır. Danışanın durumunun ve hastalık sürecinin bilinmesi ve buna göre yaklaşılması hastaya kendini önemli hissettirecektir. Bu hazırlık aynı zamanda rehberi olası hizmet hatalarından koruyacaktır.
- İmkânlar dâhilinde mesai mefhumu gözetmemelidir. Çünkü psikolojik haller ve rahatsızlıklar doktorun hastaya müdahalesi şeklinde değerlendirilemez. Danışanın farklı zaman ve koşullarda manevi danışmana ihtiyacı olabilir. Özellikle doktor kontrollerinin azaldığı, hasta yakınlarının ziyaret saatlerinin bittiği ve hastanın yalnız kaldığı zamanlarda hastalar bu hizmete daha fazla ihtiyaç duyabilmektedir.
- Danışanlarına yaklaşma - ilk temas konusunda hassas davranmalıdır. İnsan münasebetlerinde ilk intiba önemlidir. Ondan hastaya bir zarar gelmeyeceği, her şeyin danışan ve rehber arasında kalacağı vb. konularda güven vermelidir.
- Gerektiğinde dini ve kültürel referanslar kullanmalıdır. Dini hassasiyetleri olan danışanların bu referanslarla kendi durumları arasında kuracağı bağlantı hizmete katkı sağlayacaktır.
- Farklı din veya mezhebe bağlı danışanları olması muhtemel olduğu için dinlerarasılık ve Kültürlerarasılık bağlamında kendini geliştirmelidir. Maksat manevi açıdan danışana hizmet etmek olduğu için dine veya mezhebe bakmaksızın sunulacak hizmet, danışanlar açısından olumlu karşılanacaktır. Hatta ihtidaya vesile olması dahi muhtemeldir.
- Rehber, hizmet edeceği kitleyi yalnızca hastalar olarak görmemelidir. Doktorlar ve diğer hastane personelleri de bu hizmete ihtiyaç duyabilmektedir. Özellikle yoğun bakım vb. alanlarda çalışan personel ve hemşireler hastaların durumlarından etkilenmektedir.
- Meslektaşları ile iletişim halinde kalarak tecrübe paylaşımı yapmalıdır. Bu şekilde mesleki bilgi, yöntem vb. bakiyesi genişleyecektir.
- Hastaların zaman zaman kendilerini yüz yüze ifade etmekten kaçınabilmeleri ihtimaline karşın dijital programlar aracılığıyla da hizmete açık olmalıdır. Teknoloji çağının gereksinimleri doğrultusunda birçok hizmet sektörü dijital platformlardan faydalanmaktadır. MDR' de bu gelişimde yerini almalıdır.
- Hastaları ve görüşmeleri hakkında arşivi olmalıdır. Danışanın kişisel durumları ve hastalığı ile ilgili bilgiler, görüşmeleri ile ilgili notlar arşivlenirse müteakip görüşmelerde hastaya sunacağı hizmet daha sağlıklı şekillenecektir.
- Alanı ile ilgili önceden yapılmış veya güncel çalışma ve yenilikleri okumalı ve takip etmelidir. Her ne kadar saha görevi olarak tanımlansa da bu yapılan hizmetin akademik/bilimsel yönü de bulunmaktadır. Bu alanlarda da kendini geliştirerek hizmet standardını ve kalitesini yükseltmesi gerekmektedir.
- Empati kurma, sevgi dili kullanma ve profesyonellik özellikleri olmalıdır. Bu nitelikler bir rehberin olmazsa olmaz nitelikleridir. Özellikle profesyonellik en zoru

ve en önemlisi olarak nitelendirilmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda rehberlerin hizmet esnasında danışanların hallerinden etkilendikleri ve hizmet sunmakta zorlandıkları birçok rehber tarafından ifade edilmiştir.

2.6 HİZMETİN VERİMLİLİĞİ

İfa edilmesi gerçekten zor bir meslek olan manevi danışmanlık, geri dönütleri ve faydaları bakımından da o denli faydaya haizdir. Danışanların ihtiyaçlarına karşılık vermek ve bir hizmet olarak sunmanın dışında esasen insani bir görev olarak da değerlendirilebilir. Devletin insanlara sunduğu bir hizmet olmanın dışında kişinin ailevi, dostluk, komşuluk ve arkadaşlık görevleri arasında manen birbirine destek olmak vardır. Bu desteğin profesyonel olarak devlet tarafından bir imkân olarak sağlanması ise elbette çok önemli bir hizmettir.

Özellikle hastanelerde insanların zor süreçlerden geçtiği zamanlarda kişinin dini ve manevi açıdan desteğe ihtiyacı daha da artmaktadır. Bu gibi zor durumlarda danışanlar üzerinde iki zıt durum tespit edilmektedir. Birincisi acziyet ve mahrumiyetlerin hastaya yüklediği manevi hal dolayısıyla dini yönünün daha ağır basmasıdır. Bu durumda manevi danışman zorlanmamakta ve görevini kolayca yerine getirebilmektedir. İkincisi ise hasta umutsuzluk vb. sebeplerle sorgulamalara ve hayıflanmalara başlayabilmektedir. Allah'ın adaletini ve merhameti konularında itikadi çelişkilere girebilmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda birçok danışanın danışmandan aldığı hizmet neticesinde sorularına cevap bulduğu, rahatladığı ve hizmetten çok memnun kaldıklarını ifade etmişlerdir.[14]

Hizmetin bir faydası da hastanedeki tedavi sürecinde sacayaklarından bir tanesi olmasıdır. Sağlık biyolojik ve psikolojik bir bütündür. Bu bağlamda danışmanın sunduğu hizmet, tedavi sürecinde etkin rol oynamaktadır. Hastanedeki sosyal çalışmacılar ile yapılan bir çalışmada MDR personellerinin tedavi süreçlerine ve diğer sağlık personellerine pozitif katkılarının çok olduğu ifade edilmektedir.[15] Bununla birlikte hastaların destek sonrası tekrardan hastaneye başvurmalarının azaldığına dair de tespitler[16] hizmetin verimliliğini kanıtlar niteliktedir.

2.7 MDR HİZMETİNDE YAŞANAN ZORLUKLAR VE SINIRLILIKLAR

Hastanelerde sunulan bu danışmanlık hizmeti; mahiyeti ve çalışma alanının barındığı risk ve hassasiyetler bakımından bazı zorluklar ve sınırlılıklar içermektedir. Hastaların içinde bulundukları durumlar ve hizmet alanının ilahiyat olması da hizmetin icrası noktasında titizlik gerektirmektedir. Ayrıca hasta ile ilgilenen paydaşların koordinasyonu ve alan farklılıkları

[14] Elif Merve Ertürk, "Yoğun Bakım Hemşirelerinin Hastalık-Ölüm ve Ahiret İnancı İlişkisi Bağlamında Görüşleri ve Durumu Anlamlandırma Süreçlerinde Manevi Danışmanlığın Rolü ve Önemi", *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (Dem Yayınları, 2019).
[15] Hıdır Apak - Metin Erdem, "Hastanede Çalışan Sosyal Çalışmacı ve Manevi Destek Personeli Arasındaki İşbirliği: Sorunlar ve Öneriler", *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (Dem Yayınları, 2019).
[16] Apak - Erdem, "Hastanede Çalışan Sosyal Çalışmacı ve Manevi Destek Personeli Arasındaki İşbirliği: Sorunlar ve Öneriler".

PROCEEINGS BOOK

önemlidir. Bu zorluklar; hizmeti verenler, hizmeti alanlar ve görev paydaşları için de geçerli olabilmektedir.

Danışmanlık hizmetini verenler açısından; bu hizmetin henüz yeni olması, çerçevesinin tam çizilememiş olması bir problem alanıdır. Ayrıca aynı sebeple alanda yeterli materyal olmaması, tecrübi birikimin çok olmaması, personel sayısının ihtiyaca karşılık verebilecek düzeyde olmaması gibi durumlar da hizmet kalitesini etkileyebilmektedir. Hastanelerde genel olarak manevi destek çalışanlarına ait oda tahsis edilmemesi ve mesai mefhumu hizmetin sınırlılıkları arasında ifade edilebilir.

Hizmeti alanlar açısından da zorluk ve sınırlılıklar mevcuttur. Hizmetin henüz yaygınlaşmaması ve tanıtımının tam yapılamaması bazı hastalar tarafından bu hizmetin farkında olmamalarına sebep olabilmektedir. Ya da vardiya sistemi olmaması sebebiyle hizmetten gündüz mesai saatleri haricinde yararlanılamamaktadır.

Bir diğer husus da paydaşlar arasındaki zorluk ve sınırlılıklardır. Hizmet sunanlar kendi alanlarında aktif ve yetkin olsalar da paydaşlarının yetki ve sorumluluk alanları hakkında bilgi ve tecrübe sahibi olmamaları muhtemeldir. Bu sebeple daha verimli çalışabilmek için sürekli işbirliği ve diyalog içerisinde olmaları gerekmektedir. Hastane personeli olarak manevi destek personelleri ile aynı doğrultuda çalışan sosyal çalışmacılar da mevcuttur. Lakin kurumsal olarak da bireysel olarak da ortak çalışma örneklerine pek rastlanmamaktadır.

Sosyal çalışmacılarla MDR personellerinin işbirliği üzerine yapılan bir çalışmada çıkan sonuçlar bu eksikliği ortaya koymaktadır. Sosyal çalışmacıların birçoğu MDR personellerini tanımamakta veya tanısa da işbirliği içerisinde olmadıklarını ifade etmektedir.[17] Birkaç sosyal çalışmacının işbirliği içerisinde olduğu ve bu durumun hastalara pozitif yansıdığı ifadeleri ise yapılacak işbirliğinin faydasına işaret etmektedir.

Resmi statüleri, görev tanımı ve hakları tam olgunlaşmayan bu hizmetin tanıtım eksikliği de hizmetin sınırlılıkları arasındadır. Afişler, tanıtım videoları, sosyal medya görselleri ve duyurularla bilinirliğinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca bazı ülkelerde hastaneye giriş evrakları arasında bu hizmetten faydalanmak isteyip istemediğine dair belge alınması[18] örnek alınabilecek bir uygulamadır.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsan hayatının başlangıcından bitimine kadar sosyal bir varlık olduğundan; insan ilişkileri ve bireysel hayatında moralin, duygusal bağların ve yaşadığı sıkıntıların üstesinden gelerek yaşamına devam etmek durumundadır. Hastalık durumunda ve yaşadığı kritik süreçlerde ise manevi bir desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu süreçte çevresinden destek alabileceği gibi profesyonel destek alması da gerekebilmektedir. Ülkemizde hastanelerde hali hazırda profesyonel manevi destek hizmeti bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı personelleri

[17] Apak - Erdem, "Hastanede Çalışan Sosyal Çalışmacı ve Manevi Destek Personeli Arasındaki İşbirliği: Sorunlar ve Öneriler".
[18] Sarı Rukiye, *Hastane Hizmetleri Kapsamında Kadın Doğum Bölümünde Manevi Danışmanlık (Konya Dr. Ali Kemal Belviranlı Kadın Doğum Ve Çocuk Hastanesi Örneği)*.

PROCEEINGS BOOK

hizmet vermektedir. Uygulamanın henüz yeni olması ve yeteri düzeye ulaşamaması dolayısıyla ihtiyaca tam manasıyla cevap veremediği bilinmektedir. Hizmetin; çerçevesinin belirlenmesi, hastanedeki konumu ve görev tanımının yapılması, tanıtımı ve bilinirliğinin çoğalması bağlamındaki çalışmaların yapılması ve MDR personeli olarak çalışanların eğitim bakımından seviyenin ve yeterliliğin yükseltilmesi hizmetin kalitesini artıracaktır. Hastanenin bir birimi olarak görev yapabilecek şekilde bir statü kazanması ve ihtiyaç duyulan her hastanede ihtiyaç duyulan personel sayısı kadar ve ihtiyaç duyulan nitelikteki personellerin yetişmesi bakımından bu hizmetin genişlemesi de nihai hedef olmalıdır.

KAYNAKÇA

Altıntaş, Muhammet Esat. "Hastanelerde Gerçekleştirilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2019).

Apak, Hıdır - Erdem, Metin. "Hastanede Çalışan Sosyal Çalışmacı ve Manevi Destek Personeli Arasındaki İşbirliği: Sorunlar ve Öneriler". *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Dem Yayınları, 2019.

Ayten, Ali vd. (ed.). *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Dem Yayınları, 2019.

Çapçıoğlu, İhsan vd. "Hastanelerde Manevi Destek ve Rehberlik (MDR) Hizmeti Sunan Personelin Sahip Olması Beklenen Nitelikler". *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Dem Yayınları, 2019.

Erbaş, Ali. "Türkiye'de Manevi Rehberlik". Panel, YouTube, 2018. https://www.youtube.com/watch?v=CXvXmg4ZzI0&feature=- youtu.be

Ertürk, Elif Merve. "Yoğun Bakım Hemşirelerinin Hastalık-Ölüm ve Ahiret İnancı İlişkisi Bağlamında Görüşleri ve Durumu Anlamlandırma Süreçlerinde Manevi Danışmanlığın Rolü ve Önemi". *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Dem Yayınları, 2019.

Gürsu, Orhan - İnal, Saliha. "Onkoloji Servislerinde Tedavi Gören Hastaların ve Yakınlarının Hastalığı Kabul, Anlamlandırma ve Yorumlamada Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Rolü". *Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Dem Yayınları, 2019.

Kurtoğlu, Halil. *Hastanelerde Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi (Marmara Bölgesi Örneği)*. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Sarı Rukiye. *Hastane Hizmetleri Kapsamında Kadın Doğum Bölümünde Manevi Danışmanlık (Konya Dr. Ali Kemal Belviranlı Kadın Doğum Ve Çocuk Hastanesi Örneği)*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Yenen, İlker. "Türkiye'de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (2017).

"Adalet Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı İş Birliği Protokolü", 2019.

"Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü", 2018.

Resmi Gazete. "Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği" (2014).

"T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı İle T.C Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü", 2015.

KUR'AN'DA SABIR VE TEVEKKÜL

FATMA ÖZDİL[1]

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ,

0000-0002-2363-8395

ÖZET

Allah'u Teâlâ Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı yarattıktan sonra cennet hayatında imtihan başlamış ve bunun sonucunda yeryüzüne gönderildiler. Cennette başlayan imtihan serüveni dünyada da devam etti. Allah'u Teâlâ'nın öğretilerini her dönem ve toplulukta aktaracak uyarıcı peygamberler ve kutsal kitaplar ile hak ve batılı insana gösterdi. İnsan, murad-ı ilahiye ulaştıracak olan emir ve yasaklara uygun yaşayacak iman ve küfür arasında doğru yolu bulacaktır. İnsanoğlu dünyadaki bu bazen kolay bazen zor olan imtihanlardan geçebilmesi için başına gelenlere sabır ve sonucunun da Allah'ın takdirine bağlı olduğunu bilerek tevekkül ile Allah'a dayanması gerekir. Sabır ve tevekkül dünya hayatını insani açıdan maddi ve manevi – ruhsal olarakta imtihanı bir nevi kolaylaştıracaktır. Rıza-i ilahiye ulaştıracak olan imanın şartlarını yerine getirebilmek ve akideyi sağlam bir şekilde koruyabilmek için sabır ve tevekküle ihtiyaç vardır.

Kur'an-ı Kerim'de sabır kavramı 103 yerde farklı kiplerde kullanılmaktadır. Tevekkül kavramı 70 yerde farklı kiplerde kullanılmaktadır. Sabır ve tevekkül kavramları Kur'an-ı Kerim'de açıklanmış ve peygamber kıssaları ile örneklendirilerek pekiştirilmiştir. Söz konusu kavramlar tarih boyunca bazı dönemler bilinçli bazen de bilinçsiz olarak anlam kaymasına maruz kalmıştır. Bu durum Müslümanlar arasında itikadî mezhepleşmelere maruz kalmıştır. Bazen bu mezhepleşmeler insanlar arasında kutuplaşmaya ve ciddi tartışma ve çatışmalara da sebep olmuştur.

Sabır ve tevekkül; imanı ve itikadı koruma noktasında büyük önem taşımaktadır. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'den yo[1]la çıkarak anlamını yeniden mercek altına alıp nedir ne değildir konusunu netleştirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, Sabır, Tevekkül, Allah, İman.

.

[1] Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans öğrencisi.

PROCEEINGS BOOK

ABSTRACT

Allah Almighty Hz. Adam and the Prophet. After creating Eve, the change of paradise began, and as a result, they were sent to earth. The test adventure that started in heaven continued on earth. Prophets and holy books showed true and false people the advice that would convey the advice of Allah Almighty throughout his time and collectively. Accommodating people in accordance with the orders and prohibitions that will lead them to the divine goal will find the right path between faith and unbelief. In order to pass these sometimes easy and sometimes difficult tests created by human beings, one must be patient with those who come alone and ultimately rely on God with trust in God's will. Patience and trust will make the world's life easier, both materially and spiritually. Patience and trust are needed in order to fulfill the conditions of faith that will lead to divine consent and to preserve the creed firmly.

The concept of patience is used in different modes in 103 places in the Holy Quran. The definition of tawakkul is used in different tenses in 70 places. The concepts of patience and trust are explained in the Holy Quran and reinforced by examples with the stories of the prophets. The topics in question are sometimes subject to a shift in meaning throughout history, sometimes held on to them, and sometimes unconsciously. This situation causes religious sectarianism among Muslims. Sometimes these sectarianizations have led to polarization and serious debate and exhaustion among people.

Patience and trust; It is of great importance to protect faith and belief. Therefore, taking and exchanging the parts of the Holy Quran by breaking them down again is not aimed at clarifying the parts.

Keywords: Holy Quran, Patience, Trust, Allah, Faith.

Giriş

Günümüzde müslümanların sabır ve tevekkül kavramının zaman zaman yanlış anlaşıldığı veya yanlış yorumlandığı gözlemlenmektedir. Sabır ve tevekkül kavramlarının yanlış anlaşılması, insanları ya aşırı tembelliğe ya da kaygı ve strese sevketmektedir. Halbuki Kur'ân-ı Kerim insanoğluna sabır ve tevekkülün tam olarak nasıllığı ve neliği konusunda yeterince ayrıntılı bilgiler vermiştir. Tâki insanoğlu çaba gösterme ve Allah'u Teâla'ya dayanma noktasında mutedil olan orta yolu bulsun. Bununla beraber bazen toplum zihninde sabır ve tevekkül kavramının anlam kaymasına uğramış olduğu da dikkatleri çekmektedir. Bu durumlardan dolayı sabır ve tevekkül kavramının aralarındaki farklılıklarında başlı başına ele alınarak incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de insanoğlunun dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşabilmesi için bütün yollar gösterilmiştir. Ilk insan hz. Adem ve Hz. Havva' dan başlayarak zorlu bir imtihan sürecine girmiştir. Insanoğlu bu imtihanlara dayanabilecek güçtedir ancak imtihan gereği olarak bazı zorluklarda sabır ile bu imtihanlara dayanmak zorunda. Sabırdan sonrada Allah'a tevekkül ederek imtihanlardan geçebilecektir. Kur'ân-ı Kerim ayetlerinde sabır ve tevekkül en ince ayrıntısına kadar açıklanmıştır. Aynı zamanda akıllarda şek ve şüpheye yer vermeyecek şekilde peygamberler üzerinden kıssalardan da yararlanılmıştır. Nitekim yeterli çabayı gösterip sabrettikten sonrada Allah'a tevekkül etmesi emredilmiştir. Ancak böyle hareket ettiğinde imtihanları geçeceği vâdedilmiştir. İnsanoğlunun imtihanlardan geçmesi sabır ve tevekkül dengesini sağlamasına bağlıdır.

Sabır

Sabır sözlükte, birini bir şeyden alıkoymak, hapsetmek, tutmak, kefillik anlamlarındaki 's-b-r' kökünden türeyen 'dayanma ve dayanıklılık' gibi anlamlara gelmekle beraber ahlaki bir kavram olarakta ' başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başkasına şikâyet etmeden, yakınmadan ve sızlanmadan; insanın hoşuna gitmeyen şeylerde dünya ve ahiret yararını düşünerek, ruhsal dengeyi bozmamak için kalbinde taşıdığı sükûnet ve dayanma gücüdür.[2]

Mümin kişi imanının gereği olarak kulluğunu gerçekleştirirken pek çok engelle karşılaşır. Bu engelleri aşmanın en etkin ve kolay yolu ise sabırdır. Sabır, kulun kulluğunu yerine getirmede acelecilik düşmanına karşı en büyük kalkanıdır.[3] Kulluğun olması gerektiği gibi yerine geitrilmesi konusundaki kararlılık, sabrın olması gereken en kapsamlı halidir.

İmam Gazali sabrın iki çeşit olduğunu söyler, bedeni sabır ve psikolojik sabır diye adlandırır. Bedeni sabır kazanıldığı zaman övgüye layık olur. Sıkıntılı işlere müptela olunduğunda çizgisini bozmadan sebat etmektir. Bazen meşakkatli işlerle uğraşmak hatta ibadet etmek, her

[2] Dini Kavramlar Sözlüğü, Ankara, 2017, Sayfa:566-567.

[3] Hatip, Abdülaziz, *Tevekkül mü? Tembellik mi? İslam'da Tevekkül ve Çalışma, s.:42-44.*

PROCEEINGS BOOK

türlü aşırı kötü hastalıklar – yaralara dayanmaktır. Psikolojik sabır ise, kişinin şehvetlerine, heva ve heveslerine karşı durarak gösterdiği sabırdır ki en çok övgüye layık olanda bu psikolojik sabırdır.[4]

Mevdudi 'Sabır Bilinci ' kitabında; dünyalık zevk ve faydalar her ne kadar çok olsa da hırslanmadan Allaha itaatte her ne kadar zorluk, sıkıntı ve mahrumiyet yaşanırsa da azim ve sebat yolunda ilerlemek. Aynı zamanda hak yoldan saptıracak durumlarda nefsi frenlemek ve doğru hal üzere kalmakta ısrar etmek. Helal dairede kazanılan sade ve gösterişsiz bir hayatın haram ve haksızlıkla gelen gösterişli şatafatlı hayattan daha makbul olduğunu bilmek. Farklı düşüncede olan insanların her türlü küstahça, çirkin, kışkırtıcı ve tahrik edici davranışlarına karşı soğukkanlılığı koruyarak dünyalık bir karşılık beklemeden kendi duygu ve düşüncelerini Allah'ın koyduğu sınırlar içinde tutmaktır.[5] Burada daha çok sosyal hayatta karşılaştığımız dünyevi veya uhrevi sorunlar karşısında takınmamız gereken tavır ve duruş yanında ruhen önceliğimizin Allah'ın rızası olduğunu bilmektir.

Sabır, nefsi acelecilikten, kızgınlıktan, dili şikâyet etmekten, organları bozulmaya karşı alıkoymaktır.[6]

Sabır, kulun Allah'a ibadet etmesi, yasaklardan uzak durması ve dünyada her türlü belâ ve musibetler başına geldiğinde metanetli ve dayanıklı olmasıdır.[7]

"Sabır, üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet" ve "nefsi telâştan, dili şikâyetten, organları çirkin davranışlardan koruma, nimet haliyle mihnet hali arasında fark gözetmeyip her iki durumda sükûnetini muhafaza etme, Allah'tan başkasına şikâyette bulunmamaktır ve dayanmak halidir.[8] Bu tanımlardan da anlaşılıyor ki zulmü kabullenip hareketsiz kalmak değil hali düzeltmek için sıkıntıyı kaldırmak için mücahede anlamına geliyor.

Bilindiği üzere her kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için kavramın birlikte kullanıldığı, eş anlamlı, yakın anlamlı ve zıt anlamlı kelimelere de bakmak kavramların daha iyi ve doğru anlaşılmasına katkı sağlar.

Yakın anlamlı kelimeler: İman - Sebat – Hilm - Azim – Metanet – şecaat – vakar vb. kavramlarıdır.

[4] Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, İḥyâ'ü ʿulûmi'd-dîn, çev. Ahmet Serdaroğlu, (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1974), 4: 120.

[5] Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ (2017) Sabır Bilinci, hazırlayan: Abdülkadir Coşkun. (Ehil Yay.,İst.),syf.15-16

[6] İbn Kayyım el-Cevziyye, Medâricü's-Sâlikîn, C. II, İnsan Yayınları, İstanbul, 1990, s. 140.
[7] Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, sad. İsmail Karaçam vd., C. IV, Azim Dağıtım, İstanbul, s. 433.
[8] Çağrıcı, Mustafa "Sabır", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 337-339.

PROCEEINGS BOOK

Zıt anlamlı kelimeler: cehalet (ilmin zıddı olan bilgisizlik yanında öfke, şiddet, saldırganlık, serkeşlik gibi ahlâkî kötülükleri ifade eden bir terim olarak geçmektedir) – cezu – acelecilik – helu – hırs – ümitsizlik vs. kelimeleridir. Yakın anlamlı ve zıt anlamlı kavramları manasıyla düşündüğümüzde sabrın hakikatine yaklaşabiliriz ancak.

Tevekkül

Tevekkül , dayanmak, güvenmek, birinin işini üstüne almak, anlamındaki v-k-l kökünden gelen tevekkül işini başka birine havale etme, kendine vekil tutma, güvence verme ve ona güvenme anlamına gelir. Tevekkül edene mütevekkil, tevekkül edilene vekil denir. El – Vekil ismi şerifi Allahû Teâlânın isimlerindendir ve aynı zamanda insanlar arasında vekâlet verilen kişi manasındadır. Genel anlamda vekîl, müvekkilin aciz olmasından dolayı kendisini vekîl tayin eden kimse adına tasarrufta bulunma hakkı verilen kişidir.[9] Aynı zamanda koruyan Hâfız manasında kullanılırsa fail konumuna gelir "Hasbünallahü ve ni'mel vekîl" ifadesindeki vekîl kelimesi el – Hafız ismi şerifi olduğu söylenmiştir.[10] Tasavvufta tevekkül kavramı "Ğassal elindeki meyyit gibi olmak"[11] tanımıyla öne çıkarak meşhur olsada tasavvufi kaynaklardada farklı görüşler yer almaktadır.

Tevekkül, (lâ havle ve lâ kuvvete, günahtan dönmek ve taata yönelmek, zararı defetmek ve fayda sağlamak; kulun değil sadece Allah'ın kuvvetiyle olur, diyerek) kuvvet ve güçten sıyrılıp çıkmandır."[12]

Tevekkül, maksada erişmek için gerekli olan maddî ve manevî sebeplerin hepsine yapıştıktan ve başka hiçbir şey kalmadıktan ve elinden geleni yaptıktan sonra Allah'a itimat etmektir.[13]

Razi' ye göre tevekkül, insanın kendinden vazgeçmesi ve ihmal etmesi değildir. Zahirde görünen sebepleri gözetmesi ancak bu sebeplere kalbiyle dayanmayıp Hakk'ın korumasına dayanmasıdır.[14]

Kurtubî, bir takım kimselerin "Eğer sebep kişiyi müsebbipten alıkoyacak olursa, o kişinin yaptığına tevekkül denilmez" dendiğini buna karşılık 'her kim

tevekkülün sebebe yapışmayı terk etmekle gerçekleşeceğini söylerse, bu görüşteki insanların şüphesiz ki Rasûlullah (sav)'ın sünnetine karşı çıkmış olur' denildiğini nakleder.[15]

Tevekkül tanımının yer aldığı kaynaklardan ortaya çıkan tevekkül anlayışı, kişinin herhangi bir iş hakkında, elde etmek istediği amaca ulaşmak için âdeten üzerine düşen her türlü gayreti gösterip gerekli tedbirleri aldıktan sonra ötesini Allah'a bırakmasıdır. Çalışmak tevekküle

[9] Cürcani, *Kitâbü't-ta'rifat*, 350; Ragıp el-İsfahânî, *el- Müfredat*, 532, Mustafevi, *et-Tahkik*, XIII, 214.
[10] Mustafevî, Hasan, *et-Tahkik fi kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerim*, Lübnan, H. 1367, XII, 212;
[11] KuÇeyrî, Abdülkerim, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, 2012, 249.
[12] Kelâbâzi, Ebu Bekr Muhammed, *et- Taarruf*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, 2013, 153.
[13] Akseki, A. Hamdi, İslam Dini, Ankara, 9. Baskı, 1958, 97.

[14] Râzi, Ebu Abdillâh (Ebü"l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn, *et-Tefsirü'l-kebîr*: *Mefatihu'l-gayb*, Beyrut, 1981, IX, 70.
[15] Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubi, el-Câmi li ahkami'l-Kur'an, Beyrut, 2006, V, 291.

PROCEEINGS BOOK

aykırı değildir çünkü çalışmak bedeni bir eylemdir tevekkül ise kalbe ait bir eylemdir. İbnü'l-Cevzî, tevekkülün kulun kendi gücünü aşan hususlarda işin sonunu Allah'a havale etmesi olduğunu söyler.[16]

Tevekkül Kavramına Yakın Anlamlı Kelimeler: İman – Kader –Teslimiyet – İrade –Tefviz vb. gibi kavramlardır.

Kur'an'da Sabır

Kur'an'da sabır kelimesi 15 farklı ayette geçmekle beraber 100'e yakın ayette farklı formlarda isim ve fiillerde kullanılmıştır.[17] Ayrıca bazı yerlerde dolaylı olarakta sabır kastedilmektedir.

Bakara Suresi - Ayet 45 (Mushaf Sırası: 2 - Nüzul Sırası: 87

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ وَاِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

Sabrederek ve namaz kılarak (Allah'tan) yardım dileyin. Şüphesiz namaz, Allah'a derinden saygı duyanlardan başkasına ağır gelir. (Diyanet Meali)

Bakara Suresi - Ayet 153 (Mushaf Sırası: 2 - Nüzul Sırası: 87

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir. (Diyanet Meali)

Mushaftaki sırasına göre gelen ilk sabır ayetleri iman eden kişinin imanın gereği olan namaz aslında imanın fiile yansıyış halidir. Sabır ise kişinin imandan sonra imanın manevi olarak yansıyış halidir. Aslında imandan sonra kulun imanının göstergesi ve aynı zamanda koruyucusu olan sabır olmasa kul fıtratında var olan acelecilik, bilgisizlik, hırs, ümitsizlik gibi duygulara kapılarak isyan etmesi imanın gitmesine sebebiyet verir. Bu ayetten de aslında sabrın imanın hem yansıması hemde koruyucusu olarak iman ve sabrın birbirine ne kadar bağlı olduğu anlaşılıyor.

[16] İbnü'l–Cevzi, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201)Medâricu's Sâlikin,trc. Adil Bebek, Ali Durusoy, Muhammed Deniz, Muharrem Tan,İbrahim Tüfekçi,(İnsan Yay.,1990,İst.) cilt:2,syf.140-143.
[17] Çağrıcı, Mustafa, "Sabır Mad." Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, İstanbul 1994.

PROCEEINGS BOOK

Bakara Suresi - Ayet 155 (Mushaf Sırası: 2 - Nüzul Sırası: 87

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

- Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele.

Bu ayette sabırla ilgili üçüncü ayet burada imanın gereği ve müminin imtihanlarla sınanacağını ve sabredenlere Rablerinden müjde geliyor muazzam bir müjde. İster istemez insanın aklına geliyor acaba her insan sadece bir imtihan türüylemi sınanır hepsi bir kişiye gelse ağır olur diye düşünebiliriz. Ancak içinde yaşadığımız çağda Filistinde ki Müslümanlar bütün bu imtihanlarla aynı anda imtihan oluyorlar. Onlar dışındaki diğer Müslüman olan - olmayan insanlarda onların yaşadığı zulmü izleyerek imtihan oluyorlar. Bütün imtihan türleriyle aynı anda imtihan olan ve şahit olduğumuz kadarıyla derin bir sabır ve tevekkül duruşuyla en büyük müjdenin ve en büyük muştunun onlara olduğuna şahitlik ediyoruz.

Kur'an'da sabır ile alakalı ayetlerin meallerini inceleyelim:

Meallerde Diyanet Mealinden yararlanacağız.

2.177 - İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.

2.235 - (Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğinizi içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki, siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin. Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikâh yapmaya kalkışmayın. Şunu da bilin ki, Allah içinizden geçeni hakkıyla bilir. Onun için Allah'a karşı gelmekten sakının ve yine şunu da bilin ki Allah gerçekten çok bağışlayandır, halîmdir. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)

2.249 - Tâlût, ordu ile hareket edince, "Şüphesiz Allah, sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Kim ondan içerse benden değildir. Kim onu tatmazsa işte o bendendir. Ancak eliyle bir avuç alan başka." dedi. İçlerinden pek azı hariç, hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve onunla beraber iman edenler ırmağı geçince, (geride kalanlar) "Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yok." dediler. Allah'a kavuşacaklarını kesin olarak bilenler (ırmağı geçenler) ise şu cevabı verdiler: "Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah, sabredenlerle beraberdir."

PROCEEINGS BOOK

2.250 - (Tâlût'un askerleri) Câlût ve askerleriyle karşı karşıya gelince şöyle dediler: "Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et."

3.120 - Size bir iyilik dokunursa, bu onları üzer. Başınıza bir kötülük gelse, ona sevinirler. Eğer siz sabırlı olur, Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, onların hileleri size hiçbir zarar vermez. Çünkü Allah onların işlediklerini kuşatmıştır.

3.142 - Yoksa siz; Allah, içinizden cihad edenleri (sınayıp) ayırt etmeden ve yine sabredenleri (sınayıp) ayırt etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?

3.155 - İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirip kaçanları, şeytan ancak yaptıkları bazı hatalardan dolayı yoldan kaydırmak istemişti. Ama yine de Allah onları affetti. Kuşkusuz Allah çok bağışlayandır, halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).

3.186 - Andolsun, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bunlar (yapmaya değer) azmi gerektiren işlerdendir.

3.200 - Ey iman edenler! Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.

6.34 - Andolsun ki, senden önce de birçok Peygamberler yalanlanmıştı da onlar yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine karşı sabretmişler ve nihayet kendilerine yardımımız yetişmişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek bir güç de yoktur. Andolsun peygamberler ile ilgili haberlerin bir kısmı sana gelmiş bulunuyor.

7.87 - "Eğer içinizden bir kısmı benimle gönderilen gerçeğe inanmış, bir kısmı da inanmamışsa, artık Allah aramızda hükmünü verinceye kadar sabredin. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."

7.126 - "Sen sırf, Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde iman ettiğimiz için bize hınç duyuyorsun. Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve müslüman olarak bizim canımızı al."

7.128 - Mûsâ, kavmine, "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. Ona, kullarından dilediğini mirasçı kılar. Sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır" dedi.

Kur'an'da Tevekkül

Kur'ân-ı Kerîm'de tevekkül kavramı kırk âyette değişik fiil kalıplarında, dört âyette mütevekkil şeklinde yer almakta, vekil kelimesi çoğu Allah'ın sıfatı şeklinde yirmi dört yerde geçmektedir. Bazı âyetlerde peygamberlerin inkârcılara kefil olmadığı, onların yaptıklarından sorumlu tutulmayacağı, dört âyette de inkârcıların âhirette kendilerini savunacak bir vekillerinin bulunmayacağı belirtilmiştir. Bir âyette Allah tarafından inkârcı Kureyş kabilesinin yerine inkâra sapmayan başka bir topluluğun getirilmesi, diğer bir âyette ölüm meleğine can alma görevinin verilmesi "tevkîl" kavramıyla ifade edilmiştir.[18]

[18] Çağrıcı, Mustafa, "Tevekkül Mad." Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, İstanbul 1994.

Ali - İmran Suresi - Ayet 122 (Mushaf Sırası: 3 - Nüzul Sırası: 89

اِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَا وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

Hani sizden iki takım (paniğe kapılarak) çözülmeye yüz tutmuştu. Hâlbuki Allah onların yardımcısı idi. Mü'minler, yalnız Allah'a tevekkül etsinler. (Diyanet Meali)

Ali_İmran Suresi - Ayet 159 (Mushaf Sırası: 3 - Nüzul Sırası: 89

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever.(Diyanet Meali).

Nisa Suresi - Ayet 81 (Mushaf Sırası: 4 - Nüzul Sırası: 92

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَاِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِى تَقُولُ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا

‘Sana "baş üstüne" derler. Fakat senin yanından çıktıklarında, içlerinden birtakımı, geceleyin; (senin gündüz) söylediklerinin aksini kurarlar. Allah, onların geceleyin kurduklarını yazmaktadır. Sen onlara aldırma. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter.’(Diyanet Meali)

Mushaf sırasına göre ilk tevekkül ayetlerinde de yine mümin kulun imanın gereği olarak insani ilişkilerde imanın davranışa yansıması gerektiğini belirttikten sonra aslında önemli olanın devamlı hareket halinde olunması ve Allah’ın muhabbetinin ve rızasının tevekkülde olduğunu anlıyoruz. Kula düşen çalışmak çabalamak. Sonuç olarakta nihai kararın Allah’ın elinde olduğuna güvenecek. Bu bilinci yerleştirebilen maddi manevi huzur içinde olur. Çünkü dayandığı güvendiği Rabbi vardır olumlu veya olumsuz sonuçlarda rabbin kararına razı olması huzur verir aynı zamanda Rabbininde kulundan razı olmasına sebebiyet verirki en büyük kazanç budur. Seferden sorumluyuz zaferden değil diyebiliriz. Kişi iman ettikten sonra sabır ve tevekkül zırhlarını kuşandığında her halukarda kazançlı oluyor.

PROCEEINGS BOOK

Kur'an'da Tevekkül ile alakalı ayetlerin meallerini inceleyelim:

Diyanet Mealinden ayet meallerine bakacağız.

5.11 - Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da, Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah'a karşı gelmekten sakının. Mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.

5.23 - Korkanların içinden Allah'ın kendilerine nimet verdiği iki adam şöyle demişti: "Onların üzerine kapıdan girin. Oraya girdiniz mi artık siz kuşkusuz galiplersiniz. Eğer mü'minler iseniz, yalnızca Allah'a tevekkül edin."

7.89 - "Allah, bizi sizin dininizden kurtardıktan sonra eğer ona dönersek mutlaka Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah'ın dilemesi olmadıkça, sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimiz her şeyi ilmiyle kuşatmıştır. Biz yalnız Allah'a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında gerçekle hükmet. Çünkü sen hükmedenlerin en hayırlısısın."

8.2 - Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler.

8.49 - Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunan kimseler, "Bunları dinleri aldatmış" diyorlardı. Hâlbuki kim Allah'a tevekkül ederse, hiç şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

8.61 - Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

9.51 - De ki: "Bizim başımıza ancak, Allah'ın bizim için yazdığı şeyler gelir. O, bizim yardımcımızdır. Öyleyse mü'minler, yalnız Allah'a güvensinler."

9.129 - Eğer yüz çevirirlerse de ki: "Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arş'ın sahibidir."

10.71 - Nûh'un haberini onlara oku. Hani o, bir vakit kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Eğer benim konumum ve Allah'ın âyetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa, (biliniz ki) ben sadece Allah'a dayanıp güvenmişim. Artık siz de (bana) ne yapacağınızı ortaklarınızla beraber kararlaştırın ki, işiniz size dert olmasın! Bundan sonra bana hükmünüzü uygulayın; bana mühlet de vermeyin!

10.84 - Mûsâ, "Ey kavmim! Eğer siz gerçekten Allah'a iman etmişseniz, eğer O'na teslim olmuş kimseler iseniz, artık sadece O'na tevekkül edin" dedi.

10.85 - Onlar da şöyle dediler: "Biz yalnız Allah'a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz, bizi zalimler topluluğunun baskı ve şiddetine maruz bırakma!"

11.56 - "İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru bir yol üzerindedir."

11.88 - Şu'ayb, şöyle dedi: "Ey kavmim! Söyleyin bakayım, ya ben Rabbimden gelen açık bir delil üzere isem ve katından bana güzel bir rızık vermişse!. Ben size yasakladığımı kendim yapmak istemiyorum. Ben sadece gücüm yettiğince (sizi) düzeltmek istiyorum. Başarım ancak Allah'ın yardımı iledir. Ben sadece O'na tevekkül ettim ve sadece O'na yöneliyorum."

11.123 - Göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah'a mahsustur. Bütün işler O'na döndürülür. Öyle ise O'na kulluk et ve O'na tevekkül et. Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir.

12.67 - Sonra da, "Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben O'na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O'na tevekkül etsinler" dedi.

Nahl suresi \ 41-42

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

اَلَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

Elmalılı Hamdi Yazır Meali:

Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, biz dünyada mutlaka onları güzel bir yere yerleştiririz. Halbuki bilirlerse ahiretin mükafatı elbette daha büyüktür.

O Muhacirler, müşriklerin eziyetlerine sabredenler ve Rablerine tevekkül edenlerdir.

Kur'an Bağlamında Sabr ve Tevekkül Kavramı:

İnancı koruma ve ibadetleri yerine getirmedeki Mücadelede Başa Gelen Sıkıntılara Karşı Direnmede Sabır ve Tevekkül

Savaşta Düşmana Karşı Direnmede Sabır ve Tevekkül

Nefsin Arzu ve İsteklerine Karşı Direnme ve Allah'a itaatte Sebat etmede Sabır ve Tevekkül

Allah'tan Gelen Musibetleri Gönül Hoşluğu İle Karşılama ve O'nun Takdirine Teslim Olmada Sabır ve Tevekkül

İyiliği Emretme ve Kötülükten Alıkoymada Başa Gelen Musibetlere Karşı Direnmede Sabır ve Tevekkül

Emri bil Maruf Nehyi anil Münker yaparken Başa Gelen Sıkıntılara Sabır ve Tevekkül

Beklenmesi Gereken bir Durumda Telaş Göstermeden Bekleme Sabır ve Tevekkül

Yukarda geçen bu temel konularda Kur'an'ı Kerim'de geniş ayrıntılarla yer verilmiştir.

Sonuç

Dini vecibeleri yerine getirirken sabrında sebat gösteren bir insan, Allah'ın sonsuz kudret, kulun Allah'a olan güveni, sabır ve tevekkül ilişkisini kuvvetlendirir. İmandan ayrılmayan temel bir unsur olan güven sabırlada yakın olmasından dolayı, sabrın imanla bütünlüğünü büyük oranda gösterir. Aslında tevekkül, sabırla anlam kazanır sabırda tevekkülle anlam kazanır. Sabrın ehemmiyet ve şuuruna hakim olan bir kimse bu süreçte karşılaşacağı musibet, ızdırap ve gecikmelere aldırış etmez. Aksine o, kaza ve kadere iman ettiği için sabrın güzel neticelere vesile olacağını bilir ve takdir edilen neticeye rıza gösterir. Zaten sabır ve tevekkül, imanla ilişkili olan fiillerdir. Öyleki sabır yoldur, tevekkülde yolun sonundaki müjdedir. Sabır seferse tevkkülde zaferdir çünkü hakiki imanını sabır ve tevekkülle donatan kul sonuç ne olursa olsun hakiki manada Allah'ın rızasını kazanmıştır. Nihai hedefimizde bu olduğuna göre Rabbimiz bizleri dini üzere sabit kılsın ayaklarımızı kaydırmasın.

AZİMDEN SONRA TEVEKKÜL

" - Allaha dayanmak mı? Asırlarca dayandık!

Düştükse bu husrâna, onun nârına yandık!

Yetmez mi çocukluktaki efsâneye hürmet?

Hâlâ mı reşid olmadı, hâlâ mı bu ümmet?

Dersen ki: ufuklarda bir aydınlık uyansın;

Mâziye ateş vermeli, baştan başa yansın!

Şaşkınlık olur köhne telâkkileri ihyâ;

Şeydâ-yı terakki, koşuyor baksana dünya.

Elverdi masal dinlediğim bunca zamandır;

Ben kanmıyorum, git de sen aptalları kandır!"

- Allah'a değil taptığın evhama dayandın;

Yandınsa eğer, hakk-ı sarihindi ki yandın.

Meflûc ederek azmini bir felc-i irâdi,

Yattın kötürümler gibi, yattın mütemâdi!

Mâdem ki didinmez, edemez, uğraşamazsın;

İksir-i beka içsen , emin ol yaşamazsın.

Mevcûd ise bir hakk-ı hayat ortada şâyet,

Mutlak değil elbette, vazifeyle mukayyet.

Takyid-i İlahi ki: bilâ-kayd ona münkaad.

Kalbinde cihanlar darabân eyleyen eb'âd.

PROCEEINGS BOOK

Lâ-kayd olamazdın, biraz insâfın olaydı,
Duydukça bütün sine-i hilkatten o kaydı.
"Allah'a dayandım!" diye sen çıkma yataktan...
Mânâ-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nâdan!
Ecdâdını zannetme asırlarca uyurdu;
Nerden bulacakdın o zaman eldeki yurdu?
Üç kıt'ada, yer yer, kanayan izleri şâhid:
Dinlenmedi bir gün o büyük nesl-i mücâhid.
Alemde "tevekkül" demek olsaydı "atâlet"
Miras-ı diyânetle yaşar mıydı bu millet?
Çoktan kürenin meş'al-i tevhidi sönerdi;
Kur'an duramaz, nezd-i İlâhiye dönerdi.

"Dünya koşuyor" söz mü? Beraber koşacaktın;
Heyhât, bütün azmi sen arkanda bıraktın!
Mâdem ki uyandın o medîd uykularından,
Bir parçacık olsun, hadi, hiç yoksa, kımıldan.
Ensendekiler "leş" diye çiğner seni sonra;
Ba'sin de kalır tâ gelecek nefha-i Sûra!
Çiğner ya, tabi, ne düşünsün de bıraksın?
Bir parça kımıldan diyorum, mahvolacaksın!
Dünya koşuyorken yolun üstünde yatılmaz;
Davranmayacak kimse bu meydana atılmaz.
Müstakbeli bul, sen de koşanlarla bir ol da;
Mâziyi, fakat, yıkmaya kalkışma bu yolda.
Ahlâfa döner, korkarım, eslâfa hücumu:
Mâzisi yıkık milletin âtisi olur mu?

Ey yolcu uyan! Yoksa çıkarsın ki sabâha:

Bir kupkuru çöl var, ne ışık var, ne de vâha!

(Mehmet Âkif Ersoy (1873 - 1936) SAFAHAT)

Abdülbakî, Muhammed Fuad (1973) *el-Mucemu'l-Müfehres li elfazi'l-Kur'ân-ı Kerîm* (Matbaatü Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyyeti, Kâhire).

Cevzî, İbnü'l-Kayyım (1970) *Menaru'l-Münif* (Mektebet'ül-Matbuatu'l-İslâmiyye, Haleb).

Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerif (1982) *Kitabü't-Ta'rifât*, thk. Komisyon (Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût).

Çağırıcı, Mustafa (2000) İnat, *İslam Ansiklopedisi,* (TDV Yay., İst.).

Çağırıcı, Mustafa (2000) Sabır *İslam Ansiklopedisi* (TDV Yay. İst.).

Çağırıcı, Mustafa (2010) Şükür, *İslam Ansiklopedisi* (TDV Yay. İst.).

Çağırıcı, Mustafa (2012) Tevekkül, *İslam Ansiklopedisi* (TDV Yay. İst.).

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (trs) *Sünen-i Ebi Davud,* thk. Muhammed Muhyiddin Abdi'l Hamid. (Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût).

Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf (1999) *Bahru'l-Muhit*, thk. Sadık Muhammed Cemil. (Dâru'l-Fikr, Beyrût).

Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa (trs) *İrşâdu Akli's-Selîm* (Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût).

Ersoy, Mehmet Akif (1992) *Safahat* (D.İ.B. Yay., Ankara).

Esed, Muhammed (1999) *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*, trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk. (İşaret Yay., İst.).

Fahruddin er-Râzî (1999) *Mefatihu'l-Gayb* (y.y., Beyrût).

Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed (trs) *İhyâu Ulumid-Din* (Dâru'l-Ma'rife, Beyrût).

İbn Mace, Muhammed b. Yezid Kazvinî (trs.) *Sünen-i İbn-i Mace,* thk. Muhammed Fuad Abdü'l-Baki. (Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye).

İbn Manzur, Muhammed b. Mukrim (1993) *Lisanu'l-Arab,* (Dâru Sâdır, Beyrût). İsfehânî,

Rağıb (1991) *el-Müfredat fi Ğarib'il-Kur'ân,* thk. Safvan Adnan Davûdî.

(Dârul- Kalem, Dâru'ş-Şam, Dımeşk, Beyrût).

Kandehlevî, Muhammed Yusuf (1997) *Hayatü's-Sahabe*, trc. Ali Arslan. (Akçağ Yay., Ankara).

Karadavî, Yusuf (2015) *İbrahim Sûresi Tefsiri*, trc. Muharrem Turan. (Nida Yay., İst.)

Karagöz, İsmail (1995) Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kavramların Önemi. *Diyanet İlmi Dergi* 31(2): 45.

Komisyon (2006) *Dini Kavramalar Sözlüğü*, (DİB. Yay., Ankara,).

Komisyon (2007) *İlmihal*, (TDV. Yay., Ankara).

Komisyon (2007) *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri,* (DİB. Yay., Ankara).

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (1964) *el-Cami'u li Ahkam'il-Kur'ân,* thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Itfeyyiş. (Dâru'l-Kütübi'l-Mısrıyye, 2.Baskı, Kahire).

Kutluer, İlhan (1998) Hikmet, *İslam Ansiklopedisi* (TDV Yay. İst.).

Kutub, Seyyid (1993) *fi Zılali'l-Kur'ân*, trc. Yakup Çiçek. (Hikmet Yay., İst.).

Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ (1907) *Tefhimu'l-Kur'ân,* trc. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş. (İnsan Yay., İst.).

Mustafa Müslim, (2005) *Mebahis fi't-Tefsîri'l-Mevdûî,* (Daru'l-Kalem, b.y.).

Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî (1955) *Sahihu Müslim,* thk. Muhammed Fuad Abdu'l-Baki. (Dâru İhyait-Türasi'l-Arabî, Beyrût).

Sabûnî, Muhammed Ali (1971) *Ravaiu'l-Beyan Tefsiru Ayâti'l-Ahkâmi Min'el-Kur'ân,* (Dersaadet Kitabevi, İst.).

Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim (2001) *el-Keşfu ve'l-Beyan an Tefsîri'l- Kur'an,* thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. (Dâru İhyai't-Türasi'l Arabî, Beyrût).

Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasır b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim (trs.) *Bahru'l-Ulûm* (b.y, y.y.).

Sinanoğlu, Mustafa (2000) İman, *İslam Ansiklopedisi* (TDV Yay. İst.).

Soysaldı, Mehmet (2015) *Asırların İdrakine Kur'ân Tarihi,* (Nobel Akademik Yay. İst.).

Suphi, es-Salih, *Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'an* (Dâru'l-İlmi li'l-Melayin, Beyrût).

Suyûtî, Celaleddin, Abdurrahman b. Ebi Bekr (1973) *el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'an,* thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. (el-Hey'etu'l- Mısriyyetü'l-Amme lil-Kitab, Kahire.

Taberî, Muhammed b. Cerir (trs.) *Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'ân,* thk. Mahmud Muhammed Şakir. (Dâru't-Terbiye ve't-Türas, Mekke).

ÜNİVERSİTELİ GENÇLERDE ETİK DEĞERLERE YATKINLIK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA [1]

Serdar YILMAZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, serdaryilmaz031@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7421-558X,Tel no:0551 256 20 56

Doç. Dr. Nurten KIMTER

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ORCID: 000-0002-5736-7191

ÖZET

Yükseköğretim kurumlarının görevi sadece çeşitli meslek alanlarında bireyleri yetiştirmek değildir. Bu kurumlarda öğrenim görüp toplumda çeşitli meslekleri icra edecek ve bilimsel araştırmaları gerçekleştirecek olan bireylerin etik değerlere sahip olarak yetişmesi de önemlidir. Zira küreselleşen dünyada bilimin, teknolojinin ve iletişim araçlarının artmasına bağlı olarak inanç ve değerlerde de bir zayıflamanın olduğu görülmektedir. Etik değerler anlamında her geçen gün yaşanan yozlaşma, hem kişileri, hem de toplumları maddi ve manevi yönden olumsuz bir şekilde etkilemek suretiyle pek çok toplumsal ve küresel problemleri de beraberinde getirmektedir. Yaşanan bu problemleri ortadan kaldırmak, en azından asgari seviyeye indirmek için ailede ve okullarda temel etik değerlerin öğretilmesi, benimsetilmesi ve pratik yaşamda davranışlara yön verici olması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle üniversitelerde kariyer eğitimlerini gerçekleştiren gençlerin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin tespit edilmesi ve bilinmesi önemlidir. Bu çalışmada üniversiteli gençlerin etik değerlere yatkınlık düzeyleri bazı sosyo-demografik ve kültürel değişkenler bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Nicel türde ve kesitsel bir çalışma olan bu araştırmada, ülkemizin Marmara Bölgesi'nde yer alan iki üniversite evren olarak kabul edilmiştir. Evrenden tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilen 786 gönüllü üniversite öğrencisi araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak 'Kişisel Bilgi Formu' ve 'Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeği (EDYÖ)' kullanılmıştır. Anket tekniği ile toplanan veriler, SPSS paket programı yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre üniversiteli gençlerin Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeğindeki en yüksek puan ortalamaları sırasıyla sevgi-saygı, adalet-dürüstlük ve işbirliği alt boyutlarında olmuştur. Yine yapılan analizler sonucunda öğrencilerin sosyo-demografik ve kültürel özelliklerinden öğrenim görülen üniversite, fakülte/yüksekokul, yaş, ailenin yaşadığı yerleşim yeri, anne-baba tutumları, öznel dindarlık algısı ve öznel aile dindarlığı algılarına göre etik değerlere yatkınlık düzeylerinde istatiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan araştırmada öğrencilerin sınıf, cinsiyet, sosyo-ekonomik ve medeni durumlarına göre etik değerlere yatkınlık düzeylerinde herhangi anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir.

[1] Bu çalışma birinci yazara ait yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

PROCEEINGS BOOK

Anahtar Kelimeler: Üniversiteli Gençler, Etik Değerlere Yatkınlık, Sosyo-Demografik Faktörler, Öznel Dindarlık Algısı

A STUDY ON ETHICAL VALUES PROPENSITY AMONG UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

The task of higher education institutions is not to train individuals in several professional fields. It is also important that those individuals who will study in these institutions, perform various professions in society and carry out scientific research, are raised with ethical values. By the globalizing world, it is seen that there is a weakening in beliefs and values due to increase in science, technology and communication tools. The corruption that occurs day by day in terms of ethical values comes with many social and global problems by negatively affecting both individuals and societies in material and moral way. In order to decrease these problems or at least minimize them, it has great importance that basic ethical values are taught and adopted in the family and schools and that they guide behavior in practical life. So, it is important to detect and know the level of propensity to ethical values of the students who are having their career studies in university. In this study, we tried to examine university student's level of predisposition to ethical values in the context of some socio-demographic and cultural variables. In this research, which is a quantitative and cross-sectional study, two universities located in the Marmara Region of our country were accepted as the population. 786 volunteer university students selected from the population by the stratified sampling method constituted the sample of study. Personal Information Form and 'Ethical Values Disposition Scale (EVDS)' were used as data collection tools in the study. The data collected with the survey technique was analyzed with the help of the SPSS program. According to the finding of the research, the highest mean scores of university students on Ethical Values Predisposition Scale were in the love-respect, justice-honesty and cooperation sub-dimensions, respectively. As a result of the analysis, it was determined that there were statistically significant differences in the student's predisposition levels to ethical values according to their socio-demographic and cultural characteristics, university, faculty/college, age, place of religiosity and subjective perception of religiosity and subjective perception of family religiosity. On the other hand, no significant difference was observed in the student's level of predisposition to ethical values according to their class, gender, socio-economic and marital status.

Key words: University students, Tendency to Ethical Values, Socio-Demographic Faktors, Subjective Religious Perception.

1.GİRİŞ

İnsan canlılar arasında farklı yönleri olan karmaşık varlıktır. Bu durum ise insan üzerine farklı bilim dallarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin sanat, psikoloji, antropoloji, felsefe gibi ilim dalları temelde insanı ve onun davranışlarını ele almaktadır (Hökelekli, 2011, s.195; Öztürk, 1993, s.58). Dinî ve felsefî açıdan insan ile ilgili yapılan tariflerde insanın maddi ve manevi yönünün bulunduğu ifade edilmektedir. Maddi yönü insanın bedenle ilgili olan tarafı

iken manevi yönü akıl, düşünce, inanç, ahlak vb yönlerini kapsamaktadır. İnsanın maneviyatını teşkil eden bu yönlerinin herkeste aynı derece gelişmiş olması düşünülemez. Zira insanın maddi yönü olduğu gibi manevi yönünü teşkil eden unsurlar da pek çok faktörden etkilenebilmektedir.

Esasında Arapça 'hulk' kelimesinden türetilmiş olan ahlak kelime olarak 'huy, mizaç, tabiat ve karakter' gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ahlak insanda yerleşik olan huylar ya da alışkanlıklar bütününü ifade etmektedir (Çağrıcı,1989, s.10). Bir başka deyişle olumlu/ doğru davranışlar ile olumsuz/yanlış davranışların neler olduğunu gösteren kurallar sistemine ahlak denilmektedir. Ahlak, bir şeyin iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesinin ölçütünü verir (Cevizci, 2002, 19). Ahlak içerisinde iyi olarak tanımlanan davranışlara ahlakî değer adı verilmektedir. Ahlak kavramı dinî bir terim özelliği de taşıdığından Müslümanlar arasında kullanılan İslam Ahlakı terimi ise akıllara diğer dinlerin de ahlakı olduğu hususunu getirmektedir. Dolayısıyla bu anlamda ahlakın din ile ilişkili olduğu hatta dinden beslendiği de söylenebilir (Saruhan,2014).

Etik, dilimize Latinceden geçmiş olan bir kelimedir. Karakter, insan davranışı, ahlakîlik, gelenek gibi anlamlara gelen kelime köken itibariyle "ethos-ethikos" kelimelerinden türemiştir (Acar, 2000). Etik, kelimesinin ilk olarak Antik Yunan'da ahlak felsefesi içerisinde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ahlak felsefesinin kurucusu olan Aristoteles, etik kelimesini "Nikhamokas'a Etik" kitabında "*Ahlaki erdem(ethikos) alışkanlıklardan (ethos) meydana gelir ki, onun adı alışkanlık kelimesinden çok az bir farka sahiptir."* şeklinde açıklamıştır (Aristoteles, 2007). Görüleceği üzere "Ethos" ilk kullanımında insanların beraber olması, ortak adım atmaları gibi temel bir durumu ifade ederken, zamanla bu anlam değişmiş (Atayman, 2005: 12); "âdet, alışkanlık, huy" anlamlarını almıştır (Özturan, 2011: 171). Etik günümüzde "töre bilimi" olarak anılmaktadır (TDK, 2022). Etik, bireylerin düşüncelerini ve hareketlerini konu edinen bir olgudur. Etiğin temel ilgi alanını davranışlar ve düşünceler oluştursa da bu eylemlerin ahlakî olması her zaman ön plandadır (Pieper, 1999: 151-152). Etik üzerine yapılan yerli ve yabancı çalışmalara bakıldığında fikir birliğine varılmış bir tanımlamanın olmadığı dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmalardaki tanımlamalara bakıldığında etik kelimesi Özekes (2009)'e göre, ahlaki olandır, ahlakın felsefesidir. Ahlakın yönlendirilmiş herhangi bir alandaki (genellikle mesleki alanlarda) düzenlenmiş, kişiler için belli yükümlüklere dönüştürülmüş, somut halidir. Yüksel (2011)'e göre bireylerin toplumdaki davranışlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini ele alan, bu ilişkileri belli kurallara göre düzenleyen, insanların düşünce ve davranışlarını olumlu veya olumsuz biçimde değerlendirmekte başvurulan kurallar bütünüdür. Kuçuradi (2003)'e göre ise toplum içerisinde belirli bir grupta ve zamanda bireylerin karşılıklı olarak birbirlerinin hareketlerini değerlendiren sistemdir. Kurumsal çerçevede ise Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri'nde de bir etik tanımı vardır. Bu anlamda etik; *"Kişilere, kurumlara ve meslek mensuplarının davranışlarına rehberlik eden, iyiyi ve doğruyu belirlemede yardımcı olan kılavuz değerler, ilkeler ve standartlar bütünüdür*" (Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri, 2014, s.2).

Dolayısıyla etik genel manasıyla, insanların söz, tutum ve davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış biçiminde değerlendirilebilmesi için referans alınan değerler, ilkeler ve kurallar bütünü (Kuçuradi, 2007) olarak açıklanabilmektedir. Etik kurallara uysun veya uymasın

herhangi bir düşüncenin eylem haline gelmesiyle ortaya çıkan sonuca değer denilmektedir. Çalışmalarda değer, bireyler arası her türden ilişkileri düzenleme göreviyle toplumda yapılması beklenen ve yapılması istenmeyen gelenek üstü standart davranışlar (Taş, 2018) şeklinde tanımlama yapıldığı görülmektedir. Ortaya çıkan değerlerin toplum genelinde istendik yönde olması haline ise etik değer adı verilmektedir.

Etiğin tarihi gelişimi, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar uzanan bir süreçtir. Etiğin kökenleri Antik Yunan felsefesine kadar uzanır ve felsefenin temel alanlarından biri olarak kabul edilir. Günümüzde etik, birçok farklı disiplini ilgilendiren ve güncelliğini koruyan bir konudur. Tıp etiği, iş etiği, bilgi etiği, çevre etiği gibi alanlarda etik düşüncesi önemli bir rol oynamaktadır. Etiğin tarihi gelişimi, ahlakî değerlerin, normların ve ilkelerin evrimini gösterirken, etik düşüncesinin sürekli olarak geliştiğini ve değiştiğini de göstermektedir. Dolaysıyla etik, düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir ve antik çağlardan beri insanlar tarafından incelenmiştir. Bu bağlamda farklı etik teorileri, etik problemleri ele almak ve etik değerleri anlamak için farklı yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Süreç ve sonuç odaklı etik yaklaşımlar bunlardan bazılarıdır. Eylemin doğası ve ahlakî normların önemli olduğu, sonucun ise ikinci plana atıldığı yaklaşıma Deontoloji (görev-etik); eylemlerin doğruluğunu sonuçlara göre değerlendiren yaklaşıma ise Teleoloji (sonuç-etik) denilmektedir (Cevizci, 2002:15-16).

Etik, insanların söz, tutum ve davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış biçiminde değerlendirilebilmesi için referans alınan değerler, ilkeler ve kurallar bütünüdür (Kuçuradi, 2007). Bu anlamda ahlak ile etik birbirleriyle yakından ilişki oldukları için bazen birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülse de gerçekte ikisi birbirinden ayrı olan terimlerdir. Değerler ise bireyler arası her türden ilişkiyi düzenleme göreviyle toplumda yapılması beklenen ve yapılması istenmeyen gelenek üstü standart davranışlardır (Taş, 2018).

Etik değerlerin oluşumunda ve genel kabul görmesi aşamasında insanlık tarihi doğrudan etkilidir. Tarihi süreçler, savaşlar, hastalıklar, göçler, vb. durumlar etik değerlerin önemini gündeme getirmiştir. Bununla birlikte ilk zamanlar kabul gören bazı normlar bugün kabul görmeyebilir. Çünkü insan, yaşamı boyunca belirli dönemlerden geçerek sürekli gelişen, değişen ve dönüşen bir varlıktır. İnsan hayatı bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık diye gelişim dönemlerine ayrılmaktadır. Bebeklik ve çocukluk devreleri, gelişimin ilk basamakları olması bakımından önemlidir (Hökelekli, 2003, 251 vd.). Bu sebeple çocukluk ve gençlik dönemindeki eğitim ve yaşantılar kişinin etik değerlere yatkınlığında etkili olmaktadır.

Yaşanan gelişim ve değişimlerden dolayı toplumlar ve toplumların öncelikleri sürekli olarak güncellenmektedir. Kuşakların yetişme koşulları ve diğer çevresel etkenler nedeniyle her yeni nesil kendinden önceki nesillere göre farklılık göstermektedir. Bu durum bazen geleneklere, bazen de kültüre aykırı olabilmektedir. Bu değişim, önceden kabul gören bazı değerlerin de değişmesini sağlayabilmektedir. Dolayısıyla etik değerler, insandan insana toplumdan topluma değişiklik gösterebilen bir olgudur. Ancak genel manada etik değerler,

insanın iç huzurunu sağlayan, insan haklarına saygılı, adil, dürüst olma gibi bazı temel ilkeleri içermektedir (Crisp, 2014; akt. Akyürek ve Yenel, 2023). Etik değerler toplumsal ilişkileri düzenlediği gibi meslekî alanda da etkili olmaktadır. Örneğin; bir doktorun meslek etiğine uygun davranması, mesleğin gereği olarak uygun tedaviler yürütmesi, hastalarının mahremiyetini sağlaması, mesleğine yakışmayan menfaat sağlayıcı diğer yollardan uzak durması önemlidir.

Esasen etik değerlerin önemi, her alanda kendisini hissettirmektedir. Toplumdaki insanlar arası ilişkilerde ve icra edilen meslek alanlarında olduğu gibi çeşitli mesleklere yönelik bilgi ve becerinin kazanıldığı ve çeşitli bilimsel çalışmaların gerçekleştirildiği yükseköğretimde de etik değerler oldukça önemlidir. Daha önceki eğitim – öğretim kademelerinden farklı olarak üniversitelerde etik kavramı ayrı bir öneme sahiptir. Zira yükseköğretim, etik davranışlardaki iyi-kötü, doğru–yanlış gibi ayrımların sorgulanarak değerlendirildiği ve benimsendiği bir aşamadır (Arslan, 2014). Gelecekte toplumda farklı meslekî rolleri gerçekleştirecek ve önemli görevler üstlenecek olan bireyler yükseköğretim kademesinde yer almaktadır (Taş, 2018). Diğer taraftan toplum etiği, meslek etiği gibi kavramların yanında üniversitelerdeki bilimsel araştırmaları ilgilendiren bilimsel etik de (Erdemli, Güner Demir & Kurum, 2021), etiğin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda üniversitelerde akademik/bilimsel etik ilkelerinin öğrencilere benimsetilmesi, takip edilmesi ve araştırılması da önemlidir. Ayrıca bu husus üniversitelerin akademik misyonunun yanında gerçekleştirilen temel bilimsel çalışmalar ve toplum hizmeti açısından da önemlidir (Erdem, 2005).

Etik değerlerin üniversiteli gençler açısından önemine binaen literatürde pek çok araştırma yapılmıştır. Örneğin; Ariani ve Zulhawati (2021)'nin çalışmasında öğrencilerin etik hassasiyetlerinin davranışları üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Araştırma sonucunda ahlakî yönelim, etik hassasiyet ve zekanın bir bütün halinde gençlerin etik davranışlar sergilemesinde etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Mercader (2006)'in çalışmasında ise üniversiteli gençlerin sahip olduğu etik değerlerin toplumsal bağlılık ve sorumluluk duyguları üzerine etkileri ele alınmıştır. Araştırmada gençlerin etik değerleri uygulamalarının yararlı olduğu düşüncesini taşıdıkları anlaşılmıştır. Aynı araştırmada etik değerlerle ilgili olan derslerin üniversite seviyesinde verilmesinin önemi incelenmiş, öğrenciler bu derslerin üniversitelerde verilmesi hususunda olumlu görüş belirtmişlerdir.

Bu çalışmada da üniversiteli gençlerin etik değerlere ne düzeyde yatkın oldukları bazı değişkenler açısından incelenmiştir. Toplumun geleceğinde söz sahibi olacak olan üniversiteli gençlerin etik değerlere yatkınlığı, onların doğumdan bu yana eğitimleri sırasında öğrendikleri etik değerleri ne derece özümsedikleri ve uyguladıkları, gelecekteki çeşitli meslekleri icra ederken ve bilimsel çalışmaları yürütürken etik ilkelere ne düzeyde bağlılık göstereceklerini öngörmek açısından önemlidir. Bu nedenle, üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin araştırılması önemlidir. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı üniversiteli öğrencilerin etik değerlere yatkınlık düzeylerini belirlemektir. Amaç doğrultusunda belirlenen alt problemler şunlardır:

- Üniversiteli gençlerin etik değerlere yatkınlığı hangi seviyededir?

- Üniversiteli gençlerin etik değerlere yatkınlık düzeyleri ile demografik değişkenlere (üniversite, fakülte/yüksekokul, sınıf, cinsiyet, yaş, medeni durum, sosyo-ekonomik durum, ailenin yaşadığı yer, çocukluk döneminde karşılaşılan anne baba tutumu, öznel dindarlık algısı, öznel aile dindarlığı algısına) göre değişiklik göstermekte midir?

2.ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin tespit edilmeye çalışıldığı bu araştırma, nicel desende kesitsel ve betimleyici türden bir çalışmadır. Araştırmanın verileri, 6 Şubat depremi sonrasında üniversitelerde uygulanan hibrit ders işleme dönemi esnasında hem online hem yüz yüze anket uygulaması yapılarak toplanmıştır.

2.1.Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini, ülkemiz Marmara Bölgesindeki iki üniversitede 2022-2023 eğitim öğretim yılında öğrenim gören üniversite öğrencileri (ön lisans-lisans) oluşturmaktadır (YÖK Atlas, 2023). Araştırmaya katılan ve gönüllülük ilkesi gözetilerek evrenden tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilen 786 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Aşağıda Çizelge 1'de örneklem grubuna ait sosyo-demografik ve kültürel değişkenlerin (yaş, sınıf, cinsiyet, medeni durum, fakülte/yüksekokul, sosyo-ekonomik durum, ailenizin yaşadığı yerleşim yeri, çocukluk döneminde karşılaşılan anne baba tutumu, dindarlık algısı, öznel anne ve baba dindarlığı algısı) dağılımı gösterilmiştir.

Çizelge 1: Üniversiteli Öğrencilerin Sosyo Demografik ve Kültürel Özelliklerine Göre Dağılımları

Değişkenler		**N**	**%**
Öğrenim Görülen Üniversite	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	417	58,6
	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	295	41,4
Yaş	18-19 yaş	225	31,6
	20-21 yaş	305	42,8
	22 yaş ve üstü	182	25,6
Cinsiyet	Kadın	408	57,3
	Erkek	304	42,7
Sınıf Düzeyi	1. Sınıf	205	28,8
	2. Sınıf	233	32,7
	3. Sınıf	157	22,1
	4. Sınıf	38	5,3
	Hazırlık	79	11,1
Medeni Durum	Bekar	677	95,1
	Evli	35	4,9
Fakülte/Yüksekokul	Eğitim Fakültesi	64	9,0
	Fen Edebiyat Fakültesi	104	14,6
	Mühendislik Fakültesi	56	7,9
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	71	10,0
	İlahiyat Fakültesi	180	25,3
	Tıp Fakültesi	60	8,4
	Diş Hekimliği Fakültesi	43	6,0
	Güzel Sanatlar Fakültesi	9	1,3
	Sağlık Yüksekokulu	57	8,0
	Meslek Yüksekokulu	68	9,6
Ailenizin Yaşadığı Yer	Köy	73	10,3

PROCEEINGS BOOK

	Kasaba	52	7,3
	İlçe Merkezi	347	48,7
	Şehir Merkezi	170	23,9
	Büyükşehir Merkezi	70	9,8
Çocukluk Döneminde Karşılaştığınız Anne Baba Tutumu	İlgisiz	14	2,0
	Tutarsız	53	7,4
	Koruyucu	313	44,0
	Demokratik	140	19,7
	Aşırı hoşgörülü	116	16,3
	Otoriter	76	10,7
Sizin Dindarlık Algınız	Hiç Dindar Değilim	0	0
	Dindar Değilim	50	7,0
	Kararsızım	178	25,0
	Dindarım	422	59,3
	Çok Dindarım	62	8,7
Öznel Anne ve Baba Dindarlığı Algısı	Hiç Dindar Değiller	0	0
	Dindar Değiller	24	3,4
	Kararsızım	97	13,6
	Dindarlar	464	65,2
	Çok Dindarlar	127	17,8
Sosyo-Ekonomik Durum	Alt Seviye	93	13,1
	Orta Seviye	588	82,6
	Üst Seviye	31	4,4
	Toplam	**712**	**100,0**

Çizelge 1 incelendiğinde, katılımcıların öğrenim gördükleri üniversite değişkenine göre dağılımlarına bakıldığında; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencilerinin sayı ve oran olarak (n=417; %58,6) Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesinden daha fazla olduğu görülmektedir. Yaş değişkenine göre en fazla orana sahip grubun %42,8 ile 20-23 yaş arası öğrenciler, en az orana sahip grubun ise %25.6 ile 24 yaş ve üstündeki öğrenciler olduğu görülmektedir. Cinsiyet değişkenine göre araştırmaya katılan bayan öğrencilerin oranı %57,3 iken erkeklerin oranı ise %42,7'dir Sınıf değişkenine göre ise en fazla orana sahip grubun %32,7 ile 2. sınıf, en az orana sahip öğrenci grubunun ise %5.3 ile 4. sınıf öğrencileri olduğu görülmektedir. Fakülte/Yüksekokul değişkenine göre en fazla orana sahip grubun %25,3 ile ilahiyat fakültesi öğrencileri, en az orana sahip grubun ise %1.3 ile güzel sanatlar fakültesi öğrencileri olduğu tespit edilmiştir. Ailenin yaşadığı yerleşim yeri değişkenine göre en fazla orana sahip grup % 48,7 ile ilçe merkezinde yaşayanlar, en az orana sahip grubu ise %7,3 ile kasabada yaşayanlar oluşturmaktadır. Çocukluk döneminde karşılaşılan ebeveyn tutumlarına göre en fazla %44 oranı ile koruyucu anne-baba tutumuna, en az %2 ile ilgisiz anne-baba tutumuna sahip öğrenciler teşkil etmektedir. Öznel dindarlık algısına göre en fazla olan grup %59,3 oranı ile "dindarım" diyenler, en az orana sahip grup ise %7 ile "dindar değilim" diyenlerden oluşmaktadır. Öznel aile dindarlığı algısına göre en fazla sayıda olan grup %65,2 oranı ile anne-babasının "dindar" olduğunu belirtenler, en az sayıda olan grup ise %3,4 oranı ile "hiç dindar değil" diyenlerin grubudur. Sosyo ekonomik durum değişkenine göre en fazla orana sahip olan grup %82.6 ile "orta" seviyede, en az orana sahip olan grup ise %4,4 ile "üst" seviyede ekonomik düzeye sahip olan öğrencilerden oluşmaktadır.

2.2.Veri Toplama Araçları

PROCEEINGS BOOK

Çalışmada verileri toplamak amacıyla, Kaya (2015) tarafından geliştirilen "Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeği" kullanılmıştır. Beşli likert tipinde hazırlanmış olan, 16 madde ve üç alt boyuttan (sevgi-saygı, adalet-dürüstlük, iş birliği) oluşan ölçeğin güvenirliğini test etmek için Cronbach Alpha hesaplanmıştır. Buna göre Çizelge 2 incelendiğinde söz konusu ölçeğin tamamın ait Cronbach Alpha değeri .83; Sevgi-saygı alt boyutu için .74; Adalet-dürüstlük alt boyutu için .76 ve İşbirliği alt boyutu için .63 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklere ilişkin Cronbach Alpha katsayıları için literatürde İslamoğlu ve Alnıaçık (2014), .61 ile .80 arasında ölçülen Cronbach Alpha güvenirlik değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Diğer taraftan .80 ile 1 arasındaki Cronbach Alpha değerlerinin ise yüksek güvenirlik düzeyine işaret ettiği ileri sürülmektedir (Tavşancıl, 2014)

Çizelge 2: Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeğinin Analiz Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	N	Cronbach Alpha	$\bar{x}$	Çarpıklık	Basıklık
Sevgi- Saygı	712	,74	4,28	-,90	1,42
Adalet- Dürüstlük	712	,76	4,16	-,92	1,59
İşbirliği	712	,63	3,84	-,60	,17
EDYÖ (Genel)	712	,83	4,16	-,78	1,44

Çizelge 2 incelendiğinde, ölçek analizi sonucu elde edilen puanlar bireylerin "Etik Değerlere Yatkınlığının" ortanın üstünde olduğunu göstermektedir. Alt boyutlara bakıldığında ise üniversiteli gençlerin puan ortalamalarının sevgi-saygı, adalet-dürüstlük alt boyutlarında yüksek, işbirliği alt boyutunda ise da ortanın üstünde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre de öğrencilerin ölçeğin tamamından ve alt boyutlarından ortanın üstünde ve yüksek düzeyde puan ortalamasına sahip oldukları söylenebilir.

2.3.Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmanın yükseköğretim öğrencileri üzerine gerçekleştirilecek bir araştırma olması nedeniyle öncelikle verilerin devlet üniversitelerinden toplanabilmesi için gerekli olan etik kurul izinleri (ÇOMÜ LEE Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun 03.03.2022 tarih ve 05l34 sayılı kararı) ilgili mercilerden alınmıştır. Ayrıca ölçek geliştiriciden de alınan izinler doğrultusunda hazırlanan veri toplama aracı Çanakkale Onsekiz Mart ve Tekirdağ Namık Kemal Üniversitelerindeki öğrencilerden gönüllü olan 786 öğrenciye online ve yüzyüze uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 25.0 (Statistical Package for Social Science) paket programı kullanılmıştır. Toplanan verilerden elde edilen sonuçlara göre öncelikle veri setinin normallik varsayımını sağlama durumu test edilmiştir. Analiz sırasında bu bağlamda yapılan uç değer temizleme işleminden sonra analiz tablosunda 712 katılımcının verisi esas alınmıştır. Araştırma verilerinin ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık katsayı değerleri incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin ±2 arasında olduğu görülmüştür. Elde edilen çarpıklık ve basıklık değerlerinin ±2 değerler arasında olması ise araştırmalarda dağılımın normalliğini göstermektedir (George & Mallery, 2010). Buna bağlı olarak verilerin analizinde parametrik testlerden yararlanılmıştır. Araştırmada demografik değişkenlere göre öğrencilerin Etik Değerlere Yatkınlık düzeylerinde istatiksel olarak anlamlılık derecesinde fark olup olmadığını tespit etmek için de t-testi, ANOVA, Bonferonni ve Dunnett C testinden yararlanılmıştır.

PROCEEINGS BOOK

3.BULGULAR

Araştırma kapsamındaki ilk alt problem olan, üniversiteli gençlerin etik değerlere yatkınlık düzeyleri analiz edilmiştir. Çizelge 3'te üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeyine ilişkin bulgulara yer verilmiştir:

Çizelge 3: Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeğinin Sonuçlarına İlişkin Puan Dağılımı

Boyutlar	N	$\bar{x}$
Sevgi- Saygı	712	4,28
Adalet- Dürüstlük	712	4,16
İşbirliği	712	3,84
EDYÖ(Genel)	712	4,16

Çizelge 3 incelendiğinde örneklem grubunun etik değerlere yakınlık durumlarının "yüksek" ($\bar{x}$= 4,16) seviyede olduğu görülmektedir. Alt boyutlar özelinde incelendiğinde ise üniversiteli öğrencilerin sevgi-saygı alt boyutunda ($\bar{x}$= 4,28) ve adalet-dürüstlük alt boyutunda ($\bar{x}$= 4,16) yüksek, işbirliği alt boyutunda ($\bar{x}$= 3,84) ise ortanın üstünde puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla alt boyutlara genel olarak bakıldığında, gençlerin Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeği'nden en yüksek puanları sevgi-saygı alt boyutunda, en düşük puanları ise işbirliği alt boyutundan aldıkları edilmiştir.

İkinci alt problem doğrultusunda üniversiteli gençlerin demografik özelliklerine (üniversite, fakülte/yüksekokul, sınıf, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, ailenizin yaşadığı yer, çocukluk döneminde karşılaşılan anne baba tutumu, dindarlık algısı, öznel aile dindarlığı algısı) göre etik değerlere yatkınlık düzeyleri incelenmiştir. İnceleme sonucuna sırayla bakılacak olursa, üniversiteli gençlerin öğrenim gördükleri üniversite değişkenine göre etik değerlere yatkınlık durumlarına ait T-testi sonuçları Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4: Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Üniversitelere Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Blgular (T-Testi)

Boyutlar	Üniversite	N	$\bar{x}$	t	p
Sevgi- Saygı	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi[1]	417	4,34	3,40	**.001****
	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi[2]	295	4,21		
Adalet- Dürüstlük	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	417	4,19	1,27	.203
	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	295	4,13		
İşbirliği	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	417	3,79	-1,81	.071
	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	295	3,91		
EDYÖ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	417	4,19	1,69	.091
	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	295	4,13		

*p<0.05; p<0.001**

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 4'te üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin öğrenim gördükleri üniversite değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan t-testi sonuçlarında sadece sevgi-saygı alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre sevgi-saygı boyutunda Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencilerinin puanlarının Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi öğrencilerinin puanlarından istatiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Fakülte/Yüksekokul değişkenine göre etik değerlere yatkınlık düzeylerine ilişkin varyans analizi (ANOVA) sonuçları Çizelge 5'te gösterilmiştir:

Çizelge 5: Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Fakülte/Yüksekokul Değişkenine Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Bulgular (Anova- Dunnett C /Bonferonni)

Boyutlar	Fakülte-Yüksekokul	N	$\bar{x}$	F	p	Dunnett C/ Bonferonni
Sevgi-Saygı	Eğitim F.[1]	64	4,37	2,81	**,003***	5>6
	Fen Edebiyat F.[2]	104	4,25			
	Mühendislik F.[3]	56	4,33			
	İktisadi ve İdari Bilimler F.[4]	71	4,27			
	İlahiyat F.[5]	180	4,39			
	Tıp F.[6]	60	4,08			
	Diş Hekimliği F.[7]	43	4,28			
	Güzel Sanatlar F.[8]	9	4,10			
	Sağlık Y.[9]	57	4,26			
	Meslek Y.[10]	68	4,19			
Adalet-Dürüstlük	Eğitim F.	64	4,18	1,64	,101	-
	Fen Edebiyat F.	104	4,13			
	Mühendislik F.	56	4,24			
	İktisadi ve İdari Bilimler F.	71	4,12			
	İlahiyat F.	180	4,17			
	Tıp F.	60	4,03			
	Diş Hekimliği F.	43	4,27			
	Güzel Sanatlar F.	9	3,76			
	Sağlık Y.	57	4,32			
	Meslek Y.	68	4,21			
İşbirliği	Eğitim F.[1]	64	3,94	3,49	**,000****	9>5 7,9,10>6
	Fen Edebiyat F.[2]	104	3,80			
	Mühendislik F.[3]	56	3,80			
	İktisadi ve İdari Bilimler F.[4]	71	3,92			
	İlahiyat F.[5]	180	3,71			
	Tıp F.[6]	60	3,49			
	Diş Hekimliği F.[7]	43	4,08			
	Güzel Sanatlar F.[8]	9	3,78			
	Sağlık Y.[9]	57	4,11			
	Meslek Y.[10]	68	4,02			
EDYÖ	Eğitim F.[1]	64	4,23	2,28	**,016***	1,5,9>6
	Fen Edebiyat F.[2]	104	4,13			
	Mühendislik F.[3]	56	4,20			
	İktisadi ve İdari Bilimler F.[4]	71	4,16			
	İlahiyat F.[5]	180	4,19			

PROCEEINGS BOOK

Tıp F.[6]	60	3,95
Diş Hekimliği F.[7]	43	4,24
Güzel Sanatlar F.[8]	9	3,93
Sağlık Y.[9]	57	4,25
Meslek Y.[10]	68	4,17
Toplam	**712**	**4,16**

**p<0.01; *p<.05

Çizelge 5'te üniversite öğrencilerinin etik davranış düzeylerinin öğrenim görülen fakülte veya yüksekokul değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan anova analizi sonuçlarında adalet-dürüstlük alt boyutu haricindeki bütün alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p>0.05). Farkın kaynağını tespit etmek amacıyla uygulanan Dunnett C testinde sevgi saygı alt boyutunda ilahiyat fakültesi öğrencilerinin puanlarının Tıp Fakültesi öğrencilerinden yüksek olduğu görülmektedir. İşbirliği alt boyutunda Meslek ve Sağlık yüksekokullarıyla Diş hekimliği fakültesi öğrencilerinin puanlarının tıp fakültesi öğrencilerinden daha yüksek olduğu; ölçek toplam puanında ise eğitim, ilahiyat fakültesi ve sağlık yüksekokulu öğrencilerinin puanlarının tıp fakültesi öğrencilerinden anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin sınıf düzeyi değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Çizelge 6'da gösterilmiştir:

Çizelge 6: Üniversite Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Bulgular (Anova- Bonferonni)

Boyutlar	**Sınıf Düzeyi**	**N**	$\bar{x}$	**F**	**p**
Sevgi- Saygı	1.sınıf	205	4,24	1,87	,114
	2.sınıf	233	4,27		
	3.sınıf	157	4,29		
	4.sınıf	38	4,45		
	Hazırlık	79	4,35		
Adalet- Dürüstlük	1.sınıf	205	4,17	,416	,797
	2.sınıf	233	4,13		
	3.sınıf	157	4,18		
	4.sınıf	38	4,21		
	Hazırlık	79	4,22		
İşbirliği	1.sınıf	205	3,84	,889	,470
	2.sınıf	233	3,90		
	3.sınıf	157	3,85		
	4.sınıf	38	3,73		
	Hazırlık	79	3,72		
EDYÖ	1.sınıf	205	4,14	,442	,778
	2.sınıf	233	4,16		
	3.sınıf	157	4,17		
	4.sınıf	38	4,24		
	Hazırlık	79	4,19		
	Toplam	**712**	**4,16**		

**p<0.01; *p<.05

Çizelge 6'da üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin sınıf değişkenine göre anova analizi sonuçlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit

PROCEEINGS BOOK

edilememiştir (p>0.05). Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin cinsiyet değişkenine ilişkin t-testi sonuçları Çizelge 7'de gösterilmiştir:

Çizelge 7: Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Bulgular (T -Testi)

Boyutlar	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	t	p
Sevgi-Saygı	Kadın	408	4,29	,368	,713
	Erkek	304	4,28		
Adalet-Dürüstlük	Kadın	408	4,15	-1,131	,258
	Erkek	304	4,20		
İşbirliği	Kadın	408	3,85	,228	,820
	Erkek	304	3,83		
EDYÖ	Kadın	408	4,16	-,170	,865
	Erkek	304	4,17		

$^{**}p<0.01$; $^{*}p<.05$

Çizelge 7'de görüleceği üzere üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre t-testi analizi sonuçlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilememiştir (p>0.05). Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin yaş düzeyi değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Çizelge 8'de gösterilmiştir:

Çizelge 8: Üniversite Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Bulgular (Anova – Bonferonni)

Boyutlar	Yaş	N	$\bar{x}$	F	p	Bonferonni
Sevgi- Saygı	18-20 yaş[1]	225	4,22	3,79	**,023***	3>1
	21-23 yaş[2]	305	4,29			
	24 ve üzeri yaş[3]	182	4,36			
Adalet-Dürüstlük	18-20 yaş	225	4,14	,372	,699	-
	21-23 yaş	305	4,18			
	24 ve üzeri yaş	182	4,18			
İşbirliği	18-20 yaş	225	3,86	,438	,645	-
	21-23 yaş	305	3,86			
	24 ve üzeri yaş	182	3,79			
EDYÖ	18-20 yaş	225	4,13	1,159	,314	-
	21-23 yaş	305	4,17			
	24 ve üzeri yaş	182	4,20			
	Toplam	**712**	**4,16**			

$^{**}p<0.01$; $^{*}p<.05$

Çizelge 8'de üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin yaş değişkenine göre anova analizi sonuçlarında sadece sevgi-saygı alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0.05). Farkın kaynağını tespit etmek amacıyla uygulanan Bonferonni testinde 24 yaş ve üstü katılımcıların puanlarının 18-20 yaş aralığı katılımcıların puanlarından anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin medeni durum değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan T-testi sonuçları Çizelge 9'da gösterilmiştir.

Çizelge 9: Üniversite Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Bulgular (T-Testi)

PROCEEINGS BOOK

Boyutlar	Medeni D.	N	$\bar{x}$	t	p
Sevgi- Saygı	Evli	677	4,28	-,938	,349
	Bekar	35	4,36		
Adalet-Dürüstlük	Evli	677	4,17	-,311	,756
	Bekar	35	4,20		
İşbirliği	Evli	677	3,84	,017	,987
	Bekar	35	3,84		
EDYÖ	Evli	677	4,16	-,609	,543
	Bekar	35	4,21		

**p<0.01; *p<.05

Çizelge 9'da görüleceği üzere üniversiteli gençlerin medeni durumlarına göre etik değerlere yatkınlık düzeylerinde istatiksel olarak anlamlılık derecesinde bir fark olmadığı tespit edilmiştir (p>.05). Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin sosyo ekonomik düzey değişkenine farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan varyans analizi (ANOVA) sonuçları Çizelge 10'da gösterilmiştir.

Çizelge 10: Üniversite Öğrencilerinin Sosyo Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Bulgular (Anova-Bonferonni)

Boyutlar	Ekonomik D.	N	$\bar{x}$	F	p
Sevgi-Saygı	Alt Seviye	93	4,31	,158	,854
	Orta Seviye	588	4,28		
	Üst Seviye	31	4,31		
Adalet-Dürüstlük	Alt Seviye	93	4,22	,406	,667
	Orta Seviye	588	4,16		
	Üst Seviye	31	4,20		
İşbirliği	Alt Seviye	93	3,89	,270	,763
	Orta Seviye	588	3,84		
	Üst Seviye	31	3,78		
EDYÖ	Alt Seviye	93	4,20	,321	,725
	Orta Seviye	588	4,16		
	Üst Seviye	31	4,18		
	Toplam	**712**	**4,16**		

**p<0.01; *p<.05

Çizelge 10'da görüleceği üzere üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin sosyo ekonomik düzey değişkenine göre anova analizi sonuçlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilememiştir (p>0.05). Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin ailenin yaşadığı yer değişkenine göre varyans analizi (ANOVA) sonuçları Çizelge 11'da gösterilmiştir.

Çizelge 11: Üniversite Öğrencilerinin Ailelerinin Yaşadığı Yere Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Bulgular (Anova – Bonferonni)

Boyutlar	Yerleşim Yeri	N	$\bar{x}$	F	p	Bonferonni
Sevgi-Saygı	Köy[1]	73	4,46	3,952	**,004****	1>3
	Kasaba[2]	52	4,23			
	İlçe Merkezi[3]	347	4,23			
	Şehir Merkezi[4]	170	4,29			
	Büyükşehir Merkezi[5]	70	4,37			

PROCEEINGS BOOK

Adalet-Dürüstlük	Köy	73	4,28	1,019	,397	-
	Kasaba	52	4,15			
	İlçe Merkezi	347	4,14			
	Şehir Merkezi	170	4,17			
	Büyükşehir Merkezi	70	4,23			
İşbirliği	Köy	73	3,95	1,079	,366	-
	Kasaba	52	3,98			
	İlçe Merkezi	347	3,79			
	Şehir Merkezi	170	3,85			
	Büyükşehir Merkezi	70	3,85			
EDYÖ	Köy[1]	73	4,31	2,778	**,026***	1>3
	Kasaba[2]	52	4,16			
	İlçe Merkezi[3]	347	4,12			
	Şehir Merkezi[4]	170	4,17			
	Büyükşehir Merkezi[5]	70	4,23			
	Toplam	**712**	**4,16**			

**p<0.01; *p<.05

Çizelge11'de da görüldüğü üzere üniversite öğrencilerinin ailelerinin yaşadığı yerleşim yerine göre etik değerlere yatkınlık düzeylerine bakıldığında, sevgi-saygı alt boyutu ile ölçek toplam puanı dışındaki alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). Farkın kaynağını tespit etmek amacıyla yapılan Bonferonni testinde sevgi-saygı alt boyutunda ve ölçek toplam puanlarında ailesi köyde yaşayan öğrencilerin ailesi ilçe merkezinde yaşayan öğrencilerden daha istatiksel anlamlılık düzeyinde daha yüksek puanlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin çocukluk dönemlerinde yetiştirildikleri anne baba tutumlarına göre etik değerlere yatkınlık düzeylerinde anlamlılık düzeyinde bir farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan varyans analizi (ANOVA) sonuçları Çizelge 12'de gösterilmiştir.

Çizelge 12: Üniversite Öğrencilerinin Çocukluk Döneminde Yetiştirildikleri Anne Baba Tutumlarına Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Bulgular (Anova-Bonferonni)

Boyutlar	Anne-Baba Tutumu	N	$\bar{x}$	F	p	Bonferonni
Sevgi-Saygı	İlgisiz	14	4,43	,642	,668	-
	Tutarsız	53	4,19			
	Koruyucu	313	4,28			
	Demokratik	140	4,29			
	Aşırı hoşgörülü	116	4,31			
	Otoriter	76	4,29			
Adalet-Dürüstlük	İlgisiz[1]	14	4,23	2,299	**,044***	3,5>2
	Tutarsız[2]	53	3,92			
	Koruyucu[3]	313	4,20			
	Demokratik[4]	140	4,17			
	Aşırı hoşgörülü[5]	116	4,21			
	Otoriter[6]	76	4,12			
İşbirliği	İlgisiz	14	4,12	1,043	,391	-
	Tutarsız	53	3,73			
	Koruyucu	313	3,80			
	Demokratik	140	3,86			
	Aşırı hoşgörülü	116	3,94			
	Otoriter	76	3,85			

PROCEEINGS BOOK

	İlgisiz	14	4,31			
	Tutarsız	53	4,02			
	Koruyucu	313	4,17			
EDYÖ	Demokratik	140	4,17	1,460	,201	-
	Aşırı hoşgörülü	116	4,21			
	Otoriter	76	4,15			
	Toplam	**712**	**4,16**			

**p<0.01; *p<.05

Çizelge 12'de görüleceği üzere üniversite öğrencilerinin çocukluk döneminde yetiştirildikleri anne-baba tutumlarına göre etik değerlere yatkınlık düzeylerinde anlamlı farklılaşma olup olmadığına bakıldığında, adalet-dürüstlük alt boyutu dışında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir (p>0.05). Adalet-dürüstlük alt boyutundaki farkın kaynağını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Bonferonni testinde katılımcıların çocukluk döneminde karşılaştıkları ebeveyn tutumlarından koruyucu ve aşırı hoşgörülü olanların tutarsız ebeveyn tutumuna maruz kalanlara göre istatiksel olarak anlamlılık düzeyinde daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları görülmüştür. Üniversite öğrencilerinin öznel dindarlık algısı değişkenine etik değerlere yatkınlık düzeylerinin belirlenmesinde varyans analizi (ANOVA) yapılmış ve elde edilen bulgular Çizelge 13'te gösterilmiştir.

Çizelge 13: Üniversite Öğrencilerinin Öznel Dindarlık Algılarına Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Bulgular (Anova – Dunnett C)

Boyutlar	**Öznel Dindarlık**	**N**	$\bar{x}$	**F**	**p**	**Dunnett C**
Sevgi- Saygı	Dindar değilim[1]	50	4,22	13,20	**,000****	4>3,2,1
	Kararsızım[2]	178	4,12			
	Dindarım[3]	422	4,33			3>2
	Çok dindarım[4]	62	4,51			
Adalet-Dürüstlük	Dindar değilim[1]	50	4,03	12,32	**,000****	4>2,1
	Kararsızım[2]	178	3,97			
	Dindarım[3]	422	4,24			3>2
	Çok dindarım[4]	62	4,39			
İşbirliği	Dindar değilim[1]	50	3,70	3,547	,014	
	Kararsızım[2]	178	3,70			
	Dindarım[3]	422	3,90			
	Çok dindarım[4]	62	3,98			
EDYÖ	Dindar değilim[1]	50	4,06	15,26	**,000****	4>3,2,1
	Kararsızım[2]	178	3,99			
	Dindarım[3]	422	4,22			3>2
	Çok dindarım[4]	62	4,37			
	Toplam	**712**	**4,16**			

**p<0.01; *p<.05

Çizelge 13'e bakıldığında; üniversite öğrencilerinin öznel dindarlık algısı değişkenine göre etik değerlere yatkınlık düzeylerine bakıldığında, öznel dindarlık algısına göre işbirliği alt boyutu hariç tüm alt boyutlarda ve ölçek toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (p<0.05). Farkın kaynağını tespit etmek amacıyla yapılan Dunnett C testinde sevgi-saygı alt boyutunda "çok dindarım" diyen öğrencilerin puanlarının "dindarım", "kararsızım" ve "dindar değilim" diyen öğrencilerin puanlarından daha yüksek olduğu ve

PROCEEINGS BOOK

"dindarım" diyen öğrencilerin puanlarının "kararsızım" diyen öğrencilerin puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Adalet-dürüstlük alt boyutunda "çok dindarım" diyen öğrencilerin puanlarının "dindar değilim" ve "kararsızım" diyen öğrencilerin puanlarından daha yüksek olduğu ve "dindarım" diyen öğrencilerin puanlarının "kararsızım" diyen öğrencilerin puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ölçek toplam puanında ise "çok dindarım" diyen öğrencilerin puanlarının "dindarım", "dindar değilim" ve "kararsızım" diyen öğrencilerin puanlarından daha yüksek olduğu ve "dindarım" diyen öğrencilerin puanlarının "kararsızım" diyen öğrencilerin puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin öznel aile dindarlığı algısı değişkenine göre varyans analizi (ANOVA) sonuçları Çizelge 14'te gösterilmiştir.

Çizelge 14: Üniversite Öğrencilerinin Öznel Aile Dindarlığı Algısına Göre Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerine İlişkin Bulgular (Anova – Bonferonni)

Boyutlar	Öznel Aile Dindarlığı	N	$\bar{x}$	F	p	Bonferonni
Sevgi-Saygı	Dindar değiller[1]	24	4,30	5,205	**,001****	4,3>2
	Kararsızım[2]	97	4,13			
	Dindarlar[3]	464	4,29			
	Çok dindarlar[4]	127	4,39			
Adalet-Dürüstlük	Dindar değiller[1]	24	3,97	4,031	**,007****	4>2
	Kararsızım[2]	97	4,07			
	Dindarlar[3]	464	4,16			
	Çok dindarlar[4]	127	4,30			
İşbirliği	Dindar değiller	24	3,67	,647	,585	-
	Kararsızım	97	3,78			
	Dindarlar	464	3,86			
	Çok dindarlar	127	3,85			
EDYÖ	Dindar değiller[1]	24	4,08	4,248	**,005****	4>2
	Kararsızım[2]	97	4,04			
	Dindarlar[3]	464	4,17			
	Çok dindarlar[4]	127	4,26			
	Toplam	**712**	**4,16**			

**p<0.01; *p<.05

Çizelge 14'te görüldüğü üzere üniversite öğrencilerinin öznel aile dindarlığı algısına göre etik değerlere yatkınlık düzeylerinde işbirliği alt boyutu dışında tüm alt boyutlarında ve ölçek toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0.05). Farkın kaynağını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Bonferonni testinde sevgi-saygı alt boyutunda ailelerinin "dindar" ve "çok dindar" olduğunu belirten öğrencilerin puanlarının "kararsızım" şeklinde belirtilen öğrenci puanlarından anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu, "adalet-dürüstlük" alt boyutunda ve ölçek toplam puanlarında da ailelerinin "çok dindar" olduğunu ifade eden öğrencilerin puanlarının "kararsızım" diyen öğrenci puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

4.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada üniversiteli gençlerin etik değerlere yatkınlıklarının ne düzeyde olduğu ve etik değerlere yatkınlık düzeyleri ile diğer sosyo-demografik ve kültürel özellikleri arasındaki farklar incelenmeye çalışılmıştır. Gelecekte toplumumuzdaki pek çok mesleği icra edecek ve

PROCEEINGS BOOK

bazı bilimsel araştırmaları gerçekleştirecek olan üniversiteli gençlerin etik değerlere olan yatkınlıklarının belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Zira onların etik değerlere bağlılıkları kariyerlerine yön verme ve her alanda başarılı olmaları için önemli bir etkiye sahiptir.

Bu bağlamda yapılan analizler sonucunda gönüllülük ilkesine göre araştırmaya katılan üniversiteli gençlerin Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeği'ndeki en yüksek puan ortalamasının sevgi – saygı ($\bar{x}$= 4.28) alt boyutunda olduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuç daha önce yapılan araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Zira Mercader (2006), Taş (2018), Kırca, Bademli ve Özgönül (2020)'ün, Akyürek ve Yenel (2023)'in gerçekleştirdikleri araştırmalarda da üniversiteli gençlerin başkalarının fikir, eleştiri, hareket ve değerlerine karşı saygılı olmayı benimsedikleri; çevresindeki kişilere ve nesnelere karşı olması gereken saygı ve sevgiyi de gösterdikleri tespit edilmiştir. Diğer alt boyutlara bakıldığında adalet-dürüstlük alt boyutundaki puanların da yüksek olduğu, işbirliği alt boyutunun ise ortanın üstünde olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili yapılan benzer araştırmalarda da katılımcıların işbirliği ($\bar{x}$= 3,84) alt boyutundan diğer boyutlara göre daha düşük puanlar aldığı görülmüştür. Bu boyuttaki puan ortalamalarının diğer boyutlara göre daha düşük çıkması, üniversiteli gençlerin arkadaşları ve diğer insanlarla işbirliği ve yardımlaşmaya dayalı ilişkilerde ve kollektif çalışmalarda bulunmaktan ziyade daha bireysel ve öznel bir hayatı tercih ettiklerinden kaynaklı olabilir.

Araştırmada ele alınan bir diğer problem olan üniversiteli gençlerin etik değerlere yatkınlıklarının üniversite, fakülte/yüksekokul, cinsiyet, yaş, sınıf, sosyo-ekonomik durum, ailenin yaşadığı yerleşim yeri, çocukluk döneminde karşılaşılan anne baba tutumu, öznel dindarlık algısı ve öznel aile dindarlığı algısı gibi sosyo-demografik ve kültürel değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği ayrı ayrı incelenmiştir.

Araştırmada üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin öğrenim gördükleri üniversite değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan analizler sonucunda, sadece sevgi-saygı alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<,05$). Buna göre Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencilerinin puanlarının Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Daha önceki yapılan araştırmalarda öğrencilerin etik değerlere yatkınlık düzeyleri incelenirken üniversiteler arası karşılaştırma yapılmamasından dolayı araştırma bulgularını benzer araştırma bulgularıyla mukayese imkanı olmamıştır. Dolayısıyla bu anlamda araştırma bulgularının kesinliğini ve geçerliğini teyit amaçlı olarak farklı üniversitelerde öğrenim gören gençlerin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin incelenmesi faydalı olabilir.

Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin öğrenim gördükleri fakültelere/yüksekokullara göre farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde; yapılan analizler sonucunda adalet-dürüstlük alt boyutu haricinde bütün alt boyutlarda ve ilgili ölçekten alınan genel toplam puanlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır ($p<.05$). Buna göre sevgi-saygı alt boyutundaki puan ortalamalarında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin tıp fakültesi öğrencilerinden daha yüksek puanlara sahip olduğu, işbirliği alt boyutunda, diş hekimliği fakültesi ile sağlık ve meslek yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilerin tıp

fakültesinde okuyan öğrencilerden daha yüksek puanlara sahip oldukları tespit edilmiştir. İlgili ölçekten alınan toplam puanlara bakıldığında ise eğitim, ilahiyat fakültesi ve sağlık yüksekokulu öğrencilerinin tıp fakültesindeki öğrencilerden daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları görülmüştür. Üniversitelerdeki öğretim alanlarının hepsi bireylerin kariyerleri açısından önemli olan alanlardır ancak normal şartlarda etik değerleri de içerisinde barındıran dini ilimlerin verildiği bir bölüm olan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeylerinin diğer bölümlerden daha yüksek olması beklenmekteydi. Ancak yapılan analizlere bakıldığında ise ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sadece sevgi-saygı alt boyutundaki ortalamalarda anlamlı fark oluşturduğu görülmektedir. Yine elde edilen sonuçlara göre etik değerlere yatkınlık anlamında en düşük puan ortalamasına tıp fakültesi öğrencilerinin sahip olduğu tespit edilmiştir. Bölüm mezunlarının meslek etiğine bağlı kalacaklarına dair bir yeminle mesleklerine başladığı ve meslek etiği hususunda daha hassas olan Tıp Fakültesi öğrencilerinden bu tür bulguların elde edilmiş olması düşündürücüdür. Daha önce konu ile ilgili farklı fakültelerde/yüksekokullarda araştırma yapılmadığından araştırmadan elde edilen bulguların mukayese edilmesi imkânı olmamıştır. Elde edilen verilerin teyit edilebilmesi amacıyla farklı fakülte/yüksekokullarda aynı veya benzer ölçeklerle yapılan araştırmalar tekrarlanabilir.

Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeyleri yaş değişkenine göre incelendiğinde sadece sevgi-saygı alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir ($p<.05$). Farkın kaynağını tespit etmek amacıyla uygulanan Bonferonni testinde 24 yaş ve üstü katılımcıların puanlarının 18-20 yaş aralığı katılımcılardan yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Hernardo vd. (2018), Akyürek ve Yenel (2023) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda da üniversiteli gençlerin yaşlarının artmasıyla etik değerlere daha çok yatkınlık gösterdikleri görülmüştür. Bu anlamda araştırmadan elde edilen sonuçların daha önce yapılan araştırma bulgularıyla kısmen benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yatkınlık düzeyleri ailelerinin yaşadıkları yerleşim yerine göre incelendiğinde; sevgi-saygı alt boyutu ve genel ölçek ortalamasında anlamlı farklılık oluştuğu görülmüştür ($p<.05$). Sevgi-saygı alt boyutundaki puanların köyde yaşayanların ilçe merkezinde yaşayanlardan daha yüksek olduğu; ölçekten alınan genel puan ortalamasına bakıldığında ise yine köyde yaşayanların ilçe merkezinde yaşayanlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Köyde yaşayan insanların örf, kültür, gelenek ve ahlak olarak daha kapalı bir toplum yapısı göstermesi söz konusu olduğu için ortaya çıkan bu sonuç normal karşılanmalıdır. Yaşanılan yerleşim yeri seçeneklerinden köy ve kasabada oturanların büyükşehir ve il merkezinde oturanlardan istatiksel olarak anlamlı farklılık oluşturmaması aynı değişkenlerle yeni bazı çalışmaların yapılmasını gerektirebilir.

Üniversite öğrencilerinin öznel dindarlık algılarına göre etik değerlere yatkınlık düzeyleri incelendiğinde işbirliği hariç tüm alt boyutlarda ve genel ölçek puanlarında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Katılımcıların verdikleri cevaplardan sevgi-saygı boyutunda "çok dindarım", diyenlerin puanları, "dindarım", "kararsızım", "dindar değilim" diyenlerin puanlarından oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Yine elde edilen sonuçlara göre adalet-

dürüstlük alt boyutunda "çok dindarım" diyenlerin "kararsızım" ve "dindar değilim" diyenlerden; ölçek genelinde de "çok dindarım" diyenlerin "dindarım", "kararsızım" ve "dindar değilim" diyenlerden daha yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca sevgi-saygı, adalet-dürüstlük alt boyutlarında ve ölçek genelinde "dindarım" diyenlerin "kararsızım" diyenlerden daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgular etik – dindarlık ilişkisi bağlamında normal ve mantıklı karşılanmaktadır. Benzer şekilde Özyer ve Azizoğlu (2010), Kalgı ve Şimşek (2022) tarafından yapılan çalışmalarda da etik değerlere yatkın olanların dindarlık düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin ailelerine ilişkin dindarlık algılarına göre etik değerlere yatkınlık düzeylerine bakıldığında, işbirliği alt boyutu haricinde tüm alt ve genel ölçek puanlarında anlamlı farklılıklar oluştuğu görülmüştür. Katılımcıların ebeveynlerinin dindarlıkları hakkında verdikleri cevaplarda, sevgi-saygı alt boyutunda "çok dindar", "dindar" diyenlerin "kararsızım" diyenlerin puanlarından; adalet-dürüstlük alt boyunda "çok dindar" diyenlerin "kararsızım" diyenlerden ve genel ölçek ortalamasında yine anne-babasını "çok dindar" olarak algılayanların bu konuda "kararsızım" şeklinde cevap verenlerden oldukça yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür.

Üniversite öğrencilerinin çocukluk döneminde karşılaştıkları anne baba tutumlarına göre etik değerlere yatkınlık düzeylerine bakıldığında; adalet-dürüstlük alt boyutu haricinde tüm alt boyutlarda ve genel ölçek puanlarında anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Katılımcıların ebeveynlerinin tutumları hakkında verdikleri cevaplarda adalet-dürüstlük alt boyutunda, ebeveynlerinin " aşırı hoşgörülü" ve "koruyucu" olduğunu belirtenlerin puanlarının "tutarsız" diyenlerden oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada sınıf, cinsiyet, medeni durum ve sosyo ekonomik durum değişkenlerine göre etik değerlere yatkınlık düzeylerinde herhangi bir anlamlı farklılığa rastlanılmamıştır ($p>.05$). Özyer ve Azizoğlu (2010), Taş (2018), Akyürek ve Yenel (2023) tarafından yapılan araştırmalarda da üniversite öğrencilerinin cinsiyetleriyle etik değerlere yatkınlıkları arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır. Bu konuda Daştan, Bellikli ve Bayraktar (2015), Yücenurşen, Duman ve Polat (2017), Üzüm ve Sivrikaya (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda ise bizim bulgumuzun aksine cinsiyetin etik değerlere yatkınlık durumu üzerine anlamlı etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Toplumdaki etik değerlerin evrensel kabuller olduğunu, kadın ve erkeğe göre farklılık göstermemesinin gerektiği düşünülse de ilgili araştırma sonuçlardaki bu farklılığın kadınların daha saygılı, sevgi dolu, hoşgörülü, özverili ve duygusal olarak yetiştirilmelerinden kaynaklı olduğu, başka bir ifadeyle bu farklılığın cinsiyet rollerinden, toplumsal ve kültürel özelliklerden kaynaklanabileceği ileri sürülmektedir (Taş, 2018).

Etik değerler; birey, toplum, eğitim, meslek vb. kavramlarla beraber karşımıza çıkmakta ve kişilerin herhangi bir düşünce, tutum ve davranışının iyi-kötü, doğru-yanlış olması konusunda yol gösterici olmaktadır. Araştırılan konu itibariyle üniversiteli gençler açısından etik değerler, üniversite içerisinde ve toplumda üstlendikleri rol ve görevlerde ayrıca bir takım

bilimsel çalışmaları gerçekleştirirken nasıl davranmaları gerektiğinde yol gösterici olabilmektedirler. Dolayısıyla gençlerin toplum nezdinde sevgi-saygıya dayalı davranışlarda bulunmaları, adil ve dürüst olmak suretiyle diğer kişilerin haklarını ihlal etmemeye yönelik çaba göstermeleri çevreleriyle işbirliği içerisinde uyumlu bir hayat yaşamalarını sağlayacaktır. Ayrıca onların etik değerlere uygun davranmaları kişisel ve ahlakî gelişimlerine de olumlu yönde katkı sağlayacaktır. Sonuç itibariyle üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin etik değerlere yatkınlıkları toplumda kazanacakları rolü de desteklemektedir.

Bununla birlikte bireysel farklılıklarından kaynaklı olarak herkesin kabul gören bütün olumlu değerlere sahip olması kesinlikle beklenemez. Bireylerin kişilik ve karakter gelişimlerini etkileyen çeşitli faktörlerin bulunduğu unutulmamalıdır. Bu konuda en önemli görev temelde ailelere ve eğitim kurumlarına düşmektedir. Bu hususta özellikle de kariyer sürecinin başlama noktası olan üniversitelerde verilecek olan etik konulu dersler önemlidir. Verilecek olan dersler ve bu bağlamda yapılan etkinlikler sadece göstermelik olmamalı öğretilen bilgilerin öğrenciler tarafından özümsenmesinin sağlanması gerekir (Aydın, 2016). Aynı şekilde dersi verecek olan öğretim üyelerinin de günlük yaşantılarında bu değerlere sahip olması, öğrencilere verilecek olan değer eğitimini daha etkili kılacaktır. Başka bir deyişle anlatılanların ve öğretilenlerin daha kolay benimsenmesi ve öğrenciler üzerinde etkili olmasını sağlayacaktır. Bu konuda yapılan araştırmalara bakıldığında, örneğin; Erdemli, Güner Demir ve Kurum (2021)'un araştırmasında lisans öğrencileri, derslerine giren öğretim elemanlarının ders içi ve ders dışında üst düzey etik davranışlar gösterdiklerini bunun da öğrencilerin etik değerlere bağlılıklarını olumlu yönde etkilediğini belirttikleri görülmüştür.

Araştırma etik değerlere yatkınlık anlamında önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Bu sonuçların daha üst seviyelere taşınması için üniversitelerde etik değer farkındalık eğitimleri ve bilgilendirme çalışmaları (seminer, panel, konferans vb) yapılabilir. Eğitimde karşılaşılan iyi örnekler gibi etik anlamda da çevresine örnek olacak olan bireyler veya projeler ödüllendirilebilir. Unutulmamalıdır ki değerler toplum nezdinde önemli yer tutmaktadır. Bu değerlerin zayıflaması hatta yok olması toplumdaki ahlakî çöküntüyü beraberinde getirerek bir takım problemlere ve kaosa yol açabilecektir.

Bu çalışmada belirli bir ölçek yardımıyla iki üniversite üzerinden toplanan verilerle bazı sosyo-demografik değişkenlerin etik değerlerle ilişkisi incelenmiştir. Farklı üniversite ve/veya bölümlerde, farklı zamanlarda, gerçekleştirilecek araştırmalardan elde edilecek olan sonuçların farklı çıkabileceği unutulmamalıdır. Dolayısıyla çalışmanın sadece ülkemizin iki üniversitesi üzerinde yapılmış olması, toplanan verilerin kullanılan ölçek ve analiz teknikleriyle ve araştırmanın yapıldığı zaman dilimiyle bir sınırlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle elde edilen sonuçların sadece araştırmaya katılan gençlerin etik değerlere olan yatkınlıkları ile sınırlı olduğu ve ülkemizdeki bütün yükseköğretim gençliğine genellenemeyeceği göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Bununla birlikte araştırmadan elde edilen sonuçlar bu konu üzerine yapılacak olan diğer çalışmalardan elde edilecek sonuçları açıklamaya yardımcı olabilecektir. Bu anlamda gerçekleştirilen çalışma bundan sonra yapılacak olan araştırmalara yol göstermesi açısından önemlidir. Elde edilen bazı sonuçların daha önceki araştırmalardan

elde edilen sonuçlara göre farklılıklar göstermesi, konu hakkında daha fazla araştırma yapma ihtiyacını ortaya koymaktadır. Araştırmanın daha geniş bir katılımla ve farklı coğrafya ve kültürlerde gerçekleştirilmesi gelecekte literatüre daha fazla katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

Acar, A.G, *Etik Değerlerin Kurumsallaştırılması Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Akyürek, M. İ., & Yenel, K. (2023). Üniversite Öğrencilerinin Etik Değerlere Yatkınlık Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 21(2), 295-308.

Aristoteles, (2007). *Nikomakhos'a Etik*, Çev. Saffet Babür, Ankara: Bilgisu Yayınevi.

Ariani, M., & Zulhawati, Z. (2021). Ethical behavior of accounting students in facing ethical problems in the world of work. *International Journal of Governmental Studies and Humanities*, 4(1), 1-9.

Arslan, M. (2014). *Felsefeye giriş* (21. Baskı). Ankara: Adres.

Atayman, V. (2005). *Etik*, İstanbul: Donkişot Yayınları.

Aydın, İ. (2016). *Eğitim ve öğretimde etik* (8.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Cevizci, A. (2002). *Etik,* Paradigma Yayınları, İstanbul.

Crisp, R. (Ed.). (2014). Aristotle: *Nicomachean ethics*. Cambridge University Press.

Çağrıcı, M. (1989) "AHLÂK", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak#1 (07.12.2023).

Daştan, A., Bellikli, U., Bayraktar, Y. (2015). Muhasebe Eğitiminde Etik İkilem ve Etik Karar Alma Konularına Yönelik KTÜ-İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 75-92.

Erdem, A. R. (2005). Üniversitenin Var Oluş Nedeni (Üniversitenin Misyonu). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(17), 75-86.

Erdemli, Ö., Güner Demir, T., Kurum, G. (2021). Yükseköğretimde Eğitim-öğretim Etiği Ölçeği öğrenci formu: Geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi,* 10(4), 1392-1420.

Hernando, A., Diez-Vega, I., Lopez del Hierro, M., Martínez-Alsina, N., Diaz-Meco, R., Busto, M. J., González-Cuevas, G. (2018). Ethical values in college education: A mixed-methods pilot study to assess health sciences students' perceptions. *BMC Medical Education*, 18(1), 1-11.

Hökelekli, H. (2003). *Din Psikolojisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Hökelekli, H. (2011). *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Kalgı, M. E. Ve Şimşek, N. (2022). Akademide etik değerler ve dindarlık ilişkisi üzerine bir araştırma. *Çukurova Araştırmaları*, 8(3), 404-414.

Kaya, İ. (2015). Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 968- 974.

Kırca N, Bademli K, Özgönül M.L. (2020). Öğrenci Hemşirelerin Etik Değerlere Yatkınlık Durumlarının Belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 23(3):410-417.

Kuçuradi, İ. (2003). Etik ve 'Etikler, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 423(1), 7-9.

Kuçuradi, İ. (2007). İnsan Hakları Açısından 'Dünya Problemleri'. *FLSF Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 1-20.

Mercader, V. (2006). *Study of the ethical values of college students*. Doktora tezi, University of South Florida.

Özekes, M., (2009). *Ülkemizde Yargı Etiği Sorunlarına Örneklerle Bir Bakış* . Yasama ve Yargı Etiği Alanındaki Gelişmeler Uluslararası Konferansı, Ankara, Turkey

Özturan, H. (2011). Etik ile Ahlak Arasında: Türkçe Ahlak Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9 (17): 169-202.

Öztürk, Y. N. (1993). *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul.

Özyer, K., Azizoğlu, Ö. (2010). Demografik Değişkenlerin Kişilerin Etik Tutumları Üzerindeki Etkileri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 59-84.

Pieper, A.,(1999), *Etiğe Giriş*, Çev: Veysel Atayman - Gönül Sezer, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Saruhan, M. S. (2014). İslam Düşüncesinde Ahlâk İlmi. *Eskiyeni* (28), 53-66.

Taş, F. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Etik Değerlere Yatkınlık Durumları Ve İlişkili Faktörler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 607-626.

Üzüm, B., & Özkurt Sivrikaya, S. (2018). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Etik Değerlere Yatkınlık Düzeyleri (Kocaeli Myo Örneği). *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(1), 230-240.

Yök Atlas. *Yükseköğretim Program Atlası*. (2023). https://yokatlas.yok.gov.tr/ adresinden 07.12.2023 tarihinde alınmıştır.

Yücenurşen, M., Duman, H., & Polat, Y. (2017). Muhasebe Eğitimi Alan Meslek Yüksekokulu

Öğrencilerinin Etik Davranışlarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma: Ortaköy MYO Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 20(2), 96-110.

Yüksel, M.,(2011) *Hukuk Sosyolojisi Yazıları*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

BIST SİGORTA ENDEKSİ İLE SİGORTA PRİMLERİ ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi, M. Hadin ÖNER
Aksaray Üniversitesi, hadinoner@aksaray.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7746-8865

ÖZET

Sigortacılık sektörü, finansal piyasalar ve ülke ekonomileri açısından önemli aktörlerin başında gelmektedir. Ancak, Türkiye'deki sigorta sektörünün halen istenilen seviyeye ulaşmadığı görülmektedir. Bunun aksine sektörde yer alan bazı firmalar büyüme performanslarını artırarak borsada işlem görmeye başlamışlardır. Bu minvalde oluşturulan BIST (Borsa İstanbul) Sigorta Endeksinde sektörün önemli oyuncuları yer almaktadır. Sigorta sektöründeki büyüme ve prim tahsilatlarının BIST Sigorta Endeksinde yer alan firmaların piyasa değerlerini olumlu etkilemesi beklenmektedir. Bu çalışmada, 2009Q4-2023Q3 dönemine ait verileri kullanarak BIST Sigorta Endeksi ve sigorta primleri arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. VAR Granger Nedensellik Testi analizi sonuçlarına göre, sigorta primlerinden BIST Sigorta Endeksine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Piyasalar, Sigortacılık, BIST Sigorta Endeksi, VAR Granger Nedensellik Analizi

CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN BIST INSURANCE INDEX AND INSURANCE PREMIUMS

ABSTRACT

The insurance sector is a crucial player in financial markets and national economies. However, Turkey’s insurance sector has not yet reached the desired level. Conversely, some companies in this sector began trading on stock exchanges by increasing their growth performance. In this regard, significant players in the sector are included in the BIST Insurance Index. The anticipated positive impact of sector growth and premium collections on the market values of companies included in the BIST Insurance Index is expected. This study examines the causality relationship between the BIST Insurance Index and insurance premiums using data from the period 2009Q4-2023Q3. According to the results of the VAR Granger Causality Test analysis, a unidirectional causality relationship between insurance premiums and the BIST Insurance Index was identified.

Keywords: Financial markets, insurance, BIST Insurance Index, VAR Granger Causality Analysis

1. GİRİŞ

İnsanın kendisini potansiyel tehlikelere karşı koruma arzusu, varoluşundan itibaren süregelen temel bir duygudur. Bu korunma eğilimi, zaman, mekân ve olaylar bağlamında çeşitlilik arz etmektedir. Tarihsel olarak bakılacak olursa ortaya çıkabilecek tehlikelere karşı sigortacılığa benzer önlemler her dönemde alınmıştır. Bu alınan önlemler, toplumların örf ve adetleri, dini inançları ve yaşam tarzları gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. İnsanın temel önceliği olan canını koruma arzusu, zaman içinde bireylerin ekonomik zenginlik elde etmesiyle birlikte, mal varlığını koruma arzusu olarak değişmiştir. Teknolojik ilerlemelerle birlikte ortaya çıkan ve artan risklere karşı koruma refleksi sürekli değişkenlik göstermiştir.

İnsanların ve işletmelerin, tarih boyunca kendilerini çeşitli tehlikelere karşı koruma amacıyla geliştirdikleri düşüncenin ilk örnekleri M.Ö. 4500 yılında Mısır'da ortaya çıkmıştır. Mısır'daki esnaflar arasında oluşturulan yardım sandıkları, özellikle hayatını kaybeden esnafların ailelerine yönelik yardım sağlama amacını taşımıştır (Özbolat, 2017, s. 34). M.Ö. 4000 yılında ise Babiller döneminde kervan tüccarlarının haydutlar tarafından çeşitli tehditlere maruz kalmaları ve bu durumun sermayedarlar tarafından güvence altına alınması ayrı bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Sonraki dönemlerde deniz ticaretinin yaygınlaşmasıyla birlikte sigortacılık geniş bir uygulama zemini bulmuştur. Modern anlamda bilinen ilk sigorta ise 1347 yılında İtalya'nın Cenova limanındaki Santa Clara adlı gemi için düzenlenen sigorta poliçesidir (Yaslıdağ, 2017, ss. 15-16).

Dünyadaki gelişimine bağlı olarak Türkiye'de de sigortacılık sektörü finansal piyasalarda pay almaya başlamıştır. Sigortacılık sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin gelişimine bağlı olarak Borsa İstanbul'da sektöre yönelik bir endeks oluşturulmuştur. BIST Sigorta Endeksi 1996 yılında kurulmuş olup endeks bileşeni Agesa Hayat ve Emeklilik A.Ş., Ak Sigorta, Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi, Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş., Ray Sigorta A.Ş. ve Türkiye Sigorta A.Ş. şirketlerinden oluşmaktadır. Bu araştırmanın temel amacını BIST Sigorta Endeksi'ni oluşturan bu şirketlerin değerleri ile prim üretimleri arasındaki ilişkisinin tespiti oluşturmaktadır. Bu amaca yönelik olarak 2009Q4-2023Q3 dönemine ait veriler ele alınarak VAR Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır.

Çalışma 4 kısımdan oluşmaktadır. Giriş bölümünün devamında literatür çalışmalarına yer verilmiştir. Devamında ekonometrik model ve bulgular ele alınmıştır. Son bölümde ise sonuca yer verilerek çalışma tamamlanmıştır.

2. LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Literatürde BIST Sigorta Endeksi'ne yönelik çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Al- Dalaien ve Alhroob (2017), 2006- 2015 yıllarına ait verileri kullanarak Ürdün'deki sigorta şirketlerinin finansal performanslarını Altman z-skoru ile araştırmışlardır. Bulgulara göre şirketlere skorlar vererek çeşitli yorumlar yapmışlardır.

PROCEEINGS BOOK

Tayyar vd. (2018), BIST Sigorta Endeksindeki şirketlerin finansal performanslarını Referans İdeal Metodu (RİM) yöntemi ile analiz etmişlerdir.

Önder ve Kavak (2019), BIST Sigorta Endeksindeki şirketlerin kurumsal yönetim ve finansal performansları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. 2008-2017 yıllarına ait verileri ele alarak panel veri analizi yöntemini kullanmışlardır. Bulgulara göre kurumsal yönetim ile finansal performans arasında ilişkinin olduğunu gözlemlemişlerdir.

Gümüş (2020), bankasürans uygulamalarının BIST Sigorta Endeksindeki şirketlerin prim üretimi ve teknik kârları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bulgulara göre bankasürans oranları ile teknik kârlılık oranları ve BIST Sigorta Endeksindeki prim üretimi arasında nedensellik ilişkisinin bulunduğunu tespit etmiştir.

İşseveroğlu (2021), BIST Sigorta Endeksinde yer alan sigorta şirketlerinin kurumsal sürdürülebilirliklerini faaliyet raporlarının içerik analizi çerçevesinde ele almıştır.

Hamurcu (2022), depremlerin BIST Sigorta Endeksi üzerindeki etkisini araştırmıştır. Olay çalışması yöntemi sonuçlarına göre depremin BIST Sigorta Endeksi getirilerini negatif yönde etkilediğini tespit etmiştir.

Önem (2022), BIST Sigorta Endeksi ve tüketici güven endeksi arasındaki ilişkiyi ARDL ve Granger Nedensellik testi ile araştırmıştır. Bulgulara göre BIST Sigorta Endeksi ve tüketici güven endeksi arasında uzun dönemli ve nedensellik ilişkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Pala (2022), BIST Sigorta Endeksindeki şirketlerin finansal performanslarını CRITIC ve MULTIMOOSRAL teknikleri ile araştırmıştır.

Sönmez (2023), BIST Sigorta Endeksindeki şirketlerin 2017-2021 yılları arasındaki finansal performanslarını CRITIC ve WASPAS yöntemi ile analiz etmiştir.

Gülcemal vd. (2023), BIST Sigorta Endeksindeki şirketlerin 2020-2021 yıllarına ait verilerini kullanarak CRITIC VE COCOSO yöntemleri ile finansal performans analizlerini araştırmışlardır.

Literatür araştırmasında görüleceği üzere ağırlıklı olarak BIST Sigorta Endeksindeki firmaların finansal performanslarına yönelik çalışmaların yoğunluk kazandığı dikkat çekmektedir. Literatürde BIST Sigorta Endeksi ile sigorta primlerinin ilişkisine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu anlamda çalışma özgün bir değer taşımakta olup çalışmanın literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

3. EKONOMETRİK MODEL VE BULGULAR

Analiz kapsamında bu çalışmada BIST Sigorta Endeksi ve sektördeki prim üretimi arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bu amaca yönelik olarak 2009Q4-2023Q3 dönemine ait veriler ele alınmıştır. BIST Sigorta Endeksi'ne yönelik veriler investing.com, sigorta primlerine ait veriler Türkiye Sigorta Birliği web sitelerinden temin edilmiştir.

Analizlerde ilk etapta veriler üzerinde herhangi bir mevsimsel etkinin olmadığı tespit edilmiştir. Akabinde verilerin durağan olmadığı Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron

(PP) birim kök testleri ile kontrol yapılmıştır. Son olarak VAR modeli ile Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır.

Ekonometrik analizlerinde ilk olarak görsel 1'de görüleceği üzere değişkenlerin zaman serisi grafikleri gösterilmiştir.

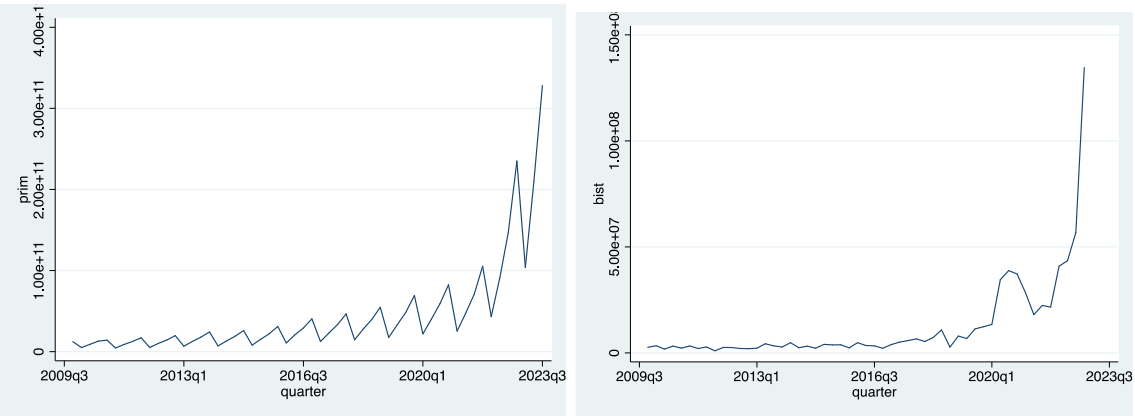

Görsel 1. Değişkenlere ait grafikler

3.1. Birim Kök Testi

Ekonometrik bir modelin önceden tahmin edilmesi için, olası sahte regresyonlarla karşılaşılmaması için kullanılan verilerin durağan olup olmadığının kontrol edilmesi gerekmektedir. Durağanlık, zaman serilerinde geçmiş değerlerle gelecek değerler arasındaki tarihsel ilişkileri açıklar. Güvenilir olmayan sahte regresyon sonuçlarından kaçınmak için, modelde kullanılan verilerin durağanlığı, farklı birim kök testleriyle değerlendirilmektedir (Sevüktekin & Çınar, 2017; ss. 317-325). Analizde, serilerin durağanlıkları ADF ve PP birim kök testleri kullanılarak test edilmiştir. Çizelge 1'de değişkenlerin sabitli ve sabitli-trendli ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre, değişkenlerin 1. farklarında I (1) istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Çizelge 1'de, değişkenlerin detaylı birim kök testi sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 1. Serilerin Birim Kök Testleri

Değişkenler	**Augmented Dickey-Fuller ADF**		**Phillips- Perron PP**	
	Sabitli	**Sabitli & Trendli**	**Sabitli**	**Sabitli & Trendli**
prim (Düzey)	-2.205 (0.2044)	-6.863 (0.2584)	-1.131 (0.7025)	-6.817 (0.8288)
prim (1. Fark)	-10.858 (0.000) *	-10.792 (0.000) *	-27.629 (0.000) *	-31.282 (0.000) *
bist (Düzey)	3.534 (1.000)	2.858 (1.0000)	5.977 (1.0000)	8.134 (1.0000)
bist (1. Fark)	-1.763 (0.000) *	-2.239 (0.000) *	-1.640 (0.000) *	-1.869 (0.000) *

Not: Parantez içindeki yer alan değerler olasılığı; * %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir

3.2. VAR Analizi

VAR modelinde ilk olarak uygun gecikme uzunluğu tespit edilmelidir. Bu bağlamda, Akaike (AIC), Hannan-Quin (HQ) ve Schwartz Bilgi Kriteri (SC) gibi kriterler kullanılarak optimum gecikme uzunluğu hesaplaması yapılmaktadır. Çizelge 2'de görüldüğü üzere, bu modelde gecikme uzunluğu 5 olarak seçilmiştir. Bu minvalde en uygun gecikme uzunluğunun da 5 olduğu görülmektedir. Çizelge 2'de, uygun gecikme uzunluğuyla ilgili detaylar ayrıntılı bir şekilde sunulmaktadır. Bu kriterler, modelin geçmiş verilere dayalı olarak geleceği en iyi şekilde tahmin etmek için ne kadar gecikmeyle çalışması gerektiğini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır.

Çizelge 2. Uygun Gecikme Uzunluğunun Tespiti

Lag	LL	LR	Df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-882.95				7.8e+13	37.6574	37.6871	37.7362
1	-874.277	17.346	4	0.002	6.4e+13	37.4586	37.5475	37.6948
2	-868.778	10.997	4	0.027	6.0e+13	37.3948	37.5429	37.7885
3	-789.869	157.82	4	0.000	2.5e+12	34.2072	34.4146	34.7583
4	-755.985	67.769	4	0.000	7.0e+11	32.9355	33.2022*	33.6441
5	-751.041	9.8879*	4	0.042	6.7e+11*	32.8953*	33.2212	33.7614*

Not: *minumum gecikmeyi veren bilgi kriterlerini ifade etmektedir. Modelde uygun gecikme 5'tir. Beşinci gecikmede modelde otokorelasyon yoktur.

Çizelge 2 incelendiğinde LR, FPE, AIC ve SBIC bilgi kriterlerine göre gecikme uzunluğunun 5 olduğu görülmektedir. VAR modelinin istikrarlı yapısını belirlemek için, ilgili varsayımların detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. İlk aşamada, AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çemberi içinde yer alıp almadığı araştırılmış ve görsel 2'de ters köklerinin birim çember içinde olduğu görülmüştür.

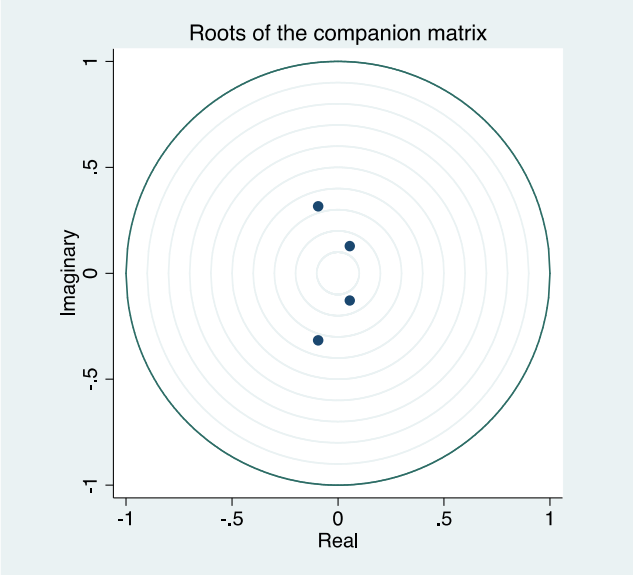

Görsel 2. AR Karakteristik Polinomun Ters Köklerinin Birim Çember İçerisindeki Konumu

İkinci varsayım testi otokorelasyon problemidir. Bunun için LM testi yapılmıştır. Çizelge 3'te görüleceği üzere olasılık değerlerinin 0.05'ten büyüktür. Bu sonuçlara göre otokorelasyon probleminin olmadığı tespit edilmiştir. İlgili sonuçlar çizelge 3'te yer almaktadır.

Çizelge 3. Breusch-Godfrey LM Testi

Gecikme	LM-İstatistiği	Olasılık
1	138.3361	0.13434
2	12.2235	0.25425

3.3. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

VAR modelinin kurulmasından sonra gerekli varsayımların sınanmasının ardından, değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmaları nedeniyle Granger Nedensellik Testi yapılmıştır. Granger Nedensellik Testi, değişkenler arasındaki gecikmeli ilişkiyi analiz etmek için zaman serisi verilerine dayanan bir analizdir (Dikmen, 2018; s. 255). Bu test, analizlerde kullanılan değişkenlerin istatistiksel olarak ölçülen ilişkilerini belirlemeye yardımcı olmaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı veya yokluğu hipotezlerle test edilmektedir (Kutlar, 2007; s. 267). Bu bağlamda, Granger Nedensellik Testi, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları çizelge 4'te detaylı bir şekilde sunulmuştur. Bu test, değişkenlerin birbirleri üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve modelin genel geçerliliğini belirlemek açısından önemlidir.

Çizelge 4. VAR Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotezler	Ki-Kare	Df	Olasılık
Sigorta primleri, BIST Sigorta Endeksinin Granger nedeni değildir	5.7824	2	0.005
BIST Sigorta Endeksi, sigorta primlerinin Granger nedeni değildir	1.0133	2	0.603

Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre %5 anlamlılık düzeyine göre sigorta primleri ile BIST Sigorta Endeksi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Sektörün üretmiş olduğu sigorta primlerinin BIST Sigorta Endeksi üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir. Ancak BIST Sigorta Endeksi ile sigorta primleri arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

4. SONUÇ

Sigorta şirketleri, prim karşılığında sigorta yaptıranlara hayatları boyunca olası karşılaşacakları risklere karşı güvence sağlayan kuruluşlardır. Sigorta şirketleri sunmuş oldukları bu hizmetleri sayesinde, toplumda huzur ve refahın sağlanmasında kritik bir rol oynarlar. Aynı zamanda, sigortalılardan topladıkları primleri yatırımlara yönlendirerek finansal sistemlere kaynak sağlamaktadırlar. Bu sayede ekonomi için önemli bir istihdam kapısı oluşturmaktadır. Ayrıca, sigorta sektörü devletler için vergi kaynağı olarak da hizmet vermekte ve sosyal güvenlik sistemlerinin üzerindeki yükü hafifletme gibi önemli fonksiyonlara icra etmektedir. Bu nedenle, sigorta sektörü, sadece bireylerin finansal güvenliğini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda genel ekonomik istikrarın desteklenmesine de katkıda bulunan önemli bir sektördür.

Finansal piyasalar ve ülke ekonomileri açısından bu denli önemli bir role sahip sigorta sektörünün büyümesi birçok alana da katkı sağlamaktadır. Bu minvalde çalışmada, Türkiye'de sigorta şirketleri tarafından üretilen primler ile BIST Sigorta Endeksi arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmada ilk olarak birim kök testleri yapılmış ve analiz için değişkenler arasındaki Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır. Türkiye'de sigorta primleri ile borsada işlem gören sigorta şirketleri arasındaki ilişkiyi araştıran herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu sebeple ilgili çalışma özgünlük taşımakta ve literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Analiz sonucuna göre sigorta primleri ile BIST Sigorta Endeksi arasında tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Sigorta prim üretiminin BIST Sigorta Endeksinin nedeni olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre sigorta sektörünün büyümesine bağlı olarak BIST Sigorta Endeksinin de pozitif etkileneceği söylenebilir. Yine BIST sigorta sektörüne yatırım yapmak isteyen bireyler, şirketler ve diğer paydaşların da yatırım kararlarında bu nedensellik ilişkisi çerçevesinde yatırım kararlarını şekillendirmeleri önemlidir. Yatırımcılar ve diğer paydaşların, BIST Sigorta endeksine yatırım kararı alırken, nedensellik ilişkisini göz önünde bulundurmaları, verdikleri kararların temelini güçlendirebilecek önemli bir etken olacaktır.

KAYNAKÇA

Al-Dalaien, B. O. A., and Alhroob, M. (2017). Financial performance analysis of Jordanian insurance companies using the Altman z-score model. *International Journal of Academic Research and Development*.

Dikmen, N., *Ekonometriye Giriş Temel Kavramlar ve Uygulamalar* (4. bs), Seçkin Yayınevi, 2018.

Gülcemal, T., İzci, A. Ç., ve Taşcı, M. Z. (2023). BİST 100'de işlem gören sigorta şirketlerinin crıtıc-cocoso yöntemiyle performans analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi, 97*, Article 97. https://doi.org/10.25095/mufad.1168270

Gümüş, E. (2020). BIST sigortacılık endeksindeki şirketlerde, bankasürans uygulamalarının prim ve teknik kârlılıklara etkisi. *Journal of Management and Economics Research, 18*(1), Article 1. https://doi.org/10.11611/yead.607445

Hamurcu, C. (2022). Depremlerin sigortacılık sektörü hisse senetleri üzerinde etkisi olabilir mi? 2020 yılındaki İzmir depremi üzerine bir araştırma. *İzmir İktisat Dergisi*, *37*(2), Article 2. https://doi.org/10.24988/ije.929390

İşseveroğlu, G. (2021). Sürdürülebilir sigortacılık için sürdürülebilirlik açıklamaları: bist sigorta şirketleri faaliyet raporlarının içerik analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi, 92*, 47-60. https://doi.org/10.25095/mufad.934240

Kutlar, A., *Ekonometriye Giriş* (1. bs), Nobel Akademik Yayıncılık, 2017

Önder, Ş., & Kavak, N. N. (2019). Sigorta şirketlerinde kurumsal yönetim ve finansal performans arasındaki ilişki. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 62*, Article 62.

Önem, H. B. (2022). Tüketici güven endeksi ve bazı bist endeksleri arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(1), Article 1. https://doi.org/10.29106/fesa.1019153

Özbolat, M., *Temel Sigortacılık*. Seçkin Yayıncılık, 2017.

Pala, O. (2022). Bist sigorta endeksinde crıtıc ve multımoosral tekniklerine dayalı finansal analiz. *İzmir İktisat Dergisi*, *37*(1), Article 1. https://doi.org/10.24988/ije.939532

Sevüktekin, M., & Çınar, M., *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*, Dora Yayıncılık, 2017.

Sönmez, Y. (2023). Crıtıc temellı waspas yöntemini kullanarak finansal performansın değerlendirilmesi: bıst endeksinde yer alan sigorta şirketleri örneği. *Erciyes Akademi, 37*(2), Article 2. https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1248877

Tayyar, N., Yapa, K., Durmuş, M., ve Akbulut, İ. (2018). Referans ideal metodu ile finansal performans analizi: bist sigorta şirketleri üzerinde bir uygulama. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *7*(4), Article 4. https://doi.org/10.15869/itobiad.418429

Yaslıdağ, B., *Sigortacılık*, Seçkin Yayıncılık, 2017.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PERSPEKTİFİNDE KARBON MUHASEBESİ

Doç. Dr. Yakup ASLAN
Muş Alparslan Üniversitesi, y.aslan@alparslan.edu.tr - 0000-0001-9833-8840

ÖZET

Küreselleşme olgusunun dünyada her zamankinden daha fazla karşılık bulması üretim faaliyetlerinin formuna doğrudan etki etmiştir. Teknolojinin üretim faktörleri arasında sayılmasıyla üretimin tüm süreçleri, teknolojinin geldiği seviyeden yararlanmıştır. Üretilen mal ya da hizmetin teknoloji tabanlı değerlendirilmesi ürün ya da hizmetin daha hızlı ortaya çıkmasını sağlanmıştır. Yüzlerce insan gücü ile yapılacak bir üretimi; ileri otomasyon, makine öğrenmesi, yapay zeka gibi teknolojinin doğal çıktıları olan yapılar vasıtasıyla çok kısa sürede ortaya çıkarmak mümkün hale gelirken insan gücüne duyulan ihtiyaç giderek azalmaktadır. Esasen teknolojideki amansız gelişim ve dönüşüm işletmeleri daha fazla üretme hususunda güdülemektedir. Kapitalizm gerçeği ile daha yüksek karlılık hedefleyen işletmelerinin aldıkları her büyüme kararı çevrenin bu durumdan etkilenmesine neden olmaktadır. İşletmeler üretim faaliyetlerinin tüm süreçlerinde çevreyi gözetmek durumundadırlar. Zira yüksek karlılık motivasyonu ile çevrenin göz ardı edilmesi işletmelerin sürekliliğini tehdit eden bir duruma dönüşecektir. İktisat biliminde sıklıkla vurgulanan sonsuz insan insan ihtiyaçlarının kıt kaynaklarla temin edilme gerçeği çevrenin de sınırlı olduğu vurgusunu yapmaktadır. 21. Yüzyılda işletmelerin üretim süreçlerini çevreyi dikkate alarak planlamaları konusunda daha fazla fikir vermektedir. Ülkelerin iklim değişikliği konusunda daha duyarlı olma zorunluluğu da çevrenin korunmasına katkı sunmaktadır. Bu bağlamda üretilen ürünlerin ya da hizmetlerin çevre odaklılık anlayışıyla ortaya çıkması için yeşil muhasebe, çevre muhasebesi ve karbon muhasebesi gibi güncel ve oldukça popüler konuların gündeme gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Çalışmada sürdürülebilir çevre için karbon muhasebesi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Muhasebesi, Çevre, Karbon Muhasebesi

PROCEEINGS BOOK

CARBON ACCOUNTING IN A SUSTAINABILITY PERSPECTIVE

ABSTRACT

The fact that the phenomenon of globalization is more prevalent than ever in the world has directly affected the form of production activities. With technology being counted among the production factors, all processes of production have benefited from the level of technology. Technology-based evaluation of the goods or services produced has enabled the product or service to emerge faster. A production to be made with hundreds of manpower; While it has become possible to create technology in a very short time through structures that are natural outputs of technology such as advanced automation, machine learning and artificial intelligence, the need for manpower is gradually decreasing. Essentially, the relentless development and transformation in technology motivates businesses to produce more. With the reality of capitalism, every growth decision taken by businesses aiming for higher profitability causes the environment to be affected by this situation. Businesses must take care of the environment in all processes of their production activities. Because ignoring the environment with the motivation of high profitability will turn into a situation that threatens the continuity of businesses. The fact that infinite human needs are met with scarce resources, which is frequently emphasized in economics, emphasizes that the environment is also limited. It gives more ideas for businesses in the 21st century to plan their production processes by taking the environment into consideration. The obligation of countries to be more sensitive about climate change also contributes to the protection of the environment. In this context, it has become inevitable for current and very popular issues such as green accounting, environmental accounting and carbon accounting to come to the fore in order for the products or services produced to emerge with an environmentally focused approach. In the study, carbon accounting for a sustainable environment will be discussed.

Key Words: Environmental Accounting, Environment, Carbon Accounting

1. GİRİŞ

PROCEEINGS BOOK

Küreselleşme olgusu dünyadaki tüm dinamikleri değiştirdiği gibi ticari hayatın seyrini de değiştirmiştir. Teknolojide yaşanan baş döndürücü değişim ve dönüşüm üretim faaliyetlerinin formuna da etki ederek esasen Sanayi Devrimi ile başlayan makineleşmeyle başlayan seri üretimin hacmi artmıştır. Üretici konumunda olan her işletme daha fazla üretim yaparak kar maksimizasyonu hedeflerini hep bir üst seviyeye çıkarmayı hedeflemiştir. Bu durum üretim faktörlerinden olan doğal kaynakların daha çok kullanımına sebebiyet vermiştir. Daha fazla üretim için daha çok doğal kaynak kullanımına ihtiyaç olduğuna göre bu durum çevrenin bozulmasına sebep olmaktadır. Sürdürülebilir bir dünya için bahsedilen tehditlerin takip edilerek çevre odaklı üretim stratejileri ortaya konmalıdır. Dünya üzerindeki canlılar, değişik yapıdaki unsurların dengeye gelmesiyle oluşan ekosistemler içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu ekosistem içerisinde doğa ve insan arasında bir uyum bulunmaktadır. Ancak bu uyum hızlı nüfus artışı, ormansızlaştırma, kıt kaynakların sorumsuzca tüketilmesi, çevreye duyarlı olmayan üretim ve tüketim, çarpık kentleşme ve sanayi devriminin bir çıktısı olan kitle üretimi gibi sebeplerden dolayı bozulmaya başlamıştır. İnsan kaynaklı sebeplerle doğa ve insan arasındaki bu uyumun bozulması, küresel boyutta yaşanan ve daha önce insanoğlunun hiç karşılaşmadığı benzeri görülmemiş çevresel sorunları da beraberinde getirmiştir. Farklı görünümlere sahip olan bu çevresel sorunların en önemlisi ise atmosferdeki dengenin bozulmasıdır. Atmosferdeki bu bozulma küresel ısınmaya ve buna bağlı olarak da iklim değişikliğine neden olmuştur. Başka bir ifadeyle atmosferde bulunan gazların doğal seviyelerinde meydana gelen artışlar iklim değişikliğini tetiklemiştir.

İklim değişikliği ile çevrenin maruz kaldığı riskler sürdürülebilir dünya düzeni anlayışını zedelemektedir. Sürdürülebilir çevre için işletmeler üretim felsefelerini çevre odaklı yaklaşımlarla donatmalıdır. Yeşil muhasebe içerisinde neşet eden Karbon muhasebesi konusu tam da bu noktada oldukça kritik bir rol üstlenmektedir. Karbon muhasebesi ile üretim faaliyetleri esnasında çevreye yayılan başta sera gazı gibi çevreyi tahrip eden gazlar başta olama üzere üretim faaliyetlerinin tüm süreçlerinde çevreyi gözeten bir anlayışın muhasebe bilimiyle buluşması sağlanmaktadır. Gelişmiş ülkeler, karbon muhasebesi ile ilgili kanun ve mevzuat değişikliklerini yaparak üreticilerin politikalarını gözden geçirmelerini sağlamaktadırlar. Otomobil teknolojilerinde fosil yakıtlı araçların yerini elektrikli araçların alması bu durumu teyit eder niteliktedir.

2. KARBON MUHASEBESİ KAVRAMI

PROCEEINGS BOOK

Mevcut bilimsel çalışmalar dikkate alındığında karbon muhasebesinin tanımını anlamak zor ve sorunludur. Zira, karbon teriminin kendisi farklı bir anlam verir; bilim adamları bunu kesinlikle karbon (elementel karbon) veya daha popüler sera gazları veya CO2 olan bir şeyle anlıyorlar. Muhasebe ile farklı çerçevelerde birleştirildiğinde farklı anlamlar vermek mümkündür (Ascui & Lovell, 2011). Karbon muhasebesi, giderek daha fazla şirketin, hükümetin ve kuruluşun değişen derecelerde takip ettiği, iklim değişikliğinin azaltılmasını desteklemek için büyüyen bir yaklaşım olmaya devam ediyor (Linton, Clarke, & Tozer, 2020). İşletmelerdeki olağan muhasebe uygulamalarına benzer şekilde, bir alanda veya belirli yerlerde çıkan karbonun adil ve doğru ölçümünü sağlayarak kendi kurallarını takip eden muhasebe türüdür (Pearce, 2003). Yeni muhasebe türlerinden biri olarak karbon muhasebesi, uygulamasını ve dolayısıyla şirketlerin uygulamalarının düşük karbon ekonomisine ulaşmaya nasıl katkıda bulunduğunu anlamaya olanak tanıyan bir genel bakış sunmaktadır (Hazaea et al., 2023).

Karbon muhasebesi terimi, çeşitli disiplinlerdeki bilim adamları tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır ve özellikle iklimin çeşitli yönlerinin muhasebeye entegrasyonu tartışmalarında sıklıkla görülmektedir. Ancak karbon muhasebesinin tutarlı bir tanımı mevcut değildir (Stechemesser & Guenther, 2012). İklim değişikliği dünya çapında toplulukları ve ekonomileri etkileyen en ciddi sorunlardan biridir. Birçok ülkedeki hükümetler, şirketleri sera gazı emisyonlarını azaltmaya teşvik etmek için çeşitli piyasa bazlı ve piyasa bazlı olmayan politikalar tasarlamış ve uygulamıştır. İklim koşullarındaki değişiklikler ve yeni karbon kurumları kaçınılmaz olarak kurumsal uygulamaları etkilemektedir (Howard-Grenville, Buckle, Hoskins, & George, 2014). Karbon muhasebesi, iklim eylemi için karar almayı ve ilerlemenin raporlanmasını destekleyen gelişen bir yaklaşımdır (Marlowe & Clarke, 2022). Bu nedenle karbon kurumları, şirketleri ve onların paydaşları arasındaki etkileşimin akademik araştırmacıların ilgisini çekmesi ve karbon muhasebesi üzerine birçok makalenin muhasebe dergilerinde yayınlanması şaşırtıcı değildir.

İşletmelerin çevresel sorunlar nedeniyle katlanmak zorunda oldukları maliyetler çevre muhasebesi kavramını ortaya çıkarmıştır. İnsan faaliyetlerinin doğada meydana getirdiği tahribatın ölçüsü olan karbon ayak izi ve atmosfere bırakılan karbondioksit miktarının kaydedilmesi ve takibi muhasebe açısından önemlidir. Bu bağlamda karbon muhasebesi, işletmelerinin faaliyette bulunduğu sektörde atmosfere salınan karbondioksit miktarının hesaplanması ve karbon ayak izinin tahmin edilmesine yardım etmektedir. Karbon muhasebesinin verileri, ürünü doğru fiyatlandırılmak, gerçek maliyete ulaşmak, stok kontrolünü sağlamak, ileriye dönük kararlar almak ve rekabet edebilmek adına karar vericilere yardım etmektedir.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK UFKUNDA KARBON MUHASEBESİ

Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak çevre biliminden doğmuştur. Bu nedenle sonraki kullanım alanlarında çevre bilimindeki anlamına ilişkin etkilerin görülmesi muhtemeldir. İnsanoğlunun arzu ve istekleri sonsuzdur. Bu arzu ve isteklerin karşılanabilmesi için gerekli olan mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan kaynaklar, doğadan karşılanmaktadır. Nüfustaki hızlı artış ve refah seviyesindeki yükselme, insan ihtiyaçlarının çeşitlenmesine ve çoğalmasına neden olmuştur. Artan bu taleplerin karşılanabilmesi için başta sanayi, tarım ve hizmet olmak üzere birçok alanda doğal kaynakların tüketimi oldukça artmıştır. Artan doğal kaynak ve hammadde tüketimi, doğal çevrenin bozulmasına ve ekosistemde olumsuz kalıcı etkilere neden olmaktadır. Sanayileşme, nüfus ve refah seviyesindeki bu hızlı artış daha fazla hammadde kullanımı, daha fazla tüketim, daha fazla atık ve doğal denge bozulmalarıyla sonuçlanmaktadır. Bu olumsuz sonuçların bertaraf edilmesi ve gelecek kuşaklara yaşanılabilir bir çevre bırakabilmek için sürdürülebilir bir yaşam kaçınılmaz olmuştur (Coram, Potter, & Soderstrom, 2023).

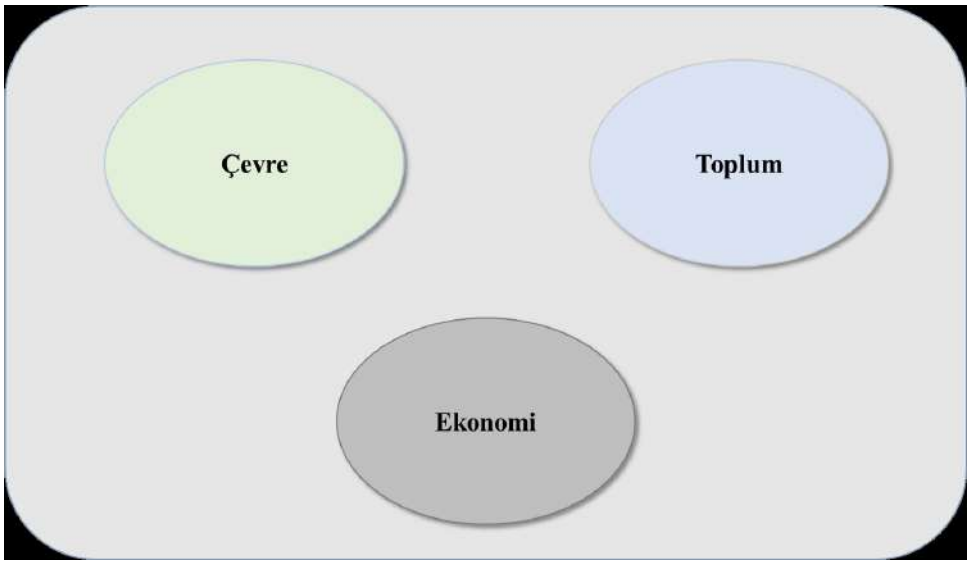

Görsel 1. Sürdürülebilirliğin Boyutları

Sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla karbon emisyonlarının azaltılmasında karbon muhasebesinin kullanılmasını destekleyen çok sayıda kanunun kabul edilmesi sonucunda, son zamanlarda yapılan araştırmaların sayısında önceki on yıllara göre bir artış olmuştur. Kurumsal taleplere ilişkin saiklerin ve kurumlar için değer yaratma ve şirketlerin mali yönlerini güçlendirmeye ilişkin hususların varlığına ek olarak sürdürülebilir geleceğin temelleri çevreye gösterilen özen kadardır. Görsel 1'de görüleceği üzere sürdürülebilirliğin çevre, toplum ve ekonomi

ile bir bütün olacağı aşikârdır. Yeniliğin ticarileşmesi aşamasında da bu üç unsur rol oynamaktadır. Seçilen tüm yol ve yöntemler esasen çevre odaklılık bilincinin tesis edilmesiyle sağlanacaktır (Chapple, Clarkson, & Gold, 2013).

Sürdürülebilirlik günümüz dünyasının popüler kavramlarından biri olmaya devam etmektedir. İktisat bilimi, sınırsız insan ihtiyaçlarını kıt kaynaklarla karşılamak olarak tarif edilir. Dolayısıyla zaten kıt olan kaynakların verimli kullanımı için üretim faaliyetlerinin her aşamasında karbon muhasebesi, yeşil muhasebe gibi çevreyi gözeten anlayışların kanun koyucular tarafından dikkatle izlenmesi zaruridir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE BİR ÖNERİ

Uzun yıllar işletmelerin varlık, yükümlülük ve faaliyet performanslarının değerlendirilmesinde finansal tablolar tek kaynak olarak kullanılırken, sürdürülebilirlik anlayışıyla birlikte işletmelerin doğaya verdikleri zarar, fosil yakıt tüketimine bağlı olarak atmosfere saldıkları karbon emisyonları gibi finansal tablolarda gösterilmeyen riskler/maliyetler artık işletme performansının değerlendirilmesinde kullanılan kaynaklar olarak dikkate alınmaya başlanmıştır. İşletme yönetiminin doğru karar almaları ve bu kararların işletmenin tamamında doğru sonuçlar ortaya koyabilecek şekilde uygulanması oldukça önemlidir. İşletme yönetiminin doğru karar almaları ve kararların sonuçlarının doğru bir şekilde ölçülebilmesi için ise işletme bilgi sisteminin etkin bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Bu anlayışla muhasebe departmanı tarafından sunulan bilgilerin hem faaliyetlere ilişkin finansal sonuçları detaylı bir şekilde ortaya koyması hem de finansal olmayan bilginin finansal sonuçları ne düzeyde etkilediği veya etkileyebileceğini gösterebilecek düzeyde kurgulanmış olması önemlidir. Bu nedenle yöneticilerin işletme performansını sadece maliyet ve kar odaklı tek bir boyutta değerlendirmelerinin yerine sürdürülebilirlik anlayışıyla finansal olmayan verilerinde işletme performansına etkilerini dikkate almaları işletmeler için önemli bir hal almıştır. Böylelikle sadece maliyet verileriyle alınacak yönetim kararlarının yerine karbon salınım verilerinin finansal açıdan etkilerinin de dikkate alınması işletmelerin daha sağlıklı karar almalarına imkân sağlayacaktır.

Yeşil Muhasebenin içinde türeyen karbon muhasebesi konusu çevreye duyarlılık düzeyinin artırılması için işletmeler başta olmak üzere tüm topluma bir anlamda sürdürülebilir bir dünya için yeni bakış açısı sunmaktadır. Bu anlamda toplumsal olarak çevre bilincinin eğitimin tüm safhalarında ele alınması bu anlamda üretilen projelerin desteklenmesi toplumdaki çevre duyarlılığının artmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, sürdürülebilirliğin temel taşlarından biri olan karbon muhasebesi ile ilgili ortaya çıkan araştırma ihtiyaçları hakkında üst düzey düşünceler sunmaktadır. Önde gelen

PROCEEINGS BOOK

şirketler, hükümetler ve kuruluşlar bu konuları düşünüyor ve iklim değişikliğini ele almak ve bunu desteklemek için gereken muhasebe sistemlerini sağlamak için proaktif bir şekilde çalışıyorlar. Araştırmacılar bu sistemleri tasarlamaya, etkililiğini değerlendirmeye ve en iyi uygulamaları yaymaya yardımcı olma potansiyeline sahiptir. İklim değişikliği küreseldir ve muhasebe sistemlerini karbon muhasebesini içerecek şekilde güncelleme çabası içinde olmalıdırlar.

KAYNAKÇA

Ascui, F., & Lovell, H. (2011). As frames collide: making sense of carbon accounting. *Accounting, Auditing & Accountability Journal, 24*(8), 978-999.

Chapple, L., Clarkson, P. M., & Gold, D. L. (2013). The cost of carbon: Capital market effects of the proposed emission trading scheme (ETS). *Abacus, 49*(1), 1-33.

Coram, P., Potter, B., & Soderstrom, N. (2023). Professional financial statement users' perceived value of carbon accounting disclosures and decision context. *Meditari Accountancy Research, 31*(4), 887-911.

Hazaea, S. A., Al-Matari, E. M., Alosaimi, M. H., Farhan, N. H., Abubakar, A., & Zhu, J. (2023). Past, present, and future of carbon accounting: Insights from scholarly research. *Frontiers in Energy Research, 10*, 958362.

Howard-Grenville, J., Buckle, S. J., Hoskins, B. J., & George, G. (2014). Climate change and management (Vol. 57, pp. 615-623): Academy of Management Briarcliff Manor, NY.

Linton, S., Clarke, A., & Tozer, L. (2020). Strategies and governance for implementing deep decarbonization plans at the local level. *Sustainability, 13*(1), 154.

Marlowe, J., & Clarke, A. (2022). Carbon accounting: A systematic literature review and directions for future research. *Green Finance, 4*(1), 71-87.

Pearce, D. (2003). The social cost of carbon and its policy implications. *Oxford review of economic policy, 19*(3), 362-384.

Stechemesser, K., & Guenther, E. (2012). Carbon accounting: a systematic literature review. *Journal of Cleaner Production, 36*, 17-38.

MUHASEBE DENETİMİNDE MESLEKİ ŞÜPHECİLİK

Doç. Dr. Yakup ASLAN
Muş Alparslan Üniversitesi, y.aslan@alparslan.edu.tr - 0000-0001-9833-8840

ÖZET

Muhasebe işletme fonksiyonlarından biridir. Mali niteliğe haiz olan her türlü iş ve eylemin kaydedilmesi, sınıflandırılması, raporlanması, analiz edilmesi ve yorumlanması hususları muhasebe fonksiyonu marifetiyle yapılır. İktisadi her olayın kayıt altında yürütülmesi, işletme taraflarına sunulacak bilgilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda devlet tahsil edeceği verginin tutarını, yatırımcı alacağı yatırım kararını ve en nihayetinde işletmenin kendisi performans değerlendirmesini yapmak gibi eylemler muhasebe süreçlerinin çıktılarından bazılarıdır. Tüm bu süreçler muhasebenin on iki temel kavramından biri olan sosyal sorumluluk kavramı perspektifinde ele alınması oldukça kritiktir. Zira muhasebe organizasyonunda ve uygulamalarında bazı kişi ya da kurumların değil tüm toplumun menfaati gözetilerek iş ve eylemler dizayn edilmelidir. Teknik olarak hangi ülke olursa olsun kayıt dışı olan her bir değer o ülkenin toplam nüfusuna yansımaktadır. Muhasebe süreçlerinin sağlıklı yürütülmesinde '*Kontrol itimada mani değildir'* düsturundan hareketle inşa edilen denetim faaliyetleri muhasebe süreçlerinde tüm tarafları disipline etmek için hayati öneme sahiptir. Denetim konusu literatürde derinlemesine ele alındığında küreselleşme ile dünyanın köy haline gelmesiyle ticari hayatta yaşanan baş döndürücü değişim, finansal piyasaların derinleşmesi, ödeme yöntemlerinde teknoloji odaklı gerçekleşen devrimler ortaya çıkan mali olayların sayısında kayda değer artışların olmasını sağladığı, dolayısıyla bu durumda mali olayların muhasebesel süreçlerinin daha etkin olarak ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Denetim hizmetlerinin yürütülmesinde öncü rol oynayan denetçilerin de çağın gereklerine ayak uydurmaları denetim faaliyetlerinde daha yalın ve çevik olunmasını sağlamaktadır. Çalışmada denetim kalitesini artırmada denetçinin mesleki şüphecilik konusu değerlendirilerek bir öneri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Denetim, Mesleki Şüphecilik

PROCEEINGS BOOK

PROFESSIONAL SKEPTICISM IN ACCOUNTING AUDITING

ABSTRACT

Accounting is one of the business functions. The recording, classification, reporting, analysis and interpretation of all kinds of business and actions of a financial nature are carried out through the accounting function. Recording every economic event paves the way for the emergence of information to be presented to business parties. In this context, actions such as the amount of tax to be collected by the state, the investment decision to be made by the investor, and ultimately the performance evaluation of the business itself are some of the outputs of the accounting processes. It is very critical that all these processes be handled from the perspective of the concept of social responsibility, which is one of the twelve basic concepts of accounting. Because in accounting organization and practices, work and actions should be designed by taking into account the interests of the whole society, not some individuals or institutions. Technically, regardless of the country, each unregistered value is reflected in the total population of that country. In the healthy execution of accounting processes, auditing activities built on the principle of 'Control does not hinder trust' are vital to discipline all parties in accounting processes. When the subject of auditing is discussed in depth in the literature, the dizzying change in commercial life as the world became a village with globalization, the deepening of financial markets, and technology-oriented revolutions in payment methods have resulted in significant increases in the number of financial events that occur, and therefore, in this case, the accounting processes of financial events are more effective. reveals the need to be addressed. Auditors, who play a leading role in the execution of audit services, keep up with the requirements of the age, ensuring that audit activities are leaner and more agile. In the study, the issue of professional skepticism of the auditor will be evaluated and a suggestion will be made to increase the audit quality.

Key Words: Accounting, Auditing, Professional Skepticism

1. GİRİŞ

Mali nitelikteki olayların sayısında yaşanan artış işletmelerde muhasebe departmanında bu işlemlerin kayıt, sınıflandırma, analiz, raporlama gibi faaliyetlerin de sayısında artışa zemin hazırlamaktadır. Bu durumda muhasebenin taraflarına sunulacak bilgilerin kalitesi konusu gündeme gelmektedir. Öyle ki muhasebe vasıtasıyla ortaya çıkan finansal tablolardan beklenen tarafsız ve ön yargısız bir şekilde ortaya konmasıdır. Zira finansal tablolara göre taraflar ihtiyaç duydukları bilgilere ulaşır. İşletmeler, finansal tablolara yansıyan gerçekleşmelere göre performanslarını takip ederler. Yatırımcılar, yatırım kararlarını alma öncesinde ve sonrasında bir bütün olarak hissedarı oldukları ya da olacakları şirketler hakkında şekillendirirler. Devlet ise tahsil edeceği vergilerin tutarının belirlenmesi hususunda ortaya çıkan finansal tablolardan yararlanmak ister.

Muhasebenin ürettiği bilgilerdeki tevehhümün izale edilmesi için tüm dünyada çalışmalar sürmektedir. Tüm dünyada finansal krizlerin tarihçesine bakıldığında kanunlardaki boşluklar başta olmak üzere muhasebede makyajlama diye tabir edilen yaratıcı muhasebe uygulamalarının sayısında dramatik artışlar görülmüştür. Uluslararası Muhasebe ve Denetim Standartlarının doğuşunda yaşanan finansal skandalların rolü büyüktür. Muhasebenin işletmenin kilit fonksiyonlarından biri olduğu düşünüldüğünde, muhasebe esasen ürettiği bilgilerle toplumun tamamını ilgilendirmektedir. Muhasebenin ürettiği bilgilere duyulan güvenin üst düzeye çıkarılması hiç şüphesiz denetim faaliyetlerinin kalitesi ile doğru ile alakalıdır. Bahsi geçen finansal skandallar ile esasen bağımsız denetime duyulan ihtiyacın büyüklüğü ortaya çıkmıştır. Bağımsız denetim faaliyetleri yürütülürken yapılacak değerlendirmelerin denetim standartları ile donatılması, denetim sonuçlarına duyulan güveni de artırmaktadır. Bağımsız denetim için gerekli olan kanun, yönetmelik gibi kuralların olması ve bunların uluslararası standartlar ile entegre edilmesi bağımsız denetimin yapısını da güçlendirmektedir. Bağımsız denetim faaliyetini yürütecek olan denetçinin de bağımsızlık vasfı için gerekli olan mesleki bilgi ve donanımla beraber mesleki şüphecilik hususunda gerekli altyapıya sahip olması gerekir. Zira gelişmekte olan ülkelerin bütçe gelirlerinin büyük kısmı vergi gelirlerinden oluşmaktadır.

Muhasebe denetiminde kullanılan standartlar bir ölçüde finansal tabloların ve raporların kalitesini artırmaktadır. Denetim faaliyetlerinin üstlenicisi konumunda olan denetçilerin de sahip olması gereken mesleki donanımlar konusu literatürde araştırmacılar tarafından ilgiyle

PROCEEINGS BOOK

izlenmektedir. Muhasebe denetimiyle finansal tablo üreten tüm tarafların disipline edilmesi hedeflenmektedir. Denetim kalitesinin artırılması ise kontrolden geçen tüm mali süreçlerin doğru ve eksiksiz yerine getirilmesi ile mümkündür. Denetçiden beklenen de denetim faaliyetinden geçen tüm mali olayları mesleki şüphecilik perspektifinde değerlendirmektir. Mesleki şüphecilik, denetim standartlarda sıklıkla tartışılan ancak kesin bir tanımlaması olmayan bir kavramdır. Çalışmada denetim faaliyetlerini sürdüren denetçide aranan özelliklerden en temeli olarak kabul edilen mesleki şüpheciliğin kavramsal çerçevesi, denetim faaliyetlerine etkisi, mesleki şüphecilik ile kast edilen şüphenin sınırları konuları ele alınacaktır.

2. MUHASEBEDE MESLEKİ ŞÜPHECİLİK KAVRAMI

Doğru ile yanlışın ayırt edilebilir kılmanın akla gelen ilk yolu şüphe etmektir. Esasen şüphe etmen zihnin aramakla meşgul olduğu doğruya ulaşma serüveninde yanlışların neler olduğu hakkında güçlü bir mesaj verir. Doğru ile yanlışın tefrik edilmediği her durumda zihnen bulanıklık oluşur. Bu durum kesin bilgi ve zamana dayalı alınması gereken her türlü kararın yanlış yorumlanması gibi durumlara sebebiyet verecektir. Bu bakımdan şüphecilik doğru bilgiye ulaşmada kritik rol üstlenir (Ceylan, 2012, s.159-160). Muhasebenin on iki temel kavramından biri olan Sosyal Sorumluluk kavramı gereği, muhasebe politikalarında ve uygulamalarında belli kişi veya grupların değil tüm toplumun çıkarlarının gözetilmesi esastır. Bunun içinde ortaya konulan her türlü mali raporun soru işaretlerinden arındırılması bir ölçüde süzgeçten geçirilmesi anlamlıdır. Şüpheciliğin tezahür etmesinde hiç şüphesiz yaşanmış olayların bıraktığı izler de vardır. Enron vakası ve parmalat skandalları olarak literatürde yer edinen olaylar muhasebe denetim kalitesinde gündeme gelen şüpheciliğin gelişmesine ön ayak olan vakalar olarak tarihteki yerlerini almışlardır.

Muhasebe biliminde mesleki şüphecilik, sorgulayıcı bir zihin ve denetim kanıtlarının eleştirel bir değerlendirmesini içeren bir tutum olarak ifade edilebilir. Denetçi, kanıtların toplanması ve objektif olarak değerlendirilmesini iyi niyetle ve dürüstlükle özenle gerçekleştirmek için muhasebe mesleğinin gerektirdiği bilgi, beceri ve yeteneği kullanma hususunda kararlı davranır. Denetçi ne yönetimin dürüst olmadığını varsayar ne de sorgusuz sualsiz dürüst olduğunu varsayar (Nelson, 2009).

Mesleki şüphecilik, hatalar tespit edilirken dikkat düzeyinin artırılması gereken durumlara karşı ihtiyatlı bir bakış açısının geliştirilmesi için gerekli olan şüpheciliğin geliştirilmesidir (Glover & Prawitt, 2014). Mesleki şüphecilik, denetim uygulama ve teorisinde önemli bir kavramdır. Hemen hemen tüm mevcut denetim standartlarında tanımlanmıştır ancak

PROCEEINGS BOOK

nasıl karakterize edilmesi gerektiği hala belirsizdir. Hem araştırmacılar hem de düzenleyiciler kavramın önemini vurguluyor ancak onu nasıl tanımlayacakları ve ölçecekleri konusunda zorluk yaşıyorlar. Ayrıca şüphecilik eksikliğinin denetim eksikliklerinin temel nedeni olup olmadığını ve hangi faktörlerin şüphecilik eksikliğine yol açtığını belirtmek de genellikle zordur (Ciołek, 2017).

3. MESLEKİ ŞÜPHECİLİK VE ETİK

Mesleki şüphecilik ile etik kavramları bir birlerinin mütemmim cüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira mali nitetikteki olayların hata mı hile mi olduğu ancak denetim ile ortaya konabilen hususlardır. Bu bağlamda denetimin sürdürülebilirlik perspektifinde ele alınması ve etik ihlallere zemin hazırlayan hususların belirlenmesi, mesleki şüpheciliğin dozunun ayarlanması bakımından anlamlıdır.

Şüpheci bir düşüncenin temeli, denetim faaliyetini tasarlayan denetçinin hata ve hile olasılığının, etik ihlallerin insan doğasında var olmasının gerçeğinden hareketle denetimi yürütmesi oluşturur (Boyle & Carpenter, 2015). Bu bağlamda mesleki şüpheciliğin denetimin ana omurgasını oluşturduğu ve denetim kalitesinin sürdürülebilir kılınması için denetçide aranan olmazsa olmaz özelliklerin başında geldiği rahatlıkla ifade edilebilir (Hurtt, Brown-Liburd, Earley, & Krishnamoorthy, 2013).

İşletmelerin nihai amacı olan kar maksimizasyonu dürtüsü etik ihlallerin oluşumunda çıkar çatışmalarının sıklıkla görüldüğü alanlardır. İşletme çalışanları içinde bulundukları örgüt kültüründen doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedirler. İşletme yönetiminin yaratıcı muhasebe uygulamalarına olan meyli tüm meslek mensuplarına tesir etmektedir. Etik ihlallerin oluşumunda dışardan kaynaklanan nedenler Görsel 1'de görüldüğü gibidir (Akdoğan, Hiçyorulmaz, & Çelik, 2020):

PROCEEINGS BOOK

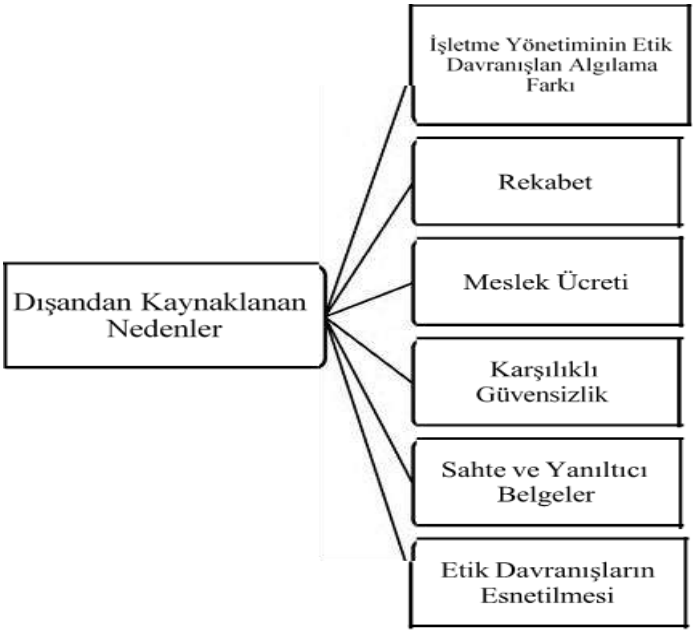

Görsel 1. Mesleki Şüpheciliğe Zemin Hazırlayan Dışsal Etik Unsurları

Etik ihlalleri sorunsalının dışşal kaynaklarının yanında kişisel nedenlerden de kaynaklanması söz konusudur (Cullen, Parboteeah, & Victor, 2003).

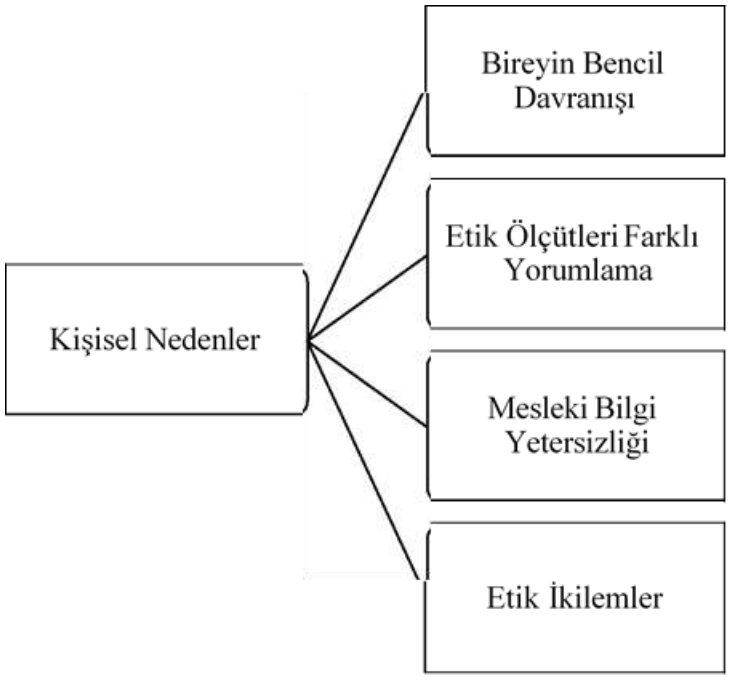

Görsel 2. Etik Davranışı İhlallerinde Kişisel Nedenler

Denetim kalitesi, denetçinin muhasebe sistemindeki hileleri tespit etmesi ve raporlamasının olasılığı ve gerçekçiliği ile bu tür bulguların veya hilelerin denetim raporunda ne ölçüde raporlandığı ve mali tabloların kalitesinin yüksek düzeyde beklenen kalite olduğunu ifade eder (Masjhur, 2023). Denetim kalitesi için gerekli olan bağımsızlık denetimin tüm süreçleri için gerekli bir durumdur. Denetçi bağımsızlığı esasen mesleki şüpheciliğin gelişimi için başat rol üstlenmektedir.

Denetçi bağımsızlığı (zihnin) tutumu, Mesleki şüpheciliğin çok gerekli bir öncülüdür. Denetçi potansiyel bir sorunun varlığını tespit ettiğinde mesleki şüphecilik doğal olarak gelişir. Bağımsız denetim alanının belirlenmesi denetçi kararını dürüstlükle ve objektif bir şekilde uygulama yeteneğini geliştirir. Bu nedenle, denetçi bağımsızlığı, hem denetim hem de mesleki şüphecilik sonuçları açısından önemli olan mesleki şüphecilik kararları ve eylemleri için gerekli bir ön koşuldur. Öte yandan, bağımsızlığa yönelik tehditler, mesleki şüpheciliği azaltan güçlü teşviklerdir ve denetçinin bir sorunu fark edememesine veya tanınan bir soruna yönelik harekete geçme konusunda başarısızlığına yol açar. Bağımsızlığa yönelik tehdit örnekleri şunlardır: kişisel çıkar tehdidi, kendi kendini denetleme tehdidi, savunuculuk tehdidi, yakınlık tehdidi ve gözdağı tehdidi. Birlikte ele alındığında, denetçi bağımsızlığı ve bağımsızlığa yönelik tehditler, diğer hususların yanı sıra, denetçinin yönetimin dürüstlüğü hakkındaki değerlendirici inançlarını, yönetime karşı duygularını ve çatışma durumunda yönetimle ne ölçüde yüzleştiğini (yaklaştığını) veya ona boyun eğdiğini (kaçındığını) yansıtan niyetlerini ve eylemlerini yansıtacaktır (Chiang, 2016).

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE BİR ÖNERİ

İşletme üst yönetimi, işletmenin her mali dönemine dair finansal sonuçlarını mali tablolar vasıtasıyla işletmenin tüm taraflarına, zamanında eksiksiz ve tam olarak sunmakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğün sağlanması yetkili otoriteler marifetiyle sağlanmaktadır. İşletme yönetimi ile çıkar grupları arasında her zaman bir çıkar çatışması mevcuttur. Bu durum işletme yönetimi tarafından sağlanan bilgilerin asimetrisine yol açmakla birlikte finansal tabloların bağımsız bir kişi tarafından denetlenmesi için de kaçınılmaz bir ihtiyaç yaratmaktadır. Denetim süreci, mali tablolarda sunulan bilgilerin işletmenin gerçek mali durumunu yansıtıp yansıtmadığını belirlemek için yapılmaktadır. Bu sebeple, denetim faaliyetlerinin kaliteli bir biçimde yapılması son derece önemlidir.

Denetçiler tarafından gerçekleştirilen ve kalitesiz denetimlere neden olan bazı eylemler, işlevsel olmayan denetçi davranışı olarak adlandırılmaktadır. Literatürde bu davranışlar düşük denetim kalitesi davranışı olarak da ifade edilmektedir. İşlevsel olmayan denetçi davranışlarının birçoğu, bir muhasebe ilkesinin yeterince araştırılmaması, denetim raporunun erken imzalanması, belgelerin yüzeysel olarak incelenmesi, zayıf müşteri açıklamalarının kabul edilmesi, elde edilen bilgilerin yanlış işlenmesi, denetim adımlarının ihmal edilmesi, denetim süresinin eksik bildirilmesi gibi davranışları kapsamaktadır. Mevcut uluslararası literatür incelendiğinde en önemli işlevsiz davranış türlerinin erken imzalama, zaman baskısı ve denetim süresinin eksik bildirilmesi olarak belirtildiği ve bu davranışa neden olabilecek diğer faktörlerin belirlenebilmesi için araştırmalar yapıldığı görülmektedir.

Mesleki şüpheciliğin denetim kalitesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu hem yapılan araştırmalarda hem de denetim standartlarında açıkça ifade edilmektedir. Bağımsız denetçilerin, gerçekleştirdikleri denetim faaliyetinin her aşamasında mali tabloların yanlışlıklar içerebileceği düşüncesiyle hareket ederek denetim kanıtlarını dikkatli bir biçimde değerlendirmesi gerekmektedir.

2000'li yılların başında Enron ve Worldcom'un iflasıyla ortaya çıkan muhasebe ve denetim skandalları, yeterli düzeyde mesleki şüphecilik sergilenmemesinden doğan, bir, denetçi başarısızlığı olarak görülmektedir ve mesleki şüpheciliğin denetim kalitesi için önemini tekrar vurgulamaktadır. Yaşanan denetim skandalları aynı zamanda denetimde meslek etiği algısını da önemli bir boyuta taşımıştır. Bağımsız denetçiler tarafından gerçekleştirilen denetim faaliyetlerinin kalitesi, işletmeyle ilgili çıkar gruplanna sunulan finansal verilerin doğru ve güvenilir olması denetçilerin tarafsızlık, gizlilik, dürüstlük, güvenirlik ve sorumluluk gibi mesleki etik kurallanna uymasına bağlıdır. Bu sebeple denetim mesleğinin yürütülmesinde denetçilerin mesleki etik kurallannın uygun bir biçimde davranması çok önemlidir. Bağımsız denetim konusunda 21. Yüzyılda teknolojinin de gelişimi göz önünde bulundurularak mesleki şüpheciliğin gelişmesi için yapay zeka uygulamalarından yararlanılabilir. Yapay zeka uygulamaları denetçinin gözü ile uyumlu hale getirilebilir. Zira mali nitelikteki olayların sayısı küreselleşmenin doğal sonucu olarak artmaktadır. Özellikle kripto para piyasalarında cereyan eden kara para aklama, kayıt dışı iş ve eylemler ile mücadele için teknolojiden doğru bir şekilde yararlanılmalıdır. Her şeyden önce mali olaylardaki hileleri sıfıra indirgemek olanaksızdır. Toplumda ahlak ve etik bilinci ilkokuldan başlayarak toplumun tümüne yayılacak şekilde ele alınmalıdır.

.

KAYNAKÇA

Akdoğan, H., Hiçyorulmaz, E., & Çelik, K. (2020). *Muhasebe ve Etik–Finansal Tablolar Analizi ve Bilgi Manipülasyonu*.

Boyle, D. M., & Carpenter, B. W. (2015). Demonstrating professional skepticism. *The CPA Journal*, *85*(3), 31.

Chiang, C. (2016). Conceptualising the linkage between professional scepticism and auditor independence. *Pacific Accounting Review*, *28*(2), 180-200.

Ciołek, M. (2017). Professional skepticism in auditing and its characteristics. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*(474), 33-40.

Cullen, J. B., Parboteeah, K. P., & Victor, B. (2003). The effects of ethical climates on organizational commitment: A two-study analysis. *Journal of business ethics*, *46*, 127-141.

Glover, S. M., & Prawitt, D. F. (2014). Enhancing auditor professional skepticism: The professional skepticism continuum. *Current Issues in Auditing*, *8*(2), P1-P10.

Hurtt, R. K., Brown-Liburd, H., Earley, C. E., & Krishnamoorthy, G. (2013). Research on auditor professional skepticism: Literature synthesis and opportunities for future research. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, *32*(Supplement 1), 45-97.

Masjhur, M. A. R. (2023). *The Effect of Competence, Time Budget Pressure, Integrity, Professional Skepticism of Auditors, on Audit Quality with Workload as a Moderation Variable in Detecting Fraud (A conceptual framework of research).* Paper presented at the 3rd Borneo International Conference on Islamic Higher Education (BICIHE) 2023.

Nelson, M. W. (2009). A model and literature review of professional skepticism in auditing. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, *28*(2), 1-34.

MERSİN İLİNDE ÇİFTÇİLERİN RİSK TOLERANSI VE FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Ziraat Mühendisi, Şirin HAYRAN

Çukurova Üniversitesi, hayran86@hotmail.com - 0009-0007-5682-5238

Prof. Dr. Şinasi AKDEMİR

Çukurova Üniversitesi, sinasi.akdemir@gmail.com - 0000-0003-3903-5860

ÖZET

Bu çalışma, Mersin İlindeki çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri ve finansal risk toleranslarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın verileri, ilin tarımsal çeşitliliğini ve sosyoekonomik yapısını temsil edecek şekilde Akdeniz, Erdemli, Silifke ve Tarsus İlçelerinde tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenen 153 çiftçi ile yapılan anketlerden elde edilmiştir. Veri analizinde, faktör analizi için "temel bileşenler" yöntemi, varimax rotasyonu ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterli ölçüsü ve Bartlett küresellik testi kullanılmıştır. Çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri, beşli Likert ölçeğine göre ortalama 3.74 olarak belirlenmiştir. Finansal okuryazarlık skorlarının standart sapma değeri 1'in üzerinde olup, bu durum çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin homojen olmadığını ve bazı sosyoekonomik değişkenlerden etkilendiğini göstermektedir. Finansal okuryazarlık, faktör analizi sonucunda Finansal Planlama, Finansal Tutum ve Finansal İşlem Becerisi olmak üzere üç alt bileşene ayrılmıştır ve çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri bu üç alt bileşen için de orta seviyede bulunmuştur. Çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri, cinsiyet, yaş grubu, eğitim seviyesi, aile genişliği, işlenen arazi genişliği, kayıt tutma, tarım sigortası yapma, kooperatif ortaklığı ve kredi kullanımı gibi değişkenlere göre farklılık göstermiştir. Çiftçilerin risk toleransları, 14 ile 41 puan arasında değişmekte olup, ortalama risk toleransı puanları 5.40 standart sapma ile 25.96 olarak hesaplanmıştır. Risk toleranslarının hesaplanmasında kullanılan ölçeğin iç güvenirliği Cronbach's Alpha (0.64) katsayısı ile incelenmiştir. Çiftçilerin risk toleransları, yaş grupları, eğitim seviyesi, tarım dışı gelir, kayıt tutma, tarım sigortası ve arazi genişliği gibi değişkenlere göre anlamlı farklılıklar göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Risk Toleransı, Tarım Ekonomisi, Faktör Analizi, Mersin

PROCEEINGS BOOK

Abstract

This study aims to evaluate the financial literacy levels and financial risk tolerance of farmers in Mersin, Turkey. The data were collected through surveys from 153 farmers, randomly selected from the districts of Akdeniz, Erdemli, Silifke, and Tarsus, representing the agricultural diversity and socio-economic structure of the region. In the data analysis, the "principal components" method, varimax rotation, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) sample adequacy measure, and Bartlett's test of sphericity were used. The farmers' financial literacy levels were determined to be slightly above average at 3.74 on a five-point Likert scale. The standard deviation of the financial literacy scores being over one indicates that the levels of financial literacy are not homogeneous among farmers and are influenced by various socio-economic factors. Financial literacy was divided into three sub-components following factor analysis: Financial Planning, Financial Attitude, and Financial Transaction Skills, with farmers scoring moderately in all three areas. Differences in financial literacy levels were observed based on gender, age group, education level, family size, cultivated land area, record-keeping, agricultural insurance, cooperative membership, and credit usage. The farmers' risk tolerances varied between 14 to 41 points, with an average score of 25.96 and a standard deviation of 5.40. The internal reliability of the risk tolerance scale was examined using the Cronbach's Alpha coefficient (0.64). Significant variations in risk tolerance were found based on factors such as age group, education level, non-agricultural income, record-keeping, agricultural insurance, and land area.

Keywords: Financial Literacy, Risk Tolerance, Agricultural Economics, Factor Analysis, Mersin

Giriş

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal kararları anlamaları, değerlendirmeleri ve bu kararları günlük hayatlarına uygulayabilmeleri için gereken bilgi ve becerilerin bütünüdür (Klapper ve Lusardi, 2020). Özellikle tarım sektörü gibi ekonomik belirsizliklerin ve çeşitli risklerin yüksek olduğu alanlarda, finansal okuryazarlığın önemi artmaktadır. Dünya genelinde ve Türkiye'de tarım işletmeleri artan üretim, girdi kullanımı ve finansal piyasalara bağımlılık ile karşı karşıya kalmakta, bu durum finansal risk yönetiminin önemini artırmaktadır (Braunstein ve Welch, 2002). Bu çalışma, Mersin İlindeki çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyelerini ve finansal risk toleranslarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çiftçilerin karşılaştıkları finansal zorluklar ve karar alma süreçlerindeki finansal okuryazarlık düzeylerinin anlaşılması, bölgesel tarım politikalarının daha etkin şekilde şekillendirilmesine katkı sağlayabilir.

Finansal okuryazarlık üzerine yapılan çalışmalar, bireylerin finansal kararları üzerindeki etkisini geniş bir yelpazede incelenmiştir. Özellikle tarım sektöründe finansal okuryazarlığın rolü, Widhiyanto ve ark. (2018) ve Zhang ve Huazhong (2023) tarafından ele alınmıştır. Ancak Türkiye özelinde, çiftçilerin finansal okuryazarlık düzeyleri ve risk toleransları üzerine yapılan araştırmalar sınırlıdır. Baysa (2015), Fettahoğlu (2015) ve Gülnar (2022) gibi araştırmacılar

Türkiye'deki hane halklarının finansal okuryazarlık seviyelerini incelemişlerdir; ancak, çiftçiler özelinde yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışma, Mersin İli'nde çiftçilik yapan bireylerin finansal okuryazarlık seviyelerini ve finansal risk toleranslarını ölçmeyi hedeflemektedir. Araştırma, çiftçilerin finansal karar verme süreçlerini ve bu süreçlerde karşılaştıkları zorlukları daha iyi anlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın temel araştırma soruları şunlardır: Çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri nedir ve bu seviyeler hangi faktörlerden etkilenmektedir? Ayrıca, çiftçilerin finansal risk toleransları ne düzeydedir ve bu toleranslar hangi sosyoekonomik değişkenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir? Bu bilgiler, politika yapıcılar, kamu ve sivil toplum kuruluşları, bankalar ve kooperatifler için önemli olup, koşullara ve özelliklere uygun, daha bilinçli kararlar alınmasına katkıda bulunacaktır.

Materyal ve Metot

Bu çalışma, Mersin İli'ndeki çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri ve finansal risk toleranslarını değerlendirmek amacıyla tasarlanmıştır. Araştırma, çiftçilerin finansal karar alma süreçlerini ve risk yönetimini kapsamlı bir şekilde anlamayı hedeflemektedir. Veri toplama süreci, Mersin İlinin Akdeniz, Erdemli, Silifke ve Tarsus İlçelerinde, tarımsal çeşitliliği ve sosyoekonomik yapısını temsil edecek şekilde tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 153 çiftçi üzerinden yürütülmüştür. Bu örnekleme yöntemi, çalışmanın genel izlenebilirliğini ve doğruluğunu artırmaktadır. Anketler, çiftçilerin sosyoekonomik özellikleri, finansal okuryazarlık düzeyleri ve finansal risk toleransları üzerine odaklanmıştır. Finansal okuryazarlık ölçeği, literatüre dayalı olarak hazırlanmış ve Erkılıç (2019) ve Fettahoğlu (2015) gibi önceki çalışmalara dayanarak geliştirilmiştir. Risk toleransı ölçeği ise, Grable ve Lytton (1999) tarafından geliştirilen bir model temel alınarak uyarlanmıştır. Anketler yüz yüze gerçekleştirilerek veriler toplanmıştır. Toplanan veriler, tanımlayıcı istatistikler, faktör analizi ve hipotez testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Faktör analizinde, "temel bileşenler" yöntemi, varimax rotasyonu, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterli ölçüsü ve Bartlett küresellik testi uygulanmıştır. Bu analiz yöntemleri, finansal okuryazarlık ve risk toleransı ölçeklerinin geçerliliğini ve güvenilirliğini belirlemede kullanılmıştır.

Araştırma Bulguları ve Tartışma

Çiftçilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Bu bölüm, Mersin İli'ndeki çiftçilerin sosyo-ekonomik özelliklerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Çiftçilerin demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir:

Çizelge 1. Çiftçilerin bazı sosyoekonomik özellikleri (a)

Özellikler		n	%
Cinsiyet	Kadın	17	11,1
	Erkek	136	88,9
Yaş Grubu	40 yaş ve altı	57	37,3
	41 - 45 yaş	40	26,1
	46 ve üstü	56	36,6
Eğitim	İlköğretim	50	32,7
	Lise	71	46,4
	Üniversite	32	20,9
Aile Genişliği	4 kişiye kadar	82	53,6
	4 kişiden fazla	71	46,4
Deneyim	1 - 15 yıl	43	28,1
	16 - 25 yıl	66	43,1
	26 yıl ve üstü	44	28,8
Tarım Dışı Gelir	Hayır	59	38,6
	Evet	94	61,4
Finansal ve Fiziki Kayıt	Hayır	57	37,3
	Evet	96	62,7
Tarım Sigortası	Hayır	84	54,9
	Evet	69	45,1
Yayım	Hayır	74	48,4
	Evet	79	51,6
Kooperatif Ortaklığı	Hayır	106	69,3
	Evet	47	30,7
Sözleşmeli Tarım	Hayır	140	91,5
	Evet	13	8,5
Tarımsal Kredi	Hayır	46	30,1
	Evet	107	69,9

Çizelge 1. Çiftçilerin bazı sosyoekonomik özellikleri (b)

Özellikler	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	Standart Sapma
Yaş (yıl)	18	85	43,72	10,61
Deneyim (yıl)	1	60	25,11	12,41
Arazi (da)	2	300	34,36	46,44
Aile Genişliği (birey)	1	8	4,39	1,37

Bu çizelge, araştırma kapsamında anket uygulanan çiftçilerin temel demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini göstermektedir. Anket sonuçlarına göre, çiftçilerin büyük çoğunluğu erkek ve yaş ortalaması 40'ın üzerindedir. Eğitim seviyeleri çeşitlilik göstermekte olup,

PROCEEINGS BOOK

çoğunluk lise veya daha düşük eğitim seviyesindedir. Aile büyüklükleri genellikle 4 kişiden fazla olup, çiftçilerin büyük bir kısmı tarım dışı gelir kaynaklarına da sahiptir. Tarımsal deneyim açısından bakıldığında, çiftçiler genellikle 16-25 yıllık bir deneyime sahiptir. Çiftçilerin yarısından fazlası tarımsal sigortaya sahipken, önemli bir kısmı da fiziki ve mali kayıt tutmaktadır.

Bu sosyo-ekonomik profil, Mersin İli'ndeki çiftçi nüfusunun genel özelliklerini yansıtmakta ve finansal okuryazarlık ve risk toleransı analizleri için temel bir çerçeve sunmaktadır.

Çiftçilerin Finansal Okuryazarlık Seviyeleri

Bu çalışmada, çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri, beşli Likert ölçeği kullanılarak ölçülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre, çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyesinin ortalaması 3.74 ve standart sapması 1.41'dir. Bu sonuçlar, çiftçilerin ortalamanın biraz üstünde bir finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğunu göstermektedir. Ancak standart sapmanın 1'in üstünde olması, çiftçiler arasında bu seviyenin homojen olmadığını ve çeşitlilik gösterdiğini ifade etmektedir.

Aşağıdaki çizelgede, çiftçilerin finansal okuryazarlık ölçeğine ait ifadelere verdikleri puanların ortalamalarını ve dağılımlarını göstermektedir. Her bir ifade, çiftçilerin finansal konulardaki farkındalık ve bilgi düzeyini yansıtmaktadır.

Çizelge 2. Finansal okuryazarlık ölçeğine ait ifadeler ve tanımlayıcı istatistikleri

Ölçek İfadeleri	**Ort.**	**S. S.**	**1 (%)**	**2 (%)**	**3 (%)**	**4 (%)**	**5 (%)**
Kullandığım ya da kullanacağım kredinin vade yapısını ve aylık ödeme durumunu dikkate alırım	4,07	1,34	12,40	3,30	1,30	31,40	51,60
Gelecekte oluşabilecek riskler veya planlanmamış harcamalar için yatırım yapmam gerekir	4,05	1,25	9,15	4,58	6,54	32,03	47,71
Almış olduğum kredi tutarını, kredinin amacına uygun olarak kullanırım	4,03	1,31	11,10	4,60	3,90	30,70	49,70
Kredi kartı kullanırken gelirime göre harcama yaparım	3,98	1,33	12,40	3,30	3,90	34,60	45,80
IBAN numarasının ne olduğunu bilirim	3,98	1,36	12,42	5,23	3,27	30,07	49,02
Kredi kullanırken hayat sigortası yaptırmanın varislerimi, olası bir ölüm durumunda kullandığım kredinin finansal yükünden kurtarır	3,98	1,27	9,80	5,23	7,19	32,68	45,10
Yeni bir yatırım yapacağım zaman (örneğin yeni traktör almak) bunun fayda ve maliyetlerini karşılaştırabilirim	3,95	1,29	9,80	7,19	4,58	34,64	43,79
Malın azalması ya da artmasının fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilirim	3,95	1,31	9,80	8,50	3,27	33,33	45,10
Ürünlerin tüketicilere ulaşım sürecinin fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilirim	3,94	1,35	10,46	8,50	5,88	26,80	48,37

ATM veya kredi kartımın kaybolması ya da çalınması durumunda ne yapmam gerektiğini bilirim	3,92	1,43	14,40	5,90	2,00	28,80	49,00
Rekabetin ekonomik sonuçlarını anlayabilirim	3,92	1,35	10,46	9,80	1,96	32,68	45,10
Bir bankada kötü bir kredi sicilim varsa başka bir bankaya kredi talebi yaptığımda bunun görüleceğini bilirim	3,86	1,46	15,69	5,23	3,27	28,76	47,06
İnternet bankacılığı kullanmanın ne tür avantajlar sağladığını bilirim	3,85	1,38	12,42	8,50	3,27	33,33	42,48
Kredi borcumu erken kapattığımda ödenecek tutar avantaj sağlar	3,84	1,39	13,73	5,23	6,54	32,03	42,48
Üretici ve tüketici arasındaki etkileşimin fiyatlara nasıl yansıdığını değerlendirebilirim	3,84	1,34	9,80	11,76	4,58	32,68	41,18
Yaptırdığım sigorta poliçesinin hangi riskleri karşıladığını bilirim	3,78	1,37	13,07	7,19	6,54	34,64	38,56
Enflasyon oranlarındaki değişmenin ne ifade ettiğini bilirim	3,78	1,36	11,11	10,46	7,19	32,03	39,22
Sigorta yaptıracağım zaman ne tür sorular sormam gerektiğini bilirim	3,71	1,38	13,07	7,84	11,11	30,72	37,25
Ekonomi ve finans haberlerini takip ederim	3,69	1,34	11,11	9,80	13,07	31,37	34,64
Finans konularında eğitim almak isterim	3,69	1,43	14,38	9,15	9,15	28,10	39,22
Döviz fiyatlarındaki artış ya da azalışın etkilerini yorumlayabilirim	3,66	1,38	12,42	11,11	9,80	31,37	35,29
Virman, havale, EFT gibi para transfer yöntemleri arasındaki farkı bilirim	3,65	1,45	14,38	11,76	6,54	29,41	37,91
Altın, döviz ve petrol fiyatlarındaki değişimlerin sebeplerini yorumlayabilirim	3,65	1,37	11,76	11,76	11,11	30,07	35,29
İnternet bankacılığıyla ne tür işlemler yapılacağını bilirim	3,62	1,54	19,61	5,88	9,15	23,53	41,83
Faiz oranlarında meydana gelen değişimlerin etkisini yorumlayabilirim	3,56	1,42	13,73	12,42	11,76	28,10	33,99
IMF politikalarının ülke ekonomisine etkilerini tartışabilirim	3,51	1,46	14,38	15,03	11,11	24,18	35,29
Bankaya gitmeden de kredi notumu öğrenebilirim	3,47	1,62	22,88	7,84	10,46	16,99	41,83
Bir ATM kartı üzerinde yazan numaralardan hangilerinin şube kodu hangilerinin müşteri ve hesap numarası olduğunu ayırt edebilirim	3,24	1,66	25,49	13,73	9,80	13,07	37,91
Sözleşme öncesi bilgi formunu mutlaka okurum	3,10	1,64	26,14	18,95	5,23	17,65	32,03
Finansal bir hizmet alırken o hizmete ait bütün yazılı şart ve sözleşmeleri okurum	2,95	1,58	25,49	23,53	7,84	16,34	26,80
Ortalama	3,74	1,41					

Bu çizelge, çiftçilerin finansal okuryazarlık konusunda hangi konularda daha bilinçli olduklarını ve hangi alanlarda eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Örneğin, çiftçilerin

PROCEEINGS BOOK

kredi kullanımı ve risk yönetimi ile ilgili ifadelere daha yüksek puan verdiği, ancak finansal hizmetlerle ilgili detaylı bilgi ve anlayışa sahip olmadıklarını gösteren ifadelere daha düşük puan verdikleri görülmektedir.

Çiftçilere uygulanan finansal okuryazarlık ölçeği faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizinden önce verilerin uygunluğunun testi için KMO örneklem yeterlik ölçüsü (0,958), Barlett'in küresellik testi (Sig. 0,000) ve Cronbach's Alpha (0,987) katsayısı hesaplanmış ve verilerin faktör analizi için uygunluğu doğrulanmıştır. Faktör analizi sonucu araştırma ölçeği toplam varyansın %83,717'sini açıklayan üç bileşenden oluştuğu saptanmıştır. Alt bileşenlerde yer alan ifadeler faktör yüklerine göre isimlendirilmiştir. Birinci alt bileşen toplam varyansın %33,047'sini açıklamakladır ve Finansal tutum olarak isimlendirilmiştir. Toplam varyansın %26,688'ini açıklayan ikinci alt bileşen Finansal Planlama ve toplam varyansın %23,982'sini açıklayan üçüncü alt bileşen Finansal İşlem Becerisi olarak isimlendirilmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Finansal okuryazarlık ölçeği faktör analizi sonuçları

Ölçek İfadeleri	Faktörler		
	Finansal Tutum	Finansal Planlama	Finansal İşlem Becerisi
Rekabetin ekonomik sonuçlarını anlayabilirim	**0,769**	0,455	0,296
Üretici ve tüketici arasındaki etkileşimin fiyatlara nasıl yansıdığını değerlendirebilirim	**0,748**	0,424	0,351
Yaptırdığım sigorta poliçesinin hangi riskleri karşıladığını bilirim	**0,731**	0,368	0,412
Malın azalması ya da artmasının fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilirim	**0,726**	0,564	0,240
Yeni bir yatırım yapacağım zaman (örneğin yeni traktör almak) bunun fayda ve maliyetlerini karşılaştırabilirim	**0,719**	0,539	0,284
Ürünlerin tüketicilere ulaşım sürecinin fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilirim	**0,718**	0,558	0,233
Altın, döviz ve petrol fiyatlarındaki değişimlerin sebeplerini yorumlayabilirim	**0,716**	0,289	0,558
Enflasyon oranlarındaki değişmenin ne ifade ettiğini bilirim	**0,714**	0,429	0,391
Döviz fiyatlarındaki artış ya da azalışın etkilerini yorumlayabilirim	**0,709**	0,309	0,565
Sigorta yaptıracağım zaman ne tür sorular sormam gerektiğini bilirim	**0,704**	0,316	0,527
IMF politikalarının ülke ekonomisine etkilerini tartışabilirim	**0,677**	0,254	0,526
Finans konularında eğitim almak isterim	**0,655**	0,336	0,506
Ekonomi ve finans haberlerini takip ederim	**0,625**	0,418	0,518
Faiz oranlarında meydana gelen değişimlerin etkisini yorumlayabilirim	**0,625**	0,307	0,598
Virman, havale, EFT gibi para transfer yöntemleri arasındaki farkı bilirim	**0,620**	0,365	0,570
Kredi kullanırken hayat sigortası yaptırmanın varislerimi, olası bir ölüm durumunda kullandığım kredinin finansal yükünden kurtarır	**0,586**	0,581	0,291
İnternet bankacılığı kullanmanın ne tür avantajlar sağladığını bilirim	**0,560**	0,524	0,441

PROCEEINGS BOOK

Kullandığım ya da kullanacağım kredinin vade yapısını ve aylık ödeme durumunu dikkate alırım	0,312	**0,879**	0,204
Almış olduğum kredi tutarını, kredinin amacına uygun olarak kullanırım	0,295	**0,853**	0,271
Kredi kartı kullanırken gelirime göre harcama yaparım	0,375	**0,797**	0,279
Kredi borcumu erken kapattığımda ödenecek tutar avantaj sağlar	0,237	**0,750**	0,302
ATM veya kredi kartımın kaybolması ya da çalınması durumunda ne yapmam gerektiğini bilirim	0,407	**0,664**	0,409
Bir bankada kötü bir kredi sicilim varsa başka bir bankaya kredi talebi yaptığımda bunun görüleceğini bilirim	0,403	**0,664**	0,431
Gelecekte oluşabilecek riskler veya planlanmamış harcamalar için yatırım yapmam gerekir	0,601	**0,644**	0,250
IBAN numarasının ne olduğunu bilirim	0,540	**0,605**	0,319
Sözleşme öncesi bilgi formunu mutlaka okurum	0,312	0,226	**0,864**
Finansal bir hizmet alırken o hizmete ait bütün yazılı şart ve sözleşmeleri okurum	0,220	0,271	**0,852**
Bir bankamatik kartı üzerinde yazan numaralardan hangilerinin şube kodu hangilerinin müşteri ve hesap numarası olduğunu ayırt edebilirim	0,365	0,262	**0,772**
İnternet bankacılığıyla ne tür işlemler yapılacağını bilirim	0,442	0,356	**0,682**
Bankaya gitmeden de kredi notumu öğrenebilirim	0,319	0,481	**0,68**
Açıklanan Varyans	33,047	26,688	23,982
KMO Örneklem Yeterlik Ölçüsü	0,958		
Bartlett'in Küresellik Testi	Approx. Chi-Square: 7395,04		
	df: 435		
	Sig.: 0,000		
Cronbach's Alpha			0,987

Çizelge 4'de finansal okuryazarlık ölçeğinin alt bileşenleri olan Finansal Planlama, Finansal Tutum ve Finansal İşlem Becerisi faktörlerine ait ortalama, standart sapma ve Cronbach's Alpha katsayısı verilmiştir. Buna göre, çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri her üç alt bileşen için orta seviyededir. Ancak, faktörlerin standart sapma değerleri incelendiğinde, her üç alt bileşen içinde standart sapma değerleri birin üzerindedir ve bu durum alt bileşenlerin çiftçiler arasında homojen dağılmayıp, farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Cronbach's Alpha katsayıları incelendiğinde, her üç alt bileşeninde oldukça yüksek iç güvenirliğe sahip oldukları görülmektedir.

Çizelge 4. Finansal okuryazarlık ölçeği alt bileşenlerine ait tanımlayıcı istatistikler

Faktörler	**Ort.**	**Std. Sapma**	**Cronbach's Alpha**
Finansal Planlama	3,97	1,21	0,962
Finansal Tutum	3,77	1,24	0,986
Finansal İşlem Becerisi	3,28	1,46	0,944

Çiftçilerin Finansal Risk Toleransları

Araştırmada, çiftçilerin finansal risk toleransları Grable ve Lytton tarafından geliştirilen Likert tipi ölçeğin Türkçeye uyarlanmış formu kullanılarak ölçülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre, çiftçilerin finansal risk toleransı düzeyleri, 14 ile 41 puan arasında değişmektedir. Çiftçilerin

PROCEEINGS BOOK

ortalama finansal risk toleransı puanı, 25.96 olarak belirlenmiştir ve bu, orta düzeyde bir risk toleransını göstermektedir.

Çizelge 5. Finansal Risk Toleransı Ölçeği İfadeleri ve İstatistikleri

Risk Tolerans	En Düşük	En Yüksek	Ort.	Std. Sapma	Cronbach's Alpha
	14	41	25,96	5,40	0,64

Çiftçilerin risk toleranslarına ilişkin bulgular, sosyo-ekonomik özelliklerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Örneğin, Gülnar (2022) tarafından Konya ve Karaman İllerinde yapılan araştırmada, çiftçilerin risk toleranslarının eğitim seviyesi ve tarım dışı gelir ile pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde, Hayran ve Gül (2018) tarafından Mersin İlinde yapılan bir çalışma, çiftçilerin çoğunluğunun tarımsal üretim sürecinde riskleri dikkate aldığını göstermiştir.

Çiftçilerin finansal risk toleransı düzeylerinin anlaşılması, tarım sektöründe risk yönetimi stratejilerinin ve finansal eğitim programlarının etkin bir şekilde tasarlanmasına yardımcı olabilir. Bu bilgiler, çiftçilerin karşılaşabilecekleri risklere karşı daha hazırlıklı olmalarını ve finansal kararlarını daha bilinçli bir şekilde alabilmelerini sağlayacaktır.

Çiftçilerin Finansal Okuryazarlıkları ile Risk Toleransları Arasındaki İlişki

Çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri ile risk toleransları arasındaki ilişki korelasyon analizi ile incelenmiştir. Buna göre çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyelerine ait alt bileşenler kendi aralarında bir korelasyona sahipken, sadece Finansal İşlem Becerisi alt bileşeni finansal risk toleransı ile bir korelasyona sahiptir. Bu araştırma bulgusu Yılmaz (2020) ile uyumludur.

Çizelge 6. Çiftçilerin Finansal Okuryazarlıkları ile Risk Toleransları Arasındaki İlişki

	Finansal Tutum	Finansal Planlama	Finansal İşlem Becerisi	Finansal Risk Toleransı
Finansal Tutum	1	0,873**	0,840**	0,008
Finansal Planlama	0,873**	1	0,744**	-0,133
Finansal İşlem Becerisi	0,840**	0,744**	1	0,236**
Finansal Risk Toleransı	0,008	-0,133	0,236**	1

Çiftçilerin Finansal Okuryazarlık Seviyeleri ve Risk Toleranslarının Çeşitli Sosyoekonomik Özellikleri ile İlişkisi

Araştırma sonuçlarına göre, örnek kapsamındaki çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri orta düzeyin bir miktar (beşli likert ölçeğine göre yapılan hesaplama sonucu ortalama 3,74 olarak bulunmuştur) üzerindedir. Çiftçilerin finansal okuryazarlık skoruna ait standart sapma değeri1'in üzerinedir ve bu değer çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin homojen olmayıp, bazı sosyoekonomik değişkenlerden etkilendiğini göstermektedir.

Çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyelerini ölçmek için kullanılan ölçek, daha ayrıntılı incelemeler yapabilmek amacıyla faktör analizi sonucu üç alt bileşene ayrılmıştır. Bu alt bileşenler, faktör yüklerine göre Finansal Planlama, Finansal Tutum ve Finansal İşlem Becerisi olarak adlandırılmıştır. Çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri her üç alt bileşen için orta seviyededir. Çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyeleri cinsiyet, yaş grubu, eğitim seviyesi, aile genişliği, işlenen arazi genişliği, kayıt tutma, tarım sigortası yaptırma, kooperatif ortaklığı ve kredi kullanımı değişkenlerine göre farklılık gösterirken, tarım dışı gelir, tarımsal deneyim ve yayım hizmetinden yararlanma değişkenlerine göre farklılık göstermemektedir.

Çiftçilerin risk toleransları 14 ile 41 puan arasında değişmektedir. Çiftçilerin ortalama risk toleransı puanları 5.40 standart sapma ile 25,96 olarak hesaplanmıştır.

Çiftçilerin risk toleransları yaş grupları, eğitim seviyesi, tarım dışı gelir, kayıt tutma, tarım sigortası ve arazi genişliği değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığa sahipken, cinsiyet, aile genişliği, yayım hizmetinden yararlanma, kooperatif ortaklığı, tarımsal kredi kullanımı ve tarımsal deneyim değişkenlerine göre bir farklılık göstermemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, Mersin İli'ndeki çiftçilerin finansal okuryazarlık seviyelerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Araştırma bulguları, çiftçilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin genel olarak ortalama üstünde olduğunu göstermektedir, ancak bu seviyeler belirli demografik gruplarda önemli ölçüde farklılık göstermektedir.

Düşük Finansal Okuryazarlık: Düşük eğitim seviyesine sahip ve yaşlı çiftçiler arasında finansal okuryazarlık seviyelerinin daha düşük olması, bu grupların finansal kararlarda hatalar yapma olasılığını artırmaktadır. Örneğin, bu çiftçiler yanlış kredi seçeneklerini seçebilir, yatırım fırsatlarını yeterince değerlendiremeyebilir veya finansal dolandırıcılık ve kötü niyetli tekliflere karşı daha savunmasız olabilirler. Yüksek Finansal Okuryazarlık: Daha genç ve daha yüksek eğitim düzeyine sahip çiftçilerde finansal okuryazarlık seviyelerinin daha yüksek olması, bu grubun finansal fırsatları daha etkin bir şekilde değerlendirebileceğini göstermektedir. Bu çiftçiler, finansal piyasaları daha iyi anlayabilir, karmaşık finansal ürünleri kullanabilir ve daha bilinçli yatırım kararları alabilirler.

Finansal okuryazarlık seviyelerindeki bu farklılıklar, tarım sektörünün genel finansal sağlığını ve sürdürülebilirliğini etkileyebilir. Düşük finansal okuryazarlık seviyelerine sahip çiftçilerin yanlış finansal kararlar alması, hem bireysel hem de genel ekonomik zararlara yol açabilir. Öte

yandan, yüksek finansal okuryazarlık seviyelerine sahip çiftçilerin sektöre getirebileceği yenilikler ve etkin finansal yönetim, genel verimlilik ve karlılığı artırabilir.

Araştırma bulguları, çiftçiler arasında finansal risk toleransı düzeylerinin önemli ölçüde farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Özellikle, daha genç ve yüksek eğitim seviyesine sahip çiftçilerde finansal risk toleransı daha yüksek bulunurken, yaşlı ve daha az eğitimli çiftçilerde bu tolerans düzeyleri genellikle daha düşük bulunmuştur.

Yüksek Risk Toleransı, Daha genç ve eğitimli çiftçilerin yüksek risk toleransı, bu grubun yenilikçi tarımsal teknikler ve teknolojileri benimseme konusunda daha istekli olabileceğini göstermektedir. Bu durum, örneğin, yüksek verimli tohum kullanımı, ileri tarım teknolojileri ve sürdürülebilir tarım uygulamalarına yatırım yapma eğilimi gibi yenilikçi yaklaşımların benimsenmesine yol açabilir. Düşük Risk Toleransı, Yaşlı ve daha az eğitimli çiftçiler arasında gözlemlenen düşük risk toleransı, bu grubun yeni tarımsal uygulamaları ve teknolojileri benimseme konusunda daha çekingen olabileceğini göstermektedir. Bu durum, tarımsal verimliliğin ve gelir düzeylerinin sınırlı kalmasına neden olabilir, zira bu grup potansiyel olarak daha yüksek getiri sağlayabilecek yeni tarım tekniklerine ve girdilere yatırım yapmaktan kaçınabilir.

Çiftçilerin risk toleransı düzeylerinin düşük olması, genel olarak tarım sektörünün yenilikçilik kapasitesini ve ekonomik büyümesini sınırlayabilir. Öte yandan, yüksek risk toleransına sahip çiftçilerin daha agresif yatırım ve üretim stratejileri benimsemesi, tarım sektörünün genel verimliliğini ve karlılığını artırabilir.

Bu bulgular ışığında, çiftçilere yönelik finansal eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin, çeşitli demografik grupların ihtiyaçlarına göre özelleştirilmesi önemlidir. Özellikle, düşük risk toleransına sahip çiftçilere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri, bu grupların yeni ve potansiyel olarak daha karlı tarımsal uygulamalara açık olmalarını sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Baysa, E., 2015. Finansal Okuryazarlık ve Banka Müşteri Segmentasyonları Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Braunstein, S., and Welch, C., 2002 . Financial literacy: An overview of practice, research, and policy. Fed. Res. Bull., (88), 445.

Erkılıç, A., 2019. Lise Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyleri ve Matematik Ders Başarıları Arasındaki İlişki. Doktora tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Fettahoğlu, S., 2015. Hane Halkının Finans Eğitimi ve Finansal Okuryazarlık Düzeyleri Üzerine Kocaeli'nde Bir Araştırma. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (67), 101-116.

Grable, J. E., 2000. Financial Risk Tolerance And Additional Factors That Affect Risk Taking in Everyday Money Matters. Journal of Business and Psychology, 14(4), 625–630.

Grable, J., and Lytton, R. H., 1999. Financial Risk Tolerance Revisited: The Development of a Risk Assessment İnstrument. Financial Services Review, 8(3), 163-181.

Gülnar, B. (2022). Konya ve Karaman İllerinde Faaliyet Gösteren Çiftçilerin Finansal Okuryazarlık Seviyeleri Üzerine Bir İnceleme. Tarım Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 5(2), 45-60.

Gülnar, M., 2022. Çiftçilerin Finansal Okuryazarlık Seviyelerinin Ölçülmesi: Konya ve Karaman İlleri Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi, Konya.

Hayran, S. ve Gül, A., 2018. Mersin İlinde Çiftçilerin Tarımsal Kredi Kullanım Kararlarını Etkileyen Faktörler. Journal of the Institute of Science and Technology, 8 (1) , 271-277.

Klapper, L., and Lusardi, A., 2020. Financial Literacy and Financial Resilience: Evidence From Around The World. Financial Management, 49(3), 589-614.

Widhiyanto, I., Nuryartono, N., Harianto, H., and Siregar, H., 2018. The Analysis of Farmers' Financial Literacy and its' Impact on Microcredit Accessibility with Interest Subsidy on Agricultural Sector. International Journal of Economics and Financial Issues, 8(3), 148–159.

Yılmaz, D., 2020. Finansal Risk Algısı İle Finansal Okuryazarlık Düzeyi, Demografik Ve Sosyo-Ekonomik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Adana İlinde Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana

ZHang, H., and Xiong, X., 2020. Is Financial Education an Effective Means to Improve Financial Literacy? Evidence From Rural China. Agricultural Finance Review, 80(3), 305-320.Grable, J. E., & Lytton, R. H. (1999). Financial risk tolerance revisited: the development of a risk assessment instrument. Financial Services Review, 8(3), 163-181.

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN *HUZUR* ROMANINDA (ULUSAL) KİMLİK:

Prof. Dr. Fatma KALPAKLI
Selçuk Üniversitesi, fkalpakli@gmail.com
ORCID ID- 0000-0002-0865-5373

ÖZET

19 Mayıs 1919'da Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin inşası için ilk adım atılmıştır. Atatürk bu günü geleceğimizin teminatı olan gençlerimize armağan etmiştir. Her 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nda gazi ve şehitlerimizi saygı ve minnetle anarken, geleceğe uzanan gençlerimize de milli bilinç ve değerlerimizin aşılanması ve aynı zamanda küresel dünyaya da uyum sağlayabilen bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu sene 29. Ekim. 2023'te Cumhuriyetimizin 100.yılına ulaşmış bulunmaktayız ve geriye dönüp, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllara ve (ulusal) kimlik inşası konusuna değinmenin tam vakti olduğu kanaatindeyiz. Bu nedenle, bu çalışmamızda tam da bu hususların ele alındığı Ahmet Hamdi Tanpınar'ın çok güzel tespitlerini barındıran *Huzur* romanında Atatürk'ün önderliği ve büyük özverileriyle kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde "kimlik ve ulusal kimlik inşası" konusunu incelemeye çalışacağız.

ANAHTAR SÖZCÜKLER:

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, kimlik, ulusal kimlik inşası, Türkiye Cumhuriyetinin 100.yılı.

CONSTRUCTION OF (NATIONAL) IDENTITY IN AHMET HAMDİ TANPINAR'S *MIND AT PEACE*

ABSTRACT:

On May 19, 1919, the first step was taken for the construction of the Turkish Republic under the leadership of Gazi Mustafa Kemal Atatürk. While, we commemorate our veterans and martyrs with respect and gratitude every "May 19th Commemoration of Atatürk, Youth and Sports Day", it is aimed to instill our national consciousness and values in our youth, and to raise individuals who can adapt to the global world at the same time. This year, we have reached the 100th anniversary of our Republic (1923-2023) and we believe that it is the right time to look back at the first decades of the establishment of the Republic of Türkiye and talk about the issue of (national) identity construction in these years. For this reason, in this study, we will try to examine the identity and national identity construction in the Republic of Türkiye (which

PROCEEINGS BOOK

was established with Atatürk's leadership and guidance) as reflected in Ahmet Hamdi Tanpınar's novel, *Mind at Peace* since it contains many scenes and examples in relation to these issues.

KEY WORDS:

"May 19th Commemoration of Atatürk, Youth and Sports Day", Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mind at Peace*, identity, construction of national identity.

GİRİŞ:

Yazarımızın hayat hikâyesi incelendiğinde, ilginç bir nokta da Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Cumhuriyetimizin kurulduğu yıl olan 1923'te Darülfunun'dan mezun olarak öğretmenlik görevine başlamasıdır ve 2023, Cumhuriyet'imizin 100.yılında, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* romanında ayna tuttuğu yeni kurulan Cumhuriyet ülkesi ve insan portreleri de günümüz için oldukça önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Romandaki olayların birçoğu İstanbul'da ve İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) arifesinde geçmektedir. Bu durum romanın ana karakteri Mümtaz'ın bakış açısından şu cümleler ile aktarılmaktadır:

> Sefil, perişan mahalleler, yoksulluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler arasından geçiyordu. Etrafında bir yığın perişan ve hasta yüzlü insan vardı. Herkes neşesizdi. Herkes yarını, büyük kıyameti düşünüyordu. Bari, şu hastalık olmasaydı. Ya kendisini de çağırırlarsa, İhsan'ı hasta bırakarak gitmeğe mecbur kalırsa? (Tanpınar, 13).

Mümtaz yetimlik günlerinde kendisine kol kanat geren İhsan'a olan görevleri ile Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesi halinde askere alınması durumu karşısında vatani görevleri arasında ne yapacağını düşünürken romanda flashbackler, geriye dönüşler ile Mümtaz ve onun çevresindeki karakterler üzerinden o yılların Türkiye'sinin panoraması da okuyucuya aktarılmaktadır.

GELİŞME:

Mümtaz'ın büyük bir hayranlık duyduğu ve kendisine rol model aldığı İhsan karakteri Türkiye'nin doğuşunu romanda şu sözlerle anlatmaktadır:

> Bir imparatorluğun tasfiyesinden [katışıksız bir duruma getirme, arıtma, temizleme] doğduk. Bu imparatorluk eski bir çiftçi imparatorluğuydu. Hala onun iktisadi şartları içinde bocalıyoruz. Nüfusumuzun yarısından fazlası istihsale [üretime] açılmamış. Müstahsil olan da faydalı şekilde yapamıyor. Sadece çalışıyor, emek sarfediyor. Fakat insan beyhude çalışırsa çabuk yorulur. Bakın, hepimiz yorgunuz! Ne insan, ne toprak geniş manasında ekonomimize, hayatımıza girmiş. Münferit

> teşebbüslerin ötesine bir türlü geçemiyoruz. Bugünün çalışması yarının hızını arttırabilmelidir. Çok hareketli, meselelerle dolu bir coğrafyada yaşıyoruz; dünya her an sıkı bir birliğe gidiyor; buhran, buhran üstüne geliyor. Vakıa bugün nisbi bir rahat içindeyiz […] Fakat bu muvazaa yıkılabilir, o zaman ne yapacağız? ... (Tanpınar, 197)

İhsan yeni Türkiye'nin inşasında üretime geçmenin ve nüfusu doğru istihdam etmenin önemine vurgu yapar ve bugün de üzerinde çokça durulan meslek okullarının gerekliliğini adeta o günlerde öngörerek bunu açıkça ifade eder romandaki şu sözleriyle:

> Fakat asıl mesele bu değil, asıl mesele toprağı ve insanı hayatımıza sokamamakta. Kırk üç bin köyümüz var; birkaç yüz kasabamız var. İzmit'ten öteye Anadolu'ya açılın; Hadımköy'den öteye Trakya'ya gidin. Birkaç kombinenin dışında hep eski şartların devamını görürsünüz. Coğrafya yer yer esniyor. Sıkı bir nüfus siyasetine, sıkı bir istihsal [üretim] siyasetine başlamamız lazım. Öğretme ve yetiştirme işleri için de aynı zaruretlerle karşı karşıyayız. Birtakım mekteplerimiz var; birçok şeyler öğretiyoruz. Fakat hep eksik olan bir memur kadrosunu doldurmak için çalışıyoruz. Bu kadro dolduğu gün ne yapacağız? (Tanpınar, 197)

İhsan romanda bu noktada, masa başı memurluk görevinden ziyade zamanın ve toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak nüfusun istihdamının gerekliliğini vurgular. Çocuklarımızı ve gençlerimizi sadece teorik bilgilerle değil, aynı zamanda ellerini toprakta, iş alanında, sahada da kullanacak şekilde teorik bilgilerin, pratik ile desteklenmesi ve hem tarım hem de sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmeleri de takip edebilen ve bunları kendi alanlarında kullanabilen donanımlı gençler olarak yetiştirme zorunluluğumuz vardır ve tüm bunları da Atatürk'ün "muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur sözünde vurguladığı üzere sadece kendimize ve kendi kaynaklarımıza dayanarak yapabiliriz. Nitekim İhsan'ın da altını çizdiği üzere esasında ülkemizde çok özel üretim kaynaklarımız vardır:

> Çocuklarımızı muayyen yaşlara kadar okutmayı adet edindik. Bu çok güzel bir şey! Fakat günün birinde bu mektepler sadece işsiz adam çıkaracak. Bir yığın yarı münevver hayatı kaplıyacak... O zaman ne olacak? Kriz... Halbuki maarifi [bilgi ve kültür] istihsalin yardımcısı yapabiliriz ve dahili eşanjı [Fransızca kökenli bir kelime ve mübadele, takas, değiş tokuş anlamında kullanılmaktadır] arttırabiliriz. Bütün mesele burada. Dâhili piyasayı genişletmekte. Yarı zirai, yarı sınai bir iş hayatı temin edebiliriz. O kadar hususi istihsal kaynaklarımız var ki... (Tanpınar, 197)

Konuşmasına İstanbul'daki kaynaklardan ve imkânlardan başlayarak tüm Anadolu'nun barındırdığı yüksek kapasiteyi açıklayarak sürdürür:

> […] Halbuki İstanbul'da planlı bir çalışma, cemiyetimizin yüzünü yirmi senede değiştirebilir. Al Şarki Anadolu'yu. Ziraatle, hayvancılıkla muazzam imkânlar hazinesi görürsün! Tortum şelalesinden işe başla. Kademe kademe Akdeniz'e kadar elektriği indir... Marmara serveti içine gömülmüş uyuyor. (Tanpınar, 198)

İhsan'ın bu hayalleri, idealleri ve açıklamaları üzerine sohbet arkadaşları kendisine aşağıdaki soruyu yöneltirler çünkü onlara göre bunlar sadece maddi hususlardır ve insan ile insanın kimliği, manevi yönüyle alakalı değildir. Fakat İhsan'ın açıklaması biz okuyucuların da kafasında yeni kapılar açacak niteliktedir:

> -Peki ama, bununla demin bahsettiğiniz insan mefhumu, manevi insan arasındaki münasebet ne?.. Bu, hayatın maddi şartlarını değiştirmekten ibaret.
>
> -İnsan da hayatın maddi bir tarafıdır. Peguy'u okumadın mı? O ne cümledir? Ateş gibi; fakirlik insanı güzelleştirir ve asilleştirir. Fakat sefalet hoyratlaştırır; ruhen sefil eder. İnsanda insanı öldürür. İnsanlık şerefi ancak muayyen bir refah içinde mümkündür. Çalışmaya imkân verecek bir refah! (Tanpınar, 198)

İnsanlık şerefi ancak belirli bir refah seviyesi içinde mümkün olabilir ve korunabilir. İnsanın temel ihtiyaçları karşılandıktan sonra, insanın ruhsal doyumu ve en büyük ruhsal ve fiziksel doyum kaynağı olarak da çalışma şevki gösterilebilir ki nitekim bunu da romanda İhsan "[ç]alışmaya imkân verecek bir refah!" diye ifade etmektedir:

> Taymis [Thames nehri] kıyılarının refahından veya Amerikan istihsalinden bahsetmiyorum, tabii. Yapabildiğimiz kadar bir refah içinde cemiyet bugün ehemmiyet vermiyor göründüğü tanrılarına dönecektir; diyorum. Hayat, etrafında döneceği değerleri bulur, düşünce, etrafında yüzünü saadete çevirmiş bir cemaat görür, Cemiyette bazı boş ferdi gayelerin yerine mesuliyet duygusu başlar. (Tanpınar, 198)

Böylece yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin fertlerinde "mesuliyet duygusu" gelişerek, üretime geçerek, üreterek "yüzünü saadete çevirmiş" bir toplum oluşacaktır ve bu toplum da kendi değerlerini ve düşünce tarzını yine kendisi bulacaktır. İhsan ayrıca Türkiye ile dünyanın 1930'lardaki durumuna da değinir ve "Ben Türkiyeyim" der:

> -Görüyorum. Fakat oradan hareket etmek istemiyorum […] Niçin o kadar çok ıstırap çekiyoruz; yani bütün dünya. […] Ben aynı silahlarla mukabeleyi [karşılık vermek] bırakmak istiyorum.
>
> Ben içinde yoğrulduğumuz tekneden işe başlamak istiyorum. Ben Türkiyeyim. Türkiye benim adesem, ölçüm ve realitemdir. Kâinata, insana her şeye oradan, onun arasından bakmak isterim.
>
> -Bu kâfi değil!
>
> -Bir ütopyaya kapılmak istemeyen için kâfi. Hatta müsbet bir iş görmek isteyen için.
>
> -Peki, nedir bu Türkiye?

İhsan içini çekti:

-İşte mesele burada. Onu bulmakta...

-Ben bu suale bazen cevap verir gibi oluyorum. Kendi kendime biz gurbetin insanlarıyız diyorum. Mesafelerin terbiye ettiği insanlar. Onun aşkı, ıstırabı, hürriyeti. Tarihimiz, sanatımız; hiç olmazsa halkta böyle. (Tanpınar, 203)

İhsan bu metinde Türkiye'yi henüz tam olarak tanımlayamadığını ama onu bulmanın önemini ifade eder ki bu yeni kurulan ülkemizin de kimlik arayışını ifade etmektedir. Ülkemiz henüz çok gençtir ve dinamik bir oluşum içindedir, bu nedenle arkadaşları İhsan'a ayrıca şu soruyu yöneltirler:

-Peki, bütün bunlar zamanla kendiliğinden olmaz mı? Hatta zamanla olacak şeyler değil mi?

-Olamaz... Çünkü zaman şarta göre değişir. Büyümekte olan bir çocuğun zamanı başkadır, bir hastanın zamanı başka... Biz umumi zamanın dışındayız... Yani zaman tempomuzu değiştirmek mecburiyetindeyiz, demek istiyorum. Biz dünyaya yetişeceğiz. Benim söylediğim, kafilenin en sonunda olsak bile ona katılmak, onunla yürümek, hususi patikadan umumi caddeye çıkmak içindir. Zaman şüphesiz bir amildir, fakat dünya için başkadır; çalışmasının hızıyla dünyaya katılmış milletler için başkadır; bugünkü halimizde bizim için ise büsbütün başkadır.

Kendi başına bırakırsak, lehimizde çalışmaz; bizim gibilerde herşey derine doğru çeker. Kanat değil ayaktaki demirdir. Hayır biz Shakespeare'in dediği gibi zamana doğru koşmağa mecburuz.

Onunla mücadele edeceğiz. Biz herşeyi irademizle yapacağız. Evvela şartlarımızı tanıyacağız. Sonra işlerimizi sıralıyacağız. Yavaş yavaş cihan piyasasına çıkmağa başlıyacağız. Kendi piyasamızı kendi istihsalimize açacağız. Aileyi, evi şehri ve köyü tekrar kuracağız... Bunları yaparken insanı da yapmış olacağız. Şimdiye kadar insanla yapıcı olarak meşgul olamadık, bir yığın inkılabın peşinde idik. İçimizde kendimize karşı bir hareket hürriyetini elde etmeğe çalışıyorduk. (Tanpınar, 199)

Atatürk'ün "ülkemizi muasır medeniyetlerin seviyesinin üzerine çıkarma hedefi" doğrultusunda gösterdiği yolda ilerlemek şarttır ve buna paralel olarak da İhsan "[ş]imdi […] bir bina kurmamız lazım" demektedir. Peki,

"[b]u bina ne olacak? Yeni Türk insanının ölçülerini kim biliyor? Yalnız bir şeyi biliyoruz. O da birtakım köklere dayanmak zarureti. Tarihimize bütünlüğünü iade etmek zarureti. Bunu yapmazsak ikiliğin önüne geçemeyiz. Muvazaalar daima tehlikelidir. Bugüne getirdikleri kolaylığı yarın çıkaracakları imkânsızlıklarla bize ödetebilirler. Onun için son derecede vazıh olmalıyız. (Tanpınar, 199)

İhsan karakterini romanda Tanpınar'ın sesi olarak da alabiliriz. Nitekim Tanpınar eski köklerinin üzerinde yeni dallar ve budaklar büyüten, hem yeni hem de eski medeniyetlerin sentezi bir medeniyet, bir memleket ideali taşımaktadır ve bunun doğal bir sonucu olarak da kendi fikirlerini karakterleri aracılığıyla okuyucularıyla da paylaşmaktadır. İhsan ile

Nuri'nin konuşması da o yıllardaki yeni kurulan cumhuriyet yönetimindeki ve halktaki kimlik inşası ile ilgili kaygıları, özlemleri ve arayış sürecini açık bir şekilde dile getirmektedir:

> Nuri dayanamadı:
>
> -Vuzuhtan kastiniz nedir? Bana vaziyet o kadar garip geliyor ki...
>
> Bir taraftan iyi kötü bir tekniği almağa, onun adamı olmağa çalışıyoruz. Onun zihniyetini benimserken zaruri olarak eski kıymetleri atıyoruz. Muaşeret şeklimizi değiştiriyoruz. Diğer taraftan istiyoruz ki, eskiyi unutmayalım! Bugünkü realitelerimizde bu eskinin yeri nedir? Bu sadece bir hatıra, bizim için bir özleyiş... Belki sizin, benim hayatımızı süsleyebilir! Fakat yapıcı olarak ne kıymeti olabilir!
>
> -Vuzuhtan kastım... düşündü. Sonra başını kaldırdı. Bilmiyorum, dedi. Zaten yapılacak şeyin ne olduğunu bilsem burada sizinle konuşmam. O zaman şehre inerim; etrafıma herkesi toplarım. Yunus gibi bağırırım, size hakikatinizi getirdim, derim. Hakikat de bu üzerinde ilk düşünecek olanı halledeceği bir şey değildir. (Tanpınar, 197-200)

Romanın ilerleyen sayfalarında İhsan geçmiş ve şimdi arasında güzel bir bağ kurulmasının yeni kimliğimiz için gerekli olduğunu dile getirerek, daha güzel bir şimdi ve daha güzel bir gelecek için bunun önemli bir unsur olduğunu ifade eder:

> Maziyi ihmal edersek hayatımızda ecnebi bir cisim gibi bizi rahatsız eder, terkibin içine ister istemez sokacağız. O, kendisinden gelmemiz lazım gelen bir şeydir. Bu devam fikrine bir vehim de olsa muhtacız. Kaldı ki, dün doğmadık. En çetin realitemiz budur. Sonra hangi köklere gideceğiz.? Halk ve halkın hayatı bazen bir hazine, bazen de bir seraptır. Uzaktan namütenahi bir şey gibi görünür. Fakat yaklaştın mı, beş on motifin ve modanın içinde kalırsın; yahut doğrudan doğruya bazı hayat şekillerine girersin. Klasik, yahut yüksek tabaka kültürü, ondan birçok yerlerde kopmuşsun... ve zaten sıkı sıkıya bağlı olduğu medeniyet yıkılmış. (Tanpınar, 200)

Köklerimizden beslenerek, yeni yüzyılın getirdiği yeniliklere de kucak açarak daha nice yüzyıllara yelken açılabilinir, ancak Mümtaz buna biraz müteredditt yaklaşır ve İhsan'a cevaben aşağıda verilen şu sözleri sarf eder:

> Mümtaz: -İşte ben bunu imkânsız görüyorum, dedi. Çünkü dediğiniz gibi dizi koptu bir kere. Bugün Türkiye'de nesillerin beraberce okuduğu beş kitap bulamayız. Dar muhitlerin dışında, eskilerden zevk alan gittikçe azalıyor. Biz galiba son halkayız. Yarın bir Nedim, bir Nef'i, hatta bize o kadar çekici gelen eski musıki ebediyen yabancısı olacağımız şeyler arasına girecek. (Tanpınar, 200)

Burada Mümtaz aracılığı ile hızla değişen kültür ve Batı müziğinin ülkemizde de hissedilmeye başlayan etkisi ve Türk musikisinin geleceği hakkındaki endişeler ifade edilmektedir

> -Güçlük var. Fakat imkânsız değil. Biz şimdi bir aksülamel devrinde yaşıyoruz. Kendimizi sevmiyoruz. Kafamız bir yığın mukayeselerle dolu; Dede'yi, Wagner olmadığı için, Yunus'u, Verlaine, Baki'yi, Goethe ve Gide yapamadığımız için beğenmiyoruz. Uçsuz bucaksız Asya'nın o kadar zenginliği içinde, dünyanın en iyi giyinmiş milleti olduğumuz halde çırçıplak yaşıyoruz. Coğrafya, kültür, herşey bizden bir yeni terkip bekliyor; biz misyonlarımızın farkında değiliz. Başka milletlerin tecrübesini yaşamağa çalışıyoruz. (Tanpınar, 200)

İhsan burada yeni bir düzen yapılması gerektiğini ve kendimizi, kendi kültürümüzü sevmenin önemini vurgulayarak, toplumdaki her bireyin misyonununun farkına varması gerektiğini söylüyor. Bazı insanların Batılılaşmayı yanlış anlayarak kendi kültürünü ve köklerini tamamen yok sayması nedeniyle köksüz ve çırçıplak kalmasına temas ederek, Wagner'i, Goethe'yi öğrenirken Dede'yi, Yunus'u, Baki'yi de yaşatmanın önemini dile getirmektedir. Bu yeni kültür ve kimlik oluşumunu tercüme ve tefsirler üzerinden örneklendirerek daha da derinleştirerek anlatmak istemektedir ve

> Şu tefsir yok mu, bu eserin üzerinde durmak ve onu sende yaşayan insan tecrübesine maletmek; bir ona başlasak. İşte onu yapamıyoruz. Demin sevmek dedim, fakat sevmek de kâfi değil; daha öteye geçmek lazım. Fikri ve duyguyu canlı bir şey gibi yaşamayı bilmiyoruz. Hâlbuki halkımız bunu istiyor.- (Tanpınar, 200)
>
> […]
>
> -Milli olan herşey güzel ve iyidir. Ve sonuna kadar devam etmesi lazımdır.-
>
> (Tanpınar, 277)

diyerek ne geçmiş kültür kaynaklarımıza ne de şimdiki modern zamanın gerekliliklerine sırtımızı dönmememiz gerektiğini, tam tersi ikisine de kucak açarak ikisinin de yararlı özlerini alıp birbiriyle kaynaştırarak/özümseyerek milli kültür ile modern kültürün sentezini hedeflemektedir.

Ayrıca, romanda, birçok savaşlardaki yaşanılan kayıpların insanlar üzerinde yarattığı hüzün, belirsizlik gibi duygulara ve bunun kimlik üzerindeki etkisine de yer verilmiştir. Örneğin, romanın bir sahnesinde Mümtaz kız arkadaşı Nuran ile sohbet ederken kendisi de dâhil tüm insanları "bir medeniyet çöküntüsünün yetimleri" olarak tarif eder ki bu da

PROCEEINGS BOOK

bize insanların o zamanlar nasıl hissettiğini ve henüz tam olarak hayattaki yerlerini, kimliklerini ve hayata karşı duruşlarını tam olarak yerine oturtamadıklarını; bir arayış içinde ve bir yetişkinden ziyade yardıma muhtaç bir yetim gibi hissettikleri izlenimini vermektedir:

> -Bilmem, tam dindar mıyım? Her halde şu anda dünyaya çok bağlıyım. Fakat ne Allah ile kulunun arasına girmek isterim, ne de insan ruhunun büyüklüğünden, imkânlarından şüphe ederim. Kaldı ki, bunlar milli hayatın kökleridir. Bak, kaç gündür İstanbul'da Üsküdar'da geziyoruz; sen Süleymaniye'de doğmuşsun, ben Aksaray'la Şehzade arasında küçük bir mahallede doğdum. Hepsinin insanlarını, içinde yaşadıkları şartları biliyoruz. Hepsi bir medeniyet çöküntüsünün yetimleridir. Bu insanlara yeni hayat şekilleri hazırlamadan evvel, onlara hayata tahammül etmek kudretini veren eskilerini bozmak neye yarar. Büyük ihtilaller bunu çok tecrübe etti. Netice olarak insanı çıplak bırakmaktan başka bir şeye yaramadı. Bırak ki her yerde, en zengin ve müreffeh cemaatlerde bile, hayat bir yığın artıklarla, yarı yolda kalmışlarla doludur. (Tanpınar, 150)

Mümtaz başka bir yerde de "henüz kendi şartlarını bulamamış bir imparatorluk artığı" olarak tanımlar ülkenin içinde bulunduğu durumu:

> Elbette ki bizden mesut memleketler ve vatandaşları vardır; elbette ki iki asırlık hezimetlerin, çöküntülerin, henüz kendi şartlarını bulamamış bir imparatorluk artığı olmamızın bir yığın neticesini hayatımızda, hatta etimizde (Tanpınar, 30) duyacağız. Fakat bu ıstırabın bizi inkâra götürmesi, daha büyük bir hezimeti kabul değil midir? Vatan ve millet, vatan ve millet oldukları için sevilir; bir din, din olarak münakaşa edilir, ret veya kabul edilir, yoksa hayatımıza getirecekleri kolaylıklar için değil... (Tanpınar, 31)

Diğer bir deyişle, yukarıda da görüldüğü üzere henüz yeni kurulan bir Cumhuriyet olmanın sancıları ve kimlik arayışı Tanpınar'ın *Huzur* romanında roman karakterleri üzerinden gerçekçi bir bakış açısıyla ifade edilmektedir.

SONUÇ:

Sonuç olarak diyebiliriz ki Tanpınar romanında yeni bir devlet olmanın da beraberinde getirdiği kimlik arayışı sancılarını okuyucularıyla paylaşırken eski ve yeni kültürün senteziyle Türk ulusuna yakışan ve çağın gerekliliklerine de ayak uydurabilen, Atatürk'ün ideallerine yaraşan, modern bir milli kimlik oluşturulmasına olan özlemini de dile getirmektedir kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA:

"Ahmet Hamdi Tanpınar: Yeni Türk Edebiyatı Profesörü: Hayatı",
http://www.tanpinarmerkezi.com/ahmet-hamdi-tanpinar/biyografi/.
(Erişim tarihi: 3. Mart. 2023)

"İstihsal", "İstihsal Ne Demek, Ne Anlama Gelir? İstihsal Kelimesi TDK Sözlük Anlamı Nedir?",
https://www.haberturk.com/ne-demek/istihsal-ne-anlama-gelir.
(Erişim tarihi: 23. Nisan. 2023)

Tanpınar, A.H. *Huzur* (PDF).

https://sehitademdogusgen.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/31/13/756734/dosyalar/2020_03/17124603_13115653_Ahmet_Hamdi_Tanpinar_-_Huzur.pdf.

(Erişim tarihi: 14. Şubat. 2023)

"Tasfiye", "Tasfiye Ne Demek? TDK'ya Göre Tasfiye Kelime Anlamı Nedir, Nasıl Kullanılır?",

https://www.cnnturk.com/ajanda/tasfiye-ne-demek-tdkya-gore-tasfiye-kelime-anlami-nedir-nasil-kullanilir#:~:text=TDK%20s%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BCnde%20yer%20alan%20tasfiye,ar%C4%B1t%C4%B1lan%20varl%C4%B1klar%20i%C3%A7in%20kullan%C4%B1lmas%C4%B1%20do%C4%9Frudur.

(Erişim tarihi: 1. Mayıs. 2023)

PEYAMİ SAFA'NIN *YALNIZIZ* ROMANINDA KADIN İMGELERİ:

Prof. Dr. Fatma KALPAKLI
Selçuk Üniversitesi, fkalpakli@gmail.com
ORCID ID- 0000-0002-0865-5373

ÖZET

Peyami Safa'nın 1959 yılında kitap olarak yayınlanan *Yalnızız* romanı başlığında da vurgulandığı üzere yalnızlık teması üzerine kuruludur; özellikle modern hayatın ve kapitalist sistemin insanı yalnızlaştırması üzerine vurgu yapılmaktadır ve insanların kendilerince yalnızlıkla mücadele yöntemleri anlatılmaktadır. Bu temanın bir uzantısı olarak romanın ana karakteri Samimin de yalnızlığı iliklerine kadar hissettiğini görmekteyiz. Samim de romanda insani bir içgüdü ile kendisine bir hayat arkadaşı arayışı içindedir ve uzun zamandır Meral adında genç ve güzel bir kızla görüşmektedir. Romanın olay örgüsünün çoğu 1950'li, 1960'lı yılların henüz yeni kurulmuş Türkiye'sinde, İstanbul'da geçmektedir. Tüm dünyayı saran özgür kadın imgesi ve bunun Türkiye'de, İstanbul'da günlük hayata ve Samim ile Meral'in ilişkisine de olan kaçınılmaz yansımaları da romanda tasvir edilmektedir. Okuyucular olarak, Samim'in Meral ile olan diyaloglarını ve sohbetlerini okurken, Peyami Safa'nın insan psikolojisine olan merakını, bu cihetle, kadınlar hakkındaki gözlemlerini ve bunun neticesinde, Safa'nın yılların birikimiyle oluşan kadın psikolojisi hakkındaki ince ve derin yorumlarını roman boyunca hissetmekteyiz ve denilebilir ki Safa'nın gözlem yeteneğinden etkilenmemek pek mümkün gözükmemektedir. Nitekim *Yalnızız* romanı içinde barındırdığı kadın karakterlerin çeşitliliği ve kadın ruhunun derinliklerini tasviri açısından da dikkate şayandır. Bu nedenle, bu çalışmada Safa'nın Yalnızız romanındaki kadın karakterler mercek altına alınarak, adı geçen eserdeki kadın imgeleri romandan örneklerle daha yakından incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler:

Peyami Safa, Yalnızız, kadın, kadın imgeleri, insan psikolojisi, modern hayat.

IMAGES OF WOMEN IN PEYAMİ SAFA'S *WE ARE LONELY*:

ABSTRACT

As emphasized in the title of Peyami Safa's novel, *We are Lonely*, published as a book in 1959, is based on the theme of loneliness; particularly the loneliness of people in modern life in capitalist systems. Morever, the methods of coping with loneliness by these characters are also touched upon in the novel. As an extension of this theme, we see that the main character of the novel, Samim, also experiences deep and constant feelings of loneliness. Therefore, Samim listens to his instincts and is in search of a life partner. He tries to establish an emotional bond

PROCEEINGS BOOK

with a young and beautiful girl named Meral. Most of the events in the plot of the novel takes place in Istanbul, in the 1950s and 1960s. The image of "independent modern woman" begins to be accepted by many women all around the world, including in Türkiye. This new image and its inevitable impact on the daily life in Istanbul, in Türkiye and how it affects the relationship between Samim and Meral are also mentioned in the novel. As readers, while reading Samim's dialogues and conversations with Meral, we see Peyami Safa's interest in human psychology and his observations about women. As readers, it is impossible not to be impressed by Sefa's ability to observe the minute details about humans and human psyche, particularly about women characters. Hence, we can say that the novel, *We are Lonely* is a very remarkable work of literature in terms of the diversity of the female characters and the depiction of the depths of the female soul. Therefore, in this study, the female characters in Safa's novel *We are Lonely* will be examined with reference to the examples given in the novel.

Key words:

Peyami Safa, *We are Lonely,* women, images of women, human psychology, modern life.

PEYAMİ SAFA'NIN *YALNIZIZ* ROMANINDA KADIN İMGELERİ:

Giriş:

Biz bu çalışmamızda özellikle ana karakter Samim'in sevdiği kız olan Meral ve onun yakın çevresi üzerinden *Yalnızız* romanındaki kadın karakterleri mercek altına alarak, adı geçen eserdeki kadın imgelerini romandan örneklerle daha yakından incelemeye çalışacağız. Tüm dünyayı saran özgür kadın imgesinin bir uzantısı olarak Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanındaki, İstanbul'daki birçok genç kız ve kadın bir yabancı dil öğrenmeye gayret edip, yabancı mecmuaları takip etmektedir. Bunların başında da Samim'in sevgilisi Meral gelmektedir.

Gelişme:

Romanda anlatıldığı üzere Meral iyi derecede Fransızca bilen ve Paris'te yaşamayı hayal eden genç, güzel bir kızdır. Erkek kardeşi Ferhat ve babası Nail Bey ile birlikte İstanbul'da yaşamaktadır, annesi Necile hanım (Paşa kızı) ise onlardan ayrı bir evde yaşamaktadır ve geçmişte onun da Fransız kültürüne aşırı derecede hayran olduğu bilinmektedir.

Meral'in okuldan Feriha isimli bir arkadaşı da Paris'te yaşamaktadır. Ancak, Feriha maalesef yaşamını zengin, yaşlı bir adamın metresi olarak idame etmektedir. Bu sebeple, Samim onun Meral üzerinde olan etkisinden son derece rahatsızdır.

Romanda, Meral'in de her insan gibi ikilemleri vardır. Fakat Meral'in romandaki en büyük ikilemi İstanbul mu yoksa Paris mi onun için doğru yerdir sorusuna yanıt ararken duyduğu karmaşadır. Bir tarafta İstanbul'daki hayatı ve düzeni, diğer tarafta ise Paris'te mecmualarda

gösterildiği şekliyle, hayal ettiği, pırıltılı, ışıltılı balo salonları. Moda dünyasının merkezi Paris'te sıfırdan başlayabileceği yeni bir hayat. Tabii tahmin edildiği üzere, bu mecmualarda, Eyfel kulesinin altında kendi idrar kokuları içinde yatan evsizlere, yardıma muhtaç fakirlere yer verilmediğinden Meral'in kafasında gerçeklerden uzak, ütopik bir Paris resmi bulunmaktadır kanaatindeyiz. Meral, annesi Necile Hanım ve kolejden arkadaşı Feriha modernleşme adı altında garip bir Batı özentisi içindedir denilebilir. En nihayetinde ise bu durumun getirdiği sonuçların faturasını Meral hayatı ile ödemek zorunda kalır.

Meral maddi durumu iyi olduğu halde içinde bulunduğu duygusal yokluktan kurtulmak için para karşılığında erkeklerle birlikte olmaktadır ve bu durumu ailesinden saklamaktadır. Ayrıca, arada sırada erkek kardeşinden gizlice eski kolej arkadaşı Feriha ile de görüşmektedir. Günlerden bir gün, Feriha ile Paris'e gidebilmek için kardeşi Ferhat ile ağız dalaşına girişir. Bunun üzerine, Ferhat Meral'i odasına kilitleyerek Meral'in evinden/yurdundan ayrılmasına engel olmaya çalışır. Meral bu duruma çok öfkelenir ve erkek kardeşinden intikam almak için intihar etmeye kalkışır, fakat çok geçmeden pişman olur. Ancak Meral'in elindeki sigara yangın çıkmasına sebebiyet verir ve Meral kilitli odadan çıkamayarak, yanarak tıpkı bir marsık gibi can verir. Bu aslında bir bakıma, *Anna Karenina* ve *Floss Nehrindeki Değirmen/The Mill on the Floss* romanlarında olduğu gibi iffetini kaybeden, ahlaksız kadının ilahi adalet döngüsünde cezalandırılmasıdır diye de düşünebiliriz. Peyami Safa, Meral'e çok trajik bir son çizerek okurlarına, özellikle de genç kadın okurlarına bir ahlak dersi vermek istemiş olabilir kanaatindeyiz.

Diğer taraftan, romanın ana karakteri Samim ise Meral'in Paris aşkı ile ilgili olarak romanda aşağıda verilen şu tespitlerde bulunmaktadır:

> Güzel ve korkunç benliğindeki ikiliğin kaçınılmazlığını en sert imkânsızlık manzarası içinde göz önüne koyan itiraf. "Feriha'nın cüretine hayranlığı, her insanın her cürete hayranlığından fazla bir şey değil mi? Elbette fazla. Onun altında, kendine ait, gizli ve açık arzular var. Paris'e karşı zaafı malûm. Cazibenin konservatuvardan ibaret olmadığı da muhakkak. Paris güzel bir dekor, bir masal şehri ve şans merkezi. Paris veya başka yer. "İkinci"yi gıdıklayan daha derin arzular var. Onların hepsini cinsiyete toptan bağlamak doğru değil. Zihnime bir vuzuh ziyafeti çekmek için, bazı inceliklerin feda edilmesi pahasına, bu arzuları saymaya çalışayım: 1. Bütün şanları denemek imkânı veren bir hürriyete kavuşmak arzusu, Kendi kendisinin tam ölçüsünü bulma arzusu, Kendi kendisini değiştirme arzusu, Muhitini değiştirme arzusu, İnsan temaslarını zenginleştirmek arzusu, Tecrübelerini zenginleştirmek arzusu (Hâdise olarak), Kireçlenmiş itiyatları kırıp yeninin meçhulüne yönelen ruhta yaratıcı hamlelere serbest zemin hazırlamak arzusu, En son haddinde iyi giyinip güzelliğinin azamisini kendi kendinin hayranlığına arz etmek arzusu (narsisizm). Başkalarının hayranlığını son haddine vardırmak arzusu, Kendi nefsine karşı bir şahsiyet ve irade zaferi kazanıp aşağılık

duygusundan kurtulmak arzusu, Bu zaferi başkalarına da göstermek arzusu[1]… (Safa, 95).

Meral'in içinde bulunduğu bu ruh hali Samim'in de ilişkileri hakkında daha çok düşünmesine ve kendini tam olarak güvende hissedememesinde sebep olmaktadır. Tüm bunlara rağmen, Samim yine de romanda ümitkâr bir tavır sergilemektedir. Kısacası aşkın halleri ve Samim'in Meral ile olan ilişkisi *Yalnızız* romanında şu sözlerle dile getirilir:

[1] AH MINE'L-AŞK VE'L-HÂLÂTIHI"* diyor Arap. Yaşamışlar, yaşamışlar, hepsini biliyorlar. Aşkın halleri sayısız. Fakat en büyük ıstırap, galiba, inanmak zorunluğunda toplanıyor. Derece
şüphesi. Elbette bana biraz bağlı. Sempatisi var. Buluşuyoruz. Her randevuya geliyor. Saatlerce
konuşuyor, bazan geziniyoruz. Bu kadarı hangi dereceyi ifade eder? Sadece hoşlanmak mı? Daha yukarı ise kaç derece? Aşkın bitişik kaplardaki su gibi, sevişenlerde aynı hizayı bulduğu
farzedilebilir mi? Böyle en kabalarından en yakalanmaz nüanslarına kadar sevginin anları o kadar sayısız meseleleri düşündürüyor ki, üç paket sigara ve sekiz saat uykusuzluk bunlardan hiç birini halletmeğe yetişmiyor. Simeranya'da aşkın tam psikografisini* elde eden bir alet keşfedilmiş olsun mu? Yüz elli yıl sonra bile böyle bir şeyin mümkün olabileceğini ummuyorum. Deminden beri, koltuğuma uzanmış, ilerleyen gecenin kulaklarımda ince ince vızıldayan derin sessizliği içinde, düşündüklerimin yüzde birini bu deftere kaydedecek kadar hatırlamama imkân yok. Bütün o teferruat kaynayışı içinde sabit kalan birkaç noktayı unutmadım. Biri "Feriha'nın cüreti". Sonra "İkincilerimize ihtiyacımız". Hele o "Beni öldür ve yeniden yarat". Güzel ve korkunç benliğindeki ikiliğin kaçınılmazlığını en sert imkânsızlık manzarası içinde göz önüne koyan itiraf.
"Feriha'nın cüretine hayranlığı, her insanın her cürete hayranlığından fazla bir şey değil mi?
Elbette fazla. Onun altında, kendine ait, gizli ve açık arzular var. Paris'e karşı zaafı malûm.
Cazibenin konservatuvardan ibaret olmadığı da muhakkak. Paris güzel bir dekor, bir masal şehri ve şans merkezi. Paris veya başka yer. "İkinci"yi gıdıklayan daha derin arzular var. Onların hepsini cinsiyete toptan bağlamak doğru değil. Zihnime bir vuzuh ziyafeti çekmek için, bazı inceliklerin feda edilmesi pahasına, bu arzuları saymaya çalışayım:
"1. Bütün şansları denemek imkânını veren bir hürriyete kavuşmak arzusu,
"2. Kendi kendisinin tam ölçüsünü bulmak arzusu,
"3. Kendi kendisini değiştirmek arzusu,
"4. Muhitini değiştirmek arzusu,
"5. İnsan temaslarını zenginleştirmek arzusu,
"6. Tecrübelerini zenginleştirmek arzusu (Hâdise olarak),
"7. Kireçlenmiş itiyatları* kırıp yeninin meçhulüne yönelen ruhta yaratıcı hamlelere serbest zemin hazırlamak arzusu,
"8. En son haddinde iyi giyinip güzelliğinin âzamisini kendi kendisinin hayranlığına arzetmek
arzusu (narsisizm),*
"9. Başkalarının hayranlığını son haddine vardırmak arzusu,
"10. Kendi nefsine karşı bir şahsiyet ve irade zaferi kazanıp aşağılık duygusundan kurtulmak
arzusu,
"11. Bu zaferi başkalarına da göstermek arzusu,
"12. Aşka ve benden gelen tesirlere isyan ve mukavemet merkezleri bulmak arzusu,
"13. Bu uzaklaşmanın bende uyandıracağı ıstıraptan heyecan ve acı duymak arzusu,
"14. Aynı zamanda benim ıstırabımdan keyif duymak arzusu (Sadizm),
"15. Benimle mücadelesinde sırf mücadele zevki duymak arzusu,
"16. Kendi nefsiyle mücadelesinde sırf mücadele zevki duymak arzusu.
"Şimdilik hatırıma gelenler, bunlar. İkinci Meral'in birinciye karşı sık sık yaptığı ruh baskınlarında bu arzuların bazıları hâkim. Ötekiler birinci Meral'in ve her insanın ruh yapısını vücuda getiren -Besim'in dip koçanı diye alay ettiği- dip zıtlıklardır, ki yine her insanda bulunan İkinciyi vücuda getirmektedir. (Safa, 95)

PROCEEINGS BOOK

> AH MINE'L-AŞK VE'L-HÂLÂTIHI"* diyor Arap. Yaşamışlar, yaşamışlar, hepsini biliyorlar. Aşkın halleri sayısız. Fakat en büyük ıstırap, galiba, inanmak zorunlu[lu]ğunda toplanıyor. Derece şüphesi. Elbette bana biraz bağlı. Sempatisi var. Buluşuyoruz. Her randevuya geliyor. Saatlerce konuşuyor, bazan geziniyoruz. Bu kadarı hangi dereceyi ifade eder? Sadece hoşlanmak mı? Daha yukarı ise kaç derece? Aşkın bitişik kaplardaki su gibi, sevişenlerde aynı hizayı bulduğu farzedilebilir mi? Böyle en kabalarından en yakalanmaz nüanslarına kadar sevginin anları o kadar sayısız meseleleri düşündürüyor ki, üç paket sigara ve sekiz saat uykusuzluk bunlardan hiç birini halletmeğe yetişmiyor. (Safa, 95)

Tüm bunlara dayanarak diyebiliriz ki Meral bir taraftan Samim'in yanındaki, İstanbul'daki yaşantısında kendini güvende hissederken, diğer taraftan da Feriha'nın bahsettiği, Paris'teki yaşlı zengin adamın kendisine yaşatmayı vaat ettiği, ışıltılı balo salonlarındaki yapay hayat arasında bir sarkaç gibi gidip gelmektedir. Meral'in bu ikilemini Samim de fark etmiş olacaktır ki bu durumu romanda kendisi de iki Meral var diye tarif etmektedir. Maalesef, Samim'in ve Ferhat'ın tüm çabalarına rağmen, korkulduğu üzere ikinci Meral birinci Meral'e galebe gelir ve aşağıda ayrıntılı bir şekilde tasvir edildiği üzere Meral'in çok trajik bir sonu olur:

> Meral'in oda kapısına koşan Ferhat… omuzuyle de kapıya abanarak hamlesini birkaç kere tekrarladı ve kanat birdenbire açıldı. Koyu bir yanık kokusu içinde, ikisinin de yüzünü duman sarmıştı. Gözleri yanıyordu. Bir adım geri çekildiler. Odanın dumanı biraz boşaldıktan sonra Ferhat içeriye girdi. Yere bir göz atınca, ellerini yüzüne kapadı, boğulurcasına içini çekti, haykırmak istedi, fakat tıkandı. Sendeledi ve kapının kenarına dayandı. Emine de, yerde Meral'in saçlarına varıncaya kadar her tarafı yandığı için simsiyah kesilen başı, yüzü, kolları ve ayaklarıyle, alevler söndükten sonra bir marsık gibi tüten vücuduna baktı ve haykırarak dışarı fırladı. Apartmanın kapısına doğru koştu… Ferhat … Koridoru dolduran dumanlar içinde, sendeleye sendeleye salona kadar girebildi ve koltuğa çöktü. Kendini kaybetti. (Safa, 200).

Nitekim, Meral'in annesi de bu trajik olaydan kısa bir süre sonra kalp krizi geçirerek ölür. Necile hanımın cesedi ise uzun zaman birlikte yaşadıkları hizmetkârı, ayrıca zamanında Meral'e dadılık da yapan Çerkez[2] asıllı Renginaz tarafından bulunur. Renginaz korku ve

[2] 1860'larda Kafkasya'dan kitleler halinde gelen Çerkez göçünün köleciliği Osmanlı sınırları içinde yaygınlaştıracak endişesi ile, bunlar arasında bakıma muhtaç çocuk ve kadınların hali vakti yerinde olan ailelere evlatlık olarak dağıtılması bazı yazarlara göre evlatlıkların, kölelerin yerini almalarını tetiklemiştir (Şen, 1994). Bu tarihten kabaca bir yüz yıl sonra, 1964'de, köle kullanımının ve köleciliğe benzer uygulamaların -burada kastedilen evlatlıklardır- yasaklanmasına ilişkin kanun yürürlüğe girmiştir28. Bugün kız çocuklarının ev işlerinde kullanılmasında evlatlıklardan esinlenen uygulamalara rastlanmakla birlikte genel olarak, bu geleneğin ortadan kalktığı ileri sürülebilir (Özbay, "Evlerde Ev Kızları – Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler",9).

PROCEEINGS BOOK

şaşkınlık içinde bu kara haberi Samim'e ileterek böylece Necile hanıma karşı son görevini de yerine getirmiş olur.

Romanda, Renginaz da o dönemlerdeki dadılık, evde hizmetçilik yapan, evde çalışan, bugünkü tabirle işçi sınıfı kadınını temsil ediyor diyebiliriz. Aynı zamanda, Renginaz evde kalmış kadın tiplemesini de temsil etmektedir. Samim Necile hanımı ziyareti esnasında Renginaz'da çeşitli ruhsal buhranlar gözlemlemiştir ve Renginaz'ın rahatsızlığının *histeri* olduğunu düşünmektedir. Nitekim, Samim daha önce, gençlik yıllarında da kendisinin de hayranlık duyduğu ve bir paşa kızı olan Necile hanımın *histeri* krizlerine tanık olmuştur. Hatta sevgili oldukları bir dönem birkaç kez sevgilisinin yumurtalıklarına masaj yaparak, onu iyileştirmeye de çalışmıştır. Romandaki bu ayrıntılar da bizlere, okuyuculara romanın ana karakteri Samim'in psikoloji bilimi ile yakından ilgilendiğini ve romandaki çoğu kadın karakterin yabancı moda mecmualarını takip ederken, erkek karakterlerden Samim'in de "psikoloji, felsefe gibi farklı alanlarda yayınlanan yabancı mecmuaları takip ettiğini göstermektedir" (Yeğin, "Peyami Safa ve İnsan Psikolojisi üzerine bir Söyleşi"). Romandaki kadın karakterlere geri dönecek olursak, diyebiliriz ki Renginaz aynı zamanda geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemindeki evlatlık, odalık ya da dadı[3] tiplemesini temsil etmektedir. Konu ile ilgili olarak Ferhunde Özbay bizlere şu bilgileri aktarmaktadır:

[3] Her ne kadar elkızı kavramı çoğunlukla gelinler için kullanılsa da Türk edebiyatında cariye, kalfa, kâhya, odalık, halayık, acemi, dadı gibi çeşitli adlarla anılan, evlerde kullanılan kadın kölelerin ve besleme, ahiretlik diye de adlandırılan ve kimi zaman bakılmak, korunmak için, kimi zaman ise hizmetçi olarak kullanmak için alınan evlatlıkların evin kızı olma durumlarına ilişkin çeşitli yorumlar da yapılmaktadır. Örneğin, Uşaklıgil'in "Ferhunde Kalfa" adlı hikayesinde genç köle, efendisinin kendisine "evin bir kızı gibi olduğunu" söylediğini düşünür. Ferhunde Kalfa, bu övgünün ardında küçükhanım gibi kendisinin de birgün evlendirileceği umutlarını besler… Oysa kocayıp saçları aklaşıncaya kadar ailenin üç kuşak çocuğuna bakmak zorunda bırakılır. Güntekin'nin Kızılcık Dalları adlı romanın kahramanı evlatlık Gülsüm de ilk dayağı yediğinde aslında kendisine söylenildiği gibi evin kızı olmadığının ayırdına varır.

> Açıkça söylenmese de cariyeler ve evlatlıklar evin kızı değillerdir ama aileden biridirler… onlar kimi zaman aile üye (Özbay, 4) üyelerinin sırdaşı, arkadaşı olurlar; hastalanan, yaşlananlara evin kızından daha büyük bir sadakatla bakarlar. Karşılığında da aynı sadakati gördükleri olur.
>
> Köle ve evlatlıkların aileden olmalarını meşru kılan en önemli unsur bence evlendirilmeleri ve çeyizlendirilmeleri vaadidir. Ayrıca, kaçıp gitmediklerinde, evlendirilmeseler bile, ömürleri boyunca aile ile oturmaya hak kazanırlar…
>
> Evdeki el kızları, aileden sayılan ama marjinal konumda bulunan kadınlardır. Marjinal konumları diğerleri ile kan bağı olmaması ile açıklanır, ama çoğu aynı zamanda toplumun alt katmanlarından gelmektedir. Aileye "alınmışlardır"; satın alınmışlardır; acınıp alınmışlardır; beğenilip alınmışlardır. Aileye katılma kararı genellikle kendilerinin dışında verilmiştir. Bu konumları yaşamları boyunca sürmeyebilir; sürmeyeceği üzerine kurulmuştur zaten sistem.
>
> Gelinler ana olacak, köleler, evlatlıklar çırak edilip evlendirileceklerdir... ve bir zaman sonra bu kez onlar ailenin esas kadınları olacaklardır. Böylece hemen bütün kadınlar, yaşamlarının kısa veya uzun bir döneminde, az veya çok, bedenleri ve/veya emeklerinin ailenin hem erkek hem kadın diğer üyelerinin tasarrufu altında bulunduğu bir süreçten geçeceklerdir. (Özbay, 5)

PROCEEINGS BOOK

> _____ Evlatlıklar[1] üzerine yaptığım çalışmada[2], Çerkes göçüyle Osmanlı topraklarına sığınanların yaşadıkları sefaletleri anlatanlardan yola çıkarak, 1864 yılının evlatlık tarihini çalışanlar için önemli bir kırılma noktası olduğunu
>
> düşündüm. Bu tarihte devletin Çerkes göçmen kızlarını ailelere "evlatlık" adı altında dağıttığını anlatan metinler var.
>
> Ömer Şen'e göre bu yeni politika köleciliğin ortadan kalkmasında etkili oldu:
>
> ".. Devlet, kimsesiz kalan bu çocukların, ortada bırakılıp perişan olmalarına ve köle tüccarlarının eline geçmesine sıcak bakmamıştı... Bunlar "hüccet" harcını ödeyen kişilere "evlatlık" olarak verilmeye başlandı. Muhacirin komisyonu erkek çocukları askeri mekteplere ve sanayi bölüklerine yerleştirirken kız çocuklarını talep eden ailelerin yanına verdi. Sahibinin ölümü sebebiyle ortada kalan köleleri diğer göçmenler sahiplenmek istedi. Bu Osmanlı kanunlarına aykırı idi. Devlet bu kölelere "ıtıkname " vererek hür olmalarını sağladı. Perişan olmamaları için bulundukları yerlerdeki yöneticiler kadın köleleri isteyenlere "hizmetçi" olarak veriyordu. Hatta "eşinin ölümü üzerine satılan göçmen kadınlar da vardı" (Şen, 1994:176-177).
>
> (Özbay, "Çerkes Göçüyle Tetiklenen Evlatlık Uygulamaları", 2014).

Samim'in ablası Mefharet ise Arnavut kökenli, tipik, evhamlı, vesveseli bir annedir. Kaygıdan beslenen, bugünkü tabirle *narsist histrionik* (Yemez, Ö. "*Histrionik* Kişilik Bozukluğu üzerine bir Söyleşi") anne modelidir. Mefharet bitmek tükenmek bilmeyen evhamları ve kaygıları ile sürekli evdeki aile fertlerinin ilgisini üzerinde tutmayı sevmektedir; ayrıca bu yolla çocuklarını kontrol etmeye de çalışmaktadır; bir sorun yoksa da o sorun yaratmayı başarmakta ve kendisi farkında olmasa da bilinçaltında, bu durumdan garip bir zevk almaktadır, bu durumu sevmektedir, diğer bir deyişle kaostan beslenmektedir. Esasen kızı Selmin ile olan ilişkisi tamamen gücü elde tutma ve kızını kontrol etme üzerine kuruludur.

Selmin ise annesine karşı kendi iradesini ortaya koymaya çalışan genç, güzel, iyi eğitimli, iyi derecede Fransızca bilen ve evde annesine karşı akıl oyunları oynamayı seven zeki bir kızdır. O da modern ve bağımsız kadın tiplemesini kendine rol model almaktadır, fakat Meral ve Feriha kadar aşırı uçlara gitmeden kendi makul sınırları içinde kalabilmeyi başarmıştır. Ancak annesi ile devamlı olarak bir güç çatışması içindedir ve Mefharet hanıma karşı kendisinin de bir birey olduğunu ispatlama çabası içindedir. Romanda, Selmin'in en yakın arkadaşı ve sırdaşı ise Samim dayısıdır. Selmin de dayısı gibi ayrıntıları kaçırmayan, insan psikolojisinden anlayan, zeki bir kızdır.

Bu karakterlere ilaveten, romanda ayrıca Mefharet'in yardımcısı, ev işlerinde en büyük destekçisi olan Hasibe vardır. Romanın anlatıcısı, Hasibeyi ev işlerinde hizmet eden, hafif tombul, balıketli güzelce bir kadın olarak anlatır. Hasibe hakkındaki diğer önemli bir husus ise

PROCEEINGS BOOK

onun evde olup biten her şeyin farkında olup, suya sabuna pek karışmayan bir yapıda olmasıdır ki bu sebepten ötürü, Hasibe için sınıf bilinci olan ve sosyal-sınıf sınırlarına dikkat eden akıllı bir çalışan kadındır diyebiliriz. Aile fertleri arasındaki ilişkileri ve ailedeki sorunları bilmesine rağmen, kimse ile yüz göz olmadan kendi sınırlarını bilerek, işveren ve işçi arasındaki mesafeyi korumasını bilmektedir kanaatindeyiz.

Sonuç:

Sonuç olarak, diyebiliriz ki Peyami Safa *Yalnızız* romanında, Necile gibi üst sınıf Paşa kızlarından Renginaz gibi ailesinde göç hikâyesi olan, odalık, dadı gibi farklı rollerde hayatlarını idame ettiren Çerkez kızlarına, Selmin ve Meral gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında Batılı kolejlerde eğitim alan modern genç kızlara kadar geniş bir yelpaze içinde birçok kadın tiplemesi ve kadın imgesi tasvir etmektedir. Ayrıca, Peyami Safa kendisi erkek bir yazar olmasına rağmen karşı cins ile duygudaşlık yaparak, tüm bu kadın karakterlerin ruhiyet-i haliyesini de derinliği olan, ince ince tasvirler ile okuyucuya aktarabilmektedir.

Teşekkür Notu:

Bu çalışma daha önce 12-13 Haziran 2023 tarihlerinde İzmir, Ege Üniversitesi'nde düzenlenen Ege Kongresinde aynı başlıkla sunulan çalışmanın yeniden gözden geçirilerek, genişletilmiş halidir, sunum sonrası geribildirimlerde bulunarak çalışmanın gelişmesine katkıda bulunan konferanstaki tüm katılımcılara ve ayrıca Sayın Uzman Dr. Haşmet YEĞİN'e teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

Safa, P. *Yalnızız.* (PDF)

https://tr.annas-archive.org/md5/1ff70bbdd4ed21a64f890b094fde31f7.

Erişim tarihi: 14. Şubat. 2023.

Özbay, F. (2012). "Evlerde Ev Kızları – Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler",

L. Davidoff -Feminist Tarihyaziminda Sinif ve Cinsiyet. A. Durakbasa (yayına hazirlayan) İstanbul: İletisim. 1-19.

https://www.academia.edu/6872275/%C3%96zbay_F_2012_Evlerde_Elk%C4%B1zlar%C4%B1_Cariyeler_Evlatl%C4%B1klar_Gelinler_L_Davidoff_Feminist_Tarihyaz%C4%B1m%C4%B1nda_S%C4%B1n%C4%B1f_ve_Cinsiyet_A_Durakba%C5%9Fa_yay%C4%B1na_haz%C4%B1rlayan_%C4%B0stanbul_%C4%B0leti%C5%9Fim_%C3%9C%C3%A7%C3%BCnc%C3%BC_bask%C4%B1_

……. (2014). "Çerkes Göçüyle Tetiklenen Evlatlık Uygulamaları", İstanbul – BİA Haber Merkezi, 16 Mayıs, Cuma 13:35.
https://bianet.org/bianet/yasam/155531-cerkes-gocuyle-tetiklenen-evlatlik-uygulamalari
Erişim tarihi: 27. Mayıs. 2023.

Tanuğur, M. M. (2018). "Peyami Safa'nın *Yalnızız* Romanında Meral Karakterinin Batılılaşma Arzusu". Academia.edu.

Yeğin, H. "Peyami Safa ve İnsan Psikolojisi üzerine bir Söyleşi", 20. Kasım.2023.

Yemez, Ö. "*Histrionik* Kişilik Bozukluğu üzerine bir Söyleşi", 22. Mart.2022.

Babanzâde Ahmed Naim'in Arap Edebiyatından yaptığı "İbn-i Fârız'dan" Başlıklı Tercümesi: Değerlendirme ve Çeviriyazı

Prof. Dr. Mustafa İsmail Dönmez

Selçuk Üniversitesi, mismaildonmez@selcuk.edu.tr, 0000-0002-0315-7615

ÖZET

Bu çalışmada mütercim, fikir adamı ve yazar Babanzâde Ahmed Naim'in (1872-1934) Arap edebiyatından yaptığı bir tercümesi ele alınmıştır. Babanzâde Ahmed Naim Servet-i Fünun dergisinde "Bedâyiu'l-Arab/Arap Edebiyatının Şaheserleri" başlığı altında Cahiliye ve İslamiyet dönemindeki şairlere ait kasideleri tercüme etmiştir. Literatürde onun üzerine yapılan çalışmalarda Servet-i Fünun dergisinde on üç kaside tercümesinin olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Ancak, Servet-i Fünun dergisini taradığımızda onun alan yazında yer verilenlerden başka çevirilerinin de olduğu tespit edildi. Bu çalışmada onun Servet-i Fünûn dergisinde kaynak metnin nereden alındığını belirtmeden yaptığı "Bedâyi'u'l-Arab İbn-i Fârız'dan" başlıklı tercümesi ele alındı. İbn-i Fârız (ö. 632/1235) Sultânü'l-âşıkīn olarak tanınan mutasavvıf bir şairdir. Babanzade Ahmed Naim özellikle şiir çevirilerinde Arapça ve Farsça asıllı terkiplere daha çok yer vermiştir. Kaynak metnin edebi yönünün çeviride olabildiğince yansıtılması gerektiği görüşündedir. Çeviriyi lafzi bir şekilde değil şiirden anlaşılan genel anlam sanatsal olarak aktarmayı tercih etmiştir. Âgâh Sırrı Levend'in gelenekte "genişletilerek yapılan çeviriler" olarak adlandırdığı yöntemi kullanmıştır. Aynı dönemde Arap edebiyatından bazı mensur ve manzum eserlerin tercümelerine yer verilen Malumat Gazetesi'nde bir yazıda Babanzâde Ahmed Naim'in tercümelerine yönelik bazı eleştiriler yayımlanmıştır. Bu eleştiriler daha çok onun erek metne kaynak metinde olmayan ifadeleri keyfi olarak eklemesi üzerine odaklanmıştır. Ahmed Naim'in düz yazıda ve özellikle diyaloglarda daha sade bir Türkçe kullanırken şiirlerin çevirisinde günümüz Türkçesinden uzak ağdalı bir dil kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmayla çeviri tarihi ve çeviri arkeolojisi açısından Arap edebiyatından yapılan çevirilerin tespiti, yeri ve çeviri uygulamaları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri Tarihi, Babanzâde Ahmed Naim, Arap Edebiyatı, Tercüme

Babanzâde Ahmed Naim's Translation from Arabic Literature titled "From Ibn-i Fârız": Evaluation and Translation

ABSTRACT

This study discusses a translation of Arabic literature by the translator, intellectual and writer Babanzâde Ahmed Naim (1872-1934). Babanzâde Ahmed Naim translated the odes of poets of the Jahiliyya and Islamic periods under the title "Bedâyiu'l-Arab / Masterpieces of Arabic Literature" in the magazine Servet-i Fünun. In the studies on him in literature, it was found that he translated thirteen odes in Servet-i Fünun magazine. However, when we scanned the Servet-i Fünun magazine, we found that he had other translations than those mentioned in the literature. This study discusses his translation entitled 'Bedâyi'u'l-Arab by Ibn-i Fârız' in

PROCEEINGS BOOK

Servet-i Fünûn without specifying where the source text was taken from. Ibn al-Fārīz (d. 632/1235) was a Sufi poet known as Sultān al-āshikīn. Babanzade Ahmed Naim gave more space to Arabic and Persian phrases, especially in his translations of poetry. He believed that the literary aspect of the source text should be reflected as much as possible in the translation. He preferred to convey the general meaning of the poem artistically rather than literally. He used what Âgâh Sırrı Levend in the tradition calls "extended translations". In the same period, the Malumat newspaper, which published translations of some prose and verse works of Arabic literature, published an article criticising Babanzâde Ahmed Naim's translations. These criticisms focused mainly on his arbitrary addition of expressions to the target text that were not present in the source text. It was concluded that while Ahmed Naim used a simpler Turkish in prose and especially in dialogues, he used a colloquial language far removed from contemporary Turkish in the translation of poetry. This study has attempted to reveal the identification, location and translation practices of translations of Arabic literature in terms of translation history and translation archaeology.

Key Words: Translation History, Babanzâde Ahmed Naim, Arabic Literature, Translation

Giriş ve Yöntem

Bu çalışmada Osmanlı modernleşmesinin önemli düşünce adamlarından yazar ve çevirmen Babanzâde Ahmed Naim'in Servet-i Fünûn dergisinde Bedâyiu'l-Arap/Arap Edebiyatı'nın Şaheserleri adlı tercümelerden alan yazında yer verilmeyen bir çalışması ele alınmıştır. Kaya ve Kara'nın editörlüğündeki çalışmada (2018: s. 223) onun "İbn Fârız'dan" başlığı altında üç tercümesine yer verilmiştir ancak, bunlar arasında bu çalışmaya konu olan tercüme yoktur. Dede (2022: s. 461) daha sonra yaptığı çalışmasında Babanzâde Ahmed Naim'in Kaya ve Kara'nın daha önce yer verdiği bir tercümesini yeniden ele alarak tekrara düşmüş ve Servet-i Fünun'daki tespit edilmeyen diğer tercümelerine temas etmemiştir. Bunda Babanzâde Ahmed Naim'in önceki bazı tercümlerinde "Ahmed Naim" imzası yerine isminin ilk harflerini kısaltma olarak "A.N." şeklinde kullanmış olması etkili olmalıdır. Bu kısaltma imzasıyla yayımladığı tercümeler incelendiğin hep seçtiği metinler açısından hem de üslup açısınından kendisine ait olduğu anlaşılmaktadır. Ahmed Naim sadece Arap Edebiyatı'ndan tercümeler yapmamış, Arapça'nın öğretimi üzerine de düşünmüş ve yazılar yazmıştır. Can (2018: s. 169) gelenekte Arapça'nın eğitim müfredatındaki yerini ele almıştır. Ahmed Naim'in birkaç şiirini tercüme ettiği İbnü'l-Fârız (ö. 632/1235) Kahire'de doğan Sultânu'l-âşıkîn olarak bilinen mutasavvıf ve şairdir. Bazı şiirleri Türkçeye tercüme edilerek açıklanmıştır. Şarkiyatçılar da onun şiirlerini Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, İspanyolcaya çevirmiş üzerine çalışmalar yapmışlardır. (Uludağ: 2000)

Bulgular

Babanzâde Ahmed Naim, Bedâyiu'l-Arap/Arap Edebiyatı'nın Şaheserleri serisinde "İbn-i Fârız'dan" başlıklı bu tercümesini 16 Temmuz 1314 [28 Temmuz 1898) tarihli Servet-i Fünûn

dergisinin 385. sayısında s. 330'da yayımlamıştır. Çeviride gelenekte yaygın olduğu üzere "genişletilerek yapılan çeviri"yi (Levend: 1984) uygulamıştır.

Bu bölümde Ahmed Naim'in tercümesi çeviri yazı olarak verilecektir. Her beytin tercümesi, parantez içerinde günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Çevriyazı:

"BEDÂYİ'U'L-ARAB

İbn-i Fârız'dan:

زِدْني بِفَرْطِ الْحُبِّ فِيكَ تَحَيُّراً

وَارْحَمْ حَشىً بِلَظَى هَوَاكَ تَسَعَّرَا

Ey yâr-ı cân ve ma'şûk-ı vicdânım! Şuûr-efgen olan fart-ı muhabbetinle hayretimi, sergerdânlığımı tezyîd et; lehîb-i hevâ-yı sûziş-fezân ile yanmakta olan derûnuma atf-ı nigâh-ı merhamet eyle.

(Ey benim canım biricik sevgilim! Sana duyduğum şuurumu altüst eden muhabbetinle hayretimi ve şaşkınlığımı artır. Aşkının alevimi körükleyen ateşiyle yanmakta olan gönlüme merhametle nazar eyle.)

***

وَ إِذَا سَأَلْتُكَ أنْ أرَاكَ حَقِيقَةً

فَاسْمَعْ وَلَا تَجْعَلْ جَوَابِيَ: لَنْ تَرَى

Çeşm-i hak-nümâ ve hakîkat-bîn ile dîdâr-ı tâb-dâr-ı cemâlinle müşerref olmak istediğim zaman lütfet de "len terânî" cevâb-ı hüsrân-âveriyle bu dil-figâr hasret-zedeni me'yûs ve perişan etme.

(Hakkı gösteren ve hakikati gören gözle parlak cemalini görüp onunla müşerref olmak istediğim zaman lütfet de "beni kesinlikle göremezsin" diye hüsrana sebep olacak bir cevapla bu gönlü yaralı hasretzedeni ümitsiz ve perişan etme.)

***

يَا قَلْبِ! أنْتَ وَعَدْتَنِي فِي حُبِّهِمْ

صَبْرًا؛ فَحَاذِرْ أنْ تَضِيقَ وَتَضْجَرَا

Ey dil-i şûrîde ve gam-perverim! Dâru'l-belâ-yı aşk u ibtilâya atıldığın zaman mihribânlıkda, vefâkârlıkda sabr u sebât edeceğini bana va'd etmişdin. Öyle ise o va'd ü peymânını der-hâtır et de dûçâr olacağın mesâib-i gûnâ-gûna tahammül et; zinhâr sıkılayım, usanayım, ahd ü peymândan nükûl edeyim deme.

(Ey perişan ve gamlı gönül! Aşk ve tutkunluğun bela yuvasına atıldığın zaman şefkatli ve vefakâr davranmakta sabır ve sebat edeceğini bana vadetmiştin. Öyle ise o vaat ve yeminini

PROCEEINGS BOOK

hatırla da uğrayacağın türlü türlü musibetlere tahammül et; sakın sıkılayım, usanayım, söz ve yeminimden döneyim deme.)

***

إنَّ الغرامَ هُوَ الحياةُ فمُتْ بِهِ

صَبّاً؛ فحقّك أن تَموتَ وتُعْذَرا

Hakkâ ki aşk u sevdâ aynıyla hayât-ı câvidânîdir; o hâlde hiç durma, şeydâ-yı zevk u muhabbet olarak bu hayât-ı hâkdânîyi terk et; bilirsin ki bu yolda fedâ-yı cân etmek vazifendir; herkes bilir ki bu merg-i safâ-bahşâyı ihtiyâr edişinde ma‘zûrsun.

(Gerçekten de aşk ve sevda ebedî hayatın ta kendisidir. O halde hiç durma, zevk ve muhabbet tutkunu olarak bu dünya hayatını terk et. Bilirsin ki bu yolda canını feda etmek vazifendir; herkes bilir ki bu sefa bahşeden ölümü tercih edişinde mazursun.)

***

قُلْ لِلّذِينَ تَقَدَّمُوا قَبْلي وَمَنْ

بَعْدي وَمَنْ أضْحى لِأشجاني يَرَى:

عَنّي خُذُوا وبي اقْتَدُوا وَلِي اسْمَعُوا

وَتَحَدَّثُوا بِصَبابتي بَيْنَ الوَرى!

Ey dil-i mihribân! Şehrâh-ı aşk u garâma sülûk etmekte bana sebkat edenleri, bundan sonra bana peyrev olacakları, şimdi de –hadd ü pâyân bilmeyen– hüzn-i cân-şikâfıma şâhid olanları bir araya topla da hepsine birden de ki:

“Ey âvâregân-ı meydân-ı muhabbet! Sizde ders-i aşk almak sevdası varsa işte bana iktidâ edin. Hadîs-i aşkı dinlemeye hâhişger iseniz işte beni dinleyin... Dinleyin de sonra benim sergüzeşt-i belâ-nişân-ı sevdâmı her yerde, her cemiyette vird-i zebân edin; dilinize hoşça bir dâstân edin.”

(Ey şefkatli gönül! Aşk ve sevda yoluna girmekte benden önce geçenleri, bundan sonra bana tâbi olacakları, şimdi de –sınır ve sonu olmayıp– canıma okuyan hüznüme şahit olanları bir araya topla da hepsine birden de ki:

“Ey muhabbet meydanının aylakları! Sizde aşk dersi almak sevdası varsa işte bana uyun. Aşk sözü dinlemeye istekli iseniz işte beni dinleyin... Dinleyin de sonra benim belalarla dolu aşk maceramı her yerde, her cemiyette anlatıp durun; dilinize hoşça bir destan edin.”)

***

وَلَقَدْ خَلَوْتُ مَعَ الحَبِيبِ - وبَيْنَنَا

- سِرٌّ أرَقّ مِنَ النَّسيمِ إذا سَرَى

De ki: “Ben harîm-i yâra girip hûşe-çîn-i zevk-i visâl oldum; ve o bezm-i ünsâ-üns-i kurb u vuslatta aramızda nesîm-i sârîden daha rakîk bir sırr-ı latîf, bir hicâb-ı hafîfden başka bir şey yok idi.

PROCEEINGS BOOK

(De ki: “Ben sevgilimin odasına girip kavuşma zevkine eriştim ve o samimi vuslat ve yakınlık meclisinde aramızda latifçe esen rüzgârdan daha ince bir sır, hafif bir örtüden başka bir şey yoktu.)

***

وَأَبَاحَ طَرْفي نَظْرَةً أَمَلْتُهَا

فَغَدَوْتُ مَعْرُوفاً وَكُنْتُ مُنَكَّرا

De ki: “O nişîmen-gâh-ı şevk u tarabda bana lutf u inâyet etti de öteden beri dîde-güşâ-yı ümîd olduğum bir nazar-ı âşıkâneyi çeşm-i hüsn-âşâmıma revâ gördü. Galebe-i şevk u şâdî ile hırz-ı cânım, safâ-yı vicdânım olan râz-ı derûnum hemen fâş olarak beni kimse bilmezken meşhûr-ı âlem oldum.”

(De ki: “O şevk ve eğlence yurdunda bana lütuf ve ihsanda bulundu da öteden beri ümitle gözümü açıp beklediğim âşıkane bir nazarı, güzelliği içen gözlerime layık gördü. Şevk ve sevincin galebesiyle canım gibi sakladığım, vicdanımın sefası olan gönlümdeki sır hemen açığa çıkarak beni kimse tanımazken dünyaca meşhur oldum.”)

***

فَدُهِشْتُ بَيْنَ جَمَالِهِ وجَلالِهِ

وَغَدا لِسانُ الحالِ عَنّي مُخْبِرا

Yine de ki: “Yârımın temâşâ-yı cemâli ile müşâhede-i azamet ü celâli arasında medhûş-ı hayret oldum; Görüyorsunuz ki lisân-ı hâl-i hayret-meâlim derd-i derûnumdan, aşk-ı safâ-nümûdumdan haber verip duruyor.”

(Yine de ki: “Sevgilimin cemâlini seyretmek ile azamet ve celâlini müşahede etmek arasında dehşet ve hayrete düştüm. Görüyorsunuz ki hayret verici hal lisanım, gönlümün derdinden, sefa gösteren aşkından haber verip duruyor.”)

***

فَأَدِرْ لِحَاظَكَ في مَحَاسِنِ وَجْهِهِ

تَلْقَى جَميعَ الحُسْنِ فيه مُصَوَّرا

Ey dil-i hayret-zede! Bir de çeşm-i bedî‘a-cûy-ı basîretini onun dîdâr-ı tâbdârına atf ederek ondaki mehâsin-i bî-pâyânı temâşâya koyul ki bütün güzellikleri orada mükemmelen menkûş ve musavver bulursun.

(Ey şaşa kalmış gönül! Bir de nadide şeyler arayan basiret gözünü onun parlak yüzüne çevirerek ondaki sonsuz güzellikleri seyretmeye koyul ki bütün güzellikleri orada mükemmelen işlenip tasvir edilmiş olarak bulursun.)

***

لَوْ أنّ كُلَّ الحُسْنِ يَكْمُلُ صُورَةً

وَرَآهُ كَانَ مُهَلِّلاً ومُكَبِّرا

PROCEEINGS BOOK

Anlarsın ki bütün eşyâdaki mefhûm-ı hüsn ü cemâl bir arada sûret-nümâ-yı kemâl olsa da onu bir kere görecek olsa medhûş u sermest olarak celâl cemâline ser-fürû-bürde-i ta'zîm olur, lisânı tehlîl ve tekbîr ile mecbûr-ı tekrîm olur.

(Anlarsın ki bütün eşyadaki güzellik mefhumu bir arada eksiksiz olarak ortaya çıksa da onu bir kere görecek olsa, dehşete kapılmış ve kendinden geçmiş olarak celâl, cemâline (güzelliğine) tazimle baş eğmiş olur, lisanı tehlil ve tekbir ile saygı göstermeye mecbur olur.)

A. N. (Ahmed Naim)

(Servet-i Fünûn, aded: 385, s. 330, 16 Temmuz 1314 [28 Temmuz 1898)"

Sonuç

Ahmed Naim, diğer şiir ve nesir tercümelerinde de yaptığı gibi kaynak metni bir bütün olarak yer vermemiş, beyitlerin Arapçasını verdikten sonra tercüme etmiştir. Tercüme ettiği beyitlerin şairin hangi kasidesine ait olduğunu ve hangi eserden aldığını belirtmemiştir. Gelenekte yaygın olan bu durum onun diğer tercümelerinde de göze çarpmaktadır. Tercümeye doğrudan "İbn-i Fârız'dan" diyerek başlamıştır. Bu şiiri ikişer beyitler halinde tercüme etmiştir. Beyitleri harekeli bir şekilde yazmıştır. Onun şiir tercüme ederken edebi bir dil kullanma gayreti burada da kendisini göstermektedir. Oldukça fazla Arapça, Farsça terkiplere yer vermiştir. Kelimesi kelimesine tercüme yapmayıp, şiirin genel manasını sanatlı bir biçemde vermeyi tercih etmiştir. Bağlamdan anlaşılan ifadeleri tercümeye ekleyerek genişleterek çeviri yapmıştır.

Kaynakça

Can, B., "Osmanlı Medrese Müfredât Programlarında Arapça'nın Yeri (XVII-XVIII. Yüzyıl), Uluslararası Osmanlı Medreseleri (Eğitim, Yönetim ve Finans) Sempozyumu, İstanbul, 2018.

Çakan, İ.L., *"Babanzâde Ahmed Naim",* TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1991.

Kaya, M. C., Kara, İ., *Babanzâde Ahmet Naim, Hayatı-Eserleri-Fikirleri,* Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Levend, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1984.

Özcoşar, İ., ve diğerleri, *"Babanzâde Ahmed Naîm, Ailesi ve İlmi Kişiliği"*, Divan Kitap, İstanbul, 2022.

Servet-i Fünûn Dergisi, Sayı, 385, İstanbul, 1314.

Uludağ, S., *"İbnü'l-Fârız"*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2000.

EK: Servet-i Fünûn Dergisi orijinal metin.

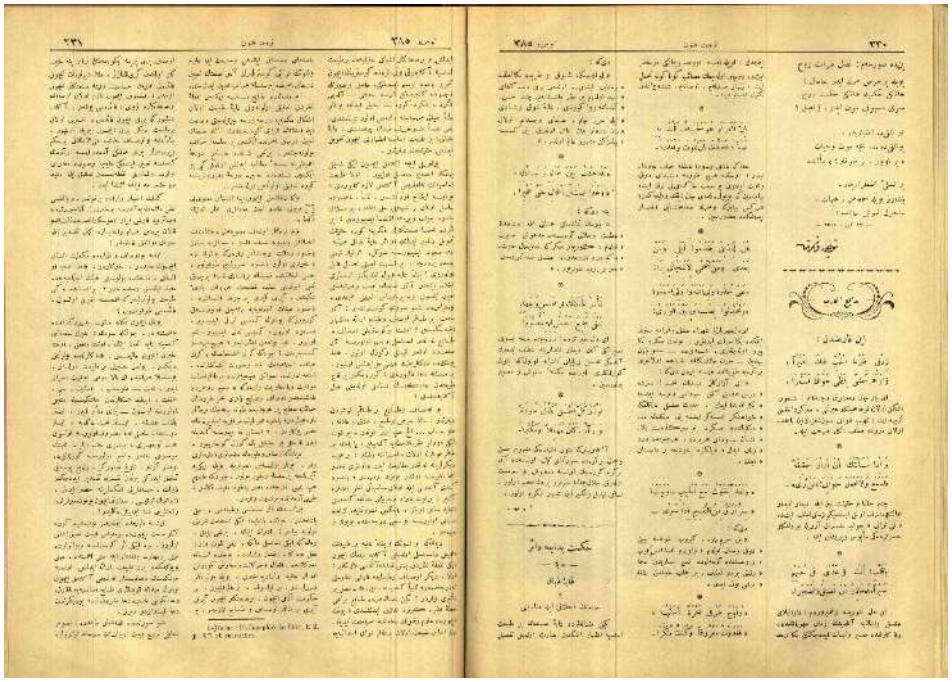

NİGÂRÎ DÎVÂNI'NDA MEVLEVİLİK UNSURLARINA DAİR

Doç.Dr., Bilge KARGA GÖLLÜ
Çukurova Üniversitesi, bilgekarga2011@gmail.com - 0000-0002-6786-3842

ÖZET

Mevlânâ ve onun eserlerine olan ilgi, fethedilen her bölgeye Türk kültürünün taşıyıcısı rolündeki Mevlevi tekkelerinin kurulmuş olması divan edebiyatının başlangıcından XIX. yüzyıla kadar Mevlânâ ve Mevleviliğin geniş bir coğrafyaya yayılmasında etkili olmuştur. Mısır, Suriye, Irak ve Azerbaycan'dan Avrupa içlerine kadar hemen her yerde Mevlevi zaviyeleri açılmış, XIX. yüzyılda Mevlevîhanelerin sayısında artış yaşanmıştır. Bu tarikat divan şiirini de beslemiş, şairlerin eserleriyle yaygınlaşmıştır. Divan şairlerinin Mevleviliğe diğer tarikatlardan daha fazla ilgi göstermesi, tasavvufi çevreye hitap etmesi ve her kesimi içine alan yanı tarikata dair unsurların gelenek kapsamında Mevlevi olmayan şairlerin mısralarında da yer almasına neden olmuştur. XIX. yüzyıl Türk tasavvuf edebiyatının güçlü temsilcilerinden Mir Hamza Nigârî Efendi bu şairler arasında değerlendirilebilir. Mir Hamza Nigârî Efendi (d. 1805-öl. 1886) dönemin meşhur mutasavvıf şairlerindendir. Nigârî mahlasıyla şiirler yazan şairin, Nakşibendi şeyhi olmasına rağmen *Türkçe Dîvân*'ında "semâ', ney, Mevlevî, Mesnevî" sözcüklerinin geçtiği dikkati çeker. Hayatının bir döneminde mürşidinin izniyle Konya Mevlânâ Türbesi'nde, ardından Ravza-i Mutahhara'da erbain çıkarttığı bilindiğinden bu çalışmada Nigârî'nin şiirlerinde Mevlevîlik unsurları değerlendirilecektir. Asrının önemli bir mutasavvıfı olan Nigârî'de Mevlevilik unsurlarının hangi benzetmelere konu olduğu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: XIX. yüzyıl, Mevlevîlik, Nigârî.

ON THE ELEMENTS OF MEVLEVISHIP IN THE DİVAN OF NİGARİ

ABSTRACT

The interest in Mevlana and his works and the establishment of Mevlevi lodges, which served as the carriers of Turkish culture, in every conquered region, date back to the beginning of divan literature in the 19th century. It was effective in spreading Mevlana and Mevleviism to a wide geography until the 19th century. Mevlevi lodges were opened almost everywhere, from Egypt, Syria, Iraq and Azerbaijan to the interior of Europe, in the 19th century. There was an increase in the number of Mevlevi lodges in the 19th century. This sect also nourished divan poetry and became widespread with the works of poets. The fact that Divan poets showed more interest in

PROCEEINGS BOOK

Mevlevi order than other sects, that they appealed to the sufi environment and that it included all segments of society caused the elements of the sect to be included in the verses of non-Mevlevi poets within the scope of tradition. Mir Hamza Nigari Efendi, one of the strong representatives of 19th century Turkish Sufi literature, can be considered among these poets. Mir Hamza Nigârî Efendi (b. 1805-d. 1886) is one of the famous sufi poets of the period. It is noteworthy that the poet, who wrote poems under the pseudonym Nigari, used the words "semâ', ney, Mevlevi, Mesnevi" in his Turkish Divan, even though he was a Nakşibendi sheikh. Since it is known that at one point in his life, with the permission of his master, he produced sergeants in Konya Mevlana Tomb and then in Ravza-i Mutahhara, in this study, Mevlevi elements in Nigari's poems will be evaluated. It will be examined which metaphors the Mevlevi elements are subject to in Nigari, an important sufi of his century.

Key Words: 19th Century , Mevlevi Order, Nigari.

GİRİŞ

Mîr Hamza, Hacı Hamza Nigârî, Nigârî-i Karabâğî (d. 1212/1797[1]-öl. 1886) gibi adlarla anılan şair, aslen Azerbaycan'ın Karabağ bölgesindendir. Cicimli seyyidleri diye tanınan itibar sahibi bir ailedendir. Soyu VI. (XII.) yüzyılda Horasan'dan Karabağ'a gelip yerleşen Hz. Hasan soyundan Seyyid Muhammed Şemseddin Akabâli'ye uzanır. Mir Hamza Nigârî, Seyyid Rükneddin Efendi'nin oğludur. Çocukluğunda ata binip silahla ilgilenmeyi tercih eder. Annesinin ısrarıyla on beş yaşında köyünden ayrılıp Karakaş'ta Mahmud Efendi adlı bir âlimden, sonra da Şeki'ye giderek Şikest Abdullah Efendi'den ders alır. Hâlid el-Bağdâdî'den hilâfet alıp bölgeye dönerek irşad faaliyetine başlayan İsmâil Şirvânî'ye tahminen 1830 yıllarında bağlanır. 1839'da Amasya'ya giden şair, Gümüşlü Saraçhane Medresesi'nde riyâzete girer. Bu yıllarda mürşidinin emriyle hacca gider. Hac dönüşü Basra, Bağdat, Halep ve Şam'ı ziyaret edip İstanbul'a gelir. 1841'de mürşidinin emriyle annesini ziyaret etmek, ders vermek ve irşad faaliyetinde bulunmak için Karabağ'a gider. 1852 yılına kadar burada kalır. Şairin şöhreti geniş bir çevreye yayılır. Özellikle Karapapak (Terekeme) Türkleri'nden çok sayıda müridi olur. Bu yıllarda evlenen şair, Anadolu'ya döner ve üç yıl Erzurum'da kalır. 1855'te İstanbul'a, 1866'da Amasya'ya ve Merzifon'a gider. 1883'e kadar irşad vazifesinde bulunur, tefsir ve hadis dersleri verir. Sohbet ve şiirlerinde Hz. Ali ve Ehl-i beyt sevgisinden söz eder. Ehl-i beyt'e zulmeden Emevî ve Mervânîler'in İslâm dininin düşmanı olduğunu söylemesi bazı

[1] Doğum tarihi hakkında farklı kayıtlar vardır: 1220, 1230.

PROCEEINGS BOOK

kesimleri rahatsız eder. Bâbıâli'ye şikâyet edilen Nigârî, 28 Şubat 1885'te ailesiyle birlikte Merzifon'dan ayrılır. Birkaç gün Samsun'da kaldıktan sonra Erzurumlu İzzet Efendi'nin telgrafı üzerine İstanbul'a gider. *Mekâlid-i Aşk* müellifi Kâzım Paşa, Nigârî'nin sürgününün durdurulması için Bâbıâli nezdinde girişimlerde bulunduysa da bir sonuç alamaz. Nigârî, 30 Nisan 1885'te sürgün yeri olarak Harput'a gönderilmek üzere vapura bindirilerek Samsun'a doğru yola çıkarılır. Amasya'ya uğrayıp kendisiyle birlikte sürgün edilen eşi, kayınbiraderi, yeğeni ve halifesi Mahmud Efendi'yi yanına aldıktan sonra Tokat, Sivas, Malatya yoluyla 30 Mayıs 1885'te Harput'a ulaşır. Bir buçuk yıl Harput'ta sürgün hayatı yaşayan Nigârî 1886 yılı Eylül ayında vefat eder. Naaşı vasiyeti gereği Harput Valisi Hasan Paşa'nın izniyle Amasya'ya getirilip defnedilir. 1894'te kabrinin bulunduğu yere bugün Âzerîler Camii olarak da bilinen Şirvanlı Camii yapılır (Bilgin, 2007, C. 33, s. 85-86).

Nigârî-i Karabâğî'nin *Türkçe Dîvân*, *Farsça Dîvân*, *Nigâr-nâme, Sâkî-nâme, Heşt-behişt, Çaynâme, Tavzîhat* olmak üzere bilinen yedi eseri vardır. *Eş'âr* adındaki eser ise Ankara Millî Kütüphane'de Nigârî isimli bir kişiye aittir. Bu eserin bir bölümünde Mir Hamza Nigârî'nin şiirlerine rastlanmıştır. Şiirlerinde Melami meşrep bir sufi tavrı vardır. Saf bir dil kullanır (Çınar, 2022). Çoğu şiirinde Nigârî mahlasını tercih eder. Ehl-i beyt sevgisini dile getiren şair, aşkta benzersiz olduğunu ve aşk ateşinin söndürülemeyeceğini belirtir. Kendisini Mecnun, Ferhad ve Vâmık'tan üstün tutar. Fuzûlî'ye söyleyiş yönüyle benzeyen Nigârî, kendisini yaradılış olarak da büyük şair Fuzûlî'ye benzetir. Rûhî, Nebâtî gibi şairler Nigârî'yi etkiler. Ünlü İranlı şairlerden Hâfız, Hâcû-yı Kirmânî ve Sa'dî'yi örnek alır (Bilgin, 2017, s. 7-10). Şöhret ve nüfuzu Doğu Anadolu ve Kuzey Azerbaycan'a kadar uzanan şairin bestelenmiş şiirleri de vardır (Turabi, 2016).

Mevlânâ ve Mevlevilik divan şiirini beslemiştir. Şairler Mevlânâ'ya methiyeler kaleme almışlardır[2]. Mevlevi şairlerin[3] yanı sıra Mevlevi olmayan şairlerin divanını da Mevlevilik unsurları zenginleştirmiştir. Şimdiye kadar Mevlevi şairlerin eserleri Mevlevilik bağlamında incelenirken, Mevlevi olmayan şairlerin şiirleri bu tür araştırmaya daha az konu olmuştur[4]. Mir

[2] Geniş bilgi için bk.: Gökalp, H. (2009). *Mevlânâ methiyeleri.* İstanbul: Kriter Yay.

[3] bk.: Kan, C. & Karaduman, R. (2021). Esrâr Dede Divânı'nda Mevlânâ ve Mevlevîliğe dair unsurlar. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(2), 129-150; Ertek Morkoç, Y. (2016). Şeref Hanım'ın şiirlerinde din ve tasavvuf. *Journal of Human Sciences,* 13(3), 5304-5325; Erzen, M. H. (2017). Leylâ Hanım Divânı'nda Mevlânâ ve Mevlevîlik. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* 6(14), 56-66; Uzun, Ş. (2015). Bir kadın şairin dilinden Hz. Mevlânâ, Mevlevîlik ve Mesnevî-i Şerîf. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 266-277.

[4] Mevlevi olmayan şairlerin divanlarında Mevlevilik etkisi için bk.: Üstüner, K. (2007). Klasik Türk şiirinde Mevlevilik ve Mevlevilik etkisi (14. ve 15. yy. divanlarına göre). *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 8(18), 2007, 141-152.

PROCEEINGS BOOK

Hamza Nigârî de Mevlevi bir şair değildir; ancak *Türkçe Dîvân*'ında Mevleviliğe dair benzetmelere yer vermiştir. Hatta Mevlânâ'nın şu beyti diğer şairler gibi onun da terci'-i bendinde yer alır:

Âh mine'l-'aşkı ve hâlâtihî

Ahraka kalbî bi-harârâtihî (Bilgin, 2017, s. 9)

Şairin *Türkçe Dîvân*'ındaki şu beytinde "rûh-ı molla" ifadesiyle Mevlânâ'ya işaret ettiği söylenebilir:

Bezm içre gel ey mutrib çek bâdeyi çal nâyı

Yâd eyle habîbânı şâd it rûh-ı mollâyı (G. 632/b. 1)

"Ey çalgıcı! Meclise gel, şarap iç, ney çal, sevgilileri hatırla, Mevlânâ'nın ruhunu mutlu et."

Nigârî, bir gazelin ilk beytinde *Mesnevi*'ye gönderme yapar. Birinci mısrada "'andelib-i ma'nevî", ikinci mısrada "mesnevî" kelimelerini kullanarak *Mesnevî-i Ma'nevî*'ye işaret eder. Bu beytin ardından gelen dizelerde Mevlevilikle ilgili mısralar da bulunur:

Şâm terennüm eyler 'andelîb-i ma'nevî

Tâ subh gâh söyler gazel ü gâh mesnevî (G. 656 /b. 1)

"Mesnevî'nin bülbülü akşamdan sabaha gazel ve mesnevi söyler."

Şairin divanında birkaç yerde "Mevlevî" kelimesi ney ile birlikte benzetmelere konu olur.[5] *Çaynâme*'sinin bir beytinde Mevlevîlerin giydiği başlığın adı olan "külah" sözcüğüyle karşılaşılır. Mevlevi külahının içi dertle yanar:

Dûd-keşi Mevlevî külâhı

Yanmış içi âhı derd âhı (Çâynâme-i Seyyid Nigârî, b. 176)

Mevlânâ ve Mevlevilik ile ilgili Nigârî'nin divanında "Molla, Mesnevî, Mevlevî, ney, neyzen, külah, sema" kelimelerine rastlanır. Bunlardan en fazla "sema" ve "ney" sözcüklerinin benzetmelere konu olduğu dikkati çeker.

Sema

Sema sözcüğünün anlamı kaynaklarda şöyle geçer: "işitme; işitme sûretiyle; erbâb-ı tarîkatin sûr-ı mahsûsada zikretmesi, husûsuyla mevlevîlerin dönmesi" (Muallim Nâci, 1987, s. 481); "Mevlevî dervişlerinin nây ve kud[û]m ve bir usûl-i mahsûsa ile dönerek icrâ etdikleri zikr ve âyîn" (Şemseddin Sami, 1989, s. 734) "işitme, duyma; mevlevî âyinlerinde tarîkat mensuplarının cezbe hâliyle ayakta dönmesi, zikretmesi" (Devellioğlu, 2008, s. 934). İlk sufi müelliflerin eserlerinde ise bu kelimeyle "sûfînin kendisine gelen vâridi işitmesi ve işittiğini

[5] Bu beyitler "Ney" alt başlığında incelenmiştir.

PROCEEINGS BOOK

kalbe aktarması" kastedilir. Hücvirî, şeri hükümlerin kabulünün işitmeye dayandığını, dinî yükümlülükler arasında kulağın gözden daha üstün olduğunu; bütün tasavvufi fiil ve hâllerde sema eyleminin en önce geldiğini belirtir. Mutasavvıflar, semada asıl unsurun manayı dinlemek ve anlamak olduğunu ileri sürerler. Onlara göre mana kalbe erişince kalbi harekete geçirir ve vecd hâli ortaya çıkar (Ceyhan, 2009, C. 36, s. 455-456).

Sema edilen yere "semahane"; sema eden dervişe veya muhibbe "semazen"; matbahta üstünde sema meşk edilen tahtaya "sema tahtası"; sema yerine "meşk yeri"; bir bölmeyle veya parmaklıkla semahaneden ayrılan seyircilerin bulunduğu kısma ise "züvvâr" adı verilir. Semahane daire şeklindedir. Semahanenin döşemesinde ayağı incitmemek için düz tahtalar kullanılır. Giriş kapısının karşısına şeyh postu serilir. Semahanenin sağında *Mesnevi* anlatmak için merdivenle çıkılan bir kürsü bulunur. Kenarlarına sabit keçe döşelidir. Semazenler, semaa başlamadan önce burada otururlar (Gölpınarlı, 1977, s. 290).

Tarikatlar dönemi sonrasında[6] sema, tarikat mensuplarının icra ettikleri zikrin ismi olarak yaygınlaşır. Halk arasında da sema denilince ilk akla gelen Mevlevi zikir törenleridir. Halvetiyye, Rifâiyye, Mevleviyye, Sa'diyye ve Bektâşîlik gibi tarikatlar sesli ve hareketli zikre dayanır. Sema bu tarikatların pratiğinde yer alır. Oysa Nakşibendîlik (geç dönem) sessiz zikri benimsemiştir. İmâm-ı Rabbânî semaın, yolculuklarını tamamlayıp kâmil olanlar için gereksiz olduğunu dile getirmiş, semaı oyun ve eğlence hâline getirenleri kınamıştır[7] (Ceyhan, 2009, C. 36, s. 457). Nigârî ise Nakşibendî-Hâlidî şeyhi olmasına rağmen bir dönem Mürşidi Şeyh Şâmil'in[8] izniyle Konya Mevlana Türbesi'nde erbain çıkartmıştır. Çınar, bu konuda şöyle bir tespitte bulunur:

> Burada dikkatimizi çeken bir durum vardır ki, o da şudur: Nigârî'nin erbain çıkarmak için Mevlâna dergâhını seçmesi, tasavvuftaki hoşgörünün boyutlarını göstermesi bakımından son derece manidardır. Zira Nigârî, bir Nakşibendî/Hâlidî dervişi olmasına rağmen bir Mevlevî dergâhında erbain çıkarmış ve bunu şeyhinden aldığı izinle gerçekleştirmiştir. Bu da bize sanılanın aksine tasavvufî yapılanmalar arasında bir rekabetin değil bir dayanışmanın var olduğunu gösteren güzel bir örnektir (2022, s. 29).

Konya, Medine ve Sivas olmak üzere üç halvet dönemi yaşayan şair kaynaklara göre vecde gelip sema etmeye değer vermiştir. Onun hayatında aşk, cezbe, sema ve devran ayrı bir öneme

[6] Günümüze kadar gelen tarikatların çoğu XII. yüzyıl ve sonrasında ortaya çıkmıştır. Geniş bilgi için bk.: Öngören, R. (2011). Tarikat. *İslâm Ansiklopedisi* [C. 40, s. 95-105]. İstanbul: TDV.

[7] Nakşibendîlik'e özgü ruhi uyanıklık bu tarikat mensuplarına semaı, raksı, zikr-i celîyi ve mevlid okumayı terk ettirir. Sirhindî (İmâm-ı Rabbânî) bazı Nakşibendilerin bu eylemleri yaptıklarını, hatta "halvet der-encümen" ilkesine aykırı olarak kırk gün çileye girdiklerini belirterek onları eleştirir. bk.: Algar, H. (2000). İmâm-ı Rabbânî. İslâm Ansiklopedisi [C. 22, s. 196]. İstanbul: TDV.

[8] Şirvanlılar kendisine Gül Kokulu Mevlânâ derlerdi. bk.: Yoldaş, E. C. (2019). İsmail Sirâceddin Şirvânî Risâleler Müceddidî-Hâlidî Nakşiliğin Esasları (Çev. Orkhan Musakhanov), Büyüyen Ay Yay., İstanbul 2018, 280 s. *Akademiar Dergisi*, 6, 248.

PROCEEINGS BOOK

sahip olmuş, böylelikle aşkın sarhoşluğuna gark olacağına inanmıştır. Herkesi Allah'ı zikretme ve onun aşkıyla raks etmeye davet etmiştir[9] (Çınar, 2022, s. 80-83). Nigârî'nin divanında da sema ile ilgili çağrışımlardan yararlandığı görülür. Divanından alınan aşağıdaki beyitler günümüz Türkçesine çevrilmiş, ardından şairin semaa yüklediği anlamlara işaret edilmiştir.

Sema meşk edenler yüksek ses eşliğinde ah ederek dönerler:

Hey hey-i ehl-i safây vey vey-i ehl-i semâ'

Âh-ı ciger-hârı gör güm güm-i âvâza bah (G[10]. 122[11]/b. 7)[12]

"Safâ ehlinin hey heyi semâ ehlinin vey veyi; ciğer yiyen ahı gör, yüksek sesin güm gümüne bak."

Nigârî, sema meclisinde bir şarkıcıdır:

Müheyyâ eyle ey sâzende kim bezm-i semâ' içre

Terennüm-sâzimiş Seyyid Nigârî târ istermiş (G. 340/b. 9)

"Ey çalgıcı! Seyyid Nigârî tel istemiş hazır et ki [o] semâ meclisi içinde şarkıcıymış."

Sema meşk edenler sakiyi gözetenler/bekleyenlerdir. Ayrılıktan doğan baş ağrısı ancak sakiye/sevgiliye kavuşmakla ortadan kalkacaktır:

Muntazırdır sana erbâb-ı semâ' ey sâkî

Yaramaz nâz u nezâketle vedâ' ey sâkî

Derd-i ser oldı bize firkat-i dîdâr yitür

Tâ ola ref'-i[13] vücûdunla sadâ' ey sâkî (R. 363)

"Ey saki! Sema ehli seni bekleyendir/gözetendir; naz ve incelikle ayrılmak [sana] yaramaz; sevgilinin yüzünün ayrılığı baş[ımızın] derdi oldu yeter, baş ağrısı sana kavuşmakla ortadan kalksın."

Şairin şiirleri mecliste okunur ve semazenler zevke gelir. Nigârî'nin şiirleri aşk oyunundaki kişiye güzellik verir:

Okur sâzendeler bezm içre zevk eyler semâ' ehli

Nigârî 'aşk-bâz erine virmiş revnak eş'ârın (G. 413/b. 5)

[9] Şu eserde sema ile ilgili Nigârî'nin birkaç beyti değerlendirilmiştir: Çınar, F. (2022). *Aksiyon ve aşk mürşidi Seyyid Mîr Hamza Nigârî hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşleri.* İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.

[10] Çalışmada gazel "G.", kaside "K.", rubai "R", sakiname "S", kıt'a "Kt", Terci' "T." kısaltmasıyla gösterilmiştir. Çârpâre vb. isimlerde kısaltmaya gidilmemiştir.

[11] Alıntıların yapıldığı eserde bu numara şiir numarası olarak eser bütününde verilmiştir. Nazım şekilleri ayrı ayrı numaralandırılmamıştır.

[12] Çalışmadaki şiir alıntıları şu kaynaktan doğrudan aktarılmıştır: Bilgin, A. (2017). *Nigârî Dîvânı*. Ankara e-kitap https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55757,nigari-divanipdf.pdf?0 Erişim: 7.12.2023/15:23.

[13] Mısra: "Tâ ola ref' vücûdunla sadâ' ey sâkî" şeklinde okunursa "Ey saki! Sana kavuşmakla baş ağrısı ortadan kalksın" anlamı beyit bağlamına daha uygun düşmektedir. Bu şekilde de mısra vezne uyar.

PROCEEINGS BOOK

"Çalgıcılar okur, meclis içinde sema ehli zevk eder; Nigârî [senin] şiirlerin aşk oyunu erine parlaklık vermiş."

Sema meclisinde sesin ve inlemenin yanık olması gerekir:

Sadâ yakmak gerek bezm-i semâ'ı
Ki bî-sûz âh u gulgulden ne hâsıl (G. 425/b. 5)

"Sema meclisinde ses yakmak gerek ki yanık olmayan inleme ve gürültüden ne ortaya çıkar?"

Nigârî'nin dokuz beyti sema meclisini, gönül ehlini yakmaktadır. Şair "nüh ebyât" ifadesini de dokuz kat semaya (gökyüzüne) işaretle kullanarak semâ ve semâ' arasında söz oyunu yapar:

Yandırdı yine bezm-i semâ'ı bu nüh ebyât
Erbâb-ı dili yakdı bu eş'âr içeriden (G. 514/b. 10)

"Bu dokuz beyit sema meclisini yandırdı; gönül ehlini bu şiirler içeriden yaktı."

Şair, sema meşk edenlerin sarhoşluğunun Nigârî'nin arzularından ortaya çıktığını söyler:

Ey Mîr Nigârî bana yetmez mi bu kim ol
Erbâb-ı semâ' mesti hüveydâ hevesimden (G. 515/b. 9)

"Ey Mîr Nigârî bu bana yetmez mi ki o sema ehli[nin] sarhoşluğu hevesimden ortaya çıkmıştır."

Sema meclisine ateş topunun düşme nedeni Nigârî'nin ateşli nefesidir:

Erbâb-ı semâ' bezmine düşdi kûre-i nâr
Bin âh çeker sûz-ile dem eyledigimden (G. 522/b. 2)

"Sema ehli[nin] meclisine ateş topu düştü; [sema ehli] yanarak nefes aldığımdan bin ah çeker."

Şaire göre herhangi bir mezhebe bağlı olmamak önemli değildir. Sema meclisinin dindarı şarap içse ne olur?

Dîndârına mey-hâr gerek bezm-i semâ'a
Kayd eylemezem gerçi ki lâ mezheb olursa (G. 576/b. 6)

"Sema meclisinin dindarının şarap içmesi gerekir; gerçi mezhepsiz olsa da önem vermem."

Şairin yanık inlemesine sema ehli can verir. Can ipi ise neye bent bent dolanmıştır:

Cân virür ehl-i semâ' nâle-i sûzânıma tâ
Bend bend rişte-i cânım dolanupdur nâye (G. 593/b. 4)

"Sema ehli yanık inlememe can verir; can ipim neye bent bent dolanmıştır."

Nigârî, sema meclisinden vazgeçmeyeceğini şu beytin iki mısraında da tekrarlayarak vurgular:

Geçmezem billâh bezm-i semâ'dan
Bezm-i semâ'dan geçmezem billâh (G. 624/b. 6)

"Billâhi sema meclisinden vazgeçmem; sema meclisinden vazgeçmem billâhi."

Şair semaa bütün varlığını bağışlar:

Halka-i rindâna bahş eyledim cân
Vakf itdim semâ'a cümle varımı (G. 674/b. 8)
"Rintler halkasına can bahşettim; semaa [ise] bütün varımı bağışladım."
Güzel sesi duyan, sema meclisinden vazgeçemez:
Dönmez dâire-i bezm-i semâ'dan
İstimâ' eyleyen hoş-nevâmızı (G. 676/b. 4)
"Hoş sesimizi dinleyen, sema meclisinin dairesini bırakmaz."
Sema ehli Allah'ı idrak ederken vaiz ahenk, ney ve çengi ayıplamamalıdır:
Erbâb-ı semâ' eyler idrâk-i Hudâ söyler
Zemm eylemesün vâ'iz âhengi vü ney çengi (G. 688/b. 3)
"Sema ehli Allah'ı idrak ederken vaiz ahenk, ney ve çengi ayıplamasın."
Sema sırasında gönül ehli kendiliğinden raks etmez, buna neden olan gönlün sahibidir:
Dildâr-ı dil-ârânın tahrîk ile oynar
Sanma ki semâ' eyler erbâb-ı dilin kendi (G. 690/ b. 7)
"Sanma ki gönül sahibinin kendisi sema eder; gönül süsleyen sevgilinin hareketiyle [o] oynar."
Aşk kadehi içmek gençlik verir:
Ey ehl-i semâ' anla pîrâne serem ammâ
Câm-keş-i mihrem tâ her lahza cüvânam men (K. 707/b. 5)
"Ey sema ehli! Yaşlıyım ama her an aşk kadehi içtiğimden gencim."
Şairin şiirleri zevk verici ve tatlı olduğundan sema meclislerinde onun şiirleri söylenir:
Der bezm-i semâ' iller eş'ârım ile oynar
Zîrâ ki mezâk-efzâ şîrîn gazeliyem men (Kt. 718/b. 7)
"Sema meclisinde şehirler/ülkeler şiirim ile oynar; çünkü [ben o meclisin] zevk veren tatlı gazeliyim."
Kılgil ey mugbeçe-i mey-kede-i ehl-i semâ'
Eyle medhûş kılam neş'e-i dünyâya vedâ' (Kt. 790/b. 1)
"Ey sema meyhanesinin çırağı! Dünya neşesine öyle korkmuş [bir şekilde] veda edeyim."
Şair dizelerini yazarken ona sema meclisinin yanışı şevk verir:
Alışup âteş-i sevdâ tutuşup ehl-i semâ'
Lutf kıl çâr kadeh söyle habîbâne rubâ' (Kt. 791/b. 1)
"Sevda ateşi alışıp/alevlenip sema ehli tutuşup dört kadeh lutf et, sevgiliye yaraşır dört [dize] söyle."
Sema meclisi bir ziyafettir:

Kılmagil agyâr ile dil ihtilât

Çek mey[i] tâ eyle semâ'ı simât (S. 811/XVI. bent/b. 1)

"Ey gönül! Başkalarıyla görüşme; şarabı iç [ve böylelikle] semaı ziyafet hâline getir.

Sema edenler Hak âşıklarıdır. Sevgilinin yüzüne âşıktırlar. Ancak onlarla birlikte olmak ve sema etmek gerekir:

'Âşık-ı dîdâr ile kılgil semâ'

Tâlib-i ruhsâr ile kılgil semâ'

Raks eyle meyhânede peymâne çek

Devr eyle mey-hâr ile kılgil semâ' (S. 811/XVIII. bent/b. 3-4)

"Sevgilinin yüzüne âşık olanla sema et, yanağa talip olanla sema et; meyhanede raks et, kadeh iç, şarap içenle dön [ve] sema et."

Ehl-i beyt sevgisini ve ashabı öne çıkaran Halidîlerin içinde Muaviye'ye karşı tavrıyla dikkat çeken Nigârî (Uludağ, 1997, C. 15, s. 298) diğer tarikat mensuplarına göre farklı bir çizgide olduğunu semaa verdiği değerle de gösterir. Mutasavvıf şairlerin sıklıkla başvurduğu tasavvufi terimlere, bağlı olduğu tarikatın seyr ü sülûkla ilgili kavramlarına onun şiirinde hiç rastlanmaz. Nigârî ilahi aşkı klasik bir divan şairi olarak ifade eder. Onun şahsiyetini ilahi aşk, ehl-i beyt sevgisi ve melamet neşvesi oluşturur (Bilgin, 2007, s. 86). Halis bir müslüman olduğunu ifade eden şair, farklı tavrıyla müritleri tarafından da pir (tarikat kurucusu) olarak adlandırılmıştır.

Ney

Aslen Farsça bir kelime olan (nây) neyin anlamı sözlüklerde şöyle geçer: "Klasik Türk müziğinde ve özellikle tekke müziğinde yar alan, kaval biçiminde, yanık sesli, kamıştan yapılmış, üflemeli bir çalgı" (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1769); "Kamış, saz; esâsen kamışdan yapılan ma'rûf uzun düdük nev'i" (Şemseddin Sami, 2006, s. 1453); "Maruf kamıştan yapılan saz; mizmar. Bunun Dâvûd, Şâh, Mansûr Mâbeyni, Kızneyi, Nısfiye, Girift, Çığırtma, Battal gibi birkaç nevi vardır" (Muallim Nâcî, 2009, s. 538); "kamış; kamıştan yapılan düdük" (Devellioğlu, 2004, s. 811); "Kamış, kasb; kamıştan yapılan maruf düdük" (Ali Nazîmâ-Faik Reşad, 2009, s. 394); "Vây vezninde. Saz aksamından maruf düdüktür. Arabîde mizmâr denir. Birkaç nevidir. Battal, şah, mansur, girift, çığırtma, sipsi ve kaval dahi efradındandır. Buk manasınadır ki çenede çalınan borudur. Tunçtan olmakla nây-ı rûyin ve nây-i rûyine dahi derler. Nefir dedikleri budur..." (Mütercim Âsım Efendi, 2009, s. 544). Ney çalan kişiye "neyzen" ya da "nâyî" adı verilir. Rivayete göre Peygamberimiz ilahi sırrı Hz. Ali'ye söyler, bu ağır yükü kaldıramayan Hz. Ali Medine dışında bir kuyuya sırrı anlatır. Bu sır ile coşan kör kuyudan sular taşar. Suların etrafında kamışlar yetişir, bir çoban bu kamışlardan birini kesip çeşitli yerlerinden

PROCEEINGS BOOK

deler ve üfler. Kamıştan çıkan ses kalplere heyecan verip ilahi sırrı anlatmaya başlar. Peygamberimiz de sesi duyunca sırrın tutulamayıp anlatıldığının farkına varır. O günden itibaren bu musiki aleti ilham kaynağı hâline gelir. Mevlana da meşhur *Mesnevî*'sine neyi anlatarak başlar. Ney, özellikle Mevleviler arasında itibar gösterilen bir sazdır ve Mevlevi şairlerce sıklıkla benzetme unsuru olarak kullanılır (Pala, 2020, s. 358).

Mir Hamza Nigârî Mevlevi olmamasına rağmen *Türkçe Dîvân*'ında neye dair benzetmelerden yararlanır. Divandan alınan beyitler aşağıda günümüz diliyle ifade edilmiştir.

Neyin gittikçe artan sesi köpek inlemesine benzer ve canları etkisi altında bırakır:

Nevâ-yı nây tek nâle-i kelbin câna kâr eyler
Kılur te'sîr zîrâ nagme-i âheng-i şûr-efzâ (G. 16/b. 3)

"Köpeğin inlemesi gibi ney sesi gittikçe artan ahengi nedeniyle canı etkiler."

Şair her an ses verir. Çünkü bedeninde yüzlerce arzu/hava [yeri] vardır. Bu nedenle beden yüz delikli bir ney gibidir:

Sad sadâ itmezmiyem her lahza ün virmezmiyem
Var kim nây tenimde sad hevâ-ender-hevâ (G. 22/b. 5)

"Yüz ses etmez miyim, her an ses vermez miyim? Ki bedenimde yüz heves/hava (delik) olan ney var."

Şu beyitlerde de beden bütünüyle neye benzetilir:

Terennümsâzdır gönlüm gülistân-ı mezâk içre
Hevâ-ender-hevâ-nâyam nevâ-ender-nevâ-sâzam (G. 495/b. 3)

"Zevk bahçesinde gönlüm şarkı söyleyendir; heves/hava dolu neyim, ses dolu bir çalgıyım."

Feryâdımla oynar nâlimle döner mey-hâr
Çün nây celâlîye pür sûz u nevâyam men (K. 709/b. 6)

"Feryadımla oynar, inlememle içki içen döner; yanma ve sesle dolu yüce ney gibiyim."

Şairin vücudu neydir ve bu neyin iniltisi dünyayı etkisi altına alır:

Nî-'aceb salmış cihâna velvele
Ey Nigârî nâle-i nâyem bend (G. 145/b. 9)

"Ey Nigârî! Neyimin iniltisi dünyaya velvele salmış, [buna] şaşılır mı?"

Ney aşağıdaki beyitlerde içki meclislerinde yer bulur:

Ne sâkî-i dil-hâhı ne nây u ne nevâsı
Ne bâde-i dil-şâdı vü ne câm-ı Cemi var (G. 157/b. 2)

"Ne gönül isteyen sakisi ne neyi ne sesi ne gönlü mutlu eden şarabı ne Cem'in kadehi var."

Hemdemlerimiz sâz u sâzende-i dil-sûz

PROCEEINGS BOOK

Mînâ çekeniz nây çalanız ü mezeliz (G. 309/b. 3)

"Dostlarımız çalgı ve gönül yakan çalgıcıdır; şarap içeniz, ney çalanız ve mezarız."

Sâkî câm endâz mutrıb nây zen

Bâde ender cûş sohbet bî-güzâf (G. 380/b. 5)

"Saki kadeh atan, çalgıcı neyzen[dir]; şarap coşku içinde[dir], sohbet [ise] manasız[dır]."

İltifât eyle ki tâ kalmaya bu derd-i firâk

Çalalım nây içelim mey-i mezâk ey sâkî (R. 387/b. 2)

"Ey saki! [Benimle] ilgilen ki ayrılık derdi kalmasın; ney çalalım, zevk şarabı içelim."

Bezm içre gel ey mutrib çek bâdeyi çal nâyı

Yâd eyle habîbânı şâd it rûh-ı mollâyı (G. 632/b. 1)

"Ey çalgıcı! Meclise gel, şarap iç, ney çal, sevgilileri hatırla, Molla'nın ruhunu mutlu et."

Âyâ nice meydir mey-i 'uşşâk ki artar

İçdikce yine çaldı beni söyledi nâyı (Kt. 717/b. 4)

"Ey nasıl şaraptır âşıklar şarabı ki içtikçe artar? Yine beni çaldı, neyi söyledi."

Ey sâkî-i bâde-i Elestim mey-i nâbı

Dök sâgara nây-sâz be-zen nây-ı sitâyı (Kt. 717/b. 7)

"Ey elest şarabının sakisi! Saf şarabı kadehe dök, ney çal."

Reftârı şirîn mutrib [ü] güftârı şirîn-ter

Bî-nây döner şevk-ıla âhengîz oynar (T. 828, 8. bent, b. 1)

"Yürüyüşü tatlı ve sözü daha tatlı çalgıcı neysiz [bir şekilde] şevkle döner, ahenkle oynar."

Ney şu beyitte şaraba benzetilir:

Görünür ehl-i se'âdet yetür ey sâkî-i cân

Bâde-i nâyı getür meclise mey-hâr gelür (K. 814, b. 30)

"Ey can sakisi, yeter! Saadet sahibi görünür; ney şarabını getir, meclise mey içen gelir."

Ziyafet meclislerine gürültü salan neydir:

Bezm-i harîfâne salan velvele

Hey hey-i sûzâne imiş nây imiş (G. 326/b. 6)

"Ziyafet meclisine velvele salan yanışın hey heyi imiş, ney imiş."

Ney meyhane köşesinde âşığın can yoldaşıdır:

Çâresizlikden düşüp meyhâneler küncünde ben

Hem-demim nây dem-â-dem mûnisim câm itmişem (G. 455/b. 3)

"Ben çaresizlikten meyhaneler köşesine düşmüşüm; zaman zaman dostumu ney [bazen de] kadeh etmişim."

PROCEEINGS BOOK

Çalgıcı, şarap ve ney yanma yönüyle ortak bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle onlara doğru yolu gösterecek olan da ancak ateşe tapan güzeldir:

Eylegil ey mug büt-i bî-tâyı va‘z
Mutrib-i hoşgûy u mey ü nâyı va‘z (S. 811, XVII. bent, b. 1)

“Ey ateşe tapan! Benzersiz puta öğüt ver; hoş sözlü çalgıcı, şarap ve neye [de] öğüt ver.”

Ney ve gazel divanelerin arkadaşıdır. Ehl-i beyt sevgisi olanların yakınıdır:

Dîvânelerin mecma‘ı sahrâ-yı tevellâ
Hem-demleri nây ile gazâlâne gazeldir (G. 162/b. 8)

“Delilerin toplandığı yer yakınlık (ehl-i beyt sevgisi olanlar) çölüdür; arkadaşları ney ile ceylana yakışır gazeldir.”

Ney, Eflatun[14] gibi hikmetli sözler söyler:

Ke'l-Felâtûn takrîr eyler bend bend
Nây-ı hikmetden neler söyler neler (G. 181/b. 5)

“Felâtun gibi bent bent okur, hikmet neyinden neler söyler neler?”

Ney, def, çeng, bülbül ve pervanenin inleme nedeni hayranlık/korkudur:

Nâle-i nây âh-ı def âvâze-i âheng ü çeng
Şûr-i bülbül sûziş-i pervâne pervâdan gelür (G. 194/b. 2)

“Neyin inlemesi, defin ahı, ahenk ve çengin sesi, bülbülün sesi, pervanenin yanışı hayranlıktandır/korkudandır.”

Sevgiliye olan aşkta âşığın çıkardığı ses/inleme (veya âşığın şöhreti) gereksiz değildir. Aşkta var oluş nedeni olan bu sesin usulü feryat neyi ve kanun ahıdır:

Ünim bî-câ degül ‘aşkında zîrâ bu husûlümdür
Dem-â-dem nây feryâd âh kânûnum usûlümdür[15] (G. 229/b. 1)

“Aşkında inlemem/şöhretim yersiz değil, çünkü bu var oluşumdur; zaman zaman feryat neyi [ve] kanun ahı usulümdür.”

Ney tatlı ve vazgeçilmez bir arkadaştır:

Ne târik-i nâyem ne târik-i nevâyem kim
O hem-dem-i şîrînem bu râh-nümûnumdur (G. 273/b. 6)

“Ne neyi ne sesi terk edenim ki o tatlı arkadaşımdır, bu yol gösterenimdir”

Nigârî’nin rakkas olma nedeni çeng ve ney değil, din bağıdır:

[14] İlkçağ Yunan Filozofu olup İslam felsefesi üzerinde önemli etkileri vardır. bk.: Olguner, F. (1994). Eflâtun. İslâm Ansiklopedisi [C. 10, s. 469-476]. İstanbul: TDV.
[15] Bu mısra şöyle yazılırsa beyit anlamına daha uygun hâle gelebilir: “Dem-â-dem nây-ı feryâd âh-ı kânûnum usûlümdür”

PROCEEINGS BOOK

Çeng ü nây ile degül ey büt-i zîbâ zîbâ
Târ-ı ihlâsın ile Mîr Nigârî rakkâs (G. 349/b. 5)
“Ey güzel put! Çeng ve ney ile değil; Mir Nigârî din bağı ile (nedeniyle) rakkastır.”
Şair sırrını ney ile paylaşmamalıdır:
Yohdur ey Seyyid Nigârî mezheb-i ‘uşşâkda
İştikâ bes kılma hâlin âye vâye nâye ‘arz (G. 354/b. 7)
“Ey Seyyid Nigârî! Âşıkların mezhebinde şikâyet yoktur; Hâlini aya, vaya, neye arz etme/söyleme.”
Aşağıdaki beyitlerde yanma özelliği yönüyle gönül ney olarak hayal edilir. Neyi yakan da gönül ateşidir:
Dutuşur âteş-i sûzân ile cânım yakılur
Ün virür şâm u seher sûziş ile nây-ı dilim (G. 502/b. 2)
“Yakıcı ateşle canım tutuşur, yakılır; gönül neyim gece gündüz yanma ile ses verir.”
Kudretim yok diyem ahvâlimi bir nîm-nefes
Söylesem âh yanar nây tek eczâ-yı dilim (G. 502/b. 3)
“Hâlimi söylemek için bir nefeslik [bile] kudretim yok; ah söylesem gönlüm ney gibi yanar”
Sevgilinin saçını savuran saba yeli değil, gönül neyinden çıkan havadır:
Dil-i ‘uşşâk tek oynar telin sanma sabâdandır
Nevây-ı nây-ı dilden hâsıl olmuş bir hevâdandır (G. 207/b. 1)
“Âşıkların gönlü gibi [saç] telin oynar [bunun] esen rüzgârdan olduğunu sanma; [bu] gönül neyinin sesinden ortaya çıkmış bir hevestendir/havadandır.”
Gönül tutuşan bir neydir ve kıvılcımı gökte parlayan yıldızdır:
Alışup nâr-ı derûnum tutuşup nây-ı dilim
Şereri çerha çıkup kevkeb-i rahşân görünür (G. 231/b. 3)
“İç ateşim alevlenip gönül neyim tutuştuğunda kıvılcımı feleğe çıkıp parlak yıldız [gibi] görünür.”
Neyi yakan gönül ateşidir:
Meccâne degül munca feryâd kılur sûzân
Zîrâ dil-i sûzânım bir âteş urup nâye (G. 579/b. 2)
“Bunca yakıcı feryat boş yere değil; çünkü yanan gönlüm neye bir ateş vurmuştur.”
Şu beyitte neyi dert yakar:
Bend bend yanar nây-ı Mevlevî
Söyledikce derd-i bî-devâmızı (G. 676/b. 3)

“Çaresiz derdimizi söyledikçe Mevlevi neyi boğum boğum yanar.”

Gönül inlemesi ney sesine göre daha etkilidir:

Sâkî bize bu bâde bu gülzâr yiter
Ya‘nî mey-i gam hûn-ı dil-i zâr yiter
Sayha-i çeng ü def ü nây gerekmez hergiz
‘Âşıka nâle-i dil âh-ı ciger-hâr yiter (Kt. 772/b. 1-2)

“Ey saki! Bize bu şarap, bu gül bahçesi yeter; yani gam şarabı, inleyen gönül kanı yeter; asla çeng, def ve ney çığlığı gerekmez, âşığa gönül inlemesi [ve] ciğer yiyen ah yeter.”

Gönül neye benzetilir ve ney, sevgilinin saçı için yanıp tutuşur:

Târ-ı tarrârına eyvâh sabâ degdigce
Tutuşup nây-i gönül târa vü sâz eyler (G. 188/b. 2)

“Eyvah! Hırsız saç teline saba rüzgârı değdikçe gönül neyi saçına tutuşup ahenkle çalar.”

Saç çenge, âşığın inlemesi neye benzetilir:

Açılur hûrşîd-i ikbâl ü doğar mâh-ı murâd
Nây tek kılma nevâ çeng tek açma gîsû (G. 563/b. 3)

“Talih güneşi açılır ve murat ayı doğar; ney gibi ses etme, çeng gibi saçını açma.”

Yanık yanık inleyişe sema ehli can verir:

Cân virür ehl-i semâ‘ nâle-i sûzânıma tâ
Bend bend rişte-i cânım dolanupdur nâye (G. 593/b. 4)

“Sema ehli yanan inlememe can verir; can ipim bent bent neye dolanmıştır”

Mevlevi neyi can yangınını anlatır. Onun boğum boğum yanma nedeni aşk derdidir:

Ten yakılur cân yanar sûzişile bend bend
Eyle ki takrîr eyler derdi nây-ı Mevlevî (G. 656/b. 3)

“Ten yakılır, can boğum boğum yanar; öyle ki derdi Mevlevi neyi anlatır.”

Sema ve ney zevki artıran bir etkiye sahiptir:

Devrân ile ey sâzî mezâkım ola efzûn
Çal tablı habîbâne bezen nây-ı nevâyı (Kt. 717/b. 8)

“Ey çalgıcı, dönmekle zevkimi artır; davulu çal, neyi muhabbetle üfle.”

Neyzen’e neyi üfleten Peygamberimizin sevdasıdır. O sevda/aşk sırrı ancak neyin sesindedir:

Neyzen didi yek-nefes ben de eyledim heves
Bildim nedir sevdâ-yı Ahmedi çaldım nâyı (Kasîde-i Yâiyye 812, b. 5)

“Neyzen bir nefes dedi, ben de heves ettim; Ahmed’in sevdası nedir bildim, neyi çaldım.”

Ney gerçek olanı dile getirmektedir. Hakiki aşkta asılsız iddiada bulunanlara da yer vardır.

PROCEEINGS BOOK

Ey müdde'î-i ahmak nây söyledi el-hak
Mahabbet-i hüveydây bî-men' müdde'âyı (Kasîde-i Yâiyye 812, b. 11)
"Ey ahmak iddiacı! Ney gerçeği söyledi; âşikar olan sevgi/aşk asılsız olan iddiayı yasaklamaz."
Peygamberimiz şarap/aşk içendir; Allah ise bu mecliste neyi üfleyendir, ilahi sırrın sesini verendir:
Nây-zen Mevlâdır mey-hâr Mustafâdır
Doğrusı nây doğru söyledi çaldı nâyı (Kasîde-i Yâiyye 812, b. 12)
"Allah neyzendir, Mustafa şarap içen[dir]; gerçekte ney doğru söyledi, neyi çaldı."
Şöhret, yeri göğü inletmesi yönüyle neyle ilişkilendirilir:
'Arşa velvele ferşe zelzele
Saldı sayhayı nây -ı şöhretim
Bâb -ı 'aşkda imdi subh u şâm
Kûs u tabl-zen bir menem menem (Çâr Pâre 817, 15)
"Şöhretimin neyi çığlığı saldı; göğün en yüksek katına velvele, yeryüzüne zelzele saldı; aşk kapısında şimdi gece gündüz davul çalan bir benim benim."
Sabitlik, aynı durumda olma neyle ilişkilendirilmiştir:
Yakılup sabr u yanup nây-ı karârım işidin
Alışup sûziş-ile mâye-i varım işidin (Tecî' 826, bent III, b. 4)
"Karar neyim ve sabrım yakılmıştır, işitin; yanma ile varlık mayam tutuşmuştur, işitin."
Şair rintler içinde ney çalan, aşkın yayını çeken, mezhep tanımayan aşk kilisesinin İsa'sıdır:
Halka-i rindânın çalaram nâyın
Giriftâram 'aşkın çekerem yayın
Tanımazam mezheb bilmezem âyin
Kilîsâ-yı 'aşkın Mesîhâsıyam (el-Mukaffât bi-gayri tertîb 839, V, 3)
"Rintler halkasının neyini çalarım, tutulmuşum aşkın yayını çekerim; mezhep tanımam, ayin bilmem aşk kilisesinin Îsâ'sıyım."

SONUÇ

Nigârî'nin şiirlerinde "Molla, Mesnevî, külah, Mevlevî, ney, neyzen, semâ'" sözcükleri türlü hayallere konu olur. Şair en fazla ney ve semaa dair benzetmeler yapar. Ney daha çok şairin gönül ve vücuduyla birlikte kullanılırken, sema meclisleri ise şairin şiirlerine mekân olur. Şairin vücudu bent bent ve deliklerle dolu bir neyken gönlü de aşkla alevlenen bir neydir. Ney şarap, çalgı, çalgıcı vb. unsurlarla meclislerde de yer bulur. Nigârî'yi bu meclise iten çeng ve ney

PROCEEINGS BOOK

değil, din bağıdır. Ney, Eflatun gibi hikmetli sözler söyler, âşıkların can yoldaşı ve yol gösterenidir. Sema ve ney zevk artıran bir özelliğe sahiptir.

Nigârî, kendi dizelerinin sema erbabı üzerinde etkili olduğunu sıklıkla dile getirir. Nigârî'nin şiirleri sema meclislerinde okunur ve semadaki yanışta şairin büyük etkisi vardır. Sema meclisindeki güzel sesi duyanlar semaı terk edemez. Ona göre sema meşk eden Allah'ı idrak eder ve burada yanmak gerekir. Sema edenler Hak âşıklarıdır ve onlarla birlikte hareket edilmelidir.

Bu çalışmayla Mevlevi olmayan bir şairin divanında Mevlevilik unsurlarının bulunduğu, şairin benzetmelerine konu olduğu görülmüştür. Nakşibendî-Hâlidî olan Nigârî'nin Mevlânâ'ya sevgisi ve Mevleviliğe ilgisi dikkati çekmiştir. Bu da tarikatlar arasındaki dayanışma ve Mevleviliğin diğer tarikatlar üzerindeki etkisine ışık tutmuştur.

KAYNAKÇA

Algar, H. (2000). İmâm-ı Rabbânî. İslâm Ansiklopedisi [C. 22, s. 196]. İstanbul: TDV.

Ali Nazîmâ-Faik Reşad (2009). haz.: Necat Birinci, Kâzım Yetiş, Fatih Andı, Erol Ülgen, Nuri Sağlam, Ali Şükrü Çoruk. İstanbul: TDK Yay.

Bilgin, A. (2017). *Nigârî Dîvânı*. Ankara e-kitap https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55757,nigari-divanipdf.pdf?0 Erişim: 7.12.2023/15:23.

Bilgin, A. A. (2007). Nigârî. *İslâm Ansiklopedisi* [C. 33, s. 85-87]. İstanbul: TDV.

Ceyhan, S. (2009). Semâ. İslâm Ansiklopedisi [C. 36, s. 455-457]. İstanbul: TDV.

Çınar, F. (2022). *Aksiyon ve aşk mürşidi Seyyid Mîr Hamza Nigârî hayatı, eserleri ve tasavvufi görüşleri.* İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.

Devellioğlu, F. (2004). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi.

Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik Lûgat.* Ankara: Aydın Kitabevi.

Ertek Morkoç, Y. (2016). Şeref Hanım'ın şiirlerinde din ve tasavvuf. *Journal of Human Sciences,* 13(3), 5304-5325.

Erzen, M. H. (2017). Leylâ Hanım Divânı'nda Mevlânâ ve Mevlevîlik. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* 6(14), 56-66.

Gökalp, H. (2009). *Mevlânâ methiyeleri.* İstanbul: Kriter Yay.

Gölpınarlı, A. (1977). Tasavvuf'tan dilimize geçen deyimler ve atasözleri. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

Kan, C. & Karaduman, R. (2021). Esrâr Dede Divânı'nda Mevlânâ ve Mevlevîliğe dair unsurlar. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(2), 129-150.

Muallim Nâci (1987). Lûgat-ı Nâci. İstanbul: Çağrı Yay.

Muallim Nâcî (2009). Lügat-i Nâcî. haz.: Ahmet Kartal. Ankara: TDK Yay.

Mütercim Âsım Efendi (2009). Burhân-ı Katı. haz.: Mürsel Öztürk-Derya Örs. İstanbul: TDK Yay.

Olguner, F. (1994). Eflâtun. İslâm Ansiklopedisi [C. 10, s. 469-476]. İstanbul: TDV.

Öngören, R. (2011). Tarikat. *İslâm Ansiklopedisi* [C. 40, s. 95-105]. İstanbul: TDV.

Pala, İ. (2020). Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü. İstanbul: Kapı Yay.

Şemseddin Sami (1989). Kâmûs-ı Türkî. İstanbul: Çağrı Yay.

Şemseddin Sami (2006). Kâmûs-ı Türkî. İstanbul: Çağrı Yay.

Turabi, A. H. (2016). *Seyyid Mir Hamza Nigârî'nin hayatı ve bestelenmiş eserleri*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.

Türkçe Sözlük (2011). haz.: Şükrü Halûk Akalın vd. Ankara: TDK Yay.

Uludağ, S. (1997). Anadolu'da Hâlidîlik. İslâm Ansiklopedisi [C. 15, s. 296-299]. İstanbul: TDV.

Uzun, Ş. (2015). Bir kadın şairin dilinden Hz. Mevlânâ, Mevlevîlik ve Mesnevî-i Şerîf. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 266-277.

Üstüner, K. (2007). Klasik Türk şiirinde Mevlevilik ve Mevlevilik etkisi (14. ve 15. yy. divanlarına göre). *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 8(18), 2007, 141-152.

Yoldaş, E. C. (2019). İsmail Sirâceddin Şirvânî Risâleler Müceddidî-Hâlidî Nakşiliğin Esasları (Çev. Orkhan Musakhanov), Büyüyen Ay Yay., İstanbul 2018, 280 s. *Akademiar Dergisi*, 6, 248.

VATANDAŞLIK EĞİTİMİNDE KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK VE EVRENSEL ETİK DEĞERLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dr. Fatih Öztürk

fatih.ozturk@inonu.edu.tr

İnönü University, School of Foreign Languages, Malatya, Turkey

ORCID Code: 0000-0002-1043-4000

ÖZET

Bu çalışma, Türk Eğitim Sistemi bağlamında kültürel duyarlılık ve evrensel etik arasında olması gereken hassas dengeyi önemli bir felsefi perspektif olan Hak temelli Yaklaşım çerçevesinde incelemektedir. Hak Temelli Yaklaşım (HTY), etik ve felsefe alanlarına giren ve her bireyin yalnızca insan olması nedeniyle doğuştan gelen haklara sahip olduğu fikrine odaklanan bir bakış açısıdır. Bu yaklaşım temelini, milliyet, etnik köken, din, cinsiyet veya başka herhangi bir ayırt edici özellik gibi değişkenlerden tamamen bağımsız olarak, her bireyin özünde sahip olduğu temel haklar ve güvencelerden oluşan insan hakları kavramında bulur. Tarihsel olarak birçok farklı unsurun eşi zor bulunur bir kültürel zenginlik oluşturduğu ülkemizde, eğitim sisteminin aşılamaya çalıştığı vatandaşlık bilincinin hem bu çeşitlilikten beslenmesi hem de evrensel etik değerlerden faydalanması gerekmektedir. Hak temelli Yaklaşım ihtiyaç duyulan bu dengeyi kurma açısından işlevsel ve teorik bir rol üstlenebilir. Bilhassa, eğitim de dahil her şeyin gittikçe dijitalleştiği ve yerel olmaktan öte global unsurlardan hızlı bir şekilde etkilendiği bu dönemde hem kültürel değerlerin korunması hem de daha geniş ve felsefi temelli bir ilkeler çerçevesinin eğitim süreçlerine entegre edilmesi bir tercih olmaktan ziyade zorunluluk konumundadır. Bu bağlamda, Türk Eğitim Sistemi içerisinde hem eğitimin temel amaçlarında yer alan dolayısıyla da müfredatın önemli bir parçasını oluşturan vatandaşlık eğitimini Hak Temelli Yaklaşım perspektifinden analiz ederek makul bir dengenin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, mevcut sosyo-kültürel dokunun getirdiği çeşitlilik korunarak kültürlerarası anlayışı ve etik muhakemeyi aynı anda teşvik etmenin meşru zeminini pedagojik ve felsefi çerçevede ve teorik düzlemde açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmanın yöntemi literatür taraması vasıtasıyla analitik bir tartışmanın ortaya konmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık Eğitimi, Hak Temelli Yaklaşım, Kültürel Farklılık, Evrensel Etik

The Relationship between Cultural Diversity and Universal Ethical Values in Citizenship Education

ABSTRACT

This study examines the delicate balance between cultural sensitivity and universal ethics in the context of the Turkish Education System within the framework of the Rights-based Approach,

PROCEEINGS BOOK

an important philosophical perspective. A Rights-Based Approach (RBA) is a viewpoint that falls within the realm of ethics and philosophy, focusing on the notion that each individual possesses inherent rights solely by virtue of their humanity. This particular approach finds its foundation in the concept of human rights, which are universally acknowledged as fundamental entitlements and protections that every single person is intrinsically entitled to, completely independent of variables such as nationality, ethnicity, religion, gender, or any other distinguishing characteristic. In our country, where many different elements have historically created a unique cultural richness, the citizenship awareness that the education system tries to instil should both feed on this diversity and benefit from universal ethical values. The Rights-Based Approach might have a functional and theoretical role in establishing this balance. Especially in this period when everything, including education, is increasingly digitalised and rapidly influenced by global rather than local elements, it is a necessity rather than a preference to both protect cultural values and integrate a broader and philosophically based framework of principles into educational processes. In this context, the necessity of a reasonable balance is emphasised by analysing citizenship education, which is both included in the main objectives of education and constitutes an important part of the curriculum in the Turkish Education System, from the perspective of the Rights-Based Approach. The aim of this study is to explain the legitimate grounds for promoting intercultural understanding and ethical reasoning at the same time by preserving the diversity brought about by the existing socio-cultural background within a pedagogical and philosophical framework and on a theoretical level. The method of the study is to present an analytical discussion through a literature review.

Keywords: Citizenship Education, Rights-Based Approach, Cultural Diversity, Universal Ethics

Vatandaşlık Eğitiminde Kültürel Çeşitlilik ve Evrensel Etik Değerler Arasındaki İlişki

Giriş

Bu çalışma, Türk eğitim sistemindeki son yıllarda bihassa göçmen sayısının artmasıyla beraber artan kültürel çeşitlilik uygulamalarını evrensel etik ve kültürel duyarlılık gibi temel felsefi kavramların ışığında incelemektedir. İncelemenin temelini Hak Temelli Yaklaşım oluşturmaktadır. Her bir insanın sadece insan olması nedeniyle temel haklara sahip olduğu temel ilkesi, felsefi ve etik bir yaklaşım olan Hak Temelli Yaklaşımın (HTY) temel önermesidir (Craissati, Banerjee, King, Lansdown, & Smith, 2007). Bu stratejinin dayanağı insan haklarının korunmasıdır. Cinsiyet, ırk, din, ülke veya başka herhangi bir ayrımcılık gibi özelliklerden bağımsız olarak insan hakları, her insanın doğuştan sahip olduğu temel haklar ve güvenceler olarak uluslararası düzeyde kabul görmektedir (Klasen, 2001). Ülkemizin farklı kültürel yapısı ve küresel etkilerin eğitim üzerindeki artan etkisi göz önüne alındığında, yerel değerleri korurken aynı zamanda evrensel etik idealleri pratik eğitim prosedürlerine entegre etme stratejilerini araştırmak büyük önem taşımaktadır. Öyleyse, vatandaşlık eğitimi programlarının kültürel çeşitliliğe ilişkin hususları daha yaygın olarak kabul gören etik kavramlarla en etkili şekilde nasıl harmanlayabileceğini incelemek gerekir. Öğrencilerin etik muhakeme ve kültürlerarası farkındalık becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak mevzubahis dengenin sağlanmasında önemli bir pratik süreç olabilir.

Türk Eğitim Sistemi tarafından sunulan yurttaşlık eğitimi programlarının yanı sıra, çeşitli kültürel normlar ile evrensel etik ilkeler arasında bir denge kurmaya çalışırken ortaya çıkan birçok zorluk söz konusudur (Nayir & Sarıdaş, 2020). Bu hassas dengeleme işi için bir çerçeve olarak Hak Temelli Yaklaşım kullanılabilir. Aşağıdaki sorulara vereceğimiz cevaplar

bahsettiğimiz dengenin nasıl kurulabileceği konusunda bize yardımcı olabilir: 1) Türk eğitim sisteminin evrensel etik standartları geliştirme ve kültürel çeşitliliği koruma hedeflerine ulaşması, eğer bu hedeflere gerçekten bağlıysa, nasıl mümkün olabilir? 2) Hak Temelli Yaklaşım bu dengeye ulaşma süreciyle ne şekilde ilişkilendirilebilir? 3) Farklı kültürler arasında empati ve ahlaki muhakemeyi geliştirmede daha başarılı olması için yurttaşlık eğitiminde ne gibi değişiklikler yapılabilir? Araştırmanın nihai hedefi, bu sorunları ele alarak eğitimcilere ve yasa koyuculara bilgi sağlamaktır. Bunun için, vatandaşlık eğitiminin evrensel etik ilkelerle ilişkili olarak kültürel farklılıkları nasıl ele aldığına dair mevcut literatürü incelemek doğru bir başlangıç olacaktır.

Hak Temelli yaklaşım

"Hak Temelli Yaklaşım (HTY)" olarak adlandırılan yaklaşım, etik ve felsefe alanına giren ve her bireyin yalnızca insan olması nedeniyle doğuştan gelen haklara sahip olduğu fikrine odaklanan bir bakış açısı olarak anlaşılabilir (Craissati, Banerjee, King, Lansdown, & Smith, 2007). Bir bütün olarak siyasi, ekonomik ve sosyal alanlar bağlamında bu bakış açısı, insan hakları konularının önemine dikkat çekmektedir. HTY, literatür çalışmasının bir parçası olarak tarihi, teorik temelleri ve gerçek dünyadaki uygulamaları da dahil olmak üzere çeşitli açılardan ele alınabilir.

Bu haklar doğuştan geldiği ve geri alınamayacağı için hiçbir koşulda iptal edilemez. Hak Temelli Yaklaşımın temelini oluşturan en önemli ilkelerden biri, her bireyin doğuştan gelen bir değere ve saygıya sahip olduğu ve her bireyin saygı ve haysiyetle muamele görme hakkını elinde tuttuğu düşüncesidir (Klasen, 2001). Hakların karşılıklı ilişkisi bu yaklaşım tarafından da kabul edilmekte ve bir hakkın ortaya çıkmasının genellikle diğer hakların elde edilmesine bağlı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmaktadır. Örneğin, sağlık durumunun iyi olması, kişinin eğitim fırsatlarına erişme ve bu fırsatlardan en iyi şekilde yararlanma şansını artırır (Ross & Wu, 1995). Sonuç olarak, sağlık hakkı ile eğitim hakkı arasında önemli bir bağlantı vardır. Dikkate alınması gereken bir diğer nokta da Hak Temelli Yaklaşımın bu hakların kusursuz olmadığını ve bazı durumlarda kısıtlanabileceğini kabul etmesidir. Kamu sağlığının veya ulusal güvenliğin korunması gibi makul bir amaca ulaşmak için bazı hakların kısıtlanmasının meşru olduğunu savunan orantılılık ilkesine göre, bazı hakların hem gerekli hem de uygun olduğu ölçüde kısıtlanmasına izin verilebilir (Ridley & Hopes, 2023). Bununla birlikte, haklara getirilen her türlü sınırlama açıkça belirtilmeli, kanunla öngörülmeli ve insanların temel haklarını haksız bir şekilde ihlal etmediklerinden emin olmak için denetlenmelidir. Hak Temelli Yaklaşımın nihai hedefi, hiç kimsenin baskıya veya ayrımcılığa maruz kalmadığı, herkesin barış ve onur içinde yaşama fırsatına sahip olduğu bir toplum inşa etmektir.

Farklı geçmişi sayesinde kendine özgü bir kültürel miras geliştirmiş olan Türkiye'de vatandaşlık eğitiminin bu zengin dokudan beslenmesi ve evrensel etik ilkeleri de içermesi gerekmektedir. Kapsayıcı bir toplumda, tüm insanların hak ve özgürlüklerine saygı duyulacak ve önem verilecektir. Türk halkı tarafından, ülkelerinin geleceğini sosyal adalet ve insan haklarına saygı duyan ve bunları destekleyen bir şekilde oluşturma konusunda gösterilen özen, eğitimde hak temelli bir yaklaşımın teşvik edilmesi ile güçlendirilebilir. Eğitim sisteminin, kökeni veya ideolojisi ne olursa olsun her bireyin temel haklarının korunmasını sağlamak için çok sayıda kültürel gelenek ile evrensel etik ilkeler arasında bir denge kurması gerekmektedir. Örneğin, çok kültürlü bir sınıfta, farklı dini ve etnik kökenlerden gelen öğrenciler, açık konuşma ve tartışma yoluyla birbirlerinin deneyimlerinden ve bakış açılarından öğrenme fırsatına sahip olabilecekleri yönünde doğru yönlendirmeler ve modellemeler yapılmalıdır (Alsubaie, 2015). Öğrencilere iki evrensel etik kavram olan hoşgörü ve empati öğretilirse, kültürel farklılıklara

PROCEEINGS BOOK

rağmen insan hakları değerlerinin nasıl korunacağı konusunda daha iyi bir anlayışa sahip olmaları mümkündür. Sınıfta çeşitliliği ve kapsayıcılığı teşvik edersek, huzurlu bir sınıf ortamı yaratabilir ve öğrencilerimizi çevrelerindeki dünya üzerinde olumlu bir etki yaratmaya daha iyi hazırlayabiliriz. Öğrenciler, diğer insanların deneyimlerini ve bakış açılarını dinleyerek dünya hakkında daha seçkin bir bilgi edinebilir ve yaşamları boyunca hem kendi kültürlerine hem de diğer kültürlere daha fazla saygı duyabilirler. Bu çok kültürlü sınıf atmosferinin bir diğer faydası da öğrencileri kendi önyargılarını ve peşin hükümlerini analiz etmeye teşvik etmesi ve bunun da eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesine hizmet etmesidir. Öğrenciler ayrıca birbirleriyle nasıl iş birliği yapacaklarını ve deneyimlerini ve bakış açılarını paylaşarak sorunları nasıl çözeceklerini öğrenebilirler; bu da daha uluslararası hale gelen bir toplumda kendileri için faydalı olacaktır (Stunell, 2021). Türkiye'de çok kültürlü bir sınıfın genel hedefleri, sosyal uyumu teşvik etmek ve sınırları içinde farklılıkları daha fazla kabul eden ve daha barışçıl bir toplumun oluşmasına katkıda bulunmaktır.

Demokrasi, Vatandaşlık Eğitimi ve Kültürel Çeşitlilik

Hak Temelli Yaklaşım, doğru ve yanlış arasındaki bu dengeyi hem felsefi hem de pratik olarak geliştirme potansiyeline sahiptir. Eğitimde hızlı dijitalleşme ve küreselleşme çağında, kültürel değerleri korurken aynı zamanda daha geniş ve felsefi temelli bir dizi ilkeyi öğretme ve öğrenmeye dahil etmek bir arzudan çok ihtiyaçtır. Bunun nedeni, eğitimin giderek hem Türkiye özelinde hem de dünya genelinde daha fazla küreselleşmesi ve dijitalleşmesidir (Spring, 2008). Eğitim, demokratik ilkeler üzerine kurulu toplumlarda insanların özerkliğini geliştirme ve demokratik vatandaşlık için zemin oluşturma sürecinde önemli bir bileşendir (Walsh, 2008). Öte yandan, eğitimin ulusal bir kimliğin oluşumuna yönelik olarak işleyebileceği bir dizi farklı yol vardır. Bunlar arasında müfredat, öğretim teknikleri, medya ve kurumun yapısı yer alır. Bir bütün olarak toplum bağlamında eğitim, kültür, medya ve siyasi yaşam üzerindeki etkisi yoluyla da ulusal kimliğin oluşumunda rol oynayabilir. Demokratik bir toplum çerçevesinde dikkate alınması gereken eğitimin özel bir yönü, genç nesillere "ulusal bilinç" duygusu aşılama sürecidir (Idris, Hassan, Ya'acob, Gill, & Awal, 2012). Demokratik bir toplum olarak Türkiye'nin demokratik süreçlerini olgunlaştırması ve ilerletmesi açısından evrensel fikirlerin yanı sıra Türkiye'nin kendine özgü bağlamında da özellikle kültürel çeşitlilik ve göçmen öğrencilerin entegrasyonu açısından eğitim sisteminde hedeflenen dengenin kurulması açısından Hak Temelli Yaklaşım dikkate alınmalıdır.

Demokratik idealler tarafından şekillendirilen eğitim, insanları totaliter fikirler ve planlar doğrultusunda şekillendirmek söz konusu olduğunda, totaliter tutumu reddetmek zorundadır (Spector, 2016). Bu durum özellikle bireylerin şekillendirilmesi söz konusu olduğunda geçerlidir. Örneğin, perestroyka uygulanmadan önce Sovyetler Birliği'nde eğitim sistemi, öğrencileri tartışmalı bir iyi teorisi temelinde inşa ederek belirli bir kimliğe büründürmeyi amaçlıyordu (Lauglo, 1988). Bu teori bireyselliği, eleştiriyi ve çeşitliliği Marksist-Leninist teorinin kontrolü altına alıyordu. Bu, bir bakıma çeşitlilik değil tek tipliğin ve kültürel zenginliğin daraltılarak veya budanarak bir tür baskının eğitim olarak adlandırılmış haliydi. Oysa ki ileri demokrasilerin temel kabulü bireyin bireyliğini koruyarak milli bilincin ve evrensel değerlerin öğrencilere aşılanmasıdır. Bahsettiğimiz bu çağdaş eğitim, tikelci bir gelişimden uzak durmak için çaba sarf etmek zorundadır.

Çoğulcu liberal demokratik kültürlerde eğitim tasarlanırken göz önünde bulundurulan iki önemli gerçek vardır. Bu gerçekler, eğitimin değer yüklü içsel karakteri ve birçok değer meselesine ilişkin köklü görüş ayrılıklarıdır (Peters & Marshall, 2015). Bu ülkelerdeki kamusal eğitim sistemi, temel değer etkisini bir bütün olarak toplumun üyeleri tarafından genel kabul gören kavramlara dayandırarak iki yönlü karmaşık bir etkiyi gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Eğitim, öğrencilerin inançları ve birey olarak daha geniş çaplı gelişimleri üzerinde, özellikle de genel olarak kabul gören ve toplumun temel veya asli değerlerinin bir parçası olarak değerlendirilebilecek konularla ilgili olarak güçlü ve önemli bir etki yaratmaya çalışır.
Meşru bir fikir ayrılığı alanının kabul edildiği ciddi anlaşmazlık konularında eğitim, özsel bir etkiden kaçınmayı amaçlar: öğrencilerin inançlarını veya kişisel niteliklerini, önemli ölçüde tartışmalı olan herhangi bir önemli veya 'kapsamlı' iyi anlayışı ışığında şekillendirmemeyi amaçlar. Öte yandan, kamusal eğitim sistemi ya bu tür konulara hiç değinmez ya da öğrencileri anlamlı bir düşünme sürecine girdikten sonra bu konular hakkında kendi sonuçlarını çıkarmaya davet eder. Bu bakış açısına göre eğitim, öğrencilerin bağımsız eleştirel düşünceye katılmalarını ve en azından büyük ölçüde, demokratik vatandaşlığın gerekliliklerileyle uyumlu bir tür öz-yönelim ve kişisel özerklik kazanmalarını sağlama sorumluluğuyla yükümlüdür (Paterson, 1997). Bununla birlikte, eğitim ve okullaşma milli kimlik uygulamalarından etkilenmekten kaçınamaz. Eğitim boşlukta gerçekleşebilecek bir şey değildir; daha ziyade belirli sosyal, siyasi ve kültürel bağlamsal ortamlarda gerçekleştirilmesi gereken bir şeydir. Özgür ve demokratik bir toplumdaki okullar, kültürel olarak benzersiz olan bazı normları aktarmaktan kendilerini soyutlayamazlar. Bu normlar, belirli fikirleri, davranışları ve değerleri, tamamen tarafsız veya 'küresel' bir bakış açısıyla gerekçelendirilebilecek olanın ötesine geçecek şekilde teşvik etmeleriyle karakterize edilir. Öyleyse, kültürel çeşitliliğin korunması demek merkezi ve milli bir anlayışın eğitim süreçlerinden yalıtılması anlamına gelmemelidir ki bu mevcut toplumlar açısından pratikte mümkün de değildir. Hatta eğitimin temel insani değerleri koruması şartıyla oluşturması gereken iklim bütüncül bir toplum bilincinin öğrenciye aşılanmasıdır.
Eğitim sürecinin bir sonucu olarak öğrencilerde oluşan kimlik her zaman somut ve farklıdır. Bu kimlik, bu sürecin içinde gerçekleştiği sosyal, siyasi ve kültürel ortamın özellikleriyle şekillenir. Eğitimin bu özellikleri aşmaya çalışması mümkündür; ancak bunları görmezden gelmek imkansızdır. Vatandaşlık eğitimi, öğrencinin evrensel demokratik ilkelere ilişkin konularda bir anlayış edinmesini gerektirir; ancak, belirli bir yerin vatandaşı olmayan soyut bir "demokratik vatandaş" diye bir şey olmadığı göz önüne alındığında, bu sürecin tamamen genel bir süreç olduğu söylenemez (Schugurensky & Myers, 2003). Bu bağlamda, birçok kişi, öğrencilerin, bir bütün olarak toplum için yaratıcı bir şekilde geliştirilmiş bir hedefe odaklanan belirli bir tür vatanseverlik geliştirmek üzere eğitilmeleri gerektiğine inanmaktadır.
Ulus-devletler, vatandaşlarına karşı kendilerine özgü etik sorumluluklar ve beklentiler üreten etik topluluklardır (Marx, 2002). Etnik köken veya dil gibi herhangi bir ortak özellik tarafından oluşturulmazlar; daha ziyade sahip oldukları inançlar tarafından oluşturulurlar. Bir ülkeye ait olan bireylerin, türlerine göre değişebilen ve kültürel özellikleri de içerebilen bir dizi ayırt edici özelliğe sahip olmaları gerekmektedir. Türkiye'nin de içinde olduğu birçok çağdaş devletin bir dizi farklı ulusal grup ve kültüre ev sahipliği yapmasının bir sonucu olarak, bir ülke bir devletle karıştırılmamalıdır. "Sivil" ve "etnik" milliyetçilik arasında yapılan ayrımın da gösterdiği gibi, milliyetçilik ve milliyet arasında ayrım yapmak önemlidir. Sivil milliyetçilik, ülkeyi eşit haklara sahip ve tüm vatandaşlar tarafından paylaşılan bir dizi siyasi uygulama ve ilkeye vatanseverlikle bağlı insanlardan oluşan bir topluluk olarak tasavvur eden demokratik doğasıyla karakterize edilir (Kreuzer, 2006). Ulusal kimlik, etnik milliyetçilik merceğinden, vatandaşlık ve hukuktan ziyade etnisite üzerine kurulu olarak görülür. O halde, aradığımız dengeyi evrensel değerlere bağlı ve milliyetini benimseyen ve seven birey üzerinden inşa etmek doğru bir yaklaşım olabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu anlamda, çok kültürlü bir okulda sağlıklı sosyal bağlantılar neden gereklidir? Farklı geçmişlerden gelen öğrencilerin birbirlerinden öğrenebilecekleri yolları ve bunun kültürel

kabul ve anlayışı geliştirmeye nasıl yardımcı olabileceğini tartışabiliriz: 1. Çok kültürlü bir sınıfa kayıtlı olan öğrenciler, farklı kültürlerden öğrencilerle iletişim kurmak için eşsiz bir fırsata sahiptir. Bu onlara çeşitli kültürlere karşı bir takdir ve anlayış aşılayabilir. Öğrenciler, grup projeleri ve tartışmalar yoluyla birbirlerinin bakış açılarını tanımayı ve saygı duymayı öğrenebilir, bu da sadece sınıfta değil, sınıf dışında da hoşgörü ve kabulün artmasını sağlayabilir. 2. Çok kültürlü sınıflarda, grup görevleri bazen farklı kültürel geçmişlerden gelen öğrencilerin ödevi tamamlamak için birlikte çalışmasını içerebilir. Bu sadece öğrencilerin farklı kültürler hakkında daha derin bilgi sahibi olmalarına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda birbirlerini dinlemeye ve anlamaya daha meyilli oldukları bir atmosfer yaratır. Bu da öğrencilerin daha az önyargılı ve farklılıklara karşı daha hoşgörülü ve kabullenici olmalarına yardımcı olur. 3. Çok kültürlü bir sınıfta öğrenciler çok çeşitli kültürlere ve geleneklere maruz kalırlar ve bunlarla etkileşime girmeye teşvik edilirler. Farklı geçmişlerden gelen akranlarla etkileşimde bulunmak, öğrencilerin daha yüksek bir empati kapasitesi geliştirmelerine ve çeşitli kültürleri daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir. Bunun bir sonucu da çocukların günümüzün uluslararası bağlantılı dünyasında başarıya ulaşmak için daha donanımlı olmaları ve önyargılar ile hoşgörüsüzlüğün sınıf içinde var olmaya devam etme olasılığının daha düşük olmasıdır. Dahası, bu sadece öğrencilerin okulda daha fazla şey öğrenmelerine yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda empati kurabilen ve başkalarının görüşlerini anlayabilen bireyler haline gelmelerine de yardımcı olur. Sonuç olarak, çok kültürlü bir sınıf, çocuklara kendileri olma, başkalarını kabul etmeyi ve takdir etmeyi öğrenme ve birbirlerine saygı duyma fırsatının sağlandığı bir alandan başka bir şey değildir (Stunell, 2021). Bu da Hak Temelli Yaklaşım sayesinde büyük ölçüde gerçekleştirilebilir. Örneğin, çok kültürlü bir sınıfa kaydolan öğrenciler, belirli bir ülke veya kültüre odaklanan bir grup projesi üzerinde iş birliği yaparak bilgi toplayabilir ve sonuçlarını sunabilirler. Bu faaliyete katılım yoluyla öğrenciler çeşitli kültürlere ilişkin anlayışlarını geliştirirken aynı zamanda birbirlerinin deneyimlerine ve bakış açılarına yönelik empati ve şefkat kapasitelerini de geliştirirler. Bu, öğrencileri kendi önyargılarını ve ön kabullerini incelemeye ve sorgulamaya teşvik ederek daha misafirperver ve kapsayıcı bir sınıf ortamı yaratılmasına yardımcı olur. Günün sonunda, çocuklar çeşitliliğe karşı bir takdir duygusuna ve farklı geçmişlerden gelen diğer kişilerle iyi iş birliği yapma becerisine sahip olurlar.

Türkiye'de çok kültürlü bir okula devam eden öğrencilerin, diğer insanların bakış açılarına ve kültürlerine maruz kalarak farklı geçmişlerden gelen bireyleri tanıma ve onlara sempati duyma becerisi kazanmaları mümkündür. Öğrencilerin bu şekilde bir araya gelmesinin daha uzlaşmacı ve barışçıl bir toplum yaratması kaçınılmaz olacaktır. Eğitim yoluyla çocuklara sosyal adalet ve hoşgörünün önemi öğretilebilir, bu da onlara önyargılara direnmek için gerekli becerileri kazandıracak ve daha barışçıl bir toplumun gelişmesini kolaylaştıracaktır (Stunell, 2021).

Dijital kaynakların yaygınlaşması ve eğitim üzerindeki küresel etkinin bir sonucu olarak günümüzde öğrencilerin çeşitli kültürler ve bakış açıları hakkında bilgi edinmek için her zamankinden daha fazla fırsata sahip olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü internet ve diğer çevrimiçi platformlar sayesinde öğrenciler artık dünyanın başka yerlerinde bulunan akranlarıyla projeler üzerinde iş birliği yapma fırsatına sahipler. Bu da onların küresel meselelere ilişkin anlayışlarını genişletmelerine ve küresel vatandaşlık duygusunu geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca, küresel perspektiflerin müfredata dahil edilmesiyle, öğrenciler eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirme potansiyeline sahip olacak ve bu da onları hem çeşitlilik arz eden hem de birbiriyle bağlantılı bir dünyada yollarını bulmaya daha iyi hazırlayacaktır (Spring, 2008). Küreselleşmenin okullar üzerindeki olumlu etkisinin nihai sonuçlarından birinin, daha kucaklayıcı ve dünyanın farkında olan bir toplumun oluşturulmasıdır. Öğrenciler çeşitli kültürlere ve düşünme biçimlerine maruz kaldıklarında, empati geliştirir ve farklı bakış açılarına sahip olanlara karşı daha derin bir saygı

duyarlar. Öğrenciler bundan sadece daha hoşgörülü bireyler olmalarına yardımcı olduğu için faydalanmakla kalmaz, aynı zamanda onları farklı kültürel geçmişlerden gelen başkalarıyla iş birliği yapmaları gereken mesleklere de hazırlar. Çocukları uluslararası düşünme konusunda eğitmenin bir diğer faydası da yoksulluk, iklim değişikliği ve insan hakları ihlalleri gibi sorunları ele almak için gerekli becerilerle donatmasıdır. Sonuç olarak eğitim, toplumda olumlu değişiklikler meydana getirmek ve daha eşitlikçi ve birbirine bağlı bir küresel toplum geliştirmek için kullanılabilecek güçlü bir araç haline gelir.

Vatandaşlık eğitimini, Hak Temelli Yaklaşım merceğinden incelediğimizde, bu bağlamda adil bir denge kurmanın ne kadar önemli olduğunu anlayabiliriz. Sonuçta, vatandaşlık eğitimi eğitimin temel amaçlarından biridir ve Türk Eğitim Sisteminde yer alan müfredatın temel bir bileşenidir. Bu çalışma, kültürler arası anlayışı ve etik muhakemeyi teşvik ederken aynı zamanda farklı sosyal ve kültürel tarihimizden kaynaklanan çeşitliliği korumak için teorik ve pedagojik açıklamalar getirmenin önemini de vurgulamaktadır. Bu araştırmanın tespitleri, çocukların günümüzün çok kültürlü ve küresel olarak birbirine bağımlı toplumunu kavrayabilen ve bu toplumda başarılı olabilen küresel vatandaşlar olarak olgunlaşmalarına nasıl yardımcı olunacağı konusunda süregelen tartışmaya katkıda bulunabilir. Bu çalışma, eğitimcilerin öğrencilerine hoşgörü, merhamet ve kültürel çeşitliliğin takdirini geliştirmede yardımcı olabilecekleri yolları araştırmanın gerekliliğini hatırlatırken Hak Temelli Yaklaşım'dan beslenen ve 'sivil' milliyetçiliğin öncelendiği bir kimlik kazandırma sürecini desteklemektedir.

Kaynakça

Alsubaie, M. A. (2015). Examples of Current Issues in the Multicultural Classroom. *Journal of Educaiton and Practice, 6*(10), 86-89.

Craissati, D., Banerjee, U. D., King, L., Lansdown, G., & Smith, A. (2007). *A Human Rigts Based Education for All.* Unicef.

Idris, F., Hassan, Z., Ya'acob, A., Gill, S. K., & Awal, N. M. (2012). The Role of Education in Shaping Youth's National Identity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 59*, 443-450.

Klasen, S. (2001). Social Exclusion, Children and Education. Implications of a Rights-based Approach. *European Societies, 3*(4), 413-445.

Kreuzer, P. (2006). Violent Civic Nationalism versus Civil Ethnic Nationalism: Contrasting Indonesia and Malay(si)a. *National Identities, 8*(1), 41-59.

Lauglo, J. (1988). Soviet Education Policy 1917-1935: from Ideology to Bureaucratic Control. *Oxford Review of Education, 14*(3), 285-299.

Marx, A. W. (2002). The Nation State and Its Exclusions. *Political Science Quarterly, 117*(1), 103-126.

Nayir, F., & Sarıdaş, G. (2020). Çok Kültürlü Eğitim, Kültürlerarası Eğitim ve Kültürel Değerlere Duyarlı Eğitime İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *Jjournal of International Social Research, 13*(70), 769-779.

Paterson, L. (1997). Individual Autonomy and Comprehensice Education. *British Educational Research Journal, 23*(3), 315-327.

Peters, M. A., & Marshall, J. (2015). *Beyond the Philosophy of the Subject: Liberalism, Education and the Critique of Individualism.* Routledge Publishing.

Ridley, J., & Hopes, P. (2023). Reducing the Use of Restrictive Practices by Applying a Human Rights-based Approach. *Learning Disability Practice, 26*(6).

Ross, C. E., & Wu, C. L. (1995). The Links Between Education and Health. *American Sociological Review, 60*(5), 719-745.

Schugurensky, D., & Myers, J. P. (2003). Citizenship Education: Theory, Research and Practice. *Encounters in Theory and History of Education, 4*, 1-10.

Spector, H. (2016). Hannah Arendt, Education, and the Question of Totalitarianism. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, 37*(1), 89-101.

Spring, J. (2008). Research on Globalization and Education. *Review of Educational Research, 78*(2), 330-363.

Stunell, K. (2021). Supporting Student-teachers in the Multicultural Classroom. *European Journal of Teacher Education, 44*(2), 217-233.

Walsh, J. (2008). The Critical of Discourse in Education for Democracy. *Journal for Critical Education Policy Studies, 6*(2), 54-76.

GAZALİ'NİN EĞİTİM FELSEFESİNDE ENTELEKTÜEL VE AHLAKİ EĞİTİM İLİŞKİSİ

Dr. Fatih Öztürk

fatih.ozturk@inonu.edu.tr

İnönü University, School of Foreign Languages, Malatya, Turkey

ORCID Code: 0000-0002-1043-4000

ÖZET

Bu çalışma, Gazali'nin İslam felsefesi alanında etik ve eğitim arasındaki karşılıklı etkileşime dair görüşlerini incelemektedir. Gazali, gerçek eğitimin salt bilgi edinmenin ötesine geçmesi gerektiğini ileri sürerek, entelektüel arayışları ahlaki ideallerle iç içe geçiren kapsamlı bir yaklaşımı savunmaktadır. Felsefesinin temel ilkelerinden biri, eğitimin hem Tanrı'ya hem de diğer insanlara karşı derin bir ahlaki sorumluluk duygusu aşılaması gerektiği fikridir. Evreni fani dünya ve ebedi ahiret olarak ikiye ayıran Gazali, eğitimin bireylerin hayatlarını ilahi öğretilerle uyumlu hale getirmelerinde çok önemli bir rol oynadığını savunur. Gazali, yaratıcı ile yaratılan arasındaki ayrılmaz bağın altını çizerek, geçici dünyanın her yönünün Tanrı'nın ilahi planı tarafından yönlendirildiğini ileri sürmektedir. Toplumsal kusurlar karşısında, bireyleri kişisel dönüşüm ve ruhsal gelişim yoluyla ahlaki standartları korumaya yönlendirirken onun eğitim vizyonu, kendi dönemi itibariyle geleneksel yaklaşımların ötesine geçerek, eğitimi yalnızca bilgi aktaran değil, aynı zamanda kapsamlı dini ve ahlaki gelişim için entelektüel merakı ve eleştirel düşünceyi destekleyen bir yapıya sahip olması bakımından farklılık arz etmektedir. Yanlış kanıların aksine, Gazali'nin felsefesi aklı reddetmez, bunun yerine dinin onun temeli olduğunu öne sürer. Dolayısıyla, onun eğitim felsefesinin çerçevesini ve metotlarını rasyonalitenin merkezde olduğu temel bir mantık belirlemektedir. Gazali, entelektüel, duygusal, sosyal, fiziksel ve manevi boyutları ele alan, hem bilgi hem de etik temellere sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlayan dönüştürücü bir eğitim paradigması öngörmektedir. Bu çalışma, Gazali'nin ufuk açıcı fikirlerini açıklamaya çalışmakta ve etik değerlere derin bir bağlılık gösterirken toplumu olumlu yönde şekillendirebilecek bireyler yetiştiren entegre bir eğitim yaklaşımını Gazali'den örnekler sunarak desteklemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın yöntemi literatür taraması vasıtasıyla analitik bir tartışmanın ortaya konmasıdır.

Anahtar kelimeler: Gazali, Ahlak Eğitimi, Bireysel Gelişim

The Relationship between Intellectual and Moral Education in al-Ghazali's Philosophy of Education

ABSTRACT

This study analyses al-Ghazali's views on the interplay between ethics and education in Islamic philosophy. Al-Ghazali argues that true education should go beyond the mere acquisition of knowledge, advocating a comprehensive approach that intertwines intellectual pursuits with moral ideals. One of the central tenets of his philosophy is the idea that education should instil a deep sense of moral responsibility towards both God and other human beings. Dividing the universe into the mortal world and the eternal hereafter, al-Ghazali argues that education plays a crucial role in enabling individuals to harmonise their lives with divine teachings. Al-Ghazali emphasises the inseparable bond between the creator and the created, arguing that every aspect

PROCEEINGS BOOK

of the temporal world is guided by God's divine plan. In directing individuals to uphold moral standards through personal transformation and spiritual growth in the face of societal imperfections, his vision of education is distinctive in that it goes beyond the traditional approaches of his time in that it does not merely impart knowledge, but also fosters intellectual curiosity and critical thinking for comprehensive religious and moral development. Contrary to misconceptions, al-Ghazali's philosophy does not reject reason, but instead argues that religion is its foundation. Therefore, the framework and methods of his philosophy of education are determined by a basic logic in which rationality is at the centre. Al-Ghazali envisages a transformative educational paradigm that addresses intellectual, emotional, social, physical and spiritual dimensions, aiming to raise individuals with both knowledge and ethical foundations. This study attempts to explain al-Ghazali's seminal ideas and aims to support an integrated educational approach that raises individuals who can positively shape society while showing a deep commitment to ethical values by providing examples from al-Ghazali. The method of the study is to present an analytical discussion through a literature review.

Keywords: Al-Ghazali, Moral Education, Personal Growth

Gazali'nin Eğitim Felsefesinde Entelektüel ve Ahlaki Eğitim İlişkisi

Giriş

Gazali (1058-1111), Sünni Müslümanlık geleneği içerisinden yer alan dünyaca ünlü bir alim ve İslam tarihinde önemli bir şahsiyettir. Farsçanın ana dil olduğu yerlerde İmam Muhammed-i Gazali, Orta çağ Avrupa'sında *Algazelus* ya da *Algazel* olarak da bilinirdi. 11. yüzyılın müceddidi olduğuna inanılan Gazali'nin İslam inancını yaymak ve canlandırmak için sadece kendi döneminde değil kendisinden sonraki dönemlerde de kalıcı ve büyük etkileri olmuştur. Gazali'nin yazıları büyük takdir görmüştür ve İslam'a hizmetlerinden dolayı "İslam'ın Kanıtı" (Hujjat al-İslam) unvanıyla da anılmaktadır. Bağdat'taki Nizamiye Üniversitesi'nin başına atanmasının ardından Gazali, sonraki eserleri üzerinde önemli bir etkisi olan bir dizi manevi kriz geçirmiştir. Daha sonra yaklaşık on yıl boyunca nispeten münzevi bir dönem geçirmiştir. *Dini İlimlerin İhyası* ve 14. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da üretilen Aristotelesçi bilim eleştirisine önemli bir katkısı olan *Tehâfütü'l-Felâsife* gibi birçok önemli eserini bu dönemde kaleme almıştır. Dini yazılarının yanı sıra, ontoloji, etik, epistemoloji ve eğitim gibi birçok konuda da felsefe tarihi açısından ufuk açıcı eserler verdiği kabul edilmektedir (Hasan, 2009).

İmam Gazali 1058 yılında bugünkü İran'ın Tus (Persia) şehrinde doğdu. İmam Gazali, İmamü'l-Harameyn olarak da bilinen İmam Cüveyni adındaki zamanının en büyük ilahiyatçılarından biri tarafından eğitildi. 33 yaşındayken Bağdat'ta köklü bir Sünni ilahiyat kurumu olan Nizamiye Medresesi'nde kendisine önde gelen bir öğretim görevi verildi. İmam Gazali, akademik çalışmalarıyla kazandığı entelektüel şöhretin manevi sağlığını büyük bir tehlikeye attığını fark etti (Yıldız, 2017). Daha sonra kendi kendini disipline eden bir yaşam sürerek Sufizm felsefesine odaklanma yolunu seçti. Yaşamı deneyimledikten, öğrettikten, öğrendikten ve birçok kişiyle tartıştıktan sonra hayatının sonuna doğru, rasyonalitenin vurgulanan kullanımına kıyasla hayatının manevi kısmını kaçırdığını fark etti. *'al-Munqidh min al-Dalaal*' ('Hatadan Kurtuluş') adlı kitabında yansıtılan hayatını, manevi deneyimlerini ve kişisel gelişimini görmek mümkündür. Bu süre zarfında *'İhya Ulum al-Din*' ('Dini İlimlerin İhyası') adlı eserini yazdı. Daha sonra İran'a döndü ve 1111 yılında vefat etti. İmam Gazali'nin eğitimin ahlaki ve pratik temelleri konusundaki en kapsamlı çalışması *'Eyyuhal el-Veled*' ('Ey Oğul') adlı risalesidir (Ekici, 2018). İmam Gazali'nin bazı eğitim teorilerini ortaya çıkarmak ve günümüz İslami

PROCEEINGS BOOK

eğitim sistemiyle karşılaştırmak için bu iki kitabı dikkate almak araştırmacılar için faydalı olabilir.

Bu araştırmanın amacı, etik ve ahlak eğitimi arasındaki ilişkiye özel bir vurgu yaparak Gazali'nin eğitim felsefesini incelemektir. Gazali, eğitimin sadece bilgi biriktirmekten daha fazlası olması gerektiğini savunur; daha ziyade, entelektüel arayışları etik ilkelerle bütünleştiren bir yaklaşım taraftarıdır (Durakoğlu, 2014). Eğitimin öğrencilere sadece Tanrı'ya karşı değil, diğer insan türlerine karşı da derin bir ahlaki görev duygusu aşılaması gerektiği görüşündedir. Eğitimin insanların yaşamlarını ilahi kurallarla uyumlu hale getirmelerinde önemli bir rol oynadığına dair argümanı bağlamında, kozmosu iki ayrı alana ayırır: ölümlü dünya ve ebedi ahiret (Durakoğlu, 2014). Gazali, eğitimin bireylerin bu iki alemde yollarını bulmalarına ve manevi dengeyi sağlamalarına yardımcı olabileceğine inanır. Gazali'nin dini ve felsefi anlamda temel fikirlerini incelemek aynı zamanda onun eğitim felsefesinin özünü ortaya çıkarmak olacağı için bu iki temel konudaki görüşlerine kısaca bakmakta fayda vardır.

Teoloji, Toplum ve Siyaset

Gazali, yaratıcı ve yaratılanın birbirinden ayrılamaz olduğu ve geçici evrenin her yönünün Tanrı'nın ilahi amacına hizmet ettiği fikrini merkeze almaktadır (Atabey, 2018). Onun eğitim felsefesinin temel özelliği, bütüncül dini ve ahlaki gelişimi beslemek amacıyla entelektüel merakı ve eleştirel düşünceyi teşvik ederek geleneksel eğitim yöntemlerinin ötesine geçmesidir. Yaygın inanışın aksine, Gazali'nin felsefesi aklı reddetmez; aksine, dinin aklın üzerine inşa edildiği temel olduğunu iddia eder (Hanoğlu, 2012). Öyleyse, en baştan söylemek gerekirse, onun eğitim felsefesinin yapısı ve teknikleri, rasyonalitenin tartışmanın merkezinde yer aldığı temel bir mantık tarafından yönlendirilir ancak içerikte öncelik dini bilgidir.

Gazali'nin topluma bakış açısı, kötü insanların sayısının iyi insanların sayısından daha fazla olduğu ve bireylerin ahlaki standartları takip etme ve toplumun taleplerine direnme hak ve yükümlülüklerine sahip olduğu bir medeniyet algısı üzerinden şekillenir (Sancar, 2014). İnsanların manevi gelişim ve erdeme odaklanarak ahirette ebedi huzura kavuşabilecekleri gerçeğinin bir sonucu olarak, öz disiplin ve dini katılım yoluyla kişisel dönüşümün değerine güçlü bir şekilde odaklanır. Öte yandan, düşünen ve kontrol eden bir elit ile kitleler arasında bölünmüş sınıflı bir toplum olan toplumun varlığı ve gücüyle kıyaslandığında bireyin varlığının pek bir önemi yoktur. Bu sınıflı toplumda, düşünen ve kontrol eden seçkinler, bireylerin uyması gereken ahlaki standartları ve sosyal normları şekillendirme ve dikte etme gücünü elinde tutar (Yıldırım, 2021).

Böylesi bir toplumda, yönetici ve düşünen elit kesim genel nüfus üzerinde büyük bir güce ve etkiye sahiptir. İnsanların dini ve teolojik bakış açılarını belirlemekten sorumludurlar ve onlara sorgusuz sualsiz itaat etmek dışında çok az seçenek sunarlar. Bu organizasyonun birincil amacı, Tanrı'nın dininin egemen olmasını sağlamak ve bireylerin kendilerini Tanrı'ya ibadet etmeye ve adamaya vakfetmelerine yönelik bir alan açmaktır. Dini ilke ve uygulamaların katı bir şekilde uygulanması yoluyla, bu toplumun yönetici elitleri, Tanrı'ya güçlü bir inancın anlamlı bir yaşamın anahtarı olduğuna inanarak, bireyleri dindar takipçiler haline getirmeye çalışırlar (Rahman & Subaşı, 2023). Ruhsal aydınlanma adına hizmet, özveri ve ahlaki dürüstlük eylemlerini teşvik ederler. Kişisel özgürlüğe getirilen sınırlamalara rağmen, pek çok sakin sorgusuz sualsiz bağlılıklarında teselli ve amaç bulmakta, bunun nihayetinde ilahi olanla daha yakın bir bağlantıya ve daha büyük bir iç huzur duygusuna ulaşabilmektedirler (Okumuş, 2021). Gazali'nin bu öğretileri İslami eğitim kurumları üzerinde etkili olmaya devam etmektedir. Bir erdem olarak eğitime yapılan bu vurgu, İslami eğitim sistemlerini günümüze kadar etkilemiştir. Bu sistemler, dini ve ahlaki mükemmellik arayışında entelektüel merakın önemine de dikkat çekmektedir.

PROCEEINGS BOOK

Spiritüel Pedagoji

İmam Gazali'nin eğitimle ilgili fikirleri esas olarak *İhya ulum ad-Din* adlı eserinde yer almaktadır. Çalışmalarında Sufizm'in en iyi yol olduğuna ikna olduğunu ve eğitim fikirlerinin çoğunun Sufizm kavramı etrafında sekillendiğini ve bu da İslam'da eğitime bakışını etkilediğini söylemek mümkündür (Gündüz, 2020). Örneğin, insanın manevi yönüne ve ruhun arındırılmasıyla ilgili konulara odaklanması bu temel kabulünden ileri gelmektedir. İmam Gazali'nin eğitim görüşleri iki açıdan ele alınabilir: Teorik boyut ve pratik boyut. Teorik boyut bilgi kavramına odaklanırken, pratik boyut öğrenci-öğretmen etkileşimini incelemesiyle belirginleşir (Durakoğlu, 2014).

İmam Gazali'ye göre eğitim ve öğretimin amacı ilahi bilgilerin ve insanı yaratıcısına yaklaştıran, yaşama ve nefes alma amacını idrak ettiren ilimlerin öğrenilmesi olmalıdır, aksi takdirde eğitim faydasızdır (Gazali, 2017). Birçok eleştirmen, *İhya*'nın üst düzey Müslüman yüksek eğitim kurumları için mi yoksa sadece bilginin temellerini öğrenmek ve Allah'a yaklaşmak için sıradan insanlar için mi yazıldığı konusunda hemfikir değildir (Durakoğlu, 2014). Çünkü yüksek okul öğrencilerinin neden bilgi edinmenin temel amacı olan Allah'a yakınlaşmayı bilmedikleri ve öğrencilik günlerinde öğrendikleri üzerinde eleştirel bir şekilde düşünmedikleri sorusu ortaya çıkmaktadır. Gazali, öğrencileri ahiret bilgisi olan 'inci' ya da 'hazineye' ulaşmaları için teşvik eder, fakat diğer bilim dallarından uzaklaştırmaz, ancak yine de onları daha düşük görür (Korkmazgöz, 2015). Çocukların eğitiminin onları düzeltmekten ziyade hidayet, doğru yolda olma, terbiye veya medeni/kültürlü olma şeklinde olması gerektiğine inanır ve bu pedagojik eğitim fikri birçok İslami orta çağ yazısında tekrarlanmıştır.

İmam Gazali'nin eğitim fikirleri, pedagojik yetenekleri ve öğretmenlik deneyimleri de onun sadece dindar bir alim olmaktan ziyade seçkin bir eğitimci olduğunu doğrulamaktadır. Yazılarından, eğitim için önemli iki şey görülebilir: Birincisi, Fars kültürel değerlerini Arapçanın yanı sıra Sufi değerler olarak sunduğu eski Yunan değerleri ve eğitim ahlakı ile birleştirmesi ve ikincisi, herhangi bir manevi çalışmanın geleneksel İslam inancıyla başlaması gerektiğidir (Durakoğlu, 2014). O bu bağlamda, dini ilimleri yüksek öğrenim görmek isteyenler için ana çalışma alanı olarak görmüştür. Eğitimde entelektüel, duygusal, sosyal, fiziksel ve manevi yönleri dikkate alan bir paradigma değişiminin amacı, hem bilgi hem de etik temellerle donatılmış kişiler yetiştirmektir. Bu araştırmanın amaçlarından biri de, Gazali'nin temel kavramlarının bir açıklamasını sunarak ve Gazali'nin kendisinden örnekler vererek etik ideallere derin bir bağlılık gösterirken toplumu olumlu yönde şekillendirme yeteneğine sahip insanların gelişimini teşvik eden entegre bir eğitim stratejisini savunmaktır. Gazali'nin öğretileri incelendiğinde, bütüncül eğitime yaptığı vurgunun, gerçek bilginin yalnızca entelektüel anlayışla sınırlı olmadığı inancından kaynaklandığı açıkça görülmektedir. Bunun yerine, bilgiye derin bir ahlak ve etik değerler duygusunun eşlik etmesi gerektiğini savunan Gazali'nin bu entegre eğitim stratejisi, yalnızca bilgi sahibi olan değil, aynı zamanda şefkat, empati ve toplumun iyileştirilmesine yönelik güçlü bir sorumluluk duygusu taşıyan bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Durakoğlu, 2014). Gazali'nin kendi yaşamı, böyle bir yaklaşımın dönüştürücü gücünün bir kanıtı olarak, onu daha etik ve uyumlu bir dünyanın şekillendirilmesinde gelecek nesillere ilham vermek ve rehberlik etmek için ideal bir örnek haline getirmektedir. Örneğin, Gazali'nin öğretileri sadece İslam teolojisi hakkında bilgi edinmenin değil, aynı zamanda onun ilkelerine göre yaşamanın önemini ortaya koymuştur. Bilginin doğru anlaşılması ve uygulanmasının, bireylerin erdemli yaşamlar sürmesini, başkalarına nezaket ve adaletle davranmasını gerektirdiğine inanıyordu. Eğitime yönelik bu bütüncül yaklaşım, öğrencilerini sadece bilgili âlimler değil, aynı zamanda adil ve uyumlu bir toplum yaratmak için aktif olarak çalışan merhametli liderler olmaları yönünde etkileyebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Gazali'nin eğitim felsefesi, Tanrı ve O'nun yarattığı dünya hakkında derin bir kavrayış geliştirmek için ahlakın, ahlaki değerlerin ve insan gelişiminin önemine dikkat çeker. Yaratıcı ile yarattıkları arasında var olan ayrılmaz bağı belirtmek için evreni iki ayrı bölüme ayırır: ölümlüler alemi ve sonsuza dek sürecek olan öbür dünya. İnsan, bu yolculuk boyunca karakterini şekillendirme ve öbür dünyada vaat edilen sonsuz ödülleri hak ettiğini gösterme fırsatına sahiptir (Korkmazgöz, 2015). Gazali, bu yolculuk sayesinde bireylerin yalnızca Tanrı hakkında bilgi ve anlayış edinmekle kalmayıp, aynı zamanda kendi karakterlerini de dönüştürebileceklerine inanır. Bu derin kavrayışı geliştirmek için ahlaki değerlerin ve insani gelişimin şart olduğunu düşünür. Gazali'nin felsefesi bu nedenle kişisel ahlaki gelişim ile Tanrı'ya yakınlık kazanma nihai hedefi arasındaki bağlantıyı belirginleştirir. Örneğin, Gazali günlük etkileşimlerinde dürüst olmayan ve hilekâr olan bir kişiyi örnek verir. Bu kişi, kendi üzerine düşünme yolculuğu sayesinde, eylemlerinin başkaları üzerindeki olumsuz etkisinin ve kendisini Tanrı'dan nasıl uzaklaştırdığının farkına varır (Atabey, 2018). Sonuç olarak, tüm eylemlerinde doğru, nazik ve adil olmak suretiyle karakterlerini dönüştürmeye karar verir. Bu süreç onu sadece Tanrı'ya yaklaştırmakla kalmaz, aynı zamanda etrafındakiler üzerinde de olumlu bir zincirleme etki yaratarak başkalarına da benzer bir ahlaki gelişim arayışına girmeleri için ilham verir. Nihayetinde, bu birbirine bağlılık, manevi tatmine ulaşmanın ve daha uyumlu bir toplumu teşvik etmenin bir yolu olarak kişisel ahlaki gelişimin önemini gözler önüne serer. Eylemlerimizin ve seçimlerimizin sadece kendimiz için değil, aynı zamanda başkalarının kolektif refahı için de sonuçları olduğunu vurgular. Ahlaki mükemmellik için çabalayarak bireyler, iyiliğin bulaşıcı olduğu ve toplumlarına yayıldığı erdemli bir olumlu değişim döngüsüne katkıda bulunabilirler. Allah'a yakınlığa ve ahlaki gelişime yönelik bu dönüştürücü yolculuk, böylece toplumsal dönüşüm ve kolektif ilerleme için güçlü bir katalizör haline gelir.

Gazali'nin ilahi dünyaya ve öğrenmeye aktif katılımın önemine olan inancı, eğitime bakış açısını daha kapsamlı hale getiren önemli faktörlerdir. Ayrıca, o, kendini adamış ve gayretli bir öğrencinin, başkalarını kopyalamak veya takip etmek yerine bilginin gelişmesine ve genişlemesine katkıda bulunması gerektiği görüşündeydi. O dönemde, bilgi arayışına aktif olarak katılma fikri, bilginin yalnızca seçilmiş birkaç kişi tarafından veya dini kurumlar aracılığıyla erişilebilir olduğuna dair geleneksel inancı sorgulayan yeni sayılabilecek bir fikirdi. Gazali'nin düşüncelerinin rasyonalizm karşıtı olduğunu söylemek doğru değildir, zira İslam dini akıl yürütmeyi yasaklamak bir tarafa tam tersine teşvik etmektedir. Bu anlamda Gazali kendi düşünce dünyasında, her türlü mantığın din çerçevesinde ifade edilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu bağlamda, onun eğitim felsefesi, Tanrı ile yakın ilişki içinde olan ve kendi aralarında çatışma yaşamayan, adanmış bireylerden oluşan bir neslin geliştirilmesine odaklanmıştır. Bu kapsamda, eğitimde matematik ve fen derslerinin yanı sıra empati, merhamet ve etik karar verme dersleri de yer almalıdır. Eğitim, yüksek ahlaki standartlara sahip bireylerin gelişimini teşvik ederek topluma hizmet etmelidir. Bu çabanın amacı, rasyonel düşünme yeteneğine sahip olmanın yanı sıra, diğer insanlarla etkileşimlerinde iyi davranışlara yüksek öncelik veren bireyler yetiştirmektir (Durakoğlu, 2014).

Buna ek olarak, Kur'an-ı Kerim ayetleri ve Hz. Muhammed'in hadisleri doğrultusunda eğitimin topluma nasıl katkı sunabileceğini de ortaya koymaya çalışmıştır. Pedagojinin özünde bir insan faaliyeti olduğunu ve alçakgönüllülük, dikkatli dinleme ve insanlar arasında sevgi ve yakınlık veya işbirliği temelinde tepki verme kapasitesi olmadan eğitimin kabul edilebilir bir şekilde uygulanamayacağını savunmuştur (Sancar, 2014). Öğrenciler arasında açık fikirliliği, şefkati ve saygıyı geliştirmek amacıyla, sınıfta erdemli davranışları teşvik eden bir öğretmen, bu niteliklere elverişli bir atmosfer yaratacaktır. Öğretmenlerin sorumluluklarından biri de derslerin dini görüşlerle uyumlu olmasını ve birlik ve huzuru teşvik etmesini sağlamaktır.

Gazali, eğitimin öncelikle hayatın en temel yönleriyle başlayarak en karmaşık unsurlara ve yapılara doğru ilerlemesi gereken mantıksal bir süreç olduğunun altını çizmiştir. En karmaşık konular bile öğretmenler tarafından anlaşılır bir dille anlatılmalı ve onlar öğrencilerine kendi evlatlarıymış gibi şefkatle yaklaşmalıdırlar. Öğretimin cezalandırıcı bir süreçten ziyade, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamalarına ve psikolojik ve duygusal istikrara kavuşmalarına yardımcı olmayı amaçlaması gereken bir süreç olduğunu belirtmiştir (Durakoğlu, 2014).

Özetlemek gerekirse, Gazali'nin eğitim sisteminin amacı sadece öğrenen değil aynı zamanda ahlaki açıdan da dürüst bireyler yetiştirmektir. Bu hedefe, ahlaki eğitimin müfredata dahil edilmesi ve öğrencilerin etik tartışmalara ve düşüncelere katılmaları için fırsatlar yaratılmasıyla ulaşılabilir. Gazali, doğruluk, dürüstlük ve merhamet gibi değerleri aşılayarak öğrencileri sadece akademik anlamda başarılı değil aynı zamanda topluma olumlu katkıda bulunan çok yönlü bireyler haline getirmeyi amaçlamıştır. Nihayetinde hedef, tatmin edici hayatlar sürmeye devam edecek ve dünyada bir fark yaratacak mezunlar yetiştirmektir.

Kaynakça

Atabey, Y. (2018). Gazali'de Din-Felsefe İlişkisi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(14), 363-368.

Durakoğlu, A. (2014). Gazali'de Ahlak Eğitimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*(2), 211-226.

Ekici, K. K. (2018). İmam Gazali ve İbn Cemaa'nın Din Eğitimi Anlayışları. *Batman Üniversitesi İslami İlimler Hakemli Dergisi, 2*(2), 92-100.

Gündüz, R. (2020). Gazali'nin Batınilere Karşı Yazdığı Eserler Üzüerine Bir İnceleme. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 6*(10), 83-100.

Gazali. (2017). *Ey Oğul!* İstanbul: Ravza Yayınları.

Hanoğlu, İ. (2012). Gazali Düşüncesinde Nominalizm ve Eşyanın Hakikati Sorunu. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(1), 85-98.

Hasan, A. I. (2009). Gazali'nin Eleştirileri Felsefeyi Bitirdi mi? *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 9*(3), 37-57.

Korkmazgöz, R. (2015). Gazali'de Hüsun-Kübuh Meselesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(39), 31-60.

Okumuş, E. (2021). Gazali'nin Siyaset ve Yönetim Yaklaşımı. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 21*(2), 705-726.

Rahman, H., & Subaşı, S. (2023). İmam Gazali'nin Düşüncesinde Siyaset ve Devlet. *Enderun, 7*(2), 313-332.

Sancar, F. (2014). Toplumsal Birliğin İnşasında Anahtar Kavram 'Kardeşlik': Gazali Örneği. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2*(4), 21-41.

Yıldırım, O. (2021). Reel Politiğin İzdüşümü: Gazâlî'nin İmamet Teorisinin Paradoksal Yapısı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10*(3), 2617-2640.

Yıldız, A. (2017). Gazali'nin Düşünce Dünyasında Varlık ve felsefe. *Gazi Üniveristesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(9), 159-173.

METAFİZİK VE HAYVANLARIN HAREKETLERİ ÜZERİNE KAPSAMINDA ARİSTO'NUN EYLEM KURAMI

Doç.Dr.Mehmet Akif DUMAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Dilbilimi Bölümü, Konya/Türkiye, akifduman@live.de, ORCID ID: 0000-0002-5633-8268.

ÖZET

Platon (Sofist 237 vd; 257 vd) ve Aristoteles (Phys. I 8), Parmenides'in (bkz. I/2) argümanlarını dil felsefesi temelinde eleştirirler ve Parmenides'in bir varoluş ifadesi (ἔστιν) olarak *varlık* ile *yüklemleme* arasında ayrım yapmadığına işaret ederler. Parmenides'in argümanı *varlık* yalnızca ve ayrım gözetmeksizin *varoluş* anlamında anlaşılırsa kesindir. Öte yandan *böyle olmak* ya da *böyle olmamak* mantıksal ve anlamsal olarak doğru bir şekilde tahmin edilebilir. Dolayısıyla varlığın eylem ile ilişkisi daha en başından beri ciddi bir mesele olarak dolaşımdadır.

Dil-eylem (söz-edim) kapsamında Aristo'nun eylemsellik teorisi incelendiğinde konuşmanın fiziksel sınırları hakkında daha net bir çerçeve çizilebildiği görülecektir. Aristo'nun felsefenin matematikleştirilmesine ağırlık verilmesi sebebi ile Akademia'dan ayrıldığı (*Met*. 992a, 32; *Pol*. 531d, 533b-e) düşünülürse eylemselliğin büyük oranda varsayımsal olması şaşırtıcı değildir, aksi halde (mesela Λύκειον'u baz alırsak) 2358 yıldır tartışılan bir *dilbilimsel pragmatizm* konusu olmazdı.

Eylemsellik teorisi kapsamında Aristo'nun *Metafizik* ve *Hayvanların Hareketleri Üzerine* isimli çalışmaları incelendiğinde teorik arka plan çok daha net biçimde anlaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler : Aristo, Eylemsellik, Metafizik, Hayvanların Hareketleri Üzerine

Giriş

Aristo felsefesinin önemli kavramlarından olan *eylem kuramı* akıllı hayvanlar olarak tanımlanabilecek insanlar ile ilgili birçok soruyu yahut sorunu özgürlük-sorumluluk gibi etik konular ile nedensellik gibi daha metafizik bazı alanların kesiştiği noktada ele alabilmek ile esas mesele olan hakikat hususunda öze daha fazla yaklaşma imkânı sağlar. Psikoloji ve biyoloji

PROCEEINGS BOOK

penceresinden etik manzarasına doğru uzanan bir yol hükmündeki *eylemler* davranış-insan-hayvan kavramları ekseninde ele alındığında bize dört eseri işaret eder:

- *Ruh Üzerine* (De anima: An.)
- *Metafizik* (Met.)
- *Hayvanların Hareketleri Üzerine* (Historia animalium: Hist. An.)
- *Nikomakhos'a Etik* (Nikomachische Ethik: EN)

Hayvanların Hareketleri Üzerine

Aristo bu eserinden evvel *Hayvanların Tarihi*'nde ve *Hayvanların Gelişimi*'nde hayvanların hareketleri üzerine temel teşkil edecek bilgiler vermiştir. Kitapta hareketin ve hareket etmenin ortak nedeni araştırılacaktır (Hist. An. I, 698a). Hareketin bireysel duruma ve algılama nesnelerine göre incelenmesi gerekliliği hareketin kendi içindeki çeşitliliğinden (uçmak, yüzmek, yürümek vb.) öte bir sistem ortaya konmasını sağlar. Temel düşüncelerden biri olan hareket ve hareketsizliğin iç içeliğine kolun ön kısmı hareket ettiğinde dirseğin hareket etmemesi, kolun tamamı hareket ettiğinde omzun hareketsiz kalması misal verilir. Dolayısı ile her hareket kendi içinde bir durağanlığa sahiptir (I, 698b).

Hayvanlar özelinde tetkik edilen *eylem kuramı* aslında genel anlamda hareket ve evrenin hareketi ile ilgili düşünceler de içermektedir. Sükûneti sağlayan şeyin hareket halindeki her şeyde farklı olması hareket etmesi imkânsız olan şeyin hareket ettirilenin parçası olamayacağı manasına gelir (II, 698b).

Aristo'ya göre gök cisimleri için dahi hareket ediyor olmalarının arkasında sabit duran bir şeyin gerekliliği (*akineton*) mevzubahistir. Bu nedenle kürenin hareketinin kendi içinde değil de, Atlas gibi harici bir dayanak temelli olması Aristo'ya daha mantıklı gelir (III, 699a). Fakat eşit güçlerin birbirini etkileme şansı olmadığı için Atlas kendi başına hareket edemeyecektir. Eylem dengesinde kesin olan, hareketi sağlayan şeyin her ne olursa olsun *önce* var olması gerektiği (V, 700b) ve ilk başta *durağan* olduğudur.

Ölçülebilirlik kapsamında Aristo *imkânsız* kelimesini ayrıca irdeler. Sesi görmenin imkansızlığı ile insanı Ay'da görmenin imkansızlığı birbirinden farklıdır. İlk örnekte zorunlu bir görünmezlik varken, diğeri doğası gereği görünmez değildir. Evrenin hareketinde de

hareketsizin (esas güç kaynağının) görülememesi doğaldır (IV, 700a). Yine de Aristo üstün ve ilksel bir şeyin varlığının (ve bunun harekete etkisinin) kesin olmadığını ayrıca belirtir.

Hareket ve hareketsizliğin iç içe olması gerekliliği dil-eylem kapsamında perlokasyonel katman için konuşanın sabitliği ve dinleyenin sabitliğinin aynı anda bulunamayacağı anlamına gelir. Ağzın hareketi ve nefes sistemi konuşan için vücut bazında hareket eden ve hareket etmeyen iç içeliğini şüphesiz barındırır (IV, 700a). Burada daha geçerli ve teorik olarak atfedilebilecek argüman söylenen-kastedilen uyuşmazlığı için de *hareket döngüsü*nün uygulanabilirliğidir. Aristo temel olarak hayvanların hareketlerinin belli sınırlara sahip olduğunu düşünür (VI, 700b). İnsanların *normal* iletişim düzeyinde de davranışları belirli değil midir? Kültürel farklılıklar şimdilik dışarıda kalmak üzere öngörülemez tepkilerin iletişim üzerindeki tesiri *olumsuz* davranış olarak nitelenebilir. Olumsuz ile daha ziyade uygunsuz, tuhaf, anlaşılmaz yahut öngörülemez olanları kastediyoruz. Bir ölüm haberi alındığında verilecek tepkiler bellidir. Yahut bir terfi haberi, büyük ikramiyenin çıkması, çocuğunun üniversite sınavında hayal ettiği bölümü kazanması vb. eylemsel döngüde tahmin edilebilir (daha evvelden öğrenilmiş ve kaydedilmiş) tepkileri barındırırlar.

Aristo için akıl (*dianoia*) öncül olmak üzere canlı varlıkları *hareket ettiren* şeyler imgelem (*phantasia*; tahayyül yeteneği), seçim (*proairesis*; muhakeme sonucu seçim), istek (*boulesis*; makul istek) ve arzudur (*epithumia*; duyularla mücehhez ruhun arzusu). Eylemin tasavvur ve uygulama kısmı net olarak ayrılamamakla birlikte pratik bir amacı olduğu kesindir (VI, 700b). Arzu ve seçime göre hareket etmek bazı değişimlerin duyum ve imgeleme uygun olarak gerçekleşmeye başlaması iledir (VI, 701b). Dolayısıyla akıllı hayvanın iletişimde duyuların da iştirak ettiği hali ile ruhunun arzusunu yerine getirmek ve muhakeme yeteneğini kullanarak bir sonuca varmak üzere harekete geçmesi tahayyülden bağımsız değildir. *Duyum*un yani dış dünyanın ve *tahayyül*ün yani iç dünyanın birlikte harekete geçmesinin eylem için en makul formülü oluşturması dil-eylemdeki söylemek ve kastetmek farkındaki dengenin de özeti gibidir. Bireyler arasındaki algı farkı sadece dış dünya- iç dünya etkileşiminin bir sonucudur. Yine kültürel farklılıkları işe katmaya hiç gerek olmadan kişinin tecrübeleri, aile yapısı, eğitimi, inancı ve hayata bakışı çok basit nesneleri algılayışında bile farklı yorumların kaynağı olacaktır.

Düşünce ve eylem arasında bir uyuşmazlık olması, yani düşüncenin ardından bazen hareketin gelip bazen gelmemesi de yine (VII, 701a) perlokasyonel katman ile ilgilidir. Duyum, imgelem ve düşünce yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılan amaç *arzu* kaynaklıdır ve arzu akıl yürütme

içermez. Arzunun akıl yürütmenin ve düşünmenin yerini alması yine lokasyonel bir mesele olarak eylemsel döngünün en insani taraflarına atıfta bulunur. Mesela *içmek eylemi* için; içmek arzusu duymak, içeceğin görülmesi ve içeceği içmek hayvanların temel hareket şeklidir (VII, 701b). Bu arzunun dile getirilmesi için mesela "Su içmek istiyorum" dendiğinde bunun *performatif* bir ifade olduğu da görülecektir. Zira sabit ifadelerdeki doğru yahut yanlış biçiminde değerlendirilebilirlik bu tür cümleler için geçerli değildir.

Duyu algısının niteliksel bir değişme türü olması yani hayal gücü ve düşüncenin de gerçeklikle aynı tesire sahip olabilmesi (VII, 701b) (yılanı düşününce irkilmek, limonu düşününce tadını hissetmek vb) sözcüklerin yine perlokasyonel katmandaki algı farklılıkları ile ilgilidir. Sözcüklerin, dolayısıyla düşüncenin bedende böylesi değişiklikler meydana getirmesi; bazı sözcüklerin öfke uyandırması, bazı sözcüklerin teskin etmesi vb. tamamıyla dilin eylemselliğinin temel fonksiyonlarındandır.

Hayvanların düşünceden çok görsellikten etkilenen uyku, uyanma ve nefes alma gibi istem dışı (kalbe ve üreme organlarına ait) hareketlerinde imgelem ve iştahın bir etkisi yoktur (XI, 704a). İnsanların jest ve mimiklerinin de bu bağlamda lokasyonel sürece tâbî olmaması düşünülemez.

Metafizik

Duyulardan alınan zevkin bir kanıtı olduğu üzere insanın temel eğilimlerinden biri bilme arzusudur. En muteber duyu olan görme duyusu bilgi kazandırması ve şeyler arasındaki birçok farkı göstermesi vesilesiyle eylemde bulunulması düşünülmediğinde dahi diğer duyulara tercih edilir (980ab). Görme duyusu iletişimde tasavvur esasına dayalı olarak ilerleyeceği için (yani o an orada olmayan şeyler ve ilinekler konuşmanın esasını teşkil edebileceği için) eylemselliğin *deneysellik*le mukayesesi mevzubahis olacaktır. Bu çerçevede Aristo için deneysellik, hiçbir bakımdan sanattan daha aşağı sayılmaz. Deneyin *bireysel* olanı, sanatın ise *tümel*i kapsaması eylemselliğin yönünü de belirler. Her türlü eylem ve meydana getirilmesi bireysel alanı konu aldığına göre deneysellik ve eylem daha iç içe olacaklardır (981 b). Zaten iletişimde tarafların asla mükemmel düzeyde anlaşamayacak olmasının temelinde de eylemsellik algısındaki bu bireysel tavır yatar. Yani iletişim *tümel* değildir, *sanatsal* değildir.

Şüphesiz teorik bilgi pratik bilgiden çok daha fazla bilgelik sayılır. Aristo için *sanatkâr-deney sahibi* çatışmasının bir diğer yönü de *öğretebilirlik*tir. Sanatın, deneyden daha gerçek bilgi

PROCEEINGS BOOK

olduğuna inanılma sebebi sanatkârın öğretebilir olmasına karşın deney sahibinin öğretememesidir (982 a). Zorunluluğun doğurduğu her eylemin üzücü olmasında işte bu bireysellik tavrının, tümelden uzak olmanın tesiri vardır (1015 b).

Eylemselliğin anlaşılması açısından bir diğer önemli ayrım da *bilkuvve* (potansiyel) ve *bilfiil* (hakikatte) kavramları arasındaki geçiştir. "Fiil haline geçişlerinin ilkesini kendilerinde taşıyan varlıklara gelince, onlar herhangi bir şeyin engel olmaması durumunda, kendi doğaları gereği başka bir şeyin kuvvesi olacaklardır. Örneğin meni henüz bilkuvve insan değildir, çünkü onun bir başka varlığa bırakılması ve bir değişmeden geçmesi gerekir. Ancak o kendi ilkesi gereği bu tür bir doğa olduğunda, artık bilkuvve insandır" (1049a). Yani meni *potansiyel* olarak insandır, ancak *hakikatte* insan olması için eylem gerekir.

Eyleme katılmak bir yerde canlılığa katılmaktır (Phys. 292a). Oluş ve bozuluşlarını müşahede bize birçok bilgi kazandıran (336a) tabiat unsurlarına ve hayvanlara nazaran insandaki eylem çeşitliliği çok daha fazladır (292 b). Hiçbir şeyin eymen anında sınırsız olmaması (318a) sadece bilkuvve ve bilfiil mukayesesini garanti altına almamakta, aynı zamanda dil-eylemin ölçülebilir olmasını sağlamaktadır.

Sonuç

*Eylem kuramı*nın geliştirildiği eserlerden olan *Ruh Üzerine*'de hayvani davranışların meydana geldiği yer olarak ruh ele alınır ve ruhta bunun nasıl oluştuğu irdelenir. Ruhun hareket ettirilip ettirilmeyeceği ya da başka bir şey tarafından hareket ettiriliyorsa hareketin nasıl meydana geldiği irdelenir. Tüm cansız varlıkların hareketi, ilk ve sonsuz hareket ve ilk hareket ettirenin de hareketi nasıl ortaya çıkardığı *Metafizik*'te ele alınır. Peki ruh bedeni nasıl hareket ettirir? Hayvanların hareket etme sebebi nedir? Psikolojik ve biyolojik bakımdan anlaşılmaya çalışılan hayvan davranışları *Hayvanların Hareketleri Üzerine*'de daha genel manada ortak özellikleri ve temel kuralları üzerinden ele alınmaya çalışılır. *Nikomakhos'a Etik*'te akıllı hayvana geçiş aşamasında iradi ve iradi olmayan biçiminde ayrılacak olan davranışlar diğer iki çalışmadakinin neticesi gibidir.

Kaynakça

PROCEEINGS BOOK

Albrecht, Erhard (1975): *Sprache und Philsophie*. Berlin: VEB.

Aristoteles (1975): *Politik*, çev. Mete Tuncay, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles (2007): *Fizik, Metafizik, Nikomakhos'a Etik, Politika, Poietika*. haz. Kaan H. Ökten, İstanbul: Say.

Aristoteles (2021): *Hayvanların Hareketleri Üzerine*, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say.

Platon (2015): *Sofist*, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.

Aristoteles (1848): *Metaphysik*, çev. Albert Schwegler, Tübingen: Fues.

Bertram, Georg W. (2011): *Sprachphilosophie zur Einführung*. Hamburg: Junius.

Borsche, Tilman (ed.) (1996): *Klassiker der Sprachphilosophie*. München: C.H.Beck.

Graeser, Andreas (1983). Aristoteles, *Philosophie der Antike*. Zur Sprachtheorie. Beck.

Homberger, Dietrich (2000): *Sachwörterbuch zur Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Reclam.

Kompa, Nikola (ed.) (2015): *Handbuch Sprachphilosphie*. Stuttgart: Metzler.

ARİSTOTELES'İN DİL FELSEFESİNDE POETİKADAN RETORİĞE GEÇİŞ

Doç.Dr.Mehmet Akif DUMAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Dilbilimi Bölümü, Konya/Türkiye, akifduman@live.de, ORCID ID: 0000-0002-5633-8268.

ÖZET

Bilimleri poetik, pratik ve teorik olarak üçe ayıran Aristo *şiir*i yaratma eyleminin sembolü olarak görür. Peki sanatın dili sadece şiirle mi sınırlıdır, yoksa ikna etme aracı olan retorik de bir sanat mıdır?

Her ne kadar poetika ve retorik birbirinden farklı görülse de Aristo'nun zihninde iç içe geçmiş gibidirler. Bu iki kavramı mukayese etmek *birbiri içine nüfûz etmiş olmak*tan dolayı aslında kolay değildir. Her ikisi için de kitap yazmış olan Aristoteles'in mesela düşünce analizini retoriğe dahil etmesi ve hitabet sanatına yüklenen inandırma gücünü şiire de vermesi daha en başta bu yakınlığı vurgular. Sonrasında retoriğin alanı genişler, bir sanat olmaktan ziyade iş görüşmelerindeki temel kaideler yahut salt ikna çabalarının yine toplumsal hayattaki kullanımları haline dönüşüverir.

Retorik ve poetikanın iç içeliği irdelenirken aynı zamanda Aristoteles'in dil felsefesi için çok önemli olan konuların da alana dahil edilmesi meselenin sadece Organon ile sınırlı olmadığını da ispatlar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Aristo, Poetika, Retorik

Giriş

Aristoteles'in yapıtları tasnif edilirken dört temel grup ön görülür: Organon, teorik bilim, pratik bilim ve şiir bilimi. Şiir biliminde sadece iki eser mevcuttur: Poetika ve Retorik. Yani retorik her ne kadar hitabet sanatı olarak özetlense de şiirle ve yaratıcı kabiliyetle de doğrudan ilgilidir.

PROCEEINGS BOOK

Poetika

Platon'un, hakikatten uzaklaştırdığı ve taklidin taklidini yaptığı gerekçesiyle ideal devletine almadığı sanatçının (Devlet 595b-c, 607e-608b) itibarı Aristo tarafından büyük oranda iade edilir.

Söz aracılığıyla ortaya konulması gereken her şeyin alanına girdiği *düşünce* hakkında konuşmayı *Retorik*'e bırakan Aristo sözel ifadeden bahis açar (XIX/ 1456a). Akabinde dilsel anlatım bütünlüğü içinde ele alınan sözel ifadeler (harf, hece, bağlaç, edat, ad, eylem, hal, cümle) irdelenir (XX, 1456 b-). Şüphesiz bu gramatikal değerlendirmeler önemlidir, fakat Poetika'yı dil felsefesi açısından vazgeçilmez kılan husus Aristo'nun metafor hakkındaki görüşleridir. Yine de *metafor*un doğum yeri olarak *Poetika*'nın gösterilmesi, temkinle yaklaşılması gereken bir tespittir. Aristoteles'in metafor teorisini *tanım* ve *somutlaştırma* olarak ikiye ayırabiliriz. Meşhur tanım cümlesi şu şekildedir:

Μεταφορὰ δέ ἐστιν ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορὰ (XXI).

Mesele biraz da "onómatos allotriou (ὀνόματος ἀλλοτρίου)" ve "epiphorà" (ἐπιφορὰ) üstünde düğümleniyor. Yani bu kelimelerin çevirileri idrakin işleyişini değiştirmektedir. "ἐπιφορὰ" nın "transmisyon, iletim; taşımak, taşıyıp getirmek; tanıtım, izahat; kullanma, uygulama" anlamları mevcuttur. Fuhrman şu şekilde çevirir: "Bir metafor bir kelimenin taşınmasıdır" (1982, 67). Karl Bühler, "yabancı bir kelimenin izahatıdır" der (1934, 342). Hans-Heinrich Lieb çevirisi ise "metafor yabancı bir kelimenin kullanımı" şeklindedir (1996, 344). Hans Georg Coenen, daha açıklayıcı bir çeviri yapar: "Bir metafor başka bir yere ait olan kelimeyi taşıyıp getirmektir." Coenen'ye göre kelimenin "yeniden tahsis edilmiş olması" yani şeylerin (yani dünyanın) düzenlerinin değişmesi gerekir (1997, 39; Duman 2019, 444-445).

Aristoteles'in metafor türleri şunlardır: "(1) cinsin anlamının türe verilmesi (apo tou genous epi eidos/ από του γένους επί είδος), (2) türün anlamının cinse verilmesi (apo tou eidous epi to genos/ από του είδος επί τό γένους), (3) bir türün anlamının bir başka türe verilmesiyle (apo tou eidous epi eidos/ από του είδος επί είδος) yahut da son olarak (4) bir orantıya göre (e kata to analogon/ κατά το άνάλογον) olur (1457b 6-9).

Konuyla ilgili olarak I. A. Richards, *Philosopy of Rhetoric* (Retorik Felsefesi) adlı kitabında, metaforların analiziyle ilgili bugün de kullanılan iki kavram önermiştir. Richards'ın analizine göre bir metafor iki terim arasındaki ilişkinin dile getirilişidir. Bunları tenor (müşebbeh) ve

PROCEEINGS BOOK

vehikel (vehicle, müşebbehün bih) olarak adlandırır (Richards l983, 37; bkz. Draaisma 2007, 30). Ricœur, Poetika'da sıralanan metafor türlerinden dördüncünün "analoji kuralına göre olduğunu"; benzetme ile çakıştıklarını düşünür. Benzetme daima iki kavramla kurgulanır; tıpkı analoji temelli metaforlar gibi, der Ricœur (1986, 33; Duman 2019, 868).

Aristoteles'in yazdıklarına müracaat etmeden metaforu anlatmaya çalışmak binlerce ama binlerce sayfa yazmak zorunda kalmak demektir (Eco 1983, 217). Fakat retorik konusundaki sultasına (Danto 1984, 257) rağmen metafor konusunda modern zamanlar için yegâne otorite olmaktan çok uzaktır Aristoteles.

Aristoteles'in tasavvur ettiği metafor tarifi; bir yandan metaforun literal ve has anlamı üzerine bir tez öne sürerken bir taraftan da tüm yüzeyi metaforlardan oluşan felsefi bir söyleme işaret etmektedir. Bu felsefi söylem, Metafizik, Retorik ve Poetika isimli eserlerinde ortaya koyduğu teleoloji doğrultusunda metafor (metaphora), mimesis (kopya/taklit), akıl (logos), sesbirim (phone), imleme (semainein) ve isim'in (onoma) birlikte oluşturdukları yorum sistemine aittir (Derrida 1982, 231-232). Geleneği takip ederek, retoriğin alanını ilk defa sistematikleştiren Aristoteles tarafına bakıldığında, Aristoteles'in retoriğin temel prensiplerinin, mantık ve dolayısıyla felsefeyi birbirine bağlayan kesin bağları işlediği gözlemlenebilmektedir (Ricœur 1997, 10).

Aristoteles'in *metaphora* (aktarım) ile işaret ettiği fenomen dil ve düşünce arasında hareket eder. Aristoteles'in metafor teorisinde eğer dilsel ayrıntı bağlamı detayıyla ele alınacak olursa diğer taraftan bunun düşüncel açıdan (benzerliklerin tanınması, yani dilsel teknikten ayrı olarak) da açıklayıcı olduğu görülür. Retorik boyunca geleneksel metafor ele alındı ise (yani öyle sayarsak) Poetika'da yenilikçi; yaratıcı metaforun ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Bir yandan ortak dil sürece dahil edilirken diğer taraftan da bireye sağlanan benzersiz bir *yetenek* olduğu belirlenir.

Bu ele alışı biraz daha genel çerçevede metafor teorisine zemin hazırlama çabası olarak değerlendirebiliriz. Güncel teorileri dikkate sunmak için yorumlar yapılır ve sonuçlar gösterilmeye çalışılır. Ki bu da bize en nihayetinde metafor tanımı üstüne ne kadar uzlaşılabildiğini (yahut uzlaşılamadığını) gösterir. Bilimin tüm sahalarında olduğu gibi uzmanlaşma alt dallara ayrılmayı beraberinde getirir. Ayrılan bölümler için ayrı teorilerin gelişmesi ve her biri için teorik sınırlar belirlenmesi de *sınır çekilmesi*ni teşvik eder (Duman 2019, 554-555).

Poetika'dan Retoriğe

Her ne kadar bu iki disiplin birbirinden farklı görülse de Aristo'nun zihninde iç içe geçmiş gibidirler. Bu iki kavramı mukayese etmek *birbiri içine nüfûz etmiş olmak*tan dolayı aslında kolay değildir. Her ikisi için de kitap yazmış olan Aristoteles'in mesela düşünce analizini retoriğe dahil etmesi ve hitabet sanatına yüklenen inandırma gücünü şiire de vermesi daha en başta bu yakınlığı vurgular. Sonrasında retoriğin alanı genişler, bir sanat olmaktan ziyade iş görüşmelerindeki temel kaideler yahut salt ikna çabalarının yine toplumsal hayattaki kullanımları haline dönüşüverir. Bu iç içeliğe bir şairin mühim bir devlet adamı olması misal verilebilir. Augustus'un kültür politikası hususunda da danışmanı Maecenas'ın tesiri zamanla azalmıştır. Akabinde İmparator, Horaz'ı (MÖ 65- MÖ 8) bizzat kendi himayesine alır. Böylece Horaz sözü dinlenen, dediklerine önem verilen biri haline gelir. Haliyle bu da onun eserlerinin yapısını (retorik yapısını da) değiştirir. Dünyanın oluşumu ve yaratılışını anlattığı 15 ciltlik Metamorfozlar'ı ile tanınan Ovidius (MÖ. 43- MS. 17) da retorik ve poetika arasında kaynak bakımından sıkı bir münasebet olduğunu düşünür. *Karadeniz'den Mektuplar* biçiminde çevirebileceğimiz *Epistulae ex Ponto'da* "Yapıtlarımız farklı, ama aynı kaynaklardan geliyor" diye yazar bir retorik hocasına (Ovid: Epistulae ex Ponto, II, 5, 65; Holzberg 2005,181-200). Quintilianus'la (MS 35- MS 96) birlikte sırf mahkemelerde ikna etme aracı olarak görülen ve filozoflarca hor görülen retorik (De Institutione Oratoria) "güzel konuşma bilimi" (bene dicenti scientia) halini alır (Duman 2019, 24-25). Retorik, yapıtların kompozisyonunu doğrudan doğruya belirler. Eserler bir taklit edişin uzantısı olarak sırtlarını sağlam bir duvara dayarlar; fakat kendi içlerinde de irdelenirler ki ortaya çıkan sonuç yeni bir *taklid*e model oluşla neticelenir. Bu hem poetika hem de retorik için *mimesis*in tarihini bilmeyi gerekli kılar (bkz. Duman 2021b).

Platon şiiri bir çeşit retorik olarak tanımlar (Kallikles onaylar) (Gorgias, 502 d). Çünkü şairler tiyatrolarda katiplik ederler. Bu bakımdan tragedyaların yazarları, övgü yazarları, ozanlar vb. tıpkı devlet adamları gibi bilgelikte daha aşağıdırlar. Buna göre; "ozanlara da yaratımlarında kılavuzluk eden bilim değildir, onlar şiirlerini bir çeşit içgüdüyle, kutsal bir esinle yazarlar" (Apologie, 22 b). Başka bir deyişle şiiri onlara söyleten doğadır. Tragedyanın, "bu heybetli ve olağanüstü manzumenin", amacı; hoş olsun olmasın faydalı olanı gözetmek değil, seyircilerin hoşuna gitmektir (Gorgias, 502 b) (Duman 2019, 82-85).

Şiirin hitabet için kazanç sağlaması ciddiye alınması ile de alakalıdır: "Poeticae artis honos non erat; si quis in ea re studebat aut sese ad convivia adplicabat, 'crassator' vocabatur […]" Şiir sanatı onurunu yitirir; eğer kişi şiiri bir heves olarak kabul eder ve onda meşk ararsa. O vakit bu kişi avarelikle; aylaklıkla nitelenebilir (Gellius, *Noctes Atticae*, 11,2,5. Cato'dan alıntı).

Sonuç

Poetika'dan Retorik'e geçiş Aristo felsefesinin en önemli taraflarından birinin temel refleksi niteliğindedir. Teori ve pratikteki farklılıklarına rağmen Aristo nazarında iç içe yapılanmış olan bu disiplinler temel özellikler bakımından da çaprazlanmış gibidir. Mesela düşünce analizi retorik kapsamında iken inandırma gücü şiire verilir. Yani bir topluluğu ikna ekmek için pekâlâ şiirin olanaklarından yararlanılabilir. Retoriğin *sanat* yahut şiirin *ikna vasıtası* olarak ele alınması bu minvalde mümkün hale gelir.

Kaynakça

Albrecht, Erhard (1975): *Sprache und Philsophie*. Berlin: VEB.

Aristoteles (1982/ 1994a): *Poetik*, çev. Manfred Fuhrmann, Griechisch/ Deutsch, Stuttgart: Reclam.

Aristoteles (2020): *Poetika*, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say.

Aristoteles (2021): *Retorik* , çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say.

Bertram, Georg W. (2011): *Sprachphilosophie zur Einführung*. Hamburg: Junius.

Borsche, Tilman (1996): *Klassiker der Sprachphilosophie*. München: C.H.Beck.

Bühler, Karl ([1934]/ 1978): *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*, Frankfurt. Berlin. Wien: Ullstein.

Coenen, Hans Georg (1997): "Der Löwe Achilles. Überlegungen anläßlich der Metaphernlehre des Aristoteles". In: Czapla, Beate/Lehman, Tomas/Liell, Susanne (eds.) Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, s.39-48.

Danto, Arthur C. (1984): *Die Verklärung des Gewöhnlichen. Eine Philosophie der Kunst*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp; (1981): *The transfiguration of the commonplace: a philosophy of art*, Cambridge: Harvard University Press.

Derrida, J. (1982): "White Mythology", *Margins Of Philosophy*, çev. Alan Bass, The Univercity of Chicao Press.

Draaisma, Douwe (2007): *Bellek Metaforları: Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi*, çev. Gürol Koca. İstanbul: Metis.

Duman, M. Akif (2019): *Retorikten Belâgate Mecâzdan Metafora*, Ankara: Nobel.

Eco, Umberto (1983): The Scandal of Metaphor. Metaphorology and Semiotics, *Poetics Today* 4, s.217-257.

Graeser, Andreas (1983). Aristoteles, *Philosophie der Antike*. Zur Sprachtheorie. Beck.

Holzberg, Niklas (2005): *Ovid, Dichter und Werk*. München: C.H.Beck.

Homberger, Dietrich (2000): *Sachwörterbuch zur Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Reclam.

Kompa, Nikola (2015): *Handbuch Sprachphilosphie*. Stuttgart: Metzler.

Lieb, Hans-Heinrich (1967/ 1996): "Was bezeichnet der herkömmliche Begriff Metapher?" In: Haverkamp, Anselm (ed.), s.340-355.

Platon (2013): *Sämtliche Werke*, (yay.) Otto Apelt, Koblenz: Edition Kramer: C I: Gorgias, C II. Menon, C III. Phaidros, C IV. Meneksenos, C V. Der Staat.

Platon (2019): *Devlet*, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.

Ricœur, Paul (1975): *La métaphore vive*. Paris: Éditions du Senil; Deutsch (1986): *Die lebendige Metapher*. Mit einem Vorwort zur deutschen Ausgabe. Üb. Rainer Rochlitz. München: Fink. (2. Auflage 1991. = Übergänge. Texte und Studien zu Handlung, Sprache und Lebenswelt, Bd. 12)

Ricœur, Paul (1997): *The Rule Of Metaphor: Multidisciplinary Studies of the Creation of Meaning in Language*, çev. Robert Czerny, Kathleen McLaughlin and John Costello, Toronto: University of Toronto Press.

ABBASİLER DÖNEMİ BEYTÜ'L-HİKME KURUMU VE BİLİM DÜNYASINA KATKILARI

Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR
NEÜ AKEF Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü
ORCID: 0000-0002-0552-9558

Saime BAYDUR
NEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü
ORCID: 0000-0003-0748-4282

ÖZET

İslam tarihinin kültürel bakımdan en hareketli, en parlak olduğu, ilmin bütün dallarında göz kamaştıran gelişmelerin yaşandığı, İslam'ın temel kaynaklarını oluşturan eserlerin yazıldığı ve bu alanlarda âlimlerin yetiştiği Abbasîler döneminde sistemleşen Beytü'l-Hikme ile ilim alanında en üst seviyeye ulaşılmıştır. Beytü'l-Hikme, İslam kültür tarihinde önemli bir dönüm noktasını temsil eden, felsefe, mantık, matematik, astronomi ve tıp gibi ilim dallarını büyük ölçüde etkileyen ilk ilimler akademisidir. Bu çalışma, İslam tarihinin kültürel açıdan en parlak dönemlerinden biri olan Abbasîler dönemindeki Beytü'l-Hikme'nin kuruluşunu, etkilerini ve tercüme faaliyetlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiş, doküman incelemesi yöntemiyle veriler toplanmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. İlk bölümde, Beytü'l-Hikme'nin kuruluş süreci Abbasî halifeleri Mansûr, Mehdî, Hârûnürreşîd ve Me'mûn dönemlerindeki konuyla ilgili gelişmeler incelenmiştir. Bu dönemlerde kurumun nasıl geliştiği ve önemli adımların ne şekilde atıldığı açıklanmıştır. İkinci bölümde, Beytü'l-Hikme'nin İslam kültürüne ve ilim dünyasına olan etkileri ve tercüme faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Bu tercümeler, İslam dünyasının bilimdeki gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Çalışma neticesinde Beytü'l-Hikme kurumunun, İslam kültür ve medeniyetinde bilimsel mirasının gelişmesine büyük katkı sağladığı ve önemli bir bilim merkezi olarak hizmet verdiği tespit edilmiştir. Abbasiler döneminin tercüme ve bilimle ilgili çalışmalar için bir ilham kaynağı olarak değerlendirilmesi ve Beytü'l-Hikme gibi tarihsel öneme sahip kurumların günümüzdeki bilimsel çalışmaların odak noktası haline getirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Konuyla ilgili araştırmaların günümüzün bilimsel gelişmelerini teşvik edici bir rol üstlenebileceği öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Abbasîler Dönemi, Beytü'l-Hikme, Tercüme, Bilim, Bilim İnsanı.

PROCEEINGS BOOK

THE INSTITUTION OF BEYTULHIKME IN THE ABBASIDS PERIOD AND ITS CONTRIBUTIONS TO THE WORLD OF SCIENCE

ABSTRACT

The highest level in the field of science was reached with Beytulhikme, which was systematized during the Abbasid period, where the works that constitute the basic sources of Islam were written and scholars were educated in these fields. Islamic history was the most active and brightest in terms of culture, and dazzling developments took place in all branches of science. Beytulhikme is the first academy of sciences, which represents an important turning point in the history of Islamic culture and greatly influenced branches of science such as philosophy, logic, mathematics, astronomy and medicine. This study aims to examine the establishment, effects and translation activities of Beytulhikme during the Abbasid period, one of the culturally brightest periods of Islamic history. In the study, qualitative research method, one of the research methods, were used, data were collected by document review method and subjected to content analysis. In the first chapter, the establishment of Beytulhikme and the developments regarding the subject during the periods of the Abbasid caliphs Mansûr, Mahdi, Hârûnürreşîd and Me'mûn were examined. It is expressed how the institution developed and how important steps were taken during these periods. In the second chapter, it is focused that the impacts of Beytulhikme on Islamic culture and the world of science and its translation activities. These translations contributed greatly to the scientific development of the Islamic world. As a result of the study, it was determined that the Beytulhikme institution made a great contribution to the development of the scientific heritage in Islamic culture and civilization and served as an important scientific center. It has been determined that the Abbasid period should be considered as a source of inspiration for translation and scientific studies, and institutions of historical importance such as Beytulhikme should be made the focus of today's scientific studies. It is envisaged that research on the subject can play a role in encouraging today's scientific developments.

Key Words: Abbasid Period, Beytulhikme, Translation, Science, Scientist.

GİRİŞ

Müslümanlar yaptıkları fetihlerle geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş ve bu sayede farklı kültürlerle etkileşim içine girmişlerdir. İslam düşüncesinin iç dinamikleri ile sosyal, kültürel ve siyasî faktörlerin bir araya geldiği Abbasîler dönemi, İslam tarihinde kültürel açıdan en parlak dönemlerden biri olmuştur. Bu dönemde, İslamî ilimlerin temel metinleri yazılmış, diğer bilim dallarında da büyük ilerlemeler kaydedilmiş ve birçok alim yetişmiştir (Biçer, 2020, s. v). Abbasi Hilafeti, kozmopolit bir yönetim anlayışı benimseyerek yabancı unsurları devlet yönetimine dâhil etmiş ve sosyal sorunlara bilimsel yöntemlerle çözüm arayışına girişmiştir. Bu yaklaşım, Müslümanları yabancı medeniyetlerin bilgi-birikiminden yararlanmaya teşvik

PROCEEINGS BOOK

etmiştir (Demirci, 2015a, s. 99-106). Abbasîlerin başkenti Bağdat, önemli bir ilim ve felsefe merkezi haline gelmiştir. Halife Me'mûn döneminde Beytü'l-Hikme adlı kurumla zirveye ulaşılmış ve tercüme faaliyetlerinde büyük bir gelişim yaşanmıştır. Bu faaliyetler sonucunda, Yunanca başta olmak üzere Hintçe, Farsça ve Süryanice gibi dillerde yazılan bilim ve felsefe eserleri Arapçaya tercüme edilmiş, bu sayede kadim medeniyetlerin mirası İslam dünyasına aktarılmıştır. Bu süreç, İslam medeniyetinin entelektüel zenginliğini büyük ölçüde artırmıştır.

Beytü'l-Hikme'nin, dinî ilimlerin yanı sıra fen ve felsefe alanlarındaki gelişmelere katkıda bulunduğu ve İslam dünyasında bu bilimlerin yer edinmesini sağlamada önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Beytü'l-Hikme, İslam âleminde bilimsel ve entelektüel gelişime katkıda bulunması ve belirli bir disiplin içerisinde çok sayıda çalışmanın yürütüldüğü ilk ilimler akademisi olmasıyla da büyük bir öneme sahiptir.

Bu araştırmada, Beytü'l-Hikme'nin kuruluşu, etkileri ve tercüme faaliyetlerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, birtakım felsefi yönelim ve yaklaşımı kapsayan bir araştırma çeşididir. Araştırmalarda görüşme, gözlem, veri toplama, analiz ve yazım üzerine odaklanan kendine özgü desenler vardır (Creswell, 2003, s. 183; Merriam, 2013, s. 3-4). Araştırmada farklı makale, tez ve kitaplar incelendiği için doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Gerek kendi başına gerekse görüşme ve gözlemle elde edilen verilere destek amacıyla kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yönteminde araştırılacak konuyla ilgili arşiv ve belgeler gibi çeşitli materyallerden toplanarak çözümlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 37-38). Doküman araştırma öncesinde elde mevcut bulunan herhangi bir şey anlamında kullanılır. Doküman inceleme yöntemi dergiler, anılar, kitaplar, makaleler, şiirler, şarkılar, mektuplar, antlaşmalar, gazeteler, tutanaklar, paralar, yazıtlar vb. yazılı veriler; karikatürler, resimler, filmler, fotoğraflar vb. görsel malzemeler; anıtlar, fosiller, mezarlar, heykeller, saraylar, camiler, ibadet yerleri, giysiler vb. kalıntıları incelemeyi sağlamaktadır (Merriam, 2013, s. 132; Sönmez ve Alacapınar, 2019, s. 44). Doküman analiziyle incelenen veriler, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Metnin içerisindeki anlamların keşfedilmesini amaçlayan içerik analizi hem nitel hem de nicel araştırmalarda kullanılan bir veri analizi yöntemidir (Silverman, 2018, s. 162). Araştırmanın veri toplama kaynakları belge, arşiv, tez, makale, kitap ve çeşitli materyallerden oluşmuştur.

1. BEYTÜ'L-HİKME'NİN KURULUŞU

Beytü'l-Hikme'nin ne zaman ve kim tarafından kurulduğuyla ilgili kaynaklarda farklı bilgiler aktarılmaktadır. İlk olarak Abbasî Halifesi Me'mûn tarafından 830'da Bağdat'ta kurulduğu ifade edilse de bu yapının düşünsel ve teşebbüs olarak ortaya çıkışı Mansûr (754-775) dönemine kadar götürülmektedir (Kaya, 1992, C. 6, s. 88; Hizmetli, 2018, s. 1414-1415). Beytü'l-Hikme'nin kuruluşunda Abbasî halifelerinden Mansûr, Hârûnürreşîd ve Me'mûn'un gayret ve teşvikleri önemli bir unsur olmuştur (Demirci, 1996b, s. 4).

II. Abbasî Halifesi Mansûr 754-774 yılları arasında hüküm sürmüştür. Halife Mansûr 765 yılında yaşadığı mide rahatsızlığı sebebiyle Cürcis b. Buhtişu'yu Bağdat'a getirerek, Abbasi toplumundaki ilk ilmî faaliyetleri başlatmıştır. Cündişapur okulunun başhekimliğini yapan Cürcis, Halifeyi tedavi etmesinin ardından Bağdat'ta ikamet etmeye başlamış ve

PROCEEINGS BOOK

Halife'nin himayesinde tıp alanındaki birçok eseri Yunancadan Arapçaya tercüme etmiştir. Mansûr dönemindeki ilmî çalışmalar sadece bununla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda felsefe, astroloji ve astronomi gibi çeşitli bilim dallarına ilgi duyan Mansûr, farklı bölgelerden astronomi, tıp ve matematik alanlarında çalışma yapan bazı bilginleri Bağdat'a davet etmiştir. Bağdat'a gelen bu bilim insanlarına Farsça, Grekçe, Hintçe ve Yunanca gibi dillerdeki antik eserleri Arapçaya tercüme ettirtmiştir (Kaya, 1992, C. 6, s. 88-89). Halife Mansûr'un tercüme faaliyetlerine önem vermesi, alimleri sarayında ağırlayıp onlara cömert davranması ve özellikle tıp, astronomi, mantık ve matematik bilimiyle ilgili çalışmaları teşvik etmesi önemli fikrî bir hareketin başlamasına vesile olmuştur. Böylece Mansûr döneminde yaşanan ilmî süreç Beytü'l-Hikme'nin ilk çekirdeğini oluşturmuştur.

Abbasî Halifesi Mehdî döneminde (775-785), Zenâdıka hareketinin öne çıktığı görülmektedir. Bu hareketin ortaya çıkması tercüme faaliyetlerini kısmen yavaşlamıştır. Her ne kadar tercüme faaliyetleri yavaşlamış olsa da Halife'nin zındıklığı eleştirmek maksadıyla Aristoteles'e ait Topika'yı tercüme ettirmesi bu dönemde dikkat çeken önemli faaliyetlerin başında gelmektedir. Nasturî Patriği Timotheos tarafından Süryaniceden tercüme edilen Topika, tartışma ve cedelin anlatıldığı temel kitap niteliğinde bir eserdir. Ayrıca Mehdî bu eseri bizzat incelemiş ve kitabın mütercimiyle ilahiyat konusunda karşılıklı münazara yapmıştır (Aslan, 2019, s. 17-18; Biçer, 2020, s. 25-26). Aristoteles'in eseri Topika'nın tercüme edilmesi, toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla yapılan tercümelere de örnek olarak öne çıkmaktadır.

Abbasî Halifesi Hârûnürreşîd döneminde (786-809) ise tercüme faaliyetleri yeniden canlanmıştır. Şöyle ki Hârûnürreşîd, hilafetinin ilk yıllarında Bizans'a karşı Anadolu'nun birçok noktasına askerî seferler düzenlemiştir. Bu seferler esnasında muhtelif yerlerden özellikle Ammuriye ve Ankara gibi merkezlerden felsefe, matematik ve tıp alanına ait Yunanca eserleri Bağdat'a getirmiştir. Bu eserlerin tercümesiyle de Ebu Sehl Fazl b. Nevbaht ve Yuhanna b. Maseveyh görevlendirmiştir. Şair Kisâî, dilci Ferrâ, matematikçi Fezârî, edip Esmâî, tarihçi Ubeyd gibi bilginler de bu çalışmaların içerisinde bulunmuşlardır (Biçer, 2020, s. 26).

Hârûnürreşîd, Yuhannâ b. Mâseveyh'in bir kütüphane yaptırması yönündeki tavsiyesi üzerine harekete geçmiş ve sarayının hemen yanı başına aynı zamanda yüksek öğretim kurumu işlevi (Erdem, 2013, s. 63) de görecek olan bir kütüphane inşa ettirmiştir. *"Kitapların toplanıp muhafaza edildiği yer"* anlamına gelen *"Hizanetü'l-Hikme"* veya *"İlim ve hikmet kurumu"* anlamına gelen Beytü'l-Hikme adı verilen bu kütüphanede Bermekî ailesinin de katkılarıyla yabancı kitapların ve çalışanların sayısı gün geçtikçe artmıştır. Yer sıkıntısı baş gösterdiğinde ise mekân daha da genişletilmiştir (Kaya, 1992, C. 6, s. 89). Beytü'l-Hikme'de çalışan bilim insanları tarafından yapılan tercüme faaliyetleri önceki dönemlere kıyasla bu devirde ciddi bir ivme kazanmış ve daha da sistemli hale gelmiştir. Zira alimleri himaye konusunda İslam tarihinin en parlak dönemlerinden birinin yaşanmasını temin eden Hârûnürreşîd, sarayında ve hemen yanı başında bulunan Beytü'l-Hikme'de ilmî tartışmalara fırsat vermiştir. Ayrıca bu dönemde değişik din, millet ve mezhebe mensup astronom, filozof, şair, fakih, mantıkçı, matematikçi gibi birçok alim de bu bilimsel tartışmalara katılabilmiştir. Böylece kurumsal bir

yapıya doğru evirilen Beytü'l-Hikme, Me'mûn döneminde yükleneceği önemli görev ve fonksiyonlar için gerekli olan zemine Hârûnürreşîd döneminde kavuşmuştur (Erdem, 2013, s. 63).

Beytü'l-Hikme'nin asıl fonksiyonu, Abbasî Halifesi Me'mûn döneminde (813-833) ortaya çıkmıştır. Me'mûn'un yüksek bir kültüre ve ilmî bir kimliğe sahip olması onu Abbasî halifeleri arasında en üst seviyeye taşımıştır (Demirci, 1996b, s. 49). Halife Me'mûn, kendi döneminde Beytü'l-Hikme'yi geliştirerek bu mekânı bilimler akademisi hüviyetine kavuşturmuştur. Me'mûn, 830 yılında Bizans'a karşı başarılı bir askerî sefer düzenlemiş ve sefer sırasında toplattığı eserleri Bağdat'a getirmiştir. Ayrıca, kütüphaneyi zenginleştirmek amacıyla büyük miktarda maddî kaynak ayıran Me'mûn, Beytü'l-Hikme'nin yöneticisi Selm ile Yuhannâ b. Mâseveyh, İbnü'l-Bıtrîḳ ve Haccâc b. Yûsuf b. Matar'dan oluşan bir heyeti Bizans'a göndermiştir. İmparator'dan Bizans'taki kütüphanelerden bu heyetin seçtiği kitapların kendisine ulaştırılmasını talep etmiştir. Ayrıca Benî Mûsâ olarak bilinen Muhammed, Ahmed ve Hasan adında üç bilgin ve kâşif olan kardeşleri Huneyn b. İshak'ın başkanlığında diğer bir heyeti de yine Bizans topraklarına göndermiş ve büyük ödemeler karşılığında çok sayıda kitap temin edilmesine sağlamıştır. Başta Bizans İmparatorluğu olmak üzere Kıbrıs ve diğer komşu ülkelerdeki kilise okullarından temin edilen kitaplarla Beytü'l-Hikme Orta Çağ'ın en zengin kütüphanesi ve ilmî araştırmaların merkezi haline getirmiştir (Güneş, 2022, s. 171; Kaya, 1992, C. 6, s. 89). Beytü'l-Hikme, Abbasî halifesi Me'mûn dönemi ile birlikte önceki dönemlerden farklılaşarak, ilim ve kültür çalışmalarında zirveye ulaşmıştır.

Beytü'l-Hikme, Moğolların 1258'de Bağdat'ı istila etmesine kadar varlığını ve faaliyetini sürdürmüştür. Moğol hükümdarı Hülâgû, Bağdat'a girince her yeri yakıp yıktığı gibi Beytü'l-Hikme'yi, alimlerin ve ediplerin yazdıkları kitaplarla tercüme edilen eserleri de yok etmiştir (Demirci, 1996b, s. 144). Böylece bu önemli kurum içinde bulunan tüm birikimi talan etmesiyle ihtişamını kaybetmiştir. Fakat etkileri ve kazanımları uzun yıllar devam etmiştir.

2. BEYTÜ'L-HİKME'NİN ETKİLERİ VE TERCÜME FAALİYETLERİ

Abbasîler tarafından kurulan Beytü'l-Hikme'de yoğun bir tercüme faaliyeti yürütülmüştür. Müslümanlar, medeniyetlerini inşa ederken, İslam'ın evrensel ilke ve değerleri çerçevesinde farklı milletlerin kültürel tecrübe ve deneyimlerinden yararlanarak tercüme faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu işlemin en yoğun bir şekilde gerçekleştiği merkez Beytü'l-Hikme olmuştur. İlk zamanlarda bir kütüphane olarak kurulan bu kurum zamanla içerisinde tercüme faaliyetlerinin yürütüldüğü odalar, rasathane ve bilimler akademi denilebilecek alimlerin buluşma ve çalışma mekânı halini almıştır. Böylece dönemin sosyal olaylarını etkilemiş, medreseler başta olmak üzere bilimsel faaliyet yürütecek yüksel öğretim kurumlarının kurulmasına öncülük yapmıştır. Burada yetişen bilginler ve filozoflar, sonraki fikrî ve ilmî gelişmelere önemli katkılarda bulunmuşlardır. İslam medeniyetinin gelişmesinde ve şekillenmesinde etkili olan bu kurum, aynı zamanda Doğu ve Batı kültürleri üzerinde canlandırıcı ve yenileyici etkiler bırakmıştır (Erdem, 2013, s. 67-69).

Beytü'l-Hikme'de gerçekleştirilen tercüme işlemleri sonucunda, Yunan, İran, Hint ve Mısır medeniyetlerine ait olan yüzlerce eser Arapçaya çevrilmiştir. Bu çeviriler sayesinde Roma İmparatorluğu'nun çöküşü sonucunda sekteye uğrayan beşerî ilimler zinciri tekrar birleştirilmiş

PROCEEINGS BOOK

ve böylece dünya medeniyetin sürekliliği sağlanmıştır. Bu kurumun faaliyetleri neticesinde özellikle Yunan kültür ve medeniyet eserlerini yeniden incelenmesi temin edilmiştir. Eski kültürlerin birikimleri ve sonraki nesillere nakli bu tercüme merkezi sayesinde olmuştur. İspanya üzerinden gerçekleşen diğer bir nakil yoluyla da Batı'da Rönesans'ın gerçekleşmesine zemin hazırlanmıştır (Demirci, 1996b, s. 159). Böylece Beytü'l-Hikme'nin çalışmaları Doğu ve Batı kültürleri arasındaki etkileşime önemli katkılarda bulunmuştur.

Abbasî Halifelerinin, Beytü'l-Hikme'de din ve ırk gözetmeksizin tercümanlara hem maddî hem de manevî destek sağlamaları, tercüme faaliyetinin sistematik ve sürekli hale gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kindî, Harezmî, Câhız ve Benû Musa gibi önemli Müslüman ilim insanları da Beytü'l-Hikme'de yetişmiştir. Burada görev yapan tercümanlar arasında Nasturîlerin çoğunluğunu oluşturmasının yanı sıra Yakubî, Sabiî, Zerdüşt gibi farklı dinî gruplardan gelenler; Fars, Hint, Süryanî ve Yunan kökenli farklı etnik grup mensupları ve matematikçi, hekim, astronom veya yalnızca tercüman olarak farklı mesleklerden oluşan uzmanlar bulunmuştur. Beytü'l-Hikme'de çalışan tercümanların en ünlüsü, Arapça, Farsça, Yunanca ve Süryaniceyi iyi bir şekilde bilen Huneyn b. İshak'tır. Huneyn, tercüme faaliyetleri için cazip koşullar sunarak yetenekli kişileri çevresinde toplamış ve birinci sınıf bir tercüme heyeti oluşturarak birçok filozof ve ilim insanının kitaplarını tercüme etmiştir (Demirci, 1996b, s. 115-135; Yasa, 2008, s. 428-431).

Beytü'l-Hikme'de Yunan bilim ve felsefe literatürünün büyük bir kısmı Arapçaya tercüme edilmekle kalınmamış, aynı zamanda bu eserlerin incelemeleri yapılmış ve yeni eserlerin ortaya çıkması temin edilmiştir. Örneğin, coğrafya alanında Ptolomy'nin eseri birkaç kez Arapçaya çevrilmiş ve daha sonra Harezmî, bu alanda *"Suretü'l-Arz"* adlı eseri kaleme almıştır. Halife Me'mûn'un da teşvikiyle yetmiş kişinin birlikte yürüttüğü bir çalışma sonucunda İslam dünyasında ilk dünya haritası olarak çizilen ve Batlamyus'un haritasından çok daha detaylı kabul edilen harita da Harezmî'nin eserinde yer almıştır (Erdem, 2013, s. 68).

Bağdat Mantık Okulu üyeleri arasında yer alan Ebu Bişr Mettâ b. Yunus ve çevresindeki tercümanlar önceki tercümeleri gözden geçirip kapalılık veya anlaşılmazlık gibi sorunları gidererek yeniden tercümeler yapmışlardır. Ebu Bişr Mettâ b. Yunus ve çevresinde bulunan mütercimler tercüme döneminin son halkasını temsil etmişlerdir. Bunları takip eden dönemde, İslam dünyasındaki felsefî eserlerin yazıldığı bir dönem başlamıştır. Bu halkanın diğer önemli tercümanları arasında Ebu Ali İbnü's-Semh ve İbn Sivâr gibi isimler de bulunmaktadır (Biçer, 2020, s. 58-61). Yahya b. Adî, Mettâ b. Yunus ve bunların çevrelerindeki tercümanları önceki dönem mütercimlerinden ayıran en belirgin özellik ise hem tercüme yapmaları hem de aynı zamanda belli bir felsefî görüşe sahip felsefeciler olmalarıdır. Önceki dönem tercümanlarından Huneyn b. İshak da felsefi görüşe sahip mütercimler arasında kabul edilmektedir (Erdem, 2013, s. 69). Bu mütercim, tercüman, filozoflar grubu, Aristoteles'in kimyasıyla ilgili yorum geleneğinin bir uzantısı olarak görülmektedir. Bu bağlamda, Beytü'l-Hikme çok yönlü, etkili, verimli ve dinamik bir kurum olarak öne çıkmaktadır.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Medeniyetler birbirlerine bağlı ve birbirlerinin tecrübesinden istifade ederek gelişmişlerdir. Bu çerçevede Abbasîler döneminde kurulup gelişen Beytü'l-Hikme de

PROCEEINGS BOOK

İskenderiye, Harran ve Cundişapur gibi bilim merkezleri başta olmak üzere, Hristiyanlık, Zerdüştlük gibi değişik bilim ve kültür havzalarında gelişen insanlık bilim ve medeniyetinin ürünü eserlerin bir araya getirilerek muhafaza edildiği, bunların orijinal dillerinden Arapçaya tercüme edildiği, yeni çalışmalarla geliştirildiği, İslam dünyasının ilk ilim ve kültür akademisi olmuştur. Beytü'l-Hikme sayesinde İslam kültürü, tarihin en parlak dönemini yaşamıştır.

İlk zamanlarda bir kütüphane olarak bilim dünyasına katkıda bulunmaya başlayan Beytü'l-Hikme, zamanla başta Yunanca olmak üzere, Süryanice, Farsça, Hintçe gibi dillerde üretilen bilimsel ve felsefî eserlerin Arapçaya tercüme edildiği, içerisinde bilimsel faaliyetlerin yürütüldüğü ve rasathanenin de bulunduğu bir merkez haline gelmiştir. Geldiği bu seviye sayesinde daha sonraki bilim akademilerine, hatta bir öğretim kurumu olması dolayısıyla medreselere de öncülük etmiştir. Kindî, Harezmî, Câhız ve Benû Musa gibi önemli Müslüman bilim insanlarının yetişmesine katkıda bulunmuştur. Beytü'l-Hikme bünyesindeki kütüphane Orta Çağ'ın en büyük kütüphanesi olmuştur. Buradaki tercüme faaliyetleri de Arapçayı o günün dünyasında kullanılan en yaygın bilim dili haline getirmiştir.

Nüvesi Halife Mansûr zamanında ortaya konulan Beytü'l-Hikme, Hârûnürreşîd zamanında bir kütüphane, Me'mûn devrinde ise daha da gelişip bir akademi seviyesine ulaşmıştır. İslam kültür tarihinin önemli bir enstitüsü olan Beytü'l-Hikme, Moğolların 1258'de Bağdat'ı istila etmesine kadar varlığını ve faaliyetini sürdürmüştür. Moğol hükümdarı Hülagü Bağdat'a girip bu kurumun tüm birikimini yakıp-yıkması ve tahribiyle ihtişamını kaybetmiştir. Fakat etkileri ve kazanımları uzun yıllar devam etmiştir. Çalışma neticesinde Beytü'l-Hikme kurumunun, İslam kültür ve medeniyetinde bilimsel mirasının gelişmesine büyük katkı sağlamasının yanı sıra dünya bilim tarihinde de önemli bir merkez olduğu, burada gerçekleştirilen bilimsel faaliyetlerin günümüzdeki bilimsel çalışmaları teşvik edici bir rol üstlenebileceği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Aslan, E. (2019). Türk-İslam felsefesinde *Beytü'l-Hikme ve felsefe çalışmaları* (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Biçer, Ş.E. (2020). *Beytü'l-Hikme ve tercümeler dönemindeki önemi* (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches* (4. Edition). California: Sage Publications Inc.

Demirci, M. (2015a). Antik bilim ve düşünce mirasının İslam dünyasına tercümesinde Abbasîlerin kurduğu Beytü'l-Hikme'nin rolü. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 11*(44), 99-119.

Demirci, M. (1996b). *Beytü'l-Hikme kuruluşu, işleyişi ve etkileri.* (1. Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.

Erdem, G. (2013). İslam kültür tarihinin ilk ilimler akademisi: Beytü'l-Hikme. *Dini Araştırmalar, 16*(42), 57-77.

Güneş, S. (2022). İslâm bilimini kurumsallaştıran bir akademi: "Beytü'l-Hikme" (kuruluşu, misyonu ve etkileri). *Kadim Akademi SBD, 6*(2), 167-181.

Hizmetli, M. (2018). Beytü'l-Hikme: kökeni ve Abbasi ideolojisini biçimlendirmedeki rolü. International Eurasian Conference on Sport Education and Society, 15-18 Kasım, ss. 1412-1417.

Kaya, M. (1992). "*Beytü'l-Hikme".* Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 6, ss. 88-90). İstanbul: TDV Yayınları.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama* (E. Dinç, Çev.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Yasa, Ş. A. (2008). Beytü'l-Hikme muhitinde tercüme teorisi. *ICANAS, 1*(38), 419-434.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KARAHANLILAR DÖNEMİ EĞİTİM ÖĞRETİM FAALİYETLERİ

Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR
NEÜ AKEF Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü
msimsir@erbakan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0552-9558

Saime BAYDUR
NEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü
saimebaydur42@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0748-4282

ÖZET

Karahanlılar, Türk kültür ve medeniyeti ile İslam kültür ve medeniyetinin kaynaştığı bir dönemin temsilcileridir. Bu birleşim sonucunda yeni kültür ürünleri meydana gelmiş ve Türkler, Müslüman olduktan sonra önceki döneme ait eserlerini İslamileştirmişlerdir. Böylece Türk-İslam kültür ve medeniyetinin bilinen ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada, ilk Türk-İslam devletlerinden Karahanlılar döneminde eğitim öğretim faaliyetlerini ve dönemin önemli şahsiyetlerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılmış, veriler doküman inceleme metoduyla toplanmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada, eğitim, eğitimin amacı ve Karahanlılar hakkında genel bilgiler sunulduktan sonra, dönemin eğitim öğretim faaliyetleri ve önemli şahsiyetleri, özellikle Fârâbî, İbn Sînâ, Kaşgarlı Mahmud, Ahmet Yesevî, Yûsuf Has Hâcib, Edip Ahmed b. Mahmud Yüknekî gibi isimler ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, Karahanlılar'ın İslamiyeti kabul etmeden önceki eğitim öğretim faaliyetlerinin düzensiz olduğu, İslamlaşmadan sonra ise eğitimin daha sistemli hale geldiği tespit edilmiştir. Ayrıca, medreselerin eğitimde merkezî bir rol oynadığı ve dönemin bilim adamlarının eğitime önemli katkılarda bulunduğu belirlenmiştir. Yine çalışma neticesinde Karahanlı hükümdarlarının da eğitime büyük önem verdikleri, bilim insanlarını destekleri görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlardan hareketle Karahanlı dönemi eğitim öğretim çalışmalarının, dönemin ünlü düşünür ve bilim insanlarının, bunların eserlerinin incelenmesi ve tanıtılmasının günümüz eğitim öğretim çalışmalarına olumlu katkılar sağlayabileceği öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Karahanlılar, Eğitim, Öğretim, Medrese.

PROCEEINGS BOOK

EDUCATION ACTIVITIES IN THE KARAKHANID PERIOD

ABSTRACT

Karakhanids are representatives of a period when Turkish Culture and Civilization and Islamic Culture and Civilization united. As a result of this combination, new cultural products emerged and after the Turks became Muslims, they islamized the works of the previous period. Thus, the first known examples of Turkish-Islamic culture and civilization emerged. In this research, it is aimed to evaluate the educational activities and important figures of the period during the Karakhanid Period, one of the first Turkish-Islamic States. In the study, qualitative research method, one of the research methods, were used, data were collected by document review method and subjected to content analysis. In the study, after providing general information about education, the purpose of education and the Karakhanids, the educational activities and important figures of the period, especially names such as Fârâbî, Ibn Sînâ, Kaşgarlı Mahmud, Ahmet Yesevî, Yusuf Has Hâcib, Edip Ahmed b. Mahmud Yuknekî were discussed. As a result of the research, it was determined that the educational activities of the Karakhanids before accepting Islam were irregular, but after accepting Islam, education became more systematic. In addition, it has been determined that madrasahs played a central role in education and the scholars of the period made significant contributions to education. Again, as a result of the study, it was seen that the Karakhanid rulers attached great importance to education and supported scholars. Based on these results, it is envisaged that the education studies of the Karakhanid period, the examination and promotion of the famous thinkers and scholars of the period and their works can make positive contributions to today's education and training studies.

Key Words: Karakhanids, Education, Training, Madrasa.

GİRİŞ

Eğitim, *"eğmek"* kökünden türemiş, Türkçe bir kelime olmakla beraber bireyin yaşantısı yoluyla istendik davranış değişikliği olarak tanımlanan ve anne karnında başlayarak ölümle hatta kıyametle birlikte son bulan, gelişerek değişme sürecidir (Kaynak, 2007, s. 3; Yavuz, 2018, s. 5-7). İnsan, yaşadığı çevrenin etkisiyle aktif ya da pasif bir şekilde etkileşime girerek yeni bilgi ve yetenekler edinir. Bu süreç, kişinin doğumundan ölümüne kadar devam eder ve böylece davranışlarında değişim ortaya çıkar (Yılmaz, 2012, s. 204). Eğitim, bilgi, beceri ve değerler olarak bireylerin üzerinde davranışlarını oluşturup öğrenme sürecini şekillendirir. Eğitim ile insan arasında dinamik ve etkileşimli bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, bir taraftan bireylerin kültürlenmesi ve sosyalleşmesine, diğer taraftan da bireyselleşmesine, kendisi, ailesi ve toplumu için faydalı olmasına katkı sağlamak gibi ayrıntılar içerir. Ayrıca eğitim sayesinde insanın, bireysel bilgi ve iyileşmesinin arttırılması, toplumsallaşma ve kişisel gelişimin geliştirilmesi, kendisini ve çevresini anlamasına yönelik ciddi katkı sağladığı da ifade edilebilir (Keyifli, 2013, s. 111).

PROCEEINGS BOOK

Eğitim ve öğretim, bireylerin hayatının tüm evrelerini kapsayan bir ifadedir. Doğumdan ölüm anına kadar bireyin davranışlarındaki değişiklikleri içeren eğitim kavramı tarihsel bir geçmişe sahiptir. İnsanlık tarihi boyunca var olan eğitim, toplulukların ve devletlerin eğitim süreçlerini değerlendirmelerine bağlı olarak şekillenmiş ve evrim geçirmiştir. Örneğin; Hz. Ömer devrinde Sâsânî Devleti'nin ortadan kaldırılmasıyla başlayan Türklerin İslamiyet'i kabul süreci 10. yüzyılın ilk yarısından itibaren hız kazanmıştır. Bu dönemde halk ve yöneticilerinin büyük bir kısmının Müslüman olduğu İtil Bulgar Devleti (920-921), ilk Müslüman Türk devleti olmuştur. Hemen ardından Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han Müslüman olmuş (945), daha sonra Gazneliler ve Selçuklular gibi Türk devletlerinin kurulmasıyla hem Türk tarihi hem de İslam tarihi için yeni bir dönem kabul edilen *"Müslüman Türk Devletleri"* dönemi başlamıştır. Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra eski kültür ve devlet geleneklerini korurken aynı zamanda İslam eğitim anlayışını da benimsemişlerdir (Altınkaynak, 2019, s. 6; Göksu ve Akdemirel, 2020, s. 126-127; Şanal ve Alaca, 2020, s. 9-12). Özellikle de Karahanlılar döneminde, Türk ve İslam geleneklerinin eğitim öğretim kurumlarında büyük bir uyum içinde sentezleyerek medreseleri oluşturmuşlardır.

Uygurların bir kolu ve Yağma, Çiğil ve Karluk Türkleri tarafından vücut bulan (Özaydın, 2001, C. 24, s. 404), Türk tarihinde önemli devletler arasında yer alan, *"Devletü Âl-i Efrasiyâb"* ve *"Devletü Hânâtü Türkistan"* veya *"İlîkhâniyye"* isimleriyle de tanınan Karahanlı Devleti, Doğu ve Batı Türkistan'da hakimiyet kurmuştur. Hükümdarlarının *"kuvvetli"* anlamına gelen *"kara"* unvanını yaygın bir şekilde kullanmalarından kaynaklı *"Karahanlılar"* şeklinde isimlendirilmişlerdir (Aksu, 2001, s. 283-284; Öztürk, 2007, s. 42-43). 751 yılında Müslüman Arapların Çinlilere karşı elde ettiği Talas Zaferi, Türkler arasında İslam'ın yayılmasına sebep olmuştur. Ancak Türklerin kitlesel olarak Müslüman oluşu genellikle 10. yüzyıla denk gelmektedir. Bu dönemde ilk kitlesel ve siyasî dönüşüm ise Karahanlılar'la başlamıştır. Karahanlıların kuruluş tarihi tam olarak bilinmemekle beraber ilk Karahanlı hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır. Bu Hükümdarın oğullarından Oğulcak Kadir Han'ın yeğeni Satuk Buğra Han, 944-945 yıllarında İslam'ı seçmiş ve amcasına karşı verdiği taht mücadelesini kazanarak Karahanlı Hükümdarı olmuştur. Satuk Buğra Han, egemen olduğu dönemde İslam'ı resmî din ilan etmiş ve İslam'ın hızla ilerlemesine imkân tanımıştır. Bu olaylar yaşanırken bölge halkı arasında İslam yayılmaya başlamış ve böylece Karahanlılar, bölgede ilk, Türk dünyasında ise ikinci Türk-İslam devleti unvanını elde etmişlerdir (Yazıcı, 2021a, s. 41). İslam dinine geçmekle yeni bir medeniyete dahil olan bu Türkler, toplumlarının yaşam tarzlarında dönüşüm ve değişimlere sebep olarak medeniyet değişikliği yaşanmasına yol açmışlardır. Bu dönemde Türkler, sözlü kültürden yazılı kültüre ve göçebe bir yaşam tarzından yerleşik toplum düzenine geçmeye başlamışlardır. Toplumsal yapı ve eğitim, Ahmet Yesevî gibi bilginler aracılığıyla geniş halk kitlelerine aktarılmaya başlanmış, bu da büyük bir değişim sürecini beraberinde getirmiştir (Doğan, 2010, s. 39). Bu değişim, mimariden sanata, eğitimden bilime ve siyasete kadar geniş bir gelişime ev kapı aralamıştır.

Abbasiler döneminde Halife Kâdir Billah, Karahanlı Hükümdarı Nasr b. Ali'nin saltanatındaki Karahanlıları ve ülkelerini Müslümanlar ve Müslümanların ülkesi olarak tanımıştır. Sâmânoğulları ile yaşanan anlaşmazlık sırasında Karahanlılar, Gaznelilere destek vererek Sâmânîleri yıkmış ve Gazneliler ile Ceyhun nehri sınır olarak belirlenmiştir. Geniş toprakları kontrol altına alan Karahanlılar, yaşanan iç çatışmalar sonucunda 1042'den itibaren

Doğu ve Batı olarak iki ayrı bölgeye ayrılmıştır. Batı Karahanlıların devlet merkezi önce Özkent, daha sonra Semerkant olmuştur. Doğu Karahanlıların siyasî ve askerî merkezi Balasagun, dinî ve kültürel merkezi ise Kaşgar şehridir. 1212'de Doğu Karahanlılara Harzemşahlar, 1210'da Batı Karahanlılara ise Karahitaylar son vermiştir (Öztürk, 2007, s. 42-43). Göktürkler dönemiyle başlayan ve Uygurlar zamanında hız kazanan Türk kültürü ve medeniyeti ile İslam kültürü ve medeniyeti, Karahanlılar döneminde birleşmeye ve etkileşim göstermeye başlamıştır. Bu sürecin bir sonucu olarak, yeni kültür ürünleri ortaya çıkmış ve hatta Türkler, İslamiyet öncesi oluşturdukları eserleri İslam kültürüyle bütünleştirmişlerdir.

Bu araştırmada, Karahanlılar döneminde eğitim öğretim faaliyetlerini, dönemin önemli şahsiyetlerini ve bilime etkilerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, birtakım felsefî yönelim ve yaklaşımı kapsayan bir araştırma çeşididir. Araştırmalarda görüşme, gözlem, veri toplama, analiz ve yazım üzerine odaklanan kendine özgü desenler vardır (Creswell, 2003, s. 183; Merriam, 2013, s. 3-4). Bu araştırmada farklı makale, tez ve kitaplar incelendiği için doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Gerek kendi başına gerekse görüşme ve gözlemle elde edilen verilere destek amacıyla kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yönteminde araştırılacak konuyla ilgili arşiv ve belgeler gibi çeşitli materyallerden toplanarak çözümlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 37-38). Doküman araştırma öncesinde elde mevcut bulunan herhangi bir şey anlamında kullanılır. Doküman inceleme yöntemi dergiler, anılar, kitaplar, makaleler, şiirler, şarkılar, mektuplar, antlaşmalar, gazeteler, tutanaklar, paralar, yazıtlar vb. yazılı veriler; karikatürler, resimler, filmler, fotoğraflar vb. görsel malzemeler; anıtlar, fosiller, mezarlar, heykeller, saraylar, camiler, ibadet yerleri, giysiler vb. kalıntıları incelemeyi sağlamaktadır (Merriam, 2013, s. 132; Sönmez ve Alacapınar, 2019, s. 44). Doküman analiziyle incelenen veriler, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Metnin içerisindeki anlamların keşfedilmesini amaçlayan içerik analizi hem nitel hem de nicel araştırmalarda kullanılan bir veri analizi yöntemidir (Silverman, 2018, s. 162). Araştırmanın veri toplama kaynakları belge, arşiv, tez, makale, kitap ve çeşitli materyallerden oluşmuştur.

1. KARAHANLILAR DÖNEMİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Karahanlıların batı tarafında, ekonomik potansiyeli yüksek olan ellinin üzerinde şehir bulunmaktaydı ve bu şehirlerde para basımı için uygun koşullar mevcuttu. Bu bölgedeki halk ile devlet arasındaki ilişkileri yöneten yetkililere ek olarak doğu yarısında Müslümanlığı yeni kabul etmiş yüz binlerce insanın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla fakihlere ve fıkhî eserlere duyulan gereksinim önemliydi. Bu durumlar, eğitime ve eğitimli insanlara olan ihtiyacın belirgin göstergelerini oluşturmuştur. Bu ihtiyaçların karşılanması amacıyla, modern medreseler bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır (Polat, 2015, s. 45). *"Medrese"* terimi, Arapça *"derase"* kelimesinden türemiş olup *"dersin okunduğu yer ve öğrencinin içinde oturup ders okuduğu bina"* anlamına gelir. Bu kelimenin çoğulu ise *"medaris"*dir. Medreselerin resmî bir kurum olarak devlet tarafından kurulmaya başlanması Karahanlılar döneminde gerçekleşmiştir (Bozkurt, 2003, C. 28, s. 323-324; Hızlı, 1987, s. 274). Bu kurumlar kısa bir süre içinde ülkenin her tarafına yayılmış ve Semerkant, Yarkent, Balasagun, Buhara, Kaşgar, Taşkent gibi şehirlerde medreseler açılmıştır. Karahanlıların bilime

PROCEEINGS BOOK

verdiği önem ve bilim adamlarını koruma çabaları, toplumun genel bilgi düzeyinin yükselmesine katkı sağlamıştır. Medreselerin kuruluşu ve yaygınlaşmasına vesile olan iki temel neden daha bulunmaktadır. Medreseler, ilk olarak yeni Müslüman olan Türk boylarının inançlarını güçlendirmek ve eski inançlarıyla çatışan unsurları ortadan kaldırmak amacıyla zihinsel dönüşüm aracı olarak kullanılmış, ikinci olarak ise çevrelerindeki Şiîlere karşı Sünnî-Hanefî inançlarını koruma aracı olarak işlev görmüştür. Bu dönemde Fârâbî, İbn Sînâ, Kaşgarlı Mahmud, Ahmet Yesevî, Yûsuf Has Hâcib, Edip Ahmed b. Mahmud Yüknekî gibi önemli şahsiyetler yetişmiş, eğitim ve bilim alanlarında değerli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir (Çetin, 1999, s. 183-184; Şanal ve Alaca, 2020, s. 12). Bütün bu düşünürler, eğitimde bağnazlık, ezbercilik ve fırsat eşitliğine yönelik tavırlarıyla çağlar ötesine geçerek eğitimi teşvik etmişlerdir. Bu birikim Türklerin medenî olgunluğuna işaret etmek açısından önemlidir.

Karahanlılar döneminde, özellikle 11. yüzyılda, ülkenin doğu bölgesindeki eğitim öğretim kurumlarına dair yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu dönemin önde gelen kaynakları olan Yûsuf Has Hâcib ve Kaşgarlı Mahmud'un eserlerinde, bölgedeki eğitim öğretim hayatı ile kullanılan kurumlar hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Ancak Doğu Karahanlılar sahasında bir ilim ve öğrenim hayatının var olduğunu düşünmek gerekmektedir. Kutadgu Bilig ve Divânu Lugati't-Türk gibi eserler ve bu eserlerin yazarları, Doğu Karahanlılarda bir eğitim ve öğretim hayatının olduğuna dair en ikna edici delillerdir. Doğu Karahanlılardaki eğitim öğretim kurumlarına dair bilgi eksikliği bulunsa da Batı Karahanlıların önde gelen hükümdarlarından Tamgaç Buğra Han'ın (1046-1067) Semerkant'ta yaptırdığı medrese vakfiyesi, bu alandaki en geniş bilgi kaynaklarından biridir. Ayrıca yapılan arkeolojik kazı çalışmaları da bu durumu desteklemektedir. Tamgaç Buğra Han, yaptırdığı medreseye yöneticisi, hocaları, öğrencileri ve çeşitli görevlileriyle düzenli bir şekilde işleyebilmesi için maddî imkânlar ayırmıştır. Medresenin, halkın eğitimi, mescit, Kur'an öğrenme, kütüphane, inceleme, araştırma gibi amaçlarla kullanılacak odalardan ve yatılı kalacak öğrenciler için ayrılmış yurttan oluştuğunu göstermektedir. Fizikî açıdan kendine özgü ayrı bir bina olan bu medrese, öğrenci yurdunu, kütüphaneyi, seçimle iş başına gelen yöneticileri, belirli bir program ve ders yapısını içermekte, ayrıca öğrenci bursları ve hoca maaşları gibi konularda detaylı düzenlemelere sahipti. Medrese arazisine ağaç dikilmesi gibi ayrıntılar, bu kurumu diğerlerinden ayıran önemli farklardandır. Medresede Hanefi mezhebi esas alınmış, maaşlı ders verecek edipler, fakihler, müderrisler ve Kur'an öğretmenleri görev yapmıştır. Vakfın ilk kâimi Ebû Tahir Hasan b. Abdurrahman el-Gazzalî'dir. Medresede öğrenciler yatılı ve burslu olarak eğitim görmüştür (Altınkaynak, 2019, s. 32-37; Yazıcı, 2017b, s. 168-169). Karahanlılar döneminde, medresenin yöneticilerine *"fakih"* öğretmenlerine ise *"müderris"* denilmiştir. Medresenin müderris ve yöneticilerinin seçimi, Semerkant'ta bulunan ilim adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama, eğitim kurumlarının akademik özerklik ve özgürlüklerin sağlanması ve özellikle de dış etkilerden uzak tutulması açısından önemli bir adımdır. Ayrıca öğrencilere verilen burslar, onların sadece eğitime odaklanmalarını sağlamak amacıyla kullanılmıştır (Akyüz, 2021, s. 44). 12. yüzyılda sadece Buhara'da altı bin maaşlı fakihin bulunması, eğitim ve öğretim faaliyetlerine büyük bir önemin verildiğinin açık bir göstergesidir.

Tamgaç Buğra Han'ın (1046-1067) Semerkant'ta yaptırdığı medrese vakfiyesinde şu hadis yer almaktadır: *"Âdem oğlu ölünce, üç şey dışında amelleri sona erer: Salih evlat*

PROCEEINGS BOOK

tarafından yapılan dua, devam eden bir hayır işi ve insanlara rehberlik eden bilgi."[1] İbrahim Han külliyesi, terbiye ve ahlakı güçlendirmek, ilim ve marifeti yaymak amacıyla kurulmuştur. Halka din ve edep dersleri verilmesi önemli bir özelliktir. Külliyenin kurulmasının bir diğer amacı ise *"hevâ ve biat ehli"* olarak adlandırılan heterodoks mezheplerin yayılmasına karşı Hanefi ulema yetiştirmektir (Çetin, 1999, s. 184). Medreselerin temel görevi, devlet ahalisinin ihtiyaçlarına cevap veren müftü, imam, vaiz, müezzin, hatip gibi eğitimli bireyleri yetiştirmenin yanı sıra, yargı, vergi, sulama ve benzeri birçok alanda etkinlik gösteren nâiblik, vezirlik, elçilik, kadılık, valilik, tercümanlık, muhtesiblik, kâtiplik, noterlik ve istihbarat gibi devlet bürokrasisindeki ihtiyaçlara karşılık vermektir (Polat, 2015, s. 45). Medreselerin kuruluşu ve yayılmasının temelinde, devletin ve halkın ortak ihtiyaçları olan bürokratlar ve din adamları yetiştirme ihtiyacı bulunmaktadır. Tamgaç Buğra Han'ın Semerkant'ta kurduğu medrese, bu ihtiyaçları karşılamak üzere düşünülmüş, zengin vakıflarla desteklenmiş ve muntazam bir eğitim kurumu olarak öne çıkmıştır.

Karahanlılar döneminde, Tamgaç Buğra Han'ın medresesi dışında başka örnekler de mevcuttur. Örneğin, Tamgaç Buğra Han'ın 1066 yılında aynı şehirde kurmuş olduğu hastane (Dâru'l-Merza) vakfiyesinde Kadı Hasan b. Ali'nin medresesinden söz edilmektedir. Buğra Han'ın (1033-1056) zamanında Buhara'da meşhur Hanefi hukukçusu Abdulaziz b. Salih el-Halvânî'nin (ö.1057) ders verdiği önemli bir medrese bulunduğu da nakledilmektedir. Aynı şehirdeki Dervaze mahallesinde Muhammed Arslan Han'ın (ö. 1095) önce saray olarak inşa ettirdiği binayı daha sonra medreseye çevirdiği anlatılmaktadır. Ayrıca, Şemşü'l-Mülk tarafından kurulan bir medreseden de bahsedilmektedir (Çetin, 1999, s. 185-186; Yazıcı, 2017b, s. 171). 11 ve 12. yüzyıllarda Karahanlılar yönetiminde, üç yüz kadar İslam hukukçusunun yetiştiği ve bu hukukçuların üç yüz elliden fazla eser bıraktığı bilinmektedir. Ayrıca, Türkçeyi resmî dil olarak kullanan Karahanlılar döneminde müellifi ve ne zaman yazıldığı kesin olarak bilinmeyen Türkçe Kur'an tercümesi yapılmıştır (Yazıcı, 2017b, s. 162). Yapılan çalışmalar ve medreseler, Karahanlıların eğitim öğretime büyük bir önem verdiklerini, 10 ila 13. yüzyıllar arasında Türk-İslam dünyasında bilimsel çalışmaların oldukça ileri bir düzeye taşındığını, hükümdarlar tarafından bilim ve bilim adamlarına büyük bir değer verildiğini göstermektedir.

Karahanlılar, Türk-İslam kültür ve medeniyetinin bilinen ilk örneklerini ortaya koymuşlardır. Çünkü ilk Türk-İslam devleti kabul edilen İdil (Volga) Bulgarları sahasındaki gelişmelerin sınırlı miktarda bilinmesine karşın, Karahanlılar'ın devlet sistemi, Türklerin yüzyıllar içinde geliştirdikleri kültür ile İslam'ın temel kaynaklarından alınan prensiplerin karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıkan ürünler hakkında bilgiler mevcuttur (Yazıcı, 2021a, s. 43). Göktürklerle başlayıp Uygurlar döneminde büyük bir gelişme gösteren Türk kültür medeniyeti ile İslam kültür medeniyeti, Karahanlılar döneminde birbirine karışıp kaynaşmıştır. Bu birleşme sonucunda yeni kültür ürünleri ortaya çıkmış, hatta Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra, önceki dönemlere ait eserlerini de İslamîleştirmişlerdir. Özellikle de *"Oğuz Destanı"* bu durumun en dikkat çekici örneklerinden biridir (Yazıcı, 2017b, s. 149). Ayrıca, Müslüman olan Türkler, yeni dinlerinin kabulüyle çevrelerinde gelişen savaşları ve çeşitli olayları İslamî destanlar şeklinde ifade etmişlerdir. Divân-u Lugati't-Türk'te, bu şekilde ortaya çıkan destanlardan alınmış bazı parçalar bulunmaktadır. Bu ilk İslam dönemi ile ilgili daha

[1] Hadis için bkz.: Müslim, "Vasiyyet" 14; Ebû Dâvûd, "Vasâyâ", 14; Tirmizi, "Ahkâm", 36; Nesâî, Vasâyâ, 8.

PROCEEINGS BOOK

geniş kapsamlı destanlar da mevcuttur. Satuk Buğra Han Destanı ve Manas Destanı bunlardan sadece ikisidir (Yazıcı, 2017b, s. 150-151; Şanal ve Alaca, 2020, s. 13). Bu destanlar Karahanlılar döneminin kahramanlık destanlarındandır.

2. KARAHANLILAR DÖNEMİNİN ÖNEMLİ İLMÎ ŞAHSİYETLERİ

Karahanlılar döneminde yetişen ve yazdıkları eserlerle ön plana çıkan önemli bilim adamlarından bazıları hakkında bilgi vermek dönemin eğitim anlayışı hakkında bilgi sahibi olunması açısından faydalı olacağı düşünüldüğünden Fârâbî, İbn Sînâ, Kaşgarlı Mahmud, Ahmet Yesevî, Yûsuf Has Hâcib, Edip Ahmed b. Mahmud Yüknekî gibi isimler ele alınmıştır.

2.1. Fârâbî (ö. 950)

Fârâbî, Türkistan'ın Farab şehrinde doğmuş, 870-950 yılları arasında yaşamış olan Türk düşünürü, filozof, bilim adamı ve mütefekkiridir. Tam adı Ebu Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzlag el-Fârâbî'dir. Fârâbî, Bağdat, Halep, Kahire, Buhara, Harran ve Şam gibi o dönemin önemli ilim merkezlerini dolaşarak geniş bir bilgi birikimine sahip olmuştur. *"el-Medinetü'l-Fâzıla"* (Üstün Şehir), *"es-Siyasetü'l-Medeniyye"* (Medenî Devlet), *"İhsaü'l-Ulum"* (Bilimlerin İncelenmesi), *"Ahlak Üzerine"* gibi önemli yapıtları bulunan Fârâbî, felsefe, matematik, geometri, mantık, astronomi, psikoloji, din, tasavvuf, ahlak, kimya, musiki, dil, edebiyat, sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarında kapsamlı eserler kaleme almıştır. Fârâbî'nin düşünceleri hem İslam dünyasında hem de Batı'da büyük etki oluşturmuştur. İslam dünyasında, felsefe alanında *"Muallim-i Evvel"* (İlk Öğretmen) olarak bilinen Aristo ile kıyaslanarak *"Muallim-i Sânî"* (İkinci Öğretmen) şeklinde adlandırılmıştır. Batı dünyasında *"Alpharabius"* olarak bilinen Fârâbî'nin eserleri Latinceye çevrilerek öğrenim kurumlarında ders kitabı olarak okutulmuştur. Psikoloji, astronomi, siyaset, mantık, fizik, metafizik gibi birçok alanda yaklaşık yüz atmış eser yazan Fârâbî, önemli bir bilim adamıdır (Akyüz, 2021, s. 23; Kaya, 1995, C. 12, s. 145-162; Jebrını, 1995, C. 12, s. 162-163). Bilimsel çalışmalarının yanında, şöhrete ve maddî kazanıma önem vermeyen, ahlaklı bir yaşam sürmüştür.

Fârâbî, Türk eğitim tarihinde ilk defa eğitim bilimi ile ilgili görüşler sunan bir düşünürdür. Fârâbî'ye göre milletten devlet başkanı, çocuk ve gençlerin eğitiminden öğretmen, aile bireylerden ise aile reisi sorumludur. Eğitim-öğretimi birbirinden farklı gören Fârâbî, eğitimi insanlarda ahlakî erdemi ve iş sanatlarını ortaya çıkarma sanatı olarak değerlendirmiş; öğretimi ise insanlarda ve şehirlerde kuramsal erdemleri ortaya çıkarmak olarak tanımlamıştır. Ona göre, eğitim bireyi mutlu etmeli ve topluma faydalı bir birey haline getirmeli, öğretim konuşma ile gerçekleşen bir durum ve yöntem olarak kolaydan zora doğru bir yol izlenmelidir. Herhangi bir konu öğretildikten sonra bir diğerine geçilmelidir. Fârâbî, öğretmenin öğrencilerle tartışma yeteneğine sahip olması ve bu tartışmanın öğrencileri düşündürmeye sevk etmesi gerektiğini savunmuştur. Mantık ve felsefenin öğretimde önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Çocukların güçlü bir karar verme yeteneği ve sorumluluk duygusuyla yetiştirilmesini önermiş, disiplinin ne çok sert ne de çok yumuşak olması gerektiğini ifade etmiştir. Fârâbî, bilginin araştırılarak ortaya çıkarılmasını desteklemiş ve bu nedenle bilimsel araştırma yöntemlerinin eğitimde önemli olduğuna dikkat çekmiştir (Akyüz, 2021, s. 24; İnce ve Ayyıldız, 2021, s. 101-103; Şanal ve Alaca, 2020, s. 13-14).

2.2. İbn Sînâ (ö. 1037)

İbn Sînâ, 980-1037 yılları arasında yaşamış Ortaçağ İslam dünyasının önde gelen filozofları ve bilim adamları arasında yer alan hem Türk hem de dünya tıp ve eğitim tarihi açısından son derece önemli bir şahsiyettir. 980 yılında Buhara yakınlarındaki Efşene köyünde doğmuş ve 1037 yılında İran'ın Hamadan şehrinde hayata veda etmiştir. İslam dünyasında *"Şeyhü'r-Reis"* (Şeyh-i İslam) unvanıyla, Batı dünyasında *"Avicenna"* adıyla tanınan İbn Sînâ, Ortaçağ Avrupası'nda büyük bir etki bırakmıştır. Batı dünyasında daha erken fark edilmiş, batılı bilim adamları onun görüşlerinden esinlenerek birçok yeni eğitim akımını hayata geçirmişlerdir. Felsefe, tıp, doğa, teoloji, astronomi, kimya, musiki, metafizik, mantık ve matematik alanlarında önemli eserler vermiştir. İbn Sînâ, *"El-Kanun fi't-Tıbb"* ve *"Eş-Şifa"* adındaki eserleri ile tıp bilimine büyük katkılarda bulunmuş ve o dönem koşulları içinde bu bilimi doruk noktasına taşımıştır. Ortaçağ Avrupası'nda *"el-Kanun fi't-Tıbb"* adlı eser uzun bir süre boyunca tıp alanındaki temel referans kitabı olarak kullanılmıştır. Kitaplarını çocukların anlayabileceği bir tarzda kaleme alarak okuma ve öğrenmeyi kolaylaştırmayı hedeflemiştir. İki yüz yirmiye yakın eser ortaya koyan İbn Sînâ, tıp biliminin konularını ve öğretim programlarını kaleme alarak, ruh bozukluklarının tedavisinde psikanalist metodun temellerini oluşturmuştur (Akyüz, 2021, s. 25; Alper, 1999, C. 20, s. 319-321; Terzioğlu, 1999, C. 20, s. 331-335). İbn Sînâ, saray hekimliği yapmış, çeşitli şehirlerde dolaşarak bilgi birikimini artırmış, döneminin en önemli entelektüellerinden olmuş, Doğu ve Batı'da ilim ve fikir dünyasına çok büyük etkiler bırakmıştır.

İbn Sînâ, ahlak ve fazilet eğitimine büyük bir önem vermiş ve insanların bu değerlere hassasiyet göstermeleri gerektiğini, zenginlik ve şöhrete kapılmanın ise bu temel değerleri ihmal etmek anlamına geldiğini vurgulamıştır. İbn Sînâ'nın ahlaklı ve faziletli davranışlarla ilgili ortaya koyduğu ilkeler arasında nefsin isteklerine direnmek, yalan söylememek, doğruluktan sapmamak, şehvetten uzak durmak, başkalarına iyilik yapmak gibi önemli prensipler bulunmaktadır. Hükümdarlar için de ahlaklı bir hayat sürmenin, şehvetten kaçınmanın ve bilim adamlarından faydalanmanın önemine vurgu yapmıştır. İbn Sînâ, eğitim ve bilginin dünyevî hayatın yanı sıra ahiret hayatında da insanlara fayda sağlayacağını, eğitim sayesinde insanların yeteneklerinin gelişeceğini ve kötülüklerden arınarak mutlu bir hayat sürmelerinin mümkün olacağını belirtmiştir. Allah'a inanmanın ve O'nun varlığını her an hissetmenin eğitimle mümkün olacağına inanmıştır (Akyüz, 2021, s. 26; Durusoy, 1999, C. 20, s. 322-329; İnce ve Ayyıldız, 2021, s. 103-105). İbn Sînâ, eğitimcilerin sadece kendi alanlarında uzman olmakla kalmaması, aynı zamanda kendi iç dünyalarını iyi tanıyan ve sürekli olarak kendilerini geliştiren kişiler olması gerektiğini savunmuştur. Çünkü bu özelliklere sahip eğitimciler, öğrencilere sadece bilgi vermekle kalmayacak, aynı zamanda davranışları ve tutumlarıyla örnek olabileceklerdir.

2.3. Kaşgarlı Mahmud (ö. 1105)

Kaşgarlı Mahmud, Türkistan bölgesinin Kaşgar şehrinde doğmuş, 1008-1105 yılları arasında yaşamış ve dünya çapında ün kazanmış, Türk dil bilgini, tarihçi ve yazardır. Eğitimini tamamladıktan sonra farklı İslam kültür merkezlerinde, özellikle de Bağdat, Şam, Kahire ve Merv gibi şehirlere gitmiş ve çeşitli bilim insanlarından dersler almıştır. En önemli eseri olan

Divan-ü Lûgati't-Türk, Karahanlı Devleti'nin askerî ve politik örgütleri ile saray adetleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu eser, 1074 yılında tamamlanmış ve 1077'de Abbâsî Halifesi Muktedî Billah'a sunulmuştur. Doğu Karahanlı kültürüne ait olan bu eser, Türk milletinin yüceliğini vurgulamak, Türk dilinin Arapçadan geri kalmadığını göstermek ve Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla kaleme alınmıştır. Divan-ü Lûgati't-Türk, Türkçeden Arapçaya bir sözlük formatında düzenlenmiştir. Madde başları Türkçe, açıklamaları ise Arapça olarak yazılmıştır. Eserde yaklaşık sekiz bin kelimenin anlamı ve açıklamaları bulunmaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un eseri genel anlamda ansiklopedik bir sözlük niteliği taşımaktadır ve zengin bir kelime dağarcığı içermektedir. Divan'da, dünya haritasına yer verilmiş olup bu harita 11. yüzyılda Türklerin bulundukları bölgeleri ve diğer milletlerle olan ilişkilerini detaylı bir şekilde göstermektedir. Türklerle bağlantısı olmayan milletlere vurgu yapılmamıştır. Bu harita, o dönemdeki coğrafî ve kültürel bilgilerin önemli bir kaynağı olarak kabul edilmektedir (Akün, 2022, C. 25, s. 9-15; Yazıcı, 2017b, s. 158). Kaşgarlı Mahmud, bu eserinde Türklerin eski inanç sistemleri arasında bulunan Şamanlık konusunda detaylı bilgiler sunmuştur. Ancak yazar, eski inanç sistemleri hakkında bilgi verirken Şamanlık inancını hiçbir zaman olumsuz bir şekilde eleştirmemiş, aksine son derece ılımlı bir tutum sergilemiştir (Polat, 2015, s. 50). Divan-ü Lûgati't Türk, Türk kültürünü ve dilini tanıtması, Türklerin ve Türkçenin geçmişi açısından önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir.

2.4. Ahmet Yesevî (ö. 1166)

Ahmet Yesevî, Sayram'da doğup Yesi'de büyümüş, Türk mutasavvıf, şair ve düşünürdür. Yesevî tarikatının kurucusu olmasıyla birlikte, Karahanlıların hüküm sürdüğü şehir ve bölgelerde yaşamış, Taşkent ve Seyhun'un ötesindeki bozkırlarda bedevî yaşam tarzına sahip Türklere İslam'ın temellerini, tarikatın sahip olduğu adap ve erkânı, marifet ve hakikat bilgisini aşk ve sevgi yoluyla öğretmeye çalışan önemli bir mutasavvıftır. Ahmet Yesevî, etrafındaki müritlerine İslamiyet'in esaslarını, dervişlik adabını, marifet ve hakikat bilgisini aşk ve sevgiyle öğretebilmek amacıyla anlayabilecekleri sade bir dil kullanarak kaleme aldığı *"Divan-ı Hikmet"* adlı dünyaca ünlü eseriyle bilinmektedir. Bu eser, sanat kaygısından uzak, coşkulu ve sofiyane bir tarzda yazılmış hikmetlerin şekil yönünü millî unsurlar ve fikrî yönünü dinî-tasavvufî unsurlarla birleştirmiştir (Eraslan, 1989, C. 2, s. 159-161; Yardımcı, 2013, s. 147). Divanı meydana getiren hikmetlerde, Hz. Muhammed'in hayatı, mucizeleri, dervişliğin erdemleri, dünyadan duyulan şikâyetler, mahşer gününün yaklaştığı, İslam menkıbeleri gibi dinî konular işlenmiştir. Eser, şairane ve derin bir tasavvuf eseri olmaktan ziyade ahlakî ve dinî öğütler, tarikat adabına uygun öğretici şiirler ve hikâyelerden oluşmuş, sade ve ahlakî rehberlik kitabı niteliğinde çeşitli unsurları içeren bir yapıttır (Polat, 2015, s. 50). Ahmet Yesevî'nin öğretileri, özellikle Türkistan ve çevresinde büyük bir saygı görmüş, Türk halkının manevi yönlendiricisi olmuştur.

Hoca Ahmet Yesevî'nin hikmetlerini öğrenme ve öğretme çabası, kızı Gevher Şehnaz Hanım aracılığıyla önce komşulara, çevre köylerin kadınlarına ve daha sonra Türkistan'ın tamamına yayılmıştır. 12. yüzyıldan günümüze kadar devam eden *"Çiltan"* adlı kırk kişiden oluşan kadın grubu, belirli bir düzen içinde Ahmet Yesevî'nin öğretilerini yaşatmıştır. Çiltan grubu, kare şeklinde diz çökerek otururken, arkalarında kadın ve çocuklardan oluşan dinleyiciler bulunmuş; dualar ve hikmetler onar kişilik gruplar halinde, koro şeklinde

okunmuştur. Bu sayede hem Türkistanlı hanımların toplu hikmet okuma törenleri gerçekleşmiş hem de hikmetler farklı yollarla nesilden nesile aktarılarak yazılı kültür, sözlü kültür biçiminde geniş halk tabakalarına yayılmıştır (Yazıcı, 2017b, s. 166). Böylece didaktik tarzındaki yani hikmet mahiyetindeki edebiyat çeşitleri tesirsiz kalmamış, geniş çapta ve geniş kitlelere yayılma imkânı bulmuştur.

2.5. Yûsuf Has Hâcib (ö. 1077)

Yûsuf Has Hâcib, Balasagun Kuzordu'da doğmuş, 1018-1077 yılları arasında Karahanlılar döneminde yaşamış önemli bir Türk bilgini, şair, bilim ve devlet adamıdır. İslam dünyasında *"Yûsuf Balasagunî"* olarak da bilinmektedir. Yûsuf Has Hâcib, Türk-İslam edebiyatının ilk yazılı örneklerinden biri olan eseri *"Kutadgu Bilig"*i, Balasagun'da yazmaya başlamış ve 1070 yılında Kaşgar'da tamamlamıştır. Eserini Karahanlı Hükümdarı Tamgaç Buğra Han'a sunmuştur. Kutadgu Bilig, beğeni ve takdir toplayarak dikkatleri üzerine çekmiş ve Hükümdar eseri nedeniyle Yûsuf'u *"Has Hâcib"* (Baş Mabeyinci) yaparak sarayına almıştır (Yardımcı, 2013, s. 144). Yûsuf Has Hâcib, mutluluk veren bilgi anlamına gelen bu eseriyle iki dünyada mutluluğu yakalamayı hedeflemiş hem devlet adamlarına hem de çocuk, genç ve geniş halk kitlelerine yönelik eğitimin nasıl yapılması gerektiğine dair görüşlerini ortaya koymuştur.

Türk-İslam tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Kutadgu Bilig, Yûsuf Has Hâcib'in eğitim felsefesini derinlemesine inceleyen bir kaynak eser mahiyetindedir. Kutadgu Bilig, *"Hükümranlık bilgisi"*, *"Kutlu olma bilgisi"* veya "*Siyasi hakimiyet bilgisi, devlet olma, devletli olma"* anlamlarına da gelen, alt bin altı yüz kırk beş beyitten oluşan eski Türk ahlakî değerlerini, devlet yönetim prensiplerini ve İslam öğretilerini bir araya getiren siyasetname ve nasihatname mahiyetinde, Türkçe yazılmış didaktik bir eserdir (Akyüz, 2021, s. 31; Çakan, 2017, s. 45-48). Mesnevî nazım biçiminde, aruz vezni ile kaleme alınan eserde, Allah'a hamd ile başlanmış, Hz. Muhammed ve Râşid Halifelere övgülerin ardından bahar tasviri ve hükümdarın övgüsüne geçilmiştir (Yazıcı, 2017b, s. 152-153; Yavuz, 2009, s. 165-178). Eserde, yedi yıldız ve on iki burcun değerlendirilmesinin ardından bilgi, dil, iyilik gibi konular hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Daha sonra kitabın adı ve anlamıyla ilgili açıklamalara geçilmiştir. Eser, *"Kündoğdu"* (Adaleti temsil eden hükümdar), *"Aytoldı"* (Bilgeliği temsil eden vezir), *"Öğdülmiş"* (Aklı temsil eden kişi; vezirin oğlu), *"Odgurmuş"* (Kanaatkarlığı temsil eden kişi, vezirin zahit kardeşi, akrabası) gibi karakterler arasındaki konuşmalardan oluşmaktadır.

2.6. Edip Ahmed b. Mahmud Yüknekî (ö.?)

Edip Ahmed b. Mahmud Yüknekî, 12. yüzyılda yaşamış bir Türk şair ve yazardır. Doğum yeri olarak Yüknek kasabası belirtilse de tam olarak bilinmeyen bir tarihte, Türkistan Taşkent yakınlarında dünyaya gelmiştir. Edip Ahmed b. Mahmud Yüknekî, *"Hakikatlerin Babası"* veya *"Hakikatlerin İncisi"* anlamına gelen, tam yazılış tarihi kesin olarak bilinmeyen, *"Atabetü'l-Hakâyık"* adlı önemli eserini *"Kaşgari til"* Türkçesi olarak bilinen Karahanlı Türkçesiyle 12. yüzyılda kaleme almıştır. Eserini Muhammed Dad İspehsâlâr Bey'e sunmuştur (Ertürk, 2017, s. 39-45; Gülensoy, 1994, C. 10, s. 421-422; Yardımcı, 2013, s. 146). Etik ve ahlakî değerlere odaklanan eserde, zamanın değerlendirilmesi, dünyanın değişken doğası, dilin korunması gerekliliği, cehaletin zararları, bilginin faydaları, cömertlik, cimrilik, kibir,

PROCEEINGS BOOK

alçakgönüllülük ve mertlik gibi ahlakî konular önemle vurgulanmıştır. Atabetü'l-Hakâyık, on dört bölümde toplanmış, iki yüz kırk iki beyit, dört yüz seksen dört mısradan oluşan Türkçe ve manzum bir nasihatnamedir (Edip Ahmed b. Mahmud Yüknekî, 2017, s. III; Yazıcı, 2017b, s. 160). Edip Ahmed, Atabetü'l-Hakâyık adlı eserini Türk-İslam topluluğundaki bireylerin ahlakî ve dinî terbiyelerine katkıda bulunmak amacıyla yazmış ve bu alanda öncü olmuştur.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Karahanlıların eğitim sistemine genel olarak bakıldığında eğitim sisteminin temelinde medreselerin olduğu görülmektedir. Türkler, Müslüman olmadan daha önceleri Şamanizm gibi çeşitli inançlara sahip olmuş, göçebe yaşam tarzı hayat sürmüşlerdir. Türkler ilk olarak İtil Bulgarlarıyla İslamiyet'e geçmiş ve Karahanlılar zamanında ise Satuk Buğra Han döneminde İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Böylelikle Türkler, sözlü kültürden yazılı kültüre, göçebelikten yerleşik toplum düzenine geçmeye başlamışlardır. Göktürkler ile başlayan ve Uygurlar döneminde ivme kazanan Türk kültür medeniyeti ile İslam kültür ve medeniyeti Karahanlılar zamanında birleşip kaynaşmaya başlamıştır. Bunun sonucunda İslamiyet'i yeni kabul eden Türk boylarının inançlarının pekiştirilmek istenmesi etkili olmuş ve yeni kültür ürünleri vücut bulmuş; hatta Türkler, İslamiyet'ten önce oluşturdukları eserleri de İslamîleştirmişlerdir.

Karahanlılar, İslamiyet'i kabul ile başlayan değişim süreciyle İslam dininin tüm gereklerini yerine getirmek amacıyla medreseler açmaya başlamışlardır. Dönemin ilk medresesi Semerkant'ta Tamgaç Buğra Han tarafından kurulmuştur. Söz konusu medreselerin etkin bir şekilde işleyebilmesinin sadece eğitim yoluyla olabileceğinin farkında olan Karahanlı hükümdarları eğitim öğretime önem vermişler, eğitimin gerçekleştirilmesi ve ileri düzeye taşınması için bilim ve bilim adamlarına değer vermişler ve onları korumuşlardır. Bilim ve bilim insanlarına verilen değer sayesinde toplumsal yapı ve eğitim, bilginler yoluyla geniş halk kitlelerine aşılanmaya başlanmış ve büyük bir değişim süreci içine girilmiştir. Bu değişim mimariden sanata, eğitimden bilime ve siyasete kadar büyük bir değişime sahne olmuştur. Toplumun yeni benimsenen dinî inanışı öğrenmesi ve bu inanışın gereklerini yerine getirebilmesi için eğitimcilerin yetiştirilmesine önem verilmiştir. Bu sebeple devlet nazarında bilim insanlarına değer verilmiş ve çalışmaları her daim hükümdarlar tarafından desteklenmiştir. Neticede Fârâbî, İbn Sînâ, Kaşgarlı Mahmud, Ahmet Yesevî, Yûsuf Has Hâcib, Edip Ahmed b. Mahmud Yüknekî gibi önemli şahsiyetler yetişmiş, eğitim ve bilim alanlarında değerli çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda Karahanlıların İslamiyet'i kabul etmeden önceki eğitim öğretim faaliyetlerinin düzensiz olduğu, İslamlaşmadan sonra ise eğitimin daha sistemli hale geldiği tespit edilmiştir. Ayrıca, medreselerin eğitimde merkezî bir rol oynadığı ve dönemin bilim adamlarının eğitime önemli katkılarda bulunduğu belirlenmiştir. Yine çalışma neticesinde Karahanlı Hükümdarlarının da eğitime büyük önem verdikleri, bilim insanlarını destekleri görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlardan hareketle Karahanlı dönemi eğitim öğretim çalışmalarının, dönemin ünlü düşünür ve bilim insanlarının, bunların eserlerinin incelenmesi ve tanıtılmasının günümüz eğitim öğretim çalışmalarına olumlu katkılar sağlayabileceği öngörülmüştür.

KAYNAKÇA

PROCEEINGS BOOK

Aksu, A. (2001). Karahanlılar ve İslam'ın yayılmasındaki katkıları. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 281-310.

Akün, Ö. F. (2022). *"Kâşgarlı Mahmud"*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 25, ss. 9-15). Ankara: TDV Yayınları.

Akyüz, Y. (2021). *Türk eğitim tarihi* (34. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Alper, Ö. M. (1999). *"İbn Sînâ"*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 20, ss. 319-322). İstanbul: TDV Yayınları.

Altınkaynak, S. (2019). İlk Müslüman Türk devletlerinde eğitim. İçinde, Kılınç, M. ve Keçeci Kurt, S. (Ed.), *Türk eğitim tarihi* (ss. 25-40). Ankara: Pegem Akademi.

Bozkurt, N. (2003). *"Medrese"*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 28, ss. 323-327). Ankara: TDV Yayınları.

Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches* (4. Edition). California: Sage Publications Inc

Çakan, V. (2017). Yusuf Hâs Hâcib'in türk düşünce tarihi'ndeki yeri. *International Journal Of Eurasian Education And Culture*, *2*(2), 42-48.

Çetin, A. (1999). İrfan ordusunun temelleri Türklerde medreseler (Karahanlı, Selçuklu ve Beylikler Devri medreseleri). *Dini Araştırmalar*, *2*(5), 177-201.

Doğan, İ. (2010). *Türk eğitim tarihinin ana evreleri: Kurumlar, kişiler ve söylemler.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Durusoy, A. (1999). *"İbn Sînâ"*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 20, ss. 332-331). İstanbul: TDV Yayınları.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. (1969), *es-Sünen*, Hıms.

Edip Ahmed b. Mahmud Yüknekî. (2017). *Atabet'ül-Hakayık gerçelerin eşiği* (B. Karaz, Çev.). İstanbul: Salon Yayınları.

Eraslan, K. (1989). *"Ahmed Yesevî"*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 2, ss. 159-161). İstanbul: TDV Yayınları.

Ertürk, A. (2017). *Edib Ahmet b. Mahmud Yükneki'nin Atabetü'l Hakayık adlı eserinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Göksu, E. ve Akdemirel, S. K. (2020). Ortaçağ ve Yeniçağda Doğu Batı ve Türk-İslam toplumlarında eğitim (375-1453/1789). İçinde, Köçer, M. ve Koçoğlu, E. (Ed.), *Eğitim tarihi* (ss. 117-139). Ankara: Pegem Akademi.

Gülensoy, T. (1994). *"Edib Ahmed Yüknekî"*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 10, ss. 421-422). İstanbul: TDV Yayınları.

Hızlı, M. (1987). Kuruluşundan Osmanlılara kadar medreseler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2*(2), 273-281.

İnce, Z. ve Ayyıldız, Y. (2021). Karahanlılar Dönemi, Farabi ve İbni Sina'nın eğitim öğretim anlayışı. *Iksad Journal*, *7*(26), 96-108.

Jebrını, A. (1995). *"Fârâbî"*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 12, ss. 162-163). İstanbul: TDV Yayınları.

Kaya, M. (1995). *"Fârâbî"*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 12, ss. 145-162). İstanbul: TDV Yayınları.

Kaynak, D. (2007). *Hz. Muhammed'in eğitim faaliyetleri* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve din eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13* (2), 103-126.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. (trz.). *el-Câmiu's-sahîh*, thk.: M. Fuad Abdülbâkî, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. (1964). *es-Sünen*, Mısır.

Özaydın, A. (2001). *"Karahanlılar"*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 24, ss. 404-412). İstanbul: TDV Yayınları.

Öztürk, C. (2007). *Türk tarihi ve kültürü* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Polat, S. (2015). Karahanlı Devleti'nde eğitim faaliyetleri. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *1*(1), 42-52.

Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Şanal, M. ve Alaca, E. (2020). *Türk eğitim tarihi Orta Asya'dan günümüze.* Ankara: Pegem Akademi.

Terzioğlu, A. (1999). *"İbn Sînâ"*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). (C. 20, ss. 331-336). İstanbul: TDV Yayınları.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. (trz.). *es-Sünen*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fuad Abdülbâkî, byy.

Yardımcı, M. M. (2013). Karahanlılar döneminde sultan ve devlet adamları etrafında oluşan edebî çevreler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 2*(3), 139-151. DOI: 10.7884/teke.162

Yavuz, K. (2009). Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, *37*(37), 137-180.

Yavuz, M. (2018). Eğitim ile ilgili temel kavramlar. İçinde, Yavuz, M. (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* (ss. 1-26). Ankara: Anı Yayıncılık.

Yazıcı, N. (2017b). *İlk Türk İslam devletleri tarihi* (17. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yazıcı, N. (2021a). İlk Müslüman Türk devletleri. İçinde, Öztürk, C. (Ed.), *Türk tarihi ve kültürü* (ss. 31-56) (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Y. (2012). Hz. Peygamber dönemi eğitimine genel bir bakış. *Dinî Araştırmalar*, *14* (40), 203-221.

1. DÜNYA SAVAŞI ARİFESİNDE TÜRK BASININDA MUHACİR VE MÜLTECİLERİN DURUMUNA YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi, Ali ÇAKIR

Kastamonu Üniversitesi, alicakir@kastamonu.edu.tr - 0000-0003-2903-4071

ÖZET

II. Meşrutiyet Dönemiyle I. Dünya Savaşı arasında Osmanlı Devleti meşruti yönetim vardır. Bu sayede padişahın yetkileri sınırlanarak yönetimde bürokratların da sözü geçer hale gelmiştir. Bu vesileyle farklı siyasi görüşlerin iktidar mücadeleleri kaçınılmaz olmuştur. Balkan Savaşları sonunda Edirne'nin düşman işgalinden kurtarılması, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gücünü arttırmıştır. Sultan II. Abdülhamit'in baskıcı idaresine karşı gelerek muhalif bir hareketle ortaya çıkan bu cemiyet, Bab-ı Ali Baskını neticesinde iktidarı ele alınca özellikle basın dünyasını kontrol altına alma çabasına erken girişmiştir. 1913 yılında yapılan basın düzenlemesiyle gazete sahibi olma ve ruhsatı alma ile gazetede yazarlık yapma konularında sınırlandırmalar getirmiştir. İlaveten yapılan düzenlemeler ile gazetelerin içeriklerine de müdahalede bulunulmuştur. Bu şartlar altında yayın hayatına devam eden gazetelerden olan İkdam, Tanin ve Tasvir-i Efkar içerikleriyle farklı konulara kaynaklık etme özelliklerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin son döneminin önemli konularından olan göç ve muhacir olguları anılan gazetelerde kendilerine yer bulabilmiştir. Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olmasıyla askeri alanda da iktidarını tahkim eden İttihat ve Terakki'nin, büyük savaşa giderken muhacirler için uyguladıkları politika çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Böylece hem iktidarın tutumu hem de gazetecilerin ve sivil halkın muhacirlere karşı tutumlarının ölçülmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İttihat ve Terakki – Göç – Muhacir - Gazete

1. GİRİŞ

1908 yılında meşrutiyetin yeniden ilanıyla Osmanlı Devleti farklı bir aşamaya geçmiştir. Kadim devletin bu son yılları birçok dalgalanmayı beraberinde getirmiştir. Her ne kadar 1876 yılında meşruti yönetim deneyimi yaşanmış olsa da pratikte yeni düzenin neler getirebileceği kesinlik taşımamaktadır. Nitekim meşrutiyetin ilanından yaklaşık dokuz ay sonra eski sistem taraftarları

PROCEEINGS BOOK

31 Mart Vakasına zemin hazırlamıştır. Başarılı olamayan bu girişim sonrası padişah değişmiş ve bürokrasi yeniden yapılanmıştır. Meşruti yönetimin Osmanlı Devleti'nde tesis edilmesi noktasında yoğun gayret gösteren İttihat ve Terakki Cemiyeti, siyasi arenada daha görünür olmuştur. Çoğunluğunu askeri kanatın oluşturduğu bu cemiyet, başlangıçta iktidarda muktedir olamamıştır. Her ne kadar muhalefet parçalı bir görüntü verse de dönemin muhalefet partisi Hürriyet ve İtilaf'ın da belli bir gücü bulunmaktadır. Trablusgarp'ta İtalya karşısında yaşanan yenilgi İttihat ve Terakki'nin iktidardan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte 1912 yılının ilk aylarında yapılan seçimlerde meclis çoğunluğunu İttihat ve Terakki kazanmıştır. Seçim sonuçlarıyla ilgili tartışmalar devam ederken patlak veren I. Balkan Savaşı'yla, bir zamanlar Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış Edirne'nin düşmesi, İttihat ve Terakki'yi iktidarı kontrolü altına alması için zorlamış (Findley, 2012, 198-199) veya cemiyete fırsat oluşturmuştur (Shaw, 2010, 354).

Cemiyetin üç önemli yöneticisinden biri olan Talat Paşa anılarında bu konuya değinirken, dönemin sadrazamı Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yı şeditçe tenkit etmekte; ülkeye dayatılan haritanın gerçeklikten uzak olduğunu belirtmektedir (Talat Paşa, 2014, s. 20-21). Kısa süre sonra sabık sadrazamın yerine Kamil Paşa göreve gelmiştir. Cemiyet, Kamil Paşa kabinesinin Edirne'yi Bulgaristan'a terk etme ihtimalinin belirdiğini düşünmüştür (Shaw, 2010, 354). Böyle bir ortamda İttihat ve Terakki'nin harekete geçmesi şaşırtıcı olmamıştır. Bâb-ı Ali Baskını olarak adlandırılan bir hükümet darbesi ile Enver Bey ve arkadaşları iktidarı ele geçirmiş ve Mahmut Şevket Paşa'yı sadaret makamına getirmiştir (Balcıoğlu, 2011, 63). Bu değişiklik I. Balkan Savaşı'nda başarı getirmemiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı birleşen güçlerin yaşadığı paylaşım sorunu İttihat ve Terakki'ye istediği ortamı sunmuştur. Feroz Ahmet'in (2012, 52) belirttiği gibi "ihtiyatlı kabine üyelerinin muhalefetine rağmen, fırsattan yararlanarak Edirne'yi geri almışlardır." Edirne'yi geri alan ordunun başında Enver Bey bulunmaktadır. Buranın tekrar fethedilmesi, Enver Bey'e toplum nazarında itibar kazandırmış; ayrıca cemiyet içinde rolünü pekiştirmiştir. Cemiyetin iktidarı tamamen kontrol altına almasıyla beraber 1914 yılının Ocak ayında Enver Bey, mirlivalığa terfi ederek "paşa" unvanı almış ve ardından Harbiye Nazırı olmuştur. Osmanlı Devleti bu iklim içerisinde I. Dünya Savaşı'na girmiştir.

Siyaseten yaşanan gelişmeler yukarıdaki minvalde cereyan ederken, basın düzenlemeleri de buna paralellik göstermektedir. Meşrutiyetin tekrar ilanıyla, basında daha önce yaşanmamış bir özgürlük havası hâkim olmuştur. Fakat kısa bir süre sonra meydana gelen 31 Mart Vakası ve

sonrası yaşanan süreç, basın dünyasının ikliminde değişiklikler olacağını hissettirmiştir. Vakanın cereyanından yaklaşık iki hafta sonra 28 Nisan 1909'da yen bir basın yasası Osmanlı Mebusan Meclisi'nin gündemine gelmiştir. Eryaman'ın (2020, 48) arşiv vesikalarından aktardığı bilgilerle de görüldüğü üzere İttihat ve Terakki, meşruti idarenin devamı ve halk arasında bozgunculuk çıkaracak fikirlerin basın yoluyla yayılmaması için yeni bir kanuna ihtiyaç olduğu gerekçesini ortaya atmıştır. Cemiyet iktidarını henüz perçinleyememiş olduğundan mecliste hararetli tartışmalar eşliğinde taslağın bazı maddeleri tadil edilerek 31 Temmuz 1909'da yürürlüğe girmiştir. Matbuat Kanunu, 1. Dünya Savaşı'na değin bazı değişikliklere uğramıştır. 1912 Martında yazı işleri müdürlerinin diploma sahibi olması, gazete açmak için depozito yatırılması ve askerlerin yazarlık yapmalarının yasaklanması düzenlemeleri yapılmıştır. 1913 Şubatına gelindiğinde ahlaka aykırı yayınların toplattırılması kararı alınmıştır. 1913 Kasımında ise devletin iç ve dış güvenliğini tehdit eden yayınların hükümet kararıyla kapatılmasının önü açılmıştır (Koloğlu, 2010, 245). Hariciye ve Dahiliye Nezaretlerinde farklı dairelerin altında faaliyet gösteren matbuat müdürlüklerinin "Matbuat Müdüriyeti" adıyla tek çatı altında toplanması (İskit, 1943, 170-172), basının kontrol altında tutulmasını da kolaylaştırmıştır.

I. Dünya Savaşı'yla 93 Harbi arasında Balkanlardan Anadolu'ya; Bulgaristan, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan, Romanya ve Yunanistan'dan yaklaşık bir milyon göçmen gelmiştir (Kodaman ve İpek, 2000, 387). Göçmenlerin kitlesel gelişleri belli başlı gelişmelerden sonra olmuş ve bunlar için farklı komisyonlar teşkil edilmiştir. Öncelikle 1878 yılında 93 Harbinden kaynaklı göçler için "İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu" kurulmuştur. Daha sonra 1897 yılında meydana gelen Osmanlı-Yunan savaşı nedeniyle oluşan göç dalgası için "Muhacirin Komisyon-ı Alisi" teşkil edilmiştir. Trablusgarp'ın 1911 yılında İtalyanlar tarafından işgal edilmesine müteakip bu sefer "Trablusgarp ve Bingazi Mültecilerine Mahsus Komisyon" göreve başlamıştır. Nihayetinde Balkan Savaşlarının etkilediği göç hareketlerini düzenlemek için ise 13 Mayıs 1913 tarihinde "İskan-ı Muhacirin Nizamnamesi" kabul edilmiştir (Dündar, 2011, 59-60). İttihat ve Terakki'nin göç konusundaki politikaları anılan bu nizamnameyle uygulamaya konmuştur, denilebilir. Zira I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle göç dalgası artmış ve birçok farklı yeni düzenleme hayata geçirilmiştir.

2. DÖNEMİN GAZETELERİNDE GÖÇ OLGUSU

2.1 Diğer Gazetelere Bir Bakış

PROCEEINGS BOOK

Balkan Savaşlarının akabinde başlayan büyük göç dalgasının gazetelerde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. İlçin ve Ayışığı'nın (2023) yaptığı çalışmada muhacirlerin İstanbul'da iskan edilmesi sürecinde yaşanan gelişmeler gazete haberleri referans alınarak açıklanmıştır. Diğer bir çalışmada ise gazetelerden göçmen sayılarıyla ilgili bilgilere ulaşılmıştır (Kaya, 2013, 13). Muhacirlerin yurtlarını terk ederek anavatana geliş süreçleri beraberinde birçok ihtiyaç sahibinin de oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hilal-i Ahmer de yardım faaliyetlerini bu dönemde yoğunlaştırmıştır. Uğurlu (2022) bir çalışmasında bu yardımlardan bahsetmiş ve Hilal-i Ahmer'e yapılan bağışlar ve Hilal-i Ahmer'in yaptığı yardımlarla ilgili gazete haberlerini gündeme getirmiştir. Hilal-i Ahmer'in yardım faaliyetleriyle ilgili benzer bir çalışmayı Metin ve Sezer de kaleme almış (2013), Balkan Savaşları sırasında yaptıklarını bir başlık altında değerlendirmiştir (169-172). Eyigün ve Hacısalihoğlu da (2019) gazetelerde yer alan muhacirlere yardım haberlerini çalışmalarında kullanmıştır.

Muhacirlerin durumlarını basın ürünleri vasıtasıyla inceleyen çalışmalardan farklı olarak bir derginin içerisinde anılan konuyla ilgili çalışmaların da mevcut olduğu söylenebilir. Bunlardan biri de dönemin önemli dergilerinden olan Türk Yurdu üzerine yapılan bir değerlendirmede karşımıza çıkmaktadır. Balkanlar ve Balkan Savaşlarıyla ilgili haberlerin değerlendirildiği bu çalışmada muhacirlerin durumuna da değinildiği görülmektedir (Dayı, 2012, 23,33,41). Yerel düzeyde Balkan göçmenlerinin durumlarına değinen çalışmalar da bulunmaktadır. Kaplanoğlu'nun (2019) Bursa'ya iskan edilen muhacirler üzerine yaptığı çalışmada, gazeteleri de referans vererek muhacirlerin iskan sırasında yaşadığı zorluklar ve onlara yapılan yardımlar üzerinde durduğu görülmüştür.

2.2 İkdam, Tanin ve Tasvir-i Efkar'da Muhacirler

Yukarıda değinilen çalışmalar, bu çalışmada örneklem olarak seçilen gazeteler için bir giriş mahiyetindedir. Zira tarih çalışmalarında vesikalardan ne bulunabileceği öngörülememektedir. Daha önce yapılan çalışmalar bu yönüyle önem arz etmektedir. İçerik analizi için belirlenen konu ve seçilen gazeteler bu rehberlik ışığında oluşturulmuştur. I. Dünya Savaşı'nn eşiğinde Osmanlı Devleti'nin en önemli sorunlarından birinin muhacirler ve bunların iskanı olduğu görülmüştür. Basının bu konuyu işlemesi, doğası gereği olacağından araştırma bu konu üzerine yoğunlaşmıştır. Zaman aralığı olaraksa Enver Bey'in mirlivalığa terfi edip Harbiye Nazırı olduğu dönemden sonraki 3 ay referans alınmıştır. İncelenecek gazeteler ise muhalif kimliğiyle bilinen İkdam, iktidarın yanında konumlanan Tanin ve ılımlı tavra sahip Tasvir-i Efkar olarak

seçilmiştir (Yalman, 2020, 123). Bu gazetelerdeki haberler içerik analizine tabi tutulmuştur. Bilindiği üzere içerik analizi, iletişim araçları üzerinde yaklaşık bir asırdır uygulanmaktadır. "İletilerin açık, aşikar içeriğinin nesnel, ölçülebilir ve doğrulanabilir bir açıklamasını yapabilmek amacıyla" (Fiske, 2003, 176) kullanılmaktadır. Kullanılan sözcüklerin sıklığının verilmek istenen mesajla ilintili olduğu düşünülmektedir (Fiske, 2003, 179). Weber de sistematik bir yöntem olarak tanımladığı içerik analizinin mesajın bizzat kendisinin, göndericinin ve alıcının anlaşılması için geçerli çıkarımlar yapmaya elverişli olduğunu belirtmiştir (Weber, 1990, 9). Smith de benzer şekilde sistematik yöntemin sonucunda elde edilen bulguların objektiflik iddiası taşıması gerektiğini vurgulamıştır (Smith, 2000, 314).

2.2.1 İkdam, Tanin ve Tasvir-i Efkar'da Muhacir Haberlerinin Konu Dağılımları ve Sayıları

Çalışmaya konu edilen İkdam, Tanin ve Tasvir-i Efkar gazetelerinin 1914 yılının ilk üç ayında koun hakkında yapmış olduğu toplam haber sayısı 35'tir. Bu haberlerin 6'sı (%17,14) İkdam'da, 15'i (%42,86) Tanin'de ve 14'ü (%40,00) Tasvir-i Efkar'da bulunmaktadır.

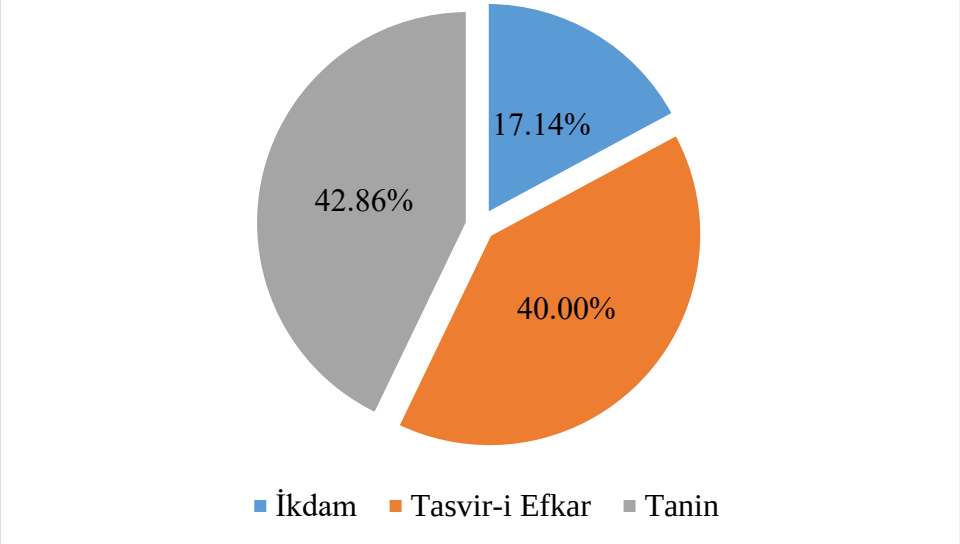

Görsel 1. Haber Sayılarının Yüzdelik Dağılımı

Anılan her 3 gazetedeki haberlerin konu dağılımları ve haber sayıları ise şu şekildedir: Muhacirlerin ekonomik durumu 6, muhacirlerin iskanı 4, muhacirlerin yurda gelişi 5, muhacirlerin genel ahvali 4, muhacirlere yapılan yardımlar 6, muhacirlerin yurtdışındaki durumları 10 olmak üzere toplam 35 adettir.

PROCEEINGS BOOK

Konuların gazetelere göre dağılımıysa: İkdam'da yer alan haberlerin 3'ü muhacirlerin ekonomik durumu, 1'i muhacirlerin yurda gelişi ve 2'si de muhacirlerin genel ahvali üzerindedir. Tanin'in konu dağılımı; 2'si muhacirlerin ekonomik durumu, 3'ü muhacirlerin iskanı, 3'ü muhacirlerin yurda gelişi, 1'i muhacirlerin genel ahvali, 4'ü muhacirlere yapılan yardımlar ve 2'si muhacirlerin yurtdışındaki durumları şeklindedir. Tasvir-i Efkar'ın konu dağılımıysa; 1'i muhacirlerin ekonomik durumu, 1'i muhacirlerin iskanı, 1'i muhacirlerin yurda gelişi, 1'i muhacirlerin genel ahvali, 2'si muhacirlere yapılan yardımlar ve 8'i muhacirlerin yurtdışındaki durumları şeklindedir.

Gazete Adı	Muhacirlerin Ekonomik Durumu	Muhacirlerin İskanı	Muhacirlerin Yurda Gelişi	Muhacirlerin Genel Ahvali	Muhacirlere Yapılan Yardımlar	Muhacirlerin Yurtdışındaki Durumları
İkdam	3		1	2		
Tanin	2	3	3	1	4	2
Tasvir-i Efkar	1	1	1	1	2	8
Toplam	6 (%17,14)	4 (%11,43)	5 (%14,29)	4 (%11,43)	6 (%17,14)	10 (%28,57)

Çizelge 1. Konuların Gazetelere Göre Dağılımları

Haberlere ait veriler incelendiğinde en az haberin 6 adet ile İkdam'da olduğu görülmektedir. Gazetelerin sayfa sayılarında anlamlı bir fark olmadığı için bu durumun İkdam'ın yayın politikasıyla alakalı olduğu düşünülmektedir. Tanin ve Tasvir-i Efkar gazeteleri ise birbiriyle neredeyse aynı sayıda haber paylaşmışlardır. Paylaşılan haberlerin yayın tarihi de göz önüne alındığında kaynaklarının aynı veya benzer olduğu sonucuna ulaşılabilir. Konu dağılımlarına inildiğinde ise haber sayılarıyla paralel olarak İkdam'ın değindiği haber konuları sınırlı kalmıştır. Tanin homojene yakın bir ağırlıkta belirlenen tüm konulara değinirken, muhacirlere yapılan yardımların bir nebze fazla olduğu görülmüştür. Tasvir-i Efkar ise her konuya değinmekle birlikte ilgili haberlerin yarıdan fazlasını muhacirlerin yurtdışındaki durumlarına ayırmıştır. Yurtdışındaki durumlarından anlaşılması gereken, Osmanlı Devleti'nin toprak kaybından sonra yabancı devletlerin sınırları dahilinde kalan muhacirlerdir. Buradan hareketle Tasvir-i Efkar'ın diğer iki gazetenin aksine, Osmanlı Devleti'ndeki mevcut durumdan ziyade

PROCEEINGS BOOK

henüz yurda gelmemiş muhacirlerin karşılaşacağı güçlükler ve olası göç durumunda oluşabilecek durumlar konu edilmiştir.

2.2.2 İkdam, Tanin ve Tasvir-i Efkar'da Yer Alan Muhacir Konulu Haberlerin Kelime Analizi

Çalışmaya konu olan gazetelerde yer alan haberlerin konu dağılımlarının yanında anılan haberlerde kullanılan kelimeler de muhacirinin ve göç olgusunun hangi noktalardan ele alındığını göstermesi bakımından kıymetli bilgiler içermektedir. Muhacirlerin geldiği ülkeler ve şehirler ile yerleştirildikleri yerler, hangi milletten oldukları, ekonomik yaklaşımlar ve muhacirlere yapılan yardımlar gibi konularda ipuçları vermektedir. Bu bağlamda kelimelerin yerleştirildiği konular ve bunların geçme sıklığına göre oluşturulan görsel aşağıda verilmiştir.

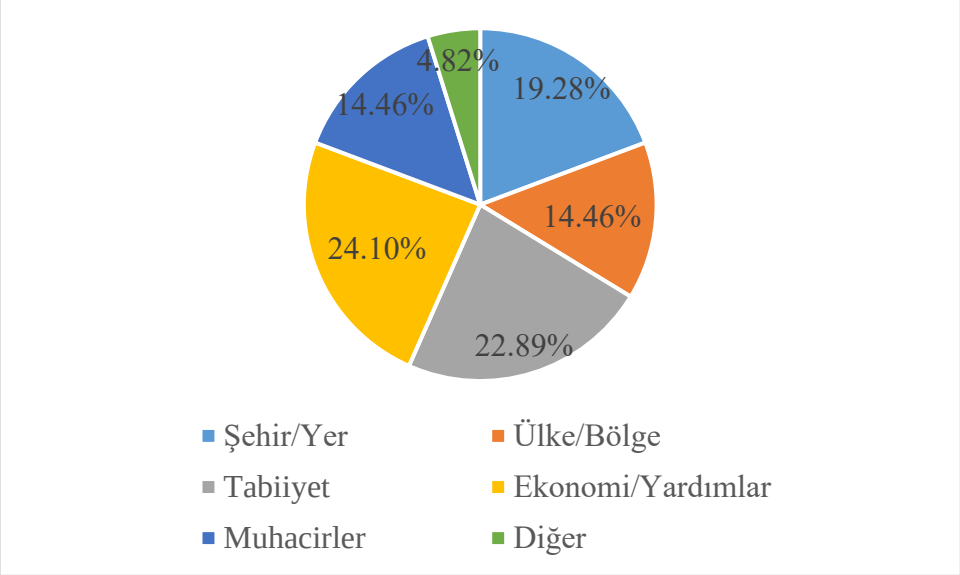

Görsel 2. Kelime Gruplarının Yüzdelik Dağılımı

Görsel 2'den anlaşıldığı üzere diğer kategorisinde yer alan kelimeler sayılmazsa konu dağılımının homojen olduğu görülmektedir. Haberlerde kullanılan kelimelerin, haberlerin genel konu dağılımlarıyla da uyumlu olduğu söylenebilir. Kelimelerin ayrıntılarına bakıldığında ise karşımıza Çizelge 2 çıkmaktadır.

Şehir/Yer	Ülke/Bölge	Tabiiyet	Ekonomi /Yardımlar	Muhacirler	Diğer
Dersaadet /İstanbul	Rumeli	Arnavut	Ticaret	İslamlar	Blkan Harbi

PROCEEINGS BOOK

Selanik	Makedonya	Boşnak	Şirket	Muhacir Sayısı	Din Hürriyeti
Yalova	Pomak	Pomak	Sermaye	Rumeli Muhacirini	Yunan Hükümeti
Edirne	Rum	Rum	Para Yardımı	Müslüman	Bulgar Hükümeti
Konya	Ermeni	Ermeni	Vergi	Bulgar Müslümanlar	
Avlonya	Bulgar	Bulgar	Para	Bulgar Muhacirini	
Bursa	Yunan	Yunan	Tarım	Edirne Muhacirini	
Karesi	Sırp	Sırp	Hayvanat	Teftiş	
İzmir			Ziraat	Komisyon	
Aydın			Sanat		
Beyoğlu			Hayvancılık		
Bulgar Sınırı			Hilal-i Ahmer		

Çizelge 2. Kelime Gruplarını Oluşturan Kelimeler

Şehir/Yer isimleri kategorisinde homojen bir dağılım olup Selanik 3 ve Edirne 2 defa geçmektedir. Diğerleri ise birer defa kullanılmıştır. Buradaki bilgilerden hareketle göçlerin çoğunlukla Ege ve Marmara bölgelerine olduğu söylenebilir. Ülke/Bölge isimleri kategorisinde yine benzer bir homojenlik vardır. Makedonya 3, Bulgaristan 2 diğer ülkeler ise birer defa kullanılmıştır. Mısır dışındaki ülkelerin hepsi Balkan devletleri olup göçün hangi bölgeden yapıldığını göstermektedir. Tabiiyete bakıldığında ise Boşnak, Sırp ve Ermeni birer, Arnavut ve Rum üçer, Yunan ve Bulgar ikişer kez kullanılmış, Pomaklar ise 6 defa tekrar edilmiştir. Birden çok Balkan devleti toprağında kalan Pomak yerleşkeleri olduğundan muhacirlerin çoğunluğunu Pomakların oluşturduğu izlenimini doğurmaktadır. Ekonomi/Yardımlar en çok değinilen konu olmuştur. Şirket 4 kez tekrar edilirken onu 3 kez tekrar edilen ticaret ve para yardımı kelimeleri izlemiştir. Bunların dışında sermaye 2 kez ve vergi, tarım, hayvanat, hayvancılık, para, ziraat, sanat ve Hilal-i Ahmer kelimeleri birer kez kullanılmıştır. Yurda gelen muhacirlerin ekonomik hayata entegrasyonu ve yapabilecekleri işler noktasında bu

kategorideki kelimeler bir fikir vermektedir. Muhacirler kategorisinde ise İslamlar 3 kez tekrarlanarak en fazla kullanılan kelime olmuştur. Muhacir sayısının 2 kez verildiği görülmüş, Rumeli muhacirini, Bulgar muhacirini, Bulgar Müslümanı, Edirne muhacirini, Müslüman, teftiş ve komisyon kelimeleri ise birer kez kullanılmıştır. Muhacir ve Müslüman kelimelerinin gelen insanları tanımlamak için zaman zaman birbirinin yerine kullanıldığı görülmüştür.

3. SONUÇ

Göç olgusu, günümüz dünyasının bir gerçekliği olduğu gibi geçmiş dönemlerin de önemli konularından biri olmuştur. Fakat bugünkü göçlerden Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki göçleri ayıran temel bir fark bulunmaktadır. O da devletin toprak kaybetmesiyle beraber Müslüman anasırın gayrimüslim devletlerin sınırları içinde kalacak olmasıdır. Diğer bir deyişle, anılan dönemin göç unsurunu belirleyen ana etmen, devletin sınırlarının küçülmesiyle insanların vatansız kalma tehlikesi yaşamasıdır. Bu sebepledir ki göçler kısa sürede bir dalga halinde gelmiş ve Anadolu'da hissedilir değişikliklere sebep olmuştur. Bu göçleri kimi zaman yeni kurulan devletler çıkarları doğrultusunda desteklemiş, kimi zamansa kendi nüfuslarında yaşanacak erimeyi durdurmak amacıyla zorlaştırmıştır. Herhalükarda yeni normali kabul etmek özellikle savaş zamanlarında dolayısıyla ekonomik yönden zorlu dönemlerde kolay olmamıştır. Bununla birlikte dünya savaşının eşiğinde Osmanlı Devleti asli unsurlarına kapısını kapatmamış ve onların yurda gelişleri noktasında fedakarlıktan kaçınmamıştır.

İttihat ve Terakki'nin Türkçülük" fikrine uygun olarak muhacirler yurdun farklı bölgelerine yerleştirilmiştir. Burada şunu ifade etmek gerekir ki gazetelerdeki haberlerin içeriğinde göçün Ege ve Marmara bölgeleriyle sınırlı kaldığı gibi bir izlenim çıkmaktadır. Farklı kaynaklardan edinilen bilgiler bu durumun eksik olduğunu göstermektedir. Samsun, Adana, Malatya gibi farklı birçok şehre de muhacir yerleştirildiği bilinmektedir. Bununla birlikte elde olan veriler ışığında büyük savaşın hemen öncesinde göçün anılan bu iki bölgede yoğunlaştığı iddia olunabilir. Bu bilgi kendi içinde tutarlıdır. Çünkü kısa sürede milyonla ifade edilen insanın Balkanlardan geldiği düşünülürse ilk yerleştirilmelerin coğrafi olarak yakın yerlere yapılmış olması mantıklıdır. Ayrıca muhacir ve mülteci ayrımına gidildiği görülmektedir. Bunu altında yatan temel neden de her şeyini bırakıp gelen ve geldiği yerle hiçbir bağı kalmayanlarla geldikleri yerlere geri dönme ihtimali olanların farklı değerlendirilmesidir. Her şeyini bırakıp gelenlere muhacir denirken geri dönme ihtimali olanlara mülteci sıfatı uygun görülmüştür. Durumları daha dikkat çekici olan ve artık anayurdun asli unsurlarından kabul edilen

PROCEEINGS BOOK

muhacirler, haliyle daha fazla habere konu olmuştur. Hülasa yapılan içerik analizinden elde edilen bulgular tarihi gerçeklerle örtüşmekte olup konu hakkında farklı çalışmalar yapacak araştırmacılara referans olabilecek bilgiler ihtiva etmektedir.

KAYNAKÇA

Balcıolu, M., *Yirminci Yüzyılın Başlarında Dünya*, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi/Ankara, 2011.

Dayı, S. E. D., Türk Yurdu'nda Balkanlar Ve Balkan Savaşları ile İlgili Haberler, Atatürk Dergisi, 1, 1, 2012.

Dündar, F., İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası, İletişim Yayınları/İstanbul, 2011.

Eryaman, A., 1909 Matbuat Kanunu Hürriyet Getirdi Mi? İkinci Meşrutiyet Osmanlı Meclisi Mebusanı'nda "Matbuat Hürriyeti" Tartışmaları (1909-1914), OTAM, Güz, 48, 2020.

Eyigün, m., Hacısalihoğlu, M., Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları Muhacirlerine Yönelik Yardım ve İstihdam Politikası, Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3, 2, 2019.

Feroz Ahmed, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları/İstanbul, 2012.

Findley, C.V., *Modern Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları/İstanbul, 2012.

Fiske, J., *İletişim Bilimine Giriş*, Bilge Kültür Sanat/İstanbul, 2003.

İpek İlçin, H., Ayışığı, M., Balkan Savaşları Sırasında Muhacirlerin İstanbul'da Geçici İskânları ve Karşılaşılan Sorunlar, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33, 1, 2023.

Kaplanoğlu, R., *Bursa'da Balkan Göçmenleri*, Mübadele Göçmenleri ve Bursa, Ed. Hacer Karabağ, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları/Bursa, 2019.

Kaya, M., Balkan Savaşları Sırasında Anadolu'ya Göçler ve Karşılaşılan Sorunlar, History Suies Special Issue on Balkan War, 5, 6, 2013.

Kodaman, B., İpek, N., Balkanlar, Girit ve Kafkaslarda Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Göçmen İskan Birimlerinin Kurulması (1895-1912), Erdem, 12, 2000.

Koloğlu, O., *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları/İstanbul, 2010.

Sezer, C., Metin, Ö., Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri (1912-1922), Tarih Araştırmaları Dergisi, 32, 54, 2013.

Shaw, S.J., Shaw, E.K., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II*, E Yayınları/İstanbul, 2010.

Smith, C. P., Content Analysis and Narrative Analysis, Eds. H. T. Reis ve C. M. Judd, *Handbook of Research Methods in Social and Personality Psychology*, pp. 313–335, Cambridge University Press/USA, 1990.

Talat Paşa, *Talât Paşa'nın Anıları*, Haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Yayınları/İstanbul, 2013.

Uğurlu, C., Balkan Savaşlarında Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Muhacirlere Sosyal Yardımları, SDE Akademi Dergisi, 2, 4, 2022.

Weber, R. P., *Basic Content Analysis (Second edition)*, SAGE/London, 1990.

Yalman, A. E., Modern *Türkiye'nin Gelişim Sürecinde Basın (1831-1913)*, Türkiye İş Bankası Yayınları/İstanbul, 2020.

DİPLOMASİDE YENİ BİR İLETİŞİM ALANI OLARAK METAVERSE

Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

guzelipek@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6061-7254

Özet

Uluslararası İlişkiler disiplininde pek az kavram diplomasi kadar muhafazakar bir içeriğe sahiptir. Disiplinde dış politikanın esas iletişim biçimi olarak tanımlanan diplomasinin bu muhafazakar yapısı, diplomasinin tarihsel süreç içerisinde misyonu ve içeriğinde pek az değişiklik yaşamasından kaynaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle, milattan önceki dönemlere kadar bile götürebileceğimiz diplomasinin temel stratejileri ve iletişim kanalları geleneksel diplomasinin değişmeyen yönlerini ifade etmektedir. Öte yandan, küreselleşme sürecinin bilhassa teknoloji alanında kendini gösteren olağanüstü dönüştürücü/değiştirici yapısı, geleneksel diplomasinin yanına modern diplomasi alt başlığı altında yeni iletişim kanallarını ve araçlarını eklemiştir. Henüz sosyal medyanın modern bir diplomasi aracı olup olmadığı sorusunun cevabı tatmin edici bir şekilde verilememişken; bir de bunun yanına son yıllarda olağanüstü bir popülarite kazanan *Metaverse* ve Yapay Zeka (*AI*) gibi yeni iletişim alanlarının eklemlenmesi, dış politikanın temel iletişim biçimi olan diplomasinin geleceğini akademik sahada son derece tartışılır bir konu haline getirmiştir. Şüphesiz ki e-büyükelçiliklerin ve(ya) e-diplomatların varlıkları, muhafazakar diplomasinin savunucuları tarafından distopik bir diplomasi dünyası anlamına gelirken; değişimci tarafta yer alanlar için yukarıda ifade edilen dönüşümler bir ütopyanın gerçeğe dönüşümünü ifade etmektedir. Meta Diplomasinin geleceğinin ne olacağını ve geleneksel diplomasinin yerini alıp alamayacağı sorusundan hareket eden bu çalışma farklı ülkeler özelinde Meta Diplomasinin modern uygulamalarını açıklamayı hedeflemektedir. Çalışmanın temel hipotezine göre Meta Diplomasi geleneksel diplomasinin bir ikamesi olmamakla birlikte, geleneksel diplomasinin işleyişini kolaylaştıran bir misyonla varlığını konsolide edecektir.

Anahtar Kelimeler: *Diplomasi, Metaverse, MetaDiplomasi, Geleneksel Diplomasi, İletişim*

METAVERSE AS A NEW SPACE OF COMMUNICATION IN DIPLOMACY

Abstract

Few concepts in the discipline of International Relations have as conservative a content as diplomacy. This conservative structure of diplomacy, defined as the main form of communication of foreign policy in the discipline, stems from the fact that diplomacy has experienced little change in its mission and content throughout the historical process. In other words, the basic strategies and communication channels of diplomacy, which we can take back to the ancient times, express the unchanging aspects of traditional diplomacy. On the other hand, the extraordinary transformative/changing structure of the globalization process, which manifests itself especially in the field of technology, has added new communication channels and tools under the sub-title of modern diplomacy to traditional diplomacy. While the question of whether social media is a modern diplomacy tool has not yet been satisfactorily answered; In addition, the articulation of new communication fields such as Metaverse and Artificial Intelligence (AI), which have gained extraordinary popularity in recent years, has made the future of diplomacy, the basic form of communication of foreign policy, a highly debatable issue in the academic field. Undoubtedly, the existence of e-embassies and/or e-diplomats means a dystopian world of diplomacy by the advocates of conservative diplomacy; For those on the changeist side, the transformations mentioned above represent the transformation of a utopia into reality. Starting from the question of what the future of MetaDiplomacy will be and whether it can replace traditional diplomacy, this study aims to explain the modern applications of MetaDiplomacy in different countries. According to the main hypothesis of the study, although MetaDiplomacy is not a substitute for traditional diplomacy, it will consolidate its existence with a mission that facilitates the functioning of traditional diplomacy.

Key Words: *Diplomacy, Metaverse, MetaDiplomacy, Traditional Diplomacy, Communication*

Giriş

Modern bilimde, akademik çalışmalara 'küreselleşen dünyada' ifadesiyle başlamak, kimilerine göre bir 'klişeyi' kimilerine göre ise bir zorunluluğu ifade etmektedir. Öte yandan, her iki görüş de aslında küreselleşmenin disiplinler arası alanda kendini gösteren olağanüstü etkisini kabul etmektedir. Öyle ki küreselleşmenin, öncelikli olarak teknoloji alanında kendini gösteren etkileri, insanoğlunun yaşadığı büyük devrimlere, Teknoloji Devrimi adı altında yeni bir başlık açmasını gerekli kılmıştır. Bu durum kuşkusuz ki küreselleşmenin sonuçlarını analiz ederken teknoloji ve iletişim alanlarına ait müstakil bir başlığın açılmasını zorunlu kılmaktadır. Zira, günümüzde teknoloji ve küreselleşme arasında ontolojik bir bağ kurulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, uluslararası ilişkilerin iletişim kanalı olarak adlandırabileceğimiz diplomasi de Teknoloji Devrimi'nden büyük oranda etkilenmiştir.

Çalışmanın başında da ifade edildiği üzere aslında diplomasi, misyonu ve araçları gereği Uluslararası İlişkiler disiplininin en muhafazakar çalışma alanlarından birisini ifade etmektedir. Diplomasinin misyonu ve araçları bağlamında süregelen mevcut yapısı, bilinçli bir korumadan ziyade, geleneksel diplomasinin tarihsel süreç içerisinde pek az değişen 'teamüllerinden' kaynaklanmaktadır. Bahse konu olan teamüller, modern uluslararası ilişkilerin başlangıcıyla beraber daha kurumsal ve hukuki bir zemine kavuşsa da Antik Dönemlerden günümüze kadar uzanan uzun tarihsel süreç içerisinde diplomasiyi, devlet çıkarları adına hareket eden ayrıcalıklı ve son derece sınırlı bir grubun büyük bir mahremiyet içerisinde yürüttüğü müzakereler süreci olarak tanımlamak mümkündür. Daha açık bir ifadeyle, geleneksel diplomasinin özünü ifade eden mahremiyet konusunun, bilhassa diplomatlar/devlet elitleri ve halk arasında işleyen bir süreç olduğunu iddia etmek mümkündür. Bu bağlamda, diplomasinin uygulayıcıları ve uygulandığı yerleşkeler konusu tarihsel süreç içerisinde diplomasinin pek az sorgulanan konuları arasında yer almaktadır.

Öte yandan, teknolojik alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak insan merkezli birçok faaliyetin geleneksel alanlardan çevrimiçi (*online*) platformlara taşındığı görülmektedir. Aslına bakılacak olursa, insan alışkanlıklarındaki bir değişimi ifade eden bu sürecin sıralı bir şekilde kolay uygulanabilir alanlardan, göreceli olarak daha zor uygulanabilir alanlara doğru ilerlediği görülmektedir. Bu değişim/dönüşüm sürecinin daha anlamlı olabilmesi adına insanların müzik dinleme ve alışveriş alışkanlarında meydana gelen değişimin/dönüşümüm irdelenmesi son derece çarpıcıdır. Zira, önceleri gramofondan ve pikaptan dinlenen müzik, sonraki yıllarda radyonun yaygınlaşmasıyla beraber bu platforma doğru kaymıştır. Televizyonun icadıyla beraber bir kez daha yön değiştiren insanların müzik dinleme alışkanlığı, günümüzde *Spotify* ve *Youtube Music* gibi dijital platformların tekelindedir. Benzer şekilde, alışveriş alışkanlığının da artık günümüzde geleneksel mağazalardan, *Amazon*, *eBay* gibi 'online mağazalara' kaydığı görülmektedir.

Yukarıda ifade edilen alanlar, insan hayatında dijitalleşmenin 'lokomotif' platformlarını ifade etse de diplomasi gibi son derece sınırlı bir gruba ait olan ve dış politikanın doğal bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek bir alanın geleneksel mecralardan ve aktörlerden,

çevrimiçi platformlara eklemlenmesi son derece ütopik hatta geleneksel diplomasi savunucularına göre distopik olarak değerlendirilen bir durumu ifade etmektedir. Öte yandan, son yıllarda insan hayatına çok hızlı bir şekilde giren ve gittikçe de popülerleşen *Metaverse*, birçok alanın yanında diplomasi alanına yönelik de son derece yenilikçi gelişmeler vadetmektedir. Bu çalışma Meta Diplomasi olarak kavramsallaştırabileceğimiz diplomasinin yeni türünün geleneksel diplomasinin yerini alacağını iddia etmemektedir. Tam aksine, bu çalışmanın temel hipotezi Meta Diplomasinin, geleneksel diplomasiye eklemlenerek, geleneksel diplomasinin işleyişini aktörler ve mecralar bağlamında kolaylaştıracağıdır.

Diplomaside Yeni Bir Trend: Meta Diplomasi

Son yıllarda adından sıkça söz ettiren *Metaverse*, en basit şekilde gerçekten sanala (*virtual*) doğru bir geçiş katmanı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, *Metaverse*'nin temel işleyiş prensibi 3 boyutlu (*3D*) paylaşımlı bir dünyada birçok insan aktivitesinin sanal gerçeklik (*virtual reality*) hizmetleri aracılığıyla uygulanabilmesidir (Damar, 2021: 1). Bazı görüşlere göre *Metaverse*, pratik hayatta kullanılabilirlik konusunda son derece yetersizdir; zira platform yeteri kadar uygulamaya sahip değildir. Bir başka görüşe göre ise, *Metaverse* dünyadaki teknoloji devlerinin ortaya çıkardığı bir 'kara delikten' fazlası değildir (Kim, 2021: 141). Öte yandan, insanı ilgilendiren her yeni trend gibi *Metaverse*'nin de benzer bir şüphecilikle karşılaşması şaşırtıcı değildir; zira bu yeni 'dünya' henüz gelişme aşamasındadır. Lakin, *Metaverse*'de şimdiden yerine alan ve bu trende yatırım yapan firmaların saygınlıkları ve potansiyelleri göz önünde bulundurulduğunda, bu gelişmenin yapay bir trendden ziyade ilerleyen dönemlerde kalıcı bir 'oyun değiştirici' (*game changer*) gelişme olduğu düşünülmektedir.

Metaverse mevcut haliyle daha çok insanların dijital para birimlerine yatırım yaptığı ve kripto para borsalarıyla özdeşleşen bir platform olarak tahayyül edilse de aslında bu sadece platformun popüler ekonomik kültüre yansımasını ifade etmektedir. Örneğin *Metaverse*'de şimdiden birçok sanal konser salonu ve kulüp kurulmuş olup; 2021'de de *Ethereum* blok zincirinin öncülüğünde dünyanın ilk meta festivali *Metaverse* üzerinde yapılmıştır. Bu festival dört gün sürmüş olup; 80'den fazla saygın sanatçı festivalde performans sergilemiştir (Turchet, 2023: 1812). Benzer bir konuda araştırma yapan Çelik'e göre *Metaverse*'nin geleneksel/fiziksel platformlara nazaran oldukça büyük avantajları vardır. Daha açık bir ifadeyle, fiziksel bir konserde izleyici sayısının sınırlılığı, ekipmanların transferi, hava koşulları gibi birçok değişken göz önünde bulundurulmak zorundayken; *Metaverse* bu konuda neredeyse sınırsız imkanlar sunmaktadır (Çelik, 2023: 7). Son tahlilde, *Metaverse*'nin insan aktivitelerine yönelik en büyük vaadi zaman, mekan ve kişi sayısından bağımsız bir özgürlük alanıdır. Bu özgür iletişimin diplomatik iletişime ne gibi faydalar sağlayacağı ise sadece bu çalışmanın konusunu teşkil etmemekte olup, aynı zamanda dış politika yapıcıları açısından da merak uyandıran bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslında diplomatik 'kodların' dönüşmeye başlaması *Metaverse*'den daha önce sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla başlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Tıpkı

Metaverse gibi sosyal medya da önceleri sosyal iletişim ve eğlence mecrası olarak ortaya çıkmış olup; sonrasında diplomasi gibi çok daha farklı alanlara entegre olmayı başarmıştır. Bu bağlamda, *Twiplomacy* olarak Uluslararası İlişkiler literatürüne geçen *Twitter* üzerinden icra edilen diplomasi kayda değer bir örnektir. ABD'nin bir önceki devlet başkanı Donald Trump'la özdeşleşen bu diplomasi türü Trump özelinde aslında diplomasinin nazik ve formal dilinden uzaklaşarak daha informal ve tehdit edici bir dili kullanmayı ifade etmektedir (Šimunjak ve Caliandro: 2019: 15). Öte yandan, *Twiplomacy*'nin uluslararası kamuoyu ve sosyal medya kullanıcıları üzerinde doğurduğu etkiye bakıldığında geleneksel diplomasiden çok daha farklı sonuçlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Zira, diplomatik iletişimin hızı ve etkileşim sayısı bağlamında düşünüldüğünde *Twiplomacy*'nin geleneksel diplomasiyi aktörler ve araçlar bağlamında aşındırdığı iddia edilebilir. Daha açık bir ifadeyle, geleneksel diplomasinin aktörler ve mekanlar bağlamındaki mahremiyeti göz önüne alındığında sosyal medya üzerinden icra edilen bu diplomasi türüyle beraber bütün sosyal medya kullanıcıları diplomatik etkileşimin bir aktörü olma şansına sahip olmaktadır. *Twiplomacy*'nin daha ileriki bir aşamasını ifade eden Meta Diplomasi de riskler ve fırsatlar bağlamında benzer dinamikler sunmaktadır.

Bu konudaki öncü ülkelerden birisi Barbados'tur. Barbados, *Metaverse*'de son derece bilinir bir platform olan *Decentraland*'ta ilk büyükelçiliklerini açacaklarını duyurmuşlardır. Süreci yürütmekle görevli kişi olan Barbados'un Birleşik Arap Emirlikleri Büyükelçisi Gabriel Abed, bu sayede Barbados'un küresel ve iki taraflı ilişkilerini kayda değer bir biçimde geliştirmeyi hedeflediklerini açıklamıştır (Akıllı, 2022: 75). Benzer bir gelişme de İsrail ve Güney Kore arasında yaşanmıştır. İki ülke arasında kurulan *Metaverse* merkezli bir platform sayesinde İsrail ve Güney Kore arasındaki ilişkilerin tarihin en yüksek seviyesine çıkması beklenmektedir. Kültürel diplomasi öncelikli bu platform sayesinde İbranice ve Korece derslerinin yanında, film festivalleri ve iş toplantılarının da yapılması planlanmaktadır (Israel Embassy in …: 2022). Bu konudaki kayda değer son gelişme ise Dijital İşbirliği Örgütü'nün (Digital Cooperation Organization) 2023 yılı içerisinde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'ta yaptığı *DiplomaticConnect* başlıklı toplantıdır. Bu toplantıda diplomatlar, hükümet yetkilileri, iş insanları ve teknoloji uzmanları, diplomatik ekosistemin *Metaverse* ve Yapay Zeka gibi dijital inovasyonlara yönelik entegrasyonunu ve bu sürecin fırsatlarını ve risklerini ele almıştır (The Digital Cooperation … : 2023).

Sonuç

Küreselleşmenin insan hayatı üzerindeki en gözlemlenebilir etkilerinden birisi de teknoloji alanında yaşanan gelişmelerdir. Bilhassa, son yıllarda olağanüstü bir popülarite kazanan *Metaverse* kavramı, şimdiden birçok akademik çalışmaya konu olmaktadır. Bu çalışmaların birçoğu bilgi teknolojileri ve iletişim alanın da olsa da ilgili kavramın ilerleyen süreçte birçok disiplinler arası çalışmaya konu olması beklenmektedir. Bu çalışmada ele alınan diplomasi ve *Metaverse* arasındaki ilişki de ilerleyen süreçlerde üzerinde akademik manada daha çok durulması beklenen konulardan birisi olarak ön plana çıkmaktadır. Bilhassa, geleneksel diplomasinin kısıtlayıcı doğasının aksine Meta Diplomasinin başta kültürel diplomasi olmak üzere aktörler ve araçlar konusunda büyük bir çeşitlenmeyi beraberinde

PROCEEINGS BOOK

getirmesi beklenmektedir. Çalışmanın daha önceki kısımlarında da belirtildiği üzere Meta Diplomasi bu çalışma açısından geleneksel diplomasinin bir ikame aracı olarak ele alınmamıştır. Aksine, Meta Diplomasinin geleneksel diplomasinin işleyişini çeşitlendirecek ve kolaylaştıracak bir diplomasi türü olarak değerlendirilmesi diplomasinin doğasına daha uygun bir yaklaşımı ifade etmektedir. Son tahlilde, pandemi döneminde de tecrübe edildiği üzere zamansal ve mekânsal kısıtlar insanoğlunun karşısında her zaman engel olabilmektedir. İlerleyen süreçlerde, yapay zeka destekli avatarla yapılacak bir vize görüşmesi ve(ya) diplomatik bir toplantının *Metaverse* üzerinden gerçekleştirilmesi bir bilimkurgu senaryosundan ziyade makul bir beklenti olarak düşünülmelidir.

Kaynakça

Akıllı, E. (2022). The metaverse diplomacy: A future vision for Türkiye. *Insight Turkey,* Summer 2022, 67-88.

Çelik, G. (2023). A new field in music production: Metaverse concerts. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, (12), 4-24.

Damar, M. (2021). Metaverse shape of your life for future: A bibliometric snapshot. *Journal of Metaverse*, *1*(1), 1-8.

Kim, J. (2021). Advertising in the metaverse: Research agenda. *Journal of Interactive Advertising*, *21*(3), 141-144.

Šimunjak, M., & Caliandro, A. (2019). Twiplomacy in the age of Donald Trump: Is the diplomatic code changing?. *The Information Society*, *35*(1), 13-25.

Turchet, L. (2023). Musical metaverse: Vision, opportunities, and challenges. *Personal and Ubiquitous Computing*, (27), 1811-1827.

Israel Embassy in Korea Launches Metaverse Diplomacy, https://www.jpost.com/international/article-720653, erişim tarihi 17.12.2023

The Digital Cooperation Organization launches the second DiplomaticConnect at the Embassy of Oman in Riyadh, https://www.zawya.com/en/press-release/events-and-conferences/the-digital-cooperation-organization-launches-the-second-diplomaticconnect-at-the-embassy-of-oman-in-riyadh-rw77pvs5, erişim tarihi 17.12.2023

SÖZLÜ TARİH UYGULAMALARININ TEORİDE VE PRATİKTE FARKLILIĞININ SAHA DENEYİMLERİNDEN NOTLARLA AKTARIMI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Senanur YARIŞ
Bartın Üniversitesi, senanuryaris@gmail.com - 0009-0007-0344-7990

ÖZET

Sözlü tarih, geçmişe ait bilgilere ulaşmak amacı gütmekle birlikte insanın kaynak olarak alındığı bir malzeme toplama sürecidir. Kişilerin deneyimlerinden yararlanılarak tarihe katkıda bulunmak sözlü tarih yöntemiyle önem kazanmıştır. Temelinde insanların bireysel anılarını barındıran bu yöntem insan odaklı bir araştırma yöntemi olarak belgeye dayalı tarihçiliğin en önemli destekçisidir. Sözlü tarih uygulamalarında çalışma sahası ve kaynak kişilerin özellikleri çalışmanın ana hatlarını belirler ve bu da kendi içinde bir çeşitliliğe sebep olur. Sözlü tarihi uygulama konusunda formülleştirilmiş uygulama biçimleri olmakla birlikte her görüşme kendi özel kurallarını belirlemektedir. Sözlü tarih çalışmalarında hazırlanan soruların, kaynak olarak alınan kişilerin duygu durumuna dikkat edilerek sorulması da önem arz eder. Görüşmelerin uygulandığı bölge, cinsiyet, yaş gurubu, eğitim düzeyi ve kültürel bakış bu uygulamayı çeşitlendirmekte ve değiştirmektedir. Bu bildiride, Bursa'nın Yıldırım ve Osmangazi ilçelerinde otuz kişi ile yapılmış olan yüz yüze sözlü tarih görüşmeleri sırasında karşılaşılan teori ve pratik farklılıklarına odaklanılacaktır. Açık uçlu yedi soru ile halkın bilgileri, yaşanmışlıkları ve anılarına dair veri toplanmış olan bu araştırmada kolay ve anlaşılır sorular sorulması; soruların yönlendirici olmaması, benlik ve kişilik haklarına saygı gösterilmesi hususlarına dikkat edilmiştir. 18-60 yaş aralığındaki görüşmecileri konu alan sözlü tarih uygulaması esnasında karşılaşılan sorunlar ile pratik ve uygulama arasındaki farklılıklar, gerçekleştirilmiş olan çalışmadan örnekler verilerek bu bildiride sunulacaktır. Bu bildiride, sözlü tarih çalışmasının son bir asırda kazandığı önem, araştırmacının sahip olduğu veri çeşitliliği ve araştırma sırasında karşılaşılan avantajlı-dezavantajlı durumlardan bahsedilmiştir. Aynı zamanda insan iletişimi konusunda bir tarih araştırmacısının oldukça deneyim kazandığından ve bu deneyimlerin tarihçiyi geleneksel tarih bakış açısından ne şekilde ayrıştırdığından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, sözlü tarih, kaynak kişi, saha çalışması, insan.

Abstract

Oral history collects material that aims to obtain information about the past and uses humans as a source. Contributing to history by benefiting from people's experiences has gained importance through the oral history method. Based on people's memories, this method is the most important supporter of document-based historiography as a human-oriented research method. In oral history applications, the characteristics of the field of study and the source persons determine the study's outlines, which causes diversity within itself. Although there are formulated forms of practice in oral history practice, each interview determines its own unique rules. It is also essential that the questions prepared in oral history studies are asked by paying attention to the emotional state of the people taken as sources. The region, gender, age group, education level, and cultural perspective where the interviews are conducted diversify and change this practice. This paper will focus on the differences in theory and practice encountered during face-to-face oral history interviews with thirty people in Yıldırım and Osmangazi districts of Bursa. In this research, data about the people's knowledge, experiences, and memories were collected with seven open-ended questions, and accessible and understandable questions were asked. Care was

PROCEEINGS BOOK

taken to ensure that the questions were not leading and that personal and personal rights were respected. The problems encountered during the oral history application involving interviewees between the ages of 18-60 and the differences between practice and practice will be presented in this paper by giving examples from the conducted study. This paper mentions the importance that oral history study has gained in the last century, the variety of data that the researcher has, and the advantageous and disadvantageous situations encountered during the research. At the same time, it was mentioned that a historical researcher gains much experience in human communication and how these experiences differentiate the historian from the traditional perspective.

Keywords: History, oral history, source person, field work, human.

Giriş

Bu çalışma, yazarın yürütmüş olduğu proje[1] için gerçekleştirdiği sözlü tarih görüşmeleri esnasında edinilen deneyimlere dayanılarak hazırlanmıştır. "Bursa'nın Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde Yaşayan Halkın Ermeni Algısı" adlı projenin yürütülmesi esnasında kullanılan sözlü tarih yönteminin teorik ve pratik deneyimleri bu bildiri için temel oluşturmuştur. Sözlü tarih yöntemi, insanın kaynak olarak alındığı ve bilgilerin geçmiş deneyimlerden aktarılması sürecidir. Sözlü tarih metodunun ve yerel tarihçiliğin son zamanlardaki gelişiminin altında yatan en önemli gerçek ise her ailenin ve her mekânın bir tarihi olabileceği fikridir (Caunce, 2001: 8). Sözlü tarih yöntemi, yazılı belgelere artı olarak kişilerin belleğini duygu ve düşüncelerini; gündelik yaşantılarını ve nesnellik dışı bakış açısının tarihin araştırma alanına dâhil etmeye çalışan disiplinler arası bir araştırma metodudur. Sözlü tarihin öncelikli hedefi, teknoloji destekli yardımlarla kişilerin belleklerindeki anıları kaydederek kalıcı bir kaynak haline getirmektir. Bu sayede, bireyin kendisi asıl kaynak haline gelmektedir (Tütüncü, 2022: 137). Belgeye dayalı tarih yazımında önemli kişilerin(komutanlar, hükümdarlar, sadrazamlar vs.)yanı sıra sıradan insanlar kaynak edinilmektedir. Bir hükümdarın hatıratları dönemin siyasi veya askeri olayları için kaynak teşkil ederken aynı dönemin sosyal hayat adına bir kaynak edinememektedir. Sözlü tarih yönteminin tarih yazımındaki kesin ayrımını belirten yanı da sosyal tarihe kaynaklık etmektedir (İnan, 2021: 111). Sözlü tarih yöntemi, bir gazetecinin yaptığı röportaj ile benzerlik gösterse de derinlemesine bakıldığında epeyce farklılık teşkil ettiği görülmektedir. Sözlü tarih uygulamasında kaynak kişilerden elde dilen bilgiler uzun soluklu çalışmalar için kaynak oluşturmaktadır (Güçlü, 2013: 4). Bir tarih yazım yöntemi olan sözlü tarih, akademik ve bilimsel çalışmalara kaynak teşkil etmektedir. Uygulama biçimi olarak gazetecilik ile benzerlik gösterse de sözlü tarih tamamen bilimsel bir yöntemdir.

Sözlü tarihi, insan belleğine arşivlemek olarak tanımladığımızda örneklerini çok eski çağlarda görmek mümkündür. Örneğin Yunanlı tarihçi Herodot'un çevresindeki insanlardan duymuş olduklarına yazılarında yer vermesi, sözlü tarihin ilk örneği olarak gözükebilir. Temelde benzerlik gösterse de sözlü tarih, son yarım asırda ortaya çıkan ve tarih yazımında kurumsallaşan bir kavramdır (İnan, 2021: 113-114). İkinci Dünya Savaşı döneminde askeri tarihin yazımında güncel bir kaynak olarak ortaya çıkan sözlü tarih, tarih yazımına yenilik katmıştır. Örneğin, savaşa bire bir şahit olan bireylerin belleklerinden faydalanarak bilgi sağlanmış, bu bilgiler sözlü tarih kisvesinde kayıt altına alınmıştır (Danacıoğlu, 2001: 130). Sözü tarihin ilk adımları, Amerika'da atılmıştır. Columbia Üniversitesinde 1948 yılında Allan Nevis'in kurduğu Amerikan tarihinde iz bırakmış önemli şahsiyetlerin hatıratlarını içeren bir arşiv bulunmaktadır. Amerika' da siyasi tarihin sözlü tarih bakışı ile araştırmalar 1960 yılına kadar etkili

[1]TÜBİTAK 2209-A, 2022 Yılı 2. Dönemi kapsamında gerçekleştirilen "Bursa'nın Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde Yaşayan Halkın Ermeni Algısı' adlı projeden yararlanarak, Senanur Yarış tarafından üretilmiştir.

olmuştur (Danacıoğlu, 2001: 132). Bu yöntem, yazılı tarih öncesi dönemlerden bu yana süregelmiş, kültürel kimlikleri güçlendirmiş ve toplulukları bir arada tutmuştur.

Sözlü tarihin Avrupa'daki yolculuğu bambaşka bir dinamikle başlamıştır. 19.yüzyılda İngiltere'de sözlü tarih yöntemleriyle işçi sınıfının araştırılması konusunda yapılan çalışmalar Avrupa'daki sözlü tarih çalışmalarını temsil etmektedir. 1960'lar ve 1970'ler, Avrupa'da sosyal bilimlerin ve tarih araştırmalarının yeniden şekillendiği bir dönemdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki sosyal bilimler araştırmaları sözlü tarih araştırmalarına da yansımıştır. "Özetlersek eğer, Amerika'da sözlü tarih araştırmalarını kışkırtan dinamik siyasi tarih olurken, İngiltere'deki dinamiğin kaynağı sosyolojiydi." (Danacıoğlu, 2001: 132). Toplumsal hareketlerin etkisiyle, sözlü tarih metodolojisi daha geniş kitlelere ulaşmaya başladı Özellikle öğrenci hareketleri, feminist hareket ve işçi sınıfı mücadeleleri gibi toplumsal dinamiklere duyarlı araştırmalar yapılmıştır. Bu dönemde, bireylerin günlük yaşamları, protestolar ve değişimlere verdikleri tepkiler üzerine odaklanılarak sözlü tarih çalışmaları genişlemiştir. Sözlü tarihin gelişimine baktığımız zaman geçmiş bilgileri geleceğe taşımak yerine geçmişin yorumlanması anlamına gelmektedir.

Türkiye'de sözlü tarih çalışmalarının ilk adımları, 1970'lerin ortalarında atılmıştır. Bu dönemde, toplumsal değişimlere duyarlılık artarken, akademisyenler ve araştırmacılar, geleneksel tarih anlatılarının ötesine geçerek bireylerin kişisel deneyimlerine odaklanmaya başlamışlardır. 1980'lerin sonlarına doğru, Türkiye'de sözlü tarih çalışmaları daha da yaygınlaşmış ve kurumsallaşmıştır. Bu dönemdeki politik değişiklikler, toplumun farklı kesimlerindeki bireylerin sesini duyurabilmesi için yeni fırsatlar yaratmıştır. Aynı zamanda, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, sözlü tarih araştırmalarını desteklemiş ve kaynaklara daha kolay erişim sağlamıştır. Türkiye'de sözlü tarih metodunun gelişiminde, toplumun çeşitli kesimlerinden gelen insanların hikayelerini kaydetme ve paylaşma isteği önemli bir etken olmuştur. Bu metodun kullanımı, tarihin sadece resmi belgelerle değil, aynı zamanda bireylerin yaşam deneyimleriyle anlaşılması gerektiği fikrine dayanmaktadır.1990'lı yıllara kadar Türkiye'de yapılan sözlü tarih çalışmaları tam olarak sahada gerçekleşen çalışmalar olmamıştır. Önceki yıllarda siyasi olayların aktarımlarını kaynaklar ile elde eden bir tarih yazımı mevcutken, 1990-2000 yıllarından sonra Ermeni Sorunu gibi sıradan halkın da içinde bulunduğu meseleleri bizzat kendilerinden dinlemek Türkiye' de sözlü tarih yöntemini geliştiren faktörler arasındadır (Tütüncü, 2022: 140). Tıpkı Ermeni Meselesi gibi 6-7 Eylül olayları ve 27 Mayıs Darbesi örnekleri de tarih biliminin dışarıda kalan konuları olarak sözlü tarih çalışmalarına girmiştir (İnan, 2021: 114). Sözlü tarih, toplumsal belleğin zenginleştirilmesine ve farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına katkı sağlayarak Türkiye'de tarih anlayışını derinleştirmiştir. 2000'lerden sonra sözlü tarih çalışmalarındaki en ayırt edici özellik dijital arşivler oluşturulabilmesidir. Araştırmacıların çalışmalardan elde edilen verilere kolaylıkla ulaşabilmesi sözlü tarih çalışmalarını popüler hale getirmiştir. Aynı zamanda oluşturulan arşivlerin dijitaldeki muhafazası daha kolay olmuştur. Bütün bu gelişmeler 2000'li yıllarda sözlü tarih çalışmalarının daha profesyonelce yürütüldüğünü bizlere göstermiştir (İnan, 2021: 115). Bir sözlü tarih çalışmasının temelini pratik oluşturur. Araştırmacı teorik bilgiye sadık kalır ancak pratikte karşılaştığı avantajlı-dezavantajlı durumlar çalışmanın gidişatı yönünde bilgi veren en temel hususdur. Bu yüzden de yapılan araştırmalarda veya çalışmalardaki işleyiş zaman zaman değişkenlik gösterebilir. Araştırmacı kendine teorik olarak bir çalışma yöntemi oluştursa da kaynak kişilerin durumuna bağlı olarak bu yöntem işleyiş göstermeyebilir. Bildiride 2209-A TÜBİTAK programı kapsamında "Bursa'nın Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde Yaşayan Halkın Ermeni Algısı' adlı projeden yararlanılmış, kazanılmış deneyimlerden ve soru analizlerinden örneklendirilmelere yer verilmiştir.

1.Araştırmacının Sahadaki Teorik ve Pratik Deneyimleri

Sözlü tarih yöntemi uygulanırken belli kurallar çerçevesinde çalışmalar yürütülmektedir. Sözlü tarihin uygulama yöntemi için her ne kadar genel kurallar belirlenmiş olsa da bazı kuralların sahada işlemediği veya farklı işlediği görülmüştür. Teorik olarak bakıldığında sözlü tarih yönteminin ilk kuralı araştırmacının belirlediği kaynak kişiye görüşme öncesinden irtibat kurarak yer, zaman ve mekân bilgisini paylaşması gerekmektedir (Kyvıg ve Marty, 2000: 72). Görüşme yapılacak kişi araştırmacının bizzat kendisi tarafından irtibat kurulup randevuyu o şekilde alması gerekmektedir. Bu durum kaynak kişiye güven ortamı yaratmakla birlikte sorulan soruları daha tutarlı şekilde cevaplamasını sağlamaktadır (Bilim ve Sanat Vakfı, 2006: 12-13). Çalışma sırasında görüşülecek kaynak kişi hakkında bilgiler edinmek ve bu kişiyi tanımak, uzun ve teknik sorularla kaynak kişiyi ürkütmemek adına aldığınız cevapları kısa notlar şeklinde kaydetmek hem araştırmacının işini kolaylaştırmakta hem de kaynak kişiden daha sağlıklı dönütler almayı sağlamaktadır (Kyvıg ve Marty 2000: 73). Aynı zamanda araştırmacı görüşme süresinin de kontrolünü elinde tutmalıdır. Fazla uzun ya da olması gerekenden kısa bir görüşme çalışmanın ilerleyişi bakımından bazı sorunlara yol açabilmektedir. Görüşme esnasında ise araştırmacı görüşmenin kontrolünü elinde tutmalı ancak bunu karşı tarafa belli edip kaynak kişiyi tedirgin etmemelidir. Soruları tek tek sormalı, kaynak kişinin bilgi düzeyine göre teknik cümlelerin kullanımını ayarlayabilmeli, kaynak kişi soru dışı bir cevap verdiğinde sözü kesilmeden dinlenmelidir (Kyvıg ve Marty, 2000: 74). Görüşülen kişi, anlattığı olayların şahidi mi yoksa olayın öznesi mi olduğunu araştırmacının kavraması gerekmektedir. Araştırmanın konusu ile ilgili görsel malzemeler kaynak kişiye sunulmalı ve kişinin anılarının canlanmasına yardımcı olunmalıdır (Kyvıgve Marty, 2000: 75).

Araştırmacı, önceden belirleyip irtibat kurduğu kişiler ile görüşme esnasında kaynak kişinin önerisi ile yeni bir görüşmenin adımı atılabilir. Araştırmacı, kendi yapmış olduğu projesinde belirlediği kaynak kişiden randevu alma esnasında kaynak kişinin konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığı ve bununla ilgili başka bir isim önermesi örneği ile karşılaşmıştır (KK21). Teoride araştırmacı süresini kontrollü kullanması gerektiğini bilse de pratikte kaynak kişinin bilgi düzeyine görüşme süresi değişiklik göstermektedir. Örneğin 40 yaş üzeri bir birey ile görüşme yapılırken konunun derinliğine inmesine ve bilgi düzeyini tam anlamıyla aktarmasına müsaade edilmektedir (KK4). Aynı konu 18 yaşında bir bireye sorulduğunda bilgi ve tecrübe seviyesi de göz önünde bulundurularak görüşmenin kısa sürmesini engellemek verimsiz bir sözlü mülakat girişiminden başka bir şey olmamaktadır (KK8). Araştırmacı, bir soruyu 18 yaşında bir bireye teknik şekilde sorarken, 60 yaş üzeri bir bireye tekniğin dışına çıkılarak tabiri caizse halk dilinde sormak durumunda kalınmıştır (KK6, KK19).

Araştırmacı çalışmasında altı kategoriden oluşan toplamda 30 kişi ile görüşmüş, tüm görüşmeler bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Kategoriler farklı yaş ve eğitim düzeyine göre belirlenmiş, hangi kesimin nasıl bir düşüncede olduğu ile ilgili bir algı çalışması yapılmıştır. Projenin anahtar kelimesi olan ”Ermeni Algısı” ve araştırmacının uzmanlık alanının tarih olması hasebiyle araştırmanın yapıldığı ilçeler geçmişte Ermenilerin yoğunlukla yaşadığı Yıldırım ve Osmangazi ilçeleridir. Yapılan sözlü tarih çalışmalarında araştırmacının seçmiş olduğu bölge çalışmanın sağlıklı olabilmesi açısından önem arz etmektedir. Çünkü sözlü tarih çalışmalarının temelini insan, insanın algısını da yaşamış olduğu çevre etkilemektedir.

Yapılmış olan bu algı çalışmasında 60 yaş ve üzeri mülakatlarına baktığımızda, Ermeni varlığının ve algısının olumlu yönde ilerlediğini görmekteyiz. Buna sebep olarak toplum içerisinde, saygı çerçevesinde ve ortak alanda yaşamış olmaları olumlu imaj elde edilmesine sebep olurken, genç

PROCEEINGS BOOK

nüfusa bakıldığında algıların ve imajın tam tersi olduğunu göstermiştir. Bu olumsuzluğun sebebi ise daha önce Ermeni toplumu ile ortak bir alanda yaşamamış olmalarıdır.

Araştırmacı sözlü tarih çalışmasını yaparken etik prensiplere daima sadık kalarak görüşmelerini saygı çerçevesi içerisinde gerçekleştirmiştir. Kaynak kişilerden aldığı herhangi bir olumsuz cevap veya tepkilerde etiğe aykırı bir davranışta bulunmamıştır. Karşısındaki kişinin beden dilinden veyahut yaşadığı psikolojiyi çözümleyerek alternatif yöntemler katmıştır. Örneğin araştırmacı sorduğu bir soruda kaynak kişinin hoşuna gitmeyen ya da yanlış anlaşılan bir durum ile karşılaştığında bunu alternatif sorularıyla devam ettirmiştir. Alınan cevaplara taraflı bir bakış açısı ile bakılmamış, kaynak kişinin duygu durumu ve yaşam koşulları göz önünde bulundurulmuştur. Konuyla ilgili derin bilgilere sahip olan kaynak kişiler ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada seçilen kaynak kişi sorulan sorular ile ilgili bilgiye sahip değilse veyahut cevaplamak istemediği bir soru ile karşı karşıya ise etik kurallara sadık kalarak kişi hoşgörü ile karşılanıp başka bir kaynak kişiye başvurulmuştur.

2. Sözlü Tarih Yönteminin Araştırmacıya Katkıları ve Etik

"Bursa'nın Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde Yaşayan Halkın Ermeni Algısı 'adlı TÜBİTAK projesinde hazırlanmış sorulardan elde edilen cevapların her biri diğerini tamamlayacak şekilde olmuştur. Meselelerin klasik araştırma yöntemleri(arşiv belgeleri, yerel-yabancı kaynaklar, eski antlaşmalar) ile araştırmak araştırmacının alanını kısıtladığı gibi objektif olmasını da engeller. Bu sebeple projede kullandığımız sözlü tarih yöntemi konuya birçok farklı yaş kategorisinden bakılmasını sağlamış, araştırmacıyı hiç girilmemiş yollara yürümeye itmiştir. Aynı zamanda sözlü tarih yöntemi araştırmacıya algıda seçicilik de katmıştır. Belli kişi sayısından sonra hangi kategorideki kaynak kişinin, hangi cevabı vereceği konusunda araştırmacı önsezi kazanmıştır. Araştırmacı, yararlandığı kaynak kişilerin kişisel özelliklerini bir kenara bırakarak tamamen profesyonelce ve tarafsız şekilde çalışmasını sürdürmüştür. Bunlara ek olarak düzgün üslup, jest ve mimiklerini doğru yerde ve zamanda kullanmayı öğrenmiştir. Araştırmacı, kaynak kişilerin verdiği olumlu veya olumsuz cevapları olduğu gibi not alarak, özgünlüğüne sadık kalarak okuyucuya aktarmıştır. Örneğin, 18 yaş üzeri lise mezunu bir kişinin "Türklerin örf ve adetlerine özenip kendilerininmiş gibi empoze ettiklerini düşünüyorum." Cümlesini olduğu gibi aktarılırken, 60 yaş üzeri emekli bir kişinin aynı soruya verdiği "evet, benzerliklerimizin olduğunu düşünüyorum. Çok samimi, yapıcı diyaloglarla daha da geliştirilebileceğini düşünüyorum." Cevabı da olduğu gibi aktarılmıştır.(KK2, KK5). Bu örnekten görüldüğü üzere, araştırmacı çeşitli kategorilerden aldığı çeşitli cevaplarla kendi yorumunu harmanlayarak okuyucusuna özgün bir şekilde yansıtmıştır.

Sonuç

Yerel tarihçiliğin son zamanlardaki gelişiminin en büyük katkılarından biri hiç şüphesiz sözlü tarih yöntemidir. Sözlü tarih yöntemi, geçmişi sadece büyük olaylar ve tarih kitapları üzerinden değil, aynı zamanda bireylerin yaşam deneyimleri ve hikâyeleri üzerinden de anlama çabasını temsil eder. Bu yaklaşım, tarih anlayışımızı zenginleştirirken, farklı seslere ve bakış açılarına odaklanarak tarihsel anlatının çeşitlenmesine katkı sağlar. Geçmişi sözlü ifadeler aracılığıyla keşfetmek, tarihi daha dokunsal ve insan boyutlu bir deneyim haline getirir. Sözlü tarih yöntemi, geçmişin karmaşıklığını ve çeşitliliğini anlamak için çoklu bakış açıları sunar. Bu yaklaşım, tarihsel olayları sadece belgelere dayanarak değil,

PROCEEINGS BOOK

aynı zamanda bireylerin anıları, duyguları ve deneyimleri aracılığıyla anlamaya çalışır. Bireylerin kişisel hikayeleri, tarih boyunca yaşanan olayları daha insana özgü ve duygusal bir bağlamda sunarak, geçmişle güçlü bir empati kurmamıza olanak tanır. Sözlü tarih, toplumların kolektif hafızasını zenginleştirir ve bireylerin anılarının bir araya getirilmesiyle ortak bir tarih oluşturur. Bu yöntem, tarihi sadece bilgi akışı olarak değil, aynı zamanda insanların hayatlarını nasıl etkilediğini ve biçimlendirdiğini anlamak için bir araç olarak değerlidir. Sonuç olarak, sözlü tarih, geçmişin anlamını genişleterek, tarihçilik alanında daha katmanlı ve kapsamlı bir perspektif sunar. Sözlü tarih yönteminin kendi içinde oluşturduğu teorik bilgiler vardır ancak pratikteki yaşanan olumlu veya olumsuz durumlar çalışmanın gidişatını belirlemektedir. Araştırmacının yaşadığı saha deneyimleri ve bunları okuyucusuyla paylaşması sözlü tarih çalışması yapacak olan tarihçilere ışık tutmaktadır. Sözlü tarih yönteminin başrolü olan araştırmacı, yaptığı tüm çalışmalardan farklı deneyimler elde eder. Bu deneyimlerin en başında empati ve insan psikolojisi çözümleme, olaylara tüm açılardan bakabilme, insanların vereceği tepkileri önceden sezinleme vb. durumlar gelmektedir.

Sözlü Kaynaklar

KK2: Ilgar, U., 26, İşletmeci, Osmangazi

KK5: Yarış, Ş., 77, Emekli, Yıldırım

KK21:Uzunoğlu, Y., 52, Memur, Yıldırım

KK4: Acar, U., 55, Emekli, Osmangazi

KK8:Coşkun, B., 22, Öğrenci, Osmangazi

KK6: Acar, S., 64, Emekli, Osmangazi

KK19: Yavuz, A., M., 20, Esnaf,

Kaynakça

Caunce, S. (2001). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kyvıg D., E., Marty, M., A., (2000). *Yanıbaşımızdaki Tarih.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Güçlü, M. (2013). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 1-13.

İnan, S. (2021). Sözlü Tarih: Bir Yöntemin Kalıcılığına Doğru. M. Y. Ertaş içinde, *Tarih Bilimi ve Metodolojisi* (s. 111-118). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Tütüncü, G. (2022). Tarih Araştırmalarında Sözlü Tarih Yöntemi ve Çevrimiçi Sözlü Tarih Arşivlerinden Örnekler. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 135-173.

Bilim ve Sanat Vakfı (2006). *Sözlü Tarih Araştırmacıları İçin Pratik El Kılavuzu.* İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı.

E-TİCARET SEKTÖRÜNDE LOJİSTİĞİN ÖNEMİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Mohanad A. Alhamıd A. Alhusseın Albojafar
Süleyman Demirel Üniversitesi, omerf07@hotmail.com - 0009-0006-0648-0553
Dr. Öğr. Üyesi, Ömer Faruk ACAR
Süleyman Demirel Üniversitesi, omeracar@sdu.edu.tr - 0000-0002-1878-9172

ÖZET

Çin'in Wuhan eyaletinde 2019 yılının aralık ayında ortaya çıkan COVID-19 virüsü tüm dünyayı derinden etkilemiştir. Salgının hızla yayılması ulusal ve uluslararası alanda ticari faaliyetleri de kısıtlamıştır. Ülkeler vatandaşlarına sokağa çıkma kısıtlamaları uygulamış, belirlenen saatler dışında ticari hizmet alamamışlardır. Buna bağlı olarak bireylerin satın alma davranışları internet tabanlı ticaret sitelerine ve e-ticaret platformlarına doğru eğilim göstermiştir. Bu eğilim sadece müşteri açısından değil pandemi dolayısıyla fiziki mağazalardan hizmet sunamayan farklı sektörden işletmeler tarafından da e-ticarete yönelimi hızlı şekilde arttırmıştır.

Bu çalışmada e-ticarette lolistiğin önemi ve COVID-19 pandemi sürecinde hacimsel artış gösteren ürün ve hizmet satın alma faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan lojistik sürecindeki değişimler, işletmelerin karşılaştığı problemler lojistik işletmesine etkileri, e-ticaret lojistiği hizmeti veren lojistik şirket incelenmiştir. Yapılan incelemeler ve mülakatlar sonucunda pandemi'nin ilk zamanlarında işletme, hizmetlerinde sürecin gerektirdiği önlemler ve kısıtlamalar çerçevesinde zorluklar yaşamış fakat e-ticaret ve internet sitelerinden yapılan alışverişlerdeki artışa bağlı olarak COVID-19 döneminde e- ticaret lojistiğinin büyüdüğü görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Elektronik Ticaret, Lojistik, Elektronik Lojistik

.

1. GİRİŞ

2020'deki COVID-19 salgını, dünya çapında birçok iş ve sanayi sektörünü alt üst etti. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, 17 Kasım 2021 itibariyle bu virüs dünya çapında

PROCEEINGS BOOK

254.256.432 kişiye bulaşmış ve 5.112.461 kadar ölüme neden olmuştur. Yetkililer tarafından COVID-19'u ele almak için kamu politikası olarak sosyal/fiziksel mesafe ve kendi kendini karantinaya alma uygulamaları işlerde yavaşlama yarattı. Bu salgın, insanların nereden ve nasıl mal satın aldıklarını değiştirdi ve endüstride herkes tarafından hissedilen yapısal değişiklikleri hızlandırdı. Bu aynı zamanda tüketici kanallarını, perakendecilerin birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğini (işletmeler arası ilişkiler) ve firmaların doğrudan tedarikçileri, toptancıları ve distribütörleriyle nasıl çalıştığını da etkiledi. Diğer bir etki, düşük stok seviyeleri ve istiflemenin neden olduğu fiyat artışı olmuştur (Agus, Gatot, Mulyono ve Taliya 2021: 1).

Sokağa çıkma yasağı sebebi ve karantinaya alınmış durumda bu kadar çok insan olduğu için, çevrimiçi alışveriş işlemlerinde önemli bir artış yaşandı. COVID- 19, dünya çapında bir ekonomik felaket ve belirsizlik yaratmaktaydı. Virüs, değer zincirinde kırılma noktaları oluşturdu, tüketici modellerini değiştirdi ve hızlı fonksiyonlar arası stil değerlendirmesinde sorunlara yol açtı. Bu ivmeyi öngören tüccarlar, yeni teknolojilerin sağladığı kolaylıklardan yararlandı ve yeni ürün ve hizmetler geliştirip sunarak öncülük etti. Bunu yaparken, portföy ve tedarik zinciri çeşitlendirmesini tanıtarak esneklik sağladılar.

E-ticaret, perakende mağazalar, çevrimiçi bankacılık hizmetleri, ulaşım ve otel rezervasyon hizmetleri, para transferi, çevrimiçi ödemeler, dijital içerik vb. gibi çok çeşitli ekonomik faaliyetleri içerir. Aynı zamanda e-ticaret, birey, topluluk ve işletmelere fayda sağlayan, işlemleri kolaylaştırarak zaman ve enerji kayıplarının önüne geçen sistemler olarak karşımıza çıkmaktadır. E-ticaret faaliyetlerinin nihai sonuca ulaşması için gerekli olan lojistik hizmetler, elektronik ticaretin hızına ve esnekliğine uyum sağlayacak teknolojik yapılarla bütünleşmiş şekilde çalışması gerekmektedir. Bu sebeple e-lojistik sistemleri oluşturulmuştur. COVID-19 salgını, fiziki ticaret ortamının uğradığı değişim, yaygın internet kullanımı sebebi ile elektronik ortamlarda, sanal marketler, platformlar aracılığı ile yapılacak e-ticaret faaliyetlerine geçiş sürecine hız kazandırmıştır. Bu geçiş sürecinde lojistik firmaları koronavirüs salgını sebebi ile yaptıkları ve yapacakları e-ticaret lojistiği faaliyetlerinde kısıtlamalardan kaynaklanan problemlerle karşılaşmışlardır. Sorunlar karşısında müşterilere sağlanan hizmetlerin sürekliliği için operasyonel süreçte, zorunlu olarak yenilik ve değişiklikler uygulanmıştır.

Bahsi geçen sebepler doğrultusunda bu çalışma, e-ticaret lojistiği hizmeti veren lojistik şirketin COVID-19 salgın öncesinde yürütmekte olduğu faaliyetlerin, salgın sonrasında nasıl bir değişim gerçekleştiği, ne gibi uygulamaların devreye alındığı, bu değişimlerin işletmeye

ekonomik etkilerinin olumlu veya olumsuz yönlerini şirket çalışanları ile birebir mülakat yöntemi ve operasyonel süreçlerde bulunularak incelemeler yapılmıştır.

2. LOJİSTİK

Lojistik kavramını Türk Dil Kurumu (TDK, 2021) " Kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü ürünün, hizmetin ve bilgi akışının çıkış noktasından varış noktasına kadar taşınmasının etkili ve verimli bir biçimde planlanması ve uygulanması" şeklinde tanımlamıştır.

Lojistik kelimesinin hayat bulması Yunan uygarlığında kullanılan "logistikos" kelimesi yani "hesap kitap yapma bilimi", "hesapta becerikli" anlamlarına dayanmaktadır. Lojistik tarihsel yolculuğuna askeri alanda başlamış ve daha sonraları da hayatın her alanında etkin şekilde kullanılarak günümüze kadar gelmiştir (Russel 2000: 13).

Lojistik, ikinci dünya savaşı sırasında orduların ihtiyaç duyulan mühimmat, teçhizat ve gıda maddelerinin istenilen bölgelere götürmek amacıyla uygulanan sistemler olarak ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında sivil insanların sosyal yaşamda birçok ihtiyaçları doğmuş ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda lojistik hizmetler bu alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır. 1970 yılından itibaren lojistik, uygulamalar ve araştırmalar ışığında tüm toplumun kullanabileceği bilim yapısına kavuşmuştur. 1973 yılında ortaya çıkan petrol kriziyle beraber lojistiğin işletmeler için ne kadar önemli konumda olduğu görülmektedir. Bu süreçte mevcut piyasanın yavaşlaması, enflasyon yüksekliği, ulaşımın serbestleşmesi ve aynı zamanda ülkeler arası ticarette çeşitlilik keşfi lojistiğin önemini arttırmıştır (Tseng, Yue ve Taylor 2005: 1659).

3. ELEKTRONİK TİCARET

E-ticaret, ürün veya hizmetlerin belirli bedel karşılığında alışverişi olan ticaret kavramı, elektronik sistemlerin kullanıldığı, sanal pazarlara taşınması ile elektronik ticaret olarak isimlendirilmektedir. E-ticaret kavramı bilişim ağları aracılığıyla üretim, satış, pazarlama, ödeme işlemleri ve teslimatının yapılmasını kapsamaktadır. E-ticaret küreselleşen pazarda bilgi teknolojilerine kolay ulaşım ve aktif şekilde kullanılmasıyla beraber ticareti kolaylaştırıcı etki sağlamaktadır (Karagöz 2012: 78).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)' ye göre "birey ve organizasyonlar tarafından metin, ses ve görsel imaj gibi sayısallaştırılmış verilerin işlenerek açık ve kapalı ağlar üzerinden iletilmesine dayanan ticari faaliyetlere elektronik ticaret denir" Küresel ticaretin yeni

yapısında bilginin, üretim ve dağıtım alanında etkinliğini arttırmasıyla geleneksel yöntemlerle yapılan ticaret modellerini de değiştirme eğiliminde olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ve değişimi ile ticaret "enformasyon otobanları" kavramı olarak bilgi iletişim ağları üzerinden yapılmaktadır. Bu yöntemle yapılan ticari işlemler ise e-ticaret kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır (Kıyan 2005: 168).

3. ELEKTRONİK TİCARET SEKTÖRÜNDE LOJİSTİĞİN ÖNEMİ

Covid-19 pandemi sürecinde fiziksel mağazaların ve alışveriş merkezlerinin kapanması, sokağa çıkma kısıtlamaları ve hastalık korkusu sebebi ile dışarı çıkamayan insanlar ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 7'den 70'e her bireyin, e- ticaret platformlarına yönlenmesine sebep olmuştur. Üretici ve tedarikçi firmaların çalışan giderleri, genel yönetim giderleri ve işletmelerin devamlılığını sağlaması adına salgın sürecindeki kötü sonuçları ikame edebilmesi için satışlarına devam etmesi gerekmektedir. Bu sebeple büyük ölçekli firmaların dışarı çıkma kısıtlaması ve kapanma ile beraber fiziki mağazalarında satış faaliyetleri yürütemediğinden dolayı satış alanlarını elektronik ticaret platformlarında devam ettirmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Mars lojistik, bu süreçte elektronik ticaret faaliyetlerine ağırlık veren, müşterilerine lojistik hizmetleri kesintisiz şekilde verebilmek adına bazı operasyonel değişikliklere gitmiştir.

Salgın sürecinde lojistik hizmetlerin uygun şartlar altında sağlanması için, sağlık bakanlığından ve bilim kurulundan yayınlanan bildiriler doğrultusunda tesislerinde bulunan doktorlar, sağlık ekibi, insan kaynakları ve üst yönetimin bir araya gelerek gerçekleştirdikleri toplantıda optimum seviyede en az riskle hizmetlerin sürekliliğini sağlamak için planlamalar yapıldı. Bu planlamalar çerçevesinde, metrekare başına istihdam edilecek çalışan sayıları, çalışma süreci dışında kullanılan ortak alanların (yemekhane, lavabo, dinlenme alanları) sağlık bakanlığı tarafından belirlenen sosyal mesafe kurallarına uygun şekilde çalışacak insan sayıları belirlendi, çalışanlara pandemi bilincinde maske, dezenfektan, eldiven gibi envanterlerle nasıl çalışma sağlayacakları konusunda eğitimler verildi. Bu süreç dahilinde çalışma saatleri vardiyalara bölündü, çalışanların işletmeye geliş ve gidişlerinde kullandıkları servisler 6 kişilik taşıma kapasitesiyle kullanıma devam edilmiştir. Ciddi maliyetlere katlanılarak risk faktörlerini olabildiğince azaltmak hedeflenmiştir.

Salgının ilerleyen sürecinde yani 2. dalga olarak tabir edilen süreçte, kayıpların artarak devam etmekte olduğu zaman zarfında Türk Standartları Enstitüsü tarafından, yeterli önlem alarak faaliyetlerini yürütmekte olan işletmelere verilen Güvenli Tesis Sertifikası alındı. Alınan

PROCEEINGS BOOK

bu önlemler, yapılan risk planlamaları ve uygulamaları sayesinde salgın sürecinde çok az miktarda, ölümle sonuçlanmayan hastalık kayıpları ile hizmet sürekliliğine devam edilmiştir.

Müşterilerin e-ticaret platformlarında ürünlerinin hacimsel artış oranları %40 seviyelerine çıkmıştır. Bu sebeple izine gönderilen çalışanlar tekrar iş yerine geri çağırıldı, yükselen hacimsel artışlara karşılık verebilmek için yeni çalışanlar kısa süreli iş sözleşmeleri yapılarak istihdam edildi. İstihdamı sağlanacak çalışanların işe başlama öncesinde sağlık kontrolleri hastaneler ve Mars tesislerinde bulunan sağlık ekipleri tarafından yapılmıştır. Herhangi bir salgın kaynaklı probleme rastlanılmayan adaylar oryantasyon ve COVID-19 sürecinde işletmenin önlemlerini içeren detaylı eğitimler verilerek görev almaları sağlanmıştır. Böylelikle lojistik, hız kesmeden devam etmiştir.

Toplantılarda yapılan planlamalar teorik yapıyı kapsamaktadır, fakat operasyonel süreçte insan kaynağı olduğu için bu sürecin çalışma alanlarında takibinin ve çalışmasının yapılması gerekmektedir. Çünkü insan kaynağının iyi yönetilemediği durumlarda ürün giriş hedefleri, çıkış hedefleri ve taahhüt edilen termin sürelerinde hizmet sağlamak zorlaşır. Pandemi sürecinde COVID-19 virüsü bazı bireylerde ölümle sonuçlanmakta, bazı bireylerde ise hiç etki etmemektedir. Hangi bünyede nasıl sonuç vereceğinin belirsizliği karşısında özellikle de birçok insanın bir arada bulunarak çalışılması işletme çalışanlarını tedirgin etmektedir. Söz konusu bu tedirginlik psikolojik etkiyle beraber verimlilik düşüşüne de sebep olmaktadır. Dolayısıyla Mars lojistik fabrikasyon hizmetten ziyade emek yoğun faaliyetlerde hizmet sağladığı için ilk hedef olarak ürün hacimlerini değil, insan kaynağını yönetmeyi amaçlamıştır. Sektörün en önemli değer yaratıcıları çalışan insanlarıdır. Örnek vermek gerekirse, e-ticaret lojistiğinde sağlanan hizmetlerde hediye paketi, talep edilen ürün notu, kırılacak eşyaların paketlenmesi gibi süreçler standardı olmayan insan emeğiyle değer katılarak yapılan işlemlerdir, bu sebeple iyi yönetilen insan kaynağında, hizmet verimliliği sağlanarak yükselen hacimler karşılanabilmektedir.

Tüm bunların yanında sosyal mesafe kuralları gereği mevcut alanlarda bulunacak insan sayılarının azalması sebebi ile Mars lojistik Tesis kullanım alanları genişleterek çalışanların sosyal mesafe kurallarına uyarak istirahat edebileceği yeni alanlar oluşturmuştur.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

COVID-19 pandemi krizi küresel çapta bireylerin satın alma davranışlarında değişikliğe yol açmıştır. Salgın hastalıklar genel olarak, sadece ortaya çıktıkları dönemde değil uzun vadede etkisini göstermektedir. Salgın döneminin en önemli etkisi insanlar üzerinde gerek sosyal gerekse ticari faaliyetlerinde ciddi derecede dijitalleşmeye yol açmış olmasıdır.

İnternet ve bilgi teknolojilerin gelişimi ve sık kullanılmasından kaynaklı olarak kullanıcıların tüketim alışkanlıklarına etki etmiştir. Geçmiş yıllarda fiziksel mağazaların müşteriler tarafından daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Fakat teknolojinin sürekli değişim ve gelişim içerisinde bulunarak imkân ve faydalar sağladığı için ticari faaliyetler, internet tabanlı e-ticaret platformlarına kaymıştır. Müşteriler ürün ve hizmet satın alma dışında alacakları ürün hakkında bilgi, fiyat karşılaştırma ve kullanıcı yorumlarına da az enerji sarf ederek kolaylıkla ulaşabilmektedirler. Bu imkanlara kolay ulaşılması ve zaman tasarrufu sağlaması, e- ticaret yapılarının daha çok tercih edilmesinde büyük öneme sahiptir.

E-ticaret işlemlerinin sonuca ulaşması için lojistik faaliyetlere ihtiyaç duyulmaktadır. Mars lojistik, e-ticaret lojistiği hizmetlerine 2010 yılında başlamış ve günümüzde ise sağlıktan tekstile kozmetikten lüks tüketime kadar geniş ürün çeşitliliği ile e- ticaret partnerlerine hizmetler vermektedir. Pandemi koşullarında Mars lojistik, e-ticaret müşterileri tarafında artan günlük hacimleri, KPI'ları yerine getirmek, hem de performans verimliliğini aynı düzeyde tutmayı amaçlamıştır. Koronavirüs pandemisinde sektörler arası ürün ve hizmet taleplerinde değişiklikler meydana gelmiş, küresel tedariğin sekteye uğradığı görülmüştür. İşletmeler açısından kar oranları artış gösterirken, esnek çalışmaya, müşteriye ne hızda ulaşıldığı ve mevcut koşullara ne derece uyum sağlandığı büyük öneme sahiptir.

Yapılan çalışmada Mars lojistiğin e-ticaret lojistiği yapılan tesislerinde Covid-19 sürecinde yapmış oldukları operasyonel değişikler incelenmiştir. Çalışma sonucunda salgın sürecinde Mars lojistiğin, çalışanların psikolojilerini iyi yöneterek, pandemi kurallarının gerektirdiği her türlü uygulama ve envanter kullanımını sağlayarak, müşterilerine hizmetleri ulaştırmış olduğu görülmektedir. Nitekim bu süreçte yükselen ürün hacimlerinde hizmet devamlılığını başarılı bir şekilde sağladığından kaynaklı, şirket kârlılık oranları da ortalama olarak %35 seviyelerinde artış göstermiştir.

Olağan dışı durum olan salgın döneminde, e-ticaret platformları ve lojistik sektörü hazırlıksız yakalandığı görülmektedir. Bu süreçte yapılan farklı uygulamalar zaman ve maliyet açısından ticari tarafların her birine etki etmiştir. Kriz planlamalarının önceden yapılması, süreçlerin maliyetlerini sabit tutmaya, hizmet sürekliliğini ve verimliliğini optimal düzeyde korumaya yardımcı olacaktır.

Bu çalışma e-ticaret lojistiği alanında literatüre katkı sağlamaktadır. Benzer bir araştırma küresel ticarette kullanılan karayolu taşımacılığı, denizyolu taşımacılığı, havayolu taşımacılığı ve demiryolu taşımacılığı için de yapılabilir. Söz konusu belirtilen alanlarda derinlemesine yapılacak bir çalışma literatürde eksik bir alanı tamamlayabilir. Benzer şekilde, bu alanlarda yapılacak çalışmalarla ulaşılacak detaylı bilgiler, ulusal ve uluslararası ticaret yapan firmalar ve lojistik işletmelerine kılavuz niteliği taşıyabilir

KAYNAKÇA

Agus Anna Amalyah, Yudoko Gatot, & Mulyono Nurbudi ve Imaniya Taliya. E-Commerce Performance, Digital Marketing Capability and Supply Chain Capability within E-Commerce Platform: Longitudinal Study Before and After COVID-19. International ournal of Technology, 12(2), 360. 2021

Karagöz Bihter, *E- Lojistik Uygulamaları*, Bursa: Ekin Yayınevi 2012.

Kıyan Zafer. "Bilgi Tabanlı Ekonomi ve Yeni Bir e-İş Modeli Olarak B2B: Firmadan Firmaya e-Ticaret". Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 3(1-2),161-190, 2005.

Tseng Yung-yu, Yue Wen Long ve Taylor Michael A.P. "The Role of Transportation in Logistics Chain". Proceedings of the Eastern Asia Society for Transportation Studies, 5(1), 1657-1672. 2005.

SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI İLE KİŞİLİK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Raghad Kamal Ibrahım Al-Azzawı
Süleyman Demirel Üniversitesi, raghad@hotmail.com - 0009-0000-6151-1611
Dr. Öğr. Üyesi, Ömer Faruk ACAR
Süleyman Demirel Üniversitesi, omeracar@sdu.edu.tr - 0000-0002-1878-9172

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı sosyal medya bağımlılığı ile kişilik arasında bir ilişkinin olup olmadığının belirlenmesidir. İnsanların kişilik özelliklerinin sosyal medya kullanımında etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların farklı alanlarda yapıldığı gibi farklı gruplar üzerinde de yapılmaktadır. Bu araştırmaların birçoğunda sosyal medya kullanımının arttığı gözlenmiştir. Aynı zamanda sosyal medya bağımlılığının da arttığı ve insanların çalışma alanlarında ve başarılarında performanslarını etkilediği gözlenmiştir.

Çalışmanın ana konusunu sosyal medya bağımlılığı oluşturmaktadır. Sosyal medya bağımlılığının literatür çalışmasının yanında literatürden elde edilen bilgiler ışığında sosyal medya bağımlılığı hakkında veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Sosyal medya bağımlılığın varlığı ve düzeyi konusunda elde edilen bilgiler ışığında kullanılan veri toplama yöntemi ile ulaşılan veriler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bireylerin kişilik özellikleri, farklı olabildikleri gibi, farklı ortamlarda ve farklı kullanımlarında farklı etkiler gösterebilmektedir. İnsanların kişilik tipleri, sosyal medya kullanımları üzerindeki etkisi farklılaşmaktadır. Farklı kişilik tipleri, bireylerin sosyal medya bağımlılığına yakalanma ihtimallerini değiştirebilmektedir. Bu nedenle bazı kişilerin sosyal medya bağımlığı olma ihtimali daha yüksek olabilmektedir. Buna bağlı olarak insanların yaşam biçimleri ve sonuçları da farklı olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Bağımlılık, Kişilik

.

PROCEEINGS BOOK

1. GİRİŞ

Teknolojinin ve internetin gelişmesi ile sosyal medya uygulamaları, çok hızlı bir biçimde tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Özellikle internete erişimin yaygınlaşması ve ucuzlaması ve akıllı telefonların yoğun bir biçimde kullanılmaya başlanması milyonlarca insan sosyal medya uygulamalarını kullanmaya başlamışlardır. Daha sonra bazı bireyler bu uygulamaların etkisi ile uygulamaların kullanım biçimini ve davranışlarını değiştirmeye başlamışlar, hayatlarını ve davranışlarını sosyal medya eğilimlerine göre belirlemeye başlamışlardır. Zaman içinde sosyal medya uygulamalarının etkisi bazı bireyler üzerinde diğer bireylerden fazla ve farklı bir biçimde oluşmaya başlamış ve bu uygulamalarda daha fazla zaman harcamaya ve hayatın her alanında kullanmaya başlamışlardır.

Sosyal medya kullanımın hızla artması ve zamanla kullanım süresinin de artması ile birlikte bireyler üzerinde bazı olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Araştırmalarda insanların günlük sosyal medya kullanım süresi ile sosyal kaygı arasında pozitif ve kesin bir ilişki olduğu ve sosyal medya kullanım süresinin artmasıyla aynı oranda kişilerde de sosyal kaygı düzeyinin arttığı tespit edilmiştir. Özellikle çok sayıda sosyal medya hesabına sahip olan gençlerin aile ve sosyal çevresi ile yaşadıkları sorunlar, zamanla farklı yaş gruplarında da kendisini göstermeye başlamıştır.

Sosyal medya bağımlılığı, birçok farklı kriterle birlikte ilişkilendirilerek değerlendirilebilir. Bu kriterler içinde önemli bir alanda insanların kişilik özellikleridir. İnsanların kişilik özellikleri, davranışlarını etkilediği gibi sosyal medya kullanım biçimini de etkileyebilmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sosyal medya uygulamaları hakkında bilgiler verildikten sonra sosyal medya bağımlılığı konusu incelenmiştir. İkinci bölümde kişilik konusu incelenmiştir. Kişilik ölçeği olarak Beş Faktör Kişilik Ölçeğine dayanan On Maddeli Kişilik Ölçeği esas alınmış ve uygulama alanı olarak bu ölçek kullanılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise sosyal medya bağımlılığı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek amacıyla uygulama yapılmıştır.

Uygulama çalışmasında Tutgun ve Ünal (2015) 2 tarafından geliştirilen sosyal medya bağımlılığı ölçeği, Gosling ve arkadaşları tarafından geliştirilen On Maddeli Kişilik Ölçeği, sosyal medya kullanımı ve demografik bilgilerin yer aldığı anket formu kullanılmıştır. Anket formunun kullanılması ile elde edilen veriler uygun istatistiki analizler ile test edilerek sonuçlar değerlendirilmiştir.

2. SOSYAL MEDYA

Son yıllarda tüm dünyayı saran sosyal medya uygulamaları, milyonlarca insan tarafından kullanılmaya, saatlerini harcamaya ve hayatın her alanında kullanılmaya başlanmıştır. Başlangıç noktası eğlenmek olsa da zaman içinde kullanım alanı ve kullanım zamanı artması ile sosyal medya uygulamaları çok yaygınlaşmıştır.

İnternetin bulunması insan hayatını değiştiren en önemli buluş olarak görülmesine rağmen, insanların yaşam biçimini etkileyen ve değiştiren esas değişim Web 2.0 uygulamasına geçilmesi olmuştur. Web 2.0 uygulamaları internet uygulamaların karşılıklı etkileşimli hale gelmesini sağlamıştır.

Web 2.0 ilk defa 2004 yılında programcılar tarafından WWW'nin (World Wide Web) yeni kullanım yöntemi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Web 2.0, program ve uygulamaların programcı bireyler tarafından oluşturulmadığı ve yayınlanmadığı, aksine programın tüm kullanıcıları tarafından katılımcı ve işbirliği içinde sürekli olarak geliştirilen bir uygulama platformu şeklinde tanımlanmıştır (Kaplan ve Haenlein, 2010: 60). Web 2.0'ın en önemli özelliği karşılıklı etkileşim olmasıdır. Bu sayede program kullanıcıları kendi istek ve yönlendirmesi ile bilgi aktaran veya paylaşan bir konumda olmaları sağlanmış ve karşılıklı bir etkileşim içine girilmesi sağlanmıştır. Kullanıcıların hem bilgi alan ve hem de bilgi aktaran konumda olduğu bu yapıyla birlikte sosyal medya uygulamaları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Zaman içinde hem internet teknolojisinin gelişmesi ve hem de taşınabilir teknolojik ürünlerin gelişmesi sosyal medyanın gelişmesine imkân sağlamıştır. Sosyal medya uygulamaların ve sosyal medya kullanım araçlarının gelişmesi, internet kullanımının evlerde ve telefonlarda kullanımının artması, sosyal medya kullanıcı sayısını ve sosyal medya kullanıcı çeşitliliğini artırmıştır. Günümüzde çocuklardan en yaşlısına kadar insanların büyük çoğunluğu sosyal medya kullanıcısı konumunda bulunmaktadır.

3. SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI

Sosyal medyanın en önemli özelliği diğer insanların senin paylaşımlarını görmesi ve değerlendirmesi olmuştur. Sosyal medya sayesinde insanlar birbirleri ile iletişim kurmanın yanında kendi fotoğraf ve görüntülerini de yayınlama ve diğer insanların bunları görmelerine imkân sağlamıştır. Aynı zamanda diğer insanların yaşam biçimlerini davranışlarını vb. birçok

konuları takip etmeleri ve sonucunda yaşamlarını, giyimlerini ve hatta davranışlarını etkilemeye başlamıştır.

Sosyal medyanın kullanımı çok hızlı bir şekilde artması ve insan davranışlarını etkilemesinin önemli birçok sonuçları ortaya çıkmıştır. Özellikle her yaşta ve her konumdaki insanların yaşamlarında büyük bir zaman kapsamasından sonra tüm insanlar üzerinde olumlu ve olumsuz etkisi artmıştır. Hatta bazı insanlar yaşamlarını sosyal medyaya göre şekillendirmeye ve değiştirmeye başlamışlardır.

Sosyal medya kullanıcıların, sosyal medya uygulamalarındaki geçirdikleri sürenin zamanla artması ve insanlardaki davranış değişikliklerinde etkisinin çoğalması nedenleri ile sosyal medya bağımlılığı kavramı ortaya çıkmıştır. Sosyal medya bağımlılığı, birçok farklı yaştaki ve konumdaki kişileri etkilemesi, araştırmacıları farklı birçok alanda bu konuyu işlemelerine neden olmaktadır.

Genellikle alkol, uyuşturucu, sigara gibi maddelere olan aşırı isteğin bağımlılık olarak değerlendirilmekle birlikte günümüzde farklı konularda da bağımlılık kavramı kullanılmaktadır. Günümüzde bağımlılığın en çok kullanıldığı alanlardan birisi de bilgisayar, internet, oyunlar, cep telefonu gibi teknolojik cihazlar ve uygulamalarıdır. Cep telefonu, bilgisayar gibi cihazların aşırı kullanılmasıyla ortaya çıkan bu bağımlılık kavramının da kendi içinde ön plana çıkan iki önemli bağımlılık biçimi vardır. Bunlar, oyun ve sosyal medya bağımlılığı.

Sosyal medya bağımlılığının açıklanması ile ilgili en önemli noktalarından birisi de medya kullanım süresi olmuştur. Griffiths'in yaptığı (2013) sosyal medya bağımlılığı tanımında bu süreyi esas almıştır. Ona göre "sosyal medya bağımlılığı, kişilerin sosyal medyada fazla zaman geçirmeleri, bu sosyal ağlarda kalma isteklerini doyuramamaları, aşırı kullanımı sonrasında ev, iş, okul veya özel hayatlarındaki görevleri yerine getirememeleridir" (Terzioğlu 2022: 13).

3. KİŞİLİK

Kişilik, Türk Dil Kurumu tarafından "bir kimseye ait olan belirgin bir özelik, manevi ve ruhsal olan unsurların bütünü, şahsiyet" şeklinde tanımlanmıştır (TDK, www.tdk.gov.tr). Kişilik kavramı, Latince dilinde kullanılan "persona" sözcüğünün köküne dayanmaktadır. Persona kelimesi Latince'de tiyatrocularının oyun sırasında kullandığı "maske" anlamına

gelmektedir. Tiyatro sahnesinde oyuncuların kullandıkları maske olan "persona" kelimesini tarihte Marcus Tullius Cicero, "kişinin belli bir kalıpta görünmesine karşın göründüğü gibi olmaması" şeklinde tarif etmektedir. "Persona" kelimesi Cicero'ya göre "kişinin göründüğünden farklı" oluşunu anlatmaktadır. (Durna, 2005: 276; Yanbastı, 1990: 9).

Kişilik konusunda önemli çalışmalardan birisi de Psikolog Gordon W. Allport (1937) tarafından yapılmıştır. Allport, yaptığı çalışmada, 40'dan fazla kişilik kavramının tanımlandığını belirlemiştir (Baymur, akt. İncebacak, 2017: 2). Çok sayıda tanımın yapılmasına rağmen benzer noktalar çoğu tanımda yer aldığı da görülmektedir.

Allport'a göre psikolojide beş farklı kişilik tanımı bulunmaktadır (Sakallı, 2018: 3).

"İnsanların doğuştan ve sonradan kazandığı becerilerinin tamamı olarak kişilik.

Kişiliğin bütünleyici ve yapısal niteliğini vurgulayan kavram olarak kişilik, bireysel becerilerin örgütlenme şeklidir.

Bu örgütlenmenin aşama sırasını vurgulayan kişilik.

Bireyin çevresine uyumunu vurgulayan kişilik.

Bireysel veri ve becerilerin çevreye uyumlu örgütlenişinin özgün, tek ve diğerleriyle kıyaslanan özelliğini vurgulayan kişilik."

Kişilik bazı kişilere göre doğuştan oluşmaktadır. Fakat bazı kişilere göre çevresel faktörlerin etkisi ile oluşmakta ve olaylara ve çevresel faktörlere göre değişebilmektedir. Fakat birçok araştırmacıya göre her iki durumunda kişiliğin oluşumunda etkisi olduğu konusunda hem fikirlerdir. Buna göre kişilik hem doğuştan gelen kalıtsal özellikleri ve hem de çevresel faktörler ve olaylar etkilidir. Yani kişilik oluşumunda insanın biyolojik, fizyolojik özellikleri ve çevresel faktörler bulunmaktadır.

Bu faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz (Şimşek vd. 2014: 82); Kalıtım ve bedensel özellikler, Sosyal ve kültürel faktörler, Aile yapısı, Sosyal sınıf özellikleri, Coğrafi faktörler, Doğum Sırası, Kitle yayın araçları, Sosyal grup içindeki yaş grubu (çocuk, yetişkin ve yaşlılar grubu).

3. SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI VE KİŞİLK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu araştırmanın temel amacı sosyal medya bağımlılığı ile kişilik arasında bir ilişkinin olup olmadığının belirlenmesidir. İnsanların kişilik özelliklerinin sosyal medya kullanımında etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların farklı alanlarda yapıldığı gibi farklı gruplar üzerinde de yapılmaktadır. Bu araştırmaların birçoğunda sosyal medya kullanımının arttığı gözlenmiştir. Aynı zamanda sosyal medya bağımlılığının da arttığı ve insanların çalışma alanlarında ve başarılarında performanslarını etkilediği gözlenmiştir.

Sosyal medya bağımlılık düzeyleri açısından katılımcıların ciddi bir kısmının orta bağımlı düzeyinde olduğu ifade edilebilir. Buna göre katılımcıların 55'i (% 19,2) bağımlılık yok düzeyinde, 61'i (% 21,3) az bağımlı düzeyinde, 127'si (% 44,4) orta bağımlı düzeyinde ve 43'ü (% 15,0) yüksek bağımlı düzeyinde değerlendirilmektedir. Analiz sonuçlarına göre bağımlılığın olmadığı ve yüksek bağımlılığın olduğu bağımlılık düzeyleri düşük oranlarda çıkmıştır. Ayrıca önemli bir nokta da çok yüksek bağımlılık düzeyinde hiçbir katılımcının bulunmamasıdır.

Sosyal medya bağımlılık düzeyi ile on maddeli kişilik ölçeği (OMKÖ) boyutları arasındaki ilişkinin varlığını ve bu ilişkinin yönünü tespit edebilmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi, değişkenler arasında ilişkinin varlığını tespit etmek ve ilişkinin yönünü ve kuvvetini belirlemek amacıyla uygulanmaktadır. Korelasyon katsayısı (pearson correlation coefficient) olan r; -1 ile +1 değerleri arasında değişebilmektedir.

Sosyal medya bağımlılık düzeyi değerleri ile on maddeli kişilik ölçeği boyutları ve sosyal medya bağımlılık ölçeği ortalaması arasında yüksek oranda bir ilişkinin varlığı görülmektedir. Aynı zamanda on maddeli kişilik boyutları arasında da yüksek ve negatif bir ilişkinin varlığı görülmektedir. Beklendiği gibi kişilik boyutlarının kendi aralarında ilişkinin negatif olması iki farklı kişiliğe sahip grubun varlığını göstermektedir.

Değişkenler arasında ilişkinin en yüksek olduğu değişkenler sosyal medya bağımlılık düzeyi ile sosyal medya bağımlılık ortalaması arasında çıkmıştır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Sosyal medya bağımlılığı kavramı hayatımıza girdikten sonra ilk zamanlarda gençlerin internet ve sosyal medya uygulamalarının kullanımının çok fazla olduğunu ifade etmek amacıyla kullanılırken, günümüzde artık birçok gruplar ve kişiler için kullanılabilecek bir kavrama dönüşmüştür. İnternet ve oyun bağımlılığı genel olarak çocukları ve gençleri etkilemekte iken, sosyal medya bağımlılığı her yaş grubunda, her meslek grubunda ve her eğitim grubunda farklı biçimlerde etkisini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal medya bağımlılığı toplumun her kesimini etkileyen bir kavramdır.

KAYNAKÇA

Baymur, F. (1994). Genel Psikoloji. İnkılap Yayınları.Karagöz Bihter, *E- Lojistik Uygulamaları*, Bursa: Ekin Yayınevi 2012.

Durna, U. (2005). A Tipi Ve B Tipi Kişilik Yapıları Ve Bu Kişilik Yapılarını Etkileyen Faktörlerle İlgili Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19(1), 275-290.

Griffin R.W. ve Moorhead, G. (2013). Organizational Behavior: Managing People and Organizations (11.baskı). South-Western, Cengage Learning.

İncebacak, G. (2017). Örgüt Yönetiminde A Tipi Kişilik Ve Duygusal Zeka Arasındaki İlişki: Departman Yöneticileri Üzerine Bir Uygulama. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi İstanbul].

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! the challenges and opportunities of social media. Business Horizons, 53(1), 59-68.

Sakallı, A.E. (2018). A Tipi ve B Tipi Kişilik Özelliğine Sahip Bireylerde İş Doyumu ve Kazalanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi].

Şimşek, M. Ş., Çelik, A. ve Akgemici, T. (2014). Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış (8. Baskı). Eğitim Yayınevi.

Terzioğlu E. (2022). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı İle Uyku Kalitesi Arasında Yalnızlığın Aracı Rolü, İstanbul Rumeli Üniversitesi, Lisanüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tutgun-Ünal, A. (2015). Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma", Marmara Üniversitesi SBE Doktora Tezi.

ÇEVRE BİLİNCİ KAPSAMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Esad YURTSEVER

İstanbul Gelişim Üniversitesi, aeyurtsever@gelisim.edu.tr, 0000-0001-9845-3785

ÖZET

Çevresel farkındalık, çevresel sürdürülebilirliğe odaklanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin başarısının belirlenmesinde oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu konuda öncelikle toplumun bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi temel faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Bireylerin ve toplulukların çevreyi korumanın önemini ve eylemlerinin etkisini anlama derecesi, bu hedeflerle uyumlu girişimleri destekleme ve bunlara katılma isteklerini doğrudan etkiler. Bundan dolayı yapılacak etkili çevre eğitimi, çevreye duyarlı ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmaya kararlı bir toplumun şekillendirilmesinde etkili rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı günümüzde sıkça duyduğumuz, hem bireysel hem de kurumsal anlamda oldukça büyük bir öneme sahip olan sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin çevre bilinciyle ilgili maddelerini etkileyen faktörlerin araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de eğitim veren farklı üniversitelerdeki öğretim üyeleriyle sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek için kullanılabilecek; eğitimlerin düzenlemesi, atık yönetimi, yenilenebilir enerji kullanımı, enerji verimliliği, iklim değişikliği ile mücadele gibi araçların önem derecesi TOPSIS karar verme yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Analiz sonuçları çevre bilincine yönelik sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde kullanılması gereken öncelikli araçların belirlenmesinde yol gösterici olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Tüketici Bilinci, Tüketici Davranışı, TOPSIS

Giriş

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), acil küresel zorlukları ele almak ve daha sürdürülebilir ve eşitlikçi bir geleceği teşvik etmek amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) tarafından belirlenen 17 küresel hedeften oluşan bir dizidir (GSDR, 2023). Bu hedeflerin birçoğu çevre bilinci kapsamına girmekte ve gezegenimizi mevcut ve gelecek nesiller için korumanın kritik ihtiyacını vurgulamaktadır. Bu hedefler, çevre sağlığı ile genel refah arasındaki ayrılmaz bağlantıyı vurgulayarak çevresel hususları daha geniş kalkınma çabalarına entegre etmeye çalışmaktadır (Belkıs, 2021: 22). Çevresel bozulmanın yoksulluk, sağlık ve sosyal eşitlik üzerindeki etkisinin ne kadar büyük olduğunu bilen bu hedefler, sürdürülebilir uygulamalara öncelik veren bütünsel yaklaşımlara olan ihtiyacın altını özellikle çizmektedir. Çevresel farkındalık ve çevre bilinci bu bağlantıların anlaşılmasını kolaylaştırmakta, bireyleri

PROCEEINGS BOOK

ve toplulukları hem çevrenin korunmasına hem de sosyal kalkınmaya katkıda bulunan bilinçli seçimler yapmaya teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır (Boztepe, 2023: 1877).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), küresel ölçekte işbirliği ve ortaklık için de bir yol haritası işlevi görmektedir. İklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi çevresel zorluklar doğası gereği sınır aşan niteliktedir (Sachs, vd., 2019: 809). Bu hedeflere ulaşmak dünya çapında hükümetlerin, işletmelerin, sivil toplumun ve bireylerin koordineli çabalarını gerektirir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, çevre sorunlarının küresel önemi hakkında farkındalık yaratarak ortak sorumluluk duygusunu teşvik etmekte, ortak zorlukların üstesinden gelmek için işbirlikçi girişimleri ve bilgi alışverişini desteklemektedir (Arat, vd., 2023). Çevresel farkındalık bağlamında özellikle 12. hedef, sorumlu tüketim ve üretim kalıplarını savunması açısından önemlidir. Bu hedef, bireyleri ve işletmeleri seçimlerinin çevresel etkileri konusunda eğitmeyi ve atıkların azaltılması ve çevre dostu teknolojilerin benimsenmesi gibi sürdürülebilir uygulamaların teşvik edilmesini içermektedir (Palakshappa ve Dodds, 2020). Çevre bilincini Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne entegre etmek, gezegeni korumaya ve herkes için sürdürülebilir bir gelecek yaratmaya yönelik küresel bir teşvik oluşturabilmek adına oldukça önemlidir. Kamu eğitimleri, toplumların sürece katılımı ve sürdürülebilir kalkınma savunuculuk hareketleri vb. gibi eylemler bu çevresel hedeflere ulaşmada ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nde daha geniş çapta başarı sağlanması adına temel bileşenlerdir.

Kavramsal Çerçeve

1. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Sürdürülebilirlik kavramının insanlar tarafından ilk kez resmi bir terim olarak 18. yüzyıl itibariyle ortaya atıldığı görülmektedir. Sonrasında özellikle sanayileşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte 19. yüzyıl itibariyle doğal kaynakların yetersiz hale gelmesi, 20. yüzyıl itibariyle de batı toplumlarının sosyal ve çevresel sorunlar ile başa çıkma süreçlerinin yoğunlaşması sürdürülebilir kalkınmanın literatürümüze girmesine ve uygulanması zorunlu bir hal almasına sebep olmuştur (Çayırağası ve Sakıcı, 2021: 1920). 1960'lar itibariyle ise sürdürülebilirlik konusu üzerinde terim ve fikirsel olarak iyice yoğunlaşılmıştır. Zira dünya artık savunmasız bir yer olarak görülmeye başlanmış, çevre kirliliğinin büyük ölçüde görülmeye başlanması ve küreselleşme ile iletişim, ulaşım gibi birçok konunun yeniden düşünülmesi gerektiği ortaya çıkmıştır (Idowu, vd., 2020).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2015 yılında "Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi" kapsamında belirlenen 17 küresel maddeden oluşan bir hedefler dizisi olarak açıklanmaktadır. Bu hedefler, yoksulluk ve eşitsizlikten çevresel sürdürülebilirlik ve barışa kadar dünyanın karşı karşıya olduğu çok çeşitli birbiriyle bağlantılı zorlukları ele almak için oluşturulmuştur. SKH, 2030 yılına kadar daha kapsayıcı, adil ve sürdürülebilir bir geleceğe yönelik küresel çabalara rehberlik etmek üzere tasarlanmıştır (TUIK, 2022; Eurostat, 2023). Bu hedeflerden tek tek kısaca bahsedecek olursak:

1.1.Yoksulluğa Son (Hedef 1): Oldukça önemli ve aciliyet gerektirdiği için SKH'nin bu ilk hedefi, küresel kararlılıkla birlikte yoksulluğun 2030 yılına kadar ortadan kaldırılması

planlanmaktadır. Yoksulluk çok boyutludur ve eğitime, sağlık hizmetlerine, temiz suya ve temel altyapıya yetersiz erişim gibi faktörleri kapsamaktadır (Padda ve Hameed 2018: 436). Hedefi "tüm biçimleriyle" çerçeveleyen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, yoksulluğun karmaşıklığını kabul ederek ve yoksunluğun çeşitli boyutlarını ele alarak kapsamlı bir yaklaşım ihtiyacını vurgulamaktadır. Bu hedefe ulaşmak sadece ekonomik büyümeyi değil aynı zamanda sosyal ilerlemeyi ve çevresel sürdürülebilirliği de gerektirmektedir (Lim, vd., 2018). İlk SHK; sağlık, eğitim, cinsiyet eşitliği ve çevresel sürdürülebilirlik gibi diğer alanlarda ve hedeflerde ilerleme sağlamak için yoksulluğun azaltılmasının şart olduğunu kabul ederek, sürdürülebilir kalkınmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır (Ceran ve Pınar, 2023: 93).

1.2. **Açlığa Son (Hedef 2):** İkinci hedef, en temel ve kritik insan ihtiyaçlarından biri olan yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya erişime yönelik kararlılığı yansıtmaktadır. Amaç sadece açlığın ortadan kaldırılması değil, aynı zamanda tüm insanların sağlıklı ve aktif bir yaşam için gerekli besinlere erişiminin sağlanmasıdır (Güner, 2020). Gıda güvenliğinin sağlanması, açlığın ve yetersiz beslenmenin temel nedenlerinin ele alınmasını ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesini içermektedir. Bu hedef, açlık, yoksulluk ve sürdürülebilir kalkınmanın birbirleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir (Korkmaz, 2023). Açlık genellikle yoksulluğun hem nedeni hem de sonucudur ve açlığı sona erdirme çabaları, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik daha geniş bir hedefe önemli ölçüde katkıda bulunacaktır (Saxena, 2018).

1.3. **Sağlık ve Kaliteli Yaşam (Hedef 3):** Üçüncü hedef merkezinde, herkesin maddi zorluklarla karşılaşmadan temel sağlık hizmetlerine erişebilmesini sağlayarak evrensel sağlık sigortasına ulaşmasını amaçlamaktadır. Bu hedef küresel sağlığa kapsamlı bir yaklaşımla bir dizi sağlık sorunlarını ele almayı ve yaşam boyu refahı artırmayı amaçlayan oldukça önemli hedeflerden biridir (Tao, vd., 2020). Anne ve çocuk ölümlerinin azaltılması, HIV/AIDS, sıtma ve tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadelenin yanı sıra bulaşıcı olmayan hastalıkların ele alınması ve ruh sağlığının geliştirilmesi ile ilgili hedefleri içermektedir (Harries, vd., 2018).

1.4. **Nitelikli Eğitim (Hedef 4):** Dördüncü hedef, sürdürülebilir kalkınmanın temel itici gücü olarak eğitimin dönüştürücü gücünü vurgulamaktadır. Amaç, tüm kız ve erkek çocukların ücretsiz, kaliteli ilk ve orta eğitime erişimini sağlamak ve bu eğitimin kapsayıcı, cinsiyete duyarlı olmasını ve öğrencileri hızla değişen bir dünyanın ihtiyaç duyduğu becerilerle donatmasını sağlamaktır (Altunkaynak, 2020: 41). Ayrıca amaç, uygun fiyatlı ve kaliteli teknik, mesleki ve yükseköğrenim fırsatlarına eşit erişimi teşvik etmektedir (Lin, 2022: 192). Dördüncü SKH, eğitim kavramını temel alarak, yoksulluk döngüsünü kırmak, cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve sosyal ve ekonomik kalkınmayı sürdürülebilir bir hale getirmeyi hedeflemektedir (Sachs, vd., 2019: 806).

1.5. **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Hedef 5):** Beşinci SKH, kadınların ve kız çocuklarının toplumun tüm kesimlerinde eşit fırsatlara sahip olmasını sağlayarak cinsiyete dayalı ayrımcılığın ve şiddetin acilen ortadan kaldırılması ihtiyacını vurgulamaktadır (Women, 2016). Çocuk evliliklerinin ve kadına karşı yapılan birçok zorbalığın sona erdirilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerine eşit erişimin teşvik edilmesi ve kadınların her düzeyde karar

alma süreçlerine katılımının sağlanması gibi konular ele alınmaktadır (Ellsberg, vd., 2017: 5).

1.6. Temiz Su ve Sanitasyon (Hedef 6): Altıncı hedef, temiz su ve sanitasyona erişimin temel insan hakları ve sağlık, refah ve sürdürülebilir kalkınma için temel bileşenler olarak kabul etmektedir (Saraçoğlu ve Saraçoğlu, 2023). Bu hedefin gerçekleştirilmesiyle, su kıtlığı, su kirliliği ve yetersiz sanitasyon tesisleri gibi sorunların ele alarak güvenli içme suyuna, yeterli sanitasyona ve uygun hijyene evrensel ve eşitlikçi erişim sağlanması amaçlanmaktadır (Şahin ve Şahin, 2017: 252).

1.7. Erişilebilir ve Temiz Enerji (Hedef 7): Yedinci hedef, enerjiye erişimin ekonomik kalkınmanın ilerletilmesinde, yaşam standartlarının iyileştirilmesinde ve çevresel sürdürülebilirliğin desteklenmesinde büyük bir rol oynamaktadır (Connor, 2015). Yedinci hedef, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji çözümlerini teşvik ederken, dünya çapındaki insanların temiz ve uygun fiyatlı enerji kaynaklarına erişimini sağlamayı amaçlamaktadır (Hoşkara, vd., 2021: 1969).

1.8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (Hedef 8): Sekizinci hedef, büyümenin yalnızca sürdürülebilir değil aynı zamanda kapsayıcı olmasını sağlayarak herkesin yararına olacak ekonomik kalkınmayı teşvik etmenin öneminin altını çizmektedir. Yoksulluğu azaltmanın ve sosyal refahı artırmanın bir yolu olarak iş yaratma ihtiyacını, özellikle de insana yakışır ve üretken istihdam fırsatlarını vurgulamaktadır (Lim, vd., 2018). Bununla birlikte, ekonomik büyümenin sosyal eşitlik ve çevresel sürdürülebilirlik ile el ele gitmesi gerektiğini de belirtmektedir. Özellikle sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunan sektörlerde istihdam yaratan, çalışma koşullarını iyileştiren ve girişimciliği teşvik eden politika ve uygulamaları teşvik eder (Taşdemir, 2021: 364).

1.9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (Hedef 9): Dokuzuncu hedef, sürdürülebilir ekonomik büyümenin ilerletilmesinde altyapı geliştirme ve sanayileşmenin kritik önemini vurgulamakla birlikte ulaştırma, enerji ve bilgi ve iletişim teknolojisine (BİT) yatırım yapılması ve teknolojik ilerlemeyi teşvik ederek üretkenliği artırmak için inovasyonun teşvik edilmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir (Brodny ve Tutak, 2023). İyi tasarlanmış altyapının ve sürdürülebilir sanayileşmenin istihdam yaratabileceğini, ticareti kolaylaştırabileceğini ve genel yaşam standartlarını iyileştirebileceğini kabul eden bu hedef, bu amaçlar doğrultusunda, yeniliği teşvik ederek ve ekonomik faaliyetler için gerekli temeli sağlayarak toplumların daha dayanıklı ve sürdürülebilir kalkınma modellerine doğru dönüştürülmesine katkıda bulunur (Hambrey, 2017).

1.10. Eşitsizliklerin Azaltılması (Hedef 10): Onuncu hedef, hem ülkeler içinde hem de küresel ölçekte sosyal, ekonomik ve politik eşitsizliklere çözüm bulma kararlılığından bahsetmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve kapsayıcı toplumların teşvik edilmesi için eşitsizliğin azaltılması çok önemlidir. Hedef 10, yaş, cinsiyet, engellilik, ırk, etnik köken, din veya ekonomik duruma bakılmaksızın herkesin sosyal, ekonomik ve politik katılımını güçlendirmeyi ve teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Fukuda-Parr, 2016: 48). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, ülkeler içindeki ve ülkeler arasındaki eşitsizliklerin azaltılmasına odaklanarak, belirli grupların geride bırakılması durumunda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanamayacağını kabul etmektedir (Lim, vd., 2018).

1.11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar (Hedef 11): On birinci hedef, dünya çapında artan kentleşme eğilimlerini ele alır ve şehirlerin ve insan yerleşimlerinin kapsayıcılığının, güvenliğinin, dayanıklılığının ve sürdürülebilirliğinin teşvik edilecek şekilde tasarlanmasını ve yönetilmesini amaçlamaktadır (Dahiya ve Das, 2020). Yeterli konut, ulaşım ve kamusal alanlara erişimin yanı sıra kültürel mirasın korunmasının ve kentleşmenin çevresel etkisinin azaltılmasının önemini vurgulamaktadır. Yetersiz konut, yetersiz altyapı ve çevresel bozulma dâhil olmak üzere hızlı kentleşmeyle ilişkili zorluklar bu hedef ile ele alınmaktadır (Erbay ve Özden, 2018).

1.12. Sorumlu Üretim ve Tüketim (Hedef 12): On ikinci hedef, dünya çapında tüketim ve üretim faaliyetlerinin çevresel etkilerini ele almanın önemini ön plana çıkarmaktadır. Kaynakların verimli kullanımını, atıkların azaltılmasını ve mal ve hizmetlerin tüm yaşam döngüsü boyunca olumsuz çevresel etkilerin en aza indirilmesi günümüzde oldukça önemli kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hedef de bu önemli kavramların dikkate alınarak daha sürdürülebilir uygulamalara doğru bir geçiş yapılması çağrısında bulunmaktadır (Morton, vd., 2017: 87). 12. SKH; bireylerin, işletmelerin ve hükümetlerin çevresel sürdürülebilirliği destekleyen seçimler yapmasının önemini vurgulayarak sorumlu ve sürdürülebilir tüketim kalıplarını teşvik etmekte aynı zamanda daha temiz teknolojilerin benimsenmesini, kirliliğin azaltılmasını ve sürdürülebilir uygulamaların iş modellerine entegre edilmesini içeren sürdürülebilir üretim uygulamalarının uygulanması gerekliliğinden bahsetmektedir (Altın, 2023: 1062).

1.13. İklim Eylemi (Hedef 13): On üçüncü hedef, iklim değişikliğinin gezegen üzerindeki ciddi ve geniş kapsamlı sonuçlarının giderek daha fazla kabul edildiğini yansıtmaktadır (Arat, vd., 2023). Sera gazı emisyonlarını azaltmak, değişen iklime uyum sağlamak ve iklimle ilgili felaketlere karşı dayanıklılığı güçlendirmek için acil ve toplu eylem çağrısında bulunan Hedef 13, iklim değişikliğinin yoksulluğun ortadan kaldırılmasından temiz su sağlanmasına ve ekonomik büyümenin desteklenmesine kadar sürdürülebilir kalkınmanın her yönünü etkilediğini ifade etmektedir (Küfeoğlu, 2022).

1.14. Sudaki Yaşam (Hedef 14): On dördüncü hedef, okyanusların dünya üzerindeki yaşamı desteklemede oynadığı hayati rolü belirtmekte ve deniz ekosistemlerinin korunması ve sürdürülebilir şekilde yönetilmesinin ne denli büyük bir ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (Virto, 2018: 47). Aşırı avlanma, deniz kirliliği, okyanus asitlenmesi ve biyoçeşitlilik kaybının oluşturduğu tehditleri ele alan bu hedef bunların hepsinin hem deniz yaşamı hem de insan refahı üzerinde derin etkileri olduğunun altını çizmektedir (Suluk, 2022: 143).

1.15. Karasal Yaşam (Hedef 15): On beşinci kapsamlı hedef, karasal ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin acilen korunması ihtiyacını ele almakta ve bunların dünyadaki yaşamı desteklemedeki hayati rolünü belirtmektedir. Ekolojik dengeyi korumak ve insan geçimini desteklemek için gerekli olan ormansızlaşmayla mücadeleye, sürdürülebilir arazi kullanımını teşvik etmeye ve biyolojik çeşitlilik kaybının önlenmesine odaklanan Hedef 15, karadaki yaşamın birbirine bağlılığını ve çeşitli ekosistemlerin korunmasının önemini ayrıca vurgulamaktadır (Dinerstein, vd., 2019: 9). Bunun yanı sıra günümüzde çok daha yoğun bir şekilde karşı karşıya kaldığımız; çölleşme ve arazi bozulmasıyla mücadele, ormanların sürdürülebilir yönetiminin sağlanması ve bitki ve hayvan türlerinin yaşam

alanlarının korunması için önlemler alınması konuları da bu hedef kapsamında yer almaktadır (Reed ve Stringer, 2016).

1.16. **Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar (Hedef 16):** On altıncı hedef, barışın, adaletin ve güçlü kurumların sürdürülebilir kalkınma için gerekli olduğunun ne kadar önemli olduğundan bahsederek adil ve istikrarlı bir toplumun temellerini ele almaktadır (Hope, 2020: 60). Bu hedef, şiddeti azaltmayı, çatışmayı önlemeyi ve herkesin adalete erişimini sağlayan kapsayıcı yönetişim yapıları oluşturmayı amaçlarken, hukukun üstünlüğünü destekleyen, insan haklarını koruyan ve adalete eşit erişimi sağlayan etkili ve hesap verebilir kurumların öneminin altını çizmektedir (Şahin ve Şahin, 2017: 254).

1.17. **Amaçlar için Ortaklıklar (Hedef 17):** On yedinci hedef, küresel çabaların birbiriyle bağlantılı olduğunu kabul ederek sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında işbirliği ve ortaklıkların önemine vurgu yapmaktadır (Eweje, vd., 2021) Finansal kaynaklar, teknoloji transferi, kapasite geliştirme ve politika tutarlılığı da dâhil olmak üzere Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini uygulama araçlarının geliştirilmesine odaklanan bu hedef, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için hükümetlerin, özel sektörün, sivil toplumun ve uluslararası kuruluşların birlikte çalıştığı küresel bir ortaklığa duyulan ihtiyacı ne derece önemli olduğunun üstünde durmaktadır (Rashed ve Shah, 2021: 2936).

Sürdürülebilir kalkınma içinde bulunun her hedef, ilerlemeyi devamlı kılabilmek için belirli hedeflerden ve göstergelerden oluşmaktadır. Detaylı olarak bakıldığında SKH' daki hedeflerin birbiriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bir hedefe ulaşmak için genellikle diğer hedeflerle ilgili sorunların ele alınması gerekmektedir. Günümüz dünyasının gereklilikleri kapsamında bu hedefler, herkesi kapsayan ve kalkınmanın sürdürülebilir, kapsayıcı ve gezegenin sınırlarına saygılı olmayı içeren önemli noktalara değinmektedir. SKH, küresel işbirliği ve eylem için ortak bir vizyon sunarak hükümetleri, işletmeleri, sivil toplumu ve bireyleri daha iyi ve daha sürdürülebilir bir dünya inşa etmek için birlikte çalışmaya teşvik etmektedir.

2. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini Etkileyen Faktörler

2.1. Eğitimlerin Verilmesi

Verilecek eğitimler, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olan temel bir faktördür. Eğitim, sosyal adaletin ve ekonomik kalkınmanın temelini oluşturur. Eğitim, bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirmelerine olanak tanımakta, bu da daha bilinçli ve bilgili bir toplumun oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır (Cinel, 2021). Bu durum, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer alan özellikle çevresel bilince yönelik hedeflere pozitif yönde etki etmektedir (Öztürk ve Erten, 2020: 147).

Eğitim, çevresel sürdürülebilirliğin ve küresel sorunlara duyarlılığın artırılmasında kritik bir rol oynamaktadır (Mercan, 2023: 1219). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, iklim değişikliği, su kaynaklarının korunması, biyoçeşitliliğin sürdürülmesi gibi çevresel ve oldukça hassas konuları içerdiği için bireylerin bu konularda bilinçlenmeleri ve çevresel sorumluluklarının artması oldukça önemlidir. Bu bilinç, gelecek nesillerin doğal kaynakları daha sürdürülebilir bir şekilde yönetmelerine ve küresel çevresel sorunlara daha etkili çözümler bulmalarına olanak tanır. Dolayısıyla, eğitim, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin başarılmasında temel bir itici güç olarak önemli bir rol oynar (Virto, 2018: 51).

PROCEEINGS BOOK

2.2. Atık Yönetimi

Atık yönetimi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin birçok yönüne olumlu yönde katkıda bulunmaktadır (Özen, 2021: 5457). Atıkların etkili bir şekilde yönetilmesi, çevrenin korunmasını ve temiz su ve sanitasyon hedeflerinin gerçekleşmesini destekler. Atık yönetimi ayrıca ekonomik büyümeyi destekleyebilir; geri dönüşüm ve atık azaltma uygulamaları istihdam yaratırken aynı zamanda kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasına olanak tanır (Onnoghen, vd., 2020). Kaynakların yeniden kullanımı ve geri dönüşümü, endüstriyel süreçlerin daha sürdürülebilir hale gelmesini sağlamakta böylece sanayi, yenilenebilir enerji kullanımı ve iklim değişikliği gibi hedeflere de katkıda bulunmaktadır (Ciliberto, vd., 2021: 3267).

Bu konuda yapılan bir araştırma olarak, J. C. Xu ve arkadaşlarının (2020) yayınladığı araştırma atık yönetiminin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine olan etkisine değinmektedir. Ayrıca United Nations Environment Programme (UNEP, 2015) tarafından hazırlanan rapor, atık yönetiminin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine olan katkısını ele almaktadır ve konuyla ilgili kapsamlı bir bakış sunmaktadır.

2.3. Yenilenebilir Enerji Kullanımı

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerini etkileyen kritik faktörlerinden biri de yenilenebilir enerji kullanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür enerji kaynakları, temiz enerji erişiminin sağlanması hedefine önemli ölçüde katkıda bulunur (Fatima, 2021). Bu durum günümüzde, hava kirliliğini azaltmaya yönelik adımlar atmak, sağlıklı bir çevre ve iklim için oluşturmak için oldukça kritik bir öneme sahiptir. Yenilenebilir enerji kullanımı ayrıca ülkelerin enerji güvenliği ve ekonomik büyümeyle ilgili hedefleri de desteklemektedir (Çitak ve Pala, 2016). Bu tür enerji kaynakları kırsal alanlarda enerji erişimini artırabilmekte, böylece toplulukları kalkınma sürecine entegre edebilmektedir. Bu da enerji yoksulluğuyla mücadelede önemli bir adım oluşturur. Bu durum, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer alan temiz enerji ve ekonomik büyüme hedeflerine katkı sağlamaktadır (Bose, vd., 2021). World Bank Group tarafından yapılan bir çalışma, yenilenebilir enerjinin enerji yoksulluğunu azaltma ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etme potansiyelini vurgulamaktadır (World Bank Group, 2019). Yenilenebilir enerji aynı zamanda iklim değişikliğiyle mücadele hedeflerini de desteklemekte, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına katkıda bulunarak ekosistemi korumaktadır.

2.4. Enerji Verimliliği

Enerji verimliliği, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne olumlu bir şekilde katkı sağlayan önemli bir unsurdur. İlk olarak, enerji verimliliği çeşitli sektörlerde enerji tüketimini azaltarak kaynakların daha etkili bir şekilde kullanılmasına olanak tanır. Bu durum, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri' nde yer alan temiz enerji ve ekonomik büyüme hedeflerini destekler (Yurtsever, 2023). Enerji verimliliği aynı zamanda karbon emisyonlarını azaltarak iklim değişikliği ile mücadelede etkili bir rol oynar, bu da Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer alan iklim eylemi hedefini güçlendirir (Çevik, vd., 2017: 95). Ayrıca, enerji verimliliği

topluluklarda sosyal ve ekonomik avantajlar sağlayabilir. Daha verimli enerji kullanımı, enerji maliyetlerini azaltabilir ve enerji fakiri topluluklara ekonomik açıdan destek sağlayabilir (Ma, vd., 2021).

2.5. İklim Değişikliği İle Mücadele

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne yönelik kritik bir öneme sahip olan bir diğer faktör ise iklim değişikliği ile mücadeledir. Öncelikle, iklim değişikliği ile mücadelenin, dünya genelinde sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturan bir dizi hedefi desteklediğinin farkında olmak gerekir (Fuso Nerini, vd., 2019). Özellikle, iklim eylemi Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında ayrı bir hedef olarak belirlenmiştir (Dere ve Çinikaya, 2023: 1357). Fosil yakıtların kullanımının azaltılması, temiz enerjiye geçiş, ormansızlaşmanın önlenmesi gibi iklim değişikliği ile mücadele stratejileri, sürdürülebilir kalkınma kapsamında yoksulluğun azaltılması, açlığın sona erdirilmesi, su ve sanitasyon hizmetlerine erişimin artırılması gibi hedeflere büyük katkı sağlar (Osman, vd., 2023).

İklim değişikliği ile mücadele, dirençli toplumlar oluşturarak ve ekosistemlerin korunmasını sağlayarak çeşitli Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne pozitif etkiler sağlamaktadır (Campbell, vd., 2018: 18). Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin etkileri, özellikle dezavantajlı toplulukları ve ekosistemleri olumsuz etkilemekte olup iklim değişikliği ile mücadele çabaları, toplumların ve ekosistemlerin bu değişikliklere uyum sağlamalarını ve dirençli hale gelmeleri sağlamaya çalışmaktadır (Uzan, 2023: 2256).

3. Yöntem

Bu çalışmada, TOPSIS yöntemi kullanılarak çevre bilinci kapsamında sürdürülebilir kalkınma hedeflerini etkileyen faktörlerden olan ve yukarıda literatürde de bahsedilen; “eğitimlerin verilmesi, atık yönetimi, yenilenebilir enerji kullanımı, enerji verimliliği, iklim değişikliği ile mücadele” faktörlerin düzeylerinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Bunun için TOPSIS yöntemi çerçevesinde araştırmanın karar vericilerini sürdürülebilir kalkınma hedefleri konusunda uzman on akademisyen oluşturmaktadır. Verilerin bilimsel amaçla kullanılacağı ve katılımın tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olduğu katılımcılara bildirilmiştir.

TOPSIS yöntemi Hwang ve Yoon tarafından 1981 senesinde karar verme problemlerinin çözümüne yönelik olarak geliştirilmiş bir yöntemidir. TOPSIS yönteminin kullanılmasındaki temel amaç çözüm alternatiflerinin en doğru şekilde sıralanmasını sağlamaktır (Wang ve Lee, 2007: 1763). TOPSIS yöntemi tedarikçi seçimi, kuruluş yeri seçimi, makine seçimi, üretim yeri seçimi, risk analiz yöntemi seçimi, teslimat noktası seçimi, yönetim stratejisi seçimi, pazarlama stratejisi seçimi vb. pek çok karar verme problemini çözmede kullanılmaktadır. TOPSIS, net

bilgileri dikkate alarak uygulanabilir alternatiflerin tercih sırasını oluşturmak ve en uygun seçimi belirlemek için kullanılan klasik temel karar verme yöntemlerinden biridir. Karar alma sürecinde bir grup uzmanın görüşü sonuçların güvenilirliğini artırmakla birlikte analiz için yeterli olmaktadır (Akram, vd., 2019: 1473; Olson, 2004: 723). Çalışmada TOPSIS yönteminin tercih edilmesinin başlıca nedenleri hesaplama yönteminin kolay olması, her türlü belirsizlik içeren durum için uygulanması ve yöntem içerisinde hem nitel hem de nicel verilerin doğru bir şekilde kullanılmasına imkân vermesidir (Salehi ve Moghadam, 2008: 85).

4. Araştırma Bulguları

Yapılan bu çalışmada TOPSIS yöntemine göre sıralanan 4 kriter ve 5 faktör bulunmaktadır. Aşağıdaki tablo bu kriterleri detaylı bir şekilde açıklamaktadır.

Tablo 1. Kriterlerin Özellikleri

	İsim	type	weight
1	Su ve hijyen altyapısını geliştirmek için	+	0.25
2	Kentlerde daha kaliteli bir yaşam ortamı oluşturmak için	+	0.25
3	Sürdürülebilir tüketim ve üretim sistemi oluşturmak için	+	0.25
4	Çevre kirliliğini azaltmak için	+	0.25

Aşağıdaki Tablo 2. ise analiz sonucu elde edilen Karar Matrisi'ni göstermektedir.

Tablo 2. Karar Matrisi

	Su ve hijyen altyapısını geliştirmek için	Kentlerde daha kaliteli bir yaşam ortamı oluşturmak için	Sürdürülebilir tüketim ve üretim sistemi oluşturmak için	Çevre kirliliğini azaltmak için
Eğitimlerin düzenlemesi	6.2	6.2	6.3	6.9
Atık yönetimi	6.2	6.7	6.6	6.8
Yenilenebilir enerji kullanımı	6	6	6.5	6.5
Enerji verimliliği	5.9	6.6	6.2	6.1

PROCEEINGS BOOK

İklim değişikliği ile mücadele	5.7	6	5.7	6.1

Bu tabloyu normalleştirmek için aşağıdaki formül kullanılabilir:

$$r_{ij}(\mathrm{x}) = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}^2}} \quad i = 1, \dots, m \;\; ; j = 1, \dots \;\; , n$$

Formül uygulandıktan sonra Normalleştirilmiş Karar Matrisi Tablosu, Tablo 3'deki gibi ifade edilmektedir.

Tablo. 3 Normalleşmiş Karar Matrisi

	Su ve hijyen altyapısını geliştirmek için	Kentlerde daha kaliteli bir yaşam ortamı oluşturmak için	Sürdürülebilir tüketim ve üretim sistemi oluşturmak için	Çevre kirliliğini azaltmak için
Eğitimlerin düzenlemesi	0.462	0.44	0.45	0.476
Atık yönetimi	0.462	0.475	0.471	0.469
Yenilenebilir enerji kullanımı	0.447	0.425	0.464	0.448
Enerji verimliliği	0.44	0.468	0.442	0.42
İklim değişikliği ile mücadele	0.425	0.425	0.407	0.42

Sonrasında ise ikinci adım olarak aşağıdaki formüle göre normalize edilmiş matris, kriterlerin ağırlığı ile çarpılarak Ağırlıklı Normalleştirilmiş Karar Matrisi tablosu elde edilmektedir.

$$v_{ij}(\mathrm{x}) = w_j r_{ij}(x) \quad i = 1, \dots, m \;\; ; j = 1, \dots \;\; , n$$

Tablo 4. Ağırlıklı Normalleştirilmiş Karar Matrisi

	Su ve hijyen altyapısını geliştirmek için	Kentlerde daha kaliteli bir yaşam ortamı oluşturmak için	Sürdürülebilir tüketim ve üretim sistemi oluşturmak için	Çevre kirliliğini azaltmak için
Eğitimlerin düzenlemesi	0.115	0.11	0.112	0.119
Atık yönetimi	0.115	0.119	0.118	0.117

Yenilenebilir enerji kullanımı	0.112	0.106	0.116	0.112
Enerji verimliliği	0.11	0.117	0.111	0.105
İklim değişikliği ile mücadele	0.106	0.106	0.102	0.105

TOPSIS yönteminin amacı, her bir faktörün pozitif ve negatif ideallere olan uzaklığının derecesini hesaplamaktır. Dolayısıyla bu adımda pozitif ve negatif ideal çözümler aşağıdaki formüllere göre belirlenmiştir.

$A^+ = (v_1^+, v_2^+, \dots, v_n^+)$

$A^- = (v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^{-+})$

Böylece

$v_j^+ = \{(max\ v_{ij}(x) | j \epsilon j_1), (min\ v_{ij}(x) | j \epsilon j_2)\}\ i = 1, \dots, m$

$v_j^- = \{(min\ v_{ij}(x) | j \epsilon j_1), (max\ v_{ij}(x) | j \epsilon j_2)\}\ i = 1, \dots, m$

Burada j1 ve j2 sırasıyla negatif ve pozitif kriterleri ifade etmektedir. Aşağıdaki tablo hem pozitif hem de negatif ideal değerleri göstermektedir.

Tablo 5. Pozitif İdeal ve Negatif İdeal Çözümleri Belirlenmesi

	Pozitif ideal	**Negatif ideal**
Su ve hijyen altyapısını geliştirmek için	0.115	0.106
Kentlerde daha kaliteli bir yaşam ortamı oluşturmak için	0.119	0.106
Sürdürülebilir tüketim ve üretim sistemi oluşturmak için	0.118	0.102
Çevre kirliliğini azaltmak için	0.119	0.105

TOPSIS yöntemi, her bir faktörü, pozitif ideale göreli yakınlık derecesine ve negatif ideale olan uzaklığına göre sıralamaktadır. Dolayısıyla bu adımda, her bir faktör ile pozitif ve negatif ideal çözümler arasındaki uzaklıkların hesaplanması aşağıdaki formüller kullanılarak elde edilmektedir.

$$d_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^{n} [v_{ij}(x) - v_j^+(x)]^2} \quad , \quad i = 1, \dots, m$$

$$d_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^{n} [v_{ij}(x) - v_j^-(x)]^2} \quad , \quad i = 1, \dots, m$$

PROCEEINGS BOOK

Aşağıdaki tablo pozitif ve negatif ideal çözümlere olan mesafeyi göstermektedir.

Tablo 6. Pozitif ve Negatif İdeal Noktalara Uzaklık

	Pozitif İdeale Uzaklık	Negatif İdeale Uzaklık
Eğitimlerin düzenlemesi	0.01	0.02
Atık yönetimi	0.002	0.025
Yenilenebilir enerji kullanımı	0.015	0.017
Enerji verimliliği	0.017	0.014
İklim değişikliği ile mücadele	0.026	0

Bu adımda, her bir faktörün ideal çözüme göreli yakınlık derecesi aşağıdaki formülle elde edilmektedir. Göreceli yakınlık derecesi 1'e yakın bir değere sahipse, faktörün pozitif ideal çözümden daha kısa ve negatif ideal çözümden daha uzun mesafeye sahip olduğu anlamına gelir.

$$C_i = \frac{d_i^-}{(d_i^+ + d_i^-)} \quad , \quad i = 1, \dots, m$$

Aşağıdaki tablo, her bir faktörün ideal çözüme göreli yakınlık derecesini ve sıralamasını göstermektedir.

Tablo 7. Faktörlerin İdeal Çözüme Göreli Yakınlık Derecesi ve Sırası

	Ci	Sıra
Eğitimlerin düzenlemesi	0.66	2
Atık yönetimi	0.936	1
Yenilenebilir enerji kullanımı	0.532	3
Enerji verimliliği	0.464	4
İklim değişikliği ile mücadele	0	5

Aşağıdaki şekil yakınlık değerlerini göstermektedir.

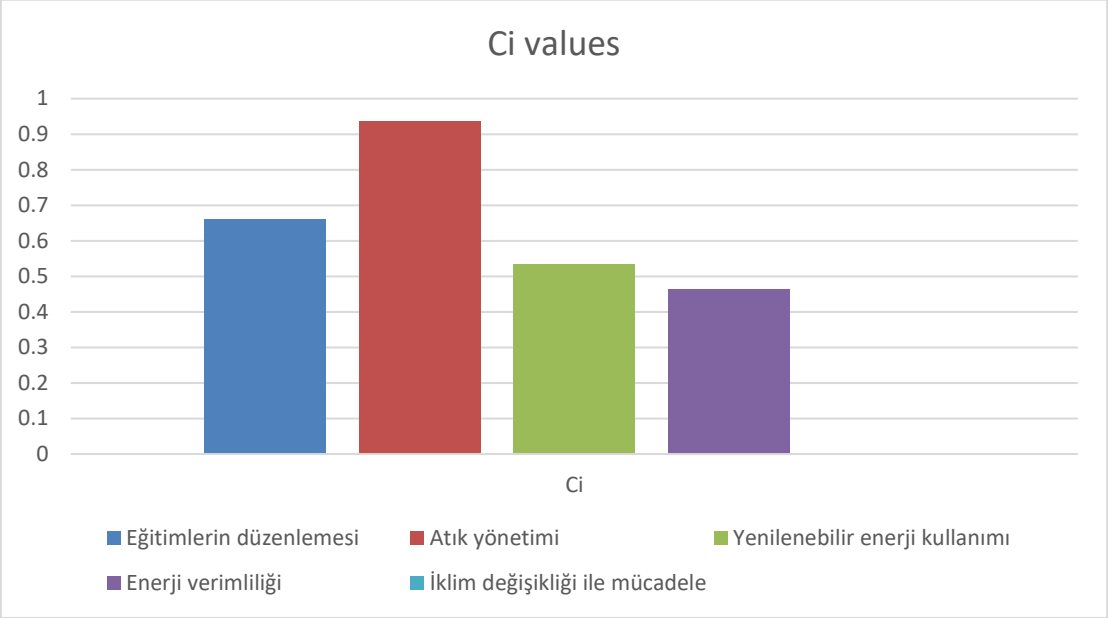

Şekil 1: Ci Değerleri

5. Sonuç

Bu çalışma, çevre bilinci kapsamında sürdürülebilir kalkınma hedeflerini etkileyen faktörlerin düzeylerini inceleyerek, toplumun çevre ve tüketim bilincini artırmaya yönelik önemli bilgiler sunmayı amaçlamıştır. Yapılan analizlerin sonuçlarına göre, çevre bilinci kapsamında seçilen sürdürülebilir kalkınma hedeflerine etki eden en önemli faktör 0.936 Ci oranı ile "Atık Yönetimi" olmuştur. Sonrasında sırasıyla 0.66 oran ile "Eğitimlerin Düzenlenmesi", 0.532 oran ile "Yenilenebilir Enerji Kullanımı" ve 0.464 oran ile "Enerji Verimliliği" değerleri elde edilmiştir. Bununla birlikte beşinci faktör olarak alınan "İklim Değişikliğiyle Mücadele" faktörünün değeri sıfır (0) olarak bulunmuştur ve son sırada yer almıştır. Bu sonuç doğrultusunda çevre bilinci kapsamında sürdürülebilir kalkınma hedeflerini etkileyen faktörler arasında atık yönetiminin ne kadar önemli bir yer kapladığı ve gerek STK'ların gerek devlet unsurlarının gerekse farklı şirketlerin yapmış oldukları çeşitli çalışmalarla bu konuda toplumun farkındalık seviyesinin yükseldiği söylenebilir. Bununla birlikte iklim değişikliğiyle mücadele kısmının ya yukarıda bahsedilen kuruluşlar tarafından yeterince anlatılamadığı ya da toplumun bu konudaki farkındalığının yeterince yüksek olmadığı kanısına varılabilir. Bundan dolayı etki düzeyi daha az çıkan alanlar üzerinde gelecekte daha yoğun ve etkili çalışmalar, projeler yapmak çok daha büyük bir önem teşkil etmektedir.

Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınma kapsamında toplumdaki bireylerin çevre ve tüketim bilincini artırmak ve bunun için dört bir koldan aksiyonlar almak oldukça önemlidir. Bu bağlamda, eğitimlerin verilmesi, atık yönetimi, yenilenebilir enerji kullanımı, enerji verimliliği, iklim değişikliği ile mücadele gibi konular hayati öneme sahiptir. Bu faktörlerin bir araya gelmesi, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilir başarısı için zorunludur. Gelecekteki araştırmaların, daha iyi çözüm ve uygulama yolları bulabilmek için bu faktörleri daha detaylı bir şekilde incelemeye odaklanması gerekmektedir.

Kaynakça:

Akram, M., Dudek, W. A., & Ilyas, F. (2019). Group decision-making based on pythagorean fuzzy TOPSIS method. *International Journal of Intelligent Systems*, *34*(7), 1455-1475.

Altın, S. (2023). Sürdürülebilir tüketimi sağlamak için çevresel duyarlılık etkili bir faktör müdür?. *Erciyes Akademi*, *37*(3), 1062-1083.

Altunkaynak, M. (2020). UNESCO 2030 eğitim raporunda umut veren uygulamalara genel bakış: Doküman incelemesi. *Uluslararası Temel Eğitim Çalışmaları Dergisi*, *1*(1), 40-47.

Arat, G., Türkeş, M., & Saner, E. (2023). Uluslararası sözleşmeler ön rapor. *Çevre ve sürdürülebilir kalkınma paneli. Vizyon*.

Belkıs, Ö. (2021). İşletmelerin yeşil yönetim algıları ve sürdürülebilirlik bilinci. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi,* 6(11), 21-33.

Bose, D., Saini, D. K., Yadav, M., Shrivastava, S., & Parashar, N. (2021). Review of sustainable grid-independent renewable energy access in remote communities of India. *Integrated Environmental Assessment and Management*, *17*(2), 364-375.

Boztepe, E. (2023). Birleşmiş milletler sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada bir araç olarak adli muhasebe. *Third Sector Social Economic Review*, *58*(3), 1875-1894.

Brodny, J., & Tutak, M. (2023). The level of implementing sustainable development goal" Industry, innovation and infrastructure" of Agenda 2030 in the European Union countries: Application of MCDM methods. *Oeconomia Copernicana*, *14*(1), 47-102.

Campbell, B. M., Hansen, J., Rioux, J., Stirling, C. M., & Twomlow, S. (2018). Urgent action to combat climate change and its impacts (SDG 13): transforming agriculture and food systems. *Current opinion in environmental sustainability*, *34*, 13-20.

Ceran, E. B. & Pınar, İ. (2023). Covid 19 pandemi süreci ve birleşmiş milletler 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin Türkiye bağlamında örnekler doğrultusunda ilişkilendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (54), 91-107.

Ciliberto, C., Szopik-Depczyńska, K., Tarczyńska-Łuniewska, M., Ruggieri, A., & Ioppolo, G. (2021). Enabling the Circular Economy transition: A sustainable lean manufacturing recipe for Industry 4.0. *Business Strategy and the Environment*, *30*(7), 3255-3272.

Cinel, E. A. (2021). Türkiye'de eğitim harcamaları ve sürdürülebilir büyüme ilişkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *8*(2), 210-227.

Connor, R. (2015). *The United Nations world water development report 2015: water for a sustainable world* (Vol. 1). UNESCO Publishing.

Çayırağası, F. & Sakıcı, Ş. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı (Green Deal) ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Perspektifinde Sürdürülebilir Dijital Pazarlama Stratejileri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *20*(4), 1916-1937.

Çevik, S., Kartal, M., & Kılınç, E. C. (2017). Sanayi sektöründe petrol tüketimi ve petrol fiyatlarının co2 emisyonu üzerindeki etkisi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), 93-110.

Çitak, E., & Pala, P. B. K. (2016). Yenilenebilir enerjinin enerji güvenliğine etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 79-102.

Dahiya, B., & Das, A. (2020). *New urban agenda in Asia-Pacific: governance for sustainable and inclusive cities* (pp. 3-36). Springer Singapore.

Dere, İ. & Çinikaya, C. (2023). Tiflis Bildirgesi ve BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi Öğretim Programına Yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *13*(1), 1343-1366.

Dinerstein, E., Vynne, C., Sala, E., Joshi, A. R., Fernando, S., Lovejoy, T. E., ... & Wikramanayake, E. (2019). A global deal for nature: guiding principles, milestones, and targets. *Science advances*, *5*(4), eaaw2869.

Ellsberg, M., Vyas, A., Madrid, B., Quintanilla, M., Zelaya, J., & Stöckl, H. (2017). Violence against adolescent girls: Falling through the cracks. *Background paper. Ending Violence in Childhood Global Report*.

Erbay, E. R., & Özden, M. (2018). Kentler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Gerçekleştirilmesine Nasıl Yardımcı Olabilirler?. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *7*(4), 255-268.

Eurostat (2023). *Sustainable development goals*, https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/overview, Date of access: 11.11.2023.

Eweje, G., Sajjad, A., Nath, S. D., & Kobayashi, K. (2021). Multi-stakeholder partnerships: A catalyst to achieve sustainable development goals. *Marketing Intelligence & Planning*, *39*(2), 186-212.

Fatima, N., Li, Y., Ahmad, M., Jabeen, G., & Li, X. (2021). Factors influencing renewable energy generation development: a way to environmental sustainability. *Environmental Science and Pollution Research*, *28*(37), 51714-51732.

Fukuda-Parr, S. (2016). From the Millennium Development Goals to the Sustainable Development Goals: shifts in purpose, concept, and politics of global goal setting for development. *Gender & Development*, *24*(1), 43-52.

Fuso Nerini, F., Sovacool, B., Hughes, N., Cozzi, L., Cosgrave, E., Howells, M., ... & Milligan, B. (2019). Connecting climate action with other Sustainable Development Goals. *Nature Sustainability*, 2(8), 674-680.

Güner, U. (2020). *Çevresel sürdürülebilirlik.* Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Yayınları: Tekirdağ.

Hambrey, J. (2017). The 2030 Agenda and the sustainable development goals: the challenge for aquaculture development and management. *FAO fisheries and aquaculture circular*, (C1141).

Harries, A. D., Lin, Y., Kumar, A. M. V., Satyanarayana, S., Zachariah, R., & Dlodlo, R. A. (2018). How can integrated care and research assist in achieving the SDG targets for diabetes, tuberculosis and HIV/AIDS?. *The International Journal of Tuberculosis and Lung Disease*, *22*(10), 1117-1126.

Hope Sr, K. R. (2020). Peace, justice and inclusive institutions: overcoming challenges to the implementation of Sustainable Development Goal 16. *Global Change, Peace & Security*, *32*(1), 57-77.

Hoşkara, S., Lombardi, A. & Doğaner, S. (2021). Sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada kültürel mirasın korunması ve yönetiminin rolü: Disiplinlerarası bir yaklaşım. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *36*(4), 1963-1976.

Idowu, S. O., Schmidpeter R., Zu, L. (2020). The future of the un sustainable development goals business perspectives for global development in 2030, *CSR, Sustainability, Ethics & Governance*, ISBN 978-3-030-21153-0 ISBN 978-3-030-21154-7 (eBook), Springer Nature Switzerland AG 2020, https://doi.org/10.1007/978-3-030-21154-7, 6, 12, 16, 101.

Independent Group of Scientists appointed by the Secretary-General, Global Sustainable Development Report (GSDR) (2023). Times of crisis, times of change. *Science for accelerating transformations to sustainable development*, United Nations; New York.

Korkmaz, M. K. (2023). Sürdürülebilirlik, Tarım, Gelecek. *Sürdürülebilir Kalkınmada Tarımsal Faaliyetlerin Yeri Ve Önemi*, Efeakademi Yayınları: Erzurum.

Küfeoğlu, S. (2022). SDG-13: Climate Action. In *Emerging Technologies: Value Creation for Sustainable Development* (pp. 429-451). Cham: Springer International Publishing.

Lim, M. M., Jørgensen, P. S., & Wyborn, C. A. (2018). Reframing the sustainable development goals to achieve sustainable development in the Anthropocene—a systems approach. *Ecology and Society*, *23*(3).

Lim, M. M., Jørgensen, P. S., & Wyborn, C. A. (2018). Reframing the sustainable development goals to achieve sustainable development in the Anthropocene—a systems approach. *Ecology and Society*, *23*(3).

Lin, M. L. (2022). Creating Equitable Opportunities in Education. Enduring Challenges for Technical Vocational. *Education and Training. International Journal of Arts, Humanities and Social Studies*, *4*(2), 190-200.

Ma, S., Xu, X., Li, C., Zhang, L., & Sun, M. (2021). Energy consumption inequality decrease with energy consumption increase: Evidence from rural China at micro scale. *Energy Policy*, *159*, 112638.

Mercan, G. (2023). Türkiye çevre eğitim vakfı (TÜRÇEV)'nın çevre eğitimindeki öncü rolü: Sürdürülebilir gelecek için eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının incelenmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(53), 1212-1238.

Morton, S., Pencheon, D., & Squires, N. (2017). Sustainable Development Goals (SDGs), and their implementation: A national global framework for health, development and equity needs a systems approach at every level. *British medical bulletin*, *124*(1), 81-90.

Olson, D. L. (2004). Comparison of weights in TOPSIS models. *Mathematical and Computer Modelling*, *40*(7-8), 721-727.

Onnoghen, U. N., Ojong, A. A., Omang, T. N., & Obibessong, V. (2020). Environmental education: A potent tool for the attainment of sustainable development goals (good health and wellbeing, clean water and sanitation, affordable and clean energy and sustainable cities and communities) in south-south, Nigeria. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, *17*(8), 1198-1210.

Osman, A. I., Chen, L., Yang, M., Msigwa, G., Farghali, M., Fawzy, S., ... & Yap, P. S. (2023). Cost, environmental impact, and resilience of renewable energy under a changing climate: a review. *Environmental Chemistry Letters*, *21*(2), 741-764.

Özen, H. (2021). Dijital Sağlık Hizmetlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açısından Değerlendirilmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, *17*(38), 5440-5472.

Öztürk, E., & Erten, S. (2020). Uluslararası bir çevre eğitimi programı olan yeşil kutu projesinin fen bilgisi öğretmen adaylarının çevreye yönelik tutumu, çevre bilgisi ve çevre dostu davranışlarına etkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, *5*(2), 145-166.

Padda, I. U. H., & Hameed, A. (2018). Estimating multidimensional poverty levels in rural Pakistan: A contribution to sustainable development policies. *Journal of cleaner production*, *197*, 435-442.

Palakshappa, N., & Dodds, S. (2020). Mobilising SDG 12: Co-creating sustainability through brands. *Marketing Intelligence & Planning*, *39*(2), 265-283.

Rashed, A. H., & Shah, A. (2021). The role of private sector in the implementation of sustainable development goals. *Environment, Development and Sustainability*, *23*, 2931-2948.

Reed, M. S., & Stringer, L. C. (2016). *Land degradation, desertification and climate change: Anticipating, assessing and adapting to future change*. Routledge.

Sachs, J. D., Schmidt-Traub, G., Mazzucato, M., Messner, D., Nakicenovic, N., & Rockström, J. (2019). Six transformations to achieve the sustainable development goals. *Nature sustainability*, *2*(9), 805-814.

Salehi, M. & Tavakkoli-Moghaddam, R. (2008). Project selection by using a fuzzy TOPSIS technique. *Engineering and Technology,* 40, 168 -177.

Saraçoğlu, I. K., & Saraçoğlu, S. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma ve Sağlık: Türkiye Üzerine Bölgesel Bir Değerlendirme. *Third Sector Social Economic Review*, *58*(1), 667-688.

Saxena, N. C. (2018). Hunger, under-nutrition and food security in India. In *Poverty, Chronic Poverty and Poverty Dynamics: Policy Imperatives* (pp. 55-92). Singapore: Springer Singapore.

Suluk, S. (2022). Ekonominin Renkleri: Sürdürülebilir Mavi Ekonomi Bağlamında Türkiye'nin Değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (74), 132-150.

Şahin, Ö. U., & Şahin, M. (2017). Sürdürülebilir kalkınma ve kamu özel sektör ortaklıkları. *Journal Of Awareness*, *2*(Special 3), 249-274.

Tao, W., Zeng, Z., Dang, H., Li, P., Chuong, L., Yue, D., ... & Kominski, G. (2020). Towards universal health coverage: achievements and challenges of 10 years of healthcare reform in China. *BMJ global health*, *5*(3), e002087.

Taşdemir, S. Z. (2021). Ekonomi-ekoloji etkileşimi: Neoklasik çevre iktisadı ile ekolojik iktisadi düşünce birbirini tamamlıyor mu?. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 356-370.

TUIK (2022). *Sürdürülebilir kalkınma göstergeleri,* https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/SK G _Web_Portal_TR.pdf, Date of access: 11.11.2023.

United Nations Environment Programme (UNEP). (2015). *Global Waste Management Outlook*. https://www.unenvironment.org/resources/report/global-waste-management-outlook, Erişim Tarihi: 14.11.2023.

Uzan, H. K. (2023). Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde iklim değişikliğinin kırsal kalkınmaya etkisi. *Fiscaoeconomia*, *7*(3), 2250-2272.

Virto, L. R. (2018). A preliminary assessment of the indicators for Sustainable Development Goal (SDG) 14 "Conserve and sustainably use the oceans, seas and marine resources for sustainable development". *Marine Policy*, *98*, 47-57.

Wang, Y. J. & Lee, H. S. (2007). Generalizing TOPSIS for fuzzy multiple-criteria group decision-making. *Computers & Mathematics with Applications*, *53*(11), 1762-1772.

Women, U. N. (2016). *Global guidance on addressing school-related gender-based violence*. UNESCO Publishing.

World Bank Group. (2019). *RISE 2019: Regulatory Indicators for Sustainable Energy*. World Bank. https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32473, Erişim Tarihi: 14.11.2023.

Xu, J. C., Yuan, J. J., Tan, R. R., & Chiu, A. S. (2020). The role of waste management in sustainable development goals: A comprehensive review. *Journal of Cleaner Production*, 265, 121908.

Yurtsever, M. (2023). Yeşil dönüşüm: Endüstri 5.0'ın sürdürülebilir işletmelere etkisi. *Sosyal, İnsan ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Çalışmalar*, 673-689.

THE IMPACT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE

Kurmanova A.I.[1], Gelişli Y.S.[2], Baizhumanova B.Sh.[3]

[1]Eurasion National University L.N. Gumilyov, Psychology Sciences, https://orcid.org/0000-0003-1045-2492

[2]Ankara University, Institute of Social Sciences, https://orcid.org/0000-0003-2816-3621

[3]Eurasion National University L.N. Gumilyov, Psychology Sciences, https://orcid.org/0000-0003-0767-414

Abstract.

In the current competitive environment, where students are expected to effectively fulfill various roles, it is imperative that they develop the right attitude, professional and personal training and emotional intelligence to the invisible difficulties of life and quality education. Because emotional intelligence is a subset of social intelligence with the ability to understand and control their own feelings, as well as those of other people, allowing the student to mine the necessary data for their academic achievements, which are the result of education and the degree to which the educational goal is achieved. The emphasis in this paper was on identifying factors that influence the development of emotional intelligence and its role in students' academic achievement. The study that, in scientific consideration, professional and personal training is determined by the development of a value attitude towards oneself and others.

Emotional intelligence is a group of skills that allow you to accurately perceive, understand and regulate your and others' emotions, and express them, as well as use emotions to increase the effectiveness of thinking and the development of intellectual and emotional spheres [1].

Key words: emotional intelligence, metaresurs, self-regulation, education, psychology, students.

Introduction.

Emotional intelligence is a psychological phenomenon that is of great interest to both theorists and practitioners. An active study of this concept began more than twenty years ago [2]. For more than 20 years, emotional intelligence has attracted great attention from the scientific psychological community. The term itself was introduced by American scientists P. Salovey and J. Mayer [3]. They viewed this concept as one of the main types of intelligence.

Emotional intelligence was studied by such foreign scientists as D. G. Oulman (theory of emotional competence) [4], H. Weisbach and W. Dax (emotional intelligence as the ability to "intellectually" manage one's emotional life) [5], R. Bar-On (introduction of the concept of "emotionality coefficient") [6], etc. In domestic psychology, the concept of emotional intelligence was developed by S.L. Rubinstein and A.N. Leontiev, who developed the idea of the unity of affect and intelligence of L. Vygotsky; D.V. Lyusin (two-component theory of emotional intelligence), I.N. Andreeva (prerequisites for development and gender differences in the severity of components of emotional intelligence), S.S. Stepanov (correlation of emotional intelligence with certain life successes), M.A. Manoilova (acmeological development of emotional intelligence of teachers), etc.

Daniel Gulman, in his book Emotional Intelligence, emphasized the importance of developing emotional intelligence in students for a successful career. He also proposed an emotional intelligence model involving four components: self-awareness, self-regulation, motivation, and empathy. Goulman argues that the high level of emotional intelligence in students is associated with higher wages and a better career in the future.

In his research, D. Goulman defines emotional intelligence by the general mental management of an individual, the ability to express, understand, and treat them with the right view. Emotional intelligence in a broad sense includes the ability to effectively, effectively build a system of personal relations to oneself, to others, taking into account the norms and standards of the social environment. The ability to control yourself and organize interaction requires direct communication with others.

Emotional intelligence is a person's ability to be aware of emotions, achieve and generate them in a way that promotes thinking, understanding emotions and what they mean and, accordingly, manage them. D. Goulman [7] found that people with high emotional intelligence are socially balanced, friendly and in a great mood, not subject to fear and not prone to anxious thoughts. They are obligatory in relation to people and started things, willingly take responsibility and adhere to ethical principles, in communication with others they are friendly

and caring. Their emotional lives are eventful, but within proper limits. They are in harmony with themselves, with others, and with the society in which they live.

Emotional intelligence is at the heart of self-regulation, in fact, it is related to the reflection of their own and "other people's" emotional states and the management of them in order to adapt. The final product of emotional intelligence is decision-making based on an understanding of emotional states, which are a differentiated assessment of events that have personal meaning.

Research materials and methods.

In 1990, P. Salovey and J. Mayer introduced their concept of "emotional intelligence": "the ability to recognize, control, and manage your emotions; being able to manage emotions - helps to adapt more effectively to people's interpersonal interactions". The authors looked at four components in its structure: conscious regulation of emotions; understanding emotions; mastery of emotions in thinking; discrimination and expression of emotion.

M.A. Brackett, S.E.Rivers, S.Shiffman, N.Lerner., P.Salovey [8] conducted a study in 2016 in the United States, the results showed that students with a high level of emotional intelligence have a higher level of self-regulation and better cope with stress. This allows them to concentrate better on their studies and use their resource more effectively. Students with high levels of emotional intelligence have higher rates of leadership and communication skills, which can help them in future careers.

It has been proven in the works of P.Kaur, G.Kaur [9] conducted in 2020 in India that the development of emotional intelligence in students can help them better manage their emotions and stress, which in turn can increase their level of self-efficacy and academic success.

Thus, modern research continues to confirm the importance of developing emotional intelligence in students and its association with academic success and future careers. The studies mentioned above point to a link between the development of emotional intelligence in students and their ability to manage their emotions and stress. This can increase a student's level of self-regulation, which in turn can improve their metaresur and ability to complete tasks. the development of emotional intelligence in students can help them manage their emotions and stress, increase the level of self-regulation and metaresource, which in turn can lead to more successful studies.

Emotional intelligence will be able to assess students' emotions and manage them effectively during the course of the study. According to studies by C.Ju, M.Wei, Y.Li [10] and colleagues, A.DiFabio, D.Saklofske [11], N.Higgins and the emotional intelligence of

colleagues play an important role in the physical and psychological satisfaction of the student, as well as in the threat to the health of somatic and psychological problems. Thus, in one of these studies, students who know and effectively manage emotions have been shown to adapt little to diseases (psychological). They can adequately analyze their emotional state and overcome its consequences, thereby protecting themselves from possible negative consequences. Students with high emotional intelligence are less susceptible to emotional retardation syndrome, which reduces the ability to overcome stable stress situations [12].

Results and discussion.

D.V. Lyusin's emotional intelligence questionnaire is devoted to the study of various aspects of emotions. The survey of emotional intelligence in the last few years has also been used in Kazakh research. The first stages of the appearance and improvement of this methodology in Russian in psychological sciences correspond to the beginning of this century (D.V.Lyusin, Maryutina, Stepanova, 2004; Lucin, 2006) [13].

The survey of emotional intelligence relies on the author's model of Lucin D.V. on emotional intelligence. It is defined by the author as the ability to understand and control one's own emotions and others. Emotional intelligence D. V. Lyusin interprets as cognitive ability. DV Lyusin's emotional intelligence questionnaire consists of 46 statements.

The technique is combined into five subsets - sub-schools and, in turn, combined into four scales of a more general order.

The accepted norms of the emotional intelligence questionnaire correspond to the 5-digit level of emotional intelligence (Table 1).

Table 1. D.V.Lucin Emotional Intelligence Emotional Intelligence Questionnaire Norms

Normalized levels	Range of normal values
Very low quantities	0 – 10%
Low quantitative indicators	11-30%
Quantitative averages	31-70%
High quantitative indicators	71-90%
Very high quantitative indicators	91-100%

The questionnaire of emotional intelligence D.V. Lyusin is the purpose of applying the technique: determining the resources of students to increase the component of emotional intelligence.

PROCEEINGS BOOK

In accordance with the description of the methodology, the average indicators of emotional intelligence of students participating in the study were determined. Indicators of interpersonal emotional intelligence by emotional intelligence in 1-year students were considered in comparison with indicators of 2-year, 3-year and 4-year students (Table 2).

Table 2. Digital Means of Interpersonal Emotional Intelligence in Students

Scale	Course	N	Value	Standard deviation	Average value of the standard
Interpersonal emotional intelligence	1	33	45,17	9,795	1,207
	2	34	49,8	7,853	,863
	3	52	53,4	9,250	,822
	4	61	54,5	9,317	,716

The ability to understand the emotions of others based on the external manifestation of emotions in course 1 on the interpersonal emotional intelligence scale of 45.17 points; In year 2, it was 49.8 points. The understanding of emotions in others was 53.4 points in the 3rd year and 54.5 points in the 4th year. The higher the course on the interpersonal emotional intelligence scale, the greater the understanding of other emotions. Senior students have an increased ability to understand a person's emotional state based on the external manifestation of non-verbal relations, emotions (facial expressions, gestures, voice sound).

The interpersonal emotional intelligence scale, taking into account the correlation coefficient according to the SPSS, has internal emotional intelligence ($r = 0.436$, $p > 0.01$), understanding of emotions ($r = 0.442$, $p > 0.01$), emotion management ($r = 0.489$, $p > 0.01$), general emotional intelligence ($r = 0.741$, $p > 0.01$), environmental management ($r = 0.567$, $p > 0.05$).

The connectedness of this scale with the scale of intra-personal emotional intelligence reflects the importance of abilities, personal qualities that contribute to the analysis of holistic feelings, in which activity, strength, and positivity are evaluated, the creation of partial sensory feedback and the search for a connection between stimulating feelings.

The connection of the scale of understanding emotions with the scale of interpersonal emotional intelligence is determined by the understanding of their emotions, with sensitivity to the inner harmony of other people.

The close relationship of the interpersonal emotional intelligence scale with emotion management is based on the communication of subjects. Because, keeping unnecessary emotions under control, it is possible to reduce the intensity of negative emotions.

The close association of the general emotional intelligence scale is a combination of interpersonal trends related to the experience of positive emotions provided by emotional intelligence.

The emotion management scale is expressed in the ability of students to awaken positive emotions and keep negative emotions under control by managing their emotions. The ability to control emotions means the intensity of emotions and free control of their appearance, the actualization of positive emotions.

You can see an increase in the ability to underestimate and identify your emotions, understand the reasons, oral description. There was a significant difference between the 1st and 2nd courses. The absence of large differences between the 3rd and 4th courses, in which, as a future specialist, is expressed in the development of the ability to understand emotions not only of oneself, but also of others.

The close connection of the general emotional intelligence scale with the ET scale shows the ability of subjects to feel the internal state of other people, to understand their emotional state.

The General Emotional Intelligence Scale represents the ability of subjects to create favorable conditions to meet needs and achieve goals, with the power and competence to manage the environment. At the same time, it is necessary to analyze the indicators of general emotional intelligence in subjects by the average values of emotional intelligence scales (Table 3).

Table 3. Digital Environment Values by Student General Emotional Intelligence

Scale	Course	N	Value	Standard deviation	Average value of the standard
General emotional intelligence	1	33	169,55	23,8	4,000
	2	34	188,37	18,213	2,750
	3	52	193,6	18,670	2,254
	4	61	199,4	17,412	1,906

PROCEEINGS BOOK

General scale of emotional intelligence, course 1 received 169.55 points, course 2 - 188.37 points, course 3 - 193.6 points and course 4 - 199.4 points. A comparison of the averages of year 1 students with year 2, 3 and 4 students showed that the higher the course, the greater the emotional intelligence.

When comparing course 1 with students of courses 2, 3, 4, there was a difference in the scale of intrapersonal emotional intelligence. That is, in year 1, students must first understand and recognize their emotions, and it is important to develop the ability to understand the causes of their emotions and describe them orally. A student can understand others only if she first understands her emotions.

REFERENCES

[1] Sergienko E.A. Test J. Meyer, P. Selovey, D. Caruso "Emotional Intelligence" (MSCEIT v. 2.0): Art/E.A. Sergienko, I.I. Vetrova. - M. Publishing House "Institute Psychology of the Russian Academy of Sciences", 2010. — P. 176

[2] (Roberts RD, Matthews J, Seidner M, Lucin DW [76. Roberts RD, et al. Emotional intelligence: problems of theory, measurement and practice in practice/RD Roberts, D Matthews, M Seidner, DV Lyusin//Psychology. Economics of the Higher School of the Journal. — 2004. — T. 1, №. 4. — P. 3—26.]).

[3] Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. J. Sluyter (Eds.), Emotional development and emotional intelligence: Implications for educators (pp. 3-31). Basic Books.

[4] Goleman, D. (1996). Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ. Bantam Books. Weisbach H, Dax W. Emotional Intelligence. M.: Lik press, 1998. 160 p.

[5] Bar-On R. Development of the Bar-On EQ-I: A measure of emotional intelligence. Paper presented at 105th Annual Convention of American Psychological Association. Chicago, 1997.

[6] Psyche as a system. Part 4//Communication of emotional and cognitive spheres//[Electronic resource] Access mode: http://becmology.ru/blog/psychology/brain_sys04.htm

Brackett, M. A., Rivers, S. E., Shiffman, S., Lerner, N., & Salovey, P. (2016).

[7] Relating emotional abilities to social functioning: A comparison of self-report and performance measures of emotional intelligence. Journal of Personality and Social Psychology, 91(4), 780-795.

[8] Kaur, P., & Kaur, G. (2020). Emotional intelligence and academic stress among college students: A study of Indian scenario. International Journal of Indian Psychology, 8(3), 323-334.

[9] Ju C. ,Wei, M., Li, Y. (2019). Emotional intelligence and academic achievement among Chinese university students: The mediating role of motivation. Frontiers in Psychology, 10, 1-7.

[10] Di Fabio A., Saklofske D.H. Comparing Ability and Self-Report Trait Emotional Intelligence, Fluid Intelligence and Personality Traits in Career Decision // Personality and Individual Differences. - 2014. - № 64. - P. 174-178.

[11] Higgins N.C., Bailey S.F., LaChapelle D.L., Harmanc K., Hadjistavropoulos T. Coping styles, pain expressiveness, and implicit theories of chronic pain // The Journal of Psychology. - 2015. - № 149. - P. 737-750.

[12] Chaves C., Park C.L. Differential pathways of positive and negative health behavior change in congestive heart failure patients // Journal of Health Psychology. - 2015. - № 21(8). - P. 1728-1738.

[13] Lyusin D.V., Maryutina O.O., Stepanova A.C. The structure of emotional intelligence and the connection of its components with individual features: empirical analysis//Social intelligence: Theory, measurement, research/Ed. Lyusina, D.V. Ushakova. M.: Institute of Psychology of the Russian Academy of Sciences, 2004,-P. 128- 140.

MECELLE'DE TAHKİM

Av.Dr.M.Lamih ÇELİK

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Teftiş Kurulu Başkanı/ mlcelik@hotmail.com
ORCİD:0009-0006-2695-1156

"Mecelle'nin küllî kaideleri her devir ve zamanda hayata, hukukî hâdiselere tatbiki kabil, felsefî ve dinamik hukuk kaideleridir."[1] (A. Refik Gür,1957)

ÖZET

İnsanlar arasında hukukî ihtilâfların hal yollarından birisi hiç şüphesiz hakeme başvurmadır. Bu yol hem daha masrafsız hem daha kısa sürede hukukî ihtilâfı sona erdiren hem de ihtilâfın bütününün veya bazı yönlerinin gizli kalmasını sağlayan bir yoldur. Bu sebeple hakem usulü belki de hukuk tarihinde insanların hukukî ihtilâflarını çözmek için ilk başvurdukları bir yoldur. Tahkim kurumunun, hukuk tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir.

Devlet yargısının düzenlenmediği dönemlerde tek yargı usulü olan tahkim, devletin yargı görevini üzerine alarak düzenlemeler yapması ile uygulamadan tamamen olmasa da önemli ölçüde çekilmiştir. Fakat günümüzde devlet yargısının yaşadığı sorunlar tahkimi tekrar cazip hale getirmeye başlamıştır.

Mecelle, İslam hukukuna dayalı olarak hazırlanan ilk medeni kanun olması sebebiyle, yalnız Osmanlı hukuk tarihi açısından değil, İslam hukuk tarihi açısından da önemli bir kanun metni olarak kabul edilmektedir. İslam hukuk tarihinde ilk kanunlaştırma çalışması olan Mecelle, yargının daha hızlı çalışmasını sağlamak ve günün ihtiyaçlarına cevap vermek üzere zamanın şartlarına uygun hukuksal düzenlemeler çerçevesinde hazırlanmıştır.

Mecelle'nin on altıncı kitabını oluşturan "Kitabü'l-Kazâ" bir Giriş (Mukaddime)'den sonra dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm hâkimlerin nitelikleri, ikinci bölüm hüküm, üçüncü bölüm hüküm verildikten sonra davaya tekrar bakılması ve dördüncü bölüm tahkim konusu ele alınmıştır. Bu çalışmada yeniden yaygınlaşmaya başlayan Tahkim konusunu Mecelle'de yer alan hükümlerini günümüz mevzuatıyla karşılaştırarak benzeyen ve ayrılan yönlerini ortaya koyma amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mecelle,Tahkim,Hakem,İslam Hukuku

[1] A. Refik Gür, *Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle*, İstanbul, Çeltüt Matbaası, 1957, s. 99.

PROCEEINGS BOOK

1.GİRİŞ

İnsanlar arasında hukukî ihtilâfların hal yollarından birisi hiç şüphesiz hakeme başvurmadır. Bu yol hem daha masrafsız hem daha kısa sürede hukukî ihtilâfı sona erdiren hem de ihtilâfın bütününün veya bazı yönlerinin gizli kalmasını sağlayan bir yoldur. Bu sebeple hakem usulü belki de hukuk tarihinde insanların hukukî ihtilâflarını çözmek için ilk başvurdukları bir yoldur. "Anlaşmazlıkların devlet yargısı dışında, özel bir organ aracılığı ile çözümlenmesi" olarak yalın bir şekilde tarif edilen tahkimi daha iyi tanımak ve işlevi konusunda yeterli bilgi sahibi olabilmek için tarihini ve tarih içindeki uygulamalarını kısaca anlatmakta yarar ummaktayız.
Devlet yargısının düzenlenmediği dönemlerde tek yargı usulü olan tahkim, devletin yargı görevini üzerine alarak düzenlemeler yapması ile uygulamadan tamamen olmasa da önemli ölçüde çekilmiştir. Fakat günümüzde devlet yargısının yaşadığı sorunlar tahkimi tekrar cazip hale getirmeye başlamıştır.
Tahkim kurumunun, hukuk tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir. Hatta Kitab-ı Mukaddes'le ilgili kaynaklar, Hz. Süleyman'ın hakem olarak ihtilâfların çözümüne nezaret ettiğini kaydederler.Kitab-ı Mukaddes'in 1. Krallar kısmında aktarılana göre Hz. Süleyman'ın bilgeliği üst seviyedeydi. Bir çocuğu paylaşamayan iki kadının tartışmasına yaptığı hakemlik buna bir örnektir. İki kadının da birer çocukları vardı ve bu çocuklardan biri ölmüştü. Kadınların ikisi de sağ kalan çocuğun kendilerine ait olduğunu iddia ediyordu. Bu uyuşmazlığı Hz. Süleyman'a götürdüler. Hz. Süleyman:"Bir bıçak getirin, çocuğu ikiye böleyim ve size birer parça vereyim!" diye hükmetti. Kadınlardan ilki: "Evet ne benim ne senin olsun. İkiye bölün." dedi. Bunun ardından çocuğu sağ olan küçük kadın içi yanarak: "Sakın böyle yapma! Allah'ın rahmetine mazhar ol! Çocuk onundur." dedi. Hz. Süleyman, bu yanıt üzerine yavrunun küçük kadına ait olduğuna karar verdi.[2] Bu hikayeden de anlaşılacağı üzere tahkim müessesesi hem hukuk tarihi kadar eski hem de insan ilişkilerini düzenleyecek kadar hayatidir.
Arapçada sayfa, dergi, ciltlenmiş veya rulo biçiminde kitap anlamlarına gelen "mecelle", Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri Türkçesinde, antoloji, dergi, derleme, külliyat gibi çok yazarlı veya geniş kapsamlı yayınları ifade etmek için kullanıldı. Özel anlamda ise Mecelle, Tanzimat Dönemi'nde Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında çalışan bir komisyon tarafından, İslam hukukunun Hanefi mezhebi esas alınarak hazırlanan özel hukuk kanunları külliyatının kısaltılmış adıdır. Tam adı *Mecelle-i Ahkam-ı Adliye* olan külliyatta, medeni, borçlar ve ticaret hukuku ile hukuk muhakemeleri kapsamına giren konu ve kurumlar düzenlenmiştir.[3]Osmanlı devletinde Tanzimat Fermanı ile beraber hukuk nizamında da yenilikler yapılması esası benimsenince, Divan-ı Ahkam-ı Adliyye nazırı Ahmet Cevdet Paşa öncülüğünde toplanan Mecelle Cemiyeti aracılığıyla sunulan Mecelle, bir mukaddime ve on altı kitap halinde ve 1851 maddeden oluşmaktadır. Yaklaşık olarak dokuz senelik bir zamanda bitirilen Mecellenin hazırlığı tamamlanan her bir kısmı (kitab) bağımsız olarak yürürlüğe girmiştir[4]
On altı kitaptan oluşan Mecellenin sonuncu yani on altıncı kitabı (kitab'ül kaza) yargıya ilişkin düzenlemeleri oluşturmaktadır. [5]
Mecelle"de, Kitab"ul Kaza kendi içinde şu kısımlara ayrılmaktadır:
 Bazı islam Hukuku terimlerinin açıklandığı ***Giriş (Mukaddime: m. 1784 - 1791)***.

[2]Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), Birleşmiş Kitab-ı Mukaddes Şirketleri, (t.y ve y.y), 1. Krallar 3/22-28.
[3] Şükrü Karatepe,*Mecelle'*nin Yöntemi ve Hukuk Diline Katkısı s.256
[4]Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku, Art Sanat Yayınevi, İstanbul 2008, s. 567;
[5]Erdem, Sami, Türkçede Mecelle Literatürü, Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi, c. 3, s. 5, 2005, s. 674.

PROCEEINGS BOOK

 Hâkimlikle ilgili ***birinci kısım (bâb-ı evvel: 1792 – 1828)*** ki bu, hâkimin vasıflarını açıklayan *birinci bölüm*, hâkimin ahlaken uyması gereken hususları açıklayan *ikinci bölüm*, hâkimin görevlerini açıklayan *üçüncü bölüm*, yargılamanın şekline ilişkin *dördüncü bölüm* şeklinde dört bölümden oluşmaktadır.

 Hükme ilişkin ***ikinci kısım (bâb-ı sânî: m. 1829 - 1836)*** ki bu, hükmün şartları hakkındaki *birinci bölüm* ile yoklukta verilen hüküm hakkındaki *ikinci bölümden* oluşmaktadır.

 Hüküm verilmesinden sonra davanın görülmesi hakkında ***üçüncü kısım (bâb-ı sâlis: m. 1837 - 1840)***.

 Tahkime ilişkin meseleler hakkındaki ***dördüncü kısım (bâb-ı râbi': m. 1841 - 1851)***. [6]

Mecelle, İslam dünyasında medeni hukuk alanında yapılan ilk modern tarzda bir çalışmadır. Bu bakımdan İslam Hukuku açısından önemi büyüktür. İslam hukukunun oluşturması ve temel alınması Mecelle'nin bu konudaki başarısını ve rehberliğini göstermektedir.[7]

Mecelle hukuk kaidelerini bir araya toplamada başarılı bir sistem uygulayarak 99 küllî kaideyi bir bütün haline getirmiştirMecelle'nin külli kaideleri genel hukuk kurallarını içermektedir. Bu kaidelerin şeriattan nasıl çıkarıldığını bildirirken aynı zamanda mantığını anlatmakta ve hâkimlere izlenmesi gereken hukuki akıl yürütme yollarını da göstermektedir.[8]Mecelle'nin Türk hukuk tarihine yaptığı katkı ise İslam Hukuku'na ait olan medeni hukuku ilgilendiren bölümlerini Osmanlı hukuki ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde göz önüne çıkarmasıdır. Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir eserdir.[9] Bizde bu çalışmamızda Mecellenin tahkime ilişkin düzenlemelerini ele alacağız.

2.TAHKİM'İN TANIMI VE KONUSU

Mecelle, Tahkim'i, 1790. Maddede tarif etmektedir: **"**Tahkim, hasmeynin husumet ve davalarını fasl için rızaları ile ahar kimseyi hâkim ittihaz etmelerinden ibarettir." İfadesi ile tarafların aralarındaki husumet ve davaların çözümlenmesi amacıyla rızaları ile başka kimseyi hakem tayin etmeleri olarak açıklanmıştır. Tahkim akdinde hakem tayineden kişilerden her birine "muhakkim", hakem tayin edilen kişiye ise "hakem ve muhakkem" denilmektedir.[10]

Kitab-ı Kaza'nın dördüncü babı, "Tahkimde Usul"e ilişkin kuralları kapsamaktadır. Bu babın ilk maddesi "Hukuk-i nâs'a müteallik mal davalarında tahkim caizdir" der (Madde-1841). Bu maddeden de anlaşılacağı gibi, şahsın hukukunu ilgilendiren davalar Tahkim yoluyla çözüme kavuşturulabilir.Burada hukuk-i nâs'dan maksat, kişiye serbestçe tasarruf hakkı verilen haklardır. Hatta,mevcut hukukun aksine evlenme ve boşanma konusunda dahi tahkime gidilebilmektedir.[11]Ancak kısas, hırsızlık, zina iftira, amme aleyhine cürümler gibi had cezasını gerektiren hususlarda Tahkim mümkün değildir. Alım, satım, kefaret şuf'a nafaka, yaralama ve diğer bedeli olan akitler gibi içtihada konu olan hususlar tahkimin geçerli olduğu durumlardır. Bu durumlarda hakemin vereceği her türlü kararın geçerli olacağı kabul edilmiştir. İslam hukukunda mezhepler açısından bu konuda bir görüş ayrılığı yoktur.

Benzer şekilde HMK m. 412/1 hükmü de *tahkim sözleşmesini*, tarafların, sözleşme veya sözleşme dışı bir hukuki ilişkiden doğmuş veyadoğabilecek uyuşmazlıkların tamamı veya bir kısmının çözümünün hakem veya hakem kuruluna bırakılması hususunda yaptıkları anlaşma

[6]Ali Himmet Berki, *"Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)"* 3. Baskı, (İst: 1982, Hikmet Yayınları), s. VIII.

[7]Ayşegül Çoban, "Mecelle'ninTa'dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Konya 2008, s. 7.

[8]Şimşirgil –Ekinci, Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle, s. 56.

[9]Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, s. 86

[10]Bilmen, HukukıİslamiyyeVIII/250.

[11] Nisa Suresi, 4/35.

PROCEEINGS BOOK

şeklinde tanımlamaktadır. [12] HMK"da "*taşınmaz mallar üzerindeki ayni haklardan veya iki tarafın iradelerine tabi olmayan işlerden kaynaklanan uyuşmazlıklar tahkime elverişli değildir*" (m. 408/19) düzenlemesi mevcuttur.

Tahkim akdinin meşruiyeti "eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz, Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır." (Nisa 4/35) şeklinde tahkimi tavsiye eden ayet ile Hz. Peygamberin ashabının anlaşmazlıkların çözümü için tahkim uygulamasına dayanmaktadır[13]

Halife Ali ile Muaviye arasındaki ihtilâfta, Muaviye'nin, Nisa Suresinin 35. Âyeti uyarınca; iki tarafın birer hakem tayin ederek, hakemlerin ihtilâfı hükme bağlaması teklifinin Hz. Ali tarafından kabul edilmesi ve Ali'nin Ebu Musa El Eş'ari'yi, Muaviye'nin de Amr-İbn'ülAs'ı hakem tayin etmesi İslâm Hukukçularınca tahkime önemli bir dayanak sayılmaktadır.

3.TAHKİM'İN BAĞLAYICILIĞI

Hakemin muhâkeme hükmü, sadece kendisini tahkim eden uyuşmazlığın tarafları hakkında ve tahkim ettikleri hususta geçerli ve uygulanabilir olup onlardan başkasına etki etmez ve onların diğer davaları için geçerli olmaz. (Madde-1842)

Hakemin vermiş olduğu hükmün etkisinin sınırlarını düzenleyen bu maddenin, hakemin vermiş olduğu kararın sadece tahkim konusu uyuşmazlığa ve davanın taraflarına münhasır olduğu görülmektedir. HMK m. 439/2-d"de de "*hakem veya hakem kurulunun, tahkim sözleşmesi dışında kalan bir konuda karar vermesi veya talebin tamamı hakkında karar vermemesi ya da yetkisini aşması*" bir iptal sebebi olarak düzenlenmiştir.

4.TAHKİME İLİŞKİN USUL DÜZENLEMELERİ

4.1.Hakem Tayini

Mecelle'de hakem tayininde sayısal bir sınırlama getirilmemiş olup, iki veya daha fazla kimse hakem tayin edilebilir. (Madde-1843/1)[14] Hatta maddenin ikinci fıkrasında tarafların kendi yanlarından birer hakem tayin etmeleri tavsiye edilmektedir. (Madde-1843/2). HMK m. 415 ise, hakem sayısına ilişkin Mecelle"den farklı bir tercih benimsemiştir. Buna göre tarafların hakem sayısını belirleme serbestisi mevcut olmakla birlikte, bu sayı tek olmak zorundadır.

Hakemler, her zaman hakemlikten istifa edebilirler. Hakemliğe ve hakemliği ifaya zorlanamazlar. Hakemlerin hakemliği kabul edip etmemekte ve istifa edip etmemekteki serbestisi Kur'an'a dayanmaktadır. Nitekim Maide Suresi'nin 42. Âyetinde açıklandığı gibi, hakemliği kabulde hakemin ihtiyarı söz konusudur.

"Yalana kulak verirler, haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir; eğer onlardan yüz çevirirsen, sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hüküm ver. Çünkü Allah, adalet yapanları sever."[15]

4.2.Hakem Kararlarında Oybirliği

Mecelle de hakemlerin kararlarında oybirliği esasını öngörmektedir. (Madde-1844)

Taraflar, hakemlerin çoğunlukla karar verebileceklerini kararlaştırmış olsalar dahi, hakem kararı hükümsüzdür. Oysa HMK m. 433/1"e göre, taraflarca aksi kararlaştırılmamış ise, hakemlerin oy çokluğu ile karar verebilmesi mümkündür. (HMK m. 433/2).

[12] Pekcanıtez/Atalay/Özekes, *Medenî Usûl Hukuku*, 14. bs., Yetkin, Ankara 2013, s. 1072.

[13] Yıldırım, "Tahkîm", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/tahkim--fikih

[14] ***Muhakkem:*** Hakem tayin edilen, ***Muhakkim:*** Hakem tayin eden.

[15] Maide Suresi, 5/42.

PROCEEINGS BOOK

4.3.Hakemlere, Hakem Tayin Etme Yetkisi Verilmesi

İslâm Hukukundaki tahkim usullerini esas alan Mecelle, hakemlerin üçüncü kişileri de hakem tayin etmeye yetkili olduklarını kabul etmektedir. (Madde-1845)

4.4.Tahkim Süresi

Tahkim süre ile sınırlandırılmışsa, o sürenin geçmesi ile sona erer. . (Madde-1846)
Mesela şu günden bir aya kadar hüküm vermek üzere tayin edilen hakem, ancak bu bir ay içinde hüküm verebilir. O ayın sona ermesinden sonra hüküm veremez, verirse hükmü geçerli olmaz.Ancak HMK da "Tahkim süresi, tarafların anlaşmasıyla; anlaşamamaları hâlinde ise taraflardan birinin başvurusu üzerine mahkemece uzatılabilir. "(m. 427/2)

4.5.Hakemlerin Azli

Hakemin, hüküm vermesinden önce taraflardan her biri onu azledebilir. Hakemler, karardan sonra azledilemezler. Hakemin, hâkim tarafından tayin edilmesi halinde tarafların hakemi azletme yetkisi yoktur. Zira hakem bu halde, hâkimin vekilidir.(Madde-1847)
Hakemlerin, ana, baba, evlat ve karı gibi muayyen derecelere kadar olan hısımları lehine verecekleri kararlar geçerli değildir. Aleyhlerine olanlar ise geçerlidir.

4.6.Hakem Kararlarının Bağlayıcılığı

Mecellenin 1848. maddesinde bu konuya açıklık getirilmiştir. Maddenin sadeleştirilmiş hali ile: "Hakimlerin, yargı çevresi dahilinde, yaşayanların hepsi hakkındaki hükümlerinin, nasıl ki icrâ edilmesi gerekirse, hakemlerin de onları hakem tayin edenler hakkında ve tahkim oldukları hususlaki hükümlerinin aynı şekilde icrası gerekir. Bu duruma ilişkin, hakemler usule uygun olarak karar verdikten sonra, tahkimin taraflarından hiçbiri bu kararı ikrardan kaçınamaz." Bu madde, hakemlerin usul yönünden uygun olarak, tahkim tarafları ve konusu hakkında vermiş oldukları kararın, aynı mahkeme hükümleri gibi uygulanmak mecburiyetinde olduğunu dile getirmektedir. 23.10.1972 tarihli İçtihadı Birleştirme Kararı'nda "Hâkem kararları da mahkeme kararları gibi tarafları bağlayıcı ve kesin hüküm vasıf ve mahiyetindedir" şeklinde ifade edilmiştir

4.7.Kararların Onanması

Mecelleye göre hakem kararları genel yargı ile görevli hâkime arz edildiğinde, hâkim kararın usullere uygun olduğuna kanaat getirirse tasdik eder, değilse kararı bozar. Bozulan hakem kararı hiçbir hüküm doğurmaz. (Madde-1849) Hakem kararı hâkim tarafından bozulduğu taktirde tahkim nihâyet bulur. Yeniden Tahkim akdi yapılmamış ise ihtilâfı hâkim halleder.

4.8.Hakemlere Sulh Yetkisi Verilmesi

Taraflar, usule uygun, hüküm vermeye yetkili kıldıkları hakemlerin atanması esnasında sulhen tesviyeye de yetki verseler, hakemlerin tarafları eşit şartlarda barıştırmaları geçerli olur. Şöyle ki, taraflardan biri, hakemlerden birini, taraflardan diğeri ise, diğer hakemi davalaşılan konunun bu şekilde sulhan tesviyesine de vekil edip, hakemler de kitab-ı sulh"de açıklanan hususlara uygun olarak sulhan tesviye etseler (eşit şekilde barıştırsalar) taraflardan herhangi biri bu eşit barıştırmayı kabulden kaçınamazlar. (Madde-1850)
Bu madde hakemlerin, atanmaları esnasında davayı sulhen çözümlemeye yetkili olmaları halinde, tarafları usulüne uygun bir şekilde, eşit şartlar altında sulh etmelerinin geçerli olacağını düzenlemektedir. Bu hüküm "*hakem veya hakem kurulu, ancak tarafların açıkça yetkili kılmış olmaları şartıyla hakkaniyet ve nasafet kurallarına göre veya dostane çözüm yoluyla karar verebilir*" şeklindeki HMK m. 433/3 düzenlemesini akla getirmektedir.

4.9.Yetkisiz Hakem Kararına Onay

Bir kimse hakem tayin edilmediği halde, iki kişi arasındaki davada bir hüküm verip karara bağladıktan sonra taraflar da buna rıza ile onun hükmünü geçerli saysalar, vermiş olduğu hüküm uygulanır. (Madde-1851). Bu hüküm, Mecelle'deTahkim'in mutlak surette yazılı şekle tabi olması gerekmediğine delildir. Sözlü tahkim akdi de muteberdir.

4.10.Tahkim Şartının Bağımsızlığı İlkesi

Günümüzde mevcut olanTahkimin ayrılabilirliği ilkesi, asıl sözleşmeden doğacak veya asıl sözleşme ile ilgili sorunların çözümünü düzenleyen tahkim şartının şekli ve maddi bakımdan geçerliliğinin asıl sözleşmeye bağlı olmayıp ayrı değerlendirileceğinin kabul edilmesidir.Tahkim şartının ayrılabilirliği ilkesi doğrultusunda, taraflar arasındaki asıl borç ilişkisini düzenleyen sözleşme ile bu sözleşmede yer alan tahkim şartı birbirinden ayrı değerlendirilir. Bunun doğal sonucu da birinin geçersizliğinin diğerine etki etmemesidir. Yani tahkim şartı geçersiz olsa bile tahkim şartını ihtiva eden asıl sözleşme geçerliliğini koruyacağı gibi asıl sözleşmenin geçersiz olması, içinde bulundurduğu tahkim şartını geçersiz kılmaz.Oysa Mecelle'nin 52.maddesinde "Bir şey geçersiz olduğunda onun içerdiği şeyler de geçersiz olur.[16] Buna göre sözleşme geçersiz ise sözleşme içersinde bahsedilen hakların hepsi geçersiz hale gelir.Burada sözleşmenin içeriği hakkında ayırım yapılamaz."[17] Mecellede tahkim şartının bağımsızlığı ilkesinin kabul edilmediği görüyoruz.

5. Hakemlerde Aranılan Şartlar

Hakemliğe ehliyet şartları, hâkimliğe ehliyet şartları ile aynıdır.[18] Hâkimliğe ehliyette asgarî, şahitliğe ehliyet için aranan şartlar aranır. Halkın gözünde hâkimlerin bulunduğu mevkiye "peygamber postu" deyimiyle mistik ve dinsel nitelikli öğeler yüklenmiştir. Bu sebeple hâkimlerden diğer insanlara oranla özel bir titizlik, çaba göstermesi beklenmekte ve belirli kişisel özellikler aranmaktadır. Bunu en özlü şekilde ifade eden Mecelle'nin 1792. maddesine

[16] Orijinal ifade:"Bir şey batıl olduğunda onun zımmındaki şey dahi batıl olur."
[17] Canatan,Kadir,Mecelle Felsefi ve sosyolojik bir yorum.Mana yayınları İstanbul 2021 S.94
[18] *Yargıçlar kişisel güzellik veya iyilik ideali peşinde dolaşan gezginci şövalyeler değillerdir."(ABD Yüksek Mehkemesi yargıçlarından Cordozo'ya atfen, Yavuz Atar, Anayasayı Mahkemeden Kurtarmak (Star, 23.06.2008)*

PROCEEINGS BOOK

göre hâkim, "hakîm[19], fehîm[20], müstakîm[21] ve emin[22], mekîn[23], metin[24] olmalıdır". Hâkimin sayılan niteliklerinden hakîm, emîn, metîn isimleri aynı zamanda Allah'ın güzel isimleri (Esma-ül Hüsna) arasında sayılmıştır, bundan adalet dağıtıcılarına verilen önem anlaşılmaktadır. Mecelle'nin de 1792. maddesi hâkimliğin bilgi, sanat ve yüksek bir karakter işi olduğunu belirtmektedir Bangalor ilkeleri de, Mecelle'nin 1792. Maddesindeki ifadesinin aynısı olmamakla beraber bağımsızlık, tarafsızlık, doğruluk, dürüstlük, eşitlik, ehliyet ve liyakat olarak 6 adettir.*Özekes* de[25], Mecelle'deki düzenlemeye paralel olarak,hâkimin genel hayat bilgisine, hukukun maddî ve usûlî bilgisine, etik değerlere ilişkin bilgiye ve güçlü bir mantığa sahip olması gerektiğini söylemektedir.

Ebu Yusuf'a göre, namuslu kadınlara iftira etmekten hüküm giymiş olanlar, mükellef olmayanlar, fasıklar, yabancı topraklarda bulunan Müslüman tacirler, zimmiler (Müslüman olmayanlar), kadınlar, köleler hakem olamazlar.

Genel olarak Hakemlikte aranan şartlar: Hür olmak, Müslüman olmak, erkek olmak, fâkih olmaktır. Ancak Tarafların Müslüman olmaması halinde, hakemin Müslüman olma şartı

[19] hakîm kelimesi âlim,bilgin herşeyi bilen, inceleyen manasında kullanılmıştır. Bununla hakimin hem yüksek ahlaklı hem de yüksek ve güncel bilgili, erdemli olgun insan olması kastedilmektedir.

[20] Sözlükte fehîm kelimesi, zeki, anlayışlı, akıllı anlamına kullanılmıştır. Bu nedenle hâkimin söylenenleri ve okuduklarını çabuk anlaması, kavraması ve olaylara intikal etmesi, çözüm yollarına odaklanması gereklidir.

[21] Sözlükte müstakîm kelimesi temiz ,namuslu ,doğru anlamında kullanılmıştır. Bu nedenle hakimin yaşantısı normal, ifretli, namuslu hileden uzak olmalıdır, yaşantıda saklamayı utanmayı gerektirecek bir durum bulunmamalıdır. İçki, kumar, dolandırıcılık gibi haller hakime yakışmadığı gibi yargıya güveni sarsıcı niteliktedir.

[22] Bu kelime sözlükte kendisine güvenilen, emniyetli kişi anlamında kullanılmıştır.Dolayısıyla hâkimin kendisine inanılan söz verdiğinde sözünde duran işlemlerinde istikrarla hareket eden kişi olması lazımdır. Hâkim hal ve davranışı ile bu tavrını ortaya koymalıdır. Duruşma saatlerine ve keşif için öngördüğü saatlere riayet etmeli, randevu verdiğinde buna uymalıdır.

[23] Sözlükte bu kelime iktidar, nüfus vakar sahibi manasında kullanılmıştır. Buna göre hakim iradesi güçlü nerede nasıl hareket edeceğini bilen etrafına giyimi, konuşması, edepli hareketi ile örnek bir kişi olmalıdır lüzumsuz ve boş konuşmaması her söze karışmaması, dava konusu olup önüne gelebilecek konularda konuşmaktan kaçınması lazımdır. Ayrıca görevi ile ilgili olarak karşılaştığı taleplerde aciz tereddütlü ve kararsız kalmamalıdır.

[24] Sözlükte metîn kelimesi sağlam, dayanıklı, kavi anlamında kullanılmıştır burada hem beden tamlığı ve sağlamlığı, hem de ruhi sağlamlık kastedilmiştir. Hâkim vücut uzuvları yönünden tam ve sağlam olmalıdır yaşı küçük görme özürlü tarafların normal konuşmalarını duyamayacak seviyede sağır olmamalıdır, mesleği yapmaya mani olacak kol ve bacak gibi uzuv eksikliğinin bulunmaması gerekmektedir. Hâkim temyiz kudretine sahip olmalı akli melekelerini kaybetmemiş, bunamamış ve ruh sağlığı yönünden hasta olmamalıdır.

[25] Muhammet Özekes, "Adil Yargılanmaya Tehdit: Bilgisiz Hâkim ve Avukat", İstanbul Barosu-Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojik Bakışlar IV Sempozyumu,İstanbul 25-29 Ağustos 2008

ortadan kalkar. Farklı dinlere mensup kişilerin hakem seçiminde, kendi dinlerinden olan birini hakem tayin etmelerinde İslam hukuku açısından herhangi bir engel yoktur.

Mecelle'ye göre hâkim; *Hâkim; bilge, iyi kavrayışlı, doğru ve güvenilir, kararlı, itibar edilir olmalıdır.*[26] (Madde-1792), *Hâkim, hukuki konular ile muhâkeme usulünü*[27] *iyi bilmeli*[28] *ve bu bilgisini çeşitli olayların davalarına tatbik edip uygulayarak*[29] *bu davaları neticelendirip karara bağlayabilmelidir* (Madde-1793), *Hâkimin tam ehliyetli olması gerekir* (Madde-1794/1)*Bundan dolayı küçük, bunamış, kör ve tarafların yüksek seslerini işitemeyecek derecede sağır olan kimsenin verdiği hüküm geçerli değildir*. (Madde-1794/2)

Mecelle'nin, hâkimin adabı bahsinde belirlediği hâkimlere ait adab hakemler için de geçerlidir: —*Hâkim, yargı meclisinde alışveriş ve şaka gibi meclisin saygınlık ve itibarını giderecek iş ve davranıştan sakınmalıdır* (Madde-1795) Örneğin,duruşma sırasında veya dava dilekçesinin havalesi sırasında beyaz eşya satıcısı olduğunu öğrendiği davacı veya davalıdan ihtiyacı olan buzdolabının markasını, fiyatını sorması doğru değildir. Bu bağlamda hâkim, davalı ya da davacının duyacağı şekilde, örneğin köye keşfe giderken araç içerisinde, katip veya mübaşire *"Burasının cevizi, balı, yoğurdu vs. çok meşhurmuş"*gibi imalı ve mesaj içeren sözleri sarf etmemelidir.Bu maddeye benzer şekilde, Bangalor Yargı Etiği ilkeleri 6.7 düzenlemesi de "*Hâkim, yargısal görevlerini layıkıyla yerine getirmesine uygun düşmeyen davranışlar içerisinde bulunamaz*" demek suretiyle söz konusu prensibi daha genel düzeyde ifade etmiştir.

—Hâkim, iki taraftan hiçbirinin hediyesini kabul etmez. (Madde-1796) Maddelerde, "kabul etmez",denilerek bu konuda emredici kati bir hüküm konulmuştur. Bu hükümlerin hepsi de hâkimin tarafsızlığını sağlamaya yöneliktir.

Mecelle"nin bu düzenlemesine benzer şekilde Bangalor Yargı Etiği ilkeleri 4.14"de yer alan "*Hâkim ve aile üyeleri; yargısal görevlerin yerine getirilmesine ilişkin olarak, bir şeyin hâkim tarafından yapılması, yapılmaması veya yapılmasına kayıtsız kalınması ile ilintili herhangi bir hediye, bir kredi, bir teberrû ya da bir iltimas talebinde ne bulunabilir ne de kabul edebilir*" düzenleme bulunmaktadır.

—Hâkim, birbirinden davacı olan iki taraftan hiçbirinin ziyafetine gitmez. (Madde-1797)

[26] *"Hâkim deyim yerinde ise arif kişidir. Hâkim, tarafların davada ne istediklerini, hangi hukuki yararlarını korumak istediklerini, neyi amaçladıklarını saptamak, uyuşmazlığın niteliğini ve türünü belirlemekle yükümlüdür."(Yargıtay 7.HD 20.06.2006- 2017/2017)*

[27] *Yargıtay 13. HD 08.07.2005-7131/11799: "Hukuk kuralları, görevli organlarca değiştirilinceye, bu konuda yeni düzenlemeler yapılıncaya kadar zedelenmeden gerçek hayata, çağın gereklerine uygun olarak yorumlanıp uygulanmalıdır.Bu görevin yargıya ait olduğunda duraksamaya yer yoktur."*

[28] *Yargıtay 10.HD'nin 29.03.2004 tarihve 210/2476 sayılı kararında şöyle denmektedir: " Hukukun görevi toplumsal yaşamı düzenlemek ve ilişkilerden doğacak sorunları çözümlemektir. O nedenle, herhangi bir olay, hakkında kural yoktur diye çözümsüz bırakılamaz. Bu gibi hukukî boşluğun bulunduğu durumlarda; hâkim bizzat yasa koyucu gibi davranarak, olayı çözümlemek üzere Medenî Kanunun 1. maddesi hükmünce olaya uygulanacak kuralı bulmak ve uygulamakla yükümlüdür. Bu, hâkim için aynı zamanda bir görevdir(...) Hâkimin, hukuk yaratma alanına girebilmesi için, çözümü gereken olaya uygulanabilir yasa hükmü veya örf ve adet kuralının bulunmaması yeterlidir. Hâkimin yasal boşluğu doldururken, yasa koyucunun yapacağı gibi, tarafların karşılıklı menfaatlerini tespit ederek, bunları adalet süzgecinden geçirip ; hayat ihtiyaçlarını karşılayan ve aynı zamanda mevcut hukuk düzeni ve hukukî güvenlikle bağdaşan bir kural bulmalıdır."*

[29] *"hâkim, hukuki sebep yanlış gösterilmiş veya hiç gösterilmemiş olsa bile mahkemece, uygun hukuki sebep bulunarak, ona göre bir karar verilecektir." (Yargıtay HGK 11.4.1990-1/152-236)*

PROCEEINGS BOOK

Bu hükmün istisnaları olmak üzere şu hâller zikredilmektedir: Ziyafet, sahibi hasımların dışında ve umumi olursa, davası olmamak şartıyla ziyafet sahibi akrabası olursa ve yine ziyafet sahibi davası olmamak şartıyla hâkimlikten önce davet etme âdeti olan arkadaşı ise bunların davetlerine gider.

—*Yargılama sırasında hâkim, taraflardan yalnız birini hanesine kabul etmek ve bu yargı meclisinde (taraflardan) biriyle yalnız kalmak ya da ikisinden birine el veya göz veya baş ile işaret etmek veya onlardan birine gizli söz yahut diğerinin bilmediği dil ile söz söylemek gibi itham veya şüpheye sebep olabilecek hal ve davranışta bulunmamalıdır*. (Madde-1798)

Bu madde, hâkimin yargılama sırasında itham ve şüpheye sebep olabilecek hal ve davranışlardan kaçınması gerektiğini belirtmektedir. Elbette hâkimin, taraflardan birine el, göz veya baş ile işaret etmesi veya gizli bir şey söylemesi, belirli şartlar altında HMK"nın 36. maddesi kapsamında değerlendirilerek hâkimin reddi sebebi sayılabilir. Bunun dışında, Bangalor Yargı Etiği ilkeleri, "*Hâkim, mahkemede ve mahkeme dışında, yargı ve yargıç tarafsızlığı açısından kamuoyu, hukuk mesleği ve dava taraflarının güvenini sağlayacak ve artıracak davranışlar içerisinde olmalıdır*" şeklindeki 2.2 düzenlemesi, "*Hâkim, meslekî davranış şekli itibariyle, makul olarak düşünme yeteneği olan bir kişide her hangi bir serzenişe yol açmayacak hal ve tavır içinde olmalıdır*" şeklindeki düzenlemeleri de m. 1798 ile benzerlik arz etmektedir.

—*Hâkim, uyuşmazlığın tarafları arasında adil olmakla yükümlüdür*.

Dolayısıyla hâkimin; iki taraftan biri her ne kadar eşraftan, öteki de halktan biri olsa dahi yargılama sırasında iki tarafı oturtmak ve onlara bakışlarını ve sözlerini yöneltmek gibi yargılamayla ilgili işlemlerde tamamıyla âdil olması ve eşitlikten ayrılmaması lazımdır. (Madde-1799/1)

Taraflara yer verirken birini yanına diğerini uzağına oturtmak, birini ayakta tutmak diğerini oturtmak yasaklanmıştır. Taraflara bakarken, söz verirken de eşit davranılmaması gerektiği, taraflardan biri sınırsız konuştuğu halde diğerine hiç söz verilmemesinin doğru olmadığı belirtilmiştir.

Kararın toplum vicdanında hüküm bulabilmesi için hâkimin mümkün olduğunca tarafsız olması gerekir. Osmanlı yargısında hâkimin tarafsızlığına gölge düşürebilecek davranışları kesinlikle yasaklanmıştır. Buna göre kadı, adaleti uygularken, iyi ve temiz biçimde giyinmeli, laubali bir şekildeoturmamalı ve taraflarla kesinlikle selamlaşmamalıdır. Kadı, taraflarla ilişkisine de dikkat etmeli ve heriki tarafada eşit mesafede durmalıdır.

BangalorYargı Etiği ikeleri"nin"*Hâkim, yargıçlık görevini yerine getirirken, davaya mesnet olmayan sebeplere dayanarak herhangi bir kişi ya da gruba karşı sözle veya davranışlarıyla meyilli ya da önyargılı olarak hareket edemez*" şeklindeki 5.2 düzenlemesi burada belirtilmeye değerdir.

Osmanlı devletinde adalete ne denli önem verildiğini göstermesi açısından 1812. Maddede bu fasılın şah hükmü durumundadır. Bu maddenin anlaşılmasını kolaylaştırmak için günümüze uygun şöyle ifade edebiliriz;hakim, kederli, tasalı, kaygılı, aç ve uykulu, bitkin halde iken doğru ve isabetli düşünemeyeceğinden bu nedenlerle zihni karışık iken hüküm vermemeli, davayı çözümleyecek işlemlere de yanaşmamalıdır.

Anayasa Mahkemesinin Mustafa Kılıç bireysel başvuru kararında(M*ustafa Kılıç* [GK], B. No: 2019/35236, 18/05/2022.)Zühtü Arslan'ın farklı gerekçesi ve karşı oyu, §9. Da Anayasa hükümlerine ilaveten, Mecelle'den de delil getiriyor:"Buna karşılık hâkim, ifa ettiği görev gereğince, memurlardan ve diğer kamu görevlilerinden farklı niteliklere sahiptir. (…)Mecelle'nin '*Hâkimin adabı'* kısmında yer alan '*Hâkim beynel hasmeyn adl ile me'murdur'* (m. 1799) hükmü de hâkimin davanın tarafları arasında adil ve tarafsız şekilde hükmetmekle

PROCEEINGS BOOK

görevli olduğunu ifade etmektedir.Anayasa mahekemsinin birçok kararında mecelle maddelerine yer verilmiştir.[30]

Sayın Refik Korkusuz'un ifade ettiği üzere;Mecelle'de yer alan kuralların önemli bir kısmı bu gün de geçerlidir. Dünyada 140 yıldır uygulaması olan çok sınırlı sayıda kanunlardan biridir. Mecelle, kabul eden ülkenin reddettiği ve fakat dünyada halen bir çok ülkede uygulaması olan, bir kanundur. Bunların içinde AB ülkeleri de yer almaktadır.

Türkçedeki genel sadeleşmeye rağmen, *Mecelle*'den alınan terimler ağırlıklı olarak varlığını korudu. Günümüzün sade diliyle yazılan kanunlarda varlığını sürdüren terimlerin ilk akla gelenlerinden şöyle bir liste yapılabilir: *akit, beyan, define, ehliyet, emtia, feragat, gaip, gasp, hapis, ıslah, ibraz, ihbar,ihtar, intifa, ipotek, irat, istihkak, kayyum, mahsup, mecra, miras, menfaat, muaccel, müteselsil, nafaka, rehin, ret, rücu, şerh, tahsil, takip, tasarruf, tasfiye, tazminat, tebliğ, temlik, tenkis, tereke, terkin, tescil, tevdi, usul, vakıf, vasi, vasiyet, vasiyetname, velayet, veli, zilyetlik.*

Mecelle, Kavram ve terimleri açıklaması nedeniyle, aynı zamanda bir hukuk ansiklopedisidir. Türk hukuk diline ve genel kültüre sağladığı çok yönlü ve geniş kapsamlı katkı nedeniyle *Mecelle*'nin hiçbir zaman tam olarak yürürlükten kalkmayacağı söylenebilir.

Mecelle gizli bir hazine idi, bugüne kadar da gizli kaldı. Hukuk fakültelerinin ders programlarında Mecelleye yer verilmesini bilhassa genel hukuk kuralları niteliğindeki ilk 100 maddesinin öğretilmesini istiyorum.

KAYNAKÇA

Akcan, R., *Hâkimin Vasıfları,* Türkiye Adalet Akademisi Yy. Birinci Baskı, Ankara,2014.

Ali Haydar Efendi,Dürerü'i-Hükkâm ŞerhuMecelleti'l Ahkâm, çev. Gündoğdu Raşid, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul,2020.

Arslan, Z., "Anayasa Mahkemesi'nin 54. Kuruluş Yıldönümünde Yapmış Olduğu Açış Konuşması," *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi*, 25 Nisan 2016, https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-54- kurulus-yildonumunde-yapmis-oldugu-acis-konusmasi/ .(Erişim tarihi:11.11.2023)

Berki, A.H., *"Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)"* 3. Baskı, Hikmet Yayınları, İstanbul,1982.

Bilmen, Ö.N., Hukuku İslâmiyye ve IstılâhâtıFıkhiyye Kamusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul,1980.

Canatan,K.,Mecelle Felsefi ve sosyolojik bir yorum.Mana yayınları ,İstanbul ,2021 .

Çoban,A., *"Mecelle'ninTa'dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.

Ekinci ,E.B., Osmanlı Hukuku, Art Sanat Yayınevi, İstanbul, 2008.

Ellek, H., "Osmanlı'da Kanunlaştırma Hareketleri ve Mecelle", Gümüşhane Üniversitesi İlahiyatFakültesi Dergisi, 2014/3, c. 3.

Erdem, S., Türkçede Mecelle Literatürü, Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi, c. 3, s. 5, 2005.

Gür,A.R., *Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle*, İstanbul,1957.

[30] AYM, E.1966/19, K.1968/25, 19/06/1968.- AYM, E.2017/85, K.2017/64, 15/03/2017, Zühtü Arslan, Engin Yıldırım, Celal Mümtaz Akıncı, M. Emin Kuz, Recai Akyel ve Yusuf Şevki Hakyemez'in karşı oyu.- AYM,E.2021/98,K.2022/9,26/01/2022- AYM,E.2011/60,K.2011/147,27/10/2011.- AYM,E.1990/10,K.1990/14,

21/06/1990

İlhan,C., Günümüz Türkçesiyle Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye), Yetkin Yayınları, Ankara,2014.
Karatepe, Ş., "Mecelle'nin Yöntemi ve Hukuk Diline Katkısı", Türk Dili. Dergisi, 12/2015, Ankara, 2015.

Korkusuz, M. R. (2017). Mecellenin Ayırt Edici Özellikleri, Uluslararası Mecelle Sempozyumu Bursa,2017.
Kurban, Y. *Mecelle ve Günümüz Hukuku*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020.
Özekes, M. "Adil Yargılanmaya Tehdit: Bilgisiz Hâkim ve Avukat", İstanbul Barosu-Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojik Bakışlar IV Sempozyumu,İstanbul,2008.
Pekcanıtez, H./Atalay, O./ Özekes, M., *Medenî Usûl Hukuku*, 14. bs., Yetkin, Ankara, 2013.
Sancak, Y. & Kıyak, E., Günümüz Türkçesiyle Mecelle'nin On Altıncı Kitabı Kitâbü'l Kazâ (Günümüz Düzenlemeleriyle Karşılaştırmalı Bir İnceleme) . Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 2014/22 (2) , 45-105 .
Şimşirgil, A. ve Ekinci, E.B., Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul,2016.
Tecimer,C."İki Benzemez? Güncel Anayasa Yorumu ve Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye", www.anayasa.gen.tr/tecimer-3.pdf (Erişim: 12 .11.2023).
Ülken, H.Z., Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, 13. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
Yiğitoğlu, M., "Kendi Öz Hukukumuzu Oluşturmak (Mecelle Örneği)", *Tarih Bilinci (Tarih ve KültürDergisi-Özel Sayı)*, Ekim 2011, (72- 74).

İSVİÇRE VE ALMAN HUKUKUYLA KARŞILAŞTIRMALI OLARAK TÜRK HUKUKUNDA ORTAK VASİYETNAME

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin TOKAT

Selçuk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, huseyintokat7861@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-9814-8633

ÖZET

Mirasbırakanın, ölümünden sonra terekesini etkileyecek şekilde hüküm ifade etmesini istediği arzuları içeren hukuki işleme ölüme bağlı tasarruf denir. Ölüme bağlı tasarruf terimi "*maddi anlamda ölüme bağlı tasarruf*" ve "*şekli anlamda ölüme bağlı tasarruf*" olmak üzere başlıca iki anlamda kullanılır. Şekli anlamda ölüme bağlı tasarruf, mirasbırakanın ölümünden sonrasına ilişkin arzularını açıklarken yapmış olduğu ölüme bağlı tasarrufun şeklini ifade eder. Türk Medeni Kanunu'na göre şekli anlamda ölüme bağlı tasarruflar, "*vasiyetname*" ve "*miras sözleşmesi*" olmak üzere iki şekilde yapılabilir (TMK m. 531-549). Şekli anlamda ölüme bağlı tasarruflardan birisi olan vasiyetname ise, "*resmî vasiyetname* (TMK m. 532-537)"; "*el yazılı vasiyetname* (TMK m. 538)" ve "*sözlü vasiyetname* (TMK m. 539-541)" şeklinde düzenlenebilir. Şekli anlamda ölüme bağlı tasarruflar "*numerus clausus (sınırlı sayı)*" prensibine tabi olduğu için, kanunda öngörülenlerin dışında bir ölüme bağlı tasarruf şekline başvurulması mümkün değildir. Türk ve İsviçre Hukukunda şekli anlamda ölüme bağlı tasarruflar arasında "*ortak vasiyetname*" düzenlenmemiştir. Her ne kadar kanunda öngörülmemiş olsa da uygulamada birden fazla mirasbırakanın ortak bir vasiyetname yaparak ölümlerinden sonra hüküm ifade etmek üzere terekelerine ilişkin olarak son arzularını birlikte açıkladıkları görülmekte ve buna bağlı olarak ortak vasiyetnamenin geçerlilik sorunu ortaya çıkmaktadır. Türk ve İsviçre Hukukunun aksine Alman Hukukunda ise ortak vasiyetnamelere ilişkin olarak açık bir yasal düzenleme bulunmaktadır. Bu çalışmada da Alman Hukukundaki yasal düzenlemeden hareketle, ortak vasiyetname müessesesinin olması gereken hukuk (de lege ferenda) bakımından Türk Hukukunda bir yer teşkil edip etmediği hususu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüme Bağlı Tasarruf, Şekli Anlamda Ölüme Bağlı Tasarruf, Vasiyetname, Ortak Vasiyetname

PROCEEINGS BOOK

1. GİRİŞ

Mirasbırakanın, ölümünden sonra terekesini etkileyecek şekilde hüküm ifade etmesini istediği arzuları içeren hukuki işleme ölüme bağlı tasarruf denir[1]. Ölüme bağlı tasarruf terimi, "*maddi anlamda ölüme bağlı tasarruf*" ve "*şekli anlamda ölüme bağlı tasarruf*" olmak üzere başlıca iki anlamda kullanılır. Şekli anlamda ölüme bağlı tasarruf, mirasbırakanın ölümünden sonrasına ilişkin arzularını açıklarken yapmış olduğu ölüme bağlı tasarrufun şeklini ifade eder[2].

Türk Medeni Kanunu'na göre şekli anlamda ölüme bağlı tasarruflar, "*vasiyetname*" ve "*miras sözleşmesi*" olmak üzere iki şekilde yapılabilir (TMK m. 531-549). Vasiyetname, mirasbırakanın tek taraflı ölüme bağlı hukuki işlemini ifade eder ve bunun bir sonucu olarak karşı tarafın kabulü ve hatta bu beyanın varması gerekli değildir. Bununla bağlantılı olarak, mirasbırakanın yaptığı vasiyetnameyi serbestçe geri alabilmesi mümkündür (TMK m. 542-544)[3].

Miras sözleşmesi ise, iki taraflı ölüme bağlı bir hukuki işlemdir. Vasiyetnameden farklı olarak, miras sözleşmesinde korunması gereken bir karşı taraf söz konusu olduğu için, mirasbırakanın, Kanunda açıkça belirtilen haller dışında, bu sözleşmeden tek taraflı olarak dönebilmesi mümkün değildir[4]. Başka bir anlatımla, miras sözleşmesiyle terekesi üzerinde tasarrufta bulunan bir kimse, kanunda öngörülen istisnalar dışında bununla bağlı kalacak ve böylece onun tasarruf serbestliği sınırlanmış olacaktır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan şekli anlamda ölüme bağlı tasarruflardan birisi olan vasiyetname ise ancak "*resmî vasiyetname* (TMK m. 532-537)"; "*el yazılı vasiyetname* (TMK m. 538)" ve "*sözlü vasiyetname* (TMK m. 539-541)" şeklinde düzenlenebilir. Zira şekli anlamda ölüme bağlı tasarruflar "*numerus clausus (sınırlı sayı)*" prensibine tabi olduğu için,

[1] Antalya, O. G. (2021). *Marmara Hukuk Yorumu, Cilt III, Miras Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. N. 400; Ayan, M. (2020). *Miras Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi. s. 109; Çabri, S. (2022). *Miras Hukuku Şerhi (TMK m. 495-574), Cilt- I*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. N. 507; Dural, M. ve Öz, T. (2022). *Türk Özel Hukuku, Cilt IV, Miras Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi. N. 235; Eren, F. ve Yücer Aktürk, İ. (2023). *Türk Miras Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları. N. 185; İmre, Z. ve Erman, H. (2022). *Miras Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları. s. 51; İnan, A. N., Ertaş, Ş. ve Albaş, H. (2022). *Türk Medeni Hukuku, Miras Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. N. 365; Kocayusufpaşaoğlu, N. (1987). *Miras Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi. s. 125; Öztan, B. (2023). *Miras Hukuku (Tablolar ve Örneklerle)*. Ankara: Yetkin Yayınları. s. 165; Serozan, R. ve Engin, B. İ. (2022). *Miras Hukuku ve Tamamı Çözümlü Pratik Çalışmalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. § 4, N. 1.

[2] Antalya, 2021: N. 446; Ayan, 2020: 110; Çabri, 2022: § 21, N. 525; Dural ve Öz, 2022: N. 253; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 187; İmre ve Erman, 2022: 53; İnan ve diğerleri, 2022: N. 378; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 127; Öztan, 2023: 175; Serozan ve Engin, 2022: § 4, N. 5.

[3] İmre ve Erman, 2022: 54; İnan ve diğerleri, 2022: N. 383; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 127.

[4] İmre ve Erman, 2022: 54; İnan ve diğerleri, 2022: N. 383; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 127.

PROCEEINGS BOOK

TMK'da öngörülenlerin dışında bir ölüme bağlı tasarruf şekline başvurulması mümkün değildir[5].

Türk ve İsviçre Hukukunda şekli anlamda ölüme bağlı tasarruflar arasında "*ortak vasiyetname*" düzenlenmemiştir. Her ne kadar Kanunda öngörülmemiş olsa da uygulamada birden fazla mirasbırakanın ortak bir vasiyetname yaparak ölümlerinden sonra hüküm ifade etmek üzere terekelerine ilişkin olarak son arzularını birlikte açıkladıkları görülmekte ve buna bağlı olarak ortak vasiyetnamenin geçerlilik sorunu ortaya çıkmaktadır. Türk ve İsviçre Hukukunun aksine Alman Hukukunda ise, ortak vasiyetnamelere ilişkin olarak açık bir yasal düzenleme bulunmaktadır. Bu çalışmada da Alman Hukukundaki yasal düzenlemeden hareketle, ortak vasiyetname müessesesinin olması gereken hukuk (de lege ferenda) bakımından Türk Hukukunda bir yer teşkil edip etmediği hususu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. TÜRK VE İSVİÇRE HUKUKUNDA ORTAK VASİYETNAME

2.1. Ortak Vasiyetname Kavramı

Birden fazla mirasbırakanın, ölümlerinden sonra hüküm ifade etmek üzere, birlikte tasarrufta bulunmak amacıyla terekelerine ilişkin son arzularını açıkladıkları ölüme bağlı tasarrufa ortak vasiyetname (*gemeinschaftliches Testament*) adı verilir[6]. Bir vasiyetnamenin ortak vasiyetname sayılabilmesi için belirleyici olan, birden çok mirasbırakanın terekeleri üzerinde birlikte

[5] İmre ve Erman, 2022: 53.

[6] Türk / İsviçre Hukukunda ortak vasiyetname kavramı için bkz., Escher, A. (1959). *Zürcher Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, III. Band: Erbrecht, 1. Abteilung: Die Erben, Art. 457–536 ZGB*. Zürich: Schulthess Verlag. Einleitung vor Art. 467 ff. ZGB N 9-10; Tuor, P. (1963). *Berner Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht, Band III: Das Erbrecht, 1. Abteilung: Die Erben (Art. 457–536 ZGB)*. Bern: Stämpfli Verlag. Vorbemerkung zum Erbvertrag, N. 13; Büchler, A ve Dickenmann, S. (2008). Das gemeinschaftliche Testament Ein Rechtsvergleich Schweiz –Deutschland. *successio*, 2(2). 75; Hoffmann, E. (1944). *Das gemeinschaftliche Testament und das Schweiz. Zivilgesetzbuch*. Diss, Fribourg. 90, 102, 106; Haas-Leimacher, C. (2016). *Das gemeinschaftliche Testament und die Frage der Bindung an Absprachen auf den Todesfall bei Vertrauensbeziehungen, Rechtsvergleichend anhand des deutschen, österreichischen und französischen Rechts mit Schlussfolgerungen aus schweizerischer Sicht, Zürcher Studien zum Privatrecht Band/Nr. 267*. Zürich: Schulthess Juristische Medien AG. N. 1175 vd.; Dural, M. (1969). İsviçre Türk Hukukunda Ortak (Müşterek) Vasiyetnameler. *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 165; Yener Keskin, C. (2022). Yabancılık Unsuru İçeren Vasiyetnamelerin Şekline Uygulanacak Hukuk. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30(3), 1106; Kaşak, F. E. (2022). Ölüme Bağlı Tasarrufların Tahvili. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 71(3), 1003; Baygın, C. (2000). Ölüme Bağlı Tasarruflarda Yorum. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi,* 4(1-2), 585; Olgaç, F. (2021). *Resmî Vasiyetnamenin Düzenlenmesi ve Koruma Önlemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 44; Atlı, B. (2017). *Ölüme Bağlı Tasarrufların Hükümsüzlüğü ve Hükümden Düşmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 29; Süzen, B. (2020). *Milletlerarası Özel Hukukta Hukuki İşlemlerin Şekline Uygulanacak Hukuk*. Ankara: On İki Levha Yayıncılık. 287; Antalya, 2021: N. 459; Çabri, 2022: § 38, N. 858; Dural ve Öz, 2022: N. 259; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381a; İmre ve Erman, 2022: 224; İnan ve diğerleri, 2022: N. 424; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 129; Serozan ve Engin, 2022: § 4, N. 6.

PROCEEINGS BOOK

tasarrufta bulunmaya yönelik ortak iradelerinin varlığıdır. Bu nedenle ortak vasiyetnamenin harici olarak tek bir vasiyetnamede birleşmesi yani aynı belge içerisinde yer alması ortak vasiyetnamenin türlerinden birisi olan birlikte vasiyetname dışında zorunlu değildir[7]. Nitekim Yargıtay'ın bir kararında[8] bu husus, "*ortak vasiyetnamelerde önemli olanın vasiyetnamelerin bir tek işlemde birleşmeleri olmayıp birden fazla şahsın mamelekleri üzerinde birlikte tasarrufta bulunma müşterek iradelerinin varlığı olduğu ve aynı işlemle yapılan birbirleriyle iç içe geçmiş ve biri diğerine bağımlı vasiyetnamelerin ortak vasiyetname sayılacağı*" şeklinde ifade edilmiştir.

Ortak vasiyetnameler; birlikte vasiyetname (*testamentum simultaneum*), karşılıklı vasiyetname (*testamentum reciprocum*) ve birbirine bağlı vasiyetname (*testamentum correspectivum*) olmak üzere üç şekilde yapılabilir[9].

- *Birlikte vasiyetname* adı verilen ilk durumda, birden fazla mirasbırakan, son arzularını tek bir işlemle, aynı anda ve aynı belge içinde açıklarlar[10]. Ortak vasiyetnamenin bu türünde, birden fazla kişinin yaptığı ölüme bağlı tasarrufların birbirine uygun olması zorunlu değildir, sadece bu tasarrufların açıklandığı belgede birliğin (*uno actu*) bulunması yeterlidir[11]. Aynı vasiyetnamede (A)'nın mülkiyet hakkına sahip olduğu taşınmazını (Ü)'ye bırakması; (B)'nin de (terekesinin 1/10'u için D)'yi mirasçı ataması halinde birlikte vasiyetname şeklinde düzenlenmiş bir ortak vasiyetnameden bahsedilir.

- Ortak vasiyetnamenin diğer bir görünüm şekli olan *karşılıklı vasiyetname* halinde, birden fazla mirasbırakan, tasarruflar arasında iç bağlılık oluşturacak şekilde karşılıklı olarak birbirleri lehine ölüme bağlı tasarrufta bulunmaktadırlar[12]. Kardeşlerden birinin (A), diğeri (B)

[7] Atlı, 2017: 29; Dural ve Öz, 2022: N. 260; Dural, 1969: 165-166; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381a; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 130; Olgaç, 2021: 45; Yener Keskin, 2022: 1106; Süzen, 2020: 287.

[8] Yarg. 3. HD., T. 22.11.2017, E. 2016/7014 K. 2017/16347 (www.lexpera.com.tr, E.T. 10.11.2023).

[9] Atlı, 2017: 29; Dural ve Öz, 2022: N. 260; Dural, 1969: 166; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381a; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 130; Olgaç, 2021: 45; Yener Keskin, 2022: 1106; Kaşak, 2022: 1004; Çabri, 2022: § 38, N. 859; Süzen, 2020: 287.

[10] Atlı, 2017: 29; Dural ve Öz, 2022: N. 261; Dural, 1969: 166; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381a; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 130; Olgaç, 2021: 45-46; Yener Keskin, 2022: 1106; Kaşak, 2022: 1004; Çabri, 2022: § 38, N. 859. *Öğretideki bir görüşe göre* ortak vasiyetname, birden fazla kimsenin aynı vasiyetnamede karşılıklı olarak birbirleri hakkında yaptıkları ölüme bağlı tasarrufu ifade eder. Bkz., İmre ve Erman, 2022: 225, dn. 42. Buna göre yazarların ortak vasiyetnameyi sadece birlikte ve karşılıklı vasiyetnameye karşılık gelecek şekilde dar anlamda ele aldıkları söylenebilir. Alman Federal Mahkemesi'ne dayanan bu görüşün eleştirisi için bkz., Dural, 1969: 165, dn. 2.

[11] Atlı, 2017: 30; Dural ve Öz, 2022: N. 261; Dural, 1969: 166; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 130; Olgaç, 2021: 46; Yener Keskin, 2022: 1106; Kaşak, 2022: 1004; Çabri, 2022: § 38, N. 859.

[12] Atlı, 2017: 30; Dural ve Öz, 2022: N. 262; Dural, 1969: 166; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 130; Olgaç, 2021: 46; Yener Keskin, 2022: 1106; Kaşak, 2022:

lehine taşınmazını vasiyet ederken; (B)'nin (A)'yı terekesinin 2/5'i için mirasçı ataması halinde karşılıklı vasiyetname şeklinde düzenlenmiş bir ortak vasiyetnameden söz edilir. Karşılıklı vasiyetnamedeki tasarrufların aynı belgede yer alması ise zorunlu değildir.

- Ortak vasiyetnamenin son şekli olan *birbirine bağlı vasiyetname* halinde, birden fazla mirasbırakan, birlikte yapmış oldukları vasiyetnamelerin her birinin geçerliliğini, diğerinin geçerli olmasına bağlamaktadırlar[13]. Bu nedenle ortak vasiyetname çerçevesinde yapılan vasiyetnamelerden birinin geçersiz olması, diğerinin de geçersizliği sonucuna neden olmaktadır[14]. Birbirine bağlı vasiyetnamelerin aynı zamanda karşılıklı olması ise zorunlu değildir[15]. Kardeş olan (A) ve (B)'nin ayrı belgeler üzerinde birbirleri lehine oturdukları taşınmazlarını vasiyet etmeleri ve her birinin vasiyetnamesinin geçerli olmasını diğerininkinin geçerli olması koşuluna bağlamış olmaları durumunda birbirine bağlı ve karşılıklı vasiyetname şeklinde düzenlenmiş bir ortak vasiyetname söz konusu olur. Öte yandan (A) ve (B)'nin her birinin oturdukları taşınmazı (C)'ye bırakması ve kendi tasarrufunun geçerliliğini, diğerininkinin geçerli olması koşuluna bağlamış olmaları durumunda sadece birbirine bağlı ortak vasiyetnameden bahsedilir.

2.2. Ortak Vasiyetnamenin Geçerlilik Sorunu

Alman Medeni Kanunu'nun aksine, Türk ve İsviçre Medeni Kanunlarında ortak vasiyetname düzenlenmemiştir[16]. İsviçre Medeni Kanunu'nun ön tasarısında ortak vasiyetname müessesesine yer verilmiş olmasına karşılık, ortak vasiyetnameye ilişkin hükümler Kanun'a alınmamıştır. Uzmanlar komisyonu, ortak vasiyetnamenin İsviçre Medeni Kanunu'na alınmamasının gerekçesini, onun karışık hukuki ihtilaflara yol açması ve zaten halihazırda miras sözleşmesini kabul eden bir hukuk düzeninde ayrıca bu kavrama ihtiyaç olmaması şeklinde ifade etmiştir[17]. Ne var ki Türk/İsviçre Hukukunda ortak vasiyetname kurumu yasal olarak düzenlenmiş olmamasına rağmen, uygulamada birden fazla mirasbırakan tarafından ortak vasiyetnameye başvurulduğu görülmekte ve bununla bağlantılı olarak ortak vasiyetnamelerin geçerlilik sorunu gündeme gelmektedir.

1004; Çabri, 2022: § 38, N. 860; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381a.

[13] Atlı, 2017: 30; Dural ve Öz, 2022: N. 263; Dural, 1969: 167; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 130-131; Olgaç, 2021: 46-47; Yener Keskin, 2022: 1106; Kaşak, 2022: 1004-1005; Çabri, 2022: § 38, N. 861; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381a.

[14] Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381a; Dural ve Öz, 2022: N. 263; Dural, 1969: 167; Kaşak, 2022: 1005; Olgaç, 2021: 47.

[15] Atlı, 2017: 30; Olgaç, 2021: 47; Dural ve Öz, 2022: N. 263; Dural, 1969: 167; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 131; Kaşak, 2022: 1005; Çabri, 2022: § 38, N. 861.

[16] Haas-Leimacher, 2016: N. 1174; Büchler ve Dickenmann, 2008: 75, 76; Kaşak, 2022: 1003; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381a; İnan ve diğerleri, 2022: N. 424; Dural ve Öz, 2022: N. 259; Dural, 1969: 167; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 131; Serozan ve Engin, 2022: § 4, N. 6.

[17] Dural, 1969: 167; Dural ve Öz, 2022: N. 264; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 131; Kaşak, 2022: 1003. Buna karşılık aynı komisyon, ortak vasiyetnamenin açıkça yasaklanmasına ilişkin öneriyi reddetmiştir. Bkz., Kaşak, 2022: 1003.

PROCEEINGS BOOK

Kanımızca Türk/İsviçre Hukuku bakımından ortak vasiyetnamelerin geçerli olup olmadığı sorunu, somut olaydaki ortak vasiyetnamelerin Türk ve İsviçre Medeni Kanunlarında yer alan şekil şartlarına uygun olarak düzenlenip düzenlenmediğinden hareketle çözüme kavuşturulmalıdır. Eğer ortak vasiyetname Türk ve İsviçre Medeni Kanunlarındaki şekil kurallarından birine uyulmadan yapılmışsa, bu vasiyetname geçersiz kabul edilmeli; aksi halde yani şekil kurallarına uygun olarak yapılan ortak vasiyetnameler ise geçerli sayılmalıdır[18].

Bir önceki başlıkta da ifade edildiği gibi, ortak vasiyetnamelerde birden fazla mirasbırakanın bulunması gerekli ise de bunların ölümlerinden sonrasına ilişkin son arzularını müşterek bir belgede (birlikte vasiyetname) açıklamaları zorunlu değildir. Bu nedenle birlikte vasiyetname türünde yapılmaması ve Türk Medeni Kanunu'nda öngörülen şekil şartlarına uygun olması kaydıyla, karşılıklı vasiyetname ya da birbirine bağlı vasiyetname türünde gerçekleştirilen ortak vasiyetnameler geçerli kabul edilmelidir[19]. Yargıtay tarafından verilen bir kararda[20] da noterde yapılan karşılıklı vasiyetname, tahvil yoluyla miras sözleşmesi olarak ayakta tutulmuştur.

Öte yandan, birden fazla mirasbırakanın birlikte vasiyetname şeklinde ortak vasiyetname yapmaları, yani bunların son arzularını tek bir belgede ifade etmeleri durumunda, kanımızca

[18] Aynı yönde bkz., Dural, 1969: 170; Dural ve Öz, 2022: N. 268; Çabri, 2022: § 38, N. 862 vd.; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 132; Kaşak, 2022: 1005; Atlı, 2017: 30; İnan ve diğerleri, 2022: N. 426; Yener Keskin, 2022: 1107.

[19] Dural, 1969: 172; Dural ve Öz, 2022: N. 270; İnan ve diğerleri, 2022: N. 426; Atlı, 2017: 30; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 132; Olgaç, 2021: 50.

[20] Yarg. 2. HD. T. 2.3.1990, E. 1990/9067 K. 1990/2434, "… Davacıların murisi Hasan ile Ayşe 14.1.1970 gününde resmi şekilde birlikte yaptıkları tasarrufta müşterek malik bulundukları bir taşınmaz malın bir bölümünü davalı Şaban'a bir bölümünün de davalı Saadet'e, diğer bir müşterek taşınmaz malın da bir kısmının Saadet'e, bir kısmının Hanife'ye, bir kısmının Mustafa'ya, Mehmet ve Şaban'a bıraktıklarını açıklayıp, "ancak her ikimizden birinin vefatı halinde diğerinin vefatına kadar bu vasiyet hükümleri cari olmayıp ancak diğerinin vefatından sonra tamamen cari ve hüküm ifade edeceğini, ikimizden birinin vefatını müteakip yukarıda yazılı emvalimizin hayatta kalanın tasarrufuna geçeceğini ve bahsedilen mirascı namzetlerine ancak onun da vefatından sonra intikal edeceğini, bu suretle her ikimizin evvel emirden Medeni Kanunun 468. maddesi gereğince birbirimizi yazılı mirasımızı yukarıda yazılı namzet kimselere intikal ettirmek üzere mirascı nasp eylediğimizi" şeklinde ifadeler kullanmışlardır. 17.3.1978 günlü aynı biçimdeki tasarruf senedi ile bazı değişiklikler yazıldığı anlaşılmaktadır. Murisin eşi ve ortak vasiyetci Ayşe ise 21.10.1983 günlü resmi şekilde düzenlenen belge ile 14.1.1970 tarihli, 535 numaralı vasiyetnameden ve bugüne kadar yapılan bilumum vasiyetnamelerden rücu ettiğini ifade etmiştir. Görüldüğü gibi davacıların murisi Hasan ile Ayşe'nin 14.1.1970 gününde yaptıkları tasarruf resmi şekle uygundur. Ortak mal üzerinde ortak tasarruf olup birbirlerine öncelikle muayyen maldaki pay vasiyeti suretiyle oluşan "mal vasiyeti mukavelesi" (Dr. Zahit İmre, Türk Hukuku 1978, s: 273) niteliği taşımaktadır. Murisler 17.3.1978 günlü sözleşmede bu niteliği değiştirmemişlerdir. Fevkalade ikame yoluyla yararlanacaklarda değişiklik yapmışlardır. Öyle olunca yukarıda açıklamalar çerçevesinde sözkonusu tasarruflar miras sözleşmesi olarak geçerlidir. Taraflardan birinin ölümünden sonra diğerinin şartları oluşmadan tek taraflı feshi hüküm ifade etmez. …" (www.lexpera.com.tr, E.T. 15.11.2023).

PROCEEINGS BOOK

böyle bir ortak vasiyetnamenin geçerli kabul edilmesi olanaklı değildir[21]. Bu noktada ortak vasiyetnamenin geçersizliğinin niteliğinin ne olacağı hususu öğretide tartışmalıdır:

- *Öğretide ifade edilen bir görüş*, ortak vasiyetnamelere ilişkin yasal bir düzenlemenin olmaması gerekçesiyle birden fazla mirasbırakan tarafından yapılan ortak vasiyetnameleri kesin hükümsüz (nichtig) kabul eder. Bu görüşe göre kesin hükümsüzlüğün tespitine ilişkin talep ve davalar ise belirli bir süreye bağlı olmayıp her zaman talep edilebilir[22].

- *Öğretide ağırlıklı olarak kabul edilen ve bu çalışmada da benimsenen diğer bir görüş* ise, birlikte vasiyetname türünde düzenlenen ortak vasiyetnameyi Kanunda öngörülen şekil şartlarına uyulmadan yapılan vasiyetname gibi değerlendirmekte ve bu şekil şartına riayet edilmemesinin yaptırımının TMK m. 557 uyarınca iptal edilebilirlik olduğunu belirtmektedirler[23]. Nitekim Yargıtay kararlarında da birlikte vasiyetname türünde yapılan ortak vasiyetnamenin geçersiz olduğu ve bu geçersizliğin müeyyidesinin iptal edilebilirlik olduğu ifade edilmektedir[24].

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus, iptal edilebilirlikle sakat olan birlikte vasiyetname şeklinde yapılan ortak vasiyetnamenin tahvil yoluyla miras sözleşmesi olarak ayakta tutulup tutulamayacağıdır. Kanımızca el yazılı vasiyetnamenin ölüme bağlı tasarrufta bulunanlardan biri tarafından diğerinin de son arzularını içerecek şekilde düzenlenmesi ve daha sonra her ikisinin bu metnin altını imzalaması örneğinde olduğu gibi, geçersiz olan ortak vasiyetname, tahvil yolundan yararlanılarak, vasiyetnameyi kaleme alan kimsenin bağımsız vasiyetnamesi olarak ayakta tutulabilir, yeter ki ortak vasiyetnamede yer alan ölüme bağlı tasarruflardan birinin yapılmaması halinde diğerinin de yapılmayacağı anlaşılmasın. Zira birbirine bağlı birlikte vasiyetnamenin bulunduğu böyle bir durumda farazi irade unsuru gerçekleşmeyeceği için tahvil mümkün olmayacaktır[25].

---

[21] Dural, 1969: 170; Dural ve Öz, 2022: N. 268; Atlı, 2017: 30; Olgaç, 2021: 48; İnan ve diğerleri, 2022: N. 424; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381c; İmre ve Erman, 2022: 225; Yener Keskin, 2022: 1107; Baygın, 2000: 585.

[22] Escher, 1959: Einleitung vor Art. 467 ff. ZGB N 9.

[23] Tuor, 1963: Vorbemerkung zum Erbvertrag, N. 13 vd.; Dural, 1969: 170; Dural ve Öz, 2022: N. 268; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 351; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381b; İmre ve Erman, 2022: 225; İnan ve diğerleri, 2022: N. 424; Olgaç, 2021: 51, 53; Yener Keskin, 2022: 1107.

[24] Yarg. 3. HD. T. 17.2.2014, E. 2013/18224 K. 2014/2251, "… Gerek doktrin de ve gerekse de Yargısal kararlar incelendiğinde genel olarak ortak vasiyetnamenin değil ama Medeni Kanundaki şekil şartlarından birine (resmi-el yazısı-sözlü vasiyet) uyularak yapılmamış olanların geçersiz olduğu sonucuna varılabilir ki bu da birlikte yapılan vasiyet olacaktır. Örneğin, bir el yazısı vasiyetnameyi vasiyetçilerden biri, her iki mirasbırakanın arzularını açıklayacak şekilde yapmış ve sonra her ikisi de imzalamış iseler; veya vasiyetçiler, birlikte noter önünde son arzularını açıklamış ve noter de her iki iradeyi kapsayacak şekilde bir tek belge düzenlemiş ise o zaman vasiyetname kanundaki şartlara uygun olarak yapılmadığı için geçersiz olacaktır. Bu geçersizliğin müeyyidesi ise butlan değil iptal kabiliyetidir. Zira, ortada şekil şartlarını ihlal etmiş olsa dahi, şeklen bir vasiyetname vardır. …" (www.lexpera.com.tr, E.T. 15.11.2023).

[25] Atlı, 2017: 31; Kocayusufpaşaoğlu, 1987: 131-132; Dural ve Öz, 2022: N. 269;

Birlikte vasiyetnamenin resmi vasiyetname şeklinde yapılması halinde, yani birden fazla mirasbırakanın son arzularını resmi memur önünde açıklaması ve resmi memurun da bu son arzuları birlikte içerecek şekilde resmi vasiyetname düzenlemesi durumunda, bu vasiyetnameye ilişkin olarak öngörülen şekil koşullarının yerine getirilmediği ve şekle aykırı tanzim edilen bu vasiyetnamenin iptal edilebilirlikle geçersiz olduğu kabul edilmelidir[26]. Böyle bir durumda, resmî şekilde yapılan ortak vasiyetnamelerin, Türk Medeni Kanunu'nda öngörülen şekil şartlarının yerine getirilmiş olması kaydıyla, tahvil yoluyla miras sözleşmesi olarak ayakta tutulabileceği de kabul edilmektedir[27].

Dural, 1969: 171; Eren ve Yücer Aktürk, 2023: N. 381c; Kaşak, 2022: 1006; Baygın, 2000: 585.

[26] Yar. 3. HD. T. 16.1.2019, E. 2017/12298 K. 2019/146, "Bilindiği üzere; birden fazla miras bırakanın ölümlerinden sonra hüküm ifade etmek üzere, mamelekleri üzerinde tek taraflı olarak tasarrufta bulunmak gayesiyle, birlikte arzularını açıklamalarına ortak vasiyetname denir. Ortak vasiyetnamelerin bu niteliği alabilmeleri için önemli olan vasiyetnamelerin bir tek işlemde (uno actu) birleşmeleri olmayıp birden fazla şahsın mamelekleri üzerinde birlikte tasarrufta bulunma müşterek iradelerinin varlığıdır (Dr. Mustafa Dural-Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi 1969/4,sf.165). Başka bir ifade ile aynı işlemle yapılan birbiriyle iç içe geçmiş ve biri diğerine bağımlı vasiyetnameler ortak vasiyetname sayılır. Bu hali ile birisi bakımından şekil şartı tamam olmakla beraber diğeri yönünden şekil şartı eksik kalan vasiyetnameleri geçerli saymak mümkün değildir. Gerek doktrin de ve gerekse de Yargısal kararlar incelendiğinde genel olarak ortak vasiyetnamenin değil ama Medeni Kanundaki şekil şartlarından birine (resmi-el yazısı-sözlü vasiyet) uyularak yapılmamış olanların geçersiz olduğu sonucuna varılabilir ki bu da birlikte yapılan vasiyet olacaktır. Örneğin, bir el yazısı vasiyetnameyi vasiyetçilerden biri, her iki mirasbırakanın arzularını açıklayacak şekilde yapmış ve sonra her ikisi de imzalamış iseler veya vasiyetçiler, birlikte noter önünde son arzularını açıklamış ve noter de her iki iradeyi kapsayacak şekilde bir tek belge düzenlemiş ise o zaman vasiyetname kanundaki şartlara uygun olarak yapılmadığı için geçersiz olacaktır. Bu geçersizliğin müeyyidesi ise butlan değil iptal kabiliyetidir. Zira, ortada şekil şartlarını ihlal etmiş olsa dahi, şeklen bir vasiyetname vardır. Somut olayda da; vasiyetçiler, birlikte noter önünde son arzularını açıklamış ve noter de her iki iradeyi kapsayacak şekilde bir tek belge düzenlemiş olduğundan kanunda öngörülen şekil şartlarını taşımayan vasiyetnamenin iptali gerekmektedir. …" (www.lexpera.com.tr, E.T. 15.11.2023). Farklı yönde bir Yargıtay kararı için bkz., Yarg. 7. HD., T. 28.2.2022, E. 2022/813 K. 2022/1486, "… mirasbırakan ve sağ eşinin, iki şahit huzurunda, noterde düzenleme şeklinde hazırlanan tek bir vasiyetname ile mirasçılıktan çıkarma işlemi yapmış olmalarında da usule aykırılık yoktur. Zira, mirasbırakan ve eşi tarafından imzalanan vasiyetnamede, birbirine bağlı veya iç içe geçmiş tasarruflar bulunmayıp eşlerin, birlikte, tek bir vasiyetname ile yalnızca çıkarmaya ilişkin iradelerini açıklama durumları söz konusu olduğundan, davaya konu vasiyetnamenin ortak vasiyetname gibi değerlendirilmek suretiyle geçersiz kabul edilmesi isabetli olmamıştır. …" (www.lexpera.com.tr, E.T. 5.12.2023).

[27] Dural, 1969: 171-172; Baygın, 2000: 585; İnan ve diğerleri, 2022: N. 425; Çabri, 2022: § 38, N. 862a.

PROCEEINGS BOOK

3. ALMAN HUKUKUNDA ORTAK VASİYETNAME

Türk ve İsviçre Hukuklarından farklı olarak Alman Hukuku, uygulamada önemli[28] bir yer tutan ortak vasiyetname müessesesini yasal olarak düzenlemiştir[29]. Ortak vasiyetnameye ilişkin düzenlemeler, Alman Medeni Kanunu'nun (BGB) §§ 2265-2273'üncü paragraflarında ayrıntılı olarak hüküm altına alınmıştır. Fakat öncelikle ifade edelim ki, Alman Hukukunda ortak vasiyetname imkânı sadece geçerli[30] bir evlilik kurmuş olan eşler ve kayıtlı hayat ortakları için öngörülmüştür[31]. Gerçekten BGB § 2265[32] uyarınca ortak vasiyetname sadece *eşler* tarafından

---

[28] Ortak vasiyetnamenin Alman Hukuk uygulamasında böylesine tercihe şayan olmasının sebebi, bir yandan ortak vasiyetnamenin kuruluşundaki şekil kolaylığı, diğer yandan da ortak vasiyetname düzenleyenlerin her birinin ortak vasiyetnameye konu olan tasarruflarını sağlıklarında serbestçe geri alabilmesidir. Zira kanun koyucu, ortak vasiyetnamenin bağlayıcı etkisini, vasiyetnamenin yapılmasıyla değil, bilakis tasarrufta bulunanlardan ilk önce ölenin ölümüyle başlatmış ve ayrıca ortak vasiyetnamenin kurulabilmesi için noterde düzenlenmesi gibi şekli bir gerekliliğe yer vermemiştir. Bu konuda bkz., Musielak, H.-J. (2022). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band 11, Erbrecht, §§ 1922–2385, §§ 27–35 BeurkG*. Ed. Sibylle Kessal-Wulf. München: C. H. Beck. Vorbemerkung (Vor § 2265), N. 1, 19; Litzenburger, W. (2023). *Beck'sche Online-Kommentare*. Ed. Wolfgang Hau / Roman Poseck. München: C. H. Beck. BGB § 2265, N. 1; Büchler ve Dickenmann, 2008: 76; Hoeren, 2021: Vorbemerkung zu §§ 2265–2273, N. 2.

[29] Büchler ve Dickenmann, 2008: 76.

[30] Ortak vasiyetnamenin geçerli olabilmesi için, tasarrufta bulunan eşlerden birinin ölümü anında evliliğin devam ediyor olması gerekmektedir. Zira BGB § 2268 Abs. 1 hükmü uyarınca, BGB § 2077'de öngörülen durumlarda ortak vasiyetname geçersizdir. BGB § 2077 Abs. 1 hükmünde ise, evliliğin mirasbırakanın ölümünden önce sona ermesi halinde mirasbırakanın eşi için yapmış olduğu vasiyetnamenin geçersiz olacağı düzenlenmiştir. Mirasbırakanın ölümünden önce eşlerin boşanması halinde de benzer bir durum geçerlidir. Ancak tarafların buna ilişkin farklı bir düzenleme yapmaları da mümkündür Evliliğin ve kayıtlı hayat ortaklığının sona ermesinin daha önceden yapılan ortak vasiyetnameye etkisi hakkındaki açıklamalar için bkz., Musielak, 2022: BGB § 2265, N. 3; Büchler ve Dickenmann, 2008: 77.

[31] Hoeren, T. (2021). *Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar*. Ed. Reiner Schulze. Baden-Baden: Nomos. BGB § 2265, N. 1, 5; Burandt, W. ve Rojahn, D. (2022). *Beck'sche Kurz-Kommentare, Erbrecht*. München: C. H. Beck. BGB § 2265, N. 33, 40; Römermann, V. (2023). *Münchener Anwaltshandbuch GmbH-Recht*. München: C. H. Beck. § 13 Unternehmensnachfolge, N. 140; Büchler ve Dickenmann, 2008: 77; Musielak, 2022: BGB § 2265, N. 1-2; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 16, 19. Sadece eşler ve kayıtlı hayat ortaklarına münhasır olan ortak vasiyetname, vasiyetname ile miras sözleşmesi arasında ara bir konumda yer almaktadır. Bu vasiyetname türü, eşlerin miras hukukuna ilişkin tasarruflarını birlikte yapma hususundaki özel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmayı amaçlamaktadır. Bu sayede genellikle malvarlıklarının bütününü ortak bir malvarlığı olarak gören eşler, miras hukuku kapsamındaki tasarruflarını miras sözleşmesine başvurmak zorunda kalmadan yapabilirler. Bu da bilhassa onlara BGB § 2267'de düzenlenen şekil kolaylığı ve ortak vasiyetnameye konu olan tasarruflarını sağlıklarında serbestçe geri alabilme imkânı sağlar. Ortak vasiyetnameye ilişkin getirilen düzenlemelerin amacı için ayrıca bkz., Hoeren, 2021: Vorbemerkung zu §§ 2265–2273, N. 1, BGB § 2265, N. 1; Musielak, 2022: Vorbemerkung (Vor § 2265), N. 1, BGB § 2265, N. 1; Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 1.

[32] BGB § 2265 hükmü şu şekildedir: "*Ein gemeinschaftliches Testament kann nur*

PROCEEINGS BOOK

yapılabilir. Bununla birlikte, Kayıtlı Hayat Ortaklıklarına Dair Kanun'un (*Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft-LPartG*[33]) hayat ortaklığının miras hukukuna ilişkin hüküm ve sonuçlarını düzenleyen 10'uncu paragrafının dördüncü fıkrasında[34], *kayıtlı hayat ortakları*nın da ortak vasiyetname yapabilecekleri ve BGB'nin §§ 2266-2272'nci paragraflarının bunlar için de uygun düştüğü ölçüde uygulama alanı bulacağı düzenlenerek, kayıtlı hayat ortakları eşlerle aynı muameleye tabi tutulmuştur. Bu nedenle, eşler ve kayıtlı hayat ortakları dışında kalan kimselerin, örneğin nişanlıların, kayıtlı olmayan yaşam birlikteliklerinin ya da hısımların ortak vasiyetname düzenlemeleri durumunda böyle bir tasarruf geçersizdir[35]. Hatta tasarrufta bulunanların daha sonradan evlenmeleri halinde de düzelme (*Heilung*) meydana gelmez[36].

Alman Medeni Kanunu'nun ortak vasiyetnameye ilişkin hükümlerinden hareketle üç farklı ortak vasiyetname türü arasında ayırım yapılabilir.

- Bunlardan ilki, aynı anda ya da harici (dış birlik) olarak (*Gleichzeitiges oder äußerliches gemeinschaftliches Testament*; *testamentum mere simultaneum*) yapılan ortak vasiyetnamedir[37]. Ortak vasiyetnamenin bu türünde, birden fazla kişinin içerik olarak birbirinden bağımsız olan, aralarında herhangi bir bağlantı olmayan ve sadece ortak vasiyetname oluşturmak üzere harici olarak bir araya getirilmiş münferit tasarrufları bulunmaktadır[38]. Böyle bir durumda öğretide, BGB § 2265 anlamında ortak bir vasiyetnamenin bulunmadığı, bilakis iki müstakil vasiyetnamenin söz konusu olduğu ifade edilmekte ve bu

von Ehegatten errichtet werden.".

[33] Bkz., https://www.gesetze-im-internet.de/lpartg/BJNR026610001.html#BJNR026610001BJNG000200305.

[34] LPartG § 10 Abs. 4 hükmü şu şekildedir: "*Lebenspartner können ein gemeinschaftliches Testament errichten. Die §§ 2266 bis 2272 des Bürgerlichen Gesetzbuchs gelten entsprechend*.".

[35] Büchler ve Dickenmann, 2008: 77; Hoeren, 2021: BGB § 2265, N. 5; Musielak, 2022: BGB § 2265, N. 2; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 16; Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 41, 43.

[36] Büchler ve Dickenmann, 2008: 77; Hoeren, 2021: BGB § 2265, N. 8; Musielak, 2022: BGB § 2265, N. 2. Eşler ya da kayıtlı hayat ortağı olmayan kimseler tarafından düzenlenen ortak vasiyetnamenin, BGB § 2247'de öngörülen şekli gerekliliklerin yerine getirilmesi kaydıyla, bunların BGB § 140 uyarınca iki ayrı bağımsız vasiyetname olarak tahvili (*Umdeutung*) mümkündür. Ancak birbirine bağlı tasarrufların (*wechselbezügliche Verfügungen*) bulunması halinde, eş ya da kayıtlı hayat ortağı olmayan kimseler tarafından düzenlenen ortak vasiyetnamenin bağımsız vasiyetname olarak tahvilinin mümkün olup olmayacağı hususu öğretide tartışmalıdır. Bu konuda bkz., Hoeren, 2021: BGB § 2265, N. 6-7; Büchler ve Dickenmann, 2008: 77; Musielak, 2022: BGB § 2265, N. 4-9; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 22-27; Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 36, 44-51.

[37] Büchler ve Dickenmann, 2008: 77; Hoeren, 2021: Vorbemerkung zu §§ 2265–2273, N. 4; Musielak, 2022: Vorbemerkung (Vor § 2265), N. 14; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 13; Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 18.

[38] Büchler ve Dickenmann, 2008: 77; Musielak, 2022: Vorbemerkung (Vor § 2265), N. 14; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 13; Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 18.

durum vasiyetname birlikteliği (*Testiergemeinschaft*) olarak adlandırılmaktadır[39]. Uygulamada nadir olarak başvurulan bu vasiyetname türünde, vasiyet tasarrufunda bulunanlar ortak vasiyetnamelere ilişkin getirilen şekil ayrıcalıklarından yararlanırlar[40]. Nitekim ortak vasiyetname düzenlenmesi için eşlerden birinin vasiyetnameyi BGB § 2247'de öngörülen şekilde düzenlemesi ve diğerinin de ortak beyanını el yazısıyla imzalaması ve imzasını attığı zamanı (gün, ay ve yıl) ve yeri belirtmesi yeterlidir (BGB § 2267[41])[42].

- Ortak vasiyetnamenin ikinci türü ise, karşılıklı ortak vasiyetname (*Gegenseitiges gemeinschaftliches Testament*; *testamentum reciprocum*) şeklinde ortaya çıkar[43]. Karşılıklı ortak vasiyetname halinde eşler birbirleri lehine ölüme bağlı tasarrufta bulunmaktadırlar[44]. Bu vasiyetname söz konusu olduğunda, eşlerden ilk önce ölenin tasarrufu geçerliyken diğerinin tasarrufu geçersiz hale gelir[45].

- Son olarak, ortak vasiyetnamenin üçüncü türü birbirine bağlı ortak vasiyetname (*Wechselbezügliches gemeinschaftliches Testament*; *testementum correspectivum*) şeklinde karşımıza çıkar[46]. Bu vasiyetname türünde, eşlerden ya da kayıtlı hayat ortaklarından birinin tasarruflarının geçerliliği, diğer eşin tasarruflarının geçerliliğine bağlıdır, böylece tasarruflar birlikte ayakta durmakta veya hükümden düşmektedir (BGB § 2270 Abs. 1[47])[48]. Başka bir anlatımla, birbirine bağlı tasarruflar karşılıklı bağımlılıkla karakterize edilir, bu nedenle bir

[39] Musielak, 2022: Vorbemerkung (Vor § 2265), N. 14.

[40] Büchler ve Dickenmann, 2008: 77; Hoeren, 2021: Vorbemerkung zu §§ 2265–2273, N. 4; Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 18.

[41] BGB § 2267 hükmü şu şekildedir: "*Zur Errichtung eines gemeinschaftlichen Testaments nach § 2247 genügt es, wenn einer der Ehegatten das Testament in der dort vorgeschriebenen Form errichtet und der andere Ehegatte die gemeinschaftliche Erklärung eigenhändig mitunterzeichnet. Der mitunterzeichnende Ehegatte soll hierbei angeben, zu welcher Zeit (Tag, Monat und Jahr) und an welchem Ort er seine Unterschrift beigefügt hat.*".

[42] Büchler ve Dickenmann, 2008: 77.

[43] Hoeren, 2021: Vorbemerkung zu §§ 2265–2273, N. 4; Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 19; Musielak, 2022: Vorbemerkung (Vor § 2265), N. 15; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 14; Büchler ve Dickenmann, 2008: 76.

[44] Hoeren, 2021: Vorbemerkung zu §§ 2265–2273, N. 4; Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 19; Musielak, 2022: Vorbemerkung (Vor § 2265), N. 15; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 14; Büchler ve Dickenmann, 2008: 76.

[45] Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 19; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 14.

[46] Hoeren, 2021: Vorbemerkung zu §§ 2265–2273, N. 4; Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 20; Musielak, 2022: Vorbemerkung (Vor § 2265), N. 16; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 15; Büchler ve Dickenmann, 2008: 76-77.

[47] BGB § 2270 Abs. 1 hükmü şu şekildedir: "*Haben die Ehegatten in einem gemeinschaftlichen Testament Verfügungen getroffen, von denen anzunehmen ist, dass die Verfügung des einen nicht ohne die Verfügung des anderen getroffen sein würde, so hat die Nichtigkeit oder der Widerruf der einen Verfügung die Unwirksamkeit der anderen zur Folge.*".

[48] Hoeren, 2021: Vorbemerkung zu §§ 2265–2273, N. 4; Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 20; Musielak, 2022: Vorbemerkung (Vor § 2265), N. 16; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 15; Büchler ve Dickenmann, 2008: 76-77.

tasarrufun geçersizliği ya da onun geri alınması, diğerinin de geçersiz olmasına neden olur[49]. Tasarruflar arasında birbirine bağımlılığın söz konusu olup olmadığı, vasiyetnamenin yorumu aracılığıyla belirlenir ve buna ilişkin kurallar BGB § 2270 Abs. 2[50] paragrafında düzenlenmiştir. Bununla birlikte birbirine bağlı tasarrufların içeriğini sadece mirasçı atama, belirli mal bırakma ya da yüklemeler oluşturabilir (BGB § 2270 Abs. 3[51])[52]. Birbirine bağlı vasiyetnameler aynı zamanda karşılıklı olabilir fakat bu zorunlu değildir[53]. İlke olarak birbirine bağlı tasarruflar sadece vasiyetnamede bulunanlardan birinin ölümüne kadar geri alınabilir (BGB § 2271 Abs. 2[54])[55]. Diğer bir anlatımla, birbirine bağlı tasarrufların geri alınabilmesi için eşlerin her ikisinin de hayatta olması gereklidir. Bu nedenle ortak vasiyetname tasarrufunda bulunanlardan birisinin ölmesi ve hayatta kalanın ilk önce ölenin mirasını kabul etmesi durumunda, miras sözleşmesine benzer bir durum ortaya çıkar[56]. Birbirine bağlı tasarrufların geri alınması, ancak BGB § 2296 paragrafının miras sözleşmesinden dönmeye ilişkin hükümleri uyarınca yapılır[57]. Şu hâlde birbirine bağlı tasarrufların geri alınması BGB § 2296 Abs. 2 hükmü[58] uyarınca, bu tasarrufu geri almak isteyen kimse tarafından vasiyet tasarrufunda bulunan diğer tarafa noter tarafından düzenlenecek bir beyanla gerçekleştirilir. Böyle bir şekil gerekliliğinin sebebi, diğer eşin menfaatini ve bu vasiyetnameye ilişkin güvenini korumaktır. Zira birbirine bağlı

---

49 Büchler ve Dickenmann, 2008: 78.

50 BGB § 2270 Abs. 2 hükmü şu şekildedir: "*Ein solches Verhältnis der Verfügungen zueinander ist im Zweifel anzunehmen, wenn sich die Ehegatten gegenseitig bedenken oder wenn dem einen Ehegatten von dem anderen eine Zuwendung gemacht und für den Fall des Überlebens des Bedachten eine Verfügung zugunsten einer Person getroffen wird, die mit dem anderen Ehegatten verwandt ist oder ihm sonst nahe steht.*".

51 BGB § 2270 Abs. 3 hükmü şu şekildedir: "*Auf andere Verfügungen als Erbeinsetzungen, Vermächtnisse, Auflagen und die Wahl des anzuwendenden Erbrechts findet Absatz 1 keine Anwendung.*".

52 Büchler ve Dickenmann, 2008: 78.

53 Burandt ve Rojahn, 2022: BGB § 2265, N. 20; Musielak, 2022: Vorbemerkung (Vor § 2265), N. 16; Litzenburger, 2023: BGB § 2265, N. 15; Büchler ve Dickenmann, 2008: 78.

54 BGB § 2271 Abs. 2 hükmü şu şekildedir: "*Das Recht zum Widerruf erlischt mit dem Tode des anderen Ehegatten; der Überlebende kann jedoch seine Verfügung aufheben, wenn er das ihm Zugewendete ausschlägt. Auch nach der Annahme der Zuwendung ist der Überlebende zur Aufhebung nach Maßgabe des § 2294 und des § 2336 berechtigt.*".

55 Büchler ve Dickenmann, 2008: 76-77.

56 Başka bir anlatımla eşlerden birinin ölümü üzerine, birbirine bağlı tasarruflar sözleşme karakteri kazanır ve sağ kalan eş için artık bağlayıcı hale gelir. Fakat bağlayıcı etki, miras sözleşmesine benzer olsa da tam olarak aynı değildir. Zira miras sözleşmesinin bağlayıcılığı ancak noter tarafından düzenlenince; buna karşılık ortak vasiyetname halinde eşlerden birinin ölümü üzerine bağlayıcılık ortaya çıkar. Ayrıca miras sözleşmelerinin içerisinde yer alan her bir tasarruf eşler bakımından bağlayıcı iken; ortak vasiyetname halinde bağlayıcılık sadece birbirine bağlı tasarruflar bakımından ortaya çıkar. Bkz., Büchler ve Dickenmann, 2008: 76-77, 79.

57 Büchler ve Dickenmann, 2008: 78.

58 BGB § 2296 Abs. 2 hükmü şu şekildedir: "*Der Rücktritt erfolgt durch Erklärung gegenüber dem anderen Vertragschließenden. Die Erklärung bedarf der notariellen Beurkundung.*".

vasiyetnamelerden birinin geri alınması durumunda, diğer eş birlikte vasiyetname kapsamında yapmış olduğu tasarrufuna bağlı kalmak zorunda olmamalı ve ayrıca farklı bir vasiyetname yapma imkânına sahip olmalıdır[59]. Aksi halde tasarrufta bulunanlardan biri tasarrufunu geri alabilir ancak diğeri vasiyetnamenin hala ayakta olduğu inancıyla istediği değişiklikleri yapmaktan ve vasiyetnameyi geri almaktan imtina edebilir[60]. İşte birbirine bağlı tasarrufun geri alınmasının ancak noter tarafından düzenlenen bir irade açıklamasıyla gerçekleştirilmesinin şart olarak aranması, diğer tarafın menfaatlerine ve güvenine hizmet eder.

Alman Hukukunda ortak vasiyetnamenin en yaygın olanı, BGB § 2269 Abs. 1'in[61] içeriğine uygun olarak düzenlenen ve genellikle Berlin tipi vasiyetname (*Berliner Testament*) olarak adlandırılan ölüme bağlı tasarruftur[62]. Bu ortak vasiyetname tipinde, eşler birbirlerini karşılıklı olarak mirasçı atamakta ve sağ kalan eşin ölümünden sonra her ikisinin terekesinin genellikle altsoyları olan üçüncü kişilere geçmesini kararlaştırmaktadırlar[63]. Bu nedenle böyle bir vasiyetnameye, genellikle eşlerin malvarlıklarını ekonomik açıdan bir bütün gördükleri ve bir eşin ölümü üzerine terekenin önce sağ kalan eşe ve ardından ikinci eşin de ölümünden sonra üçüncü kişilere kazandırmak istedikleri durumlarda başvurulmaktadır[64]. Bu bakımdan Berlin tipi vasiyetname, daima ikinci bir mirasın geçişini, yani ikinci bir halefiyeti gerektirir. Zira sağ kalan eş, ilk mirasın intikalinden sonra ekonomik bir bütün olarak gördükleri ortak malvarlığını kazanır ve sağ kalan eşin ölümünden sonra da bunlar bir ya da birden fazla kişiye intikal eder[65].

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ortak vasiyetname, Alman Hukukunda açıkça düzenlenmiştir ve sağladığı avantajları sebebiyle uygulamada önemli bir yer işgal etmektedir. Ortak vasiyetname kurumu İsviçre Medeni Kanunu'nun ön tasarısında yer almasına rağmen, hukuki açıdan çetrefilli ihtilaflara yol açabileceği düşüncesi ve miras sözleşmesini kabul eden bir hukuk düzeni bakımından bu vasiyetnamenin kabul edilmesinin gereksizliği gerekçesiyle ortak vasiyetnameye ilişkin hükümler İsviçre Medeni Kanunu'na alınmamıştır.

Türk Medeni Kanunu'nda da mehaz İsviçre Medeni Kanunu'nda olduğu gibi ortak vasiyetname müessesesi yasal olarak düzenlenmemiştir. Buna karşılık Yargıtay kararlarına bakıldığında birden fazla mirasbırakan tarafından ortak vasiyetname yapıldığı ve bununla bağlantılı olarak

59 Büchler ve Dickenmann, 2008: 78.

60 Büchler ve Dickenmann, 2008: 80.

61 BGB § 2269 Abs. 1 hükmü şu şekildedir: "*Haben die Ehegatten in einem gemeinschaftlichen Testament, durch das sie sich gegenseitig als Erben einsetzen, bestimmt, dass nach dem Tode des Überlebenden der beiderseitige Nachlass an einen Dritten fallen soll, so ist im Zweifel anzunehmen, dass der Dritte für den gesamten Nachlass als Erbe des zuletzt versterbenden Ehegatten eingesetzt ist.*".

62 Römermann, 2023: N. 141.

63 Büchler ve Dickenmann, 2008: 77; Musielak, 2022: BGB § 2269, N. 12-13; Römermann, 2023: N. 141; Litzenburger, 2023: BGB § 2269, N. 3; Hoeren, 2021: BGB § 2269, N. 2.

64 Büchler ve Dickenmann, 2008: 77.

65 Musielak, 2022: BGB § 2269, N. 13.

PROCEEINGS BOOK

ortak vasiyetnamelerin geçerliliğine ilişkin ihtilafların ortaya çıktığı bir gerçektir. Böyle bir ihtilafın ortaya çıktığı durumlarda, somut olaydaki ortak vasiyetname, bu müessesenin Türk Hukukunda düzenlenmediğinden hareketle kesin hükümsüz kabul edilmemelidir. Bu sorun, ortak vasiyetnamenin Türk ve İsviçre Medeni Kanunlarında yer alan şekil şartlarına uygun olarak düzenlenip düzenlenmediğinden hareketle çözüme kavuşturulmalıdır. Eğer ortak vasiyetname Türk ve İsviçre Medeni Kanunlarındaki şekil kurallarına uygun olarak yapılmışsa, bu vasiyetname geçerli kabul edilmeli; aksi halde yani şekil kurallarına uygun olmadan yapılan ortak vasiyetname geçersiz sayılmalı ve TMK m. 557 uyarınca geçersizliğin müeyyidesi iptal edilebilirlik kabul edilmelidir.

Bu tartışmaları da ortadan kaldırmak adına Alman Hukukunda olduğu gibi, Türk Hukukunda da ortak vasiyetnamenin düzenlenmesi isabetli olur. Bu sayede halihazırda geçersiz olan fakat tarafların iradesine uygun düşen tasarruflar geçerli olur ve bu durum mirasbırakanın irade özgürlüğü lehine bir durum teşkil eder. Böylece birden fazla mirasbırakan, halihazırda miras sözleşmesi şeklinde yapmak zorunda oldukları bazı tasarruflarını, ortak vasiyetname şeklinde gerçekleştirebilirler. Alman Hukukunda olduğu gibi Türk Hukukunda da ortak vasiyetnamenin yapılmasına ilişkin şekil kolaylıklarının öngörülmesi durumunda, örneğin vasiyet tasarrufunda bulunanlardan birinin vasiyetnameyi kanunda öngörülen şekilde el yazısıyla yazmasının ve imzalamasının ve diğerinin de tarih atarak bu vasiyetnameyi el yazısıyla imzalamasının yeterli görülmesi halinde bu vasiyetnamenin uygulamada önemli bir yer teşkil edeceği söylenebilir.

Bununla birlikte ortak vasiyetnameye ilişkin olarak Türk Medeni Kanunu'nda yapılacak bir kanun değişikliğinde, Alman Hukukunda olduğu gibi, birbirine bağlı tasarrufta bulunanlara bunlardan biri ölünceye kadar vasiyetnameyi geri alabilme imkânı sağlanmalıdır. Fakat karşı tarafın güvenini de korumak amacıyla, böyle bir geri alma açıklaması Alman Hukukundaki gibi resmi şekilde gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Antalya, O. G. (2021). *Marmara Hukuk Yorumu, Cilt III, Miras Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Atlı, B. (2017). *Ölüme Bağlı Tasarrufların Hükümsüzlüğü ve Hükümden Düşmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ayan, M. (2020). *Miras Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Baygın, C. (2000). Ölüme Bağlı Tasarruflarda Yorum. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1-2), 567-594.

Burandt, W. ve Rojahn, D. (2022). *Beck'sche Kurz-Kommentare, Erbrecht*. München: C. H. Beck.

Büchler, A ve Dickenmann, S. (2008). Das gemeinschaftliche Testament Ein Rechtsvergleich Schweiz –Deutschland. *successio*, 2(2). 74-81.

Çabri, S. (2022). *Miras Hukuku Şerhi (TMK m. 495-574), Cilt- I*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

PROCEEINGS BOOK

Dural, M. (1969). İsviçre Türk Hukukunda Ortak (Müşterek) Vasiyetnameler. *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 165-173. Erişim Adresi https://dergipark.org.tr/tr/pub/iumhad/issue/1281/15082.

Dural, M. ve Öz, T. (2022). *Türk Özel Hukuku, Cilt IV, Miras Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Eren, F. ve Yücer Aktürk, İ. (2023). *Türk Miras Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Escher, A. (1959). *Zürcher Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, III. Band: Erbrecht, 1. Abteilung: Die Erben, Art. 457–536 ZGB*. Zürich: Schulthess Verlag.

Haas-Leimacher, C. (2016). *Das gemeinschaftliche Testament und die Frage der Bindung an Absprachen auf den Todesfall bei Vertrauensbeziehungen, Rechtsvergleichend anhand des deutschen, österreichischen und französischen Rechts mit Schlussfolgerungen aus schweizerischer Sicht, Zürcher Studien zum Privatrecht Band/Nr. 267*. Zürich: Schulthess Juristische Medien AG.

Hoeren, T. (2021). *Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar*. Ed. Reiner Schulze. Baden-Baden: Nomos.

Hoffmann, E. (1944). *Das gemeinschaftliche Testament und das Schweiz. Zivilgesetzbuch*. Diss, Fribourg.

İmre, Z. ve Erman, H. (2022). *Miras Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.

İnan, A. N., Ertaş, Ş. ve Albaş, H. (2022). *Türk Medeni Hukuku, Miras Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaşak, F. E. (2022). Ölüme Bağlı Tasarrufların Tahvili. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 71(3), 971-1015. https://doi.org/10.33629/auhfd.1108296.

Kocayusufpaşaoğlu, N. (1987). *Miras Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Litzenburger, W. (2023). *Beck'sche Online-Kommentare*. Ed. Wolfgang Hau / Roman Poseck. München: C. H. Beck.

Musielak, H.-J. (2022). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band 11, Erbrecht, §§ 1922–2385, §§ 27–35 BeurkG*. Ed. Sibylle Kessal-Wulf. München: C. H. Beck.

Olgaç, F. (2021). *Resmî Vasiyetnamenin Düzenlenmesi ve Koruma Önlemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Öztan, B. (2023). *Miras Hukuku (Tablolar ve Örneklerle)*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Römermann, V. (2023). *Münchener Anwaltshandbuch GmbH-Recht*. München: C. H. Beck.

Serozan, R. ve Engin, B. İ. (2022). *Miras Hukuku ve Tamamı Çözümlü Pratik Çalışmalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Süzen, B. (2020). *Milletlerarası Özel Hukukta Hukuki İşlemlerin Şekline Uygulanacak Hukuk*. Ankara: On İki Levha Yayıncılık.

Tuor, P. (1963). *Berner Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht, Band III: Das Erbrecht, 1. Abteilung: Die Erben (Art. 457–536 ZGB)*. Bern: Stämpfli Verlag.

Yener Keskin, C. (2022). Yabancılık Unsuru İçeren Vasiyetnamelerin Şekline Uygulanacak Hukuk. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30(3), 1079-1113. https://doi.org/10.15337/suhfd.1103406

YARGITAY KARARLARI ÇERÇEVESİNDE VERGİ KAÇAKÇILIĞI YARGILAMALARINDA MADDİ GERÇEĞİN TESPİTİ

Arş. Gör. Alper TAŞAR
Kırıkkale Üniversitesi, alpertasar@kku.edu.tr - 0000-0002-0505-912X
Arş. Gör. Didem Hande KILIÇ
Kırıkkale Üniversitesi, dhandekilic@kku.edu.tr – 0000-0001-5407-7175

ÖZET

Vergi sistemine zarar verici veya devletin vergi gelirlerini azaltıcı faaliyetlerin yaptırıma tabi tutulması büyük önem arz eder. Bu kapsamda, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nda belirtilen mahiyetteki bazı fiillerin vergi kabahati meydana getirdiği düzenlenirken bazı fiillerin ise vergi suçu meydana getireceği hükme bağlanmıştır. Öğretide vergi suçlarında korunan hukuki menfaatlerin devletin ekonomik menfaatini ihlal edebilecek fiillerin engellenmesi; dolayısıyla kamu düzeni ve güvenliği olduğu ifade edilmektedir. İlgili düzenlemede yer alan fiillerin işlenmesiyle vergi kaçakçılığı suçunun oluşması için vergi ziyaının meydana gelmesi gerekmese de kaçakçılık düzenlemelerinin altında vergi düzeninin bozulmasının engellenmesi suretiyle vergi kaybının engellenmesi amacı da yatmaktadır. Öte yandan vergi kaçakçılığı suçu için öngörülen yaptırımın ağırlığı sebebiyle kaçakçılık meydana getiren fiillerin işlendiğinin kuşkuya yer bırakmayacak şekilde tespit edilmesi gerekmektedir.

Çalışmamızda vergi kaçakçılığı suçunu meydana getirecek fiillerin işlenip işlenmediğinin tespiti için Yargıtay tarafından hangi hususların dikkate alındığının, yargılama esnasında araştırılması ve dosyaya eklenmesi gereken hususların neler olduğunun ve suçu meydana getiren fiillerin işlendiğini gösterir birtakım ölçütlerin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öncelikle vergi kaçakçılığı suçuna ilişkin genel bir çerçeve çizilmiş, devamında ise incelenen Yargıtay kararlarında araştırılması gerektiği belirtilen hususlar ortaya konarak analiz edilmiştir. Çalışmamızın sonunda ise Yargıtay kararlarında izah edilen araştırma ve incelemelerin yapılması sonrasında mahkemelerce verilen hükümlerin vergi sisteminin korunmasına etkileri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vergi Suçu, Vergi Kaçakçılığı, Karşıt İnceleme, Sahte Fatura, Defter ve Belge, Maddi Gerçek.

PROCEEINGS BOOK

DETECTION OF MATERIAL FACTS IN TAX EVASION TRIALS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE SUPREME COURT DECISIONS

ABSTRACT

It is of great importance to sanction activities that harm the tax system or reduce the state's tax revenues. In this context, while it is regulated that some acts of the nature specified constitute a tax misdemeanor, it is ruled that some acts will constitute a tax crime in the Tax Procedure Law. The legal interests protected in tax crimes in the doctrine are to prevent acts that may violate the economic interests of the state; therefore, it is stated that there is public order and security. Although it is not necessary for tax loss to occur in order to commit the crime of tax evasion by committing the acts specified in the relevant regulation, the underlying purpose of the evasion regulations is to prevent tax loss by preventing the deterioration of the tax order. On the other hand, due to the severity of the sanctions foreseen for the crime of tax evasion, it must be determined beyond doubt that acts that constitute tax evasion have been committed.

In our study, it is aimed to determine which issues are taken into consideration by the Supreme Court of Appeals to determine whether acts that would constitute the crime of tax evasion have been committed, what issues need to be investigated and added to the file during the trial, and whether there are certain criteria that indicate that the acts that constitute the crime have been committed. In this context, first of all, a general framework was drawn regarding the crime of tax evasion, and then the issues stated to be investigated in the Supreme Court decisions were be analyzed. At the end of our study, after carrying out the research and examinations explained in the Supreme Court decisions, evaluations were be made about the effects of the decisions given by the courts on the protection of the tax system.

Key Words: Tax Crime, Tax Evasion, Opposite Examination, Fake Invoice, Book and Document, Material Fact.

1. GİRİŞ

Kanun koyucu, en önemli kamu geliri türü olan vergi alacağını güvence altına almak amacıyla vergi sistemini koruyucu bazı mekanizmalar öngörmüştür. Vergi alacağının güvence altında olmasından kastımız, vergi kanunlarıyla mükelleflere veya sorumlulara yüklenen

PROCEEINGS BOOK

yükümlülüklerin eksiksiz olarak ve zamanında yerine getirilmesidir. Vergi ödevlerinin eksiksiz olarak ve zamanında yerine getirilmesiyle birlikte vergi kaybının önüne geçilerek kamu yararı sağlanacaktır.

Dünyadaki tüm vergi sistemlerinde görülen en temel koruma mekanizması vergi cezalarıdır. Vergi hukukunun alt başlıklarından olan vergi ceza hukuku, kanun koyucunun vergi düzenini bozabilecek mahiyette gördüğü fiillere ilişkin olarak çeşitli ödevler yüklediği kimselerin ödevlerini ihlal etmesi sonucu taraflar arasında oluşan ceza hukuku ilişkisine verilen isimdir (Karakoç, 2019: 41). Vergi ceza hukukunun kapsamını vergi kabahatleri ve vergi suçları oluşturmaktadır. Bu ayrımın temelinde kanun koyucunun iradesi yatmaktadır. Zira hangi fiillerin suç oluşturup hangi fiillerin kabahat oluşturacağı, kanun koyucunun düzenlemeleriyle aydınlanmaktadır.

Vergi kabahatleri ile vergi suçları arasındaki temel fark korunan değerlerin farklılığıdır. Vergi suçlarının yaptırıma bağlanma amacı kamu düzeninin korunmasıyken vergi kabahatlerinin yaptırıma tabi tutulma sebebi hazine yararının korunması amacıdır (Bilici, 2022: 121). Bir diğer önemli fark ise uygulanan yaptırımın niteliğine ilişkindir. Vergi kabahatlerine idari yaptırımlar uygulanırken vergi suçlarının yaptırımları adli yaptırımlardır. Buradan anlaşılmaktadır ki vergi suçu olarak düzenlenmiş fiiller ihlal açısından daha ağır nitelikte olan hallerdir.

Yaptırımların niteliklerinin farklı olması sebebiyle yaptırım uygulanması halinde yürütülecek süreçler arasında da farklar bulunmaktadır. Vergi kabahatlerinde idari yaptırım uygulanıyor olduğundan dolayı idari yaptırım uygulanan mükellefler yaptırımlara karşı idari yargı kolunda yer alan vergi mahkemelerinde iptal davası açabilirler. Vergi suçlarına yaptırım uygulanması için ise yargısal sürecin izlenmesi gerekir. Yapılan vergi incelemesi sonunda vergi suçu oluşturan bir fiilin tespiti halinde ilgili rapor değerlendirme komisyonunun mütalaasıyla birlikte Cumhuriyet başsavcılığına suç duyurusunda bulunulur. Yürütülecek soruşturma işlemlerinin sonunda savcılık makamında suç işlendiğine ilişkin yeterli kanaat hasıl olmuşsa iddianame tanzim edilir ve ceza mahkemelerinde yürütülecek kovuşturma süreci sonunda cezai işlem uygulanabilir.

Hukukumuzda düzenlenmiş bulunan vergi kabahatleri özel ve genel usulsüzlük kabahatleri ile vergi ziyaı kabahati iken vergi suçları vergi kaçakçılığı suçu, vergi mahremiyetini ihlal suçu, mükellefin özel işlerini takip suçu ve ekim ve sayım beyanlarını denetlememe suçu olarak sayılabilir. Vergi kabahatlerine ilişkin en sık görülen tür vergi ziyaı iken vergi suçlarının en yaygın görüleni ise vergi kaçakçılığı suçudur.

Vergi kabahati veya vergi suçu oluşturan durumun tespitinde vergi incelemeleri büyük önem taşımaktadır. Zira ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunun araştırılması ile işlemlerin gerçekliğinin tespiti vergi incelemeleriyle mümkün olmaktadır. Özellikle vergi suçları açısından baktığımızda; vergi incelemesi sonrasında adli makamlarca yürütülen soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin gerçekleşiyor olması, mükellefin iş ve işlemlerinin gerçek mahiyetinin tespitine verilen büyük önemi ortaya koymaktadır. Vergi suçlarına yaptırım uygulanabilmesi için ceza mahkemeleri nezdinde yargılama sürecinin yürütülmesi gerektiğinden dolayı ceza hukukunun genel prensiplerinin gözetilmesinin zorunlu olduğu şüphesizdir. Dolayısıyla vergi

suçlarına ilişkin yürütülen yargılamalarda Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) düzenlenmiş bulunan teşebbüs ve içtima hükümlerinin uygulanması, hukuka uygunluk sebepleri veya zamanaşımı hükümleri göz önünde bulundurulabileceği gibi yürütülen yargılama sürecinde Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) düzenlenmiş bulunan görev ve yetki hükümlerinin uygulanması, tanıklık, bilirkişilik, arama ve el koyma gibi müesseseler gözetilecektir. Aynı zamanda ceza yargılamalarında gözetilen silahların eşitliği ilkesi, masumiyet karinesi, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, maddi gerçeğin araştırılması ilkesi veya non bis in idem (aynı fiil sebebiyle iki kere yargılanmama ve cezalandırılmama) ilkesi gibi ilkelerin de vergi suçlarına ilişkin yaptırım sürecinde gözetilmesi gerekmektedir.

Yukarıda izah edilen ilkelerle birlikte ceza hukukunda gözetilen amacın maddi gerçeğe ulaşmak olduğu da düşünüldüğünde, vergi kabahatlerine veya vergi suçlarına yaptırım uygulanabilmesi için maddi gerçeğe ulaşmanın büyük önem taşıdığı açığa çıkmaktadır. Bu durum, vergi cezalarında maddi gerçeğe nasıl ulaşılacağının ortaya konması gerektiğinin tespiti zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir.

Çalışmamızda vergi ceza hukukunda maddi gerçeğin tespit edilmesinin önemi gözetilerek hareket edilmiştir. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz üzere vergi ceza hukukunda maddi gerçeğin tespiti için vergi incelemeleri ve adli soruşturmalar karşımıza çıkmaktadır. Yapılacak araştırmaları en net ortaya koyan kaynaklar ise konuyla ilgili yüksek yargı mercii olan Yargıtayın vermiş olduğu kararlardır. Zira vergi suçlarına ilişkin öngörülen cezaların hürriyeti bağlayıcı cezalar olması sebebiyle yüksek yargı mercii olan Yargıtayın kararlarında maddi gerçeğin ortaya konmasına büyük önem verilmekte; maddi gerçek ortaya konmadıkça mahkumiyet veya beraat kararının verilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yargıtayın incelemede bulunduğu somut olayların büyük bir çoğunluğu ise vergi kaçakçılığı suçları olduğundan dolayı çalışmamızda Yargıtay kararları üzerinden vergi kaçakçılığı yargılamalarında maddi gerçeğe ulaşmak için araştırılması gereken hususlar belirlenmeye çalışılacaktır.

2. VERGİ KAÇAKÇILIĞI SUÇUNUN UNSURLARI

Vergi kaçakçılığı suçu, Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) 359. maddesinde *"Kaçakçılık Suçları ve Cezaları"* başlığıyla düzenlenmiştir. Madde metninden anlaşıldığı üzere vergi kaçakçılığı suçunun meydana gelmesi için vergi ziyaının meydana gelmesi gerekmez (Bilici, 2022: 125). Bir diğer ifadeyle, maddede sayılmış fiillerin işlenmesi, vergi kaçakçılığı suçunun meydana gelmesi için yeterlidir. Dolayısıyla suçun maddi unsurunu maddede sayılmış olan fiillerin oluşturduğu söylenebilir. Fiillerin işlenmesi sonrasında genel itibariyle netice aranmaz. Bu yönüyle vergi kaçakçılığı suçunun kural olarak neticesiz suç olduğu söylenebilir (Saraçoğlu vd., 2023: 240). Manevi unsura baktığımızda ise vergi kaçakçılığı suçunun yalnızca kastla işlenebileceği görülmektedir. Vergi kaçakçılığı suçunun fail tarafından bilerek ve istenerek işlenmesi halinde cezalandırılması mümkündür (Özen, 2022: 94).

Maddede vergi kaçakçılığı suçunu meydana getirecek çok sayıda fiil sayılmış ve fiiller gruplandırılarak farklı yaptırımlara tabi tutulmuştur. Bu fiiller şu şekilde gösterilebilir:

"- Defter ve Kayıtlarda Hesap ve Muhasebe Hileleri Yapmak

PROCEEINGS BOOK

- Gerçek Olmayan veya Kayda Konu İşlemlerle İlgisi Bulunmayan Kişiler Adına Hesap Açmak

- Çift Defter Tutmak

- Defter, Kayıt ve Belgeleri Gizlemek

- Defter, Kayıt ve Belgeleri Tahrif Etmek

- Muhteviyatı İtibariyle Yanıltıcı Belge Düzenlemek veya Kullanmak

- Sahte Belge Düzenlemek veya Kullanmak

- Defter, Kayıt ve Belgeleri Yok Etmek

- Defter Sayfalarını Yok Ederek Yerine Başka Yapraklar Koymak veya Hiç Koymamak

- Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Anlaşması Olmadan Belge Basmak veya Bu Belgeyi Bilerek Kullanmak

- Ödeme Kaydedici Cihazlara İlişkin Sayılan Fiilleri İşlemek"

Görüldüğü üzere vergi kaçakçılığı suçunu meydana getirebilecek fiiller geniş kapsamlı olarak düzenlenmiştir. Çalışmanın odak noktasında yargı kararlarında belirtilen ilkeler olduğundan dolayı çalışmamızda Yargıtay kararlarında vergi kaçakçılığı suçu hakkında en sık ele alınan üç fiil olan defter, kayıt ve belgeleri gizleme, muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleme veya kullanma ile sahte belge düzenleme veya kullanma fiilleri incelenecektir. Vergi kaçakçılığına ilişkin düzenlemede ele alınan diğer fiiller ise yalnızca madde metninde vurgulanacaktır. İnceleyeceğimiz fiillerin tespitine veya suç meydana getirip getirmemesine ilişkin hususlar ise ilerleyen bölümde Yargıtay kararları çerçevesinde incelenecektir.

2.1. Defter, Kayıt ve Belgeleri Gizlemek

Gizleme fiili, varlığı noter tasdik kayıtlarıyla başta olmak üzere sabit olan defter ve belgelerin istenmesine rağmen ibraz edilmemesidir. Madde metninden anlaşıldığı üzere noter tasdik kayıtları, vergi dairesi kayıtları, ticaret sicil müdürlüğü kayıtları gibi kayıtlarla varlığı ispatlanabilen defter ve belgelerin mevcut olması şarttır (Karakoç, 2019: 309). Buradan, hiç defter tutmamış olan bir mükellefin defter ve belgeleri gizleme suçunu işleyemeyeceği anlaşılmaktadır (Ümit, 2021: 1274). İbraz etmemenin ise defterlerin talep edilmesi sonrasında gerçekleşmesi gerekir. Bir diğer anlatımla, defter ve belgelerin vergi incelemesi sırasında incelemeye yetkili kişilerce usulüne uygun olarak talep edilmiş olması gerekmektedir. Bu şartların mevcudiyeti halinde herhangi bir sebep olmaksızın defter ve belgelerin ibraz edilmemesi durumunda gizleme fiili meydana gelmiş olacaktır (Aslanpınar, 2022: 113).

2.2. Muhteviyatı İtibariyle Yanıltıcı Belge Düzenlemek veya Kullanmak

Vergi kaçakçılığı suçunu meydana getiren fiiller arasında en sık görülen ve vergi kaybına en çok yol açan fiiller sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenlemek veya kullanmaktır. Muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleme veya kullanma fiilleri için öngörülen yaptırımla sahte belge düzenleme veya kullanma fiilleri için öngörülen yaptırım

birbirinden farklıdır. Bu farklılık, kanun koyucunun sahte belgelerin vergi düzenini bozma ihtimalini daha yüksek görmesinden kaynaklanmaktadır.

VUK'ta yer alan tanımlamaya göre muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge, gerçek bir muameleye dayansa dahi muamelenin mahiyetini veya miktarını yanlış olarak yansıtan belgedir. Örnek vermek gerekirse, 10.000 TL'ye televizyon satan satıcı, düzenlendiği faturada televizyonun bedelini 20.000 TL olarak belirttiyse bu belge muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge olacaktır.

Düzenlemeden belgeyi unsurları tam şekilde meydana getirmenin anlaşılması gerekir (Aslanpınar, 2022: 123). Örneğin maddedeki belge kavramına dahil olan unsurlardan biri olan faturaların nasıl düzenlenmesi gerektiği VUK'un 230. maddesinde izah edilmiştir. Maddede sayılı unsurları taşıyan belge fatura olarak adlandırılacağından dolayı unsurları eksik belgenin düzenlenmesiyle sahte belge düzenleme suçu meydana gelmeyecektir (Özen, 2022: 69).

Kullanmanın ne olduğu ise öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre kullanmadan defterlere kaydın anlaşılması gerekirken (Kızılot ve Kızılot, 2011: s. 558) bir diğer görüşe göre belgenin deftere kaydedilmiş olması da yeterli olmaz, usulüne uygun olarak vergisel işlemlerde kullanımı gerekir (Taştan, 2018: 44). Yine bir diğer görüşe göre ise alınan faturanın beyannamede gösterilip vergi dairesine teslim edilmesi kullanmayı oluşturur (Akbulut, 2023: 673).

Kanımızca kullanmadan maksat, belgenin vergi düzenini bozacak mahiyette defter, beyanname veya interaktif vergi sistemleri de dahil olmak üzere herhangi bir ortama kaydedilmesi, aktarılması veya eklenmesidir.

Muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleme veya kullanma fiillerinde bazı genel kabullerin mevcut olduğu göze çarpmaktadır. Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği'nde muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge hakkında yapılan incelemede tespit edilmesi gereken hususlar şu şekilde vurgulanmıştır:

"- Belgenin mahiyet veya miktar itibarıyla gerçeğe aykırı olup olmadığı,

- Belgede yer alan bilgilerin gerçeğe aykırı olduğunun (ödeme bilgileri, mal hareketleri ve alıcı bilgileri gibi) deliller ile tespiti,

- Belgede yer alması zorunlu bilgilerde tahrifat yapılıp yapılmadığı,

- Belgede bulunması zorunlu bilgilerin (vatandaşlık numarası, vergi kimlik numarası ve adres gibi) gerçeği yansıtıp yansıtmadığı,

- Gerçekte satılan mal veya verilen hizmet yerine başka bir mal satıldığı veya hizmetin ifa edildiği,

gibi hususlar rapora bağlanmaksızın ya da tespit edilmeksizin bir belgenin muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı olduğu gerekçesiyle mükellef hakkında özel esaslar uygulanmaz."

2.3. Sahte Belge Düzenlemek veya Kullanmak

VUK'ta sahte belge için yapılan tanımlamada ise gerçek bir muameleye dayanmaksızın düzenlenen belgenin sahte belge olacağı vurgulanmıştır. Yine muhteviyatı itibariyle yanıltıcı

PROCEEINGS BOOK

belgede verdiğimiz örnek üzerinden hareket edecek olursak; hiç televizyon satmamış satıcının, 10.000 TL'ye televizyon satmış gibi düzenlediği fatura sahte belge olacaktır.

Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği'nde sahte belge için ise tespit edilmesi gereken hususlar şu şekilde vurgulanmıştır:

"- İnceleme dönemi veya incelemeye konu dönemlere ilişkin yoklamalar yapılmak suretiyle mükellefin gerçek bir faaliyetinin bulunup bulunmadığı (ilgili dönem mahalle muhtarı, site yöneticisi ve/veya çevredekilerin mükellefin eylem tarihindeki durumuna ilişkin ifadeleri vb.),

- Belgeye konu mal hareketinin gerçekte olup olmadığının fiili veya kaydi envanter ya da randıman incelemesi, karşıt inceleme ve tespit, nakliye, ödeme/tahsilat vb. kanıtlarla tespiti,

- Ticari ilişkisinin olup olmadığı hususu ve ticari ilişkide bulunduğu firmalar,

- Ortaklık yapısı ve ortaklara ilişkin analizler,

- Muhasebecisine yönelik tespitler,

- Maliye Bakanlığı bünyesinde yer alan, hakkında inceleme yapılanlara ve ticari ilişkide bulundukları mükelleflere ilişkin bilgiler,

- Sahte belge ticareti varsa komisyon geliri elde edilip edilmediği,

- Mükellefiyetle ilgili ödevlerin yerine getirilip getirilmediği,

gibi hususlar rapora bağlanmaksızın ya da tespit edilmeksizin bir belgenin sahte olduğu gerekçesiyle mükellef hakkında özel esaslar uygulanmaz."

Görüldüğü üzere, vergi idaresince sahte ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleme veya kullanma suçları için kapsamlı araştırmalar yapılması öngörülmektedir. Hal böyle olsa da çoğu somut olayda idarece ve yargı mercilerince eksik incelemede bulunularak hareket edilmektedir. Bu sebeple, Yargıtayın konuya ilişkin verdiği kararlar bir hayli önem arz etmektedir.

3. YARGITAY KARARLARINDA MADDİ GERÇEĞİN TESPİTİNE İLİŞKİN VURGULANAN HUSUSLAR

Vergi suçlarına ilişkin yargılamaların asliye ceza mahkemelerinin görev alanına giriyor olmaları sebebiyle vergi kaçakçılığı suçu hakkında verilen hükümlere karşı istinaf ve temyiz yoluna başvurulabilir. İstinaf başvurusu hakkında bölge adliye mahkemelerince inceleme yapılırken temyiz başvuruları Yargıtayın ceza dairelerince incelenmektedir. İstinaf ve temyiz kanun yollarının temel farkı incelemenin kapsamındadır. İstinaf incelemelerinde somut olaya uygulanan hukuk normunun uygulama ilkeleri ortaya konulurken somut olayın maddi koşulları ve içeriği de değerlendirilmektedir (Özen, 2016: 2349). Temyiz incelemesinde ise kural olarak yalnızca hukuki denetim yapılmaktadır. Temyiz müessesinde temel amaç hukuk kurallarının uygulamasında ülke genelinde yeknesak bir uygulama sağlamaktır (Yüce, 2021: 345). Bir diğer önemli fark ise temyiz müessesesinde ceza mahkemelerinin kararları açısından temyiz merciinin yalnızca Yargıtay olmasına karşı istinaf müessesesinde birden çok bölge adliye mahkemesinin yer almasıdır. Bölge adliye mahkemeleri, Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun (HSK) görüşü alınarak Adalet Bakanlığı tarafından kurulup kaldırılabilir (Şahin ve Göktürk, 2023: 625).

PROCEEINGS BOOK

İstinaf ve temyiz arasındaki bu temel farklardan dolayı tarafımızca Yargıtay kararlarında maddi gerçeğe ulaşılması için ortaya konan ilkeler araştırılmaktadır. Zira istinaf mercileri somut olaylar çerçevesinde incelemede bulunduğundan dolayı özellikle inceledikleri olaylara ilişkin araştırma ilkeleri ortaya koymaktadır. Bunun dışında ülkemizde 2023 yılında 15 farklı bölge adliye mahkemesi bulunduğundan dolayı istinaf mercilerinin benzer olaylara ilişkin farklı yaklaşımları da bulunmaktadır. Yargıtay tarafından yapılan incelemeler ise somut olaya ilişkin yürütülen yargılamada hukuk normunun uygulanması esnasında hukuki hataların mevcut olup olmadığı hakkında olduğundan dolayı Yargıtay kararlarında her olayda uygulanabilecek temel ilkeler ve araştırma kriterleri ortaya konmaktadır. Tıpkı bölge adliye mahkemelerinin kararları arasında farklar bulunduğu gibi Yargıtayın farklı tarihli kararları arasında da içtihat veya mevzuat farklılıkları sebebiyle çelişkiler yaşanabilmektedir. Bu sebeple, tarafımızca yapılan çalışmada en güncel kararlar inceleme altına alınarak içtihat ve mevzuat farklılığından kaynaklanan çelişkilerin önüne geçilecektir.

3.1. Vergi Kaçakçılığı Suçlarında İspat

Vergi kaçakçılığı suçuna ilişkin hükmün de yer aldığı VUK'un *"Vergi kanunlarının uygulanması ve ispat"* başlıklı 3. maddesinin "B" bendinde ispat için şu tanımlama yapılmıştır:

"Vergilendirmede vergiyi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin gerçek mahiyeti esastır.

Vergiyi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin gerçek mahiyeti yemin hariç her türlü delille ispatlanabilir. Şu kadar ki, vergiyi doğuran olayla ilgisi tabii ve açık bulunmayan şahit ifadesi ispatlama vasıtası olarak kullanılamaz.

İktisadi, ticari ve teknik icaplara uymayan veya olayın özelliğine göre normal ve mutad olmayan bir durumun iddia olunması halinde ispat külfeti bunu iddia eden tarafa aittir."

Maddeden anlaşıldığı üzere vergi dairesince yürütülen vergi incelemesi esnasında mükelleflerin iş ve işlemleri incelenirken esas amaç, iş ve işlemlerin gerçek mahiyetinin ortaya çıkarılması olacaktır. Bir örnek verecek olursak, kaçakçılık suçu işlendikten 3 yıl sonra yapılan vergi incelemesinde görünürde hukuka uygun vergilendirme yapıldığı düşünülse de inceleme sonunda somut olayda kaçakçılık suçu işlendiği ve bu suretle kanunlarla düzenlenen vergi düzeninin bozulduğu anlaşılabilmektedir. Bu durumu ortaya çıkarmak içinse çoğunlukla vergiyi doğuran olayın ve ilgili muamelelerin gerçek mahiyetinin araştırılması yoluna başvurulmaktadır (Yüce, 2021: 168).

3.2. Vergi Kaçakçılığı Suçlarında İspatın Amacı ve Kapsamı

Vergi ceza hukukunda ispat müessesesinin idari ve yargısal sürece ilişkin iki boyutu olduğundan dolayı vergi incelemelerinde izlenen metot, yargı mercilerince de kullanılmaktadır (Sarıcaoğlu, 2017: 300). Ceza muhakemesinde genel amaç, maddi gerçeğe ulaşılmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için yürütülen faaliyetler bütününe ise ispat adı verilir (Gedik, 2020: 23). Yaşanan somut olaylar zamanda geriye dönülerek tekrar yaşanamayacağından dolayı ceza soruşturma ve kovuşturmada somut olaylardan kalan izler takip edilerek her türlü delil ışığında akla uygun şekilde ortaya konması gerekir (Karakehya, 2016: 69). Vergi ceza hukukunda

ispatın amacını da kişilerin vergileme sürecinde işledikleri fiillerin gerçek mahiyetinin tespit edilerek cezai yaptırım gerektiren bir durum olup olmadığının tespit edilmesi oluşturur.

İspatın kapsamını ise somut maddi olaylar oluşturmaktadır. Somut maddi olayların vergi hukukundaki yansıması, VUK'un 3/B hükmünde "*vergiyi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muameleler"* şeklinde gösterilmiştir (Sarıcaoğlu, 2017: 301). Vergi kaçakçılığı suçlarında ispatın konusu ise vergiyi doğuran olay değil, vergi kaçakçılığı suçunu meydana getirebileceği düzenlenmiş bulunan fiillerin maddi ve manevi unsurudur. Zira kaçakçılık suçlarına ilişkin yargılamalarda esas amaç verginin doğup doğmamasının tespiti değil, ilgili düzenlemede suç oluşturduğu ortaya konan fiillerin unsurları tam şekilde işlenip işlenmediğinin tespitidir. Bir örnek vermek gerekirse, komisyon karşılığı olmaksızın yalnızca sahte belge düzenleyip başka kimselere teslim eden kişinin şahsen vergiyi doğuran olay gerçekleştirdiği söylenemez ancak bu kişi vergi kaçakçılığı suçunu işlemiş olacaktır. Dolayısıyla vergi kaçakçılığı suçlarında ispatın konusunu suçun maddi ve manevi unsurlarıyla eksiksiz olarak gerçekleşip gerçekleşmediği oluşturur.

3.3. Vergi Kaçakçılığı Suçlarında Maddi Gerçeğin Ortaya Konması İçin Araştırılması Gereken Hususlar

Yukarıda sebepleri ortaya konduğu üzere maddi gerçeğin ortaya konması için araştırılması gereken hususlar Yargıtay kararları çerçevesinde ortaya konacaktır. Bu kapsamda, tarafımızca Yargıtay Büyük Genel Kurulunun 07.01.2023 tarihli ve 2023/1 sayılı İş Bölümüne İlişkin Kararı gereği vergi 213 sayılı VUK'tan doğan uyuşmazlıkların incelendiği Yargıtay 11. Ceza Dairesinin kararları üzerinde incelemede bulunulacaktır.

Yargıtay 11. Ceza Dairesinin 2022 yılı ve 01.01.2023-12.12.2023 tarihleri arasındaki dosya sayıları ile karar sayılarına baktığımızda aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Çizelge 1. 2022 Yılında Yargıtay 11. Ceza Dairesi Tarafından Verilen Toplam Karar ile İçerisinde "Vergi", "Kaçakçılık" ve "Maddi Gerçek" İbareleri Bulunan Toplam Karar Sayısı

2022	Toplam Verilen Karar Sayısı	İçerisinde "Vergi", "Kaçakçılık" ve "Maddi Gerçek" İbareleri Bulunan Toplam Karar Sayısı
Adli İstatistik	21.198	440
Corpus	13.122	319

Çizelge 2. 2023 Yılında Yargıtay 11. Ceza Dairesi Tarafından Verilen Toplam Karar ile İçerisinde "Vergi", "Kaçakçılık" ve "Maddi Gerçek" İbareleri Bulunan Toplam Karar Sayısı

2023	Toplam Verilen Karar Sayısı	İçerisinde "Vergi", "Kaçakçılık" ve "Maddi

PROCEEINGS BOOK

		Gerçek" İbareleri Bulunan Toplam Karar Sayısı
Adli İstatistik	**8.983**	**41**
Corpus	**6.059**	**23**

Yargıtay tarafından verilen kararların tamamı erişime açılmadığından dolayı kararlara erişim için içtihat arama motoru olan Corpus Mevzuat&İçtihat isimli uygulama kullanılmıştır. Zira verilere bakıldığında, Yargıtay tarafından verilen kararların yaklaşık olarak %65'i uygulamada yer almaktadır.

Tarafımızca erişilen kararlar arasında araştırma konumuzla örtüşen kararlar incelenmiştir. Seçilen kararlar, 2022 ve 2023 yıllarında konumuzla alakalı olarak erişilen kararların yaklaşık %10'una tekabül etmektedir. Kararların seçiminde ise 2. bölümde izah edildiği üzere kararlarda sık görülmeleri sebebiyle seçilmiş olan üç fiile ilişkin olan en yeni tarihli kararlar esas alınmıştır. Seçilen kararların incelemeleri ise çizelge üzerinde yapılarak çizelgede her kararda yargılamaya konu olan suç tipi ve maddi gerçeğe ulaşmada öngörülen kıstaslar belirtilecektir.

Çizelge 3. Yargıtay Kararları Çerçevesinde Vergi Kaçakçılığı Suçlarında Maddi Gerçeğin Tespit Araçları

Esas No-Karar No-Tarih	Suç Tipi	Maddi Gerçeğe Ulaşmada Öngörülen Kıstaslar
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2018/7147, K:2022/13061, T:22.06.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Sanık B'nin, suçun işlendiği tarihte suçu oluşturan fiilleri algılama ve fiille ilgili davranışlarını yönlendirmesine engel olacak derecede bir akıl hastalığının bulunup bulunmadığına dair adli Tıp Kurumu İhtisas Dairesinden rapor alınması gerektiği • İki sanık bakımından da kanaat oluşturacak sayıda fatura asıllarının dosyaya alınması • Bu faturalardaki yazı ve imzalarının kendilerine ait olup olmadığı hususunda bilirkişi incelemesi yaptırılması, • Eğer yazı ve imzaların sanıklara ait olduğu tespit edilirse, faturaları kullanan mükellefler hakkında vergi dairesince yapılmış bir inceleme veya bunlara karşı açılmış bir dava var ise bunlara dair belgelerin dosyaya alınması • Suça konu faturaları kullanan şirket yetkililerin veya diğer kişilerin tanık sıfatıyla dinlenmeleri; bu kapsamda faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak aldıklarının, sanığı tanıyıp tanımadıklarının, tanıyorlarsa sanığın sahte faturaların alınması bakımından iştirakinin olup olmadığının sorulması gerektiği
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2021/9242, K:2022/13056, T:22.06.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Yazı ve imzaların sanığa ait olup olmadığına dair yapılacak bilir kişi incelemesi yapılması • Yapılacak incelemede imza ve yazıların sanığa ait olmaması halinde, temin edilecek yazı ve imza örneklerinden hareketle bunların kime ait olduğuna dair de araştırma yapılması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2018/6347, K:2022/4620, T:17.03.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Suça konu faturaları düzenleyen mükelleflere ilişkin düzenlenmiş vergi inceleme raporlarının incelenmesi • Bu mükellefler hakkında açılan dava varsa, bu dosyaların incelenmesi • Bu mükelleflerin tanık olarak dinlenmesi ve bu kapsamda faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak verdiklerinin sorulması • Faturayı düzenleyen mükelleflere ait mal ve para akışını gösteren sevk ve taşıma irsaliyelerinin, teslim ve tesellüm belgelerinin, bedelinin ödendiğine ilişkin ticari teamüle uygun ve kanıtlama yeterliliği olan banka hesaplarının ve kasa mevcuduyla uyumlu geçerli belgelerin, faturaları kullanan mükellefe ait yeterli mal girişi veya üretimi olup olmadığına ilişkin belgelerin getirtilmesi • Faturaları düzenleyen ile kullanan mükelleflerin ticari defter ve belgeleri üzerinde karşılıklı bilirkişi incelemesi yapılması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2021/7791, K:2022/4722, T:21.03.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak*	• Şirketin tarh dosyasının getirilmesi • Şirketin kurulduğu tarihten itibaren düzenlenen yoklama fişlerinin incelenmesi • Faaliyet durumunun gerekirse kolluk marifetiyle de araştırılması

	düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak" fiili	• Şirketin yüksek tutarda alım yaptığı tespit edilen diğer şirketler hakkında düzenlenen vergi tekniği raporlarının; bu şirketler hakkında aynı suçtan açılmış dava var ise bunlara ilişkin dosyaların incelenmesi • Şirkete ödeme yapan kişilerin beyanlarına başvurulması ve bu ödemelerin muvazaalı olup olmadığının araştırılması • Sanığın yetkili olduğu diğer şirket hakkında aynı suçtan açılan kamu davasının olup olmadığının araştırılması • Faturaları düzenleyen ile kullanan mükelleflerin ticari defter ve belgeleri üzerinde karşılıklı bilirkişi incelemesi yapılması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2017/12395, K:2022/4724, T:21.03.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Söz konusu vergi tekniği raporlarının dosyaya alınması • Bu faturaları düzenleyen mükellefler hakkında açılmış kamu davası var ise bu dosyaların incelenmesi • Faturalarının gerçek alım satımları gösterip göstermediğinin tespi edilmesi adına; mal ve para akışını gösteren sevk ve taşıma irsaliyelerinin, teslim ve tesellüm belgelerinin, teslim tesellüm belgeleri, bedellerinin ödendiğine ilişkin ticari teamüle uygun kanıtlama yeteneği olan geçerli ödeme belgeleri ve satıcının kasasına ya da banka hesabına girip girmediğinin tespiti ile faturaları düzenleyen mükelleflerin yeterli üretimi, mal girişi ya da stoku olup olmadığının araştırılması • Gerekirse ticari defter ve belgeler üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2017/11984, K:2022/4936, T:23.03.2022	VUK 359/a-2'de yer alan defter ve belgeleri gizleme fiili	• Somut olayda tebligatta bulunan imzanın sanığın eşi dinlenerek kendisine ait olup olmadığının sorulması ve bu konuda gerekirse bilirkişi incelemesi yapılması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2017/16518, K:2022/5088, T:24.03.2022	VUK 359/a-2'de yer alan defter ve belgeleri gizleme fiili	• Adı geçen avukatın tanık sıfatıyla dinlenmesi; kendisine sanığı tanıyıp tanımadığının, defter ve belgelerin kendisine teslim edilip edilmediğinin, edildiyse teslimin ne amaçla yapıldığının, teslime ilişkin tutanak düzenlenip düzenlemediğinin sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2017/11453, K:2022/5127, T:28.03.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Faturaların gerçek alım-satım karşılığı olup olmadığının belirlenmesi için; faturaları düzenleyen mükellefe ait mal ve para akışını gösteren sevk ve taşıma irsaliyelerinin, teslim ve tesellüm belgelerinin, bedelinin ödendiğine ilişkin ticari teamüle uygun ve kanıtlama yeterliliği olan banka hesaplarının ve kasa mevcuduyla uyumlu geçerli belgeler ile faturaları düzenleyen mükellefin yeterli mal girişi veya üretimi olup olmadığına ilişkin belgelerin getirtilmesi, • Faturaları düzenleyen mükellef ile kullanan mükellefin ticari defter ve belgeleri üzerinde, dosya içerisine sunulan banka kayıtları da dikkate alınarak yatırılan bedellerin satıcının kasasına ya da banka

		hesabına girip girmediği de araştırılmak suretiyle karşılıklı bilirkişi incelemesi yaptırılması • Bankadan çekilen tutarların kimler tarafından çekildiğinin belirlenerek bunların tanık olarak dinlenmeleri
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2017/16809, K:2022/5200, T:29.03.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Faturaları düzenleyen mükellefler hakkında düzenlenen vergi inceleme raporlarının incelenmesi • Bu mükellefler hakkında aynı suçtan açılmış kamu davası var ise buna ilişkin dosyaların incelenmesi • Faturaların gerçek alım satıma ilişkin olup olmadığının belirlenmesi adına, faturaları düzenleyen mükellefe ait mal ve para akışını gösteren sevk ve taşıma irsaliyelerinin, teslim ve tesellüm belgelerinin, bedelinin ödendiğine ilişkin ticari teamüle uygun ve kanıtlama yeterliliği olan banka hesaplarının ve kasa mevcuduyla uyumlu geçerli belgeler ile faturaları düzenleyen mükellefin yeterli mal girişi veya üretimi olup olmadığına ilişkin belgelerin getirtilmesi, • Faturaları düzenleyen mükellef ile kullanan mükellefin ticari defter ve belgeleri üzerinde karşılıklı bilirkişi incelemesi yaptırılması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2018/694, K:2022/7125, T:21.04.2022	VUK 359/a-2'de yer alan defter ve belgeleri gizleme fiili	• Mücbir sebep iddiasının araştırılması gerektiği • Somut olayda hangi yıla ait defter ve belgelerin istendiği • Sanığın hangi yıllara ait defter ve belgeleri ibraz edip hangilerini etmediğinin vergi dairesine sorulması • Yine sanığın belli bir yıla ait defter ve belgelerin vergi dairesinde olduğu şeklindeki iddiası karşısında konunun ilgili vergi dairesine sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2017/17528, K:2022/6511, T:14.04.2022	VUK 359/a-2'de yer alan defter ve belgeleri gizleme fiili	• Olayda adı geçen akrabanın tanık olarak dinlenmesi ve muhasebeciden defter ve belge alıp almadığının sorulması • Karara konu suçun oluşabilmesi için bunların vergi incelemesi amacıyla istenmesi gerektiğinden, ilgili defter belge isteme yazısında bu amacın yer alıp almadığının tespit edilmesi
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2021/15, K:2022/16586, T:19.10.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Faturaları düzenleyen mükellefler hakkında düzenlenmiş vergi inceleme raporlarının incelenmesi • Aynı mükellefler adına benzer suçtan açılmış kamu davası varsa ilgili dosyaların incelenmesi • Faturaların gerçek alım satıma ilişkin olup olmadığının belirlenmesi adına, faturaları düzenleyen mükellefe ait mal ve para akışını gösteren sevk ve taşıma irsaliyelerinin, teslim ve tesellüm belgelerinin, bedelinin ödendiğine ilişkin ticari teamüle uygun ve kanıtlama yeterliliği olan banka hesaplarının ve kasa mevcuduyla uyumlu geçerli belgeler ile faturaları düzenleyen mükellefin yeterli mal girişi veya üretimi olup olmadığına ilişkin belgelerin getirtilmesi, • Faturaları düzenleyen mükellef ile kullanan mükellefin ticari defter ve belgeleri üzerinde karşılıklı bilirkişi incelemesi yaptırılması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen*	• Sahte olarak düzenlendiği iddia edilen fatura asıllarının ve mükellefiyetin devrine ilişkin tüm belgelerin dosya içine alınması

E:2021/3557, K:2022/17471, T:25.10.2022	*sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Sanığın bu faturalarda bulunan yazı ve imzaların kendisine ait olmadığını beyan etmesi halinde konu ile ilgili bilirkişi incelemesi yaptırılması • Faturalardaki yazı ve imzalar sanığa ait değil ise; bu faturaları kullanan mükellefler hakkında düzenlenmiş vergi inceleme raporları varsa bunların incelenmesi • Yine bu mükellefler hakkında açılmış kamu davası varsa bunlara ilişkin dosyaların incelenmesi • Bu mükelleflerin tanık sıfatı ile dinlenerek faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanığın faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2018/7167, K:2022/3290, T:01.03.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Faturaları kullanan mükellefler hakkında açılmış kamu davası varsa ilgili dosyaların incelenmesi • Faturaları kullanan mükelleflerin tanık sıfatıyla dinlenerek faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanığın faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması • Faturaların gerçek alım satıma ilişkin olup olmadığının belirlenmesi adına, faturaları düzenleyen mükellefe ait mal ve para akışını gösteren sevk ve taşıma irsaliyelerinin, teslim ve tesellüm belgelerinin, bedelinin ödendiğine ilişkin ticari teamüle uygun ve kanıtlama yeterliliği olan banka hesaplarının ve kasa mevcuduyla uyumlu geçerli belgeler ile faturaları düzenleyen mükellefin yeterli mal girişi veya üretimi olup olmadığına ilişkin belgelerin getirtilmesi, • Faturaları düzenleyen mükellef ile kullanan mükellefin ticari defter ve belgeleri üzerinde karşılıklı bilirkişi incelemesi yaptırılması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2017/11154, K:2022/4170, T:14.03.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Kanaat oluşturacak sayıdaki sahte fatura asıllarının ve bunların matbaada bastırılmasıyla teslim alınmasına dair belgelerin üzerindeki yazı ve imzaların sanığa ya da muhasebecisine ait olup olmadığına, bunlara ait değilse kime ait olduğuna ilişkin bilir kişi incelemesi yaptırılması • Faturaları kullanan mükelleflerin ve muhasebecinin tanık sıfatıyla dinlenerek faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanığın faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2021/11206, K:2022/3524, T:03.03.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Diğer sanıklarla birlikte düzenlendiği iddia olunan, kanaat oluşturacak sayıdaki fatura asıllarının dosyaya alınması • Sanıklara bu faturalardaki yazı ve imzaların kendilerinin olup olmadığının sorulması, eğer kendilerine ait olmadığını söylerler ise yazı ve imzaların kime ait olduğuna ilişkin bilirkişi incelemesinin yaptırılması, Yapılan inceleme sonucunda yazı ve imzalar sanıklara ait değil ise; • Suça konu faturaları kullanan mükelleflere ilişkin düzenlenmiş vergi inceleme raporlarının incelenmesi • Bu mükellefler hakkında açılan dava varsa, bu dosyaların incelenmesi

		• Bu mükelleflerin tanık olarak dinlenmesi ve faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanığın faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2017/11904, K:2022/850, T:20.01.2022	VUK 359/a-2'de yer alan defter ve belgeleri gizleme fiili	• Dosyada sözü geçen defter ve belge isteme yazısının bulunmaması nedeniyle öncelikle bu yazının dosyaya alınarak defter ve belgelerin ne amaçla istenmiş olduğunun tespit edilmesi • Bunların inceleme için istendiğinin tespit edilmesi halinde istenen defter ve belgelerinin varlığına işaret eden noter tasdik bilgisi, belge basım formu bildirimi dışında başka tespitlerin bulunup bulunmadığının araştırılması • Sanığın komşusunun tanık sıfatı ile dinlenerek, husumet bulunup bulunmadığına, defter ve belgeleri teslim alıp almadığına ilişkin hususların sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2018/575, K:2022/2053, T:10.02.2022	VUK 359/a-2'de yer alan muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleme veya kullanma fiili	• Faturaların gerçek alım-satım karşılığı olup olmadığının belirlenmesi için; faturaları düzenleyen mükellefe ait mal ve para akışını gösteren sevk ve taşıma irsaliyelerinin, teslim ve tesellüm belgelerinin, bedelinin ödendiğine ilişkin ticari teamüle uygun ve kanıtlama yeterliliği olan banka hesaplarının ve kasa mevcuduyla uyumlu geçerli belgeler ile faturaları kullanan mükelleflerin ilgili belgelerinin ve sanık tarafından dosyaya sunulmuş olan belgelerin de asılları araştırılıp dosyaya getirtilmesi • Faturaları düzenleyen mükellef ile kullanan mükellefin ticari defter ve belgeleri üzerinde karşılıklı bilirkişi incelemesi yaptırılması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2020/7188, K:2022/2972, T:24.02.2022	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Suça konu faturalardan kanaat oluşturacak sayıdaki asıllarının, bulunduğu muhtemel yerlerden araştırılarak dosyaya alınması • Şirket faaliyetleri ile alakalı sanıkların düzenlemiş oldukları beyannameler var ise bunların dosyaya alınması • Faturalardaki yazı ve imzaların sanıklara ait olup olmadığının tespiti bakımından bilirkişi incelemesinin yaptırılması • Somut olayda düzenlenmiş bulunan vergi tekniği raporunda basım bilgileri açıklanan irsaliyeli faturaların kimler tarafından sipariş edildiği ve teslim alındığının ilgili matbaadan soruşturulması • Faturaları kullanan şirket yetkililerinin tanık sıfatıyla dinlenerek faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanığın faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması • Sanıklardan birinin ortak olduğu diğer şirket hakkında düzenlenmiş vergi inceleme raporu veya açılmış kamu davası var ise bunların dosyaya alınarak incelenmesi

Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2021/37376, K:2023/272, T:24.01.2023	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Sanıkların yüzleştirilerek birbirlerine karşı bulundukları iddiaların sorulması • Şirketin faaliyetine dair düzenlenmiş beyanname ya da başka bir belgenin olup olmadığının araştırılması • Bundan başka şirketin faaliyetine ilişkin düzenlenmiş yoklama fişlerinin, tebliğ alındı belgelerinin, şirket adına basılan irsaliyeli faturaların teslimine ilişkin formlarının dosyaya alınması • Faturalardaki yazı ve imzaların sanıklara ait olup olmadığının tespiti bakımından bilirkişi incelemesinin yaptırılması • Suça konu faturaları kullanan mükelleflere ilişkin düzenlenmiş vergi inceleme raporlarının incelenmesi • Bu mükellefler hakkında açılan dava varsa, bu dosyaların incelenmesi • Bu mükelleflerin tanık olarak dinlenmesi ve faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanıkların faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2023/3735, K:2023/6565, T:27.09.2023	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili ve VUK 359/a-2'de yer alan defter ve belgeleri gizleme fiili	• Şirket faaliyetlerine ilişkin ilgili tüm kurumlara sunulan belgelerin yoklama fişlerinin, tebliğ alındı belgelerinin, şirket adına basılan faturaların teslimine ilişkin formlarının dosyaya alınması • Suça konu fatura asıllarının dosyaya alınarak imza ve yazıların sanığa ait olup olmadığının araştırılması • Faturaları kullanan mükelleflerin tanık olarak dinlenmesi ve faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanığın faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması Defter ve belgele gizleme suçu bakımından ise; • Bunları saklama yükümlülüğün kimde olduğunun araştırılması, bu göreve dair iş bölümünün yapılıp yapılmadığının soruşturulması • Şirket muhasebecisinin tanık sıfatı ile dinlenerek şirketi suç tarihi itibari ile kimin idare ettiğinin, defter ve belgelerin kime teslim edildiğinin sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2019/3144, K:2023/931, T:23.02.2023	VUK 359/a-2'de yer alan defter ve belgeleri gizleme fiili	• Şirketin iş yeri adresinde yapılan yoklama fişlerinin dosyaya alınması • Tebliğ tarihinde faaliyetin bulunup bulunmadığının kolluk marifetiyle araştırılması • Şirketin faaliyette bulunduğunun anlaşılması halinde incelemenin vergi dairesinde yapılmasına imkan veren istisnalardan birinin bulunup bulunmadığının ilgili vergi müfettişine sorulması; böyle bir tespit varsa buna dair belgelerin incelenmesi

Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2021/9840, K:2023/1404, T:09.03.2023	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Dosyada bulunan ya da temin edilecek faturalarda bulunan imza ve yazıların kime ait olduğu hakkında bilirkişi incelemesi yapılması • Suça konu faturaları kullanan mükelleflere ilişkin düzenlenmiş vergi inceleme raporlarının incelenmesi • Bu mükellefler hakkında açılan dava varsa, bu dosyaların incelenmesi • Bu mükelleflerin tanık olarak dinlenmesi ve faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanıkların faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2023/1289, K:2023/3388, T:27.04.2023	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Mükellefin şirketin düzenlendiği iddia olunan sahte faturaları kullanan firmaları gösteren listenin ilgili vergi dairesinden istenmesi • Faturala asılların temin edilerek faturalarda bulunan imza ve yazıların kime ait olduğu hakkında bilirkişi incelemesi yapılması • Suça konu faturaları kullanan mükelleflere ilişkin düzenlenmiş vergi inceleme raporlarının incelenmesi • Bu mükellefler hakkında açılan dava varsa, bu dosyaların incelenmesi • Bu mükelleflerin tanık olarak dinlenmesi ve faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanıkların faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2021/7180, K:2023/641, T:14.02.2023	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Suça konu faturaları kullanan mükelleflere ilişkin düzenlenmiş vergi inceleme raporlarının incelenmesi • Bu mükellefler hakkında açılan dava varsa, bu dosyaların incelenmesi • Bu mükelleflerin tanık olarak dinlenmesi ve faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanıkların faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması
Yargıtay 11. Ceza Dairesi E:2020/4133, K:2023/517, T:08.02.2023	VUK 359/b'de yer alan *"...belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak"* fiili	• Suça konu faturaları kullanan mükelleflere ilişkin düzenlenmiş vergi inceleme raporlarının incelenmesi • Bu mükellefler hakkında açılan dava varsa, bu dosyaların incelenmesi • Bu mükelleflerin tanık olarak dinlenmesi ve faturaları hangi hukuki ilişkiye dayanarak kimlerden aldıklarının, sanıkların faturaların düzenlenmesine iştirakinin bulunup bulunmadığının sorulması

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Vergi kaçakçılığı suçlarının yaptırıma bağlanması için adli yargı organlarınca yürütülen ceza muhakemesinde maddi gerçeğin araştırılması ilkesi gereği araştırma ve inceleme faaliyetlerinin tam ve eksiksiz bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Nitekim vergi kaçakçılığı suçlarının tespit edilmesinde vergi idaresince yürütülen faaliyetlerin önemli bir yeri olsa da yargı organlarının idari makamlarca ulaşılan delillerin, yapılan tespitlerin yeterli olduğu biçimindeki ön kabulle hareket etmesi, maddi gerçeğin ulaşılmasını imkânsız hale getirebilir. Bu bakımdan çalışmamızda incelenen Yargıtay kararlarında temel olarak, maddi gerçeğe kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ulaşılmasına vurgu yapıldığı gözlemlenmiştir. Hemen

hemen her kararında bu hususa vurgu yapan yüksek mahkeme, somut olayda özellikle sanığın veya tanıkların beyanlarının doğru olup olmadığının, dosyada bulunan delillerin varlığına işaret ettiği fakat kuşku bırakmayacak şekilde kanıtlanmayan hususların gerçek olup olmadığına dair araştırma ve inceleme faaliyetlerinin yürütülmesine önem vermektedir. Bununla birlikte suçun maddi unsurlarının oluşup oluşmadığı konusunda da şüpheye yer vermeyecek kanıya ulaşılması bakımından tespitlerin yapılması hususuna önem vermektedir.

Kararlar arasında en çok karşılaşılan suç fiili olan sahte belge düzenleme veya kullanma fiili bakımından yüksek mahkemenin kesinlikle araştırılmasını öngördüğü birtakım hususların bulunduğu tespit edilmiştir. Örneğin sahte fatura düzenleme fiili söz konusu olduğunda mahkeme, suça konu fatura asıllarının mutlaka dosyaya alınmasını, bu faturalarda bulunan imza ve yazıların sanığa aidiyeti konusunda bilirkişi incelemesi yapılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Çoğu kararda da sanıkların suça konu faturaların gerçek ticari ilişkilere, alım satımlara dayandığı iddiasının dikkate alınarak bu iddianın doğrulunun tespit edilmesi adına, gerçek mahiyetteki ilişkiyi ispat edebilecek her türlü belgenin varlığının araştırılması, yine gerekirse kolluk marifeti ile bu ilişkilerin varlığına dair incelemelerin yaptırılması öngörülmektedir. Örnek vermek gerekirse yeterli mal giriş çıkışı olup olmadığı, faturalardaki miktarla uygun yeterli üretim yapılıp yapılmadığı, ödemelerin hangi bankalara ve hesaplara aktarıldığı, ödemelerin kimler tarafından tahsil edildiği gibi yaşanan süreci somutlaştıracak araştırılmalarda bulunulmaksızın hüküm verilemeyeceği ortaya konmuştur.

Öte yandan mahkemece araştırılması gereken hususlara bakıldığında, araştırmanın yalnızca sanık ile sınırlı kalmayarak sanığın ilişkide bulunduğu, örneğin sahte fatura düzenleyen sanık hakkında yapılan araştırmaların, bu faturaları kullananlar hakkında da yapılması gerektiği dikkat çekmektedir. Bunun dışında somut olay ile alakalı bulunanların, özellikle ticari ilişkilerin mahiyetine ve suç teşkil eden fiillerin icra edilmesine ilişkin bilgi sahibi olma ihtimali yüksek avukat, muhasebeci ve şirket yetkililerinin, hatta şirket çalışanlarının tanık sıfatıyla dinlenmesi gerekliliğine de değinilmektedir.

Defter ve belge gizleme fiili bakımından ise genellikle suçun maddi konusunu oluşturan defter ve belgelerin var olup olmadığı, defter ve belge isteme yazısının sanığa usulüne uygun olarak tebliğ edilip edilmediği, vergi idaresinin isteme yazısını ne amaçla gönderdiği hususlarının gerek tanık ifadeleri alınarak gerekse tebligat formlarındaki imzaların aidiyetine ilişkin bilirkişi incelemesi yaptırılarak araştırılması öngörülmektedir. Yüksek mahkeme bu hususların aydınlatılmasını, suçun maddi unsurunun oluşup oluşmadığı konusunda maddi gerçekliğe ulaşılması bakımından elzem görmektedir. Öte yandan suçun oluşumu ve mahiyetinin değişme ihtimali gözetilerek, kimi kararlarda vergi idaresinden incelemenin dairede yapılmasını gerektiren sebeplerin varlığına dair tespitler de istenilmektedir. Nitekim, 7338 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce vergi incelemelerinin esas olarak iş yerinde yapılıp dairede yapılmasının istisnai olması sebebiyle, özellikle değişiklik öncesi döneme ilişkin kararlarda inceleme yapmaya yetkili kimselerce incelemenin neden dairede yapılması gerektiğinin ortaya konmuş olması aranmaktadır.

Sonuç olarak herhangi bir vergi kaçakçılığı fiili söz konusu olduğunda, adli yargı mercilerinin maddi gerçeğe ulaşılması bakımından araştırılacak en basit hususları dahi göz ardı

edebildiği, gerekli araştırma ve inceleme faaliyetleri yürütülmeden beraat veya mahkûmiyet hükmünde bulunulabildiği anlaşılmaktadır. Bu durum en başta vergi alacağını koruma mekanizması olarak vergi ceza hukukunun genel prensipleriyle bağdaşmayacaktır. Eğer kurallar, kurallara uyulmamasının yaptırıma bağlanması ile anlam kazanacaklarsa, yaptırımın doğru olaya ve kişiye uygulanması da gerekmektedir. Aksi takdirde vergi kaçakçılığını meydana getiren fiillerin suç olarak düzenlenmesi ile amaçlanan sonuca ulaşılamamış olunur. Bu bakımdan vergi kaçakçılığı suçlarının yargılamasının bu alanda uzmanlaşmış vergi ceza mahkemeleri tarafından yapılmaması sebebiyle kimi zaman mahkemelerin vergi idaresince yapılan tespitler üzerinden hareket ederek yeterli araştırma yapmaksızın, dosyada yer alan delillerin doğru bir şekilde değerlendirmeksizin hüküm verilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda da mahkemelerin; Yargıtayın suçun maddi ve manevi unsurlarının gerçekleşip gerçekleşmediğinin ortaya konması için öngördüğü usuller çerçevesinde CMK'de yer alan, somut olaya uygun olan müesseseler vasıtasıyla araştırmada bulunması ve elde edilen delillerin değerlendirilmesi ile maddi gerçekliğe ulaşması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akbulut, B., "Sahte Belge Düzenlemek veya Kullanmak Suretiyle Vergi Kaçakçılığı Suçu (VUK m. 359/b)", *Adalet Dergisi*, 71(2), 2023, 653-702.

Aslanpınar, Y.B., *TCK'nın Genel Hükümleri Çerçevesinde Vergi Kaçakçılığı Suçları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.

Bilici, N., *Vergi Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2022.

Gedik, D., *Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphenin Sanık Lehine Yorumlanması*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.

Karakehya, H., "Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 27, 2016, 59-82.

Karakoç, Y., *Vergi Ceza Hukuku*, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2019.

Kızılot, Ş. ve Kızılot, Z., *Vergi, Ticaret ve Ceza Hukuku Yönünden Kaçakçılık Suçları ve Naylon Fatura*, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2011.

Özen, M., "Türk Ceza Muhakemesinde İstinaf", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(4), 2016, 2331-2388.

Özen, M., *213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nda Düzenlenen Vergi Suçları ve Kabahatleri*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.

Saraçoğlu, F., Pürsünlerli Çakar, E. ve Ömercioğlu, A. *Vergi Hukuku*, HZR Yayınevi, Ankara, 2023.

Sarıcaoğlu, E., *Türk Vergi Hukukunda Vergi Suç ve Kabahatleri Bakımından Yorum ve İspat*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017.

Şahin, C. ve Göktürk, N., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.

Taştan, M., *Vergi Usul Kanunu Yönünden Sahte Belge Düzenleme ve Kullanma Suçları,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018.

Ümit, C., "Defter, Kayıt ve Belgeleri Gizleme Suçunda Cezai Sorumluluk", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 70(4), 2021, 1261-1296.

Yüce, M., *Vergi Kaçakçılığı Suçu ve Yargılama Usulü*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021.

BANKA TEMİNAT MEKTUPLARININ HUKUKİ NİTELİĞİ ve ÇEŞİTLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Fatma HIZIR ASRAV

Kırıkkale Üniversitesi, ftmhzr@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8675-4318

ÖZET

Ticari yaşamda, karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getirmemesi riskine karşı, ticari ilişkinin tarafları kendilerini güvence altına alma ihtiyacı duymaktadırlar. Bu sebeple sözleşmelerin hiç ya da gereği gibi ifa edilmemesi riskine karşı banka teminat mektupları ticari ilişkilerde önemli bir yere sahiptir. Bankaların, alınan bir borcun geri ödenmesini, bir malın teslimini, bir işin zamanında ve öngörülen koşullarda yapılmasını, aksi halde bankanın işi yaptıranın ya da alacaklının uğrayacağı zararı tazmin etme yükümlülüğünü üstlendiği banka teminat mektuplarının, gerek ülke içi gerekse uluslararası ticarette önemi artmıştır. Zira banka teminat mektupları, ülke içi ve uluslararası ticari ilişkilerde, özellikle taraflar arasındaki güven problemini ortadan kaldırma noktasında önemli bir işleve sahiptir. Ayrıca banka teminat mektuplarının ülke ekonomisinin temel unsurlarından biri olan yatırımların gerçekleşmesinde de özel bir yeri vardır. Bu sebeple teminat mektupları gün geçtikçe önem kazanmakta, iş sahipleri karşı tarafın edimini yerine getireceği hususunda kendilerini güvence altına almak amacıyla geçerli bir banka teminat mektubu talep etmektedirler. Bu duruma paralel olarak uluslararası ticaret ilişkilerinin gelişmesiyle ve küreselleşmeyle birlikte de banka teminat mektupları yaygın bir şekilde kullanılmakta ve önemli bir uygulama alanı kazanmaktadır. Sözleşme serbestisi ilkesi gereğince banka teminat mektuplarının, birçok türü bulunmaktadır. Çalışmamızda öncelikle banka teminat mektuplarının tanımı ve hukuki niteliği üzerinde durulacak, daha sonra ise banka teminat mektuplarının uygulamada en sık kullanılan başlıca türleri genel olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Banka teminat mektupları, Kefalet, Garanti, Ticari ilişki

1. Banka Teminat Mektuplarının Tanımı ve Hukuki Niteliği

1.1. Tanım

Banka teminat mektupları karşılaştırmalı hukukta ve Türk hukukunda kanunla hüküm altına alınmamış olup[1] bu sebeple de kanuni bir tanımı bulunmamaktadır. Teminat mektuplarının tümünün aynı nitelikteki hukuki ilişkiyi doğurmaması ve her birinin içeriğinin farklı olabilmesi ve bu mektupların kefalet veya garanti sözleşmesi biçiminde düzenlenmesinin mümkün olması veya bu iki tür hukuki ilişkiyi kapsayacak şekilde karma bir teminat ilişkisinin kurulabilmesi de tanımın yapılmasını güçleştirmektedir[2]. Söz konusu bu güçlüklere rağmen kavrama ilişkin olarak doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır.

Bir yazara göre[3], borçlunun alacaklıya karşı üzerine aldığı bir edimi yerine getirmemesi halinde, belirli bir miktar parayı alacaklının ilk talebinde ona derhal ödemeyi kabul ve taahhüt

[1] DOĞAN, Vahit, Banka Teminat Mektupları, Ankara, 2011, s. 29.
[2] BARLAS, Nami, Türk Hukuku Sisteminde Banka Teminat Mektupları, İstanbul 1986, s.8.
[3] AKYAZAN, Sıtkı, Banka ve Ticaret Hukuku, Ankara, 1972, s. 1.

PROCEEINGS BOOK

ettiğine dair bir banka tarafından verilen mektuba banka teminat mektubu adı verilir. Başka bir yazar[4] banka teminat mektubunu, taraflardan birinin karşı tarafa olan ediminin gereği gibi yapılmaması halinde doğabilecek zararları önceden ve parasal olarak muhataba garanti eden bir akit olarak tanımlamıştır. Diğer bir yazara[5] göre banka garantisi, banka ile garanti alan arasında yapılan tek taraflı bir sözleşmedir. Bu sözleşmeyle banka, müşterisinin talebi üzerine, müşterisiyle herhangi bir hukuki ilişkiye girme durumunda bulunan üçüncü kişiye, müşterisinin bu ilişkide borcunu yerine getirmemesi ya da sadece korkulan bir durumun olması halinde belirli bir meblağa kadar ödemede bulunmayı garanti eder. Bankanın garanti alana karşı yüklendiği bu borç, müşterisi ile sözleşeni arasındaki ilişkiden doğan müşterisinin borcundan tamamen bağımsızdır. Son olarak verilen bir tanıma göre[6], banka teminat mektubu, banka sıfatına sahip bir tüzel kişi tarafından, üçüncü bir kişinin (lehtarın) muhataba karşı olan belirli bir edimde bulunma yükümünü hiç veya gereği gibi yerine getirmemesi halinde, durumun yazılı olarak bildirilip talepte bulunulması üzerine, borçlunun rızasına, protesto çekilmesine, mahkeme kararına gerek kalmaksızın mektupta yazılı meblağın ve feriklerinin muhataba derhal ödeneceğinin genellikle müteselsil kefil ve müşterek müteselsil borçlu sıfatıyla taahhüt edildiği kıymetli evrak niteliği taşımayan bir belgedir.

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere teminat mektuplarıyla muhatabın uğrayacağı muhtemel bir zararın tazmini garanti edilmektedir[7]. Muhatap ile lehtar arasındaki borç ilişkisinden doğan edimin gereği gibi ifa edilmemesi ya da garanti edilen riskin gerçekleşmesi durumunda banka, garanti alanın başvurusu üzerine teminat mektubunda yazılı olan meblağı kayıtsız şartsız muhataba ödemeyi taahhüt etmektedir[8].

1.2. Banka Teminat Mektuplarının Hukuki Niteliği

Milli hukuk düzenlemelerinde pozitif düzenlemeye konu olmamış teminat mektuplarının hukuki niteliği hususunda doktrin ve mahkeme kararlarında tartışmalar mevcuttur. Milletlerarası Ticaret Odası'nın yürürlüğe koymuş olduğu 325 sayılı "Akdi Garantiler İçin Yeknesak Kurallar" ve 458 sayılı "Talep Garantilerine İlişkin Birörnek Kurallar" 'ında da teminat mektuplarının hukuki niteliğine bir açıklık getirilmemiştir[9].

Teminat mektuplarının hukuki niteliği konusunda doktrinde "kefalet", "garanti", "sui generis sözleşme" ve "karma nitelik" olmak üzere dört görüş ileri sürülmektedir.

1.2.1. Kefalet Sözleşmesi Görüşü

[4] ERÜRETEN, Behir Mazhar, Dış Ticaret Hukuku İhracat Sözleşmeleri ve Tatbikatı, İstanbul 1991, s. 347.

[5] TEKİNALP, Ünal, Banka Hukukunun Esasları, İstanbul, 2009, s. 513.
[6] BARLAS, Nami, Makalelerim, C. I, İstanbul, 2008, s. 31.
[7] GÜNEY, Alptekin, Banka İşlemleri, İstanbul, 2010, s. 99.
[8] ARAL, s. 131; OY, Osman/ GÜNGÜLER, Gülcan, Türk Hukuk Mevzuatına Göre Kredi ve Kredi Teminatları, İstanbul, 2008, s. 15.
[9] DOĞAN, s. 29-30.

PROCEEINGS BOOK

Doktrin[10] ve eski tarihli mahkeme kararlarında[11] teminat mektuplarının kefalet sözleşmesi olduğuna ilişkin görüşler mevcuttur. Bu görüşe göre; banka, muhatabın hiçbir zarara uğramayacağını değil, aksine lehtarın sözleşme hükümlerine aykırı hareket etmesi halinde muhatabın, sözleşmede tespit edilmiş olan miktara kadar uğrayacağı zararları karşılayacağını taahhüt etmektedir. Ayrıca lehtarın sözleşme hükümlerine aykırı davranmış olduğundan söz edebilmek için, lehtara atfedilebilecek kusurun olması gerekir. Zira banka mektupta açıkça belirtilerek kefil sıfatıyla taahhüt altına girmektedir. Banka teminat mektubunda yer alan ilk talepte ödeme kaydı ise bankanın sadece ödeme anına mahsus olmak üzere def'i ve itirazları ileri sürmemesi anlamına gelir. Bankanın ödemede bulunması da zımnen rizikonun gerçekleşmesi şartına bağlıdır. Bankanın teminat mektubu vermede komisyon alacağı dışında herhangi bir menfaati bulunmadığı gibi, banka lehtarın girişiminin sonucu ile de ilgili değildir[12].

Kefalet sözleşmesi ile banka teminat mektupları arasında şu ortak unsurlar bulunmaktadır: Kefalet sözleşmesinde, alacaklı, borçlu ve kefil olmak üzere en az üç taraf mevcuttur. Banka teminat mektuplarında da alacaklı (muhatap), borçlu (lehtar) bir de teminat mektubunu veren banka olmak üzere üç taraf mevcuttur. Kefalette borçlunun hem alacaklıya hem kefile, kefilin ise yalnız alacaklıya borçlu durumda olması ile teminat mektubunda lehtarın hem muhataba hem bankaya, bankanın ise sadece muhataba karşı borçlu olması durumları birbiriyle benzemektedir. Ayrıca kefalette borçlu borcunu ödemediği zaman bazı ayrıntılar göz önünde bulundurulmadığı taktirde, alacaklı kefile başvurur. Banka teminat mektuplarında da borçlu alacaklıya karşı üzerine aldığı eda borcunu yerine getirmezse alacaklı teminat mektubunda yazılı parayı bankadan tazmin eder[13].

Açıklanan bu nedenlerle banka teminat mektupları kefalet sözleşmesi olarak kabul edilmekteydi. Ancak kanımızca kefalet sözleşmesi ile banka teminat mektuplarının bazı unsurları ve fonksiyonları açısından benzerlik göstermeleri banka teminat mektuplarının hukuki niteliğinin kefalet sözleşmesi olarak nitelendirilmesi için yeterli değildir.

1.2.2. Garanti Sözleşmesi Görüşü

Gerek Yargıtay İçtihatları Birleştirme Kararları[14] gerekse doktrinde benimsenen görüş[15] uyarınca banka teminat mektupları, üçüncü kişinin fiilini taahhüt niteliğinde olması sebebiyle bir tür garanti sözleşmesidir.

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu'nun 13.12.1967 T., 1966/16-1967/7 sayılı kararında[16], "…*banka teminat mektupları üçüncü şahsın fiilini taahhüt niteliğinde olup daima yazılı şekilde düzenlenmektedir. Bu mektupta genellikle bankanın sorumlu olacağı en yüksek*

[10] TANDOĞAN, Haluk, Garanti Mukavelesi, Ankara, 1959, s. 35; REİSOĞLU, Seza, Garanti Mukavelesi, Ankara, 1963, s. 102 vd.
[11] AKYAZAN, s. 177, TD. 23.01.1968 T, E. 67/1558 K. 400 s. 177, TD. 06.12.1959 T., ve E. 58, K. 377; TD. 30.04.1959 T. E. 892-K.1213 (naklen)
[12] BARLAS, (Makalelerim) s. 34–35; REİSOĞLU (Garanti), s.102 vd.
[13] AKYAZAN, (Teminat Mek.) s. 21.
[14] Kararların bir listesi için: BARLAS, (Teminat Mek.)s. 75, dn. 159.
[15] ARAL, s. 133; REİSOĞLU (Banka Teminat), s.5-8, BARLAS, s. 41, KOSTAKOĞLU, s.98, AKYOL, s. 173 vd; ŞİT, Başak, Türk Hukukunda Banka Kredisi Kavramı ve Buna Bağlanan Sonuçlar, Ankara, 2011, s. 142; ÇEVİK, Kemal, Ekonomi Hukuku Yaklaşımı ile Banka Hukuku, Ankara, 2009, s. 346; ERÜRETEN, s.350
[16] http://www.kazanci.com.tr (10.11.2023)

PROCEEINGS BOOK

*miktar rakamla gösterilmektedir. Bankanın sıfatı teminat veren olduğundan taahhüdü esas sözleşmeyi yapan taraflardan ve esas akitten ayrı ve tamamıyla bağımsızdır. Bankanın taahhüdü lehtarın borcunun geçerliliğine ve varlığına bağlı olmaksızın garanti taahhüdü olarak meydana gelir. Banka bu teminat mektubu ile bir sözleşmeye bağlanmış şahsın yükümlüğünü yerine getirmesini ve yerine getirmediği takdirde teminat alan şahıs için doğacak tehlikeleri kısmen veya tamamen üzerine alır..."*denmiştir. Yargıtay, banka teminat mektuplarının garanti sözleşmesi niteliğinde olduğuna ilişkin bu içtihadı birleştirme kararından sonra verdiği 1969 tarihli kararı[17] ile de bu sonucu teyit etmiştir. Söz konusu karar şu şekildedir: "*...banka sözü edilen teminat mektubu ile muvakkat ithalatçının fiilini BK'nın 110. maddesine göre taahhüt etmiştir. Verdiği bu teminat mektubunun mahiyeti garanti taahhüdü niteliğindedir. Garanti veren bağımsız bir borç altına girdiğinden parayı ödemekle akdi yükümlülüğünü yerine getirmiştir."* Yargıtay bu kararında somut olaya ilişkin bir değerlendirme yaparak karara konu olaya ilişkin teminat mektubunun garanti sözleşmesi niteliğinde olduğu sonucuna ulaşmıştır[18].

Yukarıda ifade edildiği üzere Yargıtay her iki içtihadı birleştirme kararında da teminat mektuplarının hukuki niteliğinin BK. md. 110'da (TBK md.128[19]) düzenlenen üçüncü şahsın fiilini taahhüt şeklinde bir garanti sözleşmesi olduğunu kabul etmektedir. Yargıtay, banka teminat mektuplarını garanti sözleşmesi olarak nitelendirirken, garanti sözleşmesinden doğan borcun asıl borç, kefalet sözleşmesinden doğan borcun ise fer'i bir borç olduğu kıstasından hareket etmiştir[20]. Yargıtay'ın bu kararları Tandoğan tarafından eleştirilmiştir. Tandoğan, banka teminat mektuplarının kefalet ya da garanti şeklinde verilebileceğini ve bunun için her somut olayda bazı kıstaslar (aslilik-ferilik kıstası, menfaat kıstası gibi) göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılması gerektiğini belirtmiştir[21].

Banka teminat mektuplarıyla amaçlanan üçüncü kişinin ediminin sözleşme hükümlerine uygun olarak yerine getirilmesinin sağlanmasıdır. Ancak belirtmek gerekir ki bankanın, lehtar ile muhatap arasındaki doğacak her türlü alacağı teminat altına alması söz konusu olmayıp sınırları ve miktarı belirlenmiş bir risk teminat mektubunun konusunu oluşturur[22]. Bu sebeple banka, müşterisi olan temel ilişkinin borçlusunun yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda yalnızca taahhüt ettiği miktara kadar doğacak zararlardan sorumludur. Oysa üçüncü şahsın fiilini taahhüdü düzenleyen TBK md. 128 göre garanti veren, doğan her türlü zarar ve ziyanı ödemekle yükümlüdür. Bu sebeple banka teminat mektuplarının TBK md. 128 teknik anlamda üçüncü kişinin fiilini taahhüt olmadığı belirtilmiştir[23].

[17] http://www.kazanci.com.tr (10.11.2023)
[18] KOCAMAN, Arif, "Banka Teminat Mektuplarının Hukuki Niteliği Üzerine" BATİDER, C. 15, S. 3, 1990, Ankara, s. 51.
[19] " Üçüncü bir kişinin fiilini başkasına karşı üstlenen, bu fiilin gerçekleşmemesinden doğan zararı gidermekle yükümlüdür."
[20] KOCAMAN, s. 51.
[21] TANDOĞAN, s. 32-33. Aynı yönde, BARLAS, (Teminat Mek.) s. 48 "…sonuç olarak diyebiliriz ki banka teminat mektuplarının tamamının kefalet veya garanti sözleşmesi olarak nitelendirilmesi isabetli olmayıp, taşıdığı özelliklere göre her bir teminat mektubunun ayrı ayrı nitelendirilmesi gerekir."
[22] AKYOL, Şener, Banka Sözleşmeleri, Ord. Prof. Dr. Kemaleddin BİRSEN'e Armağan, İstanbul, 2001, s. 175; NOYAN, Erdal, Bankacılık Faaliyetleri, Ankara, 2007, s. 323.
[23] DOĞAN, s. 31-31.

PROCEEINGS BOOK

İsviçre hukukunda hakim fikre göre, bağımsız ve asli garantiler ve bu gruba dahil olan teminat mektupları üçüncü şahsın fiilini taahhüdü düzenleye TBK md. 128 dayanmaktadır. Zira bu madde özel bir hüküm değil, farklı olguların dahil edilebileceği genel bir hükümdür. Bu sebeple TBK md. 128'e borçlanılmış olup olmamasına bakılmaksızın, bir kimsenin üçüncü kişinin her türlü edimin ifasını taahhüt etmesi halleri girer [24].

1.2.3. Karma Nitelik Görüşü

Doktrinde ileri sürülen bu görüşe[25] göre, banka teminat mektuplarının garanti sözleşmesi veya kefalet sözleşmesi olarak nitelendirilmesi doğru değildir. Zira bankanın bir işlemin geçerliliğini garanti ettiği hallerde banka teminat mektubu sadece garanti niteliğindedir. Bankanın ilk talepte derhal ödeme taahhüdünü içermeyen ve yalnızca bir para borcu ödenmesini temin eden banka teminat mektupları ise kefalet niteliğindedir. Bankanın protesto çekilmesine, hüküm alınmasına, lehtarın rızasına gerek kalmaksızın ilk talepte gecikmeksizin, derhal ödeme taahhüdünde bulunduğu teminat mektuplarında da kefaletle birlikte garanti niteliği de vardır.

Bu görüş taraftarlarından diğer bir yazara göre[26] banka ile muhatap arasında garanti veya kefalet niteliği taşıyan ya da her iki sözleşme türüne ait özellikleri içeren karma nitelikte bir sözleşme ilişkisi doğmuştur. Yani banka teminat mektupları kefalet teminat mektubu ve garanti teminat mektubu olmak üzere iki şekilde düzenlenebilir. Bu sebeple banka teminat mektuplarının tümünü kapsayacak şekilde hukuki nitelik belirlenmesi gereksiz olup, her teminat mektubunun ayrı ayrı nitelendirilmesi gerekir.

1.2.4. Kendine Özgü (Sui generis) Sözleşme Görüşü

Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre[27], banka teminat mektupları kanunda düzenlenmiş olan hiçbir sözleşme ile tam olarak uyuşmamaktadır. Bu sebeple banka teminat mektupları kefalet veya garanti sözleşmeleri gibi teminat hukuku alanına dahil nevi şahsına münhasır bir teminat kurumu olarak nitelendirilmelidir. Zira teminat mektubunda belirtilen parayı muhataba ödeyen bankanın, alacaklının haklarına halef olamayacağı ve borçluya ait defileri ileri sürme hakkından yoksunluğu, teminat mektuplarının mahiyet ve içerikleri gereği olduğu dikkate alındığında, bunlara bağımsız bir nitelik ve özellik tanımanın daha uygun olacağı ileri sürülmüştür.

Söz konusu görüş, doktrinde taraftar bulmadığı gibi yargı kararlarında da kabul görmemiştir[28].

"Alman Hukukunda teminat mektupları, temelini sözleşme özgürlüğü ilkesinde bulan, kendine özgü (sui generis) bir sözleşme olarak nitelendirilmektedir"[29].

1.2.5. Hukuki Niteliğe İlişkin Görüşümüz

[24] ARAL, s. 133-134.
[25] TANDOĞAN, s. 32-33.
[26] BARLAS, (Teminat Mek.), s. 43-44.
[27] AKYAZAN, s. 27.
[28] BARLAS, (Teminat Mek.), s. 43.
[29] ARAL, s. 135.

PROCEEINGS BOOK

Banka teminat mektuplarının hukuki niteliği belirlenirken öncelikle her bir banka teminat mektubunun ayrı ayrı ele alınması gerektiği görüşündeyiz. Bu sebeple teminat mektuplarının tamamının kefalet ya da garanti sözleşmesi olarak nitelendirildiği görüşlere katılmıyoruz. Zira banka teminat mektupları taraf iradelerine göre kefalet ya da garanti sözleşmesi ya da her iki sözleşmeye ait özelliklerin bir arada bulunduğu karma bir sözleşme olarak düzenlenebilir.

Somut olayda taraflar arasındaki ilişkiler her yönüyle araştırılarak banka ile lehine teminat mektubu verilen (lehtar) arasındaki sözleşmenin lafzına, anlamına ve amacına göre yorum yapılarak hukuki nitelemenin yapılması yerinde olacaktır.

Son olarak belirtmek gerekir ki "bankacılık uygulamasında, teminat mektupları kural olarak garanti sözleşmesi niteliğinde yapılmaktadır"[30].

2. Banka Teminat Mektuplarının Çeşitleri

Banka teminat mektuplarının, sözleşme serbestisi ilkesi nedeniyle birçok türü bulunmaktadır. Çalışmamızda uygulamada başlıca kullanılan teminat mektubu türlerini genel olarak incelenecektir.

2.1. Rizikonun Niteliğine Göre Banka Teminat Mektupları

2.1.1. Saf (Yöneltmeyi Amaçlayan) Garanti Sözleşmeleri

Saf (yöneltilmeyi amaçlayan) garanti sözleşmelerinde, garanti veren somut olaydaki borç sözleşmesinden kaynaklanan bir sonucun ya da başarının gerçekleşeceğini garanti etmekte, aksi durumda öngörülen meblağ kadar ödemede bulunmayı taahhüt etmektedir[31]. Burada üçüncü kişinin ediminin teminat altına alınması söz konusu olmayıp kendisine garanti verilen kişinin, girişeceği belirli bir iş sebebiyle gerçeklemesi muhtemel zararlarının karşılanması söz konusu olmaktadır. Önemli olan taraflar arasında belli bir ilişkinin değil, belli bir teşebbüsün olmasıdır. Zira saf garanti sözleşmelerinde amaç bir kişi ya da kurumu belli bir işe yöneltmektir[32]. Örneğin, kamunun menfaatine yarayan (demiryolu, elektrik şirketi gibi) iktisadi bir teşebbüsü desteklemek için ona yılda belirli bir kar temininin taahhüt edilmesi; A, B'yi C'ye karşı dava açmaya sevk etmek için, onun davayı kaybetmesi halinde ödeyeceği masrafları ve tazminatı karşılamayı taahhüt etmesi[33].

Saf garanti sözleşmeleri, daha çok kamunun belli ihtiyaçlarının karşılanması için, kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimlerin, çeşitli yatırım faaliyetlerini teşvik etmesini amaçlamaktadır[34].

2.1.2. Kefalet Benzeri (Teminat Amaçlayan) Garanti Sözleşmeleri

Öncelikle belirtmek gerekir ki, banka teminat mektupları büyük çoğunlukla kefalet benzeri garanti sözleşmesi niteliğinde yapılmaktadır. Kefalet benzeri garanti sözleşmelerinin

[30] DOĞAN, s. 35.
[31] TEKİNALP, s. 516; KAHYAOĞLU, Cem, Banka Garantileri, İstanbul, 1996, s. 23.
[32] DOĞAN, s. 75-76.
[33] TANDOĞAN, s. 6.
[34] DOĞAN, s. 76.

PROCEEINGS BOOK

amacı, borçlunun, borç ilişkisinin konusunu oluşturan edimi hiç veya gereği gibi ifa etmemesi tehlikesine karşı muhatabı korumaktır[35]. Garanti veren (banka) garanti alanın girdiği bir borç ilişkisinde, borçlunun (lehtar) borcunu ifa etmemesinden doğan zararı tazmin etmeyi taahhüt ederek garanti alanı korur. Garanti edilen riziko yapma ya da yapmama edimi olabilir[36]. Borç ilişkisi gereğince lehtarın yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda, talep nakden bankaca ödenir[37]

2.2. Ödeme Talebinin Şekline Göre Teminat Mektupları

2.2.1. İlk Talepte Ödeme Kaydı Taşıyan (Şartsız) Banka Teminat Mektupları

İlk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektupları taraflar arasında güven probleminden ortaya çıkmış olup, bu teminat mektuplarında banka, muhatabın usulüne uygun talebi üzerine, herhangi bir defi ve itirazda bulunmadan ve muhataptan teminat mektubuna dayanarak talepte bulunma hakkının olduğunun ispat etmesine gerek kalmadan ödeme yapmayı taahhüt etmektedir. Bu tür teminat mektuplarında banka güvence altına alınan riskin gerçekleşip gerçekleşemediği hususunda esasa ilişkin inceleme yapmadan, sadece şekli anlamda inceleme yetkisine sahip olduğundan bu mektupların muhatabın lehine olduğu kabul edilmektedir[38]. Zira bu tür teminat mektuplarında banka garanti alandan rizikonun gerçekleşip gerçekleşemediğini ispat etmesini isteyemeyeceği gibi kendisi de herhangi bir araştırmada bulunamaz. Bu sebeple bu tür teminat mektuplarının muhatap açısından en büyük güvence sağlayan teminat mektupları olduğu belirtilmiştir [39].

Milletlerarası alanda ticari ilişkiye giren tarafların farklı ülkelerde bulunmaları ve farklı ülke vatandaşı olmaları sebebiyle yaşadıkları güvensizlik ilk talepte ödeme kaydı taşıyan banka teminat mektupları ile önemli ölçüde aşılmaktadır. İlk talepte ödeme kaydı taşıyan banka teminat mektupları, garanti alanın uğraması muhtemel zararların güvenli ve kolay yoldan tazmin edilebilmesi imkânı vermektedir[40].

İlk talepte ödeme kaydı taşıyan banka teminat mektuplarında "önce öde, sonra dava et" kuralının geçerli olduğu kabul edilmektedir. Yani kural olarak muhatap ile lehtar arasında ödemenin haksız olduğu yönünde ihtilaf söz konusu olması durumunda, lehtar, bankanın muhataba ödeme yapmasından sonra dava açma hakkına sahiptir. Ancak banka kendisine ait def'ileri (zamanaşımı, teminat mektubunun sahte olması gibi) ileri sürerek ya da lehtarın mahkemelerden ihtiyati tedbir kararı alarak ilk talepte ödeme kaydı taşıyan banka teminat mektuplarının ödenmesine engel olunabileceği kabul edilmektedir[41].

Bankanın sadece şekli inceleme yapma yetkisinin olması lehtar açısından bazı olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Çünkü esasa ilişkin inceleme yetkisi olmayan bankanın, muhataba haksız ödeme yapma ihtimali söz konusu olduğunda, banka yapılan bu haksız ödemeyi lehtara

[35] DOĞAN, s. 76.
[36] KAHYAOĞLU, s. 22-23.
[37] TEKİNALP, s. 516.
[38] KAHYAOĞLU, s.19 vd; DOĞAN, s. 78 vd.
[39] TEKİNALP, s. 516; ALICI, Yaşar, Bankacılık Kanunu Şerhi, İstanbul, 2007, s. 467.
[40] DOĞAN, s. 78; ŞİT, s. 142 vd.
[41] DOĞAN, s. 79.

PROCEEINGS BOOK

rücu edebilecektir[42]. Bununla birlikte bütün şekli şartları yerine getirmiş olan muhatabın, ödeme talebinin haksız olduğu ve dürüstlük kuralı (TMK. 2) ile bağdaşmadığı son derece açık ve banka tarafından kanıtlanabiliyorsa, ilk talepte ödeme kaydına rağmen bankanın garanti bedelini ödememe hakkına sahip olması gerektiği belirtilmiştir[43]. Aksi halde banka yapmış olduğu ödemeyle lehtarın zararına sebep olarak koruma yükümlülüklerine aykırı hareket etmiş olur. Böyle bir durumda da lehtar, koruma yükümünün ihlali dolayısıyla bankaya karşı tazminat davası açabilecektir[44].

2.2.2. Şartlı Banka Teminat Mektupları

Şartlı banka teminat mektuplarında teminat mektubunun banka tarafından paraya çevrilmesi, teminat mektubu metninde yer alan şartlara bağlanmıştır. Banka sözleşmede yer alan şartların yerine getirilip getirilmediğini kendisine sunulan belgeler dahilinde inceleyecek ve şartların yerine getirildiğini tespit etmesi durumunda ödeme yapacaktır. Böylece teminat mektubu muhatabının bankaya karşı haksız ödeme taleplerinin önlenmesi amaçlanmıştır[45].

Bankanın ödeme yapmasının belirli şartlara bağlandığı teminat mektuplarında haksız ödeme talebi, ilk talepte ödeme kaydını içeren teminat mektuplarına oranla daha az olacaktır. Bunun nedeni bankanın ödeme yapabilmesinin sadece muhatabın ödeme talebine bağlı tutulmayıp, teminat mektubunun ödenmesi için gerekli şartların yerine getirildiğinin taraflarca önceden tespit edilmiş belgelerin ibrazı şartına bağlı tutulmasıdır[46]. Söz konusu şartlar, borcun ifa edilmemesinin ispat edilmesi, ifa etmemeye ilişkin belirli kişi veya makamlardan belge veya mahkeme ilamı alınması, garanti verenin onayının alınması, talep ile ödeme arasında belirli bir sürenin geçmesi gibi şartlar olabilir. Şartlı banka teminat mektuplarının en sık karşılaşılan örneği paraya çevrilmesi belirli bir belgenin ibrazına bağlanmış olan banka teminat mektuplarıdır[47].

Şartlı banka teminat mektuplarında, garanti alanın haksız ödeme talebiyle hakkı kötüye kullanma tehlikesi azaltılmış olmasına karşın teminat sağlama niteliği zayıflatılmıştır[48].

2.3. Teminat Konusuna Göre Banka Teminat Mektupları

2.3.1. Geçici Teminat Mektupları

"Açılmış bir ihaleye katılacak kişi veya kurumun ihalenin kendisine kalması halinde, teklifi ile bağlı kalmaması rizikosuna karşı ihaleyi açan kişi veya kuruma hitaben verilen teminat mektuplarına geçici teminat mektupları denilir." [49] Tanımdan da anlaşılacağı üzere bu tür teminat mektupları, isteklilerin (gerçek veya tüzel kişi) ihaleye katılmalarına olanak sağlayan, bankalarca düzenlenmiş belgelerdir. Devlet veya ilgili kurum ve kuruluşlarca yapılan ihalelerde, ihaleye katılanın ihaleyi kazandığı halde önceden belirlenen süre içerisinde sözleşme

[42] DOĞAN, s. 80.
[43] KAHYAOĞLU, s. 20.
[44] DOĞAN, s. 81.
[45] TEKİNALP, s. 516; DOĞAN, s. 82; ALICI, s. 468.
[46] DOĞAN, s. 82; KAHYAOĞLU, s. 21.
[47] KAHYAOĞLU, s. 21–22.
[48] DOĞAN, s. 83; KAHYAOĞLU, s. 21.
[49] DOĞAN, s. 85.

PROCEEINGS BOOK

yapmaya yanaşmaması durumunda doğacak zararları karşılamak amacıyla ihaleye katılmak isteyenden belli bir miktar teminat alınır. İcap yerine getirilmediği takdirde sorumluluğu banka üstlenmektedir[50]. Yani geçici teminat mektubuyla ihale üzerine kalan lehtarın ilgili sözleşmeyi imzalayacağı ve kesin teminat mektubu vereceği garanti altına alınır[51].

Milli ve milletlerarası ihalelerde önemli bir yere sahip olan geçici teminat mektupları sıkça uygulama alanı bulmaktadır. İhaleyi kazanan kişi, ihaleye uygun olarak sözleşmeyi akdettikten sonra artık geçici teminat mektubu ile güvence altına alınan riskin gerçekleşme ihtimali ortadan kalkar. Buna göre geçici teminat mektubu kesin teminat mektubuna dönüştürülemez ise, sözleşmenin yapılmasından sonraki aşamada doğacak riskler sebebi ile geçici teminat mektubunun tazmini talep edilemez[52].

İhalenin değerlendirilmesi için tayin edilen sürede, değerlendirme yapılamadığında öneride bulunan açısından risk söz konusu olmaktadır. Böyle bir durumda öneride bulunanlardan teminatlarının sürelerini yenilemeleri talep edilmektedir. İhaleyi açanın, belirlediği süre içerisinde değerlendirmeyi yapamaması durumunda geçici teminat mektubunun teminat işlevi kalmayacağı ve ihaleyi açanın sonraki dönemde geçici teminat mektubunu paraya çevirme imkanı olmayacağı kabul edilmektedir[53]. İhale şartnamesinde aksi bir düzenleme yoksa öneride bulunanın ihaleden dönmesi sebebiyle uğradığı zararları ihaleyi açandan talep edebilmesi gerektiği de belirtilmiştir[54].

Geçici teminat mektuplarının miktarı ile ilgili yerleşmiş uluslararası bir uygulama bulunmamakta, bu oran işin niteliğine, önemine ve ihaleyi açana bağlı olarak değişmektedir. Bununla birlikte bu oran uluslararası ihalelerde genellikle ihaleye sunulan edimin % 1-5'i arasında değişmekte istisnaen %10'a ulaşmaktadır[55].

2.3.2. Avans (Ön Ödeme) Teminat Mektupları

"Sözleşmeye göre çoğu kez bir edimi ifa ile yükümlü olan tarafın, edimin ifasına başlayabilmesi için, karşı taraf kendisine bir ön ödemede bulunmakta ve bu ön ödemede daha sonra edim borçlusunun hak edişlerinden belirli oranlarda kesilerek geri ödenmektedir. İşte alınan avansın bu suretle ödenmesini güvence altına alan teminat mektuplarına avans teminat mektupları denmektedir."[56]

Avans teminat mektubunun amacı iş sahibi tarafından yükleniciye ödenen miktarın iş sahibi sözleşme hükümlerine uygun olarak taahhütlerini yerine getirdikçe, işin yapılan kısmına karşılık olan tutarın verilen avanstan düşürülmesidir. Buna göre yüklenici, yaptığı işi muhatap

[50] REİSOĞLU, s. 92 (Garanti); BARLAS (Banka Tem.) s. 13; KAHYAOĞLU, s. 9–10.
[51] ŞAKAR, Birgül, Banka Kredileri ve Yönetimi, 2006, İstanbul, s. 84; REİSOĞLU, (Banka Teminat) s. 33; ÇEVİK, s. 346; OY/GÜNGÜLER, s. 16.
[52] DOĞAN, s. 85.
[53] DOĞAN, s. 86–87; KAHYAOĞLU, s.10.
[54] KAHYAOĞLU, s. 10.
[55] KAHYAOĞLU, s.10; DOĞAN, s. 87.
[56] KAHYAOĞLU, s.11.

tarafa kabul ettirdikçe borcu eksilecektir[57]. Bu sayede ihale sahibinin, işin zamanında bitirilmesi için yükleniciye yaptığı ön ödemeyi geri alması garanti altına alınmaktadır[58].

Avansların karşılığı olan işin tamamlanması durumunda avans teminat mektuplarının iadesi gerekir[59]. Avans teminat mektuplarının veriliş amaçları dışında iş sahibi ile yüklenici arasındaki diğer borçlar için paraya çevrilmesi söz konusu olamaz[60].

Uluslararası alanda avans garantisi kural olarak asıl sözleşme değerinin %5-20'si aralığında değişmekte en fazla %33 ulaştığı görülmektedir[61].

2.3.3. Kesin Teminat Mektupları

Kesin teminat mektupları ile banka, garanti alanı sözleşmeyle kararlaştırılmış olan edimin veya edimlerin sözleşmeye uygun olarak ifa edilmemesi tehlikesine karşı korur[62]. Başka bir deyişle kesin teminat mektuplarıyla lehtarın sözleşmeden doğan edimini süresi içinde ve gereği gibi ifa etmemesi durumunda oluşacak zararları ve işin başkasına yaptırılması söz konusu olursa doğacak fiyat farkının karşılanması amaçlanmaktadır[63].

Kesin teminat mektupları belirli miktarda bir malın tesliminin konusunu oluşturabileceği gibi anahtar teslim diye bilinen inşaat ihalelerinde örneğin bir barajın yapılmasında olduğu gibi birçok ifayı da kapsayabilir[64].

Muhatabın uğradığı zarar teminat mektubu bedelinden fazla ise muhatap lehtara karşı ayrıca tazminat davası açabilecektir. Uğranılan zararın teminat mektubundaki miktarla aynı ya da daha düşük olması durumunda ise muhatabın ek tazminat talebi kabul edilmemektedir[65].

Garanti alan, bir sözleşmenin ifası için verilmiş olan garantiyi, bu sözleşmenin ifa edilmesi halinde başka bir sözleşmenin ifasını garanti altına almak için ya da başka bir sözleşmenin yapılmasına zorlamak için kullanamaz[66].

Uluslararası uygulamada kesin teminat mektupları oranı asıl sözleşme değerinin %5-20'si arasında değişmektedir[67].

2.4. İkinci Bankanın Devreye Girmesine Göre Banka Teminat Mektupları

2.4.1. Doğrudan Banka (Garantileri) Teminat Mektupları

Doğrudan banka teminat mektuplarında banka muhataba, garantiyi kural olarak bizzat kendisi vermektedir. Muhatabın başka bir ülkede bulunması durumunda kendisinden teminat

[57] REİSOĞLU, s. 92; REİSOĞLU, (Banka Teminat) s. 34; DOĞAN, s. 88; ŞAKAR, s. 87.
[58] BARLAS (Teminat Mek.) s. 18 vd; ŞAKAR, s. 88; ALICI, s. 469; GÜNEY, s. 102.
[59] ŞAKAR, s. 88; AKYOL, s. 171.
[60] DOĞAN, s. 88.
[61] DOĞAN, s. 91; KAHYAOĞLU, s.11.
[62] BARLAS (Teminat Mek.) s.14; REİSOĞLU, (Garanti) s. 92; KAHYAOĞLU, s.7; ÇEVİK, s. 346; GÜNEY, s. 101.
[63] DOĞAN, s. 92; REİSOĞLU, (Banka Teminat) s. 32 ŞAKAR, s. 86; ALICI, s. 469; AKYOL, s. 169.
[64] KAHYAOĞLU, s.7.
[65] DOĞAN, s. 92.
[66] KAHYAOĞLU, s.8.
[67] KAHYAOĞLU, s. 9; DOĞAN, s. 92.

PROCEEINGS BOOK

mektubu istenen banka, muhatabın bulunduğu ülkedeki başka bir bankayı muhabir banka sıfatıyla ilişkiye dahil ederek muhataba teminat mektubunu bu banka aracılığıyla verebilir[68].

Muhabir bankanın, ilk banka gibi muhataba karşı ödeme yükümlülüğü yoktur. Muhabir banka garanti alanın kendisine yönelttiği ödeme talebini ilk bankaya iletmek ve ilk bankanın talimatlarına uygun olarak ödeme yapmakla yükümlüdür[69]. Hukuki bakımdan muhabir banka garanti veren bankanın vekili konumundadır. Dolayısıyla doğrudan garantide iki banka arasındaki ilişkiye vekalet hükümleri uygulanır. Muhabir banka kendisini vekil eden bankanın açık talimatına ve paranın kendisine gönderilmiş olmasına rağmen parayı ödemeyecek olursa, vekalet ilişkisi gereği hem kendisini vekil tayin eden bankaya hem de muhataba karşı sorumlu olacaktır. Asıl sorumluluk ilk banka üzerindedir [70].

Garanti veren bankanın muhatabın bulunduğu ülkede şubesi varsa muhabir banka olarak kendi şubesini tayin edebilir. Bu durumda garanti veren bankanın yabancı ülkedeki şubesi muhabir banka olarak ilişkiye dahil olacaktır[71].

2.4.2. Dolaylı Banka (Garantileri) Teminat Mektupları

Dolaylı garantide garanti sağlama borcu altında olan kişi kendi ülkesindeki bankaya (birinci banka) muhatabın bulunduğu ülkedeki bir bankanın (ikinci banka) garantisini sağlaması için talimat verir ve banka teminat mektubu (garanti) muhatabın bulunduğu ülkedeki banka tarafından garanti alana verilir[72]. Böyle bir ilişkide ikinci banka garanti taahhüdünden dolayı sorumlu olmakta, ilk banka ise muhatabın usulüne uygun bir ödeme talebinden doğacak zararlara karşı güvence vermektedir. İki banka arasında genellikle bir kontrgaranti ilişkisi bulunmaktadır. Yani ilk banka muhataba karşı doğrudan bir yükümlülük altında değildir. Muhataba karşı asıl yükümlü olan ikinci bankadır. İlk banka ise ikinci bankaya karşı lehtar lehine verdiği kontrgaranti sebebiyle sorumludur[73].

Bu ilişkide ikinci bankanın lehtara karşı hiçbir sorumluluğu olmadığı gibi lehtarın ikinci bankaya talimat vermesi de söz konusu değildir. İkinci banka ilk bankaya karşı sorumludur. Lehtar ilk bankaya gerekli talimatları verecek ve ilk banka da kendisine ulaşmış olan talimatları ikinci bankaya verecektir[74].

Uluslararası ticari ilişkilerde dolaylı banka teminatına sıkça rastlanmaktadır[75].

2.5. Sürelerine Göre Teminat Mektupları

2.5.1. Vadeli (Süreli) Teminat Mektupları

Banka tarafından verilen teminat mektubundan dolayı bankanın sorumluluğunun belirli bir süre ile sınırlandırıldığı teminat mektupları vadeli (süreli) teminat mektuplarıdır. Vadeli

[68] DOĞAN, s. 93.
[69] KAHYAOĞLU, s.16.
[70] KAHYAOĞLU, s.16, DOĞAN, s. 94.
[71] DOĞAN, s. 94.
[72] KAHYAOĞLU, s. 17.
[73] DOĞAN, s. 95; KAHYAOĞLU, s. 18.
[74] DOĞAN, s. 95
[75] DOĞAN, s. 95; KAHYAOĞLU, s. 18.

PROCEEINGS BOOK

teminat mektuplarında bankanın sorumluk yüklendiği süre içerisinde riskin gerçekleşmesi halinde bankanın sorumluluğu doğacak, aksi halde bankanın sorumluluğu söz konusu olmayacaktır[76].

Öngörülen süre içinde bankadan yazılı talepte bulunulması koşulunu taşıyan süreli teminat mektuplarında rizikonun süre içinde gerçekleşmesi ve garanti alanın bu süre içinde ödeme talebini içeren yazı ile bankaya başvurması gerekir. Aksi halde bankanın garanti yükümünden doğan sorumluluğu sona erer. Yani vadeli teminat mektubunda vadenin sona ermesi ile birlikte teminat mektubu geçersiz olacaktır. Çünkü bu tür teminat mektubunda rizikonun doğumu belirli bir zaman dilimi ile sınırlandırılmıştır[77].

Bu sorumluluğun sona ermesine ilişkin yasal dayanak TBK md. 128. Yargıtay'ın banka teminat mektuplarını, başkasının fiilini taahhüt niteliğinde sayması da göz önünde bulundurularak 08.07.1981 tarihli Borçlar Kanunu'nun 110'uncu maddesine bir fıkra ekleyen 2486 Sayılı Kanun yasalaşmıştır[78]. Söz konusu maddeye göre,*"Üçüncü bir kişinin fiilini başkasına karşı üstlenen, bu fiilin gerçekleşmemesinden doğan zararı gidermekle yükümlüdür. Belirli bir süre için yapılan üstlenmede, sürenin bitimine kadar üstlenene edimini ifa etmesi için yazılı olarak başvurulmaması hâlinde, üstlenenin sorumluluğunun sona ereceği kararlaştırılabilir."* Bu maddeye göre vadeli teminat mektuplarında riskin vade içinde doğması halinde, bankanın sorumluluğu genel zamanaşımı süresine tabidir. Dolayısıyla teminat mektubu ile güvence altına alınan risk vade içinde gerçekleşmezse bankanın sorumluluğu vadenin sona ermesi ile bitecek, yani bu sorumluluk genel zamanaşımı süresi olan 10 yıl boyunca devam etmeyecektir[79].

2.5.2. Vadesiz (Süresiz) Teminat Mektupları

Geçerliliği belirli bir süreye bağlanmamış olan ve bankanın garanti alana karşı sorumluluğunun, rizikonun doğumundan zamanaşımı süresinin sonuna kadar devam ettiği banka teminat mektuplarıdır[80]. Vadesiz teminat mektupları bayilik, tek satıcılık, yol ya da baraj yapımı gibi özellikle uzun süreli sözleşmelerde sürekli iş ilişkilerini garanti etmek amacıyla kullanılmaktadır[81].

Süresiz teminat mektuplarında sorumluluğun belirli bir süreye bağlı olmaması hem banka hem de kontrgaranti veren lehtar açısından bazı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Zira bu durumda vadesiz teminat mektubu verecek olan banka kendini güvence altına almak için vadesiz ya da sürenin otomatik olarak uzadığı kontrgaranti istemektedir. Lehtar ya da lehtar yanında üçüncü kişi tarafından kontrgaranti olarak verilen değerlerin belli oranda kısıtlanması

[76] TEKİNALP, s. 518; DOĞAN, s. 96; ŞAKAR, s. 99; GÜNEY, s. 102.
[77] BARLAS (Teminat Mek.) s. 24; DOĞAN, s. 96; ŞAKAR, s. 99.
[78]KOSTAKOĞLU, Cengiz, Banka Kredi Sözleşmeleri ve Kredi Kartlarından Doğan Uyuşmazlıklar- Akreditif, İstanbul, 2006, s. 248
[79] REİSOĞLU (Banka Teminat) s. 73 vd; DOĞAN, s. 96; BARLAS, s. 25; ŞAKAR, s.100; KAHYAOĞLU, s.15; ALICI, s. 468.
[80] DOĞAN, s. 97; REİSOĞLU, s. 69 vd; BARLAS (Teminat Mek.) s. 24; TEKİNALP, s. 518; KAHYAOĞLU, s. 15; ŞAKAR, s. 99.
[81] REİSOĞLU, s. 122; DOĞAN, s. 97; ŞAKAR, s. 98; GÜNEY, s. 103.

sebebiyle de lehtar ya da lehtar yanında üçüncü kişi için olumsuz sonuçlar söz konusu olmaktadır[82].

Vadesiz teminat mektuplarında zamanaşımı, muhatabın alacağının muaccel olmasıyla başlar ve TBK md. 146 uyarınca 10 yıldır. Vadesiz teminat mektuplarında bankanın ödeme borcu, riskin gerçekleştiği anda muaccel hale gelir ve zamanaşımı süresinin de bu anda işlemeye başlayacağı kabul edilmektedir[83].

2.6. Diğer Teminat Mektupları

Yukarıda sayılanlardan başka, cayılabilir-cayılamaz, ödeme amaçlı teminat mektupları gibi özel nitelikli teminat mektupları da mevcuttur.

Taraflar aksini kararlaştırmamışlarca banka teminat mektupları cayılamaz niteliktedir. Ancak banka teminat mektuplarında cayma mümkündür ve lehtarın cayma beyanıyla sözleşme ileriye etkili olarak sona erer. Cayılabilir ve cayılamaz nitelikte teminat mektupları hüküm ve sonuçları bakımından farklılık göstermemekte hem iç hukuk alanında hem de milletlerarası alanda benzer sonuçlar doğurmaktadır[84].

Ödeme amaçlı teminat mektupları ise verilmiş olan kredinin geri ödenmesini güvence altına almak amacını taşımaktadır. Akreditif işleminin yüksek ücretinden kaçınmak amacıyla uygulamada örneklerine rastlanmaktadır[85].

SONUÇ

Banka teminat mektupları, ülke içi ve uluslararası ticari ilişkilerde, özellikle taraflar arasındaki güven problemini ortadan kaldırdığı için önemli bir uygulama alanına sahiptir. Sözleşme serbestisi ilkesi nedeniyle banka teminat mektuplarının birçok türü bulunmaktadır. Çalışmamızda uygulamada öne çıkan ve en sık kullanılan teminat mektubu türlerine genel olarak değinilmiştir.

Banka teminat mektuplarının hukuki niteliği üzerindeki tartışmalar daha çok bu mektupların kefalet sözleşmesi mi yoksa garanti sözleşmesi mi olduğuna ilişkindir. Banka teminat mektuplarının hukuki niteliği konusunda genellikle kabul edilen görüş ise bu mektupların garanti sözleşmesi niteliğinde olduğudur. Ancak teminat mektuplarının tamamını kefalet ya da garanti sözleşmesi olarak nitelendirmek yerine taraflar arasındaki ilişkiler her yönüyle araştırılarak banka ile lehine teminat mektubu verilen (lehtar) arasındaki sözleşmenin lafzına, anlamına ve amacına göre yorum yapılarak hukuki nitelemenin yapılması daha yerinde olacaktır. Çünkü banka teminat mektupları taraf iradelerine göre kefalet, garanti ya da her iki sözleşmeye ait özelliklerin bir arada bulunduğu karma bir sözleşme olarak düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

AKYAZAN, S., “Banka Teminat Mektupları” BATİDER, C. 5, S. 1, 1969. (Teminat)

[82] DOĞAN, s. 97; KAHYAOĞLU, s. 15; REİSOĞLU, (Banka Teminat) s. 37.
[83] REİSOĞLU (Banka Teminat), s. 174; KOSTAKOĞLU, s. 249; KAHYAOĞLU, s. 124.
[84] DOĞAN, s. 98.
[85] DOĞAN, s. 99.

PROCEEINGS BOOK

AKYAZAN, S., Banka ve Ticaret Hukuku, Ankara, 1972.

AKYOL, Ş., Banka Sözleşmeleri, Ord. Prof. Dr. Kemaleddin BİRSEN'e Armağan, İstanbul, 2001.

ALICI, Y., Bankacılık Kanunu Şerhi, İstanbul, 2007.

ARAL, F., Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan, "Banka Teminat Mektuplarının Hukuki Niteliği ve Kefaletten Farkları", Ankara, 2006.

BARLAS, N., Makalelerim, C. I, İstanbul, 2008, s. 31. (Makalelerim)

BARLAS, N., Türk Hukuku Sisteminde Banka Teminat Mektupları, İstanbul 1986. (Teminat Mek.)

ÇEVİK, K., Ekonomi Hukuku Yaklaşımı ile Banka Hukuku, Ankara, 2009.

DOĞAN, V., Banka Teminat Mektupları, Ankara, 2011.

ERÜRETEN, B.M., Dış Ticaret Hukuku İhracat Sözleşmeleri ve Tatbikatı, İstanbul 1991.

GÜNEY, A., Banka İşlemleri, İstanbul, 2010.

KAHYAOĞLU, C., Banka Garantileri, İstanbul, 1996.

KOCAMAN, A., "Banka Teminat Mektuplarının Hukuki Niteliği Üzerine" BATİDER, C. 15, S. 3, 1990, Ankara.

KOSTAKOĞLU, C., Banka Kredi Sözleşmeleri ve Kredi Kartlarından Doğan Uyuşmazlıklar-Akreditif, İstanbul, 2006.

NOYAN, E., Bankacılık Faaliyetleri, Ankara, 2007.

OY Osman/ GÜNGÜLER, Gülcan, Türk Hukuk Mevzuatına Göre Kredi ve Kredi Teminatları, İstanbul, 2008.

REİSOĞLU, S., Garanti Mukavelesi, Ankara, 1963. (Garanti)

REİSOĞLU, S., Banka Teminat Mektupları Kontrgarantiler, Ankara, 1983. (Banka Teminat)

ŞAKAR, B., Banka Kredileri ve Yönetimi, 2006, İstanbul.

ŞİT, B., Türk Hukukunda Banka Kredisi Kavramı ve Buna Bağlanan Sonuçlar, Ankara, 2011.

TANDOĞAN, H., Garanti Mukavelesi, Ankara, 1959.

TEKİNALP, Ü., Banka Hukukunun Esasları, İstanbul, 2009.

GARANTİ MARAKALARINDAN DOĞAN SORUMLULUĞUN HUKUKİ DAYANAĞI

Dr. Öğretim Üyesi Fatma HIZIR ASRAV

Kırıkkale Üniversitesi, ftmhzr@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8675-4318

ÖZET

Bir ticari işletmenin maddi varlıkları yanında gayri maddi varlıkları da mevcuttur. Bu gayri maddi varlıklar, fikir ürünleridir. Markalar bu kategorinin en önemlilerindendir. Markanın bir teşebbüsün mal ve hizmetlerini başka bir teşebbüsün mal ve hizmetlerinden ayırt etme ve menşe belirtme işlevinin yanı sıra garanti işlevi de oldukça önemlidir. Marka sayesinde malın belirli bir müessese tarafından üretildiği ya da piyasaya sürüldüğü bilindiği için tüketici tercihini ona göre kullanır. Markalar kullanıldıkları alanlara ve çeşitli özelliklerine göre farklı tasniflere tabi tutulabilir. Çalışma konumuzu ise garanti markaları nedeniyle sorumluluk oluşturduğu için garanti markaları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışmamızda öncelikle genel olarak marka kavramı, markanın işlevleri ve çeşitlerine değinilmiştir. Daha sonra ise ise garanti markası ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuş; son olarak garanti markaları nedeniyle sorumluluk ve bu sorumlulukla bağlantılı olarak güven sorumluluğu ile culpa in contrahendo sorumluluğu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Marka, Garanti Markaları, Güven Sorumluluğu, Culpa in Contrahende Sorumluluğu

1. GENEL OLARAK MARKA ve GARANTİ MARKASI KAVRAMI

1.1. Marka Kavramı

Mülga 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de doğrudan doğruya markanın tanımına yer verilmemişti. Ancak md. 5/I'de hangi işaretlerin marka olarak kabul edileceği hükme bağlanmış ve dolaylı olarak bir tanım yapılmıştı. Bu maddeye göre; "*Marka, bir teşebbüsün*[1] *mal veya hizmetlerini bir başka teşebbüsün mal veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dahil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar malların biçimi veya ambalajları gibi çizimle görüntülenebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayınlanabilen ve çoğaltılabilen her türlü işaretleri içerir."* Bu hükümden hareketle marka, bir teşebbüsün mal veya hizmetlerini bir başka teşebbüsün mal veya hizmetlerinden ayırmayı sağlayan, çizimle görüntülenebilen ya da benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla çoğaltılabilen her türlü işarettir[2]. Bu tanımda geçen ayırt edicilik ve işaret kavramları önemlidir. Marka olarak seçilen işaretin, üçüncü şahıslara ait işaretlerden bir şekilde farklılık göstermesi gereklidir ki ayırt edicilik niteliği ortaya çıksın ve

[1] ARKAN'a göre, madde metninde geçen teşebbüs kelimesi yerine KHK'nın birçok yerinde kullanılan işletme kelimesinin kullanılması daha yerinde olurdu. ARKAN, Sabih, Marka Hukuku, Ankara, 1997, s. 36. Buna karşılık TEKİNALP ise kanun koyucunun teşebbüs kelimesini bilerek kullandığını ileri sürmüş ve böylece marka sahibi olabilecek kişilerin çevresinin genişletildiğini belirtmiştir.TEKİNALP, Ünal, Fikri Mülkiyet Hukuku, İstanbul, 2005, s. 340.

[2] ARKAN, Sabih, Ticari İşletme Hukuku, Ankara, 2011, s. 273; DURSUN, Hasan, Marka Hukuku, Ankara, 2008, s. 90.

PROCEEINGS BOOK

marka olarak tescil edilmesi mümkün olsun[3]. Zira marka, mal ve hizmetlerin kişiselleştirilmesini sağlayarak diğer mal ve hizmetlerden ayırt edilmesini sağlamaktadır[4].

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nun 'Marka olabilecek işaretler' başlığını taşıyan 4. maddesi şöyledir: *"Marka, bir teşebbüsün mallarının veya hizmetlerinin diğer teşebbüslerin mallarından veya hizmetlerinden ayırt edilmesini sağlaması ve marka sahibine sağlanan korumanın konusunun açık ve kesin olarak anlaşılmasını sağlayabilecek şekilde sicilde gösterilebilir olması şartıyla kişi adları dâhil sözcükler, şekiller, renkler, harfler, sayılar, sesler ve malların veya ambalajlarının biçimi olmak üzere her tür işaretten oluşabilir."*

556 sayılı KHK. ile 6769 sayılı SMK.'nun markayı tanımlamaya ilişkin hükümleri arasında önemli değişiklikler olduğu dikkat çekmektedir. Öncelikle 6769 sayılı SMK.'nun 4. maddesiyle *"marka sahibine sağlanan korumanın konusunun açık ve kesin olarak anlaşılmasını sağlayabilecek şekilde sicilde gösterilebilir olması şartı"* getirilmiş ve 556 sayılı KHK'da yer alan *"çizimle görüntülenme şartı"* terk edilmiştir. Bir diğer önemli değişiklik ise tanıma renkler ve sesler gibi yeni marka çeşitlerinin de dahil edilmesidir. Ayrıca yine tanıma eklenen *"her türlü"* ibaresiyle marka olabilecek işaretler sınırlandırılmamıştır. Bu sayede yeni ve çeşitli türdeki markaların tescili mümkün ve kolay hale gelmiştir[5].

Bir markadan söz edebilmek için bazı unsurların varlığı şarttır. Her şeyden önce marka olmaya uygun bir işaret bulunmalı ve bu işaretin tescil edileceği mal veya hizmet grubu belirli olmalıdır. Ayrıca marka sahibine marka yoluyla sağlanan korumanın açık ve anlaşılabilir olmasının yanı sıra markanın diğer markalardan ayırt edici nitelik taşıması da zorunludur[6]. Tüm bu açıklamalar ışığında kanaatimizce, şekiller, renkler, harfler, sayılar, işaretler, sesler, görseller, ambalajlama biçimi ve benzerleri kullanılarak mal ve hizmetleri birbirinden ayıran kombinasyonlar bütünü marka olarak tanımlanabilir.

1.2. Markanın İşlevleri

Her ne kadar markalar öncelikli olarak ürün ve hizmetin kökenini belirtme ve diğer ürün ve hizmetlerden ayırt etme işlevine sahip olsalar da hızla gelişen ticari hayatla birlikte markların farklı işlevleri de gündem gelmiştir. Günümüzde markanın birçok işlevi bulunmaktadır. Bununla birlikte doktrinde, köken belirtme, ayırt etme, reklam ve garanti işlevi olmak üzere dört temel işlevinden bahsedilmektedir[7].

Markanın tarihsel gelişim içerisindeki temel işlevi sayılan köken işlevi ile tüketiciye hem malın üretildiği yer hakkında bilgi verilmiş hem üreticinin kimliğine işaret edilmiştir[8].

[3] SERT, Selin, Markanın Kullanılması Yükümlülüğü, Ankara, 2007, s. 19.
[4] KARAHAN, Sami/SULUK, Cahit/SARAÇ, Tahir/ NAL, Temel, Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları, Ankara, 2007, s. 125.
[5] ÖZER, Fatma, Sınai Mülkiyet Kanunu Neler Getirdi, Ankara. 2017, s. 34; ÇAĞLAR'a göre, sicile kayıt olmuş markalar, kullanım suretiyle ayırt edicilik kazanmış markalar ve tanınmış markalar , marka kavramına dahildir, ÇAĞLAR, Hayrettin Marka Hukuku Temel Esaslar, Ankara,2015, s.11; Dirikkan'a göre ise, marka tanımındaki işaret kavramı henüz tescil edilmemiş simgeleri ifade eder. İşaret tescil edildikten sonra ise marka adını alır, DİRİKKAN, Hanife, Tanınmış Markanın Korunması, Ankara, 2003, s. 5.
[6] ÇAĞLAR, s. 11.
[7] ARSLAN, Kaya, Marka Hukuku, İstanbul, 2006, s. 59
[8] ÖZDAL, Şule, Marka Olarak Tescil Edilebilecek İşaretler, İstanbul, 2005, s. 47.

Malın ve hizmetin hangi işletme tarafından üretildiğini ya da piyasaya sürüldüğünü ya da hizmeti sunan işletmeyi ve işletme sahibini göstermesi açısından marka önemlidir[9].

Marka, muhatap tüketicilerin, teşebbüsün mal veya hizmetlerini diğerlerinden ayırması ve aynı marka ile karşılaştığında söz konusu mal veya hizmeti yeniden tanıması olanağını sağlamaktadır[10]. Belirli bir mal ya da hizmetin, belirli bir işletme tarafından imal edildiği marka sayesinde anlaşılabildiği için tüketiciye sunulan mal ya da hizmetler birbirinden ayırt edilebilir[11].

Garanti işlevi ile kastedilen ise daha önce alınan mal ya da hizmet ile aynı markayı taşıyan mal ya da hizmet arasında bir farkın olmadığıdır[12]. Marka sayesinde malın belirli bir müessese tarafından üretildiği ya da piyasaya sürüldüğü bilindiği için tüketici tercihini ona göre kullanır.[13]

Tüketicilerin, malı ya da hizmeti tanıması ve satın alması marka aracılığıyla mümkün olur. Reklam işlevi sayesinde markanın tanınmışlık düzeyinin yükselmesi mal ya da hizmetin daha çok kimselerce bilinmesini sağlayacak ve markaya sağlanan hukuki koruma da artacaktır[14].

1.3. Marka Çeşitleri

Markalar kullanıldıkları alanlara ve çeşitli özelliklerine göre farklı tasniflere tabi tutulabilir. Çalışmamızda bu başlık altında, doktrinde yapılan ayrıma uygun olarak belli başlı marka çeşitlerine değinmekle yetineceğiz.

Sahiplerine göre marka çeşitleri bireysel (ferdi) marka, ortak markalar ve garanti markaları olmak üzere üçe ayrılır. Bireysel (ferdi) markaların tanımı ne 556 sayılı KHK'da ne de SMK.'da yapılmıştır. Ferdi markalar gerçek ya da tüzel kişiler adına tescilli olan ve sahibine hak sağlayan markalardır[15]. Ortak marka ise SMK. 31/3'de şu şekilde tanımlanmıştır: *"Ortak marka, üretim veya ticaret ya da hizmet işletmelerinden oluşan bir grup tarafından kullanılan işarettir."* Hükümden anlaşılacağı üzere, ortak marka, belli bir sözleşme çerçevesinde tüzel kişilik meydana getirmeksizin bir araya gelen gerçek veya tüzel kişilerin oluşturduğu birliğe dahil olanlar tarafından üretilen mal veya hizmetlerin, diğer teşebbüslerin mal veya hizmetlerinden ayırt edilmesini sağlar. Ortak markayı kullanma hakkı bu birliğe dahil olan her teşebbüs için ayrı ayrı var olan ve diğerleriyle eşit ölçüde kullanılan bir haktır[16]. Örneğin; bir sözleşme çerçevesinde bir araya gelen kişilerin 'Güneşli' markasını ayrı ayrı ürettikleri çadır, yelken bezi ve otomobil örtüleri üzerinde kullanmayı kararlaştırmaları halinde 'Güneşli' markası ortak markadır[17]. Garanti markaları ise SMK 31/1'de *"Garanti markası, marka*

[9] ARKAN (Marka) s. 38; TEKİNALP, s. 356.
[10] DİRİKKAN, s. 11.

[11] AYHAN, Rıza/ ÖZDAMAR, Mehmet/ ÇAĞLAR, Hayrettin, Ticari İşletme Hukuku, Ankara, 2010, s. 176.
[12] ÖZDAL, s. 48.
[13] AYHAN/ÖZDAMAR/ÇAĞLAR, s. 176; ÖZDAL, s. 48.
[14] ARKAN (Marka) s. 39; KARAHAN/SULUK/SARAÇ/ NAL, s. 125.
[15] ARKAN (Marka) s. 44; ŞANAL, Osman, Markanın Hükümsüzlüğü, Ankara, 2004, s.14
[16] POROY, Reha/ YASAMAN/Hamdi, Ticari İşletme Hukuku, İstanbul, 2010, s. 417; DURSUN, s. 93.
[17] ARKAN, (Marka) s. 45.

PROCEEINGS BOOK

sahibinin kontrolü altında birçok işletme tarafından o işletmelerin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti etmeye yarayan işarettir." şeklinde tanımlanmıştır[18].

Tescilli olup olmamalarına göre markaları tescilli marka ve tescilsiz marka ayrımına tabi tutmak mümkündür. Kural olarak markanın kullanılabilmesi için tescil edilmesi zorunlu olmayıp tescilsiz markalar da ticari hayatta kullanılabilir. Ancak marka hakkının korunabilmesi için tescil edilmesi şarttır[19]. Bununla birlikte tescilsiz markalar tamamen hukuki korumadan yoksun değildir. Zira gerek SMK. gerekse TTK.'da tescilsiz markaların korunmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. Başka bir deyişle, kural olarak marka hakkının korunması tescille mümkün olmakla birlikte, tescilsiz markalar tamamen koruma dışı bırakılmamış ama tescilsiz markaların korunması farklı hükümlere tabi tutulmuştur.

Amaçlarına göre markalar ticaret markası ve hizmet markası olarak ikiye ayrılabilir. Sanayide, ticarette, ya da küçük sanatlarda imalatı ve/veya ticareti yapılan bir malı ayırt etme amacıyla her türlü malın ya da ambalajının üzerine konulan markalar ticaret markalarıdır[20]. Hizmet markası ise, bir işletmenin hizmetini diğer bir işletmenin hizmetinden ayıran marka türüdür. Bazı işletmelerin alım satıma konu olabilecek somut malları olmayıp hizmetleri vardır. Örneğin; turizm, bankacılık, sağlık, danışmanlık, otelcilik, eğitim gibi alanlarda çalışan işletmelerin somut mallar üretme imkanları yoktur. Piyasalara sundukları hizmet onların ürünüdür. Söz konusu bu hizmet işletmelerinin hizmetlerini tanıtmak için kullandıkları markalara hizmet markaları denir[21].

1.4. GARANTİ MARKALARI

1.4.1. Garanti Markası Tanımı

Garanti markası 551 sayılı KHK'da düzenlenmemiştir. Garanti markasına uygulanacak hükümler esas itibariyle mülga 556 sayılı KHK. md. 54–60 arasında düzenlenmiştir. Garanti markası için 556 sayılı KHK md. 54[22] verilen tanımın, doktrinde haklı olarak hatalı olduğu ifade edilmiştir[23]. Zira söz konusu bu hükümde belirtildiği gibi garanti markasının garanti etme niteliği işletmeye yönelik olmayıp, işletme tarafından üretilen mal veya sunulan hizmetlere yöneliktir. Bu yönüyle garanti markası, garanti markasını kullanmaya yetkili olan işletmelerce üretilen mal ve hizmetleri diğer işletmelerin mal ve hizmetlerinden ayırır[24].Buradan hareketle

---

[18] Garanti markalarına ilişkin ilerleyen başlıklarda detaylı açıklamalar yapılacaktır.

[19] AYHAN/ÖZDAMAR/HAYRETTİN, s. 348.

[20] NOYAN, Erdal, Marka Hukuku, Ankara, 2009, s. 48; KAYA, Arslan, Marka Hukuku, İstanbul, 2006, s. 50; Türk Patent Enstitüsü Başkanlığı tarafından yayımlanan 'Marka Tescil Başvurularına Ait Mal ve Hizmetlerin Sınıflandırılmasına İlişkin Tebliğ'de' 1-34 arası sınıflar ticaret markası olarak düzenlenmiştir.

[21] YASAMAN, Hamdi, Marka Hukuku, İstanbul, 2004, s. 22; TEKİNALP, s. 352; 'Marka Tescil Başvurularına Ait Mal ve Hizmetlerin Sınıflandırılmasına İlişkin Tebliğ'de' 35. sınıftan itibaren hizmet markaları düzenlenmiştir.

[22] 556 sayılı KHK md. 54 *"Garanti markası, marka sahibinin kontrolü altında birçok işletme tarafından o işletmelerin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti etmeye yarayan işarettir. Garanti markasının marka sahibinin veya marka sahibine iktisaden bağlı olan bir işletmenin mal veya hizmetlerinde kullanılması yasaktır."*

[23] TEKİNALP, s. 353; ARKAN (Marka) s. 46–47; KARAHAN, s. 1204; 556 sayılı KHK'nın Uygulanmasına Dair Yönetmelik md. 7'de ise *"Garanti Markası, marka sahibinin kontrolü altında birçok işletme tarafından, o işletmelerin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti etmeye yarayan işarettir."* şekilde tanımlanarak, KHK md. 54'deki hatalı tanım düzeltilmiştir.

[24] AYHAN/ÖZDAMAR/ÇAĞLAR, s. 178; CAMCI, Ömer, Marka Davaları, İstanbul, 1999, s. 23; KARAHAN, s. 1208; ARKAN (Marka) s. 46;

PROCEEINGS BOOK

garanti markasının klasik marka tanımına girmeyeceği ileri sürülmüştür. Zira marka bir malı ya da hizmeti diğer mal ya da hizmetten ayırmaya yarayan işarettir. Oysa garanti markasının böyle bir fonksiyonu yoktur[25]. Garanti markasının fonksiyonu, garanti markası sahibinin hazırladığı yönetmelikte belirlenen ve garanti markasında sembolleşen özellikleri alıcılara karşı hukuken garanti etmektir[26]. Bu sebeple, üretilen mal ya da hizmetlerin belirli niteliklerde olduğunu gösteren işaretler için marka değil damga kavramının kullanılmasının daha yerinde olacağı belirtilmiştir.

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu md. 31/1'de, *"Garanti markası, marka sahibinin kontrolü altında birçok işletme tarafından o işletmelerin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti etmeye yarayan işarettir."* şeklinde garanti markası tanımlanmıştır. Garanti markaları esas itibariyle mal ve hizmetlerin kesinleşmiş belirli kalite ve özelliklerine işaret etmektedir. Bu sebeple bu markaları belirli standartlara uyanlar kullanabilmektedir [27].

6769 sayılı kanunda verilen tanım bu çeşitli açılardan eleştirilmektedir. Hükümde yer alan *"işletmelerin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini"* ibaresinden garanti markasının işletmelerin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti edeceğine ilişkin bir anlam çıkması sebebiyle eleştirilmiştir[28]. Çünkü garanti markası üzerine konulduğu mal veya hizmetlerin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti eder.

Kanunda verilen tanıma ilişkin diğer bir eleştiri ise *"marka sahibinin kontrolü altında"* ibaresinden garanti markasını kullanan işletmelerin garanti markası sahibinin kontrolü altında olduğu anlamına yol açacağına ilişkindir[29]. Fakat garanti markası sahibinin işletme üzerinde mutlak bir kontrol yetkisi olmamakla birlikte, garanti markası sahibi yalnızca markanın kullanılacağı mal veya hizmetin belirli kriterleri sağlayıp sağlamadığını kontrol edebilir.

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu md. 31/2'ye göre *"garanti markasının, marka sahibinin veya marka sahibine iktisaden bağlı olan işletmelerin mal ve hizmetlerinde kullanılması yasaktır."* Bu hüküm çerçevesinde marka sahibine sadece kontrol hakkı tanınmıştır. Bunun sebebi kontrol eden ile kontrol edilenin aynı kişi olmasının engellenmesi ve dolayısıyla alıcılar açısından garantinin doğruluğunun sağlanmasıdır. Sahibi tarafından kullanılamayacak olması yönüyle garanti markası diğer markalardan ayrılmaktadır[30].

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu md. 32 gereğince işletmelerin garanti markasını kullanmaları, garanti markası sahibi tarafından yapılacak denetime göre belirlenecektir. Bu denetimin objektif esaslara göre yapılabilmesi amacıyla, garanti markasının tescili için yapılacak başvuruda bir teknik yönetmeliğin verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Garanti

[25] POROY/YASAMAN s. 416; ÖZDAL, s. 56.
[26] TEKİNALP, s. 352; POROY/YASAMAN, s. 415.
[27] KARAHAN/SULUK/SARAÇ/NAL, s.127; POROY/YASAMAN, s. 417.
[28] ARKAN, s.46-47 (Marka); KARAHAN, s. 1204; TEKİNALP, s. 42; CANER ŞAHİN, Ayşegül, Garanti Markaları Nedeniyle Sorumluluk, Prof. Dr. Mustafa Dural'a Armağan, İstanbul 2013, s. 361.
[29] ARKAN, s. 47; KARAHAN, s. 1205.
[30] POROY/YASAMAN, s. 416; YASAMAN, s. 23; ARKAN (Marka) s. 47; KAYA, s. 54; CAMCI, s. 23; SERT, s. 25; ÖZDAL, s. 58.

PROCEEINGS BOOK

markası teknik yönetmeliğinde, garanti edilen mal ve hizmetlerin ortak özellikleri hakkında hükümler ve markanın kullanılmasının kontrolünün yapılma şekilleri düzenlenir[31].

Son olarak belirtmek gerekir ki, garanti markaları, bir işaretin şekil ve içerik itibariyle marka olabilmesi için aranan özelliklere sahip olmalıdır[32].

1.4.2. Garanti Markalarının İşlevleri

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu md. 31'de[33] verilen tanımdan da anlaşılacağı üzere garanti markalarının garanti işlevi dört hususa yöneliktir[34]:

1. Bunlardan ilki, üretilen mal veya sunulan hizmetlerin ortak özelliklerinin garanti edilmesidir. Örneğin; bir malın saf ve yeni yünden üretildiğini gösteren 'WOOLMARK' markası.[35]

2. İkinci çeşit garanti markası üretilen mal veya sunulan hizmetlerin üretim usullerini garanti etmeye yarar. Örneğin; bir malın İslami koşullara göre hazırlandığı anlamını taşıyan 'H' helal gıda markası[36].

3. Üçüncü tip garanti markası ise üretilen mal veya sunulan hizmetlerin coğrafi kaynaklarını garanti etmeye yarar. Örneğin; İsviçre'de mallar ve bunların ambalajları üzerine konulan ve bunların en iyi şartlarda İsviçre'de üretildiğini garanti eden 'LABEL markası'[37].

4. Son garanti markası ise üretilen mal veya sunulan hizmetlerin kalitesini garanti etmeye yarar. Örneğin; bir malın Türk standartlarına uygun imal edildiğini gösteren 'TSE' markası, uluslar arası alanda genel kabul gören 'ISO 9000' kalite standart markaları, üzerine konulduğu malın insan, hayvan ve çevre açısından sağlıklı olduğunu gösteren 'CE' markası[38].

1.4.3. Garanti Markalarına Benzer Kavramlar

Garanti markaları bazı işlevleri itibariyle ortak markalara benzemektedir. Hatta doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre, garanti markası, ortak markanın bir türüdür[39]. Ancak garanti markası belirlenen standartlara sahip tüm işletmeler tarafından kullanılabilirken, ortak markalar sadece belirli işletmeler tarafından kullanılabilir. Ayrıca garanti markaları ortak markalar gibi lisans sözleşmelerine konu olamaz[40]. Aynı maddeler altında düzenlenmiş olmalarına rağmen işlevleri, marka hakkı sahipliği, marka sahibinin sorumluluğu, marka hakkının kullanımı ve teknik şartnamenin fonksiyonları açısından farklılıklar arz etmektedirler.

---

[31] AYHAN/ÖZDAMAR/ÇAĞLAR, s. 178; SERT, s. 25; NOYAN, s. 51; ÖZDAL, s. 57.
[32] KARAHAN, s. 1204.
[33] Bkz: 556 sayılı KHK. md. 54.
[34] KARAHAN, s. 1207, 1208; ARKAN, s. 46; TEKİNALP, s. 352; NOYAN, s. 51; KARAHAN/SULUK/SARAÇ/NAL, s. 127; SERT, s. 24–25 KAYA, s. 93.
[35] ARKAN (Marka) s. 48; KARAHAN, s. 1207; TEKİNALP, s. 352; SERT, s. 24.
[36] KARAHAN, s. 1207.
[37] KAYA, s. 53.
[38] ARKAN, s. 270; KARAHAN, s.1208- 1209; POROY/YASAMAN, s. 308–309; KARAHAN/SULUK/SARAÇ/NAL, s. 127; TEKİNALP, s. 352; NOYAN, s. 51; SERT, s. 24–25.
[39] NOYAN, s. 50
[40] ÖZDAL, s. 59; SMK md. 148/7 *"Garanti markasının veya ortak markanın devri ya da ortak marka için lisans verilmesi, sicile kayıt hâlinde geçerlidir"* hükmü gereğince garanti markası lisans sözleşmesine konu olmamaktadır.

PROCEEINGS BOOK

Coğrafi işaretler de bilgi sağlama amacı ve garanti işlevi itibariyle garanti markasına benzemektedir. Çünkü hem garanti markası hem coğrafi işaretler, ürünün coğrafi menşeine, içeriğine veya üretim usulüne ilişkin hususlar hakkında tüketiciyi bilgilendirme amacına hizmet eder. 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu md. 34'de "*Coğrafi işaret; belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş ürünü gösteren işarettir.*" şeklinde tanımlanmıştır. Garanti markasına ilişkin kanunda geçen *"coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti etmeye yarayan işaret"* ifadesi gereğince coğrafi menşe'nin garanti markası olarak tescil edilmesi mümkündür. Bu sebeple coğrafi menşe, hem garanti markası hem de coğrafi işaret olarak tescil edilebilir. Bununla birlikte coğrafi menşe belirten bir işaretin coğrafi işaret olarak tescil edilebilmesi için coğrafi işaretlere ilişkin SMK md. 37'deki koşulları sağlaması gerekmektedir. Ancak bu koşullar garanti markası açısından geçerli değildir. Dolayısıyla garanti markası olarak tescil edilecek coğrafi menşe'nin, coğrafi işarete nazaran daha geniş bir kavram olduğu belirtilmiştir[41].

Coğrafi işaret ile garanti markası arasında bir diğer fark ise tescil ettirene sağladığı haklar yönündendir. Markanın bir türü olan garanti markası, tescil ile birlikte marka sahibine inhisari kullanım hakkı sağlar. Oysa SMK md. 44 *"Tescil edilen coğrafi işaret tescil ettirene inhisari hak sağlamaz" hükmü* gereğince coğrafi işaret tescil ettirene inhisari hak sağlamaz.

Garanti markasına benzer bir diğer kavram ise son yıllarda e-ticarette kullanılan güven duyulan marka kavramıdır. Güven duyulan marka için şöyle bir tanım verilmiştir: *"Güven duyulan marka, devlet, endüstri ve tüketici grupları tarafından birlikte meydana getirilen bağımsız bir inisiyatiftir."*[42]. Güven duyulan marka, bireylerin e-alışverişte karşılarına çıktığında güvenebilecekleri bir logo ile temsil edilmektedir. Tüketiciler, güven duyulan marka logosuna sahip mağazalardan alışveriş yaptıklarında, bu mağazaların öngörülen kurallara uygun hareket ettiklerini bilmekte ve bu açıdan güven duyulan marka tüketicide güvenlik hissi oluşturmaktadır[43]. Güven duyulan marka ve garanti markaları işlevleri açısından benzerlik göstermekle birlikte, güven duyulan markanın ayırt edici özelliği, elektronik bir etiket olarak web sayfalarında yer almasıdır[44]. Bilindiği üzere garanti markaları ise klasik ticarette mevcuttur.

2. GARANTİ MARKALARI NEDENİYLE SORUMLULUK

2.1. Genel Olarak

Her şeyden önce cevaplanması gereken soru şudur: Garanti markasıyla teminat altına alınan özelliklerin, üretilen mal ya da sunulan hizmette bulunmaması durumunda garanti markasını kullanan kişi, satıcı ya da üretici olarak sorumlu tutulabilir mi?

Arkan'a göre bu sorunun cevabı olumludur. Arkan, garanti markası kullanan kişinin sorumluluğunun TBK. 219 ve 475'inci maddelerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Zira

[41] BOZGEYİK, Hayri, *"Garanti Markasının Marka Hukukundaki Yeri ve Benzer Kavramlarla İlişkisi"*, İÜHFM, C. LXXI, S. 2, Y. 2013, s. 98.

[42] BERBER, Leyla/AKYAZILI, Erdem, Trustmark (Güven Duyulan Marka), Ankara, 2008, s. 19.
[43] BERBER/AKYAZILI, s. 16.
[44] BERBER/AKYAZILI, s. 19.

PROCEEINGS BOOK

TBK. md. 219 gereğince satılan mal ayıpsız olmalıdır ve malın ayıplı olması durumunda satıcı bu ayıbı bilmese dahi sorumludur. TBK. md. 475'e göre de iş sahibinin kullanamayacağı ya da kabule zorlanamayacağı derecede kusurlu bir şeyi kabul etmeyebileceği ve hatta zarar ve ziyanının karşılanmasını dahi isteyebileceği düzenlenmiştir. Garanti markasını kullanan kişiler ile alıcılar arasında bir sözleşme bulunmaması durumunda ise alıcılar, ayıplı maldan ve zararlardan satıcı ile üreticiyi müştereken ve müteselsilen sorumlu tutan Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun hükümlerine dayanarak markayı kullanan kişilerden talepte bulunabilirler[45]. Garanti markası sahibinin sorumluluğu açısından ise Arkan, garanti markası sahibinin, sınırlı bir denetim olanağı olması ve alıcılarla arasında bir sözleşme ilişkisinin bulunmaması sebebiyle alıcılara karşı sorumlu tutulmaması gerektiğini de belirtmiştir. Ancak marka sahibi gerekli denetimi yapmamışsa ya da damganın yetkisiz kişilerce kullanılmasına göz yummuşsa garanti markasının hükümsüzlüğü söz konusu olabilir[46]. Karahan'a göre de devamlılık arz eden ihlal ve göz yumma olaylarının varlığı halinde, ihlallerin önlenmesi hususunda üzerine düşen tedbirleri ihmal eden garanti markası sahibinin sorumluluğuna gidilebilmelidir. Bu anlamda genel hükümlerden ve özellikle haksız rekabet ile ilgili hükümlerden yararlanılabilir[47].

Kanaatimizce garanti markası sahiplerinin alıcılarla aralarında bir sözleşme bulunmaması ve sınırlı bir denetim imkanlarının olması sebebiyle alıcılara karşı sorumluluklarının olmadığını söylemek yerinde olmaz. Zira sözleşme tarafı olmasa da sözleşmenin karşı tarafında oluşturduğu güvenle, karşı tarafı sözleşme yapmaya yönlendiren garanti markası sahibi güven esasına göre sorumlu tutulabilmelidir.

2.2. Sorumluluğun Hukuki Dayanağı: Güven Sorumluluğu

Güven ve haklı güvenin korunması dürüstlük ilkesinden kaynaklanmaktadır. Güven kavramı, insanların toplu olarak yaşaması sonucunda iletişim içinde bulunmaları sebebiyle gerek ticari gerek hukuki işlemlerde önem arz etmekte, bireyler için doğru ve dürüst davranma, sadakatli olma ve özen gösterme gibi yükümlülükleri kapsamaktadır[48].

Güven sorumluluğu, edim yükümlülüklerinden bağımsız borç ilişkilerinin ihlali durumunda, kanunda düzenlenmiş sorumluluk tipleriyle tam olarak örtüşmeyen bir sorumluluk halidir. Aralarında belli ölçüde bir güven ilişkisi kurulan kimselerin, bu güvene dayanan beklentilerinin yani haklı güvenlerinin boşa çıkması durumunda güven sorumluluğu söz konusu olmaktadır[49]. Bu sorumluluk geçerli bir şekilde kurulan sözleşmeden doğan güven kadar yoğun olmamakla birlikte, haksız fiil hukuku açısından da geçerli olan güvenin de üzerindedir. Sözleşme ile haksız fiil arasında olan bu sorumluluk türü kanunda düzenlenmemiştir ve bu boşluk yargı içtihatlarıyla doldurularak güvenin boşa çıkmasından doğan bir sorumluluk anlayışı kabul edilmiştir. Söz konusu bu sorumluluk sözleşme görüşmelerinden doğan

[45] ARKAN, s. 48; Aynı yönde görüş için bkz: KARAHAN, s. 1210.
[46] ARKAN (Marka) s. 48.
[47] KARAHAN, s. 1210.
[48] OĞUZTÜRK (KALKAN) Burcu, Güven Sorumluluğu, İstanbul 2008, s. 44 vd.

[49] DEMİRCİOĞLU, Huriye Reyhan, Güven Esası Uyarınca Sözleşme Görüşmelerindeki kusurlu davranıştan Doğan Sorumluluk (Culpa ın Contrahendo Sorumluluğu), Ankara, 2009, s. 161-162.

sorumluluğu (culpa in contrahendo sorumluluğu) da kapsayan ve diğer sorumluluk türlerinden bağımsız olan bir sorumluluk türüdür[50].

Güven sorumluluğunu sözleşmeden ve haksız fiilden ayrı genel bir sorumluluk olarak kabul eden ilk yazar Canaris'tir. Canaris, güven sorumluluğunu negatif ve pozitif anlamda olmak üzere iki yönlü olarak incelemiş ve güvenin pozitif anlamda korunması üzerinde durmuştur. Yazara göre, güvenen kişinin bu güvenine uygun bir talepte bulunma hakkının bulunduğu durumlarda pozitif güven koruması söz konusudur. Haklı güveni boşa çıkan kişiye güvenin boşa çıkması nedeniyle uğradığı zararların giderilmesi için bir tazminat hakkı tanınması durumunda ise negatif güven koruması söz konusudur[51].

Sözleşme kurulmadan önce, sözleşmenin tarafı olmasa da belirli bir güven yaratarak sözleşmenin kurulmasına etki eden üçüncü kişiler garanti markaları açısından garanti markası sahipleridir ve güven esası gereğince sorumlu tutulmalıdırlar. Garanti markalarına güvenerek mal ve hizmet alan kişiler negatif güvenin korunması kapsamında garanti markası sahiplerine başvurabilmelidirler.

Güven sorumluluğu kavramı culpa ın contrahendo sorumluluğundan daha geniş bir kavram olup negatif güven sorumluluğu kapsamında değerlendirilen olayların çoğu aynı zamanda bir culpa in contrahendo sorumluluğu halidir. Özellikle sözleşmenin tarafı olmamakla birlikte sözleşmenin kurulmasına etki eden üçüncü kişilerin (örneğin, garanti markası sahipleri) açıklamalarından kaynaklanan güven sorumluluğu hallerinin önemli bir kısmı culpa in contrahendo sorumluluk olarak değerlendirilmektedir[52]. Bu sebeple sözleşme görüşmeleri sırasında sözleşmenin kurulmasına etki ederek oluşturduğu güvenle alıcıyı sözleşme yapmaya yönelten garanti markası sahibinin sorumluluğu kapsamında, culpa in contrahendo sorumluluğu, bu sorumluluğun şartları ile hüküm ve sonuçlarına değinmek gerekmektedir.

2.3. Güven Esasına Dayanan Culpa in Contrahendo Sorumluluğu

Culpa in contrahendo sorumluluk, taraflar arasında hukuki işlem öncesi oluşan işlemsel temas sonucunda meydana gelen, kökenini dürüstlük kuralında bulan, genel özen gösterme yükümünün oluşturduğu güven ilişkisinin ihlal edilmesi halidir[53]. Sözleşmeye taraf olmasa da sözleşmenin kurulmasına sağladığı güvenle etki eden üçüncü kişiler de culpa in contrahendo sorumluluk kapsamındadırlar[54]. Alıcı ile garanti markasını kullanan kişi arasındaki hukuki ilişkiye katılmayan üçüncü kişi konumundaki garanti markası sahibinin sorumluluğu da güven esasına dayanan culpa in contrahendo sorumluluğudur.

2.3.1. Culpa in Contrahendo Sorumluluğunun Özel Şartları

2.3.1.1. Bir Güven Konusunun Varlığı

[50] KIRCA, Çiğdem, Bilgi Vermeden Dolayı Üçüncü Kişiye Karşı Sorumluluk, Ankara, 2004, s. 138; OĞUZTÜRK, s. 251.
[51] DEMİRCİOĞLU, s. 163–169; OĞUZTÜRK, s. 249.
[52] KIRCA, s. 137; DEMİRCİOĞLU, s. 170–171.
[53] OĞUZTÜRK, s. 90.
[54] KIRCA, s. 112.

PROCEEINGS BOOK

Culpa in contrahendo sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için öncelikle zarar verenin, karşı tarafa güven veren belirli bir davranışta bulunması gerekir. Güveni oluşturan bu davranış her türlü aktif ve pasif tutumu ve durumu kapsayacak şekilde geniş değerlendirilmelidir. Önemli olan sorumluluğun doğması için davranışın elverişli olup olmadığıdır. Davranışın elverişli olup olmadığı belirlenirken objektif bir değerlendirme yapılmalıdır. Bunun için sadece güvenen kişi için değil, normal ve mantıklı diğer kişiler için de bu davranışın güven oluşturacağı sonucuna varılmalıdır[55].

Güven konusu objektif ölçüde bilinebilir ve bu doğrultuda bir tasarrufa yöneltebilir nitelikte olmalıdır. Güvenen kişi bu konudan bilgi sahibi olmalı ve buna uygun biçimde davranmalıdır. Başka bir deyişle güven konusu ile güvenilen durum arasında illiyet bağı olmalıdır. Aslında güvenen kişi ile güvenilen kişi arasında doğrudan kurulmuş bir sözleşme ilişkisi yoktur. Üçüncü kişi, lehine özel şekilde oluşturulmuş güven ilişkisi kapsamında bazı tasarruflarda bulunmaktadır. İşte bu tasarruflar güvenin sağlandığının göstergesidir[56].

Garanti markası sahipleri sözleşmeye taraf olmasalar da, üretilen mal ya da sunulan hizmetlerin belirli niteliklere sahip olduklarını garanti etmektedirler. Alıcılar buna güvenerek garanti markası kullanan üretici ya da satıcılarla hukuki ilişki kurmaktadırlar. Bu sebeple oluşturduğu güvenle alıcıyı sözleşme yapmaya sevk eden garanti markası sahipleri culpa in contrahendo gereğince sorumludurlar.

2.3.1.2. Mevcut Güvenin Normatif Anlamda Korunmaya Değer Olması

Normatif anlamda korunmaya değer güvenin hukuki dayanağı TMK md. 2/I'dir. Güven kavramının sınırlarını da belirleyen bu hükme göre herkes haklarını kullanırken ve borçlarını ifa ederken dürüst davranmakla yükümlüdür. Güvenin normatif olarak korunabilmesi için taraflar arasında özel bir bağlantının da bulunması ve güvenen kişinin TMK. md. 3'e göre iyiniyetli olması gerekmektedir[57].

Sözleşme ilişkisi özel bağlantının en yoğun şekilde ortaya çıktığı durumdur. Ancak özel bağlantı, sözleşme ilişkisiyle sınırlı değildir. Taraflar arasında sözleşme ilişkisi bulunmasa da bunlar arasında tesadüfen karşılaşmanın ötesinde özel bir bağlantı bulunabilir. Bir sözleşme ilişkisi içerisinde bulunmasalar da özel bağlantı sayesinde taraflar birbirlerinin hukuk alanlarına etki etme imkânına sahip olmaktadırlar. İşte bu özel bağlantı sebebiyle taraflar birbirlerine karşı özen göstermek zorundadırlar[58].

Culpa in contrahendo sorumluluğunda taraflar arasındaki özel bağlantı sözleşme görüşmeleri ile ortaya çıkar. Bu açıdan sözleşme görüşmelerinin ne zaman ve ne şekilde başladığını tespit etmek önemlidir[59]. Tarafların sözleşme görüşmelerine başlamış sayılmaları için bu hususa ilişkin karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanında bulunmaları gerektiği ileri

[55] GÜRPINAR, Damla, Sözleşme Dışı Yanlış Tavsiyede Bulunma, Öğüt ve Bilgi Vermeden Doğan Hukuki Sorumluluk, İzmir, 2006, s. 221; DEMİRCİOĞLU, s. 179
[56] DEMİRCİOĞLU, s. 180.
[57] DEMİRCİOĞLU, s. 181.
[58] KIRCA, s. 119; DEMİRCİOĞLU, s. 181.
[59] DEMİRCİOĞLU, s. 183.

PROCEEINGS BOOK

sürülmüştür[60]. Ancak culpa in contrahendodan doğan sorumluluk, sözleşme kurulması sürecinde sözleşmenin kurulması amacıyla hukuki değerlerini birbirlerinin etkisine açan tarafların hukuki değerlerinin, diğer tarafça korunacağına ilişkin güvenin boşa çıkmasından doğan bir sorumluluktur[61]. Bu nedenle sözleşme görüşmelerinin başlamış sayılması için tarafların tek taraflı ya da karşılıklı irade beyanlarına gerek yoktur. Taraflar arasındaki özel bağlantıyı ifade eden sözleşme görüşmeleri, taraflar arasında hukuki işlem temasının kurulmasıyla başlayacaktır[62]. Sözleşme kurma amacı olmaksızın taraflar arasında kurulan sosyal temaslar, hukuki işlem teması olarak nitelendirilemeyeceği için sözleşme görüşmesi söz konusu değildir. Böyle bir durumda culpa in contrahendo sorumluluğundan bahsedilemez[63].

Garanti markası sahibi ile alıcılar arasında bir sözleşme ilişkisi bulunmamakla birlikte aralarındaki ilişki tesadüfî bir karşılaşmadan ziyade özel bir bağlantıdır. Kişiler garanti markası sahibine güvenerek mal ve hizmet aldıkları için garanti markası sahibi ile alıcılar arasında özel bir bağlantı oluşmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi normatif anlamda korumaya değer güvenden bahsedebilmek için taraflar arasındaki özel bağlantının yanı sıra güvenen kişinin TMK. md. 3 anlamında iyiniyetli olması gerekir. Yani güvenen kişinin gerçek durumu bildiği ya da bilmesi gerektiği hallerde hukuken korunması gereken haklı bir güvenden bahsedilemez[64]. Bu nedenle alıcının mal ve hizmette belirtilen niteliklerin olmadığını bildiği ya da bilmesi gerektiği durumlarda garanti markası sahibinin culpa in contrahendo sorumluluğu olmadığı sonucuna varmak gerekir.

2.3.1.3. Normatif Anlamda Korunmaya Değer Güvenin İhlali

Culpa in contrahendo sorumluluğunun son özel şartı normatif anlamda korunmaya değer güvenin ihlalidir. Bu şart, haksız fiillerde hukuka aykırılığa, sözleşme sorumluluğunda borca aykırılığa tekabül etmektedir[65]. Culpa in contrahendo sorumluluğu garanti markası sahipleri açısından, özenli şekilde bilgi verme yükümlülüğünü ihlal eden davranış sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda bu başlık altında özenli şekilde bilgi verme yükümlülüğünün ihlali incelenecek, diğer ihlal durumlarına yer verilmeyecektir.

"Bilgi verme, belirli bir durumun varlığını objektif olarak tespit ederek, bildirmektir."[66] Verilen bilgi bir konu hakkında doğruluk ya da yanlışlık değer yargısına varılmasını sağlar. Örneğin; bir işletmenin kar-zarar durumunun ya da bir taşınmazın değerinin tespit edilip bildirilmesi, bir bankanın müşterisinin mali durumu hakkında yaptığı açıklama bilgi vermedir[67]. Bu bakımdan üretilen mal ya da sunulan hizmetin belirli niteliklere sahip olduğunu tekeffül

[60]YALMAN, Süleyman, Türk-İsviçre Hukukunda Sözleşme Görüşmelerinden Doğan Sorumluluk, Ankara, 2006, s. 102.
[61] KIRCA, s. 138.
[62] DEMİRCİOĞLU, s. 184.
[63] YALMAN, s. 102.
[64] DEMİRCİOĞLU, s. 188.
[65] DEMİRCİOĞLU, s. 191; GÜRPINAR, s. 220.
[66] KIRCA, s. 4.
[67] KIRCA, s. 4,5.

PROCEEINGS BOOK

eden garanti markası sahiplerinin de yapmış oldukları açıklamalar bilgi verme kapsamında değerlendirilebilir.

Bilgi vermeden doğan sorumluluk, bilgi alan ile bilgi veren arasında sözleşme ilişkisi olduğu hallerde ortaya çıkabileceği gibi aralarında sözleşme ilişkisi olmayan bilgi alan ve bilgi verenin bilginin verilmesi noktasındaki bir temasından da kaynaklanabilir. Diğer bir durum ise sözleşmenin kurulması aşamasında, sözleşme tarafının yanlış bilgi vermesiyle meydana gelen sözleşme görüşmelerindeki kusur nedeniyle doğan culpa in conrahendo sorumluluğudur[68].

Bilgi vermeden doğan sorumluluk garanti markası sahipleri açısından bilginin üçüncü kişiye aktarımı olarak adlandırılan durumda söz konusu olmaktadır. Bu durumda garanti markası kullanan kişiler, garanti markası sahiplerinden aldıkları bilgileri, üçüncü kişilerle sözleşme kurmak için kullanmakta ve üçüncü kişiler de bu bilgilerin doğru olmadığı durumlarda zarar görmektedirler.

Üçüncü kişiye aktarım[69] ya da dolaylı bilgi aktarımı[70] olarak adlandırılan durumda bilgi veren kişi, sözleşmeden doğan yükümlülüğünü yerine getirmek amacıyla bilgi vermekte, sözleşmenin diğer tarafı da bu bilgileri üçüncü kişiyle sözleşme kurmak için aktarmakta ve üçüncü kişi verilen bilgilerin doğru olmaması sebebiyle zarar görmektedir[71]. Mal ve hizmetlerinin belirli niteliklerde olduğunu tekeffül eden garanti markası sahibi ile üçüncü kişi arasında bir sözleşme ilişkisi bulunmasa da garanti sahibinin verdiği bilginin gerçeği yansıtmaması durumunda üçüncü kişi zarar görmektedir.

Bilgi verenlerin üçüncü kişiye karşı sorumluluğunun hukuki niteliği hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan ilki haksız fiil görüşüdür. Haksız fiil görüşü de kendi içinde ikiye ayrılmakta ve ilk durumda hukuka aykırılık konusunda bir koruma normu aranmaksızın, mesleki kurallara uymama suretiyle kusurlu davranışta bulunma hukuka aykırılık olarak kabul edilmekte; ikinci durumda ise dürüstlük kuralına aykırılık hukuka aykırılık olarak kabul edilmektedir[72]. Bu konuda ileri sürülen ikinci görüş ise zımnen kurulan bilgi verme sözleşmesi görüşüdür. Zımnen kurulan bilgi verme sözleşmesi görüşü, bilgi verenin üçüncü kişiye karşı sorumluluğu, bilgi veren ve üçüncü kişi arasında zımnen kurulmuş bilgi verme sözleşmesine dayandırılmaktadır[73]. Bilgi verenlerin üçüncü kişiye karşı sorumluluğunun hukuki niteliği konusunda ileri sürülen üçüncü görüş olan, üçüncü kişiyi koruyucu etkili sözleşmenin ortaya çıkış nedeni ise, sözleşmenin taraflarına belirli ölçüde yakın olmakla birlikte, sözleşmeye doğrudan dahil olmayan, bir başka deyişle ne sözleşmenin tarafı, ne de kendi lehine üçüncü kişi yararına sözleşme yapılmış olan kişilerin, haksız fiil sorumluluğunun sözleşme sorumluluğuna oranla elverişsiz sonuçlarına tabi tutulmasına engel olmaktır. Yani üçüncü kişiyi koruyucu etkili sözleşmeden amaç; alacaklı gibi tehlikeye maruz kalan üçüncü kişilerin, haksız fiilin ağır şartlarına tabi tutularak eşitsizlik yaratılmasının engellenmesi ve

[68] KIRCA, s. 6; DEMİRCİOĞLU, s. 232; GÜRPINAR, s. 18..
[69] KIRCA, s. 7.
[70] GÜRPINAR, s. 50.
[71] KIRCA, s. 7; DEMİRCİOĞLU, s. 238.
[72] KIRCA, s. 39 vd.
[73] KIRCA, s. 61 vd.

PROCEEINGS BOOK

böylece adaleti gerçekleştirmektir[74]. Bu konudaki dördüncü görüş ise mesleki sorumluluk görüşüdür. Bilgi verenlerin sorumluluğunu mesleki sorumluluk olarak kabul eden görüş, sorumluluğun asıl sebebini, bilgi verenin belirli bir mesleki konumda bulunması, belirli bir mesleğin mensubu olması olarak kabul eder[75].

Bilgi verenlerin üçüncü kişiye karşı sorumluğuna ilişkin bizim de katıldığımız son görüş ise güven sorumluluğu görüşüdür. Güven sorumluluğu görüşüne göre, hukuki işlem alanında davranışlarıyla güven sağlayan, bilgi veren ile üçüncü kişi arasında meydana gelen edim yükümünden bağımsız borç ilişkisinin ihlali, üçüncü kişide oluşan güven zararlarının tazmini sorumluluğuna yol açar. Bu sorumluluk ne haksız fiil ne sözleşme sorumluluğu olup, her ikisi arasında bulunan üçüncü bir sorumluluk sebebi olan güven sorumluluğudur[76]. Güven sorumluluğu, güven sağlanması ile meydana gelen güven ilişkisi veya edim yükümlerinden bağımsız borç ilişkisinin ihlali sonucu oluşan bir sorumluluktur. Edim yükümlerinden bağımsız borç ilişkisi, sözleşme öncesi safhada culpa in contrahendo sorumluluğu, sözleşme kurulduktan sonraki safhada ise, üçüncü kişiyi koruyucu borç ilişkisini açıklar[77].

2.3.2. Culpa in Contrahendo Sorumluluğunun Genel Şartları

2.3.2.1. Zarar

Zarar bir kimsenin iradesi dışında, malvarlığı değerlerinde meydana gelen eksilmedir.[78] Eksilme malvarlığında ortaya çıkarsa maddi zarar, şahıs varlığında ortaya çıkarsa manevi zarar söz konusu olmaktadır[79]. Culpa in contrahendo sorumluluğunda zarar, malvarlığı zararı olabileceği gibi, kişiye ilişkin zarar da olabilir. Culpa in contrahendo sorumluluğu daha çok malvarlığı zararlarına yöneliktir. Bununla birlikte taraflar arasındaki ilk işlem teması ile kurulan güven ilişkisi ihlal edilmişse culpa in contrahendo sorumluluğunu doğuran bir durum söz konusu olur ve kişiye ve şeye ilişkin zararların da culpa in contrahendo sorumluluğu kapsamında tazmin edilmesi gerekir[80].

Manevi zararların, culpa in contrahendo sorumluluğu kapsamında olup olmadığı, bu tür zararların sözleşme sorumluluğu kapsanma dâhil edilip edilemeyeceğine bağlıdır. TBK md. 114/II'ye göre haksız fiil sorumluluğuna ilişkin hükümler, kıyas yoluyla sözleşmeye aykırılık hallerine de uygulanır. Bu hükümden hareketle sözleşmeye aykırılıktan doğan zararlara, manevi zararlar da dâhil edilebilecektir. Bu sebeple sözleşmeye aykırılığın cismani bir zarara ya da ölüme neden olması durumunda TBK md. 56, sözleşmenin diğer kişilik haklarını ihlal etmesi durumunda ise TBK md. 58 hükmüne göre manevi tazminat istenebilecektir. Sözleşme öncesi bir yükümlülük ihlali zarar gören tarafın şahıs varlığında bir eksilmeye yol açmışsa BK

[74] KIRCA, s. 70 vd.
[75] KIRCA, s. 129 vd.
[76] KIRCA, s. 111; DEMİRCİOĞLU, s. 134.
[77] KIRCA, s. 111.
[78] EREN, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 2009, s. 691 vd; KILIÇOĞLU, Ahmet, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 2010, s. 242 vd.
[79] Ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, s. 472 vd; KILIÇOĞLU, s. 339 vd.
[80] DEMİRCİOĞLU, s. 246–247; YALMAN, s. 85-86.

md. 114/II'nin göndermesiyle, zarar gören taraf bu zararının da tazmin edilmesini talep edebilecektir[81].

2.3.2.2. Kusur

Kusur, hukuk düzeni tarafından uygun bulunmayan, onaylanmayan davranış biçimidir[82]. Culpa in contrahendo bir kusur sorumluluğu olup sözleşme görüşmeleri sırasında tarafların kusurlu davranışlarıyla birbirlerine verdikleri zararların tazminini gerektirir. Ancak kanunda haksız fiil ya da sözleşme sorumluluğu için açıkça kusura dayanmayan bir sorumluluk düzenlendiği hallerde de culpa in contrahendo sorumluluğun söz konusu olması mümkündür[83].

Culpa in contrahendo sorumluluğun unsurlarından biri olan kusur kast ya da ihmal şeklinde ortaya çıkabilir[84]. Kast derecesindeki kusur bir kimsenin hukuka aykırı sonucu bilmesi ve istemesi ile söz konusu olur. İhmal halinde ise sorumluluğun süjesinin hukuka aykırı sonucu istemesi gerekmemekte, bu sonuca engel olmak için gerekli dikkat ve özeni göstermemiş olması sorumluluk açısından yeterli olmaktadır[85].

Bu açıklamalar doğrultusunda garanti markası sahibinin somut olayın gerektirdiği özeni göstermemesi durumunda kusurlu davranmış olduğu kabul edilir. Gösterilmesi gereken özenin ölçüsü, zarar verenin bulunduğu çevre ve konumda ortalama, makul ve dürüst bir kişinin göstermesi gereken özen olup sorumluluk süjesinin tecrübesizliği, yeteneksizliği gibi kişisel özellikleri dikkate alınmayacaktır.[86]

Culpa in contrahendo sorumluluğunun olduğu bazı durumlarda zarar görenin de ortak kusuru varsa TBK. md. 52/I gereğince sorumlu taraf tazminattan indirim talep edebilecektir. Ancak zarar görenin ortak kusuru onun iyi niyetini ortadan kaldıracak nitelikteyse culpa in contrahendo sorumluluğu söz konusu olmayacaktır[87].

2.3.2.3 İlliyet Bağı

İlliyet bağı hukuki sorumluluğun asli şartlarından olup zarar ve söz konusu davranış arasındaki sebep-sonuç bağını ifade eder[88]. Culpa in contrahendo sorumluluğu açısından ise sözleşme öncesi koruma yükümlülüğünün ihlali ile zarar arasındaki sebep sonuç ilişkisi illiyet bağı olarak değerlendirilir. Doktrinde haksız fiil ve sözleşme sorumlulukları için kabul edilen uygun illiyet bağı teorisi culpa in contrahendo sorumluluğu için de geçerlidir. Buna göre koruma yükümlülüğünü ihlal eden davranış hayatın akışı ve genel hayat tecrübelerine göre somut olaydaki zararın meydana gelmesine elverişliyse illiyet bağından bahsedilebilir[89].

[81] DEMİRCİOĞLU, s. 248-249; YALMAN, s. 86.
[82] EREN, s. 529; KILIÇOĞLU, s. 253.
[83] DEMİRCİOĞLU, s. 249
[84] YALMAN, s. 103; DEMİRCİOĞLU, s. 253.
[85] EREN, s. 535 vd; KILIÇOĞLU, s. 255 vd.
[86] DEMİRCİOĞLU, s. 250; KIRCA, s. 206.
[87] DEMİRCİOĞLU, s. 254.
[88] Ayrıntılı bilgi için bkz: EREN, s. 487 vd; KILIÇOĞLU, s. 248 vd.
[89] YALMAN, s. 99-100; DEMİRCİOĞLU, s. 254.

PROCEEINGS BOOK

Zarar gören tarafın, üretilen mal ve sunulan hizmetlerde garanti markası sahibinin tekeffül ettiği niteliklerin olmadığını bilseydi tasarrufta bulunmayacağı söylenebiliyorsa uygun illiyet bağının varlığı kabul edilir.

2.3.3. Culpa in Contrahendo Sorumluluğunun Hüküm ve Sonuçları

2.3.3.1. Tazminat Yükümlülüğü

Culpa in contrahendo sorumluluk gereğince sözleşme görüşmeleri sırasında kusurlu davranışıyla karşı tarafın zarar görmesine neden olan taraf verdiği bu zararları tazmin etmekle sorumludur. Zarar gören kişinin, güvendiği duruma güvenmiş olmasaydı uğramamış olacağı zararlar tazmin edilerek haklı güveni korunmuş olur. Bu açıdan culpa in contrahendo sorumluluğu bir tazminat kurumudur[90].

Culpa in contrahendo sorumluluğunda tazminat alacaklısı, sözleşme görüşmelerinde koruma yükümlülüklerinin ihlalinden zarar gören kişidir. Tazminat borçlusu ise sözleşme görüşmelerinde koruma yükümlülüklerini kusurlu davranışıyla ihlal ederek karşı tarafa ya da onun koruma alanı içerisinde bulunan üçüncü kişilere zarar veren kişidir. Tazminat alacaklısı ve tazminat borçlusu kural olarak sözleşme görüşmecileridir. Ancak sözleşme görüşmecisi olmamakla birlikte hukuki değer ve menfaatlerini karşı tarafın etkisine açmış üçüncü kişilerin uğradığı zararların culpa in contrahendo sorumluluğuna göre tazmini talep edilebilir. Bunun gibi sözleşme görüşmecisi olmadığı halde, özellikle sahip oldukları mesleki konum, teknik bilgi ve donanım nedeniyle karşı tarafta özel bir güven oluşturarak sözleşme görüşmelerine etki eden üçüncü kişilerin de culpa in contrahendo kapsamında sorumluluğu söz konusu olabilir[91].

Culpa in contrahendo sorumluluk kapsamında tazmin edilmesi gereken zararlar haklı güvenin ihlalinden doğan zararlardır. Güven zararı olarak da adlandırılan bu zarar Türk/İsviçre hukukunda menfi zarara paralellik göstermektedir. Bu açıdan culpa in contrahendo tazminatı esasında menfi zararın karşılanması amacına hizmet eder[92]. Menfi zarar ise, kurulacağına ve geçerliliğine güvenilen bir sözleşmenin kurulmaması veya geçerli olmaması yüzünden uğranılan zararlardır[93].

Hâkim TBK. md. 51/I gereğince durumun gerekleri ve hatanın ağırlığını haksız fiil ve sözleşme sorumluluğunda tazminatın belirlenmesinde dikkate aldığı gibi culpa in contrahendo sorumluluğunda da göz önünde bulundurur[94].

2.3.3.2. Zamanaşımı ve İspat Yükü

Türk Borçlar Kanunu md. 72'de haksız fiil sorumluluğu için 1 ve 10 yıllık zamanaşımı süresi düzenlenmiştir. TBK md. 146'da ise sözleşme sorumluluğu açısından genel zamanaşımı süresi düzenlenmiştir. Bu hükme göre kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça her davanın 10

[90] DEMİRCİOĞLU, s. 259.
[91] DEMİRCİOĞLU, s. 260–263.
[92] DEMİRCİOĞLU, s. 263.
[93] Ayrıntılı bilgi için bkz: EREN, s. 1014 vd.
[94] DEMİRCİOĞLU, s. 268.

PROCEEINGS BOOK

yıllık zamanaşımına tabi olacağı düzenlenmiştir[95]. Culpa in conttahendo sorumluluğunda taraflar arasındaki özel bağlantıdan doğan yükümlülüklerin ihlaline kıyasen sözleşme hükümlerinin uygulanması gerektiğinden, sözleşmelere uygulanan TBK md. 146'daki genel zamanaşımı süresinin culpa in contrahendo sorumluluktan doğan talep hakları için de uygulanması gerekmektedir[96].

İspat yükü açısından hem haksız fiil hem sözleşme sorumluluğunda, TMK. md. 6'da hüküm altına alınan taraflardan her birinin, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlü olması kuralı uygulanacaktır. Bu sebeple culpa in contrahendo sorumluluğuna dayanarak uğradığı zararın tazminini isteyecek taraf, diğer tarafın sözleşme ilişkisinden doğan yükümlülükleri ihlal ettiğini, zararı ve zarar ile ihlal arasındaki uygun illiyet bağını ispatlamak zorundadır. Sözleşme görüşmelerinden doğan yükümlülüklerini ihlal ederek diğer tarafın zarara uğramasına neden olan taraf ise kusursuzluk kanıtı getirerek ya da culpa in contrahendo sorumluluğunun şartlarının oluşmadığını kanıtlayarak da sorumluluktan kurtulabilir[97].

SONUÇ

Garanti markaları 556 sayılı KHK'nin Uygulanmasına dair Yönetmelik md. 7'de *"Garanti Markası, marka sahibinin kontrolü altında birçok işletme tarafından, o işletmelerin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti etmeye yarayan işarettir."* şekilde tanımlanmıştır.

Garanti markası kullanan üretici ya da satıcılar, ürettikleri mallar ve sundukları hizmetlerde, garanti markasıyla tekeffül ettikleri niteliklerin olmaması durumunda TBK. ve TKHK. hükümleri çerçevesinde alıcılara karşı sorumludurlar. Garanti markası sahiplerinin her ne kadar alıcılarla aralarında sözleşme ilişki bulunmasa ve sınırlı bir denetim imkanları da olsa sorumlu olmadıklarını söylemek mümkün değildir. Zira bir sözleşmenin kurulmasında oluşturduğu güvenle bir üçüncü kişinin tasarruflarına etki eden bir kişinin bundan sorumlu olmasını kabul etmek, pozitif hukukun değerlerine aykırılık oluşturmaz.

Oluşturduğu güvenle karşı tarafı sözleşme yapmaya yönlendiren garanti markası sahibi güven esasına göre sorumlu olacaktır. Aralarından belli ölçüde bir güven ilişkisi kurulan kimselerin, bu güvene dayanan beklentilerinin yani haklı güvenlerinin boşa çıkması durumunda güven sorumluluğu söz konusu olmaktadır. Sözleşme öncesi görüşmeler aşamasında ortaya çıkan bir sorumluluk olduğu için bu sorumluluğu bilgi verenlerin culpa in contarahendo sorumluluğu olarak nitelendirmek gerekir. Culpa in contarahendo sorumluluk gereğince sözleşme görüşmeleri sırasında kusurlu davranışıyla karşı tarafın zarar görmesine neden olan taraf verdiği bu zararları tazmin etmekle sorumludur. Bu sayede zarar gören kişinin, zararları tazmin edilerek haklı güveni korunmuş olur.

[95] EREN, s. 1232 vd; KILIÇOĞLU, s. 711 vd.
[96] DEMİRCİOĞLU, s. 277; YALMAN, s. 119; KIRCA, s. 211.
[97] DEMİRCİOĞLU, s. 279–280.

PROCEEINGS BOOK

KAYNAKÇA

ARKAN, S., Marka Hukuku, Ankara, 1997 (Marka).

ARKAN, S., Ticari İşletme Hukuku, Ankara, 2011.

ARSLAN, K., Marka Hukuku, İstanbul, 2006.

AYHAN, R./ ÖZDAMAR, M./ ÇAĞLAR, H., Ticari İşletme Hukuku, Ankara, 2010.

BERBER, L./AKYAZILI, E., Trustmark (Güven Duyulan Damga), Ankara, 2008.

BOZGEYİK, H., *"Garanti Markasının Marka Hukukundaki Yeri ve Benzer Kavramlarla İlişkisi",* İÜHFM, C. LXXI, S. 2, 2013.

CAMCI, Ö., Damga Davaları, İstanbul, 1999.

CANER, Ş., Ayşegül, Garanti Markaları Nedeniyle Sorumluluk, Prof. Dr. Mustafa Dural'a Armağan, İstanbul 2013.

ÇAĞLAR, H., Marka Hukuku Temel Esaslar, Ankara, 2015.

DEMİRCİOĞLU, H. R., Güven Esası Uyarınca Sözleşme Görüşmelerindeki kusurlu davranıştan Doğan Sorumluluk (Culpa ın Contrahendo Sorumluluğu), Ankara, 2009.

DİRİKKAN, H., Tanınmış Damganın Korunması, Ankara, 2003.

DURSUN, H., Damga Hukuku, Ankara, 2008.

EREN, F., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 2009.

GÜRPINAR, D., Sözleşme Dışı Yanlış Tavsiyede Bulunma, Öğüt ve Bilgi Vermeden Doğan Hukuki Sorumluluk, İzmir, 2006.

KARAHAN, S./SULUK, C./SARAÇ, T., Temel, Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları, Ankara, 2007.

KARAHAN, S., "Garanti Damgası", Prof. Dr. Fırat ÖZTAN'a Armağan, C. I, Ankara, 2010.

KAYA, A., Damga Hukuku, İstanbul, 2006.

KILIÇOĞLU, A., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 2010.

KIRCA, Ç., Bilgi Vermeden Dolayı Üçüncü Kişiye Karşı Sorumluluk, Ankara, 2004.

NOYAN, Erdal, Damga Hukuku, Ankara, 2009.

OĞUZTÜRK (KALKAN) B., Güven Sorumluluğu, İstanbul 2008.

POROY, R./ YASAMAN H., Ticari İşletme Hukuku, İstanbul, 2010.

ÖZDAL, Ş., Damga Olarak Tescil Edilebilecek İşaretler, İstanbul, 2005.

ÖZER, F., Sınai Mülkiyet Kanunu Neler Getirdi, Ankara. 2017.

SERT, S., Damganın Kullanılması Yükümlülüğü, Ankara, 2007.

ŞANAL, Osman, Markanın Hükümsüzlüğü, Ankara, 2004.

TEKİNALP, Ü., Fikri Mülkiyet Hukuku, İstanbul, 2005.

YALMAN, S., Türk-İsviçre Hukukunda Sözleşme Görüşmelerinden Doğan Sorumluluk, Ankara, 2006.

YASAMAN, H., Damga Hukuku, İstanbul, 2004.

TÜRK VERGİ YARGISI ANLAYIŞINDA DEĞİŞİM- DÖNÜŞÜM: 1980 SONRASI DÖNEM GELİŞMELER

Prof. Dr. Ramazan ARMAĞAN, Dr. Öğretim Üyesi Ayşe ARMAĞAN

Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Isparta,
ramazanarmagan@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1786-6877

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli İİBF Maliye Bölümü, Manisa.
ayse.armagan@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5018-4416

ÖZET

Hukuk devletinin siyasi varlığını ve fonksiyonlarını gereği gibi yerine getirebilmeleri, sağlam mali kaynaklara sahip olmaları ile yakından ilgilidir. Aynı zamanda, kamu maliyesi açısından da gelirlerin toplanması, giderlerin yapılması, kamu borçlanması ve devlet mallarının yönetimine ilişkin tüm uygulamaların hukuka uygunluk denetiminin yapılması gerekmektedir. Maliye literatüründe bu denetim "mali yargı" olarak ifade edilmektedir. Üst bir kavramın ifadesi olan mali yargı kapsamında gerçekleştirilen denetim kamu harcamalarının denetimi ve kamu gelirlerinin denetimi şeklinde iki kola ayrılmaktadır. Devlete ait gelirlerle ilgili uygulamaların denetimi "vergi yargısı kolu" tarafından gerçekleştirilmektedir. Vergi yargısının faaliyet alanında; gelir hukukundan kaynaklanan ve başta vergiler olmak üzere tüm kamu gelir türlerine (resim, harç, parafiskal gelirler ve benzeri) yönelik uygulamalardan kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü yer almaktadır. Vergi yargısı hukukunun kapsamını ise vergi uyuşmazlıkları ve çözüm yolları, vergi yargısı organları ve görevleri, yargılama makamlarının birbiriyle olan ilişkileri ile çalışma usul ve esaslarına yönelik düzenlemeler oluşturmaktadır. Türk Vergi Yargısı Sisteminde vergi uyuşmazlıklarının çözümünde idari (barışçıl) veya yargısal (barışçıl olmayan) yol olmak üzere iki yoldan yararlanılabilmektedir. Vergi ödevlileri ile vergi idaresi arasında oluşan uyuşmazlıkların çözümünde genellikle idari çözüm yolu tercih edilmesine rağmen bu yoldan çözüme kavuşturulamayan durumlar ile doğrudan yargı yolu tercih edilmesi halinde bir sıralama olmaksızın tarafların dava açma hakları bulunmaktadır.

Tarihsel açıdan hukuk devleti anlayışının henüz geçerli olmadığı dönemlerde vergi uyuşmazlıklarının çözümünde; birçok ülkede geleneksel yöntemlerden yaygın biçimde yararlanılmış veya idari işlem niteliği olsa da vergi uyuşmazlıklarının özel kişiler arasında çıkan anlaşmazlıklar gibi genel adalet mahkemelerinden "adli yargı"da çözümü yapılmıştır. Ancak

PROCEEINGS BOOK

özellikle 19. yüzyıl başlangıcından itibaren dünya genelinde yaşanan sosyo-ekonomik, siyasal, hukuki alandaki değişim ve gelişmeler sonucu devletlerin yapısı ve yönetimlerinde önemli değişimler görülmüş ve bu gelişmeler sonucu "hukuk devleti", "sosyal hukuk devleti", "refah devleti" anlayışıyla birlikte vergi yargısı da bu gelişmelerden etkilenmiştir. Söz konusu gelişmeler, dünya genelinde adli, idari, askeri ve anayasa yargısı şeklinde çok sayıda yargı organının kurulmasına neden olmuştur. Özellikle vergi uyuşmazlıklarının çözümünde görevlendirilen yargı organları; teşkilat yapısı, işleyişi, yetki ve görevleri bakımından ülkeden ülkeye farklılık olmakla birlikte ya tamamen adli veya idari yargı içinde ya da tamamen bağımsız bir yargı organı veya karma bir şekilde kurulmuştur. Bu çalışma kapsamında vergi yargısı alanında ülkemizde Cumhuriyet sonrası dönem olarak 1980 sonrasından günümüze vergi yargı sistemimizde meydana gelen değişim ve gelişmeler hakkında genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yargı, Vergi, Vergi Yargısı, Yargı Sistemleri, Türk Vergi Yargısı.

CHANGE-TRANSFORMATION IN THE UNDERSTANDING OF TURKISH TAX JURISDICTION: DEVELOPMENTS AFTER 1980

ABSTRACT

Their ability to properly fulfill the political existence and functions of the state of law is closely related to having solid financial resources. At the same time, in terms of public finance, it is necessary to audit the legality of all practices regarding the collection of revenues, making expenses, public borrowing and management of state assets. In the finance literature, this control is referred to as "financial judgment". The audit carried out within the scope of financial jurisdiction, which is the expression of a higher concept, is divided into two branches: audit of public expenditures and audit of public revenues. The audit of practices related to state revenues is carried out by the "tax jurisdiction branch". In the field of activity of the tax jurisdiction; It includes the resolution of disputes arising from revenue law and practices regarding all types of public revenues, especially taxes (duties, fees, parafiscal revenues and similar). The scope of tax jurisdiction law consists of regulations regarding tax disputes and solutions, tax jurisdiction bodies and their duties, relations between judicial authorities and their working procedures and principles. In the Turkish Tax Judicial System, two methods can be used to resolve tax disputes: administrative (peaceful) or judicial (non-peaceful). Although administrative resolution is

generally preferred in resolving disputes between tax collectors and the tax administration, in cases that cannot be resolved through this method and in cases where direct litigation is preferred, the parties have the right to file a lawsuit without any order.

Historically, in the resolution of tax disputes in periods when the rule of law was not yet valid; In many countries, traditional methods have been widely used or tax disputes have been resolved in the "judicial jurisdiction" of the courts of general justice, just like disputes between private individuals, even though they are administrative procedures. However, as a result of the changes and developments in the socio-economic, political and legal fields throughout the world, especially since the beginning of the 19th century, significant changes have been seen in the structure and management of states, and as a result of these developments, the understanding of "state of law", "social state of law" and "welfare state" has emerged. The tax jurisdiction has also been affected by these developments. These developments have led to the establishment of many judicial bodies around the world, such as judicial, administrative, military and constitutional judiciary. Judicial bodies specifically assigned to resolve tax disputes; Although there are differences from country to country in terms of its organizational structure, functioning, powers and duties, it is established either entirely within the judicial or administrative judiciary, or as a completely independent judicial body, or in a mixed manner. Within the scope of this study, a general evaluation is made in the field of tax jurisdiction about the changes and developments that have occurred in our tax jurisdiction system from the post-Republican period after 1980 to the present day.

Key Words: Judiciary, tax, tax jurisdiction, judicial systems, Turkish tax jurisdiction.

1. GİRİŞ

Hukuk devletinin varlığını ve faaliyetlerini sürdürebilmesine ilişkin gelirlerin toplanması, harcamaların yapılması, kamu borçlanması ile kamu malları yönetimine ilişkin tüm uygulamaların hukuka uygunluk denetiminin yapılması maliye literatüründe “mali yargı” olarak ifade edilmektedir. Üst bir kavram olan mali yargının alt kollarından biri olan ve devlete ait gelirlerin toplanması ile ilgili uygulamaların denetiminde “vergi yargısı” kavramı kullanılmaktadır. Dar anlamıyla vergi yargısı ile vergi hukuku açısından sadece vergi uygulamalarından kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde görevli olan yargı kolu, geniş anlamda vergi yargısı ile gelir hukukundan kaynaklanan ve vergiler de dahil tüm kamu gelir

türlerine (resim, harç, parafiskal gelirler ve benzeri) yönelik uygulamaların neden olduğu uyuşmazlıkların çözümünde görevli yargı kolu ifade edilmektedir. Vergi yargılaması hukukunun konusu; vergi yargısı organlarının yetki ve görevlerinin belirlenmesi, vergi uyuşmazlıkların incelenmesi ve karara bağlanması, alınan kararların uygulanmasına ilişkin tüm hukuki düzenlemelerden oluşmaktadır. Ülkemizde vergi yargısı genel olarak idarî yargılama hukuku kapsamında yer almakla birlikte kendisine özgü kurallarıyla özel bir konuma sahiptir. Vergi yargılamasının faaliyetleri ise; yargı organları ve yargı birimlerinin birbiriyle olan ilişkileri, vergi uyuşmazlıklarının çözümünde uyulacak usul ve esaslar üzerinde değerlendirmeleri içermekte olup vergi idarelerinin yetki ve sorumlulukları, mükelleflerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin eylem ve işlemlerin hukuki denetiminin yapılması ve vergi uyuşmazlıklarını çözümlemektir (Öncel vd, 2016: 189).

Tarihsel açıdan özellikle hukuk devleti anlayışının henüz geçerli olmadığı yıllarda vergi uyuşmazlıkların çözümü, idari uyuşmazlıklar kapsamında geleneksel yöntemlerle veya özel kişiler arasında çıkan anlaşmazlık gibi genel adli yargıda yapılmıştır. 19. yüzyıl başlangıcından itibaren dünya genelinde yaşanan sosyo-ekonomik, siyasal, hukuki alandaki gelişmeler devletlerin yapısı ve yönetim anlayışlarını etkilemiş, mutlakiyetçi devletlerin yerini "hukuk devleti", "sosyal hukuk devleti", "refah devleti" anlayışına bırakmıştır. Yeni düzen devlet anlayışı beraberinde de kamu hizmetlerinde yaygınlaşma, yoğunlaşma sonucu kamu harcamalarında da önemli artışlar meydana getirmiştir. Bu artışların karşılanmasında kamu finansman aracı olarak özellikle vergi ve benzeri uygulamalara başvurulmasıyla aynı zamanda vergi uyuşmazlıkları da çoğalmıştır. Birçok ülkede, tüm uyuşmazlıklar gibi vergi uyuşmazlıklarının çözümünde genellikle adli yargı kullanılmış olmakla birlikte zaman içinde adli yargı dışında oluşturulan idari yargı veya bağımsız vergi yargısı gibi yeni yargı kollarından yararlanılması zorunlu hale gelmiştir (Mutluer,1974: 14-16). Yargı sistemleri açısından vergi yargısı organlarının kurulması, işletilmesi ve bağımlı-bağımsızlığı konusu ülkelerin sosyal, siyasi, hukuk sistemleri niteliği ile örf, adet, geleneklerine göre farklı biçimlerde şekillenmekte, yargı sistemi içindeki yeri uygulama ve literatürde önemli bir tartışma konusu olmuştur (Tosuner ve Arıkan, 2014: 5). Ülkeden ülkeye veya zamandan zamana değişen bu tartışmalar ile ilgili genel kabul gören görüşler arasında; vergi yargısını adli idari yargı içinde veya bağımsız yargı kolu olduğu şeklinde üç ana görüş dışında ülkemizdeki gibi bazı vergi uyuşmazlıklarının idari, bazılarının da adli yargıda çözümlendiği karma sistemlerine de rastlanılmaktadır.

2. 1980 SONRASI TÜRK VERGİ YARGISI REFORMUNUN TEMEL GEREKÇELERİ

Vergi yargısındaki gelişmeler bakımından ülkemizde 1980 sonrası yapılan çalışmaların bir reform niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Gerek kurumsal gerekse yargılama tekniği ve fonksiyonel açıdan önemli değişimler yapılmıştır. 1980 öncesi dönem vergi yargısı genellikle idari çözüm ağırlıklı ve idare tarafından oluşturulan komisyonlarca ve mesleği hakimlik olmayan kişilerce çözüm yolları kullanılmıştır. Aynı zamanda yargısal açıdan da üst mahkeme konumundaki Danıştay görevlendirilmiştir. 1980 öncesi dönemde vergi uyuşmazlıkları çözümü vergi türlerine göre birbirinden farklı şekillerde kurulan komisyonların çalışma esas ve usullere göre ve birbirinden farklı şekillerde dağınık biçimde gerçekleştirilmiş olması yargı birliği ve güvenliği açısından olumsuzlukların yaşanmasına neden olmuştur.

1982'de gerçekleştirilen Türk vergi yargısı reformunun temel gerekçeleri şunlardır:

- Vergi uyuşmazlıklarının bağımsız olmayan, hakimlik teminatı bulunmayan kişilerce ve Anayasa Mahkemesi bakımından hukuki niteliği mahkeme olmayan İtiraz ve Temyiz Komisyonları'nca çözümü, vergi yargısında çeşitli aksaklıkları meydana getirdiği için yargının bağımsız bir kurum haline dönüştürülmek istenmesi,

- Vergi uyuşmazlıklarında İtiraz ve Temyiz Komisyonları ve Gümrük Hakem Kurullarındaki çözümde değişik yargılama usullerinin kullanılmasının oluşturduğu karışıklıkların giderilmesi ve çok başlılığın sonlandırılması (Tosuner ve Arıkan, 2014: 38),

- Vergi uyuşmazlıklarına ilişkin çözümde üç dereceli (İtiraz Komisyonu, Temyiz Komisyonu ve Danıştay'dan oluşan) yargı sisteminin uyuşmazlıkların çözüm süresini uzattığı için vergi yargısının iki dereceli sisteme dönüştürülmek istenmesidir (Aksoy, 1990: 61).

Vergi Yargısı Reformu'nun temel yasaları olan 20 Ocak 1982 tarihli 2575 sayılı Danıştay Kanunu, 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu'nun yürürülüğe girmesiyle Gümrük Hakem Kurulları ile İtiraz ve Temyiz Komisyonları kaldırılmış ve Vergi Mahkemeleri ve Bölge İdare Mahkemeleri kurulmuştur. Yeni vergi yargı sistemi iki dereceli ve üç kademeli (mercili) bir hale getirilmiş ve vergi uyuşazlıkları çözümünde birinci (ilk) derecede Vergi Mahkemeleri genel görevli mahkeme olmuştur. Bu mahkemelerin tek hakimli kararlarının Bölge İdare Mahkemesine itirazında, kurul kararlarının temyiz yolu ile ikinci derece olarak Danıştay'a başvurulmasına olanak sağlanmıştır. Ayrıca, Danıştay bazı hallerde ilk derece yargı mercii olarak görevlendirilmiştir

(Yüce, 2015: 80). Vergi yargısı reformuyla bu mahkemeler idari yargıda özel görevli uzman mahkeme haline getirilmiş, idari davaların temel ilkelerinin vergi davaları içinde uygulanmasına olanak sağlanmıştır (Karakoç, 2015: 140).

3. 1982 YILI TÜRK VERGİ YARGISI REFORMUNUN HUKUKİ DAYANAKLARI

1982 Anayasasının değişik maddelerinde vergi yargısının hukuki dayanakları sağlam temellere dayandırılmıştır. Bu kapsamda anayasamızda yer alan başlıca hükümler şunlardır:

- 125. maddesinde; "*idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır*" ifadesiyle hem idari işlemlerin muhataplarının hukuki haklarının muhafazasıyla keyfi idari uygulamalarının engellenmesi hem de "sosyal hukuk devleti" ilkesinin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Vergileme işlemlerinin yargısal denetimi sayesinde; idari işlem niteliğindeki vergilemede hukuki güvence sağlanması, vergi uyuşmazlıklarının çözümlenmesi ve uyuşmazlık konusu olaylara uygulanan mevzuat yorumlanarak içtihat oluşturulması amaçlanmıştır (Pehlivan, 2014: 130).

- 36. maddesi ile *"Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir."* ifadesiyle "Hak Arama Hürriyeti" tanımlanmıştır. Ayrıca, "Temel hak ve hürriyetlerin korunması" başlığının yer aldığı 40. maddeye 4709 sayılı Kanun'un 16. maddesi ile eklenen 2. fıkrasında; "*Devlet, işlemlerinde ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır."*, 40/2. maddeye ait gerekçede de "*bireylerin yargı ya da idari makamlar önünde sonuna kadar haklarını arayabilmelerine kolaylık ve imkân sağlanmasının amaçlandığı, son derece dağınık mevzuat karşısında kanun yolu, mercii ve sürelerin belirtilmesinin hak arama, hak ve hürriyetlerin korunması açısından zorunluluk hâline geldiği*" ifadesi yer almıştır. Yine, 74. maddenin "Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı" başlığı altında *"Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir"* ifadesi yer almıştır (Anayasa Mahkemesi, 2017).

Vergi yargısında 1982'de yapılan reform niteliğindeki yasal düzenlemelerle; vergi davalarının hukuki niteliğinin güvence altına alınması, vergi uyuşmazlıklarının idari yargıdaki yerinin net olarak belirtilmesi, vergi uyuşmazlıkları çözümünde gecikmelerin önlenmesi ve vergi uyuşmazlıklarının çözüm yollarına ilişkin dağınıklığın giderilmesi ve yargıda birlik

PROCEEINGS BOOK

kazandırılması ile hukuki denetimin etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir (Tosuner ve Arıkan 2014: 29-30). Ülkemizde halen geçerli olan yasal düzenlemelerde, vergi uyuşmazlıkları çözüm yollarından yararlanılmasında herhangi bir koşul olmaksızın ilgililere idari veya yargı yolu ile çözümden dilediğini tercih etme hakkı verilmiş ve kullanılan yargı yolu da "vergi yargısı" olarak adlandırılmıştır (Kızılot ve Kızılot, 2005: 62). Uygulamada mükelleflerin çoğunlukla vergi uyuşmazlıklarını "barışçıl-idari yol"dan çözme yönünde hareket ettiği, idarece çözülemeyen veya idareden çözüm olamayacağı düşüncesinin ağırlıklı olması halinde "vergi davası" açmak suretiyle vergi yargısı organlarına başvurduğu görülmektedir (Kızılot, 2002:5).

4. 1982 SONRASI DÖNEM TÜRK VERGİ YARGISININ KURUMSAL YAPISI

Vergilendirme işlemleriyle ilgili vergi idaresi ile vergi ödevlileri (mükellef, vergi sorumluları, kanuni temsilci gibi) arasında kanunların yanlış yorumlanması, yanılma, hata vb. nedenlerle ortaya çıkan tüm anlaşmazlıklar vergi uyuşmazlığını oluşturmaktadır. Vergi uyuşmazlıklarının çözümü de vergi mahkemelerine bırakılmıştır. Kurulan mahkemelerinin tarafsız ve bağımsızlığı ile ilgili olarak Anayasamızın 9. maddesinde; *"yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır"* ifadesine yer verilmiştir (Tosuner ve Arıkan, 2014:1-3). Vergi yasalarına aykırı fiillerin yargılanması ve ceza hükümlerinin işletilmesi yönüyle vergi yargısı organları olarak; vergi kabahatleri ile ilgili "*idari vergi yargısı"*, vergi suçlarına ilişkin ise "*adli vergi yargısı"* şeklinde iki yargı birimi oluşturulmuştur.

4.1. İdari Vergi Yargısı Kapsamında Görevli Olan Yargı Organları

Türk Vergi Yargısı sisteminde reform nitelikli hukuki düzenlemelerden olan "2575, 2576 ve 2577 sayılı kanunlar" ile vergi uyuşmazlıklarında birinci derecede vergi mahkemeleri yetkili ve görevli oldukları belirtilmiş ve bu mahkemelerinin görev alanındaki uyuşmazlıkların çözümünde İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda belirtilen kuralların uygulanması öngörülmüştür. Ayrıca, vergi kanunlarında belirlenmiş olan düzenlemelerin ihlali halinde Vergi Usul Kanunu (VUK)'nda bazı yaptırımlar öngörülmüştür. VUK'taki hükümlerin ihlali halinde uygulanması öngörülen yaptırımlara ilişkin "*vergi kabahatleri"* ve "*vergi suçları"* şeklinde ayrımı yapılmıştır. Kişilerin vergi yasalarına aykırı biçimde davranmak suretiyle kamu düzeninin bozulması, mali veya idari düzenin akışına zarar veren veya hazinenin zarara uğratılması amacıyla gerçekleştirdikleri eylem ve hukuki işlemler vergi kabahatleri ya da vergi suçları olarak tanımlanmıştır (Çomaklı ve Ak, 2013: 18). VUK'ta yer alan vergi uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde genel olarak uygulamada ekonomik, mali ve psikolojik açıdan kolaylıkları olan barışçıl çözüm yollarının (uzlaşma, pişmanlık, cezalarda indirim,

PROCEEINGS BOOK

hataları düzeltilmesi, şikâyet, izaha davet vb.) tercih edildiği görülmekle birlikte bu yoldan çözümlenemeyen konular için yargı yolu açık tutulmuştur. Vergi ödevlileri, kendilerine yapılan tebliğ tarihini izleyen 30 gün içinde vergi uyuşmazlığının çözümü için idareye veya dava yolu olarak mahkemeye başvuru hakları bulunmakta olup ilk derece mahkeme kararları için duruma göre olağan kanun yollarından yararlanma hakkına sahiptirler (Şenyüz, 2013: 321-324).

4.1.1. İdari Vergi Yargısı Kapsamında Görevli Olan Vergi Mahkemeleri

2576 sayılı Kanunun 1. maddesinde belirtilen ve bazı vergi uyuşmazlıklarında birinci (ilk) derece olarak Danıştay'ın yetkilendirilmesi dışındaki tüm vergi uyuşmazlıklarında yetkili ve genel görevli ilk derece mahkeme "vergi mahkemeleri" dir. Bu mahkemeler bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşturulmuştur. Aynı kanunun 6. maddesinde de bu mahkemelerin görevleri sayılmıştır. Bulundukları ilin adı ile adlandırılan vergi mahkemeleri, ihtiyaç halinde aynı ilde birden fazla kurulmakta ve numaralandırılmaktadır (Örneğin, Antalya 2. Vergi Mahkemesi gibi). Vergileme işlemlerinden menfaat ve hakları ihlal edilenler ilk olarak birinci derece mahkemesi olan vergi mahkemeleri nezdinde dava açma hakkına sahiptirler. VUK 377. maddesinde dava açma hakkı ile ilgili; "tarh edilen vergilere ve kesilen cezalara karşı vergi mahkemelerinde dava açma hakkına sahip olanlar olarak mükellefler ve kendilerine vergi cezası kesilenler" şeklinde hükme yer verilmiştir (Pehlivan, 2014:131). Vergi mahkemelerinde görülen dava konularını; sadece tarh, tahakkuk ve tahsil aşamasındaki muameleler, idarenin vergileme öncesi veya sonrası gerçekleştirdiği bazı vergilerle ilgili kesin ve icrai işlemler, muafiyet ile istisna işlemleri oluşturmaktadır (Kalabalık, 2003: 59). Vergi mahkemeleri niteliği itibarıyla idari yargıda görevli özel mahkeme konumunda olup görevleri kanunda açık bir biçimde belirlenmiştir. Bu mahkemelerde görülen davalar; 2576 sayılı Kanunun 6. maddesinde düzenlenmiş olan "genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davalar" ve bu konularla ilgili düzenlemeleri içeren 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanmasından kaynaklanan davalar ile diğer kanunların vergi mahkemesine verdiği işlerden oluşmaktadır. Bir başkan ve yeteri kadar üye bulunan vergi mahkemelerinin yargı çevresi belirlenmesinde veya değiştirilmesinde Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK) tarafından karar verilmektedir. Vergi davasının açılmasında yetkili mahkemenin tespitinde "dava konusu işlemi yapan idarenin bulunduğu yer" dikkate alınmaktadır. Yargılama usulü ise "yazılı yargılama usulüne" göre ve evrak üzerinde inceleme esasına tabi olmakla birlikte duruşmalı yargılama usulüne istisnai bir yol olarak başvurulmaktadır (Pehlivan, 2014:

131). Yürütmenin durdurulması açısından; tarhiyata ilişkin dava konusu olan vergi ve cezalarda tahsili işlemlerinde yürütme kendiliğinden durmaktadır. Dava konusu edilen vergi ve cezaların tahsilinin durdurulması için ise mahkemece yürütmenin durdurulmasına karar verilmesi gerekmektedir (Armağan, 2020: 252-254).

4.1.2. İdari Vergi Yargısında Bölge İdare Mahkemeleri

2576 sayılı Kanunun 1. maddesinde bölge idare mahkemeleri için "Bölge İdare Mahkemelerinin yargı sistemi içinde genel görevli bağımsız mahkemelerdir" ifadesi yer almaktadır. Bu mahkemeler, bölgenin coğrafi konumları ile iş hacimlerine göre İç İşleri Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın görüşü alınmak suretiyle Adalet Bakanlığı tarafından kurulmakta, yargı çevreleri belirlenmektedir. Bölge İdare Mahkemelerinin vergi uyuşmazlıkları ile ilgisi sınırlı tutulmuştur. Bu mahkemeler, kendi yargı çevresinde bulunan İdare ve Vergi Mahkemelerince tek hâkimli kararların itirazlarını incelemek ve kesin karara bağlamaktadırlar. Tarafların, bu kararlar için Danıştay'da temyiz yolu kapatılmıştır (Tosuner ve Arıkan, 2014: 53). 2576 sayılı Kanun'da bölge idare mahkemelerine ilişkin 18.06.2014 tarihli 6545 sayılı *"Türk Ceza Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"*un 19. ve 20. maddeleri yapılan düzenlemeler sonucu idari yargı sürecine *"istinaf"* kavramı dahil edilmiş ve bu mahkemeler "istinaf mahkemeleri"ne dönüştürülmüştür. İstinaf kelimesi "*mahkemenin verdiği kararı kabul etmeyerek bir üst mahkemeye götürme*" anlamında olup bu sayede Bölge İdare Mahkemeleri, birinci (ilk) derece mahkemesi ile temyiz incelemesi icra edilen mahkemeler arasında yer alan ikinci derece denetim aşaması olarak görevlendirilmişlerdir. Temyiz ile sadece ilk derece mahkemeleri son kararları *"hukuka uygunluk"* yönünden incelenmekte iken istinaf yoluyla hukuki inceleme "*maddi inceleme*" yapılmasına olanak sağlamaktadır (Güngör, 2015: 3). Bölge İdare Mahkemesinin dairelerinde hem istinaf başvuruları hem de ilk derece mahkemelerinde verilen yürütmeyi durdurma kararları itirazları incelenmekte ve karara bağlanmaktadır. Yine bu mahkemelerde kendi yargı çevresinde bulunan ilk derece mahkemeleri arasında görev veya yetki uyuşmazlıklarının söz konusu olduğu durumlarda bu sorun bölge idare mahkemesi tarafından giderilmektedir. 2576 sayılı Kanunun 2. ve Geçici 20. maddeleri gereğince, bölgelerin iş hacimleriyle coğrafi durumları dikkate alınmak suretiyle Adalet Bakanlığı'nca kurulmakta ve yargı çevresi belirlenmektedir. Halen İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Konya, Samsun, Gaziantep ve Erzurum Bölge İdare Mahkemeleri faaliyetlerini sürdürmektedir (HSK, 2017). Yargıdaki gerçekleştirilen bu değişim sonucu yargılamada "itiraz müessesi" kaldırılarak "istinaf kanun

PROCEEINGS BOOK

yolu" getirilmiş ve "kanun yararına bozma", "kanun yararına temyiz" şeklinde yeniden yapılandırılarak "kararın düzeltilmesi yolu" kullanımı sonlandırılmıştır. İYUK 53. maddesiyle düzenlenmiş olan hükümlerle yargılamanın yenilenmesi yolunda da uyum değişikliğine gidilmiştir. İtiraz müessesinin yerini alan istinaf kanun yolunun getirilmesi; yargılama aşamasında istinaf mahkemelerinin birer süzgeç görevi görmesi sağlanarak vergi davalarının çoğunlukla istinaf aşamasında çözümlenmesi amaçlanmıştır. İstinaf yolunun açılmasıyla Danıştay'a gidilmeksizin dava dosyalarının tekrar Bölge İdare Mahkemelerince detaylı biçimde incelenmesine olanak sağlanarak uyuşmazlıklara ilişkin başka bir hâkimin de yargı görüşüne başvurulmuş olmaktadır. 6545 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce iki dereceli yargılama düzeni[1], üç dereceli bir yapıya (ilk derece mahkemesi, istinaf yolu, temyiz incelemesi) dönüştürülmüştür (2014/77 sayılı Vergi Sirküleri).

4.1.3. İdari Vergi Yargısı Kapsamında Görevli Olan Danıştay

Türk Yargı Sistemi içinde yer alan ve Yüksek Mahkemelerden biri olan Danıştay ile ilgili düzenlemeye 1982 Anayasasının 155. maddesinde yer verilmiş olup; *"yürütme organına yardımcı bir inceleme, danışma ve karar organı olmanın yanı sıra yönetimin yargı yoluyla denetlenmesinde etkin ve önemli görev yapan bir yargı kuruluşudur*" şeklinde ifade edilmiştir.

2575 sayılı Danıştay Kanunu ile kurulmuş olan bu yargı birimi; idari ve yargı görevi olmak üzere birbirinden bağımsız her iki görevi yürütecek dairelerin tamamen birbirinden ayrıldığı bir yapıya kavuşturulmuştur. Aynı zamanda Danıştay, vergi hukukuna ilişkin genel düzenleyici işlemlerden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde de birinci (ilk) derece mahkemesi olarak da görevli konuma getirilmiştir. Danıştay'da kendisine temyiz yolu olarak gönderilen dosyalarla ilgili alt mahkeme kararları sadece hukuka uygunluk yönüyle bakılmakta, dava konusu esasına ilişkin yeniden inceleme yapılmamaktadır (Pehlivan, 2014:129). 2575 sayılı kanun ile Danıştay'ın 3., 4., 7. ve 9. daireleri *"vergi dava daireleri"* olarak adlandırılmış ve vergi uyuşmazlıklarına ilişkin idari davalara bakmakla görevlendirilmişlerdir. Danıştay'ın dava daireleri haricinde Vergi Dava Daireleri Kurulu ile İçtihadı Birleştirme Kurulu'nun işletilmesiyle vergi uyuşmazlıkları çözümüne ve vergi hukukunun gelişimine önemli katkı

[1] "Nitelik ve kıymet esas alınarak yapılan ayrımda vergi mahkemeleri ikili bir yapı üzerine kurulmuştur. Bu ikili yapı, tek hakimle ve kurul halinde çözülecek davalardır. Tek hakimle bakılan davalarda anlaşmazlıklar vergi mahkemesi başkanının görevlendireceği bir hakim tarafından çözülmektedir. Tek hakimle çözülecek davalar 7/2 fıkrada şöyle tespit edilmiştir: Kazançları götürü usulde tespit edilen mükelleflerin sınıf ve derecelerinin tespiti işlemlerine karşı açılan davalar ile her türlü vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları toplamı 30.000 TL geçmeyen tarhlara ve bu miktarla sınırlı olmak üzere 6183 sayılı AATUHK'un uygulanmasına ilişkin davalar vergi mahkemesi hakimlerinden biri tarafından çözümlenmektedir."

PROCEEINGS BOOK

sağlanmıştır (Karakoç, 2007: 113). Danıştay Kanununun 23, 24 ve 25. maddeleriyle Danıştay'ın görevleri düzenlenmiştir. 25. maddede; "idare ve vergi mahkemelerince verilen nihai kararlar ve ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülen davalarla ilgili nihai kararlar Danıştay'da temyiz yoluyla incelenmekte ve karara bağlanmaktadır" ifadesi yer almıştır. Ayrıca, vergi hukuku kapsamında genel düzenleyici işlemlerin neden olduğu uyuşmazlıklarda birinci (ilk) derece mahkemesi konumundadır. Örneğin, bir bakanlık veya kamu kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki mesleki oluşumların çıkardığı ve ülke genelinde geçerli olan düzenleyici işlemleri için Danıştay'da dava açılabilmektedir. Yine bazı özel vergi kanunlarına göre Danıştay'da ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakılan davalar da vardır. Diğer vergi davalarında ise Danıştay sadece temyiz mercii (üst derece mahkemesi) olarak görev yapmaktadır (Danıştay, http://www.danistay.gov.tr). Danıştay Kanunu'na eklenen 6723 sayılı Kanun ve 7079 sayılı Kanunla değişen geçici 27. maddenin 13. fıkrası hükümleriyle Danıştay'ın daire sayısı 07.03.2019 tarihli Başkanlık Kurulu Kararı gereğince 11'i dava, biri idari olmak üzere 12 daireye indirilmiştir. 9.6.2004 tarihli 5183 sayılı Kanunun 15. maddesince Vergi Dava Daireleri Kurulu vergi mahkemelerinin verdiği ısrar kararları ile vergi dava dairelerinden ilk derece mahkemesi olarak verdiği kararlarını temyizen incelemekle görevlendirilmiştir (Danıştay, http://www.danistay.gov.tr). Özellikle, Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu ile Vergi Dava Daireleri Kurulu'nun vergi uyuşmazlıkları çözümüne ve vergi hukukunda yargısal yorum yönünden önemli katkısı bulunmaktadır (Karakoç, 2007:113).

4.2. Adli Vergi Yargısı Kapsamında Görevli Yargı Organları

Türk Vergi Yargısı alanında idari yargı organları dışındaki adli nitelikli vergi davalarında birinci (ilk) derece mahkemesi olarak Asliye Ceza Mahkemeleri ve bu mahkemelerce verilen kararlar için temyiz yolu olarak Yargıtay görevlendirilmiştir. Vergi suçlarında da yargılamaya ilişkin yetki tıpkı diğer suçlarda olduğu gibi ceza mahkemelerince kullanılmaktadır. Vergi cezalarına ilişkin uygulamalarda uyulması gereken usul ve esaslar da ceza hukuku temel ilkelerine uygun olacak biçimde düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 5. maddesinde; *"bu kanunun genel hükümleri, özel ceza kanunları ve ceza içeren kanunlardaki suçlar hakkında da uygulanır"* hükmü ile TCK'daki genel suç hükümlerine ait 1 ve 75. maddelerini kapsayan bütün hükümler özel ceza kanunlarındaki hükümlere aykırı olmamak şartı ile vergi yargısı açısından da geçerli olduğu belirtilmiştir.

4.2.1. Asliye Ceza Mahkemeleri

PROCEEINGS BOOK

Yargı sistemimiz içinde ceza yargılamasına ilişkin birinci (ilk) derece mahkemeleri olarak suçla ilgili cezanın ağırlığı ile bağlantılı olarak yargılama bu mahkemelerce gerçekleştirilmektedir. 26.09.2004 tarihli "5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun"un 8. maddesi hükümleri gereğince kurulan mahkemeler; asliye mahkemeleri, ceza mahkemeleri ve ağır ceza mahkemeleri, ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulmuş olan diğer ceza mahkemelerinden oluşmaktadır. Bu mahkemelerin görevleri aynı kanunun 11. maddesinde; "*kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere bakmakla görevlendirilen tek hâkimli mahkemeler olarak vergi suçu davalarına da bakmaktadırlar"* şeklinde ifade edilmiştir.

Cumhuriyet Savcısı, vergi suçunun işlendiğine ilişkin bilgiye ya belirli makamların suç duyurusunda bulunması ya da herhangi bir şekilde kendiliğinden doğrudan öğrenmiş olabilmektedir. Genellikle vergi kaçakçılığının tespiti, vergi müfettişleri ve vergi müfettiş yardımcılarının incelemeleri esnasında VUK'un 359/a-b-c-ç maddeleri kapsamında belirtilen suçların işlendiğinin raporlanmasıyla gerçekleşmektedir. Bu suçlar, ağırlığı itibariyle hapis cezası (en fazla 8 yıl ile sınırlıdır) gerektiren suçlardan oluşmaktadır. Kaçakçılık suçu *"Vergi Suçu Raporu"*nun hazırlanıp savcılık makamına gönderilmesiyle öğrenilmekte ve bu rapor savcı için idarenin görüşünü oluşturmaktadır. Vergi incelemesi yapmakla görevlendirilen vergi müfettişleri ve vergi müfettiş yardımcıları suç duyurusu bildirimini *"Rapor Değerlendirme Kurulu"*nun mütalaasını almak suretiyle doğrudan doğruya Cumhuriyet Savcılığı'na yapabilmektedirler. İldeki en büyük mal memuru, vergi dairesi müdürleri ile Gelir İdaresi Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatında müdür kadrolarındaki görevlilerce yapılan vergi incelemeleri sonucu tespit edilen kaçakçılık suçları için ise Cumhuriyet Savcılığı'na doğrudan bildirim yapılamamaktadır. Bu gibi durumlarda tespit edilen suçlar için Rapor Değerlendirme Kurulu'ndan mütalaası ile mükellefin bağlı olduğu vergi dairesine göre vergi dairesi başkanlığı ya da defterdarlık üzerinden suç duyurusu şeklinde rapor savcılıklara gönderilmektedir. Kaçakçılık suçları için mütalaa alınması suçun unsurunu oluşturmaz, sadece kovuşturmanın başlangıcı için bir dava şartıdır. Mütalaasız soruşturma yapılmış ve dava açılarak kovuşturma aşamasına gelinmesi halinde mahkemece davaya devam edilmez, yargılama durdurularak dosya savcılığa geri gönderilir (Şenyüz, 2013:354- 355). VUK'un 367/2 maddesine göre; cumhuriyet savcısının kaçakçılık suçunu kendiliğinden öğrenmesi halinde diğer davalarda olduğu gibi doğrudan soruşturma yapamamakta, vergi kaçakçılığı suçu ile ilgili elinde bulunan

bilgi ve belgeleri ilgili vergi dairesine göndermek suretiyle haber vermekte ve konu ile ilgili vergi incelemesini talep etmektedir. Yapılan vergi inceleme sonucu düzenlenen vergi inceleme raporu ile suçun tespitine ilişkin ilgili kanunlarda belirlenen suç unsurlarını tüm delillerle ispat eder nitelikteki "vergi suçu raporu" hazırlanarak cumhuriyet savcılığına ulaştırılmaktadır. Cumhuriyet savcılığı da rapor sonucuna göre konu ile ilgili soruşturma yapılması ya da yapılmamasına karar verebilmektedir (Şenyüz, 2013:349-358).

4.2.2. Bölge Adliye Mahkemeleri

26.9.2004 tarihli 5235 sayılı *"Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun"* ve 5236 sayılı *"Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"* ile yargı sistemimizde "istinaf kanun yolu" açılmıştır. Bölgelerin coğrafi durumlarına ve iş yoğunluğuna göre belirli yerlerde HSK'nın olumlu görüşüyle Adalet Bakanlığı'nca Bölge Adliye Mahkemeleri kurulmaktadır. Yedi ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Gaziantep, Samsun ve Erzurum) kurulmuş olan Bölge Adliye Mahkemelerinde; birinci (ilk) derece mahkemeleri ile temyiz incelemesi yapan mahkemeler arasında, ikinci derece bir yargı denetimiyle görevli yargı birimleridir. İlk derece mahkemesi kararı için öncelikle istinaf kanun yoluna gidilmekte, bu yoldan verilen kararın tatmin edici olmaması halinde son aşamada istinaf mahkemesi kararının şartları uygun ise temyiz kanun yolu olarak Yargıtay'a başvurulabilmektedir. Ceza davalarına ilişkin istinaf kanun yoluna başvurunun koşulları Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 272-285. maddelerinde, hukuk davaları istinaf kanun yolu başvurusu koşulları da Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenmiştir. İstinaf mahkemelerinde, ilk derece ceza mahkemesi kararına karşı yapılan istinaf başvurusu esastan incelenmekte, bu başvuru ile ilgili olarak *"esastan reddine"*, *"düzeltilerek esastan reddine"*, *"hükmün bozulmasına ve dosyanın yeniden karar verilmek üzere yerel mahkemeye gönderilmesine"* ve *"Davanın istinaf mahkemesinde yeniden görülmesine"* kararları alınabilmektedir. İstinaf mahkemesince ceza davasına ilişkin yeniden yapılan yargılama sonucunda *"esastan red"* ya da *"yeniden hüküm"* vermesi halinde şartları varsa, bu karar aleyhine Yargıtay'a temyiz edilebilmekte, istinaf incelemesinden sonra kural olarak *"bozma"* dışında kalan tüm hükümler de temyize tabi olmaktadır (Doğan, 2015). CMK 284. maddesine göre; istinaf mahkemesinin hükmün bozulması kararı vermesi halinde ilk derece mahkemesinde ceza davasına ilişkin yeniden yargılama yapılmakta ve istinaf mahkemesinin bozma kararına karşı yerel mahkemelerde de eski hükmünde *"direnme kararı"* vermemesi gerekmektedir. Vergi suçlarına ilişkin Asliye Ceza Mahkeme kararlarına karşı

PROCEEINGS BOOK

Bölge Adliye Mahkemelerine istinaf yoluna başvuru hakkı yeniden başlamaktadır. Bu sebeple vergi suçlarına ilişkin hapis cezasının 8 yıl dahil süre ile sınırlı kaldığından bu suçlara karşı Bölge Adliye Mahkemelerinde istinaf yolu takip edilmekte, dolayısıyla vergi suçları için Yargıtay'a başvuru yolu kanunda belirtilen çok sınırlı haller dışında kapatılmış olmaktadır.

4.2.3. Yargıtay

Asliye Ceza Mahkemesi tarafından verilen kararlar için taraflar temyiz yoluna başvurabilmekte olup adli yargıda temyiz için görevli üst ve son yargı birimi Yargıtay'dır. 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun 1. maddesinde; "*Yargıtay, adli mahkemelerin verdiği ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlere ilişkin son inceleme mercii olduğu, Anayasa ile bu Kanun ve diğer kanunların hükümlerine göre görev yapan bağımsız bir yüksek mahkeme olduğu*" belirtilmiştir. Yargıtay nezdinde yapılan temyiz incelemesinin amacı, alt mahkemelerde gerçekleştirilen yargılama sürecinde hukuka aykırılık olup olmadığını tespit etmektir. Kural olarak temyiz incelemesi dosya üzerinden duruşma açılmaksızın yapılmakla birlikte bazı yasal şartların var olması durumunda tarafların talep etmesiyle ya da gerek görülmesi halinde duruşmalı olarak da yapılması mümkündür. Temyiz başvurusu, dosyanın karara bağlandığı Asliye Ceza Mahkemesine 7 gün içinde yapılması gerekmektedir. Temyiz talep edilen ceza dosyası ilgili mahkeme tarafından Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na ulaştırılmaktadır. Yargıtay Cumhuriyet Savcısının incelemesi sonrasında dosya Yargıtay Ceza Dairesine gönderilerek bir tetkik hâkim tarafından dosya incelemesi yapılmaktadır. Yapılan inceleme sonucunda dosya müzakere için ilgili Yargıtay Ceza Dairesi hâkimlerine sunularak karara bağlanmaktadır (Yargıtay, http://www.yargitay.gov.tr).

5. 2014 SONRASI TÜRK VERGİ YARGISINDAKİ GELİŞMELER

1982 yılı vergi yargısındaki reform ile vergi uyuşmazlıklarının çözümünde iki dereceli üç kademeli bir yargı sistemine geçilmiştir. Bu sistem içinde birinci (ilk) derece mahkeme olan Vergi Mahkemesi ikinci derecede temyiz mercii olarak da Danıştay görevlendirilmiştir. Vergi Mahkemelerinde tek hakimli verilen kararlarda Bölge İdare Mahkemesi'ne itiraz, kurul halinde verilen kararlar için ise Danıştay'a temyiz yoluyla başvuru hakkı verilmiştir. Günlük yaşamda gelişen ve değişen hukuki ilişkilerden kaynaklanan çok sayıdaki uyuşmazlıkların ortaya çıkması, yargı süresinin uzunluğu ve Danıştay ile Yargıtay'ın artan iş yükü nedeniyle idari ve adli yargıda yeniden yapılanmayı gerekli hale getirmiştir. Bu kapsamda özellikle bölge idare mahkemelerinde yapısal değişime gidilmiş ve idari yargı sistemindeki olağan kanun yollarından olan "itiraz yolu" yerine "istinaf yolu" getirilmiş, ayrıca diğer kanun yollarında da

PROCEEINGS BOOK

bu çerçevede bazı değişiklikler yapılmıştır (Güngör, 2015:3). İstinaf mahkemelerinin faaliyete geçmesiyle birlikte ilk derece mahkemesi tarafından verilen bir kararın bir üst mahkeme tarafından yeniden ele alınması sağlanmıştır. İstinaf Mahkemelerinin kurulmasıyla bazı vergi davalarında Vergi Mahkemeleri, Bölge İdare Mahkemeleri ve Danıştay'dan oluşan üç dereceli yargılama usulüne geçilmiştir. Böylece ilk derece mahkemesi kararlarının hem maddi hem hukuki yönden yeniden incelenmesi, davaların karara bağlanma sürecinin hızlandırılması, daha adil bir yargılama sisteminin oluşturulması ve Danıştay'ın iş yükünü azaltarak içtihat mahkemesi niteliğine dönüştürülebilmesi açısından önemli adımlar atılmıştır. İstinaf kelimesinin anlamı Türk Dil Kurumu Sözlüğünde "*Mahkemenin verdiği kararı kabul etmeyerek bir üst mahkemeye götürme*" olarak tanımlanmakla birlikte "*hukuki açıdan istinaf"* ile maddi (vakıa) ve hukuki denetim yapan bir kanun yolunu ifade etmektedir.

Yeni yargı sürecinde; yerel mahkeme/vergi mahkemesi yargılaması *"ilk derece mahkemesi- ilk derece yargılaması"*, maddi ve hukuki denetim-Bölge Adliye Mahkemesi/Bölge İdare Mahkemesi *"ikinci derece yargılaması-istinaf"*, hukuki denetim-Yargıtay/Danıştay *"üçüncü derece yargılaması- temyiz"* yer almıştır. Temyiz yolu ile sadece birinci derece mahkemesinin son kararının *"hukuka uygunluğu"* incelenirken (hukuki inceleme), istinaf yolu ile hukuki inceleme beraberinde "*maddi inceleme*" yapılmaktadır. Temyiz ile Danıştay/Yargıtay tarafından birinci derece mahkemesi kararı sadece onaylanır ya da bozulurken, istinaf ile bölge adliye/idare mahkemesi birinci derece mahkemesi gibi maddi inceleme yapmak suretiyle yeniden karar verebilmektedir (Güngör, 2015:3). 6545 sayılı kanun değişikliğiyle vergi uyuşmazlıklarında tarafların Vergi Mahkemelerinin verdiği kararlara karşı "temyiz kanun yolu" kullanılmadan önce mahkemenin bulunduğu yerdeki veya yargı çevresindeki Bölge İdare Mahkemesine "istinaf yolu başvurusu" yapılması zorunluluğu getirilmiştir. 6545 sayılı kanun ile 2576 sayılı Kanuna Bölge İdare Mahkemelerinin görevleri başlığıyla eklenen 3/A maddesinin a fıkrası istinaf başvurularını inceleyip karara bağlama görevini Bölge İdare Mahkemelerine vererek istinaf mercii olarak yapılandırılmıştır (Telli, 2016: 142). 6545 sayılı kanun ile istinaf başvurusunda bulunulabilecek ilk derece mahkemesi kararları ve istinaf incelemesi sonucunda temyize konu edilebilecek kararlara parasal sınırlamalar getirilerek bazı kararlara karşı istinaf ve temyiz kanun yoluna başvurma olanağı kalmamıştır. Buna göre 2023 yılı için;

- *İstinaf Yoluna Gidilemeyen İlk Derece Mahkemelerinin Kesin Kararlarına İlişkin Parasal Sınır:* Uyuşmazlık miktarı 20.000 TL'nin altında olan davalar hakkında vergi

PROCEEINGS BOOK

mahkemelerince verilen kararlar 2577 sayılı kanunun 45/1 maddesi uyarınca kesin olup, bunlara karşı istinaf yoluna başvurulamaz.

- *Temyiz Yoluna Gidilemeyen İstinaf Mahkemelerinin Kesin Kararlarına İlişkin Parasal Sınır:* Uyuşmazlık miktarı 581.000 TL'nin altında olan davalarda, bölge idare mahkemesince verilen kararlar 2577 sayılı kanunun 46/b maddesi uyarınca kesin olup, bu kararlara karşı temyiz yoluna başvurulamaz.

- *Duruşma İçin Parasal Sınır:* Uyuşmazlık miktarı 171.000 TL'nin üzerinde olan davalar ile iptal davalarında 2577 sayılı kanunun 17/1 maddesi uyarınca taraflardan birinin isteği üzerine duruşma yapılır. Danıştay'da ve vergi veya idare mahkemelerinde açılan iptal ve tam yargı davaları ile tarh edilen vergi, harç, resim ve benzeri mali yükümler ile bunların zam ve cezaları toplamının belirli miktarlarla sınırlama getirilmesiyle, bu miktarları aşan ve aşmayan vergi davalarında, kanun yollarına başvuruda ve özellikle temyizin sınırlı bir kanun yoluna dönüştürülmesiyle iş yükünün istinaf mahkemesi olarak görevlendirilen Bölge İdare Mahkemelerinde yoğunlaşması sağlanmıştır (Erdem, 2014: 31).

Ayrıca, adli yargıda görülen vergi suçları davaları ile ilgili olarak en önemli gelişme ihtisas mahkemelerinin kurulmasıdır. TC Adalet Bakanlığı'nın 2019 yılı Yargı Reformu Stratejinde ihtisas mahkemelerinin yaygın hale getirileceği ve bu yönde çalışmaların yapılacağı açıkça belirtilmiştir (TC Adalet Bakanlığı, 2019:10-48). Son olarak da 2020 Yargı Reformu Stratejisi Eylem Planı'nda ise ihtisas mahkemelerine ve uzmanlaşmaya yönelik uygulamaların artırılacağı hedefler arasında yer almıştır. Bu hedef doğrultusunda ihtisas gerektiren çevre, imar ve enerji gibi alanlarda özel mahkemelerin kurulması öngörülmüştür. Özellikle bazı davaların (ticari davalar, fikrî ve sınai haklardan kaynaklanan davalar gibi) il merkezlerindeki ihtisas mahkemelerinde görülebilmesine yönelik çalışma yapılacağı belirtilmiştir (2020 Yargı Reformu, 2020:42-43). Yargıda yapılması öngörülen değişiklikler için yapılan çalışmalar sonucunda 6460 sayılı Kanunun 4. ve 10.maddeleri ile idare ve vergi mahkemeleri ile hukuk mahkemeleri arasında ihtisas mahkemelerinin kurulmasının yasal zemini hazırlanmıştır. VUK'da düzenlenen suçlara ilişkin açılacak davalara bakacak mahkemeler kapsamında ihtisas mahkemelerinin belirlenmesi konusu da görüşülerek; 5235 sayılı Kanun'un 9/5. maddesinde; "özel kanunlarda başkaca hüküm bulunmadığı takdirde ihtisaslaşmanın sağlanması amacıyla, gelen işlerin yoğunluğu ve niteliği dikkate alınarak daireler arasındaki iş dağılımının HSK tarafından belirlenebileceği" hükmüne yer verilmiştir (HSK, 25.11.2021, https://www.hsk.gov.tr). Asliye ceza mahkemelerine gelen davaların nitelik ve içeriklerinin

çeşitlilik göstermesi, bu çerçevede VUK'dan kaynaklanan dava ve işlerin niteliklerinin farklı olduğu dikkate alınarak hem uygulama birliğinin sağlanması, hem de etkinlik ve verimliliğin artırılması ile ihtisaslaşmanın önemi görülmüş ve söz konusu dava/işlerde iş dağılımı yönüyle iki veya daha fazla dairesi bulunan yerlerde uzmanlaşmaya gidilmesinde fayda olacağı değerlendirilmiştir. Kanuni düzenlemelerden ya da HSK'nın kararlarından kaynaklı olarak, asliye ceza mahkemesinin hangi dairelerinin hangi davalara/işlere ihtisas mahkemesi sıfatıyla bakacağı gözetilerek, aynı dairelerde iş yoğunluğu oluşmaması için VUK'dan kaynaklı davalara olabildiğince farklı dairelerde bakılmak üzere ihtisas mahkemeleri belirlenmiştir. Böylece; VUK'dan kaynaklanan ve asliye ceza mahkemesinin görev alanına giren dava ve işlere kanunda belirlenen dairelerin[2] bakmasına karar verilmiştir.

SONUÇ

1980 sonrası yargı reformu ile vergide adalet, hukuki güvenlik ve yargı teminatının sağlanması ve kurumsal bir yapının oluşturulması yolunda önemli adımlar atılmıştır. Anayasal açıdan vergi yargısının temelleri yargı usul, ilke ve esaslarına yönüyle güçlendirilmiş ve vergi uyuşmazlıklarının çözümünde yaşanan karımaşık yapıdan kurtulunmuştur. Vergi yargısı sisteminde uyuşmazlıkların çözümünde görevli olan kişi ve kurumların hakimlik ve mahkeme niteliğinde olmamasından kaynaklanan sorunlar son bulmuş yargısal açıdan bağımsız, tarafsız ve dokunulmazlıkları olan hakimler tarafından mahkemelerde çözüme dönüştürülmüştür. Vergi yargısının üç dereceli yapısı iki dereceli üç aşamalı bir yapıya kavuşturulmuş ve çözüm sürecinde kesinleşmemiş kararların olağan kanun yolları güçlendiilerek tarafların haklarının kullanılması ve korunması kontrol altına alınmıştır. Günümüz itibariyle de kanun yollarının yoğunlukla alanında özellikle Danıştay'ın yükünü artırmak için 6545 sayılı kanun ile uyuşmazlıkların istinaf ve temyiz yollarına çözümü yönünde yeniden yapılandırılmıştır. İstinaf yolunun açılmasıyla iki dereceli üç aşamalı yargı sisteminin yerini üç dereceli bir yargı sistemine geçilmiş uyuşmazlık çözümünde etkinlik ve kısa sürede sonuçlanması hedeflenmiştir.

[2] "a) İki veya dört asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde 2 numaralı; b) Üç asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde 3 numaralı; c) Beş veya daha fazla (ondan az) asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde 5 numaralı; d) On veya daha fazla asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde 10 numaralı; e) Yirmi veya daha fazla asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde 10 ve 11 numaralı; f) Otuz veya daha fazla asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde 10, 11 ve 12 numaralı; g) Kırk veya daha fazla asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde 10, 11, 12 ve 13 numaralı; h) Elli beş veya daha fazla asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 ve 17 numaralı; i) İş yoğunluğu gözetilerek; Büyükçekmece 10, 11 ve 12, Küçükçekmece 10, 12, 13 ve 14 numaralı asliye ceza mahkemelerinin bakmasına; Bu kapsamda görülmekte olan dava ve işlerin iş bölümüne dayanılarak mezkûr mahkemelere gönderilmemesine, 15.12.2021 tarihinden itibaren gelecek yeni dava ve işlerin anılan ihtisas mahkemelerine gönderilmesine ve mahkeme puanına göre genel tevziden de iş verilmeye devam edilmesine karar verilmiştir".

PROCEEINGS BOOK

KAYNAKÇA

Aksoy, Ş., *Vergi Yargısı ve Türk Vergi Yargısı*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.

Armağan, A., Makul Sürede Yargılanma Kapsamında Vergi Kabahati Davalarının Ortalama Görülme Süreleri ve Hedef Süre Uygulaması, Vergi Raporu, S.249, Ankara, 2020.

Çomaklı, Ş.E., Ak, A., Vergi Ceza Hukukunda Suç ve Kabahatler, Erzurum Barosu, Yayın No:5. 1.Baskı, 2013.

Doğan, B., (2015), Ceza İstinaf Kanun Yolu, https://barandogan.av.tr/blok/ceza-hukuku/istinaf-nedir-cmk.html (Erişim Tarihi: 30.11.2023)

Güngör, Z., Danıştay ve İdari Yargı Günü 147. Yıl Sempozyumu, 12. Mayıs 2015 Ankara, Danıştay Yayınları No: 89, Sempozyum Açılış Konuşması, http://www.danistay.gov.tr-upload/yayinlar/02_11_2025_023358.pdf (Erişim Tarihi: 20.11.2023)

Kızılot, Ş., *Vergi Uyuşmazlıklarının Yargı Aşaması*, Hürses, 23.12.2002.

Kızılot Ş. ve Kızılot, Z., Vergi İtilafları ve Çözüm Yolları, Yaklaşım Dergisi, Yaklaşım Yayıncılık, 9. Baskı, Ankara, 2005.

Kalabalık, H., *İdari Yargılama Hukuku*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Karakoç, Y., *Genel Vergi Hukuku*, 4. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007.

Karakoç, Y., *Vergi Anlaşmazlıklarının/Uyuşmazlıklarının Çözüm Yolları,* Yetkin Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2015.

Mutluer, K., Türkiye'de Vergi Yargı Sistemi, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Doçentlik Tezi, 1974.

Öncel, M., Kumrulu, A., Çağan, N., *Vergi Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016.

Pehlivan, O., *Vergi Hukuku*, Celepler Matbaası, Trabzon, 2014.

Şenyüz, D., *Vergi Ceza Hukuku-Vergi Kabahatleri ve Suçları*, 7.Baskı. Ekin Yayın. Bursa, 2013.

Telli, A., İstinaf Yolunda Olası Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Danıştay ve İdari Yargı Günü 148. Yıl Sempozyumu, Danıştay Yayınları No: 91, Ankara, 2016.

Tosuner, M., Arıkan, Z., *Türk Vergi Yargısı*, Dokuz Eylül İİBF Maliye Bölümü Masaüstü Yayıncılık Birimi, İzmir, 2014.

Yüce, M., *Mali Yargılama Hukuku*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2015.

Anayasa Mahkemesi; Anayasa Mahkemesi Kararı Esas Sayısı: 2016/143 Karar Sayısı: 2017/23, https://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/GenelKurul/Basvuru_Karari/2017-23.pdf. (Erişim Tarihi: 25.11.2023)

Danıştay, http://www.danistay.gov.tr (Erişim Tarihi: 10.11.2023)

Deloitte, Hazine ve Maliye Bakanlığı 2014/77 Sayılı Vergi Sirküleri, https://www.verginet.net/Sirkuler/2014yili77.pdf. (Erişim Tarihi: 12.11.2023)

Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sirküler Sayı: 2023/018, https://dengeakademi.com/Files/Circular/3531.pdf. (Erişim Tarihi: 20.11.2023)

Hâkimler ve Savcılar Kurulu, https://www.hsk.gov.tr/ . (Erişim Tarihi: 22.11.2023)

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/.(Erişim Tarihi: 13.11.2023)

Yargıtay, http://www.yargitay.gov.tr. (Erişim Tarihi: 13.11.2023)

CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASI TÜRK VERGİ YARGISI ANLAYIŞINDA DEĞİŞİM- DÖNÜŞÜM: 1980 ÖNCESİ DÖNEM

Prof. Dr. Ramazan ARMAĞAN, Dr. Öğretim Üyesi Ayşe ARMAĞAN

Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, ramazanarmagan@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1786-6877.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli İİBF Maliye Bölümü, ayse.armagan@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5018-4416.

ÖZET

Toplumsal yaşamın gereği meydana gelen sosyo-ekonomik, siyasi, mali ve hukuki alandaki gelişmeler günümüzde siyasi bir varlık olan devletlerin üstlendikleri görev ve sorumlulukları da artırmıştır. Devlet yapısında değişim ve dönüşümün meydana gelmesiyle kamu hizmetlerinde yaygınlaşma ve yoğunlaşma sonucu devletlerin mali kaynak ihtiyacını artırmıştır. Artan kamu harcamalarının finansmanına yönelik mali kaynak arayışları ve bu kaynakların kullanımında zaman zaman devlet ve kişiler arasındaki çeşitli uyuşmazlıklara dönüşmüştür. Devletlerin mali uygulamalarından kaynaklanan sorunların çözümünde de çeşitli yol ve yöntemlerden yararlanılması zorunlu hale gelmiştir. Bu yöntemler arasında özellikle vergileme işlemini yapan idarelerce, yerel-bölgesel ve ulusal boyutlu çeşitli komisyon ve kurullarca veya adli, idari yargı ve bağımsız nitelikli yargı kollarında çözüm yollarına başvurulmuştur. Hukuksal açıdan devletin mali nitelikli tüm işlemlerinin denetimi "mali yargı" içinde yapılmaktadır. Mali yargının faaliyet alanında devlete ait tüm giderler ve gelirlerle ile ilgili işlemler hukuka uygunluk ve yerindelik yönüyle denetlenmektedir. Maliye literatürü açısından üst bir kavram olan mali yargı iki alt yargı kolundan oluşmuştur. Vergi yargısı kolu kapsamında vergi hukuku ve diğer kamu gelirleri ile ilgili düzenlemelere göre yapılan uygulamalardan kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü yapılmaktadır. Genel yargı içinde idarî yargı kolu içinde yer alan vergi yargısı, vergi hukukunun kendine özgü yapısı ile idari yargı alanında da özel bir yargı kolu konumundadır. Dünya genelinde yargısal alanda oluşturulan başlıca yargı kolları adli, idari, askeri ve anayasa yargısı organlarından oluşturulmuştur. Özellikle vergi uyuşmazlıklarının çözümünde görevlendirilen yargı organları ülkeden ülkeye farklı olabilmekle birlikte bazı ülkelerde adli, bazılarında idari yargı içinde, bazı ülkelerde de hem adli hem idari yargıdan yararlanılan karma sistem şeklinde veya bazılarında ise tamamen bağımsız bir yargı organı olarak görevlendirilebilmektedir. Ülkemizde modern anlamda vergi

PROCEEINGS BOOK

ve yargısı ile ilgili hukuki alt yapının oluşturulduğu ve siyasi ve hukuki açıdan "hukuk devleti" anlayışının temelleri Tanzimat Dönemi ile başlamıştır. Bu çalışma kapsamında vergi yargısı alanındaki gelişmeler hakkında Osmanlı Devleti'nde özellikle Tanzimat sonrasından itibaren ve Cumhuriyet ilanı ile 1980'li yıllara kadar geçen dönem değerlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yargı, Vergi Yargısı, Vergi, Vergi Uyuşmazlıkları.

CHANGE-TRANSFORMATION IN THE UNDERSTANDING OF TURKISH TAX JURISDICTION BEFORE AND AFTER THE REPUBLIC: THE PERIOD BEFORE 1980

ABSTRACT

Developments in the socio-economic, political, financial and legal fields that occur as a result of social life have increased the duties and responsibilities undertaken by states, which are political entities today. With the change and transformation in the state structure, the need for financial resources of the states has increased as a result of the expansion and concentration in public services. The search for financial resources to finance increasing public expenditures and the use of these resources have sometimes turned into various disputes between the state and individuals. It has become necessary to use various ways and methods to solve problems arising from the financial practices of states. Among these methods, solutions have been used especially by the administrations that carry out the taxation process, various commissions and boards of local, regional and national dimensions, or by the judicial, administrative judiciary and independent judicial branches. From a legal perspective, the audit of all financial transactions of the state is carried out within the "financial jurisdiction". In the field of activity of the financial judiciary, all transactions related to state expenses and revenues are audited in terms of legality and propriety. Financial judiciary, which is a higher concept in terms of finance literature, consists of two sub-judicial branches. Within the scope of the tax jurisdiction branch, disputes arising from applications made according to tax law and other public revenue regulations are resolved. Tax jurisdiction is a branch of the judiciary that is located within the general jurisdiction law and more specifically the administrative jurisdiction law and has its own specific subject. Among the main judicial branches established in the judicial field around the world, judicial, administrative, military and constitutional judicial bodies have been established. In particular, the judicial bodies assigned to resolve tax disputes may differ from country to country. In some countries, it can be appointed as a judicial judiciary, in some as an

administrative judiciary, in some as a mixed system benefiting from both judicial and administrative judiciary, and in some as a completely independent judicial body. In our country, the modern legal infrastructure regarding taxation and judiciary was established and the foundations of the understanding of the "rule of law" in political and legal terms began with the Tanzimat Period. Within the scope of this study, a general evaluation is made regarding the developments in the field of tax jurisdiction in the Ottoman Empire, especially after the Tanzimat period and until the 1980s with the declaration of the Republic.

Key Words: Judiciary, Tax Jurisdiction, Tax, Tax Disputes.

1. GİRİŞ

Eski Türkçe 'de "yarġu " kelimesinden gelen "hüküm" ve "dâva" anlamındaki yargı; "bir iş, kimse veya şey hakkında çeşitli değerlendirmelere başvurularak varılan karar, hüküm" ifadesi olarak kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde yargı; "kavrama, karşılaştırma, değerlendirme vb. yollara başvurularak kişi, durum veya nesnelerin eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi" hüküm olarak tanımlanmıştır. Genel anlamda hukuk düzeninin sürdürülebilmesi ve kişilerin sübjektif haklarının korunmasında yargı devletin en büyük yardımcısıdır. Yargısal faaliyetler, devlet için hem bir yetki hem de yükümlülük durumu oluşturmaktadır. Ülkemizde, 1982 Anayasası 9. maddesiyle; "yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılmaktadır" ifadesine yer verilmiş olup yargılama faaliyeti de organik ve şeklî yargı ile maddî anlamda yargı olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir.

Organik ve şeklî anlamda yargı; yargılama faaliyetinde bulunan makam (mahkemelerin) ve bu makamların tüm iş ve işlemlerini kapsamaktadır. Ancak, mahkemelerin her türlü faaliyeti yargılama faaliyeti (örneğin mahkemelerin kalem (yazı) işlerinin yürütülmesi ve personelin yönetimi gibi idarî faaliyetleri) sayılmamaktadır.

Maddî anlamda yargı ise objektif hukukun bağımsız hâkimler (mahkemeler) tarafından belli bir olaya uygulanmasıdır. Bu bağlamda, bir davanın görülmesi ve karara bağlanması maddî anlamda bir yargılama faaliyetidir. Maddî anlamda yargının kapsamında bağımsız ve tarafsız bir mahkeme-hâkimin yargılama faaliyeti sonunda haklı olan taraf lehine verdiği bir karar ve bu kararın kesinleşmesiyle ulaşılan kesin hüküm yer almaktadır. Geniş anlamda maddî yargının yargılama fonksiyonu, faaliyetleri ve yargı kararını içermektedir.

Tarihsel süreçte sosyo-ekonomik, siyasi, mali alandaki gelişmeler beraberinde devletlerin üstlendikleri görev ve sorumlulukları da artırmıştır. Mutlakiyetçi devlet anlayışının yerini zamanla temsili demokrasilere bırakması sonucu gelişen sosyal ve hukuk devlet anlayışı, devletlere yeni yetki ve sorumluluklar yüklemiştir. Özellikle artan kamu harcamalarının finansmanına yönelik mali kaynak arayışları, bu kaynakların kullanımında zaman zaman devlet ve kişiler arasındaki çeşitli uyuşmazlıklara dönüşmüştür. Söz konusu uyuşmazlıkların çözümünde; vergileme işlemini yapan idarelerce, yerel-bölgesel ve ulusal boyutlu çeşitli komisyon ve kurullarca veya adli, idari yargı ve bağımsız nitelikli yargı kollarında çözüm yollarına başvurulmuştur veya geliştirilmiştir.

Hukuk devleti anlayışının geçerli olduğu ülkelerde, devletin mali nitelikli tüm işlemlerinin denetimi "mali yargı" içinde yapılmaktadır. Mali yargının faaliyet alanında devlete ait tüm giderler ve gelirlerle ile ilgili işlemler hukuka uygunluk- yerindelik yönüyle denetlenmektedir. Hukuki denetim sürecinde; başta anayasa hukuku, idare hukuku, bütçe hukuku ve vergi hukuku olmak üzere kamu ve özel hukuk alanında çok sayıdaki yasal düzenlemelerden yararlanılmaktadır. Mali olaylara ilişkin hukuki denetimin genel adı olan ve literatürde "mali yargı" olarak bilinen yargısal denetim kapsamında kamu gelir ve giderlerinin denetimi yapılmaktadır. Kamu gelirleri yönünden denetimin yapıldığı "vergi yargısı" kolu da dar ve geniş anlamıyla tanımlanmaktadır. Dar anlamda vergi yargısı, "sadece vergi hukuku ile ilgili uygulamalardan kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünü", geniş anlamda vergi yargısı da "gelir hukukundan kaynaklanan ve başta vergiler olmak üzere tüm kamu gelirlerine (resim, harç, parafiskal gelirler ve benzeri) yönelik uyuşmazlıkların çözümünü"nü kapsamaktadır. Vergi yargısı, "genel olarak yargılama hukuku daha özel planda ise idarî yargılama hukuku içinde yer alan ve kendisine özgü konusu olan bir yargı kolu" konumundadır. Vergi yargılamasında görevli olanlar vergi mükellefleriyle vergi idaresi arasında vergi kanunlarının uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıkları çözmekle görevlendirilmişlerdir. Vergi uyuşmazlıklarının çözümünü yapan yargı organları, ülkeden ülkeye farklı olabilmekle birlikte adli ve idari yargı arasında bazen adli bazen idari yargı içinde bazen de tamamen bağımsız bir yargı organı veya karma bir şekilde görevlendirilebilmektedir (Mutluer,1974: 14-16).

2. YARGI SİSTEMİ İÇİNDE VERGİ YARGISI KAPSAMI

Vergileme işlemlerinin gerçekleştirilmesinde vergi idaresi ile vergi ödevlilerinin hukukî durumları ihlâl etmesine izin vermemek için vergilendirme alanında belirli denetim yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Bu yöntemler arasında en bilinenleri idarî denetim; diğeri

PROCEEINGS BOOK

de yargısal denetimdir. Vergi ödevlileri ile vergi idaresi arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların idarî yollarla çözümü her zaman mümkün olmayabilmektedir. İdari açıdan taraflar arasında çözümlenebilecek bir anlaşmazlık olmaktan çıkan ve taraflar dışında bir merciin çözmesi gereken vergi uyuşmazlıkları için yargıda çözüme kavuşturulması hukuk devleti açısından bir zorunluk haline gelmektedir. Vergi yargısının işletilmesiyle vergi idaresinin yargı yoluyla denetimi, verginin kanunilik ilkesine uygunluğu ve vergide adalet ilkesinin gerçekleştirilmesine olanak sağlanmaktadır.

Mali yargı ve vergi yargısı kavramları; devlet gelir ve giderlerinin bütününü oluşturan tüm mali konulara ilişkin hukuki düzenlemelerin uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümlenmesi ile ilgili yargılama kurallarının genel ifadesidir. Ülkemizde mali yargı ve vergi yargısına ilişkin; "Malî Muhakeme, Malî Yargı, Malî Kaza, Vergi Muhakemesi, Vergi Kazası, Vergi Yargı, Vergi Yargısı, Vergi Yargılama, Vergi Yargılaması" gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu iki kavram, dayandıkları hukuk alanları ve kapsamları açısında birbirinden farklılık arz etmektedir. *Hukuki alan yönünden malî hukuk*; devletin ve diğer kamu idarelerinin bütün malî faaliyetlerini düzenleyen hukuk kurallarını içeren kamu gelirleri ve kamu giderleri ile bunların denkleştirilmesine ilişkin tüm hukuki düzenlemelerin ifadesidir. Mali hukuk; kamu hukuku alanında yer alan devletin ve diğer kamu idarelerinin gelir, gider, borçlanma ve kamu mallarının yönetimine ilişkin hukuk kurallarını kapsamaktadır. *Hukuki alan yönünden vergi hukuku ise*, devletin mali ilişkilerinin önemli bir bölümünü oluşturan kamu gelirleri arasında sadece vergilendirme ve vergi benzeri diğer işlemlerine ilişkin hukuki düzenlemeleri kapsayan bir kamu hukuk dalıdır. Vergi hukuku; devletin ve diğer kamu idarelerinin egemenlik gücünü kullanarak kişilerden zora dayanan veya dayanmayan yollardan gelir elde etme faaliyetlerini düzenleyen hukuk kurallarını inceleyen bir hukuk dalıdır. Dar anlamda vergi hukuku, kamu gelirlerinden sadece hukuki cebre dayanan vergilere yönelik kuralları, geniş anlamda da hem vergiler hem de vergi haricinde resim harç, parafiskal gelirler benzeri tüm gelirlerle ilgili kurallardan meydana gelen ve malî hukukun da alt dalını oluşturan bir hukuk dalıdır (Mutluer, 1974: 5-6).

Kapsam yönünden malî yargı kavramı da tıpkı mali hukuk kavramı gibi geniş anlamda; devlete ait kamu idarelerinin gelir-gider-borçlanma-devlet mallarının yönetimi gibi malî hukukun konusuna giren tüm malî işlemlere ilişkin uyuşmazlıkların çözümlenmesini ve bu faaliyeti gerçekleştiren yargı organlarını kapsamaktadır. Vergi yargısı ise, sadece kamu gelirlerinden vergilere ait uyuşmazlıkların çözümlenmesini konu edinmektedir. Bu itibarla,

vergi yargısı, sadece gelirlere ait işlem ve eylemlerin denetimi ile görevli olmasına rağmen malî yargı tüm kamu gelir ve giderlerinin hukuka uygunluk denetimini içeren geniş anlamda bir yargı kolu olma konumundadır. Malî yargı, geniş anlamıyla devletin gelir elde etmesi ve harcamalarda bulunmasından doğan uyuşmazlıkların çözümünü kapsadığı gibi bünyesinde dar anlamda vergi yargısını da kapsamakta ve bu açıdan vergi yargısı, malî yargının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kamu giderlerinin gerçekleştirilmesine ilişkin işlemlerin denetlenmesinde görevli denetim organı olan Sayıştay'ın kamu gelirleri konusunda da sınırlı ve dolaylı da olsa denetim görevi olduğunu söylemek mümkündür.

Vergi yargısı hukukunun kapsamını; vergi uyuşmazlıklarının yargı organları önünde çözümünde izlenecek usul ve esasların kuralları ile yargı organlarının kuruluş ve işleyişini belirleyen bütün kurallar oluşturmaktadır. Vergi yargısı faaliyetleri de kamu gelirleri arasında başta vergiler olmak üzere diğer kamu gelirleriyle ilgili yükümlülüklere ilişkin işlemlerin hukuka uygunluğu denetiminin gerçekleştirilmesini içermektedir. Özellikle vergi kanunlarının sayıca çokluğu, sosyo-ekonomik yaşam koşullarına göre sürekli değişim göstermesi uygulamada birçok vergi uyuşmazlıklarına neden olabilmektedir. Vergi uyuşmazlıklarının temelini; ya mükelleflerin hiç vergi ödememek veya en az düzeyde ödemek istemesi- vergi idaresi ve çalışanlarının da vergi hasılatını artırma ve daha çok vergi almak şeklindeki tutum ve davranışları oluşturmaktadır. Anayasal ve hukuk devleti olmanın gereği olarak bu iki zıt anlayışın vergi adaletini bozmasını önlenmek, yasal düzenlemelerin hukuka uygunluğu denetimini sağlamak bakımından vergi yargısına önemli sorumluluk ve görev yüklenmiştir.

Vergi uyuşmazlığına neden olan işlemler; *mükellefiyet uyuşmazlıkları* (matrahın tespiti, vergi tutarı, muafiyet ve istisna ile mükellefin şahsından), *vergi cezalarının kesilmesi* (vergi kabahat ve suçlarından), *verginin tahsili* (tebliğ edilen ödeme emirlerinden, borçlunun şahsından, ödemenin tamamen ve kısmen yapılmasından veya yapılmamasından, zamanaşımından, vergi alacağını güvence altına alan ihtiyati tahakkuk-haciz- rehin ve benzeri uygulamalar ile verginin terkini, tecili gibi), *yetki aşamasından doğan uyuşmazlıklar* (mükelleflerin vergilemeye ilişkin idari düzenlemelerin kanunlara aykırı biçimde kullanıldığı iddiasından), *kanuna aykırılık iddiaları* (salınan vergilerin dayanağını oluşturan metnin kanun veya hukukun genel ilkelerine aykırılık iddiası) oluşmaktadır (Mutluer, 1974: 7-9).

Verginin tarafları arasında vergi uygulamalarından kaynaklanan ihtilaf- sorun- anlaşmazlık veya uyuşmazlık olarak ifade edilen olumsuzlukların giderilmesi yol ve yöntemleri ülkeden ülkeye değişebilmekle birlikte genel olarak dünya genelindeki uygulamalarda idarî

PROCEEINGS BOOK

veya yargı yolu şeklinde iki yoldan çözüme kavuşturulmaktadır. Bazı ülkelerde uyuşmazlıkların çözümünde bir sıralamaya uyulması (öncelikle idari yoldan çözüm yolunun kullanılması) zorunluluğu getirildiği gibi bazı ülkelerde herhangi bir koşula bağlı olmaksızın dilediği yolu kullanma serbestisi tanınmıştır. Ancak birçok ülkede genellikle vergi uyuşmazlıkları çözümünde barışçıl çözüm yolu olarak bilinen idari çözüm yolu tercih edildiğini söylemek mümkündür. İdari çözüm yolundan sonuç alınamaması ya da bu yolun hiç tercih edilmemesi halinde doğrudan yargı yolu açık tutulmuş olup bu durumda taraflar arasındaki uyuşmazlık yargı organlarınca mutlak biçimde karara bağlanmaktadır.

3. TÜRK HUKUK SİSTEMİ İÇİNDE VERGİ YARGISININ YERİ

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte ülkemizde modern bir hukuk devleti kurulmuş ve hukuk devleti temelleri yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç bağımsız güç (erk) üzerine oturtulmuştur. Yargı sistemi de adli ve idari yargı olmak üzere iki koldan faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak ülkemizde vergi yargısına ilişkin sorunların çözümünün hangi yargı kolunda gerçekleştirilmesi gerektiği ve yargı sistemi içindeki konumunun ne olduğu hususu, sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Tartışılan konuya ilişkin geliştirilen görüşler arasında; "vergi yargısının idarî yargı içinde yer aldığını savunan", "vergi yargısının bağımsızlığını savunan" ve "idari içinde kendine özgü kuralları ile kısmen bağımsızlığa sahip karma bir sistem olduğunu savunan" farklı görüşler bulunmaktadır. Bu tartışmaların temeli sosyo-ekonomik, siyasi nedenlere dayandırılmaktadır. Genellikle maliyeciler ile bir kısım hukukçular bağımsızlık taraftarı iken hukukçuların çoğunluğu idari yargı sisteminin içinde yer alması gerektiği düşüncesine sahip olmakla birlikte uygulamada model olarak karma bir sistem şeklinde uygulandığını söylemek mümkündür.

Vergi yargısını zorunlu olarak idarî yargı içinde değerlendiren hukukçuların görüşleri vergilemeye ilişkin bazı teorik ve geleneksel nedenlere dayandırılmıştır. Osmanlı Devleti'nde özelikle Tanzimat Döneminden itibaren başlayan uygulamaların geleneksel hale gelmesi, günümüzde de aynı alışkanlıkların sürdürülmesine neden olduğu ileri sürülmüştür. Geleneksel yaklaşım dışında ayrıca vergilemeye ilişkin teorik bazı nedenlerin de idari yargıda yer alan bir vergi yargısını zorunlu hale getirdiğini savunmuşlardır. Bu yaklaşımda; vergi hukukunun konusu ve kapsamının kendine özgü bir yapıya sahip olmakla birlikte özellikle vergileme işlemlerinin idari işlem niteliğinde olduğu ve genel idare hukukunun pek çok konusu, genel kavramları ve kurumlarının idare hukuku üzerine inşa edildiği kabul edilmektedir. Devletin vergilendirme yetkisine dayanarak tek taraflı irade kullanımıyla vergilendirme işlemini

PROCEEINGS BOOK

yapabildiği "vergilendirme alanında re'sen hareket etme ilkesi" ve "idarenin kanunî idare ilkesi" çerçevesinde hareket edebilmesi gibi teorik nedenlerden dolayı vergi yargısının idarî yargı içinde yer alması gerektiği düşüncesini desteklemektedir.

Vergi yargısının bağımsız bir yargı kolu olduğunu savunanlara göre; kamu hukuku alanında yer alan vergi hukukunun aynı zamanda özel hukuk ile yakın bir ilişki içinde olduğu ancak vergilemeye ilişkin birçok eylem ve işlemin kavram, kurum, kurallarının hukuki yönden kendine özgü ilke ve esaslarıyla her iki hukuk sisteminden tamamen ayrılması, bağımsız bir vergi hukuku anlayışını ön plana çıkardığı gibi vergi yargısının da bağımsız olmasını gerektirmektedir düşüncesine dayandırılmıştır.

3.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Vergi Yargısının Yapısı

Bir İslam devleti niteliğinde olan Osmanlı Devleti'nin ilk kurulduğu yıllardan itibaren İslam Hukuku hükümlerine uygun bir yönetim anlayışı hâkim olmuştur. Devletin ilk kuruluş yıllarında ilk görevlendirilen devlet memurları arasında kadılar ve kadı kararlarını uygulayan subaşılar yer almıştır. Şer'iye mahkemelerinde yargı görevini yapan kadılar; kazasker veya şeyhülislam tarafından atanan, geniş kapsamlı yetkilere sahip ve bölgelerindeki yöneticilerden bağımsız kişiler olarak hukuki dava ve anlaşmazlıkları şer'i hükümlere göre karara bağlamakla görevlendirilmişlerdir (Hatipoğlu, 2007: 91). Teokratik esaslara dayanan bir yönetim anlayışının geçerli olduğu Osmanlı Devleti'nde vergi sistemini örfi ve şer'i vergiler oluşturmuştur. Bu sistem içinde tebaaya uygulanan vergiler; başlangıç yıllarında padişah tarafından Şeyhülislam'ın görüşü alınarak, 19. yüzyıldan itibaren Devlet Şurasında da görüşülerek çıkarılan fetvalar ile alınmıştır. Vergi uyuşmazlıkları da genellikle verginin tarhından değil tahsilinden kaynaklanmıştır. Devletin hem idari hem de mali işler kapsamındaki uygulamalarından bireysel nitelikli vergi uyuşmazlıklarının çözümünde kadılık kurumundan yararlanılırken egemenliği altında bulunan topraklarda kurulu devletlerden alınan haraç ve cizye gibi vergi nitelikli alacakların ödenmemesinden meydana gelen uyuşmazlıklar savaşlar yoluyla çözümlenmiştir (Tosuner ve Arıkan, 2008: 20-21).

Vergi yargısı açısından Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan Tanzimat Dönemine kadar ilkel tarzda bile olsa bir sistemin varlığı söz konusu olmamıştır. Bunun temel nedeni ise; hem vergi tarhı hem de tahsili ile ilgili idari işlemlerin diğer idari işlemler gibi denetime tabi olmamasından kaynaklanmıştır (Özgözen, 1968: 267). Tanzimat dönemiyle birlikte başlayan ve devlet teşkilatının yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalar kapsamında vergi uyuşmazlıklarının çözümünde günümüzdeki uygulamalara benzer uygulamalara yer verilmeye

PROCEEINGS BOOK

başlanılmış ve ilk önekleri olarak çeşitli kurullar oluşturulmuştur. Bu kapsamda "Meclis-i Muhasebe-i Maliye, Zimemat Komisyonu, Taşra Meclisleri, Meclis-i Vala, Muhasıllık Meclisleri ve Divan-ı Muhasebatın Muhakemat Dairesi" gibi çeşitli kurumlardan faydalanılmıştır. Bu davalar ilgililerin suçlu olduğu, idarenin de davacı olduğu uyuşmazlıklar olduğu için mükelleflerin vergi uyuşmazlıklarını yargı aşamasına taşımaları söz konusu olamamıştır (Şener, 1990: 22). 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı ile yargı kurumlarında önemli değişiklik yapılmıştır. Özellikle, II. Mahmut dönemiyle birlikte devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik modern yönetim ilkelerine uygun reform çabaları, taşra teşkilatında da bazı değişiklikler yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda da 1864'te ve 1871'de yürürlüğe konulan vilayet nizamnameleriyle taşra yönetiminde köklü idari düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Gençoğlu, 2011: 29).

1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi hükümlerine göre kurulan Vilayet Meclislerine bazı idari uyuşmazlıkları çözümleme yetkisi verilmiş olsa da bu meclislere o dönemde alınan vergilerin kamu kuruluşları arasında nasıl bölünebileceğine ilişkin yetki tanımlanmadığı için bu yetkinin gerçek anlamda vergi yargısıyla ilgili olduğunu söylemek mümkün değildir (Özgözen, 1968: 268). Yine bu nizamname ile devletin vergilendirme işlemlerinden doğan uyuşmazlıkların incelenmesi ve çözümlenmesi görevi il düzeyinde kurulan İdare Meclislerine verilse de il idare kurullarının verdiği kararların merkezin onayı ile geçerlilik kazanması, bu tür kararlara yargısal bir nitelik kazandırmamıştır (Tosuner ve Arıkan, 2008: 21).

Bugünkü vergi yargısı anlayışını yansıtan ilk teşkilat ise 1868'de Şura-i Devlet Nizamnamesi ile kurulan "Danıştay"dır. Vergi yargısına uygun olan Şura-i Devlet teşkilatı, Fransız Danıştay'ı esas alınarak kurulmuştur (Armağan, 2009: 203). Şura-i Devlet'in kurulmasından sonra her vergi için özel bir vergi yargısı teşkilatı kurularak dolaylı vergiler hariç olmak üzere uyuşmazlıkların İl ve İlçe Meclislerinde çözümlenmesi ve bu kurulların verecekleri kararlar için de temyizen Danıştay'a başvurulabilmesi kabul edilmiştir (Hatipoğlu, 2007: 95). Ancak, Danıştay'ın kurulduğu dönemde ve öncesinde Osmanlı Devleti teşkilatı anayasal temellere dayanmadığı için devlet yönetimine ait tüm yetkilerin (yasama, yürütme, yargı) üstün bir otorite olan hükümdarda toplanmış olması nedeniyle Danıştay yargısal görevlerini tam olarak yerine getirememiş, 1876 Kanuni Esasi ile kişilerle devlet arası davalara bakma görevi Danıştay'dan alınmıştır (Armağan, 2009: 203).

3.2. Cumhuriyet'in İlanı Sonrası Türk Vergi Yargısının Yapısı: 1980 Öncesi Dönem

PROCEEINGS BOOK

Cumhuriyet'in ilk yıllarında vergilemeye ait çalışmalar arasında; Osmanlı döneminden kalan bazı vergi uygulamalarına son verilmesi, yeni vergi kanunlarının düzenlenmesi, yürürlükte olan bazı vergi kanunları ile vergi oranlarında değişikliklere gidilmesi benzeri çok sayıda düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde özellikle dolaysız vergilerden kaynaklı uyuşmazlıklar için idari komisyonlar kurulmuş ve her vergi için ayrı ayrı itiraz ve temyiz komisyonlarına inceleme görevi verilmiştir (Tosuner ve Arıkan, 2007: 27).

3.2.1. 1925 – 1950 Dönemi

1926 yılında 755 sayılı "Kazanç Vergisi Kanunu" ile ilk kez bağımsız ve sadece vergi uyuşmazlıklarına bakmakla görevli "Vergi İtiraz ve Temyiz Komisyonları"nın kurulması modern anlamda olmasa dahi vergi yargısı alanında kayda değer bir gelişme olarak kabul edilmektedir (Yüce, 2015: 80). Vergi uyuşmazlıkları ilk aşamada mahallin en büyük mülki amirinin ya da yetkilendirdiği kişi başkanlığında mahallin en büyük mal memuru ve ticaret odasınca, ticaret odası bulunmayan yerlerde belediyelerce seçilen üç kişilik geçici komisyonlarca incelenmiştir. Verilen karara karşı 8 gün içinde temyiz komisyonlarına başvuru hakkı tanınmıştır. Temyiz komisyonu görevlileri merkezde ya da gerekli yerlerde Maliye Bakanlığı'nın maliye ve yargıda yüksek derece kazanmış olan kişilerden seçilen bir başkan ile ikisinin Maliye ve Ticaret Bakanlığı memurlarından olmak üzere dışarıdan seçilen 4 üyeden kurulmuştur (Hatipoğlu. 2017: 96).

1934 yılında 2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklikle gayri muvazzaf olarak kurulan itiraz komisyonlarının yanına Ankara, İstanbul ve İzmir ile Maliye Bakanlığı'nın uygun gördüğü diğer illerde muvazzaf itiraz komisyonları kurulmuştur (Yüce, 2015: 80). Bu komisyonlarda Adalet Bakanlığı'nda görevli ticari hukuk alanında uzmanlığı olan hâkimlikte, avukatlıkta, kamu idareleri hukuk müşavirliğinde ya da hukuk işleri müdürlüğünde en az 10 yıl çalışanlardan Maliye Bakanlığı'nca atanan bir başkan ile biri yerel ticaret odasından diğeri belediyece seçilmiş 3 kişiden oluşturulmuştur (Hatipoğlu. 2017: 96).

1939'da 3692 sayılı "Vergilerde İhbarnamelerin Tebliğine ve İtiraz ve Temyiz Komisyonları Teşkiline Dair Kanun" ile her vergi kanunu için ayrı kurulan mali komisyonlar kaldırılmış ve gümrük ve pul vergileri hariç uyuşmazlıklarda itiraz ve temyiz komisyonları yetkilendirilmiştir. Bu kanunla; vergi yargılama usulü kuralları, itiraz ve temyiz komisyonlarının kuruluş şekilleri ve vergi ihbarnamelerinin tebliğ usullerinde önemli değişiklikler yapılarak vergi yargı sisteminde dağınıklık ve karmaşıklığa son verilerek bütünlük oluşturulmak istenmiştir. Ayrıca, komisyon yapıları ve yargılamaya ilişkin usullerde kurallarda

önemli değişiklikler yapılmış olup bu kanunun kapsamadığı konulardaki vergi uyuşmazlıklarının çözümünde Danıştay görevlendirilmiştir (Yıldız ve Bostan, 2017: 111).

3.2.2. 1950 – 1980 Dönemi

Türk Vergi Sistemi'nde modern vergileme açısından 1950'li yıllar önemli değişim ve dönüşümlerin görüldüğü dönem olmuştur. Başta Gelir Vergisi Kanunu'nun yürürlüğe girmesi olmak üzere Gider Vergisi ile ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle, 1950'de yürürlüğe giren 5432 sayılı Vergi Usul Kanunu (VUK) ile çeşitli kanunlarda yer alan hükümler bir araya getirilmiş, 3692 sayılı kanunla kurulan komisyonlarda ise herhangi bir değişiklik yapılmamış ancak yeni vergi sisteminin desteklenmesi ve olası uyuşmazlıkların giderilebilmesi için 5655 sayılı kanun çıkarılmıştır (Tosuner ve Yereli, 1996: 133).

1982 yargı reformuna kadar geçen döneme ait vergilerle ilgili uyuşmazlıkların VUK hükümlerine tabi olanları üç dereceli bir yargılama sürecinden geçirilmiştir.

3.2.2.1. Vergi İtiraz Komisyonları

5655 sayılı kanunun 14. ve 15. maddelerine göre oluşturulan itiraz ve temyiz komisyonları, VUK kapsamındaki uyuşmazlıkları çözmekle görevli muvazzaf ve gayri muvazzaf olmak üzere iki şekilde kurulmuşlardır. Vergi uyuşmazlıklarının muhataplarına vergilerin tebliğinden itibaren bu komisyonlara 30 gün içinde başvurma hakkı verilmiştir.

- *Muvazzaf itiraz komisyonları;* Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen il veya bölgelerde kurulan, sadece vergi itirazlarını sonuçlandırmak amacıyla oluşturulan ve başka görevleri olmayan komisyonlardır. Bir başkan ve iki üyeden oluşan bu komisyonların üyeleri hukuk, iktisat, siyasal bilgiler fakültesi, iktisadi ve ticari ilimler akademisi veya dengi yüksekokul mezunu olan ve en az 5 yıl vergiyle ilgili işlerde görev yapanlardan seçilmiştir.

- *Gayri muvazzaf itiraz komisyonları;* muvazzaf itiraz komisyonu bulunmayan yerlerde kurulan bu komisyonlarda bir başkan ve üç üyeden oluşan dört üye görev yapmıştır. Komisyon başkanı o yerdeki en büyük mülki amir (vali, kaymakam) veya görevlendirdiği bir memur, üç üyeden biri o yerdeki en büyük maliye memuru, diğer ikisi de belediye meclisi ve ticaret odası üyesi ya da dışarıdan seçilen bir üyeden oluşturulmuştur (5655 SK, md. 15).

Komisyon üyelerinin sayıca ikisinin "devlet temsilcisi", ikisinin de "halk temsilcisi" konumunda olmasıyla mutlak bir eşitlik sağlanmıştır. Ancak, gerek başkan gerekse halk temsilcisi üyelerinin her zaman uzman kişiler olmaması, mülki amirlerin alınan kararlarda etkili

PROCEEINGS BOOK

olması veya mal müdürünün işlemi yapan idarenin aktif memuru olması ve benzeri etkenlerle verilen kararların tartışmalı olmasına neden olmuştur (Hatipoğlu. 2017: 101).

3.2.2.2. Vergiler Temyiz Komisyonu

Ülkemizde 1980'li yıllara kadar vergi uyuşmazlıkları çoğunlukla idari çözüm ağırlıklı şekilde gerçekleştirildiği söylenebilir. 5655 sayılı kanunun 18. ve 19. maddelerinde bu komisyonun kuruluş ve görevleri hakkında düzenlemeler yapılmıştır. Ankara'da bulunan ve Maliye Bakanlığı Teşkilat Kanunu çerçevesinde kurulan Vergiler Temyiz Komisyonu; itiraz komisyonlarınca verilen kararlara karşı yapılan temyiz başvurularını inceleyerek karara bağlamakla görevlendirilmiştir (Çağan, 1971: 187). Bir başkan yedi daireden oluşturulan bu komisyon bünyesinde vergi konularına göre kurulmuş olan her bir dairede bir başkan ve iki üye görevlendirilmiştir (Tosuner ve Arıkan, 2008: 24). Vergi itiraz komisyonlarınca verilen kararın tebliğinden itibaren 15 gün içinde vergiler temyiz komisyonuna başvuru yapılması öngörülmüştür. Vergiler Temyiz Komisyonu başkan ve üyeliği atamalarında muvazzaf itiraz komisyonları üyelerinin atanma koşulları ile aynı olmakla birlikte vergi ile ilgili görevlerde yedi yıl çalışmış olma koşulu getirilmiştir (Hatipoğlu. 2017: 102). 5655 sayılı kanunun 20. maddesiyle; temyiz daireleri arasında görüş ayrılıkları söz konusu olan durumlar için Vergiler Genel Kurulu toplanmak suretiyle karar alınması sağlanmış ve bu kararın gerek temyiz daireleri gerekse itiraz komisyonlarınca uyulması zorunlu karar haline gelmesi sağlanmıştır.

Dönem itibarıyla görev yapan itiraz ve temyiz komisyonlarının vergi yargısı açısından tamamen idarenin etkili olduğu bir sistem şeklinde işletilmiştir. Dolayısıyla verilen kararların bir yargı kararı niteliği taşımadığı hususunda şüpheler yaşanmıştır. Öyle ki; 1961 Anayasasının 7. ve 21. maddelerine göre İtiraz ve Temyiz Komisyonları'nın yargı yetkisine sahip bağımsız mahkeme olmadığı vurgulanmıştır. 1961 Anayasasının gerekçesinde yargı organı deyimine dar anlam verildiği ve bu komisyonların bunun kapsamı dışında kaldığı kabul edilirken, geniş anlamda yargı görevi yapan kuruluşlar olarak kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, İtiraz ve Temyiz Komisyonlarını her ne kadar mahkeme olarak kabul etmese de 5655 sayılı Kanunun maddelerini iptal etmediğinden dolayı Vergi Mahkemeleri kuruluncaya kadar yargı görevlerini sürdürmüşlerdir. Vergi Usul Kanunu kapsamındaki tüm vergi, resim, harçlarla ilgili mükellefiyet, muaflık ve istisna, mükellefiyet şekli ve bu işlemlere uygulanan cezalara ilişkin verilen kararlar, kesin karar olmakla birlikte bunların aleyhine bir üst yargı yeri olarak Danıştay'da dava açma hakkı tanınmıştır (Tosuner ve Arıkan, 2008: 24). Ancak, Gümrük Vergileri ve ithalde alınan gider vergilerinin tahakkukundan kaynaklanan vergi uyuşmazlıkları

1615 sayılı Gümrük Kanunu ile bu komisyonlar dışında kurulmuş olan Gümrük Hakem Komisyonlarınca çözümlenmiştir (Aksoy, 1990: 58).

3.2.2.3. Danıştay

Ülkemizde 1868'de Fransız Danıştay'ı örnek alınarak özel bir kanunla kurulan ve Şura-i Devlet adıyla bilinen Danıştay, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ilk yıllarında başlayan ıslahat ve yenileşme hareketlerinin en önemlilerinden biridir. Padişah Abdülaziz'in 10 Mayıs 1868 günlü nutkuyla fiilen çalışmaya başlayan Şura-i Devlet'in kuruluş gerekçesi; *"Kavanin ve nizamat layihalarını tetkik ve tanzim, mesalihi mülkiyeyi tetkik, hükümet ile eşhas beyninde mütehaddis deaviyi rü'yet ve memurini devletin tahkik ahvaliyle, muhakemelerini icra' görevlerini yerine getirmek üzere kurulmuştur"* şeklinde ve görevi de *"'Hükümet ile eşhas beyninde mütehaddis davaları' görmek ve çözümlemek"* olarak ifade edilmiştir. Ancak, 1876 Kanuni Esasi ile yargı görevi genel mahkemelere bırakıldığından dolayı İmparatorluk Danıştay'ının yargısal görevi çok sınırlı kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin son 54 yılında görevli Danıştay, 4 Kasım 1922 tarihinde İstanbul'daki bütün merkez kuruluşlarının TBMM hükümetinin idaresine devredilmesiyle kapatılmıştır. Cumhuriyet dönemi başlangıç yıllarından 6 Temmuz 1927 tarihinde 669 sayılı kanunla yeniden kurularak çalışmaya başlamıştır. 669 Sayılı Kanuna göre Danıştay, 3 idari, 1 dava dairesi olmak üzere 4 daireden oluşturulmuştur (Danıştay https://www.danistay.gov.tr).

Türk vergi yargısı alanındaki gelişmeler açısından kuruluşundan itibaren cumhuriyetin ilanı öncesi dönem itibarıyla uygulanan her bir dolaysız vergi türü için genellikle ilk derece ve istinaf konusunda il ve ilçe idare meclislerine, temyiz amacıyla Danıştay'a başvurma hakkı verilmiştir. Dolaylı vergiler ve kanunlarında merci belirtilmeyen vergilere ait uyuşmazlıklar ise adli yargıda çözülmüştür. Ancak, idare meclislerinin iş yoğunluğu nedeniyle vergi uyuşmazlıklarının çözümü mal memurlarınca yerine getirilmiştir. Danıştay'da davalara bakacak bir daire bulunmaması nedeniyle Danıştay'ın verdiği kararlar yargısal karar niteliği kazanamamış ve sadrazamlık teşkilatı onamayınca da infaz edilememiştir. Cumhuriyet döneminde ise dolaylı vergiler önceleri adli yargıya bağlı olmakla birlikte dolaysız vergilerle ilgili uyuşmazlıkların çözümü idare meclislerden alınarak her bir vergi türüne göre oluşturulan idari komisyonlara bırakılmıştır. Osmanlı devrinde kanunlarda başka bir yer gösterilmeyen tüm vergi uyuşmazlıklarının çözümünde adli yargıdan yararlanılmıştır. 1874 Vilayet Nizamnamesi ile birlikte dolaylı vergiler dışındaki tüm vergi uyuşmazlıkları için il ve ilçe idare meclislerine yetki verilmiştir. Ayrıca, 1868 yılında Danıştay'ın kurulmasıyla birlikte bu meclislerin

PROCEEINGS BOOK

kararlarına karşı Danıştay'a temyiz başvurusu yapabilme hakkı tanınmıştır. Kanunlarda yargı yeri belirlenmeyen vergiler ile dolaylı vergilerden kaynaklanan uyuşmazlıklar da adli yargıda çözümlenmiştir (Hatipoğlu, 2017: 94-95).

1961 Anayasasıyla bağımsız yüksek idare mahkemesi danışma ve inceleme makamı olarak 521 sayılı Danıştay Kanunu, 06.01.1982 tarih ve 2575 sayılı yeni Danıştay Kanunu yürürlüğe girinceye kadar faaliyetlerine devam etmiştir. Danıştay, idari tasarruflardan doğan bir kısım ihtilafları ilk ve son derece mahkemesi olarak incelerken özel kanunlarda kurulmuş diğer birçok idari yargı organlarınca verilen kararları temyizen ve nihai yüksek idari içtihat mahkemesi olarak incelemiştir (Turgay, 1964: 187).

SONUÇ

Ülkemizde 1980 öncesi dönemde vergi uyuşmazlıklarının çözümünde itiraz komisyonu, temyiz komisyonu ve Danıştay olmak üzere üç dereceli bir yargı sistemi geçerli olmuştur. İkmalen ve re'sen tarh edilen vergilerin itiraz komisyonu kararından sonra, vergi cezalarının da temyiz komisyonu kararından sonra ödenmesi söz konusu olmuştur. Mükelleflerin itiraz komisyonuna başvurması ile yürütme kendiliğinden durmakta ve itiraz komisyonu kararına kadar kamu alacağı tahsil edilmediği gibi, itiraz komisyonunun vergi idaresi lehine karar vermesine rağmen bu kararın temyiz komisyonuna taşınması ve komisyonun da yürütmeyi durdurma kararı vermesi verginin tahsilini geciktirmiştir. Benzer yöntemle Danıştay'a başvuru yapılmasında yürütmenin durması sonucunda kamu alacağının geç tahsili vergi kaçakçılığı çekiciliğinin ve tehlikesinin artmasına neden olabilmiştir. Ayrıca, vergi uyuşmazlıklarının sayıca artmasına bağlı olarak çözüm sürecinin uzaması da verilen kararların adil olsa bile adaletin sosyal yararı ve etkinliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

İtiraz ve temyiz komisyonlarının anayasa hukuku açısından "mahkeme" sayılmaması önemli bir sakınca oluşturmuştur. Vergi hukuku ve teorisi yönüyle vergi idaresi ile mükellefler arasındaki işlemlerin haklı ya da haksız biçimde mahkeme niteliği bulunmayan mercilerce çözümü vergide kanunilik ilkesini zedelemiştir. Özellikle gayri muvazzaf itiraz komisyonlarında görevlilerin idarece atanması nedeniyle gerçekleştirdikleri işlemlerin tarafsız ve bağımsız bir yargı şeklinde yürütüldüğü hususunda şüphe duyulmasına neden olmuştur.

Vergi uyuşmazlıklarının çözümünde itiraz komisyonu ve temyiz komisyonu aşamalarından geçtikten sonra nihai karar verilebilmesi için Danıştay'a başvuru süresi olarak 90 günlük bir süre tanınmış olması yargı sürecinin uzamasına neden olmuştur. Vergi ile ilgili

uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin çözüm, yol ve yöntemlerinin birbirinden farklı yerlerde ve dağınık biçimde çözülmesi yargıda birlik, bütünlük ve denetim açısından sorun oluşturmuş ve yargıya güveni zayıflatmıştır. İdari yargı içinde olmakla birlikte vergi yargısının kendine özgü usul ve esaslarına uygun hukuki düzenlemelerin olmaması, aynı yargı merci kararları arasında bile tutarlılık bulunmaması, itiraz ve temyiz komisyonları kararları ile Danıştay kararları arasında tamamen birbirine zıt kararlar verilmesi vergi içtihadı oluşturulmasını engellemiştir.

Vergi yargısı bakımından hukuki açıdan mahkeme özelliği bulunmayan komisyonlar tarafından çözümün ağırlıklı olduğu bir sistem kullanılmasından kaynaklanan sorunların azaltılmasında yararlanılan idari çözüm yollarından uzlaşma, pişmanlık, ceza indirimi uygulamaları yeterince işletilememiştir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ş., *Vergi Yargısı ve Türk Vergi Yargısı*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.

Armağan, R., Vergi Uyuşmazlıklarının Yargı Sürecinde Çözümü: Isparta İli Özelinde Bir Değerlendirme, Maliye Dergisi, S.156, Ocak-Haziran 2009.

Çağan, N., Vergi İtiraz ve Temyiz Komisyonları, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.28, S.1-4, 1971.

Gençoğlu, M., 1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(1), 2011.

Hatipoğlu, C., Geçmişten Bugüne Türk Vergi Yargısı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2007.

Mutluer, K., *Türkiye'de Vergi Yargı Sistemi*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Doçentlik Tezi, 1974.

Tosuner, M., Arıkan, Z., *Türk Vergi Yargısı*, Dokuz Eylül İİBF Maliye Bölümü Masaüstü Yayıncılık Birimi, Neşe Ofset ve Ambalaj A.Ş, İzmir, 2008.

Şener, A., *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1990.

Özgözen, D.V., *Türk Mali Yargı Sistemi*, Maliye Enstitüsü Konferansları, 17. Seri. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1367, 1968.

Yıldız, S., Bostan, M.K., Tarihsel Süreçte Türk Vergi Yargısının Gelişimi, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, Şubat 2017.

Yüce, M., *Mali Yargılama Hukuku*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2015.

PROCEEINGS BOOK

Danıştay. "Danıştay Tarihçesi", https://www.danistay.gov.tr/icerik/9#:~:text=%C4%B0mparatorluk%20d%C3%B6neminde%2054%20y%C4%B1l%20g%C3%B6rev,Temmuz%201927%20tarihinde%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmaya%20ba%C5%9Flam%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r. (Erişim tarihi: 02.12.2023)

Danıştay, https://www.danistay.gov.tr (Erişim tarihi: 02.12.2023)

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 02.12.2023)

SAĞLIK TURİZMİ DESTİNASYON TERCİHİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER, SAĞLIK SEYAHATİNİN ALGILANAN DEĞERİ, DESTİNASYON İMAJI VE TEKRAR ZİYARET NİYETİ İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi FUAT YALMAN [1], Prof. Dr., Yalçın KARAGÖZ [2]

[1] Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, fuatyalman@duzce.edu.tr – ORDID: 0000-0002-1041-1837

[2] Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, yalcinkaragoz@duzce.edu.tr – ORCID: 0000-0001-5642-6498

Öz

Sürdürülebilir destinasyonlar, bu geleneksel operasyonel ve ekonomik göstergeleri, turizm faaliyetlerinin insanlara, gezegene ve refaha katkısını gösteren bilimsel ve kanıta dayalı gösterge ölçümleri ve temel sonuçlarla tamamlamaktadır. Bunlar arasında sosyal ve kültürel göstergeler, çevresel göstergeler ve yerel geçim kaynakları, yoksulluğun azaltılması, kültürel ve doğal varlıkların değerinin sürdürülmesi ve yerel toplumun refahının daha geniş anlamda inşa edilmesiyle ilgili ek ekonomik göstergeler de yer almaktadır. Bu araştırmanın temel amacı, sağlık turizmi destinasyon tercihini etkileyen faktörler, sağlık seyahatinin algılanan değeri, destinasyon imajı ve tekrar ziyaret niyeti arasındaki yapısal ilişkileri doğrulayıcı faktör analizi aracılığıyla ortaya koymaktır. Araştırmanın evrenini Almanya'da ikametini sürdüren Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır. Son bir yıl içerisinde Türkiye'den sağlık hizmeti almış olan ve sosyal medya kanalıyla (Twitter, Instagram, Facebook, Web Siteler, Bloglar) ulaşılan 379 uluslararası sağlık turisti örneklem grubuna dâhil edilmiştir. Google formlar üzerinden oluşturulan anket formu çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Katılımcılara çevrimiçi anket formu Türkçe dilinde uygulanmıştır. Araştırma kapsamında veri setinin analizi için IBM SPSS 27 ve uzantısı olan AMOS istatistiksel analiz programları kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar göre; sağlık turizmi destinasyon tercih kararını etkileyen erişilebilirlik, ülke bilgisi, fiyat uygunluğu, güven değişkenlerinin destinasyon imajını; destinasyon imajının ise sağlık seyahatinin algılanan değerini ve tekrar ziyaret niyetini önemli derecede pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi Destinasyon Tercihini Etkileyen Faktörler, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri, Destinasyon İmajı, Tekrar Ziyaret Niyeti

The Relationship between Factors Affecting Health Tourism Destination Preference, Perceived Value of Health Travel, Destination Image and Revisit Intention

Absract

PROCEEINGS BOOK

Sustainable destinations complement these traditional operational and economic indicators with scientific and evidence-based indicator measurements and key outcomes that demonstrate the contribution of tourism activities to people, planet and prosperity. These include social and cultural indicators, environmental indicators and additional economic indicators related to local livelihoods, poverty reduction, sustaining the value of cultural and natural assets and building the well-being of the local community more broadly. The main purpose of this research is to reveal the structural relationships between factors influencing health tourism destination choice, perceived value of health travel, destination image and revisit intention through confirmatory factor analysis. The population of the study consists of Turkish citizens residing in Germany. A total of 379 international health tourists who received health services from Turkey in the last year and who were reached through social media channels (Twitter, Instagram, Facebook, Websites, Blogs) were included in the sample group. The questionnaire form created through Google forms was applied online. The online survey form was administered to the participants in Turkish. IBM SPSS 27 and its extension AMOS statistical analysis programs were used to analyze the data set within the scope of the research. According to the results obtained; it has been determined that accessibility, country information, price affordability, trust variables that affect the health tourism destination preference decision affect destination image; destination image has a significant positive effect on the perceived value of health travel and revisit intention.

Keywords: Factors Affecting Health Tourism Destination Preference, Perceived Value of Health Travel, Destination Image, Revisit Intention

GİRİŞ

Sağlık turizmi, insanların sağlık hizmeti almak amacıyla gittikleri ülkelerde hem tatil yaparak hem de ziyaret edilen ülkelerin gezilmesi ile uluslararası sınırları aştıkları seyahat olarak ifade edilmektedir (Singh, 2015). Sağlık turizmi aynı zamanda turizm endüstrisi ile işbirliği içinde (Singh, 2015) uygun fiyatlı tıbbi tedavi için seyahat etmek (Stojanović vd., 2010) olarak da tanımlanmaktadır. Başka bir ifade ile ziyaret edilen ülkede 24 saatten fazla ve bir yıldan az bulunulan ve bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarını korumayı, geliştirmeyi ve geri kazanmayı amaçlayan bir turizm sektörü olarak bilinmektedir (Ye vd., 2011). İnsanların sağlık hizmetleri için daha ucuz alternatifler araması (Padilla-Meléndez and Del-Águila-Obra, 2016), uzun bekleme sürelerinden kaçınılması, uluslararası hava yolculuğunun göreceli olarak karşılanabilir olması ve uygun ekonomik döviz kurları nedeniyle sağlık turizmine olan ihtiyaç daha da artmaktadır (Eissler ve Casken, 2013).

Destinasyonlar, gezginleri çekmek için doğa, kültür, sağlık, mevcut sermaye ve altyapı gibi talep etkenlerinden, kaynaklardan ve varlıklardan yararlanmaktadır. Destinasyon gelişimi sosyal, doğal ve ekonomik çevreyi etkiler. Sürdürülebilir destinasyonlar, daha sürdürülebilir, kapsayıcı ve dayanıklı bir sektöre geçişi sağlamak için standartları, sertifikaları ve dengeli bir dizi kanıta dayalı ölçümleri uygular. Turizm işletmeleri; operasyonları, yönetimi ve finansmanı

için hedefleri ölçmek ve belirlemek amacıyla çok sayıda önemli anahtar faktörleri kullanır. Destinasyonlar yatırım, oda arzı, uluslararası ve yurt içi hava kapasitesi, ziyaretçi sayıları ve harcamalar gibi performans göstergelerini rutin olarak oluşturur ve izlerler (World Economic Forum, 2022).

Sürdürülebilir destinasyonlar, bu geleneksel operasyonel ve ekonomik göstergeleri, turizm faaliyetlerinin insanlara, gezegene ve refaha katkısını gösteren bilimsel ve kanıta dayalı gösterge ölçümleri ve temel sonuçlarla tamamlamaktadır. Bunlar arasında sosyal ve kültürel göstergeler, çevresel göstergeler ve yerel geçim kaynakları, yoksulluğun azaltılması, kültürel ve doğal varlıkların değerinin sürdürülmesi ve yerel toplumun refahının daha geniş anlamda inşa edilmesiyle ilgili ek ekonomik göstergeler de yer almaktadır. Son olarak sürdürülebilir destinasyonlar, sürdürülebilirlik uygulamalarının benimsenmesini ve bunların ölçülmesini teşvik etmek için standartlar ve sertifikalar kullanır (World Economic Forum, 2022). Sürdürülebilirlik, uzun ve tanımlanmamış bir süre boyunca refahı sürdürme yeteneği (Kuhlman ve Farrington, 2010), yönetimin bir organizasyonu uzun vadede sürdürme yeteneği (Sontag-Padilla vd., 2012) ve işi devam ettirmek olarak tanımlanmaktadır (Colbert ve Kurucz, 2007). Boudreau ve Ramstad (2005) sürdürülebilirliği, bir şirketin geleceğin ihtiyaçlarından ödün vermeden bugün başarılı olma yeteneği olarak tanımlamaktadır. Dyllick ve Hockerts (2002)'e göre sürdürülebilirlik, bir kuruluşun birincil ve ikincil paydaşlarının ihtiyaçlarını, gelecekteki paydaşların ihtiyaçlarını karşılama kapasitesinden ödün vermeden karşılamak olarak bilinmektedir. Sürdürülebilir bir işletme aynı zamanda çalışanların işe alınmasını engelleyecek kadar sorun olmasa da çalışanların ilgisini çekmeye ve motive etmeye de yardımcı olmaktadır (Zukin ve Szeltner, 2012).

Rawat (2016)'a göre insanlar, daha iyi ve kaliteli tıbbi tedavi, tıbbi operasyon için uygun fiyatlı ve daha ucuz ülkelere erişim veya kendi ülkelerinde belirli tıbbi prosedürlerin yer alması sebebiyle başka ülkelerde tıbbi tedavi aramaya yönelmektedir. Bazı ülkelerde yasal olabilen sağlık hizmetleri, bazı ülkelerde yasal olmamaktadır. Örneğin kürtaj ve doğurganlık prosedürleri bazı ülkelerde yasal iken bazı ülkeler bu hizmetleri yasaklamıştır. Geçmişte belirlenen faktörlere ek olarak, hedef ülkenin yakınlığı, sağlık hizmetlerine hızlı erişim, tatili tedaviyle birleştirme, nitelikli sağlık çalışanlarının varlığı, politik ve ekonomik istikrar, kültürel mesafeler, belirli prosedürler için düzenlemeler ve teknoloji insanları başka ülkelere seyahat etmeye zorlamaktadır (Kumar vd., 2012). Sonuç olarak sürdürülebilir destinasyonlar, bu geleneksel operasyonel ve ekonomik göstergeleri, turizm faaliyetlerinin insanlara, gezegene ve refaha katkısını gösteren bilimsel ve kanıta dayalı gösterge ölçümleri ve temel sonuçlarla tamamlamaktadır. Bunlar arasında sosyal ve kültürel göstergeler, çevresel göstergeler ve yerel geçim kaynakları, yoksulluğun azaltılması, kültürel ve doğal varlıkların değerinin sürdürülmesi ve yerel toplumun refahının daha geniş anlamda inşa edilmesiyle ilgili ek ekonomik göstergeler de yer almaktadır. Bu araştırma ile, sağlık turizmi destinasyon tercihini etkileyen faktörler, sağlık seyahatinin algılanan değeri, destinasyon imajı ve tekrar ziyaret niyeti arasındaki yapısal ilişkileri doğrulayıcı faktör analizi aracılığıyla ortaya koymak amaçlanmıştır.

Yöntem

PROCEEINGS BOOK

Araştırmada nicel araştırma yöntemi ve deseni kullanılmıştır.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Sağlık turizmi destinasyon tercihini etkileyen faktörler, sağlık seyahatinin algılanan değeri, destinasyon imajı ve tekrar ziyaret niyeti arasındaki yapısal ilişkilerin ortaya konulması araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın modeli, araştırmanın temel değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisini tartışmaktadır. Araştırmanın kavramsal modeli arasındaki yapısal ilişkiler Şekil 1'de gösterilmektedir.

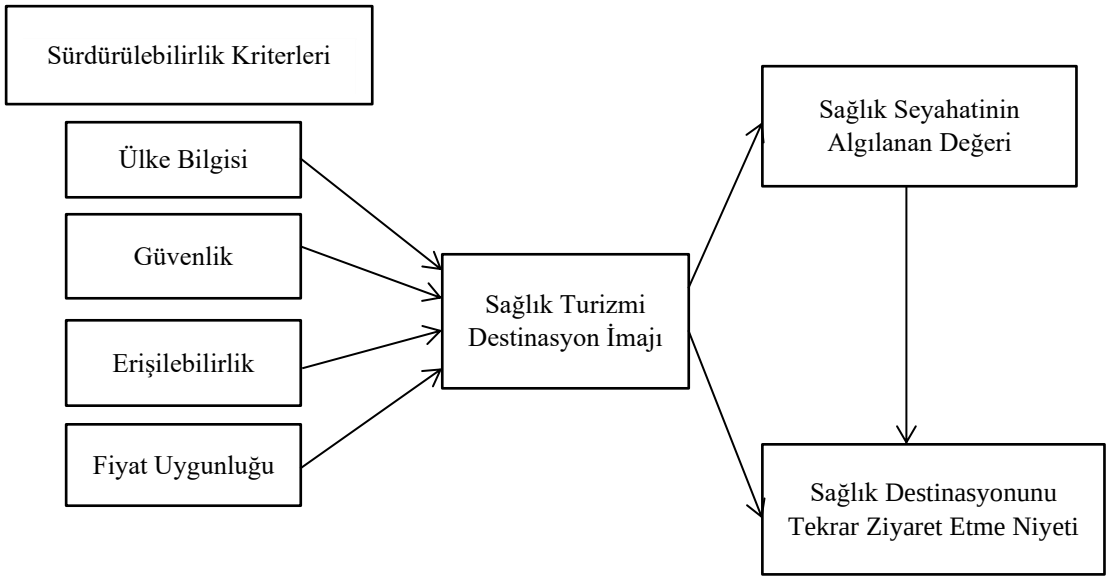

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Almanya'da ikametini sürdüren Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır. Son bir yıl içerisinde Türkiye'den sağlık hizmeti almış olan ve sosyal medya kanalıyla (Twitter, Instagram, Facebook, Web Siteler, Bloglar) ulaşılan 379 uluslararası sağlık turisti örneklem grubuna dâhil edilmiştir. Google formlar üzerinden oluşturulan anket formu çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Katılımcılara çevrimiçi anket formu Türkçe dilinde uygulanmıştır.

Veri Toplama Yöntemi

Veri toplama yöntemi olarak online anket tekniği kullanılmıştır. Google formlar üzerinden oluşturulan anket formu çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Katılımcılara çevrimiçi anket formu Türkçe dilinde uygulanmıştır.

İstatistiksel Analizler

PROCEEINGS BOOK

Araştırma kapsamında veri setinin analizi için IBM SPSS 27 ve uzantısı olan AMOS istatistiksel analiz programları kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki düzeyini ve ilişkinin yönünü ortaya koymak için yapısal eşitlik modellemesi (YEM) yöntemlerinden olan yol analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri ile faktörler arasındaki farklılık analizlerinin sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Farklılık Analizleri

			ERŞ		ÜB		FU		GVN		STDİ		SDTZEN		SSAD	
	N	%	t^a/F^b	p^c	t^a/F^b	p^c	t^a/F^b	p^c	t^a/F^b	p^c	t^a/F^b	p^c	t^a/F^b	p^c	t^a/F^b	p^c
Cinsiyet																
Erkek	251	66,2	0,05	0,96	0,84	0,41	0,103	0,92	0,53	0,60	0,17	0,87	-1,31	0,19	-0,11	0,91
Kadın	128	33,8														
Yaş																
18-25	68	17,9														
26-35	125	33,0														
36-45	167	44,1	2,41	0,06	2,31	0,06	1,10	0,36	3,88	**0,00**	3,22	**0,02**	1,57	0,18	0,87	0,48
46-55	15	4,0														
56 ve üzeri	4	1,1														
Destinasyonun Tercih Sebebi																
Fiyat uygunluğu	49	12,9														
Kür/Tedavi hizmetlerinin çeşitliliği ve kalitesi	53	14,0														
Personelin yaklaşımı	75	19,8														
Termal suyun özellikleri	18	4,7	0,46	0,86	0,43	0,89	0,16	0,99	0,45	0,87	1,30	0,25	0,36	0,92	0,85	0,55
Hastanedeki sosyal aktivitelerin zenginliği	49	12,9														
Ulaşımın kolaylığı	55	14,5														
Yeme-İçme hizmetlerinin kalitesi	37	9,8														
Diğer	43	11,3														

[a] Independent t test, [b] ANOVA test, [c] p-value (2tailed)

Sig. değeri p > 0,05 olduğundan "Erişilebilirlik, Ülke Bilgisi, Güvenlik, Fiyat Uygunluğu, Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri ve Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti" değişkenleri için cinsiyetin alt gruplarına göre farklılık yoktur.

PROCEEINGS BOOK

Sig. değeri p > 0,05 olduğundan "Erişilebilirlik, Ülke Bilgisi, Fiyat Uygunluğu, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri ve Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti" için yaşın alt gruplarına göre farklılık yoktur. Sig. değeri p < 0,05 olduğundan "Güvenlik ve Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı" için yaşın alt gruplarına göre farklılık vardır.

Sig. değeri p > 0,05 olduğundan "Erişilebilirlik, Ülke Bilgisi, Güvenlik, Fiyat Uygunluğu, Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri ve Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti" değişkenleri için destinasyonu tercih sebebinin alt gruplarına göre farklılık yoktur.

Araştırma Verilerinin Güvenilirliği

Güvenilirlik analizi için hedef kitleden elde edilen verilere, "Madde-toplam korelasyonuna dayalı madde analizi" yapılmıştır. Genel Güvenilirlik Katsayısı=0,913, ERŞ=0,684, ÜB=0,702, FU=0,788, GVN=0,694, STDİ=0,709, SDTZEN=0,628 ve SSAD=0,791 olduğundan, ölçek oldukça güvenilir kabul edilmiştir.

Betimsel Analizler

Sağlık turizmi destinasyon tercihini etkileyen faktörler, sağlık seyahatinin algılanan değeri, destinasyon imajı ve tekrar ziyaret niyeti ile ilgili faktörlere yönelik betimsel analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Betimsel Analiz Sonuçları

Faktörler	N	Ort.	Standard Sapma	Variance	Cronbach's Alpha
ERŞ	379	4,0257	,66654	,444	,684
ÜB	379	4,1227	,64815	,420	,702
FU	379	4,1483	,64886	,421	,788
GVN	379	4,0892	,61236	,375	,694
STDİ	379	4,2806	,60385	,365	,709
SDTZEN	379	4,0950	,70632	,499	,628
SSAD	379	4,2975	,63962	,409	,791

Yol Analizi İle İlgili Bulgular

Sağlık turizmi hizmet kalitesini etkileyen faktörler ile hizmet sağlayıcıların algılanan imajı arasındaki yapısal ilişkiyi ortaya koymak için yol analizi uygulanmıştır.

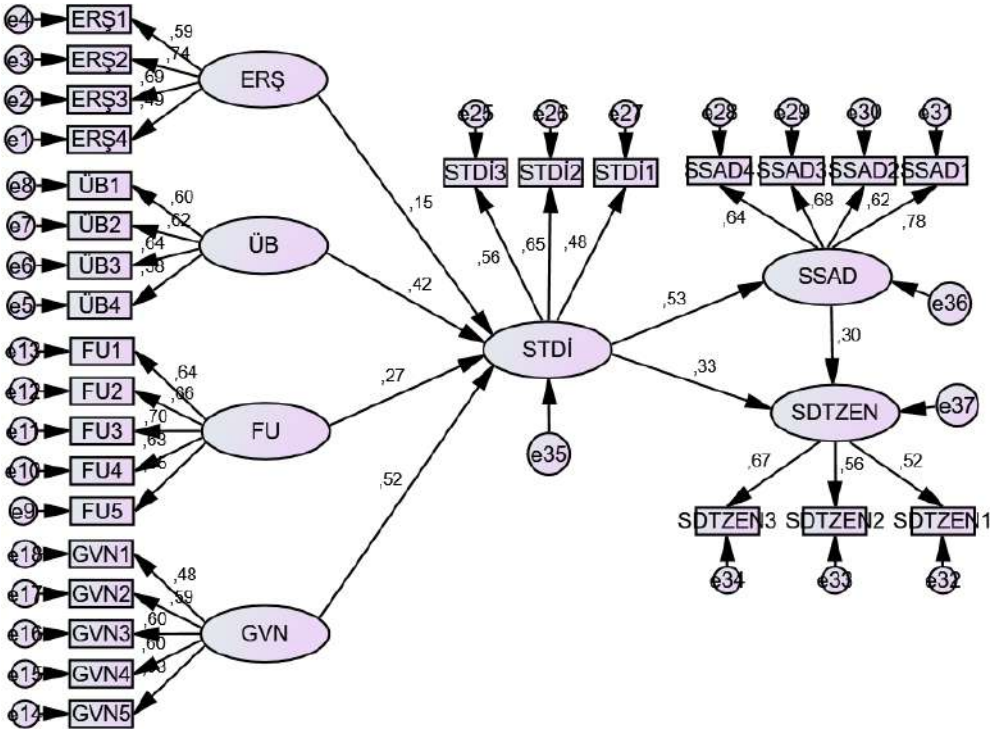

Şekil 2. Yol Analizi Modeli

Aşağıda verilen uyum değerleri model uyumunun (model fit) iyi sağlandığını göstermektedir. Elde edilen CMIN/DF=4,445<5 ve RMSEA=0,065<0,08 uyum değerleri, verilerin modele uyum sağladığını göstermektedir. Verilerin modele uyum sağlaması modelin yapı geçerliliğinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. İyileştirilmiş Ölçüm Modeline İlişkin DFA Sonuçları

Constructs	Items	Estimate	Cronbach's α	AVE	CR
Erişilebilirlik	ERŞ4	,489	,684	,40	,74
	ERŞ3	,691			
	ERŞ2	,737			
	ERŞ1	,592			
Ülke Bilgisi	ÜB4	,579	,702	,37	,75
	ÜB3	,639			
	ÜB2	,624			
	ÜB1	,596			
Fiyat Uygunluğu	FU5	,647	,788	,43	,83
	FU4	,632			
	FU3	,701			
	FU2	,656			
	FU1	,638			
Güvenilirlik	G5	,527	,694	,32	,74

PROCEEINGS BOOK

Constructs	Items	Estimate	Cronbach's α	AVE	CR
	G4	,602			
	G3	,604			
	G2	,587			
	G1	,484			
Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri	SSAD3	,682	,791	,47	,85
	SSAD4	,641			
	SSAD2	,618			
	SSAD1	,777			
Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı	STDİ3	,562	,709	,32	,74
	STDİ2	,647			
	STDİ1	,477			
Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	SDTZEN3	,667	,628	,34	,65
	SDTZEN2	,559			
	SDTZEN1	,516			

AVE değeri 0,50'den küçük olmakla birlikte, CR'nin 0,60 ve daha büyük olması uyum geçerliliğinin olduğunu göstermektedir (Fornell ve Larcker, 1981).

Tablo 4. Yol (Path) Analizinin Sonuçları

Hipotezler	**Yollar**	**Yol Katsayıları**	**S.E.**	**C.R.**	**P**	**Sonuç**
Direk Etkiler (Direct Effects)						
Fiyat Uygunluğunun, Sağlık Turizmi Destinasyon İmajına Etkisi						
H_1	STDİ<---FU	,266	,046	3,884	P<,01	Önemli
Güvenliğin, Sağlık Turizmi Destinasyon İmajına Etkisi						
H_2	STDİ<---GVN	,524	,080	5,507	P<,01	Önemli
Erişilebilirliğin, Sağlık Turizmi Destinasyon İmajına Etkisi						
H_3	STDİ<---ERŞ	,147	,044	2,203	P<,05	Önemli
Ülke Bilgisinin, Sağlık Turizmi Destinasyon İmajına Etkisi						
H_4	STDİ<---ÜB	,417	,066	5,000	P<,01	Önemli
Sağlık Turizmi Destinasyon İmajının, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerine Etkisi						
H_5	SSAD<---STDİ	,530	,111	5,954	P<,01	Önemli
Sağlık Turizmi Destinasyon İmajının, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti						
H_6	SDTZEN<---STDİ	,334	,135	3,149	P<,01	Önemli
Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerinin, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi						
H_7	SDTZEN<---SSAD	,300	,099	3,095	P<,01	Önemli

H_1: Fiyat Uygunluğunun, Sağlık Turizmi Destinasyon İmajına Etkisi önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,266). Yani Fiyat Uygunluğu bir birim artığında Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı da 0,266 kat artacaktır.

H_2: Güvenliğin, Sağlık Turizmi Destinasyon İmajına Etkisi önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,524). Yani Güvenlik bir birim artığında Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı da 0,524 kat artacaktır.

H_3: Erişilebilirliğin, Sağlık Turizmi Destinasyon İmajına Etkisi önemlidir (P<,05). Etki

derecesi pozitif yönlüdür (0,147). Yani Erişilebilirlik bir birim artığında Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı da 0,147 kat artacaktır.

H_4: Ülke Bilgisinin, Sağlık Turizmi Destinasyon İmajına Etkisi önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,417). Yani Ülke Bilgisi bir birim artığında Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı da 0,417 kat artacaktır.

H_5: Sağlık Turizmi Destinasyon İmajının, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerine Etkisi önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,530). Yani Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı bir birim artığında Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri de 0,530 kat artacaktır.

H_6: Sağlık Turizmi Destinasyon İmajının, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,334). Yani Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı bir birim artığında Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti de 0,334 kat artacaktır.

H_7: Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerinin, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,300). Yani Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri bir birim artığında Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti de 0,300 kat artacaktır.

Table 5. Yol (Path) Analizinin Sonuçları

Hipotezler	**Yollar**	**Yol Katsayıları**
Dolaylı Etkiler (Indirect Effects)		
Güvenliğin, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerine Etkisi		
H_8	SSAD <---GVN	,277
Güvenliğin, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi		
H_9	SDTZEN <---GVN	,258
Fiyat Uygunluğunun, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerine Etkisi		
H_{10}	SSAD <---FU	,141
Fiyat Uygunluğunun, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi		
H_{11}	SDTZEN <---FU	,131
Ülke Bilgisinin, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerine Etkisi		
H_{12}	SSAD <---ÜB	,221
Ülke Bilgisinin, , Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi		
H_{13}	SDTZEN <---ÜB	,205
Erişilebilirliğin, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerine Etkisi		
H_{14}	SSAD <---ERŞ	,078
Erişilebilirliğin, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi		
H_{15}	SDTZEN <---ERŞ	,073
Sağlık Turizmi Destinasyon İmajının, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi		
H_{16}	SDTZEN <---STDİ	,159

H_8: Güvenliğin, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerine Etkisi 0,277'dir. Yani Güvenlik bir birim artığında Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri de 0,277 kat artacaktır.

H_9: Güvenliğin, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi 0,258'dir. Yani Güvenlik bir birim artığında Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti de 0,258

kat artacaktır.

H_{10}: Fiyat Uygunluğunun, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerine Etkisi 0,141'dir. Yani Fiyat Uygunluğu bir birim artığında Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri de 0,141 kat artacaktır

H_{11}: Fiyat Uygunluğunun, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi 0,131'dir. Yani Fiyat Uygunluğu bir birim artığında Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti de 0,131 kat artacaktır

H_{12}: Ülke Bilgisinin, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerine Etkisi 0,221'dir. Yani Ülke Bilgisi bir birim artığında Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri de 0,221 kat artacaktır.

H_{13}: Ülke Bilgisinin, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi 0,205'dir. Yani Ülke Bilgisi bir birim artığında Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti de 0,205 kat artacaktır

H_{14}: Erişilebilirliğin, Sağlık Seyahatinin Algılanan Değerine Etkisi 0,078'dir. Yani Erişilebilirlik bir birim artığında Sağlık Seyahatinin Algılanan Değeri de 0,078 kat artacaktır

H_{15}: Erişilebilirliğin, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi 0,073'dir. Yani Erişilebilirlik bir birim artığında Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti de 0,073 kat artacaktır

H_{16}: Sağlık Turizmi Destinasyon İmajına Etkisinin, Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetine Etkisi 0,159'dir. Yani Sağlık Turizmi Destinasyon İmajı bir birim artığında Sağlık Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyeti de 0,159 kat artacaktır.

Sonuç

Sonuç olarak; path analizi ile elde edilen uyum değeri (CMIN/DF=4,445<5) verilerin modele uyum sağladığını göstermektedir. Verilerin modele uyum sağlaması modelin yapı geçerliliğinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca yine path analizi ile elde edilen modelin boyutlarına ait AVE (ERŞ=,40, ÜB=,37, FU=,43, GVN=,32, SSAD=,47, STDİ=,32, SDTZEN=,34) değerlerinin 0,32 ve daha büyük ve CR (ERŞ=,74, ÜB=,75, FU=,83, GVN=,74, SSAD=,85, STDİ=,74, SDTZEN=,65) değerlerinin de 0,65 ve büyük olduğundan model geçerlilik şartını sağlamaktadır. Güvenilirlik katsayıları (Genel Güvenilirlik Katsayısı =,913, ERŞ=,684, ÜB=,702, FU=,788, GVN=,694, STDİ=,709, SDTZEN=,628 ve SSAD=,791) olduğundan, ölçek oldukça güvenilir. Elde edilen sonuçlara göre; sağlık turizmi destinasyon tercih kararını etkileyen erişilebilirlik, ülke bilgisi, fiyat uygunluğu, güven değişkenlerinin destinasyon imajını; destinasyon imajının ise sağlık seyahatinin algılanan değerini ve tekrar ziyaret niyetini önemli derecede pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

SDTZEN'yi doğrudan ve dolaylı olarak (SSAD ve STDİ Aracılığıyla) önemli derecede pozitif yönde etkilediği ve ERŞ, ÜB, FU, GVN arttıkça SDTZEN'nin de artacağı görülmektedir. ERŞ, ÜB, FU, GVN değişkenleri aracı değişkenleri de pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca aracı değişkenler de (SSAD ve STDİ) önemli derecede pozitif yönde SDTZEN'ni etkilemektedir.

KAYNAKÇA

Boudreau, J. ve Ramstad, P. (2005). Talentship, talent segmentation, and sustainability: A new HR decision science paradigm for a new strategy definition. Human Resource Management, 44(2), 129–136.

Colbert, B. & Kurucz, E. (2007). Three conceptions of triple bottom-line business sustainability and the role for HRM, People and Strategy, 30(1), 21.

Dyllick, T. & Hockerts, K. (2002). Beyond the Business Case for Corporate Sustainability. Business Strategy and the Environment, 11, 130–141.

Eissler, L.A. & Casken, J. (2013). Seeking health care through international medical tourism", Journal of Nursing Scholarship, 45(2), 177-184.

Fornell, C. ve Larcker, D. F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra and statistics. Journal of Marketing Research, Vol. 18, 382-388.

Kuhlman, T. & Farrington, J. (2010). What is sustainability?. Sustainability, 2(11), 3436-3448.

Kumar, S., Breuing, R. ve Chahal, R. (2012). Globalization of health care delivery in the United States through medical tourism", Journal of Health Communication, 17(2), 177-198.

Padilla-Meléndez, A. ve Del-Águila-Obra, A.R. (2016). Health Tourism: Conceptual Framework and Insights from the case of a Spanish mature destination. Tourism & Management Studies, 12(1), 86-96.

Rawat, R. (2016). The Importance of Medical Tourism to Us. https://yourstory.com/mystory/8fe9a38623-the-importance-of-medical-tourism-to-us (10 Eylül 2023).

Singh, J.P. (2015). Healthcare Tourism in India: Opportunity and challenges. Asian Journal of Multidimensional Research, 4(3), 2278-4853.

Sontag-Padilla, L. M., Staplefoote, L., & Morganti, K. G. (2012). Financial Sustainability for Nonprofit Organisations: A Review of the Literature. Arlington: Health and Rand Education.

Stojanović, M., Stojanović, D. ve Ranđelović, D. (2010). New trends in participation at tourist market under conditions of global economic crisis. Tourism & Hospitality Management, Conference Proceedings, 1260-1268.

World Economic Forum (2022). Ten Principles for Sustainable Destinations: Charting a new path forward for travel and tourism. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Ten_Principles_for_Sustainable_Destinations_2022.pdf Erişim Tarihi: 5.09.2023.

Ye, B.H., Qiu, H.Z. ve Yuen, P.P. (2011). Motivations and experiences of Mainland Chinese medical tourists in Hong Kong. Tourism Management, 32(5), 1125-1127.

Zukin, C. ve Szeltner, M. (2012). Talent Report: What Workers Want in 2012. John J. Heldrich Center for Workforce Development. http://www.heldrich.rutgers.edu/sites/default/files/products/uploads/Net_Impact_Talent_Report_0.pdf (13 Eylül 2023).

SAĞLIK HİZMET KALİTESİNİN HASTALARIN DAVRANIŞSAL NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: HASTA MEMNUNİYETİ VE HASTA GÜVENİNİN ARACI ROLÜ

The Effect of Health Care Quality on Patients' Behavioral Intentions: The Mediating Role of Patient Satisfaction and Patient Confidence

Prof. Dr. YALÇIN KARAGÖZ [1], Dr. Öğr. Üyesi FUAT YALMAN [2]

[1] Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, yalcinkaragoz@duzce.edu.tr - 0000-0001-5642-6498

[2] Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, fuatyalman@duzce.edu.tr - 0000-0002-1041-1837

Öz

Bu çalışmanın amacı, sağlık hizmet kalitesinin hastaların davranışsal niyetleri üzerine etkisinde hasta memnuniyeti ve hasta güvenin aracılık rolünü test etmektir. Araştırmanın evrenini, 1.05.2020 - 1.06.2023 tarihleri arasında İstanbul Sadi Konuk Bakırköy Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne başvuran hastalar oluşturmuştur. Örneklem grubunu ise İstanbul Sadi Konuk Bakırköy Eğitim ve Araştırma Hastanesi polikliniklerinden basit rastgele yöntemle seçilen 400 hasta oluşturmuştur. Elde edilen sonuçlara göre; bağımsız değişken olan sağlık hizmet kalitesi doğrudan ve dolaylı olarak (hasta memnuniyeti ve hasta güveni aracılığıyla) bağımsız değişken olan davranışsal niyeti önemli derecede etkilediği ve sağlık hizmet kalitesi arttıkça davranışsal niyetin de artacağı görülmektedir. Ayrıca hasta memnuniyeti ve hasta güveni arttıkça davranışsal niyetin de artacağı görülmektedir. Aracı değişkenler (hasta memnuniyeti ve hasta güveni), bağımsız değişkenle (sağlık hizmet kalitesi) ile birlikte modele dâhil edildiğinde, bağımsız değişkenin (sağlık hizmet kalitesi) bağımlı değişken (davranışsal niyet) üzerindeki etkisi (yine önemli ($p<0,001$) olmakla birlikte) azalmıştır. Bağımsız değişkenin (sağlık hizmet kalitesi) ile bağımlı değişken (davranışsal niyet) arasındaki standardize edilmiş regresyon katsayısı 0,632'den, 0,355'e düşmüştür. Dolayısıyla hasta memnuniyeti ve hasta güveni yarı aracı değişkenlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Hizmet Kalitesi, Davranışsal Niyet, Hasta Memnuniyeti

Absract

The aim of this study is to test the mediating role of patient satisfaction and patient trust in the effect of health care quality on behavioral intentions of patients. The population of the study consisted of patients who applied to Istanbul Sadi Konuk Bakırköy Training and Research Hospital between 1.05.2020 - 1.06.2023. The sample group consisted of 400 patients selected by simple random method from the outpatient clinics of Istanbul Sadi Konuk Bakırköy Training and Research Hospital. According to the results obtained; it is seen that the independent variable, the health service quality, directly and indirectly (through patient satisfaction and patient trust) significantly affects the behavioral intention, which is the independent variable, and as the health service quality increases, the behavioral intention will also increase. In addition, it is seen that behavioral intention will increase as patient satisfaction and patient trust increase. When the mediator variables (patient satisfaction and patient trust) were included in the model together with the independent variable (health care quality), the effect of the independent variable (health care quality) on the dependent variable (behavioral intention) decreased (again, although significant ($p<0.001$)) . The standardized regression coefficient between the independent variable (health care quality) and the dependent variable (behavioral intention) decreased from 0.632 to 0.355. Therefore, patient satisfaction and patient trust are semi-mediating variables.

Keywords: Health Service Quality, Behavioral Intention, Patient Satisfaction

Giriş

Ürün ve hizmetlerin algılanmasının temel yönü, aynı ürün ve hizmetler için rakiplerin performanslarını karşılaştırma süreci olarak nitelendirilir (Ryu ve Han, 2010). Bu kalite algısı, temel ürün ve hizmet kalitesi performansları olarak adlandırılan iki farklı düzeyde gerçekleşir (Bitner vd., 1990). Temel ürün performansı, değeri ile oluşur (Clemmer, 1990), ancak hizmet kalitesi performansı, müşteri ve çalışanlar arasındaki etkileşim dolayısıyla meydana gelir (Price vd., 1995). Bu nedenle, müşteri ve çalışan etkileşimi, hizmet kalitesi açısından hayati bir rol oynamaktadır. Çalışanların nazik davranışları müşterilerin görüşlerini etkileyerek memnuniyetlerini artıracaktır (Hanif vd., 2010). Kişisel memnuniyet düzeyi, genel tüketim deneyimi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğundan (Jonhson vd., 1995; Oliver, 1997), müşterilerin deneyimlerini olumlu değerlendirmeleri halinde, tekrar satın alma niyetlerinin artacağını söylemek mümkündür (Chiu vd., 1997; Jani ve Han, 2013).

Kişisel memnuniyet düzeyi, genel tüketim deneyi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğundan, müşterilerin deneyimlerini olumlu değerlendirmeleri halinde yeniden satın alma niyetlerinin daha yüksek olacağını söylemek mümkündür (Timur, 2018). Hizmet kalitesi, tüketiciler için daha da iyi olan hizmet kalitesini iyileştirmek için bir ölçü ve kalite iyileştirmesidir. Hizmet kalitesi, sunulan hizmet düzeyinin müşteri tarafından arzu edilen beklentilere ne kadar uygun olduğunun da bir ölçüsüdür. Hizmet kalitesi, işletmenin istek ve beklentilerini karşılama durumudur (Hasan vd., 2020). Memnuniyet ve olumlu davranışsal niyetler, kaliteli hizmet organizasyonlarının tanıtım işlevinde önemli rol oynamaktadır. Assaker ve Hallak (2013), ziyaretçinin memnuniyetinin yanı sıra kurum imajının hem kısa hem de uzun vadeli tekrar ziyaret etme ve başkalarına tavsiye etme niyetlerinin temel varsayımları olduğunu ortaya koymuşlardır.

Tekrar ziyaret niyeti kavramı davranışsal niyetten türemiştir. Oliver (1997), davranışsal niyeti "bir davranışta bulunmak için belirtilen bir olasılık" olarak tanımlar. Boş zaman ve rekreasyon açısından bakıldığında, davranışsal niyet, ziyaretçilerin bir yıl içinde tekrar ziyaret etme niyeti ve destinasyona sık sık seyahat etme istekleridir (Sadat ve Chang, 2016). Memnuniyet ve tekrar ziyaret etme niyeti, kaliteli hizmet organizasyonlarının tanıtım işlevinde önemli rol oynamaktadır. Assaker ve Hallak (2013), ziyaretçinin memnuniyetinin yanı sıra destinasyon imajının hem kısa hem de uzun vadeli tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetlerinin temel varsayımları olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu düşünceden hareketle bu araştırma, sağlık hizmet kalitesi, hastaların davranışsal niyetleri, hasta memnuniyeti ve hasta güveni arasındaki ilişkileri araştırmayı ve hasta memnuniyeti ve hasta güveninin, hastaların davranışsal niyetleri üzerindeki aracı etkilerini değerlendirmeyi amaçlamıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Müşteri/Hasta memnuniyeti kavramı, müşterilerin istek, ihtiyaç ve beklentilerini karşılamayı ve bunların ötesine geçmeyi kapsayan bir kavramdır. Fiziksel mallar için müşteri memnuniyeti,

bir ürün veya hizmetin satın alındıktan sonra kalite, performans vb. değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Müşteri memnuniyeti hizmet sunumu sırasında o hizmetten beklentilerinin karşılanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla başlangıçtaki müşteri beklentileri ile ürün ve hizmet sunumu sonrasındaki son algıların karşılaştırılması, müşteri memnuniyeti veya memnuniyetsizliği ile sonuçlanır. Memnuniyet, müşterinin satın aldığı mal veya hizmetin sağladığı fayda ile müşterinin beklentilerinin ürünle/hizmetle örtüştüğü zaman ortaya çıkar (Stylos vd., 2016). Son zamanlarda modern pazarlama anlayışı, müşteri istek ve ihtiyaçlarını karşılama olgusuna dayanmaktadır. Bu anlayış, müşteri odaklılık, müşteriye yakınlık, müşteri ilişkileri yönetimi bakış açısı ve sürekli bir müşteri ilişkileri sistemi kurma ile ortaya çıkan daha yüksek düzeyde müşteri memnuniyetini gerektirmektedir. Bu nedenle, bu pazarlama işlevlerinin temeli, memnuniyet düzeyini ve gelecekteki tüketim için bireysel seçimleri artırmaktır (Goldman, 1997).

Geçmişte aldıkları hizmetten memnun kalan müşteriler, ilerleyen yıllarda aynı hizmet sağlayıcının hizmetini almak isteyeceklerdir (Loi vd., 2017; Ueltschy vd., 2007). Bugün, müşterilerin beklentileri geçmişe göre daha yüksektir. Turizm işletmelerinin müşterilere sunduğu mal ve hizmet seçenekleri de geçmişe oranla daha fazladır. Çağdaş pazarlama anlayışına göre müşteriyi memnun etme kavramı, müşterinin beklediği kaliteyi olağanüstü bir hizmet anlayışı ile sunmak ve müşterinin bu hizmetlerden memnun kalmasını sağlamaya çalışmaktır. Bu anlayışa göre özel sağlık sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, müşteri memnuniyeti ve uzun vadeli müşteri ilişkileri oluşturmak için müşteri hizmeti, kalite ve pazarlamayı birleştirmektedir (Nasir vd., 2021). Ürün ve hizmetlerin kalitesi öncelikle hizmet üreticisi veya yöneticisinin kontrolünde olmakla birlikte, kaliteyi değerlendiren müşterilerdir. Tüketicilerin hizmet kalitesini değerlendirmeleri, davranışlarını ve aynı kurumu tekrar ziyaret etme veya başkalarına tavsiye etme memnuniyetlerini etkiler (Mcdowall ve Choi, 2010; Prayag vd., 2017).

Yapılan birçok araştırma hizmet kalitesi ile davranışsal niyetler arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir (Kuruuzum ve Köksal, 2010; Prentice vd., 2018; Wu vd., 2016). Zeithaml vd. (1996) tarafından sunulan bir modele göre, davranışsal niyetler, tekrar satın alma niyeti, ağızdan ağza iletişim, sadakat, şikâyet etme davranışı ve fiyat duyarlılığı gibi ölçütlerle ortaya çıkmaktadır. Olumlu davranışsal niyetler, olumlu şeyler söyleme ve hizmetleri başkalarına tavsiye etme, şirkete Premium fiyat ödeme ve kuruluşa bilişsel bağlılık ifade etme gibi unsurları içermektedir (Aliman ve Mohamad, 2016). Ayrıca, müşterilerin olumlu davranışsal niyetlerini oluşturmak için yüksek algılanan hizmet kalitesi, hasta memnuniyeti ve algılanan değere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların dışında, Lobo vd. (2007), olumsuz davranışsal niyet kavramının normalde, değiştirme ve uyumlu davranış gibi olumsuz müşteri tepkileriyle ilişkili olduğunu öne sürmüştür. Yükseköğretim bağlamında ele alındığında, davranışsal niyetler, öğrencilerin aynı kurum içinde daha yüksek eğitim seviyelerine kaydolma, olumlu izlenimler yayma ve yükseköğretim kurumunu diğer potansiyel öğrencilere tavsiye etme niyetleriyle ilgili olmaktadır (Meštrović, 2017). Bu nedenle, üniversitenin sağlık biriminde verilen hizmetin kalitesiyle daha fazla ilgilenmesi öğrencilerin daha olumlu deneyimlerle karşılaştıklarında bu hizmetleri yeniden kullanmaya istekli olacaklarını kanıtlanmıştır.

Bunun yanı sıra geçmişte yapılmış bazı araştırmalar ise, hizmet kalitesinin, güvenin aracı rolü olmadan müşteri memnuniyetini doğrudan etkilemediğini kanıtlamıştır (Jani ve Han, 2011; Kantsperger ve Kunz, 2010). Kotler ve Keller (2012), güveni bir organizasyona güvenme isteği olarak tanımlamış ve yetenek, bütünlük ve dürüstlük gibi çeşitli faktörler tarafından belirlendiğini ortaya koymuştur (Usman, 2017). Üniversite ortamında güven, öğrencilerin üniversitenin amaçlarını, normlarını ve değerlerini tanımlayan en ilgili, güvenilir ve uygulanabilir tavırlarla açık ve dürüst iletişim kurma ve davranma konusunda üniversiteye duydukları tam güven olarak ifade edilmektedir (Shockley-Zalabak vd., 2010). Doriza (2019) tarafından yapılan bir araştırma, kaliteli hizmetin, öğrencilere hizmet veren personele güvenme ve ihtiyaçlarını karşılama kararı üzerinde etkisi olan, öğrenciler tarafından algılanan bir koşul ve durum olduğunu vurgulamıştır.

Aynı zamanda geçmişte yapılmış çok sayıda araştırma, hastaların algılanan sağlık hizmeti kalitesi ile memnuniyetleri arasındaki ilişkiyi irdelemiştir. Genel olarak bulgular, hastaların algıladıkları sağlık hizmet kalitesinin, sağlık hizmetlerinden memnuniyetlerini olumlu yönde etkilediğine işaret etmektedir (Aliman ve Mohamad, 2016; Aljaberi vd., 2018). Bu araştırmada ise sunulan sağlık hizmetlerinin kalitesini değerlendirmek, sağlık hizmeti sunucularının daha iyi hizmet verebilmeleri için poliklinik hastalarının davranışsal niyetlerinin anlaşılmasını sağlamak ve memnuniyetin ve güvenin aracılık rolüne dikkat çekilmek amaçlanmıştır. Ancak kamu hastanelerinde hizmet kalitesi ile memnuniyet ve güven arasındaki ilişki ve poliklinik hastalarının davranışsal niyetleri üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalar kısmen sınırlı ve yetersizdir. Bu nedenle, sağlık hizmet kalitesinin hastaların davranışsal niyetleri üzerine etkisinde hasta memnuniyeti ve hasta güvenin aracılık rolünü test etmek önemli kabul edilmektedir.

YÖNTEM

Araştırma için Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 23.02.2023 tarih ve 2023/57 karar no'lu etik izin alınmıştır. Çalışmaya katılımda gönüllülük esas alınmıştır

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Sağlık hizmet kalitesi, hastaların davranışsal niyeti, hasta memnuniyeti ve hasta güveni arasındaki yapısal ilişkilerin tespit edilmesi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın modeli, araştırmanın temel değişkenleri (sağlık hizmet kalitesi, hastaların davranışsal niyeti, hasta memnuniyeti ve hasta güveni) arasındaki nedensellik ilişkisini tartışmaktadır. Araştırmanın kavramsal modeli arasındaki yapısal ilişkiler Şekil 1'de gösterilmektedir.

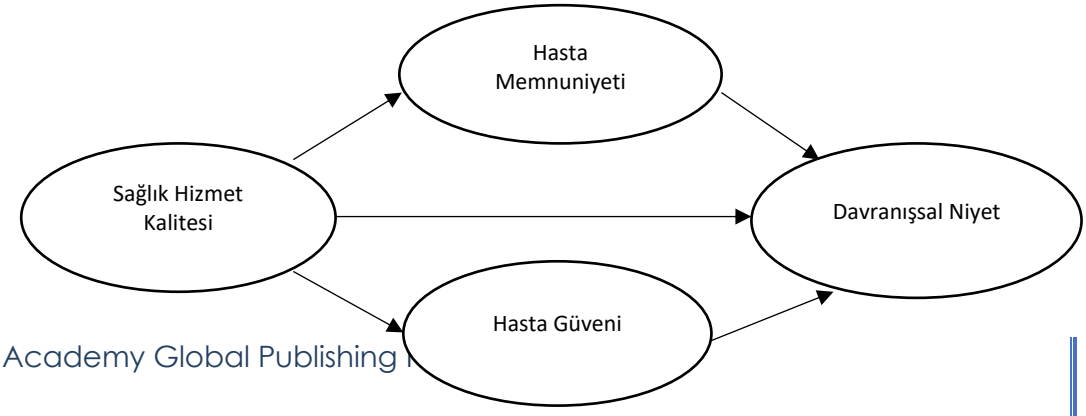

Şekil 1. Araştırmanın Kavramsal Modeli

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 1.05.2020 - 1.06.2023 tarihleri arasında İstanbul Sadi Konuk Bakırköy Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne başvuran hastalar oluşturmuştur. Örneklem grubunu ise İstanbul Sadi Konuk Bakırköy Eğitim ve Araştırma Hastanesi polikliniklerinden basit rastgele yöntemle seçilen 400 hasta oluşturmuştur.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırma verileri yüz yüze anket tekniği ile toplanmıştır. Bu çalışmada tanımlayıcı kesitsel çalışma tasarımı kullanılmıştır. İstanbul Sadi Konuk Bakırköy Eğitim ve Araştırma Hastanesi polikliniklerinden basit rastgele yöntemle 400 hasta seçilmiştir. Anket formu, toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sağlık hizmet kalitesini ölçen 22 önerme yer alırken; ikinci bölümde hastaların hastaneye yönelik davranışsal niyetlerini ortaya koyan 5 önerme yer almıştır. Üçüncü bölümde hasta memnuniyetine yönelik 5 önerme yer almıştır. Dördüncü bölümde 9 önermeden oluşan hasta güveni soruları yer almıştır. Ölçeğin son bölümde ise poliklinik hastalarının sosyo-demografik özelliklerine yönelik ifadelere yer verilmiştir.

Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Bu aşamada gerekli literatür taraması yapılmış ve sağlık hizmet kalitesi, Parasuraman vd. (1988) ile Chieochankitkan ve Sukpatch (2014) tarafından geliştirilmiş ölçek formundan faydalanılarak ölçülmüştür. Benzer şekilde poliklinik hastalarının davranışsal niyetleri Aliman ve Mohamad (2016) tarafından geliştirilmiş ölçek formundan faydalanılarak ölçülmüştür. Hasta memnuniyeti ise, Westbrook ve Oliver (1981) tarafından geliştirilmiş ölçek formundan faydalanılarak ölçülmüştür. Son olarak hasta güveni ise Alrubaiee ve Al-Nazer (2010) ile Eisingerich ve Bell (2007) tarafından geliştirilmiş ölçek formundan faydalanılarak ölçülmüştür. Ölçekteki maddeler uzman görüşüne sunulmuştur; konuyla ilgili 7 uzman, ölçekteki her bir maddeyi incelemiş ve kavramsal çerçeveyi göz önüne alarak ölçeklere karar vermiştir. Ölçeğin likert tanımlanması ise, "1=Kesinlikle Katılmıyorum; 2=Katılmıyorum; 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; 4=Katılıyorum; 5=Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde yapılmıştır.

İstatistiksel Analizler

Çalışmanın analizinde yapısal eşitlik modellemesi (YEM) yöntemlerinden olan yol (path) analizi kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesini diğer yöntemlerden ayıran en önemli özellik; çoklu ve karşılıklı bağımlı olan ilişkileri tek bir analizle sonuçlandırmasıdır (Hair vd., 1998).

BULGULAR

Araştırma Verilerinin Güvenilirliği

Araştırma verilerinin güvenilirliğinin sağlanması için, madde-toplam korelasyonuna dayalı madde analizi uygulanmıştır. Genel güvenilirlik katsayısı=0,909, Sağlık Hizmet Kalitesi=0,859; Hasta Memnuniyeti=0,802; Davranışsal Niyet=0,697; Hasta Güveni=0,803 bulunmuştur.

Demografik Bulgular ve Farklılık Analizleri

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri ile faktörler arasındaki farklılık analizlerinin sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Farklılık Analizleri

			SHK		DN		HM		HG	
	N	%	t^a/F^b	p^c	t^a/F^b	p^c	t^a/F^b	p^c	t^a/F^b	p^c
Cinsiyet										
Erkek	181	45.2	,659[a]	0,501	3,224[a]	**0,003**	4,043[a]	**0,002**	1,973[a]	**0,048**
Kadın	219	54.8								
Yaş										
25 yaş ve altı	75	18,8								
26 – 35	87	21,8								
36 – 45	78	19,5	2,714[b]	**0,021**	5,671[b]	**0,002**	1,135[b]	0,325	1,768[b]	0,077
46 – 55	88	22,0								
56 – 65	72	18,0								
65 yaş üstü	75	18,8								
Eğitim										
İlkokul	46	11,6								
Ortaokul	17	4,3								
Lise	160	40,4	2,609[b]	**0,010**	3,249[b]	**0,002**	4,252[b]	**<0,001**	4,709[b]	**0,001**
Üniversite	161	40,7								
Yüksek lisans/doktora	12	3,0								
Meslek										
İşçi	52	13,0								
Memur	55	13,8								
Ev hanımı	78	19,5								
Serbest meslek	18	4,5	2,262[b]	0,062	4,236 [b]	**0,002**	5,342[b]	**<0,001**	0,937[b]	0,485
Özel sektör	54	13,5								
Emekli	57	14,3								
Öğrenci	41	10,3								
Çalışmıyor	45	11,3								
Kronik Hastalık										
Evet	182	45,5	3,233[a]	**0,001**	3,744[a]	**0,001**	,923[a]	0,346	2,992[a]	**0,003**
Hayır	218	54,5								

a: Independent t test; b: ANOVA test; c: p-value (2 tailed)

(SHK: Sağlık Hizmet Kalitesi; DN: Davranışsal Niyet; HM: Hasta Memnuniyeti; HG: Hasta Güveni)

Görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri ile sağlık hizmet kalitesi algıları, davranışsal niyet durumları, hasta memnuniyeti algıları ve hasta güveni

PROCEEINGS BOOK

düzeyleri arasında yapılan farklılık analizlerine göre; poliklinik hastalarının hasta memnuniyeti düzeyleri, davranışsal niyet durumları ve hasta güveni durumları cinsiyetin alt gruplarına göre anlamlı farklılık göstermiştir. Benzer şekilde hastaların sağlık hizmet kalitesi algıları ve hasta memnuniyeti düzeyleri yaşın alt gruplarına göre anlamlı farklılık göstermiştir. Aynı şekilde poliklinik hastalarının sağlık hizmet kalitesi algıları, hasta memnuniyeti düzeyleri, davranışsal niyet durumları ve hasta güveni durumları eğitim durumlarının alt gruplarına göre anlamlı farklılık göstermiştir. Diğer taraftan poliklinik hastalarının hasta memnuniyeti düzeyleri ve davranışsal niyet durumları mesleklerinin alt gruplarına göre anlamlı farklılık göstermiştir. Bunun yanı sıra poliklinik hastalarının sağlık hizmet kalitesi algıları, hasta memnuniyeti düzeyleri ve hasta güveni durumları kronik hastalık durumunun alt gruplarına göre anlamlı farklılık göstermiştir.

Betimsel Analizler

Poliklinik hastalarının sağlık hizmet kalitesi algıları, davranışsal niyet durumları, hasta memnuniyeti algıları ve hasta güveni düzeylerine yönelik betimsel analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Betimsel Analiz Sonuçları

Faktörler	N	Mean	Standard Deviation	Variance	Cronbach's α
Sağlık Hizmet Kalitesi	400	3,9459	,48363	,234	,859
Davranışsal Niyet	400	4,0548	,63279	,404	,697
Hasta Memnuniyeti	400	3,7225	,88905	,719	,802
Hasta Güveni	400	4,2893	,53917	,290	,803

Ankete katılanlar tarafından bütün boyutlar için ortalama olarak "katılıyorum" cevabı verilmiştir. Ölçek maddelerinin içeriğine göre isimlendirilmesi dört temel boyutta verilmiştir. Bu boyutlar Tablo 3'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 3. Ölçek Temel Boyutları

Birinci Temel Boyut: Sağlık Hizmet Kalitesi (SHK)
SHK1-Bu hastane teknolojiye uygun ve modern donanıma sahiptir.
SHK2-Bu hastane fiziksel imkanları (oda, koridor, wc vb.) görsel açıdan çekicidir.
SHK3-Bu hastane çalışanları temiz ve düzgün görünüşlüdür.
SHK4-Bu hastanede kullanılan materyaller modern ve kullanışlıdır.
SHK5-Bu hastane bir hizmeti yerine getirmeyi vaat ettiğinde bunu yerine getirir.
SHK6-Bu hastanenin çalışanları, hastaların bir problemi olduğunda sorunu çözmek için samimi bir ilgi gösterirler.
SHK7-Bu hastane hizmeti ilk seferde doğru olarak yapmaktadır.
SHK8-Bu hastane hizmetlerini vaat ettiği zamanda gerçekleştirmektedir.
SHK9-Bu hastane hastalara ait kayıtları düzenli ve eksiksiz olarak tutmaktadır.
SHK10-Bu hastanede çalışanlar, hizmetin tam olarak ne zaman yerine getirileceğini hastalara söylemektedir.
SHK11-Bu hastanenin çalışanları hizmeti mümkün olan en kısa sürede sunmaktadır.
SHK12-Bu hastanede çalışanlar, hastalara yardım etmek için her zaman gönüllü ve isteklidir.
SHK13-Bu hastanede çalışanlar meşgul olsalar dahi hastaların isteklerine cevap vermektedir.

SHK14Bu hastanenin çalışanları davranışlarıyla hastalara güven vermektedir.
SHK15-Bu hastanede, hasta çalışanlarıyla olan ilişkilerinde kendilerini güvende hissederler
SHK16-Bu hastanenin çalışanları hastalara karşı her zaman kibardır.
SHK17-Bu hastanenin çalışanları hastaların sorularına cevap verebilecek yeterli bilgiye sahiptir.
SHK18-Bu hastanenin çalışanları her hastayla tek tek ve kişisel olarak ilgilenmektedir.
SHK19-Bu hastanenin çalışanları hastalara kendini özel hissettirmektedir.
SHK20-Bu hastanenin çalışanları hastaların çıkarlarını her şeyin üstünde tutmaktadır.
SHK21-Bu hastane, hastaları için ellerinden gelenin en iyisini yapmaktadır.
SHK22-Bu hastanenin çalışma saatleri hastalar için uygun zaman dilimindedir.
İkinci Temel Boyut: Davranışsal Niyet (DN)
DN1-Gelecekte tıbbi hizmetlere ihtiyacım olursa, bu hastaneye daha sık gideceğim.
DN2-İleride tedaviye ihtiyacım olursa, bu hastaneyi ilk tercihim olarak değerlendireceğim.
DN3-Arkadaşlarımı hizmet aldığım bu hastaneye gitmeye teşvik edeceğim.
DN4-Hizmet aldığım bu hastaneyi diğer insanlara tavsiye etmeye hazırım.
DN5-Hizmet aldığım bu hastanedeki hizmetlerde sorun yaşarsam başkalarına şikâyet ederim.
Üçüncü Temel Boyut: Hasta Güveni (HG)
HG1-Hizmet aldığım bu hastanedeki hizmetler verimli bir şekilde sağlandı.
HG2-Hizmet aldığım bu sağlık kuruluşuna güvenilebilir.
HG3-Hizmet aldığım bu hastanedeki tüm doktor lar/personeller memnun hissettirmeye gayret gösterirler.
HG4-Hizmet aldığım bu hastanedeki doktor/personel ile hizmetler arasında etik/ahlaki kurallara uyulur.
HG5-Hizmet aldığım bu hastane kaliteli hizmet vermektedir.
HG6-Hastalar hizmet aldığım bu hastanede eşit bir şekilde tedavi edilmektedir.
Dördüncü Temel Boyut: Hasta Memnuniyeti (HM)
HM1-Bu hastaneden sağlık hizmeti almanın doğru bir şey olduğuna eminim.
HM2-Bu hastane tarafından verilen hizmetleri kullanmak benim için iyi bir deneyim oldu.
HM3-Bu hastaneyi tercih etme kararım konusunda kendimi iyi hissediyorum.
HM4-Bu hastane tarafından verilen hizmetten memnun kaldım.
HM5-Bu hastanenin sunduğu hizmetlerin kalitesinden memnun kaldım.

Yol (Path) Analizi İle İlgili Bulgular

Sağlık hizmet kalitesinin hastaların davranışsal niyetleri üzerine etkisinde hasta memnuniyeti ve hasta güvenin aracılık rolünü test etmek için yol analizi yapılmıştır. Path analizi sürecinde; değişkenlerin arasındaki ilişkileri gösteren path diyagramı çizilir. Doğrusal ilişkinin derecesi ve yönü belirlenir, ilişkinin etkileri (doğrudan veya dolaylı) ayrıştırılır ve bu ilişkiler yorumlanır. Aşağıda araştırmanın yol analizi modeli verilmiştir.

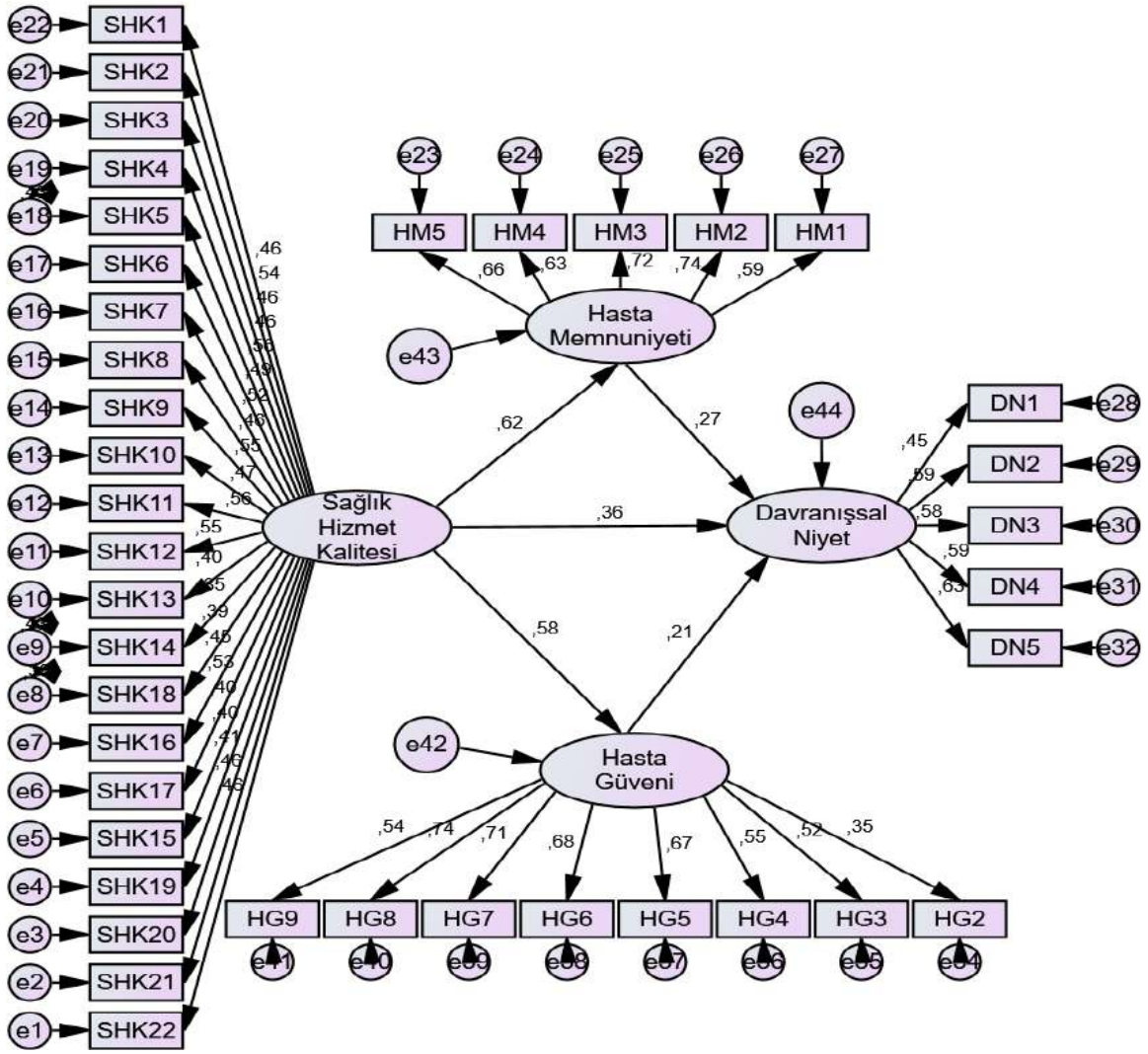

Şekil 2. Yol Analizi Modeli

Elde edilen CMIN/DF=3,6238<5, RMR=0,077<0,08, RMSEA=0,075<0,08 SRMR=0,0783<0,08 uyum değerleri, verilerin modele iyi uyum sağladığını göstermektedir. "HG1", modele uymadığı için çıkarılmıştır. Aşağıda Tablo 4'te iyileştirilmiş ölçüm modeline ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4. İyileştirilmiş Ölçüm Modeline İlişkin DFA Sonuçları

Faktörler	Örtük Değişkenler	Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları	Estimate	Standart Hata	T değeri	P	AVE	CR
Sağlık Hizmet Kalitesi (SHK)	SHK22	,464	1,000				0,25	0,87
	SHK21	,456	,872	,128	6,821	***		
	SHK20	,407	,924	,146	6,329	***		
	SHK19	,396	,805	,130	6,212	***		

PROCEEINGS BOOK

	SHK15	,398	,893	,143	6,232	***		
	SHK17	,531	1,068	,143	7,480	***		
	SHK16	,451	,943	,139	6,775	***		
	SHK18	,388	,919	,150	6,115	***		
	SHK14	,353	,858	,151	5,704	***		
	SHK13	,403	,954	,152	6,283	***		
	SHK12	,552	,875	,114	7,645	***		
	SHK11	,558	,887	,115	7,688	***		
	SHK10	,469	,814	,117	6,946	***		
	SHK9	,545	,945	,124	7,591	***		
	SHK8	,457	,769	,113	6,836	***		
	SHK7	,521	1,002	,135	7,404	***		
	SHK6	,490	,949	,133	7,135	***		
	SHK5	,557	1,102	,143	7,681	***		
	SHK4	,456	1,187	,174	6,817	***		
	SHK3	,460	,703	,102	6,867	***		
	SHK2	,541	,851	,113	7,556	***		
	SHK1	,465	,850	,123	6,907	***		
Davranışsal Niyet (DN)	DN1	,454	1,000				0,32	0,72
	DN2	,595	1,165	,164	7,118	***		
	DN3	,581	1,238	,176	7,041	***		
	DN4	,592	1,188	,167	7,104	***		
	DN5	,629	1,158	,159	7,289	***		
Hasta Güveni (HG)	HG2	,351	1,000				0,37	0,86
	HG3	,518	1,389	,238	5,839	***		
	HG4	,555	1,233	,206	5,981	***		
	HG5	,673	1,632	,258	6,334	***		
	HG6	,679	1,640	,258	6,349	***		
	HG7	,712	1,602	,249	6,423	***		
	HG8	,736	1,629	,252	6,470	***		
	HG9	,535	1,264	,214	5,906	***		
Hasta Memnuniyeti (HM)	HM5	,658	1,000				0,44	0,75
	HM4	,626	,967	,093	10,388	***		
	HM3	,724	1,247	,107	11,619	***		
	HM2	,740	1,216	,103	11,798	***		
	HM1	,591	,959	,097	9,904	***		

AVE değeri 0,50'den küçük olmakla birlikte, CR'nin 0,60'tan büyük olması uyum geçerliliğinin olduğunu göstermektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Yukarıdaki tabloda hesaplanan AVE değerleri 0,25 ve daha büyük ve CR değerleri de 0,72 ve daha büyük olduğundan model uyum geçerliğini sağlamaktadır. Araştırma modeli için YEM sonuçları; yapısal ilişkiler için standartlaştırılmış regresyon katsayıları (β), kritik oran ve anlamlılık düzeyi p değerleri Tablo 4'de gösterilmiştir. Aşağıda Tablo 5'de yapısal model analizi sonuçları ve yol katsayıları verilmiştir.

Tablo 5. Yapısal Model Analizi Sonuçları

Hipotezler	Yollar	Estimate	S.E.	C.R.	P	Sonuç
Aracı Değişkenler Hariç Direk Etki						
Sağlık Hizmet Kalitesinin, Davranışsal Niyete Etkisi						
H_1	Davranışsal Niyet<---Sağlık Hizmet Kalitesi	,632	,113	5,465	P<,01	Önemli
Aracı Değişkenler (Hasta Memnuniyeti ve Hasta Güveni) Dâhil Direk Etki						
Sağlık Hizmet Kalitesinin, Davranışsal Niyete Etkisi						
H_2	Davranışsal Niyet<---Sağlık Hizmet Kalitesi	,355	,100	3,447	P<,01	Önemli
Sağlık Hizmet Kalitesinin, Hasta Güvenine Etkisi						
H_3	Hasta Güveni<---Sağlık Hizmet Kalitesi	,583	,083	5,104	P<,01	Önemli

PROCEEINGS BOOK

Sağlık Hizmet Kalitesinin, Hasta Memnuniyetine Etkisi						
H_4	Hasta Memnuniyeti<---Sağlık Hizmet Kalitesi	,619	,130	6,982	P<,01	Önemli
Hasta Güveninin, Davranışsal Niyete Etkisi						
H_5	Davranışsal Niyet<---Hasta Güveni	,208	,107	2,595	P<,01	Önemli
Hasta Memnuniyetinin, Davranışsal Niyeti Etkisi						
H_6	Davranışsal Niyet<---Hasta Memnuniyeti	,266	,055	3,206	P<,01	Önemli
Hypothesis	**Indirect Path**	**Estimate**	**S.E.**	**C.R.**	**P**	**Result**
Aracı Değişkenler (Hasta Memnuniyeti ve Hasta Güveni) Dâhil Dolaylı Etki (Indirect Effect)						
Sağlık Hizmet Kalitesinin, Davranışsal Niyete Etkisi						
H_7	Davranışsal Niyet<---Sağlık Hizmet Kalitesi	,286	,100	3,447	P<,01	Önemli

Aracı Değişkenler Hariç Direk Etki;

H_1: Bağımsız değişkenin (sağlık hizmet kalitesi) bağımlı değişken (davranışsal niyet) üzerindeki direk etkisi önemlidir ve pozitiftir ($p<0,01$) ve Bağımsız değişkenin (sağlık hizmet kalitesi) ile bağımlı değişken (davranışsal niyet) arasındaki standardize edilmiş regresyon katsayısı 0,632'dir. Sağlık hizmet kalitesi bir birim artarsa, davranışsal niyet de 0,632 kat artacaktır.

Aracı Değişkenler (Hasta Memnuniyeti ve Hasta Güveni) Dâhil Direk Etki;

H_2: Aracı değişkenler (Hasta Memnuniyeti ve Hasta Güveni), bağımsız değişkenle (SHK) ile birlikte modele dâhil edildiklerinde, bağımsız değişkenin (SHK) bağımlı değişken (DN) üzerindeki etkisi (yine önemli ($p<0,001$) olmakla birlikte) azalmıştır. Bağımsız değişkenin (SHK) ile bağımlı değişken (DN) arasındaki standardize edilmiş regresyon katsayısı 0,632'den 0,355'e düşmüştür. Dolayısıyla Hasta Memnuniyeti ve Hasta Güveni yarı aracı değişkenlerdir. Değişkenlerin modeli, model içindeki uyum değerleri ve etki değerleri aşağıda verilmiştir.

H_3: Sağlık Hizmet Kalitesinin, Hasta Güvenine Etkisi önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,583). Yani Sağlık Hizmet Kalitesi bir birim artığında Hasta Güveni de 0,583 kat artacaktır.

H_4: Sağlık Hizmet Kalitesinin, Hasta Memnuniyetine Etkisi önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,619). Yani Sağlık Hizmet Kalitesi bir birim artığında Hasta Memnuniyeti de 0,619 kat artacaktır.

H_5: Hasta Güveninin, Davranışsal Niyete Etkisi önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,208). Yani Hasta Güveni bir birim artığında Davranışsal Niyet de 0,208 kat artacaktır.

H_6: Hasta Memnuniyetinin, Davranışsal Niyeti Etkisi önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,266). Yani Hasta Memnuniyeti bir birim artığında Davranışsal Niyet de 0,266 kat artacaktır.

Aracı Değişkenler Dâhil (Hasta Memnuniyeti ve Hasta Güveni) Dolaylı Etki (Indirect Effect);

H_7: Sağlık Hizmet Kalitesinin, Davranışsal Niyete aracı değişkenler (Hasta Memnuniyeti ve Hasta Güveni) üzerinden dolaylı etkisi önemlidir (P<,01). Etki derecesi pozitif yönlüdür (0,286). Yani Sağlık Hizmet Kalitesi bir birim artarsa, Davranışsal Niyet de dolaylı olarak 0,286 kat artacaktır

SONUÇ

Sonuç olarak; path analizi ile elde edilen uyum değeri (CMIN/DF=3,6238<5, RMR=0,077<0,08, RMSEA=0,075<0,08 SRMR=0,0783<0,08) verilerin modele uyum sağladığını göstermektedir. Ayrıca yine path analizi ile elde edilen modelin boyutlarına ait AVE (Sağlık Hizmet Kalitesi=0,25, Hasta Memnuniyeti =0,44, Davranışsal Niyet =0,32, Hasta Güveni =0,37) değerlerinin 0,25 ve daha büyük ve CR (Sağlık Hizmet Kalitesi=0,87, Hasta Memnuniyeti =0,75, Davranışsal Niyet =0,72, Hasta Güveni =0,86) değerlerinin de 0,72 ve büyük olduğundan model geçerlilik şartını sağlamaktadır. Güvenilirlik katsayıları (Genel Güvenilirlik Katsayısı =,909, Sağlık Hizmet Kalitesi=,859, Hasta Memnuniyeti =0,802, Davranışsal Niyet=0,697 ve Hasta Güveni =0,803) olduğundan, ölçek oldukça güvenilir. Elde edilen sonuçlar göre; bağımsız değişken olan Sağlık Hizmet Kalitesi doğrudan ve dolaylı olarak (Hasta Memnuniyeti ve Hasta Güveni aracılığıyla) bağımsız değişken olan Davranışsal Niyet'i önemli derecede etkilediği ve Sağlık Hizmet Kalitesi arttıkça Davranışsal Niyet'in de artacağı görülmektedir. Ayrıca Hasta Memnuniyeti ve Hasta Güveni arttıkça Davranışsal Niyet'in de artacağı görülmektedir. Aracı değişkenler (Hasta Memnuniyeti ve Hasta Güveni), bağımsız değişkenle (Sağlık Hizmet Kalitesi) ile birlikte modele dâhil edildiğinde, bağımsız değişkenin (Sağlık Hizmet Kalitesi) bağımlı değişken (Davranışsal Niyet) üzerindeki etkisi (yine önemli (p<0,001) olmakla birlikte) azalmıştır. Bağımsız değişkenin (Sağlık Hizmet Kalitesi) ile bağımlı değişken (Davranışsal Niyet) arasındaki standardize edilmiş regresyon katsayısı 0,632'den, 0,355'e düşmüştür. Dolayısıyla hasta memnuniyeti ve hasta güveni yarı aracı değişkenlerdir.

Sağlık hizmeti kalitesinin tüm boyutları, poliklinik hastalarının davranışsal niyetlerini etkilemek için önemli görülmektedir. Hizmet kalitesinin, sağlık hizmetleri bağlamında davranışsal niyetlerin güçlü itici bir unsuru olduğu ortaya konulmuştur (Murti vd., 2013). Lucio Hernández-Lobato vd. (2006) yaptıkları araştırmada; algılanan imaj, hizmet kalitesi, memnuniyet ve sadakat arasındaki ilişkiyi doğrulamışlardır. Gallarza ve Gil Saura (2006), algılanan değer, memnuniyet ve sadakat arasındaki nedensel ilişkiyi araştırmıştır. Castro vd. (2007)'nin ise İspanya bağlamında yaptıkları araştırma, destinasyon imajı, hizmet kalitesi, memnuniyet, gelecekteki davranışsal niyetler ve bunun destinasyon pazarı üzerindeki etkisi arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Quintal vd. (2008) batı Avustralya bağlamında yaptıkları çalışmada; algılanan çekicilik, kalite, değer ve riskin turistlerin tekrar ziyaret etme niyetleri üzerindeki etkisini ortaya koymuşlardır. Faullant vd. (2008) kayak merkezleri üzerinde yaptıkları çalışmada, turist memnuniyetinin destinasyon sadakati üzerindeki etkisini belirlemişlerdir. Lee (2009), güneybatı Tayvan bağlamında turistlerin tutumu, motivasyonu, memnuniyeti ve gelecekteki davranışsal niyetleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Hosany ve Witham (2009), gemi seyahati yapan turistlerin deneyimleri, memnuniyetleri ve gelecekteki

davranışsal niyetleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Prayag (2012), Mauritius bağlamında destinasyon imajı, destinasyon bağlılığı, kişisel katılım ve memnuniyet yapısını birleştirerek sadakat için teorik bir model geliştirmiştir. Osti vd. (2012), memnuniyet ve sadakatin turistin gelecekteki davranışsal niyetleri üzerindeki etkilerini Endonezya bağlamında araştırmıştır. Benzer şekilde Kim vd. (2012), Orlando bağlamında destinasyon imajı, hizmet kalitesi ve algılanan değerin turist memnuniyeti ve gelecekteki davranışsal niyetler üzerindeki etkisini ve aralarındaki teorik ilişkiyi araştırmış ve geliştirmişlerdir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Araştırma için Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 23.02.2023 tarih ve 2023/57 karar no'lu etik izin alınmıştır.

Çıkar Çatışması: Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Aliman, N. K., & Mohamad, W. N. (2016). Linking service quality, patients' satisfaction and behavioral intentions: An investigation on private healthcare in Malaysia. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 224, 141–148. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.419

Aljaberi, M. A., Juni, M. H., Al-Maqtari, R. A., Lye, M. S., Saeed, M. A., Al-Dubai, S. A. R., & Shahar, H. K. (2018). Relationships among perceived quality of healthcare services, satisfaction and behavioural intentions of international students in Kuala Lumpur, Malaysia: A cross-sectional study. BMJ Open, 8(9), e021180.

Alrubaiee, L., & Al-Nazer, N. (2010). Investigate the impact of relationship marketing orientation on customer loyalty: The customer's perspective. International Journal of Marketing Studies, 2(1), 155. https://doi.org/10.5539/ijms.v2n1p155

Assaker, G., & Hallak, R. (2013). Moderating Effects of Tourists' Novelty-Seeking Tendencies on Destination Image, Visitor Satisfaction, and Short- and Long-Term Revisit Intentions. Journal of Travel Research, 52(5), 600–613. https://doi.org/10.1177/0047287513478497.

Assaker, G., & Hallak, R. (2013). Moderating Effects of Tourists' Novelty-Seeking Tendencies on Destination Image, Visitor Satisfaction, and Short- and Long-Term Revisit Intentions. Journal of Travel Research, 52(5), 600–613. https://doi.org/10.1177/0047287513478497

Bitner, M. J., Booms, B. H., & Tetreault, M. S. (1990). The service encounter: diagnosing favorable and unfavorable incidents. Journal of Marketing, 54, 71-84.

Castro, C. B., Martin Armario, E., & Martin Ruiz, D. (2007). "The influence of market heterogeneity on the relationship between a destination's image and tourists' future behaviour". Tourism Management, 28(1), 175-187.

Chieochankitkan, A. ve Sukpatch, K. (2014). The Customers' Perception of Service Quality for Spa Establishments in the Active Beach Tourism Cluster, Thailand. Silpakorn University Journal of Social Sciences, Humanities, and Arts, 14(3), 53-75.

Chiu, C., Hsu, M., Lai, H., & Chang, C. (2012). Re-examining the influence of trust on online repeat purchase intention: the moderating role of habit and its antecedents. Decision Support Systems, vol. 53(4), 835-845.

Clemmer, J. (1990). The three rings of perceived value. Canadian Manager, 15, 12e15.

Doriza, S. (2019). The impact of service quality and customer satisfaction on trust of students at university (Paper presentation). 2nd International Conference on Research of Educational Administration and Management. https://doi.org/10.2991/ icream-18.2019.51

Eisingerich, A. B., & Bell, S. J. (2007). Maintaining customer relationships in high credence services. Journal of Services Marketing, 21(4), 253–262.

Fornell, C. ve Larcker, D. F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra and statistics. Journal of Marketing Research, Vol. 18, 382-388.

Gallarza, M. G., & Gil Saura, I. (2006). "Value dimensions, perceived value, satisfaction and loyalty: an investigation of university students' travel behaviour". Tourism Management, 27(3), 437-452.
Goldman, H. (1997). Gaining Customers. İlgi Publishing: İstanbul.
Hair, J. F., Anderson, R. E., Tahtam, R. L. & Black, W. C. (1998). "Multivariate data analysis", New Jersey: Prentice Hall International Inc. Beşinci Baskı.
Hanif, M., Hafeez, S., & Riaz, A. (2010). Factors affecting customer satisfaction. International Research Journal of Finance and Economics, 60: 44-52.
Hasan, G., Jasfar, F., & Kristaung, R. (2020). Effect of Develop Strategy, Ethical Climate, on Quality Service to Customer Experience With Local Wisdom as a Moderating Variable. Retrieved from https://doi.org/10.2991/aebmr.k.200915.018
Hosany, S., & Witham, M. (2009). "Dimensions of Cruisers' Experiences, Satisfaction, and Intention to Recommend". Journal of Travel Research, 49(3), 351-364.
Jani, D., & Han, H. (2011). Investigating the key factors affecting behavioural intentions. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 23(7), 1000–1018.
Jani, D., & Han, H. (2013). Personality, social comparison, consumption emotions, satisfaction, and behavioral intentions: how do these and other factors relate in a hotel setting?, International Journal of Contemporary Hospitality Management, 25(7), 970e993.
Johnson, M. D., Anderson, E. W., & Fornell, C. (1995). Rational and adaptive performance expectations in a customer satisfaction framework. Journal of Consumer Research, 21, 128-140.
Kantsperger, R., & Kunz, W. H. (2010). Consumer trust in service companies: A multiple mediating analysis. Managing Service Quality: An International Journal, 20(1), 4–25.
Kim, S., Holland, S., and Han (2012). "A Structural Model for Examining how Destination Image, Perceived Value, and Service Quality Affect Destination Loyalty: A Case Study of Orlando". International Journal of Tourism Research.
Kotler, P. T., & Keller, K. L. (2012). Marketing management (14th ed.). Pearson Global Edition.
Kuruuzum, A., & Koksal, C. D. (2010). The impact of service quality on behavioral intention in hospitality industry. International Journal of Business and Management Studies, 2(1), 9–15.
Lobo, A., Maritz, A., & Mehta, S. (2007). Enhancing Singapore travel agencies' customer loyalty: An empirical investigation of customers' behavioural intentions and zones of tolerance. International Journal of Tourism Research, 9(6), 485–495.
Loi, L.T.I., So, A.S.I., Lo, I.S. and Fong, L.H.N. (2017). Does the quality of tourist shuttles influence revisit intention through destination image and satisfaction? The case of Macao. Journal of Hospitality and Tourism Management, 32, 115–123.
Lucio Hernandez-Lobato, Maria Magdalena Solis-Radilla, Miguel Angel Moliner-Tena & Javier Sánchez- García (2006). "Tourism Destination Image, Satisfaction and Loyalty: A Study in Ixtapa-Zihuatanejo, Mexico". Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment, 8(4), 343-358.
Mcdowall, S. and Choi, Y. (2010). Thailand's destination image through the eyes of its citizens, International Journal of Hospitality and Tourism Administration, 11(3), 255-274.
Meštrović, D. (2017). Service quality, students' satisfaction and behavioural intentions in STEM and IC higher education institutions. Interdisciplinary Description of Complex Systems: INDECS, 15(1), 66–77.
Nasir, M. N. M., Mohamad M. and Ab Ghani, N. I. (2021). Modelling the relationships between destination attractiveness, service quality, tourist satisfaction and destination loyalty. Asia-Pacific Journal of Innovation in Hospitality and Tourism, 10(2), 1–19.
Oliver, R. L. (1997). Satisfaction: A behavioral perspective on the consumer. New York, NY: McGraw-Hill.
Oliver, R. L. (1997). Satisfaction: A behavioral perspective on the consumer. New York, NY: McGraw-Hill.
Osti, L., Disegna, M., & Brida, J. G. (2012). "Repeat visits and intentions to revisit a sporting event and its nearby destinations and its nearby destinations". Journal of Vacation Marketing, 18(1), 31-42.
Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. Journal of Retailing, 64(1), 12–40.
Prayag, G. (2012). "Paradise for Who? Segmenting Visitors' Satisfaction with Cognitive Image and Predicting Behavioural Loyalty". International Journal of Tourism Research. 15 (February 2011): 1-15. doi:10.1002/jtr.
Prayag, G., Hosany, S., Muskat, B. and Del Chiappa, G. (2017). Understanding the relationships between tourists' emotional experiences, perceived overall image, satisfaction, and intention to recommend. Journal of Travel Research, 56, 41–54.
Price, L., Arnould, E., & Deibler, S. (1995). Consumers' emotional responses to service encounters. International Journal of Service Industry Management, 6(3), 34e63.
Quintal, Vanessa and Phau, Ian (2008). "A Structural Approach Towards Perceptions and Satisfaction of Revisit Intentions", in Spanjaard, D. and Denize, S. and Sharma, N. (ed),

Proceedings of Australian and New Zealand Marketing Academy Conference, Dec 1 2008. Olympic Park, Sydney: University of Western Sydney.
Ryu, K., & Han, H. (2010). Influence of the quality of food, service, and physical environment on customer satisfaction and behavioral intention in quick-casual restaurants: moderating role of perceived price. Journal of Hospitality and Tourism Research, 34(3), 310e329.
Sadat, M. M., & Chang, L. H. (2016). The impact of environmental quality of revisiting intention. Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism, 17(2), 209-223.
Shockley-Zalabak, P. S., Morreale, S., & Hackman, M. (2010). Building the high-trust organization: Strategies for supporting five key dimensions of trust (Vol. 7). John Wiley & Sons.
Stylos, N., Vassiliadis, C. A., Bellou, V. and Andronikidis, A. (2016). Destination images, holistic images and personalnormative beliefs: Predictors of intention to revisit a destination. Tourism Management, 53, 40-60.
Timur, B. (2018). Service Quality, Destination Image And Revisit Intention Relationships At Thermal Tourism Businesses. Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 1(1), 38 – 48.
Ueltschy, L.C., Laroche, M., Eggert, A. and Bindl, U. (2007). Service Quality and Satisfaction: An International Comparison of Professional Services Perceptions. Journal of Services Marketing, 21(6), 410-423.
Usman, I. (2017). Hospital image as a moderating variable on the effect of hospital service quality on the customer perceived value, customer trust and customer loyalty in hospital services. Eurasian Journal of Business and Management, 5(4), 22–32.
Westbrook, R. A., & Oliver, R. L. (1981). Developing Better Measures of Consumer Satisfaction: Some Preliminary Results. In K. B. Monroe (Ed.), Advances in Consumer Research (vol. 8, pp. 94–99). Ann Arbor.
Zeithaml, V. A., Berry, L. L., & Parasuraman, A. (1996). The behavioral consequences of service quality. Journal of Marketing, 60(2), 31–46.

TURİZM VE MÜZE TEMALI ÇALIŞMALARIN GÖRSEL HARİTALAMA TEKNİĞİ İLE ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi, Mahmut BALTACI
Selçuk Üniversitesi, mbaltaci@selcuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-7509-3094
Öğr. Gör. Dr., Sercan BENLİ
Mersin Üniversitesi, sercanbenli@mersin.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-5903-1122

ÖZET
Toplumların bilimsel ve kültürel gelişimini yansıtarak kültürel değer üretimini hedefleyen müzeler, destinasyonlarda turizm bağlamında öne çıkarak her geçen gün daha fazla kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Bu bakımdan müzeleri, kültür turizmi açısından önemli konumda düşünmek gerekir. Müze turizminin her anlamda gelişebilmesi ve turistlerin bu yönde turizm faaliyetlerine yönelmesi için turizm ve müze konularının detaylıca incelenmesi faydalı olacaktır. Bu çalışmada "turizm" ve "müze" kavramları betimsel analiz yöntemi yardımıyla doküman inceleme modeli kullanılarak 24 Kasım 2023 tarihinde analiz edilmiş olup, bu kavramların görsel haritalama tekniği ile analiz edilerek bibliyometrik özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çeşitli kısıtlarla Scopus veri tabanında 1976-2023 yılları arasında, başlık, özet ve anahtar kelimelerde "tourism" ve "museum" kavramları birlikte aratılarak ve İngilizce dilinde 1291 yayınlanmış makalelere ulaşılmıştır. Elde edilen veriler R programına bütünleşik olan biblioshiny yardımıyla analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda "turizm" ve "müze" kavramına ilişkin en fazla yayın yapılan yılın 2021 olduğu, en ilgili yazarın Beatriz Plaza olduğu ve en üretken ülkenin İtalya olduğu belirlenmiştir. En çok yayın yapılan kaynaklar olarak Sustainability (Switzerland) ve Journal of Heritage Tourism dergileri bulgulanmıştır. Küresel olarak en çok atıf alan yayın Nelson Graburn'ün "The anthropology of tourism" adlı çalışmadır. En fazla kullanılan kelimeler müze, miras turizmi ve turizm kelimeleridir. En çok yayın yapan kuruluş ise Hong Kong Polytechnic Üniversitesi, Bükreş Üniversitesi ve Katanya Üniversitesi'dir. Çalışmanın turizm ve müze ilişkisinin bibliyometrik olarak analiz edilmesinden dolayı literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
Anahtar Kelimeler: Turizm, Müze, Müze Turizmi, Görsel Haritalama, Bibliyometrik Analiz

ANALYSIS OF TOURISM AND MUSEUM THEMED STUDIES USING VISUAL MAPPING TECHNIQUE

ABSTRACT
Museums which aim to produce cultural value by reflecting the scientific and cultural development of societies, stand out in the context of tourism in destinations and are visited by more and more people every day. In this respect, museums should be considered important in terms of cultural tourism. In order for museum tourism to develop in every sense and for tourists to turn to tourism activities in this direction, it will be useful to examine museum and tourism issues in detail. In this study, the concepts of "tourism" and "museum" were analyzed using the document review model with the help of the descriptive analysis method on November 24, 2023, and it was aimed to determine the bibliometric properties of these concepts by analyzing them with the visual mapping technique. For this purpose, the concepts of "tourism" and "museum" were searched together in the title, abstract and keywords in the Scopus database between 1976 and 2023, with various restrictions, and 1291 articles published in English were found. The obtained data were analyzed with the help of biblioshiny integrated

PROCEEINGS BOOK

into the R program. As a result of the analysis, it was determined that the year with the most publications on the concepts of "tourism" and "museum" was 2021, the most relevant author was Beatriz Plaza and the most productive country was Italy. Sustainability (Switzerland) and Journal of Heritage Tourism were found to be the most published sources. The most cited publication globally is Nelson Graburn's "The anthropology of tourism". The most used words are museum, heritage tourism and tourism. The institutions that publish the most are Hong Kong Polytechnic University, University of Bucharest and University of Catania. It is thought that the study will contribute to the literature by analyzing the relationship between tourism and museums bibliometrically.
Keywords: Tourism, Museum, Museum Tourism, Visual Mapping, Bibliometric Analysis.

1. GİRİŞ

Toplumların sahip olduğu kültürel, manevi, tarihsel, doğal, sanatsal değeri olan zenginlikler müzelerde sergilenmektedir. Bu bakımdan müzeler; toplumları aydınlatmak amacıyla insanlığın geldiği noktayı, doğal olayların oluşumunu ve teknolojinin ulaştığı seviyeyi gözler önüne seren bilimsel merkezlerdir. Ayrıca müzeler, insanlara etkin katılım sağlama ve kalıcı öğrenme konularında imkanlar da sunmaktadır (Sezgin, Haşıloğlu ve İnan, 2011: 202). Öte yandan, somut kültürel miras örneklerinin sergilendiği müzeler değişen şartlar neticesinde yapısal ve fiziksel değişimler de yaşamaktadır (Herreman, 1998: 4). Zaman içerisinde geleneksel müzelerin etkin olmayan işlevleri, kullanılmayan tarafları yeniden ele alınmış ve yeni bir müze deneyiminin yaşanabilmesi için dizayn edilmiştir. Detaylı bir sorgulama ve geliştirme evresine giren müzecilik bu sayede çağdaşlaşarak yeni bir forma dönüşmüştür (Aydoğan, 2021: 179). Bu durum müzelere yeni sorumluluklar yüklemiş, müze turizminin gelişmesi ve yaygınlaşması hız kazanmıştır (Aydoğan, 2021: 183). Öyle ki müzeler, sadece somut değerlerin ve kültürel kalıntıların sergilendiği mekânlar olmanın ötesine geçerek toplum yaşamını ve kültürünü ziyaretçilerine yaşayarak öğrenebilecekleri deneyimler sunan mekânlara dönüşmüştür (Tuna ve Erdoğan, 2013: 23).

İnsanlar; tarihi ve kültürel olayları öğrenebilmek, sosyalleşebilmek ve yeni deneyimler yaşayabilmek için müzeleri ziyaret ederler. Bu imkanları geliştirmek isteyen müzeler ise özellikle son yıllarda kendini çeşitli açılardan yenileme ve geliştirme çabalarına girmiştir. İşlevsellik ve sunum teknikleri anlamında kendini yenilemeye yönelen müzeler, faaliyetlerini sürdürebilmek için herkese hitap edebilen ziyaretçi odaklı bir anlayışı benimsemiştir. Bu sayede gelişen teknoloji kullanımıyla birlikte müzelere ilgi artmıştır. Ziyaretçi sayıları artan müzeler hem ekonomik anlamda hem de turizm sektörü bağlamında önemli bir unsur haline gelmiştir (Güzel ve Sucaklı, 2020: 71-72). Öte yandan müzeler, tarihsel süreç içerisinde gelinen noktadan hareketle toplumların hafızasını oluşturarak kültür ve miras kavramlarını bir araya getirmektedir. Özellikle son yıllarda gelişen müzecilik çalışmaları neticesinde eser koruma, sergileme görevlerinin yanı sıra; eserleri destinasyon ile ilişkilendirerek ziyaret etme nedenleri yaratılmaktadır. Bu da destinasyona daha fazla turistin gelmesini ve kalış sürelerini uzatmalarına zemin oluşturmaktadır. Bu sayede bölge ekonomisine katkı sağlanmaktadır (Baycar, 2022: 251; Zeybek ve Doğu Öztürk, 2022: 174). Sonuç olarak, müzeleri turizm açısından başlı başına bir turistik ürün olarak değerlendirmek mümkündür (Altunöz Sürücü, Ak ve Kılıç, 2017: 329).

Toplumların bilimsel ve kültürel gelişimini yansıtarak kültürel değer üretimini hedefleyen müzeler (Çetin ve Küçükkömürler, 2019: 4), destinasyonlarda turizm bağlamında öne çıkarak her geçen gün daha fazla kişi tarafından ziyaret edilmektedir (Dağdeviren, 2021: 541). Destinasyon markası oluşturmak için kültürel ve sanatsal mekanlar olarak kabul edilen müzelerin bu bağlamda değerlendirilmesi önemlidir. Bu sayede destinasyonu ziyaret eden turistler bölgeye dair farklı konularda bilgiler edinebilmektedir. Dolayısıyla müzelerin destinasyonlar için önemli bir çekim unsuru yarattığı söylenebilir (Zeybek ve Doğu Öztürk, 2022: 173).

Destinasyonların sahip olduğu doğal, kültürel, sosyal ve tarihi kaynaklar turizm faaliyetlerinin gelişmesi bağlamında çok önemlidir. Bu kaynakların korunması, muhafaza edilmesi ve gelecek nesillere aktarılması bağlamında müzeler önemli görevler üstlenmektedir (Aydoğan, 2021: 183). Özellikle kültür turistleri için bir destinasyonu çekici kılan unsurların başında destinasyonun sahip olduğu müzeler ve sunulan müzecilik faaliyetleri gelmektedir (Jansen-Verbeke ve Van Rekom, 1996: 364). Ayrıca, kentsel destinasyonların gelişmesiyle birlikte müzelerin turizm işlevinin giderek ön plana çıktığı da görülmektedir (Shao vd., 2019: 2). Bu doğrultuda ortaya çıkan müze turizmi faaliyetleri; bir toplumun tarihi, sosyal ve kültürel açıdan kolay, aydınlatıcı, eğitici, kalıcı ve ilgi çekici bir şekilde insanlara sunulmasından ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Özellikle son yıllarda ciddi büyüme gösteren müze turizmi, öne çıkan alternatif turizm türleri arasında yerini almıştır (Aydoğan, 2021: 184). Turistlerin destinasyonları tekrar ziyaret etmelerinde, müze deneyimlerinin ve aldıkları hizmetin kalitesinin belirleyici olduğu düşünüldüğünde (Aksöz ve Çay, 2022: 13-14) müze ziyaretçilerinin kültürel deneyimlerinin geliştirilmesi, turistik hizmetlerin sunulması ve müze faaliyetlerinin daha iyi bir şekilde organize edilmesi müze turizmi bağlamında önemlidir (Bogan, Maria ve Grigore, 2018: 86).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışma kapsamında, turizm ve müze konularının birlikte incelendiği çalışmalara yönelik alan yazın incelemesi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, turizm ve müze konularının çeşitli araştırma tasarımları içerisinde ele alındığı görülmüştür. Alan yazın incelemesi neticesinde; müze ziyaretçilerinin hizmet kalitesi algıları, memnuniyet durumları ve davranışsal niyetleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik (Sert ve Karacaoğlu, 2018; Dağdeviren, 2021), destinasyon çekicilik unsuru olarak gastronomi müzelerinin ve yerel ürünlerin müze aracılığıyla turizme kazandırılmasının incelendiği (Çetin ve Küçükkömürler, 2019; Baycar, 2022; Kırbaç ve Bucak, 2022), müzelerin turizm açısından öneminin incelendiği (Polat ve Polat, 2014; Altunöz Sürücü, Ak ve Kılıç, 2017; Vareiro, Sousa ve Silva, 2021; Kalaba, 2022), müze turizminde artırılmış gerçeklik ve teknoloji kullanımına yönelik (Faber vd., 2009; Güzel ve Sucaklı, 2020), genç nesillerin müze turizmine katılmalarının teşvik edilmesinde sanal gerçekliğin ve teknolojinin kullanımına yönelik (Robaina-Calderín, Martín-Santana ve Munoz-Leiva, 2023), müze turizminin gelişiminde ve teşvik edilmesinde sanal müzelerin rolünün incelendiği (Al-Makhadmah, 2020; Poulaki, Kritikos, ve Vasilakis, 2021; Pourmoradian, Farrokhi, ve Hosseini, 2021; De Luca, Marcantonio, Barba ve De Paolis, 2022), müzeciliğin ve müze işletmeciliğinin turizm sektörü ile ilişkilerinin incelendiği (Jansen-Verbeke ve Van

Rekom, 1996; Erbay, 1997; Xie, 2006; Kervankıran, 2014; Kervankıran ve Eryılmaz, 2015; Bogan, Maria ve Grigore, 2018), müze deneyiminin yöneticiler ve ziyaretçiler bakış açısıyla incelendiği (Harman ve Akgündüz, 2014; Yılmaz ve Yetiş, 2016; Erdoğan ve Kırcova, 2017; Korkmaz, Savaşçı ve Aydın, 2019; İşçi, Güzel, Maktal Canko, İşçi ve Moroğlu, 2020; Sop, Ongun ve Abalı, 2020) ve çocuk müzelerinin turizm bağlamında incelendiği çalışmalara (Önder, 2018; Güncan, 2023) ulaşılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Gelişen iletişim ağı ve teknoloji, akademik yayınların sayısında önemli bir artış yaşanmasını sağlamıştır. Bilim insanları, önceki bulguları yorumlamak ve düzenlemek için alan yazını tarama yöntemlerini kullanmışlardır (Kodalak ve Baltacı, 2023a) Belli bir disipline ilişkin alan yazının belirli periyotlarda incelenmesi, değişim ve gelişimin ortaya koyulması için önemlidir. Bu amaç doğrultusunda bilim insanları ve bilimsel yayınlara ilişkin çıktıların değerlendirilmesi, bibliyometrik analizlerin giderek önem kazanmasına neden olmuştur (Baltacı vd., 2023).

Bibliyometrik analiz, belirli bir alandaki bilimsel alan yazını değerlendirmek için kullanılan niceliksel bir istatistiki yöntemdir. Bilginin evrimini değerlendirmeyi, önde gelen araştırma paydaşlarını belirlemeyi ve bir alandaki bilgi gelişiminin kavramsal alanlarını analiz etmeyi içerir (Hossain, 2020). Bu yöntem, özellikle bilimsel ve uygulamalı alanlarda bilimsel bir uzmanlık ve araştırma değerlendirme metodolojisinin ayrılmaz bir parçası olarak sağlam bir şekilde yerleşmiştir (Ellegaard ve Wallin, 2015). Araştırmacıların belirli bir bilimsel alandaki eğilimleri anlamalarına, belirli bir araştırma alanının teorik temellerini vurgulamalarına, önceki çalışmaların ana bulgularını belirlemelerine ve gelecekteki araştırma fikirlerini belirlemelerine olanak tanır (Ellili, 2022). Ayrıca bibliyometrik analiz, makaleler ve kitaplar gibi araştırma çıktılarının etkisini analiz etmek için nicel ölçümlerin kullanılmasını içerir. Belirli bir alandaki en etkili çalışmaların belirlenmesine yardımcı olabilir ve belirli bir araştırma alanının bilimsel üretimini ve tematik gelişimini niceliksel olarak analiz etmek için kullanılabilir. Öte yandan, bilimsel üretimi değerlendirmek için araçlar sağlar ve yayın eğilimlerini, etkili araştırma makalelerini, yazarları, ortak yazarları, dergileri ve ülkeleri belirlemek için kullanılabilir. Bu yöntem aynı zamanda bir araştırma konusunun genel görünümünü daha iyi anlamak ve gelecekteki araştırmaların yönünü belirlemek için de kullanılır. Ek olarak bibliyometrik analiz, mevcut bilgi tabanının tematik bir haritasını sergilemek, evrimsel eğilimleri ortaya çıkarmak ve araştırma alanının gelecekteki uzantılarına rehberlik etmek için kullanılabilir. Belirli bir alandaki geçmiş, şimdiki ve gelecekteki araştırma çizgilerini belirlemek için değerli bir araçtır. Genel olarak, bibliyometrik araştırmalarda süreç beş aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; veri toplama, verilerin analizi, verilerin görselleştirilmesi, bilimsel haritalama tekniği için yazılı araçların kullanılması ve yorumlamadır (Aria ve Cuccurullo, 2017).

Araştırma kapsamında, Scopus veri tabanında "tourism" ve "museum" ifadeleri yazılarak 24 Kasım 2023 tarihinde arama işlemi gerçekleştirilmiştir. Arama işlemi gerçekleştirilirken birtakım kısıtlar getirilmiştir. Sadece İngilizce yayımlanmış yayınlar incelemeye dahil edilmiştir. Bu doğrultuda 1976-2023 yılları arasında yayımlanmış olan 1291 adet çalışma elde edilmiştir. Sonrasında elde edilen veriler dosya olarak indirilerek RStudio programı yardımıyla Biblioshiny'de analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında yanıtı aranan sorular şu şekildedir.

- Scopus veri tabanında "turizm ve müze" temalı çalışmalara ilişkin en üretken yazar kimdir?
- Scopus veri tabanında "turizm ve müze" temalı çalışmalara ilişkin en çok atıf alan yayın hangisidir?
- Scopus veri tabanında "turizm ve müze" temalı çalışmalara ilişkin en fazla yayın yapan ülkeler hangileridir?
- Scopus veri tabanında "turizm ve müze" temalı çalışmalara ilişkin en fazla yayın yapılan kurumlar hangileridir?
- Scopus veri tabanında "turizm ve müze" temalı çalışmalara ilişkin en çok yayın yapılan kaynaklar nelerdir?
- Scopus veri tabanında "turizm ve müze" temalı çalışmalara ilişkin yapılan yayınlarda yazarların en fazla kullandıkları anahtar kelimeler nelerdir?
- Scopus veri tabanında "turizm ve müze" temalı çalışmalara ilişkin yayınlar Bradford yasasına uyum sağlamakta mıdır?

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Ana Bilgiler

Çalışmanın betimleyici bilgilerinin yer aldığı bu kısımda çizelge 1 Scopus veri tabanından elde edilen veri seti hakkında bilgiler içermektedir. 1976-2023 yılları arasında 608 kaynaktan 1291 makale tespit edilmiştir. Bu makalelerin 2793 yazar tarafından ele alındığı ve bunların 436'sının tek yazarlı yayınlar oluştuğu belirlenmiştir. Makalelerde 3962 adet anahtar kelimenin kullanıldığı tespit edilmiştir. Makalelerin yaş ortalamasının 7,66, uluslararası ortak yazar sayısının yüzdesi ise %16,03 olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 1. Yapılan Çalışmalara İlişkin Genel Bilgiler

Veriler Hakkında Ana Bilgiler	
Zaman Aralığı	1976-2023
Kaynaklar (Dergiler, Kitaplar vb.)	608
Yayınlar	1291
Yıllık Artış Hızı %	8,9
Yayınların Ortalama Yaşı	7,66
Yayın Başına Düşen Ortalama Atıf	16,86
Referanslar	56681
Yayınların Kapsamı	
Anahtar Kelimeler (ID)	2061
Yazarların Anahtar Kelimeleri (DE)	3962
Yazarlar	
Yazarlar	2793
Tek Yazarlı Yayınlar	436
Yazarların İş Birliği	
Tek Yazarlı Dokümanlar	466
Yayın Başına Ortak Yazar Sayısı	2,43
Uluslararası Ortak Yazar %	16,03
Yayın Türleri	
Makaleler	1291

Yıllara göre en fazla yayın sayısını gösteren görsel 1 incelendiğinde ise en fazla yayının 2021 yılında 131 makale ile gerçekleştiği görülmektedir. İlk yayın 1976 yılında yayınlanmış ve 2004'e kadar çok fazla yayın yayınlanmamıştır. Ancak daha sonraki süreçte konu ile ilgili yapılan yayınların bariz bir şekilde artışa geçtiği görselde görülmektedir.

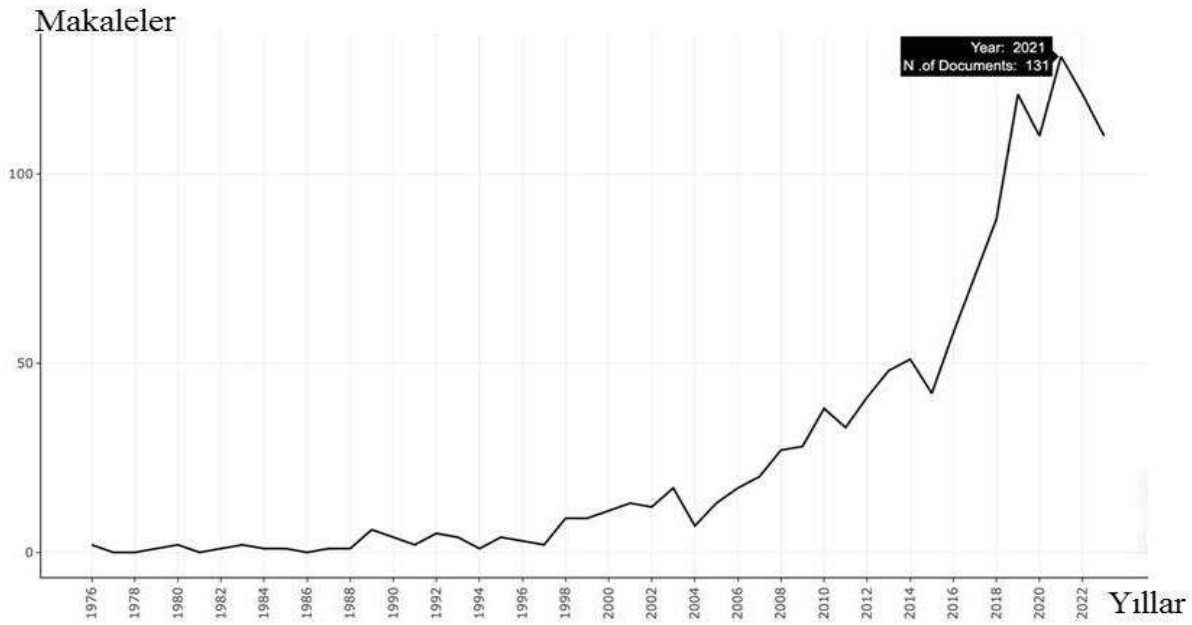

Görsel 1. Yıllara Göre Bilimsel Üretim

4.2. Yazarlar ve Yayınlar Hakkında Bilgiler

En üretken yazarlar

Turizm ve müze ve ile ilgili en üretken on yazarın alana sunduğu katkı oranları görsel 2'de gösterilmektedir. Buna göre, makale sayılarına göre en üretken yazarlar görülebilmektedir. Ayrıca, gösterimde kullanılan mavi rengin koyuluğu ilgili yazarın/yazarların alana olan ilgisinin ve katkı düzeyinin yoğunluğunu göstermektedir. Bu noktadan hareketle B. Plaza'nın 11 makale ile en üretken yazar olduğu söylenebilir. J. Piché ve K. Walby 9 makale ile takip eden diğer en üretken yazarlardır.

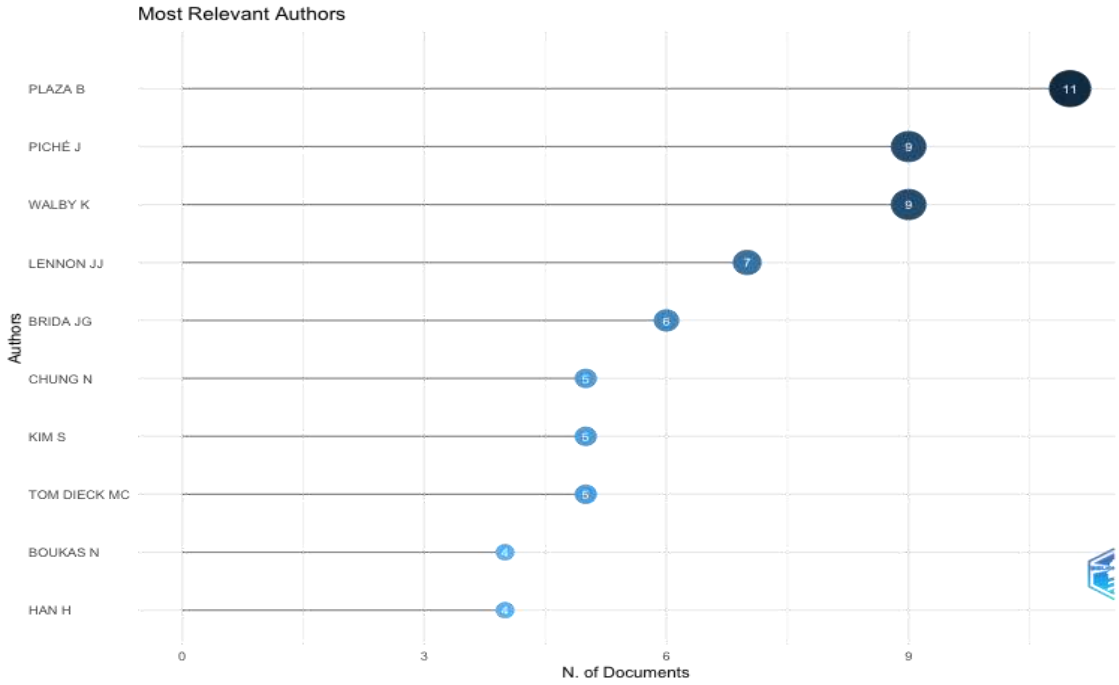

Görsel 2. Turizm ve Müze İle İlgili En Üretken Yazar(lar)

En çok atıf alan yayınlar

Turizm ve müze temalı çalışmalarda en çok atıf alan yayınlar çizelge 2'de gösterilmektedir. Bir yazarın bu çizelgede yer alabilmesinin ön koşulu yayının 400 ve üstü atıf almasıdır. Buna göre; Nelson Graburn tarafından yazılan "*The anthropology of tourism*" adlı yayın 482 atıf alarak ilk sırada, Lena Mossberg'in "A marketing approach to the tourist experience" adlı yayını 444 atıf alarak ikinci sırada, Heather J. Gibson tarafından yazılan "Sport tourism: A critical analysis of research" adlı yayın 432 atıf alarak üçüncü sırada, Ted Silberberg tarafından yazılan *"Cultural tourism and business opportunities for museums and heritage sites"* adlı yayın ise 404 atıf alarak dördüncü sırada yer almıştır.

Çizelge 2. En Çok Atıf Alan Yayınlar

Yazar	Yayın	Doi	Atıf Sayısı
Nelson Graburn	The anthropology of tourism	10.1016/01607383(83)90113-5	482
Lena Mossberg	A marketing approach to the tourist experience	10.1080/15022250701231915	444
Heather J. Gibson	Sport tourism: A critical analysis of research	10.1016/S1441-3523(98)70099-3	432
Ted Silberberg	Cultural tourism and business opportunities for museums and heritage sites	10.1016/0261-5177(95)00039-Q	404

Çizelge 2'deki verilerin görsel çıktılar ile gösterimi bağlamında turizm ve müze temalı çalışmalarda en çok atıf alan ilk on yayın sunulmaktadır (Görsel 3). Burada da yayınların aldığı atıf sayısı arttıkça daha koyu mavi tonlarına geçildiği görülmektedir.

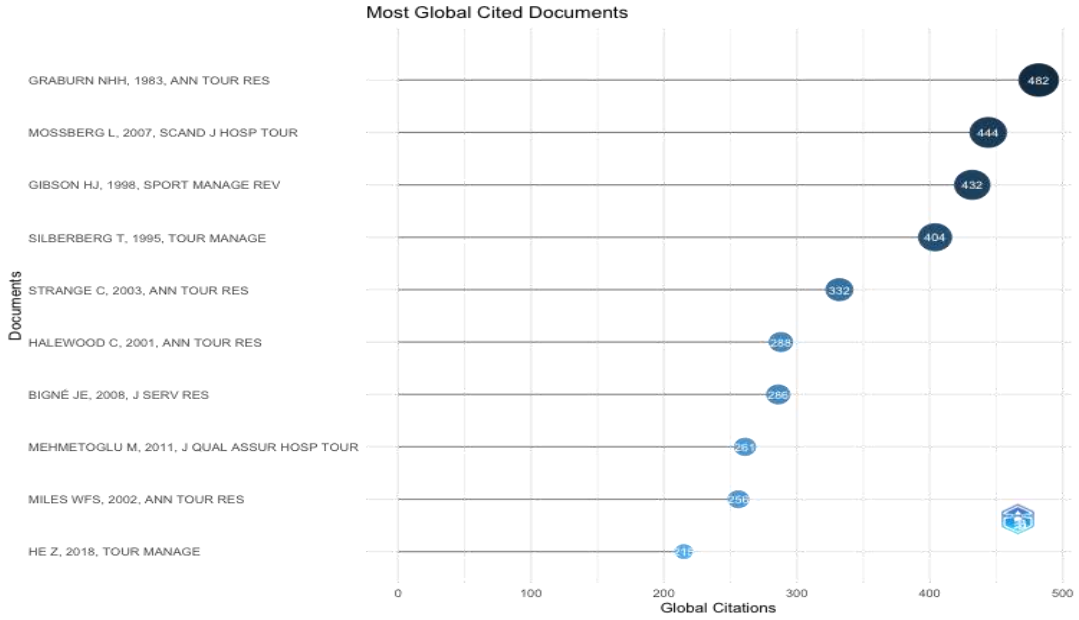

Görsel 3. Turizm ve Müze Temalı Çalışmalarda En Çok Atıf Alan Yayın

En çok yayın yapılan kaynaklar

Turizm ve müze temalı çalışmalarla ilgili en çok yayın yapılan kaynaklar Görsel 4'te sunulmaktadır. Yapılan analizde en çok yayın yapılan kaynaklar arasında Sustainability (Switzerland) ve Journal of Heritage Tourism dergilerinin yer aldığı tespit edilmiştir.

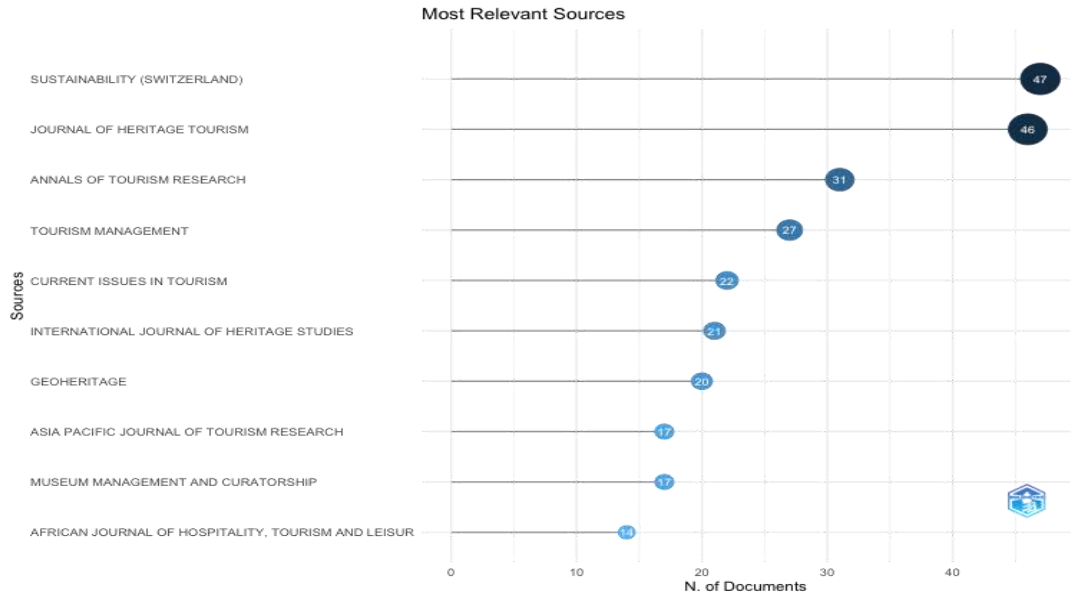

Görsel 4. Turizm ve Müze Temalı Çalışmalarla İlgili En Çok Yayın Yapılan Kaynaklar

4.3. Kurumsal ve Coğrafi Bilimsel Üretim

Turizm ve müze ile ilgili en çok yayın yapan üniversiteler Görsel 5'te sunulmaktadır. Bu doğrultuda; 18 makale yayımlayan The Hong Kong Polytechnic University, University of Bucharest ve University of Catania en çok yayın yapan kurumlar sıralamasında birinci sırayı paylaşmışlardır.

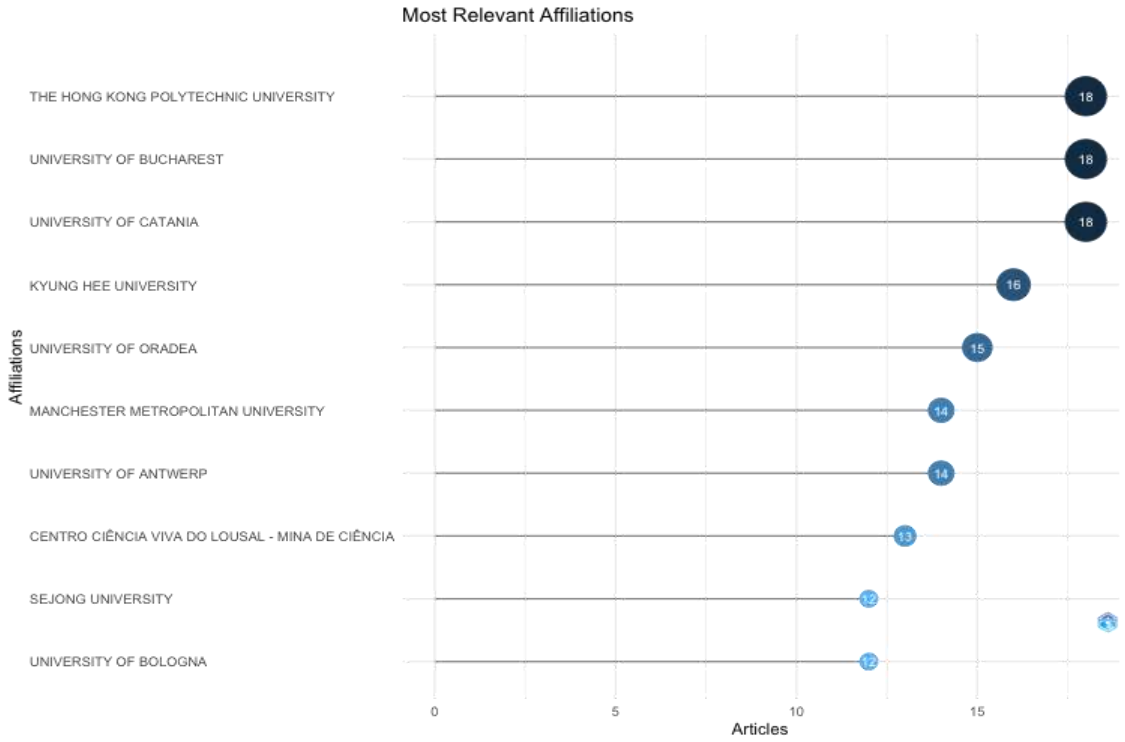

Görsel 5. Turizm ve Müze Temalı Yapılan Çalışmalara İlişkin En İlgili Kurumlar

Araştırma kapsamında turizm ve müze konuları ile ilgili en çok yayın yapan ülkelerin sıralaması da yapılmış ve ilk 5 ülke Çizelge 3'te sunulmuştur. Buna göre; konu ile ilgili en çok yayın üreten ülke 314 yayın ile İtalya olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri 301 yayın ile ikinci sırada, Birleşik Krallık 230 yayınla üçüncü sırada, İspanya 224 yayınla dördüncü sırada, Çin ise 221 yayınla beşinci sırada yer almıştır.

Çizelge 3. Turizm ve Müze ile İlgili En Çok Yayın Yapan Ülkeler

Bölge	Frekans
İtalya	314
Amerika Birleşik Devletleri	301
Birleşik Krallık	230
İspanya	224
Çin	221

4.4. Turizm ve Müze Temalı Makalelere İlişkin Kelime Bulutu Analizi

Araştırma kapsamında turizm ve müze ve temalı çalışmalarda yazarların konu ile ilgili olabilecek kelimelerden en çok hangisini kullandıkları gerçekleştirilen kelime bulutu analizi ile tespit edilmiştir. Analiz neticesinde ulaşılan kelime bulutu görsel 6'da sunulmuştur. Buna göre yazarların en sık kullandığı kelimeler sırasıyla; müze (*museum* n=201), miras turizmi (*heritage tourism* n=153), turizm (*tourism* n=106), turizm gelişimi (*tourism development* n=85), turistik çekicilik (*tourist attraction* n=79), kültürel miras (*cultural heritage* n=72), turistik destinasyon (*tourist destination* n=66), turizm yönetimi (*tourism management* n=55), turist davranışı (*tourist behavior* n=44) ve eko-turizm (*ecotourism* n=37) şeklindedir.

Görsel 6. Turizm ve Müze ile İlgili Çalışmalara İlişkin Kelime Bulutu

Gerçekleştirilen kelime bulutu analizinden sonra çalışmalarda yer alan anahtar kelimelerin birbirlerine yakınlık ve uzaklıklarının incelenebilmesi amacıyla eş kelime ağ analizi yapılmıştır (Görsel 7). Bu analizde, anahtar kelimelerin ağırlığı, düğüm ve kelime boyutları ile temsil edilmektedir. Bulgular, terimlerin üç küme ile en az 50 oluşumla sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, yeşil ile renklendirilmiş olan kümenin en belirgin düğüm terimi müze (museum) terimidir. Takip eden sırada en çok kullanılan kelimeler; miras turizmi (*heritage tourism*), turizm gelişimi (*tourism development*) ve turizm yönetimi (*tourism management*) terimleridir. Diğer tarafta; turizm (*tourism*) terimi, kırmızı ile renklendirilmiş olan ikinci kümenin en belirgin düğümdür. Kırmızı kümenin ikinci önemli kelimesi ise müzeler (museums) terimidir. Bunu sırasıyla sanal gerçeklik (*virtual reality*) ve kültürel miras (*cultural heritage*) kelimeleri takip etmektedir. Mavi ile renklendirilmiş olan kümede ise birinci kelime makale (*article*), ikinci kelime insan (*human*), üçüncü kelime bilgi merkezi (*information center*) şeklindedir.

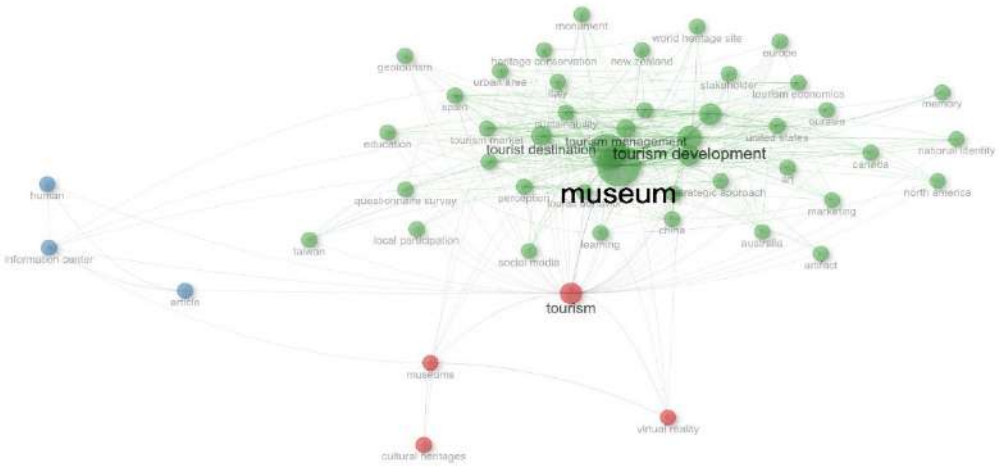

Görsel 7. Turizm ve Müze Çalışmalarına İlişkin Eş Kelime Ağ Analizi

4.5. Bradford Yasası

PROCEEINGS BOOK

Çalışmanın bu bölümünde yayınların Bradford Yasası'na uygunluğu incelenmiştir. Bradford 1934 yılında çekirdek dergi kavramını literatüre kazandırmıştır (Tripathi ve Sen, 2016: 85). Yasaya göre belirli bir alanla ilgili bir konu hakkında kaynakça oluşturmak istendiğinde küçük bir çekirdek grup derginin o konu ile ilgili yazılan makalelerin her zaman üçte birini içerdiği sonucuna ulaşılmaktadır (Kodalak ve Baltacı, 2023b). Bu doğrultuda çalışmada Bradford Yasası'na yönelik yapılan uygunluk testi sonucunda ulaşılan görsel aşağıda yer almaktadır (Görsel 8).

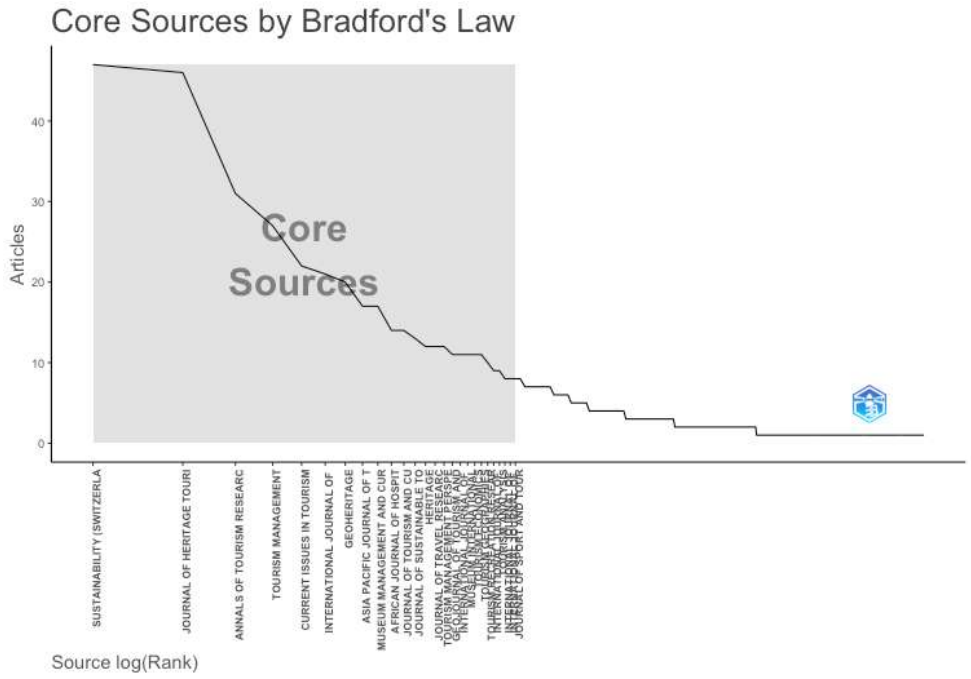

Görsel 8. Bradford Yasasına Göre Kaynaklar

Bradford Yasası'na uyum testini incelemek için oluşturulan Çizelge 4'e bakılması gerekmektedir. Çizelgeye göre ilk bölgede yer alan 432 makale %33,47'yi, 433 makale %33,53'ü, 426 makale de %32,99'unu oluşturmaktadır.

Çizelge 4. Çalışmada Kullanılan Verilerin Bradford Yasası Kapsamında Değerlendirilmesi

	Dergi Sayısı		Makale Sayısı	
Bölge	**N**	**%**	**N**	**%**
1	26	4,28	432	33,47
2	156	25,65	433	33,53
3	426	70,06	426	32,99
Toplam	608	99,99	1291	99,99

Çizelge 4'te sunulan veriler incelendiğinde Bradford yasasında öngörülen ve gerçekleşen değerlerin birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, turizm ve müze alanındaki makalelerin Bradford yasasına uygunluk gösterdiği söylenebilmektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Turizm ve müze ve ilişkisinde kültürün, sanatın, ekonominin etkisi önem arz etmektedir. Müzelerin rolleri sadece birey için değil aynı zamanda toplumun kültürel kimliği açısından da gereklidir. Kültürel, ulusal, dilsel, ırksal özellikler ve gelenekler ile bunları müzeler aracılığıyla

PROCEEINGS BOOK

turistlere besleyen kaynaklar olarak tanımlanabilir. Müzeler kültürel özellikleri öne çıkararak dili dış etkenlere karşı korumayı amaçladığı gibi, bulundukları ülkenin değer sistemlerini de tanıtmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada turizm ve müze temalı çalışmalara ulaşmak amacıyla 24 Kasım 2023 tarihinde Scopus veri tabanı kullanılarak araştırma yapılmıştır. Scopus veri tabanında başlık, özet ve anahtar kelimelerde turizm ve müze kelimelerinin geçtiği çalışmalara ulaşılmıştır. Çalışmada 1976 ve 2023 yılları arasında 1291 makaleye ulaşılmıştır. Elde edilen veri analizi RStudio programı ile entegre olan Biblioshiny yardımıyla yapılmıştır. Gerçekleştirilen analizler neticesinde literatürdeki boşlukların belirlenmesi ve gelecekteki araştırmacılar için bir yol haritası oluşturulması amaçlanmıştır.

Araştırmadan hareketle turizm ve müze konuları ile ilgili yapılacak çalışmalarda bu iki kavramın yanı sıra miras turizmi, turizm gelişimi ve yönetimi, kültürel miras, turistik cazibe, turistik destinasyon kavramlarına da odaklanılması gerektiği önerilmektedir. Öte yandan konu ile ilgili en çok atıf alan çalışmaların göz önünde bulundurulması gelecekte yapılacak çalışmalar için alan yazın incelemesi aşamasında destekleyici olacaktır. Ayrıca, iki kavramın birlikte ele alındığı çalışmalar sayı bakımından en fazla gelişmiş ülkelerde yayımlanmıştır. Bu durum bu ülkelerde müzecilik faaliyetlerinin turizm kapsamında gerçekleştirildiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu ülkelerin turizm ve müze yönünde iyileştirmeler yaparak birtakım hususları geliştirmeyi istedikleri anlaşılmaktadır. Son olarak; gelecekte bu konu ile ilgili yapılabilecek çalışmalarda farklı veri tabanlarında aramalar ve benzer analizler yapılabilir. Öte yandan günümüz müzeciliğinde teknolojik uygulamaların tercih edilmeye başlandığı ve giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar içinde artırılmış gerçeklik, sanal müzecilik, müzelerde teknoloji kullanımı gibi terimlere yoğunlaşılabilir ve görsel haritalama tekniği ile birtakım analizler gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

[1] Aksöz, E. O. & Çay, G. (2022). Müzelerde Algılanan hizmet kalitesinin ve destinasyon imajının tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkisi: Eskişehir örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-23.

[2] Al-Makhadmah, I. M. (2020). The role of virtual museum in promoting religious tourism in Jordan. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, *28*(1), 268-274.

[3] Altunöz Sürücü, Ö., Ak, S. & Kılıç, G. (2017). Arkeoloji müzelerinin turizm açısından önemi: Sinop örneği. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4*(15), 327-339.

[4] Aria, M. & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: "An R-Tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics, 11*(4), 959-975, Doi: 10.1016/J. Joi.2017.08.007

[5] Aydoğan, Y. (2021). Çağdaş müzecilik anlayışına bağlı olarak "popülerleşen müze turizmi". *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, *7*(2), 178-186.

[6] Baltacı, M., Aslantürk, E. & Kodalak, O. (2023). Afrika turizmi üzerine bir bibliyometrik analiz. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(Afrika), 235-255. Doi: 10.18506/anemon.1295808

[7] Baycar, A. (2022). Yerel ürünlerin müze aracılığıyla turizme kazandırılması: Siirt arıcılık müze önerisi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS), 5*(2), 242-255.

[8] Bogan, E., Maria, D., & Grigore, E. (2018). The museum tourism in Bucharest, Romania. *Calitatea*, *19*(S1), 85-91.

[9] Çetin, M. & Küçükkömürler, S. (2019). Destinasyon çekicilik unsuru olarak gastronomi müzeleri: Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi örneği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, *22*(1), 1-17.

[10] Dağdeviren, A. (2021). Algılanan hizmet kalitesi, memnuniyet ve davranışsal niyetler arasındaki ilişki: Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10*(1), 537-567.

[11] De Luca, V., Marcantonio, G., Barba, M. C. & De Paolis, L. T. (2022). A virtual tour for the promotion of tourism of the city of Bari. *Information*, *13*(7), 339.

[12] Ellegaard, O. & Wallin, J. (2015). The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? *Scientometrics, 105*(3), 1809-1831. Doi: https://doi.org/10.1007/s11192-015-1645-z

[13] Ellili, N. (2022). Bibliometric analysis and systematic review of environmental, social, and governance disclosure papers: Current topics and recommendations for future research. *Environmental Research Communications, 4*(9), 092001. Doi: https://doi.org/10.1088/2515-7620/ac8b67

[14] Erbay, F. (1997). Müze işletmeciliğinin turizm sektörü ile ilişkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 8*(1), 40-41.

[15] Erdoğan, H. & Kırcova, İ. (2017). Müze deneyimi boyutları: İstanbul Oyuncak Müzesi örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 649-664.

[16] Faber, F., Bennewitz, M., Eppner, C., Gorog, A., Gonsior, C., Joho, D., ... & Behnke, S. (2009). The humanoid museum tour guide Robotinho. In *RO-MAN 2009-The 18th IEEE International symposium on robot and human interactive communication* (pp. 891-896). IEEE.

[17] Güncan, Ö. (2023). Türkiye'deki çocuk müzelerinin turizm bağlamında incelenmesi. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi, 3*(1), 71-103.

[18] Güzel, T. & Sucaklı, G. (2020). Müze turizminde artırılmış gerçeklik teknolojisi uygulamaları; Dünya ve Türkiye örnekleri. *Journal of Tourism Research Institute, 1*(2), 71-82.

[19] Harman, S. & Akgündüz, Y. (2014). Efes örenyeri ziyaretçilerinin müze deneyimi beklentilerini belirlemeye dönük bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *16*(2), 113-133.

[20] Herreman, Y. (1998). Museums and tourism: Culture and consumption. *Museum International*, *50*(3), 4-12.

[21] Hossain, M. (2020). Current status of global research on novel coronavirus disease (Covid-19): A bibliometric analysis and knowledge mapping. F1000research, *9*, 374. Doi: https://doi.org/10.12688/f1000research.23690.1

[22] İşçi, C., Güzel, B., Maktal Canko, D. Y., İşçi, T. & Moroğlu, F. (2020). Müze deneyimi: Yönetim ve ziyaretçi perspektiflerinin karşılaştırılması. *Turizm Akademik Dergisi, 7*(1), 29-45.

[23] Jansen-Verbeke, M., & Van Rekom, J. (1996). Scanning museum visitors: Urban tourism marketing. Annals of tourism research, 23(2), 364-375.

[24] Kalaba, B. (2022). Kültürel mirasın sürdürülebilirliği kapsamında müzelerin önemi. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 102-112.

[25] Kervankıran, İ. & Eryılmaz, A. G. (2015). Müzelerin Türkiye turizmindeki yeri nedir? Türkiye'de müze turizminin mekânsal dağılımına genel bir bakış. *I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (EITOC-2015),* 602-614.

[26] Kervankıran, İ. (2014). Dünyada değişen müze algısı ekseninde Türkiye'deki müze turizmine bakış. *Electronic Turkish Studies, 9*(11), 345-369.

[27] Kırbaç, K. & Bucak, T. (2022). Yerel gıda ürünlerinin sürdürülebilirliğinde gastronomi müzelerinin önemi: Kars Zavot Ekomüze örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 6*(2), 581-603.

[28] Kodalak, O. & Baltacı, M. (2023a). Bibliometric analysis of studies on cultural heritage tourism. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(2), 421-435.

[29] Kodalak, O. & Baltacı, M. (2023b). Hüzün Turizmi ile ilgili çalışmaların bibliyometrik analizi. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 6*(3), 1137-1156. Doi: 10.33083/joghat.2023.327

[30] Korkmaz, H., Savaşçı, U. & Aydın, B. (2019). Müze tanıtım faaliyetleri ve ziyaretçi deneyiminin değerlendirilmesi: Troya müzesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7*(4), 3156-3173.

[31] Önder, M. (2018). Kültür ve turizm şehirlerinin tamamlayıcı unsuru: Oyuncak müzeleri. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi* (2), 59-65.

[32] Polat, S., & Polat, S. A. (2014). Taşınmaz kültür varlıklarının kültür turizmi açısından önemi: Topkapı Sarayı müzesi örneği. Turar Turizm ve Araştırma Dergisi, 3(1), 60-80.

[33] Poulaki, P., Kritikos, A. & Vasilakis, N. (2021). Digital Technology as a means of promoting cultural tourism in Greece–Case Study: Acropolis Museum. *Sustainable Development, Culture, Traditions, 1*, 8-19.

[34] Pourmoradian, S., Farrokhi, O. S. & Hosseini, S. Y. (2021). Museum visitors' ınterest on virtual tours in COVID-19 situation. *Journal of Environmental Management & Tourism, 12*(4), 877-885.

[35] Robaina-Calderín, L., Martín-Santana, J. D., & Munoz-Leiva, F. (2023). Immersive experiences as a resource for promoting museum tourism in the Z and millennials generations. *Journal of Destination Marketing & Management, 29*, 100795.

[36] Sert, A. N. & Karacaoğlu, S. (2018). Müzelerdeki hizmet kalitesinin memnuniyet algısı ve tavsiye etme niyeti üzerindeki etkisi: Anadolu Medeniyetleri Müzesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(2), 103-122.

[37] Sezgin, M., Haşıloğlu, S. B., & İnal, M. E. (2011). Müze pazarlamasında müşteri ilişkileri ve deneyimleri üzerine bir araştırma. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(13), 201–220.

[38] Shao, J., Ying, Q., Shu, S., Morrison, A. M., & Booth, E. (2019). Museum tourism 2.0: experiences and satisfaction with shopping at the national gallery in London. *Sustainability*, *11*(24), 7108.

[39] Sop, S. A., Ongun, U. & Abalı, R. (2020). Müze deneyimini etkileyen unsurlar: Çevrimiçi yorumlar üzerine nitel bir araştırma. *Türk turizm araştırmaları dergisi*, *4*(2), 1123-1138.

[40] Torun, E. & Bozkuş, K. (2022). Sınıf yönetimi araştırmalarının bibliometrik analizi. *Studies in Educational Research and Development*, *6*(1), 20-51.

[41] Tripathi, H. K. & Sen, B. K. (2016). Crop science literature and Bradford law. *Annals of Library and Information Studies, 63*, 85–90.

[42] Tuna, A. & Erdoğan, E. (2013). Ekolojik kültürel turizm aracı eko müzelerin kültürel peyzaj açısından irdelenmesi. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi, 9*(2), 23-37.

[43] Vareiro, L., Sousa, B. B. & Silva, S. S. (2021). The importance of museums in the tourist development and the motivations of their visitors: An analysis of the Costume Museum in Viana do Castelo. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, *11*(1), 39-57.

[44] Xie, P. F. (2006). Developing industrial heritage tourism: A case study of the proposed jeep museum in Toledo, Ohio. *Tourism management*, *27*(6), 1321-1330.

[45] Yılmaz, İ. & Yetiş, Ş. A. (2016). Göreme Açık Hava Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin müze deneyiminin demografik özelliklerine göre değişmesi. *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, *1*(1), 43-59.

[46] Zeybek, B. & Doğu Öztürk, İ. (2022). Turizm diplomasisi kapsamında kent markalama: Dijital çağda müzeler bir kentin markalaşmasına nasıl katkı sağlar? *İletişim ve Diplomasi*, 7 (Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı), 165-184.

TURİZM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN KADINLARIN YAŞAM TATMİNİ ALGILARININ İNCELENMESİ

Muharrem AKSU

Süleyman Demirel Üniversitesi, muharremaksu@sdu.edu.tr, 0000-0001-5164-2458

Serpil KOCAMAN

A. Alaaddin Keykubat Üniversitesi, serpil.kocaman@alanya.edu.tr, 0000-0002-2037-7441

ÖZET

Turizm sektörü, sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında önemli bir başlık olan toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda öncü sektörlerin başında gelmektedir. Aynı zamanda turizmin hizmet sektörü içinde yer alması ve yüz yüze hizmetin ağırlıklı olması nedeniyle zorlu sektörlerin başında gelmektedir. Bu nedenle turizmde çalışan kadınların, içinde bulundukları yaşama ilişkin memnuniyet algısı ve bu algıyı etkileyen kişisel faktörlerin bilinmesi, toplumsal anlamda kadının güçlendirilmesi konusunda önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, turizm sektöründe çalışan kadınların yaşam tatmini algılarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini keşfetmektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış olup veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Örnekleme yöntemi olarak ise olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış ve anket yöntemi ile 241 katılımcıdan veri elde edilmiştir. Yaşam memnuniyeti düzeyini belirlemek amacıyla Lavallee ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen, tek boyut ve beş maddeden oluşan "Yaşam Memnuniyeti Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek maddelerine verilen puanların yükselmesi, yaşam memnuniyetinin yükselmesini temsil etmektedir. Araştırma evrenini Antalya'da faaliyet gösteren konaklama işletmelerinde çalışan kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS paket programı aracılığı ile analiz edilmiş olup analizlerde korelasyon analizi, t-testi ve ANOVA testi yapılmıştır. Araştırmada, yaşam memnuniyeti bağımlı değişken, demografik özellikler ise bağımsız değişken olarak değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma sonucunda, turizm sektöründe çalışan kadınların yaşam memnuniyeti algılarının çalışma süresi ve gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği; yaş, medeni durum, çalışılan pozisyon ve departmana göre ise anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Sonraki yapılacak araştırmalarda kadınların yaşam tatmini algılarını etkileyen diğer örgüt içi ve örgüt dışı faktörlerin belirlenmesine yönelik daha fazla araştırma yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kadın, Yaşam Tatmini.

1. GİRİŞ VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Rekabetin yoğun olduğu günümüz iş dünyasında, çalışanların yaşam tatminlerini etkileyen birçok öncül ve etkenin olduğu bilinmektedir. Bu etkenler, çalışanların yaşam tatminlerini belirli düzeylerde etkileyebilmektedir. Özellikle çalışanlara ilişkin demografik değişkenler de (yaş, cinsiyet, medeni durum gibi) bu öncüller arasında yer almaktadır. Literatürde kadın

PROCEEINGS BOOK

çalışanların çoğunlukla erkeklere kıyasla yaşam tatmin düzeylerinin daha düşük olduğu belirtilmektedir (Goldbeck vd., 2007). Dolayısıyla gerek toplumsal cinsiyet rolleri gerekse kariyer engelleri gibi bireysel, sosyal ve çevresel faktörler, çalışan kadınların yaşam tatmin düzeylerini etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, kadınların yaşam tatminlerin, etkileyen demografik değişkenlerin incelenmesi önem arz etmektedir.

Yaşam tatmini, yaşam kalitesinin öznel bir değerlendirmesi ve pozitif psikolojinin önemli bir yönünü teşkil eden öznel iyi oluşun bilişsel boyutunu temsil eden bireyin tüm yaşamına ilişkin bütüncül bir değerlendirmesini içermektedir (Pavot ve Diener, 2008; Proctor vd., 2009; Diener, 1984; Diener, 1994; Diener vd., 1999; Diener vd., 2017). Yaşam doyumu, bireyin yaşam kalitesini kendi kriterlerine göre değerlendiren öznel bir iyi oluş göstergesidir (Maddux, 2018). Yaşam tatmini, "yargı kriterlerinin kişiye bağlı olduğu, kişinin yaşamına ilişkin bilinçli bilişsel yargısı" olarak tanımlanır (Pavot ve Diener, 1993, s. 164). Bu bağlamda yaşam tatmini, bireyin yaşam döngüsü boyunca ruh sağlığı ve yaşam kalitesinin ve öznel iyi oluşun kilit bir yönü ve bunlardan ne ölçüde tatmin, memnun ya da memnun olmadığının göstergesi, öznel olarak ise kişinin yaşamının bütünsel bir değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Pavot vd., 1991; Diener vd., 2003; Sousa ve Lyubomirsky, 2001; Diener vd., 2009; Proctor vd., 2009; Levin vd., 2012; Proctor vd., 2017; Maddux, 2018). Yaşam tatmininin bir bireyin yaşamındaki koşulları nasıl incelediğini, bunların öneminin nasıl tarttığını ve nihayetinde yaşamını memnuniyetsizlikten memnuniyete kadar değişen bir ölçekte değerlendirmesini ifade etmektedir. Bireyin deneyimlediği yaşam doyumu düzeyi, yaşam koşulları (yani başarılar) ile bireyin kendisi tarafından iyi bir yaşamı tanımlamak için oluşturduğu standartlar (yani beklentiler) karşılaştırıldığında elde edilen sonuca bağlı olmaktadır (Diener vd., 1985).

Yaşam tatmininin bireysel özellikler, tutumlar, sosyal ilişkiler ve deneyim tarafından şekillendirildiği (He vd., 2022) ve özellikle kişilik özellikleriyle güçlü bir şekilde ilişkili olduğu belirtilmektedir (Lyubomirsky, 2001; Diener vd., 2003; Pavot ve Diener, 2008; Ryan ve Deci, 2017; Volodina vd., 2019). Yüksek düzeyde bir yaşam doyumu üzerinde, mutluluk ve daha iyi bir yaşam kalitesinin (Diener vd., 1999; Fergusson vd., 2015), algılanan değer ve farkındalığın (Cui ve Meng, 2021), şükran, sosyal destek, özsaygı ve öz-yeterlik gibi kişisel kaynakların (Azizli vd., 2015; Karatepe ve Karadaş, 2015), ebeveyn desteği ve akran desteği gibi çevresel kaynakların (Refaeli vd., 2019), gelir ve iş durumunun (Diener vd., 2010), olumlu yaşam tarzı alışkanlıklarının, iş verimliliğinin, güçlü sosyal ilişkilerin, performansın, fiziksel ve psikolojik sağlığın olumlu bir etkisinin bulunduğu (Miller vd., 2019) vurgulanmaktadır.

Ayrıca yaşam tatmini, fiziksel ve zihinsel sağlık ve iş performansı gibi diğer olumlu davranış ve tutumların gelişimine potansiyel bir katkı olarak da görülmektedir (Proctor vd., 2010; Erdoğan vd., 2012). Daha yüksek yaşam tatminine sahip olan bireylerin toplum için daha üretken ve faydalı oldukları kabul edilmektedir (Lorenz, 2018). Ayrıca yüksek düzeyde yaşam tatmininin, ileriye dönük olarak daha fazla iş başarısı, artan yaşam süresi, daha iyi sağlık ve daha olumlu iş ve aile yaşamı gibi olgularla ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Diener ve Chan, 2011; Luhmann vd., 2012). Çalışmalar ayrıca bireysel mutluluk ve iş tatmininin bireysel iş performansı, iş birimi performansı ve firma performansının üzerinde olumlu etkilerinin

olduğunu da ortaya koymaktadır (Jensen vd., 2017). Ayrıca yaşam tatmini ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Demirel, 2014).

Diğer yandan araştırmalar, yapısal değişkenlerin (eşitsizlik gibi) ve dış olayların (işini kaybetme, boşanma ya da yas gibi) insanların temel yaşam memnuniyetini değiştirebileceğini göstermektedir (Diener vd., 2018; McQuillan vd., 2022). Düşük düzeyde yaşam tatmini, depresyon ve mutsuzluk (Diener vd., 1999; Fergusson vd., 2015), kötü iş-yaşam dengesi (Haar vd., 2014), algılanan stres (Kim ve Kang, 2022), psikolojik sıkıntı, depresyon ve kaygı (Marum vd., 2014; Beutel vd., 2016) ile olumsuz ilişkilidir. Ayrıca yaşam tatmin düzeyleri cinsiyet farklılıklarına göre de değişiklik gösterebilmekte ve çoğu durumda erkeklerin kadınlardan daha memnun olduğu belirtilmektedir (Goldbeck vd., 2007). Yapılan bir araştırmaya göre, çalışan ve çalışmayan kadınlar arasında çok az bir tatmin düzeyi farkının bulunduğu buna karşın yüksek gelirli ülkelerde kadınların erkeklere kıyasla iş ve özel yaşamlarında daha mutlu olma eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır (Hossain vd., 2019). Bu açıklamalara bağlı olarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H_1: Kadın çalışanların medeni durumlarına göre yaşam tatmini algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
H_2: Kadın çalışanların eğitim düzeylerine göre yaşam tatmini algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
H_3: Kadın çalışanların yaş gruplarına göre yaşam tatmini algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
H_4: Kadın çalışanların çalıştıkları departmanlara göre yaşam tatmini algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
H_5: Kadın çalışanların iş pozisyonlarına göre yaşam tatmini algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
H_6: Kadın çalışanların gelir düzeylerine göre yaşam tatmini algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
H_7: Kadın çalışanların çalışma sürelerine göre yaşam tatmini algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Dünya genelinde kadın istihdamının yüksek olduğu (OECD ülkelerinde %60) sektörlerin başında turizm sektörü gelmektedir (UNWTO, 2019). Sektörde kadın istihdamının fazlalığına rağmen bu sektörde sadece çalışan kadınların yaşam tatminlerini ele alan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Literatürde çeşitli sektörlerde yaşam tatmininin öncül ve sonuçlarına ilişkin çalışmalar bulunmakla birlikte turizm sektöründe ve sadece kadınların yaşam tatmini üzerine yapılan çalışmalar oldukça azdır. Bu nedenle araştırma, turizm sektöründe çalışan kadınların yaşam tatmin düzeyleri ve yaşam tatmin düzeylerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamada, turizm sektöründe çalışan kadınların yaş, gelir ve eğitim düzeyi, çalışma süresi, iş pozisyonu, medeni durum ve çalıştıkları departmanlara göre yaşam tatmini algılarında anlamlı bir farklılık olup olmadığının tespit edilmesi önem arz etmektedir.

3. YÖNTEM

PROCEEINGS BOOK

Bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmada veri toplamada anket tekniği ile 262 katılımcıya ulaşılmış, eksik veri bulunan anketlerin çıkarılması sonucu 241 anket değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde t-testi, ANOVA ve Post-Hoc (Games-Howell) testi yapılmıştır. Araştırma verilerini toplama amacıyla yapılandırılan anket iki kısımdan oluşmaktadır. Anketin ilk kısmında demografik verilere ilişkin soru ve ifadeler (yaş, medeni durum, çalışılan departman ve iş pozisyonu, sektörde çalışma süresi, eğitim ve gelir düzeyi) ifadeler yer almaktadır. İkinci kısımda ise bireylerin yaşam tatmin düzeylerini ölçen ve Lavallee ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen, beş madde ve tek boyuttan oluşan ve Türkçe uyarlaması Akın ve Yalnız (2015) tarafından gerçekleştirilen "Yaşam Memnuniyeti Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek, beşli Likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, yüksek yaşam tatminini işaret etmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ,73 olarak bulunmuştur (Akın ve Yılmaz, 2015).

4. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

Araştırmaya ilişkin elde edilen demografik veriler Tablo 1'de yer almaktadır. Tamamı kadınlardan oluşan katılımcıların yaklaşık yarısını evliler, diğer yarısını bekarlar oluşmaktadır. Katılımcıların yaklaşık beşte üçünü orta yaş grubunda ve yaklaşık yarısından fazlasının en az lisans mezunu olduğu; yaklaşık yarısından çoğunun sektörde on yıldan az süredir çalıştığı; yüzde 55,6'sının orta gelir grubunda ve yaklaşık üçte birinin ise iyi gelir grubunda yer aldığı görülmektedir. Yine çalışma grubunun yaklaşık yarısının idari işlerde (muhasebe, finans, satın alma, insan kaynakları, satış ve pazarlama gibi) geri kalanların ise diğer departmanlarda çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların iş pozisyonlarının (alt, orta ve üst) ise nerdeyse eşit oranda dağılım gösterdiği gözlemlenmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Değişkenlerin Dağılımı

Yaş Grupları	**f**	**%**	**Çalışma Süreleri**	**f**	**%**
20 yaş ve altı	6	2,5	1 yıldan az	25	10,4
20-29 yaş arası	80	33,2	1-5 yıl arası	67	27,8
30-39 yaş arası	100	41,5	6-10 yıl arası	52	21,6
40-49 yaş arası	46	19,1	11-15 yıl arası	45	18,7
50-59 yaş arası	9	3,7	16-20 yıl arası	22	9,1
Toplam	241	100	21 yıl ve üzeri	30	12,4
Eğitim Düzeyleri	**f**	**%**	Toplam	241	100
İlköğretim	16	5,4	**İş Pozisyonları**	**f**	**%**
Ortaöğretim	56	18,7	Alt Düzey	87	36,1
Ön Lisans	58	19,4	Orta Düzey	85	35,3
Lisans	143	47,8	Üst Düzey	69	28,6
Lisansüstü	26	8,7	Toplam	241	100
Toplam	299	100	**Gelir Düzeyleri**	**f**	**%**
Çalışılan Departmanlar	**f**	**%**	Kötü	25	10,4
Önbüro	39	16,2	Orta	134	55,6
Mutfak	21	8,7	İyi	74	30,7
Servis-Bar	30	12,4	Çok İyi	8	3,3
Kat Hizmetleri	30	12,4	Toplam	241	100
Animasyon	2	,8	**Medeni Durum**	**f**	**%**
İdari Ofis	119	49,4	Evli	123	51

PROCEEINGS BOOK

Toplam	241	100	Bekar	118	49
			Toplam	241	100

5. ÖLÇEĞİN NORMALLİK TESTİ

Analizlere geçmeden önce veri setinin normal dağılıma sahip olup olmadığı kontrol edilmiştir. Bu bağlamda veri setinin çarpıklık ve basıklık değerleri test edilmiştir. Literatürde ölçeklerin çarpıklık ve basıklık düzeylerinin -2 ile +2 arasında değerler alması durumunda normal bir dağılıma sahip olduğu kabul edilmektedir (George ve Mallery, 2010). Yapılan normallik testi sonucunda, yaşam tatmini ölçeğinin çarpıklık değerinin -0,98, basıklık değerinin ise, -0,640 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu değer yaşam tatmini ölçeğinin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir (Çizelge 2). Ayrıca araştırmaya katılan kadınların yaşam tatmin düzeylerinin orta seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 2. Yaşam Tatmini Ölçeğine İlişkin İstatistikler

Ölçek	n	Min.	Max.	x̄	sd	Çarpıklık	Basıklık
Yaşam Tatmini Ölçeği	241	1,8	4,8	3,21	,62820	-0,98	-,640

6. GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİK TESTİ

Ölçeğin KMO ve Barlett testi sonuçlarına bakıldığında KMO değerinin ,867; Barlett's test değerinin ise 650,919 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu veriler, ölçeğin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Yapılan Varimax döndürme tekniğiyle yapılan faktör analiz sonuçlarına göre ise, ölçek maddelerinin ,743 ile ,849 arasında olduğu saptanmıştır. Bu değerler ölçeğin madde yük değerlerinin oldukça iyi olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan ilgili, ölçeğin açıkladığı varyans oranı yüze 64,95'tir. Elde edilen tüm veriler ölçeğin oldukça geçerli olduğunu göstermektedir. Ayrıca ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alfa katsayısı test edilmiştir. İlgili ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı, 0,914'tür. Bu veri ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Ölçeğe İlişkin AFA Değerleri

Ölçek	KMO değeri	Madde faktör yükleri	Varyansı açıklama oranı	Cronbach Alfa
Yaşam Tatmini Ölçeği	,867	,74/,84 arası	64,95	,914

7. BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında hipotez sonuçlarına yönelik analizler ve analiz sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır. Turizm sektöründe çalışan kadınların demografik değişkelerine göre yaşam tatmin düzeylerinin farklı olup olmadığını ortaya koyma amacıyla t testi ve ANOVA analizleri yapılmıştır. Tablo 4'e göre turizmde çalışan kadınların yaşam tatminine yönelik algıları medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Buna göre, yaşam tatmini algılarında medeni duruma göre anlamlı bir farklılık yoktur (241=0,75; p>0,05). Turizm sektöründe çalışan evli kadınların yaşam tatminine yönelik algıları (x̄=3,28) ile bekarların algılarında (x̄=3,14) anlamlı bir farklılık yoktur. Kısacası turizm sektöründe çalışan kadınların

PROCEEINGS BOOK

evli ve bekarlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. H_1 hipotezi kabul edilmemiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Medeni Duruma Göre Kadınların Yaşam Tatminine İlişkin t Testi Sonucu

Medeni Durum	*n*	$\bar{x}$	*sd*	*t*	*p*
Evli	123	3,28	,08058	1,785	0,75
Bekar	118	3,14	,08064		

Çizelge 5'e göre turizm sektöründe çalışan kadınların eğitim durumlarına göre iş tatminleri değerlendirildiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır (F(,80843)=9,44; p>0,05). Yani H_2 hipotezi kabul edilmemiştir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Eğitim Düzeyine Göre Kadınların Yaşam Tatminine İlişkin ANOVA Testi Sonucu

Çalışma Süreleri	*n*	$\bar{x}$	*F*	*sd*	*p*
İlköğretim	7	3,74			
Ortaöğretim	43	3,62			
Ön lisans	46	3,64	9,44	,80843	,439
Lisans	123	3,50			
Lisansüstü	22	3,82			

Turizm sektöründe çalışan kadınların yaş değişkenine göre yaşam tatminleri değerlendirildiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır (F(,80843)=,360; p>0,05). Yani H_3 kabul edilmemiştir (Çizelge 6).

Çizelge 6. Yaş Gruplarına Göre Kadınların Yaşam Tatminine İlişkin ANOVA Testi Sonucu

Yaş Grupları	*n*	$\bar{x}$	*F*	*sd*	*p*
20 yaş altı	6	3,76			
20-29 yaş arası	80	3,57			
30-39 yaş arası	99	3,56	,360	,80843	0,837
40-49 yaş arası	46	3,59			
50-59 yaş arası	10	3,86			

Turizm sektöründe çalışan kadınların çalışılan departman değişkenine göre yaşam tatminleri değerlendirildiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır (F(,80843)=,816; p>0,05). Yani H_4 kabul edilmemiştir (Çizelge 7).

Çizelge 7. Departmana Göre Kadınların Yaşam Tatminine İlişkin ANOVA Testi Sonucu

Çalışılan departmanlar	*n*	$\bar{x}$	*F*	*sd*	*p*
Önbüro	39	3,55			
Mutfak	21	3,40			
Servis-Bar	30	3,61	,816	,80843	,539
Kat Hizmetleri	30	3,52			
Animasyon	2	4,50			
İdari Ofis	119	3,62			

Turizm sektöründe çalışan kadınların çalışılan pozisyon değişkenine göre yaşam tatminleri değerlendirildiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır (F(,80843)=,836; p>0,05). Yani H_5 kabul edilmemiştir (Çizelge 8).

Çizelge 8. İş Pozisyonuna Göre Kadınların Yaşam Tatminine İlişkin ANOVA Testi Sonucu

İş Pozisyonları	*n*	$\bar{x}$	*F*	*sd*	*p*
Alt düzey	87	3,63			
Orta düzey	85	3,49	,836	,80843	,435

Üst düzey	69	3,64

Gelir durumuna göre geliri düşük olanlarla iyi olanlar arasında yaşam tatmini açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır. İş tatmini açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır (F(,80843)=4,411; p<0,05). H_6 hipotezi kabul edilmiştir (Çizelge 9).

Çizelge 9. Gelir Düzeyine Göre Kadınların Yaşam Tatminine İlişkin ANOVA Testi Sonucu

Gelir Düzeyleri	*n*	$\bar{x}$	*F*	*sd*	*p*
Kötü	25	3,16			
Orta	134	3,54	4,411	,80843	0,005
İyi	74	3,81			
Çok İyi	8	3,55			

Gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın ortaya çıkması nedeniyle bu farklılığın kaynağını tespit etme amacıyla ANOVA Post-Hoc testlerinden biri olan Games-Howell testi yapılmıştır. Gelir düzeyi grupları arasındaki ilişki incelendiğinde, sadece iyi gelir grubunda yer alanların anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (p<0,05). Diğer taraftan diğer gelir gruplarına göre yaşam tatmini algılarında anlamlı bir fark olmadığı (p>0,05) görülmektedir. Games-Howell Post-Hoc Karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farklılığın iyi gelir grubundan kaynaklandığı görülmüştür (Çizelge 10). Buna göre yaşam tatmininin en yüksek düzeyde görüldüğü gelir grubunun iyi gelir grubu olduğunu söylemek mümkündür.

Çizelge 10. Gelir Durumuna Göre Games-Howell Post-Hoc Test Sonucu

(I) Gelir Düzeyleri	*(J) Gelir Grupları*	*Ortalama fark (I-J)*	*sd*	*p*
Kötü	Orta	-,38125	,17249	,156
	İyi	**,64281***	,18315	,003*
	Çok iyi	-,38200	,32160	,799
Orta	Kötü	38125	,17249	,156
	İyi	-,26156	,11467	,132
	Çok iyi	-,00075	,28815	1,000
İyi	Kötü	**,64281***	,18315	0,003*
	Orta	,26156	,11467	,132
	Çok iyi	,26081	,29466	,940
Çok iyi	Kötü	38200	32160	799
	Orta	,00075	28815	1,000
	İyi	-,26081	29466	940

*Anlamlılık düzeyi 0,05'tir.

Çalışma sürelerine göre, gruplar arasında yaşam tatmini açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır (F (,80843)=3,529; p<0,05). H_7 hipotezi kabul edilmiştir (Çizelge 11).

Çizelge 11. Çalışma Sürelerine Göre Games-Howell Post-Hoc Test Sonucu

Çalışma Süreleri	*n*	$\bar{x}$	*F*	*sd*	*p*
1 yıldan az	25	2,93			
1-5 yıl arası	67	3,06			
6-10 yıl arası	52	3,23	3,529	,80843	,004
11-15 yıl arası	45	3,27			
16-20 yıl arası	22	3,30			
21 ve yıl arası	30	3,51			

PROCEEINGS BOOK

Çalışma süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın ortaya çıkması nedeniyle bu farklılığın kaynağını tespit etme amacıyla Post-Hoc Games-Howell analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre yaşam tatminindeki farkın 21 yıl ve üzeri ile 1 yıldan az ve 1-5 yıl arası çalışanlar arasında olduğu ve farkın 21 yıl ve üzeri çalışan grubun lehine olduğu gözlemlenmiştir (p<0,05). Diğer taraftan diğer çalışma süresi gruplarına göre yaşam tatmini algılarında anlamlı bir fark olmadığı (p>0,05) görülmektedir (Çizelge 12). Buna göre yaşam tatmininin en yüksek düzeyde görüldüğü çalışma süresi 21 yıl ve üzeri grubun olduğunu söylemek mümkündür.

Çizelge 12. Çalışma Sürelerine Göre Games-Howell Post-Hoc Test Sonucu

(I) Çalışma Süreleri	*(J) Çalışma Süresi Grupları*	*Ortalama fark (I-J)*	*sd*	*p*
1 yıldan az	1-5 yıl arası	-,13266	,14349	,998
	6-10 yıl arası	-,33708	,14901	,309
	11-15 yıl arası	-,37067	,15273	,213
	16-20 yıl arası	-,30036	,17898	,768
	21 yıl ve üzeri	**-,57733***	,16581	,009*
1-5 yıl arası	1-5 yıl arası	,13266	,14349	,998
	6-10 yıl arası	-,20442	,11316	,668
	11-15 yıl arası	-,23801	,11801	,492
	16-20 yıl arası	-,16771	,15045	,989
	21 yıl ve üzeri	**-,44468***	,13450	,016*
6-10 yıl arası	1-5 yıl arası	,33708	,14901	,309
	6-10 yıl arası	,20442	,11316	,668
	11-15 yıl arası	-,03359	,12466	1,000
	16-20 yıl arası	,03671	,15572	1,000
	21 yıl ve üzeri	-,24026	,14038	,743
11-15 yıl arası	1-5 yıl arası	,37067	,15273	,213
	6-10 yıl arası	,23801	,11801	,492
	11-15 yıl arası	,03359	,12466	1,000
	16-20 yıl arası	,07030	,15928	1,000
	21 yıl ve üzeri	-,20667	,14432	,914
16-20 yıl arası	1-5 yıl arası	,30036	,17898	,768
	6-10 yıl arası	,16771	,15045	,989
	11-15 yıl arası	-,03671	,15572	1,000
	16-20 yıl arası	-,07030	,15928	1,000
	21 yıl ve üzeri	-,27697	,17186	,815
21 yıl ve üzeri	1-5 yıl arası	**,57733***	,16581	,009*
	6-10 yıl arası	**,44468***	,13450	,016*
	11-15 yıl arası	,24026	,14038	,743
	16-20 yıl arası	,20667	,14432	,914
	21 yıl ve üzeri	,27697	,17186	,815

*Anlamlılık düzeyi 0,05'tir.

8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırma, turizm sektöründe çalışan kadınların yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, çalışma süreleri, çalıştıkları departman ve pozisyon gibi demografik değişkenlere göre yaşam tatmin düzeylerinde bir farklılık olup olmadığını test etme amacıyla yapılmıştır. Bu amaca bağlı olarak araştırmanın çalışma grubunu, Antalya bölgesinde konaklama işletmelerinde çalışan 241 kadın iş gören oluşturmaktadır. Analize ilişkin veriler anket tekniği ile toplanmış olup, SPSS programı ile t testi ve ANOVA ve Post-Hoc analizleri yapılmıştır.

Analizlerden elde edilen bulgulara göre kadınların yaşam tatminlerinin genel ortalaması 3,21'dir. Bu bulgu, turizm sektöründe farklı pozisyonlarda çalışan katılımcıların genel olarak yaşamlarından memnun olduklarına yönelik yorumlanabilir. Turizm sektöründe çalışanların yaşam tatmin ortalamalarına bakıldığında (kadın/erkek) ortalamalarının Akgündüz'ün (2013) çalışmasında 3,61; Polat-Üzümcü ve Akpulat'ın (2017) çalışmasında 3,14; Ateş'in (2018) çalışmasında 3,30; Toker ve Kalıpçı'nın (2023) çalışmasında (3,18); Şener ve Ballı'nın (2020) çalışmasında (3,69); Özsoy ve diğerlerinin (2014) çalışmasında 2,94; Sop (2014) ve Sürücü'nün (2016) çalışmasında ise orta düzeyde olduğu görülmektedir. Ancak sadece kadınların yaşam tatminine yönelik elde edilen ortalama ise, 2,76'dır (Yılmaz vd., 2010). Tekstil sektöründe çalışan kadınların yaşam tatmin ortalaması ise 3,42 olarak saptanmıştır (Bekiroğlu ve Sırkıntıoğlu-Yıldırım, 2021). Çalışma sonucu kadınların yaşam tatmini ortalamasına ilişkin elde edilen değer, turizm ve konaklama sektöründe yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlarla paralel olduğu söylenebilir.

Araştırmanın hipotezlerine yönelik elde edilen bulgulara bakıldığında, kadın çalışanların yaşam tatmini algılarının medeni durumlarına, yaş gruplarına, çalıştıkları departmana ve pozisyona göre değişmediği buna karşın elde ettikleri gelir grupları ve çalışma sürelerine göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Araştırma sonucuna göre, katılımcıların yaşam tatmininin iyi gelir grubuna göre farklılaştığı görülmektedir. Dolayısıyla kadınların ücret düzeylerinin yüksekliği yaşam tatminlerinin bir öncülü olarak karşımıza çıkmaktadır. İyi düzeyde bir gelirin, yaşam tatminini yordadığı literatürdeki diğer bulgularla paralellik göstermektedir. Kadınlara yönelik yapılan bir araştırmaya göre, yüksek gelir grubundaki kadınların düşük gelir grubundaki kadınlara kıyasla daha yüksek düzeyde yaşam tatminine sahip olduğu bulunmuştur (Avcı, 2021). Araştırma sonucuna göre ücret düzeyinin yaşam kalitesini buna bağlı olarak da yaşam tatminini belirleyici bir etken olduğu söylenebilir. Gerçekten de literatürde ücret tatmini ile yaşam tatmini arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Aşan ve Erenler, 2008; Örücü vd., 2021). Yaşam tatmininin önemli bir öncülü olan ücret, çalışanların yaşam refahını belirlemede en önemli kriterden biridir. Çalışma karşılığında elde edilen ücret düzeyi aynı zamanda çalışanın yaşam standartlarının da bir belirleyicisi haline gelebilmektedir. Bu bağlamda katılımcıların ücrete bağlı olarak yaşam tatmin düzeylerinde bir farklılığın bulunması beklenen bir durumdur.

Araştırmanın diğer bir bulgusu ise kadın çalışanların yaşam tatminlerinin, sektörde çalışma sürelerine göre farklılık göstermesidir. Bu sonuca göre 21 yıl ve üzeri çalışanların, diğer çalışma süresi gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır. Başka bir çalışmaya göre de görev sürelerine göre kadınların yaşam tatmini, farklılık olduğu tespit edilmiştir. İlgili araştırmanın sonuçları, 20 yıldan fazla süredir aynı kurumda görevde bulunan kadınların 1 yıldan az süreyle görevde bulunanlara kıyasla daha yüksek düzeyde yaşam tatmini seviyesine sahip olduğu ortaya koymuştur (Avcı, 2021). Bu bağlamda kıdem süresi arttıkça çalışanların aynı zamanda yaşam tatmininin arttığı öne sürülebilir. Belirli bir işletmede uzun süreli çalışma, çalışana örgütü tanıma, beşerî ilişkiler ve deneyim gibi konularda katkı sağlayabilmektedir. Bu durum çalışanın işe hâkimiyetini güçlendirebilmektedir. İş yaşamının bir uzantısı olarak meslekte uzun süreli çalışma ve elde edilen uzmanlık çalışanın yaşam tatminine de katkı sağlayabilmektedir.

Araştırmanın hipotezlerine yönelik elde edilen bulgulara bakıldığında, kadın çalışanların yaşam tatmini algılarının medeni durumlarına, yaş gruplarına, çalıştıkları departmana ve pozisyona göre değişmediği tespit edilmiştir. Ancak literatürde bu faktörlere bağlı olarak kadınların yaşam tatminlerini farklılık gösterdiğine yönelik bulgular yer almaktadır. Örneğin hemşirelerin yaş farklılığı ile yaşam tatmini algıları arasında anlamlı bir fark bulunduğu, bu farklılığın ise, sonucunda 26-32 yaş grubundaki hemşirelerin hem 33-40 yaş grubundan hem de 41 ve üzeri yaş grubundaki hemşirelerden daha yüksek düzeyde yaşam tatminine sahip oldukları belirlenmiştir (Yıldırımalp vd., 2014). Başka bir çalışmada da benzer yönde sonuçlara rastlanmıştır. Çalışmaya göre, 37-45 ve 46-54 yaş aralığında olan kadınların yaşam tatmini düzeyi, 19-27 yaş aralığında olan kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur (Avcı, 2021). Yine hemşirelerin medeni durum farklılığı ile yaşam tatmini algıları arasında anlamlı bir fark gözlemlenmiştir. Araştırma sonuçları, bekâr hemşirelerin hem evli hem de medeni durumu diğer olan hemşirelere göre daha yüksek düzeyde yaşam tatminine sahip olduklarını ortaya koymuştur (Yıldırımalp vd., 2014). Eğitim açısından ise, lisansüstü eğitim düzeyinde olan kadınların yaşam tatmini seviyesi lise ve ön lisans eğitim düzeyindekilere kıyasla daha yüksek bulunmuştur (Avcı, 2021).

Sonuç olarak bu araştırmanın sonuçlarına göre, turizm sektöründe çalışan kadınların genel olarak orta düzey bir yaşam tatminine sahip oldukları ve yaşam tatminlerinde medeni durum, yaş grupları, çalıştıkları departman ve pozisyona göre farklılık bulunmadığı buna karşın elde ettikleri gelir grupları ve çalışma sürelerine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda yüksek ücret ve kıdemin yaşam tatmininde belirgin bir farklılaştırıcı özelliğe sahip oldukları öne sürülebilir.

KAYNAKÇA

Akgündüz, Y. (2013). Konaklama işletmelerinde iş doyumu, yaşam doyumu ve öz yeterlilik arasındaki ilişkinin analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(1), 180-204.

Akın, A. ve Yalnız, A. (2015). Yaşam memnuniyeti ölçeği (YMÖ) Türkçe formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(54), 95-102.

Aşan, Ö ve Erenler, E. (2008). İş tatmini ve yaşam tatmini ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13*(2), 203-216.

Ateş, M. (2018). Çalışanların kariyer uyum yeteneği, birey iş uyumu, işe bağlanma ve yaşam tatmini ilişkisinin incelenmesi: Antalya'daki konaklama işletmelerinde bir uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Avcı, Ö. F. (2021). Çalışan kadınların yaşam tatmininin yordanması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Azizli, N., Atkinson, E., Baughman, H. M. ve Giammarco, E. A. (2015). Relationships between general self-efficacy, planning for the future, and life satisfaction. *Personality and Individual Differences, 82*, 58-60.

Bekiroğlu, Ç. ve Sırkıntıoğlu-Yıldırım, Ş. (2021). Çalışmaya tutkunluğun iş ve yaşam tatmini üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik tekstil sektörü çalışanları üzerinde bir araştırma. *İş ve İnsan Dergisi, 8*(2), 169-184.

Beutel, M. E., Jünger, C., Klein, E. M., Wild, P., Lackner, K. J., Blettner, M., Banerjee, M., Michal, M., Wiltink, J. ve Brähler, E. (2016). Depression, anxiety and suicidal ideation among 1st and 2nd generation migrants - results from the Gutenberg health study. *BMC Psychiatry, 16*, 1-10.

Cui, M. ve Meng, B. (2021). co-creation and life satisfaction in home-based accommodations (HBOs). *Journal of Hospitality and Tourism Management, 49*, 519-527.

Demirel, H. (2014). An investigation of the relationship between job and life satisfaction among teachers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 116*(21), 4925-4931.

Diener, E. (1994). Assessing subjective well-being: Progress and opportunities. *Social Indictors Research, 31*, 103-157.

Diener, E. F. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin, 95*(3), 542-575.

Diener, E. F., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment, 49*(1), 71-75.

Diener, E. ve Chan, M.Y. (2011). Happy People Live Longer: Subjective Well-Being Contributes to Health and Longevity. *Applied Psychology: Health and Well-Being, 3*(1), 1-43.

Diener, E., Heintzelman, S. J., Kushlev, K., Tay, L., Wirtz, D., Lutes, L. D. ve Oishi, S. (2017). Findings all psychologists should know from the new science on subjective well-being. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne, 58*(2), 87-104.

Diener, E., Lucas, R.E. ve Oishi, S. (2018). Advances and open questions in the science of subjective well-being. *Collabra Psychology, 4*(1), 1-49

Diener, E., Napa Scollon, C. ve Lucas, R. E. (2009). The evolving concept of subjective well-being: The multifaceted nature of happiness. E. Diener (Ed.) *Assessing Well-Being. Social Indicators Research Series (Vol. 39)* içinde (ss. 67-100). Dordrecht: Springer.

Diener, E., Oishi, S. ve Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective wellbeing: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology, 54*(1), 403-425.

Diener, E., Suh, E., Lucas, R. ve Smith, H. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin, 125*(2), 276-302.

Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S. ve Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicators Research, 97*, 143-156.

Erdoğan, B., Bauer, T. N., Truxillo, D. M ve Mansfield, L. R. (2012). Whistle while you work: A review of the life satisfaction literature. *Journal of Management, 38*(4), 1038-1083.

Fergusson, D. M., McLeod, G. F. H., Horwood, L. J., Swain, N. R., Chapple, S. ve Poulton, R. (2015). Life satisfaction and mental health problems (18 to 35 years). *Psychological Medicine, 45*(11), 1-10.

George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

Goldbeck, L., Schmitz, T. G., Besier,T., Herschbach, P. ve Henrich, G. (2007). Life satisfaction decreases during adolescence. *Quality of Life Research, 16*(6), 969-979.

Haar, J. M., Russo, M., Suñe, A., Ollier-Malaterre, A. (2014). Outcomes of work–life balance on job satisfaction, life satisfaction and mental health: A study across seven cultures. *Journal of Vocational Behavior, 85*(3), 361-373.

He, D., Miao, J., Lu, Y., Song, Y., Chen, L. ve Liu, Y. (2022). Urban greenery mitigates the negative effect of urban density on older adults' life satisfaction: Evidence from Shanghai, China. *Cities, 124*, 1-10.

Hossain, M., Asadullah, M. N. ve Kambhampati, U. (2019). Empowerment and life satisfaction: Evidence from Bangladesh. *World Development, 122*, 170-183.

Jensen, K. W., Liu, Y. ve Schøtt, T. (2017). Entrepreneurs innovation bringing job satisfaction, work-family balance, and life satisfaction: In China and around the world. *International Journal of Innovation Studies, 1*(4), 193-206

Karatepe, O. M. ve Karadas, G. (2015). Do psychological capital and work engagement foster frontline employees' satisfaction?. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 27*(6), 1254-1270.

Kim. B. N ve Kang, H. S. (2022). Differential roles of reflection and brooding on the relationship between perceived stress and life satisfaction during the Covid-19 Pandemic: A serial mediation study. *Personality and Individual Differences, 184*, 1-5.

Lavallee, L. F., Hatch, P. M., Michalos, A. C., ve Mckinley, T. (2007). Development of the contentment with life assessment scale (CLAS): Using daily life experiences to verify levels of self-reported life satisfaction. *Social Indicators Research, 83*, 201-244.

Levin, K. A., Dallago, L. ve Currie, C. (2012). The association between adolescent life satisfaction, family structure, family affluence and gender differences in parent–child communication. *Social Indicators Research, 106*(2), 287-305

Lorenz, O. (2018). Does commuting matter to subjective well-being?. *Journal of Transport Geography, 66*, 180-199.

Luhmann, M., Hofmann, W., Eid, M. ve Lucas, R. E. (2012). Subjective well-being and adaptation to life events: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology, 102*, 592-615.

Lyubomirsky, S. (2001). Why are some people happier than others? The role of cognitive and motivational processes in wellbeing. *American Psychologist, 56*, 239-249.

Maddux, J. E. (2018). Subjective well-being and life satisfaction: An introduction to conceptions, theories, and measures. J. E. Maddux (Ed.), *Frontiers of Social Psychology. Subjective Well-Being and Life Satisfaction* içinde (ss. 3-31), Routledge/Taylor & Francis Group.

Marum, G., Clench-Aas, J., Nes, R. B. ve Raanaas, R. K. (2014). The relationship between negative life events, psychological distress and life satisfaction: A population-based study. *Quality of Life Research: An International Journal of Quality-of-Life Aspects of Treatment, Care & Rehabilitation, 23*(2), 601-611.

McQuillan, J., Passet-Wittig, J., Greil, A. L. ve Bujard, M. (2022). Is perceived inability to procreate associated with life satisfaction? Evidence from a German panel study. *Reproductive Biomedicine & Society Online, 14*, 87-100.

Miller, B. K., Zivnuska, S. ve Kacmar, K. M. (2019). Self-perception and life satisfaction. *Personality and Individual Differences, 139*(1), 321-325.

Örücü, E., Hasırcı, I., ve Başaran, S. (2021). Ücret tatmini ve yaşam tatmini ilişkisinde çalışanların eğitim düzeylerinin düzenleyici etkisi üzerine bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 33*, 67–82.

Pavot, W. ve Diener, E. (1993). Review of satisfaction with life scale. *Psychological Assessment, 5*(2), 164-172.

Pavot, W. ve Diener, E. (2008). The Satisfaction with life scale and the emerging construct of life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology, 3*(2), 137-152.

Pavot, W., Diener, E., Colvin, C. ve Sandvik, E. (1991) Further validation of the Satisfaction with Life Scale: Evidence for the cross-method convergence of well-being measures. *Journal of Personality Assessment, 57*, 149-161

Polat-Üzümcü, T. ve Akpulat, N.A. (2017). Turizm sektöründe iş aile ve aile iş çatışmalarının turizm çalışanlarının yaşam tatminleri ile ilişkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(51), 1071-1082.

Proctor, C. L., Linley, P. A. ve Maltby, J. (2009). Youth life satisfaction: A review of the literature. *Journal of Happiness Studies, 10*, 583-630.

Proctor, C. L., Linley, P. A. ve Maltby, J. (2010). Very happy youths: Benefits of very high life satisfaction among adolescents. *Social Indicators Research, 98*, 519-532

Proctor, C. L., Linley, P. A. ve Maltby, J. (2017). Life satisfaction. R. J. R. Levesque (Ed.), *Encyclopedia of Adolescence* içinde (ss. 1-12). Springer.

Refaeli, T., Benbenishty, R., ve Zeira, A. (2019). Predictors of life satisfaction among care leavers: A mixed-method longitudinal study. *Children and Youth Services Review, 99*, 146-155.

Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. The Guilford Press.

Sop, S. A. (2014). İş baskısı, iş-serbest zaman çatışması, meslek memnuniyeti ve yaşam doyumu ilişkisi üzerine bir inceleme. *Turizm Akademik Dergisi, 1*(1), 1-14.

Sousa, L. ve Lyubomirsky, S. (2001). Life satisfaction, J. Worell (Ed.), *Encylopedia of Women and Gender: Sex Similarities and Differences and the Impact of Society on Gender, 2*, içinde (ss. 667-676). San Diego, CA: Academic Press.

Sürücü, Ö. (2016). İş yaşantısında iyimserlik, yaşam doyumu ve mutluluk: Otel işletmelerinde çalışan iş görenlere yönelik bir uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9*(43), 2170-2176.

Şener, S. ve Ballı, E. (2020). Otel işletmelerinde, duygusal bağlılık ve iş tatmininin yaşam doyumuna etkisi. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 31-45.

Toker, B. ve Kalıpçı, M. B. (2023), Çalışanların iş-yaşam dengesinin yaşam doyumuna etkisi: Otel işletmelerinde bir uygulama. *Alanya Akademik Bakış Dergisi, 7*(1), 77-90.

United Nations World Tourism Organization - UNWTO. (2019). *Tourism and jobs: A better future for all*. 14.09 2023 tarihinde https://www.unwto.org/world-tourism-day-2019 adresinden alınmıştır.

Volodina, A., Lindner, C. ve Retelsdorf, J. (2019). Personality traits and basic psychological need satisfaction: Their relationship to apprentices' life satisfaction and their satisfaction with vocational education and training. *International Journal of Educational Research, 93*, 197-209.

Yıldırımalp, S., Öner, M. ve Yenihan, B. (2014). Hemşirelerin iş-aile çatışması ve yaşam tatmini düzeyleri: demografik özellikler açısından bir değerlendirme. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2*(3), 165-182.

Yılmaz, G., Keser, A. ve Yorgun, S. (2010). Konaklama işletmelerinde çalışan sendika üyelerinin iş ve yaşam doyumunu belirlemeye yönelik bir alan araştırması. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, 6*(1), 87-107.

MÜZECİLİK VE MÜZELERDE EĞİTİM İŞLEVİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sercan GÜN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
gunsrcn@gmail.com- ORCID ID: 0009-0007-5085-9621

ÖZET

Kültür varlıkları, geçmiş dönemlerde yaşamış insan toplumlarının yaşayış biçimlerini geleceğe aktaran, toplumların tarihsel sürecini öğreten ve kültürel etkileşimin sağlanmasında önemli bir rol oynayan unsurlardır. Zamanla bu değerleri koruma iç güdüsüyle gelecek kuşaklara aktarma, sürdürülebilirliği sağlama ve toplumlar arasında kültürel etkileşimin daha iyi olması amacıyla müzecilik kavramı ortaya çıkmıştır. Antik dönemlere kadar uzanan tarihsel geçmişiyle müzecilik kavramı Avrupa'da yaşanan Aydınlanma Çağ'ından sonra bütün dünyada modern bir anlayış haline gelerek toplumlar için kültürel etkileşimi sağlayan önemli yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Müzeler geçmiş dönemlerde yaşamış olan bireylerin yaratmış oldukları eserler ve yaşam biçimleri ile ilişki kurarak sorgulama, yorumlama, oyun ya da canlandırma ile anı yaşama gibi aktif bir eğitim ortamı sağlamaktadır. Bu doğrultuda günümüzde modern müzecilik anlayışında ilk müze yapılarının oluşmasıyla birlikte müzelerde eğitim kavramının önemli bir konu olarak nitelendirildiğini söyleyebiliriz. Bu çalışmada; "Müze kavramı, tarihsel süreci, müzelerde eğitim işlevinin tarihi, amacı, önemi ve müzelerde yapılan eğitim etkinlikleri" konularında araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucunda Antik Dönemde ilham perilerinin düşünme ya da tapınma yeri olarak ifade edilen müzelerin, Avrupa'da 18. yy. dan sonra başlayan müzelerde eğitim kavramının, Türkiye'de özellikle 90'lı yıllardan sonra başladığı ve ilk çalışmaların yapıldığı saptanmıştır. Bu doğrultuda söz konusu çalışma ile müzecilik tarihi ve müzelerde eğitim işlevinin gelişim süreci ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müze Kavramı, Müzecilik, Müzelerde Eğitim.

1. GİRİŞ

Günümüzde müzeler, modern bir yaklaşımla faaliyet gösteren bunula birlikte sorgulayan, düşünen, yaratıcı bireyler geliştirmeyi hedefleyen eğitim konusunda önemli bir köprü niteliği taşıyan kurumlardır. Düşünme, sorgulama, öğrenme, gözlem ve uygulama gibi süreçlerin bir arada olduğu eğitim ortamında bireyler yer almaktadır. Bu eğitim ortamı sadece okullarda değil sanat ve kültür merkezi olan müzelerde yapılan etkinlikler ile de bu aktif eğitim ortamı sağlanmaktadır. Müzeler geçmiş dönemlerde yaşamış olan bireylerin yaratmış oldukları eserler ve yaşam biçimleri ile ilişki kurarak sorgulama, yorumlama, oyun ya da canlandırma ile o anı yaşama gibi aktif bir eğitim ortamı sağlamaktadır. İlk müze yapılarının oluşturulmaya başlandığı günden günümüze kadar müzelerin temel işlevleri; toplama, belgeleme, koruma, sergileme ve eğitim gibi kavramlardan oluşmaktadır. Her bir işlev kendi içinde ayrı önem

PROCEEINGS BOOK

gösterse de eğitim işlevinin önemi daha çok ön plana çıkmaktadır. Antik dönemde ilham perilerinin düşünme ya da tapınma yeri olarak ifade edilen müzeler, Roma döneminde filozofların tartışma yerleri olarak ifade edilmesi gibi müzecilik tarihine bakıldığı zaman da müzelerin asıl amacının araştırma ve eğitim olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde ise özellikle Avrupa da başlayan haraketlilik ile 18. yy.'dan sonra Fransız İhtilali ve Sanayi Devriminden sonra ilk müze yapılarının oluşmasıyla eğitim konusunda ilk çalışmalar ve araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte teknolojinin ilerlemesi ve dünyanın her yerinde dijital araçların kullanımının yaygınlaşması ve müzelerin de dijital araçlardan faydalanmasıyla bireylerde öğrenimin daha verimli ve eğlenceli olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmada ilk müzelerin oluşumuyla birlikte günümüz modern anlayışına sahip müzelerin oluşum süreçleri, müzelerin eğitim konusundaki yaklaşımlarının tarihsel süreçleri ve bu doğrultuda yaşanan gelişmeler incelenerek değerlendirme yapılmıştır.

2. MÜZE KAVRAMI VE MÜZECİLİK

2.1. Müze Kavramı

Müze sözcüğü ilham perilerinin (Muses) düşünme yeri ya da tapınağı anlamına gelen Yunanca" mouseion" kelimesinden türemiştir. Bu kavram Antik Yunan döneminde tapınak, bahçe, dağ, kır, gibi mekanlarda ya da festival, şenlik, kitap vb. etkinlikler için de kullanılmıştır. Müzler (Musalar) ise, esin perileridir. Baş tanrı Zeus ile bellek tanrıçası Mnemosyn'in kızlarıdır. Dokuz kardeştirler ve dokuz müzden her biri, ayrı bir yaratıcı uğraşı temsil eder, korur ve ona esin kaynağı olmuşlardır. Efsaneye göre Zeus, Pieria Dağı'nda dokuz gece kalır ve Mnemosyne ile birlikte olur. Bu birlikteliğin sonucunda ise dokuz ilham perisi doğmuştur (Küçük, 2022).

2.2. Müzecilik

İlk müzenin M.Ö. 280 yılında İskenderiye'de I. Ptolemaios (M.Ö. 323-289) tarafından kurulduğu kabul edilmektedir. Orta Çağ tarihi boyunca Avrupa'da bulunan kralların ve soyluların yaşadıkları yerlerde saklanan değerli sanat eserleri ilerleyen zamanlarda sergilenmiştir (Onur, 2012). Avrupa'da 15. yy.'dan sonra sınırlı sayıda bazı kraliyet koleksiyonlarının ziyarete açıldığı bilinmektedir. Bu ziyaretçiler çoğunlukla özel kişilerden oluşmaktaydı. Rönesans dönemiyle birlikte önemli düşünürler sayesinde tarihi eserlerin sistemli bir şekilde toplanarak değerli kabul edilmesi müzeciliğin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte 18. yy' da müzecilik konusunda önemli gelişmeler yaşanmış ve müzelerin halka açılmaya başlandığı görülmüştür. Avrupa'da ilk kez Oxford'da 1683 yılında halka bir müze ziyarete açılmıştır. Müze tabiat ve botanik bölümlerinden oluşmaktadır. İlerleyen dönemlerde ise 1793 yılında Fransa'da açılan Louvre müzesi de halka açılan ilk müzelerdendir. Müzecilik tarihinde planlanarak oluşturulan ilk müze yapısı ise Londra'da 1759 yılında açılan British Museum'dur (Taştan, 2022).

Ülkemizde ilk müzecilik adımları ise 1846 yıllında Abdülmecit döneminde başlamıştır. Kendisinin emriyle bazı eski eserlerin Aya irini kilisesinde toplanması ile başlamış olup daha sonra kilise ile toplanan eserlerin Müze-i Hümayun (imparatorluk müzesi) adıyla açılması müzecilik konusundaki ilk önemli gelişme olmuştur. Nitekim günümüz müzeciliğin

PROCEEINGS BOOK

ülkemizdeki asıl önemli çalışmaları 1881 yılın da Osman Hamdi Bey'in Müze-i Hümayun'a müdür olarak atanmasıyla gerçekleşmiştir. Osman Hamdi Bey kültür varlıklarını belgeleme, koruma ve sürdürülebilirliğini sağlama konusuna büyük önem vermiş ve önemli çalışmalar yapmıştır. 1884 yılında eserleri koruma konusunda Eski Eserler Kanunu (Asar-ı Atika Nizamnamesi) hazırlanarak ilk adım atılmıştır. Bir diğer önemli durum ise bu dönemde Anadolu'daki yapılan kazılarda denetim altına alınmıştır. 1891 yılında ise Müze-i Hümayun adıyla açılan bugünkü ismiyle İstanbul Arkeoloji Müzesi olan müze binası ülkemiz de tasarlanan ilk müze binası olmuştur (Koçak, 2019).

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de müzecilik çalışmalarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde milli kültür varlıklarımızın araştırılıp ortaya çıkarılmasına önem verilerek bir devlet politikası haline gelmesi hedeflenmiştir. Bu politikayla birlikte kültürel mirasın korunması, Anadolu'nun araştırılıp kültürel mirasın gün yüzüne çıkartılıp belgelenmesi için arkeolojik kazılar ve çalışmalar yapılmış, bir yandan da ülke genelinde müzeler açılmaya başlamıştır (Erdoğan, 2017). Bu dönemde müzelerin çoğalması ve yurt genelinde yaygınlaşması 1920'li yıllardan itibaren ulu önderimiz M. Kemal Atatürk'ün konuya verdiği önemin bir göstergesidir. Ankara'da TBMM'nin açılmasından hemen sonra 3 Mayıs 1920 tarihinde İcra Heyeti toplantısında, milli eserlerin bir an önce toparlanıp korunmasını amaçları arasına almış ve önceden Maarif Nezaretine (Eğitim işlerinden sorumlu nazırlık) bağlı olarak çalışan daha sonraları ise "Hars Müdüriyeti" (Kültür Müdürlüğü) adını alacak olan "Türk Asar-ı Atikası" Müdürlüğü'nü kurmuştur. 5 Kasım 1922 yılında ise Atatürk'ün emriyle dönemin Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa, müze müdürleri ve memurlarının sorumluluklarını açıklayan, arkeoloji, etnoloji ile ilgili eserlerin derlenip envanterlenmesini, korunmasını ve yeni müzeler kurulmasını isteyen bir genelge yayınlayarak bütün illere göndermiştir. Yine aynı bakan zamanında Heyet-i İlmiye'nin direktifleri doğrultusunda Ankara'da bir Milli Müze ve Etnografya Müzesi'nin kurulması kararı verilmiştir (Erdoğan, 2017).

M. Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet döneminde müzecilik konusuna ivedi bir tutumla yaklaşmış, önemli ilerlemelere ve gelişmelere olanak sağlamıştır. Bu doğrultuda Atatürk'ün isteğiyle yeni müzelerin kurulmasının yanında bazı eski tarihi yapılar ve anıtlar müzelere dönüştürülmüştür. Örneğin; 1921 yılında Ankara Kalesi'nde bir müze kurulmuş ancak bu müze gelişme gösterememiştir. Daha sonra Atatürk'ün Ankara'da bir Hitit Müzesi açılmasını istemesi üzerine, 15. yy. yapıları olan Kursun Han ve Mahmut Paşa Bedesteni 1923 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onarılarak ilk olarak Ankara Arkeoloji Müzesi açılmış, 1930 yılında ise Hitit Müzesi adını almıştır. 1967 yılında ise müzedeki eserlerin çeşitliliği sebebiyle adı Ankara Medeniyetler Müzesi olarak değiştirilmiştir. İçerisinde önemli eserler barındıran Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1997 yılında Avrupa Konseyi ödülünü almıştır. Günümüzün önemli müzelerinden olan Topkapı sarayı ise 1 Nisan 1924 tarihinde bakanlar kurulu kararıyla müzeye çevrilmiş, bakım ve onarım çalışmalarının ardından 1927 yılında halkın ziyaretine açılmıştır. Doğu Roma'nın yüzyıllar öncesinde sahip olduğu dünyanın önemli mimari yapılarından biri olan Ayasofya kilisesi ise 24 Kasım 1934 yılında Bakanlar kurulu tarafından müzeye çevrilmiştir (Erdoğan, 2017). Günümüzde ise 10 Temmuz 2020 yılında Danıştay kararı ile müze statüsü iptal edilmiş ve Ayasofya-i Kebir-i Cami-i Şerifi adıyla faaliyet göstermektedir (Ayasofya Camii, 2022).

Cumhuriyet dönemindeki ilk müze yapısı ise 1925 yılında inşasına başlanan ve 1930 da halka kapılarını açan Ankara Etnografya Müzesidir. 1925 yılında çıkarılan Kanunla kapatılan tekke, türbe ve zaviyelerdeki eşyaların çoğu Ankara Etnografya Müzesinde eser olarak sergilenmeye başlamıştır. Bu sergileme de halk yaşamından konuları ziyaretçilere sunmak amacıyla törensel ya da halkın gündelik eşyaları kullanılmıştır. Diğer taraftan Konya Mevlâna Türbesi Atatürk'ün isteği üzerine kapatılmayarak koleksiyonları ile müzeye dönüştürülmüştür. Ayrıca Atatürk'ün isteğiyle 1937 yılında kurulan Resim ve Heykel Müzesi de ülkemizdeki ilk Güzel Sanatlar müzesidir (Koçak, 2019). Ülkemizde müzecilik adı altında bu önemli adımların atılması halkın refah seviyesinin yükselmesinde de etken olmuştur. Bu sayede halkın kültürel anlamda bilgi edinmesi, araştırma ve gözlem yapması aynı zamanda sosyal anlamda iletişim kurması da kolaylaşmıştır.

3. MÜZELERDE EĞİTİM İŞLEVİ

3.1. Tarihsel Süreç

Müzelerde eğitim kavramı ilk müzelerin kuruluşundan itibaren birbiriyle ilişki içinde olmuştur. Müze eğitimi kültürü uzun bir süreç içinde gelişmiş, temel olarak toplum yaşamı, eğitim ve müzecilik alanındaki yaşanılan değişimlerden etkilenerek biçimlenmiştir. Müzelerin eğitim işlevini içinde barındırarak kurulmaya başlamaları ise Fransa'da Aydınlanma hareketi ile oluşan toplum yapısı ile 1789 Fransız ihtilali devriminin yaşanması ile müzeler halka açılmaya başlamıştır. Örneğin; Londra'da ilk halk müzesi john Tradescant'ın dünya gezilerinde topladığı "nadir nesneler" ile kurulmuştur. Daha sonra 1628 yılında "Tradescant Arkı" adını almıştır. Tradescant öldüğünde ise koleksiyonlar Elias Ashmole'e geçmiştir. Ashmole ise koleksiyonları Oxford'a vermiştir. Böylelikle 1679 yılında üniversitenin bir parçası olarak ilk kez müze amaçlı bir yapı inşa edilmiştir. Bu yapı 1683 yılında Avrupa'da ziyarete açılan ilk halk müzesidir (Onur, 2012). Sanayi devriminin etkisi ile müzelerdeki gelişmeler daha da ilerlemeye başlamıştır. 1793 yılında Fransa'da Louvre müzesi açılmıştır. Bu müze yeniden düzenlemeler yapılarak halk müzesi niteliğinde açılmıştır. İnsanlara milliyetçilik bilincini aşılamak amacıyla toplu halk eğitimi aracı olarak değerlendirilmiştir (Maktal Canko, 2014).
Sanayi Devriminden sonra 19. yy.'da insanların şehirlere göç etmesiyle bilim ve endüstri hayatıyla biçimlenen toplum yaşamı özellikle Avrupa ve Amerika'da müzelerin eğitim yapılanması açısından etkili olmuştur. Müzeler sanayi ve teknolojideki önemli gelişmeleri halkı bilgilendirmek ve eğlendirmek için halkın ilgisini çekebilecek nesneleri sergilemeye başlamışlardır. Bununla birlikte konferanslar, özel kurslar, etkinlikler düzenlenmiştir. Okul grupları içinde çeşitli programlar ve öğretici sergiler düzenlenmiştir. Birinci dünya savaşı sırasında Avrupa'da müzeler sergiler yoluyla halka önemli fikirleri iletmede ve okulların devam edemediği zamanlarda özellikle çocuklara eğitim vermede önemli bir faaliyet göstermişlerdir. İkinci dünya savaşından sonra ise müzelerdeki eğitim işlevinin önemi giderek gelişmeler göstermeye başlamıştır. 20. yy. sonlarında ise müzelerdeki eğitim işlevinde anlayış değişikliği yaşanmıştır. 1950'li yıllara kadar daha çok çocuklara ve okul gruplarına yönelik eğitim çalışmalarına yer verilmiştir. Daha sonra ise yetişkinlere yönelik çalışmalarda önemli ölçüde artmaya başlamıştır. Endüstri devriminin insan hayatına etkisiyle birlikte bilginin de değerinin artması ile müzelerde insanların bilgi alabileceği bir kurum niteliği olarak değer kazanmıştır.

PROCEEINGS BOOK

Öğrenmenin formal eğitim ile sınırlı olmadığını yaşam boyunca çevresel faktörlerinde etkisi ile devam ettiği görüşüne dayanan yaşam boyu öğrenme kavramının önem kazanması ve kültürel açıdan etkin bir döneme girilmesi halkın müzelere olan ilgisini de önemli ölçüde arttırmıştır (Maktal Canko, 2014).

1970 yılından sonra ise yeni bir müzecilik anlayışı gelişmeye başlamıştır. Koleksiyonların toplanması ve nesne odaklı bilgi aktarımı anlayışından koleksiyonların yorumu ve izleyiciye aktarılmasına dayanan izleyici odaklı yeni bir anlayışa geçilmiştir. Bu sayede müzelerdeki eğitim faaliyetleri daha fazla vurgulanmıştır. Farklı eğitim yöntemlerinin etkisi hakkında bilgi edinmek için farklı yaş grupları üzerinde farklı öğretim faaliyetleri gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bu çalışmalar özellikle 1980 yılından sonra yapılan eğitim çalışmalarında etkisini göstermiştir (Maktal Canko, 2014).

3.2. Müzelerde Eğitim Etkinlikleri

Müzelerde eğitim etkinlikleri planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır. Uygulanacak olan program değerlendirme sürecinde elde edilen yeni veriler ile sürekli güncellenmektedir. Program oluşturulurken öncelikle müzenin fiziksel mekânı, kadrosu, bütçesi ve hedef kitlesi göz önüne alınarak değerlendirilmektedir. Daha sonra öğrenim materyallerine, sunulacak bilgiye ve koleksiyona göre karar alınmaktadır. Kimin ne yapacağı konusunda ise faaliyet planı yapılarak giderler için bütçe planlaması yapılmaktadır. Müzelerde eğitim etkinleri; okul grupları, gençler, yetişkinler, aileler ve engelliler gibi her kitle için yapılmaktadır. Her yaş grubuna uygun çeşitli programlar ya da etkinlikler tasarlanmaktadır. Bu programlar uzaktan öğrenme ya da yüz yüze olarak iki şekilde yapılmaktadır. Müzelere genel olarak gelen grupların içinde öncelikle hedef kitle okul gruplarıdır. Okullarda verilen eğitime destek olmak için müzeler, kendi olanakları doğrultusunda öğretmen ve öğrencilere yönelik rehberli turlar, oyunlar, hikâye anlatımları ve atölye çalışmaları gibi etkinlikler düzenlemektedir. Genç kitle grubu için ise atölyeler ve rehberli turlar düzenlenir ancak daha çok kendileri deneyimleyerek ve üreterek öğrenirler. Yetişkin grupları için kültür seviyelerine göre konferans, film gösterimi, galeri turu gibi çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Aileler için birlikte uyum sağlayabilecekleri özel sergi turları, atölyeler ve etkinlikler yapılmaktadır. Engelli kitle grubu için ise uzmanları tarafından özel etkinlik ve programlar hazırlanmaktadır (Küçük, 2022).

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Müzeler, geçmişten günümüze toplumların kültürel miraslarını koruyan ve gelecek nesillere aktaran kurumlar olmuşlardır. Öğrenme kavramı günümüzde okul veya üniversite gibi formal eğitim kurumlarıyla sınırlı değildir. Formal eğitim kurumları dışında müzelerin önemli yere sahip olduğu informal mekanlarda yaşam boyu öğrenme devam etmektedir (Küçük, 2022). Bu bağlamda müze eğitimi kavramının ilk ortaya çıktığı günden itibaren bütün müzelerin ayrılmaz bir parçası olduğu görülmekte, sürekli gözden geçirilerek değerlendirilmeler yapılmakta ve geliştirilmektedir. Müzelerin gerçek anlamda eğitim konusunda hassas davranıp müzelerde alan yeterliliği ve kendi eğitim politikalarını oluşturmaları gerekmektedir. Avrupa'da başlayan

müzelerde eğitim olgusunun günümüzde her yaş grubunun sosyal ve kültürel anlamda gelişimine ve öğrenim kazanmasına destek olması müzelerin eğitim konusundaki önemini göstermektedir. Bu süreç etkin bir eğitim programı planlama, değerlendirme ve uygulama süreçlerinden oluşmaktadır. Etkin bir eğitim programı oluşturulması için müzelerde en az bir tane eğitim uzmanının bulunması da ziyaretçilere özellikle çocuklara bilgi aktarımının sağlanması için önemlidir. Eğitim uzmanı bulunmayan müzeler ise kurum ve kuruluşlarla iş birliği dahilinde eğitim programlarını oluşturabilmektedir. Kısacası müzeler formal eğitim kurumları kadar kendi içlerinde eğitim programları oluşturmakta ve öğrenim sağlayabilmektedir. Sadece informal bir şekilde öğrenim sağlamayan müzeler, her geçen gün çağdaşlaşan toplum ve dijitalleşen dünyada gelişimini sürdürmekte ve her yaştan bireylerin gelişimine katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Maktal Canko, D., Yağcı Remzi, & Küskü Sema Gündüz. (Ed.). (2014). Müzeler, Oyunlar, Oyuncaklar ve Çocuklar. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, N. (2017). *Mardin Müzesi Müze Eğitimi ve Etkinlikleri,* Mardin Müze Müdürlüğü Yayınları.

Koçak, E. (2019). *Müzelerde Koruma Planlaması Çalışmalarının Evrensel Koruma Kriterleri Bağlamında İrdelenmesi Çorum Müzesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.

Onur, B. (2012). Çağdaş Müze Eğitimi ve Gelişim, Müze Psikolojisine Giriş, İstanbul, İmge Kitabevi.

URL-1: Taştan, S. (2022). *Müzeciliğin Kısa Tarihi ve Türk Müzeciliğinin Gelişimi,* Erişim: https://arkeopolis.com/muzeciligin-kisa-tarihi-ve-turk-muzeciliginin-gelisimi. 15.12.2023'te adresinden erişildi.

URL-2: Ayasofya Camii, Erişim: https://www.ayasofyacamii.gov.tr/tr/ayasofya-tarihi. 15.12.2023'te adresinden erişildi.

ANTROPOSENTRİK TASARIM VE ÇEVRE ETİĞİ
ANTHROPOCENTRIC DESIGN AND ENVIRONMENTAL ETHICS

Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Ankara Üniversitesi, eerdogan@ankara.edu.tr – 0000 0002 4193 629X

Öğr. Gör. Dr. Evren TANDOĞAN

Atılım Üniversitesi, evren.tandogan@atilim.edu.tr – 0000 0002 8809 3701

ÖZET

İnsan odaklı olma, her şeyin merkezinde insanı görme, insan merkezci, tek amacın insan gereksinim ve aktiviteleri olma gibi bir bakış açısına sahip olan antroposentrik düşünce, insanı tüm diğer canlılardan ve yaşam formlarından üstün görme eğilimindendir. Bu bakış açısına göre doğa; ekosistemler, flora ve fauna sadece insanların çıkarları doğrultusunda bir değere sahiptir. Siyasi ve dini kökenleri de bulunan antroposentrik yaklaşıma göre doğayı / çevreyi korumanın gereği doğanın kendisinin bir "değer" olması değil, insan gereksinimlerini karşılamak amaçlı olmasıdır. Sürdürülebilirlik söylemi olarak çevre kaynaklarının gelecek kuşaklara aktarımı da gelecek kuşakların gereksinimleri ile ilgili olup; doğa sadece insanların gereksinimlerine ve çıkarlarına katkıda bulunduğu sürece değerli bulunmaktadır. Oysa doğa bütüncül olup insan diğer yaşam formları gibi onun sadece bir alt bileşeni; bir parçasıdır.

20. Yüzyıl'ın başından itibaren tartışılan çevre etiği ise doğadaki ortak yaşam ile ilgili sorunları sadece bilim ve teknolojik olanaklar kapsamında değerlendirmek yerine felsefe ve etik anlamda sorgulayarak çözüm üreten bir alandır. Çevre etiği insan-doğa ilişkisini ve gereklerini farklı boyutları ile ele almaktadır. Etik olarak değerlendirildiğinde insan merkezci bakış açısı ve tasarım yaklaşımı egoizm ve bencilliğin bir formudur; insanın doğa ve insan olmayan her şey ile ilişkisi son derece ben merkezci bir yaklaşım ile insanlık tarihinin başlangıcından bu yana farklı etmenler doğrultusunda dönüşerek devam etmektedir. Eski dönemlerde insan doğa ile entegre yaşarken bugün insanların kendi çıkarları doğrultusunda tüm varlıkları kullanma hakkına sahip olduğunu düşünmesi turizm, eğlence, rekreasyon adına doğayı yok etme, hayvanlar üzerinde deneysel çalışmalar yapmak gibi birçok farklı biçimde çevre ve mekan

PROCEEINGS BOOK

tasarımına yansımaktadır. Tasarım pratiği de antroposentrik olduğu oranda çevreye, doğaya ve diğer canlılara zarar vermektedir.

Bu bildiride antroposentrik bakış açısı tanımlanarak antroposentrik tasarım irdelenecektir. Toplum ve yaşam alanları ile ilgili olan mekan tasarım yaklaşımları ve uygulamalar çevre etiği ve çevreci etik kuramlar açısından değerlendirilecektir. Yanı sıra farkındalıklı bakış açısı ve felsefi anlamda doğa-insan ilişkisi antroposentrik tasarım kapsamında yorumlanarak doğru bakış açısı tartışılırken artık egoist yaklaşımlardan kesinlikle uzaklaşılması ve kozmosentrik bakış açısına geçilmesine bir vurgudur.

Anahtar Kelimeler: Çevre, antroposentrik, antroposentrik tasarım, etik, doğa, antroposen, tasarım, mekan,

Key Words: Environment, anthropocentric, anthropocentric design, ethics, natüre, anthropocence, design, space, environmental, design.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi irdelendiğinde erken çağlarda insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri doğaya adaptasyon sağlayabilme yeteneklerine bağlı iken bugün artık insan çevreyi ve doğayı kendi çıkarları doğrultusunda, yarar sağlamak amaçlı kullanmakta; bu olgu da doğal çevre bileşenleri için en büyük tehdidi oluşturmaktadır. İnsan merkezli her türlü eylem ve tasarım yaklaşımı çevre ve doğa üzerinde kurduğu hegemonya doğrultusunda uygarlaşma adına bu nosyondan uzaklaşarak; hızla çevre kaynaklarının tüketildiği, çevrenin bozuma uğradığı, doğanın ve canlı türlerinin yok edildiği farklı bir konuma evrilmektedir. Dolayısı ile insan eylemleri aslında sürdürülemez tasarım pratiklerine ve sonucunda da çevresel felaketlere yol açmaktadır.

Her türlü mimarlık ürünü ve yapılanma faaliyeti gerek holistik, global ve gerek yerel anlamda geleceğin yerleşmeleri / habitatları için önemli girdiler içermektedir. Bu anlamda çevre etiği ve duyarlı tasarım çok önemli bir konuma taşınmaktadır. . İnsan aktiviteleri ve antroposentrik tasarımın etkileri ve yaratacağı olumsuzluklar tüm alanlarda olduğu gibi mimarlık ve çevre tasarımında da çok dikkatle analiz edilmesi gereken ve felsefenin doğru kurgulanması gereken bir olgudur.

Tasarımın tarihçesi irdelendiğinde çevreye, ekolojiye, sosyal yapıya zarar veren birçok farklı yaklaşım olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni de insan merkezli / insan merkezci tasarım yaklaşımlarıdır çünkü tasarım bencil bir bakış açısına sahip olduğunda her zaman insan odaklı

bir eylemdir. İnsan odaklı olma, her şeyin merkezinde insan varlığını görme / insan merkezci, tek amacın insan gereksinim ve aktiviteleri olma gibi bir bakış açısına sahip antroposentrik düşünce insanın kendisini tüm varoluşlardan ve diğer canlılardan üstün görme eğilimindedir. Bu bakış açısına göre doğa; ekosistemler, flora, fauna ve diğer tüm varlıklar sadece insanların çıkarları doğrultusunda bir değere sahiptir (**Görsel 1**). Mylius'a (2018) göre;

- İnsanlar doğadan daha iyidir.

- Sadece insanların değeri vardır

- İnsanların yasal hakları olmalıdır, ancak diğer canlı ve organizmaların olmamalıdır.

- İnsanlar doğaya hükmetmeli veya boyun eğdirmelidir.

- İnsanlar için değeri olmayan hiçbir şeyin kendi değeri bulunmamaktadır.

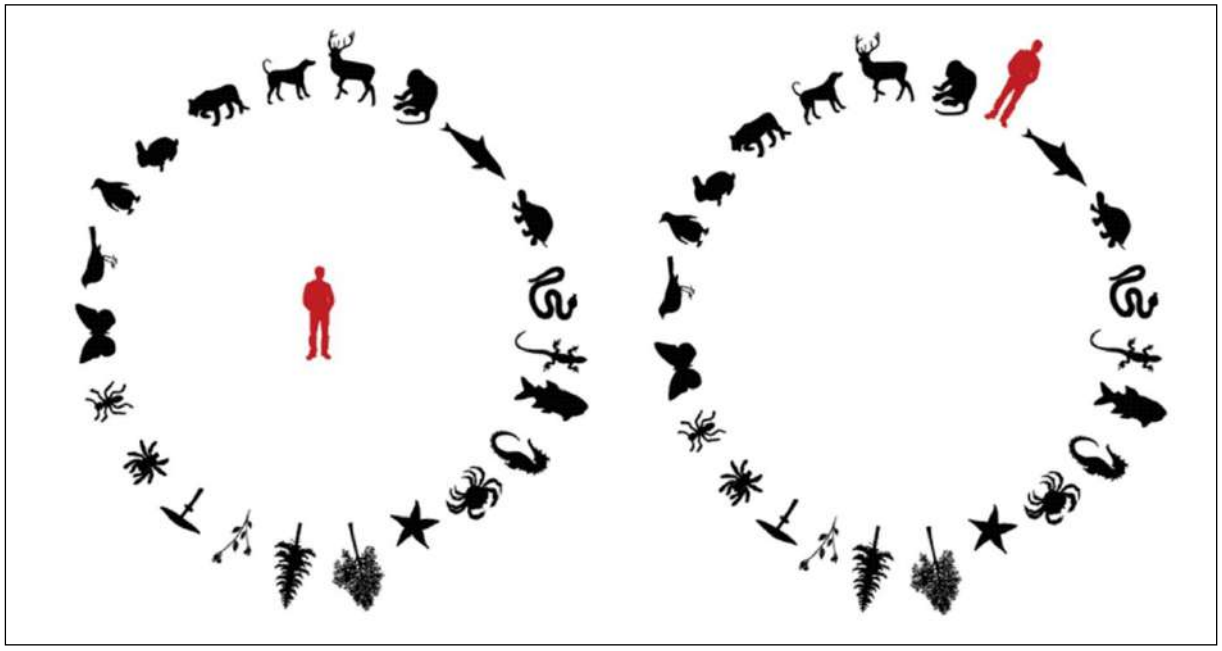

Görsel 1 Antroposentrik yaklaşıma göre insan diğer canlılardan üstündür (UNECE 2021).

Siyasi ve dini arka planı da olan antroposentrik yaklaşımda doğayı ve çevreyi korumanın gereği de doğanın kendisinin bir "değer" olması değil, insana hizmet etmesi ve insan gereksinimlerini karşılamak üzere var olduğu düşüncesidir. Diğer yandan, çevre kaynaklarının gelecek kuşaklara aktarımı da yine insanların gereksinimleri ile ilgili olup; doğa sadece insanların ihtiyaç ve çıkarlarına katkıda bulunduğu sürece değerlidir. Oysa doğa bütüncül bir varoluş alanı olup insan bu oluşumun / bütünün sadece bir bileşenidir.

2. ANTROPOSENTRİK TASARIM

20. Yüzyıl'ın başından itibaren tartışılan çevre etiği ise doğadaki ortak yaşam ile ilgili sorunları sadece bilim ve teknolojik olanaklar kapsamında değerlendirmek yerine felsefe ve etik anlamda sorgulayarak çözüm üreten bir alandır. Çevre etiği insan-doğa ilişkisini ve gereklerini farklı boyutları ile ele almaktadır. Etik olarak değerlendirildiğinde insan merkezci bakış açısı ve tasarım yaklaşımı egoizm ve bencilliğin bir formudur: İnsanın doğa ve insan olmayan ile ilişkisi insanlık tarihinin başlangıcından bu yana farklı etmenler doğrultusunda dönüşerek devam etmektedir. Eski dönemlerde insan doğa ile entegre yaşarken bugün insanların kendi çıkarları doğrultusunda tüm varlıkları kullanma hakkına sahip olduğunu düşünmesi turizm, eğlence, rekreasyon, deneysel çalışmalar gibi bir çok farklı biçimde çevre ve mekan tasarımına yansımaktadır. Gerek çevre gerek mimari tasarım pratiğinin antroposentrik olduğu oranda çevreye zarar verdiği açıktır.

Doğa ve çevre kaynakları yaşamsal öneme sahiptir. Gerek felsefi gerek teknolojik anlamda farklı bakış açıları geliştirilmeden çevre sorunlarının çözümlenmesi mümkün değildir. Antroposentrik bakış açısının siyasi ve dini kaynakları / kökenleri bu olguyu desteklerken çevreyi, doğal yaşamı ve insanları olumsuz yönde etkilemektedir.

Çevre etiği açısından da son derece yanlış bir bakış açısı oluşturan antroposentrik tasarım gelecek kuşaklara aktarılması gereken çevre kaynaklarının kullanımı ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında da insanın çıkarlarını öncelikli görmektedir. Toplum ve yaşam alanları ile ilgili olan tasarım pratiği ekonomik, sosyal ve kültürel etmenler doğrultusunda biçim bulurken bencil ve antroposentrik olduğu oranda da çevreye zarar vermektedir (

PROCEEINGS BOOK

Görsel 2). Oysa insan her türlü eylem ve dolayısı ile evrenin, Dünya'nın ve tasarımın merkezi değil, sadece bir alt bileşenidir. Ona egemen olması değil, onunla uyum içinde olması ve bütünün çıkarlarını gözetmesi gerekmektedir. Etik olarak değerlendirildiğinde insan merkezli / merkezci bakış açısı ve tasarım yaklaşımı egoizmin, bencilliğin ve speciesismin[1] bir formudur.

[1] Speciesism: Türcülük, canlı bireylere sadece ait oldukları türden ötürü farklı değer atfedilmesidir.

Görsel 2 Orman yangıları, ağaç kesimleri, çölleşme, su kirliliği, çölleşme ve artan açık ocak madencilik faaliyetleri nedeni ile çevre tahribatı (www.pikist.com)

Doğa insan ve çıkarları ile ilgili bir değere sahiptir. Bu olgu da genelde 'araçsal değer' olarak tariflenmektedir. Bu bakış açısının çevre ve doğanın korunması ile ilgili en önemli sonucu doğayı korumanın gerekçesinin insan gereksinimlerini karşılamak amaçlı olmasıdır. Doğanın bir değer olması değil, insan için besin kaynağı olması ve ihtiyaçlarının karşılaması nedenlidir; yoksa bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarımı ya da değer olarak korunması değildir. Kaynak yönetimi, sosyal adalet, doğanın sürdürülebilirliği ile ilgili değildir. Burada vurgulanan

sürdürülebilirlik de gelecek kuşakların "gereksinimleri" ile ilgili olup gerçek anlamda bir çevre etiğine sahip değildir. Yani doğa sadece insanların gereksinimlerine ve çıkarlarına katkıda bulunması durumunda yani dolaylı biçimde değerlidir. Oysa burada daha doğrusal bir değerlendirme ile doğanın kendi değeri söz konusudur, insan sadece onun bir parçasıdır.

Antroposentrik yaklaşımda insan sadece kendi iyiliği, çıkarları, ihtiyacı için doğaya değer vermektedir. Felsefi açıdan ve bilge / farkındalıklı bir bakış açısı ile doğa-insan ilişkisi çıkar ilişkisinden çok daha fazlasıdır. Doğaya, ekosistemlere, habitatlara işlevsel yararlar ve kullanım değerlerinin ötesinde estetik, görsel, enerjisel ve metafizik değerleri ile bütüncül bir bakış açısı doğrultusunda yaklaşmak ve tasarım çalışmalarını bu kapsamda gerçekleştirmek gerekmektedir. Doğanın içsel ve duyusal değerleri bulunmaktadır ve diğer birçok bileşen gibi insan da sadece bunlardan bir tanesidir. Doğa içsel anlamda irdelendiğinde karmaşık bir yapıya ve büyük bir güce sahiptir. Yaşam enerjisidir, sevginin somut halidir.

İnsanın doğa ve insan olmayan ile ilişkisi insanlık tarihinin başlangıcından bu yana farklı etmenler doğrultusunda dönüşerek devam etmektedir. Eski dönemlerde kendisini bitki ve hayvan varlığından farklı görmediği ve her şeyin tek bir yaşam ilkesi ve doğanın doğruları ile sürdürüldüğü dönemlerde insan doğa ile entegre yaşarken ilerleyen süreçte belirginleşen bu ayrım insan ile insan olmayan arasında; insanların kendi çıkarları doğrultusunda diğer tüm varlıkları kullanma hakkına sahip olduğunu düşünmesi beslenme, giyinme, turizm, eğlence, aktivite, rekreasyon, avlanma, deney yapma, ulaşım-erişim gibi birçok farklı biçimde gerçekleşmektedir. Hatta akıldışı, keyfi, bencil uygulamalar dayatılmakta; insanlar kendilerini merkeze koydukları yapı tanımları ve mekan kavramları doğrultusunda mekan tasarımları gerçekleştirmektedirler. Böylece doğal değil kültürel, yabani değil medeni olarak tanımlanmış çevre oluşumları tanımlanırken eşsiz doğa ve sahip olduğu somut ve soyut değerler hızla tüketilmektedir.

İnsan-doğa ilişkisinin dönüşümü ile ortaya çıkan insanın doğa üzerindeki egemenliği doğa algısını da değiştirmiştir. Doğa ile bütünleşmek, onu içselleştirmek doğadan öğrenmek, doğanın metafizik ve spiritüel niteliğini değerlendirmek yerine materyalist bakış açısı ile doğadan uzak, kopuk doğayı bir tüketim aracı olarak gören antroposentrik tasarım mimari anlamda yapıların / binaların çevre ile kurması gereken organik bağı; doğayı referans alan tasarımları (biyomimleri) ve biyofilik yaklaşımları bütünü ile göz ardı eden bir yaklaşımdır. Yanı sıra güncel yapım teknolojileri de çevrede geri dönüşü olmayan zararlanmalara neden olmaktadır. Oysa (ki)

mimari pratiğin arka planında yer alan felsefi boyutu insan-doğa-yapı/bina ilişkisinde de belirleyici olmaktadır. Antroposentrik tasarım yaklaşımına göre burada sadece doğanın araçsal değeri söz konusudur. Bilimin ve teknolojinin sağladığı olanak ile de bu durum desteklenerek daha da artmış; doğal değerlerin hızla tüketilmesi ve çevreye zarar verilmesi yanında doğanın denetimi ve yönetimi sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, doğa kontrol edilemez, metafizik boyutları ve ilahi enerjisinin ifade bulduğu bir oluşum olup insan sadece ve sadece tüm canlı-cansız oluşumlar gibi sadece onun alt bir bileşenidir ve insan-doğa birlikteliği ve ilişkisinin varoluşsal bir gerekliliği bulunmaktadır. Doğaya egemen olmak ve hükmetmek yerine doğanın kurallarına, evrensel kurallara uyulması ve uyum içinde yaşanması; hatta doğa ile uyumlanarak / rezone olarak senkronize yaşam çevreleri oluşumu için kentsel yapılanma ve mimari tasarım gereklidir.

3. ÇEVRE ETİĞİ

Etik iyi ile kötü arasındaki sınırı belirlemeye çalışmaktadır. İyiye yönlendiren davranış ve eylemler ile çözümler üretmekte; mantıksal temelleri olan eleştirel bir sorgulama gerçekleştirmektedir. Çevre etiği insan merkezci, canlı merkezci (biosentrik) ve çevre merkezci (bütüncül çevre etiği / ekosentrik) olmak üzere üç temel kategoride değerlendirilmektedir (Akalın, 2022). Analitik olarak birbirinden ayrı kategorilerde irdelense de genel anlamda birbirleri ile doğrudan ilişkilidirler.

Doğa tüm varlıkların habitatı olarak işlev görmesine karşın çevrenin fiziksel ve biyolojik bileşenleri insanlar tarafından sistematik olarak yok edilmektedir. Dolayısı ile çevre sorunlarının her alanda arttığı bir süreçte doğa-insan ilişkileri bütüncül olarak ele alınmalı; etik ve felsefi boyutu kapsamında değerlendirilerek çözüm önerileri geliştirilmelidir. Bugün her alanda ve konuda temel bakış açısı haline gelen antroposentrik (insan merkezci) bakış açısı ahlaki değerlerden yoksun, sadece insanların çıkarlarına hizmet eden bir yaklaşım olarak çevre etiği açısından değerlendirildiğinde artık terk edilmesi gereken bir bakış açısıdır.

Birden'e (2016) göre etik ahlaki değerler, bireyler, birey-toplum, birey-devlet, toplum-devlet, insan –diğer varlıklar ve tüm doğal çevre arasındaki her türlü tutum, davranış ve eylemlerin ne ya da nasıl olması konusundaki istek ve dileklerdir. Etik sadece kavramsal değil, aynı zamanda uygulamalı bir değerdir. Burada genel anlamda bireysel ve toplumsal sorumluluk ile çevre değerleri kapsamında ahlaki sorumluluk etik değerlendirme açısından en önemli bileşendir.

Çevre etiğinin amacı iyi, doğru, herkes için faydalı ve eşitlikçi bir yaşam sürdürebilmek amacı ile izlenmesi gereken kurallar ve ilkeler bütünü olup çevre ve doğa-insan ilişkilerinde neyin, nasıl yapılması ve nasıl davranılması gerektiği sorularına yanıt aramaktır. Bu sorulara dürüstçe verilecek yanıtlar doğrultusunda belirlenen çevre etiğinin kural ve ilkelerinin içselleştirilmesi sonucu bireylerin öz çıkarlarını sınırlandırarak yapmaları gerekeni yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda bireylerin çevresel ve doğal değerler anlamında değer verileceği, nasıl karar verileceği, nasıl bir yaşam sürüleceği konuları netlik kazanarak kurallar ve ilkeler de belirlenmelidir.

Çevre etiği çevre ile ilgili, doğadaki ortak yaşam ile ilgili varlıklarına ve sorunlara sadece bilim ve teknoloji açısından değil, felsefe, sorgulama ve etik anlamda da çözüm üreten bir olgu olarak insan-doğa ilişkisi yanında insanın kendisi dışındaki her şey ile ilişkisini de irdelemektedir. 20. Yüzyıl'ın başından itibaren gündemde olan çevre etiği, çevreci etkinlikleri ve bir takım etik kuramları da tartışmaya açmıştır. Bütüncül bir yaklaşım gerektiren çevre sorunları insan yaşamı ve yaşam alanları ile doğrudan ilişkili olup çevre etiğinin ana temasını oluşturmaktadır. Burada insanların doğa ve doğal çevre ile arasındaki ahlaki ilişkilerin sorgulanması söz konusudur. Mimari tasarım ve çevre oluşumu da bunun en temel bileşenidir. Bu kapsamda toplumlar arasında farklılıklar ortaya çıksa da evrensel kurallar daha belirgindir ve insanlar ile doğal çevre arasındaki ahlaki ilişkiler doğaya ve çevreye verilen zararlar kapsamında değerlendirilmektedir. Bu noktada çevre sorunlarının çözümlenmesi için zemin oluşturan çevre etiği aynı zamanda insanın doğayı kendi yararı ve çıkarları için nasıl kullandığı ve verdiği zararlar ile de ilgilenmekte; bu olgunun felsefesini yapmaktadır. Yanı sıra sadece birey ve toplumları değil, küresel ölçekte çevresel olumsuzluklar ve tehditleri de yorumlamaktadır. Gerçekleştirilen felsefi çalışmalar doğrultusunda da doğru ve yanlışlar birbirinden ayrılabilmektedir. Çevre etiğinde tüm varlıkların korunması ve birbirine üstünlük oluşturmaması söz konusudur. Doğaya müdahale etmeden, doğa ile uyumlu, zarar verecek aktivitelerden uzak duran sorumlu, adil ve eşitlikçi yaklaşım beklenmektedir.

İnsanların talep ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere dünyanın her türlü kaynağını kullanılmasına dayanan ve antroposentrik (insan merkezcilik) yaklaşımda insanın refahı ve mutluluğu öncelikli kabul edilmektedir. İnsan ihtiyaçları doğrultusunda doğaya hükmederek biçimlenen çevre, yeni teknolojiler büyüme ve refah ideali doğrultusunda geliştirilmektedir (Acosta ve Romeva 2010).Üretimi ve tüketimi teşvik eden, ekonomik kalkınma ve gelişme anlayışı da bu çerçevede gerçekleşmektedir.

Çevre kaynaklarının kullanımına ilişkin farklı tarihlerde yayınlanan uluslararası belgelerde ve 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan Brundtland Raporu'nda "gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeksizin şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanması" olarak ifade edilmektedir (https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa). Bu tanımlamada sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için insan ihtiyaçlarının karşılanması, diğer türlerin haklarından önemli görülmektedir. Benzeri şekilde 1992 Rio Deklarasyonu'na göre "insan sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde bulunmaktadır". Çevrenin korunmasına ilişkin uluslararası belgelerde izlenen temel yaklaşım insan merkezci anlayışı destekleyen ve teşvik eden ekonomik, sosyal ve siyasi yapılar doğayı insana hizmet eden kaynak olarak görmektedir. Erten (2007) insanın bu yönelimini fayda-zarar analizi üzerinden değerlendirdiğini ve çıkar çatışması yaşadığı durumda çevre korumayı önemsemediklerini belirtmiştir. Bu durumda insan çıkarları doğrultusunda yarar sağladığı sürece bireyci davranış modelini benimsemektedir (Akalın 2019). İnsanın yaşam kalitesinin sürdürülmesi için bir çevrenin korunması ise insan merkezli faydacı bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu yaklaşım ile insan kendinden daha değersiz gördüğü, üstünlük sağlayarak hükmettiği doğayı ihtiyaçları doğrultusunda sonuna kadar kullanması hakkına da sahip olduğunu düşünmektedir.

4. SONUÇ

Çevre sorunları ve antroposentrik (insan merkezli/merkezci) tasarım yaklaşımları geleneksel sınırları aşmaktadır. İnsanların bu doğrultuda gerçekleştirdikleri tasarım yaklaşımları sonucunda ortaya çıkan ve kimi zaman telafisi de mümkün olmayan sorunlara çözüm üretmek ve hatta sorunların oluşmadan önlenmesi kapsamında çevre etiği ve etik davranışlar yanında etik tasarım daha da önemli olmaktadır.

Çevre ile ilgili problemler, sorunlar, tehditler kendiliğinden ortaya çıkmakta; çoğunlukla insan davranış ve insan merkezli yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. İnsan aktiviteleri, yapılanma faaliyetleri ve eylemleri sonucunda habitatlar, yaşam alanları hızla yok edilmekte, canlı türleri yok olmakta, çevre kaynakları tüketilmektedir. Bu süreçten kurumlar, toplumlar ve bireyler sorumludur. Çevre etiği açısından değerlendirildiğinde her ülke, her toplum ve her birey davranış ve eylemlerinden ve içinde yaşadıkları çevre üzerinde yarattıkları olumsuz etkilerden sorumludur. Dolayısı ile bireyler çevre ile olan ilişkilerinde gerek kullanıcı gerek tasarımcı olarak ahlak kuralları, iyi-kötü değerlendirmeleri yaparak; çevrenin yöneticisi değil, sadece bir

PROCEEINGS BOOK

bileşeni olarak sorumluluğunu yerine getirmelidir. Burada insan doğaya hükmeden değil, birçok canlı ve cansız ancak enerjisi olan varlık ile eşdeğer, aynı haklara sahip bir alt bileşendir. Bu anlamda bireysel ya da toplumsal yararlar yerine tüm canlı formlarını; biyotik ve abiyotik çevre bileşenlerini bütüncül korumayı hedefleyen ekosentrik bakış açısı çevrelerin belli bir dengede korunmasına olanak sağlayacaktır(Görsel 3). Burada ahlaki değerler, kurumsal, bireysel ve toplumsal sorumluluklar, egoizmden uzak yaklaşımlar insan-canlılar çevre birlikteliğinin bütüncül korunmasında katkı sağlayacaktır.

Görsel 3 Ekosentrik bakış açısı çevrenin korunmasına olanak sağlayacaktır (www.pikist.com)

Gerçekler insan yaşamının sürdürülebilir olmadığını gösterirken/kanıtlarken Dünya'ya ve sınırlı kaynaklara bağımlı olmak anlaşılamaz bir durumdur. Bu noktada farklı vizyonlar geliştirmek kaçınılmazdır. Antroposentrik tasarım tarihi süreç içinde ekonomik, sosyal, siyasi yapılardan etkilenerek biçim bulmuş; diğer varoluş biçimleri ve canlılar göz ardı edilerek sadece insan çıkarları önemsenmiştir. Ancak bugün çevre kaynaklarının sınırlarının zorlandığı bir süreçte artık diğer canlı türleri değil insanın sürdürülebilirliği de tehdit altındadır. Bütün bunların sorumlusu da insan ve sadece kendini düşünen egoist bakış açısıdır. Bu noktada Acosta ve Romeva'ya (2010) göre de savunulan ekosferik tasarım (ecospheric design) yaklaşımı benimsenmelidir. Bu bakış açısına göre de insan merkezli tasarımın ölçeği ekosfer ölçeğinde gerçekleştirilmelidir.

PROCEEINGS BOOK

Çevre kriz ve felaketlerinin hızla arttığı bir süreçte insana odaklanmayan; insan merkezci olmayan daha etik bir tasarım yaklaşımına geçiş süreci başlamıştır. Kapitalist Dünya'nın dayattığı bencil, hiçbir varoluşa saygısı olmayan bakış açısının yarattığı yaşam çevrelerinin etik açıdan ivedilikle kritik edilerek tasarımda biyosentrik ve ekosentrik bakış açısına odaklanılmalıdır. Çevre ve mimarlık yaşamalıdır. Bu kapsamda da insan merkezci değil doğa merkezci tasarım yaklaşımları izlenmelidir. Birey ve toplumların karbon ayak izlerinin minimize edilmeye çalışıldığı antroposentrik bir dünyada tüm canlıları dikkate alan ekosentrik tasarım işlevsel çözümler üretirken çevre ve ekoloji de her anlamda desteklenecektir. Tasarım gelecektir. Ancak gelecek ile ilgili olduğu kadar bugün ile de ilişkilidir. Yaşam merkezli bir tasarım anlayışı ile oluşturulacak yapı ve çevreler tüm bileşenler için etik değer ve sonuçlar içerirken insan merkezli tasarımın hiçbir boyutu etik değildir.

Ünver'e (2021) göre; antroposentrik düşüncenin egemen olduğu Dünya'da insan ile insan olmayan arasındaki çok boyutlu ve karmaşık ilişkiler insan olmayanları kullanma hakkına sahip olduğu düşüncesi doğrultusunda beslenme, avlanma, giyinme, eğlenme, deney yapma, turizm ve ulaşım gibi birçok farklı biçimde gerçekleşmektedir.

İnsan ve insan olmayan ile sömürüye dayalı paralel ilişkiler yaşamın hemen her alanında canlı-cansız tüm bileşenler kapsamında kendini gösterirken mimari tasarım ve çevre tasarımında ve özellikle flora - fauna üzerindeki hakimiyeti, kullanımı ve tüketimi bu olguyu normalleştirmekte ve kimi zaman da akıldışı uygulamalara olanak sağlamaktadır.

Burada küresel ölçekte dinamik gelişen çevrenin ve bileşenlerinin dengelenmesi sağlanmalı; geleneksel yaşam biçimleri, yerel doğa-yapı entegrasyonu ve yapı kültürü yaygınlaştırılmalıdır. Mimarlık ve çevre tasarımında ekoloji ve etik temel belirleyiciler olmalıdır. Burada insan ve onun gereksinimlerini merkeze alan antroposentrik anlayış yerine, Dünya'yı, çevreyi, evreni ve onun sorunlarını merkeze alan yeni bir anlayış çevre etiği açısından da bir zorunluluktur. Bu noktada çevrenin her bir bireyin kendi evi/özel mekanı gibi ele alınarak tüm sorunların çözülmesi ve gereği ne ise ona göre yaşam alanlarının tasarlanması ve bunun yaşam felsefesi olarak benimsenmesi gerekmektedir. Felsefi bilincin gücünün çevre bilinci oluşturmada kullanılması bir zorunluluktur. Doğada her şey belli bir denge içinde iken doğa ile kültür arasındaki karşıtlık antroposentrik bakış açısı ile daha da belirginleşmektedir.

"Vernacular", "traditional" yani; yerel-geleneksel mimari de doğa bileşenlerini tasarım girdisi olarak değerlendiren ve yerel koşullara göre yüzyılların deneyimi sonucu oluşan ve bir artefakt

mimari kültür olup nitelikli, ekolojik ve biyolojik anlamda çevre ile entegre, ekosentrik tasarımlardır. Bu kapsamda çevre etiği açısından da doğru çözümleri içermektedir.

Ekomimetik yaklaşım ise ekosistem temelli; belli bir alanda bulunan biyotik ve ebiyotik faktörlerin karşılıklı etkileşimi ile oluşan sistemler olup, yapıların, işlev ve süreçlerin mevcut ekosistem ile fiziksel ve mekânsal olarak bütünleşmesini amaçlamaktadır. Burada doğal ekosistemlerin taklidi de söz konusudur (Arslan, Selçuk ve Avinç, 2018). Bu özellikleri ile antroposentrik yaklaşıma karşıt bir diğer bakış açısı ve kentsel-mimari yaklaşımdır.

Artık tüm olumsuzluk ve sakıncalı etkileri ile antroposentriğe karşı biyosentrik ve ekosentrik hatta kozmosentrik bir bakış açısı hem tüm evren ve bileşenleni olan canlı-cansız varlıklar ile tüm yaşam formları ve varoluş için en doğru yaklaşım, çözüm, davranış biçimi ve tasarım belirleyicisidir.

Antroposentriklikten, cosmosentriğe; tüm var oluşların bir olgu, eşitlikçi, adil, bitki-hayvan-insan birlikteliğinin koşulsuz doğrular ile sürdürüldüğü sağlıklı ve bütüncül yaşam çevrelerine…

KAYNAKÇA

- Acosta G. G. and Romeva C. R., *From Anthropocentric Desıgn To Ecospheric Design: Questioning Design Epicentre.* International Design Conference – Design, 29-37, Dubrovnik – Croatia, 2010.
- Akalın M., *Çevre Etiği. Çevreye Felsefi Yönelimler.* Iksad Publications House, 2019. ISBN: 978 6258377 72 9, Ankara.
- Arslan, S., Selçuk, G., & Avinç, M., *Antroposentrikten Ekosentriğe Mimarinin Değişimi/Dönüşümü ve Ekomimetik Kentler*. ISUEP2018 Uluslararası Kentleşme ve Çevre Sorunları Sempozyumu: Değişim/Dönüşüm/Özgünlük 28-30 Haziran 2018 Anadolu Üniversitesi - Eskişehir
- Birden, B., *Çevre etiğinde bireyin ahlaki sorumluluğuna kısa bir bakış*. Türkiye Biyoetik Dergisi, Vol. 3. No.1, (p) 4-14, 2016. Review Tjob_Turkish Journal of Bioethics. DOI: 10.5505/tjob.2016.66375
- Erten, S., Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutum Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Çalışması, Eurasian Journal of Educational Research, 28, 67-74 / 2007.

- González-Díaz, M. J.; García-Navarro, J., Anthropocentric and non-anthropocentric values as the basis of the new sustainable paradigm in architecture. Ravage of the Planet III 291-300. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, Vol. 148, 2011.
- Mylius, B., Three Types of Anthropocentrism. Environmental Philosophy 15:2 pp. 159–194, 2018. doi: 10.5840/envirophil20184564
- Ünver B., Antroposen Kibrin Akıldışı Ürünü: Hayvanat Bahçeleri. Mimari Tasarım Mayıs-Haziran 2021.
- United Nations Economic Commission for Europe Delivering on The 2030 agenda and Paris Climate Agreement: A Commitment Tria, 2021

  Url

  https://unece.org/sites/default/files/2021-04/01%20Scott%20Foster%20EGRM%2004-29-2021.pdf

TEMALI TASARIMLAR VE MACERA PARKLARI

THEMATIC DESIGN AND ADVENTURE PARKS

Öğr. Gör. Dr. Evren TANDOĞAN

Atılım Üniversitesi, evren.tandogan@atilim.edu.tr – 0000 0002 8809 3701

Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Ankara Üniversitesi, eerdogan@ankara.edu.tr – 0000 0002 4193 629X

ÖZET

Turizm aktiviteleri kapsamında da potansiyel oluşturan "**temalı**" yada "**tema park**"lar gerek ülkesel gerek yerel ölçekte farklı yaş gruplarının ilgisini çeken eğlence ve aktivite alanlarıdır. Macera, kültür, tarih, bilim-kurgu, uzay, sualtı gibi farklı konseptler için tasarlanan tema parklar tema ve niteliklerine göre yapılar, yapısal ve bitkisel bileşenler açısından özgün tasarım yaklaşımları ve detay tasarımlar gerektiren macera ve eğlence odaklı olduğu kadar duyusal deneyimler de yaşatan her biri farklı kimlikte, özgün tasarımlardır. Eğlenirken öğreten, özel ekipmanlar, kurgu ve mekan organizasyonu gerektiren alanlar olup kimi zaman belli bir yaş grubunun kullanımı; kimi zaman da tüm yaş gruplarının kullanımı için tasarlanmaktadırlar.

Özel tasarım ve farklı bakış açıları gerektiren tema park türlerinden biri de "**macera parkları**"dır. Macerapark ya da **macera parkuru** olarak da adlandırılan macera parkları (adventure parks) gerek eğitim gerek eğlence ve aktivite amaçlı kullanılan; katılımcıların mutlaka hareket ederek ve deneyimleyerek eğlendikleri ve aynı zamanda bedensel aktivite ya da egzersiz yapabildikleri alanlardır. Katılımcıyı hem fiziksel hem zihinsel anlamda harekete zorlayan macera parkları gerek gerek grup ya da aile ile birlikte gerek bireysel olarak gerçekleştirilebilecek etkinlikler sunan dinamik parkurlara sahip alanlardır. Başlangıçta askeri eğitim amaçlı kurgulanan bu aktivite alanları süreç içinde macera parklara dönüşmüştür. Farklı ölçek ve niteliklerde tasarlanabilen macera parkları daha çok doğal ve doğal değerler açısından zengin alanlarda tasarlanabileceği gibi milli parklarda, mesire yerlerinde, kamp alanlarında, kent parklarında, ormanlık alanlarda ya da turizm ve ticaret merkezleri kapsamında da tasarlanabilmektedirler. İp parkurları, zipline, tırmanma duvarları, ağ parkurları, dev

PROCEEINGS BOOK

salıncaklar, "survivor" parkurları gibi bir çok etkinliği içeren macera parkları doğa ile entegre özel mekânsal tasarımlar ve alan kurgulanmaları gerektirmektedir.

Bu bildiride tema park kavramı genel anlamda tariflenerek özelde macera parkların tanımı yapılacak; tarihsel gelişimi ortaya konarak kültürel, sosyal, rekreatif nitelikleri kapsamında değerlendirilecektir. Yanı sıra yapılanma, yapısal ve bitkisel bileşenleri ile planlama ve tasarım özellikleri kapsamında yorumlanarak bedensel, zihinsel, sosyal ve kültürel katkıları ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tema parkları, temalı tasarım, macera parkları, ip parkurları, temalı eğlence, macera, eğlence

Key Words: Theme parks, theme design, adventure parks, rope course, entertainment, adventure

5. GİRİŞ

Belirli bir tema kapsamında tasarlanmış ve genellikle insanlara eğlence, aktivite, hareket, rekreasyon amaçlı bazı etkinlikler, oyunlar, tanıtım, araştırma olanağı sunan farklı duygular yaşatmak ve deneyimlemek üzere kurgulanmış alanlar "tema parklar" olarak tanımlanmaktadır. Fuar ve festival alanları ile de benzerlik taşıyan tema parklar bir tür eğlence parkı gibi de nitelenen ve tek bir tanımlı ya da birkaç tema kapsamında tasarlanmış alanlardır. Fuar, lunapark ya da festival alanlarından farkı ise geçici olmamaları; tüm donanımları ile kalıcı olarak inşa edilmeleridir.

Kent parkları ve oyun alanlarından farklı olanaklar sunan "tema parklar" gerek ülkesel gerek yerel ölçekte farklı yaş gruplarının ilgisini çeken; macera, kültür, tarih, fantastik, bilim-kurgu, sualtı, uzay, teknolojik oyunlar, doğa etkinlikleri, suya dayalı rekreatif etkinlikler, tren, roller-coster gibi seçilen bazı temalar kapsamında özgün, alana özel kurgu, planlama ve detay tasarımları gerektiren eğlence, deneyim, macera odaklı olması yanında aynı zamanda duyusal deneyimlere de olanak sağlayan alanlardır. Genelde kalabalık insan gruplarının kullanımına yönelik olarak organize edilen tema / temalı parklar belirlenen tema doğrultusunda özel ekipman gerektiren, eğlenirken öğreten, aktivitelere katılmaya teşvik eden cazip alanlardır. Tema parklarda eğlence, aktivite ve etkinlik alanları bulunmaktadır. Kimi zaman belli bir yaş grubu, kimi zaman ise tüm yaş gruplarının kullanımı için tasarlanan tema parkların projelendirilmesinde her bir tasarım özelinde belirlenen konum ve nitelikteki alanlarda

PROCEEINGS BOOK

gerçekleştirilecek etkinliklere göre farklı altyapı, donanım gerektiren büyük ölçekli parklardır. Tema / temalı parklar bedensel aktiviteler, spor etkinlikleri, sosyal-kültürel etkileşim, eğlence, doğayı tanıma-keşfetme, bilimsel çalışmalar yapma, teknolojik deneyimler yaşama, bireysel gelişim gibi birçok etkinliğe olanak sağlayan alanlardır. Geniş alanlarda gelişim gösteren ve büyük yatırımlar sonucu oluşturulan tema parklar birçok yapı, kapalı, yarı-açık, açık mekan kurgulanmasına ve etkin bir dolaşım sistemine sahip olması gereken alanlardır. Tüm etkinlikler kendi içlerinde belli bir düzene sahip iken bütüncül olarak değerlendirildiğinde belli bir hiyerarşi içinde kurgulanmış etkinlik alanları ve dolaşım sistemine sahiptirler ve genellikle kent merkezlerinden uzakta, geniş alanlarda yer almaktadırlar.

Tema parkların kökeni Ortaçağ Avrupa kentlerinde görülen "**mutluluk bahçeleri**"dir. Bu bahçeler eğlence, ateş oyunları, dans, oyuncaklı oyunlar ve ilk korku tünellerinin bulunduğu bugün tema park olarak nitelenen parklara referans olmuştur. 1700'lere kadar etkin kullanılan bu parkların bazıları bugüne ulaşabilmiştir. Kopenhag'da 1583'te tasarlanan "Bakken" Dünya'daki en eski tema park örneğidir. 1800'lerden sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde kurgulamaya başlayan bu parklar bugüne kadar gelişerek gelmiştir (Baran ve Kont 2015). Başta eğlence temalı parklar olmak üzere tema parkları bölgesel ve kentsel parklar şeklinde inşa edilen "tema park" kavramı bugün daha geniş ve kapsayıcı bir anlamda kullanılmakta olup geleneksel tema park anlayışından temalı mekanlara, parklara, tasarımlara dönüşmektedir.

Dünya'da gerçekleştirilen ilk tema park 1955 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Los Angeles'ta kullanıma girmiştir. Amacı bireylerin sosyal, kültürel etkinlikte bulunmaları, aksiyon, hareket ve eğlence gereksinimlerini karşılaştırmaktadır. Bazı tema parklarda ya da hemen yakınlarında daha fazla vakit geçirmek isteyenler için konaklama olanağı da sunulmaktadır. Yanı sıra bu tür parklarda gastronomik mekanlar, ticaret, kültürel mekanlar, sinema gibi farklı kullanımlara yönelik yapılar da yer alabilmektedir.

6. MACERA PARKLARI VE TASARIM İLKELERİ

Büyük ölçekli alanlarda gerçekleştirilen temalı tasarım alanlarından biri de "macera parkları" (adventure parks) dır. Sonucun belirsiz olmasına rağmen, tehlike unsurlarını içeren, doğal çevre ile etkileşim içinde bulunulan ve kendiliğinden başlayan etkinlikler, macera aktiviteleri olarak tanımlanmaktadır (Schlemmer, et al.. 2021). Bir yandan hesaplanabilir, öngörülebilir ve nesnel riski en aza indirilen, ancak bireysel olarak üst düzeyde algılanan risk ile başarı deneyimi sunan macera parkları dinamik yapıda, benzeri olmayan, özgün tema parklardan biridir.

PROCEEINGS BOOK

"**Macerapark**" ya da "**macera parkuru**" olarak da adlandırılan macera parkları (adventure parks) gerek eğitim gerek eğlence ve aktivite amaçlı kullanılan; katılımcıların mutlaka hareket ederek ve deneyimleyerek eğlendikleri ve aynı zamanda sürekli aktivite ve hareket halinde oldukları, spor-egzersiz yapabildikleri alanlardır. Macera parkları aslında spor değil, aktivite sunan alanlar olup ziyaretçiler için kumsal, doğal kayalıklar, kanyonlar, dik yamaçlar, su yüzeyleri, ağaçlar gibi doğal çevre kaynakları açısından zengin çevrelerde zipline, rafting, trekking, tırmanma, atlama, ağaç tırmanma, dağ bisikletciliği gibi doğa içinde ve doğal ortamlarda gerçekleştirilebilecek farklı etkinlik seçenekleri sunmaktadırlar (**Görsel 4**).

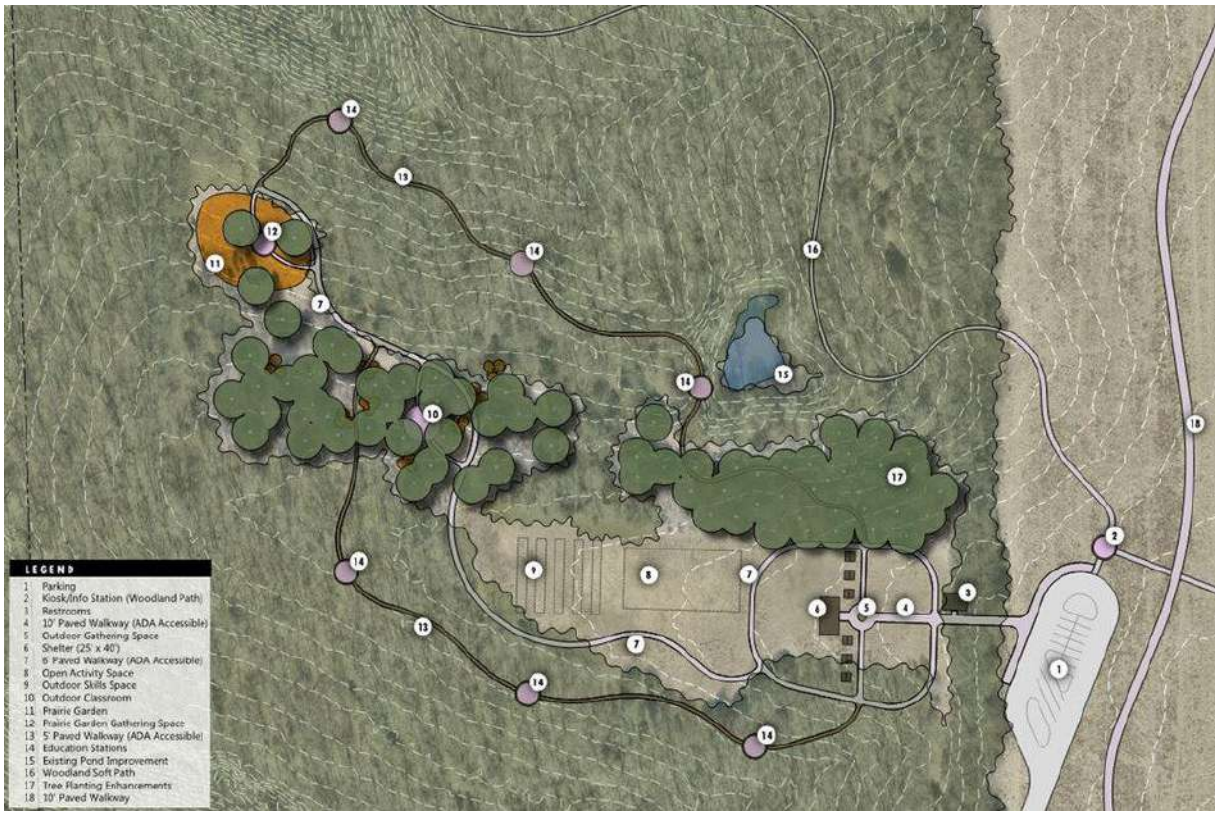

Görsel 4 Branch Park alanı, Amerika Birleşik Devletleri (https://www.bevireo.com/camp-branch-park, Erişim tarihi: 16.12.2023)

Macera parkları ve ip parkurları ilk kez 1875 yılında bir Fransız tarafından katılımcıların fiziksel zorluklar ile başa çıkmaları amacı ile gerçekleştirilmiştir. Beden eğitimi öğretimi ile ilgilenen ve aynı zamanda Fransa Ordu subaylarından biri olan Hebert 1900'lü yılların ilk yarısında engelli parkurların önemini fark ederek okullarda, beden eğitimi faaliyetleri kapsamına almıştır (Ball ve Boros-Balint 2019). Bu dönemde oluşturulan ilk macera parklarda rotalar ve engeller parkurun inşasını gerçekleştiren ekibin fikirleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. İp parkurları askeri amaçlı olarak hayatta kalma ve kolektif çalışma

eğitimi vermek amaçlı uygulanmıştır. 1971 yılında ABD'de "macera" isimli deneyerek öğrenme amaçlı bir okula "ip parkuru" yapılmış ve bir süre eğitim yapılarında uygulanmıştır. 1998 yılında Almanya'da ERCA (European Ropes Course Association) kurulmuş ve macera parkurlarının standardizasyonu ile ilgili çalışmalar başlatılmıştır (Anonim, 2023).

Macera parklarında en yaygın kullanılan etkinliklerde biri "ip parkurları"dır. Küresel ölçekte "rope courses", "challege course", "aerial adveture park", "tree top adveture park", "team course" gibi adlandırılan temalara sahiptiler (**Görsel 5**). Gerek askeri eğitim gerek macera isteyen siviller için kurgulamış, farklı zorluk düzeylerine sahip parkurlar katılımcılara kriz yönetimi, ekip çalışması, hızlı karar alma (yetisini geliştirme), buz kırma, tırmanma, gibi oyun ve etkinlikler ile bireysel ve bedensel gelişim olanakları sumaktadır. Katılımcılara bireysel olduğu kadar toplumsal anlamda da katkı sağlayan alanlardır. Geleneksel oyun alanları ile karşılaştırıldığında temel ayırıcı özelliği hareket ve aktivite olmadan eğlencenin mümkün olmamasıdır. Rekreasyon ve aktif etkinlikler kapsamında birçok olanağa sahip alanlardır.

Görsel 5 "Rope courses", "zipline","aerial adveture park"," tree top adveture park" (Erişim tarihi: 16.12.2023 www.pikist.com)

Macera parkları ziyaretçilere bir macera yaşatan, her yaş grubunun, her türlü fiziksel özelliğe sahip bireyin katılım sağlayabileceği ve kendine uygun bir etkinlik bulabileceği; gerek bireysel ya da grup ile gerek aile olarak gerçekleştireceği etkinlik olanakları sunmaktadırlar ve genelde heyecan yaşatan, kimi zaman risk yönetimi gerektiren aktivitelerin eğlenerek gerçekleştirildiği

alanlardır. İç mekan ve dış mekanda gerçekleştirilebilecek aktiviteler için açık, yarı açık, kapalı mekan kurgulamalarına ve bir dizi parkur ve rotalara sahip, doğa ile entegre, doğa içinde ve doğa ile uyumlu olacak biçimde tasarlanan alanlardır. Eğlence parkları ile karşılaştırıldığında; eğlence parklarında görülen sert zeminler, beton yüzeyler macera parklarında yerini toprak, çakıl, kayalık zeminler ile ahşap, ağaç gibi daha doğal malzeme ve çevre bileşenlere bırakmaktadır.

Macera parklar bireylerin belli konulardaki yeteneklerini geliştirmelerine olanak sağlayan, vücut ve ruh sağlığını fiziksel aktivite ile iyileştiren, rehabilite eden alanlardır. Macera parkların sunduğu aktivitelerin aktif eğlence, stres giderici, mental uyarıcı ve zihin geliştirici etkileri bulunmaktadır. Diğer yandan sosyal anlamda işbirliği, ekip çalışması, sosyal entegrasyon gibi katkıları da söz konusudur. Doğal ortamlarda, organik plan şemalarına sahip macera parklarına kurgulandıkları alanın doğal özellikleri doğrultusunda; doğal ya da yapay, iç mekan ya da dış mekanda tırmanma halatları, dağa tırmanma, "survivor" parkurları, trekking ya da rafting parkurları, macera küreleri, oyun alanları, tırmanma duvarları, engelli parkurlar, zipline, dev salıncaklar, serbest düşüşler, trambolinler, file tırmanma, ekip oyunları, aile oyunları, köprü ve geçitler ile alana özel tasarım ve uygulamalar yer alabilmektedir. Bütün bu aktiviteler sabit ya da taşınabilir strüktürler / yapılanmalar ile gerçekleştirilmekte; bu uygulamalar özel ekipman, alt yapı, güvenlik ve özgün tasarımlar gerektirmektedir. Çevre kaynakları ve arazi morfolojisi doğrultusunda organize edilen macera parklarda alan kullanımları ve parkurlar alan karakteristikleri doğrultusunda konumlandırılmaktadır.

Görsel 6 Tırmanma ve "survivor" parkurları (Erişim tarihi: 16.12.2023 www.pikist.com)

Macera parkları bireysel ya da grup olarak her türlü dış mekan aktiviteleri ve hareket içeren etkinliklerin yanı sıra grup aktiviteleri, arazi gezileri, yön bulma, orientasyon, doğa tanıma ve araştırma etkinlikleri, doğum günü partileri gibi özel etkinlikler için de kullanılabilmektedir(**Görsel 7**). Macera parkları diğer hiçbir açık-yeşil alanda ya da parkta

PROCEEINGS BOOK

deneyimlenemeyecek farklı dış mekan aktiviteleri sunan alanlar olup bireylerin motivasyon, keşif, güç denemesi, risk ve kriz yönetimi gibi farklı yeteneklerini geliştirmelerine de olanak sağlayan alanlardır.

Görsel 7 Bireysel ya da grup etkinlikleri (Erilim Tarihi: 16.12.2023 https://recserv.uiowa.edu/ui-challenge-course#&gid=1&pid=2)

Macera parkları doğanın ekolojik döngüsüne müdahale etmeden; doğal malzeme ile, doğa ile uyumlu olacak biçimde aktif kullanımın alalarına sahip, kamusal amaç ile düzenlenmiş alanlardır. Tasarım ve planlama açısından değerlendirildiğinde ise doğaları gereği içinde yer aldığı çevreye ve doğaya en az müdahale eden, zarar vermeyen, bütünü ile doğaya entegre ve uyumlu; insanlar için tasarlanmış olmasına karşın ekolojik açıdan duyarlı tasarımlardır. Bu anlamda öncelikle tematik anlamda tutarlık olmalıdır. Mimari ve yapısal öğeler ile park bütünde görsel anlamda dil birliği olmalıdır. Macera park yerleşim planı tasarımında dolaşım/sirkülasyon önerilen parkurlar ve alan kullanımları doğrultusunda topoğrafyaya göre gerçekleştirilmeli; dinamik ve görsel olarak hem doğa ile uyumlu hem uyarıcı olmalıdır. Macera güzergahları için farklı, egzotik, tropik ya da uzak doğu gibi farklı nitelikte uygulamalar daha çekici mekanların yaratılmasına katkı sağlayacaktır. Sürprizli, keşfetme amaçlı, gizli patikalar ve bunların erişim sağladığı saklı, gizemli, sürprizli mekanlar alternatif kullanımlara olanak sağlarken park içinde de mekânsal zenginlik sağlayacaktır.

Kentsel yaşamın günlük rutini dışına çıkmak isteyen bireylerin macera arayışına yönelik olarak güvenlik–risk dengesinde kendilerini zorlayacak fiziksel aktiviteler sunması macera parkurlarının cazibesini oluşturmaktadır. Bu parklarda farklı yükseklik ve zorluk seviyelerinde, farklı yaş ve deneyim gruplarına hitap eden parkurlar düzenlenirken doğal yapıya insan yapımı bileşenler de eklenmektedir. Bireyin kendi yetkinliklerini keşfetmesine yönelik macera parkurlarında tırmanma, sallanma, dengeleme gibi birtakım aktivitelere cevap veren yapılanmalar, kurgulanan parkurun yer seçimi ve teması ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda macera parklarında tasarımını etkileyen faktörler arasında arazi seçimi, konumu, alanın

büyüklüğü, alanın doğal yapısı, arazi kullanımına yönelik yasal kısıtlamalar, erişim-ulaşım olanakları, yakın çevre ilişkileri ve finansman konuları sayılabilir.

Macera parkları, konum ölçek ve niteliğine göre dağ kızağı, kuru kızak, ATV safari, çocuk macera parkları, çocuk trafik eğitim parkları, okçuluk, kamping alanı, gösteri-etkinlik alanları gibi pek çok seçenek sunabilmektedir (**Görsel 8**). Büyük ölçekli alanlarda özgün tasarım ve alt yapı gerektirmesi nedeni ile ekonomik olarak büyük yatırımlardır. Bu anlamda çevresel ve sosyal etki analizleri gerçekleştirilerek, elde edilen bulgular doğrultusunda tasarım süreci gerçekleştirilmelidir.

Görsel 8 ATV safari, dağ kızağı, kuru kızak, kar kayağı (https://www.pawsup.com/activities/)

Bireye hem eğlenceli, hem de rekabetçi bir ortam sunulması amacı ile doğanın, doğal mekanların kullanması yanı sıra insan yapımı ekipmanların da eklenmesi ile kullanıcı deneyimlerini destekleyen ve artıran aktivitelerin düzenlenmesinde;

- Macera park içinde belirlenen tema / temalar doğrultusunda farklı yapılanmaların bütüncül bir anlayış ile ele alınması,
- Alternatif rotalar oluşturmaya imkan verecek düzenlemelerin yapılarak kullanıcı deneyimlerinin çeşitlendirilmesi,
- Farklı yaş gruplarının kullanımına yönelik alternatif kullanım alanlarına sahip olması,
- Zorluğu ve eğlenceyi arttırmanın bir yolu olarak hareketli öğelerin eklenmesi,
- Parkur içinde rekabeti de teşvik eden, bireysel mücadele yerine takım mücadelesini öne çıkaran tasarımların olması,
- Yağış ve sert iklim koşullarına dirençli, doğal yapı ile uyumlu malzeme kullanılması,
- Kullanıcıların güvenlik gereksinimlerini karşılayan önlemlerin açık ve anlaşılır olması,

- Alanın düzenli takip edilerek taşıma doygunluk seviyesinde veya üzerinde kullanımının neden olabileceği tahribata yönelik önlemlerin alınması, bu doğrultuda alternatif rotaların tanımlanması,
- Esnek ve modüler tasarım kapsamında yeni uygulama ve gelişmelere kolayca adapte olabilecek biçimde tasarlanması beklenmektedir.

Bu doğrultuda gerçekleştirilen tasarım ile doğal çevre kaynakları açısından zengin çevrelerde, doğanın içinde gerçekleştirilebilecek etkinlik seçenekleri ile macera parkları cazibe merkezi haline gelmektedir.

SONUÇ

Macera parkların en önemli özelliklerinden birisi aktivitelerin doğal ortamda ve açık mekanda gerçekleştiriliyor olmasıdır. Böylece öncelikle doğada olma ve yaban yaşamına ilişkin bilgilenme söz konusudur. Bu olgu da hem bedensel hem ruhsal insan sağlığı açısından birçok yarar sağlamaktadır. Öncelikle eğlenerek, farkına varmadan keyifle sağlığımız için çok yarar sağlayan kardiyo egzersizi yapmamıza neden olur. Tüm yaş grupları için kardiyovasküler aktivite olanakları sunarken fit, sağlıklı kalmamızı ve kalp, obezite gibi hastalıklardan korunmamızı sağlamaktadır. Aktiviteler ile salgılanan endorfin aracılığı ile yaşamın doğal biri getirisi olan stresin, bireylerin mental ve fiziksel sağlıkları üzerindeki olumsuz etkilerinden arındırmaktadır. Aynı zamanda doğada vakit geçirmeye ve pozitif düşünceler geliştirmeye olanak sağlarken stres düzeyini de düşürmektedir. Tırmanma, atlama, zıplama, koşma gibi aktiviteler sonucu bireylerin kaslarını güçlendirerek çok daha iyi hissetmeleri ve yardımcı olurken ip parkurlarında, tırmanma, zipline ile uçma ya da serbest düşüş gibi aktiviteler bedensel dayanımı arttırmaktadır. Yanı sıra tüm bu etkinliklerin ve aktivitelerin eğlenerek gerçekleştirilmesi mental ve bedensel sağlığı olumlu yönde etkilemektedir.

Sağlık ile ilgili yararları yanında sosyalleşmek için etkili bir araçtır. Sosyal, duygusal anlamda olumlu etkileşimler yaratırken birlikte aktivitede bulunmak birlik, bütünlük, sosyal birliktelik, ekip çalışmalarına uyumlanma anlamında da katkı sağlamaktadır. Macera parklarında farklı bir dünyaya adım atarak güncel sorunlardan uzaklaşırken eğlenerek, korkular ile yüzleşmek, bireysel güvenin arttırılması sağlanırken toplumsal birliktelik deneyimlenebilmektedir.

İnsan sağlığı ve bireysel gelişim açısından katkılarının yanı sıra diğer temalı parklar ile karşılaştırıldığında macera parkları doğa ile en iyi entegre olan, hatta kimi zaman doğa koruma alanları ve milli parklar bünyesinde yer alan, çevre etiği açısından değerlendirildiğinde

ekosentrik bakış açısına sahip kamusal alanlardır. Doğal yapı gereci ile doğaya müdahale edilmeden, duyarlı tasarım yaklaşımları doğrultusunda, doğa dostu aktiviteler kapsamında kurgulanmaktadır.

Tabiat parkları, doğal sit alanları ve yaban yaşam alanları ya da yoğun ormanlık alanlar gibi doğal değerler açısından çok zengin çevrelerde konumlandırılmamalı; buna karşın doğal açıdan rehabilite edilmesi ve desteklenmesi gereken alanlarda bu lokasyonları ekolojik açıdan iyileştirme ve rehabilite etmek amaçlı tasarlanmalıdır. Alanda mevcut doğal parkurların yanı sıra ile insan yapımı ekipmanların da kullanıldığı macera parklarda söz konusu bu ekipmanlar kesinlikle doğa uyumlu olmalı, habitatlara ve yaban yaşamına zarar verilmemeli, beton, çelik gibi yapı gereçleri yerine ahşap gibi geri dönüşlü ve doğa ile kolayca entegre olan hafif strüktürler ile gerçekleştirilecek tasarımlar hiçbir koşulda mevcut topografya, flora, fauna ve doğal oluşumlara müdahale gerektirmeyecek biçimde yapılandırılmalıdır. Bu koşullarda tasarlanan macera parklarda doğa, temiz hava, aktiviye…

Eğlen, oyna ve sağlıklı kal ancak bunun birincil koşulu olan doğayı özenle koru.

KAYNAKÇA

Liang, Z., & Li, X. (2023). What is a theme park? A synthesis and research framework. Journal of Hospitality & Tourism Research, 47(8), 1343-1370.

BALL, B. J., & BOROS-BALINT, I. (2019). Forest Adventure Parks of Romania: New Possibilities to Develop the Human Physical Capacity. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Educatio Artis Gymnasticae*, 77-88

Schlemmer, P., Scholten, T., Niedermeier, M., Kopp, M., & Schnitzer, M. (2021). Do outdoor adventure park activities increase visitors' well-being?. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, *35*, 100391.

www.pikist.com Erişim tarihi: 16.12.2023

https://www.bevireo.com/camp-branch-park, Erişim tarihi: 16.12.2023

https://www.pawsup.com/activities/ Erilim Tarihi: 16.12.2023

https://recserv.uiowa.edu/ui-challenge-course#&gid=1&pid=2 Erilim Tarihi: 16.12.2023

AFYONKOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SİNEMA VE TELEVİZYON ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER BEKLENTİLERİNE YÖNELİK METAFORİK BİR ARAŞTIRMA

Arş. Grv. Dr. Tolga GÜROCAK
Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, tgurocak@gmail.com
- ORCID ID 0000-0002-5284-8447
Yüksek Lisans Öğrencisi, Eda Demet GÜROCAK
Afyon Kocatepe Üniversitesi Yönetim ve Organizasyon ABD, edaakgun99@gmail.com
- ORCID ID 0000-0003-1372-1379

ÖZET

Bireyler çeşit güdüler sonucunda hedefler belirler ve bu hedefler doğrultusunda bir alan seçerek o alanda ilerleme gösterir. Bir bireyin meslek tercihinde rol model aldığı bir aile ferdi ya da bulunduğu çevrede yapmış olduğu gözlemler gibi çeşitli faktörler etkili olabilir. Kariyer ise bireyin eğitimiyle temelini attığı, ömür boyu devam eden ilerleme çabası ve yaptığı faaliyetlerle ilişkilidir. Şüphesiz ki, meslek tercihinde seçilen bölümler neticesinde kariyere ilişkin beklentiler öğrenciler için değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada, öğrencilerin metaforlardan yararlanarak kariyer beklentilerinin ne olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Afyon Kocatepe Üniversitesinde Güzel Sanatlar Fakültesinde eğitim gören Sinema ve Televizyon Bölümü öğrencilerinin gelecek beklentileri incelenmiştir. Gönüllü katılıma rızası olan öğrencilerle gerçekleştirilen çalışmada kariyer metaforlarından yararlanılarak söz konusu öğrencilerin kariyer beklentilerine ilişkin metaforik benzetmelerini ve bağlantılı olarak kariyer beklentileri incelenmiştir. Öncelikle öğrencilerin demografik özellikleri ile kendilerini tanıtmaları, ardından metaforik bakış açılarını ortaya çıkarmak için iki soruyu yanıtlamaları istenmiştir. Buna göre, kariyerlerine ilişkin beklentilerini kariyeri bir nesne, hayvan, şekil, masal kahramanı, tarihsel bir kimlik veya canlıya benzetmeleri istenerek ikinci aşamada bu benzetmeyi neden yaptığına yönelik oluşturulan sorularla öğrencilerin vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda metaforik yaklaşımları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kariyer Beklentisi, Metaforlar.

PROCEEINGS BOOK

A METAPHORICAL RESEARCH ON THE CAREER EXPECTATIONS OF AFYONKOCATEPE UNIVERSITY CINEMA AND TELEVISION STUDENTS

ABSTRACT

Individuals set goals due to various motives and set a field in line with these goals, choose and progress in that field. Role models in an individual's choice of profession, such as a family member or observations made in their neighbourhood, may be effective. A career is based on an individual's education. It is related to the lifelong endeavour for progress and the activities they carry out. Undoubtedly, due to the departments chosen in the choice of profession, career-related expectations vary for students. In this study, students It is aimed to reveal what their career expectations are by using metaphors. In this direction, in the Faculty of Fine Arts at Afyon Kocatepe University, future expectations of students studying in the Department of Cinema and Television are analysed. It was conducted with students who consented to voluntary participation. In this study, career metaphors were used to analyse these students' career metaphors. Metaphorical analogies related to career expectations and related career expectations were analysed. Firstly, students' demographic was introducing themselves with their characteristics, and then presenting their metaphorical perspectives. The participants were asked to answer two questions to find out. Accordingly, they started their careers expectations regarding the career of an object, animal, figure, fairy tale hero, historical identity or a living creature, and in the second stage, they were asked to liken them to a historical identity or a living creature. Questions about why the students made the analogy and the answers they gave to reveal their metaphorical approaches in line with their responses have been studied.

Keywords: Career, Career Expectation, Metaphors.

1. GİRİŞ

Hızlı değişimlerin gerçekleştiği, bilginin öneminin arttığı, yeniliklerin yoğun yaşandığı dünyada teknoloji ile iç içe büyümüş olan, bilgiye kolay erişim sağlayan, yeniliklere kolaylıkla uyum sağlayabilen personelleri istihdam etmek şüphesiz iş dünyasında önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu kapsamda gerekli olan özellikleri barındıran personellerin avantajları ile verimlilik sağlamak iş dünyasında devamlılığı sağlayabilmek adına büyük bir önem taşımaktadır. Bu niteliklere sahip bireylerin kariyerlerinde ne gibi istek ve beklentilerinin olduğunu tespit etmek ve bu beklentileri anlamlandırmak oldukça önemlidir.

Kariyer zaman içerisinde gelişen bir olgu olmaktadır. Bireylerin de kariyere yönelik beklentileri ve bakış açıları da farklılık göstermektedir. İş hayatı henüz başlamamış olan bireylerin kariyere

PROCEEINGS BOOK

ilişkin beklentilerinin ne olduğunu saptamak amacıyla başlanılan bu çalışma ile öğrencilerin kariyere yönelik isteklerini de açığa çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında işverenlerin gelecekte çalıştıracakları bireyleri anlaması ve uygun ortamı sağlaması da verimlilik artışını sağlayacaktır.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü öğrencileri ile gerçekleştirilmiş olan bu araştırma Sinema ve Televizyon bölümünde eğitim alan öğrencilerin kariyer beklentilerini anlamak, ileride yer alacakları sektöre dair izlenimlerini ortaya çıkarmak ve kariyere ilişkin bakış açılarını saptamak açısından önemli olmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kariyer Kavramı

Kariyer köken olarak Fransızca carriere kelimesinden dilimize gelmiştir. Sözlük anlamı olarak bir meslekte bir zaman ve çalışmayla elde edilen aşama, başarı ve uzmanlıktır (TDK, 2023). Kariyer mesleki yönden yetkinliğin yükselmesi ve dereceler alınmasına verilmekte olan bir isim olmaktadır.

Kariyer ile ilişkili bilimsel literatür 1900'lü senelerin ilk zamanlarına kadar gitmektedir. Kariyer ile ilgili araştırmalar mesleki rehberlik ve örgütsel yönü ile kariyer iki dala sahiptir. 20. Yüzyıl dönemine gelindiği zamanda mesleki rehberlik olarak öne çıkmıştır ve sonrasında da örgütsel kariyer konusuna ağırlık verilmektedir. Mesleki rehberlik olarak yürütülen çalışmalarda birey ile ilgili mesleğin uyum sağlaması düşüncesi ile hareket edilirken örgütsel kariyerde ise birey ile örgütün uyum sağlaması söz konusu olmaktadır (Pınarbaşı & Erdoğmuş, 2017).

İş dünyası içerisinde yaşanan hızlı bir değişim söz konusudur. Bu değişim başta örgüt yapıları olmak üzere yönetim yaklaşımları bireysel manada da personellerin bakış açılarında bir etki yaratmıştır. Yönetim ve organizasyon ile personellerin değişimi arasında gerçekleşen etkileşim, tarafların kariyer anlayışlarının da farklı bir boyut kazanmasını sağlamıştır (Özdemir, 2013).

Kariyer anlayışının değişime uğramasına yol açan iki ana başlık bulunmaktadır Bunlar;

- Örgütlerin yönetim ve organizasyonundaki değişimler,
- Personellerin kariyere yönelik bakışlarındaki değişimler (Erdoğmuş, 2003; Özdemir, 2013)

şeklinde olmaktadır.

Kariyer bir bireyin iş yaşantısı süresince bir iş dalında kendisini geliştirmesi, tecrübe ve iş ile ilgili kabiliyet elde etmesidir. Kariyer bir bireyin özel sektör veya kamu sektörü farkı olmaksızın iş yaşantısına adım attığı andan itibaren ilerlemeyi sağlayacak bir başarı kazanımı için performansını sergilediği ve kendisini yetiştirdiği bir yapıya sahip olmaktadır.

2.1.1. Kariyer Yönetiminin Önemi

İnsan Kaynakları Yönetiminin bir fonksiyonu olarak eğitim ve geliştirme, performans değerlendirme ve iş analizi gibi önemli fonksiyonlardan bir tanesi de kariyer yönetimi

olmaktadır. Kariyer yönetimi kariyerin örgütsel boyutu üzerinde odaklanmaktadır ve bütün personeli etkileme potansiyeli güçlü olan bir kavram olmaktadır (Özdemir & Aras, 2015).

Kariyer yönetimi ile işletmeler dış çevre şartlarında ve işgücü piyasasında gerçekleşecek olan değişimlere uyum sağlanması ve işletmenin gelecekte de varlığını sürdürebilmesi, insan sermayesinin korunması ve gelişiminin desteklenmesi, yeniliklere açık esnek bir yapının benimsenmesi ile personellerin ve örgütsel amaçların bir bütünlük sağlayarak gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır (Bingöl, 2013; Özdemir & Aras, 2015).

2.1.2. Kariyer Planlama

Kariyer planlama, modern yönetim yaklaşımının ortaya çıkışı ile insan kaynakları yönetimi anlayışı çerçevesinde önem kazanmıştır. Kariyer planlama: bir bireyin bilinçli bir şekilde uzun vadeli iş yaşamını değerlediği ve sahip olduğu bilgi, yetenek, ilgi gibi yönlerini değerlendirdiği ve işletme içi- dışı kariyer imkanlarını tanımladığı, kendisine göre kısa, orta ve uzun dönemli olmak üzere amaçlar belirlediği bir süreç olarak gerçekleşmektedir (Barutçugil, 2004; (Özdemir, Mayıs 2005).

2.1.3. Kariyer Geliştirme

Kariyer geliştirme faaliyeti, personellerin iş hayatları süresince kariyer ile ilgili amaçlarına ulaşabilmeleri için gerçekleştirdikleri faaliyetler olmaktadır. Bireylerin kendilerini geliştirmek için yaptıkları faaliyetler de kariyer geliştirme çalışmaları arasında yer almaktadır. Ayrıca kariyer geliştirme kariyer planlama ve kariyer yönetiminin hedefi olmaktadır.

Kariyer geliştirme faaliyetleri iki yönlü olarak gerçekleşmektedir. İlk olarak bireysel kariyer planlama faaliyetleri meslek seçimi, işyeri tercihi, bireyin kendisini geliştirmek için yaptığı çalışmalar olurken ikinci boyut olarak örgütsel kariyer yönetimi faaliyetleri de insan kaynağı sağlama, sergilenen performansları değerlendirme sistemleri, eğitim ve geliştirme faaliyetleri, işe uygun personel seçimi şeklinde olmaktadır.

2.1. Yeni Kariyer Yaklaşımları

2.2.1. Sınırsız Kariyer Yaklaşımı

Örgütsel kariyerin zıt anlamlısı olarak adlandırılabilir. Sınırsız kariyerde vurgulanması gereken hususlar:

- Birinci anlam: Silikon Vadisi kariyeri gibi farklı işverenlerin sınırlarını aştığı yani aralarında hareketliliğin söz konusu olduğu kariyer,
- İkinci anlam: Bir akademisyenlik gibi mevcut işvereni haricinde de geçerliliği olan kariyer,
- Üçüncü anlam: Bir emlak komisyoncusu gibi kariyerin işletme dışı ağlar veya bilgiler tarafınca sürdürülmesi söz konusu olmaktadır,
- Dördüncü anlam: Geleneksel örgütsel kariyer sınırlarının aşılması, özellikle de hiyerarşik ilerleme ilkeleri terk edildiğinde ortaya çıkmaktadır,
- Beşinci anlam: Bireye özgü sebeplerle ya da ailevi sebeplerle mevcut kariyer fırsatları geri çevrildiğinde ortaya çıkan kariyer,

- Altıncı anlam: Yapısal kısıtlamalara bakılmaksızın sınırsız bir gelecek algılayabilen kariyer aktörünün yorumuna bağlı olmaktadır.

Bütün bu anlamların ortak teması geleneksel örgüt kariyer ilkelerine bağlılığı devam ettirmek yerine onlardan bağımsız olarak hareket etmektir (Artur, 1998).

Çizelge 18: Geleneksel ve Sınırsız Kariyerin Karşılaştırılması

	Geleneksel Kariyer Yaklaşımı	Sınırsız Kariyer Yaklaşımı
İstihdam İlişkisi	İş güvencesine sadaakat duygusu	Performans ve esneklik için istihdam edilebilirlik
Sınırlar	Bir ya da iki firma	Birden fazla firma sayısı
Beceriler	Firmaya özel beceriler	Aktarılabilir beceriler
Başarı Ölçütü	Ücret, terfi, statü	Psikolojik olarak işin anlamlı bulunması
Kariyer Yönetimi Sorumluluğu	Örgütsel	Bireysel
Eğitim	Resmi programlar	Resmî olmayan
Tecrübe	Yaş ile ilişkili	Öğrenme ile ilişkili

(Sullivan, 1999)

Çizelge 1 inelendiğinde geleneksel kariyer yaklaşımı ile sınırsız kariyer yaklaşımı arasında temel olan ayrıcalıkların neler olduğu dikkat çekmektedir. Gelenkesel kariyer yaklaşımının benimsendiği anlayışta işleymenin sağlamış olduğu iş güvencesine karşı personelde sadaakat duygusunun gelişimi beklenmekteyken kariyer sınırı en fazla iki örgüt içerisinde olarak belirlenir. Böylece personel işletme gereksinimleri doğrultusunda yetenek, eceri ve bilgi düzeyini geliştirebilir. Personelin ödüllendirilmesi de performansına karşılık olarak prim, hiyerarşik yapıda yükseliş kazanımı ile gerçekleşmektedir. Kariyer yönetimi de işletmeye bağlı olarak planlamaktadır. Sıırsız kariyer yaklaşımıda ise durum tersine gerçekleşmektedir. Daha esnek bir yapıya sahip olan sımırsız kariyer yaklaşımında başka işletmelere aktarılabilen bigi, tecrübe, deneyim ve beceriler söz konusu olmaktadır.

2.2.1.1. Değişken Kariyer

Birey tarafından yönlendirilmesi gerçekleşen ve içinde bulunulan çevre de değişiklikler yaşandıkça birey tarafından yeniden keşfi gerçekleşen kariyer olarak tanımlanmaktadır. Birey kendi kariyerinin sorumluluğunu üstlenmektedir (Çakmak, 2011).

Çizelge 19: Geleneksel ve Değişken Kariyerin Karşılaştırılması

	Geleneksel Kariyer Yaklaşımı	Değişken Kariyer Yaklaşımı
Sorumluluklar	İşletme	Birey

PROCEEINGS BOOK

Temel Değerler	İlerleme	Özgürlük ve kişisel gelişim
Hareketlilik Derecesi	Düşük seviye	Yüksek seviye
Başarı Kriterleri	Obkektiflik	Subjektif
Temel Tutum	İşletmeye bağlılık	İş tatmini, mesleğe yönelik

(Hall, 2004; Çakmak, 2011).

Çizelge 2 incelendiğinde değişken kariyer yaklaşımı psikolojik yani subjektif başarıyı kriter olarak değerlendirmektedir. Geleneksel kariyer yaklaşımında başarı kriteri olarak işletme hiyerarşik kademesinde yükselme, ücret artışı gibi usurlar olurken değişken kariyer yaklaşımda bireyin kendi hedefleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Değişken kariyer yaklaşımında odak nokta iş tatmini olmakrtadır.

2.2.1.2. Portföy Kariyer

Portföy çalışma, bir işletmeden bağımsız bir şekilde aynı anda birden fazla iş yapılması şeklinde gerçekleştirilen bir kariyer olmaktadır. Birey tek bir işletmede tam zamanlı çalışmanın yerine birçok işletmeveya kişi adına aynı anda bağımsız olarak çalışmaarını gerçekleştirmektedir (Mallon, M. 1999; Çakmak, 2011). Portföy kariyer yaklaşımında bireyler, alıcı portföylerine pazarlamış oldukları beceri portföylerine sahip olarak potföyün amacı doğrultusunda riski yönetirler.

2.2.1.3. Şirket Sonrası Kariyer

Geleneksel kariyer yaklaşımına bir alternatif olarak geliştirilmiş bir yaklaşım olmaktadır. İlk olarak ifade edilmesi gereken sebep, büyük boyutlu işletmelerin dış kaynaklardan yararlanma veya gelişen teknoloji ya da ekonomik bunalımlar nedeni ile gerçekleşen küçülme gibi sebeplerle personellerini işten çıkarma faaliyetidir. Bu kapsamda bireyler, bağımsız uzman veya girişimci rolünü üstlenebilirler (Bulut, 2019).

3. METODOLOJİ

Bu bölümde araştırmaya yönelik model, veri toplama yöntemi, güvenilirlik, çalışma alanı ve örneklem, veri analiz süreci, bulgular ve tartışma hakkında açıklamalar yer alacaktır.

3.1. Araştırma Modeli

Gerçekleştirilen bu araştırma da nitel araştırma deseni ve metaforlar yoluyla analiz yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma nitel araştırma deseni ile yürütülürken yöntem olarak bireysel görüşme tercih edilmiş olup kolay ulaşılabilir durum örneklemesi ile örneklem Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde eğitim gören Sinema ve Televizyon bölümü öğrencileri olarak belirlenmiştir ve ilgili öğrencilerin kariyer beklentilerini tespit edebilmek için anlama ön planda olmaktadır.

Araştırmada nitel desenin seçilmesinin en önemli sebebi algıların ve olayların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya çıkarılmasına yönelik bir araştırma yöntemi olması ile bulunulan çevre içerisinde araştırmanın gerçekleştirilmesi ve anlamaya odaklanan bir yaklaşımının bulunmasıdır. Bütün bunlar araştırmacıya esneklik, toplanan verilere göre araştırma sürecini şekillendirebilme imkânı sağlarken nitel araştırmaların en önemli faydası araştırılmakta olan konunun, bizzat ilgili bireylerin görüş açılarından konuya yaklaşabilme ve bu görüş açısının meydana gelmesini sağlayan sosyal yapı ve süreçlerini ortaya çıkarmaya fırsat tanıması olmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Gerçekleştirilen bu araştırma da anlamaya odaklanılarak sonuçlar yazılmıştır.

Bu araştırmada seçilen bireysel görüşme ile bireylerin kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri amacıyla tercih edilmiştir. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında kâğıt, kalem, ses kaydı, görüntü vb. araçlar izne bağlı olarak kullanılmaktadır. Katılımcıların kariyere yönelik beklentilerinin tespit edilebilmesi için demografik özelliklerini anlattıktan sonra mecazlar yoluyla veri toplama yöntemi ile iki soru belirlenmiş ve gelecekte çalışacakları iş yerini neye benzettikleri ve neden ona benzettiklerini açıklamaları istenmiştir ve aşağıdaki gibi olmaktadır:

1. İleride çalışmayı düşündüğünüz bir işyerini bir nesne, bir şekil, bir hayvan, bir masal kahramanı, bir tarihsel kimlik ya da bir canlıya benzetmenizi istersem, neye benzetirdiniz?

2. Bu benzetmeyi neden yaptınız?

Araştırma analiz yöntemini oluşturmakta olan metafor kelime kökeni olarak eski Yunanca metaphora'ya kadar dayanan metafor, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünün çevirisinden yola çıkılarak mecaz anlamına gelmektedir ve benzetmeler yolu ile gerçek anlamının haricinde başka anlamda kullanılarak ifade etmektir. Kısacası metafor açıklanmak istenen herhangi bir kavramın başka bir kavram aracılığı ile açıklanmasıdır. Gerçek anlam ile birey tarafından oluşturulan yeni anlam arasında oluşan bağ metaforu meydana getirmektedir.

Düşüncelerimizi şekillendirirken metaforlara başvururuz. Metafor yaygın kullanılan Türkçe karşılığıyla eğretileme olarak dilimize çevrilse de bu anlam tam olarak anlamı karşılamamaktadır (Pektaş, 2008). Metaforlar (mecazlar), bireyin dünyayı belirli bir noktadan görüp anlamaya çalışmasını sağlamaktadır. Bireyler, günlük yaşantılarında belirli olayları açıklamada sık bir şekilde benzetmelerden ve mecazlı anlatımlardan yararlanarak anlatımını güçlendirir (Aydoğdu, 2008).

Metaforlar, bireyin dünyasına ait unsurları kendisine ait duygu ve düşünceleri ile ifade etmesidir. Birey böylece dünyasına ait imgeleri kendi algılayışları ile betimlemesidir. Buradan yola çıkarak metaforlar kişiden kişiye değişebilir. Bunun sebebi de insan zihninin bireyin yaşadığı olaylar ve durumlar ile şekillenmektedir. Buna bağlı olarak da her bireyin, yaşantısı ve deneyimleri gibi zihni de farklı bir yapı göstermektedir. Sonuç olarak her birey bir olayı yaşamış olduğu hayat doğrultusunda farklı bir şekilde yorumladığı gibi bunu ifade etmesi de yine farklı bir şekilde gerçekleşecektir (Mete & Ayrancı, 2016).

Morgan (1980)'den aktarıldığı üzere metaforların günlük yaşamda olduğu kadar sosyal bilimlerde, çeşitli olguların yaratıcı ve akılda kalıcı bir biçimde kavramsallaştırılmasında da metaforlar büyük öneme sahip olmaktadır (Otluoğlu, 2014). Somut olmanın aksine soyut olan kariyer farklı olgular ile açıklanmalara sahip olduğu için çok sayıda metafora sahip olmaktadır.

Kariyer metaforları bireylerin kariyer kavramına bakış açıları ve kariyere ilişkin metaforik algılarının ortaya çıkarılması onların kariyer yönlendirilmesinde olumlu yönde bir yarar sağlayacaktır. Lisans öğrencilik dönemlerinden başlayarak kariyer planlama üzerinde durmak, eğitim sonrasında iş bulmada kolaylık, alan ile ilgili nitelikleri geliştirme, adaptasyon sağlama yönlerinden önemli olmaktadır (Korkut & Keskin, 2016).

3.2. Güvenilirlik

Araştırmada elde edilen sonuçlarının inandırıcılığı ve güvenilirliği nitel araştırmalar için daha özel bir anlam barındırmaktadır. Nitel araştırmalara temel olan unsurlardan birisi, gerçeklerin kişilere ve içinde bulunulan çevreye göre değişiklik göstermesi ve benzer özelliklere sahip katılımcılar ile aynı sonuçları elde etmenin mümkün olmadığı yani tekrar edilebilirliğin olmayışıdır ve dış güvenlik unsurunu oluşturmaktadır. Ayrıca nitel araştırmalarda araştırmacının olayları algılama ve yorumlama şeklinde farklılık oluşturması söz konusu olması da iç güvenlik olarak ön plana çıkmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Katılımcılar ulaşıldığı müddetçe farklı yaş grubu ve sınıf düzeyi ile eşitlendirilerek seçilmiştir. Katılımcılar ile görüşmeler bittikten sonra katılımcılara verdikleri yanıtlar teyit ettirilmiş, eklemek veya değiştirmek istedikleri bir şeyin olup olmadığı hususunda teyit ettirilme gerçekleştirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Tekniği

Nitel araştırmalarda görüşme, gözlem, dokuman analizleri ile veriler toplanabilir. Yapılan bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak gözlem ve görüşme yönteminden yararlanılmaktadır. Görüşme nitel araştırmalar içerisinde en sık yararlanılan veri toplama aracı olmaktadır. Görüşme yolu ile deneyimler, tutumlar, beklentiler, düşünceler, kişisel yorumlar, zihinsel algılar ve tepkiler gibi gözlenemeyen unsurları araştırmacı anlamaya odaklanmaktadır. Bu süreç içerisinde sorulması gerekli olan sorulara, katılımcıların rahat, dürüst ve doğru tepkiler vermesini sağlamak görüşmecinin de temel görevini oluşturmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Yapılan bu araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme yönteminin yarı yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmiştir. Bunun nedeni araştırmanın öğrencilerin kariyere yönelik beklentilerini saptayabilmek için metaforlar yolu ile analiz yapılmasının tercih edilmesi olmaktadır. Yarı yapılandırılmış formda önceden belirlenen soruların sistematik ve tutarlı bir sıra ile sorulmasını gerektirmektedir. Görüşmeciler bu yanıtları irdeleyerek derinlemesine yanıtlar da elde edebilir (Berg & Lune, 2015). Metaforlar yolu ile analiz yönteminde de iki soru esas olmaktadır birinci olarak benzetme ikinci olarak da bu benzetmenin nedeni sorularak bir sistematik hareket mevcut olmaktadır.

3.4. Araştırma Alanı ve Örneklem

Araştırmanın gerçekleştirilmesi için ilk olarak eğitim alan öğrencilerin kariyere yönelik beklentilerini nasıl tanımladıklarını anlamak amacıyla seçilmiş olup kolay ulaşılabilir oluşu

PROCEEINGS BOOK

olmaktadır. Nitel araştırmalarda en sık yararlanılan kasıtlı örnekleme yönteminden kolay ulaşılabilir durum örneklemesinden yararlanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesinin tercih edilme sebebi araştırmaya süre kısıtından dolayı hız kazandırmaktır. Bu yöntemde araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay bir durumu tercih etmesidir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Nitel araştırma yapısı gereği örneklemin geniş olarak belirlenmesinin yapılabilirliği genellikle mümkün olmaktadır. Araştırma kaynaklarının sınırlılığı (zaman vb.), araştırmada kullanılmakta olan bilgi toplama ve analiz yöntemlerinin sahip olmuş olduğu nitelikler ile çok sayıda birey araştırma örneklemine dahil etmek gerçekçiliği olumsuz yönde etkilemektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 85). Buna karşın araştırma için katılımcı sayısı 50 olarak belirlenirken birbirini tekrarlayan yanıtlar alınmaya başlandığında görüşmeler durdurulmuş en son 38 katılımcı ile araştırma gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin Güzel Sanatlar Fakültesinde eğitim alan Sinema ve Televizyon bölümünde eğitim alan öğrencilerin kariyerlerine yönelik beklentilerinin ne olduğu ve bunun nedeninin metaforlar yolu ile analizi yapılarak ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için de görüşme soruları metaforlar yolu ile belirlenmiş bulunmaktadır.

3.5. Verilerin Analiz Süreci

Metaforların analiz edilmesi ve yorumlanması ile gerçekleştirilen süreçte ilk olarak ilgili metaforların saptanması, ikinci olarak metaforlarla ilişkili bir gruplandırma yapılması şeklindedir. Yapılmış olan bu araştırma da elde edilmiş olan verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan içerik analizi tekniğinden yararlanılmış bulunmaktadır.

İçerik analizinin ana amacı elde edilmiş olan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmayı sağlamaktır. İçerik analizi tekniği ile veriler tanımlanır, verilerin içerebileceği saklı anlamlar ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. İçerik analizinde gerçekleştirilmekte olan süreç birbirine benzemekte olan verileri belirli kavramlar ile bir araya getirerek bunları anlaşılır bir biçimde yorumlamak olmaktadır. Nitel araştırma kapsamında analizde dört aşama gerçekleşmektedir bunlar; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlamasının ve yorumlamasının yapılması şeklinde olmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Katılımcıların yanıtları tablolar halinde verilmiştir.

Söz konusu olan aşamada, araştırma katılımcılarından görüşme yolu ile toplanan veriler üzerinde çalışılmış bulunmaktadır. Toplanmış olan veriler gözden geçirilmiş ve verilen yanıtlar doğrultusunda bir tablo oluşturulmuş bulunmaktadır. Gerçekleştirilen analiz katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Katılımcıları sorulara vermiş oldukları yanıtlar ile literatürde yer alan metaforlar ile uygunluğuna da araştırma bulguları kısmında değinilmiş bulunmaktadır.

3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma süreci içerisinde çeşitli sınırlılıklar meydana gelmiş bulunmaktadır. Yapılan bu araştırma Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü öğrencileri ile sınırlı tutulmaktadır.

Araştırma katılımcılar ile gerçekleştirilen bireysel görüşler ve görüşmelere katılmayı kabul eden 38 öğrenci ile sınırlı olmaktadır. Araştırmanın Güzel sanatlar fakültesinde gerçekleştirilmesinin nedeni ise kolay ulaşılabilir verilerin söz konusu olmasıdır. Araştırma 28 Ekim - 13 Aralık 2023 tarihleri arasında bir sınırlılığa sahip olmaktadır. Araştırma katılım gösteren öğrencilerin verdiği yanıtlar ile sınırlı olmaktadır.

Araştırmada sınırlılıkların etkisini azaltabilmek için çeşitli yöntemlerden de yararlanılmış bulunmaktadır. Araştırma için ilk olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler boyunca veri kaybını önlemek maksadıyla katılım sağlamayı kabul eden öğrencilerden izin alınarak ses kaydı alınmış ve kâğıt, kalem gibi araçlar vasıtasıyla notlar da alınmıştır. Bunlara ek olarak katılımcıların kendilerini rahat hissedebilmeleri amacıyla ilk olarak demografik özellikleri ile kendilerini tanıtmaları istenmiştir. Araştırmada veri çeşitlendirilmesi yalnızca aynı fakülte içerisinden farklı bölümlerin öğrencileri ile gerçekleştirilerek sağlanmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

Yapılan bu araştırmanın çalışma grubunu Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde öğrenim gören 38 Sinema ve Televizyon bölümü öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcılara ilişkin demografik bulgular aşağıdaki gibidir.

Çizelge 3: Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri ve Yüzdeleri

Özellikler	Değişken	N	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	17	44,8
	Erkek	21	55,2
	TOPLAM	**38**	**100**
Yaş	18-20	18	47,37
	21-23	19	50
	24 ve +	1	2,63
	TOPLAM	**38**	**100**
Sınıf Düzeyi	1.Sınıf	8	21,05
	2.Sınıf	15	39,47
	3.Sınıf	10	26,32
	4. Sınıf	5	13,16
	TOPLAM	**38**	**100**

Yukarıda verilen tabloda araştırma katılımcılarının demografik özellikleri belirtilmektedir. Bu doğrultuda araştırma katılımcılarının yüzde 55,2'si erkek olurken yüzde 44,8'i kadın olmaktadır. Araştırmaya katılım sağlayan ağırlıklı yaş grubu yüzde 39,47 oranı ile 21-23 yaşları olmaktadır ve en çok 2. Sınıf öğrencileri araştırmaya katılım sağlamıştır.

Çizelge 4: Araştırma Katılımcılarının Kariyer Beklentilerine Yönelik Metaforları, Freakns ve Yüzdeleri

Numara	Metafor	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Evren	1	**2,63**

PROCEEINGS BOOK

2	Piramit	1	**2,63**
3	Deniz	2	**5,26**
4	Kelebek	3	**7,89**
5	Lunapark	1	**2,63**
6	Ayna	1	**2,63**
7	Aslan	4	**10,52**
8	Bukalemun	3	**7,89**
9	Orman	2	**5,26**
10	Karınca	3	**7,89**
11	Yüzük Kutusu	1	**2,63**
12	Vlademir Ilyic Lenin	1	**2,63**
13	At	2	**5,26**
14	Ağaç	2	**5,26**
15	Kuş	5	**13,15**
16	Yapı	1	**2,63**
17	Nasreddin Hoca	1	**2,63**
18	Josef Stalin	1	**2,63**
19	Mustafa Kemal Atatürk	1	**2,63**
20	Kale	1	**2,63**
21	Savaş Alanı	1	**2,63**
TOPLAM		**38**	**100**

Yukarıda verilen tabloda araştırma katılımcılarının kariyer beklentilerini bir nesne, şekil, hayvan, masal kahramanı, tarihsel kimlik ya da benzetmiş oldukları canlıya yönelik verilen yanıtlara yönelik veriler yer almaktadır. Söz konusu yanıtlar içerisinde yüzde 13,15 oranı ile kuş metaforu kariyer beklentisini ifade ederken en çok yararlanılan metafor olmaktadır.

Çizelge 5: Bir Hayvan Olarak Kariyer Beklentisi

Hayvan Türü	Neden	Frekans (f)
Kelebek	"Kelebek. Çünkü özgürlüğü ve mutluluğu temsil ediyor benim için. Bir işi yaparken de mutlu ve özgür olmak önemlidir. Kariyerimde sınırlarımın olmasını istemem. İleride yapacağım mesleğin bana sevecen gelmesi benim özgürlüğüme ve mutluluğuma bağlı." "Kariyer benim için özgürlüğü ifade ediyor çünkü okuduğum bölümü kendim seçtim ve kendi isteğim doğrultusunda tercih ettim bu yüzden kariyer özgür bir hayvan olarak Kelebek'e benzetirim."	**3**

PROCEEINGS BOOK

	"Kelebek'e benzetirim. Kelebekler istedikleri yere uçarlar ve çok güzeller. Seçtiğim kariyerde yani yapacağım meslek de beni istediğim yere istediğim zaman ulaştırabilmeli."	
Aslan	"Aslan'a benzetirim. Benim için üstünlük ve krallık anlamına geliyor. Lider ruhlu olduğu için zirveyi yansıtıyor. İş hayatında bir lidere ihtiyaç vardır ve lider otoriter davranır bu yüzden aklımda canlanan ilk şey aslan figürü oldu." "İş hayatı karmaşıktır ve bir sürü sorun yaşanabilir bu yüzden güçlü birinin varlığı işlerin daha kolay tamamlanmasına yardımcı olur bu yüzden gücü yansıttığı için kariyer bir aslan olmalı." "Sinema ve Televizyon bölümünde ekip olarak çalışmak önemlidir ve ekip arasında denge kurmayı başarabilen biri olmalıdır bu kişi de bir aslan gibi ekibi yönetebilmeli ve doğru kararlar alabilmelidir." "Bir aslan yapması gereken işin peşini bırakmaz yani karnını doyurması için mücadele etmemeyi bırakmaması gerekir. İnsan da yaşamak için pes etmemeli işini gereğince yapmalıdır."	**4**
At	"At. Çünkü atlar ileri doğru koşar. Dümdüz ileri gidebilmek kariyerde önemlidir. Sürekli olarak ilerleme ve gelişmek için yönü belirlemek ve ona doğru girmek gerekir." "Atlar hızlı koşar ve yarışlarda rakiplerini geçmek için çalışır. Beklenmedik rakipler çıkabilir. Fikirler değişebilir ve fikirlere bağlı bir ortam. Bir işte çalışırken de hayatta olduğu gibi kendisini geliştiren ve zeki olan kazanır. Piyasada avantaj sağlamak gerekli ve kendini kanıtlamalısın. Bunun içinde işe sıkı tutunulmalı, bir şeyler elde edebilmek için çabalamalı, yorulduğun zaman da pes etmemelisin."	**2**
Kuş	"Kuş'a benzetirdim. Çünkü kuşlar istediği her yöne gidebilir. Bende ilerde çalışacağım meslekte özgür olmak isterim. Hayal gücümü, fikirlerimi, özgünlüğümü işime yansıtmak isterim." "Benim için bir hayvan olarak kuşu temsil ediyor. Kuş özgürlüğü temsil ediyor ve işimi yaparken de özgür olmayı isterim. İstediğim alanda kendimi geliştirmem ve yaptığım işlere bunu yansıtmayı isterim." "Kuşlar belirli bir yerde sabit kalamazlar. Kariyer de doğası gereği sabit değildir insan çabalayarak daha iyi bir noktaya ulaşabilir tıpkı bir kuşum kanat çırpışı gibi." "Kuş'a benzetirim çünkü bir kuş yavrusu doğduğunda tıpkı diğer canlılar gibi beslenmeyi bile bilmez fakat zamanla öğrenir. İnsan da kariyerine hiçbir şey bilmeyerek başlar ama mesleğini öğrenerek istediği noktaya ulaşabilir." "Kuşlar da insanlar gibi farklıdır. Bir sürü ile hareket edebilirler ve ortak bir iş çıkarmak için istikrarlı olmak önemlidir. Kariyer de uyum ve istikrar gerektirir."	**5**
Karınca	"Karınca. Karıncalar çalışkandır her işe koşabilir. Başarı elde edebilmek için çalışmak, çabalamak önemlidir ve iş de bunu gerektirir. İşyerlerinde koşturmaca, çalışmak ve bir şeyler elde etmek için çabalamak gereklidir." "Karıncalar küçük olmalarına rağmen birçok zorluğu aşabilen canlılardır. İnsanlarda yaşamlarında ve işlerinde birçok zorluk ile karşılaşırlar ve önemli olan bunları aşabilmektir bu da ancak çalışarak olur." "Karınca 'ya benzetebilirim çünkü gerektiğinde başarılı bir şekilde ekip çalışması gerçekleştirirler. Medya'da da bir iş yapabilmek için ekip olarak çalışmak önemlidir."	**3**

PROCEEINGS BOOK

Bukalemun	"Bukalemun olabilir. Bukalemunlar uyum sağlayabilir. Bukalemun çevresine uyum sağlama özelliklerine sahiptir. İş de insanları anlamak ve isteklerine uyum sağlamak önemlidir." "İş'e, çalışılan ekibe, çalışılan mekâna uyum sağlamak önemlidir çükü insan uyum sağlarsa daha fazla mutlu olarak çalışır bunun için de yaşadığı ortama en iyi uyum sağlayan hayvan olarak bukalemuna benzetirim." "Bukalemunlar diğer canlılardan farklı olarak bulunduğu yerin rengini alarak yer ile bütünleşir bu onun en önemli korunma yeteneğidir. Bütünleşmesi sayesinde hayatına devam etme şansı artar ve insanlar da bukalemunlar gibi iş ve iş arkadaşları ile bütünleşirse daha güzel işler ortaya çıkarır."	**3**

Yukarıdaki tabloda katılımcıların kariyer beklentilerini ifade etmeleri için yararlandıkları hayvan metaforları yer almaktadır verile yanıtlara göre kelebek, aslan, at, karınca, kuş ve bukalemun metaforları kariyer beklentilerini ifade etmektedir. Kuş ve kelebek metaforunu özgürlüğü yansıttığı için sınırsız kariyer metaforu ile ilişkilendirilebilir çünkü sınırsız kariyer metaforunda bireyler coğrafyalar, farklı kurumlar arasında hareket edebilir (Özdemir, Aras, & Özdemir, 2016). Belirli bir sınırı yoktur ve özgürlerdir. Bukalemun metaforu ise uyum kabiliyetinin üzerinde durulmuş olduğu için uyum metaforu ile açıklanabilir. Uyum metaforu: kariyer birey ve iş çevresinin en iyi olabilecek uyumu sağlamasıdır. Birey bu uyumu sağlayabilmek adına kendisini ve iş çevresini çok iyi bir şekilde anlaması gerekmektedir (Özdemir, Aras, & Özdemir, 2016). Birey anlamlandırarak iş ve çevresi ile bütünleşir.

Aslan metaforu ise liderlik özelliğinden bahsedilerek işyerini bürokratik bir yapıya benzetilmiştir. Burada bürokrasi metaforundan yola çıkılmıştır. Bürokrasi metaforu: Bürokrasi temel olarak Weber'e dayanmaktadır. Weber kurallar ve kanunlarca yönetimi gerçekleştirilen, hiyerarşik bir yapıya sahip ve tanımlanmış görevlerin yer almış olduğu eğitim faaliyetlerinin de işler doğrultusunda gerçekleştirildiği formal bir yapı ile bürokrasi ifade edilmektedir (Moore, Gunz, & Hall, 2007). Bürokrasi metaforu ile birey bir işletmenin hiyerarşik kademelerinde kariyer süreci ilerleme göstermektedir.

Kullanılmış metaforlardan at metaforunda ilerlemenin üzerinde durularak literatürde yer alan yol ve yolculuk metaforları ile bağdaşmaktadır. Yol ve yolculuk metaforları: bireyler ve kuramcılar tarafından kariyere yönelik en çok kullanımı gerçekleşen metaforlar olmaktadır. Bireylerin, günlük yaşantılarında kariyerleri ile ilgili tecrübelerini tarif etmelerinde çoğunlukla kariyer yolu ile kariyer yolculuğu gibi ifadeler ile belirtmektedir (Baruch, 2004). Brauch kariyer modelini bir dağ tırmanışı yolculuğu olarak tasvir edilebilir herkesin ulaşmayı arzuladığı bir zirve noktası vardır şeklinde açıklamaktadır. Bunun içinde ilerlemek ve gelişmek gerekmektedir. Karınca metaforu da işyerinde başarı elde edebilmek için çabalamayı ve çalışmayı gerektirdiği açıdan benzetilmiştir. Bu açıdan bakıldığında dağa tırmanma ve plato metaforu ile uyuşmaktadır. Dağa tırmanma ve plato metaforları: Kariyer bir dağ tırmanışı gibi değerlendirilebilir. Ulaşılmak istenilen bir zirve noktası vardır ve bireyler bu noktaya ulaşıncaya kadar tırmanmaya devam ederler. Bazı bireyler kendilerini bir platoda olarak değerlendirerek

başarısız olduklarını ifade ederler (Baruch, 2004). Dağ tırmanma metaforuna ilişkin alınan terfiler örnek olarak verilebilir.

Çizelge 6: Tarihsel Bir Kimlik Olarak Kariyer Beklentisi

Tarihsel Kişilik	Neden	Frekans (F)
Mustafa Kemal Atatürk	"Atatürk. Benimsediği fikirleriyle çağdaş, mücadeleci, yenilikçi ve ileri görüşlü. İş de çalışırken de bütün bunlara ihtiyaç vardır. Kalıplaşmış düşüncelerden çıkıp geniş ufuklara açılmak, yenilikler yapmaktır önemli olan."	**1**
Josef Stalin	"Stalin gibi zorba. İş hayatı bir hüküm yeri, kişisel çıkarlar uğruna başkalarının hayatlarının önemsenmediği, hırslı ve hakimiyet elde etme çabasında olan kişilerin sıkça karşılaşıldığı bir hayat."	**1**
Vlademir Ilyic Lenin	"Lenin. Çünkü özgürlük ve bağımsızlık için. İleride çalışacağım meslekte bağımsız olmayı, yaptığım işlerde özgür olmayı isterim. İşim de rahat hissedebilmek benim için önemli."	**1**

Yukarıdaki tabloda katılımcılar tarihsel kimliklerden yararlanarak metaforlar oluşturmuştur. Atatürk ve Lenin olumlu yönde bir anlam barındırırken Stalin olumsuz bir anlam taşımaktadır. Atatürk metaforunda işyerinde yeniliklerin benimsenmesine ve geniş ufuklara açılmaya imkân vermesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur; Lenin metaforunda işyerinde özgür olmanın ve bağımsız olmanın, rahat hissedebilmenin önemi vurgulanmıştır; Stalin metaforunda ise olumsuz bir anlamda işyeri zorba bir yer olarak belirtilmiştir. Bencillik ve hükmün önemli olduğu bir yer olarak düşünülmektedir. Atatürk ve Lenin metaforu sınırsız kariyer metaforu ile ilişkilendirilebilir. Stalin metaforunda ise yönetimin katılığından bahsedilerek bürokrasi metaforuna daha uygundur.

Çizelge 7: Bir Nesne Olarak Kariyer Beklentisi

Nesne	Neden	Frekans (f)
Ayna	"Ayna olanı yansıtır. Yapılan bütün çalışmalar da gerçekleştirilen projelere yansır. Gerçekleştirilen projelerde sorumlulukları üstlenenlerin, emeği geçenlerin izlerini bir yansıma olarak görürüz. Kariyer de bireyin işinde bir yansımasıdır."	**1**
Yüzük Kutusu	"Yüzük kutusuna benzetmemin nedeni korunaklı ve asil olması. Kadife ve rengi asilliği yansıtıyor. Dışı asil ve göze çarpıcı, içi ferah ve aydınlık. Çalışılan ortam da ufuk genişletici ve aydınlık olmalı. Korunaklı ve dikkat çekici olmalı."	**1**

Yukarıda verilen tabloda katılımcılar kariyer beklentilerini ifade ederken nesne metaforlarından yararlanmışlardır. Kullanılan metaforlar ayna ve yüzük kutusu olmuş ve olumlu anlam taşımaktadır.

Ayna metaforunda bireyin emeğinin yansıması olarak ifade edilerek literatürde yer alan inşa metaforundan yararlanılmıştır. Literatürde inşa metaforu: söz konusu olan bireyin kendi

PROCEEINGS BOOK

kariyerinin gelişiminde üstlenmiş olduğu rol ile ilgili psikolojik ve davranışsal süreçlerini vurgulamaktır. Kariyer sürekli olarak kendisine, çevresine ve daha ileri noktalara, gelecek dönemlere bakmasını sağlayan bir inşa etme süreci olmaktadır (Inkson, 2004). Bu açıklamalardan yola çıkılarak ayna metaforunda birey kendi emeğinin yansımasını yaptığı işte görür. Yüzük kutusuna ilişkin metafor ise dikkat çekicilik ve korunaklı oluşundan söz ederken ferahlık ve aydınlık bir işyeri ortamının da oluşturulması üzerinde durularak literatürde kaynak olarak kariyer metaforu ile uyum sağlayabilir bu metaforda: söz konusu olan metafor, zenginlik yaratabilmek için diğer kaynaklar ile kariyerin potansiyeline odaklanmaktadır (Inkson, 2004). Geliştirilen kariyer teorileri, insan kaynakları yönetimi uygulamaları gibi kariyere kaynak olarak yaklaşanlar bu metafordan yola çıkmaktadır.

Çizelge 8: Bir Masal Kahramanı Olarak Kariyer Beklentisi

Masal Kahramanı	Neden	Frekans (f)
Nasreddin Hoca	"Nasrettin Hoca. Bu benzetmeyi yapma sebebim de Nasreddin Hoca'nın genel olarak hazır cevaplı ve mizah yeteneğinin oluşudur. Esprili ve öğretici bir kişiliktir. Nasreddin Hoca'nın hikâye ve fıkralarıyla kazanmış olduğu ün, dillerden dillere aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Kariyer de deneyimlerle öğrenilen yıllarca konuşularak nesillerden nesillere aktarılabilen bir yer olması gerekir."	**1**

Yukarıda verilmiş olan tabloda kariyer beklentisi bir masal kahramanı benzetmesi ile ifade edilmiştir. Nasreddin Hoca metaforunda hikâye ve miras metaforlarından yararlanıldığı ifade edilebilir çünkü metafordan yararlanırken hikayelerinin üzerinde durulmuş ve Hikâye Metaforu: Kariyer imgelerimizin büyük bir çoğunluğu, bireylerin anlatmış olduğu hikayeler, bu hikayelerin toplumun bilgeliği ile bütünleşmesi ve mitolojileri ile birleşmesinden oluşmaktadır. Hikâye metaforu kariyerlerin söylemini, genellikle kariyer danışmanları, eğitimciler, tepe yöneticiler, biyografi ve otobiyografi yazarları gibi kişiler tarafından kullanılmaktadır (Inkson, 2004). Miras m etaforu ise kariyer kuşaklar arası aktarılmaktadır düşüncesi hakimdir. Miras olarak metafor kalıtsal yetenek, sosyal sınıf, eğitin avantajı, aile gelenekleri ve iş dünyası gibi çeşitli şekillerde miras gerçekleşebilir (Inkson & Amundson, 2002). Örnek olarak aile işletmelerinin aile üyelerine devredilmesi şeklinde gösterilebilir.

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 9: Bir Şekil Olarak İşyeri

Şekil	Neden	Frekans (f)
Evren	"Evren. Seçmiş olduğum alan hayal gücü de gerektiriyor ve hayal gücünün bir sınırı yok bu açıdan evrene benziyor. Bir iş de evren gibi sınırsız olabilmeli. İşim de istediğimi üretebilmeliyim sınırlarım olmamalı bu yüzden kariyeri evrene benzetirim."	**1**
Piramit	"Kariyerde ilerleyebilmek için emek vermek gerekir. Emek ile insan kademe kademe yükselir. Piramitler de bana kademeleri, yükselişi ve yükselmek için çalışmanın gerektiğini anımsatıyor."	**1**
Deniz	"Deniz. Çünkü düşüncelerim ve yapmak istediklerim deniz kadar derin ve hayatım dalgalarla savrulmaya bir o kadar yatkın. İş hayatında sorunlar yaşanabilir. İşim de tıpkı bir deniz gibi en ufak bir dalgada boğulabilirim ya da dalgalarıyla mücadele edebilirim. "Deniz sonsuzluğu temsil ediyor benim için. Sürekli ileriye gitme isteği uyandırıyor bende kariyer gelişiminde de bence bu istek baskın geliyor o yüzden kariyeri denize benzetirim."	**2**
Orman	"Orman. Nedeni de doğada kendimi huzurlu ve sakin hissediyorum. Sakinliği severim. İş denilince de tamamen doğal bir ortam hayal ediyorum. Sakin ve doğaya uyum sağlayan insanlar var. Uyum işyerinde önemlidir. Uyum iş hayatında mutluluk ve başarı getirebilir. "Orman ufuk genişleten ve dönüşebilen bir yer. Bir sınırı yok ve ormanda emin adımlarla dikkatli bir şekilde ilerlemek gerekir. Kariyerde de böyle dikkatli ilerlemek, kendinden emin olmak gerekir. İş hayatında düşüncelere sınır çizilmemeli."	**2**
Lunapark	"Lunapark. Çocukların oyuncaklarla eğlendiği gibi eğlenebilecek bir iş haline getirilebilir ve kariyeri buna göre şekillendirilerek iş daha zevkli bir hale getirilmesi gerekli. İş ortamı lunaparkın belirli yerleri gibi örneğin atlı karınca gibi sabit değil yani planlanmayan şeylerde olacak. Fikirler de değişebilir, belirsizliklere rağmen yol bulunabilir. Korkular da olabilir ama üzerine giderek yarar sağlayabilirsin. Önemli olan o anı yaşamak ve deneyimlemek."	**1**
Ağaç	"Ağaç. Bu benzetmeyi yapma nedenim işyerinde de ağaca benzer bir Network yapı vardır. Kökler ve dallar birbirine bağlı. Çevreye duyulan bir ihtiyaç var ve kökler de bu ihtiyacı destekler." "Ağaç çürümediği müddetçe güçlü bir varlıktır. Hayatı boyunca dik durur ve hep büyür. Kariyer de bir ağaç gibidir."	**2**
Savaş Alanı	"Savaş alanı gibi. Beklenmedik rakipler çıkabilir. Fikirler değişebilir ve fikirlere bağlı olarak gelişir. Piyasada avantaj sağlamak gerekli ve kendini kanıtlamalısın. Bunun içinde işe sıkı tutunulmalı, bir şeyler elde edebilmek için çabalamalı, yorulduğun zaman da pes etmemelisin. Piyasada iş bulmak çok zor ve bir kariyerinde belirli bir konuma gelmekte bunun için de gelişmek önemli."	**1**
Yapı	"Yapı. Nedeni de insan yapısı gereği bir arayıştadır. Hep korunmayı sağlamak insanın en büyük arayışıdır. Yapı yıpranır insanın duyguları gibi ama yapı onarılabilir. Kariyer gelişiminde de	**1**

PROCEEINGS BOOK

	yıpranmalar, olumsuz durumlar gerçekleşebilir ama bunları düzeltmek, aşmak önemlidir.”	
Kale	“Kale. Tıpkı İngiltere’nin eski dönemlerinden kalma bir kale. Çünkü mahremiyeti, gizliliği, büyüklüğü çağrıştırıyor. Bir işyerinde resmi ilişkiler yürütülür, her şey belirli kurallara bağlıdır ve yapılacak olan işler belirlidir. Dışardan birisi işyerinin içini bilemez ve her şey resmi bir şekilde yapılır.”	**1**

Yukarıda verilen tabloda katılımcılar kariyer beklentisine yönelik şekil metaforundan yararlanıştır. Savaş alanı hariç bütün metaforlar olumlu anlam taşımaktadır. Lunapark metaforunda meydana gelen belirsizliklere karşın yine de yolun bulunabileceği ifade edilmiş ve yol ve yolculuk metaforu ile uyumlu olmaktadır. Evren metaforunda ise sınırların olmayışını üzerinde durularak sınırsız kariyer metaforu ile uyuşmaktadır. Savaş alanı olarak ifade edilen metaforda kaotik ortamda önemli olanın kişinin kendisine katmış olduğu yetkinliklerden bahsedilerek mücadele etmek için avantaj sağlanabileceği belirtilmiştir. Bu da kariyere yönelik sermaye metaforu ile uyumlu olduğu ifade edilebilir çünkü sermaye metaforunda; kariyer birey için öğrenme, değişim gibi fırsatlar sağlamaktadır. Kariyer geliştirme davranışı bireyin sürekli gelişimini, yeni nitelikler kazanmasını ana hedef olarak kabul etmektedir ve gerçekleştirilen gelişim ile kariyer sermaye sağlanmış olmaktadır. (Inkson & Arthur, 2001). Değişikliklerin hızlı gerçekleştiği bir ortamda sürekli olarak öğrenerek yeni yetkinlikler kazanarak fırsatlar kazanılmaktadır. Deniz metaforunda sınırsızlık üzerinde durulmuştur fakat karmaşık durumlar ve belirsizliklerden de söz edilmiştir. Sınırsız kariyer metaforundan, dalgalarla mücadele çıpa metaforu kullanılmıştır. Çıpa metaforu ilk defa Schein tarafından 1978’de ortaya atılmıştır. Çıpa gemilerin dalgalara kapılmamasını sağlamaktadır. Kariyer çıpası metaforu ortaya çıkarken de bu durgunluktan yola çıkılmıştır (Otluoğlu, 2014).

Kale metaforu ise işyerinde mahremiyet ve gizlilikten yola çıkılarak resmi ilişkilerin ve kuralların varlığı üzerinde durulmaktadır. Yapı metaforunda ise işyeri korunma ve aldığı hasarların onarılabilir nitelik taşıdığı belirtilmiştir kale metaforunda ise mahremiyet ve gizlilikten söz edilmiş olsa bile resmi ilişkiler ve formal yapıya yönelik bir çağrışım bulunmaktadır. Yapılacak olan işlerin ve uyulacak olan kurallarında belirli olması ile literatürde kariyere ilişkin bürokrasi metaforu ile uyumludur.

Yapı metaforunda işyerinin korunaklı olmasının yanı sıra meydana gelen olumsuz koşullarda, yapıda alınan hasarlarda onarmalar yapılabileceğinden bahsedilmektedir ve inşa metaforu ile uyumlu olmaktadır. Orman metaforunda ilk olarak işyeri doğal bir ortam olduğu ve uyum sağlayan insanların yer aldığı belirtilmektedir. Bu açıdan uyum metaforu ile örtüşmektedir. İkinci olarak orman metaforunda işyerinde bir sınırın olmadığı değişim ve dönüşümlerin olabileceği ve dikkatli ilerlemenin gerektiği üzerinde durulmuştur. Sınırsız kariyer metaforu ile bu açıdan uyum göstermektedir.

Ağaç metaforunda ise işyeri bir ağaca benzetilmiştir. Kökleri ve dalları arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Köklerin ve dalların birbirlerini desteklediği gibi bir yapıya sahip olmaktadır ve bu açıdan ağ metaforu ve uyum metaforu ile uyuşmaktadır. Piramit metaforu ise

insanın çabalayarak en alt kademeden en üst kademeye kadar ulaşabileceğini ifade ederek yol ve yolculuk metaforları ile uyumlu olmaktadır.

Çizelge 10: Katılımcıların Kariyere Yönelik Metaforlarından Oluşturulan Kavramsal Kategorileri

Kavramsal Kategoriler	Hayvan	Tarihsel Kimlik	Nesne	Masal Kahramanı	Şekil	Toplam
Özgürlük sağlayan kariyer	4	2			2	**8**
Uyumlu olmayı gerektiren kariyer	5				5	**10**
Otorite bakış akıcısıyla kariyer	3	1			1	**5**
Devamlı gelişmeyi gerektiren kariyer	3		1		3	**7**
Bir hikâye olarak kariyer				1		**1**
Korunma sağlayan kariyer			1		2	**3**
Sınırsız kariyer		1			4	**5**
Karmaşık bir yapı olan kariyer	2	1			2	**5**
Toplam	**17**	**5**	**2**	**1**	**18**	**44**

Yukarıda verilen tablo da 5 metafor için verilen yanıtlar doğrultusunda sinema ve televizyon bölümü öğrencilerinin kariyer beklentileri sekiz kategori içerisinde toplanmıştır. Yukarıda verilen kategoriler, araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin kariyer beklentilerini ifade etmek için yapmış oldukları açıklamalar dikkate alınarak tasarlanmıştır. Katılımcıların yararlanmış oldukları metaforların kavramsal kategorileri ve toplamları ilgili tablo içerisinde sunulmaktadır.

İlgili tablo incelendiğinde katılımcıların kariyere yönelik en çok metaforun üretildiği kategoriler sırasıyla, "uyumlu olmayı gerektiren kariyer", "özgürlük sağlayan kariyer" "devamlı gelişmeyi gerektiren kariyer" kategorileri olmaktadır. Ayrıca verilen yanıtlara göre tabloda kariyere yönelik beklentileri otoriter bir bakış açısıyla yaklaşıldığı, karmaşık bir yapıda ve sınırsız olduğu, korunma sağladığı ve bir hikâye olarak kariyer şeklinde ön plana çıkmaktadır. Belirlenen kategorilere göre kariyerde uyum sağlanmalı ve özgürlüğün sağlanabilmesi açısından da esnek bir yapı, gelişmelerine imkân tanıyıcı faaliyetler belirlenmesi gerekmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gerçekleştirilen bu araştırmada, Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde eğitim almakta olan Sinema ve Televizyon Bölümü öğrencilerinin kariyere yönelik beklentilerini metaforlar aracılığı ile 2023-2024 eğitim ve öğretim senesinde, eğitim alan 38 öğrenciden kariyeri bir hayvan, şekil, nesne, tarihsel kimlik, masal kahramanı ya da canlıya benzetmeleri ve bu benzetmenin nedeni ile sorularak açıklamaları istenmiştir. Elde edilen veriler frekans ve içerik analizi yöntemi aracılığıyla analiz edilmesi sağlanmıştır. Verilerin analizinden edinilen sonuçlara göre katılımcıların bir işyerine yönelik beklentilerde en sık kullanılan özgürlük, sınırsızlık ve uyum kavramları olduğu dikkat çekmektedir. Araştırma içerisinde en çok tekrar edilen metaforlar ise kuş ve aslan metaforları olmuş bulunmaktadır.

Günlük yaşantımızın içerisinde bazı ifadeleri daha iyi açıklayabilmek için metaforlardan sıklıkla yaralanırken sosyal bilimler alanında da daha iyi ifade edebilmek için kullanılması

oldukça yaygın olmaktadır. Henüz iş yaşantısına atılmamış olan öğrencilerinin de kariyere yönelik beklentilerini çeşitli yönlerden açıklayabilmek adına yararlanılan metaforlarla yapılmış olan benzetmeler sayesinde kariyerin nasıl algılandığı ayrıntılı bir şekilde ifade edebilmeyi sağlamaya yardımcı olmaktadır.

Gerçekleştirilen çalışmanın bulguları neticesinde öğrencilerin kariyere yönelik beklentilerinde literatürde yer alan kariyerle ilişkili sınırsız kariyer metaforu, uyum metaforu, bürokrasi metaforu, yol ve yolculuk metaforu, dağa tırmanma ve plato metaforu, inşa metaforu, kaynak olarak kariyer metaforu, bir hikâye olarak kariyer metaforu, miras metaforu, ağ metaforu, sermaye metaforu, çıpa metaforu ile uyumlu oldukları saptanmıştır. Araştırmada kullanılan metaforlar literatürde ağırlıklı olarak sınırız kariyer metaforu, uyum metaforu, ağ metaforu, yol ve yolculuk metaforu, kaynak olarak kariyer metaforu, bürokrasi metaforları olmaktadır. Bunun haricinde miras metaforu, bir hikâye olarak kariyer metaforu, sermaye metaforu ve çıpa metaforu da yapılmış olan açıklamalar ile uyum göstermiştir.

Yapılmış olan araştırma içerisinde sadece bir bölümün öğrencileri ve ulaşılabilen sayıdaki öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda örneklem sayısının daha geniş tutulması, katılım sağlayan öğrencilerde fakülte ve bölüm çeşitlendirilmesine gidilmesi ile oluşturulabilecek farklı metaforlarında analiz edilmesini sağlayacağından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Artur, M. B. (1998). Reviewed Work: The Boundaryless Career: A New Employment Principle for a New Organizational Era. *Journal of Organizational Behavior, 23*(1), 176-178. doi:10.2307/259107

[2] Aydoğdu, E. (2008). *İlköğretim Okullarındaki Öğrenci ve Öğretmenlerin Sahip Oldukları Okul Algıları ile İdeal Okul Algılarının Metaforlar (Mecazlar) Yardımıyla Analizi.* İlköğretim Anabilim Dalı. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. (Erişim tarihi: 15.11.2023)

[3] Baruch, Y. (2004, Ocak 1). Transforming Careers: from linear to multidirectional career paths: Organizational and İndividual perspectives. *Career Development International, 9*(1), 58-73. doi:10.1108/13620430410518147

[4] Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8 b.). (H. Aydın, Çev.) Pearson Eğitim Yayın Evi.

[5] Çakmak, K. Ö. (2011). *Çalışma Yaşamındaki Güncel Gelişmeler Doğrultusunda Değişen Kariyer Yaklaşımları ve Örgüte Bağlılığa Etkisine İlişkin Bir Araştırma.* İşletme Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

[6] Inkson, K. (2004). Images of career: Nine key metaphors. *Journal of Vocational Behavior, 65*, 96-111. doi:10.1016/S0001-8791(03)00053-8

[7] Inkson, K., & Amundson, N. E. (2002). Career Metaphors and Their Application In Theory and Counseling Practice. *Journal of employment Counseling, 39*(3), 98-108. (Erişim tarihi: 12.11.2023)

[8] Inkson, K., & Arthur, M. B. (2001). How to Bea Successful Career Capitalist. *Organizational Dynamics, 30*(1), 48-61. doi:10.1016/S0090-2616(01)00040-7

[9] Korkut, A., & Keskin, İ. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Algıları: Metaforik Bir Analiz Çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*(33), 194-211. (Erişim tarihi: 15.11.2023)

[10] Mete, F., & Ayrancı, B. B. (2016, Aralık). Dil ve Edebiyara İlişkin Algıların Metaforlar Yoluyla İncelenmesi. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 5*(11), 53-64.

[11] Moore, C., Gunz, H., & Hall, D. T. (2007). Tracing the historical roots of career theory in management and organization studies. *Handbook of career studies*, 23-38. doi:10.4135/9781412976107.n2

[12] Otluoğlu, K. Ö. (2014, Nisan). Kariyer Olgusunun Kavramsallaştırılmasında Kullanıla Metaforlar. *Ege Akademik Bakış, 14*(2), 221-230. (Erişim tarihi: 15.11.2023)

[13] Özdemir, Y. (Mayıs 2005). *Kariyer Devreleri ile Örgütsel Vatandaşlık Eğilimi Arasındaki İlişki: Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. Örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı.

[14] Özdemir, Y. (2013). Marmara Bölgesi'ndeki İşletmelerin İK Yöneticilerinin Kariyer Anlayışındaki Değişime Yönelik Değerlendirmeleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22*(1), 257-274.

[15] Özdemir, Y., & Aras, M. (2015). Sosyal Hizmetlerde Kariyer Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 0*(0), 107-121.

[16] Özdemir, Y., Aras, M., & Özdemir, S. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Algılarına Metaforik Bakış: Türk, Azeri, Türkmen, Kazak ve Kırgız Öğrencileri Örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(4), 113-133.

[17] Pektaş, N. (2008). *Metaforik Kaplar "Boşluk Kavramı ile Söz ve Düşünce Eylemi".* İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik ve Cam Anasanat Dalı.

[18] Pınarbaşı, F., & Erdoğmuş, N. (2017). Zihin Haritası Yöntemi ile Kariyerin Anlamlandırılması: İşletme Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *İş'te Davranış Dergisi, 2*(2), 11-37. doi:https://doi.org/10.25203/idd.319863

[19] Sullivan, S. E. (1999). The Changing Nature of Careers: A Review and Research Agenda. *Journal of Management , 25*(3), 457-484. doi:10.1177/014920639902500308

[20] TDK. (2023). *Kariyer*. 2023 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

[21] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

http://www.kazanci.com.tr (Erişim Tarihi: 10.11.2023)

ENDÜSTRİ 4.0 TEKNOLOJİ BİLEŞENLERİNİN İŞLETMELERİN İNOVASYON PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dr. Öğrencisi, Sacit ACAR
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, sacar2008@hotmail.com
-ORCID ID0009-0001-5891-2358

ÖZET

Dördüncü sanayi devrimi olarak isimlendirilen Endüstri 4.0, mevcut otomasyonların, veri alışverişlerinin ve üretim teknolojilerinin çoğunu kapsayan genel bir terimdir. Bu devrim, büyük veri, nesnelerin interneti ve siber-fiziksel sistemleri içeren bir dizi teknolojik bileşenden oluşmaktadır. Endüstri 4.0 uygulamalarını iş süreçlerine uygulamak için farklı inovasyon tekniklerini kullanmak gerekmektedir. Bilindiği üzere inovasyon Türkçe'de yenilik, yenilikçilik anlamlarında kullanılmakta, başarı ve rekabetin anahtarı olarak nitelendirilmektedir. İnovasyon performansı ise işletmelerin stratejileri, mevcut pazarda ne derece yenilikçi olduklarını, teknolojik yeteneklerini göstermekte, bu yeniliğin gelir ve pazar payı açısından ne kadar başarılı ya da başarısız olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada endüstri 4.0 teknoloji bileşenlerinin üretim işletmelerinin inovasyon performanslarına olan etkisi incelenmektedir. Araştırma nicel araştırma yöntemlerine göre genel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Amaç doğrultusunda kişisel bilgi formu, Endüstri 4.0 ölçeği ve İnovasyon performansı ölçeğinden oluşan veri toplama aracı; 2023 yılı Haziran ayında Ankara'da faaliyet gösteren kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olan 208 üretim işletmesinin yöneticisine gönüllü olarak uygulanmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 22.0 istatistik programı aracılığı ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda üretim işletmelerinin Endüstri 4.0 teknoloji bileşenlerinden büyük veri, nesnelerin interneti, siber fiziksel sistemler ve bulut bilişimden yüksek düzeyde faydalandıkları, üç boyutlu yazıcı, arttırılmış gerçeklik ve robotik uygulamalardan ise orta düzeyde faydalandıkları saptanmıştır. İşletmelerin inovasyon performanslarının ise yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Araştırmada Endüstri 4.0 teknoloji bileşenlerinden sadece siber fiziksel sistemlerin inovasyon performansını olumlu düzeyde etkileyerek %40.9 düzeyinde artırdığı saptanmıştır. Diğer teknoloji bileşenlerinin (büyük veri, nesnelerin interneti, bulut bilişim, üç boyutlu yazıcı, arttırılmış gerçeklik ve robotik uygulamalar) ise inovasyon performansı üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, 4. Sanayi Devrimi, İnovasyon, İnovasyon Performansı

1. ENDÜSTRİ 4.0 TEKNOLOJİ BİLEŞENLERİ

Dördüncü Sanayi Devrimi veya Endüstri 4.0 olarak adlandırılan bu sistem, dijital üretim, internet iletişimi, bilgisayar ve otomasyon teknolojileri gibi çeşitli teknolojik unsurları kapsamaktadır. Endüstri 4.0, hem akademisyenlerin hem de iş dünyasının büyük ilgisini çeken yeni bir üretim sistemidir. Akıllı fabrikaları, makineleri, sistemleri, ürünleri ve süreçleri internet üzerinden entegre ederek, siber-fiziksel sistemlerin yardımıyla fiziksel ve sanal alanlar arasında

PROCEEINGS BOOK

verilerin eş zamanlı aktarımını sağlar (Nunes ve diğ., 2017). Endüstri 4.0'ın temel amacı akıllı fabrikalar içerisinde kendi kendini yöneten üretim aşamaları oluşturmaktır. Bu akıllı fabrikalar, gelişmiş yapay zeka ile donatılmış, kendi aralarında iletişim kurabilen, sensör tabanlı çevre algılama, veri analizi ve üretim süreci yönetimi yapabilen robotlar olarak tanımlanabilir (Yılmaz ve diğ., 2021).

Endüstri 4.0'ın temeli Görsel 1'de gösterilen dokuz bileşeni kapsamaktadır. Burada geleneksel endüstriyel üretim yerine bilgisayarlaşma vurgulanmakta ve sistemlerin kesintisiz ve etkili bir şekilde çalıştırılması sağlanmaktadır. Bu unsurlar arasında otonom robotlar, simülasyon teknolojileri, yatay ve dikey sistem entegrasyonu, nesnelerin interneti, siber güvenlik, bulut bilişim, katmanlı üretim, artırılmış gerçeklik ve büyük veri yer almaktadır.

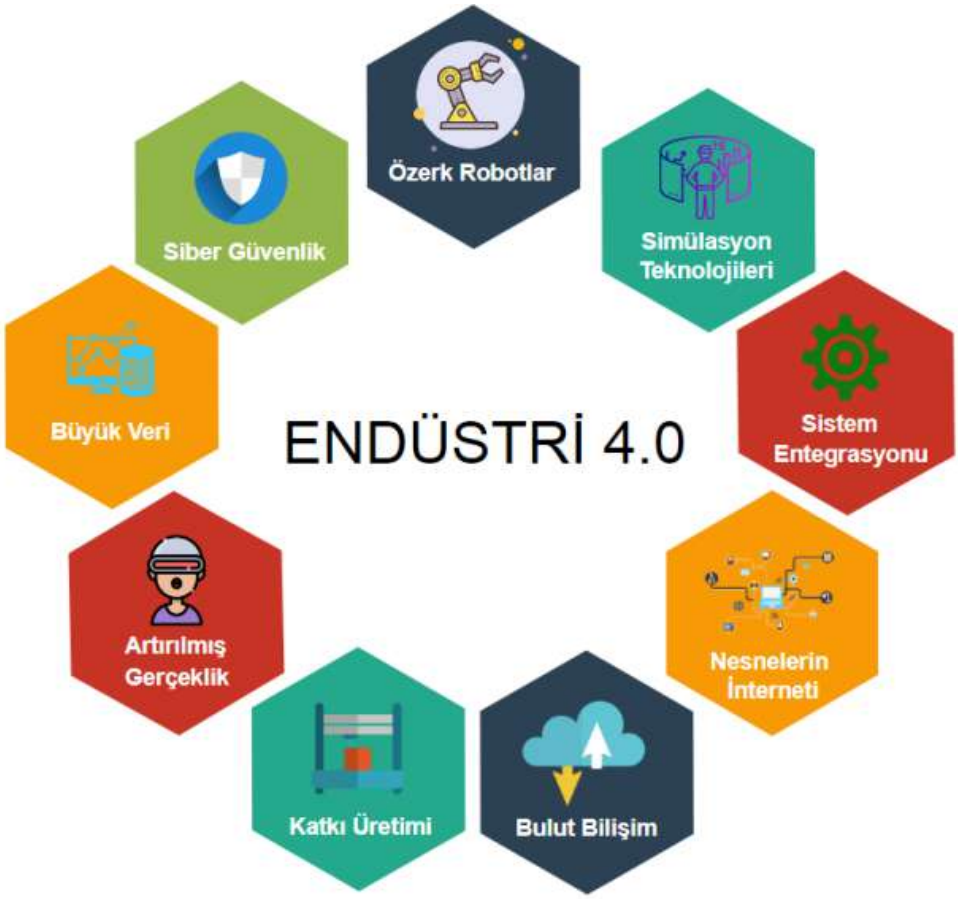

Görsel 1. Endüstri 4.0 Bileşenleri (Yılmazve diğ. 2021)

Endüstri 4.0 olarak bilinen yapı, nesnelerin interneti, internet hizmetleri ve siber fiziksel sistemlerin entegrasyonunu kapsamakta ve akıllı fabrika sistemlerinin kurulmasında önemli rol oynamaktadır. Bu devrim, üretim ortamında verilerin toplanmasını, izlenmesini ve analiz edilmesini sağlayarak iş modellerinde devrim yaratmış ve verimliliğin artmasına yol açmıştır (Özkan ve Yavuz, 2018). Bu çalışmanın sonraki bölümünde bu kavramla uyumlu olarak ortaya çıkan çeşitli bileşenler incelenecektir. Endüstri 4.0'ın belirleyici unsurları olan bu bileşenler, sanayi devrimi sırasında pek çok faydayı beraberinde getirmenin yanı sıra siber güvenlik zorluklarını da beraberinde getirmiştir.

Otonom robotlar: Robot geliştiricilerin temel amacı, robotları, geçmiş ve şimdiki deneyimlerinden yararlanarak mevcut zorlukları etkili bir şekilde çözebilecekleri gerekli becerilerle donatmaktır. Geleneksel yaklaşımların aksine, programcılar artık sürekli gelişim ve evrimlerinin bir parçası olarak bilgi ve uzmanlığın robotlara aktarılmasına öncelik verilmektedir (Masood ve Sonntag, 2020).

Simülasyon teknolojileri: Simülasyonun arkasındaki fikir, sanal gerçeklik ilkelerini kullanarak paralel bir alan inşa etmektir. Bu, belirlenmiş bir ortamda bir cihaz, ürün, konum, sistem veya birey gibi gerçek dünyadaki bir varlığın dijital kopyasının oluşturulmasını içerir. Simülasyon, özgün deneyimi kopyalamaya çalıştığı için esasen gerçeği taklit eder (Akgül, 2021:212).

Sistem entegrasyonu: Entegrasyon kavramına yatay ve dikey entegrasyon olmak üzere iki açıdan yaklaşılabilir. Yatay entegrasyon, hem tek bir kuruluş içinde hem de farklı kuruluşlar arasında tüm üretim ve planlama süreci boyunca kesintisiz bir akışın sürdürülmesine odaklanır. Bu tür bir entegrasyon, hammadde tedarikinden tasarım, üretim, pazarlama ve nakliyeye kadar çeşitli aşamaları kapsar. Amaç, değer zincirinin tamamını kapsayan kapsamlı ve birbirine bağlı sistemler kurmaktır. Dikey entegrasyon ise tüm süreçlerde kullanılan teknolojik altyapı içerisinde kesintisiz iletişim ve akışın sağlanmasıyla ilgilidir. Bu, sensörler, valfler, motorlar, kontrol panelleri, üretim yönetimi sistemleri, kurumsal kaynak planlama yazılımı ve iş zekası uygulamaları gibi bileşenlerin üretim ortamına entegrasyonunu içerir. İşletmeler bu yönleri dikkate alarak faaliyetlerinde daha yüksek düzeyde entegrasyon ve verimlilik elde edebilirler (Yılmaz ve diğ., 2021).

Bulut bilişim: işletmelere sunucular, ağlar ve depolama gibi hizmetler sunduğundan imalat endüstrisinde çok önemli bir bileşendir. Depolama hizmetleri, bilgisayar ağları ve sunucular da dahil olmak üzere paylaşılan bilgi işlem kaynakları havuzuna ağ erişimini kolaylaştırmada hayati bir rol oynamaktadır (Sung, 2018).

Nesnelerin interneti: fiziksel nesnelere yerleştirilmiş sensörler ile İnternet arasındaki iletişimi kablosuz veya kablolu bağlantılar aracılığıyla kolaylaştıran devrim niteliğinde bir sistemdir. Birbirine bağlı akıllı cihazlardan oluşan akıllı bir ağ oluşturarak nesneler arasında kesintisiz algılama ve iletişim sağlar (Gülşen, 2019). Nesnelerin İnterneti, giyilebilir teknolojiler, akıllı üretim, akıllı evler, akıllı şehirler gibi birçok alanda uygulama alanı bulmaktadır. Bu çığır açan teknoloji, yalnızca akıllı cihazların değil, akla gelebilecek her nesnenin internete bağlanmasını sağlamaktadır. Örnek olarak bir su şişesindeki sıvı miktarının takip edilmesi amacıyla radyo frekansı tanımlama teknolojisinden faydalanılabilir (Sönmez ve diğ., 2018).

Büyük veri: Büyük veri kavramı, web sitesi logoları, çevrimiçi istatistikler, sosyal medya verileri, blog yazıları, mikrobloglar ve diğer benzer örneklerin yanı sıra GSM operatörlerinin telefon verilerini de içeren çok çeşitli bilgileri kapsar. Geleneksel üretim sistemlerinden farklı olarak büyük veri, profesyonel kuruluşlar ve müşteri bazlı yönetim sistemleri gibi çeşitli kaynaklardan veri toplanmasını ve analiz edilmesini içerir. Bu kapsamlı analiz, bilinçli karar almayı mümkün kılar ve gelecek planlamasını kolaylaştırır. Ayrıca üretim seviyelerini artırarak ve ekipman bakımını kolaylaştırarak enerji tasarrufunu da destekler. Büyük veri teknolojileri,

içgörü elde etmek, bilgiye erişmek, bilinçli seçimler yapmak ve çeşitli kaynaklardan önemli verileri hızlı bir şekilde almak için yenilikçi süreçlerden yararlanmaktadır (Annaç ve diğ.,2020).

Arttırılmış gerçeklik: Artırılmış gerçeklik kavramı, fiziksel ve dijital alanların kusursuz entegrasyonunu içerir. Giyilebilir teknoloji gerektiren sanal gerçekliğin aksine, artırılmış gerçeklik, görsellerde herhangi bir değişiklik yapılmadan gerçek dünyayı olduğu gibi sunar. Kullanıcılar, uygulamaları kullanarak cihazlarının kamerasıyla çekilen canlı görüntüye üç boyutlu nesneler yerleştirebilir, animasyonlar ekleyebilir ve bu öğelerle etkileşime girebilir. Ayrıca artırılmış gerçeklik teknolojisi, fiziksel dünyada gerçekleştirilmesi mümkün olmayan eylemlerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayarak, gerçek yaşam ortamlarına dijital katmanlar eklenerek yeni bir gerçekliğin yaratılmasına olanak sağlamaktadır (Baltacı ve Toy, 2012).

Katmanlı üretim: 3D baskı teknolojisinin endüstrilerde kullanılmasına katmanlı üretim adı verilmektedir. Bu yenilikçi yöntem, dijital veriler kullanılarak bilgisayar kontrolü altında üç boyutlu nesnelerin üretilmesini içerir. Katmanlı imalat, plastik, silikon, gıda, cam ve daha fazlasını içeren çeşitli malzemeleri basma kapasitesine sahip olduğundan uçak, mücevher, moda, medikal, dişçilik ve otomotiv yedek parçaları gibi çok çeşitli endüstrilerde uygulanabilir hale gelmektedir. Özellikle Google, Motorola ve Apple gibi tanınmış şirketler, akıllı telefon çalışmalarını geliştirmek için 3D baskı girişimlerine aktif olarak yatırım yapıyor (Yılmaz ve diğ., 2021).

Siber güvenlik: Bilgi teknolojilerinin etkin şekilde kullanılmasına olanak sağlaması, bileşenler arasındaki kesintisiz iletişimi koruması ve bulut teknolojisinde depolanan verilere yetkisiz erişimi engellemesi nedeniyle işletmelerde siber güvenliğin önemi abartılamaz. Sorunsuz bir üretim sürecini sürdürmek ve teknolojik bileşenler arasında güvenli veri alışverişini kolaylaştırmak için, dış müdahalelere karşı dayanıklı, internet tabanlı kapalı bir ağ kurmak zorunludur. Ayrıca veri akışının maksimum düzeyde güvenliğinin sağlanması, sistem içindeki yalnızca yetkili uzmanlara ve makinelere erişim verilmesini gerektirmektedir (Sanders ve diğ., 2016).

2. İNOVASYON PERFORMANSI

Yeni ürün veya hizmetlerin tanıtılması ve yeni pazarları hedefleyen yenilikler, bir şirket içindeki inovasyonun temel bileşenleridir. İnovasyon işletme operasyonlarının temelini oluşturur ve yönetici ve çalışanların hem işletme yönetimi hem de örgütsel faaliyetlerdeki etkinliği üzerinde olumlu etki yaratmak olarak tanımlanmaktadır (Basım, Meydan ve Şeşen, 2009). Firmaların rekabet gücü, küresel ölçekte inovasyon yapma yeteneklerine bağlıdır; çünkü yenilik, yalnızca ekonomik ilerlemede değil, aynı zamanda hem firmaların hem de ülkelerin genel rekabet gücünde de önemli bir rol oynar (Brem, 2007).

Joseph Alois Schumpeter'in tanımı, inovasyonun çoğu çağdaş yorumunun temelini oluşturmaktadır. İnovasyon, üretim yöntemlerinde, ürünlerde veya pazarlama stratejilerinde sonuçta işletmeler için karlılığın artmasına yol açan iyileştirmeleri kapsamaktadır. Bu kavram, mevcut üretim tekniklerinin değiştirilmesi, yeni pazarların veya tedarikçilerin keşfedilmesi, araştırma uygulamalarının iyileştirilmesi, malzeme yönetiminin optimize edilmesi ve hatta

perakende mağazaları gibi yeni ticari işletmelerin kurulması gibi çeşitli yönleri kapsamaktadır. İktisat alanında inovasyon kavramı, yaşamın herhangi bir alanında "bir şeyleri farklı yapma" eylemiyle örneklendirilmektedir (Jonsson, 2015).

İnovasyon performansı, inovasyon girdilerini çıktılara dönüştürme ve pazar başarısı elde etme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Nwachukwu, Chládková ve Fadeyi, 2013). İnovasyon performansı firmaların ticari kârlılık ve pazar payı açısından başarısı veya başarısızlığı, mevcut pazar ve teknolojik imkanlar dahilinde yenilikçi araştırmaları ne ölçüde uyguladıkları ile belirlenmektedir. İnovasyon performansının bu ölçümü, şirketlerin benimsediği stratejilerin bir yansımasıdır (Bülbül, 2014).

Sürekli gelişen teknolojik gelişmeler, ekonomik fırsatlar ve çevresel faktörler ortamında, işletmeler artan rekabetle karşı karşıyadır. Başarılı olmak ve uzun vadeli başarı sağlamak için işletmelerin inovasyon yeteneklerini etkili bir şekilde sürdürmeleri çok önemlidir. Bu da hızla değişen faaliyet alanına uyum sağlamak için planlı ve sistematik bir yaklaşımı gerektirmektedir. İşletmeler, pazardaki değişimleri ve gelişmeleri sürekli izleyerek yeni bilgi ve fikirler üretebilirler. İnovasyon faaliyetlerini etkili bir şekilde ölçmek ve analiz etmek için doğru ölçümler ve doğru analizler şarttır. Bu süreç, şirketin mevcut performans durumu hakkında fikir vermesi ve gelecekteki gidişatına ilişkin öngörülerde bulunması açısından hayati bir rol oynamaktadır (Zerenler, Türker ve Şahin, 2007).

İşletmelerin inovasyon performansını etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bu faktörler işletmenin bilgi edinme kapasitesini, bilgiyi anlama yeteneğini, insan kaynaklarına ilişkin politikalarını ve dış çevre ile işbirlikçi etkileşimlerini kapsamaktadır (Demirel, 2015).

3. ENDÜSTRİ 4.0 TEKNOLOJİ BİLEŞENLERİNİN İNOVASYON PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nicel araştırma yöntemlerine göre ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. "İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımına denir. İlişkisel tarama modelinde, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği; değişme varsa bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılır" (Karasar, 2012, s.77).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2023 yılı Haziran ayında Ankara'da faaliyet gösteren üretim işletmelerinin yöneticileri oluşturmuştur. Örneklemini ise kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olan 208 üretim işletmesinin yöneticisi oluşturmuştur.

Firmaların tanımlayıcı özelliklerine yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 20. Firmaların Tanımlayıcı Özelliklere Göre Dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Çalışan Sayısı		
51-100	26	12,5

PROCEEINGS BOOK

101-250	46	22,1
251- 500	46	22,1
501-2000	65	31,2
2001 Ve Üzeri	25	12,0
İşletme Yaşı		
11-15 Yıl	49	23,6
16-20 Yıl	65	31,2
21 Yıl Ve Üzeri	94	45,2
Firmanın Hukuki Yapısı		
Anonim Şirket	137	65,9
Limited Şirket	71	34,1
İhracat Yapma Süresi		
5 Yıl Ve Altı	5	2,4
6-10 Yıl	8	3,8
11-15 Yıl	56	26,9
16-20 Yıl	64	30,8
21 Yıl Ve Üzeri	75	36,1

Firmalar çalışan sayısına göre 26'sı (%12,5) 51-100, 46'sı (%22,1) 101-250, 46'sı (%22,1) 251-500, 65'i (%31,2) 501-2000, 25'i (%12,0) 2001 ve üzeri olarak dağılmaktadır.

Firmalar işletme yaşı göre 49'u (%23,6) 11-15 yıl, 65'i (%31,2) 16-20 yıl, 94'ü (%45,2) 21 yıl ve üzeri olarak dağılmaktadır.

Firmalar firmanın hukuki yapısına göre 137'si (%65,9) anonim şirket, 71'i (%34,1) limited şirket olarak dağılmaktadır.

Firmalar ihracat yapma süresine göre 5'i (%2,4) 5 yıl ve altı, 8'i (%3,8) 6-10 yıl, 56'sı (%26,9) 11-15 yıl, 64'ü (%30,8) 16-20 yıl, 75'i (%36,1) 21 yıl ve üzeri olarak dağılmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Söz konusu anket formu; üç bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde firmaların tanımlayıcı özelliklerini (çalışan sayısı, işletme yaşı, firmanın hukuki yapısı ve ihracat yapma süresi) belirlemeye yönelik olarak dört soru yer almaktadır. ikinci bölümde Çalış-Duman (2020) tarafından geliştirilmiş ve geçerlik güvenirlik çalışması yapılmış olan Endüstri 4.0 teknoloji bileşenleri ölçeği yer almıştır. Ölçekte 7 faktör altında 29 tane 5'li Likert tipi (1 = Kesinlikle Katılmıyorum, 5 = Tamamen Katılıyorum) anket bulunmaktadır. Üçüncü bölümde ise Chen ve diğ. (2009) tarafından geliştirilen Erdil ve diğ., (2019) tarafından Türkçeye çevrilmiş ve geçerlik güvenirlik analizi yapılmış olan tek boyut altında 5'li Likert tipi (1 = Kesinlikle Katılmıyorum, 5 = Tamamen Katılıyorum) 5 maddeden oluşan İnovasyon Performansı ölçeği yer almıştır.

3.4. Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı

istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde, ortalama, standart sapma kullanılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde pearson korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır.

3.5. Bulgular ve Yorumlar

Çizelge 21. Ölçek Puan Ortalamaları ve Korelasyon Analizi

	Alpha	Ort±Ss	Min.	Maks.	İnovasyon Performansı
İnovasyon Performansı	0,875	4,110±0,539	2,200	5,000	-
Siber Fiziksel Sistemler	0,846	4,080±0,772	2,000	5,000	0,631**
Nesnelerin İnterneti	0,885	4,148±0,903	1,250	5,000	0,459**
Büyük Veri	0,873	4,263±0,745	1,750	5,000	0,439**
Bulut Bilişim	0,849	4,090±1,212	1,000	5,000	0,433**
Üç Boyutlu Yazıcı	0,876	3,466±1,481	1,000	5,000	0,299**
Robotik Uygulamalar	0,854	3,100±1,572	1,000	5,000	0,524**
Artırılmış Gerçeklik	0,832	3,208±1,054	1,000	5,000	0,515**

*<0,05; **<0,01; Pearson Korelasyon Analizi

Firmaların "inovasyon performansı" ortalaması yüksek 4,110±0,539 (Min=2.2; Maks=5), "siber fiziksel sistemler" ortalaması yüksek 4,080±0,772 (Min=2; Maks=5), "nesnelerin interneti" ortalaması yüksek 4,148±0,903 (Min=1.25; Maks=5), "büyük veri" ortalaması çok yüksek 4,263±0,745 (Min=1.75; Maks=5), "bulut bilişim" ortalaması yüksek 4,090±1,212 (Min=1; Maks=5), "üç boyutlu yazıcı" ortalaması yüksek 3,466±1,481 (Min=1; Maks=5), "robotik uygulamalar" ortalaması orta 3,100±1,572 (Min=1; Maks=5), "artırılmış gerçeklik" ortalaması orta 3,208±1,054 (Min=1; Maks=5) olarak saptanmıştır.

İnovasyon performansı, siber fiziksel sistemler, nesnelerin interneti, büyük veri, bulut bilişim, üç boyutlu yazıcı, robotik uygulamalar, artırılmış gerçeklik, puanları arasında korelasyon analizleri incelendiğinde; siber fiziksel sistemler ile inovasyon performansı arasında r=0.631 pozitif orta (p=0,000<0.05), nesnelerin interneti ile inovasyon performansı arasında r=0.459 pozitif zayıf (p=0,000<0.05), büyük veri ile inovasyon performansı arasında r=0.439 pozitif zayıf (p=0,000<0.05), bulut bilişim ile inovasyon performansı arasında r=0.433 pozitif zayıf (p=0,000<0.05), üç boyutlu yazıcı ile inovasyon performansı arasında r=0.299 pozitif zayıf (p=0,000<0.05), robotik uygulamalar ile inovasyon performansı arasında r=0.524 pozitif orta (p=0,000<0.05), artırılmış gerçeklik ile inovasyon performansı arasında r=0.515 pozitif orta (p=0,000<0.05) düzeyde korelasyon bulunmuştur. Diğer değişkenler arasındaki korelasyon ilişkileri istatistiksel olarak anlamlı değildir (p>0.05).

Çizelge 22. Endüstri 4.0 Teknoloji Bileşenleri Uygulamalarının İnovasyon Performansı Üzerine Etkisi

PROCEEINGS BOOK

Bağımsız Değişken	Standart Edilmemiş Katsayılar		Standart Edilmiş Katsayılar	t	p	%95 Güven Aralığı	
	B	SE	ß			Alt	Üst
Sabit	2,424	0,213		11,403	0,000	2,005	2,844
Siber Fiziksel Sistemler	0,310	0,074	0,443	4,187	**0,000**	0,164	0,456
Nesnelerin İnterneti	0,061	0,045	0,103	1,366	0,174	-0,027	0,150
Büyük Veri	-0,055	0,060	-0,075	-0,906	0,366	-0,174	0,064
Bulut Bilişim	0,046	0,036	0,104	1,284	0,201	-0,025	0,118
Üç Boyutlu Yazıcı	-0,010	0,033	-0,028	-0,313	0,755	-0,075	0,054
Robotik Uygulamalar	0,039	0,041	0,114	0,965	0,336	-0,041	0,119
Artırılmış Gerçeklik	0,039	0,048	0,075	0,798	0,426	-0,057	0,134
*Bağımlı Değişken=İnovasyon Performansı, *R=0,655; R^2=0,409; F=21,498; p=0,000; Durbin Watson Değeri=2,073*							

Siber fiziksel sistemler, nesnelerin interneti, büyük veri, bulut bilişim, üç boyutlu yazıcı, robotik uygulamalar, artırılmış gerçeklik ile inovasyon performansı arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur (F=21,498; p=0,000<0.05). İnovasyon Performansı düzeyindeki toplam değişim %40.9 oranında siber fiziksel sistemler, nesnelerin interneti, büyük veri, bulut bilişim, üç boyutlu yazıcı, robotik uygulamalar, artırılmış gerçeklik tarafından açıklanmaktadır (R^2=0,409). Siber Fiziksel Sistemler inovasyon performansı düzeyini arttırmaktadır (ß=0,443). Nesnelerin İnterneti inovasyon performansı düzeyini etkilememektedir (p=0.174>0.05). Büyük Veri inovasyon performansı düzeyini etkilememektedir (p=0.366>0.05). Bulut Bilişim inovasyon performansı düzeyini etkilememektedir (p=0.201>0.05). Üç Boyutlu Yazıcı inovasyon performansı düzeyini etkilememektedir (p=0.755>0.05). Robotik Uygulamalar inovasyon performansı düzeyini etkilememektedir (p=0.336>0.05). Artırılmış Gerçeklik inovasyon performansı düzeyini etkilememektedir (p=0.426>0.05).

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Endüstri 4.0 teknoloji bileşenlerinin üretim işletmelerinin inovasyon performanslarına olan etkilerinin incelendiği araştırmaya Ankara'da faaliyet gösteren üretim işletmelerinin 208 yöneticisi gönüllü olarak katılım sağlamıştır.

Araştırmada üretim işletmelerinin Endüstri 4.0 teknoloji bileşenlerinden büyük veri, nesnelerin interneti, siber fiziksel sistemler ve bulut bilişimden yüksek düzeyde faydalandıkları, üç boyutlu yazıcı, arttırılmış gerçeklik ve robotik uygulamalardan ise orta düzeyde faydalandıkları

saptanmıştır. İşletmelerin inovasyon performanslarının ise yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Araştırmada Endüstri 4.0 teknoloji bileşenlerinden sadece siber fiziksel sistemlerin inovasyon performansını olumlu düzeyde etkileyerek %40.9 düzeyinde artırdığı saptanmıştır. Diğer teknoloji bileşenlerinin (büyük veri, nesnelerin interneti, bulut bilişim, üç boyutlu yazıcı, arttırılmış gerçeklik ve robotik uygulamalar) ise inovasyon performansı üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür.

Bu araştırma Ankara'da faaliyet gösteren 208 üretim işletmesinin yöneticilerinin görüşleri ile sınırlıdır. Daha genel verilere ulaşmak için daha fazla işletme yöneticisinin katıldığı çalışmalar yapılabilir. Ayrıca endüstri 4.0'ın inovasyon performansının yanında ihracat performansı, pazar performansı gibi işletmelerin diğer performans düzeylerine olan etkileri incelenebilir.

KAYNAKÇA

[1] Akgül, B., Endüstri 4.0 sürecinde dijital medyada kültürel dönüşüm. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 6*(15), 206-224, 2021.

[2] Annaç Göv, S. ve Erdoğan, D., Dördüncü endüstri devriminin (endüstri 4.0) neresindeyiz?. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(2), 299-318, 2020.

[3] Baltacı, S. ve Toy, E., Arttırılmış gerçeklik destekli açık alan sanat uygulamalarına bir örnek: Augmented İstanbul. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 7(1), 56-67, 2021.

[4] Basım, N., Meydan, C. H., ve Şeşen, H., Bireyin örgütsel adalet algısının iç girişimcilik davranışı ile ilişkisi: kamuda bir araştırma. *İşletme ve Finans Dergisi, 24*(274), 79-99, 2009.

[5] Brem, A., *The Boundaries Of Innovation and Entrepreneurship Conceptual Background and Essays On Selected Theoretical and Empirical Aspects*. Wiesbaden: Betriebswirtschaftlicher verlag, 2007.

[6] Bülbül, M., İnovasyon performansı değerlendirme sürecinde AHS ve GİA bütünleşik yaklaşımı: Süt ürünleri sektöründe bir uygulama(Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2014

[7] Çalış-Duman, M., *Endüstri 4.0 Teknoloji Bileşenlerinin Örgütsel Performansa Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2020

[8] Demirel, O., *İnovasyon Performansı Ölçüm Kriterlerinin Nitel Bir Araştırma İle Belirlenmesi: Bilişim İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, 2015.

[9] Erdil, E., Pamukçu, M., Akçomak, İ. ve Tiryakioğlu, M., Bilgi, bilim, teknoloji ve yenilik: Kavramsal tartışma. *Science and Technology Policies Research Center Tekpol, Working Paper Series*, 2016.

[10] Gülşen, İ., Nesnelerin İnterneti: vaatleri ve faydaları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6*(8), 106-118, 2019.

[11] Jonsson, I., *The Political Economy of Innovation and Entrepreneurship*. Ashgate, 2015.

[12] Karasar, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara Nobel Yayınevi, 2012.

[13] Masood, T. ve Sonntag, P., Industry 4.0: Adoption challenges and benefits for SMEs. *Computers in Industry, 121*, 103261, 2020.

[14] Nunes, M. L., Pereira, A.C. ve Alves, A.C., Smart products development approaches for Industry 4.0. *Procedia Manufacturing, 13*, 1215–1222, 2017.

[15] Nwachukwu, C., Chládková, H., & Fadeyi, O. (2013). Strategy formulation process and innovation. *International Journal for Quality Research, 12*(1), 147-164.

[16] Özkan, M., Al, A. ve Yavuz, S., Uluslararası politik ekonomi açısından dördüncü sanayi-endüstri devrimi'nin etkileri ve Türkiye. *International Journal of Political Science and Urban Studies, 6*(2), 126-156, 2018.

[17] Sanders, A., Elangeswaran, C., & Wulfsberg, J. P., Industry 4.0 implies lean manufacturing: Research activities in industry 4.0 function as enablers for lean manufacturing. *Journal of Industrial Engineering and Management (JIEM), 9*(3), 811-833, 2016.

[18] Sönmez Çakır, F., Aytekin, A. ve Tüminçin, F., Nesnelerin interneti ve giyilebilir teknolojiler. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi, 4*(5), 84-95, 2018.

[19] Sung, T. K, Industry 4.0: a Korea perspective. *Technological forecasting and social change, 132*, 40-45, 2018.

[20] Yılmaz, E. N., Gönen, S., Şanoğlu, S., Karacayılmaz, G. ve Özbirinci, Ö., Endüstri 4.0'ın gelişim sürecinde unutulan bileşen: siber güvenlik. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 9*(4), 1142-1158, 2021.

[21] Zerenler, M., Türker, N. ve Şahin, E., Küresel Teknoloji, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) Ve Yenilik İlişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(17), 653-667, 2007.

AKADEMİSYENLERİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK DÜZEYLERİNİN MESLEKİ BAĞLILIKLARINA ETKİSİ

Meral MUHACİR[1]

Süleyman Demirel Üniversitesi, meralmuhacir1@gmail.com, Orcıd ID: 0000-0001-6145-9219

Doç.Dr.Murşit IŞIK

Süleyman Demirel Üniversitesi, mursitisik@sdu.edu.tr, Orcıd ID: 0000-0001-9855-6290

ÖZET

Genel olarak, kişinin iş yerine duygusal ve işlevsel olarak bağlılığını ifade eden örgütsel bağlılık kavramı halen yönetim, örgütsel davranış ve insan kaynakları yönetimi alanlarında en çok araştırılan kavramlardan biridir. Örgütsel bağlılığın kavramsal ve operasyonel gelişimi mesleğe, işe, çalışma grubuna, sendikaya ve işin kendisine bağlılık gibi diğer bağlılık biçimlerinin kavramsallaştırılmasını ve ölçülmesini sağlamıştır. Çalışanlarda örgütsel bağlılığın sağlanmasında şüphesiz örgütsel ve bireysel faktörlerin büyük önemi vardır.

Mesleki bağlılık, bireyin mesleğiyle özdeşleşme oranını ifade eder. Mesleki bağlılığı yüksek olan bireyler, mesleğin hedeflerine güçlü bir inanç ve kabule sahip, meslek adına kayda değer çaba harcamaya istekli ve mesleğe üyeliği sürdürme konusunda güçlü bir istek gösteren kişiler olarak nitelendirilmektedir.

Bu çalışma akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin mesleki bağlılıklarına etkisini araştırmak amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Araştırma sonucunda örgütsel bağlılık ile mesleki bağlılık arasında anlamlı bir ilişkinin ve örgütsel bağlılığın mesleki bağlılık üzerinde zayıf düzeyde bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Bağlılık, Mesleki Bağlılık, Akademisyen

GİRİŞ

Küresel sermaye ile beraber sürekli artan rekabet koşulları, örgütlerin bilgi birikimine ve donanımına sahip çalışanlarını örgüte bağlı ve örgütte kalmaya devam etmelerini sağlamak yönünde zorlamaktadır.

Örgütlerin amaçlarına ulaşabilmesi için teknolojiyi ve bilgiyi kullanabilecek, yeterli birikime sahip örgüte ve mesleğine bağlı çalışanlara sahip olması gerekmektedir.

Örgütsel bağlılık iş doyumu, işten ayrılma niyeti, mesleki bağlılık, işe devamsızlık vb konularla yakından ilişkili olup, çalışanların gelecekte daha iyi hayat standartlarına sahip olmak için, örgütlerden ziyade mesleklerine bağlı kalacaklarını ve ücret çalıma koşulları iş güvencesi gibi

[1] Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

PROCEEINGS BOOK

konularda kendilerine en iyi imkanları sağlayan örgütlerde istihdam edilmeyi tercih edecekleri yönündedir.

Örgütsel bağlılık ile beraber çalışanların mesleğine olan bağlılığı da örgüt içerisinde ki çalışma koşullarını belirler durumdadır. Çalışanın örgüt içerisin deki görevi ile beraber uygun çalışma koşullarını sağlanması, çalışanı motive ederken bunun yanı sıra örgütün gelişimini etkileyen bir unsur olmaktadır.

Akademisyenlerin örgütsel bağlılığının mesleki bağlılığına olan etkisinin ölçüldüğü bu çalışmada, örgütsel ve mesleki bağlılık kavramları ile bağlılığı etkileyen faktörlere yer verilmiştir. Akademisyenlerin demografik özellikleri ile beraber örgütsel ve mesleki bağlılık düzeylerini tespit etmek amaçlı hazırlanan anket sorularından elde edilen bulgular neticesinde analiz yapılmıştır. Çalışmanın evrenini Türkiye'de yer alan üniversitelerin, eğitimci akademisyenleri oluşturmaktadır. Yapılan analiz sonuçları ile elde edilen bulgular neticesinde akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin mesleki bağlılık düzeylerinden düşük olduğu, örgütsel bağlılıklarının mesleki bağlılıklarını zayıf düzeyde etkilediği ortaya çıkmıştır.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Örgütsel Bağlılık Kavramı

Werkmeister'a (1967) göre bağlılık, bireyin kendi benliğinin bir tezahürüdür ve bireyin bir kişi olarak varoluşu için temel olan değer standartlarını yansıtır. (Akt; Kidron,1978:241)

Luthans'a (2006) göre örgütsel bağlılık örgütün bir üyesi olarak kalma isteği, örgütün istekleri doğrultusunda çaba gösterme arzusudur. Örgütün belirli inançlarını, örgütsel değerleri ve hedeflerin kabulüdür.

Kreitner ve Kinicki'ye (2014) göre örgütsel bağlılık, bireyin kendini örgütle ve örgütün hedefleriyle özdeşleştirmesiyle ilişkilidir. Çünkü örgütler hedeflerine ulaşmak için kendini adamış çalışanlardan, çok çalışma isteği göstermelerini beklemektedirler.

Örgütsel psikolojide en yaygın kullanılan tutumlardan biri olan örgütsel bağlılık kişinin iş yerine duygusal ve işlevsel olarak bağlılığını ifade eder (Rokeach (1979). Bağlılık çeşitli açılardan analiz edilmiştir (Mathieu ve Zajac, 1990; Mowday ve diğerleri , 1979). Örgütsel bağlılık hem yaş, kıdem ve eğitim gibi öncüller için bağımlı bir değişken olarak (Dunham ve diğerleri , 1994) hem karlılık, işten ayrılma niyeti, devamsızlık ve performans gibi çeşitli sonuçların açıklayıcısı olarak hizmet etmiştir (Weiner ve Vardi, 1980).

Allen ve Meyer (1990) örgütsel bağlılığı üç ayrı boyutla sınıflandırmaktadır:

- Duygusal Bağlılık; örgüte yönelik duygusal bir duygu ve onun değerlerine duyulan inançtır. Duygusal bağlılığın belirleyicileri kişilik özellikleri ve iş tecrübesidir.
- Devam Bağlılığı; bireyin örgütten ayrılmasının kendisine getireceği yükten fazla olacağı düşüncesiyle örgütte kalma isteğiyle oluşur. (Chen ve Francesco,2003). Devam bağlılığının belirleyicileri kişisel özellikler, alternatifler ve yatırımlardır.

- Normatif Bağlılık; bireyin bağlı olduğu örgüte karşı duyduğu sorumluluk nedeniyle örgütte kendisini mecbur hissetmesidir. Normatif bağlılık da kişi kendi istekleri nedeniyle değil de daha çok fazilet ve ahlak duygularından dolayı örgütte bağlılığını sürdürmektedir (Meyer ve Allen ,1984)

Örgütsel bağlılığı etkileyen faktörler (Schwenk,1986) :

- Kişisel faktörler
- Örgütsel Faktörler
- Çevresel Faktörler şekilde sınıflandırılabilir

Örgütsel bağlılığın sonuçları şu şekilde sıralanabilir (Meyer vd. 2002):

- Çalışan devri hızında azalma
- İşten ayrılma niyetinde azalma
- İşte hazır bulunma
- Örgütsel Vatandaşlık davranışlarında artış
- Çalışan performansında artış
- Çalışan Sağlığı ve mutluluğunda artış

1.2. Mesleki Bağlılık Kavramı

Bağlılık bireyin kendi dışında farklı kişi ya da kişilere, kurumlara, bir düşünceye karşı göstermiş olduğu duygu şeklidir (Çöl,2004).

Mesleki bağlılık, çalışanın performansının onun öz güvenini etkileme derecesidir (Lodahl ve Kejner, 1965 :25). Mesleğine kendini adamış bir kişi için iş, yaşamın hayati bir parçasıdır. Bu, çalışanın bir bütün olarak organizasyona verdiği önemin yanı sıra, hem işin kendisinin hem de çalışma arkadaşlarının çalışan için çok anlamlı olduğu anlamına gelir. (Evers 1990)

Mesleki bağlılık ise kişinin mesleğini olmasını istediği aşamaya getirmesi olarak açıklanmaktadır. Morrow ve Wirth (1989). Bireyin mesleki eğitimle beraber başlayan ve bu süreç içerisinde devam ederek artan ya da eksilen hareketli bir zaman dilimidir (Tak ve Çiftçioğlu,2009).

Mesleki bağlılık; mesleki amaç ve değerlere olan inanç ve bunların kabulünü, mesleğin adına önemli çaba harcamaya istekli olmayı ve profesyonel üyeliği sürdürme konusunda güçlü bir istek duymayı ifade eder (Lachman ve Aranya,1986).

Allen ve Meyer'in (1990 mesleki bağlılığı da; "duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık" olarak üç boyutta ele almaktadır. Bu çalışmada mesleki bağlılık "mesleki haz, sosyal kazanım ve mesleki kariyer" boyutlarıyla ele alınmaktadır.

- Mesleki haz, kişiye mesleki aktivitede mutluluk, başarı ve verimlilik verir. Bireyin işin gereklilikleri ile kendi potansiyelleri arasında bir denge kurabilme yeteneğini gösterir. Scheneider ve Synder'e (1975).
- "Sosyal kazanım, sosyal çevre edinebilme ve sosyal statü kazanabilme olarak ele alınmaktadır." (Esentürk ve Güngör, 2019)
- Mesleki kariyer, bir meslekte çalışarak zamanla elde edilen başarıyı ifade etmektedir.

Mesleki bağlılığı etkileyen faktörler üç grupta incelenmektedir; bireysel faktörler, örgütsel faktörler, mesleğin yapısına ilişkin faktörler (Şimşek ve Aslan,2011).

- Bireysel faktörler; yaş, cinsiyet, kıdem, ahlak algısı, yeterlilik hissi
- Örgütsel faktörler; ücret, ödüller, takdir edilme, örgüt içi iletişim, örgütsel güven, iş konforu
- Mesleğin yapısına ilişkin faktörler; mesleki etik algısı, mesleki kariyer fırsatları

Mesleki bağlılığın sonuçlarını ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Meyer, Espinoza,2016)

- Bireysel sonuçları; iyi oluş ve doyum
- Örgütsel sonuçları; örgütte kalma, üretken davranışlar
- Mesleki sonuçları; mesleğe devam etme, mesleki gelişim, mesleki katılım

2.YÖNTEM

Araştırmanın amacı üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin mesleki bağlılıklarına etkisi ölçmektir. Bu amaçla nicel araştırma yöntemlerinden basit tesadüfi yöntem veri toplama aracı olarak ta anket yöntemi kullanılmıştır.

Anket üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda katılımcıların demografik bilgilerini belirlemeye yönelik sorular, ikinci kısımda Meyer, Allen ve Smith (1993) tarafından geliştirilen ve Dağlı, Elçiçek ve Han (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlanan örgütsel bağlılık ölçeği, üçüncü kısımda Ergen (2016) tarafından geliştirilen mesleki bağlılık ölçeği yer almaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeği, duygusal bağlılık (1-6 madde), devam bağlılığı (7-12 madde), normatif bağlılık (13-18 madde) alt boyutlarından, mesleki bağlılık ölçeği ise mesleki haz (1-6 madde), sosyal kazanım (7-11madde), mesleki kariyer (12-14 madde) alt boyutlarından oluşmaktadır.

Araştırmanın evrenini Türkiye'de faaliyette bulunan üniversitelerde görev yapan akademisyenler oluşturmaktadır. Yüksek Öğretim Kurumu'nun verilerine göre Türkiye'de 184.566 öğretim elemanı görev yapmakta olup, bunların 34.280'i profesör, 22.462'si doçent, 44.216'sı doktor öğretim üyesi, 37.039'u öğretim görevlisi ve 46.569'u araştırma görevlisidir. (https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/yuksekogretimde-yeni-istatistikler.aspx) (07/12/2023). Anket sanal ortamda yapılmış olup, araştırmaya mesleki bağlılık ölçeğindeki sorular nedeniyle ders verme zorunluluğu olan öğretim elemanları dahil edilmiş araştırma görevlileri dahil edilmemiştir. Bu durumda evren 137.997 kişiden oluşmaktadır. Belirlenen evren çerçevesinde anketin uygulanması gereken örneklem sayısı α=+-0.10 örneklem hatası ve %95 güven aralığında 96 kişidir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s.50). Ankete 101 kişi katılmış 1 kişi soruları eksik cevapladığı için 100 kişinin cevabı değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmada katılımcıların demografik bulgularına ilişkin frekans dağılımı, güvenilirlik analizi, ölçek ortalamaları, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

1.Betimleyici Bulgular

PROCEEINGS BOOK

Bu kısımda katılımcıların demografik bulgularına ilişkin frekans dağılımına, ölçeklerin güvenilirlik katsayıları ile örgütsel bağlılık ve mesleki bağlılık ölçekleri ve alt boyut ortalamalarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Bulgular

Cinsiyet	**N**	**%**	**Medeni D.**	**N**	**%**	**Yaş**	**N**	**%**
Kadın	36	36,0	Evli	71	71,0	18-33	13	13,0
Erkek	64	64,0	Bekar	29	29,0	34-41	36	36,0
Toplam	100	100,0	Toplam	100	100,0	42-49	32	32,0
Aylık Gelir	**N**	**%**	**Çalışma Süresi**	**N**	**%**	50+	19	19,0
0-35000	30	30,0	0-5 yıl	19	19,0	Toplam	100	100,0
35001-40000	31	31,0	6-10 yıl	32	32,0	**Ünvan**	**N**	**%**
40001-45000	16	16,0	11-15 yıl	19	19,0	Ögr.Gör	37	37,0
45001-50000	9	9,0	16-20 yıl	9	9,0	Dr.Ögr.Üyesi	26	26,0
50001+	14	14,0	21+ yıl	21	21,0	Doçent	23	23,0
Toplam	100	100	Toplam	100	100	Profesör	14	14,0
						Toplam	100	100,0

Tablo 1 de katılımcıların %36'sı, kadın, %64 'ü erkek, %71'i evli, %29'u bekar, %13'ü 18-33 yaş, %36'sı 34-41 yaş, %32'si 42-49 yaş, %19'u 50+ yaş aralığında, %30'u 0-35000-TL, %31'i 35001-40000-TL, %16'sı 40001-45000-TL, %9 'u 45001-50000-TL, %14'ü 50001+ TL maaş aralığında, %19'u 0-5 yıl, %32'si 6-10 yıl, %19'u 11-15 yıl, %9'u 16-20 yıl, %21'i 20+ yıl çalışma süresinde, %37'si Öğr.Gör., %26'sı Dr.Öğr.Üyesi, %23'ü Doçent, %14'ü Profesör unvanında olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Güvenirlik Katsayıları

Boyutlar	**Cronbach's Alfa Güvenirlik Katsayısı**	**Madde Sayısı**
Örgütsel Bağlılık Ölçeği	,923	18
Mesleki Bağlılık Ölçeği	,639	14
Tüm Ölçek	,882	38

Tablo…göre Örgütsel Bağlılık ölçeğinin Cronbach's Alfa değeri yüksek düzeyde (α=0,923), Mesleki Bağlılık ölçeğinin Cronbach's Alfa değeri orta düzeyde (α=0,639) tüm ölçeğin ise yüksek düzeyde (α=0,882) bir güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Örgütsel Bağlılık ve Mesleki Bağlılık Ölçekleri Alt Boyut Ortalamaları

Ölçekler	**Ortalama**	**Std. Sapma**	**N**	**Ortalama Anlamı**
Örgütsel Bağlılık	2,96	,82589	100	Kararsızım

PROCEEINGS BOOK

Duygusal Bağlılık Boyutu	3,15	1,05363	100	Kararsızım
Devam Bağlılığı Boyutu	3,16	,71693	100	Kararsızım
Normatif Bağlılık Boyutu	2,57	1,00348	100	Katılmıyorum
Mesleki Bağlılık	3,88	,37706	100	Katılıyorum
Mesleki Haz boyutu	4,02	,34306	100	Katılıyorum
Sosyal Kazanım Boyutu	3,52	,75947	100	Katılıyorum
Mesleki Kariyer Boyutu	4,19	,53024	100	Katılıyorum

Tablo 3.'te katılımcıların örgütsel bağlılıkları, duygusal bağlılıkları ve devam bağlılıkları "Kararsızım" düzeyinde gerçekleşirken Normatif bağlılıkları "Katılmıyorum" düzeyinde gerçekleşmiştir. Normatif bağlılık açısından bu durum akademisyenlerin genel olarak çalıştıkları kurumda işe devam etmek zorunda olmadıkları, yöneticilere karşı bir minnet/sorumluluk borcu hissetmedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4. Örgütsel Bağlılık ve Alt Boyutları ile Mesleki Bağlılık ve Alt Boyutları Arasındaki İlişki Analizi

Ölçekler/Boyutlar		Mesleki Bağlılık	Mesleki Haz	Sosyal Kazanım	Mesleki Kariyer
Örgütsel Bağlılık	Pearson Correlation	,411**	,142	,494**	-,001
	Sig. (2-tailed)	,000	,158	,000	,993
	N	100	100	100	100
Duygusal Bağlılık	Pearson Correlation	,442**	,214*	,492**	,017
	Sig. (2-tailed)	,000	,033	,000	,866
	N	100	100	100	100
Devam Bağlılığı	Pearson Correlation	,255*	,062	,330**	-,022
	Sig. (2-tailed)	,010	,538	,001	,830
	N	100	100	100	100
Normatif Bağlılık	Pearson Correlation	,367**	,083	,468**	-,004
	Sig. (2-tailed)	,000	,413	,000	,965
	N	100	100	100	100

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 4'te analiz sonuçlarına göre;

Örgütsel bağlılık ile mesleki bağlılık arasında (r=,411), örgütsel bağlılık ile sosyal kazanım arasında (r=,494), duygusal bağlılık ile mesleki bağlılık arasında (r=,442), duygusal bağlılık ile sosyal kazanım arasında (r=,429), devam bağlılığı ile sosyal kazanım arasında (r=,330), normatif bağlılığı sosyal kazanım arasında (r=,468) pozitif yönde ve zayıf düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

PROCEEINGS BOOK

Buna göre katılımcıların örgütsel bağlılık düzeyi arttıkça mesleki bağlılıkları ve sosyal kazanımları, duygusal bağlılık düzeyi arttıkça mesleki bağlılıkları ve sosyal kazanımları, devam bağlılığı ve normatif bağlılığı arttıkça sosyal kazanımları artacaktır şeklinde değerlendirilebilir

Duygusal bağlılık ile mesleki haz arasında (r=,214), devam bağlılığı ile mesleki bağlılık arasında(r=,255), normatif bağlılığı mesleki bağlılık arasında (r=,367) pozitif yönde ve çok zayıf düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Buna göre katılımcıların duygusal bağlılık düzeyi arttıkça mesleki hazları, devam bağlılığı arttıkça mesleki bağlılıkları, normatif bağlılığı arttıkça mesleki bağlılıkları artacaktır şeklinde değerlendirilebilir.

Örgütsel bağlılık ile mesleki haz arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Örgütsel bağlılık ve alt boyutlarının mesleki kariyer alt boyutları ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Örgütsel Bağlılığın Mesleki Bağlılığa Etkisi

Bağımsız Değişken	**Bağımlı Değişken**	**B**	**Std Hata**	**(β)**	**t**	***p***	**R**	**R^2**	**F**	***p***
Örgütsel Bağlılık	Mesleki Bağlılık	3,326	,129	,411	25,720	,000	,411[a]	,169	19,884	,000[b]

Tablo 5'te örgütsel bağlılık ile mesleki bağlılık arasında p<0,05 olduğu için kurulan regresyon modeli anlamlıdır. Analiz sonuçlarına göre: Örgütsel bağlılığın mesleki bağlılık üzerinde pozitif yönde ve zayıf düzeyde (r=,411) anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Modelin açıklama gücü R^2=0,169 olarak hesaplanmıştır. Buna göre örgütsel bağlılığın mesleki bağlılık üzerinde %16,9 oranında etkili olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Günümüzde örgütlerin çalışanları örgütte tutabilmeleri örgütsel bağlılık düzeylerini arttırmakla mümkündür. Örgütsel bağlılık, örgütün amaç ve değerlerinin kabulüne, örgüt adına çaba harcamaya istekli olmaya ve örgüt üyeliğini sürdürmeye verilen önemdir. Bu özellikler, örgüt üyelerinin örgütte aktif oyuncular olmayı istediklerini, örgütte olup bitenler üzerinde etki sahibi olduklarını ve kendilerinden fedakarlık yaparak örgüte katkıda bulunmaya hazır olduklarını göstermektedir. Örgütler amaçlarına ulaşmak için örgütsel bağlılık düzeyi yüksek çalışanları tercih etmektedirler çünkü bağlılık düzeyi yüksek bir çalışan sorun odaklı değil çözüm odaklı çalışan bir insan haline gelmektedir.

Örgütsel bağlılık örgüte yönelik özellikler taşırken, mesleki bağlılık; "mesleki kimliği ön plana çıkarmak, mensubu olunan meslek için çaba sarf etmek, mesleki hedef, değer, norm ve etik ilkelere bağlılığı" (Lanchman, 1986) ifade eden çalışana yönelik özellikler gösteren bir kavramdır. Yapılan araştırmalar çalışan profesyonellerin örgütlerden ziyade mesleklerine daha çok bağlı olduğunu ortaya koymuştur.

PROCEEINGS BOOK

Bu araştırmada akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin "karasızım" düzeyinde, normatif bağlılıklarının ise "katılmıyorum" düzeyinde olduğu, mesleki bağlılık düzeylerinin ise "katılıyorum" düzeyinde gerçekleştiği görülmüştür. Akademisyenlerde en yüksek düzeyde ki bağlılık mesleki kariyer boyutunda "katılıyorum" şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sonuçlara göre akademisyenler için mesleki bağlılık ve mesleki kariyer örgüte bağlılıktan önce gelmektedir. Özmen vd,(2005) te akademisyenler üzerinde yaptıkları araştırmada da akademisyenlerin mesleki bağlılık düzeylerinin örgütsel bağlılık düzeylerinden daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır.

Örgütsel bağlılık ile mesleki bağlılık ilişkisi analizinde örgütsel bağlılığın mesleki bağlılıkla ve alt boyutlarıyla pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişkisinin olduğu, mesleki kariyer boyutu ile ise anlamlı bir ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Cihangiroğlu vd (2015) yaptıkları araştırmada da örgütsel bağlılık ile mesleki bağlılık arasında istatistiksel olarak anlamlı, doğru yönlü ancak zayıf bir ilişki bulunmuştur

Örgütsel bağlılığın mesleki bağlılığa etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizinde örgütsel bağlılığın mesleki bağlılık üzerinde ancak %16,9 oranında bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Çaylıkoca (2017) yılında yaptığı araştırmada örgütsel bağlılığın mesleki bağlılık üzerinde pozitif etkilere sahip olduğunu ifade etmiştir.

Örgütsel bağlılığı düşük mesleki bağlılığı yüksek çalışanların işten ayrılma niyetlerinin olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Akademisyenlerin mesleklerini yapabilmesi için üniversitelere ihtiyaçları vardır. Ancak üniversite sayısının artması örgütsel bağlılığı azaltan bir faktör olarak düşünülebilir. Bunun yanında üniversitelerin akademisyenlerin kariyer planları önüne koydukları engeller örgütsel bağlılığı azaltan bir neden olarak görülebilir.

Akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini arttırabilmek için üniversite yönetimlerinin örgütsel adalet ilkelerine uygun hareket etmeleri, akademik kariyer ve akademik özgürlüğün önündeki engellerin kaldırılması, özlük haklarının düzeltilerek emeğinin karşılığını alması, mesleki gelişimlerinin önündeki engellerin kaldırılması ve kolaylıkların sağlanması, üniversite yönetimleri tarafından akademisyenlere değer verilmesi, iletişim kanallarının açık tutulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Allen N. J., Meyer,J. P. John P., (1990), The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to the Organization", Journal of Occupational Psychology, 63, 1-18

Chen, Z.X. Ve Francesco, A.M. (2003), "The Relationship Between The Three Components Of Commitment and Employee Performance in China", Journal of Vocational Behavior, Cilt 62, Issue: 3, 490-516

Cihangiroğlu N., Teke A., Özata M., Çelen Ö., (2015), Mesleki Bağlılık İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Analizi, Gülhane Tıp Derg 2015;57: 367-372

Çaylıkoca A., (2017), Örgütsel Bağlılığın Mesleki Bağlılık Üzerine Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma, Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt:1 Sayı:1 ss:1-17

Çöl, G. (2004). Örgütsel Bağlılık Kavramı ve Benzer Kavramlarla İlişkisi. ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 6(2).

Dağlı A., Elçiçek Z., Han B., (2018), Örgütsel Bağlılık Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:17 Sayı:68 (1765-1777)

Dunham , RB , Grube , JA . ve Castaneda , MB (1994), " Örgütsel bağlılık: bütünleştirici bir tanımın faydası ", Uygulamalı Psikoloji Dergisi , Cilt. 79,s.370-80.

Ergen Y., (2016), Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf Yönetim Becerileri, Akademik İyimserlikleri Ve Mesleki Bağlılıkları Arasındaki İlişki (Malatya İli Örneği), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Eğitimi Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi s.209

Esentürk O. K., Güngör N. B.,(2019), Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenlerinin Yöneticiliğe Yönelim Nedenleri, Spormetre, 2019,17(4),250-264

Evers C.W. (1990) Schooling, organizational learning and efficiency in the growth of knowledge J.D. Chapman (Ed.), School-based decision-making and management, The Falmer Press, London

https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/yuksekogretimde-yeni-istatistikler.aspx (07/12/2023)

Kidron, A. (1978). "Work Values and Organizational Commitment", Academy of Management Journal, 21 (2), pp. 239-247.

Kreitner, R dan Kinicki, A. (2014). Perilaku Organisasi. Edisi 9. Buku 1. Jakarta: SalembaEmpat.

Lachman, R., &Aranya, N. (1986). Job attitudes and turnover intentions among professionals in different work settings. OrganizationalStudies,7,279–293.

Lanchman R, Aranya N. (1986) Evaluation of alternative models of commitment and job attitudes of professionals. Journal of Occupational Behaviour; 7: 227-243.

Lodahl T.M. Kejner M. (1965), The definition and measurement of job involvement Journal of Applied Psychology, 49 pp. 24-33

Luthans, F. (2006). Perilaku Organisasi. Edisi Sepuluh. PT. Andi: Yogyakarta

Mathieu , JE ve Zajac , DM . (1990), " Örgütsel bağlılığın öncüllerinin, ilişkilerinin ve sonuçlarının gözden geçirilmesi ve meta-analizi ", Psikolojik Bülten , Cilt. 108,s.171-94.

Meyer J. P., Stanlay D. J., Herscovitch L., Topolnytsky L., (2002) .Affective, Continuance, and Normative Commitment to the Organization: A Meta-Analysis of Antecedents, Correlates, and Consequances, Journal of Vocational Behavior, 61, 20-52

Meyer, J. P., Allen, N. J. & Smith, C, A. (1993). Commitment to organizations and occupations: extensionand test of a three-component conceptualization. Journal of Applied Psychology, 78, 538-551.

Meyer, J. P., Espinoza, J. A. (2016). Occupational commitment. In J. P. Meyer (Ed.). Handbook of employee commitment (pp.135-149). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Meyer, J.P. Ve Allen, N.J. (1984): "Testing the Side-Bet Theory of Organizational Commitment: Some Methodological Considerations", Journal of Applied Psychology, Cilt 69, ss.372-378.

Morrow, P. C., & Wirth, R. E. (1989). Work commitment among salaried professionals. Journal of Vocational Behavior, 34(1), 40–56.

Mowday , R. , Steers , P. ve Porter , L. (1979), " Örgütsel bağlılığın ölçümü ", Mesleki Davranış Dergisi , Cilt. 14,s.224-47.

Özmen Ö.T, Özer P.S, Saatçioğlu Ö.Y, (2005), Akademisyenlerde Örgütsel Ve Mesleki Bağlılığın İncelenmesine İlişkin Bir Örnek Araştırma, İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt:6, Sayı:2 ss:1-14

Rokeach , M.(1979), İnsani Değerleri Anlamak ,The Free Press,New York, NY.

Schneider, B., & Snyder, R. A. (1975). Some relationships between job satisfaction and organization climate. Journal of Applied Psychology, 60(3), 318–328.

Schwenk, C.R. (1986), "Information, Cognitive Biases and Commitment to a Course of Action", Academy of Management Review, Cilt 11, Sayı 2, ss.298-310.

Şimşek M.Ş, Aslan Ş (2012). Meslekî ve örgütsel bağlılığın, örgütsel davranışa ilişkin sonuçlarla ilişkileri. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi 12 (23):414-454.

Tak B., Çiftçioğlu A., (2009), Algılanan Örgütsel Prestij İle Örgütsel Bağlılık Ve Örgütsel Özdeşleşme Arasındaki İlişkilerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (18), 100-116

Weiner , Y.ve Vardi , Y. (1980), " İş, organizasyon ve kariyer bağlılığı ile iş sonuçları arasındaki ilişki: bütünleştirici bir yaklaşım ", Organizasyonel Davranış ve İnsan Performansı , Cilt. 26, s. 81-96.

Werkmeister W. H. (1967), Man and his values, University of Nebraska Press

THE IMPORTANCE OF MANAGEMENT INFORMATION SYSTEM AND INFORMATION SHARING FOR BUSINESSES

Arş. Gör. Leyla ERAT OCAK
Hitit Üniversitesi, leylaerat@hitit.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-7136-2493
Prof. Dr. Ali ERBAŞI
Selçuk Üniversitesi, aerbasi@selcuk.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-5709-9775

ABSTRACT

The continuous and rapid changes in technology and information systems, known as the digital revolution, have made themselves felt in all areas. While these developments in information technologies provide important conveniences, they also bring about new changes and regulations in all fields. The rapid development in technology also makes itself felt in the field of management and organization. The fact that the information produced anywhere in the world is digitized and stored in a virtual environment provides access to that information in a very short time. Terms such as information age or information society, which are frequently used today, reveal the importance of information more clearly. As the importance of information increases, the importance of the systems that enable access to that information also increases. For this reason, today, many companies benefit from management information systems. The need for information continues for both individuals and businesses. With the developing information technologies, management information systems provide great benefits to managers to provide information, access information, share information and make decisions. Sharing information and creating common information resources is a very important factor for an organization to be successful in a competitive environment. This study aims to create a conceptual framework for management information system and information sharing and to examine its importance for businesses.

Keywords: Management Information System (MIS), Information, Information Sharing

INTRODUCTION

A decision is a choice made by an individual for a specific purpose as a result of a conscious mental activity (Russo & Schoemmaker, 1989: 9). Decision has been an area of interest and problem for human beings since primitive times. People must constantly make decisions and

PROCEEINGS BOOK

solve problems in their individual activities and in their roles in the organization. Because the right decisions brought them success, the wrong decisions introduced them to defeat (Erbaşı & Ersöz, 2004: 335). Organizations are faced with decision-making throughout the entire process, from their birth to their death. The ability of organizations that cannot make the right decisions during this process to achieve their goals will be just a coincidence. In this context, organizations must act carefully and meticulously in the decision-making phase (Yücel et al., 2006: 211).

Management must make decisions quickly and confidently that will enable the determination of future goals for all functions of the organization. Basing management on scientific foundations and producing in-depth information for the future requires information systems that can work accurately and effectively (Parlakkaya & Erbaşı, 2009: 123). Management information systems (MIS) play a crucial role in organizations by enabling efficient data processing, decision making and communication among various stakeholders. In addition, MIS can significantly influence the dynamics of information sharing within the organization. MIS are an integrated computer-based system that responds to how managers need to select and record the information needed for the organization and how it should be fed to managers to make effective decisions. MIS also enable the management of the increasing information density with the development of communication. Information sharing is essential for organizational learning, innovation and sustaining competitive advantage in today's dynamic business environment.

In today's information age, information is vital for both organizations and individuals. In organizations that achieve success with appropriate activities and the right decisions, information that supports the decision-making phase of managers also provides a great competitive advantage to the organization in an increasingly competitive environment by sharing the right information. The design, functionality, usability and accessibility of the MIS significantly affect information sharing practices in organizations (Panahi et al., 2012). User-friendly interfaces, intuitive navigation and adequate support mechanisms contribute to improving information dissemination and capture through the MIS.

Several studies (Alavi & Leidner, 2001; Choi & Lee, 2003) emphasize the role of the MIS in facilitating information sharing by providing platforms for information exchange, collaboration and storage. Effective MIS encourage employees to share their expertise, experience and

insights across departments and hierarchical levels, fostering a culture of continuous learning and innovation. This study aims to create a conceptual framework on MIS and information sharing. In this context, the definitions and developments of the concepts were examined and evaluations regarding their importance for businesses from various aspects were included.

1. MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS: DEFINITION AND DEVELOPMENT

The use of information-decision systems to support decision making in organizations has increased significantly in the last decade (Gary et al., 1977: 913). MIS are a concept that applies from the moment people come together to realize their common goals. It is a system that provides information to managers and supports their decision making. Since MIS are related to various sciences and application areas, there is no consensus on it. For this reason, various definitions have been made by the experts of the subject.

MIS is a system that collects raw data from internal and external environments, filters them and shares them with managers after transforming them into information (Murdick & Munson, 1986: 6). MIS is a set of organizational systems designed to perform routine data processing and provide the necessary information to decision-making systems (Özgen and Yalçın, 1992: 46). According to Laudon and Jane (1996: 67), it is the collection, processing, storage and sharing of information to support management functions such as coordination, decision making, control and analysis of interdependent subsystems operating for a specific purpose. According to Tekin et al. (2006: 189), MIS are systems that enable the planning and control of possible activities of organizations and the preparation and presentation of progressive or partially progressive summary reports that allow organizations to predict the future. In summary, MIS is a holistic concept that includes technologies, procedures, systems and human resources related to the information processing process used in the management of the enterprise.

Mason and Mitroff (1973: 475) draws attention to the existence of the following elements of a management system: Person, psychological type, problem, organizational context, evidence and mode of presentation. According to the authors, this defines the key variables comprising a MIS. It help managers at all levels working in an organization. MIS, which helps lower level managers in their daily routine work, can reduce their tasks and sometimes undertake their entire work. Middle managers are involved in the planning, control and decision-making of these jobs rather than actually performing the executive function. The top managers of the organization are responsible for setting various strategies and policies. The summary daily

information or detailed data from internal and external sources needed by them are collected, processed and presented to decision-making managers when necessary by MIS (Yozgat, 1999: 67).

The main function of MIS in enterprises is to provide information produced in the form necessary for decision making. MISs create reports that provide information to be used in the organizational and managerial activities of enterprises and share this information with management levels. The information prepared using the MIS should be produced in an easily understandable form that is summarized, classified, converted into tables, graphs and diagrams. In this way, the expected benefit from the system is achieved (Tutar, 2006: 224).

The activities of collecting data and transforming it into information date back to ancient times. The first written records are known as receivables records kept on tablets by clergymen in Mesopotamia around 3000 BC (Posacı, 2023: 1). When we look at the historical development of MIS, it is seen that they are identical with calculation tools, record keeping tools and information collection methods. Accordingly, the tool called "Quipus", which is thought to be one of the first examples of MIS, consisting of strings of different colored and knotted threads and has a complex use, was used by the Incas between 1200 and 1525. Information about the taxes, the number of soldiers and weapons, the amount of products in the warehouses and the population of a state or region were reported to the administrators with each knot tied on the rope (Anameriç, 2005: 28-29). Another MIS application was the development of a double-sided accounting record system based on creditor-debtor accounting in Italy in 1494 by Luca Pacioli, a Venetian scientist (Sayın & Şen, 2001: 2). In the same period, the Fugger family living in Augsberg, Germany, developed a commercial reporting network covering China, Peru and Europe, enabling managers and branch representatives between businesses to inform each other (Canbaz, 2014: 122-123). The idea that information systems support managerial operations, especially decision making, predates the use of computers by organizations. It is stated that MIS conceptually emerged in 1958 and started to be used in the late 1960s. In reality, MIS is a concept that emerged conceptually especially with the use of computers (Anameriç, 2005: 29).

MIS serves the management level of the organization. It processes data from various sources and produces weekly, monthly or annual reports for managers. Each organization has its own hierarchical structure and standard operating structure (Gülenç, 2011: 37). MIS is a system that brings an organizational management solution by using information technologies. For this

reason, if managers want to configure their MIS effectively, they have to know the dimensions of organization, management and information technologies in the system well (Özbakış, 2009: 11). The structure of MIS is presented in Image 1.

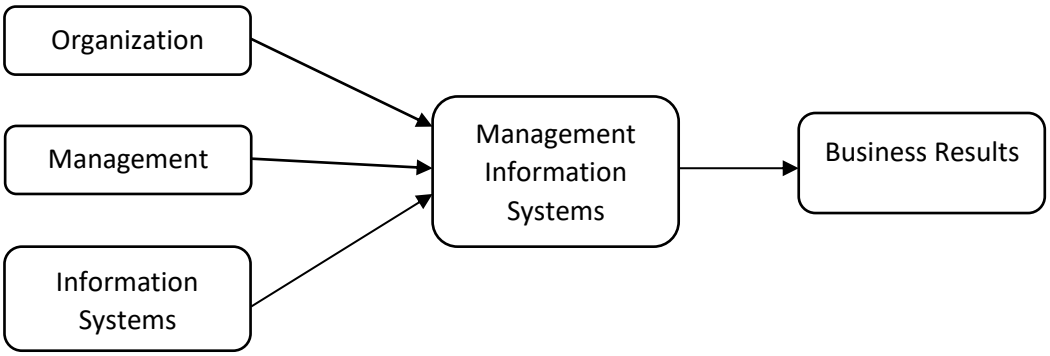

Image 1: Structure of Management Information Systems (Özbakış, 2009: 11)

2. INFORMATION SHARING: DEFINITION AND DEVELOPMENT

Information is a concept that has been tried to be defined by many different researchers in every period. Davenport and Prusak (2001: 27) consider information as a combination of various experiences, values and views within the boundaries of an order, which are put forward in order to create new experiences. Buckman (2004: 3) considers information as the power to live or to adapt. According to Barutçugil (2002: 58-59), information is the sum of what a person has learned in the past and his/her experiences. Experience, values, judgment, beliefs and intuition are the components of information. According to Güçlü and Sotirofski (2006: 355), information is an understanding obtained through experience.

Information is a key competitive advantage for organizations. This is because information can be used to create value, build wealth, make other forms of capital more valuable, provide competitive advantage and diversify physical assets. Information is strongly intertwined with intangible assets. In order to produce or develop new products or services, it is necessary to have the ability to generate and utilize information. However, businesses still do not sufficiently understand the process of generating and utilizing information (Cairo & Guardati, 2012: 8108).

After the production of information, it is also necessary to share this information in order to use it. For this reason, the technical and social infrastructure in the enterprise should be organized in a way that is suitable for information sharing (Sağsan, 2014: 32-33). At the most basic level, information sharing constitutes information channeling processes between the source and the receiver. Regardless of the person's role in the organization, the purpose of any information

sharing process is to transfer information from the source to the receiver (Demirhan & Bozkurt, 2010: 3017). Information sharing is often used to improve operations, deliver strategic solutions, and solve a specific customer problem (Cheng & Coyte, 2014: 121).

In 1966, Berger and Luckmann emphasized that there are three stages in the institutionalization of information: externalization, objectification and internalization. Information sharing can also be analyzed as consisting of the information sharing activities of these three stages. A simplified view of information sharing in organizations is given in Image 2 (Ackerman et al., 2003: 29-31).

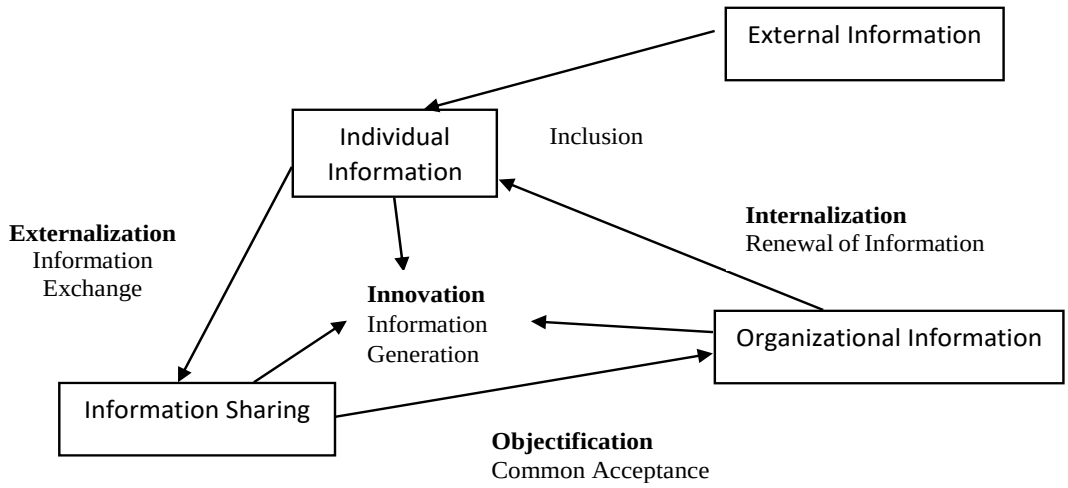

Image 2: Intra-Organizational Information Sharing Process (Ackerman et al., 2003: 30)

In the information sharing cycle, three basic forms of information sharing are mentioned: renewal, modification and generation of information. These can be briefly explained as follows (Ackerman et al., 2003: 31-32):

- Renewal of information; information sharing is carried out with the aim of renewing the existing organizational information from business to individual.

-Information exchange; information sharing is carried out for the exchange of existing organizational information from person to person.

- Information Generation; mutual information sharing is carried out between individuals for the purpose of generating new information.

In order to increase information sharing in organizations, the most basic condition is to ensure that employees see information sharing as a separate job and thus include information sharing in their daily work (Uçar, 2018: 56). When employees are supported by information technologies, it becomes easier for them to share their ideas and opinions within the organization. In the first stage, information sharing systems help employees to increase their ability to create new ideas by influencing their existing conceptual and creativity. In the second stage, it facilitates the participation of employees in the technical information environment with certain technological references related to their creative skills (Top & Dilek, 2013: 287).

Today, information occupies more space in the understanding of business administration than before. Information is a necessity for the decision-making bodies of organizations or businesses. The sharing of information should be provided in the most accurate, fastest and cheapest way so that it can increase the efficiency in achieving the goals. MIS are undoubtedly becoming an important element in ensuring this efficiency and as an indispensable weapon of competitive environments, they differentiate organizations in speed and service. MIS are a great advantage for businesses in a rapidly changing environment and competitive conditions. Transferring the information acquired as a result of difficult experience and existing within the enterprise to business processes creates an important added value for the enterprise. Information sharing has an important place in MIS and ensures that information is reused and thus its value increases even more. As the value of information, which is an asset of the enterprise, increases, the total value of the enterprise increases positively.

3. IMPORTANCE OF CONCEPTS FOR BUSINESSES

MIS are created when the manager is the decision-making body, information is used in the decision-making process and the decisions made are sent to the internal and external environment of the enterprise with instructions. In principle, a good MIS can replace a number of clerical staff, but it can never replace the manager who has the important function of making decisions (Tağraf, 2004: 18). This system used by middle and senior managers is one of the cornerstones of corporate life in the information age. It is not easy for managers of multinational and regional enterprises, serving in different fields, employing many personnel, and consisting of different units to be aware of what is going on. They need the help of MIS. The individual skills and abilities of the manager and his/her control over the business increase thanks to these systems. Managers who do not benefit from these systems are drowning in daily routine work.

This causes both the inability of managers to maintain their positions and the decrease in the quality of management (Öztemel, 1998: 1178).

Businesses need to establish an effective MIS in order to carry out appropriate activities in routine business and to survive. However, when businesses are changing their information systems or implementing them for the first time, the nature of these changes is often not understood by the employees. MIS to be established with the help of information technologies are used in decision-making, control and planning functions rather than maintaining routine office work (Dalay et al., 2002: 97).

Efficiency in the processing and use of information is important for the success of businesses. This phenomenon is valid for businesses that have to continue their activities and be successful in an ever-changing complex environment. Managers need information with a number of features, especially in fulfilling decision-making, control and planning functions. The information needed can only be provided through MIS established and operated effectively in enterprises (Karakaya, 1997: 45).

The high capacity of organizations to share information is very important in terms of managing and disseminating information in organizations. In this respect, it can be said that there is a strong relationship between information sharing and business performance. Thanks to information sharing, the information hidden in the personnel of the organization is revealed and the way is paved for sharing it with other personnel of the organization (Mısırdalı, 2006: 7). As employees and managers increase their perspectives on information and their level of sharing, an increase in performance measures is also observed. There is a mutually supportive relationship between profitability, productivity, gaining new customers, regaining lost customers, ensuring customer continuity, responding to customer needs and using and sharing information (Demirel, 2008: 213). The benefits of information sharing for businesses and individuals can be listed as follows (Peltokorpi, 2006: 139):

- Information sharing minimizes the possibility of both the development of common learning and the use of unnecessary resources in solving similar problems.

- Information sharing makes tacit information available to individuals through organizational stages that have economic and competitive value.

- Information sharing increases interaction, contributes to global activities and ensures mixed cultural effectiveness.

- Information sharing ensures that the details of best practices in the organization are preserved by sharing them among the employees.

- Information sharing increases employees' job satisfaction and motivation through social interaction.

Today, information occupies more space in the understanding of business administration than before. Information is a necessity for the decision-making bodies of organizations or businesses. The sharing of information should be provided in the most accurate, fastest and cheapest way so that it can increase the efficiency in achieving the goals. MIS are undoubtedly becoming an important element in ensuring this efficiency and as an indispensable weapon of competitive environments, they differentiate organizations in speed and service. MIS are a great advantage for businesses in a rapidly changing environment and competitive conditions. Transferring the information acquired as a result of difficult experience and existing within the enterprise to business processes creates an important added value for the enterprise. Information sharing has an important place in MIS and ensures that information is reused and thus its value increases even more. As the value of information, which is an asset of the enterprise, increases, the total value of the enterprise increases positively.

For organizations, information is the most basic input of all kinds of organizational activities. It is also a critically important corporate resource that provides competitive advantage. The conscious management of information resources is an important factor that increases organizational success. For this reason, the success of organizations requires the acquisition and use of information for organizational purposes. This can only be realized by sharing information. Making information useful is only possible by sharing it with others. Sharing information, on the other hand, both positively affects success and realizes job satisfaction.

4. CONCLUSION

Information is necessary in every field where people, thoughts and actions exist. In addition to forming the basis of individual, organizational and technological decisions, it constitutes a great political power, an important national resource and a source of economic power. The importance of MIS in the world is increasing day by day. For this reason, the value of

information sharing, which is one of the most important elements of information management, is also increasing. Scientific studies in this field have been gaining momentum in recent years and the interest of organizations in this field has been increasing.

It shows that organizations with well-integrated MIS platforms witness improved information sharing among employees. User-friendly interfaces and comprehensive information repositories in MIS encourage active participation and sharing of tacit and explicit information. This study highlights the important role of MIS in facilitating information sharing within organizations. The effective design, implementation, and use of MIS contribute to a culture of information sharing, fostering innovation and competitive advantage. This research highlights the important role of MIS in fostering an environment conducive to information sharing, which ultimately contributes to organizational innovation and competitive advantage.

REFERENCES

Ackerman, M. S., Volkmar P. & Volker W. *Sharing Expertise Beyond Knowledge Management*. The MIT Press, London, 2003.

Alavi, M. & Leidner, D. E. Knowledge Management and Knowledge Management Systems: Conceptual Foundations and Research Issues. *MIS Quarterly*, 25(1), 107-136, 2001.

Anameriç, H. Yönetim Bilgi Sistemlerinin Yönetim Fonksiyonları Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 45(2), 25-43, 2005.

Barutçugil, İ. *Bilgi Yönetimi (2nd Edition)*. Kariyer Publications, İstanbul, 2002.

Bayraktaroğlu, S. *Stratejik Yönetim İçin Yönetim Bilgi Sistemleri, Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları*. Beta Press Publication. İstanbul, 2002.

Berger, P. & Luckmann, T. *The Social Construction of Reality*. Penguin Book, Harmondsworth, 1966.

Buckman, R. H. *Building A Knowledge-Driven Organization*. McgrawHill, New York, 2004.

Cairo, O. & Guardati, S. The KAMET II Methodology: Knowledge Acquisition, Knowledge Modeling and Knowledge Generation. *Expert Systems with Application*, 39, 8108-8114, 2012.

Canbaz, S. Kobi'lerde Stratejik Planlama ve Karar Alma Sürecinde Yönetim Bilgi Sistemlerinin Rolü ve Önemi: Edirne'de Bir Araştırma. PhD Thesis, Trakya University Institute of Social Sciences, Edirne, 2014.

Cheng, M. M. & Coyte, R. The Effects of Incentive Subjectivity and Strategy Communication on Knowledge-Sharing and Extra-Role Behaviours. *Management Accounting Research*, XXV(2), 119-130, 2014.

Choi, B. & Lee, H. An Empirical Investigation of KM Styles and Their Effect on Corporate Performance. *Information & Management*, 40(5), 403-417, 2003.

Dalay, İ., Çoşkun, R. & Altunışık, R. *Modern Yönetim Yaklaşımları (1st Edition)*. Beta Press Publication. İstanbul, 2002.

Davenport, T. H. & Prusak, L. *İş Dünyasında Bilgi Yönetimi: Kuruluşlar Ellerindeki Bilgiyi Nasıl Yönetirler (Translated by: Günay Günhan)*. Rota Publication, İstanbul, 2001.

Demirel, Y. Bilgi ve Bilgi Paylaşımının İşletme Performansına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 199-216, 2008.

Demirhan, A. & Bozkurt, S. Banka Çalışanlarının Bilgi Paylaşımı Davranışına Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 18(5), 3016-3027, 2010.

Dickson, Gary W., Senn, James A. & Chervany, Norman L. Research in Management Information Systems: The Minnesota Experiments. Management Science 23(9): 913-934, 1977.

Erbaşı, A. & Ersöz, S. Katılımcı Yönetim Yaklaşımının Stratejik Kararlardaki Pozitif Katkısı, *e-Yaklaşım dergisi*, sayı:141, Eylül, Ankara, 2004.

Güçlü, N. & Sotirofski, K. Bilgi yönetimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 4(4), 351-373, 2006.

Gülenç, M. Yönetim Bilgi Sistemlerinin, Yönetimin Etkinliği ve Verimliliğine Etkisi (E-Okul Örneği). Master's Thesis, Dumlupınar University Institute of Social Sciences, Kütahya, 2011.

Karakaya, A. Etkin Karar Vermede Yönetim Bilgi Sistemleri. Doctoral Dissertation, İnönü University Institute of Social Sciences, Malatya, 1997.

Laudon, K. C. & Jane, P. *Yönetim Bilişim Sistemleri (Translated by: B. Çorakçı).* İnkılap Bookstore, Konya, 1996.

Mısırdalı, F. Örgüt İçi Bilgi Paylaşımında Sosyal Sermayenin Etkisi: Kütahya Porselen AŞ.'de Bir Uygulama. Master's Thesis, Dumlupınar University Institute of Social Sciences, Kütahya, 2006.

Murdick, R. G. & Munson, J. C. *Management Information Systems*. Prentice Hall, New York, 1986.

Özbakış, O. İşletmelerde Yönetim Bilgi Sistemleri Uygulamaları. Master Thesis, Yıldız Technical University Institute of Science and Technology, İstanbul, 2009.

Özgen, H. & Yalçın, A. İşletmelerde Yönetim Bilişim Sistemi ve Yönetim Kararlarında Kullanılması. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi,* 5(1), 263, 1992.

Öztemel, E. Bilgi Toplumunda Yönetim Bilişim Sistemlerinin Gelişimi. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(20), 1998.

Panahi, S., Watson, J. & Partridge, H. Social Media and Tacit Knowledge Sharing: Developing a Conceptual Model. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 64, 1095-1102, 2012.

Parlakkaya, R. & Erbaşı, A. Finans & Muhasebe Tümleşik Bilgi Sistemlerinin Yönetim Piramidinin Tüm Katmanlarına Uygulanmasına Yönelik Bir Model Önerisi. *MUFAD Dergisi*, 43, 123-136, 2009.

Peltokorpi, V.V.P. Knowledge Sharing Management in A Cross Cultural Context: Nordic Expatriates in Japan. *Knowledge Management Research & Practice,* 4(2), 138-148, 2006.

Posacı, H. Bilgi Sistemleri, Yönetim, İnternet (Dünyanın sinir sistemi). http://www.halilposaci.com (Access Date: 18.10.2023).

Richard, O. Mason & Mitroff, Ian I. A Program for Research on Management Information Systems. Management Science 19(5):475-487, 1973.

Russo, J. Edward & Schoemmaker, Paul J.H. Decision Traps: The Ten Barriers to Brilliant Decision-Making&How to Overcome Them, New York: Doubleday/Currency, 1989.

Sağsan, M. Bilgi Yönetimi Bakış Açısından Bilgi Süreçleri ve Bir Model Önerisi. ÜNAK'06: Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 27-44, 2006.

Sayın, E.R. & Şen, T.D. Yönetim Bilgi Sistemleri. Anadolu University, Eskişehir, 2001.

Tağraf, H. İşletme Yönetiminde Verimlilik İçin Yönetim Bilişim Sistemleri. *Anahtar Dergisi*, 184, 2004.

Tahirov, A. Bilgisayar Destekli Bilgi Sistemleri. *Journal of Qafqaz University*, 27, 123-133, 2009.

Tekin, M., Güleş, H. K. & Öğüt, A. *Teknoloji Yönetimi.* Nobel Publication Distribution, Ankara, 2006.

Top, S. & Dilek, S. Sağlık Hizmet Sektöründe Çalışanların Kurumsal Bilgi Paylaşımı Algılamasının İlişki Analizi Yoluyla Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 18(1), 283-304, 2013.

Tutar, H. *Yönetim Bilgi Sistemleri.* Seçkin Publication, İstanbul, 2006.

Uçar, İ. İşletmelerde Çatışma Yönetimi Tarzları ile Bilgi Paylaşımı İlişkisi ve Bir Araştırma. Master's Thesis, Marmara University Institute of Social Sciences, İstanbul, 2018.

Yozgat, U. *Yönetim Bilişim Sistemleri.* Beta Press Publication, Ankara, 1999.

Yücel, R., Gökdeniz, İ. & Erbaşı, A. İşletmelerde Karar Verme Sürecinde Populasyon Ekolojisi Yaklaşımından Yararlanılması. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF. Dergisi,* 9(11), 211-219, 2006.

THE IMPORTANCE OF MANAGEMENT INFORMATION SYSTEM AND INFORMATION SHARING FOR BUSINESSES

Arş. Gör. Leyla ERAT OCAK
Hitit Üniversitesi, leylaerat@hitit.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-7136-2493
Prof. Dr. Ali ERBAŞI
Selçuk Üniversitesi, aerbasi@selcuk.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-5709-9775

ABSTRACT

The continuous and rapid changes in technology and information systems, known as the digital revolution, have made themselves felt in all areas. While these developments in information technologies provide important conveniences, they also bring about new changes and regulations in all fields. The rapid development in technology also makes itself felt in the field of management and organization. The fact that the information produced anywhere in the world is digitized and stored in a virtual environment provides access to that information in a very short time. Terms such as information age or information society, which are frequently used today, reveal the importance of information more clearly. As the importance of information increases, the importance of the systems that enable access to that information also increases. For this reason, today, many companies benefit from management information systems. The need for information continues for both individuals and businesses. With the developing information technologies, management information systems provide great benefits to managers to provide information, access information, share information and make decisions. Sharing information and creating common information resources is a very important factor for an organization to be successful in a competitive environment. This study aims to create a conceptual framework for management information system and information sharing and to examine its importance for businesses.

Keywords: Management Information System (MIS), Information, Information Sharing

INTRODUCTION

A decision is a choice made by an individual for a specific purpose as a result of a conscious mental activity (Russo & Schoemmaker, 1989: 9). Decision has been an area of interest and problem for human beings since primitive times. People must constantly make decisions and

PROCEEINGS BOOK

solve problems in their individual activities and in their roles in the organization. Because the right decisions brought them success, the wrong decisions introduced them to defeat (Erbaşı & Ersöz, 2004: 335). Organizations are faced with decision-making throughout the entire process, from their birth to their death. The ability of organizations that cannot make the right decisions during this process to achieve their goals will be just a coincidence. In this context, organizations must act carefully and meticulously in the decision-making phase (Yücel et al., 2006: 211).

Management must make decisions quickly and confidently that will enable the determination of future goals for all functions of the organization. Basing management on scientific foundations and producing in-depth information for the future requires information systems that can work accurately and effectively (Parlakkaya & Erbaşı, 2009: 123). Management information systems (MIS) play a crucial role in organizations by enabling efficient data processing, decision making and communication among various stakeholders. In addition, MIS can significantly influence the dynamics of information sharing within the organization. MIS are an integrated computer-based system that responds to how managers need to select and record the information needed for the organization and how it should be fed to managers to make effective decisions. MIS also enable the management of the increasing information density with the development of communication. Information sharing is essential for organizational learning, innovation and sustaining competitive advantage in today's dynamic business environment.

In today's information age, information is vital for both organizations and individuals. In organizations that achieve success with appropriate activities and the right decisions, information that supports the decision-making phase of managers also provides a great competitive advantage to the organization in an increasingly competitive environment by sharing the right information. The design, functionality, usability and accessibility of the MIS significantly affect information sharing practices in organizations (Panahi et al., 2012). User-friendly interfaces, intuitive navigation and adequate support mechanisms contribute to improving information dissemination and capture through the MIS.

Several studies (Alavi & Leidner, 2001; Choi & Lee, 2003) emphasize the role of the MIS in facilitating information sharing by providing platforms for information exchange, collaboration and storage. Effective MIS encourage employees to share their expertise, experience and

insights across departments and hierarchical levels, fostering a culture of continuous learning and innovation. This study aims to create a conceptual framework on MIS and information sharing. In this context, the definitions and developments of the concepts were examined and evaluations regarding their importance for businesses from various aspects were included.

1. MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS: DEFINITION AND DEVELOPMENT

The use of information-decision systems to support decision making in organizations has increased significantly in the last decade (Gary et al., 1977: 913). MIS are a concept that applies from the moment people come together to realize their common goals. It is a system that provides information to managers and supports their decision making. Since MIS are related to various sciences and application areas, there is no consensus on it. For this reason, various definitions have been made by the experts of the subject.

MIS is a system that collects raw data from internal and external environments, filters them and shares them with managers after transforming them into information (Murdick & Munson, 1986: 6). MIS is a set of organizational systems designed to perform routine data processing and provide the necessary information to decision-making systems (Özgen and Yalçın, 1992: 46). According to Laudon and Jane (1996: 67), it is the collection, processing, storage and sharing of information to support management functions such as coordination, decision making, control and analysis of interdependent subsystems operating for a specific purpose. According to Tekin et al. (2006: 189), MIS are systems that enable the planning and control of possible activities of organizations and the preparation and presentation of progressive or partially progressive summary reports that allow organizations to predict the future. In summary, MIS is a holistic concept that includes technologies, procedures, systems and human resources related to the information processing process used in the management of the enterprise.

Mason and Mitroff (1973: 475) draws attention to the existence of the following elements of a management system: Person, psychological type, problem, organizational context, evidence and mode of presentation. According to the authors, this defines the key variables comprising a MIS. It help managers at all levels working in an organization. MIS, which helps lower level managers in their daily routine work, can reduce their tasks and sometimes undertake their entire work. Middle managers are involved in the planning, control and decision-making of these jobs rather than actually performing the executive function. The top managers of the organization are responsible for setting various strategies and policies. The summary daily

information or detailed data from internal and external sources needed by them are collected, processed and presented to decision-making managers when necessary by MIS (Yozgat, 1999: 67).

The main function of MIS in enterprises is to provide information produced in the form necessary for decision making. MISs create reports that provide information to be used in the organizational and managerial activities of enterprises and share this information with management levels. The information prepared using the MIS should be produced in an easily understandable form that is summarized, classified, converted into tables, graphs and diagrams. In this way, the expected benefit from the system is achieved (Tutar, 2006: 224).

The activities of collecting data and transforming it into information date back to ancient times. The first written records are known as receivables records kept on tablets by clergymen in Mesopotamia around 3000 BC (Posacı, 2023: 1). When we look at the historical development of MIS, it is seen that they are identical with calculation tools, record keeping tools and information collection methods. Accordingly, the tool called "Quipus", which is thought to be one of the first examples of MIS, consisting of strings of different colored and knotted threads and has a complex use, was used by the Incas between 1200 and 1525. Information about the taxes, the number of soldiers and weapons, the amount of products in the warehouses and the population of a state or region were reported to the administrators with each knot tied on the rope (Anameriç, 2005: 28-29). Another MIS application was the development of a double-sided accounting record system based on creditor-debtor accounting in Italy in 1494 by Luca Pacioli, a Venetian scientist (Sayın & Şen, 2001: 2). In the same period, the Fugger family living in Augsberg, Germany, developed a commercial reporting network covering China, Peru and Europe, enabling managers and branch representatives between businesses to inform each other (Canbaz, 2014: 122-123). The idea that information systems support managerial operations, especially decision making, predates the use of computers by organizations. It is stated that MIS conceptually emerged in 1958 and started to be used in the late 1960s. In reality, MIS is a concept that emerged conceptually especially with the use of computers (Anameriç, 2005: 29).

MIS serves the management level of the organization. It processes data from various sources and produces weekly, monthly or annual reports for managers. Each organization has its own hierarchical structure and standard operating structure (Gülenç, 2011: 37). MIS is a system that brings an organizational management solution by using information technologies. For this

reason, if managers want to configure their MIS effectively, they have to know the dimensions of organization, management and information technologies in the system well (Özbakış, 2009: 11). The structure of MIS is presented in Image 1.

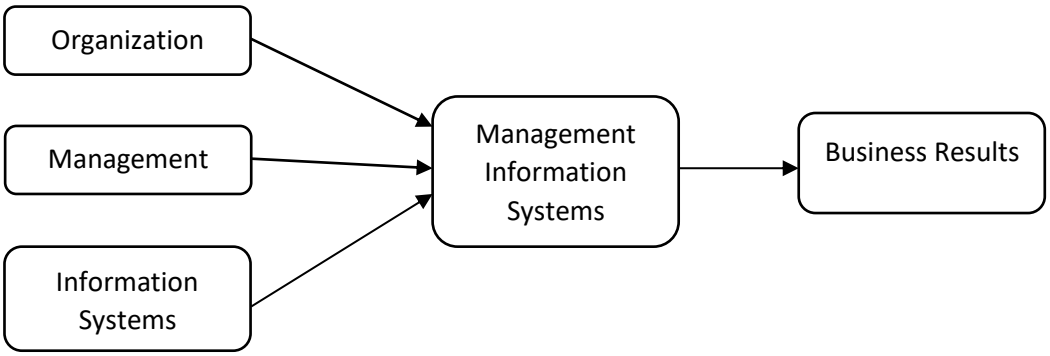

Image 1: Structure of Management Information Systems (Özbakış, 2009: 11)

2. INFORMATION SHARING: DEFINITION AND DEVELOPMENT

Information is a concept that has been tried to be defined by many different researchers in every period. Davenport and Prusak (2001: 27) consider information as a combination of various experiences, values and views within the boundaries of an order, which are put forward in order to create new experiences. Buckman (2004: 3) considers information as the power to live or to adapt. According to Barutçugil (2002: 58-59), information is the sum of what a person has learned in the past and his/her experiences. Experience, values, judgment, beliefs and intuition are the components of information. According to Güçlü and Sotirofski (2006: 355), information is an understanding obtained through experience.

Information is a key competitive advantage for organizations. This is because information can be used to create value, build wealth, make other forms of capital more valuable, provide competitive advantage and diversify physical assets. Information is strongly intertwined with intangible assets. In order to produce or develop new products or services, it is necessary to have the ability to generate and utilize information. However, businesses still do not sufficiently understand the process of generating and utilizing information (Cairo & Guardati, 2012: 8108).

After the production of information, it is also necessary to share this information in order to use it. For this reason, the technical and social infrastructure in the enterprise should be organized in a way that is suitable for information sharing (Sağsan, 2014: 32-33). At the most basic level, information sharing constitutes information channeling processes between the source and the receiver. Regardless of the person's role in the organization, the purpose of any information

sharing process is to transfer information from the source to the receiver (Demirhan & Bozkurt, 2010: 3017). Information sharing is often used to improve operations, deliver strategic solutions, and solve a specific customer problem (Cheng & Coyte, 2014: 121).

In 1966, Berger and Luckmann emphasized that there are three stages in the institutionalization of information: externalization, objectification and internalization. Information sharing can also be analyzed as consisting of the information sharing activities of these three stages. A simplified view of information sharing in organizations is given in Image 2 (Ackerman et al., 2003: 29-31).

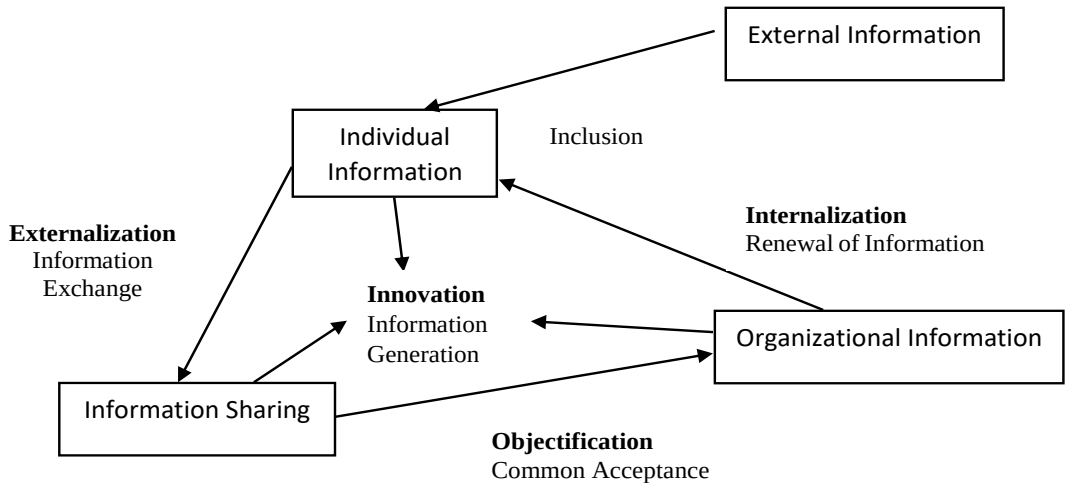

Image 2: Intra-Organizational Information Sharing Process (Ackerman et al., 2003: 30)

In the information sharing cycle, three basic forms of information sharing are mentioned: renewal, modification and generation of information. These can be briefly explained as follows (Ackerman et al., 2003: 31-32):

- Renewal of information; information sharing is carried out with the aim of renewing the existing organizational information from business to individual.

-Information exchange; information sharing is carried out for the exchange of existing organizational information from person to person.

- Information Generation; mutual information sharing is carried out between individuals for the purpose of generating new information.

In order to increase information sharing in organizations, the most basic condition is to ensure that employees see information sharing as a separate job and thus include information sharing in their daily work (Uçar, 2018: 56). When employees are supported by information technologies, it becomes easier for them to share their ideas and opinions within the organization. In the first stage, information sharing systems help employees to increase their ability to create new ideas by influencing their existing conceptual and creativity. In the second stage, it facilitates the participation of employees in the technical information environment with certain technological references related to their creative skills (Top & Dilek, 2013: 287).

Today, information occupies more space in the understanding of business administration than before. Information is a necessity for the decision-making bodies of organizations or businesses. The sharing of information should be provided in the most accurate, fastest and cheapest way so that it can increase the efficiency in achieving the goals. MIS are undoubtedly becoming an important element in ensuring this efficiency and as an indispensable weapon of competitive environments, they differentiate organizations in speed and service. MIS are a great advantage for businesses in a rapidly changing environment and competitive conditions. Transferring the information acquired as a result of difficult experience and existing within the enterprise to business processes creates an important added value for the enterprise. Information sharing has an important place in MIS and ensures that information is reused and thus its value increases even more. As the value of information, which is an asset of the enterprise, increases, the total value of the enterprise increases positively.

3. IMPORTANCE OF CONCEPTS FOR BUSINESSES

MIS are created when the manager is the decision-making body, information is used in the decision-making process and the decisions made are sent to the internal and external environment of the enterprise with instructions. In principle, a good MIS can replace a number of clerical staff, but it can never replace the manager who has the important function of making decisions (Tağraf, 2004: 18). This system used by middle and senior managers is one of the cornerstones of corporate life in the information age. It is not easy for managers of multinational and regional enterprises, serving in different fields, employing many personnel, and consisting of different units to be aware of what is going on. They need the help of MIS. The individual skills and abilities of the manager and his/her control over the business increase thanks to these systems. Managers who do not benefit from these systems are drowning in daily routine work.

This causes both the inability of managers to maintain their positions and the decrease in the quality of management (Öztemel, 1998: 1178).

Businesses need to establish an effective MIS in order to carry out appropriate activities in routine business and to survive. However, when businesses are changing their information systems or implementing them for the first time, the nature of these changes is often not understood by the employees. MIS to be established with the help of information technologies are used in decision-making, control and planning functions rather than maintaining routine office work (Dalay et al., 2002: 97).

Efficiency in the processing and use of information is important for the success of businesses. This phenomenon is valid for businesses that have to continue their activities and be successful in an ever-changing complex environment. Managers need information with a number of features, especially in fulfilling decision-making, control and planning functions. The information needed can only be provided through MIS established and operated effectively in enterprises (Karakaya, 1997: 45).

The high capacity of organizations to share information is very important in terms of managing and disseminating information in organizations. In this respect, it can be said that there is a strong relationship between information sharing and business performance. Thanks to information sharing, the information hidden in the personnel of the organization is revealed and the way is paved for sharing it with other personnel of the organization (Mısırdalı, 2006: 7). As employees and managers increase their perspectives on information and their level of sharing, an increase in performance measures is also observed. There is a mutually supportive relationship between profitability, productivity, gaining new customers, regaining lost customers, ensuring customer continuity, responding to customer needs and using and sharing information (Demirel, 2008: 213). The benefits of information sharing for businesses and individuals can be listed as follows (Peltokorpi, 2006: 139):

- Information sharing minimizes the possibility of both the development of common learning and the use of unnecessary resources in solving similar problems.

- Information sharing makes tacit information available to individuals through organizational stages that have economic and competitive value.

- Information sharing increases interaction, contributes to global activities and ensures mixed cultural effectiveness.

- Information sharing ensures that the details of best practices in the organization are preserved by sharing them among the employees.

- Information sharing increases employees' job satisfaction and motivation through social interaction.

Today, information occupies more space in the understanding of business administration than before. Information is a necessity for the decision-making bodies of organizations or businesses. The sharing of information should be provided in the most accurate, fastest and cheapest way so that it can increase the efficiency in achieving the goals. MIS are undoubtedly becoming an important element in ensuring this efficiency and as an indispensable weapon of competitive environments, they differentiate organizations in speed and service. MIS are a great advantage for businesses in a rapidly changing environment and competitive conditions. Transferring the information acquired as a result of difficult experience and existing within the enterprise to business processes creates an important added value for the enterprise. Information sharing has an important place in MIS and ensures that information is reused and thus its value increases even more. As the value of information, which is an asset of the enterprise, increases, the total value of the enterprise increases positively.

For organizations, information is the most basic input of all kinds of organizational activities. It is also a critically important corporate resource that provides competitive advantage. The conscious management of information resources is an important factor that increases organizational success. For this reason, the success of organizations requires the acquisition and use of information for organizational purposes. This can only be realized by sharing information. Making information useful is only possible by sharing it with others. Sharing information, on the other hand, both positively affects success and realizes job satisfaction.

4. CONCLUSION

Information is necessary in every field where people, thoughts and actions exist. In addition to forming the basis of individual, organizational and technological decisions, it constitutes a great political power, an important national resource and a source of economic power. The importance of MIS in the world is increasing day by day. For this reason, the value of

information sharing, which is one of the most important elements of information management, is also increasing. Scientific studies in this field have been gaining momentum in recent years and the interest of organizations in this field has been increasing.

It shows that organizations with well-integrated MIS platforms witness improved information sharing among employees. User-friendly interfaces and comprehensive information repositories in MIS encourage active participation and sharing of tacit and explicit information. This study highlights the important role of MIS in facilitating information sharing within organizations. The effective design, implementation, and use of MIS contribute to a culture of information sharing, fostering innovation and competitive advantage. This research highlights the important role of MIS in fostering an environment conducive to information sharing, which ultimately contributes to organizational innovation and competitive advantage.

REFERENCES

Ackerman, M. S., Volkmar P. & Volker W. *Sharing Expertise Beyond Knowledge Management*. The MIT Press, London, 2003.

Alavi, M. & Leidner, D. E. Knowledge Management and Knowledge Management Systems: Conceptual Foundations and Research Issues. *MIS Quarterly*, 25(1), 107-136, 2001.

Anameriç, H. Yönetim Bilgi Sistemlerinin Yönetim Fonksiyonları Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 45(2), 25-43, 2005.

Barutçugil, İ. *Bilgi Yönetimi (2nd Edition)*. Kariyer Publications, İstanbul, 2002.

Bayraktaroğlu, S. *Stratejik Yönetim İçin Yönetim Bilgi Sistemleri, Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları*. Beta Press Publication. İstanbul, 2002.

Berger, P. & Luckmann, T. *The Social Construction of Reality*. Penguin Book, Harmondsworth, 1966.

Buckman, R. H. *Building A Knowledge-Driven Organization*. McgrawHill, New York, 2004.

Cairo, O. & Guardati, S. The KAMET II Methodology: Knowledge Acquisition, Knowledge Modeling and Knowledge Generation. *Expert Systems with Application*, 39, 8108-8114, 2012.

Canbaz, S. Kobi'lerde Stratejik Planlama ve Karar Alma Sürecinde Yönetim Bilgi Sistemlerinin Rolü ve Önemi: Edirne'de Bir Araştırma. PhD Thesis, Trakya University Institute of Social Sciences, Edirne, 2014.

Cheng, M. M. & Coyte, R. The Effects of Incentive Subjectivity and Strategy Communication on Knowledge-Sharing and Extra-Role Behaviours. *Management Accounting Research*, XXV(2), 119-130, 2014.

Choi, B. & Lee, H. An Empirical Investigation of KM Styles and Their Effect on Corporate Performance. *Information & Management*, 40(5), 403-417, 2003.

Dalay, İ., Çoşkun, R. & Altunışık, R. *Modern Yönetim Yaklaşımları (1st Edition)*. Beta Press Publication. İstanbul, 2002.

Davenport, T. H. & Prusak, L. *İş Dünyasında Bilgi Yönetimi: Kuruluşlar Ellerindeki Bilgiyi Nasıl Yönetirler (Translated by: Günay Günhan)*. Rota Publication, İstanbul, 2001.

Demirel, Y. Bilgi ve Bilgi Paylaşımının İşletme Performansına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 199-216, 2008.

Demirhan, A. & Bozkurt, S. Banka Çalışanlarının Bilgi Paylaşımı Davranışına Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 18(5), 3016-3027, 2010.

Dickson, Gary W., Senn, James A. & Chervany, Norman L. Research in Management Information Systems: The Minnesota Experiments. Management Science 23(9): 913-934, 1977.

Erbaşı, A. & Ersöz, S. Katılımcı Yönetim Yaklaşımının Stratejik Kararlardaki Pozitif Katkısı, *e-Yaklaşım dergisi*, sayı:141, Eylül, Ankara, 2004.

Güçlü, N. & Sotirofski, K. Bilgi yönetimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 4(4), 351-373, 2006.

Gülenç, M. Yönetim Bilgi Sistemlerinin, Yönetimin Etkinliği ve Verimliliğine Etkisi (E-Okul Örneği). Master's Thesis, Dumlupınar University Institute of Social Sciences, Kütahya, 2011.

Karakaya, A. Etkin Karar Vermede Yönetim Bilgi Sistemleri. Doctoral Dissertation, İnönü University Institute of Social Sciences, Malatya, 1997.

Laudon, K. C. & Jane, P. *Yönetim Bilişim Sistemleri (Translated by: B. Çorakçı).* İnkılap Bookstore, Konya, 1996.

Mısırdalı, F. Örgüt İçi Bilgi Paylaşımında Sosyal Sermayenin Etkisi: Kütahya Porselen AŞ.'de Bir Uygulama. Master's Thesis, Dumlupınar University Institute of Social Sciences, Kütahya, 2006.

Murdick, R. G. & Munson, J. C. *Management Information Systems*. Prentice Hall, New York, 1986.

Özbakış, O. İşletmelerde Yönetim Bilgi Sistemleri Uygulamaları. Master Thesis, Yıldız Technical University Institute of Science and Technology, İstanbul, 2009.

Özgen, H. & Yalçın, A. İşletmelerde Yönetim Bilişim Sistemi ve Yönetim Kararlarında Kullanılması. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi,* 5(1), 263, 1992.

Öztemel, E. Bilgi Toplumunda Yönetim Bilişim Sistemlerinin Gelişimi. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(20), 1998.

Panahi, S., Watson, J. & Partridge, H. Social Media and Tacit Knowledge Sharing: Developing a Conceptual Model. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 64, 1095-1102, 2012.

Parlakkaya, R. & Erbaşı, A. Finans & Muhasebe Tümleşik Bilgi Sistemlerinin Yönetim Piramidinin Tüm Katmanlarına Uygulanmasına Yönelik Bir Model Önerisi. *MUFAD Dergisi*, 43, 123-136, 2009.

Peltokorpi, V.V.P. Knowledge Sharing Management in A Cross Cultural Context: Nordic Expatriates in Japan. *Knowledge Management Research & Practice,* 4(2), 138-148, 2006.

Posacı, H. Bilgi Sistemleri, Yönetim, İnternet (Dünyanın sinir sistemi). http://www.halilposaci.com (Access Date: 18.10.2023).

Richard, O. Mason & Mitroff, Ian I. A Program for Research on Management Information Systems. Management Science 19(5):475-487, 1973.

Russo, J. Edward & Schoemmaker, Paul J.H. Decision Traps: The Ten Barriers to Brilliant Decision-Making&How to Overcome Them, New York: Doubleday/Currency, 1989.

Sağsan, M. Bilgi Yönetimi Bakış Açısından Bilgi Süreçleri ve Bir Model Önerisi. ÜNAK'06: Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 27-44, 2006.

Sayın, E.R. & Şen, T.D. Yönetim Bilgi Sistemleri. Anadolu University, Eskişehir, 2001.

Tağraf, H. İşletme Yönetiminde Verimlilik İçin Yönetim Bilişim Sistemleri. *Anahtar Dergisi*, 184, 2004.

Tahirov, A. Bilgisayar Destekli Bilgi Sistemleri. *Journal of Qafqaz University*, 27, 123-133, 2009.

Tekin, M., Güleş, H. K. & Öğüt, A. *Teknoloji Yönetimi.* Nobel Publication Distribution, Ankara, 2006.

Top, S. & Dilek, S. Sağlık Hizmet Sektöründe Çalışanların Kurumsal Bilgi Paylaşımı Algılamasının İlişki Analizi Yoluyla Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 18(1), 283-304, 2013.

Tutar, H. *Yönetim Bilgi Sistemleri.* Seçkin Publication, İstanbul, 2006.

Uçar, İ. İşletmelerde Çatışma Yönetimi Tarzları ile Bilgi Paylaşımı İlişkisi ve Bir Araştırma. Master's Thesis, Marmara University Institute of Social Sciences, İstanbul, 2018.

Yozgat, U. *Yönetim Bilişim Sistemleri.* Beta Press Publication, Ankara, 1999.

Yücel, R., Gökdeniz, İ. & Erbaşı, A. İşletmelerde Karar Verme Sürecinde Populasyon Ekolojisi Yaklaşımından Yararlanılması. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF. Dergisi,* 9(11), 211-219, 2006.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF PLANNED CHANGE IN ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT

Prof. Dr. Abdullah KARAMAN
Selçuk Üniversitesi, akaraman@selcuk.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-7934-0451
Arş. Gör. Leyla ERAT OCAK
Hitit Üniversitesi, leylaerat@hitit.edu.tr - ORCID ID:0000-0002-7136-2493

SUMMARY

One of the most prominent features of the age is that it is in rapid and continuous change. Organizations are in an effort to survive and grow by adapting to this rapid and continuous change in their environment. Of course, these efforts will be more effective and efficient if they are carried out within a specific plan and program. Organization development is as universal as it is natural for individuals and organizations. On the other hand, it is a phenomenon that requires rational planning in order to adapt and control the direction, form, components and intensity of environmental stimuli. Organizational development is a long-term stage in ensuring individual and organizational progress, developing effective organizational culture and solving the problems encountered in the organization by making use of the theories, techniques and methods of social sciences. Although organizational development is carried out in a planned manner during this phase, there are some status quo forces that can resist development. It should not be forgotten that planning to overcome or overcome resistance is the first step in initiating the organization development process. This study aims to create a conceptual framework for the role and importance of planned change in organization development.

Keywords: Organization Development, Change, Planned Change

INTRODUCTION

Although planned change and organization development, which is the advanced application of planned change, is not an old concept, it has developed in a short time and is now represented as a separate discipline. Planned change, in addition to finding its own application area in organizations, also shows the feature of being an element of the organization development process. Organizations are products of society. Therefore, they cannot be isolated from society.

Organization development is a discipline that enables the management of the social-human elements of the organization in efforts to improve the organizational climate as well as creating an effective and efficient organizational structure. Planned change initiatives play an important role in helping organizations adapt to market fluctuations, technological developments and competitive pressures (Cameron & Green, 2019). It facilitates innovation, improves organizational agility, and enhances employee commitment and performance (Beer & Nohria, 2000). Moreover, planned change fosters a culture of continuous improvement, enabling organizations to thrive in dynamic environments.

Organizational development requires adaptation and evolution in response to dynamic internal and external environments. Planned change, a cornerstone of organizational development, involves purposeful interventions to facilitate and manage change processes. Literature analysis and empirical studies underline that successful planned change initiatives depend on a variety of factors. Strategic planning, strong leadership commitment, effective communication, employee buy-in, and a supportive organizational culture emerge as critical determinants of successful change efforts (Cummings & Worley, 2015).

This study explores the important role and significance of planned change in the field of organizational development. Planned change refers to deliberate, systematic efforts aimed at changing or improving various aspects of a business to adapt to internal or external forces. The study reviews and synthesizes literature, theories, and empirical evidence to illuminate the importance, process, challenges, and outcomes of planned change initiatives in promoting organizational development. It highlights the critical importance of strategic planning, effective leadership, employee engagement and communication in successful change efforts for sustainable organizational growth and adaptation.

1. ORGANIZATION DEVELOPMENT

1.1. Definition and Importance of Organization Development

Although each author has looked at the concept of organization development from different angles and addressed a different aspect, this has been useful in terms of seeing the whole picture and providing different perspectives. Organizational development is the sum of planned change interventions based on humanistic, democratic values that seek to improve organizational effectiveness and employee well-being (Robbins & Judge, 2013: 599). Organization

PROCEEINGS BOOK

development is the change, planning and management of organizational systems, culture and behaviors with the help of consultants in order to increase the effectiveness of the organization in solving problems and achieving goals (Şimşek et al., 2011: 430). Organizational development is all of the efforts to influence the attitudes and thoughts of individuals and groups that do not comply with these changes due to the changes occurring within and around the organization, and to adapt to their developing and changing organizations (Eren, 1998: 461). Organizational development is a set of change methods that seek to improve organizational effectiveness and employee well-being.

Organization development methods assess individual and organizational development, processes of participation and collaboration, and the spirit of inquiry. Contemporary organizational development has much to learn from postmodern philosophy, which is based on people's objective view of their environment. The focus is on how people make sense of their work environment. The values underlying most organization development efforts are the following (Robbins & Judge, 2013: 598-599):

- **Respect for People:** People are perceived as honest, responsible and caring. They should be treated with dignity and respect.

- **Trust and Support:** An effective and healthy organization is characterized by trust, integrity, openness and a supportive climate.

- **Equality of Power:** Effective organizations place less emphasis on hierarchical authority and control.

- **Confrontation:** Problems should be openly confronted and not covered up.

- **Participation:** The more people are involved in decisions, the more they will commit themselves to the implementation of change.

Organizational development is an effort to initiate and realize a planned change aimed at changing the beliefs, attitudes and behaviors of organizational members with the help of a change agent using the knowledge and techniques of behavioral sciences in order to increase the effectiveness and health of the entire organizational system, and thus to regulate the relationships between culture, structure, process and technology (Dinçer, 2013: 34).

1.2. History of Organization Development

The emergence of organization development can be linked to the Hawthorne studies and the early human relations movement. However, organization development, as it is known today, started to become evident with "three basic studies". These are T-Group and Laboratory Training, Attitude Research and Feedback, Tavistock Institute and the Socio-Technical Approach.

T-Group and Laboratory Training

In 1946, under the leadership of Kurt Lewin, meetings were held after training seminars to discuss and investigate the behavior of participants and groups. These meetings, which were initially conducted by research observers, later became group meetings with the participation of training participants. Feedback is given to the participants about their attitudes, attitudes and behaviors during the training process. While discussing the attitudes and behaviors of the participants in the trainings with them was a challenging process at first, the participants adapted over time. These studies have turned into T-Groups in today's sense (Ekinci, 2011: 4).

Attitude Research and Feedback

It begins in 1948 with a company-wide survey of management employee opinions and attitudes and accompanying conferences in Detroit-Eduson. Twelve years after these conferences, eight accounting departments asked for a repeat of the survey, leading to a new chain of feedback meetings. The departments that were given feedback were also subjected to an experiment and some departments did nothing. Afterwards, more significant and positive changes were observed in the departments that were given feedback. The applied Attitude Research and Feedback process is still the most commonly used practice in the process of organizational development (Ekinci, 2011: 4).

Tavistock Institute and the Socio-Technical Approach

It is seen that it is based on the research of the Tavistock Institute. In the coal mines where the research took place, the existing system was replaced with a new system. In the first system, there were small groups working independently of each other but coordinated within the group, but when the new system was introduced, this order was changed and groups were formed that included a larger number of employees. This new system has reduced grouping, communication and coordination among employees. As a result, it was revealed that the technical changes within the organization also affected the social relations of the employees (Ekinci, 2011: 4-5).

1.3. Characteristics of Organization Development

The distinctive features of organization development can be listed as follows (Dinçer, 2013: 39-40):

- Organization development is a conscious, planned and continuous process.
- Organization development is an effort to initiate and realize a planned change.
- Organization development is aimed at changing the organizational culture.
- Organization development is based on a set of concepts and values.
- Organization development is long-term and aims to increase the success of the organization.
- Organization development makes use of a change expert who uses the knowledge and techniques of behavioral sciences.
- Organization development considers the organization as a whole.
- Organization development uses a number of intervention techniques.

In this framework, organizational development is an effort to change the organizational culture in general by using intervention techniques of behavioral sciences based on a clear set of values (Dinçer, 2013).

2. PLANNED CHANGE

2.1. Definition and Importance of Planned Change

A group of cleaning workers working in a small hotel met with the hotel owner and one of them explained their situation as follows: “It is very difficult for most of us to work hard from 7 am to 4 pm. Each of us has important family and personal responsibilities. So these rigid working hours do not suit us. If we are not given flexible working hours, we will look for work elsewhere”. The hotel owner listened thoughtfully to this ultimatum from the group and agreed to their request. The next day the employees were offered a flexible working schedule.

Major car manufacturers have spent several billion dollars to install state-of-the-art robots. The area where the new hardware for quality control is being purchased is the area where the complex computers that will dramatically improve the company’s ability to find and correct deficiencies are located. Because the new hardware will dramatically change the work in quality control and because management expects significant resistance from employees, managers have developed a program to help people get used to it and to help with any anxiety they may feel.

Both of these scenarios are examples of *change* or doing something different. But only the second scenario describes *planned change*. Many changes are like what happened in the hotel example: It happens suddenly. Some organizations react to change as if it happened by accident (Robbins & Judge, 2013: 591-592).

In general terms, planned change is the planned and purposeful efforts of an individual, a group, an organization or a wider social system to directly affect the existing situation and transform it into another form (Ülgen, 1978: 24). According to this definition, the concept of planned change is not new. According to the perspective of the definition, the origin of planned change goes back to the first social scientists and practitioners. Many social scientists have worked on planned change, developed and applied theories, models and techniques. Table 1 below provides a summary of these.

Table 1. Theories, Emphasis and Applications of Change (Armağan, 2004: 129)

Perspectives	**Theorists**	**Emphasis**	**Application**
Individual	Maslow - Herzberg	Individual Requirement	Career Advancement Job enrichment
	Vroom - Lawler	Individual Values Expectations	Performance Appraisal - Rewarding
Group	Hackman - Oldham	Job Satisfaction	Business Patterning and Development
	Skinner	Performance	Intensive Reward System
	Lewin	Values, Norms	Conformity, Change
	Argyris	Interpersonal Trust and Values	Education Implementation
	Bion	Group Awareness	Group Dynamics
System	Likert	Management Style	Participation
	Lawrence - Lorsch	Organizational Structure	Internal and External Environment
	Levinson	Organizational Family at the Psychoanalytic Level	Family Patterns

Based on the definitions made by social scientists on planned change, the characteristics of planned change can be listed as follows (Dinçer, 2013: 49):

- It is a long-term change program designed to raise the organization from its current level of effectiveness to a higher level of effectiveness and to keep it there.
- It involves a conscious, purposeful, open decision for problem solving and development programs.
- Whether the recipient system is an individual, group, organization or society, planned change to make change can be applied to all.
- It requires the use of a change agent or professional change agent who is generally a behavioral expert and has special techniques and skills.
- It requires power sharing and cooperation between the change agent and the receiving system.
- It utilizes valid information and data to drive change.

What are the objectives of planned change? First, it seeks to improve the organization's ability to adapt to changes in its environment. Secondly, it aims to change the behavior of employees.

2.2. Models of Planned Change

Planned change is shaped by its implementation processes rather than its characteristics. Up to this time, studies on planned change have revealed that three basic models have been developed to enable organizations to change. These are the equilibrium model, the organic model and the developmental change model (İraz, 1995: 7).

2.2.1. Equilibrium Model

It acknowledges the existence of a number of opposing forces that adversely affect the efforts and energy expended by the organization to achieve its goals. These opposing forces are the driving forces that facilitate and encourage change within the organization and the restraining forces that oppose change. There is a equilibrium between these two forces. If the equilibrium is disturbed for any reason, the tensions that arise make themselves felt in the social structure (Aydın, 1973: 1402).

2.2.2. Organic Model

It acts on the point that the mechanistic understanding of the organization, which accepts organizations as mechanisms, is insufficient to adapt to rapidly changing internal and external environmental conditions. Such organizations are mostly composed of people who tend to resist

change. The organization is closed to its environment and has a static structure. People working in the organization are demoralized and dissatisfied. Authorities and responsibilities are strictly defined. There is a division of labor based on hierarchical control (İraz, 1995: 8).

Decisions are made by top management. The organization tends to centralize excessively. Therefore, there is a need for an organizational system that will adapt to the constantly changing environment. This system is defined as organic organization in the organic model. This organization, which is in a sense the opposite of the mechanical organization, is an organization that attaches importance to intra-group and inter-group relations and where mutual trust exists. In this organization, responsibilities are shared and conflicts are resolved through negotiation or problem solving (İraz, 1995).

2.2.3. Developmental Change Model

This model is very similar to the organic change model. The most important difference is in the way it views the human element and the dynamics of change. Proponents of the developmental change model have great confidence in the individual and his or her creative power. For this reason, initiating a change in an organization is, according to them, a matter of bringing about a change in the attitudes and behaviors of organizational members and in their value judgments (Kurulgan, 1996: 20).

The goal of this model is to give breadth and flexibility to the interpersonal authority in the organization. This is done by changing the value judgments of those in managerial positions.

2.3. Planned Change and Change Process Stages

Kurt Lewin (1946) argues that successful planned change in organizations should follow three stages. These are unfreezing from the status quo, moving towards the desired end goal (orientation, change) and refreezing to make the new changes permanent.

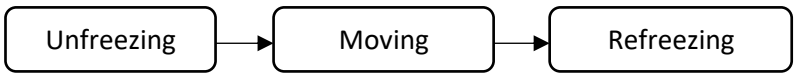

Image 1. Lewin's Three-Stage Model of Planned Change (Lewin, 1947)

Planned change involves systematic efforts to transform organizational structures, processes or cultures. Lewin's three-stage change model of unfreezing, implementing change and refreezing (Lewin, 1947). Contemporary models such as Kotter's eight-step change model and

McKinsey's 7S framework also offer structured approaches to managing change (Kotter, 1996; Peters & Waterman, 2006).

Unfreezing: The purpose of unfreezing the behavior pattern is to encourage and prepare the individual or group for change. This is the organizational "breaking the ice" stage. The forces affecting the person are regulated and the person feels the "need for change". In the thawing stage, the person is brought to the stage of identifying options. *Moving:* Once the person has been encouraged to change, he or she is now ready to adopt new forms of behavior. This process often occurs through one or two mechanisms. These are "imitation" and "adoption". For emulation to occur, one or more models from the environment must be provided. The individual can learn new behavior patterns by equating himself/herself with these models and trying to resemble them. *Refreezing:* The process in which the newly acquired behavior is integrated with the person's personality or ongoing emotional relationships as "pattern behavior" is defined as "refreezing". If the new behavior is adopted while learning, this facilitates "refreezing". Because the new behavior is in natural harmony with the personality of the person (Şimşek et al., 2011: 436-437).

K. Lewin's three-stage change process was first developed by Lipitt, Watson and Wesley and then defined as a seven-stage process by Kolb and Frohman. This process consists of the stages in Image 2 below.

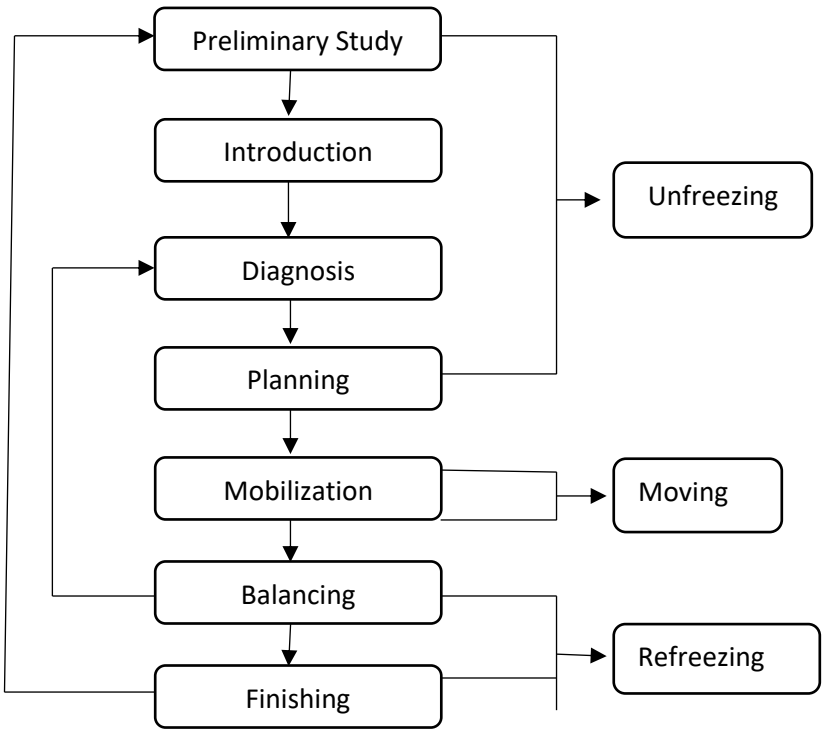

Image 2. Planned Change Process (Dinçer, 2013: 74)

PROCEEINGS BOOK

3. THE ROLE AND IMPORTANCE OF PLANNED CHANGE IN ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT

Although planned change and organizational development, which is a more comprehensive application of planned change, are not very old concepts, they have developed in a short period of time and today they are represented by a separate discipline. Planned change has the characteristic of being an element of the organization development process as well as finding an application area in organizations on its own (İraz, 1995:1).

Change is a differentiation. This differentiation has both positive and negative aspects. Development is a positive component of the elements of change and requires planning to bring these positive components together. In other words, development is a long-term stage that is carried out by making use of the theories, methods and techniques of social sciences and foresees consultant support in ensuring both individual and organizational progress, developing effective organizational culture and solving the problems encountered in the organization effectively. Although change is carried out in a planned manner during this phase, there are some status quo forces that may resist change. It should not be forgotten that planning to overcome or overcome resistance constitutes the first stage of initiating the development process (Armağan, 2004: 127).

The way contemporary organizations perceive change is that they no longer see it as a random process, but as a planned process that is controlled, managed and even consciously carried out for the purpose of organizational development.

Planned Change Process and Development Phenomenon in Press Organizations

Although organizational development is a phenomenon that is not easily defined, it is generally seen as a component of planned changes. Organizational development in press organizations is a holistic process consisting of planned change movements that seek ways to increase organizational effectiveness and improve the conditions of human resources and build their search on democratic and humanistic values. It is only possible to move towards the goals required by the age and achieve development by changing the management philosophy, strategies, other employees, technological structure and cultural climate within the press organization in a harmonious and planned manner and achieving a synergistic effect. Therefore, from a behavioural perspective, the core values of development in press organizations should be organizational growth, cooperation of all employees and their cooperation, participatory

process and spirit of research. Experts argue that change and change agents should emphasize cooperation rather than competition in the realization process and should stay away from authority, power, conflict, control, coercion and excessive pressure (Armağan, 2004).

An Empirical Study on Planned Change and Organization Development

Considering the results of the application, it is observed that enterprises generally go to planned change practices, while the prevalence in the use of planned change practices cannot be said for organization development practices. In addition, considering that the concept of organizational development has just recently been pronounced in industrial enterprises, it is seen that the organization development process practices actually have a usage rate that cannot be ignored. The reasons for the lack of planned change and organizational development activities are that planned change and organizational development are not sufficiently known and not needed. In addition, inadequate organizational structure, management staff and some problems arising from management philosophy and assumptions were also cited as reasons for this. As a result of planned change and organizational development activities, benefits such as establishing an open communication network, providing a spirit of cooperation and teamwork, ensuring that work is carried out in accordance with changing technological and environmental conditions, and establishing a healthy individual and organizational structure are provided, During planned change and organizational development activities, it has been observed that some deficiencies such as inadequate perception of organizational needs and problems, inadequate diagnosis of organizational development philosophy, assumptions and values, and the lack of a consultant or behavioral sciences expert to successfully manage the planned change and organizational development program (İraz, 1995).

4. CONCLUSION

Individuals, organizations, groups and societies that accept the differences between individuals, organizations, groups and societies, that allow for self-direction and self-control, that reach an understanding of helping relationships, that do not adopt an open culture, that know that no form of change will fit their own starting point, history and local realities, that adapt to change sincerely by embracing it rather than forcing it, that have the ability to chart their life path in a planned, programmed and long-term manner, will be able to renew and improve themselves, no matter what direction and how fast change comes.

The prerequisite for adapting to and controlling the environment is to realize change in a planned and systematic way and to catch the development trend. The objectives of organizational development are to ensure that employees adopt their work and do it in the most efficient way. Losses in the work done in the most efficient way will be minimized automatically. The objectives of planned change are to search for ways to improve the organization's ability to adapt to changes in its environment and to change the behavior of employees.

As a result, planned change is a fundamental catalyst for organizational development. Recognizing the important role of change in facilitating organizational adaptation and growth is vital for modern businesses. By adopting systematic and purposeful change management methodologies, organizations can effectively overcome complexities, foster innovation and achieve sustainable development in today's dynamic business world. Ultimately, successful organizational development requires the correct diagnosis of problems, selection of appropriate solution methods, correct implementation of the methodology, control and evaluation of the results of action.

REFERENCES

Armağan, A. *Basın Örgütlerinde Planlı Değişim Süreci ve Gelişme Olgusu*. Selçuk İletişim, 129, 2004.

Aydın, V. *İşletme Organizasyonundaki Gelişmeler (2nd Edition)*. A.Ü.S.B.F. Publication No. 369. Ankara, 1402, 1973.

Beer, M. & Nohria, N. Cracking the Code of Change. *Harvard Business Review*, 78(3), 133-141, 2000.

Cameron, E. & Green, M. *Making Sense of Change Management: A Complete Guide to the Models, Tools and Techniques of Organizational Change.* Kogan Page Publishers, 2019.

Cummings, T. G. & Worley, C. G. *Organization Development and Change*. Cengage Learning, 2015.

Dinçer, Ö. *Örgüt Geliştirme (3rd Edition).* Alfa Book, İstanbul, 2013.

Ekinci, S. P. Örgüt Geliştirme Sürecinde Değişim Ajanının Rolü ve Önemi. Master's Thesis, Yıldız Technical University, Institute of Social Sciences, İstanbul, 2011.

Eren, E. *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi.* Beta Press Publication. İstanbul, 461, 1998.

İraz, R. Planlı Değişim ve Örgüt Geliştirmeye İlişkin Ampirik Bir Çalışma. Unpublished Master's Thesis, Selçuk University, Institute of Social Sciences, Konya, 1995.

Kotter, J. P. *Leading Change.* Harvard Business Review Press, 1996.

Kurulgan, M. İşletmelerde Örgüt Geliştirme ve Yapısal Değişim Stratejileri (Sarar Giyim ve Tekstil Sanayi A.Ş.'de Yapılan Bir Uygulama). Master's Thesis, Anadolu University, Institute of Social Sciences, Eskişehir, 1996.

Lewin, K. *Frontiers in Group Dynamics: Concept, Method and Reality in Social Science; Social Equilibria and Social Change*. Human Relations, 1(1), 5-41, 1947.

Peters, T. J. & Waterman, R. H. *In Search of Excellence: Lessons from America's Best-Run Companies*. Harper & Row, 2006.

Robbins, S. P. & Judge, T. A. *Organizational Behavior. (Sixteenth Edition).* Pearson Education Limited. England, 2014.

Şimşek, Ş., Akgemci, T. & Çelik, A. *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış (7th Edition).* Gazi Bookstore, Ankara, 2011.

Ülgen, H. *Örgütsel Değişim, Organizasyon*. Y.2, S.5, İstanbul, 1978.

LİDERLİK'TE GÜÇ ZEHİRLENMESİ: HUBRİS SENDROMU

Safa ACAR
Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi Kurtalan MYO, safa.acar@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-9578-0198

ÖZET
Liderlik, iyi ve kötü yönleri barındıran bir görevler bütünüdür. Genel olarak liderlerin iyi yönlerine vurgu yapılmaktadır. Liderlik davranışları incelendiğinde genel olarak çalışanlara yön veren, güç veren, destek olan ve faydalı bir modelin sunulduğu görülmektedir. Liderler sahip oldukları kişisel güç kaynakları vasıtasıyla çalışanlara olumlu katkılar sunabilmektedir. Liderlerin kişisel güç kaynaklarında yaşanan artış çalışanların örgüte bağlılıklarını, örgüte duydukları güveni ve bilgi paylaşımı isteğini artırmaktadır. Aynı zamanda çalışanların iş stresinin azaltılmasında da liderin kişisel güç kaynakları etkili olmaktadır. Bu sayede çalışanların iş tatmini artmakta, işe karşı ilgileri yükselmekte, iş devamsızlıkları azalmakta ve işten ayrılma niyetlerinden vazgeçmektedirler.
Ancak liderlik davranışlarının diğer davranışlarda olduğu gibi kötü yönleri de mevcuttur. Özellikle uzun süre liderlik yapan bireylerde bu tür kötü yönlerin etkileri daha sık görülmektedir. Güç, insanın psikolojik durumunda ve davranışlarında bazı etkilere yol açan önemli bir etkendir. Özellikle çocukluk dönemlerinde ortaya çıkan kibir duygusunun yoğunluğu ile gelişen Hubris sendromu liderlik faaliyetlerinin olumsuz özellikleri arasında yer almaktadır. Liderlerin uzun bir süre boyunca güçlü, başarılı ve etkili olması sonucu ortaya çıkan hubris sendromu güç zehirlenmesi olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı, liderliğin olumsuz yönleri arasında yer alan hubris sendromu ve güç zehirlenmesi konularının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda hubris sendromu ve güç zehirlenmesi ile ilgili literatür incelenmiş ve elde edilen bilgiler doğrultusunda bu durumunun önüne geçebilmek için atılması gereken adımlar sıralandıktan sonra çalışanların nasıl davranması gerektiği ile ilgili kısa bilgiler aktarılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Hubris sendromu, İnsan, Liderlik, Güç Zehirlenmesi

POWER POISONING IN LEADERSHIP: HUBRIS SYNDROME

ABSTRACT
Leadership is a set of duties that includes good and bad aspects. In general, emphasis is placed on the good aspects of leaders. When leadership behaviors are examined, it is generally seen that a model that guides, empowers, supports and provides employees with direction is presented. Leaders can make positive contributions to employees through the personal power resources they have. The increase in leaders' personal power resources increases employees' commitment to the organization, their trust in the organization, and their desire to share information. At the same time, the leader's personal power resources are effective in reducing employees' work stress. In this way, employees' job satisfaction increases, their interest in the job increases, their absenteeism decreases and they give up their intention to leave the job.
However, leadership behaviors, like other behaviors, also have bad aspects. The effects of such bad aspects are seen more frequently, especially in individuals who have been leaders for a long time. Power is an important factor that causes some effects on people's psychological state and behavior. Hubris syndrome, which develops with the intensity of the feeling of arrogance that emerges especially in childhood, is among the negative characteristics of leadership activities.

Hubris syndrome, which occurs as a result of leaders being strong, successful and effective for a long time, is referred to as power poisoning. In this context, the aim of this study is to examine the issues of hubris syndrome and power poisoning, which are among the negative aspects of leadership. For this purpose, the literature on hubris syndrome and power poisoning was examined and, in line with the information obtained, the steps to be taken to prevent this situation were listed and brief information was given about how employees should behave.
Keywords: Hubris syndrome, Human, Leadership, Power Poisoning

1.GİRİŞ

Örgütler, kuruldukları ilk andan tamamen kapanana kadar her daim insan ile ilişki içerisindedir. İnsan örgütün hem yöneticisi hem yönlendiricisi hem çalışanı hem de gelişimini sağlayan önemli bir kaynaktır. Özellikle insan kaynakları yönetimi odağında örgüt incelendiği zaman insan kaynağının örgütün her alanına nüfus ettiği daha net görülmektedir. Bu yönüyle örgütler insan davranışları ve psikolojisi gibi etkenlerden etkilenmektedirler. Özellikle yöneticilerin içinde bulundukları psikolojik durumlar hem çalışanları hem örgütü hem de örgütün ilişki içerisinde oldukları paydaşları yakından ilgilendirmektedir. Bu sebeple örgüt yöneticilerin duygu durumları örgütün geneline yansımaktadır.

Örgüt yöneticilerinin etkisi altında kaldıkları en önemli etkenlerden birisi güçtür. Yöneticiler, güç ile çalışanları yönetme yetkisi alırlar ve bu sayede örgütsel amaçların yerine gelmesi adına faaliyetlerde bulunurlar. Yöneticiler güçlerini çok farklı kaynaklardan elde edebilirler. Gücün kaynağı yöneticinin davranışları üzerinde etkili ve gücün örgütsel faydasını etkileyen önemli bir faktördür. Ancak burada dikkat edilmesi ve izlenmesi gereken en önemli noktalardan birisi güç miktarıdır.

Yöneticiler sahip oldukları güç ile örgüt içerisinde birçok faaliyetin işlerliğini sağlayabilirler. Ancak bazı dönemlerde yöneticilerin ellerinde sahip oldukları güç miktarı çok yüksek ve denetleme mekanizması kısıtlı olabilir. Böyle bir yöneticinin sahip olduğu güç artık örgüte katkı sağlamayıp zararlı hale gelebilmektedir. Yöneticilerin gereğinden fazla güce sahip olmasıdır. Böyle bir durumda yönetici haddinden fazla güce sahip olmanın sonucu olarak örgüte ve içinde yer aldığı topluma çeşitli yönlerden zararlar verebilir. Güç düzeyinin yüksek olması durumu güç zehirlenmesi ya da güç sarhoşluğu olarak ifade edilebilecek durumun ortaya çıkmasına sebebiyet verir. Bu durum "hubris sendromu" olarak tanımlanmaktadır. Hubris sendromu, aşırı düzeylerde güce sahip olan yöneticilerin hiç kimseyi dinlemeden kararlar alması, özgüven ve kibrin hat safhaya çıkması, kişisel imaj takıntılı içerisinde olma, eleştirel olarak yaklaşan çalışanlara karşı küçümseyici tavırlar takınma ve gerçeklikten kopma gibi tavırları takınma durumudur (Yurtsever, 2023, s. 2). Verilen bilgiler ışığında çalışmanın amacı yöneticilerin karşı karşıya kalma ihtimalleri olan bir durum olarak kabul edilen hubris sendromunun kavramsal gelişimi ve tanımlamasının yapılmasıdır. Bu kapsamda öncelikle güç kavramı ifade edildikten sonra hubris sendromunun tanımı, yöneticileri hubris yönetimine iten sebepler, örgütlere yönelik etkileri gibi ifade edilmiştir.

2.GÜÇ

Güç kavramı, yönetim alanında yer alan önemli bir etkendir. Güç, bir kararı, bir etkinliği ya da bir uygulamayı işletmenin diğer çalışanlarına ve örgüt içerisindeki ilgililere kabul ettirmek için kullanılan yetenektir. Güç ile bir insan başkalarına istediği bir şeyi yaptırabilir ve nasıl uygulaması gerektiği konusunda yönlendirebilir. Aynı zamanda bir şey isteme ve bir konu hakkında karar verme hakkı da yine güç sayesinde ortaya çıkar. Özellikle liderlik konusunda

gücün önemli bir etkisi olduğu düşünülebilir. Yetenekli liderlerin sahip oldukları çekiciliğin, güvenilirliği ve meşruluğun kaynağı genellikle sahip oldukları güçtür (Bostancı, 2018, s. 45).

Sosyal bilimler alanında güç kavramı incelendiğinde kavramın genel yapısının başkalarını etkileyebilme yeteneği odaklı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda güç, sonuçları etki altına alabilecek kaynaklara sahip olabilmek olarak ifade edilebilmektedir. Bu kapsamda güç sahibi olarak değerlendirilebilmek için büyük, istikrarlı ve zengin olmak gibi özellikler aranmaktadır. Ancak burada en büyük hayal kırıklığı güç sahibi olarak nitelendirilen bireylerinde başarısızlıklarla karşı karşıya kalabilme durumlardır. Bu durum güç kavramının daha geniş bir anlamı olduğu sonucunu doğurmaktadır. Güç ile birlikte güç alanı, güç taktikleri ve güç kaynakları etkindir. Genel olarak güç kavramı, güç sahibinin karşısındaki bireyleri hangi konularda etkilediğini göstermektedir. Bu yüzden güç alanı geniş olan bir kişinin gücü de yüksektir. (Öztürk, Özşahin, & Ekinci, 2021, s. 361). Pfeffer güç kavramını "davranışları etkileyen, olayların akışını değiştiren, direnişe karşı gelen ve insanları başka türlü olsa yapamayacakları şeyleri yaptıran potansiyel yetenekler" olarak tanımlamaktadır (Eryılmaz, 2019, s. 375). Yine Preffer (1981:2) gücü; "bir sosyal aktörün istenen bir amaca veya sonuca ulaşmada karşılaşabileceği direncin üstesinden gelme yeteneği ve kapasitesi" olarak tanımlamaktadır. Mintzberg (1983:4) gücü, örgütsel sonuçlar üzerindeki etkinin kapasitesi olarak tanımlamıştır. Dahl (1957)'ye göre güç kavramı, "bir sosyal aktörün başka bir sosyal aktöre başka türlü yaptıramayacağı bir şeyi yaptırabileceği bir ilişki ağı"dır (Yurtsever, 2023, s. 3). Farklı bir tanıma göre güç, bir kişinin inanç, tutum ve davranışları ekseninde bir değişiklik yapabilmektir. Güç kavramının önemine vurgu yapan Russel (1938) "enerji nasıl fiziğin temel kavramı ise güç kavramı da sosyal bilimlerin temel kavramı" olarak nitelendirmiştir (Eryılmaz, 2019, s. 375). Güç genel bir ifade ile başkalarını etkileme kabiliyetidir ve yöneticilerin örgütsel düzlemde gerçekleştirdikleri birçok faaliyet güç ile ilişkilendirilebilmektedir. Yöneticilerin aldıkları kararlar ve faaliyetlerde kişinin başkalarını kendi istediği davranışa sevk etme yeteneğinin kaynağı güçtür. Güç kavramı ile esasen istenilen davranışın gösterilmesi amacıyla yapılan sosyal bir baskı söz konusudur (Yurtsever, 2023, s. 3).

Yöneticilerin güç zehirlenmesi durumuna yönelik olarak geliştirdikleri davranış olan hubris sendromu çalışmanın devamında incelenmiştir.

3.HUBRİS SENDROMU

Kökenleri incelendiğinde hubris yani kibir kavramı antik yunan mitolojilerine kadar götürülebilmektedir. Hubris sendromu, temelde kibirli davranışlara yatkınlığı olan bireylerin güç sahibi olmaları ile ortaya çıkmaktadır. Genel olarak güç sahibi olan devlet başkanları, üst düzey yöneticiler gibi kişilerde görülebildiği için akademik çalışmalar genel olarak bu alanlarda gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmalar kibirli yani hubris sendromu özellikleri taşıyan liderlerin stratejik alanlardaki kararlarında son derece özgüvenli ve hırslı oldukları ve kendi yeteneklerini abarttıkları için hata yapabildiklerini ve yönetimde aşırı risk alma davranışı sergilediklerini göstermektedir (Çiftci, 2020, s. 1).

Kavramsal olarak incelendiğinde hubris sendromu, güçlü liderlerin sahip oldukları aşırı ve taşkın düzeydeki güveni yani kibri ve bu durumun ardından aşağılanmaları ya da yok edilmeleri yani düşmanlıklar antik yunanda yinelenen ve tarih boyunca da diktatörlerin yükseliş ve çöküş evrelerinde karşılaşılan bir süreçten ibarettir. Bu sendrom batı literatüründe "güç başını döndürdü-power has göne to his head", "gurur düşüşten önce gelir-pride goes before a fall" ve "güç yozlaşmaya eğilimlidir ve mutlak yozlaştırır-power tends to corrupt and absolute power corrupts absolutely" oalrak ifadelerde anlam bulmuştur. Bu anlatımların şekillendirdiği bakış açısı Bertrand Russell"in 1961 yılında "gücün sarhoşluğu-the intoxication of power"

PROCEEINGS BOOK

tanımlamasıyla daha net hale gelmiştir (Garrard, Rentoumi, Lambert, & Owen, 2014, s. 168). 2009 yılında David Owen ve Jonathan Davidson tarafından "güç zehirlenmesi" olarak ifade edilmiştir (Akgül & Uslu, 2021, s. 1217).

Kabir kavramı incelendiğinde liderlik davranışlarının karanlık tarafındaki en baskın özelliklerden biri olduğu söylenebilir ve bu özellik hubris sendromunun isminin ilham kaynağıdır. Kibir, kendini beğenme, abartılı bir düzeyde sahip olunan guru, aşırı düzeye özgüven, kendisinin diğer insanlardan üstün görme, başkalarının vermiş olduğu tavsiyelere ve eleştirilere karşı kapalı olma gibi öğeleri kapsayan bir yapı taşımaktadır. Bu özellikleri taşıyan birisi, kendisine ait olan başarı, kabiliyet ve çıktıları abartırken ortaya çıkan başarısızlıkları dış etkenlere bağlamaktadır. Birey sahip olduğu bilgi, düşünce sezgilerin olduğundan çok daha fazla olduğuna inanmaktadır (Esen, 2020, s. 296-297).

Owen (2006) hubris sendromu kavramını, "kibir, abartılı gurur, baskın bir kendine güven ve kendinden başkalarını küçümseme(aşağılama) duygusu" olarak tanımlamaktadır (Akgül & Uslu, 2021, s. 1217). Hubris sendorumu ile güç ayrılmaz bir şekilde birbirlerine bağlıdırlar. Bu noktada hubris sendromunun önkoşulu güçtür. Güç bittiği azaldığı veya yok olduğu zaman sendromun özellikleri de kaybolur ve kişi normale döner. Bu noktada bireyin yönetimde olduğu süre uzadıkça hubris sendromunun etkisi daha da artmaktadır. Bu noktada hubris sendromundan söz edebilmek için 14 madde olarak sıralanmış olan aşağıdaki davranışların en az 3-4'ünün bireyde görülmesi gerekmektedir. Bu maddeler (Owen, 2008, s. 428-429);

- Dünyayı, pragmatik ve kendine gönderme yapmayan bir yaklaşımla yaklaşılması gereken sorunların olduğu bir yer olarak görmek yerine, öncelikle güç kullanabilecekleri ve zafer arayabilecekleri bir arena olarak görmeye yönelik narsist bir eğilim
- Kısmen imajlarını geliştirmek amacıyla, kendilerine iyi bir ışık tutması muhtemel görünen eylemlerde bulunma eğilimi
- İmaj ve sunumla orantısız bir ilgi
- Yaptıklarıyla ilgili komutan gibi konuşma tarzı ve konuşma ve tavırlarda coşkuya eğilim
- İkisinin bakış açısını ve çıkarlarını aynı olarak gördükleri ölçüde kendilerini ulusla özdeşleştirmeleri
- Kendilerinden üçüncü şahıs olarak konuşma eğilimi veya kraliyet 'biz'ini kullanma eğilimi
- Kendi yargılarına aşırı güvenme ve başkalarının tavsiyelerini veya eleştirilerini küçümseme kişisel olarak başarabilecekleri konusunda her şeye gücü yetme duygusuna varan abartılı kendine inanç
- Meslektaşlarının sıradan mahkemesine veya kamuoyuna karşı sorumlu olmaktan ziyade, cevap verecekleri gerçek mahkemenin çok daha büyük olduğuna dair bir inanç:
- Huzursuzluk, umursamazlık ve dürtüsellik
- Gerçeklikle temasın kaybı, genellikle ilerleyen izolasyonla ilişkilendirilir
- 'Geniş vizyona', özellikle de önerilen bir eylem planının ahlaki doğruluğu hakkındaki inançlarına izin vererek, bunun pratikliği, maliyeti ve istenmeyen sonuçların olasılığı gibi diğer yönlerini dikkate alma ihtiyacını ortadan kaldırma eğilimi
- Kibirli yetersizlik olarak adlandırılabilecek, bir politikanın uygulanmasında bunun sonucunda ortaya çıkan bir tür yetersizlik

Hubris sendromu ile narsistlik kişilik bozukluğu kavramlarının aynı olup olmadığı ve fark varsa farkın kaynağının neler olduğu önemli bir ayrım noktasını oluşturmaktadır. Hubris

sendromunun olası belirtileri olarak sıralanan 14 semptomdan 7'si, Amerika Psikiyatri Birliği tarafından geliştirilen ruhsal bozukluk sınıflandırması olarak ifade edilmiş olan DSM-4 sınıflandırmasına göre narsistik kişilik bozukluğu semptomları olarak ele alınmıştır. Bu sınıflandırmanın ortaya koyduğu bilgilere göre, bu 14 maddeden 1, 2, 3, 4, 7, 8 ve 9. maddelerdeki semptomları gösteriyorsa narsistik kişilik bozukluğundan söz edilebilmektedir. 11. Maddede yer alan semptom varsa antisosyal kişilik bozukluğuna, 14. Maddedeki semptom gösteriliyorsa histriyonik kişilik bozukluğuna sahip olunduğu ifade edilmektedir. 5,6,10,12 ve 13. Maddelerde yer alan semptomlar gösteriliyorsa ise hubris sendromunun olduğu ifade edilmektedir. Eğer bir birey bu maddelerden en az 3 ünü gösteriyorsa bu kişi hubris sendromunun etkisi altındadır. Bu durum hubris sendromuna yakalanan bir kişinin direkt narsist kişilik bozukluğuna sahip olduğunu göstermemektedir. Bu iki kavram arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Narsist kişilik bozukluğu, tipik olarak geç çocukluk veya erken ergenlik dönemlerinde ortaya çıkan teşhis edilebilir bir akıl sağlığı durumudur. Hubris sendromu ise bireyin özel kişiliğinin bir sonucu değil çevrenin etkisi ile ortaya çıkmaktadır. Sadece bireyin güve ulaştığı dönemde ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple hubris sendromu bir kişilik bozukluğu değil konum veya statü hastalığı ya da güç zehirlenmesi olarak görülebilmektedir (Yurtsever, 2023, s. 14).

Bu noktada işlerin kötüye doğru gittiği yer tam olarak bu noktadır denilebilmektedir. Hubris sendromunda temel bazı dış faktörler de bulunmaktadır. Bu faktörler; önemli bir güce sahip olmak, liderin bu tür bireysel bir otoriteyi kullanmasının üzerindeki asgari kısıtlama ve liderlikteki kaldıkları süredir (Owen, 2008, s. 429). Hubris sendromu içerisinde olan bireyler, sahip oldukları pozisyonları ve gücü kullanarak ilişkide oldukları kişilere ya da astlarına karşı zorbalık ya da mobbing uygulamaktan çekinmemektedirler. Bu tip kişilerde duygusal yönden tehdit altında olma durumu sıklıkla karşılaşılan bir duygudur. Eleştirel bir durumu tehdit olarak algılarlar ve aldıkları kararların mükemmel olduğunu düşündükleri için kibirli bir tavırla ve şiddetle tepki gösterirler. Hubris sendromu sebebiyle üst düzey yöneticiler sınırlarını tanımalarını ve kabul etmelerini engelleyen aşırı özgüven ve kibir gibi duygulardan kaynaklı olarak bilişsel bir önyargı ile karar verirler (Yurtsever, 2023, s. 11).

Hubris sendromu gösteren liderlerin bulunduğu çalışma ortamlarında olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Narsizime göre hubris sendromu yöneticilerde diğer bireylere göre daha sık görülmektedir. Hubris sendromunda olan bireyler, çalışanlara karşı büyüksenme, aşağılama, yetenekli çalışanların kendilerini geçeceği düşüncesi ile bu kişilere işyeri tacizi ve mobbing gibi engelleyici tavırlar takınma şeklinde olumsuz davranışlar sergilemektedirler. Bu yüzden çalışanların motivasyonlarında düşüş olabilecektir. Aynı zamanda hubris sendromunda olan bireylerin çalışma ortamlarında baskı, itaat bekleme ve disipline etme, korkutma, yeni kurallar oluşturarak şartları zorlaştırma gibi davranışları da gösterecektir. Bu tür davranışlar sergileyen yöneticilere karşı diğer çalışanlar ise çatışma ya da işten ayrılma niyeti gibi davranışlar sergileyebilmektedirler (Yıldırım, 2020, s. 73-74). Hubris sendromu bu durumların yanında daha farklı olumsuz çıktılara da yol açabilmektedir. Bu çıktılar (Yurtsever, 2023, s. 18);

- Güven eksikliği: Lider, kendisinin hatalı davranışlar yapmayacağını düşünse de etrafında ilişkide olduğu kişiler aynı fikirde olmayabilmektedir. Sahip olduğu eksiklikleri ve yetersizlikleri görememesi ve bu konudaki sorumlulukları üstlenmemesi sonucu meslektaşlarının kendisine duyduğu güven azalmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalara göre güvenilir liderlerin temel özelliklerinden birisi alçakgönüllülüktür.
- Zayıf ilişkiler: Her türlü kişisel ve profesyonel sağlam ilişkinin temelinde güven yer almaktadır. İnsanlar aşırı düzeyde kibirli ve kendini beğenmiş insanlarla sağlam bağlar kuramazlar.

- Mantıksız karar verme: Kibir düzeyleri yüksek olan bireyler davranışları ve fikirleri ile ilgili eleştiri duymak istemezler. Diğer insanlara danışmadan kararlar alırlar ve genellikle fevri ve pervasız olarak algılanırlar.
- Etkisiz ekipler: Hubris sendromu etkisi ile hareket eden ve güven ilişkisi sağlam olmayan yapılar oluşturarak kararlar alan liderler iş çıktılarında olumsuz sonuçlar elde ederler. Bu konuda yapılan araştırmalara göre ekiplerin daha etkili olabilmesi için liderlerin hatalarını kabul eden ve başkalarından öğrenmeye açık olan bireyler olduğunu göstermektedir. Bunu aksi durumlarda ekiplerin performansları zarar görmektedir.

Hubris sendromunun ortaya çıkması için bazı çevresel etkenlerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu çevresel etkenlerin haricinde güce sahip olma, yetkilerde kısıtlama olmaması, uzun süreli gücün uygulayıcı mercisi konumunda olma ve bireyin gücü uygulayabileceği bir ortama sahip olması gibi etkenler de hubris sendromunun doğrudan etkenleri arasında yer almaktadır. Görsel 1'de hubris sendromuna etki eden kaynaklar yer almaktadır.

Görsel 1: Hubris'in Kaynakları *(Erdeveciler, 2021, s. 29).*

Hubris sendromunun etkisi sadece belli bir bölge ya da ülkeye özel değil tüm dünyada ortaya çıkabilecek niteliktedir. Hubris sendromu için başarı ve güç önemli etkenlerden ikisi olsa da bunların haricinde farklı nedenler de bu sendromun ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Bu durumun ortaya çıkması için çevresel etkenler ve geçmiş yaşam deneyimleri de etkili olabilmektedir. Belirli bir güce ve başarıya ulaşmış olan bir bireyde çevresel olarak ta kendini kısıtlayan bir durum oluşmadığı zaman bu sendrom oluşabilmektedir. Bu sendromun etkisinde olan liderler öncelikle kendi çevrelerini ve daha sonra da kurumsal boyutta farklı sorunların ortaya çıkmasına sebep olurlar. Bu tip bozukluklara sahip olan bir lider kendi ilgilendiği kurumlar birlikte farklı kurumlara da zarar verebilmektedir. Bu tip bireylerin kişisel çıkarları her zaman kurumun çıkarlarından daha önde gelmektedir. Ayrıca bu tip liderler astları daima küçük görmekte ve atların yaptıklarını beğenmemektedirler. Bu davranışları ile diğer çalışanların da örgütsel performansını olumsuz yönde etkileyen hubris sendromuna girmiş liderler, örgüt sağlığı açısından ciddi tehditler barındırmaktadırlar (Gökkaya & Şenol, 2021, s. 466).

PROCEEINGS BOOK

4.SONUÇ

Bu çalışmada hubris sendromu ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Genel olarak hubris sendromu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Hubris sendromu ve güç ile ilgili bilgiler ışığında sendromun sebepleri, bireye ve örgüte olan etkileri ve zararları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bir örgütün sahip olduğu başarı ve performans, liderlerinin başarısı ve performansı ile yakından ilişkilidir. Örgütün liderlik yeteneği ne kadar yüksek olursa faaliyette bulunduğu alanda rekabet gücü o oranda artarak başarı, kaliteli çalışan ve yüksek düzeyde gelişme elde eder. Bu yönüyle örgütlerin yönetim yapıları ve liderleri büyük önem arz etmektedir. Genel olarak liderlik kavramları incelendiğinde liderliğin iyi ve yararlı yönleri incelenmekte ve özellikle 19. Yüzyıldan buyana etkileşimci, dönüşümcü, hizmetkar, etki vb. gibi liderlik türleri ile hep liderlerin olumlu yönlerine vurgu yapılmaktadır. Oysa liderler alçak gönüllülük, güvenilirlik, dışa dönüklük, isteklilik, kararlılık gibi özellikleri taşımadığı durumlarda ortaya çıkmakta ve bu durumda da liderliğin karanlık tarafı odak noktası olmaktadır. Bu yönüyle liderler karanlık liderlik özellikleri de taşıyabilmektedirler (Esen, 2020, s. 296). Karanlık liderlik özelliklerinin ortaya çıkmasında bazı etkenler rol oynayabilmektedir. Özellikle güç faktörü, bireylerde hem olumlu hem de olumsuz duyguların uyanmasına katkı sağlayan bir etkendir. Gücün etik olmayan şartlarda ve etik olmayan ahlak dışı amaçlarla kullanılması liderlerin karanlık tarafını oluşturan en önemli sonuçlardan birini oluşturmaktadır. Güç liderlerin ellerinde bulunan en önemli kavramlardan birisidir. Bu yönüyle güç sahibi olan liderler gücün hem olumlu hem de olumsuz tarafından etkilenebilmektedirler. Liderler sahip oldukları güç sayesinde astlarına iş yaptırabilmektedirler. Ancak bazı durumlarda liderler sahip oldukları güç yüzünden güç zehirlenmesine kapılmakta ve hubris sendromu denilen durum ortaya çıkmaktadır. Hubris sendromu liderlerin karanlık tarafında yer alan bir duygudur. Hubris sendromu güç ile ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Bu noktada hubris sendromunun ortaya çıkması için güç bir önkoşuldur. Ayrıca liderin gücü elinde bulundurduğu süre uzadıkça sendrom daha etkin hale gelebilmektedir (Owen, 2008, s. 428). Bu çerçevede hubris sendromu karanlık liderlik kapsamında giren ve güç ile desteklenen, örgütün verimsizliğinin ve performans düşüklüğünün sebepleri arasında girebilen bir durumdur. Genel olarak hubris sendromu, liderin elde ettiği gücün etkisi ile kibirli, aşırı, kontrolsüz ve özgüvenli bir duruma girmesidir. Bu tip liderler, astlarını küçük görmekte, değer vermemekte, dinlememekte ve kimseye hesap verme yükümlülüğü taşımamaktadırlar. Hubris sendromu genel olarak yüksek düzeyli yöneticilerde ve liderlerde sık karşılaşılan bir durum olarak ifade edilebilmektedir.

KAYNAKÇA

Akgül, H., & Uslu, G. (2021). Psikolojik danışma sürecinde güç. *Trakya Eğitim Dergisi, 11*(3), 1212-1226.

Bostancı, H. (2018). *Sağlık kurumları yöneticilerinin yumuşak güç kullanım yeterliliklerinin ölçülmesi: Ankara ili örneği.* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Kurumları İşletmeciliği anabilim dalı, Doktora Tezi.

Çiftci, D. Ö. (2020). Hubris syndrome in managers: a conceptual evaluation. *Management Studies, 31*(2), 176-194.

Erdeveciler, Ö. (2021). *Sporda Hubris Sendromu: Keşfedici Bir Çalışma.* . Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

PROCEEINGS BOOK

Eryılmaz, İ. (2019). Sosyal Güç, Lider-Üye Etkileşimi ve İş Tatmini İlişkisinde Politik Yetinin Düzenleyici Rolü: Bankacılık Sektöründe bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33*(1), 373-393.

Esen, Ü. B. (2020). Liderlikte kibir ve aşiri pozitiflik: bir literatür incelemesi. *İş ve İnsan Dergisi, 7*(2), 295-309.

Garrard, P., Rentoumi, V., Lambert, C., & Owen, D. (2014). Linguistic biomarkers of Hubris syndrome. *Cortex, 55*, 167-181.

Gökkaya, D., & Şenol, O. (2021). Yöneticilerin hubristik davranışlarının örgüt sağlığına yansımaları. R. Erdem, & M. Yelsiz içinde, *Yönetim Hastalıkları* (s. 449-478). Siyasal Kitabevi.

Owen, D. (2008). Hubris syndrome. *Clinical Medicine, 8*(4), 428-432.

Öztürk, Z., Özşahin, F., & Ekinci, N. (2021). Yumuşak gücün yönetim ve sağlık yönetimi açısından değerlendirilmesi. *Ahi evran üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, 7*(1), 360-374.

Yıldırım, A. (2020). İnsan kaynakları yönetimi bağlamında kişiliğin karanlık yönü: Narsizm ve Hubris sendromu. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12*(2), 67-76.

Yurtsever, B. B. (2023). Güç ve Hubris Sendromu. Y. Gülbahar içinde, *Örgütsel Davranış: Güncel Konular* (s. 1-22). Özgür Yayınları.

DİJİTALLEŞME ÇAĞINDA DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK

Safa ACAR
Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi Kurtalan MYO, safa.acar@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-9578-0198

ÖZET

Bilgi teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, teknolojik yönden ortaya çıkan yeni durumlar ve dijital dönüşüm, girişimcilik faaliyetlerinin de yeni döneme ayak uydurmasını zorunlu kılmaktadır. İşletme fonksiyonlarının dijital dönüşüme tabi olarak değişimler yaşaması sonucu ortaya çıkan dijital işletmecilik, geleneksel girişimcilik uygulamalarının dijital dönüşümden etkilenmesine katkı sağlamıştır. Dijitalleşen işletmeler, dijital dönüşüm sonucu ortaya çıkan dijital teknolojileri kullanırken iş modellerini ve operasyon süreçlerini dijitalleştirmekte ve paydaşları ile gerçekleştirdikleri dijital iletişim yöntemlerini yeni düzene göre dizayn etmektedirler. Bu gelişmelerin etkisi ile de dijital girişimcilik faaliyetleri ortaya çıkmaktadır.

Dijital girişimcilik, işletmede uygulanan her türlü faaliyetin dijital kanalların kullanılması ile gerçekleştirildiği girişimcilik faaliyeti olarak ifade edilebilmektedir. Dijital girişimcilik bünyesinde dijital teknolojileri ve girişimciliği birlikte barındırmaktadır. Dijital girişimcilik ile işletmelerin dijital dönüşüme ayak uydurmaları için gerekli olan faaliyetler gerçekleştirilmekte ve dijital teknolojik tasarımların kullanılması ve müşterilere sunulması gibi işlemlere yönelmektedir.

Çalışmanın amacı, dijital girişimcilik kavramının açıklanması ve işletmelere dijital süreçlerdeki katkılarının ifade edilmesidir. Bu amaçla öncelikle dijitalleşme, dijital dönüşüm ve dijital işletme kavramları açıklanarak dijital girişimcilik ile ilgili bilgiler aktarılmış, devamında ise dijital girişimcilik faaliyetleri ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital girişimcilik, Girişimcilik, Dijital Teknolojiler, İnovasyon

DIGITAL ENTREPRENEURSHIP IN THE AGE OF DIGITALIZATION

ABSTRACT

Developments in information technologies, new technological situations and digital transformation require entrepreneurial activities to keep up with the new era. Digital business, which emerged as a result of business functions experiencing changes subject to digital transformation, has contributed to traditional entrepreneurship practices being affected by

digital transformation. While digitalizing businesses use digital technologies that emerge as a result of digital transformation, they digitalize their business models and operational processes and design their digital communication methods with their stakeholders according to the new order. With the impact of these developments, digital entrepreneurship activities are emerging. Digital entrepreneurship can be defined as an entrepreneurial activity in which all kinds of activities implemented in the business are carried out using digital channels. Digital entrepreneurship includes digital technologies and entrepreneurship together. With digital entrepreneurship, the activities required for businesses to keep up with digital transformation are carried out and they focus on processes such as using digital technological designs and presenting them to customers.

The aim of the study is to explain the concept of digital entrepreneurship and express its contributions to businesses in digital processes. For this purpose, firstly, the concepts of digitalization, digital transformation and digital business were explained and information about digital entrepreneurship was given, and then digital entrepreneurship activities were expressed.

Keywords: Digital entrepreneurship, Entrepreneurship, Digital Technologies, Innovation

1.GİRİŞ

Toplumun her alanında olduğu gibi ekonomi alanında da dijitalleşmenin önemli etkileri gerçekleşmektedir. Dijitalleşme ve dijital dönüşüm bireyleri, toplumu ve işletmeleri çok farklı odak noktaları ile etkilerken geleneksel bakış açısına sahip birçok alanda da ya güncelleşmelere ya da kökten bir değişime sebebiyet vermektedir. Bilişim teknolojilerinin yaşamış olduğu gelişmeleri dijitalleşme kavramının etkisi ile her ülkenin ekonomisini etkilediği gibi günlük hayatları üzerinde de etkili olmaktadır. Dijitalleşmenin etkileri incelendiğinde öncelikle bireylerin günlük hayatlarını etkilediği, ardından ise makro düzeyde kamuyu ve kurumları etkilediği görülmektedir. Dijitalleşme ile küresel ve ulusal rekabet ortamında değişimler yaşanmıştır. Dijital dönüşümün etkisi ile işletmelerin iş süreçleri, alt yapıları, ürün, servis ve hizmet modelleri, müşteri ilişkileri vb. alanlarındaki tüm işleyiş modelleri dijital dönüşüm stratejilerine ihtiyaç duymaktadır. Dijitalleşmenin getirdiği uygulamalar işletmelerin rekabet avantajı elde etmesine katkı sağlamaktadır. Bu sebeple işletmeler dijitalleşmeyi her uygulamalarının odak noktası haline getirmektedirler (Boz & Serinkan, 2022, s. 96).

Bilişim teknolojilerinin kullanılmasının yaygınlaşmasının etkisi ile birçok alanda dijital faaliyetler etkin hale gelmiştir (Kılınç, Aydın, & Tarhan, 2022, s. 84). Dijital teknolojilerin gelişmesi ve her alanı etkisi altına alması sonucu endüstrilerde çalışma şekillerinde değişimlere sebebiyet vermiştir. Dijital dönüşümün etkisi ile geleneksel stratejilerin yerine yeni iş yapma modelleri geliştirilmiştir (Çevik Tekin & Küsbeci, 2021, s. 82). Dijitalleşme ve dijital dönüşüm, inovasyon, yenilik ve girişimcilik gibi faaliyetlerde de önemli roller oynamaya başlamıştır (Ekinci, 2022, s. 164). Teknolojide yaşanan bu gelişmeler girişimcilik kavramı üzerinde de

PROCEEINGS BOOK

önemli etkilere yol açmaktadır. Dijital girişimcilik olarak tanımlanabilecek bu yeni nesil girişimcilik modelinde işletmelerin dijitalleşmenin avantajlarından faydalanabilecekleri birçok fırsat yer almaktadır (Çevik Tekin & Küsbeci, 2021, s. 82). Dijital girişimcilik ile mobil internet, sosyal medya ve buna benzer birçok platformdan yararlanılmaktadır. Bu sayede dijital girişimcilik uygulanabilir hale gelmekte ve girişimcilik faaliyetleri daha uygun maliyetlerle de daha esnek zaman seçenekleri ile gerçekleştirilebilmektedir (Eyel & Sağlam, 2021, s. 2).

Geleneksel girişimciliğe nazaran dijital girişimcilik, hız, maliyet, ulaşılabilirlik ve kullanılabilirlik yönleriyle avantajlı bir uygulama olarak düşünülebilir. Yazın incelendiğinde e-girişimcilik, online girişimcilik, dijital girişimcilik gibi kavramlarla ifade edilen bu yeni girişimcilik modeli ürün geliştirme, tanıtım, ticari iletişim gibi girişimcilik ile ilgili faaliyetlerin tamamında bilgi iletişim teknolojilerinin kullanılması ile gerçekleştirilmektedir. Dijital girişimciliğin geleneksel girişimciliğe göre sağladığı avantajlar bireysel ve kurumsal boyutlarda kullanımının hızlanmasına sebep olmaktadır (Bayrakçı & Köse, 2019, s. 96). Bu bakış açısı ile çalışmanın amacı, teknolojinin getirdiği önemli bir yeni uygulamam modeli olan dijital girişimciliğin kavramsal olarak incelenmesidir. Bu kapsamda öncelikle dijitalleşme ve dijital dönüşüm ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Dijitalleşmenin süreçlerde meydana getirdiği değişimlere değindikten sonra girişimcilik üzerindeki etkileri vurgulanmıştır. Son olarak dijital girişimcilik kavramı ile ilgili bilgiler aktarılmıştır.

2.DİJİTALLEŞME ve DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Kısa ve öz bir şekilde dijitalleşme kavramının anlamı, analog bilginin dijital bilgilere dönüştürülmesidir. Dijital dönüşüm kavramı da işletmelerin sahip oldukları performanslarını başarılarını ve erişimlerini önemli ölçüde geliştirmek amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı olarak ifade edilmektedir. Dijital dönüşüm kavramı, dijitalleşmenin iş ve toplumsal hayatın tüm bütünüyle uygulanmasıdır. Dijitalleşmenin işletmelerde uygulanma süreçleri dijital dönüşüm ile ilgilidir. İşletmelerde meydana gelen değişimler internet ve bilgi teknolojileri tabanlıdır. Bu yönüyle gelişen işletmeler dijitalleşmeden etkilenmekte ve dijital bir dönüşüm geçirmektedir. Bu kapsamda işletmelerin satış, iletişim, ürün ve hizmet ulaşımı kanallarının dijitalleşmesidir (Calp & Doğan, 2019, s. 392). Dijitalleşmenin genel çerçevesi Görsel 1'de yer almaktadır.

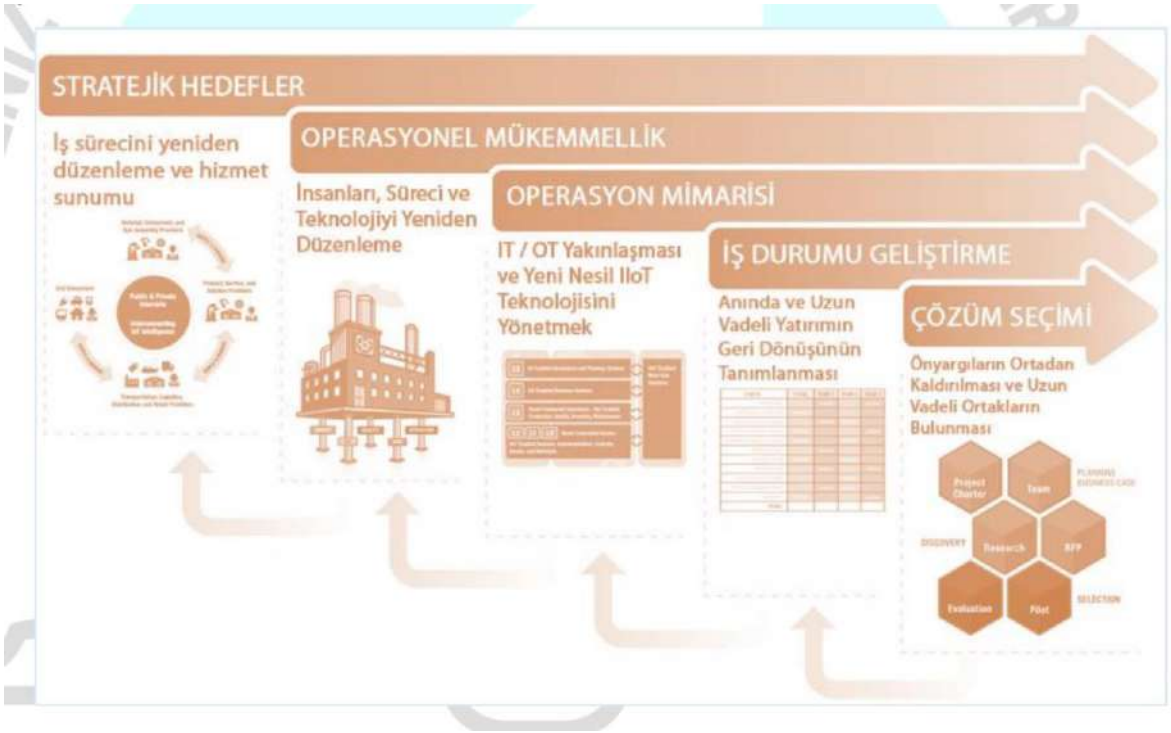

Görsel 2: Dijital Dönüşümün Genel Çerçevesi *(Calp & Doğan, 2019, s. 392)*.

Dijitalleşme, toplumun her düzeyinde gerçekleşen ve küresel sosyo-ekonomik ve politik sistemler üzerinde etkileri olan bir değişim sürecidir. Dijitalleşme özellikle üçüncü sanayi devrimi olarak ifade edilen gelişmenin ilk somut işaretlerini barındırmış ve yarı iletkenler ana bilgisayarların çıkışı, bireysel bilgisayarlar ve internetin kullanımının ortaya çıktığı 1960'lı yıllara dayandırılmaktadır (Hamadi & Manzo, 2021, s. 1). Devam eden süreçte 1990'lı yıllarda Web 1.0 teknolojisi yerini Web 2.0 teknolojisine bırakmaya başlamıştır. Bu teknoloji ile internet teknolojisindeki gelişmeler, arama motorları ve web teknolojisi kullanıcı odaklı olarak içerik oluşturmaya imkân vermiştir. Sosyal ağlar, bloglar, mikrobloglar, içerik paylaşım siteleri, sosyal medya siteleri gibi dijital iletişim araçlarının yanında online ortamlarda oluşturulan iletişim imkanları, arama motoru optimizasyonları ve haber bülteni uygulamaları, online olarak yapılan kriz yönetimi uygulamaları gibi uygulamalar da ortaya çıkmıştır. Dijitalleşme ile gereken bilgi ve belgelere çok daha kolay bir ulaşım sağlanmış olmaktadır. İşletmelerde yaşanan dijital dönüşüm faaliyetleri ile de dijital teknolojinin getirdiği fırsatlara erişim kolaylaşmıştır. Dijitalleşmenin işletmelerde kullanım amacı ise verimliliği artırmak, süreçleri daha hızlı, verimli ve etkin hale getirmek ve ayrıca riski azaltmaktır. Dijital dönüşüm kapsamında uygulanan faaliyetler dijital olarak yapılmaktadır. Şirketler yönüyle dijitalleşmenin uygulanması bir anlık bir gelişmenin yerine bir süreç olması gerekliliği vurgulanabilir (Alptekin, 2020, s. 140). Dijitalleşme ve dijital dönüşüme uyum süreci ise kolay değil aksine zorlayıcı unsurların yer aldığı bir süreçtir. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için dijital dönüşüm aşamalarında gerekli olan değişiklilere uygun, adaptasyonu kolaylaştırıcı stratejiler geliştirilerek çalışanların fiziksel ve psikolojik uyumları sağlanmalıdır (Aydoğdu & Karsak, 2023, s. 44).

Dijitalleşme ve dijital dönüşüm sayesinde bütün dünya ve unsurlar etkilendiği için yeni organizasyon kültürlerine, yönetim stratejilerine ve çağdaş bilgisayar ve bilgi teknolojilerine yönelik ihtiyaç ta artmaktadır (Jelovac, Ljubojević, & Ljubojević, 2022). Dijitalleşmenin dijital ortamlardaki hizmet süreçlerini de hızlıca değiştirmesi sonucu bu hizmetlere önem de gün geçtikçe artmaktadır. Teknolojik süreç kapsamında erişilebilirlik ve etkileşim sağlamanın fırsatlarına yine dijitalleşme ve dijital dönüşüm uygulamaları sayesinde ulaşılmaktadır (Kärpänen, 2022, s. 93). Genel bir bakış açısı ile dijitalleşmenin firmalara kazandırdıkları arasında mevcut iş süreçlerini optimize etmek ve müşteri deneyimlerini iyileştirmek gibi uygulamalar sayılabilmektedir. Dijital dönüşüm sayesinde şirketlerin iş yapma biçimleri etkilenmekte, yeni iş modelleri geliştirilmesine imkân elde edilmekte ve bu süreç bütün organizasyonları etkilemektedir (Aydoğdu & Karsak, 2023, s. 47).

3.GİRİŞİMCİLİK

Teknolojik alanlarda, üretim yöntemlerinde ulaşım metotlarında ve yönetim stratejilerinde meydana gelen gelişmeler her alanda olduğu gibi girişimcilik konusunda da etkili olmuş ve ekonomideki rekabet ortamı girişimciliğin önemine vurgu yapmıştır. Tarihsel süreçte girişimcilik sosyo-ekonomik hayatın en önemli ve ilgi çekici konuları arasında daima yer bulmuştur. 18. Yüzyılın başında İrlandalı ekonomist Ricboart Cantillon tarafından literatüre kazandırmıştır (Muştu, 2023, s. 54). En genel tanımı ile girişimci kavramı, "bir fırsatı algılayan, gerekli kaynakları bir araya getiren, riski üstlenen ve karı hedefleyen kişi" olarak ifade edilmektedir. Bu yönüyle kavram bireyin risk alabilen bir yönünün olmasına dikkat çekmektedir. Girişimci giriştiği işin olumlu ve olumsuz her türlü sonucunu başından itibaren kabul eden ve sorumluluğu alan kişidir. Girişimci her türlü riskin sorumluluğunu alırken sadece yatırımın getirdiği riskleri değil aynı zamanda kariyer fırsatlarını, sosyal statüsünü, aile içi ilişkilerini, bireysel sağlığını ve psikolojisine riske etmekte ve bu konularda da sorumluluk almaktadır (Bayrakçı & Köse, 2019, s. 97). Kelime kökü yönüyle girişimci kelimesi incelendiğinde İtalyanca "entreprendere" kelimesinden türediği tespit edilmiştir. Bu kelime İtalyanca da "iş yapan" anlamına gelmektedir. Temeli bu olsa da gün geçtikçe değişime uğrayan kelime son zamanlarda fırsatları tespit ederek değerlendirebilen, risk ve fırsat yönetimini en iyi bir şekilde konumlandırabilen bir süreci ifade etmeye başlamıştır (Özeroğlu, 2018, s. 2). Cantillon girişimcilik tanımını 1755 yılında herhangi bir şekilde serbest çalışma olarak tanımlamış ve devamında; "para karşılığı ya da ücret karşılığı çalışmayan herhangi bir birey girişimcidir. Girişimci sınıf ile ücret karşılığı çalışan bireyler arasındaki fark serbest çalışmayla yaşanan ek belirsizlik olmaktadır. Girişimci bugünün koşullarında ürünleri belirli bir fiyattan alıp gelecekte ortaya çıkacak olan belirsiz bir ücretten satmaktadır." olarak ifade etmektedir. 1880 yılında Say tarafından yapılan girişimcilik tanımına göre ise girişimci; "sermayeyi sahip olmadan ödünç alabilmeli, ahlaki niteliklere sahip olmalı ve işin yanı sıra dünya bilgisine de sahip olmalı, belirli bir ürünün önemini, olası talep miktarını ve üretimi için gereken kaynakları yaklaşık olarak tahmin etme kabiliyetine sahip olmalı, bazen çok sayıda işçi çalıştırmalı bazen satın almalı ya da hammadde sipariş etmeli" olarak ifade etmiştir. Say devamında, " yöneticilik ve kontrol sanatına sahip olmalı, ürünün tamamlanıp pazara sunulduğunda olası değeri ile üretim maliyetini karşılaştırmak için hesap ve değerlendirme ustalığına sahip olmalıdır." olarak tanımlamaktadır. 1921 yılında Knight tarafından yapılan tanıma göre ise "girişimci,

PROCEEINGS BOOK

belirsizlikle başa çıkma kabiliyeti olan bireydir." şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımlamalar doğrultusunda girişimcilik kavramı, yenilikçi düşünce, yeni bir iş kurma, ürün üretme ve yeni fırsatlar arama gibi yönleri barındırmaktadır. Bu doğrultuda girişimci kavramı da kaynakları değerlendirerek iş planlamaları yapan, organizasyon birimlerini örgütleyen ve girdilerin işletilmesine yönelik uygulamaları değerlendirerek kar odaklı bir çıktı elde eden kişidir. Girişimcinin diğer insanlardan en önemli farkı ise diğerlerinin baktığı ama fark edemediği detayları tespit edebilmesidir (Muştu, 2023, s. 54-55).

Bir girişimci iş yaşamında bazı hedefleri elde etmek için çalışmaktadır. Bu hedefler şunlardır (Özeroğlu, 2018, s. 4);

- Sadık müşteri oluşturmak,
- Mümkün olduğunca çok müşteriye ulaşmak,
- En düşük maliyetle en yüksek düzeyde kazanç elde etmek,
- Olumlu ürün ve marka imajı oluşturmak,
- Diğer girişimcileri pazardan uzaklaştırmak,
- Maksimum kar elde etmek için odaklanmak,
- İnovasyon alanına öncü olmak,

Toplum içerisinde girişimcilik görevini üstlenen bireylerde olması gereken bazı fonksiyonlar bulunmaktadır. Bu fonksiyonlar ise şu şekilde sıralanabilmektedir (Bilgin, 2023, s. 7);

- Farklı üretim yöntemleri geliştirebilmesi ve uygulayabilecek yeteneğe sahip olması,
- Pazar payını büyütebilmeli ve yeni pazarlar bulmalı,
- Yeni mal ya da hizmet üretmeli yahut mevcut mal ya da hizmetin niteliği ile kalitesini artırmalı,
- Endüstride yeni örgütsel yapılar oluşturmalıdır.

4.DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK

Dünya'da meydana gelen gelişim ve değişimlerin etkisi ile son dönemlerde bilişim ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ve bunlarla ilgili yenilikler "dijital ekonomi" olarak tanımlanabilecek yeni bir ekonomik dönemini ortaya çıkarmıştır. Dijital ekonomi, sunduğu fırsatlar ile birçok girişimcinin farklı iş alanlarında yeni girişimlere yönelmesini sağlamaktadır. Dijital ekonomi ile birlikte değişime uğrayan alanlarda güncellemeler gelmiştir (Kişi, 2018, s. 390). Dijital ekonomi, yeni iş modellerine ihtiyacın artış gösterdiği yeni bir sistem olarak ifade edilmektedir. Girişimcilik ve dijitalleşmenin kullanım zorunluluğu arasında oluşan yakın ilişki, yeni bir girişim başlatmak amacıyla gerçekleşen süreçlerin birçoğunu yürütmek için dijital teknolojileri ve interneti bir arada kullanabilen bireylere ihtiyacı artırmıştır (Alan & Boz, 2022, s. 37). Bu bireyler "dijital girişimci" olarak tanımlanabilir. Genel olarak dijital girişimciliğin gelişmesine sebebiyet veren gelişme internet, mobil ve web tabanlı gelişmeler olduğu için ve bu gelişmelerin girişimci, inovasyon ve yatırımcı alanlarına önemli etkileri olduğu için girişimciliğin yakından etkilendiği bir dönem ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda dijital girişimciler, ürün tasarlama ve sunma, yeni müşteri bulma, gelir ve rekabete yönelik avantajlar sağlayacak kaynakları temin etme, maliyetlerin düşmesine katkı sağlama, çeşitli iş fırsatları yakalama

potansiyeli taşıyan dijital girişimcilik, ekonomik büyüme, istihdama katkı sunma ve inovasyon gibi alanlara önemli katkılar sunmaktadır (Boz & Serinkan, 2022, s. 108).

Dijital girişimcilik, geleneksel bir organizasyonda fiziksel olan yapının bir kısmının ya da tamamının dijitalleştirildiği girişimcilik faaliyetlerinin kapsamında değerlendirilmektedir. Dijital girişimcilik kavramının netlik kazanması da önemlidir. Bu yönüyle farklı yazarlar farklı tanımlamalarla dijital girişimcilik kavramına açıklık getirmeyi amaçlamıştır (Kişi, 2018, s. 391). Bu tanımlamalardan bazıları Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 23: Dijital Girişimcilik Tanımları

Hull et al. (2007)	"Dijital girişimcilik, geleneksel bir organizasyonda fiziksel olabilecek şeylerin bir kısmının veya tamamının dijital hale getirildiği bir girişimcilik alt kategorisidir".
Davidson ve Vaast (2010)	Dijital girişimciliği, dijital medya ve diğer bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına dayalı fırsatların peşinde koşmak olarak tanımlamaktadır.
Nambisan (2017)	"Dijital teknolojilerin ve girişimciliğin kesişimi" olarak dijital girişimcilik ele alınmaktadır.
Sussan and Acs (2017)	Dijital girişimcilik […], dijital teknolojileri kullanan ticari, sosyal, devlet veya kurumsal herhangi bir girişimde yer alan herhangi bir aracı içerir. […] Başka bir deyişle, dijital katılım gerektiren ancak kendi başına dijital olamayacak faaliyetler gerçekleştirilebilmektedir. Örneğin, bir Uber taksi şoförü
Richter et al(2017)	Dijital girişimcilik [...], dijital nişler işgal etmek, iş fırsatlarından para kazanmak, yenilikçi, radikal ve risk almak olarak tanımlanmaktadır.
Sahut vd. (2021)	Dijital bilginin etkili bir şekilde edinilmesi, işlenmesini, dağıtımı ve tüketimini desteklemek için çeşitli sosyo-teknik dijital kolaylaştırıcıların kullanımı yoluyla girişimci bir dijital değer yaratma süreci olarak ifade edilmektedir.

Kaynak: (Deveciyan, 2023, s. 79).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere dijital girişimcilik faaliyet ve uygulamaları işletmelere önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar Görsel 2'de yer almaktadır.

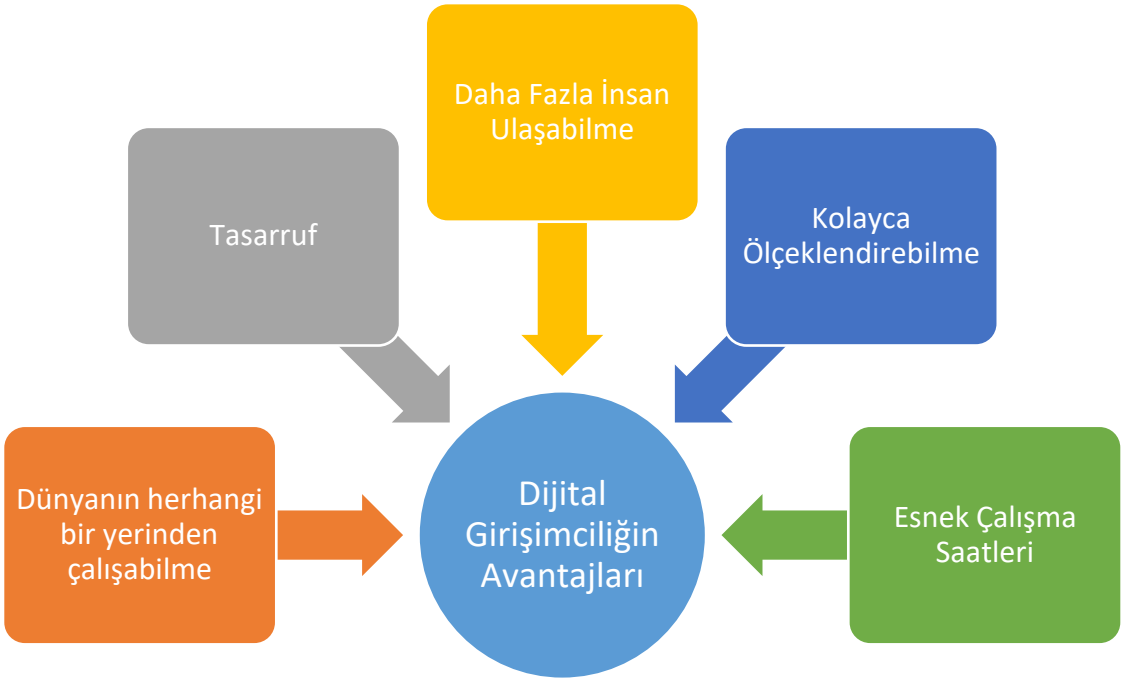

Görsel 3: Dijital Girişimciliğin Avantajları *(Çevik Tekin & Küsbeci, 2021, s. 91)*.

Dijital girişimcilik geleneksel girişimciliğe göre önemli farklılıklar barındırmaktadır. Bu farklılıklar Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 24: Geleneksel ve Dijital Girişimcilik Arasındaki Farklılıklar

	Geleneksel Girişimcilik	**Dijital Girişimcilik**
Pazara giriş	Zor	Kolay
Üretim ve depolama	Zor	Kolay
Dağıtım	Daha yavaş	Daha hızlı
İşyeri	Fiziksel olarak bir araya gelme	Dijital işyeri
Örgütsel bağlılık	Daha kolay	Daha zor
İletişim biçimi	Yüz yüze	Bilgisayar ve dijital teknolojilerle
Örgüt yapısı	Hiyerarşik	Esnek ve işbirliğine yatkın

Kaynak: (Kişi, 2018, s. 392-393).

Çizelge 2'de görüldüğü üzere dijital girişimcilik uygulamalarında pazara giriş, üretim ve depolama geleneksel girişimciliğe göre daha kolay, dağıtım daha hızlı ve işyeri dijital işyeri olarak belirlenmektedir. Ancak örgütsel bağlılık dijital girişimcilikte daha zor olmaktadır. İletişim biçimi teknolojik altyapıya dayalı, örgüt yapısı da esnek bir biçimde olan dijital girişimcilik, geleneksel girişimciliğe göre bazı avantajları ve dezavantajları birlikte taşımaktadır.

Dijital girişimcilik, işletmenin bütün fonksiyonlarının dijital olduğunu göstermemektedir. Dijitalleşme düzeyi işletmeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Bu yönüyle dijital

girişimcilik yönüyle işletmeye bakıldığında işletmelerin dijitalleşme dereceleri önem kazanmaktadır. Hull vd. (2007) dijital girişimciliği üç kategoriye ayırmıştır. Bu kategoriler Görsel 4'te yer almaktadır.

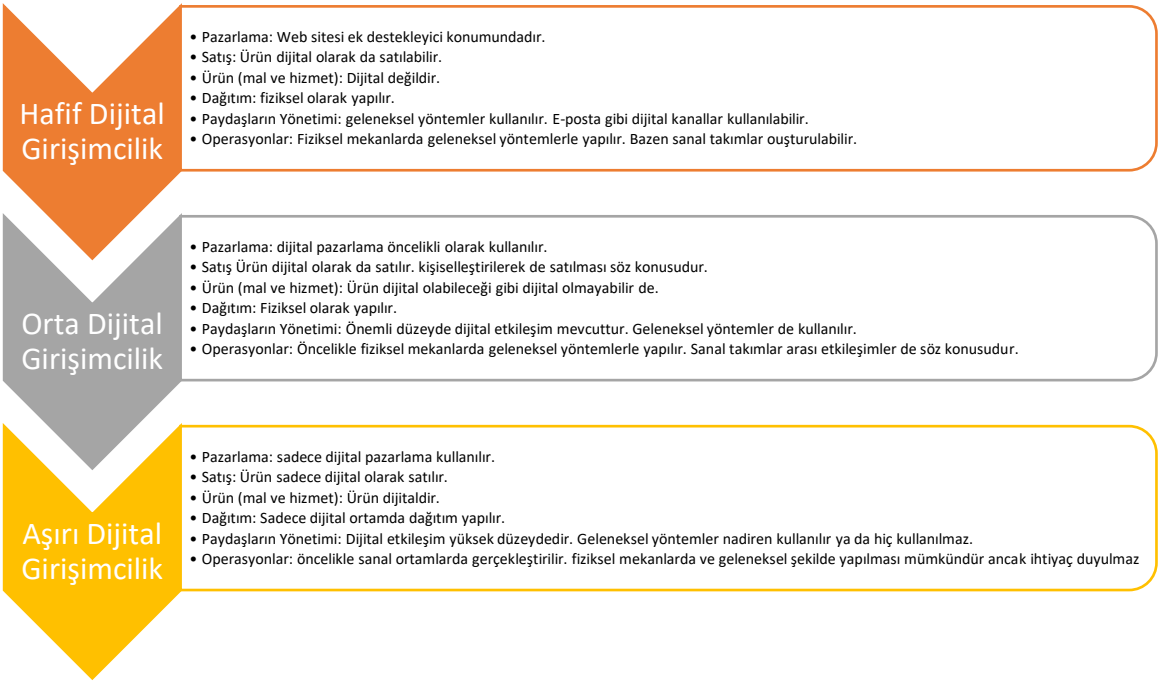

Görsel 4: Dijital Girişimcilik Örnekleri *(Boz & Serinkan, 2022, s. 109).*

Görsel 3'te yer alan üç kategori incelendiğinde, hafif düzeyde girişimcilik; geleneksel iş ortamının tamamlayıcı konumunda bir dijital ekonomi olarak ifade edilmektedir. Orta düzeyde girişimcilik; dijital altyapının temelleri üzerinde inşa edilmiş ve dijital teslimat ya da dijital bileşenlerin yer aldığı bir yapıyı ifade etmektedir. Aşırı düzeyde dijital girişimcilik ise üretim ile birlikte bütün girişimin dijital olarak sürdürülebilmesi olarak ifade edilmektedir (Muştu, 2023, s. 56).

Dijital girişimcilik uygulamaları gerek Türkiye gerekse Dünya çapında uygulanmaktadır. Bu uygulamalar ile ilgili örnekler Çizelge 3'te yer almaktadır.

Çizelge 25: Dijital Girişimcilik Örnekleri

Şirketler	Ülke	Şirketleri Tanımlayıcı İfadeler
Netflix	Amerika	Hiçbir sinema salonuna sahip olmayan dünyanın en büyük sinema yayın şirketi
Google	Amerika	Hiçbir uygulama yazmadan dünyanın en büyük uygulama satış şirketi
Facebook	Amerika	Hiçbir içerik oluşturmadan dünyanın en büyük medya şirketi
Airbnb	Amerika	Hiçbir gayrimenkule sahip olmayan dünyanın en büyük konaklama sağlayıcısı

Wechat	Çin	Hiçbir Telekom altyapısına sahip olmayan dünyanın en büyük telefon şirketi
SocietyOne	Avusturalya	Hiç parası olmayan dünyanın en büyük bankası
Alibaba	Çin	Hiçbir stoku olmayan dünyanın en büyük marketi
Uber	Amerika	Hiçbir taksiye sahip olmayan dünyanın en büyük taksi şirketi
Yemeksepeti.com	Türkiye	Türkiye'nin ilk online yemek siparişi ve paket servisi şirketi
Sahibinden.com	Türkiye	Ücretsiz ilan verme ve online alışveriş imkanı sağlayan e-ticaret şirketi
Trendyol.com	Türkiye	Moda ve giyim sektöründe faaliyet gösteren alışveriş sitesi
Onedio	Türkiye	Türkiye'nin ilk sosyal içerik platformu
Youthall	Türkiye	Şirketler ile gençleri bir araya getiren profesyonel ağ ve yeni nesil dijital işveren markası platformu

Kaynak: (Kişi, 2018, s. 393-396).

Genel bir yaklaşım ile girişimcilik, bilgi toplumunda öğrenmede, çalışmada ve hayatını devam ettirmede önemli bir gerekliliktir. Dijital girişimcilik ise internet ve teknolojik gelişmelerin artışı ile birlikte gelişen önemli bir yeniliktir. Bilgi teknolojisi becerileri küresel rekabet ortamında önemli bir faktördür. Dijital girişimciler, gelişen ve değişen dünyada kendilerini adapte ederek başarılı olabilmektedirler.

5.SONUÇ

Teknolojik gelişmeler ve bilgi teknolojilerindeki yenilikler dijitalleşmenin daha hızlı bir şekilde hayatın her alanına ulaşmasına katkı sağlamaktadır. Girişimcilik gibi önemli bir alanın da bu gelişimden etkilenmemesi mümkün değildir. Bu yönüyle girişimcilik, diğer alanlar gibi dijitalleşme ve dijital dönüşümden etkilenmiş ve ortaya yeni bir kavram olan dijital girişimcilik çıkmıştır. Dijital girişimcilik ile işler teknolojik altyapılar kullanılarak yapılmakta ve geleneksel girişimcilik faaliyetlerine göre önemli faydalar sağlamaktadır. Bu yönüyle dijital girişimcilik yeni nesil işletmelere daha uygun bir yapı taşımaktadır. Dijital girişimcilik ile gerek işletmelere yönelik gerekse ekonomilere yönelik önemli kalkınma ve istihdam alanları oluşturulabilmektedir. Geleneksel girişimcilik modeline göre daha etkili bir yöntem olan dijital girişimcilik, ürün ve hizmetlerin üretiminden pazarlanmasına kadar teknolojinin gücünü kullanmakta ve önemli rekabet avantajlarının elde edilmesine imkân sağlamaktadır. Bu sayede dijital girişimcilik uygulamalarının katkı ortaya çıkarak şirketler ve teknolojik platformlar ilişkilendirilebilmektedir.

Sonuç olarak dijital girişimcilik, işletmelere uygulamalarında teknolojik altyapıları kullanma imkânı sunarak yeni gelişmelere ayak uydurma konusunda katkılar sunmaktadır. Dijital girişimcilik ile işletmelerin ve toplumun faydalanabileceği önemli katkılar sunulmaktadır. Bu katkılar (Bilgin, 2023, s. 16);

- Daha fazla insan ulaşmak kolaylaşmaktadır.

PROCEEINGS BOOK

- Mal ve hizmetlerin dağıtımı kolaylaşmaktadır.
- Dünyanın istenilen herhangi bir yerinde faaliyette bulunulabilmektedir.
- Yeni girişimlerin katkısı ile işletmeler daha hızlı gelişir.
- Pazarlara girme imkânı daha kolay hale gelir.
- Yeni yöntem ve teknolojilerin gelişmesine imkân sağlanır.
- Üretim ve depolama imkânları daha kolay hale gelir.
- Müşteri sayısı daha da artar.

Şeklinde sıralanabilir. Bu katkılar göz önüne alındığında işletmelerin dijitalleşme adımlarını dikkate alarak dijital girişimcilik uygulamalarına yönelmelerinin önemli katkıları olacağı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Alan, H., & Boz, H. (2022). Covid-19 küresel salgınının gençlerin kariyer değerlendirmeleri ve dijital girişimcilik niyetlerine etkisi: Nicel bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9*(1), 31-62.

Alptekin, Z. M. (2020). Dijitalleşme ve Dijital Sosyal Sorumluluk İletişimi. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi, 3*(2), 136-155.

Aydoğdu, C. C., & Karsak, B. (2023). Dijital çağda kurumsal sosyal sorumluluğa yeni bir yaklaşım: Kurumsal dijital sorumluluk kavramının bankacılık sektörü açısından incelenmesi. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 6*(1), 36-68.

Bayrakçı, E., & Köse, S. (2019). Kadın Girişimciliğinde "Bir Tık" Ötesi: Kadın Dijital Girişimciler Üzerine nitel bir araştırma. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 3*(6), 95-106.

Bilgin, B. (2023). *Dijital girişimcilik perspektifinden influencer marketing.* KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,.

Boz, N., & Serinkan, C. (2022). Türkiye'de Dijital Girişimcilik ve KOBİ'ler. *Grişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 6*(12), 102-117.

Calp, H. M., & Doğan, A. (2019). İnsan kaynakları yönetiminde dijital dönüşüm. *Karadeniz Kongresi* (s. 387-400). UBAK.

Çevik Tekin, İ., & Küsbeci, P. (2021). Dijital dönüşüm sürecinde yükselen bir değer: dijital girişimcilik. *Stratejik yönetim araştırmaları dergisi, 4*(1), 81-102.

Deveciyan, M. T. (2023). Dijital girişimcilik ekosisteminde sürdürülebilirlik. *Journal of Awareness (JoA), 8*(1), 77-88.

Ekinci, G. (2022). Dijital Teknolojiler, Yapay Zekâ, Girişimcilik ve İnovasyon Yayınları Bibliyometrik Analizi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(55), 163-188.

Eyel, C. Ş., & Sağlam, H. (2021). Dijital dönüşüm ve girişimcilikteki değişim: Dijital girişimcilik. *Atlas Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(6), 1-16.

Hamadi, H., & Manzo, C. (2021). *" Corporate Digital Responsibility", A Study on Managerial Challenges for AI integration in Business.* School of Economics and Management, Master Programme in Management.

Hull, C. E., Hung, Y. T., Hair, N. P., & DeMartino, R. (2007). Taking advantage of digital opportunities: A typology of digital entrepreneurship. *International Journal of Networking and Virtual Organisations, 4*(3), 290-303.

Jelovac, D., Ljubojević, Č., & Ljubojević, L. (2022). HPC in business: the impact of corporate digital responsibility on building digital trust and responsible corporate digital governance. *Digital Policy, Regulation and Governance, 24*(6), 485-497.

Kärpänen, T. (2022). Corporate digital responsibility and accessibility in digital services. *International Conferences Interfaces and Human Computer Interaction 2022* (s. 92-98). International association for development of the information society.

Kılınç, M., Aydın, C., & Tarhan, C. (2022). Türkiye'de sosyal ve dijital girişimcilik: Veri kazıma teknokleriyle kitle fonlaması platformlarının içerik analizi. *Acta Infologica, 6*(1), 83-97.

Kişi, N. (2018). Dijital çağda yeni bir girişimcilik yaklaşımı: Dijital Girişimcilik. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19*(2), 389-399.

Muştu, Y. (2023). Dünyada ve Türkiye'de Dijital Kadın Girişimciliği. *Journal of Business in The Digital Age, 6*(1), 53-67.

Özeroğlu, A. C. (2018). *Girişimcilik faaliyetlerinde E-ticaret uygulamaları: İnovasyon ve dijital girişimcilik.* İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

QUIET AMBITION: A CONCEPTUAL INVESTIGATION

SESSİZ EMEL (QUIET AMBITION): KAVRAMSAL BİR İNCELEME

Asst. Prof., İbrahim YIKILMAZ
Kocaeli University, ibrahimyklmz@gmail.com/
ORCID ID: 0000-0002-1051-0886

ABSTRACT

In the post-pandemic period, employees have been able to evaluate the intersection of work and personal life, considering both positive and negative experiences. This evaluation has led to new coping strategies and behaviors, introducing concepts such as "quiet quitting," "quiet firing," "quiet hiring," and the emerging phenomenon of "quiet ambition." "Quiet ambition" refers to an employee focusing not only on organizational goals, but also on their personal goals, well-being, and dreams. It involves directing energy towards these personal areas, rather than solely aiming for a higher salary or position. Instead of reducing productivity, quiet ambition allows employees to fulfill various goals by prioritizing personal expectations and well-being in their work-life balance. Fundamentally, employees value work experiences that enable them to spend time with their families, enjoy personal time, or travel, over high salaries and positions. Rather than signaling a decline in productivity, this shift illustrates a transformation in workplace culture. The concept of "Quiet Ambition" was examined in this study as a burgeoning workplace phenomenon. The study aims to raise awareness among human resources professionals and academics in the management field. Extant literature on "Quiet Ambition" has been gathered and shared. This study serves as a guide for future researchers exploring this emerging concept and helps senior management and human resources professionals understand this rising workplace trend.

Keywords: Quiet Ambition, Wellbeing, Organizational Culture

ÖZET

Pandemi sonrası dönemde çalışanlar iş ve özel hayatın kesişimini hem olumlu hem de olumsuz deneyimleri dikkate alarak değerlendirebildiler. Bu değerlendirme, "Sessiz İstifa", "Sessiz işten çıkarma", "Sessiz işe alma" gibi kavramları tanıtarak yeni başa çıkma stratejileri ve davranışlarına yol açmış ve ortaya çıkan "Sessiz Emel" olgusu ortaya çıkmıştır. "Sessiz emel" bir çalışanın yalnızca kurumsal hedeflere değil aynı zamanda kişisel hedeflerine, refahına ve hayallerine odaklanmasını ifade eder. Yalnızca daha yüksek bir maaş veya pozisyon hedeflemek yerine, enerjiyi kişisel alanlara yönlendirmeyi içerir. Sessiz emel, üretkenliği azaltmak yerine, çalışanların iş-yaşam dengesinde kişisel beklentilere ve refaha öncelik vererek

PROCEEINGS BOOK

çeşitli hedefleri gerçekleştirmelerine olanak tanır. Temel olarak çalışanlar, yüksek maaşlar ve pozisyonlar yerine aileleriyle vakit geçirmelerine, kişisel zamanlarının tadını çıkarmalarına veya seyahat etmelerine olanak tanıyan iş deneyimlerine değer vermektedir. Bu değişim, üretkenlikte bir düşüşe işaret etmek yerine, işyeri kültüründeki bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu çalışmada, gelişen bir işyeri olgusu olarak "Sessiz Emel" kavramı incelenmiştir. Çalışmanın amacı, yönetim alanında çalışan insan kaynakları profesyonelleri ve akademisyenler arasında farkındalık yaratmaktır. "Sessiz emel" üzerine birikmiş literatür toplanarak, paylaşılmıştır. Bu çalışma, ortaya çıkan bu kavramı araştıracak gelecekteki araştırmacılar için bir rehber görevi görmekte ve üst düzey yönetim ile insan kaynakları profesyonellerinin bu yükselen işyeri trendini anlamalarına yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Quiet Ambition (Sessiz Emel), İyi oluş, Örgüt Kültürü

1. INTRODUCTION

Diversifying demands of customers, increasing competitive conditions, and increasing speed and expectations with technological developments come to the fore as significant pressure on employees. In addition to this pressure and increasing workload, employees began to review their lives and goals with negative situations experienced on a global scale, such as pandemics and war. In this process, employees started to take steps regarding their private and business lives, such as hustle culture, which begins with the prefix "quiet" and quiet quitting, without clearly targeting the current work system (Yıkılmaz, 2022a; Karrani, Bani-Melhem & Mohd-Shamsudin, 2023; Livingston, 2023). At the same rate, it is seen that employers develop behaviors such as quiet firing or quiet hiring, which start with the quiet prefix (Yıkılmaz, 2022b). Another behavioral approach that employees have adopted, especially recently, is Quiet Ambition (Adamczyk, 2023; Sharma, 2023; Kgoadi-Molaba, 2023). Quiet ambition refers to employees prioritizing their dreams, expectations, and goals over climbing the corporate ladder. It's a defense mechanism developed in response to the hustle culture's demand for a balance between work and personal life. This approach arises due to factors such as heavy workloads, challenging promotion criteria, a rapid decrease in job satisfaction and meaning at work, and increasing layoffs worldwide. In addition, the perception that artificial intelligence and technological opportunities, which have become increasingly popular recently, will replace many of the job descriptions of employees makes employees very nervous, and the intense burnout they experience and the fear of losing their jobs pave the way for them to exhibit quiet ambition. When these factors are considered together, employees aiming to maintain a work-life balance may prioritize personal well-being and dreams. They may devote minimal time to work, focusing mainly on their life and plans outside of work. This can leave them distanced from the organization's goals and expectations.

At first glance, quiet ambition might not seem problematic. One could mistakenly think that with new individuals entering the workforce daily and a shrinking economy due to crisis and recession, there's no need for additional workers. However, due to technological advancements, organizations are increasingly in need of employees with new qualifications for emerging

positions. Unfortunately, the number of unfilled roles continues to grow. A report indicates that the rate of vacant positions surged from 35 to 75 percent between 2014 and 2024 (ManpowerGroup, 2023). Additionally, a study conducted by Korn Ferry (2023) estimates that 85 million jobs will go unfilled by 2030, leading to a potential loss of around $8.5 trillion in profits. At this point, it is evident that if current workplace dynamics don't change, quiet ambition won't be a fleeting trend. This could potentially lead to significant losses for both employees and organizations. Additionally, a study exploring human resource expectations about purpose and meaning at work suggests that senior management, particularly in the workplace, will play a crucial role in helping employees find meaning in their work and establish a life purpose (Dhingra, Samo, Schaninge & Schrimper, 2020). This study delves into the topic of quiet ambition, a burgeoning trend in the workplace. Initially, existing literature on the concept of quiet ambition is reviewed. Following this, recommendations are made to counteract quiet ambition. The study is expected to heighten senior management's and policymakers' understanding of quiet ambition as a significant workplace trend. Moreover, by consolidating existing literature on the evolving concept of quiet ambition, this study serves as a valuable guide for future research.

1. THEORETICAL FRAMEWORK

1.1.The Concept of Quiet Ambition

After events such as the pandemic experienced on a global scale, economic and political events, and mass layoffs, employees realized that both they and their work and life practices were not under normal conditions in the past, in the "return to normal or normalization process" part. Both employees and employers have significantly reconsidered the interaction between work and life. During this evaluation process, some employees left their jobs, and some adopted the "quiet quitting" strategy to continue in their current positions by working at a sufficient level rather than dealing with the economic and social effects of leaving their jobs. (Yıkılmaz, 2022a; Karrani et al., 2023; Livingston, 2023). Some employers have dismissed their employees en masse (Capoot & Blum,2023, Statista, 2023; Intellizence, 2023), while others have adopted a "quiet firing" approach. This involves creating a stressful, intimidating, indifferent, or exclusive organizational environment to pressure employees into resigning. (Yıkılmaz, 2022b). Amidst all these developments, in the increasing hustle culture and uncertainty, employees have adopted the quiet ambition strategy rather than more extrovert employees with concrete goals and ambitions, such as climbing the career ladder in a company within certain rules and periods, being promoted, or becoming a manager. Employees who adopt the quiet ambition approach try to prioritize their satisfaction by focusing entirely on their future expectations and dreams instead of achieving the goals of their organizations and achieving some results and professional satisfaction due to their commitment and determination to this goal. It refers to the situation in this period when personal interests, expectations, and well-being come to the fore instead of the profit or high performance of the organization or become a much more dominant trend than before.

Rising rates of death and disease, challenging goals and living standards, and increasing violence and social unrest have led to a shift in employee mindset. Instead of focusing solely on their current roles and career progression, employees are now considering their broader impact on the world. Today's employees seek simpler, more meaningful futures rather than striving for high performance criteria and climbing the career ladder. This shift has led some to adopt a "quiet ambition" strategy, moving away from high-pressure cultures to address dissatisfaction in their lives and work. This approach is gaining popularity day by day. The conservation of resource theory and job demand resources can explain this strategic choice developed by employees. COR theory (Hobfoll, 1998) indicates that individuals or groups focus on their available resources among the dynamics that direct their emotions. COR theory points out that individuals' primary motivation source is to maintain a certain amount of resources to protect themselves and the social ties offered by the social environment in which they interact. In this way, individuals want to preserve and develop their resources to a certain extent without causing a decrease in the resource pool. It paves the way for the individual to tend to move away from work or processes that cause stress to preserve his resources under stressful living conditions. Again, J D-R theory points out that employees develop a response by using their existing resources to meet the work-related tasks or job demands expected from employees (Bakker & Demerouti, 2014). When there is an imbalance in the process between demand and resource, the individual will exhibit some behaviors towards the work, the institution, or the external environment with which s/he interacts especially her/his health. Suppose the employee cannot replace his/her missing resources at the same rate in the face of high job demands or receive total compensation for their performance in a busy work environment due to intense stress and uncertainty due to the job description. In that case, they may be expected to exhibit unexpected defensive behavior to protect their resources. At this point, both COR and J D-R theory show this. Conditions such as high work tempo, increased speed, uncertainty, high stress, unfair salary, and job insecurity cause the employee to move away from the workplace and organizational goals by leading his health, social ties, expectations, and future dreams instead of finding meaning at work and future expectations at work. This situation and theories show that quiet ambition can be developed as a defense mechanism. Therefore, employees displaying quiet ambition is not a radical change or minor rebellion. Instead, it's a natural progression of individuals towards areas where they can enhance their resources according to their desires and expectations. This approach helps avoid an unsustainable organizational culture and job demands, thus preventing burnout.

Looking at the situation on the field, some employees are taking things very far regarding quiet ambition. It is seen that most employees who made an individual assessment of corporate life, especially in the post-pandemic period, left metropolitan cities and institutions and settled in rural areas where they preferred a simpler life (Smith, 2022, Bart, 2022). So much so that you have witnessed many people sharing on social media channels how to do agriculture with their means, build wooden houses, and preserve and market the products they grow. Some sites related to Quiet Ambition even contain direct training videos (For example, www.quietambitions.com). This situation reveals that human resources have adopted some goals far from the organization's expectations and goals.

Today, organizations pay careful attention to two critical issues. These are new trends and expectations experienced within the experienced and successful human resources and talent market (Pandey & Sharma, 2014). At this point, organizations engage in success planning to respond sustainably to intense competition and diversifying expectations. Succession planning is a systematic approach that ensures that employees within the organization develop the strategic position they have in their current roles and become competent enough to enable them to apply these competencies and strategic roles to shape change management where and when needed within the organization's future vision (Carniege, 2009). Failure to implement succession planning correctly leads to the organization's critical roles being filled with outsourced human resources, being late to provide on-site human resources, and potential candidates not being ready for this vital role, in short, a major talent management crisis (Rothwell, 2005). It is stated that although employees who adopt the quiet ambition strategy carry out their work with great care in the background, they may escape the focus of the top management in the projection or succession planning carried out for human resources in the business's future plans (Sharma, 2023). At this point, employees who can play a critical role may not be included in success planning due to their quiet ambition approach and may be overlooked in the competent human resources gap that the business needs in future situations, resulting in wasting a vital resource.

Quiet ambition among employees often stems from subjective managerial evaluations or ineffective communication and participation within the organization. When an employee's efforts and performance are overlooked, or when there's no conducive environment for self-expression and growth, the employee may develop their own plan. They focus on their self-determined goals while maintaining expected performance levels within the organization. This quiet ambition serves as a defense mechanism, allowing the employee to detach from the organization's future and chart their own career path. Thus, it's imperative for organizations to accurately understand their employees' expectations and foster effective communication at all levels.

Quiet ambition tendency will create significant problems, especially in recruiting employees or leaders at higher organizational levels. A study conducted by a highly experienced research company called Visier (2023) on 1000 US full-time employees in August 2023 sheds light on the need to focus on the issue of quiet ambition. The study found that only 38% of the participants wanted to work at a higher level and become a manager, and 62% did not. It has been shared that women, in particular, consider managerial positions less than men. Approximately 40% of them share that they want to work in another organization and that the current organization does not have an organizational climate that paves the way for the dreams they want to realize and the opportunity to make a difference. Some critical issues are included in the following part of the study. It is shared that the issues that employees consider as barriers to working in a higher position or becoming a manager in their organizations are as follows:

- High stress and pressure 40%
- Working more than others: 39%
- Comfort zone offered by current position 37%
- Low interest in progress and leadership 30%

- Expectation to devote more time and attention to non-work life: 28%
- Intensity of administrative work: 20%
- Feeling lacking in leadership17%
- Previous experiences of poor management: 15%
- Lack of expectations regarding the company's future employee evaluation: 14%

Another important finding in the study conducted by Visier (2023) is the changing perceptions of employees' expectations and ambitions compared to the past. Determinations on which subjects employees specifically have ambitions are as follows:

- Spending time with family and relatives 67%
- Taking care of individual health (both physically and psychologically) 64%
- Holiday 58%
- Focus on hobbies (29%)
- Flexible workplace environment 29%
- Promotion at work 23%
- Starting a family 22%
- Starting your own business 15%
- Becoming a manager by advancing in the organization 9%

It is evident that the highest priorities for employees are their relationships with their families, health, and vacation time, while lower priorities include organizational advancement and managerial roles. Furthermore, around 63% of participants aim to maintain a work-life balance and show only the necessary level of interest in their work. These findings highlight the need for serious consideration of the profile and demands of future human resources.

In the workplace, the employee's personality traits can directly affect their work and future expectations and ambition at work. Contrary to the behavior of extroverted individuals in which they clearly and emphatically express their goals and expectations, employees with Quiet ambition tend to focus on their goals and expectations with a more understated, quiet, and introverted behavior (Kgoadi-Colaba, 2023). Considering that relatively few employees are extroverted in terms of a limited number of personality traits, it can be said that the number of employees who are likely to exhibit quiet ambition can be quite high. Employees with quiet ambition are not inclined to loudly express their goals and expectations. They are good observers, preferring to focus on their main objectives without being sidetracked by environmental factors and workplace issues. Their non-aggressive and cautious approach enhances their adaptability and observational skills, enabling them to make more strategic and inclusive decisions.

To better understand and develop the concept of Quiet Ambition, a more comprehensive definition, which considers broad definitions and the expectations and needs of human resources, would be beneficial. Therefore, considering all definitions and inputs, we can define quiet ambition as follows:

> ***Quiet Ambition is an employee's introverted approach to planning a future that emphasizes work-life balance, flexibility, and time for themselves and their loved ones,***

PROCEEINGS BOOK

rather than pursuing traditional career advancement within high-job-demand corporate and hustle cultures.

1.2.What can be done to prevent quiet ambition?

Employees are now moving away from thoughts such as joining a career ladder within the scope of conventional human resources management, being a manager, or staying in their current jobs for the long term. They adopt the Quiet Ambition approach due to increasing burnout, work stress, decreasing quality of life, and work-life balance despite increasing job demands in today's conditions. At this point, organizations need to review their success planning and human resources policies in line with new employee trends and adopt significant changes within the organizational culture. As a matter of fact, employees are now searching for job descriptions and corporate environments that offer more flexible working opportunities, promote work-life balance, and offer employees personal time. In this context, it is clear that organizations need to review their human resources strategies and organizational cultures significantly.

ManpowerGroup's (2023) research, which conducts global studies on the human resource needs of organizations and the state of meeting them, covering 10,077 employees and 41 countries, provides essential results regarding the rising threat. The report shares that the global human resources gap increased from 35% to 75% between 2014 and 2024. It also emphasizes that global talent shortage occurs at a rate between 71 and 77, regardless of company size, and it seems that this problem is a common problem for all levels of organizations. The report shows a lack of human resources talent the most in Japan (85%) and the least in Finland (59%). urkey's situation is at 76%, slightly above the global average (75%). The report shares that the lack of talent is mainly experienced in health (77%) and commercial goods and services (76%). These areas constitute important sectors in most economies in terms of workforce.

Korn Ferry (2023) presents significant results on human resource shortage in its vast-scale study. The report indicates that 85 million jobs will not be replaced by 2030, resulting in a loss of approximately $8.5 trillion in profits. It is also shared that baby boomers are starting to retire, and the other generations that will replace them do not have the time, education, and guidance to educate themselves.

A study conducted by RSM (2022) on middle market executives and managers gives essential clues about the most crucial obstacle in recruiting workers, in addition to a talent shortage. 94% of the participants shared that they experienced a more complex process in recruiting new employees than last year. The report also states that high turnover is the biggest problem in HRM processes when the lack of talent is put aside. It is shared that one of the most critical difficulties is attracting the attention of new talents. Again, when the findings about their employees are considered, the participants share that approximately 42% of the employees in their organizations work at a very intense pace with a high workload, and 41% experience burnout syndrome. When all these findings are evaluated collectively, they signal that human resources' expectations and tendencies need to be examined urgently.

Quiet ambition is not a problem but a warning signal for agile organizations that analyze it correctly. In a study conducted on employees, 70% of the participants shared that they found it essential for their jobs to become meaningful in their search for meaning in life. In other words,

it shows that their work can define their sense of purpose as the job moves from a position that creates problems in their lives to a place that makes meaning and value (Dhingra, Samo, Schaninger, & Schrimper, 2020). This highlights the crucial role of organizations and managers in guiding their employees' search for work-life meaning. They bear a significant responsibility. However, the report reveals a discrepancy: while 85% of senior managers believe employees face no meaningful work-related issues, only 15% of middle and lower-level managers share this view. It's clear that awareness needs to start from the top management.

Analyzing why employees prioritize their personal expectations and goals over organizational ones could help address the human resources crisis reported in various studies. Therefore, it's clear that organizations should review their human resources policies, succession plans, and organizational cultures. The following points should be considered:

- Employee interest and commitment should be kept high by prioritizing flexibility and high communication.
- Employee expectations should be analyzed periodically.
- A psychological safety environment should be established by building an organizational culture where employees' wishes and expectations come to the fore, diversity is supported, and employees work in jobs and tasks that respond to their search for meaning at work.
- Leaving aside profit and result orientation, efforts should be made to create work experience in the organization with psychologically sound employees with high well-being for sustainable competition and organizational management practice.
- The perception that technological advances will replace employees should be replaced with the understanding that such advances can help existing employees perform their jobs better. This shift should alleviate employee anxiety about the future. Priority should be given to courses and investments that enable personal improvement.
- The senior management should adopt an employee-centric approach, recognizing that an employee's health and work-life balance significantly contribute to the organization's future and sustainable competitive advantage. In particular, the employees' life purpose, goals, and interest in progressing in the corporate process should be closely monitored.

Quiet ambition is more of a substantial defense mechanism than a fleeting trend or issue that workers adopt temporarily. It's crucial to foster a healthy organizational climate that unites employers and employees for a sustainable business environment. Given the seriousness of the situation, especially the aforementioned issues, it's appropriate for all organizations to take the necessary actions.

3. CONCLUSION

The existence of change on a global scale is an undeniable reality in our lives. Pandemics and natural disasters beyond our control have caused employees to make radical evaluations

PROCEEINGS BOOK

regarding their position and purpose in the world. The same assessment is valid for organizations that have attempted to integrate technology into business processes to develop autonomous solutions in case of any crisis. However, the result of the questioning that designs, especially on the part of the employee, causes them to leave the workplace environment gradually, prioritize their non-work life, and tend to focus on their personal goals and expectations instead of corporate career steps. The results of this approach, defined as quiet ambition, significantly affect not only the employee but also the organization s/he works for and social welfare in terms of the results it creates. An employee who finds a search for meaning outside of work puts his potential in business life and work-related career expectations into the background and chooses not to take part in the process of creating performance and added value within the future vision of organizations that produce benefits and solutions for society. Although this situation may bring to mind that organizations may have talent gaps with their existing employees, academic studies and reports conducted at this point show that this is not the case and that there will be a very high rate of talent gaps and vacant positions. It's crucial to approach quiet ambition, a common and increasing workplace experience, as an opportunity to improve organizational culture and management practices, rather than viewing it as a hindrance or source of inefficiency. Senior management should understand that employees' tendencies toward quiet ambition can serve as valuable indicators for boosting efficiency, rather than being seen as a productivity loss.

Regarding sustainable management and a healthy work environment, the reasons that push employees to quiet ambition should be adequately addressed at each organizational level. Instead of ever-increasing workload and burnout, as well as low wages and limited job security, employees now expect a work experience that offers them flexibility, where they can spare time for their non-work lives and spend time with their families. At this point, it is critical to design an organizational climate and human resources succession planning to avoid a significant talent shortage and to meet the expectations of talented employees to produce value in works that are beneficial to both their organizations and society within their organizational career stages. First, flexible working and development opportunities should be provided in the organizational environment, and a psychologically safe climate should be created to replace vertical and horizontal communication and human needs and issues with profit and result orientation. Subsequently, for this environment to be sustainable, several decisions must be made considering work-life balance, both culturally and as an organizational constitution. At this point, awareness of quiet ambition, which starts from the top management, especially the human resources department, will pass to middle and lower-level managers, paving the way for employees to re-establish meaning at work and focus on collective goals. The employee, who does not have to be confined to searching for meaning outside of work, will contribute to the organization's purpose with synergistic energy by working more engaged in the job and focusing on both his development and the development of the organization and society.

Organizations' serious consideration of the issue of quiet ambition, which they developed as a defense mechanism as a result of the adverse conditions, intense stress and workload of their employees, and their immediate implementation of the necessary measures will pave the way for overcoming many economic and social problems of both today and the future. In this context, it is considered that it would be beneficial for senior management and policymakers to

discuss the issue of quiet ambition and consider the suggestions shared above for the sake of a sustainable management approach.

REFERENCES

Adamczyk, A. (2023). *Americans are in the era of quiet ambition: No longer 'chasing achievement for achievements' sake'* Avaliable at: https://fortune.com/2023/04/16/americans-enter-quiet-ambition-era/ (22.10.2023).

Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2014). Job demands–resources theory. *Wellbeing: A complete reference guide*, 1-28.

Bart, M. (2002). *The workers leaving cities in favor of the countryside – and what it means for busıness.* Avaliable at: https://oecdcogito.blog/2022/03/25/the-workers-leaving-cities-in-favor-of-the-countryside-and-what-it-means-for-business/ (25.10.2023).

Capoot, A. & Blum,S. (2023) *Google, Meta, Amazon and other tech companies have laid off more than 104,000 employees in the last year* Avaliable at: https://www.cnbc.com/2023/01/18/tech-layoffs-microsoft-amazon-meta-others-have-cut-more-than-60000.html (25.10.2023).

Carnegie, D. (2009). *The Nuts and Bolts of Succession Planning*. Avaliable at: https://www.dalecarnegie.id/uploads/2014/03/The_Nuts___Bolts_of_Succession_Planning.pdf(25.10.2023).

Dhingra, N., Samo, A., Schaninger, B. & Schrimper,M. (2020). Avaliable at: https://www.mckinsey.com/capabilities/people-and-organizational-performance/our-insights/help-your-employees-find-purpose-or-watch-them-leave (25.10.2023).

Hobfoll, S. (1989). Conservation of Resources. A New attempt at conceptualizing stress. *The American Psychologist*, 44 (3): 513–524

Intellizence (2023). *Companies that announced Major Layoffs and Hiring Freezes* Avaliable at: https://intellizence.com/insights/layoff-downsizing/major-companies-that-announced-mass-layoffs/(25.10.2023).

Karrani, M. A., Bani-Melhem, S., & Mohd-Shamsudin, F. (2023). Employee quiet quitting behaviours: conceptualization, measure development, and validation. *The Service Industries Journal*, 1-19.

Kgoadi-molaba, N. (2023). *Quiet ambition: a rising workplace phenomenon*, Avaliable at: https://alison.com/blog/quiet-ambition-a-rising-workplace-phenomenon (25.10.2023).

Korn Ferry (2023). *The $8.5 Trillion Talent Shortage* Avaliable at: https://www.kornferry.com/insights/this-week-in-leadership/talent-crunch-future-of-work (25.10.2023).

Livingston, B. A. (2023). Treating People Fairly: The Feeling that Underlies the Trends. *American journal of health promotion*, 37(4), 575-578.

ManpowerGroup (2023). *2024 Global Talent Shortage*, Available at: https://go.manpowergroup.com/talent-shortage (25.10.2023).

Pandey, S., & Sharma, D. (2014). Succession planning practices and challenges: study of Indian organisations. *Procedia Economics and Finance*, 11, 152-165.

Rothwell, W. J. (2005). *Effective Succession Planning: Ensuring Leadership Continuity and Building Talent from Within (3rd ed.).* New York: American Management Association

RSM (2022). *What's Driving The Middle Market Talent Gap?* Avaliable at: www.rsmcanada.com/content/dam/rsm/insights/services/managed-services/1pdf/mid-market-talent-gap.pdf (25.10.2023).

Sharma, R. (2023) *The impact of quiet ambition on succession planning*, Avaliable at: https://www.hrkatha.com/features/the-impact-of-quiet-ambition-on-succession-planning/ (25.10.2023).

Smith, M. (2022). *64% of workers would consider quitting if asked to return to the office full-time* Avaliable at: https://www.cnbc.com/2022/04/28/64percent-of-workers-would-consider-quitting-if-asked-to-return-to-office-full-time.html (25.10.2023).

Statista (2023). *Number of tech employees laid off worldwide from 2020 to 2023, by company* Avaliable at:https://www.statista.com/statistics/1127080/worldwide-tech-layoffs-covid-19-biggest/ (25.10.2023).

URL 1 : www.quietambitions.com

Visier (2023). *A Looming Succession Problem: New Research Shows Individual Contributors Shun Management in Favor of Free Time* Avaliable at: https://www.visier.com/blog/new-research-individual-contributors-shun-management/ (25.10.2023).

Yıkılmaz, I. (2022b). Quıet firing: a conceptual investigation. *7th Internatıonal Conference on Social Sciences,* October, 884-896.

Yikilmaz, I. (2022a). Quiet quitting: a conceptual investigation, *Anadolu 10th International Conference on Social Science*, October, pp. 581-591.

OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARDA ZİHİNSEL KELİME KULLANIMININ İNCELENMESİ[1]

Dr. Öğr. Üyesi, Zehra ERTUĞRUL YAŞAR
Yalova Üniversitesi, zehra.yasar@yalova.edu.tr, 0000-0003-4543-3662

ÖZET
Bu araştırmanın amacı okul öncesi dönemde çocukların zihinsel kelime kullanımının çeşitliliğini, sıklığını, türlerini ve gelişimini incelemektir. Araştırma 19 kız ve 21 erkek olmak üzere 3-6 yaş arasındaki toplam 40 çocuk üzerinde yürütülmüştür. Katılımcılara Zihin Kuramı Ölçeği uygulanmış ve ardından "neden" sorusu yöneltilerek cevaplarını açıklamaları istenmiştir. Çocukların kullandığı zihinsel kelimeler; algı, fizyolojik, motivasyonel, bilişsel, duygu ve istek alt kategorilerine göre 3 kodlayıcı tarafından kodlanmıştır. Çocukların kullandıkları 12.337 kelime incelendiğinde bunların 1.572'sinin (%7.8'inin) zihinsel kelime olduğu bulunmuştur. 3-6 yaş arasında kullanılan 80 Türkçe zihinsel kelime belirlenmiş ve bunların farklı karmaşıklıktaki cümle yapılarında kullanımları örneklendirilmiştir. Çocukların en sık duygu kategorisindeki kelimeleri kullanıldıkları görülmüştür. Bunu bilişsel ve algı kategorisindeki kelimeler takip etmiştir. En seyrek kullanılan zihinsel durum ifade eden kelime kategorisinin ise motivasyonel kelimeler olduğu bulunmuştur. 5 yaş çocuklarının konuşmalarında 3 ve 4 yaşa göre daha yüksek oranda zihinsel durum bildiren kelime çeşitleri kullandıkları bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Zihinsel kelime, Okul öncesi dönem, Dil

1. GİRİŞ

Zihinsel kelimeler, zihinsel süreçlere atıf yapan kelimelerdir. Çocukların zihinsel kelimeleri kullanabilmeleri, bize sadece kelime bilgisi gelişimleri ile ilgili bilgi vermez. Zihinsel kelime kullanımı, zihinsel kelimelerin karşılık geldiği içsel durumları anlamalarında da rol oynar. Ayrıca farklı zihinsel durumlar arasındaki farkı anlamaları (örneğin sanmak ve bilmek) ve uygun kullanımları, kendi zihinleriyle ilgili bilişsel süreçleri anlamaları ve izlemeleri bir başka deyişle üst-bilişsel süreçleri açısından da gereklidir (Booth, Hall, Robison ve Kim, 1997). Bu nedenlerle okul öncesi dönemde çocuklarda zihinsel kelime kullanımının incelenmesi önemli gözükmektedir.

Zihinsel kelimeler, zihinsel olmayan kelimelerden daha geç kazanılmaktadır. Kesin bir yaş vermek mümkün gözükmese de örneğin İngilizcede zihinsel kelimeler 2 yaşından sonra kazanılmaya başlamaktadır (Shatz, Wellman ve Silber, 1983). Bunun bir nedeni zihinsel kelimelerin soyut, fiziksel çevrede direkt gözlenemiyor ve örtük anlama sahip olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bir başka nedeni ise zihinsel kelimelerin sözdizimsel olarak daha karmaşık cümle yapıları gerektirmesi olabilir. Örneğin "almak" kelimesi "Kalem aldım" gibi daha basit cümle yapılarında kullanılabiliyorken düşünmek kelimesi "kalem aldığını düşünüyorum" gibi yan cümlecikle kullanımı gerektirebilir. Burada "kalem aldığı" yanlış bir

[1] Teşekkür: Kodlama işlemini özveri ve titizlikle yürüten Firdevs Ela Güllüce, Fatma Betül Er ve Berfu Katre Durusoy'a teşekkür ederim.
Bu çalışma fikir olarak merhum Hocam Doç. Dr. Sema Karakelle ile beraber geliştirilmiş, kodlama sistemi üzerinde beraber çalışılmıştır. Ruhu şad olsun.

PROCEEINGS BOOK

önermeyken "Kalem aldığını düşündüğü" doğru bir önerme olabilir (de Villiers ve de Villiers, 2000; Schick, de Villiers, de Villiers ve Hoffmeister, 2007). Aksu-Koç ve Ketrez (2016) çocuğun bu tür yan cümlecikli yapılar kullanabilmesi için ana cümledeki ve yan cümledeki fiili ayrıştırması ve yan cümledeki fiile ek ekleyerek isimleştirmesi ("almak" fiilini "aldığını" şeklinde kullanması gibi) gerektiğini belirtmektedir. Sözdizimsel olarak karmaşık yapıların anlaşılması için gereken beceriler nedeniyle çocuklar zihinsel kelimeleri daha geç kazanıyor olabilir.

Zihinsel kelimeler algı, fizyolojik, motivasyonel, bilişsel, duygu gibi farklı türdeki bilişsel süreçlere atıf yapabilir. Bu araştırmanın amacı okul öncesi dönemde çocukların zihinsel kelime kullanımının çeşitliliğini, sıklığını ve türlerini incelemektir. Ayrıca zihinsel kelime kullanımında yaşın etkisi incelenecektir.

2. DENEYSEL ÇALIŞMA

2.1 Katılımcılar

Araştırma 19 kız ve 21 erkek olmak üzere toplam 40 çocuk üzerinde yürütülmüştür. Katılımcıların 17'si 3 yaş, 16'sı 4 yaş ve 7'si 5 yaşındadır.

2.2 Zihin Kelime Kullanımının Ölçülmesi

Zihinsel kelime kullanımının ölçülmesi için çocuklara Zihin Kuramı ölçeği (Wellman ve Liu, 2004) uygulanmış ve her görevden sonra çocuğa "neden" sorusu sorulmuştur. Eğer cevap alınamazsa "nereden anladın?" ve "nereden biliyorsun" soruları yöneltilmiştir.

Tüm uygulamalar ses kayıt cihazıyla kayıt altına alındıktan sonra konuşmalar yazıya dökülmüştür. Çocukların zihin kuramına verdikleri cevaplara ilişkin ürettikleri açıklamalar analiz edilmiştir. Zihinsel ifadelerin kodlaması için Bozbıyık, Ilgaz ve Allen (2017) tarafından Bretherton and Beeghly'nin (1982) çalışmasına dayanarak oluşturulan ve Ilgaz, Altan, Haşimoğlu-Ertaş'ın (2021) çalışmasında kullanılan kodlama sisteminden yararlanılmıştır. Bu kodlama sisteminde önerildiği gibi zihinsel ifadeler; algı, fizyolojik, motivasyonel, bilişsel, duygu ve istek alt kategorilerine göre kodlanmıştır.

Araştırmacı tüm dökümü kodlayarak ön bir çalışma yapmıştır. Üç psikoloji lisans/yüksek lisans psikoloji öğrencisine zihin kuramı ve kodlama sistemi ile ilgili dört haftalık bir eğitim verilmiştir. Üç bağımsız kodlayıcı 240 dökümün %10'u için ortak kodlama yapmıştır. Fikir ayrılığı yaşanan ya da kararsız kalınan zihinsel ifadelerin her biri düzenlenen toplantılarda tartışılmış ve ortak karara bağlanmıştır.

2.3 İşlem

Uygulamalar çocuğun kendi anaokulundaki uygun bir odada bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Oturumlar ortalama 15- 20 dakika sürmüştür.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDIRME

Araştırmaya katılan çocukların zihin kuramı görevlerini açıklamak için ürettiği toplam 12.337 kelimenin, 1.572'sinin zihinsel durum ifade eden kelime olduğu bulunmuştur. Böylece 3-5 yaş arasındaki çocukların konuşmalarının % 7.8'inin zihinsel kelimelerden oluştuğu görülmüştür.

Çizelge 1'de zihinsel kelimelerin kategorileri, çeşitliliği, ilk ortaya çıktığı yaş ve sıklığı gösterilmektedir. Zihinsel kelimeler kategorilerine göre incelendiğinde 546 kez ile en sık duygu kategorisindeki kelimelerin kullanıldığı görülmüştür. Bunu 488 kez ile bilişsel ve 443 kez ile algı kategorisindeki kelimelerin takip ettiği görülmüştür. En seyrek kullanılan zihinsel kelime kategorisinin ise motivasyonel kelimeler olduğu bulunmuştur.

Çocuklar araştırmada toplam 80 farklı zihinsel kelime kullanmıştır. En sık kullanılan zihinsel kelime 293 kere söylenen "sevmek" fiilidir ve toplam zihinsel kelimelerin % 18'ini oluşturmaktadır. Kullanılan zihinsel kelimelerden bazıları düzenli bazıları ise nadiren kullanıldığından tablo zihinsel kelimelerin ilk ortaya çıktığı yaşı belirtme iddiası

PROCEEINGS BOOK

taşımamaktadır. Ayrıca farklı yaşlarda aynı zihinsel kelimenin farklı karmaşıklıktaki cümle yapılarında kullanıldığı görülmüştür.
Örnek 1. (43 ay, kız) "Kutudan anladım."
(48 ay, kız) "İçini görseydi top olduğunu anlardı."
Örnek 2. (41 ay, kız) "Çünkü bilmiyor."
(66 ay, erkek) "Çünkü kedisinin buraya kaçtığını bilmiyor."
Örnek 3. (49 ay, kız) "Çünkü hayvan düşünüyor."
(65 ay, kız) "Çünkü orada olduğunu düşündüğü için."

Örneklerde 3, 4 ve 5 yaş çocuklarının anlamak, bilmek ve düşünmek kelimeleri kullanılarak ürettikleri cümlelere örnek verilmiştir. Örneklerde ikinci cümlelerin yan cümlecik ile birlikte daha karmaşık bir söz dizimi ile kullanıldığı görülmektedir. Çocuklar zihinsel durum bildiren ifadeleri bazen basit cümle yapılarında bazen ise "olduğunu" "kaçtığını" gibi fiilimsiler ile birleşik cümleler kurarak daha karmaşık bir yapıda kullandıkları görülmüştür.

Çizelge 1. Zihinsel kelimelerin türleri, çeşitliliği, ilk ortaya çıktığı yaş ve sıklığı.

KATEGORİ	ZİHİNSEL DURUM BİLDİREN İFADE	3 YAŞ	4 YAŞ	5 YAŞ	KEZ
ALGI	bakmak	X			137
	görmek	X			289
	koku almak		X		1
	duymak		X		2
	benzemek			X	1
	göstermek	X			6
	izlemek			X	1
	gözükmek	X			6
DUYGU	sevmek	X			293
	üzgün/üzgün olmak/üzülmek	X			70
	hissetmek	X			86
	mutlu/mutlu değil	X			65
	beğenmek	X			1
	mutlu görünmek/mutlu gözükmek			X	2
	kızgın		X		1
	gülmek	X			1
	kızmak		X		1
	eğlenceli	X			2
	ağlamak	X			7
	sinirlenmek/sinirli	X			4
	komik olmak	X			1
	korkmak	X			2
	korkunç		X		1
	özlemek	X			2
	iç ifadeler			X	1
	sıkılmak	X			1
	hissini başkasına geçirmek			X	1
	acımak	X			1
	küsmek	X			1
	gerçek his			X	2

PROCEEINGS BOOK

BİLİŞSEL	sanmak		X		20
	bilmek	X			185
	saklanmak/saklamak	X			7
	olabilir/çıkabilir	X			16
	yanlış anlamak			X	1
	merak etmek	X			1
	düşünmek	X			153
	unutmak	X			11
	zannetmek			X	2
	belki	X			5
	anlamak	X			53
	hatırlamak	X			9
	ilgisini çekmek		X		1
	gerçeği söylemek			X	2
	yalan söylemek			X	4
	kesin			X	1
	anlaştık	X			2
	aslında	X			1
	söz vermek			X	1
	kaybolmak/kaybetmek	X			1
	aklına gelmek			X	5
	tahmin etmek		X		1
	fark etmek	X			1
	bence			X	1
	hayalinde görmek	X			1
	bana göre	X			1
	gerçekte	X			2
MOTİVASYONEL	söz vermek	X			1
	denemek		X		1
	belli etmemek		X		1
İSTEK	istemek	X			23
	canı istemek	X			9
	canı çekmek			X	1
	sE, sa eki	X			19
FİZYOLOJİK	acıkmak/karnı acıkmak	X			11
	ısırmak	X			1
	yemek	X			9
	güçlenmek			X	1
	kanamak	X			1
	büyümek	X			4
	içmek	X			2
	karnını doyurmak	X			1
	hasta olmak	X			4
	terlemek	X			1
	yutmak	X			1
	uyumak			X	1
	gözlerini kapatmak	X			1

PROCEEINGS BOOK

üşümek		x	1
karnı guruldamak	x		1

Çocuğun zihinsel kelime çeşidi sayısının, toplam kelime sayısına oranında zaman ve yaşın etkisini belirlemek için ise Karma Desen ANOVA kullanılmıştır. Bulgular yaşın anlamlı bir etki yarattığını göstermektedir, F (2,27) = 6,38, p = .005. Post hoc analizleri 5 yaş çocuklarının(M = 16,21 ,SS= 1,41), 3 yaş (M=11,88, SS= ,85) ve 4 yaş çocuklarından (M=10,54, SS= ,72) anlamlı olarak farklı olduğunu göstermiştir. Fakat zamanın (F (5,135) = 0,93, p = .46) ve etkileşimin (F (10,135) = 1,83 p = .06) anlamlı bir etkisi yoktur. Böylece 5 yaş çocuklarının konuşmalarında 3 ve 4 yaşa göre daha yüksek oranda zihinsel kelime çeşitleri kullandıkları görülmüştür.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Okul öncesi dönemde çocukların zihinsel durum bildiren kelime kullanımının çeşitliliğini ve sıklığını inceleme amacıyla yürütülen bu çalışmada çocukların zihin kuramını gerekçelendirirken kullandığı 12.337 kelime incelenmiştir. Bunların 1.572'sinin (%7.8'inin) zihinsel kelime olduğu ve çocukların 80 farklı zihinsel kelime kullanıldığı bulunmuştur. Mevcut çalışmada zihin kuramı görevi üzerinden bir konuşma gerçekleştirilmiş ve bu görevler arzuları, bilgileri, kanıları, duyguları çelişen hikayelerden oluşmuştur. Bu nedenle çocuğun zihinsel kelime sayısının toplam kelime sayısına oranının çocuğun günlük konuşmasında daha düşük olması beklenebilir.

Çocukların en sık duygu kategorisindeki kelimeleri kullanıldıkları görülmüştür. Bunu bilişsel ve algı kategorisindeki kelimeler takip etmiştir. En seyrek kullanılan zihinsel durum ifade eden kelime kategorisinin ise motivasyonel eylemler olduğu bulunmuştur. Kategorilerin altındaki kelimeleri incelediğimizde ise aynı kategorilere ait bazı kelimelerin daha sık kullanıldığını görmekteyiz. Örneğin duygu kategorisi altındaki "sevmek" kelimesi en sık kullanılan kelime olurken "gerçek his" "hissini başkasına geçirmek" ya da "içsel ifadeler" gibi kelimeler daha az kullanılmıştır. Bu gibi kelimeler çocuğun gösterilen ve hissedilen duygu arasındaki ayrıma atıf yapmasını gerektirdiğinden daha az kullanılmış olabilir.

Gelişimsel olarak incelendiğinde 5 yaş çocuklarının konuşmalarında 3 ve 4 yaşa göre daha yüksek oranda zihinsel durum bildiren kelime çeşitleri kullandıkları bulunmuştur. Zihin kuramının 4 yaş civarı kazanıldığı göz önüne alınırsa bu bulgunun zihin kuramı ile zihinsel kelime kullanımı arasında ilişki bulan çalışmalarla (de Villiers, de Villiers, 2000; Hughes, Dunn, 1998; Schick vd., 2007) dolaylı olarak paralellik gösterdiği söylenebilir.

Bu araştırmada 3-5 yaş çocuklarının kullandığı Türkçe zihinsel kelimeler listelenmiştir. İleriki araştırmalarda çocukların bu farklı zihinsel durumları doğru anlamlarda kullanma ve aralarındaki farkları ayırt edebilme becerileri ile ilgili çalışmalar yürütülebilir.

Kaynakça

Aksu-Koç, A., Ketrez, F. N. Anadili Gelişimi. Aklın Çocuk Hali, Zihin Gelişimi Araştırmaları, 13-39, 2016.

Booth, J. R., Hall, W. S., Robison, G. C., Kim, S. Y. Acquisition of the mental state verb know by 2-to 5-year-old children. Journal of Psycholinguistic Research, 26, 581-603, 1997.

Bretherton, I., Beeghly, M. Talking about internal states: The acquisition of an explicit theory of mind. Developmental Psychology, 18(6), 906–921,1982.

de Villiers, J. G., & de Villiers. P. A. Linguistic determinism and the understanding of false belief. Children's Reasoning and the Mind, 191-228, 2000.

Hughes, C., Dunn, J. Understanding mind and emotion: Longitudinal associations with mental-state talk between young friends. Developmental Psychology, 34(5), 1026–1037, 1998.

PROCEEINGS BOOK

Ilgaz, H., Altan, A., Haşimoğlu-Ertaş, S. Turkish Mothers' Use of Complementation in Storytelling. Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 32(3), 43-70, 2021.
Shatz, M., Wellman, H. M., Silber, S. The acquisition of mental verbs: A systematic investigation of the first reference to mental state. Cognition, 14(3), 301-321, 1983.
Schick, B., de Villiers, P., de Villiers, J., Hoffmeister, R. Language and theory of mind: A study of deaf children. Child development, 78(2), 376-396, 2007.
Wellman, H. M., Liu, D. Scaling of theory-of-mind tasks. Child development, 75(2), 523-541,2004.

ÇOCUKLARIN BİLİŞSEL GELİŞİMİNE YÖNELİK ÇEŞİTLİ KAVRAMLARIN İNCELENMESİ

Dr. Öğretim Üyesi, Adem ARSLAN
Gümüşhane Üniversitesi, ademarslan6005@hotmail.com
ORCID 0000-0002-7848-7395

ÖZET

Bilişsel gelişim; bebeklikten yetişkinliğe kadar çevreye ve dünyaya ilişkin bilgilerin edinilmesi, bellekte tutulması ve işlenmesi, bu bilgilerin akıl yürütme yoluyla bellekten bulunup gerektiğinde kullanılması sürecini yani düşünme eylemlerinin gelişim sürecini inceler. Bilişsel gelişimi ele almak için ilk olarak bilişsel gelişime ilişkin temel kavramların açıklanması gerekmektedir. Bu çalışmada çocukların bilişsel gelişiminde dikkat, algı, merak, problem çözme, yaratıcılık ve motivasyon gibi bazı kavramlar alan yazın çerçevesinde incelenmiştir. Dikkat, bilişsel süreçler olan öğrenme, algılama, hatırlama, iletişim, o noktaya yoğunlaşmak gibi alanlarda önemli bir yere sahiptir. Algı, yaşam boyunca edinilen duyusal bilgilerin bütünleşerek yorumlanma sürecidir. Dikkat, ilgi ve benzeri birçok unsuru barındırmaktadır. Motivasyon çocuklarda 0-8 yaş dönemlerinden başlayarak yetişkinliğe kadar süren günlük yaşam ve sosyal becerilerini büyük ölçüde etkileyen bir süreçtir. Yaratıcılık, farklı disiplinlerin ve düşüncelerin sınırlarını aşan duygular ve düşünceler arasındaki etkileşimdir. Merak; bir şeyi anlamak öğrenmek vb. için duyulan istektir. Problem çözme yaşamın tümünü kapsayacak gerekli bir beceridir. Problem çözmenin hayatın bütün döneminde karşılaştığımız dikkate alınırsa hayatımızda ne kadar önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Erken yaşta çocuklarda problem çözme becerilerini öğrenilmesi ve geliştirilmesi için çaba gösterilmelidir. Öğrencilerin ilk düzenli öğrenme gerçekleştirdikleri ilkokul eğitimlerinde dikkat sorunlarının, dikkat eğitimleriyle desteklenmesi gündelik yaşamı ve öğrenme yaşantısını kolaylaştırarak olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel gelişim, bilişsel, çocuk

1. GİRİŞ

Bilişsel gelişim çocuğun genel gelişiminde çok önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada bilişsel gelişime ilişkin temel bazı kavramlar incelenecektir.

Dikkat

Dikkat, insan hayatında anne karnında başlayan uyarma sürecinin doğum sonrasında da devam etmesine bağlı olarak artan bir durumdur. İnsanlardaki bilgi işleme sisteminin bazı uyaranları anlamlı kılması dikkat kavramının etkinliğine bağlıdır (Amado,1996). Bazı araştırmacılar, dikkati düşüncenin belli bir zaman aralığında bir noktaya yönelmesi ve diğer uyarıcılara kapalı olma durumu tanımlamaktadır (Camman ve Spiel, 1991). Dikkat, bilişsel süreçler olan

PROCEEINGS BOOK

öğrenme, algılama, hatırlama, iletişim ve o noktaya yoğunlaşmak gibi alanlarda önemli bir yere sahiptir (Yavuz, 2014). Ott (1994)'a göre dikkat, duyu organlarının belli bir kişiye, duruma, olaya odaklanma derecesidir. Türk Dil Kurumu (2018) sözlüğünde dikkatin tanımında duyguların ve düşüncenin bir şey üzerinde toplanması, uyanık olma durumu ifadeleri yer almaktadır. Bu bilgiler dikkat kavramının tanımlamasında genel olarak; belli bir uyarıcıya karşı, belli bir süre odaklanma durumu ifadelerinin kullanıldığı sonucuna ulaştırmaktadır.

Bireylerin öğrenme yaşantılarında dikkat faktörü etkili olmaktadır. Öğrenmenin hızının ve düzeyinin belirlenmesinde dikkat süresi en önemli değişken durumundadır. Dikkatini uzun süre toplayabilen öğrencilerin öğrenme seviyesi ile dikkatini toplayamayan, odaklanamayan öğrencilerin öğrenme şekilleri birbirinden farklı olmaktadır (Armbruster ve Anderso, 1988).

Dikkat kavramının içinde odaklanma yani farkına varma, dikkati yönlendirme durumu yer almaktadır (Bishop ve diğ. 2004). Dolayısıyla öğrencilerin farkındalık seviyelerini arttırmak için yapılan tüm etkinliklerin planlamasında dikkat ve odaklanma becerisinin yer almasının, farkına varma seviyesine olumlu katkı sağlayacağı söylenebilmektedir (Bıyıklı, Işık ve Doğan, 2020).

Öğrenmenin gerçekleşmesi bireyin dikkatini odaklayarak öğrenme-öğretme sürecine aktif katılmasıyla mümkün olabilmektedir. Dikkat eksikliği durumunda öğrenciler ders dışı konulara yönelebilmektedir (Selçuk, 2001). Bir araştırmaya göre dikkat düzeyi yüksek olan bireyler, düşük olanlara göre daha nitelikli öğrenme çıktısı elde etmiştir (Yavuz, 2014). Öğrenme çıktıları, eğitim alan bireyler için akademik başarı olarak algılanmaktadır. Bu başarının kazanılmasında dikkatin geliştirilmesi önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda dikkatin geliştirilmesi öğrencinin öğrenim yaşantısında akademik başarı anlamında oluşabilecek psikolojik problemlerin önlenmesine de katkı sağlamaktadır (Ettrich, 1998). Öğretim programlarının içinde dikkat geliştirici ve bilinçli farkındalık etkinliklerinin yer alması hem öğrencilerin dikkat düzeylerini geliştirmeye yardımcı olmakta hem de bir meditasyon aracı olarak bireylerin psikolojik anlamda desteklenmesine katkı sunmaktadır. Öğrencilerin ilk düzenli öğrenme gerçekleştirdikleri ilkokul eğitimlerinde dikkat sorunlarının, dikkat eğitimleriyle desteklenmesi gündelik yaşamı ve öğrenme yaşantısını kolaylaştırarak olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır (Bıyıklı, Işık ve Doğan, 2020).

Dikkatin günlük yaşantımızda olduğu gibi eğitim ve iş hayatında da önemli bir yeri vardır. Dikkat çocuklarda beyne girecek her şeyi ayrıntısına kadar inceler. Dikkat, uyarılar doğrultusunda bir amaca yönelik yol alır. Özellikle çocuklarda erken yaşta olur. Dikkat, bir uyarıcının farkında olunması olarak tanımlanır, yani bir kimsenin ne kadar o şeyle içli dışlı olduğu ve ne kadar önemsediğini açığa çıkartır.

Çocukların okul öncesi eğitiminde beceriler önemlidir. Bu beceriler dikkat ve dildir. Çocuklara bu beceriler kazandırılırken, çeşitli etkinlikler yapılır. Etkinliklerin sonunda bu becerilerin kazandırılması daha kolay daha kalıcı ve verimli olur. Bu durum çocuğun ileriki eğitim hayatına da yansır. John Raynell tipik gelişim gösteren çocuklar üzerinde yapmış olduğu çalışmasında dikkat becerisinin her yaşta farklı sonuçlar ve farklı özellikler gösterdiği sonucuna ulaşmıştır (Alkan ve Koçak, 2018). Yani belli bir yaştaki çocuğun dikkat becerisi artarken diğerinin azalması gibi. Çocukların dikkat süreleri yaştan yaşa değişir ve her çocukta aynı sonucu vermeyebilir. Çocuklarda yaşla beraber dikkat artarken aynı zamanda dikkatsizlikte görülebilir. Erken çocukluk döneminde çocukların dikkat takibinin yapılması önemlidir ve olası

olumsuzluklara karşı müdahale yapılması gereklidir. Okul öncesi dönemde önemli bir yere sahip olan dikkat ve görsel algı becerileri, çocuklar ekran başında uzun vakitler geçirdiğinde ve zamanının tümünü oraya harcadığında olumsuz olarak etkilenebilmektedir (Cengiz, 2002).

Algı

Algı, yaşam boyunca edinilen duyusal bilgilerin bütünleşerek yorumlanma sürecidir. Algıyı hazır hale getiren konular, öğrenme, güdü, dikkat, ilgi ve benzeri birçok unsuru barındırmaktadır (Karaca, 2006). Psikolojide duyusal bilgilerin tabir edilmesi, düzenlenmesi şeklinde tanımlanan algılama, duyu organlarımıza gelen uyarıcılar vesilesiyle çevremizle alakalı bilgi edinebilmek amacıyla gelen uyarıcılara zihnimizde anlam katılması, yorumlanması, örgütlenmesi gibi çeşitli süreçleri içermektedir. Algılama bir süreç olarak dikkat, hafıza ve bütün duyuların etkileşimiyle gerçekleşiyorken bu sürecin asıl amacı, elde var olan bilgilerin bilişsel unsurlarla bütünleşerek gelişmesini sağlamak ve böylelikle çevremizde olan biten olguları anlayabilmektedir (Wade ve Swanston, 2001).

Okul öncesi dönemde şekillenmeye başlayan ve bu zaman diliminde çocuğun temel görevleri arasında yer edinen görsel algı bir çocuğun bilişsel etkinlikleri için büyük önem taşırken müsait ve nitelikli görsel faaliyet ve de deneyimler görsel algı gelişimi için önemlidir (Bezrukikh ve Terebova, 2009). Algı sabitliği ile ilgili çalışmalar: öğrencilerin şekil, şema, büyüklük ve renkleri ayırt etmelerine, bir düzlem üzerinde yer alan üç boyutlu cisimleri tanımalarını ve öğrenmelerini destekleyen çalışmaları içermektedir. Bu çalışmalar deneyimler yaparak gelişmektedir. Nesneleri dokunarak ve hissederek tanıma, şemaları tanıma, adlandırma, algıladığı şekli çizebilme, ayırt edebilme, gruplama, zıt kavramlar, sıralama, eşleştirme ile ilgili etkinlikler algı sabitliğine destek olan çalışmalara birtakım örneklerdir (Koç, 2002). Görsel algılama sahasından ayrı görsel hafızanın desteklenmesine dair çalışmalar: Şekillere, resimlere, nesnelere belli bir süre bakarak yerini, yönünü, kısımlarını, konumunu, adedini zihinde tutmaya yönelik birtakım çalışmalarla çocuğun verilen bir şekli, sayıyı ve resmi kompozisyon içinden bulma, kişinin görsel hayal gücünü ele alarak gördüklerini resmetmesi ve çizmesi gibi çalışmalar çocukların algıları için önem arz eden süreçsel çalışmalardır (Beery ve Beery, 2004).

Motivasyon

Motivasyon çocuklarda 0-8 yaş dönemlerinden başlayıp yetişkinliğe kadar süren günlük yaşam ve sosyal becerilerini büyük ölçüde etkileyen bir süreçtir (Elliot ve Dweck, 2005; akt. Aktan, 2012). Çocuklarda motivasyon ailelerin istedikleri onları yönlendirmesi, bir amaca ve isteklerine ulaşmak için kullanılan etkili bir yöntemdir. Bakıldığında çocuklarda motivasyon aslında hareketleri değiştirmede ve ailenin istediği bir biçimde davranmalarına olanak sağlayan bir yöntem olarak da görülmektedir (Karaca, 2019; Şimşek, Çelik ve Akgemci, 2014). Motivasyonu çocuklara onların istediği ve sevdiği şeyleri sunarak da gerçekleştirebilir (Kürüm, 2007). Çocukların çevresindeki yaşıtlarıyla kurduğu diyaloğun motivasyonla ilişkisi olduğu düşünülen sosyal öğrenme yaklaşımına göre çocuklar sergilediği hareketleri, başarılarını ve bunları da kendi ilgi alanlarına ve istekleri doğrultusunda harekete geçirmektedirler (Mızrak, 2018). Motivasyonun temelini, çocuğun hareketleriyle ortaya çıkması ve hedefe yönelik hareketlere yol gösterici ve sürekliliğin devam etmesi oluşturmaktadır. Öğrencinin etkili bir

PROCEEINGS BOOK

şekilde çalışmasını hedefleyen sonuçların motivasyonda büyük ölçüde rol taşıyan herhangi bir zoraki baskı olmaksızın onların ilgi ve istekleri doğrultusunda eğleneceği keyif alacağı şekilde devamlılığın sürdürülmesi gereklidir. Yaptıkları işten zevk alması, eğlenmesi ve istekleri karşılanırsa yaptıkları işe başlamadan önce daha çok motive olmuş şekilde daha verimli olup başarılı olma düzeyleri daha yüksek olur (Vatansever Bayraktar, 2015). Çocukların merakları ve öğrenmeye istekli olmaları onların bilişsel gelişimlerini de etkileyip motive olmalarının temelinde yatan sebeplerdendir. Bir çocuk yapacağı ya da öğreneceği bir derse başlamadan önce onun ilgisini merakını vurgulayacak şeylerle dikkatini çekerek merak uyandırıp bir işte daha verimli olmasını sağlar (Rigby, Deci, Patrick ve Ryan, 1992). Çocuklardan yapmalarını istediklerimizin olumlu sonuç vermediği zamanlarda olmakta fakat bunların sonunda onları cezalandırıp yine aynı şekilde başarı göstermesini beklemek olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Bu şekilde onları cezalandırıcı şekilde davranırsak onların hayatına yön veriyor ve kendi hayatlarına mani oluyor hissi olabilir. Bu konu yine aynı şekilde kendi hayatlarını başkası yönetiyor, kendi kararlarını kendilerinin vermemesi, seçimlerini kararlarını aile bireyleri veriyor ise bu çocukta yetersizlik algısını doğurabilir ve çocukta başarısızlık hissi oluşabilir. Bunun sonucunda da çocuğun içsel motivasyon düzeyi olumsuz yönde ilerler (Krapp, 2005). Çocukların kararlarını kendi verdiği, özgür olarak katılımı sağlayan çocukların motivasyon düzeyleri daha yüksektir. Diğer bir şekilde ise özgürlükleri kısıtlanmış bireylerin kendilerini sıkan ve karar vermek istedikleri bir konuda başka birinin müdahalesi sonucunda özgürlüğü kısıtlanmış çocuklarda motivasyon düzeylerinde gerileme söz konusu olur. Kısıtlayıcı bir yaklaşımla değil de onların da vereceği ortak kararla sürdürülmesi daha verimli olacaktır (Zuckerman, Porac, Lathin, Smith ve Deci, 1978).

Morgan (1991)'a göre motivasyon, bireyin ihtiyaçları doğrultusunda meydana gelen davranışları oluşturan güçtür. Viau'ya göre motivasyon, çocuğu eğitim etkinliklerine katılmaya ve etkinlikleri tamamlamaya odaklayan bir olgudur (Viau, 2015). Motivasyon bir hedefin gerçekleştirilmesi ya da bir ihtiyacın karşılanmasına yönelik davranışta bulunulan bir süreçtir (Kaya, 2010). Skinner ve Belmont'a (1993) göre motivasyon duygusal, bilişsel ve davranışsal göstergelere bağlı olarak çocuklarda meydana gelen bir süreçtir. Morey (2017)'e göre motivasyon, bireyin yapılacak herhangi bir faaliyeti gerçekleştirmek için dışa bağımlı kalmaksızın içsel nedenlerle kendi iradesini kullanarak hareket etmesidir. Pintrich (2003)'e göre motivasyon, gözlemlenemeyip varlığının eylemlerden çıkartılması nedeniyle üründen ziyade sürecin ön planda olduğu, amaca yönelik etkinliklerde bulunulan davranışı yönlendiren ve düzenleyen iç enerjinin ön planda olduğu bir süreçtir.

Motivasyonun temelinde güdü bulunmaktadır. Güdü, kişiyi harekete geçiren veya hareketin yönünü belirleyen kuvvet olarak belirtilmektedir. Buradan anlaşıldığı şekliyle güdü, güdülenme yani motivasyon sürecindeki gereksinim ve dürtünün ilk aşamasını içinde bulundurur (D'Andrade, 1992). Motivasyon kavramı, harekete geçmek anlamındaki "motive olmak" kavramından türetilmiş Latince bir fiildir (Süren, 2019).

Motivasyon, kişinin bir hedefe ulaşabilmesi için tüm benliğiyle harekete geçmesidir (Akkoyunlu ve Yılmaz Soylu, 2010). Motivasyon, bireyi yapacağı işe zorlayan iç faktörler ve bireyin yapacağı işe isteklendirerek hareket etmesini sağlayan dış faktörler olarak da belirtilmektedir.

Öğrenme ve öğretme sürecinde motivasyon ön koşullardan birisidir. Öğrenme öğretme kuramlarına göre motivasyon öğrenmede önemli bir paya sahiptir. Motivasyon, öğrencilerin davranışlarını yön, şiddet ve kararlılık olarak etkilemektedir. Eğitim ortamında istenen hedefe ulaşmadaki hızını da değiştirebilmektedir. Buna bağlı olarak da okulda ve sınıfta görülen öğrenme ve disiplin zorluklarının önemli bir kısmı güdülenmeden kaynaklıdır (Akbaba, 2006). Öğrencilerin öğrenmeye motive olmaları için öğretmenlerin üzerinde önemli roller bulunmaktadır (Emir ve Kanlı, 2009). Çünkü eğitim hayatlarında öğrenmeye motive olan öğrencilerin geleceği de etkilenmektedir. Güdülenmeyi gerçekleştiremeyen öğrenciler öğrenmeye hazır olamayacak ve öğrenmek için herhangi bir reaksiyon göstermeyecektir.

Yaratıcılık

Yaratıcılık, farklı disiplinlerin ve fikirlerin sınırlarını aşan duygu ve düşünceler arasındaki etkileşimdir (Robinson, 2003). Yaratıcılık; hazırlık, ortaya çıkma zamanı, aydınlanma, gerçekleştirme, problem veya plan sunumu, tepki geliştirme ve sonuçtur. Bilgilerin harmanlanması ve hazırlığının yapılmasının yolu yaratıcılıktan geçiyor (Singer-Singer, 1998).
Yaratıcılık çalışmaları sayısal olarak artmasına rağmen bazı sorunlar da ortaya çıkmıştır. Plucker, Beghetto ve Dow (2004) tarafından yapılan araştırmada yaratıcılık konusunda yaygın olarak alıntılanan 90 araştırma incelenmiş ve bu çalışmaların sadece %38'inde yaratıcılığın tanımlandığı görülmüştür. Yaratıcılığın çok az olduğu yaratıcılık sayılanların çoğunun işlevsiz olduğu tespit edilmiştir. Çok az yaratıcılık yapılmıştır (Kaufman ve Beghetto, 2009).
21. yüzyıla gelmiş olsak da yaratıcılık, tanımlanması en zor kavramlardan biri olmaya devam etmektedir. Yaratıcılığın temeli akıcı, özgün ve esnek düşünebilme ve dolayısıyla sorunları çözebilme becerisinde yatmaktadır. Yaratıcılığın temeli ise esnek düşünme ile konuyu ele alarak özgünlük olmalıdır (Parsıl, 2012).
Bu yaratıcılık tanımlarının ortak noktası sorunlara farklı bir bakış açısıyla bakarak çözüm bulmaktır. Yaratıcılığa ilişkin bilimsel, sanatsal ve eğitimsel araştırmaların temeli, yaratıcılığın bir problem çözme süreci olmasıdır. Bu da yaratıcılığın temeli olan akıcılık, esneklik, sorunlara duyarlılık ve özgünlüğü düşünerek yeniden tasarlama yeteneği ile sağlanabilir. Yaratıcılık, yeni fikirler tasarlama ve bunları yeniden tasarlama yeteneğidir (Gürkök, 2005).

Merak

Merak; bir şeyi anlamak, öğrenmek vb. için duyulan istektir. Beklenmedik olayları açıklama isteğinin yanı sıra daha fazla bilgi edinme olarak da bilinir (Piaget, 1969; Engel, 2011). Merak duygusunu en çok yaşayanların çocuklar olduğunu söylenilebilir. Çünkü çocuklar doğdukları andan itibaren dış dünyayı merak eder. Öncelikle ilk olarak kendi bedenini, ailesini ve çevresini merak ederken 2-3 yaşına geldiklerinde merak ettikleri alan daha çok genişler. Bazı çocuklar diğer çocuklar gibi merak etmeyebilir (Brostrom, 2015).
Okul öncesi dönemde 36-48 aylık çocuklar daha çok fiziksel ve duyusal aktivitelerle, nesnelerle meşgul olmayı tercih eder. 60-72 aylık dönemdeki çocuklar ise soyut olan dünyayı araştırma eğilimine girip teknolojiyi de kullanarak yeni hipotezler oluşturmaya başlar (Church 2004).Yapılan araştırmalara göre, okul öncesi dönem çocuklarının yaşına göre merak ettikleri konuların değişiklik gösterdiği ve en çok merak edilen konuların başında ise hayvanların, doğa olaylarının, dünya ve uzay konularının geldiği sonucuna ulaşılmıştır (Vardi ve Demiriz, 2020).

Eğitim çocuklarda merak uyandırmak, çocukların ilgisini çekmek onların öğrenmelerine katkı sağlamak için geliştirilmiştir (Lillard, 2005). Dikkatin verilmesi işlevin ve verimliliğin artması merak duygusunu destekler (Montessorri, 1995). Örneğin; çocukların başladığı bir etkinliğe dikkatlerini vermeleri, motive olmaları ister istemez bir arayış içinde olmaları özellikle çocuklar o yaşta daha öğrenmeye odaklı oldukları için verimli bir süreç olur. Öğretmenlerin çocuklarda merak uyandıracak kadar bilgiyi sunması üzerine düşmesi önemlidir ayrıca bu süreçte akran eğitimi önemlidir. Çocukların materyal seçme ve bireysel olarak çalışma sürecinde öğretmenin çocukların merakını belirlemek amacı ile gözlem yapması gerekir (Montessori, 1975). Aynı zamanda öğretmen çocuğun içindeki merak duygusunu açığa çıkarmalıdır. Her çocuk çalışmak istediği materyalini seçerken merak ettiği konuları ön planda tutar, dikkate alır. Eğitim ortamlarında materyallerin çocukların ilgisini çekebilecek merak uyandıracak düzeyde olmalıdır (Lillard, 2005).

Piaget'e göre merak, yeni uyaranlar ve önceki deneyimler arasındadır. İdeal merak alanının sağlanması için eğitimcinin yapacağı yer ve mekanda düzenlemeler önemlidir. Bu durumda çocuklar daha meraklı daha araştırmacı daha keşifçi olurlar. Güvenli bağlanmayı sağlayabilen çocuklar ilgi ve merak duygusunu geliştirir. Piotrowski, Litman ve Valkenburg (2014), çocukların epistemik meraklarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması yürütmüşlerdir. Buradaki amaç sonuçları değerlendirme ve ölçek haline getirmedir. Merak çocukların hayatında belli bir yaşta merkezde değildir, merak çocuklar için kavramadır öğrenmedir. Uluslararası ve ulusal alanyazın incelendiğinde, çocukların bilime yönelik meraklarının değerlendirilmesinde farklı yöntemler ve ölçme araçları kullanıldığı görülmektedir.

Problem Çözme

Problem çözme yaşamın tümünü kapsayacak gerekli bir beceridir. Problem çözmenin hayatın bütün döneminde karşılaştığımız dikkate alınırsa hayatımızda ne kadar önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalara göre bir araştırmaya katıldıklarında araştırma yetenekleri gelişirken problemlere daha odaklı çözümler üretebildikleri ve neden-sonuç ilişkileri kurabildiklerini göstermektedir (Kesicioğlu, 2015; Akt. Ünal ve Aral, 2014). Bilişsel ve sosyal bir gelişim olarak hayatın bütününde yer alır. Bunun nedeni ise problem çözerken istediğimiz amaca ulaşma, çeşitli yöntemler deneme bunu yaparken de zorlukları aşma gibi durumlar yerine getirilmesidir (Koray ve Azar, 2008).

Erken yaşta çocuklarda problem çözme becerilerini öğrenilmesi ve geliştirilmesi için çaba gösterilmelidir (Arslan, 2012; Tavlı, 2007). Problem çözme becerisi çocukluk döneminde gelişir ve bu beceriler çocuğun okul ve oyun hayatında, günlük yaşantısında karşısına çıkan problemlere buldukları çözümlerle bağlantılıdır. Problemleri zihinlerinde yansıtma şekilleri olarak çocuklar bakımından birbirleri arasında değişkenlik gösterir (Swanson, O'connor ve Carter, 1991). Okul öncesinde çocuklara verilen Montessori eğitiminin problem çözme becerileri üzerinde başarılı bir etki yarattığı belirlenmiştir (Yücesan, 2017).

Çocuk problem çözme sayesinde sosyal ve bilişsel becerilerini kullanma fırsatı bulur ve problemleri çözdükçe kendine güveni artar (Arslan, 2012). Çocuk problemi kendi çözdüğünde risk alması ve kendine güveni daha yüksek olarak artacaktır (Şanlı, 2005). Çocuğun yoğunlaştığı teknolojik materyallerle etkileşime arkadaşları ile oynadığı oyunlar gibi iyi veya

kötü yönlerden problem becerileri üzerinde etkili olabilmektedir (Kesicioğlu, 2015). İlk sırada doğan ve sonradan doğan çocukların ortanca çocuklara göre problem çözme becerileri daha düşük seviyede olduğu görülmüştür (Begde, 2015). Çocuklar problem çözme sürecinde kendi çabalarıyla bazı şeyleri keşfetme imkânı verir. Yeni kazanılması beklenen davranışlar ile geçmiş deneyimler arasında bir denge kurulması sağlanır (Zembat ve Unutkan, 2003).

2.SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak bilişsel gelişimi ele almak için ilk olarak bilişsel gelişime ilişkin temel kavramların açıklanması gerekmektedir. Bu çalışmada bilişsel gelişime yönelik dikkat, algı, motivasyon, problem çözme, merak ve yaratıcılık kavramları alan yazın çerçevesinde incelenmiştir.

Dikkat, bireyin çevresinde olup bitenleri zihninde ayırt etme, inceleyebilme ve bir şey üzerine yoğunlaştırabilme dikkatini oraya verme yeteneği olup bilişsel bir süreçtir. Psikolojide duyusal bilgilerin tabir edilmesi, düzenlenmesi şeklinde tanımlanan algılama, duyu organlarımıza gelen uyarıcılar vesilesiyle çevremizle alakalı bilgi edinebilmek amacıyla gelen uyarıcılara zihnimizde anlam katılması, yorumlanması, örgütlenmesi gibi çeşitli süreçleri içermektedir. Çocukların doğum süreçlerinden başlayıp yaşamın her sürecinde motivasyon devam etmektedir. Çocuk doğumundan başlayıp etrafında olup bitenleri gözlemleyip olup bitenleri anlamayı hedefleyen çocuklar, yapacakları herhangi bir işten kendilerinin ilgisini çekeceği mutlu olabileceği şekilde içsel yönden motive olmaktadırlar. Yaratıcılığın en önemli noktası konulara farklı bakış açıları ile bakabilmektedir ve mantıklı çözümler bulmaktır. Çocuklarda merak duygusunu açığa çıkaracak eğitim programları ve eğitim alanları düzenlenmelidir. En iyi öğrenme merak ve ilgidir, çocuk ne kadar meraklı olursa o kadar bir konunun üzerine düşer ve araştırır. Olabildiğince problemi çözme becerisi çocuklarda erken yaşlarda desteklenmesi önemlidir. Bu sayede çocuklar günlük yaşam uyumunu kolay sağlayabilecektir.

Kaynakça

Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 343-361.

Akman, B., Alabay, E. ve Veziroğlu Çelik, M. (2015). Çocukların merak ettiği bilim sorularına okul öncesi öğretmenlerinin verdikleri cevapların incelenmesi. Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(4), 65-81.

Akman, B., Üstün, E. ve Güler, T. (2003). 6 yaş çocuklarının bilim süreçlerini kullanma yetenekleri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23, 11-14.

Akkoyunlu, B. ve Yılmaz Soylu, M. (2010). Öğretmenlerin sayısal yetkinlikleri üzerine bir çalışma. Türk Kütüphaneciliği Dergisi, 24(4), 748-768.

Aktan, S. (2012). Öğrencilerin akademik başarısı, öz düzenleme becerisi, motivasyonu ve öğretmenlerin öğretim stilleri arasındaki ilişki. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Alkan, E. ve Koçak, N. (2018). Oyun Temelli Dikkat Eğitim Programının 5-6 Yaş Çocukların Kelime Bilgi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Öğrenme Teknolojileri Dergisi 1(1), 09-15.

Amado, S. (1996). Farklı dikkat düzeylerinin örtük ve açık bellek üzerindeki etkileri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Arslan, A. (2012). 6 Yaş Grubu Çocuklarda Genel Problem Çözme Becerilerini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi, Geçerlik ve Güvenirlik çalışmaları, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Armbruster, B. B. ve Anderson, T. H. (1988). "On selecting ´considerate` content area textbooks." Remedial and Special Education. 9, 47-52.

Begde, Z. (2015). Öğretmen ve Ebeveyn Tutumlarının Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Problem Çözme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi. Yüksek lisans tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi.

Beery, K.E. and Beery, N.A. (2004). Beery VMI developmental teaching activities, visual motor integration. NCS Pearson, Inc, 157 p., U.S.A.

Bezrukikh, M. M. & Terebova, N. N. (2009). Characteristics of the development of visual perception in five to seven year old children. Human Physiology, 35(6), 37-42.

Bıyıklı, Işık ve Doğan,(2020). Mination for intrinsically-motivated behavior. Personality and Social Psychology Bulletin, 4, 443-446.

Bishop, S. R. (2004). Mindfulness: A proposed operational definition. Clinical Psychology: Science and Practice, 11(3), 230-241.

Broström, S. (2015). Science in early childhood education. Journal of Education and Human Development, 4(2), 107-12

Cammann, R. ve Spiel, G. (1991). Neurophysiologische grudlagen von aufmerksamkeits- und konzentrationsleistunge In. H. Barchmann, W. Kinze & N. Roth (Ed.), Aufmerksamkeit und konzentration im kindesalter: interdisziplinaere aspekt. Berlin: Verlag Gesundheit.

Cengiz, Ö. (2002). *5, 6-6 yaş çocuklarının görsel algı gelişimini destekleyici eğitim programının etkisi* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Church, R. J. (2004). Critical teaching variables which govern rate of learning. Course reader: Introduction to interventions. Christchurch, New Zealand: University of Canterbury, School of Education

Çetinkaya, Z. (2006). Singer, DG, Singer, JL (1998). Çocuklarda Yaratıcılığın Gelişimi. Çev. Nurdan Cihanşimul. Gendaş Yayınları. İstanbul.

D'Andrade, R. G. (1992). Schemas and motivation. *Human motives and cultural models*, *23*, 44.

Emir, S. (2009). Kanlı E. *İlköğretim Öğretmenlerinin Öğrencilerin Motive Etme Biçimlerinin İncelenmesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, (s 2), 12.

Engel, S. (2011). Children's need to know: Curiosity in schools. Harv. Educ. Rev., 81, 625 645

Ettrich, C. (1998). Konzentrations-trainings-programm für kinder: II: 1. und 2 schulklasse. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Gürkük, T. (2005). Sanat ve Yaratıcı Sanat. İstanbul: Nelli Sanat Evi Yayınları

Karaca, B. (2019). Fen bilimleri dersinde motivasyonsuz olan öğrencilerin motivasyonsuz olmalarına neden olan faktörlerin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kars.

Kaya, F. (2010). *Birinci basamak sağlık hizmetlerinde örgütsel bağlılık, iş tatmini ve motivasyon üzerine bir uygulama* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Krapp, A. (2005). Basic needs and the development of interest and intrinsic motivational orientations. Learning and Instruction, 15, 381–395.

Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). Beyond big and little: The four c model of creativity. *Review of general psychology*, *13*(1), 1-12.

Kesicioğlu, O. S. (2015). Investigation of preschool children's ınterpersonal problem solving skills. Education and Science, 40 (177). 327-342.

Koç, E. (2002). Görsel algı becerilerinin gelişimine yönelik örnek bir program modelinin hazırlanması ve anasınıfı çocuklarında görsel algı gelişimine etkisinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi(basılmamış). Gazi Üniversitesi,Ankara.

Koray, Ö. ve Azar A. (2008). Ortaöğretim öğrencilerinin problem çözme ve mantıksal düşünme becerilerinin cinsiyet ve seçilen alan açısından incelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi.16 (1), 125-136.

Kürüm, E. Y. (2007). The effect of motivational factors on the foreign language achievement of students in university education. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Lillard, A. S. (2005). Montessori: The science behind the genius. New York, NY: Oxford University Press

Mızrak, Ş. (2018). Anne baba tutumları ve denetim odağının akademik motivasyonla ilişkisinde öz düzenlemenin aracı rolü. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Morey, R. (2017). A path to motivation: A mediated moderation analysis of the relationships between task contingent rewards, psychological ownership, and intrinsic motivation using path analysis.Doktoral Thesis, Long Island University

Montessori, M. (1986). *The Discovery of the Child.* NY: Ballantine Books, Azkar Books

Morgan, C. (1991). Psikolojiye Giriş. (Çev.: Karakaş, S.). Ankara: H.Ü. Psikoloji Yayınevi

Ott, E. (1994). Das konzentrationsprogramm konzentrationsschwaeche überwinden-denkvermögen steigern. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Ünal, M. ve Aral, N. (2014). Deney yöntemine dayalı eğitim programının 6 yaş çocuklarının problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi, Eğitim ve Bilim. 39 (176), 279 291.

Piaget, J. (1969). The mechanisms of perception. New York: Basic Books.

Parsıl, Ü. (2012). Sanatta Yaratıcılık, İstanbul: An Yayınları.

Piotrowski, J. T., Litman, J. A., & Valkenburg, P. (2014). Measuring epistemic curiosity in young children. *Infant and Child Development*, *23*(5), 542-553.

Plucker, J. A., Beghetto, R. A., & Dow, G. T. (2004). Why isn't creativity more important to educational psychologists? Potentials, pitfalls, and future directions in creativity research. *Educational psychologist*, *39*(2), 83-96.

Rigby, C. S., Deci, E. L., Patrick, B. C. & Ryan, R. M. (1992). Beyond the intrinsic-extrinsic dichotomy, self-determination in motivation and learning. Motivation and Emotion, 16, 165-185.

Robinson, Ken. (2003). Yaratıcılık Aklın Sınırlarını Aşmak, (Çev. Nihal, G. Koldaş) İstanbul: Kitap Yayınevi.

Ruggeri, A., Walker, C., Lombrozo, T. ve Gopnik, A. (2019). Strategic use of questions to solve a causal inference task in early childhood. Manuscript submitted for publication.

Selçuk, Z. (2001). Gelişim ve öğrenme. Ankara: Nobel

Selçuk, Z. (2001). Dikkat eksikliği ve hiperaktif çocuklar. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Skinner, E. A., & Belmont, M. J. (1993). Motivation in the classroom: Reciprocal effects of teacher behavior and student engagement across the school year. *Journal of educational psychology*, *85*(4), 571.

Süren, N. (2019). Kaygı ve motivasyonunun matematik başarısına etkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Svvanson, H.; Lee James E O'Connor ve Kyle R. Carter. Problem Solving sub Groups as Measure of Intellectual Giftedness, Journal of Educational Psychology, 61:5-72, 1991.

Şanlı, N. (2005). Çocukların problem çözme becerisini geliştirmek için, Çoluk Çocuk Aylık Anne Baba Eğitim Dergisi. 52, 20-22.

Şimşek, M. Ş., Çelik, A., & Akgemci, T. (2015). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*. Eğitim Yayınevi.

Tavlı, S. (2007). 6 Yaş Grubu Anasınıfı Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Yüksek lisans tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2018). Güncel Türkçe Sözlük.

Vatansever Bayraktar, H. (2015). Sınıf yönetiminde öğrenci motivasyonu ve motivasyonu etkileyen etmenler. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10(3), 1079-1100.

Vardi, Ö., & Demiriz, S. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların meraklarına yönelik görüşleri. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, *6*(4), 44-56.

Viau, R. (2015). Okulda motivasyon: Okulda güdülenme ve güdülenmeyi öğrenme (Y. Budak, Çev.). *Anı Yayıncılık.*

Wade, N. ve Swanston, M. (2001). Visual Perception: An Introduction. Londra: Routledge

Yavuz, K. (2014). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların dikkat becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programının etkililiğinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Yücesan, Y. (2017). Montessori Eğitiminin Okul Öncesi Dönem Çocukların Problem Çözme Becerileri ve Problem Davranışları Üzerine Etkisinin İncelenmesi. Yüksek lisans tezi Karabük: Karabük Üniversitesi.

Zembat, R. ve Unutkan, Ö. P. (2003). Problem çözme becerilerinin gelişimi. Erken Çocuklukta, Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar. İstanbul: Morpa.

Zuckerman, M., Porac, J., Lathin, D., Smith, R. & Deci, E. L. (1978). On the importance of selfdeter

HAYAT BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA EVİMİZDE HAYAT ÜNİTESİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğretim Üyesi, Adem ARSLAN
Gümüşhane Üniversitesi, ademarslan6005@hotmail.com
ORCID 0000-0002-7848-7395

ÖZET

İlkokul öğrencilerine birey, toplum ve doğa ekseninde temel bilgi, beceri ve değerleri kazandırmayı amaçlayan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının özel amaçları arasında öğrencilere aile ve toplumun temel değerlerinin kazandırılmasının yanı sıra; milli, manevi ve insani değerler yer almaktadır. Bu araştırmanın çalışma grubunu Hayat Bilgisi Öğretim Programı oluşturmaktadır. Hayat Bilgisi Öğretim Programında yer alan Evimizde Hayat ünitesini döküman incelemesi yöntemi kullanılarak incelemek amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda Evimizde Hayat ünitesinde 1.sınıfta 7 kazanım, 2. sınıfta 9 kazanım ve 3. sınıfta 8 kazanım bulunmaktadır. Evimizde hayat ünitesi için 1. sınıfta 19 saat, 2. sınıfta 26 saat ve 3. sınıfta 19 saat ders verilmektedir. Ders saatinin yüzdesi ise 1. sınıfta 13, 2. sınıfta 18 ve 3. sınıfta 17'dir. Evimizde Hayat ünitesinin kazanımları sevgi, saygı, yardımseverlik, sorumluluk, dostluk, öz denetim kök değerlerini içermektedir. Vatanseverlik, sabır, adalet ve dürüstlük değerlerine yönelik doğrudan kazanım bulunmamaktadır. Kazanımlarla ilgili olarak değerlere doğrudan programda yer verilmesi değerlerin öğretimini kolaylaştıracaktır. Kazanımlar ile kök değerler doğrudan ilişkilendirilebilir. Evimizde Hayat ünitesinde aile iklimi, aile bilinci, ailede ortak etkinlikler, aile değerleri, ailede iletişim ve ailemle mutluyuz gibi aileye yönelik kazanımlar artırılabilir. Farklı üniteler dikkate alınarak Hayat Bilgisi Öğretim Programı incelenebilir.

Anahtar Kelimeler: Hayat Bilgisi, Hayat Bilgisi Öğretim Programı, Evimizde Hayat

1. GİRİŞ

Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, geçmişten günümüze bütüncül bir program yaklaşımıyla öğrencinin kendisini, doğayı, yaşadığı toplumu ve dünyayı tanımasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Öztürk ve Kalafatçı, 2016). Ders kitapları öğrencilerin nitelikli bireyler olarak yetişmesine yardımcı olması nedeniyle eğitimin önemli girdilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Pingel, 2010). Hayat Bilgisi dersi, ilkokul 1., 2. ve 3. sınıflarda öğretilen, hayatın içinden gelen, doğal, sosyal, sanatsal ve kültürel unsurları içeren disiplinler arası bir derstir (Sönmez, 2005). Hayat Bilgisi dersi, öğrencinin ruhunu dikkate alan, doğal ve sosyal çevreyle uyumu sağlayan, yaparak yaşayarak öğrenme yoluyla öğrenciyi doğal hayata dair faydalı bilgilerle donatan, öğrenciyi hayata ve dünyaya hazırlayan, öğrenci merkezli, disiplinlerarası bir derstir (Tay ve Yıldırım, 2013). İlkokulların birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında verilen

PROCEEINGS BOOK

Hayat Bilgisi dersi çocukların sosyalleşmesine yardımcı olmayı amaçlar (MEB, 2005). Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve ders kitaplarının incelenmesi sürecin işleyişi açısından gereklidir (Baysal, Tezcan ve Araç, 2016). Hayat Bilgisi dersi ile bireyin sosyal çevreyle uyum

Evimizde Hayat Ünitesi	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Yüzdesi
1. 1.Sınıf	7	19	13
2. 2.Sınıf	9	26	18
3. 3.Sınıf	8	19	17

içinde yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan bilgi, beceri, tutum, değer ve alışkanlıkları kazanabilmesi için sosyal bilimlerden pek çok bilgi aldığı görülmektedir (Tay, 2017). Hayat Bilgisi dersi aile ve okul öncesi dönemden sonra ve Sosyal Bilgiler dersinden önce çocuğun değerlerle en çok karşılaştığı derstir (Beldağ, 2012). Hayat Bilgisi dersi ile değerlerin temeli atılır ve değerler öğrencilere daha basit düzeyde aktarılır (Şimşek, 2013). Hayat Bilgisi Öğretim Programlarında kazanımlara yönelik kök değerler doğrudan verilebilir. Kök değerler konusu Evimizde Hayat ünitesi için çok uygundur. Böylelikle çocuklarla birlikte evlerde ailelere yönelik kök değerlerin önemi ve yaşanması için farkındalık oluşturulabilir.

Bu çalışma kapsamında Sınıf Hayat Bilgisi öğretim programı Evimizde Hayat Ünitesi doküman incelemesi yöntemiyle çeşitli değişkenler açısından incelemek amaçlanmıştır. Bu hedefe ulaşmak amacıyla aşağıdaki alt problemler belirlenmiştir:

2. AMAÇ

1.Hayat Bilgisi Öğretim Programında Evimizde Hayat ünitesindeki kazanım sayısı, ders saati ve ders saati yüzdesi nedir?

2.Hayat Bilgisi Öğretim Programında Evimizde Hayat ünitesindeki kazanımlar hangi kök değerlerle doğrudan ilgilidir?

3.YÖNTEM

Araştırmada Hayat Bilgisi Öğretim Programında Evimizde Hayat ünitesi döküman incelemesi yöntemiyle incelenmiştir.Döküman incelemesi, araştırılması planlanan vakalar hakkında bilgi veren yazılı veya görsel materyallerin incelenmesini ve analizini içerir. Ayrıca incelenecek kitapların temel veri toplama kaynağı olması da doküman incelemesi yönteminin benimsenmesine bir neden teşkil etmektedir. Döküman analizinin bir diğer özelliği ise araştırılması amaçlanan durumlara ilişkin bilgi kaynağı olan yazılı materyallerin analizidir (Yıldırımve Şimşek, 2013).

4.BULGULAR

Bu bölümde Hayat Bilgisi Öğretim Programında Evimizde Hayat ünitesinde bulunan kavramlar her sınıf düzeyine göre tablo haline getirilmiş ve değerlendirilmiştir.

Çizelge 1. Evimizde Hayat Ünitesi Kazanımlar, Ders Saati ve Ders Saati Yüzdelerine Yönelik Bulgular

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 1 incelendiğinde Evimizde Hayat ünitesinde 1. sınıfta 7 kazanım, 19 ders saati ve ders saatinin yüzdesi 13 olarak görülmektedir. 2. sınıfta 9 kazanım, 26 ders saati bulunmaktadır. Ders saatinin ise yüzde 18'ini oluşturmaktadır. 3.sınıfta 8 kazanım 19 ders saati bulunmakta ve ders saatinin yüzde 17'sini oluşturmaktadır.

Çizelge 2. Evimizde Hayat Ünitesi Kazanımlarının Kök Değerleri Doğrudan İçerme Durumu

Kök Değerler	**f**
Sevgi	2
Saygı	1
Yardımsever	1
Sorumluluk	2
Dostluk	1
Özdenetim	5

Çizelge 2 incelendiğinde Evimizde Hayat ünitesinin kazanımlarının kök değerler içerme durumu verilmiştir. Evimizde hayat ünitesi kazanımları sevgi (2), saygı (1), yardımseverlik (1), sorumluluk (2), dostluk (1), özdenetim (5) kök değerlerini içermektedir. Vatanseverlik, sabır, adalet ve dürüstlük değerlerine yönelik doğrudan kazanım bulunmamaktadır.

5.SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada Hayat Bilgisi Öğretim Programı Evimizde Hayat ünitesi incelenmiştir. Evimizde Hayat ünitesinde 1. sınıfta 7 kazanım, 2. sınıfta 9 kazanım, 3. Sınıfta 8 kazanım bulunmaktadır. Evimizde Hayat ünitesi için 1. sınıfta 19 saat, 2. sınıfta 26 saat ve 3. sınıfta 19 saat ders verilmektedir. Kazanımların ve ders saatlerinin orantılı olduğu görülmektedir. Evimizde Hayat ünitesini kazanımları sevgi, saygı, yardımseverlik, sorumluluk, dostluk, özdenetim kök değerlerini içermektedir. Vatanseverlik, sabır, adalet, dürüstlük değerlerine yönelik doğrudan kazanım bulunmamaktadır. Bu değerlere de yer verilmelidir. Kazanımlarla ilgili olarak değerlere doğrudan programda yer verilmesi değerlerin öğretimini kolaylaştıracaktır. 1. ve 3. sınıfta ders saati çoğaltılabilir. Evimizde Hayat ünitesinde aile iklimi, aile bilinci, ailede ortak etkinlikler, aile değerleri ve ailemle çok mutluyuz gibi aileye yönelik kazanımlar artırılabilir. Ailede etkili iletişim, ailede gelenek ve göreneklere yönelik kazanımlarda yer alabilir. Özellikle evimizde hayat ünitesi için ebeveyn görüşleri dikkate alınmalıdır. Yapılacak diğer çalışmalarda kazanımlar ve aile konusu ilişkilendirilebilir. Diğer ünitelerde farklı özellikler bağlamında araştırılabilir. Hayat Bilgisi dersinin vizyonu, misyonu ve genel amaçları gereği olarak öğrencilere aile kavramı ve değerleri kazandırılmalıdır. Bu hedeflerle birlikte öğrenciler duyuşsal alanda da güçlendirerek onlara evrensel, insani ve millî değerleri kazandırmayı da sağlamalıdır.

Kaynakça

Beldağ, A. (2012). *İlköğretim yedinci sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki değerlerin kazanılma düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Erzurum ili örneği).* Doktora Tezi. Erzurum:Atatürk Üniversitesi.

PROCEEINGS BOOK

Demir, M. K. (2019). Hayat Bilgisi Öğretim Programının Değiştirilmesi Gerekçelerine Dair Öğretmen Adayı. *The Journal Of Academic Social Science Studies, 6*(47), 157-171.

Karakuş, C. (2021). İlkokul Hayat Bilgisi Programı (2018) Kazanımlarının Yaşam Becerileri Yönünden İncelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 4*(1), 1-25.

MEB. (2018). Hayat bilgisi dersi öğretim programı, (ilkokul 1, 2 ve 3. sınıflar). Ankara.

Öztürk, T. ve Kalafatçı, Ö. (2016). İlkokul Hayat Bilgisi Öğretim Programının Uygulanabilirliğinin Öğretmen Görüşlerin Göre Değerlendirilmesi. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 01-17.

Sönmez, V. (2005). *Hayat ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Öğretmen Kılavuzu*. Anı Yayıncılık.

Şimşek, N. (2013). Hayat bilgisinde kişisel nitelik (değer) öğretimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*,6(1), 1325-1346.

Pingel, F. (2010). *UNESCO Guidebook On Textbook Research And Textbook Revisio*n. Braunschweig: UNESCO.

Tay, B. (2017). Hayat Bilgisi: Hayatın bilgisi. İçinde Tay, B. (Ed.), Etkinlik *örnekleriyle Hayat Bilgisi öğretimi* (1-42). Ankara: Pegem.

Tay, B., & Yıldırım, K. (2013). Bilgisayar destekli öğretimin Hayat Bilgisi öğretimi dersinde başarıya etkisi ve yönteme ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 84-110.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (9. Baskı). Ankara:SeçkinYayıncılık.

Yüksel, S., & Taneri, A. (2020). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Anahtar Yetkinlikler Açısından İncelenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6*(2), 185-209.

ÖĞRENCILERIN PISA TÜRÜNDEKI PROBLEMLERI ÇÖZME SÜRECINDE MATEMATIK OKURYAZARLIĞI BECERILERINI UYGULAMADA KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR

Edanur Günaydın

Uludağ Üniversitesi, 802252025@ogr.uludag.edu.tr -

0009-0000-0466-0450

Doç. Dr. Menekşe Seden Tapan Broutin

Uludağ Üniversitesi, tapan@uludag.edu.tr -

0000-0002-1860-852X

Prof. Dr. Dilek Sezgin Memnun

Uludağ Üniversitesi, dsmemnun@uludag.edu.tr -

0000-0003-3254-8858

ÖZET

Bu çalışma ortaokul öğrencilerinin PISA problemlerini çözme sürecinde matematik okuryazarlığı becerilerini uygulamada karşılaştıkları zorlukları incelemiştir. Bu hedef doğrultusunda "Öğrencilerin PISA türündeki problemleri çözme becerileri nasıldır?" ve "Öğrencilerin PISA türündeki problemleri çözme sürecinde karşılaştıkları zorluklar nelerdir?" soruları da yanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, durum çalışması olarak adlandırılan nitel araştırma yöntemini kullanmaktadır. Çalışmanın örneklemini, Bursa ilinin Gürsu ilçesine bağlı bir devlet okulunda amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen yedinci ve sekizinci sınıflardan olmak üzere 10 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmacı, PISA sınavlarında yer alan 3 problem ve bu problemlerin alt problemlerini içeren çalışma kağıtları ile birlikte hazırladığı yarı yapılandırılmış görüşme formlarını veri toplama aracı olarak kullanmıştır. Betimsel analiz tekniği kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Araştırmada, OECD tarafından belirlenen matematik okuryazarlığı kavramıyla ilişkilendirilen 7 temel matematik problem çözme becerisi (iletişim, matematikselleştirme, temsil etme, muhakeme yapma, uygun strateji belirleme, matematiksel dil kullanma ve matematiksel araçları kullanma) temel alınmıştır. Bu beceriler çerçevesinde öğrencilerin problem çözme sürecinde karşılaştıkları zorluklar araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin matematik okuryazarlığı becerilerinden iletişim, muhakeme yapma ve matematiksel dili kullanabilme becerilerinde yetersiz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin okuduğunu anlama sürecinde problemin uzunluğuna bağlı olarak önyargılı oldukları ve problem çözme stratejilerini sözel ve yazılı olarak aktarma aşamasında kaygı yaşadıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Problem Çözme, Matematik Okuryazarlığı, Rutin Olmayan Problemler.

1. GİRİŞ

Matematik eğitiminde, matematiksel düşünceyi anlama ve etkin bir biçimde kullanabilme becerisini geliştirmek teknolojik gelişmelerin hakim olduğu bir çağda önemli bir beceri haline gelmiştir; teknolojiyi anlama ve kullanma becerisi için matematiksel temeller gerekliliktir. Bu beceri matematik okuryazarlığı olarak adlandırılmaktadır. Artan teknolojik etkilerin bir sonucu olarak, matematiğin geleneksel boyutu değişmekte ve uygulamalara dayalı matematiksel okuryazarlık kavramı giderek daha fazla değer kazanmaktadır. (Uysal ve Yenilmez, 2011). Matematik okuryazarlığı, bireylerin yaşamlarında daha donanımlı olmalarını sağlarken günlük yaşamda daha geniş bakış açıları kazandırır. Bu nedenle, matematik okuryazarlığı, modern toplumda vazgeçilmez bir beceri olarak öne çıkmaktadır. Matematik okuryazarlığı ile ilgili yapılan birçok tanım vardır. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), PISA organizasyonu çerçevesinde matematik okuryazarlığını, matematiğin gerçek hayattaki rolünü kavrama, hayatın gerektirdiği durumlarda matematiksel düşünceyi yapılandırarak, ilişkilendirerek ve yansıtarak karar verme becerisi olarak tanımlamıştır (OECD, 1999, 2003, 2006, 2009a). Daha sonra, OECD bu tanımı değiştirerek, matematik okuryazarlığını bireyin çeşitli yaşamsal bağlamlarda matematiksel kavramları formüle etme, uygulama ve yorumlama kapasitesi olarak yeniden tanımlamıştır (OECD, 2013, 2016). PISA sınavı matematik okuryazarlığını ölçen uluslarası bir sınavdır. PISA projesine ülkemiz 2003 yılında katılmış olup ve sonuçlara göre Türkiye sıralamada sondan üçüncü ülke olmuştur. 2009 yılında ise Türkiye'nin ortalama puanlarındaki artışa rağmen ülkeler arasındaki sıralamasında belirgin bir fark olmadığı görülmektedir (EARGED, 2005; EARGED, 2007; EARGED, 2010). PISA (OECD 2018) kapsamında matematik okuryazarlığına gösterge olan 7 temel beceri vardır. Bunlar; iletişim, matematikselleştirme, temsil etme, muhakeme yapma, problem çözümüne uygun stratejiyi belirleme, stratejiyi uygulayabilme ve matematiksel araçları kullanabilme olarak sıralanabilir. Bu çalışmanın amacı öğrencilerin PISA problemlerini çözmek için gerekli olan bu 7 beceriden hangilerinde zorluk yaşadıklarını ve öğrencilerin matematik okuryazarı olabilmeleri için önlerinde bulunan engelleri belirlemektir. Bu bağlamda sıralanan 7 temel beceri çalışma çerçevesinde detaylı olarak incelenmiştir. Öğrencilerin zorlandıkları becerilerinin neden kaynaklandığı ve bu becerilerinin nasıl geliştirilebileceği tartışılmıştır. Bu durumda bireyleri matematik okuryazarlığı düzeyinde yetiştirmek bir amaç olmakla birlikte, bu hedefe yönelik çalışmaları düzenlemek için matematik okuryazarlık seviyelerini belirlemek gerekliliği ortaya çıkmaktadır. (Altun, Bozkurt). Bu bağlamda şu sorulara da cevap aranmıştır:

- Öğrencilerin PISA türündeki problemleri çözme sürecinde karşılaştıkları zorluklar nelerdir?
- Öğrencilerin problemleri çözme sürecinde matematik okuryazarlığını uygulama becerileri nasıldır?

2. Yöntem

Creswell (2007)'e göre durum çalışması; araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları

PROCEEINGS BOOK

ile derinlemesine incelediği, duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma desenidir. Bu çalışma, çalışmanın amacına uygun olarak bir durum çalışmasıdır. Çalışma, araştırmacı tarafından seçilmiş PISA sınavlarında sorulmuş 3 adet problemin ve bu problemlerin alt problemlerinin öğrencilere bir çalışma kağıdı aracılığı ile yöneltilmesi ve bu cevaplardan hareketle yaptığı yarı yapılandırılmış görüşmelerden oluşmaktadır. Bu durumda çalışmanın amacına uygun olarak çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formları ve çalışma kağıtları kullanılmıştır. Problemler çalışma grubuna uygulanmadan önce daha küçük bir gruba uygulanmış ve problemlerin anlaşılırlığı, sınıf seviyesine uygunluğu test edilmiştir. Çalışma ortamı için öğrencilerin kendilerini rahat hissetmeleri amacı ile gerçek sınıf ortamı seçilmiştir ve çalışma gerçek sınıf ortamında uygulanıp, öğrencilerin çözdükleri problemlerin ders notlarına etki etmeyeceği belirtilmiştir. Bu çalışmanın örneklemi Bursa ilinin Gürsu ilçesindeki bir devlet okulunda öğrenim gören 5 kız, 5 erkek olmak üzere 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu öğrenciler başarı düzeyleri yüksek öğrenciler arasından ve gönüllülük esasına dayalı olarak seçilmişlerdir.

Çalışma kağıtlarındaki problemler seçilirken farklı problem çözme stratejilerinin kullanabileceği problemlerin seçilmesine dikkat edilmiştir. Bu çalışma kağıtlarında öğrencilerden beklenen problemlerin çözümlerini detaylı bir biçimde çalışma kağıtlarına aktarmalarıdır. Yarı yapılandırılmış görüşme yapılmasının amacı öğrencilerin matematik okuryazarlığı becerilerini uygulamada neden zorluk yaşadıklarının anlaşılmasıdır. Bu görüşmede öğrencilere " Problem çözümünde kullanacağın stratejiyi nasıl belirledin?", "Problemleri okuduğun ilk seferde çözüm için gerekli strateji aklına geldi mi?", "Problemleri çözme sürecinde en çok nerede zorlandın?", "Bu tarz bir problemle bir daha karşılaşırsan neyi farklı yaparsın?", "Aklındaki çözümleri kağıda yansıtabildin mi?" gibi çalışma kğıtlarında verdikleri cevaplara yönelik sorular sorulmuş ve görüşmelerin her biri ortalama 4 dakika sürmüştür. Çalışmanın geçerliliğini sağlamak için; çalışmada kullanılacak yarı yapılandırılmış görüşme formu için uygulama öncesinde uzman görüşlerine başvurulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile ilgili olarak uzman görüşü alınmış, görüşme formundaki soruların anlaşılır olduğu test edilmiştir. Çalışmanın güvenirliğini sağlamak amacı ile çalışma süreci ses ve video kayıt cihazları ile kayıt altına alınarak veri kaybı önlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma kağıtlarından ve görüşme formlarından elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde PISA 2018 Framework (OECD, 2018) kaynak alınarak matematik okuryazarlığı ile ilişkilendirilen 7 temel beceri incelenmiştir.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde öğrencilerin araştırmacı tarafından seçilen problemleri (Paraşütlü Gemiler, Dönme Dolap, Sos ve Arızalı Cihazlar) çözerken kullandıkları problem çözme stratejileri ve matematik okuryazarlığı becerileri OECD 2018 çerçevesinde incelenmiştir. Aynı zamanda öğrencilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucu elde edilen veriler de çalışmanın bu bölümünde sunulmuştur.

3.1. Öğrencilerin 'İletişim' Becerilerine İlişkin Bulgular

Öğrenciler 'Problemleri çözme sürecinde en çok nerede zorlandın?' sorusuna şu cevapları vermişlerdir:

PROCEEINGS BOOK

Ö1: "Hocam çok karmaşık geldi bana, ama iki üç kere okuyunca işlemleri şey yapabildim yani okuduğumu işleme geçirme azcık şey oldu ama geçirdim yani ikinci okumada."
Ö2: İlk önce baktığımda zorlayıcıydı, çünkü sorular uzundu bi öğrencinin göz korkutacağı sorulardı. Ancak işin mantığını çözünce kolaylaştı yani.
Ö3: "Önce biraz daha karmaşık duruyor ama içeriğini anladıktan ve kavradıktan sonra daha kolay olduğunu ve aslında karmaşık düşüncesinin boşa kendi kendime boşu boşuna karmaşık olduğunu düşündüğümü fark ediyorum. Birden fazla veri var ve bir sürü sayı var hangisinin hangisine çevrileceği mesela kuruş litreye bu kavramlarının hepsi de aynı olmadığı için litredir tondur hangisini hangisine çevireceğim konusunda kararsız kalmıştım."
Ö4: "Yani hocam çözmeden önce şunun uzunluğu falan zor gösterdi yani işte bu sorunun kendisini okuduğumda ben bunu nerden bulacağım diye aklıma gelmedi. Yavaş yavaş resme baktığımda zaten yavaş yavaş okuduğumda çözülmeye başladı, okurken çözülmeye başlandı yani, çözdükten sonra da baya basit geldi."

Öğrencilerin verdiklere cevaplara bakıldığında öğrencilerin okudukları problemlerde verilen ifadeleri anlamak ve problemlerdeki kodu çözmek aşamasında zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin problem metni uzadıkça problemi çözebileceklerine dair kaygılarının arttığı ve problemi anlamak için en az iki kere okumak durumunda kaldıkları gözlemlenmiştir.

3.2. Öğrencilerin 'Temsil Etme' ve 'Muhakeme Yapma' Becerilerine İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan öğrencilerin çalışma kağıtlarındaki çözümlere bakıldığında herhangi bir modelleme, grafik ya da şekil görülmemiştir. Bu bağlamda öğrencilerin temsil etme becerilerinin yetersiz olduğu söylenebilir.
Çalışma kağıtlarındaki cevaplara bakıldığında 'yanıtınızı destekleyen hesaplamalarınızı gösteriniz' gibi kalıpların kullanıldığı muhakeme etme becerilerini ölçen sorularda öğrencilerin çalışma kağıtlarında problemlere verdikleri cevaplar doğrultusunda kendi yanıtlarını destekleme ve açıklama konusunda yetersiz oldukları söylenebilir. Görsel-1 , Görsel-2 ve Görsel-3 'te öğrencilerin muhakeme yapma becerisi gerektiren problemlere verdikleri eksik yanıtların bazıları verilmiştir.

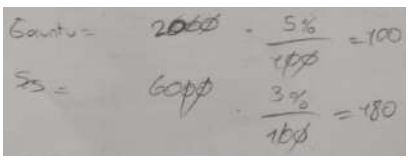

Görsel-1

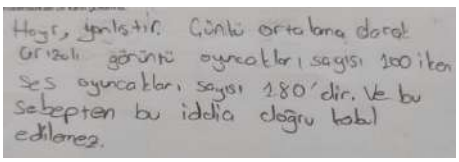

Görsel-2

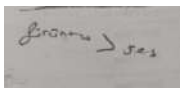

Görsel-3

3.3. Öğrencilerin 'Matematiksel Dili Kullanabilme' Becerilerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin çalışma kağıtlarında problemlere ilişkin yaptıkları çözümlerde işlemleri açık bir biçimde sıralı yazma konusunda ve soruya ilişkin birimleri kullanma konusunda yetersiz kaldıkları söylenebilir. Bu bağlamda öğrencilerin matematiksel dili

yeterli bir biçimde kullanamadıkları söylenebilir. Görsel-5' teki matematiksel dil kullanımının Görsel-4' teki matematiksel dil kullanımına göre yetersiz kaldığı ve çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunun çözümlerinin Görsel-5'e benzer olduğu söylenebilir.

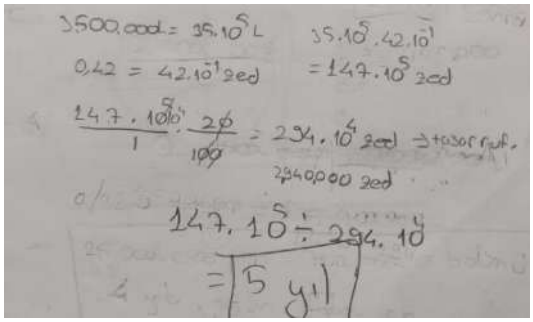

Görsel-4

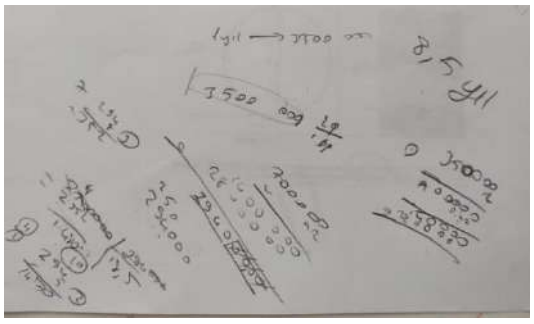

Görsel-5

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Ortaokul öğrencilerinin problemlere verdikleri yanıtlar ve yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda öğrencilerin matematik okuryazarlığı becerilerinden iletişim, temsil etme, muhakeme yapma ve matematiksel dili kullanabilme becerilerinde problem yaşadıkları görülmüştür. Öğrencilerin problemi daha okumadan metnin uzunluğuna bağlı olarak problemi çözemeyeceklerine ilişkin önyargıya sahip oldukları ve problemi tek seferde anlamakta zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir. Gellert (2004) günlük hayat örneklerinin matematik okuryazarlığı becerilerini kazandırmak için önemli olduğunu ifade etmiştir. Matematik derslerini günlük hayat örnekleri ile ilişkilendirmek ve derslerde öğrencilerden kazanım çerçevesinde günlük hayatın hikayeleştirilmesi istenen problem yazma çalışmaları yapmak öğrencilerdeki uzun metin önyargısını kırabilir. Çalışma kağıtlarında öğrencilerin problemlerin çözümüne ilişkin doğru sırada işlem yapamadıkları ve işlemlerde birim kullanımına önem vermedikleri görülmüştür. Aynı zamanda öğrencilerin problem çözümlerinde temsil etme becerileri adına herhangi bir tablo, grafik ya da şekil yapmadıkları görülmüştür. Çalışma kağıtlarında verilen problemlerin çözümüne ulaşmak için problem metinlerine uygun modelleme ya da grafik kullanımı görülmemiştir. Litaretür incelendiğinde öğrencilerin sözel ifadeleri matematiksel dile dönüştürmede ve matematiksel dili sözel ifadelere dönüştürmede zorluk yaşadıkları (Çalıkoğlu-Bali, 2002; Gray, 2004; Toptaş, 2015) görülmüştür. Öğrencilerin hikaye yoluyla matematiksel dil kullanımlarında zorluk yaşamalarının sebebi olarak matematiksel kavramları günlük hayat ile ilişkilendirmede problem yaşadıkları gösterilebilir (Yakar ve Yılmaz 2017). Öğrencilerin çalışma kağıtlarına verdikleri yanıtlar doğrultusunda öğrencilerin problemlerde yanıt olarak beklenen yorumlayabilme aşamasında öğrencilerin yanıtlarını sözel olarak iyi ifade edemedikleri görülmüştür. Bu durumda öğrencilerin muhakeme etme becerilerini kullanmada zorluk yaşadıkları saptanmıştır. İncebacak ve Ersoy (2016) yaptıkları muhakeme etme becerisi ile ilgili çalışmada öğrencilerin muhakeme becerilerini kazanamadıkları soruları tam çözemediklerinden anlaşıldığını

PROCEEINGS BOOK

belirtmişlerdir. Bu bağlamda çalışmanın bulguları birbirleriyle örtüşmektedir. Matematik derslerinde öğrencilerin muhakeme yeteneklerini güçlendirmek için çeşitli stratejiler bulunmaktadır. Problem çözme becerilerini geliştirmek bu stratejilerden biridir. Karmaşık problemleri adım adım çözerek, öğrencilere problemi parçalara ayırma ve her adımda akıl yürütme alışkanlığı kazandırılabilir. Soru sorma becerisinin de muhakeme etme becerisinin gelişiminde etkili olduğu söylenebilir. Öğrencilere, "Neden bu yöntemi seçtin?" veya "Başka hangi yaklaşımı deneyebiliriz?" gibi sorularla düşünmelerini sağlamak, eleştirel düşünmelerini sağlayabilir, aynı zamanda sözel olarak kendilerini daha iyi ifade etmelerini sağlayabilir. Grup çalışmaları ve tartışmalar da öğrencilerin birlikte problem çözme sürecini deneyimlemelerine yardımcı olabilir. Farklı bakış açılarını kazanmak ve diğerlerinin düşünce süreçlerini anlamak, muhakeme etme becerilerini zenginleştirebilir. Bu anlamda öğrencilerin problem kurma becerilerinin matematik okuryazarlığı becerilerine etkisi, matematik derslerinde grup çalışmalarının öğrencilerinin muhakeme etme becerilerine etkisi, benzer şekilde daha fazla öğrenci gözlemlenerek, farklı sınıf düzeyleri ve farklı öğrenme alanları ile matematik okuryazarlığı becerileri incelenebilir.

KAYNAKÇA

[1] Altun, M. ve Bozkurt, I. (2017). Matematik Okuryazarlığı Problemleri İçin Yeni Bir Sınıflama Önerisi. *Eğitim ve Bilim 2017*, Cilt 42, Sayı 190, 171-188.

[2] Creswell, J. W. (2007). Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches (2. Baskı). USA: SAGE Publications.

[3] Çalıkoğlu-Bali, G. (2002). Matematik Öğretiminde Dil Ölçeği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 57-61.

[4] EARGED, (2005). PISA 2003 Projesi Ulusal Nihai Rapor. Ankara: MEB-Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.

[5] EARGED, (2007). PISA 2006 Uluslararası Öğrenci Başarılarını Değerlendirme Programı Ulusal Ön Rapor. Ankara: MEB-Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.

[6] EARGED,(2009). PISA 2009 Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı Ulusal Ön Rapor. Ankara: MEB-Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.

[7] EARGED, (2010). PISA 2009 Projesi Ulusal Ön Raporu. Ankara: MEB-Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.

[8] Gellert, U. (2004). Didactic Material Confronted with The Concept of Mathematical Literacy. *Educational Studies in Mathematics*, 55, 163-179.

[9] Gray, V. D. (2004). The language of mathematics: A functional definition and the development of an instrument to measure teacher perceived self-efficacy (Doctoral dissertation). Oregon State University, U.S.

[10] Bal-İncebacak, B. ve Ersoy, E. (2006). 7. Sınıf Öğrencilerinin Matematiksel Muhakeme Becerilerinin Timss'e Göre Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 46.

[11] Kabael, T. ve Barak, B. (2016). Ortaokul Matematik Öğretmeni Adaylarının Matematik Okuryazarlık Becerilerinin PISA Soruları Üzerinden İncelenmesi, *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, Vol.7, No.2, 321-349.

[12] MEB (2011a). Ortaöğretim matematik (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) dersi öğretim programı, Talim Terbiye Başkanlığı Yayınları, Ankara.

[13] OECD, (1999). Measuring student knowledge and skills: A new framework for assesment. OECD Publishing, Paris.

[14] OECD, (2003). The PISA 2003 assesment framework: mathematics, reading, science and problem solving knowledge and skills. OECD Publishing, Paris.

[15] OECD, (2006). Assessing scientific, reading and mathematical literacy: A framework for PISA 2006. OECD Publishing, Paris.

[16] OECD, (2009a). PISA 2009 Assesment framework: Key competencies in reading, mathematics and science. OECD Publishing, Paris.

[17] OECD, (2013). PISA 2012 Assessment and analytical framework: Mathematics, reading, science, problem solving and financial literacy. OECD Publishing, Paris.

[18] OECD, (2016). PISA 2015 Assessment and analytical framework: Science, reading, matematic and financial literacy. OECD Publishing, Paris.

[19] OECD, (2019). PISA 2018 Assessment and analytical framework. OECD Publishing, Paris.

[20] Özgen, K. ve Bindak, R. (2008). Matematik Okuryazarliği Öz-Yeterlik Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:16, No:2, 517-528.

[21] Taşkın, E., Ezentaş, R. ve ALtun, M. (2018). Altıncı Sınıf Öğrencilerine Verilen Matematik Okuryazarlığı Eğitiminin Öğrencilerin Matematik Okuryazarlığı Başarısına Etkisi. *Kastamonu Education Journal,* Volume:26, Issue:6.

[22] Toptaş, V. (2015). Matematiksel dile genel bir bakış. *International Journal Of New Trends in Arts, Sports & Science Education*,4 (1), 18-22.

[23] Uysal, E. ve Yenilmez, K. (2011). Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Matematik Okuryazarlığı Düzeyi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 1-15, Aralık.

[24] Akarsu-Yakar E. ve Yılmaz, S. (2017). 7. Sınıf Öğrencilerinin Cebire Yönelik Gerçek Yaşam Durumlarını Matematiksel İfadelere Dönüştürme Sürecindeki Matematiksel Dil Becerileri. *Journal of the Faculty of Education,* Vol:18, No:1, 292-310.

MUHAMMED B. AHMED EL-KURTUBÎ'NİN EL-CÂMİ'Lİ-AHKÂMİ'l-KUR'ÂN ADLI TEFSİRİNDE TİCARET AHLAKI

Muhammed Sertaç AKKAYA

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, sertac796@gmail.com, 0009-0003-6577-4410

ÖZET

Ticaret, insan hayatının merkezinde olup yaşam bu alan etrafında şekillenmektedir. Kur'an bu ticareti yaparken kişinin nasıl bir ahlaki tutum içerisinde olması gerektiğini izah eder. Buna göre ticarette dürüst bir şekilde davranan, doğruluğu ilke edinen kimselerin büyük mükafatlara kavuşacağını müjdeler. Ancak hileye başvuran ve aldatmaca peşinde olanların ise dünya ve ahirette hüsranla karşı karşıya kalacaklarını vurgular. Kur'an'a göre ticarette amaç günü kurtarmak, kısa yoldan zengin olarak hayatı devam ettirmek değil, adalet ve dürüstlük ilkeleri rehber edinilerek elde ettiği temiz kazançla hem kendine hem de topluma faydalı bir birey olmaktır. Kurtubî, Kur'an'da ticaret ve alışverişle ilgili ayetleri, ahlaki açıdan da tefsir ederek ayetlerin manasının daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Kurtubî'nin bu ayetlere getirdiği çok yönlü bakış açısı, ticaret ve ekonomi açısından da bizler için, ayetlerin mahiyetini anlama ve iktisadi hayatımıza yön verme hususunda büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmamızda Kurtubî'nin ticaret ile ilgili ayetlere getirdiği yorumlardan ahlak çerçevesinde ortaya koyduğu fikirleri değerlendirmeyi amaçladık.

Anahtar Kelimeler: Ticaret, İktisat, Ahlak, Adalet, Dürüstlük.

1.Giriş

Toplumsal yaşamda her birey, bir başkasının ürettiği mal ve hizmetlere muhtaçtır. Kişiler arasında ekonomik faaliyetlere duyulan ihtiyaç genelde ticaret yolu ile gerçekleştirilmektedir. Her insan hayatında alım ve satım olmak üzere mutlaka bir ticaret akdi içerisinde yer alır. Bu akidler insan hayatının devamı için zorunlu bir ihtiyaçtır. Birey her şeyi tek başına yapamayacağı için toplumsal yaşamda yapılan iş bölümü ile ortaya çıkan mal ve hizmetler ticaret yoluyla el değiştirir. Kaçınılmaz olan bu süreçte ise kişinin ahlakı büyük önem arz etmektedir. Bu ahlaki olguyu edinememiş veya eksik edinmiş kişiler en ufak bir alışverişte bile insanları aldatma eğilimi içerisinde bulunabilmektedirler. Kur'an bu faaliyetler yapılırken riayet edilmesi gereken esasları belirler. İnsanın dünya hayatı için çalışmasını ve onun nimetlerinden faydalanmasını ister. Bu sebeple Müslümanların ticaret yapması ve üretime katkıda bulunmalarını teşvik eder. Tembel bir hayat tarzıyla sadece tüketime dayalı bir hayat sürdürmenin ticaret ahlakında yeri yoktur. Bu temel hususlar, büyük müfessirlerden Kurtubi'nin ticaret ahlakı ile ilgili yorumları bağlamında incelenecektir.

PROCEEINGS BOOK

Kurtubî ticareti, karşılıklı bedelden ibaret olarak tanımlar. Allah'ın kuluna yaptığı salih amellere karşılık olarak verdiği bedele, ecir denilmesi bundan dolayıdır. Ancak şer'ân caiz olmayan, faiz gibi veya bedelin bilinememesi, şarap, domuz ve bunlara benzer nitelikte her türlü bedel olabilecek şeyler bu kapsamın dışındadır. Ona göre alım ve satım iki şekilde gerçekleşir: İlki herhangi bir taşıma veya yolculuk olmaksızın bir malı alıp fiyatının yükselmesini beklemektir. Ancak ahlaka uygun olan böyle yapmak, buna iltifat veya rağbet göstermek değildir. İkincisi ise risk alarak bir malı başka bir beldeye taşıyıp satmakla olur ki ona göre bu ahlaka daha uygundur. Kişiye ve topluma daha faydalı ve faydası daha kapsamlı olur (Kurtubî, 2004: 5/145).

2. Kurtubî'nin Kur'an'da Ticaret Ahlakına Bazı Yaklaşımları

2.1.Helal kazanç

Kur'ân'da kişinin helâlinden yemesi emredilmektedir. Helâlinden yemek için ise kazancın helâl yoldan olması gerekir. Kur'an'da helal ticaretten pek çok yerde bahsedilir. Örneğin ayette, "...Oysa Allah, ticareti helâl, fâizi haram kılmıştır..." (el-Bakara, 2/275) buyrularak meşru kazanç elde etmenin önemine dikkat çekilmiştir. Kurtubi, "Ey insanlar, yeryüzünde bulunan şeylerin helâl ve temiz olanlarından (kazanıp) yiyin..." (el-Bakara, 2/168) ayetini açıklarken Sehl b. Abdullah'dan nakille kazanılan bir malın helal olmasının altı şeyden uzak olmasına bağlı olduğunu aktarır. Bunlar, faiz, haram, suht (her türlü haram ve kötü kaynağı kapsayan şeyler), ğulûl (genel olarak hırsızlık, hainlik), mekruh ve helalliği şüpheli şeylerdir (Kurtubî 2001: 2/445). Bununla ilgili olarak tefsirinde günlük hayatımızda sıkça rastladığımız şu örneğe yer vermiştir: Pazardan alınacak bir malı satıcının "Ye, helal olsun." diyerek ikram etmesi halinde bile ondan yenmemesi gerekir. Çünkü onun böyle demesi müşterinin malı alması içindir. Eğer alışveriş gerçekleşmezse yenilen şeyde helal olması bakımından bir şüphe ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık satıcının özelliklerini anlattığı malın ücretini verdikten sonra belirttiği gibi çıkmaması halinde onu alıp almamakta serbesttir (Kurtubî, 1999: 9/237-241).

2.2.Karşılıklı Rıza

Ticaret, bir kazanç ve gelir elde etmek için yapılan mal değişimi yani alışveriştir. Bunda ise esas olan karşılıklı rızadır. Herhangi bir şekilde tek tarafın kar etmesi (faiz gibi) bu esasa uymadığı için hakiki anlamda bir ticaret gerçekleşmemiştir. Bununla beraber ticarette aslolan helal kazanç olup, Peygamber efendimiz de bütün haram olan şeylerin ticaretini yasaklamıştır. Bu muhtevaya uygun pek çok hadis bulunmaktadır. Özellikle faiz işlemlerinde alana, verene ve bununla ilgili şahitlikte bulunana Peygamber lanet etmiştir (Müslim, Müsâkât 105-106). "Oysa Allah, (riskli ve zahmetli) alışverişi helâl, (emek sömürücü ve kan emici) faizi ise haram kılmıştır" (el-Bakara, 2/275) ayetinden anlaşılan kişi, ticarette başkalarının hakkını kendi hakkı gibi gözetmeli ve topluma zarar veren karaborsacılık, tekelcilik fırsatçılık gibi ahlak çerçevesi dışında ki hareketlerden de kaçınmalıdır. Faiz yasağı gelmeden önce Mücahid'den naklettiğine göre onlar, belli bir vadeye bir şey satar, vade dolup da ödeyemedikleri takdirde o bedelin miktarını arttırırlardı. Bunun üzerine Allah, faizi terk etmelerini emretmiştir. Kurtubî'ye göre Uhud harbi ile ilgili açıklamaların arasına gelen "Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyin" buyruğu, sanki faizden vazgeçmeyecek olurlarsa bozguna uğrayıp öldürüleceklerine işaret

PROCEEINGS BOOK

etmektedir. “Allah’tan korkun” yani, faizden elde ettiğiniz mallar hususunda Allah’tan korkup onları yemeyin. “Kafirler için hazırlanmış olan ateşten sakınınız” diye buyurulmaktadır. Bu tehdidin muhatapları, faizi helal kabul eden kimselerdir. Bunun böyle olmasının sebebi, sizden imanı söküp alan ve bundan dolayı da cehenneme girmenizi meşrulaştırmasıdır. Çünkü, anne-babaya kötü davranmak gibi bazı günahların, kişinin imanını söküp alacağı belirtilmiştir. Buna göre faizi helal kabul eden kişi kafir olur ve kafir olduğuna hükmedilir. (Kurtubî, 2003: 4/371-372).

Sizden kim dininden geri döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların bütün işledikleri dünyada da ahirette de boşa çıkmıştır ve onlar ateşin halkıdır, orada süresiz kalacaktırlar. (el-Bakara, 2/217) ayeti bu durumu özetlemektedir. Onların amelleri yani dünyada ki hasenatları batıl olmuş dolayısıyla boşa gitmiştir (Kurtubî, 2001: 3/185). Bununla ilgili olarak bir başka ayette de kendilerinden öncekiler gibi dünya hayatının geçici zevklerine dalarak, ebedi saadeti kazanmak için kullanmaları gereken nimetleri, Allah yolunda sarf etmekten alıkoyan münafıkların amellerinin yine boşa çıkacağı bildirilmektedir. (et-Tevbe, 9/69)

Karşılıklı rıza esasına vurgu yapan bir ayette “Ey iman edenler! Mallarınızı, kendi aranızda karşılıklı anlaşmadan doğan bir ticaretten başka, haksız nedenler ve yollarla yemeyin” (en-Nisâ, 4/29) buyurulmaktadır. Devamında ki “kendi nefislerinizi öldürmeyiniz” kısmı ise hem ferdi hem de toplumsal bir muhtevaya sahiptir. Kurtubî, Müfessir Nesefî’den nakille şu yorumu aktarır: “Mali konularda birbirinize zulmetmek suretiyle kendinizi öldürmeyiniz. Çünkü başkasına zulmeden kişi onu öldürmüş gibidir.” Bu şekilde haksız yere bir başkasının malını yemek, karşı tarafı geçimsizliğe, iflasa ve hatta intihara sürükleyebilir. Yani ticarette haksız yere bir başkasının malını yemek, karşılıklı rıza esasına riayet etmeyip herkesi sıkıntıya sokacak davranışlarda bulunmak, insanların birbirini öldürmesine sebebiyet verebilmektedir. Buna göre insanlar mallarını aralarında haksız ve boşu boşuna yemek yerine, karşılıklı rıza ile ticaret yapmalıdır. Yoksa ya bu dünyada ya ahirette hem kendilerinin hem de başkalarının zarara uğramasına neden olabilirler (Kurtubî, 2004: 5/153).

2.3.Ticarette Dürüst Olmak

Kurtubî’ye göre ticaret ahlakında en temel husus, tacirin doğru sözlü olmasıdır. Kişi, “Doğru sözlü, güvenilir ve Müslüman tacir, Kıyamet gününde peygamberlerle, sıddıklarla ve şehidlerle birlikte olacaktır.” hadisindeki müjdeye nail olmak istiyorsa, kendi malını güzel göstermek için propagandasını veya abartılı bir şekilde tanıtımını yapması yani malının kaliteli olduğuna dair yemin etmesi veya malını anlatırken salavat getirmesi gibi eylemlerle algıda farkındalık oluşturmaması gerekir (Kurtubî, 2004: 5/152).

Tacir kimse, dünyevi ticaretinde kazanmak için nasıl çalışıyorsa, ahiret saadeti içinde daha fazla gayret etmelidir. Uğraştığı ticareti kendisini farzları eda etmekten alıkoymamalıdır. Nitekim “Onlar öyle erlerdir ki ne ticaret ne de karlı bir alışveriş kendilerini Allah’ı anmaktan alıkoymaz.” (en-Nûr, 24/37) ayet-i kerimesin de bahsedilen kimselerden olabilmesi için namaz vakti geldiğinde ticaretine ara vermesi gerekir (Kurtubî, 2004: 5/143-153). Bu ayette, özellikle ticaretin söz konusu edilmesi, insanı namazdan alıkoyan en büyük meşgalelerden biri olması dolayısıyladır. Kurtubî, alışverişin ticaret kapsamına girdiği halde neden tekrar zikredildiğini

PROCEEINGS BOOK

şöyle açıklar: Burada ticaret kelimesi ile satın almak kast edilmiştir. "Allah'ı anmaktan" ifadesi ile namazda hazır bulunmak, farz olan namaz ve O'nu güzel isimleriyle anmak gibi farklı farklı zikirler kast edilmiştir. Ayet pazarda ticaret yapan ve namaz vakti geldiğinde dükkanlarını kapatarak, cemaat halinde namaz kılmak üzere mescide giden kimseler hakkında inmiştir. Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre ayette geçen ticaret erbabı için Peygamber (sav): "Bunlar yeryüzünde Allah'ın lütfundan arayarak, yeryüzünde yolculuk yapan kimselerdir." demiştir. "Denildiğine göre Peygamber (sav) döneminde iki kişi vardı. Bunlardan birisi satıcı olup namaz için ezan okunduğunu işitir işitmez eğer terazi elinde bulunuyorsa onu atıverirdi, güzel bir şekilde dahi koymazdı. Şayet terazi yerinde bulunuyorsa, onu oradan kaldırmazdı. Diğeri ise demirci idi, ticaret maksadıyla kılıç yapardı. Eğer çekici, orsun üzerinde bulunuyor ise onu yerinde bırakırdı, şayet kaldırmış ise ezanı işittiği takdirde arkasına atardı. Allah, onları ve onlara benzeyen herkesi övmek üzere bu ayeti indirmiştir." (Kurtubî, 2004: 5/152).

Ticaretin temel unsurlarından bir diğer önemli husus ise tartıda doğruluktur. İnsanlar arasında adil bir ticaretin sağlanabilmesi için doğru ölçülerin kullanılması gereklidir. Kur'an'ı Kerim'de tartıda doğru bir şekilde ölçmek ve alışverişte hakkaniyete azami derecede riayet etmek gerektiği birçok ayette vurgulanmaktadır. (el-A'râf 7/85, Hûd 11/84-85; el-İsrâ, 17/35; eş-Şuarâ, 26/181) Kurtubî'ye göre satıcıların tartıyı herkes için eşit bir şekilde doğru ölçmeleri, bir beldede hak ve adâletin yerleşmesi için gereklidir. Bu ise alışverişte iki temel kaideyle mümkündür: ilki, doğru tartı ikincisi de kişinin doğru ölçmesidir. Nitekim Allah, doğru ölçüp tartmaya dikkat edilmesi için bazı ayetlerde de kıstas kavramıyla, yani terazilerin en doğrusu ile ölçmeyi vurgulayarak dosdoğru tartı ile tartın buyurmaktadır. (el-İsrâ, 17/35; eş-Şuarâ, 26/182.) Keza "Vay haline, ölçüde ve tartıda hile ve haksızlık yapanların!" (el-Mutaffifîn, 83/1) ayetiyle, alışverişteki ticaretten başka hayatın her alanında kural tanımayarak veya sistemin bir açığını bularak insanların hak hukuklarını çalan ve kul hakkına girenler çok elim bir azapla karşılaşacakları hususunda uyarılmaktadırlar. Burada ki "Veyl" kavramı ahirette ki azabın şiddeti manasında kullanılmıştır. İbn Abbas'dan nakledilen: "Bu, cehennemdeki bir vadinin adı olup, cehennemliklerin irinleri o vadide akar." rivayetine göre ölçü ve tartılarını eksik yapan kimseler için veyl (vadisi) vardır. "Ölçü ve tartıları eksik yapanların vay haline!" denmesiyle bu kimselerin atılacakları yer kastedilmiştir. Bu kimselerin bir özelliği de ayetin devamında "Onlar ki, insanlardan ölçü ile aldıklarında tam alırlar." (el-Mutaffifîn, 83/3) şeklinde belirtilmektedir. Kendilerine ölçüyle bir şey alacak olurlarsa tam alırlar, fakat satmaya gelince eksik verirler. Yani başkalarına reva gördükleri şeylerin kendilerine yapılmasına razı olmazlar. Ayetin devamında "...Zan dahi etmiyorlar mı?" kısmı ile eksik ölçüp, tartma cesaretini göstermeleri dolayısıyla, hallerinin çok dehşetli olduğuna dikkat çekilerek, hayret edilecek bir durumun içinde bulundukları anlatılmak istenmektedir. Sanki "tekrar diriltileceklerini" ve yaptıklarından dolayı sorgulanacaklarına ihtimal vermiyorlarmış gibidirler. Buradan bu kimselerin yaptıklarının hesabını vereceklerine gerçekten inanmadıkları anlamı çıkmaktadır. Zira inanmış olsalardı ölçü ve tartıyı eksik yapmazlardı (Kurtubî, 2003: 18/466-470). Ancak "İleride bunların hesabını nasıl veririm diye düşünmedikleri" ve kalplerin de hak ve adalet duygusu beslemedikleri, için ellerine geçen her fırsatta haksız bir şekilde kazanmayı kar sayarlar. Halbuki o kazandıkları kendilerinin azabını arttırmaktan başka bir işe yaramaz. Yine ayetin devamında bu kimselerin amel defterlerinin, cehennemde bu defterlerin tutulduğu

"Siccin" denilen yere konulacağı hatırlatılmaktadır. (el-Mutaffifîn, 83/7) Burada ferde ve topluma düşen, peygamberlerinin uyarılarına kulak asmayıp ölçüyü ve tartıyı eksik yapmaya devam eden medyen halkı gibi, şükür yerine nankörlüğü tercih eden kavimlerin helaklerine yol açan sebeplerden ders almak ve bunları öncekilerin masalları diyerek okuyup geçmemektir.

2.4. Ticarette İnfak

Ticaret erbabının elde ettiği kazancın manevi kusurlarının giderilebilmesi ve muhafaza edilmesi için ayet ve hadislerde infak etmeleri tavsiye edilmiştir. Bu konuda "Allah'ın sana bahşettiği bu servet ve zenginlik ile âhiret yurdunu kazanmaya çalış, fakat dünyadan da payına düşeni unutma..." (el-Kasas, 28/77) ayetini Kurtubî, kişinin dünya hayatında iken ahirette kendisine bir fayda sağlayacak yollarda harcamalarda bulunmasıdır, şeklinde yorumlar. Buna göre kişiye verilen mal ve zenginlikler, ahiret yurdunu kazanmak için bir fırsattır. Dünyadaki nasibin unutulmamasının istenmesi ise sâlih amel işlemeden ömrün tüketilmesini önlemek içindir. Çünkü ameller sadece ahiret hayatını kazanmak için yapılır. Yani kişinin dünyadan nasibi, ömrü ve dünyadaki sâlih amelleridir. Dünyevi boyutta ise nasip kavramının, ticarî faaliyetleri kapsadığı söylenebilir. "Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de ihsan et." kısmındaki ihsanı Peygamber efendimiz: "Allah'a, onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir." şeklinde açıklamıştır. Başka bir görüşe göre de yoksulları gözetmek yani kazandıklarından infak etmektir. Genel görüş ise Allah'ın nimetlerini, Allah'a itaat yolunda kullanmaktır (Kurtubî, 2002: 13/346-354).

Nitekim "Kur'an'ın anlayıp uygulayan, namazı farzıyla ve nafilesiyle dosdoğru kılan ve kendilerine verilenlerden gizli ve açık infak yapanlar kesin olarak asla zarara uğramayacak bir ticareti umabilirler." (Bkz. Fâtır, 35/29) buyrulur. Yine bu hususlara riayet edenlerin yani "İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, onlara mükafatlarını eksiksiz ödeyecek (hem de lütfundan onlara fazlasını verecektir" (en-Nisâ, 4/173) ayeti de bu kimselerin dünya-ahiret ticaretinden kazançlı çıkacakları bildirilmektedir (Kurtubî, 2002: 14/340-341). Sevdiği halde mallarını Allah yolunda harcayanların kazandıkları, ayette ekilen tek bir tohumun yedi başak bitirmesi ve her başakta da yüz tane vermesi gibi kat kat arttırılacağı bildirilerek infaka teşvik edilmiştir (el-Bakara, 2/261). Yani kendi gönül rızaları ile helalinden kazandıklarından O'nun yolunda harcayanlara verdikleri şeyler, ahirette sevabı başak misali fazla fazla karşısına çıkacaktır. Dolayısıyla kişi en küçük bir iyiliği bile önemsiz görmemelidir. Ayetin devamında ise infak ederken dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde durulmuş, başa kakmaktan ve gönül incitmekten kaçınanlardan onların özel mükafatlara ereceği belirtilmiştir (el-Bakara, 2/262).

Kurtubî, "Ey iman edenler! Sizi çok acıklı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?" (es-Saf, 61/10-13) ayetinin, Osman b. Maz'ûn hakkında indiğini belirtir. Kendisi dünyalık her şeyden vazgeçmek için Peygamberden izin istemiş ancak O, benim sünnetime uymayan benden değildir buyurmuştur. Bunun üzerine Ey Allah'ın Peygamberi, Allah'a yemin ederim ki Allah'ın en sevdiği ticaretin hangisi olduğunu bilmeyi çok isterdim. Böylelikle ben de o ticareti yapardım demiştir. Bunun üzerine bu ayet-i kerime nazil oldu. Kurtubi'ye göre insanı çok acıklı azaptan kurtaracak olan ticaretten kasıt cihaddır (Kurtubî, 2003: 17/309-310). Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah Mü'minlerden canlarını ve mallarını cennet karşılığı

PROCEEINGS BOOK

satın almıştır." (et-Tevbe, 9/111). Allah'ın yarattığı her şey zaten O'nun mülküdür. Dolayısıyla Allah'ın onları tekrar satın alma yoluyla mülkiyetine geçirmesi düşünülemeyeceğinden buradan anlaşılan, insanlara can ve malları için geçici bir hürriyet ve mülkiyet hakkı vermek suretiyle onlardan faydalanmalarına izin verdiğidir. Yani verilenler geçici heves ve arzular uğruna harcanırsa, ahirette onlardan hiçbir kâr elde edilemeyecektir. Bu duruma düşmemek için kişi, kendisine verilenleri gönül rızasıyla O'nun yolunda sarf etmelidir. Bu şekilde geçici olan dünyevi heveslerin Allah katındakileri uğruna feda edilmesine karşılık ebedi saadet ve menfaatler elde edilecektir. Buna benzer bir örnekte Peygamber Cuma hutbesi verirken şamdan gelen kervanı görünce kalkıp giden bazı sahâbîler hakkında inen Cum'a suresi 11. ayette geçmektedir. "...Allah'ın katında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha hayırlıdır..." Buna göre Allah'ın yanında bulunanlar dünyalıklardan daha hayırlıdır. Kurtubî, bunu iki şekilde açıklamıştır: İlki Allah'ın yanındaki namazın sevabı, eğlencenin ve ticaretin sağladığı faydadan daha hayırlıdır. İkincisi ise Allah'ın insanlar için ayırmış olduğu rızık, elde edilen eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır şeklindedir. Buradan anlaşılan O'nun yanındaki dünya ve ahiret hayırlarını kazanmak için O'na itaat ile O'ndan yardım istemektir (Kurtubî, 2003: 17/346-348, 361).

2.5.Malları Batıl Yolla Yememek

Ayetlerde Allah Teala, karşılıklı rızaya dayanan bir ticaretten başka bir kimsenin malını, hile, hırsızlık, faiz, karaborsacılık, yalan, aldatma, (en-Nisâ, 4/29) kumar ve gasp gibi günah olduğunu bilerek haksız yöntemlerle yemek ve buna başkalarını da alet etmek için, rüşvet vererek bâtılca yenmemesi gerektiğini (el-Bakara, 2/188) açıkça bildirmektedir.

Ticaret, adil ve ahlaki sınırlar içinde yapılmalıdır. Başkasının malını İslâm'ın izin vermediği bir şekilde alan kimse, o malı batıl yolla yemiş olur. Ehl-i Sünnet ittifakla şunu belirtir: Az ya da çok kendisine mal denilebilen herhangi bir şeyi haksızca alan herkes bundan dolayı fâsık kabul edilir ve o malı almak onun için haram olur. (Kurtubî, 2001: 2/620). Bir kimsenin haksız olduğunu bildiği halde hâkimin, o kişinin lehine hüküm vermesi de o kişinin batıl yolla mal yemesi kapsamına girer. Çünkü haram olan bir şey hâkimin vereceği karar ile helal sayılmaz (Kurtubî, 2001: 2/617). Ayette, hâkimin kararını kendi yararına değiştirmek için rüşvet verenler "İnsanların mallarından bir kısmını yemeniz için onları hakimlere aktarmayın" (el-Bakara, 2/188) şeklinde uyarılmaktadır. Buna göre kişinin ticaretinde veya başka bir işinde hâkim veya ilgili kurumlara yalakalık yapması ve rüşvet vermesi de batıl kapsamına girmektedir (Kurtubî, 2001: 2/618-619).

Kurtubî, tefsirinde ayetlerde belirtilenlerden başka urban kaporalı satış diye bilinen "Urban" işlemine de yer vermiştir. Buna göre bir kişi bir malı daha sonra almak veya kiralamak üzere bir ücret veya fazladan bir para verir. Eğer alırsa önceden verdiği miktar toplam ücretten düşülür fakat almaktan vazgeçerse verdiği para satıcıda kalmış olur. Bunu bir çeşit kumar, garar veya muhataralı bir alışverişe benzetir. Karşılıklı bir bedel veya hibe söz konusu olmadığı için malın batıl yolla yenmesi demektir ki caiz değildir. (Kurtubî, 2004: 5/143).

2.6.Eşyanın Değerini Düşürmek

PROCEEINGS BOOK

Kurtubî, "...Ölçüyü ve tartıyı tam tutun, insanların (hakları olan mallarını ve) eşyasını değerinden düşürüp-eksiltmeyin (hırsızlık ve haksızlık yapmayın) Kve düzene (ıslaha) konulmasından sonra yeryüzünde bozgunculuk (fesat) çıkarmayın..." (el-A'râf, 7/85) ayetindeki insanların eşyalarını eksik vermeyin lafzını, kişinin malında olmayan bir kusur bulmak, onu değersiz ve rağbet edilmeyen bir şey olduğuna ikna etmeye çabalamak, kıymeti hususunda karşı tarafı aldatmak ve alışverişlerde ölçüp tartarken fazla almak yada eksiltmeyle hile yapmak şeklinde açıklar. Tüm bunlar başkasının malını batıl bir şekilde yemek olup geçmiş ve önceki ümmetler arasında peygamberler vasıtasıyla yasaklanmıştır. Ayette geçen "Islah edildikten sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın" kısmı ise, "eksik vermeyin" lafzına atfedilmiş olup peygamber gönderilmeden önceki fesatlık yani haramı helal kılma, kan dökme, tartıda hırsızlık gibi kısaca her türlü kötülüğün, yapıldığı zamana işaret etmektedir (Kurtubî, 1998: 7/404). Buna göre noksan ölçü kullanma ve tartıda haksızlık yapmanın yanlış olduğunu bile bile bozgunculuğu sürdürenler, ama bu dünyada ama ahirette Allah'ın azabı ile karşılaşacak ve o haksızlıklarla kazandıkları da o gün onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır.

3.Sonuç ve Değerlendirme

Kur'an'da ticaretle ilgili ayetlerde doğru ticaretin prensipleri yer almaktadır. Kur'an, ticaretin ahlaki boyutuna da dikkatlerimizi çekmektedir. Bu anlamda çalışmamızda Kurtubî'nin ayetlere yaklaşımları çerçevesinde ticaret ahlakıyla ilgili bazı temel hususları incelemeye gayret gösterdik. Kurtubî, öncelikle ayetlerde çokça geçen helal kazanç hususuna titizlik gösterilmesini hatta satıcının helal olsun diyerek ikram ettiğinden bile eğer alınmayacaksa yenilmesini tavsiye etmemiştir. Ticarette karşılıklı rıza ile ilgili başkasının malını haksız yemekten kaçınmayı ve insanları sıkıntıya sokabilecek davranışlardan sakınmayı öğütler. Alışverişte hile ve aldatma yoluyla inanları kandırarak mal elde etmenin kişiyi gerçek ahiret karından mahrum bırakacağını belirtmiştir.

Ticaret ahlakında satıcının doğru sözlü olması temel şart olup, kişinin kendi malını pazarlarken onun iyi olduğuna dair yemin etmesini veya bazı dini ifadeleri algıda farkındalık oluşturacak şekilde kullanmasını doğru bulmaz. Bununla beraber yine satıcıların ölçü ve tartıda doğru davranmaları, bulundukları yerde hak ve adaletin yerleşmesi şarttır. Haksızlık yapanların ise ahirette hesaba çekileceklerine tam olarak inanmadıkları yorumunu yapmıştır. Kurtubî'ye göre verilen mal ve zenginliklerin ahiret saadeti için bir fırsat olarak görülmesi ve Allah yolunda harcanması gerekir. Kişinin kazandıklarından infak etmesine de önemli bir mesele olarak değinen Kurtubî, kazanılan mallardan ahirette kendisine fayda sağlayacak bir şekilde infak etmesini tavsiye etmiş, Allah'ın verdiği nimetleri yine O'na itaat yolunda kullanmaya dikkat çekmiştir. İnfakın en üst derecesi olarak ise kişinin Allah'ın verdiği canı, O'nun yolunda cihad ederek infak etmesi olduğunu belirtir.

Ticaret ahlakında bir diğer hususta batıl yolla mal yememek olup İslam'ın uygun görmediği bir şekilde mal elde etmek Kurtubî'ye göre batıl yolla yemektir. Yine ticarette hâkim veya ilgili kurumlara rüşvet verilmesi ve kaporanın iade edilmemesi de batıl yolla mal yeme kapsamındadır. Alışverişte, alıcının malda olmayan kusurları bulmaya çalışması, onu değersizleştirme çabaları ve gerçek değerini yanıltma girişimleri de İslam'ın ticaret ahlakıyla

bağdaşmayacağını belirtmiştir. Bunlara riayet etmek, toplumsal düzenin ve adaletin korunması için gereklidir.

KAYNAKÇA

Arslan, D. (2018), *Ahilikte İş ve Ticaret Ahlâkının Kur'ânî Referansları*, Uluslararası Ahîlikte İş ve Ticaret Âhlâkı Sempozyumu, s. 103-118. https://isamveri.org/pdfdrg/G00414/2018/2018_ARSLAND.pdf (Erişim tarihi: 18.11.2023)

Çalışkan, N. (2018), *Kur'ân'da Ticarî Ahlak Kuralları ve Günümüzdeki Yansımaları*, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 1, sayı: 1, s. 22-42. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/587649 (Erişim tarihi: 18.11.2023)

Ersoy, A. (1969*), İslam'da Ticaretin Önemi ve Ticaret Ahlakı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, c. 8, sayı: 88-89, s. 300-308 https://isamveri.org/pdfdrg/D00033/1969_c8/1969_c8_88-89/1969_c8_88-89_ERSOYA.pdf (Erişim tarihi: 18.11.2023)

Dölek, A. (2020), Kur'ân'a ve Hadîslere Göre Helâl Kazancın İlkeleri Katre: Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi, sayı: 9, s. 151-184. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1180004 (Erişim tarihi: 18.11.2023)

Gül, A. Rıza, (2010), *İslam İktisat Düşüncesinin Kur'ân'daki Temelleri*, A*nkara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* c. LI, sayı: 2, s. 27-78. https://isamveri.org/pdfdrg/D00001/2010_C51_2/2010_C51_2_GULAR.pdf (Erişim tarihi: 11.11.2023)

Güneş, C. (2019), *Kur'ân'ın Ticaret Dili ve Kavramları***,** UMDE: Dini Tetkikler Dergisi, c. 2, sayı: 1, s. 101-125. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/772562 (Erişim tarihi: 18.11.2023)

Güneş, C. (2019), *Kur'ân'da Ticaretin Uhrevî Boyutu***,** Tokat İlmiyat Dergisi, c. 7, sayı: 1, s. 101-124. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/800897 (Erişim tarihi: 18.11.2023)

Habergetiren, Ö. (2018), *Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihu'l-Gayb İsimli Tefsirinde Ribâ (Faiz) Yasağını Konu Alan Ayetlere Getirmiş Olduğu Yorumlar*, Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi, c. 2, sayı: 2, s. 108-136. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/628797 (Erişim tarihi: 18.11.2023)

İmam Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân***,** trc. M. Beşir Eryarsoy, c. 1-20, İstanbul, 1997-2003.

Kandemir, M. (1979), Yaşar, *Müslüman Türklerde İş ve Ticaret Ahlakı, Diyanet İlmi Dergi [Diyanet Dergisi]*, c. 18, sayı: 5, s. 300-308. https://isamveri.org/pdfdrg/D00033/1979_c18/1979_c18_5/1979_c18_5_KANDEMIRY.pd (Erişim tarihi: 18.11.2023)

Okcu, A. (2015), *Nisâ Sûresi 29. Âyette Geçen "Ticaret" Kelimesinin Farklı Okunuşları ve Hukuki Yansımaları*, Ekev Akademi Dergisi, c. 19, Sayı: 61 s. 257-276. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2582345 (Erişim tarihi: 18.11.2023)

Ünal, N. (2011), *Kur'an'ı Kerim'de Kendilerine "Yazıklar Olsun" Denilenler*, Kelam Araştırmaları Dergisi [Kader], c. 9, sayı: 1, s. 285-334. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179791 (Erişim tarihi: 21.11.2023)

MUSÂ (A.S.) VE SABIR

Kübra AKBAŞ[1]

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 1kubraakbas@gmail.com - 0000-0002-2194-6423

ÖZ

Dünya hayatı, insan yaşamına uygun tasarlanmış olmasına rağmen işleyişin devamlılığı için bazı eksilmeler yahut bozulmalar meydana gelmektedir. Bu farklılaşmalar karşısında alışılagelenin aksine meydana gelen her olay karşısında edinilen mevcut tutumlar da değişkenlik göstermektedir. Örneğin ölüm meydana geldiğinde bazı insanlar metanetli davranabilirken bazıları ise karamsarlığa kapılıp isyana sürüklenebilir. Bu gibi durumlarda bedensel ve ruhsal açıdan zarar görmemek için bazı davranış biçimlerinin doğru bir şekilde insan yaşantısıyla bütünleştirilmesi gerekmektedir. İşte bu gibi sebeplerle sabır, insanoğlunun çeşitli zorluklar karşısında dünya hayatına adapte olmasını kolaylaştırıcı bir kavram olmuştur. Kur'ân pek çok değerli şahsiyetin yaşantıları üzerinden insanlara rehberlik etmektedir. Bu bağlamda Hz. Eyyûb gibi sabır kavramıyla bütünleşmiş bir peygamberin yanı sıra Kur'ân'da ulü'l-âzm peygamberlerin de üstün sabrına işaret etmektedir. (Ahkâf 46/35) Bu makalede ulü'l-âzm peygamberlerden biri olan Hz. Musâ'nın sabrı ele alınmaktadır. Makalemizde önce Hz. Musâ'nın hayatı ve karşılaştığı zorluklar ayetler ışığında incelenmiştir. Daha sonra da Hz. Musâ'nın sabrı, hayatından örnekler verilmek suretiyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sabır, ulü'l-azm, Hz. Musâ, Hz. Harun, İsrailoğulları, Firavun

MOSES AND PATİENCE

Abstract

Although world life is designed to suit human life, some disruptions or decreases occur for the continuity of functioning. In the face of these differences, current attitudes towards every event that occurs contrary to the usual also vary. For example, when death occurs, some people may behave stoically, while others may become pessimistic and lead to rebellion. In such cases, it is necessary to correctly integrate some forms of behavior into human life in order to avoid physical and spiritual harm. For reasons like these, patience has become a concept that makes

[1] Bu çalışma Prof. Dr. Mehmet Soysaldı danışmanlığında "*Kur'an'da Sabır: Ulü'l-Âzm Peygamberlerin Örnekliği*" başlıklı devam eden yüksek lisans tezim esas alınarak hazırlanmıştır.

PROCEEINGS BOOK

it easier for human beings to adapt to worldly life in the face of various difficulties. The Quran provides guidance to people through many valuable figures. In this context, Hz. In addition to a prophet like Ayyub who is integrated with the concept of patience, it also points to the superior patience of the ulu'l-azm prophets in the Quran. (Ahqaf 46/35) Within this framework, Hz. The life of Moses and the subject of patience will be discussed.

In the first part of this study, Hz. one of the great prophets. The life of Moses will be examined and the difficulties he encountered at some points in his life, as reported in the Quran, will be touched upon. Then, the concept of patience is defined in general terms and Hz. The behavior of patience in Moses' life will be examined. In this study, Hz. The concept of patience has been tried to be concretized based on the life of Moses.

Keywords: Patience, prophets of resolve, Moses, Aaron, Children of Israel/ Israilogullari, pharaoh.

Giriş

Şüphesiz ki, Kur'ân, insanlar için tesiri hiç eksilmeyecek bir yaşam rehberidir. Kur'ân'ın genel işleyişine bakıldığı zaman genel geçer yüzeysel haberler verilmekte olsa da adı geçen kişilere, olaylara, yerlere ve zamana has olmaksızın verilen mesajlar derin ve evrensel bir özelliğe sahiptir. Kur'ân'da pek çok kişi ve olay farklı yönleriyle ele alınmıştır. Peygamberlerin isimleri Kur'ân'da çeşitli yerlerde münferit olarak geçerken farklı peygamber isimleri ile de bir terkib içerisinde de geçmektedir. Bu dizilimlerin bir hikmete bağlı olmaksızın yalnızca tesadüfi olduğunu savunmak Kur'ân'ın i'cazına aykırıdır. Ayrıca Kur'ân'ın üslup inceliğine binaen belli başlı isimlerin yanı sıra bazı terkipler de zikredilmiştir. Bu terkiplerin kimlere işaret ettiği bazı durumlarda açıkça bilinebilirken bazı durumlarda ise yorum gerektirmektedir. Örneğin "hâtemü'l-enbiyâ" terkibinin Efendimiz (s.a.v.)'e işaret ettiği âyetle sabittir. Ancak "ulü'l-azm" terkibinin ise hangi peygamberlere işaret ettiği Kur'ân ile sabit olmayıp ulemanın görüşleri ile tespite çalışılmıştır. Pek çok âyette ismi zikredilen Hz. Musâ'nın, müfessirlerin çoğunluğunun görüşüne göre ulü'l-azm peygamberlerden biri olduğu kabul edilmektedir.

Hz. Musâ Kur'ân'da hayatı detaylı olarak anlatılan peygamberlerden biridir. Kur'ân'da bu kadar geniş bir anlatıma sahip olan peygamberin hayatının bütün insanlık için önemli mesajlar içerdiği göz önüne alınıp daha detaylı incelenmesi gerekmektedir. Hz. Musâ'nın ulü'l-azm

peygamberler arasında anılmasına neden olan en büyük özelliklerinden birisi üstün bir sabır ile donatılmış olmasıdır. Nitekim Firavun ile mücadelesi, İsrailoğulları gibi bir kavime gönderilmesi, çeşitli imtihanlara göğüs germesi bunun açık göstergesidir. Hz. Musâ'nın sabrının derinlemesine incelenmesi, günümüzde yaşanan pek çok buhranda insanlara rehberlik edecektir. Hz. Musâ'nın yaşantısından yola çıkarak ilim öğrenmede sabrın en önemli unsur olduğunu görmekteyiz. Sabırsızlığın hem öğrenci hem öğretici açısından ilme mani olabilecek kuvvette engel teşkil ettiğini Hz. Musâ'nın çıktığı bir yolculuk vesilesi ile öğrenmekteyiz. Nitekim ilim öğrenmedeki şevkin devamlılığı için mutlak bir sabır hâli gerekmektedir. Yol ne kadar uzun ve meşakkatli olsa da sabırlı kimseler için yolun sonu öğretici ve tatmin edici olacaktır.

Hazza ve hıza dayalı bir tüketim çılgınlığının merkezindeki modern dünya insanları için güç yetirilmesi en zor şey sabırdır. Bireysel buhranların ve başarısızlıkların nedenlerine bakıldığında sabır hususunda büyük eksikliklerin olduğu görülmektedir. Arzu edilene arzu edildiği anda ulaşmak isteyen kişiler için ulaşılamayan şey büyük bir huzursuzluk ve boşluk hissi oluşturmaktadır. Dayanılması güç zorlu durumlarla başa çıkma becerilerini geliştirememiş insanlarda, karşılaşılan güçlükte kaçma eylemi sıklıkla görülmektedir. Bu sebeple mücadele yerine kolay olana rağbet artmaktadır. Böylelikle insanın anlam arayışı, varlığı anlamlandırma süreci bir çıkmaza girmektedir. Bu sebeple sabır değeri insan ruhunu tamamlayıcı bir değerdir. Sabır konusunda bireysel tecrübelerin en kalıcı etkili tecrübeler olduğu yadsınamaz. Bununla beraber sabır değerinin ediniminde bu değerin en güzel örneklerinin yaşantıları büyük bir rehberlik sağlamaktadır.

1. SABIR

1. Sabır Kelimesinin Sözlük Anlamı

Arapça sa-be-ra fiilinin masdarı olan sabır kelimesi sözlükte alıkoyma, engelleme, bekleme gibi anlamlara gelmektedir. (İbn Manzûr, 4/sbr mad.) Bazı dilbilimci âlimler bela vaktinde nefsi isyandan korumak olarak tabir etmişlerdir. Başa gelen olaya sızlanmak, aceleci davranarak kolayca öfkeye kapılmak anlamlarına gelen "ce-ze-a" kelimesinin zıttıdır. (Vankulu Lügati, 1/Sbr mad.)

2. Sabır Kelimesinin Terim Anlamı

PROCEEINGS BOOK

Âlimlerin yaptığı anlam tahlilleri ise şu şekildedir: sızlanmama, yakınmama, tâhâmmül etme, (Uludağ, 96) ağrı ve acıya dişini sıkma, edepten ayrılmama, sıkıntı ve kedere sızlanmayı terk etmek. Öfkeyi yenip, öfkeli davranışlara girmemek, dili şikâyetten uzuvları yanlış hareketlerden korumaktır. (Ateş, 32) Ayrıca İmam Razi sabretmenin vacip olduğunu söyleyerek sabrı iki kısımda incelemiştir, bedeni olan sabır ve ruhani sabır. Bedeni olan sabır, yapılması güç fiziksel şeyleri yüklenmenin getirdiği zorluk durumuna katlanma, göğüs germedir. Ruhani sabır ise nefsani duygu ve şehevi hislere duyulan ilgilerden ruhu alıkoymaktır. (er-Râzî, 82)

Uddetu's-sabirin ve zahiretu'ş-şakirin (Sabredenler ve Şükredenler) isimli eserinde İbn Kayım sabır kelimesinin sözlükte menetme ve tutsak etme anlamlarına geldiğini belirttikten sonra, "*sabır, kişinin nefsini isyandan, dilini şikâyetten, ellerini yüzüne ve dizine vurmak suretiyle ve elbiselerini parçalamaktan alıkoymasıdır demektedir*" demiştir. (İbn. Kayyım, 2022 s.13)

İmam Gazzâlî İhyâ isimli eserinde sabrı "dini duygunun nefsani isteklerin ve baskın ihtirasların karşısında direnç gösterebilmek" olarak tanımlamaktadır. (el-Gazzâli 4/63) İmam Gazzâlî ve İmam Râzî sabır kavramının duruma göre farklı isimlerle karşımıza çıkabileceğini ifade etmektedirler. Onlara göre, zenginliğe karşı sabır; nefis hâkimiyetidir. Nefsânî arzulara karşı sabır, iffettir. Savaş anında gösterilen sabır, şecaat/kahramanlıktır. Öfke ve kızgınlıkla baş etme konusunda sabır, hilmdir. Musibet ve felaketlere karşı sabır, gönül genişliğidir. Görülüp işitileni muhafaza etme bakımından sabır, sır tutma yahut kitmânu nefstir. Bolluk içinde yaşamaya karşı gösterilen sabır, zühddür. Aza sabretme şeklinde olursa kanaat olarak ifade etmiştir. (el-Gazalî 4/126; er-Râzî, 4/87)

Ragıp İsfanahi, İmam Gazzâlî ve İmam Râzî'nin yukarıda geçen tanımlamalarına ek olarak: oruca da sabır denildiğine dikkat çekmiştir. Bakara 175. Ayette geçen sabır kelimesinin cürret anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bu ayette sabır kelimesi buraya kadar kullanılan anlamının tam tersi bir manada kullanılmıştır: *"Onlar, doğru yol karşılığında sapkınlığı, mağfiret karşılığında azabı satın almış kimselerdir. Ateşe ne kadar da dayanıklılarmış!"*Şûrâ 33. Ayette geçen sabır kelimesinin anlamının beklemek manasına geldiğini söylemiştir. *"O dilese rüzgârı dindirir de gemiler denizin üzerinde hareketsiz kalıverirler. Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır."* Çünkü beklemek sabrın bir başka ifade ediliş şeklidir. Yine aynı manayı destekleyen bir diğer ayette Tûr Sûresi 48. Âyette geçmektedir: *"Sen*

rabbinin hükmünü sabırla bekle, kuşkusuz sen bizim gözetim ve korumamız altındasın. Her kalktığında rabbini hamd ile tesbih et." (el-Isfahânî, 2010, s.576)

3. Kur'ân'da Sabrı Tavsiye Eden Ayetler

Kur'ân'da pek çok âyette sabır tavsiye edilmektedir. Genel itibari ile sabretmenin önemi hakkında bilgiler verilirken sabredenlerin üstün mükâfatlarla beraber yüceltileceği haberi verilmektedir. Çeşitli imtihanlarla karşılaşacak olan insanların sabretmeleri üzerine dünya ve ahirette çeşitli ikramlarla donatılacakları gibi detaylar yer almaktadır. Bunların yanı sıra sabredenler pek çok vasıflarla nitelemiştir. Sabrın çeşitli faziletleri hakkında bilgiler verilerek insanlar sabra teşvik edilmiştir.

Kur'ân'da sabrın tavsiye edildiği bazı âyetleri şöyle sıralayabiliriz:

- *"Sen onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de rabbini övgüyle tesbih et; yine gecenin bazı vakitlerinde ve gündüzün iki ucunda da tesbih et ki hoşnutluğa erişesin."* (Tâhâ 10/130)

Bu âyet açıktan tebliğ dönemlerinde peygamberin ve O'na (s.a.v.) inananların en sıkıntılı dönemlerinde nazil olmuştur. Bu âyet zorlu zamanlarda müminlere moral aşılayan âyetlerdendir. Allah, İnkârcı topluluğa karşı bir mühletin belirlendiği ve inkârlarında devam ettikleri sürece onları kötü bir sonun beklediğini haber vermektedir. Buna karşılık müminlere ise içlerinde bulundukları zor zamanları Allah'a samimi bir teslimiyet içinde aşabileceklerini haber verir. Teslimiyetlerini destekleyecek olan, onları nihai hoşnutluğa ulaştırabilecek anahtarlardan birisi sabır diğeri tespihtir. Âlimlerin çoğunluğu burada geçen tespihin namaz olduğu kanaatine varmışlardır. Arzulanan kurtuluşa ve hoşnutluğa sabrederek erişileceğini müjdelenmektedir. (er-Râzî, 17/77)

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şahsına yapılmış görünen bu telkin bütün müminlere bir nasihat bir uyarı niteliğindedir. Âyetin devamında dünya hayatının çekiciliğine kapılınmaması gerektiği, kişinin kendisine verilenin daha hayırlı ve daha kalıcı olduğu hatırlatılmıştır. Bu uyarılardan hareketle içinde bulunulan dünya nimetlerinin bolluğu karşısında da nefsani heveslere uygun davranmayıp çeldirici olan bu nimetlere karşı sabretmek gerekmektedir.

Bu âyetlerden hareketle sabredilmesi gereken durumlardan birisi tamamen dış dünyadaki albenili, kendine çeken durumlardır. İnsanlar peygamberlerin çağrılarına kulak verdiklerinde kendilerine cazip gelen her çeldiriciyi iman süzgecinden geçirerek kendileri için hayırsız olduğunu kolaylıkla tespit edebilirler. Bu gibi suni çeldiricilere karşı inananlar sabır kimliğine bürünerek kendileri için daha hayırlı olacak olan tercihlerde bulunabilir. Sabır, insanların doğru yoldan sapmalarını engelleme görevini yerine getirmektedir. Sahip olunamayan dünyalıklar için üzülmek hem peygambere hem de müminlere yasaklanmıştır.

- *"Şimdi sen güzelce sabret."* (Mearic 70/5)

Mekke döneminde inen ve 44 âyetten oluşan bu sûre, bazı müşriklerin Peygamber'e (s.a.v.) gelerek bahsetmiş olduğu azabı getirmelerini istemesinden sonra nazil olmuştur. Bu şekilde davranırken karşılarındaki peygamberi yalanlamışlardır. Bunu yaparken de alaycı bir üslupla azap hakkında sorular sormuşlardır. Bütün bu tahriklerin sonucunda Allah, bu azabın kendi katından geleceğini ve geldiğinde ise kimselerin onu savuşturamayacağını bildirmiştir. Bu çirkin üslup karşısında Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sabretmesini bildirerek onların alay ettikleri şeyin onlara elbet ulaşacağı haberini vermiştir.(er-Râzî, 22/124)

Bu âyet çerçevesinden bakıldığında, insanlar tarafından haksız çıkarılmaya çalışıldığı zamanlarda ya da doğruluğuna inanılan bir davanın savunulduğu zamanlarda kişinin mahzun olmaması, hak davada şüpheye düşmeden sonucunu bekleyerek sabırlı bir şekilde davasını sürdürmesi beklenmektedir. Vaat edilen her ne ise günü geldiğinde Allah tarafından gerçekleştirilecektir, Allah buna güç yetirmekte muktedirdir. Hz. Peygamber bir davetçi olarak karşılaştığı meydan okumalar hakkında Allah'a sığınmıştır. Çünkü vaat edilen azabın gönderilmesi, ne şekilde gönderileceği gibi bilgiler Allah'ın ilminde mevcuttur. Her şeyin iç yüzünü bilen yaratıcı (Ahzab 33/34) rasulüne sabretmesini emretmiştir. Kendisini yalanlayanlara ise Kıyamet gününden bazı sahneleri bildirerek vaadinin gerçek olduğunu haber vermiştir.

- "Sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz bunlar, Allah'a huşû ile boyun eğenlerden başkasına ağır gelir." (Bakara 2/45)

Kur'ân'ın en uzun sûresi olup 286 âyetten oluşan Bakara sûresi Medine'de nazil olmuştur. 45.âyette sabrın, namazın ve Allah'tan yardım dilemenin; huşu ile Allah'a boyun eğmeyenlere ağır geleceği bildirilmiştir. Âyetin devamında bu hali koruyan kimselerin mutlak dönüşünün

Rabine olduğunu bilen ve kavuşma gününü bekleyen kimseler olduğundan bahsedilmiştir. Huşu, Allah'a kalpten saygı ve sevgi besleyip yalnızca O'na itaat etmektir. Bu âyetin siyak ve sibakı incelendiğinde peygamber döneminde yaşayan Yahudi âlimlerden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Onları, kitaplarında gönderileceğine inandıkları peygambere iman etmeye çağıran bir âyettir. Onlar insanları ellerindeki kitaba imana davet ediyorlardı. Ancak geleceğini bildikleri rasule iman etme hususunda çekinceli davranmışlardır. Fahreddin Râzî onların alışageldikleri yaşam biçimlerini değiştirmekte zorlandıkları için imandan geri durduklarını ifade etmiştir. Din değiştirmek kolay bir süreç olmadığı için kendilerine gelen çağrıya uyma noktasında sabırlı davranıp namaz ile bu süreci desteklemeleri emredilmiştir. (er-Râzî, 2/484) Bu zorlu psikolojik süreçte kişiye ibadetleri huşu ile yerine getirmenin yardımcı olabileceği gibi sabredip Allah'a boyun eğmenin de büyük bir yardımcı olduğu belirtilmiştir.

- *"Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır."*(Bakara 2/153)

45.âyetin muhatabı Medineli Yahudiler iken 153.âyetin muhatabı ise açıkça belirtildiği üzere iman eden müslümanlardır. Sabır ahlaki özelliklerin temelidir. Sabrın namazla beraber anılması kişiyi Allah'a yaklaştıran bir durum olduğunu göstermektedir. Nasıl ki bir mümin namazsız düşünülemezse sabırsız da düşünülemez. Zorluğu da namaz kılmakla eş değer görülebilir. Ancak tam bir teslimiyetle Allah'a yönelenlere namaz kılmak kolay gelmektedir. Sabretmekte böyledir. İnsanın en şiddetli duyguları yaşadığı bir anda hiçbir şey yapmadan yalnızca Allah için faaliyette bulunmaması da yalnızca Allah'a boyun eğenlere kolay gelmektedir. Allah sabredenlerle beraberdir yani Allah sabretmeleri anında ve sabrettikleri şey hakkında her zaman kulunun muradını vermeye muktedirdir.(er-Râzî, 4/73-74)

- "*Ey iman edenler! Sabredin, kararlılıkta yarışın, düşmana karşı hazırlıklı olun (birbirinize dayanıp bağlanın), Allah'a karşı gelmekten sakının ki başarıya ulaşabilesiniz*." (Âl'i İmrân, 3/200)

Medine'de nazil olan Âl-i İmrân sûresi, 200 âyetten oluşmaktadır. Uhud Savaşı'nın anlatıldığı bu sûrede yaşanılan mağlubiyetin sebeplerine değinilmiş ve inanların Allah'a ve Rasûlüne itaat, Allah'tan sakınma ve tam bir galibiyete erişmek için sabrı kendilerine kalkan edinmeleri gibi tavsiyeler verilmiştir. Hiç şüphe yok ki insanlar için en büyük fazilet sabırdır. Bu sebeple Kur'ân'da en çok zikredilen, inananlara tavsiye edilen, amelleri güzelleştirici bu derece öneme sahip bir ikinci davranış tarzı ifade edilmemiştir. Sabrın yalnızca sürecin sonuçları hakkında

gösterilmesi gereken bir davranıştan ibaret olmadığını, sürecin her kademesinde bir zırh gibi kuşanılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu ayette sabrın öneminin yanı sıra müsabere kavramına yer verilmiştir. Bu kavram kişinin kendisi ile bir başkası arasında ortaklaşa vuku bulan sıkıntılara göğüs germesi olarak ifade edilmiştir. Fiziksel olarak yakınlık bulunan kişiler arasında birbirlerine sabırlı davranmaları, kendilerine uğrayan kötülüğe aynı minvalde karşılık vermeyip intikam yoluna girmemeleri emredilmiştir. Böylelikle sabır yarışında galip gelinebilir. Sabır yarışında üstün gelmenin başka yolları da vardır örneğin kendi ihtiyaç sahibiyken başkasının ihtiyacını giderme, cihad, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker yapmak, kalbinde şüphe olanların şüphelerini giderecek çalışmalarda bulunmak gibi. (er-Râzî, 7/299)

- *"Öyleyse rabbinin hükmüne sabret; onlardan hiçbir günahkâra yahut nanköre boyun eğme."* (İnsan, 76/24)

Medine'de indirilen otuz bir âyetten oluşan olan sûrede, insanın yaradılış aşamalarından, amelî yükümlülüklerinden, varılacak nihai yer olan ahiret yaşantısından, cennet ve cehennemden ve orada insanları amellerinin karşılığında bekleyen durumlardan bahsedilmektedir. Kur'ân'ın Allah tarafından gönderildiğini ve dileyen kimseleri Allah'a ulaştıracak bir öğüt olduğunu haber vermektedir. Kulun dilemesinin yalnızca Allah'ın dilemesiyle olacağı haber verilmiştir.

Sûrenin on ikinci âyetinde, sabretmelerine karşılık müminlerin mükâfatlarının cennet ve ipekten giysiler olacağı haberi verilmiştir. Yirmi dördüncü âyette ise Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nübüvveti boyunca müşriklerden gelen her tür hakaret ve kötü muameleye karşı dik duruştan vazgeçmemesi sabrı asla terk etmemesi nasihat edilmiştir. Bu âyet, Hz. Peygamber ve kendisine iman edenlere savaş izninin gelmediği bir dönemde müşriklerin baskılarının artması üzerine inmiştir. Baskıların beraberinde Hz. Peygambere tebliğden vazgeçmesi için çeşitli teklifler sunmuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabı günahta ve inkârda haddi aşan bu topluluğun karşısında azınlık konumunda bulunuyorlardı. Allah'tan kendilerine verilecek olan savaş emrini ve akabinde galibiyeti bekliyorlardı. Bu bekleyişin herhangi bir taşkınlığa, siteme yahut isyana mahal vermemesi sabırla bekleyişin habercisi olmuştur. Ayrıca bir önceki âyette Kur'ân'ın peyderpey indirildiğinin haber verilmiştir. Ardından hemen bu âyetin gelmesinin de muhakkak bir sebebi olmalıdır. Çünkü Allah her işi hikmetli yapandır. Bu durumun bir hikmete bağlı olarak Kur'ân'ın i'cazının bir göstergesi olduğunu kabul etmekteyiz. Öyleyse sabrın nihâyetinde de beklenilen savaş emri ve beraberinde galibiyetin geleceğinin habercisidir denilebilir. (Keşşaf 6/1084)

2. ULÜ'L-AZM

Kur'ân'da bazı peygamberleri ifade etmek için ulü'l-azm terkibi kullanılmaktadır. Sözlükte "sabırlı, gayretli ve kararlı kimseler" anlamına gelen bu terkip Ahkâf sûresinde geçmektedir. Âyette mealen "*Azim ve kararlılık sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret. Onlar için de acele etme.*" şeklinde geçmektedir. (Âhkaf 46/35) Hz. Muhammed'in inkârcıların kendisini yalanlamaları ve iftiraları karşısında onlar hakkında önceki peygamberler örnek gösterilerek sabretmesi tavsiye edilmiştir. Âyetin devamında "*İnkârcılar hakkında hemen hükmün verilmesini isteme*" diye emredilerek tebliğ mücadelesini devam ettirmesi istenmektedir.

Ulü'l-Azm ifadesi ile âyette hangi peygamberlerin olduğu açıkça belirtilmediği için farklı kanaatlerde bulunulmuştur. Bazı müfessirlere göre bütün peygamberler ulü'l-âzm sahibi iken diğer bazı müfessirler ise sayıları ve üstünlükleri bakımından peygamberleri ayırmışlardır. İmam Râzî'ye göre iki görüş vardır; birincisi bütün peygamberlerin ulü'l-âzmdan olduğu görüşüdür. İkincisi ise âyette geçen (MİN) harfi cerri ile ifadeye baziyet anlamı yüklenmiştir. Bu yüzden ulü'l-azm ifadesi bütün peygamberleri değil de bazı peygamberleri kast etmektedir. İmamın bildirdiğine göre bu peygamberler; Nuh (a.s.), İbrahim (a.s.), İshak (a.s.), Yakub (a.s.), Yusuf (a.s.), Musâ (a.s.) ve İsâ'dır (a.s.). Ancak imam yukarıda ifade ettiği ayrım hakkında bir tercihe gitmemiş farklı görüşleri bildirmekle yetinmiştir. (er-Râzî, 20/56) Suyûtî "ed-Durru'l-Mensur" adlı eserinde aktardığına göre İbn Cüreyc'e göre ulü'l-azm peygamberler; İsmail (a.s.), Yakub (a.s.) ve Eyyüb'dür (a.s.). Ona göre Âdem, Yunus ve Süleyman peygamberler ulü'l-azm peygamberlerden değildir. Yine Suyûtî'nin aktardığına göre İbn Abbas'a göre ulü'l-azm peygamberler; Nuh (a.s.), Hud (a.s.), Sâlih (a.s.), Musâ (a.s.), Davud (a.s.) ve Süleyman'dır (a.s.). İbn Abbas'ın taksimi ise kendilerine savaş emredilen ve din uğruna cihad eden peygamberlere göre olmuştur. (es-Suyûtî, 13/388)

Bütün peygamberler Allah'tan başka bir ilahın bulunmadığına iman edip toplumu da bu akideye imana çağırmakla sorumludur. Ancak bazı peygamberler şiddetli inkâr ve yalanlamalarla karşılaşmıştır. Halkının inkârı ve yoğun tepkileri ile karşılaşan peygamberlerin mücadeleleri de zorlu ve bir o kadar yoğun geçmiştir. Bu zorlu mücadeleleri sürdüren peygamberler ulü'l-azm peygamberler olarak anılmışlardır. Bizim de kabul ettiğimiz yaygın görüşe göre ulü'l-azm peygamberler hayat hikâyeleri, tevhid mücadeleleri, Kur'ân'da zikrediliş şekilleri ve yerleri tespit edilerek şu beş peygamber olarak zikredilmiştir. Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed'dir. (Beydavî, 4/182) Bu taksime göre zikredilen beş peygamber de

inkârcı kavimlerinin yanı sıra Firavun gibi küfürde inat eden yöneticilerle tevhid mücadelesi etmiş; karşılığında ise iftira ve türlü işkenceler görmüşlerdir. Aynı zamanda en yakınlarının inançsızlıkları ile mücadele ederken üstün bir sabır ve sebat göstermişlerdir.

Ahkâf sûresi dışında da bir arada zikredilen ulü'l-Azm peygamberlere dini ayakta tutmakla mükellef oldukları vahyedilmiş, din konusunda ayrılığa düşmemeleri emredilmiştir. "*O* (Allah), *Nûh'a buyurduklarını, sana vahyettiklerimizi, İbrahim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya buyurduklarımızı size din kıldı ki o dini ayakta tutasınız, o konuda ayrılığa düşmeyesiniz*." (Şurâ 42/13) Bir arada zikredildikleri diğer bir âyette Ahzâb sûresinin 7. âyeti olmuştur: "*Hani bütün peygamberlerden; senden, Nûh'tan, İbrâhim'den, Mûsâ'dan, Meryem oğlu Îsâ'dan sadâkat sözü almıştık, onlardan ağır sorumluluk taşıyan bir söz almıştık.*" Bu âyette geçen ağır söz ibaresinin tebliğin insanlara iletilmesi olduğu ifade edilmiştir.(ez-Zemahşerî, 5/352.) İsmi zikredilen peygamberlerin, peygamberliği kabul ederek Allah'ın emirlerinin tebliğ ve icrasında hangi zorlukla karşılaşırsa karşılaşsınlar hak mücadeleyi sürdüreceklerine dair ant içtikleri anlaşılmaktadır. Bu yüzden ulü'l-azm olarak anılıp bu benzer özellikleriyle meşhur olmuşlardır. (Yazır, 4/539)

Yukarıda adı geçen peygamberlerin ortak bir çerçeve içerisinde genellikle, sabır, azim ve misak (ağır söz) kavramlarıyla ilişkili olarak birlikte kullanılmaktadır. (https://islamansiklopedisi.org.tr/ulul-azm.) Adı geçen peygamberler hakkında İmam Maturidî, ulü'l-azm'dan olduklarını ortak bazı özellik ve görevlerinin olduğunu ifade etmiştir. Bu özelliklerin başında sabır ve azim hususunda üstün başarı gösterebilecek kabiliyet ve donanımda olmaları gelmektedir.(Maturidi, 13/409) Çünkü Allah hiçbir kimseyi, gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz. (Bakara 2/286) Bütün peygamberlerin ortak görevi ilâhî emri eksiksiz icra ve tebliğ etmektir. Bazı peygamberler ahlakî yozlaşmanın en zirve olduğu toplumlara gönderilirken, bazıları acımasız Firavun'a, bazıları ise kendilerini öldürmeye kast eden toplumlara gönderilmiştir. Muhatabın daha azılı ve inatçı olduğu durumlarda Allah elçilerinin daha sabırlı olmalarını, ilâhî emri uygulama ve iletmede azim ve sebat göstermelerini istemiştir. Allah bu durumu ağır taahhüt, kuvvetli antlaşma olarak isimlendirmiştir.(Ahzab, 33/7) Bu antlaşmaya dayanarak sadık kullarını sorumlu tutacağını söylemiştir. Yani onlara tebliğ etmeye riâyet ettiniz mi? Kullarıma bildirdiniz mi? Diye soracak, kendilerine tebliğ edilenlere de size gelen mesajımı kabul ettiniz mi? diye soracağını haber vermiştir. (A'raf 7/6, Ahzab, 33/8))

3. HZ. MUSÂ'NIN HAYATI

Kur'ân'da kendisinden en çok söz edilen peygamber olan Hz. Musâ'nın adı, Kur'ân'da 34 surede, 136 yerde geçmektedir. Doğumu hakkında detaylı bilgi yer almamakla beraber erkek çocukların öldürülüp kız çocuklarının sağ bırakıldığı bir ortama doğduğu haber verilmiştir. (Bakara 2/49)

O dönemde yaşayan her yeni doğum yapan anne gibi Hz. Musâ'nın annesi de çocuğu hakkında endişe duymuştur. Allah ona endişeye kapılmaması gerektiğini ilham etmiştir. Anneye, çocuğunu emzirmesini ve onun hakkında endişelendiği zaman geldiğinde onu nehre bırakmasını söylemiştir. (Kasas 28/7) Böylelikle oğlu ileride kendisine döndürülecektir.(er-Râzî, 17/479) Hz. Musâ'nın annesinin gönlünü Allah'ın teskin etmesi ile beraber evladının durumuna sabredebilmiştir. Çünkü onun gönlü sadece evladıyla meşguldür, evladına üzülmekten ve onu düşünmekten başka bir şey gönlünde yer etmemiştir. Öyle ki bu durum onun sırrını aşikâr etmesine sebep olacak noktaya ulaşmıştır. Allah korkup kaygılanmamasını emrederek onun kalbini imanla pekiştirmiştir. Böylelikle sırrını koruyabilmiştir. (Kasas 28/10) Hz. Musa'nın annesi Allah'ın vaadine güvenip sabırla oğlunun kendine döndürülmesini beklemiştir. (Mâtürîdî, 11/23-25) Bu süreçte Hz. Musâ'nın kız kardeşi de kardeşini takip ederek durumunu izlemiştir. Süt emme çağında olan Musâ Allah'ın izniyle kendisine getirilen sütanneleri kabul etmemiştir. Kardeşinin durumunu izleyen ablası saray ehline kendilerine bir sütanne bulabileceğini söyleyip annesinin kardeşine kavuşmasını sağlamıştır. Allah kuluna verdiği vaadini gerçekleştirmiştir. (Kasas 28/11-13)

Nehire bırakıldıktan sonra onu Firavun'un ailesi bulup almıştır. Firavun'un karısının isteği ile kendilerine göz aydınlığı bir evlat olması temennisi ile Firavun'un sarayına evlatlık olmuştur. (Kasas 28/8,9) Hz. Musâ, daha bebekken himaye ettirildiği Firavun'un sarayında insanlar tarafından sevilmiş ve benimsenmiştir. Bunun sebebi Allah'ın onu katından bir sevgi ile kuşatması olmuştur. Allah kulunu sevmiş ve sevdirmiştir. (Tâhâ 20/39) Allah'a düşman olan Firavun'un sarayında (Kasas 28/8-9) Allah, Hz. Musâ'yı kendi gözetiminde olmak kaydıyla büyütmüş ve özel bir biçimde muhafaza etmiştir. İleride kendisine karşı çıkacak, tebliğci bir peygamber zalim Firavun'un sarayında Allah'ın izni ile yetişmiştir.(er-Râzî 15/508) Nitekim yetişkinlik çağına ulaştığında Allah tarafından kendisine ilim ve hikmet verilmiştir. Allah'ın himayesinde olduğu için güzel ahlak üzere yetişmiştir. Allah âyette güzel davrananların mükâfatının ilim ve hikmet olduğunu söylemektedir. (Kasas 28/14)

Şeytan İşi Bir Şey: Cinayetle İmtihan

Musâ (a.s.)'ın birisi İsrailoğulları'ndan diğeri de Kıptîler'den olduğu belirtilen iki kişiye kavga ederlerken rastladığı anlatılmaktadır. (et-Taberî 6/313) Kendi halkından olan kişi Hz. Musâ'dan yardım isteyince mazlumun yanında olma isteğiyle karşıdaki kişiye yumruk atmış ve ölümüne sebep olmuştur. Yaptığı şeyin şeytan işi olduğunu o an anlamış ve Allah'tan tövbe istiğfar etmiştir. (Kasas 28/15-17) İşlenen cinayetin hemen ardından tövbe etmesi, olayın kendi iradesi dışında gerçekleştiğini göstermektedir. Yani fiilinde herhangi bir kasıt bulunmamaktadır.(er-Râzî, 17/490) Bunun üzerine korku ve dehşetle gününü sakınarak geçirmiştir. Ertesi gün aynı adamın başka biriyle yine kavga ederken görmüş ve adam yine ondan yardım istemiştir. Bunun üzerine Hz. Musâ kendisinden yardım isteyen adama dönerek faydasız bir serseri olduğunu söylemiştir. Hz. Musâ düşman olan kimseye yönelip onu yakalamak istediğinde ise *"dün birini öldürdüğün gibi, şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun? Demek ki sen insanların arasını düzelten değil de bu ülkede zorba biri olmak istiyorsun!"* demiştir. (Kasas 28/18,19) Bunlar yaşanırken biri koşarak gelip Hz. Musâ'ya şehrin ileri gelenlerinin kendisini öldürmek için aralarında plan yaptıklarını haber verip derhal şehri terk etmesi gerektiğini söylemiştir. *"Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kurtar"* diye dua eden Hz. Musâ bu haberin üzerine korku içinde saklanarak şehri terk etmiştir. (Kasas 28/20,21) İmam Mâtürîdî korkunun Allah'tan başkasına yönelik olmasını caiz görmüştür. (el-Mâtürîdî, 11/33-36) Böylelikle kavminden ayrılıp Medyen'e doğru yola çıkmıştır. (Kasas 28/22.)

"Umarım Rabbim Bana Doğru Yolu Buldurur"

Yol üzerinde bir grup insanın hayvanlarını sulattığını görmüştür. Biraz ilerisinde de iki genç kızın hayvanlarının suya gitmesini engellediğine şahit olmuştur. Kızların yanına giderek durumu sormuş, kızlar da babalarının yaşlı kendilerinin de güçsüz olduğunu bu yüzden suyun etrafındaki kalabalık çekildikten sonra kendi hayvanlarını suladıklarını anlatmıştır. Hz. Musâ dolaylı bir şekilde kendisinden yardım isteyen bu kızların meramını gidermiş, hayvanlarını otlatmıştır. (Kasas 28/23) Bu davranışı herhangi bir fayda gözetmeksizin tamamen iyiliğe olan meyli ve düşkün durumda olanın halini giderme isteği ile yapmıştır. (ez-Zemahşerî, 5/34) Kendisi de korumasız bir şekilde ülkesinden ayrılmış, yardıma muhtaç bir vaziyette olan Hz Musâ bir gölgelik altında rabbine *"Ey rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım!"* diye niyazda bulunmuştur.(Kasas 28/24)

Medyen'e ulaştığında yiyecek ekmeği, başını sokacağı bir evi, çalışacak işi, yanında huzur bulacağı bir eşi yoktu. Doğup büyüdüğü yeri canına kast nedeniyle terk etmişti. İsyan etmek yerine sabredip içinde bulunduğu durumu Rabbine izah etti. Rabbinden gelecek her hayra muhtaç olduğunu, ihtiyacı olan her şeyi verecek olanın yalnızca Allah olduğunu biliyordu. Çünkü bütün insanlar ve kâinat yalnızca Allah'a muhtaçtır. Muhtaç olmayan ise yalnızca Allah'tır. (Fatır 35/15) Muhtaçlığını bilmek ve durumunu sabır ve dua ile Allah'a arz etmek kişiye umulmadık kapılar açtıracaktır. Nitekim Hz. Musâ'nın duasında neyi istediği bilinmemekle birlikte kendisinin tüm ihtiyaçlarının Allah tarafından karşılandığı görülmektedir.(er-Râzî, 17/500)

Hz. Şuâyb ile Karşılaşma

Yardım ettiği kızlardan birisi Hz. Musâ'ya gelerek, kendilerine yaptığı yardımdan dolayı babalarının yardım etmek istediğini söylemiştir. Hz. Musâ başından geçen olayları Kızların babasına anlatmıştır. Babası artık zalim güruhun elinden kurtulup emniyete eriştiğini ifade ederek, kızlarının tavsiyesi ile Hz. Musâ'yı ücret mukabilinde yanında tutmak istemiştir. Onun ücretle çalıştırılabilecek kişilerin en iyisi en güveniliri ve de güçlüsü olduğu, bir çalışanda bulunabilecek en hayırlı özellikleri bünyesinde barındırdığını anlamıştır. (ez-Zemahşerî, 5/40) Bunun üzerine sekiz yıllık süre karşılığında yanında çalışması karşılığında kızlarından birisini kendisiyle nikâhlamak istediğini söylemiştir. Bu süreyi on yıla tamamlamasını gönlünden geçirmiş ve Hz. Musâ'ya da bildirmiştir. Bu teklifi Hz. Musâ *"bu seninle benim aramdadır; bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım, bana haksızlık yok! Söylediklerimize Allah şahittir"* diyerek kabul etmiştir. (Kasas 28/25-28.) Anlaşmaya varılan süre dolduğunda kayınpederinin yanından ailesi ile birlikte ayrılmıştır. Orada kaç yıl kaldığına dair Kur'ân net bir bilgi vermemektedir. Elmalılı Hamdi Yazır üstad, kerim olan vaadine vefa gösterir diyerek on yılın tamamlandığını belirtmiştir.(Yazır, 4/418)

"Ey Mûsâ! Muhakkak Ki Ben Yalnızca Ben Âlemlerin Rabbi Olan Allahım"

Musâ (a.s.) yol üzerinde (Tur Dağı etrafında) bir ateş görmüş ve ailesini olduğu yere bırakıp ateşin ne olduğunu öğrenmek üzere yanlarından ayrılmıştır.(Kasas 28/29) Ateşi gördüğü yere varınca sağ tarafından ilâhî bir ses işitmiş, orada kendisine Allah tarafından peygamberlik görevi verilip mucizelerle donatılmıştır. Rabbi kendisiyle vasıtasız olarak konuşmuş, *"Ey Mûsâ! Muhakkak ki ben yalnızca ben âlemlerin rabbi olan Allahım. Asânı yere bırak!"* demiştir. Gelen sesin talimatına uyarak asâyı yere bırakmıştır. Asâyı yılan gibi kıvrılır gören

PROCEEINGS BOOK

Musâ (a.s.) arkasına bakmadan kaçmıştır. Onun bu hâli üzerine Allah, güvende olduğunu söylemiş, ellerini sağa sola bir kuş gibi savurmamasını metanetli olmasını emretmiştir. (ez-Zemahşerî 5/52) Elini koynuna sokmasını ardından ellerinin bir hastalığa bağlı olmaksızın bembeyaz çıkacağını söylemiştir. Kendisine verilen mucizeler onun şaşkınlığını artırmıştır. Bütün işitip gördükleri karşısında sakinliğini koruması gerekmektedir. Allah, tebliğ görevinde karşılaşacağı zorluklara karşı onu hazırlamaktadır. Azılı düşmanı Firavun ve adamlarına karşı ilâhî mesajı tebliğ için kendisini destekleyecek iki kesin delili Allah onun için güvence tayin etmiştir. Artık onun için Firavun ve adamlarına karşı korkulacak hiçbir şey yoktur. (Kasas 28/30-31) Çünkü yoldan çıkan azgın kavim için Allah onu peygamber olarak seçmiş, onunla vasıtasız olarak konuşmuş, onu çeşitli mucizelerle desteklemiştir. (er-Râzî, 17/509)

Hz. Musâ yıllar önce yanlışlıkla işlediği cinayet yüzünden Mısır halkının arasına girmekten çekinmiştir. İşlenen fiile karşılık öldürülmekten endişe etmektedir. Hz. Musâ, kendisine verilen peygamberlik görevini layıkıyla yerine getirebilmek için daha düzgün ve sarih konuşan kardeşi Harun (a.s.)'ı kendini destekleyici olarak görevlendirmesini istemiştir. Çünkü kavmi onu yalancılıkla itham edip öldürmeye kalkışabilirdi. Allah, Hz. Musâ'nın bu isteğine karşılık kardeşi Harun (a.s.)'ı kendisine destekleyici olarak görevlendirmiş, ikisini kimsenin erişemeyeceği güçlü bir konuma getirmiştir. Allah'ın vaadi sonucunda onların ve onlara tâbi olanların üstün geleceğini haber vermiştir. (Kasas 28/32-35) Böylelikle korkusundan emin olmuştur. (er-Râzî, 17/514-517)

Tebliğ Mücadelesi

Hz. Musâ ve kardeşi Harun (a.s.) Firavun ve halkını tebliğ için Mısır'a gelmişlerdir. Onlar da kendilerinden önceki peygamberlerin karşılaştığı suçlamalarla karşılaştılar. Firavun onları yalanla itham etmiş, büyüklenerek iman etmeyi kibrine yedirememiştir. Kendilerine gelen hakikati bu bir sihirdir diyerek inkâr edip atalarının dinlerinden dönmeyeceklerini söylemişler, kendilerine gelen hakikat çağrısını *"bu bir büyüdür"* diyerek reddetmişlerdir. (Yunus 10/75,76). Haddini aşarak kalpleri mühürlenenler kendilerine apaçık mucizeler gelmesine rağmen hakikati inkâr ediyorlardı. Bu yalanlamaları ile hadlerini aşmışlardır. (Yunus 10/74) (el-Mâtürîdî, 7/105-107)

Firavun, Musâ (a.s.) ve kardeşi Harun (a.s.)'a karşı koyabileceğini zannederek bazı girişimlerde bulunmuştur. Firavun, haddini aşarak Musâ (a.s.)'ın haber verdiği Rabbini görebilmek için tuğlalar ördürerek bir kule yaptırmayı emretmiştir. (Kasas 28/38) Üstad Elmalı Hamdi Yazır'ın

naklettiğine göre böyle bir kulenin yapılıp yıkıldığı bilinmektedir. Ayrıca bazılarına göreyse böyle bir çalışmanın yapılabilmesinin mümkün olmadığını da nakletmiştir. (Yazır, 4/424) Firavun ve arkadaşları, atalarının dininden yüz çevirmek istememişlerdir. Musâ (a.s.) ve kardeşinin, nüfuz ve egemenlik sağlamak için geldikleri ithamında bulunmuşlar ve açık açık iman etmeyeceklerini ifade etmişlerdir.

"Ey Rabbimiz! Bize Sabırlar Ver Ve Müslümanlar Olarak Canımızı Al!"

Musâ (a.s.) ve Harun (a.s.)'ın Allah'ın izniyle getirdikleri hakikati "apaçık bir büyüdür" diyerek reddetmeye ve basitleştirmeye çalışmışlardır. Firavun bu teorisini güçlendirmek için işini bilen bütün sihirbazların toplamıştır. Bu girişimi ile sihirbazların sihrine muhtaç olduğunu beyan etmiştir.(Yunus 10/76-79) böylelikle kendi ilahlık teorisini yalanlamış olmuştur. Çünkü ilah, kimseye muhtaç olmayandır. (el-Mâtürîdî, 7/107-109) Sihirbazlar karşısına dikildiğinde Hz. Musâ onlara: "*haydi atabileceklerinizi atın*" demiştir. Musâ (a.s.)'ın bu çağrısına karşılık sihirbazlar tüm hünerlerini sergilemiştir. Hz Musâ onların yaptıklarının sihir olduğunu, bu işlerinin boşa çıkarılacağını söylemiştir. (Yunus 10/81,82) Ve akabinde Allah Hz. Musâ'ya "*Asanı yere at*!" diye vahyetmiş O da atıvermiştir. Hz. Musâ'nın asası sihirbazların büyülerini yakalayıp yutmuştur. Asıl büyü yapanın kendileri olduğu ayan olmuştur. Yaptıkları ayaklarına dolanmıştır. Gerçekleri gören sihirbazlar hemen secdeye varıp, "*Âlemlerin rabbine, Mûsâ ve Harun'un rabbine iman ettik*" demişlerdir. Sihirbazlar kendilerine gelen apaçık deliller karşısında Firavun'un tehdit ve hakaretlerini kulak ardı edip doğru yolu bulmuşlardır. (Tâhâ 20/72) Firavun ise onları ellerini ve ayaklarını çapraz olarak kestirip, hurma ağaçlarına astıracağını söyleyerek tehditle kendi yoluna çağırmıştır. Sihirbazların Firavun'un bu tehditlerine karşılık olarak verdiği cevap ve Allah'a sığınış biçimleri bugünün Müslümanlarına örneklik teşkil edecek türdendir: "*Biz de rabbimize dönmüş oluruz. Sen, rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandık diye, sırf bu yüzden bizden intikam alıyorsun. Ey rabbimiz! Bize sabırlar ver ve Müslümanlar olarak canımızı al!*" (A'raf 7/123-126) Firavun tehditlerini uygularken de onlara tam ve mükemmel bir sabır, adeta bir kabın içerisinde hiçbir şey kalmayıncaya dek sabırlar yağdır demişlerdir. Allah'a tam bir teslimiyet içinde Hz. Musâ'nın getirdiği din üzere ölmeyi dilemişlerdir. (er-Râzî, 11/17) Kendilerine getirilen açık kanıtlara rağmen firavunun yolunu tercih etmeyeceklerini, onun haklarında vereceği hükmün kararlarını değiştirmeyeceğini belirtmişlerdir. Firavunun kendilerini zora koşup yaptırdığı sihirlerden ve hatalardan dolayı Rablerinden bağışlanma dilemişlerdir. *"hayırlı ve sürekli olan Allah'tır"* diyerek (Tâhâ 20/73) kesin bir biçimde iman etmişlerdir. (el-Mâtürîdî, 9/287)

PROCEEINGS BOOK

Sabır, statü fark etmeksizin bütün zalimlere karşı Müslümanlar için bir sığınaktır. İnsanların inançları yüzünden zulüm görmeleri yalnızca firavun döneminde yaşanıp orada kalmış değildir. Modern çağda inançları ve inançlarının getirdiği yaşam biçimleri sebebiyle pek çok toplumun zulme uğradığı görülmektedir. Bu zulüm baskı, zorla din değiştirme gibi fiziksel müdahalelerin yanı sıra psikolojik müdahaleler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu durumla karşı karşıya kalan insanların zulmün karşısında dik durarak, baskıya boyun eğmemeleri gerekmektedir. Bu dik duruş beraberinde güçlü bir sabır ihtiyacı doğurmaktadır. Sabra başvurmaları ile inançları ve güvenceleri korunmaktadır. Çünkü sabır en başından beri insanlar için adeta bir zırh gibi koruyucu olmuştur. Sabır, Allah'ın dininin yardımcılarından birisi olmuştur.

"Allah'tan Yardım İsteyin Ve Sabredin. Şüphesiz ki Yeryüzü Allah'ındır"

Kavminin ileri gelenleri, İsrailoğulları'nın kızlarını sağ bırakıp oğullarını öldürerek ezici çoğunluğu sağlayacağına inanmışlardır. (A'raf 7/127) Hz. Musâ'ya iman edenler ise türlü işkencelerle mücadele ederken bu işkencelerin şiddetinin artacağını fark ediyorlardı. Onları teskin etmek için Hz. Musâ kavmine sabretmelerini telkin etmiştir. Yeryüzünün asıl sahibinin Allah olduğunu, yeryüzüne kimin hükmedeceği kararının Allah'a ait olduğunu söylemiştir. Takva sahibi olanların sabırlarının onları güzel sonuçlara ulaştıracağını söylemiştir. *"Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. O, kullarından dilediğini oraya hâkim kılar; (güzel) sonuç, takva sahiplerinindir. Umulur ki rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve nasıl hareket edeceğinizi görmesi için onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar"* diyerek (A'raf 7/128) üzerlerindeki firavun baskısının biteceğine dair onlara müjdeler vermiştir. Takva sahibi olmayı sürdürmelerini yani kendilerine fırsat verildiğinde gösterecekleri davranışlar karşılığında bir daha zulme uğramayacaklarını hatırlatmıştır. Cennet ve mutlak zafer müttakilerindir. (İbnu'l-Cevzi, 2/370)

İbretlik Mucizeler

Firavuna uyanlar kuraklık ve kıtlıkla cezalandırılmış bununla beraber onlardan ibret almaları beklenmiştir. Ancak onlar ibret almak bir yana başlarına gelenin Musâ (a.s.) ve beraberindekiler yüzünden kendilerine isabet eden bir uğursuzluk olduğunu düşünmüşlerdir. Oysaki bolluk ve bereket zamanlarında başlarındaki bereketin kendi hakları olduğunu iddia ediyorlardı. Hâlbuki başlarına gelen her iki durum da Allah'ın dilemesi ile gerçekleşmektedir. Ancak idrak etmekte zorluk yaşayan bu güruh başlarına geleni anlamamışlardır. (A'raf 7/130, 131) (et-Taberî, 4/102)

Zalim Firavun ve kavmi inkârda ısrarcı olmaları sebebiyle kendilerine uyarıcı niteliğinde tufan/çiçek hastalığı, çekirge, haşarat/bit, sularının kanla bulanması ve kurbağalar gibi pek çok mucize ile uyarılmışlardır. (ez-Zemahşerî, 2/950-956) Kendilerine her musibet ulaştığında Firavunun kavmi Hz. Musâ'ya gelerek *"sana verdiği söz hürmetine, bizim için rabbine dua et! Eğer bizden azabı kaldırırsan mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğulları'nı seninle göndereceğiz"* diyerek sözler vermiş (A'raf 7/134) ancak bela kendilerinden giderilince verdikleri sözlerden caymışlardır. Bu mucizelerden hiçbiri Firavun'un aklını başına getirmeye yetmemiş, hiçbirinden ibret almamıştır. (ez-Zemahşerî, Keşşaf: 2/958)

Firavunun zulmü son bulmayıp daha da katlanarak arttığında Allah Hz. Musâ'ya *"Kullarımı geceleyin yola çıkar; çünkü takip edileceksiniz!"* diye vahyetmiştir. (Şuarâ 26/52; Tâhâ 20/77; Dûhan 44/23) Ve toplu bir şekilde Mısır'dan çıkmalarına izin vermiştir. Musâ (a.s.) bu emir üzerine onları oradan çıkarmıştır.(Maide 5/21) Allah'ın bildirdiği gibi Firavun ve askerleri Hz. Musâ ve İsrailoğulları'nın peşine düşmüştür. İki topluluk birbirlerini görecek kadar yaklaştıklarında Hz. Musâ'nın yanındakiler endişelenerek yakalandıklarını düşünmüşlerdir. (Şuarâ 26/60, 61) İçlerinde mümin olanları: *"İşte Allah ve Resulü'nün bize vadettiği! Allah ve Resulü doğru söylemiştir."* demişlerdir. Bu durum kendilerine önceden Allah tarafından haber verildiği için onların imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını artırmıştır. (Ahzab 33/22) (er-Razî 18/256)

Allah, Hz. Musâ'ya *"endişe duymaksızın onlara denizde kupkuru bir yol aç."* diye vahyetmiş (Tâhâ 20/77) ve Musâ (a.s.) ile beraberindekilerin yürüyüşü devam ederken karşılarına Kızıldeniz çıkmış, Allah'ın vahyinin tecellisi tekrar vuku bulmuştur. Hz. Musâ denizde kuru bir yol açmış, İsrailoğulları sağ salimen denizin öteki tarafına geçmiştir. Firavun ve doğru yoldan saptırdığı askerlerini ise deniz yutmuştur. Tüm bu yaşananlar İsrailoğulları'nın gözleri önünde gerçekleşmiştir. Firavun'un boğulmadan önce iman ettim demiştir. (Yunus 10/90) Ancak ye's anında ettiği bu iman Allah katında karşılık bulmamıştır.(et-Taberî, 4/454) Kendi ile beraber halkını da sapkınlığa sürükleyen Firavun'un cesedi kendinden sonra gelecek nesillere ibret olsun diye kurtarılmıştır. (Yunus 10/92)

İsrailoğulları böylelikle kendilerine rehber olarak hayrı tavsiye eden peygambere iman ve itaat ederek, başlarına gelen musibetlere sabır göstererek çıktıkları yolda hiçbir zarara uğratılmadan seçkin bir beldeye yerleştirilmişlerdir. Enva-i çeşit helal nimetlerle rızıklandırılmışlardır. (Yunus 10/93) (et-Taberî, 4/456) *"Sabırlarına karşılık rabbinin İsrâiloğulları'na verdiği güzel*

PROCEEINGS BOOK

söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapıp yükselttikleri binaları yerle bir ettik. (A'raf 7/137) Sabretmeleri onları refaha ulaştırmıştır.

Seçkin Beldede

Hz. Musâ kavmiyle beraber Tur'un sağ tarafına (Tâhâ 20/80) Sina'ya ulaşmışlardır. Ulaştıkları beldede Allah İsrailoğulları'nı bıldırcın ve kudret helvası dâhil olmak üzere çeşitli nimetler ile kuşatmıştır. Vardıkları beldede kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavimle de karşılaşmışlardır. (A'raf 7/138) Onları bu puta tapar gördüklerinde, Hz. Musâ'dan kendileri için de böyle bir tanrı yapmasını istemişlerdir. Bunu işiten Hz. Musâ sitem ve öfke ile isteklerinin boş ve cahilce olduğunu söylemiştir. İman ettikleri için puta tapan o kavimden üstün olduklarını hatırlatmıştır. (A'raf 7/138-140) Hz. Musâ kavminin göremediği bu hakikati onlara hatırlatmış, bu sapkın kavmin putlara tapınmalarının Allah katında herhangi bir değerinin ve mükâfatının olmadığını ifade etmiştir. Putperestlerin yapıp ettikleri boşadır. İnsanlık için inanç olarak herhangi bir katkı sağlamayan bu sapkınlığa özenmenin cehalet olduğunu açıkça söylemiştir. İsrailoğulları'na ithaf edilen bu üstünlük inanç olarak tevhid geleneğine mensup olmalarından dolayıdır. (Kur'an Yolu, 2/582, 583) İsrailoğulları'nın kendilerine verilen üstünlüğü tevhidi terk etmeleri ile yitirdikleri Kur'ân'da çeşitli âyetlerde geçmektedir. (Âl-i İmrân 3/110; İsrâ 17/4-8)

Tur'da

Rabbiyle Kırk gece için sözleşen (Bakara 2/51) Musâ (a.s.) kavminin başına kardeşi Harun (a.s.)'ı bırakarak ilâhî vahyi almak üzere Tûr'a gitmiştir. Rabbi ona hitap ettiğinde Hz. Musâ, *"Rabbim! Bana görün; sana bakayım"* demiştir. Ancak bu beden gözüyle, fiziki dünyada müşahede edilebilmesi zor bir durumdur. Hz. Musâ'nın bu talebine karşılık Allah ona *"Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin"* diyerek dağa tecelli etmiştir. Bu olay karşısında dağ paramparça olmuştur. Bu görkemli dağın paramparça oluşu karşısında Hz. Musâ bayılmıştır. Ayılıp kendine geldiğinde Rabbine yönelip *"Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim."* diyerek (A'raf 7/143) Allah'tan dünya ve insan tabiatı için mümkün olmayan bir şeyi isteme cesaretinde bulunduğu için tövbe etmiştir. Bulunduğu toplum içinde iman edenlerin ilki olduğunu ifade ederek imanını tazelemiştir. (er-Râzî, 11/59) Ayetin devamında Hz. Musâ Rabbini görememiş ancak ondan risaleti alma ve vasıtasız kelamı işitme şerefine ulaşmıştır. (A'raf 7/144) Bu onun şeref ve kıymetini artırmıştır. (er-Râzî, 11/60,61) Tur'da, Hz. Musâ'ya levhalar verilmiş

PROCEEINGS BOOK

bununla hem Hz. Musâ'ya hem de kavmine kedilerine gönderileni sımsıkı tutmaları emredilmiştir. (A'raf 7/145)

Altından Buzağıya Tapış

Hz. Musâ Tur'dayken kavmi Rablerinden ve peygamberleri Hz Musâ'nın buyruğundan yüz çevirmişlerdir. Hz. Harun'un ikaz ve uyarılarına rağmen yoldan çıkan İsrailoğulları Samiri isimli kimsenin yaptığı altından buzağı heykeline tapınmaya başlamıştır. (Tâhâ 20/85)

Allah, Hz. Musâ'ya *"Seni halkından aceleyle ayrılmaya sevk eden neydi ey Mûsâ!"* diye sormuştur. Hz. Musâ, kavmini kardeşinin önderliğinde tevhide inanır bir halde bıraktığı için hâlâ kendi izinde olduklarını söylemiştir. Gelmekte acele etmesinin sebebinin de Rabbini hoşnut etmek olduğunu ifade etmiştir. (Tâhâ 20/84) Ancak Samiri isimli bir münafık İsrailoğulları'na altından bir buzağı yaparak onları doğru yoldan saptırmıştı. Hz. Musâ ise bu durumdan bihaberdir. Allah Hz. Musâ'ya kavminin yoldan saptığını, haber vermiştir. Bunu işiten Hz. Musâ ise öfke ve üzüntü ile kavminin yanına gitmiştir. (A'raf 7/150) Onlara verdikleri sözde durmadıkları için sitem etmiştir. Kavmi, verdikleri sözden bilerek ve isteyerek kasıtlı dönmediklerini söylemiştir. Mısır'dan çıkarken beraberlerinde getirdikleri ziynet eşyaları haram diye ateşe attıklarını anlatmışlardır. (Tâhâ 20/87) Samiri de bu şekilde ilk önce ateşe atmış sonra eriyen altınlardan bir buzağı yapmıştır. Samiri'ye inanıp yaptığı puta tapanlar da Hz. Musâ'nın asıl tanrısı olan buzağıyı unuttuğunu iddia etmiştir. (Tâhâ 20/88) Ancak elleriyle yaptıkları bu buzağı onlara ne cevap veriyor ne iletişim kurabiliyordu. Kendilerine ne bir fayda ne de bir zarar getirmekten aciz (Tâhâ 20/89) bir mamuldü. (ez-Zemahşerî, 4/342-348) Musâ (a.s.) Bu defa yönünü Samiri'ye dönüp "senin zorun neydi?" diye sorarak bunu yapmaktaki amacını öğrenmek istemiştir. Samiri Hz. Musâ'nın getirdiği öğretiden bir kısmını çıkarıp, reddedip kendi nefsine hoş geleni uyguladığını itiraf etmiştir. Musâ (a.s.) onu yanından kovmuş, (Tâhâ 20/95-97) kavmini de onunla iletişim kurmaktan men etmiştir. (et-Taberî 16/206)

Hz. Musâ, kardeşi Hz. Harun'u kavmine göz kulak olması, onların haktan sapmalarını engellemesi için arkasında bırakarak Tur'a gitmiştir. Kardeşine dönerek: *"Kavmim içinde benim yerime geç, ıslah et, bozguncuların yoluna uyma."* demişti. (A'raf 7/142) Hz. Harun da bu emrin gerektirdiği gibi kavmini, *"Ey kavmim! Siz bununla sınanmaktasınız; kuşkusuz sizin rabbiniz o Rahman'dır. O halde bana uyun ve emrime itaat edin"* diyerek uyarmıştır. Onlara sınandıklarını hatırlatıp tevhidden ayrılmamalarını söylemiştir. (ez-Zemahşerî, 4/350) Onlarda

Hz. Musâ dönene kadar buzağıya tapmaktan vazgeçmeyeceklerini söyleyerek inatlarından dönmemişlerdir. (Tâhâ 20/90, 91)

Hz. Musâ öfkeli ve hayal kırıklığına uğramış bir şekilde elindeki levhaları yere atarak Hz. Harun'un sakallarını da çekiştirmiş ve ondan hesap sormuştur: *"Ey Harun! Onların saptıklarını gördüğünde beni izlemekten seni alıkoyan neydi? Yoksa emrime isyan mı ettin?"* (Tâhâ 20/93) Hz. Musâ Bu fitnenin kavminin arasına yerleşmesinden dolayı kardeşinin sorumlu olduğunu düşünmüştür. Fitne kendini ilk göstermeye başladığında peşinden gelerek durumu haber vermesi gerektiğini söylemiştir. Hz. Harun ise sapkınlardan ayrılıp beraberindekilerle birlikte abisinin yanına gitmekten çekindiğini söylemiştir. Çünkü abisinin, kendisini kavminin arasında tefrikaya sebep olmakla itham etmesinden endişelenmiştir. Abisine cevap olarak Hz. Harun *"Ey anamın oğlu! Sakalımı saçımı çekme. Emin ol ki ben senin, 'Sözüme riayet etmedin de İsrailoğulları'nın arasına ayrılık soktun!' diyeceğinden endişelenmiştim."* demiştir. (Tâhâ 20/94) Hz. Musâ yaradılışı itibariyle çok sert bir tabiata sahiptir. Allah'ı ve dinini savunma hususunda ise son derece öfkeli, katı birisidir. Bu durumda kardeşinin ihmalinin olma ihtimali onu çok sert ve fevri bir şekilde kardeşinden hesap sormaya itmiştir. (ez-Zemahşerî, 4/350) Hz. Harun kavminin işkencesine uğradığını, neredeyse canına kast ettiklerini söyleyerek çaresiz kaldığını ifade etmiştir. Ve onlardan uzak olduğunu söylemiştir. (ez-Zemahşerî, 2/992)Kendisini onlarla bir tutmaması gerektiğini, düşmanı kendisine güldürmemesini söylemiştir. (A'raf 7/150)

"Ey Rabbim! Beni Ve Kardeşimi Bağışla, Bizi Rahmetine Gark Eyle!"

Hz. Musâ, Kardeşi ve kendisi için Allah'tan af dilemiştir. Hem levhaları öfke ile yere atmasından hem de kavminin bu sapkınlığında kardeşinin ihmal sebebi olup olmadığına kani olamadığından, *"Ey rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine gark eyle! Sen merhametlilerin en merhametlisisin"* demiştir. (A'raf 7/151) Öfkesi dindiğinde bir vakit ayarlayarak belirlenen vakitte buluşmak üzere kavminden yetmiş kişiyi seçmiştir. Bu kişileri kavminin işledikleri günahlardan dolayı af dilemek için bir araya toplamıştır. Bu kişiler bir aradayken büyük bir sarsıntıya yakalanmışlardır. Ulemaya göre bu tayin edilen vakit hakkında ihtilaflı görüşler vardır. Bu görüşlerden birisi tayin edilen vaktin daha önce Hz. Musâ'nın rabbiyle buluştuğu vakit olduğudur. Diğer görüş ise iki farklı belirlenmiş vaktin olduğudur.(er-Râzî, 11/89) Kur'ân'ın üslubuna ve iki vakit hakkında bilginin peş peşe verilmesine dikkat edildiğinde müstakil olarak tertip ve tayin edilmiş iki ayrı vaktin olduğu görülmektedir. İlk

PROCEEINGS BOOK

buluşmanın Allah'tan ilâhî vahyi almak, ikinci vahyin buzağıya tapınanlar hakkında af dilemek üzere olduğu Kur'ân'da açıkça beyan edilmektedir. Hz. Musâ sarsıntının şiddeti ile korkmuş *"Ey rabbim! Dileseydin onları ve beni daha önce helâk ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk edecek misin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir; onunla dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim velîmizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en iyisisin."* diye dua ederek (A'raf 7/155) Allah'tan kendilerini bağışlamalarını istemiştir. Allah, Hz. Musâ'nın bu yakarışını kabul etmiştir. (A'raf 7/156) Akıllanıp şükretsinler diye İsrailoğulları'nı da affetmiştir. (Bakara 2/52)

Kutsal Topraklar

Allah İsrailoğulları'na, kutsal topraklara girin diye emretmiş. Oraya girmekten vazgeçmeleri halinde kayba uğrayacaklarını bildirmiştir. Hz. Musâ Allah'ın bu ilâhî emrini kavmine iletmiş, gerekli uyarı ve hatırlatmaları yapmıştır. (Mâide 5/20-21) Allah'ın onları, Mısır'da Kıptilerin ellerinde esirler iken özgürlüklerine kavuşturarak hükümranlık verdiği hatırlatılmıştır. Yaşadıkları dönem içerisinde denizin yarılmasından, bıldırcın eti ve kudret helvasının indirilmesine kadar pek çok mucizenin kendilerine bahşedildiği hatırlarına sunulmuştur. Ve Allah kendilerine güven içerisinde yaşayabilecekleri, zulme uğramayacakları bir vatan toprağı göstermiştir. Hz. Musâ Allah'ın kendilerine lütufkâr olduğuna dair hatırlatmaları yaptıktan hemen sonra kendilerine vaat edilen kutsal toprakları fethedip oraya girmelerini, düşman karşısında zaafa düşmemelerini kavmine emretmiştir. (Keşşaf: 2/406)

Ancak İsrailoğulları zorba bir topluluk olduğu gerekçesi ile kendilerine vaat edilen topraklara girmeyi reddetmişlerdir. (Mâide 5/22) Onların daha öncesinde Firavun'un esareti altında yaşarken benliklerini yitirmiş olmaları, milli ve dini kimliklerinin zedelenmiş olması sebebiyle kendilerine güvenleri kalmamıştır.(Kur'ân Yolu, 2/247) İsrailoğulları korku ve cesaretsizlikle kendilerine gelen emri yerine getirmeyi reddetmişlerdir. *"Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları sürece biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız!"* (Mâide 5/24) Onlar Allah'ın yol göstermesiyle Hz. Musâ'nın rehberliğinde zalim Firavundan kurtarıldığı gibi bu fethin de yine aynı şekilde gerçekleşmesini istemiş olabilirler. (Kur'ân Yolu 2/248) İnatçı ve isyankâr kavmi karşısında elinden bir şey gelmeyeceğini anlayan Hz. Musâ Allah'a üzüntü ve pişmanlıkla yakararak kavminin durumunu arz etmiştir. Ve bir çıkış yolu göstermesi için Allah'a niyaz etmiştir. *"Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle bu yoldan çıkmış kavim arasında sen hükmet"* (Mâide 5/25)

PROCEEINGS BOOK

Kardeşinin ve kendisinin Allah'ın ilâhî buyruğuna sadakatle boyun eğdiğinden eminken kavmi hakkında emin olamamıştır. Bu yüzden kendilerinin lehine diğerlerinin aleyhine olacak şekilde hükmetmesini ve onlardan ayrılmayı istemiştir. (Kur'an Yolu, 2/251-254)

Allah, sadık kulu Hz. Musâ'nın duasına icabet ederek kırk yıl süreyle kutsal topraklardan mahrum edilmişlerdir. Musâ (a.s.)'a artık kavmi için üzülmemesini söylemiştir. (Maide 5/26) Böylelikle kendilerine emanet edilen mukaddes belde artık onlara haram kılınmıştır. Çünkü oraya malik olabilmek için oradaki halk ile korkusuzca savaşıp fethetmeleri şart koşulmuş, onlar ise bu şartı yerine getirmeyip, ilâhî emre itaatsizlik etmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Musâ'nın mahcubiyetini ve üzüntüsünü gidermek için o kavmin yoldan çıkmış bir kavim olduğu belirtilmiş ve çöle sürgüne mahkûm edilmişlerdir.(Keşşaf, 2/413) Allah her iki tarafın da istihkakına adaletle hükmetmiştir.

İki Denizin Birleştiği Yere Yolculuk

Hz. Musâ'nın beraberindeki bir genç ile bir yolculuğa çıktığı haberi verilmektedir. Bu yolculuk Allah'ın talimatı ile iki denizin birleştiği yere kadar sürecektir. (Kehf 18/60) Yolculuğa çıkmalarındaki amaç; daha önce Musâ (a.s.)'ın Allah'a bazı suallerde bulunması ile alakalıdır. Hz. Musâ ve Rabbi arasında cereyan eden konuşmayı Üstad Elmalılı Hamdi Yazır şu şekilde aktarmıştır: Hz. Musâ, *"Rabbim kulların arasında sana en sevgili olanı kimdir?"* diye sormuştur. Allah, *"Beni zikreden ve unutmayandır"* buyurmuştur. Hz. Musâ devam etmiş *"En hâkim kulun hangisidir?"* diye tekrar sormuş. Allah, *"Hak ile hükmeden hevâsına uymayandır"* buyurmuş. Hz. Musâ tekrar sormuş *"Ya en âlim kulun kimdir?"* diye sormuş. Allah, *"kendisine hidâyet yolunu gösterecek ya da kendisini yanlıştan döndürecek tek bir kelimeye rastlama ümidiyle insanlardan ilim edinip kendi ilmine katmayı isteyen kişidir"* diye buyurmuştur. Hz. Musâ *"eğer kulların arasında benden daha âlimi varsa onu bana göster."* demiştir. Allah var diye buyurunca kendisine o âlim kişiyi nerede arayacağını nasıl bulacağını sormuştur. Allah *"O iki denizin birleştiği yerde, sahranın yanında, balığı kaybedeceğin yerde"* diye buyurmuştur. İşte bunun üzerine Hz. Musâ bu yolculuğa çıkmayı istemiştir. (Yazır, 4/41)

Musâ (a.s.) yorulmaksızın iki denizin birleştiği yere varıncaya dek dinlenmeyeceklerini yola çıkmadan önce söylemiştir. Ancak oraya vardıklarında balıklarını kontrol etmeyi unutmuşlardır. (Kehf 18/61) Asıl varış yerlerini geçtiklerinde Hz. Musâ yorulduğunu fark ederek yanındaki delikanlıdan balığı getirmesini istemiştir. (Kehf 18/62) Delikanlı, Hz. Musâ'ya hem balığı unuttuğunu hem de balığı unuttuklarını söylemeyi unuttuğunu söyleyerek

özür dilemiştir. Eğer unutmasaydı yorgunluk yaşamayacaklardır. Unutulan balık ise şaşırılacak bir şekilde yolunu bulup gitmiştir. Hz. Musâ *"işte aradığımız buydu."* demiş ve geldikleri yolu geri takip ederek dönmüşlerdir. (Kehf 18/63, 64) (el-Bursevî 5/132)

Hızır İle Karşılaşma

Balığın kaybolduğu kayanın yanına vardıklarında orada birine rastlamışlardır. Rastlanan kişiyi Allah, Kur'ân'da şöyle tanıtmaktadır: *"Katımızdan bir rahmet verdiğimiz ve ona nezdimizden bir ilim öğrettiğimiz kulumuz"* (Kehf 18/65) Bu ismi zikredilmeyen kula Allah katından özel bir ilim tahsis edildiğini anlamaktayız. Ekser ulemaya göre bu şahıs: Hızır'dır. (Yazır, 4/45) Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.) de bir hadisinde bu kimsenin adının Hızır olduğunu ve onun Hz. Musâ'ya *"Ben Allah'ın ilminden bir ilme sahibim ki sen onu bilmezsin; onu bana Allah öğretti"* diye söylediğinden bahsetmektedir. (Buhârî, Tefsir, 18/2) Öyleyse bu ilmin, peygamberlerin dahi bilemeyeceği, ulaşamayacağı bir ilim olduğunu söylemek doğru olacaktır. Peygamberlerin vahiy yoluyla Allah'tan aldıkları ilim ledünnî ilimdir. Ancak kendisindeki ilmi Hz. Musâ'nın bilemeyeceğini söyleyen Hızır'a göre bu ilim peygamberlerde olan ledünnî ilim değildir. (Buhari, ilim, 44) Ulemaya göre Hz. Musâ'da bulunan ilim, hükümleri bilmesine, eşyanın zahiriyle hükmetmesini sağlarken Hızır'ın sahip olduğu ilim ise görünenin aksine eşyanın batınını bilip hükmetmesini sağlamaktadır. Üstad Elmalılı Hamdi Yazır bu konu hakkında şunları söylemiştir: *"Ledünnî ilim, fikrî gayretle elde edilmeyip Allah tarafından, sırf Allah vergisi olan kutsî bir kuvvenin tecellisidir. Eserden müessire, vicdandan vücuda doğru giden bir ilim değil, müessirden esere, vücuttan vicdana gelen vasıtasız bir ilimdir. Nefsin gerçeğe ulaşması değil gerçeğin nefiste meydana çıkmasıdır. Doğrudan doğruya bir keşiftir"* (Yazır, 4/47)

Hz. Musâ ve Hızır Arasındaki Diyalog

Hz. Musâ, Hızır'a *"Senin öğrendiğin, seni rüşde ulaştıran bilgiden bana da öğretmen için sana tâbi olayım mı?"* dedi. Çünkü bu yolculuğa çıkma amacı en başında bu âlim zattan kendisini rüşde ulaştıracak tek kelime dahi olsa öğrenmekti. O kul Hz. Musâ'ya dair ilk keşfini de göstererek şu cevabı vermiştir: *"Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin, (iç yüzünü) kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredersin?"* (Yazır, 4/48) Sabır gerektiren durumlara karşı Hz. Musâ'nın güç yetiremeyeceği bazı şeylerin yaşanacağını söylemektedir. Hz. Musâ'ya ve ondan sonra gelen tüm müminlere bazı sırr-ı hakikatlerin olabileceğini, güç yetirmek zor da olsa sabrın ehemmiyetini eşsiz bir ders olarak verecektir. Hz. Musâ ilim öğrenme gayreti içinde

PROCEEINGS BOOK

sabredeceğine de inanarak *"İnşallah sen beni sabreder bulacaksın. Senin emrine asi olmam."* demiştir.

Hızır İle Çıkılan Yol

Hızır, Hz. Musâ'yı yola çıkmadan önce tembihleyerek *"Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!"* demiş ve yola çıkmışlardır. Kıyıya ulaşıp bir gemiye binmişler, Hızır gemiyi delmiş Hz. Musâ ise gördükleri karşısında şaşkınlıkla ve soru sormama konusunda verdiği teminatı da unutarak itiraz edip *"İçindekileri boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen çok kötü bir iş yaptın!"* demiştir. Buna cevaben Hızır, *"Ben sana, sen benimle beraberliğe sabredemezsin demedim mi?"* diye çıkışmıştır. Hz. Musâ *"Unuttuğum şeyden dolayı beni paylama ve işimi çıkmaza sokma!"* diyerek kendisine yapılan tembihi unuttuğunu, unuttuğu şeyden dolayı da kendisini ayıplamamasını söylemiştir. Hızır bu özrü kabul etmiş ve tekrar yola çıkmışlardır. Yolun devamında bir erkek çocuğuna rastladıkları an Hızır o çocuğu öldürmüş, Hz. Musâ yine dayanamayarak itirazda bulunmuştur: *"Mâsum bir insanı, bir cana karşılık olmaksızın katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!"* diyerek yaşanan olaya karşı çıkmıştır. Hızır onu şiddetli bir şekilde tekrar ikaz etmiş *"Sana, benimle beraber olmaya asla sabredemezsin dememiş miydim?"* diyerek Hz. Musâ'nın bu yolculuğa sabır göstermekte güç yetiremeyeceğini hatırlatmıştır. Hz. Musâ bu kez *"Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam artık bana arkadaşlık etme! Bu takdirde hakikaten benden yana mazeretin sonuna ulaşmış olursun"* diyerek güvence vermiştir. Yani bir daha kendi nazarında hoşlanmayacağı, karşı koyması gereken bir şey olduğu zaman müdahale ederek hiçbir sualde bulunmayacağını eğer bunu yaparsa kendisiyle arkadaşlığını bitirmesini söylemiştir. Böyle bir duruma geldiğinde önüne hiçbir engel, bahane koymayacağını söylemiştir. Hızır, Hz. Musâ'nın bu özrünü de kabul etmiş ve yolculukları bir köye varıncaya dek tekrar yürümeye devam etmiştir. Nihâyet köye varıp orada bulunan halktan kendileri için yiyecek bir şeyler istemişler ancak köy halkı onları misafir etmekten imtina etmiştir. Civarda yıkılmak üzere olan bir duvarı görünce Hızır bu duvarı hemen doğrultmuştur. Hz. Musâ bu tamir ile köy halkından bir ücret alabileceğini düşünerek *"Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın"* diye teklifte bulunmuştur. Hızır, bir önceki itirazında özür mahiyetinde tekrar kendisine itiraz yahut sualde bulunmayacağı sözünü veren aksi yaşanırsa kendisiyle arkadaşlığını bitirebileceğini söyleyen yoldaşına *"İşte bu, beraberliğimizin sona ermesidir."* diyerek son ana kadar yaşananların tamamının iç yüzünü haber vereceğini söylemiştir. (Kehf 18/66-78) (ez-Zemahşerî 4/94-114)

Hz. Musâ, adaleti emretmek ve sağlamak üzere Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamberdir. Hızır da Allah'ın ilminin dışında hareket etmeksizin adaleti sağlamak üzere Allah tarafından görevlendirilmiştir. Görünüşe aldanmaksızın her ikisinin de adaleti sağlama yöntem ve bilgileri farklı, nihai amaç ise aynı olmaktadır. Hızır, Hz. Musâ'nın sabra güç yetiremeyeceğini en başından biliyordu. Ancak ilim öğrenme konusunda sabır ve sebat edeceğine son derece güvenen Hz Musâ'nın ısrarı karşısında bu yolculuğa onunla çıkmayı kabul etmiştir. Hz. Musâ yaşamının o anına kadar pek çok şeye sabır gösterdiğini de göz önünde bulundurarak ilim öğrenme yolunda her zorluğa göğüs gerebileceğini düşünmüş ancak buna güç yetirememiştir.

Gemide delik açılması gemiyi gasp edilmekten kurtarmaya yaramıştır. Gemiyi delmek zahirde zarar gibi görünse de yaklaşan daha büyük bir zarardan muavenet sağlamıştır. Kötüler içinden daha az kötü olan tercih edilmiştir. Öldürülen genç ise büyüdüğünde mümin olan anne-babasına bir şekilde zarar vereceği, onları hak yoldan saptıracağı endişesi ile Allah'ın daha hayırlı, temiz bir evlat vermesi temennisi ile öldürmüştür. Çocuğun ahvali Hızır'a Allah tarafından ayan olmuş, çocuğu öldürmesi ise kendisinin seçimi olarak değil de Allah'ın emri olarak yerine getirilmiştir. Çünkü Hz. Musâ'nın şeriatında masum bir kimsenin öldürülmesinin karşılığı kısastır. Ancak Hz. Musâ Hızır'ın kendisini ikaz etmesinden sonra özür dilemiş yollarına devam etmişlerdi. Yani bu durumda o çocuğun öldürmesi olayı şeriata aykırı olmakla beraber, Hızır için özel bir vahye dayandığı için meşrudur. Bu da en başında Hızır'ın, Hz. Musâ'ya sunduğu gerekçeyi doğrulamaktadır. Tamir olunan duvar ise yetim çocuklara aittir. Bu duvarın altında bir hazinenin saklanması ve çocukların hazineyi tasarrufa ehil olmaması yaşları büyüyünceye dek bu hazinenin muhafaza olunması için tamir etmiştir. Böylece kendileriyle yiyecek paylaşmayan bu köy halkının iki çocuğun haklarını gasp etmelerinin önüne geçilmiş olmuştur. (Kehf 18/79-82) Bu ana kadar yaşanan her olayın kendi inisiyatifinde olmayıp Allah'tan gelen bir ilâhî buyruk olduğunu ifade etmiştir. Hz. Musâ'nın sabredemeyerek müdahalede bulunduğu her fiil ilâhî bir vazife olarak yerine getirilmiştir. (Yazır 4/54,55; ez-Zemahşerî, 4/110-114)) Hz. Muhammed (s.a.v.) bu kıssayı anlattıktan sonra *"Allah Teâlâ Mûsâ'ya rahmet etsin. Ne olurdu sabredeydi de aralarında geçen mâcerâlar (taraf-ı Hak'tan) bize hikâye olunaydı"* diye buyurmuştur.(Buhârî, İlim 44)

4. Musâ (a.s.)'ın Sabrı

Annesinin Sabrı

PROCEEINGS BOOK

Hz. Musâ'nın annesi zalim Firavununun uygulamaya soktuğu bir kıyım yaşanırken oğlunu bir bilinmezliğe emanet etmişti. Henüz bir bebekken nehrin akıp giden suyuna teslim ettiği oğlunun daha sonrasında zalim Firavunun eline ulaşmasını seyretmek durumunda kalmıştır. Bir anne için dayanılması güç olan bu durumun getirdiği sıkıntılı düşüncelerle mücadele edebilmesi onun sabır yönünün kuvvetli olması sayesinde olmuştur. Çünkü Allah ondan korkup kaygılanmamasını istemiş ve buna güç yetirebilmiştir. Oğlu Firavun'un sarayında büyürken korku ve kaygı ile duruma müdahale edebilir, Allah'ın kendisine vaat ettiği kavuşma anının önüne geçebilirdi. Ancak sabrı kaygısını bertaraf etmesine fayda verdi ve Allah vaadini gerçekleştirip oğlunu seçilmiş peygamberlerden birisi yaptı. (Kur'an Yolu 4/217)

Tövbeyi Korumada Sabrı

Hz. Musâ, Mısır'da iken İsrailoğulları'ndan olan adamın ilk kavgasına müdahale ettiğinde büyük bir hata işlemiş ve istemeden de olsa bir adam öldürmüştür. Hatasını kabullenmiş ve tövbe etmiştir. Bu günah ile başa çıkarken sabırlı davranarak aynı kişinin ikinci kavgasına müdahale etmemiş, hatası sebebiyle bir ikinci hataya düşmemiştir. Başına gelenin şeytandan olduğunu bilmiş derhal tövbe etmiştir. *"Rabbim! Bana lutfettiğin nimetler hakkı için suçlulara asla arka çıkmayacağım"* diye Rabbine söz vermiş (Kasas 28/17) ve sözünü yerine getirmiştir. Hem günaha düşmemek hem tövbeyi korumak hem de sözünü yerine getirmek için sabırlı davranmıştır.

Muhtaç Durumdayken Sabrı

Musâ (a.s.) şehrin ileri gelenlerinin kendisini öldürme planlarını işitince doğup büyüdüğü şehri terk etmek zorunda kalmıştır. Hem bir günahın yükünü taşımak hem de şehrinden ayrılmak büyük bir sabır gerektiren durumdur. Yolculuk hâli genel itibariyle meşakkatli bir şeydir. Hz. Musâ gibi can havli ile hiçbir hazırlık olmaksızın yola düşmek tüm zorlukları ikiye katlar. O, sabrı sayesinde bütün mahrumiyetler ve meşakkatlere göğüs germiş, kendi güzel ahlakından asla ödün vermemiş, yolda gördüğü kız kardeşlerin hayvanlarını sulamak için onlara karşılık beklemeksizin yardım etmiştir. Daha önce işlediği hatasının da sorumluluğuna sabrederek iyi özelliklerini korumuştur. Mahrumiyet duygusuyla hareket edip tamahkâr davranmamıştır. Kendisi ihtiyaç sahibi olmasına rağmen başkalarının ihtiyacını kendisininkinin önüne koymuştur. Yola çıktığında hiçbir şeyi yokken sabırlı olmasının sonucunda kendisine ihtiyaç duyduğu her şey verilmiştir. O içinde bulunduğu durumdan şikâyet etmemiş bilakis içinde

bulunduğu durumu Allah'a arz etmiştir. Allah onun bu teslimiyeti karşısında ona türlü nimetler ve ayrıcalıklar vermiştir. (Kur'an Yolu 4/223,224)

Sabır: Verilen Söze Sadık Kalmaktır.

Hz. Musâ kayınpederinin sekiz yıl yanında kalmaları şartı ile bir evlilik yapmış ve belirlenen süre dolunca ailesini de alarak oradan ayrılmıştır. Verilen söze sadık kalma konusunda da büyük bir sabır gerekmektedir. Çünkü belirtilen süre bitince ailesi ile oradan ayrılıp yola düştükleri göz önüne alınırsa belirlenen süreye sadık kalmak için beklediği anlaşılmaktadır. Ayrıca söze sadık kalmak farz-ı ayndır. Çünkü Allah *"verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen her söz, sorumluluk gerektirir*." diye emretmektedir. (İsrâ 17/34) Bu yüzden söz verirken dikkatli olmak verilmiş sözü yerine getirirken ise sabırlı davranmak gerekir. Hz. Musâ'da verdiği sözün gereğini sözün içeriğine göre yerine getirmiştir. (Maturidi 8/302)

Risaleti Süresince Sabrı

Yola ailesi ile birlikte çıkmış, yolda gördüğü ateşi takip etmek için ailesinin yanından ayrılmıştır. Gittiği yerde işittiği ilâhî kelam ile daha önce hiç yaşamadığı korkuları yaşamış, kaçmaya çalışmış kendisine gösterilen deliller ve mucizeler karşısında büyük bir şok durumu yaşamıştır. O ana kadar görmediği bu doğaüstü haller karşısında yaşadığı korku ve şaşkınlık yadırganmamalıdır. Çünkü vahiy meleği geldiğinde Hz. Peygamber'in yaşadığı korku ile eşinin yanına gidip sımsıkı örtünme isteği (müddessir 74/1)hissetmesi bu durumun insan psikolojisinde kolaylıkla hazmedilebilir bir süreç olmadığının bir diğer ispatıdır. Hz. Musâ ise ilâhî kelamı vasıtasız olarak işitmiştir. Hem ilâhî ses hem de asa ve yed-i beyza mucizesini art arda yaşamıştır. Tüm olup biteni heyecan ve korkuyla takip etmiştir. Şüphesiz ki onun ve diğer peygamberlerin vahye muhatap olmalarının ilâhî bir hazırlık aşaması vardır. Onun üstün sabrı bu ilâhî vahye muhatap olmasına ve bu süreci hasarsız geçirmesine yardımcı olmuştur. Allah ona sakinleşip sabrını korumasını söyleyerek onun Firavun ve adamlarına karşı tebliğ görevini vermiştir. Onu çeşitli mucizelerle desteklemiştir.

Hz. Musâ Firavun ve adamlarına tebliğ için Allah'tan kendisine kardeşi Harun'u yardımcı olarak vermesini istemiştir. Bu onun kendisindeki yetersiz noktaların farkında olduğunun göstergesidir. Bunun yanı sıra karşısındaki düşmanının çok tehlikeli ve sınır tanımayan bir zalim olduğunun farkında olduğunu da gösterir. Bu durumda kendisini destekleyecek birçok mucizenin beraberinde hitabeti daha kuvvetli olan kardeşinin desteği de onun gücünü

artıracaktır. Kendi dilindeki noksanlık sebebiyle Allah'a dualar etmiş dilindeki düğümün çözülmesini karşısındakine sözünü anlatabilmeyi dilemiştir. Firavun, Musâ (a.s.)'ın konuşmasındaki bu aksaklığı nedeniyle onu hakir görmüş, onu değersiz, konuşmaktan aciz olarak nitelendirmiştir. (Zuhruf 43/52) Dilindeki bu aksaklığa sabretmiş tebliğ görevinde yetersiz kalmaması için kendisini tamamlayabilecek her tür destekleyici Allah'tan istemiştir. Allah'a karşı sabırsız olmayarak istemede herhangi bir aşırılığa kaçmamıştır. (İbn Kesir Tefsiri, 10/5207-5209) Sabırlı bir kimse olması sebebiyle tebliğ görevini aksatacak her tür durumdan kaçınmıştır. Ayrıca gönderildiği toplum ve yönetici Kur'ân'da kötü vasıfları ile anılan iflah olmadıkları için helak edilen kimselerden oluşmaktaydı. Kendisine peygamberlik verildiği an onu yalanlamaları yahut öldürmeye kalkmalarından endişe etmiştir. Bu yüzden Rabbinden kardeşinin desteğini istemiştir. (Mâtüridî 9/257) Buradan anlaşılacağı üzere bütün peygamberler gibi O da kavmi tarafından yalanlanmış, alaya alınmış ve hatta öldürülmeye çalışılmıştır. Tüm bunlara sabretmiş Rabbi bulundukları yeri terk etmelerini isteyene dek tebliğ görevini devam ettirmiştir. Allah'tan gelecek emirlere göre hareket etmiş karşısındakilerin işkence ve eziyetlerine sabretmiştir. Beraberindekilere de sabrı tavsiye etmiştir. Nihâyet Allah'ın vaadi yerine gelmiştir. İsrailoğulları'nın uğradıkları zulmü sonlandırmış, zalim Firavun ve adamlarını sular altında bırakmıştır.

Sabırlı ve Sabrı Emreden Bir Peygamber

Hz. Musâ iman etmeyenler kadar iman edenlerle de büyük mücadelelere girişmiştir. İsrailoğulları Kur'ân'da pek çok yönü ile ele alınmış bir kavimdir. Peygamberleri yalanlayan, öldüren (Mâide 5/70) öldürmeye teşebbüs eden, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran (İsrâ 17/4) pek çok kötülüklerle anılan bir kavimdir. Hz. Musâ onları uğradıkları zulümden kurtarmış nimetlerle donatılmış bambaşka bir yöreye yerleştirmiştir. Kendilerine verilen bu ayrıcalıktan, ikramdan faydalanmak yerine puta tapmaya özenmiş tebliğden yüz çevirmişlerdir. Ayrıca kendilerine emredilen savaştan kaçınmaları sebebiyle çölde kırk yıl süreyle sürgüne gönderilmişlerdir. Hz. Musâ Rabbine gittiğinde kavmi kendi aralarında ayrılığa düşmüş Hz. Musâ ile kardeşi Hz. Harun arasında bir anlaşmazlığa sebep olmuşlardır. Bütün bunlar yaşandığında Hz. Musâ onlara sabırla hakikati hatırlatmış doğru yolu bulmaları için çabalamıştır. Gösterdiği mucizeleri yalanlayıp büyü olduğunu iddia ettiklerinden onlardan yüz çevirmemiş kavmine tebliğ etmekten vazgeçmemiştir. (İsrâ 17/101) Onların günahları sebebiyle Allah'tan af dilemeye gittiğinde yaşadığı depremin şiddetine rağmen onların helaki için dua etmemiş onlar ve kendisi için af dilemiştir. Hz. Musâ merhametli olmasının yanı sıra

PROCEEINGS BOOK

üstün sabrı ile öne çıkmış değerli bir peygamberdir. İflah olmayan bir kavimle başa çıkmak için muhakkak sabırlı olmak gerekir ki o onların helakini dahi istememiştir.

Sabırsızlığa Dair Örneklik

Hz. Musâ'nın yaşantısında sabır kadar sabırsızlığa da örnek teşkil eden olaylar yaşanmıştır. Peygamberlerin insan olmaları hasebiyle bazı fevri davranışlarının onların erdemlerine gölge düşürmesi düşünülemez. Bu onların ortaya koydukları davranışlarının ve getirdikleri emirlerin bütün insan yaşantısına uygulanabilir olduğunun kanıtı olmaktadır. Çünkü yeryüzünde yaşayıp ilâhî vahye muhatap olan kimseler insanlardan oluşmaktadır. Allah Kur'ân'da yeryüzünde dolaşanlar melekler olsaydı onlara peygamber olarak bir melek gönderileceğini bildirmiştir. (İsrâ 17/95) Buradaki hikmet peygamberin bir insan olarak içinde bulunduğu toplumun şartlarına vakıf olmasıdır. İnsanlar açısından gönderilen elçinin kendileri gibi bir insan olmasının hikmeti ise getirdiği emirlerin ve gösterdiği davranışların kendi hayatlarında uygulanabilmesinin kolay olmasıdır. (Kılavuz, 233-234) Burada Hz. Musâ kavminin bir kısmının puta tapmakta olduğu haberini Allah'tan işitince öfke ve üzüntü ile gelip onlara çıkışmıştır. Ayrıca olan bitenden kardeşinin sorumlu olduğunu düşünerek ona yüklenip gidip saçını sakalını çekiştirmiştir. İşin iç yüzünü öğrenme hususunda sabırlı davranmayarak öfkesine yenik düşmüştür. Hatta o kadar öfkelenmiştir ki elindeki Tevrat levhalarını yere atmıştır. Burada öfkesine yenik düşmesi, sabretmeyip işin iç yüzünü öğrenmeden hareket etmesi daha sonrasında onun pişman olmasına yol açmıştır. Daha sonra kardeşinden işin iç yüzünü dinlediğinde Allah'tan hem kendisi hem de kardeşi için mağfiret dilemiştir. Levhaları yere fırlattığı ve sabırsız davranarak kardeşine çıkıştığı için af dilemiştir. Kardeşi hakkında ise halkın bir kısmının inkârında ihmali olup olmadığından emin olamadığı için af dilemiştir. Ve inkâr edenler hakkında Allah'a yakararak kendileriyle onlar arasında bir hüküm vermesini istemiştir. (Matüridî 6/82-84)

Hz. Musâ'nın Hızır ile olan yolculuğu da onun sabırsız davrandığı örneklerden birisi olmuştur. Yolun başında ona kendisiyle yolculuğa dayanamayacağını söyleyen Hızır'a, bu yolculuğa güç yetirebileceğini söylemiştir. Buna rağmen yolculuk süresince karşılarına çıkan üç duruma da kendince geçerli sebeplerden dolayı itirazda bulunmuştur. Hikmetli işlerin görünen yüzü kadar görünmeyen yüzü de vardır. Hakkında kesin bilgi sahibi olunmadığı durumların akıbetini öğrenmek için sabırla beklemek gereklidir. İlim yoluna talip olunduğunda yolda çıkabilecek her engele karşı dirâyetli olmak sabırla mücadele etmek gerekir. Ancak Hz. Musâ işin iç yüzünü

PROCEEINGS BOOK

bilmediği durumlar hakkında sabrını koruyamamış göründüğü kadarıyla hükmetmiştir. Bu da onun ilim yolculuğunun sona ermesine sebep olmuştur. Hz. Peygamber *"Allah Musâ'ya rahmet eylesin. Çok arzu ederdik ki, sabredeydi de aralarında geçecek maceralar (Allah tarafından Kur'ân'da) bize hikâye olunaydı."* diyerek bu durumu özetlemiştir. (Buhârî, İlim, 44)

Sonuç

Hz. Musâ iyi bir insanın edinmiş olması gereken bütün erdemli davranışları sergilemiş, hayatının bütünüyle insanlara örnek olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bir peygamber olarak getirdiği vahiy hükümlerini tebliğ etmede ve kendi hayatında bunları yaşayarak örnek olmada üstün bir azim göstermiştir. Kur'ân'da, bizlere aktarıldığı kadarıyla onun hayatının her safhasında sabrın önemine dair pek çok nasihatler verilmiştir. Bu yüzden hayatının pek çok noktada daha detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Biz de bu gerekliliği göz önünde bulundurarak sabır konusunda detaylı bir inceleme ortaya koymaya çalıştık.

Sabrıyla tanınan Hz. Eyüp ve Hz. Yakup'un yanı sıra sabır kavramının daha fazla içselleştirilmeye çalışılması için diğer peygamberlerin örnekliklerinin incelenmesinin gerekli olduğunu düşündük. Ulü'l-azm peygamberlerden olan Hz. Musâ'nın bu terkip içinde yer almasının bir sebebi de onun sabırlı bir kişiliğe sahip olmasıdır. Bu iki durum göz önüne alındığında sabır konusunda Hz. Musâ'nın günümüz insanları için büyük bir örnek olabileceği kanaatimizce isabetli olmaktadır.

Hz. Musâ'nın sabrının örnekliği yalnızca gönderildiği İsrailoğulları'nı yahut Kur'ân'ın indirildiği dönem ve insanlarını kapsamamaktadır. Evrensel nitelikte bütün insanlığın yaşamlarını kolaylaştırıcı biçimde büyük bir örneklik teşkil etmektedir. Sabrın insan hayatının her noktasında etken bir davranış biçimi olması gerekmektedir. İnsanın insanla, toplumla ve hatta yaratıcı ile olan ilişki ve iletişiminde düzenleyici ve yapıcı olan şey öncelikli olarak sabırdır.

İradesinin sorumluluk doğuracağını bilen bütün insanlar sabırlılık noktasında daha titiz olmalıdırlar. Allah'tan sabrı dilemeli, fevriliği terk etmelidirler. Şeytanın ve nefsin hilelerine karşı sabır, imana kuvvet, itaate sebat, ibadetlere dinçlik katar. Kişinin gerçeklikten kopmayarak mücadele bilincine ulaşmasına katkı sağlar. Karar almada, adım atmada isabetlilik sağlar. İnsanı pişmanlık duygusundan korur. Ayrıca hazzın peşinden gitmeye engel olur. Doyumsuzluktan ve doyumsuzluğun meydana getireceği kötü hallerden kişiyi korur.

KAYNAKÇA

Abdülbakî, Muhammed Fuad,(2007) el-Mu'cemu'l-mufehres li elfazı'l-Kur'ani'l-Kerîm, Kahire: Dâru'l-Hadis.
Akbaş, K. (2023) Kur'an'da Sabır: Ulü'l-Âzm Peygamberlerin Örnekliği başlıklı yayımlanmamış tezi.
Aruçi, Muhammed, "Ülü'l-Azm", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/ulul-azm.
Ateş, S. (2005) İslam Tasavvufu, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.
Ateş, Süleyman, (2014)Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
Aydemir, A.(2021) İslâm Kaynaklarına Göre Peygamberler Tarihi, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
Bayraklı, B. (2001)Yeni Bir Anlayışın İçinde Kur'an Tefsiri, İstanbul, Bayraklı Yayınları.
Cevziyye, İ. K. (2017). Sabredenler ve Şükredenler (18. B.). (Z. Tatlıoğlu, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
Çakan, İsmail Lütfi, (1982) Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhit Mücadelesi, İstanbul: Ensar Neşriyat.
Doğan, M. (2016). Sabır Psikolojisi (1. B.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
el-Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif, (2014) et-Ta'rifât, (A.Acer çev.), İstanbul: Litera Yayıncılık.
er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî,(1989) Tefsir-i Kebir Mefâtîhu'l-Ğayb, (S. Yıldırım çev.) İstanbul: Huzur Yayınları.
et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, (1996) Câmi'ul Beyân fi Tefsir'il Kur'ân, (H. Karakaya çev), İstanbul: Hisar yayınevi.
Gazali, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, İhyâ-u Ulûmiddin, (A. Serdaroğlu çev), İstanbul: Bedir yay.
Harman, Ömer Faruk, "Firavun", TDV İslâm Ansiklopedisi, Https://İslamansiklopedisi.Org.Tr/Firavun#1.
Harman, Ömer Faruk, "Medyen", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/medyen.
Harman, Ömer Faruk, "Mûsâ", TDV İslâm Ansiklopedisi, Https://İslamansiklopedisi.Org.Tr/Musâ--Peygamber.
İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî,(2010) Lisanü'l-Arabi'l-Muhit, Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi
İbnül Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, (2009) Zadü'l Mesir Fi İlmi't Tefsir, (A. Öztürk çev.) İstanbul: İklim Yayınevi.
Kâdı Beydavî, Envaru't-Tenzîl ve Esraru't-Te'vîl,(2010) (Şadi Eren çev.), İstanbul: Selsebil Yayınları.
Karadâvî, Y. (2017). Kur'ân'da Sabır. (F. Tok, Çev.) İstanbul: Nida Yayınları.
Karagöz, İ. (2010). Kur'ân'da Dört Kavram: Sıdk, İstikamet, Sabır, Şükür. Ankara: Kar Yayıncılık.
Karaman, H., Dönmez, İ., Çağırıcı, M., & Gümüş, S. (2020). Kur'ân Yolu Tefsiri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
Kılavuz, S. (2017) Ana Hatlarıyla İslâm Akaidi ve Kelama Giriş, İstanbul: Ensar Yayınları.
Köksal, Mustafa Âsım,(1990) Peygamberler Tarihi, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, (1999) el-Câmiʿ li-ahkâmi'l-Kurʾân, (M. Beşir Eryarsoy çev.), İstanbul: Buruc Yayınları.

Matüridî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el- es-Semerkandi, (2015) Teʾvîlâtü'l-Kurʾân, (B. Topaloğlu çev.) İstanbul: Ensar Neşriyat,
Önal, R. "Kur'an'da İmanî ve Ahlakî Bir Tavır Olarak Sabır". Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 12/2 (Aralık 2008), 439-466.
Rağıp el-İsfahânî, (2010) Müfredâtu'l-Kur'ân Kavramları Sözlüğü, (A.Güneş çev.), İstanbul, Çıra Yayınları.
Seyyar, A. (2003). Ahlak Terimleri(Ansiklopedik Sözlük). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
Suyutî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, (2016), Ed Dürrü'l-Mensur Fit-Tefsir Bil-Me'sûr, (H. Yıldız H. Yıldız, Z. Yıldız çev), Ocak Yayıncılık
Uludağ, S. (1996). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü (2. B.). İstanbul: Marifet Yayınları.
Vânî, Mehmed b. Mustafa, (2015) Vankulu Lügati, çev. Mustafa Koç, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı,
Yazır, Elmalılı M. Hamdi, (2021) Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
Yazır, Elmalılı M. Hamdi,(2017), Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul: Çelik Yayınevi.
Yılmaz, H. K. (1994). Ana Hatlarıyla Tasavvuf Ve Tarikatlar. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları.
Yılmaz, S. (2019). Kur'ân-ı Kerim'de Sabır ve Dua Mefhumlarına Genel Bir Bakış(Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
Yiğit, İsmail, (2004) Kur'ân-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi, İstanbul: Kayıhan Yayınları,
Yüksel, Y. (2006). Tasavvufta Sabır Ve Şükür Anlayışı (Yüksek Lisans Tezi). Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, el-Keşşâf, 2017, (M. Coşkun çev.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı,

‘’İLAHİ KELAMIN MÜSTESNA GRAMERİ’’ ADLI ESERE YÖNELİK BİR İNCELEME

Beyza Hilal ÖZTÜRK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,

beyzahilalozturk@gmail.com – 0000-0002-7590-654X

ÖZET

Allah Kelâm’ı olduğunda asla ve kat’a şüphe olmayan (Bakara Suresi,2) Kur’ân-ı Kerim’de, bir ihtilaf ve uyumsuzluk söz konusu değildir. Eksik yahut uyumsuz gibi görünen her ayet, bir hikmet ve incelik barındırmaktadır. Her kişinin kârı olmasa da iyi niyetli olan, bu konuda kelamı olan, kalemini oynatan ve ilim irfan ehli olan herkes bilir ki; vahye dayalı olan, inzal buyurulan Kur’ân, beşer tarafından kullanılan ve kaideleri konulan bir dilin kurallarına uymak zorunda değildir. Maksadın mânâ olduğu ve murat edilen mânânın da ancak en güzel ve açık bu şekilde ifade edileceği ehli tarafından bilinir. Kur’ân’ın gramere değil, gramerin Kur’ân’a tabi olması gerektiği ehli tarafından kabul edilir. Bu çalışmamızda ‘’İlâhi Kelâm’ın Müstesna Grameri’’ adlı esere dikkat çekilerek muhalefet edilen konular, kategorik bir sıralamaya tabi tutulacaktır. Bunlardaki; incelik, hikmet ve mana zenginliği anlatılacaktır. Böylelikle Kur’ân’a ve Arapça gramer kaidelerine aykırı gibi görünen âyetlerin, bilakis belâgat ve fesâhat örneği olduğunu eserin müellifi Doç. Dr. Mehmet Kılıçarslan’ın ortaya koyduğu çerçeve dairesinde incelenecektir. Bu konuda Kur’ân’da birçok örnek bulunmaktadır. Çalışmamızda bunların bir kısmına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler : Kur’ân-ı Kerim, Tefsir, Belâgat, Fesâhat, Îcâz, Takdim, Tehir.

A REVIEW ON ‘’İLAHİ KELAMIN MÜSTESNA GRAMERİ’’

(THE EXCEPTIONAL GRAMMAR OF DIVINE KALAM)

In the Holy Qur'an, the Divine Utterance, unequivocal affirmation prevails regarding its divine origin, with an absence of any ambiguity or incongruity. Each apparent linguistic shortfall or seeming incompatibility is imbued with profound wisdom and subtlety. While not universally comprehensible, individuals of virtuous intent possessing both erudition and sagacity acknowledge that the Qur'an, emanating from revelation, transcends the linguistic norms of human discourse, which are man-made and finite in comparison. This cognizance entails an understanding that the Qur'an is not constrained by the conventions of a language governed by human-derived rules; rather, it asserts its own unique authority. Those attuned to the essence of the Qur'an recognize that the primary emphasis lies in conveying intended meanings, for which linguistic norms may be transcended in favor of expressive beauty and eloquence. Consequently, it is acknowledged that the Qur'an need not adhere strictly to grammatical conventions; rather, grammatical principles ought to align with the sublime standards set by the Qur'an. In this study, the book “The Exceptional Grammar of the Divine Kalam” will be highlighted by categorizing topics that have faced

PROCEEINGS BOOK

contradictions. The finesse, the insight and wisdom, and the rich meaning behind the verses will be explored. Thus the ayats professed as contradictory to the Quran and Arabic liguistics will be affirmed as paradigms of utmost liguistic competence in light of the author Doc. Dr. Mehmet Kilicarslan's standpoint. Many cases as such are present in the Quran. Honorable mentions will be included in this study.

Keywords : Quran, Tafsir, Balaghat, Fasahat, I'jaz, Müşkil, Taqdim, Tehir

ÖNSÖZ

Genelde her Müslüman, özelde az çok Arapça bilen herkes; imam-hatip liselerinde, medreselerde, İlahiyat Fakültelerinde okuyan ve ilahîyat alanında seyr-ü sefer yapan herkes Kur'an'ı okumanın yanında anlamak da ister. Bundan daha tabii bir şey de yoktur. Çünkü Kuran'ı Kerim sadece okumak için değil; milli ve dini şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un ''İnmemiştir hele Kur'an bunu hakkıyla bilin. Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için.'' dediği gibi, anlaşılsın ve hükmünce amel edilsin diye inzal buyrulmuştur. Kur'an'da kolayca anlaşılan, manası açık ve net olan muhkem ayetlerin yanında mübhem, müteşabih, müşkil ayetler, garip kelimeler, hazifler, takdirler, mercii olmayan veya mercii belli olmayan zamirler, takdim ve tehirler de vardır. Bütün bunlar -isteyen herkesi bir kenara koyalım- her Arapça biliyorum diyenin bile Kur'an'ı tam ve doğru anlamasını zorlaştırmıştır. Aynı zamanda Kur'an'ı Kerim bütün edipleri, şairleri ve bütün bir insanlığı benzerini yapmaktan aciz bırakan İlahî kaynaklı Muciz'ul Kelam'dır. Bu nedenle bidayetinden bugüne dek bu gibi ayetler gerek tefsir kitapları içinde yeri geldiği zaman, gerekse müstakil eserler halinde ele alınmış, yazılmış ve Kelam-ı ilahîden kastedilen murad-ı ilahîyi anlamak isteyenlere büyük katkılar sunulmuştur. Ancak bütün bu kitaplardan araştırarak bu edebi sanatlardaki incelikleri, takdim ve tehirlerdeki gizli hikmetleri bulmak ve anlamak herkesin yapabileceği bir şey değildir. İşte bu kitap bize büyük bir çalışmanın eseri olarak bu konuda bir rehberlik yapmaktadır. Bu çalışmada amaçlanan bu eserdeki belirtilen hususları anlamaya ve anlatmaya çalışmaktır.

İlk bakışta ilahî bir kitap olan Kuran'a uymuyor gibi görünen, Arapça gramer kaidelerine muhalefet eden ayetler vardır. Bunlardan hareketle Paul Newton bir makalesinde Kur'an'ın Allah kelamı olmadığını iddia eder ve tespit ettiği 13 Ayet ile de ispata çalışır. Bu makale başka bir ateist tarafından tercüme edilmiş ve insanlar bu noktada bir şüpheye düşürülmeye çalışılmıştır. Birtakım insanlar da bunlara inanarak tuzaklarına düşmüştür. Ancak araştırmalarımıza göre bu fikirleri çürütecek ve yıkıcı etkisini giderecek reddiye mahiyetinde bir makale veya eser ele alınmamıştır. İşte bu incelemeye aldığımız eser, hem bu sapık fikirlere reddiye olan hem de Fatiha'dan Nas Suresine kadar Kuran'a uymadığı zannedilen ve Arapça gramer kaidelerine muhalefet eden ayetleri sıralı bir şekilde ele alan, işin arka planını ve gerçek boyutunu ortaya koyan bir eserdir. Bu mahiyette bir eserin bulunmaması ve bir ilk olması, Doç. Dr.

Mehmet Kılıçarslan'ının kaleme almış olduğu bu eser[1], önemli ve incelenmeye değer hale getirmiştir.

1. İncelemenin Konusu ve Önemi

Kur'an Arapça olarak nazil olmuştur.[2] Bu nedenle onun doğru anlaşılmasında birçok özellik yanında Arap diline, gramer kaidelerine hakim ve vakıf olmak, i'rabını bilmek çok önemlidir. Kur'an'da bilindik kurallara tam uymayan ayetler de vardır. Böyle ayetlerle karşılaşınca Mü'min olan anlamaya çalışır. Araştırır, anlamadığı yerde de teslim olur. Çünkü ona göre Allah kelamında bir eksik, noksan ve yanlış olmaz. Fakat kalbinde maraz olan ve kötü niyeti olanlar ona dil uzatır, bunu yayarak onda bir kusur olduğu ima ve ifşasında bulunmaya çalışır. Böylelikle iyi niyetli insanları idlal ve ifsad etmek isterler. Aslında izahı olmayan, ilahî kelamda manası anlaşılmayan kapalı ve gizli hiçbir ayet yoktur. Talibi olan ilgili kaynakları araştırır. Arayan da aradığını bulabilir. Ancak bu çok kolay değildir. Çünkü her biri büyük çaplı eserler içine serpiştirilmiş haldedir. Onları bir arada bulmak mümkün değildir. Hatta özel olarak Kur'an'ın i'rabını konu alan "İ'rabü l-Kur'an" kitaplarını okuyan kimseler de bu özel durumları dikkatten kaçırabilirler.

İşte bu eser; belli gramer kurallarına görünüşte aykırı gibi duran ama aslında müstesna incelik, hikmet ve mana zenginliği barındıran, belagat örnekleri sunan ayetleri iki kapak arasına alarak günümüze ışık tutmuş adı gibi müstesna bir kitaptır. Bu eseri okuyan araştırmacıların merakları karşılanmış ve gönülleri itminan bulmuş olur. Kötü niyetli insanların da hevesleri kursaklarında kalmış olur.

Bu mevzuda yazılmış, sayıları çok olmayan makale ve eserlere ilaveten bu kitabın alanında büyük bir boşluğu dolduracağı aşikardır. Ancak Kur'an üzerinde olumlu olumsuz düşünce faaliyetleri devam ettikçe bu konuda daha geniş ve daha kapsamlı yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunda şüphe yoktur. Bu eserin bu çalışmalara öncülük yapacağı söylenebilir.

2. İncelemenin Amacı / Alana Sağladığı Katkı

[1] Doç. Dr. Mehmet Kılıçarslan, İlahi Kelamın Müstesna Grameri, İstanbul: Kalem Yayınevi,2018.
[2] (Yusuf 12/2)

PROCEEINGS BOOK

Bu mevzuda yazılmış, sayıları çok olmayan makale ve eserlere ilaveten bu kitabın alanında büyük bir boşluğu dolduracağı aşikardır. Ancak Kur'an üzerinde olumlu olumsuz düşünce faaliyetleri devam ettikçe bu konuda daha geniş ve daha kapsamlı yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunda şüphe yoktur. Bu eserin bu çalışmalara öncülük yapacağı söylenebilir.

3. İncelemenin Metodu

Eser yazılırken Mushaf'taki sure sıralamasına riayet edilmiş, ihtilaflı görülen veya uyumsuz bulunan ayetler de yine suredeki sırasına uyularak verilmiştir. Ayet numarası ve metin bölümü yazılmış, birçok Arapça kelime ve harf Arapçası yanında Latin harfleri ile verilmiştir.

Ayetlerin görülen hali ile ne anlaşıldığı yazıldıktan sonra Kur'an'ın genel muhtevası, sebebi nüzul ve diğer karinelerle nasıl anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Bu anlamayı sağlayacak yorumlar yapılmıştır. Bunu yaparken Arapça sarf, nahiv ve belagat kurallarından istifade edilmiştir. Tüm bunlarla izah edilemeyen yerlerde Kur'an'ın ve dilin gramere tabi olmadığı bilakis gramerin Kur'an'a ve dile tabi olduğu vurgulanmıştır. Bu eserde Kur'an'ın Arap diline ve gramerine çok büyük katkıları olmakla beraber amacının bu değil de öncelikle mana olduğu vurgulanmıştır. Ayetler, Allah'ın muradını anlatacak en doğru ifade tarzı ne ise, o şekilde inmiş ve esas kaide de artık bu olmuştur. Zira gramer kaideleri yazıldı da Araplar o kaidelere uygun konuşmadılar. Bilakis İnsanlar böyle konuşuyor ve anlaşıyorlardı, Kur'an O insanlara anlamaları için nazil oldu. Ondan sonra bu kaideler konmaya, konuşulmaya ve yazılmaya başlandı. Bu nedenle eserde, bilinen kurallara uymayan veya anlamında sıkıntı olan kelimelerin izah ve ispatında eski Arapların şiirlerinden örnekler verilmiştir.

4. Kitapta Yer Alan Muhalefet Türlerinden Bazıları

Bu çalışmada söz konusu eserdeki muhafelet türleri, alt başlıklar halinde ele alınıp değerlendirilmeye çalışılacaktır.

PROCEEINGS BOOK

A. EKSİK YA DA FAZLA HARF KULLANIMI:

1. Fatiha Suresi 1. Ayette,

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Besmelede bulunan **‘’اسم’’** kelimesinin yazımına yer verilmemiştir. Normalde yazılmalı ancak okunmamalıydı. Yani eksik harf kullanımı söz konusudur. Bu ilk bakışta bir hata gibi görünebilir. Ama hiç de öyle değildir. Buradaki hemze hemzeyi vasıldır. Zaten kıraaten okunmaz. Çok yazılması ve kullanılması nedeniyle kolaylık için yazıdan da düşürülmüştür. Herhangi bir şekilde hata ve eksiklik söz konusu değildir.

Besmele’nin Fatiha Suresi’nin bir ayeti olup olmadığı hususunda farklı görüşler vardır. Burada müellifimiz ise Fatiha’dan bir ayet olarak ele almıştır.

2. İsra Suresi 11. Ayette,

وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَآءَهٗ بِالْخَيْرِّ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولًا

“وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ” derken “يَدْعُ” fiilinde olması gereken **“و”** harfi fiilin sonunda bulunmamaktadır. Burada “يدع” kelimesinin sonundaki “و” harfi düşmüş gözüküyor. Arapçada iki sakin harf birleşince biri düşer. Çünkü kıraaten okunamazlar. Burada da kıraaten okunmayan “و” harfi kitabeten de düşmüştür. Manaya hiçbir zararı yoktur. Yani bir muhalefet söz konusu değildir.

3. Kamer Suresi 5. Ayette,

حِكْمَةٌۢ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُۙ

“تُغْنِ” fiilinin sonunda olması gereken **“ى”** harfi eksiktir. Kamer suresinde kafiye harfi (ر) harfi olduğundan uyum için ayet sonlarında birçok (ي) harfi düşmüştür. تغني fiilinin sonundaki (ي) harfi de yine kıraaten okunmaması ve kendisinden önceki harfin harekesinin kesre olup kendisine işaret etmesi nedeniyle düşmüştür. Bu da Arapça gramerde var olan bir husustur.

4. Bakara Suresi 42. Ayette,

وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

PROCEEINGS BOOK

“وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ” derken وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ’nın başında **“لا”** olmadığı halde sonundaki **“ن”** düşmüştür. Burada bir sorun var gibi gözükmektedir. Ancak Arapçada bazen “لا” zait/fazla olarak geldiği gibi bazen “لا” mahzuf da olabilir ve varmış gibi takdir edilir. Ya da buradaki “و” atıf olarak görülürse ayetin başındaki “لا” “تكتمون” fiiline de etki eder ve sonundaki “ن”u düşürür. Böylece burada da herhangi bir müşkilin olmadığı görülür.

5. Bakara Suresi 188. Ayette de durum aynı olmuştur.

وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا اِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

”وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَكُمْ … وَتُدْلُوا بِهَا” derken aynı gerekçelerle “تُدْلُوا” nün önündeki **“لا”** hazfedilmiştir.

6. Yine Bakara Suresi 184. Ayette,

اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَاَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ” derken fiilin başındaki **“لا”** hazfedilmiştir. Zira mana bütün ihtilaflardan uzak olarak ancak bu şekilde oturmaktadır. Bu da yani “لا” yı bazen zait olarak getirmek, bazen de hazif yapmak evvelki Arapların adetlerindendi. Bu anlaşılır bir durumdu.

7. Aynı şekilde Enam Suresi 25. Ayette,

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتّٰى اِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ

”وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ“ de ” انْ لا يَفْقَهُوه“ olması gerekirken **“لا”** hazfolmuştur.

8. Araf Suresi 12. Ayette,

قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

“مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ …” derken **“لا”** zait olarak kullanılmıştır. Bu yukarda ifade edildiği gibi Araplarda yaygın bir uygulamadır. Dikkat çekmek için getirilir.

PROCEEINGS BOOK

9. Hud Suresi 105. Ayette,

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهٖۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ

"يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ" derken "يَأْتِ"nin sonundaki merfu **"ى"** hazfedilmiştir dile kolaylık olsun diye. Yine aynı sebeple "تتكلم" olması gerekirken bir **"ت"** düşürülerek "تَكَلَّمُ" şeklinde gelmiştir.

10. Neml Suresi 66. Ayette,

بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ

"بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ" derken fiilin önündeki istifham hemzesi sakin lamdan sonra hemzeye geçiş zor olduğundan düşmüş ama harekesi "بل"e verilmiş, elifi de fiilin ortasına alınmış "böylece "بَلِ ادّٰرَكَ" olmuştur. Yoksa Arapçada böyle bir kalıp yoktur.

11. Rum Suresi 10. Ayette,

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ اَسَاۤؤُا السُّوۤاٰى اَنْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِؤُنَ

"ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ اَسَاۤؤُا السُّوۤاٰى اَنْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللهِ وَكَانَ" derken "اَنْ كَذَّبُوا" nun önünde bir harfi cer gelmeli iken sebep açıkça anlaşıldığından gerek duyulmamıştır. Olağan bir uygulamadır.

12. Sad Suresi 24. Ayette,

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ اِلٰى نِعَاجِهٖۜ وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاۤءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْۜ وَظَنَّ دَاوٗدُ اَنَّمَا فَتَنّٰهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَاَنَابَ

"قَلِيلٌ مَا هُمْۜ" derken mübteda ile haberin arasına giren **"ما"** zaiddir. Manayı daha iyi anlamak için "قليلٌ عَدَدُهمْ'' şeklinde takdir daha uygun olacaktır.

13. Şura Suresi 7. Ayette,

وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَاۤ اِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِۜ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ

Peygamberimize hitap ederek "وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ" derken toplanma günü uyarılmayacağına göre önüne bir **"ب" harfi ceri takdir** etmekle "toplanma günüyle" uyar anlamı yerine oturur.

PROCEEINGS BOOK

14. Şura Suresi 11. Ayette,

فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًاۚ يَذْرَؤُكُمْ فِيهِۜ لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌۚ" derken **"ك" ile "مثل"** kelimesi aynı manadadır. Gereksiz kullanılmış gibi gözükebilir ama şöyle bir incelik vardır ve fazlalık yoktur. "ك" onun aynısının olmayacağını, "مثله" onun bir benzerinin olmayacağını gösterir.

15. Kamer Suresi 5. Ayette,

حِكْمَةٌۢ بَالِغَةٌۖ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُۙ

"فَمَا تُغْنِ النُّذُرُۙ" derken fiilin sonundaki **"ى"** düşmüştür. Düşüren bir amil de yoktur. Yine 6. Ayetteki "الداعى" deki **"ى"** de düşmüştür. Araplar genelde makabli kesra olan kelimelerdeki son "ى" harfini düşürürler bu ayette de buna uyulmuştur.

16. Kamer Suresi'ndeki altı ayette "ونذرى" de olduğu gibi kelimelerin son **"ى"leri** düşürülmüştür. Düşürülme sebebi ise kafiye ve fasılaya uyumdur.

17. Vakıa Suresi 75. Ayette,

فَلَآ اُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِۙ

"فَلَآ اُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِۙ" da geçen **"لا"** zaittir. Araplarda uygulanan bir husustur.

18. Hadid Suresi 29. Ayette,

لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَلَّا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللهِ وَاَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

"لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَلَّا يَقْدِرُونَ عَلٰى" derken "لِئَلَّا"deki **"لا"** zaittir. "اَلَّا يَقْدِرُونَ"deki "ان" "اِنَّ"nin muhaffefi olduğundan fiili nasb etmemiştir manayı kuvvetlendirmek için gelmiştir.

19. Mümtehine Suresi 1. Ayette,

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَٓاءَ تُلْقُونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَٓاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّۚ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوا بِاللهِ رَبِّكُمْۜ اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَٓاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِۢ وَاَنَا۠ اَعْلَمُ بِمَٓا اَخْفَيْتُمْ وَمَٓا اَعْلَنْتُمْۜ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّبِيلِ

PROCEEINGS BOOK

“تُلْقُونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ” deki **“ب” harf-i ceri zaittir** dense de bu fiil harfi cerli ve harfi cersiz olarak gelebilir. Bu nedenle fazladır denmez.

20. Hakka Suresi 28-29. Ayetlerde,

مَا اَغْنٰى عَنِّي مَالِيَهْۚ

هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْۚ

“سُلْطَانِيَهْۚ ve مَالِيَهْۚ” kelimelerinin sonuna zait bir “ه” eklenmiştir. Suredeki ses uyumunu korumak için getirilmiştir. “ مَا اَغْنٰى عَنِّي مَالِيَهْۚ*هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْۚ” derken

21. Yine Hakka Suresi 38. Ayette,

فَلَآ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَۙ

“فَلَآ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَۙ” da ki **“لا”** değişik görüşler varsa da zait olarak değerlendirilirse mesele kalmaz.

22. Kıyamet Suresi 1 ve 2. Ayetteki,

لَآ اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِۙ

وَلَآ اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ

“لَآ اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِۙ * وَلَآ اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ” derken **“لا”** lar zait olabildiği gibi inkarcıları red manası da taşır.

23. Tekvir Suresi 15. Ayette,

فَلَآ اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِۙ

“فَلَآ اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِۙ” deki “لا” zait olabilir veya onların inkarlarını red manasına “hayır hayır yanlış yoldasınız” anlamına da gelebilir.

24. Beled Suresi 1. Ayette,

لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ

“لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ” deki **“لا”**da öncekilerin inkarlarını red anlamına hayır demektir veya zaittir.

PROCEEINGS BOOK

25. Kadir Suresi 4. Ayette,

تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْۚ مِنْ كُلِّ اَمْرٍۙ

“تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ” derken “تتنزل” olması gerekirken dile zor geldiğinden ve bu maksatla inişin azlığına işareten **“ت”** nin biri düşürülmüştür.

26. Karia Suresi 10. Ayette,

وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْۜ

“وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْۜ” derken “هى”nin sonuna fasılaya uygunluk için **“ه”** eklenmiştir. Her dilde olduğu gibi Arapça’da da vardır burada buna uygundur.

B. İSM-İ İŞARETLERİN YANLIŞ KULLANILDIĞI DÜŞÜNCESİNDEN KAYNAKLI MUHALEFET:

1. Bakara Suresi 2. Ayette,

ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَۛ فِيهِۛ هُدًى لِلْمُتَّقِينَۙ

‘’هذه’’ yerine ‘’ذٰلِكَ’’ ism-i işareti kullanılmıştır. Bunun üç amacı vardır.

Birincisi; Yüce Allah ile kulları arasındaki ontolojik varlığa dikkat çekmek, ikincisi; Allah’ın mekandan münezzeh olduğunu bildirmek (buradaki ismi işaret kullanımı bu sebepledir), üçüncüsü; Araplar belirli amaçlara binaen bazen bu şekilde gaib için “هذا” yakın için “ذلك” ismi işaretini kullanmışlardır.

2. Taha Suresi 17. Ayette de,

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسٰى

Hz. Musa Allah’a fısıltıyla konuşacak kadar yakın olduğu ve ‘’هذه’’ ismi işareti olması uygun gibi gözükürken yine aynı maksatlarla **‘’هذه’’ yerine ‘’تِلْكَ’’** ism-i işareti kullanılmıştır.

3. Bakara Suresi 68. Ayette,

PROCEEINGS BOOK

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ

"ذٰلِكَ" denilirken "فَارِضٌ" ve "بِكْرٌ" kelimelerine işaret eden "لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ" tekil gelmiştir. Uyumsuzluk var gibi gözükse de iki kelime açıkça zikredilip okuyanın anlamasında hiçbir engel yoksa onları ayrı ayrı tekrar etmeyip tek bir kelime ile yetinmek Arap dilinde bilinen ve daha beliğ olan bir uygulamadır. Bu her dilde de böyledir. Burada da bir müşkil yoktur.

C. HARFLERDE VE KELİMELERDE HAREKE HATALARI OLDUĞU DÜŞÜNCESİNDEN KAYNAKLANAN MUHALEFET

1. Bakara Suresi 8. Ayetteki,

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَۘ

"وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ" ayetindeki "من" harfi ceri sakindir. Sükûn üzere mebnidir. Sakin harfler kendilerinden sonra sakin bir harf gelirse (ictimai sakineyn vuku bulursa) geçiş halinde harekelenir ve kural olarak esre ile okunur. Bu ayette bu kurala da uyulmamış gözükmektedir. Zira "mini" diye okunması gerekirken fetha/ üstün ile "mine" şeklinde yazılmakta ve okunmaktadır. Bunun sebebi ise sakin olan harfin öncesi (makabli) kesre olunca dile ağır geleceğinden, dili hafifletmek ve okuyuşta kolaylığı sağlamaktır.

2. Müzzemmil Suresi 20. Ayette,

اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُومُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَٓائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَۜ وَاللهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَۜ عَلِمَ اَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِۜ عَلِمَ اَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضٰىۙ وَاٰخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْاَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللهِۙ وَاٰخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُۙ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَقْرِضُوا اللهَ قَرْضًا حَسَنًاۜ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللهِ هُوَ خَيْرًا وَاَعْظَمَ اَجْرًاۜ وَاسْتَغْفِرُوا اللهَۜ اِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"عَلِمَ اَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضٰىۙ" derken "ان" fiili muzariyi nasb etmesi gerekirken etmemiş damme gelmiştir. Hata var gibi gözüküyor. Ama buradaki "اَنْ" "اِنَّ" nin muhaffefi olduğundan amil değildir. Mana da buna göredir. Sorun yoktur.

PROCEEINGS BOOK

D. FİİL-FAİL ARASI CİNSİYET UYUMSUZLUĞU DÜŞÜNCESİNDEN KAYNAKLI MUHALEFET

1. Bakara Suresi 275. Ayette,

اَلَّذِيْنَ يَأْكُلُوْنَ الرِّبٰوا لَا يَقُوْمُوْنَ اِلَّا كَمَا يَقُوْمُ الَّذِيْ يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطٰنُ مِنَ الْمَسِّۗ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰواۘ وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰواۗ فَمَنْ جَاۤءَهٗ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهٗ مَا سَلَفَۗ وَاَمْرُهٗٓ اِلَى اللّٰهِۗ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰۤىِٕكَ اَصْحٰبُ النَّارِۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ

"فَمَنْ جَاۤءَهٗ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ" derken fiil müzekker fail müennes olarak gelmiştir. Ancak iki sebeple burada bir müşkil yoktur. Birincisi "مَوْعِظَةٌ" hakiki müennes değildir. Bu nedenle burada uyum aranmaz. İkincisi "مَوْعِظَةٌ " ile kastedilen aslında "vaaz"dır . Ona işaret etmek için fiil müzekker gelmiştir.

E. FİİL-FAİL ARASI TEKİL-TESNİYE-CEMİ UYUMSUZLUĞU DÜŞÜNCESİNDEN KAYNAKLI MUHALEFET

1. Bakara Suresi 8. Ayette,

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِيْنَۘ

"يَقُوْلُ'' fiili tekil iken "اٰمَنَّا '' fiili çoğul gelmiştir. Böyle davranan herkes manaya dahil olsun diye mana üzerinden çoğul gelmiştir. Amaç gramere muhalefet değil manayı daha iyi ifade edebilme isteğidir.

2. Bakara Suresi 36. Ayette,

فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطٰنُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيْهِۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَّمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ

Hitap "فَاَزَلَّهُمَا, فَاَخْرَجَهُمَا, كَانَا" kelimelerinde **hep Hz. Adem ve eşine ve tesniye iken, emir fiili "اهْبِطُوا '' olarak cemi/çoğul gelmiştir**. Bunun da iki sebebi olabilir.

Birinci ihtimal, Hz. Adem ve eşinin insan soyunun ataları olduğundan onların yeryüzüne inmesi aynı zamanda zürriyeti ile inmesi anlamına gelir ve maksat çoğul olur.

İkinci ihtimal ise "Bir kötülüğe sebep olan onu yapan gibidir'' ilkesine gönderme yaparak İblis'in de cümleye dahil edilmiş olmasıdır ve o zaman da maksat çoğul olur. Bu nedenle "اهْبِطُوا" nun cemi olmasında bir müşkil yoktur.

3. Bakara Suresi 36. Ayette,

فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطٰنُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيْهِۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَّمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ

‘’اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ“ cümlesi tamamen **çoğul olduğu halde** bu inişin nasıl olacağını açıklayan **“عَدُوٌّ’’ kelimesi tekil gelmiştir**. Bu kelime hem tekil hem çoğul kullanılabilmektedir. Müfred haliyle bile o manayı ifade edebildiği için burada çoğul gelmesine gerek yoktur.

4. Yusuf Suresi 30. Ayette,

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِى الْمَدِيْنَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيْزِ تُرَاوِدُ فَتٰىهَا عَنْ نَّفْسِهٖۚ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّاۗ اِنَّا لَنَرٰىهَا فِىْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ

“وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ” **derken fiil müfret müzekker fail cemi müennes** olarak gelmiştir. “نِسْوَةٌ” bir guruptan bahseder ve hakiki müennes değildir. Bu nedenle burada tam uyum vacip değil caizdir. Hatta bu sözü söyleyen erkeklere de ince bir işaret vardır.

5. Hakka Suresi 14. Ayette,

وَحُمِلَتِ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً

“وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً” derken arz ve dağlar cemi olmaları ve onların sarsıldığını bildiren filin de cemi olması gerekirken arz ve dağlara ayrı ayrı dikkat çekmek için **“دُكَّتَا”** tesniye şeklinde gelmiştir.

F. ZAMİRİN MERCİSİNİN BELİRSİZLİĞİ VEYA UYUMSUZLUĞU DÜŞÜNCESİNDEN KAYNAKLI MUHALEFET

1. Bakara Suresi 36. Ayette,

فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطٰنُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيْهِۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَّمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ

“Şeytan onların ayaklarını oradan/ondan kaydırdı’’ cümlesinde kullanılan **“عَنْهَا”** zamiri müfret müennestir ve kendinden önce gelen ilk ve en uygun kelimeye dönmesi gerekir. Ancak alimler bu konuda ihtilafa düşmüşlerdir.

PROCEEINGS BOOK

Birinci görüş; "عَنْهَا" zamiri müfred müennestir ve geriye bakıldığındaki ilk müennes kelime olan ve mecazi bir söylem olduğu söylenen ''الشجرة/ağaç' müfret müennestir ve ona râcî olduğu/döndüğü görüşüdür.

İkinci görüş; cennet kelimesi müfret müennestir ve ona râcî olduğu görüşüdür.

Üçüncü görüş; lafzen bulunmamakla beraber mana itibari ile zahir olan ''itaat'' kelimesi müfret müennestir ve ona râcî olduğudur.

Dördüncü görüş ise; ayetteki ''اَزَلَّ'' fiilinin mastarı olan ''زَلَّ'' kelimesi de müfret müennestir ve ona dönmesi görüşüdür. Hepsi de gramere ve Arapların kullanımına uygun olduğundan burada da herhangi bir müşkil yoktur.

2. Yine Bakara Suresi 36. Ayette,

فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيْهِۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ

"Şeytan onları bulundukları yerden çıkardı'' denilirken kullanılan müzekker/erkek sigasıyla gelen **''فِيْهِۖ''** terkibindeki zamirin merciinin belirsizliğidir. Zira ilk akla gelen cennet olmalı ama cennet müennes olduğu için bu gramer kaidesine uymamaktadır. Burada da iki ihtimal vardır.

Birinci ihtimal; Burada kastedilen cennet değil o mekanda nail oldukları nimetler ve kendilerine verilen değer kastedilmiştir.

İkinci ihtimal ise; cennette bulundukları ''üstün konum'' kastedilmektedir. Yani "فِيْهِۖ" deki zamir hazf olunmuş/düşürülmüş olan mukadder/ takdir edilmiş olan "المكان العظيم: النعيم والكرمة" kelimelerine râcîdir.

3. Yine Bakara Suresi 45. Ayette,

وَاسْتَعِيْنُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِۗ وَاِنَّهَا لَكَبِيْرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخٰشِعِيْنَۙ

"... وَاسْتَعِيْنُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِۗ وَاِنَّهَا لَكَبِيْرَةٌ" denilirken meful ikil iken onlara râcî olan **"ه"** zamiri tekil olarak gelmiştir. İlk bakışta sorun var gibi gözükse de her iki mef'ul/nesnenin de ayrı ayrı önemini belirtmesi bakımından onlara râcî zamirin tekil gelmesinin daha beliğ olduğu Arap şiirlerinden istişhat/örnek getirmekle sabittir. Dolayısı ile bir müşkil burada da yoktur.

PROCEEINGS BOOK

4. Bakara Suresi 228. Ayette,

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوۤءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَّكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِيْۤ اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۗ وَبُعُوْلَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِيْ ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوْۤا اِصْلَاحًا ۗ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِيْ عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ۖ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ

"وَبُعُولَتُهُنَّ" ve "بِرَدِّهِنَّ" kelimelerindeki zamirlerin mercii ilk bakışta zihinlere ayetin başındaki "المطلقات" kelimesini getirse de bu mana bakımından çok mahzurlu ve diğer ayetlerle çeliştiğinden zamirin merciinin mahzuf olması ve takdiri olması ve iddeti dolmamış kadınlar olması halinde sorun kalmamaktadır.

5. Ali-İmran Suresi 76. Ayette,

بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ

"بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ" derken zamirin mercii zikredilmemiştir ancak okuyanın hiç tereddüt etmeden anlayacağı kadar açık olan mercilerin zikredilmemesi Kadir suresinde " اِنَّا انزلناهُ" deki zamirin Kur'an'a işaret ettiği gibi manayı kuvvetlendirir ve gizleneni daha ilginç hale getirir. Burada da elest bezmindeki ahde işaret edilmiştir.

6. Tevbe Suresi 34. Ayette,

وَالَّذِيْنَ يَكْنِزُوْنَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُوْنَهَا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ۙ

"وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا" altın ve gümüş iki/tesniye iken onlara işaret eden "**ها**" **deki "ها" müfret gelmiştir**. Bu saklanıp biriktirilenlerin iki şeyle sınırlanmaması için daha geneli ifade eden ve akılsız çoğul için gelen müennes "ها" gelmiştir. Daha beliğdir.

7. Yine Tevbe Suresi 62. Ayette,

يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوْكُمْ ۚ وَاللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗۤ اَحَقُّ اَنْ يُّرْضُوْهُ اِنْ كَانُوْا مُؤْمِنِيْنَ

"وَاللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗۤ اَحَقُّ اَنْ يُّرْضُوْهُ" derken Allah ve Rasul'ü **tesniye iken** onlara işaret eden zamir sanki sadece Rasul'ün razı edilmesini yeterli görür gibi **müfret** müzekker gelmiştir. Bunun izahı Araplarda iki mübtedaya tek haber getirme adeti bilinen bir şeydir. İkincisi Rasul'ü razı eden Allah'ı da razı etmiş olur.

8. Nahl Suresi 9. Ayette,

وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَاۤئِرٌ ۗ وَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ

PROCEEINGS BOOK

“وَعَلَى اللهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ” derken “سبيلَ” râcî **zamir müennes gelmiştir**. Görünüşte **“sebil” müzekker**dir ama hicaz kıraatinde “سَبيلَ”in müennes olduğu ve bir görüşe göre de “ال” takısıyla bütün yolları ifade eden cemi bir kelime olduğu göz önüne alınırsa zamirin müennes gelmesinde herhangi bir mahzur yoktur.

9. Nahl Suresi 66. Ayette,

وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۗ نُسْقِيْكُمْ مِمَّا فِيْ بُطُوْنِهٖ مِنْۢ بَيْنِ فَرْثٍ وَّدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَاۤىِٕغًا لِّلشّٰرِبِيْنَ

“وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۗ نُسْقِيْكُمْ مِمَّا فِيْ بُطُوْنِهٖ” derken **“الْاَنْعَامِ” cemi olduğu** ve cemiler müennes olduğu halde ona **râcî zamir müzekker** olarak gelmiştir. Ancak “افْعَلَ” vezni Araplarda bazen tekil için de kullanılır. Burada buna riayet edilmiştir.

10. Taha Suresi 67. Ayette,

فَاَوْجَسَ فِيْ نَفْسِهٖ خِيْفَةً مُّوْسٰى

“فَاَوْجَسَ فِيْ نَفْسِهٖ “derken **zamirin mercii zikredilmemiştir**. Ama önceki ayette Musa’dan bahsettiği için bu konuda hiç anlaşılma sorunu mevcut değildir.

11. Secde Suresi 17. Ayette,

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ ۚ جَزَاۤءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ

“فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِيَ لَهُمْ” derken **“هم” müzekker cemi** zamirin mercii **“نَفْسٌ” müfret müennestir** ve bir uyumsuzluk var gibi gözükse de “نفس” nekre olup “hiçbir nefis” anlamında çoğulu da içinde barındırdığından bir uyumsuzluk yoktur. Hatta manaya daha uygundur.

12. Fatır Suresi 28. Ayette,

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَۤاۤبِّ وَالْاَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ كَذٰلِكَ ۗ اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰۤؤُا ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ غَفُوْرٌ

“وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَۤاۤبِّ وَالْاَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ” derken mukaddem mübteda olan **üç varlığa râcî zamir müennes gelmesi gerekirken müzekker** gelmiştir. Mahzuf olan “نَوْعٌ” gibi müfret bir kelimeye râcî olduğundan müfret müzekker gelmiştir. Her bir sınıfı düşündürdüğü için daha uygun olmuştur.

13. Yasin Suresi 35. Ayette geçen,

PROCEEINGS BOOK

لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهٖۙ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيهِمْۗ اَفَلَا يَشْكُرُونَ

"لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهٖۙ" de zamirin **mercii belirsizdir**. Zira kendinden önce makül bir merci yoktur. Ancak merci olarak; zikredilmeyen ama ayetin başında "biz" diye zikrettiği "Allah'a" râcî olması veya mahzuf bir "اَلْماءُ = su" kelimesine râcî olması lafzı rahatlatır ve manaya da muvafık olur.

14. Zuhruf Suresi 12-13. Ayetlerde,

وَالَّذِي خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَۙ

لِتَسْتَوٗا عَلٰى ظُهُورِهٖ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ اِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَۙ

"وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَۙ لِتَسْتَوٗا عَلٰى ظُهُورِهٖ" derken gemilere ve hayvanlara râcî olan zamir "ها" yerine "müzekker **müfret "ہٖ"** olarak gelmiştir. Hepsine birden binilemeyip ayrı ayrı düşünüldüğü için tekil müzekker gelmiştir ayrıca "ظُهُور" cemi olup onlara açıklık kazandırdığı için zamirin müfret gelmesi ruhsattır. Ruhsat kullanılmıştır.

15. Necm Suresi 5. Ayette,

عَلَّمَهٗ شَدِيدُ الْقُوٰىۙ

"عَلَّمَهٗ شَدِيدُ الْقُوٰىۙ "derken zamirin **mercii ayette zikredilmediği** gibi evvelinde de yoktur. Ama okuyucu açık ve net şekilde onun Kur'an olduğunu anlar. Böyle durumlarda Kur'an merciini gizler.

16. Rahman Suresi 26. Ayette,

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍۚ

"كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍۚ" derken zamirin mercii açıkça belirtilmemiştir. Önündeki ayetlerde de uygun bir isim yoktur. Kur'an'ın genel muhtevasına bakınca merciin "سَماوَات وَعَرْض" olduğunu görürüz.

17. Cuma Suresi 11. Ayette,

PROCEEINGS BOOK

وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا اِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

"وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا اِلَيْهَا" derken "اليهما" gelmesi gerekirken **"ها"** olarak gelmiş, en yakınına râcî olması gerekirken bir sonraki **"تِجَارَةً"e** râcî olmuştur. Burada ilk olarak muhatabın ve vurgunun ticarete olması ve mananın gramerden daha önemli olması nedeniyle gramer kaidesinin dışına çıkılmıştır. Belagi açıdan daha beliğ olmuştur.

18. Tahrim Suresi 12. Ayette,

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِي اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ

"الَّتِي اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا" derken **"فِيهِ"** deki zamir müzekker olduğu halde Meryem'e nasıl râcî olur? Burada zamir Meryem'e değil en yakını olan isme **"فَرْجَ"** râcîdir. "فَرْجَ"de hem erkek hem de dişi için ortaktır bir sorun yoktur.

19. Naziat Suresi 46. Ayette,

كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰيهَا

"اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰيهَا" derken **"هَا"** zamirinin **merciinde ihtilaf** edilmiştir. Biri "يوم القيامة" ye râcî olduğu ve mahzuf القيامة kelimesine işaret için müennes geldiği görüşü biri de en yakınındaki "عَشِيَّةً"e râcî olduğu görüşü. İkisi de uygundur ve bir sorun yoktur.

20. Kadir Suresi 1. Ayette,

اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

"اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ" derken **"ه"** **zamirinin mercii** çok açık ve net olduğundan hazfedilmiştir. Hatta gizlemenin Kur'an'ın ne kadar zihinlerde yerleşik olduğuna bir ince işareti de vardır.

21. Adiyat Suresi 4. Ayette,

فَاَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا

"فَاَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا" derken **"بِهِ"** zamirinin mercii bulunamamaktadır ama okuyan siyaktan muharebe meydanı veya zamanı olduğunu çok rahat anlar. Böyle olduğu için mercileri gizlemek çokça gördüğümüz bir uygulamadır.

PROCEEINGS BOOK

22. İncelemeye aldığımız İlahi Kelamın Müstesna Grameri adlı kitapta zikredilen ihtilaf konuları ve ihtilaflı gibi görülen ayetler bunlardan ibaret değildir. Ancak bu çalışmayı çok uzatmamak için onlar bir başka çalışmada ele alınacaktır.

SONUÇ

Arapçanın belli gramer kuralları vardır. Çoğunlukla bu kurallara uygun olarak yazılır ve okunur. Dil önce kurallar belirlenip sonra konuşulmaz, yazılmaz ve okunmaz. Önce konuşulur, bu konuşmaya göre de kaideler ortaya çıkar. Her dilde olduğu gibi Arapça'da da bazen kaidelerin dışına çıkılır. Bunlar istisna kabilinden olarak gramer kaideleri arasında yerini alır.

Arapça edebi sanatlar yönünden zengin bir dildir. Belagat, fesahat zengini bir dildir. Bu metin bir de ilahî kaynaklı bir metin olursa işin rengi daha da farklılaşır. Muradı ilahîyi yansıtacak en veciz, en beliğ, en uygun olan lafızlar ne ise Cenab-ı Allah onu inzal buyurmuştur.

Pek tabiidir ki Arap edebiyatına, fesahat ve belagat ilmine vakıf olmayan ve yüzeysel Arapça grameri bilen bazı kimseler bu ihtilaf gibi görünen ayetleri anlamakta güçlük çekmektedirler. Bu eserde Kur'an'daki sure ve ayet sıralamasına riayet edilerek Kur'an'ın hiçbir ayetinde eksiklik ve yanlışlık olmadığını bilakis böyle zannedilen veya iddia edilen her ayetin müstesna bir gramer kaidesine dayandığını ve mananın ancak en güzel bu şekilde ifade edileceğini ortaya koymuştur. Müellif Kur'an'daki sure ve surelerdeki ayet sıralamasına riayet ederek, ayetleri ele alarak ispat etmeye çalışmış bu konuda da hedefine ulaşmıştır. Bu kapsamda da alanında bir ilk olan, adı geçen eser incelenmeye alınmıştır. Böylelikle kitabın tanıtılması yanında Kur'an'a yapılan itirazların zararlarının önlenmesi ve giderilmesi için katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Kılıçarslan M (2018), İlahi Kelamın Müstesna Grameri, Kalem Yayınevi, İstanbul.

PROCEEINGS BOOK

ÂLEM'E FELSEFİ BİR BAKIŞ

Nur Aybala ÖZ

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, naybalaozz@gmail.com – 0000 0002 2471 437x

ÖZET

İnsan, içinde bulunduğu düzeni anlamaya ve anlamlandırmaya çalıştığı gibi evrenle kendisi arasındaki ilişkiyi de çözme çabasındadır. Kozmoloji, epistemoloji, ontoloji gibi alanların kapsamına giren âlem kavramı için "Allah'ın varlığı, birliği", "Allah'ın ilim ve kudreti", "Âlemde insanın rolü", "Kader inancı", "Doğa-insan ilişkisi" gibi birçok sorudan bahsetmek mümkündür. Âlem kavramıyla alakalı bahsi geçen sorular kadar verilen cevaplar da çeşitlidir. Özellikle İslam coğrafyasının çok kültürlü yapısından dolayı süreç içerisinde farklı fikir akımları ortaya çıkmıştır. İslam filozofları âlem tanımı yaparken sudur denilen Yeni Platoncu anlayışa başvurmuş, mütekellimler daha farklı bir âlem-Allah ilişkisi benimseyerek hudûs teorisini, mutasavvıflarda daha mistik bir konsept olan zuhur teorisini benimsemişlerdir. Mütekellimler hudûs teorisiyle; görünen âlemden görünmeyene yönelik çıkarımlarda bulunarak, âlemin sonradan ortaya çıktığını yani hadis olduğunu her hadisinde bir muhdise ihtiyaç duyduğunu kabulüyle bir ontolojik bir teori ortaya koymuşlardır. Diğer yandan İslam filozofları Mutlak Bir'den çıkıp bir sıra düzeni içinde evreni oluşturması anlamına gelen, semavi dinler tarafından evrenin Allah'ın mutlak irade ve kudretiyle sonradan ve yoktan yaratıldığına dair verilen bilgilerin birtakım mantıki açmazlara sebep olduğu düşüncesiyle, evrenin ortaya çıkışını çelişkilerden uzak ve daha anlaşılabilir bir sistemle açıklamak üzere kaynağı Plotin'den alınan "sudûr" adlı teoriyi benimsemişlerdir. Bunların yanında mutasavvıflar da zuhûr teorisi ile Allah'ın sıfatlarının ve varlığının evrende belirli bir şekilde zuhur ettiğini, âlemi Mutlak Varlık'ın bir görünümü, tecellisi olduğunu savunmuşlardır. Âlemin nasıl meydana geldiği sorusu her yüzyılın tartışma konusu olmasıyla beraber üzerine inşa edilen teoriler sebebiyle çok önemli yer tuttuğu için özellikle İslam filozoflarınca nasıl incelendiğinin anlaşılması, araştırılmaya değer bir konu olarak üzerinde çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Âlem, İslam Felsefesi, Sudûr, Hudûs, Zuhûr

ÂLEM'E FELSEFİ BİR BAKIŞ

GİRİŞ

Felsefe, gerçekliği anlamak ve açıklamak için insan zihninin kullandığı sistematik düşünce disiplinidir. Zaman içerisinde bu disiplinde birçok konu tartışılmış üzerinde teoriler üretilmiştir. Cevap aranan en çarpıcı konulardan birisi de "Âlem" olmuştur. Ontoloji, epistemoloji, metafizik gibi çeşitli alanların zemininde tartışılan bir konu olan âlemi bu araştırma kapsamında İslam felsefesindeki düşünürlerin ortaya koyduğu teoriler açısından inceleyeceğiz.

"İslam Düşüncesi", İslam'ın, Allah, varlık, hayat, kâinat, âlem hakkındaki düşüncelerinin bir ifadesidir. Temel ilkeleri ilahi olarak kabul ettiğimiz Kur'an olmakla beraber filozoflar, mütekellimler, mutasavvıflarca ortaya konan yorumlar beşeridir. İnsanın varlığını anlamlandırma çabası içerisinde soyut ve somut varlıklar aracılığıyla

PROCEEINGS BOOK

âlemi çözümlemeye çalışması bir sebep-sonuç bağlamında ele alınabilir. Mevcut her varlığın birbiriyle olan ilişkisi, evrendeki denge ve düzen düşünürlerin dikkatine konu olarak tıpkı hatasız bir makine gibi işleyen süreci açıklanmaya çalışılmıştır. İslam Düşüncesi; Kur'an ve sünnet temelli olmak üzere evrensel düşünce serüveninde bulunan akımlardan etkilenerek eklektik bir sistem oluşturan, başta Antik Yunan, Hint, Pers, Mısır gibi birçok kültürden izler barındırarak orijinal âlem teorileri üretmişlerdir.(M. C. Kaya, 2018)

Âlem etimolojik olarak "alâmet, nişan koymak" anlamına gelen "alm" kökünden ya da bilmek manasındaki "ilm" kökünden türetilerek evrendeki yaratıcının mevcudiyetinin bilinmesi anlamına gelir. İnsan, cin, gibi akîl varlıkların yanında bitki, hayvan, cemadat gibi gayri akil canlıları da içine alan şemsiye bir kavramdır. Kur'an'da ise hem insanları hem kâinatı ifade etmek üzere çoğul sigada "alemîn" şeklinde yetmiş üç kere kullanılmıştır. Yine Kur'an'da 176 kez beraber zikredilen "semavat" ve "arz" kelimeleri incelendiği takdirde bizim kullandığımız manada kâinatı ifade etmektedir.(Bolay, 1989)

İslam düşüncesinde âlem Tanrı'nın yaratma eylemiyle izah edilir. Kur'an'da Allah'ın evreni hurafelerden ve rastlantısal oluşumlardan uzak, ahenkli ve düzenli bir şekilde yarattığı vurgulanır. İnsanın bu âlemde yaratıcısının yaratma eylemini anlaması, Allah'ın varlığını ve birliğini kavramasıyla bağlantılıdır.[1]. Antik Yunan ve Batı düşüncesinde doğa olayları zemininde materyalist ve deterministik bir kabul bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre âlemin sadece maddi ögelerden oluştuğu ve kaotik şekilde var olduğu düşünülür. Âlemdeki düzeni açıklamak için tanrısal bir varlığa ihtiyaç duyulmaz.(Kutluer, 1994)

1. ANTİK YUNAN'DA ÂLEM ve ARKHE PROBLEMİ

Âlem kavramın temel problemlerinden birisi de birlik-çokluk ilişkisidir. Antik Yunan'da tabiatla açıklanmaya çalışılan görüşlerde genellikle "tabiatın birliği" ne odaklanılmıştır. Aristo tabiat hakkında yaptığı araştırmaları sonucunda varlığın ezeli olduğunu ve varlığa hâkim olan genel yasanın da değişim-hareket olduğunu, bu değişimin de oluş-bozuluş düzeni içinde gittiğini savunmaktadır. Oluş- bozuluş ifadesini sadece arazlarla ilgili kabul ettiğinden bir şeyi o şey yapan özün asla değişmeyeceğini, tabiattaki düzenin temelinin de bu olduğu görüşündedir.

Aristo'dan önce "arkhe" problemi çerçevesinde ontolojik açıklamalar yaparak evrenin oluşum düzenini mitik tasvirlerle değil doğal nedenlerle açıklamaya çalışmışlardır. İyonya okulundan Thales'e göre her şeyin arkhesi *Su*'dur. Arkhe probleminin önemi Aristo tarafından evrenin açıklanmaya çalışılmasının ilk defa dinsel içerik taşımaması, efsaneden bilime geçişi temsil etmesi olduğundan orijinal ilk yorum kabul edilir. Bu bağlamda Thales ile efsaneden bilime, felsefeye daha keskin geçiş gözlemlenmektedir.(Arslan, 2009, s. 75) Thales'den sonra Milet okulundan ikinci filozof kabul edilen Anaksimandros "*Apeiron*" diye adlandırdığı -sınırsız, sonsuz- bir ilkeyle evreni açıklamaya çalışmıştır.(Arslan, 2009, ss. 109-110-111) İyonya Okulu'nun son filozofu kabul edilen Anaksimenes ise Tanrı gücüyle dolu, *Apeiron'a* göre daha belirgin olan "*Hava*" yı temel töz (arkhe) kabul etmektedir. (Kranz, 1984, s. 40) Herakleitos'a göre arkhe "Ateş" tir. Alevde yakılan şey değişime uğrayıp en

[1] bkz. Rahman/7, Mülk/3-4.

PROCEEINGS BOOK

sonunda alev olduğu için alevin kendisinin asla değişmeyeceğini ve sürekli bir akış halinde olduğunu ortaya koymuştur.(Cevizci, 2000, ss. 20-21)

Ontolojik olarak varlık incelemesiyle karşımıza çıkan ilk Antik Yunan filozofu Parmenides'dir. Temel düşüncesi, varoluşu bütünüyle varlık ya da birlik olarak anlamaktır. Bütünüyle saf ve kavramsal, felsefesinin en soyut kategorisini ortaya koymuştur. Düşünülebilir olan şeyin var olması gerektiğini ve bunun dışında hiçbir şeyin var olmadığını iddia etmesi bakımından düşüncenin kendisini nesne olarak ele almış varlığı yokluktan soyutlayarak oluşu reddetmiştir. Varlık teorisiyle Doxa ve episteme arasındaki ayrımı yapacak olan Platon'a da temel inşa etmiştir.(Demir, 2015)

Plüralist yani birden fazla arkhe olduğunu kabul eden Empedokles'e göre dört tane arkhenin varlığı kabul edilir. Bunlar; toprak, ateş, hava, su. Ancak bu arkheler sevgi ve nefret ögeleriyle birleşip ayrılmaktadır. Sevgi, birleştirici bir güçtür ve elementleri bir arada tutar. Nefret ise ayrıştırıcı bir güçtür ve elementleri birbirinden ayırır. Bu iki karşıt kuvvet, evrendeki değişimi ve dönüşümü açıklamak için kullanılır.(Russell, 2021, ss. 118-119) Anaxagoras'a göre ise arkhe "S*perma*"dır. Evrendeki çeşitlilik kadar sperma olduğunu kabul ettiği için arkhesi sınırsız kabul edilmektedir. Ancak bu spermayı harekete geçiren kavramın "*Nous*" olduğunu ifade ederek "*Nous*"a düzenleyici-akıllı, kaos durumunu kozmosa çeviren bir görev atfetmiştir. (Arslan, 2009, s. 299) Aristoteles'in evrene ilk hareketi veren hareketsiz hareket ettiricisi düşünüldüğünde Anaksagoras'tan ne denli etkilenmiş olabileceği açığa çıkmaktadır.(Çankaya, 2012, s. 16) Sistematik Yunan filozoflarından birisi olan Sokrates'in öğrencisi Platon(Platon, 2012, ss. 7-10) âlem hakkındaki görüşleriyle hem kendisine çokça takipçi toplamış hem de çokça eleştirilmiştir. Timaios'da. âlemi meydana getiren Tanrı'nın (Demiurgos) yaratıcı olarak gösterilmesi yanında O'nun "baba, yapıcı, usta, sanatkâr" gibi vasıflarla tanıtılması, yine O'nun âlemi meydana getirirken toprak, ateş, ruh, akıl gibi unsurları kullanır olması ve özellikle âlemin belli bir örneğe göre yapılmış, bu örneğin de ölmez-ezelî bulunması Eflâtun'a çoğulcu (plüralist) bir görünüm vermektedir.(Olguner, 1994, s. 472) İçinde yaşadığımız duyusal âlemin nesneleri de filozofa göre sürekli değişime tabi olduğu için ebedi bilginin imkânının olmadığı bu yüzden de bilginin mümkün olabileceği değişmeyen, ezeli ve her biri tek olan gerçek varlıkların bulunduğu bir "İdealar" âlemi teorisini ortaya atmıştır. (Bayram, 2013, s. 1)

İslam Felsefesini büyük oranda etkileyen Aristoteles'in âlem görüşü ise; evrendeki genel yasanın değişim olduğu bu değişimin de oluş-bozuluş halinde süregeldiği, sonunun veya başlangıcının olmadığını söyleyerek bir şeyin özünün yani cevherinin bozulmayacağını bozulursa tabiatta sürekliliğin sağlanamayacağını, bozulan unsurun onun arazı olduğunu söylemiştir.(Turhan, 2022, s. 343) Kevn ve fesad kavramlarıyla ilişkili olarak ay üstü ve ay altı kavramı da burada zikretmek gerekir. Ay altı; oluş ve bozuluşu kabul edebilen, ay üstü ise; ebedi, ilahi varlığın bulunduğu oluş ve bozuluşu kabul etmeyen âlem olarak tasvir edilmiştir. Aristo'nun hareket etmeyen ilk hareket ettiricisi âlemin en dışında olan ilk muharrik, sabit yıldızları yerleştirdiği birinci gök, merkezinde sabit yeryüzüyle beraber sayıları elli beşi bulan canlı felekler ve onunla beraber devri hareket eden gök cisimlerinin yer aldığını söylemektedir. İlk hareket içe doğru olduğu için dönüşlerin kozmik olduğu tezi de Aristo'ya aittir.(Bolay, 1989) Aristo'nun eserlerinde inceledikleri konular çerçevesinde İslam filozofları cevher-araz, madde-sûret, dört sebep gibi fikirlerinden özellikle Allah-âlem ilişkisi hususunda büyük oranda etkilenmişlerdir.

Antik Yunan filozoflarında âlem ilk başta mitik sayılabilecek hikâyelerle açıklanırken, zaman içerisindeki değişim ve dönüşüme uğrayarak Aristo'da daha rasyonalist bir biçimde ele alınmış, farklı kavram çiftleri kullanılarak bir sistematik elde edilmeye çalışılmıştır. İslam filozofları hiçbir zaman Antik Yunan'dan etkilendikleri fikirleri inanç süzgecine tabi tutmadan, olduğu gibi değerlendirmemiş her zaman İslamiyet ile paralel alternatif modeller geliştirmişlerdir. Bu modellerde özellikle Aristoteles'in, Plotinus'un, ve diğer Aristo şârihlerinin etkisi büyüktür.

Âlemin ezeliliği ile ilgili tartışma Yunan düşüncesine kadar dayandırılsa da bu tartışma İslam düşüncesiyle zirveye çıkmıştır. (İskenderoğlu, 2005, s. 43)VIII-XI. yüzyıllar arasında Beytü'l Hikme çerçevesinde şekillenen tercüme faaliyetleriyle Eflatun, Plotin, Aristo gibi birçok Grek filozofunun kozmolojik fikirleri, Müslüman mütefekkirlerce incelenmiştir.

2. İSLAM FİLOZOFLARININ ÂLEM ANLAYIŞI

Klasik İslam kaynaklarında ilk İslam filozofu diye tanıtılan Kindî(M. Kaya, 2014) din ile felsefe arasındaki uzlaşıyı referans alarak felsefenin vahye hizmet etmesi gerektiğini söylemiştir. *İlk Felsefe* eserinde *İlk Gerçek* hakkında bilgiler vermektedir. Felsefesinde *el-İbdâ* adıyla geçen yoktan yaratma kavramından bahseder. Ezeli varlığın cismani olamayışından yola çıkarak âlemin cismani olduğu ve sürekli değişme uğradığı gerekçesiyle âlemin ezeli olmadığını savunmuştur. Metafizik alanında İlk Gerçek Bir'in Tanrı olduğu ve ondaki birliğin gerçek, mahlukattaki birliğin ise mecazi bir birlik olduğunu savunur. Aynı zamanda mahlûkatta mevcûd olan birin ise sebepli olduğunu ve varlıklarını Gerçek Bir'den aldığını ileri sürmüştür. Kindi âlemin sonluluğunun gerekliliğini, teselsülün imkânsızlığı üzerinden, yaratılan her şeyin sebepsiz bir İlk Sebep'te durmasının zorunluluğuna bağlamaktadır. Bu da her şeyi yoktan yaratan bir yaratıcının varlığına ulaştırmaktadır.

Bilgilerin en değerlisi İlk Gerçek yani Gerçek Bir olarak kabul ettiği Tanrı'ya ait bilgiyi en üstün bilgi olarak görmektedir. Yazdığı *"Sonsuzluk Üzerine"* ve *"Alem'in Sonsuzluğu Üzerine"* adlı risalelerinde muhale irca/olmayana ergi yöntemiyle cismani alemin bilfiil sonsuz olmadığının ispatını yapmaktadır.(Erdoğan, 2018) Kindî'ye göre cismani âlem bilfiil sonsuz değildir. Âlem sonlu ve sınırlıdır.(M. Kaya, 2014) Bu âlemin sonsuz olduğu ön koşuluyla ondan sonlu bir parça alırsak, geriye kalan kısım ya sonlu ya da sonsuz olmak durumundadır. Eğer ki geri kalan parça sonlu ise ona ayrılan sonlu parçayı da ekleyerek ilk durumuna getirebiliriz. Bu durumda ilk başta sonsuz kabul ettiğimiz âlem sonlu olacaktır. Eğer geri kalanın sonsuz olduğu iddia edilirse bütünden ayrılan sonlu ona eklendiğinde oluşan âlem ondan ya daha büyük ya da ona eşit olacaktır. Daha büyük olduğu düşünülürse bir sonsuzla bir sonsuzun kıyaslaması yapılacağı için bu imkânsız kabul edilir. Eşit olursa da cisme ekleme yapılmış olmasına rağmen, sabit olarak kaldığından dolayı "parça bütüne eşittir" gibi bir önerme ortaya çıkacağından bu da imkânsızdır. O yüzden cismin bilfiil sonsuzluk durumu imkânsızdır demiştir.(Fahri, 1992)

Kindî geleneğine bağlı bir filozof olan Ebü'l-Hasan el-Âmirî de âlemdeki bütün varlıkları mübdeât ve mükevvenât olarak ikiye ayırmıştır. Birinciler, ilâhî kudretle doğrudan yaratılanlardır; felekler, gezegenler ve dört unsur bunlardandır. İkinciler, yani ilâhî teshirle oluşanlar ay altı âleminde meydana gelen varlık ve olaylardır. Meteorolojik hadiseler, madenler, bitkiler ve canlılar bu sınıfa dâhildir.(Turhan, 2022, s. 343)

PROCEEINGS BOOK

Muallim-i Sani lakaplı büyük İslam düşünürü Farabi, felsefenin öncelikli amacını insanın ve toplumun yararı olarak görmüştür. Onun Tanrı-âlem anlayışını anlamak için zorunlu ve mümkün kavramına bakmak gerekmektedir. Zorunlu varlık; özü itibariyle ve başkasına nispetle olması bakımından iki kısımda incelenebilir. Özü itibariyle zorunlu kabul edilmesinin sonucunda varlığının olması için başka bir sebebe ihtiyaç duymayan fikri vardır. Nispeten zorunlu olanda ise başkasına nispetle zorunlu kabul edilecek yani mümkün varlık demektir. Mümkün ise hem varlığı hem yokluğu söz konusu olan, olması veya olmaması sebebe bağlı olan varlık sınıfıdır. Bu yüzden filozofun sisteminde âlem mümkün varlık sınıflandırmasının içinde yer alır. Bu da kâinatın nasıl meydana geldiği sorusunu doğurmaktadır ki filozof bu teorisini Yeni Platon ve Aristo temelli eklektik bir sistemle işlemektedir. Bu teori İslam Meşşai filozoflarının âlemi yaratmaya ilişkin ortaya koydukları en kuvvetli tezdir.

Fârâbî İslam filozofları arasında Tanrı-âlem ilişkisini sudûr teorisi bağlamında ilk ele alan kişidir. Sudur, zorunlu varlık dışında kalan varlıkların nasıl meydana geldiğini izah eden bir teoridir. Birlik çokluk problemine de çözümlemeler getiren sudur teorisine göre Tanrı'nın kendini bilmesi ve zorunlu "Bir" olması sebebiyle, zorunlu Bir'den ilk akıl sudur eder. İlk Akıl kendine göre mümkün, başkasına göre zorunludur. İlk akıl aynı anda hem kendisini hem de Bir'i düşünür. (Fârâbî, 2023, s. 82) İlk akılın Allah'ı (Bir'i) düşünmesiyle ikinci akıl, kendisinin mümkün olduğunu düşünmesiyle de birinci göğün nefsi ve maddesi meydana gelir. Süreç böyle devam ederek her akıl kendinden sonra başka bir aklı ve gök küresinin oluşturur. Sonuncu akla yani faal akla (vâhibu's-suver) gelene kadar bu sıra düzen devam eder. (M. Kaya, 2009, s. 467). On birinci sırada bulunan, ay altı âlemdeki epistemolojik ve kozmolojik görevleri düzenlemekle muhatap olan Faal Akıl, filozofun sisteminde melek Cebrail kabul edilmektedir. Faal Akıl aracılığıyla dört unsurla meydana gelen oluş ve bozuluş işleyişi kozmolojik, Tanrı'nın bilgisini de ay altı âleme nebi vasıtasıyla aktarmak epistemik görevidir. Filozofun sisteminde Tanrı'nın ay altı âlemi yaratması ve ilişki açısından zorunlu olarak aklı yaratması tam ve mükemmel olandan bir sıra düzen içerisinde varlığa gelmeyi yani sudûru ifade eder. Bu yüzden mükemmel olan Bir'den uzaklaştıkça kevn ve fesada uğrayarak süfli alêm meydana gelir. Orijinal bir sistem benimseyen Fârâbî kendisinden önce İslam dünyasında hiç ortaya atılmamış bir teoriden bahsederek gelecek kuşaklara öncü olmuş, İslam felsefesinde zirve kabul edilebilecek bir filozof olan İbn Sînâ'nın yaratma anlayışının şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Batı ve Doğu topraklarında tıp, dil, felsefe, astronomi gibi alanlarda çoğu zaman kaynak olarak gösterilen filozof İbn Sînâ, bir meşşai filozof olarak âlemin sudûr yoluyla meydana geldiğini savunan düşünürlerden birisidir. Âlemi "es-Semâü't-tabîî" başlığı altında incelemiştir. Tabiat ilminin konusunu sürekli değişime uğrayan cisimler olarak niteler. Değişim ve hareket esasına dayanarak varlık sınıfını tabii ve iradeli olarak ikiye ayıran filozof, hayvan, insan ve gök cisimlerini iradeli; dört unsur, bitki, madenlerinkini ise tabii kabul etmektedir. İşte tüm bu dört unsurdan gök cismine kadar uzanan silsileye âlem ismini vermiş, sonlu olduğunu ve hiç boşluk kabul etmediğini savunmuştur.(Durusoy, 1999, s. 325) Filozof'un varlık-mahiyet ayrımı zorunlu-mümkün varlığın bir yorumu olsa da sudûr teorisinin daha kalıcı ve sistematik olmasını sağlamıştır. Zorunlu varlığın tekilliğini temellendiren İbn Sînâ nedensellik kavramını "tümdengelimsel" şekilde izah etmiştir.

"İlim" sıfatı filozofun felsefesinde büyük bir önemle bahsedilir. Akletme, bilme gibi kavramlar, ilim ile bağlantılı olarak kullanır. O yüzden Tanrı bizatihi âlimdir.

O'nun bilgi, bilen ve bilinen olması zatına nispetle tek ve aynı şeydir. O yüzden yarattığı şeyleri de eksiksiz bilir ve bilgisinde bir değişme olmadan bilir. Çünkü ilminde herhangi bir değişme söz konusu değildir. (Tortuk, 2016, s. 78)

İbn Sînâ'ya göre bir şey soyut kavram düzeyinde kavrandığı zaman onun dış dünyada varlığının olması şart değildir. Tasarlanan şeyin dış dünyadaki varlığı konusunda şüphe duyulacağı muhtemeldir. Bu durum bir şeyin neliği(mahiyet) ile varlığı(vücud) farklı şeyler olmasından kaynaklanır. Yaratılmışların hiçbirinde varlık, zorunlu olarak bulunmadığı için onlar sadece imkân halinde kalır. Bu yüzden mahiyet bir nesnenin varoluş imkânına işaret eder. (Alper, 2018, s. 200)

İbn Sînâ zorunlu varlığı, fail illet kavramıyla ilişkilendirerek illetler zincirinin başına koymasıyla da Aristo çizgisinden ayrılmıştır. Bu kavramla mütekellimlerin Allah'ın iradesi konusundaki serbestliğini ve Allah-âlem arasındaki zamansallık sorununu çözmeyi amaçlamıştır. Mütekellimler tarafından Allah'ın istediğini yapıp istediğini yapmaması irade ve kudret kapsamında değerlendirilse de bu iradenin Tanrı'nın bilgisinde değişim meydana getirmesinden dolayı filozof tarafından kabul edilemez olarak görülmüştür. (Yıldırım, 2019, s. 173) Mütekellimlerin görüşünün aksine İbn Sînâ'ya göre zamansal bir başlangıç kabul etmemiz durumunda öncelik-sonralık problemi çerçevesinde âlemin bir zamanlar yok olduğu, o yüzden belki şimdiki âlemden önce başka bir âlemin olmasının mümkün olduğu fikri doğabilir. Bu âlemden önce başka bir âlem düşünülebiliyorsa ondan da önce başka bir âlem düşünülebileceğinden sistem bir çıkmaza girer. Filozof bu durumu reddederek zamanın bir bütün ve ezeli olduğunu savunur. Fârâbî'den farklı olarak sudûr teorisinde ilk akılda mevcut olan çoğalma yetisinin Mutlak Bir sebebiyle değil, kendi özünden kaynaklandığı bu yüzden de Allah'ın birliğine herhangi bir eksiklik gelmeyeceğini söylemiştir. Yani İlk Aklın Allah'a nispetle zorunlu, özü itibariyle mümkün olduğunu söyleyerek ilk aklın Allah'ı düşünmesinden ikinci akıl, Allah'a nisbetle zorunlu olduğunu düşünmesinden birinci göğün (felek) nefsi, kendisinin mümkün varlık oluşunu düşünmesinden birinci göğün maddesi meydana geldiğini söylemiştir. (M. Kaya, 2009, s. 467)

Ele alacağımız son filozof olan İbn Rüşd İslam filozoflarının kendisine kadar olan görüşlerini yorumlayarak daha farklı bir bakış açısı getirmiştir. Özellikle filozoflara yöneltilen görüşler sahasında Gazali ve onun eserlerinde ele alınan eleştiri konuları bağlamında İbn Rüşd, hem felsefî hem kelamî fikirleri küstürmeden cevaplar vermeye çalışmıştır. Ona göre "âlemin ezeli ya da hadis olması konusundaki fikirler birbirine çok uzak değil, adlandırma ve aynı terime farklı anlamlar yükleme gibi durumlardan iki zıt görüş gibi anlaşılmaktadır" der. Bu yorumların paradoksal bir çıkmaza yol açtığını gören filozof muhdes-kadim ayrımı içerisinde eğer âlemi muhdes olarak ele alırsa Allah'ın ilk fiilinin olup olmayacağı fikrinden birini çelişkisiz kabul etmenin imkânsız olduğunu söyleyerek son sözü vahye bırakmak gerektiğini savunur. Bu yüzden ezeli-hadis problemin tek yolu âlemde bir yaratıcı fail bulunduğunu kabul etmekle çözülebilir bu da "sürekli yaratma" ile mümkündür der.(Karlığa, 1999, s. 262) Bu yüzden fail bir yaratıcının olduğunu ve sürekli yaratma eyleminde bulunduğunu kabul etmek problemi çözmenin tek yoludur.

İbn Rüşd, İslam filozofları gibi Allah'ın ezeliliğini ve âlemin ezeliliği konusunu bir görmemiştir. Zorunlu-mümkün olarak ele aldıkları varlık ayrımını ve diğer birçok kavramı genel kabuldeki şekliyle kullanmıştır. Filozofların âlem için kullandıkları ezeli kavramının din dışı bir alana kaymadığı konusunda İbn Rüşd'de hemfikirdir. İbn Rüşd

Allah'ın zat bakımından zorunlu ve ezeli olduğunu kabul ederken âlemin mümkün bir ezeli olduğunu kabul eder. Dolayısıyla mutlak ontolojik bir ezelilikten değil daha çok zamansal bir ezelilikten bahsetmektedir. (Akgün, 2011, s. 256)

Fârâbî ve İbn Sina'nın kabul ettiği sudur teorisini eleştiren İbn Rüşd'e göre Tanrı'nın ancak zatını bildiği, bu bilgiden feyezan sonucu âlemin ortaya çıkması konusunda Gazali'nin "eğer çokluk ikinci akılla kavranabiliyorsa peş peşe birçok aklın birbirinden çıkmasına ne gerek vardı" itirazlarına katılarak ilkelerin ilkelerini bilmeden çıktığı yani bilgili bir failden çıkan şeylerin bilgisiz ve iradesiz olarak çıkmasının imkânsız olduğunu savunmuştur.

İbn Rüşd'e göre "Âlemin faili sadece tamamlama ve yetkinleşme sağlayan sebeplerden birisi değil onu yokluktan varlığa çıkaran gerçek bir faildir. Bu bakış açısıyla bakacak olursak da varlığı sürekli devam ettiği için fiilinin de sürekli devam etmesi zorunluluğu ortaya çıkar. Fiilinin sürekli devam etmesi tam ve yetkin bir fail tarafından sağlanabileceği için eseri olan âlem de sürekli kabul edilebilir"(Karlığa, 1999, ss. 104-105)

3. KELAM DÜŞÜNCESİNDE ÂLEM

Âlemin yaratılması meselesi üzerinde mütekellimler de çokça durmuştur. İrade hürriyeti ve sıfatlar konusunda fikir ayrılığı yaşayan Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet kelamcılarının bu konu üzerinde bir görüş birliği bulunmamaktadır. Kelamcılar boşluk fikrini kabul etmeyen, mümkün-zorunlu, Mutlak Bir gibi açıklamalarda bulunan Meşşai felsefedeki âlem tasavvurunun tam zıddı sayılabilecek atomcu bir anlayış benimsemişlerdir. (Dhanani, 2011, s. 394) Allah-âlem ilişkisi ilahi sebep bağlamında ele alındığı için tabii plandaki sebepler yok sayılarak "oluş" süreci olarak tasavvur edilen bir âlem ortaya çıkmıştır. En temel kavramlarından kabul edilen kadîm-hadis varlık ayrımı; her yönden Allah'a ihtiyaç duyan, âlemin bir yaratıcısının olduğunun akıl yürütme yoluyla bulunabileceğini, sonradan meydana gelen ve başkasına muhtaç olan anlamına gelen hâdis oluşunun temelde olduğu teori olarak kabul edilmiştir. "Halk, ibdâ, îcâd" kavramları da kelamcıların âlemi incelerken kullandığı kavramlar olarak görülürken en sık geçen kavram "hudûs" olmuştur. İhdâs, hâdis, muhdîs kavramları çerçevesinde bütün âlemin yaratılmış yani hadis olduğundan yola çıkarak Allah tarafından meydana getirilen bir evren sonucuna ulaşırlar. Bu tartışma içerisinde "ma'dûmun şeyiyyeti" konusu da tartışılarak kelam ekollerince çeşitli fikirler ortaya konulmuştur.(Çağrıcı, 2013, s. 328)

Ehl-i sünnet kelamcılarına göre âlemin cevher ve arazlardan meydana gelmesi felsefelerinin temel yapı taşını oluşturan kavram ikililerinden birisi kabul edilebilir. İslam dünyasında bölünmez cevher kavramından yola çıkarak " atomculuk" düşüncesinden bahseden ilk kişi el-Allâf'tır. Allâf'ın teorisinin, Yunan ve Hint atomculuğu gibi akımlarla temas kurduğu da düşünülmektedir. Sistemlerine aldıkları her kelimede ve kavramda dinî karakter kazandırma çabası "atom", "atomculuk" kavramları için de geçerli olmuştur. İslam filozoflarında ve mütekellimlerde farklı anlamlara gelse de direkt bir teori alımı söz konusu olmayıp kendi düşünceleri içinde yoğurmuşlardır. Bu kavramlarla bağlantılı olarak filozoflar arazların varlığını inkâr eden atomculara cevap mahiyetinde "kümun ve zuhûr" teorisini ortaya atmışlardır.(Kutluer, 1993, s. 452) Eş'ari ve Maturidi ekolüne göre araz-cevher bu âlem için söz konusu olup Allah'ın zat ve sıfatları için nitelenemez ve arazlar hâdistir. Yine aynı ekol çizgisinde araz ve cevherlerin ayrılamayacağı da savunulur. (Yavuz", 1991, ss. 339-340-341)

PROCEEINGS BOOK

4. TASAVVUF GELENİĞİNDE ÂLEM TASAVVURU

Son olarak mutasavvıflarda âlem tasavvuru, tasavvufun ilk döneminde kevn-halk gibi kavramlarla ele alınarak, dünya-ahiret olarak kabul edilmiştir. Ancak Gazzâlî'den sonra tasavvufta bu kavrama farklı anlamlar yüklenmiştir. Gazali'nin de bu konuda yorumu olmasıyla beraber bazı mutasavvıflarca "nur metafiziği-işrakilik" diyebileceğimiz bir anlayış ortaya çıkmıştır. Yaratılış, kâinat konularından bahsederken sûfiler zuhûr ve izhar kavramlarını kullanmayı tercih etmişlerdir. Zuhûr'u sabit halde bilgisi bulunan ezeli şeylere varlık verme olarak tanımlamışlardır. (Yavuz", 2002, s. 552)

Ana akım sûfiler, hem kelam hem İslam Felsefesi eksenli fikirleri incelemişler ancak daha ağırlıklı olarak felsefesinin anlayışını kabul etmişlerdir. En meşhur mutasavvıflardan biri olan İbnü'l-Arabî'ye göre insan küçük âlem, kâinatta büyük âlem kabul edilmiş; Allah âlem ile özdeşleştirilerek filozoflarca kabul edilen âlemin yaratılmışlığı ve Allah'ın hür iradesi gibi konular daha çok İslam felsefesi çerçevesinden ele alınmıştır. (Bolay, 1989, s. 361) İbnü'l Arabi sonrası mutasavvıflar görüşlerini genellikle ayan-ı sabite kavramı çerçevesinde açıklamışlardır. Ayan-ı sabite (varlıkların modelleri); görünür hale gelmeden eşyanın birbirinden ayrılmış şekilde Allah'ın ilminde olması, gizli hakikatleri demektir. Bu mükemmellikten feyz olarak çıkması, varlığın birliği, kesintisizliği gibi birçok konu "vahdet-i vücud" başlığı altında incelenmiş; İslam düşüncesiyle birleştirilerek orijinal yorumlar ortaya konmuştur.

SONUÇ

Sonuç olarak âlem-Allah ilişkisi bağlamında İslam coğrafyasında ele alınan çok çeşitli görüşler olmakla beraber evrendeki birlik-çokluk, Allah'ın sıfatları, cevher-araz, sudûr, hudûs, zuhûr gibi kavramlar çerçevesinde inceleme yapılarak İslam filozofları temel perspektifte durmakla beraber, âlimlerce konunun nasıl anlaşıldığı ele alınmıştır. Hepsinin temel çıkış noktası Kur'an olmakla beraber bu kadar yorum çeşitliliğin olması İslam düşüncesi çerçevesinde birçok orijinal fikrin üretildiğinin kanıtı sayılabilir. Bu konunun hakkında çalışmalar yapılması; farklı inanç ve kültürlerin yaratılışla ilgili fikirleri, "varlık nedir" gibi temel ontolojik soruların cevaplanması, güncel bilimsel sorulara (evrim teorisi, astrofizik gibi) ışık tutulması, sosyolojik açıdan inanç sistemlerinin beraberinde getirdiği soruları insan davranışı ve değerleri açısından nasıl etkilediğinin incelenmesi gibi birçok konu âlem meselesinin Kur'an'i temelde felsefi bakış açısıyla daha derinlemesine araştırılması gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

Akgün, T. (2011). *Gazali ve İbn Rüşd'e Göre Yaratma* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Alper, Ö. M. (2018). İslam Felsefesinde "Altın Çağ"ın Başlangıcı:İbn Sînâ Felsefesi. İçinde *İslam Felsefesi Tarihi* (4. bs, s. 517). Grafiker Yayınları.

Arslan, A. (2009). *İlkçağ felsefe tarihi* (3. bsk). Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.

Bayram, S. (2013). *İdea Bilgisinin Kritiği*. Sakarya Üniversitesi.

Bolay, S. H. (1989). *Âlem* (C. 2, ss. 357-360). TDV İslam Ansiklopedisi.

Cevizci, A. (2000). *Felsefe Tarihi*. Say Yayınları.

PROCEEINGS BOOK

Çağrıcı, M. (2013). Yaratma. İçinde *Kelam* (C. 43, ss. 324-329). TDV İslam Ansiklopedisi.

Çankaya, A. (2012). *ARİSTOTELES'TE NOUS (AKIL) KAVRAMI* [Doktora Tezi]. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, A. (2015). Platon'da İdea-Tikel İlişkisi: Episteme vs Doksa. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, *2*(2), 285-300.

Dhanani, A. (2011). İslam Düşüncesinde Atomculuk. *Kelam Araştırmaları*, *9*(1), 393-400.

Durusoy, A. (1999). İbn Sînâ. İçinde *Felsefesi* (C. 20, ss. 322-331). TDV İslam Ansiklopedisi.

Erdoğan, Ö. F. (2018). Kindî'de Hulfî Kıyas/İmkânsıza İndirgemenin Kullanımı. *Diyanet İlmî Detgi*, *54*(2), 223-252.

Fahri, M. (1992). *İslam Felsefesi Tarihi* (K. Turhan, Çev.). İklim Yayınları.

Fârâbî. (2023). *El-Medînetü'l-Fâzıla* (5. bs). Litera.

İskenderoğlu, M. (2005). İslam ve Hıristiyan Düşüncesinde Âlemin Ezeliliği Tartışmaları Üzerine. *Marife*, *5*(2), 43-54.

Karlığa, H. B. (1999). İbn Rüşd. İçinde *Metafizik* (C. 20, ss. 257-288). TDV İslam Ansiklopedisi.

Kaya, M. (2009). Sudûr. İçinde *On akıl* (C. 37, ss. 467-468). TDV İslam Ansiklopedisi.

Kaya, M. (2014). *Kindî* (3. bsk). Klasik.

Kaya, M. C. (Ed.). (2018). *İslam Felsefesi Tarih ve Problemler* (6. bs). Türkiye Diyanet Vakfı.

Kranz, W. (1984). *Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar* (S. Y. Baydur, Çev.; 1. Basım). Sosyal Yayınları.

Kutluer, İ. (1993). Cevher. İçinde *Cevher-i Ferd* (C. 7, ss. 450-455). TDV İslam Ansiklopedisi.

Kutluer, İ. (1994). *Determinizm* (C. 9, ss. 215-220). TDV İslam Ansiklopedisi.

Olguner, F. (1994). *Eflâtun* (C. 10, ss. 469-476). TDV İslam Ansiklopedisi.

Platon. (2012). *Sofist* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.

Russell, B. (2021). *Batı Felsefesi Tarihi Cilt 1* (A. Fethi, Çev.). Alfa Yayınları.

Tortuk, B. B. (2016). *İbn Rüşd Felsefesinde Tanrı'nın Bilgisi ve Varoluş Arasındaki İlişki*. *36*.

Turhan, K. (2022). *Kevn ve fesad* (C. 25, ss. 343-344).

Yavuz", Y. Ş. (1991). *Araz* (C. 3, ss. 337-342). TDV İslam Ansiklopedisi.

Yavuz", Y. Ş. (2002). *Kümûn* (C. 26, s. 552). TDV İslam Ansiklopedisi.

Yıldırım, E. T. (2019). *İbn Sinâ'nın İnâyet Anlayışının Ontolojik ve Epistemolojik Boyutu*. *30*(1), 173.

DEPREM STRESİYLE BAŞETME STRATEJİLERİ İLE ANKSİYETE, STRES VE DEPRESYON İLİŞKİSİ: PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN ARACI ROLÜ

Dr. Öğr. Üyesi, Abdulkadir İNAK

Siirt Üniversitesi, abdulkadirinak12@gmail.com - 0000-0002-7245-5077

Dr. Öğr. Üyesi, Yahya AKTU

Siirt Üniversitesi, aktuyahya@gmail.com - 0000-0002-5540-7399

ÖZET

Deprem sonrasında yaşanılan deprem stresiyle başetme stratejileri ile despresyon, anksiyete ve stres ilişkisini ele alınmasına rağmen, psikolojik sağlamlığın bu ilişkideki etkisine yönelik alan yazın sınırlıdır. Bu çalışmada deprem yaşantısı olan yetişkin bireylerin deprem stresiyle başetme stratejileri ile depresyon, anksiyete ve stres arasındaki ilişkilerde psikolojik sağlamlığın aracı rolünün araştırılması amaçlanmıştır. Bu çalışma, 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremlerinden etkilenen 415 yetişkin birey ile yürütülmüştür. Araştırmanın verileri kişisel bilgi formu, kısa psikolojik sağlamlık ölçeği, deprem stresi ile başetme stratejileri ölçeği ve depresyon, stres, anksiyete ölçeği (DAS-21) yardımıyla toplanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon yöntemi ve aracılık analizleri için Preacher ve Hayes'in bootstrapping yöntemi kullanılmıştır. Korelasyon analizleri, deprem stresiyle başetme stratejileri ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif, deprem stresiyle başetme stratejileri ve psikolojik sağlamlık ile depresyon, anksiyete ve stres (DAS) arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Aracılık analizleri deprem stresiyle başetme stratejileri ile depresyon, anksiyete ve stres (DAS) ilişkisinde psikolojik sağlamlığın aracı rolünün olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Deprem Stresiyle Başetme Stratejileri, Depresyon, Anksiyete, Stres, Psikolojik Sağlamlık.

ABSTRACT

Although the relationship between coping strategies with earthquake stress and depression, anxiety and stress experienced after the earthquake has been addressed, the literature on the effect of psychological resilience on this relationship is limited. In this study, it was aimed to investigate the mediating role of psychological resilience in the relationship between coping strategies with earthquake stress and depression, anxiety and stress in adult individuals with earthquake experience. This study was conducted with 415 adult individuals who were affected by the earthquakes centered in Kahramanmaraş on February 6. The data were collected with the help of personal information form, brief psychological resilience scale, earthquake stress coping strategies scale and depression, stress, anxiety scale (DAS-21). Pearson correlation method was used to examine the relationships between variables and Preacher and Hayes' bootstrapping method was used for mediation analyses. Correlation analyses revealed a positive

relationship between coping strategies and psychological resilience and a negative relationship between coping strategies and psychological resilience and depression, anxiety and stress (DAS). Mediation analyses showed that psychological resilience mediated the relationship between coping strategies and depression, anxiety and stress.

Keywords: Earthquake Stress Coping Strategies, Depression, Anxiety, Stress, Psychological Resilience.

GİRİŞ

Dünyada her gün insanların yaşamlarını olumsuz etkileyen depremler yaşanabilmektedir. Türkiye, Dünya'daki en sık deprem üreten üç deprem kuşağından biri olan Alp-Himalaya (Akdeniz) kuşağında bulunmaktadır. Bu bakımdan Anadolu'da geçmişten günümüze birçok yıkıcı ve şiddetli deprem gerçekleşmiştir (Şahin & Sipahioğlu, 2002). Deprem, bireylerde mal ve can kaybına sebebiyet veren ve bireylerin gündelik yaşamlarını olumsuz etkileyen bir doğal afet olayıdır (Karakuş, 2013). Depremler insanlara maddi kayıp vermesinin yanı sıra birtakım psikolojik problemleri de yaşatabilmektedir. Depremin psikolojik etkileriyle başa çıkabilmek için insanların psikolojik olarak hazırlıklı olması önemlidir.

Depreme dirençli evlerin inşası gibi depreme dayanıklı psikolojik yapıların da inşa edilmesi gerekmektedir. Deprem bireyin psikolojik yapısını bozabilmektedir. Deprem yaşantısı sonrasında insanlar ölüm düşüncesi, göç, uzuv kaybıyla başa çıkma, anksiyete, stres ve depresyon gibi psikolojik problemleri yaşaması olasıdır. Deprem yaşantısı olan bireylerde görülen psikolojik rahatsızlıklar kişisel ve toplumsal yaşamını da olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle bireyin deprem stresiyle nasıl başa çıkmaya çalıştığının ortaya konulması gerekir. Deprem stresiyle başetme stratejileri bireyin yeniden yaşama bağlanmasının ipucunu sunabilir. Deprem stresiyle başetme stratejileri aynı zamanda bireyin psikolojik sağlamlığına katkı sunabilir. Bu katkı bireyin yaşama olasılığı olan depresyon, stres ve anksiyete seviyesini azaltmaya yardımcı olabilir. Bu bağlamda bireylerin psikolojik açıdan sağlam olması depremle başa çıkmaya katkıda bulunabilir.

Bu çalışmada 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş Merkezli Depremleri'nden etkilenen yetişkin bireylerle yürütülmüştür. Türkiye'nin 11 iline hasar veren bu deprem, ülke nüfusunun yaklaşık 16%'sını oluşturan 14 milyon insanın yaşamını olumsuz etkilemiştir (Sağıroğlu vd., 2023). Birçok insanın ölümüne, uzuv kaybına veya yaralanmasına tanıklık eden yetişkin bireylerin ruh sağlıklarının olumsuz etkilendiği açıktır (Bulut, 2009; Erdur Baker ve Doğan, 2020; Oflaz; 2008). Bu çalışma deprem yaşantısı olan yetişkinlerde deprem stresiyle başetme stratejileri ile depresyon, stres ve anksiyete ilişkilerinde psikolojik sağlamlığın aracı rolüne odaklanmaktadır.

YÖNTEM

Katılımcılar

Çalışmanın katılımcıları Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat 2023 Depremi'nden etkilenen yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların 295'i (71.1%) kadın ve 120'si (28.9%)

PROCEEINGS BOOK

erkektir. Katılımcıların 295'i (71.1%) 19-28 yaş, 78'i (18.8%) 29-45 yaş ve 42'si (9.1%) 46-65 yaş aralığındadır. Katılımcıların 318'i (76.6%) bekâr, 10'u (2.4%) nişanlı, 83'ü (20%) evli ve 4'ü (1%) boşanmıştır. Katılımcıların 29'u (7%) ilköğretim, 87'si (21%) lise, 264'ü (63.6%) üniversite ve 35'i (8.4%) lisansüstü mezunudur. Algılanan sosyo-ekonomik düzey değişkenine göre katılımcıların 47'si (11.3%) kötü, 311'i (74.9%) orta, 36'sı (8.7%) orta üstü ve 21'i (5.1%) düzeyde gelirleri bulunmaktadır.

Verilerin Toplama Araçları

Katılımcıların cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, eğitim düzeyi değişkenlerini öğrenmek için Kişisel Bilgi Formu, yetişkinlerin psikolojik sağlamlıklarını ölçmek için Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (Smith vd., 2008; Uyarlaması Doğan, 2015), katılımcıların deprem stresiyle başetme stratejilerini belirlemek için Deprem Stresi ile Başetme Stratejileri Ölçeği (Yöndem ve Eren, 2016) ve Lovibond ve Lovibond (1995) tarafından geliştirilen Depresyon, Stres, Anksiyete Ölçeği (Yılmaz vd., 2017) uygulanmıştır.

Veri Toplama ve Analiz

Araştırmada öncelikle Siirt Üniversitesi Etik Kurulu'ndan izin Etik Kurul İzni alınmıştır (Karar tarihi ve sayısı: 15/05/2023-4810). Ardından 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş Merkezli Depremi'nden etkilenen yetişkin bireylere ulaşmak için Google Formlar aracılığıyla çevrimiçi bir link oluşturulmuştur. Çalışmanın yürütülmesi için sosyal medya ve sosyal ağ aracılığıyla çalışmaya katılımcı davet edilmiştir.

Değişkenler arasındaki ilişkileri analiz etmek için Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Deprem stresiyle başetme stratejileri ile depresyon, anksiyete ve stres arasındaki ilişkilerde psikolojik sağlamlığın aracılığın anlamlılığını test etmek için Bootstrapping yöntemi kullanılmıştır (Preacher & Hayes, 2008). Bu doğrultuda araştırmada model 4, 10,000 bootstrap yeniden örnekleme ve % 95 güven aralığı ölçütleri ile analiz yapılmıştır. Aracılığın anlamlı olarak yorumlanabilmesi için güven aralıklarının sıfırı içermemesi kriteri göz önünde bulundurulmuştur (Hayes, 2018). Verilerin analizinde IBM SPSS 25 paket programı ve SPSS Process Macro 4.2 versiyonu kullanılarak çalışmalar yürütülmüştür.

BULGULAR

Korelasyon Analizleri

Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Buna göre deprem stresiyle başetme stratejileri ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .18$, $p < .01$). Deprem stresiyle başetme stratejileri ile stres ($r = -.16$, $p < .01$), anksiyete ($r = -.12$, $p < .01$) ve depresyon ($r = -.21$, $p < .01$) arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Psikolojik sağlamlık ile stres ($r = -.48$, $p < .01$), anksiyete ($r = -.45$, $p < .01$) ve depresyon ($r = -.41$, $p < .01$) arasında negatif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Aracılık Analizleri

Araştırmada değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmesinden sonra deprem stresiyle başetme stratejileri ile DAS (depresyon, anksiyete ve stres) ilişkisinde psikolojik

PROCEEINGS BOOK

sağlamlığın aracılık rolü test edilmiştir. Aracılık rolünü test etmek amacıyla model 4, 10.000 Bootstrap yeniden örnekleme ve % 95 güven aralığı esas alınarak analiz yapılmıştır.

Model 1'de deprem stresiyle başetme stratejileri ile stres ilişkisinde psikolojik sağlamlığın rolü incelenmiştir. Buna göre deprem stresiyle başetme stratejileri ile stres arasındaki doğrudan yolun anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır (β = -.04, p >. 01). Model 1'de deprem stresiyle başetme stratejilerinin psikolojik sağlamlık aracılığıyla stres üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur (β = -.04, SH = 01. ,GA = -.071/-.019). Model 1 sonucunda ele alınan değişkenlerin stres varyansının % 23'ünü açıkladığı ve Model 1'in anlamlı olduğu saptanmıştır (R^2 = .232, $F_{(2, 412)}$ = 62.29; p< .001).

Model 2'de deprem stresiyle başetme stratejileri ile anksiyete ilişkisinde psikolojik sağlamlığın rolü hesaplanmıştır. Buna göre deprem stresiyle başetme stratejileri ile anksiyete arasındaki doğrudan yolun anlamlı olmadığı tespit edilmiştir (β = -.02, p >. 01). Model 2'de deprem stresiyle başetme stratejilerinin psikolojik sağlamlık aracılığıyla anksiyete üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır (β = -.05, SH = 01. ,GA = -.076/-.020). Model 2 sonucunda ele alınan değişkenlerin anksiyete varyansının % 20'ini açıkladığı ve Model 2'nin anlamlı olduğu görülmüştür (R^2 = .200, $_{2)}$ = 51.80; p< .001).

Model 3'te deprem stresiyle başetme stratejileri ile depresyon ilişkisinde psikolojik sağlamlığın rolü analiz edilmiştir. Buna göre deprem stresiyle başetme stratejileri ile depresyon arasındaki doğrudan yolun anlamlı olduğu gözlemlenmiştir (β = -.07, p <. 005). Model 3'te deprem stresiyle başetme stratejilerinin psikolojik sağlamlık aracılığıyla depresyon üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür (β = -.04, SH = 01. ,GA = -.066/-.017). Model 3 sonucunda ele alınan değişkenlerin stres varyansının % 18'ini açıkladığı ve Model 3'ün anlamlı olduğu tespit edilmiştir (R^2 = .188, $F_{(2, 412)}$ = 62.29; p< .001).

SONUÇ

Araştırmada öngörülen aracılık modeli test edilmiş ve doğrulanmıştır. Buna göre deprem stresiyle başetme stratejileri ile stres ve anksiyete arasında doğrudan bir ilişkinin olmadığı ve deprem stresiyle başetme stratejileri ile stres ve anksiyete ilişkisinde psikolojik sağlamlığın aracılık etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Deprem stresiyle başetme stratejileri ile depresyon arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu ve deprem stresiyle başetme stratejileri ile stres ilişkisinde psikolojik sağlamlığın aracılık etkisinin olduğu saptanmıştır. İlgili alanyazın incelendiğinde, araştırma sonucunda elde edilen ilişkiler ağını doğrudan ele alan bir çalışma bulunamamıştır. Bireyler; zorlu yaşam olaylarında deneyimledikleri sorunlarla birtakım baş etme becerilerini (mizahi çarpıtma, bilişsel kaçınma vb.) kullanarak başa çıkma kapasitelerini artırabildikleri için psikolojik sağlamlıkları yükselebilmekte ve anksiyete, stres, depresyon gibi olumsuz duygulanımlara sebebiyet verecek bozuklukları düşürebilmektedir (Steinhardt ve Dolbier, 2008). Literatürde depresyon, anksiyete, stres ile ilişkilendirilebilecek çalışmalarda psikolojik sağlamlığın aracı ya da kısmi aracı rolünün bulunduğunu destekler sonuçlar elde edilmiştir (Kasapoğlu, 2020: 607; Lara-Cabrera vd., 2021; Pérez-Aranda vd., 2021; Tamarit vd., 2022:1; Karadaş ve Duran, 2022).

Bu araştırma deprem stresiyle başetme stratejileri ile depresyon, stres ve anksiyete (DAS) ilişkisinde psikolojik sağlamlığın aracı rolünün olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre deprem stresiyle başetme stratejileri deprem yaşantısı olan yetişkin bireylerin psikolojik sağlamlığını arttırmakta ve bu artış sonucunda yaşadıkları depresyon, stres ve anksiyete (DAS) azalmaktadır. Bu sonuçlar psikolojik sağlamlığın deprem yaşantısı ile başa çıkmada önemli olduğunu göstermektedir. Deprem yaşantısı olasılığı olan yetişkinlere yönelik psikolojik sağlamlık odaklı psikoeğitim programlarının veya terapi çalışmalarının yürütülmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Bulut, S. (2009). Depremden sonra çocuklarda görülen travma sonrası stres tepkilerinin yaş ve cinsiyetler açısından karşılaştırılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 43-51.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014*). Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.

Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being, 3*(1), 93-102.

Erdur Baker, Ö. ve Doğan, T. (2020). *Afetler Krizler Travmalar ve Psikolojik Yardım*. Ankara: Atalay Matbaacılık.

Hayes, A. F. (2018). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach* (Methodology in the Social Sciences) (2nd ed.). New York, NY: The Guilford Press.

Henry, J. D., & Crawford, J. R. (2005). The short-form version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS-21): Construct validity and normative data in a large non-clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology*, *44*(2), 227–239.

Işık, Y. &Çelik, E. (2020). Ergenlerde psikolojik sağlamlığın sosyal dışlanma, sosyal kaygı, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 174-209.

Karadaş, A. & Duran, S. (2022). The effect of social support on work stress in health workers during the pandemic: The mediation role of resilience. *Journal of Community Psychology*, *50*(3), 1640-1649.

Karakuş, U. (2013). Depremi yaşamış ve yaşamamış öğrencilerin deprem algılarının, metafor analizi ile incelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(29), 97-116.

Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (26.baskı). Ankara Nobel Yayınevi.

Kasapoğlu, F. (2020). Covid-19 Salgını Sürecinde Kaygı ile Maneviyat, Psikolojik Sağlamlık ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Turkish Studies, 15*(4),

Kaya, B. (2007). Depresyon: Sosyo-ekonomik ve kültürel pencereden bakış. *Klinik Psikiyatri*, *10*(6), 11-20.

PROCEEINGS BOOK

Lara-Cabrera, M. L., Betancort, M., Muñoz-Rubilar, C. A., Rodríguez Novo, N. & De las Cuevas, C. (2021). The mediating role of resilience in the relationship between perceived stress and mental health. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(18), 9762.

Lovibond, P. F., & Lovibond, S. H. (1995). The structure of negative emotional states: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour Research and Therapy*, *33*(3), 335–343.

Nearchou, F.& Douglas, E. (2021).Traumatic distress of COVID-19 and depression in the general population:Exploring the role of resilience, anxiety, and hope. *International Journal ofEnvironmental Research and Public Health*, 18,1-14

Oflaz, F. (2008). Felaketlerin psikolojik etkileri ve hemşirelik uygulaması. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12 (3), 70- 76.

Pérez-Aranda, A., García-Campayo, J., Gude, F., Luciano, J. V., Feliu-Soler, A., González-Quintela, A., ... & Montero-Marin, J. (2021). Impact of mindfulness and self-compassion on anxiety and depression: The mediating role of resilience. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, *21*(2), 100229

Preacher, K. J. ve Hayes, A. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing ındirect effects in multiple mediator models, *Behavior Research Methods*, 40 (3): 879-891

Pretorius, T. L. (2021). Depression among health care students in the time of COVID-19: the mediating role of resilience in the hopelessness–depression relationship.*South African Journal of Psychology*,51(2), 269-278.

Sağıroğlu, A. Z., Ünsal, R. ve Özenci, F. (2023). *Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri Durum Değerlendirme Raporu*. AYBÜ-GPM Rapor Serisi-15. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜ-GPM).

Smith, B. W., Tooley, E. M., Christopher, P., & Kay, V. S. (2010). Resilience as the ability to bounce back: A neglected personal resource?. *Journal of Positive Psychology*, 5, 166-176.

Spurrell MT, McFarlane AC (1993). Posttraumatic stress disorder and coping after a natural disaster. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*. 28: 194-200.

Steinhardt, M., & Dolbier, C. (2008). Evaluation of a resilience intervention to enhance coping strategies and protective factors and decrease symptomatology. *Journal of American College Health*, *56*(4), 445-454.

Şahin, C., & Sipahioğlu, Ş. (2002). *Doğal Afetler ve Türkiye*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2019). *Using multivariate statistics* (7th ed.). Allyn ve Bacon/Pearson Education.

Tamarit, A., De la Barrera, U., Schoeps, K., Castro-Calvo, J. & Montoya-Castilla, I. (2022).Analyzing the role of resilience and life satisfaction as mediators of the impact of COVID-19 worries on mental health. *Journal of Community Psychology*, 1–17

Udomratn P (2008) Mental health and the psychosocial consequences of natural disasters in Asia. *Int Rev Psychiatry.* 20: 441–4.

Yılmaz Ö, Boz H, Arslan A. (2017). Depresyon, Stres ve Anksiyete Ölçeğinin (DASS 21) Türkçe Kısa Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Finans, Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2(2), 78- 91.

Yöndem ZD, Eren A (2016) Deprem stresi ile baş etme stratejileri ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3: 61-75.

Zhang, J., Yang, Z., Wang, X., Li, J., Dong, L., Wang, F., ... ve Zhang, J. (2020). The relationship between resilience, anxiety and depression among patients with mild symptoms of Covid-19 in China: A cross-sectional study. *Journal of Clinical Nursing*, *29*(21-22), 4020-4029.

MAWLANA'S METAPHOR OF THE 'DONKEY STUCK IN THE MUD' IN THE JOURNEY OF OVERCOMING WORLDLY DIFFICULTIES AND ENLIGHTENMENT OF THE SOUL

Prof. Dr. Ebru BARDAŞ ÖZKAN

Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Medicine, Department of Physiology, Erzincan, Türkiye

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7089-8771

Corresponding author: drebrubardas@gmail.com

ABSTRACT

Planning this study was motivated by the conviction that it is the best approach to attempt to comprehend the metaphorical concept of the donkey, which Mevlana, who took on the extremely challenging task of explaining his spiritual experiences to people at all levels, used to explain the truth, considering the Sufi system of thought, his spiritual and spiritual states, as far as possible without prejudice and with the goal of obtaining actual information. It has been noted that the great scholar of Turkish culture, Mevlana Celâleddîn Rûmî (1207–1273), often employed metaphorical language in the Mesnevi, a priceless manuscript, to convey abstract ideas. In addition to providing implicit messages, metaphors enabled Mevlânâ to both clarify and simplify complex mystical subjects. For it is improper for those who lack competence to eat the fruit of the Masnavi, which is filled with Sufi truths. Therefore, even though Mevlânâ uses animal metaphors to convey some of his messages, he explains a figurative meaning to those who possess the truth, as opposed to a literal one. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî employs the metaphor of "the donkey stuck in the mud" as the most fundamental way to explain the "human mind ignorant of love." The intellect remained lying in the commentary of love, like a donkey stuck in mud, the author says. Again, love analyzed love and being in love." When attempting to explain love, the intellect becomes like a "donkey stuck in the mud"—the harder it tries, the deeper it sinks into the filth. Lovebirds have the best understanding of what love and being in love are like. Love itself can heal its wounds, and someone in love can do the same. Since someone without a love for others is like "a donkey with a thorn under its tail": The person who has not experienced enough love will not be able to adequately explain love, just as the donkey's intelligence, experience, and knowledge are insufficient to remove that thorn. Mevlânâ, however, believes that the intellect that is capable of understanding the metaphysical realm—a world beyond the physical realm—is insufficient in this instance. It is clear that Mevlana uses a donkey to symbolically characterize those who are wholly consumed by worldly pleasures, who occupy their hearts with material things, who lack spiritual feelings, and who devote themselves to pointless pursuits. He said the mind could never fully understand the tricks of the nafs. Because the intellect is here as a foreign entity and the nafs is in its own

PROCEEINGS BOOK

house. In summary, the metaphor of the donkey is used to describe the negative desires and emotions that exist within humans.

Key words: Mevlana, methaphor, mesnevi and animals, donkey, truth, love.

DÜNYEVİ ZORLUKLARLA BAŞAÇIKMA VE RUHUN AYDINLANMA SERÜVENİNDE MEVLANA'NIN 'ÇAMURA SAPLANIP KALMIŞ EŞEK" METAFORU

ÖZET

Bu çalışma, manevi tecrübelerini her seviyedeki insana anlatmak gibi son derece zorlu bir görevi üstlenen Mevlana'nın hakikati anlatmak için kullandığı metaforik eşek metaforik kavramını, içinde bulunduğu tasavvufi düşünce sistemini, kendi ruhi ve manevi hallerini göz önünde bulundurarak, mümkün olduğunca önyargısız ve gerçek bilgiye ulaşma hedefiyle anlamaya çalışmanın en doğru yaklaşım olduğu inancıyla planlanmıştır.

Türk kültürünün büyük âlimi Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin (1207-1273), paha biçilmez bir el yazması olan Mesnevi'sinde soyut fikirleri aktarmak için sık sık metaforik bir dil kullandığı kaydedilmiştir. Metaforlar, üstü kapalı mesajlar vermenin yanı sıra, Mevlânâ'nın derin tasavvufî konuları hem açıklığa kavuşturmasını hem de basitleştirmesini sağlamıştır. Zira tasavvufî hakikatlerle dolu Mesnevî'nin meyvesini ehli olmayanların yemesi uygun değildir. Bu nedenle Mevlânâ, bazı mesajlarını iletmek için hayvan metaforlarını kullansa da, hakikate sahip olanlara gerçek anlamından çok mecazi anlamını açıklamaktadır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, "aşktan habersiz insan aklını' anlatmanın en temel yolu olarak "çamura saplanmış eşek" metaforunu kullanır. Aklın, çamura saplanmış eşek gibi aşkın şerhinde yatıp kaldığını söyler ve aşk, aşkı ve aşık olmayı analiz eder." Akıl, aşkı açıklamaya çalışırken "çamura saplanmış bir eşek" gibi olur - ne kadar uğraşırsa, pisliğin içine o kadar batar. Aşkın ve aşık olmanın nasıl bir şey olduğunu en iyi muhabbet kuşları anlar. Aşkın kendisi yaralarını iyileştirebilir ve aşık biri de aynı şeyi yapabilir. Çünkü başkalarına karşı sevgisi olmayan biri "kuyruğunun altında diken olan bir eşeğe" benzer: Nasıl ki eşeğin zekâsı, tecrübesi ve bilgisi o dikeni çıkarmaya yetmiyorsa, aşkı yeterince yaşamamış kişi de aşkı yeterince anlatamayacaktır. Ancak Mevlânâ, fizik ötesi bir âlem olan metafizik âlemi anlamaya muktedir olan aklın bu durumda yetersiz kaldığına inanır. Mevlânâ'nın eşeği, tamamen dünyevi zevklerle tüketilen, kalplerini maddi şeylerle meşgul eden, manevi duygulardan yoksun ve kendilerini anlamsız uğraşlara adayan kişileri sembolik olarak karakterize etmek için kullandığı açıktır. Aklın nefsin hilelerini asla tam olarak anlayamayacağını söylemiştir. Çünkü akıl yabancı bir varlık olarak burada, nefs ise kendi evindedir. Özetle, eşek metaforu insanın içinde var olan olumsuz arzu ve duyguları tanımlamak için kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, nefs, külli aşk, cüzi aşk, Mesnevi ve Hayvanlar, Metafor.,

INTRODUCTION

THE TRICKS THAT THE NAFS PLAY IN MASNAVI AND THEIR NATURE

Since his life and works attracted attention, Mevlânâ Celaleddin Rumî—sometimes introduced and known as a philosopher, sometimes as a Sufi or Sufi—has been the subject of academic research in many fields. It is amazing that not much has been written about Mevlânâ's symbolic language despite the fact that he has been the subject of many writings (1-3). Despite the abundance of publications on a wide range of topics pertaining to Mevlânâ's concepts, it can be challenging to identify the symbols he employed in tandem. Mevlana explained his ideas with a variety of animals. Mevlana wrote a great deal of animal tales and motifs in his Mesnevî, hoping that his ideas—which he firmly believed to be true—would benefit all of humanity. He did not address a particular demographic, but rather a vast society with a wide range of emotions, ideas, behaviors, backgrounds, and cultural and traditional practices. He accomplished this by using the commonality that all animals shared. His conviction that the immunization effect is greater in animal tales stems from his ability to instruct. Considering these circumstances, it is possible to conclude that Mevlânâ handled a great deal of animals, in part due to necessity (4,5). In actuality, Sufis should abide by the prohibition against treating animals cruelly in addition to humans and against thinking of themselves as superior to animals. Mevlânâ's mission was to "instill beautiful and sublime feelings in people, to save them from evil, to show them the good and the right," which meant leading them down the correct path and rescuing them from animalism so they could become human.(5) He used this style of storytelling to impart moral lessons and guidance to people, as well as to elucidate mystical secrets. Compared to humans, animals are on a lower level. The biggest thing that sets humans apart from other animals is that they are sentient beings with reason and perception. Man is on par with humanity as long as he is able to exercise his will and intellect. But he is no different from an animal if he follows his ego and animal cravings. It is immediately apparent when reading Mevlânâ's works that the ideas and events portrayed originate from a vitality derived from the dynamism present in natüre (7-9). Through the use of similes (metaphor), his point is made evident. He speaks without pausing or faltering. Even if something is repeated, it never gets old. Because of the traits they possess, lions, donkeys, camels, dogs, and birds are the animals most suited to the concepts Mevlânâ wishes to instill and are most heavily featured in the work. In various volumes of the Masnavi, there are about thirty stories about these animals in total. Using a variety of animal characters, the moral, social, and humanitarian aspects of man, moral exhortations, and mystical concepts are expressed in a metaphorical style. In this way, difficult-to-express abstract ideas, mystical concepts, and philosophical problems become easier to understand. The Masnavi provides clarification on our thinker's conception of morality and methodology for arriving at moral conclusions. In order to reach a conclusion, he employs an analysis of animal characters (9-12). Being a normative science that emphasizes what ought to be done rather than what is inherent in human nature is one of the most significant features of the study of ethics. Value consciousness, then, is a way of expressing a system of values in which each person voluntarily and consciously engages according to his or her own conscience

PROCEEINGS BOOK

and will. Human participation and moral responsibility are made clear when there is a difference between what should be and what is, and moral tension results. Morality is a human achievement in this sense. The consciousness that makes decisions, shapes behavior, and gravitates toward virtue and the good is what makes up the human being. In general, moral values are those that allow us to categorize human behavior as either good or bad (13-17).

This metaphor, which is found throughout the Masnavi, uses the donkey as a symbol for a number of things, including stupidity, ignorance, and foolishness; it also represents being captive of one's emotions; laziness; being able to run to any task; being away from the realm of ideas; being mindless; pursuing bodily pleasures; inferior nature; lustful and boastful; being unaware of God's right; going beyond one's bounds; and human mind's inability to understand love, trying to test his murshid, infidel, and captive of his nafs. Currently, the donkey embodies this type of person; he is a friend of the devils who disregard the truth (13-16).

In this study, we have endeavoured to methodically compile Mevlânâ's thoughts and views on the donkey among animal metaphors. The primary focus of our study is how Mevlânâ uses animal metaphors to express the world and human beings in his masnavi. This study aims to analyse the symbolic expressions Mevlana uses to explain the concept of existence. It also reveals the position of Sufi philosophy in the face of other philosophical disciplines. At the same time, we have tried to analyse and evaluate the metaphor of the donkey, which has an important place in the Masnavi and has a unique position among Sufi classics due to its topicality and enduring universality. We have tried to deal with these symbolic components hidden in complex narratives, either alone or together with other supporting symbols.

THE HUMAN INTELLECT DOES NOT KNOW LOVE (JUZ "Î AKIL/AKL-I MAÂSH):

The remarkable thing about the donkey metaphor is that it raises issues like the nafs' education when explaining the relationship between the soul and the nafs. The greatest barrier to a person's relationship with God, the nafs, is understood in Mevlânâ to have a different value system than the soul, though its precise meaning is unknown (4–7). Mevlānā does not place a hard cap on the levels of the nafs because he is more concerned with the habits that the nafs reflects on people than with its meaning. Nevertheless, the Masnavi does not analyze the nafs, a topic that numerous Sufis and philosophers have meticulously addressed using this approach. Mawlānā cautioned the populace to protect themselves from the nafs' tricks rather than offering a philosophical explanation for their actions. We can infer that the animalistic side of humanity is represented by the Masnavi, since the animals stand in for an entity whose precise nature is unknown (7-9). But if man is not brought under control, the nafs, who are trainable and unkillable, have the ability to subjugate him and even raise him up to the level of the animal. In summary, despite their frequent confusion, the soul and spirit are very different from one another. First, the nafs is in a state that contains the negative aspects of man, whereas the soul lives in its pure, clean state and carries its good aspects (10–12). Because there are no negative aspects of the nafs that need to be trained for, there is no mention of any rank. Moreover, it is said that the nafs is near God. The nafs is a distinct and nearly opposite entity in terms of its

proximity to God; death signifies the nafs's end; and the nafs' continuation forbids the hereafter (13–16).

To love is to give oneself up for one's beloved. To the extent that everything is centered around the beloved because it is their state of existence. Worldly love is merely symbolic; the true aim is to experience Allah's love, which is the only true love. Deeply in love with Allah also means being deeply in love with the beauty He has created in every living thing. Stated differently, he is in love with the created because of the creator. Here, love is not love for the beautiful; rather, it is love for the beauty of the creatures that the divine power created. This is the source of the proverb "Figurative love is the bridge of real love" (16, 17). The most basic metaphor used by Mevlânâ to characterize the "human mind ignorant of love" is that of the "donkey stuck in the mud". Speaking about love and being in love, he once again said, "The intellect lay like a donkey stuck in the mud in the commentary of love." (17, 18) The intellect was like a "donkey stuck in the mud" when it came to explaining love; the more it tried to explain, the more it became stuck. The person who is already in love is the best person to explain love and being in love, and they are also the ones who can mend the hurt caused by love. They said that a person without love for others is like "a donkey with a thorn under its tail". When a thorn is stuck in a donkey's tail, the donkey tries to remove it by stomping on it and hurting itself in a hundred other places, but the more it jumps, the stronger the thorn gets because it is unable to do so on its own. A wise man must remove the thorn from the donkey." Love is a matter of the heart, not the head, so only someone who has felt the anguish of love and comprehended its wounds can remove that thorn. A mature person who has experienced love can best explain love. This is the source of the proverb "Figurative love is the bridge of real love" (17–19). The most basic metaphor used by Mevlânâ to characterize the "human mind ignorant of love" is that of the "donkey stuck in the mud". "The mind, like a donkey, lay and lay in the commentary of love." "In the commentary of love, the intellect was like a donkey stuck in the mud. Love is an issue of the soul and heart, not of science and intellect. This fact is explained by the Divan poet Fuzûlî as follows: knowledge is only one thing, and everything that exists in the universe is love (20). Consequently, the road to God is a path that ends in nothingness and yields one's will to God's alone. Reason by itself cannot lead one down this path. The only thing that reason attempts to organize is the finite physical world in which we live. It does not, however, acknowledge the infinite metaphysical space (9,10). Mevlânâ believes that the particular intellect is insufficient in this case, not the universal intellect. The universal intellect (akl-ı meâd) is the original term for the intellect "emanating from the power of God, that is, from the Truth-i Muhammadiyya" (3,8). Therefore, the faculty of intellect is that which is able to comprehend the metaphysical domain that is situated outside of the physical world. The intellect that comprehends things of this world but is unable to comprehend things outside of nature is known as the particular intellect (al-ʿaql al-meāsh). But this intellect—which relies on a variety of syllogisms, cognitive techniques, and logical standards—is inadequate to comprehend metaphysical issues. These two names have been applied to the intellect, which in reality is one truth according to both orientations (20).

Rumi inquires, "What is what you call the mind?" in reference to this matter. That is, the owner's mind. Though not always dependable, intellect is still intellect. Those who flee from the universal intellect and seek comfort in the particular intellect are compared by him to "wild donkeys running away from the lion": "After this, O strange man! What honor is there in you if you are like the untamed asses that flee from the lion?"// The labor-producing donkey is spared from death. The blood of a wild ass, however, is magnificent." The idiot still has to take responsibility even if he lacks empathy and reason. If the person who believes they are wise runs away from the saint here, they enter the realm of animals." (21).

CONCLUSION

It is possible to argue that Mevlânâ's use of animal metaphors in his Masnavi are the most striking ones. Through these metaphors, Mevlânâ, who also takes pride in the unique qualities of the animals he makes talk, is able to warn and criticize any group or community of all ages. Mevlânâ works well at keeping the subject from becoming bored. Mevlânâ takes consideration for the distinctive characteristics of the animals he uses in his stories, and he has added a unique element to the work by pairing those features with human characters. The use of animal metaphors allows him to freely express his criticisms without drawing any negative attention to himself. He does not, however, view animal metaphors from a motamod perspective. In Muddessir's Qur'anic sūrah, Mawlānā Jalāl al-Dīn al-Rūmī used the metaphor of "the wild donkey running away from the lion" to describe those who flee from prophetic and guardian guidance and advice (tezkire). They flee from the universal mind and seek refuge in the particular mind, much like "the wild donkey running away from the lion." Mawlānā employed the metaphor of the lion to represent both the raging soul and the prophet, the guardianullah.

REFERANCES

1- Çev: Veled Çelebi İZBUDAK, Mevlānā, Mesnevi, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları:60, İstanbul 2004, C.I/Beyit No. 825-835.
2- Mevlânâ, Mesnevî, c. II, s. 184. “Kara saplanmış eşek” metaforu için bk. age., c. III, s. 261.
3- Gölpınarlı, Abdülbâki, Mesnevî Tercemesi ve Şerhi, II. Basım. İnkılap ve Aka Kitapevi Basımevi, İstanbul.1984.
4- Özgün BAYKAL.1964. Mevlana’nın mesnevisinde hayvan hikaye ve motifleri. Şarkiyat Mecmuası, İ.Ü.Edebiyat Fak. Yayınları. Cilt:5.Sayfa:24-30.
5- Özgün BAYKAL.1985. Mevlana’nın mesnevisinde hayvan hikayeleri. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Basım evi. Sayı:3. Cilt:1,Sayfa:601-620.
6- Furkan Abdulgaffar AKYAZI. Mevlana Celalettin Rumi’nin Mesnevi’sinde Geçen hayvanların Metaforik Anlatımı. Fârâbî e-dergi, Yıl: 1, Sayı: 1 / Aralık 2011. Sayfa: 122-139.
7- Serpil YILMAZ, Mesnevide Geçen Hayvan Metafor’larının Tasavvufi yorumu. Yüksek Lisans Tezi. S. Ü. Sosyal Bilimler Ens. Temel İslam Bilimleri ABD Tasavvuf Bilim Dalı. 2011,Konya.

8- Nejdet DURAK. Mevlana'nın Ahlak öğretisinde iyi ve kötü kavramları.. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2007/2, Sayı: 6. Sayfa.1-24.
9- Saim SAKAOĞLU,, "Mesnevi'deki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri", I. Milli Mevlana Kongresi (3-5 Mayıs 1985) Tebliğler, Konya 1985, s.105-113.
10- Mustafa AKSOY , Mevlânâ Mesnevi'sinin Yaygın Olarak Okunmasına Ontolojik Bir Yaklaşım', Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yazı 2007, S. 42, s. 123-136.
11- Nejdet DURAK, "Mesnevi'de Metaforik Anlatımlarda Kullanılan Hayvan Motifleri ve Felsefî Değerlendirmesi" Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu, Çanakkale 2006, ss. 155–165.
12- Nihat KEKLİK, "Mevlânâ'da Metafor Yoluyla Felsefe", Felsefe Arkivi, S. 26, İstanbul 1987, s.19–55, s. 48.
13- William L. REESE, Dictionary of Philosophy and Religion: Eastern and Western Thought, Humanity Books, New York 1996, s. 58.
14- Ahmet CEVİZCİ, Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999, 203.
15- Ahmet ARSLAN, Felsefeye Giriş, Adres Yayınları, Ankara 2007, s. 129.
16- İoanna KUÇURADİ, Etik, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 181.
17- Ahmet ÖĞKE, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde 'Hâr (eşek) Metaforu", Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S. 18, Erkam Yay., Ankara, 2007. "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde 'Hâr (eşek) Metaforu" , s.23-25.
18- Ahmet, Avni KONUK, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, (haz. Prof. Dr. Mehmet Demirci, Prof Dr. Mustafa Tahralı, Süleyman Gökbulut), Kitabevi Yay., İstanbul, 2008. 25/1- Ahmet Avni Konuk, a.g.e.,C.IV.s.348 25/2- Ahmet Avni Konuk. a.g.e.,C. I., s. 164-165. 25/3- Ahmet Avni Konuk.a.g.e., C. IX., s. 268 25/4- Ahmet Avni Konuk, a.g.e.,C. III., s. 321-322. 25/5- Ahmet Avni Konuk.a.g.e., C. IX., s.287
19- Mehmet DOĞAN, Büyük Türkçe Sözlük, İz.Yay., 11. Baskı, İstanbul, 1996, s. 874.ve 1416. Mesnevide Hayvan Karakterleri (Metaforları), İsmail Hakkı NUR Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER) Cilt 02, Sayı 01, 2017, Sayfa 29-47 44
20- Ahmet ÖĞKE, Elmalı Erenlerinde Mana Dili, Elmalı Belediyesi Yay. Ankara, 2007, s. 120.,
21- Ahmet ÖĞKE, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Öküz Metaforu", Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S. 22, Erkam Yay., Ankara, 2008. 29. Tâhirü'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî, Selam Yay., Konya, 1967.C.I.Kitap.III.s.641 29/1- Tâhirü'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî .age.c.III.kitap.II.s.454

TRACKING THE DEPTHS OF HUMAN CHARACTER AND MORAL VALUES IN MASNAVI: THE ROLES OF THE LION, FOX, AND DONKEY METAPHORS

Prof. Dr. Ebru BARDAŞ ÖZKAN
Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Medicine, Department of Physiology, Erzincan, Türkiye
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7089-8771
Corresponding author: drebrubardas@gmail.com

ABSTRACT

Metaphors, or comparisons with animals, are used in fables and other literary works to illustrate points and help readers relate to the characters.Examples of this kind can be found in the works of the great Turkish philosopher Sufi Muhammad Jalaluddin Belhi, also called Mevlana (1207–1273), who employed a variety of animal figures in his well-known work Mesnevi, both with animal characteristics and with his own simile motifs.Although it lacks a precise name, one of these metaphors is what we can refer to as the "trio" of lion, fox, and donkey. This story features a poor farmer's donkey who cannot feed himself like his owner, who is weak and has a wounded back, a fox who uses intelligence in the animal kingdom and especially cunningly, and an old and weak lion fighting an elephant in the forest.

The lion, who has lost a lot of strength, begs the fox to give him food so he can regain it. He also asks the fox to trick and bring the weak donkey he knows nearby so he can feed him and give him a share. The fox approaches the donkey and informs him that there is an abundance of gorgeous greenery and that he is free to eat whatever he pleases. The donkey escapes when the lion, seeing it approaching from a distance, charges at it without waiting for the right moment. As the king of the forests, the lion gives the fox the order to bring the donkey back. When the fox visits the donkey once more and hears his taunts, the donkey replies that he is scared. This time, the lion smashes his prey instead of missing it. After a small meal, he goes to the stream to get some water. When he gets there, he discovers that the fox has eaten the donkey's heart, leaving it without a heart.

Key words: Mevlana, Mathnavi, Animal Methaphors, Ambition, Self

MESNEVİ'DE İNSAN KARAKTERİNİN VE AHLAKİ DEĞERLERİN DERİNLİKLERİNİN İZİNİ SÜRMEK: ASLAN, TİLKİ VE EŞEK METAFORLARININ ROLLERİ

ÖZET

Metaforlar veya hayvanlarla yapılan karşılaştırmalar, fabllarda ve diğer edebi eserlerde, noktaları açıklamak ve okuyucuların karakterlerle ilişki kurmasına yardımcı olmak için kullanılır. Bu türün örnekleri, Mevlana olarak da bilinen büyük Türk filozofu Sufi Muhammed Celaleddin Belhi'nin (1207-1273) eserlerinde bulunabilir. Ünlü eseri Mesnevi'de hem hayvan özellikleri hem de kendi benzetme motifleriyle çeşitli hayvan figürlerini kullanan bu

PROCEEINGS BOOK

metaforlardan biri, kesin bir adı olmasa da, aslan, tilki ve eşek "üçlüsü" olarak adlandırabileceğimiz şeydir. Bu hikâyede sahibi gibi karnını doyuramayan, zayıf ve sırtı yaralı fakir bir çiftçi eşeği, hayvanlar âleminde zekâsını ve özellikle kurnazlığını kullanan bir tilki ve ormanda bir fille savaşan yaşlı ve zayıf bir aslan yer almaktadır.

Çok güç kaybetmiş olan aslan, gücünü yeniden kazanabilmek için tilkiye kendisine yiyecek vermesi için yalvarır. Ayrıca tilkiden tanıdığı zayıf bir eşeği kandırıp yakınlara getirmesini ister, böylece onu besleyebilir ve ona da pay verebilir. Tilki eşeğe yaklaşır ve ona bol miktarda muhteşem yeşillik olduğunu ve ne isterse yemekte özgür olduğunu söyler. Uzaktan yaklaştığını gören aslan doğru anı beklemeden üzerine saldırınca eşek kaçar. Ormanların kralı olan aslan, eşeği geri getirmesi için tilkiye emir verir. Tilki eşeği bir kez daha ziyaret ettiğinde ve onun alaylarını duyduğunda, eşek korktuğunu söyler. Aslan bu kez avını ıskalamak yerine parçalar. Küçük bir yemekten sonra, biraz su almak için dereye gider. Oraya vardığında tilkinin eşeğin kalbini yediğini ve onu kalpsiz bıraktığını fark eder.

Anahtar kelimeler: Mevlana, Mesnevi, Hayvan Metaforları, Nefs, Tahammülsüzlük, Hırs.

INTRODUCTION

Mevlânâ Celaleddin Rumi, who is sometimes referred to as a philosopher and other times as a Sufi or mystic, has been the focus of scholarly inquiry in a number of disciplines since his life and writings captured the interest of a large audience. Despite the fact that Mevlânâ has been the subject of numerous books, it is important to note that there have only been a few studies on his symbolic language. While numerous publications on various topics pertaining to Mevlânâ's ideas can be found, it can be challenging to locate the symbols he employed in tandem (1-4). We have made an effort to methodically compile his thoughts and perspectives on the lion, fox, and donkey as animal metaphors in this study. This study aims to analyze the symbolic expressions that Mevlana used to explain the concept of existence. It also establishes the Sufi philosophy's position in relation to other philosophical disciplines. In addition, we have attempted to analyze the metaphors of the lion, fox, and donkey, three animals that are significant in the Masnavi, one of the Sufi classics that stands out for its relevance and universality even today. Our study was enriched by the subject's remarkable symbolism, which left room for interpretation. We have attempted to address these symbolically hidden elements in complex narratives, either on their own or in conjunction with other symbolic elements.

Notably, this animal metaphor highlights issues like the nafs' education and our inability to accept or be satisfied with what has come to light, as well as the relationships between nafs, soul, selfishness, self-interest, ambition, and greed. Here, the nafs—which Mawsnawi describes as the greatest obstacle to one's attainment of Allah—appears as greed and greed; its exact meaning was unclear because it was assessed differently from the soul (1-3). Mawlānā did not set a strict cap on the levels of the nafs, choosing instead to focus on the habits that the nafs represents in human behavior rather than the meaning of the term. Since Mawlānā focused more on the habits the nafs reflects on humans than on its meaning, he did not set a strict limit on the levels of the nafs. That being said, the nafs, which many philosophers and Sufis address

methodically, is not examined in the Masnavi in this manner; rather than explaining the nafs in a philosophical sense, Mawlānā cautioned the populace to avoid its tricks. Given that, in al-Masnawī, animals are primarily used to symbolise a being whose content is unknown, we can conclude that it symbolizes the animalistic side of humanity (5,6).

Noteworthy is the usage of an animal metaphor in this context to discuss issues like the nafs' education, acceptance, and contentment with what has come to light, as well as relationships with the soul, selfishness, self-interest, ambition, and greed. The nafs, manifested here as greed and greed, was assessed differently from the soul and its precise meaning was uncertain. The nafs is described in Mawsnawi as the greatest enemy of the individual seeking to approach Allah. Mawlānā did not establish a strict cap on the levels of the nafs, choosing instead to focus on the habits that the nafs represents about people rather than its meaning. However, this method of analysis is not used in the Masnavi to examine the nafs, which many philosophers and Sufis approach in a methodical manner. Rather than providing a philosophical explanation of the nafs, Mawlānā cautioned the populace to shield themselves from its tricks (7-9). Considering that animals in al-Masnawī symbolize a being whose exact content is unknown, we can conclude that it stands for the animalistic side of humanity. On the other hand, if left unchecked, the nafs, which are trainable and unkillable, have the ability to subjugate humans to the level of animals. To put it briefly, although the nafs and the soul are often confused, they are very different in many ways. First of all, the soul continues to live a pure, clean life that contains its positive aspects, while the nafs is in a state that harbors the negative aspects of the human being. There is no mention of rank because the soul has no negative aspects that require education. Furthermore, the soul is described as being near Allah. The soul is an entity that is not the same and almost opposite to each other in terms of its position close to Allah; the nafs ends with death, and the soul's continuity keeps it from the hereafter (9-12).

METAPHORS

LION METAPHOR

Mevlânâ expresses the strength of the soul through the metaphor of a "lion". The lion has come to represent dominance and predation over other creatures. (12,13). Mevlânâ counsels against undervaluing the nafs' authority (11). He asserts that defeating an external foe is simpler than defeating an internal foe (): "Greetings, sultans! The enemy is within us; we have vanquished the one outside. It is not the work of the mind to kill this. The rabbit mask won't be able to hide the lion within" (14,15). It is evident that Mevlânâ, drawing a comparison between the nafs and a lion, states that defeating the internal foe is just as challenging as actually killing the lion (16).

THE STORY OF THE LION

We learn about the impossibility of knowing Allah's (swt) Divine Essence from the story of the lion. Here's the tale: As usual, the peasant ties his ox to the stable, but one day while he is gone, a lion appears, devours the ox, and takes a seat. When night fell and the peasant was searching the stable for his ox, he touched the lion and thought it was his ox because of the darkness. Unaware of the reality, he strokes the lion. But he would have been too afraid to approach the

lion if he had been able to see it at dawn. The essence of Allah can be understood as represented by the lion in the story (14,15). Using this tale, Mawlānā highlights how incapable humans are of fully understanding Allah and asserts that our current state of knowledge prevents us from knowing Him in His entirety. Ibn 'Arabī explains this concept in a similar way: to know Him is to know that He exists. There is nothing more to His existence than His essence. Though the attributes associated with the Truth can be known, its essence remains unknown. Mevlânâ illustrates this point by telling a story that shows how things that we take for granted can actually be very far away from us (16-18). We believe that he is attempting to discuss the existence of God using ideas that are already in the mind by using the metaphor of the "lion" from the previously mentioned story. Rather than focusing on the literal content used here, it would be appropriate to consider the meaning of the word and the purpose of its use. Because every symbol that Mawlānā employed—whether they took the shape of things or animals—in the tales he wrote or interpreted served to convey his ideas. It is evident that symbolic language in religious matters cannot be avoided, despite the risks associated with using language symbolic of God. There is believed to be no harm in this, provided that the fact that the symbols in question are merely tools is remembered. If not, religious explanations might become unintelligible (19). In the story mentioned above, Mawlānā aims to illustrate that one can never fully understand God, no matter how much knowledge they possess. Because man only knows as much about God as he has been given, having learned the name from his parents. Mawlana calls out in these couplets that express this: "And the Truth said, 'O proud blind, did not the mountain of Tur shatter from my name? Had we sent our book hurtling down to the mountain, it would have been ripped from its original location and transported to a new location. Blood would flow from the mountain of Uhud in rivers if it understood me! He says it again and again (20). You cling blindly to this name because your mother and father have told you about it. By God's grace, you would become unmarked86 and resemble a scribe if you grasped this secret without imitation. It is emphasised here—quoting from Surah A'raf's 143rd verse—that the manifestation of Allah will be beyond our comprehension. For this is what the verse says: "And his Lord showed Himself to be on the mountain." But His manifestation is limited to His names and characteristics. He transcends both space and time. The verse 'If We had sent down the Qur'an to the mountain, surely you would have seen it broken into pieces, bowing down from the fear of Allah'89 is again brought up in the couplet with the same meaning. It emphasizes that humans cannot comprehend this manifestation in which even the mountain is broken into pieces. Consequently, Mevlânâ argues that emotion, not the five senses, is the primary focus for comprehending the wisdom of creation. If not, our meager efforts will not bring us to the truth. It is evident that discussing God does not always require the use of similes or metaphors. Because these statements about God are so persistent, some theologians believe that one can only speak negatively about God. We should not speak of God using terms and metaphors from everyday language because He is beyond our current comprehension. It is therefore impossible to confine Him to a single name. Therefore, it would be more appropriate to attempt to formulate sentences that describe what He is not, as opposed to what He is. It should be noted at this point that we cannot definitively state what something is or is not by merely stating what it is not. Naturally, this pushes us toward agnosticism. From an agnostic perspective, the relationship between the "Absolute Being," who is beyond all forms of qualification and cannot

be fully understood, and human life is illogical. God is not, however, an unfit entity for humans. The relationship between God and humans in particular is eternal. Islam is characterized by a robust opposition to a meaningless human existence. However, no limited expression can adequately capture God's essence because He transcends the infinite realm of reality (21). This Reynold A. Nicholson translates the same word as (immaterial), which means literally 'without trace of self-existence'. This phrase refers to something incorporeal or spiritual. See The Mathmawi of Jalalu'ddin Rumi by Reynold A. Nicholson. Symbolic religious expressions, on the other hand, contain statements about life that are more empirical than scientific (22). Put differently, when we use symbolic language to concretize religious concepts, they become more permanent and comprehensible. They are far from becoming superstitious, though, or being forgotten over time. Speaking of God in terms of what we know and recognize leads to the contemplation of God as a describeable being in the context of the field of existence, in Mevlânâ's view. Conversely, an opposing viewpoint contends that God cannot be spoken of because He is too far beyond our comprehension (22). We must have a conversation about God even though the arguments for these two points of view are legitimate. It will be beneficial for us to identify and present Him using a common language. This is due to the fact that the terminology we use to refer to God only permit us to discuss His names and do not adequately acknowledge His existence. For us, however, the most illustrative information comes from the names of God mentioned in the Qur'an. Regardless of the language we choose, He transcends it all. Though such expressions do not entirely satisfy His essence, this is a more likely approach than the negation approach. One example of this is the style employed by Mawlānā in the previously mentioned story. Although Mevlânâ's use of the metaphor of the lion has some subtleties, this is a representative expression. The lion is regarded as the king of the forests and, because of his strength, all the other forest inhabitants fear and detest him the most. In light of these traits, the lion's inclusion in the tale seems fitting for its intended audience. It is important to remember that language used in religious matters that revolve around symbols and images falls short of achieving the main goal. Because the goal here is to mention, rather than fully concretize, what is mentioned, to some degree. What unites these and the subsequent symbolic expressions is Mevlânâ's attempt to speak positively of God. Mevlânâ, speaking of God, compares His manifestation to the breaking of Mount Tur, saying that it is not His essence that is revealed, but rather His names and attributes. It does not appear possible for humans to comprehend the essence of Allah Almighty, despite the fact that even a single particle of divine manifestation has the power to destroy the mountain.According to the Qur'an, "Surely you would have seen the Qur'an crumbling to pieces, bowing its head for fear of Allah," if We had sent it down on a mountain.We provide them to individuals so they can think about them. We are only limited by the knowledge He has bestowed upon us. Ultimately, humans were restricted to the knowledge that was imparted to them and only heard their parents mention the name of Allah. Mevlânâ claims that there will be a shift in the state of the person who travels in the world of meaning in an attempt to clarify why we are unaware of the meaning of the verses on the subject. In fact, it is said that Hz. Ömer fainted and lay sick for a month upon hearing the seventh verse of Surat al-Tur (17-21). In keeping with the theme, Mevlânâ uses the image of kids playing with walnuts to represent a person who is blind to what he is seeing. They will refuse to accept the oil or the insides of walnuts. Because when they hit a stone, to them, the

sound comes from the walnut shell. They won't be able to understand the walnut's true nature as long as they use it as a toy and are only curious about its exterior. However, the walnut contains something far more beneficial hidden inside. Truth is a multiverse of worlds and treasures, after all. A knowledgeable reading of the Qur'an is indicative of many sciences. The meaning of the verses in the Qur'an should be sought after, just like the inside of a walnut in a child's hand. But even this is insufficient to know Allah, since the knowledge of a herbalist's entire store is not contained in a pinch of medicine taken from their store. In a similar vein, human knowledge of the Lord of the Worlds is limited to what one can learn from books and from one's parents (5-11).

THE FOX METAPHOR

It is possible to argue that Mevlânâ's use of animal metaphors in his Masnavi is the most striking of all. Using these metaphors, Mevlânâ, who is also concerned with the qualities of the animals he discusses, is able to warn and criticize any group or community of any age. Mevlânâ does a good job of keeping the subject from becoming monotonous. Mevlânâ, Animal Characters (Metaphors) in the Masnavi, has contributed a distinctive element to the work by carefully selecting the animals he employs, considering their distinguishing qualities, and connecting those features with human characters. The use of animal metaphors allows him to freely express his criticisms without drawing any negative attention to himself. His perspective on animal metaphors is not, however, mototamous. Mevlânâ employed the metaphor of the lion to symbolize both the lustful soul and the prophet, the waliullah. Put differently, he made reference to various things and people depending on their ferocity and to various people based on the lion's bravery (23).

THE RAVEN/CROWN AND THE FOX STORY

Nafs-Fox The tales of the birds and the crocodile and the bird and the snake are comparable to this parable. Here, the fox represents the nafs. The image of the human being is that of a crow or raven pursuing the nafs. The bird represents the weak person once more. A fox is said to hide beneath the earth in the legend. He placed food or bait on the ground to draw the raven. The fox consumes the pre-made food and baits when the careless and oblivious raven begins to eat them (13-15). The person's ego is represented by his enthusiasms, desires, and readiness, as can be inferred from the representation. The fox is the symbol of this nafs. The nafs tends to gravitate toward simplicity. But as a result, it is highly likely to run into a trick. He encounters the fox's cunning in this tale, but the person is destroyed. The individual is also consumed by his own ego. At the conclusion of the tale, there is a warning that not everyone is as trustworthy as a fox and that one should exercise caution when dealing with such individuals. It is clear from this tale that people's egos are associated with the fox. Togetherness and caution should not be hidden from view in this story that emphasizes how impossible it is for a human to exist in isolation from other people (13).

THE LIFE OF THE FOX, WOLF, AND LION

The wolf, the fox, and the lion all set out to hunt in this tale. The lion climbs the mountain with the other animals even though he doesn't need them. The lion leads them by emulating the maxim "community is mercy," but the soldier who is with the Sultan is only a nuisance. The wolf is asked to share what they have hunted by the lion at the conclusion of the hunt. The wolf gives the lion the large prey, keeps the medium-sized prey for himself, and gives the fox the small prey. This division infuriates the lion, who quickly dispatches the wolf. This makes the lion happy, so he spares the fox's life, gives him all the prey, and acknowledges that the fox chose his own life over the lion's. The narrative provides a tangible illustration of how to attain the state of fenâfillâh, and it makes abundantly evident what happens to a person who chooses to surrender their own life in obedience to Allah's will (24-s. 394). The narrative demonstrates how Mevlânâ uses a "lion" figure to represent Allahu Teâlâ. The wolf, on the other hand, stands in for the earlier human communities that were destroyed for a variety of reasons. According to us, Mevlânâ, in saying, "The wise is he who takes an example from the death of his friends in the trouble he is afraid of", uses the wolf figure to express in concrete terms the tragic fate of those who think of their ego in the presence of God and covet material goods, as well as the fox figure to illustrate the station of Fanāfillāh (24). You should not seek existence if you are not mortal in the sense that everything outside of God is mortal! He has gone through 'La' since he is in 'illa.'" (24-s. 398). Everything material is God's smile. We're drunk, proud, and depressed over this picture. Reaching the station of Fenâfillâh is not a prerequisite for someone who diverts his soul with material blessings to arrive at Fenâ. Put differently, the I-Thou dilemma is relevant to both spiritual and everyday life according to Mevlânâ's interpretation of Sufism. People who do not aspire to a sublime life are not inclined to welcome the sense of ego. In the material as well as the spiritual realms, those who have conquered their ego, shown humility, and shown devotion to society are of a higher order. Mevlana says that people have made the following escape from their own minds a thousand and one times. The world as a whole flees to the realm of intoxication (24-s.399), fleeing from its own will and essence. In this sense, everyone turns to alcohol and music in an attempt to temporarily escape their own thoughts. Everyone is aware of the trap that is this existence. For someone to remember or think of something on their own, it is the worst thing ever. Because of this, everyone either involuntarily escapes his existence and enters a state of passing or intoxication, or he becomes preoccupied and loses himself."Four Hundred According to Mevlânâ, "When you become a servant, they set you free; when you forget yourself, they remember you" (24-s.401). Mevlânâ equates letting go of oneself with being respected in this world. One loves all people in their universal identity when they love the Divine Self. This usage of the word "intoxication" (unconscious) is ecstatic in nature, which is quite different from the word's literal meaning (23). Although the self we refer to as the universal self includes the entirety of our being, the traditional self, or the "ego," only makes up a portion of who we are and keeps us from going back to our true nature. The universal self, according to Mawlānā, is the one who has acquired God's names and qualities. But there are many hazards on the way. The most hazardous of these is when, in an I-Thou relationship, the I, whether consciously or unconsciously, seeks to achieve its goal for its own gain rather than the goal's longing; in other words, the I uses the goal to serve itself. With such an intention, one cannot approach the divine beloved. One can mention ikhlâs, consent, and

submission as the components that prevent the salik from making such an error. Mevlânâ tells a story about someone who knocks on his friend's door but is turned away (22, 24).

METAPHOR DONKEY

The donkey is commonly used in this metaphor, which is prevalent throughout the Masnavi, to represent foolishness, limited understanding, being captive of his emotions (25), being lazy, being able to rush to every job, being away from the world of ideas, being unaware of the mind, being thoughtless, pursuing bodily pleasures, the lowly, the lustful, the boastful, the heedless who does not recognize Allah's right, the transgressor, the human mind incapable of comprehending love, the one who tries to test his Murshid, and the unbeliever who is a prisoner of his nafs. One such individual is the donkey, who is friends with the devils and does not listen to the truth. It is evident that Mawlānā Jalāl al-Dīn al-Rūmī used the metaphor of "the wild donkey running away from the lion" (13-15) from the Qur'an in the sūrah of Muddessir. Like in the related verse, this metaphor compares those who flee from the counsel and advice of prophets and guardians (tezkire), fleeing from the universal mind and seeking sanctuary in the particular mind (22-25).

CONCLUSION

Taken as a whole, Mevlânâ's symbolism in Sufi philosophy attempts to disclose his opinions regarding the relationship between God-human and the universe. While each of these concepts regarding God, humanity, and the universe can be categorized separately, they are also connected to one another. Mawlānā holds that man can only ponder God in his heart; he cannot fully know Him. Rather than seeking His Essence, we must look at His creations in order to know Him. Because everything in the world has an opposite. Since the light of Hak has no opposite in the world of existence, it cannot be clearly seen. Light is known by its opposite. In other words, He is invisible to our eyes. Though we are unable to see Him, we are still able to feel love and adoration for Him. He sees and perceives us. But for those who are unable to guide the world of meaning using the information presented by the visual world, the relationship between Allah and humanity is left completely mysterious. The first step towards solving this puzzle is self-awareness. Mawlānā asserts that man is occasionally better than angels and occasionally worse than animals. The most defining and characteristic aspect of the human body is now said to be the nafs. Eliminating the nafs and becoming a witness to the divine manifestation is the only path to beholding Allah. The nafs, referred to as the greatest obstacle to one's attainment of Allah, is regarded by Mawsnawi as distinct from the soul and as having an undefinable nature. Mawlānā did not set a strict cap on the levels of the nafs; instead, she focused more on the habits it reflects on people than the actual characteristics of the nafs. The Masnavi does not analyze the nafs with the same methodical approach that many philosophers and Sufis do. Rather than providing a philosophical explanation of the nafs, Mawlānā cautioned the populace to guard against its tricks. We can conclude that the animalistic side of humanity is represented by the element, the nature of which is unknown, which is primarily symbolized by animals in the Masnavi. Mawlānā does not shun anything in her advice-giving, which helps people in many aspects of the Sufi path. Our research may provide some answers to the internal

issues facing modern society. Mevlana's writings also cover topics that will stimulate a great deal more scholarly research. In the context of symbolic language, morality, love, aesthetics, knowledge, and many other topics, for instance, can lay the groundwork for further academic research. Apart from the Masnavi, Rubailer and Dîvân-ı Kebir are also replete with symbols throughout and can provide a wealth of material for future research. The majority of these works are about divine love, and academic circles appear to be free to use them. Furthermore, Mawlānā can be studied in relation to the previously mentioned subjects in comparison with another individual from his own time or from close to this century. These kinds of studies, in our opinion, will be beneficial to science.

REFERANCES

1. Gölpınarlı, Abdülbâki, Mesnevî Tercemesi ve Şerhi, II. Basım. İnkılap ve Aka Kitapevi Basımevi, İstanbul.1984.
2. Nahîfî, Süleyman, Mesnevî-i Şerîf Tam Metin Tercümesi, Timaş Yay., İstanbul,2007.
3. Çev: Veled Çelebi İZBUDAK, Mevlānā, Mesnevi, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları:60, İstanbu l2004, C.I/Beyit No. 825-835.
4. Özgün BAYKAL.1985. Mevlana'nın mesnevisinde hayvan hikayeleri. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Basım evi. Sayı:3. Cilt:1,Sayfa:601-620.
5. Mustafa AKSOY , Mevlânâ Mesnevi'sinin Yaygın Olarak Okunmasına Ontolojik Bir Yaklaşım', Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yazı 2007, S. 42, s. 123-136.
6. Çev. Veled İzbudak. Mevlânâ,: Mesnevi I. 5. Baskı. İstanbul 1966,s 71 – 111.
7. Nejdet DURAK.Mevlana'nın Ahlak öğretisinde iyi ve kötü kavramları.. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2007/2, Sayı: 6. Sayfa.1-24.
8. Ahmet CEVİZCİ, Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999, 203.
9. Ahmet ARSLAN, Felsefeye Giriş, Adres Yayınları, Ankara 2007, s. 129.
10. Özgün BAYKAL.1964.. Mevlana'nın mesnevisinde hayvan hikaye ve motifleri. Şarkiyat Mecmuası, İ.Ü.Edebiyat Fak. Yayınları. Cilt:5.Sayfa:24-30.
11. William L. REESE, Dictionary of Philosophy and Religion: Eastern and Western Thought, Humanity Books, New York 1996, s. 58.
12. Furkan Abdulgaffar AKYAZI. Mevlana Celalettin Rumi'nin Mesnevi'sinde Geçen hayvanların Metaforik Anlatımı. Fârâbî e-dergi, Yıl: 1, Sayı: 1 / Aralık 2011. Sayfa: 122-139. 7. Çev: Veled Çelebi İzbudak, Mevlâna, Mesnevî, Önsözü C: I, İst. 1973.
13. Serpil YILMAZ, Mesnevide Geçen Hayvan Metafor'larının Tasavvufi yorumu. Yüksek Lisans Tezi.S.Ü.Sosyal Bilimler Ens. Temel İslam Bilimleri ABD. Tasavvuf Bilim Dalı. 2011,Konya.
14. Saim SAKAOĞLU,, "Mesnevi'deki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri", I. Milli Mevlana Kongresi (3-5 Mayıs 1985) Tebliğler, Konya 1985, s.105-113.
15. Nejdet DURAK, "Mesnevi'de Metaforik Anlatımlarda Kullanılan Hayvan Motifleri ve Felsefî Değerlendirmesi" Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu, Çanakkale 2006, ss. 155–165.

16. Nihat KEKLİK, "Mevlânâ'da Metafor Yoluyla Felsefe", Felsefe Arkivi, S. 26, İstanbul 1987, s.19–55, s. 48.
17. İoanna KUÇURADİ, Etik, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 181.
18. Mevlânâ, Dîvân-ı Kebîr, Hazırlayan: Abdulbaki Gölpınarlı. Remzi Kitapevi. Yükselen Matbaası, İstanbul, 1957. Cilt: I, s. 16, b. 104-105.
19. Aşk konusunda bk. Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ankara 1997, s. 120; Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1991, ss. 58-61; İskender Pala, Kitâb-ı Aşk, V. baskı, İstanbul 2006; Süleyman Uludağ, "Aşk", DİA, c. IV, ss. 11-17; İlhan Kutluer, "Aşk", DİA, c. IV, ss. 17-19; Mustafa Uzun, "Aşk", DİA, c. IV, ss.19-21.Ahmet ÖĞKE, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde 'Hâr (eşek) Metaforu", Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S. 18, Erkam Yay., Ankara, 2007. "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde 'Hâr (eşek) Metaforu" , s.23-25.
20. Ahmet, Avni KONUK, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, (haz. Prof. Dr. Mehmet Demirci, Prof Dr. Mustafa Tahralı, Süleyman Gökbulut), Kitabevi Yay., İstanbul, 2008. 25/1- Ahmet Avni Konuk, a.g.e.,C.IV.s.348 25/2- Ahmet Avni Konuk. a.g.e.,C. I., s. 164-165. 25/3- Ahmet Avni Konuk.a.g.e., C. IX., s. 268 25/4- Ahmet Avni Konuk, a.g.e.,C. III., s. 321-322. 25/5- Ahmet Avni Konuk.a.g.e., C. IX., s.287 26. Mehmet DOĞAN, Büyük Türkçe Sözlük, İz.Yay., 11. Baskı, İstanbul, 1996, s. 874.ve 1416.
21. Uludağ, age, ss. 35-37; Cebecioğlu, age, ss. 97-98; Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, İslâm Düşüncesinin Yapısı, 2. baskı, İstanbul 1985, s. 151 vd.
22. Reynold A. Nicholson, Istanbul: Konya Metropolitan Municipality Press, 2004. 87 Masnavi, Mevlânâ, 2/507-512.
23. Ejder OKUMUŞ, MEVLÂNA'NIN MANA TOPLUMUNDA BEŞERÎ MÜNASEBETLER I. Uluslararası Mevlâna Düşüncesinde Beşerî Münasebetler Sempozyumu 11 Aralık 2019 Konya, Haziran 2020.
24. Şerh-i Mesnevî, Tahir Olgun, C.3, p. 869. 395 167–396 M. Usta, 'Mevlânâ'ın Eğitiminde Metot Program ve Aimeler', 4th National Mevlânâ Congress, Selçuk University Yay., Konya, 1989 Mesnevî, 1/3013-3123, Mevlânâ.
25. Mevlânâ, Mesnevî, c. II, s. 184. "Kara saplanmış eşek" metaforu için bk. age., c. III, s. 261.

"BENİ ÇOK SEV" FİLMİNİN HALEY'İN STRATEJİK AİLE TERAPİSİ KURAMINA GÖRE ANALİZİ

Aile Danışmanlığı ABD. Yükseklisans öğrencisi Murat ORHAN
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, pdrmrt@gmail.com- 0009-0000-4420-6615
Doç .Dr. Handan GÜLER
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, hguler@cumhuriyet.edu.tr- 0000-0002-7474-3160
Aile Danışmanlığı ABD. Yükseklisans öğrencisi Mustafa EROL
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, mustafapdr58@yandex.com-**0009-0006-0837-0075**
Aile Danışmanlığı ABD. Yükseklisans öğrencisi Ömer AKKALAYCI
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, omerakpdr@gmail.com-0009-0001-6261-6615

ÖZET

Aile içerisinde yaşanan sorunların ve ilişkilerin ele alındığı filmleri aile danışmanlığı eğitiminde bir öğretim aracı olarak kullanmak, öğrencilere danışmanlık becerileri öğrenme fırsatı sunar ve onları gelecek yaşantılarında uygulayacakları mesleki yaşantılarına hazırlar. Bu filmler, aile içerisinde yaşanabilecek sorunları görünür kılarak öğrencilere filmde yaşanan sorunların çözümünde ne tür aile danışmanlığı yaklaşımları kullanabileceklerine yönelik düşünme fırsatı sunar. Bir mahkûmun yıllar sonra, kızı sandığı ve ergenlik dönemde olan bir genç kadınla izin günü karşılaşması sonucunda yaşanan olayları ele alan "Beni Çok Sev" drama filmi bir günde yaşanan olumlu bir deneyimin gelecek yaşantıya olan olumlu katkılarını göstermesi bakımından önemlidir. Sorun çözmeye ve değişime odaklanan bir yaklaşım olan Haley'in Stratejik Aile Terapisi Kuramına göre; yanlış çözümler ya da yaklaşımlar, hiyerarşideki düzensizlikler, aile bireylerinden birinin diğerini gizliden koruma veya denetlemeye çalışması kısır ve pozitif geri bildirim döngüsünü oluşturarak sorunun büyümesine neden olur. Bu temel bakış açısı ile çalışmanın amacı, stratejik aile terapisi kuramını alan yazı doğrultusunda tartışmak ve film analizi yöntemini kullanarak "Beni Çok Sev" filmi üzerinde örneklendirerek açıklamaktır. Sonuç olarak alan yazından yararlanılarak oluşturulan bu çalışmanın aile danışmanlığı öğrencilerine ve bu alanda çalışan profesyonellere hem kuramsal bilgi olarak katkı sağlayacağı hem de uygulama pratiği için örnek oluşturacağı varsayılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile danışmanlığı; film analizi; stratejik aile terapisi; terapötik teknikler

1. GİRİŞ

Toplumun temel yapısını oluşturan aile hem içinde yaşadığı toplumdan etkilenmekte hem de bu toplumu etkilemektedir. İlerleyen teknolojinin yanı sıra değişen ya da gelişen toplumsal değerler, anlayışlar, beklentiler, sosyal yapı ve statü gibi birçok faktör aile yaşamını doğrudan etkilemiş ve yapısında hızla değişimlere yol açmıştır. Bu durum ya eşler arasında ya da ebeveynler ile çocuklar arasında farklı sorunlar, çatışmalar yaşanmasına, aile yapısında bozulmalara veya dağılmalara neden olmuştur. Bu sorunların ve çatışmaların çözümünde önemli bir role sahip olan ve aileyi bir bütün

PROCEEINGS BOOK

olarak ele alan aile danışmanları aile üyelerinin birbirleri ile daha sağlıklı bir iletişim ortamı oluşturmalarına yardım edebilir ve ailenin iç görü ve farkındalık kazanarak yeniden yapılanmasını sağlayabilir. Bunun sonucunda aileler hem kendi içlerinde hem de çevre ile olan ilişkilerinde karşılaştıkları psikososyal işlevsellikle ilgili sorunları çözümleyerek daha sağlıklı aileler haline dönüşebilirler (Algan, 2016). Bu sorunların çözümüne yönelik deneyimlenmeyi sağlayan tekniklerden birisi de aile ilişkilerini konu alan filmlerin analizidir.

Bu nedenle çalışmada stratejik aile terapisi kuramının kavramsal çerçevesini alan yazı doğrultusunda tartışmak ve film analizi yöntemini kullanarak "Beni Çok Sev" filmi üzerinde örneklendirerek açıklamak amaçlandı.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Aile Danışmanlığı Eğitiminde Film Analizi

Bir filmdeki roller küçük bir toplumu oluşturur ve aralarındaki ilişkiler, filmin anlaşılması için ipuçları sağlar. Aile danışmanlığında öğrencinin deneyimlenmesini sağlamak amacı ile sınıf içinde izlenen veya ev ödevi olarak verilen, aile yaşantılarını ve aile ilişkilerini konu alan filmler yaşanabilecek aile içi sorunları canlandırdıkları için eğitim aracı olarak kullanılabilecek materyallerdir. Beynin görsel alanının kullanıldığı bu teknik aracılığı ile öğrencinin; öğrenmesi desteklenmekte ve eleştirel düşünmesi sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra filmler, duygusal bağlamda çalışılması güç olan zor içerikler hakkında güvenli bir ortam sunmaktadır. Ayrıca, çoklu kuramsal bakış açılarını kazandırmak için öğrencinin ilgisini çekmeye yönelik kolaylaştırıcı ve maliyet etkili bir süreç sağlar (Pak ve Öztürk, 2019).

Filmleri bir öğretim aracı olarak kullanmak, öğrencilere danışmanlık becerileri öğrenme fırsatı sağlar ve onları eğitim sırasında karşılaşamayabilecekleri durumlara hazırlar. Öğrencileri; duyuları, duyguları, zekâları ve hayal güçleri aracılığıyla etkileyebilir ve onları canlandırılan karakterlerin yaşamlarına çekebilir. Öğrencilerin uygulamada karşılaşabileceği bir vakayı simüle etmesini sağlayan filmler, onlara zengin bir öğrenme kaynağı sunar. Downey ve arkadaşlarının çalışmasında (2003) öğrenciler; derslerde kullanılan filmlerin, kuramsal bilgilerini görselleştirmelerine ve gerçek dünya bağlamına koymalarına katkı verdiğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda kuramsal bilgilerini karakterlerle ve bağlamla ilişkilendirerek öğrenmelerini artırdığını belirtmişler ve filmlerin hem okuma materyali hem de dersleri destekleyecek şekilde kullanılmasının yararlı olduğunu ifade etmişlerdir.

Sınıf içinde izlenen veya ev ödevi olarak verilen filmler danışmanlık uygulamaları için öğrencilere güvenli ve tehditsiz bir uygulama alanı sağlar. Buna ilaveten karmaşık durumları deneyimleme fırsatı sunar. Özellikle, nadiren veya sınırlı olarak görülebilen ya da az temsil edilen toplulukları ve farklı kültürleri (göçmen, mülteci aileler, vb.) inceleme olanağı oluşturur. Filmler, tekrar tekrar izlenebildiği için öğrenciler için özel bir öğrenme fırsatı yaratır ve öğrenilmesi zor olan kavramların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir. Bunların yanı sıra karmaşık danışmanlık becerilerini kazanma konusunda benzersiz ve eğlenceli bir öğrenme ortamı yaratır. Sonuç olarak filmler

yaratıcı düşünme tarzlarını tetikleme potansiyeline sahiptir ve farklı danışan veya karakter bakış açılarına iç görü kazandırabilirler (Higgins ve Dermer, 2001).

2.2. Haley'in Stratejik Aile Terapisi

Aile terapisinde sistemler kuramını temel alan ve sistemik aile terapisinin öncülerinden olan Jay Haley (1923-2007) sistemik aile kuramı ve stratejik aile terapisinin gelişiminde önemli bir figürdür. Kuramını genel sistemler kuramının ortaya koyduğu temel ilkeler doğrultusunda geliştiren Haley stratejik aile terapisi modelini oluştururken Milton Ericson'un çalışmalarından etkilenmiştir. Aile ile doğrudan çalışmayı başlatan ve ailedeki hiyerarşinin önemini ortaya koyan ve kendi stratejik aile terapisini geliştiren ve iletişim kuramcılarından olan Jay Haley aile hiyerarşisine odaklanmış ve danışanların ortaya koyduğu bulguları anlamak için aile sisteminin gücüne yönelmiştir (Özburun, 2018). Bu yaklaşım, aile içinde tekrarlanan iletişim biçimlerine ve davranışlara daha fazla odaklanılır. Aile sorunlarını gerçek yanıtlar verilmesi gereken gerçek sorunlar olarak ele almaktadır. Stratejik aile terapisi aile sistemini açıklamak için; aile kuralları (açık ve gizil kurallar), aile dengesi (aynı yaşam örüntüsünü sürdürme eğilimi), değiş-tokuşa dayalı etkileşim (bir şey karşısında bir şey yapma), yineleme prensibi (etkileşimin belli bir aralık içinde tekrarlayarak ortaya çıkması), kişisel vurgu şekli (kendi söylediklerine diğer kişinin söylediklerinin neden olduğunu düşünme eğilimi), simetrik ve karşılıklı tamamlayıcı ilişkiler (ilişkilerin hem eşitlik hem de eşitsizlik göstermesi) ve döngüsel nedensellik (sorunu birbirleriyle ilişkili etmenlerin etkilediği düşüncesi) gibi kavramları kullanır (Gladding, 2012).

Stratejik aile terapisi, ailenin getirdiği sorun/sorunlar hem gerçek hem de sistemin işleyişinin metaforu olarak kabul edilmektedir. Haley, ailenin belli bir etkileşim örüntüsü olduğunu ve her tür problemi, aynı alışılageldik biçimde çözmeye çabaladıklarını ve bunun kısırdöngü oluşturarak problemi büyüttüğünü vurgular (Köroğlu ve Türkçapar, 2013; Nichols, 2013). Bu yaklaşımda güce, kontrole ve hiyerarşiye çok fazla önem verilir (Corey, 2015). Aile bireylerinin güç kazanması ve gücün korunması gerektiğini vurgulayan Haley, aile üyelerine iç görü kazandırmanın yanı sıra yönlendirmeler de yapmış, rahatsızlık veren davranışı engelleyerek değiştirmeye çalışmıştır ve aile fertlerinin iletişiminin onların sahip olduğu iletişim tarzının belirlenmesinde rol oynayacağını söylemiştir (Özburun, 2018). Haley, ailelerin işlevli yapılara dönüştürülebileceklerini, daha net sınırlar oluşturulması gerektiğine ve kuşak hiyerarşisi ile yeniden örgütlenmelerinin sağlanabileceğini vurgulamaktadır (Nichols, 2013). Stratejik aile terapisi kısa süreli bir yaklaşım olduğu için aile danışmanlığında sıklıkla kullanılan bir yöntemdir.

2.2.1. Stratejik Aile Danışmanlığında Temel Kavramları

Stratejik aile danışmanlığının temel kavramlarından birisi iletişimdir. İletişim döngüseldir ve iletişim kalıpları eylemlere dayanır. Ayrıca davranış kuralları tepkinin şeklini belirler. Ele alınan iletişim kavramları sözel (dijital) ve sözel olmayan (anolojik/metaforik) iletişimlerdir (Dokur ve Profeta, 2006). Danışmanlığın diğer kavramı ise güç savaşlarının söz konusu olduğu hiyerarşidir. Haley, hiyerarşilerin varlığını kabul etmesine rağmen belli bir hiyerarşi modelinin idealize edilmesini

PROCEEINGS BOOK

eleştirmektedir. Haley'e göre aile hiyerarşisindeki bozukluk problemlerin doğmasına neden olur ve bir ailede adaletsiz bir hiyerarşinin olması onu değiştirmek için yeterli bir savunma değildir. Hiyerarşi, sadece semptomları (belirtileri) değiştirmek söz konusu olduğunda değişmelidir (Nazlı, 2014).

Haley'e göre aile yaşam döngüsü; flört dönemi, evliliğin ilk yılları, çocuğun dünyaya gelmesi ve büyütme süreci, evliliğin ortaları, ebeveynlerin çocuklardan ayrılması, emeklilik ve yaşlılık geçiş dönemlerinden oluşur. Stratejik yaklaşıma göre sorunlar, genellikle aile yaşam döngüsündeki geçiş dönemlerindeki değişimlerin üzerinde yeterince durulmadığı ya da aşırı fazla durulduğunda, yeniden uyum sağlanamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Aile, tipik olarak bu değişime önceden var olan etkileşim örüntüleriyle yanıt verdiğinden ve her tür sorunu geçmişte çözdüğü gibi çözmeye çalıştığından sonuç alamaz duruma gelecektir. Yanlış bir çözüm yolu sürekli çözüm olarak tekrar tekrar denenip sonuç alınamadığında ilişkilerde kısır döngüler ortaya çıkar. Sorun, ailenin aynı çözüm yollarını tekrar tekrar deneyip çözüm bulamadığında büyüyerek bir süre sonra çözümün kendisinin bir soruna dönüşmesi söz konusu olacaktır (Önel, 2013).

2.2.2. Stratejik Aile Danışmanlığında Aile Danışmanın Rolü

Stratejik aile danışmanlığı aile içi dinamiklerin farklı boyutlarını ele alarak sorunları çözmek için özgün ve stratejik bir yaklaşım sunar. Danışman değişimden sorumludur. Aile danışmanının amacı ailenin etkileşiminde gözle görülmeyen sorunu ortaya koymaktır (Nazlı, 2014). Bu yaklaşım, aile üyeleri arasındaki etkileşimi ön plana çıkarır ve problemleri ele almak için probleme özgü müdahaleler geliştirir. İç görü yerine, sorunlu davranışı değiştirmeye yönelik müdahaleler ortaya koyar (Goldenberg ve Goldenberg, 2008).

Stratejik aile danışmanlığına göre, aile içindeki sorunların üç ana kaynağı vardır. Bunlardan ilki sibernetik problemler ve zorluklardır ve bunlar kronik sorunlara dönüşme eğilimindedir. İkincisi yapısal problemlerdir. Bu sorunlar ailenin hiyerarşisi veya sınırlarındaki bozukluklardan kaynaklanır. Sonuncusu ise fonksiyonel problemlerdir. Fonksiyonel sorunlar, bireylerin dolaylı olarak birbirlerini korumaya veya kontrol etmeye çalışmalarından kaynaklanır. Haley aileleri işlevsel ve işlevsel olmayan aileler olarak ele almıştır. Bu yaklaşıma göre işlevsel bir aile istikrar ile değişim fırsatı arasındaki dengeyi koruyan ailedir. İşlevsel bir ailede net bir hiyerarşik organizasyon vardır ve ebeveynler aileyi yönetir ve sorumluluk alır. Bu hiyerarşide aynı nesil seviyesindeki bağlar nesiller arası bağlardan daha güçlüdür yani ebeveynler arasındaki bağlar, herhangi bir ebeveynle herhangi bir çocuk arasındaki bağlardan daha güçlüdür. Kardeşler arasındaki bağlar da bir çocuk ile bir ebeveyn arasındaki bağdan daha güçlüdür. İşlevsel olmayan aileler ise çoğunlukla istikrara odaklanır ve ailenin geçmiş durumuna uygun olarak gelişim seviyesindeki etkinliği sürdürmeye çalışırlar. Bu tür aileler zamanın geçmesini ve bu sürecin sonuçlarını görmezden gelir gibi görünürler (Klajs ve Lipman, 2011). İşlevsel olmayan ailelerde hiyerarşi belirsizdir ve genellikle tersine dönmüştür. Ebeveynler sorumluluktan kaçınırlar, kontrolü devretme

eğilimindedirler, çocuklar ise kontrolü ele almaya çalışırlar ve nesiller arası bağlar aynı nesil seviyesindeki bağlardan daha güçlüdür (Klajs, 2016).

Haley'e göre stratejik aile danışmanlığı danışmanın çalışmasının bir hedefini tanımladığı ve bu hedefi başarmaya çalıştığı bir süreçtir. Hedef ulaşılabilir, aile tarafından kabul edilebilir ve oldukça kısa vadeli olmalıdır. Hedefe ulaşıldıktan sonra danışmanlık süreci sona erdirilebilir veya başka bir hedef belirlenebilir. Stratejik aile danışmanlığı özel bir danışmanlık ekolü değil değişim stratejisi oluşturma sorumluluğunu üstlenen bir yaklaşımdır (Haley ve Richeport-Haley, 2003). Stratejik aile danışmanlığının temel hedefi değişim olduğu için yönlendiricidir. Genellikle, aile için belli görevler belirlemeyi içeren yönergeler, bu yaklaşımda temel araçlardır. Bu yönergeler, oturmuş davranış örüntüsünü değiştirmeyi ve yeniden düzenlemeyi hedefler. Değişimi sağlamak üzere metaforlar ve paradoksal stratejiler ('-mış gibi' yapmak, belirti reçetelemek, vb.) kullanılır. Paradoksal stratejiler genellikle, aileler, danışmanın sunduğu yönergelere uymakta zorlandığında kullanılır. Paradoksal bir görev, sıklıkla olguya özgü "belirtiyi reçeteleme" şeklinde ve semptomatik davranışın açık biçimde teşvik edilmesi şeklinde kullanılır. Belirtiyi reçeteleme ile danışan daha önceden kontrolü dışında olduğuna inandığı sorunu isteyerek ortaya çıkarır. Danışan danışmanın yönergelerine tabi olsa da olmasa da ilişkinin doğasını değiştirilir. Probleme yeni bir anlam vermek sorunu yeniden tanımlamak ailenin yaşadığı soruna bambaşka bir yerden bakmasını sağlayarak değişimi kolaylaştırır (Önel, 2013).

Aile danışmanı aileyle çalışırken aktif ve esnektir. Danışmanın rolü alt ekollere ve uygulayıcılara göre değişebilmektedir. Danışmanlık süreci hızlı ilerler, var olan özel problemlerin çözümüne odaklanır, semptom odaklı ve davranış yönelimli çalışır. Problemi çözülebilir bir dil ve yolla tanımlar. Haley, ilk üç oturumda bireylerde ve ailelerde değişim yapmanın önemli olduğunu vurgulamıştır. Aile danışmanı ailedeki bireylerin anlayışlarını, algılarını ve şikayetlerini değiştirmek ve bunu seri bir şekilde yapmak durumundadır. Aile danışmanı aileye oturumlar arasında yapılması gereken görevler (ödevler) vererek danışmanlığa getirdikleri problemleri kullanarak değişmeyi amaçlar. Aile danışmanı ailenin iletişim örüntüsüne, hem dijital hem de anolojik iletişime ve kontekse (bağlam) aynı anda dikkat etmek durumundadır. Bağlam, o ana bağlı olan iletişimi ifade eder ve daha çok sözel olmayan iletişimle ilişkilidir. Bağlamda olan bir değişiklik, ilişkinin yapısında bir değişim ortaya çıkaracaktır. Bir şeyin nerede ve ne zaman söylendiği, ne söylendiğinden daha önemlidir. Stratejik yaklaşımda aile danışmanı, ailelerin değişime uyum sağlayabilmek için esnekliğe gereksinim duyduğunun altı çizer. Stratejik aile danışmanı aile sisteminin işlevsel olmayan dengesini bozmak ve yeni işlevsel bir denge oluşturmak adına bir veya birden fazla aile üyesinin tarafını tutabilir (Özburun, 2018).

Stratejik aile danışmanlığında görüşmeler istismar, travma ve suçlu geçmişine odaklanmaz. Özel bir durum olmadıkça, stratejik bir görüşmede hatırlamaya zaman harcanmaz. Aile danışmanı bir genogram veya tarihle başlamak yerine hangi görevi izlemesi gerektiğine odaklanır. Çoğu durumda danışan yorumları sevmez ve iç görü

olmadan da değişebilir. Örneğin bir çocuğun intihar girişimlerini aile danışmanı, ailesine yardımcı olmak için yaptığı şeklinde yorumladığında, bu yorum aileyi üzebilir ve bu durum çocuğun intihar girişimlerinin sıklığını artırabilir (Haley ve Richeport-Haley,2003).

Aile danışmanı kişileri doğrudan karşı karşıya getirmez; aksine, onların istekli olmalarını bekler ve yardımcı olur. Bir kez güvendikten sonra danışmanın rehberliğiyle değişim süreci başlar. Bu şekilde, aile üyeleri kendi kaynaklarıyla düşünce ve davranışlarını değiştirirler (Goldenberg ve Goldenberg, 2008).

Haley'a göre, aile, ortak bir geçmişe ve ortak bir geleceğe sahip bir sosyal grup olarak kabul edilir. Bir aile üyeleri arasındaki kişilerarası olaylar nedensel ilişki modeli yerine dairesel bir modelle algılanır ve tanımlanır. Sisteme ait kişiler arasındaki tekrarlanan davranış dizileri önemlidir. Bu davranış dizileri, bir aile danışmanı tarafından tanımlanabilen kurallarla kontrol edilebilir ve yapılan müdahalenin bir sonucu olarak aile tarafından değiştirilebilir (Klajs, 2016). Semptom ise aile üyeleri arasındaki iletişim olaylarının bir parçasıdır. Semptom, aile içindeki mevcut sosyal durumun bir sonucudur. Semptomlar sayesinde sistem, bir gelişim krizi veya travmatik bir durumu atlatabilir. (Klajs, 2016).

Stratejik danışmanlıkta aile danışmanı aile üyeleri arasındaki iletişim kalıplarına odaklanır. Haley, iletişimin döngüsel olduğunu ve ilişkilerin nasıl etkilendiğini vurgular. İletişim kalıpları eylemlere dayanır ve tepki biçimleri davranış kurallarından etkilenir. Aile üyeleri arasındaki güç savaşı ve iletişim bozuklukları sorunlu davranışın kökenlerini oluşturabilir (Kalk, 1985).
İki kişi bir araya geldiğinde bir iletişim yapısı ve dolayısıyla bir güç sorunu vardır. Stratejik yaklaşım, iletişimin hiyerarşik yapılarını keşfetmeyi gerektirir. Bir semptom, bir hiyerarşideki bir sorunu gösterir. Semptomun çözülmesi yapıda bir değişiklik gerektirebilir. Stratejik aile danışmanlığı problem davranışını değiştirmeyi amaçlar ve aile üyeleri arasındaki etkileşimi düzelten yönlendirmeler ve müdahaleler geliştirir. Aile danışmanı ailelerin açıkça ifade ettiği amaçları kullanarak sorunun nedenlerini anlamaya çalışır ve problem davranışını değiştirmek için stratejiler geliştirir. Stratejik aile danışmanlığı aileyi, üyelerinin davranışlarının bir değişikliği durumunda diğer aile üyelerinin tepki gösterdiği ve her aile üyesinin diğerlerinin davranışlarını kontrol etmeye çalıştığı sibernetik bir sistem olarak görür. Ayrıca, aile içindeki güç savaşlarına odaklanır ve alt sistemlerin aile içinde birbirlerini karşılıklı olarak yönetmeye çalıştığı gerçeğine dikkat çeker (Haley, 1988).

Semptomun sistematik bir işlevi vardır; aileyi desteklemek ve dengeyi korumak amacına hizmet eder. Semptomun amacı, bir bireyi değil aileyi desteklemektir ve bu sistematik düşünceyi göz ardı eden çoğu ekolün varsayımlarına karşıdır (Haley, 2005). Semptomun işlevi, bir bireyin işlevselliğinin mevcut sosyal bağlamına atıfta bulunarak açıklanabilir. Bu nedenle bağlam bir danışmanın müdahalesine tabidir. Eğer bir ailenin işlevsiz davranış modelleri değişmezse ve sorunlu olarak teşhis edilen kişi daha iyi olursa, işlevleri sistemden başka bir kişi örneğin başka bir çocuk tarafından devralınır

ve bu çocuk sorunlu olur. Bu süreçte her bireyin aile içindeki zorluklarla başa çıkmak için elinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştığı varsayılır. Ancak ailenin bu zorluktan kurtulmak için kullandıkları stratejiler etkisizdir. Danışmanın görevi yeni stratejiler tanıtmak veya aile kaynaklarını devreye sokmak ve semptoma neden olan mevcut durumu değiştirmektir (Haley, 2003).

Aile danışmanı mevcut (şu anki) etkileşim kalıplarıyla ilgilenir. Danışman geleceği de düşünerek sağlıklı etkileşim kalıpları yaratma fırsatını arar. Semptomları olan bir kişi veya onunla açık bir duygusal değişim içinde kalan diğer kişi danışmanlık sürecini başlatan, sorun konusunda endişeli olan ve aile hikayelerini anlatan kişidir. Diğer kişi ise arka planda daha az görünür olan kişidir.

Haley çifte bağı bir döner kapıda sıkışan insanların durumlarına benzetmiştir. Çifte bağda kapıda daha fazla enerji harcayanın kim olduğu veya kimin kimi ittiği önemli değil, asıl önemli olan kapının içinde herkesin dönmesidir. Çifte bağ çelişkili, birbirine zıt mesajların aynı anda iletilmekte olduğu bir iletişim sorunudur. Bu tür mesajlar tutarsızlığı belirli kelimelerle ifade edilebilir veya anolojik/metaforik sözlü olmayan mesajların dijital ifadeler ile tutarsızlığıyla oluşabilir. Bu iletişim modeli, değişimdeki tüm katılımcılar için bilinç dışıdır ve bir paradoks içerir. Bu nedenle öğeler hipnotik iletişimin bazı biçimleri ile benzerlik taşır (Klajs, 2016).
Stratejik aile danışmanlığının temel felsefesi probleme ve semptomlara odaklanarak ailenin şu anki sorunlarını çözmek ve aile üyeleri arasında işbirliği ve iletişimi teşvik etmektir. Bu yaklaşım kısa süreli danışmanlık teknikleri kullanarak değişimi hızlandırmayı ve ailenin daha sağlıklı olmasını amaçlar. (Gladding, 2012).

Stratejik aile danışmanlığında danışmanın rolü önemli bir yer tutar. Aile danışmanı ailelerin problemlerini çözmek ve değişimi hızlandırmak için özel teknikler ve yönlendirmeler kullanır. Stratejik aile aile danışmanı, aile üyeleri arasındaki işbirliğini teşvik etmeye ve aile dinamiklerini yeniden yapılandırmaya odaklanır. Ayrıca, aile danışmanı, ailelerin problemlerini çözmek ve semptomları ele almak için farklı teknikler de kullanabilir (Gladding, 2012).

2.2.3. Stratejik Aile Danışmanlığı Süreci

Stratejik aile danışmanlığın birinci temel amacı, aile üyeleri arasındaki işlevsel olmayan diziye müdahale etmektir. Aile danışmanı problemle ilgili olan aile üyeleri arasında neler olduğunu adım adım açıklamaya ve danışanların tatmin edici olmayan etkileşim dizilerinden tatmin edici olanlara geçmesine yardımcı olmaya çalışır (Rosen ve ark., 2015). Sistemdeki değişiklik, birey içinde bir değişikliğe, semptomun geri çekilmesine veya sorunun çözülmesine yol açar. Stratejik aile danışmanı, ailenin kaynakları ve içyapısı içinde kendi sorunlarını çözebileceği bir gelecek oluşturmaya odaklanır. Psikolojik olarak belirlenen sorunların rastgele oluşmadığını, aksine aile gelişim döngüsüne bağlı olduğu varsayar. Semptomatik değişiklik aile işlevini iyileştirir ve ailenin mevcut aile yaşam döngüsüne uyumlu bir gelişim aşamasına geçmesine olanak tanır. Danışmanın görevi, ailenin bir sonraki gelişim aşamasına geçmelerine yardımcı olmaktır. İkinci amaç ise hiyerarşiyi değiştirmek ve sınırları

PROCEEINGS BOOK

belirlemektir. Böylece sistem daha işlevsel bir hale gelir. Ailenin sorumluluk almak ve sorumlu olmak konusundaki tutarsızlığını ortadan kaldırmak veya azaltmak amaçlanır. Aile danışmanı ebeveynlerin konumunu güçlendirir ve onların sistem içindeki yeteneklerini ve güçlerini yeniden kazanmaları için çalışır. Bir aile içindeki hiyerarşinin düzeltilmesi gelecekte ailenin dışarıdan yardım almadan kendi sorunlarını çözebilme olasılığını artırır (Rosen ve ark., 2015).

Danışmanlık süreci aşamalı bir şekilde ilerler. Haley, bu süreç için beş evre tanımlamıştır. (Nazlı, 2014; Carlson ve ark., 2005). Bunlar:

1. *Sosyal evre:* Aile danışmanı aile üyeleriyle tanışır, her birine isimlerini sorar ve bir işbirliği atmosferi oluşturur. Ailenin toplantı düzenini inceler ve geçici hipotezler oluşturur.
2. *Problem evresi:* Aile danışmanı aileye problemleri hakkında sorular yönlendirir ve ailenin neden yardım aradığını anlamaya çalışır. Problemi netleştirmek ve neyi değiştirmek istediklerini anlamak için sorular sorar.
3. *Etkileşim evresi:* Aile danışmanı aile üyelerine problemleri hakkında konuşma fırsatı verir. Danışman etkileşim kalıplarını (aile üyelerinden kimin konuştuğu, kimin sessiz kaldığı, kimin diğerleriyle nasıl etkileşimde bulunduğu, vb.) gözlemlemeye çalışır.
4. *Hedef oluşturma evresi:* Aile üyelerine problemi nasıl çözmek istediklerini ve hedeflerini belirlemeleri için fırsat verir. Aile danışmanı ailenin neyi değiştirmek istediğini açıkça belirlemelerine yardımcı olur.
5. *Görev oluşturma evresi:* Aile danışmanı aile üyelerine değişim için görevler ve ödevler verir.

Bir sonraki oturuma kadar danışman aile üyelerinin her birine yapacakları görev ve ödevlerini net bir şekilde açıklar. Bu görevler aile üyelerinin davranışlarını değiştirmelerine yardımcı olacak şekilde oluşturulur. Aile üyeleri, bu görevleri yerine getirirken sorumlu olacakları somut davranışları anlarlar. Danışmanlık süreci, mevcut problem ve diğer problemler çözülene kadar bu aşamaları izler. Danışman aynı zamanda yönlendiricidir.

2.2.4. Stratejik Aile Danışmanlığı Teknikleri

Stratejik aile danışmanlığında yönergeler çok önemlidir. Yönergeler, danışmanın doğrudan veya dolaylı yolla adaptasyon veya direnç olasılığıyla verdiği talimatlardır. Yönergelerde temel amaç bireylerin davranışlarını değiştirmelerine yardımcı olmak ve böylece öznel deneyimlerini değiştirmektir. Yönergeler danışmanlık sürecinde üç temel işlevi yerine getirir. Bunlardan ilki aile üyelerinin davranış değişikliklerini ve yeni öznel deneyimleri desteklemektir. İkincisi, danışman-danışan ilişkisini güçlendirmektir. Son temel işlevi ise aile tarafından verilen yanıtları göz önüne alarak aile hakkında bilgi toplamaktır (Carlson ve ark., 2005). Danışmanlık sürecinde paradoksal yönergeler, yeniden çerçeveleme, zora koşma ve mış gibi yapma gibi teknikler kullanılır.

PROCEEINGS BOOK

-*Paradoksal yönergeler/direktifler:* Stratejik aile danışmanlığında en çok kullanılan tekniktir. Aileler doğrudan değişiklik girişimlerine karşı direnç gösterebilirler. Paradoksal yönergeler danışmanın ailenin direncini değişiklik isteğini gerçekleştirmek için kullanmasına olanak tanır. Paradoksal yönergeler genellikle iki karşıt mesaj içerir: "Değiş" ve "Değişme". Aile danışmanı ailenin değişmelerine yardımcı olmak istediğini ancak aynı zamanda değişmemelerini istediğini ifade eder. Danışman yaşanan sorunun yaşanmaya devam etmesine izin verir ve bu şekilde karşı duruşun azaltılması ve tamamen ortadan kaldırılması gibi bir amaç taşır.

-*Yeniden çerçeveleme:* Bu müdahale ayrıca etiket değiştirme, olumlu yorumlama veya pozitif yeniden değerlendirme olarak da bilinir. Bu yöntemle aile danışmanı aile üyelerini mevcut sorunu farklı bir bakış açısıyla ele almaları yönünde teşvik eder. Aile üyelerinin düşünce, davranış ve sorunlarını yeni bir perspektiften anlamalarını sağlar. Bir aile danışmanı bu tekniği kullanarak mevcut sorunun anlamını değiştirir. bu da ailenin sorunu algılama biçimini farklılaştırır (Carlson ve ark., 2005). Yeniden çerçevelendirme aile danışmanı ve aile arasında raport oluşturulmasına ve direncin kırılmasına yardımcı olur. Yeniden çerçevelendirme sayesinde bir zamanlar kontrol dışı ve elde olmayarak yapılan bir davranış gönüllü bir şekilde yapılan ve değişime açık olan davranışa dönüşebilir. Yeniden çerçevelendirme sayesinde kişiler bir duruma ilişkin başka bir "baş etme stratejisi" kullanmaya başlayabilir veya söz konusu durumla ilgili "endişesini" azaltabilir (Haley ve Richeport-Haley,2003)

-*Zora koşma:* İstenmeyen davranışla meşgul olmadan önce gerçekleştirilmesi gereken yapıcı veya nötr bir davranıştır. Haley; zora koşma tekniğini, sorunu kontrol altında tutulmadığı zaman, var olan sorunun daha da büyüyeceği durumlarda danışana farkındalık kazandırmak ve belirtilerden vazgeçilmesi için kullanılması gereken bir teknik olarak tanımlar. Örneğin, depresyonun başlamak üzere olduğunu fark ettiğinde spor (egzersiz) yapmak veya sinirlenmeden önce duş almak olabilir. Aslında zora koşma her zaman sağlıklıdır ancak danışanların meşgul olmak istedikleri bir aktivite değildir. Zora koşma uygulamasında bireylerin kendilerine önerilen yapıcı davranışlardan vazgeçmek için mevcut semptomları (sorun davranışları) ya bırakacakları ya da azaltacakları umut edilir (Haley ve Richeport-Haley, 2003)

-*Mış Gibi Yapma:* Danışanların semptomla daha az yüzleştiği bir tekniktir. Bu teknikte danışana problem davranışını gerçekten yaşanıyormuş gibi taklit etmesi gerektiği talimatı verilir. Örneğin, kalp krizi geçirme korkusu yaşayan bir baba, danışmanlık sürecinde sırasında sanki gerçekten bir kriz geçiriyormuş gibi davranması gerektiği söylenir. Bu davranış, aslında bir tür oyun olduğundan, isteğe bağlı ve gerçek dışı olarak kabul edilebilir (Carlson ve ark., 2005).

3. YÖNTEM

Çalışmada, bir drama türü olan "Beni Çok Sev" filminin Haley'in stratejik aile terapisi kuramına göre analiz edilmesi amaçlandı. Çalışma betimsel bir desendedir. Türk yapımı

PROCEEINGS BOOK

olan, 19 Kasım 2021'de dijital bir platformda ilk gösterimi yapılan, senaryosu ve yönetmenliği Mehmet Ada Öztekin'e ait ve "Beni Çok Sev" isimli filmi materyal olarak kullanıldı.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 1. Filminin Oyuncularının Oynadığı Karakter ve Tanıtımı

Oyuncu Kadrosu	Oynadığı Karakter	Karakterin Tanıtımı
Sarp AKKAYA	Musa SOLAK	Sarhoşken birlikte olduğu kadının hamile kalması nedeniyle sevmediği bu kadınla evlenmek zorunda kalır. Musa'nın sevdiği kadın tecavüze uğramak üzere iken, Musa zanlıya ateş ederek onu öldürür ve 17 yıl ceza alır. Musa kızını görmek için tahliyesine 3 yıl kala bir günlük izin alır ve memleketine gelerek kızı sandığı Leyla ile güzel bir gün geçirir. Ancak kendi kızı Yonca uyuşturucu mafyası tarafından satıcı olarak kullanılmış ve ölmüştür. Musa bunu öğrenince kızının intikamını almak için olaya karışan herkesi öldürür ve sonunda da kendisi polisler tarafından öldürülür.
Songül ÖDEN	Nuriye	Musa ile birbirlerini sevmektedirler. Musa başka biri ile evlenmiştir. Kendisine tecavüz etmeye çalışan kişiyi Musa öldürür ve onu kurtarır. Musa'ya olan sevgisi hep devam eder ve onun hasta olan annesine bakar. Musa'nın kızına sahip çıkmaya çalışır ama başarılı olamaz ve bir gün Yonca'yı sokak ortasında ölü bulur. Bu durumdan haberi olursa Musa'nın neler yapabileceğini bildiği için Musa'nın geleceğini duyduğunda Leyla'yı Yonca olarak tanıtır. Kaderin önüne geçemez ve Musa olanları öğrenir. Musa'nın ölümünden sonra Leyla'yı büyütür ve Sedat Bey ve eşi ile de iletişimi kesmez.
Ercan KESAL	Sedat	Gardiyan olarak çalışmaktadır. Emekliliğine kısa bir süre kala ceza evinde yatan bir mahkûma nezaret etmek için görevlendirilir. Kızı İtalya'dan geleceği için çok mutludur ancak bu mutluluğu kısa sürer ve bu görevde iken telefonda kızının gelemeyeceğini öğrenir. Kızının kendilerini sevmediğini ve onlardan utandığını düşünmektedir. Kızı zengin bir erkekle tanışmış ve onunla evlenme kararı almıştır. Sedat Bey dünürlerinden altta kalmamak için borçlara girer ve kızının borçlarını kapatmak için tefeciden borç alır. Tek isteği emekli olup alacağı ikramiye ile bu borcu kapatmaktır. İşler planladığı gibi gitmez ve kendini mahkûma yardımcı olmaktan soruşturma geçirirken bulur. Filmin sonunda Leyla kendi kızları olmasa da kendilerini seven, sayan, değer veren ve kendilerinin de sevdiği biri olmuştur
Aleyna ÖZGEÇEN	Leyla/ Yonca	Anne ve babası onu bir yaşında iken terk edip gitmişler ve ona Nuriye annelik yapmıştır. Yonca hayatını kaybedince Musa'da kızını görmek isteyince Nuriye Leyla'yı Yonca olarak tanıtır. Kendisi de baba özlemi yaşayan Leyla için bu rol zor gelmeyecektir. Mutluluğu kısa sürer ama artık bir babası vardır ve baba yerine koyduğu kişi kollarında can verir. Daha sonra avukat olur ve Nuriye, Sedat Bey ve eşi onun yanındadır.
Füsun DEMİREL	Nebahat SOLAK	Musa'nın annesidir. Alzheimer hastasıdır. Karşı komşuları ve oğlunun sevgilisi ona bakmaktadır. Musa geldiğinde onu tanımaz ve hatırlamaz. Ancak sabaha karşı Musa ile tekrar karşılaştığında kısa sürelide olsa hafızası yerine gelir. Musa'yı tanır ve Yonca'ya olanları hatırlayarak ona gerçekleri anlatır.

Güner Özkul	Gülendam SOLAK	Sedatın karısıdır.
Serpil Özcan	Nihan	Musa'nın ve Sedat'ın anlatımlardan anlaşıldığına göre Musa ile tek gecelik bir ilişki sonrası hamile kalır ve onunla evlenir. Musa hapishaneye girince Şanlıurfa'ya yerleşir. Kızına baban öldü der. Trafik kazasında yaşamını kaybeder.
Su Burcu Yazgı Coşkun	Selen	Leyna'nın sınıf arkadaşıdır ve Leylanın babası olduğuna inanmamaktadır. Leyla Musa'yı ikna ederek ve herkesin uyuduğunu düşünerek Musa'yı Nihan'a götürür.
Ushan Çakır ve Doğukan Polat	Müfettişler	Musa'nın ölümü ile birlikte Sedat'ı sorgulayan müfettişlerdir.
Ali Seçkiner Alıcı	Apo	Mafya babası ve Yonca'yı fuhuşa zorlar ve uyuşturucu satıcılığı yaptırır, Yonca öldüğünde de sessizce gömülmesine yardımcı olur.
	Yonca SOLAK	Musa'nın kızıdır. Elif gibi Yonca'yı da diğer karakterlerin anlatımları ile tanıyoruz. Babası hapishaneye girdiğinde daha bebektir. Annesi onu Şanlıurfa'ya götürür. Babasını ölmüş olarak bilir. Annesi trafik kazasında ölünce anneannesi ve dedesi onu yanlarında istemezler ve babaannesinin yanına gönderirler. Babaannesinin yanına taşınınca babasının ölmediğini öğrenir ve bunu kabullenmekte zorlanır. Uyuşturucu kullanmaya başlar ve borçlanır. Borçlarını ödemek için fuhuş yapmaya ve uyuşturucu satmaya başlar. Aşırı dozdan hayatını kaybeder.
	Elif	Sedat Beyin kızıdır. Filimde hiç görünmeyen ve anlatımları ile tanınan bir karakterdir. Sedat Beyin ifadesine göre ailesini hiç sevmemiş ve onlardan hep utanmıştır. Şehir dışında üniversite kazanması ile ailesinden tümüyle uzaklaşmıştır. Olduğundan farklı görünmek için fazla para harcamış ve ailesi bu paraları göndermek için etrafa borçlanmıştır. Aşırı harcamalar yapan ve kendisini olduğu gibi kabul etmeyen birisidir. Zengin olan bir erkek arkadaşı ile nişanlanmış ve ona hem kendisini hem de ailesini farklı göstermeye çalışmıştır.

Wikipedia, Beni Çok Sev, https://tr.wikipedia.org/wiki/Beni_Çok_Sev. (Erişim Tarihi: 15.11.2023)

Filmde işlenen konu kısaca şöyle özetlenebilir: Musa 14 yıldır cezaevinde yatmaktadır ve bir günlüğüne ailesi ile görüşmek üzere izin alır. Hapishane müdürü, Musa'ya nezaret etmesi için gardiyan olan Sedat Beyi görevlendirir. Sedat Bey kızının İtalya'dan geleceğini ve çok yakın zamanda emekli olacağını belirtip görevi iade etmek istese de başarısız olur. Musa, Sedat Beyin nezaretinde bebeklikten beri görmediği, kendisini ölü olarak bilen kızı Yonca ile görüşmek üzere Antalya'ya gider. Kızını görür, kızı ile bir günü doyasıya geçirir. Annesi Alzheimer hastasıdır ve oğlunu hatırlamaz. Ancak ana ve oğul sabahın ilk saatlerinde evin önünde karşılaşır ve bu karşılaşma Musa'nın yeni gerçeklerle yüzleşmesine neden olur. Harika bir gün geçirdiği ve kızı sandığı Leyla aslında kızı Yonca değildir ve öz kızı bir ölüme kurban gitmiştir. Bu durum Musa'yı kanlı bir hesaplaşmaya iterken infaz koruma memuru Sedat Beyi de bir soruşturma ile karşı karşıya bırakacaktır. Yaşanan olaylar sonunda Musa ölürken sevgisinin gücünü yansıttığı Leyla'nın da yaşamını yaptığı dokunuşla değiştirmiştir.

PROCEEINGS BOOK

4.1 Beni çok sev film sahnelerinin kuramda yer alan kavramlarla tartışılması

Aile yapısı ve çifte bağ iletişimi: Aileler yaşamları boyunca birçok zorlukla karşılaşır, ancak bir zorluğun sorun haline gelmesi, aile üyelerinin bu zorluğa verdikleri tepkilere bağlıdır. Stratejik aile danışmanlığı kuramına göre, aile sibernetik bir sistemdir ve iletişimi döngüseldir. Haley'in belirttiği gibi semptomlar, yaşam döngüsünde veya yaşamsal bir zorluk oluşturan değişime aile üyelerinin verdiği tepkiler sonucu oluşmaktadır (Haley ve Richeport-Haley, 2003). Filmde Musa'nın hapse düşmesi bu duruma örnek gösterilebilir. Musa'nın hapse düşmesi eşi Nihan'da büyük bir öfke oluşturmuş, var olan düzenini değiştirmesine ve ailenin işlevselliğinin bozulmasına neden olmuştur. Bu değişim hem kendi yaşamında hem de Yonca'nın yaşamında kırılma noktasını oluşturmuştur. Filmin tamamını göz önüne aldığımızda hem Musa'nın hem de Sedat'ın aile yapısının işlevsel olduğu söylenemez. Ancak Sedat'ın yemek masasındaki aile üyeleri ile birlikte göründükleri son sahne işlevsel bir aile yapısını göstermektedir (Haley, 1988).

Musa'nın eve döndüğü gün Nuriye ile karşılaştıkları ve birlikte yaptıkları konuşmaların yer aldığı sahnelerde Yonca (Leyla) ile ilgili bilgi verirken Nuriye'nin başka yerlere bakması, sesinin tonlamasındaki değişimler veya konu değiştirmeye çalışması aslında bu verdiğim bilgiler doğru değil diyen anolojik bir iletişimi göstermektedir. Leyla ise Musa'nın kızı gibi onunla konuşmakta ve rol yapmakta ancak onunla hiç ilgilenmemekte ve sürekli telefonu ile meşgul olmaktadır. Arkadaşına babam diye tanıştırmak üzere Musa'yı götürmüş ancak orada Musa yokmuş gibi arkadaşı ile sigara içmek istediğini söylemiştir. Ayrıca Leyla arkadaşı Selene, babasının bir gün kalacak olmasından dolayı kendisini hoşnut değilmiş gibi gösterirken Musa ve Sedatın'ın ne zaman gideceklerini Nuriye'ye sorması da kendi içinde yaşadığı çelişkiyi ortaya koymaktadır. Bunların yanı sıra Musa'nın da kızı olmadığını öğrenmesine rağmen bir süre Leyla'ya kızı Yonca gibi davranmasına rağmen beden dilinin daha soğuk, bakışların faklı ve ifadesiz olması aynı anda dijital ve anolojik iletişimlerin birbirleri arasındaki uyumsuzluğu yansıtmaktadır. Bu sahnelerin tamamında dijital ve anolojik iletişimlerin birbiri ile uyumlu olmadığı, çelişmekte olduğu görülmektedir. Bir aile üyesinin diğer aile üyesine birbiri ile çelişkili ya da zıt iki mesajı aynı anda göndermesi anlamına gelen çifte bağ iletişimini Musa ile Nuriye, Musa ile Leyla arasında görülmekteyiz. Haley iletişimin doğru anlaşılabilmesi için sözlü ve sözsüz iletişim düzeylerinin aynı düzeyde olması gerektiğini, bu düzeyin bozulmasının sorunları ortaya çıkardığını vurgulamaktadır (Nazlı, 2014).

İletişim: Sedat Beyin eşi ile telefonla görüşmelerinde verdiği mesajlar sadece tek bir anlamı ifade etmediği gibi çelişkiler içermektedir. Kuram ise iletişimin işlevsel olmasını, açık ve net mesajlar içermesi gerektiğini vurgular (Nazlı, 2014). Sedat ve kızının telefon konuşmalarından anlaşıldığına göre kızının gelmeyeceğini öğrenen Sedat kızına öfkesini gösterir, eşini telefonla arayıp Elifin gelmeyeceğini haber verir ve kızları yüzünden tartışırlar. Sedat Bey ve eşi ancak filmin sonunda ki sahnede kızları muhtemelen hayatlarından çıkmıştır ve iletişimleri işlevsel bir durum sergilemektedir.

Hiyerarşi: Geleneksel bir aile olmasına rağmen gücün Sedat Beyde olması beklenirken bunun kızlarında olduğu ve hiyerarşinin bozulduğu görülmektedir. Filmde Sedat Bey müfettişlere ifade verirken bu durumu ”beni hiç adam yerine koymadı, bizi hiç sevmedi, bizden hep utandı” sözü ile belirtir. Bu durum ailenin sağlıklı bir yapı sergilemesinin önünde bir engeldir. Hiyerarşi sıkıntıya neden olduğu için değiştirilmelidir. Elif kendini farklı biri olarak dışarıya tanıtmaktadır. Kültürümüzde evlenen bir kızı isteme merasimi bile bu evlilikte gerçekleşmemiştir. Müfettişlerle geçen konuşmada Sedat düğün tarihini belirlemişler diyerek, düğün sahibi olamadığını, gücün Elif de olduğunu belirtmiştir. Ayrıca üniversitede okurken yaşantı olarak ailesini zor duruma düşürecek kadar fazla para harcamış ve Sedat Beyi tefeciden borç alacak noktaya getirmiştir. Elde avuçta ne varsa kızının borçlarını kapatmak için harcayan ancak yine de kızlarının gönlüne giremeyen ailenin sorunu hiyerarşinin bozulmasına bağlı yaşadığı görülmektedir. Filmin sonunda ise işlevsel bir aile yapısı görürüz. Sedat kızında yaptığı hataları Leyla'da yapmaz. Leyla'nın hukuk fakültesinden mezun olmasından sonra Sedat'ın ona teklif edilen işi kabul etmesi gerektiğini söylemesi ve Leyla tarafından da bu fikrin kabul edilmesi Sedat'ın gücü yeniden kazandığını göstermektedir. Oluşan yeni hiyerarşi durumunun Sedat Beyin eşi, Nuriye ve Leyla için bir sorun teşkil etmediği, bir güç savaşının olmadığı ve hiyerarşinin sağlandığı görülmektedir.

Ailenin problem biçimi: Sedat Beyin ailesinde öncelikli problem biçimi yapısaldır. Geleneksel olarak gücün Sedat Beyde olması beklenirken güç kızlarındadır. Bu durum ailenin işlevsel bir yapı sergilemesinin önünde bir engeldir. Elif ailesinden kopuk bir sistemde yer almaktadır. Katı sınırları vardır ve ailesini yok sayar. Yapıdaki bu bozukluk iletişime de yansımış olup sibernetik iletişim biçimi görülmektedir. Kızının gelmeyeceğini eşine bildirmesi sonucu telefonda tartışmaları bu duruma örnek olarak verilebilir. Sedat'ın ailesinin iletişim örüntüleri net ve esnek değildir. Elif'teki sıkıntılar tüm ailenin fonksiyonlarını olumsuz etkilemiştir. Ailedeki fonksiyonel problemler ise Sedat'ın kızını aşırı korumacı yetiştirmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Elif sebep olduğu sorunları kendisi çözmemiş, Sedat Bey kızının yerine çözmüştür.

Bu aileyle çalışırken nasıl bir süreç izlenebileceğine dair oturum planı örneği:
Stratejik aile danışmanlığının amacı var olan problemi çözmektir. Aile danışmanlığının başarıyla sonuçlanması için dört işlemin sağlanması gerekir (Gladding, 2012). Bunlar:
-*Açıkça ve kısaca problemi belirleme:* Elif'in ailesine zaman ayırmaması, ailesinden utanması, birlikte vakit geçirmelerine yetecek zamanı onlara vermemesi.
-*Son zamanlarda denenmiş bütün çözüm yollarını inceleme:* Sedat Bey kızına telefonda yalvarmakta, kendisi gelecek diye yaptıkları şeyleri kızına anlatmakta ama onu gelmeye ikna edememekte yani başarılı olamamaktadır.
-*Başarılabilecek açık ve somut değişimi belirleme:* Elifin ailesini görmeye gelmesi ve beraber zaman geçirmeleridir.
-*Değişim strateji planlama ve yerine getirme:* Danışmanlık sürecine hatalı yaşantısal ilişkilerden sorumlu üyenin katılmasını sağlamakla başlamak gerekir. İlk danışmanlık seansına tüm aile üyelerinin katılımı sağlanmaya çalışılır. Elif'in sürece dâhil olması

bir başarı olacaktır. Ailede tek kişi ile değişim mümkündür. Bu ailede de Elif değişirse aile işlevsel bir aile olmaya başlayacaktır. Süreç kısa süreli olmalıdır (8-10 oturum). Yeniden çerçevelendirme tekniği kullanılarak ailenin var olan problemi yeni bakış açısı ile görmeleri sağlanabilir. Örneğin "Beni hiç adam yerine koymadı" diyen Sedat Beye, Elif kendi hayatında kendinden başka güçlü birini istemedi diyerek aslında bu durumun kendisi ile doğrudan ilgili olmadığı yönünde bir gerçek sunulabilir.

Önce ailenin problemi kısaca tanımlanabilir. Sedat'ın ailesindeki en büyük problem Elif'in aile içi hiyerarşiyi tersine çevirmiş olması ve gücü kullanırken aldığı kararların aileyi uçurumun kenarına getirmesidir. Son zamanlarda ailenin özellikle Sedat Beyin aldığı kararlar probleme karşı verdiği çözüm yolları incelenebilir. Bu kararlara diğer aile üyeleri de dâhil edilir ve ailenin aynı nesil seviyesindeki bağlarının güçlendirilmesi için (Klajs ve Lipman, 2011) değişimi planlar aile üyelerini bu planı uygulamaya yönlendirilir. Örneğin; Sedat, eşi ve kızının yüz yüze iletişim kurmasını sağlar, Elif katılamasa bile sedat ve eşi arasındaki mesajların açık ve anlaşılır olması sağlanır. Verilen mesajla beden dili ses tonu uyumuna odaklanılır.

Şu anki problemin çözümüne yönelinir ve geçmişteki olaylara iç görü geliştirmek için vakit harcanmaz. Yani kızı nasıl bu kadar aile gerçeklerinden koptu, nasıl bu kadar şımarık oldu gibi geçmiş yaşantılarına değil şu ana ve şu anki probleme odaklanılır.
-*Sosyal aşama:* Ailede herkes ile etkileşim kurarak kendilerini önemli hissetmelerini sağlanır, bu Sedat Beyde özellikle etkisini gösterir çünkü kendisine kızı değer vermemiş ve onu önemsememiştir. Danışman tarafından önemsenmesi onun benlik saygını arttıracak ve aile hiyerarşide gücü ele alabilecek biri olarak kendisini görebilecektir.
-*Problem aşaması:* Ailenin geliş nedeni sorulur, her üyenin bakış açısı ele alınır ve her bir aile üyesi ile yakından ilgilenilir.
-*Etkileşim aşaması:* Aile üyelerinin kendi aralarında problem hakkında konuşması istenir, problemi ele alış biçimleri ve ailede ki hiyerarşi gözlenir. İlk kim söz aldı, kim kimin yanında oturuyor, konuşan kişinin sözü kesilebiliyor mu gibi.
-*Amaç oluşturma aşaması:* Problem açıkça ve gözlemlenebilir bir şekilde ortaya konulur. İletişim açık ve anlaşılır olmalıdır. Sedat Bey bozulan hiyerarşiyi düzeltmeli ve eşi ile ilişkilerini kızını perspektifinden ayırmalıdır.
-*Yapılacakları belirleme aşaması:* Aileye bir sonraki oturuma kadar ev ödevi olarak iletişim de yaptıkları hataları görmek adına çok kullandıkları ve tartışmalara yol açan karşı tarafta olumsuz duygulara yol açabileceğini düşündüğü cümleleri yazmalarını istenir. Aile üyeleri Elif'in çocukluğuna ait mutlu bir anı yazıp seansta okuyabilirler. Aile üyelerine bir sonraki oturuma gelmeden önce bir yere oturup birlikte çay içme yönergesi verilebilir.

Teknik kullanım örnekleri:
-Yeniden çerçeveleme: Elif'in hayatında olamamaktan şikayetçi olan ailemize "Elif sizden uzakta mutlu bir hayat kurmuş, yanınızda olsa bu kadar mutlu olamayabilirdi siz de burada mutlu olabilirsiniz." denilerek ya da "Elif uzakta iken ailenizi iki kişiden

PROCEEINGS BOOK

oluşan mutlu bir aile olarak görün" denilerek ailenin mutluluğunu Elif'e bağlamasını ve Elif'in uzakta olmasını sorun etmelerinin önüne geçebiliriz.

Elif ailesinin hayatına karışmalarını istemiyor. Bu durumda "Elif'in hayatına karışmak ve yarattığı sorunların üstesinden gelmek, borçlarını ödemek için krediler yetmeyince tefeciden para almak sizin için gerçekten çok zor olmalı. Artık böyle bir sorumluluğu almanıza gerek yok" denilerek aslında bu durumun o kadar olumsuz olmadığı gösterilebilir.

-*Yönergeler verme:* Elif'e ailesi ile telefonla haftada iki kez sesli ve iki kez de görüntülü arama yapması ya da yılda 5 gün ailesini ya yanına çağırması ya da yanlarına gitmesi söylenir. Sedat Beyden aile ile ilgili kızını da ilgilendiren bir karar verip uygulaması istenir. Diğer aile üyelerine de bu konu da Sedat Beye koşulsuz destek vermeleri söylenir.

a) Paradoksal yönerge: Elif'teki sıkıntı tüm aile fonksiyonlarını etkilediği ve gücü elinde bulundurduğu için danışman Elif üzerinde yoğunlaşır. Elif ailesine zaman ayırmak yerine kendisi için daha önemli ve keyifli bulduğu etkinlikleri yapmaktadır. Danışmanlık sürecinde Elif'in önemsediği durumları analiz edilir. Elif zengin biri ile sevgili olunca lüks harcamalar yapmış ve lüks kıyafetler almıştır. Elif'e ailesine zaman ayırmak yerine başka bir etkinlik yapmayı düşündüğü zamanlarda pazara gitmesi, kendisine 500 liralık alışveriş yapması ve o günü pazardan aldıklarını giyerek geçirmesi söylenir. Filmden anladığımız kadarıyla Elif ailesinin memur bir aile yani yoksul bir aile olduğu hep saklamış ve ailesini zengin bir aile gibi yansıtmıştır. Elif'e ailesine zaman ayırmak yerine başka bir etkinlik yapmayı düşündüğü zamanlarda lüks bir restorana gidip menüyü isteyip bir ürünün fiyatını sorup "Çok pahalı imiş benim bu kadar param yok deyip" kalkması söylenir.

b) Zora koşma: Elif'e ailesi ile görüşme öncesi ya da alış veriş yapmadan önce bir saat koşması söylenebilir. Sedat Beyden de karar vermede sıkıntı yaşadığı durumlarda duş alması söylenebilir.

c) Mış gibi yapma: Aile üyelerine Elif ile yaşadıkları problem davranışını gerçekten yaşanıyormuş gibi rol yaparak şuanda yapmaları istenir.

5. SONUÇ

Filmler, uygulamada düzenli olarak karşılaşılan bir olayı simüle eden bir bağlam yaratarak zengin bir öğrenme kaynağı sunar. Filmler, teoriyi görsel, gerçek dünya bağlamına koyarak ve teorik materyali karakterlerle ve bağlamla ilişkilendirerek öğrencilerin öğrenmelerini artırır. (Downey ve ark., 2003). Öğrenci için güvenli ve tehditsiz bir uygulama ortamı sağlar. Filmler öğrencilere başlangıçta karmaşık terapötik durumları deneyimleme fırsatı sunar (Higgins ve Dermer, 2001).

Stratejik aile danışmanlığı teknik odaklı ve kısa süreli bir yaklaşıma sahiptir. Jay Haley, aile danışmanlığı alanında ilk nesil aile danışmanlarındandır ve onun kuramsal yazıları ile geliştirdiği teknikler aile danışmanlığının küresel düzeyde gelişimine büyük etki yapmıştır. Haley'e göre stratejik aile danışmanlığının fikirleri aldatıcı bir şekilde

PROCEEINGS BOOK

basittir fakat bu fikirleri gerçekleştirmek o kadar basit değildir. Stratejik yaklaşımı sunmanın en basit yolu geleneksel terapilerin zıttı olduğunu fark etmekten geçer (Gladding, 2012).

Bu çalışmada Haley'in stratejik aile danışmanlığı kuramında yer alan, aile içi iletişim kalıpları, semptomlar, hedef tanımlama, aile içi problem türleri, işlevsel ve işlevsel olmayan aile türleri, çifte bağ, hiyerarşi gibi kavramlar açıklanmış ve bu kavramlar "Beni Çok Sev" filminde yer alan sahneler üzerinde tartışılmıştır.

KAYNAKÇA

Algan, T., Aile Danışmanlığı Uygulaması: Dünü, Bugünü ve Yarını, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5,7, 2208-2217, 2016.

Carlson, J., Sperry, L., Lewis, J. A., *Family Therapy Techniques: Integrating and Tailoring Treatment*, New York, 2013.

Corey, G., *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, (Tuncay Ergene Çev. Ed.). Mentis Yayınları, Ankara, 2015.

Dokur, M. ve Profeta, Y., *Aile Ve Çift Terapisi*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

Downey, E. P., Jackson, R. L., Puig, M. E., & Furman, R., Perceptions of Efficacy in The Use of Contemporary Film in Social Work Education: An Exploratory Study, Social Work Education, 22, 4, 401-410, 2003.

Gladding, S.T., *Aile Terapisi Tarihi, Kuram ve Uygulamaları.* (İbrahim Keklik ve İbrahim Yıldırım Çev. Ed.), PDR Yayınları, Ankara, 2012.

Goldenberg, I., Goldenberg, H., *Family Therapy*, Fourth Edition, Pacifik Grove, 2008.

Haley, J., *İletisim-Psikolojik Sorunlar ve Psikoterapi*, Çeviri Editörü A. Uzunöz, Çark Kitabevi Yayınları, 1988.

Haley, J., Richeport-Haley, M., The Art of Strategıc Therapy, New York, 2003.

Haley, J., Strategies of Psychotherapy, Norwalk CT Crown House Publishing , 2005.

Higgins, J. A., Dermer, S., The Use of Film in Marriage and Family Counselor Education, Counselor Education and Supervision, 40, 3, 182-192, 2001.

Kalk, C., Family Counselling İnterventions: Understanding Family Systems and The Referral Process, Intervation in School and Clinic, 28, 4,1985.

Klajs, K., Lipman, L., *Terapia Ericksonowska,* In: Grzesiuk, L., Suszek, H., ed. Psychoterapia, Eneteia, 2011.

Klajs, K., Jay Haley - Pioneer in Strategic Family Therapy, Psychoterapıa, 2, 177, 17-28, 2016.

Köroğlu, E., Türkçapar, H., *Psikoterapi Yöntemleri: Kuramlar ve Uygulama Yönergeleri,* HYB Yayın, Ankara, 2013.

Nazlı, S., Aile Danışmanlığı, Arı yayıncılık, Ankara, 2014.

Önel, S., Sistemik Aile Terapilerinde Temel Kavramlar, Turkiye Klinikleri, Özel Sayı, 38, 32-37, 2013.

Nichols, M. P., *Aile Terapisi: Kavramlar ve Yöntemler,* Kaknüs Yayınları, Ankara, 2013.

Özburun, N., Derleme: Genel Sistem Teorisinden Etkilenen Aile Terapisi Modellerinin Karşılaştırılması, Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi, 1, 2, 172-188, 2018.

Pak, M. D., Öztürk, B., Yapısal Aile Terapisi Kuramı Ekseninde" İstanbullu Gelin" Dizisinin Analizi, Journal of International Social Research, 12, 65, 1202-1208, 2019.

Rosen, K. H., Lechtenberg, M. M., Stith, S. M., Strategic Family Therapy. In J. L. Wetchler, L. L., Hecker (Eds.), An İntroduction to Marriage and Family Therapy (2nd edition), New York, 2015.

Wikipedia, Beni Çok Sev, https://tr.wikipedia.org/wiki/Beni_Çok_Sev. (Erişim Tarihi: 15.11.2023)

AİLE İÇİ ŞİDDETE MARUZ KALAN ÇOCUKLARDA GÖRÜLEN PSİKOLOJİK BOZUKLUKLAR ÜZERİNE BİR SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

Seda KAYA
İzmir Bakırçay Üniversitesi, seda.kaya.967@gmail.com- 0000-0002-1845-1972

ÖZET

Tüm dünyada ve ülkemizde geçmişten günümüze dek şiddet olgusu hep var olagelmiştir. Şiddetin bir türü olan aile içi şiddet ise şiddete maruz kalan kişiler için ağır sonuçları olabilen bir durumdur. Şiddete sıkça maruz kalan kişiler arasında kadınlar olabileceği gibi çocuklar da olabilmektedir. Birçok araştırma bulgusuna göre çocukların da büyük oranda aile içi şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda ise birtakım psikolojik bozukluklar meydana gelebilmektedir. Bu çalışma ile aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda görülen psikolojik bozuklukları değerlendirmek amaçlanmıştır. Literatür taramasında Web of Science, Google Scholar, Pubmed, Science Direct veri tabanları kullanılmıştır ve tarama Türkçe ve İngilizce dilinde "çocuklara yönelik aile içi şiddet AND psikolojik bozukluklar" ve "domestic violence against childrens AND psychological disorders" anahtar kelimeleri ve kelimelerin eş anlamları kullanılarak yapılmıştır. PRISMA kriterleri takip edilerek çalışmaya 2000 ve 2021 yılları arasında yayınlanmış 15 araştırma makalesi dahil edilmiştir. Bulgulara göre; aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda davranış sorunları (içselleştirme ve dışsallaştırma davranışları, antisosyal davranışlar, saldırganlık, zorbalık, yıkıcı davranışlar), bilişsel sorunlar (dikkat ve öğrenme problemleri, sözel yeteneklerde düşüş, DEHB), depresyon, anksiyete, TSSB, düşük benlik saygısı, duygusal sorunlar, sosyal ilişkilerde sorunlar ve bağlanma problemleri olduğu saptanmıştır. Aile içi şiddete maruz kalmanın çocuklardaki olumsuz etkileri dikkate alınarak aile içi şiddeti önleme ve aile içi şiddetin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik müdahale programları geliştirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Aile İçi Şiddet, Çocuklara Yönelik Aile İçi Şiddet, Psikolojik Bozukluklar

A SYSTEMATİC REVİEW STUDY ON PSYCHOLOGİCAL DİSORDERS İN CHİLDREN EXPOSED TO DOMESTİC VİOLENCE

ABSTRACT

Violence has always existed throughout the world and in our country from past to present. Domestic violence, which is a type of violence, is a situation that can have serious consequences for those who are subjected to violence. Frequent victims of violence may be women or children. According to many research findings, it is seen that children are exposed to domestic violence. Some psychological disorders may occur in children exposed to domestic violence. The aim of this study is to evaluate the psychological disorders seen in children exposed to domestic violence. Web of Science, Google Scholar, Pubmed, Science Direct databases were used in the literature search and the search was carried out using the keywords "domestic

PROCEEINGS BOOK

violence against children AND psychological disorders" and synonyms of the words in Turkish and English. Following the PRISMA criteria, 15 research articles published between 2000 and 2021 were included in the study. According to the findings; It has been determined that children who are exposed to domestic violence have behavioral problems (internalizing and externalizing behaviors, antisocial behaviors, aggression, bullying, destructive behaviors), cognitive problems (attention and learning problems, decline in verbal abilities ADHD), depression, anxiety, PTSD, low self-esteem, emotional problems, problems in social relationships, and attachment problems. Considering the negative effects of exposure to domestic violence on children, intervention programs should be developed to prevent domestic violence and reduce the negative effects of domestic violence on children.

Keywords: Domestic Violence, Domestic Violence Against Childrens, Psychological Disorders

AİLE İÇİ ŞİDDETE MARUZ KALAN ÇOCUKLARDA GÖRÜLEN PSİKOLOJİK BOZUKLUKLAR ÜZERİNE BİR SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

Şiddet

Şiddet geçmişten günümüze toplumlar arasında sıkça karrşılaşılan ve ağır sonuçları olabilen bir dünya sorunudur. Dünyamızda şiddet her geçen gün artarak; insanları ve toplumları fiziksel ve psikolojik sağlık gibi bir çok alanda olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Şiddet kavramı için çok çeşitli tanımlar bulmak mümkündür. Fakat en yaygın olarak kullanılan tanım Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımdır. Bu tanımlamaya göre şiddet: "Fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararla sonuçlanma ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmasıdır" (DSÖ; 2002, 4). Yapılan tanımdan da anlaşılacağı üzere şiddetin farklı türlerinden de bahsetmek mümkündür; şiddet zarar verme, yaralama, dayak, tecavüz gibi fiziksel türde olabileceği gibi tehdit, küfür, hakaret gibi sözel türde de görülebilir (Gümüş, 2006). Ayrıca psikolojik şiddet, cinsel şiddet ve ekonomik şiddet gibi türleri de vardır ve her tür şiddet şiddete maruz kalan kişiler için önemli sonuçlar doğurabilir. Şiddete maruz kalan bu kişiler ise kadınlardan çocuklara, gençlerden yaşlılara, yakın partnerlerden flörtlere kadar çok geniş bir spektrumu kapsamaktadır (Polat, 2016).

Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet yaygınlığı günden güne artmakta olan ve neredeyse dünyanın her toplumunda rastlanabilen önemli bir sorundur. "Aile içi şiddet aile üyelerinden birinin ailedeki diğer bir üyenin yaşamını, fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü veya bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişiliğine veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem ya da ihmal" olarak tanımlanmaktadır (Aksoy ve ark., 2004). Aile içi şiddete maruz kalanların ise daha çok kadınlar ve çocuklar olduğu görülmektedir. Fakat bu tanımdan da anlaşılacağı üzere aile içi şiddetin

sadece kadına ve çocuğa yönelik şiddeti değil ailenin diğer herhangi bir üyesine yönelik şiddeti de kapsadığı unutulmamalıdır.

Aile içi şiddetin yaygınlığına bakılacak olursa dünyadaki ve ülkemizdeki şiddet oranlarının önemli derecede yüksek oluşu dikkat çekmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2005 raporuna göre yaşamlarının bir bölümünde eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı %10 ila %69 arasında, cinsel şiddete uğrayan kadınların oranı %6 ile %59 arasında, duygusal şiddete uğrayan kadınların oranı ise %20 ile %75 arasında değişmektedir (DSÖ; 2002). Bu oranlar cinsel ve duygusal şiddetin fiziksel şiddet kadar yüksek hatta bazen daha yüksek oranlarda yaşanabildiğini göstermektedir. Ülkemizdeki aile içi şiddetin yaygınlığına bakıldığında ise T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı'nın yaptığı çalışmaya göre; Türkiye'deki ailelerin % 34'ünde fiziksel şiddete, % 53'ten fazlasında ise sözlü şiddete rastlanmıştır (T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 2000). Ayrıca ülkemizde üç kadından biri şiddete maruz kalmakta (Altınay ve Arat, 2007) ve aile içi şiddete maruz kalanların % 90'ınından fazlasını kadın ve çocuklar oluşturmaktadır (Akın, 2013). Bu oranların tümü bize aile içi şiddetin ve türlerinin dünyada ve ülkemizde ne denli yaygın olduğunu açıkça göstermektedir.

Aile İçi Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Etkileri.

Çocuklar aile içi şiddete farklı biçimlerde maruz kalabilmektedir: doğum öncesinde maruz kalma, şiddete müdahale etme, şiddet kurbanı olma, şiddete tanıklık etme, şiddeti duyma-kulak kabartma, şiddete katılma, şiddetin ilk etkilerini gözlemek, şiddetin ardından, şiddeti sonradan duyma ve şiddetten görünüşte habersiz olma (Holden, 2003). Aile içi şiddete doğrudan veya dolaylı olarak farklı biçimlerde maruz kalan çocuklarda fiziksel ve psikolojik bir çok olumsuz soruna rastlanabilmektedir. Fiziksel ve psikolojik sorunların yanı sıra aile içi şiddet çocuklarda gelişimsel, bilişsel, duygusal ve davranışsal sorunlara da sebep olabilmektedir. Aile içi şiddetin çocuklar üzerindeki fiziksel etkilerine bakıldığında; aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda çeşitli sağlık problemleri, çürükler, sakatlıklar, yanıklar, yaralanmalar, kanamalar, kırıklar, beyin ve iç organ hasarları hatta ölüm görülebilmektedir. Ayrıca kusma, ishal, baş ağrısı, alt ıslatma, uyku sorunları, fiziksel gerilik de görülmektedir (Jaffe ve ark., 1986; Holden & Ritchie 1991). Yapılan bir araştırmaya göre olumsuz çocukluk deneyimlerin (ACE'lerin), aile içi şiddetin uzun vadeli sağlık sonuçlarını, fiziksel sağlığı olumsuz etkilediği, 18 yaşında tıbbi bakım kullanımını artırdığı gösterilmiştir (Thampson ve ark., 2015). Ayrıca aile içi şiddete maruz kalan çocukların, maruz kalmayan çocuklara göre hastaneye yatırılma olasılığının daha yüksek olduğu görülmüştür (Orr ve ark, 2020). Aile içi şiddetin duygusal sonuçlarına bakıldığında; şiddete uğramış çocukların depresyon, anksiyete bozuklukları, yeme bozuklukları, uyku bozuklukları, konuşma bozuklukları, cinsel problemler, travmatik semptomlar ve TSSB geliştirme olasılıklarının daha yüksek olduğu gösterilmiştir (KSGM, 2009; Kitzmann ve ark., 2003; Spilsbury ve ark., 2007). Bu çocukların içine kapanık, iletişim sorunları yaşayan, sessiz, çekingen, utangaç, korkmuş, okul başarısı düşük, devamsızlığı fazla çocuklar olduğu da görülmektedir (Sokullu 2003). Ayrıca aile içi şiddete maruz kalan çocukların düşük benlik saygısı, korkular, güvensizlik, huzursuzluk, çaresizlik, suçluluk hisleri yaşayabildikleri de görülmektedir (Groves, 1999). Aile içi şiddetin çocuklar

üzerindeki bilişsel sonuçlarına bakıldığında; çocukların dikkat azlığı, öğrenme problemleri ve DEHB gibi bilişsel bozulmalar yaşadıkları görülebilmektedir (Hilberman ve Munson 1978). Aile içi şiddetin davranışsal sonuçlarına bakıldığında; aile içi şiddete maruz kalmış çocuklar agresyon ve öfke, sosyal uyum sorunları, içselleştirme davranış problemleri, dışsallaştırma davranış sorunları, antisosyal davranışlar, suç işleme, saldırgan davranışlar, zorbalık ve karşı gelme bozuklukları (bağırma) geliştirebilirler (Kernic, 2003). Aile içi şiddete maruz kalan çocukların madde kullanımı/bağımlılığı, kendine zarar verme ve intihar riski olasılığının da fazla olduğu görülmektedir (Polat, 2001). Sergeevna ve Ivanovna (2020) yaptıkları derleme çalışmasında şiddete uğrayan çocukların psikolojik özelliklerinin; düşük benlik saygısı, depresyon, cinsel bozukluklar, sadist eğilimler, saldırgan davranışlara eğilim, intihara meyilli olma, kişilerarası iletişimde güçlükler ve suçluluk duygusu olduğunu göstermişlerdir.

YÖNTEM

Bu sistematik derleme aile içi şiddet mağduru çocuklarda görülen psikolojik bozuklukları konu alan çalışma bulgularını derlemek amacıyla yapılmıştır. Literatür taraması yapılmaya başlamadan önce tarama yapılacak veri tabanları, tarih aralığı, anahtar kelimeler ve bu kelimelerin eş anlamlıları belirlenmiştir. Derleme PRISMA kriterleri takip edilerek yapılmıştır. Bu derleme çalışması için Web of Science, PubMed, Google Scholar ve Science Direct veri tabanları taranmıştır ve tarama işlemi 2000 ve 2021 yılları arasını kapsamaktadır. Tarama yapılırken Türkçe ve İngilizce olarak "çocuklara yönelik aile içi şiddet AND psikolojik bozukluklar" ve "domestic violence against childrens AND psychological disorders" anahtar kelimeleri ve bu kelimelerin eş anlamları kullanılmıştır. Çalışmaya dahil etme kriterleri; aile içi şiddete maruz kalmış çocuklarda psikolojik bozuklukları konu alan bir çalışma olması, katılımcıların 18 yaş altı çocuklar olması, 2000 ve 2021 yılları arasında yapılan bir çalışma olması, Türkçe ve İngilizce dilinde yazılmış ve tam metnine ulaşılabilen bir çalışma olması olarak belirlenmiştir. Dışlama kriterleri ise; katılımcıların 18 yaş ve üstü çocuklar olması, Türkçe ve İngilizce dili dışında yabancı bir dille yazılmış bir çalışma olması, tam metnine ulaşılamayan ve derleme makalesi olan bir çalışma olması olarak belirlenmiştir. Anahtar kelimeler kullanılarak yapılan tarama sonucu Web of Science (170 sonuç), PubMed (108 sonuç), Google Scholar (300 sonuç) ve Science Direct (200 sonuç) veri tabanlarından toplam 718 çalışmaya ulaşılmıştır. Ulaşılan çalışmalardan 26'sının tekrar ettiği tespit edilmiştir. Bu çalışmaya derleme makaleler dahil edilmemiştir. Tekrar eden çalışmalar ve derleme makaleler çıkarıldıktan sonra ulaşılan 692 makalenin başlık ve özetleri incelenmiştir. Başlık ve özet incelemesinin yeterli olmadığı makalelerde tam metin incelemesi de yapılmıştır. Dışlama kriterleri de dikkate alınarak yapılan değerlendirmelerden sonra 558 makale araştırma konusuyla alakasız olduğu için dışlanmıştır. Kalan 134 çalışma dahil etme kriterleri ve dışlama kriterleri dikkate alınarak tekrar değerlendirilmeye alınmıştır. Tüm bu değerlendirmelerin sonucunda toplam 15 çalışma derlemeye dahil edilmiştir.

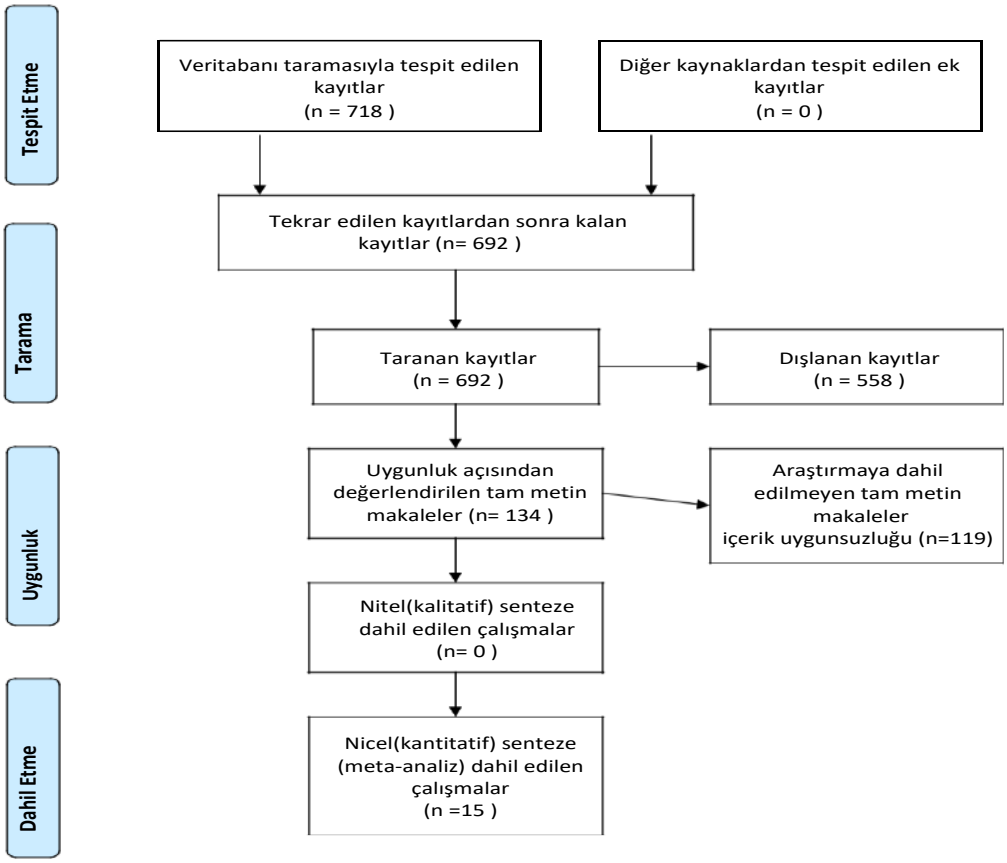

Görsel 1. Süreç PRISMA akış şeması ile gösterilmiştir.

BULGULAR

Bu sistematik derleme çalışmasında belirlenen kriterlere uygun olarak seçilen on beş makale incelenmiştir.

Örneklem Özellikleri

Sistematik derlemeye dahil edilen çalışmalar 2000 ile 2021 yılları arasında yapılmıştır ve tümü araştırma makalesidir. Çalışmaların örneklemini kötü muameleye ve aile içi şiddete maruz kalmış çocuk ve ergenler oluşturmuştur. Araştırmalar arasında 30 anne ve 6-12 yaşları arasındaki 42 çocuğu ile en az örneklem sayısına sahip olan çalışma Jarvis, Gordon ve Novaco'ya (2005) aittir. Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmal Veri Sistemi (NCANDS) Çocuk Dosyasından ulaşılan 4.191.742 çocuk ile en fazla örneklem sayısına sahip olan çalışma Reid, Jahanfar ve Tawil'e (2021) aittir.

Kullanılan Ölçüm Araçları

Sistematik derlemeye dahil edilen çalışmalarda çocuk ve ergenlerdeki aile içi şiddeti ve görülen psikolojik bozuklukları saptamak amacıyla bazı ölçüm araçları kullanılmıştır. Araştırmalardan beşinde Ebeveyn-Çocuk Çatışma Taktik Ölçeği (CTS-PC) (Hunt, Slack ve

PROCEEINGS BOOK

Berger, 2017; Ni ve ark., 2020; Grasso ve ark., 2016; Huang, Chen ve Cheung, 2020; Grasso ve ark., 2016); üçünde Güçlü Yönler ve Zorluklar Anketi (SDQ) (de Haan ve ark., 2017; Ni ve ark., 2020; Hildebrand ve ark., 2019); üçünde Çocuk Davranışı Kontrol Listesi (CBCL) (Bauer ve ark., 2006; Hunt, Slack ve Berger, 2017; Jarvis, Gordon ve Novaco, 2005); üçünde Epidemiyolojik Araştırmalar Merkezi Depresyon Ölçeği (CES-D) (Huang, Chen ve Cheung, 2020; Ismayilova ve ark., 2016; Jarvis, Gordon ve Novaco, 2005); üçünde Gözden Geçirilmiş Çatışma Taktikleri Ölçeği (CTS2) (Grasso ve ark., 2016; Grasso ve ark., 2016; Jarvis, Gordon ve Novaco, 2005); ikisinde Çatışma Taktikleri Ölçeği (CTS) (Huth-Bocks, Levendosky ve Semel, 2001; Bauer ve ark., 2006); ikisinde Uluslararası Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Birliği Çocuk İstismarı Tarama Aracı Çocuk Sürümü (ICAST-C) (Ni ve ark., 2020; Ismayilova ve ark., 2016) kullanılmıştır. Çalışmalarda kullanılan diğer ölçekler Tablo 1'de belirtilmiştir.

Çalışma Bulguları

Sistematik derleme çalışmasında aile içi şiddete maruz kalmış çocuklarda görülen psikolojik bozuklukları ele alan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmalardan ikisi aile içi şiddetin çocukların bilişsel düzeylerine etkisini incelemiştir. Bu çalışmalardan ilki; Huth-Bocks, Levendosky ve Semel'in (2001) yaptığı aile içi şiddetin okul öncesi çocukların zihinsel işlevleri üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini inceleyen çalışmadır. Çalışma sonuçlarına göre; aile içi şiddete tanık olan çocuklar, tanık olmayanlara göre önemli ölçüde daha zayıf sözel beceriler göstermiştir ancak bu çocuklar arasında görsel-uzaysal becerilerde bir farklılık göstermemiştir. Mevcut aile içi şiddet, çocukların sözel yetenekleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahipken, görsel-mekansal yetenekler üzerinde belirgin bir doğrudan etkisi olmamıştır. Aile içi şiddet, doğrudan ev ortamıyla ilişkili bulunmamıştır fakat aile içi şiddet anne depresyonunu, anne depresyonu da ev ortamının kalitesini olumsuz etkileyerek çocukların sözel yeteneklerini ve görsel-uzaysal yeteneklerini olumsuz etkilemiştir. Bu çalışma aile içi şiddetin çocukların sözel yetenekleri üzerinde daha büyük bir etkisi olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak aile içi şiddet okul öncesi çocukların zihinsel işleyişindeki sorunlara katkıda bulunmakta ve çocukların zihinsel işlevlerini hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilemektedir.

Aile içi şiddetin çocukların bilişsel düzeylerine etkisini inceleyen diğer çalışma de Haan ve ark. (2017) yaptığı kötü muameleye maruz kalmış çocuk ve ergenlerde kötü muameleye bağlı olarak ortaya çıkan işlevsiz bilişleri ve bu işlevsel olmayan bilişlerin içselleştirme ve dışsallaştırma belirtileriyle olan ilişkilerini inceleyen çalışmadır. Çalışmada kötü muamele olarak aile içi şiddet, duygusal istismar, ihmal, fiziksel istismar ve cinsel istismar ele alınmıştır. Çalışma sonuçlarına göre; kötü muamele görmüş çocuklarda psikolojik semptomlarının gelişiminde işlevsiz bilişler önemli rol oynamaktadır. Beş farklı kötü muamele türünün deneyimlenmesi tek tip kötü muameleye kıyasla daha işlevsiz bilişlere yol açmıştır. İşlevsel olmayan kötü muameleyle ilgili bu bilişler, en çok kızlarda, ergenlerde ve kız ergenlerde görülmüştür. Ayrıca kötü muamele görmüş çocuklarda işlevsel olmayan kötü muameleyle ilgili bilişler, Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ve içselleştirme belirtileriyle yüksek düzeyde ilişkili, dışa yönelim belirtileriyle orta düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Çalışmalardan dördü aile içi şiddetin çocukların davranışsal düzeylerine etkisini incelemiştir. Bu çalışmalardan ilki; Bauer ve ark. (2006) yaptığı çocuklar arasındaki zorbalık yaygınlığını araştıran ve bu çocukluk davranışları ile aile içi şiddete maruz kalma arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmadır. Çocukların %73ü akranları tarafından mağdur edildiğini, %34ü de başkalarına zorbalık davranışlarında bulunduğunu bildirmiştir. Çocuk zorbaların %97'si eş zamanlı olarak akranları tarafından mağduriyet de yaşadıklarını bildirmiştir. Kızlar erkekler çocuklarından daha fazla zorbalık kurbanı olma (%55) ve zorbalık (%61) bildirmiştir. Çocukların %50'sinin aile içi şiddete maruz kaldığı bulunmuştur ve aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda zorbalık ve mağduriyet riski artmıştır. IPV'ye maruz kalan çocukların daha yüksek düzeyde genelleştirilmiş saldırganlık sergiledikleri bulunmuştur ve yakın partner şiddetine maruz kalan çocuklar daha yüksek oranda sorunlu dışsallaştırma davranışları/fiziksel saldırganlık ve içselleştirici davranışlar sergilemişlerdir. Ayrıca aile içi şiddete maruz kalan çocukların dikkat sorunları gösterme olasılığı daha yüksek bulunmuştur.

Aile içi şiddetin çocukların davranışsal düzeylerine etkisini inceleyen diğer bir çalışma Hunt, Slack ve Berger (2017)'in orta çocukluk yıllarında olumsuz çocukluk deneyimlerine (ACE) maruz kalan çocuklarda davranışsal sonuçları incelediği çalışmadır. Bu çalışmada çocukların 5 yaşına kadar maruz kaldığı sekiz ACE kategorisi araştırılmıştır: çocukluk istismarı (duygusal ve fiziksel), ihmal (duygusal ve fiziksel) ve aile içi şiddet, kaygı veya depresyon, madde bağımlılığı veya hapsedilme. En yaygın görülen ACE'ler ebeveyn kaygısı veya depresyonu, aile içi şiddete maruz kalma, duygusal istismar ve duygusal ihmaldi ve çocukların çoğunluğu (%77.4) 1 veya daha fazla ACE'ye maruz kalmıştır. Siyah çocukların ve düşük eğitimli anneleri olan çocukların birden fazla ACE kategorisine maruz kalma, davranış sorunları gösterme ve DEHB tanısı olasılıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Hispanik çocuklar ise diğer çocuklara kıyasla en yüksek aile içi şiddete maruz kalma prevalansı bildirmiştir. Tüm çocukların %26sı aile içi şiddete maruz kalmıştır. Bu çalışmada erken çocukluk dönemindeki olumsuzluklara (ACE'lere) maruz kalmanın orta çocukluk döneminde dışsallaştırma ve içselleştirme davranışları ve DEHB tanısı olasılığı ile güçlü şekilde ilişkili olduğu gösterilmiştir.

Bir diğer çalışma olan Ni ve ark. (2020) yaptığı çalışma farklı kötü muamele türlerinin ergenlerin duygusal/davranışsal sorunları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ergenlerin %5,6sı hafif, %27,6sı orta, %4,6sı şiddetli fiziksel kötü muamele, %47,5i duygusal kötü muamele, %49,4ü aile içi şiddete tanık olduğunu bildirmiştir. Ayrıca %12'si duygusal sorunlar, %9'u davranış sorunları bildirmiştir. Orta ve şiddetli fiziksel kötü muamele duygusal problemlerle ve davranışsal problemlerle ilişkili bulunmuştur. Duygusal kötü muamelenin kız çocuklarında daha etkili olduğu bulunmuştur ve daha yüksek duygusal, davranışsal problem riskiyle ilişkilendirilmiştir. Şiddetli fiziksel kötü muamelenin ise erkek çocuklarında daha etkili olduğu bulunmuştur ve davranış sorunları ile güçlü şekilde ilişkilendirilmiştir. Sonuç olarak ergenlerin ev ortamında yüksek düzeyde kötü muameleye maruz kaldığı, bu kötü muamelenin duygusal ve davranışsal sorunları üzerinde önemli ölçüde olumsuz etkileri olduğu ve birden fazla kötü muamele türünün, ergenlerin duygusal ve davranışsal sorunları riskini artırdığı gösterilmiştir.

Aile içi şiddetin çocukların davranışsal düzeylerine etkisini inceleyen son çalışma Grasso ve ark. (2016) sert ebeveynliğin aile içi şiddet ile çocukların yıkıcı davranışları arasındaki ilişkiye aracılık edip etmediğini incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre çocukların %85i psikolojik saldırganlığa, %69u hafif-orta, %22si şiddetli fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Kendileri aile içi şiddet gördüğünü bildiren anneler, çocuklarına karşı hafif ila daha şiddetli fiziksel cezalandırma biçimlerine girmişlerdir. Annelerin yaşadığı IPV annelerde sert ebeveynlikle ilişkili bulunmuştur. Annelerin eşleriyle olan yakın ilişkilerini en yaygın olarak karakterize eden davranış türleri, çocuklarına yönelik ebeveynlik davranışlarında da ortaya çıkmıştır. Aile içi şiddetin psikolojik ve fiziksel biçimlerinin ve sert ebeveynliğin, okul öncesi çocukların yıkıcı davranışları üzerinde önemli etkisi olduğu bulunmuştur. Psikolojik sert ebeveynlik, psikolojik IPV ile çocuğun yıkıcı davranışı arasındaki ilişkiye aracılık etmiştir. Sonuç olarak aile içi şiddetin okul öncesi çocukların yıkıcı davranışları üzerinde önemli bir doğrudan etkisi olduğu gösterilmiştir.

Derlemeye dahil edilen çalışmalardan Huang, Chen ve Cheung (2020)'in çalışması aile içi şiddetin çocuklarda depresyon semptomlarına etkisini incelemiştir. Bu çalışma 1 ve 3 yaş arasındaki erken çocukluk döneminde IPV'ye (çocukluk çağı travması) maruz kalmanın 15 yaşındaki depresyon belirtileri üzerindeki etkilerini incelemiş ve 5 yaşında fiziksel cezaya maruz kalmanın ve 9 yaşında akran zorbalığı mağduriyetinin bu ilişkiyi etkileyip etkilemediğini araştırmıştır. IPV'ye erken maruz kalma (1-3 yaş), 5 yaşında fiziksel ceza yaşamakla ve 9 yaşında akran zorbalığı mağduriyeti ilişkilendirildi. Fiziksel ceza ve zorbalık mağduriyeti deneyimlerinin, aile içi şiddete maruz kalmanın depresyon üzerindeki etkisine aracılık ettiği; 5 yaşında fiziksel cezalandırma ve 9 yaşında zorbalığa maruz kalmanın 15 yaşında depresyon belirtileri üzerinde önemli etkileri olduğu bulunmuştur. Aile içi şiddete erken maruz kalmanın (1-3 yaş), 15 yaşındaki depresyon semptomları üzerinde güçlü doğrudan ve dolaylı etkileri olduğunu ve IPV'ye maruz kalmanın, ergenlik döneminde depresyon belirtileriyle kendini gösteren çocuklar üzerinde uzun vadeli bir etkisi olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak bu çalışma erken çocukluk döneminde IPV'ye maruz kalan çocukların ergenlik döneminde daha büyük depresyon belirtilerine sahip olma olasılığının daha yüksek olduğunu ve bu etkinin fiziksel ceza ve akran zorbalığı mağduriyeti ile daha da kötüleşeceğini göstermiştir.

Castro ve ark. (2017)'nın çalışması aile içi şiddet ve çocuklarda TSSB belirtilerinin gelişimi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda TSSB yaygınlığı %20, TSSB semptomlarından yeniden yaşama %57, aşırı uyarılma %36 ve kaçınma %26 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ele alınan yedi tür kötü muamele: annenin maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel kötü muamele, annenin maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel kötü muamelenin görgü tanığı, çocuğun maruz kaldığı ihmal ve doğrudan maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel kötü muameledir ve bu 7 tür kötü muamele arasından en güçlü ilişki Fiziksel istismar ve TSSB arasında bulunmuştur. Ayrıca çocuğun doğrudan maruz kaldığı fiziksel kötü muamele, üç TSSB semptom alt ölçeği ile en güçlü şekilde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca aile içi şiddete maruz kalan çocukların maruz kaldığı istismarın sıklığı ile travma sonrası stresin semptomatolojisi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Sonuç olarak çocuğun doğrudan maruz kaldığı fiziksel ve psikolojik kötü muamele TSSB belirtilerini öngörmüştür ve bu çalışma

IPV'ye ve diğer çocuk istismarı türlerine maruz kalan çocukların TSSB yaşama olasılığının daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Sousa ve ark. (2011)'nın çalışması çocukların aile içi şiddete maruz kalmasının daha sonra ebeveynlerine bağlanmaları ve antisosyal davranışları üzerindeki etkisini incelemiştir. İstismara ve Aile içi şiddete maruz kalan gençler maruz kalmayanlara veya sadece tek tip maruz kalanlara göre ergenlik döneminde ebeveyne daha az bağlanmış ve daha yüksek antisosyal davranışlarda (%47) (suçlu saldırı, küçük çaplı saldırı, suçluluk ve statü suçları daha fazla) bulunmuştur. Ayrıca ergenlikte ebeveynlere daha güçlü bağlanma bağlarının, daha düşük bir antisosyal davranış riskini öngördüğü görülmüştür. Daha yüksek ebeveyn-ergen bağlanması, daha düşük antisosyal davranış olasılığını öngörmüştür. Ayrıca erkek çocuklar kızlardan daha düşük bağlanma bildirmiştir. Sonuç olarak çocuk istismarı ve aile içi şiddete maruz kalma, maruz kalmamaya göre antisosyal davranış olasılığını artırmıştır.

Çalışmalardan ikisi aile içi şiddetin çocukların psikolojik bozukluklarına etkisini sınıflandırma yaparak incelemişlerdir. Bu çalışmalardan ilki Ismayilova ve ark. (2016)'nın yaptığı Burkina Faso kırsalında aşırı yoksulluk içinde yaşayan çocuklar arasında şiddet ve sömürüye maruz kalma da dahil olmak üzere olumsuz çocukluk deneyimleri ile çocukların akıl sağlığı sonuçları arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmadır. Çocukların %56'sı son bir yılda fiziksel şiddet gördüğünü ve tüm çocukların %54'ü fiziksel şiddet gördüğünü bildirmiştir. Annelerin çoğunluğu (%82) en az bir tür fiziksel ceza uyguladığını ve %92'si sözlü veya duygusal olarak taciz edici disiplin uygulamaları kullandığını bildirmiştir. Çocukların olumsuz çocukluk deneyimlerine maruz kalmalarına göre beş sınıf tanımlandı: Çalışmayan Yoksul Sınıf (%21), Aşırı Yoksul Olmayan Sınıf (%30), İstismara Uğrayan Sınıf-Aile içi şiddete en fazla maruz kalanlar (%20), Sağlıklı ve İstismar Edilmeyen Sınıf (%14), Dış İşçi Sınıfı (%13). Çocukların %15'i depresyon için klinik sınırın üzerinde, %17,8'i TSSB ve %6,4'ü düşük benlik saygısı için puan almıştır. Evde, işte ve toplumda şiddete en fazla maruz kalan çocuklar (İstismara uğrayan ve sömürülen sınıf) ve okula gitmeyip genellikle ailelerinden uzakta başka haneler için çalışan çocuklar (Dış İşçi sınıfı) en kötü ruh sağlığı sonuçlarını, en yüksek depresyon ve TSSB belirtileri göstermiştir. Sağlıklı ve İstismar Edilmemiş sınıftaki çocuklar, önemli ölçüde daha düşük travma semptomları ve daha yüksek benlik saygısı göstermişlerdir. Sonuç olarak çalışma olumsuz çocukluk deneyimlerinin, aile içi şiddetin çocukların olumsuz ruh sağlığı sonuçları ile güçlü ilişkilere sahip olduğunu göstermiştir.

Diğer çalışma Grasso ve ark. (2016)'nın yaptığı okul öncesi çocuklarda aile içi şiddete maruz kalmanın kalıplarını inceleyen çalışmadır. Çocukların %72'si hafif-orta düzeyde fiziksel şiddete ve %28.'i daha ağır fiziksel şiddet biçimlerine, %91'i ise en az bir tür psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Çocukların aile içi şiddete maruz kalmalarına göre üç sınıf belirlenmiştir: Her türlü şiddete maruz kalma olasılığı yüksek olan Çoklu kurban sınıfı (%15), psikolojik şiddete maruz kalma olasılığı yüksek olan sert ebeveynlik sınıfı (%49) ve düşük maruz kalma sınıfı (%35). Çoklu kurban sınıfı daha fazla stresli yaşam olayları yaşamış ve kötü muameleye maruz kalmıştır. Çoklu kurban sınıfındaki çocuklar daha fazla yıkıcı davranış göstermiş ve depresyon, anksiyete, TSSB (irkilme davranışı), antisosyal davranış, dışsallaştırma semptomlarında; sert ebeveynlik sınıfındaki çocuklar ise daha fazla öfke göstermiş ve TSSB (irkilme davranışı) ve

içselleştirme semptomlarında daha yüksek puanlar almıştır. Sonuç olarak bu çalışma küçük çocukların aile içi şiddete maruz kalmalarının farklı modellerini vurgulamıştır.

Hildebrand ve ark. (2019)'nın yaptığı çalışmada aile içi şiddet mağduru çocuk ve ergenlerde (9-16 yaş) dayanıklılık süreci (sosyal destek) ve ruh sağlığı sorunları olasılıkları incelenmiştir. Aile içi şiddete maruz kalanla Grup 1 (G1), aile içi şiddete maruz kalmayanlar ise Grup 2 (G2) olarak gruplandırılmış ve bu iki grup arasındaki farklılıklar incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre; çocuk veya ergenlerin %63'ü (G1) birden fazla şiddet türüne maruz kalmış, en sık psikolojik şiddet (%82), bunu ihmal veya terk (%58), cinsel şiddet (%26) ve fiziksel şiddet (%23) izlemiştir. İki grup arasında dayanıklılık prevelansı açısından fark bulunmamıştır ancak şiddet mağduru olan çocuk ve ergenler (G1), travmatik durumlara maruz kalmalarına rağmen %72, %92 ve %87'ye karşılık gelen yeterli dayanıklılık prevalansı göstermiştir. Kız çocuklarının duygusal tepkisellikte, yani bir kırılganlık durumuyla duygusal olarak baş etmede ve duygusal olarak iyileşmede güçlük çekmede erkeklerden 15 kat daha düşük dayanıklılık gösterme olasılığı olduğu bulunmuştur. Ayrıca her iki gruptaki çocuk ve ergenlerin, öğretmenden ve toplumdaki diğer insanlardan sosyal destek algısı olmadığında yani düşük bir sosyal destek algısı, daha düşük dayanıklılık şansı ile ilişkili bulunmuştur. Daha az destek algısı olan çocuk ve ergenlerin, iyimserlik, öz-yeterlik ve uyum yeteneği ve duygusal tepkisellik gibi kişisel özelliklerde düşük dayanıklılık şansının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aile içi şiddete maruz kalan gruptaki çocuk ve ergenler maruz kalmayan gruptakilere göre daha yaygın ruh sağlığı sorunları (%65e %33) göstermiştir. Bu çocukların ebeveynleri de bu bulguyu onaylamıştır (çocuk ruh sağlığı sorunlarını G1 için %54 G2 için %37 olarak değerlendirmişlerdir). Sonuç olarak bu çalışmada çocuklara ve ergenlere yönelik aile içi şiddetin, ruh sağlığı sorunları gelişimi için bir risk faktörü olduğu ve duygusal tepkisellik açısından dayanıklılığı düşük olan çocukların zihinsel sağlık sorunları geliştirme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Reid, Jahanfar ve Tawil (2021)'in yaptığı çalışmada ise aile içi şiddetin çocukların fiziksel ve psikolojik sağlığına etkisi incelenmiştir. Aile içi şiddete maruz kalan kötü muamele gören çocuklarda sağlık sonuçlarını inceleyen bu çalışmanın sonuçlarına göre çocukların %13ü aile içi şiddete maruz kaldığını bildirmiştir. 8 yaş altı çocukların yaklaşık %15'i ve 9-14 yaş arası çocukların %11,6'sı aile içi şiddete maruz kalmıştır ve erkek çocular ile kız çocuklar (%13) eşit oranda şiddete maruz kalmıştır. Aile içi şiddet cinsiyet, çocuğun yaşı, ırkı, etnik kökeni ve yaşam düzeni ile ilişkilendirilmiştir. İhmal edilen çocuklarda daha düşük bilişsel ve dil puanları ve daha fazla davranış sorunu bildirilmiştir. Çocuklarda uyuşturucu kullanımı, duygusal rahatsızlıklar, görme bozukluğu (%9), öğrenme ve fiziksel engelliliğin (%8) yanı sıra davranış sorunları ve diğer tıbbi durumlar (%16) daha yüksek oranda aile içi şiddet ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca aile içi şiddete maruz kalan çocuklar daha yüksek oranda alkol kullanımı, zihinsel gelişimsel gecikme, duygusal rahatsızlıklar, öğrenme güçlüğü (%15) ve davranış sorunları (%17) göstermiştir. Aile içi şiddetin, kötü muamelenin çocuklarda öğrenme güçlüğü ve duygusal rahatsızlığı %13 oranında artırırken davranış sorunlarını %18 oranıda artırdığı bulunmuştur. Sonuç olarak bu çalışma aile içi şiddetin çocuklarda zararlı sağlık ve gelişim sorunlarına yol açabilen temel bir sorun olduğunu göstermiştir.

Jarvis, Gordon ve Novaco (2005)'nun çalışması Aile İçi Şiddet Sığınma Evlerinde kalan aile içi şiddete maruz çocukların psikolojik sorunlarını incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre çocukların son derece şiddet içeren evlerden geldiği ve çocukların çoğunluğunun yetişkinler arası şiddete müdahale etmeye çalıştığı (%70'i) bulunmuştur. Çocukların evde şiddet olayına ilk doğrudan tanık olmalarının yaklaşık 3.5 yaşındayken meydana geldiği ve %63.3'ünde ise çocuk 2 yaşından küçükken bile evde şiddetin mevcut olduğu görülmüştür. İstismarcıların %73,3'ü biyolojik babadır ve çocukların %13'ü evde annelerinin de dahil olduğu birden fazla istismarcı ilişkiye maruz kalmıştır. Çocukların %33ü de fiziksel istismara maruz kalmıştır ve erkeklerin istismara uğrama olasılığı kızlardan daha yüksek bulunmuştur. Evde yetişkinler arası şiddete tanık olmak, doğrudan istismara maruz kalmak kadar psikolojik olarak zarar vericiydi ve annelerin çocuklarının istismarına tanık olmaları ise annelik kaygısını yordamıştır. Bu çocukların sığınma evi hakkındaki görüşlerinin olumlu olduğu görülmüştür. Hatta bazıları barınaklarda evlerinden daha güvende ve mutlu hissettiklerini belirtmiştir. Hem anneler hem çocuklar birbirleriyle ilişkilerininin kalitesinin yüksek olduğunu bildirmiştir. Çocuk TSSB belirtileri fiziksel şiddet miktarı ile ilişkili, maruz kalınan yaralanmaların sayısı ve çocuk davranış sorunları (içselleştirme davranışları) anne kaygısı ve öfkesi ile ilişkili bulunmuştur.

Son çalışmaya bakıldığında Cortiñas, Rivera ve Martínez (2018)'in çalışması toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmanın çocukların psikolojik gelişiminde, özellikle duygusal ve sosyal alanlarda yaratabileceği etkiyi incelemiştir. Çalışma sonuçları toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan çocukların, şiddet içermeyen ailelerin çocuklarına göre psikososyal bozukluk puanlarının daha yüksek olduğunu göstermiştir. IPV yaşayan çocukların okuldan daha fazla memnun olmadıkları, kişisel durumlarını yönetemediklerini veya kontrol altında tutamayacaklarını hissettikleri, depresif belirtiler gösterdikleri, sosyal ortamlarda daha fazla stres yaşadıkları ve başarı ile ilgili olumsuz bir benlik algısı yaşadıkları belirlenmiştir. Çocukken IPV'ye maruz kalma ile sosyal ilişkileri yönetme ve sürdürmedeki zorluklar arasında yakın bir ilişki ile kişilerarası ilişkilerde büyük bir etki büyüklüğü ve ebeveynler arası şiddete maruz kalan çocukların sosyal etkileşimlerinden daha yüksek düzeyde memnuniyetsizlik sergiledikleri görülmüştür. IPV'ye maruz kalan çocuklar, diğer çocuklara kıyasla ev dışında destek alma olasılıklarını azaltan, kalıcı ve sağlıklı arkadaşlıkları sürdürmekte daha büyük zorluklar sergilemişlerdir. IPV'ye maruz kalmayan kontrol grubundaki çocuklar ise kişilerarası ilişkilerde, ebeveynlerle ilişkilerde ve benlik saygısında daha yüksek puanlar ayrıca IPV'ye maruz kalan çocuklara göre daha fazla başa çıkma becerisi ve sosyal/aile desteği bildirmişlerdir. Bu çocuklar sosyal ilişkilerinde daha başarılı olmuşlar, anne babaları ile daha iyi ilişkiler kurmuş ve kendilerine daha fazla saygı duymuşlardır. Aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda okula karşı olumsuz tutum, dış kontrol odağının varlığı, depresyon, yetersizlik duygusu, zayıf benlik algısı, kişilerarası ilişkilerde başarısızlık, sosyal stres, kişisel uyumsuzlukların daha fazla olduğu görülmüştür. Sonuç olarak bu çalışma şiddetin sadece samimi ikilide gerçekleşmediği, aynı zamanda tüm ailedeki ilişki kalıpları üzerinde olumsuz etkileri olduğu görüşünü desteklemiştir ve şiddete maruz kalan çocukların daha büyük uyumsal ve duygusal sıkıntılar yaşadığını göstermiştir.

TARTIŞMA

PROCEEINGS BOOK

Bu sistematik derleme çalışmasında aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda şiddet sonrasında görülen psikolojik sorunları ele alan çalışmalar incelenmiştir. Alanyazın incelendiğinde bazı araştırmacılar aile içi şiddetin en büyük zararı çocuklara verdiğini vurgulamaktadır (Widom, 1989; Tezcan ve ark. 2010). Bu çocukların diğer çocuklara kıyasla daha olumsuz sonuçlar yaşadıkları belirtilmiştir ve aile içi şiddetin olduğu evlerde yetiştirilen çocukların problemli gelişim riski altında olduğunu da belirtmişlerdir (Kitzmann ve ark., 2003).

Aile içi şiddetin çocuklarda bilişsel bozulmalar ve bilişsel geriliklere neden olabileceğini gösteren çalışmalarla tutarlı olarak (Hilberman ve Munson 1978; Qverlien, 2010; Kaymak ve Özmen 2004; Skinner ve ark. 2006, Kırbaş ve ark. 2007) bu çalışmada ele alınan Huth-Bocks, Levendosky ve Semel'in (2001) yaptığı çalışmada aile içi şiddetin okul öncesi çocukların zihinsel işlevleri üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin olduğu bulunmuştur. Aile içi şiddete tanık olan çocuklar, tanık olmayanlara göre önemli ölçüde daha zayıf sözel beceriler göstermiştir. Ayrıca de Haan ve ark. (2017) çalışmasında da kötü muamele görmüş çocuklarda şiddet sonrası ortaya çıkan işlevsel olmayan bilişlerin en çok kız ergenleri etkilediği ve psikolojik semptomlarının gelişiminde (TSSB- içselleştirme ve dışsallaştırma belirtileri) bu işlevsiz bilişlerin önemli rol oynadığı gösterilmiştir.

Bauer ve arkadaşları (2006) çocukların %50'si gibi büyük bir oranda çocuğun aile içi şiddete maruz kaldığını ve aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda zorbalık ve mağduriyet riskinin arttığını göstermiştir. Aile içi şiddete maruz kalan çocukların daha yüksek düzeyde genelleştirilmiş saldırganlık sergiledikleri ve daha yüksek oranda sorunlu dışsallaştırma davranışları/fiziksel saldırganlık ve içselleştirici davranışlar sergilediklerini de göstermiştir. Bu bulgular çocukların ebeveynlerini model alarak şiddeti bir problem çözme yötemi olarak öğrenmiş olabileceklerini vurgulayan çalışmalarla tutarlıdır (Bandura, 1978). Kadına ve çocuğa yönelik aile içi şiddet ile büyüyen bu çocukların büyüdüklerinde kendi eşi ve çocuğuna aile içi şiddet uygulama olasılığı da daha yüksek olabilmektedir (Bayındır, 2010). Ayrıca aile içi şiddete maruz kalan çocukların daha fazla zorbalık davranışlarında bulunduğu, şiddete bir çözüm yöntemi olarak daha fazla başvurduğu ve agresyon, öfke ve saldırganlık seviyelerinde bir artış olduğunu gösteren çalışma bulgularıyla da uyumlu sonuçlar elde edildiği söylenebilir (Ayan, 2007; Qverlien, 2010).

Aile içi şiddetin çocuklarda dikkat ve öğrenme problemlerine, ayrıca Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğuna yol açabileceğini gösteren çalışmalarla tutarlı olarak (Hilberman ve Munson 1978); Hunt, Slack ve Berger (2017) erken çocukluk dönemindeki olumsuzluklara (ACE'lere) maruz kalmanın orta çocukluk döneminde dışsallaştırma ve içselleştirme davranışları ve DEHB tanısı olasılığı ile güçlü şekilde ilişkili olduğu bulgusunu elde etmiştir. Aile içi şiddetin ve belki de dikkat problemlerinin getirisi olarak bu çocukların okul devamsızlıklarının arttığı ve akademik başarılarının düştüğünü gösteren çalışmalar da mevcuttur (Çaylı ve Rahte, 2010). Bu çalışmalarla uyumlu olarak Cortiñas, Rivera ve Martínez (2018) toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan çocukların, şiddet içermeyen ailelerin çocuklarına göre daha çok psikososyal uyumsuzluk yaşadığını, bu çocukların okul memnuniyetinin azaldığını, sosyal ortamlarda daha fazla stres yaşadıklarını ve başarı ile ilgili olumsuz bir benlik algısı yaşadıklarını göstermiştir. Ayrıca Reid, Jahanfar ve Tawil (2021) aile

içi şiddete maruz kalan çocukların zihinsel gelişimsel gecikme, duygusal rahatsızlıklar, öğrenme güçlüğü (%15) ve davranış sorunları (%17) gösterdiğini veaAile içi şiddetin, kötü muamelenin çocuklarda öğrenme güçlüğü ve duygusal rahatsızlığı %13 oranında artırırken davranış sorunlarını %18 oranıda artırdığını bulmuştur.

Aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda ve ergenlerde şiddet görmeyen çocuklara oranla içselleştirme ve dışsallaştırma davranış problemlerinin daha yüksek olduğunu, ayrıca bu çocukların antisosyal davranışlar gösterme olasılığının daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar oldukça fazladır (Kernic ve ark., 2003; Kitzmann ve ark., 2003; Skinner ve ark., 2006). Yine aile içi şiddete maruz kalan ergenlerde daha fazla ruh sağlığı problemi, daha yüksek depresyon ve kaygı belirtileri görüldüğü de gösterilmiştir (Huang ve ark., 2010; Howell ve ark., 2016). Bu bulgularla tutarlı olarak Ni ve ark. (2020) ergenlerin ev ortamında yüksek düzeyde kötü muameleye maruz kaldığını ve bu kötü muamelenin duygusal (%12) ve davranışsal (%9) sorunlar üzerinde olumsuz etkilere sebep olduğunu bulmuştur. Yine Hildebrand ve ark. (2019) çocuklara ve ergenlere yönelik aile içi şiddetin, ruh sağlığı sorunları gelişimi için önemli bir risk faktörü olduğunu (%65) bulmuşlardır. Ayrıca aile içi şiddetin çocuk-ebeveyn ilişkisini bozabileceği ve aile içi şiddete maruz kalan çocukların ebeveynlerine bağlanma sorunları yaşayabileceğini gösteren çalışmalar da yapılmıştır (Maughan ve Cicchetti, 2002; Morley, 1999). Sousa ve ark. (2011) istismara ve aile içi şiddete maruz kalan ergenlerin ebeveynlerine daha az bağlandığını ve daha yüksek antisosyal davranışlarda (%47) (suçlu saldırı, küçük çaplı saldırı, suçluluk ve statü suçları daha fazla) bulunduklarını, ergenlikte ebeveynlere daha güçlü bağlanma bağlarının, daha düşük bir antisosyal davranış riskini öngördüğünü bulmuşlardır.

Huang, Chen ve Cheung (2020) aile içi şiddete erken maruz kalmanın (1-3 yaş), 15 yaşındaki depresyon semptomları üzerinde güçlü doğrudan ve dolaylı etkileri olduğunu ve aile içi şiddete maruz kalmanın, çocuklar üzerinde uzun vadeli bir etkisi olduğunu göstermiştir. Castro ve ark. (2017) ise aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda TSSB yaygınlığının %20 olduğunu, çocuğun doğrudan maruz kaldığı kötü muamelenin TSSB belirtilerini artırdığını göstermiştir. Bu bulgularla uyumlu olara literatürde Kitzmann ve arkadaşlarının (2003) yapmış olduğu kapsamlı bir meta-analiz çalışmasında aile içi şiddete maruz kalan çocukların depresyon, anksiyete, düşük benlik saygısı gibi sorunlar yaşadığını göstermiştir. Ayrıca çocuğun aile içi şiddete maruz kalmasının, TSSB semptomlarını artırdığı (Spilsbury ve ark., 2007) da bulunan bulgular arasındadır.

Aile içi şiddete maruz kalan kadınların ruh sağlığının ve ebeveynlik kapasitesinin şiddetten etkilenmesi sonucu bu durumun çocuğun gelişimi üzerinde dolaylı olarak olumsuz etkilere yol açacağını vurgulayan çalışmaların olduğu dikkat çekmektedir (Levendosky ve ark., 2003; Lewis ve ark., 2015; Geçikli ve Geçikli, 2012). Bu çalışmalarla tutarlı olarak Grasso ve ark. (2016) aile içi şiddete maruz kalan annelerin, çocuklarına karşı sert ebeveynlik davranışlarında bulunduğunu (hafif ila daha şiddetli fiziksel cezalandırma biçimleri) ve hem aile içi şiddetin hem de sert ebeveynliğin, okul öncesi çocukların yıkıcı davranışları üzerinde önemli etkisi olduğunu bulmuştur. Diğer bir çalışmada Ismayilova ve ark. (2016) annelerin (%82) çocuklarına fiziksel ceza içeren disiplin uygulamaları kullandığını bulmuştur. Son olarak

da Grasso ve ark. (2016) sert ebeveynleri olan sınıftaki çocukların daha fazla öfke, TSSB (irkilme davranışı) ve içselleştirme semptomları olduğunu bulmuştur.

Alanyazında aile içi şiddetin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini inceleyen sistematik derleme çalışmalarının sayısı artmakta olsa da bu tarz çalışmaların azlığı göz önüne alındığında bu sistematik derlemenin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu sistematik derleme çalışmasının bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bu sistematik derleme çalışması tek yazar tarafından yürütüldüğü için literatür tarama aşaması başka objektif değerlendiricilerin kontrolünden geçmemiştir. Derlemeye dahil edilen çalışmaların örneklem sayıları arasındaki büyük farklılıklar da bir diğer sınırlılık olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca bu çalışmaya sadece on sekiz yaş ve altındaki katılımcıları içeren çalışmalar dahil edilmiştir. Yapılacak olan çalışmalar daha kapsamlı bir şekilde aile içi şiddete maruz kalan çocuk ve yetişkinleri de içerecek şekilde genişletilebilir.

SONUÇ

Sistematik derlemeye dahil edilen bütün çalışmalarda aile içi şiddetin çocukları çeşitli alanlarda (fiziksel, psikolojik bilişsel, davranışsal, sosyal, duygusal) olumsuz etkilediği ve psikolojik sorunlar yaşama olasılıklarını artırdığı görülmüştür. Aile içi şiddetin çocuklar üzerindeki bu olumsuz etkileri göz önüne alındığında çocuklara yönelik aile içi şiddeti önleme ve çocuklarda aile içi şiddetin olumsuz etkilerini tedavi edici müdahale programlarına ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır. Halihazırda aile içi şiddetin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik bazı müdahale programları bulunsa da bu programlar geliştirilmeli, sistematik ve planlı bir şekilde aile içi şiddete maruz kalmış çocuklara uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

Akın, M. (2013). Aile içi şiddet. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 71(1), 27-41.

Aksoy, E., Çetin, G., İnanıcı, M. A., Polat, O., Sözen, M. Ş., & Yavuz, F. (2004). Aile içi şiddet. Erişim Adresi: Erişim tarihi, 15.

Altınay A. G. & Arat Y. (2007). "Türkiye"de Kadına Yönelik Şiddet Araştırma Raporu". Tübitak, Ankara 2007.

Ayan S (2007) Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 8:206-214.

Bandura A. (1978). "Social Learning Theory of Aggression". Journal of Communication 28/3 (1978) 12-29.

Bauer, N. S., Herrenkohl, T. I., Lozano, P., Rivara, F. P., Hill, K. G., & Hawkins, J. D. (2006). Childhood bullying involvement and exposure to intimate partner violence. Pediatrics, 118(2), e235-e242.

Bayındır, N. (2010). Aile içinde yaşanan şiddete karşı çocuğun gösterdiği tepkiler. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (2), 1-9.

Castro, M., Alcántara-López, M., Martínez, A., Fernández, V., Sánchez-Meca, J., & López-Soler, C. (2017). Mother's IPV, child maltreatment type and the presence of PTSD in children and adolescents. International journal of environmental research and public health, 14(9), 1077. Dünya Sağlık Örgütü. (2002). Şiddet ve Sağlık Raporu: Özet. Genova 2002.

Cortiñas, S. C., Rivera, F. F., & Martínez, M. D. S. (2018). Children exposed to intimate partner violence: impact assessment and guidelines for intervention. Revista de Psicología Clínica con Niños y Adolescentes, 5(3), 16-22.

Çaylı E, Rahte D (2010) Aile içi şiddet ve medya: gündüz kuşağı televizyonunda, şiddetin görünürlüğü ve yeniden üretimi. İletişim Kuramı ve Araştırma Dergisi, 30:78-83.

de Haan, A., Ganser, H. G., Münzer, A., Witt, A., & Goldbeck, L. (2017). Dysfunctional maltreatment-related cognitions in children and adolescents. Child and adolescent psychiatry and mental health, 11(1), 1-11.

Dünya Sağlık Örgütü. (2002). Şiddet ve Sağlık Raporu: Özet. Genova 2002.

Geçikli F. & Geçikli M. (2012). "İş Yerlerinde Mobbing (Psikolojik Şiddet) Sarmalında Kadın: Kamu Üniversitesinde Bir Uygulama". Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu (2012) 27-28.

Grasso, D. J., Petitclerc, A., Henry, D. B., McCarthy, K. J., Wakschlag, L. S., & Briggs-Gowan, M. J. (2016). Examining patterns of exposure to family violence in preschool children: A latent class approach. Journal of traumatic stress, 29(6), 491-499.

Grasso, D. J., Henry, D., Kestler, J., Nieto, R., Wakschlag, L. S., & Briggs-Gowan, M. J. (2016). Harsh parenting as a potential mediator of the association between intimate partner violence and child disruptive behavior in families with young children. Journal of interpersonal violence, 31(11), 2102-2126.

Groves, B. (1999). Mental health services for children who witness domestic violence. Domestic Violence and Children, 9(3): 122-130.

Hilberman E & Munson K. (1977). "Sixty Battered Women. Victimology". An International Journal 3/2 (1977) 460-470.

Hildebrand, N. A., Celeri, E. H. R. V., Morcillo, A. M., & Zanolli, M. D. L. (2019). Resilience and mental health problems in children and adolescents who have been victims of violence. Revista de saude publica, 53, 17.

Holden GW (2003) Children exposed to domestic violence and child abuse: terminology and taxonomy. Clin Child Fam Psychol Rev, 6:151-160.

Holden G. W. & Ritchie K. L. (1991). "Linking Extreme Marital Discord, Child Rearing, and Child Behavior Problems: Evidence From Battered Women". Child Development 62/2 (1991) 311-327.

Howell, K. H., Barnes, S. E., Miller, L. E., & Graham-Bermann, S. A. (2016). Developmental variations in the impact of intimate partner violence exposure during childhood. Journal of Injury and Violence Research, 8(1): 43-57.

Huang, C. C., Wang, L. R., & Warrener, C. (2010). Effects of domestic violence on behavior problems of preschool-aged children: Do maternal mental health and parenting mediate the effects?. Children and Youth Services Review, 32(10): 1317-1323.

Huang, C. C., Chen, Y., & Cheung, S. (2020). Early childhood exposure to intimate partner violence and teen depression symptoms in the US. Health & Social Care in the Community.

Hunt, T. K., Slack, K. S., & Berger, L. M. (2017). Adverse childhood experiences and behavioral problems in middle childhood. Child abuse & neglect, 67, 391-402.

Huth-Bocks, A. C., Levendosky, A. A., & Semel, M. A. (2001). The direct and indirect effects of domestic violence on young children's intellectual functioning. Journal of family violence, 16(3), 269-290.

Ismayilova, L., Gaveras, E., Blum, A., Tô-Camier, A., & Nanema, R. (2016). Maltreatment and mental health outcomes among ultra-poor children in Burkina Faso: A latent class analysis. PLoS one, 11(10), e0164790.

Jaffe P., Wolfe D. A., Wilson S. & Zak L. (1986). "Emotional and Physical Health Problems of Battered Women". The Canadian Journal of Psychiatry 31/7 (1986) 625-629.

Jarvis, K. L., Gordon, E. E., & Novaco, R. W. (2005). Psychological distress of children and mothers in domestic violence emergency shelters. Journal of family violence, 20(6), 389-402.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı. Ankara 2008.

Kaymak Özmen S (2004) Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37(2):27-39.

Kernic, M. A., Wolf, M. E., Holt, V. L., McKnight, B., Huebner, C. E., & Rivara, F. P. (2003). Behavioral problems among children whose mothers are abused by an intimate partner. Child Abuse & Neglect, 27(11): 1231-1246.

Kırbaş, Ş, Taşmektepligil Y, Üstün A (2007) Ortaöğretimde gençleri şiddete yönelten nedenler ve şiddeti engellemede spor aktivitelerinin rolünün incelenmesi Amasya ili örneği. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5:177-185.

Kitzmann, K. M., Gaylord, N. K., Holt, A. R., & Kenny, E. D. (2003). Child witnesses to domestic violence: a meta-analytic review. Journal of consulting and clinical psychology, 71(2), 339.

Levendosky, A. A., Huth-Bocks, A. C., Shapiro, D. L., & Semel, M. A. (2003). The impact of domestic violence on the maternal-child relationship and preschool-age children's functioning. Journal of Family Psychology, 17(3): 275-287.

Lewis AJ, Austin E, Knapp R, Vaiano T, Galbally M (2015) Perinatal maternal mental health, fetal programming and child development. Healthcare (Basel), 3:1212-1227.

Maughan, A., & Cicchetti, D. (2002). Impact of child maltreatment and interadult violence on children's emotion regulation abilities and socioemotional adjustment. Child Development, 73: 1525-1542.

Morley, E.G. (1999). The child witness to domestic violence: The relationship among battered mothers' characteristics, child abuse, and child behaviour problems, Doctoral dissertation. UMI 9933286.

Ni, Y., Li, L., Zhou, X., & Hesketh, T. (2020). Effects of maltreatment in the home setting on emotional and behavioural problems in adolescents: a study from Zhejiang Province in China. Child abuse review, 29(4), 347-364.

Orr, C., Fisher, C. M., Preen, D. B., Glauert, R. A., & O'Donnell, M. (2020). Exposure to family and domestic violence is associated with increased childhood hospitalisations. PLoS one, 15(8), e0237251.

Øverlien, C. (2010). Children exposed to domestic violence: Conclusions from the literature and challenges ahead. Journal of Social Work, 10(1): 80-97.

Polat O (2001) Çocuk ve Şiddet. İstanbul, Der Yayınları.

Polat, O. (2016). Şiddet. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(1), 15-34.

Reid, K., Jahanfar, S., & Tawil, M. (2021). Health implications of maltreated children exposed to domestic violence. Journal of Public Health, 1-7.

Sergeevna, M. T., & Ivanovna, K. T. (2020, November). Psychological Characteristics of Children Subjected to Domestic Violence. In Socio-Cultural and Psychological Problems of the Modern Family: Current Issues of Assistance and Support (pp. 36-38). Publishing House Sreda.

Skinner D, Tsheko N, Mtero-Munyati S, Segwabe M, Chibatamoto P, Mfecane S et al. (2006) Towards a definition of orphaned and vulnerable children. AIDS Behav, 10:619-626.

Sokullu F (2003) Kriminoloji ve viktimoloji bağlamında aile içi şiddete genel bir bakış. In Türkiye'de Aile İçi Şiddet (Eds FS Akıncı, K İçel, Y Ünver):79-82. İstanbul, Beta Basım Yayım.

Sousa, C., Herrenkohl, T. I., Moylan, C. A., Tajima, E. A., Klika, J. B., Herrenkohl, R. C., & Russo, M. J. (2011). Longitudinal study on the effects of child abuse and children's exposure to domestic violence, parent-child attachments, and antisocial behavior in adolescence. Journal of interpersonal violence, 26(1), 111-136.

Spilsbury, J. C., Belliston, L., Drotar, D., Drinkard, A., Kretschmar, J., Creeden, R., ... & Friedman, S. (2007). Clinically significant trauma symptoms and behavioral problems in a community-based sample of children exposed to domestic violence. Journal of Family Violence, 22(6), 487-499.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (2000). Aile içi şiddetin sebep ve sonuçları. Ankara.

Tezcan S, Yavuz S, Tunçkanat H (2010) Kadına yönelik aile içi şiddet ve sağlık sonuçları. In Türkiye'de Kadın Yönelik Aile İçi Şiddet (Eds S Üner, F Kardam):8-11. Ankara, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü..

Thompson, R., Flaherty, E. G., English, D. J., Litrownik, A. J., Dubowitz, H., Kotch, J. B., & Runyan, D. K. (2015). Trajectories of adverse childhood experiences and self-reported health at age 18. Academic pediatrics, 15(5), 503-509.

Widom, C. S. (1989). The cycle of violence. Science, 244, 160–166.

ÖLÜM OLGUSU VE EBEVEYN ÖLÜMÜNÜN ÇOCUĞA ETKİLERİ

Öğr. Gör. Metin KADİM

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, metin.kadim@omu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5487-1966

ÖZET

Ölüm olgusu, yaşam kadar gerçek, kaçınılmaz bir durumdur. Bütün canlılarda olduğu gibi insanlar da doğar, büyür, gelişir ve neticesinde ölür. Ailenin temel yapısını ve aile üyelerini üst düzeyde etkileyen ölüm olgusu, hem kısa vadede hem de uzun vadede çeşitli değişimlere ve ailenin yeniden yapılanmasına neden olmaktadır. Ölüm sebebiyle ailedeki bir ebeveynin kaybı neticesinde; aile yapısı bozulmakta ve ailenin işlevsel fonksiyonlarını yerine getirme konusunda çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Aile üyelerinden birinin kaybı; duruma yanıt olarak verilen doğal tepkiler ile başlayan ve durumun kabullenilmesi ile son bulan bir uyum sürecini de beraberinde getirmektedir. Aile içi dengeleri ve işleyişi tümüyle değişikliğe uğratan ölüm durumu, ailenin bir üyesi olarak çocukları da derinden etkilemektedir. Bu kayıp durumu neticesinde, fiziksel ve duygusal anlamda ebeveynlere bağımlı durumda olan çocukların gösterdikleri tepkiler ve uyum süreçleri, yetişkin aile üyelerine nazaran daha zorlu bir süreç olarak gözlenmektedir. Çocukların yaş, gelişim özellikleri ve olgunlaşma düzeyleri ile aldıkları destek durumuna göre ölüme verdikleri anlam, tepkileri ve uyum süreci değişebilmektedir. Bu sebeple yapılan bu çalışmada; ölüm olgusu ve ebeveyn ölümünün çocuklar üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışma, çocukların duygularını bastırmadan ölüm durumuna çok daha çabuk ve sağlıklı biçimde uyum sağlayabilmeleri adına önemli görülmektedir. Çalışmanın ayrıca, çocukların sorumluluğunu üstlenen yetişkinlerin de bu zorlu süreci sağlıklı bir şekilde yönetebilmeleri konusunda fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda konu ile ilgili kaynakların taranmasıyla ölüm olgusu, ölüm durumunun yaşanması neticesindeki tepkiler ve ebeveyn ölümlerinin çocuklar üzerindeki etkileri çeşitli yönleriyle irdelenmekte, konu hakkında ilgililere yol gösteren öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Aile, Çocuk

1. GİRİŞ

Ölüm, insanoğlunun yaşam serüvenini neticelendiren kaçınılmaz bir gerçekliktir. Er ya da geç her birey ölüm olgusu ile karşı karşıya gelmektedir. Kimileri için bir sona eriş, kimileri içinse yeni başlangıçların sebebi olarak algılanan ölüm, doğurduğu sonuçları itibariyle insan hayatındaki en önemli değişikliktir. Bu değişikliğin üst düzey etkilediği temel kurum ise ailedir. Toplumsal yapının bir yansıması olarak görülen ve insan yaşamının temel çerçevesini oluşturan aile, ölüm sebebiyle yapısal olarak değişmektedir. Aile üyelerinden birinin kaybı neticesinde

PROCEEINGS BOOK

aile içi ilişkiler değişmekte, rol ve sorumluluklar tekrar yapılandırılmaktadır. Ayrıca birbirine kan bağı ile bağlı olan aile üyelerinden birinin ölümü, duygusal olarak da diğer aile üyeleri için bir yıkım durumudur. Sonuçları itibariyle hem yapısı ve işleyişi bakımından aile sistemini, hem de sosyal ve duygusal olarak aile üyelerini etkileyen ölüm durumu, özellikle ebeveyni ölen çocuklar için çok daha zorlu bir süreçtir. Kendilerini seven ve koruyan anne ya da babasının ölümü ile çocuklar, belki de hayatlarının en acı tecrübesini yaşamaktadırlar.

Gelişimsel olarak yetişkinlerden farklı özelliklere sahip olan çocukların ölümü algılayışları da farklıdır. Yaş düzeyleri ve gelişim özellikleri açısından ölüm olgusunu değişik biçimlerde anlamlandıran çocukların bu duruma verdikleri tepkiler de çeşitli etmenlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Mısırlıoğlu, 2019). Ölen ebeveynin cinsiyeti, yaşı, çocukla ilişkisi, ölüm sebebi, kültürel özellikler gibi birçok faktörün ve çocuğun kişiliğinin etkisi ile verilen tepkiler değişmekte, bu durum da yaşanılan kayba uyum sürecini etkilemektedir (Attepe, 2010). Özellikle hayata dair deneyimsiz ve gelişimsel olarak kırılgan yapıya sahip olan çocukların yas sürecini sağlıklı bir şekilde yaşamaları, bu dönemde oluşabilecek olumsuzlukların önlenmesine yardımcı olacaktır.

Anne ya da babasını kaybeden çocuklarda, bu üzücü deneyim neticesinde çeşitli olumsuzluklar gözlemlenebilmektedir. Sosyal, duygusal ve davranışsal problemler olarak çocuklar üzerinde etkili olan ve birer yetişkin oldukların da bile bu etkileri devam eden ebeveyn kaybı sonrasında alınan destek oldukça önemlidir (Kutluoğlu Karayel, 2018). Kaybın hemen sonrasında ve ilerleyen zamanlarda, başta hayatta kalan ebeveyn olmak üzere diğer yetişkinler tarafından çocuğun desteklenmesi, bu sürece uyum sağlayarak sağlıklı birer birey olarak yaşamlarını devam ettirebilmelerinde etkilidir.

2. ÖLÜM OLGUSU VE EBEVEYN ÖLÜMÜNÜN ÇOCUĞA ETKİLERİ

2.1. Ölüm Olgusu, Aile ve Çocuk

Ölüm olgusu, her ne kadar kabullenilmesi oldukça zor olan bir durum olsa da hayatın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Bir canlı hayatının tam ve kesin şekilde sona ermesi olarak nitelenen ölüm, sonuçları itibariyle insan hayatında yaşanan en büyük kayıp durumudur. (TDK, 2023) Ölüm olgusu, geçmişten günümüze kadar başta antropoloji ve felsefe olmak üzere sosyoloji, psikoloji gibi birçok disiplin alanının çalışma konusu olmuştur. Özellikle insan hayatındaki önemli etkilerinden hareketle, ölüm ve yaşam arasındaki ilişki birçok teorisyen tarafından anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Kimi teorisyenler ölümü; kaçınılması ve unutulması gereken bir durum olarak, kimi teorisyenler de yaşamı tamamlayan ve ona anlam kazandıran bir durum olarak nitelemiştir. Karşıt görüşler olmakla birlikte ölüm olgusu, er ya da geç bir gün öleceği kaygısını yaşayan insanoğlu için hayatı daha anlamlı ve dolu dolu yaşamanın bir nedeni olarak görülebilmekte ve bu yönüyle de insan davranışları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Karşılıklı olarak yarattığı etkiler sebebiyle yaşam ve ölümün birbirini tamamlayan bir bütün

olduğu ve sonuçları itibariyle, insan hayatına temel teşkil eden birçok durumu da üst düzey etkilediği söylenebilir (Aydoğan ve Gültekin Akduman, 2017).

Bütün canlılarda olduğu gibi insanlar da doğar, büyür, gelişir ve neticesinde ölür. Ölüm, toplumun yapı taşı olarak görülen ve insan hayatında oldukça önemli bir kurum olarak kabul edilen aile için de önemli bir değişikliktir. Aile bir sistemdir ve her ailenin kendine özgü bir dengesi vardır. Aile içerisinde yaşanan ölüm, bu dengeyi bozmakta ve ailenin temel yapısını ve aile üyelerini üst düzeyde etkilemektedir (Hecebil, 2023). Aile üyelerinden birinin kaybı; duruma yanıt olarak verilen doğal tepkiler (yas süreci) ile başlayan ve durumun kabullenilmesi ile son bulan bir uyum sürecini beraberinde getirmektedir. Aile üyelerinin kayıp karşısında tetiklenen ve kaybın kabullenilmesiyle azalan duygusal, fiziksel, bilişsel ve davranışsal değişimlerini içeren uyum süreci, kabullenme durumu ile son bulmaktadır. Kaybedilen kişinin yaşı, aile içi ilişkilerdeki durumu ve tutumu, kaybın aniden ya da belli bir süreç neticesinde gerçekleşmesi, kayba neden olan sebepler, geride kalan aile üyeleri arasındaki bağlar, aile ortamı, inanç ve değerler, yakın çevreden alınan destek gibi birçok faktöre bağlı olarak kayba verilen tepkiler ve uyum süreci de değişmektedir. Uyum süreci neticesinde, ölen kişi dışındaki diğer aile üyeleri tarafından artık kayıp durumu kabullenilmekte, yapısal ve işlevsel anlamda aile yeniden yapılandırılarak hayata devam edilmektedir (Baygora, 2022; Bayraktar, 2016; Dinç, 2018; Öztekin, 2021; Şentürk, 2006).

Aile üyelerinden birinin kaybı neticesinde aile içerisinde yas süreci gözlenmektedir. Yas süreci; ölüm durumunda bireylerin üzüntüden kaynaklanan duygulanımlarını ve buna bağlı olarak oluşan tepkilerini içermektedir. Yas sürecinin nasıl yaşandığı, tepkilerin nasıl davranışa dönüştürüldüğü bireylerin kayıp durumuna uyum sürecini etkilemektedir. Genel olarak yas süreci, inkar evresi ile başlamaktadır. Bu evrede ölüm durumu kabullenilmemekte, kayıp durumu yok sayılmaktadır. Ölüm kabullenildiğinde ise ikinci evre olarak öfke evresi başlamaktadır. Öfke evresinde "neden bu durum benim başıma geldi" gibi sorgulamalar eşliğinde isyanlar görülmektedir. Bu öfke bireyin kendisine yönelttiği bir öfke olabileceği gibi çevresine, Allah'a ya da kaybettiği kişiye yönelik bir öfke de olabilmektedir. Öfke evresinden sonra ise pazarlık evresi gelmektedir. Artık bu evrede ölüm durumunun gerçekliği kabul edilmekte ve bu durum geri döndürülmeye çalışılmaktadır. Yine doktorla, Allah'la ya da bireyin kendisiyle pazarlıklar yapılarak uzlaşma yolu aranmaktadır. Bir diğer evre ise depresyon evresidir. Bu evrede yas tutan kişi tarafından ölümün kesinliğini kabul edilmeye başlamaktadır. Bu kabul ile birlikte üst düzey üzgünlük, yorgunluk, çökkünlük, içe çekilme gibi tepkiler görülmektedir. Yas sürecinin son evresi ise kabullenme evresidir. Bu evrede, artık kayıp durumu farklı şekillerde anlamlandırılmakta ve yaşantıya adapte edilmeye çalışılmaktadır. Kabullenme aslında ölen kişi ile ilişkiyi sonlandırmak değil, bireyin ölen kişi ile olan anılarına duygusal dünyasında yer açarak geride kalan yaşamını sürdürebilmesidir. Yas tutan kişiye özgü olan bu evreler kişiden kişiye göre aynı aşamalarda gerçekleşmese de genellikle 6 ile 24 ay kadar sürmektedir. Bireylerin kayıp sonrasında, sağlıklı bir şekilde normal yaşamlarına geri dönebilmeleri adına yas tutabilmeleri, duygularını ve doğal tepkilerini ertelemeden bu süreci yaşayabilmeleri oldukça önemlidir (Aydoğan ve Gültekin Akduman, 2017; Cengiz Yavuz, 2022; Çetinkaya Şahin, 2012; Kübler-Ross, 2011; Vural, 2021).

Hem kısa vadede hem de uzun vadede çeşitli değişimlere ve ailenin yeniden yapılanmasına neden olan ölüm, tüm aile üyeleri için oldukça zor bir deneyimdir. Ailenin en kırılgan üyesi olan çocuklar için ise bu deneyim, yetişkin aile üyelerine göre biraz daha farklı ve zorlu yaşanmaktadır. Ölüm sebebiyle ailedeki bir ebeveynin kaybı neticesinde aile yapısı bozulmakta ve fonksiyonlarını yerine getirme konusunda zorluklar yaşanmaktadır. Bu durum, çocukların tüm yaşamlarını etkileyebilecek boyutlara ulaşabilmektedir. Çocukların ebeveyn kaybı sebebiyle hayatlarında meydana gelen değişikliklere uyum sağlayabilmesi her zaman kolay olmamaktadır. Kaybı gerçekleşmesini takiben çocuklar bir yandan ölüm olayını anlamlandırmaya çalışırken, bir yandan da baba ya da annenin kaybını kabullenmeye ve değişen yaşam koşullarına uyum sağlamaya çalışmaktadırlar (Mısırlıoğlu, 2019). Ebeveynini kaybeden çocukların uyum sürecinde yaşadıkları ve tepkileri yetişkinlerden farklı olmaktadır. Bu konuda çocuğun yaşı, ölümle ilgili tepkileri, çocuğun hayatta kalan ebeveyninin olup olmaması, hayatta kalan ebeveyni ile duygusal yakınlığı ve iletişimi, vefat sonrası çocuğun yaşantısında maddi olarak meydana gelen değişimler ve ölümün ne şekilde gerçekleştiği gibi hususlar etkili olabilmektedir (Şahin, 2021).

2.2. Çocukların Ölüm Algısı

Aile içi dengeleri ve işleyişi tümüyle değişikliğe uğratan ölüm durumu, ailenin bir üyesi olan çocukları da etkilemektedir. Aile üyeleri içerisinde fiziksel ve duygusal anlamda ebeveynlere bağımlı olan çocukların bu kayıp durumu neticesinde gösterdikleri tepkiler ve uyum süreçleri, yetişkin aile üyelerine göre daha zorlu bir süreç olarak gözlenmektedir. Çocukların yaş, gelişim özellikleri ve olgunlaşma düzeylerine göre ölüme verdikleri anlam, tepkiler ve uyum süreci değişebilmektedir (Öztekin, 2021).

Çocuklarda ölüm kavramına yüklenen anlam yaşlara göre çeşitlilik göstermekte, bu durum da çocukların ölen ebeveynin yokluğuna uyum sürecini etkilemektedir. Ölüm kavramının henüz gelişmediği bebeklik döneminde; ölen ebeveynin yokluğu ve evdeki olumsuz hava bebekler tarafından hissedilirken özellikle de bağlanılan ebeveynin kaybı bebeklerde önemli duygusal problemlere yol açabilmektedir. Bu süreçte bebeğin hayatına güven veren ve gereksinimlerini karşılayan bir başka yetişkinin girmesi durumun daha kolay atlatılmasını sağlayabilmektedir. Erken çocukluk yıllarında ölüm olgusunu soyut yapısı ile algılayamayan çocuklar bu durumun sebebi ile ilgili kendilerini suçlu hissedebilirler. Zamanla ölümün sürekliliği ve engellenemez bir olgu olduğu algılandıkça uyum süreci ve kaybın etkileri de farklı şekilde değişim göstermektedir. Yaş grubu yakın olsa bile her çocuğun ölümü algılayışı ve ölüm olayı ile yüzleştikten sonra yaşadığı duygular birbirinden farklıdır. Bireysel farklılıklardan dünya görüşüne, aile yapısından kültürel özelliklere, diğer yetişkinlerin ölümü algılayışlarından onların davranışlarına kadar pek çok durum çocuğun ölüm tepkilerini etkilemektedir (Bayraktar, 2016; Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011; Seven, 2008).

Çocukların yaş gruplarına göre ölüm algısı ve yas sürecindeki yaygın tepkileri şu şekilde özetlenebilir (Attepe, 2010; Aydoğan ve Gültekin Akduman, 2017; Babaroğlu, 2018; Mısırlıoğlu, 2019; Şahin, 2021; Vural, 2021; Yavuzer, 2011):

Çizelge 1. Yaş Gruplarına Göre Ölüm Algısı ve Yas Sürecindeki Yaygın Tepkiler

Yaş Aralığı	Ölüm Algısı	Yas Tepkileri
2-4 Yaş	Ölümü geri dönülebilir olarak görür ve ölümün herkesin başına gelip gelmediğini merak etmeye başlar. Şu soruları sorabilir: "Annem öldü mü? Eve ne zaman dönecek? Sen de mi öleceksin? Bana ne olacak? Bana kim bakacak?"	• Ağlama • Genel olarak kaygı/artan terk edilme kaygısı • İnkâr etme (Ölen kişinin ölmediğini düşünme, ölüm sebebini inkar etme, vb.) • İçe kapanma (Kimseyle konuşmama, oyun oynamama, vb.) • Düzensiz uyku/uyku korkusu (Uykuya dalamama, gece bağırarak uyanma, korkma, vb.) • Sımsıkı yapışma/sarılma ihtiyacı (Sürekli bakım veren kişinin kucağında olma isteği, vb.) • Asabiyet (Her şeye sinirli bir şekilde tepki verme hali; "Yemek istemiyorum.", "Elimi yıkamayacağım.", vb.) • Öfke krizleri (Oyuncakları fırlatma, duvarlara vurma, vb.) • Yabancılar da dâhil herhangi birine hikâye anlatma • Tekrarlayan sorular • Davranış gerilemesi-daha önce öğrendikleri işlerde yardım ihtiyacı olabilir
5-7 Yaş	Hâlâ ölümü geri dönülebilir olarak görürler. Ayrıca, dilek veya düşüncelerinin kişinin ölümüne sebep olduğu konusunda kendilerini sorumlu hisseder ve endişe duyarlar. "Benim hatam, aptalca davrandım, onu üzdüğüm için böyle oldu." gibi cümleler kurabilirler.	• Düzensiz uyku, yeme alışkanlıklarında değişiklikler • Tekrarlayan sorular: Nasıl? Niçin? Başka kim? • Güven ve terk edilme konusunda endişeler • Kısa süreli şiddetli tepki, hiçbir şey olmamasına rağmen karmaşık davranma • Kâbuslar • Davranış gerilemesi (daha önce öğrendikleri işlerde yardım ihtiyacı olabilir; ayakkabıları bağlayamama, yatağını ıslatma, vb.) • Davranış değişiklikleri: yüksek/düşük enerji, tekmeleme/vurma • Fiziksel şikâyetler: karın ağrıları, baş ağrıları, vücut ağrısı • Okul başarısının düşmesi • Akran sorunları

8-12 Yaş	Ölümün kalıcı olduğunu anlamaya ve kaybın uzun vadede onları nasıl etkileyeceğini düşünmeye başlarlar. Bazıları, ölen kişinin vücuduna ne olduğuna dair ayrıntılara odaklanacaktır. Suçluluk ve pişmanlık duyguları, düşüncelerinin ve eylemlerinin ölüme neden olduğu endişesine yol açabilir. "Eğer annemi dinleseydim ölmezdi" veya "Sanırım benim hatamdı çünkü kardeşime karşı kaba davrandım." gibi şeyler düşünüp söyleyebilirler.	• Kendinin ve başkalarının güvenliği için kaygı ve endişe: "Dünya artık güvenli değil." • Tekrar kötü bir şey olacağına dair kaygılar • Dikkat ve odaklanma zorluğu • Kâbuslar ve rahatsız edici düşünceler • Fiziksel şikâyetler: karın ağrıları, baş ağrıları, vücut ağrısı • Olayı tekrar canlandırmaya yönelik oyun ve konuşmalar • Ölüm ve ölmeye ilişkin ayrıntılı sorular • Çok çeşitli duygular: öfke, intikam, suçluluk, üzüntü, rahatlama ve endişe • Gürültüye, ışığa, harekete ve değişime karşı artan hassasiyet • Sosyal ortamlardan kendini çekme • Olayın tekrar meydana gelmesinden korkma
13-18 Yaş	Ölümün kalıcı olduğunu anlasalar da yaşamın, ölümün ve diğer travmatik olayların anlamına yönelik soruları da araştırabilirler.	• Konsantre olamama (okul zorlukları)/başarılı ve mükemmel olmak için kendilerini zorlama • Uyuma güçlüğü, bitkinlik • İştah kaybı/aşırı yeme • Öngörülemez ve zaman zaman güçlü duygusal tepkiler: öfke, üzüntü, suçluluk, rahatlama, endişe • Ebeveynler ve bakım veren kişilerle ölümü veya deneyimlerini tartışmaktan rahatsızlık duymak • Kendi ve başkalarının güvenliğine yönelik kaygı • Ölüm veya şiddetin tekrarlanmasından korkma • Ailedeki rol kimliği konusunda kafa karışıklığı • Küçük kardeşler ve diğer yetişkinlerle bakıcılık/ebeveyn rolü üstlenme girişimleri • Muhtemel intihar ve kendine zarar verme düşünceleri • Gürültüye, harekete, ışığa karşı artan hassasiyet

2.2. Ebeveyn Ölümünün Çocuk Üzerindeki Etkileri

Aile, çocukların sosyal, duygusal ve davranışsal gelişimlerinin desteklenerek ileride sağlıklı bir yaşama sahip olmaları açısından oldukça önemli bir kurumdur. Ebeveynlerinin ilgi ve desteğiyle büyüyüp gelişen çocuk için, ebeveynlerinden birinin veya her ikisinin eksikliği oldukça etkileyici sonuçlar doğurabilmektedir. Ebeveyn kaybı yaşayan çocuklar, bu durumdan farklı nitelikte etkilenebilmektedirler. Bu etkiler konusunda; çocuğun yaşı, cinsiyeti, gelişim özellikleri, kişiliği, kaybettiği kişi ile ilişkisi, yaşam deneyimleri, çevrenin etkisi gibi pek çok faktör etkili olabilmektedir (Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011).

Genel itibariyle ebeveynini kaybeden çocuklarda kısa ve uzun vadede çeşitli olumsuzluklar görülebilmektedir. Özgüven eksikliğinden saldırganlığa, sağlık problemlerinden akademik başarısızlığa, cinsellikle ilgili problemlerden istismara kadar pek çok olumsuzluğa

PROCEEINGS BOOK

sebebiyet verebilen ebeveyn kaybının çocuklar üzerindeki etkilerini; davranışsal, duygusal ve sosyal etkiler olarak sınıflandırmak mümkündür. Temel yaşam becerilerini ebeveynlerden öğrenen çocuklar, ebeveyn kaybı neticesinde birçok aile içi etkileşimden mahrum kalmakta ve özellikle özdeşim kurma sürecinde sorunlar yaşamaktadır. Bu sebeple ebeveyn kaybı; uyku problemlerinden kekemeliğe, parmak emmeden altını ıslatmaya, cinsel davranış bozukluğundan temel yaşam becerilerinde gerilemeye kadar birçok davranışsal probleme sebebiyet verebilmektedir. Ayrıca duygusal olarak büyük bir bağ ile bağlanılan ebeveynin ölmesiyle çocukların güven duygusu zedelenmekte, sevgi yoksunluğundan kaynaklı sorunlar yaşayabilmekte, öfke ve saldırganlık gibi duygusal tepkileri artabilmektedir. Özgüven eksikliği, aşağılık kompleksi, içe kapanıklık, yoğun kaygı, stres ve depresyon, değersizlik ve mutsuzluk hissi gibi birçok duygusal ve psikolojik problem ebeveyn kaybı sebebiyle çocuklarda gözlenebilmektedir. Anne ya da babası ölen çocuklar birçok sosyal sorunla da karşılaşabilmektedirler. Bu çocuklar, sosyal ve toplumsal kurallar ile kanunlara uyma konusunda güçlükler, otoriteye karşı gelme, disiplin problemleri yaşama ve istismara uğrayabilme gibi pek çok açıdan risk grubu olarak değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmalardan hareketle ebeveyn kaybı yaşayan çocukların yaşıtlarına göre evden kaçma, suç işleme, madde kullanımı ve psikolojik desteğe ihtiyaç duyma oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Aydoğan ve Gültekin Akduman, 2017; Fearnley, 2010; Kutluoğlu Karayel, 2018; Öğretir Özçelik, 2019; Özer, 2023; Yavuzer, 2011).

2.3. Ebeveyn Ölümü Neticesinde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Çocuklar kendini seven, koruyan ve hep yanında olmasını istediği anne ya da babasının yokluğu sonrasında zihinsel karmaşalar yaşayabilirler. O güne kadar oluşturulmuş olan en güvenli ortam artık eksilmiştir. Çocukların iç dünyalarındaki hayal kırıklığı, çaresizlik ve öfke gibi duygular neticesinde ani patlamalar ve ağlama krizleri yaşayabilirler. Çocuklar hissettikleri yoğun duyguları, henüz üstesinden gelemedikleri ve davranışa dönüştürmekte zorlandıkları için farklı tepkilerle göstermektedirler. Ölüm sebebiyle tek ebeveyni kalan çocukların bu süreçteki tepkilerinin, yetişkinlerden çok farklı olmamakla birlikte sözel ifadelerden çok davranışsal alanlarda olduğu görülür. Bu süreçte çocuğu anlamaya çalışmak, bireysel ihtiyaçlarına saygı duymak, duygu ve düşünceleri paylaşarak ona yalnız olmadığını hissettirebilmek oldukça önemlidir. Güvendiği yetişkinler tarafından çocuğun korumaya ve bakımına devam edileceği çocuğa hissettirilmelidir. Kayıpla ilgili gerçekleri saklamak, çocuğa ağlamamasını veya üzülmemesini söylemek normal uyum sürecini sekteye uğratmakta ve sürecin daha karmaşık bir hal almasına neden olmaktadır. Bu dönemde hissedilen duyguların yetişkinler tarafından olumlu ve yapıcı yollarla davranışa dönüştürülmesi, çocuk için değerli bir öğrenme sürecidir. Etrafındaki yetişkinleri model alan çocuk, duyguları paylaşmanın, üzgün olmanın, kayıp kişiyi özlemenin normal olduğunu öğrenerek, kıymetli bir yaşam deneyimi kazanabilir (Avcı, 2011; Karaırmak, 2014; Seven, 2008; Yıldız, 2017).

Çocukların kayıp ile ilgili tepkileri ve bu durumla baş etme yolları dikkate alınarak, çocukla birlikte ailenin bir bütün olarak gereksinimleri belirlemelidir. Böyle bir durumda ailedeki yetişkinlerin yanı sıra çocuklar da baş edilmesi oldukça zor olan duyguları bir arada

yaşamaktadırlar. Bu noktada ailelere; çocukla iletişim kurma, kayıp durumunu çocuğun yaş ve gelişim düzeyine uygun nitelikte anlatma, çocukla birlikte süreci yaşama, psikolojik, sosyal ve maddi destek kaynaklarını belirleme ve yönlendirme gibi konularda bilgi ve destek sağlanması oldukça yararlı olacaktır (Engin, 2015). Kayıp durumuna uyum sürecinde sağlanan sosyal destek, kişilerin yaşayabileceği olumsuzluklara karşı koruyucu bir kalkan işlevi görür. Kişiler bazen yalnızca yaşadıklarını anlatıp rahatlayarak; bazen de bilgi, görüş, öneri yoluyla ya da maddi kaynaklarla çevrelerindeki kişilerden destek alırlar. Destekte bulunan kişiler yakın aile çevresi, arkadaşlar, eğitimciler, çocuk gelişimciler ya da ruh sağlığı uzmanları olabilir. Çocuğun gereksinimlerine uygun, güçlü ve etkili bir sosyal destek, çocukların ruh sağlığını olumlu yönde etkilemekte ve süreci sağlıklı atlatmalarına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda ebeveyn ölümü durumunda çocuklar açısından dikkat edilmesi gereken hususları ve sunulabilecek önerileri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Aydoğan ve Gültekin Akduman, 2017; Cihanoğlu, 2010; Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011; Çetinkaya Şahin, 2012; Öğretir Özçelik, 2019).

- Öncelikle ölüm olgusunun hayatın bir gerçeği olduğunun ve er geç çocukların bu durumla yüz yüze geleceğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu sebeple çocuklar bir yakınını kaybetmeden önce de hayvanlar veya bitkiler gibi örnekler üzerinden, hikayeler veya oyunlar gibi uygun yöntemlerle bu gerçeğe hazırlanmalıdır.
- Kayıp yaşandığı dönemde hayatta kalan ebeveynin de durumu göz önünde bulundurularak çocuğun güvendiği ve kendisine yakın hissettiği bir yetişkinin çocukla ilgilenmesi, bakımını üstlenmesi uygun olacaktır.
- Çocuğun yaş ve gelişim düzeyine uygun, anlayabileceği bir şekilde, ölüm durumu diğer ebeveyn tarafından çocuğa açıklanmalıdır. Ebeveyn dışında, çocuğun tanıdığı ve çocukla iletişimi iyi olan başka bir yetişkin de bu açıklamayı yapabilir.
- Kayıp durumu çocukla paylaşılırken ailenin yas süreçleri de göz önünde bulundurularak uygun bir zaman dilimi ve uygun ortam seçilmelidir.
- Anne ya da babasının öldüğü çocuğa açıklanırken doğru, açık ve basit ifadeler kullanılmalı, soğukkanlı olunmalıdır.
- Çocuğun kayıp karşısında duygularını ifade etmesi desteklenmeli, duygusal tepkileri sınırlandırılmamalı ve yas sürecini sağlıklı bir şekilde yaşaması sağlanmalıdır.
- Ebeveyn ölümü neticesinde oluşacak olan değişimler hakkında çocuk anlayabileceği ölçüde bilgilendirilmelidir. Ölen kişinin geri gelmeyeceği ve artık aralarında olmayacağı yaşına uygun örneklerle çocuğa anlatılmalıdır.
- Çocukların kaybettiği ebeveyni ile anılarına saygı duyulmalı ve özellikle mutlu anılar paylaşılmalıdır. Ölen kişiyi unutması, artık onu düşünmemesi, vb davranışlardan kaçınılmalıdır.
- Ölen ebeveynin yokluğunda çocuğa duyulan ilgi ve sevgide azalma olmayacağı çocuğa açıklanmalı ve bu durum somut şekilde hissettirilmelidir.

- Çocukların kayıp süreci ile ilgili soruları geçiştirilmemeli, doğru ve anlaşılır yanıtlarla endişeleri giderilmelidir.
- Ölen ebeveynin yokluğunda çocuğa duyulan ilgi ve sevgide azalma olmayacağı çocuğa açıklanmalı ve bu durum somut şekilde hissettirilmelidir.
- Çocuğun yas sürecindeki olumsuz davranışlarına karşı anlayışlı olunmalı, bu süreci uygun şekilde atlatabilmesi için destek olunmalıdır.
- Özel durumlar dışında ve yaş düzeyine göre mümkünse çocuğun da cenaze töreninde yer alması, gerekirse tören ile ilgili bilgilendirilmesi ve bu süreçten uzak tutulmaması yararlı olacaktır.
- Çocuğun kaybettiği ebeveynin cinsiyetine göre uygun yetişkin modellerle iletişim kurması sağlanmalı, özdeşim süreci desteklenmelidir.
- Kayıp sonrası normal yaşama uyum sağlama sürecinde çocuk yakından takip edilmeli, bu süreçte gerekirse uzman yardımına başvurulmalıdır.

3. SONUÇ

Canlı hayatının doğal dengesi olarak insanlar da doğar, yaşar ve ölürler. Ölüm olgusu, çoğu kez kabullenilmesi güç olan kaçınılmaz bir gerçektir. Bu gerçeklik kaybı yaşayan kişiler üzerinde sosyal ve duygusal çeşitli etkiler yaratmaktadır. Özellikle toplumsal yapının temelini oluşturan aile kurumu içerisinde meydana gelen kayıp durumu, başta çocuklar olmak üzere tüm aile üyelerini derinden etkilemektedir. Çocukların kayıp durumunu algılamaları, bu duruma tepkileri ve uyum süreçleri yetişkinlerden farklı olarak daha özenli davranışları gerektiren bir durum olarak kabul edilmektedir. Kaybın yaşandığı dönemde ve sonrasında çocukların sosyal, duygusal ve davranışsal olarak sorun yaşamaması ve sağlıklı bir şekilde yaşamlarını devam edebilmesi için bu sürecin uygun şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Duygusal anlamda büyük bir boşluk yaratan ve olumsuz sonuçlarıyla göz ardı edilemeyecek bir öneme sahip olan ebeveyn kaybı durumunda, hayatta kalan diğer ebeveyn başta olmak üzere çocuğun hayatında yer alan tüm insanların dikkatli olması, bu süreçte üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi ve gerekli görüldüğünde de uzman yardımına başvurulması çocukların geleceği için oldukça büyük bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Attepe, S. (2010). Anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri. *Aile ve Toplum Dergisi, 6*(23), 23-28.

Avcı, M. (2011). Yazgının yokluğunda suçun varlığı meselesi ya da ailenin parçalanmasının suçla ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15*(1), 1-20.

Aydoğan Y. ve Gültekin Akduman, G. (2017). Aile içindeki özel durumlar ve çocuk. Y. Aydoğan ve G. Gültekin Akduman (Ed.), *Çocuk Ruh Sağlığı* (3. Baskı) içinde (103-130). Ankara: Eğiten Kitap.

Babaroğlu, A. (2018). *Çocuk Psikolojisi ve Ruh Sağlığı* (5.Baskı). Ankara: Vize Yayıncılık.

Baygora, C. (2022). *Aile üyesinin vefatından sonra: Bireylerin (geçmiş ve güncel) yas yoğunlukları ile (kayıp öncesi ve güncel) aile işlevselliği arasındaki ilişkiler.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bayraktar, E. (2016). *Tek ebeveynli, lisede okuyan ergenlerde algılanan yalnızlık düzeyleri ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Cengiz Yavuz, E. (2022). *Kayıp ve yas süreci.* Erişim adresi: https://madalyonklinik.com/podcast/kayip-ve-yas-sureci/

Cihanoğlu, M. (2010). İlişkilerde kayıp: Ayrılık, boşanma ve ölüm. T. Solmuş (Ed.), *Romantik İlişkiler, Evlilik ve Ana Baba Çocuk İlişkileri* içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Çağdaş, A. ve Şahin Seçer, Z. (2011). *Anne baba eğitimi.* Ankara: Eğiten Kitap.

Çetinkaya Şahin, H. (2012). *Ebeveyn ölümü ve etkileri.* Erişim adresi https://www.tavsiyeediyorum.com/makale_9023.htm

Dinç, B. (2018). Aile sisteminde yaşanan sorunlar. A. Arıkan ve B. Dinç (Ed.), *Aile Eğitimi* içinde (160-193). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Engin, E. C. (2015). *Bir aile hekimliği bölgesinde kayıtlı 6-18 yaş arası çocuk ve ergenlerde görülen davranış ve uyum problemlerinin; bu çocuk ve ergenlerin ailelerinin demografik özellikleri, tutum ve davranışlarıyla olan ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Fearnley, R. (2010). Death of a parent and the children's experience: Don't ignore the elephant in the room. *Journal of Interprofessional Care, (24),* 450-459.

Hecebil, S. (2023). *Anne ya da babanın ölümü.* Erişim adresi: https://www.psikolojidunyasi.com.tr/hizmetlerimiz/cocuklar-icin/anne-ya-da-babanin-olumu

Karaırmak, Ö. (2014). Felaketlerden sonra çocuk. *Okul Psikolojik Danışmanı e-Bülteni, (3),* 2-7.

Kutluoğlu Karayel, A. H. (2018). *Anne baba kaybının çocuk üzerindeki etkileri.* Erişim adresi https://www.insamer.com/tr/anne-baba-kaybinin-cocuk-uzerindeki-etkileri_1611.html

Kübler-Ross, E. (2011). *On Children and Death.* New York: Simon & Schuster.

Mısırlıoğlu, B. D. (2019). *Ölüm, yas ve çocuk.* Erişim adresi https://www.imeradanismanlik.com/blog/2019/07/07/olum-yas-ve-cocuk/

Öğretir Özçelik, A. D. (2019). Özel durumlarda çocuk ruh sağlığı. A. Güngör Aytar (Ed.), *Ruh Sağlığı* içinde (157-179). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.

Özer, E. (2023). *Ebeveyn kaybı travma ve yas süreci.* Erişim adresi https://www.psikosentez.com/ebeveyn-kaybi-travma-ve-yas-sureci

Öztekin, G. G. (2021). *Tek ebeveynli çocuklar ve ebeveynleri üzerinde çocuk-ebeveyn ilişki terapisi odaklı psikoeğitim programının etkisi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Seven, S. (2008). *Çocuk ruh sağlığı.* Ankara: Pegem Akademi.

Şahin, M. (2021). *Ebeveyn kaybı yaşamış çocukları destekleme rehberi.* Erişim adresi https://www.aile.gov.tr/media/95240/ebeveyn-kaybi-yasamis-cocuklari-destekleme-rehberi.pdf

Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu problemler (Malatya uygulaması).* (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). *Güncel Türkçe Sözlük.* Erişim adresi https://sozluk.gov.tr/

Vural, G. (2021). *Çocuklarda Ebeveyn Kaybı ile Ebeveyn Boşanmasının Travmatik Etkileri.* Ankara: İKSAD Yayınevi.

Yavuzer, H. (2011). *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldız, Y. (2017). *Tek ebeveynli çocukların yaşam deneyimleri.* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

BOŞANMA OLGUSU VE BOŞANMANIN ÇOCUĞA ETKİLERİ

Öğr. Gör. Metin KADİM

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, metin.kadim@omu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5487-1966

ÖZET

Değişen ve gelişen dünya şartları, insanoğlunun yaşamına dair temel yapı taşları niteliğindeki birçok olgunun da zamanla değişimine sebebiyet vermiştir. Toplumsal yaşamda süregelen değişimler, toplumsal yapıların her birini etkilediği gibi belki de bu yapıların en önemlisi olarak kabul edilen aile olgusunu da etkileşmiştir. Sosyal ve toplumsal değişimler sebebiyle kendini yenileyen aile sisteminde geçmişte temel olarak kabul edilen çekirdek ve geniş aile türlerinin yanı sıra günümüzde tek ebeveynli aileler, yeniden kurulmuş aileler, dağılmış aileler, geçiş aileleri gibi farklı aile yapılarından da bahsedilebilmektedir. Farklılaşan bu aile yapılarından günümüzde belki de en dikkat çekeni boşanma sebebiyle tek ebeveynli yapıya sahip olan ailelerdir. Çiftler arasındaki evlilik bağının son bulması olarak tanımlanan ve dünya genelinde her geçen gün artış gösteren boşanma olgusu, aile yapısını değiştirdiği gibi aile üyeleri ile sosyal ve toplumsal yaşamı da etkilemektedir. Sosyolojik etkilerinin yanı sıra boşanmanın en büyük etkisi ise aile üyeleri üzerinde görülmektedir. Boşanma neticesinde aile içi dinamiklerin değişmesi ile aile üyeleri, rolleri ve sorumlulukları da değişmektedir. Doğduğu andan itibaren ailenin doğal bir üyesi konumunda bulunan çocuklar, bu değişimden belki de en fazla etkilenen grubu oluşturmaktadır. Yapılan bu çalışmada; boşanma olgusu ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Son yıllarda artan boşanma oranları da göz önünde bulundurularak boşanma süreci ve sonrasında dikkat edilmesi gereken noktaların belirlenebilmesi ve bu sürecin ilgililerce sağlıklı bir şekilde yönetilebilmesi, geleceğin teminatı olarak görülen çocukların sağlıklı gelişimleri adına önemli görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada; konu ile ilgili kaynakların taranmasıyla boşanma olgusu, boşanma sürecinde ve boşanma sonrasında çocuklar üzerindeki etkileri ve sürecin sağlıklı bir şekilde atlatılması için dikkat edilmesi gereken durumlar derinlemesine irdelenmektedir. Ayrıca konu hakkında ilgililere yol gösterici nitelikte öneriler sunulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Aile, Çocuk

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze yaşanan hızlı ve sürekli değişimler, her alanda olduğu gibi insan yaşamına temel teşkil eden birçok olgunun da zamanla değişmesine neden olmuştur. Dünyadaki değişimler, sosyal ve toplumsal yapıların her birini etkilediği gibi belki de bu yapıların en önemlisi olarak kabul edilen aile olgusunu da etkileşmiştir. Tarih boyunca yapısı ve işlevi bakımından değişimlere ayak uydurarak gelişen aile, birbiri ile ilişkisi olan farklı sayıdaki bireyden oluşan toplumsal bir kurum olarak nitelenebilmektedir. Sosyolojik anlamda oldukça

PROCEEINGS BOOK

önemli görülen, farklı işlevlere sahip olan ve toplumun yapı taşı niteliğinde olduğu kabul edilen bu kurum, genel ifadeyle "evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu en küçük toplumsal birim" olarak tanımlanabilmektedir (Arıkan, 2018; Gladding, 2012; TDK, 2023).

İnsan gelişimini etkileyen en temel sosyal sistem olan aile, karmaşık ve dinamik yapısı ile toplumsal yapının bir yansımasıdır. Toplumsal yaşamda meydana gelen değişimlerden etkilenen aile kurumu; toplumun değerleri, normları ve sosyal yapısı ile sürekli etkileşim halinde olan, değişen ve gelişen bir sistemdir (Coşan, 2017). Son yıllarda küreselleşme, nüfus değişimleri, teknolojinin ilerlemesi ve diğer tüm evrensel gelişimlerin etkisiyle insanlar ve yaşamları değişmiştir. Hayatın daha hızlı hâle gelmesi, kadının toplumsal yaşamdaki rollerinin değişmesi, okullaşmanın artması, uluslararası düzeydeki ekonomik gelişmeler gibi pek çok faktörün etkisiyle demografik, sosyoekonomik ve kültürel anlamda gözlenen ciddi değişimler aile kurumunu da etkilemiştir (Özgür Bayır, 2018).

Toplumsal yapıya temel teşkil eden olguların yapı ve işleyişindeki farklılaşma zamanla ailenin temel yapısının da değişmesine sebebiyet vermiştir (Beşirli, 2020). Sosyal ve toplumsal değişimler sebebiyle kendini yenileyen aile sisteminde temel olarak kabul edilen çekirdek ve geniş aile türlerinin yanı sıra günümüzde tek ebeveynli aileler, yeniden kurulmuş aileler, dağılmış aileler, geçiş aileleri gibi farklı aile yapılarından da bahsedilebilmektedir (Çakıcı, 2006). Farklılaşan bu aile yapılarından günümüzde belki de en dikkat çekeni, boşanma sebebiyle tek ebeveynli yapıya sahip olan ailelerdir. Çiftler arasındaki evlilik bağının son bulması olarak nitelenen ve dünya genelinde her geçen gün artış gösteren boşanma olgusu, aile yapısını değiştirdiği gibi aile üyeleri ile birlikte sosyal ve toplumsal yaşamı da etkilemektedir (Yavuz, 2020).

Değişen dünya koşullarında aile yapısı ile birlikte bireylerin aile algısı, rolleri ve beklentileri de değişmiştir. Son yıllarda gelişen ülkeler başta olmak üzere dünya genelinde evlenme oranı düşerken, boşanma oranları artış göstermektedir. Öyle ki dünya genelinde evlilik çağında olan bireylerin evlilik oranları son otuz yıl içinde %81'den %44'e gerilemiştir. Evlilik oranındaki bu düşüşün tersine boşanma oranları da son otuz yılda yaklaşık 3 kat artış göstererek %28 olmuştur. Dünya çapında yaşanan bu değişim Türkiye özelinde de benzerlik göstermiş ve 2022 yılı içerisinde 570 bin çift dünya evine girerken, 360 bine yakın kişi de boşanma akdi ile evliliğine son vermiştir. Ülkemizdeki kaba evlenme hızı geçmiş yıllara göre düşüş göstererek %67 olurken, kaba boşanma hızı da artış göstererek %21 olmuştur. Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de aile algısı ile birlikte aile yapısı da büyük değişimlere uğramış; ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin de etkisi ile boşanma sebebiyle oluşan tek ebeveynli ailelerin sayısı artmıştır. Günümüz itibari ile ülkemizde tek ebeveynli ailede yaşayanların sayısı 3 milyona yaklaşmıştır. Türkiye'deki aile tipleri düşünüldüğünde bu oran %10'a yakındır. Yani günümüzde her 10 aileden biri tek ebeveynli aile yapısına sahiptir. Bu oran dünya genelinde %19'u bulmaktadır (OECD, 2023; TÜİK, 2023).

Sosyolojik etkilerinin yanı sıra boşanmanın en büyük etkisi ise aile üyeleri üzerinde görülmektedir. Oldukça karmaşık bir sistem olan aile içerisinde karı-koca, anne-baba-çocuk ya da kardeş ilişkileri gibi farklı ilişki türleri mevcuttur. Bu ilişkilerin karşılıklı etkileşimi ile aile yapısı ve işleyişi etkilendiği gibi aile üyeleri de etkilenmektedir. Boşanma sebebiyle aile içi dinamiklerin değişmesi neticesinde aile üyeleri, rolleri ve sorumlulukları değişmektedir. Doğduğu andan itibaren ailenin doğal bir üyesi konumunda bulunan çocuklar, bu değişimden belki de en fazla etkilenen grubu oluşturmaktadır (Tekin, 2019; Yılmaz, 2001). Çünkü çocukların gelişmesinde, kişiliklerinin şekillenmesinde ve temel alışkanlıkları kazanmalarında aile büyük bir öneme sahiptir (Alper, 2021). Çocuklar, aile içerisinde yetişmekte, bilinçlenmekte ve toplumsal hayata hazırlanmakta; anne babalarının onlara sunduğu cinsiyet ve kişilik modelleriyle sosyal kuralları ve ahlaki değerleri öğrenerek büyümektedirler (Babaroğlu, 2018). Çocuğun yaşama ve topluma uyumunda ilk ve en etkili kurum olarak görülen ailenin sahip olduğu özellikler; çocuğun gelişimini, davranışlarını, başarısını, hayata bakışını, beklentilerini, sosyal iletişimini etkilemekte, dolayısıyla da gelecek nesillerin ve sağlıklı toplumların temelini oluşturmaktadır (İldeniz, 2021; Sağlam, 2017).

2. BOŞANMA OLGUSU VE BOŞANMANIN ÇOCUĞA ETKİLERİ

2.1. Boşanma Olgusu, Aile ve Çocuk

Her türlü sosyal etkileşimde olduğu gibi aile üyeleri arasında da mutlulukların yanı sıra sorunların oluşması, çatışmaların yaşanması doğal bir durum olarak kabul edilmektedir. Evlilik bağı ile birbirine bağlı olan eşler arasındaki ilişkide olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurabilecek yaşantıların varlığı yadsınamaz bir gerçektir (Eraslan ve Demirel, 2020). Eşler arasında kimi zaman kültürel farklılıklar, kimi zaman rol ve sorumluluklar, kimi zaman da saygı ve sevgi eksikliği ya da ekonomik zorluklar gibi çeşitli sebeplerden kaynaklanan sorunlar baş gösterebilmektedir. Evlilikteki bu sorunların çözülemediği, eşlerin birlikteliklerinden fiziksel ya da ruhsal anlamda doyum sağlamadıkları, gereksinim ve beklentilerini karşılayamadıkları durumlarda ise evlilik birliği sonlandırılabilmektedir (Güleç, 2018). Çiftlerden biri veya ikisinin talebiyle evlilik bağının hukuksal bir şekilde ortadan kalkması olarak tanımlanan boşanma, mevcut aile yapısını değiştiren en önemli etkenlerden biridir. Aile birliğinin bozulması, ailenin bölünmesi veya bütünüyle dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini etkileyen önemli bir sosyolojik olgudur (Barnes, 2004; Dinç, 2018; Öztekin, 2021).

Eşlerin sahip oldukları kişilik özelliklerinden ruhsal bozukluklarına, eğitim düzeylerinden dünya görüşlerine, maddi durumlarından yaş farklılıklarına kadar birçok nedenden ötürü gerçekleşebilen boşanma, süreç olarak ayrılık öncesi ve ayrılık sonrası çeşitli evrelerde aile üyelerini etkileyebilmektedir. Ayrılık öncesinde, düş kırıklıklarının oluşmaya başlamasıyla ilk sinyalleri verilen boşanma, olumsuz etkileşimin artış gösterdiği aşınma ve eşlerin hem duygusal hem de fiziksel olarak birbirlerinden uzaklaştığı kopukluk evreleri ile gerçekleşmektedir. Boşanmadan sonra aile üyeleri için, ilk etapta gerçeklerin reddedildiği, diğer insanlardan uzaklaşılan, öfke ve depresyon gibi olumsuzlukları içeren yas evresi başlamaktadır. Boşanma durumuna uyum sağlanması ise, yeni bir hayat biçimi ve kimlik arayışından oluşan ve kriz durumlarının çözümlenmesi ile gerçekleşen ikinci ergenlik

evresinden sonra görülmektedir (Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011). Boşanma süreci neticesinde her ne kadar yeni yaşam biçimine uyum sağlanması söz konusu olsa da bu süreçte tüm aile üyelerinin ekonomik, sosyal ve ruhsal yönden çeşitli düzeylerde olumsuz etkilenmeleri söz konusu olabilmektedir.

Gelişmiş toplumlarda giderek yaygınlaşan boşanma olgusu, bireylere ve toplumlara göre farklılaşan sonuçlar doğursa da her aile için bir kriz durumudur (Yıldız, 2017). Bu kriz yalnızca boşanan çiftler için değil, diğer aile üyeleri ve hatta arkadaş çevreleri için de geçerlidir (Beşirli, 2020). Boşanma akdinin gerçekleşmesi neticesinde ailenin temel yapısı değişmekte, değişen aile yapısı neticesinde ailenin işlevi ve aile üyelerinin rol ve sorumlulukları da farklılaşmaktadır. Boşanma süreci ve sonrasında birçok etkiye maruz kalan aile üyeleri, bu süreçten doğan hukuki, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik boyutta çeşitli sonuçlarla karşılaşmaktadır. Kimi zaman bir kurtuluş yolu olarak görülen ve çeşitli olumsuzlukları sona erdireceği düşünülen boşanma olgusu, sonuçları itibari ile çiftleri, varsa çocukları ve diğer aile üyeleri ile birlikte toplumsal yapıyı da üst düzeyde etkilemektedir.

2.2. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri

Ailenin tüm fertlerini etkileyen boşanma, özellikle de ailenin en kırılgan üyesi olan çocuklar için önemli bir değişikliktir. Oldukça stresli bir süreç olarak kabul edilen boşanma neticesinde, çocukları ciddi düzeyde etkileyebilecek bir dizi değişiklik meydana gelir. Değişen aile yapısı ve bu değişimin neden olduğu çeşitli etkiler, çocuklar üzerinde fizyolojik, psikolojik ve toplumsal anlamda çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Tüm olumsuz sonuçlarına rağmen çocuklar, boşanma durumu ve değişen yaşam koşullarına bağlı olarak oluşan stres faktörleriyle zaman içerisinde baş edebilmekte ve yeni duruma uyum sağlayabilmektedirler. Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri konusunda yapılan araştırmalardan hareketle, özellikle boşanmayı takip eden ilk 2 yıl içerisinde çocukların üst düzey uyum problemleri yaşayabildikleri ve uyum sürecinin bazen 15-20 yıla kadar uzayabildiği söylenebilmektedir (Aydoğan ve Gültekin Akduman, 2017; Kim, 2011). Bunun yanı sıra her boşanma durumunun ardından da çocuklar olumsuz etkilenmeyebilir. Boşanan çiftler, iyi birer eş olamayabilir fakat iyi birer anne-baba olabilmektedir. Aynı evi paylaşmasalar da anne-baba sevgisinden ve ilgisinden yoksun kalmayan çocuklar, bu süreci daha sağlıklı ve kolay atlatabilmektedirler (Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011; Öğretir Özçelik, 2019; Yörükoğlu, 2007).

En iyi şekilde yönetilen boşanma süreçlerinde bile çocukların içinde bulundukları yeni duruma uyum sağlayabilmeleri zorlaşırken bu durumun çocuk üzerinde oluşturduğu etkilerde; çocuğun yaşı, kişilik özellikleri, cinsiyeti, ailenin yapısı ve büyüklüğü, anne-baba-çocuk iletişimin niteliği gibi durumlar önem taşımaktadır. Bu konuda sadece çocukların özellikleri değil, ayrıca ebeveynlerin kişilik özellikleri, boşanmaya karşı algı ve tepkileri ile boşanma sonrası kendilerinin ve çocuklarının hayatlarını nasıl düzenledikleri de etkili olabilmektedir (Amato ve Boyd, 2014; Güleç, 2018; Nazik, 2000). Boşanmaya uyum süreci kimi çocuklar için oldukça uzun ve zorlu bir süreç olsa da çocuğun bu süreçte aldığı destek, boşanma durumuna uyum sağlayabilmesinde oldukça büyük bir etkiye sahiptir.

Boşanma, çocuğun zor duygularla baş etmek zorunda kaldığı ve oldukça olumsuz etkilendiği bir süreçtir. Boşanma sürecine çocuğun verdiği tepkiler çeşitli faktörlere göre değişse de genellikle anne babasının boşanacağını öğrenen çocuk ilk tepki olarak boşanmayı inkâr etmekte ve güven duygusu anlamında sarsılmaktadır. Boşanma durumunu kabullenmede zorlanan çocuklar, genellikle boşanma olayını reddetmekte ve boşanmaya sebep olan neden ya da nedenlere kızgınlık duymaktadır. Bu süreçte huysuzluk, hırçınlık, saldırganlık, tedirginlik ve bağımlılık gibi davranışlar çocuklarda sıklıkla görülebilmektedir. Çocuklar boşanma süreci içerisinde; boşanma kararından dolayı kendisini suçlama, ebeveyninden ayrı kalma kaygısı yaşama ya da yaşından beklenmeyen, daha küçük çocuklarda görülebilecek bazı davranışları sergileme gibi tepkiler gösterebilmektedirler. Bu aşamadaki çocukların temel savunma tepkileri ise genel olarak anne babayı birleştirme çabasıdır. Çocuklar boşanma sonrasında ise; boşanma durumuna karşı çok tepkisiz ve ilgisiz davranma, sosyal hayatta uyumsuz davranışlar sergileme, depresyon, çöküntü, korku, kaygı, uyku problemleri, yeme bozuklukları, düşük benlik saygısı, özdeşim problemleri, okul başarısında düşüş, kişilerarası ilişkilerinde eskiye göre bozulma, ani ve kontrolsüz tepkiler verme gibi olumsuzluklar gözlenebilmektedir (Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011; Dinç, 2018; Engin, 2015; Güleç, 2018).

Boşanmanın kısa vadede çocuklar üzerindeki bu etkilerinin yanı sıra uzun vadede de bazı etkileri olabilmekte, birer yetişkin olduklarında da çocukları etkileyebilmektedir. Yapılan çalışmalardan hareketle, çocukluk yıllarında boşanma olgusunu yaşayan çocukların yetişkinlikte çeşitli sorunlar yaşadığı belirtilebilir. Sosyal, duygusal ve psikolojik zorluklar, akademik başarısızlıklar, iletişim problemleri, mesleki başarı sorunları, yüksek kaygı, güven problemleri, yaşam doyumu ve gelecek beklentisinde düşüklük, yüksek yalnızlık düzeyi ve suça meyilli davranışlar gibi olumsuzluklar, boşanan ebeveyne sahip olan çocukların yetişkinlik yıllarında yaşadığı sorunlara örnek olarak gösterilebilmektedir (Cüceloğlu, 2006; Irmak, 2022; Öğretir Özçelik, 2019).

Her ne kadar olumsuz etkilerinden ağırlıklı olarak bahsedilse de tüm boşanmaların çocuklar üzerinde kesinlikle ağır ve olumsuz sonuçlar doğuracağını söylemek doğru olmayacaktır. Önemli olan oldukça zor olan bu sürecin nasıl yönetildiği ve hangi koşullarda gerçekleştiğidir. Bu noktada ebeveynlerin üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri ve sürecin sağlıklı bir şekilde, özenle yürütülmesi gerekmektedir. Boşanma kararını, her iki ebeveyn de birlikte ve birbirini suçlamadan, çocuğun yaşına uygun biçimde ona açıklamalı ve boşanmanın anne baba sevgisi veya ilgisini kaybetmek anlamına gelmediğini özellikle vurgulamalıdır. Çocuğa boşanma konusunda yapılacak olan açıklamada anne ve babanın birliktelikleri ile ilgili sorunları olduğu, bu sorunların çocukla ilişkisi olmadığı ve anne babanın her zaman çocuğun yanında olacağı uygun bir dille ifade edilmelidir. Boşanan çiftlerin çocuğu taraf tutmaya zorlaması, çocuğu arabuluculuğa yönlendirmesi, diğer ebeveynin kötülenmesi ve görüştürülmemesi, çocuğun olumsuz bir takım davranışlarının diğer ebeveyne benzetilmesi, çocuğun intikam aracı olarak kullanılması, verilen sözlerin tutulmaması, yapılan plan ya da programların ertelenmesi veya geçiştirilmesi gibi durumlar çocuğun gelişimine ve boşanma durumuna uyum sürecine zarar verebilir. Boşanma kararını alan çift, olası zararı en aza indirmek için boşanma öncesi, boşanma esnası ve boşanma sonrası süreçleri önceden planlamalı ve sağlıklı bir şekilde yönetebilmelidir. Ebeveynler boşanmış olsalar da çocuklarının

sağlıklı gelişimleri için birbirlerine karşı saygılı olmalı, işbirliği içinde uyumlu birer anne-baba ilişkisi geliştirebilmelidir (Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011; Güleç, 2018).

2.3. Boşanma Süreci ve Sonrasında Dikkat Edilmesi Gerekenler

Boşanma sürecini çocuğun en az hasarla, sağlıklı biçimde atlatabilmesi için ebeveynlerin, aile ile ilişkisi bulunan kişilerin, eğitimci, çocuk gelişimci ve diğer uzmanların işbirliği içinde çocuğun fiziksel ve psikolojik sağlığını desteklemeye yönelik önleyici ve iyileştirici ortamları yaratmaları önemli bir sorumluluktur. Bu bağlamda, boşanma süreci ve sonrasında dikkat edilmesi gereken hususları ve sunulabilecek önerileri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Arslan, 2023; Aydoğan ve Gültekin Akduman, 2017; Bayındır, 2021; Çağdaş ve Şahin Seçer, 2011; Dinç, 2018; Geniş, Toker ve Şakiroğlu, 2019; Öğretir Özçelik, 2019; Potter, 2010; Sürmez, 2020; Yılmaz, 2023):

- Boşanma öncesi ve sonrasında ebeveynler arasındaki huzursuzluk ve çatışmalardan çocuklar uzak tutulmalıdır. Çocuğa karşı ebeveynler kötülememeli, çocuk anne ya da babası arasında seçim yapması veya taraf olması konusunda yönlendirmemelidir.
- Boşanma kararı çiftler tarafından kesinleştirildiğinde çocuklara açıklanmalıdır. Bu konuda aceleci davranılmamalı ya da tam tersine kararın çocuğa açıklanmasında geç kalınmamalıdır.
- Boşanma kararının çocuğa açıklanması tek ebeveyn tarafından değil, iki ebeveynin de bir arada bulunduğu bir aile toplantısıyla yapılmalıdır. Bu aşamada, gerek görüldüğü takdirde profesyonel yardıma da başvurulmalıdır.
- Boşanma, çocukların yaş ve gelişim seviyelerine uygun, anlayabilecekleri bir dille anlatılmalıdır. Bu konuda, özellikle boşanma nedeni ve boşanma sonrasındaki değişiklikler hakkında çocuklar açık ve anlayabilecekleri bir şekilde bilgilendirilmelidir.
- Boşanma konusunda çocuğun bir suçunun olmadığı, bu durumun ebeveynlerin kararı olduğu ve boşanmadan sonra da ebeveynlerin onları sevmeye devam edecekleri çocuklara özellikle açıklanmalıdır.
- Boşanmanın sadece eşler arasında gerçekleşen bir ayrılık durumu olduğu, anne ve babalık durumlarının devam edeceği çocuklara açıklanmalıdır. “Biz boşanacağız ama ikimizde senin annen baban olmaya devam edeceğiz, seni çok seviyoruz ve bu durum bunu asla değiştirmeyecek” gibi söylemler bu konuda yardımcı olacaktır.
- Boşanma süreci çocuklarla net bir şekilde paylaşılmalı, çocuklara eşlerin birleşme ya da barışma umudu verilmemelidir.
- Boşanmadan sonra çocuklar her iki ebeveynle de sürekli ve düzenli olarak görüşmeye devam etmeli, bu konuda çocuklar kısıtlanmamalıdır.
- Boşanmadan sonra çocukla ilgili tüm konularda ebeveynler birbiri ile çelişen davranışlarda bulunmamalı, tutarlı olmalı ve ortak bir yol izlemeye gayret etmelidirler.

- Boşanma neticesinde her ne kadar eşler ayrılmış olsalar da çocuklar ile ilgili konularda ortak davranmaya özen göstermelidirler. Çocukların anne-babalarını uyum içinde, iletişim halinde görmesi olumlu ve önemlidir. Bu konuda özellikle doğum günü gibi özel günlerde çocuklarla bir araya gelinmesi uygun olacaktır.
- Boşanma durumu ile ilgili duygularını açıkça ifade edebilme konusunda çocuklar yüreklendirilmeli ve bunun için uygun olan ortam hazırlanmalıdır.
- Boşanma süreci ve sonrasında öç almak veya çıkar sağlamak gibi amaçlar doğrultusunda çocuklar koz olarak kullanılmamalıdır. Özellikle çocukların bakımını üstlenen ebeveyn diğer ebeveyne karşı çocukları göstermeme tehdidinde bulunmamalıdır.
- Çocuk, bakımını üstlenen ebeveyn tarafından diğer ebeveyne göndermekle tehdit edilmemeli, bu durum bir yaptırım unsuru olarak kullanılmamalıdır.
- Boşanma sürecindeki mahkeme, eşya dağıtımı, nafaka gibi konulardan çocuklar haberdar edilmemeli, çocuklar özellikle de ekonomik açıdan çıkar çatışmasında birer koz olarak kullanılmamalıdır.
- Boşanmayı takip eden yakın zamanda çocuklar anne-babalarının yerine bir başkasını koymak istemeyeceklerdir. Ebeveynler boşanma sonrasında yeni bir ilişkiye başlama konusunda bu duruma dikkat etmelidirler.
- Çocuğun kişiliği, olumsuz davranış özellikleri veya hataları eski eşe benzetilmemelidir.
- Boşanma sonrasında mümkün olduğu kadar çocuğun günlük rutini, düzeni ve alışkanlıkları değiştirilmemelidir. Okul, ev ve arkadaş çevresinin değişmesi gibi durumlar boşanmayla ortaya çıkan sorunları arttırıp çocuğun uyum sürecini yavaşlatabilir.
- Çocuğa yaşından büyük sorumluluklar yüklenmemeli, "bundan sonraki hayat arkadaşım, her şeyim bir tek sensin" gibi söylemlerle psikolojik olarak çocuk baskı altında bırakılmamalıdır.
- Çocuklar ebeveynler arasında haber taşıma kaynağı olarak kullanılmamalıdır.
- Boşanma neticesinde çocuğa aşırı baskıcı, duygusal ya da şımartıcı tavırda davranılmamalıdır.
- Çocukların okulu ve öğretmeni boşanma durumu ile ilgili bilgilendirilmeli ve çocuğun ev dışı yaşamı da dikkatle gözlemlenmelidir.
- Boşanma öncesi ve sonrasında çocuk için gerek görüldüğü takdirde psikolog, gelişim uzmanı gibi profesyonel yardıma başvurulmalıdır.

3. SONUÇ

Dünyadaki değişim, her geçen gün aralıksız ve artarak devam etmektedir. Bu değişim başta insan ve yaşamı olmak üzere pek çok durumda, geniş bir yelpazede çeşitli etkiler

PROCEEINGS BOOK

yaratmaktadır. Küresel anlamda oluşan değişimlerin önemli bir sonucu da toplumsal değişimlerdir. Geçmişten günümüze kadar gelişerek gelen ve toplumsal yapının temelini oluşturan aile, insan yaşamı için en önemli kurumdur. Bireylerin büyüyüp gelişmesinde ve kendilerini gerçekleştirmeleri sürecinde en temel görevleri üstlenen aile kurumu, zaman içerisinde yapısı ve işleyişi bakımından çeşitli değişimlere uğramıştır. Dünya çapında boşanma oranlarının yükselmesiyle tek ebeveynli ailelerin sayısı artış göstermiş, bu durum da ailenin temel işlevlerinde değişikliklere neden olmuştur. Tüm aile üyelerini etkileyen bu durum, özellikle de çocuklar üzerinde farklı nitelikte etkiler yaratmaktadır. Ebeveynleri boşanan çocuklar, bu süreçten farklı düzeylerde etkilenmekte ve yeni oluşan duruma fizyolojik ve psikolojik olarak uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Çocuklar üzerinde olumsuz etkileri ağır basan ve özellikle de duygusal olarak üst düzey bir kriz durumu oluşturan boşanma sürecinin, çocuklar üzerindeki etkilerinin bilinmesi ve bu sürecin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Geleceğimiz anahtarı olarak görülen çocukların sağlıklı gelişimleri için başta ebeveynler olmak üzere çocuklar üzerinde söz sahibi olan tüm ilgililerin bu konuda dikkatli olması ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi oldukça büyük bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Alper, I. T. (2021). Aile-çocuk-iletişim. B. Köksalan (Ed.), *Çocuk ve İletişim* içinde (81-109). Ankara: İzge Yayıncılık.

Amato, P. R. ve Boyd, L. M. (2014). Children and divorce in world perspective. A. Abelaand, J. Walker (Eds.), *Contemporary Issues in Family Studies: Global Perspectiveson Partnerships, Parenting nnd Support in a Changing World* içinde (227–243). Chichester: Wiley.

Arıkan, A. (2018). Ailenin tarihsel, kuramsal ve toplumsal temelleri. A. Arıkan ve B. Dinç (Ed.), *Aile Eğitimi* içinde (3-31). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Arslan, B. (2023). *Boşanma Çocuklara Nasıl Açıklanmalı?* Erişim adresi https://www.elikapsikoloji.com/bosanma-cocuklara-nasil-aciklanmali

Aydoğan Y. ve Gültekin Akduman, G. (2017). Aile içindeki özel durumlar ve çocuk. Y. Aydoğan ve G. Gültekin Akduman (Ed.), *Çocuk Ruh Sağlığı* (3. Baskı) içinde (103-130). Ankara: Eğiten Kitap.

Babaroğlu, A. (2018). *Çocuk Psikolojisi ve Ruh Sağlığı* (5.Baskı). Ankara: Vize Yayıncılık.

Barnes, G. G. (2004). *Family therapy in changing times.* New York: Bloomsbury Publishing.

Bayındır, N. (2021). Risk altındaki çocukların tespiti ve korunmasına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, 10*(28), 187-202.

Beşirli, H. (2020). Aile, kuşaklar ve toplumsal değişme. L. Eraslan (Ed.), *Aile Sosyolojisi* içinde (34-59). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Coşan, B. (2017). S*osyal politika perspektifinden Türkiye'de tek ebeveynli aile sorunsalının boşanma bağlamında değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve Davranışı* (15. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.Çağdaş, A. ve Şahin Seçer, Z. (2011). *Anne baba eğitimi.* Ankara: Eğiten Kitap.

Çakıcı, S. (2006). *Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin, anne-çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dinç, B. (2018). Aile sisteminde yaşanan sorunlar. A. Arıkan ve B. Dinç (Ed.), *Aile Eğitimi* içinde (160-193). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Engin, E. C. (2015). *Bir aile hekimliği bölgesinde kayıtlı 6-18 yaş arası çocuk ve ergenlerde görülen davranış ve uyum problemlerinin; bu çocuk ve ergenlerin ailelerinin demografik özellikleri, tutum ve davranışlarıyla olan ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eraslan, L. ve Demirel, M. E. (2020). Aile kavramı ve sosyolojisi. L. Eraslan (Ed.), *Aile Sosyolojisi* içinde (3-33). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Geniş, M., Toker, B. ve Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın çocuklara etkisi, çocuğa söylenmesi ve ebeveyn yabancılaşması: Derleme çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 3*(3), 190-199.

Gladding, S. (2012). *Family therapy: History, theory and practice*. (İ. Keklik ve İ. Yıldırım çev.) Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

Güleç, G. (2018). Evlilikte ilişki sorunları. G. Aksaray (Ed.), *Aile Psikolojisi ve Eğitimi* içinde (18-35). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Irmak, B. (2022). *Çocuk merkezli oyun terapisinin boşanmış aile çocuklarının davranış problemlerine etkileri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.

İldeniz, B. S. (2021). *Koronavirüs pandemisinde annelerin ebeveynlik stresleri, aile dayanıklılıkları ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiler.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Kim, H. S. (2011). Consequences of parental divorce for child development. *American Sociological Review, 76*(3), 487-511.

Nazik, B. (2000). *Çocuk Ruh Sağlığı.* İstanbul: Ya Pa Yayınları.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2023). *Data*. Erişim adresi https://data.oecd.org/

Öğretir Özçelik, A. D. (2019). Özel durumlarda çocuk ruh sağlığı. A. Güngör Aytar (Ed.), *Ruh Sağlığı* içinde (158-181). Ankara: Hedef CS Yayıncılık.

Özgür Bayır, Ö. (2018). Aile: Temel kavramlar, aile yapısı, işlevleri ve dönüşümü. Y. Genç ve H. H. Taylan (Ed.), *Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet* içinde (2-39). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Öztekin, G. G. (2021). *Tek ebeveynli çocuklar ve ebeveynleri üzerinde çocuk-ebeveyn ilişki terapisi odaklı psikoeğitim programının etkisi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Potter, D. (2010). Pyschosocial wellbeing and the relationship between divorce and children's academic achievement. *Journal of Marriage and Family, 72*(4), 933-946.

Sağlam, M. (2017). Aile içi iletişim. N. Aral (Ed.), *Çocuk ve İletişim* içinde (305-334). Ankara: Vize Yayıncılık.

Sürmez, İ. (2020). *Boşanacak çiftlere çocuk psikolojisi için rehber.* Erişim adresi https://www.acibadem.com.tr/hayat/bosanacak-ciftlere-cocuk-psikolojisi-icin-rehber/

Tekin, M. (2019). *Ebeveyn kabul reddi ile aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *İstatistik veri portalı.* Erişim adresi https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1

Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). *Güncel Türkçe Sözlük.* Erişim adresi https://sozluk.gov.tr/

Yavuz, S. (2020). Türkiye'de aile yapısı ve kültürü. L. Eraslan (Ed.), *Aile Sosyolojisi* içinde (214-252). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yıldız, Y. (2017). *Tek ebeveynli çocukların yaşam deneyimleri.* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, A. (2001). Eşler arasındaki uyum: Kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, 1*(4), 49-58.

Yılmaz, S. (2023). *Çocuklu ebeveynlerin yolları ayırması: Boşanma sürecinde çocukları nasıl koruyabiliriz?* Erişim adresi https://www.hiwellapp.com/blog/bosanma-surecinde-cocuklarin-psikolojisini-korumak

Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk* (7. Baskı). Gaziantep: Özgür Yayınları.

18. VE 19. YÜZYIL GİYİM BİÇİMSELLİĞİNDE REDİNGOT

Doç. Dr., Safiye SARİ
Atatürk Üniversitesi, safiye.sari@atauni.edu.tr - 0000-0001-8381-6934

ÖZET

İngilizce kökenli olan redingot, 'riding coat' terimlerinin türemiş halidir. İlk kez on sekizinci yüzyıl başlarında Fransa da görülen bu giysi biçimi, erkeklerin ata binerken giydikleri bir cekettir. Kruvaze formda tasarlanan ceket, bu yüzyılın sonlarına doğru İngiltere de Prens Edward tarafından devletin resmi törenlerinde kullanılmış zamanla da yerini başka isimlerle anılan giysi biçimlerine bırakmıştır. Günümüz formel giyim biçimlerinin geleneksel formuna kaynaklık eden redingot, zamanla kadın paltosu veya paltoya benzer biçimsel özellikler göstermeye başlamıştır. Bele oturan ve kalça hattından itibaren genişleyerek etek ucuna inen bu form, 'Regency Dönem' olarak adlandırılan ve Avrupa modasında iz bırakan biçimselliğin de önderliğini yapmıştır. Bu dönemde erkek giyimine yön veren yüksek yakalı, beli dikişli redingot ceketler; silindir şapkalar, sürücü botları ve lüks kumaşlı pantolonlara tanıklık etmiştir.
Redingot, bu çalışma kapsamında incelenen 18. ve 19. Yüzyıl giyim biçimselliğinin incelenmesine aracılık etmiştir. Çalışmada, redingot 'un bahse konu yüzyıllarda ki bedensel formu ile tarihi dönemler içindeki biçimselliği irdelenmiştir. Redingot' un ilk çıkışından günümüze kadar geleneksel biçimselliğini büyük oranda koruduğu, değişimin ise hatlarda ki yumuşama ile hissettirdiği, giderek de resmi bir kullanımdan çıkarak günlük kullanıma doğru evrildiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Redingot, giyim, giysi biçimselliği, dönem.

REDINGOT IN CLOTHING FORM IN THE 18TH AND 19TH CENTURIES

ABSTRACT

Of English origin, frock coat is a derivation of the terms 'riding coat'. This form of clothing, which was first seen in France in the early eighteenth century, is a jacket worn by men while riding horses. Designed in a double-breasted form, the jacket was used in official state ceremonies by Prince Edward in England towards the end of this century, and over time it was replaced by clothing styles with other names. The frock coat, which is the source of the traditional form of today's formal clothing styles, began to show formal features similar to the women's overcoat or overcoat over time. This form, which sits at the waist and widens from the hip line to the hem, pioneered the formality called the 'Regency Period', which left its mark on

PROCEEINGS BOOK

European fashion. High-collared, stitched-waist frock coats dominated men's clothing in this period; It has witnessed top hats, driving boots and luxury fabric trousers.

Redingot mediated the examination of the 18th and 19th century clothing formalism examined within the scope of this study. In the study, the physical form of the frock coat in the mentioned centuries, its use and its formality that changed over time were examined. It has been observed that the redingot has largely preserved its traditional formality since its first appearance until today, the change is also felt in the softening of the lines and gradually evolved from a formal use to daily use.

Key Words: Frock coat, clothing, clothing formality, period.

1. GİRİŞ

Giysi, her türlü giyim eşyası; giyecek, giyim, don, çul, üst, elbise, kılık kıyafet, esvap, libas, ruba, urba (https://sozluk.gov.tr/, TDK, 2023) anlamlarına gelmektedir. Vücudu örtme ihtiyacıyla başlayan giysi, tarihsel süreç içerisinde sosyal, kültürel ve bilimsel etkenler doğrultusunda değişime uğrayarak gelişmiştir. Bu gelişim süreci daha sade bir biçimsellikten daha teknolojik biçimselliğe doğru genişlerken aynı zamanda sanatsal giysi tasarımlarının doğmasına da imkân sağlamıştır.

İlkçağ uygarlıklarından bu yana kimi giysi formlarında belirgin bir biçimsel değişiklikler yaşanırken, kimi giysi formlarında geleneksel biçimselliğin korunduğu, toplumların bolluk ve refah yapıları arttıkça daha gösterişli giysilerin ortaya çıktığı, dönemsel olaylara bağlı olarak da bazı giysi formlarının kaybolduğu görülmüştür. Redingot 'ta tarihsel süreç içerisinde toplumdan topluma, dönemden döneme kimi giysi özelliklerinde bazı değişiklikler gösteren ancak geleneksel biçimselliğini günümüze kadar koruyan bir dönem giysisidir. Bu özelliği ile redingot, dünya giysi tarihinde önemli bir kültürel değerdir. Dünya giyim tarihinde önemli bir yere sahip olan redingot, giysi biçimselliğini oluşturan her bir kalıp parçasında tasarım öge ve ilkelerinin yaratıcı ve estetik yönünü görmek mümkündür. Bu sayede geleneksel biçimselliği hakkında pek çok veri elde edilmektedir. Çalışmada, redingot 'un ilk ortaya çıkışından günümüze kadar geçen süreçte geleneksel biçimselliğini koruduğu, değişimin ise form da yaşanan hafif kırılmalarla kendini hissettirdiği görülmüştür.

2. TARİHİ SÜREÇTE REDİNGOT

Giysi biçimselliğinde önemli değişimlerin yaşandığı Orta Çağ, keten, ipek ve yünün yeni tekniklerle tekstil de kullanıldığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde, insanlar yavaş yavaş vücuda oturan ve dikiş özelliği gösteren giysiler giymeye başlamış, 1500'lü yıllar da gelişen Cote- hardie, houppelande gibi giysiler giysi biçimselliğinin bedensel formuna kaynaklık

etmiştir. Sanatın ve kültürün yeniden yorumlandığı Rönesans döneminde ise giysi biçimselliği önceki döneme göre sadelikten kurtularak daha abartılı ve görkemli bir giysi biçimselliğine kavuşmuştur.

1600'lü yıllarda ticaretin gelişmesiyle birlikte zenginleşen Avrupa ülkeleri, ihtişamlı ve zengin kumaşlar üretmeye başlamış, bu kumaşlarla katlı ve dolgulu elbiseler, kabarık kollu doublet ceketler dikilmiştir. 17. Yüzyıla gelindiğinde ise resmi törenlerde giyilen ve adına 'justaucorps' denilen manto formundaki uzun ceketler, erkekler tarafından kullanılmaya başlamıştır (Görsel 1. Sol). Yüzyıl ilerledikçe de justaucorps'a benzeyen ancak bel formu daha belirgin olan kadifeden yapılmış redingot ceketler tarihsel süreç içerisinde görülmeye başlamıştır (Görsel 1. Sağ).

Görsel 1 (Sol). Justaucorps (Pendergast, 2004: 29), **Görsel 1 (Sağ).**. Erkek redingotu, 1710 (Geoffrey, 1987: 62).

Bu dönemde bazı değişikliklerle doublet ceket ve pantolonlar sıklıkla kullanılmıştır. Ceket beli redingot ceketin aksine normal bel hattına inmiş etekler yana doğru genişlemeye başlamıştır (Görsel 2).

PROCEEINGS BOOK

Görsel 2. Doublet ceket, 1731 (Rooney, 2005: 6).

18. yüzyılın ilk yarısından sonra Fransız modası etkili olurken ikinci yarısından sonra İngiliz modası yaygınlaşmış, üretilen yeni kumaşlarla farklı özelliklerde giysi modelleri gelişmeye başlamıştır. Renkleri açık ve pastel tonlarda olan zarif redingotlar, dönemin sonuna doğru kadınlar tarafından giyilmeye başlanmıştır (Görsel 3. Sol ve Sağ).

Görsel 3 (Sol). Kadın redingotu, 1755 (Rooney, 2005: 10), **Görsel 3 (Sağ).** Kadın redingotu, 1785 (Rooney, 2005: 29).

18. yy. sonu 19. yy. başlarında Avrupa modası İngiliz modasının hakimiyetine girerken kadın kıyafetleri saray modasının izlerini taşımaya başlamıştır. Bu dönemde önceki dönemin aksine pahalı ağır kumaşların yerine müslin gibi hafif kumaşlar giysi tasarımlarında kullanılmıştır. Erkek giyiminde ise bel kısmında dikiş olan yüksek şapkalı, kruvaze kapamalı lüks kumaşlardan dikilmiş redingotlar moda sayfalarında görülmeye başlamıştır (Görsel 4).

Görsel 4. Erkek redingotu, 1810-1818m(Ambrose ve Harris, 2012: 215)

19. Yüzyılla da İngiltere de at yarışları çok talep gören spor dalı olurken bu durum İngiliz biniciliğini ve dolayısıyla da redingotun kullanım oranını artırmıştır. Uzun paltolarla ata binmek zorlaşınca boyu kısa ve önü açık ya da tek kuyruklu olan redingot modeller, İngiliz modasına hakim olmaya başlamıştır (Görsel 4. Sol). Bunlar çok süslü olandan çok sade olana kadar farklı biçimselliklerde üretilmiş ve Fransız stili olarak adlandırılan kumaşlarla dikilmiştir (Görsel 4. Sağ).

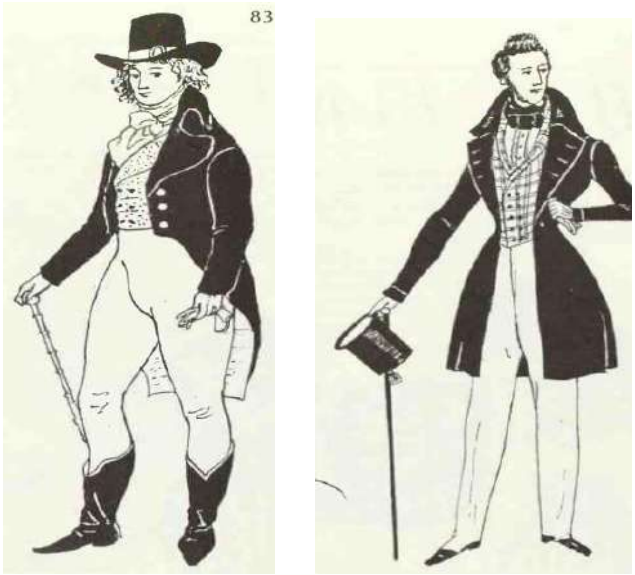

Görsel 4 (Sol). Erkek redingotu, 1820 (Geoffrey, 1987: 90), **Görsel 4 (Sağ).** Erkek Redingotu, 1840 (Geoffrey, 1987: 6).

Yirminci yüzyılla birlikte kadınlar yüksek belli bol elbiseler tercih ederken erkekler ise kolalı, geniş yakalı ve bel formunda bollaşan palto görünümlü redingotlar giymişlerdir (Görsel 5).

Görsel 5. Erkek redingotu, 1920 (https://tr.pinterest.com/pin/7740630602652301/ Erişim Tarihi: 16.12.2023)

Yüzyıl ilerledikçe de üst yakası ipek ya da satenle dikilip davetlerde giyilen smokin ceketler ile siyah renkli uzun etekli ve yırtmaçlı bir takım elbise olan fraklar, redingot biçimselliğine benzer bir formda erkeler de görülmeye başlamıştır (Görsel 6).

Görsel 6. Erkek Frak ve kalıp tasarımı, 1930 (https://reconstructinghistory.com/products/rh902-1830s-frock Erişim Tarihi: 08.12.2023).

PROCEEINGS BOOK

Dönemin ortalarına doğru erkekler, moda olan silindir panama şapka, papyon ve golf pantolon ile tamamlanan ve gabardin kumaşlardan dikilen frakları tercih etmeye başlamışlardır. Bu ceketler form açısından klasik bir frak gibi görünse de ceketin genel formu redingotun biçimselliğini andırmaktadır (Görsel 7).

Görsel 7. Erkek Frak, 1970 (https://tr.pinterest.com/pin/368521182017816460/ Erişim Tarihi: 01.11.2023)

3. TASARIM VE TEKNİK ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN REDİNGOT

3.1.Teknik Özelliği

İngilizce 'den gelen redingot riding coat' un türemiş halidir. İlk olarak on sekizinci yüzyıl başlarında görülmeye başlayan redingot, Fransa da erkeklerin ata binerken giydikleri bir giysi formudur. Fransa'dan sonra İngiltere'de de görülmeye başlayan redingot, Prens Edward tarafından devletin resmi törenlerinde kullanılmış zaman geçtikçe de smokin ve frak gibi ceketlerin giysi biçimselliğine kaynaklık etmiştir. Tarihsel süreç içerisinde redingot, toplumdan topluma, dönemden döneme bazı teknik özelliklerinde değişiklik gösterse de geleneksel biçimselliğini büyük oranda korumuştur (Görsel 8). 'Regency Dönem' olarak da adlandırılan dönem de Avrupa da ortaya çıkan bu ceket aynı zamanda dünya kostüm tarihine değerli bilgiler sunan bir dönem kostümüdür.

PROCEEINGS BOOK

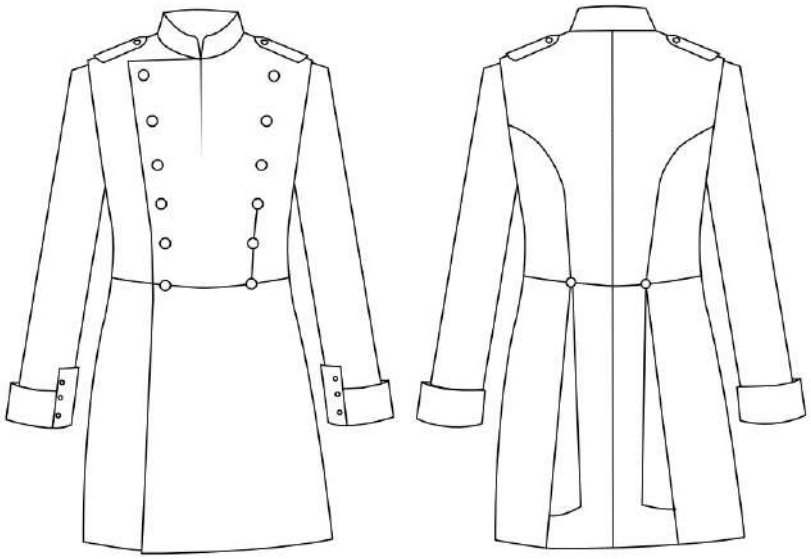

Görsel 8. Redingot teknik çizimi

3.2.Model ve Kalıp Özelliği

Zamanla kadın paltosuna benzer bir biçimsel özellik gösteren redingot, arka bel formuna yapılan kesik/kup özelliği ile diğer dönem ceketlerinden ayrılmaktadır. Kruvaze kapama özelliğine sahip olan ceket, beden formuna oturmaktadır (Görsel 9). Ön bedende ufak penslerle bele oturan etek kısmı, yanlarda verev formlu bir açma işlemi ile genişlemektedir. Arka bedende de aynı genişleme hem kup hem de kup içine yerleştirilen tek yöne kapanan derin pililerle sağlanmıştır. Hakim yaka özelliği gösteren redingot, kol kapağı ile çift parçalı kol kalıbıyla tamamlanmıştır (Görsel 9).

PROCEEINGS BOOK

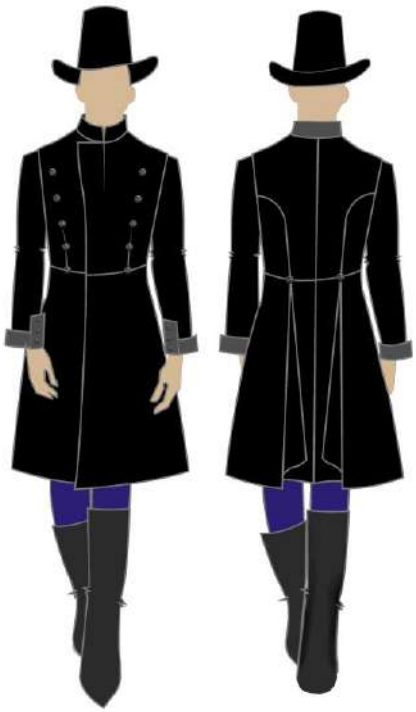

Görsel 9. Redingot artistik çizimi

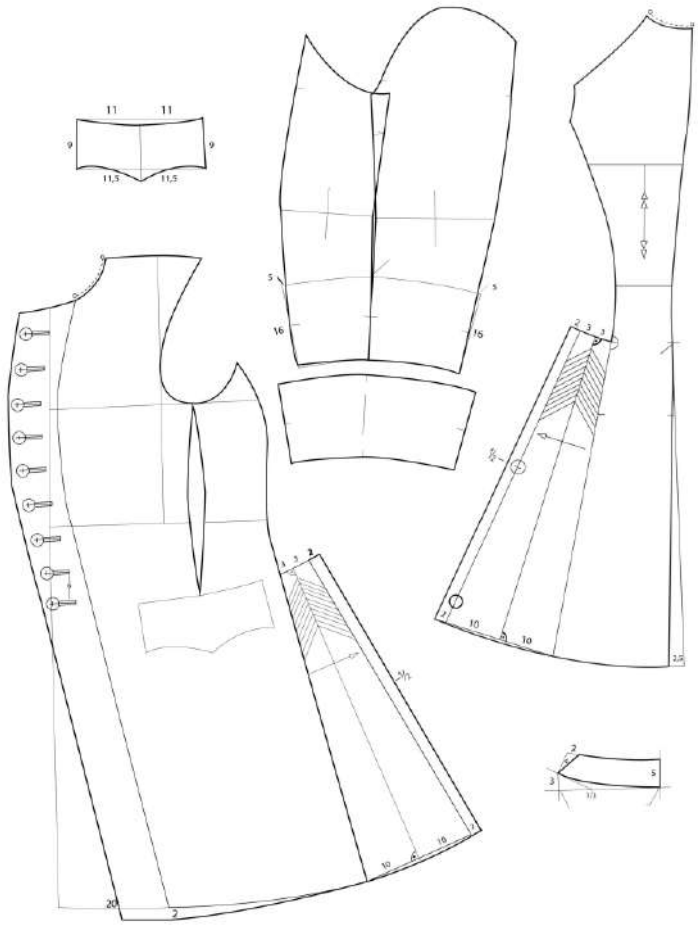

Görsel 10. Redingot Kalıp Tasarımı

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırmanın bulguları ışığında; bel hattına yapılan kesik /kup ile bu hat üzerinde uygulanan derin olmayan küçük pensler, yan dikiş hattında verev formlu yan açmalar, arka bedende de dikey yönlü kesik/kup ve bu kuplarda yapılan pili katlamaları, hakim yaka, kruvaze kapama, kol kapağı ile çift parçalı kol özellikleri on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılda görülen klasik redingot biçimselliğidir. İlk görülmeye başladığı günden günümüze kadar geçen tarihi süreç içerisinde redingot; geleneksel biçimselliğini büyük oranda koruduğu değişimin ise sadeleşen çizgi özelliklerinde yaşandığı, giderek resmi kullanımdan çıkarak günlük kullanıma doğru evrildiği araştırmanın bulgularından çıkan sonuçları arasındadır. Bu sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler tartışmaya sunulmuştur:

- Redingot formunun giysi koleksiyonların da kullanımı ile tarihe mal olmuş önemli bir giysi biçimselliğinin gelenekselliğinin korunarak gelecek yüzyıllara taşınabileceği,

- Geleneksel biçimselliğinin hazırlanacak giysi koleksiyonlarına ilham kaynağı olabileceği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Ambrose, A., Harris, P., *Görsel Moda Tasarımı Sözlüğü*, Literatür Yayınları, 2012.

Geoffrey, W., *Fashion Accessories Since 1500* / Drama Book Publıshers New, 1987.

Kişioğlu S., Çakar Erenler G., Bayraktar F., "Bölgesel Giyim Tarzlarının Koleksiyon Tasarımı Temalarındaki Rolü" 435-443, Ankara, II Kastamonu Kültür Sempozyumu 18-20 Eylül, 2003.

Pendergast, S., Pendergast T., Hermsen S., *Fashion, Costume, and Culture: Clothing, Headwear, Body Decorations, and Footwear Through the Ages:* USA, 2004.

Rooney, A., *A History of Fashion and Costume The Eighteenth Century* / Bailey Publishing Associates Ltd, 2005.

İnternet Kaynakları

TDK, 2023. Giysinin Tanımı (https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 22.10.2023).

Görsel 5. Erkek redingotu, 1920 (https://tr.pinterest.com/pin/7740630602652301/, (Erişim Tarihi: 16.12.2023).

Görsel 6. Erkek Frak, 1930 (https://reconstructinghistory.com/products/rh902-1830s-frock-, Erişim tarihi: 08.12.2023).

Görsel 7. Erkek Frak, 1970 (https://tr.pinterest.com/pin/368521182017816460/ Erişim tarihi: 01.11.2023).

GELENEKSEL İSKİLİP EVLERİNDE YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME KULLANIMI [1]

Dr, Doğan KOŞAN

Hitit Üniversitesi, dogankosan@hotmail.com - ORCID ID 0000-0002-1506-7246

ÖZET

Geleneksel İskilip evlerinin oluşumunda coğrafi ve iklimsel koşullar, yerel malzeme, yerel kültür, ekonomik ve dini etkenler gibi birçok faktörün rolü vardır. Evlerde kullanılan temel yapı malzemeleri ağaç ve kerpiç, yapım tekniği ahşap çatkıdır. Yapı kurucuları ise yerel ustalar ve ev sahipleridir. Evlerin inşasında kullanılan malzeme ve teknik, dönemsel olarak farklılıklar gösterse de çok az değişken ile kalıplaşmış bir tekrardır. İskilip evleri, zengin orman alanları sayesinde Kuzey Anadolu ev geleneğinin bir parçasıdır. Ağacın evlerde bolca kullanımı malzemeyi işleme becerisini geliştirmiştir. Dilimlenmiş ağaçlar; tavan, taban, kapı, pencere, sedir, merdiven, yüklük, dolap gibi yerlerde detay malzeme olarak kullanılmıştır. Ağaçtan sonra en çok kullanılan malzeme olan kerpiç, evin kurulacağı yere en yakın yerde, en uygun killi toprak seçilerek yapılmıştır. Bahçe ve zemin kat duvarlarında seyrek çatkı arasında yığma; üst katlarda sık çatkı arasında dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Taş kullanımı subasman seviyesine kadar temel duvarlar ile sınırlıdır. Evlerin iç ve dış duvarları yöreye özgü tatlı kireç (alçı+kum) sıvalıdır. Çatılar, duvarların üzerine ağaç direklerle yükseltilerek oturtulmuştur. Böylece çatı arasında İskilip evlerine özgü geniş, kullanışlı mekân oluşturulmuştur. Yarı açık mekânlarda zemin döşemesi karma ve tuğla; kapalı mekânlarda ise zemin katta sıkıştırılmış toprak, üst katta ahşaptır. Ayrıca kış odalarında, döşemesi altına yalıtım amaçlı çamur harcı serilmiştir. Odaların kuruluşunda kişisel tercihlerin ötesinde bilinçli bir kalıplaşmaya gidilmiştir. Oda içerisinde yüklük, ocak, dolap, sergen, gusülhane gibi mekânlar her evde benzerlik göstermektedir. Üst katlar çoğu zaman evdeki aile sayısı arttıkça sonradan inşa edilmiştir. Bu yüzden evlerde yaygın şekilde yarım kalmış katlar, odalar; yerleştirilmemiş dolap, yüklük, ocak ve sedirler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İskilip, Türk Evi, Malzeme, Yapım, Teknik, Geleneksel

1. GİRİŞ

İskilip, İç Anadolu ile Karadeniz geçiş noktası üzerinde bulunmaktadır. Şehir, iki derenin birleştiği yerde bulunan korunaklı bir kalenin yamaçlarına kurulmuştur. Akarsuya paralel iki yanda uzanan yollara inen çıkmaz sokaklardan oluşmaktadır. Osmanlı döneminde derenin iki tarafına doğru genişlemiştir. Kalenin eteklerinde yer alan çarşı ve ulu cami şehrin çekirdeğini oluşturmaktadır. Kalenin etrafını Yivlik, Çağıl, Erenler ve Somut tepeleri şehri çevrelemekte,

[1] Bu çalışma, Prof. Dr. Halit ÇAL danışmanlığında, Doğan KOŞAN tarafından Nisan 2019 tarihinde tamamlanan "İskilip Şehri Ev Mimarisi" başlıklı ve 548413 numaralı doktora tezinden üretilmiştir

PROCEEINGS BOOK

sert rüzgarlara karşı korumaktadır. Şehirde eğimi %30'u geçen tepelere sıkça rastlanmaktadır. Mahallelerde yerleşmenin bu tepelere kadar çıktığı görülmektedir. Fakat genellikle, şehir %0-10 arası eğimli alanlarda konumlanmıştır. Günümüzde şehirde son 200 yıllık süreç içerisinde geleneksel malzeme ve yapım tekniği kullanılarak inşa edilmiş yaklaşık 1700 ev bulunmaktadır.

İskilip evleri ile ilgili bugüne kadar yapılan tek çalışma Hülya Yürekli (1977) tarafından "Türk Evi İskilip'ten Örnekler" isimli makaledir. Bu çalışmada sadece plan şemaları ile genel yaşama odalarının biçimsel ve boyutsal özellikleri üzerinde durulmuştur. İskilip evlerinin malzeme ve yapım özelliklerine değinilmemiştir. İskilip merkezde bulunan ve özgün niteliklerini büyük ölçüde korunmuş, 1950 öncesine tarihlediğimiz 90 ev çalışma kapsamına alınmıştır. Bu evlerin içine girilebilen 74 örnek iç ve dış yapı elemanları; içine girilemeyen 16 ev ise sadece cephe elemanları ile değerlendirilmiştir. Değerlendirmelerde ev isimleri, katalog bilgileri ya da adresleri verilmeyip yalnızca genel değerlendirme şeklinde yorumlanmıştır. Bunun yanında dönemsel farklılıklar, tekil ya da ender uygulamalara da yer verilmiştir. Ayrıca İskilip evlerinin Türk evi içerisindeki malzeme ve yapım özelliklerini belirlemek adına Çorum, Çankırı, Yozgat, Kastamonu gibi çevre iller dışında farklı bölgelerden ev örnekleri ile karşılaştırılmıştır.

2. MALZEME ÖZELLİKLERİ

İskilip'in de içinde bulunduğu Kuzey Anadolu evleri, ekseriyetle ağaç ve kerpiçten yapıldığı için zamanın yıkıcı etkilerine dayanamamıştır. Bu yüzden iki yüz yıl önce yapılmış evlere pek seyrek rastlanmaktadır (Arseven, 1983: 104). Ev inşaatı yirminci yüzyıla kadar büyük ölçüde yöresel malzemeye bağlı kalmıştır. Bölgesel üslupların oluşmasındaki en önemli etken malzemedir (Eldem, 1987, 203). Yapı malzemesi bölgelere göre kullanımı farklı olabilmektedir. Temel ve zemin katlarda kullanılan taş her yerde temin edilebilmektedir. Dolgu malzemesi yöreye göre farklılaşarak taş, kerpiç, tuğla ve ağaç olabilmektedir. Bağlayıcı olarak çamur, kireç ve alçı en sık kullanılanlardır (Günay, 1998: 30).

2.1. Ağaç

İskilip orman alanları bakımından zengindir. Şehre1894 yılında uğrayan V. Cuinet, sivil mimaride ya da yakacak olarak kullanılması için yılda on bin ağaç kesildiğini belirtmiştir (İlter: 1992: 5). Ahlatçık, Akpınar gibi yüksek bölgelerde köknar, sarıçam; şehrin merkezine yakın daha düşün rakımda karaçam yer almaktadır. Yivlik, İkipınar, Beyoğlan, Sakarözü, Deveci bölgelerinden getirilen sarıçam, karaçam, köknar ağaçları ev inşaatında kullanılmıştır (Akçam, 1947).

Eski ustaların anlatımı ile; "Ağacın kesildiği yer aynı zamanda işlendiği yerdi. Taşıma kolaylığı olması için kesildikten sonra yerinde biçiliyordu. Baltayla dört köşe yapıldıktan sonra ormanda hızarla dilimlenip şehre getirilirdi (Görsel 1). Eski ustalar ağacın getirildiği köylerden gelirdi. Taşıyıcı sistemde kullanılan ağaçlar bütün halinde getiriliyordu. İşçiler, içerisinde bistüri, planya, el rendesi gibi çeşitli aletlerin bulunduğu zembil adı verilen, deriden yapılmış çanta kullanırlardı. Ev yapıldıktan sonra merdiven, döşeme ve tavan işçiler tarafından siliniyordu. Silme işlemi iki, üç gün sürerdi. Pencere, kapı ve dolaplar ise hazır getirilip uygulanacak yere önceden hazırlanarak yerleştirildi" (A. Küyük, Kişisel Görüşme, 07.11.2018). İnşaatta kullanılmak üzere kesilen ağaç yerinde soyulup el baltası ile yontuluyordu. Öz adı verilen ana taşıyıcılar ve kirişlerin uçlarına halat bağlamak sürgü delikleri açılmaktaydı. Bu deliklere bağlanan halatlar at ya da öküz yardımıyla çekiliyordu (R. Çelik, Kişisel Görüşme, 10.11.2018).

Günümüze kalan örneklere baktığımızda ağaç kirişlerin üzerinde açılan bu oyuklar halen bulunmaktadır. Bu delikler çıkmaların altında yan yana getirilerek güzel bir görüntü sağlamıştır (Görsel 2).

İskilip evlerinde en çok kullanılan malzeme ağaçtır. Kabaca yontulmuş ağaç, temel taşları arasında hatıl, duvarlarda çatkı, çatılarda iskelet ve katlar arasında kiriş olarak kullanılmıştır. Dilimlenmiş ağaçlar, tavan, taban ve cephelerde kaplama malzemesi; kapı, pencere, sedir, sergen, merdiven, yüklük, dolap gibi detay elemanların ana malzemesidir.

Görsel 1. Ormanda hızarla ağaç kesen insanlar (A.Kılcı kişisel arşivi, 2014)

Görsel 2. Halat bağlayıp sürüklemek için açılmış delikler

Ağaç malzemenin diğer kullanımı yarma tahta (bedavra) şeklindedir. El baltası ile yarılmış tahtalar daha ucuz olduğu için çamur harcı serilmiş oda ve çatı döşemelerinde kullanılmıştır. Ayrıca bağdadi sistem ve çatılarda kiremit altı da yarma tahtanın kullanıldığı diğer yerlerdir. Yarma tahtalar düzgün sarıçam ağacından yapılmıştır. Ağacın liflerine uygun olarak yarıldıkları için su geçirmezdir. Benzer şekilde Sakarya, Eskişehir, Ankara, Bolu, Kastamonu, Çankırı ve Çorum'da yarma tahta kullanılmıştır (Kafesçioğlu, 1955: 98).

2.2. Kerpiç

Kerpicin hammaddesinin bol, üretilmesinin kolay ve ucuz olması, rutubet engellemesi gibi nedenlerle dolgu için kullanılmaya en elverişli malzemedir (Kafesçioğlu, 1955: 90). Rutubet yaptığı için nem oranı az, kuru iç bölgelerde uygulanmıştır. Kastamonu, Çankırı ve Çorum mıntıkası sağlam kerpiç için uygun killi toprak yapısına sahiptir. Bu yüzden evlerde kullanılan kerpiç malzeme uzun yıllar dayanabilmiştir (Kafesçioğlu, 1955: 50).

Şehirde, büyük kerpiçlere (15x15x30) ana duvar kerpici denilmektedir. Ana kerpiçler yığma olarak bahçe duvarlarda, zemin katta seyrek çatkılar arasında ve zeminden çatıya kadar baca duvarlarında kullanılmıştır (Görsel 3). Küçük olan kerpiçlere (30x10x10) çiti kerpici denilmektedir. Çiti kerpici, çatkı aralarındaki boşlukları doldurmaktadır. Kerpiç nakliye sıkıntısından dolayı eve en yakın olan yerde dökülmüştür. Ulaştepe Mahallesi'nin toprak yapısı kerpiç için çok uygundur. (S. Çiçekçi, Kişisel Görüşme, 20.12.2018). Kerpiç için getirilen toprak eleme işlemi yapılmadan kullanılmıştır. Bu yüzden içerisinde büyük boyutlarda taş ve çakıl bulunmaktadır. Ayrıca kerpiç içerisinde kiremit ve ağaç parçaları daha önceden yıkılan evlerin kerpicinin tekrar kullanıldığını göstermektedir.

Görsel 3. Yığma duvar olarak kullanılan ana kerpiç

2.3. Taş

İskilip çevresinde büyük miktarda konglomera (çakıltaşı), jips (alçı taşı), gri ve kırmızı kireçtaşı, kumtaşı, bazalt ve andezit oluşumlar bulunmaktadır (Ertürk, 2000: 7-10). Şehri doğudan ve batıdan çevreleyen Yivlik (1320m), Çağıl (1410m), Erenler (1080m) ve Somut tepeleri volkanik oluşumlu tüflerden ve andezitlerden oluşmuştur. Geniş yayılma alanı bulunan andezit taşları yapılarda en çok kullanılan taşlardır (Ertürk, 2000: 10). Fakat bu taşlar daha çok anıt (cami, hamam, minare vb) yapılarında kullanılmıştır. Şehrin çevresinde kolay işlenebilir taşlar olmadığından evlerde yapı malzemesi olarak kullanımı yaygın değildir. Dere yataklarından, kale eteklerinden toplanılan taşlar işlenmeden duvarlarda uygulanmıştır. Bahçe ve zemin seviyesine kadar temel duvarlarda yığma moloz taş görülmektedir (Görsel 4). İç mekânda taşın kullanıldığı tek yer ocak tabanlarıdır (Görsel 5).

Görsel 4. Moloz taş temel duvarı

Görsel 5. Taş döşenmiş ocak tabanı

2.4. Alçı (Tatlı Kireç)

Alçı, çimento ve kireç esaslı malzemelerden maliyet açısından daha ekonomiktir. Yanmazlık, ısı yalıtımı, hafiflik, işleme ve onarım kolaylığından dolayı yapı işlerinde ve süslemede çok kullanılan bir malzemedir (Ödekan, 1987: 56). Çoğunlukla iç mekânda duvar ve ocaklarda uygulanmıştır. Hava olaylarına dayanıklı olmadığı için cephelerde tercih edilmemiştir. Fakat alçı (jips) taşının yaygın olduğu Ankara (Urak ve Çelebi, 2005), Çorum, Çankırı, Yozgat, Tokat (Akın ve Hanoğlu, 2013), Sivas (Şenol, 2007: 40) ve kısmen Kastamonu evlerinde ince kum ile karıştırılarak suya dayanıklı sıva malzemesi olarak cephelerde de kullanılmıştır

PROCEEINGS BOOK

(Kafesçioğlu, 1949: 8). Alçı aynı zamanda evlerin iç ve dış duvarlarında, ocaklarda kabartmalı süslemelerin ana malzemesidir.

İskilip'te en eskiden en yeniye tüm evlerde alçı, ince kum ile birlikte "Tatlı Kireç" adıyla kullanılmıştır. Halk arasında kireç taşıyla yapılan sıvaya acı kireç, alçı taşından yapılan sıva tatlı kireç denilmektedir. Eski alçı sıva ustası Hilmi Sarı (2016)'nın ifadesiyle "tatlı kireç ismi, alçının duvar yüzeyine uygulandığında yanmaması (hidrasyona uğramaması) ve el yakmamasından dolayıdır". Sivas (Urak ve Çelebi, 2005), Ankara'da (Şenol, 2007), Yozgat, Çankırı, Tokat evlerinde tatlı kireç adıyla benzer şekilde evlerde kullanılmıştır (Altun, 2008:156). Günümüzde İskilip Kılıçdere köyünde halen geleneksel yöntemlerle üretime devam etmektedir (Görsel 6, 7). Üretilen alçı Çorum, Tokat ve Sivas'a pazarlanmaktadır (O. Şentürk, Kişisel Görüşme, 20.05.2017).

Görsel 6. Kılıçdere Köyü, alçı (jips) kayaçları

Görsel 7. Kılıçdere Köyü, alçı ocağı

2.5. Tuğla

Anadolu'da erken tarihli evlerde (17. ve 18. yüzyıl) dolgu ve kaplama malzemelerinden biri tuğladır. Bu dönemde evlerin cepheleri sıvasızdır. Zamanla evlerin cepheleri sıvanmış, tuğla kullanımı azalmıştır. Tuğla yerine daha hafif ve ucuz olan kerpiç dolgu, sonrasında ise bağdadi sistem tercih edilmiştir (Eldem, 1987). İskilip'te bu tarihten kalan ev olmadığı için tuğla dolgu duvarlar yoktur.

17 ve 18. yüzyıl açık sofalı (hayatlı) evlerde karo ve altıgen tuğla, döşeme olarak kullanılmıştır (Görsel 8). Çankırı, Çorum, İskilip gibi küçük şehirlerde 19. yüzyıl ortalarına kadar alt ve üst katı birbirinden ayırmakta olan taban döşemelerinde on santimetrelik sıkıştırılmış toprak tabakasının üzerine tuğla karolar yerleştirilmiştir (Akok, 1951a, 1951b, 1953, Görsel 9).

PROCEEINGS BOOK

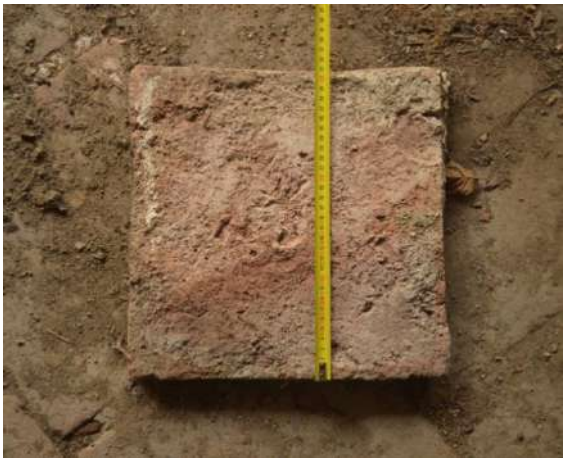

Görsel 8. Zemin kullanılan kare tuğla

Görsel 9. 19. yüzyıla ait evin sofa zemini (Çorum)

İskilip evlerinde tuğlanın en çok kullanıldığı yer kiremit ve bacalardır. Evlerde ocakların zemini ve yan duvarlarında çoğunlukla kerpiç kullanılsa da, az sayıda evde tuğla kullanımı vardır. Üst katlardaki suyun tahliyesi tuğla künklerle sağlanmıştır. Tuğla ve kiremit diğer malzemelerde olduğu gibi şehirde üretilmiştir. 1948 yılında İskilip'te iki adet tuğla harmanı bulunmaktaydı (Kömürcüoğlu, 1949). Fakat günümüzde bu tesisler mevcut değildir.

2.6. Metal

Batılılaşma hareketleri, beraberinde Avrupa demir kullanım ve üretim teknolojisinin Osmanlı mimarisine girmesine yol açmış ve aynı zamanda hazır yapı malzemeleri de ithal edilmeye başlanmıştır. Batı kökenli çeşitli üslupların mimaride ön plana çıkması ile strüktür ve diğer demircilik işleri bir anlamda bu akımlara göre şekillenmiştir (Kurugöl ve Küçük, 2015).

Demircilik İskilip'te gelişmiş zanaatlardan birisidir. Baba mesleği olarak demircilik zanaatını devam ettiren H. Demirelli (2018) atmış yıldır bu mesleği devam ettirmektedir. Demirci'ye göre; "Eski metal ustaları, hurda ya da hazır getirilen metalleri döverek işliyorlardı. Evlerin yapıldığı tarihlerde kaynak makinası olmadığı için taş tozuyla yapılan ocak kaynakları kullanılıyordu. Metalin şekillendirilmesinde soğuk ve sıcak yöntem vardı. Sıcak şekillendirme yönteminde ocakta ısıtılan demir çekiçleri ile dövülerek şekil veriliyordu. Soğuk şekillendirme yöntemleri delik işi, çemberleme, eye işi (kazıma) gibi yöntemler uygulanırdı. El çekiçleri, çelik delgiler, eye ve keski gibi aletlerle işlenirdi".

İskilip evlerinde taşıyıcı sistemde metal kullanımı kısıtlıdır. Ahşap çatkı ve kirişlerin bağlantısını sağlayan büyük çiviler kullanılmıştır. Dövülerek yapılan bu çiviler evler için özel üretilmiştir. Uzunluğu kırk santimetreye kadar ulaşmaktadır (Görsel 10). Evlerinde metal daha çok detay malzemesi olarak kendisini göstermektedir. Cephe üzerinde kapılarda ve pencerelerde kalpaklı çivi, tokmak, mandal, halka, kilit, reze (sürgü), gullep (menteşe), güvenlik demiri örneklerinde olduğu gibi. İç mekânda kullanıldığı yerler kapı kilit ve halkaların, sergen askılıkları, tavan halkaları ve ocak içlerindeki teneke kapaklardır.

Görsel 10. Taşıyıcı sistemde kullanılan dövülerek yapılmış çiviler

En çok kullanılan metal demirdir. Bazı örneklerde kapı tokmağı, kapı kulpu ve sergen askılıkları tunç ve pirinçtir. Metalin kullanımı geç tarihli evlerde daha fazladır. Örneğin pencere parmaklıkları önceleri ağaçtan yapılmışken, daha sonra yerini metal almıştır. Geç dönemde balkonların yaygınlaşması ile metal parmaklıkların kullanımı genişlemiştir.

3. YAPIM ÖZELLİKLERİ

Türk evinde ağaç strüktüre bağlı yapı geleneği, çok geniş bir kullanma alanına sahiptir. Kuzey Anadolu'nun en doğu ucundan Marmara Bölgesi'ne, Batı Anadolu, Batı ve Orta Toroslar ve Balkanlar'a kadar olan bölgelerde ağaç strüktüre bağlı sistem gelişmiştir (Kuban, 1966: 17). Ege adaları, İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Mısır gibi yerlerde ana malzemesi taş veya kerpiç olan başka ev tipleri de oluşmuştur (Günay, 1998: 30).

İskilip evlerinin ana yapım malzemesi ağaç, yapım yöntemi ağaç çatkıdır. Bu yöntem bir geleneğin devamı olduğu kadar, Anadolu ve Rumeli ormanlık bitki örtüsüne uygun, bölgenin deprem alanı olmasından dolayı da faydalıdır (Günay, 1998: 66). Ağaç çatkı, kerpiç dolgu, Kuban'ın (1975) Türk çağının Anadolu'da geliştirdiği ev kültürünün gerçek temsilcisi olarak tanımladığı sistemdir. Yayılma alanı Sivas dolaylarından batıya, İç Ege'den Torosların kuzey yamaçlarına kadar uzanmaktadır (Kuban, 1975: 194). Ağaç çatkı, dış ortama daha çok açılmaya; açık sofalar yapılmasına, çıkmalara ve geniş saçaklara olanak sağlamaktadır (Günay, 1998: 66). Türk evinin başlıca malzemesi olan ağaç, aynı zamanda evlerin coğrafi sınırını da belirlemiştir. Evlerin temel özellik kazandığı tipler, ağacın bolca bulunduğu yerlerde gelişmiştir (Günay, 1998: 30). Ev mimarisinde temel malzeme olması yapı tekniğindeki basitliktir. Az işlenmiş kereste ile kolay bir strüktür yapılabilmesi, esnek bir malzeme olmasıyla açıklanabilir. Ağaç ile kolaylıkla cesur çıkmalar, geniş açıklıklar, planda hareketlilik elde edilebilmektedir (Kuban, 1995: 206).

3.1. Duvarlar

Evler arazi üzerinde kurulurken eğimin fazla olduğu yerlerde taş duvar ile teraslandırılmıştır. Bu yüzden yüksek taş istinat duvarları vardır (Görsel 11). Evlerin temel derinliği bir metreden fazla değildir. Duvarlar çoğunlukla moloz taştır. Bağlayıcı malzeme çamur harcıdır. Taş duvarlar ağaç hatıllarla desteklenmiştir. Taş duvarlar zeminden subasman seviyesine kadar yükselnektedir (Görsel 12). Subasman seviyesinin üstüne taş duvar yerine kerpiç duvar

PROCEEINGS BOOK

örülmüştür. Eskişehir (Özden, 2009), Çorum, Çankırı, Kastamonu (Eyüpgiller, 1999: 250), Amasya, Tokat (Çal,1988), Isparta gibi birçok şehirdeki evlerde benzer kullanımlar görülmektedir (Bozer, 1978: 52). Bunun yanında Antalya, Aydın, Bursa, Ordu, Samsun gibi deniz kenarında nem oranı yüksek bölgelerin evlerinde zemin kat boyunca kerpiç duvar yerine taş duvar kullanılmıştır.

Görsel 11. İstinat duvarı

Görsel 12. Taş temel duvarı

Zemin katlarda ahır, samanlık, kiler; üst katlarda ocak duvarları seyrek çatkılar arası kalın yığma kerpiç duvardır. Duvar kalınlıkları 60-90 santimetre arasındadır. Seyrek ağaç çatkılı kalın kerpiç duvarlar, Orta ve Kuzey Anadolu'da sahil bölgeleri hariç kullanılmıştır (Kafesçioğlu, 1949: 18). Binanın bütün yükünü ağaç direkler taşımaktadır. Kalın kerpiç duvarlar sadece yalıtım amaçlı dolgu vazifesi görmüştür (Kafescioğlu, 1955: 42, Görsel 13).

Görsel 13. Seyrek çatkılar arasında kullanılan kalın, yığma kerpiç duvar

İskilip evlerinin tamamında ağaç çatkı sistem uygulanmıştır. İskilip'in de içinde bulunduğu Kuzey Anadolu ev geleneğinin temel yapı tekniğidir (Kafesçioğlu, 1949). Çatkı yapımında öncelikle taş temel duvarına, boydan boya tapan adı verilen ana kirişler atılmıştır. Başları kertilip duvar içini moloz ve çamur ile doldurulmuştur. Bütün dikmeler ana kiriş (tapan) üzerine oturmaktadır. Üst katları ve çatı katını taşıyan ana kirişlere öz adı verilir. Ağacın özü kullanıldığı için de uzun süre sağlam kalabilmiştir. Bugün dahi, yıkılan evlerin ana kirişleri alınır, ahır samanlık yapmak için köylüler tarafından kullanılmaktadır Çatkılar, ana kirişler üzerine oturan dik ve eğik ağaçlardan oluşmaktadır (Görsel 14).

Görsel 14. Ağaç çatkı duvarlar

Görsel 15. Yuvalama adı verilen kat kirişleri

Ana kirişlerin çapı kırk santimetre, uzunluğu ise on metreye kadar ulaşmaktadır. Bu kişiler her katta yan yana evlerin büyüklüğüne göre dört, sekiz arasında değişen sayıdadır. Ana kirişler üzerine yuvalama adı verilen katın tabanını oluşturan kirişler yerleştirilmiştir. (Görsel 15). Kirişler aynı zamanda cephe üzerine taşarak çıkmaların tabanını oluşturmaktadır. Kat kirişlerinin üzerine atılan dikey ve yatay çatkılar diğer katın ana kaidesine bağlanmış olur. Çatkı sistemi evden eve değişen uygulamaları olsa da, belirli bir düzen içindedir. Çatkılar çoğu zaman baltayla kabaca yontulmuş, bazı örneklerde de sadece kabukları soyularak kullanılmıştır (Görsel 16). Daha çok ayırıcı özellik gösteren iç duvarlar ise çatkı arası bağdadi ya da kerpiç dolgudur. Duvar kalınlıkları 17-20 santimetre yapılmıştır.

Görsel 16. Üst katı taşıyan ana kirişler, kat kirişleri ve direk

Kerpiç dolgu duvarlar zemin katlarda tüm evlerde uygulanmıştır. Üst katlarda üç örnek dışında tüm evlerde kullanılmıştır. Zemin katlardaki kerpiçler büyük boyutludur. İki sıra düz, ardından yatay yerleştirilerek örülmüştür. Üst katlardakiler küçüktür ve çatkılar arasına çapraz yerleştirilmiştir (Görsel 17).

Görsel 17 Kerpiç dolgulu çatkı duvarlar

Üst katlar çıkmalarında duvarları hafifletmek için bağdadi sistem kullanılmıştır. Ağaç çatkılar yarma tahtayla kaplanmıştır. İnce çıtalar yerine kalın yarma tahtalar kullanılmıştır. Dolgu malzemesi yoktur. İskilip'te tümüyle bağdadi tekniği ile yapılmış ev bulunmaz. Yapım tarihleri 1943-47 arası üç evde, üst katın tamamı bağdadi sistemle yapılmıştır. Görsel 18).

Görsel 18. Bağdadi tekniğiyle yapılan duvar örnekleri

3.2. Sıva

İskilip evlerinde sıva malzemesi çamur harcı ve alçıdır. Kerpiç için hazırlanan harç, aynı zamanda sıva için de kullanılmıştır. Fakat sıva için kullanılan toprak elekten geçirilmiştir. Yaş çamur harcı, üst katta yarı açık mekânlar ile çatı zeminine yalıtım amaçlı serilmiştir (Görsel 19). Harcın dayanıksız olmasından dolayı belirli aralıklarla sıva yenilenmiştir. Cephelerde sıva üzeri boyanmazken, iç mekândaki duvarlar ise kireç ile boyanmıştır (Sabri ÇİÇEKÇİ, Kişisel Görüşme, 20.12.2018).

Görsel 19. Çamur harcı sıvalı duvar örnekleri

Evlerinde çamur harcı (balçık) yerine 19. yüzyıl sonlarından itibaren tatlı kireç (alçı+kum) sıva yerini almıştır. Günümüzde az sayıda kalan tatlı kireç ustası bu geleneği halen yaşatmaktadır. Uygulamada kullanılan malzemeler ahşap tekne, kürek ve perdahtır. Alçı hızlı priz (donma süresi) yaptığı için harç hazırlanıp kısa sürede uygulanmaktadır (Görsel 20,21) Tatlı kireç sıva sert ve kırılgan olduğu için kalınlığı (8-12 cm) fazladır. Sıvanın son katı için ince elekten geçirilmiş kum ile bir astar tabakası atılmıştır. İç mekânda sıvanın üzeri boyanırken cephelerde boyasız bırakılmıştır.

Görsel 20. Eski alçı sıva ustası
(Sabri Çiçekçi kişisel arşivi)

Görsel 21. Alçı sıva yapımında
kullanılan tekne ve sıva küreği

İç duvarlarda sıvanın düzgün yapılabilmesi için yatay tahtalar çakılmıştır. Bu tahtalar 2-3 cm kalınlıkta, 10 cm genişliktedir. Altına konulan ağaç parçaları ile sıvanın kalınlığı (5-10 cm) ayarlanmıştır. Eski ustalar bu ağaçlar sıva payı olarak isimlendirmektedir (H. Sarı, Kişisel Görüşme, 19.06.2017). Bu pay sıvanın kalınlığına ve perdahlanmasını sağlamıştır. Bu tahtaların üzeri sıvanmayıp oda içerisinde bu tahtaların üzerine raf (sergen) yerleştirilmiştir. (Görsel 22).

Görsel 22. Duvarlarda sıva payı için yatay yerleştirilmiş tahtalar askılık ve raf olarak da kullanılır.

3.3. Döşeme

İskilip evlerin tamamında zemin kat tabanı sıkıştırılmış topraktır. Avlu, ahır, kiler (girerlik) gibi zeminde yer alan mekânlar karma adı verilen çamur harcı ile döşenmiştir (Görsel 23, 24). Bu harç belirli aralıklarla dağılma ve toz üretmeye başlayınca yenilenmektedir.

Görsel 23. Hayat toprak zemin

Görsel 24. Mağaza odası toprak zemin

Üst katlarda döşeme kirişleri, öz adı verilen ana kirişleri dik kesecek şekilde yerleştirilmiştir. Kirişler oldukça sık atılmıştır. Kiriş araları 10-20 santimetre kadardır. Erken tarihli (19. yüzyıl) yarı açık örneklerde sofa zemini toprak ya da tuğla kaplıdır (Görsel 25). Bu evlerin sofalarında zemin yarma tahta ile kaplanmış, üzerine çamur harcı serilmiştir (Görsel 26). Kapalı sofalı örneklerde ise sofa zemin kiriş üzerine ahşap kaplamadır (Görsel 27). Bu evler daha yakın (20. yüzyıl) tarihlidir.

Görsel 25. Tuğla döşeme (Yürekli, 2005: 44) Görsel 26. Toprak döşeme Görsel 27. Tahta döşeme

İskilip'te bir örnekte sofa zemini tuğla karolarla (30 x 30 x 4 cm) kaplanmıştır. Çamur harcı üzerine doğrudan kaplanan karoların derz araları alçı ile doldurulmuştur. İskilip'in tespit edilen en eski ev olan bu örnekte sofa açık ve direklidir (Görsel 28). Yürekli'nin (2005) rölöve çalışması yaptığı Kopkoplar sokağında iki evin sofa tabanında benzer şekilde tuğla karolar vardır. Fakat bu evler bugün ayakta değildir. Benzer uygulamalar 18. ve 19. yüzyılda Manisa (Bozer, 1987:52), Tire (Kürürm, 1992), Ankara (Akok, 1951a), Çankırı (Akok,1953), Çorum (Akok, 1951b), evlerinde kullanılmıştır (Görsel 29).

Görsel 28. Çamur harcı üzerine tuğla döşeme

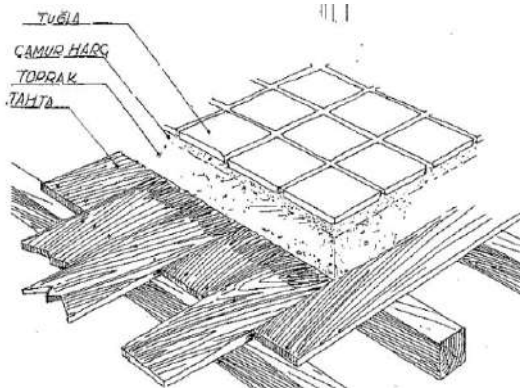

Görsel 29. Tuğla döşeme detayı (Akok, 1951a)

Ara kat ve üst katlardaki kışlık odaların zeminine yalıtım amaçlı çamur harcı serilmiştir. Bu sistemde taşıyıcılar üzerine yarma tahta kaplanmıştır. Tahta üstüne çamur harcı serilmiş, sonra tekrar ince bir kiriş atılarak döşeme tahtaları çakılmıştır. Böylece oda zeminlerinde yalıtımı sağlanmıştır. Kilerlik olarak kullanılan odalarda çamur harcının üzerinde tahta döşeme bulunmaz. Benzer uygulama çatı aralarında da yapılmıştır. Böylece oda içerisi üsten ve alttan yalıtılmıştır. Safranbolu evlerinde de görülen bu sisteme bulgurlama denilmektedir (Günay,1998: 304, Görsel 30-32).

Görsel 30. Kiriş üzerinde yarma tahta

Görsel 31. Oda döşeme detayı

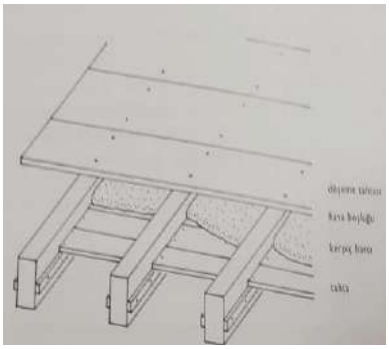

Şekil 32. Oda döşeme detay çizimi (Günay, 1998: 304)

3.4. Tavan

Ara kat odası hariç zemin katlarda tavanlar sadece kirişlerden oluşmaktadır. Tavan tahtası kullanılmaz. Üst katlarda yarı açık sofalarda benzer uygulama vardır. Kirişlerin altı ve üstü kaplamasızdır. Sofanın içerisinde çatı arası açık bırakılmış, daha havadar bir mekân yaratılmıştır. Bazı örneklerde, sofalar çatı arasından tahta ile kaplanmış, kirişlerin alt yüzü açık bırakılmıştır (Görsel 33).

Görsel 33. Kaplamasız tavan örnekleri

Kapalı sofa ve oda tavanlarında kirişlerin altına tavan tahtası yerleştirilmiştir. Tahta birleşim yerleri çıtalar ile kapalıdır. İskilip'te bu çıtalara tavan şişesi denilir. Tavan tahtalarının derz aralarını kapatan çıtalar zıt yönlerde yapılarak desen oluşturulmuştur. İnce tahta ve çıtaların üst üste çakılmasıyla oluşturulan tavan göbekleri evlerdeki en dikkat çeken süs unsurudur (Görsel 34). Bazı örneklerde tavan ile duvarın birleştiği yere bir kavis verilerek geçiş yumuşatılmış, estetik bir görünüm verilmiştir. Bazı örneklerde tavan çatı arasına doğru girinti yaparak tekne tavan şeklini almıştır. Tekne tavanlarda bağdadi tekniği üzerine alçı sıva uygulanmıştır (Görsel 35).

Görsel 34. Tekne tavan sofa içerisinden

Görsel 35. Tekne tavan çatı arasından

4. SONUÇ

İskilip evlerinde kullanılan malzeme ve tekniğin seçiminde yeryüzü şekilleri, iklim şartları, inanç ve yaşam, üretim ve tüketim, yasal mevzuatlar vb. faktörler etkili olmuştur. Evlerin kuruluşunda yarı kırsal halk mimarisi gözlemlenmektedir. Evleri oluşturan her öğe ailenin yaşam biçimine ve ekonomik faaliyetlerine göre tasarlanıp üretilmiştir. Gösterişten uzak işlevsel ve gerçekçi çözümler getirilmiştir. Ayrıca doğa ile uyum içerisinde doğanın verdiği imkânlar en yalın şekilde kullanılmıştır. Yıkılan evlerin malzemeleri tekrar kullanılarak geri dönüşümü de sağlanmıştır. Örneğin evlerde kullanılan kerpiç malzemenin içerisinde bulunan kiremit, çivi ve ağaç parçaları daha önceden yıkılan evlerin kerpicinin tekrar kullanıldığını göstermektedir. Benzer şekilde yıkılan evlerden alınan öz adı verilen ana taşıyıcı ağaçlar; sonradan ahır, samanlık gibi yapılarda kullanılmıştır.

PROCEEINGS BOOK

Evlerin kuruluşunda geleneksel Türk evinde en yaygın kullanılan ahşap çatkı, kerpiç dolgu sistem kullanılmıştır. Ağaç, kolay işlenmesi ve esneklik özelliği sayesinde en çok kullanılan malzeme olmuştur. Taşıma zorluğundan dolayı kesildiği yerde işlenmiştir. Kerpiç, tatlı kireç ve çamur harcı evlerin iklimlendirilmesi için en uygun yalıtım malzemesidir. Bu sayede evlerde; soğuğa, sıcağa, rüzgâra karşı önlemler alınarak faklı iklim ortamları sağlanmıştır. Aynı zamanda malzeme ve teknik olanaklarla pasif iklimlendirme sağlanarak iç mekândaki konfor artırılmıştır.

İskilip evleri sahibinin durumuna göre yapılmıştır. Bazen üst katlar ekonomik duruma göre yarım bırakılmıştır. Aile büyüdükçe üst katlardaki odalar eklenmiştir. Bu yüzden alt kat, üst kat arasında dönem farkları oluşmuştur. Sürekli genç nüfusun büyük şehirlere göç etmesinden dolayı evlerde tamamlanmamış birimlere sık rastlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Akçam, Y., İskilip Ormanları. *İskilip Halk Evleri*, (1), 8-10. 1949

Akın, E.S., Hanoğlu, C., Tokat Geleneksel Konut Mimarisinde İç Mekân Alçı Süslemeleri. *Vakıflar Dergisi*, (40), 163-184, 2013

Akok, M., *Ankara'nın Eski Evleri*. Ankara Etnografya Müzesi Yayını, 5-8, Ankara, 1951a

Akok, M., Çorum'un Eski Evleri. *Arkitekt*, 9-10 (237-238), 171189. 1951b

Akok, M., Çankırı'nın Eski Evleri. *Arkitekt*, 7-8 (261-262), 142-153. 1953

Altun, S. B., *Geleneksel Türk Evleri, Kullanılan Yapı Malzemeleri*, Yapı elemanları ve Yapı Sistemleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2008

Arseven, C.E., *Sanat Ansiklopedisi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Cilt 1, 570-575, İstanbul, 1983

Bozer, R., Kula Evleri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987

Çal, H., *Tokat Evleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988

Eldem, S. H., *Türk Evi Osmanlı Dönemi III*. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, 292, İstanbul, 1987

Ertürk, M., İskilip İlçesi'nin Coğrafyası. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000

Eyüpgiller, K.K., *Bir Kent Tarihi Kastamonu.* Eren Yayıncılık, 237-260, İstanbul, 1999

Günay, R., *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri.* Yem Yayınevi, 29, İstanbul, 1998

İlter, F., *Bir Anadolu Şehri İskilip.* Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2, Ankara, 1992

Kafesçioğlu, R., Orta Anadolu'da Köy Evlerinin Yapısı. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1949

Kafesçioğlu, R., Kuzey- Batı Anadolu'da Ahşap Ev Yapıları. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1955

Kömürcüoğlu, E., İskilip Kasabası Kesin İmar Planı raporu. *Artikekt,* (05-06), 107-112. 1949

Kuban, D., Türkiye'de malzeme Koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerinde Bazı Gözlemler. *Mimarlık Dergisi*, (389), 15-20, 1966

Kuban, D., Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler, Sanat Tarihimizin Sorunları. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 192-211.rinde Bazı Gözlemler. *Mimarlık Dergisi,* (389), 15-20, 1975

Kuban, D., *Türk "Hayat"lı Evi.* Eren Yayıncılık, İstanbul, 1995

Kurugöl, S., Küçük, S.G., *Tarihi Eserlerde Demir Malzeme Kullanım ve Uygulama Teknkleri*. 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, 521-536, 2015

Kürürm, M., *Tire Evleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1992

Ödekan, A., Alçı Bezeme. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, 56, İstanbul, 1987

Özden, Z., Eskişehir *Odunpazarı Geleneksel Türk Konut Mimarisi Örnekleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2009

Şenol, S., *Anadolu Türk Konut Mimarisinde Divriği Evleri.* Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm müdürlüğü, 40, Sivas, 2007

Urak, G., Çelebi, G., Beypazarı Geleneksel Evlerinde Uygulanan "Tatlı Sıva" Üzerine Bir Uygulama. Gazi Üniversitesi Mühendislik, *Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20 (3), 401- 409, 2005

Yürekli, H., Türk Evi: İskilip'ten Örnekler. *Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni*, 3 (9-10), 2-11, 1977

Yürekli, H., Yürekli, F., *Türk Evi Gözlemler-Yorumlar*, Yapı Yayın., İstanbul, 2005

PYOTR ILYICH TCHAIKOVSKY'NİN "1812 UVERTÜRÜ"NDE YER ALAN VURMALI ÇALGILAR PARTİLERİNİN İCRA TEKNİKLERİ BAKIMINDAN İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sinan ANGİŞHAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, angiskhan@gmail.com - 0009-0006-6153-7559
Doçent, Bahadır ÇOKAMAY
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, bahadir.cokamay@comu.edu.tr - 0000-0001-5143-74X

ÖZET

Rus müzik ekolü 19. yüzyılın başında gelişimini arttırmış ve Rus ulusal müziklerinden faydalanarak eserler veren bestecilerin katkısıyla ivme kazanmıştır. Böylece Rus ulusal müziğinin temelleri oluşmaya başlamıştır. Rus halk müziği kaynaklarından faydalandığı halde ulusalcılık akımından etkilenmeyen besteciler de bu temelin oluşmasından önemli rol oynamışlardır. Bu bestecilerden biri olan Pyotr Ilyich Tchaikovsky de özellikle senfoni, konçerto ve bale müziklerinde klasik formları Rus halk müzikleri ile birleştirmiş, Almanya'da aldığı eğitimin etkisiyle batı uygarlığı ve slav ruhu arasında bağ kuran eserler yazmıştır. Bu çalışmada Tchaikovsky'nin önemli orkestra müziklerinden biri olan "1812 Uvertür" adlı eserindeki vurmalı çalgılar partileri çeşitli değişkenler bakımından incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmış ayrıca eserdeki önemli vurmalı çalgılar partilerinin yer aldığı pasajlar müzikal analiz yoluyla çeşitli icra pratikleri belirtilmiştir. Çalışma için yapılan müzikal ve teknik analizler ile eserin vurmalı çalgılar partilerini çalışmak isteyen icracılar için öğretici bir kılavuz niteliği taşıması ve de orkestra repertuarı hazırlık sürecine katkı sunması amaçlanmıştır. Sonuç olarak "1812 Uvertür" eserinde timpani, davul, zil, trampet, tef, triangle (üçgen zil), kilise çanı gibi çok çeşitli vurmalı çalgıların kullanıldığı, vurmalı çalgıların orkestrasyonda önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiş, vurmalı çalgıların kullanımı bakımından döneminin önünde bir eser olduğu ayrıca eserin zafer temasının sunulduğu pasajda savaş topunun kullanımının bir müzik eserinde ilk defa kullanılması yönünden müzik tarihinde önemli bir yere sahip olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pyotr Ilyich Tchaikovsky, 1812 Uvertür, Vurmalı Çalgılar, Orkestra.

PYOTR ILYICH TCHAIKOVSKY PERCUSSION INSTRUMENTS PARTS IN THE "1812 OVERTURE" ANALYSIS IN TERMS OF PERFORMANCE TECHNIQUES

ABSTRACT

The Russian music school increased its development at the beginning of the 19th century and gained momentum with the contribution of composers who made use of Russian national music. Thus, the foundations of Russian national music began to form. Composers who utilized the sources of Russian folk music but were not influenced by the nationalism movement also played an important role in the formation of this foundation. Pyotr Ilyich Tchaikovsky, one of these composers, combined classical forms with Russian folk music, especially in his symphonies, concertos and ballets, and with the influence of the education he received in Germany, he produced works that established a connection between western civilization and the Slavic spirit. In this study, the percussion parts in Tchaikovsky's "1812 Overture", one of his important orchestral works, were analyzed in terms of various variables. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study, and various performance practices were

PROCEEINGS BOOK

specified through musical analysis of the passages containing important percussion parts in the work. With the musical and technical analyses made for the study, it is aimed that the work will serve as an instructive guide for performers who want to study percussion instrument parts and contribute to the preparation process of orchestral repertoire. As a result, it was stated that a wide variety of percussion instruments such as timpani, drums, cymbals, cymbals, snare drum, triangle cymbal, church bell were used in the "1812 Overture", that percussion instruments have an important place in orchestration, that percussion instruments have a way of use ahead of its period, and that the use of the cannon in the passage where the theme of victory is presented has an important place in the history of music in terms of being used for the first time in a musical work.

Key Words: Pyotr Ilyich Tchaikovsky, 1812 Overture, Percussion Instruments, Orchestra.

1. GİRİŞ

Müzik tarihinde 18. yüzyılın ikinci yarısında başladığı varsayılan, 19. yüzyıl boyunca devam edip 20. yüzyıl başlarına kadar ilerleyen bir süreci kapsayan Romantik dönem, bir önceki yüzyılın getirdiği yeniliklere zıt fikirlerle ortaya çıkmış akımı da tanımlamaktadır. Daha açık bir betimleme gerekirse; Romantik dönem 1814-1914 yılları arasında Beethoven'ın geç dönem çalışmalarından Rossini'nin operalarına, Schubert'in lied'lerinden Schönberg'in ilk eserlerine kadar yayılmış bir dönemi ifade eder (Boran, Şenürkmez, 2007:169). Etimolojik köken olarak romantik kelimesi romance (romans)'tan gelmektedir. Ortaçağ'da kahramanların öykülerini anlatan Latince kökenli şiir ya da düzyazı türündeki edebiyat eserleri, roman adını almıştır (Örnek: Kral Arthur Romanları). Fransız Devriminin Avrupa'da yarattığı özgürlükçü anlayış müzik alanında da etkili olmuş *müziğin demokratlaşması* gibi bir ifade hâkim olmuştur. Romantik dönem müzik anlayışındaki belli başlı özellikler şöyle sıralanabilir:

- Ezgi derin kişisel duyguları ifade eder biçimdedir ve klasik dönemin ezgisel yapısından daha düzensizdir,
- Armonide klasik armoninin aksine yenilikçi akor ve akor bağlantıları kullanılmıştır. Kromatizm öne çıkmış, altere akorlar, yedili ve dokuzlu akorlara sıkça yer verilmiştir,
- Tonalite fikri 19. yüzyıl kadar sürmüşse de modülasyonların sık kullanımıyla kalıcı olmayacak şekilde kullanılmıştır. Geleneksel ton anlayışından uzaklaşılmıştır,
- Kontrpuan çok nadiren kullanılmış, kullanıldığında da belli kurallara bağlı kalınmadan yer verilmiştir,
- Form anlayışında oldukça bağımsız ve yeni gelişmeler olmuş ve klasik form anlayışı kırılmış yeni formlar bulunmuştur,
- Orkestrasyonda geniş ölçüde çalgıların icra kapasitelerinden faydalanılmıştır. Üflemeli ve vurmalı çalgıların orkestradaki önemi arttırılmış ve yoğun olarak kullanılmıştır. Çalgıların yapısal gelişimleri ile birlikte bazı yeni çalgıların bulunmasıyla orkestra renklerinde değişimler dikkat çekmiştir (Çelebioğlu, 1986: 48-49).

Romantik dönemin bir başka önemli özelliği de 19. yüzyılda ortaya çıkan ulusal akımlardır. Yazılı ve sözlü gelenekler ışığında halk kültürüne olan ilginin bir sonucu ile gelişen ulusalcılık akımı yerel kaynaklardan gelen bağımsız bir müzik dili arayışının ürünü olarak 19. yüzyıl boyunca kendisini göstermiştir. (Boran, Şenürkmez, 2007:205). Avrupa'daki birçok ülkede yaygınlaşan ulusalcılık akımının etkili olduğu bir başka coğrafya Rusya olmuştur. Rusya'da edebiyat alanındaki gelişmeler ulusalcı anlayışın da gelişmesinde önemli bir faktör olmuş 19. yüzyıl adeta Rusya için aydınlanma çağı olarak dikkat çekmiştir. 18. yüzyılda Avrupa'da yaşanan müzikal hareketler Rusya'da da kendisini hissettirmiş özellikle İtalyan operası kendini göstermiştir. Bu yüzyıldaki gelişmelerle birlikte önemli kırılma Mikhail Ivanovich Glinka (1804-1857) ile başlamıştır (Mimaroğlu, 1995:104). Öyle ki klasik anlamda

PROCEEINGS BOOK

Rus müziğinin öncüsü sayılabilecek Glinka, Rus bestecilik anlayışının temellerini atarak ulusal Rus müziğine büyük katkı sağlamıştır. Büyük Rus müzik sanatının daha sonraki gelişimi büyük oranda Glinka'nın etkisinde ilerlemiştir (Niymet, 2019:1-2). Glinka'nın ardından gelen Aleksandr Dargomijiski (1813-1868), sonraları "Rus Beşleri" adıyla bilinen besteciler topluluğu için temel olmuştur. Aleksandr Borodin (1833-1887), Cesar Cui (1835-1918), Mili Balakirev (1837-1910), Modest Musorgski (1839-1881), Nikola Rimski-Korsakov (1844-1908) gibi bestecilerden oluşan Rus Beşleri, Rus müzik ekolünün en önemli öncüleri olmuş ve adlarını müzik tarihinin vazgeçilmezleri arasına yazdırmışlardır. (Mimaroğlu, 1995:104-105). Halk müziklerinin etkileriyle 1850'lerde yükselişe geçen Rus müziği, Glinka ve Rus Beşleri'nin eserleri sayesinde Avrupa müziğini de etkilemiş ve ilerleyen süreçlerde birçok bestecinin ilham kaynağı olmuştur. Aslında Rus müziği, batının yüzyıllar boyunca geliştirdiği bestecilik anlayışını birkaç on yıl gibi çok kısa bir süreye sığdırmıştır. Fakat farklı kültürlerden gelen ve halk müziği düşüncesine zıt olan bazı yabancı armonilerin etkisi, eski Rus kilise müziğiyle uyuşmamıştır (Çokamay, 2020:55).

19. yüzyıl Avrupa müziğindeki majör- minör kırılmalar bestecileri kendi üslup ve becerilerini göstermeye yöneltmiş, romantizm akımının etkileri her anlamda kendini göstermiştir. Aynı batıdaki gibi Rus müzik anlayışı da bir uyumlanma süreci geçirmiştir. Rus müziği Avrupa'ya göre daha karışık bir süreçten geçmiş, bu süreçte bir uyum dönemi girmiş romantik, duygulu ve gerçekçilik gibi akımları yoğun olarak hissetmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'daki devrim ve inkılaplar ülke aydınlarını bir araya getirmiş, milli duyguları ve etkileriyle kültür ve müzikteki uyanışı tetiklemiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak da Rus Beşleri etkisindeki *Yeni Rus Ekolü* ve Tchaikovsky etkisindeki *Moskova Ekolü* adlı iki Rus ulusal bestecilik ekolü oluşmaya başlamıştır (Sultanova, 2012: 192).

Tam da buradan hareketle Avrupa müziğinden oldukça fazla etkilenen ve bu etkinin eserlerinde derinlemesine hissedilen Peter İlyich Tchaikovsky, 20. yüzyılın ünlü Rus bestecileri Sergei Vassillievich Rachmaninov (1873-1943), Igor Stravinsky ve Sergei Sergeyevich Prokofiev (1891- 1953) gibi isimlerle birlikte ulusalcılık akımı yerine kendine özgü stilini yaratarak eserler yazan besteci olarak tanınmıştır (Berrak, 2008: 67). Rus beşlerinin dışında kalarak Alman romantizminden etkilenen ve bu yönde eserler veren Tchaikovsky'nin müzik anlayışı Rus müziğine farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Besteci eserlerinde batı müziği etkisinde kalarak doğu renkleri ile ustalıkla sentezleme yapmıştır. Orkestra eserlerinde çok farklı ifade biçimleri, bazen ince parlak olduğu kadar bazen de sert anlatımları bulunmaktadır. Bu sayede sanat tarihinde her zaman önemli yerde olmuştur.

Tchaikovsky, 1875'de ilk kez seslendirilen 1. Piyano Konçertosu ve 1876'da sahnelenen Kuğu Gölü balesi ile büyük başarı kazanmış; en başarılı operası olan Eugene Onegin 'i 1879'da tamamlamıştır. 1880'de 1812 Uvertürü'nü yazmış; 1881'de ilk kez seslendirilen Keman Konçertosu zamanla keman dağarcığının en gözde eserlerinden birisi olmuştur. Tchaikovsky, 5. Senfonisinin 1888'deki ilk seslendirilişinden itibaren büyük başarı kazanarak sırasıyla, 1889'da Uyuyan Güzel balesini, 1890'da Maça Kızını ve. Moskova'da 6.Senfoni (Patetik)'yi bestelemiştir. Bunların yanında çok sayıda senfoni, opera, sahne müzikleri, operaları ve oda müziği eserleri mevcuttur[1].

Bu çalışmada da orkestra repertuarında önemli bir yere sahip Tchaikovsky'nin "1812 Uvertür" adlı eserinin vurmalı çalgılar partileri özelinde bir incelemesi yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı Tchaikovsky'nin "1812 Uvertürü"'nün vurmalı çalgılar partilerini (timpani, davul, zil, trampet, triangle, kilise çanı ve top) teknik ve müzikal anlamda

[1] (https://www.operabale.gov.tr/tr-tr/Sayfalar/artistdetail.aspx?ArtistId=4650) (Erişim Tarihi: 16.12.2023).

PROCEEINGS BOOK

incelemektir. Bu çalışma, bundan sonraki süreçte belirtilen eseri çalışacak icracılara kılavuzluk etmesi bakımından da önemli olduğu düşünülmektedir.

"1812 Uvertürü"nün orkestra partisyonu, ilk olarak dijital nota platformu imslp.org üzerinden indirilmiş ardından kayıtlar üzerinden dinlenerek eser üzerine bir inceleme yapılmıştır. İncelemede vurmalı çalgıların orkestra içindeki kullanım durumu ve icra edilen pasajlarda kullanılan vurmalı çalgılar teknikleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. İnceleme sonunda varılan bulgular paylaşılmış ve icraya yönelik görüş ve öneriler getirilmiştir.
Yapılan literatür taramasında özellikle vurmalı çalgılar partilerinin incelenmesi üzerine çok az çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak çalışmanın bundan sonra yapılacak benzer çalışmalara ışık tutacağı, ayrıca araştırmada bulunacak araştırmacılara katkıda bulunacağı değerlendirilmektedir.

2. İNCELEME

2.1. Pyotr Ilyich Tchaikovsky'nin "1812 Uvertürü" Hakkında Bilgi

Orijinal adı *The Year 1812, Solemn Overture, Op. 49* olan ancak bilinen adıyla 1812 Uvertürü, Pyotr Ilyich Tchaikovsky tarafından 1880 yılında yazılmış ve bestecinin en tanınan eserlerinden birisidir. Konser uvertürü olarak bilinen eser Rusya'nın 1812 yılında Napolyon'un Fransız işgaline karşı başarılı savunmasını betimlemektedir. Oldukça kalabalık bir enstrümantasyona sahip eserin final sahnesine doğru savaş topu efektif bir vurmalı çalgı gibi kullanılmıştır. Bu yönüyle dahi müzik tarihinin en unutulmaz eserleri arasında yerini almıştır.
Başeğmezler (2015), Tchaikovsky'nin "1812 Uvertürü" ile ilgili bilgi notunda eserden şöyle bahsemektedir;

> *"Çaykovski'nin 1812 Uvertürü, Napolyon ile Rus ordusunun savaşını betimlediği öyküyü anlatmaktadır. Eser, kargaşa, üzüntü, sevinç, kahramanlık, savaş gibi duyguları yansıtmaktadır. "Uvertürde kullanılan temalardan La Marseillaise,. 1795 yılında Fransız Milli Marşı olarak kabul edilmiş olmakla birlikte Napoleon 1805 yılında bunu yasaklamış, bu yüzden marş Rusya seferi sırasında kullanılmamıştı. Ancak 1879'da yeniden Milli Marş olarak kabul edildi. Çaykovski, uvertürü, 1880 yılının Ekim ayında yazmaya başladığında marşın ezgilerini bu nedenle kullanmıştır. Kullanılan diğer müzikal malzeme ise; en başta iki viyola ve dört viyolonselin çaldığı bir doğu Ortodoks ezgisi olan ve daha çok "Tanrım kullarını koru" adıyla bilinen dini şarkı ve Rus halk müziği motifleridir".*[1]

2.2. Pyotr Ilyich Tchaikovsky'nin "1812 Uvertürü" Vurmalı Çalgılar Partilerinin İcra Tekniği Bakımından İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde eserin vurmalı partileri icra tekniği bakımından incelenecek, icra zorluğu olan pasajlar belirlenip öneriler getirilecektir. Say (2002: 514) icra tekniğine dair şu açıklamayı getirmiştir: *"Müzikte teknik, genelde "yöntem bilgisi" anlamına geldiği kadar "uygulama becerisi" olarak da kullanılır. Yöntem bilgisi anlamında teknik, yaratıcılığa araç olan kuralları kullanma yetisidir; yaratıcılığın kendisi değil, yaratıcılığa yollar açan bilgilerdir".*
Eserin vurmalı çalgılar enstrümantasyonuna bakıldığında yoğunluklu olarak timpani, davul, zil ve trampet çalgılarının kullanıldığı görülmektedir. Vurmalı çalgılar, eserin genelindeki orkestrasyondaki ritmik öğelerin belirginleşmesini ve ayrıca *f* ve *ff* nüanstaki pasajların daha görkemli ve etkileyici bir tını ortamı yaratımını sağlamaktadır.

2.2.1. Pyotr Ilyich Tchaikovsky'nin "1812 Uvertürü" Birinci Bölümünün İncelenmesi

[1] https://senfonikankara.com/post/108349598635/%C3%A7aykovski-1812-uvert%C3%BCr%C3%BC (Erişim tarihi: 10.12.2023).

PROCEEINGS BOOK

Yukarıdaki tanımlamadan hareketle Tchaikovsky'nin 1812 Uvertür eserindeki vurmalı çalgılar için ilk önemli pasaj Largo bölümde 34. ve 36. ölçülerde gelmektedir. Orkestranın *ff* nüansta olduğu bu kesitte timpani sol notasını dörtlük ve sekizlik süre değerinde icra etmektedir. Timpani'nin ses gürlüğünün orkestranın üstünde tınlayabileceği düşüncesiyle timpani partisindeki *f* nüansın yerinde olduğu değerlendirilebilir. *f* ve *ff* nüanstaki sekizlik ve dörtlük süre değerindeki notaların icrasında notanın çalımından hemen sonra icracının eli ile derinin üstüne dokunarak ve kapatarak sesi susturması ve uzatımını engellemesi hem müzikte bıraktığı etki hem de icra tekniği açısından önemlidir.

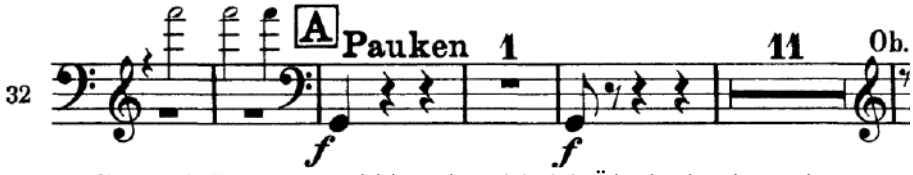

Görsel 1. "Largo" Başlıklı Bölüm 34.-36. Ölçülerde Timpani

58. ölçüsünde *poco piu mosso* başlıkla başlayan pasaj daha canlı ve hızlı bir karakterde kendini göstermektedir. Orkestranın parlak icrasına 63. ve 67. ölçülerde davul ve zil birlikte sekizlik süre değerindeki *ff* nüansındaki keskin vuruşuyla katılır. Müziğin zirve yaptığı yerlerdeki bu icrada metronom sayımı ve ritim kaçırılmamasının önemli olduğu düşünülmektedir.

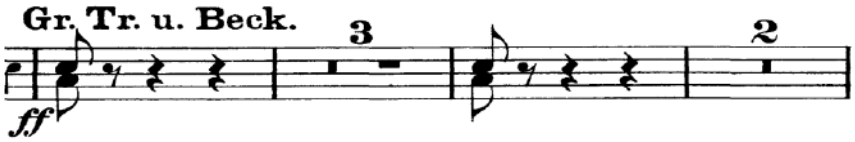

Görsel 2. *"Poco piu mosso"* Başlıklı Bölüm 63. ve 67. Ölçülerde Davul ve Zil

Coşkulu ve parlak bir icrayı sürdüren orkestradaki müziği tamamlayarak daha dingin bir kesite geçişi sağlayan pasaj vurmalı çalgılar için 70. ölçüde gelmektedir. Bu ölçüde timpani ile başlayan icra devamında tamamlayıcı unsur olarak 71. ölçüde davul ve zil ile gelmektedir. Bu pasajdaki nüansın *fff* nüansta olması dikkatli bir icrayı da beraberinde getirmektedir.

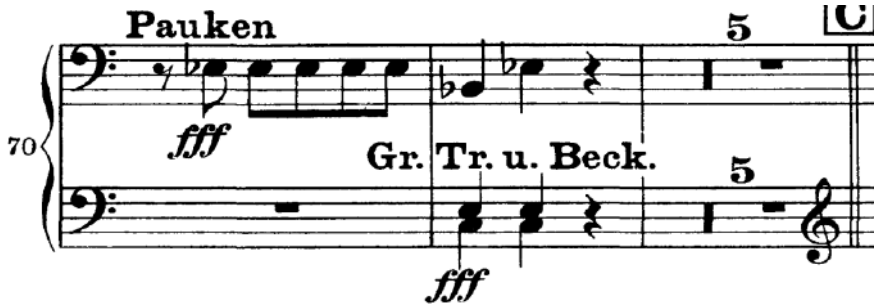

Görsel 3. *"Poco piu mosso"* Başlıklı Bölüm ve 70. ve 71. Ölçülerde Timpani ve Davul-Zil

Eserin Andante başlıklı bölümü 3/4 ölçü sayısında ve 80 metronomda başlamaktadır. Bu bölüm aynı zamanda timpani ve trampetin karakteristik marş havasını yansıtması bakımından eserin ana teması olarak da görülebilir.

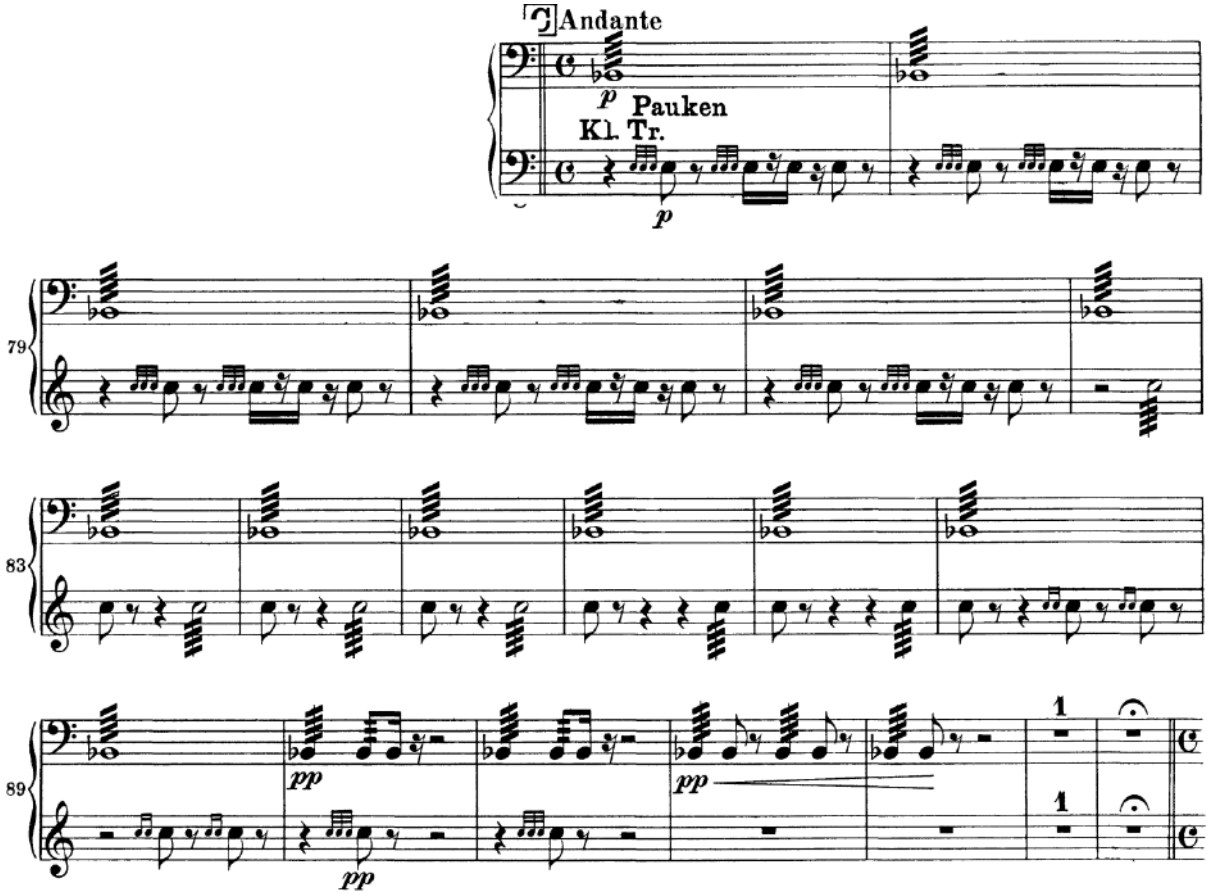

Görsel 4. "Andante" Başlıklı Bölümde 77.-93. Ölçülerde Timpani ve Trampet

Bu pasajda timpanide Sib notası üzerinde *p* nüansta devamlı tremolo icra gösterilmiştir. Bu anlamda sol ve sağ elin koordinasyonun iyi sağlanması gerekmektedir. Trampet partisindeki otuz ikilik süre değerindeki çarpma notaların icrasında bagetlerin trampete olan yakınlığı iyi ayarlanmalı ayrıca trampetin kort teli biraz daha tiz duyumu gerektiren bir gerginlikte olmalıdır. Böylece bu pasajda verilmek istenen askeri marş duygusu daha iyi bir şekilde verilmiş olacaktır. Bunun yanı sıra tremolo notaların icrası keskin ve net olmalıdır.

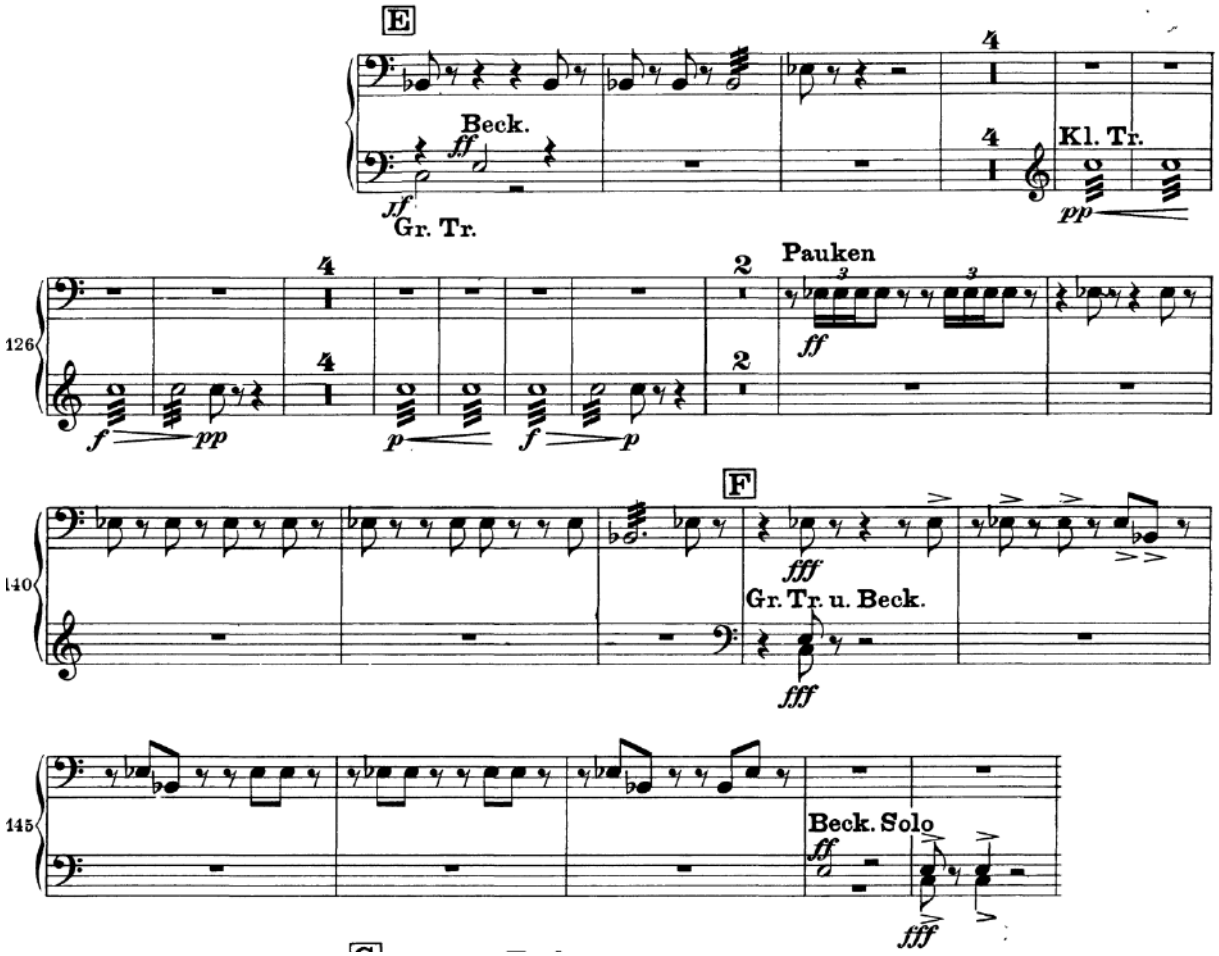

Görsel 5. "Allegro Giusto" Başlıklı Bölümde 117.-149. Ölçüler Arası Timpani ve Davul- Zil

Eserin Allegro Giusto başlıklı bölümünde orkestranın *cresc.* sonrası davul ve zilin birbirini tamamlayan pasajı 117. ölçüde başlamaktadır. Tremolo'lu pasajın ardından timpaninin *ff* nüanstaki tematik pasajı orkestranın içinde ritmi tutan bir öğe olarak önem arzetmektedir. 143. Ölçüde timpani ve davul zil yine orkestranın dinamik yapısına katkı sağlamaktadır.

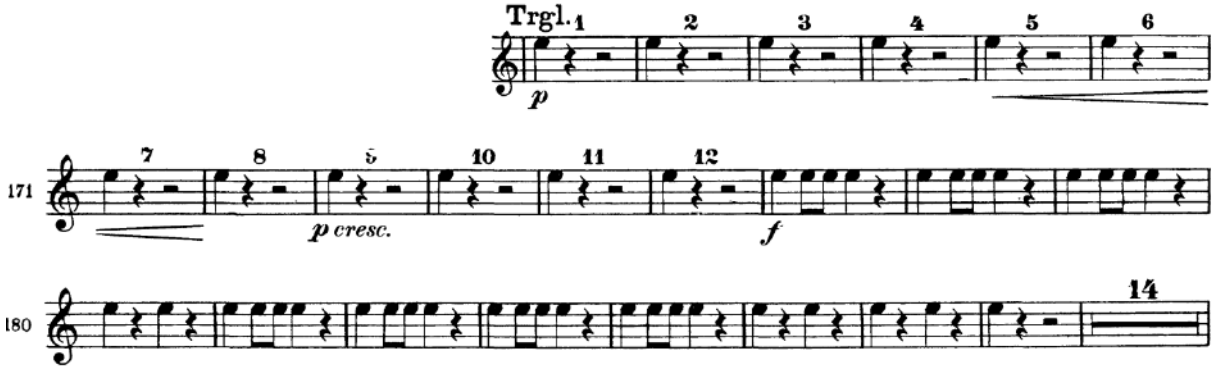

Görsel 6. "Allegro Giusto" Başlıklı Bölümde 165.-187. Ölçüler Arası Triangle

Orkestranın *fff* nüanstaki canlı ve kuvvetli pasajlarının ardından 165. Ölçüde orkestranın çaldığı lirik pasaja triangle metrik vuruşlarla eşlik etmektedir.

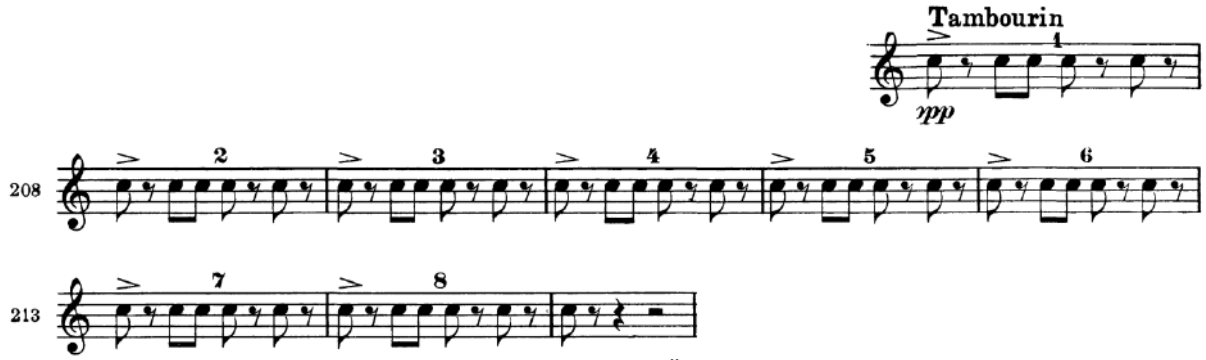

Görsel 7. "Allegro Giusto" Başlıklı Bölümde 207.-215. Ölçüler Arası Tambourin (Def)

207. ölçüde pastoral karakterdeki orkestranın temasına tambourin (def) geleneksel bir duyumla ve metrik vuruşlarla eşlik etmektedir.

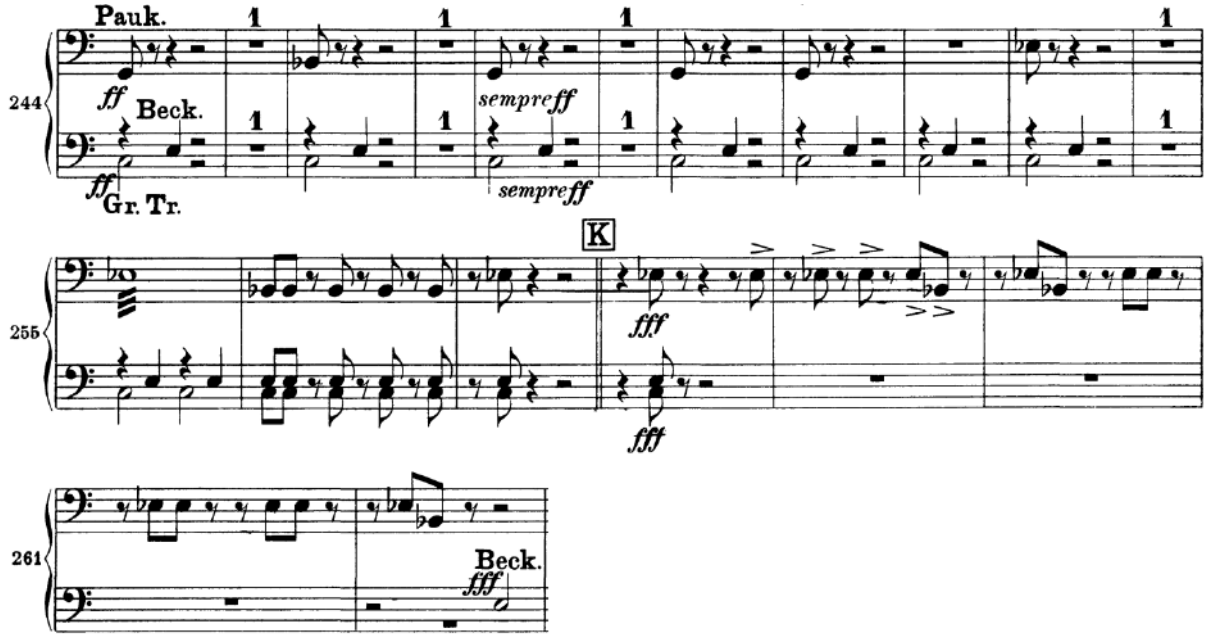

Görsel 8. "Allegro Giusto" Başlıklı Bölümde 244.-262. Ölçüler Arası Timpani ve Davul- Zil

Orkestranın *ff* nüanstaki yoğun ve hızlı pasajlarına 244. ölçüde timpani ve davul- zil de katılmaktadır. Ritmik açıdan oldukça dikkat çekici bir kesit olan bu pasajda ritmik açıdan takip ve orkestrayla bir bütün içinde icra gerekmektedir.

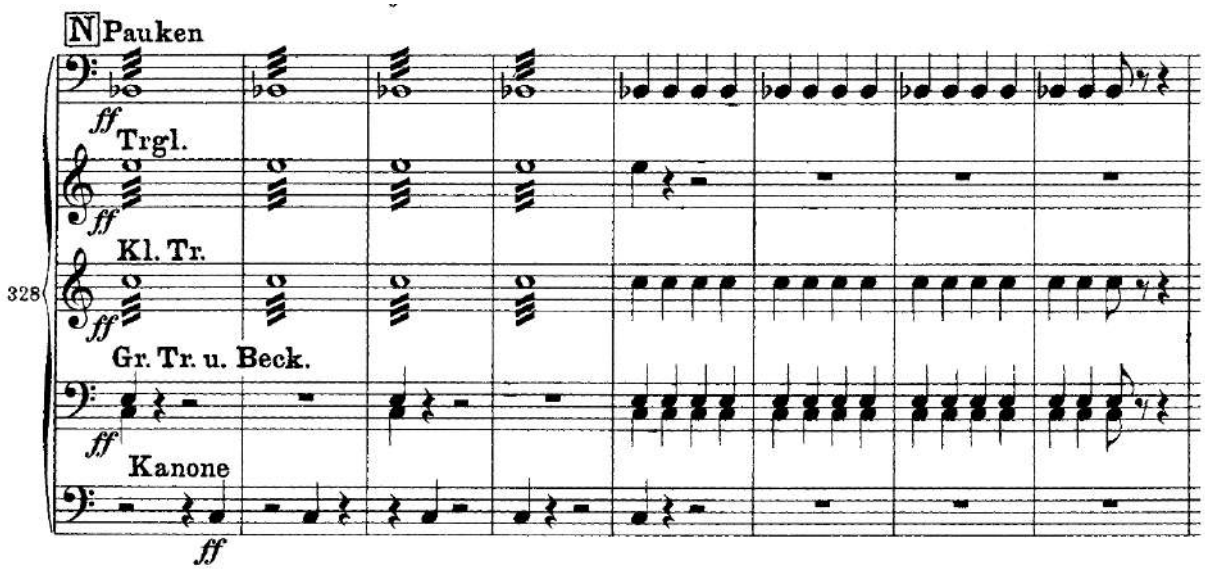

Görsel 9. "Allegro Giusto" Başlıklı Bölümde 328. Ölçüde Başlayan Timpani, Triangle, Davul- Zil ve Savaş Topu

307. ölçüde kornoların askeri marş ritmindeki pasajına timpani *pp* nüansında tremolosu ile eşlik ederken orkestranın *cresc.*'u da hazırlık aşamasındadır. Bu hazırlık 328. ölçüde tüm orkestrasyondaki vurmalı çalgılarla birlikte savaş topunun (kanone) da girmesiyle doruk noktasına çıkmış ve tam bir zafer ifadesi sağlanmıştır. Savaş topunun bir orkestra eserinde kullanımı dönemsel anlayış bakımından bir ilk olarak görülebilir.

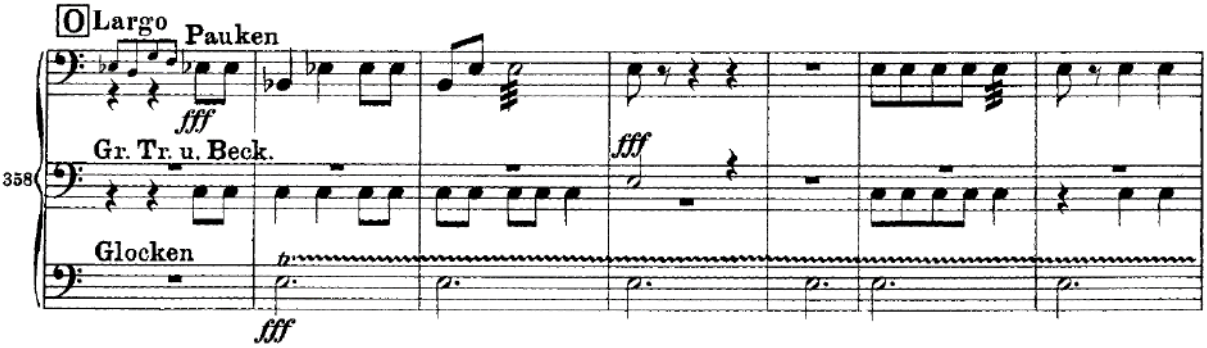

Görsel 10. "Largo" Başlıklı Bölümde 358. Ölçü İtibariyle Kilise Çanı

Zafer havasını yansıtan pasajın ardından yaylı çalgıların ağırlıklı olarak duyulduğu pasaj müziği adeta yorgun bir ifadede icra ederken 358. ölçüde Largo başlıklı bölümde orkestraya kilise çanı (Glocken) tremolosu ile eşlik etmektedir. Kilise çanı 379. ölçüye kadar *fff* nüanstaki tremolosunu sürdürür. Savaş topu gibi kilise çanı da bir orkestra eserinde kullanımı bakımından yenilikçi bir anlayış olarak düşünülebilir.

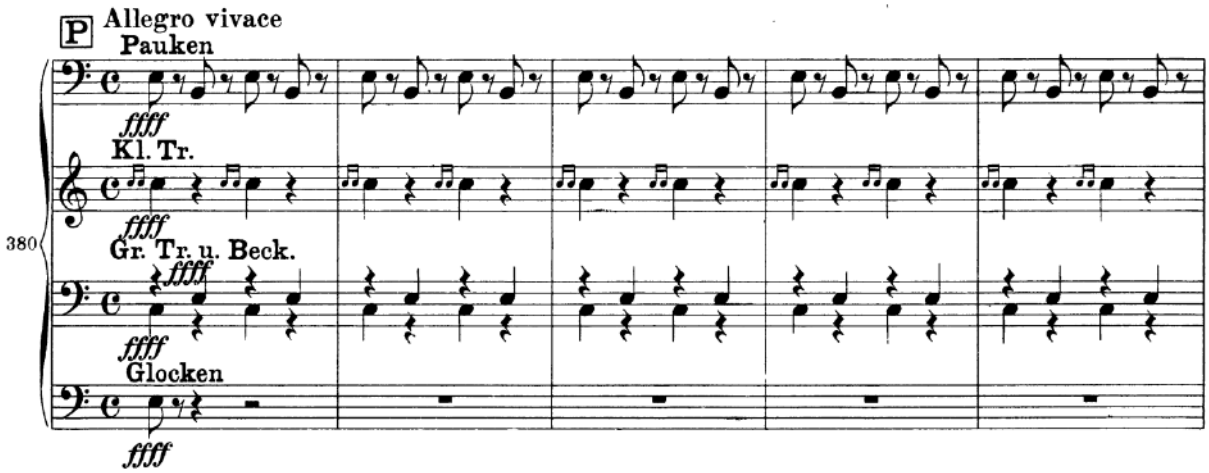

Görsel 11. "Allegro Vivace" Başlıklı Bölümde 380. Ölçü İtibariyle Vurmalı Çalgılar

Allegro vivace temposundaki 380. ölçü itibari ile gösterişli bir final başlar. Timpani, trampet, davul ve zil çalgılarının birlikte metrik vuruşlarla sağladığı yoğunluk bölüm sonuna kadar eşlik eder.

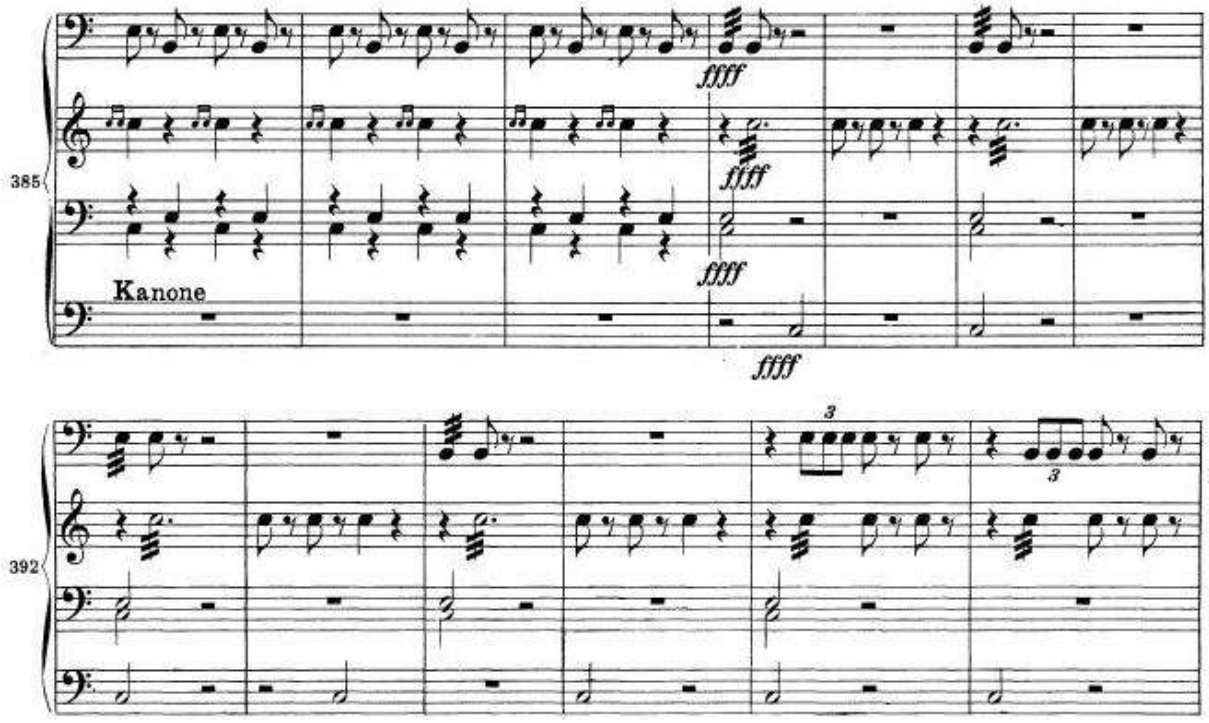

Görsel 12. "Allegro Vivace" Başlıklı Bölümde 385. Ölçü İtibariyle Savaş Topunun Katılımıyla Vurmalı Çalgılar

388. ölçüde savaş topunun iki ölçüde bir değişen ritmik vuruşları eserin finaline gidişi adeta daha da belirgin hale getirmektedir.

PROCEEINGS BOOK

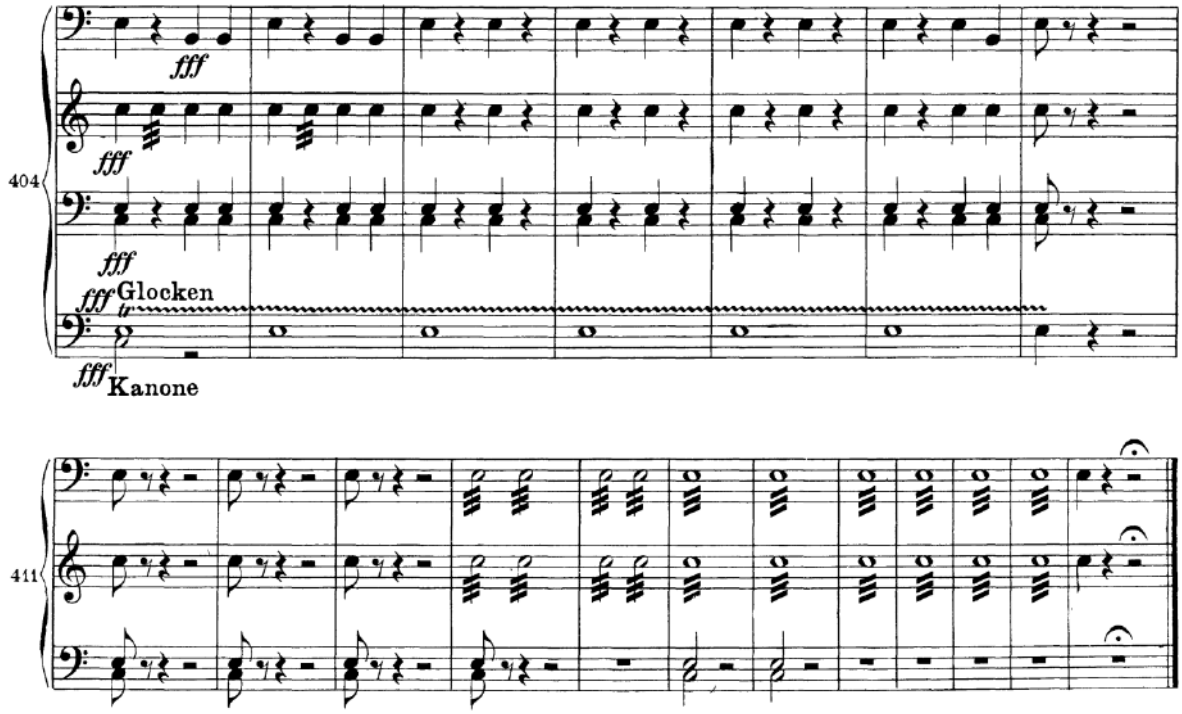

Görsel 12. "Allegro Vivace" Başlıklı Bölümde 404.-422. Ölçüler Arası Final Kesitinde Vurmalı Çalgılar

404. ölçüde orkestranın duyurduğu ana ezgiye kilise çanı da eşlik etmeye başlar ve 411. ölçüdeki vurmalıların keskin ve net vuruşları eserin kuvvetli bitişine katkıda bulunur.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Romantik dönem yaklaşık 19. yüzyıl boyunca devam etmiş klasik dönemin müzikal fikirlerine karşı ortaya çıkan anlayış çerçevesinde gelişmiştir. Bu dönemde çok farklı anlayışlar ve akımlar gelişmiş ve bu akımlardan biri de ulusalcılık akımı olmuştur. Rus müziğinin önemli bir temsilcisi olan Tchaikovsky de 19. yüzyılda yaşamış ve bu yüzyılın müzikal fikirleri etrafında hareket etmiş ancak Rus ulusal ekolünü takip etmeyerek Alman ulusal müzik geleneğinden etkilenmiş bir bestecidir. Tchaikovsky'nin önemli bir orkestra müziği olan "1812 Uvertürü" bestecinin müzikal anlayışını üst seviyede gösterdiği eseridir. Bu çalışmada orkestra konserlerinde ve orkestra seçme sınavlarında geniş bir şekilde yer verilen, 1812 Uvertürü'ndeki vurmalı çalgılar partileri incelenmiş ve incelemeyle birlikte varılan sonuçlar paylaşılmıştır:

- Eserde geleneksel anlamda vurmalı çalgılar olarak timpani, davul, zil, trampet def (tambourin) ve triangle çalgılarının kullanıldığı,
- Vurmalı çalgıların kullanıldığı yerlerde orkestranın da yoğun bir biçimde özellikle *f* ve *ff* nüansta olduğu bu manada vurmalıların efektif ve dikkat çekici bir biçimde kullanıldığı,
- Eserin sakin ve dingin olduğu pasajlarında triangle, pastoral motiflerin olduğu yerlerde def (tambourin) çalgısının kullanıldığı,
- Özellikle müziğin zirveye doğru taşındığı ya da orkestranın yoğun icrasının sonunda timpani ve davul- zil kombinasyonlarının kullanıldığı,
- Bestecinin vurmalı çalgıları efekt etkisi yaratabilecek pasajlarda yoğun bir şekilde kullandığı,
- Savaş topu ve kilise çanının birer vurmalı çalgılar gibi müziğin yoğunluk kazandığı yerlerde ritmik bir şekilde kullanıldığı sonuçlarına varılmıştır.

Çalışmanın sonucunda ise;

-Timpanide kullanılan tremoloların icrası için maletin ellerin üst yüzeylerinin yan tarafa çevrilerek başparmakların yukarıya doğru tutuşu ile çalışılarak çalınmasının uygun olabileceği,

-Trampet partilerini incelediğimizde timpanide olduğu gibi tremolo tekniğinin ön planda olduğu ve icracının özellikle tremolo tekniğini çalışmasının ayrıca marş formunda sık kullanılan ikili ve üçlü basamak ve çarpmaları sağ el ve sol el ayrı olacak şekilde çalınmasının uygun olacağı,

-Timpaniye kuvvetli bir şekilde eşliği ile katkı sağlayan davulun eserin yoğun ve hızlı bölümlerinde *f, ff, fff, ffff* nüanslarında ses dengesine dikkat edilmesinin uygun olacağı,

-Kilise çanı (Glocken) partisi için nota yazım tekniği her ne kadar tremolo benzeri bir yazım olsa da çanın orta demirinin kenarlara vuruş tekniği ile çalınması gerektiği öneri ve görüşleri getirilmiştir.

KAYNAKÇA

[1] Berrak, B., *Vurmalı Çalgıların Senfonik Müzikteki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, 2008.

[2] Boran, İ., Şenürkmez, K.Y., *Kültürel Tarih Işığında Çoksesli Batı Müziği* Yapı Kredi Yayınları/İstanbul, 2007

[3] Çelebioğlu, E., *Tarihsel Açıdan Evrensel Müziğe Giriş*, Üçdal Neşriyat/İstanbul, 1986.

[4] *Çokamay, B., Mikhail Ippolitov-Ivanov'un Müziğinde Makamsal Öğeler, 3. Uluslararası Türk - Rus Dünyası Akademik Araştırmalar Kongresi, 53-66, Ankara, 2020.*

[5] İlyasoğlu, E., *Zaman İçinde Müzik*, Yapı Kredi Yayınları/İstanbul, 2009.

[6] Mimaroğlu, İ., *Müzik Tarihi*, Varlık Yayınları/İstanbul, 1995.

[7] Niymet, U., *Rus Beşlisinin Klasik Müzik Tarihine Katkıları ve Eserlerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2019.

[8] Sultanova, A. (2012). *Rus Beşlerinin Eserlerinde Oryantalizm Akımı*, İdil Dergisi, Mayıs, 01,05, 2012.

[9] https://senfonikankara.com/post/108349598635/%C3%A7aykovski-1812-uvert%C3%BCr%C3%BC (Erişim tarihi: 10.12.2023)

[10] https://www.youtube.com/watch?v=hORTXA-QFxY (Erişim Tarihi: 10.12.2023).

[11] https://www.operabale.gov.tr/tr-tr/Sayfalar/artistdetail.aspx?ArtistId=4650 (Erişim Tarihi: 10.12.2023).

TROMBON ALANINDA YAZILMIŞ OLAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Serdar ER
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, serdarer2003@gmail.com, 0009-0005-1343-040X
Doçent, Bahadır ÇOKAMAY
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, bahadir.cokamay@comu.edu.tr, 0000-0001-5143-74X

Özet

Ülkemizde müzik alanında lisansüstü tezler, müzik sanatı ve bilimine dair çeşitli konularda yazılmıştır. Bu konu başlıkları bazen sadece müzik alanını kapsamakla birlikte müziğin diğer disiplinlerle ilgili olan alanlarını da içine almaktadır. Müzik alanındaki lisansüstü tezlerde özellikle çalgı ile ilişkili tezlerin dikkat çekici oranda sayısal bir çoğunluğa sahip olduğu yapılan araştırmalarla sabittir. Bu tezleri literatür taraması yapılması sonucunda farklı değişkenlerle bir araya getirerek akademik bir mecrada anlatan ve de konu, kapsam, amaç vb. alt başlıklarda inceleyen ve sonuçlarını ortaya koyan çalışmaların sayısında son yıllarda artış olduğu gözlenmiştir. Bu çalışma, ülkemizde trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak incelenmesini amaçlayan nitel bir araştırmadır. Araştırmanın yapılmasında yöntem olarak doküman tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, YÖK Tez Merkezi üzerinden "trombon" kelimesi ile tarama yapılmış ve 1993-2023 yılları arasında hazırlanmış olan 24 adet tezden erişim izni bulunan 18 tez incelenmiştir. Yıl, tür, üniversite, yöntem, enstitü, danışman ve konu eğilimi gibi farklı değişkenler göz önüne alınarak analiz edilen tez çalışmaları incelenmiş ve incelemeyle ortaya çıkan bulguların sonuçları paylaşılmıştır. Bu çalışmanın ülkemizde trombon alanında yapılmış lisansüstü tezlerin farklı değişkenlerle incelenmesini konu alması, trombon çalgısının lisansüstü tezlerde hangi kapsam ve bağlamda ele alındığını ortaya koyması bakımından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Trombon, Lisansüstü, Bibliyometrik Analiz

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF GRADUATE THESİS IN TROMBONE

Abstract

Graduate theses in the field of music in our country have been written on various topics related to the art and science of music. These topics sometimes include not only the field of music, but also the fields of music related to other disciplines. It is evident from the researches that especially the theses related to instruments have a remarkable numerical majority in postgraduate theses in the field of music. As a result of the literature review of these theses, it has been observed that there has been an increase in the number of studies that bring these theses together with different variables and explain them in an academic environment and examine them under subheadings such as subject, scope, purpose, etc. and reveal their results in recent years. This study is a qualitative research that aims to examine the postgraduate theses written in the field of trombone in our country using bibliometric analysis method. Document scanning model was used as a method in the research. Within the scope of the study, the word "trombone" was searched through the YÖK Thesis Center and 18 +theses out of 24 theses prepared between 1993 and 2023 were examined. The thesis studies analyzed by considering different variables such as year, type, university, method, institute, advisor and subject tendency

PROCEEINGS BOOK

were examined and the results of the findings were shared. This study is considered to be important in terms of examining the postgraduate theses in the field of trombone in our country with different variables and revealing the scope and context in which the trombone instrument is handled in postgraduate theses.

Key Words: Trombone, Graduate, Bibliometric Analysis

1.GİRİŞ

Üniversite; bilimsel özerkliği ve kamu tüzel kişiliği olan, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık faaliyetleri yürüten, fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimleri bünyesinde barındıran bir yükseköğretim kurumudur[1]. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin bilimsel ve saygın bir mecrada yürütüldüğü en üst yükseköğretim kurumu olan üniversitelerin üç ana görevi bulunmaktadır: Eğitim- öğretim, bilimsel araştırma ve topluma hizmet çalışmaları. Bu üç ana görevin en temelinde olan eğitim- öğretim faaliyetleri ortaöğretime dayalı ve belirli bilim ve sanat dallarındaki dört yıllık lisans programları bünyesinde yürütülmektedir. Lisans eğitiminin bir üst kademesi olarak görülebilecek lisansüstü eğitim ise üniversitelerin yukarıda belirtilen eğitim- öğretim ve bilimsel araştırma görevleriyle birlikte ilişkili olarak lisans düzeyinde alınan temel bilgilerin bilimsel çalışmalar yapılarak kullanılması ve aynı zamanda bilim insanı yetiştirilmesi sürecindeki en önemli aşamadır. Lisansüstü düzeyde yapılan çalışmalar disiplinlere özgü bilgilerin araştırma teknikleri ve yöntemleriyle birlikte kullanıldığı bilimsel yayınların ortaya konmasını sağlar yeni patent ve buluşların ortaya çıkarılması için zemin hazırlar. Böylece toplumun gerek duyduğu yüksek nitelikli bilim insanı yetiştirilmesi için de kaynak oluşturur. Lisansüstü eğitim, yüksek lisans, doktora, sanatta yeterlik ve tıpta uzmanlık gibi programlar kapsamında iki yıl ile altı yıl arasında sürebilen ve alınan derslerin sonunda uzmanlık alanı ile ilgili bir tezin savunulduğu bir yapıyı içerir. Lisansüstü eğitimin bir çıktısı ve sonuç değerlendirmesi olarak görülebilecek tezler, alanlara özgü problemlerin tartışıldığı yazılı metinlerdir. Son yıllarda lisansüstü tezlerin derlenip bir araya getirildiği çalışmaların sayısında belli oranda bir artış gözlemlenmektedir. Lisansüstü tezlerin farklı ve çeşitli değişkenler yönünden ele alınıp incelenmesi ve ardından tasniflenmesi yeni araştırmacılar için yol gösterici olması bakımından önemli görülmektedir.
Lisansüstü tezlerin bir araya getirilerek raporlanması ve bunların araştırmacılar için ortaya konmasının faydalı olduğuna dair çeşitli görüşler mevcuttur. Karadağ'a göre (2009: 76) herhangi bir alana ait lisansüstü tezlerin analiz edilmesi tezler hakkındaki derinlik ve yaygınlık noktasında bir fikir sahibi olunmasına yardımcı olabilir, yanı sıra analize konu olan alan ile ilgili genel bir görünüm oluşturulabilir. Bu nedenle lisansüstü tezlerin incelenmesi alana dair ayrıntılı bilgiler içerirken, hangi konuların ne kadar ele alındığı, bunun yanı sıra örneklem belirleme, araştırma yöntemi, analiz yöntemi gibi konular üzerinde daha sonra çalışmalar yapacak araştırmacılar için fikir de sağlayacaktır.
Tebiş ve Okay'a göre ise (2013: 12) lisansüstü çalışmaların derlenmesi, bilimsel çalışmaların raporlanması ve bilimsel araştırma kültürüne dair konularla yeni karşılaşan araştırmacılara; ağırlıklı eğilimler, ele alınan yöntemler ve konu tercihleri gibi unsurlara ilişkin önemli bilgiler verebilir. Alanı takip eden araştırmacılar yapılan bu derleme çalışmaları sayesinde yapacakları araştırmalara yönelik yaklaşımlarını daha farklı yöne taşıma veya çeşitli şekilde geliştirme konusunda başka düşünceler edinmelerine yardım edecektir.

[1] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2023).

PROCEEINGS BOOK

Lisansüstü tezlerin derlenerek belli yaklaşımlarla incelenmesine yönelik çeşitli çalışmalar vardır. Bibliyometrik analiz, içerik analizi, betimleme, bibliyografya bu yaklaşımlardan birkaçı olarak sayılabilir

Bu çalışmada bibliyometrik analiz yaklaşımıyla trombon çalgısını konu edinmiş lisansüstü tezler çeşitli değişkenler yönünden ele alınmıştır. Bibliyometrik analiz ile ilgili çeşitli tanımlamalar mevcuttur:

Mayring (2004), "Genel olarak bakıldığında bibliyometrik analizlerin temelde bir içerik analizi olduğu kabul edilmektedir. İçerik analizinde temel amaç, iletişim materyallerini sistematik açıdan incelemektir. Bu materyaller metin olabileceği gibi resim, müzik ve diğer kitle iletişim araçları da olabilir. İletişim bilimleri bünyesinde ortaya çıkan bu analiz, 1920'li yılların başında Amerika'da özellikle radyo ve gazeteler başta olmak üzere büyüyen kitle iletişim araçlarındaki metinsel verilerin sistematik açıdan yorumlanmasında kullanılmıştır. Günümüzde birçok bilim dalında bu analiz yöntemi yaygın olarak kullanılmaktadır" (Akt. Polat, 2020:282).

Üstdiken ve Pasadeos (1993); "bibliyometrik çalışmaları, bir bilim dalıyla ilgili mevcut literatüre ait çalışmaların genel durumunu, evrim ve gelişimini ortaya koyan çalışmalar olarak tanımlamıştır" (Akt. Zeren ve Kaya, 2020: 37).

Alkan (2014), "bibliyometrik araştırmaların farklı yöntemlerle analiz edilen yayınların ve bilimsel amaçlı çalışmaların değerlendirilmesine olanak sağlayan araştırmalar olarak belirtmiştir. Bundan dolayı bibliyometrik yöntemler bilimsel çalışmaların sonuçlarının ve etkinliğinin değerlendirilmesini de sağlamaktadır. Bibliyometrik araştırmalar bilim dallarına ait yayın durumunu, sayısını, niteliğini gösteren ölçütler doğrultusunda değerlendirerek ileride yapılacak bilimsel araştırmalara zemin hazırlamaktadır" (Akt. Coşkun vd., 2014: 381).

Trombon çalgısını konu alan akademik çalışmalar ülkemizde kendine çokça yer bulmamakla birlikte özellikle son yıllarda yapılan çalışmaların sayısı dikkat çekmektedir. Yapılan literatür taramasında Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi üzerinden "trombon" kelimesi ile arama yapıldığında 25 adet lisansüstü teze ulaşılmaktadır. Yazılmış olan tezlerden 6 adedi erişime kapalı olup, 19 adedi erişime açıktır. Erişime açık 19 adet lisansüstü tez, nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme modeli ve bibliyometrik analiz modeli birlikte kullanılarak incelenmiştir.

Araştırmanın amacı, Türkiye'de 1993-2023 yılları arasında yapılmış olan trombon çalgısı üzerine lisansüstü tezlerin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki alt problemler tespit edilmiş ve bu problemlere cevap aranmaya çalışılmıştır. Problemlerin çözümünde elde edilen veriler analiz edilmiş ve değerlendirilerek yorumlanmıştır.

-Trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımı nasıldır?
-Trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
-Trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
-Trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımı nasıldır?
-Trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin anabilim/ anasanat dallarına göre dağılımı nasıldır?
-Trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
-Trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin konulara göre dağılımı nasıldır?
-Trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin araştırma modeline göre dağılımı nasıldır?
-Trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin danışman unvanlarına göre dağılımı nasıldır?

2. YÖNTEM

Araştırmada doküman tarama yöntemi kullanılmış ve elde edilen veriler bibliyometrik analiz modeli kullanılarak analiz edilmiştir.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Trombon alanında akademik alanda yapılmış olan yazılı çalışmalar (tez, makale, bildiri vb.) incelendiğinde şimdiye kadar trombon alanında yazılmış olan lisansüstü tezler üzerine bibliyometrik analiz modeli kullanılarak herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu alanda yazılı bir kaynak oluşturulması, araştırmanın amacı ve önemi kapsamında değerlendirilmektedir.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini YÖK Tez merkezi sistemindeki müzik alanındaki lisansüstü tezler örneklemini de "trombon" kelimesi ile aranarak bulunan erişime açık 19 adet tez oluşturmaktadır.

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma YÖK Tez merkezi sisteminde kayıtlı bulunan ve "trombon" kelimesi ile arama yapılarak ulaşılan 25 adet tez çalışması arasında erişime açık 19 adet tez çalışmasının doküman taraması yapılması ile sınırlı tutulmuştur.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Çizelge 1. Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezler

Sıra No	İsim	Danışman	Yüksek Lisans Tez Adı	Doktora ve Sanatta Yeterlilik Tez Adı	Yöntemi	Üniversite	Enstitü	Yılı
1	Mehmet Faruk Düzgün	Prof. İsmihan Taviloğlu	-	Trombonun Geçirdiği Tarihsel Evreler, Teknik ve Müzikal Problemler ile Bunların Aşılmasına Yönelik Çözümler	-	Dokuz Eylül Üniversitesi	Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	2004
2	Mehmet Gökay Gökşen	Öğr. Gör. Yaşar Acar	Trombonun solo enstrüman olarak kullanımı ve repertuvarındaki önemli eserlerin incelenmesi	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2006
3	Fatma Aslı Özer	Öğr. Gör. Altuğ Öztunç	Trombon Çalışma Teknikleri	-	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2008
4	Evrim Can Doğan	Doç. Ayhan Kerim Gürerk	Trombon Eğitimindeki Problemler ve Özel Teknikler ile Çözüm Önerileri	-	-	Dokuz Eylül Üniversitesi	Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	2008
5	Aslı Erşen	Öğr. Gör. Altuğ Öztunç	-	Trombonda Nefes Alma ve Üfleme Tekniğinin İncelenmesi ve Geliştirilmesinde Kullanılan Yöntemler	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2011
6	Mehmet Gökay Gökşen	Öğr. Gör. Altuğ Öztunç	-	Trombon Çalımında Nefes Tekniği, Dudak Pozisyonu ve Temel Teknikler	-	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2011
7	Emre Demirci	Yar. Doç. Ayça Çiçek Cansun	Trombon Ağızlığı Çerçevesinin Trombon Çalımına Etkisi	-	Yapılandırılmış Görüşme	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	2017
8	Zafer Tekyıldız	Yar. Doç. Vahdet Çalışkan	Nicolai Rimsky-Korsakov Si Bemol Majör Trombon Konçertosu'nun Form, Analiz ve İcra Yönünden İncelenmesi	-	Betimsel Tarama Kaynak Taraması	Trakya Üniversitesi	Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2017
9	Ahmet Yıldırım	Prof. Ali Akbarov	Vladislav Blazhevich'in No. 2, No. 5 Numaralı	-	Betimsel Tarama	Trakya Üniversitesi	Trakya Üniversitesi Sosyal	2018

PROCEEINGS BOOK

			Trombon Konçertolarının Form Analizi Ve İcra Yönünden İncelenmesi				Bilimler Enstitüsü	
10	Eren Akkün	Prof. Ali Akbarov	Konservatuvar Trombon Eğitimi İçin Başlangıç Düzeyine Yönelik Metodik Bir Yaklaşım	-	Kaynak Taraması İçerik Analizi	Trakya Üniversitesi	Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2019
11	Mert Ünal	Prof. Seyhan Bulut	Trombonda Entonasyonu Etkileyem Faktörler Üzerine Teknik Çalışmalar	-	Kaynak Taraması	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	2020
12	Sevgünur Tandoğdu Kılıç	Prof. Hüseyin Bülent Akdeniz	-	Trombon Öğrenme, Çalma Tekniğine Temel Bir Yaklaşım ve Yaygın Olarak Karşılaşılan Teknik Eksiklikler ile Çözüm Önerileri	Kaynak Taraması Betimsel Analiz	Eskişehir Anadolu Üniversitesi	Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	2021
13	Mert Can Parlar	Prof. Demet Akkılıç	-	Trombon Çalışma Metotlarının Karşılaştırılması ve Bireysel Çalışma Düzeni Oluşturma Yöntemleri	Kaynak Taraması Betimsel Analiz	Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	2021
14	Ahmet Yıldız	Prof. Emre Hopa	-	Mesleki Trombon Eğitimi ve Türkiye'deki Konservatuvarlarda Uygulanan Ortaokul ve Lise Düzeyi Trombon Eğitiminin İncelenmesi	Betimsel Tarama, Doküman İnceleme si	Eskişehir Anadolu Üniversitesi	Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	2022
15	Hikmet Murat Atalayer	Dr. Öğr. Üyesi Alper Tunga Özcan	Trombonun Yapısal ve İşlevsel Gelişimi Üzerine İnceleme	-	Durum Çalışması	Mersin Üniversitesi	Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	2022
16	Emircan Birgül	Doç. Kaya Kılıç	Trombon İcracıları İçin Performans Sınavlarına Hazırlık Sürecinde Zihinsel Çalışmanın Önemi	-	Kaynak Taraması	Eskişehir Anadolu Üniversitesi	Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	2022
17	Emre Demirci	Doç. Çağrı Çolakoğlu	-	Alexey Konstantinovich Lebedev 'İn Tuba-Bas Trombon İçin "1 Numaralı Konçertosu" İle "Concert Allegro'' Eserlerinin Müzikal Analizi ve Teknik Açıdan İncelenmesi	Belirtilmemiş	İstanbul Üniversitesi	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2022
18	Abdulkadir Araman	Doç. Kaya Kılıç	Eric Ewazen Bas Trombon Konçertosunun İncelenmesi	-	Kaynak Taraması İçerik Analizi	Eskişehir Anadolu Üniversitesi	Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel	2023

							Sanatlar Enstitüsü	
19	Asli Ece Saraç Lai	Prof. Serla Balkarli ; Doç. Dr. Onur Dülger	Tenor Trombonda Geleneksel ve Genişletilmiş Çalma Teknikleri: 1950 Sonrası Yazılan Seçilmiş Eserler Üzerinden Örneklendirme	-	-	Eskişeh ir Anadolu Üniversitesi	Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	2023

3.2 Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Çizelge 2. Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Yüksek Lisans		**Doktora**		**Sanatta Yeterlik**		**Toplam**	
12	% 63,15	-	-	7	% 36,84	19	% 100

Çizelge 2 incelendiğinde 19 tezden 7 tezin sanatta yeterlik, 12 tezin ise yüksek lisans türünde olduğu görülmektedir. Çizelgede dikkati çeken unsurun trombon alanında yazılmış doktora tezinin hiç olmadığıdır. Buradan hareketle trombon icracılarının yüksek lisans eğitimlerinden sonra sanat ağırlıklı sanatta yeterlik programlarını tercih ettiği düşünülebilir.

3.3 Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Çizelge 3. Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite Adı	**Yüksek Lisans Tezi**		**Sanatta Yeterlilik**		**Toplam**	
Hacettepe Üniversitesi	1	%5,26	1	%5,26	2	%10,52
Eskişehir Anadolu Üniversitesi	3	%15,78	2	%10,52	5	%26,31
İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi	1	%5,26	1	%5,26	2	%10,52
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1	%5,26	-	%0	1	%5,26
Mersin Üniversitesi	1	%5,26	-	%0	1	%5,26
İstanbul Üniversitesi	2	%10,52	3	%15,78	5	%26,31
Trakya Üniversitesi	3	%15,78	-	%0	3	%15,78
Toplam	**12**	**%63,15**	**7**	**%36,84**	**19**	**%100**

Çizelge 3 incelendiğinde trombon alanında yazılmış en çok lisansüstü tezin 5 adet ile İstanbul Üniversitesi ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde olduğu görülmektedir. Ardından sırasıyla Trakya Üniversitesi (3 adet), Hacettepe Üniversitesi (2 adet) ve İzmir Dokuz eylül Üniversitesi gelmektedir. Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Mersin Üniversitesinde birer adet lisansüstü tez olduğu görülmektedir. Çizelge dikkatli bir şekilde incelendiğinde en çok yüksek lisans tezinin

Eskişehir Anadolu Üniversitesi ve Trakya Üniversitesinde ikişer adetle yazıldığı görülmektedir. Yine çizelgeye göre en çok sanatta yeterlik tezi İstanbul Üniversitesi bünyesinde yazılmıştır. Çizelgedeki üniversitelerin bazılarında trombon alanında herhangi bir lisans eğitimi verilmez iken lisansüstünde trombon alanında lisansüstü tez yazılmış olması dikkat çekicidir. Buradan hareketle bu üniversiteler bünyesinde müzik anasanat dalı kapsamında eğitim verildiği düşünülebilir.

3.4 Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

Çizelge 4. Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

Enstitü	Yüksek Lisans		Sanatta Yeterlik		Toplam	
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	-	-	-	-	-	-
Sosyal Bilimler Enstitüsü	5	%26,31	3	%15,78	8	%42,10
Fen Bilimleri Enstitüsü	-	-	-	-	-	-
Güzel Sanatlar Enstitüsü	6	%31,57	4	%21,05	10	%52,63
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	1	%5,26	-	%0	1	%5,26
Toplam	**12**	**%63,15**	**7**	**%36,84**	**19**	**%100**

Çizelge 4 incelendiğinde en çok lisansüstü tezin Güzel Sanatlar Enstitüsünde (10 adet) olduğu ardından onu Sosyal Bilimler Entitüsü'nün (8 adet) takip ettiği görülmektedir. Sosyal Bilimler Entitüsü bünyesinde bu denli çok tezin olmasına sebep olarak da müzik alanında lisansüstü eğitimin verildiği ilk yıllardan itibaren müziğin sosyal bilimlerin bir alt disiplini olarak görülmesinden kaynaklı olduğu değerlendirilebilir. Son yıllarda Güzel Sanatlar Enstitülerinin açılmasıyla Güzel Sanatlar Enstitülerinde tez sayısında anlamlı bir şekilde artış gözlenebilir.

3.5 Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Anabilim/ Anasanat Dallarına Göre Dağılımı

Çizelge 5. Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Anabilim/ Anasanat Dallarına Göre Dağılımı

Anabilim / Anasanat Dalı	Yüksek Lisans		Sanatta Yeterlik		Toplam	
Müzik Ana Sanat Dalı	11	%57,89	6	%31,57	17	%89,47

PROCEEINGS BOOK

Üflemeli ve Vurmalı Çalgılar Anasanat Dalı	1	%5,26	1	%5,26	2	%10,52
Toplam	**12**	**%63,15**	**7**	**%36,84**	**19**	**%100**

Çizelge 5 incelendiğinde anabilim/ anasanat dallarına göre en çok tezin müzik anasanat dalı bünyesinde yapıldığı görülmektedir. Üflemeli bir çalgı olan trombonun lisansüstü eğitiminin Üflemeli ve Vurmalı Çalgılar Anasanat Dalı bünyesinde verilmesi gereği düşündürücüdür. Ancak bu alanda ülkemizde yeterli öğretim üyesi sayısının azlığından dolayı lisansüstü eğitimin müzik anasanat dalı bünyesinde yapılması oldukça anlamlıdır.

3.6 Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Çizelge 6. Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yılı	**Yüksek Lisans**		**Sanatta Yeterlik**		**Toplam**	
2004	1	%5,26	1	%5,26	**2**	**%10,52**
2005	-	-	-	-	-	-
2006	1	%5,26	-	-	**1**	**%5,26**
2007	-	-	-	-	-	-
2008	2	%10,52	-	-	**2**	**%10,52**
2009	-	-	-	-	-	-
2010	-	-	-	-	-	-
2011	-	-	2	%10,52	**2**	**%10,52**
2012	-	-	-	-	-	-
2013	-	-	-	-	-	-
2014	-	-	-	-	-	-
2015	-	-	-	-	-	-
2016	-	-	-	-	-	-
2017	2	%10,52	-	-	**2**	**%10,52**
2018	1	%5,26	-	-	**1**	**%5,26**
2019	1	%5,26	-	-	**1**	**%5,26**
2020	1	%5,26	-	-	**1**	**%5,26**
2021	-	-	2	%10,52	**2**	**%10,52**
2022	2	%10,52	2	%10,52	**4**	**%21,05**
2023	2	%10,52	-	-	**1**	**%5,26**
Toplam	**12**	**%63,15**	**7**	**%36,84**	**19**	**%100**

Çizelge 6 incelendiğinde trombon alanındaki lisansüstü tezlerin 2004 yılı itibariyle yayımlanmaya başladığı görülmektedir. Lisansüstü tezlerin 2011 yılına kadar düzenli bir şekilde devam ederken 2012- 2016 yılları arasında trombon alanında lisansüstü tezin olmaması düşündürücüdür. Bu durumun 2012 yılı hemen öncesi ve devamındaki yıllarda konservatuvarların trombon anasanat dallarından öğrenci mezunu olmamasından dolayı olabileceği değerlendirilmektedir. 2012 yılı itibariyle konservatuvarların trombon anasanat dallarında eğitim gören öğrenci sayısının artmış olabileceği ve bu sebeple 2017 yılı itibariyle trombon alanında lisansüstü tez sayısında bir artış olduğu gözlenebilir.

3.7 Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Konulara Göre Dağılımı

Çizelge 7. Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Konulara Göre Dağılımı

Tez Konusu	Yüksek Lisans		Sanatta Yeterlik		Toplam	
Tarihsel İnceleme	1	%5,26	1	%5,26	2	%10,52
Teknik İnceleme	5	%26,31	4	%21,05	9	%47,36
Eser Analizi	4	%21,05	1	%5,26	5	%26,31
Eğitim	2	%10,52	1	%5,26	3	%15,78
Toplam	**12**	**%63,15**	**7**	**%36,84**	**19**	**%100**

Çizelge 7 incelendiğinde trombon alanındaki lisansüstü tezlerin konu yönelimlerinin en çok teknik inceleme (9 adet) ardında sırasıyla eser analizi, eğitim ve tarihsel inceleme konularının ele alındığı görülmektedir. Sanatta yeterlik programı bünyesinde en çok teknik inceleme (4 adet) konusunun ele alındığı dikkat çekicidir.

3.8 Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Araştırma Modeline Göre Dağılımı

Çizelge 8. Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Araştırma Modeline Göre Dağılımı

Araştırma Modeli	Yüksek lisans		Sanatta Yeterlik		Toplam	
Belirtilmemiş	4	%21,05	4	%21,05	8	%42,10
Yapılandırılmış Görüşme	1	%5,26	-	-	1	%5,26
Betimsel Tarama	1	%5,26	-	-	1	%5,26
Betimsel Tarama Kaynak Taraması	1	%5,26	-	-	1	%5,26
Kaynak Taraması İçerik Analizi	2	%10,52	-	-	2	%10,52
Kaynak Taraması Betimsel Analiz	-	-	2	%10,52	2	%10,52
Kaynak Taraması	2	%10,52	-	-	2	%10,52
Betimsel Tarama Kaynak Taraması	-	-	1	%5,26	1	%5,26
Durum Çalışması	1	%5,26	-	-	1	%5,26

PROCEEINGS BOOK

Toplam	**12**	%63,15	**7**	**%36,84**	**19**	**%100**

Çizelge 8 incelendiğinde trombon alanındaki lisansüstü tezlerin araştırma modellerinde oldukça karmaşık ve belirsiz bir durumun olduğu hemen göze çarpmaktadır. Lisansüstü tezlerden 8 adedinde herhangi bir araştırma modelinin olmaması bu konuda konservatuarlar bünyesinde bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri dersinin daha iyi bir şekilde verilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Diğer tezlerde yapılan incelemede kaynak taraması, içerik analizi ve betimsel analiz gibi modellerin kullanıldığı görülmektedir.

3.9 Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Danışman Unvanlarına Göre Dağılımı

Çizelge 9. Trombon Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Danışman Unvanlarına Göre Dağılımı

Danışman Unvanı	**Yüksek Lisans**		**Sanatta Yeterlik**		**Toplam**	
Profesör	4	%20	4	%21,05	8	%40
Doçent	4	%20	1	%5	5	%20
Yardımcı Doçent	2	%10	-	%0	2	%10
Doktor Öğretim Üyesi	1	%5	-	%0	1	%5
Öğretim Görevlisi	2	%10	2	%10	4	%20
Toplam	**13**	**%65**	**7**	**%35**	**20**	**%100**

Çizelge 9 incelendiğinde trombon alanındaki lisansüstü tezlerin en çok profesör unvanlı öğretim üyesi tarafından yürütüldüğü (8 adet), ardından doçent unvanlı öğretim üyesi tarafından yürütüldüğü (5 adet) görülmektedir. Yeterli öğretim üyesinin olmadığı yerlerde öğretim görevlileri tarafından yürütülen tez sayısının 4 adet olduğu da dikkat çekmektedir.

3.10. Trombon Alanında Yazılmış Erişime Kapalı Lisansüstü Tezlerin Genel Bilgileri

Çizelge 10. Trombon Alanında Yazılmış Erişime Kapalı Lisansüstü Tezlerin Genel Bilgileri

Sıra No	**Yazar**	**Üniversite/Enstitüsü**	**Yılı**	**Tez adı**	**Tez Türü**	**Konu**
1	Ayçan Tezel	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü	1993	Trombonun Tarihçesi ve Günümüzde Uygulanan Çalışma Teknikleri	Yüksek Lisans	Müzik

PROCEEINGS BOOK

2	Orhan Baba	Gazi Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü	1996	Silahlı Kuvvetler Mızıka Astsubay Hazırlama ve Sınıf Okulu'nda Trombon Eğitimi	Yüksek Lisans	Müzik
3	Semih İbrahim Soysal	Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler	1998	Trombon'da Ağız Pozisyonu (Embouchure) Tekniği Üzerine Bir İnceleme	Yüksek Lisans	Müzik
4	A. Bedi Durham	İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü	1998	Trombonun Tarihsel Gelişimi ve Parçalarının Özellikleri Üzerine Bir İnceleme	Yüksek Lisans	Müzik
5	Tolga Akkaya	İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü	2001	Trombonun Senfonik Orkestralara Girişi, Gelişimi ve Repertuvarının İncelenmesi	Yüksek Lisans	Müzik
6	Ebru Güzin Demirel	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü	2004	20. Yüzyıl Fransız Trombon Eserlerinin Trombon Edebiyatındaki Yeri ve Önemi	Yüksek Lisans	Müzik

Trombon alanında erişime açık lisansüstü tezlerin farklı değişkenler yönünden incelenmesinin ardından erişime kapalı lisansüstü tezlerin genel görünümüne bakmakta yarar olacağı düşünülmektedir. Erişime kapalı tezlerin 1993-2004 yılları arasında yapıldığı, tezlerin Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler Enstitülerinde yürütüldüğü, tezlerin tümünün yüksek lisans türünde olduğu, genel itibariyle trombon tarihçesinin konu alındığı görülmektedir.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada trombon alanında yazılmış erişime açık ondokuz adet lisansüstü tez dokuz farklı değişken kapsamında incelenmiş ve yapılan incelemeler yorumlanmıştır. Çalışmaya yönelik yapılan literatür taramasında daha önce trombon alanında buna benzer çalışmanın yapılmadığı görülmüş olup çalışmanın önemini de ortaya çıkarmaktadır. İncelemeye yönelik bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır.

Trombon alanında 2004- 2023 yılları arasında erişime açık 12 adet yüksek lisans ve 7 adet sanatta yeterlik tezi incelendiğinde genel olarak şu sonuçlara varılmıştır:

Trombon alanında yazılmış lisansüstü tezlerin,

-türlerine göre dağılımı incelendiğinde en çok yüksek lisans tezinin yazıldığı (12 adet),

-üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde en çok lisansüstü tezin İstanbul Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesinde (5'er adet) yapıldığı,

-enstitülere göre dağılımı incelendiğinde en çok lisansüstü tezin Güzel Sanatlar Enstitüsü bünyesinde (10 adet) yazıldığı,

-anabilim/ anasanat dallarına göre dağılımı incelendiğinde en çok lisansüstü tezin anasanat dallarında yürütüldüğü,

-yıllara göre dağılımı incelendiğinde 2004- 2023 yılları arasında yazıldığı ve en çok tezin 2022 yılında yazıldığı,

-konulara göre dağılımı incelendiğinde en çok teknik inceleme alanında yazıldığı,

-araştırma modeline göre dağılımı incelendiğinde en çok tezin kaynak taraması, içerik analizi ve betimsel analiz araştırma modellerinden yararlanıldığı,

- danışman unvanlarına göre dağılımı incelendiğinde en çok profesör unvanlı öğretim üyeleri tarafından lisansüstü tezlerin yürütüldüğü tespit edilmiştir.

Trombon çalgısı alanında yazılmış ilk lisansüstü tezin 1993 yılında son tezin 2023 yılında olduğu üzerinden düşünüldüğünde 30 yıllık bir lisansüstü eğitim geçmişinin olduğu görülmektedir. Geçen bu süre zarfında toplam 25 adet tezin yazılmış olmasının yetersiz olduğu düşünülebilir. Bu kapsamda eğitimi sadece konservatuvar ve dengi okullarda verilen trombon çalgısı üzerine lisans mezunu öğrencilerinin daha çok lisansüstü eğitime teşvik edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Çoşkun, İ., Dündar, Ş., Parlak, C., Türkiye'de Özel Eğitim Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (2008-2013), Ege Eğitim Dergisi, 15(2), 2014. https://doi.org/10.12984/eed.49993

[2] Karadağ, E., Eğitim Bilimleri Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Tematik Açıdan İncelemesi. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(3), 2009.

[3] Polat, S. (2020). Sosyoekonomi Dergisinde Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi: 2005-2019 Dönemi. Sosyoekonomi, 28(45), 30, 07, 2020. https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2020.03.16

[4] Tebiş, C., Okay, H.,H., Türkiye'de Müzik Sanatı ve Eğitiminde Keman ve Viyola Konulu Lisansüstü Tezlerin Konu Ve Yöntem Olarak İncelenmesi, International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education, 2 (2), Nisan 2013.

[5] Zeren, D., Kaya, N., Dijital Pazarlama: Ulusal Yazının Bibliyometrik Analizi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 29, 06, 2020.

[6] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2023).

KONYA EVLERİNDE BULUNAN İĞNE OYALARI

Araştırma Görevlisi Dr. ŞERİFE DOĞAN [1]
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ, MİMARLIK VE TASARIM FAKÜLTESİ,
serifedogan73@gmail.com
ORCID ID https://orcid/0000-0002-7862-4599

El sanatları, diğer sanat dalları gibi bir ulusun kültür ve sanatının en önemli belgeleridir. El sanatları insanlarımızın estetik duygularını karşılamak amacıyla faaliyet göstermiştir. Türk el sanatlarının geleneksel dallarında biri olan İğne oyası da, çeşitli ürünlerin kenarlarını süslemek ve temizlemek, onlara derinlik kazandırmak amacıyla gelişmiş çok eski geçmişi olan bir sanattır.

Türk el sanatlarının geleneksel dallarından iğne oyacılık sanatının en önemli örneklerini; gelin başlarında, yakalarda, bebek takımlarında, kadın-erkek feslerinde, çemberlerde, namaz örtülerinde, çeşitli örtülerde, iç çamaşırlarda, mendil oyalarında kullanılmaktadır. İğne oylarında kullanılan malzeme ve renk bakımından değişikliğe uğramasına rağmen, günümüzde gelinlerin ve genç kızların çeyizlerinde önemli bir yer tutmaktadır.

İğne oyası, kadının kendine özgü sanat anlayışı ile yoğrulmuş ve toplumumuzun vazgeçilmez bir eşyası olarak günümüze kadar gelmiştir. Anadolu da insanlar sustuğu zaman renkler ve motifler konuşur. Sevgilisine sarı bir çevre gönderen genç, âşıktır, sararıp solmaktadır. Eğer bu çevre selvilerle bezenmişse hasretinden ölmeyi düşünmektedir. Yeşil arzulu, mavi ve çiçek bezemeli ise ümitli ve şevklidir, Anadolu erkeği sevgilisinden gelen işlemeleri okumasını bilir, bu gizli deyişler Anadolu'nun her bölgesinde ayrı ayrı sembollerle söylenir.

Anadolu gelini eski geleneklere göre koca evine geldiği zaman konuşamazdı. Ama dili bağlı bir gelinin başında ışıklı bir kitabı vardı. Her gün genç kızlığında hazırladığı oyalı yemenilerinden birin, örterek sessiz ve sözsüz konuşurdu. Yeşilin çeşitli nüanslarıyla işlenmiş bir oyada "yeni evimden memnunum, orada herkesle aram çayır-çimen gibi" anlamını taşırdı. Başına biber motifleri sıralanmış bir yazma bağlayan gelin "aramız biber gibi acı" demek isterdi.

Türk el sanatlarımızdan biri olan iğne oyaları, günümüzde de yapılmaya devam etmektedir. Fakat yeni oyalarımız geçmişteki kadar zariflik ve incelik taşımamaktadır. Kullanılan malzemenin pahalı olması nedeniyle daha seyrek ve kalın örülmektedir. Günümüzde eskiden kalan iğne oyalarının özel günlerde, bayram ve düğünlerde hanımlar tarafından

[1] Şerife DOĞAN, Araştırma Görevlisi Dr., Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Bölümü, serifedogan73@gmail.com

PROCEEINGS BOOK

kullanılmaktadır. Anadolu'nun bir çok bölgesinde kadınlar iğne oyalarını süs eşyası olarak da kullanmaktadırlar.

Araştırmada Konya evlerinde bulunan özel koleksiyonlardan 6 adet iğne oyası örnek üzerinde çalışılmıştır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamına alınan konu hakkında literatür taraması yapılmış, konu ile ilgili yayınlar incelenmiştir. Sandık ve dolaplarda muhafaza edilen iğne oyaları incelenmiş, İncelenen örneklerde 4 âdeti çember oyası, 2 âdeti fes oyasıdır. Örneklerin fotoğrafları çekilmiş, örnekler hakkında bilgi alınmıştır. İncelenen iğne oyalarının renk, konu, biçim, motif ve kompozisyon ve kenar süsleme teknikleri incelenerek gözlem fişine kayıt edilmiştir. İğne oyalarının modelleri aydıngere çizilmiştir. Bu araştırmanın amacı Konya evlerinde bulunan iğne oyalarını çeşitli yönleriyle tanıtarak kaynak oluşturması ve belgelenmesi amaçlanmıştır. Bununla beraber gelecek nesillere kaybolmaya yüz tutmuş eski oyalarımız tanıtılmalı ve yaşatılmalıdır.

Anahtar Kelime: Konya, El Sanatları, İğne oyası.

NEEDLE LACES FOUND IN KONYA HOUSES

Handicrafts, like other branches of art, are the most important documents of a nation's culture and art. Handicrafts operated to meet the aesthetic feelings of our people. Needle lace, one of the traditional branches of Turkish handicrafts, is an art with a very old history that was developed to decorate and clean the edges of various products and to give them depth.

The most important examples of needle lace art, one of the traditional branches of Turkish handicrafts; It is used on bridal heads, collars, baby sets, women's and men's fezzes, hoops, prayer covers, various covers, underwear and handkerchief lace. Although it has changed in terms of the materials and colors used in needlework, today it has an important place in the dowries of brides and young girls.

Needle lace has been blended with women's unique understanding of art and has survived to this day as an indispensable item of our society. In Anatolia, colors and motifs speak when people are silent. The young man who sends a yellow circle to his lover is in love and is fading away. If this environment is adorned with cypresses, he thinks of dying because of his longing. Green means desire, blue and flower-decorated means hopeful and enthusiastic. Anatolian men know how to read the embroidery received from their lover, these secret sayings are said with different symbols in every region of Anatolia.

According to old traditions, the Anatolian bride could not speak when her husband came to her house. But a tongue-tied bride had an illuminated book on her head. Every day, she would cover herself with one of the embroidered scarves she had prepared when she was a young girl and speak quietly and wordlessly. A lace embroidered with various shades of green conveyed the meaning "I am happy with my new home, my relationship with everyone there is like meadow-grass". The bride, who tied a scarf with pepper motifs on her head, wanted to say "our relationship is as hot as pepper".

Needle lace, one of our Turkish handicrafts, continues to be made today. However, our new lace laces do not have as much elegance and sophistication as in the past. Because the

material used is expensive, it is knitted less frequently and thicker. Today, old needle lace is used by women on special occasions, holidays and weddings. In many regions of Anatolia, women also use needle lace as ornaments.

In the research, 6 needle lace samples from private collections in Konya houses were studied. Qualitative research method was used in this research. A literature review was conducted on the subject included in the research and publications on the subject were examined. The needle laces kept in chests and cabinets were examined. Among the samples examined, 4 were circle laces and 2 were fez laces. Photographs of the samples were taken and information about the samples was obtained. The color, subject, form, motif, composition and edge decoration techniques of the needle lace were examined and recorded in the observation slip. The models of needle lace are drawn on tracing paper. The aim of this research is to create a resource and document the needle lace found in Konya houses by introducing various aspects. In addition, our old laces, which are about to disappear, should be introduced and kept alive for future generations.

Key Word: Konya, Handicrafts, Needle lace.

KONYA EVLERİNDE BULUNAN İĞNE OYALARI

1. GİRİŞ

El sanatları, içinde bulunduğu çağı yaşayan özgün bir kültür unsurudur. El sanatları Anadolu'nun birçok yerinde ve ev aksesuarlarını ve kadın giyimlerini süslemektedir. Oya çok eski bir süsleme sanatıdır. Türk kadınlarının ince zevkinin, duygularının, derin yaratma kabiliyetinin eşsiz eserleri, motif ile kenar süslemede kullanılan oya(dantel) türüdür

Oya, süslenmek ve süslemek amacıyla yapılan ve tekniği örgü olan bir el sanatıdır (Özbel, 1949, s. 4). Oya, firkete, tığ, veya mekikle yapılan, malzeme olarak genellikle ipek, ibrişim kullanılan ince danteldir.

Etimolojik olarak, oya sanatının kökenlerini örgü sanatında buluyoruz. İnce, kalın, bükümlü çeşitli cinste ipliklerin iğne, mekik, şiş gibi basit araçlarla, el yardımı ve bir sıra ile birbiri üzerine ilmeklenerek tutturulmasından meydana gelen işler örgülerdir (Önge, 1985, s. 396)

Anadolu Selçuklu Uygarlığın il merkezi olan Konya, yedi yüzyıldan beri Türk geleneklerini sürdürmesi bakımından önemini korumaktadır (Önge, 1991, s. 81).

Günümüzde eskiden kalan iğne oyalarının özel günlerde, bayram ve düğünlerde hanımlar tarafından kullanıldıkları bilinmektedir. Bilindiği gibi iğne oyası iğne yardımıyla ipliklerin içinden geçirilerek meydana gelen düğümlenme sonucunda oluşmaktadır.

Türk el sanatlarında iğne oyaları bugün Anadolu'nun birçok bölgesinde kadınların süs eşyası ve ev süs eşyası olarak kullanılmaktadır. Türk el sanatlarının geleneksel dallarından birisi olan iğne oyası çeşitli ürünlerimizin kenarlarını süslemek ve temizlemek, onlara derinlik kazandırmak için için gelişmiş çok eski geçmişi olan bir sanattır.

2. TÜRK EL SANATLARINDA İĞNE OYASI

2.1. İğne Oyası

İğne oyası iğne ile yapılan bir oya türüdür (Onuk, 1988, s. 7). Genellikle ipekten yapılan iğne oyaları küçük iğnelerle ilmekler düğümlenerek örülür.

PROCEEINGS BOOK

İğne oyasına, iğne yardımıyla ipliklerin düğümlenmesiyle meydana gelen örgü diyebiliriz. Barışta' ya göre iğne oyası, iğne üzerine iplikle ilmek atarak ve iğneyle ipliği bu ilmek iinden çekerek yapılan örgüdür (Barışta, 1988, s. 121). İğne oyası ince ve zevkli işler olarak her zaman ilgi görmüştür. İğne ile yapılan düğümlerin yan yana gelerek şekillenmesi ile meydana gelen oya çalışmaları, kişinin yaratıcı gücü, el becerisi, ve ince zevki ile yapılan bir bütündür.

Türk kadın ve kızların yarattığı ipliğin iğne yardımıyla düğümlenmesi tekniklerinden oluşan oyalar çeşitli sembollerle adlandırılmıştır. Her motifin kendine göre anlamı vardır. Genellikle bitki motifleriyle duygu ve düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Her yörenin kendi motifleri vardır. Bu motif farklılıklarından oyanın hangi yöreye, bölgeye ait olduğunu anlaşılmaktadır. Oyalar ifade ettikleri manalar ve verdikleri mesajlar bakımından önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle iğne oyasında kullanılan çiçek motiflerinin bir dili olmuştur.

Mor sümbül çiçeği; aşık genç kızı anlatır, pembe gül; nişanlı kız, beyaz sümbül; sevgilisine bağlı kız, sümbül; aşkın ve umudun sembolüdur (II. Milletlerarası, 1933, s. 237).

Konya da kaynak kişilerden alınan bilgilere göre, genç kızların ve gelinlerin kullandığı iğne oyalı karanfil çiçeği kırk yaşına gelen kadınlar tarafından kullanılmayıp, "bizim karanfilli günlerimiz geçti gayri" denilmektedir.

İğne oyasından yapılmış çiçek bezemeli konular verdikleri mesajlara göre kullanılırdı. İğne oyasından çember kenarlarını süsleyen her bir çiçek arzuları, üzüntüleri, düşünceleri, sevinçleri dile getirmektedir.

Konya da nişanlı genç kızlar dürü olarak kayınvalidelerine çiçek oyalı çember yollamaktadırlar. Kızın gönderdiği oya "çayır çimen" oyası ise, kayınvalideye olan sevgisini dile getirmektedir. Eğer "mezar taşı" oyası göndermiş ise, "aramızdaki soğukluk ölüme dek sürecek" anlamını ifade etmektedir. Şayet gönderilen oya "kıllı kurt" ise, nişanlı kızın kayınvalidesine olan kırgınlığını belirtmektedir.

Oyalar verdikleri mesajları bakımından önemli bir yeri vardır. İğne oyasından yapılmış çiçekler, kadınların gündelik hayatına renk katmıştır.

İğne oyası yapılırken iğne yardımıyla düğümlenen ilmekler sıkıştırıldıkça, örülen iplik inceldikçe örgü gözleri küçülür. Sanat değeri üstün olanlarda bu gözler çok küçük olmaktadır.

Günümüzde yapılan iğne oyaları çok çeşitli, çok renkli ve kıymeti oldukça fazla olan bir oya çeşididir.

Anadolu'daki el sanatlarının kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Kavimler ve medeniyetler geliştikçe bu el işçiliği de gerçek üstün değerine 16. Ve 17. yy' da erişmiştir. Bu devirde yapılan iğne oyalarındaki renk uyumu ile teknikteki estetiklik hiçbir devirde görülmemiştir.

Eski iğne oyalarından anlaşıldığına göre iğne oyaları ve tüm el işçiliği, Anadolu da 18. yüzyılda atın çağını yaşamıştır. 1905 de Meniz kıyılarında bulunmuş örneklerden bu sanatın İ. Ö. 200 yıllarının öncesine ait olduğu tespit edilmiştir (Onuk, 1988, s. 7-8).

Tarihi incelemelerden de anlaşıldığı gibi, iğne oyanın eski Türk kavimlerinde Türk Kadın ve kızlarının bir buluşu olduğunu göstermiştir. Dünya dillerinde "Oya" kelimesinin olmayışı da oyanın Türklere özgü bir sanat olduğu anlaşılmaktadır. (Toplu, 1988, s. 14).

Türk el sanatlarından biri olan oyacılık köy ve kasabalarda genç kız ve kadınlar arasında halen devam etmektedir.

2.2.İğne Oyalarında Kullanılan Temel Teknikler

Zürafa: İğne oyasının temelidir. Zürafanın tekrarlanmasından iğne oyası oluşur.

Kök: Oyanın başlangıç bölümüdür**.**

Bıyık: Esas oya ile kökünün birleştiği yerde yapılan üç zürafalık fiskillerdir.

PROCEEINGS BOOK

Boru: Bazı oyalarda kök ile esas oyanın arasında kalan boru şeklinde bölümdür.

Fiskil: Oya kenarına ve ortalarına yapılan basit pikedir.

Trabzan: Geometrik desenli oyaların altlarına yapılan tırabzana benzeyeb bölümdür.

Çirtik: Oyaların kenarına yapılan basamak şeklinde pikodur (Y. Eronç, 1984, s. 6).

2.3. İğne Oyasının Yapıldığı Yerler

Zincir Üzerine (trabzon üzerine) önce birli adı verilen bir zincir örülüdür. Oyalar, motifler bu zincir üzerinden çıkar.

Şerit Üzerine, çeşitli hazır şeritlerin ya da ipliklerin bükülüp bir araya getirilmesiyle oluşturulan şerit üzerine çalışılır. Oya genellikle şerit üzerinde serbesttir. İstendiği zaman buradan alınıp başka yere kullanılabilir.

Kumaş Kenarına iğne oyası kumaş kenarına iki şekilde çalışılır. Birincisinde kumaş kenarı temizlenip, baskı yapıldıktan sonra üzerine oya çalışılır. İkinci şekilde ise, kenar temizliği oya ile birlikte yapılır. Kumaş parmaklar arasında kıvrılıp yuvarlatılır. 3-4 mm. üzerine iğne oyası yapılır.

Motif Olarak, başlı başına bir örtü olarak çalışılır. Genellikle yuvarlak ve ortadan bailanarak yapılır (Toplu, 1985, s. 6)

2.4.İğne Oyasında Kullanılan Araç Ve Gereçlerin Özellikleri

İpeğin özelliği, özellikle ipek iplikler kullanılır. İpeğin bükümlü ve pürüzsüz olması gereklidir. İpek büküldüğünde yapılan oyaya kalın gelecekse, ipeğin katı iğne ucu ile ikiye ayrılıp bükülür. Bunu yapmak zor olduğu için ince ipek olunmasına dikkat edilmelidir.

Bükme işi, ayrı ayrı bükülen iki iplik, yan yana getirilip, birbirine ters bükülür. Bükülmüş olan ipek bir makara üzerine dolanır ve çekilir. Böylelikle ipeğin fazla bükümü alınmış, düzgün muntazam hale gelmiş olur. Baş parmakla çıtlatılır. Yapılacak oyanın şekline göre ince veya kalınlığı ayarlanır. İpeğin boyu kısa olmalı, yeri geldikçe bükülüp kullanılmalıdır.

İğne, iğne oyasında iğnenin büyük etkeni vardır. Oya iğnesi küçük, ince ve deliği büyük olmalıdır.

Tel, çiçek saplarının ve yapraklarının dik durması için kullanılır. Amaç üzerine sarılacak ipeğin iyi tutmasını sağlamaktır.

At kılı, oyanın çiçek kısımlarında kullanılır. Çiçeklerin dik durmasını sağlar. Atın kuyruk ucundaki kıllardan sağlanır.

2.5. İğne Oyası Yapılırken Uygulanan Teknikler

İğne üzerine iplikle ilmek atarak ve iğne ile ipliği bu ilmek içinden çekerek yapılan iğne oyalarının kare ve üçgen olmak üzere iki çeşitlemesi bulunmaktadır (Barışta, 1988, s. 121).

Kare ilmek yapılışı

Kumaşa batırılan iğnenin üstüne ipliğin sağdan sola çevrilmesiyle bir halka oluşturulur ve baş parmakla bu halka tutulur. Sonra iğne ile iplik bu halkanın içinden geçirilerek ilmek oluşturulur. ilmekler

PROCEEINGS BOOK

belli aralıklarla tekrar edilerek zürafa adı verien birinci sıra tamamlanır. Dönüş sırasında bu kez aynı ilmek soldan sağa doğru yönlendirilen halka içinden geçirilerek yapılır. Böylece isteğe göre eksiltme ve çoğaltma yapılabilir. Bu işlem sonucu kök, kaya ve ana oya meydana gelir.

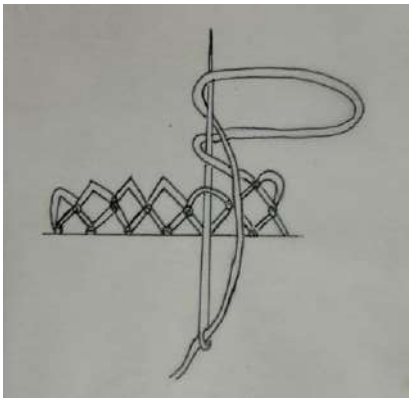
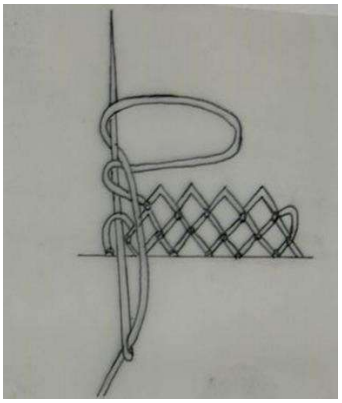

Çizim 1: Kare ilmek yapımı.

Üçgen ilmek yapılışı

Üçgen ilmek, kare ilmeğin yapılışındaki ilk sıra ile aynıdır. İkinci sırada iplik soldan sağ uca kadar uzatılarak tutturulur. Dönüş sırasında bu kez ilmek sağdan sola yönlendirilen halka içinden geçirilerek yapılır. İsteğe göre eksiltme ve çoğaltma yapılabilir. Bu ilmekler kare ilmekteki gibidir. Sadece teknik farklıdır.

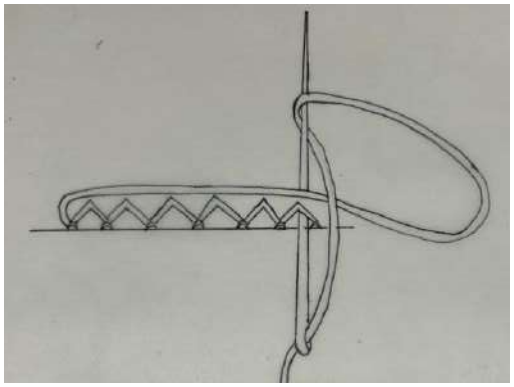
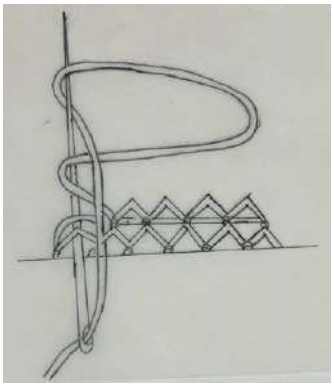

Çizim 2: Üçgen ilmek yapımı.

3. KONYA EVLERİNDE BULUNAN İĞNE OYALARI VE TASARIMLARI

İncelemede Konya evlerinde özel koleksiyonlarda bulunan çember oyaları ve fes oyaları incelenmiştir. Çember oyaları, kare formda çember kenarlarına yapılan oyalardan oluşmaktadır. Bu oyalarda çember çevresinde belli boşluklar dikkat çekmektedir. Karşılıklı iki kenarına oya yapılmış olup, diğer iki kenarının ortasında boşluklar görülmektedir.

Fes oyaları ise kumaşa bağlı olarak bitirilmiştir. Kumaşa bağlı fes oyaları eşkenar üçgen şeklinde kesilmiş ipek örtünün köşelerini süslemektedir. Köşeler arasında boşluklar bulunmaktadır. Bu oyalar feslere sarılarak kullanılmaktadır.

İğne oyasına adını veren ana motif, ana motifler arasında geçişi sağlayan ve boşlukları dolduran ara motiflerden meydana gelmiştir. Ana motif genellikle bir kök üzerine oturtulmuş ve bu köke bağlı sap ve saplardan çıkan bir veya birden fazla yapılan çiçek, yaprak ve tomurcuktan oluşmuştur. Ana motifler bitkisel bezemeler ve nesneli ve kozmik bezemelerden meydana gelmiştir.

PROCEEINGS BOOK

Ara motifler ise, üçgen kayalar, yarım daire biçiminde sıralardan oluşan kayalar, tek üçgenler, işi ilmeklerle doldurulmuş ikiz kayalar, üstü üçgen biçiminde dikdörtgenlerden oluşan destere dişli kayalar bulunmaktadır. Ara motiflerin çoğunluğu geometrik şekillerden oluşarak, bunların halk arasında bazı şekillere benzeterek isimlendirildiği görülmektedir.

Oyalarda iki motiften meydana gelen kompozisyonlar görülmektedir.

Örnek 1

İlgili Koleksiyon: Gülhan Tekiş

Koleksiyondaki Yeri: Sandıkta saklanmaktadır.

Koleksiyona Geliş Biçimi: Babaannesinden miras kalmıştır.

Tarihlendirme: 19. yüzyıl.

Cinsi: Çember oyası.

Boyutları: En: 3 cm. ***Boy:***3,25 cm.

Kullanılan Araç Gereçler: Oya iğnesi, makas, bükümlü iplik kullanılmıştır.

Kullanılan Renkler: Koyu kahverengi ve sarı.

Seçilen Konular: Kozmik bezeme: Güneş; ***Geometrik bezeme:*** Üçgen, dikdörtgen ve daire biçimi***.***

Yöresel Adı: Güneş.

Fotoğraf 1: Gülhan Tekiş'e ait çember oyası.

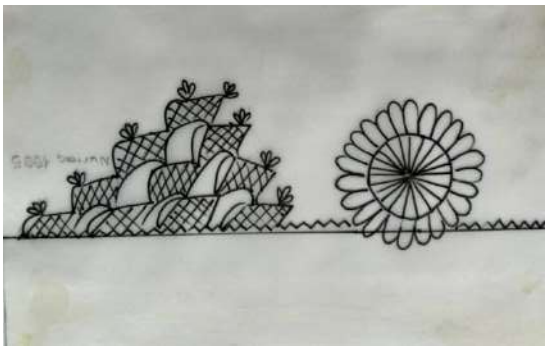

Çizim 3: Gülhan Tekiş'e ait çember oyası çizimi.

Örnek 2

İlgili Koleksiyon: Gülhan Tekiş

Koleksiyondaki Yeri: Sandıkta saklanmaktadır.

Koleksiyona Geliş Biçimi: Babaannesinden miras kalmıştır.

Tarihlendirme: 19. yüzyıl.

Cinsi: Çember oyası.

Boyutları: En: 3 cm. ***Boy:***75 cm.

PROCEEINGS BOOK

Kullanılan Araç Gereçler: Oya iğnesi, makas, ipek iplik kullanılmıştır.

Kullanılan Renkler: Koyu vişneçürüğü ve sarı.

Seçilen Konular: Bitkisel bezeme: yıldız çiçeği,gonca; ***Geometrik bezeme:*** Üçgen.

Yöresel Adı: Yıldız çiçeği.

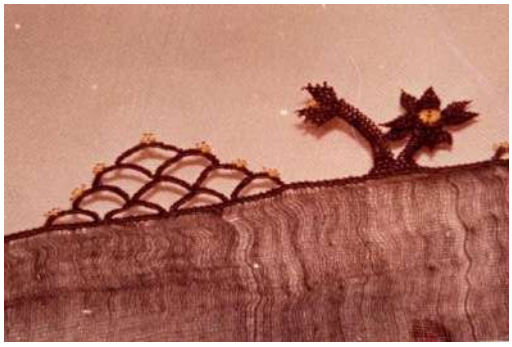

Fotoğraf 2: Gülhan Tekiş'e ait çember oyası.

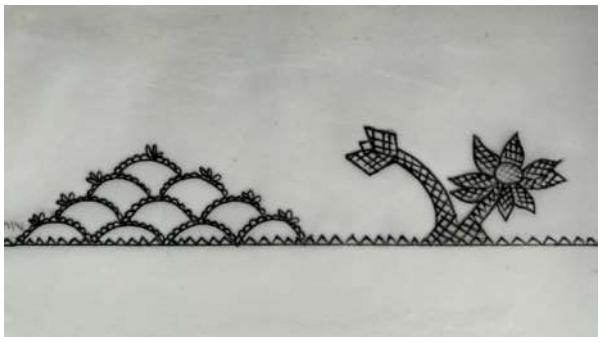

Çizim 4: Gülhan Tekiş'e ait çember oyası çizimi.

Örnek 3

İlgili Koleksiyon: Gülhan Tekiş

Koleksiyondaki Yeri: Sandıkta saklanmaktadır.

Koleksiyona Geliş Biçimi: Babaannesinden miras kalmıştır.

Tarihlendirme: 19. yüzyıl.

Cinsi: Çember oyası.

Boyutları: En: 4 cm. ***Boy:*** 75 cm.

Kullanılan Araç Gereçler: Oya iğnesi, makas, bükümlü ipek iplik kullanılmıştır.

Kullanılan Renkler: Şarap rengi ve saman sarısı.

Seçilen Konular: Bitkisel bezeme: afat çiçeği; ***Geometrik bezeme:*** Üçgen, dikdörtgen ve daire biçimi.

Yöresel Adı: Afat.

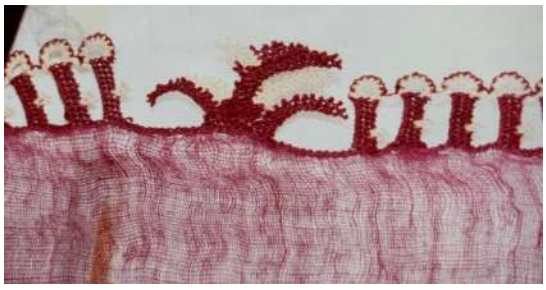

Fotoğraf 3: Gülhan Tekiş'e ait çember oyası.

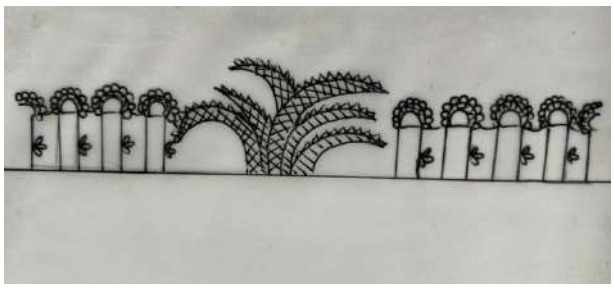

Çizim 5: Gülhan Tekiş'e ait çember oyası çizimi.

Örnek 4

İlgili Koleksiyon: Gülhan Tekiş

Koleksiyondaki Yeri: Sandıkta saklanmaktadır.

Koleksiyona Geliş Biçimi: Babaannesinden miras kalmıştır.

Tarihlendirme: 19. yüzyıl.

Cinsi: Çember oyası.

Boyutları: En: 2 cm. ***Boy:***75 cm.

Kullanılan Araç Gereçler: Oya iğnesi, makas, bükümlü ipek iplik kullanılmıştır.

Kullanılan Renkler: Pembe ve çimen yeşili.

Seçilen Konular: Figürlü bezeme: el; ***Geometrik bezeme:*** Üçgen.

Yöresel Adı: El.

Fotoğraf 4: Gülhan Tekiş'e ait çember oyası.

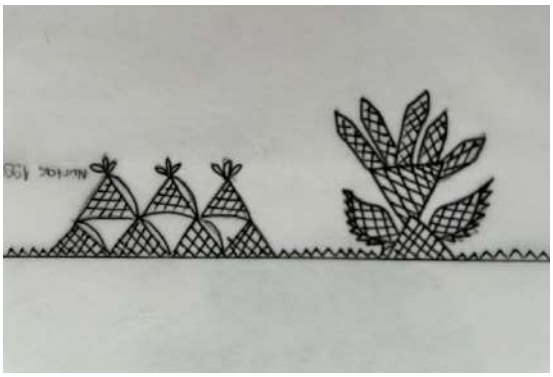

Çizim 6: Gülhan Tekiş'e ait çember oyası çizimi.

Örnek 5

İlgili Koleksiyon: Gülhan Tekiş

Koleksiyondaki Yeri: Sandıkta saklanmaktadır.

Koleksiyona Geliş Biçimi: Babaannesinden miras kalmıştır.

Tarihlendirme: 19. yüzyıl.

Cinsi: Fes oyası.

Boyutları: Boy:1,25 cm.

Kullanılan Araç Gereçler: Oya iğnesi, tel, makas, bükümlü ipek iplik kullanılmıştır.

Kullanılan Renkler: Mor, türbe yeşili ve saman sarısı.

Seçilen Konular: Bitkisel bezeme: iğde çiçeği, yaprak ve tomurcuğu; ***Geometrik bezeme:*** Üçgen.

Yöresel Adı: İğde çiçeği.

Fotoğraf 5: Gülhan Tekiş'e ait fes oyası.

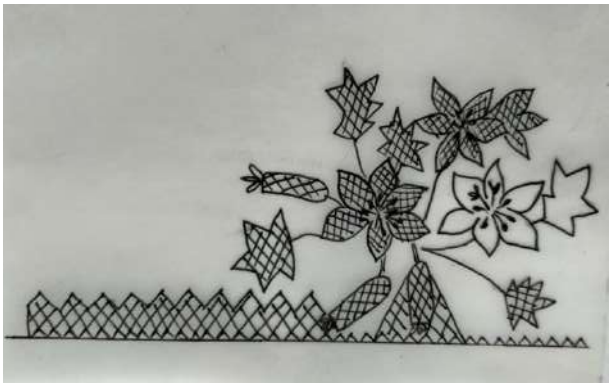

Çizim 7: Gülhan Tekiş'e ait fes oyası çizimi.

Örnek 6

İlgili Koleksiyon: Gülhan Tekiş

Koleksiyondaki Yeri: Sandıkta saklanmaktadır.

Koleksiyona Geliş Biçimi: Babaannesinden miras kalmıştır.

Tarihlendirme: 19. yüzyıl.

Cinsi: Fes oyası.

Boyutları: En: 3 cm. ***Boy:***3,25 cm.

Kullanılan Araç Gereçler: Oya iğnesi, makas, bükümlü ipek iplik kullanılmıştır.

Kullanılan Renkler: Mor ve saman sarısı.

Seçilen Konular: Bitkisel bezeme: Duvak çiçeği; ***Geometrik bezeme:*** Üçgen.

Yöresel Adı: Duvak çiçeği.

Fotoğraf 6: Gülhan Tekiş'e ait fes oyası.

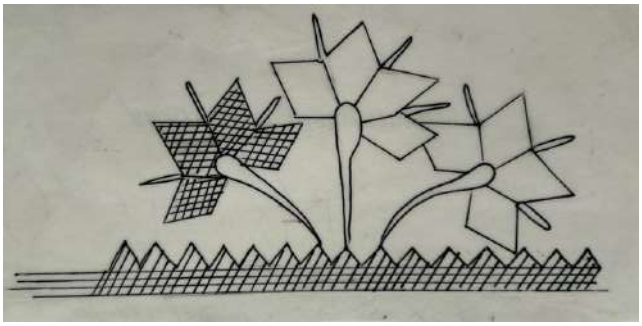

Çizim 8: Gülhan Tekiş'e ait fes oyası çizimi.

Sonuç

Bu araştırmada derlemenin yapıldığı Konya yöresinde iğne oyasından yapılmış oyalardan 4 adet çember oyası, 2 adet fes oyası incelenmiştir.

PROCEEINGS BOOK

İğne oyasında yapımında kare ve üçgen ilmek yapılmıştır. İğne oyası kullanıldıkları yere göre farklılıklar göstermiştir. Ev ve giyim aksesuarlarında kullanılarak daha çok genç kız çeyizlerinde ve gündelik hayatta kadınlar tarafından kullanılmaktadır.

Fes oyalarında görülen kompozisyonlar serbest ve kumaşa bağlı olarak bitirilmiştir. Çember oya kompozisyonları ise çember çevresinde belli boşluklardan sonra çalışılan geçiş motifler dikkat çekmektedir.

İğne oyalarında örülmeye uygun çiçeklerin gerçekçi bir biçimde bitkisel, kozmik, geometrik olan konuların özgün ve özgür çalışmayla gerçekleştiği görülmüştür.

Günümüzde iğne oyası genellikle, ipeğin elde edilmesi zor ve pahalı olması nedeniyle naylon ipliklerle yapılmaktadır.

Geleneksel Türk kültürünün yaratma gücünü yansıtan en ilginç örneklerinden birisi olan iğne oyalarının biçim, renk, konu açılarından da halk arasında bir iletişim aracı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Konya yöresinde örülen iğne oyası tekniğinin Anadolu'nun geleneksel el sanatları olduğu ve geçmişten günümüze kadar geldiği bir gerçektir.

Sonuç olarak; el sanatları araştırılarak, tanıtılarak yaşatılmalıdır. Geçmişin kültürel birikimlerini günümüze getirmek ve bu mirasa sahip çıkılmalıdır. Geçmişteki oyaları değerlendirip derlenerek, gelecek kuşaklara nasıl bir köklü geçmişimiz, tarihimiz olduğu bilinci aşılanmalıdır. Birer sanat eseri olan oyalarınızın değeri hakkında toplumumuz bilinçlendirilmelidir. Türk milletinin eşsiz zenginliklerinin ortaya çıkması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Barışta, H. Ö. (1988). *Türk El Sanatları.* Ankara.

II. Milletlerarası, T. F. (1933). Ankara: Başbakanlık Basımevi C.5.

Onuk, T. (1988). *İğne Oyaları.* Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları .

Önge, E. (1985). *Konya İğne Oyaları.* Ankara: Türk Halk Edebişyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler,Konya Kültür ve Turizm Derneği.

Önge, E. (1991). *İğne Oyaları.* Türkiye İş Bankası Yayınları.

Özbel, K. (1949). *İğne OyalarıHalk Evleri.* Ankara: Ulus Basımevi.

Toplu, A. (1985). *Oya ve Bartın İşi .* İstanbul.

Toplu, A. (1988). *Oya ve Bartın İşi .* İstanbul: Dilem Yayınevi.

Y. Eronç, P. (1984). *Giyim Süsleme Teknikleri.* İstanbul.

KONYADA BULUNAN 20. YÜZYILA AİT BİTKİSEL BEZEMELİ ÖRTÜLER

Araştırma Görevlisi Dr. ŞERİFE DOĞAN [446]
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ, MİMARLIK VE TASARIM FAKÜLTESİ,
serifedogan73@gmail.com
ORCID ID https://orcid/0000-0002-7862-4599

Kültür ve medeniyetin en önemli unsurlarından biri olan el sanatlarımız uzun yıllar gelişip zenginleşerek günümüze kadar gelmişlerdir.

Türk kültürünün zenginliği el sanatlarımıza yansımıştır. Geleneklerimize uygun birçok işler ve işlemeler ortaya konmuştur. Yaşamımızın başlamasıyla yani doğum: hayata devam ve sürekliliği için evlilik ve yaşantımızın son noktası olan ölüm gibi yaşam felsefesini benimsemiş ve bunların oluşumu sırasındaki giysi, eşya ve örtüler üzerine süslemeler yapılmış, geliştirilmiş ve devamlılığı için çaba sarf edilmiştir.

Çok eskiden günümüze kadar her devirde zevkle işlenen Türk işlemeleri anneden kızına, nineden torununa ulaşılabilmekte ve manevi değerleri olduğundan özenle korunmaktadır. Peşkir, uçkur ve havlu gibi eşyalar üzerine uygulanan Türk işlemeleri Türk kadının kişiliği ve becerisi ile bütünleşip kumaş üzerine yansıtmaktadır. Sanatçının duygularıyla şekillenip renklenmekte hatta isimlendirilmektedir.

Bu araştırmada gelişen teknoloji ile yok olmaya yüz tutmuş Türk işlemeciliğinin yöresel özelliklerini ortaya çıkarmak, kullanım alanı ile ilgili farklı veya benzer özelikleri hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Süsleme sanatında halkın duygu dünyasını yansıtan en içten anlatım sanatı işlemelerdeki konularda görünür. Örtüler üzerindeki bitkisel bezemeden oluşan motifler incelenmiş ve çalışmaya zenginlik katmıştır. Bu derleme sayesinde Anadolu motifleri kayda geçmiş ve konuyu araştırmak isteyen araştırmacılara kaynak olma niteliği kazanmıştır.

Bu çalışmada pamuklu dokuma, keten dokuma ve havlu dokuma üzerine işlenen örtüler çamaşır ipeği ile işlenmiştir. Türk işleme teknikleri uygulanmıştır. İncelenen örneklerde dokumanın iplikleri üzerinde sayılarak yapılan teknikler görülmektedir. Örtüler düz –verev hesap iğnesi, muşabak, sarma ve susma vb. teknikleri ile işlenmiştir. Bu işleme teknikleri ile bezemeli, düzenli olarak dokunmuş bir kumaş görünümü elde edilir. Bu işleme türünde nakışlar en ve boy iplikleri sayılarak uygulanır. Burada kumaşın hem ön yüzü hem de arka yüzü görünüşü aynıdır.

[446] Şerife DOĞAN, Araştırma Görevlisi Dr., Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Bölümü, serifedogan73@gmail.com

PROCEEINGS BOOK

Konya evlerinde bulunan özel koleksiyonlardan seçilen 20 yüzyıla ait 6 adet Türk işlemeli örtünün fotoğrafı çekilmiştir, örneklerin özellikleri incelenmiş, her örneğin cins, form, boyut, malzeme, teknik, renk, konu, biçimlendirme ve kompozisyon yönünden özellikleri belirtilmiştir. Her örneğin motif deseninin teknik çizimi yapılan örtülerin deseni, aslına bağlı kalınarak, milimetrik aydınger kâğıda birebir çizilerek desteklenmiştir.

Maddi kültürümüzün bir parçası olan Türk işlemeler estetik ve teknik yönden incelenmeli, geçmişten günümüze kadar örnekler veren işlemeler belgelenmeli, anlam yüklü motiflerin çizimleri yapılmalıdır. Böylece kültür mirası gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

Anahtar kelime: Konya, El sanatları, Türk işlemeleri, motif.

HERBAL DECORATION CLOTHES FROM THE 20TH CENTURY FOUND IN KONYA

Our handicrafts, which are one of the most important elements of culture and civilization, have developed and enriched for many years and have survived until today.

The richness of Turkish culture is reflected in our handicrafts. Many works and embroideries in line with our traditions have been produced. It has adopted the philosophy of life, such as birth, which is the beginning of our life, marriage, which is the continuation and continuity of life, and death, which is the end of our life, and decorations have been made on the clothes, belongings and covers during the formation of these, and efforts have been made for their continuity.

Turkish embroideries, which have been tastefully embroidered in every era from ancient times to the present day, can be accessed from mother to daughter, from grandmother to grandchild, and are carefully protected due to their spiritual value. Turkish embroideries applied on items such as towels, napkins and towels integrate with the personality and skills of Turkish women and reflect them on the fabric. It is shaped, colored and even named by the artist's emotions.

In this research, it is aimed to reveal the local characteristics of Turkish embroidery, which is about to disappear with the developing technology, and to provide information about its different or similar features related to its usage area. In the art of decoration, the most sincere art of expression that reflects the emotional world of the people is visible in the embroidery subjects. The motifs consisting of floral decorations on the covers were examined and added richness to the study. Thanks to this compilation, Anatolian motifs have been recorded and have become a resource for researchers who want to research the subject.

In this study, the covers embroidered on cotton weaving, linen weaving and terry weaving were embroidered with laundry silk. Turkish processing techniques were applied. In the samples examined, techniques performed by counting the threads of the weaving can be seen. Coverings are plain – bias counting needle, musabak, wrapping and susma etc. processed using techniques. With these embroidery techniques, a decorated, regularly woven fabric appearance is achieved. In this type of embroidery, embroidery is applied by counting the width and length threads. Here, both the front and back sides of the fabric look the same.

6 Turkish embroidered covers from the 20th century, selected from private collections in Konya houses, were photographed, the characteristics of the samples were examined, and the characteristics of each sample in terms of type, form, size, material, technique, color, subject, shaping and composition were stated. The technical drawing of the motif pattern of each sample was supported by drawing the pattern of the covers exactly on millimetric tracing paper, adhering to the original.

Turkish embroideries, which are a part of our material culture, should be examined from an aesthetic and technical perspective, embroideries that provide examples from past to present should be documented, and meaningful motifs should be drawn. Thus, cultural heritage should be transferred to future generations.

Key words: Konya, Handicrafts, Turkish embroidery, motif.

1. GİRİŞ

1.1.İşleme

İşleme, dokumacılık alanındaki çeşitli bezeme teknikleri arasında iğne ya da tığla beyaz ve renkli iplik, ipek iplik ve altın gümüş teller ve iplikler kullanılarak yün keten, pamuk ya da ipekten yapılmış beyaz renkli, kalın ve ince kumaşlar bazen deri üzerine yapılan ve çeşitli özellikleri bulunan bir süsleme sanat dalıdır (Sürür, 1976, s. 25).

Bir başka tanımıyla işleme, dokuma ve deri üzerine iğne ile çeşitli cins ve renkteki ipliklerle ve sırmalarla düz veya kabartılı olarak yapılan süslemelerdir (Fenercioğlu, 1973, s. 13).

Türk işlemelerinde teknikler iğnenin uygulama biçimlerine göre 5 grupta toplanmaktadır. Bunlar; 1- Dokumanın iplikleri üzerinde yürütülen iğneler, 2- dokumanın iplikleri kapatılarak yapılan iğneler, 3- dokumanın iplikleri çekilerek yapılan iğneler, 4- dokumanın iplikleri kesilerek yapılan iğneler, 5- dokumanın veya dokumanın iplikleri bağlanarak yapılan iğnelerdir (Barışta H. Ö., 1977, s. 1).

Türk işlemeciliği çok ince bir sanat olduğu halde işlerin pek ince kumaşlara ve her zaman kullanılacak eşyalara yapılmaları zamanla eskimelerine sebep olduğu için çoğu işleme bugüne kadar ulaşamamıştır. Bu sebeple elimizdeki, elimizdeki el işleme ancak XVI yüzyıla aittir. Bu sanat dalı en parlak dönemini XVI. yüzyılda yaşamıştır. Konu ve motif arasında kuvvetli bir ahenk bu devirde göze çarpar (Barışta H. Ö., 1975, s. 11).

1.2.Türk İşlemelerinde Uygulanan Teknikler

Türk süsleme sanatının önemli bir bölümünü işlemeler alır. Türk işlemelerinde kullanılan teknik, ipliğin ve motiflerin kumaşa uygulama şekline göre değişir. Atkı ve çözgü iplikleri aynı kalınlıkta ve sayılabilir nitelikte olan dokumalar üzerine dokumanın iplikleri sayılarak yapılan işlemelerdir. İşlemede gözlenen uygulama biçimleri arasında dokumanın iplikleri üzerinde yürütülen iğneler grubuna girmektedir,

Dokumanın iplikleri üzerinde iplik sayılarak yapılan pesent, hesap iğnesi, muşabak, balıksırtı, susma vb. iğneler Türk işlemesinin tipik iğneleridir. Bu iğnelerde dokumanın tersi ve yüzü aynı görünümü vermektedir (Barışta H. Ö., 1995, s. 1-4). Gevşek ve dokunmuş

PROCEEINGS BOOK

kumaşların atkı ve çözgüleri sayılarak, üzerine motifler çizilmeden doğrudan doğruya yapılır. Bu tekniklerine göre işlenmiş parçaların bir yüzündeki işleme güzelliği tamamıyla diğer yüzünde de görülür (Özbel, 1949, s. 12).

Türk işlemelerinin genel özellikleri geleneksel işimiz olması, sayılarak yapılması, ters ve yüzünün aynı olması, teknikte beraberliktir. Türk işlemelerinde sayılarak yapılmaya uygun desenler kullanılır ve sayarak desen geçirme tekniği uygulanır. En ve boy iplikleri aynı kalınlıkta ve sıklıkta düzgün ve sayılabilen kumaşlar seçilir. Hesap işi antikası ve mürver tekniği dışında bütün iğnelerin tersi ve yüzünün aynı olması en önemli özelliğidir.

İncelenen örneklerde düz hesap iğnesi, verev hesap iğnesi, muşabak, sarma, ve susma teknikleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

1.3. Türk İşlemelerin Uygulandığı Yerler

Örtü veya örtük çok eski bir Türk kültür sözüdür. İşlemeler günlük ihtiyacı karşılayan en küçüğünden en büyüğüne kadar her türlü eşyaya uygulanmıştır. Geleneklere göre işlemeler her türlü örtüye işlenmiş ve kullanılmıştır. Örtüler gereksinime göre şekil ve boyut almışlardır. Araştırmada eskiden çokça kullanılan peşkir, uçkur, bohça, havlu işleri geçmektedir. Bu işlerin durum ve işlevlerini şu şekilde açıklanabilir:

Bohça: İçine konacak eşyaya göre isim alır, ölçüleri de ona göre yapılır. Kare formdadır (Berker, 1981, s. 25). Bohça Türklerin günlük ev hayatı ile kültürlerinde çok önemli bir yer tutmuştur. Kızların çeyizleri, büyükannelerin hatıraları hep bohçaların içinde saklanırdı. Sandıkları bir yerden birer taşımak çok güç olması nedeniyle bohçalar Türk hayatında önemli bir yer tutmuştur. Kaşgarlı Mahmud'a göre eski Türklerde "Boğ, eşya konan heybe veya bohça" anlamındadır. "Bağca" sözü de bohça olarak yazılmış ve söylenmiştir.

"Çıkın" da Türklerde "bohça" demektir. Ekmek çıkını veya para çıkını da diyebiliriz. Bohça içine öteberinin bir düzen içinde konduğu bir şeydir. Çıkında ise, böyle bir düzen düşünülmemektedir. Kirli çıkın gibi. Bez ve kumaşın bağlanıp bohçalanmasına "böz çığlandı", yani "bez çıkılandı" denirdi. "Çoğ" sözü de XI. yüzyıl Türklerinde heybe ve bohça anlamındadır. Altay Türkleri "Beşik" ve "Kefen" için de "çuğ" veya "çoğ" denirdi. Çünkü beşik ve kefen de bohça gibi sarılıp sarmalanmaktadır. Anadolu köylerinde "deste, pişmiş dürülmüş yufka ve katlanmış pamuk" için "dürge" denir. Örneğin Gaziantep' te "kefenlenmiş ölü" ye "dürgü" denmektedir (Ögel B. , 2000, s. 275-281).

Havlu: Kurulama amacıyla kullanılan havlu kullandıkları yere göre ölçüleri değişir. Genellikle 1 metre kadar uzunluğunda ve eni 40 cm. genişliğinde iki kısa kenarı bordür şeklinde işlemeli el havlusudur. El peşkiri anlamına gelen makram-i dest'lerden XVI. yy. Topkapı sarayı müzesinde kıymetli örnekleri sergilenmektedir (Gönül, 1973, s. 65).

Peşkir: Dilimize Farsça'dan gelmiş, piş-ön ve gir-tutulan kelimelerinin birleşmesi ile oluşan ve öne tutulan anlamındadır. (Anonim, 2007, s. 993). Büyük Türkçe Sözlük'te peşkir, genellikle pamuk ipliğinden dokunan havlu, yemek yerken kullanılan, el kurulamak için büyük mendil biçiminde peçete olarak tarif edilmektedir (Eren, 1998, s. 1976). Başka deyişle elleri, yüzü yıkadıktan sonra kurulanmak için hazırlanmış, iki dar ucu bordürle bezenmiş dikdörtgen örtülerdir (Barışta H. Ö., 1999, s. 222). Yağlı elleri ve dudakları silmeye yarayan elbezi, diğer bir adı yağlıktır (Fenercioğlu, 1973, s. 30). Peşkirde çevre mendil, ve yemeni gibi değirmi (eni boyuna eşit bir kumaş) bir bezdir. Çevre ve mendilden daha büyük oluşuyla ayrılır.

PROCEEINGS BOOK

Peşkirlerin el yüz yıkama veya abdest almadan sonra el yüzü kurulamak için kullanılır. Yer sofrasında bağdaş kurup oturduktan sonra sofrada peçete olarak kullanılmaktadır.

Peşkirler sofranın dışında olan çevre ve mendil gibi yalnız erkekler tarafından kullanılırdı. Fakat peşkire el, yüz, burun silinmez, peşkir; nefis işlemeleri ile kuşağın bir kıvrımına sokularak süs gibi taşınır. Sonra içine çarşıdan alınan öteberi konularak, zamanın filesi yerinde cebde, kuşak kıvrımında taşınan bohça, mendil gibi kullanılırdı (Koçu, 1967, s. 238).

Uçkur: İnce keten bezinden yapılmış, ensiz uçları işlemeli çok uzun parçalardır. Bunlar bel kuşağı olarakta kullanılır (Gönül, 1973, s. 64). Eskiden iç donu, çakşır, şalvar, sıkma potur, zıbka, vücudun belden aşağı alt kısmına geçirilip giyilen herşey, belden uçkur denilen ince kuşakla bağlanır. Bunun içinde giysilerin bel kısmında boru şeklinde uçkurluk yeri yapılırdı. Kendi bezinden ince uzun uçkur dikilirdi. Uçkurluğun ön kısmında uçkurun geçirilmesi için bir yırtmaç bulunur. Uçkur uçkurluğa geçirilip takılır. Uçkurlar hem örgü hem de kumaştan olur. İç donu uçkurları aşağı yukarı iki parmak kalınlığında dar, çakşır, şalvar uçkurları da üç veya dört parmak kalınlığında olurdu. Şalvarını, çakşırını giyip uçkurunu bağladıktan sonra, işlemeli uçları bir süs olarak şalvar ve çakşır önüne sarkıtılırdı (Koçu, Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü, 1967, s. 236)

1.4. Türk İşlemeli Örtülerde Kullanılan Bitkisel Bezemeler

Çok eski devirlere ait işlemelerde sembolik ve geometrik şekilli motifler görülmektedir. Bazı işleme motiflerinde de uslüplaşmış balık kuş şekillerine rastlanmıştır (Fenercioğlu, 1973, s. 21). Daha sonra İslamiyet'in kabulünden sonra dinin etkisiyle canlı resimlerin yapılması yasaklanmıştır. Değişik çiçek tezyinatları kelebek, balık gibi hayvanların şeklince oluşturulmaya çalışılmıştır. Sonra bu şekiller bitki motiflerine dönüşerek anlaşılmaz hale gelmişlerdir. XVIII. Yüzyıldan sonra motiflerin konusu tabiattan alınmış çiçek, yaprak meyve ve manzaralardan oluşmaktadır. Motiflere konu olan çiçekler, lale, karanfil, sümbül, çiğdem, şakayık, nilüfer, yasemin, zambak, narçiçeğidir. Motiflere konu olan nesneli bezemeler ise; ev, türbe, mezartaşı, çadır, saksı, vazo gibi yapılardır. Selvi, hurma, çınar gibi ağaçlarda bazen tek bazen de manzara meydana getiren gruplar halinde kullanılmıştır. Manzaralar bir minyatür özelliği gösterir. İşleme sanatçısı bir ağaçla bir çiçeği aynı boyda ve gelişigüzel bir şekilde göstermekle sakınca görmemiştir. Ağaçlardan selvi, çam, söğüt önemlidir. Selviler genellikle üçü bir arada veya tek olarak yerleştirilmiştir (Barışta H. Ö., 1989, s. 18).

Gül ve karanfil genellikle diğerinden daha büyük olarak yapılır. Çiçeklerin yanında yapraklarında büyük bir rolü vardır. Bazen motifin esasını yaprak motifi oluşturur. Türk süslemesinin karakterini ifade eden tarz, yaprağın çiçeklerin etrafında büyük bir kavis çevirmesidir. Örneğin çınar yaprağı başlı başına bir süsleme motifidir. XVI. ve XVI. yüzyıl da işlemelerde başlı başına bir süsleme motifi olarak kullanılmıştır (Celal, Tarihsiz, s. 15).

İşleme sanatçısı bahçesinden, bağından, gördüğünü almış, kendi saf ve temiz duyguları içinde yeni bir biçim almıştır. Örneğin bir karanfil, bir gül birbirinden ayrı yüzlerce biçime girmiş, ayrı ayrı şekillerde sadeleştirerek yorumlanmıştır (Fenercioğlu, 1973, s. 21).

Yüzyıllar boyu mezarlıkları yeşillendiren ve orada uhrevi bir atmosfer yaratan selvide Türk nakışlarına konu olmuş ve ruhun Allah'a yükselişini simgelercesine kullanılmaya

PROCEEINGS BOOK

başlanmıştır. Daha çok XIX. yüzyılda görülen salkım öğüt motiflerinin toprağa yönelik dalları da seyredenlerde melankolik bir etki bırakmaktadır (Sanat, 1976, s. 85).

İncelenen örneklerde bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Bunlar üç küpe çiçeği ve yapraklar, selvi ağacı, asma yaprağı, üzüm salkım, çam ağacı, yaban gülü, hayat ağacı, mine çiçeğidir.

Bitkisel motiflere yardımcı olarak kullanılan nesneli motiflerden vazo ve geometrik bezemelerden zikzak motifler birleştirilerek kompozisyonlar oluşturulmuştur.

2. ÖRTÜLER VE TASARIM ÖZELLİKLERİ

Örnek 1 (Bohça)

İlgili koleksiyon: Özel (Derya Abaz)
Koleksiyondaki yeri: Sandıkta saklanmaktadır
Koleksiyona Geliş Biçimi: Ananesinin çeyizinden
Tarihlendirme: 20.yüzyıl.
Cinsi: Bohça
Formu: Kare
Boyutları: En:90 cm. Boy: 91 cm.
Kullanılan malzeme: Pamuklu dokuma, çamaşır ipeği, Bartın teli
Uygulanan teknik: Düz hesap iğnesi, verev hesap iğnesi, verev sarma, susma
Kullanılan renkler: Kahverengi, pembe, eflatun, açık eflatun, kırmızı, açık yağ yeşili, çimen yeşili, turkuaz mavi, altın sarısı
Seçilen konu: Bitkisel bezeme, geometrik bezeme
Kompozisyon: Kare formda örtünün dörtkenarını çevreleyen bordür, zikzak dallar üzerindeki her kıvrımına üç küpe çiçeği ve yapraklar yerleştirilerek oluşturulmuştur. Zikzağın kıvrımlarındaki küpe çiçek renkleri dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Bordürün 1 cm. altında dörtkenarına çevreleyen "N" şeklinde zikzaktan oluşan ince su uygulanmıştır.
Kenar temizliği: Bohçanın dört tarafı ince kıvrılarak iğne oyası (zürefa) yapılarak kenar temizliği yapılmıştır.

Fotoğraf 1: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait bohça.

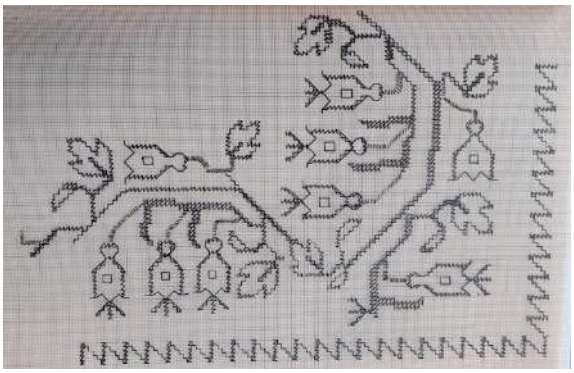

Çizim 1: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait bohça çizimi.

Örnek 2 (Peşkir)

İlgili koleksiyon: Özel (Derya Abaz)
Koleksiyondaki yeri: Sandıkta saklanmaktadır.
Koleksiyona Geliş Biçimi: Ananesinin çeyizinden

Tarihlendirme: 20.yüzyıl.
Cinsi: Peşkir
Formu: Dikdörtgen
Boyutları: En: 48 cm., Boy: 122 cm.
Kullanılan malzeme: Yollu Keten, çamaşır ipeği, Bartın teli
Uygulanan teknik: Düz hesap iğnesi, verev hesap iğnesi, muşabak, verev sarma iğne teknikleri
Kullanılan renkler: Kahverengi, yeşil, açık mavi, açık-koyu yavruağzı, altın sarı
Seçilen konu: Bitkisel Bezeme, nesneli bezeme
Kompozisyon: Dikdörtgen formda olan örtünün iki kısa kenarına üç motif ve aralarında selvi ağacı dikey olarak yerleştirilmiştir. Kulplu iki vazo üzerinde 3 asma yaprağı ve üzüm salkım motifi yerleştirilmiştir. İki kısa kenarına motifleri içine alacak şekilde üç tarafı bordürle çevrilmiştir. Bordür zikzağın her kıvrımına yerleştirilmiş mine çiçekleri yerleştirilmiştir.
Kenar temizliği: Peşkirin iki kısa kenarı iplik çekilerek saçak bırakılarak kenar temizliği yapılmıştır.

Fotoğraf 2: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait peşkir.

Çizim 2: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait peşkir çizimi.

Örnek 3 (Uçkur)

İlgili koleksiyon: Özel (Derya Abaz)
Koleksiyondaki yeri: Sandıkta saklanmaktadır.
Koleksiyona Geliş Biçimi: Ananesinin çeyizinden
Tarihlendirme: 20.yüzyıl.
Cinsi: Uçkur
Formu: Dikdörtgen
Boyutları: En:17 cm. Boy: 174 cm.
Kullanılan malzeme: Pamuklu Dokuma, çamaşır ipeği, Bartın teli.
Uygulanan teknik: Düz hesap iğnesi, verev hesap iğnesi, sarma
Kullanılan renkler: Kırmızı, lacivert, mor, çimen yeşili, turkuaz mavi, altın sarı
Seçilen konu: Bitkisel Bezeme, geometrik bezeme
Kompozisyon: Dikdörtgen formda iki kısa kenarına sert kıvrımlardan çıkan iki adet üzüm salkımı yan yana dik olarak yerleştirilmiştir. Bu motif ikinci sırada da aynı motifler tekrarlanmıştır. Üzüm salkımı motifi, iki çiçek ve çiçek yaprakların aralarındaki üç filizden oluşan çiçek buketi fiyonga bağlanmıştır. Bordür olarak motifin hemen altında "N" şeklinde zikzaktan oluşan ince su uygulanmıştır.

Kenar temizliği: Uçkurun iki kısa kenarları 0,5 cm. kıvrılarak elde bastırılmıştır.

Fotoğraf 3: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait uçkur.

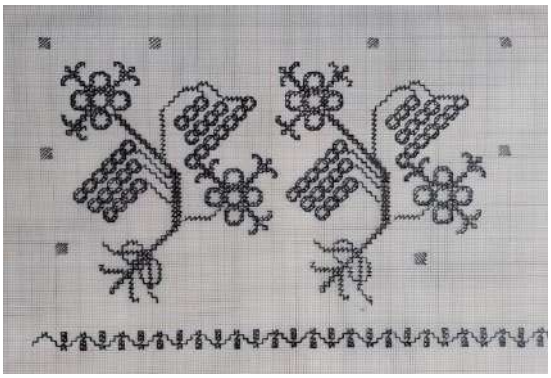

Çizim 3: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait uçkur çizimi.

Örnek 4 (Peşkir)

İlgili koleksiyon: Özel (Derya Abaz)
Koleksiyondaki yeri: Sandıkta saklanmaktadır.
Koleksiyona Geliş Biçimi: Ananesinin çeyizinden
Tarihlendirme: 20.yüzyıl.
Cinsi: Peşkir
Formu: Dikdörtgen
Boyutları: En: 41cm. Boy: 85 cm.
Kullanılan malzeme: Keten pamuk karışımı dokuma, çamaşır ipeği ve Bartın teli
Uygulanan teknik: Düz hesap iğnesi, verev hesap iğnesi, muşabak
Kullanılan renkler: Kahverengi, açık ve koyu yavruağzı, yağ yeşili, açık mavi, altın sarı
Seçilen konu: Bitkisel Bezeme, geometrik bezeme
Kompozisyon: Örtünün iki kısa kenarına üç motif düzenli aralıklarla dik yerleştirilmiş aralarına stilize edilmiş çam ağacı motifi yardımcı motif olarak işlenmiştir. Vazo içinden çıkan üç dal, dört küçük yaprak, üç yabangülü ve iki tomurcuk motifi yerleştirilmiştir. Bu motifin altına dairelerin yan yana diziminden oluşan geometrik desenli bordür işlenmiştir.
Kenar temizliği: Peşkirin iki kısa kenarı kıvrılarak elde tutturulmuştur.

Fotoğraf 4: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait peşkir.

Çizim 4: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait peşkir çizimi.

PROCEEINGS BOOK

Örnek 5 (Uçkur)

İlgili koleksiyon: Özel (Derya Abaz)
Koleksiyondaki yeri: Sandıkta saklanmaktadır
Koleksiyona Geliş Biçimi: Ananesinin çeyizinden
Tarihlendirme: 20.yüzyıl.
Cinsi: Uçkur
Formu: Dikdörtgen
Boyutları: En:21 cm. Boy: 200 cm.
Kullanılan malzeme: Pamuklu dokuma, çamaşır ipeği, Bartın teli.
Uygulanan teknik: Düz hesap iğnesi, verev hesap iğnesi, susma, sarma
Kullanılan renkler: Yağ yeşili, yavruağzı, altın sarı
Seçilen konu: Bitkisel Bezeme, geometrik bezeme
Kompozisyon: Örtünün iki kısa kenarına 4 adet belli aralıklarla yan yana dikey bir şekilde hayat ağacı motifi yerleştirilmiştir. Aynı motif dikdörtgen çerçeve içine alınarak motifin altına kenar suyu olarak işlenmiştir. Motif üç küçük üçgen birleşmesiyle oluşan stilize yapraklar simetrik olarak dal üzerine yerleştirilerek oluşturulmuştur.
Kenar temizliği: Uçkurun iki kısa kenarı 0,5 cm. kıvrılarak tutturulmuştur.

Fotoğraf 5: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait uçkur.

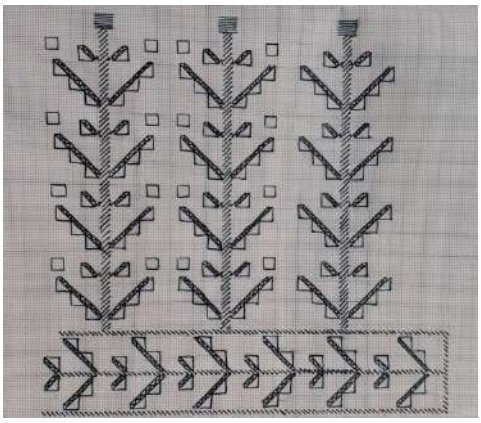

Çizim 5: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait uçkur çizimi.

Örnek 6 (Havlu)

İlgili koleksiyon: Özel (Derya Abaz)
Koleksiyondaki yeri: Sandıkta saklanmaktadır.
Koleksiyona Geliş Biçimi: Ananesinin çeyizinden
Tarihlendirme: 20.yüzyıl.
Cinsi: Havlu
Formu: Dikdörtgen
Boyutları: En: 55 Boy: 125 cm.
Kullanılan malzeme: Havlu dokuma, çamaşır ipeği, Barın teli
Uygulanan teknik: Düz hesap iğnesi, verev hesap iğnesi, sarma
Kullanılan renkler: Kırmızı, pembe, eflatun, açık eflatun, ceviz yeşili, açık yeşil, açık ve koyu yağ yeşil, altın sarı

Seçilen konu: Bitkisel bezeme, geometrik bezeme
Kompozisyon: Örtünün iki kısa kenarına motif yatay olarak yerleştirilmiştir. Kıvrımlı dal üzerine mine çiçekler, küçük yapraklar ve dilimli büyük yapraklar işlenmiştir.
Kenar temizliği: Havlunun iki kısa kenarı iplik çekilerek Kastamonu çarşaf bağlaması düğümü ile bağlanmıştır.

Fotoğraf 6: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait havlu.

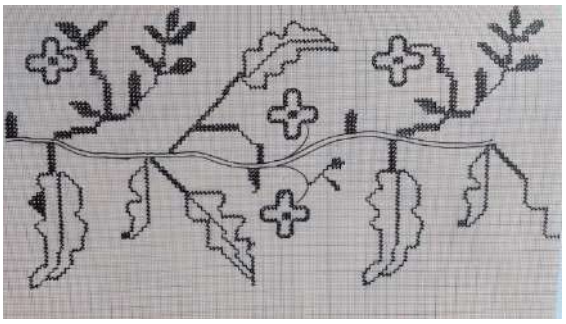

Çizim 5: Konya'da yaşayan Derya Abaz'a ait havlu çizimi.

3. SONUÇ

Türk işlemeciliğinin yüzyıllara dayanan bir geçmişe sahip olduğu ve işlemelerin birçok kültürün etkileşimiyle daha da zenginleştiği ve günümüze kadar geldiği görülmektedir.

Konya'da el sanatlarının zengin bir geçmişi vardır. Osmanlı devleti genişleyip büyüdükçe Konya önemli bir merkez haline gelmiştir.

Elde edilen verilere göre Konya'lı genç kızların ve kadınların işlemelerini peşkir, uçkur, havlu ve bohça üzerine yaptıkları görülmüştür.

Örneklerde işlemelerin bir adeti bohça kare formda, diğerleri uçkur, peşkir, havlu dikdörtgen formda örtüler üzerine uygulandığı görülmüştür. İşlemelerin uygulandığı eşyalar cinslerine göre farklı boyutlar sergilemektedir. Aynı cins örtülerimün boyutlarının birbirine yakın oldukları gözlenmiştir.

İşlemeleri işlerken bazı kaideleri göz önünde bulundurarak çeşitli iğneler meydana getirmişlerdir. Milli işlerimizden biri olan Türk işlemelerinden dokumanın iplikleri sayılarak yapılan iğne gruplarından düz hesap iğnesi, verev hesap iğnesi muşabak, sarma, ve susma tekniklerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu işleme türünde nakışlar en ve boy iplikleri sayılarak yapılmıştır. Tel kırma dışında tümünün kumaşın hem yüzü hem de arka yüzünden görünüşü aynıdır.

Örtülerin yapımında kullanılan ana malzeme keten ve pamuğun doğal rengi ile oluşturulan yerli dokuma kumaşlardan seçilmiş bu kumaşların en ve boy ipliklerinin aynı olmasına dikkat edilmiştir.

Türk kadını işlemeleri yaparken dokumasını el tezgâhlarında dokumuş, ipeklerini tabiatın birçok kök ve nebatlarından faydalanıp boyayarak renklendirmiştir. Çevresinde sümbül, lale, gül, karanfil, nar, üzüm, selvi gibi konuları örnek olarak almış, kendi duygularına göre desen ve kompozisyonlar meydana getirmiştir.

Türk işlemelerini yerli dokuma üzerine çamaşır ipeği, koton, bartın teli ve sim kullanmıştır.

Kenar temizleme olarak iplik çekilerek Kastamonu çarşaf bağlaması düğümü, iplik çekilerek saçak bırakılarak, iğne oyası yaparak, elde kıvırarak kenar temizliği yapılmıştır.

Konu olarak genellikle bitkisel, nesneli ve geometrik bezeme seçilmiştir.

Kompozisyonlar bohçada dörtkenarına bordür şeklinde oluşturulan kompozisyon düzeni, havluda da iki kısa kenarına bordür şeklinde oluşturulan kompozisyon düzeni peşkirler ve uçkurlarda ise, bir motifin üst üste eşit aralıklarla ve aynı yönde kullanılması ile tam tekrar şeklinde kompozisyonlar görülmektedir.

Sonuç olarak, Konya evlerinde bulunan işlemelrin dökümantasyonu yapılırken zengin örneklere sahip olduğu görülmüştür. Bu işlemeler halkın sosyal yaşamı hakkında bilgi vermektedir.

Bu incelemede kullanım yerleri değişen Türk işlemelerinin modern yaşama geçişle birlikte işlenmesi zaman alaması nedeniyle ve teknolojinin gelişmesiyle artık üretilmediği görülmektedir. İşlemeleri yaşatmak, kültürümüzü yansıtan bu değerleri gelecek nesillere aktarmak için çalışmalar yapılmalıdır.

Yapılan çalışmalar sanayinin getirdiği yeniliklerden faydalanarak işlemeleri günün şartlarına değerini, önemini ve özelliğini kaybetmeden ulaştırılması ile sandıklarda bulunan eski işlemelerin dökümantasyonunu çıkarark gelecek nesillere aktarılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Anonim. (2007). *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi.* Milliyet Gazetecilik.

Barışta, H. Ö. (1975). *Türk El Sanatları .* Ankara: kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Barışta, H. Ö. (1977). *Türk İşlemelerinden Teknikler .* Ankara.

Barışta, H. Ö. (1989). *Yükseklisans Uygulamalı Geleneksel Türk El Sanatları Ders Notları .* Ankara.

Barışta, H. Ö. (1995). *Türk İşleme Sanatı Tarihi.* Ankara.

Barışta, H. Ö. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu Türk İşlemeleri .* Ankara:: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Berker, N. (1981). *İşlemeler.* İstanbul.

Celal, M. (Tarihsiz). *Türk İşlemeleri .*

Eren, H. (1998). *Büyük Türkçe Sözlük .* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Fenercioğlu, S. (1973). *Türk İşlemelerinden Motifler.* Ankara.

Gönül, M. (1973). *Türk Elişleri Snatı.* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No:129.

Koçu, R. E. (1967). *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü.* Ankara.

PROCEEINGS BOOK

Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam Süsleme Sözlüğü .* Ankara.

Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş .* Ankara: Türk Kültür Bakanlığı.

Özbel, K. (1949). *El Sanatları IV Eski El İşlemeleri.*

Sanat, K. v. (1976). *Anadolu İşleme Sanatı .* Ankara.

Sürür, A. (1976). *Türk İşleme Sanatı.* İstanbul.

Vardarlı, E. (1993). *Derleme Sözlüğü.* Ankara.: Türk Dil Kurumu Yayınları.

REHBER ÖĞRETMEN/PSİKOLOJİK DANIŞMANLARA GÖRE İSTENMEYEN SORUN DAVRANIŞLARIN NEDENLERİ VE ÇÖZÜM YOLLARI

Prof. Dr., Adem BAYAR,
Amasya Üniversitesi, adembayar80@gmail.com - 0000-0002-8693-9523
Yüksek Lisans Öğrencisi, Gülçimen ÇALIŞKAN
Amasya Üniversitesi, glcmn.05@gmail.com - 0000-0002-2239-486X

ÖZET

Günlük hayat içerisinde insanlar çeşitli problemler ile karşılaşmaktadırlar. Bu problemler kişinin çevreye uyum sürecini etkilemektedir. Benzer şekilde sınıf içerisinde meydana gelen istenmeyen sorun davranışlarda eğitim öğretim hizmetlerini, zaman yönetimini ve öğretmenin sınıf hakimiyetini olumsuz olarak etkilemektedir. Bu doğrultuda bu çalışmada rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların nedenleri tespit etmek ve bu sorunların çözümüne yönelik olası çözüm yollarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışma nitel araştırma yöntemi çerçevesinde fenomenolojik desen ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki katılımcılar amaçlı örneklem yöntemlerinden benzeşik (homojen/türdeş) örnekleme tekniği ile oluşturulmuş farklı kurumlarda görev yapan 12 rehber öğretmen/psikolojik danışmandan oluşmaktadır. Veriler araştırmacıların geliştirdiği 6 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış olup betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Çalışmaya katılan katılımcılar okullarda sıklıkla karşılaştıkları istenmeyen sorun davranışları; akran zorbalığı, küfür/argo kelime, kurallara aykırı davranma, dedikodu, teknoloji bağımlılığı, iletişimsizlik, ödev yapmama ve kavga etme şeklinde sıralamışlardır. Katılımcılar istenmeyen sorun davranışların nedenlerini; sosyal medya/TV/teknoloji, öğrenci, öğretmen, aile, okul/sınıf ve toplum kaynaklı olarak belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan katılımcılar karşılaştıkları sorunların çözümünde okul/sınıf, sosyal medya/TV/teknoloji, aile, öğretmen, öğrenci ve toplum açısından birtakım önerilerde bulunmuşlardır. Katılımcılar ayrıca istenmeyen sorun davranışları gidermek için en çok sırası ile aileye, öğrenciye, okula, öğretmene, topluma ve Milli Eğitim Bakanlığı'na sorumluluk düştüğünü belirtmişlerdir. Çalışmada istenmeyen sorun davranışların ortaya çıkmasında birçok farklı faktörün rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda en temelde aile ile başlayan çocuk yetiştirme sürecinin okul ile devamlılığında çocuğun hayatına dahil olan her faktörün istenmeyen sorun davranışlara neden olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan çocuğun küçüklükten itibaren yetiştirilme sürecinde takibinin yapılması ve okul-aile iş birliğinde önleyici çalışmaların yapılmasının sorunların henüz oluşmadan çözülmesini sağlayacağı aşikardır.

Anahtar Kelimeler: Rehber öğretmen/psikolojik danışman, istenmeyen, sorun davranış.

GİRİŞ

PROCEEINGS BOOK

Günlük hayat içerisinde insanlar çeşitli problemler ile karşılaşmaktadır. Aile içi ve toplumsal problemlerden kişinin bireysel yaşadığı problemlere şeklinde sıralanan bu problemler kişinin gündelik hayatındaki kararlarını, tercihlerini ve çevreye uyum sürecini etkilemektedir (Hatunoğlu & Hatunoğlu, 2006). Bu noktada kişilerin çevreye uyum süreçlerinin etkili bir şekilde gözlendiği alanların en önemlisini eğitim kurumları oluşturmaktadır. Eğitim kurumları kişilerin çevreye uyum süreçlerini kolaylaştırma ve kişilik gelişimlerinin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Bayar & Balcı, 2023).

Eğitim kurumlarında verilen rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri günümüzde modern eğitimin vazgeçilmez öğelerinden biri haline gelmiş olup bireyin çevreye uyum sürecine yardımcı olmaktadır. Rehberlik hizmetleri bireyi hedef alırken her bireyin keşfedilmeyi bekleyen bir potansiyele sahip olduğu düşüncesi ile hareket etmektedir (Hatunoğlu & Hatunoğlu, 2006). Temelde rehberlik anlayışı bireyin öncelikle kendisini ve çevresini tanıması, kendisini çevresi ile ilişkilendirmesi ve buna bağlı olarak geleceğe odaklanmasına yardım etmeye yönelik hizmetler bütünüdür. Rehberlik bireyin yerine karar vererek sorunlarını çözen ya da nasihat vererek hatasını telafi eden bir hizmet değildir. Rehberlik bireyi koşulsuz kabul eden, onun özgürlüğüne, biricikliğine saygı gösteren ve bireyin kendini ifade ederek duygularının, düşüncelerinin anlaşılmasını sağlayan özünde bir insan ilişkisidir. Bu insan ilişkisinin sağlanabilmesi için öncelikle güven ilişkisinin kurulması gerekmektedir. Sağlıklı bir güven ilişkisi kurulan rehberlik hizmetinden faydalanan birey kendini tanıma ve geliştirme ile geleceğe yönelme sürecine adım atacaktır (Ülkü, 1978).

Rehberliğin bireyi tanıma, anlama, gelişmesine yardım etme, uyum geliştirmesine yardım etme, bilgi sağlama ve yardım sağlanan etkinliklerin değerlendirilmesi şeklinde sıralanan işlevleri rehberliğin amacı kapsamında yer alıp bireye ve gelişimine yöneliktir (Özoğlu, 1982). Rehberliğin her işlevi kendi içerisinde çok boyutlu ve derinliklidir. Ancak bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım sürecinde ön plana çıkan rehberliğin işlevleri bireyi tanıma, anlama, sorunlarına çözüm bulma, gelişimine yardımcı olma ve çevresine uyum sağlama işlevidir (Bayar & Ekim, 2021).

Rehberlik hizmetleri bireyi merkeze aldığı için insanın olduğu her yerde gerekli bir hizmettir. Rehberlik hizmeti sınırları belirlenmiş bilimsel ilke, yöntem ve tekniklere dayanan profesyonel yardım sürecidir (Hatunoğlu & Hatunoğlu, 2006). Yani rehberlik, sürekli değişen ve gelişen dünyada aktif olarak yer alan bireyin bu değişimlere uyumunu kolaylaştırmak, yaşadığı sorunların çözümünde bireyi desteklemek, gizli potansiyelini açığa çıkarmasına yardımcı olmak ve özünde kendini gerçekleştirmesine yönelmesi için alanında profesyonel kişilerce verilen sistemli yardımlar bütünüdür. Bu nokta da rehberliğin kim tarafından nasıl verileceği de önemli olmaktadır (Bayar & Ekim, 2021). Nitekim rehberlik hizmetlerinin bu alanda yetişmiş kişilerce profesyonel bir şekilde sunulması hizmetlerin eğitim kurumları ile bütünleşmesi, tüm öğrencilerin erişebilir olması ve hizmetlerin süreklilik göstermesi açısından önemlidir (Ülkü, 1978). Bu doğrultuda ilgili yönetmelikte rehber öğretmen/psikolojik danışman eğitim kurumlarında rehberlik hizmetini sunan ve rehberlik programının uygulanmasında ve yürütülmesinden sorumlu olan rehberlik araştırma merkezlerinde de psikolojik danışma hizmetlerini yürüten kişi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca rehber öğretmen/psikolojik

danışmanın eğitim kurumlarında rehberlik hizmetlerine ilişkin yürütülecek faaliyetleri rehberlik servisinde yerine getirdiği belirtilmektedir (MEB, 2020).

Eğitim kurumlarında sunulan rehberlik ve psikolojik danışma hizmeti öğrencilerin kendi benliklerine ilişkin değerler, hedefler ile sınıf içerisinde yaşananların kendilerine etkileri hakkında düşünmelerine yönelik yardımları içermektedir (Özoğlu, 1982). Yani öğrencilerin kendi duygu, düşünce, beklenti ve ihtiyaçlarının farkına varmalarını kısacası kendisini bir birey olarak tanıma ve kabul süreçlerinde öğrenciye destek olmayı içermektedir. Böylelikle öğrenci geleceğe odaklanarak kendi yaşamının sorumluluğunu almak için yeterli olgunluğa sahip olmaktadır (Ülkü, 1978).

Günümüzde teknolojinin gelişmesi, hayatın karmaşık hale gelmesi ekonomide ve sosyal hayatta yaşanan sorunlar çocukların uyum sorunları yaşamasına neden olduğundan dolayı çocukların duygusal yönlerine ağırlık verilmeye başlanmıştır (Hatunoğlu & Hatunoğlu, 2006). Nitekim çocukların kişisel gelişim sürecinde olumlu olduğu kadar olumsuz özelliklerinin de olduğu görülmektedir. Ancak ortaya çıkan bu olumsuz özellikler zamanla eğitim kurumları başta olmak üzere çocuğun kişilik gelişiminde de problemlere neden olduğu için istenmeyen sorun davranışlar olarak görülmektedir (Bayar & Balcı, 2023).

Eğitim kurumlarında istenmeyen sorun davranışlar, sınıf ve okul içerisinde gerçekleştirilmesi planlanan eğitsel amaçların engellenmesine neden olan ve eğitim kurumundaki diğer çocukları da etkileyen davranışları kapsamaktadır (Akçadağ, 2007; akt. Siyez, 2009). İstenmeyen sorun davranışlar gösteren öğrenci sınıf içerinde hem kendi öğrenmesini, güvenliğini, sosyalliğini engellemekte hem de eşyalarına zarar vermek ve sınıf iklimini bozmak suretiyle arkadaşlarının öğrenmesini ve güvenliğini etkilemektedir. Bu durum sınıfta eğitim faaliyetini yürüten öğretmenin moralini bozmakta; sınıfta iletişimi bozarak psikolojik anlamda gergin bir iklimin oluşmasına sebep olmaktadır (Gökyer & Doğan, 2016). Sınıf veya okul içerisinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksamasına neden olan ve öğrenciler arasındaki etkileşimi düşürücü, güvenliği tehlikeye sokacak her türlü davranış istenmeyen sorun davranış olarak adlandırılmaktadır.

Sınıf içerisindeki istenmeyen sorun davranışlar eğitim-öğretim hizmetlerini, zaman yönetimini ve öğretmenin sınıf hâkimiyetini olumsuz etkilemektedir. Öğretmenin öğrencilere kazandırmak istediği içeriği kazandırma sürecinde ve öğrenme ortamını organize etmesinde istenmeyen sorun davranışların varlığı önemli rol oynamaktadır. Bu davranışları öğretimin istendik şekilde sürdürülmesini etkilemektedir (Çetin, 2013). İstenmeyen sorun davranışları sadece sınıf içerindeki davranışlar bütünü olarak algılamamak gerekir. Bu tip davranışlar aynı zamanda sınıf dışında hatta okul dışındaki ortamlarda da gözlenebilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus öğrencinin sadece istenmeyen sorun davranışları göstermesi değildir. Öğrencinin aynı zamanda göstermesi gereken istendik davranışları yeterli miktarda göstermemesi veyahut bir durum, olay karşısında nasıl davranacağını bilememesi de bu kapsamda değerlendirilmektedir (Medikoğlu & Dalaman, 2018).

Sınıflarda ortaya çıkan istenmeyen sorun davranışlara yönelik ders öğretmeninin gerekli önlemleri alarak önlemesi veya davranış ortaya çıktıysa davranışı düzeltme ve ortadan kaldırmaya yönelik sınıf yönetiminde etkili stratejileri uygulaması sınıf içerisinde etkili ve

verimli bir şekilde öğretim faaliyetlerinin uygulanmasını sağlama noktasında önemli bir gerekliliktir (Medikoğlu & Dalaman, 2018). Ancak bu noktada dikkat edilecek bir başka husus öğretmenin davranışa müdahalesinden sonra davranışta değişiklik olup olmadığının gözlenerek tespit edilmesidir (Çetin, 2013). Sürekli değişen ve gelişen günümüz dünyasında aileler, öğretmenler, idareciler ve toplum açısından eğitim kurumlarının en önemli sorununun sınıf yönetiminde karşılaşılan istenmeyen sorun davranışlar olduğu görülmektedir. Nitekim son zamanlarda sınıf yönetiminde istenmeyen sorun davranışlarla ilgili genelde sınıflarda en fazla hangi istenmeyen sorun davranış olduğuna ve öğretmenlerin bu davranışları ne derece önemsediğine dair çalışmalara yoğunlaşıldığı görülmektedir. (Sadık, 2002).

Yine benzer şekilde ilgili literatür incelendiğinde istenmeyen (sorun) öğrenci davranışları ile ilgili öğretmen, öğrenci ve yönetici görüşlerine dayalı çalışmaların yapıldığı ve araştırma bulguları doğrultusunda istenmeyen sorun davranışları yönetmeye yönelik stratejiler ve sorun davranışlarla baş etmeye yönelik önerilerin yer aldığı görülmektedir (Gündüz & Can, 2023). Yapılan araştırmalarda öğretmenlerin istenmeyen sorun davranışların çözümüne yönelik rehberlik servisinden faydalanma ile ilgili önerilerin olduğu da görülmektedir (Çetin, 2013). Nitekim eğitim kurumlarında gözlenen hırsızlık, yalan konuşma, saldırgan ve zorbaca davranışlar gösterme, eğitim kurumundan izinsiz ayrılma gibi öğrencinin çevresiyle uyumunu bozucu istenmeyen sorun davranışlar rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yapacağı çalışmalar ile azaltılabilir (Hatunoğlu & Hatunoğlu, 2006). Buna karşın, literatürde rehber öğretmen/psikolojik danışmanların görüşlerine dayalı istenmeyen sorun davranışlara ilişkin yeterli sayıda çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bundan dolayı gerçekleştirilen bu araştırma, alana ilişkin bu boşluğu doldurması açısından önemli görülmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların nedenlerini ortaya koymak ve olası çözüm önerilerinde bulunmaktadır. Bu genel amaç çerçevesinde araştırma soruları aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur. Katılımcılara göre;

1. İstenmeyen sorun davranış nedir?
2. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanların okulda sıklıkla karşılaştıkları istenmeyen sorun davranışlar nelerdir?
3. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların nedenleri nelerdir?
4. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için neler yapılmalıdır?

YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen bu araştırmanın amacı rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların nedenlerini tespit etmek ve bu davranışlara ilişkin olası çözüm yollarını ortaya koymaktır. Bu kapsamda aşağıda araştırmanın yöntemi, araştırmanın deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizi alt başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiş bir çalışmadır. Nitel araştırma olay ve algılara ilişkin görüşme, gözlem, doküman analizi kullanılarak verilerin

toplandığı; doğal bağlamında ve gerçekçiliğini bozmadan verilerin toplanmasına özen gösterilen bir yaklaşımdır. Yani nitel araştırma olguların tamamen bulundukları alan içinde bütüncül bir şekilde anlaşılması esasına dayanan bir araştırma yöntemidir (Yıldırım, 1999). Nitel araştırmacılar olayın özünde anlamlandırma sürecine odaklanarak olayların özneden bağımsız bir şekilde anlamlı olamayacağını savunurlar (Tanyaş, 2014).

Araştırma Deseni

Bu araştırma fenomenolojik (olgubilim) deseni kullanılarak gerçekleştirilmiş bir çalışmadır. Fenomenolojik araştırma deseni bireylerin kişisel deneyimleriyle ilgili her konuda gerçekleştirilebilir. Tıp, sosyal psikoloji, antropoloji ve sosyoloji gibi farklı uygulama alanlarında kullanılabilir. Çevremizde derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız ancak farkında olduğumuz ve etkisini hissettiğimiz her yaşantı fenomenolojik araştırma deseninin konusu olabilir (Tutar, 2023).

Çalışma Grubu

Bu araştırmada katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan benzeşik (homojen/türdeş) örnekleme tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan amaçlı örnekleme sınırlı kaynakların verimli kullanılması noktasında faydalıdır. Bu örnekleme yönteminde konu hakkında zengin bilgi birikimine ve tecrübesine sahip birey ve gruplar belirlenir ve seçilir (Yağar & Dökme, 2018).

Bu araştırma katılımcılar çeşitli eğitim kurumlarında görev yapan 12 rehber öğretmen/psikolojik danışman olarak belirlenmiştir. Katılımcılara ilişkin hiçbir kişisel veriye araştırmada yer verilmemiştir. Çalışmada yer alan rehber öğretmen/psikolojik danışmanlar Ö1, Ö2, Ö3,.... ve Ö12 biçiminde kodlanmıştır.

Çizelge 1. Katılımcılara İlişkin Demografik/Betimsel Veriler

	Yaş	**Mesleki Kıdem**	**Okul Türü**	**Cinsiyet**	**Eğitim Seviyesi**
Öğretmen 1	39	17 Yıl	Ortaokul	Erkek	Lisans
Öğretmen 2	36	14 Yıl	Ortaokul	Erkek	Yüksek Lisans
Öğretmen 3	33	12 Yıl	Ortaokul	Kadın	Lisans
Öğretmen 4	29	4 Yıl	Lise	Kadın	Lisans
Öğretmen 5	29	5 Yıl	Lise	Kadın	Yüksek Lisans
Öğretmen 6	29	4 Yıl	Ortaokul	Kadın	Lisans
Öğretmen 7	28	5 Yıl	Ortaokul	Kadın	Lisans
Öğretmen 8	28	5 Yıl	Ortaokul	Kadın	Lisans
Öğretmen 9	28	4 Yıl	Ortaokul	Kadın	Lisans
Öğretmen 10	28	4 Yıl	Lise	Kadın	Lisans
Öğretmen 11	26	4 Yıl	Lise	Kadın	Lisans
Öğretmen 12	26	2 Yıl	Lise	Kadın	Lisans

Çizelge 1'de görüldüğü gibi katılımcıların 1'i 39 yaşında, 1'i 36 yaşında, 1'i 33 yaşında, 3'ü 29 yaşında, 4'ü 28 yaşında ve 2'si 26 yaşındadır. Katılımcıların 1'i 17 yıl, 1'i 14 yıl, 1'i 12 yıl, 3'ü 5 yıl, 5'i 4 yıl ve 1'i 2 yıllık mesleki kıdeme sahiptir. Katılımcıların 7'si ortaokulda ve 5'i lisede görev yapmaktadır. Katılımcıların 10'u kadın ve 2'si erkektir. Katılımcıların 10'u lisans ve 2'si yüksek lisans mezunudur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmada veriler görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Bu bağlamda veriler araştırmacıların oluşturduğu 6 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formu düzenlenirken öncelikle araştırmanın hedefi dikkate alınarak ilgili literatür taranmıştır. Sonrasında soruların anlaşılabilirliğini ölçmek için iki rehber öğretmen/psikolojik danışman ile ön görüşme yapılarak geribildirimler doğrultusunda soruların düzenlenmesi sağlanmıştır. Daha sonra danışman öğretim üyesinin fikirleri elde edilerek formun son durumu oluşmuştur.

Verilerin toplanması sürecinde öncelikle öğretmenlerin görüşme sorularını tarafsız cevaplamaları amacıyla çalışma konusu hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanların düşüncelerini kolaylıkla dile getirecekleri yer (okul, kafeterya vb.) ile zamanında görüşerek yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara danışılarak görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Böylece kayıt altına alınan bu görüşmeler Word programında yazılı hale getirilmiştir. Ses kayıt cihazı ile ses kaydı yapılmasını istemeyen rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara formun yazılı hali verilerek formu doldurmaları sağlanmıştır. Sonrasında katılımcılarla tekrar görüşme ayarlanarak yazılı hale getirilen görüşmelerle ilgili katılımcı teyidi alınmıştır.

Toplanan veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Betimsel analizle çözümlenen ve açıklanan veriler, içerik incelemesiyle etraflıca inceleme yapılır ve yeni kavramlar veya kavramlar arası ilişkiler keşfedilir (Baltacı, 2017). Araştırmacılar tarafından rehber öğretmen/psikolojik danışmanların kişisel bilgileri gizli kalacak biçimde veriler kodlanmış, verdikleri yanıtların bir kısmı bulgular bölümünde örnek cümle olarak yer almıştır.

BULGULAR

Bu çalışmanın amacı rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların nedenlerini tespit etmek ve olası çözüm yollarını ortaya koymaktır. Araştırmanın bu bölümünde görüşme sorularına göre betimsel analiz ile çözümlenen veriler sırasıyla yer almaktadır.

Birinci Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

Çalışmanın amacına ulaşması için birinci görüşme sorusu 'Rehber öğretmen/psikolojik danışman kavramını nasıl tanımlarsınız?' şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlara göre rehber öğretmen/psikolojik danışman kavramı; 1. profesyonel destek sağlayan, 2. güvenli liman uzmanı ve 3. ruh sağlığı şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge2. Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman Kavramına İlişkin Bulgular

No	Kod	*f*	%	Örnek Cümle
1	Profesyonel destek sağlayan	9	75	'Bireylerin zihinsel, duygusal sorunlar ve zor durumlarla başa çıkmasını sağlayan, bireyin kendini tanımasına yardımcı olan profesyonel destek sunan kişilerdir.' (Ö2).
2	Güvenli liman	2	17	'Taşımakta zorluk çekilen duygusal ve düşünsel yükün paylaşılabileceği güvenli liman.' (Ö6).

3	Ruh sağlığı uzmanı	1	8	'Öğrencilerin duygularını sağaltmasına düşüncelerini paylaşmasına alan oluşturan, bir birey olarak değerli olduğunu hissettiren, problemlerini aşmasında destek olarak önemli bir rol üstlenen ruh sağlığı uzmanı.'(Ö1).
	Toplam	12	100	

Çizelge 2'de yer aldığı üzere katılımcılara göre rehber öğretmen/psikolojik danışman; %75 oranında profesyonel destek sağlayan, %17 oranında güvenli liman ve %8 oranında ruh sağlığı uzmanı olarak görülmektedir.

İkinci Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

İkinci görüşme sorusu 'İstenmeyen sorun davranışı nasıl tanımlarsınız?' şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlara göre istenmeyen sorun davranış; 1. zarar verici, 2. uyumu engelleyen, 3. toplumu bozan, 4. bireyi rahatsız eden, 5. rutini bozan ve 6. olmaması gereken şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3. İstenmeyen Sorun Davranış Kavramına İlişkin Bulgular

No	**Kod**	***f***	**%**	**Örnek Cümle**
1	Zarar verici	5	42	'Üzerinde konuşulmasına rağmen bireyin kendine ve çevresine doğrudan ya da dolaylı olarak zarar veren davranışlar.' (Ö2).
2	Uyumu engelleyen	3	26	'Yaşam dönemine veya bulunduğu alana uyumu engelleyen davranışlar.'(Ö10).
3	Toplumu bozan	1	8	'Toplumsal normlara aykırı, toplum düzenini bozan, diğer kişilerin yaşam alanının olumsuz etkilenmesine neden olan her türlü davranışlar.' (Ö1).
4	Bireyi rahatsız eden	1	8	'Bireyi rahatsız eden, istenmeyen, uygun olmayan davranışlardır.'(Ö6).
5	Rutini bozan	1	8	'Problem yaratan rutini bozan durumlar.'(Ö8).
6	Olmaması gereken	1	8	'….olmaması gereken davranışlar.'(Ö9).
	Toplam	12	100	

Çizelge 3'te yer aldığı üzere katılımcılara göre istenmeyen sorun davranış; %42 oranında zarar verici, %26 oranında uyumu engelleyen, %8 oranında toplumu bozan, %8 oranında bireyi rahatsız eden, %8 oranında rutini bozan ve %8 oranında olmaması gereken olarak görülmektedir.

Üçüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

Üçüncü görüşme sorusu 'Görev yaptığınız okulda sıklıkla karşılaştığınız istenmeyen sorun davranışlar hangileridir?' şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlara göre rehber öğretmen/psikolojik danışmanların sıklıkla karşılaştıkları istenmeyen sorun davranışlar; 1. akran zorbalığı, 2. küfür/argo kelime, 3. kurallara aykırı davranma, 4. dedikodu, 5. teknoloji bağımlılığı, 6. iletişimsizlik, 7. ödev yapmama ve 8. kavga etmek şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 4'te gösterilmiştir.

Çizelge 4. Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışmanların Sıklıkla Karşılaştığı İstenmeyen Sorun Davranışlara İlişkin Bulgular

PROCEEINGS BOOK

No	Kod	*f*	%	Örnek Cümle
1	Akran zorbalığı	9	30	'Akran zorbalığı, derste arkadaşını rahatsız etmek.'(Ö1).
2	Küfür/argo kelime	5	17	'…kötü söz kullanımı (argo kelime).'(Ö9).
3	Kurallara aykırı davranma	5	17	'….okul kurallarına aykırı davranma' (Ö4).
4	Dedikodu	3	10	'….dedikodular.'(Ö2).
5	Teknoloji bağımlılığı	3	10	'…. teknoloji bağımlılığı.'(Ö7).
6	İletişimsizlik	2	6	'….iletişimsizlik.'(Ö2).
7	Ödev yapmama	2	6	'…ödevlerini yapmamak.'(Ö1).
8	Kavga etmek	1	4	'…kavga etmek.'(Ö1).
	Toplam	30	100	

Çizelge 4'te yer aldığı üzere katılımcılara göre rehber öğretmen/psikolojik danışmanların sıklıkla karşılaştığı istenmeyen sorun davranışlar; %30 oranında akran zorbalığı, %17 oranında küfür/argo kelime, %17 oranında kurallara aykırı davranma, %10 oranında dedikodu, %10 oranında teknoloji bağımlılığı, %6 oranında iletişimsizlik, %6 oranında ödev yapmama ve %4 oranında kavga etmek olarak görülmektedir.

Dördüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

Dördüncü görüşme sorusu 'Rehber öğretmen/psikolojik danışman olarak sizce istenmeyen sorun davranışların nedenleri nelerdir?' şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlara göre istenmeyen sorun davranışların nedenleri; 1. sosyal medya/TV/teknoloji kaynaklı, 2. öğrenci kaynaklı, 3. öğretmen kaynaklı, 4. aile kaynaklı, 5. okul ve sınıf kaynaklı ve 6. toplum kaynaklı şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5. Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışmanlara Göre İstenmeyen Sorun Davranışların Nedenlerine İlişkin Bulgular

No	Tema	Kod	*f*	%	Örnek Cümle
1	Sosyal medya/TV/teknoloji kaynaklı f=26 %24	Olumsuz uyaran içermesi	7	27	'Zorbalık, çevrimiçi flört ve İstismar, şiddet gibi olumsuz davranış içeren akımlar.' (Ö3).
		Özenti/kıyaslama	6	23	'Sosyal medya üzerinden saçma sapan hareketlerle kolay yoldan çok fazla para kazanma ve çocuklarının buna özendirilmesi.' (Ö1).
		Sorunlu davranışı pekiştirme	5	20	'Sorunlu davranışları pekiştirmesi, çok çabuk yayılmasını sağlaması.'(Ö5).
		Zaman kaybı	4	15	'Oradan gördüklerini uygulamaları ve zamanlarının çoğunu orada harcamaları…'(Ö2).
		Kontrolsüz yayılma	4	15	'Çok fazla olumsuz uyaran içermesi ve kontrolsüz kullanılması gerçek hayatın yerine geçmesi.'(Ö10).
2	Öğrenci kaynaklı f=21 %19	Eksik iletişim becerileri	5	24	'Kendilerini doğru ifade etme becerisini sahip olmamaları, öfkelerine hâkim olamamaları.' (Ö5).
		Okulu sevmeme	5	24	'Okulu sevmeme, okumak istememe (okulu zorunlu okuyacağı ve diploma alıp gideceği bir yer olarak görüyorlar), başarısızlık.' (Ö2).
		Hedefsiz olma	4	19	'Hedef veya amacının olmaması/kendi ilgi ve

					yeteneklerini kullanamaması.'(Ö1).
		Düşük psikolojik sağlamlık	4	19	'İletişim becerilerindeki eksiklikler ve psikolojik sağlamlık durumundaki düşük seviye.'(Ö10).
		Disiplin eksikliği	3	14	'Disiplin eksikliği…'(Ö7).
3	Öğretmen kaynaklı f=19 %17	Mesleki tükenmişlik/isteksizlik	6	32	'Öğrencinin davranışlarının altında yatan nedenlerin düşünülmemesi mesleki tükenmişlik.'(Ö12).
		Sınıf yönetimindeki eksiklikler	6	32	'Ders anlatım tarzlarını aynı olması, öğrenci dikkatinin canlı kalamaması.'(Ö3).
		Pedagojik yaklaşmama	4	21	'Öğrencinin gelişimine, bütünlüğüne önem verecek şekilde pedagojik yaklaşmama.'(Ö10).
		Düşük iletişim	3	15	'Olumsuz hareketler ve söylemler. Mesleki yetersizlik. Öğrencilerle iletişim kurmada zayıflık.'(Ö2).
4	Aile kaynaklı f=18 %16	Çocuk eğitimindeki eksiklikler	7	39	'Ailedeki sağlıksız iletişim sorun çözme ve başa çıkma becerilerindeki eksiklikler.' (Ö10).
		İlgisizlik	5	28	'Ailenin ilgisizliği ve çocuğun yapamayacağı düşüncesini benimsemiş olmak' (Ö4).
		Yanlış anne baba tutumları	4	22	'Anne baba tutumları (izin verici ailelerde özellikle)…' (Ö3).
		Sağlıksız iletişim	2	11	'Temelde iletişim kurmak nedir, bir problem nasıl çözülür bilememe.'(Ö2).
5	Okul ve sınıf kaynaklı f=17 %15	Kalabalık okul/sınıf	6	35	'Öğrenci sayısının çok artması, disiplin konusunda yeterli olunmaması.'(Ö6).
		Sosyal grup etkisi	6	35	'Toplu ortam olduğu için öğrencilerin akranlarından çok rahatlıkla etkilenmeleri…' (Ö2).
		Olumsuz okul/sınıf iklimi	5	30	'Sınıf ikliminin sağlıklı olmaması.'(Ö9).
6	Toplum kaynaklı f=6 %5	Olumsuz davranışın özendirilmesi	6	100	'Kültürel olarak bazı sorun davranışların övülmesi, iyi bir davranış gibi lanse edilmesi.' (Ö2).
		Toplam	107	100	

Çizelge 5'te yer aldığı üzere katılımcılara göre istenmeyen sorun davranışların %24 oranında sosyal medya/TV/teknoloji kaynaklı, %19 oranında öğrenci kaynaklı, %17 oranında öğretmen kaynaklı, %16 oranında aile kaynaklı, %15 oranında okul ve sınıf kaynaklı ve %5 oranında toplum kaynaklı olduğu görülmektedir.

Tablo 5'te yer aldığı üzere katılımcılara göre istenmeyen sorun davranışların sosyal medya/TV/teknoloji kaynaklı nedenleri %27 oranında olumsuz uyaran içermesi, %23 oranında özenti/kıyaslama, %20 oranında sorunlu davranışı pekiştirme, %15 oranında zaman kaybı ve %15 oranında kontrolsüz yayılma; öğrenci kaynaklı nedenleri %24 oranında eksik iletişim becerileri, %24 oranında okulu sevmeme, %19 oranında hedefsiz olma, %19 oranında düşük psikolojik sağlamlık ve %14 oranında disiplin eksikliği; öğretmen kaynaklı nedenleri %32 oranında mesleki tükenmişlik/isteksizlik, %32 oranında sınıf yönetimindeki eksiklikler, %21 oranında pedagojik yaklaşmama ve %15 oranında düşük iletişim; aile kaynaklı nedenleri %39 oranında çocuk eğitimindeki eksiklikler, %28 oranında ilgisizlik, %22 oranında yanlış anne baba tutumları ve %11 oranında sağlıksız iletişim; okul ve sınıf kaynaklı nedenleri %35 oranında kalabalık okul/sınıf, %35 oranında sosyal grup etkisi ve %30 oranında olumsuz

okul/sınıf iklimi; toplum kaynaklı nedenleri %100 oranında olumsuz davranışın özendirilmesi olduğu görülmektedir.

Beşinci Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

Beşinci görüşme sorusu 'Rehber öğretmen/psikolojik danışman olarak sizce istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için neler yapılmalıdır?' şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlara göre istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için; 1. okul ve sınıf açısından, 2. sosyal medya/TV/teknoloji açısından, 3. aile açısından, 4. öğretmen açısından, 5. öğrenci açısından ve 6. toplum açısından yapılabilecekler şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 6'da gösterilmiştir.

Çizelge 6. Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışmanlara Göre İstenmeyen Sorun Davranışların Üstesinden Gelinmesi İçin Çözüm Yollarına İlişkin Bulgular

No	Tema	Kod	*f*	%	Örnek Cümle
1	Okul/sınıf açısından f=23 %28	Aidiyet duygusu geliştirme	6	26	'Sınıf aidiyet duygusu geliştirmek amaçlı çalışmalar yapılmalı.'(Ö6).
		Kurallar oluşturma/disiplin	6	26	'Okul kuralları nedeniyle anlatılmalı ödül ve ceza adil ve saydam olmalı.' (Ö7).
		Ortak tutarlı tepki	5	22	'Sene başında ortak kararlar alınmalı ve karşılaşılan sorunlu davranışlarda tutarlı davranılmalı.'(Ö12).
		Sosyal faaliyetleri artırma	4	17	'Etkinlikler, yarışmalar, aktivitelerin sayısı artırılabilir.'(Ö5).
		Olumlu davranışı pekiştirme	2	9	'Olumlu sınıf davranışları ya da sınıfta olumlu davranış gösteren öğrencilerin davranışları pekiştirilmeli.'(Ö2).
2	Sosyal medya/TV/teknoloji açısından f=18 %22	Filtreli erişim/sınırlı kullanım	8	44	'Daha filtreli bir erişim olmalı.' (Ö8). 'Yaş sınırı getirilmeli sosyal medya kullanımına.'(Ö5).
		Olumlu davranışı pekiştirme	5	28	'Olumlu modeller daha çok yansıtılmalı.' (Ö7).
		Bilgilendirme	5	28	'Siber zorbalık, çevrimiçi istismar gibi konularda bilinçlendirmek.'(Ö3).
3	Aile açısından f=14 %17	Aile eğitimleri	6	42	'Aile bilinçlenmeli ve çocuğuna nasıl davranması gerektiğini öğrenmeli ve uygun yöntemleri tespit etmeli.' (Ö3).
		Doğru iletişim	4	29	'Tutarlı davranmak, her zaman soru davranışa aynı tepkiyi verebilmek gerekli. Davranışın öğrenciyi ve etrafını nasıl etkilediği konuşulmalı.'(Ö11).
		Okul ile iş birliği	4	29	'Öğrenciyi takip etmeli, okul ile iletişim halinde olmalı.' (Ö5).
4	Öğretmen açısından f=11 %13	Eğitim alma	5	46	'Sınıf yönetimi konusunda alanında uzman kişilerle görüşme yapılıp eğitimler düzenlenebilir.'(Ö12).
		İletişimi artırma	4	36	'Öğrenciyi dikkatle dinleme, ihtiyaçlarını tespit edip ona göre yaklaşma.'(Ö3).
		Olumlu	2	18	'Olumlu davranışları çoklu ortamda çok daha ön plana

		davranışı pekiştirme			çıkarma.'(Ö6).
5	Öğrenci açısından f=10 %12	Eğitimlere katılma	6	60	'Öğrencilerle bilgilendirme semineri, sınıf rehberliği yapılabilir…' (Ö1).
		Amaç edinme	2	20	'Kendi ilgi ve yeteneklerini keşfederek amaç edinme ve bunun için eyleme geçerek doğru adımları atmak.' (Ö8).
		Uzak durma	2	20	'Ortam oluşturan unsurları kaldırmak.'(Ö11).
6	Toplum açısından f=4 %5	Farkındalık çalışmaları	4	100	'Ailelere farkındalık çalışmaları yapılabilir. Toplumsal bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.' (Ö8).
		Toplam	80	100	

Çizelge 6'da yer aldığı üzere katılımcılara göre istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için %28 oranında okul ve sınıf açısından, %22 oranında sosyal medya/TV/teknoloji açısından, %17 oranında aile açısından, %13 oranında öğretmen açısından, %12 oranında öğrenci açısından ve %5 oranında toplum açısından yapılabilecekler görülmektedir.

Çizelge 6'da yer aldığı üzere katılımcılara göre istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için okul/sınıf açısından %26 oranında aidiyet duygusu geliştirme, %26 oranında kurallar oluşturma/disiplin, %22 oranında ortak tutarlı tepki, %17 oranında sosyal faaliyetleri artırma ve %9 oranında olumlu davranışı pekiştirme; sosyal medya/TV/teknoloji açısından %44 oranında filtreli erişim/sınırlı kullanım, %28 oranında olumlu davranışı pekiştirme ve %28 oranında bilgilendirme; aile açısından %42 oranında aile eğitimleri, %29 oranında doğru iletişim ve %29 oranında okul ile iş birliği; öğretmen açısından %46 oranında eğitim alma, %36 oranında iletişimi artırma ve %18 oranında olumlu davranışı pekiştirme; öğrenci açısından %60 oranında eğitimlere katılma, %20 oranında amaç edinme ve %20 oranında uzak durma; toplum açısından %100 oranında farkındalık çalışmaları önerildiği görülmektedir.

Altıncı Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

Altıncı görüşme sorusu 'Sizce istenmeyen sorun davranışların giderilmesinde en çok kimlere/nasıl sorumluluk düşmektedir?' şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlara göre istenmeyen sorun davranışların giderilmesinde en çok sorumluluk; 1. aile, 2. öğrenci, 3.okul, 4. öğretmen, 5 toplum ve 6. Milli Eğitim Bakanlığı şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 7'de gösterilmiştir.

Çizelge 7. Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışmalara Göre İstenmeyen Sorun Davranışların Giderilmesinde En Çok Kimlere/Nasıl Sorumluluk Düşeceğine İlişkin Bulgular

No	Kod	*f*	%	Örnek Cümle
1	Aile	10	45	'En çok aileye sorumluluk düşmektedir.'(Ö4).
2	Öğrenci	4	18	'…öğrencinin kendisini düzenlemesi gerekiyor.'(Ö12).
3	Okul	3	14	'Okul yönetimi öğretmen aile öğrenci ve çevreye sorumluluk düşmektedir.'(Ö3).
4	Öğretmen	2	9	'Veli, öğretmen ve öğrenci.'(Ö5).
5	Toplum	2	9	'…. toplum.'(Ö7).

PROCEEINGS BOOK

6	Milli Eğitim Bakanlığı	1	5	'Millî Eğitim Bakanlığı (Eğitim sistemini güncelleme, ilgi yeteneğe dönük uygulama eğitimi verme).'(Ö2).
	Toplam	22	100	

Çizelge 7'de yer aldığı üzere katılımcılara göre istenmeyen sorun davranışların giderilmesinde en çok sorumluluk; %45 oranında aileye, %18 oranında öğrenciye, %14 oranında okula, %9 oranında öğretmene, %9 oranında topluma ve %5 oranında Milli Eğitim Bakanlığı'na düştüğü görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların nedenleri ve çözüm yollarının ortaya koymaktır.

Araştırmacılar rehber öğretmen/psikolojik danışmanların, rehber öğretmen/psikolojik danışman kavramını 'profesyonel destek sağlayan', 'güvenli liman' ve 'ruh sağlığı uzmanı' olarak tanımladıklarını bulmuşlardır. Araştırmacılar rehber öğretmen/psikolojik danışmanların, istenmeyen sorun davranış kavramını ise 'zarar verici', 'uyumu engelleyen', 'toplumu bozan', 'bireyi rahatsız eden', 'rutini bozan' ve 'olmaması gereken' olarak tanımladıklarını bulmuşlardır.

Araştırmacılar rehber öğretmen/psikolojik danışmanların, görev yaptıkları okullarda sıklıkla karşılaştıkları istenmeyen sorun davranışları 'akran zorbalığı', 'küfür/argo kelime', 'kurallara aykırı davranma', 'dedikodu', 'teknoloji bağımlılığı', 'iletişimsizlik', 'ödev yapmama' ve 'kavga etmek' olduğunu bulmuşlardır.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde; Çetin (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre öğretmenlerin sınıflarda karşılaştıkları istenmeyen davranışlar sınıf kurallarına uymama, küfürlü konuşmalar yapma, derslerde izin almadan konuşma, hiperaktivite ve dikkat eksikliği, tehdit etme, bencilce davranışlar sergileme, arkadaşlarına zarar verecek davranışlarda bulunma, dikkat çekmeye yönelik davranışlarda bulunma, fazla özgüvenli olmadan kaynaklı davranışlarda bulunma, birbirlerini şikayet etme, bir önceki kademeden gelen alışkanlıklarından devam etmesi (derste şarkı söyleme, yemek yeme), aileden ayrılmak istememe ve saygısızlık şeklinde bulunmuştur. Gökyer ve Doğan'ın (2016) yönetici ve öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak gerçekleştirdiği araştırma bulgularına göre ise öğrenciler eğitim kurumlarında akademik yaşantı ile ilgili, okul kuralları ile ilgili, arkadaşlarına yönelik, öğretmenlerine yönelik, kendilerine yönelik ve çevreye yönelik istenmeyen sorun davranışlar sergilemektedirler. Sadık'ın (2002) ilköğretim birinci aşama sınıf öğretmenleri görüşlerine dayalı olarak gerçekleştirdiği araştırma bulgularına göre de öğretmenlerin; öğrencilerin arkadaşlarına yönelik zorbaca davranışlar göstermesi, hırsızlık ve izinsiz çantaların karıştırılması, küfürlü ve kaba konuşmalar yapmaları, arkadaşlarının okul eşyalarına zarar verecek şekilde davranışlar göstermek ve dersin akışını bozacak şekilde sürekli konuşmak ilk sırada nitelendirdikleri istenmeyen sorun davranışlardır. Korkmaz, Korkmaz ve Özkaya'nın (2009) ilköğretim okullarındaki beden eğitimi öğretmenleri ile gerçekleştirdiği araştırma bulgularına göre ise öğrencilerin istenmeyen sorun davranışları izin istemeden konuşmak, ders

akışını bozucu davranışlarda bulunmak ve aşırı, rahatsız edecek boyutta konuşmalar yapmak şeklinde bulunmuştur.

Araştırmacılar rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların nedenlerini 'sosyal medya/TV/teknoloji kaynaklı', 'öğrenci kaynaklı', 'öğretmen kaynaklı', 'aile kaynaklı', 'okul ve sınıf kaynaklı' ve 'toplum kaynaklı' olduğunu bulmuşlardır. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların sosyal medya/TV/teknoloji kaynaklı nedenleri; olumsuz uyaran içermesi, özenti/kıyaslama, sorunlu davranışı pekiştirme, zaman kaybı ve kontrolsüz yayılma olarak bulunmuştur. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların öğrenci kaynaklı nedenleri; eksik iletişim becerileri, okulu sevmeme, hedefsiz olma, düşük psikolojik sağlamlık ve disiplin eksikliği olarak bulunmuştur. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların öğretmen kaynaklı nedenleri; mesleki tükenmişlik/isteksizlik, sınıf yönetimindeki eksiklikler, pedagojik yaklaşmama ve düşük iletişim olarak bulunmuştur. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların aile kaynaklı nedenleri; çocuk eğitimindeki eksiklikler, ilgisizlik, yanlış anne baba tutumları ve sağlıksız iletişim olarak bulunmuştur. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların okul ve sınıf kaynaklı nedenleri; kalabalık okul/sınıf, sosyal grup etkisi ve olumsuz okul/sınıf iklimi olarak bulunmuştur. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların toplum kaynaklı nedenleri olumsuz davranışın özendirilmesi olarak bulunmuştur.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde; Gökyer ve Doğan'ın (2016) yaptığı araştırmada da, yönetici ve öğretmenlere göre istenmeyen sorun öğrenci davranışlarının nedenleri sosyoekonomik olarak gelir düzeyi düşük ailelerden gelmeleri, ailelerin ilgisiz olması ve öğrencileri yanlış yönlendirmeleri; parçalanmış aile yapısına sahip olma, aile içi problemler, yetersiz sevgi, kopuk iletişimin olması; çocuğun bulunduğu çevredeki arkadaş ortamları, baskı ve şiddete maruz kalması; medyanın ve TV'nin olumsuz etkisi, internet, cep telefonu kullanımı ve bağımlılık yapıcı maddeler kullanılmasıdır. Sadık'ın (2002) yaptığı araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğretmenler istenmeyen sorun davranışların çoğunlukla aileden kaynaklandığını düşünmektedir. Ancak araştırmacı araştırmanın bu bulgusunu olumsuz bir sonuç olarak değerlendirmektedir. Çünkü sınıf içindeki istenmeyen sorun davranışın anlaşılmasının problemin çözülmesi noktasında önemli olduğunu belirtmektedir. Sorunun sadece aile ve toplumdan kaynaklandığını belirtmek çözümünde sadece aile ve toplum üzerinden düşünülmesine neden olabileceğini ifade etmiştir. Korkmaz, Korkmaz ve Özkaya'nın (2009) gerçekleştirdiği araştırma bulgularında beden eğitimi öğretmenlerine göre istenmeyen sorun davranışların nedenleri aile içi sorunlar ve ailenin çocuğun eğitimine yeteri kadar ilgi göstermemesi, TV ve diğer iletişim araçlarıdır.

Araştırmacılar rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için neler yapılabileceği sorusunu yönelttiklerinde katılımcılar 'okul ve sınıf açısından', 'sosyal medya/TV/teknoloji açısından', 'aile açısından', 'öğretmen açısından', 'öğrenci açısından' ve 'toplum açısından' yapılacaklara ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların üstesinden

gelinmesi için okul/sınıf açısından; aidiyet duygusu geliştirme, kurallar oluşturma/disiplin, ortak tutarlı tepki, sosyal faaliyetleri artırma ve olumlu davranışı pekiştirme olarak önerilerde bulunmuşlardır. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için sosyal medya/TV/teknoloji açısından; filtreli erişim/sınırlı kullanım, olumlu davranışı pekiştirme ve bilgilendirme yapılmasını önermişlerdir. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için aile açısından; aile eğitimleri, doğru iletişim ve okul ile iş birliğinin gerekli olduğunu önermişlerdir. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için öğretmen açısından; eğitim alma, iletişimi artırma ve olumlu davranışı pekiştirmeyi önermişlerdir. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için öğrenci açısından; eğitimlere katılma, amaç edinme ve uzak durmaları gerektiğini önermişlerdir. Rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların üstesinden gelinmesi için toplum açısından; farkındalık çalışmaları yapılmasını önermişlerdir.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde; Çetin'in (2013) yaptığı araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri istenmeyen sorun davranışların giderilmesi için öğrencileri görmemezlikten gelme, ödül-ceza verme, daha samimi davranma; öğrencilerin etkinliklerle kaynaşmasını sağlama, rehberlik servisinde görev verme, kendine yakın mesafede oturtma, velileri bilgilendirme, öğrencileri dinleme, saygıya önem verme, sorumluluk verme, söz alarak konuşmaları gerektiği konusunda uyarma vb. şeklinde çözüm yollarını belirtmişlerdir. Gökyer ve Doğan (2016) yönetici ve öğretmenler ile yaptığı araştırma bulgularına göre istenmeyen sorun davranışların giderilmesinde okul yönetimleri tarafından okul kurallarının açık ve net belirlemesini, uygulama konusunda sürekliğe özen göstermelerini ve kurallara uymayan öğrenciler hakkında yaptırımlar uygulanması gerektiğini önermişlerdir. Hem velilere hem öğrencilere yönelik olarak arkadaş ortamları, medyadaki olumsuzluklar ve bilinçli internet kullanımı hakkında bilgilendirmeler yapılması gerektiğini önermişlerdir. İstenmeyen sorun davranışlara yönelik olarak öğretmenlerin ortak görüş birliği çerçevesinde hareket etmesini ve öğrencilerin gereksinimlerinin giderilmesi konusunda daha hassas olunması gerektiğini önermişlerdir. Ayrıca araştırma da yönetici ve öğretmenlerin öğrencilere karşı güler yüzlü, ilgili, destekleyici ve teşvik edici olmalarının öğrencilerin özsaygılarını geliştirerek okula karşı olumlu tutum takınmalarını sağladığı belirtilmiştir. Sadık (2002) yaptığı araştırma sonucunda ulaştığı bulgular doğrultusunda istenmeyen sorun davranışların giderilmesi için sınıflarda bireysel farklılıkların göz önünde bulundurularak etkinliklerin planlaması gerektiğini, sınıflarda gerçekleştirilecek faaliyetlerin öğrenci motivasyonunu artıracak şekilde daha eğlenceli, eğitici ve dinlendirici olması gerektiğini, okul-aile işbirliğini artırmaya yönelik sadece çocuğun problemli olduğu zamanlarda değil çocuğun genel gelişim durumu, eğitimi hakkında da bilgilendirmeler yapılması gerektiğini, istenmeyen sorun davranışların öğretmenden de kaynaklanabileceğine ilişkin öğretmenlerin bilgilendirilmesi gerektiğini şeklinde önerilerde bulunmuştur. Korkmaz, Korkmaz ve Özkaya (2009) gerçekleştirdiği araştırma bulgularına dayanarak sadece sınıf ortamında öğretmenin merkezde olduğu ve etkinliklerin olmadığı derslerde öğrencilerin sıkıldıkları için öğrenme ortamını bozucu davranışlara giriştiklerini, bu durumun oluşmasında öğretmenin de etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencinin sınıf

dışında rahatlayıp onu hareketli kılacak beden eğitimi derslerine önem verilmesinin öğretimdeki istenmeyen sorun davranışların azalmasında etkili olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Araştırmacılar istenmeyen sorun davranışların giderilmesinde en çok sırası ile 'aile', 'öğrenci', 'okul', 'öğretmen', 'toplum' ve 'Milli Eğitim Bakanlığı'na sorumluluk düştüğünü bulmuşlardır

Bu araştırmada rehber öğretmen/psikolojik danışmanlara göre istenmeyen sorun davranışların nedenleri tespit edilmeye çalışılıp olası çözüm yolları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma bulguları doğrultusunda istenmeyen sorunların nedenleri ile ilgili detaylı bilgiler elde edilmiştir. Öncelikle rehber öğretmen/psikolojik danışmanların, okullarda sıklıkla karşılaştıkları istenmeyen sorun davranışların akran zorbalığı, küfür/argo kelime, kurallara aykırı davranma, dedikodu, teknoloji bağımlılığı, iletişimsizlik, ödev yapmama ve kavga etmek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacılar istenmeyen sorun davranışların nedenlerinin aile, öğretmen, öğrenci, okul/sınıf, sosyal medya/TV/teknoloji ve toplum kaynaklı olduğunu bulmuşlardır. Araştırmaya katılan rehber öğretmen/psikolojik danışmanlar karşılaştıkları sorunların çözümünde aile, öğretmen, öğrenci, okul/sınıf, sosyal medya/TV/teknoloji ve toplum açısından önerilerini belirtmişlerdir. İstenmeyen sorun davranışları gidermek için en çok sırası ile aileye, öğrenciye, okula, öğretmene, topluma ve Milli Eğitim Bakanlığı'na sorumluluk düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan araştırmada istenmeyen sorun davranışların ortaya çıkmasında birçok farklı faktörün rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda en temelde aile ile başlayan çocuk yetiştirme sürecinin okul ile devamlılığında çocuğun hayatına dahil olan her faktörün istenmeyen sorun davranışlara neden olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan çocuğun küçüklükten itibaren yetiştirilme sürecinde takibinin yapılması ve okul-aile iş birliğinde önleyici çalışmaların yapılmasının sorunların henüz oluşmadan çözülmesini sağlayacağı sonucuna varılmıştır. Ayrıca okullarda istenmeyen sorun davranışların giderilmesinde rehberlik servislerinde görevli olan rehber öğretmen/psikolojik danışmanların görüşlerinin dikkate alınması ve iş birliği yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma bulguları doğrultusunda araştırmacılar istenmeyen sorun davranışların azaltılmasına yönelik bazı çözüm yolları ortaya koymuşlardır.

- Ailelere iletişim becerilerini güçlendirebilmeleri için eğitimleri verilebilir.
- Ailelerin okul ile iş birliğini artırıcı çalışmalar yapılabilir.
- Öğretmenlere yönelik çocukla doğru iletişim, etkili sınıf yönetimi, olumlu başa çıkma konularında hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.
- Öğretmenler öğrencilerin güçlü yönlerine vurgu yaparak olumlu davranışlarını pekiştirebilir.
- Öğrenciler kendilerine eğitimsel amaçlar belirleyebilir.
- Öğrencilere yönelik öz disiplin sağlama çalışmaları yapılabilir.
- Okul/sınıflarda öğrencilerin kuralları nedenleriyle birlikte oluşturmaları sağlanabilir.
- Okul/sınıflarda karşılaşılan istenmeyen sorun davranışlara ortak tutarlı tepki verilebilir.

- Okul/sınıflarda sosyal faaliyetlerin sayısı artırılarak öğrencilerin aidiyet duygusu geliştirmeleri sağlanabilir.
- Öğrencilerin sosyal medya/TV/teknolojiye erişimlerine sınırlamalar getirilebilir.
- Öğrencilere sosyal medya/TV/teknolojinin zararları ve yararlı kullanımları hakkında eğitici bilgilendirmeler yapılabilir.
- İstenmeyen sorun davranışların azaltılmasına yönelik toplumda farkındalık çalışmaları yapılabilir.

KAYNAKÇA

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(1), 1-14.

Bayar, A. & Balcı, M. (2023). Okul rehber öğretmenlerinin bakış açısından akran zorbalığı ve çözüm yolları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *10*(4), 87-105.

Bayar, A. & Ekim, R. (2021). Sınıf rehber öğretmenlerinin bakış açısından rehberlik hizmetleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, *6*(2), 331-344.

Çetin, B. (2013). Sınıfta İstenmeyen Öğrenci Davranışlarıyla İlgili Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 14*(1), 255-269.

Gökyer, N. & Doğan, B. (2016). İstenmeyen öğrenci davranışları ve nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26*(1), 93-106.

Gündüz, Y. & Can, E. (2023). Öğrenci Görüşlerine Göre Öğretmenlerin İstenmeyen Öğrenci Davranışlarını Yönetme Becerileri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32), 115-134.

Hatunoğlu, A., & Hatunoğlu, Y. (2006). Okullarda verilen rehberlik hizmetlerinin problem alanlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 14*(1), 333-338.

Korkmaz, N. H., Korkmaz, F. ve Özkaya, G. (2009). Elementary School Physical Education Teachers' Strategies Against Discipline Problems (Bursa Province Case). *İlköğretim Online, 8*(1), 119-128.

MEB. (2020). *Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yönetmeliği.* Resmi Gazete, 31213.

Özoğlu, S. Ç. (1982). *Eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Sadık, F. (2002). İlköğretim I. Aşama sınıf öğretmenlerinin sınıfta gözlemledikleri problem davranışlar. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(10), 1-23.

Siyez, D. M. (2009). Liselerde görev yapan öğretmenlerin istenmeyen öğrenci davranışlarına yönelik algıları ve tepkileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25*(25), 67-80.

Özoğlu, S. Ç. (1982). *Eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Tanyaş, B. (2014). Nitel araştırma yöntemlerine giriş: Genel ilkeler ve psikolojideki uygulamaları. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, *5*(1), 25-38.

PROCEEINGS BOOK

Ülkü, S. (1978). Okullarda Rehberlik. *Eğitim ve Bilim*, *3*(15), 31-40.

Yağar, F. & Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 1-9.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, *23*(112).

EĞİTİM KURUMLARINDA GÖREV YAPAN KADIN YÖNETİCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Prof. Dr., Adem BAYAR,
Amasya Üniversitesi, adembayar80@gmail.com - 0000-0002-8693-9523
Yüksek Lisans Öğrencisi, Gülçimen ÇALIŞKAN
Amasya Üniversitesi, glcmn.05@gmail.com - 0000-0002-2239-486X

ÖZET

Gündelik hayatta yer alan birçok faktör yöneticilerin liderlik etme davranışlarını etkilemektedir. Bu durum çoğu zaman yöneticilerin sorunlarla yaşamasına neden olmaktadır. Özellikle kadın yöneticilerin toplumsal önyargılar ve beklentilerden kaynaklı sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Bu bağlamda ilgili çalışmanın amacı, eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştığı sorunları belirlemek ve bu sorunların üstesinden gelinmesi için olası çözüm yollarını ortaya koymaktır. Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde fenomenolojik desen ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki katılımcılar amaçlı örneklem yöntemlerinden benzeşik (homojen/türdeş) örnekleme tekniği ile oluşturulmuş farklı eğitim kurumlarında görev yapan 10 kadın yöneticiden oluşmaktadır. Veriler araştırmacıların geliştirdiği 5 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanarak betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Çalışmaya katılan katılımcıların sorun kavramını çözülmesi gereken ve düzen bozan olarak tanımladıkları; yönetici kavramının ise özveri/çaba, olması gereken, düzen ve merhamet olarak tanımladıkları bulunmuştur. Eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin sıklıkla okul yönetimi, öğretmen, veli, öğrenci ve MEB/MEM/Mevzuat/Eğitim politikaları kaynaklı sorunlarla karşılaştıkları bulunmuştur. Eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştıkları sorunların üstesinden gelinmesi için okul yönetimi, öğretmen, veli, öğrenci ve MEB/MEM/Mevzuat/Eğitim politikaları açısından neler yapılabileceğine ilişkin çözüm yolları ortaya konulmuştur. Kadın yöneticilerin daha etkili olmasında en çok Milli Eğitim Bakanlığı'na, okul müdürüne ve topluma sorumlulukların düştüğü bulunmuştur. Çalışmada eğitim kurumlarında görev yapan kadın yöneticilerin birçok konuda erkek yöneticiler ile benzer sorunlar yaşamalarına rağmen farklı olarak cinsiyete dayalı olarak dikkate alınmama şeklinde sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyete dayalı sorunlar, çalışılan bölgenin kültürel yapısına bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bu doğrultuda araştırmacılar okullarda görev yapan kadın yöneticilerin özellikle cinsiyete dayalı yaşadıkları sorunların kadınların toplumsal olarak çalışma hayatındaki konumunun kabullenilmesi ile çözüleceği sonucuna varmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, kadın, sorun.

GİRİŞ

Değişim bir süreçtir ve günümüzde teknolojinin gelişimi ile birlikte toplumsal hayatta bu değişimin çok daha hızlandığı görülmektedir. Toplumsal değişimin en çok hissedildiği alanlardan olan eğitim alanındaki bu değişim eğitim kurumları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Eğitim kurumları günümüzde eğitim işlevinin yanında toplumsal gelişmelere de duyarlı, günümüz dünyasının ortamına hazır, yaşamın somut akışından uzaklaşmadan, dış çevresel

PROCEEINGS BOOK

etkilere karşı kendini muhafaza edebilen ve sürekli sorgulayarak değişime açık olan örgütler olmalıdır (Beycioğlu &Aslan, 2010). Bazı gelişmiş ülkelerde eğitim kurumlarının etkililiği ve bu kurumlardaki yöneticilerin sahip oldukları yeterlilikler arasında ilişki olup olmadığı tartışılmaktadır (Çelikten, 2004). Literatürde ise eğitim kurumlarının geliştirilmesine dair çabaların başarılı olmasında eğitim kurumlarındaki yöneticilerin etkili olduğuna dair görüşler bulunmaktadır (Demirtaş & Özer, 2014). Bu bağlamda eğitim kurumlarının değişim ve gelişim süreçlerinde etkili olan yöneticilerin bazı yeterliliklere sahip olması gerekmektedir (Ağaoğlu, Altınkurt, Yılmaz & Karaköse, 2012).

Eğitim kurumlarındaki yöneticilerin davranışlarının öğrencilerin eğitim süreçlerini etkilediği düşünülmektedir. Yöneticiler öğrencileri sık sık okul ve sınıflarda gözlemlemekte ve öğrenciler ile yakından ilgilenmektedirler. Bazı yöneticilerin ise kuralları sıkı bir şekilde uygulamaya çalıştıkları görülmektedir. Yöneticilerin disiplin kurallarını sıkı sıkıya uygulamalarında istenmeyen sorun davranışı azaltma isteği bulunmasına rağmen bu durumun öğrenci başarısını etkilediği ortadadır (Uluruh, 2008). Yöneticiler sadece eğitim kurumunu yönetme sorumluluğuna sahip değillerdir. Aynı zamanda eğitim-öğretim süreçlerinde aktif olarak bulunmak durumundadırlar. Yöneticilerin öğretmen ve ailelerin de eğitim sürecine katılmaları ve öğretimi artırıcı çalışmalarda yer alabilmeleri için organize olmalarında onları teşvik etmeleri öğrenci başarısını etkileyeceğinden önemli görülmektedir (Gökçe, 2000). Öğretmen ve yöneticilerin dayanışma içerisinde hareket etmeleri eğitim kurumlarında başarıya ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu açıdan bakıldığında yöneticilerin öğretmelere en uygun öğretme ortamını sağlayacak anlayışa sahip olmaları da önemlidir. Görüldüğü üzere okul başarısı her ne kadar başka faktörlerden etkileniyor olsa da kurum yöneticisinin yeterliliklerini etkili bir şekilde kullanması öğrencinin eğitim sürecinden alacağı verim üzerinde kilit rol oynamaktadır (Sarı & Cenkseven, 2008).

Eğitim kurumlarında yöneticilerin verdikleri kararlar hem okul içini hem okul dışını etkilemektedir (Gökalp, 2006). Eğitim yöneticisi kurumun etkili, sürekli, çevresine uyumlu ve örgüt içinden ya da dışından gelen istekleri cevaplamasından sorumludur (Çelikten, 2004). Geçmişte yöneticilerin eğitim kurumlarını etkili yönetebilmeleri, kurum başarısını sağlamaları, toplumsal görevleri tamamlamaları ve insancıl özelliklere sahip olmaları beklenmekteydi (Boydak Özan, Nanto & Öztürk, 2020). Ancak günümüzde değişen yönetici yeterliliklerine göre yöneticilerin öncü, güven verici, vizyoner, samimi, esnek, yeniliklere duyarlı, özverili ve değişime yönelik girişimlerde bulunan lider olmaları beklenmektedir (Beycioğlu &Aslan, 2010).

Değişim dünya üzerindeki dengelerin farklılaşmasına neden olurken kadınlarında toplumsal yaşam içerisinde daha aktif ve üretken rol almaya başlamalarını sağlamıştır. Kadının kırsal yaşamda üstlendiği rollerini aşarak yönetim organizasyonlarında yer almasında kendisini hem erkekten farklı olarak ispat etmek zorunda kalması hem de değişen dünyaya uyum sağlaması açısından zorlu bir süreç yaşamasına neden olmuştur. Ancak günümüzde kadınların bu zorlu süreci aşarak güçlü birer birey oldukları herkes tarafından kabul edilmektedir (Erinçin, 2005).

Değişim ve gelişim sürecinden etkilenen eğitim kurumlarında öğretmenlerin birçoğunun kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Ancak eğitim yönetiminin her düzeyinde yöneticilik

pozisyonunda kadınların oranının ise tam tersine düşük olduğu göze çarpmaktadır (Alican & Çelik, 2017). Atama ve yükselme konusunda bir engel olmamasına rağmen kadınların eğitim kurumlarında yönetici pozisyonlarına gelemedikleri gözlenmektedir (Çelikten, 2004). Bu durumu çözmek için 10 Haziran 2014'de çıkarılan 29026 sayılı kanunda düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre tamamı kız öğrencilerden oluşan örgütlerin yöneticileri kadın olmak zorundadır. Ayrıca yatılı kız öğrencisi bulunan kurumlarda müdür yardımcılarından en az birinin kadın olması zorunludur. Yine aynı kanunun başka maddesinde yapılan değişiklik ile karma eğitim yapan ve müdür yardımcısı sayısı üç ve üzeri olan kurumlarda bir müdür yardımcısı kadın olmak zorundadır (Süleymanova, 2019).

Kadınların yönetim pozisyonlarında yer almayışı dünya çağında gözlenen bir durumdur. Dünyada ilköğretimde çalışan kadın öğretmen sayısı çok olmasına rağmen yöneticilik pozisyonunda istenen sayıda kadın yer almamaktadır. Türkiye' de de kadın ve erkek öğretmen sayıları birbirine yakın olmasına rağmen erkeklerin yöneticilik pozisyonunda daha çok yer aldığı görülmektedir. Eğitim kurumlarında yönetici olarak görev alan kadınların oranının sadece %3 olduğu tespit edilmiştir (İnandı, Özkan, Peker & Atik, 2009). Bu doğrultuda dünyanın birçok yerinde üst eğitim seviyelerine doğru kadın çalışan sayısının azaldığı görülmektedir (Çelikten, 2004).

Toplumda çoğunlukla kadınların öğretmenlik mesleğini tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum öğretmenlik mesleğinin annelik rolünün bir uzantısı olarak görülmesine bağlanmaktadır. Dolayısıyla kadın iş yaşamında çalışırken kadına dair atfedilen rolleri yerine getirdiği düşünüldüğünden öğretmenlik mesleğini tercih eden kadın sayısı artmaktadır. Ancak bu düşünce yapısı aynı zamanda öğretmenliğin kadın mesleği yöneticiliğin erkek mesleği olarak görülmesine neden olduğundan kadınların eğitim kurumlarında yönetici olmak istemelerini engellemektedir. Literatürde kadın öğretmenlerin yöneticiliği bırakmalarında ailevi, sosyal, kişisel sebepler ve yıpranma gibi faktörlerin neden olduğuna dair görüş birliği bulunmaktadır (Süleymanova, 2019). Kadınların kariyerlerini geliştirme süreçlerinde önemli görülen faktörler; eğitim, çalışma saati, yaş ve medeni durumdur. Kadınların öğretmenlikten yöneticilik pozisyonuna geçmeleri halinde çalışma saatlerinin uzadığı ve iş saatleri dışında da çalışmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Ayrıca kadınların annelik sorumluluğu ile çocuklarına öncelik vermeleri yöneticiliğe belirli bir yaştan sonra yönelmelerine neden olmaktadır (Çelikten, 2004). Yapılan gözlemler kadınların özgüvenlerinin düşük olması ve kendilerine güven duymamalarından dolayı yöneticiliğe olumlu bakmadıklarını göstermektedir (Lüleci, 2019).

Eğitim kurumlarındaki kadın yöneticiler; okul işlerine daha az vakit ayırma, yöneticilerde bulunması beklenen vizyoner görüşe sahip olmama, olayları tek açıdan değerlendirip ayrıntılı düşünmeme ve toplumun bakış açısına uygun olmama gibi nedenlerle eleştirilmektedirler. Buna karşın eğitim kurumlarındaki kadın yöneticilerin toplumda daha bakımlı ve zarif görüntüye sahip olmaları takdir edilmektedir. Ayrıca kadın yöneticilerin öğrenci ile veli iletişiminde ve yardım etkinliklerinde erkek yöneticilere göre daha başarılı oldukları görülmektedir (Süleymanova, 2019).

Toplumda kadına yönelik yer alan inançlar aileleri de etkilemektedir. Çocuklarının sıkı bir disiplin ile iyi olabileceğini düşünen veliler eğitim kurumlarında daha çok erkek yöneticileri ya da davranışları otoriter olan kadın yöneticileri tercih etmektedirler. Ayrıca bazı veliler kadın yöneticilerin erkek öğrenciler üzerinde etkili olmayacağını düşünmektedirler. Velilerin bu şekilde düşünce yapısına sahip olmaları da kadın öğretmenlerin yöneticiliğe geçme düşüncelerini engellediği düşünülmektedir (İnandı, Özkan, Peker & Atik, 2009).

Yöneticilerin liderlik davranışları ve etkilendikleri faktörler üzerine araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Cinsiyete dayalı yapılan araştırmalarda çoğunlukla kadın yöneticilerin iddialı olmayan, özgüvenlerinin az olduğu davranışlar sergiledikleri ve insanlara yönelik daha destekleyici, demokratik ve uyumlu davranışlar gösterdikleri; erkek yöneticilerin ise iddialı, özgüvenlerinin yüksek, baskın, otokratik ve daha çok işe yönelik davranışlar gösterdikleri tespit edilmiştir. Buna karşın kadın ve erkek yöneticiler arasında birlikte sosyalleşme, dış çevrenin kabul edebileceği davranışların gösterilmesi ve yöneticilere aynı düzeyde sorumluluk verilmesi gibi nedenlerden dolayı cinsiyete dayalı farklılık bulunmadığını tespit eden çalışmalarda bulunmaktadır (Durmuş, 2001).

Yukarıda görüldüğü üzere gündelik hayatta yer alan birçok faktör yöneticilerin liderlik etme davranışlarını etkilemektedir. Bu durum çoğu zaman yöneticilerin sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Özellikle kadın yöneticilerin toplumsal önyargılar ve beklentilerden dolayı daha fazla sorun yaşadıkları görülmektedir (Durmuş, 2001). Bu anlamda bu çalışmanın amacı eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştığı sorunları belirlemek ve olası çözüm yollarını ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmak için şu sorulara yanıt aranmıştır. Katılımcılara göre;

1. Sorun kavramının tanımı nedir?
2. Kadın yöneticiler okullarda ne tür sorunlarla karşılaşmaktadırlar?
3. Kadın yöneticilerin okullarda karşılaştıkları sorunların üstesinden gelinmesi için neler yapılmalıdır?

YÖNTEM

Bu başlık altında araştırma sürecine dair araştırmanın yöntemi, deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmalarda veri toplama yöntemleri gözlem, görüşme, doküman analizidir. Olay ve olgular olduğu gibi doğal bağlamında bütünlüğü korunacak şekilde izlenir (Aydın, 2018). Araştırmacı araştırmak istediği soruna ilişkin temaları fark ederek topladığı verileri sistemli hale getirir ve buradan bir sonuca ulaşır (Baltacı, 2017).

Araştırma Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik (olgubilim) deseni tercih edilmiştir. Konu, kişi ve kişinin bilinçaltı birikimleri fenomenolojik araştırmalar için incelenir. Kişinin subjektif deneyimleri fenomenolojik araştırmanın konusudur. Keder sevgi korku ya da öfke evrensel fenomenlerdir. Esas hedef de bu tecrübeleri kişisel tecrübelerin doğasına göre

anlamlandırmaktır. Olgubilim diye bilinen fenomenoloji durumların ve olguların oluşlarını araştırmaya ya da açıklamaya eğilimlidir. Araştırmacı açıklayacağı fenomeni dikkatle izleyerek gereken tüm bilgiyi biriktirip geride kalan durumu ortaya koyar. Bu sayede fenomenolojik incelemeyle katılanların ne olduğu ya da nasıl olduğu iyice bakılarak araştırılır (Tutar, 2023).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemi uygulanarak benzeşik (homojen/türdeş) örnekleme tekniğiyle belirlenen katılımcılardan meydana gelmektedir. Amaçlı örnekleme yönteminde asıl amaç, çalışmanın alanıyla alakalı kişi, olgu ya da sorun için ayrıntılı bir araştırma yapmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Benzeşik örneklemede maksimum örneklemenin tam aksine ufak, homojen bir örneğinin birleşimi stratejisi bulunur; sebebi ise belirlenmiş olan grubu iyice araştırmaktır. Bu kısımda elma ve portakalları ayırt edemedikleri nedeniyle araştırmacılar eleştiri alırlar. Homojen çalışmaların belirlenmesiyle araştırma sentezcileri bir bakıma bu sorunu aşabilirler. Homojen örnekler yapılan çalışmalar için açıklayıcı bir karşılaştırma basitçe verilebilir (Yağar & Dökme, 2018).

Bu araştırmada katılımcılar eğitim kurumlarında görev alan 10 kadın yöneticiden meydana gelmektedir. Katılımcıların kişisel hiçbir verisine araştırmada yer verilememiş olup katılımcılara ait ifadelerden bazılarına bulgular kısmında yer verilmiştir. Çalışmaya dahil olan kadın yöneticiler KY1, KY2, KY3,...ve KY10 biçiminde kodlanmıştır.

Çizelge 1. Çalışmaya Katılan Kadın Yöneticilere İlişkin Demografik/Betimsel Veriler

	Yaş	**Mesleki Kıdem**	**Yöneticilik Süresi**	**Okul Türü**	**Eğitim Seviyesi**
Kadın Yönetici 1	54	20 yıl üzeri	8 yıl üzeri	Okul öncesi	Lisans
Kadın Yönetici 2	50	20 yıl üzeri	4-8 yıl	Ortaöğretim	Lisans
Kadın Yönetici 3	44	5-10 yıl	1-4 yıl	Ortaöğretim	Lisans
Kadın Yönetici 4	43	5-10 yıl	1-4 yıl	Ortaöğretim	Lisans
Kadın Yönetici 5	42	5-10 yıl	4-8 yıl	Ortaöğretim	Yüksek Lisans
Kadın Yönetici 6	40	10-20 yıl	4-8 yıl	İlkokul	Lisans
Kadın Yönetici 7	36	10-20 yıl	4-8 yıl	Ortaöğretim	Lisans
Kadın Yönetici 8	33	1-5 yıl	1-4 yıl	Ortaokul	Lisans
Kadın Yönetici 9	30	5-10 yıl	1-4 yıl	Ortaöğretim	Lisans
Kadın Yönetici 10	30	1-5 yıl	1-4 yıl	Ortaöğretim	Yüksek Lisans

Çizelge 1'de görüldüğü üzere katılımcıların 2'si 30 yaşında olup diğer katılımcıların yaşları farklılaşmaktadır. Katılımcıların 2'si 20 yıl ve üzeri, 2'si 10-20 yıl, 4'ü 5-10 yıl ve 2'si 1-5 yıllık mesleki kıdeme sahiptir. Katılımcıların 1'i 8 yıl üzeri, 4'ü 4-8 yıl ve 5'i 1-4 yıl süre ile yöneticilik yapmıştır. Katılımcıların 1'i okul öncesi, 1'i ilkokul, 1'i ortaokul ve 7'si ortaöğretimde görev yapmaktadır. Katılımcıların 2'si yüksek lisans ve 8'i lisans mezunudur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

PROCEEINGS BOOK

Bu araştırmada veriler, araştırmacılar tarafından oluşturulan (5 soruluk) yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formu araştırmanın hedefi dikkate alınarak oluşturulmuştur. Öncelikle ilgili literatür taranmış olup soruların anlaşılabilirliğini ölçmek için iki kadın yönetici ile ön görüşme yapılıp forma dair geribildirimler alınmıştır. Danışman öğretim üyesi ile görüşülerek forma son hali verilmiştir.

Veriler toplanmadan önce kadın yöneticilere çalışma konusu hakkında bilgi verilerek soruları tarafsız cevaplamaları istenmiştir. Kadın yöneticilerin kendilerini rahatça ifade edebilecekleri yer (okul, kafeterya vb.) ve zamanda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kadın yöneticilerden izin alınarak görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Kayıt altına alınan görüşmeler Word programında yazılı hale getirilmiştir. Ses kaydına izin vermeyen yöneticiler ile yazılı form paylaşılmış olup kendilerinin doldurması sağlanmıştır. Kadın yöneticiler ile tekrar görüşme ayarlanarak yazılı hale getirilen görüşlerine dair katılımcı teyidi alınmıştır.

Toplanan veriler analiz edilirken betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz araştırma tasarımı çerçevesinde teması daha önce belirlenmiş ve çeşitli tekniklerle toplanan verilerin özetlenmesini ve yorumlanmasını kapsayan nitel veri analizi çeşididir. Burada araştırmacı gözlediği ya da görüştüğü kişilerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtabilmek için sıklıkla doğrudan alıntılara yer verebilir. Burada temel amaç elde edilen bulguların özetlenmiş ve yorumlanmış olarak verilmesidir (Aydın, 2018). Araştırmacılar tarafından öğretmenlerin kişisel bilgileri gizli kalacak biçimde veriler kodlanmış, öğretmenlerin vermiş olduğu yanıtların bir kısmı bulgular bölümünde örnek cümle olarak yer almıştır.

BULGULAR

Bu çalışmanın amacı eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştığı sorunları tespit etmek ve olası çözüm yollarını ortaya koymaktır. Araştırmanın bu bölümünde görüşme sorularına göre betimsel analiz ile çözümlenen veriler sırasıyla yer almaktadır.

Birinci Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

Birinci görüşme sorusu 'Sorun kavramını nasıl tanımlarsınız?' şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlara göre sorun kavramı; 1. çözülmesi gereken ve 2. düzen bozan şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Sorun Kavramına İlişkin Bulgular

No	Kod	*f*	%	Örnek Cümle
1	Çözülmesi gereken	8	80	'Hayatın olağan akışına aykırı olarak gelişen, çözülmesi gereken durum' (KY5).
2	Düzeni bozan	2	20	'Düzeni ve işleyişi bozan her türlü şey.'(KY1).
	Toplam	10	100	

Çizelge 2'de yer aldığı üzere katılımcılara göre sorun kavramı; %80 oranında çözülmesi gereken ve %20 oranında düzeni bozan olarak görülmektedir.

İkinci Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

İkinci görüşme sorusu 'Eğitim kurumlarında kadın yöneticisi denildiğinde aklınıza ne gelmektedir?' şeklindedir. Katılımcıların kadın yönetici kavramına ilişkin algıları; 1.

PROCEEINGS BOOK

özveri/çaba, 2. olması gereken, 3. düzen ve 4. merhamet şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3. Kadın Yönetici Kavramına İlişkin Bulgular

No	Kod	*f*	%	Örnek Cümle
1	Özveri/çaba	4	40	'Çoğunlukla erkeklerin çalıştığı ortamda kadın yönetici olarak çok daha fazla çaba göstererek var olmaya çalışmak.' (KY4).
2	Olması gereken	2	20	'Her eğitim kurumunda en az bir tane kadın yönetici olması gerektiği kanaatindeyim'(KY10).
3	Düzen	2	20	'Bana göre kadın yöneticinin olduğu yerde temizlik, düzen vardır.' (KY1).
4	Merhamet	2	20	'…merhamete dayalı yönetim olmalı.'(KY6).
	Toplam	10	100	

Çizelge 3'te yer aldığı üzere katılımcılara göre kadın yönetici; %40 oranında özveri/çaba, %20 oranında olması gereken, %20 oranında düzen ve %20 oranında merhamet olarak görülmektedir.

Üçüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

Üçüncü görüşme sorusu 'Kadın yönetici olarak okullarda ne tür sorunlarla karşılaşmaktasınız?' şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlara göre kadın yöneticilerin sıklıkla karşılaştıkları sorunlar; 1. veli kaynaklı, 2. öğretmen kaynaklı, 3. öğrenci kaynaklı, 4. okul yönetimi kaynaklı ve 5. MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikalarından kaynaklı şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 4'te gösterilmiştir.

Çizelge 4. Eğitim Kurumlarında Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

No	Tema	Kod	*f*	%	Örnek Cümle
1	Veli kaynaklı f=10 %27	İletişim problemleri	5	50	'İletişim problemleri. Velilerin kültür seviyelerinin farklı olması sebebiyle.'(KY5).
		Dikkate alınmama	3	30	'Yerel sebeplerden ötürü dikkate alınmamak.'(KY2).
		Saygısızlık	2	20	'Saygısız velilerle karşılaşmak.'(KY1).
2	Öğretmen kaynaklı f=8 %22	İşin değersizleştirilmesi	4	50	'İşin değersizleştirilmesi, sürekli itiraz.'(KY8).
		Dikkate alınmama	4	50	'Erkek idareci kadar sözümüzün geçmemesi.'(KY3).
3	Öğrenci kaynaklı f=8 %22	Amaçsız olunması	3	37	'Öğrencilerin bir hedefinin olmaması, ne istediklerini bilmemeleri, sorumluluk duyguları olmaması…'(KY8).
		Saygısızlık	3	37	'Saygısız davranan ve kadın olduğumuzdan ötürü güce dayalı bir yaptırım uygulayamayacağımızı düşünürsek üste çıkmaya çalışan öğrenci grubu.' (KY10).
		Şiddete ilgi olması	2	25	'…yeni neslin şiddete ve argoya meyilli olması, sosyal medyanın olumsuz etkileri.'(KY6).
4	Okul yönetimi kaynaklı	Dikkate alınmama	4	57	'Bulunduğum yere göre kadınlara itimat edilmemesi.' (KY2).

PROCEEINGS BOOK

		Ön yargılar	3	43	'Cinsiyetçi okul müdürleri tarafından işimizi tam hakkıyla yapamayacağımız düşünülmekte.'(KY4).
5	MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikaları kaynaklı f=3 %8	Düzenlenmemiş yönetmelik	2	67	'Kötü disiplin yönetmeliği (okul ve pansiyon).' (KY10).
		Liyakatsizlik	1	33	'…idarecilerin liyakat sahibi olmaması.'(KY3).
		Toplam	36	100	

Çizelge 4'te görüldüğü üzere kadın yöneticilerin eğitim kurumlarında karşılaştıkları sorunlar %27 veli kaynaklı, %22 öğretmen kaynaklı, %22 öğrenci kaynaklı, %19 okul yönetimi kaynaklı ve %8 MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikalarından kaynaklı sorunlar olduğu görülmektedir.

Çizelge 4'te yer aldığı üzere katılımcılara göre eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştığı veli kaynaklı sorunlar %50 oranında iletişim problemleri, %30 oranında dikkate alınmama ve %20 oranında saygısızlık; öğretmen kaynaklı sorunlar %50 oranında işin değersizleştirilmesi ve %50 oranında dikkate alınmama; öğrenci kaynaklı sorunlar %37 oranında amaçsız olunması, %37 oranında saygısızlık ve %25 oranında şiddete ilgi olması; okul yönetimi kaynaklı sorunlar %57 oranında dikkate alınmama ve %43 oranında ön yargılar; MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikalarından kaynaklı sorunlar %67 oranında düzenlenmemiş yönetmelik ve %33 oranında liyakatsizlik olduğu görülmektedir.

Dördüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

Dördüncü görüşme sorusu 'Kadın yönetici olarak okullarda karşılaştığınız sorunların üstesinden gelinmesi için neler yapılmalıdır?' şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlara göre eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştıkları sorunların üstesinden gelinmesi için; 1. okul yönetimi açısından, 2. öğretmen açısından, 3. MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikalarından açısından, 4. öğrenci açısından ve 5. veli açısından yapılabilecekler şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5. Eğitim Kurumlarında Kadın Yöneticilerin Karşılaştığı Sorunların Üstesinden Gelinmesi İçin Çözüm Yollarına İlişkin Bulgular

No	Tema	Kod	*f*	%	Örnek Cümle
1	Okul yönetimi açısından f=8 %27	Adil yaklaşım	5	63	'Çalışma hayatında cinsiyet kavramına karşıyım. Kişilere dokunulmama şeklinde yaklaşılmamalı, herkese adil davranılmalı.' (KY4).
		Bütünsellik	3	37	'Bütünsel olarak daha çözüm odaklı olunmalı.'(KY8).
2	Öğretmen açısından f=7 %24	Kabullenme	4	57	'Erkek idareci kadar bizim de bu görevde çalışmamızın normal karşılanması gerekir.'(KY1).

PROCEEINGS BOOK

		İletişimi/iş birliğini artırma	3	43	'Her anlamda öğretmenler yöneticilerle iş birliği içinde olmalıdır.'(KY7).
3	MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikaları açısından f=6 %20	Çalışma şartlarını iyileştirme	4	67	'Kadın yöneticiler için çalışma şartları daha uygun hale getirilebilir.' (KY3). 'Yaş sınırı getirilmeli sosyal medya kullanımına.'(KY1).
		Destekleyici tavır	2	33	'Üst düzey yöneticilerin problem çıktığında kadın yöneticiyi destekleyen bir tavır benimsemesi uygun olur.' (KY6).
4	Öğrenci açısından f=5 %17	Saygı geliştirme	3	60	'Öğrencilerin kadın yöneticilere saygılı olmasına yönelik çalışmalar yapılmalı.'(KY10).
		Doğru yönlendirme	2	40	'Öğrencilerin ahlaki yönden gelişmelerini sağlayacak yönlendirmeler yapılmalı.' (KY8).
5	Veli açısından f=3 %10	Kabullenme	3	100	'Veliler kadınlarında iş hayatında aktif bulunabileceklerini kabul etmeliler.' (KY5).
		Toplam	29	100	

Çizelge 5'te görüldüğü üzere kadın yöneticilerin eğitim kurumlarında karşılaştıkları sorunların üstesinden gelinmesi için %27 okul yönetimi açısından, %24 öğretmen açısından, %20 MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikaları açısından, %17 öğrenci açısından ve %10 veli açısından yapılabilecekler olduğu görülmektedir.

Çizelge 5'te yer aldığı üzere katılımcılar tarafından eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştığı sorunların üstesinden gelinmesi için okul yönetimi açısından %63 oranında adil yaklaşım ve %37 oranında bütünsellik; öğretmen açısından %57 oranında kabullenme ve %43 oranında iletişimi/iş birliğini artırma; MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikaları açısından %67 oranında çalışma şartlarını iyileştirme ve %33 oranında destekleyici tavır; öğrenci açısından %60 oranında saygı geliştirme ve %40 oranında doğru yönlendirme; veli açısından %100 oranında kabullenme önerildiği görülmektedir.

Beşinci Görüşme Sorusuna İlişkin Bulgular

Beşinci ve son görüşme sorusu 'Sizce eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin daha etkili olmasında en çok kimlere/nasıl sorumluluk düşmektedir?' şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlara göre eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin daha etkili olmasında en çok sorumluluk; 1. Milli Eğitim Bakanlığı, 2. okul müdürü ve 3. toplum şeklindedir. Katılımcıların yanıtlarına ilişkin detaylı veriler aşağıdaki Çizelge 6'da gösterilmiştir.

Çizelge 6. Eğitim Kurumlarında Kadın Yöneticilerin Daha Etkili Olmasında En Çok Kimlere/Nasıl Sorumluluk Düşeceğine İlişkin Bulgular

No	**Kod**	***f***	**%**	**Örnek Cümle**
1	Millî Eğitim Bakanlığı	5	50	'En çok aileye sorumluluk düşmektedir.'(KY3).
2	Okul Müdürü	3	30	'…öğrencinin kendisini düzenlemesi gerekiyor.'(KY10).
3	Toplum	2	20	'Okul yönetimi öğretmen aile öğrenci ve çevreye sorumluluk düşmektedir.'(KY5).

PROCEEINGS BOOK

	Toplam	10	100	

Çizelge 6'da yer aldığı üzere katılımcılara göre eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin daha etkili olmasında en çok sorumluluk; %50 oranında Milli Eğitim Bakanlığı, %30 oranında okul müdürü ve %20 oranında topluma düştüğü görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştıkları sorunları belirlemek ve olası çözüm yollarını ortaya koymaktır.

Araştırmacılar araştırmanın amacı doğrultusunda ilk olarak katılımcıların sorun kavramını 'çözülmesi gereken' ve 'düzen bozan' olarak tanımladıklarını bulmuşlardır. Araştırmacılar katılımcıların kadın yönetici kavramını ise 'özveri/çaba', 'olması gereken', 'düzen' ve 'merhamet' olarak tanımladıklarını bulmuşlardır.

Araştırmacılar eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin sıklıkla karşılaştıkları sorunların 'veli kaynaklı', 'öğretmen kaynaklı', 'öğrenci kaynaklı', 'okul yönetimi kaynaklı' ve 'MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikaları kaynaklı' olduğunu bulmuşlardır. Araştırmacılar eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştıkları veli kaynaklı sorunların; iletişim problemleri, dikkate alınmama ve saygısızlık olduğunu bulmuşlardır. Öğretmen kaynaklı sorunların; işin değersizleştirilmesi ve dikkate alınmama olduğunu bulmuşlardır. Öğrenci kaynaklı sorunların; amaçsız olunması, saygısızlık ve şiddete ilgi olması olduğu bulmuşlardır. Okul yönetimi kaynaklı sorunların; dikkate alınmama ve ön yargılar olduğunu bulmuşlardır. MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikalarından kaynaklı sorunların; düzenlenmemiş yönetmelik ve liyakatsizlik olduğunu bulmuşlardır.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde ortaöğretimde görev yapan öğretmenler ile yapılan araştırma bulgularına göre kadın öğretmenlerin yöneticiliği düşünmemelerinin nedenleri kadınların kişilik özelliklerinin etkisi, toplumun kültürel yapısının kadın yöneticiye bakış açısı ve yöneticilik için gerekli olan mesleki yeterliliklerin kadın öğretmenlerde ne kadar olduğu olarak tespit edilmiştir (Alican & Çelik, 2017). Kadın yönetici ve öğretmenlerin görüşlerinin alındığı bir başka araştırmaya göre kadın okul yöneticilerinin iki karşılaştığı iki tür sorun bulunmaktadır. Birincisi kadın yöneticilerin kendilerinden kaynaklanan bireysel engellerken, ikincisi toplum tarafından yapılan baskı ve kadına dair toplumda yer alan rollerden kaynaklanan toplumsal engellerdir. Ayrıca araştırmada kadın yöneticilerin aile içindeki sorumlulukları, eş ve anne rolleri nedeniyle eğitim kurumlarında sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Kadın okul yöneticilerinin toplumsal olarak kabullenme sürecinde yaşadıkları zorlukları aşmak için erkeksi davranışlar sergilemeleri de karşılaştıkları başka bir sorundur (Lüleci, 2019). Altınışık'ın (1995) gerçekleştirdiği araştırma sonucuna göre ise kadın öğretmenler yönetici olmayı istememekte ve yöneticilik konusunda erkek öğretmenler tercih edilmektedir. Ayrıca kadın yöneticilerin zamanı yetiştirme konusunda ve toplumsal yapının kadın yöneticiye bakış açısından dolayı sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Örücü, Kılıç ve Kılıç'ın (2007) hem kadın hem erkek yönetici ve öğretmenlerle gerçekleştirdiği araştırma bulgularına göre kadına atfedilen toplumsal rollerden dolayı kadın yöneticilerin sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Kadın yöneticilerin hemcinslerinin kıskançlık ve üst yönetimde bulunmalarını

istememelerinden dolayı zorbalığına maruz kaldıkları ve sorunlar yaşadıkları da tespit edilmiştir. Ayrıca kadın yöneticilerin ailelerine ayırmaları gereken zamanı ve iş zamanını yetiştirememelerinden dolayı (iş seyahatleri, toplantıların uzaması, kurum birliğini sağlamaya yönelik akşam yemekleri vs.) sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir.

Araştırmacılar eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin sıklıkla karşılaştığı sorunların üstesinden gelinmesi için 'okul yönetimi açısından', 'öğretmen açısından', 'MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikaları açısından', 'öğrenci açısından' ve 'veli açısından' neler yapılabileceğine ilişkin çözüm yollarını ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştığı sorunların üstesinden gelinmesi için okul yönetimi açısından; adil yaklaşım ve bütünsellik çözüm yolunu bulmuşlardır. Öğretmenler açısından; kabullenme ve iletişimi/iş birliğini artırma çözüm yolunu bulmuşlardır. MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikaları açısından; çalışma şartlarını iyileştirme ve destekleyici tavır çözüm yolunu bulmuşlardır. Öğrenci açısından; saygı geliştirme ve doğru yönlendirme çözüm yolunu bulmuşlardır. Veli açısından kabullenme çözüm yolunu bulmuşlardır.

Literatürde kadın yöneticilerin sorunların üstesinden gelmeleri için kişisel özelliklerini göz önüne alarak sorunlarla mücadele etmeleri gerektiği belirtilmiştir (Alican & Çelik, 2017). Berberoğlu (1989) yaptığı araştırma sonucunda kadın yöneticilerin sorunların üstesinden gelebilmesi için yetkiler, personel sayısı, verilecek eğitimler gibi konularda kadın yöneticilere de aynı olanakların verilmesini ve ayrım yapılmamasını önermiştir. Kadın yöneticilerin görüşlerinin dikkate alınmasını ve kadın yöneticilerden beklentilerin erkek yöneticiler ile aynı olmaması gerektiğini belirtmiştir. Kadın yöneticilere aileleri ile ilgilenme fırsatı da tanınmasını, eş ve çocuk sahibi olma özelliklerine saygı duyulmasını ve bu doğrultuda çalışma sürelerinde düzenlemeler yapılmasını önermiştir. Çelikten (2004) ise yaptığı araştırma sonucunda kadın yöneticilerin karşılaştığı sorunların giderilebilmesi için toplumsal değerlerin, kanunların kadına bakış açısını değiştirmesi gerektiğini belirtmiştir. Kadın yöneticiler ile ilgili önyargılar yerine bilimsel verilere dayalı çalışmaların yapılmasını ve kadın yöneticilerin gerekliliğini vurgulayan ve yaşadıkları sorunların giderilmesini sağlayacak yasaların getirilmesini önermiştir. Lüleci (2019) ise yaptığı araştırma bulgularına dayanarak kadın yöneticilere yönelik önyargıları gidermek için kadın yöneticilere ve aday yöneticilere eğitimler verilebileceğini belirtmiştir. Kadın yöneticilerin bireysel karşılaştıkları sorunların giderilmesi için özgüven geliştirme gibi seminer çalışmalarının etkili olabileceğini belirtmiştir. Kadın yöneticilerin karşılaştığı sorunların giderilmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılmasını ve liderlik eğitimi, girişimcilik gibi sosyal etkinlikler ile kadın yöneticilerin desteklenmesini de önermiştir.

Araştırmacılar eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin daha etkili olmasında en çok sorumluluğun; Milli Eğitim Bakanlığı'na, okul müdürüne ve topluma düştüğünü bulmuşlardır.

Bu araştırmada eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştığı sorunları tespit etmek ve olası çözüm yollarını önermek amaçlanmıştır. Araştırma bulguları doğrultusunda sorun kavramının çözülmesi gereken ve düzen bozan olarak tanımlanırken; yönetici kavramının ise özveri/çaba, olması gereken, düzen ve merhamet olarak tanımlandığı bulunmuştur. Eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin sıklıkla okul yönetimi kaynaklı, öğretmen kaynaklı, veli kaynaklı, öğrenci kaynaklı ve MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikaları kaynaklı

sorunlarla karşılaştıkları bulunmuştur. Eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştığı sorunların üstesinden gelinmesi için okul yönetimi açısından, öğretmen açısından, veli açısından, öğrenci açısından ve MEM/Milli Eğitim/Mevzuat/Eğitim politikaları açısından neler yapılabileceğine ilişkin çözüm yollarını ortaya koymuşlardır. Kadın yöneticilerin daha etkili olmasında ise Milli Eğitim Bakanlığı'na, okul müdürüne ve topluma en çok sorumluluğun düştüğünü bulmuşlardır.

Yapılan araştırmada kadın yöneticilerin eğitim kurumlarında erkek yöneticiler ile benzer sorunlar yaşadıkları, cinsiyete dayalı olarak dikkate alınmama şeklinde sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak cinsiyete dayalı sorunların çalışılan bölgenin kültürel yapısına bağlı olarak yaşandığı sonucuna varılmıştır. Kadın yöneticilerin yaşadığı sorunların giderilmesinde kadınların toplumsal olarak çalışma hayatındaki konumunun kabullenilmesi ile çözüleceği sonucuna varılmıştır. Toplumsal hayatta öğretmenler öğrencilerin birer rol modeli ve ailelerin geçmişten beri saygınlıkla bahsettikleri meslek grubudur. Bu doğrultuda eğitim kurumlarında kadın öğretmenlerin yöneticiliğe yönelmeleri ve yönetici pozisyonundaki kadın sayısının artması toplumsal hayatta kadınların çalışma yaşamındaki kabullenme sürecini artıracağı düşünülmektedir.

Araştırma bulguları doğrultusunda araştırmacılar eğitim kurumlarında kadın yöneticilerin karşılaştıkları sorunlara yönelik bazı çözüm yolları ortaya koymuşlardır.

- Yöneticiler arasında cinsiyete dayalı ayrım yapılmayabilir, tüm çalışanlara adil yaklaşılabilir.
- Eğitim kurumlarında ben değil biz duygusuyla hareket edilebilir.
- Öğretmenler kadın yöneticilerle iletişimlerini ve iş birliğini artırarak kadın yöneticileri kabullenebilir.
- Öğretmenler ve veliler erkek yöneticiler gibi kadın yöneticilerinde olmasını normal karşılayabilir bu duruma ilişkin bakış açılarını değiştirebilirler.
- Öğrencilere kadına ve kadının iş yaşamındaki konumuna dair eğitimler verilebilir.
- Kadın yöneticilerin çalışma şartlarında iyileştirmeler yapılabilir.
- Kadın yöneticilerin karşılaştığı sorunlarda çözüme yönelik destekleyici tavır gösterilebilir.

Kaynakça

Ağaoğlu, E., Altınkurt, Y., Yılmaz, K. &Karaköse, T. (2012). Okul yöneticilerinin yeterliliklerine ilişkin okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri (Kütahya İli). *Eğitim ve Bilim, 37*(164), 159-175.

Alican, F. & Çelik, A. (2017). Ortaöğretimde görev yapan kadın öğretmenlerin yöneticilik taleplerini etkileyen faktörlere ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *25*(3), 911-926.

Altınışık, S. (1995). Kadın öğretmenlerin okul müdürü olmasının engelleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *3*(3), 333-334.

Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, *2*(2), 60-71.

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(1), 1-14.

Berberoğlu, G.N. (1989). Kadın yöneticiler: iş hayatındaki yeri ve sorunları. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(1), 287-305.

Beycioğlu, K. & Aslan, M. (2010). Okul gelişiminde temel dinamik olarak değişim ve yenileşme: Okul yöneticileri ve öğretmenlerin rolleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7*(1), 153-173.

Boydak Özan, M., Nanto, Z. ve Öztürk, E. (2020). Okul yöneticilerinin yeterliliklerine ilişkin öğretmen görüşleri, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (41), 335-356.

Çelikten, M. (2004). Bir okul müdürünün günlüğü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(1), 123-135.

Çelikten, M. (2004). Okul müdürü koltuğundaki kadınlar: Kayseri ili örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(17), 91-118.

Demirtaş, H. & Özer, N. (2014). Okul müdürlerinin bakış açısıyla okul müdürlüğü, *Kastamonu eğitim Dergisi, 22*(1), 1-24.

Durmuş, A. E. (2001). *Kadın ve erkek yöneticilerin liderlik davranışları arasındaki farklılıklar: Türkiye'de seçilmiş bir grup yönetici üzerinde bir araştırma,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Erinçin, Ö. (2005). *Kadın yöneticilerin Liderlik özelliklerinin astlarının iş tatmini üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Gökalp, M. (2006). Üniversite öğrencilerinin başarılarını etkileyen okul içi faktörler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 72-81.

Gökçe, E. (2000). İlköğretimde okul aile iş birliğinin geliştirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *7*(7), 204-209.

İnandi, Y., Özkan, S., Peker, S. & Atik, Ü. (2009). Kadın öğretmenlerin kariyer geliştirme engelleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 78-96.

Lüleci, S. (2019). *Eğitim sisteminde kadınların yönetici olma sürecinde karşılaştığı engeller ve çözüm önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Örücü, E., Kılıç, R., & Kılıç, T. (2007). Cam tavan sendromu ve kadınların üst düzey yönetici pozisyonuna yükselmelerindeki engeller: Balıkesir ili örneği. Celal Bayar Üniversitesi İİ BF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 14(2), 117-135.

Sarı, M. ve Cenkseven, F. (2008). *İlköğretim öğrencilerinde okul yaşam kalitesi ve benlik kavramı. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5*(2), 3-16.

Suleymanova, E. (2019). *Kadın öğretmenlerin kariyer süreçlerinde karşılaştıkları engellerin incelenmesi: İstanbul ili örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tutar, H. (2023). Nitel Araştırma Deseni Belirleme Ölçütleri ve Gerekçelendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *25*(1), 334-355.

Uluruh, A. (2008). *Ortaöğretim öğrencilerinde stres yaratan yönetici davranışları ve öğrencilerin başa çıkma davranışları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Yağar, F., & Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 1-9.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (12. Baskı).* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ORTAOKUL ÇOCUKLARININ MİZAH DUYGUSUNUN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF SECONDARY SCHOOL CHILDREN'S SENSE OF HUMOR IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

Doç. Dr. Özlem GÖZÜN KAHRAMAN
KBÜ, okahraman@karabuk.edu.tr - 0000-0003-2767-0592
Uzm. Çocuk Gelişimci Ayşe KORKUT
ASHB, aayse.korkut@gmail.com - 0000-0001-9933-8404

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ortaokul çocuklarının mizah duygusunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu bağlamda çocukların mizah duygusu çocuğun yaşı ve cinsiyeti, kardeş durumu, doğum sırası, çocuğun algıladığı akademik başarı düzeyi, günlük ortalama okul dışı sosyal ve sportif etkinliklere (müzik kursu, koro, folklor, jimnastik vs.) düzenli katılım gösterme durumu, teknolojik cihaz kullanımı süresi ve okul türü değişkenleri açısından incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu ortaokula devam eden 210 kız ve 172 erkek olmak üzere toplam 382 çocuk oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında Kişisel Bilgi Formu, Okul Çocukları İçin Çok Boyutlu Mizah Duygusu Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde değişkenlerin normallik dağılımına göre t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre çocukların mizah duyguları cinsiyet, yaş, algılanan akademik başarı düzeyi ve teknolojik cihaz kullanım süresi değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterirken; kardeş sayısı, doğum sırası, okul türü ve okul dışı sosyal faaliyete katılım değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Anahtar Kelimeler: Mizah, çocuk, akademik başarı, teknolojik cihaz

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine humor in secondary school in terms of various variables. In this context, children's sense of humor depends on the child's age and gender, sibling status, birth order, the child's perceived level of academic success, daily average regular participation in out-of-school social and sports activities (music course, choir, folklore, gymnastics, etc.), use of technological devices. It was examined in terms of duration and school type variables. The study group of the research consists of a total of 382 children, 210 girls and 172 boys, attending secondary school. Personal Information Form and Multidimensional Sense of Humor Scale for School Children were used to collect data. In the analysis of the data, t-test and One-Way

PROCEEINGS BOOK

Analysis of Variance (ANOVA) were used according to the normality distribution of the variables. According to the results of the research, children's sense of humor varies significantly according to gender, age, perceived academic success level and duration of technological device use; It did not show a significant difference according to the variables of number of siblings, birth order, school type and participation in social activities outside of school.

Keywords: Humor, child, academic success, technological device

1.GİRİŞ

Mizah, duygu ve düşünceleri esprili ve özlü bir şekilde aktarmayı ve güldürme özelliği içeren şeyleri ifade etmektedir. İnsanları farklı olaylar hakkında düşündürmeyi, eğlendirmeyi sağlayan ve gülme sanatı olarak nitelendirilen mizahın tanımlanması ve ölçülmesi oldukça güçtür (Yalçıntaş ve Kartal, 2023). Bu sebeple mizah kavramının evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Çoğunlukla mizah; olumlu eğlence duygusu, bir şeyi komik olarak değerlendirme ve gülme olarak tanımlanmaktadır (Warren ve McGraw, 2016). İnsanların gülme davranışı yetişkinler ve çocuklar için farklılık göstermektedir. Çünkü yetişkinler ve çocukların güldükleri durumlar, olaylar, mizahi unsurlar birbirinden farklıdır. Bir yetişkinin komik olarak değerlendirip güldüğü durum ya da olaya çocuk hiçbir anlam yüklemeyebilir (Karababa ve Alamdar, 2017). Bu nedenle çocuklarda mizah gelişiminin ayrıca ele alınıp incelenmesinde fayda vardır. Mizah araştırmacılarının çoğu, mizah anlayışının çocuğun bilişsel gelişim becerisi ile ilişkili olarak uyumsuzlukları kavrama sürecine bağlı olduğunu belirtmektedir (Southam, 2005). Paul McGhee, mizah üretmenin bilişsel gelişim ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Mizah, çocuk gelişiminin diğer yönleri gibi aşama aşama gelişir, ancak gelişimdeki bireysel farklılıklardan dolayı mizah gelişim evrelerindeki yaş aralıklarının değişebileceğini belirtmektedir. Mizah, fiziksel, bilişsel, dil ve psikososyal becerilerin kazanımı ile paralellik gösterir ve birbirinin gelişimine destek olur. Piaget'in bilişsel gelişim kuramı ile paralellik gösteren Mcghee'nin mizah gelişim evreleri dört kategoride incelenmektedir. Bunlar; (1) nesnelere yönelik uyumsuz eylemler, (2) Nesnelerin ve olayların uyumsuz isimlendirilmesi (3) Kavramsal uyumsuzluk (4) Çoklu anlamlar evresidir (Southam, 2005). Çocuklarda mizah, gelişime bağlı olmakla birlikte sosyal ve gelişimsel bir amaca hizmet eder (Semrud-Clikeman ve Glass, 2010). Okul döneminde (7-12 Yaş), çocuklar, akranları ve yetişkinlerle ilişki kurmak, bilişsel ve dilsel yeteneklerini geliştirmedeki büyümenin getirdiği psikolojik, sosyal ve fiziksel sınırlarla başa çıkabilmek için mizahı kullanırlar (Dowling, 2014). Mizah bu dönemde önemli sosyal yeterliklerden biri olarak görülmektedir. Çünkü çocuğun bu dönemde daha büyük akran grupları ile etkili bir şekilde iletişim kurmayı öğrenmesi gerekir. Bu dönemdeki başarılı sosyal gelişim, akran kabulü dahil olmak üzere olumlu sosyal ilişkilere zemin hazırlamaktadır. Eğer sosyal gelişim olumsuz bir şekilde ilerlerse daha düşük sosyal statüye, artan akran reddine veya ihmale yol açabilir. Bu olumsuz durumlar ergenlik ve yetişkinlik döneminde de devam edebilen uzun vadeli bir süreç olabileceği için bu dönemdeki mizah kavramının sosyal etkileşimi ve iletişimi nasıl etkileyebileceğini anlamak önemlidir. Kullanılan farklı mizah tarzlarının, akran kabulü veya

PROCEEINGS BOOK

zorbalık da dahil olmak üzere çeşitli ilişkilerin geliştirilmesi ve sürdürülmesiyle ilişkili olabileceği öne sürülmektedir. Kendini geliştirici mizah tarzı, bazı çocuklar tarafından özgüvenlerini korumaya ve hatta artırmaya yardımcı olmak için daha sık kullanılabilir. Saldırgan mizah tarzı akran grubu içinde statülerini korumanın bir yolu olarak, akran mağduru çocuklara karşı sıklıkla kullanılabilir. Bu nedenle bir zorba, akran tarafından reddedilen bir çocukla dalga geçerse, bu durum reddedilen çocuğun benlik saygısını ve grup içindeki değerini düşürmesine neden olabilir. Ayrıca, saldırgan mizahın bu şekilde kullanılması zorbanın moralini yükseltmeye ve grubu eğlendirmeye hizmet ederek grup dayanışmasını sürdürebilir. Bazı çocuklar da kendini yıkıcı mizah tarzını kullanabilir. Bu mizah tarzı, öncelikle akran mağduru çocuklar tarafından tercih edilebilir. Düşük benlik saygısı nedeniyle, bu çocuklar akran ilişkilerini ve statülerini yeniden kazanmak için kendini yıkıcı mizahı daha sık kullanabilirler (Klein ve Kuiper, 2006).

Çocukların dayanıklılığını artırmak için kullanılması gereken önemli bir araç olan mizah, çocuklara olaylara daha pozitif bakma yeteneği kazandıracak ve çocukları olumsuz olaylara karşı daha anlayışlı olmaya teşvik edecektir. Mizahla dolu yaşam, çocukların duyularını harekete geçirir, yaratıcılığını geliştirir, diğerlerine güven duymayı ve yakın ilişkiler yoluyla olumlu düşünmeyi teşvik eder. Çocuklar mizahı kullanarak esneklik kazanır ve böylece rahatsız edici bir durumla karşılaştıklarında, olumlu düşünme yoluyla mutlu hissederler. Çocukların mizahı kullanması karşılaştıkları engelleri aşmalarına yardımcı olur (Sim, 2015).

Bu çalışmadaki amaçta ortaokul çocuklarının mizah duygusunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu amaç kapsamında aşağıdaki alt problemler ele alınacaktır.

1.Ortaokul çocuklarının mizah duygusu puan ortalamaları çocuğa ait değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, kardeş durumu, doğum sırası) anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2.Ortaokul çocuklarının mizah duygusu puan ortalamaları çocuğun algıladığı akademik başarı düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Ortaokul çocuklarının mizah duygusu puan ortalamaları çocuğun devam ettiği okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4.Ortaokul çocuklarının mizah duygusu puan ortalamaları okul dışı sosyal ve sportif etkinliklere (müzik kursu, koro, folklor, jimnastik vs.) düzenli katılım gösterme durumu göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Ortaokul çocuklarının mizah duygusu puan ortalamaları günlük ortalama teknolojik cihaz kullanımı süresine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın tipi, araştırmanın yeri ve tarihi, araştırmanın evren ve örneklemi, veri toplama araçları ve verilerin toplanması, verilerin analizinde kullanılan yöntemlerle ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Tipi

Bu çalışmada ortaokul çocuklarının mizah duygusunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlandığı için, genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli

kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, birden fazla değişkenler arasındaki ilişkiyi saptamak için kullanılmaktadır (Bulut, 2017).

2.2. Araştırmanın Yeri ve Tarihi

Araştırma 2022-2023 öğretim döneminde, Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı resmi ve özel ortaokullarda yürütülmüştür.

2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini 2022-2023 eğitim-öğretim döneminde Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı merkez ve Safranbolu ilçesinde bulunan, resmi ve özel ortaokulların 5-6-7. sınıflarına devam eden 10-12 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. Ortaokula devam eden 10-12 yaş grubu 210 kız çocuk ve 172 erkek çocuk olmak üzere toplam 382 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme yöntemi, sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla kullanılan örnekleme türlerinden biridir. Bu örnekleme yönteminde araştırmacı ulaşılması kolay olan, araştırmaya katılmaya gönüllü ve uygun kişilerden katılımcıları seçmektedir (Koç Başaran, 2017).

2.4.Veri Toplama Araçları

Araştırmada örneklem grubundaki çocuklarla ilgili bazı demografik bilgileri toplayabilmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan "Kişisel Bilgi Formu" ve çocukların mizah duygusu düzeylerini belirlemek için "Okul Çocukları İçin Çok Boyutlu Mizah Duygusu Ölçeği" kullanılmıştır.

2.4.1. *Kişisel Bilgi Formu*

Araştırmaya katılan çocuğun doldurması için araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formunda" çocuğun yaşı ve cinsiyeti, kardeş durumu, doğum sırası, çocuğun algıladığı akademik başarı düzeyi, günlük ortalama okul dışı sosyal ve sportif etkinliklere (müzik kursu, koro, folklor, jimnastik vs.) düzenli katılım gösterme durumu, teknolojik cihaz kullanımı süresi ve okul türü durumunu belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

2.4.2. *Okul Çocukları İçin Çok Boyutlu Mizah Duygusu Ölçeği (ÇBMDÖ)*

Ölçek, Dowling ve Fain (1999) tarafından geliştirilmiştir. Başlangıçta 6-12 yaş grubu çocukların mizah duygusunu anlamayı ve değerlendirmeyi sağlayan, 15 maddeden oluşan ölçeğin, mizah yaratma ve mizahla baş etme olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Dowling ve arkadaşları 2003 yılında çocuklardaki mizahı anlamak ve değerlendirebilmek için 1999 yılında geliştirdikleri ölçeğe üç soru maddesi eklemişler ve üçüncü alt boyut olarak mizahı anlama ortaya çıkmıştır. Toplam 17 soruluk ölçeğin üç tane alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutlar "mizah yaratma", "mizahı anlama" ve "mizahla başetme"dir. Ölçek 5'li likert biçiminde değerlendirilmekte ve 1-5 arasında (1: Hiçbir zaman-5: Her zaman) puanlandırılmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan 85'dir. Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışması Karataş ve Karabudak tarafından 2018 yılında, ilkokul ve ortaokulda okuyan 6-12 yaş grubunda 210 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin üç faktörlü yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Her bir maddenin faktör yükü 0,30'dan yüksek olduğu saptanmış olup madde-toplam korelasyon katsayıları 0,41 ile 0,68 arasında değişmektedir. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı tüm ölçek için 0,90; alt boyutlar

PROCEEINGS BOOK

için 0,80 ile 0,87 arasında olduğu saptanmıştır. İki-yarım test güvenirliği 0,92 olarak bulunmuştur. Bu örneklem grubu için ise Okul Çocukları İçin Çok Boyutlu Mizah Duygusu Ölçeği'nin cronbach alfa değeri 0,92 olarak bulunmuştur. Bu değerler göz önüne alındığında, ölçeğin yüksek güvenirliğe sahip olduğu söylenebilir.

2.5. Verilerin Toplanması

Verileri toplama süresince etik ilkeler göz önünde bulundurularak gereken izinler alınmıştır. Verilerin toplanma aşamasının öncesinde araştırmada kullanılacak ölçeklerin kullanım izinleri alınmıştır. Ölçek izinleri alındıktan sonra Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul İzni alınmıştır. Etik kurul izni alındıktan sonra uygulama yapılacak okullar için Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınmıştır. Tüm izinler alındıktan sonra Karabük Merkez ve Safranbolu ilçesindeki uygun örnekleme yöntemi ile seçilen ortaokullara gidilmiştir. İlk aşamada okul müdürü ve rehber öğretmenleri araştırma konusunda bilgilendirilerek veri toplama araçları anlatılmıştır. Araştırmacı, rehber öğretmen eşliğinde sınıflara girerek öğrencileri araştırma konusunda ve veri toplama araçları hakkında bilgilendirmiştir. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilerin veli onamları alındıktan sonra, ölçekler öğrencilerin kendi sınıflarında araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Veriler 2022 yılı Ekim-Kasım aylarında olmak üzere yaklaşık 1 aylık süre içerisinde toplanmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü her bir sınıfta çocuklara ölçeklerin uygulanması yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür. Toplam 2 devlet okulu, 3 özel okulda gerçekleştirilen araştırmada anketler 389 çocuk tarafından doldurulmuş olup 382 anket analiz için uygun görülmüştür.

2.6.Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntemler

Araştırmada toplanan veriler SPSS 23.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler analize dahil edilmeden önce uç değerler kontrol edilmiştir. Uç değerler kontrol edildikten sonra Z skorlarına bakılmıştır. Sonuç olarak 389 verinin 382 tanesi analize uygun görülmüştür. Araştırma problemlerine cevap aranmadan önce, araştırma verilerinin normal dağılım gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi kullanılarak yapılan normallik dağılımlarında ÇBMDÖ için $p<0,05$ olmakla birlikte çarpıklık, basıklık, varyans değerleri ve histograma bakıldığında normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Normal dağılım gösteren araştırmaların veri analizinde parametrik istatiksel testler kullanılmaktadır. Buna göre İlişkisiz ölçümlerde ortalama puanlarının karşılaştırılmasında t Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA sonrasında değişkenler arasında fark olması durumunda, farkın kaynağını belirlemek için Post-Hoc analiz tekniklerinden Scheffe testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Çizelge 1'de Çocukların cinsiyetine göre ÇBMDÖ puanlarına ilişkin t Testi sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 1. Çocukların Cinsiyetine Göre ÇBMDÖ Puanlarına İlişkin t Testi Sonuçları

ÇBMDÖ	Cinsiyet	N	x̄	S	t	Sd	p
Mizah Yaratma	Kız	210	19,34	5,62	1,33	380	0,183
	Erkek	172	18,52	6,44			
Mizahı Anlama	Kız	210	23,42	5,05	2,61	380	**0,009**

PROCEEINGS BOOK

	Erkek	172	21,99	5,67			*
Mizahla Başetme	Kız	210	15,99	5,46	1,93	*38 0*	0,055
	Erkek	172	14,86	5,92			
Toplam	Kız	210	58,76	13,37	2,29	380	**0,022 ***
	Erkek	172	55,38	15,45			

*p<0,05

Çizelge 1 incelendiğinde, çocukların ÇBMDÖ alt ölçek ve toplam puanları, mizah yaratma [$t_{(380)}$=1,33, p>0,05] ve mizahla baş etme [$t_{(380)}$=1,93, p>0,05] alt boyutlarında çocukların cinsiyeti arasında anlamlı bir fark olmadığı, mizahı anlama [$t_{(380)}$=2,61, p<0,05] alt boyutu ve mizah duygusu toplam [$t_{(380)}$=2,29, p<0,05] puanlarında ise cinsiyete göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Kız çocuklarında mizahı anlama boyutundan alınan puanların ($\bar{x}$=23,42) erkek çocuklarına ($\bar{x}$=21,99) göre daha yüksek olduğu; mizah duygusu toplam puanlarının da kız çocuklarında ($\bar{x}$=58,76) erkek çocuklarına ($\bar{x}$=55,38) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kız çocuklarının mizahı anlama duygusu erkeklerden daha iyi düzeydedir.

Çizelge 2'de Yaşa göre ÇBMDÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 2. Çocukların Yaşına Göre ÇBMDÖ Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

						ANOVA				
ÇBMDÖ	Yaş	N	$\bar{x}$	S	Var.K.	KT	Sd	KO	F	p
Mizah Yaratma	10 yaş	124	19,34	6,07	G.Arası	29,619	2	14,810	0,408	0,665
	11 yaş	143	18,91	6,21	G.İçi	13753,169	379	36,288		
	12 yaş	115	18,65	5,71	Toplam	13782,788	381			
	Toplam	382	18,97	6,01						
Mizahı Anlama	10 yaş	124	22,94	5,86	G.Arası	6,604	2	3,302	0,113	0,893
	11 yaş	143	22,62	5,38	G.İçi	11050,361	379	29,157		
	12 yaş	115	22,80	4,87	Toplam	11056,966	381			
	Toplam	382	22,78	5,38						
Mizahla Başetme	10 yaş	124	16,67	5,51	G.Arası	303,371	2	151,686	4,765	**0,009***
	11 yaş	143	15,27	5,46	G.İçi	12066,034	379	31,837	**Fark:10 yaş>12 yaş**	
	12 yaş	115	14,46	5,98	Toplam	12369,406	381			
	Toplam	382	15,48	5,69						
Toplam	10 yaş	124	58,96	14,81	G.Arası	598,085	2	299,042	1,440	0,238
	11 yaş	143	56,81	14,68	G.İçi	78710,274	379	207,679		
	12 yaş	115	55,91	13,60	Toplam	79308,359	381			
	Toplam	382	57,24	14,42						

*p<0,05

Çizelge 2 incelendiğinde, ÇBMDÖ alt ölçek ve toplam puanlarında sadece mizahla baş etme alt boyutunda çocukların yaşına göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir [$F_{(2-379)}$=4,77, p<0,05]. Çocukların yaşları arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, mizahla baş etme puanlarının 10 yaş grubu çocuklarda ($\bar{x}$=16,68) 12 yaş grubu çocuklara göre ($\bar{x}$=14,46) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre mizahla başetmede, yaşı daha küçük olan çocuklar daha iyidirler.

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 3'te Kardeş sayısına göre ÇBMDÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 3 Çocukların Kardeş Sayısına Göre ÇBMDÖ Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

					ANOVA					
ÇBMDÖ	Kardeş Sayısı	N	x̄	S	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Mizah Yaratma	Tek Çocuk	60	18,75	6,57	G.Arası	13,603	3	4,534	0,124	0,946
	1 Kardeş	216	19,12	5,94	G.İçi	13769,185	378	36,426		
	2 Kardeş	84	18,88	6,21	Toplam	13782,788	381			
	3 ve üzeri	22	18,50	4,50						
	Toplam	382	18,97	6,01						
Mizahı Anlama	Tek Çocuk	60	22,75	5,97	G.Arası	36,311	3	12,104	0,415	0,742
	1 Kardeş	216	22,97	5,18	G.İçi	11020,655	378	29,155		
	2 Kardeş	84	22,22	5,56	Toplam	11056,966	381			
	3 ve üzeri	22	23,09	5,19						
	Toplam	382	22,78	5,38						
Mizahla Başetme	Tek Çocuk	60	16,10	6,31	G.Arası	40,189	3	13,396	0,411	0,745
	1 Kardeş	216	15,44	5,40	G.İçi	12329,216	378	32,617		
	2 Kardeş	84	15,35	6,05	Toplam	12369,406	381			
	3 ve üzeri	22	14,63	5,55						
	Toplam	382	15,48	5,69						
Toplam	Tek Çocuk	60	57,60	15,53	G.Arası	101,762	3	33,921	0,162	0,922
	1 Kardeş	216	57,55	13,98	G.İçi	79206,596	378	209,541		
	2 Kardeş	84	56,46	15,46	Toplam	79308,359	381			
	3 ve üzeri	22	56,22	12,07						
	Toplam	382	57,24	14,42						

Çizelge 3 incelendiğinde, ÇBMDÖ alt ölçek ve toplam puanları arasında mizah yaratma [$F_{(3-378)}$=0,124, p>0,05], mizahı anlama [$F_{(3-378)}$=0,415, p>0,05], mizahla başetme [$F_{(3-378)}$=0,411, p>0,05] ve mizah duygusu toplam [$F_{(3-378)}$=0,162, p>0,05] puanlarında çocukların kardeş sayısına göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre çocukların kardeş sayısı, mizah duygusu üzerinde etkili bir değişken değildir.

Çizelge 4'te Doğum sırasına göre ÇBMDÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 4. Çocukların Doğum Sırasına Göre ÇBMDÖ Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

						ANOVA				
ÇBMDÖ	Doğum Sırası	N	x̄	S	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Mizah Yaratma	İlk Çocuk	189	18,76	6,18	G.Arası	42,655	2	21,328	0,588	0,556
	Ortanca Ç.	46	18,52	5,54	G.İçi	13740,133	379	36,254		
	Son Çocuk	147	19,38	5,94	Toplam	13782,788	381			
	Toplam	382	18,97	6,01						
Mizahı Anlama	İlk Çocuk	189	22,72	5,28	G.Arası	65,952	2	32,976	1,137	0,322
	Ortanca Ç.	46	21,80	5,92	G.İçi	10991,014	379	29,000		
	Son Çocuk	147	23,16	5,33	Toplam	11056,966	381			
	Toplam	382	22,78	5,38						

PROCEEINGS BOOK

Mizahla Başetme	İlk Çocuk	189	15,50	5,86	G.Arası	23,229	2	11,615	0,357	0,700
	Ortanca Ç.	46	14,84	6,21	G.İçi	12346,177	379	32,576		
	Son Çocuk	147	15,65	5,32	Toplam	12369,406	381			
	Toplam	382	15,48	5,69						
Toplam	İlk Çocuk	189	56,99	14,40	G.Arası	346,293	2	173,146	0,831	0,436
	Ortanca Ç.	46	55,17	15,20	G.İçi	78962,066	379	208,343		
	Son Çocuk	147	58,21	14,23	Toplam	79308,359	381			
	Toplam	382	57,24	14,42						

Çizelge 4 incelendiğinde, ÇBMDÖ alt ölçek ve toplam puanları arasında mizah yaratma [$F_{(2-379)}$=0,588, p>0,05], mizahı anlama [$F_{(2-379)}$=1,137, p>0,05], mizahla başetme [$F_{(2-379)}$=0,357, p>0,05], ve mizah toplam [$F_{(2-379)}$=0,831, p>0,05], puanlarında çocukların doğum sırasına göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre çocukların doğum sırası mizah duygusunda anlamlı bir fark oluşturmamaktadır.

Çizelge 5'te Akademik başarı durumuna göre ÇBMDÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 5.Çocukların Akademik Başarısına Göre ÇBMDÖ Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

					ANOVA					
ÇBMDÖ	Algılanan Akademik Başarı	N	x̄	S	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Mizah Yaratma					G.Arası	613,505	2	306,752	8,828	**0,000***
	Orta	52	16,32	5,60	G.İçi	13169,283	379	34,747		
	İyi	178	18,69	5,78	Toplam	13782,788	381	**Fark: Orta<İyi<Çok iyi**		
	Çok İyi	152	20,21	6,11						
	Toplam	382	18,97	6,01						
Mizahı Anlama					G.Arası	283,420	2	141,710	4,985	**0,007***
	Orta	52	20,75	5,77	G.İçi	10773,546	379	28,426		
	İyi	178	22,80	5,33	Toplam	11056,966	381	**Fark: Orta<Çok iyi**		
	Çok İyi	152	23,45	5,17						
	Toplam	382	22,78	5,38						
Mizahla Başetme					G.Arası	413,217	2	206,608	6,549	**0,002***
	Orta	52	13,38	5,73	G.İçi	11956,189	379	31,547		
	İyi	178	15,19	5,59	Toplam	12369,406	381	**Fark: Orta<Çok iyi**		
	Çok İyi	152	16,53	5,59						
	Toplam	382	15,48	5,69						
Toplam					G.Arası	3784,167	2	1892,083	9,495	**0,000***
	Orta	52	50,46	14,93	G.İçi	75524,192	379	199,277		
	İyi	178	56,69	13,83	Toplam	79308,359	381	**Fark: Orta<İyi<Çok iyi**		
	Çok İyi	152	60,21	14,16						
	Toplam	382	57,24	14,42						

*p<0,05

Çizelge 5 incelendiğinde, ÇBMDÖ alt ölçek ve toplam puanları arasında, mizah yaratma [$F_{(2-379)}$=8,82, p<0,05], mizahı anlama [$F_{(2-379)}$=4,98, p<0,05], mizahla başetme [$F_{(2-379)}$=6,54 p<0,05] ve mizah duygusu toplam [$F_{(2-379)}$=9,49 p<0,05] puanlarında çocukların algıladıkları akademik başarı durumuna göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Çocukların algıladıkları akademik başarı durumları

PROCEEINGS BOOK

arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre ÇBMDÖ mizah yaratma alt ölçeği ve toplam puanlarının orta düzey akademik başarıya sahip çocuklarda, iyi düzey ve çok iyi düzey akademik başarıya sahip çocuklardan daha düşük olduğu bulunmuştur. Mizahı anlama ve mizahla başetme alt boyutunda ise orta düzey akademik başarıya sahip çocukların puanı, çok iyi düzey akademik başarıya sahip çocuklardan daha düşük olduğu bulunmuştur.

Çizelge 6'da okul türüne göre ÇBMDÖ puanlarına ilişkin t testi sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 6. Çocukların Okul Türüne Göre ÇBMDÖ Puanlarına İlişkin t Testi Sonuçları

ÇBMDÖ	Okul Türü	N	x̄	S	t	Sd	p
Mizah Yaratma	Devlet Okulu	201	18,65	5,79	-1,10	380	0,274
	Özel Okul	181	19,33	6,25			
Mizahı Anlama	Devlet Okulu	201	22,53	5,51	-,94	380	0,349
	Özel Okul	181	23,05	5,23			
Mizahla Başetme	Devlet Okulu	201	15,29	5,72	-,69	*380*	0,491
	Özel Okul	181	15,69	5,67			
Toplam	Devlet Okulu	201	56,48	14,33	-1,08	380	0,281
	Özel Okul	181	58,08	14,52			

Çizelge 6 incelendiğinde, çocukların ÇBMDÖ mizah yaratma [$t_{(380)}$=-1,10, p>0,05], mizahı anlama [$t_{(380)}$= -,94, p>0,05], mizahla baş etme [$t_{(380)}$= -,69, p>0,05] alt boyutlarında ve mizah duygusu toplam [$t_{(380)}$= -1,08, p>0,05] puanlarında çocukların okul türüne göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre çocukların okul türü mizah duygusu üzerinde farklılık oluşturmamaktadır.

Çizelge 7'de Sosyal etkinliklere katılım durumuna göre ÇBMDÖ puanlarına ilişkin t testi sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 7. Çocukların Sosyal Etkinliklere Katılım Durumuna Göre ÇBMDÖ Puanlarına İlişkin t Testi Sonuçları

ÇBMDÖ	Sosyal Aktivite	N	x̄	S	t	Sd	p
Mizah Yaratma	Katılıyorum	249	19,23	6,13	1,14	380	0,255
	Katılmıyorum	133	18,49	5,77			
Mizahı Anlama	Katılıyorum	249	23,00	5,42	1,10	380	0,273
	Katılmıyorum	133	22,36	5,30			
Mizahla Başetme	Katılıyorum	249	15,76	5,75	1,31	*380*	0,191
	Katılmıyorum	133	14,96	5,56			
Toplam	Katılıyorum	249	58,00	14,60	1,40	380	0,161
	Katılmıyorum	133	55,82	14,02			

Çizelge 7 incelendiğinde, çocukların ÇBMDÖ mizah yaratma [$t_{(380)}$=1,14, p>0,05], mizahı anlama [$t_{(380)}$= 1,10, p>0,05], mizahla baş etme [$t_{(380)}$= 1,31, p>0,05] alt boyutlarında ve mizah duygusu toplam [$t_{(380)}$= 1,40, p>0,05] puanlarında çocukların sosyal etkinliklere katılım durumuna göre anlamlı bir fark

olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre çocukların sosyal etkinliklere katılım durumu mizah duygusu üzerinde farklılık oluşturan bir değişken değildir.

Çizelge 8'de Teknolojik cihaz kullanım süresine göre ÇBMDÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 8. Çocukların Teknolojik Cihaz Kullanım Süresine Göre ÇBMDÖ Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

						ANOVA				
ÇBMDÖ	Teknolojik Cihaz Kullanım	N	x̄	S	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Mizah Yaratma	0-1 Saat	107	18,84	6,62	G.Arası	130,468	3	43,489	1,204	0,308
	1-2 Saat	154	19,55	5,56	G.İçi	13652,320	378	36,117		
	2-3 Saat	72	18,76	5,69	Toplam	13782,788	381			
	3 Saat ve Üstü	49	17,75	6,41						
	Toplam	382	18,97	6,01						
Mizahı Anlama	0-1 Saat	107	22,69	5,73	G.Arası	156,355	3	52,118	1,807	0,145
	1-2 Saat	154	23,48	5,02	G.İçi	10900,611	378	28,838		
	2-3 Saat	72	22,06	5,57	Toplam	11056,966	381			
	3 Saat ve Üstü	49	21,83	5,30						
	Toplam	382	22,78	5,38						
Mizahla Başetme	0-1 Saat	107	15,74	5,89	G.Arası	294,514	3	98,171	3,073	**0,028***
	1-2 Saat	154	16,27	5,37	G.İçi	12074,892	378	31,944		
	2-3 Saat	72	14,12	5,59	Toplam	12369,406	381	**Fark:1-2 Saat>2-3 saat**		
	3 Saat ve Üstü	49	14,40	6,04						
	Toplam	382	15,48	5,69						
Toplam	0-1 Saat	2	57,28	15,97	G.Arası	1554,486	3	518,162	2,519	0,058
	1-2 Saat	50	59,31	13,23	G.İçi	77753,873	378	205,698		
	2-3 Saat	178	54,95	13,72	Toplam	79308,359	381			
	3 Saat ve Üstü	152	54,00	14,79						
	Toplam	382	57,24	14,42						

*p<0,05

Çizelge 8 incelendiğinde, ÇBMDÖ alt ölçek ve toplam puanları arasında, çocukların teknolojik cihaz kullanım süresine göre mizah yaratma [$F_{(3-378)}$=1,20, p>0,05], mizahı anlama alt boyut [$F_{(3-378)}$=1,80, p>0,05] ve mizah duygusu toplam [$F_{(3-378)}$=2,52, p>0,05] puanlarında anlamlı bir fark olmadığı, mizahla başetme alt boyutunda [$F_{(3-378)}$=3,073, p<0,05] anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Çocukların teknolojik cihaz kullanım süresine göre farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre mizahla başetme puanları 1-2 saat teknolojik cihaz kullanan çocuklarda, 2-3 saat teknolojik cihaz kullanan çocuklara göre daha yüksektir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı, ortaokul çocuklarının mizah duygusunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu bağlamda çocukların mizah duygusu çocuğun yaşı ve cinsiyeti, kardeş durumu, doğum sırası, çocuğun algıladığı akademik başarı düzeyi, günlük ortalama okul dışı sosyal ve sportif etkinliklere (müzik kursu, koro, folklor, jimnastik vs.) düzenli katılım

PROCEEINGS BOOK

gösterme durumu, teknolojik cihaz kullanımı süresi ve okul türü değişkenleri açısından incelenmiştir. Aşağıda sonuçlar literatürdeki çalışmalarla karşılaştırma yapılarak yorumlanmıştır.

Çalışmada çocukların mizah duygusuna ilişkin puanların cinsiyet, yaş, algılanan akademik başarı düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Konuyla ilgili çalışmalar incelendiğinde cinsiyet (Akün, 1997; Cesur ve Akyol, 2019; Tsai vd., 2021; Vrticka,2013; Wu vd., 2016), yaş (Yalçıntaş ve Kartal, 2023; Yalçın, Obalı, ve Öztüren, 2021), ve algılanan akademik başarı düzeyi (Kerla, 2015; Oruç, 2010) değişkenlerinin mizah duygusunu etkileyen bir değişken olduğu görülmektedir. Çalışmanın bulgusunda mizah duygusunun teknolojik cihaz kullanım süresi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Alanyazın incelemesi yapıldığında araştırma bulgusu ile karşılaştırma yapabilecek bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu sebeple bu sonuç çocukların teknolojik cihaz kullanım süresinin mizah duyguları üzerinde etkili bir değişken olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmada çocukların mizah duygusu kardeş sayısı, doğum sırası, okul türü ve sosyal etkinliklere katılım durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Konuyla ilgili çalışmalar incelendiğinde kardeş sayısı (Paine, vd., 2021; Paine, vd., 2022), doğum sırası (Chiang vd., 2014; Ulus, Yaman ve Sezgin, 2019) ve sosyal etkinliklere katılım (Didin ve Akyol, 2017; Işık ve Cengiz, 2018; Işık, Acet, Cengiz ve Küçük, 2017; Koo ve Lee, 2015) değişkenlerinin mizah duygusu üzerinde etkili bir değişken olduğu görülmektedir. Çalışmanın bulgusunda mizah duygusunun okul türü değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Alanyazın incelemesi yapıldığında araştırma bulgusu ile karşılaştırma yapabilecek bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu sebeple bu sonuç çocukların okul türünün mizah duyguları üzerinde etkili bir değişken olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Mizah duygusunda çocuğun daha çok bilişsel seviyesi ön plana çıkmaktadır. Hem devlet okuluna hem de özel okula devam etmek bilişsel düzeyi belirleyici bir kriter olmadığından bu beklenen bir sonuç olarak yorumlanabilir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

- Mizahı anlama ve mizah duygusu toplam puanlarının kız çocuklarında erkek çocuklara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
- Çocukların mizahla baş etme puanlarının 10 yaş grubu çocuklarda 12 yaş grubu çocuklara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.
- Çocukların mizah duygusu alt ölçek ve toplam puanlarının akademik başarısını çok iyi olarak algılayan çocuklarda en yüksek olduğu bulunmuştur.
- Çocukların mizahla başetme alt boyutunda teknolojik cihaz kullanma süresine göre anlamlı bir fark elde edilmiştir. 1-2 saat teknolojik cihaz kullanan çocukların mizahla başetme puanları 2-3 saat teknolojik cihaz kullanan çocuklara göre daha yüksektir.
- Çocukların mizah duygusu alt ölçek ve toplam puanlarının kardeş sayısı, doğum sırası, okul türü ve sosyal etkinliklere katılım durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur.

Bu sonuçlar doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

İlk-orta ve son çocukluk dönemindeki çocuklarda mizah duygusunun farklı değişkenlerle çalışıldığı daha fazla sayıda çalışmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Çocuklarda mizah duygusu çocuğa ait ve aileye ait değişkenler açısından incelenebilir. Çocuklarda mizah duygusunu geliştirmeyi hedefleyen eğitim programları geliştirilerek çocukların mizah duygularını geliştirmeye yönelik etkililiği deneysel araştırmalarla incelenebilir. Ayrıca çocukların mizah duygusu sosyal beceriler, akran zorbalığı, duygu ve davranış sorunları, saldırganlık düzeyleri gibi farklı değişkenlerle ilişkisel olarak çalışılabilir.

KAYNAKÇA

Akün, D. *9-11 yaş çocuklarında mizah duygusunun gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1997.

Bulut Özek, M. "2d/4d parmak oranları ile öğrenme stilleri ve duygusal zekaları arasındaki ilişkinin belirlenmesi", *Diyalektolog*, 16, 2017.

Cesur, E., & Akyol, A. K., "Farklı lise türlerinde öğrenim gören ergenlerin mizah tarzların incelenmesi", *Trakya Eğitim Dergisi*, 9,2, 326-335, 2019.

Chiang, Y., Sheng, H., Wu, W., & Yen, L., "Clusters of humor expression and related factors among junior high school students in Taiwan", *Bulletin of Educational Psychology*, 46,2, 289-310, 2014.

Didin, E., & Akyol, A. K., "The relationship of art and music education with adolescents' humor styles and interpersonal problem solving skills", *Eurasian Journal of Educational Research*, 17,72, 43-62, 2017.

Dowling, J. S. "School-age children talking about humor: Data from focus groups", *Humor*, 27,1, 121-139, 2014.

Dowling, J. S., & Fain, J. A., "A multidimensional sense of humor scale for school-aged children: Issues of reliability and validity", *Journal of Pediatric Nursing*, 14,1, 38-43, 1999.

Işık, U., Acet, M., Cengiz, R., & Kucuk, V., "Investigation of the relationship between the humour styles and trait anxiety levels of students attending schools of physical education and sports", *Sport in Society*, 20,11, 1715-1723, 2017.

Işık, U., & Cengiz, R., "The relationship between humor styles and five factor personality traits of physical education and sports students", *Universal Journal of Educational Research*, 6,8, 1811-1818, 2018.

Karababa, S., & Alamdar, S. G., "Çocuk edebiyatı kitaplarında mizah: Saftirik örneği", *International Journal of Language Academy*, 5,8, 331-347, 2017.

Kerla, M., "Humor styles as predictors of school success and self-esteem", *Global International Scientific Analytical Project-an international research project: Section" Innovational Summaries*, 1-17, 2015.

Klein, D. N; Kuiper, N. A., "Humor styles, peer relationships, and bullying in middle childhood", *Humor International Journal of Humor Research*, 19,4, 2006.
Sim, I. O., "Humor intervention program for children with chronic diseases", *Applied Nursing Research*, 28,4, 404-412, 2015.

Koç Başaran, Y., "Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5,47, 480-495, 2017.

Koo, J. E., & Lee, G. U., "An effect of physical activity-based recreation programs on children's optimism, humor styles, and school life adjustment", *Journal of Exercise Rehabilitation*, 11,3, 169, 2015.

Oruç. Ş,, "Sosyal bilgiler öğretiminde mizah kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2,3,56-73, 2010.

Paine, A. L., Karajian, G., Hashmi, S., Persram, R. J., & Howe, N., "Where's your bum brain? Humor, social understanding, and sibling relationship quality in early childhood", *Social Development*, 30,2, 592-611, 2021.

Paine, A. L., Hashmi, S., Howe, N., Johnson, N., Scott, M., & Hay, D. F. "A pirate goes nee-nor-nee-nor! Humor with siblings in middle childhood: A window to social understanding?", *Developmental Psychology* 58,10,1-13, 2022.

Semrud-Clikeman, M., & Glass, K., "The relation of humor and child development: Social, adaptive, and emotional aspects", *Journal of Child Neurology*, 25,10, 1248-1260, 2010.

Southam, M., "Humor development: An important cognitive and social skill in the growing child", *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 25,1-2, 105-117, 2005.

Tsai, P. H., Chen, H. C., Hung, Y. C., Chang, J. H., & Huang, S. Y., "What type of humor style do older adults tend to prefer? A comparative study of humor style tendencies among individuals of different ages and genders", *Current Psychology*, 1-12, 2021).

Ulus, L., Yaman, Y., & Yalçıntaş-Sezgin, E., "Üstün yetenekli çocukların mizah anlayışları", *Turkish Journal of Giftedness & Education*, 9,1, 61-78, 2019.

Vrticka, P., Neely, M., Walter Shelly, E., Black, J. M., & Reiss, A. L., "Sex differences during humor appreciation in child-sibling pairs", *Social Neuroscience*, 8,4, 291-304, 2013.

Yalçın, H., Obalı, İ., & Öztüren, A., "Özel yetenekli çocukların mizah duyguları ve arkadaşlık ilişkileri*", KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2,3, 119-134, 2021.

Yalçıntaş, E., & Kartal, H., "Children's sense of humor and humor in the classroom", *E-International Journal of Educational Research*, 14,1, 2023.

Warren, C., & McGraw, A. P., "Differentiating what is humorous from what is not", *Journal of Personality and Social Psychology*, 110,3,407, 2016.

Wu, C. L., Lin, H. Y., & Chen, H. C., "Gender differences in humour styles of young adolescents: Empathy as a mediator", *Personality and Individual Differences*, 99, 139-143, 2016.

ORTAOKUL ÇOCUKLARININ PSİKOLOJİK İYİ OLUŞLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF SECONDARY SCHOOL CHILDREN IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

Doç. Dr. Özlem GÖZÜN KAHRAMAN

KBÜ, okahraman@karabuk.edu.tr - 0000-0003-2767-0592

Uzm. Çocuk Gelişimci Ayşe KORKUT

ASHB, aayse.korkut@gmail.com - 0000-0001-9933-8404

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ortaokul çocuklarının psikolojik iyi oluşlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu bağlamda çocukların psikolojik iyi oluşları çocuğun yaşı ve cinsiyeti, kardeş durumu, doğum sırası, çocuğun algıladığı akademik başarı düzeyi, günlük ortalama okul dışı sosyal ve sportif etkinliklere (müzik kursu, koro, folklor, jimnastik vs.) düzenli katılım gösterme durumu, teknolojik cihaz kullanımı süresi ve okul türü değişkenleri açısından incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu ortaokula devam eden 210 kız ve 172 erkek olmak üzere toplam 382 çocuk oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında Kişisel Bilgi Formu, Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde değişkenlerin normallik dağılımına göre t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre çocukların psikolojik iyi oluşları yaş, algılanan akademik başarı düzeyi, okul dışı sosyal faaliyete katılım ve teknolojik cihaz kullanım süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterirken; cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası ve okul türüne göre anlamlı farklılık göstermemiştir.

Anahtar Kelimeler : Psikolojik iyi oluş, çocuk, akademik başarı, teknolojik cihaz, sosyal faaliyet

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the psychological well-being of secondary school children in terms of various variables. In this context, children's psychological well-being is affected by the child's age and gender, sibling status, birth order, the child's perceived level of academic success, daily average regular participation in out-of-school social and sports activities (music course, choir, folklore, gymnastics, etc.), technological device. It was examined in terms of duration of use and school type variables. The study group of the research consists of a total of 382 children, 210 girls and 172 boys, attending secondary school. Personal Information Form and Stirling Emotional and Psychological Well-Being Scale for Children were used to collect data. In the analysis of the data, t-test and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) were used according to the normality distribution of the variables. According to the results of the research,

children's psychological well-being varies significantly according to variables such as age, perceived academic success level, participation in social activities outside of school and duration of technological device use; There was no significant difference according to gender, number of siblings, birth order and school type.

Keywords: Psychological well-being, child, academic success, technological device, social activity

1. GİRİŞ

İnsanlar hayatı boyunca mutlu olmayı istemektedir. Mutluluk bireylerin sahip olmak istediği ortak hedeflerden bir tanesidir (Söylemez, 2021). Mutluluk zevkle aynı anlama gelmemekle birlikte, kederin olmaması değil, aktif olarak devam eden bir durum olarak görülür ve enerji dolu odaklanma, tam

katılım ve başarıya dayalı bir süreçle ilişkilendirilmektedir (Eaude, 2009). İyi oluş ise kişinin içinde bulunduğu kültür tarafından önemli görülen üretken faaliyetlerle sonuçlanan, sosyal ilişkileri yerine getiren, orta düzeyde psikososyal ve çevresel sorunları aşma yeteneğidir. Ayrıca fiziksel, bilişsel ve sosyal-duygusal işlevleri bütünleştiren, yaşam boyu başarılı bir performans durumudur (Pollard ve Rosenberg, 2003). Mutluluk ve iyi oluş kavramları farklı anlamlara sahiptir ancak her iki terim bazı araştırmacılar tarafından birbirinin yerine kullanılmaktadır (Intelisano, Krasko ve Luhmann, 2020). İyi oluş üzerine mevcut araştırmalar iki genel perspektif sunmaktadır. Bunlar mutluluğa odaklanan ve iyi oluşu haz alma, acıdan kaçınma olarak tanımlayan hedonik yaklaşım; anlam ve kendini gerçekleştirmeye odaklanan ve bir kişinin tam olarak işlevsellik derecesi açısından iyi oluşunu tanımlayan eudaimonik yaklaşımdır. Bu iki görüş, farklı araştırma odaklarının bazı alanlarda farklı ve tamamlayıcı olan bilgi birikiminin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ryan ve Deci, 2001). Hedonik yaklaşım iyi oluş kavramının bir ayağını oluşturmaktadır ve bu kavram "öznel iyi oluş" olarak adlandırılmaktadır. Eudaimonik yaklaşım ise, iyi oluşun" diğer ayağını oluşturmaktadır ve "psikolojik iyi oluş" olarak adlandırılmaktadır (Memiş ve Duran, 2019). Hedonik yaklaşım (hazcı/öznel iyi oluş) mutlu olmayı ve mutsuz olmayı bireylerin şartlarına göre farklılık gösteren reaksiyonlar olarak tanımlamaktadır ve bu yaklaşıma göre asıl önemli olan şey mutlu olmaktır. Öznel iyi oluş, kişinin hayatındaki durumlarla alakalı bilişsel olarak yorum yapması ve pozitif hislerin var olması, negatif hislerin olmaması anlamını taşımaktadır (Özen, 2010). Psikolojik iyi oluş ise bireyin hayat amacının olup olmaması, hayat amacının bir anlam ifade etmesi, bireyin kendi benliğini olumlu değerlendirmesi, kendi sınırlarının bilincinde olması, çevresindeki kişilerle girdiği ilişkilerin kalitesini, kendi hayatıyla ilgili sorumluluk alabilmesini ifade etmektedir (Ryff ve Keyes, 1995; Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002). Psikolojik iyi oluş, hayatın iyi gitmesiyle ilgilidir. İyi hissetmenin ve etkili bir şekilde işleyişin birleşimidir (Huppert, 2009). Ryff (1989) psikolojik iyi oluşu kendini kabul etme, başkalarıyla olumlu ilişkiler, özerklik, çevresel hakimiyet, yaşam amacı ve kişisel gelişim olmak üzere altı kategoride incelemiştir.

Çocukluk, bireyin bilişsel yapısının şekillenmesinde önemli bir dönemdir ve etkileri yaşamın her alanında devam etmektedir. Araştırmacılar bilişsel yapının şekillenmesinde birçok faktörün etkili olduğunu saptamıştır. Bu faktörlerden biri de bilişsel yapının şekillenmesinde önemli rol oynayan psikolojik iyi olma halidir (Abed, Pakdaman, Heidari ve Tahmassian, 2016). Çocuklarda iyi oluş kavramı hakkında yapılmış ortak bir tanımlama kullanılmamaktadır. Çocuklarda iyi oluşu açıklamak için, gelişim özelliklerine paralel davranışlar sergilemesi, kritik dönemlerdeki işlevleri gerçekleştirip gerçekleştiremediği durumlar hakkında yorum üretilmesi gerekmektedir (Atan ve Buluş, 2021). Çocuklarda iyi oluş genellikle problem davranışın olmaması, akademik, kişilerarası, atletik ve sanatsal başarıyı yansıtan olumlu davranışların varlığı anlamına gelir (Moore ve Keyes, 2003). Yapılan araştırmalarda psikolojik iyi oluşun yüksek olmasının çocukların ruh sağlıklarını, özgüvenlerini, benlik saygılarını, sosyal-duygusal gelişimlerini olumlu yönde desteklediği görülmüştür (Abed vd., 2016; Atan ve Buluş, 2021).

Bu çalışmadaki amaçta ortaokul çocuklarının psikolojik iyi oluşlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu amaç kapsamında aşağıdaki alt problemler ele alınmıştır.

1.Ortaokul çocuklarının psikolojik iyi oluş puan ortalamaları çocuğa ait değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, kardeş durumu, doğum sırası) anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2.Ortaokul çocuklarının psikolojik iyi oluş puan ortalamaları çocuğun algıladığı akademik başarı düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Ortaokul çocuklarının psikolojik iyi oluş puan ortalamaları çocuğun devam ettiği okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4.Ortaokul çocuklarının psikolojik iyi oluş puan ortalamaları okul dışı sosyal ve sportif etkinliklere (müzik kursu, koro, folklor, jimnastik vs.) düzenli katılım gösterme durumu göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Ortaokul çocuklarının psikolojik iyi oluş puan ortalamaları günlük ortalama teknolojik cihaz kullanımı süresine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın tipi, araştırmanın yeri ve tarihi, araştırmanın evren ve örneklemi, veri toplama araçları ve verilerin toplanması, verilerin analizinde kullanılan yöntemlerle ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Tipi

Bu çalışmada ortaokul çocuklarının psikolojik iyi oluşlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlandığı için, genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, birden fazla değişkenler arasındaki ilişkiyi saptamak için kullanılmaktadır (Bulut, 2017).

2.2. Araştırmanın Yeri ve Tarihi

Araştırma 2022-2023 öğretim döneminde, Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı resmi ve özel ortaokullarda yürütülmüştür.

2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini 2022-2023 eğitim-öğretim döneminde Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı merkez ve Safranbolu ilçesinde bulunan, resmi ve özel ortaokulların 5-6-7. sınıflarına devam eden 10-12 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. ortaokula devam eden 10-12 yaş grubu 210 kız çocuk ve 172 erkek çocuk olmak üzere toplam 382 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme yöntemi, sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla kullanılan örnekleme türlerinden biridir. Bu örnekleme yönteminde araştırmacı ulaşılması kolay olan, araştırmaya katılmaya gönüllü ve uygun kişilerden katılımcıları seçmektedir (Koç Başaran, 2017).

2.4.Veri Toplama Araçları

Araştırmada örneklem grubundaki çocuklarla ilgili bazı demografik bilgileri toplayabilmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan "Kişisel Bilgi Formu" ve çocukların psikolojik iyi oluş düzeylerini belirlemek için "Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği " kullanılmıştır.

2.4.1. *Kişisel bilgi formu*

PROCEEINGS BOOK

Araştırmaya katılan çocuğun doldurması için araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formunda" çocuğun yaşı ve cinsiyeti, kardeş durumu, doğum sırası, çocuğun algıladığı akademik başarı düzeyi, günlük ortalama okul dışı sosyal ve sportif etkinliklere (müzik kursu, koro, folklor, jimnastik vs.) düzenli katılım gösterme durumu, teknolojik cihaz kullanımı süresi ve okul türü durumunu belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

2.4.2. *Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği* (*SÇDPİOÖ)*

Ölçek Liddle ve Carter (2015) tarafından geliştirilen tek boyutlu ölçme aracıdır. Ölçek 5'li likert tipli (1: Asla-5: zaman) derecelendirmeye sahip 12 maddeden (örn, Kendimi rahatlamış hissediyorum) oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 60 en düşük puan 12'dir. Ölçekten alınan puanlar yükseldikçe çocukların duygusal ve psikolojik iyi oluş düzeyinin yükseklediği şeklinde yorumlanmaktadır. Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışması 2016 yılında Akın ve arkadaşları tarafından, 63 erkek 86 kız olmak üzere toplam 149 ilkokul, ortaokul ve lise öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Sınıfları 4 ile 11 arasında değişen katılımcıların yaş aralığı 9-16 arasındadır. Doğrulayıcı faktör analizinde tek boyutlu modelin iyi uyum verdiği örülmüştür (x^2=96,.87, sd=54, RMSEA=0,073, SRMR=0,051, CFI=0,93, IFI=0,93, GFI=0,90). Ölçeğin madde toplam korelasyon katsayıları 0,57 ile 0,73 arasında sıralanmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı 0,90 olarak hesaplanmıştır. Bu örneklem grubu için ise Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'nin (SÇDPİOÖ) cronbach alfa değeri 0,84 olarak bulunmuştur. Bu değerler göz önüne alındığında, ölçeğin yüksek güvenirliğe sahip olduğu söylenebilir.

2.5.Verilerin Toplanması

Verileri toplama süresince etik ilkeler göz önünde bulundurularak gereken izinler alınmıştır. Verilerin toplanma aşamasının öncesinde araştırmada kullanılacak ölçeklerin kullanım izinleri alınmıştır. Ölçek izinleri alındıktan sonra Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul İzni alınmıştır. Etik kurul izni alındıktan sonra uygulama yapılacak okullar için Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınmıştır. Tüm izinler alındıktan sonra Karabük Merkez ve Safranbolu ilçesindeki uygun örnekleme yöntemi ile seçilen ortaokullara gidilmiştir. İlk aşamada okul müdürü ve rehber öğretmenleri araştırma konusunda bilgilendirilerek veri toplama araçları anlatılmıştır. Araştırmacı, rehber öğretmen eşliğinde sınıflara girerek öğrencileri araştırma konusunda ve veri toplama araçları hakkında bilgilendirmiştir. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilerin veli onamları alındıktan sonra, ölçekler öğrencilerin kendi sınıflarında araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Veriler 2022 yılı Ekim-Kasım aylarında olmak üzere yaklaşık 1 aylık süre içerisinde toplanmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü her bir sınıfta çocuklara ölçeklerin uygulanması yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür. Toplam 2 devlet okulu, 3 özel okulda gerçekleştirilen araştırmada anketler 389 çocuk tarafından doldurulmuş olup 382 anket analiz için uygun görülmüştür.

2.6.Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntemler

Araştırmada toplanan veriler SPSS 23.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler analize dahil edilmeden önce uç değerler kontrol edilmiştir. Uç değerler kontrol edildikten sonra Z skorlarına bakılmıştır. Veri setinde psikolojik iyi oluş ölçeğinde Z skorları dikkate alınarak 7 tane uç veri saptanmış olup veri setinden çıkarılmıştır. Sonuç olarak 389 verinin 382

PROCEEINGS BOOK

tanesi analize uygun görülmüştür. Araştırma problemlerine cevap aranmadan önce, araştırma verilerinin normal dağılım gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi kullanılarak yapılan normallik dağılımlarında SÇDPİOÖ için p>0,05 normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Normal dağılım gösteren araştırmaların veri analizinde parametrik istatiksel testler kullanılmaktadır. Buna göre İlişkisiz ölçümlerde ortalama puanlarının karşılaştırılmasında t Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA sonrasında değişkenler arasında fark olması durumunda, farkın kaynağını belirlemek için Post-Hoc analiz tekniklerinden Scheffe testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Çizelge 1'de Cinsiyet durumlarına göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin t testi sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 1. Çocukların cinsiyet durumlarına göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin t testi sonuçları

	Cinsiyet	N	x̄	S	**t**	Sd	p
SÇDPİOÖ	Kız	210	45,70	7,55	1,29	380	0,198
	Erkek	172	44,73	7,14			

Çizelge 1 incelendiğinde, çocukların SÇDPİOÖ puanlarında [$t_{(380)}$= 1,29, p>0,05], çocukların cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre çocukların cinsiyeti psikolojik iyi oluşları üzerinde farklılık oluşturan bir değişken değildir.

Çizelge 2'de Yaş durumlarına göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 2. Çocukların yaş durumlarına göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları

						ANOVA Sonuçları				
	Yaş	***N***	x̄	***ss***	**Var. K.**	***KT***	***Sd***	***KO***	***F***	***p***
SÇDPİOÖ	10 yaş	124	47,25	6,87	G.Arası	891,529	2	445,765	8,513	**0,000***
	11 yaş	143	45,04	7,48	G.İçi	19845,699	379	52,363	**Fark:10**	
	12 yaş	115	43,40	7,30	Toplam	20737,228	381		**Yaş>11**	
	Toplam	382	45,26	7,37					**Yaş>12 Yaş**	

*p<0,05

Çizelge 2 incelendiğinde, SÇDPİOÖ puanları arasında çocukların yaş durumlarına göre [$F_{(2-379)}$=8,513, p<0,05], anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Çocukların yaş durumlarına göre farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre SÇDPİOÖ puanlarının 10 yaş grubu çocukların 11 yaş grubu ve 12 yaş grubu çocuklarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre yaşı küçük olan çocukların psikolojik iyi oluşu daha iyi düzeydedir.

Çizelge 3'te Kardeş durumuna göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 3. Çocukların kardeş durumuna göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları

					ANOVA Sonuçları	

PROCEEINGS BOOK

	Kardeş Durumu	*N*	x̄	*ss*	Var. K.	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
SÇDPİOÖ	Tek Çocuk	60	45,61	7,89	G.Arası	164,116	3	54,705	1,005	0,390
	1 Kardeş	216	45,62	7,13	G.İçi	20573,112	378	54,426		
	2 Kardeş	84	44,64	7,71	Toplam	20737,228	381			
	3 ve Üzeri Kardeş	22	43,18	6,93						
	Toplam	382	45,26	7,37						

Çizelge 3 incelendiğinde, SÇDPİOÖ puanları arasında çocukların kardeş durumuna göre [$F_{(3-378)}$=1,005, p>0,05], anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre çocukların sahip oldukları kardeş sayısı psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde farklılık oluşturan bir değişken değildir.

Çizelge 4'te Doğum sırasına göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 4 Çocukların doğum sırasına göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları

						ANOVA Sonuçları				
	Doğum Sırası	*N*	x̄	*ss*	Var. K.	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
SÇDPİOÖ	İlk Çocuk	189	45,37	7,69	G.Arası	77,361	2	38,680	0,710	0,493
	Ortanca Ç.	46	44,06	8,03	G.İçi	20659,867	379	54,512		
	Son Çocuk	147	45,51	6,73	Toplam	20737,228	381			
	Toplam	382	45,26	7,37						

Çizelge 4 incelendiğinde, SÇDPİOÖ puanları arasında çocukların doğum sırasına göre [$F_{(2-379)}$=0,710, p>0,05], anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre çocukların doğum sırasının psikolojik iyi oluşları üzerinde farklılık oluşturan bir değişken değildir.

Çizelge 5'te Akademik başarı durumuna göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 5 Çocukların akademik başarı durumuna göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları

					ANOVA					
	Akademik Başarı	*N*	x̄	*S*	Var. K.	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
SÇDPİOÖ					G.Arası	2792,007	2	1396,004	29,483	**0,000***
	Orta	52	41,00	7,71	G.İçi	17945,220	379	47,349		
	İyi	178	43,84	6,34	Toplam	20737,228	381	**Fark: Orta, İyi<Çok İyi**		
	Çok İyi	152	48,39	7,17						
	Toplam	382	45,26	7,37						

*p<0,05

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 5 incelendiğinde, SÇDPİOÖ puanları arasında çocukların akademik başarı durumlarına göre [$F_{(2-379)}$=29,48, p<0,05], anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Çocukların akademik başarı durumlarına göre farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, SÇDPİOÖ puanlarının orta düzey ve iyi düzey akademik başarıya sahip olan çocukların, çok iyi düzey akademik başarıya sahip olan çocuklardan daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre akademik başarısını çok iyi düzey algılayan çocukların psikolojik iyi oluş düzeyleri, akademik başarısını orta ve iyi düzey algılayan çocuklara göre daha yüksektir.

Çizelge 6'da Okul türüne göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin t testi sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 6. Çocukların okul türüne göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin t testi sonuçları

	Okul Türü	N	x̄	S	t	Sd	p
SÇDPİOÖ	Devlet Okulu	201	45,65	7,26	1,07	380	0,287
	Özel Okul	181	44,84	7,49			

Çizelge 6 incelendiğinde, çocukların SÇDPİOÖ puanlarında [$t_{(380)}$= 1,07, p>0,05], çocukların okul türüne göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre çocukların okul türünün psikolojik iyi oluşları üzerinde farklılık oluşturan bir değişken değildir.

Çizelge 7'de sosyal etkinliklere katılım durumuna göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin t testi sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 7 Çocukların sosyal etkinliklere katılım durumuna göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin t testi sonuçları

	Sosyal Aktivite	N	x̄	S	t	Sd	p
SÇDPİOÖ	Katılıyorum	249	45,98	7,32	2,62	380	**0,009***
	Katılmıyorum	133	43,92	7,30			

*p<0,05

Çizelge 7 incelendiğinde, çocukların SÇDPİOÖ puanlarında [$t_{(380)}$= 2,62, p<0,05], çocukların sosyal etkinliklere katılım durumuna göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Sosyal etkinliklere katılan çocukların SÇDPİOÖ puanlarının (x̄=45,98), katılmayan çocuklara göre (x̄=43,92) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre sosyal etkinliklere katılan çocukların psikolojik oluş düzeyleri katılmayanlara göre daha yüksektir.

Çizelge 8'de teknolojik cihaz kullanım süresine göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmektedir.

Çizelge 8. Çocukların teknolojik cihaz kullanım süresine göre SÇDPİOÖ puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları

					ANOVA					
	Teknolojik Cihaz Kullanım	***N***	x̄	***S***	**Var. K.**	***KT***	***Sd***	***KO***	***F***	***p***
SÇDPİOÖ	0-1 Saat	107	46,88	7,26	G.Arası	1460,426	3	486,809	9,546	**0,000***
	1-2 Saat	154	46,31	6,67	G.İçi	19276,802	378	50,997		
	2-3 Saat	72	43,23	7,05	Toplam	20737,228	381			

PROCEEINGS BOOK

	3 Saat ve Üstü	49	41,44	8,33	**Fark:** 0-1 Saat>2-3 saat, 0-1 saat>3 saat ve üstü, 1-2 saat>2-3 saat, 1-2 saat>3 saat ve üstü
	Toplam	382	45,26	7,37	

*p<0,05

Çizelge 8 incelendiğinde, SÇDPİOÖ puanları arasında çocukların teknolojik cihaz kullanım süresine göre [$F_{(3-378)}$=9,546, p<0,05], anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Çocukların teknolojik cihaz kullanım süresine göre farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre 0-1 saat teknolojik cihaz kullanan çocukların SÇDPİOÖ puanları 2-3 saat ve 3 saat üzeri teknolojik cihaz kullanan çocuklardan daha yüksek, 1-2 saat teknolojik cihaz kullanan çocukların puanları da 2-3 saat ve 3 saat üzeri teknolojik cihaz kullanan çocuklardan daha yüksektir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı, ortaokul çocuklarının psikolojik iyi oluşlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu bağlamda çocukların psikolojik iyi oluşları çocuğun yaşı ve cinsiyeti, kardeş durumu, doğum sırası, çocuğun algıladığı akademik başarı düzeyi, günlük ortalama okul dışı sosyal ve sportif etkinliklere (müzik kursu, koro, folklor, jimnastik vs.) düzenli katılım gösterme durumu, teknolojik cihaz kullanımı süresi ve okul türü değişkenleri açısından incelenmiştir. Aşağıda sonuçlar literatürdeki çalışmalarla karşılaştırma yapılarak yorumlanmıştır.

Çalışmada çocukların psikolojik iyi oluş puanlarının cinsiyet ve kardeş sayısı düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Konuyla ilgili çalışmalar incelendiğinde cinsiyet (Benjet ve Hernández-Guzmán, 2002; Geng ve He, 2021; Lin, Chou, Wu ve Lin, 2014) ve kardeş sayısı (Geerts-Perry vd., 2021) değişkenlerinin çocukların psikolojik iyi oluş durumunu etkileyen bir değişken olduğu görülmektedir. Çalışmada psikolojik iyi oluş puanlarının doğum sırası değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Alan yazında psikolojik iyi oluş ve doğum sırasına ilişkin bu yaş grubuna yönelik araştırmaya rastlanılmamıştır. Alanyazın incelemesinde doğum sırası ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar çoğunlukla yetişkinlik dönemindeki kişilerle yapıldığı görülmektedir (Sharma ve Srimathi, 2014; Sun ve Qian, 2017). Mevcut çalışmada doğum sırasının psikolojik iyi oluş puanları üzerinde farklılık göstermeme nedeni ebeveyn tutumları ile ilgili olabilir. 10-12 yaş grubundaki çocukların, ergenlik dönemindeki çocuklara oranla daha pozitif duygular hissedebildiği düşünülerek psikolojik iyi oluş durumları üzerinde etki eden bir değişken olmadığı söylenebilir. Çalışmanın bulgusunda psikolojik iyi oluş puanlarının okul türü değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Alanyazın incelemesi yapıldığında araştırma bulgusu ile karşılaştırma yapabilecek bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu sebeple bu sonuç çocukların okul türünün psikolojik iyi oluş puanları üzerinde etkili bir değişken olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmada çocukların psikolojik iyi oluş puanlarının yaş, algılanan akademik başarı, sosyal etkinliklere katılım ve teknolojik cihaz kullanma değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Çocukların psikolojik iyi oluş düzeyleri 10 yaş grubundaki çocuklarda 11 ve 12 yaş grubundaki çocuklara göre daha yüksektir. 11-12 yaşlarının ergenliğe geçiş dönemi olduğu dikkate alındığında bu dönemde hızlı fiziksel değişimlerin yanı sıra duygusal durumdaki negatif yönlü değişimlerin sonucu olarak bu farklılık açıklanabilir. Konuyla ilgili

çalışmalar incelendiğinde algılanan akademik başarı düzeyi (Rapuano, 2019; Trucchia, Lucchese, Enders ve Fernández, 2013; Turashvilli ve Japaridze, 2012), sosyal etkinliklere katılım (Dahlen, vd., 2021; Kovalenko, vd., 2020; Parfitt ve Eston, 2005) ve teknolojik cihaz kullanma (Bruggeman vd., 2019; Twenge ve Martin, 2020) değişkenlerinin çocukların psikolojik iyi oluş durumunu etkileyen bir değişken olduğu görülmektedir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

- Çocukların psikolojik iyi oluş puanları çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası ve okul türü değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.
- Çocukların psikolojik iyi oluş puanları çocukların yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Psikolojik iyi oluş puanları 10 yaş grubu çocukların 11 yaş grubu ve 12 yaş grubu çocuklarından daha yüksektir.
- Çocukların psikolojik iyi oluş puanları çocukların algıladıkları akademik başarı durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Akademik başarısını orta ve iyi düzey olarak algılayan çocukların psikolojik iyi oluş puanları, akademik başarısını çok iyi düzey olarak algılayan çocuklardan daha düşüktür.
- Çocukların psikolojik iyi oluş puanları çocukların sosyal etkinliklere katılım durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Sosyal etkinliklere katılan çocukların psikolojik iyi oluş puanları katılmayan çocuklara göre daha yüksektir.
- Çocukların psikolojik iyi oluş puanları çocukların teknolojik cihaz kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. 0-1 saat teknolojik cihaz kullanan çocukların psikolojik iyi oluş puanları 2-3 saat ve 3 saat üzeri teknolojik cihaz kullanan çocuklardan daha yüksek, 1-2 saat teknolojik cihaz kullanan çocukların 2-3 saat ve 3 saat üzeri teknolojik cihaz kullanan çocuklardan daha yüksektir.

Bu sonuçlar doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

Akademik başarının çocuğunun psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi dikkate alındığında, çocukların kendilerini akademik olarak yeterli hissetmeleri için özellikle öğretmenlerin ve ebeveynlerin önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Çocuklara akademik olarak kendilerini başarılı hissetmelerini sağlayacak deneyimler yaşatılmalıdır. Ayrıca bu çalışmada sosyal aktiviteye zaman ayıran çocukların psikolojik iyi oluş puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak ebeveynler ve öğretmenler çocukların psikolojik iyi oluşlarını desteklemek amacıyla onları sosyal etkileşimi içeren farklı sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere teşvik edebilirler. Çalışmanın diğer bir önemli sonucu da teknolojik cihaz kullanma süresi arttıkça çocukların psikolojik iyi oluş puanlarının düşmesidir. Günümüz modern çağı çocuklarının dijital medya araçlarını kullanması elbette ki kaçınılmazdır. Ancak bu araçların ebeveyn gözetiminde belli sınırlar koyularak kullanılması çok önemlidir. Bu nedenle ebeveynlere dijital dünyanın risklerine yönelik bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları yapılarak ebeveynlerin çocuklarına doğru rehberlik yapmaları desteklenebilir.

KAYNAKÇA

Abed, N., Pakdaman, S., Heidari, M., & Tahmassian, K., "Developing psychologicalwell-being scale for preschool children", *Global Journal of Health Science*, 8(11), 104-111, 2016.

Atan, A.,& Buluş, M., "Çocuklarda psikolojik iyi oluş: Bir model önerisi ve ölçek geliştirme çalışması", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 54(54), 100-132, 2021.

Benjet, C., & Hernández-Guzmán, L., "A short-term longitudinal study of pubertal change, gender, and psychological well-being of Mexican early adolescents", *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 429-442, 2002.

Bruggeman, H., Van Hiel, A., Van Hal, G., & Van Dongen, S., "Does the use of digital media affect psychological well-being? An empirical test among children aged 9 to 12", *Computers in Human Behavior*, 101, 104-113, 2019.

Bulut Özek, M. "2d/4d parmak oranları ile öğrenme stilleri ve duygusal zekaları arasındaki ilişkinin belirlenmesi", *Diyalektolog*, 16, 2017.

Dahlen, M., Thorbjørnsen, H., Sjåstad, H., von Heideken Wågert, P., Hellström, C., Kerstis, B., & Elvén, M., "Changes in physical activity are associated with corresponding changes in psychological well-being: A pandemic case study", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18,20, 10680, 2021.

Eaude, T., "Happiness, emotional well-being and mental health–what has children's spirituality to offer?" *International Journal Of Children's Spirituality*, 14(3), 185-196, 2009.

Geerts-Perry, A. T., Riggs, S. A., Kaminski, P. L., & Murrell, A., "Psychological well-being and family functioning in middle childhood: the unique role of sibling relational dynamics", *Journal of Family Issues*, 42(12), 2965-2985, 2021.

Geng, Y., & He, L., "Gender differences in children's psychological well-being in mainland china: risk and protective factors", *Applied Research in Quality of Life*, 1-21, 2021.

Huppert, F. A., "Psychological well-being: Evidence regarding its causes and consequences", *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 1(2), 137-164, 2009.

Intelisano, S., Krasko, J., & Luhmann, M., "Integrating philosophical and psychological accounts of happiness and well-being", *Journal Of Happiness Studies*, 21(1), 161-200, 2020.

Keyes, C. L., Shmotkin, D., & Ryff, C. D., "Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions", *Journal Of Personality And Social Psychology*, 82(6), 1007, 2002.

Koç Başaran, Y., "Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(47), 480-495, 2017.

Kovalenko, A., Grishchuk, E., Rogal, N., Potop, V., Korobeynikov, G., Glazyrin, I., . & Dudnyk, O., "The influence of physical activity on students' psychological well-being", *Romanian Journal for Multidimensional Education*, 12,2, 2020.

Liddle, I., & Carter, G.F.A., "Emotional and psychological well-being in children: The development and validation of the Stirling children's well-being scale", *Educational Psychology in Practice*, 31(2), 174-185, 2015.

Lin, F. G., Chou, Y. C., Wu, C. H., & Lin, J. D., "Short-term and long-term influences of family arguments and gender difference on developing psychological well-being in taiwanese adolescents, *Research in Developmental Disabilities*, 35(11), 2735-2743, 2014.

Memiş, A. K., & Duran, N. O., "İlkokul öğrencilerinde okul nezaket algısı ve psikolojik ve duygusal iyi oluş arasındaki ilişkisinin incelenmesi", *İlköğretim Online*, 1671-1686, 2019.

Moore, A.K., & Keyes, M.L.C., "A Brief History of the Study of Well-Being in Children and Adults". (Editörler) (Marc H. Bornstein, Lucy Davidson, Corey L.M. Keyes, Krsitin A.Moore). Well-Being Positive Development Across the Life Course. İçinde 1-11.ss, London: Mahwah, N.J. : Psychology Press, 2003.

Özen, Y., "Kişisel sorumluluk bağlamında öznel ve psikolojik iyi oluş sosyal psikolojik bir değerlendirme", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 46-58, 2010.

Parfitt, G., & Eston, R. G., "The relationship between children's habitual activity level and psychological well-being", *Acta Paediatrica*, 94,12, 1791-1797, 2005.

Pollard, E. L., & Rosenberg, M. L. "The strength based approach to child well-being: Let's begin with the end in mind", *Well-being: Positive development across the life course*, 13-21, 2003.

Rapuano, V., "Psychological well-being and its relationship with the academic achievement of Lithuanian students", *Socialiniai Tyrimai*, 42(2), 44-51, 2019.

Ryff, C. D., "Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being", *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 106, 1989.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. "On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being", *Annual Review of Psychology*, 52(1), 141-166, 2001.

Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M., "The structure of psychological well-being revisited", *Journal Of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719, 1995.

Sharma, G. & Srimathi, NL., "Do psyhological well-being characteristics vary with birth order?", *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 19(8), 45-54, 2014.

Söylemez, M., "Mutluluk üzerine", *Asead 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Ankara, 263, 2021.

Sun, H., & Qian, J., "Birth order effect on general well-being of adult residents in big cities. advances in psychology", *Advances in Psychology*, 7(12), 1500-1509, 2017.

Trucchia, S. M., Lucchese, M. S., Enders, J. E., & Fernández, A. R., "Relationship between academic performance, psychological well-being, and coping strategies in medical students", *Rev Fac Cien Med Univ Nac Cordoba*, 70(3), 144-152, 2013.

Turashvili, T., & Japaridze, M., "Psychological well-being and its relation to academic performance of students in Georgian context", *Problems of Education in the 21st Century*, 1(4), 9,73, 2012.

Twenge, J. M., & Martin, G. N., "Gender differences in associations between digital media use and psychological well-being: Evidence from three large datasets", *Journal of Adolescence*, 79, 91-102, 2020.

AÇIK UÇLU SORULARDAN OLUŞAN ORTAK SINAV UYGULAMASININ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Özge ALTINTAŞ[1]
Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU[2]
Doç. Dr. H. Deniz GÜLLEROĞLU[3]

[1]Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, oaltintas@ankara.edu.tr-0000-0001-5779-855X
[2]Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, omay73baskent@hotmail.com-0000-0002-3879-9204
[3]Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, denizgulleroglu@yahoo.com-0000-0001-6995-8223

Özet

Bu araştırma, MEB tarafından açık uçlu sorulardan oluşması ve ortak olarak yapılması planlanan sınav uygulamasının avantaj ve dezavantajlarının neler olacağına, öğrencilerde hangi becerilerin gelişimine katkı sağlayacağına ve bu uygulamanın açık uçlu sorularla yapılma gerekçesine ilişkin olarak lise öğrencilerinin görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Tarama modelindeki bu araştırmanın katılımcılarını toplam 115 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcılar, 10. sınıf (n=35), 11. sınıf (n=50) ve 12. sınıf (n=30) öğrencilerinden oluşmakta olup, bir devlet okulunda öğrenim görmektedirler. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde; söz konusu ortak sınavların avantajları arasında ilk sırada "hiçbir avantajı ya da yararı olacağını düşünmüyorum" görüşünün geldiği belirlenmiştir. İkinci sırada, bu tür bir uygulamanın "adil olacağı ve öğrenciler arasında eşitliği sağlayacağı" görüşünün, üçüncü sırada ise "seviye belirlemeyi sağlayacağı" ve "kopyanın azalmasına katkı sağlayacağı" görüşlerinin geldiği belirlenmiştir. Öğrencilerin, söz konusu sınavların dezavantajlarının neler olacağına ilişkin görüşleri incelendiğinde ise, ilk sırada "sınav kaygısının artmasına neden olacağı"; ikinci sırada, "stresin artmasına neden olacağı"; üçüncü sırada ise "okullar arası düzey ve bilgi farklılıklarına neden olacağı" görüşü gelmektedir. Öğrencilerin, bu sınavların hangi becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağına ilişkin görüşleri incelendiğinde, ilk sırada, "yorumlama becerisini geliştireceği", ikinci sırada "yazma ve düşünme becerilerini geliştireceği", üçüncü sırada ise "akılda tutma becerisini geliştireceği" yönünde görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Öğrencilerin, bu sınavların açık uçlu sorularla yapılma gerekçesine ilişkin görüşleri incelendiğinde ise; ilk sırada, öğrencilerin büyük bir bölümünün bir fikrinin ya da bilgisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İkinci olarak "bilgi düzeyini ölçmek amacıyla yapıldığı", üçüncü olarak da "daha fazla çalışılmasını sağlamak için yapıldığı" görüşleri gelmiştir.

PROCEEINGS BOOK

Anahtar Kelimeler: Ortak sınav, açık uçlu soru, beceri gelişimi, lise

EVALUATION OF A COMMON EXAMINATION APPLICATION CONSISTING OF OPEN-ENDED QUESTIONS BASED ON THE PERSPECTIVES OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract

This survey-type research aims to determine the perspectives of high school students regarding the advantages and disadvantages, contributions to skill development, and rationale behind the planned common exam implementation consisting of open-ended questions by the Ministry of National Education. The participants in this survey consist of a total of 115 high school students, including 10th-grade (n=35), 11th-grade (n=50), and 12th-grade (n=30) students attending a state school. Upon examining the findings of the research, it was identified that among the advantages of the proposed standardized exams, the view of "I do not think it will have any advantages or benefits" ranked first. Secondarily, the perspective that such an application "would be fair and ensure equality among students" was identified, and thirdly, the views that it "would determine the level" and "contribute to the reduction of copying" ranked. When considering the students' perspectives on the disadvantages of these exams, the foremost concern is that it "would increase exam anxiety", followed by "would increase stress", and thirdly, "would cause differences in levels and knowledge between schools". Examining the views on which skills these exams would contribute to, students primarily believe it would "improve interpretation skills", secondly, "enhance writing and thinking skills", and thirdly, "develop memorization skills". Regarding the rationale for conducting these exams with open-ended questions, the primary conclusion was that a significant portion of students does not have a clear idea or knowledge. Secondarily, the perspective that it is conducted "to measure the level of knowledge", and thirdly, "to encourage further study" were identified.

Keywords: Common exam, open-ended question, skill development, high school

GİRİŞ

Eğitim sisteminin kontrol mekanizması olan ölçme ve değerlendirme etkinlikleri, öğrencilere, öğretmenlere, velilere ve yöneticilere; başka bir anlatımla, eğitimin paydaşlarına

PROCEEINGS BOOK

geri bildirimler sunarak sürecin sağlıklı bir biçimde yürütülmesini sağlar. Okullarda, öğrencilerin belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşmadıklarını görmek, yürütülen eğitimin niteliğini belirlemek ve sistemin etkili bir biçimde işleyip işlemediğini kontrol etmek amacıyla sınavlar hazırlanıp uygulanmaktadır (Tekin, 2023).

Bu sınavlar, yazılı yoklamalar, çoktan seçmeli testler, kısa yanıtlı testler (Turgut ve Baykul, 2021) gibi geleneksel ölçme değerlendirme yöntemleriyle olduğu kadar projeler, performans görevleri, yapılandırılmış gridler, portfolyolar (Kutlu ve diğ., 2023) gibi performansa dayalı durum belirleme yolları kullanılarak da hazırlanabilmektedir. Okullarda uygulanan sınavların yanında, öğretimin etkili olup olmadığı ve öğrencilerin belirlenen kazanımlara ulaşıp ulaşmadıkları ulusal düzeyde yürütülen merkezi sınavlar yardımıyla da belirlenebilmektir (Büyüköztürk, 2016; Can, 2017). Bu sınavlardan alınan sonuçlar, öğrencilerin üst öğretim kademelerine yerleştirilmelerinde kullanılmaktadır.

Bu sınavlar, özellikle aileler, çocuklar ve öğretmenler için zaman geçtikçe daha fazla önem taşımakta ve anlam yüklenmektedir. Dolayısıyla, okullardaki eğitim öğretim etkinlikleri ile ölçme ve değerlendirme uygulamaları, öğrencilerin bu merkezi sınavlarda başarılı olabilmeleri amacıyla düzenlenmeye başlamıştır (Büyüköztürk, 2016).

PISA ve TIMSS gibi geniş ölçekli sınav uygulamalarının sonuçları ile son yıllarda yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde, Türk öğrencilerinin yaşamlarını kolaylaştıracak becerilere sahip olmadıkları ve günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar için pratik çözüm önerileri geliştiremedikleri görülmektedir. Bu sorunun temel nedenlerinden biri olarak öğrencileri ezbere yönlendiren çoktan seçmeli soru formatının kullanılması gösterilmektedir. Alanyazında yer alan bazı çalışmalar (Birenbaum ve Rosenau, 2006; Stuyven, Dochy ve Janssens, 2005), çoktan seçmeli sorularla yapılan sınavların öğrencileri yüzeysel öğrenmeye; açık uçlu sorularla yapılan sınavların ise derin öğrenmeye yönlendirdiğini vurgulamaktadır.

Brookhart (2014) açık uçlu soruyu, birden fazla doğru yanıta sahip ya da birden fazla çözüm yoluna sahip soru türü olarak tanımlamıştır. Kubiszyn ve Borich (2003) açık uçlu soruların; problem çözme, çözümleme ve değerlendirme gibi karmaşık üst düzey zihinsel becerilerin sonuçları hakkında çıkarım yapmada daha etkili olduğunu belirtmektedir. Benzer

şekilde Popham (2000), problem çözme süreçleri, yazma becerisi ya da verilerin düzenlenmesi gibi özgünlük gerektiren bazı özelliklerin ölçülmesinde açık uçlu soruların kullanılmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda, eğitim ve öğretim süreçlerinin beceri kazandırmaya odaklanması; sürecin önemli bir parçasını oluşturan ölçme ve durum belirleme yaklaşımlarının ise, öğrencilerin günlük yaşamlarında karşılaşabilecekleri problemlere etkili çözümler üretebilmelerine olanak sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacını, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından açık uçlu sorulardan oluşması ve ortak olarak yapılması planlanan sınav uygulamasının avantaj ve dezavantajları ile öğrencilerde hangi becerilerin gelişimine katkı sağlayacağına ve bu uygulamanın açık uçlu sorularla yapılma gerekçesine ilişkin olarak lise öğrencilerinin görüşlerinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, katılımcılar, verilerin toplanması ve analiziyle ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Bu çalışma, MEB tarafından açık uçlu sorulardan oluşması ve ortak olarak yapılması planlanan sınav uygulamasının avantaj ve dezavantajlarının neler olacağına, hangi becerilerin gelişimine katkı sağlayacağına ve açık uçlu sorularla yapılma gerekçesine ilişkin olarak lise öğrencilerinin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan tarama modelinde bir araştırmadır.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını toplam 115 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrenciler 10. sınıf (n=35), 11. sınıf (n=50) ve 12. sınıf (n=30) öğrencilerinden oluşmakta olup, bir devlet okulunda öğrenim görmektedir. Öğrencilerden n=52'si kız, n=63'ü erkektir. Öğrencilerden n=106'sı açık uçlu sorulardan oluşması ve ortak olarak yapılması planlanan sınav uygulamasının kendilerini kaygılandırdığını, n=95'i açık uçlu sorulardan oluşan sınav uygulamalarına alışkın olmadıklarını ve n=108'i ise açık uçlu sorulardan oluşan sınavların zor olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan bir form aracılığıyla toplanmıştır. Bu formda; öğrencilerin sınıf ve cinsiyetleri, açık uçlu sorulardan oluşması ve ortak olarak yapılması planlanan sınav uygulamasının kendilerini kaygılandırıp kaygılandırmadığı, açık uçlu sorulardan oluşan sınav uygulamalarına alışkın olup olmadıkları ve açık uçlu sorulardan oluşan sınavları zor bulup bulmadıklarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Ardından, bu uygulamanın avantaj ve dezavantajlarının neler olacağına ilişkin görüşleri, bu sınavların hangi becerilerin gelişimine katkı sağlayacağını düşündükleri ve bu sınavların açık uçlu sorularla yapılma gerekçesine ilişkin görüşlerini almaya yönelik açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Bu form aracılığıyla elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiş ve frekansları çıkartılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde öncelikle öğrencilerin açık uçlu sorulardan oluşması ve ortak olarak yapılması planlanan sınavların avantaj ve dezavantajlarının neler olacağına ilişkin görüşleri, ardından bu sınavların hangi becerilerin gelişimine katkı sağlayacağı ve açık uçlu sorularla yapılma gerekçesine ilişkin görüşleri sunulmuştur.

Öğrencilerin, açık uçlu sorulardan oluşması ve ortak olarak yapılması planlanan sınavların avantajlarının neler olacağına ilişkin görüşleri incelendiğinde, ilk sırada "hiçbir avantajı ya da yararı olacağını düşünmüyorum (n=36)" görüşünün geldiği belirlenmiştir. İkinci sırada, "bu tür bir uygulamanın adil olacağı ve öğrenciler arasında eşitliği sağlayacağı (n=29)" görüşü yer almaktadır. Bunu; "seviye belirlemeyi sağlayacağı (n=13)", "kopyanın azalmasına katkı sağlayacağı (n=13)", "daha çok çalışmaya yol açacağı (n=11)", "notların şişirilmesini engelleyeceği ve herkesin hak ettiği notu almasını sağlayacağı (n=5)", "gerçek performansları ortaya çıkaracağı (n=3)", "konuların daha iyi kavranmasını ve anlaşılmasını sağlayacağı (n=3)", "okullar arası karşılaştırma olanağı sunacağı (n=2)", "öğretmenlerin işini kolaylaştıracağı (n=2)", "eksikliklerin açıkça görülmesini sağlayacağı (n=2)" ve "ezberlemek yerine öğrenmenin önemini ön plana çıkaracağı (n=2)" vb. görüşleri izlemiştir.

Öğrencilerin, açık uçlu sorulardan oluşması ve ortak olarak yapılması planlanan sınavların dezavantajlarının neler olacağına ilişkin görüşleri incelendiğinde ise, ilk sırada

PROCEEINGS BOOK

"sınav kaygısının artmasına neden olacağı (n=22)" görüşünün geldiği belirlenmiştir. İkinci sırada, "stresin artmasına neden olacağı (n=20)", üçüncü sırada ise "okullar arası düzey ve bilgi farklılıklarına neden olacağı (n=17)" görüşü gelmiştir. Ardından; "YKS'de açık uçlu soru sorulmadığı (n=14), "bu tür sınavlara alışkın olmadıkları (n=11)", "kopyayı arttıracağı (n=10)", "öğretmenlerin ders anlatma tekniği ve hızından dolayı konuların yetişmeyebileceği ve bunun sorun oluşturacağı (n=10)", "ezbere yönelteceği (n=8)", "soruların zor olacağı (n=8)", "notların düşmesine neden olacağı (n=6)", "genel liseler ile fen liselerinin aynı sınava gireceği için bu durumun akademik başarı ortalamasının düşmesine neden olacağı (n=5)" vb. görüşlerin belirtildiği saptanmıştır.

Öğrencilerin, açık uçlu sorulardan oluşması ve ortak olarak yapılması planlanan sınavların hangi becerilerin gelişimine katkı sağlayacağına ilişkin görüşleri incelendiğinde, ilk sırada, "yorumlama becerisini geliştireceği (n=28)", ikinci sırada "hiçbir beceriyi geliştirmeyeceği (n=21)" üçüncü sırada ise "yazma becerisi (n=20) ile düşünme becerisini (n=20) geliştireceği" görüşlerinin geldiği belirlenmiştir. Ardından, "akılda tutma becerisini geliştireceği (n=10)", "okuduğunu anlama becerisini geliştireceği (n=10)", "kendini ifade edebilme becerisini geliştireceği (n=10)", "çıkarımda bulunma", "analitik düşünme", "sorun çözme", "dikkat", "okuma hızı", "bilgiyi kullanma", "verimli çalışma" vb. becerilerini geliştireceği görüşlerinin belirtildiği görülmüştür.

Öğrencilerin, bu sınavların açık uçlu sorularla yapılma gerekçesine ilişkin görüşleri incelendiğinde; ilk sırada, öğrencilerin "bir fikrinin ya da bilgisinin olmadığı (n=35)" belirlenmiştir. İkinci sırada "bilgi düzeyini ölçmek amacıyla yapıldığı (n=19)", üçüncü sırada ise "daha fazla çalışılmasını sağlamak için yapıldığı (n=12)" görüşlerinin geldiği belirlenmiştir. Ardından, "kopyayı önlemek için (n=10)", "ezber yerine öğrenmeyi sağlamak için (n=10)", "yorumlama becerilerini geliştirmek ve ölçmek için (n=8)", "yazma becerilerini geliştirmek için (n=7)", "düşünme becerilerini geliştirmek için (n=5)" vb. görüşlerin belirtildiği görülmüştür.

SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu uygulamadan kaygı duydukları belirlenmiştir. Öğrenciler açık uçlu sınav uygulamalarını zor bulduklarını ve alışkın olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu tür bir uygulamanın gerçek amacının, gelişimine hizmet ettiği becerilerin farkında olan öğrenciler bulunmakla birlikte, bunun hiçbir faydasının olmayacağını ve ezbere yönlendireceğini, kopyayı artıracağını vb. düşünenler de bulunmaktadır. Dolayısıyla, öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerin gelişimi, açık uçlu sınavların bu becerilerin gelişimine sağlayacağı katkılar ve benzeri konularda bilgilendirilmesi hem kaygı düzeylerinin düşmesine hem de ön yargılarının azalmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Birenbaum, M. & Rosenau, S. (2006). Assessment preferences, learning orientations, and learning strategies of pre-service and in-service teachers. *Journal of Education for Teaching, 32*(2), 213-225. https://doi.org/10.1080/02607470600655300

Brookhart, S. M. (2014). *How to design questions and tasks to assess student thinking*. ASCD.

Büyüköztürk, Ş. (2016). Sınavlar üzerine düşünceler. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 6*(2), 345-356. http://kalemacademy.com/Cms_Data/Contents/KalemAcademyDB/Folders/SayiMakaleleri/~contents/MXT2L44R7L8HB5U6/2016-kalemueibd-11-kissayisi-makale-001-11.pdf

Can, E. (2017). Öğrenci görüşlerine göre merkezi sınavların etkilerinin belirlenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(58), 108-122. https://doi.org/10.16992/ASOS.12842

Kubiszyn, T., & Borich, G. D. (2003). *Educational testing and measurement: Classroom application and practice* (7th Edition). John Wiley & Sons, Inc.

Kutlu, Ö., Doğan, C. D. ve Karakaya, İ. (2023). *Ölçme ve değerlendirme: Performansa ve portfolyoya dayalı durum belirleme* (6. Baskı). Pegem Akademi.

Popham, W. J. (2000). *Modern educational measurement: Practical guidelines for educational leaders* (3rd Edition). Allyn and Bacon.

Struyven, K., Dochy, F., & Janssens, S. (2005). Students' perceptions about evaluation and assessment in higher education: A review. *Assessment & Evaluation in Higher Education, 30*(4), 325-341. https://doi.org/10.1080/02602930500099102

Tekin, H. (2023). Eğitimde ölçme ve değerlendirme (28. Baskı). Yargı Yayınları.

Turgut, M. F. ve Baykul, Y. (2021). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (9. Baskı). Pegem Akademi.

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN "HAYALİMDEKİ ÜNİVERSİTE"

Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU[1]
Doç. Dr. Özge ALTINTAŞ[2]
Doç. Dr. H. Deniz GÜLLEROĞLU[3]

[1]Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, omay73baskent@hotmail.com-0000-0002-3879-9204
[2]Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, oaltintas@ankara.edu.tr-0000-0001-5779-855X
[3]Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, denizgulleroglu@yahoo.com-0000-0001-6995-8223

Özet

Lise öğrencilerinin "hayallerindeki üniversite" betimlemelerini ortaya çıkarmayı amaçlayan tarama modelindeki bu çalışma, Eskişehir'de bir devlet okulunda öğrenim görmekte olan toplam 130 lise öğrencisiyle yürütülmüştür. Çalışmanın verilerinin toplanmasında araştırmacılar tarafından hazırlanan ve açık uçlu sorulardan oluşan bir form kullanılmıştır. Bu formda öğrencilere öncelikle, "üniversite öğrenimi görmek istedikleri şehirler", ardından "hayallerindeki üniversitenin öğretim üyelerinin ve kampüslerinin hangi özelliklere sahip olmasını istedikleri", "öğrenim görmeyi istedikleri bölümün kendilerine hangi nitelikleri kazandırmasını" ve "mezun olduklarında ne tür fırsatlar sunmasını hayal ettikleri"ni belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgular; öğrencilerin üniversite öğrenimi görmek istedikleri ilk üç şehrin sırasıyla; İzmir, Eskişehir ve Ankara olduğunu ortaya koymuştur. Öğrenciler, hayallerindeki üniversitenin öğretim üyelerinin sahip olması gereken özellikler içerisinde ilk üç sırada; "sabırlı, anlayışlı, hoşgörülü olma", "bilgili, kültürlü, donanımlı ve alanında yetkin olma" ile "bilgisini iyi aktarabilme, keyifli ve iyi ders anlatabilme" özelliklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler, hayallerindeki üniversitenin kampüsünün sahip olması gereken özellikler arasında ilk üç sırada; "zengin sosyal alan ve olanaklara sahip olma (havuz, futbol-basketbol-voleybol sahaları, yürüyüş parkuru, kafe, konser alanı), "geniş, ferah ve yeşil", "24 saat açık büyük bir kütüphaneye sahip olma" özelliklerini belirtmişlerdir. Üniversite öğrenimi görmeyi istedikleri bölümün kendilerine kazandırmasını hayal ettikleri özellikler arasında ilk üç sırada; "bilgi ve donanım", "yabancı dil" ve "saygınlık" yer alırken, mezun olduklarında sahip olmayı hayal ettikleri fırsatlarla ilgili olarak ise ilk üç sırada; "iş olanakları / iyi bir iş bulma", "yüksek gelir olanağı" ve "yurtdışı olanağı" gibi görüşlerin belirtildiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lise öğrencileri, üniversite eğitimi, üniversite kampüsü

PROCEEINGS BOOK

FROM THE PERSPECTIVE OF HIGH SCHOOL STUDENTS "MY DREAM UNIVERSITY"

Abstract

This survey-type study aims to reveal descriptions of "dream universities" among high school students. Conducted with a total of 130 high school students attending a public school in Eskisehir, the data for the study were collected using a form prepared by the researchers, consisting of open-ended questions. In this form, students were initially asked about the cities where they would like to pursue university education, followed by questions regarding the desired characteristics of the faculty members and campuses of their dream universities, the qualities they wish to acquire from the department they aspire to study, and the opportunities they envision upon graduation. The findings from the research indicate that the top three cities where students wish to pursue university education are, in order, Izmir, Eskisehir, and Ankara. Regarding the desired characteristics of the faculty members at their dream universities, students prioritized qualities such as "patience, understanding, and tolerance", "knowledgeable, cultured, well-equipped, and competent in their field", and "ability to effectively convey knowledge, make courses enjoyable, and teach well". In terms of the desired features of the campus of their dream university, students listed "rich social areas and facilities (pool, football-basketball-volleyball fields, walking paths, cafes, concert areas)", "spacious, open, and green areas", and "24/7 access to a large library" in the top three. As for the qualities they envision gaining from the department they wish to study, the top three include "knowledge and expertise", "foreign language proficiency", and "prestige". Regarding the opportunities they dream of having upon graduation, the top three perspectives include "employment opportunities/finding a good job", "high income potential", and "opportunities for international experiences".

Keywords: High school students, university education, university campus

GİRİŞ

Üniversite tercihi, bireylerin akademik ve mesleki geleceklerini şekillendiren kritik bir karardır. Alanyazında yer alan araştırmalar, öğrencilerin üniversite tercihlerini etkileyen çok

PROCEEINGS BOOK

sayıda faktör olduğunu göstermektedir. Bu faktörler arasında üniversitenin coğrafi konumu, öğretim üyelerinin niteliği, akademik saygınlık, kampüs özellikleri, tercih edilen bölümün sunduğu olanaklar ve öğrencilerin geleceklerine ilişkin kariyer beklentileri yer almaktadır (Akar, 2012; Briggs ve Wilson, 2007; Konu-Kadirhanoğulları ve Özay-Köse, 2023; Landrum ve diğ., 1998; Litten ve Hall, 1989; Ming, 2010; Moogan ve Baron, 2003; Morrow ve diğ., 1995; Murray ve diğ., 1997; Paulsen, 1990; Peluso ve Guido, 2011; Shank ve Beasley, 1998; Soutar ve Turner, 2002; Welki ve Navratil, 1987; Wright ve Kriewal, 1980).

Öğrencilerin üniversite tercihlerini etkileyen ölçütlerden biri, üniversitenin coğrafi konumudur. Bu ölçüt, bireyin yaşadığı bölgeye yakın olması, ulaşım kolaylığı ve üniversitenin bulunduğu şehirdeki sosyal olanaklar gibi unsurlarla ilişkilendirilmiştir. Öğrencilerin üniversite tercihinde etkili olan önemli faktörlerden bir diğeri de üniversitenin akademik saygınlığıyla ilgilidir. Bir üniversitenin akademik saygınlığı; ilgili üniversitenin öğretim elemanlarının bilimsel çalışmalarının kalitesi, eğitim standartları ve mezunlarının başarı oranları gibi göstergeleri içermektedir. Üniversitenin akademik saygınlığının yanı sıra, öğrencilerin seçtikleri bölümlerden edinmeyi hedefledikleri nitelikler ve mezun olduktan sonraki fırsatlar da üniversite tercihinde etkili olan önemli faktörlerden biridir.

Öğrencilerin hayallerindeki üniversitelere yönelik beklentileri, üniversitelerin bulunduğu kampüslerin arzu edilen özellikleriyle ilişkili bulunmaktadır. Mcfarland ve diğerleri (2008), öğrencilerin kampüsteki yeşil alanların kullanımı ile yaşam kalitesi algıları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak kampüs özelliklerinin öğrencilerin tercihlerini şekillendirmedeki önemine işaret etmiştir. Akıllı kampüs özellikleri ve teknolojileri üzerine yaptıkları çalışmada Muhamad ve diğerleri (2017) ise öğrenciler tarafından arzu edilen kampüs özelliklerini ortaya koymuşlardır. Beggs ve diğerleri (2004) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise kampüsteki rekreasyonel spor programlarına katılanların boş zaman motivasyonları incelenerek öğrencilerin istekleri ve ilgi alanları hakkında bilgiler sunulmuştur.

Yapılan çalışmalar, öğrencilerin üniversite tercihlerinin çok yönlü olduğunu, öğrencilerin hayallerindeki üniversiteyi belirlerken hangi kriterleri değerlendirdiklerinin anlaşılmasında; üniversitenin bulunduğu şehrin, üniversitede görev yapan öğretim üyelerinin özelliklerinin, üniversitenin akademik saygınlığının, kampüsün özelliklerinin, bölümün sunduğu fırsatların ve mezuniyet sonrası beklentilerin dikkate alınmasının önemine vurgu

yapmaktadır. Bu noktada, lise öğrencilerinin üniversite tercihlerinde etkili olduğu düşünülen faktörleri anlamak, yükseköğretim kurumlarının bu beklentiye daha etkili bir şekilde yanıt verebilmeleri açısından da önemli görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, lise öğrencilerinin "hayallerindeki üniversite" betimlemelerini ortaya çıkarmaktır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, lise öğrencilerinin "hayallerindeki üniversite" betimlemelerini ortaya çıkarmayı amaçlayan tarama modelinde bir çalışmadır.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını Eskişehir'de bir devlet okulunda öğrenim görmekte olan toplam 130 lise öğrencisi oluşturmaktadır. 9., 10. ve 11. sınıflarda öğrenim görmekte olan öğrencilerin n=80'i kız, n=50'si ise erkektir. Öğrenciler kolay ulaşılabilen örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve çalışmaya gönüllü olarak katılmışlardır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın verilerinin toplanmasında araştırmacılar tarafından hazırlanan ve açık uçlu sorulardan oluşan bir form kullanılmıştır. Bu formda, öğrencilere öncelikle, üniversite öğrenimi görmek istedikleri şehirler, ardından hayallerindeki üniversitenin öğretim üyelerinin ve kampüslerinin hangi özelliklere sahip olmasını istedikleri, öğrenim görmeyi istedikleri bölümün kendilerine hangi özellikleri kazandırmasını ve mezun olduklarında ne tür fırsatlar sunmasını hayal ettikleri vb. sorular sorulmuştur. Araştırmadan elde edilen veriler sorular bazında çözümlenmiş ve frekansları belirlenmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamında toplanan veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan veri toplama formunda yer alan her bir soru bağlamında çözümlenerek aşağıda sunulmuştur.

PROCEEINGS BOOK

Öncelikle öğrencilerin üniversite öğrenimi görmek istedikleri şehirler, ardından hayallerindeki üniversitenin öğretim üyelerinin ve kampüslerinin hangi özelliklere sahip olmasını istedikleri, öğrenim görmeyi istedikleri bölümün kendilerine hangi özellikleri kazandırmasını ve mezun olduklarında ne tür fırsatlar sunmasını hayal ettiklerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Tablo 1'de, öğrencilerin üniversite öğrenimlerini görmek istedikleri şehirlere ilişkin dağılım yer almaktadır.

Tablo 1. *Öğrencilerin Üniversite Öğrenimlerini Görmek İstedikleri Şehirler*

Şehir	f	Şehir	f
İzmir	70	Bursa	9
Eskişehir	60	Çanakkale	8
Ankara	54	Balıkesir	6
İstanbul	40	Samsun	3
Antalya	31	Aydın	3
Muğla	12	Kocaeli	2
Yurtdışı	11	Konya	2

Tablo 1 incelendiğinde, öğrencilerin üniversite öğrenimi görmek istedikleri ilk üç şehrin sırasıyla; İzmir, Eskişehir ve Ankara olduğu görülmektedir. Bu illeri İstanbul, Antalya ve Muğla izlemektedir. Yurtdışında öğrenim görmek isteyen öğrenciler ise, Kıbrıs, Almanya, Japonya, İtalya ve Fransa gibi ülkeleri belirtmişlerdir. Tablo 2'de, öğrencilerin hayallerindeki üniversitenin öğretim üyelerinin sahip olmasını istedikleri özelliklere ilişkin dağılım yer almaktadır.

Tablo 2. *Öğrencilerin Hayallerindeki Üniversitenin Öğretim Üyelerinin Sahip Olmasını İstedikleri Özellikler*

Öğretim Üyelerinin Sahip Olması İstenen Özellikler	f
Sabırlı / anlayışlı / hoşgörülü	38
Bilgili / kültürlü / donanımlı / alanında yetkin	34
Bilgisini iyi aktaran, keyifli ve iyi ders anlatabilen	27
Saygılı / nazik / insana değer veren	24
Disiplinli / otoriter	19
Güler yüzlü / pozitif / cana yakın / sevecen / iyimser	14
Deneyimli / tecrübeli	14
Adaletli / objektif / ayırım yapmayan / öğrenci haklarını koruyan	12
Zeki, çalışkan / başarılı, işini severek yapan, işini ciddiye alan	12
Arkadaş gibi / kafa dengi	8
Diksiyonu iyi / anlaşılır konuşan	8
Genç	8
Samimi / cana yakın, espritüel, eğlenceli	7
Merhametli / iyi	7
Yardımsever / destekleyici / ilgili	5

PROCEEINGS BOOK

Sakin / sinirli olmayan	5
Eleştiriye açık	4
Dürüst / açık sözlü	4
Açık görüşlü / aydın	3
Özgüvenli	3
Mütevazi	2
Empatik	2
İnsani değerlere sahip	1
Sanatla ilgili	1
Öngörülü	1
Güvenilir	1
Pratik	1

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin hayallerindeki üniversitenin öğretim üyelerinin sahip olması gereken özellikler içerisinde ilk üç sırada; "sabırlı, anlayışlı, hoşgörülü olma", "bilgili, kültürlü, donanımlı ve alanında yetkin olma" ve "bilgisini iyi aktarabilme, keyifli ve iyi ders anlatabilme" özelliklerini belirttikleri görülmüştür. Bunu sırasıyla, "saygılı / nazik / insana değer veren", "disiplinli / otoriter", "güler yüzlü / pozitif / cana yakın / sevecen / iyimser" ve "deneyimli / tecrübeli olma" gibi özelliklerin izlediği belirlenmiştir. Tablo 3'te, öğrencilerin hayallerindeki üniversitenin kampüsünün sahip olmasını istedikleri özelliklere ilişkin dağılım yer almaktadır.

Tablo 3. *Öğrencilerin Hayallerindeki Üniversitenin Kampüsünün Sahip Olmasını İstedikleri Özellikler*

Üniversite Kampüsünün Sahip Olması İstenen Özellikler	**f**
Zengin sosyal alan ve olanaklar (havuz, futbol-basketbol-voleybol sahaları, kafeler, marketler, konser ve yürüme alanları)	63
Geniş, ferah, yeşil	43
24 saat açık kütüphane	30
Ulaşımı kolay / servis olanağı olan / toplu taşımayla kolay ulaşılabilen	24
Yemekhane ve kaliteli yemek olanakları	19
Büyüklük	17
Temiz / hijyenik	15
Şehir merkezine / eve yakın	10
İnternet olanakları sınırsız	9
Sosyal aktivite (tiyatro, sinema, kulüpler, tiyatro ve sinema salonları)	8
Çalışma alanları	5
Ücretsiz yemek, çay kahve olanakları	5
Bakımlı / Konforlu	4
Güvenli	4
Laboratuvara / resim ve müzik atölyelerine sahip	4
Yurt olanağı	3
Düzenli	3
Sağlık hizmetlerine sahip	2

PROCEEINGS BOOK

Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin hayallerindeki üniversitenin kampüsünün sahip olmasını istedikleri özellikler arasında ilk üç sırada; "zengin sosyal alan ve olanaklara sahip olması (havuz, futbol-basketbol-voleybol sahaları, yürüyüş parkuru, kafe, konser alanı), "geniş, ferah ve yeşil olması", "24 saat açık büyük bir kütüphaneye sahip olması" özelliklerini belirtmişlerdir. Bunları sırasıyla "Ulaşımı kolay / servis olanağı olan / toplu taşımayla kolay ulaşılabilen", "yemekhane ve kaliteli yemek olanakları", "büyüklük" vb. özellikler izlemiştir. Tablo 4'te, öğrencilerin üniversite öğrenimi görmeyi istedikleri bölümün kendilerine kazandırmasını istedikleri özellikler yer almaktadır.

Tablo 4. *Üniversite Öğrenimi Görmek İstenen Bölümün Kazandırması İstenen Özellikler*

Bölümün Kazandırması İstenen Özellikler	**f**
Bilgi ve donanım	33
Yabancı dil	15
Saygınlık	14
Çalışkanlık	10
Sosyallik / insanları sevmek / insanları olduğu gibi kabul etmek	10
Mutluluk	9
Genel kültür / entelektüellik	9
Disiplinli olmak	7
Pratiklik / pratik zekâ	7
Geniş, iyi bir çevre / iyi arkadaşlar	6
Tecrübe / deneyim	5
Özgüven	5
Kendi ayaklarımın üzerinde durabilmek	5
Empati	5
Özgünlük	5
İyi insan / iyi vatandaş olmak	5
Verimli olmak / ülkeme faydalı olmak	4
Planlı / Düzenli olmak	4
Saygınlık / statü	4
Sabırlı / anlayışlı olmak	4
Planlı olmak	4
Vicdan / Merhamet	4
Yetenek	4
Analitik düşünme	3
Soğukkanlı / sakin olmak	3
İyi bir diksiyon	3
Olgunluk / bilgelik	3
Üretkenlik	2
Zaman yönetimi	2
Güvenli bir gelecek	2
Duyarlılık	2
Yeniliğe açıklık	1
Adillik	1
Olaylara geniş açıdan bakabilmek	1

PROCEEINGS BOOK

Vizyonerlik	1
Para yönetimi	1
Yaratıcılık	1
Bağımsızlık	1
İletişim becerileri	1
Sorumluluk	1
Nezaket	1
Kararlılık	1
Risk alabilme	1
Dürüstlük	1
Liderlik	1

Tablo 4 incelendiğinde, üniversite öğrenimi görmek istenen bölümün kazandırması istenen özellikler arasında ilk üç sırada; "bilgi ve donanım", "yabancı dil" ve "saygınlık" yer alırken, bunları sırasıyla "çalışkanlık", "sosyallik / insanları sevmek / insanları olduğu gibi kabul etmek", "mutluluk", "genel kültür / entelektüellik" gibi özellikler olduğu görülmüştür. Tablo 5'te, öğrencilerin hayallerindeki üniversiteden mezun olduklarında sahip olmayı istedikleri fırsatlara ilişkin dağılım sunulmaktadır.

Tablo 5. *Üniversiteden Mezun Olunduğunda Sahip Olmak İstenen Fırsatlar*

Mezun Olunca Sahip Olmak İstenen Fırsatlar	f
İş olanakları / iyi bir iş bulma	96
Yüksek gelir olanağı	49
Yurtdışı olanağı	39
Ev, araba vb. olanaklar	16
Sevdiğim işi yapabilme	8
Saygınlık	6
Meslek sahibi olmak	6
Düzen kurma	5
Kaliteli yaşam ve statü	5
Atanma	5
İyi bir kariyer / akademik kariyer	5
Diploma	4
Seyahat olanakları	2
E-ticaret bilgisi	1
Az mesai	1
Ek iş fırsatı	1

Tablo 5'te, öğrencilerin hayallerindeki üniversiteden mezun olduklarında sahip olmayı istedikleri fırsatlar arasında ise ilk üç sırada; "iş olanakları / iyi bir iş bulma", "yüksek gelir olanağı" ve "yurtdışı olanağı" gibi görüşlerin belirtildiği saptanmıştır.

PROCEEINGS BOOK

SONUÇ

Lise öğrencilerinin "hayallerindeki üniversite" betimlemesini ortaya çıkarmayı amaçlayan tarama modelindeki bu çalışmada, 130 lise öğrencisinden alınan görüşler doğrultusunda, lise öğrencilerinin hayal ettikleri üniversiteye ilişkin oldukça ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir. Bireylerin mesleki ve akademik kariyerlerinde oldukça önemli olan üniversite tercihini etkileyen faktörler, bu araştırmanın bulguları doğrultusunda incelendiğinde; öğrencilerin üniversite öğrenimi görmek için İzmir, Eskişehir, Ankara, İstanbul, Antalya gibi büyük şehirleri tercih ettikleri; ileride yerleşmeyi hayal ettikleri üniversitenin öğretim üyelerinin; sabırlı, anlayışlı, hoşgörülü, bilgili, kültürlü, donanımlı, saygılı, disiplinli, güler yüzlü vb. özelliklere sahip olmasını bekledikleri görülmüştür. Öğrencilerin, hayallerindeki üniversite kampüsünün; zengin sosyal alanlara ve olanaklara sahip olmasını, geniş ve ferah bahçelerinin ve yeşil alanlarının bulunmasını, 24 saat açık ve büyük bir kütüphaneye sahip olmasını, kampüse ulaşımın kolay olmasını ve servis olanaklarının bulunmasını; öğrenim görmek istedikleri bölümün ise kendilerine, bilgi ve donanım, yabancı dil, saygınlık, çalışkanlık, sosyallik, genel kültür vb. özellikler kazandırmasını istedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Akar, C. (2012). Üniversite seçimini etkileyen faktörler: iktisadi ve idari bilimler öğrencileri üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7*(1), 97-120. https://dergipark.org.tr/tr/pub/oguiibf/issue/5717/76532

Beggs, B. A., Stitt, J. E., & Elkins, D. J. (2004). Leisure motivation of participants and nonparticipants in campus recreational sports programs. *Recreational Sports Journal, 28*(1), 65-77. https://doi.org/10.1123/rsj.28.1.65

Briggs, S., & Wilson, A. (2007). Which university? A study of the influence of cost and information factors on Scottish undergraduate choice. *Journal of Higher Education Policy and Management, 29*(1), 57-72. https://doi.org/10.1080/13600800601175789

Konu-Kadirhanoğulları, M. ve Özay-Köse, E. (2023). YKS 2022 biyoloji öğretmenliği programına yerleşen öğrencilerin üniversite tercihlerini etkileyen faktörlerin karar ağacı ile sınıflandırılması. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi, 6*(1), 65-82. https://doi.org/10.47477/ubed.1268492

Landrum, E.R., Turrisi, R., & Harless, C. (1998). University image: The benefits of assessment and modeling. *Journal of Marketing for Higher Education, 9*(1), 53-68. https://doi.org/10.1300/J050v09n01_05

Litten, L. H., & Hall, A. E. (1989). In the eyes of our beholders: some evidence on how high-school students and their parents view quality in colleges. *Journal of Higher Education, 60*(3), 302-324. https://doi.org/10.1080/00221546.1989.11775037

McFarland, A., Waliczek, T. M., & Zajicek, J. M. (2008). The relationship between student use of campus green spaces and perceptions of quality of life. *HortTechnology, 18*(2), 232-238. https://doi.org/10.21273/horttech.18.2.232

Ming, J. S. K. (2010). Intuitional factors influencing students' college choice decision in Malaysia: A conceptual framework. *International Journal of Business and Social Science, 1*(3), 53-58. https://www.ijbssnet.com/journals/Vol._1_No._3_December_2010/6.pdf

Moogan, Y.J., & Baron, S. (2003). An analysis of student characteristics within the student decision making process. *Journal of Further and Higher Education, 27*(3), 271-287. https://doi.org/10.1080/0309877032000098699

Morrow, M. J., Doyle, K., Ogletree, R. J., & Parsons, N. P. (1995). Adult learners in undergraduate health education, professional education programs: Planning for now and the future. *Journal of Health Education, 26*(6), 333-337. https://eric.ed.gov/?id=EJ522341

Murray, J., Murray, R., & Lann, L. (1997). Growth strategies for U.S. colleges and universities. *Journal of Marketing for Higher Education, 8*(1), 41-53. https://doi.org/10.1300/J050v08n01_04

Muhamad, W., Kurniawan, N. B., Suhardi, .., & Yazid, S. (2017). *Smart campus features, technologies, and applications: A systematic literature review.* 2017 International Conference on Information Technology Systems and Innovation (ICITSI). https://doi.org/10.1109/icitsi.2017.8267975

Paulsen, M. B. (1990). *College choice: Understanding student enrollment behavior*. ASHE-ERIC Higher Education Report No. 6. ERIC Clearing House Products. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED333855.pdf

Peluso, A. M., & Guido, G. (2011). Effects of geographical university names on users' perceptions. *Journal of Brand Management, 19*(4), 344-357. https://doi.org/10.1057/bm.2011.40

Shank, M. D., & Beasley, F. (1998). Gender effects on the university selection process. *Journal of Marketing for Higher Education, 8*(3), 63-71. https://doi.org/10.1300/J050v08n03_05

Soutar, G. N., & Turner, J. P. (2002). Students' preferences for university: A conjoint analysis. *International Journal of Educational Management, 16*(1), 40-45. https://doi.org/10.1108/09513540210415523

Welki, A. M., & Navratil, F. J. (1987). The role of applicants' perceptions in the choice of college. *College and University*, *62*(2), 147-160. https://eric.ed.gov/?id=EJ351104

Wright, P., & Kriewal, M.A. (1980). State-of-mind effects on the accuracy with which utility functions predict marketplace choice. *Journal of Marketing Research*, *17*(3), 277-293. https://doi.org/10.2307/3150526

FACTORS CONTRIBUTE TO MOTIVATION IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Assist. Prof. Dr. Hülya KÜÇÜKOĞLU (Orcid ID: 0000-0001-5421-9858)
Yozgat Bozok University, Faculty of Science and Letters,
English Language and Literature Department, Yozgat
E-mail: hulya.kucukoglu@yobu.edu.tr
hulyaku@gmail.com
Mobile Phone: 0530 460 04 68

Abstract

When studying second language acquisition, it is crucial to identify the elements that influence motivation in the classroom. The ability to learn a foreign language is closely linked to motivation, since learners may not achieve competence if they lack motivation. The proficiency development of second language (L2) learners may rely on several elements that impact motivation within the educational setting. This research conducts an examination of many aspects that have effect on motivation inside the foreign language classroom. The study investigated the impact of various activities and conditions on the motivation of foreign language learners in the classroom. Both foreign language learners and teachers acknowledge that the teaching technique and learning style are the primary factors that significantly influence motivation.

Keywords: *Foreign language teaching and learning, motivation, foreign language classroom*

Introduction

The objective of this current research study is to shed a light to the significance of motivation in second language learning, and assess the different issues that effect motivation in a classroom setting in learning a foreign language. Fluency in a second language is highly dependent on the presence of strong drive. The ability to learn a language well is closely linked to motivation, as productivity is impossible without motivation. Essentially, the effectiveness and limitations of L2 learners may be analyzed by examining its various elements, one of which is motivation. Acquiring proficiency in different languages offers several advantages, however it is not absolutely necessary.

Hence, motivation can have a substantial impact on the acquisition of a second language. Nevertheless, this drive can be influenced by a diverse range of conditions. This study examines various facets of language acquisition that impact learners' motivation levels.

The acquirement of a second language, particularly in a learning environment, is significantly influenced by the students' levels of intrinsic motivation (Kaboody, 2013). Motivation is an essential element in the examination of language acquisition, in conjunction with aspects such as Cognitive abilities and proficiency in language. According to Anjomshoa and Sadighi (2015), language proficiency is determined by the combination of one's diligent efforts, intrinsic motivation to learn the language, and optimistic attitude towards the learning process. Furthermore, as stated by Gardner (2014), the term "motivation" is utilized to elucidate intricate and esoteric concepts that pertain to human behavior.

Given the diversity of theories, it is evident that motivation is a complicated variable that depends on a variety of factors, making it a crucial variable for second language learners. Certain people who are learning a second language could show less enthusiasm in engaging with those who speak the language fluantly. Conversely, there are others who may exhibit the opposite behavior (Al-Awawdeh & Kalsoom, 2022).

Given that motivation appears to have a significant part in a learner's ultimate achievement, it is a topic that merits investigation. Experts and scholars concur that internal motivation is the crucial factor for achieving proficiency in a second language. Researchers have long been dedicated to measuring, classifying, and defining the role of language acquisition within different conceptual frameworks (Ushioda, 1996). Researchers and educators often agree that learning a second or foreign language requires intrinsic motivation. The learner's motivation has a crucial role in second language acquisition. It is the primary driving force for starting the second language learning process and keeps it going throughout the difficult and drawn-out learning process. (Dörnyei, 1998). It has been discovered that students' levels of intrinsic motivation have a significant impact on how they use second language learning techniques, how often they interact with native speakers, how persistent they are, and how long they are able to keep their second language learning motivation. (Huang 2007). However, even highly intelligent and talented people will struggle to succeed in the long run if they lack motivation, If they lack motivation, a comprehensive curriculum and proficient teaching alone cannot ensure student achievement (Dörnyei, 2007).

Motivation is a broad and complex subject with many facets. This gets much more complicated when one comes to learning a second language. In the field of second language acquisition, motivation as a research topic is complicated. It is for this reason that several theoretical

frameworks and methodological approaches is used in order to build up motivation. Various facets of motivation for second languages have been studied by researchers based on their personal areas of interest. However, there have been few attempts to integrate the multiple areas of study (Dörnyei, 2001b).

2. Literature Review

2.1 Factors influencing motivation in the acquisition of foreign languages

Attaining personal goals and establishing realistic expectations result in an increase in motivation, which consequently leads to a development in linguistic proficiency (Gardner, 2014). Within the realm of education, motivation plays a crucial role in directing the focus of foreign language learners towards a significant goal or outcome in the classroom (Engin, 2009; Silalahi et al., 2022). Consequently, they make themselves impervious to the impacts of any prospective diversions, enabling them to maintain focus for significantly extended periods. Highly motivated students will demonstrate goal-oriented behaviors. The degree of determination and passion that students exhibit in their language studies is strongly linked to their levels of motivation. Various attributes of teaching methodologies, approaches, methodologies, and curricula significantly impact students' motivation to acquire language skills. Some are recognized and reviewed, establishing the primary course of analysis (Kalsoom et al., 2021).

2.2 Pedagogical Approaches and Cognitive Preferences

Undoubtedly, there is compelling data indicating that variations in teaching methods and learning preferences significantly impact students' motivation to acquire knowledge.

Bankier and Wright (2012) contend that the instructional techniques employed by teachers in the classroom exert a direct influence on students' inclination to engage in foreign language study (Herman et al., 2020).

Enhancing students' understanding is a crucial concern for all educators. Instructors are responsible for motivating their students to acquire knowledge. According to Phil-Schlecty (1994), learners who are attentive and motivated have certain characteristics. These include being attracted to the job at hand, persisting despite challenges, and displaying evident contentment upon finishing. The instructor has the discretion to select the most efficient instructional approaches to help learners comprehend the topic. According to Wlodkowski and Ginsberg (1995), there is no single teaching and learning strategy that can consistently keep every student engaged (Herman et al., 2022). The teacher's endeavor to establish a connection between a new idea and the student's personal experiences is the main determinant of the student's understanding. Saucier (1989:167) emphasizes the significance of acknowledging that motivation is a factor in all forms of learning, whether it has a direct or indirect impact. Nevertheless, numerous instructors must acknowledge this fundamental reality. Teachers must closely attend to their role as the key catalyst for student engagement. It is a method to cultivate a routine of persistent endeavor in order to develop and grow in significant areas of life.

2.3 Feedback and Motivation

Teachers' feedback has been demonstrated to have a significant impact on student motivation, particularly in the field of second language training. This pertains to the notion that students may rely more on instructors as collaborators due to the instructors' superior knowledge and skills. An effective approach to promoting learning in the classroom is to regularly assess student progress and provide valuable feedback, as suggested by Ananda et al. (2017). Multiple research (Ellis, 2009; Harmer, 2005; Passov, 2010; Ur, 2009, etc.) have shown the significant correlation between motivation and feedback in the context of foreign language training and acquisition. Evaluations such as marks, grades, assessments, and feedback (both verbal and

PROCEEINGS BOOK

written) are employed in the field of education. Feedback, in particular, plays a crucial role in fostering a mindset conducive to learning in a specific subject area. Feedback encompasses the process of assessing and rectifying academic performance, providing students with valuable information to improve areas of weakness and shape future study endeavors (Herman et al., 2023). Evaluations in the foreign language classroom encompass both the approval and disapproval of student comments, as well as grades.

In his 2007 publication, Ellis emphasized the importance of feedback in the process of acquiring language, drawing on the principles of SCT. The adequacy of a teacher's feedback, as he emphasized, relies on the students' own assessment, so educators have a responsibility to understand their students' viewpoints. Moreover, motivation is crucial for the advancement and attainment of language learners. In order to effectively motivate their language learners, teachers will benefit from a more profound comprehension of the factors that cultivate motivation. Hence, the objective of this study was to examine the potential impact of different types of verbal feedback on students' motivation to persist in their studies. Moreover, it examined the viewpoints of students on different types of feedback in the classroom.

2.4 Reward and Motivation

Rewarding the students during their foreign language acquisition process helps them develop a stronger motivation. Rewards and other external motivations are common ways to inspire students to improve their second language skills. One way to help students feel more devoted in the learning process is to provide them with feedback on their work in the form of marks or comments.

Teachers who inform their learners that they will be evaluating their work tend to have more attentive and accomplished students. Recognition of students' endeavors might be conveyed through the awards they receive. Adopting this mindset in the classroom can be highly helpful since it has the potential to inspire students to think more highly of their work and themselves. This fosters a sense of self-satisfaction, and self-satisfaction is strongly linked to happiness.

Teachers employ rewards as a potent instrument to incentivize their students to acquire knowledge, enhance their efficiency in the classroom, promote desirable behavior, and discourage the perpetuation of undesirable conduct. This is corroborated by the assertion made by Burton et al. (2003: 242) that a "reward" encompasses anything that reinforces the repetition

of a particular behavior in the future. A reward is a stimulus that incentivizes students to engage in a particular action. Furthermore, as stated by Deci (1972), a reward in a foreign language classroom refers to "any form of recognition or compensation given to a student for their achievements or efforts in the classroom, which can include physical items, monetary compensation, or intangible rewards." Positive classroom behavior is more likely to manifest when learners are incentivized for it. Wilson (2006:6) defines a reward as an external stimulus given when a specific task or assignment is completed, which incorporates both regulatory and informational characteristics. Consequently, rewards serve as external stimuli that reinforce students' engagement in different activities and inspire them to continue participating. Sustain a consistent display of significant achievements over an extended period of time

2.5: Group Dynamics and Motivation

According to a meta-analysis conducted by Johnson et al. (2014), which analyzed more than 168 studies with undergraduate students, it was found that students who engaged in collaborative learning demonstrated superior active learning, content retention, and higher-level thinking and problem-solving abilities compared to students who studied alone. This discrepancy can be ascribed to several distinct sources. The exchanges and dialogues among students and other individuals in the group enable the group to construct extensive knowledge, contextualize that knowledge within a theoretical framework based on primary data collected, and subsequently enhance and assess their understanding of "what they know and do not know". They can comprehend and assess their learning through the ongoing group discussion, enabling them to identify areas they still need to understand or acquire. In addition, groups possess the capability to address more complex problems compared to individuals, hence enabling them to acquire higher proficiency and engagement in a specific domain.

Students have increased opportunities for critical thinking and can enhance their education and achievements by participating in collaborative projects.

By offering students the opportunity to engage in guided group projects, you can enhance their proficiency in collaborative work (Jackson et al., 2014; van Thao et al., 2021). Students benefit from the opportunity to develop procedural skills essential for information processing, problem evaluation, and solution finding. Additionally, they acquire managerial abilities through their involvement in group work, as well as assessment skills required to evaluate various options

and make decisions for their group's final solution. Each of these skills is essential for effective collaboration, whether it occurs in an educational environment or in a corporate setting.

Additional elements that influence motivation in the literature include the educational setting, technological advancements, and disciplinary measures. Various studies have identified these elements as having a clear influence on the motivation of learners.

References

Ajomshoa, L., & Sadighi, F. (2015). The Importance of Motivation in Second Language Acquisition. International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL), 3(2), 126-137.

Al-Awawdeh, N., & Kalsoom, T. (2022). Foreign Languages E-Learning Assessment Efficiency and Content Access Effectiveness During Corona Pandemic in University Context. Theory and Practice in Language Studies, 12(10), 2124-2132. https://doi.org/10.17507/tpls.1210.20

Bankier, J., & Wright, A. (2012). Applying Dörnyei's motivational strategies. In A. Stewart.

Deci, Edward. L., Vallerand, Robert. J., Pelletier, Luc. G. & Ryan, Richard. M. (1991). Motivation in education: The self-determination perspective. In The Educational Psychologist, 26, 325-346. https://doi.org/10.1080/00461520.1991.9653137

Dornyei, Z. (1998). Motivation in Second and Foreign Language Learning. Journal of Educational Psychology, 31, 117-135. https://doi.org/10.1017/S026144480001315X

Dornyei, Z. (2007). Research Methods in Applied Linguistics. Oxford: Oxford University Press.

Dörnyei, Z. (2001b). Teaching and researching motivation. Harlow: Longman.

Ellis, R. (2009). Corrective feedback and teacher development. L2 Journal, 1(1), 3-18. https://doi.org/10.5070/L2.V1I1.9054

Engin, A. O. (2009). Second Language Learning Success And Motivation, Social Behavior And Personality, 37, 1035-1042. https://doi.org/10.2224/sbp.2009.37.8.1035

Gardner, R. C. (2014). Attitudes and Motivation in Second Language Learning. In A. G. Reynolds (Ed.), Bilingualism, Multiculturalism, and Second Language Learning (pp. 63-84). New York: Psychology Press.

Harmer, J. (2005). The Practice of English Language Teaching. Longman, Pearson Education Limited.

Herman, H., Purba, R., Thao, N. V., & Purba, A. (2020). Using Genre-based Approach to Overcome Students' Difficulties in Writing. Journal of Education and E-Learning Research, 7(4), 464-470. https://doi.org/10.20448/journal.509.2020.74.464.470

Huang, Yan (2007). Pragmatics. Oxford TextBooks In Linguistics. By Oxford University Press Inc, New York. The United States, Published.

Jackson, D., Sibson, R., & Riebe, L. (2014). Undergraduate perceptions of the development of team-working skills. Education+ Training, 56(1), 7-20. https://doi.org/10.1108/ET-01-2013-0002 Jin, L. (2012). Sociocultural theory-guided college-level Mandarin Chinese hybrid course design. IALLT Journal of Language Learning Technologies, 42(1), 30-50. https://doi.org/10.17161/iallt.v42i1.8501

Kaboody, M. A. (2013). Second Language Motivation: The Role of Teachers in Learners' Motivation. Journal of Academic and Applied Studies, 4, 45-54.

Kalsoom, T., Aziz, F., & Al-Awawdeh, N. (2021). Foreign Language Learning Anxiety: A Systematic Literature Review. TESOL International Journal: English Language Education Publishing, 16(4.3), 239-252.

Schlecty, P. (January 1994). "Increasing Student Engagement." Missouri Leadership Academy.

Silalahi, D. E., Siallagan, H., Munthe, B., Herman, H., & Sihombing, P. S. R. (2022). Investigating Students' Motivation toward the Use of Zoom Meeting Application as English Learning Media During Covid-19 Pandemic. Journal of Curriculum and Teaching, 11(5), 41-48. https://doi.org/10.5430/jct.v11n5p41

Ushioda, E. (1996). Learner autonomy 5: The role of motivation. Dublin: Authentik

Ur, P. (2009). A course in language teaching: practice and theory. Cambridge University Press.

Zou H, Kemper JM, Hammond ER, Xu F, Liu G, Xue L, Bai X, Liao H, Xue S, Zhao S, Xia L, Scott J, Chapple V, Afnan M, Morbeck DE, Mol BWJ, Liu Y, Wang R. Blastocyst quality and reproductive and perinatal outcomes: a multinational multicentre observational study. Hum Reprod. 2023 Dec 4;38(12):2391-2399. doi: 10.1093/humrep/dead212. PMID: 37877423; PMCID: PMC10694400.

SIGNIFICANCE OF LEARNING STRATEGIES IN LANGUAGE CLASSROOMS

Assist. Prof. Dr. Hülya KÜÇÜKOĞLU (Orcid ID: 0000-0001-5421-9858)
Yozgat Bozok University, Faculty of Science and Letters,
English Language and Literature Department, Yozgat

Abstract

On a daily basis, students encounter several complex activities that need more than a simple solution. Possible examples of challenges that individuals may encounter include; formulating a plan to overcome the issues coming up within a day; assuming the role of a leader among colleagues, proactively collecting data for an academic paper/homework, effectively managing time to handle numerous obligations and accomplish an intricate task over an extended period, or seeking assistance when conventional methods and approaches fail to resolve a problem or finish an assignment. The successful completion from each learning assignment by students rely on factors more than only understanding. Success hinges on their ability to proficiently identify, choose, assess, modify, and execute suitable techniques for effectively using their knowledge in addressing the current problem. Their degree of success is determined by their judgment, their confidence in their ability to succeed, their level of ambition, the level of achievement required to pursue their life objectives, and their ability to effectively manage their mentality and persist. This paper aims to inverstigate the importance of using strategies in language classrooms.

Keywords: *Learning Strategies, Metacognitive Strategy, Language Classroom*

Introduction

Learners tackle problems using a variety of methods that they mostly acquire from experience, knowledge, resourcefulness, and, in the case of a fortunate few, formal training in acquiring and applying skills and techniques. They employ metacognition to assess the comparative efficiency and achievement. By employing a particular methodology, individuals can effectively manage their actions and subsequently adjust their approach as required. This core of metacognition and self-regulatory processes is within the capacity to possess self-awareness. These cognitive abilities enable learners to enhance their learning effectiveness, especially in formal academic environments. When students contemplate the challenges that they encounter on a daily basis, it becomes evident that they adequately need the necessary equipments for

PROCEEINGS BOOK

triumph in academia, employment, and life necessitates. It is important to endeavor to foster the cultivation of diverse learning techniques and abilities that enhance their efficiency in acquiring subject matter expertise and enable them to apply that knowledge in intricate and unconventional manners.

Traditionally referred to as noncognitive skills, learning methods are among a set of elements that, in contrast to the more prevalent cognitive skills, which mostly relate to the acquisition of content-knowledge and preservation. This paper utilizes the idea of metacognitive learning techniques to explain the methods that students employ to organize and navigate the process of learning. Conley (2013) offers a justification for dropping the label "noncognitive" applying the concept of metacognition to characterize students' learning processes.

Metacognition takes the shape of learning techniques. This kind of metacognitive reasoning involves using one's own self-regulation to assess his own actions and choose learning practices that work. When students show that they are aware of their cognitive processes and subsequently keep an eye on and evaluate them, they are engaging in metacognition. Metacognition also includes an individual's perception of their own abilities to successfully modify strategies (Flavell, 1979). People use metacognition when they understand the feeling of having the capacity or incapacity to complete a task, and then determine what they are doing that appears to be effective and ineffective. They then modify their behavior in accordance with the findings of this reflective analysis, which may involve giving a variety of decisions regarding the strategies they must employ to achieve success. Every noncognitive component that Farrington and et al (2012) identified fits under the metacognition category (Conley, 2013).

Students become more motivated and require the development of metacognitive learning techniques when they are given opportunities and control over their education. Metacognition is a skill that may be developed similarly, however some people may require more direct teaching than others such as using approaches for instruction, practice, and application. Despite the fact that many of these abilities can be immediately noticed, teachers frequently have to assume that students are present or absent based on the work they do or the way they behave during the course of learning. This decision poses a variety of difficulties since educators may incorrectly identify learners' poor performance on a task as a lack of competency with metacognitive methods rather than a flaw in their content knowledge.

Students who are improving in their capacity for metacognition techniques could not consistently reflect their comprehension. For instance, they might carry on reading words aloud without understanding them and failing to recognize that this is an issue, or they could utilize using the wrong algorithm to finish a series of related arithmetic tasks without exhibiting awareness because they were consistently making the same error. Regular feedback on how well students are monitoring and assessing their capacity to effectively and efficiently create a greater range of metacognitive strategies is necessary for students gaining metacognitive skills.

Importance of Learning Strategies

Students may find developing learning strategies and other metacognitive skills just as important as or even more crucial than learning specific subject matter in order to prepare for college or for their future jobs (Credé & Kuncel, 2008; Farrington et al., 2012; Oswald, Schmitt, Kim, Ramsay, & Gillespie, 2004; Richardson, Abraham, & Bond, 2012; Robbins, et al., 2004; Sedlacek, 1996, 2004; Sternberg, 2012). According to research done for the *Standards for Success project* (Conley, 2003), a large portion of the material covered in entry-level college courses was already covered in students' college-preparatory high school courses. The capacity of students to think critically about what they were learning, rather than how well they remembered the material covered in the high school version of the course, was seen by the teachers of these courses to be the major success element. Students have to have mastered a variety of learning methodologies in addition to static topic knowledge in order to achieve this. Teachers argued that even if students were not fully versed in the material, they could still teach yet expect them to understand it quickly and effectively. The majority of the assignments thereafter involved applying the knowledge in more sophisticated ways, requiring learning strategies and metacognitive abilities.

The function that metacognitive and self-regulatory method play is one of the main reasons why they are so crucial. Achieving this goal is challenging as it happens when knowledge or abilities acquired in one context are employed in a brand-new, extremely different one. For instance, students may be asked to analyze and derive meaning from a literary poem; alternatively, an individual may decide to completely change careers, necessitating the transfer of all workplace knowledge and abilities to a completely new environment (National Research Council, 2012).

Developing Student Learning Strategies

Before going into the examples, it is important to note that, while a lot of research is being done on learning strategies, most of the results, with a few noteworthy exceptions, do not yet have a practical application in the classroom. This assertion shouldn't be a surprise as research is rarely intended to have a direct impact on practice. Drawbacks mentioned by Farrington et. al (2012) emphasize the emphasis on learning strategies defined by researchers—not always those that educators or learners would have selected based on their own—addressing the possible variations on other demographics of other learners. Furthermore, teachers frequently impart learning principles indirectly or in difficult-to-understand ways that are restricted to student subgroups.

Concluding Thoughts

The 21st-century economy and society have demonstrated the need for capable, flexible learners who can direct their own learning processes. While it is undeniably crucial to have subject knowledge, learners are now expected to be able to use the subject knowledge in a creative way and get the information they need on their own. They will be required to comprehend the methods and approaches used by professionals in a particular field of study to solve issues. To finish more difficult and demanding learning assignments, they will manage their timing on their own, and organize themselves according to their needs. They will create objectives, track their achievements toward those goals, evaluate their efficacy, and withstand when faced with activities or obstacles.

It will be difficult to develop and integrate these kinds of skills into education in a setting where the majority of the curriculum is focused on specific courses. In such situations, the methods of instruction are placed more of an emphasis on content acquisition than on engaging or real content applications and there is a less widespread acceptance of the idea that every student needs to acquire a variety of abilities and strategies.

In other situations, students engage completely and receive high marks, but the instruction does not allow children to take responsibility for their learning, nor do the learning activities call for metacognitive abilities. On the other hand, these students' grades give the impression that they are adequately prepared. When they learn that their education was not a proper one, they frequently experience severe frustration and give up from their future expectations.

Skills, strategies, and techniques related to metacognitive learning provide opportunities to invigorate instruction and make the journey of learning a more engaging experience that align with findings from cognitive and brain research (Grant & Dweck, 2003; Greene & Miller, 1996; Ramsden et al., 2011; Dweck & Reppucci, 1973). Additionally, they provide access to a variety of educational opportunities that are not available when acquiring content-knowledge that can be tested is the sole acceptable and respected method of learning, knowledge. In such situations, there is a less widespread acceptance of the idea that every student needs to acquire a variety of abilities and strategies.

Not every student currently has equal access to learning opportunities that foster critical thinking and metacognition. Giving all learners the same opportunities, finest and brightest education will help to develop into successful learners who are as able and driven to achieve the higher standards of performance.

References

Conley, D. T., & French, E. M. (2014). Student ownership of learning as a key component of college readiness. American Behavioral Scientist, 58(8), 1018–1034.

Conley, D., & Young, B. (2013). Final progress report: College-readiness performance assessment system (C-PAS). Eugene, OR: Educational Policy Improvement Center.

Credé, M., & Kuncel, N. R. (2008). Study habits, skills, and attitudes: The third pillar supporting collegiate academic performance. Perspectives on Psychological Science, 3, 425–453.

Dweck, C. (2006). Mindset: The new psychology of success. New York: Random House, Inc.

Dweck, C. S., & Reppucci, N. D. (1973). Learned helplessness and reinforcement responsibility in children. Journal of Personality and Social Psychology,25, 109–116.

Farrington, C. A., Roderick, M., Allensworth, E., Nagaoka, J., Seneca Keyes, T., Johnson, D. W.,& Beechum, N. O. (2012). Teaching adolescents to become learners. The role of noncognitive factors in shaping school performance: A critical literature review. Chicago: University of Chicago Consortium on Chicago School Research.

Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry. American Psychologist, 34(10), 906–911.

Grant, H. & Dweck, C.S. (2003). Clarifying achievement goals and their impact. Journal of Personality and Social Psychology, 85(3), 541-553.

Greene, B.A. & Miller, R.B. (1996). Influences on achievement: Goals, perceived ability, and cognitive engagement. Contemporary Educational Psychology, 21, 181–192.

Heckman, J. J., & Rubinstein, Y. (2001). The importance of noncognitive skills: Lessons from the GEDtesting program. American Economic Review, 91(2), 145–149.

National Research Council. (2012). Education for life and work: developing transferable knowledge and skills in the 21st century. Committee on Defining Deeper Learning and 21st Century Skills. J. W. Pellegrino and M. L. Hilton, Eds. Board on Testing and Assessment on Science Education, Division of Behavioral and Social Sciences and Education.

Washington,DC: The National Academies Press. New Hampshire Department of Education. (2014).

Oswald, F. L., Schmitt, N., Kim, B. H., Ramsay, L. J., &Gillespie, M. A. (2004). Developing a biodata measureand situational judgment inventory as predictors of college student performance. Journal of Applied Psychology, 89(2), 187–207.

Ramsden, S., Richardson, F.M., Josse, G., Thomas,M.S.C., Ellis, C., Shakeshaft, C., Seghier, M.L. & Price, C.L. (2011). Verbal and non-verbal intelligence hanges in the teenage brain. Nature, 479, 113-116.

Richardson, M., Abraham, C., & Bond, R. (2012). Psychological correlates of university students' academic performance: A systematic review and meta-analysis.Psychological Bulletin, 138, 353–387.

Robbins, S. B., Lauver, K., Le, H., Davis, D., Langley, R., & Carlstrom, A. (2004). Do psychosocial and study skill factors predict college outcomes? A metaanalysis. Psychological Bulletin, 130, 261–288.

Sedlacek, W. E. (1996). Employing noncognitive variables in admitting students of color. New Directions for Student Services, 74, 79–91.

Sedlacek, W. E. (2004). Beyond the big test: Noncognitive assessment in higher education. San Francisco,CA: Jossey-Bass.

Sternberg, R. J. (2012). Assessing hidden talents. In College Admissions for the 21st Century (pp. 1–13). Cambridge, MA: Harvard University Press.

BARTIN'DA YETİŞEN DOĞAL BİTKİLERİN KENTİN MUTFAK KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ayşenur SEYİS

Bartın Üniversitesi, aysenurseyis7@gmail.com 0009-0006-5850-940X

ÖZET

Yeşil ve mavinin buluştuğu noktada yer alan Bartın, zengin doğal bitki örtüsünü yemek kültürüne de yansıtmıştır. Dikkat çeken özelliği ise doğal ürünlerin mutfaklarında geniş çapta yer kaplamasıdır. Mutfağını bu bitkilerle üretilen yemeklerle taçlandıran kent, doğanın insanlara armağan olarak sunduğu ve yenilebilir özelliğe sahip olan ürünleri en güzel şekilde değerlendirmiş ve Bartın mutfağına entegre etmiştir. Otsu bitkiler ve çok yıllık bitkiler olarak iki ana gruba ayrılmış doğal bitkilerden Bartın mutfağı denildiğinde akla gelen ilk malzeme hiç şüphesiz otsu bitkilerdir. Yöre halkı doğayı mutfağına taşımış ve yenilebilir tüm otlardan faydalı yemekler elde etmiştir. Bu yeşil yapraklı otsu bitkilere örnek olarak; mancar, ıspıt, ısırgan otu, diken ucu gibi bitki isimleri verilebilir. Ancak bu bildiriyi önemli kılan asıl husus yeşil yapraklı bitkilerin yanı sıra kendiliğinden ağaçta yetişen orman ürünlerinin mutfak kültürüne yansıma şeklidir. Hazırlamış olduğumuz bildiride ağaçta yetişen guruba ait bitkilerin, Bartın mutfak kültüründeki yeri ve önemi aktarılacaktır. Bu doğal ürünlere örnek olarak; kestane, ıhlamur, kızılcık (kiren), mürdüm eriği, kuşburnu, defne ve ceviz verilebilir. Bildiriye malzeme olan bilgiler Bartın halkı ile yapılmış sözlü tarih görüşmelerinden elde edilmiştir. Yirmi kaynak kişi ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler ağaçta yetişen orman ürünlerinin kent mutfak kültüründeki yeri ve önemine dair veriler bir araya getirilerek oluşturulmuştur.

Anahtar kelimeler: Bartın, orman ürünleri, doğal bitkiler, yemek kültürü, sözlü tarih,

Abstract

Located at the point where green and blue meet, Bartın has reflected its rich natural vegetation into its food culture. Its remarkable feature is that natural products occupy a lot of space in kitchens. The city, which crowns its cuisine with dishes produced with these plants, has made the best use of the edible products that nature presents to people and integrates them into Bartın cuisine. Natural plants are divided into two main groups: herbaceous and perennial. When Bartın cuisine is mentioned, herbaceous plants are the first ingredient that comes to mind. The locals brought nature into their cuisine and made practical dishes from all edible herbs. Examples of these green leafy herbaceous plants are; plant names such as mancar, ıspıt, ısırgan otu, diken ucu can be given. However, the main point that makes this declaration important is how forest products that grow on trees and green leafy plants are reflected in the culinary culture. The paper we have prepared will explain the place and importance of plants belonging to the group growing on trees in Bartın culinary culture. Chestnuts, linden, cranberries, plums, rose hips, bay laurel, and walnuts are examples of these natural products. The information that forms the basis of the report was obtained from oral history interviews with the people of Bartın. The information obtained from interviews with twenty resource persons was created by bringing together data on the place and importance of forest products grown on trees in urban culinary culture.

Keywords: Bartın, forest products, natural plants, food culture, oral history.

PROCEEINGS BOOK

Giriş

Bu bildiri, yazarın dahil olduğu ”Kapsayıcı Elektronik Dergi Geliştirilmesine Konu Olan Bartın Bitkileri ve Yemek Kültürü” adlı proje verilerinden yararlanarak üretilmiştir.[447] Bildiride bir kentin tanıtımında kritik bir rol oynayan unsurlardan biri olarak kabul edilen mutfak kültürü ele alınmaktadır. Karadeniz bölgesinin batısında konumlanan Bartın ilinde kendine özgü bir mutfak kültürüne sahip olan zengin ve çeşitli bir yemek kültürü mevcuttur. Bartın ilini diğer illerden ayıran en önemli unsur ise doğada kendiliğinden yetişen ürünleri mutfaklarına entegre etme biçimleridir. Kentteki neredeyse bütün halk yemek kültürünü zenginleştirmek adına kendi içinde çeşitlendirme yoluna gitmiş, özellikle doğal ürünleri tercih etmişlerdir. Bartın mutfağı, genellikle doğal ve taze ürünlerin kullanıldığı, bol miktarda deniz ürünü içeren zengin bir lezzet profiline sahiptir. Bartın mutfağının temel unsurlarından biri Karadeniz'in verimli topraklarıdır. Bölgenin insanları, dağlardan elde edilen çeşitli otlar ve sebzelerle birlikte odun dışı orman ürünleri ile beslenmektedir. Bu ürünler, bildirimizin temel dayanağını oluşturmakta olup doğal ürünler arasında yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Kullanılan bu malzemeler, Bartın'ın yemeklerine karakteristik bir lezzet ve aroma katmaktadır. Bartın mutfağının başlıca özelliklerinden biri, yöresel tatların korunarak nesilden nesile aktarılmasıdır. Bu geleneksel yemekler, genellikle ev yapımı ve özenle hazırlanmıştır. Yöre halkının birçoğu, geçmişten günümüze kadar gelen tarifleri kullanarak yemek kültürünü yaşatmaktadır. Yapmış olduğumuz projenin çalışma aşamasında iken Bartın Kadınlar Pazarı’na sık ziyaretlerde bulunarak işi ehlinden öğrenme fırsatı elde edilmiştir. 20. yüzyıl başlarında “Bartın mahallelerinde sırtında küfelerle satış yapan kadınların durumunu değerlendiren Belediye Meclisi bir karar alarak onların sıkıntılarını gidermeyi ve bir Pazar kurarak bu alışverişlerine belirli bir düzen vermeyi amaçlamıştı.” (Hizmetli, 2014:21). Doğal ürünlerin yanı sıra Bartın’a özgü otsu bitkilerin satışı da pazarda gerçekleştirilmektedir. Çalışmada, hem yetiştiriciliğini hem ürünlerin pazarlanması hem de tüketici olan yerli halkın anlatımlarından edinilen bilgilerden yararlanılmıştır. Yetiştiriciliğin yanı sıra dağlarda kendiliğinden ortaya çıkan ve tam anlamıyla doğanın insanlara armağanı diyebileceğimiz doğal ürünlerin toplayıcılığı da Bartın ilinde oldukça yaygındır. Bartınlılar bu doğal ürünleri mutfaklarının çeşitli bölümlerinde kullanmaktadırlar. Tatlılar, çorbalar, hamur işleri ve daha birçok yemeğin içerisinde yer alan doğal ürünlerin bazıları aynı zamanda şifa deposu olarak da görülebilir. Örneğin ıhlamur mevsim geçişlerinde yerel halkın en yakın dostu haline gelmektedir. Kestane ise kış akşamlarında muhabbetin en güzel eşlikçisidir. Doğal ürünlerden konserveler yapılır, ürünlerin bozulmaması adına en iyi şekilde muhafazası sağlanır. Doğanın insanlara hediyesine karşılık Bartın halkı da kendilerine sunulan bu ürünleri en güzel şekilde değerlendirmiş ve şehrin mutfak kültüründe birer sembol haline getirmiştir.

1-Bartın Mutfağına Entegre Edilmiş Doğal Ürünler

Bartın ili, bitki türleri açısından oldukça zengin bir yerleşim yeridir. Zengin bitki örtüsü kaplı olması nedeniyle bitkilerin bölge mutfağında da geniş bir yer kapladığı görülmektedir. Bartın mutfağına entegre olmuş yiyecek ve içecek olarak faydalanılabilen doğal bitki taksonları Bartın’ın geleneksel Kadınlar Pazar’ında, köy kesimlerinde yapılan sözlü tarih çalışmaları ile literatür çalışmaları analiz edilerek birtakım bulgulara rastlanmıştır (Nayim, 2017: 90). Bölgede yaşayan kesim geçimini tarım ile sağladığından dolayı yağışların fazla olması doğal ürünlerin yetişmesi açısından önem arz etmektedir (Seçim vd., 2019: 5). Bartın ilinin zengin bir mutfak kültürüne ve yemek çeşitliliğine sahip olmasındaki

[447] TÜBİTAK 2209-A, 2022 Yılı 1. Dönemi kapsamında gerçekleştirilen ”Kapsayıcı Elektronik Dergi Geliştirilmesine Konu Olan Bartın Bitkileri ve Yemek Kültürü” adlı proje verilerinden yararlanılarak üretilmiştir.

PROCEEINGS BOOK

en önemli etken doğal ürünlerin kolayca ulaşılabilir olmasıdır (Seçim vd., 2019: 6). Bartın mutfağında yapılan yemekler çoğunlukla hamur işi, zeytinyağlı ve etli yemekler olsa da doğal ürünlerden elde edilen yemekler daha sık tercih edilir (Cömert ve Kırmızıkuşak 2021: 1125). Doğal ürünlerin geniş yer kapladığı Bartın mutfağında kış aylarında çeşitler azalır. Bölgede yaşayan halk ise yaz aylarında rahatlıkla bulabildiği ürünlerin konserve, kurutma veya dondurma teknikleri kullanarak muhafazasını sağlayıp kış aylarında afiyetle tüketebilmektedir (Çelikoğlu, 2016: 166). Özellikle kış aylarında pişirilen sebze ve ot yemekleri yaz ayından içerisindeki faydalı vitaminler kaybedilmeyecek şekilde hazırlanmaktadır. Yapılan araştırmalara göre yöre halkının sebze ve ot yemeklerini sıklıkla tüketmesinin sebebi iklim şartları dolayısıyla ürün çeşitliliğinin fazla olmasıdır (Seçim vd., 2019: 10). Bartın'daki beslenme ve yemek kültürüne malzeme olan yeşil yapraklı otsu bitkilerden en çok kullanılanları; mancar, ıspıt, dikenucu, ısırgan otu, pazı ve karalahana gibi bitki türleridir. Saymış olduğumuz yeşil yapraklı bitkiler daha çok yetiştirilme usulü ile elde edilen, yerel halkın mutfağında geniş bir konuma sahip bitkilerdir. Doğal ürün denildiğinde yeşil yapraklılardan ziyade odun dışı orman ürünleri (kestane, ceviz, ıhlamur, kuşburnu, defne, kızılcık, mürdüm eriği) de Bartın mutfağında hatırı sayılır bir konuma sahiptir. Bartın'daki doğal ürünler gerekli işletmelerden izinler alındığı taktirde köylüler tarafından toplanır (Çakmaklı, 2019: 12). Ormandan topladıkları ve yenilebilir tüm bitkiler, bölge mutfağında kendisine bir yer edinmiş ve Bartın mutfağında birer kültürel öge haline gelmişlerdir. Bu bildiride doğal ürünlerin Bartın mutfağındaki yerinden bahsedilmiştir.

Kestane (Castanea sativa Mill) kışın yaprak döken, meyvesinden yararlanılan ve yaklaşık bin yıl yaşayan bir ağaçtır (Çakmaklı, 2019: 14). Büyüme evresinde dış kabuğu dikenli ve yeşildir. Kış aylarının vazgeçilmez lezzetlerinden biri olan kestane sonbahar aylarında olgunlaşır, Ekim ve Kasım aylarında hasat edilir. Dünya da 12 kadar kestane türü vardır. Doğal olarak yetişen Anadolu kestanesi bilhassa Bartın olmak üzere Karadeniz kıyı şeridi boyunca da yetişmektedir (Çakmaklı, 2019: 14). Kestane insan vücudu için çok faydalıdır. İçerdiği C vitamini dişlere ve kemiklere iyi geldiği gibi kan damarları içinde gereklidir. Kan şekerine, karaciğere ve mideye de faydası dokunan kestane bağışıklık sistemini de güçlendirir (Daşdemir ve Söğüt 2017: 19). İlkbaharda çiçeklenen kestane ağaçları sonbaharda meyve vermeye başlamaktadır. Meyvelerin toplanma aşamasın da uzun sopalar kullanılır (Daşdemir ve Söğüt 2017: 20). Kış aylarında soba üzerinde, fırında veya suda haşlama tekniği ile pişirilerek tüketilir (Okan vd., 2017: 20). Farklı yörelerde tatlısı da yapılan kestane yalnızca tatlılarda kullanılmamıştır. Bazı pilavlara karıştırıldığı gibi pastaların iç malzemesi olarak da kullanılabilir. Kestanenin çiğ tüketimi de mevcuttur. Ancak Bartın Kadınlar Pazar'ında gerçekleştirilen mülakatların birinde "Kestane iyidir güzeldir ama çiğ yersen kurt yapar" yorumuyla karşılaşılmıştır (KK3). Bartın'ın doğal orman ürünleri arasında bulunan kestaneyi şehrin hemen her yerinde görmek mümkündür. Kadınlar pazarında yapmış olduğumuz sözlü mülakatların sonucunda da görüldüğü üzere kestane Bartın mutfak kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Dünyanın her yerinde yetiştiriciliği yapılan ceviz (Juglans regia L.), sert kabuklu bir meyvedir (Şimşek ve Gülsoy, 2016: 10). Türkiye'nin de birçok ilinde yetiştirilmektedir. En önemli besin öğesi yağ olan cevizin enerji değeri de yüksektir (Bayazit vd., 2016: 172). Cevizin hem meyvesinin hem yaprağının insan sağlığına ciddi faydaları vardır. Halk arasında kabızlık giderici ve iştah açıcı özellikleri bulunduğu söylenir (Daşdemir ve Söğüt 2017: 20). Bartın'ın bilinen meşhur kadınlar pazarında tüketicilerle buluşturulan ceviz ve kuruyemiş, şehrin her bölgesinde kolayca ulaşılabilen besinler arasında yer alırken aynı zamanda yöresel tatlıların vazgeçilmez malzemelerinden biridir (Nayim, 2017: 90). Sert kabuklu meyveler içerisinde bulunan ceviz insan beyninin sağlığı açısından da oldukça faydalıdır (Şimşek, 2016: 13). Kuruyemiş olarak keyifle tüketilen ceviz daha çok şerbetli tatlıların eşlikçisidir. Örneğin Bartın halkının verdiği bilgilere göre 80 kat baklava, oklava büzmesi, deli oğlan

sarığı, kesme baklava, dilberdudağı gibi tatlıların iç malzemesinde ceviz olmazsa olmazdır. Bartın'ın şerbetli tatlılar dışında yerel meyvelerinden de tatlılar yapılır. Bunlardan en bilineni Balkabağı tatlısıdır. Balkabağı tatlısının servis aşamasında da ceviz sıklıkla kullanılır (Seçim ve Coşan, 2019: 287). Görüldüğü üzere tatlı çeşitleri tüketiminde fındık ya da fıstık yerine cevizin kullanılıyor olması Bartın yöresinde kolay ulaşılabilir bir malzeme olduğunu bizlere açıkça göstermektedir.

Kış aylarında yaprak döken ıhlamurun (Tilia spp.) Türkiye'de yetişen dört türü vardır (Daşdemir ve Söğüt 2017: 19). Haziran ve Temmuz aylarında çiçeklenen ıhlamur hasat edilerek kış mevsiminde hastalıklardan korunmaya yardımcı olan bir çay şeklinde tüketilmektedir. Astım hastalığına iyi gelir ve vücut direncini de yükseltmektedir (Çakmaklı, 2019: 17). Çiçekleriyle birlikte kaynatılan ıhlamur, bal ve limon ile karıştırılarak da tüketilebilir. Bartın ilinde kendiliğinden yetişmesi dışında yerel halkın da kontrolünde yetiştirildiği görülmektedir. Bartın şehrinin neredeyse her yerinde yetişen ıhlamur köylüler tarafından toplanarak yerel pazarlarda satılmaktadır (Daşdemir ve Söğüt 2017: 19). Ihlamurun hafif sedatif özellikleri nedeniyle, sakinleştirici bir etkisi vardır. Bu özelliği sayesinde, uyku öncesi içilen ıhlamur çayı, uyku düzenini desteklemektedir. Ihlamurda bulunan antioksidanlar, vücuttaki serbest radikallerle savaşabilir ve hücreleri korumaktadır. Bu da ıhlamurun genel sağlık için faydalı olabileceği anlamına gelmektedir. Tomurcuklanma döneminde etrafa yaydığı güzel koku kış aylarında hafif tatlı bir çaya dönüşmektedir. Ihlamur Bartın mutfak kültüründe sıklıkla tercih edilen bir sıcak içecek olarak yerini almaktadır.

Rosaceae familyasından olan kuşburnu (Rosa spp.), çalı forumda bir bitkidir (Öz vd., 2018: 285). Şekil itibari ile gülün tomurcuk formundaki haline benzer. Ormanlık alanlarda ve kayalık yamaçlarda kendiliğinden yetişen kuşburnu meyvesi, sonbaharda olgunlaşır ve toplanır. Kuşburnu meyvesi yuvarlak, olgunluk derecesine göre de pembe ve kırmızı renklerinde olur (Daşdemir ve Söğüt, 2017: 21). C vitamini açısından zengin olan kuşburnu kış aylarının vazgeçilmez meyvesi olarak adını halkın zihnine kazımıştır. İçerisinde barındırdığı antoksidan miktarı ile kanser hastalıklarına karşı vücut direncini yükseltir (Koca vd., 2008: 296). Mayhoş tadıyla ekşi severlerin damağında tadını bırakan kuşburnu meyve olarak yenildiği gibi kurutularak çay şeklinde de tüketildiği görülmüştür. Bartın halkı meyveleri değerlendirmek ve kış aylarında yiyebilmek adına muhafaza etmekte oldukça başarılıdır. Kuşburnu meyvesi de halkın bu yeteneğinden nasibini almış, marmelat, reçel ve pestil olarak Bartın mutfağında yerini almıştır. Aromatik tadıyla kuşburnu süt, yoğurt gibi yiyecek ve içecekleri tatlandırma özelliğine de sahiptir (Çakmaklı, 2019: 23). Yöre halkı geneline bakıldığında kuşburnu daha çok reçel, marmelat ve komposto olarak tüketilir (Çakmaklı, 2019: 23). Bu şekilde meyvenin lezzeti ve besleyici özellikleri korunmuş olur.

Maki Familyasından olan defne (Laurus Nobilis L.) Akdeniz'de de yetişmesine rağmen bitkinin anavatanı Anadolu'dur (Özer vd., 2019: 26). Daha çok aromatik bitkiler sınıfında yer alan defnenin mutfak kültüründeki yeri de aromasından yararlanılması durumudur. Özellikle et yemeklerinde, soslarda, çorbada ve kuru baklagil yemeklerinde kullanılır. Defne yaprakları, yemeğe hafif ve hoş bir tazelik katarak lezzeti artırır. Bazı geleneksel yemek tariflerinde defne yaprakları vazgeçilmezdir. Örneğin, bazı Osmanlı ve Akdeniz mutfağı yemeklerinde defne yaprakları sıkça kullanılır. Dolayısıyla, bu bitki mutfak kültüründe köklü bir geçmişe sahiptir. Bartın'da ormanlarda kendiliğinden yetişen defneye yılın dokuz ayı ulaşmak mümkündür (Çakmaklı, 2019: 26). Bartın mutfağında defne baharat konumundadır. Örneğin Bartınlıların "Güveç taze fasulye" adını verdikleri yemeklerinin vazgeçilmez bir parçası defne yaprağıdır. Bu yemeğin bilgisini bizimle paylaşan Bartınlı bir ev hanımı " yemeğin içerisine defne yaprağı attığımızda hem tat veriyor hem de bozulma süresini uzatıyor. Yemeği daha uzun süre tüketebilmemizi sağlıyor" demiştir (KK2). Defne yaprakları yağ yönünden de zengindir. Defne

yaprakları ile yapılan çay da insan sağlığına oldukça faydalıdır. İştah açıcı ve kan dolaşımını hızlandırma gibi özellikleri bulunan defne yaprağı insan vücudunu da rahatlatma etkisine sahiptir (Özer vd., 2019: 28). Mutfak dışında sağlık alanı ve ritüellerde de kullanılan defne yaprağı, insanların hem bedenine hem de ruhuna iyi gelen özelliklere sahiptir.

Kızılcık (Cornus mas L.) çalı formunda ağaçlarda yetişen, farklı türlere sahip, hem tıbbi hem de aromatik bir bitkidir. Bartın halkının diline "kiren" adıyla pelesenk olmuş kızılcık, kuraklığa dayanıklı ve her türlü toprağa uyumlu olması sebebiyle yerli halk tarafından sıklıkla ve sevilerek tüketilen bir meyvedir. İçerisinde bulundurduğu yoğun C vitamini ile soğuk algınlığı ve nezle gibi mevsim geçişi hastalıklarına karşı halkın tıbbi anlamdaki en sevimli yardımcısıdır. Bartın'ın hemen her bölgesinde yetişen kızılcığa halkın ulaşımı da oldukça ekonomik ve kolaydır. Kızılcığın Bartın mutfaktaki kullanım alanları oldukça geniştir. Tat olarak ekşiye yakın bir meyve olduğundan hem tatlı hem de tuzlu alanlarda kullanılır (Daşdemirve Söğüt, 2017: 21). Çekirdekleri çıkartıldıktan sonra şeker ile kaynatılarak marmelat ve komposto yapımında kullanılabilir. Kış aylarında ıhlamur gibi çay olarak da tüketilebilir. Kızılcık kurularından yapılan çay hem lezzet hem de görsel bir şölen sunar. Lif bakımından zengin olan kızılcık ile reçel, jel ve meyve suyu da yapılabilir (Yalım Kaya ve Canlı, 2019: 64). Kızılcık tarhanası dediğimiz tarhana türü farklı birçok şehirde sembol haline gelmiştir. Bartın'da da kolayca ulaşılabilen kızılcık bitkisinin tarhanasını halktan sıklıkla duyarız. Kadınlar Pazar'ında yapılan mülakatlarda kızılcıkla ilgili bilgi istendiğinde "Kızılcığın her türlüsünü severiz. Hem tatlı olarak hem çorba olarak yenilir buralarda." cevabı verilmiştir (KK1). Günün her öğününde tüketilebilir bir malzeme olan kızılcık, Bartın halkı için oldukça kıymetli bir meyvedir.

Mürdüm eriği (Prunus domestica L.), Türkiye'nin ılıman iklime sahip bölgelerinde sıklıkla yetişir (Çakmaklı, 2019: 33). Hem kuru hem de yaş halde tüketilen bu meyve mayhoş ve keyifli bir tada sahiptir ve Ağustos-Eylül aylarında hasat edilir (Daşdemir ve Söğüt, 2017: 22). Mürdüm eriği, Bartın mutfağında özellikle pestil, reçel, turşu ve sirkelerde kullanılan geleneksel bir meyvedir. Mürdüm eriği, özellikle yaz aylarında meyve sezonunda yaygın olarak bulunan bir meyve olduğu için, bu dönemde farklı mutfaklarda çeşitli şekillerde kullanılabilir. Bu kullanım şekilleri, yerel mutfak kültürlerine ve kişisel tercihlere bağlı olarak çeşitlilik gösterebilir. Özellikle reçel ve marmelat yapımında sıkça kullanılır. Bu reçeller genellikle kahvaltılarda, ekmek üstü veya yoğurtla tüketilir. Mürdüm eriği reçeli, özgün bir lezzet sunar ve diğer meyve reçellerinden farklı bir aroma katabilir. Mürdüm eriği turşusu, genellikle yemeklerin yanında garnitür olarak servis edilir. Turşu, özellikle yaz aylarında tüketilen hafif ve ferahlatıcı bir yan lezzet sağlar. Sirke üretiminde de kullanılan mürdüm eriğinin sirkesi, salataların soslarına veya çeşitli yemeklere tatlandırıcı olarak eklenerek kullanılabilir. Yaz aylarında toplanan mürdüm eriği kurutularak kış aylarında meyve kurusu olarak tüketilebilir (Çakmaklı, 2019: 34). Bartın halkının da sıkça tükettiği ve hasat mevsiminde yerel pazarları ve marketlerini süsleyen mürdüm eriği, şehrin mutfağına kendine has şekilde konumlanmıştır. Meyve, anlatılan şekilde muhafaza edilmediğinde hemen tüketilmesi gerekir. Aksi taktirde bozulma süresi kısa olduğundan çürür. Bartın halkı mürdüm eriğini "kara erik" ve " bardak erik" diye de adlandırabilir (Çakmaklı, 2019: 33).

Sonuç

Batı Karadeniz bölgesinde yer alan Bartın şehrinin iklimi, denizel iklim özelliklerini taşır ve bu da bölgede çeşitli bitki örtülerinin oluşmasına olanak tanımaktadır. Bartın'da yetişen bitkiler arasında yerel floranın yanı sıra ormanlık alanlarda ve kıyı bölgelerde farklı türler de bulunmaktadır. Bartın'da yetişen özgün bitkiler, bölgenin iklimi, coğrafyası ve yerel ekosistemi ile uyum içinde gelişmiş, kültürel ve biyolojik çeşitliliğe katkıda bulunmuştur. Bu bitkiler, hem doğal güzellikleri hem de yerel halkın geleneksel yaşam tarzı, mutfak kültürü ve tıbbi uygulamaları üzerinde etkili olmuştur. Bartın'da yetişen

bitkiler, genellikle bölgenin iklim ve coğrafi özelliklerine uyum sağlamış ve yerel ekosistemde önemli bir yer tutmuştur. Yerel halkın günlük yaşantısında, geleneksel tıpta veya mutfak kültüründe bu bitkilerin çeşitli kullanımları olmuştur. Bartın'da yetişen özgün bitkiler, hem doğal çevrelerini zenginleştirirken hem de kültürel açıdan önemli bir miras oluşturmuştur. Bu bitkiler, bölgenin karakterini belirlemede, yerel yaşam tarzını şekillendirmede ve yerel ekonomiye katkıda bulunmada kilit bir rol oynamaktadır. Bartın'da yetişen özgün bitkiler, doğal, kültürel ve ekonomik açılardan bölgeye özgü bir kimlik kazandırmaktadır. Bu bitkiler, sadece yerel ekosistemlere değil aynı zamanda yerel kültüre ve yaşam tarzına da derinlemesine entegre olmuştur. Bartın mutfağı ile ilgili yapılan çalışmalarda yöre mutfağında çok çeşitli bir yemek kültürüne rastlanmıştır. Özellikle doğal ürünlerin mutfak kültürüne katkıları yadsınamayacak derecededir. Bartın halkı doğadan elde ettikleri malzemeleri öyle güzel şekilde mutfaklarına yansıtmışlardır ki bir ürün birkaç şekilde tüketilebilir forma bürünmüştür. Bir meyveden hem marmelat gibi tatlı bir ürün elde edip hem de keskin bir sirke elde etmek, yerel halkın becerisi ile doğanın mucizesinin bir birleşimidir. Halk ürün analizinde, toplanmasında, işlenmesinde ve tüketilmesinde başrolü oynamaktadır. Yerel halk mutfak kültüründe doğal ürünler bulundurmayı bir başarıdan ziyade mecburiyet olarak görmüştür. Kültürel olarak yiyeceği ziyan etmemek üzerine bir bakış açıları olduğundan topladıkları ürünleri farklı alanlarda değerlendirmekten geri durmamışlardır. Özetle Bartın halkı, doğal ve insan sağlığına faydalı ürünleri şehrin mutfak kültürüne en iyi şekilde entegre etmişlerdir.

Kaynakça

Bayazit, S. Tefek, H. Çalışkan, O. (2016). Türkiye'de Ceviz (Juglans regia L.) Araştırmaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 169-179.

Cömert, M. Kırmızıkuşak, D. (2021). Taş Sacı Kullanımının Bartın İli Mutfak Kültüründeki Bilinilirliğinin İncelenmesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 1121-1140.

Çakmaklı, T. (2019). Bartın İlinde Odun Dışı Orman Ürünlerinin Sosyo-Ekonomik Analizi. *Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, 1-66.

Çelikoğlu, Ş. (2016). *Bartın Şehrinin Kültürel Coğrafyası.* Ankara: Pegem Akademi.

Daşdemir, İ. Söğüt, T. (2017). Bartın'da Odun Dışı Orman Ürünleri ve Değerlendirilme Olanakları. *IV. Ulusal Ormancılık Kongresi İnsan Doğa Etkileşiminde Orman ve Ormancılık* (s. 13-29). Antalya: Türkiye Ormancılar Derneği Yayınları.

Hizmetli, M. (2014). Bartın Kadınlar (Garıla) pazarı. Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi, 1(1), 18- 25.

Koca, İ. Koca, A. F. Yolcu, H. (2008). Fonksiyonel Gıda olarak Kuşburnu. *Türkiye 10. Gıda Kongresi* (s. 295-298). Erzurum: Gıda Teknolojisi Derneği.

Nayim, Y. S. (2017). Doğal Bitki Örtüsünden Elde Edilen Yöresel Yiyecekler ve Ekoturizm, Bartın Örneği. *Sosyal Bilimler Enstütisi Dergisi*, 85-96.

Okan, T. Köse, C., Aksoy, E. B., Köse, N., Wall, J. R.(2017). Türkiye'de Kestane (Castenea sativa Mill) ve Kullanımı Üzerine Geleneksel Terimler. *Avrasya Terim Dergisi*, 19-27.

Öz, M., Baltacı, C., Deniz, İ.(2018). Gümüşhane Yöresi Kuşburnu (Rosa canina L.) ve Siyah Kuşburnu (Rosa pimpinellifolia L.) Meyvelerinin C Vitamini ve Şeker Analizleri. *GÜFBED/GUSTIJ*, 284-292.

Özer, T. ,Sert, F. Z. Öztürk, A. İ. (2019). Defne Bitkisi (Lauris nobilis) Ve Yağı Üzerinde Bir Araştırma. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 25-34.

Seçim, Y. Coşan, D. (2019). Bartın Yöresel Yemek Alışkanlıklarının Tespit Edilmesi Üzerine Bir Araştırma. S. Yıldız içinde, *Alternatif Turizm Araştırmaları* (s. 3-26). Ankara: İKSAD Yayınları.

Seçim, Y. Coşan, D. Yıldırım, G., Tarınç, A., Kılınç, C., Karaçar, E., Oruç, B., Rustamov, R. (2019). Bartın'ın Mutfak Kültürü İçerisinde Tatlıların Yeri ve Önemi Üzerine nitel Bir Çalışma. *Karadeni İncelemeli Dergisi*, 279-292.

Şimşek, M. Gülsoy, E. (2016). Ceviz ve İçerdiği Yağ Asitlerinin İnsan Sağlığı Açısından Önemi Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9-15.

Yalım Kaya, S. Canlı, D. (2019). Kızılcık Meyvesi ve kullanılma Potansiyeli. *Dünya Sağlık ve Tabiat Bilimleri Dergisi*, 59-65.

Sözlü Kaynaklar

KK1: Gül, Z., 64, Pazarcı, Bartın.
KK2: Bodur, N., 73, Esnaf, Bartın.
KK3: Kapsız, E., 58, Pazarcı, Bartın.

VEGAN YİYECEK (VEGAN FOOD) ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE STUDIES ON THE VEGAN FOOD

Sema Nur ERİK
Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü
se1013@mail2.gantep.edu.tr
ORCID ID: 0009-0000-7818-4274
Hatice PEKMEZ
Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü
pekmez@gantep.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-3903-469X

ÖZET

İnsanların yeme alışkanlıkları zaman içinde etik, dini, kültürel veya sağlık nedenleriyle sürekli değişmiştir. Vejetaryen ve vegan diyetleri her geçen gün artmaktadır. İnsanlar sadece dini ve etik nedenlerle değil, bitki ağırlıklı beslenmenin faydaları ve hayvan ahlakı gibi kavramlarla da bu diyete yönelmektedir. Vejetaryen ve vegan diyetleri giderek bir yaşam tarzı ve yaşam felsefesi haline gelmektedir. Bu yaşam felsefesinin benimsenmesi hem gastronomi hem de turizm sektörlerini etkileyecektir. Bu çalışmada Web of Sience endeksine göre Vegan yiyecek (Vegan food) üzerine Türkiye'de ve Dünya'da 1984-2024 yılları arasında yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Çalışmaların birçok farklı bilim dalı üzerinden yapıldığı görülmüştür ki bu çalışmalar; Biyokimya, Genetik ve Moleküler Biyoloji, Sosyal Bilimler, Mühendislik, Sanat ve Beşerî Bilimler, İlaç, Kimya, Çevre Bilimi ve Tarım alanlarında yapılmıştır. Çalışmaların bu alanlar tarafından yapılması vegan mutfağın incelenmesi açısından önemli olsa da çalışmaların gastronomi bilimi üzerinden yapılmaması vegan mutfağın duyusal özellikleri ve gastronomik özellikleri açısından yeterince incelenememesine neden olmuştur. Vegan mutfağın kullanım alanlarının arttırılması için Dünya'da ve Türkiye'de vegan mutfak üzerine yapılabilecek çalışmaların arttırılması ve gastronomi yönünden incelenmesi gerekmektedir. Vegan mutfak dünya çapında gelişmeler gösterse de henüz Türkiye'de bu konuda fazlaca çalışma bulunmamaktadır. Yapılacak çalışmalar Türkiye'deki vegan bireylerin vegan ürünlere ulaşımını kolaylaştırıp, aynı zamanda vegan ürünlerin pazar payını yükseltecektir. Yapılan çalışmaların incelenmesiyle ortaya çıkan bu çalışma vegan yiyecekler üzerine çalışma yapacak araştırmacılara yol gösterecektir.

Anahtar kelimeler: Vegan yiyecek, vegan yiyecek ve çalışmaları, vegan mutfak, gastronomi

PROCEEINGS BOOK

ABSTRACT

Dietary habits of individuals have continually evolved over time due to ethical, religious, cultural, or health reasons. Vegetarian and vegan diets are increasingly gaining popularity. People are inclined towards these diets not only for religious and ethical reasons but also due to concepts such as the benefits of plant-based nutrition and animal ethics. Vegetarian and vegan diets are becoming a lifestyle and philosophy. The adoption of this philosophy will impact both the gastronomy and tourism sectors. In this study, research conducted on Vegan food in Turkey and worldwide between 1984-2024, according to the Web of Science index, has been examined. The studies cover such various scientific disciplines as Biochemistry, Genetics and Molecular Biology, Social Sciences, Engineering, Arts and Humanities, Medicine, Chemistry, Environmental Science, and Agriculture. While these interdisciplinary studies are essential for exploring vegan cuisine, the lack of examination through the lens of gastronomy science has hindered a comprehensive analysis of the sensory and gastronomic features of vegan cuisine. To expand the application areas of vegan cuisine, there is a need for increased research and examination from a gastronomic perspective, both globally and in Turkey. Despite global advancements in vegan cuisine, there is a limited number of studies in Turkey. Conducting research in this area will not only facilitate access to vegan products for individuals in Turkey but also contribute to increasing the market share of vegan products. The findings from these studies will guide researchers focusing on vegan foods.

Keywords: Vegan food, vegetarian, vegan food and studies, vegan cuisine, gastronomy

1.GİRİŞ

Vegan Latince “vegetus” – “vegetabilis” kelimesinden gelmektedir. Latince de kelimenin anlamı bitki olduğu kadar otsu bitki anlamına da karşılar; aynı zamanda canlı ve etkili anlamına da gelir. Daha önce vejetaryen kelimesiyle ilişkilendirilen bu kelime, yavaş yavaş veganlığı da kapsamaya başlamaktadır. “Vejetaryen” ifadesindeki “ve” eki, “karaciğer” ekiyle birleşerek “vegan”ı oluşturmaktadır. Özellikle tarihsel aktivistler ve dernek üyeleri bu tezahürleri hayata geçirmekte zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kavram, daha sonra üniversitelere ve dünya literatürüne de girmiştir. Herhangi bir nedenle hayvansal gıdaları ve diğer hayvansal ürünleri tüketmeyi reddetmek anlamındadır. Hayvansal gıda içermeyen beslenmeye vegan denir; yani veganlar beslenme ihtiyaçlarını hayvansal ürünlerden değil bitkisel kaynaklı ürünlerden karşılamaktadırlar. Veganlar hayvansal kökenli yiyecek ve ürünleri tüketmeyi reddetmektedirler. Bu beslenme türünde menüde yeri olmayan bazı ürünler: kırmızı et, tavuk, balık, bal, süt, yoğurt, peynir, kaymak, şerbet, et suyu, sakatat gibi hayvansal kökenli gıdalardır. Veganlık elbette sadece bir beslenme biçimi değil aynı zamanda bir yaşam felsefesidir. Bu nedenle hayvan derisinden, yünden ve kürkten yapılmış kıyafetlerin kullanımı yoktur. Ayrıca hayvan kılı, tüyü, yün veya deri içeren ürünler; hayvanlar üzerinde test edilen kozmetik ürünlerini kullanmamak da vegan felsefesinin bir parçasıdır.

1984-2024 yılları arasında dünya genelinde vegan yiyecek üzerine yapılan çalışmalar Web of Science endeksi kullanılarak incelenmiştir. Bu inceleme, özellikle Türkiye'de vegan mutfağın

duyusal ve gastronomik özelliklerinin daha fazla incelenmesi gerektiğini vurgularken, bu alandaki araştırmaların arttırılması ve çeşitlenmesinin, vegan mutfak kullanımının yaygınlaştırılmasına ve pazar payının artırılmasına katkı sağlayabileceğini belirtmektedir.

Vegan yiyecekler hakkında yapılan bazı çalışmaların yıllara göre dağılımı, yayın alanları ve yayınların yapıldığı ülkeler incelenerek yorumlanmıştır. Bu çalışma vegan yiyecekler üzerine çalışma yapacak araştırmacılara ışık tutacaktır.

2. VEGAN FOOD ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Vegan Food üzerine yapılmış çalışmaların Web of Sience endeksinde yıllara göre dağılımı Şekil 1'de verilmektedir. Grafiğe göre; ilgili çalışmalar 1950'li yıllarda yapılmaya başlanmış olmasına rağmen 2014 yılına kadar yapılan çalışmalarda kayda değer bir artış yaşanmadığı gözlemlenmektedir. Çalışmalar belirli seviyelerde artıp azalmıştır. Ancak 2016 ile 2024 yılları arasında çalışmaların arttığı görülmektedir.

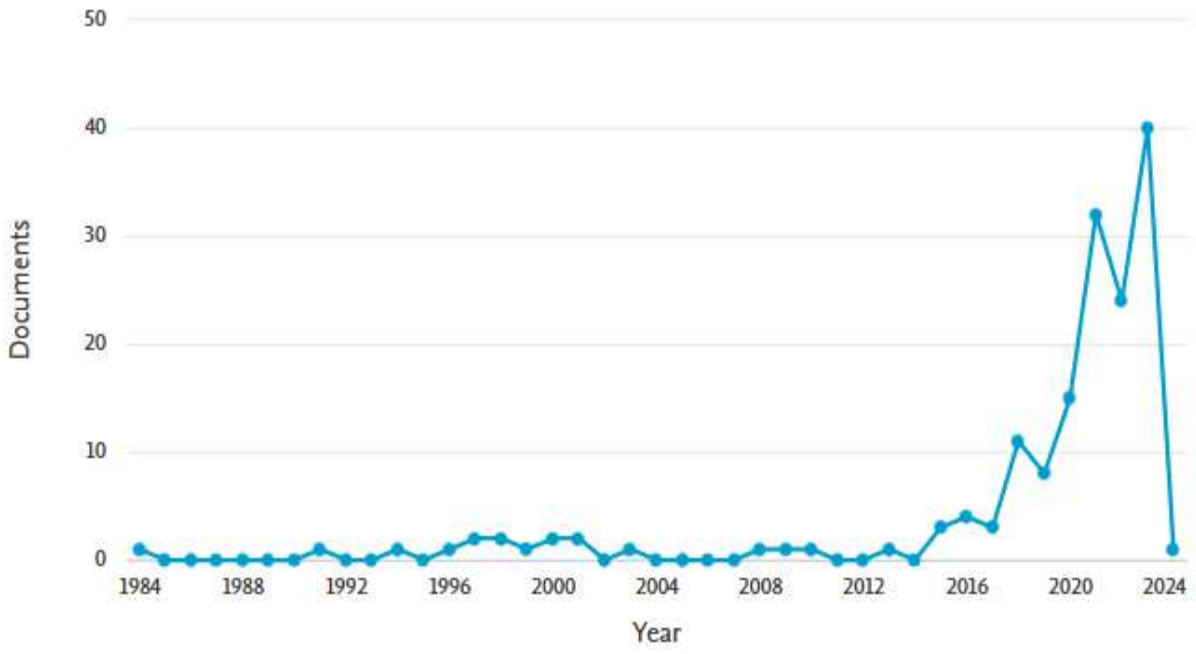

Şekil 1: Vegan yiyecekler ile ilgili yapılmış çalışmaların yıllara göre dağılımı

Şekil 2'de Vegan yiyecekler üzerine yapılan çalışmaların ülkelere göre dağılımı görülmektedir. Vegan yiyecekler üzerine en çok çalışma yapan ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir (26 tane). Amerika Birleşik Devletleri'ni 20 çalışma ile Almanya takip etmektedir. Türkiye'de ise sadece 6 çalışma mevcuttur.

PROCEEINGS BOOK

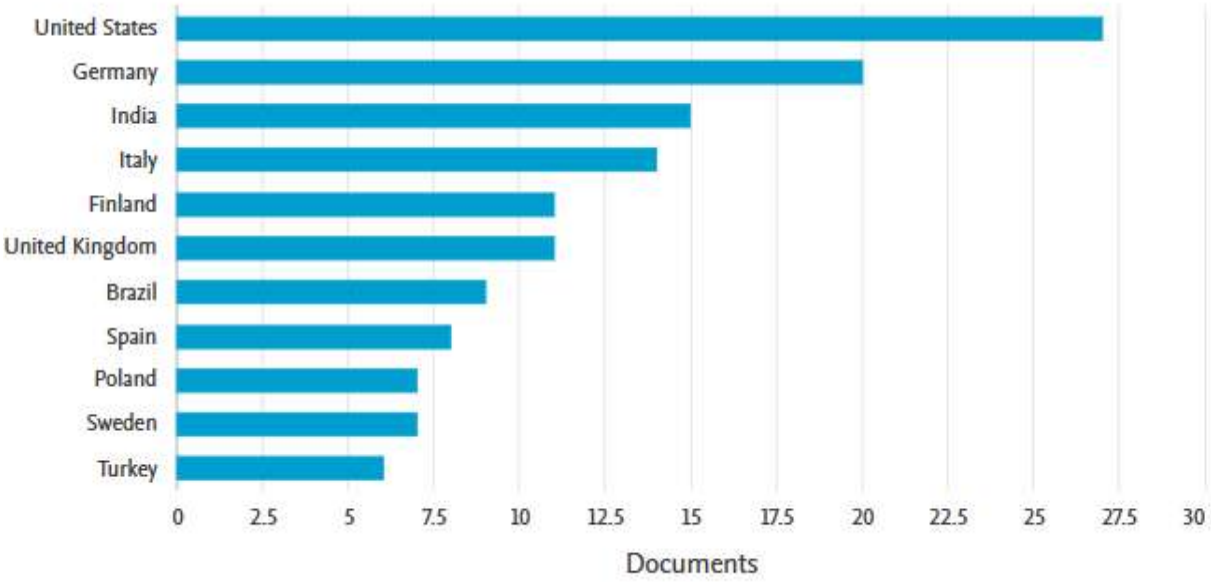

Şekil 2: Vegan yiyecekler ile ilgili yapılmış çalışmaların ülkeye ve bölgeye göre dağılımı

Şekil 3'te vegan yiyecekler ile ilgili yapılmış çalışmaların konulara göre dağılımı görülmektedir. Buna göre, vegan yiyecekler üzerine birçok bilim dalında araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların %22,5'i Tarım ve Biyoloji, %12,3'ü Sosyal Bilimler, %8,9'ı Tıp, %7,4'ü Mühendislik, %6,2'si Hemşirelik, %5,5'i İş Yönetimi ve Muhasebe, %5,2'si Biyokimya ve Genetik, %4,3'ü Kimya, %4,3'ü Çevre Bilimi, %2,8'i Kimya Mühendisliği, %20,6'ısı da diğer alanlarda yapılmıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere Vegan yiyecekler ile ilgili Gastronomi üzerine yapılan çalışmalar yetersizdir. Bu alanda çalışmaların arttırılması hem kaynak çeşitliliği hem de Gastronomi biliminin gelişmesi açısından oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalar geleceğe ışık tutacaktır.

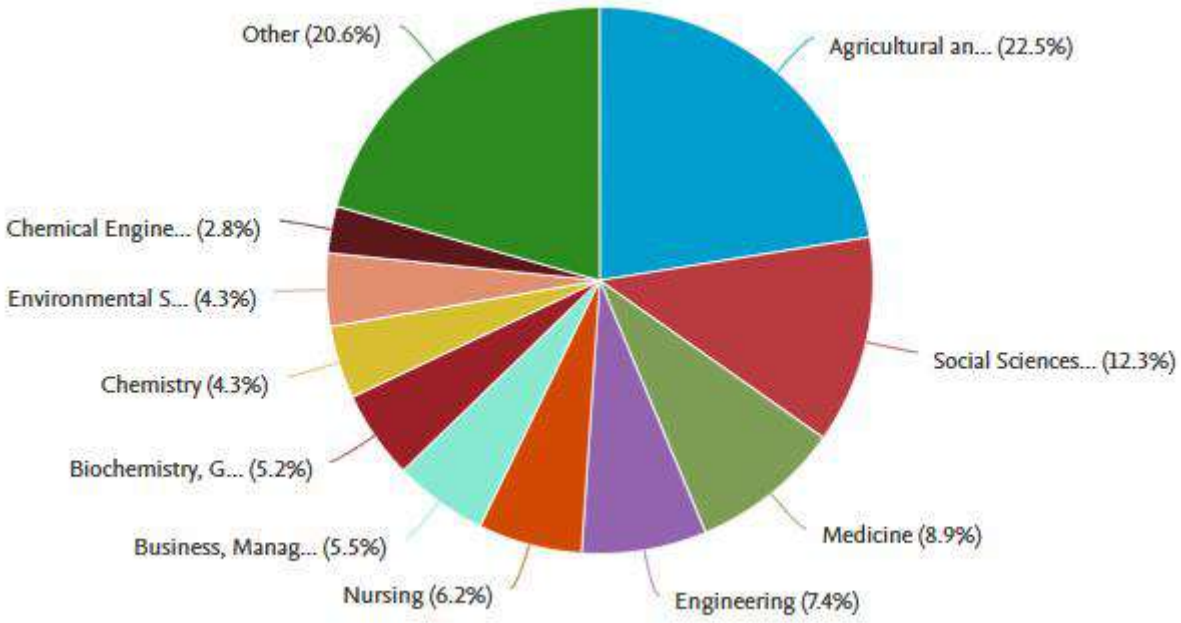

Şekil 3: Vegan yiyecekler ile ilgili yapılmış çalışmaların konulara göre dağılımı

Youn Young ve arkadaşlarının 2021'de yaptığı "Kore soya fasulyesinden aquafaba makalesi: İşlevsel bir vegan gıda katkı maddesi" adlı çalışmada sarı soya fasulyesinden elde edilen aquafabanın, diğer çeşitlerden elde edilen aquafabaya göre daha iyi emülsiyonlar ürettiğini ve daha stabil gıda yağı emülsiyonları oluşturduğunu gösterdiğini ifade etmişlerdir.

Fusté-Forné'nin 2021'de "Vegan yemek turizmi : Deneyimler ve çıkarımlar" adlı araştırmasında, altı derinlemesine görüşmeyle elde edilen sonuçlara dayanarak vegan gezginlerin özellikle yemek deneyimlerine odaklandığını ve destinasyon seçimlerini bu temelde gerçekleştirdiklerini gösterdiğini, ayrıca turizm endüstrisinin vegan turistlerin taleplerini ne ölçüde karşıladığını veya karşılamadığını incelendiğini, bu bilgilerin vegan yemek turizminin planlanması ve geliştirilmesi için talep perspektifinden önemli katkılar sağlayacağını ifade etmiştir.

Eugenio Demartini ve arkadaşlarının 2022'de " Vegan köfte alır mıydınız? Bitki bazlı et alternatiflerinin vegan ve ete benzeyen etiketlenmesiyle ilgili politika sorunları" isimli araştırmasında vegan etiketinin açık şekilde kullanılmasının bitki bazlı gıdaların satışını artırmada ters etki yaratabileceğini ve et ağırlıklı etiketlerin bitki bazlı gıda algısı üzerindeki önyargılı etkisinin zayıf olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Berger Ralf G. ve arkadaşlarının 2022'de yaptığı "Yenilebilir Mantarların Miselyum ve Meyve Veren Organları—Metabolitlerin Bir Karşılaştırması" adlı araştırmada, Agaricus bisporus (düğme mantarı), Pleurotus ostreatus (istiridye mantarı) ve Lentinus edodes (şitaki mantarı) gibi popüler üç mantar türünde miselyum ve meyve veren gövdelerde oluşan metabolitlerin

karşılaştırılması yapılmıştır. Sonuç olarak, araştırmacılar, mantar biyokütlesinin, uygun koşullar altında ve endüstriyel ölçekte üretildiğinde, gelecekteki vegan gıdalar için güvenli ve besleyici bir et ikamesi sağlayabileceği ve yüksek biyolojik değere sahip protein izolatları elde edilebileceği sonucuna varmışlardır. Bu bulgular, mantarların sürdürülebilir ve besleyici bir gıda kaynağı olarak kullanılma potansiyelini vurguladığını ifade etmişlerdir.

Kilian ve arkadaşının 2022'de farklı diyetleri takip eden organik gıda tüketicilerinin vegan gıda algıları adlı araştırmalarında katılımcıların vegan yiyeceklerin tadı, çeşitliliği ve çevresel faydalarına ilişkin değişen değerlendirmelerinin, uyguladıkları çeşitli diyetlere göre farklılık gösterdiği ve vegan eğiliminin ne kadar süreceği konusundaki değerlendirmelerinin de farklılık gösterdiğinin görüldüğünü, tüketicilerin algı ve tutumlarına dayalık olarak yapılan kümeleme analizi üç tüketici grubunu ortaya çıkardığını, bunların "vegan hayranları", "keyiften şüphe edenler" ve "özgünlükten şüphe edenler" olduğunu ifade etmişlerdir.

Darini M. ve arkadaşlarının 2023'te Hindistan'da yaptığı 'Susam sütünün soğuk plazma işlenmesi: Fizikokimyasal özellikler, beslenme, anti-beslenme faktörleri, protein yapısı ve alerjenite üzerindeki değişiklikler' adlı çalışma da çevresel sürdürebilirliğin devam etmesi amacıyla son yıllarda kullanımı artan vegan ürünlerden olan susam sütünün, yeşil, yeni, soğuk plazma teknolojisi kullanılarak kusurlarının kaliteyi bozmadan azaltılması amaçlamışlardır. Ancak plazma uygulaması enzim aktivitesinin ve antibeslenme faktörlerinin azaltılmasında etkili olmasına rağmen ciddi bir azalma veya tamamen eliminasyon gözlenmediğini, gelecekte güç seviyesinde veya maruz kalma süresinde bir artış, susam sütündeki alerjenitenin azaltılmasına yardımcı olabileceğini ifade etmişlerdir.

Jans ve arkadaşlarının 2023'te yaptığı vejetaryen yanlısı bir sosyal kimlik hazırlamak: vegan yemek pişirme atölyelerinin çocukların vejeteryan yanlısı sosyal kimlikleri, tutumları ve beslenme niyetleri üzerindeki etkisi adlı çalışmada ortak bir vegan yemeği pişirmenin, sosyal kimliği ve sebze yanlısı normları şekillendirmek, buna bağlı olarak tutumları ve beslenme niyetlerini geliştirmek için etkili bir müdahale olduğunun görüldüğünü ve bu tür yemek pişirme atölyelerinin, toplumsal değişimi tetikleyebilecek önemli araçlar olduğu sonucuna varıldığını ifade etmişlerdir.

Evelina ve arkadaşlarının 2023' de genç nesle sağlıklı yaşam için vegan yaşam tarzını sosyal medyada eğitmek adlı araştırmasında genç nesillerin sağlıklı yaşamları için vegan yaşam tarzının eğitiminde @Jakartaveganguide Instagram içeriğindeki ikna edici iletişim biçimini anlatmayı amaçlamışlardır. Kullanılan araştırma yöntemi içerik analizi ile nitel yaklaşımdır. Veriler @Jakartaveganguide Instagram hesabının içeriğinde gözlem yoluyla toplanmıştır. Veriler kaynak üçgenlemesi ile doğrulanmıştır. Araştırma sonucunda @Jakartaveganguide Instagram hesabındaki ikna edici içeriklerin vegan yaşam tarzı, vegan yemek önerileri, vegan yemek tarifleri ve vegan yaşam tarzıyla ilgili etkinliklere kadar çeşitli bilgilerin olduğunun ortaya çıktığını ifade etmişlerdir.

Bekiroğlu ve arkadaşlarının taze ve kurutulmuş ceviz sütünden üretilen vegan dondurmaların reolojik, erime ve duyusal özellikleri ile uçucu bileşenlerinin belirlenmesi isimli araştırmalarında duyusal değerlendirme sonuçlarına göre ceviz sütü kullanılarak üretilen

dondurma örnekleri panelistler tarafından beğenilmiş ve kontrole göre benzer puanlar almış olup, bu çalışma ceviz sütünün dondurma üretiminde kullanılabileceğini söylemişlerdir.

Moreira ve arkadaşlarının 2023'te "Chia (Salvia hipanica L.) yan ürününden elde edilen fenolik bileşiklerle zenginleştirilmiş vegan brownie: Beslenme, teknolojik ve fonksiyonel özellikler ve duyusal kabul" adlı çalışmalarının amacının ağı alınmış chia unu ve chia müsilajından elde edilen fenolik bileşikleri kullanarak tüketiciler tarafından duyusal olarak kabul edilen, lif ve biyoaktif bileşenler içeren besleyici bir vegan brownie geliştirmek olduğunu ifade etmişlerdir. Duyusal analiz sonuçları, %4 ekstrakt içeren brownienin vegan kontrol brownie ile duyusal olarak farklı olmadığını ve mükemmel bir şekilde kabul edildiğini göstermiştir. Bu, gıda endüstrisinin yan ürünlerinden elde edilen fenolik ekstraktın kullanılarak duyusal olarak kabul edilebilir bir vegan brownie üretilebileceğini söylemişlerdir.

Bu son iki çalışma Gıda bilimi alanında yapılmış olmakla birlikte Gastronomi bilimine de katkı sunmaktadır.

3. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Web of Sience endeksine göre vegan yiyecekler (vegan food) üzerine yapılmış araştırmalar incelenmiştir. Bu çalışmalara göre 2018 ile 2023 yılları arasında çalışmaların arttığı görülmüştür. En fazla çalışma ise 40 çalışma ile 2023 yılında yapılmıştır. Vegan yiyecek üzerine en çok çalışmayı yapan ülkenin Amerika Birleşik Devletleri (26) ve Almanya (20) olduğu görülmüştür. Vegan yiyecek (Vegan food) üzerine yapılan araştırmaların en fazla Tarım ve Biyoloji alanında yapıldığı bunu Sosyal Bilimler ve İlaç alanının takip ettiği görülmüştür.

Yapılan çalışmaların gastronomi bilimi üzerinden yapılmaması vegan mutfağın duyusal özellikleri ve gastronomik özellikleri açısından yeterince incelenememesine neden olmuştur. Aynı zamanda Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmaların artması hem gastronomi hem de turizm sektörlerini etkileyecektir. Türkiye'de vegan bireylerin ulaşabileceği ürün sayısı oldukça azdır. Bu durum vegan bireylerin hayatlarını belirli noktalarda zorlaştırmaktadır. Vegan bireylere yönelik yapılacak araştırmaların sayısı ve niteliği arttırılarak bu duruma katkı sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Bekiroglu, H., Goktas, H., Karaibrahim, D., Bozkurt, F., & Sagdic, O. (2022). Determination of rheological, melting and sensorial properties and volatile compounds of vegan ice cream produced with fresh and dried walnut milk. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *28*, 100521.

Berger, R. G., Bordewick, S., Krahe, N. K., & Ersoy, F. (2022). Mycelium vs. fruiting bodies of edible fungi—A comparison of metabolites. *Microorganisms*, *10*(7), 1379.

Demartini, E., Vecchiato, D., Finos, L., Mattavelli, S., & Gaviglio, A. (2022). Would you buy vegan meatballs? The policy issues around vegan and meat-sounding labelling of plant-based meat alternatives. *Food Policy*, *111*, 102310.

PROCEEINGS BOOK

Dharini, M., Jaspin, S., & Mahendran, R. (2023). Cold plasma reactive species: Generation, properties, and interaction with food biomolecules. *Food Chemistry*, *405*, 134746.

Evelina, L. W., & Sari, S. D. S. R. (2023). Educating Vegan Lifestyle on Social Media for Young Generation Healthy Life. In E3S Web of Conferences (Vol. 388). EDP Sciences.

Fusté-Forné, F. (2021). *Vegan food tourism* (Vol. 31). Routledge.

Jans, L., Koudenburg, N., & Grosse, L. (2023). Cooking a pro-veg* n social identity: the influence of vegan cooking workshops on children's pro-veg* n social identities, attitudes, and dietary intentions. *Environmental Education Research*, 1-16.

Kilian, D., & Hamm, U. (2021). Perceptions of vegan food among organic food consumers following different diets. *Sustainability*, *13*(17), 9794.

Kim, E. H., Shim, Y. Y., Lee, H. I., Lee, S., Reaney, M. J., & Chung, M. J. (2022). Astragalin and isoquercitrin isolated from aster scaber suppress lps-induced neuroinflammatory responses in microglia and mice. *Foods*, *11*(10), 1505.

Moreira, M. R., Sanches, V. L., Strieder, M. M., Rostagno, M. A., & Capitani, C. D. (2023). Vegan brownie enriched with phenolic compounds obtained from a chia (Salvia hipanica L.) coproduct: Nutritional, technological, and functional characteristics and sensory acceptance. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *34*, 100835.

YALVAÇ GASTRONOMİ TURİZMİNDE HAMUR İŞİ GIDALARININ YERİ, HAMURSUZ ÜRETİMİ YAPAN FIRINLAR ÜZERİNE FENOMOLİJİK BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğretim Üyesi Gürkan KALKAN

gurkankalkan@isparta.edu.tr- 0000-0002-0414-8649

Araştırmacı Alime ATEŞ

atesalime32@gmail.com-0009-0008-0700-2136

ÖZET

Mutfak kültürü, toplumların yeme-içme alışkanlıkları ile şekillenmiştir. İnsanlık tarihinden her anında yeme içme kültürü önemli bir yere sahiptir. İlk zamanlarda sadece fizyolojik ihtiyaç olarak yiyecek arayışında olan insan zamanla yiyecek motivasyonu ile arayışlarını seyahate dönüştürmüştür. Ülke veya bölge mutfaklarının birbirinden ayrılmasını sağlayan, bir ülkeye veya bölgeye ait olan yeme içme alışkanlıklarını, yöreye ait olan lezzetli yiyecek ve içeceklerini, farklı pişirme tekniklerini ve sunum farklılığını göstermeye gastronomi denir. Gastronomi turizmi ile amaç destinasyondaki tarihi yerleri keşfederek o bölgeye ait yiyecek-içecekleri keşfetmektir. Bu çalışmanın konusu Yalvaç gastronomi turizmde hamur işi gıdaların yeri ve önemidir. Bu çalışmada amaç; hamur işi gıdalardan "hamursuz"' un gastronomi turizmindeki yerinin belirlenmesidir. Örneklemi Isparta ilinin Yalvaç ilçesindeki halkın görüşleri. Çalışma nitel yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre Yalvaç'ın gastronomi turizmine nasıl bir katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi, Gastronomi Turizmi, Hamur İşi Gıdalar

A PHENOMIC RESEARCH ON THE PLACE OF PASTRY FOODS IN YALVAC GASTRONOMY TOURISM, BAKERIES PRODUCING DOUGHLESS

ABSTRACT

Culinary culture has been shaped by the eating and drinking habits of societies. Food and beverage culture has an important place in every moment of human history. In the early days, people were only in search of food as a physiological need, but over time, they turned their search into travel with food motivation. Gastronomy is the separation of country or regional cuisines from each other, showing the eating and drinking habits belonging to a country or region, delicious food and drinks belonging to the region, different cooking techniques and presentation differences. The aim of gastronomy tourism is to discover the historical places in

PROCEEINGS BOOK

the destination and to discover the food and beverages of that region. The subject of this study is the place and importance of pastry foods in Yalvac gastronomy tourism. The aim of this study; It is to determine the place of "Passover", one of the pastry foods, in gastronomic tourism. Sample: The opinions of the people in the Yalvaç district of Isparta province. The study was carried out with a qualitative approach. According to the results of the study, it has been determined how Yalvac contributes to gastronomy tourism.

Keywords: Gastronomy, Gastronomy Tourism, Pastry Foods

Giriş

İnsanoğlu, tarih boyunca yeme-içme alışkanlıkları etrafında şekillenen zengin bir mutfak kültürüne sahiptir. Ateşin bulunuşu günümüze dek yanacak bir kültürü aydınlatmaktadır. Bu kültür, sadece fizyolojik bir ihtiyaç olan yiyecek arayışından (Şimşek ve Selçuk, 2019:29) lezzetin ve yemek motivasyonunun seyahate dönüştüğü bir evrim geçirmiştir. Yeme içme alışkanlıkları, bir ülkenin veya bölgenin kimliğini belirleyen önemli unsurlardan biridir. Gastronomi, bir ülkenin veya bölgenin yeme içme alışkanlıklarını, lezzetli yiyecek ve içeceklerini, pişirme tekniklerini ve sunum farklılıklarını keşfetmeyi amaçlayan bir sanat olarak ortaya çıkmıştır (www.hasascibasiahmetozdemir.com). Bu bağlamda, gastronomi turizmi bölgeler ve alanlar için önemli bir yere sahip olmuştur. Gastronomi turizmi, destinasyondaki tarihi ve kültürel zenginlikleri keşfetmenin yanı sıra o bölgeye özgü gıda deneyimlemeyi, yaşamayı amaçlar. Bu araştırma ile Isparta İli'ne bağlı Yalvaç ilçesindeki gastronomi turizmine hizmet eden hamur işi gıdaların yerini incelemekte ve bu lezzetlerin bölgenin turistik çekiciliğine olan katkısını derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır.

Hamur işi gıdalar, bir destinasyonun gastronomik çeşitliliğine katkı sağlayan ve değerlerini yansıtan önemli bir unsurdur. Literatür, hamur işi gıdaların bir bölgenin kültürel mirasını ve mutfak kimliğini temsil etmede kilit bir rol oynadığını vurgular (Hall & Sharples, 2003). Özellikle, hamur işi gıdalarının geleneksel pişirme teknikleri, yerel malzemelerin kullanımı ve özgün sunumları, bir destinasyonun gastronomi turizmi potansiyelini artırabilmektedir.

Yalvaç ilçesi özelinde yapılan bu araştırma, gastronomi turizminin ötesinde bir değerlendirmeye odaklanarak, hamur işi gıdaların Yalvaç'ın turistik çekiciliğine olan katkısını anlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, literatürdeki bu önemli konular, Yalvaç'ın gastronomi turizmi potansiyelini anlamak ve bu potansiyeli artırmak için temel bir çerçeve sunmaktadır. Yalvaç ilçesi, zengin bir mutfak kültürüne ev sahipliği yapmaktadır ve özellikle hamur işi gıdalarıyla tanınmaktadır. Bu çalışma, Yalvaç'ın gastronomi turizmindeki özel konumunu

PROCEEINGS BOOK

vurgulayarak, bölgenin hamur işi gıdalarının turistlere sunulan eşsiz bir deneyim olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma, nitel bir yaklaşımla gerçekleştirilmiş olup, elde edilen sonuçlar Yalvaç'ın gastronomi turizmine olan katkısını anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu bağlamda, gastronomi, gastronomi turizmi, Yalvaç turizmi ve hamur işi kavramları üzerinde odaklanan bu araştırma, Yalvaç'ın benzersiz lezzetlerinin turizm alanında nasıl bir iz bıraktığını anlamamıza katkı sağlayacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Gastronomi turizmi, son yıllarda turizm sektöründe önemli bir büyüme yaşayan ve destinasyonlara özgü mutfak kültürünün keşfi etrafında şekillenen bir turizm türüdür (Blakey 2012: 52). Turistlerin sadece tarihi ve doğal güzellikleri değil, aynı zamanda yerel yemek kültürünü deneyimlemek istemeleri, gastronomi turizmini popüler hale getirmiştir (Long, 2004). Gastronomi turizmi, sadece lezzetli yiyecek ve içeceklerin tadına varma amacını taşımakla kalmaz, aynı zamanda destinasyonun kültürel kimliğini yansıtan bir unsur olarak da kabul edilir (Richards, 2012). Gastronomi turizminin önemli bir öğesi olarak, yerel mutfak kültürünün sürdürülebilir turizm gelişimi üzerindeki etkileri de önemli bir araştırma konusunu oluşturur (Richards, 2012). Gastronomi turizmi, sadece seyahat ötesinde bir destinasyonun ekonomik kalkınmasına, kültürel kalkınmasına ve yerel toplumların yaşam kalitesine olumlu katkılarda bulunabilir (Hall & Sharples, 2003). Ancak, bu etkilerin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için, destinasyonların özgün mutfak kültürlerini nasıl tanıttıklarını ve pazarladıklarını anlamak gereklidir. Bu aşamdaa insanların destinasyon tercihlerini etkileyebilmek ve onları destinasyona çekebilmek için katlanılması gereken farklı oluşumlara da gerek duyulmaktadır. Bu anlamda destinasyonu başka bir destinasyondan ayırt edecek ve onun tercihini sağlayacak verilerinde göz önüne çıkarılması, korunması ve tanıtılması gerekecektir. Gastronomi turizmi çarpan etkisi geniş olan turizm hareketliliği olarak bilinmektedir (Şahin ve Ünver, 2015:65). Bu hareketlilik günümüzde önemli boyutlara ulaşmış bulunmaktadır

Yalvaç Mutfak Kültürü ve Gastronomik Ürünleri

Yalvaç'ın mutfak kültürü zengin ve çeşitli bir mirasa sahiptir. Özellikle kırsal kesimde geleneksel yemekler, özel sofra adetleri ve yöresel lezzetler ön plandadır. Paylaşmanın göstergesi olan yemekler genellikle yerde oturularak, sini veya tabla etrafında paylaşılır. Yemeklerin ardından okunan sofra duası, geleneksel bir adettir ve yemeklerin israfını önlemek amacıyla "kırk lokma" yenmesi tavsiye edilir (Demiralay, 2023). Orta derece denebilecek bir

PROCEEINGS BOOK

zenginliğe sahip olan Yalvaç mutfak kültüründe günde üç öğün yemek tüketilmekte ve sofra kurulmakta olduğu bilinmektedir. Coğrafi koşullarında etkisi ile protein, karbonhidrat ve yağ ağırlıklı bir beslenme şekli tercih edilmiştir. Günün başlangıcı kahvaltı, Yalvaç mutfağında özel bir öneme sahiptir. Yöreye özgü keşkek, bulamaç çorbası, tarhana çorbası gibi lezzetler, kahvaltı sofralarının vazgeçilmezidir. Ayrıca, ayva, kayısı, vişne gibi yörede yetişen meyvelerden elde edilen reçeller, gül reçeli ve bal da kahvaltılarda tercih edilir (Yapıcı ve Ünal, 2021).

Yalvaç mutfağının öne çıkan ürünleri arasında hamursuz, yalvaç ekmeği, patetesli ekmek, börekler, güllaç, pastırma, sızgıç, keşkek ve camız kaymağı bulunmaktadır. Pastırmanın yapılışı özen gerektiren bir süreç içerirken, sızgıç, etin dondurularak uzun süre muhafaza edilmesini sağlar. Keşkek ise yöreye özgü bir pilav türüdür ve özel bir pişirme yöntemi ile hazırlanır (Albay ve Şimşek, 2020). Camız kaymağı ise sabah ve akşam sağılan sütün özel bir yöntemle yapılan bir kaymak çeşididir. Bu bölgede ayrıca hamursuz adı verilen bir börek çeşidi de yaygındır. İçerisinde kıyma, tereyağı ve baharatlar bulunan hamursuz, özel bir pişirme tekniği ile hazırlanır ve yöresel bir lezzet sunmaktadır. Bulamaç çorbası ise un, bulgur, pastırma gibi malzemelerle hazırlanan, lezzetli bir çorba çeşididir. Kesmik Baklavası için, sütün özel bir süzgeçten geçirilerek ayran kıvamına getirilmesi önemli bir adımdır. Ardından un ve sirke eklenerek kaynatılır ve kesilip süzülmesi için bekletilir. Elde edilen kesmiğe şeker eklenir ve kurabiye şeklinde hazırlanan parçalar tepsiye dizilir. Bu özel hamur, ince açılan yufkalarla kaplanır ve arasına kesmik konularak katmanlar oluşturulur. Üzerine yağ dökülerek fırında pişirilir. Soğuyan baklavanın üzerine ılık şurup eklenir. Kesmik baklavası, özellikle bayramlarda ve nişanlarda hediye olarak gönderilir (isparta.ktb.gov.tr).

Güllaç ise Yalvaç mutfağında özel bir versiyona sahiptir. Yaprakları üçgen şeklinde kesilen güllaç, su veya süt ile ıslatılarak yumuşatılır. Ardından kesmik iç harcı ile sarılarak tepsiye dizilir. Şekerli süt veya su şerbetiyle pişirilen güllaç, soğuduktan sonra servis edilir. Yöresel ismiyle "kesmik," iç harcında şekerle buluşarak tatlıyı özel kılan bir detaydır. Tepsi çevrilerek pişirilen güllaç, soğuduktan sonra üzerine kalan şerbet eklenir ve servise hazır hale gelir (www.kulturportali.gov.tr). Bu özel tatlılar, Yalvaç'ın mutfak kültürünü zenginleştiren özgün lezzetler arasında yer alır. Geleneksel yöntemler ve özel malzemelerle hazırlanan bu tatlılar hem yöresel festivallerde hem de özel davetlerde sofralara özgünlük katar. Yalvaçlıların özenle hazırladığı kesmik baklavası ve güllaç, tatlı tutkunlarının damaklarını şenlendiren eşsiz lezzetlerdir (Demiralay, 2023).

PROCEEINGS BOOK

Yalvaç mutfağı, mevsime geldiğinde taze sebzeler, baharatlar ve yöresel ürünlerle zenginleşir. Bu lezzetler hem geleneksel sofra adetleriyle hem de modern yemek pişirme yöntemleriyle günümüzde hala yaşatıldığı bilinmektedir. Yalvaç'ın mutfak kültürü, geçmişle bugünü birleştirerek özgün ve lezzetli bir deneyim sunmaktadır. Günümüzde taşıma, saklama ve tüketim kolaylıklarından dolayı en fazla gündemde olan yiyeceği "Hamursuz" olarak dikkat çekmektedir. Önceki dönemlerde özel gün yiyeceği olarak bilinen bu ürün (Göde, 2017:205) günümüzde her zaman üretilen ve tüketilen bir ürün haline gelmiştir. Araştırma kapsamında gastro-turizm içerisinde en fazla kendisine yer bulan ürün olarak göze çarpmaktadır.

Yöntem ve Bulguları

Bu araştırma, fenomenolojik bir yaklaşımı benimseyerek, Yalvaç ilçesinin gastronomi turizmindeki hamur işi gıdalarının anlamını, önemini ve gastronomi turizmdeki yerini, hizmet sektöründeki karşılığını anlamayı amaçlamaktadır. Fenomenoloji, bireylerin deneyimlerini derinlemesine anlama ve bu deneyimleri açıklama amacını taşıyan bir araştırma metodolojisidir (Tekindal ve Arsu, 2020). Tercih edilen yöntem ile derinlemesine ve detaylı bilgiye ulaşmak hedeflenmektedir. Olgu bilimi olarak ta bilinen bu araştırma bilinen konulara derinlemesine yapılan tekniklerden oluşmaktadır (Göçer, 2013:25).

Araştırmanın katılımcıları, Yalvaç ilçesinde faaliyet gösteren geleneksel hamur işi üreticileri, yerel restoran işletmecileri ve gastronomi turizmi ile ilgili yerel yetkililer arasından seçilmiştir.

Veri toplama süreci, derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmeler ve gözlem yöntemlerini içermektedir. Görüşmeler, katılımcıların Yalvaç'ın hamur işi gıdalarıyla ilgili deneyimlerini açıklamaları için kullanılmıştır. Her katılımcıya 30 dk süre ayrılmış olup ancak bu süre işletmelerin iş yüküne bağlı olarak esnetilmiştir. Ayrıca, yerel işletmelerde yapılan gözlemler, hamur işi gıdaların hazırlanma süreçleri, sunumları ve tüketici tepkileri üzerine daha detaylı bir anlayış sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Veri analizi sürecinde, tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tematik analiz, bireylerin deneyimlerinden ortaya çıkan temaları belirleme ve bu temalar arasındaki anlam ilişkilerini anlama amacını taşır. Elde edilen veriler, tekrarlayan motifler ve önemli konular üzerinde derinlemesine analiz edilerek, Yalvaç'ın gastronomi turizmindeki hamur işi gıdalarının anlamını ortaya koymada anlamlı iç görüler elde edilmiştir. Araştırmayı gerçekleştirmek için alan yazındaki bir çok çalışma taranarak aşağıda verilmiş olan yarı yapılandırılmış sorular ortaya atılmıştır.

Alt araştırma sorusu 1: Yalvaç ilçesinin geleneksel olarak halen tüketilen hamur işi gıdaları nelerdir.

PROCEEINGS BOOK

Alt araştırma sorusu 2: Geleneksel olarak üretim halen aynı usullerle devam ediyormu?

Alt araştırma sorusu 3: Üretimini yaptığınız gıdaların yapım ve püf noktaları nelerdir?

Ana araştırma sorusu: Yalvaçta geleneksel olarak tüketilen hamurişi gıdalardan hangileri gastronomi turizmi için değer teşkil etmektedir

Görüşmeler yüz yüze işyerinden izin alınarak ve 30 dk üzerinden gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların gönüllü beyanları alınarak hem ses kaydı alınmış hem de yazılı notlar alınmıştır. Görüşmeler 03.09.2023 ile 01.12.2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 4 ayrı işletmede gıda üretimi ile uğraşan kişiye ulaşılmıştır. Araştırma konusunu oluşturan problemde verilen cevapların tekrara düşmemesi ve araştırma verimliliği için katılımcı sayısı 8 ile sabitlenmiştir (Ültay, vd., 2021:191). Araştırma sınırlılıklarını katılımcıların heyecanı, mesleki bilgi durumu ve üretim esnasında yeterli sürenin olmayışı oluşturmaktadır. Fenomenolojik yöntem betimsel analize dayandığı için ulaşılan verilere betimleyici analiz tekniği kullanılmıştır (Ön, vd., 2021:194). Betimleyici analiz tekniği göz önüne alınarak ile görüşmeler olduğu hali ile basit/anlaşılır bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Araştırmacı verileri analiz edilirken K1, K2, K3… şeklinde kodlanmıştır.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Sosyal bilimlerde nitel araştırmanın tercih edilmesinde bilginin geliştirilebilir liginin ön alanda tutulmak istenmesi sebeplerden bir tanesidir. Bu yöntem sayesinde bilgi derinlemesine incelenebilmektedir. Sistematik tekniklerle yönetilen süreç analitik yöntemlerle yapılandırılabilir (Arslan, 2022:396). Nitel araştırmanın konuları insan deneyimlerinden oluşmaktadır. Bu konularda kelimeler ve harflerle ifade edilebilmektedir. Nicel yöntem gibi rakamlarla anlatılabilecek konu içeriği sınırlıdır. İnsan deneyimlerini anlamaya yönelik olan nitel araştırma yöntemleri sistematik hesaplamalarla anlatılabilecek bilimsel verileri taşımamaktadır (Brink, 1991). Nitel araştırmalar konusunda bilim adamları gecerlilik ve güvenilirlikten ziyade inandırıcılığa dikkat çekmiştirler. Guba ve Lincon ‘a göre geçerlilik ve güvenilirlikten daha önemli olan nitel çalışmalarda inanılırlık, güvenilirlik, aktarılabilirlik ve onaylanabilirlik olduğunu vurgulamıştırlar. Onlara göre bir araştırmada belirledikleri bu kriterlerin irdelenmesi daha önemli olarak görmektedirler (1982). Araştırma kapsamında bu kriterler göz önüne alınmış ve veriler bu kriterler ışığında paylaşılmıştır. Bu araştırmanın geçerliliğini sağlamak amacıyla iyi kurulmuş bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Katılımcı dürüstlüğü sağlamaya yardımcı olacak taktikler kullanılmıştır. Araştırma bulguları tüm ayrıntıları ile raporlanmış kısaca bir ifade ile doğru bir şekilde yansıttığı kesinlik kazandırılmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan fırın çalışanlarının demografik bilgileri Tablo1'de paylaşılmıştır. Her bir katılımcı K1, K2 gibi kodlanarak verilmiştir. Yalvaç ilçesinde geleneksel fırınlarda kadın çalışanların sayısının fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Kaç Yıldır İşi Yapıyor	Doğum Yeri
K1	Kadın	40	15	Yalvaç/Isparta
K2	Kadın	52	28	Yalvaç/Isparta
K3	Kadın	50	20	Yalvaç/Isparta
K4	Kadın	44	16	Yalvaç/Isparta
K5	Kadın	72	40	Yalvaç/Isparta
K6	Kadın	38	9	Tokmacık/Yalvaç/Isparta
K7	Kadın	51	20	Yalvaç/Isparta
K8	Kadın	45	15	Yalvaç/Isparta

Ana araştırma sorusu çalışmanın sonucunda varılmak istenen sonucu götürmektedir. Bu soru kapsamında katılımcıların görüşleri önemli verilere ulaşılmasında temel oluşturmaktadır. Bazı katılımcıların turist kavramını sadece yabancı milliyetten olan insanlar için kullanmaları turizm hareketliliğinin olmadığı kanısına yol açmaktadır. Araştırmanın birinci sorusu "*Yalvaç ilçesinin geleneksel olarak halen tüketilen hamur işi gıdaları nelerdir*" olarak katılımcılara yöneltilmiştir. Bu kapsamda;

K1*:* Bu soruya katılımcı olarak dönüş yapmıştır. Ayrıca farklı ürünlerinde olduğunu ancak geleneksel mahalle fırınlarında sadece bu ürünlerin üretildiğini ve satışa sunulduğunu söylemiştir.

Yalvaç ilçesinde geleneksel gıdaları üreten farklı işletmelere rastlamak mümkündür. Farklı yerlerdeki üretim şekillerine göre halen eski mahalle fırınlarının olması ve üretimlerin bir kısmının geleneksel koşullar ile yapılıyor oluşu üretim kültürünün bir hikayesinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca mahalle fırınlarının kadınlara ait alan olarak görülmesi ve kadının

PROCEEINGS BOOK

sahası olarak bahsedilmesi gelenekselliğin günümüze taşınmasında önemli bir zemin oluşturmaktadır (Yelda ve Türk, 2021:405).

K2: Katılımcı bu soruya "*Hamursuz, Yalvaç Ekmeği, Haşhaşlı Ekmek, Patatesli Ekmek, Kır Pidesi" şeklinde cevap vermiştir. Katılımcı göre evlerde farklı ürünlerde yapılabilmektedir. Ancak bahsettiğim hamur işi ürünler hem evlerde hem de satış yapılan yerlerde aynı şekilde yapılmaktadır*". Şeklinde cevaplamıştır.

Yapılan görüşmelerde 8 katılımcı da aynı ürünleri dile getirmiştir. Bu ürünlerin halen rağbet görüyor olması Yalvaç kültürünün günümüze kadar taşınmasının temelini oluşturmaktadır. Yalvaç tarihi olarak farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmasının etkilerini günümüze taşıyan faklı örneklere rastlamak mümkündür. Bu örneklerin güçlü olanları yemekler denebilmektedir. Araştırmanın ikinci sorusu olan "*Geleneksel olarak üretim halen aynı usullerle devam ediyormu?"* alınan cevaplar ise;

K5: Bu soruya katılımcı "*Biz annelerimizden gördüğümüz reçeteleri uygulamaya devam ediyoruz. Fırınlarımız sadece modernleşti ancak halen mahalle arasındaki fırınlarda aynı Useller devam etmektedir. Pişirdiğimiz ürünler hep aynı ben 40 yıldır aynı şeklide mayalıyorum ve pişiriyorum. Kullandığımız ürünlerde bu bölgeye ait ürünlerdir. Değişen bir şey yok*" şeklinde cevaplamıştır.

K6: Katılımcımız "*Bizim çalıştığımız işletmenin tüm koşulları yıllardır değişmemiştir. Kullandığımız fırın gara fırın, pasalar dahi yıllardır aynı. Hamursuz, haşaşlı ekmek ve diğerlerinin yapılışı aynı değişen bir şey olmamıştır*" şeklinde bu soruya cevap vermiştir.

Diğer katılımcılarda benzer cevaplar ile soruyu cevaplamıştır. Yaşam şekli ve üretim şeklinde halen aynı tarzın devam etmesinde Yalvaç ilçesinin kendi kendine yetebiliyor oluşu ve değerlerine sahip çıkması düşünülmektedir. Yalvaç kendi içerisinde dönebilecek tarımsal ve hayvansal gıda altyapısına sahip ilçeler arasında bulunmaktadır (Kilinç vd, 2019:204). Bu durum onu gıda anlamında güçlü bir ilçe haline getirdiği gözlemlenmektedir.

Araştırmanın üçüncü sorusunda ise "*Üretimini yaptığınız gıdaların yapım ve püf noktaları neledir?"* alınan cevaplar paylaşılmıştır. Katılımcıların bu soruya vermiş olduğu cevap ise;

K1: "*Yaptığımız ürünlerin farklı özel yapım noktaları vardır, dikkat edilmesi gerekir. Hamursuz da un,su ve tuz kullanıyoruz ve yoğurma işlemimden sonra bir gece bekletiyoruz. Bir gün sonra hamurun yağlanması ve açılması dikkat edilecek noktalarını oluşturmaktadır. Açma işlemi yeterli yapılmaz ise pişmaniye gibi tel tel olmaz hamurun iç kısmı ve yapışır. Buna dikkat etmek gerekir. Aynı dikkati haşaşlı ekmek içinde yapmamız gerekir."* Şeklinde cevaplamıştır.

PROCEEINGS BOOK

K7: "*Pişirdiğimiz ve sattığımız ürünler buraya has ürünlerdir. Bu ürünlerin yapımında dikkat ettiğimiz durumlar ekmeklerin hamuru yapılır bir gece dinlendirilir. Hamursuzu yaparken kullandığımız yağ önemlidir. Hamursuzu yağ ile açarken kıvam aldırmak gerekir, aksi takdirde yapışır ve ip gibi ayrılmaz hamur içi. Bir de bu yağlı olan ürünler sıcak olarak tüketilirse lezzeti daha iyi olur. Biz burada sıcak sıcak sunarız müşteriye*.

K6 ise ürünlerin püf noktası hakkında başka bir bakış açısı getirmiştir. K6 verdiği röportajda ise "Biz *hamuru bir gün önceden yufka gibi açar dinlenmeye bırakırız. Dolapta bir gece dinlenen hamuru ertesi gün açar ve gara fırına atarız. Hamursuz böyle daha yumuşak ve dokulu olur"* demiştir.

Şekil1: Yalvacın en fazla bilinen ve satın alınan gastronomi ürünleri

Araştırmanın ana sorusu olarak konumlandırılan "*Yalvaçta geleneksel olarak tüketilen hamur işi gıdalardan hangileri gastronomi turizmi için değer teşkil etmektedir"* sorusu için alınan cevaplar arasında Yalvaçta üretilen geleneksel gıdaların turistler atarından talep gördüğü vurgulanmıştır. Bu kapsamda paylaşılan ifadeler ise;

K5: *Kış ayalarında satışlarımız düşük oluyor. Ancak bahar ve yaz mevsiminde satışlarımız yüksek oluyor. Turistlerin geldiğini biz buradan anlıyoruz. Hamursuz, yalvaç ekmeği, haşhaşlı bunlar coğrafi işaretli ve buraya özeldir. Dışardan gelenler mutlaka alırlar. Mahalle fırınlarında insanlar kendi ihtiyaçlarını çoğunlukla karşılar ama bizim satışlarımız genellikle yabancılara olur.*

PROCEEINGS BOOK

K3: *Yalvaç'a dışardan gelenler sayesinde üretim yerlerinin sayısı artmış ve ağırlıklı olarak kadınlar çalıştığı için kadınlar ekonomik gelir elde edip kimseye muhtaç olmamıştır. Turizm sayesinde girişimci kadınların sayısı artıyor. Bunda geleneksel ürünlerin ve turizmin katkısı bulunmaktadır. Bizde Yalvacımızı ve ekmeklerimizi tanıtarak katkı sağlıyoruz.*

K2: *Yalvaca gelen yabancılar ekmekleri özellikle bizim gibi fırınlardan alırlar. Bizi bilirler ve yalvacın ünlü hamursuzunu, haşhaşlısını ve ekmeğini almadan dönmezler. Çünkü ekmeklerimiz özeldir.*

K8: *Hamursuz, haşhaşlı, patatesli ekmek Yalvaca özeldir. Başka yerde yoktur ve yapılsa da buradaki lezzet olmaz. Buraya gelenler bunu bilir ve muhakkak ekmek alırlar. Buda bizim geçim kaynağımız. Turistler sayesinde satışlarımız özellikle yazın fazla olur.*

***Şekil2**. Yalvaç İlçesi Geleneksel Hamurişi Gıdalarının Yalvaç Gastronomisine Etkisi*

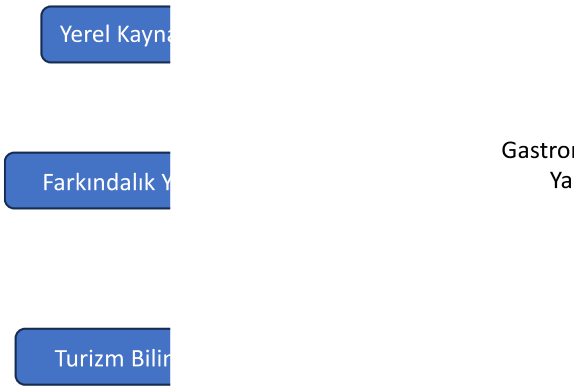

Sonuç ve Öneriler

Gastronomi turizmi tüm dünyada talep gören ve güçlü turizm ürünü özelliklerine sahip dinamik bir endüstri kolu olarak görülmektedir. Ürün çeşitlendirmesi ve yeniden destinasyon pazarlaması için turizm sektörünün vazgeçilmez alanı haline gelmiş olan gastronomi turizmi ve ürünleri giderek yeni pazarların açılmasında önemli role sahiptir. Araştırmaya konu olan Yalvaç ilçesinde gastronomi turizminden öne güçlü değer olan "Pisidia Antiocheia" antik kenti bulunmaktadır. Bu kent tam olarak turizme kazandırılamadığı için bölgeye gelenlerin güçlü değer olarak tanımladıkları somut olmayan kültürel değerler ön plana çıkmıştır. Araştırma kapsamında ürün çeşitlendirmesi kapsamında

PROCEEINGS BOOK

değerlendirilebilecek olan Yalvaç gastronomisi belirli geleneksel ürünlerin pazarlanması ile kendisine bu alanda yer edinmiş olarak bilinmektedir.

Yalvacı günlük turlarla ziyaret eden turistlerin (Kuter ve Erdoğan, 2006:119) bölgeye ait edindiklerin ürünlerin başında hamur işi gıdalar gelmektedir. Bu gıdalar tek başına çekici etken olmamakla beraber tamamlayıcı ürün olarak görülmektedir. Asıl olan antik kentin ziyareti ile ziyaretçilerin bu alanda konaklamaya dönüşen ziyaretlerinin sağlanması üzerine olması beklenmektedir. Bu uzayan ziyaret şekli yerel gıdaların tanınmasını, çeşitlenmesini ve ekonomik anlamda satışının artmasını sağlayacaktır. İlçe kültürel değer ve yaşam şekillerini günümüze taşımayı başarmış olarak görülmektedir. Bu değerlerin ekonomik fayda sağlaması bu korumacılığı arttırırken kadınların bu süreçte aktif rol almasını sağlamıştır. Kültürel değer olan mahalle ekmekçiliği günümüzde ekonomik fayda yaratan endüstri koluna dönüşmüştür. Tarihte kadınların yürüttüğü bir faaliyet olan ekmekçilik veya mahalle fırıncılığı günümüzde (Türk ve Mollayakupoğlu, 2021:407) Yalvaçlı kadınları gastronomi turizminde önemli bir konuma taşımıştır. Halen üretimlerin ağırlıklı olarak kadınlarca yapılması kadınlara ekonomik özgürlüğün kapısını açmıştır.

Araştırmadan elde edilen veriler ışığında önerilerimiz;

- Mahalle fırınlarının korunarak kültürel miras devamlılığının sağlanması,
- Alanda yeterliliğe sahip kadınlara destek oluşturulması,
- Gastro-turizmin bölgeye katkısının arttırılması için turizm hareketliliğinin konaklamalı hale dönüştürülmesi,
- Turizm bilincinin arttırılarak haraketliliğe daha fazla insanın dahil edilmesi,
- Gıda üretim yerlerinin geleneksellikten kopmadan sağlıklı koşulları sağlar hale getirilmesi,
- Gastronomi mirasının gelecek nesillere taşınması için alanda eğitimler verilmesi ve mevcut ustaların bilgilerinin aktarılmasının sağlanması,
- Mahalle fırınlarının korunması ve daha önceleri üretilmiş olan farklı gıdaların gastro-turizme kazandırılması olarak sıralayabiliriz.

Kaynakça

Albay, Z., & Şimşek, B. (2020). Yalvaç'ta Süt ve Süt Ürünleri. Yalvaç Kent Araştırmaları, 209-234.

Arslan, E. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2022 Sayı 51: Özel sayı 1, 395-407. DOI: 10.30794/pausbed.1116878

Aydın Türk, Y., Mollayakupoğlu, S. (2021). Kadınlara Özel Bir Kamusal Alan: Yalvaç Mahalle Fırınları. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (45), 401-418

PROCEEINGS BOOK

Beyaz, D. (2019). Paranormal "Gastronomi". Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi, 2(2), 523-527.

Blakey, C. (2012). Consuming place: Tourism's gastronomy connection. University of Hawai'i at Hilo: Hawai'i College of HOHONU, 10(1), 51-54.

Brink, P. J. (1991). Issues of reliability and validity. In J. M. Morse (Ed.), Qualitative nursing research: A contemporary dialogue (pp. 164-186). Newbury Park, CA: Sage.

Dalağmetoğlu, K. B., & Avcı, M. (2021). Covid-19 salgınının gastronomi turizm üzerine etkisi: Kastamonu örneği. Journal of Humanities and Tourism Research, 11(4), 645-668.

Demiralay, R. (2023). Agroturizm Amaçlı Hobi Bahçeleri Konsept Yaklaşımı; Isparta Yalvaç Kızılca Mevkii Örneği:(Hobby Gardens Concept Approach for Agrotourism; Example of Yalvaç Kizilca Locality in Isparta). Journal of Protected Areas Research, 2(1), 77-93.

Durlu Özkaya, F., & Cömert, M. (2011). Farklı duyusal özellikteki zeytinyağlarıyla hazırlanan kek ve böreklerin gençler tarafından değerlendirilmesi. Zeytin Bilimi, 2(1), 37-42.

Göçer, A. (2014). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Kültür İlişkisi Üzerine Görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(2), 25-38.

Göde, A.H. (2017). Kültür Endüstrisine Örnek Olarak Isparta/Yalvaç Ekmek Kültürü ve Dünden Bugüne Mahalle Fırıncılığı, Folklor Edebiyatı Dergisi, cilt:23, sayı:91, 2017/3

Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. Educational Communication and Technology Journal, 30 (4), 233-252.

Güzel Şahin, G. Ve Ünver, G. (2015). Destinasyon Pazarlama Aracı Olarak "GastronomiTurizmi": İstanbul'un GAstronomi Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. Journalof Tourism and Gastronomy Studies, 3(2), 63–73

Hall, C. M. & Sharples, L. (2003). The Consumption of Experiences or The Experience of Consumption? An Introduction to The Tourism of Taste. In: Hall, C. M., Sharples, L., Mitchell, R., Macionis, N. ve Cambourne, B. (Ed.). Food Tourism Around The World: Development, Management and Markets. p.1- 24. New York: Routledge

Irmak, Y. (2019). Bingöl mutfak kültürü ve gastronomi turizmi. Bingöl Araştırmaları Dergisi, 6(1), 111-144.

İnce, C., Gök, T., Samatova, G., Turganbayeva, N., & İsakova, D. (2020). Kırgızistan gastronomi haritası. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(3), 360-382.

Karaca, O. B., & Yıldırım, O. (2020). Arap mutfak kültürünün Adana gastronomi turizminin gelişmesindeki yeri: Yerel halkın görüşleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(1), 41-55.

Kılınç, O., Ongun, U., Kılınç, U. (2019). Sakin Şehir, İnanç ve Kırsal Turizm Üçgeni: Yalvaç İlçesi'nin Turizm Potansiyeline Yönelik Swot Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(2), 199-213.

Kuter, N., Erdoğan, E., (2006). Yalvaç, Pısıdıa Antıocheıa Antik Kenti ve Çevresinin Peyzaj Özellikleri Ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi DergisiSeri: A, Sayı: 1, Yıl: 2006, ISSN: 1302-7085, Sayfa: 111-123

Long, L. M. (Ed.). (2004). Culinary tourism. University Press of Kentucky.

Orhan, F. (2021). Erzincan'ın yöresel yemeklerinin gastronomi turizmine kazandırılmasının bölge kalkınması açısından önemi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14, 48-62. doi: 10.46790/erzisosbil.960184

Ölçeğinde Bir Araştırma. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi,3(1), 28–43.

Ön, F., Kurnaz, A., F., Güzel, Ö.F., (2021). Doğa Turu Deneyimi ve Doğa Yürüyüşü Yönetimi: Turist Rehberlerinin Perspektifinden Fenomonolojik Bir Çözümleme, Turizm Akademik Dergisi, 02 (2021) 191-206

Özgen, M. (2023). Toplumsal işleviyle Ankara Elmadağ'da "tandır ekmeği" kültürü. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 16(43), 934-957. doi: 10.12981/mahder.1315362

Polat, T. (2016). Milet işi seramiklerde form tipolojisi üzerine bir deneme. Sanat Tarihi Dergisi, 25(2), 213-247. doi: 10.29135/std.282171

Richards, G. (2012, February). An overview of food and tourism trends and policies. In Food and the tourism experience: The OECD-Korea workshop (pp. 13-46). Paris: The OECD Tourism Studies.

Şimşek, A. Ve Selçuk, G. N. (2019). Gastro-turistlerin Tipolojisinin Belirlenmei: Gaziantep

Tekindal, M., & Şerife, U. Ğ. U. Z. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20(1), 153-172.

Türk, S.A., Mollayakupoğlu, S., (2021). Kadınlara Özel Bir Kamusal Alan: Yalvaç Mahalle Fırınları, SEFAD, 2021; (45): 401-418

Ültay, E., Akyurt, H., Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (10), 188- 201.

https://isparta.ktb.gov.tr/TR-264968/kesmik-baklavasi.html (Erişim Tarihi: 13.12.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/neyenir/gullac (Erişim Tarihi:21.06.2023)

MERSİN İLİNİN MUT İLÇESİNDEKİ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN REKREATİF AKTİVİTELERE KATILIM ZORLUKLARI

Ayşe ASLAN
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Rekreasyon Yönetimi, Yüksek Lisans Öğrencisi
ase.asln.33@hotmail.com, 0000-0002-0239-9559

Dr. Öğr. Üyesi Faruk GÜVEN
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Rekreasyon Yönetimi
farukguven@kmu.edu.tr 0000-0001-6186-8784

ÖZET

Araştırmamızda Mut ilçesinde öğrenim gören lise öğrencilerinin rekreatif faaliyetlere katılım zorluklarını belirlemek amacı ile yapılmıştır. Araştırmada kullanılan boş zaman engelleri ölçeğinin 18 maddeden ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Türkçe'ye uyarlanmasını ise Gürbüz ve Karaküçük (2007) yapmıştır. Araştırmamızdaki katılımcıların demografik bilgilerinin normal dağılım gösterip göstermediklerini Kolmogorov Smirnov testi ile ikili olan karşılaştırmalar için Mann-Whitney U testi ve çoklu karşılaştırmalar için ise Kruskal Wallis varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analizler SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Araştırmamızın sonucunda: Boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutları arasındaki farklılık incelediğimizde ölçeğimizin alt boyutları arasında pozitif yönde bir korelasyona bağlı olarak aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Katılımcıların yaşlarının boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, zaman ve ilgi eksikliği alt boyutları ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı sadece arkadaş eksikliği alt boyutu ile yaş değişeni arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Aktivite, Lise.

PARTİCİPATİON DİFFİCULTİES OF HİGH SCHOOL STUDENTS İN RECREATİONAL ACTİVİTİES İN MUT DİSTRİCT OF MERSİN PROVİNCE

ABSTRACT

In our research, it was aimed to determine the difficulties of high school students studying in Mut district to participate in recreational activities. The leisure time barriers scale used in the study consists of 18 items and 6 sub-dimensions. Its adaptation to Turkish was done by Gürbüz and Karaküçük (2007). Kolmogorov Smirnov test, Mann-Whitney U test for pairwise comparisons and Kruskal Wallis analysis of variance for multiple comparisons were used to

PROCEEINGS BOOK

determine whether the demographic information of the participants in our study showed normal distribution. SPSS 22 package program was used for the analysis. Results of our research: When we examined the difference between the sub-dimensions of the leisure time barriers scale, it was determined that there was a significant difference between the sub-dimensions of our scale due to a positive correlation ($p<0.05$). It was determined that there was no significant difference between the age of the participants and the sub-dimensions of the leisure time barriers scale such as individual psychology, lack of information, lack of facilities, lack of time and lack of interest, but there was a positive correlation between the lack of friends sub-dimension and the age variable ($p<0.05$).

Keywords: Keywords: Recreation, Activity, High School.

GİRİŞ

Zaman, herkes tarafından bilinen fakat tanımı karışık olan bir kavramdır. Her bilim kendisine uygun olarak çeşitli tanımlar yapar ancak ölçü sistemi hepsinde ortak özellikler taşır. Bilinen ölçümler saniye, dakika ve saattir. Bir dakikanın altmışta biri olan zaman birimine saniye denmektedir. Bir saatlik zamanın altmışta biri dakikadır. Saat ise bir günlük sürenin yirmi dörtte birine eşit, altmış dakikalık zaman dilimi olarak tanımlanır. Tarih öncesine dayanan bu birimler asırlarca değişkenlik göstermiştir. Bireylerin bilimsel bakış tarzlarına göre de birçok zaman tanımları ortaya koyulmaktadır. Bu tanımlardan kimileri; kelime anlamı olarak zaman, yaşanan olayların geçmişten günümüze kadar gelen, gelecek yıllarda da birbirini takip eden, bireyin elinde olmadan kesintiye uğramadan varlığını sürdüren bir süreçtir (Gürbüz ve Aydın, 2012). Zaman, başı ve sonu olmayan bir kendi içerisinde bir gidişatı olan akıştır. Belli bir işin, bir olayın içinde bulunduğu ve varlığı görülemeyen bir süredir (Üstünova, 2005). Zaman veya vakit, ölçülmüş veya ölçülebilen bir dönem, süreklilik sağlayan bir kavramdır. Türk Dil Kurumu ise göre zaman; "bir işin bir oluşun içinde geçtiği ya da geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit" olarak tanımlamaktadır. Tüm bireylere eşit olarak sunulan, ancak herkesin aynı biçimde kullanamadığı, kimilerinin dikkat etmeden savurarak kullandığı ve geriye doğru gitmeyen bir kavram olan zaman, insanların hayatlarını düzenlemeleri açısından önemlidir (Akyüz ve ark., 2020). Zaman kavramı genel bir ifadeyle olayların birbirine bakarak zihin yaratılan ve yine olayların içinde sürüp gideceği düşünülen başı sonu belli olmayan soyut bir kavram olarak tanımlanır. Zaman tasarruf edilemeyen, ödünç alınamayan, satın alınamayan, kiralanamayan, çoğaltılamayan, hammadde gibi depolanmayan, para gibi toplanamayan sadece kullanılabilen ve kaybedilen bir kavramdır. Her birey zamanı farklı olarak algılamaktadır. Zaman kimine göre hızlı, kimine göre yavaş geçmektedir. Farklı ortam ve kişilere göre zaman algısı değişiklik göstermektedir. İnsanların gelişmesinde ve çalışma başarısında zamanın payı büyüktür. Zengin ve gelişmiş toplumların zamanı iyi kullandıkları görülmektedir. İnsanlık tarihinin ilk çağlarından bu gününe kadar geçen süre içinde bireyler yaşamlarını sürdürebilmek ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla çalışmışlardır. Tarihsel bir zaman içerisinde geriye doğru gittiğimiz zaman avcılık ve toplayıcılık yapan toplumlar boş zaman olarak belli bir zaman dilimi oluşturmamışlardır. Rekreasyonel faaliyetlerin bireye hem bedensel hem de ruhsal açıdan çok fazla fayda sağladığı bilinmesine karşın, bu faaliyetlere çeşitli sebeplerden dolayı bireyin katılamadığı görülmektedir. Rekreasyon faaliyetlerine katılımın az olmasının

sebepleri olarak; ekonomik yetersizlik, serbest zamanın ne şekilde verimli geçirileceği konusunda yeterli eğitimlerim verilememesi ve bir araya gelememek vardır. Kişinin rekreasyon faaliyetlere katılımını etkileyen temel unsurlar önem sırasına göre; "ekonomik yetersizlik", "yeterli zamanın olmaması", "faaliyetlere katılacak arkadaşların az olması", "yetersiz ulaşım" ve "yeterli oranda fiziki ortamın olmaması" diye belirtilir (Armutçu, 2018). Rekreasyon faaliyetlerine katılımın önündeki engeller bireysel, bireyler arası ve yapısal olmak üzere üçe ayrılır. Bütün bu literatürde ifade edilenlerin neticesinde, Mersin ilinin mut ilçesindeki lise öğrencilerinin rekreatif aktivitelere katılım zorluklarının neler olduğunu belirlemek amacı ile bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

3.MATERYAL METOT

Araştırmamızın bu bölümünde araştırmamızın evren ve örneklemine, veri toplama araçlarına, kişisel bilgi formu, bilgiler formu ve boş zaman engelleri ölçeği ve verilerin analizinin yapılma şekline yer verilmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmamızın evrenini Türkiye'de bulunan liselerde okuyan öğrenciler oluştururken, örneklemini Mersin ili Mut ilçesinde lisede okuyan 62 erkek 138 kadın öğrenci oluşturmaktadır.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, katılımcıların demografik özelliklerini tanımlamaya yönelik sorulariçermektedir. Gönüllü onam formu ve anket ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. 18 yaşından küçükler için veli izin formu alınmıştır. 09.11.2022 tarihli 07 toplantı sayısı 152-181 karar sayısı ile Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurul onayı bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Yapmış olduğum araştırmada iki kısımdan oluşan anket kullanılmıştır. Birinci kısımda katılımcıların yaş, cinsiyet, okumuş oldukları okullar, sınıfları, sınıflarındaki başarı durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz, annenizin eğitim durumu, babanızın eğitim durumu, ailenizin aylık geliri, yaşamınızın çoğunluğunu geçirdiğiniz yer, boş zamanlarınızı değerlendirmekte ne sıklıkla güçlük çekiyorsunuz, boş zamanlarınızı genellikle nasıl dertlendiriyorsunuz, lisenizin sahip olduğu rekreasyonel alanların yeterliliğini değerlendiriniz, lisenizin sahip olduğu rekreasyonel alanları haftalık ne sıklıkla kullanıyorsunuz, ilinizin/ilçenizin sahip olduğu rekreasyonel alanların yeterliliğini değerlendiriniz ve ilinizin/ilçenizin sahip olduğu rekreasyonel alanları haftalık ne sıklıkla kullanıyorsunuz gibi demografik bilgiler bulunmaktadır. İkinci kısımda Alexandris ve Carroll (1997) tarafından geliştirilen boş zaman engelleri ölçeği bulunmaktadır. Boş zaman engelleri ölçeğinin Türkçeye uyarlanmasını ise Gürbüz ve Karaküçük (2007) yapmış ve daha sonra ise Gürbüz, Öncü ve Emir (2012) aracılığı ile boş zaman engelleri ölçeği revize edilmiştir Boş zaman engelleri ölçeği 18 maddeden ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Anketin alt boyutları ise bireysel psikoloji (1-2-3), bilgi eksikliği (4-5-6), tesis (7-8-9), arkadaş eksikliği (9-10-11), zaman (12-13-14) ve ilgi eksikliği (15-16-17-18) şeklinde bulunmaktadır. Ankette yer alan maddeler 4 (1=Kesinlikle

PROCEEINGS BOOK

Önemsiz, 2=Önemsiz, 3=Önemli, 4=Çok önemli)'lü likert tipte olup 1 ile 4 arasında değerlendirilmiştir. Araştırmamızdaki katılımcıların demografik bilgilerinin normal dağılım gösterip göstermediklerini Kolmogorov Smirnov testi ile araştırılmıştır. İkili olan karşılaştırmalar için Mann-Whitney U testi ve çoklu karşılaştırmalar için ise Kruskal Wallis varyans analizi yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmamızda kullandığımız anket sonucunda elde ettiğimiz verilerin analizi için SPSS 22 programı kullanılarak; Kolmogorov Smirnov testi Mann-Whitney U testi, Kruskal Wallis varyans testi uygulanmıştır.

4. BULGULAR

Katılımcıların demografik yaş, cinsiyet, gelir durumu, yaşadıkları yer özelliklerine ve diğer tanımlayıcı özelliklerine okudukları okul, sınıf, anne-baba eğitim durumu, başarı durumu, rekreasyonel eğilimlerine yönelik bulgular tablolarda verilmiştir.

Çizelge 1. Demografik Ve Okul Bilgileri Dağılımları

	Değişkenler	**n**	**%**
Cinsiyet	Erkek	62	30.588
	Kadın	138	69.412
Yaş	14-19 Yaş Arası	200	100
Okulunuz	Fen Lisesi	81	40.094
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	79	39.319
	Sosyal Bilimler Lisesi	5	3.076
	Anadolu Lisesi	34	16.042
Sınıfınız	9. sınıf	13	6.647
	10. sınıf	39	18.235
	11. sınıf	60	30.000
	12. sınıf	87	43.118

Katılımcılara ait cinsiyet, yaş, okudukları okul ve bulundukları sınıf bilgilerine yer verilmiştir

Çizelge 2. Boş Zaman Engelleri Ölçeğinin İle Alt Boyutları Arasındaki Farklılık Değerleri.

BZEÖAB		**Bireysel Psikoloji**	**Bilgi Eksikliği**	**Tesis**	**Arkadaş Eksikliği**	**Zaman**	**İlgi Eksikliği**
Bireysel Psikoloji	Pearson's r						
	p-value						
Bilgi Eksikliği	Pearson's r	0.414					
	p-value	< .001					
Tesis	Pearson's r	0.393	0.637				
	p-value	< .001	< .001				
Arkadaş Eksikliği	Pearson's r	0.506	0.476	0.648			

BZEÖAB		Bireysel Psikoloji	Bilgi Eksikliği	Tesis	Arkadaş Eksikliği	Zaman	İlgi Eksikliği
	p-value	< .001	< .001	< .001			
Zaman	Pearson's r	0.544	0.508	0.533	0.695		
	p-value	< .001	< .001	< .001	< .001		
İlgi Eksikliği	Pearson's r	0.486	0.571	0.584	0.543	0.647	
	p-value	< .001	< .001	< .001	< .001	< .001	

($p < .05$).

Çalışmamızda kullanmış oluğumuz Boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutları arasındaki farklılık incelediğimizde ölçeğimizin alt boyutları arasında pozitif yönde bir Correlations olduğu ve aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3. Boş Zaman Engelleri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Cinsiyet Degişkeni İle Arasındaki İlişkiyi Gösteren Mann-Whitney U Testi Sonucu.

Değişkenler	Cinsiyet	n	x	sd	f	p
Bireysel Psikoloji	Erkek	62	2.532	0.651	-1.124	0.263
	Kadın	138	2.658	0.684		
Bilgi Eksikliği	Erkek	62	2.744	0.621	-1.554	0.122
	Kadın	138	2.904	0.620		
Tesis	Erkek	62	2.795	0.533	-1.693	0.092
	Kadın	138	2.963	0.624		
Arkadaş Eksikliği	Erkek	62	2.468	0.549	-2.191	0.030
	Kadın	138	2.695	0.652		
Zaman	Erkek	62	2.468	0.668	-1.497	0.136
	Kadın	138	2.624	0.609		
İlgi Eksikliği	Erkek	62	2.563	0.636	-0.463	0.644
	Kadın	138	2.614	0.688		

Çalışmamıza katılan bireylerin boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği boyutuna cevap verenlerin cinsiyet değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların cinsiyetlerin boş zaman engelleri ölçeği alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği alt boyutları ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 4. Boş Zaman Engelleri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Yaş Degişkeni İle Arasındaki İlişkiyi Gösteren Kruskal Wallis H Testi Sonucu.

EBSA Alt Boyutları	Yaşınız	n	x	sd	f	p
Bireysel Psikoloji	14-16 yaş arası	67	2.709	0.665	0.730	0.535
	17-19 yaş arası	133	2.554	0.697		
Bilgi Eksikliği	14-16 yaş arası	67	3.057	0.583	3.996	0.009
	17-19 yaş arası	133	2.731	0.622		
Tesis	14-16 yaş arası	67	3.064	0.532	1.737	0.161

PROCEEINGS BOOK

EBSA Alt Boyutları	Yaşınız	n	x	sd	f	p
	17-19 yaş arası	133	2.827	0.635		
Arkadaş Eksikliği	14-16 yaş arası	67	2.773	0.594	2.350	0.074
	17-19 yaş arası	133	2.517	0.630		
Zaman	14-16 yaş arası	67	2.702	0.587	3.118	0.028
	17-19 yaş arası	133	2.456	0.639		
İlgi Eksikliği	14-16 yaş arası	67	2.676	0.585	2.460	0.065
	17-19 yaş arası	133	2.492	0.702		

($p < .05$)

Çalışmamıza katılan bireylerin boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği boyutuna cevap verenlerin yaş değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların yaşlarının boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, zaman ve ilgi eksikliği alt boyutları ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı sadece arkadaş eksikliği alt boyutu ile yaş değişeni arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 5. Boş Zaman Engelleri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Lisenizin Sahip Olduğu Rekreasyonel Alanlar Yeterlimi Degişkeni İle Arasındaki İlişkiyi Gösteren Kruskal Wallis H Testi Sonucu.

EBSA Alt Boyutları	Lisenizin Sahip Olduğu Rekreasyonel Alanlar Yeterlimi	x	sd	f	p
Bireysel Psikoloji	Kısmen	2.618	0.712	0.896	0.468
	Kesinlikle Yeterli	2.556	0.509		
	Kesinlikle Yetersiz	2.386	0.898		
	Yeterli	2.605	0.606		
	Yetersiz	2.732	0.543		
Bilgi Eksikliği	Kısmen	2.871	0.572	1.962	0.103
	Kesinlikle Yeterli	2.333	1.155		
	Kesinlikle Yetersiz	2.561	0.903		
	Yeterli	2.914	0.624		
	Yetersiz	2.949	0.492		
Tesis	Kısmen	2.889	0.557	0.188	0.945
	Kesinlikle Yeterli	2.889	0.839		
	Kesinlikle Yetersiz	2.930	0.960		
	Yeterli	3.000	0.641		
	Yetersiz	2.891	0.450		
Arkadaş Eksikliği	Kısmen	2.533	0.590	2.778	0.029
	Kesinlikle Yeterli	2.778	0.694		
	Kesinlikle Yetersiz	2.368	0.777		
	Yeterli	2.889	0.647		
	Yetersiz	2.717	0.562		
Zaman	Kısmen	2.556	0.578	2.096	0.084
	Kesinlikle Yeterli	2.333	1.155		
	Kesinlikle Yetersiz	2.298	0.888		
	Yeterli	2.815	0.518		
	Yetersiz	2.601	0.582		
İlgi Eksikliği	Kısmen	2.587	0.648	1.038	0.389

EBSA Alt Boyutları	Lisenizin Sahip Olduğu Rekreasyonel Alanlar Yeterlimi	x	sd	f	p
	Kesinlikle Yeterli	2.083	1.010		
	Kesinlikle Yetersiz	2.421	0.886		
	Yeterli	2.685	0.713		
	Yetersiz	2.674	0.555		

($p < .05$)

Çalışmamıza katılan bireylerin boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği boyutuna cevap verenlerin lisenizin sahip olduğu rekreasyonel alanlar yeterlimi değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların lisenizin sahip olduğu rekreasyonel alanlar yeterlimi ile boş zaman engelleri ölçeği alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği alt boyutları ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 6. Boş Zaman Engelleri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Lisenizin Sahip Olduğu Rekreasyonel Alanları Ne Sıklıkla Kullanıyorsunuz Degişkeni İle Arasındaki İlişkiyi Gösteren Kruskal Wallis H Testi Sonucu.

EBSA Alt Boyutları	Lisenizin Sahip Olduğu Rekreasyonel Alanları Ne Sıklıkla Kullanıyorsunuz	x	sd	f	p
Bireysel Psikoloji	1-3 saat	2.554	0.714	0.837	0.503
	10 saat ve üzeri	2.533	0.901		
	4-6 saat	2.622	0.609		
	7-9 saat	2.574	0.721		
	Kullanmıyorum	2.827	0.630		
Bilgi Eksikliği	1-3 saat	2.877	0.646	2.623	0.037
	10 saat ve üzeri	2.133	0.901		
	4-6 saat	2.833	0.617		
	7-9 saat	2.741	0.555		
	Kullanmıyorum	3.049	0.469		
Tesis	1-3 saat	2.897	0.613	0.733	0.571
	10 saat ve üzeri	2.733	0.983		
	4-6 saat	2.897	0.581		
	7-9 saat	2.815	0.618		
	Kullanmıyorum	3.074	0.526		
Arkadaş Eksikliği	1-3 saat	2.647	0.646	0.846	0.498
	10 saat ve üzeri	2.200	0.730		
	4-6 saat	2.673	0.631		
	7-9 saat	2.500	0.669		
	Kullanmıyorum	2.642	0.538		
Zaman	1-3 saat	2.608	0.662	1.166	0.328
	10 saat ve üzeri	2.000	0.577		
	4-6 saat	2.590	0.625		
	7-9 saat	2.519	0.574		
	Kullanmıyorum	2.617	0.590		
İlgi Eksikliği	1-3 saat	2.559	0.659	2.792	0.028

EBSA Alt Boyutları	Lisenizin Sahip Olduğu Rekreasyonel Alanları Ne Sıklıkla Kullanıyorsunuz	x	sd	f	p
	10 saat ve üzeri	2.150	0.742		
	4-6 saat	2.534	0.675		
	7-9 saat	2.528	0.771		
	Kullanmıyorum	2.954	0.505		

($p < .05$)

Çalışmamıza katılan bireylerin boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği boyutuna cevap verenlerin lisenizin sahip olduğu rekreasyonel alanları ne sıklıkla kullanıyorsunuz değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların lisenizin sahip olduğu rekreasyonel alanları ne sıklıkla kullanıyorsunuz ile boş zaman engelleri ölçeği alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği alt boyutları ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

5.TARTIŞMA

Bulgular neticesinde elde edilen lise öğrencilerinin rekreatif faaliyetlere katılım zorluklarıyla ilgili görüşlerine ilişkin sonuçlar, araştırmaya dair sorulara yanıt bulma amacıyla boş zaman engelleri etrafında tartışılıp literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırılarak yorum yapılmıştır. Çalışmamızda kullanmış oluğumuz boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutları arasındaki farklılık incelediğimizde ölçeğimizin alt boyutları arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu ve aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Benzer çalışmalarda Çoruh (2013)'un üniversite öğrencileriyle yapmış olduğu incelemesinde öğrencilerin rekreatif aktivitelere katılımın önündeki engellerin başında zaman ve ilgi eksikliği yer almaktadır. Akyol ve Akkaşoğlu, araştırmasındaki kişilerin rekreasyonel aktivitelere katılımlarının önündeki engelleri bulmak için yaptıkları çalışmada zamanın rekreasyonel aktivitelere katılımın önündeki engellerden birinin olduğunu tespit etmişlerdir. Temir ve Gürbüz (2014)' ün yaptığı çalışma sonucunda analizlere bakılmış ve katılım sağlayan kişilerin rekreasyonel faaliyetlere katılmalarında zamanların kısıtlı olduğu, bununla birlikte ilgilerinin eksik olduğu sonucuna varılmıştır. Kahraman ve ark. (2017) lise öğrencilerinin rekreasyonel faaliyetlere katılmalarını etkileyen faktörlerin incelenmesi adlı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma sonucunda Anadolu Lisesi öğrencilerinin ulaşım sorunu yaşadığı belirtilmiştir. Öğrencilerin rekreatif aktivitelere karşı ilgilerinin eksik olduğu ortaya çıkan bu lisede cinsiyetlerin aktivitelere katılımda büyük bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer çalışmalarda, Karaçar ve Paslı (2015),

yapmış olduğu bir çalışmada katılımcıların cinsiyetin rekreatif aktivitelere katılma engellerinde önemli rol oynadığı tespit edilmiştir. Özşaker (2012) yapmış olduğu bir araştırmada rekreasyonel faaliyetlere katılım zorluğunda cinsiyetin ve öğrencilerin refah düzeyinin etkili olduğunu tespit etmiştir. Altunay ve Balcı (2018) ise motivasyonun rekreatif aktivitelere katılımdaki etkenlerden biri olduğunu belirtmiştir. Kuyulu (2022), yapmış olduğu araştırmasında cinsiyetler üzerine anlamlı bir fark bulmuştur. Kadın öğrenciler, erkek öğrencilere göre rekreatif aktivitelere katılma konusunda ilgilerinin daha az olduğu ve psikolojilerinin daha pasif olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durumun sebebi olarak da rekreatif alanların kadın öğrencilere hitap eden kısmının az olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Karaküçük ve Gürbüz (2007)'ün yaptığı çalışmada da benzer bir sonuç elde edilmiştir. Çalışmamıza katılan bireylerin boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği boyutuna cevap verenlerin okulunuz değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların okullarının ne olduğu ile boş zaman engelleri ölçeği alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği alt boyutları ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Kuyulu (2022) Lise Öğrencilerinin Rekreatif Faaliyetlere Katılım Motivasyonları ve Engelleri ile Mental İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi adlı çalışmasında bulunan bölgedeki spor tesislerinin yeterli olup olmaması katılımcıların rekreatif faaliyetlerle katılımının engelleri arasında olduğunu ifade etmiştir. Üniversite Öğrencilerinin Sportif ve Sportif Olmayan Rekreatif Etkinliklere Katılmalarına Engel Olabilecek Unsurların İncelenmesi adlı çalışmada Ekinci ve arkadaşları (2014) çalışmaya katılanların bilgi eksikliği, arkadaş eksikliği ve zaman, ekonomik durumu, kişilerin psikolojik yapısı, tesis-hizmet alt yapı bakımından rekreatif aktivitelere katılım zorluğu yaşandığı ortaya koyulmuştur. Lapa ve Ardahan (2009), Akdeniz Üniversitesinde 1138 öğrenci üzerinde yapmış olduğu araştırmada gençlerin rekreatif aktivitelere katılımlarındaki engeller arkadaş çevresinin eksikliği, ders yoğunluğu, faaliyetlerin ilgi çekici olmaması, faaliyet zamanlarının uymaması ve maddi imkansızlıklar olarak belirtmişlerdir. Aydoğdu (2018), Kastamonu'daki üniversite öğrencileriyle yapmış olduğu bir çalışmada katılımcıların rekreatif aktivite yapmalarına engel olan sebepleri fiziki donanım, sosyalleşme, eksik tanıtım, ulaşım sorunları olarak belirtmiştir. Yine Kastamonu'da başka bir bölümden üniversite öğrencileriyle yapılan bir diğer çalışmada Honça ve Çetinkaya (2017), gençlerin rekreatif aktivitelere katılımındaki en büyük engellerin tesis/hizmet yetersizliği ve erişilebilirlik olduğu tespit edilmiştir. Acun ve ark. (2015) Balıkesir Üniversitesi Turizm

Fakültesi öğrencilerine yapmış olduğu tarama sonucunda, gençlerin rekreatif aktivitelere katılmalarındaki en büyük engellerin tesis sayısının ve donanım yetersizliği ile ulaşım sıkıntısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların yaşamınızın çoğunluğunu geçirdiğiniz yer ile boş zaman engelleri ölçeği alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği alt boyutları ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Zümbül ve ark. (2019) mental açıdan iyi olunursa rekreatif aktivitelere katılımın da iyi olacağını söylemektedir. İpek (2019), öğrencilerin boş zamanlarında neler yaptığıyla ilgili bir çalışma yapmıştır ve bu çalışma sonucunda boş zamanlarında rekreatif aktivitelere katılmaları arasında anlamlı bir ilginin bulunduğunu ifade etmiştir. Şapçılar ve ark. (2019) rekreatif aktivitelerini engelleyen etkenlerin tespit edilmesi amacıyla yaptıkları incelemede zaman eksikliğinin rekreatif aktivitelerine katılım açısından engel teşkil ettiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte bireysel motivasyonun rekreatif aktivitelere katılım engellerinden biri olduğunu belirtmişlerdir. Çavdar ve Yıldız (2020), lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin rekreatif aktivite adı altında daha çok ev içi etkinliklerde bulunduğunu belirtmiştir. Bu durum, öğrencilerin evde kendilerini daha iyi hissettikleri, dışarda vakit geçirmek istememeleri biçiminde açıklanabilirÇalışmamıza katılan bireylerin boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği boyutuna cevap verenlerin lisenizin sahip olduğu rekreasyonel alanlar yeterlimi değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların lisenizin sahip olduğu rekreasyonel alanlar yeterlimi ile boş zaman engelleri ölçeği alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği alt boyutları ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Yaşartürk ve ark. (2018) öğrencilerin rekreatif aktivitelere katılma durumlarını ele aldıkları araştırmalarında sınıflar arası farklılık ile rekreatif aktivitelere katılma durumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilginin elde edildiği sonucuna ulaşmışlardır. Ekinci ve ark. (2014) incelemelerinde bireylerin gelir düzeyinin rekreatif aktivitelere katılım engellerinden biri olduğunu tespit etmişlerdir. Paksoy ve ark. (2016) da yaptıkları araştırmada gelir düzeyinin rekreatif aktivitelere katılımın önündeki bir engel olarak görmüştür. Kahraman vd. (2017), Lise Öğrencilerinin Rekreasyonel Faaliyetlere Katılmalarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi adlı araştırmasında Spor Lisesi ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin rekreatif aktivitelere katılım engellerini karşılaştırmıştır. Bu araştırmaya göre her iki lisede büyük bir farkın olmadığını ancak Anadolu Lisesi öğrencilerinin, Spor Lisesi öğrencilerine göre ulaşım sıkıntısı yaşadığını, zaman ve ilgi eksikliğinin var olduğu sonucuna

ulaşılmıştır. Doğan (2021), lise öğrencilerinin rekreasyon faaliyetlere eğilimleri ve rekreasyonel faaliyetlere katılımlarına engel olan faktörler adlı çalışmasında lise öğrencilerin rekreatif aktivitelere katılım engellerinin başında psikolojik etken olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte ilgi, bilgi, tesis ve zaman eksikliğinden kaynaklanan engellerin de var olduğunu ifade etmiştir. Doğan (2021), arkadaş etkeninin diğer etkenlere göre daha az engel teşkil ettiğini belirtmiştir. Şahin ve Kocabulut (2014)'un Sportif Rekreasyon Aktivitelerine Düzenli Katılımı Engelleyen Faktörlerin İncelenmesi adlı çalışmada öğrencilerin yorgunluk hissine bağlı olarak aktivitelere katılım zorluğu yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Akyol ve Akkaşoğlu (2020), Gençlerin boş zamanlarında rekreasyon faaliyetlerine katılım engelleri üzerine bir araştırma adlı araştırmasında öğrencinin ailesinin aylık gelir durumu asgari ücretin altında kalan kişilerin rekreatif aktivitelere katılımında bir engel teşkil ettiği sonucuna ulaşmıştır. Gelir durumu iyi olan kısımda ise herhangi bir engel ile karşılaşılmadığı belirtilmiştir. Altın ve Barsbuğa (2014) yaptıkları araştırmada yapmış sınıf düzeyinin rekreatif aktivitelere katılıma engel olan bir etken olarak ortaya koymuşlardır. Akoğuz (2012), bizim çalışmamıza nazaran daha geniş bir çalışma yapmış ve özel okulların devlet okullarına göre daha fazla rekreatif alanlara sahip olduğunu belirtmiştir. Bu da demek oluyor ki devlet okullarındaki öğrenciler hizmet/tesis yetersizliği sebebiyle rekreatif aktivitelere katılımda bulunmada zorluk çekmektedir. Demirel ve Harmandar (2009)'ın üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışma sonucunda da Tesis/Hizmet ve Ulaşım", "Sosyal Ortam ve Bilgi Eksikliği" ile "Birey Psikolojisi" gibi kapsamların diğer üniversitelerdeki araştırmacılara nazaran belirli bir farkın olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutları arasındaki farklılık incelediğimizde ölçeğimizin alt boyutları arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu ve aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşlarının boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, zaman ve ilgi eksikliği alt boyutları ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı sadece arkadaş eksikliği alt boyutu ile yaş değişeni arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların boş zaman engelleri ölçeğinin alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği boyutuna cevap verenlerin sınıfınız değişkenine boş zaman engelleri ölçeği alt boyutlarından bireysel psikoloji, bilgi eksikliği, tesis, arkadaş eksikliği, zaman ve ilgi eksikliği alt boyutları ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Acun, A., Avcı. A., Şahin. S. (2015). *Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğrencilerinin Rekreasyonel Eğilimleri ve Katılım Engelleri*. 14. Geleneksel Turizm Paneli Bildiriler Kitabı, Sakarya, Türkiye.
2. Akoğuz, N. *Özel Okullar ve Devlet Okulları Arasındaki Rekreaktif Etkinliklerin Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi.* Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2012.
3. Akyol, C., Akkaşoğlu, S. (2020). Gençlerin Boş Zamanlarında Rekreasyon Faaliyetlerine Katılım Engelleri Üzerine Bir Araştırma, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 2020, 8(3),2072-2089.
4. Akyüz, H. (2020). Rekreasyon Bölümü öğrencilerinin rekreasyon fayda ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Studies Social Sciences*, *15*(5), 2323-2336.
5. Alexandris, K., Carroll, B. (1997). Demographic Differences İn The Perception Of Constrains On Recreational Sport Participation: Results From A Study İn Greece, Leisure Studies, 16, 107–125.
6. Altın, M., Barsbuğa, Y. (2014, Kasım). Serbest Zaman Faaliyetlerine Üniversite Öğrencilerinin Katılımı ile İlgili Kısıtlamaların Belirlenmesi (Selçuk Üniversitesi Örneği). 13. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Selçuk Üniversitesi, Konya.
7. Altunay, B., Balcı, R. V. (2018). Ankara İli Keçiören İlçesindeki İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Boş Zaman Etkinliklerine Katılım Motivasyonu, Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 9(1), 50-63.
8. Ardahan, F., Lapa, T. Y. (2011). Açık Alan Rekreasyonu: Bisiklet Kullanıcıları ve Yürüyüşçülerin Doğa Sporu Yapma Nedenleri ve Elde Ettikleri Faydalar. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(1), 1327-1341.
9. Armutcu, F. (2018). *Fiziksel aktivite amaçlı park ve rekreasyon alanlarının kullanımını etkileyen faktörlerin belirlenmesi* (Master's thesis, Batman Üniversitesi).
10. Çavdar, Ç., Yıldız, M. (2020)Lise Öğrencilerinin Rekreasyonel Faaliyetlere Eğilimleri ve Katılımlarına Engel Olan Faktörler. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 14(3): 437-49.
11. Çoruh, Y. (2013). *"Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Eğilimleri ve Rekreasyonel Etkinliklere Katılımına Engel Olan Faktörler (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Örneği)"*, Gazi Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara.
12. Demirel, M., & Harmandar, D. (2009). Üniversite öğrencilerinin rekreasyonel etkinliklere katılımlarında engel oluşturabilecek faktörlerin belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *6*(1), 838-846.
13. Doğan, K. (2021*). Lise Öğrencilerinin Rekreasyon Faaliyetlere Eğilimleri ve Rekreasyonel Faaliyetlere Katılımlarına Engel Olan Faktörler.* Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi, 2021.
14. Ekinci, N. E., Gündüz, B., Kalkavan, A., ve Üstün, Ü. D. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Sportif ve Sportif Olmayan Rekreatif Etkinliklere Katılmalarına Engel Olabilecek Unsurların İncelenmesi Sportif Bakış. Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(1), 1-13.
15. Gürbüz, B., Karaküçük, S. (2007). Boş Zaman Engelleri Ölçeği–28: Ölçek Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, (12)1, 3–10.

16. Honça, A., Çetinkaya, T. (2017). Perception of participation constraints to recreational activities: A case of university students. International Journal of Recreation and Sport Science, 1(1), 30-37.
17. İpek, M. *Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Faaliyetlere Katılımını Etkileyen Unsurların Yaşam Doyum Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi.* Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2019.
18. İpek, M. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Faaliyetlere Katılımını Etkileyen Unsurların Yaşam Doyum Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi* (Master's Thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).
19. Kahraman, G., Çolak, E., Bayazıt, B., Yılmaz, O., (2017). Lise Öğrencilerinin Rekreasyonel Faaliyetlere Katılmalarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. İÜ Spor Bilimleri Dergisi, 7(1), 1303-1414.
20. Karaçar, E., ve Paslı, M. M. (2014). Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı Öğrencilerinin Rekreasyonel Eğilimleri ve Rekreasyonel Etkinliklere Katılımına Engel Olan Faktörler, Turizm Akademik Dergisi, 1(1), 29-38.
21. Kuyulu, İ. (2022). Lise Öğrencilerinin Rekreatif Faaliyetlere Katılım Motivasyonları ve Engelleri ile Mental İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 5(2), 112-1124.
22. Lapa, T., Y., Ardahan, F. (2009). Akdeniz Üniversitesi Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinliklerine Katılım Nedenleri ve Değerlendirme Biçimleri. Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi, 20(4), 132-144.
23. Emir, E., Öncü, E., & Gürbüz, B. (2012). Rekreatif Etkinliklere Katılımın Önündeki Engellerin Belirlenmesi: Üniversite Öğrencileri Örneği Examination of Constraints to Leisure Activities in Turkish University Students. *Journal of Human Sciences*, *14*(4), 3895-3904.
24. Özşaker, M. (2012). "Gençlerin Serbest Zaman Aktivitelerine Katılamama Nedenleri Üzerine Bir İnceleme", Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 2012; 14 (1):126-131.
25. Paksoy, M., Çalık, F., Yaşartürk, F., & Çimen, K. (2016). Abdullah Gül Üniversitesi öğrencilerinin rekreasyon etkinliklerine katılımını etkileyen faktörler. *International Journal of Sport Culture and Science*, *4*(Special Issue 1), 39-50.
26. Şahin, İ., Kocabulut, Ö. (2014). "Sportif Rekreasyon Aktivitelerine Düzenli Katılımı Engelleyen Faktörlerin İncelenmesi: Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", Journal Of Recreatıon And Tourısm Research (Jrtr) 2014, 1 (2).
27. Şahin, M. (2013). Okul Kültürünün Bir Öğesi Olarak Okul Törenleri. Milli Eğitim Dergisi, 43(199), 169-185.
28. Şapçılar, MC., Kalkan, F., Büyükşalvarcı, A. Akademisyenlerin Rekreasyonel Faaliyetlere Katılımlarını Engelleyen Faktörlerin Belirlenmesi: Turizm Fakülteleri Örneği. UluslararasıAkademik Yönetim Bilimleri Dergisi 2019, 5(7): 9-29.
29. Üstünova, K. (2005). Türkçede zaman kavramı ve işlenişi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(9), 187-201.
30. Yaşartürk, F., Akyüz, H., Karataş, İ., Rekreasyon Bölümü Öğrencilerinin Boş Zaman Yönetimi ile Akademik Başarılarını Etkileyen Örgütsel Faktörler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi 2018, 3(2): 233-43.
31. Zümbül, S. (2019). Öğretmen Adaylarının Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinde Bilinçli Farkındalık ve Affetmenin Rolleri. Ege Eğitim Dergisi, 20(1), 20-36

SPORTİF REKREASYON ETKİNLİĞİ OLARAK ZUMBA VE PİLATESİN YAŞAM DOYUMU VE MUTLULUK ÜZERİNE ETKİSİ

Elif HALLİ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Rekreasyon Yönetimi, Yüksek Lisans Öğrencisi
Elifhalli181@gmail.com, 0000-0002-8021-8936

Dr. Öğr. Üyesi Faruk GÜVEN
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Rekreasyon Yönetimi
farukguven@kmu.edu.tr 0000-0001-6186-8784

ÖZET

Araştırmamızda: Sportif rekreasyon etkinliği olarak zumba ve pilatesin yaşam doyumu ve mutluluk üzerine etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya zumba ve pilates çalışmalarına düzenli olarak devam eden ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 15-70 yaş arasında 210 birey katılmıştır. Araştırmada verilerin toplanmasında, kişisel bilgi formu, Hills ve Argyle tarafından geliştirilen (2002) Oxford Mutluluk Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği, Dianer ve arkadaşlarının geliştirdiği (1985), Türkçeye Köker tarafından uyarlanmış ölçekler kullanılmıştır. Çalışmamızda kullandığımız anket sonucunda elde ettiğimiz verilerin analizi için SPSS programı kullanılmıştır. İkili olan karşılaştırmalar için Mann-Whitney U testi ve çoklu karşılaştırmalar için ise Kruskal Wallis varyans analizi yapılmıştır. Araştırmamızdaki katılımcıların demografik bilgilerinin normal dağılım gösterip göstermediklerini Kolmogorov Smirnov testi ile araştırılmıştır. Çalışmamızda kullanmış oluğumuz Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeği arasında pozitif yönde bir Correlations olduğu ve aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarının Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında pozitif yönde yani anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeğine göre aylık gelirlerinin yaşam doyumu ölçeği ile arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülür iken Oxford mutluluk ölçekleri ile arasında herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Zumba, Platesin, Yaşam doyumu.

THE EFFECTS OF ZUMBA AND PİLATES AS SPORTİVE RECREATİON ACTİVİTİES ON LİFE SATİSFACTİON AND HAPPİNESS

ABSTRACT

In our research; It was aimed to determine the effects of zumba and plate on life satisfaction and happiness as a sportive recreation activity. The study included 210 individuals between the ages of 15-70 who regularly participated in Zumba and Pilates and voluntarily participated in the study. Personal information form, Oxford Happiness Scale and Life Satisfaction Scale

PROCEEINGS BOOK

developed by Hills and Argyle (2002), scales developed by Dianer et al. (1985) and adapted into Turkish by Köker were used to collect data. SPSS program was used for the analysis of the data obtained as a result of the questionnaire we used in our study. Mann-Whitney U test was used for pairwise comparisons and Kruskal Wallis variance analysis was used for multiple comparisons. The Kolmogorov Smirnov test was used to investigate whether the demographic information of the participants in our study showed a normal distribution. It was determined that there was a positive correlation between the Satisfaction with Life Scale and the Oxford Happiness Scale, which we used in our study, and that there was a significant difference between them. It was determined that there was a positive correlation between the participants' educational status and the Life Satisfaction Scale and Oxford happiness scales. According to the life satisfaction scale and Oxford happiness scale of the participants, it is seen that there is a significant relationship between the monthly income of the participants and the life satisfaction scale, while there is no significant difference between the Oxford happiness scales.
Keywords: Recreation, Zumba, Platesin, Life satisfaction

GİRİŞ

Rekreasyon, insanların serbest zamanlarında eğlenmek ve dinlenmek maksadıyla gönüllü olarak yaptıkları etkinliklerdir. Rekreasyon, zihinsel gelişim, dinlenme, kendini geliştirme, eğlenme, fiziksel zindelik amaçlarıyla yapılmaktadır. Rekreasyon, kişilerin boş vakitlerinde, dinlenmek, hayattan keyif almak ve anı yaşamak amaçlarıyla gönüllü olarak yaptıkları etkinliklerdir (Karaküçük, 2014). Rekreasyon, insanın tempolu çalışma hayatı, tekdüze yaşam tarzı veya olumsuz çevre koşullarından dolayı fiziksel ve ruhsal sağlığını korumak veya devam ettirmek için yapılan etkinliklerdir. Rekreatif etkinlikler kişisel veya grupla, gen çyaşlı, erkek kadın ayort edilmeksizin herkesin yapabileceği, her türlü mekanda ve herhangi bir zamanda yapılabilecek etkinlikleri kapsar. Rekreasyon bireylerin tempolu iş hayatı, ağır çalışma şartları, olumuz çevre etkileri ve tekdüze yaşam biçimleri nedeniyle bozulan ruhsal ve fiziksel sağlıklarını elde edebilmek için yaptıkları boş zaman aktiviteleridir. Rekreasyon etkinliklerinde kâr amacı bulunmaz. Spor yapmak fiziksel gelişimi sağlamaktadır. Kişiler, rekreasyonel aktivitelere katılarak zararlı alışkanlıklardan uzak durmaktadır. Bu da sağlıklı bir yaşamı beraberinde getirmektedir. Rekreasyon ruh sağlığını da olumlu yönde etkilemektedir. Sinemaya gitmek, müze gezmek, turistlik geziler gerçekleştirmek vb. aktiviteler ruh sağlığını olumlu anlamda etkilemektedir. Rekreasyon, iş hayatının kaosundan sıyrılarak insanlara ruhlarını rahatlatmayı sağlamaktadır. Boş zamanlarında eğlenip dinlenebilecekleri rekreasyon etkinlikleri yapan kişiler bedensel ve ruhsal zindelik kazanır. Dolayısıyla bu kişiler mutlu ve huzurlu olmaktadırlar. Rekreasyon, sosyalleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Rekreasyon etkinliklerinin genelde grup halinde yapılması ve iş birliği gerektirmesi sosyalleşmeyi sağlamaktadır. Bu faaliyetlerle yeni arkadaşlıklar oluşmakta ve toplumsal birlik elde edilmektedir. Rekreasyon aktiviteleriyle bireyler psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarını karşılayarak kent yaşamının zorlayıcı koşullarından daha az etkilenmektedir (Yayla ve Güven, 2019). Rekreasyona duyulan ihtiyaçların bazı nedenleri bulunmaktadır. Literatürdeki çalışmalarda bireylerin rekreasyon aktivitelerine yönelmesinin farklı nedenleri üzerinde durulmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır: Bireyin pasif olan yaşamını aktifleştirmesi için rekreasyonel faaliyetlere yönelmesi gerekir (Çeker vd. 2013). Fiziki etkinlik eksiklikleri birçok hastalığa yol açar iken etkinliklere katılarak stres ve kalp-damar hastalıklarının engellemesinde serbest zamanlarında bireylerin aktiviteler katılmasında kalp krizi, damar hastalıklarını engellediği görülmektedir (İkizler, 2000). İnsanlar ruh ve beden

sağlıklarını korumak için çeşitli aktivitelere gerek duymaktadır. Sanayinin gelişmesi ve kentleşme fiziksel ve psikolojik bozulmaya neden olabilir. İnsanların iş yükü, stres, yorgunluk, biyolojik değişiklikler, hareketsizlikten kaynaklanan hastalıklar, ruhsal bozukluklar, yorgunluk, yaşam ortamındaki yeşil alanların azalması, nüfus artışı, ekonomik gelişme (Doğan, 2021) gibi nedenlerden dolayı insanların üzerindeki yükler artmıştır. Dolayısıyla bireyler kendilerini motive edecek eğlenceli aktivetelere yönelmektedir. Bireyler kendilerinin hem ruhen hem fiziken hayat kalitelerini arttırmak ve yaşamlarına anlam kazandıran birçok etkinliklerde bulunurlar (Sevil ve ark., 2012). Bireyler gündelik hayatlarında birçok duygusal durumlarından kaçınmak için duygusal yönde doyuma ulaşmak istemektedirler. Bu sebeple kişiler gündelik hayatlarında stresten kurtulmak amacıyla, duygusal yönde doyum ihtiyacı hissetmektedir (Kara, 2021). Pilates, özel nefes teknikleriyle, jimnastik ve diğer sporların fiziksel yanlarını birleştirmiş ve yeni bir teknik olarak ortaya çıkmıştır. Pilates, temel kas sistemlerinin kuvvetlendirilmesi ve gerilmesi için uğraşan egzersizleri kapsamaktadır (Şimşek ve Katırcı 2011). Pilates programı ile vücut gelişerek bedensel denge sağlanır (Korkmaz, 2020). Pilates egzersizleri yerde minder üzerinde ve özel hareketler ile yapılmaktadır. Egzersizler yüzüstü, sırtüstü ve yan pozisyonlarda, otururak veya dizüstünde yapılmaktadır. Egzersiz yapılırken pilates topu, lastik bantlar ve denge tahtaları gibi materyaller kullanılmaktadır. Pilates egzersizleri yavaş, az ve dikkatli tekrarlanmaktadır. Programlar kişiye özel olabilir. Reformer, cadillac, chair, barrel, tower gibi pilates aletleri bulunmaktadır (Eroğlu, 2011). Dans, insanların çeşitli hareketlerle duygu ve düşüncelerini ifade ediş biçimidir. Bireyin kendisini ifade etmesi ve anlatması iç dünyasını dışa yansıtması ve bunları yaparken hareketleri kullanmasıdır (Cantekin, 2011). Aydın'ın tanımına göre kişinin ruhsal olarak içinde bulunduğu hali bedenen anlatma şeklidir. Zumba dersleri, kalori azaltma, yağ yakımı ve vücut biçimlendirmeyi kapsayan, zaman dilimlerinde düzenli olarak yapılan, farklı ritimleri bulunan ve vücuttaki direnci arttıran dersleri içermektedir. Arkadaşlık ilişkilerinin mutluluğu pozitif yönde etkilediği dikkate alındığında sportif rekreasyon etkinliği olarak zumba ve platesin yaşam doyumu ve mutluluk üzerine etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır (Aydın, 2003).

2.3. MATERYAL METOT

Araştırmamızın bu bölümünde araştırmamınız evren ve örneklemine, veri toplama araçlarına demografik bilgi formu, Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeğine ve verilerin analizleri yer almaktadır.

2.3.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini; İskenderun'da yaşayan bireyler oluştururken, araştırmanın örneklemini ise İskenderun'da Zumba ve pilates çalışmalarına düzenli olarak devam eden ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 15-70 yaş arasında 210 bireyler oluşturmaktadır.

2.3.2. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, katılımcıların demografik özelliklerini tanımlamaya yönelik soruları içermektedir. Bu sorular; yaş aralığı, eğitim durumu, meslek, aylık gelir, spor yapma amacı, zumba ve pilates egzersizini yapma sıklığıdır. Gönüllü onam formu ve anket ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. 09.11.2022 tarihli 07 toplantı sayısı 152-181 karar sayısı ile Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurul onayı bulunmaktadır.

2.3.3. Veri Toplama Araçları

Yapmış olduğum araştırmada üç kısımdan oluşan anket kullanılmıştır. Birinci kısımda katılımcıların yaş, eğitim durumu, meslek, aylık gelir, spor yapma amacı, zumba ve pilates

PROCEEINGS BOOK

egzersizini yapma sıklığı belirlemek için kullanılan demografik bilgiler bulunmaktadır. İkinci kısımda Diener ve arkadaşları (1985)'nın geliştirdiği yaşam doyumu ölçeği 5 sorudan oluşmakta ve 7 (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Biraz Katılmıyorum, 4=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 5=Çok Az Katılıyorum, 6=Biraz Katılıyorum ve 7=Kesinlikle Katılıyorum)'li likert tipte bir ölçektir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması ise Köker (1991) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızda istatistiksel olarak $p < .05$ anlamlı kabul edilmiştir. Araştırmamızda kullandığımız anketin güvenilirliği 0.73 ve iç tutarlılığı ise 0.86 olarak bulunmuştur. Üçüncü kısımda ise Hills ve Argyle (2002) tarafından geliştirilen Oxford mutluluk ölçeği envanteri bulunmaktadır. Ölçek 29 maddeden oluşmakta ve 6 (1=Hiç Katılmıyorum, 2=Çoğunlukla Katılmıyorum, 3=Biraz Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Çoğunlukla Katılıyorum, 6=Tamamen Katılıyorum)'lı likert tipte bir ankettir. Ölçeğin Cronbach alpha değeri 0.91 olarak bulunmuştur. Ölçeğimizde bulunan 1, 6, 10, 13, 14, 19, 23, 24, 27, 28, 29 maddeler tersten puanlanmıştır. Ölçeğimizde elde edilen puanlar yüksek olduğunda mutluluk düzeyinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

2.3.4. Verilerin Analizi

Çalışmamızda kullandığımız anket sonucunda elde ettiğimiz verilerin analizi için SPSS (Statistical Packege For The Social Sciences) programı kullanılmıştır. İkili olan karşılaştırmalar için Mann-Whitney U testi ve çoklu karşılaştırmalar için ise Kruskal Wallis varyans analizi yapılmıştır. Araştırmamızdaki katılımcıların demografik bilgilerinin normal dağılım gösterip göstermediklerini Kolmogorov Smirnov testi ile araştırılmıştır.

3. BULGULAR

Sportif rekreasyon etkinliği olarak zumba ve pilatesin yaşam doyumu ve mutluluk üzerine etkisinin, Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeği ile belirlenen tablolar ve açıklamaları verilmiştir

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Bilgilerinden Yaş Değişkenine İlişkin Frekans Ve Yüzdelik Dağılımları.

Yaşınız	f	%
15-18	23	10.952
18-30	103	49.048
31-45	68	32.381
46-70	16	7.619
Toplam	210	%100

PROCEEINGS BOOK

Yapmış olduğumuz çalışmaya katılan kişilerin hangi yaş aralığında olduğunu gösteren frekans ve yüzdelik dilimlerine baktığımızda 15-18 yaş arasında %10.952'lik kısım ile 23 kişi, 18-30 yaş arasında %49.048'lük oran ile 103 kişi, 31-45 yaş arasında %32.381 oran ile 68 kişi ve 46-70 yaş arasında %7.619'lik oran ile 16 kişi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamıza katılan kişiler içerisinde 103 kişilik sayı ile 18- yaş arasında bireyler en çok olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 2. Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği Arasında Farklılığı Gösteren Pearson's Correlations Analizi.

EBSA Alt Boyutları	Yaşam Doyumu Ölçeği	Oxford Mutluluk Ölçeği
Yaşam Doyumu ölçeği	Pearson's r	
	p-value	
Oxford Mutluluk ölçeği	Pearson's r	0.342
	p-value	< .001

(p < .05)

Çalışmamızda kullanmış oluğumuz yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeği arasında pozitif yönde bir Correlations olduğu ve aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3. Yaşam Doyumu Ölçeği Ve Oxford Mutluluk Ölçeklerinin Yaş Degişkeni İle Arasındaki İlişkiyi Gösteren Kruskal Wallis H Testi Sonucu.

Ölçekler	Yaşınız	n	x	sd	f	p
Yaşam Doyumu Ölçeği	15-18	23	3.896	1.750	2.376	0.071
	18-30	103	4.097	1.639		
	31-45	68	4.603	1.843		
	46-70	16	3.475	2.391		
Oxford Mutluluk Ölçeği	15-18	23	3.096	0.910	2.507	0.060
	18-30	103	3.398	0.754		
	31-45	68	3.489	0.764		
	46-70	16	3.039	0.755		

(p < .05)

Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeklerine cevap verenlerin yaş değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların yaşlarının yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 4. Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeklerinin Eğitim Durumu Degişkeni İle Arasındaki İlişkiyi Gösteren Kruskal Wallis H Testi Sonucu.

Yaşam Doyumu	Eğitiminiz	n	x	sd	f	p
Ölçeği	Üniversite	131	4.226	1.713	5.273	< .001
	İlkokul	2	1.500	0.707		
	Lise	37	3.751	1.693		
	Ortaokul	8	2.775	2.038		
	Yüksek Lisans/Doktora	32	5.081	1.796		
Oxford Mutluluk Ölçeği	Üniversite	131	3.405	0.759	4.186	0.003
	İlkokul	2	2.259	0.853		

PROCEEINGS BOOK

	Lise	37	3.460	0.792		
	Ortaokul	8	2.453	0.860		
	Yüksek Lisans/Doktora	32	3.401	0.705		

(p < .05)

Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeklerine cevap verenlerin eğitim durumu değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların eğitim durumlarının yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında pozitif yönde yani anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 5. Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeklerinin Meslek Degişkeni İle Arasındaki İlişkiyi Gösteren Kruskal Wallis H Testi Sonucu.

Ölçekler	Mesleğiniz	n	x	sd	f	p
Yaşam Doyumu Ölçeği	Öğrenci	50	3.888	1.714	1.353	0.252
	Çalışmıyor	31	3.813	1.758		
	Özel Sektör	100	4.466	1.872		
	Emekli	4	3.750	2.645		
	Memur	25	4.240	1.521		
Oxford Mutluluk Ölçeği	Öğrenci	50	3.178	0.885	1.609	0.173
	Çalışmıyor	31	3.314	0.894		
	Özel Sektör	100	3.449	0.697		
	Emekli	4	2.991	1.054		
	Memur	25	3.546	0.671		

(p < .05)

Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri cevap verenlerin meslek değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların mesleklerinin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 6. Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeklerinin Spor Yapma Amacı Degişkeni İle Arasındaki İlişkiyi Gösteren Kruskal Wallis H Testi Sonucu.

Ölçekler	Spor Yapma Amacınız	n	x	sd	f	p
Yaşam Doyumu Ölçeği	Hepsi	78	4.236	1.885	0.264	0.932
	Sıkılaşmak için	18	4.500	1.657		
	Sağlık için	56	4.086	1.765		
	Sosyalleşmek için	6	4.633	2.084		
	Stres düzeyini azaltmak için	29	4.110	1.866		
	Zayıflamak için	23	4.043	1.682		
Oxford Mutluluk Ölçeği	Hepsi	78	3.295	0.766	0.687	0.634
	Sıkılaşmak için	18	3.418	0.589		
	Sağlık için	56	3.337	0.837		
	Sosyalleşmek için	6	3.236	0.428		
	Stres düzeyini azaltmak için	29	3.417	0.922		
	Zayıflamak için	23	3.618	0.736		

(p < .05)

Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri cevap verenlerin spor yapma amacı değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların spor yapma amaçları ile yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 7. Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeklerinin Zumba ve Pilates Egzersizini Hangi Sıklıkta Yapıyorsunuz Degişkeni İle Arasındaki İlişkiyi Gösteren Kruskal Wallis H Testi Sonucu.

Ölçekler	Zumba ve Pilates Egzersizini Hangi Sıklıkta Yapıyorsunuz	n	x	sd	f	p
Yaşam Doyumu Ölçeği	Haftada 1 gün	94	4.015	1.888	0.926	0.429
	Haftada 2 gün	64	4.487	1.741		
	Haftada 3 gün	32	4.213	1.588		
	Haftada 4 gün ve üzeri	20	4.040	1.887		
Oxford Mutluluk Ölçeği	Haftada 1 gün	94	3.296	0.792	0.690	0.559
	Haftada 2 gün	64	3.393	0.804		
	Haftada 3 gün	32	3.520	0.921		
	Haftada 4 gün ve üzeri	20	3.374	0.299		

($p < .05$)

Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri cevap verenlerin zumba ve pilates egzersizini hangi sıklıkta yapıyorsunuz değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların zumba ve pilates egzersizini yapmaları ile yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

4. TARTIŞMA

Verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular çalışmaya dair sorulara yanıt bulma amacıyla sportif rekreasyon etkinliği olarak zumba ve platesin yaşam doyumu ve mutluluk üzerine etkisinin tartışılıp literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Araştırmaya katılan kişiler içerisinde 103 kişilik sayı ile 18- yaş arasında bireyler en çok olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızda kullanmış oluğumuz yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeği arasında pozitif yönde bir Correlations olduğu ve aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Kastamonu üniversitesi öğrencilerine yapılan araştırmada zumbanın sosyalleşmeye, pozitif ruh haline, çekingenliğin azalmasına ve özgüvenin artmasına, mutluluğun artmasına katkı sağladığı tespit edilmiştir (Gök ve diğerleri, 2018). Araştırma sonucunda zumbanın, bireylere özgürlük duygusu kattığı, yaşam doyumu verdiği, özgüven sağladığı, mental olarak olumlu etkiler yarattığı, mutlu ettiği, stresten arındıran bir etkinlik olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Ceylan'ın araştırmasında (2021) katılımcıların zumbaya katıldıklarındaki duygu durumunu, kendilerini daha keyifli hissettikleri ve mutluluk verici bir unsur olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Zumba katılımcılarının görüşlerine göre zumba yaparak mutluluk elde edilmiş, ruh ve beden sağlığı iyileşmiştir. Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeklerine cevap verenlerin yaş değişkenine göre

ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların yaşlarının yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Sarıdede'nin (2019) ''Pilates Egzersizinin Sedanter İnsanlar Üzerindeki Etkileri'' makalesinde fiziksel aktivite yapanların serotonin hormonu salgılaması sebebiyle mutluluk hormonunun harekete geçtiği ve bireylerin daha sağlıklı hale geldiği belirtilmiştir. Sarıdede'nin makalesinde kadınlar erkeklere göre pilates egzersizine pilatesi çok sevdikleri ve bunun onları mutlu hissettirdiği için katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sarıdede'nin araştırmasında pilates yapan kadınların erkeklere göre daha fazla kendimi gevşemiş ve huzurlu hissettiği belirtilmiştir. Araştırmada pilatese katılımın amacı olarak sportif başarı elde etmek için pilates yapanlar çoğunlukta yer almaktadır. Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeklerine cevap verenlerin eğitim durumu değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların eğitim durumlarının yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında pozitif yönde yani anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Pilatesi yapma sebepleri arasında kişiden kişiye farklılıklar bulunmaktadır. Bir araştırmada bireylerin pilatese yönelmelerinde fiziksel sağlık, estetik görünüm arayışı ve toplumsal sebeplerin etkili olduğu belirtilmiştir (Güngör ve Esentürk, 2020). Ertürk'ün çalışmasında (2019) pilatesin, psikolojiye, uyku düzenine, yorgunluk ve ağrı hissiyatına olumlu anlamda etki ettiği, buna ilaveten sıcak basması gibi menopoz 42 semptomlarıyla mücadelede de önemli rol aldığı belirtilebilir. Dolayısıyla kadınlarda pilates yapmak ruh ve beden sağlığına olumlu etki ederek onların mutluluk düzeylerini arttırmaktadır. Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri cevap verenlerin meslek değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların mesleklerinin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Başaran ve diğerlerinin (2019) yaptığı araştırmada Kocaeli ilindeki spor salonlarında aktif spor yapan 165 kadın ve 146 erkek olmak üzere toplamda 311 bireyin katılımcı ile yaptığı çalışmada yaşam doyumu puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterdiği kadınların yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Ata'nın yaptığı (2019) çalışma Tekirdağ ili Namık Kemal Üniversitesinde 588 erkek, 726 kadın toplam 1314 öğrencinin katılımı ile yapılmıştır. Araştırma sonucunda yaşam doyumu puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği kadınların puan ortalamalarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Tuzgöl ve Dost'un (2007) yaptığı araştırmaya bakıldığında Hacettepe üniversitesinde bulunan 403 öğrencinin katılımı ile gerçekleşen çalışmada çıkan bulgular incelendiğinde yaşam doyumu puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterdiği kadın katılımcıların puan ortalamalarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeklerine cevap verenlerin aylık gelir değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların aylık gelirlerinin yaşam doyumu ölçeği ile arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülür iken Oxford mutluluk ölçekleri ile arasında herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Şimsek ve Gökdemir'in (2006) atletizm branşlarına yönelme sebeplerini araştırdıkları çalışmada rekreatif amaçla yönelme, sporun kazanımlarını elde etme, sosyalleşebilme imkânı kazanma ve maddi geliri arttırma gibi sebepler olduğu belirtilmiştir. Sunay ve Saracaloğlu (2003) çalışmalarında katılımın sebeplerini sağlıklı ve iyi bir fiziksel

görünüme sahip olmak olarak saptamıştır. Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri cevap verenlerin spor yapma amacı değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların spor yapma amaçları ile yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Rasciute ve Downward tarafından yapılan çalışmada (2010) düzenli olarak yapılan egzersizin bireylerin sağlık ve mutluluk düzeyineolan etkilerinin araştırılmıştır ve bisiklet ya da yürüme gibi rekreatif olarak yapılan egzersizlerin, bireylerin sağlıklı olma hali ve mutluluk düzeyleri üzerinde olumlu etkiler yaptığı tespit edilmiştir. Mumcu'nun yaptığı araştırmada (2019) elde ettiği bulgulara göre aktif olarak spor yapan ve aktif spor yapmayan öğrencilerin mutluluk ölçeği puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmese de, mutluluk seviyelerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Aktif spor yapıp yapmama durumundan bağımsız olarak genel sağlık algısı azaldıkça, mutluluk düzeyinde de benzer biçimde düşüş olduğu tespit edilmiştir. Bir başka çalışmada aktif zumbaya katılan bireylerin ifade ettikleri 35 metafor katılımcıların zumbaya bakış açılarını göstermiştir. Metaforların içerisinde mutluluk hissi ve haz kavramları yer almaktadır. Araştırma bir bütün olarak değerlendirildiğinde aktif zumba yapan bireylerin, zumba kavramına ilişkin belirtmiş oldukları metaforlardan yola çıkarak, zumba kavramına yönelik algılarının olumlu olduğu sonucunu ortaya koymaktadır (Ceylan ve Kozak, 2021). Başar ve Sarı'ya göre düzenli egzersizin bireylerin depresyon/mutluluk, mutluluk ve psikolojik iyi oluş puanlarını arttırarak olumlu yönde etkilemektedir. Yaptıkları çalışma sonucunda düzenli egzersiz yapan bireylerin iyi oluş puanlarının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma sonucuna bakıldığında hareketsiz bir yaşam sürdüren bireyleri psikolojik rahatsızlıklarından koruyabilmenin ve psikolojik açıdan iyi hissetmelerini sağlamanın en iyi yollarından biri düzenli egzersizi yaşamlarının her alanına yayarak bu alışkanlığı kazanabilmelerini sağlamaktır. Böylece bireyler daha kaliteli bir yaşam sürebilir, hayat amaçları doğrultusunda daha kararlı ilerleyebilir ve sosyal ilişkilerini çok daha etkili ve sağlıklı bir şekilde sürdürebilirler (Başar ve Sarı, 2018). Çalışmamıza katılan bireylerin yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri cevap verenlerin zumba ve pilates egzersizini hangi sıklıkta yapıyorsunuz değişkenine göre ortalamaları, tek yönlü varyans analizleri ve standart sapmaları bulunmaktadır. Katılımcıların zumba ve pilates egzersizini yapmaları ile yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Cabbaroğlu'nun araştırmasında (2019) sportif rekreasyon etkinliği olarak zumba ve pilatese katılan kadınların yaşam doyumu düzeylerinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Cabbaroğlu'nun araştırması sonucunda düzenli egzersiz yapan katılan kişilerin, stres ve yetersiz öz-yeterlik algılarında olumlu değişiklik meydana geldiği ve sosyal, psikolojik duygu durumlarında iyileşme olduğu belirtilmiştir. Çalışmasında sportif rekreasyon etkinliği olarak zumba ve pilates yapan kadınların yaşam doyumları ve mutluluk düzeylerinde, egzersiz yapma sıklığı değişkeni önemli bir faktör olduğu sonucu tespit edilmiştir. Artık günümüzde sosyal medyanın ilerlemesi, kadınların spora yöneliminin artması ve modernize olmuş bir hayat ile birlikte insanların zumba ve pilates gibi spor alanlarına katılımı artmaktadır. Dolayısıyla bu alanlardaki akademik çalışmalar da artmıştır. Günümüzde de konuyla ilgili bilimsel çalışmalar yapılmakta ve araştırmalar devam etmektedir. Yapılan bu araştırmada da sportif rekreasyon etkinliği olarak zumba ve pilatesin yaşam doyumu ve mutluluk üzerine etkisi incelenmiştir.

Literatürde sportif rekreasyon etkinliği olarak pilates ve zumbanın mutluluk ve yaşam doyumu üzerinde etkisini inceleyen çalışmalara rastlanmaktadır. Rekreasyon, pilates ve zumba, mutluluk ve yaşam doyumu gibi kavramlar ile ilgili birçok çalışma bulunmaktadır.

SONUÇ

Çalışmamızda kullanmış oluğumuz Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeği arasında pozitif yönde bir Correlations olduğu ve aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşlarının Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarının Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında pozitif yönde yani anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların mesleklerinin Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeğine göre aylık gelirlerinin yaşam doyumu ölçeği ile arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülür iken Oxford mutluluk ölçekleri ile arasında herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri cevap verenlerin spor yapma amacı değişkenine göre spor yapma amaçları ile yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri cevap verenlerin zumba ve pilates egzersizini hangi sıklıkta yapıyorsunuz değişkenine göre zumba ve pilates egzersizini yapmaları ile yaşam doyumu ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Yaptığımız çalışmanın neticesinde katılımcıların Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford mutluluk ölçeği arasında pozitif yönde anlamlı bir farklılık olduğu, Yaşam Doyumu Ölçeği ve Oxford mutluluk ölçekleri ile aralarında eğitim durumlarının pozitif yönde ilişkinin olduğu, aylık gelirlerinin Yaşam Doyumu Ölçeği ile arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Buradan yola çıkarak Zumba ve Pilates, son yıllarda popülerliğini giderek artıran iki spordur. Zumba ve Pilates, hem fiziksel hem de zihinsel sağlık için faydalı olan iki spordur. Bu sporlar, yaşam doyumu ve mutluluğu artırmaya yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ata, N. (2020). *Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumu ve egzersiz algılarının egzersiz davranışlarına göre incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Namık Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.

2. Aydın, K. (2003). Etnoloji sözlüğü. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınevi Ankara.

3. Başar, S. (2018). Düzenli egzersizin depresyon, mutluluk ve psikolojik iyi oluş üzerine etkisi. İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 5(3), 25-34.

4. Başaran, Z., Doğanay, M., Çolak, S., Erdal, R. (2019*).* Fitness merkezi üyelerinin egzersiz bağımlılığı, mutluluk ve yaşam doyumlarının kişisel özellikler açısından incelenmesi. 2. Uluslararası Herkes İçin Spor Ve Wellness Kongresi. Antalya.

5. Cabbaroğlu, M. (2019). *Sportif rekreasyon etkinliği olarak zumba ve pilatesin yaşam doyumu ve mutluluk üzerine etkisi (muğla ili örneği).* Yüksek Lisan Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

6. Cantekin, D. (2011). *Dansta kullanılan hareketlerle ilgili terimlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

7. Ceylan, G., Kozak, M. (2021). Aktif zumbaya katılan üyelerin "zumba" kavramına ilişkin algıları: bir metafor analizi çalışması. Journal Of Human Sciences, 18(2), 233-242.

8. Çeker, A., Çekin, R., Ziyagil, M.A. (2013). Farklı yaş gruplarındaki kadın ve erkeklerin düzenli fiziksel aktiviteye katılım davranışının değişim basamakları. Cbü Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 8(1).

9. Doğan, K. *Lise öğrencilerinin rekreasyonel faaliyetlere eğilimleri ve rekreasyonel faaliyetlere katılımlarına engel olan faktörler (malatya ili örneği)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

10. Eroğlu, N. (2011). *Sağlıklı kişilerde klinik pilates egzersizlerinin fiziksel uygunluk üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.

11. Ertürk, M. (2019). *Pilatesin post-menopoz dönemindeki kadınların fiziksel uygunluk, özellik ve aktivite düzeylerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

12. Gök, D., Özbal, A. F., Ak, D. (2018). Kastamonu üniversitesi öğrencilerinin zumba katılımları ile ilgili görüşleri. Sempozyum Onursal Başkanı.

13. Güngör, N. B., Esentürk, O. K. (2020). Eğitmenlerin nakış açısıyla pilatese yönelme sebepleri ve alandaki sorunlara ait görüşler. Ulusal Spor Bilimleri Dergisi, 4(1), 35-49.

14. İkizler, H. (2002). Spor sağlık ve motivasyon. İstanbul: Alfa Yayınları.

15. Kara, Erkin. *Üniversite öğrencilerinin rekreasyonel eğilimleri ve rekreasyonel etkinliklere katılımlarına engel olan faktörler*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

16. Karaküçük, S. (2014). Rekreasyon: boş zamanları değerlendirme. Bağırgan Yayınları.

17. Korkmaz, C. (2020). *Sağlıklı yetişkinlerde klinik pilates egzersizlerinin fiziksel uygunluk, psikososyal durum ve egzersiz inanışı üzerine etkisinin incelenmesi: randomize kontrollü çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

18. Mumcu, N. (2019). *Aktif spor yapan ve yapmayan beden eğitimi öğrencilerinin stres ve mutluluk düzeylerinin belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

19. Rascıute, S., Downward, P. (2010), Health or happiness? what is the impact of physical activity on the individual?. Kyklos, 63: 256-270.

20. Sarıdede, C. Ö. (2019). *Pilates egzersizinin sedanter insanlar üzerindeki etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

21. Sevil, T., Şimşek, K. Y., Katırcı, H., Çelik, O.V., Çeliksoy, M.A. (2012). Boş zaman ve rekreasyon yönetimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

22. Sunay, H., Saracaloğlu, A. (2003). Türk sporcusunun spordan beklentileri ile spora yönelten unsurlar. Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 1(1), 43-48. Https://Doi.Org/10.1501/Sporm_0000000011.

23. Şimsek, D., Katırcı, H., Akyıldız, M., Sevil, G. (2011). Açık alan egzersiz parkları ve kullanıcılarına ilişkin bir araştırma. Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 9(2), 41-48.

24. Şimsek, D., Gökdemir, K. (2006). *Ortaöğretimde atletizm yapan sporcu öğrencilerin atletizm branşına yönelme nedenleri ve beklentileri*. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4(3), 83.90.

25. Tuzgöl Dost, M. (2007*)*. Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(22), 132-143.

26. Yayla, Ö., Güven, Y. (2020*)*. Elektronik sporlar: rekreasyonel etkinlik perspektiften değerlendirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(1), 283-301.

.

KREDİ VE YURTLAR KURUMUNDAKİ KADIN ÖĞRENCİLERİN SPOR ETKİNLİKLERİNE YÖNELİMLERİNİN İNCELENMESİ

Sibel DOĞUÇ
Fırat Üniversitesi, dogucsibel4721@gmail.com - 0009-0006-3018-3487
Doç. Dr. Oğuzhan ALTUNGÜL
Fırat Üniversitesi, oaltingul@firat.edu.tr - 0000-0002-2572-7324

ÖZET
Kişilerin aktif ve sporla iç içe bir yaşam sürmeleri için teşvik edilebilen faaliyetler bütününe spor etkinliği adı verilebilir. Bu araştırma kredi ve yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelimlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda yurtlarda kalan kadın öğrencilerin stres seviyesi, tutumu, konumu ve içinde bulundukları şartları düşünülerek spor etkinliklerine yönelimleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın evrenini, Elazığ İlinde kredi yurtlar kurumunda kalan kadın öğrenciler oluştururken, örneklemini ise kredi yurtlar kurumunda kalan 150 kadın öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak iki bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Anket formunun birinci bölümünde yaş, gelir durumu, eğitim düzeyi, sınıf ve çalışma durumu ile ilgili verileri toplamak üzere demografik bilgilerden oluşan 5 soruya, ikinci bölümünde ise Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeğine yer verilmiştir. Araştırmacı tarafından katılımcılarla yüz yüze görüşülerek ölçek formu uygulanmış ve çalışmaya ait veriler elde edilmiştir. Yapılan istatistikler sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiş ve ikili karşılaştırmalarda T-Testi çoklu karşılaştırmalarda ise ANOVA testleri kullanılmıştır. Sonuç olarak kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelim tutumlarının yaş değişkeni açısından farklılık oluşturmadığı görülürken, lisans eğitimi alan kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelimlerinin ön lisans öğrencilerine göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.
Anahtar Kelimeler: Spor Etkinliklerine Yönelim, Öğrenci, Kredi ve Yurtlar

GİRİŞ
Spor bireyler için yaşam kalitesinin artmasına katkı sağlayan ve gündelik hayat içerisinde yer alması gereken bir olgu olarak görülmektedir. İnsanların spora yönelmesinde sadece bedensel olarak hareket etme güdüsüyle sınırlı değildir. Başka insanlarla ilişki kurma arzusu, yalnızlıktan uzaklaşma ve sosyal bir birey olma gereksinimi de en az hareket etme isteği kadar etkilidir. Spor, bedensel ve psikolojik olarak eğitilmek için kullanılmakla birlikte bireyin kendi kendini disipline etme, sorumluluk yüklenme ve başkalarıyla işbirliği içerisinde olmak için de kullanılmaktadır.
İnsanları spor yapmaya iten sebeplerin bazıları şu şekilde sıralanabilir;
-Belli sosyal ihtiyaçları karşılamak
-Duygusal gerilimden kurtulmak
-Boş zamanı ortaklaşa, aktif ve verimli bir biçimde değerlendirmek
-Spor yoluyla bilgece deneyimler kazanmak (Zorba, 2006).
Sporun psikolojik ve fizyolojik gelişim süreçlerine olumlu etki yaptığı çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Egzersizlerin ne kadarının hangi şiddette uygulandığında fayda getireceği ile

PROCEEINGS BOOK

ilgili araştırmalar sürmektedir. Ancak geçerliliğini koruyan araştırmalara göre sporun, stresle başa çıkmaya katkı sağladığı, öz güveni geliştirdiği, deprasyon ve kaygının olumsuz etkilerini azalttığı söylenebilir (Zmijewski ve Howard, 2000; Blumenthal, O'Toole Chang, 1998; Morris, Steinberg, Sykes ve Salmon, 1990).

Spor ve fiziksel hareketlilik gerektiren aktiviteler, kitlelerin büyük çoğunluğunun ilgisini çekmektedir. Spor aynı zamanda sağlıklı yaşamın imgesi olarak kabul görmektedir. Ancak ifade edilen olgu aktiftir ve zamanla daha da ilerleme kat etmektedir. Genel kültürde spor, sağlıklı yaşam, eğlenerek öğrenme ve boş zamanı değerlendirme aktiviteleri şeklinde değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Sadece sporcu olarak sportif etkinliği yerine getiren kişi değil, etkinliği takip eden seyirci için yapılan organizasyon sosyal, siyasal ve ekonomik bir alanı temsil etmektedir (Solmaz ve Aydın, 2012).

Spor etkinlikleri ile etkinliklerin meydana gelen turnuvaların gerçekleştiği kentler ya da ülkelerin birbirinden bağımsız şekilde ele alınması oldukça zordur. Mega etkinlikler içerisinde yer alan Dünya Kupası ve Olimpiyatlar, genel anlamda uluslararası bir katılımın olduğu fakat gerçekleştikleri ülkenin her dönemde farklılık gösterdiği aktiviteleri içinde barındırmaktadır. Majör spor etkinliklerinde özellikle katılımcıların ve ziyaretçilerin etkinliğin düzenlendiği ülkeye gelip harcama yapması, spor etkinliklerinin finansal katkısını gözler önüne sermektedir. Bu tür etkinlikler toplumsal tanınmayı ve markalaşmayı desteklerken aynı zamanda toplumun dayanışması ve birlik – beraberliğine de katkı sağlamaktadır. Spor etkinliklerindeki en net sınıflandırma ulusal ve uluslararası şekilde gerçekleştirilmektedir (Rofner, 2009).

Kadınların spor ve fiziksel etkinliklere artan düzeyde katılımları alternatif normlar, değerler, tutumlar, bilgi ve beceriler ve deneyimler sağlayarak, sporda olumlu yönde gelişmeyi teşvik edebilir. Liderlik, yönetim, antrenörlük ve spor gazeteciliği gibi konularda çeşitliliğin artmasını sağlayabilir, toplumsal cinsiyet stereo tiplemesi ve ayrımcılık reddedilir ve bu durum toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek ve kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi için bir araç olabilir (United Nations, 2007).

Sosyalleşme; bireyin büyüdüğü kültüre uygun yetkin bir birey olmak adına sahip olması gereken beceri, davranış kalıpları, değerler ve motivasyonları öğreten süreci ifade etmektedir (Grusec JE, Hastings PD, 2014). Pons vd. (2001), spor yolu ile sosyal etkileşimin arttığını ve spor yolu ile topluluğun sosyal etkileşimin artacağını, aynı zamanda yeni gelen bir bireyin diğerleri ile kaynaşmasını hızlandıracağını ifade etmiştir (Pons F, Laronce M, Nycek S, Perrault S, 2001). Benzer bir şekilde Merton (1957)'a göre sosyalleşme bireylerin toplumda var olabilmeleri adına gerekli olan değerleri, normları, tutumları, bilgi ve becerileri edinmek için deneyimledikleri bir süreçtir. Önemli bir seyahat motivasyonu olan sosyalleşme arayışı (Harman S, Çakıcı AC, Atalay A, 2013) tercih edilen spor etkinliklerine yönelik katılımlarda önemli olabilir çünkü toplumsal yaşamın söz konusu olduğu yerlerde, sosyalleşmenin önemli bir role sahip olduğu ifade edilebilir. Etkinlikler ise kitlelerin katılması sebebiyle sosyalleşme arayışını karşılayabilen önemli organizasyonlar olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle yönelimi tetikleyen önemli bir olgu olarak görülebilir (Çevik ve ark. 2019).

Bu araştırmada kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelim durumlarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle bu araştırma; kredi ve yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelimlerini belirlemeyi amaçlamıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Yapılan bu araştırma kredi ve yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelimlerinin ne düzeyde olduğunu, onları hangi alanlarda geliştirip bilinçlendireceğini ve bireylere sağlayacağı olumlu yöndeki katkıları incelemeyi amaçlamıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma Elazığ ilindeki kredi ve yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelimlerine ilişkin görüşlerini ortaya çıkararak durum tespiti yapmayı ve spor etkinliklerine yönelimlerine ilişkin görüşleri ile kişisel bilgileri (demografik) olarak belirlenen bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçladığından dolayı betimsel bir nitelik taşımaktadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Elazığ ilinde yer alan kredi ve yurtlar kurumunda kalan kadın öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise bu yurtlarda kalan ve gönüllülük esasıyla ulaşılabilen 150 kadın katılımcı oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formu 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmacı tarafından oluşturulan ve katılımcıların sosyo-demografik özellikleri olan yaş, ailenin gelir durumu, eğitim düzeyi, sınıf ve herhangi bir yerde çalışıp çalışmadığı ile ilgili olmak üzere toplam 5 adet soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise Çevik ve arkadaşları tarafından (2019) Türkçeye uyarlanan "*Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeği*" yer almaktadır. Ölçek *sosyalleşme, duygu arama, bilgi arama* olmak üzere 3 boyutlu ve toplam 12 maddeden oluşmaktadır. Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeğinde yer alan 12 maddenin derecelendirmesi beşli likert formunda; (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Biraz Katılıyorum, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum biçiminde düzenlenmiştir.

Verilerin Analizi

Veri analizi aşamasında katılımcılardan elde edilen veriler SPSS 22.00 yazılımı aracılığı ile elektronik ortama aktarılarak çeşitli istatistiki analizler uygulanmıştır. Verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığını ortaya koymak amacıyla normallik testi yapılmış olup, verilerin normal dağılıma uygun olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızda parametrik testler uygulanmıştır. Katılımcıların demografik değişkenlerini belirlemek amacıyla frekans analizi, eğitim düzeyi, çalışma durumu değişkenlerine göre spor etkinliklerine yönelme algılarının karşılaştırılmasında bağımsız gruplarda t-testi uygulanmış olup; yaş, aile gelir durumu, sınıf değişkenlerine göre karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde kredi yurtlar kurumundaki kadın öğrencilerin anket formuna vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen kişisel bilgiler, yüzde ve frekans şeklinde betimlenmiştir. Ayrıca araştırmanın bağımsız değişkinlere göre elde edilen ölçek puanları SPSS'te analiz edildikten sonra, elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş araştırmaya dâhil edilen örneklem grubunun demografik özelliklere göre dağılımı incelenmiştir.

Tablo 1. Örneklemin demografik özelliklere göre frekans ve yüzdeleri

Demografik bilgiler	Değişkenler	N	Yüzdeler
Yaş	18-22	101	67,3
	23-27	49	32,7
	Toplam	150	100,0
Aile Gelir Durumu	3000-4000	38	25,3
	4001-5000	45	30,0
	5001-6000	40	26,7
	6001 Ve Üzeri	27	18,0
	Toplam	150	100,0
Eğitim Düzeyi	Ön Lisans	26	17,3
	Lisans	124	82,7
	Toplam	150	100,0
Sınıf	1.Sınıf	36	24,0
	2.Sınıf	36	24,0
	3.Sınıf	23	15,3
	4.Sınıf	55	36,7
	Toplam	150	100,0
Çalışma Durumu	Evet	11	7,3
	Hayır	139	92,7
	Toplam	150	100,0

Tablo 1'de örneklem grubunun demografik özelliklere göre frekans ve yüzdeleri gösterilmektedir. Elde edilen verilere bakılarak "yaşa" göre katılımcıların %67,3'lük bir oranla "18-22 yaş" grubundan olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyinde ise katılımcıların %82,7'sinin "lisans" düzeyinde olduğu görülmektedir. Sınıf olarak %36,7'lik bir oranla katılımcıların en fazla bulunduğu grubun ise 4. Sınıf olduğu görülmüştür. Aile gelir durumuna bakıldığında katılımcıların verdiği cevapların yüzdeleri arasında belirgin farklar bulunmamasına rağmen, en fazla katılım %30,0 ile "4001-5000" grubunda gerçekleşmiştir. Çalışma durumu ele alındığında ise katılımcıların %92,7'lik belirgin oransal fark ile "hayır" cevabını verdiği görülmüştür.

Tablo 2. Spor etkinliklerine yönelim ölçeğinin normallik analizi sonuçları

	Sosyalleşme Alt Boyutu	**Duygu arama Alt Boyutu**	**Bilgi arama Alt Boyutu**	**SEY Ölçeği**
N	*150*	*150*	*150*	*150*
Ortalama	*9.940*	*17.973*	*9.106*	*37.020*
Standart Sapma	*2.578*	*5.156*	*3.297*	*9.051*
Çarpıklık	*[-0.095; 0.198]*	*[-0.539; 0.198]*	*[-0.576; 0.198]*	*[-0.192; 0.198]*
Basıklık	*[-0.469; 0.394]*	*[0.307; 0.394]*	*[0.391; 0.394]*	*[0.587; 0.394]*

PROCEEINGS BOOK

P<0,05

Normallik analizi sonucunda Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeğinin ve alt boyutlarının basıklık ve çarpıklık değerlerinin +1.5 ile -1.5 arasında olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2). Tabachnick & Fidel (2007), çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1.5 ile -1.5 aralığında olması durumunda dağılımın normal olduğu şeklinde yorumlanabileceğini belirtmiştir. Normal dağılım gösteren değişkenler için t-testi ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Değişkenler arasında anlamlı farklılığı ortaya koymak için LSD testi yapılmıştır.

Tablo 3. Araştırma Grubunun Yaş değişkenine göre T-Testi sonuçları

Ölçek	Değişken	N	$\bar{x}$	Ss	t-Değer	p-Değer
Sosyalleşme Alt Boyutu	18-22	101	3,234	0.842	-1.625	0.106
	23-27	49	3,476	0.879		
Duygu arama Alt Boyutu	18-22	101	3,483	1.054	-1.918	0.057
	23-27	49	3,824	0.950		
Bilgi arama Alt Boyutu	18-22	101	2,259	0.847	-.357	0.722
	23-27	49	2,311	0.783		
SEY Ölçeği	18-22	101	36,158	9.290	-1.684	0.094
	23-27	49	38.795	8.349		

P<0,05

Tablo 3'e bakıldığında *Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeği* ve alt boyutlarının yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi analizi yapılmıştır. Buna göre yaş değişkeni açısından ölçek ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir.

Tablo 4. Araştırma Grubunun Eğitim düzeyine göre T-Testi sonuçları

Ölçek	Değişken	N	$\bar{x}$	Ss	t-Değer	p-Değer
Sosyalleşme Alt Boyutu	Ön lisans	26	3.179	1.025	-.873	0.384
	Lisans	124	3.341	0.822		
Duygu arama Alt Boyutu	Ön lisans	26	3,523	1.027	-.388	0.698
	Lisans	124	3.609	1.035		
Bilgi arama Alt Boyutu	Ön lisans	26	1.971	0.797	-.2.102	**0.037***
	Lisans	124	2.340	0.818		
SEY Ölçeği	Ön lisans	26	35.038	9.901	-1.230	0.221
	Lisans	124	37.435	8.849		

P<0,05

Tablo 4 incelendiğinde *Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeği* ve alt boyutlarının eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi analizi yapılmıştır. Buna göre ölçeğin "*Bilgi Arama*" alt boyutunda (t= -2.102; p=0.037; p< 0.05) istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. *"Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeğinin"* diğer alt boyutlarında (Sosyalleşme ve Duygu arama alt boyutları) ise istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir.

PROCEEINGS BOOK

Tablo 5. Araştırma Grubunun Çalışma durumuna göre T-Testi sonuçları

Ölçek	Değişken	N	$\bar{X}$	Ss	t-Değer	p-Değer
Sosyalleşme Alt Boyutu	Evet	11	3.303	0.912	-.041	0.967
	Hayır	139	3.314	0.858		
Duygu arama Alt Boyutu	Evet	11	3.781	0.985	.624	0.534
	Hayır	139	3.579	1.036		
Bilgi arama Alt Boyutu	Evet	11	1.909	0.625	-1.543	0.125
	Hayır	139	2.305	0.832		
SEY Ölçeği	Evet	11	36.454	8.442	-.215	0.830
	Hayır	139	37.064	9.124		

P<0,05

Tablo 5'e bakıldığında *Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeği* ve alt boyutlarının çalışma durumları değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi analizi yapılmıştır. Buna göre çalışma durumu değişkeni açısından ölçek ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir.

Tablo 6. Araştırma Grubunun Aile gelir durumuna göre Anova Testi sonuçları

Ölçek	Değişken	N	$\bar{X}$	Ss	F	p-Değer
Sosyalleşme Alt Boyutu	3000-4000	38	3.149	0.954	1.453	.230
	4001-5000	45	3.363	0.828		
	5001-6000	40	3.508	0.720		
	6001 ve üzeri	27	3.172	0.935		
Duygu arama Alt Boyutu	3000-4000	38	3.626	1.171	1.181	.319
	4001-5000	45	3.524	0.930		
	5001-6000	40	3.810	0.803		
	6001 ve üzeri	27	3.348	1.249		
Bilgi arama Alt Boyutu	3000-4000	38	2.368	0.821	.561	.642
	4001-5000	45	2.333	0.733		
	5001-6000	40	2.156	0.767		
	6001 ve üzeri	27	2.222	1.047		
SEY Ölçeği	3000-4000	38	37.052	9.478	.607	.611
	4001-5000	45	37.066	8.729		
	5001-6000	40	38.200	7.552		
	6001 ve üzeri	27	35.148	11.016		

P<0,05

Tablo 6'da *Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeği* ve alt boyutlarının aile gelir durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Buna göre aile gelir durumu değişkeni açısından ölçek ve alt boyutlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir.

Tablo 7. Araştırma Grubunun Sınıf değişkenine göre Anova Testi sonuçları

Ölçek	Değişken	N	$\bar{X}$	Ss.	F	p-Değer

PROCEEINGS BOOK

Sosyalleşme Alt Boyutu	1. sınıf	36	3.342	0.829	1.410	0.242
	2. sınıf	36	3.064	0.759		
	3. sınıf	23	3.376	1.021		
	4. sınıf	55	3.430	0.857		
Duygu arama Alt Boyutu	1. sınıf	36	3.605	0.927	1.338	0.265
	2. sınıf	36	3.350	1.065		
	3. sınıf	23	3.351	0.918		
	4. sınıf	55	3.781	1.104		
Bilgi arama Alt Boyutu	1. sınıf	36	2.347	0.809	2.452	0.066
	2. sınıf	36	2.020	0.679		
	3. sınıf	23	2.130	0.849		
	4. sınıf	55	2.459	0.876		
SEY Ölçeği	1. sınıf	36	37.444	8.530	2.372	0.073
	2. sınıf	36	34.027	8.862		
	3. sınıf	23	36.217	7.025		
	4. sınıf	55	39.036	9.867		

P<0,05

Tablo 7 incelendiğinde *Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeği* ve alt boyutlarının sınıf değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Buna göre sınıf değişkeni açısından ölçek ve alt boyutlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir.

TARTIŞMA

Bu bölümde, Elazığ ilinde bulunan kredi ve yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelimlerine ilişkin bulgulara yönelik yorumlara ve değerlendirmeye yer verilmiştir. Araştırmanın bulguları sonrası bulunan sonuçlar alt problemlere göre tartışılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş dağılımları incelendiğinde 101'inin (%67,3) 18-22 yaş aralığında 49'unun (%32,7) 23-27 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1). Kredi ve Yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin Spor etkinliklerine yönelimlerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırmadaki bulgular incelendiğinde yaş değişkeni açısından *Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeği* ve alt boyutları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Turan (2020) yılında Gençlik Spor İl Müdürlüğü Personellerinin Spor Etkinliklerine Yönelimlerini incelediği çalışmasında katılımcıların yaş değişkenine göre spor etkinliklerine yönelik tutum, alt boyut ve toplam puanlarının tümünde anlamlı bir farklılığa rastlamamıştır. Varol (2017) yılında Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerini ele aldığı çalışmasında fakülte öğrencilerinin yaş değişkenine göre spora yönelik tutumları puanlarına bakıldığında öğrencilerin yaşlarına göre spora yönelik tutumları arasında anlamlı farklılığın olmadığını tespit etmiştir. Öğrencilerin yaşlarının birbirine çok yakın olması nedeniyle herhangi bir farklılık gözlenmemiş olabileceği düşünülmektedir. Bu sonuçlar bulgularımızı destekler nitelikteyken, Gökdağ (2018) tarafından yapılan, Okul yöneticilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerinin araştırılması adlı çalışmada ise okul yöneticilerinin yaşlarına göre spora yönelik tutumlarına bakıldığında "Spora İlgi Duyma" alt boyutunda okul yöneticilerinin yaşlarına göre tutumları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Selucik

PROCEEINGS BOOK

ise, (2021) yılında yaptığı Üniversite Öğrencilerinin Uzak Doğu Sporlarına Yönelim Nedenleri İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi isimli araştırmasında, katılımcıların yaş değişkenine ilişkin spor etkinliklerine yönelim nedenlerine bağlı olarak katılımcılar arasındaki anlamlı farklılığa yalnızca "Sosyalleşme" alt boyutunda rastlamıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim düzeyleri incelendiğinde 124 katılımcının (%82,7) lisans düzeyinde, 26 katılımcının (%17,3) ön lisans düzeyinde olduğu görülmektedir (Tablo 1). Kredi ve yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin eğitim düzeyine göre spor etkinliklerine yönelimleri arasında farklılığın olup olmadığına bakıldığında ise "bilgi arama" alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanmışken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p<0,05$). Spor etkinliğine yönelim ölçeğinin bilgi arama alt boyutunda lisans düzeyi katılımcıların ön lisans düzeyi katılımcılara oranla daha fazla ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu durum ön lisans düzeyindeki katılımcıların spor etkinliklerine yönelim ölçeğinin bilgi arama alt boyutunda lisans düzeyindeki katılımcılar kadar bilgiye ihtiyaç duymadığını ve bu anlamda lisans düzeyi katılımcıları kadar bilgi aramadıkları şeklinde yorumlanabilir. Aynı şekilde Gürer (2021), Covid-19 pandemi sürecinde spor yapan bireylerin serbest zaman motivasyonlarının incelenmesi adlı çalışmasında serbest zaman motivasyon değerlerinin eğitim durumu değişkenine göre dağılımlarını incelediğinde motivasyonsuzluk alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulmuştur ve bu farkı yaratan etkenin lisans eğitimine sahip bireylerden kaynaklandığını tespit etmiştir. Bu bulgulara benzer olarak Karagüzel (2019) yılında yaptığı çalışmasında katılımcıların eğitim durumu değişkeni ile Kadınların Spor Etkinliklerine Katılımlarına İlişkin Tutum Ölçeği toplam puanları arasında bazı anlamlı farklılaşmaların olduğunu saptamıştır. Elde edilen bulgulardan farklı olarak, Bektaş (2021) tarafından yapılan Spor Etkinliklerinde Gönüllülük Motivasyonu adlı çalışmada gönüllülerin motivasyonları ile eğitim durumları arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Araştırma grubuna dâhil edilen öğrencilerin aile gelir durumuna göre spor etkinliklerine yönelimleri incelendiğinde 38'inin (%25,3) 3000-4000, 45'inin (%30,0) 4001-5000, 40' ının (%26,7) 5001-6000, 27' sinin (%18,0) 6001 ve üzeri gelir durumunda olduğu görülmüştür (Tablo 1). Kredi ve yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin aile gelir durumuna göre spor etkinliklerine yönelimleri arasında anlamlı farklılığın olup olmadığına bakmak amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmış ve tamamlayıcı istatistiklerden LSD testi uygulanmıştır. Buna göre aile gelir durumu değişkeni açısından ölçek ve alt boyutlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir. Uzuner ve Karagün (2014) yılında yaptıkları Rekreatif Amaçlı Spor Yapan Bireylerin Yalnızlık Düzeylerinin inceledikleri çalışmalarında gelir düzeyi ile yalnızlık duygusu puanları arasında anlamlı bir farklılığa rastlamamışlardır. Şimşek ve Karahüseyinoğlu'nun (2020) yılında yaptığı Üniversite Öğrencilerinin Spora Yönelik Tutumlarının İncelenmesi adlı çalışmalarında öğrencilerin aylık gelir düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma olmadığına aynı zamanda öğrencilerin genel olarak spora yönelik tutum puanlarının orta ve yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Turan (2020) Gençlik Spor İl Müdürlüğü Personellerinin Spor Etkinliklerine Yönelimlerini araştırdığı çalışmasında katılımcıların aylık gelir düzeyi değişkenine göre spor etkinliklerine yönelim

tutum alt boyut ve toplam puanlarının tümümde anlamlı bir farklılığa rastlamamıştır. Eruzun (2017) yapmış olduğu Kadınların Spor Etkinliklerine Katılımlarının Boş Zaman Tatmini ve Yaşam Kalitesine Etkilerinin Araştırılması adlı çalışmasında kadınların gelir düzeylerine göre boş zaman tatmin seviyeleri incelendiğinde, estetik tatmin alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu, diğer alt boyutlarda ise anlamlı bir farklılığın olmadığını saptamıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf değişkeni incelendiğinde 36'sının (%24,0) 1. sınıf, 36'sının (%24,0) 2. sınıf, 23'ünün (%15,3) 3. sınıf ve 55'inin (%36,7) 4. sınıf düzeyinde olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1.). Kredi ve Yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin Spor etkinliklerine yönelimlerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırmadaki bulgular incelendiğinde yurtlardaki kadın öğrencilerin sınıf değişkeni açısından spor etkinliklerine yönelimleri arasında anlamlı farklılığın olup olmadığına bakmak amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmış ve LSD testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda sınıf değişkeni açısından ölçek ve alt boyutlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. Diker (2021) yılında Üniversite Öğrencilerinin Spora Yönelik Tutumları ve Kadınların Spor Etkinliklerine Katılımlarına Dair Görüşlerini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında kadınların spor etkinliklerine katılımlarına ilişkin görüşleri ile sınıf değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit etmemiştir. Ciriş ve Başkonuş (2020); Öğretmen Adaylarının Spor Etkinliklerine Yönelimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesine yönelik yapmış olduğu çalışmasında öğretmen adaylarının spor etkinliklerine yönelimlerinde sınıf değişkeni açısından anlamlı bir farklılığa rastlamamıştır. Bu sonuçlar bulgularımızı destekler nitelikteyken, Kılıç (2019) tarafından gerçekleştirilen Spor Yöneticiliği Bölümü Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri İle Sportmenlik Yönelim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi adlı çalışmasında sınıf değişkeninin ana etkisi açısından sadece "sporda sorumluluklara bağlılık" alt boyut puanının anlamlı olarak farklılaştığını tespit etmiştir. Varol'un (2017) yılında Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerini incelediği çalışmasında araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyleri ile kadınların spor etkinliklerine katılımlarına ilişkin görüşlerini belirleme ifadeleri arasında anlamlı farklılık bulmuştur.

Araştırma grubuna dâhil edilen öğrencilerin çalışma durumu değişkeni incelendiğinde 11'inin (%7,3) çalıştığı 139'unun (%92,7) çalışmadığı tespit edilmiştir (Tablo 1.). Kredi ve yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin Spor etkinliklerine yönelimlerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırmadaki bulgular incelendiğinde yurtlardaki kadın öğrencilerin çalışma durumu değişkeni değişkeni açısından spor etkinliklerine yönelimleri arasında anlamlı farklılığın olup olmadığına bakmak amacıyla T-Testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda çalışma durumu değişkeni açısından ölçek ve alt boyutlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. Çürükoğlu (2020), yaptığı E-Spor Etkinliklerinde Sponsor-Etkinlik Uyumu, Sponsora Yönelik Tutum ve Sponsorun Marka İmajının İncelenmesi isimli çalışmasında sponsora yönelik tutum, etkinlik-sponsor uyumu ve sponsorun marka imajı puanlarının, çalışma durumu değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Bu sonuçlar bulgularımızı destekler nitelikteyken, Uslu'nun (2020) yaptığı, Uluslararası Spor Etkinliklerinin Ev Sahibi Kentler Üzerindeki Etkilerinin incelendiği çalışmasında çalışma durumu değişkeni açısından, çalışan bireyler ile çalışmayan bireyler arasındaki ilişkide anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır.

Sonuç

PROCEEINGS BOOK

Sonuç olarak araştırmada yer alan ve kredi yurtlar kurumunda kalan kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelim tutumlarının yaş değişkeni açısından herhangi bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca lisans eğitimi alan kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelimlerinin ön lisans eğitimi alan kız öğrencilere göre daha yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Lisans eğitimi almakta olan kadın öğrencilerin sportif etkinliklere yönelik bilgilere ulaşma isteğinde oldukları görülmüştür.

Öneriler

- Kadın öğrencilerin spor etkinliklerine yönelimlerini artırmak için sosyal ortamların oluşturulması ve sportif faaliyetler yoluyla öğrenciler desteklenebilir.
- Yapılacak çalışmalarla farkındalık uyandırılarak yurtta barınan kadın öğrencilerin spor etkinliklerine katılımlarını sağlayacak politikalar üretilmesine katkı sağlanabilir.
- Kadın öğrencilerin yurt ortamı dışında spor yapabileceği alanların daha rahat ulaşılabilir olması ve bu alanların sayısının artırılarak kadınlara pozitif ayrımcılık tanınabilir.

KAYNAKÇA

1. Zorba, E. Vücut yapısı: Ölçüm yöntemleri ve şişmanlıkla başa çıkma. Morpa Kültür Yayınları. (2006).

2. Zmijewski CF, Howard MO. Exercise Dependence and Attitudes Toward Eating Among Young Adults. Eating Behaviors, (2000). 4(2): 181-195.

3. Blumenthal JA, O'Toole LC, Chang JL. Is Running an Anlouge of Anorexia Nervosa An Emprical Study of Obligatory Running and Anorexia Nervosa. Journal of The American Medical Association, (1984). 252 (4), 520-523.

4. Morris M, Steinberg H, Sykes EA, Salmon P. Effects of Temporary With draw al From Regular Running. Journal of Psychosomatic Research, (1990), 34 (5), 493- 500.

5. Solmaz, B. ve Aydın, B. O. Popüler kültür ve spor merkezlerine yönelik bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2012, 1(4),6782.

6. Rofner, A. Critical Success Factors Of International Sport Events From The Perspective Of Project Management, *Umea University School Of Business*,İsveç. (2009).

7. UNITED NATIONS. Women 2000 and Beyond. United Nations, 2007.

8. Grusec JE, Hastings PD. Handbook of socialization: Theory and research. New York: Guilford Publications; 2014.

9. Pons F, Laroche M, Nyeck S, Perreault S. Role of Sporting Events as Ethnoculture's Emblems: Impact of Acculturation and Ethnic Identity on Consumers' Orientation Toward Sporting Events. Sport Marketing Quarterly, 2001; 10(4): 231-240.

10. Harman S, Çakıcı AC, Atalay A. İstanbul'a Gelen Sırt çantalı turistlerin seyahat motivasyonları üzerine bir araştırma. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2013; 25: 267-300.

11. Çevik, H., Şimşek, K. Y., Mercanoğlu, A. O., & Bayram, A. Spor Etkinliklerine Yönelim Ölçeğinin Türkçe Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 2019, *10*(2), 149-163.

12. Turan, M. Giresun Gençlik Spor İl Müdürlüğü Personellerinin Spor Etkinliklerine Yönelim Tutumlarının İncelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2020, *23*(1), 29-41.

13. Varol, R. *Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerinin incelenmesi (Bartın Üniversitesi örneği)* (Master's thesis, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü), 2017.

14. Gökdağ, M. *Okul yöneticilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerinin araştırılması (Bartın örneği)* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü), 2018.

15. Selucik, A. *Üniversite öğrencilerinin uzak doğu sporlarına yönelim nedenleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

16. GÜRER, B. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Spor Yapan Bireylerin Serbest Zaman Motivasyonlarının İncelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2021, *6*(1), 24-35.

17. Karagüzel, D. Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı Spor Yönetim Bilimleri Programı, 2019

18. Bektaş, S. *Spor etkinliklerinde gönüllülük motivasyonu* (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2021

19. Uzuner, M. E., & Karagün, E. Rekreatif amaçlı spor yapan bireylerin yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, (27), 107-120.

20. Şimşek, A., & Karahüseyinoğlu, M. F. Üniversite Öğrencilerinin Spora Yönelik Tutumlarının İncelenmesi: Fırat Üniversitesi Örneği. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 2020, *11*(1), 46-54.

21. Eruzun, C. *Kadınların spor etkinliklerine katılmalarının boş zaman tatmini ve yaşam kalitesine etkilerinin araştırılması: B-fit spor merkezleri üyeleri örneği* (Master's thesis, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü), 2017.

22. Diker, S. *Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerinin incelenmesi (Balıkesir Üniversitesi örneği)* (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü), 2021

23. Ciriş, V., & Başkonuş, T. Öğretmen Adaylarının Spor Etkinliklerine Yönelimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2020, *4*(2), 141-155.

24. Kiliç, S. *Spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin kişilik özellikleri ile sportmenlik yönelim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü), 2019.

25. Çürükoğlu, R. E-Spor Etkinliklerinde Sponsor-Etkinlik Uyumu, Sponsora Yönelik Tutum Ve Sponsorun Marka İmajının İncelenmesi: Intel E-Spor Sponsorluğu Örneği (Bahçeşehir Üniversitesi Pazarlama İletişimi ve Halkla İlişkiler Yüksek Lisans Programı. Eylül 2020, 59 sayfa)

26. Uslu, H. *Uluslararası spor etkinliklerinin ev sahibi kentler üzerine etkileri: Samsun 23. Deaflympics örneği*, 2020.

Spor teşkilatlanmasında özerklik konusu sürekli gündemde olmuştur. Sporun gidişatını etkileyen önemli bir yapı ve teşkilat sisteminin önemli parçası olan federasyonların özerk yapılara kavuşması, karar mekanizmaları, yönetsel ve ekonomik yapıları itibarı ile önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'de sporun yönetsel yapısı ve bu yapı içinde spor federasyonlarının konumu yakın tarihsel gelişim süreci içinde verilerek bugünü incelemeye çalışılmıştır. Çalışmamızda belge tarama modelidir kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor Federasyonları, Özerklik, Spor Yönetimi.

GİRİŞ

Spor faaliyetleri, sağlıklı nesiller yetiştirme, toplumun refah düzeyini artırma ve sporun ekonomik getirilerinden faydalanma amaçlarına hizmet etmesi nedeniyle her ülke için büyük bir önem taşımaktadır (Turkay ve Aydın, 2017). Bir ülkede spor faaliyetlerinin çoğaltılması, katılımın arttırılması ve sporun topluma yaygınlaştırılması, o ülkede sporun ne kadar başarılı örgütlendiğine ve yönetildiğine bağlıdır. Türkiye Cumhuriyeti, Anayasası'nın (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982) 59. Maddesinde yer alan "Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyu korur." ifadesini uygulamak için, spor yönetim kurumlarına belirli görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu görev ve sorumlulukların önemli bir bölümü de spor federasyonları üzerine tanımlanmıştır (Erdoğdu, 2021). Spor federasyonları; sporun ülke geneline yayılıp gelişimini sağlamakla görevli, ilgili branşa ait faaliyetleri yürüten, yarışmaların düzenlenmesinden sorumlu, yabancı ülkelerdeki sportif gelişmeleri takip edip bu bilgilerle ülke içindeki sporun gelişimine katkıda bulunan, olası anlaşmazlıkları çözen, ülke çapında bu amaçları gerçekleştirmek için teşkilatlanmış bir yapıdır (Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Spor Federasyonlarının Teşkilatı Çalışma, Görev, Yetki ve Sorumluluk Yönetmeliği, 1993). Spor federasyonları uluslararası örgütlenmelerde temsil rolü bulunan, önemli görev ve sorumluluklarla ulusal düzeyde ilgili spor branşının en üst düzeydeki temsilcileri ve yönetim organlarıdır (İmamoğlu, 2011).

Ülkemizde 1922 yılında başlayan cumhuriyet sonrası spor teşkilat yapılanmalarından itibaren oluşturulmaya çalışılan özerk yönetim yapısı bulunduğumuz dönemde devlet kontrolünde olsa da federasyonlar bağlamında özerk yapılara erişmişlerdir. Futbol Federasyonu'nun özerkleşmesinden yıllar sonra diğer spor federasyonlarının da özerkleşebilmesi için GSGM' nin Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki 3289 Sayılı Kanun'da 04.03.2004 tarih, 5105 sayılı Kanun ile önemli değişiklikler yapılmıştır. Federasyonların talepleri doğrultusunda Merkez Danışma Kurulu'nun uygun görüşünün alınması sonrasında, Genel Müdürlüğün bağlı olduğu Bakanın teklifi ve Başbakanın onayı ile federasyonlara idari ve mali özerklik verilmesi ve kuruluş kararının Resmi Gazetede yayımlanarak tüzel kişilik kazanma hakkı verilmesi sağlanmıştır (Çolak,2023). Bu bağlamda statüye göre birçok federasyon zaman içinde özerk bir yapıya dönüşmüştür. Ancak mali anlamda devlete bağlı oldukları için yarı özerk durumundadırlar (Türkiye Futbol Federasyonu hariç).

PROCEEINGS BOOK

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modelinde yapılmıştır. Betimsel tarama, geniş gruplar üzerinde yürütülen, gruptaki bireylerin bir olgu ve olayla ilgili görüşlerinin, tutumlarının alındığı, olgu ve olayların betimlenmeye çalışıldığı araştırmalardır (Karakaya, 2012:59). Bu araştırmada verilerin toplanmasında belgesel tarama tekniği kullanılmıştır.

BULGULAR

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Spor Federasyonlarının Teşkilatı Çalışma, Görev, Yetki ve Sorumluluk Yönetmeliğine Göre;

Federasyonlar merkez danışma kurulu kararı ile belirlenir. Bir veya daha fazla spor dalı, idari ve teknik bakımdan bir federasyona bağlanabilir. Federasyon başkanı kurulların düzenli ve koordineli çalışmasını sağlamak, yurtdışı ve yurtiçinde kendi spor dalını temsil etmek, gerektiğinde bu yetkisini As Başkan veya Genel Sekretere devretmek ile yükümlüdür.

Federasyonlar yönetim, sağlık, eğitim, teknik, hukuk ve merkez hakem olmak üzere beş danışma kurulundan oluşur. Federasyon yönetim kurulu, federasyon başkanının çağrısı üzerine yılda en az 4 kez toplanır. Toplantı gündemi yazılı olarak en az 5 gün önceden genel sekreter tarafından üyelere duyurulur. Toplantı olağan, olağanüstü ve mali genel kurul toplantılarından oluşur.

Türkiye'de spor federasyonlarının 2020 Tokyo Olimpiyat Oyunları kabul gören branşlar itibarı ile olimpik olan (33 yaz, 5 kış sporları olmak üzere toplam 38) ve olimpik olmayan (27) spor federasyonları olarak sıralamak gerekirse toplamda 65 spor federasyonu bulunmaktadır. Mevcut 65 federasyonun 55 tanesi özerk statüde, 10 tanesi ise bakanlığa bağlı statüde faaliyet göstermektedir. (TMOK, 2021). "Türkiye Futbol Federasyonu" kendine ait kanunla kurulmuş, mali ve idari olarak devletten bağımsız, tam özerk yapıya sahip tek federasyondur.

Olimpik Spor Federasyonları

Tablo1.Kış Sporları (TMOK,2021)

Federasyon	Kuruluş Tarihi
Türkiye Buz Hokeyi Federasyonu	1991
Türkiye Buz Pateni Federasyonu	1991
Türkiye Curling Federasyonu	2015
Türkiye Kayak Federasyonu	1939
Türkiye Kızak Federasyonu	2008

Tablo2. Yaz Sporları (TMOK,2021)

Federasyon	Kuruluş Tarihi
Türkiye Atıcılık ve Avcılık Federasyonu	1923
Türkiye Atletizm Federasyonu	1922
Türkiye Badminton Federasyonu	1991
Türkiye Basketbol Federasyonu	1958
Türkiye Binicilik Federasyonu	1923
Türkiye Bisiklet Federasyonu	1923
Türkiye Boks Federasyonu	1942
Türkiye Cimnastik Federasyonu	1957
Türkiye Dağcılık Federasyonu	1966
Türkiye Eskrim Federasyonu	1923
Türkiye Futbol Federasyonu	1923
Türkiye Gelişmekte Olan Spor Branşları Federasyonu	2007
Türkiye Golf Federasyonu	1996
Türkiye Güreş Federasyonu	1923
Türkiye Halter Federasyonu	1956
Türkiye Hentbol Federasyonu	1976
Türkiye Hokey Federasyonu	2002
Türkiye Judo Federasyonu	1962
Türkiye Kano Federasyonu	2002
Türkiye Karate Federasyonu	1981
Türkiye Kaykay Federasyonu	2017
Türkiye Kürek Federasyonu	1957
Türkiye Masa Tenisi Federasyonu	1966
Türkiye Modern Pentatlon Federasyonu	2001
Türkiye Okçuluk Federasyonu	1961
Türkiye Ragbi Federasyonu	2001
Türkiye Sutopu Federasyonu	1923
Türkiye Taekwondo Federasyonu	1968
Türkiye Tenis Federasyonu	1953
Türkiye Triatlon Federasyonu	2001
Türkiye Voleybol Federasyonu	1958
Türkiye Yelken Federasyonu	1957
Türkiye Yüzme Federasyonu	1957

Tablo3. Paris 2024 Olimpiyat Oyunları Programında Yer Alan Sporlar Ve Federasyonları (TMOK,2021)

Break Dans (Türkiye Dans Sporları Federasyonu)

PROCEEINGS BOOK

Kaykay (Türkiye Kaykay Federasyonu)
Spor Tırmanış (Türkiye Dağcılık Federasyonu)
Dalga Sörfü (Türkiye Gelişmekte Olan Spor Branşları Federasyonu

Tablo4. Olimpik Olmayan Spor Federasyonları (TMOK,2021)

Federasyon	Kuruluş Tarihi
Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu	1990
Türkiye Bilardo Federasyonu	1993
Türkiye Bocce Bowling Dart Federasyonu	2005
Türkiye Briç Federasyonu	1997
Türkiye Dans Sporları Federasyonu	2006
Türkiye E-Spor Federasyonu	2001
Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu	1996
Türkiye Geleneksel Türk Okçuluk Federasyonu	2019
Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu	2000
Türkiye Halk Oyunları Federasyonu	2001
Türkiye Hava Sporları Federasyonu	2008
Türkiye Herkes için Spor Federasyonu	1990
Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu	2000
Türkiye İzcilik Federasyonu	1992
Türkiye Kick Boks Federasyonu	1994
Türkiye Motosiklet Federasyonu	2003
Türkiye Muay Thai Federasyonu	2006
Türkiye Okul Sporları Federasyonu	2005
Türkiye Oryantiring Federasyonu	2006
Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu	1991
Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu	2000
Türkiye Rafting Federasyonu	2018
Türkiye Satranç Federasyonu	1991
Türkiye Sualtı Sporları Federasyonu	2006
Türkiye Üniversite Sporları Federasyonu	1996
Türkiye Vücut Geliştirme, Fitness ve Bilek Güreşi Federasyonu	1991
Türkiye Wushu Kung Fu Federasyonu	2006

Tablo5. 31/12/2022 Tarihi İtibariyle İllere Göre Kulüp Sayıları (Gençlik ve Spor Bakanlığı)

LOKASYON-İL	TOPLAM KULÜP SAYISI
Genel Toplam	20762
ADANA	557
ADIYAMAN	151
AFYONKARAHİSAR	197
AĞRI	64
AKSARAY	75
AMASYA	114
ANKARA	1466
ANTALYA	547
ARDAHAN	42
ARTVİN	94
AYDIN	331
BALIKESİR	322
BARTIN	67
BATMAN	92
BAYBURT	42
BİLECİK	73
BİNGÖL	80
BİTLİS	75
BOLU	94
BURDUR	84
BURSA	802
ÇANAKKALE	198
ÇANKIRI	58
ÇORUM	132
DENİZLİ	271
DİYARBAKIR	217
DÜZCE	189
EDİRNE	183
ELAZIĞ	148
ERZİNCAN	83
ERZURUM	243
ESKİŞEHİR	256
GAZİANTEP	1051
GİRESUN	127
GÜMÜŞHANE	30
HAKKARİ	66
HATAY	302

IĞDIR	101
ISPARTA	141
İSTANBUL	2630
İZMİR	1136
KAHRAMANMARAŞ	211
KARABÜK	103
KARAMAN	149
KARS	92
KASTAMONU	146
KAYSERİ	352
KIRIKKALE	203
KIRKLARELİ	133
KIRŞEHİR	78
KİLİS	62
KOCAELİ	506
KONYA	333
KÜTAHYA	214
MALATYA	274
MANİSA	400
MARDİN	130
MERSİN	476
MUĞLA	339
MUŞ	116
NEVŞEHİR	75
NİĞDE	93
ORDU	234
OSMANİYE	140
RİZE	183
SAKARYA	366
SAMSUN	380
SİİRT	52
SİNOP	92
SİVAS	159
ŞANLIURFA	212
ŞIRNAK	72
TEKİRDAĞ	248
TOKAT	114
TRABZON	310
TUNCELİ	23
UŞAK	182
VAN	146

YALOVA	170
YOZGAT	96
ZONGULDAK	167

Sporun kitle iletişim araçları ile dünyanın her yerinden takip edilebiliyor olması günümüzde spora duyulan sempatiyi arttırmaktadır. Spor insanların hem sağlıklı bir yaşam sürdürmesi hem ulusal ve uluslararası düzeyde tanınırlığa ulaşması için önemlidir. Özelikle olimpiyatlarda başarılı olan spor dalları toplumun daha çok dikkatini çekmekte ve o branşa yönelimi arttırmaktadır. Başarılı sporcuların yetişebilmesi için kulüplere ihtiyaç duyulmakta dolayısıyla kulüp sayılarında artış gözlenmektedir.

Tablo6. 2022 Yılı Uluslar Arası Faaliyetlerde Kazanılan Madalya Sayısı (Gençlik Ve Spor Bakanlığı)

OLİMPİYAT(KIŞ)			PARALİMPİK(KIŞ)			DÜNYA ŞAMPİYONASI			AVRUPA ŞAMPİYONASI		
ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ
0	0	0	0	0	0	169	162	220	322	324	302

BALKAN ŞAMPİYONASI			GYMNASİADE			UNİVERSİADE			DEAFYLİMPİCS		
ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ
159	153	132	25	25	42	0	0	0	8	19	17

İSLAMİ DAYANIŞMA OYUNLARI			AKDENİZ OYUNLARI			EYOF			ULUSLAR ARASI TURNUVA		
ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ
148	110	92	45	26	37	5	9	1	1303	1314	1323

TOPLAM			GENEL TOPLAM
ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	
2184	2142	2166	6492

PROCEEINGS BOOK

Günümüzde spor alanında elde ettiğimiz ulusal ve uluslararası düzeydeki başarılar spor federasyonlarının devlet tarafından desteklenmeye başlaması ile hedefine ulaşmıştır. Federasyonların ihtiyaçlarını karşılanması, spor tesislerinin sağlanması, başarılı sporcunun korunması gibi spora yönelik yapılan tüm faaliyetler başarılı sporcu yetiştirmede doğrudan etkili olmuştur.

31.12.2022 tarihi itibari ile toplam Sporcu Sayısı: 13.312.842 'dir. Faal Lisans Sayısı: 6.260.937 'dir (Gençlik ve Spor Bakanlığı)

SONUÇ

Spor federasyonlarının kurulması ile branşların her biri kendi içerisinde daha verimli bir hal almıştır. Çünkü insanlar doğrudan yapmak istediği branşın federasyonu tarafından desteklenip, geliştirilmektedir. Ülke sporuna yön veren spor federasyonlarının özerk yapılara dönüşmesi ile daha önce elde edilmemiş başarıların kazanıldığı görülmektedir. Birçok farklı branşta özerkleşme ile bağımsızlaşan federasyonlar ulusal ve uluslararası faaliyetlerini hızlandırmış ve bunun neticesinde hedeflenen sporun yaygınlaştırılması, ülke kalkınması ve tanıtımına hizmet etmesi anlamında katkılar sağlamıştır. Futbol, jimnastik, yüzme, voleybol, okçuluk, boks ve benzeri bir çok federasyon uluslararası başarılar elde etmenin yanı sıra faaliyet alanlarında sporun toplumda yaygınlaşmasında önemli başarılar elde etmişlerdir.

KAYNAKÇA

https://www.gsb.gov.tr/ (Erişim Tarihi : 06.12.2023).

https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/ (Erişim Tarihi : 08.12.2023).

Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*.

Çolak, M., & DOĞAN, P. K. (2023). *Spor Federasyonlarının Mali Yapısının Olimpik Federasyonlar Özelinde İncelenmesi ve Gelir Gider Tabloları Üzerinden Değerlendirilmesi* (Doctoral dissertation, Yalova University).

Erdoğdu, G. (2021). The Concept of Autonomy in Sports Management in Turkey: Sports Federations. International Journal of Physical Education Sport and Technologies 2(1), 39-51.

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Spor Federasyonlarının Teşkilatı Çalışma, Görev, Yetki ve Sorumluluk Yönetmeliği, (1993). *Resmî Gazete Sayısı: 21766*

İmamoğlu, A. F. (2011). TÜRKİYE'DE SPORUN YÖNETSEL YAPISI İÇİNDE SPOR FEDERASYONLARI. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *16*(2), 3-10.

Karakaya, İ. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıöğen (Edt). *Bilimsel araştırma*.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982). Resmi Gazete (Sayı:17863) (Erişim Tarihi : 06.12.2023).

Turkay, H., & Aydın, A. D. (2017). Bir inceleme: Tarihsel süreç içerisinde Türk spor örgütlenmesi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, *16*, 179-189.

SOZBILIR, M., KUTU, H., & YASAR, M. D. (2012). 14. SCIENCE EDUCATION RESEARCH IN TURKEY: A CONTENT ANALYSIS OF SELECTED FEATURES OF

PUBLISHED PAPERS. *Science Education Research and Practice in Europe: Retrospective and Prospective*, *5*, 341.

OLİMPİYAT OYUNLARINDAKİ SERBEST STİL YÜZME PERFORMANSLARININ YILLARA GÖRE ANALİZİ

İsmet Safa KAPLAN[448]

Sinop Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antrenörlük Eğitimi Ana Bilim Dalı,
sefak13@gmail.com - 0009-0007-1642-2143

Doç. Dr. Mehmet İMAMOĞLU

Sinop Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü
mehmet.imamoglu@outlook.com - 0000-0001-9820-106X

ÖZET

Bu çalışmanın amacı olimpiyat oyunlarındaki serbest stil yüzme performanslarının yıllara göre analiz edilmesidir. Çalışmada kullanılan veriler kaggle.com internet sitesindeki "Olimpik Yüzme Tarihi (1912- 2020)" başlıklı veri setinden elde edilmiştir. Veri seti 1912'den 2020'ye kadar tüm olimpiyat yüzme yarışlarının sonuçlarını içermektedir. Bu araştırmada erkek ve kadın en iyi 50 m, 100 m, 200 m ve 400 m serbest stil yüzme dereceleri değerlendirmeye alınmıştır. Erkek ve kadın sporcuların bütün mesafelerdeki dereceleri yarışmaların düzenlenmeye başladığı yıldan itibaren Tokyo 2020'ye doğru olumlu yönde gelişme göstermiştir. 50 m serbest stil dereceleri erkeklerde 22,14'ten 21,07'ye, kadınlarda 25,49'dan 23,81'e, 100 m serbest stil dereceleri erkeklerde 01:03,40'tan 47,02'ye, kadınlarda 01:22,20'den 51,96'ya, 200 m serbest stil dereceleri erkeklerde 01:55,20'den 01:44,22'ye, kadınlarda 02:10,50'den 01:53,50'ya ve 400 m serbest stil dereceleri erkeklerde 05:24,40'tan 03:43,36'ya, kadınlarda 06:02,20'den 03:56,69'a gerilemiştir. Yüzme performansını etkileyen antrenman, ekipman ve benzeri birçok faktörde teknolojiye bağlı yaşanan gelişmelerin yüzücülerin daha iyi sonuçlar almasına yardımcı olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Serbest stil, yüzme performansı, olimpiyat oyunları.

ANALYSIS OF FREESTYLE SWIMMING PERFORMANCES IN THE OLYMPIC GAMES BY YEARS

ABSTRACT

This study aims to analyze the freestyle swimming performances in the Olympic Games according to years. The data used in the study were obtained from the dataset titled "Olympic Swimming History (1912- 2020)" on the kaggle.com website. The dataset includes the results of all Olympic swimming competitions from 1912 to 2020. This study evaluated men's and women's best 50 m, 100 m, 200 m and 400 m freestyle swimming results. The performances of male and female athletes in all distances have improved positively from the year the competitions started to be organized until Tokyo 2020. The 50 m freestyle performances for men improved from 22.14 to 21.07 and for women from 25.49 to 23.81; the 100 m freestyle

[448] Sorumlu yazar.

PROCEEINGS BOOK

performances for men improved from 01:03.40 to 47.02 and for women from 01:22.20 to 51.96; the 200 m freestyle performances for men improved from 01: 55.20 to 01:44.22 for men, 02:10.50 to 01:53.50 for women, and 400 m freestyle from 05:24.40 to 03:43.36 for men and 06:02.20 to 03:56.69 for women. It is thought that technological developments in training, equipment, and many other factors affecting swimming performance have helped swimmers achieve better results.

Keywords: Freestyle, swimming performance, olympic games.

GİRİŞ

Yüzme yarışları, izleyicileri etkileyen ve sporseverlerin büyük ilgisini çeken olaylardan biridir. Olimpiyat Oyunları sporcuların en üst düzeyde rekabet edebilmesi için bir fırsattır. Sporcular hedef olarak kendilerine olimpiyat oyunlarını belirler ve ilgili oldukları branşta altın madalya için mücadele ederler. Yüzme yarışmaları bunun en güzel örneklerinden biridir. Yüzücüler ülkelerini temsil ederek başarı ve madalya için yarışırlar. Yüzme sporu modern olimpiyatlar açısından Atina 1896'da yer alan branşlardandır. Yüzme branşıyla ilgili olimpiyatlarda günümüze kadar birçok değişiklik yaşanmıştır. Bu değişimlerin yüzme yarışlarındaki mesafelere ve olimpiyatlardaki düzenlenme yıllarına yönelik olduğu söylenebilir. Yüzme yarışları dört stilden oluşur: serbest stil, sırtüstü, kurbağalama ve kelebek.

Yüzme egzersizinin uygulanması, vücut yağ yüzdesinde azalma sağladığı, solunum fonksiyonlarından zorlu ekspirasyon hacmini, maksimum istemli ventilasyonu, vital kapasite ve zorlu vital kapasiteyi artırdığı, aynı zamanda dolaşım sistemi parametrelerinden istirahat kalp atım hızını düşürdüğü ve diyastolik kan basıncını dengelediği gözlemlenmiştir (Gökhan, Kürkçü, Devecioğlu ve Aysan, 2011). Serbest stil yüzme eğitimi öncesi ve sonrasında yapılan karşılaştırmada, kaygı düzeyleri arasında ön-son test değerleri arasında anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmiştir, bu bulgular sportif bir becerinin öğrenim sürecinde kaygı seviyesinin etkilendiğini göstermektedir (Sönmez, Becer, Gülen ve Madak, 2020).

Bu çalışmada olimpiyat oyunlarındaki erkek ve kadın en iyi 50 m, 100 m, 200 m ve 400 m serbest stil yüzme dereceleri değerlendirmeye alınarak serbest stil yüzme performanslarının yıllara göre analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Elde edilen veriler, serbest stil yüzme performanslarının yıllara göre nasıl değiştiğini ortaya koymaktadır. Farklı mesafelere ve cinsiyete göre serbest stil yüzme dalındaki değişimi daha iyi anlamamıza katkı sağlamaktadır.

YÖNTEM

Çalışmada kullanılan veriler kaggle.com internet sitesindeki "Olimpik Yüzme Tarihi (1912-2020)" başlıklı veri setinden elde edilmiştir. Veri seti 1912'den 2020'ye kadar tüm olimpiyat yüzme yarışlarının sonuçlarını içermektedir. Bu araştırmada erkek ve kadın en iyi 50 m, 100 m, 200 m ve 400 m serbest stil yüzme dereceleri değerlendirmeye alınmıştır. Veriler SPSS yazılımı kullanılarak erkek ve kadın derecelerinin yıllar bazında grafiklere aktarılmasıyla analiz edilmiştir. Grafikler, veri kümelerindeki kalıpları ve eğilimleri hızlı bir şekilde belirlemeye yardımcı olur, verilerin görselleştirilmesi karmaşıklığı azaltır ve anlaşılmasını kolaylaştırır.

BULGULAR

Erkek ve kadın yüzücülerin 50 m. serbest stil olimpiyat dereceleri Görsel 1'de yer almaktadır.

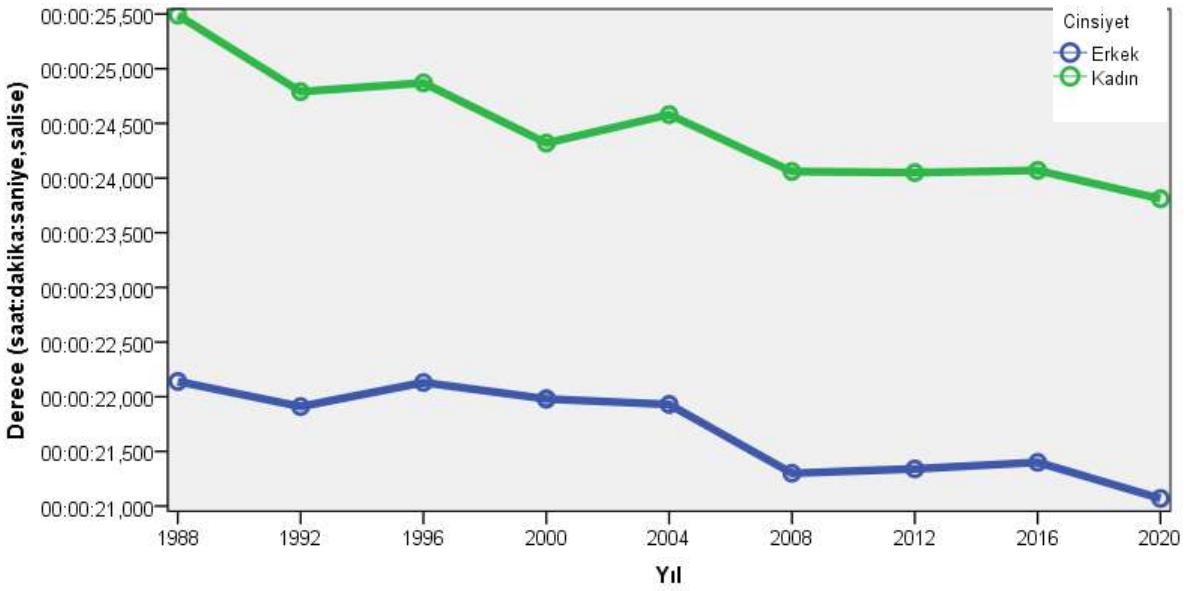

Görsel 1. Erkek ve kadın 50 m. serbest stil olimpiyat dereceleri

Olimpiyat oyunlarında 50 m serbest stil yüzme en iyi dereceleri SEOUL 1988'de erkeklerde (0:00:22,14) ve kadınlarda (0:00:25,49) gerçekleşirken, TOKYO 2020'de erkeklerde (0:00:21,07) ve kadınlarda (0:00:23,81) olduğu görülmektedir.

Erkek ve kadın yüzücülerin 100 m serbest stil olimpiyat dereceleri Görsel 2'de yer almaktadır.

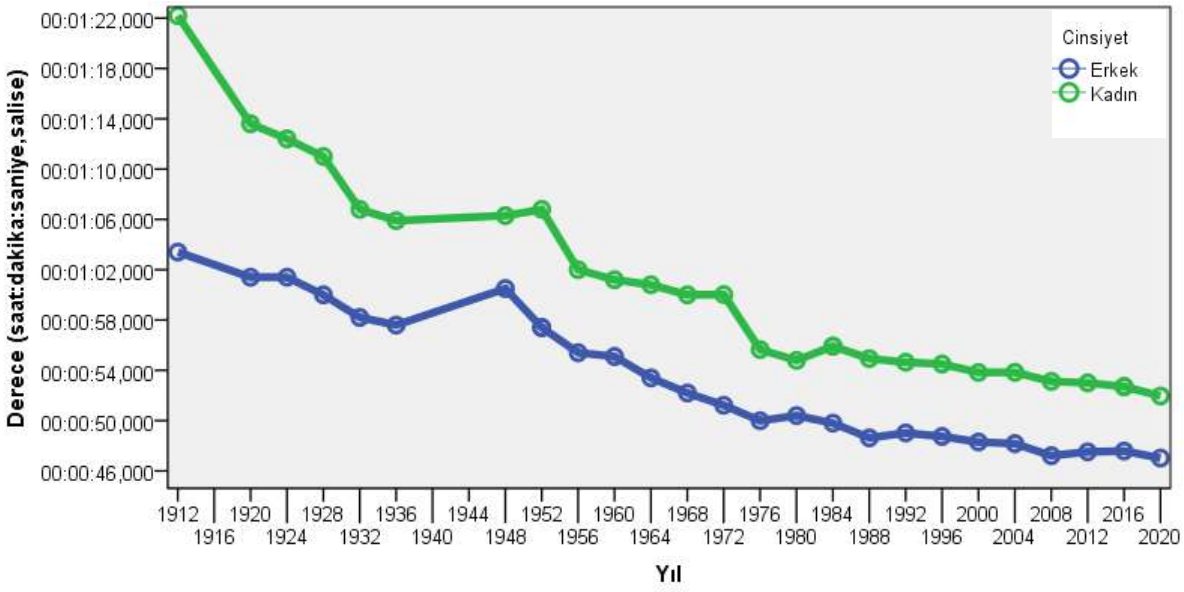

Görsel 2. Erkek ve kadın 100 m serbest stil olimpiyat dereceleri

PROCEEINGS BOOK

Olimpiyat oyunlarında 100 m serbest stil yüzme en iyi dereceleri STOCKHOLM 1912'de erkeklerde (0:01:03,40) ve kadınlarda (0:01:22,20) gerçekleşirken, TOKYO 2020'de erkeklerde (0:00:47,02) ve kadınlarda (0:00:51,96) olduğu görülmektedir.

Erkek ve kadın yüzücülerin 200 m serbest stil olimpiyat dereceleri Görsel 3'te yer almaktadır.

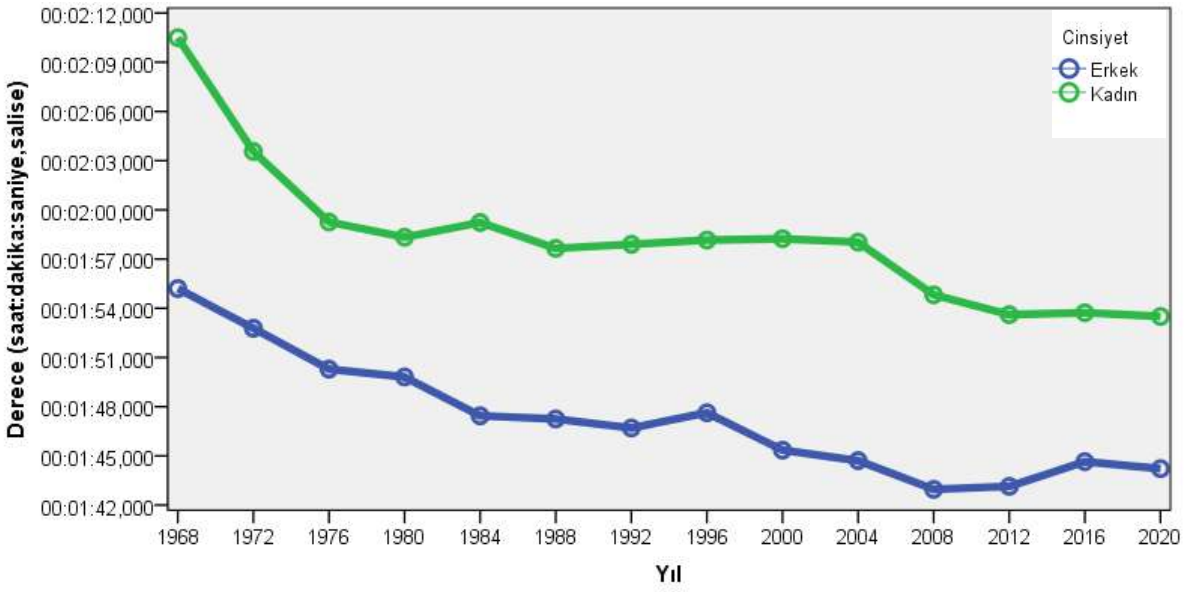

Görsel 3. Erkek ve kadın 200 m serbest stil olimpiyat dereceleri

Olimpiyat oyunlarında 200 m serbest stil yüzme en iyi dereceleri MEXICO CITY 1968'de erkeklerde 0:01:55,20) ve kadınlarda (0:02:10,50) gerçekleşirken, TOKYO 2020'de erkeklerde (0:01:44,22) ve kadınlarda (0:01:53,50) olduğu görülmektedir.

Erkek ve kadın yüzücülerin 400 m serbest stil olimpiyat dereceleri Görsel 4'te yer almaktadır.

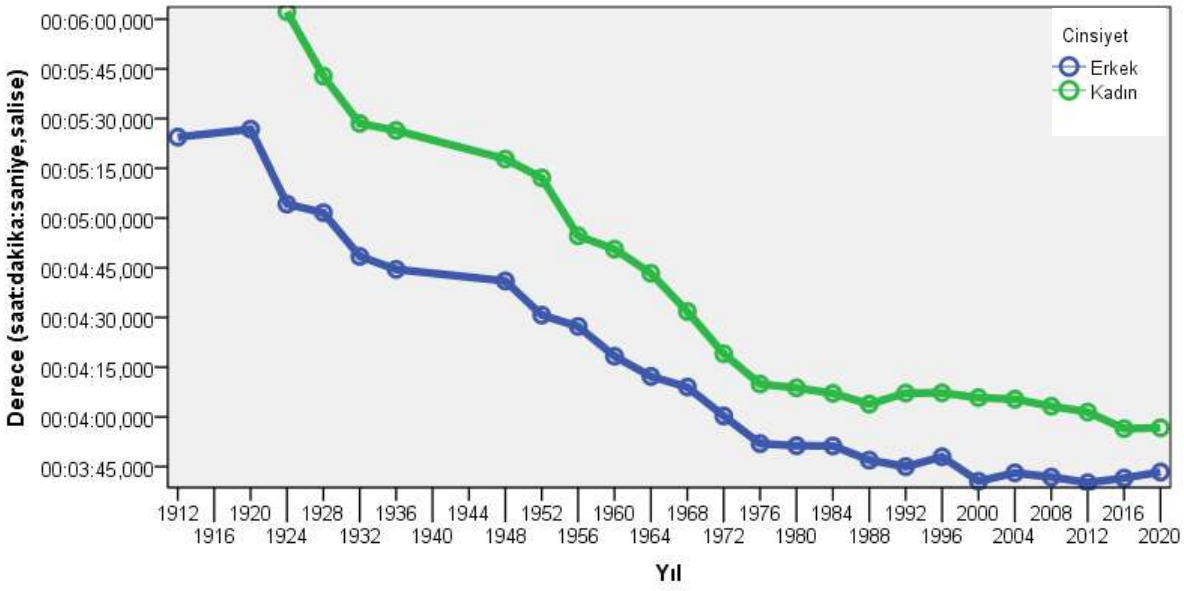

Görsel 4. Erkek ve kadın 400 m serbest stil olimpiyat dereceleri

Olimpiyat oyunlarında 400 m serbest stil yüzme en iyi dereceleri STOCKHOLM 1912'de erkeklerde (0:05:24,40), PARIS 1924'te kadınlarda (0:06:02,20) gerçekleşirken, TOKYO 2020'de erkeklerde (0:03:43,36) ve kadınlarda (0:03:56,69) olduğu görülmektedir.

Erkek ve kadın yüzücülerin 50, 100, 200 ve 400 m serbest stil olimpiyat dereceleri Çizelge 1'de yer almaktadır.

Çizelge 1. Erkek ve kadın 50, 100, 200 ve 400 m serbest stil olimpiyat dereceleri

Yıl	50 m		100 m		200 m		400 m	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1912	.	.	01:03,40	01:22,20	.	.	05:24,40	.
1920	.	.	01:01,40	01:13,60	.	.	05:26.80	.
1924	.	.	01:01,40	01:12,40	.	.	05:04,20	06:02,20
1928	.	.	01:00,00	01:11,00	.	.	05:01,60	05:42,80
1932	.	.	00:58,20	01:06,80	.	.	04:48,40	05:28,50
1936	.	.	00:57,60	01:05,90	.	.	04:44,50	05:26,40
1948	.	.	01:00,50	01:06,30	.	.	04:41,00	05:17,80
1952	.	.	00:57,40	01:06,80	.	.	04:30,70	05:12,10
1956	.	.	00:55,40	01:02,00	.	.	04:27,30	04:54,60
1960	.	.	00:55,10	01:01,20	.	.	04:18,30	04:50,60
1964	.	.	00:53,40	00:59,50	.	.	04:12,20	04:43,30
1968	.	.	00:52,20	01:00,00	01:55,20	02:10,50	04:09,00	04:31,80
1972	.	.	00:51,22	01:00,02	01:52,78	02:03,56	04:00,27	04:19,04
1976	.	.	00:49,99	00:55,65	01:50,29	01:59,26	03:51,93	04:09,89
1980	.	.	00:50,40	00:54,79	01:49,81	01:58,33	03:51,31	04:08,76
1984	.	.	00:49,80	00:55,92	01:47,44	01:59,23	03:51,23	04:07,10
1988	00:22,14	00:25,49	00:48,63	00:54,93	01:47,25	01:57,65	03:46,95	04:03,85
1992	00:21,91	00:24,79	00:49,02	00:54,64	01:46,70	01:57,90	03:45,00	04:07,18
1996	00:22,13	00:24,87	00:48,74	00:54,50	01:47,63	01:58,16	03:47,97	04:07,25
2000	00:21,98	00:24,32	00:48,30	00:53,83	01:45,35	01:58,24	03:40,59	04:05,80
2004	00:21,93	00:24,58	00:48,17	00:53,84	01:44,71	01:58,03	03:43,10	04:05,34
2008	00:21,30	00:24,06	00:47,21	00:53,12	01:42,96	01:54,82	03:41,86	04:03,22
2012	00:21,34	00:24,05	00:47,52	00:53,00	01:43,14	01:53,61	03:40,14	04:01,45
2016	00:21,40	00:24,07	00:47,58	00:52,70	01:44,65	01:53,73	03:41,55	03:56,46
2020	00:21,07	00:23,81	00:47,02	00:51,96	01:44,22	01:53,50	03:43,36	03:56,69

Olimpiyat oyunlarında 50 m serbest stil erkek ve kadın yarışmalarına SEOUL 1988'den itibaren, 200 m serbest stil erkek ve kadın yarışmaları MEXICO CITY 1968'den itibaren, 400 m serbest stil kadın yarışmasına PARIS 1924'ten itibaren yer verilmeye başlanmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

PROCEEINGS BOOK

Erkek ve kadın sporcuların bütün mesafelerdeki dereceleri yarışmaların düzenlenmeye başladığı yıldan itibaren Tokyo 2020'ye doğru olumlu yönde gelişme göstermiştir. 50 m serbest stil dereceleri erkeklerde 22,14'ten 21,07'ye, kadınlarda 25,49'dan 23,81'e, 100 m serbest stil dereceleri erkeklerde 01:03,40'tan 47,02'ye, kadınlarda 01:22,20'den 51,96'ya, 200 m serbest stil dereceleri erkeklerde 01:55,20'den 01:44,22'ye, kadınlarda 02:10,50'den 01:53,50'ya ve 400 m serbest stil dereceleri erkeklerde 05:24,40'tan 03:43,36'ya, kadınlarda 06:02,20'den 03:56,69'a gerilemiştir. Yüzme performansını etkileyen antrenman, ekipman ve benzeri birçok faktörde teknolojiye bağlı yaşanan gelişmelerin yüzücülerin daha iyi sonuçlar almasına yardımcı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmamızdaki sonuçlara benzer olarak Anameriç, Cengizel, Ertaş Dölek ve Pekel (2023), yılında yapmış oldukları araştırmalarında; 1924 Olimpiyatlarından itibaren yüzücülerin performansında, yüzme sürelerinde ve reaksiyon sürelerinde anlamlı bir düşüş ile yüzme hızlarında anlamlı bir artış belirlendiğini, bu önemli değişikliklerin, 1956, 1972, 1976 ve 2008 yıllarındaki Olimpiyat Oyunları'nda dramatik farklılıkların gözlemlendiği dönemlere odaklandığını, bu dönemlerdeki yüzme performansındaki çarpıcı değişikliklerin aynı zamanda teknolojik gelişmelerin yaşandığı yıllara denk geldiğini ifade ederek bu gelişmelerin sırasıyla, 1956 Olimpiyat Oyunları'nda takla dönüşünün kullanılması, 1972 Olimpiyat Oyunları'nda havuz gözlüklerinin kullanılmaya başlanması, 1976 Olimpiyat Oyunları'nda havuz kenarı oluklarının uygulanması ve 2008 Olimpiyat Oyunları'nda nanoteknoloji mayoların kullanılması şeklinde belirlemişlerdir.

FINA'nın farklı yüzme müsabakalarındaki başlama, dönüş gibi parametreleri doğrudan etkileyecek kural değişikliklerinin, modern Olimpiyat Oyunlarındaki rekor gelişmelerini etkilediği görülmektedir, ayrıca yarışma sırasında kullanılan yüzme branşlarına özel olarak geliştirilen daha ergonomik ekipmanlar ve sürtünmeyi en aza indiren teknolojilerin, tur sürelerini kısaltarak yine rekor gelişimine ve toplam yüzme derecelerine etki edeceği düşünülmektedir (Cengiz ve Coşkun, 2023).

Türkiye'nin olimpiyatlarda elde ettiği en iyi yüzme yarışma sonucu Rio de Janeiro 2016'daki kadınlar 200 m kurbağalamadaki 9.'luk, en iyi ikinci yarışma sonucu ise Tokyo 2020'deki kadınlar 1500 m serbestteki 11.'liktir, en iyi üçüncü yarışma sonucu üç farklı yılı kapsamaktadır bunlar; Barselona 1992'deki erkekler 200 m kelebek, Los Angeles 1984'teki erkekler 4 x 200 m serbest bayrak ve Tokyo 2020'deki kadınlar 800 m serbest yarışmalarında elde edilen 12.'liktir (Akgün, 2022).

Kadın ve erkek yüzücüler arasındaki cinsiyet değişkenine bağlı olarak Tokyo 2020 Olimpiyat Oyunları'nda kurbağalama disiplininde elde edilen olimpiyata katılma hakkı dereceleri ile yarışma sonuçları arasındaki eleme, yarı final ve final yüzme seviyeleri arasında benzerlik gözlemlenmektedir, bu durum cinsiyet temelinde belirlenen yüzme performansının, yarışma öncesinde elde edilen dereceler ile yarışma sırasındaki performans arasında önemli bir hız farkının olmadığını göstermektedir (Akgün, 2021).

Derecelerdeki olumlu gelişmeler, yarışma koşulları, ekipman veya diğer faktörlerin sporcuların performansını nasıl etkilediği konusunda bir çerçeve sunabilir. Bu nedenle, bu faktörlerin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve belirli etkilerinin anlaşılması için gelecek araştırmalara

ihtiyaç vardır. Performanstaki iyileşmelerle birlikte, sporcuların sağlık durumları, yarışma yoğunluğu ve antrenman süreçleri arasındaki ilişkiyi anlamak önemlidir. Bu konuda yapılan araştırmalar, sporcuların performanslarını artırmak için sağlık odaklı stratejilerin benimsenmesine yönelik öneriler sunabilir.

KAYNAKLAR

Akgün, G. (2021). Tokyo 2020 Yaz Olimpiyat Oyunları'ndaki Kurbağalama Yüzme Derecelerinin Analizi. *Anatolia Sport Research, 2*(3), 30-38.

Akgün, G. (2022). Türkiye Yüzme Milli Takımının Olimpiyat Oyunlarındaki Yarışma Sonuçlarının Analizi. *Sportive, 5*(2), 78-92.

Anameriç, A., Cengizel, E., Ertaş Dölek, B., & Pekel, H. A. (2023). 1924-2020 Olimpiyat Oyunları'nda Yüzme Performansının Tarihsel Değişimi: Geriye Dönük Bir Çalışma. *15. Ulusal Spor Bilimleri Öğrenci Kongresi* (pp. 49). Ankara, Türkiye.

Cengiz, Ş. Ş., & Coşkun, E. Ş. (2023). Swimming in The Olympics. *International Journal of Sport Culture and Science, 11*(1), 56-70.

Gökhan, İ., Kürkçü, R., Devecioğlu, S., & Aysan, H. A. (2011). Yüzme egzersizinin solunum fonksiyonları, kan basıncı ve vücut kompozisyonu üzerine etkisi. *Journal of Clinical and Experimental Investigations, 2*(1), 35-41.

Sönmez, H. O., Becer, E., Gülen, Ö., & Madak, E. (2020). 4 Haftalık Serbest Stil Yüzme Eğitiminde Beceri Öğreniminin Kaygı Düzeyi Üzerine Etkisi. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 6*(28), 217-222.

YÜZME VE SOLUNUM İLE İLGİLİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

İsmet Safa KAPLAN[449]

Sinop Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antrenörlük Eğitimi Ana Bilim Dalı,
sefak13@gmail.com - 0009-0007-1642-2143

Doç. Dr. Mehmet İMAMOĞLU

Sinop Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü
mehmet.imamoglu@outlook.com - 0000-0001-9820-106X

ÖZET

Bu çalışmanın amacı yüzme ve solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların incelenmesidir. Araştırmada Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan lisansüstü çalışmalar, bibliyometrik yöntem ile analiz edilmektedir. İncelemelerin yapılabilmesi için araştırmacı tarafından değerlendirme formu hazırlanmıştır. Bu formda yüzme ve solunum konusu ile ilgili tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların; anahtar kelimeleri, akademik danışman unvanı, yayınlanma yılları, türleri, dilleri, yazıldıkları üniversiteler, enstitüleri, ana bilim dalları, üniversite türleri, örneklem büyüklükleri ve kullanılan istatistik analiz yöntemleri başlıklar halinde yer almaktadır. Analize 1990-2022 yılları arasında veri tabanında bulunan 28 lisansüstü çalışma dahil edilmiştir. En fazla sayıda bulunan; anahtar kelime "yüzme", akademik danışman unvanı "Doç. Dr.", yayınlanma yılı "2019", çalışma türü "yüksek lisans tezi", dili "Türkçe", yazıldığı üniversite "Gaziantep Üniversitesi", enstitü "Sağlık Bilimleri Enstitüsü", ana bilim dalı "Beden eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı", üniversite türü "Devlet", örneklem büyüklüğü "21-40 kişi" ve istatistik yöntem "Independent Sample T Testi" şeklindedir. Yüzme ve solunum konusuyla ilgili lisansüstü çalışmaların sayısının yetersiz olduğu değerlendirildiğinden bu alandaki lisansüstü çalışma sayısının artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yüzme, solunum, bibliyometrik analiz.

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF GRADUATE THESES RELATED TO SWIMMING AND RESPIRATION

ABSTRACT

This study aims to examine the graduate studies related to swimming and respiration. The study analyzes graduate studies in the National Thesis Center of the Council of Higher Education by bibliometric method. The researcher prepared an evaluation form for the analysis. In this form, the keywords, academic advisor title, years of publication, types, languages, universities, institutes, departments, types of universities, sample sizes, and statistical analysis methods used in the graduate studies in the thesis database related to swimming and respiration are included as headings. The analysis included 28 graduate studies in the database between 1990 and 2022. The keyword "swimming," academic advisor title "Assoc. Dr.", publication year "2019", study

[449] Sorumlu yazar.

PROCEEINGS BOOK

type "master's thesis," language "Turkish," university "Gaziantep University," institute "Institute of Health Sciences," department "Department of Physical Education and Sports," university type "State," sample size "21-40 people" and statistical method "Independent Sample T-Test." Since it is evaluated that the number of graduate studies on swimming and respiration is insufficient, it is recommended that the number of graduate studies in this field be increased.

Keywords: Swimming, respiration, bibliometric analysis.

GİRİŞ

Yüzme; fiziksel kuvvet, teknik beceri, koordinasyon ve sürat gibi birçok faktörü içeren karmaşık bir spor branşıdır. Özellikle süratin oluşumunda etkili olan bir dizi faktör bulunmaktadır. Bu faktörler arasında kas türleri, kas kuvveti, antropometrik özellikler, esneklik, kasların gevşeme kapasitesi, psikolojik etkiler, ısınma (kasların ısıtılması) ve kas yorgunluğu (laktik asit birikmesi) yer almaktadır (Muratlı, 1997). Bununla birlikte, yüzmenin solunum sistemi üzerindeki olumlu etkileri de dikkate değerdir ve göz ardı edilemez. Yapılan çeşitli araştırmalar, yüzmenin akciğer kapasitesini artırdığını, solunum kas dayanıklılığını geliştirdiğini ve solunum fonksiyon parametrelerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Lavin ve diğerleri, 2013; Courteix ve diğerleri, 1997).

Yüzme esnasında klorlu havuzlarda kullanılan dezenfeksiyon yan ürünlerine maruz kalmanın, solunum sağlığının bozulması ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Bu maruziyet, solunum biyo belirteçlerinde kısa süreli değişikliklere ve artan hava yolu reaktivitesine neden olabilir (Font-Ribera ve diğerleri, 2010; Llana-Belloch ve diğerleri, 2015). Bu nedenle solunum sağlığına yönelik potansiyel etkileri daha iyi anlamak amacıyla yapılan araştırmalar ve bu konuda alınabilecek önlemler üzerine odaklanan çalışmalar önemli hale gelmektedir. Ek olarak yüzme, bu kaslar için zorlu bir egzersiz olduğunu gösteren kanıtlarla birlikte, özellikle yüzme sırasında inspiratuar kaslar üzerinde benzersiz gereksinimlere vurgu yapmaktadır (Kilding ve diğerleri, 2009). Yani, yüzme pratiği, özellikle solunum kasları üzerinde özel bir ihtiyaç ve zorluk setine sahiptir. Bu durum, yüzmenin solunum sistemi üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir şekilde anlamak ve bu kasları güçlendirmek için uygun antrenman yöntemleri geliştirmek için önemli bir alanı temsil etmektedir.

Yoğun yüzme eğitimi alan ergenlik öncesi kızlarda, yüzme eğitiminin akciğer hacimleri, hava yolu dirençleri ve akış-hacim ilişkisi üzerindeki etkileri araştırıldığında kontrollü frekansta nefesle yüzme gibi nefes alma düzenlerinin, laktat seviyeleri ve yüzme performansı üzerindeki etkisini de görmek mümkündür (Courteix ve diğerleri, 1997). Ayrıca, son dönemlerde kontrollü frekansta nefesle yüzme gibi solunum düzenlerinin laktat seviyeleri ve yüzme performansı üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok bilimsel araştırma yapılmıştır (Bunn, 2014) ve bu çalışmalar, yüzmenin solunum fonksiyonları üzerindeki etkilerini, özellikle hareketsiz kontrollerle karşılaştırıldığında, yüzücüler arasında solunum fonksiyonlarında önemli iyileşmelerin olduğunu göstermiştir (Akhade ve Muniyappanavar, 2014). Literatür yüzmenin solunum sistemi üzerindeki fizyolojik etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması gerekliliğine işaret ederek, yüzme ve solunum sağlığı arasındaki ilişkiye dair önemli ve değerli bilgiler sunmaktadır. Mevcut durumun lisansüstü çalışmalar açısından ortaya konulmasının

faydalı olacağı düşünüldüğünden yapılan bu çalışmanın amacı yüzme ve solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların incelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırmada Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan lisansüstü çalışmalar, bibliyometrik yöntem ile analiz edilmektedir. Kullanımı hızla yaygınlaşan bibliyometrik yöntem araştırmacıların ulaştıkları bulguları o alanda çalışmalar yapan ve görüşlerini atıf, iş birliği ve yazı yoluyla ifade eden diğer bilim insanları tarafından üretilen toplu bibliyografik verilere dayandırmalarına olanak tanır ayrıca bu veriler bir araya getirilip analiz edildiğinde, alanın yapısı, sosyal ağları ve güncel ilgi alanlarına ilişkin bilgiler ortaya konabilir (Zupic ve Cater, 2015). İncelemelerin yapılabilmesi için araştırmacı tarafından değerlendirme formu hazırlanmıştır. Bu formda yüzme ve solunum konusu ile ilgili tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların; anahtar kelimeleri, akademik danışman unvanı, yayınlanma yılları, türleri, dilleri, yazıldıkları üniversiteler, enstitüleri, ana bilim dalları, üniversite türleri, örneklem büyüklükleri ve kullanılan istatistik analiz yöntemleri başlıklar halinde yer almaktadır. Analize 1990-2022 yılları arasında veri tabanında bulunan 28 lisansüstü çalışma dahil edilmiştir, süreçler Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Araştırmaya dahil edilme aşamaları

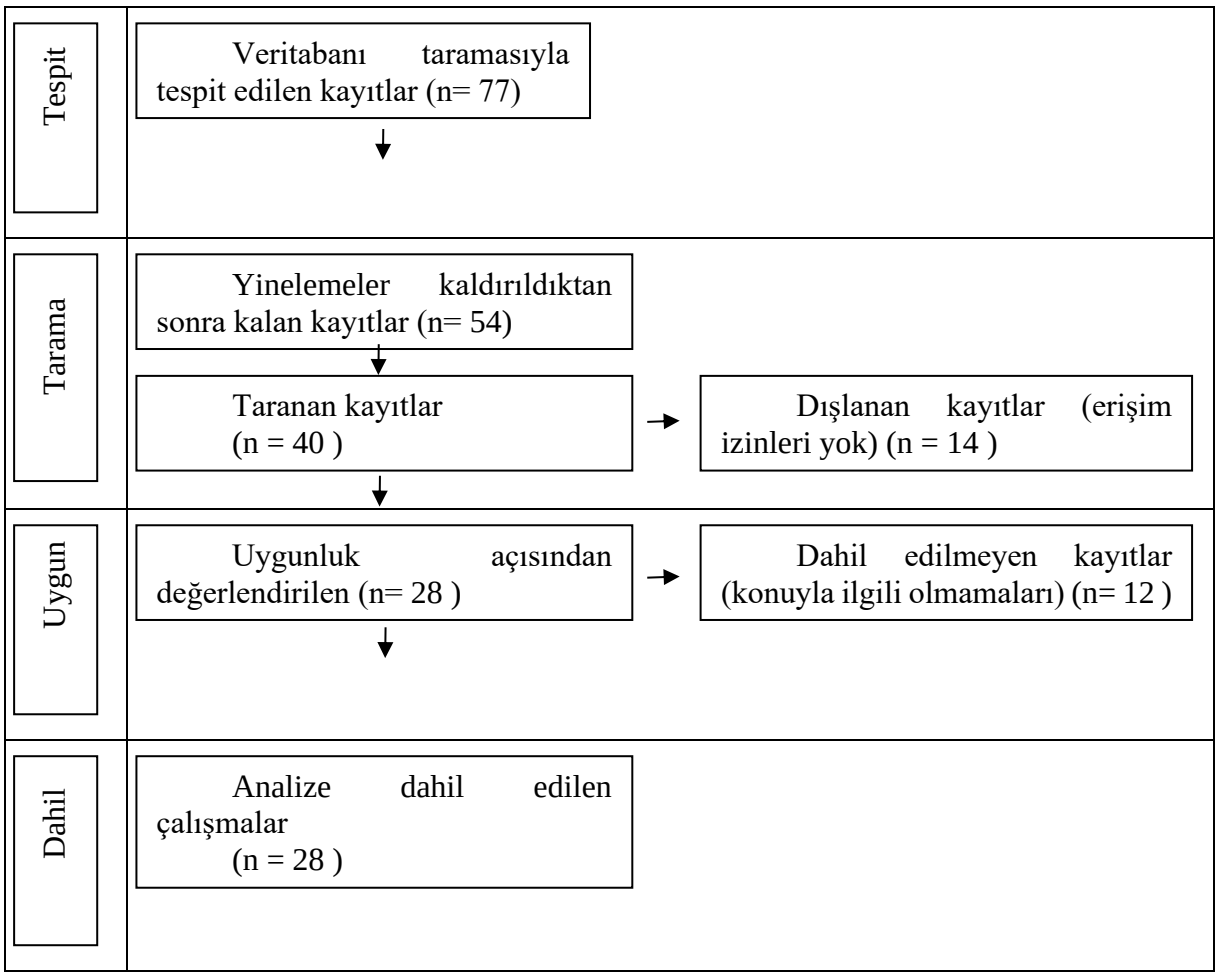

PROCEEINGS BOOK

BULGULAR

Bu bölümde Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların anahtar kelimeleri, akademik danışman unvan dağılımları, yayınlanma yılları, türleri, dilleri, yazıldıkları üniversiteler, enstitüleri, ana bilim dalları, üniversite türleri, örneklem büyüklükleri ve kullanılan istatistik analiz yöntemleri yer almaktadır.

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların anahtar kelimeleri Görsel 1'de görülmektedir.

Görsel 1. Yüzme ve solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların anahtar kelimeleri

Yüzme ve solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların anahtar kelimeleri tercih edilme sayısına göre Görsel 1'deki kelime bulutunda daha büyük puntolarla gösterilmektedir. Anahtar kelimeler ve kullanılma sıklıkları; Yüzme (18), Solunum (7), Antropometri (5), Aerobik Güç (3), Esneklik (3), Kuvvet (3), Spirometre (3), Aerobik Kapasite (2), Belirtilmemiş (2), Dayanıklılık (2), Kara Antrenmanı (2), Solunum Fonksiyonları (2), Solunum Fonksiyonu (2), Solunum Parametreleri (2), ACE (1), ACTN3 (1), Adölesan (1), Aerobik Antrenman (1), Akciğer Hacmi (1), Anaerobik Kapasite (1), Anaerobik Performans (1), Anaerobik Test (1), Antrenman (1), Antropometrik Özellikler (1), Basketbol (1), Cavalieri Prensibi (1), Core Antrenman (1), Çocuklar (1), Dinamik Denge (1), Dolaşım (1), , Egzersiz (1), Egzersiz Fizyolojisi (1), Ergospirometre (1), FEV1 (1), Fiziksel (1), Fiziksel Unsurlar (1), Fizyolojik (1), FVC (1), Genetik (1), Hentbol (1), İnspiratuar Egzersiz (1), İnspiratuar Kas Kuvveti (1), Kaba Motor Fonksiyon Ölçü (1), Kalp-Solunum (1), Kan Laktatı (1), Kısa Mesafe Yüzme (1), Maksimal Yüzme Performansı (1), MAXVO2 (1), Metabolik (1), Müsabaka Performansı (1), Okçuluk (1), Oksijen Saturasyonu (1), Otizm (1), Oturma Ve Uzanma Testi (1), Paletli Yüzme (1), Performans Belirleme Testler (1), Ragbi (1), Senkronize Yüzme (1), Serbest Yüzme (1), Serebral Palsi (1), Solunum Fonksiyon Testleri (1), Solunum Kası Antrenmanı (1), Solunum Parametresi (1), Stereoloji Solunum Testleri (1), Stil (1), Su Altı (1), Uzun Mesafe Yüzme (1), Vital Kapasite (1), Vücut Dengesi (1), Vücut Kompozisyonu (1),

PROCEEINGS BOOK

Yorgunluk (1), Yüzme Eğitimi (1), Yüzme Sporu (1), Zorlu Ekspiryum Hacmi (1), Zorlu Vital Kapasite (1) şeklindedir.

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların akademik danışman unvanları Görsel 2'de yer almaktadır.

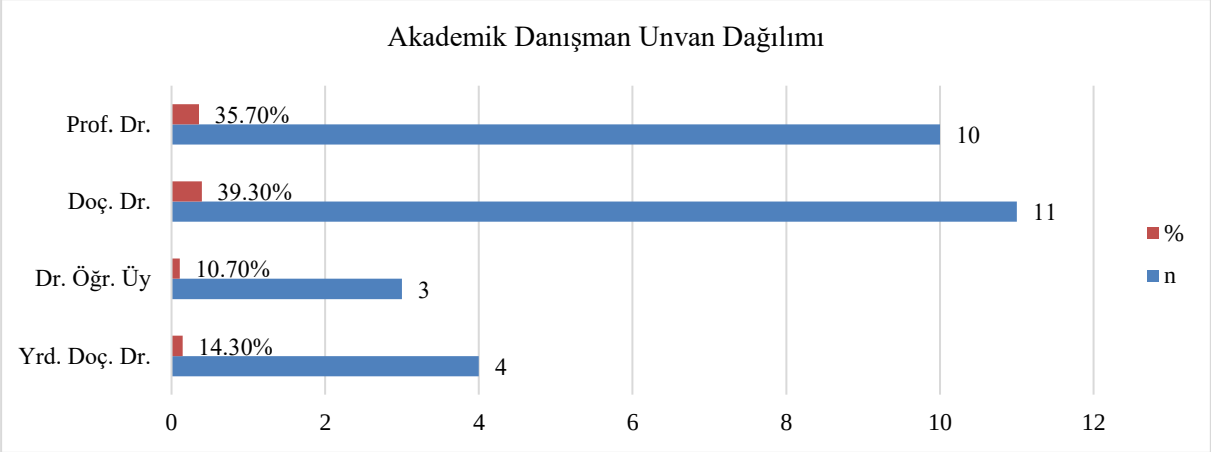

Görsel 2. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların akademik danışman unvanları

Görsel 2 incelendiğinde Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili çalışmalardaki akademik danışman unvan dağılımları sırasıyla Doç. Dr. (n=11, %39,30), Prof. Dr. (n=10, %35,70), Yrd. Doç. Dr. (n=4, %14,30) ve Dr. Öğr. Üyesi (n=3, %10,70) olduğu görülmektedir.

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların yayınlanma yılları Görsel 3'te verilmektedir.

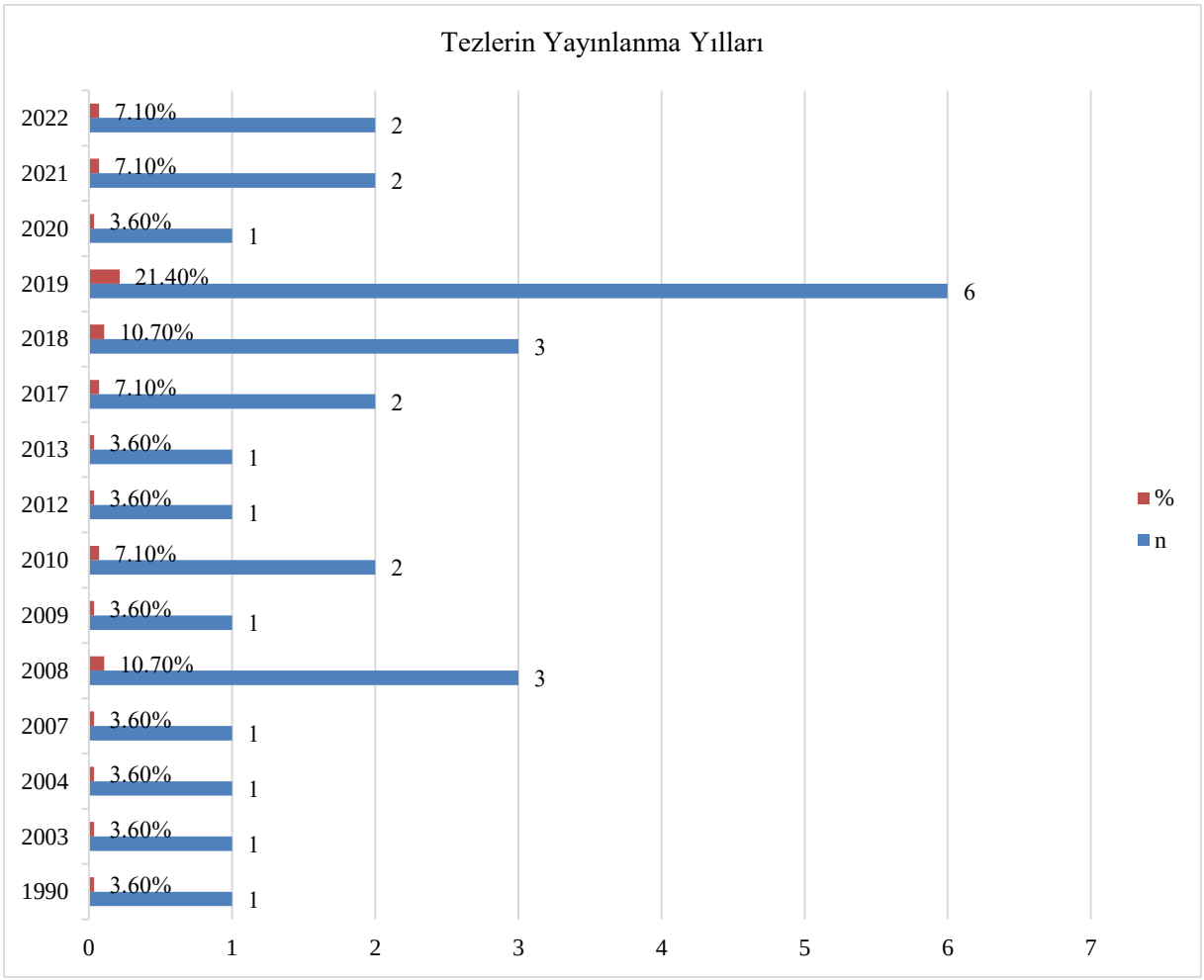

Görsel 3. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların yayınlanma yılları

Tezlerin yayınlanma yıllarına göre dağılımı incelendiğinde; 1990 yılından 2022 yılına kadar Yüzme ve Solunum konusunda toplam 28 tezin hazırlandığı görülmektedir. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili çalışmaların en fazla sayıda altı tane (%21,40) ile 2019 yılında yapıldığı tespit edilmektedir. 2018 ve 2008 yıllarında üç (%10,70) tane, 2022, 2021, 2017 ve 2010 yıllarında ise ikişer (%7,10) tane lisansüstü çalışma bulunmaktadır.

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların türleri Görsel 4'te yer almaktadır.

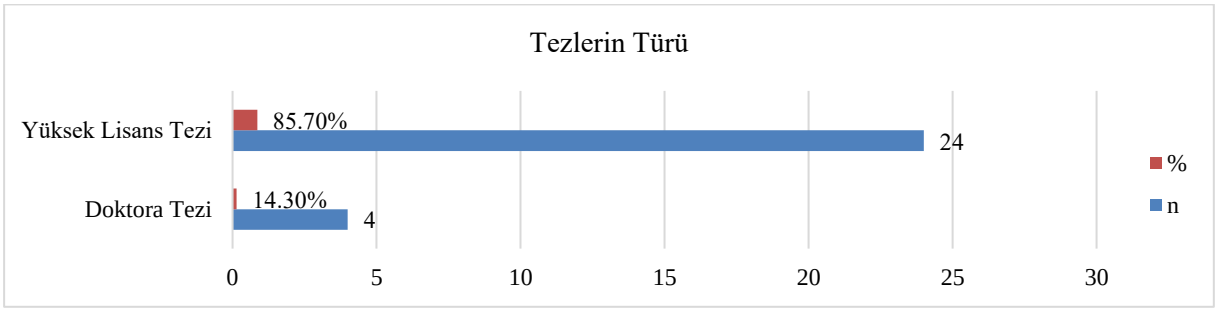

Görsel 4. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların türleri

PROCEEINGS BOOK

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili hazırlanan tezlerin 24'ü (%85,70) yüksek lisans tezi ve 4'ü (%14,30) doktora tezinden oluşmaktadır. Yüzme ve solunum konusuyla ilgili lisansüstü çalışmaların büyük bir çoğunluğunun yüksek lisans tezi olduğu görülmektedir. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili hazırlanan doktora tezleri yüksek lisans tezlerine oranla sayıca düşüktür.

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların dilleri Görsel 5'te yer almaktadır.

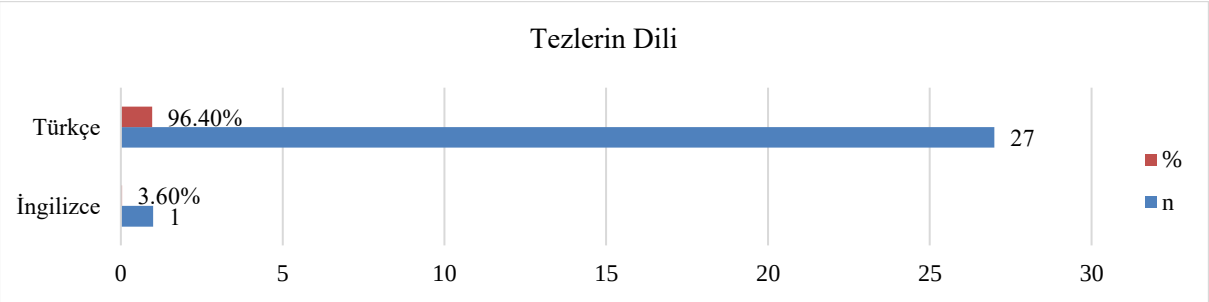

Görsel 5. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların dilleri

Solunum ve Yüzme konusunda yazılan tezlerin dil dağılımı incelendiğinde 27'sinin (%96,40) Türkçe dilinde, sadece bir tanesinin (%3,60) İngilizce dilinde yazıldığı görülmektedir. Öğretim dili Türkçe olan programlarda yazılan tezlerin Türkçe hazırlanma zorunluluğu bulunmaktadır.

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların yazıldığı üniversiteler Görsel 6'da yer almaktadır.

PROCEEINGS BOOK

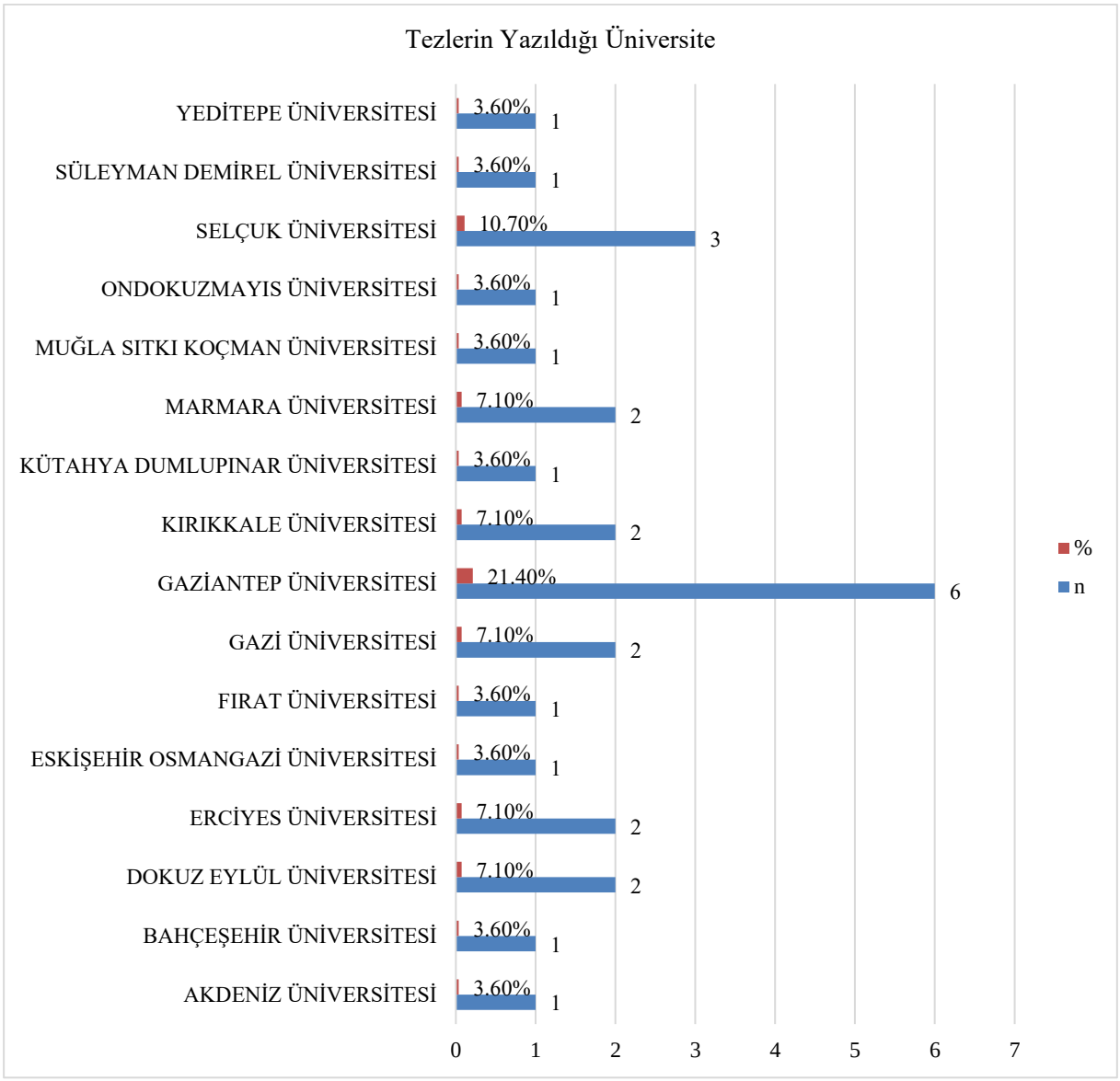

Görsel 6. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların yazıldığı üniversiteler

Tezlerin üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde Solunum ve Yüzme alanında en fazla tezin yayınlandığı üniversite 6 tane (%21,40) ile Gaziantep Üniversitesidir. Selçuk üniversitesi yayınlanan 3 tane çalışma (%10,70) ile üniversiteler arasında ikinci sırada bulunmaktadır.

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların enstitüleri Görsel 7'de yer almaktadır.

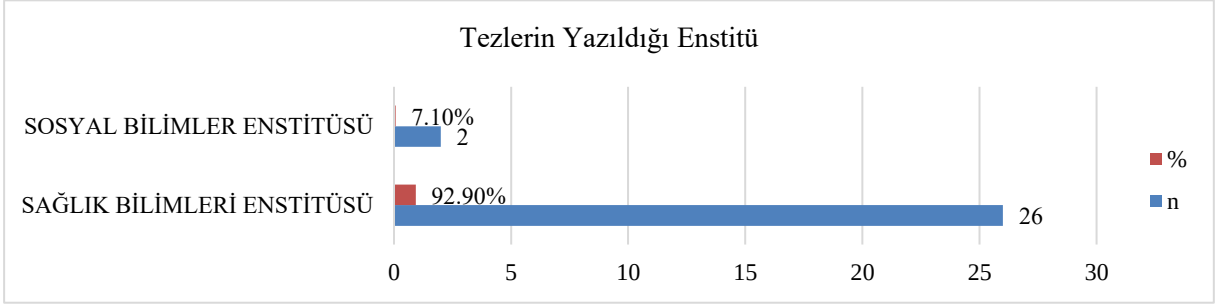

PROCEEINGS BOOK

Görsel 7. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların enstitüleri

Tezlerin yazıldığı enstitüler dikkate alındığında en fazla çalışma yapan enstitü Sağlık Bilimleri Enstitüsü 26 tez ile (% 92,90) orana sahiptir. Sosyal Bilimler Enstitüsünde sadece iki tane tez yazılmış ve bu tezler toplam tez sayısının (% 7,10) 'unu oluşturmaktadır.

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların ana bilim dalları Görsel 8'de yer almaktadır.

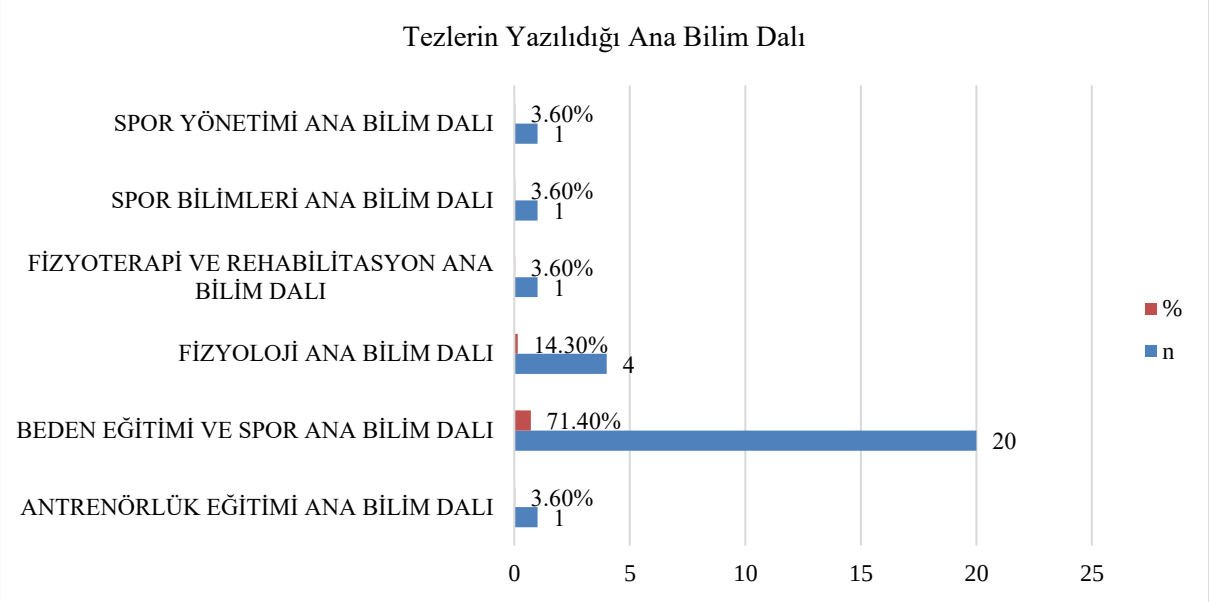

Görsel 8. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların ana bilim dalları

Görsel 8 incelendiğinde konu ile ilgili diğer alanlar dahil 6 Anabilim dalında konu ile ilgili tez yazıldığı belirlenmiştir. En fazla tezin Beden Eğitimi ve Spor (n=20; %71,40) anabilim dalında yazıldığı görülmektedir. Fizyoloji Anabilim dalında ise (n=4; %14,30) tez yazılmıştır. En az tez yazılan anabilim dalları ise Spor Yönetimi, Spor Bilimleri, Antrenörlük Eğitimi (n=1; %3,60) olduğu görülmektedir.

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların yazıldığı üniversite türleri Görsel 9'da yer almaktadır.

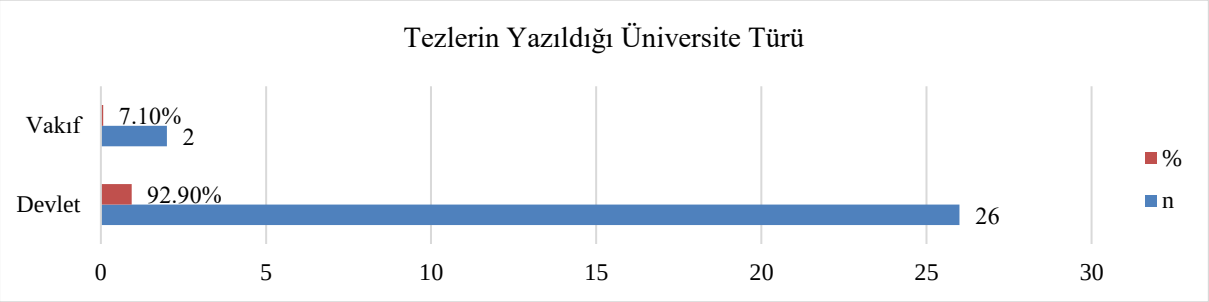

Görsel 9. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların yazıldığı üniversite türleri

Şekilde 9 incelendiğinde konu ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğu devlet üniversitesinde (n=26; %92,90) yazıldığı tespit edilmiştir.

PROCEEINGS BOOK

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili YÖK tez veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmaların örneklem büyüklükleri Görsel 10'da yer almaktadır.

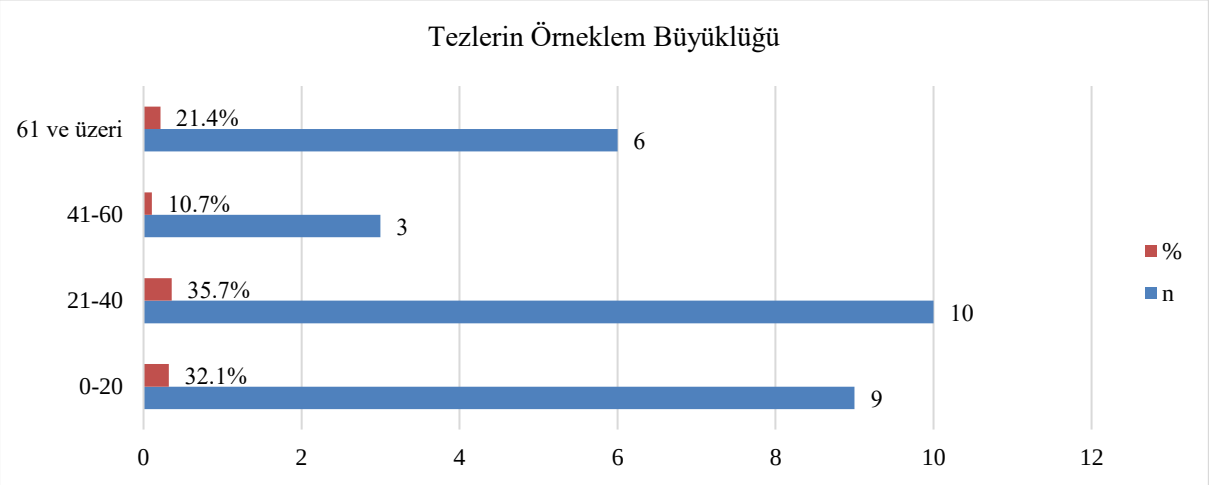

Görsel 10. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların örneklem büyüklükleri

Tezlerin örneklem büyüklüğü incelendiğinden en fazla 21-40 kişi aralığında (n=10; %35,7) ve 0-20 kişi aralığında (n=9; %32,1) örnek büyüklüğü kullanıldığı görülmüştür.

Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili çalışmaların istatistik yöntemleri Görsel 11'de yer almaktadır.

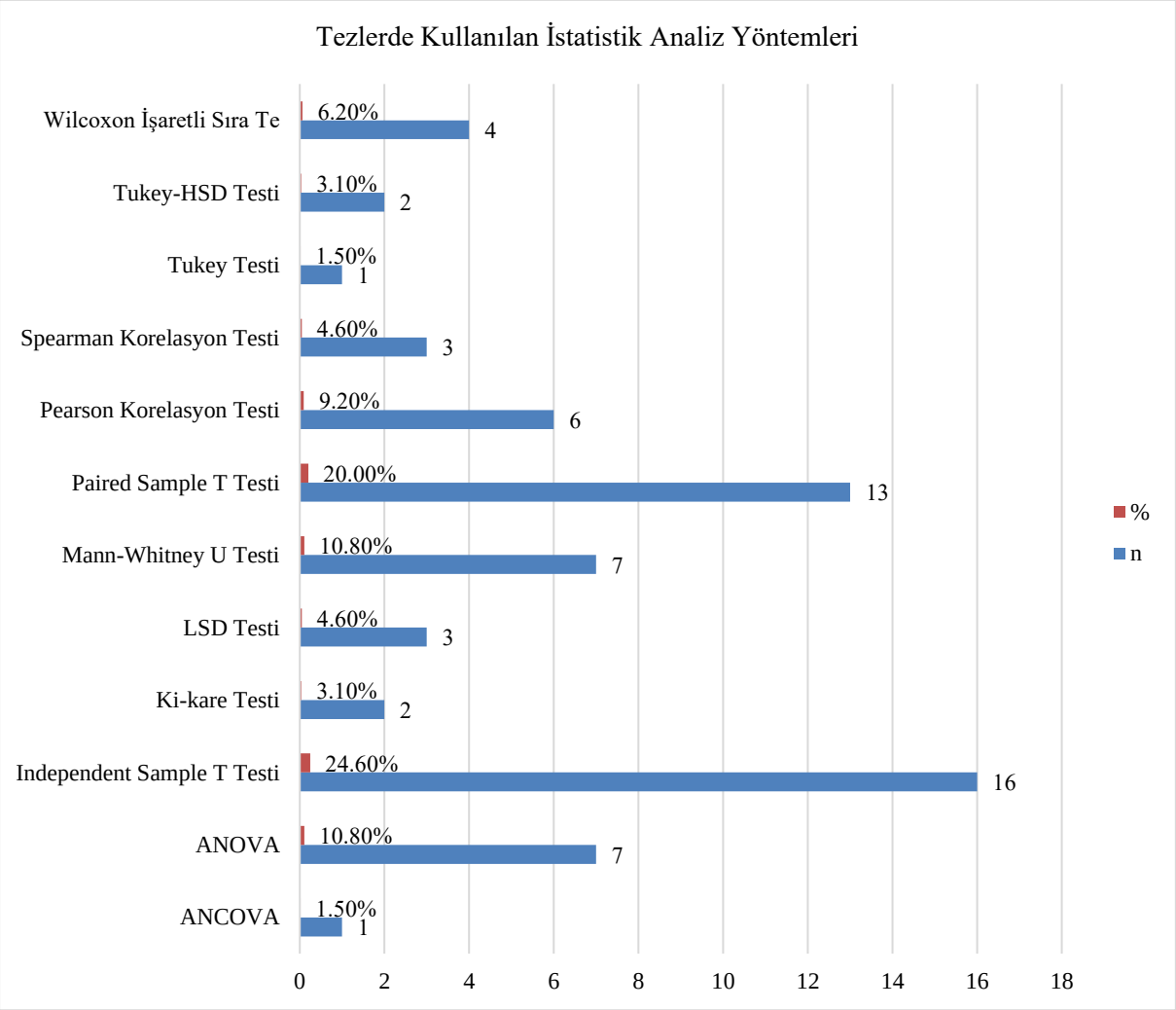

Görsel 11. Yüzme ve Solunum konusu ile ilgili lisansüstü çalışmaların istatistik yöntemleri

Görsel 11 incelendiğinde tezlerde en fazla Independent Sample T Testi (n=16; %24,60) yapıldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla Paired Sample T testi (n=13; %20,00) Anova(n=7; %10,80) Mann-Whitney U Testi (n=7; %10,80) Pearson Korelasyon Testi (n=6; %9,20) testlerini izlediği görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada yüzme ve solunum konusu ile ilgili Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan lisansüstü çalışmalar bibliyometrik yöntem ile analiz edilmiştir. Analize 1990-2022 yılları arasında veri tabanında bulunan 28 lisansüstü çalışma dahil edilmiştir. İncelemeler sonucunda en fazla sayıda bulunan; anahtar kelime "yüzme", akademik danışman unvanı "Doç. Dr.", yayınlanma yılı "2019", çalışma türü "yüksek lisans tezi", dili "Türkçe", yazıldığı üniversite "Gaziantep Üniversitesi", enstitü "Sağlık Bilimleri Enstitüsü", ana bilim dalı "Beden eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı", üniversite türü "Devlet", örneklem büyüklüğü "21-40 kişi" ve istatistik yöntem "Independent Sample T Testi" şeklindedir.

Yapılan araştırmaların sayısının yetersiz olduğu, bu araştırmaların sayısının yetersiz olmasının nedenini ise Üniversitelerde bulunan Laboratuvar malzemelerinin yetersizliğinden veya

eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yüzme ve solunum konusuyla ilgili lisansüstü çalışmaların sayısının yetersiz olduğu değerlendirildiğinden bu alandaki lisansüstü çalışma sayısının artırılması önerilmektedir. Lisansüstü tezlerde incelenen konulara ek olarak, yüzme ve solunum ile ilgili diğer alt konular (örneğin, solunum fonksiyonları, solunum sistemine etki eden faktörler) da araştırılabilir. Lisansüstü tezlerin daha geniş bir bağlamda değerlendirilmesi için uluslararası düzeyde benzer çalışmaların literatürle karşılaştırılabilir ve bu bağlamda benzer ölçüm araçları kullanılabilir.

KAYNAKLAR

Akhade, V., & Muniyappanavar, N. (2014). Comparative study of pulmonary functions in swimmers and sedentary controls. *National Journal of Physiology Pharmacy and Pharmacology, 4*(2), 149. https://doi.org/10.5455/njppp.2014.4.161120131

Bunn, C. (2014). Assessment of the effects of controlled frequency breathing on lactate levels in swimming. *Journal of Athletic Enhancement, 03*(05). https://doi.org/10.4172/2324-9080.1000164

Courteix, D., Obert, P., Lecoq, A., Guenon, P., & Koch, G. (1997). Effect of intensive swimming training on lung volumes, airway resistances and on the maximal expiratory flow-volume relationship in prepubertal girls. *European Journal of Applied Physiology, 76*(3), 264-269. https://doi.org/10.1007/s004210050246

Font-Ribera, L., Kogevinas, M., Zock, J., Gómez, F., Barreiro, E., Nieuwenhuijsen, M., … & Villanueva, C. (2010). Short-term changes in respiratory biomarkers after swimming in a chlorinated pool. *Environmental Health Perspectives, 118*(11), 1538-1544. https://doi.org/10.1289/ehp.1001961

Kilding, A., Brown, S., & McConnell, A. (2009). Inspiratory muscle training improves 100 and 200 m swimming performance. *European Journal of Applied Physiology, 108*(3), 505-511. https://doi.org/10.1007/s00421-009-1228-x

Lavin, K., Guenette, J., Smoliga, J., & Zavorsky, G. (2013). Controlled-frequency breath swimming improves swimming performance and running economy. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports, 25*(1), 16-24. https://doi.org/10.1111/sms.12140

Llana-Belloch, S., Priego-Quesada, J., Pérez-Soriano, P., Lucas-Cuevas, Á., Salvador-Pascual, A., Olaso-González, G., … & Gómez-Cabrera, M. (2015). Disinfection by-products effect on swimmers oxidative stress and respiratory damage. *European Journal of Sport Science, 16*(5), 609-617. https://doi.org/10.1080/17461391.2015.1080306

Muratlı, S. (1997). *Çocuk ve Spor*. Ankara, Bağırgan Yayınevi.

Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric Methods in Management and Organization. *Organizational Research Methods, 18*(3), 429-472. https://doi.org/10.1177/1094428114562629

LOJİSTİK SEKTÖRÜNDEKİ YÖNETİCİLERİN AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI HAKKINDAKİ FARKINDALIKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Reşat Murat CİHAN
Bursa Uludağ Üniversitesi, resatmurat211@gmail.com - ORCID ID: 0009-0002-7268-6439
Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR
Bursa Uludağ Üniversitesi, eozdemir@uludag.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0903-7638

ÖZET

Günümüzde çevre ve iklim değişikliği konusunda yaşanan olumsuz gelişmeler ülkeleri ve küresel organizasyonları bu konuda önlem almaya yöneltmektedir. Son yıllarda ortaya konulan birçok çaba içerisinde ön plana çıkan anlaşmalardan biri, Avrupa yeşil mutabakatı olarak da ifade edilen mutabakattır. Bu mutabakat, Avrupa Birliği'nde 2050 yılana kadar bir süre içerisinde net sera gazı emisyonlarının sıfırlanmasını ve ekonomik büyümede kaynak kullanımına bağlılığının sona ermesi gibi temel amaçları içermektedir. Bu mutabakat sadece AB içerisinde değil, AB ile iş yapan tüm ülkeleri ve sektörleri de etkileyecektir. Bu sektörlerden birisi de lojistik sektörüdür. Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği'nin 2019 yılında açıklamış olduğu Avrupa yeşil mutabakatı ve 2050 yılına kadar konulmuş olan hedef ve standartlar konusunda Türkiye lojistik sektöründeki yöneticilerin farkındalık düzeylerini, farkındalık düzeylerine göre mevcut yapılan ve yapılmakta olan çalışmaların neler olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma için gerekli veriler lojistik sektöründe yer alan farklı beş işletmeden üst düzey yöneticilerin katıldığı görüşme yöntemiyle elde edilmiştir. Araştırma sonucunda; sektör tarafından çevresel sürdürülebilirliğe verilen önem, çevresel sürdürülebilirlik konusunda yapılan çalışmalar, AB yeşil mutabakatı hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeyleri, AB yeşil mutabakatı konusu dahilinde işletmede yapılan çalışmalar ve işletmeye faydaları ve Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum çerçevesinde yapılacak çalışmaların kısa ve orta vadede sektörel etkileri konusunda önemli bilgiler elde edilmiştir. Çalışma sonuçları akademik literatürü katkı sağladığı gibi, AB yeşil mutabakatı konusunda sektördeki diğer işletme yöneticileri açısından da önemli değerlendirmelere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Yeşil Mutabakatı, Lojistik Sektörü, Farkındalık

PROCEEINGS BOOK

A STUDY ON THE AWARENESS OF MANAGERS IN THE LOGISTICS SECTOR ABOUT THE EUROPEAN GREEN DEAL

ABSTRACT

Today, negative developments in the environment and climate change have led countries and global organizations to take measures in this regard. One of the most prominent agreements among the many efforts put forward in recent years is the so-called European Green Deal. This agreement includes the main objectives of zero net greenhouse gas emissions in the European Union by 2050 and the end of the dependence on resource use in economic growth. This agreement will affect not only the EU but also all countries and sectors that do business with the EU. One of these sectors is the logistics sector. The aim of this study is to reveal the level of awareness of the managers in the Turkish logistics sector about the European green agreement announced by the European Union in 2019 and the targets and standards set until 2050, and what are the current and ongoing studies according to the level of awareness. Qualitative research method was used in the study. The data required for this study were obtained through interviews with senior managers from five different companies in the logistics sector. As a result of the research, important information has been obtained on the importance given to environmental sustainability by the sector, the studies carried out on environmental sustainability, the level of knowledge and awareness about the EU Green Deal, the studies carried out in the business within the scope of the EU Green Deal and its benefits to the business, and the sectoral effects of the studies to be carried out within the framework of compliance with the European Green Deal in the short and medium term. The results of the study not only contribute to the academic literature, but also have important evaluations for other business managers in the sector on the EU green deal.

Keywords: European Green Deal, Logistics Sector, Awareness

1. GİRİŞ

Çevrecilik, dünyamızı korumak açısından oldukça önemlidir. Çevrecilik birtakım kurallar ve düzenlemeler uygulayarak çevreye zarar verilmesine engel olur. Çevrecilik, bir fikir ve toplum hareketidir. Çevreciler dünyayı koruma rolünü üstlenirler, bunun için çalışırlar ve toplumu bu yönde eğitirler**[1].**

AB yeşil mutabakatı, 2019 yılının Aralık ayının başlangıcından itibaren Avrupa Birliği komisyonunun iklimle ilgili olacak kararların en büyük öncelik olmasına karar vermiştir. Bu da Yeşil Mutabakatın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır [**2].** Diğer nedenlerden bir tanesi iklim değişikliklerinin artık göz ardı edilemeyecek duruma gelmesidir. Rekor düşük soğuklar, aşırı yüksek yaz sıcakları ve Kutup buzullarının önemli ölçüde erimesi bu mutabakatın ortaya çıkmasında önemli etkenler olmuştur.**[3].**Aşağıdaki Görsel 1'de yıllık küresel karbon bütçesi görülmektedir.

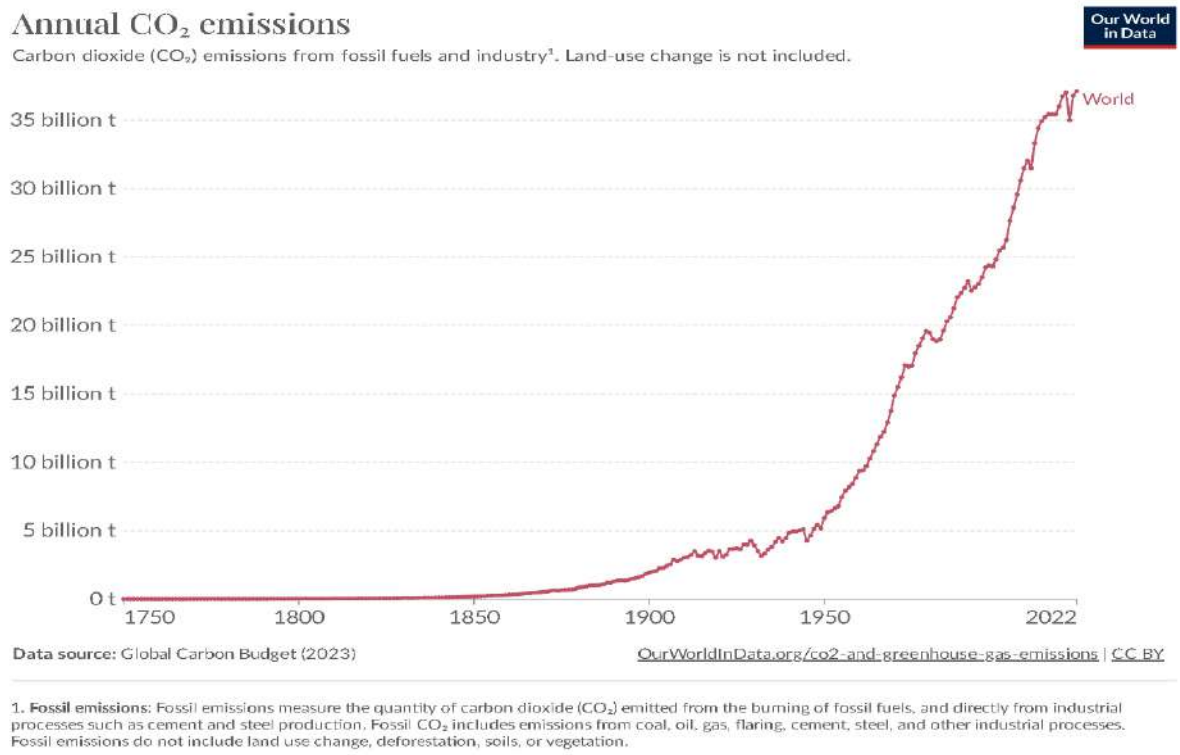

Görsel 1. Yıllık Küresel Karbon Bütçesi [4]

Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatının yürürlüğe konulmasında yukarıdaki Görsel 1'deki verilerin de önemli etkisi olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği'nin 2019 yılında açıklamış olduğu Avrupa yeşil mutabakatı ve 2050 yılına kadar konulmuş olan hedef ve standartlar konusunda Türkiye lojistik sektöründeki yöneticilerin farkındalık düzeylerini, farkındalık düzeylerine göre mevcut yapılan ve yapılmakta olan çalışmaların neler olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışmanın devamında ilk olarak sürdürülebilirlik kavramı, önemi ve Avrupa Birliği (AB) yeşil mutabakatının ortaya çıkışı ve özellikleri ele alınmıştır. Sonrasında ise AB yeşil mutabakatının sektörel etkileri ve bu çalışma özelinde lojistik sektörü üzerindeki olası etkileri ele alınmıştır. Çalışmanın devamında araştırma yöntemi sunularak, elde edilen bulgular sunulmuştur. Araştırmanın sonuç kısmında ise elde edilen bulgular tartışılarak, konunun paydaşlarına yönelik öneriler sunulmuştur. Ayrıca gelecekte bu konu çerçevesinde yapılacak araştırmalara ilişkin akademik çalışma önerileri sunulmuştur.

2. AVRUPA BİRLİĞİ YEŞİL MÜTABAKATI VE LOJİSTİK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ

Sürdürülebilirlik kavramı, mevcut neslin ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilmek ve bunu yaparken gelecek nesillerden bir beklenti içinde olmadan bunu başarmaktır. Sürdürülebilirliğin önemli olmasının en büyük sebebi işletmeleri çevre dostu yöntemler kullanma yoluna çekerek yeşil bir şekilde devamlılık sağlamasıdır **[5].** Avrupa komisyonunun bu yöndeki hareketinin nedeni çevre kirliliğinin artık göz ardı edilemeyecek kadar büyük bir problem haline gelmesidir. İklim krizleri hem dünyanın çeşitli yerlerinde hem de Avrupa içinde oldukça yaygın ve sert olarak gerçekleşmekte ve olumsuz sonuçları halen devam etmektedir. Rekor derecede düşük olan kış soğukları ve aşırı yüksek yaz sıcakları, kutuplardaki buzulların önemli ölçüde erimesi, Avusturalya ve İsveç'teki büyük orman yangınları gibi felaketlerin dünyanın birçok yerinde yaşanması bu konudaki örneklerdir**[2].** Bu sürekli büyüyen doğa sorunları 2019 yılında Avrupa'daki çeşitli yeşil partilere desteğin artmasını sağlamıştır. Bu olan olayların üstüne iklim değişikliğini reddeden bazı ülkeler olmuştur.

Yaşadığımız iklim krizine ve çevre kirliliğine karşı durabilmek adına AB tarafından planlanan bütün yaptırımların hepsi Avrupa Yeşil Mutabakatına dahil edilir. Yeşil Mutabakatın nihai amaçlarında biri de 2050 yılının sonuna kadar net sera gazı ölçümlerinin sıfır seviyesine çekip iklim konusunda nötr olmak ve aynı zamanda bu yeşil geçiş aşamalarını endüstri ve ekonomi alanında Avrupa'yı öne geçirmek için büyük bir fırsata dönüştürmeyi amaç edinmektedir **[6].** Teknik açıdan bakıldığında sera gazları metan (CH4), Karbondioksit (CO2) ve azot triflolür (NF3) ve bunlar gibi metal harici uçucu bileşikler olarak kabul görürler **[7].** Sera gazının doğaya salınımının ana nedeni ekonomik sektörlerin ihtiyacı ve bu emisyonların kaynak olarak kullanıldığı sektörlerdir. Bu sektörler yakıt yanması ile kaçak kaynaklı salınımlar, endüstriyel aşama ve sektörlerin hammadde tüketimi ve atıkların idaresi şeklinde sınıflandırılabilir **[8].**

Avrupa Birliği yeşil mutabakatın küresel olumlu etkilerinin yanı sıra sözleşmeye taraf olan ve olmayan ülkelere ve ülke ekonomileri ile belirli sektörler başta olmak birçok sektör üzerinde düzenleyici etkileri olacaktır. Örneğin Yeşil Mutabakatın tarım sektörüne büyük bir etkisi olabileceği öngörülmektedir. Avrupa Birliği 2030 yılındaki amacına ulaşmak adına biyoçeşitliliği arttırmak için çiftçilerin önemli bir etken olduğunu kabul etmektedir. 2030 stratejisinin temel yönleri biyoçeşitliliği azalmış bölgeleri zenginleştirmek ve bu zarar görmüş ekosistemleri tekrar eski haline getirmektir **[8].** Tarımsal yoğunluğun oluşturduğu olumsuz hasat kirliliği gibi sonuçların önüne geçmek amaçlanmaktadır. Bu biyoçeşitlilik stratejisi yeni politikaları da ortaya çıkarmaktadır. Burada hedef %30 civarında tarım alanını koruma altına almak, %10 civarındaki yüksek biyoçeşitliliğe sahip alanları sıkı bir şekilde denetlenmek ve bu alanlarda kullanılan tarım ilaçları ve gübrelerin kullanımı sınırlayıp kontrol altında tutularak biyoçeşitliliği arttırmak amaçlanmaktadır. Bu stratejiye göre tarım sektörü bu planlamalar ile yüksek kazanç sağlayabilir. Örneğin bu 2030 planına göre çiftçiler biyoçeşitliliği koruyup serbest akan gölleri restore ederek ve taze su ekosistemlerini koruyarak hükümet tarafından ödeme alabilirler **[9].**

Yeşil Mutabakatın en çok etki edeceği düşünülen sektörlerden biri de enerji sektörüdür. Temiz enerjiye geçiş Yeşil Mutabakatın en önemli unsurudur. Avrupa'nın genelinde yaklaşık olarak üretilen sera gazının %75'i enerji üretiminden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Avrupa Birliği bir dizi sorumluluklar almıştır. Bunlar: **[7]**

- Uluslararası Enerji ve İklim Planı, AB üyesi ülkelerin 2021'den 2030 yılına kadar olan süreçte temiz enerjiye geçiş kriterleri ortaya koymaktadır.

- Uzun dönemli iyileşme planları, 2050 yılına kadar enerji dönüşümünü ve karbon kullanımını bitirmeyi amaçlamaktadır.
- Avrupa'nın yeni hidrojen stratejisi AB enerji sistemlerinde yenilenebilir hidrojen enerjisi projelerini ortaya koymaktadır. Hidrojen kapasitesi fazla olduğu için bu sistem Yeşil Mutabakata bağlanmıştır.
- Avrupa'nın Metan gazı stratejisi, bu gazın salınımını bir düzü sınır ve düzenlemelerle azaltmayı planlamaktadır.

Bunun gibi amaçlara ulaşılmak istendiğinde hem Avrupa hem de diğer dünya ülkeleri enerji sistemlerini birbirlerine uyum sağlayacak şekilde kurabilmelidirler. Dolayısıyla Yeşil Mutabakatın temel amacı, tamamıyla yeşil enerjiye geçiş yapmaktır. Günümüzde doğalgaz ve petrol gibi karbon üreten enerji kaynaklarının kullanım sıklığına bakıldığında ise bu değişimin sancılı bir şekilde gerçekleşeceği de ifade edilebilir**[7].**

Avrupa Birliği'nin toplam olarak atmosfere saldığı sera gazının dörtte birlik kısmı (%25) lojistik sektöründen kaynaklanmakta ve bu sayı günden güne artış göstermektedir. Bunun çevreye olan olumsuz etkileri ortadadır. Mutabakat sonucunda yapılacak değişimler özellikle lojistik sektörü üzerinde büyük etkilere neden olacaktır. Özellikle Fit For 55 politikası lojistik sektörü büyük ölçüde etkileyebilme potansiyeline sahiptir **[10].**

Fit for 55 paketinin temel amacı, Avrupa Birliği'nin sera gazı etkilerini 2030 yılına kadar %55'e indirmektir. Bu paket birkaç yaptırımı içermektedir. Bu yaptırımlar şunlardır: **[6]**

- **Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi**: Bu sistem, yıllık karbon tüketimine bir sınır koyar ve karbon salınımı yapmak için işletmeler ekstra ödeme yaparlar. Her yıl AB tarafından işletmeler için bir sınır çizilir. Bu sınırı aşanlar fazladan ceza niteliğinde ödeme yaparlar ve aynı zamanda karbon kirliliğine maruz kalan işletmeler bir takım teşvikler kazanırlar. Aşağıdaki Görsel 2'de Avrupa Birliği'nin 2021 Yılındaki karbon sınırı fiyatlarını aylara göre nasıl değiştirdiği görülmektedir.

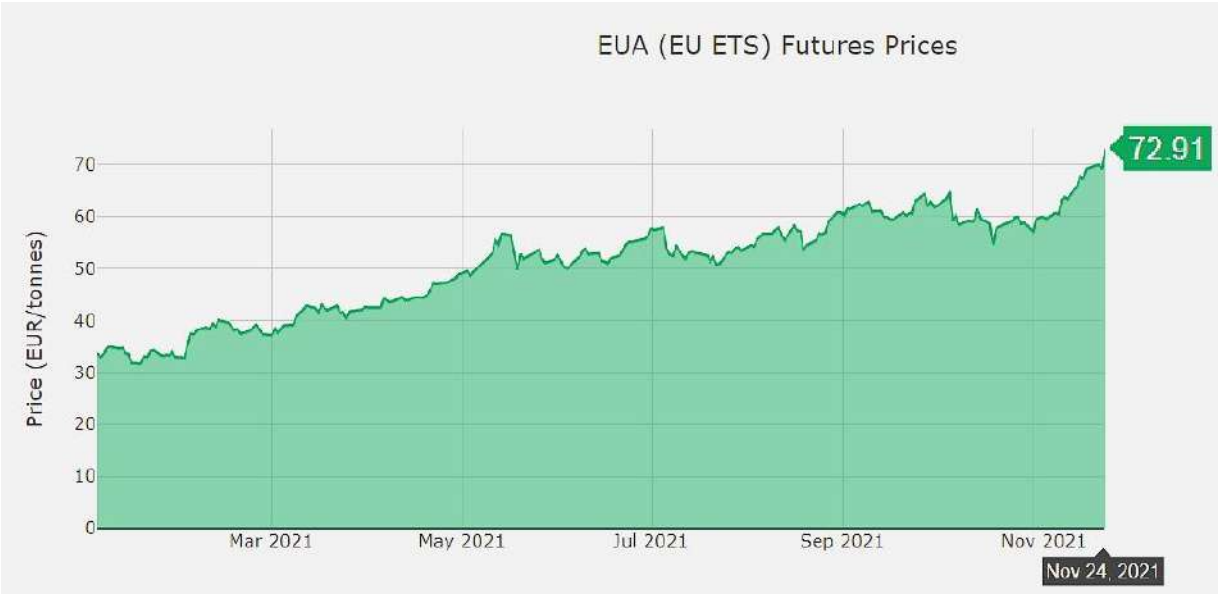

Görsel 2. Avrupa Birliği Karbon Fiyatlandırma Sistemi [11]

- **Sosyal İklim Fonu:** Bu fonun amacı, ortaya çıkan karbon emisyonlarının ve çevre kirliliğinin binalara ve altyapıya verdiği zararları karşılamak için kurulmuştur. Ayrıca bu fon haneleri, mikro işletmeleri ve ulaştırma aracı kullanıcılarını da kapsamaktadır.

- **Sera Gazı Emisyonlarının Bazı Bölgelerden Arındırılıp Ağaçlandırma Çalışmaları:** Bu yeni pakette AB'nin hedefi 2030 yılına kadar en az 310 milyon ton karbondioksiti ortadan kaldırmak vardır. Bunun için ağaçlandırma çalışmalarına önem verilmiştir.
- **Arabalar ve Hafif Ticari Araçlar İçin Karbon Standartları:** Araştırmaya göre şahsi ve hafif ticari araçlar toplam karbon salınımının %15 ini oluşturmaktadır. AB bunun önüne geçmek adına 2030 yılına kadar arabalar ve ticariler için %50 az salınım yapması kararını almıştır. Bu sisteme göre araçlarındaki emisyonları azaltan üreticiler daha esnek bir karbon sınırına tabi tutulacaklardır.

Son 10 yılda gerçekleşen çevre kirliliği ve bunun etkileri göz ardı edilmeyecek düzeylere gelmiştir. Bu çevre kirliliğinin doğurduğu sonuçları bir nebze önleyebilmek adına büyük ülkeler çeşitli önlemler almışlardır. Bu önlemler alınırken lojistik sektörüne önemli görevler düşmektedir. Bu önlemler işletmelerin yeşil bir tedarik zinciri oluşturulabilmesine de fırsat sağlamaktadır. Bunun için ise lojistiğin bütün işlevlerinin yönetiminden ürün yaşam seyrine her aşamanın daha kapsamlı ele alınması gerekmektedir. Bu konuda Avrupa Birliği, üreticilere tersine lojistik görevlerini, atık yönetimi ve kullanılmış ürünlerin sorumluluğunu yüklemiştir**[12].** Yeşil Mutabakatın Lojistik sektörüne etkileri çoğunlukla taşıma modları üzerinde olmuştur. Kara yolu taşımacılığında çevre dostu motorlar (Euro 6) kullanımı teşvik edilmiştir. Hibrit ve elektrikli motorların kullanımının yaygınlaştırılması teşvik edilmiştir. Çevre kirliliğini en aza indirmek adına demiryolu kullanımı arttırılmaya yönelik yeni altyapı çalışmaları vardır. Havayolu taşımacılığında yeni teknolojilerle ses kirliliğinin azaltılıp, yakıt tasarrufunun arttırılması gibi önlemler bulunmaktadır. Son olarak denizyolu taşımacılığında kirliliği en aza indirmek adına gemileri büyütüp, yakıt tasarrufu sağlayan sistemler geliştirilmesi üzerine çalışmalar yapılmaktadır[**10].**

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletme yöneticilerinin Avrupa yeşil mutabakatı ve sektöre etkilerine ilişkin farkındalıklarını ortaya koymaktır. Lojistik sektöründe aktif olan çeşitli şirketlerin incelenmesiyle şirketlerin AB Yeşil Mutabakatına nasıl ve ne derecede uyum sağladığı incelenmiştir. Sürekli değişim geçiren ve gelişen dünyamızda şirketlerin çevre kirliliğini azaltmak ve alternatif enerji kaynakları bulmak konusunda olan kararları ve yaptıkları bu araştırmanın konusu olmuştur.

Araştırma, Bursa ilindeki ulusal ve uluslararası çapta lojistik faaliyetlerini yürüten işletmeler üzerinde yapılmıştır. Araştırma verileri yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma yapılandırılmış görüşme şeklinde açık uçlu sorular sorularak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Ocak 2023 tarihinde düzenlenmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Görüşme talebini kabul eden beş lojistik işletmesinin yöneticileri ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Görüşme sorularını cevaplayanların konumları 2 müdür, 1 yönetici, 1 operasyon şefi ve 1 direktör şeklindedir. Araştırmada kapsamında katılımcılara, 8 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Sorulan sorulara alınan cevaplar aşağıda sunulmuştur.

1. Soru: Sizce çevresel sürdürülebilirlik geleceğimiz açısından ne kadar önemlidir? Düşüncelerinizi paylaşır mısınız?

PROCEEINGS BOOK

- **A kişisinin cevabı:** Olmazsa olmazdır. Karbon nötr olmadığımız sürece bir gelecekten bahsedemeyiz.
- **B kişisinin cevabı:** Çevresel sürdürülebilirlik geleceğimiz açısından çok önemlidir. Yapılan faaliyetlerimizin çevreye etkilerinin gözetilmesi gerekir. Çevrenin faaliyetlerimizden olumsuz etkilenmesi, bir şekilde dünyada yaşayan canlıları da olumsuz etkileyecektir.
- **C kişisinin cevabı:** Sürdürülebilirlik firmamızın en önemli başlıklarından biridir. Stratejilerimizi belirlerken temelde çevresel sürdürülebilirlik bulunmaktadır.
- **D kişisinin cevabı**: Deutsche Post DHL group olarak bizler, dünyamızı yaşanabilir kılmak ve sürdürülebilir şekilde karbon emisyonunu azaltmak üzere çalışmalar yürütmekteyiz.
- **E kişisinin cevabı:** Çevresel sürdürülebilirlik, hem insan sağlığı hem de ticari faaliyetin düzgün yürütülmesi açısından hayati derecede önemlidir. İnsan sağlığının tehlikeye girdiği yerde, zaten sürdürülebilirlik söz konusu olmaz. Çevre problemleri ise ticari faaliyeti aksatır. Örneğin hava koşullarındaki ani ve büyük değişiklikler, çevre problemlerinden kaynaklanıyor. Aşırı kar yağışı olan durumlarda taşıma sektörünün işi zorlaşır. Sonuç olarak, dünyamıza iyi baktığımız ölçüde, hayatımızı sürdürebilir kılar ve ondan yararlanmaya devam edebiliriz.

2. ***Soru: İşletmeniz açısından düşündüğünüzde çevresel sürdürülebilirlik konusunda çalışmalarınız var mıdır? Var ise nelerdir?***
   - **A kişisinin cevabı**: Sürdürülebilirlik konusunda Borusan grubunun komitesi vardır. ISO 14.064 ve ISO 51.000 hakkında projelerimiz vardır ve bu projeler denetim altındadır. Ayrıca karbon nötr projelerimiz de vardır.
   - **B kişisinin cevabı**: Çevreye etkilerimizin azaltılması amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Dizel yakıtlı araçların kullanımının azaltılmasına yönelik yatırımları bu şekilde değerlendirebilirim.
   - **C kişisinin cevabı**: Birçok başlıkta çok çeşitli çalışmalar yapılmakta. Enerji tasarrufu, Karbon ayak izinin azaltılması, Su tasarrufu, Atıkların azaltılması ve yeniden kullanılması, Ekolojik kimyasalların kullanılması vs. gibi çok çeşitli projeler ve çalışmalar yapılmaktadır.
   - **D kişisinin cevabı**: Deutsche Post DHL Grup, 2050 yılına kadar net sıfır emisyona ulaşma misyonumuzla, iklimin korunması için temiz operasyonlar için çalışıyoruz. Bunu, Bilime Dayalı Hedefler girişimi (SBTi) aracılığıyla Paris Anlaşması ile uyumlu olarak 2030'a kadar sera gazı (GHG) emisyonları için belirlenmiş bir hedef belirleyerek ve bu hedefe ulaşmak için 7 milyar Euro yatırım yaparak yapıyoruz. Bu yatırımla, sürdürülebilir havacılık yakıtı kullanımımızı artıracak, tüm yeni binaları karbon nötr olarak tasarlayacak, kapsamlı bir yeşil ürün portföyü sunacak ve son mil teslimatımızın %60'ını elektriklendireceğiz. O zaman yollarda 80.000'den fazla e-aracımız olacak.
   - **E kişisinin cevabı**: ISO 14001 (Çevre Yönetimi Sistemi) ve ISO 9001 (Kalite Yönetimi Sistemi) belgelerimiz var. Ayrıca kimya sektöründe faaliyet gösteren (üretim, depolama, taşıma vs.) firmaların denetlediği SQAS (Sürdürülebilirlik için Güvenlik ve Kalite Değerlendirmesi) belgemiz de mevcut. Bu belgeler, tüm faaliyetlerimizi çevreye asgari etki yapacak şekilde sürdürmemizi sağlıyor. Bu konuda şirket bünyesinde farkındalık yarattık. Atıkları ayrıştırıyor ve yetkili işleme tesislerine veriyoruz. Ayrıca araçlarımızın yakıt tüketimi (ve dolayısıyla karbon salınımını) takip ediyoruz.
3. ***Soru: Avrupa Yeşil Mutabakatı Hakkında bilginiz var mı? Var ise nelerdir?***

- **A kişisinin cevabı**: Yeşil Mutabakat çerçevesinde Sınırda karbon düzenlemesi seminerlerine katıldık. Şirketimizde sadece Yeşil Mutabakatı takip eden 2 çalışanımız var. Yeşil enerji hakkında danışmanlık alıyoruz.
- **B kişisinin cevabı**: Çevreye etkilerin azaltılmasını amaçlayan bir proje olduğunu düşünüyorum.
- **C kişisinin cevabı**: Genel bilgilendirme eğitimlerine ve sunumlarına bu süreçte katılım gösterildi.
- **D kişisinin cevabı**: Evet var. Çevreyi korumak amaçlayan politik yaklaşımları kapsamaktadır.
- **E kişisinin cevabı**: Avrupa Yeşil Mutabakatı, mevcut iklim krizinin etkilerini asgariye indirmek için atılmış bir adımdır. Karbon salınımı da dahil olmak üzere çeşitli salınımların en aza indirilmesi, bu mutabakatın somut bir hedefidir. Taşımacılık sektörünü özellikle bu yönüyle yakından ilgilendirmektedir.

Dördüncü görüşme sorusu öncesinde katılımcılara AB yeşil mutabakatı hakkında aşağıdaki bilgilendirme yapılmış ve sonrasında dördüncü sorulmuştur.

"2019 Aralık ayında Avrupa Birliği'nin kurduğu yeni dönem komisyonundan hemen sonra AB Yeşil Mutabakatı adında sürdürülebilirliği, çevreyi ve yeşili korumayı amaçlayan bir politik paket öne sürülmüştür. Bu paket, dünyanın karşılaştığı büyük sorunlardan biri olan iklim krizine karşı durmak adına atılmış önemli bir adımdır. Bu Yeşil Mutabakatın temel olarak hedefleri 2050 yılına gelmeden net sera gazı salınımlarını sıfır seviyesine düşürerek Avrupa'yı iklim nötr yapmak ve bu sıfır emisyona geçiş aşamasını endüstriyel ve ekonomik bir avantaja çevirmeyi amaçlamaktadır. Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatın asıl hedefleri yanında çevre dostu olan çalışmalara da çeşitli destek paketleri sunulmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Çevre kirliliğini tamamen bitirmek
- Daha sürdürülebilir ulaşım modları
- Biyoçeşitlilik (Ekosistemin düzenini koruyacak şekilde)
- Temiz enerji üretimi
- Sürdürülebilir sanayi
- Tarladan Sofraya stratejisi"

4. Soru: Yukarıdaki bilgiler ifade edilene kadar Avrupa Yeşil Mutabakatı hakkında bilginiz ne düzeydeydi?

- ***A kişisinin cevabı:*** Bilgim vardı.
- ***B kişisinin cevabı:*** Çok azdı.
- ***C kişisinin cevabı:*** Yukarıda bahsettiğim eğitim ve sunumlarda bu başlıklar hakkında genel bilgi sahibi olduk.
- ***D kişisinin cevabı:*** İyi düzeydedir.
- **E kişisinin cevabı**: Uluslararası müşterilere hizmet veren bir lojistik şirketi olarak, işimizi hem iyi hem de çevreye minimum zararla yapmamız gerekiyor. Bu nedenle söz konusu mutabakat hakkında taşımacılık sektörünü ilgilendiren yönleri açısından (emisyon salınımı) bilgimiz var. Ancak diğer hususlar (örneğin "tarladan sofraya stratejisi") hakkında pek bilgimiz yoktu.

5***. Soru: Avrupa Yeşil Mutabakatı ile ilgili işletmenizde bir proje var mıdır? Var ise nelerdir?***

- ***A kişisinin cevabı:*** Bu konu ile ilgili 8 yıldır süren çalışmalarımız vardır. Karbon nötr planımız, ISO 51.000 ve ISO 14.064 gibi projelerimiz vardır. Güneş panelleri kullanarak yarı yarıya nötr projelerimiz vardır.

- ***B kişisinin cevabı:*** Direkt Yeşil Mutabakat ile ilgili bildiğim bir çalışmamız yoktur. Ancak Yeşil Mutabakatın hedefleriyle ilgili olarak yukarıda bahsettiğim gibi çevre etkilerimizi en aza indirmeye çalışıyoruz.
- ***C kişisinin cevabı:*** Yapılan bütün çevresel çalışmalar buna hizmet etmekte ve etmeye devam edecektir.
- ***D kişisinin cevabı:*** Dünyanın lider lojistik şirketi olarak sektörümüzde örnek teşkil etmeyi ve sürdürülebilirlik lideri olmayı sorumluluğumuz olarak hissediyoruz. Faaliyetlerimizin karbon ayak izini azaltmak ve en yüksek sosyal standartları ve yönetişim standartlarını belirlemek bizim için çok önemlidir. Yıllar geçtikçe, sektörün ilk yeşil ürününü sunmaktan net sıfır emisyon hedefini taahhüt eden ilk lojistik şirketi olmaya kadar lojistiği defalarca yeniden tanımladık. Sektörler genelinde giderek daha fazla şirket iklim koruma hedeflerini taahhüt ediyor ve tedarikçilerinin desteklemesini istiyor. Bu nedenle, net hedefimiz ve taahhüdümüz, sektördeki en kapsamlı yeşil ürün ve çözüm portföyünü sunmaktır. Müşterilerimizle birlikte çevremiz üzerinde önemli bir pozitif etki yaratabileceğimize inanıyoruz.
- **E kişisinin cevabı**: Yukarıda da yazdığım gibi, emisyon salınımı asgariye düşürmek ve genel olarak çevreye zarar vermeden faaliyet göstermek için çalışıyoruz.

6. Soru: Avrupa Yeşil Mutabakatı hakkında yaptığınız çalışmaların şirketinize ne gibi bir fayda sağlayacağını düşünüyorsunuz?

- **A kişisinin cevabı:** Rekabet avantajı yaratır. Eğer Yeşil Mutabakata ayak uyduramazsak müşteri bulamayabiliriz. İhracatımızın çoğu Avrupa'ya olduğu için büyük fayda sağlar.
- **B kişisinin cevabı**: Yaşadığımız çevreye yapacağımız faydalar dolaylı olarak sadece şirketimize değiş hepimize fayda sağlayacaktır.
- **C Kişisinin cevabı:** Yapılan bütün çalışmalar karbon ayak izini azaltmaya ve çevresel iyileştirmelere neden olmakta ve olmaya devam edecektir
- **D Kişisinin cevabı:** Dünyamızı yaşanabilir düzeyde sonraki nesiller için korumayı hedeflemektedir.
- **E kişisinin cevabı**: İki yönlü faydalı olduğunu düşünüyoruz. Genel olarak, çevreye minimum zarar verecek faaliyetler, sürdürülebilirlik açısından önemli. Dünya yaşanamaz bir hale gelirse, taşımacılık sektörü de bundan zarar görür. Özelde ise, şu faydayı görüyoruz. Müşterilerimizin çoğu Avrupalı şirket ve çevreyi koruyan bir anlayışla faaliyet göstermemiz bekleniyor. Sadece uygun fiyat veya mükemmel hizmet kalitesi, iş yapmak için yeterli olmuyor. ISO belgeleri ve SQAS (Sürdürülebilirlik için Güvenlik ve Kalite Değerlendirmesi) denetimi, bizi rakiplerimizden ayırıyor. Özellikle yabancı şirketler ve büyük Türk şirketler, ISO belgesi olmayan, SQAS denetiminden geçmemiş taşıma şirketlerine pek sıcak bakmıyor.

7. Soru: Sizce sektörünüzde Avrupa Yeşil Mutabakatı hakkında bilgi ve farkındalık düzeyi nasıldır?

- **A kişisinin cevabı:** Büyük firmalar hariç yok denecek kadar azdır.
- **B kişisinin cevabı**: Sektördeki firmaların çevre yönetim sistemine sahip olduğunu düşünüyorum. İleri dönemlerde çevre yönetim sistemleri AB Yeşil Mutabakatının beklentilerini karşılayacak düzeyde gelişebilir.
- **C kişisinin cevabı**: Genel bir bilgi düzeyi mevcut ancak daha detaylı ve güncel bilgilendirmeler daha faydalı olacaktır.
- **D kişisinin cevabı:** Lojistik sektöründeki farkındalık günden güne artmaktadır.

- **E kişisinin cevabı**: Diğer firmaların Avrupa Yeşil Mutabakatı hakkındaki bilgi ve farkındalık seviyeleri hakkında tam bir değerlendirme yapamam. Ancak özellikle yurtdışı firmalarla çalışan taşıma şirketlerinin, çevreye karşı daha duyarlı ve dikkatli olduğunu söyleyebilirim.

8. Soru: Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum çerçevesinde yapılacak çalışmaların sizce kısa ve orta vadede ne tür sektörel etkileri olacaktır?

- **A kişisinin cevabı:** Kısa vadede çok etkisinin olacağını düşünmüyorum. Orta vadede hazırlık yapmayan firmalar bu Mutabakatın dışında kalırlar ve ağır bedeller öderler.
- **B kişisinin cevabı:** Kısa vadede farkındalık. Orta vadede etkilerin azaltılmasıyla daha yaşanabilir bir çevre.
- **C kişisinin cevabı:** Firmalar daha temiz enerji kaynaklarına yönelme konusunda adımlar atacağından karbon salınımında iyileştirmeler sağlanacaktır.
- **D kişisinin cevabı:** Mutabakata uyma zorunluluğu dahilinde ulaşım araçları teknolojisinin gelişimi, geri dönüşümlü ve temiz yakıt kullanımının artışı öngörülmektedir.
- **E kişisinin cevabı:** Global bir dünyada yaşıyoruz ve gelişmiş ülke merkezli şirketlerin, çevre hassasiyeti konusunda beklentileri var. Avrupa Birliğinin çevre konusundaki şartlarına uymayan taşıma şirketlerinin özellikle orta vadede hayatta kalamayacağını düşünüyorum. Bu şartları yerine getirmekte finansal ve organizasyonel olarak zorlanan küçük ölçekli firmaların pazardan çekilmesi söz konusu olabilir. Ayrıca, bu mutabakata uyum çalışmaları, uluslararası firmalar gözünde sektörümüzün saygınlığını artıracaktır.

5. SONUÇ

Yeşil Mutabakat henüz yeni bir bildiri olmakla birlikte getirdiği yaptırımlar ve gelecekte getirebileceği standartlar henüz tamamen belli değildir. Şu andaki durumuyla bakılacak olursa, Avrupa ile veya Avrupa'nın kendi içinde çalışan büyük ölçekli işletmelere yüklü yaptırımlarının olacağı ifade edilebilir. Bu çalışmada Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı çerçevesinde lojistik sektöründeki işletmelerin bilgi ve farkındalık düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda önemli bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgiler sektördeki diğer işletmelerin de harekete geçmesine ve geçtiğinde yapılabilecekleri önemli değerlendirmeleri içermektedir.

Katılımcıların çevresel sürdürülebilirliğin geleceğimiz açısından önemine ilişkin ilk soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde, tüm katılımcıların gelecek için işletmelerin sürdürülebilirlik faaliyetlerine destek vermesinin önemli olduğunu, önlem alınmazsa geleceğin diğer sektörler ve insanlık adına olumsuz etkilerinin yanı sıra lojistik sektörü açısından da olumsuzluklar oluşturacağını düşündükleri ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların işletmelerinde çevresel sürdürülebilirlik konusunda yaptıkları çalışmalar nelerdir sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, işletmelerin bu konuda işletme içinde Sürdürülebilirlik Komitesi oluşturdukları, ISO 14.064 ve ISO 51.000 projelerinin olduğu, karbon nötr projeleri üzerinde çalıştıkları, dizel yakıtlı araçların kullanımının azaltılmasına çalıştıkları, enerji tasarrufu, karbon ayak izinin azaltılması, su tasarrufu, atıkların azaltılması ve yeniden kullanılması, ekolojik kimyasalların kullanılması vs. gibi çok çeşitli projeler üzerinde çalıştıkları, 2050 yılına kadar net sıfır emisyona ulaşmaya yönelik misyon belirledikleri, iklimin korunması için temiz operasyonlar üzerinde çalıştıkları, Paris Anlaşması ile uyumlu olarak 2030'a kadar sera gazı (GHG) emisyonları için belirlenmiş hedefe ulaşmak için 7 milyar Euro yatırım yaptıkları ve bu yatırımla, sürdürülebilir havacılık yakıtı kullanımını artırmayı, tüm yeni binalarını karbon nötr olarak tasarlamayı, kapsamlı bir yeşil ürün portföyü sunmayı ve son mil

teslimatının %60'ını elektriklendirmeyi ve bu amaçla araçlarını e-araç olarak dönüştürmeyi, belgelendirmeye (ISO 14001-Çevre Yönetimi Sistemi, ISO 9001-Kalite Yönetimi Sistemi ve kimya sektörü için gerekli SQAS Sürdürülebilirlik için Güvenlik ve Kalite Değerlendirmesi) önem verdiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların Avrupa Yeşil Mutabakatı hakkındaki bilgi düzeylerinin sorulduğu üçüncü soruya alınan cevaplar incelendiğinde, işletmelerin bu konuda çeşitli bilgilendirme seminerlerine katıldıkları, bu konuları takip etmesi için çalışanları içerisinden görevlendirme yaptıkları, danışmanlık aldıkları görülmektedir.

AB yeşil mutabakatı konusunda ayrıntılı açıklamadan sonra katılımcılara bu konudaki bilgi düzeyleri sorulmuştur. Alınan cevaplar incelendiğinde, katılımcıların bir kısmının bilgi düzeylerinin eksik olduğu, bir kısmının ise alınan eğitimler sayesinde ayrıntılı bilgiye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı ile ilgili işletmenizdeki projelerin neler olduğuna ilişkin soruya verilen cevaplar incelendiğinde, katılımcıların işletmelerin birinde Karbon nötr planı, ISO 51.000 ve ISO 14.064 gibi projeleri, güneş panelleri kullanarak yarı yarıya nötr projeleri bulunurken, diğer işletmelerden katılımcıların verdikleri cevaplar somut projelerin olmadığını göstermektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı hakkında yapılan çalışmaların işletmenize faydaları neler olabilir sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, rekabet avantajı, müşteri bulma ve tutma, doğaya katkı, gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma ve özellikle müşterilerin önemli bir kısmı AB'nde yer alan işletmeler olduğu için Avrupa'daki işletmelerle iş yapabilmeyi durdurmama konusunda faydalarının olacağı ifade edilmiştir.

Lojistik sektöründe Avrupa Yeşil Mutabakatı hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeyinin ne düzeyde olduğuna ilişkin soruya verilen cevaplar incelendiğinde ise, genel bir bilgi düzeyinin olduğu ancak büyük işletmeler ve/veya yurt dışına iş yapan işletmeler haricinde ayrıntılı bilgi düzeyinin sektörde yok denecek kadar az olduğu ifade edilmiştir.

Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum çerçevesinde yapılacak çalışmaların kısa ve orta vadede ne tür sektörel etkileri olabilecektir sorusuna alınan cevaplar incelendiğinde ise, katılımcıların kısa vadede farkındalık düzeyinin artmasına katkıları olacağı, ancak uzun vadede AB yeşil mutabakatına hazırlık yapmayan işletmelerin ağır bedeller ödeyebilecekleri, AB ülkeleriyle iş yapamayacakları ve Avrupa Birliği'nin çevre konusundaki şartlarına uymayan lojistik işletmelerinin özellikle orta vadede hayatta kalamayacağı ifade edilmiştir.

Pilot çalışma niteliğindeki bu araştırma sonucunda lojistik sektöründe Türkiye'de AB Yeşil Mutabakatının bilinirliği ve uygulamalarının düşük düzeyde olduğu ifade edilebilir. Öncü sayılabilecek büyük işletmelerin yaptıkları bazı çalışmaların sektör geneline yaygınlaştırılması bu anlamda önerilebilir. Örneğin çevrecilikle ilgili gerekli belgelerin alınması, işletme içinde bilgi ve farkındalık eğitimlerinin verilmesi, işletme içinde birimlerin oluşturulması, yeşil mutabakata uyum için gerekli konularda proje ekiplerinin oluşturulması ilk etapta önerilebilecek başlıklardır. Tüm bunların sadece işletme, sektör veya iş yapabilmeyi sürdürebilmek için değil, mevcut ve gelecek nesillerin yaşayabileceği bir dünya için yapılması gerektiği de unutulmamalıdır. Sektörel birliklerin de bu konuda üzerine düşün sorumlulukları alması ve ülkemizdeki farkındalık düzeyinin kısa vadede hızlıca arttırılması ve orta vadede 2030 yılı hedeflenerek uygulamaya yönelik aksiyonların şimdiden yerine getirilmeye başlanması önerilebilir. Akademik açıdan ise bu çalışmada olduğu gibi sektörel çalışmaların sayısının arttırılması, araştırma sonuçlarının ilgili paydaşlarla paylaşılarak sektörün teşvik edilmesi önerilebilir. Gelecekteki araştırmaların daha kapsamlı ve konunun farklı yönlerini ele

alarak yapılması, farklı ülke uygulamalarını ortaya koyacak şekilde araştırmaların tasarlanması da diğer öneriler olarak sunulabilir.

Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı çerçevesinde yeşil ekonomi başlığıyla lojistikten enerjiye ve çelik sektörüne kadar pek çok sektör içinde karbon seviyelerini düşürmek adına makro düzeyde hükümet tarafından da önemli tedbirler alınmalıdır. Eğer tedbirler alınmaz ise Türkiye'nin AB'ne olan ihracatında önemli düşüşler yaşanacaktır. Ayrıca Türkiye, Avrupa Birliği için önemli bir lojistik merkezidir. Bu yüzden Türkiye, AB Yeşil Mutabakatı çerçevesinde atıkların yönetimi ve yok edilmesine dair olan altyapı sistemlerinde önemli bir rol oynayabilir. Eğer bu fırsat yakalanabilirse bu birçok sektörde istihdam fırsatı da yaratabilecektir.

Açıklama

Bu çalışma, Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR'in danışmanlığında Bursa Uludağ Üniversitesi SBE İşletme Tezsiz Yüksek Lisans öğrencisi Reşat Murat CİHAN tarafından tamamlanmış olan dönem projesi ödevinden geliştirilmiştir.

KAYNAKÇA

[1] Şahin, G., Taksim, M. A., & Yitgin, B. (2021). Effects of the European Green Deal on Turkey's electricity market. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 40-5881

[2] Siddi, M. (2020). The European Green Deal: Asseasing its current state and future implementation. UPI REPORT, 114.

[3] Liebich, A. (2022). The European Union. In *The Politics of a Disillusioned Europe* (pp. 131-144). Palgrave Macmillan, Cham

[4] https://ourworldindata.org/co2-emissions, (Erişim tarihi: 16.12.2023)

[5] Montanarella, L., & Panagos, P. (2021). The relevance of sustainable soil management within the European Green Deal. *Land use policy*, *100*, 104950.

[6] https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55-the-eu-plan-for-a-green-transition/, (Erişim tarihi: 16.12.2023)

[7] Ostapenko, O., Savina, N., Mamatova, L., Zienina-Bilichenko, A., & Selezneva, O. (2020). Perspectives of application of innovative resource-saving technologies in the concepts of green logistics and sustainable development. *Revista Turismo Estudos e Práticas-RTEP/UERN*, (2), 1-12E-

[8] Sefer, Uçak & Villi, B. (2021) Avrupa Yeşil Mutabakatının Çelik Sektörüne Olası Etkileri. *Journal of Empirical Economics and Social Sciences*, *3*(2), 94-113

[9] Guyomard, H., Bureau, J. C., Chatellier, V., Détang-Dessendre, C., Dupraz, P., Jacquet, F., ... & Tysebaert, M. (2020). *The Green Deal and the CAP: policy implications to adapt farming practices and to preserve the EU's natural resources* (Doctoral dissertation, UMR 1302 UMR INRAe/AGROCAMPUS OUEST: Structures et Marchés Agricoles,

[10] Tunahan, H., Karataş, A., Garip, B., & Atakan, G. (2023). Avrupa Yeşil Mutabakat I 55'e Uyum: Türk Lojistik Sektörü Üzerine İnceleme. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, *22*(1), 225-255.

[11] https://www.tomatonews.com/en/benchmark-eu-carbon-price-breaches-70-eurtonne-for-first-time_2_1516.html, (Erişim tarihi: 16.12.2023)

[12] Ubeda, S., Arcelus, F. J., & Faulin, J. (2011). Green logistics at Eroski: A case study. *International Journal of Production Economics*, *131*(1), 44-51

İLAÇ SEKTÖRÜNDEKİ DİJİTAL PAZARLAMA UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Alparslan ZAMAN
Bursa Uludağ Üniversitesi, alparslanzaman@gmail.com - ORCID ID: 0009-0006-1674-2676
Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR
Bursa Uludağ Üniversitesi, eozdemir@uludag.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0903-7638

ÖZET

Günümüz işletme çevresindeki en önemli değişikliklerden birisi dijital dönüşümdür. Bu dönüşümün en yoğun yaşandığı alanlardan birisi de işletmelerin dijital pazarlama uygulamalarıdır. Birçok sektörde olduğu gibi ilaç sektörünün ana aktörü konumundaki ilaç işletmeleri dijital dönüşüme son yıllarda oldukça fazla önem vermekte ve dijital pazarlamaya aktif bir şekilde uygulamaya çalışmaktadır. Bu çalışmanın amacı, ilaç sektöründe yer alan işletmelerin seçtikleri dijital pazarlama araçlarını ortaya koymak, sektöre özgü farklılıkları tespit etmek ve işletmelerin dijital pazarlama alanındaki kısa ve orta vadeli aksiyonlarını ortaya koymaktır. Bu çalışma için gerekli veriler ilaç sektöründe yer alan işletmelerden görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmaya işletmelerin dijital pazarlama ile ilgili üst düzey yöneticileri katılım göstermiştir. Araştırma sonucunda; katılımcıların ilaç sektörünün hangi alt alanlarında çalıştığı, işletme tarafından kullanılan dijital pazarlama uygulamaları ve bu uygulamaların neden tercih edildiği, dijital pazarlamanın işletmeye olan olası maliyetleri, sektör tarafından dijital pazarlama konusunda hangi konuların tehdit olarak görüldüğü ve kısa ve orta vadede dijital pazarlamaya ilişkin işletmelerin planlamalarının neler olduğu konularında önemli bilgiler elde edilmiştir. Dijital dönüşümün önemli bir boyutu olan dijital pazarlamanın ilaç sektörü açısından ele alındığı bu çalışma sonucunda hem teorik hem de pratik çıkarımlar yapılmış ve araştırma sonucunda tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlaç Sektörü, Dijital Pazarlama, Dijital Dönüşüm

PROCEEINGS BOOK

A RESEARCH ON DIGITAL MARKETING PRACTICES IN THE PHARMACEUTICAL INDUSTRY

ABSTRACT

One of the most important changes in today's business environment is digital transformation. One of the areas where this transformation is experienced most intensely is the digital marketing practices of businesses. As in many other sectors, pharmaceutical companies, which are the main actors in the pharmaceutical industry, have been giving great importance to digital transformation in recent years and actively trying to implement digital marketing. The aim of this study is to reveal the digital marketing tools chosen by pharmaceutical companies, to identify sector-specific differences and to reveal the short and medium-term actions of the companies in the field of digital marketing. The necessary data for this study were collected from pharmaceutical companies through interviews. Senior executives of the companies related to digital marketing participated in the research. As a result of the research, important information has been obtained on which sub-fields of the pharmaceutical industry the participants work in, the digital marketing applications used by the business and why these applications are preferred, the possible costs of digital marketing to the business, which issues are seen as threats in digital marketing by the sector, and what are the plans of the businesses regarding digital marketing in the short and medium term. As a result of this study, in which digital marketing, which is an important dimension of digital transformation, is discussed in terms of the pharmaceutical sector, both theoretical and practical inferences have been made and discussed as a result of the research.

Keywords: Pharmaceutical Industry, Digital Marketing, Digital Transformation

1. GİRİŞ

İşletmeler ürettikleri ürün ve hizmetleri, bu ürün ve hizmetlere ihtiyaç duyan kişilere tanıtmak üzere bir takım girişimlerde bulunurlar. Bu girişimlere genel olarak pazarlama denilebilir. Pazarlama kavramıyla ilgili çok çeşitli tanımlar yapılmış olmakla birlikte, bu tanımların ortak noktasında pazarlamanın ürün ve hizmetlerin üretim aşamasından başlayarak tüketimlerine kadar olan süreci kapsayan bir uğraş olduğu yer almaktadır **[1].** Tarihsel süreç içerisinde pazarlama anlayışı ve yöntemlerinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Modern pazarlamanın ilk aşaması olarak kabul edilen üretim odaklı pazarlama anlayışından, mamul odaklı anlayışa

PROCEEINGS BOOK

anlayışına geçiş yaşanmıştır. Ardından satış odaklı pazarlama anlayışı ve müşteri odaklı pazarlama anlayışı dönemleri yaşanmıştır. Günümüzde bu pazarlama anlayışı hâkim olmakla beraber son zamanlarda sosyal sorumluluk odaklı pazarlama anlayışına geçişler de görülmektedir **[2].** Zaman içerisinde pazarlama yöntem ve teknikleri de değişmiştir. İlk pazarlama uygulamaları olan sesli-yazılı duyurulardan, afiş, billboard, radio, televizyon, sinema gibi ortamlar pazarlamada kullanılmış, günümüzde bilişim sistemlerinin gelişimiyle birlikte interaktif dijital pazarlama uygulamalarına geçilmiştir. Tıbbi ilaç sektöründe dijital pazarlama araçları olarak web siteleri, sohbet odaları, filmler, müzikler, e-posta, sosyal ağlar, arama motorları, sosyal medya ortamları vb. kullanılmaktadır. Dijital pazarlamanın işletmelere düşük maliyet, interaktif görüşme, fiziksel bir mekana ihtiyaç duymama, hızlı sipariş ve geri dönüşler alma, 7/24 hizmet sunabilme gibi pek çok avantajı vardır **[3].** Söz konusu avantajlarının yanında dijital pazarlamanın, uzmanlık gerektirmesi, rekabetten doğan zorunluluk gibi dezavantajları da söz konusudur **[4].**

Bu çalışmanın amacı, ilaç sektöründe dijital pazarlama uygulamalarını ortaya koymaktır. Çalışmada ilk olarak dünyada ve Türkiye'de ilaç sektörünün durumu, ilaç sektörü açısından ürün kavramı, bir ürün olarak ilacın özellikleri, ilaç sektöründe tanıtım ve pazarlama ile Türkiye'de ilaç sektöründe dijital tanıtım araçları konuları işlenmiştir. Sonrasında ise araştırmanın yöntemi ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

2. DÜNYADA İLAÇ SEKTÖRÜ

Demografik yapılardaki değişimler, ortalama yaşam sürelerinin artması, hastalık modellerindeki değişimler, küreselleşme, sosyal devlet olgusunun doğuşu ve sağlık hizmetlerine erişimde kolaylık dünya ilaç sektörünün büyümesini sağlamıştır. Dünya ilaç sektörü toplam ticaret hacmi 1,42 trilyon $'ın üzerindedir. Gelişmiş ülkelerdeki tüketimler yine gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilen üretimlerle karşılanmaktadır. Trademap 2019 verileri, dünya ilaç ihracatının 695 milyar $ olduğunu göstermektedir. İlaç ihracatında ilk 10 ülkenin toplam ihracatlarının içindeki payı %77'dir. Dünya ilaç ihracatında ilk 5 ülke sırasıyla Almanya, İsviçre, İrlanda, ABD, Belçika'dır. Türkiye ise ilaç ihracat sıralamasında 29. sıradadır **[5].**

Grafik 1: Dünya İlaç İhracatında İlk 20 Ülke (Milyar $) **[5]**

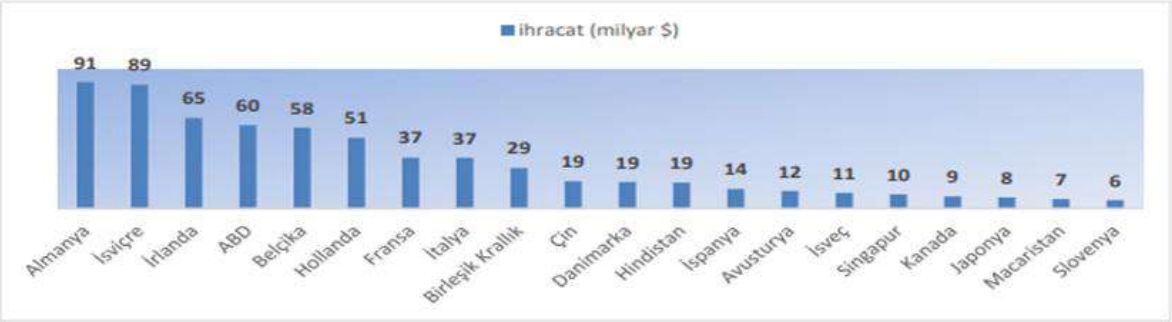

Trademap 2019 yılının verilerine göre, dünya ilaç ithalatı 730 milyar $'ın üzerinde gerçekleşmiştir. İlaç ithalatında ilk 10 ülkenin toplam ithalattaki payı %66'dır. Türkiye ithalat sıralamasında 22. sıradadır **[5]**

Grafik 2: Dünya İlaç İthalatında İlk 20 Ülke (Milyar $) **[5]**

PROCEEINGS BOOK

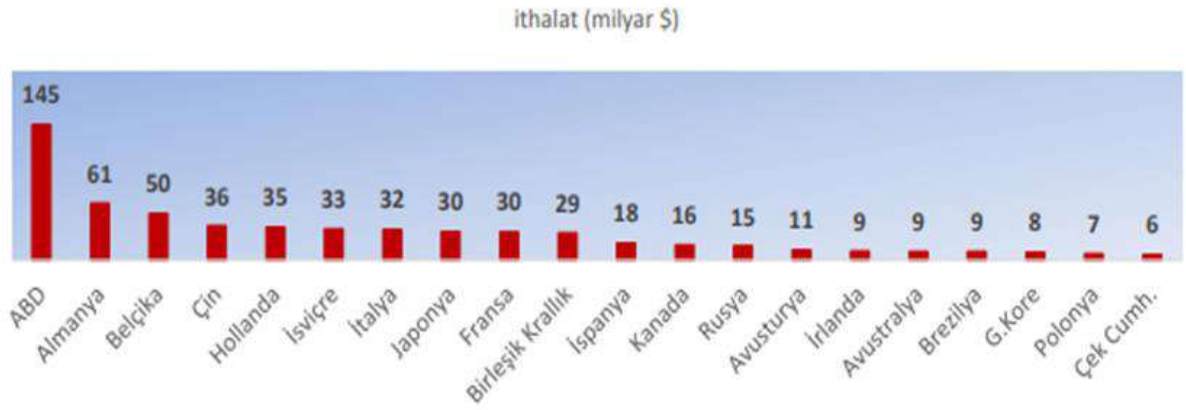

3. TÜRKİYE'DE İLAÇ SEKTÖRÜ

Türkiye tıbbi sağlık ürünleri ve ilaç sektörü 2022'de %78,8 büyümeyle 121,6 milyar ₺'ye, kutu ölçeğindeyse %8,6 büyümeyle 2,82 milyar kutuya ulaşmış durumdadır. Sağlık Bakanlığı onaylı ilaç, diyet gıda, bitkisel tıbbi ürün gibi ürünlerle Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından onaylanan vitaminler, mamalar ve takviye gıdalardan oluşan sağlık ürünleri pazarıysa 2021'de değerde %28,8, kutuda %7,1 büyümüştür **[6].**

Grafik 3: Türkiye İlaç ve Tıbbi Sağlık Ürünleri Pazarı

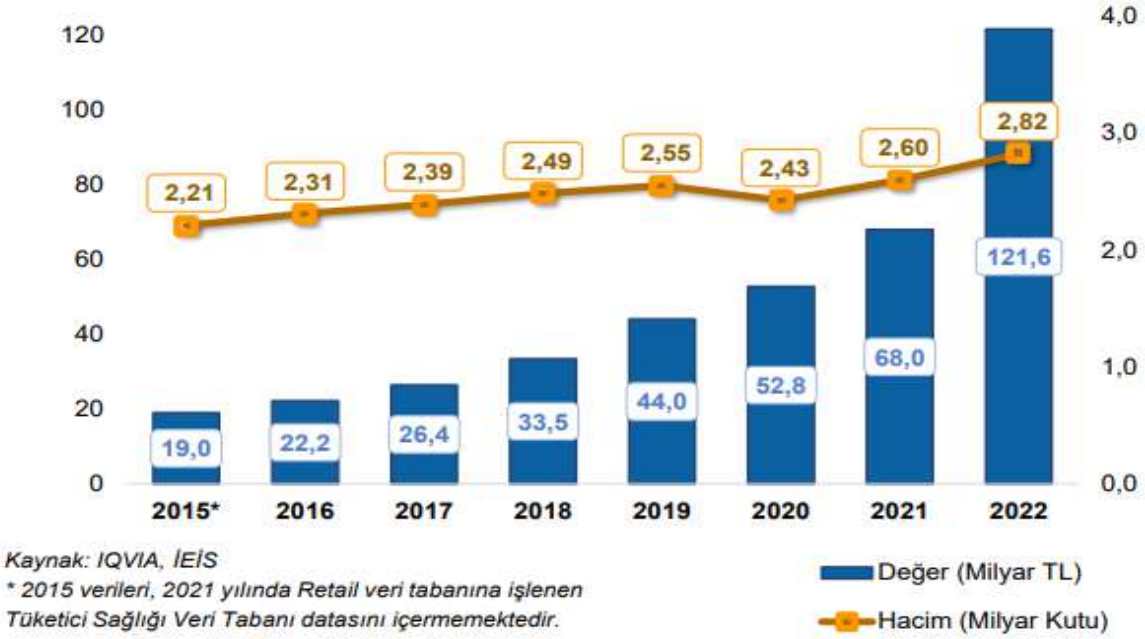

Türkiye ilaç ve tıbbi sağlık ürünleri pazarının 2015-2022 yılları arası incelendiğinde, pazarın, %540 büyüyerek 2015'de 19 milyar ₺'den, 2022'de 121,6 milyar ₺ seviyelerine ulaştığı görülmektedir. Eczane ve hastanelerde 2022 yılında Türkiye ilaç pazarı %77,8 büyümeyle 109,8 milyar ₺'ye ulaşmıştır. Kutu ölçeğindeyse %8,5 büyümeyle 2,55 milyar kutuya ulaşılmıştır **[6].** Türkiye ilaç pazarı Grafik 4'de görülmektedir.

Grafik 4: Türkiye İlaç Pazarı

Türkiye'de ilaç pazarının 2015-2022 yılları arası dönemi incelendiğinde, pazarın 2015'de 17,6 milyar TL düzeyinden %525,6'lık artışla 2022'de 109,8 milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir. İlaç pazarının hacim ölçeğinde 2015-2022 yılları arası incelendiğindeyse pazarın 2,06 milyar kutudan %24 artışla 2,55 milyar kutuya ulaştığı görülmektedir. Yoğunlaşma bakımından incelendiğinde, 255 distribütör firmanın ilaçlarından oluşan Türkiye ilaç pazarında 49 firmanın ürünleri yalnızca ithal ilaçlardan oluşurken, 126 firma imal ilaçlarla pazarda bulunmaktadır. Pazardaki ilaçların %60'tan fazlasına sahip 80 firmanınsa hem ithal hem imal ilacı bulunmaktadır ve pazarın hacimde %72'sini, değerdeyse %71'ini oluşturmaktadır. 2022'de değer sıralamasında ilk 50 firmanın pazar payı hacimde %80, değerde %83 seviyelerindedir **[6]**.

4. İLAÇ SEKTÖRÜNDE TANITIM VE PAZARLAMA

İlaç sektöründe ürünlerin tanıtımı sağlık mesleği mensuplarına yapılmaktadır. Bunlar; hekim, diş hekimi, veteriner hekimler ve eczacılardır. Bilhassa hekimlere yapılan tanıtımlarla hekimlerin bilimsel bilgilerine katkılar sağlanmakta ve sektörel bilgileri güncellenmektedir. Hekimlerden etken madde (ilaç ve molekül) alanında her geçen gün gelişen yenilik ve bilgilere anında ulaşmaları beklenemez. Fakat ilaç firmaları alanlarıyla ilgili tüm gelişmeleri ve yenilikleri takip etmekte ve bunları uygun şekillerde hekimlere sunmaktadır. Bu bakımdan ilaç firmalarında çalışan ürün uzmanlarının tanıtımları son derece gerekli ve önemlidir. Bu konuda merak edilebilecek bir nokta da ilaç firması temsilcileri bunu gerçekleştirirlerken ne gibi aktiviteler gerçekleştirmektedir.

Sektörde faaliyette bulunan firmaların tanıtım uzmanlarının aktivitelerinin neler olduğu Tablo 1 yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye ilaç sektöründe görevli ürün temsilcileri günlük çalışmalarını Tablo 1'de gösterilen aktivitelerin kombinasyonu şeklinde yerine getirmektedir. Ancak zamanın etkin ve verimli kullanılmasında ürün uzmanları, kendi öz denetimlerini yapma becerisine sahip olmalıdırlar. Tanıtım görevinin gerçekleştirilmesinde ürün yöneticilerinin belirledikleri stratejilerin göz önünde bulundurulmasına ilaveten, bilhassa bölge yöneticisiyle saha çalışanı koordinasyon içerisinde çalışmaktadırlar **[7]**. Önemli olan bir başka konu da ilaç firmalarının pazarlamalarını ve tanıtımlarını geliştirdikleri bu kanalların güçlenmesini sağlayan inovasyonlar ve teknolojik yeniliklerdir. Sektörün aktörlerinden olan firmalar inovasyonlara büyük önem vererek, teknolojik yenilikleri yakından takip etmektedirler. İnovasyon yalnızca

ürünlerde değil, tanıtımlardan ve müşteri ilişkilerinden pazarlama alanına ve firma olarak inovasyonlara ve yeniliklere önem verilir. Bununla beraber tüm inovatif gelişme ve teknolojik ilerlemeler neticesinde zaman içerisinde etkilerini kaybedebilirler **[8]**. Mazur ve Miles (2009) başarılı şirketlerin "inovasyonu hayata geçiren ve öğrenen şirketler", kaybeden şirketlerin "yeni teknolojileri, yeni yaşam tarzlarını, yeni rakipleri izlemeyi başaramayanlardır" olduğunu ifade etmektedirler **[9]**.

Tablo 1: Bir Ürün Tanıtım Uzmanının Çalışma Planı **[7]**

Hazırlık	Müşteri Seçimi Ziyaret Planı, Potansiyel Müşterilerin Analizi, Potansiyele Göre Frekans Verme, Önceki Ziyaret Notlarına Göz Atma
Seyehat	Ziyaretler Arasındaki Zaman Dilimi
Satış ve Tanıtım	Yüzyüze İletişim ve Ziyaret Yapma, Ürün Tanıtımı, Önceki Ziyaretin Özeti, Ürün Sunumu ve Kapanış
Takip	Tanıtım ve Satış Sonrası Takip İlişki Geliştirmeye Yönelik Faaliyetler
Alan Yönetimi	Raporlama, Rekabet Analizi, Ziyaret Frekansı Analizleri, Diğer Departman ilişkileri, Rakip Faaliyet Takibi, Segmentasyon, Satış ve Tanıtım Raporlarının Analizi, Pazar Analizi, Total Frekans, Yöneticiye Durumu Anlatma, Öneri Alma Mevcutlara Yeni Müşteri Ekleme-Çıkarma
Diğer Aktiviteler	Eğitimler, Kongre, Toplantılarda Stand Görevlisi, Bölgesel Toplantı ve Organizasyonlar, İstenen Performans için Yeni Stratejiler.

Teknolojik gelişmeler ve yenilikler, yaşam standartlarında yükselme, bilgiye hızlı ve kolay erişim, yoğun rekabet gibi faktörler pazarlama tanıtım faaliyetlerinin yenilenmesine ve gelişmesine hız kazandırmaktadır. Tanıtım ve pazarlamada ortaya çıkan değişmelerde amaçlanan, rekabet avantajı sağlamak ve sürdürülebilir bir başarının sağlanmasıdır **[10]**. Yoğun rekabetin olduğu ve pek çok ilacın eşdeğerinin bulunduğu bir ortamın söz konusu olduğu sektörde rekabet avantajı kazanabilmek nerdeyse en önemli önceliktir **[11]**. Bir firmada ağırlıklı olarak broşürler kullanılırken, diğer bir firmada dijital tanıtım araçlarından yapılan tanıtım ön planda olabilmektedir. Tanıtımlarda kullanılan araçlar birbirleri ile aynı olsa da firmaların tanıtım yapma yöntem, tarz ve bilgi aktarımları farklılık göstermektedir. Yoğun rekabetin olduğu pazarlarda alanında bilgi sahibi olmak kaynaklara sahip olmaktan önemli hale gelmiştir. Zira rekabet içerisindeki firmalar birbirlerinin ürünlerini, üretimde kullandıkları ekipman ve prosedürleri kopyalayabilir. Fakat bir başka firmanın sahibi olduğu bilgiler ve entelektüel sermayesi kopyalanamaz **[12]**.

5. TÜRKİYE'DE İLAÇ SEKTÖRÜNDE DİJİTAL TANITIM ARAÇLARI

İlaç sektöründe, diğer sektörlerden farklı ve benzer dijital pazarlama araçları kullanılmaktadır. Bunlar aşağıda ele alınmaktadır.

5.1. E-Detailing

İlaç sektöründe detailing sağlık mesleği mensuplarına bilgi ve mesaj iletimi için kullanılan, firmayla sağlık mesleği mensupları arasındaki iletişim sürecini ifade etmektedir **[13]**. E-

PROCEEINGS BOOK

detailinig mobil cihazlar kullanılarak sağlık mesleği mensupların yapılan bilgilendirme ve tanıtımları kapsar. E-detailing, geleneksel broşürler yerine kullanılan araçları ifade etmektedir **[14]**.

5.2. E-Posta Pazarlama

Gündelik yaşantıda e-postalar önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda e-postalar firmaların dijital pazarlama stratejilerinde de önemlidir **[15]**. İnternete erişim sağlayan toplum kesiminin hemen hemen tamamının e-posta hesabı vardır. E-postalar internette kullanılan servislerin başında gelmektedir **[16]**.

5.3. Çevrimiçi Konferanslar ve Toplantılar

İlaç firmaları çevrimiçi toplantılar, forumlar, konferanslar düzenlenebilmekte veya ürünün tedavi alanıyla ilgili belirli bir dernek sitesine entegre toplantılara sponsor olabilmektedir. Firmaların sponsorluğu altında düzenlenen online toplantılarda ve konferanslarda katılımcılar aralarında mesajlaşabilmekte ve görüş alışverişlerinde bulunabilmektedirler **[17]**.

5.4. Ipad ve Tablet Bilgisayarlar

Günümüzde kullanılan telefonlar ve tabletler dokunmatik ekranlarının yanında gelişmiş pek çok özelliğe sahiptir. Bu özelliklerden örneğin GPS sayesinde konum tespiti yapılabilmekte ve işletmeler gereken denetimlerini sağlayabilmektedirler. Geleneksel bilgisayarlarla bir e-ticaret sitesinden ürün alanların oranı % 3 civarlarında iken, tablet kullananlarda bu oran % 4-5'e çıkmaktadır **[18]**.

5.5. Web Siteleri ve Üyelik

Günümüzde insanların çoğu ihtiyaç duyduğu bilgilerin büyük kısmını internetten elde etmektedirler. Bu nedenle firmanın ürünleri ve hizmetleri ile ilgili olarak yüksek bir merak uyandırabilmesi için web siteleri çok iyi hazırlanmalıdır. Çünkü firma ve ürünlerine ihtiyacı olanlar ilk olarak web sitelerini incelemektedirler **[19]**.

6. YÖNTEM

Araştırmanın evrenini ilaç sektöründe faaliyet gösteren ilaç firmaları, örneklemini ise İstanbul ilinde ilaç sektörü firmalarının dijital pazarlama faaliyetlerini yürüten 9 pazarlama uzmanı oluşturmuştur. Araştırma ile ilaç sektöründe faaliyet gösteren firmaların dijital pazarlama ile ilgili görüşlerinin belirlenebilmesi için araştırmacılar tarafından hazırlanmış görüşme soruları kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşme soruları toplam 10 adet olup, ilaç firmalarının dijital pazarlama uygulamalarıyla ilgilidir. Araştırma verileri, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan soruların sektörde faaliyet gösteren ilaç firmalarının pazarlama departmanlarında görev yapan kişilere yüz yüze görüşme yolu ile toplanmıştır. Görüşme esnasında ilgili sorular sorulmuş ve alınan yanıtlar not edilmiştir. Araştırma 1 - 20 Kasım 2023 tarihleri arasında yapılmıştır.

7. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma kapsamında ilaç sektöründe dijital pazarlama işlerini yürüten uzmanlara sorulan sorulardan elde edilen yanıtlar bu başlık altında ele alınmıştır. 10 firmaya ulaşılmış ancak araştırmaya 9 ilaç firmasından pazarlama uzmanı katılmıştır. Katılımcıların yaşlarına ilişkin dağılımları aşağıdaki Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaş Dağılımı

Yaş Grupları	N	%

PROCEEINGS BOOK

25-35 Yaş	2	22,2
36-44 Yaş	6	66,7
45 Yaş ve üzeri	1	11,1
Toplam	9	100,0

Araştırmaya katılan pazarlama uzmanlarının 2'si (% 22,2) 25-35, 6'sı (% 66,7) ve 1'i (% 11,1) 45 yaş ve üzerindedir. Genel olarak değerlendirildiğinde pazarlama uzmanlarının 25-35 yaş aralığında genç bireylerden oluştuğu görülmektedir. Dijital pazarlama araçlarının takibi ve kullanılması açısından avantajlı yaş grubunda oldukları ifade edilebilir. İlaç firmalarında çalışan pazarlama uzmanlarının sektör deneyimleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Sektördeki Deneyim Süresi

Sektörde Çalışma Süresi	N	%
10 yıl ve daha az	3	33,3
11 yıl ve üzeri	6	66,7
Toplam	9	100,0

Araştırmaya katılan pazarlama uzmanlarının 3'ü (% 33,3) 10 yıl ve daha az, 6'sı (% 66,7) 11 yıl ve üzerinde sektörde çalışmaktadırlar. Genel olarak bakıldığında katılımcıların sektörlerinde yeterince tecrübeli oldukları görülmektedir.

Katılımcılara sorulan "firmanızın öz sermayesi nedir" sorusuna verdikleri yanıtlar değerlendirilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre oluşturulan dağılım Tablo 4'de görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcı Firmaların Sermaye Dağılımı

Sermaye Türleri	N	%
Yabancı Sermayeli	8	88,9
Yerli Sermayeli	1	11,1
Toplam	9	100,0

Katılımcıların çalışmış oldukları ilaç firmalarının büyük kısmının öz sermayelerinin yabancı olduğu görülmektedir. Yabancı sermayeli şirketlerin oranı % 88,9 iken yerli sermayeli şirketlerin oranı % 11,1'dir. Sektörde yabancı sermayeli ilaç firmalarının daha fazla olduğu görülebilmektedir.

Katılımcı pazarlama uzmanlarının "çalıştığınız şirket hangi terapötik alanlarda hizmet vermektedir?" sorusuna vermiş oldukları cevaplar değerlendirildiğinde; katılımcıların T2DM, onkoloji, solunum, hayvan sağlığı, diyabet, obezite, nadir hastalıklar, antidepresan, antidiyabetik, antihipertensif, lipid düşürücü, NSAİD, hemofili, büyüme hormonu, ağrı, gastro, HT ve dislipidemi alanlarında hizmet verdikleri ortaya çıkmıştır.

Katılımcılara sorulan bir diğer soru olan "dijital pazarlama uygulamalarına başladınız mı? Başladıysanız elde ettiğiniz faydaları nelerdir?" sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 5'de görülmektedir.

Tablo 5. İlaç Firmalarının Dijital Pazarlama Uygulamalarına Başlama Durumu Ve Elde Ettikleri Faydalar

Firma Kodu	Soru 5. Dijital pazarlama yöntemlerine başladınız mı? Başladıysanız faydaları nelerdir?
X1	Özellikle pandemi süreci ile dijital pazarlamaya hız verildi. O dönemde ulaşılması zor müşteri grubuna ulaşmak için avantajlı bir durumdu.
X2	Evet, iş verimliliği, CO2 salımı kontrolü, emek kalitesinin artışı, maliyet verimliliği, zaman yönetimi
X3	Evet başladık, maliyet avantajı, geniş kitlelere erişim, segmentasyon ve hedefleme yeteneği, ölçülebilirlik, dijital interaktif içerik, rekabetten farklılaşma imkanı
X4	Evet. Müşterilerimize sadece yüz yüze kanallar değil, dijital kanallarla ulaşarak hem temas noktalarımızı arttırabildik hem de erişimimizi arttırabildik.
X5	Başladık. Uzaktan erişim kolaylığı büyük avantaj. Aynı zamanda Nöromarketing yöntemleri itibariyle daha fazla akılda kalıcılık sağlanıyor diyebiliriz.
X6	Evet başladık. Ziyaret edemediğimiz hekimleri zamandan kazanarak ziyaretlerimizi gerçekleştirebiliyoruz.
X7	Evet. Remote erişim ile periferdeki müşterilere çok daha rahat erişim sağlayabiliyoruz. Analiz kısmında da verilere çok daha rahat erişim sağlayabiliyoruz.
X8	Hayır, henüz başlamadık.
X9	Özellikle pandemi süreci ile dijital pazarlamaya hız verildi. O dönemde ulaşılması zor müşteri grubuna ulaşmak için avantajlı bir durumdu.

Tablo 5 değerlendirildiğinde, sekiz firmanın dijital pazarlama yöntemlerine başladıkları görülmektedir. Elde ettikleri faydalar ise iş verimliliği, emek kalitesi artışı, maliyet düşüşü, geniş kitlelere erişim, ölçülebilirlik, segmentasyon ve hedefleme yeteneği şeklinde ifade edilmiştir. Katılımcılara sorulan "dijital pazarlama alanında kullandığınız uygulamalara örnek verir misiniz?" sorusuna alınan yanıtlar Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6. İlaç Firmalarının Kullandıkları Dijital Pazarlama Uygulama Örnekleri

Firma Kodu	Soru 6. Dijital pazarlama alanında kullandığınız uygulamalara örnek verebilir misiniz?
X1	Uzaktan tanıtım uygulaması, toplu (lokal) hekim grubuna sunum organizasyonu vb.
X2	E-mail,sosyal medya uygulamaları,obezitepro internet sitesi
X3	Uzaktan görüşme- Telefonla iletişim - online bilgi mesajları- FUE
X4	Engage, follow up e mail, VR gözlük, adobe campaing email
X5	Hekimlere uzaktan tanıtım yapıyoruz. Ziyaretlerimizi pekiştirmek için ön onaylı e-mailler kullanıyoruz. Hekimlerin segmentine, davranışlarına, motivasyon ve bariyerlerine yönelik farklı içerikler iletebilmek için merkezi otomasyon sistemleri kullanıyoruz. Hekim portalleri sayesinde detaylı bilgi sunma imkânımız oluyor.
X6	Performans Yönetimi, SEO, SEM, Reach ve Impression Odaklı CTR yönetimi, Meta,Instagram ve Google Advertising
X7	Web siteleri, e-mail tanıtımları telefon
X8	Pandemi döneminde sadece uzaktan tanıtım ve mail ile tanıtım yapıldı.
X9	Performans Yönetimi, SEO, SEM, Reach ve Impression Odaklı CTR yönetimi, Meta, Instagram ve Google Advertising

Tablo 6 incelendiğinde iki kişi SEO, SEM ve CTR yönetimi uygulamalarını kullandıklarını ifade etmiştir. Bunların yanında kullanılan diğer uygulamalar ise e-mail, sosyal medya, instagram, uzaktan tanıtım, telefonla iletişim, performans yönetimi, FUE, hekim grubuna sunum olarak kullandıkları dijital pazarlama uygulamalarını sıralamışlardır.

Pazarlama uzmanlarına "firmanızın kullandığı dijital pazarlama kanalları nelerdir? Neden bu kanalları tercih ettiğinizi açıklayabilir misiniz?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlar Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. İlaç Firmalarının Kullandığı Dijital Pazarlama Uygulamaları ve Bu kanalların Tercih Edilme Nedenleri

Firma Kodu	Soru 7. Firmanızın kullandığı dijital pazarlama kanalları nelerdir? Neden bu kanalları tercih ettiğinizi açıklayabilir misiniz?
X1	Web siteleri ınstagram vb.
X2	Uzaktan tanıtım ve e-mail.
X3	Satış temsilcisinin gönderdiği mail, Merkezden gönderilen toplu email, Hekim odaklı websiteleri, sosyal medya kanalları ile pazarlama değil ama hastalık bilinçlendirmesi, mesleki gelişime katkı hizemwtleri sunuyoruz.
X4	Ön onaylı eMailler, Toplu Emailler (Merkezi Otomasyon Sistemleri), Uzaktan Tanıtım, Hekim Portali, Webinar vb. Hekimlerin farklı kanallara farklı ilgisi olabiliyor. Kimisi müsait zamanında detay bilgi amayı tercih ederken, kimi tanıdığı birinden gelen e-mailden özet bilgi almayı tercih edebiliyor. Kimi F2F ziyaretleri önceliklendirirken, kimi bulunduğu ilin ulaşım zorluğu vb. nedenlerle uzaktan tanıtıma olumlu bakabiliyor
X5	İdesse sistemi üzerinden bireysel sunum. Teams ve zoom aracılığıyla toplantılar. Dijital içeriklere reklam verme ve bu içeriklerin müşteri grubuna ulaşım imkânı sağlanması.
X6	Fue-Anket firmaları. Müşterilere günlük yaşamda daha hızlı ulaşabılmek ve ölçümleyebilmek.Hızlı ve kolay ulaşım. Maliyetin düşüklüğü.
X7	Obezitepro internet portalı ile erişim sağlayamadığımız binlerce müşteriye obezite, tedavisi ve ürünler ile ilgili detaylı bilgi aktarımı sağlayabiliyoruz.
X8	Cevap verilmedi.
X9	İdesse sistemi üzerinden bireysel sunum. Teams ve zoom aracılığıyla toplantılar. Dijital içeriklere reklam verme ve bu içeriklerin müşteri grubuna ulaşım imkanı sağlanması.

Tablo 7 incelendiğinde, katılımcılar bu soruya FUE-anket firmaları, ön onaylı mailer, toplu mailler, zoom toplantıları şeklinde kullandıkları dijital pazarlama kanallarını sıralarlarken, müşterilere günlük yaşamda daha hızlı ulaşabilmek ve ölçümleyebilmek, düşük maliyet gibi sebeplerle tercih ettiklerini de ifade etmişlerdir.

Katılımcılara "dijital pazarlamanın maliyetleri nelerdir?" şeklinde bir soru daha yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlar Tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 8. İlaç Firmalarının Kullandığı Dijital Pazarlama Uygulamalarının Maliyetleri

Firma Kodu	Soru 8. Dijital pazarlamanın maliyetleri nelerdir?
X1	Fikrim yok
X2	Kullandığınız tüm reklam çeşitleri, kanalları gitmek istediğiniz müşteri ve segmentasyona göre değişebilen bir maliyeti olacaktır. Bu soruya yanıt vermek zor.
X3	Dijital içerik hazırlama, uyarlama, telif hakkı ücretleri, dijital platform kullanım lisans ücretleri, iletişim izni toplama maliyeti, sosyal medya reklam, SEO/Adwords optimizasyon maliyetleri, veri depolama, işleme, analiz için kullanılan platform&yazılım maliyetleri, çalışan ve eğitim maliyetleri
X4	Fikrim yok
X5	Bu çok değişken. Örneğin bir e-mail hazırlamak için 10K kadar bir harcama yaparken, bir hekim portalinin sıfırdan kurulması 100-150 K kadar tutabiliyor. Hatta bu rakamlar kullanılan fonksiyonlara göre çok daha fazla artabilir.
X6	Firma bazlı olarak, içerik olarak değişmekte olup. Kullanılan pazarlama içeriğine göre değişmektedir.
X7	Değişkenliği yüksek olup şunu söyleyebilirim yüzyüze ziyaretten daha uygun.
X8	Fikrim yok
X9	Bulunduğum pozisyonda bu konuda yeterli bilgi sahibi değilim.

Tablo 8 incelendiğinde, katılımcıların 4'ünün bu soruyu yanıtlamadığı görülmüştür. Yanıtlayan katılımcıların ortak görüşleri ise dijital pazarlama maliyet kalemlerini; içerik hazırlama, telif hakkı ücreti, dijital platform lisans ücretleri, iletişim izni toplama maliyeti, sosyal medya reklamları, SEO/Adwords maliyetleri, yazılım, çalışan ve eğitim maliyetleri şeklinde sıraladıkları görülmüştür.

Pazarlama uzmanlarına "dijital pazarlamada tehdit olarak gördüğünüz alanlar nelerdir?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlar Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9. İlaç Firmalarının Dijital Pazarlamada Tehdit Olarak Gördükleri Alanlar

Firma Kodu	Soru 9. Dijital pazarlamada tehdit olarak gördüğünüz alanlar nelerdir?
X1	Zaman önemli ve organizasyon için uygun zamanı bulamamak en büyük tehdit.
X2	Hazır olmayan Müşteri profili, organizyon eksikliği, ürün ve araçların etkin kullanılmaması, regülasyonlar
X3	Türkiye'de hekimlerin çok yoğun hasta bakmalarından dolayı, mesleki gelişime ayırdıkları zamanın gittikçe azalması
X4	Müşteri verisinin güvenliği, hızla değişen teknoloji yakalayabilmek, yoğun rekabat, dijital kanallardan yapılan bombardımanın yarattığı bıkkınlık, sürekli ve kaliteli dijital içerik yaratmanın/bulmanın zorluğu, sosyal medya kriz yönetimi, sürekli değişen algoritmalara adaptasyon, dijital yatırımların direk sarış ve pazarlama dışında kullanıldığında büyüme ve geri dönüşünün net ölçülememesi
X5	Paydaşlar arasında değerli gözükmemesi.

PROCEEINGS BOOK

X6	Çok firma tarafından yapılması ve sıradanlaşması, müşteride farkındalık yaratamaması.
X7	Müşterilerin adaptasyon süreçleri, rekabet
X8	Etkileşimin düşüklüğü
X9	Her smm'ye uygulanmasını çok etkin bulmuyorum. Bu modeli benimseyen veya uyum sağlayanlara Öncelik verilmeli.

Tablo 9 incelendiğinde, rekabet (2 kişi), müşterilerin adaptasyon süreci (2 kişi), etkileşim düşüklüğü (1 kişi), müşteri verisinin güvenliği (1 kişi), ürün ve araçların etkili kullanılamaması (1 kişi) şeklindedir.

Son soru olarak katılımcılara "kısa ve uzun vadede dijital pazarlama ile ilgili planlarınız nelerdir?" şeklinde bir soru sorulmuştur. Elde edilen yanıtlar Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10. İlaç Firmalarının Kısa Ve Uzun Vadeli Dijital Pazarlama Planları

Firma Kodu	**Soru 10. Kısa ve uzun vadede dijital pazarlama ile ilgili planlarınız nelerdir?**
X1	Daha yaygın hale getirilip, verimliliğinden faydalanmak. Ayrıca teknolojiyle beraber mevcut zaman kaybının ortadan kalkmasını sağlamak
X2	Farklı araçların ve uygulamalarında devreye girmesi gerekiyor bunlar için bazı pilot uygulamalar yapılmakta
X3	Müşteri bazlı kabulü sağlamak adına alınarak uygulana bilirliğini maksimum seviyeye çıkarmak.
X4	*One size gits all approach* yaklaşımından tamamen uzaklaşarak, ihtiyaca yönelik içerikleri arttırmak. Saha ekibimizin hekimin ihtiyacına göre dijital içerikleri de orkestra edebilir hale gelmesi ve dijitali bir amaç değil, araç haline getirmeleri
X5	Etkileşimi arttırmak en önemli hedef
X6	Kısa vadede müşteri segmentinin analiz edilmesi, müşterinin mikro ölçekte ihtiyacının belirlenmesi. Uzun vadede: Bulunduğu alanda müşterinin ihtiyaçlarına fayda sağlayacak alanlar yaratıp, oluşan dijital pazarda kalıcı olmak, sürdürülebilirliği sağlamak ve gelişen teknolojiyle bunu desteklemek.
X7	Tam olarak netleşmiş bir planlama yok. Bazı projeler üzerinde çalışmalar devam etmektedir.
X8	Gelecek için herhangi bir aksiyon yok.
X9	Dijital pazarlamayı yerine değil yanına entegre edilen bir yöntem olarak görüyorum. Kısa vadeli olarak kullandığım dijital pazarlama yöntemlerini (sunum, butik toplantı, dijital bilimsel çalışmalar vs.) devam ettirmek uzun vadede ise stratejileri bu yönde düzenlemek istiyorum.

Tablo 10 incelendiğinde, katılımcılar kısa vadeli planları ile ilgili olarak, müşteri segmentinin analizi, müşterilerin mikro ölçekte ihtiyacının belirlenmesi, içerikleri artırmak, adaptasyonu geliştirmek şeklinde yanıtlar vermişlerdir. İki katılımcı ise bu soruya yanıt vermemiştir. Uzun vadeli planlar olarak ise; dijital pazarlama kanallarında kalıcı olmak, teknolojiyi takip etmek, dijital pazarlama kanallarını güçlendirmek, etkileşim oranını artırmak ve yapay zekâyla otomasyonun sağlanması şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Yine iki katılımcı uzun vadeli planlarıyla ilgili bir yanıt vermemiştir.

8. SONUÇ

PROCEEINGS BOOK

Pazarlama kavramı üretilmiş olan ürün ve hizmetlerin satılması anlayışından, ihtiyaç olan ürün ve hizmetlerin tespitinden satın alım sonrası geri bildirimlerin değerlendirilmesine kadar olan geniş bir yelpazeye evrilmiştir. Zaman içerisinde değişen bu pazarlama anlayışı ile birlikte gelişen teknolojinin de yönlendirmesiyle pazarlama kanalları da değişmiştir.

Bu çalışmada sağlık sektörünün önemli bir kolunu oluşturan ilaç alt sektöründe dijital pazarlama konusu ele alınmıştır. Bu amaçla oluşturulan görüşme soruları sektörde faaliyet gösteren firmaların pazarlama uzmanlarına yöneltilmiştir. Araştırma sonucunda, araştırmaya katılan firmaların büyük oranda yabancı sermayeli oldukları görülmüştür. Firmaların onkoloji, solunum hayvan sağlığı, obezite, diyabet, antidepresan, antidiyabetik, lipid düşürücü, antihipertansif, hemofili, ağrı, gastro, büyüme hormonu gibi alanlarda hizmet verdikleri tespit edilmiştir. Bu alanlar ülkemizde en fazla ihtiyaç duyulan ilaçlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu firmaların pazar payları oldukça büyüktür. Ayrıca sektörde ilaçların satışı yasal düzenlemelerle sınırlandırılmıştır. Bu da rekabeti beraberinde getirmektedir. Rekabetin yoğun olduğu sektörde pazarlama kanallarının da önemi artmaktadır. Firmalar her türlü pazarlama kanalını kullanmak durumunda kalmaktadır. Bu noktada da dijital pazarlama firmaları için verimli bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Dijital pazarlama kanallarında firmalar, e-mail, online görüşmeler, toplu tanıtımlar, web siteleri, sosyal medya, çevrimiçi konferanslar gibi yollardan müşterilerine ulaşabilmektedirler. İlaç sektöründe faaliyet gösteren firmaların dijital pazarlama kanallarını etkinlikle kullandıkları, bunun kendilerine maliyet düşüşü, iş verimliliği artışı, geniş kitlelere erişim, ölçülebilirlik gibi faydalar sağladığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Firmaların dijital pazarlama kanallarında en büyük maliyet kalemlerinin, telif hakkı ücretleri, dijital platform lisans ücretleri, içerik hazırlama, adwords optimizasyonu, sosyal medya reklamları, iletişim izni toplama maliyeti, yazılım, çalışan ve eğitim maliyeti şeklinde olduğu da tespit edilmiştir.

Sonuç olarak ilaç sektörü firmalarının dijital pazarlama uygulamalarını aktif ve etkili bir şekilde kullandıkları, kullanmaya devam edecekleri, bu alanda gerçekleşecek olan teknolojik gelişmeleri yakından takip etmeyi sürdürecekleri ve yapay zeka ile entegrasyonunu sağlayarak etkinliğini arttırmayı planladıkları ifade edilebilir.

Elde edilen bu sonuçların ardından aşağıda sıralanan önerilerde bulunabilmek mümkündür. Örneğin ilaç firmalarının dijital pazarlama kanallarını kullanmalarının artırılması, maliyetleri düşürmesi, iş yükünü azaltması ve diğer pek çok avantajı nedeniyle daha fazla teşvik edilmeli ve geliştirilmelidir. Benzer araştırmalar başka sektörlerde de yapılarak ilaç sektörü ile karşılaştırılabilir. Araştırmanın evreni ve örneklemi genişletilerek nitel araştırmaların yanı sıra konu nicel araştırmalarla farklı açılardan ele alınabilir.

Açıklama

Bu çalışma, Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR'in danışmanlığında Bursa Uludağ Üniversitesi SBE İşletme Tezsiz Yüksek Lisans öğrencisi Alparslan ZAMAN tarafından hazırlanmakta olan dönem projesi ödevinden geliştirilmiştir.

KAYNAKÇA

[1] Öztürk, A. (2017). Pazarlama ilkeleri. Ankara: Gazi Kitabevi.

[2] Alabay, M. N. (2010). Geleneksel pazarlamadan yeni pazarlama yaklaşımlarına geçiş süreci. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2):213-235.

[3] Koçak Alan, A., Tümer Kabadayı, E. & Erişke, T. (2018). İletişimin yeni yüzü: Dijital pazarlama ve sosyal medya pazarlaması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17(66):493-504.

[4] Çelik, A. (2022). Dijital pazarlamada fenomenlerin tüketicilerin satın alma kararı ile marka sadakatine etkisi: İstanbul ili üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

[5] Sanayi ve Verimlilik Genel Müdürlüğü, İlaç Sektörü Raporu 2020, https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/plan-program/IlacSektorRaporu(2020).pdf, Erişim tarihi: 01.12.2023

[6] İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası (İEİS), (2022). 2022 Türkiye İlaç Sektörü, https://www.ieis.org.tr/static/shared/publications/pdf/23623XAfT_tr_ilac_sektoru_2022.pdf, adresinden 28.10.2023 tarihinde alınmıştır.

[7] McDonald, M. and Payne, A. (2006). Marketing plans for service businesses (2nd. Ed). UK: Elsevier, Butterworth Heinemann.

[8] Kotler, P. (2014). A'dan z'ye pazarlama. (A. Kalem Bakkal, Çev.). İstanbul: MediaCat, Kapital Medya Hizmetleri.

[9] Mazur, L. ve Miles, L. (2009). 12 Pazarlama ustasından pazarlama dersleri. İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.

[10] Yükselen, C., Koçak, A. ve Oflazoğlu, S. (2008). Pazar yönlülük kavramındaki yeni yaklaşımlar: Girişimcilik perspektifinden ele alınışı. M.Ş. Akdoğan (Ed.). 13. Ulusal pazarlama kongresi. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları

[11] Sargutan, A. E. (2005). Sağlık teknolojisi yönetimi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 8 (1), 114-144.

[12] Kotler, P. (2001). Kotler on marketing: How to create, win and dominate markets. UK: Simon & Shuster.

[13] Banerjee, S. and Dash, S.K. (2011). Effectiveness of e-detailing as an innovative pharmaceutical marketing tool in emerging economies: Views of health care professionals of India. Journal of Medical Marketing, 11(3), 204-214.

[14] Martin, M. (2012). E-detailing: Using digital technology in sales detailing. Digital pharma seminar. www.princetondigital.com.au/seminar (23.10.2023).

[15] Clow, K. E. ve Baack, D. (2016). Bütünlleşik reklam, tutundurma ve pazarlama iletişimi (7. Basımdan Çeviri). R.G. Öztürk (Çeviri Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

[16] Baloğlu, A. ve Karadağ, L. (2008). İnternet ve pazarlama: Başarı hikâyeleri başarılı oyuncuların sırları. Bursa: Ekin Yayınevi.

[17] Kotler, P. and Keller, K. L. (2012). Marketing management (14th. Ed). New Jersey: Pearson, Perentice Hall.

[18] Hopkins, J. and Turner, J. (2013). Mobil pazarlama hakkında her şey: Araçlar, stratejiler, deneyimler. İstanbul: Optimist Yayım ve Dağıtım San. Tic. Ltd. Şti.

[19] Waugh, T. (2004). 101 marketing strategies for accounting, law, consulting, and professional services firms. United States of America: John Wiley &Sons, Inc.

SİYASİ PARTİLERİN, MALİ DENETİMLERİNE YÖNELİK KURUMSAL YAPILARINA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr., Fatih GÜLER
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, fatih.guler@comu.edu.tr, 0000-0002-5365-5700.

ÖZET

Siyasi partiler her bir takvim yılında belde, ilçe, il ve genel merkez teşkilatlarının gelir ve giderlerini belli bir sistematik dâhilinde hazırlayarak denetlenmesi için Anayasa Mahkemesine sunmaktadır. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu konuyla ilgili bir takım düzenlemeler yapmakla birlikte siyasi partilerin yöntemsel bağımsızlıkları gereği ayrıntıya girmemiştir. Her siyasi parti kendi siyasi geleneği, yöntemsel tercihleri, hukuki ve mali perspektifleri doğrultusunda, siyasi parti tüzüklerinde ve / veya parti iç yönetmeliklerinde düzenlemeler yapmakta, konuyla ilgili genel merkez teşkilatlanmasında bu hususa yer vermektedir. Çalışmada siyasi partilerin mali denetimi ile ilgili genel merkez teşkilatlanması ve bu teşkilatlanmadan sorumlu siyasi parti yöneticilerinin meslekleri üzerinden genel eğilimin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Konuyla ilgili veriler siyasi partilerin web adreslerinden 2023 yılı Kasım ayında temin edilmiştir. Çalışmanın hacminin sınırlanması amacıyla 28. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen, Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, İyi Parti, Saadet Partisi, Demokrasi ve Atılım Partisi, Yeniden Refah Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Hür Dava Partisi, Demokrat Parti, Demokratik Bölgeler Partisi, Emek Partisi ve Demokratik Sol Parti incelenmiştir. 28. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilmesine rağmen web adresi olmayan Demokratik Bölgeler Partisi çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Parti, Siyasi Partilerin Mali Denetimi, Teşkilat.

PROCEEINGS BOOK

AN EVALUATION OF THE INSTITUTIONAL STRUCTURES OF POLITICAL PARTIES FOR THEIR FINANCIAL AUDITS

ABSTRACT

Political parties present the income and expenses of the districts, provinces and headquarters in each calendar year to the Constitutional Court for audit. Although the Law No. 2820 has made some regulations on the subject, it has not been in detail due to the methodological independence of political parties. Each political party makes arrangements in its own political tradition, methodological preferences, legal and financial perspectives, political party regulations and / or party internal regulations and includes this issue in the organization of the headquarters. In the study, it was aimed to reveal the organization of headquarters of political parties and the general tendency through professions of political party managers responsible for this organization. Data on the subject were obtained from the web addresses of political parties in November 2023. In order to limit the volume of the study, the political parties represented in 28th Term of the Grand National Assembly of Türkiye, Justice and Development Party, Republican People's Party, Peoples' Equality and Democracy Party, Nationalist Movement Party, Good Party, Felicity Party, Democracy and Progress Party, Re -Welfare Party, Turkey Worker Worker Party, Free Cause Party, Democratic Party, Democratic Regions Party, Türkiye Labor Party and Democratic Left Party were examined. Although it was represented in the 28th Term of the Grand National Assembly of Turkey, the Party of Democratic Regions without web address was not included in the study.

Keywords: Political Party, Financial Audit of Political Parties, Organization.

1. GİRİŞ

Siyasi parti tüzel kişiliği faaliyetlerine devam edebilmek ve kuruluş amaçlarını gerçekleştirebilmek amacıyla mali sonuçları olan bir takım fiillerde bulunmaktadırlar. Ülkenin tamamında veya büyük bir kesiminde faaliyet gösteren siyasi partiler açısından bu mali ve hukuki işlemler nitelik ve nicelik açıdan yüksek seviyede bürokratik işlemleri de beraberinde getirmektedirler. Siyasi partilerin faaliyetlerine devam etmek için yapmış olduğu harcamaların belgelendirilerek muhasebeleştirilmesi ve bunların finansmanı amacıyla yürütülen faaliyetler siyasi partinin şeffaflığı açısından önemli olmakla birlikte Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan yıllık mali denetimler açısından hesap verilebilirlik ilkesi bağlamında hukuki bir zorunluluğa da karşılık gelmektedir.

Siyasi partiler zikredilen etik ve hukuki yükümlülükleri karşılamak amacıyla belde, ilçe, il ve genel merkez teşkilatlarında buna yönelik bir bürokratik/organizasyonel inisiyatif almak durumundadırlar. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu konuyla ilgili bir düzenleme yapmadığından siyasi partilerin yöntemsel bağımsızlıkları doğrultusunda parti tüzükleri ve daha alt düzeyde parti içi yönetmelik vb. düzenlemelerle sürecin şekillendiği ifade edilebilir.

Çalışmada siyasi partilerin iç hukuki düzenlemeleri doğrultusunda genel merkez teşkilatında siyasi partilerin mali denetimlerine yönelik oluşturduğu kurumsal yapı incelenmiştir. Çalışmada faal olan siyasi partilerin tamamının incelenmesinin hacim açısından oluşturacağı muhtemel sorunlar ve bazı siyasi partilere ait verilere açık kaynaklardan ulaşmanın zorluğu göz önünde bulundurularak 28. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen siyasi partilerin esas alınmasına karar verilmiştir. Bu siyasi partiler Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi,[450] Milliyetçi Hareket Partisi, İyi Parti, Saadet Partisi, Demokrasi ve Atılım Partisi, Yeniden Refah Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Hür Dava Partisi, Demokrat Parti, Demokratik Bölgeler Partisi, Emek Partisi ve Demokratik Sol Parti'dir. 28. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilmesine rağmen web adresi olmayan Demokratik Bölgeler Partisi ve web adresinde yeteri kadar veri bulunmayan Emek Partisi çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bunun yanında 28. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilmemesine rağmen Saadet Partisi Türkiye Büyük Millet Meclisi grubuna dahil olmakla birlikte faaliyetlerine devam eden Gelecek Partisi de çalışmada incelenen partiler arasına alınmıştır. Bu çerçevede çalışmada aşağıdaki siyasi partilerin kurumsal yapıları incelenmiştir.

[450] Yeşil ve Sol Gelecek Partisi'nin isminin 15 Ekim 2023 tarihinde gerçekleştirilen 4. Büyük Olağan Kongre ile Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak değiştirilmesi sebebiyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından HEDEP kısaltmasını, geçmişte kapatılan HADEP'e benzemesi nedeniyle kabul edilmediğine dair haberler basında yer almıştır. (Ferit Aslan, HEDEP isim krizini nasıl aşacak? | Yargıtay kısaltmayı kabul etmedi, https://medyascope.tv/2023/11/23/hedep-isim-krizini-nasil-asacak-yargitay-kisaltmayi-kabul-etmedi/ Erişim Tarihi: 01.12.2023) Buna rağmen Türkiye Büyük Millet Meclisi resmi web adresinde Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi ismi kullanılması sebebiyle çalışmada bu isim tercih edilmiştir. (https://www.tbmm.gov.tr/sandalyedagilimi, Erişim Tarihi: 04.12.2023) Siyasi Partilerin İsim, Amblem Ve Rumuzlarının Siyasi Parti Sicilinden Terkin Edilmesi konusu ile ilgili bkz: Güler, F. (2021). Siyasi Partilerin İsim, Amblem Ve Rumuzlarının Siyasi Parti Sicilinden Terkin Edilmesi. Yasama Dergisi (43), 87-114.

PROCEEINGS BOOK

1. Adalet ve Kalkınma Partisi
2. Cumhuriyet Halk Partisi
3. Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi
4. Milliyetçi Hareket Partisi
5. İyi Parti
6. Saadet Partisi
7. Demokrasi ve Atılım Partisi
8. Gelecek Partisi
9. Yeniden Refah Partisi
10. Türkiye İşçi Partisi
11. Hür Dava Partisi
12. Demokrat Parti
13. Demokratik Sol Parti

Çalışmada yukarıda isimleri sayılan siyasi partilerin web adreslerinden parti tüzükleri ve parti yönetmelikleri temin edildikten sonra yine web adreslerinden güncel organizasyonel yapıları da incelenmiştir.

2. GENEL MERKEZ TEŞKİLATINDA MALİ İŞLERLE İLGİLİ ORGANLAR

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 13. maddesine göre siyasi partilerin genel merkez organlarından biri de "karar, yönetim, icra organları" dır. Siyasi partiler tüzüklerindeki hükümler doğrultusunda büyük kongre tarafından seçilen karar organı içinden genel başkan tarafından atanan ve görev alanı belirlenen yönetim ve icra organları siyasi partinin siyasi ve idari konularıyla yetkilendirilmektedir. Siyasi partiler kendi siyasi gelenekleri doğrultulusunda bu organlara tüzüklerinde farklı isimler verebilmektedir. Siyasi partilerin bu organlara genel olarak "Merkez Yürütme Kurulu", "Başkanlık Divanı" , "Başkanlık Kurulu" isimlerini verdikleri görülmektedir. Çalışmada kavramsal bütünlüğü korumak adına "merkez yönetim organı" kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Siyasi partilerin tüzükleri ve uygulamalarına bakıldığında öncelikle olarak genel merkezin gelir ve giderleri ile ilgili olarak, devamında da siyasi parti tüzel kişiliğinin tamamını kapsayacak (belde, il, ilçe, yan kuruluşlar) şekilde gelir ve giderlerle ilgili olarak merkez yönetim organı üyelerinden birisi bu konuyla ilgili görevlendirilmektedir. Siyasi partilerin gelir ve giderleri ile ilgili olarak görevlendirilen merkez yönetim organı üyelerinin isim ve görevleri siyasi partilerin tüzüklerinde, yönetmeliklerinde ve uygulamalarında yer almaktadır.

Siyasi partilerin gelir ve giderleri ile ilgili olarak görevlendirilen merkez karar ve yönetim organı üyelerini "Genel Muhasip", "Genel Sayman", "Genel Başkan Yardımcısı (Mali

ve İdari İşler Başkanı) ", "Mali ve İdari İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı", "Mali İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı", "Genel Muhasebe, Mali İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı", "İdari ve Mali İşler Başkanı", "Mali İşlerden Sorumlu Merkez Yürütme Kurulu Üyesi" gibi isimlerle anılmaktadır.

Sözlük anlamı itibarıyla sayman *"Bir kurum, kuruluş vb.nin hesap işleriyle uğraşan kimse; muhasebeci, muhasip."* olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2023). Arapça kökenli muhasip kavramı ise sözlük anlamı itibarıyla *"sayman"* kavramına karşılık gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2023). Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokrasi ve Eşitlik Partisi genel sayman ifadesini kullanırken, İyi Parti, Demokrasi ve Atılım Partisi, Yeniden Refah Partisi, Hür Dava Partisi genel muhasip kavramını tercih etmişlerdir. Diğer siyasi partilerin ise yukarıda zikredilen ifadeleri kullandıkları görülmektedir. Bazı siyasi partilerin tüzüklerinde yer alan organ isimleri ile uygulamada kullanılan organ isimleri arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin Cumhuriyet Halk Partisi yönetmeliğinde "İdari ve Mali İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı" kavramı kullanılmışken hali hazırda konuyla ilgili merkez yönetim organı üyesinin "Genel Sayman" kavramını kullandığı, İyi Parti tüzüğünde "Genel Muhasip" kavramı kullanılmışken hali hazırda konuyla ilgili merkez yönetim organı üyesinin "Seçim İşleri ve Mali İşler Başkanı" kavramını kullandığı, Hür Dava Partisi tüzüğünde "Mali ve İdari İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı ve Genel Muhasip" kavramı kullanılmışken hali hazırda konuyla ilgili merkez yönetim organı üyesinin "Genel Başkan Yardımcısı -Mali ve İdari İşler Başkanı" kavramını kullandığı görülmektedir.

3. GENEL MERKEZ TEŞKİLATINDA MALİ İŞLERİ YÜRÜTMEKLE YETKİLİ YÖNETİCİLERİN PROFİLİ

2023 yılı Kasım ayı itibarıyla siyasi partilerin genel merkez teşkilatında mali işleri yürütmekle yetkili yöneticilerin ağırlıklı olarak mali müşavir / yeminli mali müşavir mesleğini ifa ettikleri görülmektedir. Mali müşavirlerin yanında avukatların da bu konularla yetkili yönetici olarak görevlendirildikleri görülmektedir. Bu iki meslek grubunun ağırlıklı olarak tercih edilmesinin sebebi ise siyasi partilerin gelir ve giderleri ile ilgili iş ve işlemlerin ve bunların denetiminin mali ve muhasebesel nitelikleri kadar hukuki yönü ihtiva etmesinden kaynaklanmaktadır.

Siyasi partilerin genel merkez teşkilatında mali işleri yürütmekle yetkili yöneticilerin lisans mezuniyetleri bağlamında bir değerlendirme yapmak gerekirse iktisadi ve idari bilimler fakültelerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi genel merkez teşkilatında mali işleri yürütmekle yetkili yöneticilerinde uzmanlaşmaya önem verdiği ve sık değişikliğe gitmediği, diğer siyasi partilerin ise değişiklik konusunda böyle bir eğiliminin olmadığı tespit edilmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nde 2015 yılında itibaren Vedat DEMİRÖZ'ün, Milliyetçi Hareket Partisi'nde 2011 yılından itibaren Mevlüt

KARAKAYA'nın mali konularda yetkili olması ve her ikisinin de yeminli mali müşavir olması, iki siyasi partinin konuya verdiği öneme işaret eden bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Çalışmaya konu olan siyasi partilerin mali konularla yetkili yöneticilerinin yarısının hali hazırda milletvekili olduğu veya daha önceden milletvekilliği yaptığı gerçeği siyasi partilerin mali konularla yetkili yöneticilerin temsil düzeyini yüksek tutma yönünde bir eğilim içerisinde olduğunu da göstermektedir.

Çizelge -1: Siyasi Partilerin Genel Merkez Teşkilatında Mali Konularla Yetkili Yöneticileri

	SİYASİ PARTİ	YETKİLİ	MEZUNİYET	MESLEK
1	Adalet ve Kalkınma Partisi	Vedat DEMİRÖZ	Marmara Üniversitesi, İşletme	Yeminli Mali Müşavir
2	Cumhuriyet Halk Partisi	Özgür KARABAT	İstanbul Üniversitesi, Maliye	Mali Müşavir
3	Halkların Eşitlik ve Demokrasi P.	Serhat EREN	Dicle Üniversitesi, Hukuk	Avukat
4	Milliyetçi Hareket Partisi	Mevlüt KARAKAYA	Gazi Üniversitesi, İşletme	Yeminli Mali Müşavir
5	İyi Parti	Sedat AKSALLI	Ankara Üniversitesi, Hukuk	Avukat
6	Saadet Partisi	Eyüp YILDIRIM	Atatürk Üniversitesi, Mühendislik	Mühendis
7	Demokrasi ve Atılım Partisi	Medeni YILMAZ	İstanbul Üniversitesi, Tıp	Hekim
8	Gelecek Partisi	Feramuz ÜSTÜN	Uludağ Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Mali Müşavir
9	Yeniden Refah Partisi	Mehmet ALTINÖZ	Anadolu Üniversitesi, İktisat	İş Adamı
10	Türkiye İşçi Partisi	Mehmet Birtan ALTAN	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Mühendislik	Mühendis
11	Hür Dava Partisi	Hamdullah TASALI	Anadolu Üniversitesi, İşletme	Mali Müşavir
12	Demokrat Parti	Adnan Talip PARLAK	Gazi Üniversitesi, İstatistik	Yönetici
13	Demokratik Sol Parti	Sevinç ERENCAN	Ankara Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Mali Müşavir

4. SİYASİ PARTİ İÇ HUKUKUNDA MALİ İŞLERLE YETKİLİ ORGANLARIN YERİ VE DÜZENLEME TARZI

Siyasi partilerin iç hukukunu düzenleyen en önemli belge tüzük olmakla birlikte siyasi partilerin iç yönetmelikleri de önemli diğer bir kaynak olarak ifade edilmelidir (Güler, 2023a). Siyasi partilerin genel itibarıyla tüzüklerinde mali işlerle ilgili yetkilendirilen merkez yönetim organı üyelerinin görev ve yetkilerini düzenlediği görülmekle birlikte, bazı siyasi partilerin buna ilave olarak iç yönetmeliklerinde bu konuya yer verdiği de dikkat çeken bir husustur. Seçim yargısı başta olmak üzere diğer yargı organları hukuki uyuşmazlıklarda 2820 sayılı

PROCEEINGS BOOK

Kanunda bir hüküm yoksa siyasi parti iç hukukuna esas alması sebebiyle mali konularla ilgili ayrıntılı hükümlere yer vermenin daha faydalı olduğu değerlendirilmektedir (Güler, 2023b:178).

Adalet ve Kalkınma Partisi, Tüzüğün 82. maddesinde ve Merkez Yürütme Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları İle Kurul Üyelerinin Görev ve Yetkilerine İlişkin Yönergenin 4. maddesinde "Mali ve İdari İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısının" görev ve yetkilerine oldukça ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi, Tüzüğün 22. maddesinde ve Parti Meclisi ve Merkez Yönetim Kurulu Çalışma Yönetmeliğinin 20. maddesinde, Hesap Yönetmeliğinin 3. maddesinde "İdari ve Mali İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısının" görev ve yetkilerine oldukça ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi, Tüzüğün 19. maddesinde "Genel Saymanın" görev ve yetkilerini sınırlı bir şekilde düzenlemiştir. Bu görev ve yetkilerin esas ve usullerinin Parti Meclisi tarafından hazırlanan bir yönetmelikle düzenleneceği öngörülmesine rağmen açık kaynaklarda böyle bir yönetmeliğe rastlanmamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi, Tüzüğün 48. maddesinde "Mali İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısının" görev ve yetkilerini düzenlemiştir. Mali İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısının da üyesi olduğu Başkanlık Divanı üyelerinin görev tanımları ile çalışma usul ve esasları yönetmelikle düzenleneceği öngörülmesine rağmen açık kaynaklarda böyle bir yönetmeliğe rastlanmamıştır.

İyi Parti, Tüzüğün 53. maddesinde "Genel Muhasibin" görev ve yetkilerini düzenlemiştir. Genel Muhasibin de üyesi olduğu Başkanlık Divanı üyelerinin görev tanımlarıyla çalışma usul ve esaslarını yönetmelikle düzenleneceği öngörülmesine rağmen açık kaynaklarda böyle bir yönetmeliğe rastlanmamıştır.

Saadet Partisi, Tüzüğün 22. maddesinde "Genel Muhasebe, Mali İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısının" görev ve yetkilerini sınırlı bir şekilde düzenlemiştir. Genel Muhasebe, Mali İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısının da üyesi olduğu Başkanlık Divanı kendi üyelerinin çalışma esaslarını İç Yönetmelik ile ayrıca belirleyebileceği öngörülmesine rağmen açık kaynaklarda böyle bir yönetmeliğe rastlanmamıştır.

Demokrasi ve Atılım Partisi, Tüzüğünün 21. ve 24. maddelerine göre Genel Merkez Yönetim Kurulu partinin her türlü malî işlerini yürütmek üzere bir genel muhasip belirleyerek görev alan ve tanımlarını işaret etmekle yetkilendirilmiştir. Bu hükümlerin dışında "Genel Muhasibin" yetki ve görev alanı ile ilgili hükme yer verilmediği görülmektedir.

Gelecek Partisi, Tüzüğünün 39. maddesinde ve İdari ve Mali İşler Yönetmeliğinde "İdari ve Mali İşler Başkanının" görev ve yetkilerine oldukça ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir.

Yeniden Refah Partisi, Tüzüğünün 22. maddesinde "Genel Muhasibin" görev ve yetkileri sınırlı şekilde düzenlenmekle birlikte Mali İşlemler İç Yönetmeliğinde konuyla ilgili ayrıntılı hükümlere yer verildiği görülmektedir.

Türkiye İşçi Partisi ise tüzüğünde mali iş ve işlemlerle ilgili bir teşkilatlanma durumuna yer vermemiştir.

Hür Dava Partisi, Tüzüğünün 60. maddesinde "Mali ve İdari İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı ve Genel Muhasibin" görev ve yetkileri düzenlenmiştir.

Demokrat Parti, Tüzüğünün 50. maddesinde "Mali İşler Başkanının" görev ve yetkileri düzenlenmiş olup bütçe ve gelir-gider cetvelleri ile kesin hesapların nasıl hazırlanacağı, harcamaların nasıl yapılacağı, muhasebe kayıt ve defterinin nasıl tutulacağı, sarf belgelerinin tanzim ve muhafazası sözleşmelerin nasıl yapılacağının yönetmelikte gösterileceği düzenleneceği öngörülmesine rağmen açık kaynaklarda böyle bir yönetmeliğe rastlanmamıştır.

Demokratik Sol Parti, Tüzüğünün 29. maddesinde "Mali ve İdari İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığının" görev ve yetkilerini düzenlemiştir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olarak siyasi partilerin hukuki ve toplumsal meşruiyetlerini esas aldıkları hareket noktalarından biri de mali kaynaklar ve bunların harcanmasıdır. Bu gelir ve giderlerin hukuku uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi ve bunun denetimi de ayrı bir organizasyonel yapıyı zorunlu kılmaktadır. Çalışmada 28. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen siyasi partilerin iç hukuklarında konuya yer tarzları incelenmiştir.

Siyasi partilerin gelir ve giderleri ile ilgili olarak görevlendirilen merkez karar ve yönetim organı üyelerini "Genel Muhasip", "Genel Sayman", "Genel Başkan Yardımcısı (Mali ve İdari İşler Başkanı) gibi ifadelerle isimlendirdikleri, bu yöneticilerin ağırlıklı olarak iktisadi ve idari bilimler fakültesi mezunu olup mali müşavir veya avukat mesleklerini ifa ettikleri görülmüştür. Bu iki meslek grubunun ağırlıklı olarak tercih edilmesinin sebebinin siyasi partilerin gelir ve giderleri ile ilgili iş ve işlemlerin mali nitelikleri kadar hukuki yönü ihtiva etmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Siyasi partilerin mali konularla yetkili yöneticilerinin önemli bir bölümünün hali hazırda milletvekili olduğu veya daha önceden milletvekilliği yaptığı gerçeği siyasi partilerin mali konularla yetkili yöneticilerin temsil düzeyini yüksek tutma yönünde bir eğilim içerisinde olduğunu da göstermektedir.

Siyasi partilerin iç hukuki düzenlemelerinde siyasi partilerin gelir ve giderleri ile ilgili hükümlere bakıldığında, bazı siyasi partilerin tüzüklerinde bu konuya ayrıntılı bir şekilde yer verdiği ve bununla ilgili ayrıntılı iç yönetmelikler kodifiye ettikleri görülmektedir. Siyasi partilerin kurumsallaşma düzeyine olumlu katkısı olduğunu değerlendirilmektedir. Ayrıca

seçim yargısı başta olmak üzere diğer yargı organlarının hukuki uyuşmazlıklarda 2820 sayılı Kanunda bir hüküm yoksa siyasi parti iç hukukunu esas alması sebebiyle mali konularla ilgili ayrıntılı hükümlere yer vermenin daha faydalı olduğu ifade edilmelidir.

KAYNAKÇA

Adalet ve Kalkınma Partisi Merkez Yürütme Kurulunun Çalışma Usul Ve Esasları İle Kurul Üyelerinin Görev Ve Yetkilerine İlişkin Yönerge, https://www.akparti.org.tr/media/nzjbpaxm/merkez-y%C3%BCr%C3%BCtme-kurulunun-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma-usul-ve-esaslar%C4%B1-ile-kurul-%C3%BCyelerinin-g%C3%B6rev-ve-yetkilerine-ili%C5%9Fkin-y%C3%B6nerge.pdf, Erişim Tarihi: 29.11.2023.

Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğü, https://www.akparti.org.tr/media/277004/cep-boy-tu-zu-k-2019.pdf, Erişim Tarihi: 29.11.2023.

Cumhuriyet Halk Partisi Hesap Yönetmeliği, https://chp.azureedge.net/67c17606133e498c83c6a59b893acf81.pdf, Erişim Tarihi: 28.11.2023.

Cumhuriyet Halk Partisi Parti Meclisi ve Merkez Yönetim Kurulu Çalışma Yönetmeliği, https://chp.azureedge.net/c6fa9ea4b63943868f7787fd9f98e23d.pdf, Erişim Tarihi: 28.11.2023.

Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, https://content.chp.org.tr/file/chp_tuzuk_10_03_2018.pdf, Erişim Tarihi: 29.11.2023.

Demokrasi ve Atılım Partisi Tüzüğü, https://cdn.devapartisi.org/DEVA-TZK003-112020-TR-TUZUK.pdf, Erişim Tarihi: 28.11.2023.

Demokrat Parti Tüzüğü, https://www.dp.org.tr/storage/DP.T%C3%BCz%C3%BCk.2022.pdf, Erişim Tarihi: 27.11.2023.

Demokratik Sol Parti Tüzüğü, https://www.dsp.org.tr/wp-content/uploads/2016/03/DSPTuzuk2019.pdf, Erişim Tarihi: 27.11.2023.

Ferit Aslan, HEDEP isim krizini nasıl aşacak? | Yargıtay kısaltmayı kabul etmedi, https://medyascope.tv/2023/11/23/hedep-isim-krizini-nasil-asacak-yargitay-kisaltmayi-kabul-etmedi/ Erişim Tarihi: 01.12.2023).

Gelecek Partisi Tüzüğü, https://gelecekpartisi.org.tr/partimiz/tuzuk, Erişim Tarihi: 29.11.2023.

Gelecek Partisi İdari ve Mali İşler Yönetmeliği, https://gelecekpartisi.org.tr/uploads/file/gelecek-partisi-idari-ve-mali-isler-yonetmeligi.pdf, Erişim Tarihi: 28.11.2023.

Güler, F. (2021). Siyasi Partilerin İsim, Amblem Ve Rumuzlarının Siyasi Parti Sicilinden Terkin Edilmesi. Yasama Dergisi (43), 87-114.

Güler, F. (2023a). 1924 Anayasasi Öncesi Dönem Siyasi Parti Tüzükleri. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (32 (Dicle Üniversitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale), 1-15.

Güler, F. (2023b), *Siyasi Parti Kongrelerinde Gerçekleşen Seçimlerin Seçim Yargısı Tarafından Denetimi*, Adalet Yayınevi, 2023.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi Tüzüğü, https://drive.google.com/file/d/1ACWO-NxD3qsbNvZxqZRWYtNnEqE3xtCZ/view, Erişim Tarihi: 28.11.2023.

https://www.tbmm.gov.tr/sandalyedagilimi, Erişim Tarihi: 04.12.2023.

Hür Dava Partisi Tüzüğü, https://files.hudapar.org/media/StatikIcerikGorselleri/Yayinlar/PdfDosyalari/tuzuk.pdf , Erişim Tarihi: 27.11.2023.

İyi Parti Tüzüğü, https://iyiparti.wetransfer.com/downloads/fd07012255528c0d351158ffc7707db22023 1201141418/90c3d1, Erişim Tarihi: 29.11.2023.

Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü, https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf, Erişim Tarihi: 27.11.2023.

Saadet Partisi Tüzüğü, https://saadet.org.tr/upload/file/e8f71be8fcb394274f5ee8b666376c2b.pdf, Erişim Tarihi: 29.11.2023.

Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, https://tip.org.tr/tuzuk/, Erişim Tarihi: 27.11.2023.

TDK (2023). https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 25.11.2023.

Yeniden Refah Partisi Mali İşlemler İç Yönetmeliği, https://yenidenrefahpartisi.org.tr/upload/Dokuman/opt-tesYkilat-rehberi-0690OP8WV0231J9YHUV1.pdf, s. 209-215, Erişim Tarihi: 29.11.2023.

Yeniden Refah Partisi Tüzüğü, https://yenidenrefahpartisi.org.tr/page/parti-tuzugu/12, Erişim Tarihi: 29.11.2023.

YUNANİSTAN'DA SİYASİ PARTİLERİN MALİ DENETİMİNE İLİŞKİN GÜNCEL GELİŞMELER

Doç. Dr., Fatih GÜLER,
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, fatih.guler@comu.edu.tr, 0000-0002-5365-5700.

ÖZET

Siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Demokrasi açısından bu hayati konumları sebebiyle siyasi partilerin gelir ve giderlerinin denetimi büyük bir önem arz etmektedir. İç hukukumuz açısından siyasi partilerin mali denetimi Sayıştay'dan yardım alarak Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmektedir. Siyasi partilerin mali denetimine ilişkin usul ve esaslarda 2011 yılında önemli değişiklikler yapılmıştır. 2012 yılında kabul edilen Cumhurbaşkanı Seçim Kanunu ile Cumhurbaşkanı adaylarının seçim harcamalarının denetimi görevi Yüksek Seçim Kuruluna verilmiş olup 2014, 2018 ve 2023 yıllarında yapılan Cumhurbaşkanı seçimlerindeki gelir ve giderlerin denetimi Yüksek Seçim Kurulu tarafından yerine getirilmiştir. Siyasi partilerin mali denetimi ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi, Sayıştay ve Yüksek Seçim Kurulunun zaman içerisinde ortaya koyduğu içtihatlar siyasi partilerin mali denetimi ile ilgili hukuki durumu somutlaştırmaktadırlar. Bunun yanında siyasi partilerin mali denetimi ile ilgili hukuki durum, teori ve uygulamanın siyaset alanını daraltmadan gelişmesini temin etmek amacıyla karşılaştırmalı hukuk verilerinden istifade etmenin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Her ülkenin hukuki düzenlemeleri kendi siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerinden ve değerlerinden hareketle şekillense dahi bu düzenlemelerin incelenmesinde fayda olduğu ifade edilmelidir. Karşılaştırmalı hukuk verilerinde genel itibarıyla Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya, Fransa gibi ülkeler esas alınmaktadır. Çalışmada hem karşılaştırmalı hukuk verilerinden istifade edilmesi hem de görece özgün bir ülkenin ele alınmasının oluşturacağı farkındalık göz önünde bulundurularak Yunanistan esas alınmıştır. Bu çerçevede Yunanistan'da siyasi partilerin gelir ve giderlerine ilişkin hukuki durum, yakın zamanda bu konuyla ilgili yapılan değişiklikler, etkileri, uluslararası kuruluşların konuya yaklaşımı çalışmada incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Parti, Siyasi Partilerin Mali Denetimi, Yunanistan.

PROCEEINGS BOOK

LATEST DEVELOPMENTS REGARDING FINANCIAL AUDIT OF POLITICAL PARTIES IN GREECE

ABSTRACT

Political parties are indispensable elements of democracy. Due to their vital position in terms of democracy, auditing the income and expenses of political parties is of great importance. In terms of our domestic law, the financial audit of political parties is carried out by the Constitutional Court with assistance from the Court of Accounts. Significant changes were made to the procedures and principles regarding the financial audit of political parties in 2011. With the Presidential Election Law adopted in 2012, the task of auditing the election expenses of the Presidential candidates was given to the Supreme Electoral Council, and the audit of income and expenses in the Presidential elections held in 2014, 2018 and 2023 was carried out by the Supreme Electoral Council. The jurisprudence put forward by the Constitutional Court, the Court of Accounts and the Supreme Electoral Council over time regarding the financial audit of political parties concretizes the legal situation regarding the financial audit of political parties. In addition, it is considered useful to benefit from comparative law data in order to ensure the development of the legal situation, theory and practice regarding the financial audit of political parties without narrowing the field of politics. It should be stated that even though the legal regulations of each country are shaped by their own political, economic, social and cultural dynamics and values, it is useful to examine these regulations. In comparative law data, countries such as the United States, England, Germany and France are generally taken as basis. In the study, Greece was taken as the basis, taking into account both the use of comparative law data and the awareness that would be created by considering a relatively diffirent country. In this context, the legal situation regarding the income and expenses of political parties in Greece, the recent changes made on this issue, their effects, and the approach of international organizations to the issue are examined in the study.

Keywords: Political Party, Financial Audit of Political Parties, Greece.

1.GİRİŞ

PROCEEINGS BOOK

Siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak günümüz dünyasında lokomotif durumdadırlar. Siyasi partilerin demokrasiyi normatif perspektife yakınsatma başarısında siyasetin, seçimin ve siyasi partilerin finansmanın yadsınamaz bir yeri ve önemi olduğu bilinen bir gerçektir. Zira sağlıklı olmayan bir finansman atmosferinin siyasetin toplumsal meşruiyet zeminine metastatik bir hastalık edasıyla yayılacağı ve telafisi güç ve imkansız zararlar oluşturma potansiyelini haiz olduğu ifade edilmelidir.

Siyasetin finansmanı çok yönlü bir olgu olmakla birlikte, siyasetin finansmanının hukuki ve teknik yönü ve boyutu oldukça önemlidir. Siyasetin finansmanına yönelik olarak her ülkenin kendi iç hukukları açısından mer'i durumda olan hukuki normları ve ayrı denetim sistemleri mevcuttur. Hukuk bilimi, konuya ilişkin sistemi inceleyerek ilk önce mevcut durumu ortaya koyma varsa sorunları tespit ederek çözüm önerisi üretme yönlü bir misyonu da ifa etmektedir. Şüphesiz çözüm önerileri, değişiklikler ve varsa kodifikasyon ihtiyacı ülkenin kendi ihtiyaçları, gerçeklikleri, siyasal ve toplumsal talepler göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır.

Bunun yanında karşılaştırılmalı hukuk verilerinin değerlendirilmesi her konuda olduğu gibi siyasetin finansmanı açısından da farklı bir yaklaşıma imkân vermektedir. Bilindiği üzere karşılaştırmalı hukuk, birbirinden farklı devletlerin hukuk sistemlerinin mevcut durumlarının birbiriyle kıyas edilerek aralarındaki farklı ve benzer noktaların tespit edilmesine imkân sağlayan hukuk dalıdır. Her geçen gün daha da küreselleşen dünyada, bir ülkenin hukuk sisteminin diğer ülkelerde yaşanan hukuki gelişmeleri dikkate almasının zorunlu olduğu şüphesizdir (Basedow, 2016: 880). Bunu sağlayan karşılaştırmalı hukuk ülke çapındaki hukuki sorunların belirlenmesi ve çözümlenmesinde, kanun koyma politikasını katkı sağlamada, hukuk boşluklarının doldurulmasında, hakimin hukuk yaratmasında ve kanunların yorumlanması kolaylaştırmada, kanunların yorumun için farklı bir perspektif sağlamada, hukukun genel ilkelerinin somutlaştırılmasında önemli bir işlevi haizdir (Özsunay, 1975).

Karşılaştırmalı hukuk son zamanlarda akademik anlamda azalan bir ilgiye muhatap olmuştur. Üniversitelerarası Kurul tarafından ilan edilen doçentlik bilim alanı ve anahtar kelimeler arasında yer alan ***"Karşılaştırmalı Hukuk"*** doçentlik bilim alanı ve anahtar kelimeler arasından çıkartılması sebebiyle idari davaya konu olmuş ve iptal kararlarının ardından tekrar doçentlik bilim alanı ve anahtar kelimeler arasına eklenmiş, 2022 yılı Mart ve Ekim dönemlerinde ve 2023 yılı Mart döneminde doçentlik bilim alanı ve anahtar kelimeler arasında yer almasına rağmen 2023 yılı Ekim döneminde tekrar doçentlik bilim alanı ve anahtar kelimeler arasından çıkartılmıştır (Güler, 2023a: 1006).

2023 yılı Ağustos ayı YÖKSİS verilerine göre sadece Ankara Yıldırım Beyazıt, İstanbul, İzmir Bakırçay ve Kırklareli üniversiteleri bünyesinde bulunan hukuk fakültelerinde özel hukuku bölümlerine bağlı karşılaştırmalı hukuk anabilim dalı olduğu görülmektedir (Güler, 2023b:129). Bu doğrultuda 2023 yılı Aralık ayı YÖKSİS verilerine göre karşılaştırmalı hukuk alanında çalışan akademisyen sayısı biri Profesör, biri Dr. Öğretim Üyesi, üçü Araştırma Görevlisi ve biri Öğretim Görevlisi olmak üzere sadece altıdır.

Çalışmada Yunanistan'ın ele alınmasının en temel sebebi özgünlüktür. Siyasi partilerin finansmanına ilişkin çalışmalarda ağırlıklı olarak Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerin ele alındığı görülmektedir. Bu çerçevede Yunanistan'ın siyasi partilerinin finansmanı ve denetimi sınırlı sayıda çalışmada sınırlı bir şekilde ele alınmış (Çelik, 2011; Uzun, 2009; Ekizceleroğlu, 2015; Gençkaya, 2005; Okan, 2007; Çetinkaya, 2015; Berber:2008) bazı çalışmalarda da hiç değinilmemiştir (Erdem, 2017; Kaplan, 2012; Bahar, 2011; Arafat, 2011; Saka, 2013; Kaçar, 1998; Yüksel, 1994; Odyakmaz & Çınarlı& Özcan:2012; Taşar, 2003: Tikveş, 1972; Karakoç, 2018).

2. YUNANİSTAN'DA SİYASİ PARTİLERİN MALİ DENETİMİNE İLİŞKİN GÜNCEL GELİŞMELER

Yunanistan'da siyasi partilerin mali denetimini yapmak üzere Parlamentoya bağlı Siyasi Partiler Denetim Komitesi (SPDK) yetkili ve görevlidir. SPDK Parlamentoda temsil edilen her partiden veya parti ittifakından birer milletvekili, kendi genel kurulları arasında kur'a ile seçilen Danıştaydan bir üye, Yargıtaydan bir üye ve Sayıştaydan bir üyeden oluşmaktadır. SPDK'nın başkanlığına Parlamento başkanı tarafından atanan bir Parlamento başkan yardımcısı başkanlık etmektedir (Hellenic Parliament, 2023). Türk siyasi partilerinin mali denetimi ile Yunanistan siyasi partilerin mali denetim sistemi arasındaki en temel benzerlik süreç içerisinde yüksek yargı organı üyelerinin rolü olmasıdır. En temel farklılıklar ise Yunanistan'da kurul en önemli görevinin bu olması, parlamentoya bağlı olması ve siyasi partilerin temsil edilmesidir. Türk sisteminde ise siyasi partilerin mali denetimi Anayasa Mahkemesinin tali görevleri arasında yer almakta olup, siyasi parti temsilcilerinin süreç içerisinde herhangi bir görevi bulunmamaktadır.

2022 yılında siyasi partilerin finansmanına ilişkin Yunanistan'ın mevzuatında yapılan değişikliklerin önemli bir yeri olduğu ifade edilebilir (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2023:13). Buradaki temel saikin usul açısından konuyla ilgili dağınık mevzuatın tek bir hukuki metin üzerinde kodifiye edilmesine yönelik olduğu izlenimi uyanmakla birlikte (European Rule of Law Mechanism, 2023: 23) esasa yönelik olarak siyasi partilerin finansmanına ilişkin kuralların ihlal edilmesi halinde uygulanacak yaptırımların azaltılması ve SPDK'nın yetkilerinin gevşetilmesi sonucunu doğuran bir eğilimin varlığı izlenimi doğurmaktadır.

Banka kanalıyla yapılması zorunlu olmayan harcama tutarına ilişkin üst sınırın yükseltilmesi (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2023:13), devlet yardımı alan siyasi partilerin hesaplarını her yıl ulusal iki gazetede yayınlamaları zorunluluğuna(Uzun, 2019: 83; Ekizceleroğlu, 2015:121; Berber, 2008:67) uymamanın cezasının yüzde 5'ten yüzde 1-5'e indirilmesi, kanuna aykırı gelir ve giderlere ilişkin siyasi partilere verilen para cezalarının, devlet yardımı alan partiler açısından son devlet yardımının %50'sinden %20'sine düşürülmesi, devlet yardımı almayan partiler açısından ise 150.000 Avro'dan 50.000 Avro'ya düşürülmesi, seçim gelirleri ve giderlerine ilişkin ayrıntılı veya eksik beyanı süresi içinde sunmayan seçilmiş

PROCEEINGS BOOK

temsilcilere uygulanacak cezanın, yıllık meclis ödeneğinin %10'u yerine 1.000 Avro para cezasına düşürülmesi, siyasi partilere yapılan ayni yardımın karşılığının tespitine yönelik SPDK'nın yetkisinin kısıtlanarak bu konuyla ilgili siyasi partinin beyan ve tespitinin esas alınması bu bağlamda ifade edilebilir (European Commission, 2023:17).

2022 yılından önce siyasetin finansmanına yönelik olarak yapılan yasal iyileştirmelerin Yolsuzluğa Karşı Devlet Grubu'nun (GRECO), 2013, 2014 ve 2015 yıllarında Yunanistan'da parti finansmanının şeffaflık düzeyine ilişkin bir dizi tavsiyeyle uyumlu olduğu ifade edilmiştir (OECD, 2018: 34). Siyasetin finansmanına yönelik olarak yapılan 2022 yılında yapılan bu düzenlemelerin şeffaflığı ve caydırıcılığı azaltıcı bir yönü olmasına rağmen mevcut sistem ve yaptırımların ihlallerle orantılı bir perspektifi yansıttığı kabul edilmektedir (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2023:13). Bu bağlamda benzer koşulların olduğu Türkiye'de mezkur uluslararası kuruluşların bu kadar iyi niyetli bir perspektif ortaya koymamalarının düşündürücü olduğu ifade edilebilir.

Hukuka uygun olarak kurulup faaliyetlerine devam ediyor olmalarına rağmen kamuoyuna yönelik aktif bir pozisyon içerisinde olmayan partiler için Türkiye'de tabela partisi kavramı kullanılmaktadır. Tabela partisi kavramı ve/veya sorunu Türkiye'ye özgü olmayıp Yunanistan'da da benzer durumunda var olduğu görülmektedir. Siyasi partilerin mali denetimi açısından bu siyasi partilere değil faaliyetlerine devam eden ve kamuoyunda görünür olan siyasi partilere öncelik verilmektedir (European Commission, 2023:17). Türk siyasi partilerin mali denetimi sistem ve uygulamasında ise aksi istikamettedir. 08.12.2023 tarihi Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası verilerine göre kamuoyunda çok görünür olmayan siyasi partiler olarak ifade edilebilecek olan Anadolu Birliği Partisi, Kuvayi Milliye Partisi, Ayyıldız Partisi, Cesur Düşünce Partisi, Devrim Hareketi Partisi, As Parti ve Milli Partinin 2020 yılı kesin hesaplarının incelenmesine dair kararlar yayınlanmışken, hali hazırda 28. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, İyi Partinin 2017 yılı kesin hesaplarının incelenmesine dair kararları, iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisinin ise 2019 yılı kesin hesaplarının incelenmesine dair kararları yayınlanmıştır.

SPDK, on sekiz siyasi partinin 2020 yılına ait mali denetimlerini 2022 yılı içerisinde tamamlamış olup bunlardan dördü için ceza önermiştir (European Commission, 2023:17). Benzer şekilde SPDK, yirmi üç siyasi partinin 2019 yılına ait mali denetimlerini 2021 yılı içerisinde tamamlamış olup bunlardan sekizi için ceza önermiştir (European Commission, 2023:18). SPDK yaptığı denetimler esnasında gelir ve giderlere yönelik hukuka aykırılıklar tespit etmekle birlikte bunların miktar ve niteliğini düşük veya önemsiz görmesi halinde bunu tespit etmekle yetinerek bir yaptırım uygulanmasına gerek olmadığına yönünde hüküm kurmaktadır (European Rule of Law Mechanism, 2023: 23). Parlamento başkanı tarafından verilen idari yaptırımlara karşı Danıştay'a temyiz yolu açık olmakla birlikte, parlamento üyeliğinin düşmesine karar verilmesi gereken bir durumla karşılaşılması halinde Danıştay ve Yargıtay üyelerinden oluşan Yüce Divan'a bilgi verilmesi gerekmektedir (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2023:16). Türk siyasi partilerin mali denetim sisteminde yetkili organın Anayasa Mahkemesi olmasından kaynaklı olarak siyasi partilerim mali denetimi ile ilgili kararlara karşı yürütülebilecek bir kanun yolu bulunmamaktadır.

SPDK'nın denetime ilişkin kararları web adresinde yayınlanmakla birlikte bu karar yaptırıma yönelik olması halinde ilgili siyasi parti hakkında yaptırım uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin kararlar nihai olarak Parlamento Başkanı tarafından alınmakta ve konuya ilişkin gerekçeli karar Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır (European Commission, 2023:18). Türkiye'de siyasi partilerin mali denetimine ilişkin denetim kararlarının Anayasa Mahkemesi tarafından karara bağlanma süreleri ile Yunanistan pratiği karşılaştırıldığında iç hukuktaki sorunun varlığı daha net anlaşılmaktadır (Güler, 2022: 11).

Siyasi partiler SPDK tarafından belirlenen standartlara uygun olarak yıllık gelir ve giderlerine ilişkin bilgi ve belgeleri sunarlar (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2023:15). Türkiye'de kural olarak dosya üzerinde yapılan mali denetimin aksine Yunanistan'da mali denetimler, yerinde denetim yapma yetkisini haiz mali uzmanlar tarafından yıllık olarak gerçekleştirilmektedir (European Commission, 2023:17). Bu uzmanlar tarafından en geç beş ay içinde gerçekleştirilen denetimler üzerine SPDK'nın en geç doksan gün içerisinde konuyla ilgili bilgileri yayınlaması ve denetim sonuçlarını yayınlaması gerekmektedir (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2023:16). SPDK'nın kamuya açık olmayan toplantıların ardından verdiği kararların seçimden belli bir süre geçtikten sonra karara bağlıyor olmasının şeffaflık açısından bir eksiklik olduğunun altı çizilmektedir (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2023:16).

Türk siyasi partiler hukukunda farklı olarak Yunanistan'da siyasi partilerin banka kredisi mümkün olmakla birlikte aşağıdaki çizelgeden görüleceği üzere siyasi partilerin bankalardan kullandığı kredilerin siyasi partilerin toplam gelirleri içerisindeki oranının önemli bir miktarda olduğu görülmektedir. Orta ve uzun vadede bu borçlanma türünün siyasi partilerin mali dengeleri üzerinde olumsuz bir etki bıraktığı da gözlemlenmiştir (Repousis, 2014: 115)

.

Çizelge-1: Yunanistan'da Faaliyette Bulunan Siyasi Partilerin Kullandıkları Banka Kredilerinin Toplam Gelirlere Oranı

	Yeni Demokrasi	PASOK	Komünist Parti	Synaspismos
2003	0	23	5	10
2004	43	?	6	13
2005	27	?	0	24
2006	5	45	0	24
2007	42	62	12	?

(Repousis, 2014: 114)

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Siyasi partilerin mali denetimi demokrasinin normatif tanımlamasının pratiğe yakınlaşmasını sağlayan önemli argümanlardan biridir. Zira sağlıklı bir demokrasi ve siyasi atmosferin temini için siyasetin finansal kaynağının sağlıklı, hukuka uygun, şeffaf, denetlenebilir ve hesap verilebilir nitelikte olması gerekir. Tüm bu gereklilikler siyasi partilerin finansal kaynakların temini ve harcanması süreçlerinin kamu otoritesi tarafından denetlenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu denetim süreci yukarıda zikredilen teorik faydaları sağlarken siyasi partilerin bağımsız, özgür politika üretme ve faaliyette bulunma sürecini sekteye uğratacak bir niteliği de ihtiva etmemesi gerekir. Özetle siyasi partilerin mali denetimi önemli ve hassas bir dengeyi beraberinde getirmektedir.

Siyasi partilerin mali denetimi ile ilgili hukuki süreçlerde daha anlamlı ve amacını uygun bir kurgunun sağlanabilmesi için iç hukukun çıktılarının yanında diğer ülkelerin hukuk sistemlerinin dinamikleri ve çıktıları ile ilgili farkındalığın ciddi bir yeri olduğu ifade edilmelidir. Bu çerçevede çalışmada Yunanistan örneği ele alınmıştır.

Yunanistan siyasi parti mali denetim sisteminde siyasi partilerin yüksek yargı organı üyeleriyle müşterek yürüttüğü bir sürecin varlığı ilk göze çarpan unsurdur. Bunun yanında özellikle oy potansiyeli yüksek siyasi partilerin mali denetim kararlarının kısa bir sürede alındığı ve yayımlandığı da görülmektedir. Yunanistan'da siyasi partilerin mali denetimi ile ilgili 2022 yılı düzenlemelerinin bir geriye gidiş olarak değerlendirilmesi mümkün iken bu konunun ilgili uluslararası kuruluşlar tarafından ciddi bir eleştiri ile karşılanmaması dikkat çekicidir. Türk siyasi partilerin mali denetimi sistemi düzenlemelerine göre siyasi partilerin banka kredisi kullanması mümkün değildir. Yunanistan'da ise siyasi partilerin banka kredisi kullanması mümkün olmakla birlikte bu durumunun olumsuz sonuçlarının varlığı dikkat edilmesi gereken önemli bir unsurdur.

KAYNAKLAR

Arafat, Y., *Siyasi Partilerin Seçim Kampanyalarının Finansmanı Ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri (1998-2008),* Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2011.

Bahar, E., *Siyasi Partilerin Finansmanı ve Mali Denetimi,* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011.

Basedow, J.(2016). Karşılaştırmalı Hukuk ve Kullanıcıları (Gökçe Kurtulan ,tercüme) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, LXXIV (2), 879-917.

PROCEEINGS BOOK

Berber, B., *Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilere Devlet Yardımı,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Çelik, Ö., *Siyasi Partilerin Seçim Harcamalarının Denetimi,* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

Çetinkaya, B. U., *Türkiye'deki Siyasi Partilerin Finansmanı Ve Şeffaflaşma,* Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2015

Ekizceleroğlu, R., *Türkiye'de Siyasi Partilerin Finansmanı Ve Siyasi Rekabette Eşitlik,* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Erdem, N. (2017). *Siyasi Partilerin Finansmanı ve Mali Denetimi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19(3), 3105 - 3145.

European Commission (2023), Commission Staff Working Document 2023 Rule of Law Report Country Chapter On The Rule Of Law Situation In Greece Accompanying The Document Communicatıon From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions 2023 Rule of Law Report The Rule Of Law Situation In The European Union.

European Rule Of Law Mechanism (2023) Input from GREECE 2023 Rule of Law Report.

Gençkaya, Ö.F. (2005) *Siyasetin Finansmanı, Sınırlamalar ve Denetim: Karşılaştırmalı Uygulamalar*, Panorama Dergisi, Sayı 11, Nisan 2005.

Güler, F. (2022). *AİHM İçtihadı ve 6111 Sayılı Kanun Işığında Siyasi Partilerin Mali Denetimi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5, 1-15.

Güler, F. (2023a).Doçentlik Anahtar Kelimelerinde Yapılan Değişikliklerin (2023 Ağustos) Kamu Yönetimi Disiplinine Etkisi, Balkan 9th International Conference On Social Sciences,, Edirne, Türkiye, 6 - 08 Ekim 2023, 1000-1008

Güler, F. (2023b).Kamu Hukuku ve Özel Hukuk Ayrımı, Yükseköğretim Kurumlarında Hukukun Temel Kavramları Hukuki İşlem Uygulamaları, Dr. Adem Yaman, Editör, Paradigma Akademi, Çanakkale, 115-141.

Hellenic Parliament (2023). https://www.hellenicparliament.gr/en/Organosi-kai-Leitourgia/epitropi-elegxou-ton-oikonomikon-ton-komaton-kai-ton-vouleftwn/, Erişim Tarihi: 01.12.2023

Kaçar, Y., *Türk Siyasi Partilerinde Hesap İşleri (Muhasebe) Düzeni,* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998.

Kaplan, R. (2012). *Bazı Yabancı Ülkelerde Siyasi Partilerin Mali Denetimini Yapan Kurumlar Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*. Maliye Dergisi, 0(162), 362 - 378.

Karakoç, R. (2018). *Türkiye'de Siyasi Partilerin Mali Denetimi*. Sayıştay Dergisi(109), 79-102.

Odyakmaz Z., Çınarlı S., Özcan C. (2012). *Fransa'da ve Türkiye'de Seçim Kampanyalarının ve Siyasî Partilerin Finansmanının Denetim*i. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20(2), 7 - 26

OECD (2018), Integrity in Political Finance in Greece, OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris.

Office for Democratic Institutions and Human Rights (2023) Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights, Early Parliamentary Elections, 21 May 2023 ODIHR Election Assessment Mission Final Report.

Okan, P., *Siyasetin Finansmanı Ve Siyasi Partilerde Finansal Raporlama,* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Özsunay, E. (1975). *Karşılaştırmalı Hukukun Görevleri*. Journal of Istanbul University Law Faculty, 41(3-4), 259-291.

Repousis, S. (2014), *Politicians, Political Parties' Funding İn Greece And Anti-Money Laundering Regulatory Framework*, Journal of Money Laundering Control, Vol. 17 No. 1, 10-120.

Saka, A., *Siyasi Partiler Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı,* Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2013.

Taşar, M.Okan. "Demokrasinin Finansmanı: Siyasi Partilerin Gelir Kaynakları", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi 20. Yıl Armağanı), C. 11, S.1-2, 2003, 341-351

Tikveş, Ö. (1972). *Anayasa Mahkemesinin Partilerin Gelir ve Giderlerini Denetlemesi*. İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, 6(9), 41-60.

Uzun, C. D., *Anayasa Hukuku Açısında Siyasi Partilerin Finansmanı,* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

Yüksel, N., *Türkiye'de Siyasal Partilere Devlet Yardımı,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994

DİPLOMASİDE YENİ BİR İLETİŞİM ALANI OLARAK METAVERSE

Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

guzelipek@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6061-7254

Özet

Uluslararası İlişkiler disiplininde pek az kavram diplomasi kadar muhafazakar bir içeriğe sahiptir. Disiplinde dış politikanın esas iletişim biçimi olarak tanımlanan diplomasinin bu muhafazakar yapısı, diplomasinin tarihsel süreç içerisinde misyonu ve içeriğinde pek az değişiklik yaşamasından kaynaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle, milattan önceki dönemlere kadar bile götürebileceğimiz diplomasinin temel stratejileri ve iletişim kanalları geleneksel diplomasinin değişmeyen yönlerini ifade etmektedir. Öte yandan, küreselleşme sürecinin bilhassa teknoloji alanında kendini gösteren olağanüstü dönüştürücü/değiştirici yapısı, geleneksel diplomasinin yanına modern diplomasi alt başlığı altında yeni iletişim kanallarını ve araçlarını eklemiştir. Henüz sosyal medyanın modern bir diplomasi aracı olup olmadığı sorusunun cevabı tatmin edici bir şekilde verilememişken; bir de bunun yanına son yıllarda olağanüstü bir popülarite kazanan *Metaverse* ve Yapay Zeka (*AI*) gibi yeni iletişim alanlarının eklemlenmesi, dış politikanın temel iletişim biçimi olan diplomasinin geleceğini akademik sahada son derece tartışılır bir konu haline getirmiştir. Şüphesiz ki e-büyükelçiliklerin ve(ya) e-diplomatların varlıkları, muhafazakar diplomasinin savunucuları tarafından distopik bir diplomasi dünyası anlamına gelirken; değişimci tarafta yer alanlar için yukarıda ifade edilen dönüşümler bir ütopyanın gerçeğe dönüşümünü ifade etmektedir. Meta Diplomasinin geleceğinin ne olacağını ve geleneksel diplomasinin yerini alıp alamayacağı sorusundan hareket eden bu çalışma farklı ülkeler özelinde Meta Diplomasinin modern uygulamalarını açıklamayı hedeflemektedir. Çalışmanın temel hipotezine göre Meta Diplomasi geleneksel diplomasinin bir ikamesi olmamakla birlikte, geleneksel diplomasinin işleyişini kolaylaştıran bir misyonla varlığını konsolide edecektir.

Anahtar Kelimeler: *Diplomasi, Metaverse, MetaDiplomasi, Geleneksel Diplomasi, İletişim*

METAVERSE AS A NEW SPACE OF COMMUNICATION IN DIPLOMACY

Abstract

Few concepts in the discipline of International Relations have as conservative a content as diplomacy. This conservative structure of diplomacy, defined as the main form of communication of foreign policy in the discipline, stems from the fact that diplomacy has experienced little change in its mission and content throughout the historical process. In other words, the basic strategies and communication channels of diplomacy, which we can take back to the ancient times, express the unchanging aspects of traditional diplomacy. On the other hand, the extraordinary transformative/changing structure of the globalization process, which manifests itself especially in the field of technology, has added new communication channels and tools under the sub-title of modern diplomacy to traditional diplomacy. While the question of whether social media is a modern diplomacy tool has not yet been satisfactorily answered; In addition, the articulation of new communication fields such as Metaverse and Artificial Intelligence (AI), which have gained extraordinary popularity in recent years, has made the future of diplomacy, the basic form of communication of foreign policy, a highly debatable issue in the academic field. Undoubtedly, the existence of e-embassies and/or e-diplomats means a dystopian world of diplomacy by the advocates of conservative diplomacy; For those on the changeist side, the transformations mentioned above represent the transformation of a utopia into reality. Starting from the question of what the future of MetaDiplomacy will be and whether it can replace traditional diplomacy, this study aims to explain the modern applications of MetaDiplomacy in different countries. According to the main hypothesis of the study, although MetaDiplomacy is not a substitute for traditional diplomacy, it will consolidate its existence with a mission that facilitates the functioning of traditional diplomacy.

Key Words: *Diplomacy, Metaverse, MetaDiplomacy, Traditional Diplomacy, Communication*

Giriş

Modern bilimde, akademik çalışmalara 'küreselleşen dünyada' ifadesiyle başlamak, kimilerine göre bir 'klişeyi' kimilerine göre ise bir zorunluluğu ifade etmektedir. Öte yandan, her iki görüş de aslında küreselleşmenin disiplinler arası alanda kendini gösteren olağanüstü etkisini kabul etmektedir. Öyle ki küreselleşmenin, öncelikli olarak teknoloji alanında kendini gösteren etkileri, insanoğlunun yaşadığı büyük devrimlere, Teknoloji Devrimi adı altında yeni bir başlık açmasını gerekli kılmıştır. Bu durum kuşkusuz ki küreselleşmenin sonuçlarını analiz ederken teknoloji ve iletişim alanlarına ait müstakil bir başlığın açılmasını zorunlu kılmaktadır. Zira, günümüzde teknoloji ve küreselleşme arasında ontolojik bir bağ kurulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, uluslararası ilişkilerin iletişim kanalı olarak adlandırabileceğimiz diplomasi de Teknoloji Devrimi'nden büyük oranda etkilenmiştir.

PROCEEINGS BOOK

Çalışmanın başında da ifade edildiği üzere aslında diplomasi, misyonu ve araçları gereği Uluslararası İlişkiler disiplininin en muhafazakar çalışma alanlarından birisini ifade etmektedir. Diplomasinin misyonu ve araçları bağlamında süregelen mevcut yapısı, bilinçli bir korumadan ziyade, geleneksel diplomasinin tarihsel süreç içerisinde pek az değişen 'teamüllerinden' kaynaklanmaktadır. Bahse konu olan teamüller, modern uluslararası ilişkilerin başlangıcıyla beraber daha kurumsal ve hukuki bir zemine kavuşsa da Antik Dönemlerden günümüze kadar uzanan uzun tarihsel süreç içerisinde diplomasiyi, devlet çıkarları adına hareket eden ayrıcalıklı ve son derece sınırlı bir grubun büyük bir mahremiyet içerisinde yürüttüğü müzakereler süreci olarak tanımlamak mümkündür. Daha açık bir ifadeyle, geleneksel diplomasinin özünü ifade eden mahremiyet konusunun, bilhassa diplomatlar/devlet elitleri ve halk arasında işleyen bir süreç olduğunu iddia etmek mümkündür. Bu bağlamda, diplomasinin uygulayıcıları ve uygulandığı yerleşkeler konusu tarihsel süreç içerisinde diplomasinin pek az sorgulanan konuları arasında yer almaktadır.

Öte yandan, teknolojik alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak insan merkezli birçok faaliyetin geleneksel alanlardan çevrimiçi (*online*) platformlara taşındığı görülmektedir. Aslına bakılacak olursa, insan alışkanlıklarındaki bir değişimi ifade eden bu sürecin sıralı bir şekilde kolay uygulanabilir alanlardan, göreceli olarak daha zor uygulanabilir alanlara doğru ilerlediği görülmektedir. Bu değişim/dönüşüm sürecinin daha anlamlı olabilmesi adına insanların müzik dinleme ve alışveriş alışkanlarında meydana gelen değişimin/dönüşümüm irdelenmesi son derece çarpıcıdır. Zira, önceleri gramofondan ve pikaptan dinlenen müzik, sonraki yıllarda radyonun yaygınlaşmasıyla beraber bu platforma doğru kaymıştır. Televizyonun icadıyla beraber bir kez daha yön değiştiren insanların müzik dinleme alışkanlığı, günümüzde *Spotify* ve *Youtube Music* gibi dijital platformların tekelindedir. Benzer şekilde, alışveriş alışkanlığının da artık günümüzde geleneksel mağazalardan, *Amazon*, *eBay* gibi 'online mağazalara' kaydığı görülmektedir.

Yukarıda ifade edilen alanlar, insan hayatında dijitalleşmenin 'lokomotif' platformlarını ifade etse de diplomasi gibi son derece sınırlı bir gruba ait olan ve dış politikanın doğal bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek bir alanın geleneksel mecralardan ve aktörlerden, çevrimiçi platformlara eklemlenmesi son derece ütopik hatta geleneksel diplomasi savunucularına göre distopik olarak değerlendirilen bir durumu ifade etmektedir. Öte yandan, son yıllarda insan hayatına çok hızlı bir şekilde giren ve gittikçe de popülerleşen *Metaverse*, birçok alanın yanında diplomasi alanına yönelik de son derece yenilikçi gelişmeler vadetmektedir. Bu çalışma Meta Diplomasi olarak kavramsallaştırabileceğimiz diplomasinin yeni türünün geleneksel diplomasinin yerini alacağını iddia etmemektedir. Tam aksine, bu çalışmanın temel hipotezi Meta Diplomasinin, geleneksel diplomasiye eklemlenerek, geleneksel diplomasinin işleyişini aktörler ve mecralar bağlamında kolaylaştıracağıdır.

Diplomaside Yeni Bir Trend: Meta Diplomasi

Son yıllarda adından sıkça söz ettiren *Metaverse*, en basit şekilde gerçekten sanala (*virtual*) doğru bir geçiş katmanı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, *Metaverse*'nin temel

PROCEEINGS BOOK

işleyiş prensibi 3 boyutlu (*3D*) paylaşımlı bir dünyada birçok insan aktivitesinin sanal gerçeklik (*virtual reality*) hizmetleri aracılığıyla uygulanabilmesidir (Damar, 2021: 1). Bazı görüşlere göre *Metaverse*, pratik hayatta kullanılabilirlik konusunda son derece yetersizdir; zira platform yeteri kadar uygulamaya sahip değildir. Bir başka görüşe göre ise, *Metaverse* dünyadaki teknoloji devlerinin ortaya çıkardığı bir 'kara delikten' fazlası değildir (Kim, 2021: 141). Öte yandan, insanı ilgilendiren her yeni trend gibi *Metaverse*'nin de benzer bir şüphecilikle karşılaşması şaşırtıcı değildir; zira bu yeni 'dünya' henüz gelişme aşamasındadır. Lakin, *Metaverse*'de şimdiden yerine alan ve bu trende yatırım yapan firmaların saygınlıkları ve potansiyelleri göz önünde bulundurulduğunda, bu gelişmenin yapay bir trendden ziyade ilerleyen dönemlerde kalıcı bir 'oyun değiştirici' (*game changer*) gelişme olduğu düşünülmektedir.

Metaverse mevcut haliyle daha çok insanların dijital para birimlerine yatırım yaptığı ve kripto para borsalarıyla özdeşleşen bir platform olarak tahayyül edilse de aslında bu sadece platformun popüler ekonomik kültüre yansımasını ifade etmektedir. Örneğin *Metaverse*'de şimdiden birçok sanal konser salonu ve kulüp kurulmuş olup; 2021'de de *Ethereum* blok zincirinin öncülüğünde dünyanın ilk meta festivali *Metaverse* üzerinde yapılmıştır. Bu festival dört gün sürmüş olup; 80'den fazla saygın sanatçı festivalde performans sergilemiştir (Turchet, 2023: 1812). Benzer bir konuda araştırma yapan Çelik'e göre *Metaverse*'nin geleneksel/fiziksel platformlara nazaran oldukça büyük avantajları vardır. Daha açık bir ifadeyle, fiziksel bir konserde izleyici sayısının sınırlılığı, ekipmanların transferi, hava koşulları gibi birçok değişken göz önünde bulundurulmak zorundayken; *Metaverse* bu konuda neredeyse sınırsız imkanlar sunmaktadır (Çelik, 2023: 7). Son tahlilde, *Metaverse*'nin insan aktivitelerine yönelik en büyük vaadi zaman, mekan ve kişi sayısından bağımsız bir özgürlük alanıdır. Bu özgür iletişimin diplomatik iletişime ne gibi faydalar sağlayacağı ise sadece bu çalışmanın konusunu teşkil etmemekte olup, aynı zamanda dış politika yapıcıları açısından da merak uyandıran bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslında diplomatik 'kodların' dönüşmeye başlaması *Metaverse*'den daha önce sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla başlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Tıpkı *Metaverse* gibi sosyal medya da önceleri sosyal iletişim ve eğlence mecrası olarak ortaya çıkmış olup; sonrasında diplomasi gibi çok daha farklı alanlara entegre olmayı başarmıştır. Bu bağlamda, *Twiplomacy* olarak Uluslararası İlişkiler literatürüne geçen *Twitter* üzerinden icra edilen diplomasi kayda değer bir örnektir. ABD'nin bir önceki devlet başkanı Donald Trump'la özdeşleşen bu diplomasi türü Trump özelinde aslında diplomasinin nazik ve formal dilinden uzaklaşarak daha informal ve tehdit edici bir dili kullanmayı ifade etmektedir (Šimunjak ve Caliandro: 2019: 15). Öte yandan, *Twiplomacy*'nin uluslararası kamuoyu ve sosyal medya kullanıcıları üzerinde doğurduğu etkiye bakıldığında geleneksel diplomasiden çok daha farklı sonuçlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Zira, diplomatik iletişimin hızı ve etkileşim sayısı bağlamında düşünüldüğünde *Twiplomacy*'nin geleneksel diplomasiyi aktörler ve araçlar bağlamında aşındırdığı iddia edilebilir. Daha açık bir ifadeyle, geleneksel diplomasinin aktörler ve mekanlar bağlamındaki mahremiyeti göz önüne alındığında sosyal medya üzerinden icra edilen bu diplomasi türüyle beraber bütün sosyal medya kullanıcıları diplomatik etkileşimin bir

aktörü olma şansına sahip olmaktadır. *Twiplomacy*'nin daha ileriki bir aşamasını ifade eden Meta Diplomasi de riskler ve fırsatlar bağlamında benzer dinamikler sunmaktadır.

Bu konudaki öncü ülkelerden birisi Barbados'tur. Barbados, *Metaverse*'de son derece bilinir bir platform olan *Decentraland*'ta ilk büyükelçiliklerini açacaklarını duyurmuşlardır. Süreci yürütmekle görevli kişi olan Barbados'un Birleşik Arap Emirlikleri Büyükelçisi Gabriel Abed, bu sayede Barbados'un küresel ve iki taraflı ilişkilerini kayda değer bir biçimde geliştirmeyi hedeflediklerini açıklamıştır (Akıllı, 2022: 75). Benzer bir gelişme de İsrail ve Güney Kore arasında yaşanmıştır. İki ülke arasında kurulan *Metaverse* merkezli bir platform sayesinde İsrail ve Güney Kore arasındaki ilişkilerin tarihin en yüksek seviyesine çıkması beklenmektedir. Kültürel diplomasi öncelikli bu platform sayesinde İbranice ve Korece derslerinin yanında, film festivalleri ve iş toplantılarının da yapılması planlanmaktadır (Israel Embassy in …: 2022). Bu konudaki kayda değer son gelişme ise Dijital İşbirliği Örgütü'nün (Digital Cooperation Organization) 2023 yılı içerisinde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'ta yaptığı *DiplomaticConnect* başlıklı toplantıdır. Bu toplantıda diplomatlar, hükümet yetkilileri, iş insanları ve teknoloji uzmanları, diplomatik ekosistemin *Metaverse* ve Yapay Zeka gibi dijital inovasyonlara yönelik entegrasyonunu ve bu sürecin fırsatlarını ve risklerini ele almıştır (The Digital Cooperation … : 2023).

Sonuç

Küreselleşmenin insan hayatı üzerindeki en gözlemlenebilir etkilerinden birisi de teknoloji alanında yaşanan gelişmelerdir. Bilhassa, son yıllarda olağanüstü bir popülarite kazanan *Metaverse* kavramı, şimdiden birçok akademik çalışmaya konu olmaktadır. Bu çalışmaların birçoğu bilgi teknolojileri ve iletişim alanın da olsa da ilgili kavramın ilerleyen süreçte birçok disiplinler arası çalışmaya konu olması beklenmektedir. Bu çalışmada ele alınan diplomasi ve *Metaverse* arasındaki ilişki de ilerleyen süreçlerde üzerinde akademik manada daha çok durulması beklenen konulardan birisi olarak ön plana çıkmaktadır. Bilhassa, geleneksel diplomasinin kısıtlayıcı doğasının aksine Meta Diplomasinin başta kültürel diplomasi olmak üzere aktörler ve araçlar konusunda büyük bir çeşitlenmeyi beraberinde getirmesi beklenmektedir. Çalışmanın daha önceki kısımlarında da belirtildiği üzere Meta Diplomasi bu çalışma açısından geleneksel diplomasinin bir ikame aracı olarak ele alınmamıştır. Aksine, Meta Diplomasinin geleneksel diplomasinin işleyişini çeşitlendirecek ve kolaylaştıracak bir diplomasi türü olarak değerlendirilmesi diplomasinin doğasına daha uygun bir yaklaşımı ifade etmektedir. Son tahlilde, pandemi döneminde de tecrübe edildiği üzere zamansal ve mekânsal kısıtlar insanoğlunun karşısında her zaman engel olabilmektedir. İlerleyen süreçlerde, yapay zeka destekli avatarla yapılacak bir vize görüşmesi ve(ya) diplomatik bir toplantının *Metaverse* üzerinden gerçekleştirilmesi bir bilimkurgu senaryosundan ziyade makul bir beklenti olarak düşünülmelidir.

Kaynakça

Akıllı, E. (2022). The metaverse diplomacy: A future vision for Türkiye. *Insight Turkey,* Summer 2022, 67-88.

Çelik, G. (2023). A new field in music production: Metaverse concerts. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, (12), 4-24.

Damar, M. (2021). Metaverse shape of your life for future: A bibliometric snapshot. *Journal of Metaverse*, *1*(1), 1-8.

Kim, J. (2021). Advertising in the metaverse: Research agenda. *Journal of Interactive Advertising*, *21*(3), 141-144.

Šimunjak, M., & Caliandro, A. (2019). Twiplomacy in the age of Donald Trump: Is the diplomatic code changing?. *The Information Society*, *35*(1), 13-25.

Turchet, L. (2023). Musical metaverse: Vision, opportunities, and challenges. *Personal and Ubiquitous Computing*, (27), 1811-1827.

Israel Embassy in Korea Launches Metaverse Diplomacy, https://www.jpost.com/international/article-720653, erişim tarihi 17.12.2023

The Digital Cooperation Organization launches the second DiplomaticConnect at the Embassy of Oman in Riyadh, https://www.zawya.com/en/press-release/events-and-conferences/the-digital-cooperation-organization-launches-the-second-diplomaticconnect-at-the-embassy-of-oman-in-riyadh-rw77pvs5, erişim tarihi 17.12.2023

İNSAN HAKLARININ HALİ PÜR MELALİ

Prof. Dr. Hasan Hüseyin Akkaş
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi. hhakkas@kmu.edu.tr.
Orcid No: 0000-0002-1401-3131

ÖZET

21. yüzyılda insanlığın en çok ihtiyaç duyduğu kavramlardan biri insan haklarıdır. 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insan haklarını tanımlamakta ve insanın onurlu yaşamının, devletler tarafından da her koşulda garanti edildiği beyan edilmektedir. Böylece insan haklarına dayanmayan devletlerin meşruiyeti tartışma konusu olduğundan, uluslararası örgütlerce tanınması zorlaşmakta ya da hak ihlalinde bulunan devletlere uluslararası örgütler tarafından çeşitli düzeylerde yaptırımlar uygulamaktadır.

İnsanlığın kazanımı olan insan hakları, 1948'den günümüze çoğu zaman BM Güvenlik Konseyi'nin engeline takılarak, hak ihlallerinin yaşanmasına yol açmakta ya da ihlallerin önlenmesi gecik(tiril)mektedir. İnsanca yaşamın teminatı olan insan haklarının, devletlerin insan hakları ihlallerini meşrulaştırmak adına mı yapıldığı sorusu önemli olmaktadır. Doğumdan ölüme insana içkin olan insan hakları, dinden felsefeye, ahlaktan hukuka, ulusal düzeyden uluslararası ilişkilere ve örgütlere her kesimi ilgilendirmektedir. Çalışma insan hakları kavramını tanımlayarak, bireyden devlete ve uluslararası örgütlere insan haklarının evrenselliğini ve sorumluluklarını açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan, İnsan Hakları, Uluslararası Örgütler

1.GİRİŞ

İnsanlık tarihi, insanların haklarını aradıkları ve yaşamları boyunca korumaya çalıştıklarının tarihidir. Hakkını aramak, hakkı gasp etmemek ve hakkı korumak insan için erdemli ve onurlu bir yaşamın temelidir. Hak arama, hakkını teslim etme ve hakkına razı olma adaletin tesis edildiği bir toplumda gerçekleşebilir. Hak, insana yetki verdiği için ödev de yüklemektedir (Timuçin, 1998:14). Yetkisiz sorumluluk ya da yetkilendirilen sorumsuzluk hak ihlaline yol açmakta ve insan vicdanında adalet duygusuna zarar vermektedir. İnsanın yetkisini kullanabilmesi ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için özgür olmalıdır. Özgürlük, kişinin yetkisi dahilinde ki sorumluluk alanını içerdiğinden hak kavramına içkindir. Evrenin canlı varlıkları arasında özgür olan insan, aklı ve iradesi ile evreni anlayan, yorumlayan ve tasarımlar yapan "bilen" varlıktır.

Literatürde hak ve insan hakları konusunda önemli çalışmalar mevcuttur. Çalışmaların mahiyeti değerlendirildiğinde dinlerden ideolojilere, ulusal ve uluslararası belgelere insan hakları anlatılmaktadır. Günümüz dünyasında insan haklarına riayet etmeyen ya da etmekte geciken ülkeler, ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli yaptırımlara maruz kalmaktadır. Uluslararası belgelerde insan hakları, insanlığın ortak kazanımı olarak tanımlanmakta ve insanların, bu kazanımlardan dolayı onurlu oldukları vurgulanmaktadır.

İnsan hakları konusunda yaşanan gelişmelere rağmen özellikle son yüzyılda yaşanan hak ihlallerini sadece insanların bilinç açığına bağlamak mümkün değildir. Kişiler, haklarını bilmeli ve haklara riayet etmelidir. Ancak bu hakların korunmasında ve hak ihlali karşısında mağdura hakkını teslim etmede devletler ve uluslararası örgütler etkin olmalıdır. Günümüz dünyasında iletişim teknolojisindeki gelişmelere ve bilgi edinmedeki kolaylık ve hıza rağmen insanlar ve devletler; dezenformasyonla yanıltılmakta, mağdurun hakkını arama ve yapılan haksızlıklara karşı insanlığın ve insanlık için kurulan örgütlerin ortak akılda buluşma düşüncesi ve eylemi, çaresizlik ve tükenmişlik sendromuna dönüşmektedir.

7 Ekim 2023 tarihinden günümüze Gazze'de ihlal edilen haklar ve hatta insanlığa karşı işlenen suçlar (soykırım) karşısında insanlık, adeta sessizliğe bürünmüştür. BMGK engeline takılarak küresel güçlerin koruyuculuğunda işlenen insanlık suçu, insan haklarının evrenselliğinin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Sessizliğin sesi olan sosyal hareketler ile Türkiye Cumhuriyeti devletinin öncülük ettiği birkaç devletin uluslararası sisteme yönelik eleştirileri, yeni dünya düzeni tartışmalarına yol açmaktadır. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres 6 Aralık 2023 günü BM Şartı'nın 99. maddesini işleterek, BMGK'ne gönderdiği mektupta insani felaketin önlenmesi için baskı yapılması çağrısında bulunmuş ve çok acil olarak insani ateşkesin ilan edilmesini talep etmişse de Konseyin daimi üyelerinden ABD, kararı veto etmiştir. Guterres, Konsey'in jeostratejik bölünmeler nedeniyle felç olduğunu, otoritesinin ve güvenilirliğinin zedelendiğini belirtmiş (Guterres, 9 Aralık 2023) savaşın önlenmesi ve insani yardımların ulaştırılması hususundaki çabalara devam edeceğini ifade etmiştir.

2. İNSAN HAKLARININ SERENCAMI

İnsan ve hak kavramından oluşan insan hakları, insanlığın evrensel kazanımıdır. Kavram olarak insan sözlükte beşer, şahıs, kişi, insanoğlu, akıl ve şuur sahibi, konuşabilen en üstün canlı, eşrefi mahlukat, terbiyeli ve ahlakı iyi (Akkaş, 2022: 453) olarak tanımlanmaktadır. Esasen insan kavramı dinler açısından değerlendirildiğinde Tevrat'ta "suçsuzu ve salih kişiyi öldürmeyeceksin", İncil'de "katletmeyeceksin ve kim katlederse hükme müstahak olacaktır" ve Kur'an'da kısas vardır ancak kim bu hakkını bağışlarsa o kişinin günahlarına kefarettir" (Dölek, 2010:19-21) buyurulmaktadır. Kur'an'da insan, âdem (varlık) olarak tanımlanmış ve çoğu ayette insanın farklılığından, sorumluluğundan ve yaratılışındaki en şerefli varlık olduğundan bahsedilmiştir. İnsanın inancına bakılmaksızın hürmete layık olduğu anlayış, insanlığın selameti olarak tanımlanan İslam inancı ve ahlakının temel ilkeleri arasındadır. Ancak batıdan doğuya ve Hıristiyan dünyasından İslam dünyasına insan ve insan hakları kavramının ideolojikleştirilmesi, kavramın özellikle uygulama boyutunda yanlışlıkları beraberinde getirmekte ve dünyanın her yerinde insanlar, sıklıkla hak ihlalleri yaşamaktadır.

İnsan haklarının temeli, insanlık kadar eskiye dayanırsa da batı düşünce dünyası literatüründe 1215 Magna Charta ile başlamaktadır. Dilekçe hakkı, yargılanmadan tutuklanmama ve cezalandırılmama hakkı gibi batıdaki gelişmeler, 1627 Petition of Rights, 1688 Bill of Rights, 1789 Fransız Yurttaş Hakları Beyannamesi ve 1953 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi ulusal ve uluslararası belgelerde yerini almıştır (Akkaş, 2004:104-110). Batı dünyasının referansları açısından Roma ve Antik dönem düşüncesinde insanlar arasında ayrımın olması nedeniyle insan haklarından bahsetmek mümkün değildir. Kaldı ki 1215 sonrası süreçte hak ve özgürlükler, toplumda soylulara ve zenginleşen sınıfa verilmiş, sıradan insanların, bu haklara sahip olması için 20. yüzyıl beklenmiştir. Bir diğer ifadeyle haklar batı dünyasında kraldan soylulara ve halka mücadeleler sonucu elde edildiği ve toplumda yaygınlaştığı söylenebilir.

Kavramlar ve değerler, toplumların kültürüne ve yaşam biçimlerine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (BMİHEB), insanlığın ortak kazanımı olarak belirtilmektedir. İnsan hakları kavramının evrenselliği,

BMİHEB olarak çoğu devlet tarafından kabul edilse de insan hakları ihlalleri dikkate alındığında kavramın ideolojikleştirildiği söylenebilir. Örneğin Beyanname'nin hazırlanmasında başta Amerikan başkanı Roosevelt olmak üzere Hindistan'dan Mohandas Gandhi ve İsrail Cumhurbaşkanı Weizman'ın önemli katkıları olmuştur. Bildirinin hazırlanmasında İslam dünyasını Lübnanlı Katolik Charles Malik (aynı zamanda bildirinin raportörü) temsil etmiş, özellikle Suudi Arabistan bildirinin bazı maddelerinin İslam ile bağdaşmadığını belirterek çekimser oy kullanmıştır (Akkaş, 2022:177). Bildirinin, kültürel farklılıkları dikkate almadan evrensel olamayacağını belirten Amerikan Antropoloji Derneği ise ilkelerin gerçek yaşamda uygulanmasının zorluklarına işaret etmiştir. Ayrıca insan hakları bildirisinin batılılar tarafından hazırlanmış olması, batının insan hakları kavramını tarihsel olarak da kendi geçmişiyle ilişkilendirmelerine yol açmıştır. İnsan hakları konusunda tarafgir tartışmalar nedeniyle İslam dünyasında da değişik zamanlarda insan hakları beyannameleri hazırlanmıştır[451].

İnsan hakları İslam inancının temeli olup Hz. Muhammed, insan hakları açısından insanlığın temsilcisidir. Daha genç yaşta haksızlığa uğrayanların haklarının alınması hususunda kurulan hilfü'l-fudul cemiyetinde aktif olarak çalışan Hz. Muhammed, Medine Vesikası'ndan Veda Hutbesi'ne hayatının her aşamasında insan haklarına önem vermiştir. Veda Hutbesi'nde can, mal ve namusun her türlü tecavüzden korunduğunu, kan davasının kaldırıldığını, faizin her türlüsünün yasak edildiğini söyleyen Hz. Muhammed, insanların birbirleri üzerindeki haklarını korumaları gerektiğini belirtmiştir (Fırat, 2019:100-132). Kur'an Allah'ın halifesi olarak yaratılan insanın âdem ve âdeminde topraktan yaratıldığını ve üstünlüğün, sadece takva ile olabileceğini belirtmektedir. Kısaca İslam'da insan hakları; can, mal, din, akıl ve nesil (zarurat-ı hamse) olarak beş temel ilke ile tespit edilmiş ve bu hakların ihlal edilmesinin mümkün olamayacağı kesin bir dille açıklanmıştır

Literatürde BMİHEB'nin temelleri, batı modernleşme tarihine ve modern düşüncenin referansları içinde yer alan John Locke'a dayandırılır. Modern düşünce, hümanizm ve reformlar ile temellenen ve aklın esas alındığı Descartesçı kartezyen felsefeye dayanır. "Düşünüyorum öyleyse varım" söyleminden hareketle aklı temel alan düşünce; ontolojik olarak insanı, salt aklıyla hareket eden bir varlık olarak görmektedir. Burada insan, sadece doğayı ve evreni değil aynı zamanda sosyal ve siyasal yaşamını da mühendislik marifetiyle tasarlamaktadır. Locke'ta insanı boş levhaya (tabula rasa) benzeterek, yaşam sürecinde bizatihi kendi özgür iradesiyle kendi tasarımını yaptığını belirtmektedir. Bir diğer ifadeyle kendi kaderini özgür iradesi ile kendisi belirlemektedir. Yaratılışta Tanrı'nın insana bahşettiği yaşam, özgürlük ve mülk edinmenin insanın doğal hakkı olduğunu söyleyen Locke, siyasal toplum durumunda insanların, bu haklarını devlete karşı savunabileceğini ifade etmiştir (Locke, 2002:23-53). Batı toplumlarında anayasal yönetimlere geçiş ile birlikte Locke'a dayalı bu haklar, anayasal haklar olarak tanımlanmıştır. Kısaca Locke ve onu takip eden düşünürler, insan hakları ve anayasal gelişmelerde önemli etkiye sahip olmuşlardır.

Türkler, İslam öncesinden sonrasına insan hakları hususunda titiz davranmışlardır. Gök Türk hakanı Tung Yabgu 626'da kendisini ziyarete gelen Budist rahibi saygıyla karşılamış, Bilge Kagan 720'de Budist tapınağı yapmak istemiş ancak bilge Tonyukuk Budizm'in insanı miskinliğe ve gevşekliğe sevk edebilir itirazı karşısında vazgeçmiştir. Yazıtlarda Gök Türk

[451] Muhammed Abid El-Cabiri, *İslam Düşümcesinde Demokrasi, İnsan Hakları ve Hukuk*, çev. Metmet Şayir, s. 265-294. Cabiri eserde insan hakları kavramını, öznellik ve nesnellik açısından tanımlayarak batı ve İslam dünyasındaki insan hakları çalışmalarını analiz etmektedir. Recep Şentürk, *İnsan Hakları ve İslam Sosyolojik ve Fıkhi Yaklaşımlar,* s.107-108. Eserinde Şentürk, Batı ve İslam dünyasındaki insan hakları gelişmelerini karşılaştırmalı olarak açıklamaktadır.

PROCEEINGS BOOK

devletini anlatan Bilge Kagan Türk milleti için gece gündüz çalıştığını, çıplak halkı giydirip aç halkı doyurduğunu ve yoksul halkı zengin ettiğini belirtmiştir. Türk milleti yok olmasın diye Tanrı, babamı ve annemi yükseltti diyen Bilge Kagan, kadın ve erkeğin insan olarak öneminden bahsetmektedir. Türkler, Müslüman olduktan sonra da insan hakları açısından İslam'ın mihmandarlığını yapmıştır. Örneğin Fatih Sultan Mehmet rahiplerin ve kiliselerin devletin koruması altında olduğunu belirtmiştir (Yalçınkaya, 2011:65-66 ve 69-72). Arzu hal adı verilen dilekçe geleneği Türk-İslam geleneği olup kişiler, her zaman yöneticiye şikayetlerini kolaylıkla bildirmişler ve gereği yapılmıştır. Osmanlı sadrazamı Sokollu Mehmet Paşa, ikindi divan toplantısında iken derviş kılığında arzu halini bildirmek üzere huzura gelen kişi tarafından öldürülmesi, arzu halini bildirmek isteyenlere verilen önemi anlatmaktadır.

Batı ve doğu ayrımı batı siyasi düşünce tarihine aittir. İnsan hakları bakımından ayrımlaşmanın olduğu yerde insan haklarından bahsedilemez. Ayrıca ayrımcılık; ideolojik, etnik ve dini ayrımcılığı da körüklemektedir. Örneğin Rusya-Ukrayna savaşında ABD CBS NEWS muhabiri "burası Irak veya Afganistan değildir. Medeni Avrupalıların yaşadığı kenttir". Ukrayna başsavcı yardımcısı David'de yaralananlar ve ölenler hakkında "bunlar mavi gözlü sarı saçlı Avrupalılar" diyerek insan hakları konusunda yapılan ayrımcılığı ortaya koymuşlardır. Türk İslam medeniyetinin mihmandarları olan Ahmed Yesevi'den Mevlana'ya ve Yunus Emre'ye insan ilişkileri sevgi üzerine bina edilmiştir. Mevlana'nın "ne kul vardır ne köle, bütün insanlar kardeştir, herkese can vermeye gelmişiz, kalpleri kırılmışlara dost olmaya, kederlerini paylaşmaya gelmişiz. Hor görülenleri, toprağa düşenleri, ayaklar altında ezilenleri gül bahçesine getirelim diye bu dünyaya gelmişiz. Bütün insanlar bir beden gibidir. Organlardan biri incinse bütün beden ağrır. Hiçbir insanı hor görme. Hangi millette hangi dinde olursa olsun O'nun bir emaneti vardır. İnsan O'nun aynasıdır" (Ersöz, 2023) diyen Mevlana, sadece Türk İslam geleneğinde değil UNESCO tarafından da insanlığın önemli bir değeri olduğu kabul edilmiştir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

İnsan hakları ister batıdan isterse doğudan gelsin, insanın doğasına içkin, fıtratına ve özüne uygun haklardır. Ontolojik olarak insan, onurlu ve erdemli olduğundan haklara ve özgürlüklere sahiptir. Dinlerden ideolojilere ve yaklaşımlara insanın onur sahibi varlık olduğu açıklansa da tartışma burada başlamaktadır. Örneğin insan, İslam dininde günahsız, Hıristiyanlık dininde ise günahkardır. Batı düşüncesinde sözleşme kuramcıları arasında yer alan Hobbes ve Rousseau insanın doğal durumdan siyasal duruma geçişte kötü, hayvanımsı ve vahşi olduğunu, Locke ise insanın hem hırsız, hem de yargıç olamayacağı için siyasal toplumun elzem olduğunu dile getirmişlerdir. İslam düşünce geleneğinde ise insan, insan olduğu için can, mal, din, nesil ve akıl dokunulmazlığına sahiptir. Terim olarak İslam, barış, esenlik ve selamet anlamına gelmektedir. Kur'an'da Allah, peygambere "seni alemlere rahmet olarak gönderdik (Kur'an, 2002:Enbiya,107)", "Allah sizinle din uğruna savaşmayan ve sizi yurtlarından çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve adil davranmanızı yasaklamaz (Kur'an, 2002: Mümtehine, 8)", Resülüm öğüt ver, onlar üzerinde zorba değilsin (Ğaşiye, Kur'an, 2002, 21-22)" ve "biz sizi tanışasınız diye farklı yarattık (Kur'an, 2002: Hucurat, 13) ayetleri göstermektedir ki Hz. Muhammed; belli bir ırka veya ümmete değil aleme rahmet olarak gönderilmiştir.

Hz. Peygamberin düşünce ve hayatı, insan hakları temelinde adalet üzere yönetimi, Medine Vesikası'ndan Veda Hutbesi'ne sadece Müslümanlara değil insanlığa örnek olmuştur. İnsanların farklılıklarına saygı duyarak uzlaşmak, paylaşmak ve diğergamlık göstererek birlikte yaşamak, İslam kültür geleneğini oluşturmuştur. Türk İslam düşünce geleneğinin mihmandarları arasında yer alan Hoca Ahmed Yesevi, Hz. Mevlana ve Yunus Emre insan kalbinin, Müslümanların

kutsal mabedi olan Kabe'den üstün olduğunu belirterek insanı sevgi diliyle tanımlamış, hak ve özürlüklerin insana içkin olduğunu belirtmişlerdir.

21. yüzyıl dünyasında insan haklarının evrenselliği insanlığın ortak kazanımları olarak kabul edilmiştir. İnsan haklarının evrenselliğini koruyabilmek için insanlardan toplumlara ve devletlerden uluslararası sisteme düşünce ve yaşamda, yapılması ve yapılmaması gereken hususlar vardır. Yapılması gerekenler arasında örneğin yaratılış bakımından insana içkin olan insan hakları insanın, onurunu ve erdemini göstermektedir. İnsanın onuru, dışsal etkilerden kurtulması ve iradesinde özgür olmasıyla mümkündür. BMİHEB'nin ilk maddesinde belirtilen insanın onurlu yaşamı, kendisine uygun olanı yapmak değil herkes için geçerli olanı istemek ve yapmaktır. Bir diğer ifadeyle insan, insanlığın menfaatini gözeterek yaşadığında kendi menfaatinin de gerçekleşeceği bilinçte olmalıdır. İnsan hakları insana içkin ise bireyden topluma ve devlete insanlık bu hakları sevgi ile içselleştirmelidir. Sevgi kavramı, insan haklarının mütemmim cüzü olduğundan insan sevgi kavramını, her şeyin üstünde ve etik bir değer olarak içselleştirmelidir. Sevgi, insan varlığının özü olup kendisini, sevdiklerini, ailesini, mesleğini, eşyayı ve evreni tabi ki sevebilir. Ancak insan hakları sevgisi, Yaratıcının insana taşması (sudur) olduğundan tüm insanların ortak paydasıdır. Dürüstlük, iyi niyet, yardımseverlik, paylaşma, sorumluluk ve diğergamlık sevgi etiğinin unsurları olup evrenseldir. Hayatının muhasebesini yapabilen varlık olarak insan, sevgi hususunda tarafgir davrandığında kendisi ve özelleştirdiği sevdiklerinin haklarını diğerlerinden üstün tutarak, insan hakları ihlali yapabilmektedir. Bir diğer ifadeyle insan, toplum ve devlet, çıkarları peşinde düşünüp yaşayarak insan hakları, insanlar adına ihlal edilmektedir.

İnsanca yaşamın gereği olarak insan haklarının, insanlar tarafından içselleştirilmesini engelleyen unsurlardan biri ideolojidir. İdeoloji, insanları önyargılı davranmaya yönlendirir. İnsanın düşünce ve davranışında önyargı, beni ve benliği aşılmaz bir duvar haline getirmektedir. Bireyden topluma ve devletten uluslararası düzene ben ve öteki kavramları içselleştirildiğinde insan hakları, güçlü olanların hak ihlallerini meşrulaştıran araca dönüşmektedir. İnsan hakları, insanlığın amacı olarak düşünüldüğünde ve yaşandığında, insanlığın uzlaştığı ve paylaştığı ortak değerler haline gelmekte aracına dönüştürüldüğünde ise ötekileştirmeyi, ayrımlaştırmayı ve düşmanlaştırmayı meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. 7 Ekim 2023 tarihinde İsrail ve Filistin arasında yaşanan Gazze savaşında Hamas'ın saldırısı bahane edilerek halkın tamamının cezalandırılması, en hafif ve temel tanımla insan hakları ihlalidir. BMGK üyesi ABD'nin karşı oy kullanmasıyla birlikte bazı batılı (gelişmiş?, demokratik?) devletlerinde dahil olduğu savaşın durdurulması ve insani yardımın gerçekleştirilmesi konusunda müdahale etmek yerine savaşın sürdürülmesi için İsrail devletine yardımda bulunmaları, insan haklarının 21.yüzyıldaki halini göstermektedir.

Günümüzün dijital insanı geçmişe ait şeyleri yıkarak kendi iradesiyle kendi dünyasını tasarlamakla kendi felaketini hazırlamış olmaktadır. Vekalet savaşları yoluyla hak ihlalleri yaşanmakta ve yaşananlar manipüle edilerek insanlık uyutulmaktadır. Dünyanın gözü önünde insanların yaşadıkları trajediler adeta insanlığın hayat damarını kesmektedir. Kavramların içi boşaltılmakta ve insanlık ortak değerleri üretemediği gibi paylaştığı değerlerden de uzaklaşmaktadır. Günümüzde toplumlar enfokrasi ile yönetilmekte ve yönlendirilmektedir. İnsan hakları ihlalleri, yapılan dezenformasyon ile meşrulaştırılmakta hakikat, yanıltıcı söylemler eşliğinde örtbas edilmekte ve toplumların sahip olduğu yanlış bilgi ile hak ihlalleri görmezden gelinmektedir. İnsan hak ve özgürlükleri, insanlığın ortak değerini ve onurunu oluşturmaktadır. Özgürlük hakkının korunması, hakka riayet edilerek saygı gösterilmesi ve gasp edilmemesi ile gerçekleşebilir. Gazze savaşında yaşanan insanlık dramı karşısında dünyanın birçok yerinde gerçekleştirilen gösteriler, hak ve özgürlük konusundaki farkındalığa yol açarak, insan hakları konusunda ki bilinç düzeyini artıracaktır.

KAYNAKÇA

Akkaş, H. Hüseyin, *Muhafazakar Düşünce ve Edmund Burke,* Kadim Yayınları, Ankara, 2004.

Akkaş, H. H, *Maturidi ve Locke Düşüncesinde İnsan Hakları,* Editör. Kaya Ağın, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar 18, 451-482, Eğitim Yayınevi, İstanbul, 2022.

Akkaş, H. Hüseyin, *İnsan Hakları Kavramının Batı ve İslam Düşüncesinde Karşılaştırılması,* Azerbaycan Emek ve Sosyal Münasebetler Akademisi, 1. Uluslararası Sosyal İlimler Konferansı, 176-184, Bakü, 2022.

Dölek, Adem, *İnsanın Yaşama Hakkının Korunmasının Dini Dayanağı*, İnsan Hakları ve Din Sempozyumu, 18-40, Çanakkale, 2010.

El-Cabiri, Muhammed Abid, *İslam Düşüncesinde Demokrasi, İnsan Hakları ve Hukuk*, çev. Mehmet Şayir, Kapı Yayınları, İstanbul, 2019.

Ersöz, Salih Sedat, *Hz. Mevlana ve İnsan Hakları,* https://semazen.net/hz-mevlana-ve-insan-haklari-2, Erişim tarihi: 02.12.2023.

Fırat, Muhammed Sabır, *Veda Hutbesinde Yer Alan İnsan Hakları,* Y.Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2019.

https://www.agos.com.tr/tr/yazi/29543/guterres-bmgk-felc-oldu, Erişim tarihi: 10.12.2023.

Locke, John, *Sivil Toplumda Devlet*, Çeviri, Serdar Taşçı ve Hale Akman, Metropol Yayınları, İstanbul, 2002.

Şentürk, Recep, *İnsan Hakları ve İslam Sosyolojik ve Fıkhi Yaklaşımlar,* İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2017.

Timuçin, Afşar, *İnsan Hakları Düşüncesi,* Felsefelogos, Yıl.1, Sayı.2, Mart, 1998, İzmir.

Yalçınkaya, Alaeddin, *Türk-İslam Devletlerinde İnsan Hakları Konusunda Örnek Uygulamalar,* Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 57-78, Sayı.1, 2011.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali,* Merve Yayınları, İstanbul, 2002.

2000 DÖNEMİ SONRASI EKONOMİK KRİZLERİN İŞÇİ SENDİKALARINA YANSIMALARI: İSTATİSTİKLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ceyda ORAS

Kırklareli Üniversitesi, ceydaoras@gmail.com - 0009-0008-6996-3143

Doçent Doktor, Mehtap DEMİR

Kırklareli Üniversitesi, mehtap.memis@klu.edu.tr - 0000-0002-7009-0385

ÖZET

Ekonomik krizlerin işçiler üzerindeki etkileri genellikle karmaşık ve çok yönlüdür. Nitekim Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz işçileri çok yönlü olarak etkilemiştir. Bu etkiler arasında işsizlik oranlarının artması, enflasyonun yükselmesi, reel gelir kayıpları, iş koşullarının kötüleşmesi ve işçi haklarının azalması yer almaktadır. Kriz işçilerin geçim sıkıntısı yaşamasına, işlerini kaybetmelerine ve yaşam standartlarının düşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle ekonomik kriz dönemlerinde işçiler, özellikle düşük gelirli ve düşük vasıflı çalışanlar, daha fazla zorluk yaşamaktadırlar. Bu çalışmada, 2000 dönemi sonrası yaşanan ekonomik krizlerin Türkiye'deki sendikalı işçi sayısı ve sendikalaşma oranlarına ilişkin istatistikleri incelenmiştir. İşçi sendikalarının istatistiklere yansımalarının hangi yönde gerçekleştiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Ülkemizde yaşanan 2001 krizi, 2008 küresel ekonomik kriz ve 2018 de başlayıp günümüzde hala devam eden döviz ve borç krizinin sendika istatistiklerine yansımaları ile işçi sendikaları istatistikleri üzerinde oluşan etki ve değişimler gösterilmektedir. Çalışmada, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının açıklamış olduğu verilerin analizi yapılmakta olup literatür taraması yöntemine de başvurulmuştur. Çalışma sonucunda, ekonomik burhanlarla birlikte insanların işsiz kalma düşüncesine kapıldığı ve onların temel içgüdülerinin güvenini tehdit ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sendikalar, İşçi Sendikaları, Ekonomik Kriz

ABSTRACT

The effects of economic crises on workers are often complex and multifaceted. As a matter of fact, the economic crisis in Turkey has affected workers in many ways. These effects include rising unemployment rates, rising inflation, real income losses, worsening working conditions and diminishing workers' rights. The crisis causes workers to struggle to make ends meet, lose their jobs and lower their living standards. Therefore, workers, especially low-income and low-skilled workers, experience more difficulties in times of economic crisis. This study examines the statistics on the number of unionized workers and unionization rates in Turkey during the post-2000 economic crises. It is aimed to reveal in which direction the reflections of labor unions on the statistics are realized. The reflections of the 2001 crisis, the 2008 global economic crisis, and the currency and debt crisis that started in 2018 and still continues today on trade union statistics and the effects and changes on labor union statistics are shown. The study analyzes the data announced by the Ministry of Labor and Social Security and also uses the

PROCEEINGS BOOK

literature review method. As a result of the study, it is seen that people are worried about being unemployed due to the economic crisis and this threatens their basic instinct of trust.

Keywords: Unions, Labor unions, Economic crisis

GİRİŞ

Ekonomik krizler, toplum üzerinde geniş bir yelpazede olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler arasında, işsizlik, yoksulluk ve sosyal huzursuzluk yer almaktadır. Bu dönemlerde işçiler geçim sıkıntısına düşmekte, işlerini kaybetmekte ve yaşam standartları da etkilenmektedir. Krizler, işçiler ve sendikalar için zorlayıcı zamanlardan biridir. Ekonomik krizlerin sendikalara yansımaları krizlerin türüne ve etkisine göre olumlu veya olumsuz yönde olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de 2000 dönemi sonrası ekonomik krizlerin işçi sendikalarının istatistiklere yansımalarının hangi yönde gerçekleştiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, çalışmada birinci bölümde öncelikli olarak sendikacılığı etkileyen faktörler ele alınmış ve sendikacılığı etkileyen faktörlerden ekonomik krizlerin işçi sendikalarına yansımalarının konu edileceğine değinilmiştir. İkinci bölümde kriz ve ekonomik kriz kavramlarına değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise ele alınan, Türkiye'de yaşanan üç önemli ekonomik krizin işçi sendikalarına etkileri ve bu etkilerin sendikalaşma oranlarına yansımalarının ne olduğu çizelgelerle desteklenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Çalışmada, 2000-2023 yılları arası işçi sendikalarının verileri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan alınmış olup veriler ile tablo oluşturulmuş ve sunulmuştur. Ekonomik krizler ile ilgili bilgilere literatür taraması yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. Bu yöntemin tercih edilme sebebi Gürbüz ve Şahin'in de dediği gibi daha öncesinde çözülmüş veya yapılmış bir çalışmanın tekrarının engellenmesi ve daha öncesinde yapılan çalışmalarda gerçekleştirilen hata paylarının göz önüne alınmasıdır (Gürbüz & Şahin, 2018).

1. SENDİKACILIĞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Sendikacılık, işçilerin ortak çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla kurulmuş örgütlenmelerdir (Önsal, 2010). Sendikalar, işçilerin ücret, çalışma koşulları, sosyal güvenlik gibi konularda işverenlerle pazarlık yapmalarını, işyerinde haklarını korumalarını ve işyerinde demokrasiyi güçlendirmelerini sağlamaktadır. Sendikacılığı etkileyen unsurlar, hem içsel hem de dışsal olmak üzere iki gruba ayrılabilir. İçsel unsurlar, sendikaların kendi yapıları ve faaliyetleriyle ilgili olan unsurlardır. Bunlara örnek olarak, sendikaların örgütsel gücü, sendika yöneticilerinin başarısı, sendikanın üyelerine sunduğu hizmetler ve sendikanın işverenlerle olan ilişkileri verilebilir. Dışsal unsurlar, sendikaların faaliyet gösterdiği çevreyle ilgili olan unsurlardır. Bunlara örnek olarak, ekonomik koşullar, siyasi koşullar, hukuki düzenlemeler ve toplumsal değerler verilebilir. Ekonomik koşullar, sendikalaşmanın en önemli belirleyicilerinden biridir. Ekonomik krizler, işsizlik ve ücretlerin düşüklüğü, sendikalaşmayı olumsuz etkiler. Siyasi koşullar da sendikacılığı önemli ölçüde etkiler. Demokratik ve özgürlükçü siyasi koşullar, sendikalaşmanın gelişmesine elverişlidir. Hukukî düzenlemeler, sendikaların kuruluşunu, faaliyetlerini ve haklarını düzenler. Sendikalara tanınan haklar ne

PROCEEINGS BOOK

kadar geniş olursa, sendikalaşma o kadar kolaylaşır. Toplumsal değerler, sendikaların kabul görmesi ve benimsenmesi açısından önemlidir. Sendikaların, toplumun genel değerleriyle uyumlu olması gerekir. Bu unsunlar sendikacılığın gelişimini olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilir. Çalışmada, Türkiye'de sendikacılığı etkileyen faktörlerden ekonomik kriz faktörü ele alınmış olup 2000 yılı sonrası oluşan krizlerin işçi sendikalaşma istatistiklerine etkileri araştırılmıştır. Araştırma da zaman sınırı konulmuş ve 2000 yılı sonrası yaşanan ekonomik krizlerin işçi sendika istatistiklerine yansımaları araştırmanın konusu olmuştur. O dönemde yaşanan üç önemli krizin etkilerinin işçi sendikalarına etkileri değerlendirilmiştir.

2. EKONOMİK KRİZ

Kriz kavramı, birçok bilim dalında yaygın olarak kullanılan kavramların başında gelen kriz kelimesinin kökeni Yunanca ‘‘krisis” sözcüğüne dayanmaktadır ve karar vermek anlamına gelmektedir (Kuran, 2006). Bir sistemin bütününe fiziksel olarak etki eden ve temel varsayımlarını, öznel duygularını ve mevcut durumlarını çürüten bir bozulmadır (Yavan, 2012). Gelişme, büyük sıkıntı, bunalım, aniden ortaya çıkan bunalım gibi kelimelerle eş anlamlı olarak da kullanılan kriz, sosyal bilimler alanında "depresyon" ve "bunalım" gibi kelimeler ile ifade edilmektedir (Atatoprak, 2007).

Ekonomik kriz, mevcut üretim tarzının sermaye birikimini mümkün kılacak düzeyin altına düşmesi, sermaye birikiminin daralması, üretim ve dağıtım bütünlüğünün bozulması anlamına gelir. Ekonomik krizler, ekonomik yapıyı oluşturan çeşitli ekonomik mekanizmaların işleyişinin sona ermesiyle ortaya çıkar (Güler & Yılmaz, 2009). Ekonomik kriz, kendisini bir döviz krizi, bankacılık krizi, borç krizi ve bir dünya krizi olarak gösterir. Ekonomik krizler, ekonomik yapıyı oluşturan çeşitli ekonomik mekanizmaların işleyişinin sona ermesiyle ortaya çıkar (Altan & Bezirci, 2001).

3. KRİZLERİN İŞÇİ SENDİKA İSTATİSTİKLERİNE YANSIMALARI

Ekonomik krizler, sendikalar üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etki göstermektedir. Doğrudan etkiler, krizin sendikaların üye sayısı, örgütsel gücü ve faaliyetleri üzerinde yarattığı etkilerdir. Ekonomik krizler, işsizlik oranlarını artırarak sendikalaşma oranını düşürür. İşsizliğin artması, işçilerin sendikalara üye olma olasılığını azaltır. Ayrıca, ekonomik krizler, işverenlerin sendikalara karşı tutumunu sertleştirebilir. Bu durum, sendikaların toplu pazarlık görüşmelerinde daha fazla zorlukla karşılaşmasına neden olabilir. Dolaylı etkiler, krizin sendikaların karşı karşıya olduğu diğer faktörleri etkileyerek sendikaları dolaylı olarak etkilemesidir. Örneğin, ekonomik krizler, hükümetlerin sendikalara karşı daha fazla baskı uygulamasını sağlayabilir. Bu durum, sendikaların faaliyetlerini kısıtlayabilir. Ayrıca, ekonomik krizler, işçilerin sendikaları destekleme motivasyonunu azaltabilir. Bu durum, sendikaların üyelerine hizmet sunma ve üye kazanma kapasitesini sınırlayabilir. Ekonomik krizlerin sendikalara etkisi, krizin şiddetine, süresine ve sendikaların örgütlü olduğu sektöre göre değişebilir. Genel olarak, krizlerin sendikaları olumsuz etkilediği söylenebilir.

Bir sonraki bölümde Türkiye'de 2000 yılı sonrası oluşan ekonomik krizler incelenmiş**,** krizlerin işçi sendikaları üzerinde etkileri değerlendirilmiş ve sendikalaşma oranları yorumlanmıştır.

3.1 2000-2001 Krizinin İşçi Sendikalarına Etkileri ve Sendikalaşma Oranları

2000-2001 Krizi finansal ve bankacılık açısından küresel bir krizdir. Etkileri küresel olduğu için Türkiye'yi de nasibini almıştır. Kriz Türkiye'yi ağır bir şekilde etkisi altına almış ve bu etkiler sonucunda ekonomik, sosyal ve siyasi olarak derin yaralar açmıştır. Kriz, sendikaları da olumsuz yönde etkilemiştir. Krizin bir sonucu olarak üye sayısı düşmüş ve sendikalaşma oranlarında da ciddi anlamda düşüşler yaşanmıştır. Bu düşüşün yaşanmasının sebebi işsizliğin artması ve işçilerin sendikalara üye olma motivasyonunun azalması nedeniyle gerçekleşmiştir. Kriz, sendikaların faaliyetlerini de kısıtlamıştır. İşverenlerin sendikalara karşı olan tutumlarının sertleşmesi ve hükümetlerin sendikal örgütlenme haklarına yönelik baskılarının artması, sendikaların toplu pazarlık görüşmelerinde ve üyelerinin haklarını koruma konusunda daha fazla zorluk yaşamalarına neden olmuştur. Son olarak kriz, sendikaların yeni üye kazanmalarını da zorlaştırmıştır. İşsizliğin artması ve işçilerin geçim sıkıntısına düşmesi nedeni ile birlikte sendikalara üye olma isteğini de azaltmıştır.

2001 Krizi sonucunda, işsizlik artmış ve işsizlik oranı TÜİK verilerine göre 2000 yılında %6,6 iken kriz ile %8,4'e yükselmiş 2002-2005 yılları arasında %10'un üzerine kadar çıkmıştır. Çoğu şirket iflas etmiş ve binlerce kişi işini kaybetmiştir. Bu artış sonucunda birçok işçinin işlerini kaybetmesine ve geçim sıkıntısına düşmesine sebep olmuştur. Krizin işçilere bir diğer yansıması ise ücretlerdeki düşüş olmuştur. Bu dönemde sendikalar toplu pazarlık görüşmelerinde de fazlasıyla zorluk yaşamış, işçilerin ücretlerinde daha fazla düşüş yaşanmasına neden olmuştur. Kriz, işçilerin çalışma koşullarında da kötüleşme meydana getirmiş ve işverenler, krizi fırsat bilerek işçilerin haklını kısıtlamaya çalışmıştır.

Türkiye'de 2001 Krizinin ne kadar sürdüğü konusunda kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak çoğu uzman krizin etkilerinin 2005 yılına kadar sürdüğünü söylemektedir. Sendikalaşma oranlarında krizin etkilerini karşılaştırabilmemiz için öncesi ve sonrası yıllara bakmamız gerekmektedir. Bu düşünce ile 1998-2005 yılları arasındaki istatistikleri aşağıdaki çizelgede görmekteyiz.

Çizelge 1. 1998-2005 Yılları İşçi Sendikalaşma Oranları

YILLAR	TOPLAM İŞÇİ	TOPLAM SENDİKALI İŞÇİ	ORAN %
1998 Ocak	**4.266.097**	**2.856.330**	**66,95**
1998 Temmuz	**4.327.156**	**2.923.546**	**67,56**
1999 Ocak	**4.350.016**	**2.987.975**	**68,69**
1999 Temmuz	**4.381.039**	**3.037.172**	**69,33**
2000 Ocak	**4.508.529**	**3.086.302**	**68,45**
2000 Temmuz	**4.521.081**	**2.468.591**	**54,60**
2001 Ocak	**4.537.544**	**2.580.927**	**56,87**
2001 Temmuz	**4.562.454**	**2.609.672**	**57,2**
2002 Ocak	**4.564.164**	**2.648.847**	**58,04**
2002 Temmuz	**4.572.841**	**2.680.966**	**58,6**
2003 Ocak	**4.686.618**	**2.717.326**	**57,98**
2003 Temmuz	**4.781.958**	**2.751.670**	**57,54**

2004 Ocak	**4.857.792**	**2.806.927**	**57,78**
2004 Temmuz	**4.916.421**	**2.854.059**	**58,05**
2005 Ocak	**4.970.784**	**2.901.943**	**58,37**
2005 Temmuz	**5.022.584**	**2.945.929**	**58,65**

Kaynak: ÇSGB verileri kullanılarak, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Çizelge 1'de görüldüğü üzere 2000 yılından itibaren ekonomik krizin etkisiyle sendikalaşma oranı önemli ölçüde düşmüş ve kriz öncesi yılların oranlarına ulaşamamıştır. Oluşan kriz sonrasında işten çıkarılmalar yaşanmıştır. Bu düşüş ile birlikte öyle görünüyor ki çalışanlar işlerini kaybetme korkusuna kapılmıştır. Bunun etkisi ile de mevcut işlerine sahip çıkmaya çalışmışlar.

3.2 2008 Küresel Ekonomik Krizinin İşçi Sendikalarına Etkileri ve Sendikalaşma Oranları

ABD'de başlayan ekonomik kriz, tüm dünyayı etkisi altına alan ciddi bir küresel krize dönüşmüştür. Küresel kriz tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de etkisini hissettirmiştir. Bu krizin daha önceki yıllarda yaşanan krizlerden en önemli farkı, tarihin ilk küresel krizi olmasıdır. 2008 yılı Türkiye'de ve dünyada ekonomik krizin derinleşerek devam ettiği bir yıl olmuştur. Kriz öncesi büyüme oranlarındaki düşüş, uluslararası bankacılık sistemine dayalı kredi kanallarının işlevsizliği ve sermaye girişlerinin azalması yoluyla küresel krizin Türkiye'yi etkilemesine paralel olarak 2008 yılının dördüncü çeyreğinden itibaren azalmaya başlamıştır. 2009 yılında finansal kuruluşlar dışında hemen hemen her sektör önemli kayıplar yaşanmış, bir daralma olmuştur. Ekonomik daralmanın çalışma hayatı açısından ilk doğrudan etkisi istihdam olmuş ve Türkiye 2008 yılında istihdam krizine dönüşen gerçek bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır (Darıcan, 2015).

Kriz, sendikaları da olumsuz etkilemiştir. 2008 krizinde işsizlik artmış ve oranlar TÜİK verilerine göre yılsonunda %11,0 iken 2009 yılı itibari ile %14'e yükselmiştir. 2011 yılı itibari ile işsizlik oranı %9'un biraz üzerinde seyretmiştir (Aktaş, 2014). Türkiye'de 2001 krizinin etkisiyle yüksek olan işsizlik bu büyük küresel krizinden sonra daha da fazla yükselmiştir.

Krizin en yoğun olarak hissedildiği yıllar 2008, 2009 ve 2010 yılları olmuştur. Bu yıllarda krizin etkileri ile birlikte işsizlik oranları artmış, sendikalaşma oranları düşmüş, işçilerin haklarının koruması konusunda zorluklar yaşanmıştır. 2011 yılından sonra krizin etkileri yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. 2015 yılında ise bu etkiler tamamen ortadan kalmıştır. Kriz sonrası etkilerin tamamen ortadan kalması ve toparlanma süreci için uzun bir süre geçmesi gerekmiştir.

Sendikalaşma oranlarında krizin etkilerini karşılaştırabilmemiz için öncesi ve sonrası yıllara bakmamız gerekmektedir. Bu düşünce ile 2006-2015 yılları arasındaki istatistikleri aşağıdaki çizelgede görmekteyiz.

Çizelge 2. 2006-2015 Yılları İşçi Sendikalaşma Oranları

YILLAR	TOPLAM İŞÇİ	TOPLAM SENDİKALI İŞÇİ	ORAN %
2006 Ocak	**5.088.515**	**2.987.431**	**58,70**

PROCEEINGS BOOK

2006 Temmuz	**5.154.948**	**3.001.027**	**58,21**
2007 Ocak	**5.210.046**	**3.043.732**	**58,42**
2007 Temmuz	**5.292.796**	**3.091.042**	**58,40**
2008 Ocak	**5.349.828**	**3.137.819**	**58,65**
2008 Temmuz	**5.414.423**	**3.179.510**	**58,72**
2009 Ocak	**5.434.433**	**3.205.662**	**59**
2009 Temmuz	**5.398.296**	**3.232.679**	**59,88**
2013 Ocak	**10.881.618**	**1.001.671**	**9,21**
2013 Temmuz	**11.628.806**	**1.032.166**	**8,88**
2014 Ocak	**11.600.554**	**1.096.540**	**9,45**
2014 Temmuz	**12.287.238**	**1.189.481**	**9,68**
2015 Ocak	**12.180.945**	**1.297.464**	**10,65**
2015 Temmuz	**12.744.685**	**1.429.056**	**11,21**

Kaynak: ÇSGB verileri kullanılarak, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Çizelge 2'ye bakıldığında ilk göze çarpan 2010-2012 yılları arasındaki verilerin eksikliği ve 2009 yılına kadar %59'larda olan sendikalaşma oranlarının 2013 yılından itibaren önemli ölçüde değiştiği, oranların ortalama %9,84 seviyesinde olduğudur. Bunun sebebi 2010 yılında Anayasada ki değişiklikler, 7 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ve hesaplama yönteminin yenilenmesidir. 2010 yılından itibaren sisteme e-üyelik mekanizması getirilmiştir. 2006-2015 yılları arasındaki sendikalaşma oranlarını yorumlamak bu nedenlerden dolayı biraz zordur ve sağlıklı değildir. Ama görünen o ki 2008 krizinin etkilediği yıllarda oranlarda büyük bir değişiklik olmamış, 2001 krizindeki gibi düşüş yaşanmamıştır. Aksine 2013 yılı itibariyle verilere bakıldığında 2010 Anayasada ki değişiklerden ve 2012 yılında gelen kanundan sonra işçi sendikalaşma oranlarında artış görülmektedir. Bu yükselişte taşeron işçilerinde sendikalaşması da etki yaratmıştır.

3.3 2018-2023 Döviz ve Borç Krizinin İşçi Sendikalarına Etkileri ve Sendikalaşma Oranları

2018 yılında başlayan döviz ve borç krizi 2023 yılında hala devam eden Türkiye tarihinin önemli ekonomik krizlerinden birisidir. Kriz ile birlikte Türk lirası rekor oranda değersizleşmiş, yüksek oranda enflasyon ile alım gücünde ciddi anlamda düşüş yaşanmıştır. Ödenemeyen borçlar ve beraberinde yaşanan ekonomik daralma ile ciddi bir boyuta ulaşmıştır. 1 Ocak 2018 tarihinde dolar kuru 3.78 iken 11 Aralık 2023 itibari ile 29 seviyesine kadar gelmiştir. Kriz başladığı zaman enflasyon oranı %10,35 iken Kasım 2023 itibari ile %61,98'e yükselmiştir. Enflasyonda ki bu yükseliş zaten geçinmekte zorlanan işçi sınıfının alım gücünü her geçen yıl daha da eritmiştir. İşsizlik oranı Ocak 2018 tarihinde %10,8 iken pandeminin yaşanması ile birlikte 2020 yılsonu itibariyle %14,7'ye yükselmiştir. Eylül 2023 tarihinde ise %8,9 seviyesine gerilemiştir. Cumhuriyet tarihinde ilk defa 2022 yılında kamunun faiz borcu, anapara borcunu geçmiştir. Kriz nedeniyle birçok işletme iflas etmiştir. Özellikle bu son krizde geçimde yaşanan sıkıntıların daha da artması ile birlikte ekonomik zorluklar nedeniyle intihar edenlerin sayısında önemli ölçüde artış yaşanmıştır.

Krizden sendikalarda etkilenmiştir, fakat etkinin çokta olumsuz olduğunu söylememiz mümkün değildir. Sendikalaşma oranında bir artış olduğunu görmekteyiz ama krizin artış oranlarını etkilediğini söyleyebiliriz. Bir diğer deyişle kriz olmasaydı sendikalaşma oranlarındaki artış daha yüksek görünebilirdi. Yaşanan kriz ile birlikte artık orta sınıfın ortadan kalktığını söylemek mümkündür. Bir kısım aşırı zenginken bir kısım aşırı yoksul kalmış ve makas gittikçe açılmıştır. Bu nedenle bu krizde en önemli şey işçinin yükselen enflasyon ve Türk lirasının değer kaybetmesiyle birlikte geçim sıkıntısı yaşaması ve alım gücünün düşmesidir. Kriz 6 yıldır devam etmekte ve ne zaman sonlanacağı henüz ön görülememektedir.

İşçi sendikalarının krizden etkilenmesi, işçilerin haklarının korunması açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Kriz nedeniyle işçi sendikalarının üye sayısı azalmıştır. Bu durum, işçilerin toplu pazarlık görüşmelerinde daha az güç sahibi olmalarını ve ücretlerinde ve çalışma koşullarında daha fazla hak kaybına uğramalarını beraberinde getirmiştir. Kriz, işçi sendikalarının örgütlenme kapasitesini de olumsuz etkilemiştir. İşsizlik oranının artması ve işçilerin geçim derdine düşmesi, işçi sendikalarının işçileri örgütlemesini zorlaştırmıştır. Bu durum, işçilerin sendikalara üye olmalarını ve sendikaların faaliyetlerine katılmalarını engellemiştir. Kriz, işçi sendikalarının geleceğini de belirsiz hale getirmiştir. Kriz nedeniyle işçi sendikalarının faaliyetleri kısıtlanmıştır. Bu durum, işçi sendikalarının üyelerinin haklarını koruma ve işçi haklarının savunulması açısından daha fazla zorluk yaşamalarına neden olmuştur.

Sendikalaşma oranlarında krizin etkilerini karşılaştırabilmemiz için öncesi ve sonrası yıllara bakmamız gerekmektedir. Bu düşünce ile 2016-2023 yılları arasındaki istatistikleri aşağıdaki çizelgede görmekteyiz.

Çizelge 3. 2016-2023 Yılları İşçi Sendikalaşma Oranları

YILLAR	TOPLAM İŞÇİ	TOPLAM SENDİKALI İŞÇİ	ORAN %
2016 Ocak	**12.663.783**	**1.514.053**	**11,96**
2016 Temmuz	**13.038.351**	**1.499.870**	**11,50**
2017 Ocak	**12.699.769**	**1.546.565**	**12,18**
2017 Temmuz	**13.581.554**	**1.623.638**	**11,95**
2018 Ocak	**13.844.196**	**1.714.397**	**12,38**
2018 Temmuz	**14.121.664**	**1.802.155**	**12,76**
2019 Ocak	**13.411.983**	**1.859.038**	**13,86**
2019 Temmuz	**13.764.063**	**1.894.170**	**13,76**
2020 Ocak	**13.856.801**	**1.917.893**	**13,84**
2020 Temmuz	**14.251.655**	**1.946.165**	**13,66**
2021 Ocak	**14.371.096**	**2.069.476**	**14,40**
2021 Temmuz	**15.027.910**	**2.123.685**	**14,13**
2022 Ocak	**15.294.362**	**2.189.645**	**14,32**
2022 Temmuz	**15.987.428**	**2.280.285**	**14,26**
2023 Ocak	**16.163.549**	**2.330.988**	**14,42**
2023 Temmuz	**16.413.359**	**2.421.940**	**14,76**

Kaynak: ÇSGB verileri kullanılarak, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 3'e baktığımız zaman kriz döneminde sendikalaşma oranlarında yükseliş yaşandığı görülmektedir. Ama her kriz döneminde olduğu gibi krizin işçi sendikalarını etkilediğini söyleyebiliriz. Her ne kadar sendikalaşma oranlarında yükseliş görünüyor olsa da artan işsizlik ile birlikte sendikalara üye olma motivasyonları düşmüş, daha fazla üye kazanabilecekken kriz ile bu sayının çok fazla yükselmediğini görmek mümkündür. Bu da bize işçilerin geçim derdine düşmeleri ile birlikte sendikalara üye olmak yerine geçimlerini sağlamak için daha fazla çaba sarf ettiklerini göstermektedir. Kriz sonrası artan işsizlik, işverenlerin sendikalara karşı tutumlarının sertleşmesi, hükümetin sendikal örgütlenme haklarına yönelik baskılarının artması sendikalaşma oranlarının daha da artmasının önünde engel oluşturmuştur.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Ekonomik krizlerin sendikalara etkisinin, krizin şiddetine ve süresine göre değiştiğini söylemek mümkündür. Ekonomik krizler, sendikalaşma oranlarının düşmesine ve sendikaların faaliyetlerinin kısıtlanmasına neden olmuştur. İşçilerde var olan işlerini kaybetme korkusu ile hareket ettikleri ve beraberinde işten çıkarılma korkusu ile mevcut işlerine sahip çıkmaya çalışmışlardır. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaşanan üç önemli kriz sendikaları her dönemde etkilemiştir. Sendikalaşma oranlarını eskiye göre önemli ölçüde düşüren ise 2001 krizi olmuştur. 2001 krizinin istatistiklerdeki azalmasının en önemli sebebinin işsizlik olduğu gözler önündedir. O dönemde sendikalara üye olma motivasyonlarında ciddi anlamda düşüş olduğunu söyleyebiliriz. 2008 Krizinin etkilediği yıllar için sağlıklı bir yorum yapmak çok doğru olmasa da verilere bakıldığında krizin etkisinin işçi sendikalarının sendikalaşma oranların da düşüş yaratmadığı ancak üye sayılarında yeterince artış olmadığı da gözlemlenmektedir. 2008 krizinin yaşandığı yıllara bakıldığında çok sağlıklı bir yorumun yapılması da mümkün görülmemektedir. Nitekim 2010-2012 yılları arası veri eksikliği ve sendikalaşma oranlarının hesaplama sisteminin değişmesi bizlere oranlar hakkında kesin yorum yapabilme olanağı sunmamaktadır. 2018 de başlayan ve günümüzde hala devam eden döviz ve borç krizi de 2001 krizi kadar sendikaları ve sendikalaşmayı etkilemiştir. Anılan kriz dönemine bakıldığında işçilerin sendikalaşma oranlarında 2001 ile mukayese edildiğinde artış yaşandığı gözlemlenmektedir. Ancak toplam sendikalı işçi sayısının krizden etkilendiği ve çok fazla artış göstermediği görülmektedir. 2018-2023 döviz ve borç krizine bakıldığında ise sendikalaşma oranlarının arttığı gözükmektedir.

Ekonomik krizler karşısında sendikalaşma açısından alınacak bir takım tedbirler de yok değildir. Ekonomik krizlerin işçi sendikalarına etkilerini azaltmak yönünde hükümetler ve sendikalar tarafından önlemler alınabilir. Bu önlemler arasında, işsizlik sigortası sisteminde güçlendirme yapılabilir. İşsizlik sigortası sistemi ile birlikte işsiz kalan işçilere geçici olarak gelir sağlayarak, işçilerin sendikalara üye olma motivasyonlarını arttırmak hedeflenebilir. Sendikal örgütlenme üzerindeki hakların korunmasına yönelik çalışmalar arttırılabilir ve sendikaların faaliyetlerinin desteklenmesi ekonomik krizlerin sendikalara karşı olan etkisini azaltmak için yapılabilecek çalışmalar arasındadır. Sendikal faaliyetlere destek verilmesi, sendikaların üyelerinin hem haklarını koruyabilir hem de yeni üye kazanma kapasitelerini arttırabilir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

PROCEEINGS BOOK

Literatür incelemesi yapıldığında 2000 yılı sonrası oluşan ekonomik krizlerin sendikalara yansımaları ile ilgili yeterli çalışma yapılmadığı saptanmıştır. Bir sonraki çalışmalar günümüzde hala devam eden döviz ve borç krizinin işçi sendikalarına yansımalarını konu edebilir ve saha araştırılması yapılarak etkiler gözlemlenebilir.

KAYNAKÇA

Aktaş, M. T. (2014). Türkiye'de Ekonomik Büyüme ile İstihdam İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 51*(592), 45-64.

Altan, M., & Bezirci, M. (2001). Ekonomik Krizlerin KOBİ'ler Üzerine Etkisi, Karaman Örneği. *1. Orta Anadolu Kongresi*, (s. 455-468). Nevşehir.

Atatoprak, Ş. (2007). Türkiye'de Hükümetler ve Ekonomik Krizler: 1963-2006 Dönemi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Darıcan, M. F. (2015). Ekonomik Krizler Ve Türkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*(17), 39-46.

Güler, E., & Yılmaz, B. (2009). Ekonomik Kriz, Kobi'lere Yansıması Ve Bir Çıkış Yolu Olarak Barter. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 9*(18), 87-104.

Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz, 5. Baskı.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kuran, İ. (2006). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve İstikrar Programları (1980-2005). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.

Önsal, N. (2010). *Endüstri İlişkileri Notları.* Ankara: TÜRK-İŞ Yayınları.

Yavan, Ö. (2012). Örgüt Stratejileri, Kriz Yönetimi ve Senaryolar. *Kamu-İş, 12*(2), 101-135.

TÜRKİYE'DE ÇEVRESEL TEKNOLOJİLER KARBON EMİSYONLARI AZALTIMINDA ETKİLİ Mİ?

Doç. Dr. Uğur Korkut PATA
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, korkutpata@osmaniye.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-2853-4106

ÖZET

Karbon emisyonlarının azaltılması çevresel konferansların odak noktasıdır. Karbon emisyonlarındaki hızlı artış, iklim değişikliği ve küresel ısınma problemlerinin ana nedeni olarak görülmektedir. Bu artışı önlemek için politika yapıcıları çeşitli göstergelere odaklanarak çevresel tedbirler almaya çalışmaktadırlar. Günümüzde yenilenebilir enerji ve üretim teknolojileri karbon emisyonlarının azaltılması için bir çözüm olarak görülmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte enerji kaynakları daha temiz ve daha az maliyetli bir şekilde kullanılabilmektedir. Bu bağlamda çalışma Türkiye'de 1970-2020 döneminde otoregresif gecikmesi dağıtılmış model kullanarak çevresel teknolojilerin karbon emisyonları üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Sınır testi sonuçları çevresel teknolojiler ile karbon emisyonları arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ancak ARDL yöntemine dayalı kısa ve uzun dönem katsayıları enerji ve üretim ile ilgili çevreci teknolojilerin karbon emisyonlarını azaltmakta etkili olmadığını belirtmektedir. Bu bulgular Türkiye'de çevreci enerji teknolojilerine yapılan yatırımların ve finansmanın arttırılması gerekliliğini göstermektedir. Yenilenebilir enerji kullanımı için finansman oldukça önemli bir unsurdur. Daha ucuz maaliyetler ile desteklenen çevreci teknolojiler ilerleyen zamanlarda Türkiye'nin karbon emisyonlarını azaltarak net sıfır emisyon hedeflerine ulaşmasına yardımcı olabilir. Böylece Türkiye sürdürülebilir kalkınma ve çevreci gelişim hedeflerini gerçekleştirerek toplumunun yaşam standartlarını yükseltebilir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel teknolojiler, Karbon emisyonları, Zaman serileri analizi

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında ülkeler çevresel koşulları iyileştirmek için yoğun çaba sarf etmektedirler. Bu çabaların önemli bir destekçisi teknolojik ilerlemedir. Teknolojik

PROCEEINGS BOOK

ilerleme çevreyi hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Teknolojik ilerleme ile birlikte toplumlar daha fazla üretim ve tüketim yapabilirler ve bu durumda ekonominin ölçeği genişler. Ölçek etkisi denilen bu süreç çevresel tahribatın artmasına sebebiyet verebilmektedir. Aksine teknik etki olarak Grossman ve Krueger (1991) tarafından nitelendirilen süreç gelişen teknoloji düzeyinin çevresel katkılar sağlayacağını belirmektedir. Çünkü teknolojik gelişme ile beraber çevreci ve temiz enerji kaynaklarını yaygınlaştıran teknolojiler yaygınlaşmakta ve bu durum karbon emisyonları gibi zararlı sera gazı salımlarının azaltılmasına yardımcı olabilmektedir.

Çevresel teknolojiler enerji etkinliği artışını ve yenilenebilir enerji yayılımını teşvik ederek çevresel kalite gelişimi için önemli bir çözüm ve araç olarak yer alabilmektedir (Zhang vd., 2021). Yeşil enerji üzerine araştırma ve geliştirme harcamaları temiz ve çevreci teknolojilerin gelişmesine ve böylece ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır (Ardito vd., 2019). Sürdürülebilir gelişim hedefleri-7, erişilebilir ve temiz enerji kapsamında çevresel teknolojilerin yaygınlaştırılması ve kullanımı önemli bir politika aracıdır. Bu bağlamda ülkeler çevresel enerji teknolojilerinin gelişimini teşvik etmektedirler.

Yenilenebilir ve çevreci enerjilerin teşviği karbon emisyonlarının azaltılmasında kilit bir araç olarak görülmektedir. Karbon emisyonları 2021 yılında %6 artarak 36,2 milyar tona erişmiştir (Uluslararası Enerji Ajansı, 2021). Karbon emisyonlarındaki bu hızlı artış iklim değişikliği ve küresel ısınma sorunlarının olumsuz etkilerinin daha da şiddetlenmesine sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle ülkeler çeşitli politikalar ile karbon emisyonlarını azaltmayı amaçlamaktadırlar. Çevreci ve temiz enerji kaynakları da bu politika araçlarından biridir.

Türkiye gelişmekte olan bir ülke olarak Avrupa birliğine girmeyi istemekte ve bunun için çeşitli ekonomik ve çevresel standartlara erişmeyi amaçlamaktadır. Çevresel teknolojiler bu konuda önemli bir oynamaktadır. Ancak Türkiye'deki çevresel araştırma ve geliştirme harcamaları Avrupa Birliği ülkelerinin oldukça gerisindedir. Örneğin, Türkiye'de 2022 yılında 10,15 milyon dolar iken, Polonya'nın 27,71 milyon dolar, Almanya'da 258 milyon dolar, Fransa'da 306 milyon dolardır (Uluslararası Enerji Ajansı, 2023). Benzer şekilde Türkiye'nin çevresel patentleri ve bunların toplam patentler içerisindeki payı da Avrupa Birliği ülkelerine göre daha azdır. Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin çevresel patentleri karbon emisyonlarını azaltıcı etki yaratmakta mıdır? Türkiye'de geliştirilen çevresel patentlerin sayısı çevresel etki sağlamada yeterli midir? Çalışma sürdürülebilir gelişim hedefleri 7 ve 13 kapsamında bu araştırma sorularına yanıt aramayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışma ARDL-sınır testi zaman serisi yaklaşımını kullanmakta ve çevresel patentlerin karbon emisyonlarına kısa ve uzun dönemli etkilerini araştırmaktadır.

Çalışma takiben ikinci bölümde konu ile ilgili literatürü tanıtır. Üçüncü bölümle kullanılan verileri ve yöntemleri kısaca açıklar. Dördüncü bölümle ARDL testine dayalı katsayıları ve sonuçları tartışır. Beşinci bölümde çevresel teknolojiler ve çevre ilişkisi hakkında politika önerilerine yer verir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Son 30 yıldır sürdürülebilir kalkınma hedefi kapsamında çevresel iktisatçılar yoğun olarak karbon emisyonlarının belirleyicilerine odaklanmaktadırlar. Öncü çalışmalar genellikle gayrisafi yurtiçi hasıla (Tucker, 1995) ve fosil yakıt kaynaklı enerji tüketiminin (Gustavsson vd. 1995) karbon emisyonları üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Bu çalışmaları takiben ticari açıklık, ekonomik karmaşıklık, beşeri sermaye, ekonomik politika belirsizliği ve benzeri birçok gösterge ile karbon emisyonları arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Literatürde çevresel patentlerin ve enerji teknolojilerinin karbon emisyonları ve çevresel kalite üzerindeki etkileri görece daha yeni bir araştırma konusudur. Álvarez-Herránz vd. (2017) 28 Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü üyesi ülke için 1990-2014 döneminde yenilenebilir enerji inovasyonlarının sera gazı salımlarını azaltmaya yardımcı olduğunu vurgulamışlardır. Kocak ve Ulucak (2019) 2003-2015 döneminde 19 Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü üyesi ülke için genelleştirilmiş moment yöntemi ile gerçekleştirdikleri çalışmanın sonucunda yenilenebilir enerji teknolojileri üzerine araştırma ve geliştirme harcamalarının karbon emisyonlarını azaltmaya yardımcı olmadıklarını belirtmişlerdir. Altıntaş ve Kassouri (2020) Ahmed vd. (2021) asimetrik ARDL yaklaşımını 1985-2017 döneminde Amerika için kullanarak yenilenebilir enerji teknolojilerine yapılan harcamaların karbon emisyonlarını azaltmadığını bulmuşlardır. Usman vd. (2021) G7 ülkeleri için 1985-2016 döneminde panel momentler kantil regresyon yöntemini kullanarak yenilenebilir enerji inovasyonunun ekolojik ayak izini azaltıcı bir unsur olduğunu belirtmişlerdir.

Caglar ve Ulug (2022) yatay kesit bağımlılığını dikkate alan çeşitli panel veri tahmincileri kullanarak 1985-2019 döneminde Amerika, Kanada, Almanya, Fransa ve Japonya'da yenilenebilir enerji teknolojileri için gerçekleştirilen araştırma ve geliştirme harcamalarının karbon emisyonlarını azaltmada etkin olduklarını vurgulamışlardır. Hailemariam vd. (2022) ortak korelasyonlu etkiler ortalama grup tahmincisi ile 1980-2020 döneminde yenilenebilir enerji teknolojilerinin G7 ülkelerinde sera gazı emisyonlarını azalttıklarını bulmuşlardır. Herzer (2022) 1994-2018 döneminde G7 ülkeleri için çeşitli panel veri tahmincileri kullanarak yenilenebilir enerji üzerine araştırma ve geliştirme harcamaları yaygınlaştırılarak karbon emisyonlarının azaltılabileceği sonucuna ulaşmıştır. Yang vd. (2022) yatay kesit bağımlılığını dikkate alan panel ARDL yaklaşımı ile 1985-2019 döneminde yenilenebilir enerji araştırma ve geliştirme harcamalarının G7 ülkeleri için karbon emisyonlarını azaltıcı etkiye sahip olduklarını vurgulamışlardır. Caglar (2023) doğrusal olmayan ARDL yöntemi ile 1974-2020 döneminde nükleer enerji üzerine araştırma ve geliştirme harcamalarının İngiltere'de karbon emisyonlarının azaltılmasına yardımcı olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Kartal vd. (2023) 1974-2018 döneminde çeşitli zaman serisi tahmincileri ve Fourier ADL yaklaşımı kullanarak Japonya'da yenilenebilir enerji teknolojileri üzerine araştırma ve geliştirme harcamalarının yük kapasitesi faktörünü (çevresel kaliteyi) geliştirdiğini vurgulamışlardır. Pata vd. (2023a) genişletilmiş ARDL yaklaşımını yumuşak geçişleri dikkate alarak uygulayıp Amerika için 1974-2018 döneminde yenilenebilir enerji teknolojilerinin yük kapasitesi faktörünü, diğer bir deyişle çevresel kaliteyi arttırmadığını ifade etmişlerdir. Pata vd. (2023b) İngiltere, İsviçre, Norveç ve Danimarka'da Fourier otoregresif gecikmesi dağıtılmış model kullanarak 1989-2020

dönemi için yenilenebilir enerji teknolojilerine yapılan harcamaların karbon emisyonlarını azaltmadıklarını tespit etmişlerdir.

Literatürdeki çalışmalar enerji ve çevresel teknolojilerin çevresel göstergeler üzerindeki etkileri hakkında görüş birliğine sahip değildir. Bazı çalışmalar yenilenebilir enerji teknolojilerinin yeterli düzeyde kullanılmadığı için karbon emisyonlarını azaltmada etkili olmadığını belirtmektedir. Şu ana kadarki çalışmalardan herhangi biri Türkiye'de enerji ve ürün üretimi ile ilgili çevresel patentlerin karbon emisyonları üzerindeki etkilerini incelememiştir. Literatürde bir araştırma boşluğu mevcuttur ve bu çalışma ilgili araştırma boşluğunu gidermeyi hedeflemektedir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Bu çalışma 1970-2020 döneminde iki farklı çevresel patent türünün karbon emisyonları üzerindeki etkilerini Türkiye için zaman serisi yöntemleri ile araştırmaktadır. Bu amaçla çalışma yıllık verileri logaritmik formda kullanmaktadır. Çalışmada kullanılan patent verileri OECD (2023)'den ve karbon emisyonları verileri Our World in Data (2023)'den derlenmiştir. Verilerden CE: enerji üretimi, iletimi veya dağıtımıyla ilgili iklim değişikliğini azaltma teknolojilerinin toplam iklim değişikliği azaltma teknolojileri içerisindeki %'lik payını ve CP: malların üretiminde veya işlenmesinde iklim değişikliğini azaltma teknolojilerini ifade etmektedir. CO_2 ise kişi başına düşen ve ton cinsinden ifade edilen karbon emisyonlarını sembolize etmektedir. Çalışmada kullanılan verilere ait istatistiki göstergeler ve bilgiler Çizelge 1'de özetlenmektedir.

Çizelge 1. Tanımlayıcı İstatistikler

	CO_2	CE	CP
Ortalama	1,057624	2,717018	3,141138
Ortanca	1,117756	2,740195	3,185939
Maksimum	1,658064	3,582129	3,999118
Minimum	0,180680	1,272566	1,913977
Standart sapma	0,421371	0,484959	0,520667
Eğiklik	-0,315916	-0,693856	-0,415176
Basıklık	1,875715	3,465675	2,476737
Jarque-Bera	3,534359	4,553022	2,046990
Olasılık değeri	0,170814	0,102642	0,359337
Gözlem sayısı	51	51	51

Çizelge 1'e göre en yüksek ortalama ve ortanca değere sahip değişken CP'dir. Minimum değeri en düşük olan değişken CO_2'dir. En yüksek oynaklığa sahip değişken CP, en düşük standart sapmaya sahip değişken ise CO_2'dir. 2'ye yakın basıklık ve 0'a yakın eğiklik değerleri üç serinin de normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Jarque ve Bera (1980) test istatistiklerinin 0.10'dan büyük olan olasılık değerleri de serilerin normal dağılıma sahip olduklarını doğrulamaktadır. Çalışma her bir seri için 51 gözlem kullanmaktadır. Bu gözlemlerin zaman içerisindeki seyri Görsel 1'de gösterilmektedir.

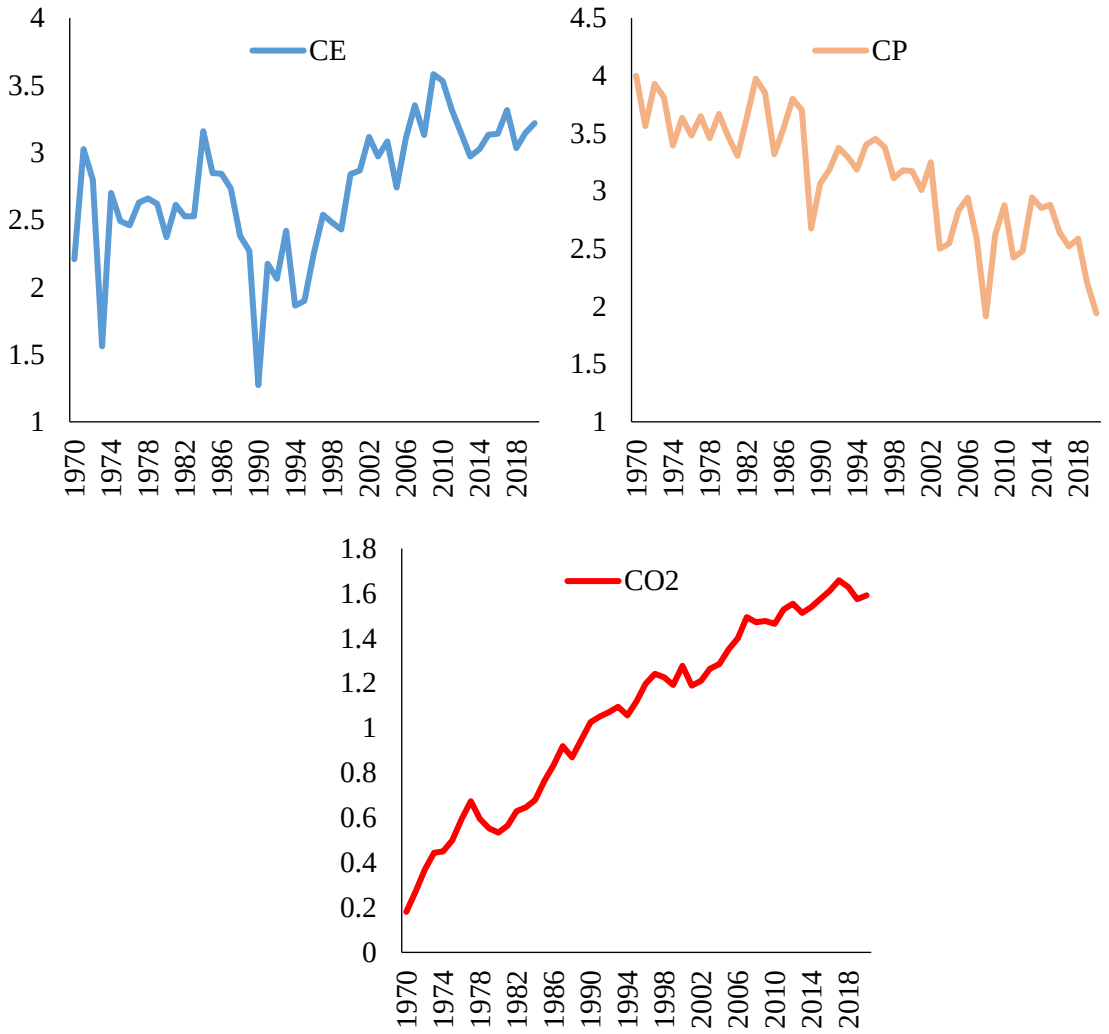

Görsel 1. Logaritmik serilerin 1970-2020 dönem aralığında seyri

Görsel 1 Türkiye'de karbon emisyonlarının artış trendinin zaman içerisinde devam ettiğini göstermektedir. Buna karşın benzer bir artış CE ve CP'de söz konusu değildir. Hatta CP'de keskin bir düşüş trendi söz konusudur. Bu durum Türkiye'nin çevreci teknolojilere yatırımlarının yeteri kadar yüksek olmadığını göstermektedir. CE'de 2000'lerden itibaren bir artış trendi olsa da bu artış karbon emisyonlarına göre oldukça sınırlıdır. CE ve CP'nin bu durumda karbon emisyonları üzerinde azaltıcı etkisinin olup olmadığı Türkiye için tartışmalı bir araştırma alanıdır.

Çevreci patentlerin ve teknolojilerin karbon emisyonlarını üzerindeki etkisini bu çalışma Pesaran vd. (2001)'nin geliştirdiği otoregresif gecikmesi dağıtılmış model (ARDL) yaklaşımı ile inceler. Bu yaklaşım dört temel aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada değişkenlerin durağanlık düzeylerini çalışma genelleştirilmiş Dickey-Fuller, ADF (Dickey ve Fuller, 1981) ve Elliot vd. (1996)'nin önerdiği DF-GLS birim kök testleri ile belirler. ARDL yaklaşımının ilk aşamasında çeşitli birim kök testlerinin kullanılmasının sebebi hiçbir değişkenin I(2) olmaması gerekliliğindendir. Bu yöntemde analize dahil edilen bağımlı değişken I(1) olmak zorundayken bağımsız değişkenler I(0) veya I(1) olabilmektedir. İkinci aşamada eşbütünleşme ilişkisinin analizi için sınır testi yaklaşımı kullanılır. Sınır testinde hesaplanan F-istatistiği kritik değerler

ile kıyaslanarak eşbütünleşme hakkında karar verilir. Az sayıda gözleme sahip çalışmalar için Narayan (2005)'ın hesapladığı kritik değerler kullanılır. Üçüncü aşamada uzun ve kısa dönem katsayıları hesaplanılarak seriler arasındaki etkileşimler yorumlanır. Son aşamada ARDL modelindeki tahminlerin etkili olup olmadığını belirlemek için çeşitli tanı ve stabilite testleri uygulanır. Çalışma bu ampirik stratejiyi takip eder.

4. BULGULAR

Çevresel teknolojilerin karbon emisyonları üzerindeki etkilerini ARDL-sınır testi yaklaşımı ile incelemek için ilk aşamada ADF birim kök testi uygulanır ve sonuçları Çizelge 2'de sunulur.

Çizelge 2. ADF birim kök testinin sonuçları

Seriler	Test istatistiği	Olasılık değeri	Gecikme uzunluğu
CO_2	-2.210	0.205	0
CE	-3.166**	0.028	0
CP	-0.806	0.808	2
ΔCO_2	-6.308*	0.000	0
ΔCE	—	—	—
ΔCP	-7.120*	0.000	2

Not: *: %1 ve ** %5 düzeyinde anlamlı.

ADF birim kök testinin sonuçları CE serisinin seviye değerinde durağan I(0) olduğunu göstermektedir. CO_2 ve CP serileri ise birinci farklarında durağan, I(1) olarak tespit edilmiştir. Bağımlı değişkenin I(2) olup olmadığı ek olarak DF-GLS birim kök testi ile sınanır. DF-GLS birim kök testine ait sonuçlar Çizelge 3'te raporlanır.

Çizelge 3. DF-GLS birim kök testinin sonuçları

Seriler	Test istatistiği	Gecikme uzunluğu
CO_2	0.846	0
CE	-1.160	2
CP	-0.709	1
ΔCO_2	-3.710*	1
ΔCE	-2.759*	1
ΔCP	-4.902*	1

Not: *: %1 düzeyinde anlamlı.

DF-GLS birim kök testinin sonuçları üç serinin de seviye değerlerinde birim kök içerdiklerini göstermektedir. Bu seriler birinci fark değerlerinde durağandırlar I(1)). Herhangi bir seri I(2) olmadığından ve karbon emisyonları I(1) olduğundan dolayı ARDL yaklaşımı uygulanabilir. Bu nedenle sonraki ampirik adım olarak sınır testi uygulanır ve sonuçlar Çizelge 4'te raporlanır.

Çizelge 4. Sınır testi sonuçları

F-istatistiği	k	%1	%5
5.553*	2	5.00	3.87

Not: *: %1 düzeyinde anlamlı.

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 4'teki sonuçlara göre F-istatistiği %1 kritik değeri aşmaktadır ve bu durumda sıfır hipotezi reddedilerek karbon emisyonları, iklim değişikliği ile ilgili enerji ve üretim teknolojileri arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğuna karar verilir. Eş-bütünleşme ilişkisi belirlendikten sonra uzun ve kısa dönem katsayıları ARDL yaklaşımı ile tahmin edilir ve bulgular Çizelge 5'te raporlanır.

Çizelge 5. ARDL (1,0,0) kısa ve uzun dönem katsayıları

Değişken	Katsayı	Standart hata	t-istatistiği	Olasılık değeri
CE	0.063384	0.314504	0.201537	0.8412
CP	-0.281915	0.354733	-0.794723	0.4309
C	2.295705	1.582316	1.450851	0.1536
ΔCE	0.003733	0.016887	0.221032	0.8260
ΔCP	-0.009201	0.020431	-0.450327	0.6546
ECT_{t-1}	-0.052684*	0.011082	-4.753784	0.0000

Not: * 1% düzeyinde anlamlı

ARDL tahmincisinin sonuçlarına göre uzun dönemde CE ve CP'nin karbon emisyonları üzerinde bir etkisi yoktur. Benzer şekilde kısa dönemde de çevresel teknolojilerin karbon emisyonlarını azaltıcı ve istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Bu durum Türkiye'nin çevre dostu teknolojileri yeterince etkin kullanmadığını ve daha fazla ilerleme kat etmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bulgular Pata vd. (2023)'nin Amerika için belirttiği sonuçlar ile tutarlıdır.

Çizelge 6. Diagnostik testler

Testler	Test istatistiği	Olasılık değeri
Ramsey RESET	0.127	0.899
BPG	0.145	0.931
LM	0.190	0.664
JB	4.205	0.122
White	0.164	0.919

Not: *: %1 düzeyinde anlamlı.

Çizelge 6 tanı testlerine ait bulguları belirtmektedir. Ramsey RESET testi ARDL modelinin doğru formda kurulduğunu göstermektedir. BPG ve White tahminde değişen varyans sorunu olmadığını, LM testi ise hata terimlerinde otokolerasyon probleminin bulunmadığını ifade etmektedir. JB testi de modelin hata terimlerinin normal dağılıma sahip olduğunu belirtmektedir.

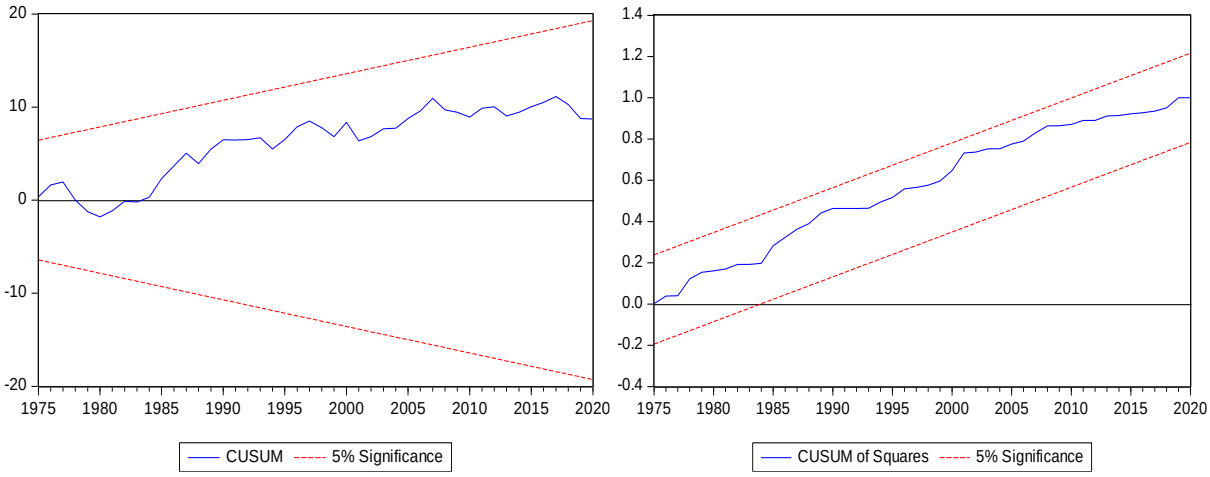

Görsel 2. CUSUM ve CUSUMSQ sonuçları

Görsel 2'de sunulan Brown vd. (1975)'nin önerdiği CUSUM ve CUSUMSQ testleri modellemeler sonucu tahmin edilen katsayıların zaman içerisinde istikrarlı olup olmadığının sınanmasına yardımcı olmaktadır. Mavi CUSUM ve CUSUMSQ çizgileri kırmızı %5 güven aralıklarının içerisinde yer aldığından dolayı ARDL modeli ile tahmin edilen katsayılar istikrarlıdır. Tüm bu bulgular Türkiye'de çevreci patentlerin henüz karbon emisyonlarını azaltmak için yeterli seviyede olmadığını göstermektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma Türkiye'de sürdürülebilir gelişim hedefleri 7 ve 14 kapsamında iklim değişikliği azaltıcı çevresel patentlerin karbon emisyonları üzerindeki etkilerini araştırmayı hedeflemiştir. Bu amaçla çalışma ADF, DF-GLS birim kök testleri ve ARDL sınır testi yaklaşımını kullanmıştır. Sınır testi yaklaşımının sonuçları çevresel teknolojiler ile karbon emisyonları arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. ARDL tahmincisine dayalı kısa ve uzun dönem parametreleri ise enerji ve ürün üretimi kaynaklı iklim değişikliğini azaltmaya yönelik teknolojik ilerlemenin karbon emisyonları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Tanı testleri bu bulguların etkin ve güvenilir olduğunu doğrulamaktadır. Bulgular ışığında çeşitli politika önerileri takip eden şekilde sunulabilir.

Türkiye gelişmekte olan bir ülke olarak çevresel patent gelişimine daha fazla yatırım yapmalıdır. Bu noktada Türkiye yenilenebilir enerji ve enerji etkinliği ile ilgili araştırma ve geliştirme harcamalarına daha fazla finansal kaynak sağlayabilir. Ayrıca Türkiye bu noktada Avrupa Birliği ülkelerinden yüksek çevresel teknolojileri ithal ederek yeşil teknoloji alanında gelişim kaydedilebilir. Bulgular Türkiye'nin çevresel enerji ve üretim teknolojileri açısından yatırımlarını arttırması gerektirdiğini göstermektedir. Bunun için hükümet yenilenebilir enerji alanında araştırma ve geliştirme yapan firmalara vergi muafiyetleri getirebilir ve ucuz krediler sağlayabilir. Böyle bir politika ile Türkiye'de çevresel teknolojiler yaygınlaşarak karbon emisyonlarının azaltımına ilerleyen süreçlerde destek olabilir.

Çalışmanın bazı araştırma kısıtları vardır. İlk olarak bu çalışma sadece karbon emisyonlarına odaklanmaktadır. Gelecek çalışmalar ekolojik ayak izi ve yük kapasitesi faktörü gibi daha geniş

kapsamlı göstergelere çevresel teknolojilerin etkilerini analiz ederek odaklanabilir. Ayrıca çalışma yapısal kırılmaları ihmal etmektedir. Araştırmacılar ilerleyen dönemlerde yapısal kırılmaları dikkate alan ampirik yöntemler ile çevreci teknolojiler ve çevresel göstergeler arasındaki ilişkileri inceleyebilirler.

KAYNAKÇA

Ahmed, Z., Cary, M., Shahbaz, M., & Vo, X. V. (2021). Asymmetric nexus between economic policy uncertainty, renewable energy technology budgets, and environmental sustainability: evidence from the United States. *Journal of Cleaner Production*, *313*, 127723.

Altıntaş, H., & Kassouri, Y. (2020). The impact of energy technology innovations on cleaner energy supply and carbon footprints in Europe: a linear versus nonlinear approach. *Journal of Cleaner Production*, *276*, 124140.

Álvarez-Herránz, A., Balsalobre, D., Cantos, J. M., & Shahbaz, M. (2017). Energy innovations-GHG emissions nexus: fresh empirical evidence from OECD countries. *Energy Policy*, *101*, 90-100.

Ardito, L., Petruzzelli, A. M., & Ghisetti, C. (2019). The impact of public research on the technological development of industry in the green energy field. *Technological Forecasting and Social Change*, *144*, 25-35.

Brown, R. L., Durbin, J., & Evans, J. M. (1975). Techniques for testing the constancy of regression relationships over time. Journal of the Royal Statistical Society Series B: Statistical Methodology, 37(2), 149-163.

Caglar, A. E. (2023). Can nuclear energy technology budgets pave the way for a transition toward low-carbon economy: insights from the United Kingdom. Sustainable Development, 31(1), 198-210.

Caglar, A. E., & Ulug, M. (2022). The role of government spending on energy efficiency R&D budgets in the green transformation process: insight from the top-five countries. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(50), 76472-76484.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. Econometrica: Journal of the Econometric Society, 49(4), 1057-1072.

Elliott, G., Rothenberg, T. J., & Stock, J. H. (1996). Efficient tests for an autoregressive unit root. Econometrica: Journal of the Econometric Society, 64(4), 813-836.

Global Energy Review 2021, IEA, Paris, https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2021 (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2023).

Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1991). Environmental impacts of a North American free trade agreement. Working paper No: 3914.

Gustavsson, L., Börjesson, P., Johansson, B., & Svenningsson, P. (1995). Reducing CO2 emissions by substituting biomass for fossil fuels. Energy, 20(11), 1097-1113.

Hailemariam, A., Ivanovski, K., & Dzhumashev, R. (2022). Does R&D investment in renewable energy technologies reduce greenhouse gas emissions?. Applied Energy, 327, 120056.

Herzer, D. (2022). The impact on domestic CO2 emissions of domestic government-funded clean energy R&D and of spillovers from foreign government-funded clean energy R&D. Energy Policy, 168, 113126.

Jarque, C. M., & Bera, A. K. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. Economics Letters, 6(3), 255-259.

Kartal, M. T., Pata, U. K., Destek, M. A., & Caglar, A. E. (2023). Environmental effect of clean energy research and development investments: Evidence from Japan by using load capacity factor. Journal of Cleaner Production, 416, 137972.

Koçak, E., & Ulucak, Z. Ş. (2019). The effect of energy R&D expenditures on CO 2 emission reduction: estimation of the STIRPAT model for OECD countries. *Environmental Science and Pollution Research*, *26*, 14328-14338.

Narayan, P. K. (2005). The saving and investment nexus for China: evidence from cointegration tests. Applied Economics, 37(17), 1979-1990.

OECD (2023). Patent indicators. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PAT_IND# (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2023).

Our World in Data (2023). Per capita CO_2 emissions. https://ourworldindata.org/grapher/co-emissions-per-capita. (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2023).

Pata, U. K., Caglar, A. E., Kartal, M. T., & Depren, S. K. (2023a). Evaluation of the role of clean energy technologies, human capital, urbanization, and income on the environmental quality in the United States. Journal of Cleaner Production, 402, 136802.

Pata, U. K., Kartal, M. T., & Erdogan, S. (2023b). Analyzing the EKC hypothesis for technologically advanced countries: The role of ICT and renewable energy technologies. Journal of Cleaner Production, 426, 139088.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of Applied Econometrics, 16(3), 289-326.

Tucker, M. (1995). Carbon dioxide emissions and global GDP. *Ecological Economics*, *15*(3), 215-223.

Uluslararası Enerji Ajansı (2021). Global Energy Review 2021, IEA, Paris, https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2021 (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2023).

Uluslararası Enerji Ajansı (2023). Energy Technology RD&D Budgets. https://www.iea.org/data-and-statistics/data-product/energy-technology-rd-and-d-budget-database-2 (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2023).

Usman, O., Iorember, P. T., Jelilov, G., Isik, A., Ike, G. N., & Sarkodie, S. A. (2021). Towards mitigating ecological degradation in G-7 countries: accounting for economic effect dynamics, renewable energy consumption, and innovation. *Heliyon*, *7*(12). e08592

Yang, X., Li, N., Mu, H., Ahmad, M., & Meng, X. (2022). Population aging, renewable energy budgets and environmental sustainability: does health expenditures matter?. Gondwana Research, 106, 303-314.

Zhang, X., Jiao, K., Zhang, J., & Guo, Z. (2021). A review on low carbon emissions projects of steel industry in the World. Journal of Cleaner Production, 306, 127259.

BALIKÇILIK YÜK KAPASİTESİ FAKTÖRÜNÜN DURAĞANLIĞININ ANALİZİ: MINT ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Uğur Korkut PATA
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, korkutpata@osmaniye.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-2853-4106

ÖZET

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri hava, su ve toprak kirliliğinin önlenmesi için ülkeleri teşvik edici aksiyonlar belirtmektedir. Bu aksiyonlar kapsamında çevresel göstergelerin yapısı, belirleyicileri ve özellikleri çevresel politika yapımında kritik bir rol oynamaktadır. Çevresel göstergelerin durağanlığının analizi çevresel politikaların etkinliği hakkında önemli ipucular sağlayabilmektedir. Bu nedenle araştırmacılar karbon emisyonları ve ekolojik ayak izi gibi göstergelerin durağanlığını yaygın olarak analiz etmişlerdir. Ancak bu zamana kadar herhangi bir çalışma balıkçılık yük kapasitesi faktörünün stokastik özelliklerini incelememiştir. Bu çalışma literatürdeki bu boşluğu üç farklı birim kök testini 1961-2022 dönemi kapsamında kullanıp, balıkçılık yük kapasitesi faktörünün durağanlığını MINT ülkeleri için inceleyerek gidermeyi amaçlamaktadır. ADF ve Zivot-Andrews birim kök testlerinin sonuçları Endonezya ve Türkiye'de balıkçılık yük kapasitesi faktörünün durağan olduğunu, Meksika ve Nijerya'da ise bu serinin birim kök içerdiğini göstermektedir. Fourier ADF birim kök testinin sonuçları ise sınırlı örneklemi dikkate alınan kritik değerler ile dikkate alındığında tüm MINT ülkeleri için balıkçılık yük kapasitesi faktörünün birim kök içerdiğini belirtmektedir. Bir çevresel serinin birim kök içermesi o serinin maruz kaldığı dışsal şokların seri üzerinde kalıcı etkiler yaratabileceğini ve çevresel politikaların da ilgili serinin uzun dönem değerini değiştirmede etkin bir rol oynayabileceğini ima etmektedir. Bu nedenle çalışmanın sonuçları MINT ülkelerindeki karar vericilerin çevresel politikaları etkin bir şekilde uygulayarak balıkçılık alanlarında çevresel kalite artışı sağlayabileceklerini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balıkçılık yük kapasitesi, Durağanlık analizi, MINT ülkeleri

PROCEEINGS BOOK

1. GİRİŞ

Günümüzde çevresel sorunlar birleşmiş milletlerin ve çeşitli uluslararası kuruluşların odak noktası haline geliştir ve bu sorunların çözümü için önemli adımlar atılmaktadır. Bu bağlamda 1 Ocak 2016 yılında Birleşmiş Milletler tarafından sürdürülebilir gelişim hedefleri (SGH) olmak üzere çevresel kalite ve yaşam standartlarının arttırılıp toplumların refahının yükseltilmesi için 17 temel başlık belirlenmiştir.

Çevresel açıdan sürdürülebilir gelişim hedefleri SGH-7 erişilebilir ve temiz enerji, SGH-13 iklim eylemi, SGH-14 sudaki yaşam ve SGH-15 karasal yaşam, çevresel kalitenin artışını teşvik etmektedir. SGH-7 kapsamında yenilenebilir enerji kullanımının teşviği ve yenilenebilir enerjinin belirleyicileri birçok çalışmada analiz edilmiştir. Genel itibariyle çalışmalar yenilenebilir enerji kullanımının karbon emisyonlarını (Apergis vd. 2023; Kuldasheva ve Salahodjaev, 2023) ve ekolojik ayak izini (Appiah et al., 2023; Li ve Wang, 2023) azalttığını vurgulamışlardır. Ayrıca araştırmacılar finansal gelişimin yenilenebilir enerjiyi teşvik eden bir unsur olduğunu belirtmiştir (Wang vd. 2023; Wei ve Wu, 2023). Yenilenebilir enerjinin çevre dostu bir unsur olduğu ve finansal gelişme ile birlikte kullanımının yaygınlaştırılabileceği, böylece SGH-7'nin gerçekleştirilebileceği araştırmacılar tarafından belirtilmiştir.

SGH-13 iklim eylemi ampirik çalışmalardan karbon emisyonlarının belirleyicileri araştırılarak tartışılmıştır. Bu çalışmaların çıkış noktası Grossman ve Krueger (1991)'in öncü çalışmasıdır. Grossman ve Krueger (1991) çevresel Kuznets eğrisi (ÇKE) hipotezini önermiş ve çeşitli çevresel kirleticilerin en önemli belirleyicisinin kişi başına düşen gelir düzeyi olduğunu ve bazı çevresel kirleticiler ile gelir arasında ters U şeklinde bir ilişki olabildiğini vurgulamışlardır. Araştırmacılar devamında karbon emisyonlarının çeşitli belirleyicileri analiz etmişler ve bu gösterge için ÇKE hipotezinin geçerli olduğunu belirtmişlerdir (Kostakis vd. 2023; Massagony and Budiono, 2023). Ancak zamanla karbon emisyonlarının ÇKE analizlerinde çevresel kalite değerlendirmelerinde kullanılmasının su ve toprak kirliliğinin ihmaline sebebiyet verdiği belirtilmiştir. Karbon emisyonları SDG-13'ün gerçekleştirilmesi için politika önerileri sağlamada etkin bir çevresel göstergedir. Ancak karbon emisyonları sadece ozon tabakasının incelmesi ve hava kirliliği ile ilgili problemler hakkında bilgi sağlamaktadır. Su ve toprak kirliliğinin de analize dahil edilmesi için daha kapsamlı bir çevresel göstergeye ihtiyaç vardır. Bu ihmali gidermek için Wackernagel ve Rees (1998) ekolojik ayak izi ismi ile nitelendirilen yeni bir çevresel gösterge hesaplanasını önermişlerdir.

Ekolojik ayak izi küresel hektar alan olarak insanların kara ve su alanlarına yaptıkları çevresel baskıları ve atıkların sebebiyet verdikleri çevresel kirliliği gösteren bir ölçüttür. Ekolojik ayak izi altı alt bileşenin toplulaştırılmış halinden oluşmaktadır. Bu alt bileşenler karbon ayak izi, tarım ayak izi, yapılandırılmış alan ayak izi, balıkçılık ayak izi, otlak ayak izi ve orman ayak izi olarak sıralandırılabilir. Araştırmacılar ekolojik ayak izini ÇKE hipotezi kapsamında bağımlı değişken olarak analizlere dahil etmiş ve ekolojik ayak izi için bazı çalışmalarda ÇKE hipotezinin geçerli olduğunu belirlemişlerdir (Kızılgöl ve Öndes, 2022; Li et al., 2023).

Son zamanlarda ise ekolojik ayak izinin çevresel kalite değerlendirmesinde tek başına yeterli olmadığı bazı araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır. Örneğin, Siche vd. (2010) ekolojik ayak izinin net bir çevresel değerlendirme aracı olmadığını, bu göstergenin yerine yük kapasitesi faktörünün kullanımının daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Yük kapasitesi faktörü sürdürülebilir gelişme eşiği değerini "1" olarak belirten ve biyokapasite/ekolojik ayak izi olarak hesaplanan önemli bir sürdürülebilir kalkınma ölçütüdür. Yük kapasitesi faktörünün 1'den büyük olması mevcut çevresel durumun sürdürülebilir olduğunu, 1'den küçük yük kapasitesi faktörü ise çevresel durumun sürdürülemez bir boyutta olduğunu ima etmektedir. Yük kapasitesi faktörünün belirleyicileri ilk kez Pata (2021) tarafından analiz edilmiş ve ardından bu çevresel göstergenin ampirik olarak analizi yaygınlaşmıştır.

Karbon emisyonları, ekolojik ayak izi ve yük kapasitesi faktörünün stokastik özellikleri de önem arz etmektedir. Bir serinin stokastik özellikleri birim kök testleri ile analiz edilebilir. İncelenen çevresel gösterge birim kök içeriyorsa uzun dönemde çevresel politikalar ile o değişkeni denge değerinden saptırmak mümkündür. Ancak eğer incelenen seriler birim kök testleri ile durağan olarak belirlenirlerse bu serilerin uzun dönem denge değerine geri dönecekleri, çevresel serilerin maruz kaldıkları şokların etkilerinin geçici olduğu belirlenir. Bu durumda ise çevresel politikalar etkin değildir. Yük kapasitesi faktörünün belirleyicilerini ampirik olarak inceleyen birçok çalışma mevcut olsa da (Guloglu vd. 2023; Kartal vd. 2023; Sun vd. 2023), bu çevresel göstergenin stokastik özelliklerini inceleyen çalışma sayısı oldukça sınırlıdır (Sinha ve Schneider, 2023).

Yük kapasitesi faktörü ekolojik ayak izinin alt bileşenlerinde olduğu gibi çeşitli alanlara ayrıştırılabilir. SGH-14 sudaki yaşam kapsamında balıkçılık yük kapasitesi faktörü önemli bir çevresel göstergedir. Şu ana kadar en iyi bilgiye göre sadece Ayad (2023) ve Pata vd. (2023) balıkçılık yük kapasitesi faktörünün belirleyicilerini ampirik olarak analiz etmişlerdir. Ancak şu ana kadar herhangi bir çalışma balıkçılık yük kapasitesi faktörünün stokastik özelliklerini ampirik olarak analiz etmemiştir. İlgili araştırma boşluğunu dikkate alarak bu çalışma MINT (Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye) ülkeleri için balıkçılık yük kapasitesi faktörünün stokastik özelliklerini geleneksel ve yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testleri ile inceleyerek çevresel iktisat literatürüne katkı sağlamayı hedeflemektedir. MINT ülkeleri gelişmekte olan ve hızlı büyüyen ülkeleri içeren bir ülke grubudur ve bu ülkelerde deniz sahalarının korunması önem arz etmektedir. Görsel 1, MINT ülkelerinde balıkçılık kapasitesi faktörünün değerlendirilmesi açısından ekolojik ayak izi ve biyokapasite durumlarını göstermektedir.

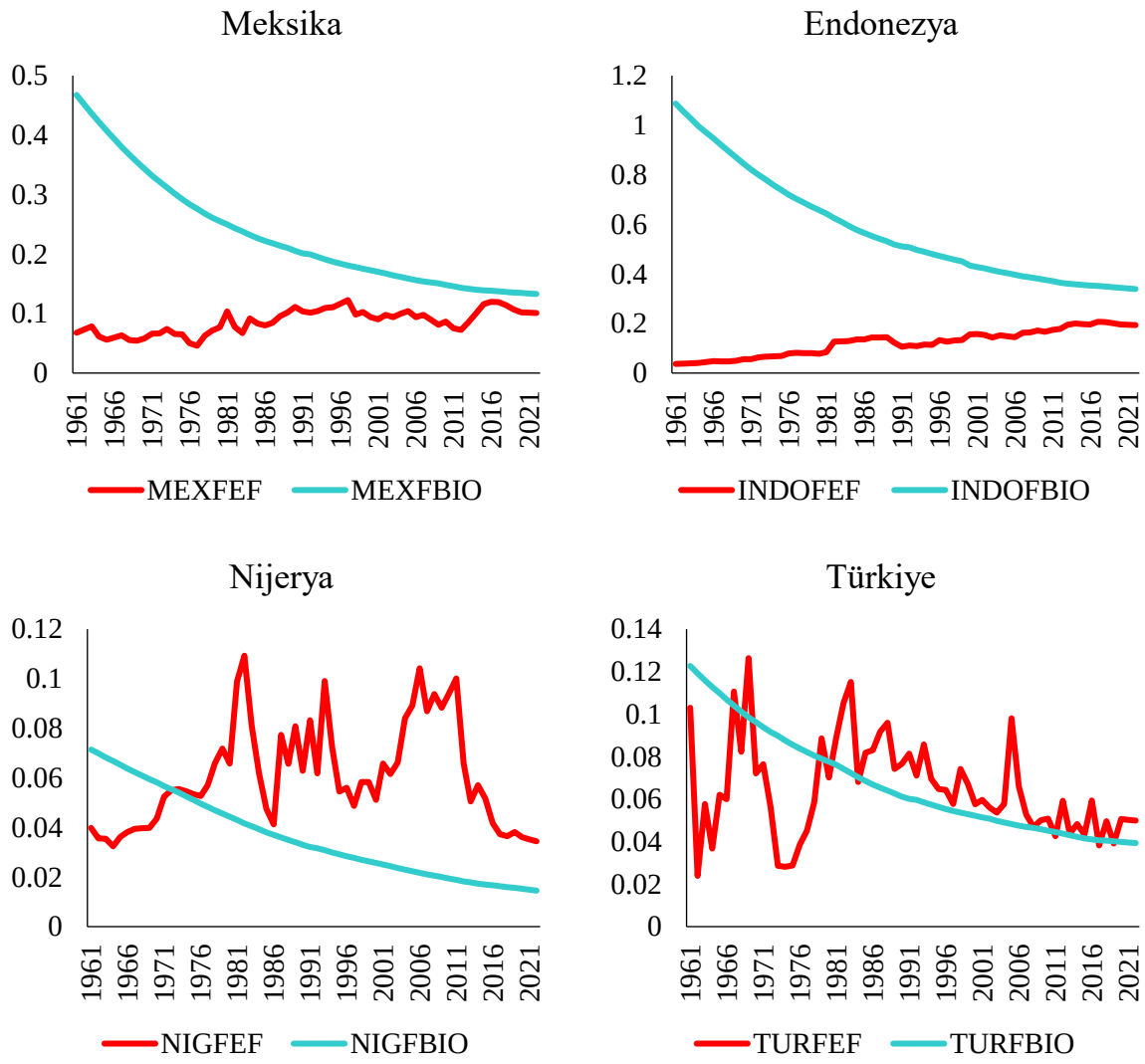

Görsel 1. MINT ülkelerinde balıkçılık yük kapasitesi faktörü (küresel hektar alan)
Kaynak: Küresel Ayak İzi Ağı (2023)

Görsel 1'e göre Meksika ve Endonezya'da balıkçılık ekolojik ayak izi balıkçılık biyokapasitesinden düşüktür. Diğer bir deyişle bu ülkelerde balıkçılık ekosistemi sürdürülebilir düzeydedir. Ancak yıllar itibariyle Meksika ve Endonezya'da balıkçılık biyokapasitesinin hızla azaldığı görülmektedir. Bu durum iki ülkede gelecek yıllarda balıkçılık alanlarındaki tahribatın artıp, deniz alanlarında ekolojik açık olabileceğini ima etmektedir. Nijerya ve Türkiye'de ise 1980'lere kadar balıkçılık alanları ekolojik olarak iyi durumda olsa da 80'lerden sonra her iki ülkede balıkçılık ayak izi biyokapasiteden yüksek olmuştur. Nijerya ve Türkiye'de balıkçılık alanlarının durumu ekolojik olarak sürdürülebilir değildir. Diğer iki ülkenin de balıkçılık alanlarındaki ekolojik durumu yıldan yıla kötüye gitmektedir. İlgili durumu dikkate alarak bu çalışma MINT ülkelerindeki balıkçılık yük kapasitesi faktörünün durağanlığını analiz etmektedir.

Beş bölümden oluşan bu çalışmada ikinci bölümde konu ile ilgili literatür özeti sunulur. Üçüncü bölümde çalışmanın veri ve yöntemi kısaca tanıtılır. Dördüncü bölümde birim kök testlerinin bulguları tartışılır ve beşinci bölümde sonuçlara dayanarak önerilere yer verilir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Literatürde çevresel göstergelerin durağanlığı önemli bir araştırma konusudur. Öncü araştırmacılar karbon emisyonlarının durağan olup olmadığını analiz etmişlerdir. Bu çalışmalardan Christidou vd. (2013) üç farklı doğrusal olmayan birim kök testi ile 1870-2006 dönemi için 36 ülkenin 33'ünde karbon emisyonlarının durağan olduğunu belirtmişlerdir.

Gil-Alana vd. (2015) doğrusal olmayan birim kök testleri ile 1751-2012 dönemi için karbon emisyonlarının İngiltere ve Amerika'da durağan olduğunu, aksine Çin ve Hindistan'da ise birim kök içerdiğini belirtmişlerdir. Tiwari vd. (2016) çeşitli durağanlık ve birim kök testleri kullanarak 1960-2009 döneminde 35 Sahra Altı Afrika ülkesinde karbon emisyonlarının stokastik özelliklerini incelemişlerdir. Araştırmacılar çalışmalarının sonucunda yapısal kırılmayı dahil etmeyen birim kök testi ile 15, Fourier durağanlık testi ile 35 ülkede karbon emisyonlarının durağan bir yapıya sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Zerbo ve Darne (2019) 29 Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü üyesi ülke ve Brezilya, Çin, Hindistan ve Güney Afrika ülkeleri için 1960-2014 döneminde yapısal kırılmalı birim kök testleri uygulayarak karbon emisyonlarının durağan olduğu sonucunu vurgulamışlardır.

Güncel çalışmalardan, Cai ve Wu (2019) 1960-2014 dönemi için karbon emisyonlarının incelenen 40 ülkenin 21'inde durağan olduğunu ve geriye kalanlarda ise birim kök içerdiğini tespit etmişlerdir. Erdogan vd. (2022) dalgacık ve Fourier dönüşümlerine dayalı birim kök testleri ile küresel karbon emisyonlarının milattan 2014 dönemine kadarlık süreçte birim kök içerdiklerini vurgulamışlardır. Romero-Avila ve Omay (2022) doğrusal ve doğrusal olmayan birim kök testlerini kullanarak 1751-2014 dönemi için karbon emisyonlarının durağan olduğunu bulmuşlardır. Pata ve Aydın (2023) 1868-2014 dönemi için Fourier fonksiyonları içeren doğrusal olmayan birim kök testleri ile karbon emisyonlarının G7 ülkelerinde İngiltere hariç birim kök içerdiğini belirtmişlerdir ve çevresel politikaların karbon azaltımında etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Bazı çalışmalar ise son zamanlarda ekolojik ayak izinin durağanlığını incelemişlerdir. Örneğin, Ulucak ve Lin (2017) Amerika'da 1961-2013 döneminde Fourier birim kök testleri kullanarak ekolojik ayak izi ve balıkçılık ayak izi de dahil olmak üzere tüm alt bileşenlerin birim kök içerdiğini tespit etmişlerdir. Solarin ve Bello (2018) 1961-2013 döneminde inceledikleri 96 ülkenin yaklaşık %81'inde ekolojik ayak izinin durağan olduğunun Narayan-Popp birim kök testi kullanarak bulmuşlardır. Solarin vd. (2019) 1961-2014 döneminde analiz ettikleri 92 ülkenin 25'inde karbon ayak izinin durağan olduğunu, diğer ülkelerde ise birim kök içerdiğini belirtmişlerdir. Bello vd. (2022) Fourier fonksiyonlarına dayalı panel durağanlık testleri kullanarak 49 Afrika ülkesinin 38'inde ekolojik ayak izinin durağan bir yapıya sahip olduğunu vurgulamışlardır. Eren ve Alper (2021) MINT ülkelerinde ekolojik ayak izi ve alt bileşenlerinin

stokastik özelliklerini 1961-2016 dönemi için incelemiş ve araştırmacılar Türkiye'de balıkçılık ayak izinin birim kök içerdiğini vurgulamışlardır.

Solarin vd. (2021) 1961-2016 döneminde balıkçılık ayak izine odaklanıp bu göstergenin durağanlığını inceleyen ender çalışmalardan biridir. Bu çalışma ile 90 ülkenin büyük çoğunluğunda balıkçılık ayak izinin birim kök içerdiği belirlenmiş, sadece ülkelerin yaklaşık %14,4'ünde ilgili çevresel göstergenin durağan olduğu ifade edilmiştir. Yük kapasitesi faktörünün durağanlığını ise Sinha vd. (2023) analiz etmişlerdir ve araştırmacılar Amerika için 1961-2018 döneminde kantil birim kök testi ile yük kapasitesi faktörünün durağan olduğunu belirtmişlerdir.

Literatürde birçok çalışma karbon emisyonları ve ekolojik ayak izinin durağanlığını analiz etmişlerdir. Hatta bazı çalışmalar balıkçılık ayak izinin stokastik özelliklerinin incelenmesine ve bu sayede deniz alanlarındaki kirliliği önlemek için uygulanabilecek politikaların etkilerinin geçici veya kalıcı olduğunun belirtilmesine odaklanmışlardır. Ancak şu ana kadar ilgili literatür balıkçılık yük kapasitesi faktörünün birim kök içerip içermediğini analiz etmemiştir. Bu çalışma literatürdeki ilgili araştırma boşluğunu doldurup balıkçılık alanında hem arz hem de talep yönlü bir çevresel analiz yapmayı hedeflemektedir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışma 1961-2022 dönemi için yaklaşık 61 yıllık bir gözlem aralığı ile balıkçılık yük kapasitesi faktörünün durağanlığını araştırmak için MINT ülkelerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışma ekolojik ayak izi ve biyokapasite verilerini Küresel Ayak İzi Ağı (2023) internet adresinden derlemektedir. Çalışma ardından bu veriler ile biyokapasite/ekolojik ayak izi hesaplaması yaparak her bir ülke için çalışma periyodunu baz alarak balıkçılık yük kapasitesi faktörü değerlerini belirlemektedir. Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye için balıkçılık yük kapasitesi faktörleri Görsel 2 ile grafiksel olarak sunulmaktadır.

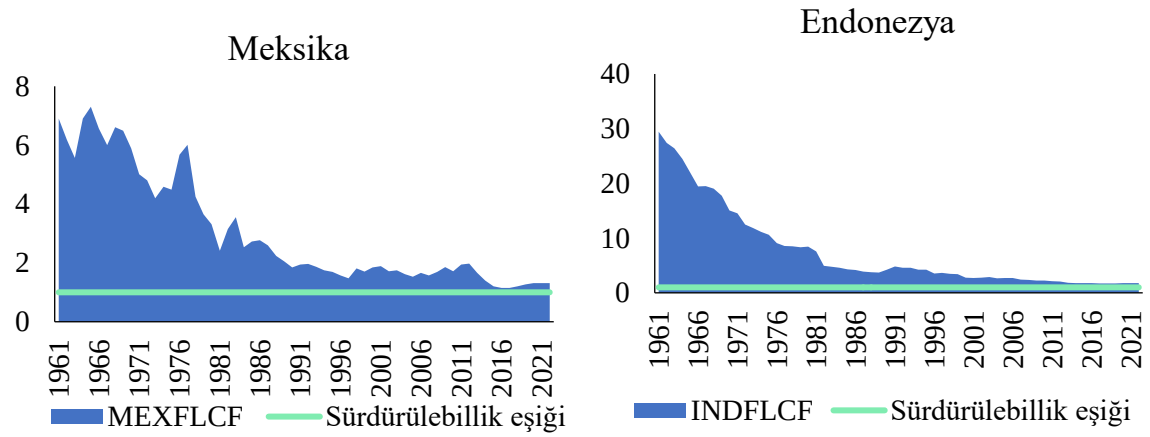

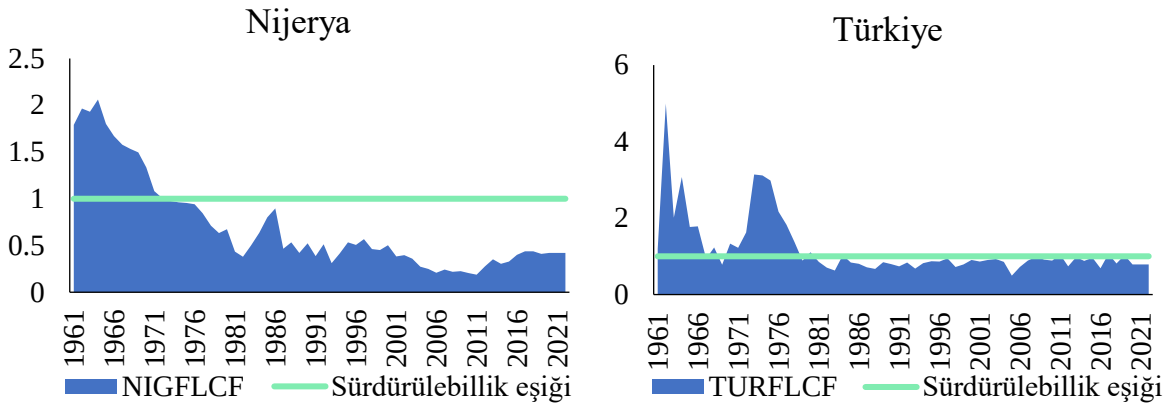

Görsel 2. MINT ülkelerinde balıkçılık yük kapasitesi faktörü (küresel hektar alan)
Kaynak: Küresel Ayak İzi Ağı (2023)

Görsel 2'de görüldüğü üzere Meksika ve Endonezya her ne kadar sürdürülebilir eşiğin üzerinde bir balıkçılık yük kapasitesi faktörüne sahip olsalar da yük kapasitesi faktörü değerleri bu ülkelerde hızla düşmektedir. Nijerya ve Türkiye'de ise balıkçılık yük kapasitesi faktörü ekolojik eşiğin altında yer almaktadır. Nijerya'da balıkçılık alanlarının yük kapasitesi durumu diğer üç ülkeye nazaran daha kötüdür. MINT ülkelerinin tamamında yıllar itibariyle balıkçılık yük kapasitesi faktörü gerileme göstermiştir ve bu nedenle bu ülkelerde deniz alanlarında çevresel tedbirlerin alınması bir zaruriyettir.

Çizelge 1. Tanımlayıcı İstatistikler

	MEXFLCF	INDFLCF	NIGFLCF	TURFLCF
Ortalama	3,029000	7,365111	0,699163	1,187400
Ortanca	1,951639	4,183654	0,482360	0,890164
Maksimum	7,305067	29,44885	2,060930	4,991904
Minimum	1,153220	1,697276	0,188401	0,492732
Standart sapma	1,901831	7,352452	0,506447	0,788277
Eğiklik	0,933368	1,554990	1,342100	2,759851
Basıklık	2,371844	4,348809	3,651097	11,38581
Jarque-Bera	10,02148	29,68577	19,70788	260,3714
Olasılık değeri	0,006666	0,000000	0,000053	0,000000
Gözlem sayısı	62	62	62	62

Çizelge 1 değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. İstatistiklere göre Endonezya en yüksek ortalama ve ortanca değere sahiptir. Balıkçılık yük kapasitesi faktörünün standart sapması (oynaklığı) en yüksek olan ülke de Endonezya'dır. Tüm ülkelerde balıkçılık yük kapasitesi faktörü Jarque-Bera test istatistiği değerlerine göre normal dağılıma sahip değildir.

Çalışma balıkçılık yük kapasitesi faktörü serilerini MINT ülkeleri için geleneksel birim kök testleri ve Fourier fonksiyonlarına dayalı bir birim kök testi ile analiz eder. Bunun için çalışma Augmented Dickey Fuller (ADF) (Dickey ve Fuller, 1981), Zivot ve Andrews (1991) (ZA) ve Fourier ADF birim kök testlerini (Enders ve Lee, 2012) kullanır. ADF birim kök testi serilerdeki yapısal kırılmaları dikkate almaması nedeniyle eleştirilmektedir. Bu eksikliği gidermek için

Zivot ve Andrews (1991) tek bir içsel yapısal kırılmaya izin veren Zivot-Andrews birim kök testini önermişlerdir. Ancak Zivot-Andrews birim kök testi sadece bir yapısal kırılma içermektedir ve olası yumuşak geçişleri ihmal etmektedir. Bu nedenle Enders ve Lee (2012) Fourier fonksiyonlarını kullanarak zamanı, yapısı ve sayısı belli olmayan birden fazla olası yapısal kırılmayı dikkate alıp serilerin stokastik özelliklerinin bu şekilde incelenmesini sağlamıştır. Çalışma bu üç farklı birim kök testini kullanarak balıkçılık yük kapasitesi faktörünün durağanlığı hakkında etkin bulgular elde etmeyi hedefler.

4. BULGULAR

Çalışma ilk olarak ADF birim kök testi kullanarak balıkçılık yük kapasitesi faktörünün durağanlığını sınar. ADF birim kök testine ait bulgular Çizelge 2'de sunulur. Bulgular Meksika ve Nijerya'da balıkçılık yük kapasitesi faktörünün birim kök içerdiğini göstermektedir. Aksine, Endonezya ve Türkiye'de ilgili seri seviye değerlerinde durağandır. Ancak ADF birim kök testi yapısal kırılmalar içermemektedir ve bu durumda sonuçlar değişen ve küreselleşen dünya düzeninin gerekliliklerini tam olarak yansıtmayabilir.

Çizelge 2. ADF birim kök testinin sonuçları

Ülkeler	Meksika	Endonezya	Nijerya	Türkiye
Test istatistiği	-2.556	-8.111*	-2.198	-3.999*
Olasılık değeri	0.108	0.000	0.209	0.002
Gecikme uzunluğu	5	0	0	0

Not: *: %1 düzeyinde anlamlı.

Çalışma ikinci aşamada bir yapısal kırılmaya izin veren Zivot-Andrews birim kök testini uygular. Bu birim kök testine ait bulgular Çizelge 3'te sunulmaktadır.

Çizelge 3. Zivot-Andrews Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler	Meksika	Endonezya	Nijerya	Türkiye
Test istatistiği	-4.526	-5.590*	-4.201	-5.595*
Kırılma tarihi	1978	1990	1985	1981
Gecikme uzunluğu	4	3	2	2

Not: *: %1 düzeyinde anlamlı.

Zivot-Andrews birim kök testinin bulguları Endonezya ve Türkiye'de balıkçılık yük kapasitesi faktörünün durağan olduğunu göstermektedir. Meksika ve Nijerya'da da ise ilgili seri birim kök içermektedir. Bu bulgular ADF testi ile bire bir uyumludur. Ayrıca yapısal kırılma tarihileri genel itibariyle 1980'lerden sonra balıkçılık yük kapasitesi faktöründe bir değişim olduğunu ima etmektedir. Türkiye için 1981 tarihi 1980 dışa açılma kararlarından itibaren balıkçılık alanlarında yüksek üretim ve tüketim faaliyetleri nedeniyle çevresel açıdan bir kötüleşme olduğunu ima edebilmektedir.

Çalışma son aşamada yumuşak geçişleri dikkate alarak MINT ülkelerinde balıkçılık yük kapasitesi faktörünün karakteristik özelliklerini FADF birim kök testi ile sınar ve sonuçları Çizelge 4'te raporlar.

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 4. FADF birim kök testinin sonuçları

Ülkeler	Meksika	Endonezya	Nijerya	Türkiye
FADF test istatistiği	-3.973	-3.116	-2.742	-3.056
Frekans	0.10	4.60	0.10	0.10
Minimum KKT	10.811	16.296	0.615	19.123
Gecikme uzunluğu	3	10	3	10

Not: KKT: Kalıntı kareler toplamı

Fourier ADF birim kök testi için kritik değerler King (2022)'den elde edilebilir ve bu kritik değerler %5 anlamlılık düzeyinde k=0.10 için -4.95 ve k=4.6 için -3.86'dır. Dört ülke için de hesaplanan test istatistikleri kritik değerlerden mutlak değer olarak büyük olmadığından dolayı balıkçılık yük kapasitesi faktörü serileri birim kök içermektedir. Fourier ADF birim kök testinin sonuçları ADF ve Zivot-Andrews birim kök testleri ile farklıdır. Çok sayıda yapısal kırılmaların ve yumuşak geçişlerin analize dahil edilmesi MINT ülkelerinin tamamı için balıkçılık yük kapasitesi faktörünün birim kök içerdiğini göstermektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma SGH-14 kapsamında Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'de balıkçılık yük kapasitesi faktörünün stokastik özelliklerini üç farklı birim kök testi ile analiz etmiştir. Analizin sonucunda MINT ülkelerinin tamamı için balıkçılık yük kapasitesi faktörünün birim kök içerdiği belirlenmiştir. Bu bulgular MINT ülkelerinde balıkçılık alanlarına gelen bir dışsal şokun etkilerinin balıkçılık yük kapasitesi faktörü üzerinde kalıcı sonuçlara sebebiyet verebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla balıkçılık yük kapasitesi faktörünü arttırıcı çevresel politikalar SGH-14 kapsamında kalıcı etkiler yaratabilmektedir ve bu bulgular MINT politika yapıcıları için önemli ipucular sağlamaktadır.

Politika yapıcılar çalışmanın bulgularını dikkate alarak MINT ülkelerinde denizde legal olmayan avlanmaları yasaklayabilir ve yasalar ile birlikte bu tür faaliyetlere yüksek oranlarda parasal cezalar verebilir. Bir diğer faaliyet olarak taşımacılık yapan gemilerin zararlı atıkları takip edilip kontrol altına alınabilir. Ayrıca, atıklarına denize boşaltan özel sektör firmalarına çevreci atık dönüştürme teknolojilerinin teşviki için düşük faizli krediler yetkililer tarafından sağlanabilir. Son olarak topluma deniz alanlarının kirletilmesinin ekosisteme verdiği zararlar çevresel eğitim programları ile aktarılarak balıkçılık yük kapasitesi faktöründe artış sağlanabilir. Böylece MINT ülkeleri balıkçılık alanlarının çevresel kalitesini yükselterek SG-14'ün başarılmasına destek olabilir.

Çalışma gelecek bazı araştırma fırsatları sunmaktadır. Balıkçılık yük kapasitesi faktörü SDG-14 kapsamında yeni bir araştırma konusudur. Bu kapsamda gelecek çalışmalar E7, G7, BRIC, D8 ve benzeri ülke grupları için balıkçılık yük kapasitesi faktörünün durağanlığını analiz edebilirler. Ayrıca araştırmacılar ilerleyen zamanlarda dalgacık dönüşümleri içeren birim kök testleri ile ilgili seriyi analiz ederek daha kapsamlı bulgular sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

Apergis, N., Kuziboev, B., Abdullaev, I., & Rajabov, A. (2023). Investigating the association among CO_2 emissions, renewable and non-renewable energy consumption in Uzbekistan: an ARDL approach. Environmental Science and Pollution Research, 30(14), 39666-39679.

Appiah, M., Li, M., Naeem, M. A., & Karim, S. (2023). Greening the globe: Uncovering the impact of environmental policy, renewable energy, and innovation on ecological footprint. Technological Forecasting and Social Change, 192, 122561.

Ayad, H. (2023). Investigating the fishing grounds load capacity curve in G7 nations: Evaluating the influence of human capital and renewable energy use. Marine Pollution Bulletin, 194, 115413.

Bello, M. O., Erdogan, S., & Ch'Ng, K. S. (2022). On the convergence of ecological footprint in African countries: New evidences from panel stationarity tests with factors and gradual shifts. Journal of Environmental Management, 322, 116061.

Cai, Y., & Wu, Y. (2019). On the convergence of per capita carbon dioxide emission: a panel unit root test with sharp and smooth breaks. Environmental Science and Pollution Research, 26(36), 36658-36679.

Christidou, M., Panagiotidis, T., & Sharma, A. (2013). On the stationarity of per capita carbon dioxide emissions over a century. Economic Modelling, 33, 918-925.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 49(4), 1057-1072.

Enders, W., & Lee, J. (2012). The flexible Fourier form and Dickey–Fuller type unit root tests. *Economics Letters*, *117*(1), 196-199.

Erdogan, S., Pata, U. K., Solarin, S. A., & Okumus, I. (2022). On the persistence of shocks to global CO2 emissions: a historical data perspective (0 to 2014). Environmental Science and Pollution Research, 29(51), 77311-77320.

Eren, A. E., & Alper, F. Ö. (2021). Persistence of policy shocks to the ecological footprint of MINT countries. Ege Academic Review, 21(4), 427-440.

Gil-Alana LA, Perez de Gracia F, Gupta R (2015) Modelling persistence of carbon emission allowance prices. University of Pretoria, Department of Economics Working Paper Series 2015–15

Guloglu, B., Caglar, A. E., & Pata, U. K. (2023). Analyzing the determinants of the load capacity factor in OECD countries: Evidence from advanced quantile panel data methods. Gondwana Research, 118, 92-104.

Kartal, M. T., Pata, U. K., Destek, M. A., & Caglar, A. E. (2023). Environmental effect of clean energy research and development investments: Evidence from Japan by using load capacity factor. Journal of Cleaner Production, 416, 137972.

Kızılgöl, Ö., & Öndes, H. (2022). Factors affecting the ecological footprint: A study on the OECD countries. Science of the Total Environment, 849, 157757.

Kostakis, I., Armaos, S., Abeliotis, K., & Theodoropoulou, E. (2023). The investigation of EKC within CO2 emissions framework: Empirical evidence from selected cross-correlated countries. Sustainability Analytics and Modeling, 3, 100015.

Küresel Ayak İzi Ağı (2023). Ülke trendleri. https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.84376030.691874668.1701679813-864810144.1701679812#/ (Erişim tarihi: 5 Aralık 2023)

Kuldasheva, Z., & Salahodjaev, R. (2023). Renewable energy and CO2 emissions: Evidence from rapidly urbanizing countries. Journal of the Knowledge Economy, 14(2), 1077-1090.

Li, R., & Wang, Q. (2023). Does renewable energy reduce per capita carbon emissions and per capita ecological footprint? New evidence from 130 countries. Energy Strategy Reviews, 49, 101121.

Li, R., Wang, Q., Li, L., & Hu, S. (2023). Do natural resource rent and corruption governance reshape the environmental Kuznets curve for ecological footprint? Evidence from 158 countries. Resources Policy, 85, 103890.

Massagony, A., & Budiono. (2023). Is the Environmental Kuznets Curve (EKC) hypothesis valid on CO2 emissions in Indonesia?. International Journal of Environmental Studies, 80(1), 20-31.

Pata, U. K. (2021). Do renewable energy and health expenditures improve load capacity factor in the USA and Japan? A new approach to environmental issues. The European Journal of Health Economics, 22(9), 1427-1439.

Pata, U. K., & Aydin, M. (2023). Persistence of CO2 emissions in G7 countries: a different outlook from wavelet-based linear and nonlinear unit root tests. Environmental Science and Pollution Research, 30(6), 15267-15281.

Pata, U. K., Kartal, M. T., Adali, Z., & Karlilar, S. (2023). Proposal of fishing load capacity curve and testing validity: Evidence from top 20 countries with highest fisheries production by panel data approaches. Ocean & Coastal Management, 245, 106856.

Romero-Avila, D., & Omay, T. (2022). Are CO2 emissions stationary after all? New evidence from nonlinear unit root tests. Environmental Modeling & Assessment, 27(4), 621-643.

Siche, R., Pereira, L., Agostinho, F., & Ortega, E. (2010). Convergence of ecological footprint and emergy analysis as a sustainability indicator of countries: Peru as case study. Communications in Nonlinear Science and Numerical Simulation, 15(10), 3182-3192.

Sinha, A., & Schneider, N. (2023). Stationarity and convergence of LCF series. Gondwana Research. https://doi.org/10.1016/j.gr.2023.08.009

Solarin, S. A., & Bello, M. O. (2018). Persistence of policy shocks to an environmental degradation index: the case of ecological footprint in 128 developed and developing countries. Ecological indicators, 89, 35-44.

Solarin, S. A., Gil-Alana, L. A., & Lafuente, C. (2019). Persistence in carbon footprint emissions: an overview of 92 countries. Carbon Management, 10(4), 405-415.

Solarin, S. A., Gil-Alana, L. A., & Lafuente, C. (2021). Persistence and sustainability of fishing grounds footprint: Evidence from 89 countries. Science of the Total Environment, 751, 141594.

Sun, Y., Usman, M., Radulescu, M., Pata, U. K., & Balsalobre-Lorente, D. (2023). New insights from the STIPART model on how environmental-related technologies, natural resources and the use of the renewable energy influence load capacity factor. Gondwana Research. https://doi.org/10.1016/j.gr.2023.05.018

Tiwari, A. K., Kyophilavong, P., & Albulescu, C. T. (2016). Testing the stationarity of CO2 emissions series in Sub-Saharan African countries by incorporating nonlinearity and smooth breaks. Research in International Business and Finance, 37, 527-540.

Ulucak, R., & Lin, D. (2017). Persistence of policy shocks to ecological footprint of the USA. Ecological Indicators, 80, 337-343.

Wackernagel, M., & Rees, W. (1998). Our ecological footprint: reducing human impact on the earth (Vol. 9). New society publishers.

Wang, X., Xu, Z., Qin, Y., & Skare, M. (2023). The global impact of financial development on renewable energy in a panel structural vector autoregression analysis. Sustainable Development, 31(3), 1364-1383.

Wei, D., & Wu, H. (2023). Impact of financial development on the development of the renewable energy industry of China. Journal of Climate Finance, 5, 100023.

Zerbo, E., & Darné, O. (2019). On the stationarity of CO2 emissions in OECD and BRICS countries: A sequential testing approach. Energy Economics, 83, 319-332.

Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (1992). Further evidence on the great crash, the oil-price shock, and the unit-root hypothesis. Journal of Business & Economic Statistics, 10(3), 251-270.

ÜNİVERSİTE MEZUNLARININ NİTELİĞE BAĞLI YETERSİZ İSTİHDAMI: İŞGÜCÜ ARZ CEPHESİNDEN BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Dr. Neslihan KILINÇ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,

neslihan.kilinc@gop.edu.tr

0000-0001-6407-0348

İrem Nur KARAÖZKÖK

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı,
iremnurkozkok@gmail.com

0000-0002-1832-405X

ÖZET

İşgücünün tam istihdamı önemli bir politika hedefi olarak karşımıza çıksa da istihdam altındaki bireylerin bir bölümü, yürütülen işten kaynaklı, üretken kapasitelerini tam olarak kullanamamaktadır. Literatürde eksik istihdam olarak adlandırılan bu durum, bireylerin çalışıyor görünmesine rağmen istenilen kapasitede üretime dahil olamaması durumudur. Bu bağlamda iki tür eksik istihdam söz konusudur: zamana bağlı eksik istihdam ve yetersiz istihdam. Yetersiz istihdam niteliğe, gelire ve aşırı çalışmaya bağlı olarak birden fazla boyuta sahiptir. Niteliğe bağlı yetersiz istihdam uyumsuz eşleşme olarak da adlandırılmaktadır. Uyumsuz eşleşme çalışanın eğitim nitelikleri ve işin gereksinimleri arasındaki uyumsuzluğu vurgulamaktadır. İstihdamın önemli bir bölümünü sağlayan hizmet sektörü uyumsuz eşleşmenin çeşitli görünümlerini barındırmaktadır. Üniversite mezunların bir kısmı artan bir biçimde kasiyerlik, satış temsilciliği, çağrı merkezi çalışanı ve garsonluk gibi işlere yönelmek zorunda kalmaktadır. Söz konusu bu uyumsuz eşleşme verimlilik kaybı, kaynakların etkin kullanılamaması, gelir dağılımında bozulma, iş tatminsizliği, yetersizlik düşüncesi ve eğitime yapılan yatırımın azaltılması gibi birçok sosyo-ekonomik sorunu beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada "uyumsuz eşleşme" işgücü arz cephesinden, kendi niteliklerinden daha düşük nitelik gerektiren işlerde çalışan üniversite mezunu bireylerin deneyimleri ve değerlendirmeleri bağlamında analiz edilmektedir. Nitel araştırma yöntemin uygulandığı çalışmada, özel sektörün farklı kollarında niteliğe bağlı uyumsuz eşleme özellikleri taşıyan ve Tokat İli merkez bölgesinde çalışan 15 üniversite mezunu ile görüşülmüştür. Katılımcılarla, yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden, yüz yüze derinlemesine görüşme/mülakat çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniklerinden biri olan betimsel analiz yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır. Niteliğe bağlı yetersiz istihdamın bu istihdam türündeki çalışanların

PROCEEINGS BOOK

gözlemleri, deneyimleri ve çözüm önerileri doğrultusunda ele alınması bağlamında çalışmanın ilgili literatüre katkı yapılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eksik İstihdam, Yetersiz İstihdam, Uyumsuz Eşleşme

GİRİŞ

İşgücünün tam istihdamı önemli bir politika hedefi olarak karşımıza çıksa da istihdam altındaki bireylerin bir bölümü, yürütülen işten kaynaklı, üretken kapasitelerini tam olarak kullanamamaktadır. İşsizlik kadar önemli olan bu üretkenlik sorunu literatürde eksik istihdam (underemployment) ile kavramsallaştırılmaktadır (Baştuğ ve Beşirli, 2022:79). Bu bağlamda eksik istihdam kavramı, istihdam açısından bir yetersizliğe işaret etmekte ve işsizlik ile yeterli istihdam arasında bir alt biçim olarak görülmektedir (Görmüş, 2019: 71). Eksik istihdamdaki bireyler çalışıyor görünmektedir ancak bu çalışma şekli bazı standartlara: çalışma saatleri, nitelik düzeyi ve deneyime göre istenilen kapasitede bir istihdam değildir (Sugiyarto, 2007: 5; McKee-Ryan ve Harvey, 2019:962). Eksik istihdam kavramı istihdam edilen nüfusun üretken kapasitesinin yeterince, gerektiğince kullanılamaması durumudur. Bu çeşitli biçimlerde olsa da uluslararası standartlarda iki tür eksik istihdam durumu tanımlanmaktadır; zamana bağlı eksik istihdam (time-related underemployment) ve yetersiz istihdam (inadequate employment). Zamana bağlı eksik istihdam iş hacmindeki yetersizliği işaret etmektedir. Zamana bağlı eksik istihdamın tespiti temelde çalışma süresine bağlı olarak yapılmaktadır. Yetersiz istihdam ise işgücünün eksik ya da yanlış dağılımını ifade eden analitik bir kavramdır (Lordoğlu ve Kaplan,2018:54). Yetersiz istihdam durumunda çalışanlar, referans döneminde, çeşitli faktörler nedeniyle mevcut işlerini değiştirmeye veya mevcut işte düzenlemeler yapmaya (veya hem değişim hem düzenleme yoluna gitmeye) istekli olacaktır. Bu durum mesleki becerilerin yetersiz kullanımı/işle uyumsuzluğu, yetersiz iş geliri, aşırı çalışma saatleri, güvencesiz çalışma, ücret ödemelerindeki gecikmeler, verilen görev için eksik ekipman ve eğitim durumu gibi seçili bir dizi faktörü içerebilecektir. Dahası bu faktörler birbirini dışlayıcı değildir. Ülkeler çalışanların yetersiz istihdamda sayılabilmesi için iki kriter daha koyabilmektedir: bireylerin çalışma durumlarının değişmesi mümkün olmalı ve bireyler bu değişiklik için aktif olarak arayışta bulunmalıdır. Uluslararası yönergelerde ülkelerin ayrı ayrı değerlendirebileceği üç tür eksik istihdam durumu tanımlanmaktadır. Bunlar: gelire bağlı eksik istihdam (income-related inadequate employment), niteliğe bağlı eksik istihdam (skill-related inadequate employment) ve aşırı çalışmaya bağlı eksik istihdamdır (inadequate employment related to excessive hours) (ILO,2003: 64-66).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan niteliğe/beceriye bağlı eksik istihdam, mevcut mesleki niteliklerini/becerilerini daha etkin ve tam olarak kullanabilmek amacıyla çalışma koşullarını değiştirmeyi isteyen ve bunun için harekete geçen çalışanları ifade etmektedir (ILO,2003: 66). Bu istihdam türü merkezine, çalışanların nitelik ve becerilerini koymaktadır. Bu bağlamda işgücü arzının taşıdığı nitelik/beceri ile işin gerektirdiği nitelik/beceri arasında bir dengesizlik, uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Uyumsuz eşleme olarak da adlandırılan niteliğe/beceriye bağlı eksik istihdam, nitelik ve beceri uyumsuzluğu olmak üzere iki boyuta sahiptir. Bazı çalışmalarda beceri ve nitelik kavramları birbiri yerine kullanılsa da daha doğru bir çerçeve için bu iki kavram ayrı değerlendirilmelidir. Nitelik uyumsuzluğu (qualification mismatch),

eğitimsel uyumsuzluk (educational mismatch) olarak da ifade edilmektedir ve buradaki uyumsuz eşleşme eğitim düzeyinin niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Beceri uyumsuzluğu (skill mismatch) ise çalışanın sahip olduğu becerilerden kaynaklı bir uyuşmazlıktır. Diğer taraftan beceri uyumsuzluğu verilerinin güvenirliliğinin düşük ve verilerin yetersiz olması sorunu bu uyumsuzluğu ölçmeyi zorlaştırmakta ve uyumsuz eşleme alanındaki literatür daha çok nitelik uyumsuzluğu üzerinden ilerlemiş görünmektedir (ÇASGEM,2019:7-14). Bu çalışmada nitelik uyumsuzluğu üzerinde durulacaktır.

Eğitim düzeyinin yapılan işle eşlemediği durumda dikey uyumsuzluk (qualification mismatch / educational mismatch), eğitim alanın yapılan işle eşleşmediği durumda ise yatay uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır (ÇASGEM,2019: 5-15). Eğitimin dikey boyutu ile eşleşmediği durumlarda ortaya "aşırı eğitimlilik (overeducation)" ya da "yetersiz eğitimlilik (undereducation)" sorunu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan yatay uyumsuzluk eğitim sisteminden kaynaklı olarak biraz daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bunun nedeni bazı işlerin spesifik bir eğitim alanı doğrudan eşleşmemesidir. Bunun yanı sıra bazı eğitim alanları genel nitelikleri geliştirme üzerine kurulmuşken (Örneğin sanat ve beşeri bilimler) bazı eğitim alanları (Örneğin mühendislik, tıp) spesifik niteliklere odaklanır ve bireyler ağırlıklı olarak bu mesleklere yönelik donanıma sahip olur (Kurnaz, 2015:87-90).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 16. Çalışma İstatistikçileri Konferansında alınan kararlar doğrultusunda, eksik istihdam sorununu daha net ortaya koyabilmek için 2009 yılından sonra zamana bağlı eksik istihdam ve yetersiz istihdam ilişkin bilgiler yayınlamaya başlamış ve Hanehalkı İşgücü Anketi sorularında bu yönde düzenlemeler yapmıştır. TÜİK'e göre zamana bağlı eksik istihdam "*Referans haftasında istihdamda olan, esas işinde ve diğer işinde/işlerinde fiili olarak 40 saatten daha az süre çalışmış olup, daha fazla süre çalışmak istediğini belirten ve mümkün olduğu takdirde daha fazla çalışmaya başlayabilecek olan kişilerdir."* Yetersiz istihdam ise şöyle tanımlanmaktadır: "*Zamana bağlı eksik istihdam kapsamında yer almamak koşuluyla, referans haftasında istihdamda olan, son 4 hafta içinde mevcut işini değiştirmek için veya mevcut işine ek olarak bir iş aramış olan ve böyle bir iş bulduğu takdirde 2 hafta içinde çalışmaya başlayabilecek olan kişilerdir*."(TÜİK, 2023: https://data.tuik.gov.tr) Tanımdan da anlaşılacağı gibi TÜİK'in yetersiz istihdam tanımlaması sınıflandırmalara (ve dolayısıyla nedenlere) yer vermeden, vurgunun iş değiştirme/arama üzerine olduğu bir yaklaşım içermektedir.

Bu çalışmada yetersiz istihdamın görünümlerinden biri olarak işgücü piyasasında niteliğe bağlı eksik istihdam bir diğer ifade ile "uyumsuz eşleşme" işgücü arz cephesinden, kendi niteliklerinden daha düşük nitelik gerektiren işlerde çalışan üniversite mezunu bireylerin deneyimleri ve değerlendirmeleri bağlamında analiz edilmektedir. Üniversite mezuniyeti sonrasında, mezunların bir bölümü kalıcı ve niteliklerine uygun işlere yerleşebilirken ki, ekonomik konjonktüre bağlı olarak yerleşebilenlerin oranı değişiklik göstermektedir, önemli bir bölümü yaşamı idame ettirme mecburiyeti ile geçici, düşük ücretli, çalışan haklarının tırpanlandığı ve sahip oldukları niteliklerle uyuşmayan işlere yönelmek zorunda kalmaktadır. Kendi niteliklerine uygun işlerde çalışarak daha iyi bir yaşam beklentisine sahip olsalar da istihdam olanakları, eğitim politikaları ve işe alım süreçlerindeki ayrımcılık ve kısa/orta vadede

nitelikli bir iş bulamama kaygısı üniversite mezunu bireyleri uyumsuz eşleşme koşullarına itmektedir. Genişleyen ve istihdamın önemli bir bölümünü sağlayan hizmet sektörü üniversite mezunlarının kasiyerlik, satış temsilciliği, çağrı merkezi çalışanı, garsonluk yaptığı görünümleri içermektedir. Beşeri sermayenin temel bileşeni olan eğitime yapılan yatırımın karşılıksız kaldığı uyumsuz eşleşme, bir diğer ifade ile işin gereklerine göre aşırı eğitimli olma durumu; verimlilik kaybı, kaynakların etkin kullanılamaması, gelir dağılımında bozulma, iş tatminsizliği ve yetersizlik düşüncesi, eğitime yetersiz yatırım gibi birçok soruna yol açmaktadır. Çalışma kapsamında uyumsuz eşleşme koşulları altında istihdam edilen 15 üniversite mezunu ile görüşülmüştür. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışma, bölge için yapılan ilk çalışma olması ve eksik istihdamın arz cephesinden değerlendirilmesiyle ilgili literatüre katkı yapmayı amaçlamaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Uyumsuz eşleşmeyle ilgili literatürün daha çok TÜİK veri setleri üzerinden yapılan nicel analizleri içeren çalışmalarla ilerlediği görülmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinin uygulandığı çalışmaların sayıları görece daha azdır. Kurnaz (2015) yaptığı çalışmada Türkiye işgücü piyasasını gelecekteki eğitimsel niteliklerin rolü açısından incelemeyi ve aşırı eğitimli işgücünün piyasada yarattığı etkileri analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada Türkiye'nin ilk 500 büyük firması içinde yer alan ve Ankara'da bulunan özel sektör firmaları incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre yükseköğretim mezunu her 3 kişiden biri nitelik düzeyinin altındaki işlerde çalışmaktadır.

Kumaş ve Çağlar (2011), çalışmalarının odak noktası, kadın eksik istihdamının birey ve iş arasındaki uyumsuzluk boyutu üzerinden incelenmesidir. Çalışma, eksik istihdamı makro ekonomik değişkenler veya ekonomi teorileriyle değil, cinsiyete dayalı karşılaştırmalar yaparak eğitim düzeyi, yaş gibi profil özellikleri ile eksik istihdam riski arasındaki ilişkiyi analiz etmekle sınırlıdır. Çalışmada, Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA) 2009 veri seti ile Türkiye'de eksik istihdamın yapısı ve eksik istihdamı etkileyen faktörlerin hangileri olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, kadınların eksik istihdamında demografik özelliklerin, istihdam biçimi, koşulları ve durumlarının etkili olduğu görülmektedir. Kadın eksik istihdamı, geleneksel yapıya veya toplumsal cinsiyetçi bakış açısına bağlı olarak rol ve görevleriyle ilişkilendirilebilir. Bu durum, kadınların istihdam süreçlerinde karşılaştıkları belirli demografik faktörler ve istihdam koşullarıyla ilintili olarak ortaya çıkmaktadır.

İşgücü piyasasında yanlış eşleşmeyi ifade eden eksik istihdam, ekonomide verim düşüklüğüne ve refah kaybına neden olur. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler için de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ünal, Gönülaçan (2019), ise çalışmalarında HİA verilerini kullanarak eksik istihdam edilen bireylerin ortak özelliklerini lojistik regresyon modeli ile belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, 2014-2017 yıllarını kapsayan toplamda 29.706 bireye ait en güncel verilerle sınırlıdır. Lojistik regresyon modeli için gereken minimum örneklem hacmi sağlanarak, katsayıların daha güvenilir olması amaçlanmıştır. Çalışama da sonuç olarak eksik istihdam sorununun genellikle iş arayanlar ile açık işler arasındaki eşleşme sorunlarından, yanlış istihdam politikalarından, yapısal işsizlik ve ülke ekonomisindeki dalgalanmalardan kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Çalışmanın öneri ve çözüm yolları olan doğru istihdam

politikaları, minimum düzeye inmesi gereken bölgesel farklar ve eğitim politikalarında düzenleme işgücü piyasasındaki etkili stratejilere dikkat çekmektedir.

Çorakçı (2021), çalışmasının konusu olarak Türkiye'de sosyal bilimler mezunlarının eksik istihdam sorunu ve eğitimle işgücü piyasası arasındaki uyumsuzluğu araştırmaktadır. Çalışmanın önemi, uyumsuz eşleşme kavramının gizli işsizlik türlerinden biri olarak ele alınması ve iş tatmini ile ilişkisinin araştırılmasıdır. Araştırmanın kapsamı, elektrik dağıtım sektöründe faaliyet göstermekte olan 21 elektrik dağıtım şirketinde görev yapan çalışanlardır. Veri toplama sürecinde kapsam dahilindeki çalışanlara uyumsuz eşleşme ve iş tatmini ilişkisini değerlendirmeleri adına anket uygulanmıştır. Araştırma kapsamında tüm Türkiye' den ankete katılım sağlayan 383 kişiden elde edilen veriler analiz edilerek uyumsuz eşleşme ve iş tatmini ile ilişkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda uyumsuz eşleşme olgusu hem bireysel, hem kurumsal hem de devlet yöneticileri tarafından çözülmesi gereken bir problemdir.

Türkiye'de aşırı eğitimlilik konusundaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Kantarmacı, Demiroğları vd. (2021), ise çalışmalarında işgücü ile aşırı eğitim arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak Türkiye için bir uygulama sunmaktır. Çalışmada, 2014-2018 yılları arasında istihdam edilen SGK' ya kayıtlı olan bireylerin aşırı veya eksik eğitimin ölçülmesinde istatistiksel yöntemlerden yararlanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, bireyin yaşının ve iş tecrübesinin artması, aşırı eğitimli olma olasılığını azaltmaktadır. Ayrıca, eğitim düzeyi arttıkça aşırı eğitimli olma olasılığının arttığı tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de işgücü piyasasında emek arzı ve talebi arasında uyum sorunu yaşandığı belirtilmiş ve işgücünün eğitim düzeyinin ve kalitesinin arttırılmasının önemli olduğu vurgulanmıştır. Ancak, eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte bireylerin istihdam olasılığı artsada, bu yeterli değildir; yeni iş alanları yaratılması gerekmektedir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULARI

Nitel araştırma yöntemin uygulandığı çalışmada, özel sektörün farklı kollarında niteliğe bağlı uyumsuz eşleme özellikleri taşıyan Tokat İli merkez bölge sınırları içinde ücretli çalışan 15 üniversite mezunu bireyle görüşümeler yapılmıştır. Katılımcılarla, yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden, derinlemesine görüşme/mülakat tekniği uygulanmıştır. Derinlemesine mülakat, araştırılan konunun tüm boyutlarını içeren, daha çok açık uçlu soruların yöneltildiği, detaylı yanıtların alınmasına imkan sunan, yüz yüze ve birebir görüşmelerle verilerin toplandığı bir nitel araştırma tekniğidir. Bu teknikte katılımcıların bilgi, tecrübe, gözlemleri ve duygularına görüşme yoluyla ulaşılır (Tekin,2006: 101). Verilerin toplanmasında ses kaydı ve not alma tekniklerine başvurulmuştur. Görüşmeler her bir katılımcı için 25-35 dk aralığında sürmüştür. Çalışmada kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Nitel çalışmalarda istatistiki hesaplamalar ve çıkarsamalar yapmak gibi bir amaç bulunmamaktadır. Bir diğer ifade ile araştırma evreninin parametreleri için genellemeye varmaktan ziyade küçük örneklemli bir çalışma ile ayrıntılı bir kavrayış amaçlanmaktadır. Bu nedenle nitel çalışmalardaki örneklem büyüklüğü araştırmanın ana teması, kavramları ve sorunlarına ilişkin veriyi bulmayı hedefleyen araştırmacının kendisi tarafından doyum noktasına ulaşıldığında belirlenmiş olacaktır (Kümbetoğlu,2008: 98). Bu bağlamda çalışmamızdaki katılımcı sayısı 15 kişi ile sınırlandırılmıştır. Katılımcılara ulaşma zorluğu, zaman ve maliyet kısıtları altında çalışma

alanı Tokat ili merkez bölge olarak belirlenmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

Hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formunun ilk bölümünde katılımcılara ait demografik bilgiler toplanmış ve ardından, istihdam edildikleri iş koluna dair sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri ve istihdam edildikleri iş koluna dair veriler Tablo-1'de sunulmaktadır.

Tablo-1 : Katılımcıların Demografik Özellikleri ve İstihdam Edildikleri İş Kolları

Katılımcı No	**Cinsiyet**	**Yaş**	**Medeni Durum**	**Mezun Olunan Fakülte ve Mezuniyet Tarihi**	**Varsa Eğitim Alanında Kazandığı Diğer Nitelikler**	**İstihdam Edildiği İş Kolu**	**Çalışma Şekli**	**İstihdam Süresi (Kıdem)**
1.	Erkek	24	Bekar	Ziraat Fakültesi 2023	AÖF Ön Lisans Programı	Fast-Food Restoranı, Mutfak Ekip Üyesi	Tam zamanlı	2 ay
2.	Kadın	29	Bekar	İ.İ.B.F 2016	Orta Düzey İngilizce	Sosyal Medya Yöneticiliği	Yarı zamanlı	1,5 yıl
3.	Kadın	28	Bekar	Fen Edebiyat Fakültesi 2019	Formasyon	Kafe, Kitap Satış Bölümünde Satış Danışmanı	Yarı Zamanlı	10 Ay
4.	Kadın	25	Bekar	İ.İ.B.F. 2020	----	Çağrı Merkezinde Müşteri Temsilcisi	Tam zamanlı	2 Yıl
5.**	Kadın	25	Bekar	İ.İ.B.F. 2021	İşaret Dili Sertifikası	Çağrı Merkezinde Müşteri Temsilcisi	Tam Zamanlı	2 Yıl
6.	Erkek	30	Bekar	İ.İ.B.F. 2020	-----	Kafe, Barista	Tam Zamanlı	3 Yıl
7.	Kadın	26	Bekar	İ.İ.B.F. 2020	Orta Düzey İngilizce	Çağrı Merkezinde Müşteri Temsilcisi	Tam Zamanlı	3 Yıl

PROCEEINGS BOOK

8.	Kadın	26	Bekar	İ.İ.B.F 2019	Orta Düzey İngilizce	Zincir Market Kasiyerlik	Tam Zamanlı	2 Hafta
9.	Kadın	30	Bekar	İ.İ.B.F. 2016	------	Zincir Market, Satış Elemanı	Tam Zamanlı	3 Yıl
10.**	Erkek	27	Bekar	Fen Edebiyat Fakültesi 2019	Orta Düzey İngilizce	Zincir Giyim Mağazası, Satış Danışmanı	Yarı Zamanlı	2,5 Yıl
11.	Erkek	24	Bekar	Mühendislik Fakültesi 2021	Orta Düzey İngilizce	Kafe, Barista	Yarı Zamanlı	1 Ay
12.	Kadın	24	Bekar	Fen Edebiyat Fakültesi 2020	--------	Zincir Giyim Mağazası, Satış Danışmanı	Tam Zamanlı	2 Yıl
13.	Kadın	27	Bekar	İ.İ.B.F 2020	Orta Düzey İngilizce	Zincir Giyim Mağazası, Satış Danışmanı	Tam Zamanlı	3 Yıl
14.	Kadın	25	Bekar	Edebiyat Fakültesi	Aile ve çocuk eğitimi alanında sertifikalar	Çağrı Merkezinde Müşteri Temsilcisi	Tam Zamanlı	1,5 Yıl
15.	Erkek	25	Bekar	Eğitim Fakültesi	Orta seviye	Restoran Kasiyer	Tam zamanlı	2 ay

** İşaretlenen katılımcılar kendi eğitim alanlarında yüksek lisans programına kayıtlıdır.

Tablo-1'e göre katılımcıların büyük bölümünü kadınlar oluşturmakta ve katılımcı grubunun yaşları 24-30 aralığında değişmektedir. Medeni durum değişkeni tüm katılımcılar için bekar olarak belirlenmiştir. Ağırlıklı olarak sosyal bilimler alanlarından mezun olan katılımcı grubu, formel sektörde tam zamanlı ya da yarı zamanlı istihdam edilmektedir. Sosyal bilimler alanlarından mezun olanların daha fazla uyumsuz eşleme özelliğini sergilediği Ünal ve Gönülaçan (2019), Çorakçı (2021) ve ÇASGEM (2019) çalışmalarında belirtilmektedir. Katılımcıların eğitim alanındaki diğer kazanımları ise genel olarak, yabancı dil bilgi düzeyidir ve bu düzey için katılımcılar "orta düzey" ifadesini seçmektedir. Mevcut işlerde geçirilen

süreler ise 2 hafta ile 3 yıl arasında değişkenlik göstermektedir. Tablo-1'in ortaya koyduğu bir diğer sonuç da katılımcı grubunun dikey ve yatay olmak üzere iki uyumsuz eşleşme biçiminin de özellikleri taşıdığıdır.

Çalışmanın ikinci bölümünde katılımcılara "*Mevcut çalışma koşullarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz? Mevcut işiniz sizin için geçi mi yoksa kalıcı bir iş mi? Mevcut işiniz sizin için geçici bir işse aradığınız işin nitelikleri nelerdir? Yeni bir iş ararken hangi iş arama kanallarını kullanıyorsunuz*? soruları yöneltilmiştir. Bu bölümde elde edilen veriler Tablo-2'de sunulmaktadır.

Tablo-2: Çalışma Koşulları, Aranılan İşin Nitelikleri ve İş arama Kanalları

Katılımcı No	**İşteki Çalışma Koşulları**	**İşe süreklilik/geçicilik açısından yaklaşımı**	**Aradığı Yeni İşin Nitelikleri**	**İş Arama Kanalları**
1.	Asgari Ücret/Yoğun çalışma saatleri var	Geçici İş	Eğitim alanında bir iş olması, Ücretin işin niteliği ile uyumlu olması, Tercihen Kamu	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, İŞKUR
2.	Asgari Ücret/ Evden Çalışma	Geçici İş	Eğitim alanında bir iş olması	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, Yakın çevre, İŞKUR
3.	Saat başı ücret/ çalışma saatlerinde bir standart yok	Geçici İş	Özel İlgi alanında kendi işini kurmak	----------
4.	Asgari Ücret/ Çalışma saatlerinde düzen yok	Geçici İş	Kamu sektöründe Eğitim düzeyine uygun iş	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, Yakın çevre, İŞKUR
5.	Asgari Ücret/Çalışma Saatlerinde düzen yok	Geçici İş	Eğitim düzeyine uygun, çalışma saatlerinin düzenli olduğu/Tercihen Kamu Sektörü	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, Yakın çevre, İŞKUR
6.	Bu ücrete değmez/Ek gelir için başka	Geçici İş	Özel ilgi alanında kendi işini kurmak	------

PROCEEINGS BOOK

	iş de yapmam gerekiyor			
7.	Asgari Ücret/Çalışma Saatlerinde düzen yok, Yoğun çalışma saatleri	Geçici İş	Kendi alanında bir iş	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, Yakın çevre, İŞKUR
8.	Asgari Ücret/Şu an için iyi gibi görünüyor ama çalışma saatleri bazen sıkıntı oluyor.	Geçici İş	Kamu sektöründe, kendi eğitim düzeyine uygun bir iş	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, Yakın çevre, İŞKUR
9.	Asgari ücret/ Sınırlı sayıda personel çalıştırılması iş yükünü artırıyor	Geçici	Özel İlgi alanında kendi işini kurmak	----------
10.	Diğer çalıştığım yerlere göre daha iyi ücret söz konusu ama çalışma koşulları ağır	Geçici	Kendi eğitim alanında bir iş	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, Yakın çevre, İŞKUR
11.	Asgari Ücret/ Çalışma koşulları ağır	Geçici	Kendi eğitim düzeyinde/alanında bir iş, Tercihen kamu sektörü	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, Yakın çevre, İŞKUR
12.	Asgari Ücret/Çalışma koşulları ağır	Geçici İş	Kendi alanında ya da eğitim düzeyinde bir iş olması	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, Yakın çevre, İŞKUR
13.	Asgari Ücret/Düzensiz Çalışma Saatleri/Ağır	Geçici İş	Kendi eğitim alanında ya da eğitim düzeyinde bir iş olması	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri,

	Çalışma Koşulları			Yakın çevre, İŞKUR
14.	Asgari Ücret/ Çalışma saatleri düzensiz ve çalışma koşulları ağır	Geçici İş	Kendi eğitim alanında bir iş olması, ücret düzeyinin işin niteliklerine uygun olması	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, Yakın çevre, İŞKUR
15.	Asgari ücret Başka restoranlara göre rahat ama bu ücrete değmez	Geçici İş	Kendi eğitim alanında bir iş olması. Tercihen kamu /Kendi özel ilgi alanında bir iş kurmak	İş ilanlarının paylaşıldığı internet siteleri, Yakın çevre, İŞKUR

Tablo-2'e göre mevcut işin koşulları: düşük ücret (asgari ücret) ve ağır iş yükü, düzensiz çalışma saatleri ile özetlenmektedir. Katılımcılar için mevcut işleri "geçici süreli" bir iştir. Bunun nedeni kendi eğitim düzeyi/alanına bir diğer ifade ile ücret, kariyer fırsatları ve çalışma koşullarına yönelik beklentileridir.

K[452]-11 bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"*Öğrenci değilsen yapılabilecek bir iş değil. Öğrenci de olmadığım için benim için kesinlikle geçici bir iş. Artık yaşımda geldi. Sonuçta ben okuluma emek harcadım, para harcadım, ailemin ve kardeşlerimin vaktinden bütçesinden çaldım, bir yatırım yapılmış bana bunun karşılığını vermek zorundayım."*

Katılımcıların tamamı İŞKUR'a kayıtlarıdır. Ancak nitelikleri ile eşleşen işlerin bulunamamasından dolayı kurumdan olumlu geri dönüş alamamışlardır. K-12 bu durumu şöyle anlatmıştır:

"*İŞKUR'a gittik başvuru yapıyoruz, görevli personel bana dönüp senin eğitimin var olan işler için fazla diyor. Çıktım ve şey dedim ben nasıl iş bulamıyorum okumam bu kadar mı kötü bir şey keşke mesleki bir eğitim alsaydım*"

Çalışmanın üçüncü bölümünde katılımcılara "*Neden kendi eğitim düzeyleri/ alanları dışında bir işte çalışmayı tercih ettikler*i" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar bir taraftan da geçmiş işgücü piyasası deneyimlerini yansıtmaktadır. Görüşmelerde ortak vurgu "*maddi koşullar ve işsiz olmamak için"* ifadeleri üzerine gerçekleşmiştir.

[452]" Katılımcı" ifadesinin metin içinde sıklıkla kullanılması anlatımdaki yalınlığı, akıcılığı bozacağı düşüncesi ile görüşmelerden alınan birer bir alıntılar "K" kodlaması ve görüşmeci numarasıyla birlikte sunulacaktır.

PROCEEINGS BOOK

K-1:

" *Okul zamanı üniversite bir bitsin de buluruz iş diye düşünüyorduk, bitince hani nerede iş olduk… Burada çalışmak kendi tercihim değildi, maddi koşullar nedeniyle zorunda kaldım*"

K-3:

" *Okul bitince ekonomik anlamda sarsılıyorsunuz, çevrenin de sizden beklentisi oluyor… farklı bir alanda çalışamaya iten bu en çok ekonomik anlamda yani…"*

Katılımcılar kendi eğitim düzeylerinde/alanlarında iş bulamamalarının öncelikli nedenini "referans/torpil" olarak görmektedir. Ayrımcılık olarak yorumlanabilecek bu durum katılımcılara göre özel ve kamu sektörü fark etmeksizin işe alım süreçlerinde karşılaşılan en yaygın sorundur. İşe alımlarda karşılaşılan bir başka sorun da işverenlerin "alanında tecrübe sahibi olmak" talepleridir. Yeni mezunların tecrübe kriterini sağlaması beklenemez bir durum iken, özellikle de staj programlarının uygulanmadığı lisans dallarında, bu durum önemli bir engel olarak karşılarına çıkmaktadır. İşverenlerin "alanında tecrübe" taleplerinin bir diğer yönü de "eleman yetiştirme" olarak adlandırılan bu sürecin çalışma koşullarının istismarcılığıdır. İşin tanımını, gereklerini ve çalışma sürelerini aşan taleplerle karşılaşan mezunlar, bu süreçte oldukça düşük ücretlerle istihdam edilmek istenmektedir. Referans ve tecrübe kadar sık vurgulan bir başka neden de mezuniyet alanında işgücü arzının işgücü talebinden daha yüksek oluşu, bir diğer ifade ile yaratılan istihdam fırsatlarının verilen üniversite mezunu sayısı için yetersizliğidir. İstihdam olanakların yetersizliği konusunda, katılımcılar kamu sektöründe azalan/zorlaşan istihdam fırsatlarına dikkat çekmektedir. "*Zaten alım yok ki*", "*Puanlar çok yüksek*" ifadeleri görüşmelerde sıklıkla kullanılmıştır. Katılımcılar istihdam olanakları ve mezun sayısı arasındaki uyumsuzluğu şu cümlelerle ifade etmektedir:

K-2:

"*Biz bile özel sektör dahil yeterli istihdam olanakları bulmazken ve bizden önce birikmiş insanlar varken , her ili bir üniversite açıldı, açık öğretim devam etti ve özel üniversiteler arttı. İnanılmaz bir mezun verildi. Zaten yetmiyordu kaç katına çıktı artık."*

K-8*:*

"Özellikle kamu alanında işe alımlarda süreklilik yok, dönem dönem çok yüksek sayıda alımlar oluyor. Alımlar politik amaçla iyi planlanmadan yapılıyor. Birden alımlar artıyor en düşük puanlılar, adını soyadını yazan bile atanabiliyor. Bu durumda kadrolar doluyor. Ailemiz de bu durumu anlayamıyor, o atandı sen neden atanamadın baskısı oluşuyor."

Görüşmelerde, katılımcıların ortak bir şekilde vurguladığı diğer bir uyumsuz eşleşme nedeni de ikamet ettikleri şehrin istihdam olanaklarıdır. Türkiye'de bölgeler ve bölgeler dahilindeki iller arasında önemli derecede sosyo-ekonomik gelişmişlik farkı söz konusudur. Gelişmişlik düzeyi olarak daha alt sıralarda bulunan illerde, özel sektörün üniversite mezunlarının alanlarına/ niteliklerine uygun iş imkanları sınırlı kalmaktadır. Niteliklerine uygun iş imkânı açıklarını kamu sektörüne yönelerek kapatmaya çalışan mezunlar, kurum sınavlarına yönelmektedir. Ancak geçici süreli iş olarak gördükleri mevcut işlerdeki çalışma koşulları, sınavlara hazırlık

PROCEEINGS BOOK

sürecini zorlaştırmakta ve o işteki kalış sürelerini uzatmaktadır. Geçici işler istihdam basamakları olmaktan çıkıp kalıcı işlere dönüşme potansiyeli taşımaktadır.

Katılımcılara "*Aradığınız niteliklerde ücretli bir iş bulamadığınız taktirde ne yapmayı düşünüyorsunuz*?" sorusu yöneltildiğinde ise kendi işlerini kurmak (eğitim alanlarında ya da ilgi alanlarında) veyahut "en kötü ihtimalle" var olan işte devam etme düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Ancak mevcut işin özel sektörde olması işe dair kaygıları beslemektedir. Katılımcılar işlerinin sürekliliği hakkında ve çalışma koşullarının sürdürülebilirliği açısından kaygı yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu noktada özel sektör "işverenin taleplerinin hiç bitmediği", "çalışan haklarının tırpanlandığı" ve "her an işten çıkarılabilecekleri" bir istihdam alanı olarak görülmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümüne gelindiğinde katılımcılara uyumsuz eşleme kavramı tanıtılmış ve ardından "*Siz kendinizi bu istihdam türünde görüyor musunuz*?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya "*kesinlikle ben" "beni tarif ediyorsunuz*" gibi ifadelerle karşılık verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise "*Sizce niteliğe bağlı yetersiz istihdamın nedenleri, birey ve ülke ekonomisi üzerindeki etkileri / çözüm yolları nelerdir*?" sorusuna yer verilmiştir. Katılımcılar öncelikli olarak birey üzerindeki psikolojik etkilere dikkat çekmiştir. Bu etkiler "*yetersizlik hissi*" "*kendini kötü hissetme*", "*umutsuzluk hissine kapılma*" ve "*belirsizlik*" gibi durumlarla tanımlamaktadır. Dahası uyumsuz eşleşme, katılımcıların eğitime yaptıkları yatırımı sorguladıkları bir sürece dönüşmektedir. Özellikle de "garanti iş" olarak görülen kamu sektöründeki iş pozisyonları için lise dengi bir mezuniyet derecesinin daha avantajlı konumda olduğu katılımcılar arasındaki yaygın kanıdır. Niteliğe bağlı uyumsuz eşleşme eğitim alanında yapılan bireysel yatırımları iki farklı açıdan sorgulatmaktadır. Katılımcıların bir bölümü niteliklerine uygun bir iş bulabilme ümidiyle dil eğitimi , yüksek lisans eğitimi, sertifika programları gibi alanlara yönelirken bir bölümü de eğitime yaptıkları yatırımların geri dönüşü olmadığını düşünmektedir.

K- 10:

"*Üniversite mezunu olduğumuz için iş bulamıyoruz…4. sınıfta olup da okulu bitirmemeye çalışanlar var, lise mezunu olarak işe başvurabilmek için … Şu anki aklım olsun üniversite okumazdım. Sizin üniversite sıralarında gördüğünüz öğrencilerin çoğu geleceğin market çalışanı…*"

K- 14:

"*Lise mezunu bir insanda gelip orada çalışıyor, seninle aynı maaşı alıyor. Sen 4 sene boyunca kendi alanınla ilgili okumuşsun, kendi alanınla ilgili emek vermişsin ama sen de oradasın…. Kendime şunu söylüyorum keşke okumasaydım, üniversite okumasaydım gelip böyle çalışsaydım o zaman vah bile demezdim. Ama şimdi söylüyorum bunu ve ne olursa olsun KPSS 'e hazırlanıp kendi alanımda bir iş bulacağım "*

Katılımcıların eğitim yatırımları konusundaki değerlendirmelerinin bir diğer yönü de kendi eğitim alanlarında elde ettikleri kazanımların zaman geçtikçe körelmesidir. K-13:

"*Eğitim aldığımız alana dair bilgimiz köreliyor… bilgilerin senden alınıyor çünkü yerine sana nasıl ürün satacağın dayatılıyor*"

Katılımcılara göre üniversite eğitimi boyunca yapılan beşeri sermaye birikimin bu şekilde körelmesi, ekonomik anlamda kaynakların etkin kullanılamamasına yol açmaktadır. Bireyler daha verimli olacakları alanlar dışında istihdam edilmektedir ve bu alanlardaki iş tatminleri düşüktür. Ancak ekonomi bir anlamda bu istihdam türünden kazançlı çıkmaktadır. Yetersiz istihdam ve işsizlik arasındaki değiş tokuş, ücretli çalışanların ödedikleri vergiler ekonomin beşeri sermaye kaybı karşısındaki kazanımlarıdır. Yetersiz istihdamla ilgili çözüm önerileri ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- İşgücü piyasasında ayrımcılık olarak tanımlanabilecek "torpil ya da referans" uygulamalarının önüne geçilmelidir.
- Az sayıda ve nitelikli üniversite mezunu verecek bir eğitim sistemi uygulanmalı, üniversiteler arasındaki nitelik farkı azaltılmalıdır.

Katılımcıların üniversite sayısı ve nitelikli üniversite mezunu yönündeki değerlendirmeleri kendi mezun oldukları üniversitenin ülke genelindeki prestijiyle ilgili kanaatlerini taşımaktadır. Özellikle açık öğretim programlarının varlığı, tamamı örgün öğretim mezunu olan katılımcılar için bir "sorun" olarak görülmektedir. Bu sorun "her ile bir üniversite" politikası ile daha da derinleşmiştir.

K -9 :

> "*… herkes üniversite okumasın, adını soy adını kodlayan üniversiteye giriyor. O da üniversite mezunu oluyor sen de. Sonra da torpili bulup işe giriyor, kadroları dolduruyor…"*

"Daha iyi üniversiteler" olarak nitelendirilen kurumlardan mezun olan bireyler ise katılımcılara göre, özel sektörde kariyer fırsatı sunan, ücret ve çalışma koşullarının tatmin edici olduğu işlere daha kolay erişebilmektedir. Bir diğer ifade daha yüksek niteliklere sahip bireyler daha iyi ve daha karmaşık işlere yerleşebilmekte iken daha düşük nitelikteki bireyler basit ve düşük ücretli işlerde yoğunlaşmaktadır. Böylelikle uyumsuz eşleşme aynı eğitim düzeyine sahip bireyler arasındaki gelir/ücret eşitsizliğinin kaynaklarından biri haline gelmektedir.

- Mezun sayısı ile istihdam olanakları eşleşmeli.
- Gençler erken yaşlarda mesleki eğitime yönlendirilmeli, üniversite eğitimi almaya karar veren gençler ise eğitim görecekleri bölümleri seçerken ilgi alanlarını ve bölümün iş imkanlarını göz önünde bulundurmalı,

SONUÇ

İşgücü özelinde, istihdam edilen işten kaynaklı olarak atıl kalan/ kullanılmayan üretken kapasite anlamına gelen niteliğe bağlı yetersiz istihdam bir diğer adıyla uyumsuz eşleşme çalışanlar ve ülke ekonomisi üzerinde birçok etkiye sahiptir. İşsiz kalma, geçimini idame

PROCEEINGS BOOK

ettirme gibi kaygılarla mezuniyet sonrası bu işlere yönelen bireyler "yetersizlik", "umutsuzluk" hissi gibi psikolojik etkilerin yanı sıra düşük iş tatmini, düşük ücretler, çalışanların haklarının tırpanlandığı ağır çalışma koşullarına rıza göstermek durumunda kalmaktadır. Dahası bu işler ve çalışma koşulları, mezunlar için "sıçrama tahtası" olma özelliğini kaybederek sürekli işlere dönüşme riski taşımaktadır. Ülke ekonomisinin geçirdiği süreçler, eğitim politikaları ve işe alımlardaki uygulamalar bu riski daha da arttırmaktadır. Yüksek öğretim kurumları/programları arasındaki nitelik farkları, uyumsuz eşleşmeyi besleyerek üniversite mezunları arasında ikili bir piyasa yaratmakta ve ücret/gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Bireylerin öncesinde ve üniversite eğitimi boyunca yaptıkları beşeri sermaye yatırımları, uyumsuz eşleşme nedeniyle özel sektörün elinde sektör yararına köreltilmekte ve kullanılmaktadır. Yetersiz istihdamla işsizlik arasındaki değiş-tokuş ilişkisi ve elde edilen vergi gelirleri her ne kadar uyumsuz eşleşmeyi işsizlik sorunun gölgesinde bıraksa da bireyler ve ülke ekonomisi üzerindeki uzun dönemli etkileri dikkate alındığında işsizlik kadar önemli bir sorun olduğu görülecektir. Bu alandaki politikaların başarısı ise işgücü arz ve talep cephesinin bir arada değerlendirilmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Baştuğ, A. N., & Beşirli, Ö. B. (2022). Covid-19 Sürecinde 50/d'li Araştırma Görevlilerinin Eksik İstihdam Sorunları. Çalışma İlişkileri Dergisi, 13(2), 77-99.

ÇASGEM (2019). Uyumsuz Eşleşme Olgusu: Türkiye İşgücü Piyasası Örneği, Ankara.

Çorakçı, S. (2021). Uyumsuz eşleşme ve iş tatmini ilişkisi= The relationship between qualification and skill mistmatch and job satisfiction.

Görmüş, A. (2019). Türkiye'de Zamana Dayalı Eksik İstihdamın Karakteristiği: Hanehalkı İşgücü Anketlerinden Bulgular. Sosyoekonomi, 27(40), 67-90.

ILO (2003). International Training Compendium on Labour Statistics Modüle 1 Statistics of Employment, Unemployment, Underemployment: Economically Active Population, Turin-Italy.

Kantarmacı, S., Demirogları, S., Erk, H., Üçdoğruk, Ş. (2021). Türkiye İşgücü Piyasasında Bireylerin Aşırı Eğitimliliğinin Ölçülmesi: İki Değişkenli Probit Model Uygulaması. Sosyoekonomi, 29(48), 271-292. https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2021.02.14

Kumaş, H., & Çağlar, A. (2011). Türkıye'de Kadın Eksik İstihdamını Belirleyen Faktörler: Tüik 2009 Hanehalkı İşgücü Anketi Ham Verileri İle Cinsiyete Dayalı Bir Karşılaştırma. Çalışma ve Toplum, 2(29), 249-289.

Kurnaz, I. (2015). İşgücü piyasasında nitelik uyumsuzluğu: düşük nitelikli işlerde yüksek nitelikli işgücü. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 3.

Kümbetoğlu, B. (2008). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, Bağlam Yayınevi, 2. Basım, İstanbul

Lordoğlu, K.& Özkaplan (2018). Çalışma İktisadı, Der Yayınları, İstanbul

McKee-Ryan, F. M., & Harvey, J. (2011). "I have a job, but...": A review of underemployment. Journal of Management, 37(4), 962-996.

Sugiyarto, G. (2007). Measuring underemployment: Establishing the cut-off point (No. 92). ERD Working Paper Series.

Tekin, H. H.(2006). Nitel araştirma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. İstanbul University Journal of Sociology, 3(13), 101-116.

TÜİK, 2023: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390#:~:text=Zamana%20ba%C4%9Fl%C4%B1%20eksik%20istihdam%2C%20potansiyel,%17%2C4%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti. Erişim Tarihi: 8.11.2023

Ünal, H., & Gönülaçan, A. (2019). Türkiye'de Eksik İstihdam Edilenlerin Ortak Özelliklerinin Belirlenmesi: Lojistik Regresyon Analizi. Maliye Dergisi, (176), 128-139.

ASSESSING THE IMPACT OF GOVERNMENT CONSUMPTION EXPENDITURE ON PER CAPITA INCOME: AN ARDL APPROACH TO BURUNDI'S ECONOMY

Özgür ÖZAYDIN [1], Can APAYDIN[2]

[1] Ondokuz Mayıs University, FEAS, ORCID ID: 0000-0003-0579-9432

[2] Ondokuz Mayıs University, FEAS, ORCID ID: 0000-0003-0341-2548

ABSTRACT

This empirical study meticulously investigates the impact of government final consumption expenditure on per capita income in Burundi over an extensive period from 1960 to 2022. The stationarity properties of the variables are checked through a comprehensive application of Augmented Dickey-Fuller, Phillips-Perron, and Lee-Strazicich unit root tests. Having confirmed that different unit root tests produced different results, the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) bounds testing approach, which allow to scrutinize both the short-run and long-run dynamics of the relationship between government final consumption expenditure and economic growth is utilized.

In this regard, The ARDL (7,6) model is selected as the model with optimum lag lengths. The robustness of the selected model is confirmed not only with diagnostic tests—including Jarque-Bera, Breusch-Godfrey, ARCH, and Ramsey RESET—but also through CUSUM and CUSUMSQ tests for parameter stability.

The bounds test results of the ARDL (7,6) model showed that the null hypothesis of no cointegration is rejected, therefore a significant cointegration relationship between the variables in question is affirmed. Thereafter, the Error Correction Model (ECM), which outlines the short-run fluctuations and the speed of adjustment toward long-run equilibrium, is utilized where the coefficient of the error correction term confirmed a convergence to the long-run equilibrium of approximately 8% per annum. Following that the long-run form of the ARDL (7,6) model is estimated, where the findings of which revealed a negative and also statistically significant relationship between government consumption expenditure and per capita income.

The findings of the study contribute valuable insights into the role of government expenditure in shaping economic growth policies within developing economies. The results of this analysis can be used by the policymakers in designing government interventions aimed at sustainable economic growth and stability.

Keywords: Government Consumption Expenditure, Per Capita Income, ARDL Bounds Testing, Structural Break Analysis, Fiscal Policy

1. INTRODUCTION

The nexus between government final consumption expenditure and economic growth is a pivotal subject since it is central to understand the mechanisms driving economic development. Government spending, has long been debated whether it is an effective tool to influence the main macroeconomic variables, namely, employment, interest rates, economic growth etc. in an economy, with diverse theoretical perspectives advocating for positive, negative, and neutral effects.

The Keynesian multiplier theory (Keynes, 1936) forms the cornerstone of the positive impact view, suggesting that increased government spending, especially during recessions, stimulates aggregate production and employment which ultimately leads to higher output, by injecting additional demand into the economy (Coddington, 1976; Bhaduri & Marglin 1990). Proponents of this perspective emphasize the potential of government consumption expenditures (Rowthorn,1981) and strategic investments in infrastructure, education, and social programs to foster economic growth (Commendatore et al., 2011).

In contrast, the crowding-out hypothesis stands in opposition, arguing that excessive government spending can harm economic growth through the displacement of private investment. The proponents of this viewpoint assert that increased public borrowing to finance government expenditures lead to higher interest rates which discourages private investment and dampens economic activity, therefore emphasize fiscal responsibility and limited government intervention (Le Grand, 1991).

On the other hand, a third theoretical perspective underlines that the relationship between government expenditures and economic growth is not straightforward. This point of view maintains a neutral stance, suggesting that government spending has little to no impact on overall economic activity. The advocates of this view argue that although government expenditure redistributes resources within the economy this intervention does not alter the productive capacity of the economy, significantly. Therefore, proponents of this perspective highlight that government intervention leads to a net neutral effect on economic growth (Bernheim, 1989).

This paper aims to investigate the impact of per capita government final consumption expenditure on per capita income in Burundi from 1960 to 2022 by adopting a comprehensive methodological approach. To that end, the rest of the paper divided into three sections. Following the introduction, the literature review section the current researches regarding the relationship between government expenditures and economic growth are contextualized. In the second section the model used and the data utilized is briefly explained. Third section is devoted to the detailed explanation of the methodology used, and also the presentation of the empirical results. The paper concluded with a discussion of the findings, their implications, and potential avenues for future research.

2. LITERATURE REVIEW

Empirical investigations on the nexus between government expenditure and economic growth present diverse outcomes. Cenc (2022) discerned a negative association in the context of 19 Euro Area countries, while Mama et al. (2022) observed a negative effect in the short run for Cameroon. Conversely, Poku et al. (2022) reported a positive relationship in Ghana, aligning with Joshua's (2019) findings of a positive impact in Nigeria.

Mpundu et al. (2019) identified a negative correlation for Zambia, whereas Mazorodze (2018) delineated a positive outcome in Zimbabwe. A positive connection is also echoed in the work of Acikgoz & Cinar (2017) across 21 high-income OECD countries. Chirwa & Odhiambo (2016) find a negative relationship for South Africa, similar to the findings of Egbetunde & Fasanya (2013) for Nigeria.

On the other hand, Aleksandrovich & Upadhyaya (2015) applying an autoregressive model proposed a negative relationship for the United Kingdom and Canada, with non-significant results for the USA. Detailed information about the relevant studies is given below in Table 1.

Table 1. Literature Review

Study	Period	Data Freq.	Data Sample	Methods	Relationship
Cenc (2022)	1995-2020	Yearly	19 Euro Area Countries	Panel	Negative
Mama et al. (2022)	1977-2018	Yearly	Cameron	ARDL	Negative effect for short-run
Poku et al. (2022)	1970-2016	Yearly	Ghana	ARDL	Positive
Joshua (2019)	1981-2016	Yearly	Nigeria	ARDL	Positive
Mpundu et al. (2019)	1980-2017	Yearly	Zambia	ARDL	Negative
Mazorodze (2018)	1979-2017	Yearly	Zimbabwe	ARDL, DOLS, FMOLS, CCR	Positive
Acikgoz & Cinar (2017)	1990-2013	Yearly	21 High-Income OECD Countries	ARDL	Positive
Chirwa & Odhiambo (2016)	1970-2013	Yearly	South Africa	ARDL	Negative
Aleksandrovich & Upadhyaya (2015)	1975-2012	Yearly	USA, Canada, United Kingdom	Autoregressive (AR) Model	Negative for United Kingdom and Canada, not significant for USA

Egbetunde & Fasanya (2013)	1970-2010	Yearly	Nigeria	ARDL	Negative

3. MODEL and DATA

3.1. Model

The model utilized in this study is succinctly encapsulated by Equation 1, which is formulated as:

$$y_t = \alpha_{0a} + \alpha_{1a} gc_t + \epsilon_{0t} \quad (1)$$

In Equation 1, y_t symbolizes income, serving as the dependent variable that the equation seeks to explain. The term gc_t represents government final consumption expenditures, functioning as an independent variable that is hypothesized to influence income. The parameters α_{0a} and α_{1a} are Ordinary Least Square (OLS) estimators, which quantify the intercept and the slope of the relationship between government consumption expenditures and income, respectively. Lastly, ϵ_{0t} denotes the white noise disturbance term, accounting for random fluctuations in income that are not explained by government consumption expenditures.

3.2. Data

The study probes the impact of government final consumption expenditure on income within the context of Burundi, spanning a substantial temporal scope from 1960 to 2022. The empirical analysis is underpinned by annual data which is on per capita income and per capita general government final consumption expenditures, both adjusted for inflation and benchmarked to the constant US dollars of 2015, thereby ensuring the elimination of temporal purchasing power disparities. The data procured from the World Development Indicators database.

4. METHODOLOGY and EMPRICAL FINDINGS

4.1. Stationarity Tests

To ascertain the stationarity of the variables and circumvent the pitfalls of spurious regression, the study employs an array of unit root tests, namely the Augmented Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP), and Lee-Strazicich (LS) tests, each meticulously chosen for their robustness in detecting non-stationarity within time series data. The outcomes of these tests are methodically presented across a sequence of tables: the ADF test results are delineated in Table 2, findings from the PP test are explicated in Table 3, and the LS test results are systematically catalogued in Table 4, ensuring a rigorous empirical analysis.

Table 2. ADF[453] Unit Root Test

Variable	Test statistic (Intercept)	Test statistic (Intercept & Trend)
y	-1.01 (0)	-1.32 (0)
Δy	-3.59*** (2)	-9.41*** (0)

[453] Maximum lag length for ADF unit root test (Dickey & Fuller, 1979) is determined as 4 lags and optimal lag length is chosen by using Akaike Information Criterion (Akaike, 1973, 1998), the values in parentheses are the chosen lag lengths.

PROCEEINGS BOOK

gc	-2.93** (0)	-3.01 (0)
Δgc	n/a	-6.56*** (1)

*** , and ** denotes significance at 1%, and 5% level, respectively.*

For the variable y, representing per capita income, the test statistic with an intercept is -1.01 with no lags, and with an intercept and trend, it is -1.32, also with no lags, suggesting non-rejection of the unit root hypothesis. However, for the first difference of y, denoted as Δy, the test statistic is -3.59 (with two lags) and -9.41 (with no lags) for intercept and intercept with trend respectively, indicating a rejection of the unit root hypothesis at the 1% significance level, thus confirming stationarity. For the government final consumption expenditures (gc), the test statistic is -2.93 with no lags under intercept, marginally rejecting the unit root hypothesis at the 5% level, but with an intercept and trend, the statistic is -3.01, which does not sufficiently reject the unit root hypothesis. When first differenced (Δgc), the test statistic becomes -6.56 with one lag under the intercept and trend model, strongly rejecting the unit root hypothesis at the 1% significance level, which implies that the series is stationary in the first difference.

Table 3. PP[454] Unit Root Test

Variable	Test statistic (Intercept)	Test statistic (Intercept & Trend)
y	-1.07 (3)	-1.24 (2)
Δy	-8.5*** (4)	-9.4*** (3)
gc	-3.14** (8)	-2.95 (7)
Δgc	n/a	-7.59*** (3)

*** , and ** denotes significance at 1%, and 5% level, respectively.*

The per capita income (y) exhibited a test statistic of -1.07 with three lags and -1.24 with two lags for the models with an intercept and with an intercept and trend, respectively, not sufficiently rejecting the unit root hypothesis in its level form. However, its first difference (Δy) manifested substantial negative test statistics of -8.5 (with four lags) and -9.4 (with three lags) under both models, decisively rejecting the unit root hypothesis at the 1% significance level. Similarly, the per capita general government final consumption expenditures (gc) demonstrated a borderline test statistic of -3.14 with eight lags under the intercept model, implying a tentative rejection of the unit root hypothesis at the 5% level. When first differenced (Δgc), the test statistic sharply fell from -2.95 to -7.59 with three lags under the intercept and trend model, emphatically rejecting the unit root hypothesis at the 1% level.

Table 4. LS Unit Root Test[455]

Variable	Crash		Break	
	Test statistic	Break Year	Test statistic	Break Year
y	-2.43 (4)	1969	-3.71 (4)	1994

[454] Bartlett kernel (Bartlett, 1948, 1950) is used as the spectral estimation method and Newey-West (Newey and West, 1986) bandwidth is used as the bandwidth for P-P (Phillips and Perron, 1988) unit root test, the values in parentheses are the chosen lag lengths.

[455] Maximum lag length for LS unit root test (Lee & Strazicich, 2003) is determined as 5 lags.

$\Delta \boldsymbol{y}$	-3.53** (4)	1968	-3.97** (2)	1971
$\boldsymbol{gc}$	-1.92 (0)	1969	-4.20** (1)	1975
$\Delta \boldsymbol{gc}$	-3.58** (2)	1987	n/a	n/a

** *denotes significance at 5% level.*

The per capita income ($\boldsymbol{y}$) initially displayed test statistics of -2.43 and -3.71 for models with a single structural break, identified in the years 1969 and 1994 respectively, which suggest non-stationarity. The first difference of per capita income ($\Delta \boldsymbol{y}$) yielded test statistics of -3.53 and -3.97, both with significant lags, indicating rejection of the unit root hypothesis at the 5% level, therefore affirming its stationarity post-differencing. In the case of government final consumption expenditures ($\boldsymbol{gc}$), the test statistic was -1.92 without lags, which does not reject the unit root hypothesis. However, when a structural break in 1975 is considered, the test statistic becomes -4.2 with a single lag, signifying a rejection of the unit root hypothesis at the 5% level. The first difference of gc ($\Delta \boldsymbol{gc}$) further corroborates stationarity with a test statistic of -3.58.

The comprehensive suite of unit root tests conducted—encompassing the Augmented Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP), and Lee-Strazicich (LS) tests—collectively reveal that the variables under examination display differentiated orders of integration, contingent on the specific test and model employed. Per capita income ($\boldsymbol{y}$) is consistently characterized as an I(1) process across all three tests, affirming its stationarity only after first differencing. Conversely, the government final consumption expenditure ($\boldsymbol{gc}$) exhibits more varied behavior: it is found to be I(0) under the models with only intercept in the ADF and PP tests, and the Break model of the LS test and I(1) under the models with intercept and trend in the ADF and PP tests, and the Crash model of the LS test.

4.2. ARDL Analysis[456]

The study adopts the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) approach due to its versatility in handling variables of different integration orders, I(0) or I(1), without necessitating them to be of the same order, thus allowing for a more flexible analysis of the long-run and short-run dynamics simultaneously. This choice is particularly pertinent given the variables' demonstrated stationarity levels. The ARDL model, as employed within the study, provides a nuanced framework for examining the cointegration relationship between government final consumption expenditure and income, and is concisely encapsulated by Equation 2.

$$\Delta y_t = \alpha_{0b} + \sum_{i=1}^{c_1} \alpha_{1b} \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{c_2} \alpha_{2b} \Delta gc_{t-i} + \alpha_{3b} d_{1968} + \beta_{1b} y_{t-1} + \beta_{2b} gc_{t-1} + \epsilon_{1t} \quad (2)$$

Here, y is the per capita income at time t , where c_i's represents the number of lags included, the dummy variable d_{1968} accounts for a structural break in the year 1968, as indicated by the Lee-Strazicich unit root test. The α's and β's are the Ordinary Least Squares estimators while

[456] Pesaran and Pesaran (1997), Pesaran and Smith (1998), Pesaran and Shin (1995,1998,1999) and Pesaran et al. (2001) .

PROCEEINGS BOOK

ϵ represents the white noise error term, capturing random disturbances. Lastly, Δ is the difference operator.

The ARDL model with the optimum lag length chosen for the study is the ARDL (7,6), to capture the dynamics accurately. Prior to deeper analysis, the model's statistical reliability is rigorously vetted through a battery of diagnostic tests: the Jarque-Bera test to check for normality of residuals; the Breusch-Godfrey test for autocorrelation; the ARCH test for heteroscedasticity; and the Ramsey RESET test for model specification. The results from these diagnostic procedures are systematically documented, with Table 5.

Table 5. Diagnostic Test Findings

Test	Test Statistics	Probability
Jarque-Bera[457]	1.46	0.48
Breusch-Godfrey[458]	1.46	0.23
ARCH[459]	0.21	0.64
Ramsey RESET[460]	0.97	0.33

The findings in Table 5 revealed that, , The Jarque-Bera test yields a statistic of 1.46 with the probability of 0.48, indicating that the normality assumption for the residuals is not violated. The Breusch-Godfrey test, with a statistic of 1.46 and a probability of 0.23, suggested the absence of serial correlation. The ARCH test statistic stands at 0.21 (probability of 0.64), showed that heteroscedasticity is not a concern. Finally, the Ramsey RESET test statistic which is reported as 0.97, indicated that there exist no omitted variables issue in the model. Collectively, these diagnostics suggest that the estimations of the ARDL(7,6) are statistically reliable.

Following the diagnostic checks, the parameter stability of the model is also examined using the CUSUM and CUSUMSQ tests. Figure 1 illustrates the findings from the CUSUM and CUSUMSQ tests.

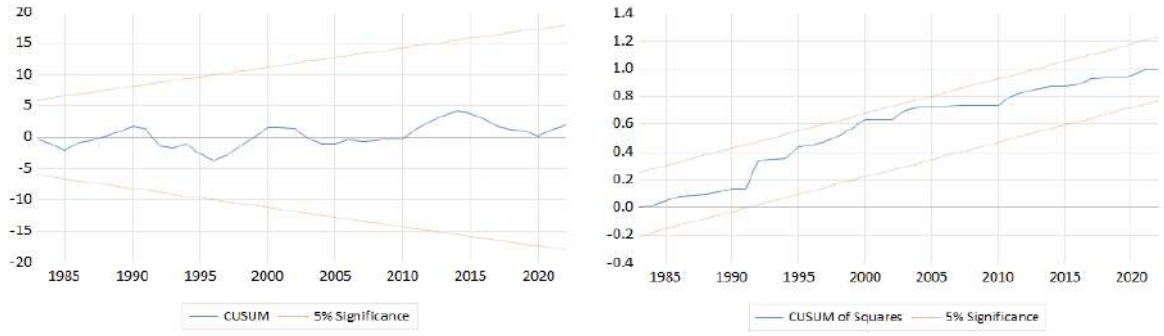

[457] (Jarque & Bera, 1980)
[458] (Breusch & Godfrey,1981)
[459] (Engle, 1982)
[460] (Ramsey,1969).

Figure 1.CUSUM[461] and CUSUMSQ[462] Tests

In the left panel of the Figure 1, the CUSUM line does not exceeds the 5% significance boundaries, suggesting that the parameters of the ARDL(7,6) model are stable over time. Similarly, the CUSUMSQ line, in the right part of the Figure 1, has an upward tendency but it also remains within the 5% significance bounds, reinforcing the evidence of parameter stability for ARDL(7,6) model. Thus, the findings of both CUSUM and CUSUMSQ tests strongly validated the ARDL(7,6) model's robustness in terms of parameter stability.

Following the confirmation of the ARDL(7,6) model's robustness with diagnostic checks and parameter stability tests, the bounds testing approach to cointegration, is utilized to ascertain the existence of a cointegration relationship between per capita government expenditures and per capita income within an ARDL framework.

The bounds testing methodology involves to compare the computed F-statistic with critical upper and lower bound values. If the F-statistic exceeds the upper bound critical value, the null hypothesis of no cointegration which indicates a cointegration relationship between the variables, is rejected. On the other hand, if the calculated F-statistic falls below the lower bound, the null hypothesis of no cointegration cannot be rejected, therefore, it is concluded that the variables in question are cointegrated. However, if the calculated F-statistic lies between upper and lower bounds, the result is inconclusive.

The findings of the bounds test, for the ARDL(7,6) model are systematically compiled in Table 6.

Table 6. Bounds Test

Test	***F***
Calculated Test Statistics	5.32*
Upper Bound	4.78
Lower Bound	4.04

* *denotes significance at 10% level.*

The findings in Table 6 showed that, the calculated F-statistic of 5.32 surpassed the upper bound critical value of 4.78, at the 10% significance level, rejecting the null hypothesis of no cointegration. Therefore, it is concluded that per capita government final consumption expenditures and per capita income are bound together in the long run, in Burundi.

4.3. Error Correction Model

Following the confirmation of a cointegrating relationship via the bounds test, the study appropriately employs an Error Correction Model (ECM) to analyze the short-run dynamics while simultaneously adjusting towards long-run equilibrium. The ECM integrates the short-term deviations with the long-term relationship, allowing the model to correct any disequilibrium at a given speed. The findings from the ECM, which reveal the speed of

[461] (Page,1954)
[462] (Brown et.al, 1975)

PROCEEINGS BOOK

adjustment to the long-run equilibrium and the short-run effects, are presented in Table 7, offering a comprehensive view of the dynamic interactions between the variables.

Table 7. Error Correction Model

Variable	Coefficient	Std. Error	t-statistics	p-value
γ_{t-1}	-0.08	0.02	-3.30	0.00***
Δy_{t-1}	-0.27	0.13	-2.04	0.04**
Δy_{t-2}	-0.20	0.14	-1.46	0.15
Δy_{t-3}	0.19	0.13	1.50	0.13
Δy_{t-4}	0.29	0.12	2.30	0.02**
Δy_{t-5}	0.02	0.13	0.15	0.87
Δy_{t-6}	0.25	0.11	2.15	0.03**
Δgc_t	0.09	0.03	2.64	0.011**
Δgc_{t-1}	0.02	0.04	0.55	0.58
Δgc_{t-2}	-0.02	0.04	-0.61	0.54
Δgc_{t-3}	-0.06	0.03	-1.77	0.08*
Δgc_{t-4}	-0.08	0.03	-2.31	0.02**
Δgc_{t-5}	-0.05	0.03	-1.61	0.11
d_{1968}	-0.12	0.05	-2.35	0.02**
C	0.85	0.20	4.21	0.00***
Important Statistics				
$\overline{R^2}$	0.43		RSS	0.054
F	3.96***		DW[463]	1.84

****, ** and *denotes significance at 1%, 5% and 10% levels, respectively.*

The ECT, represented by γ_{t-1}, has a coefficient of -0.08 with a highly significant t-statistic of -3.30, indicating that approximately 8% of the disequilibrium is corrected each period.

Additionally, the variables Δy_{t-1}, Δy_{t-4}, Δy_{t-6}, Δgc_t, Δgc_{t-4}, and d_{1968} are also found to be statistically significant at the 5% level, while Δgc_{t-3} is significant at the 10% level.

4.4. Long Run Model

To provide a more profound understanding of the relationship between government final consumption expenditure and income, as a part of the ARDL bounds testing methodology, the Long Run Form of the ARDL (7,6) model is also estimated. The findings of the long-run estimation for the ARDL (7,6) model are detailed in Table 8.

Table 8. Cointegrated Model

Variable	Coefficient	Std. Error	t-statistics	p-value
gc_t	-0.77	0.43	-1.77	0.08*

** denotes significance at 10% level.*

[463] (Durbin & Watson, 1950)

PROCEEINGS BOOK

The coefficient for government final consumption expenditure (gc_t) is presented as -0.77 with a standard error of 0.43. Despite a t-statistic of -1.77, it is significant at the 10% level (p-value: 0.08), indicating a level of caution in the interpretation of this long-run elasticity. This coefficient suggests a negative long-run relationship between government consumption expenditure and per capita income, which necessitates careful consideration within the broader economic context of Burundi. The negative sign and the magnitude of the coefficient implies that a 1% increase in government consumption expenditure is associated with a 0.77% decrease in per capita income in the long run.

5. CONCLUSION

In this paper, by focusing on Burundi from 1960 to 2022, the relationship between government consumption expenditure and per capita income is analyzed. Diverse unit root tests, including Augmented Dickey-Fuller, Phillips-Perron, and Lee-Strazicich, are applied, featuring mixed stationarity levels across variables. Following the confirmation of the data set is mix of I(0) and I(1) variables, ARDL approach to cointegration, where the model with the appropriate lag length is chosen as ARDL (7,6), is employed. The model successfully passed all the diagnostic and parameter stability tests. The Error Correction Model (ECM) indicated a convergence towards equilibrium at approximately 8% per annum. Furthermore, long-run findings suggested a significant negative association between per capita government consumption expenditure and per capita income, proposing that a 1% change in per capita government consumption expenditure will lead to a 0,77% change, within the opposite direction, within Burundi's context.

In the light of the findings of the study, it is recommended that Burundi's policymakers should prioritize to reduce the relative weight of government in the Burundi’s economy. Since the findings suggested an inverse relationship between per capita government expenditure and per capita income growth, it becomes imperative to design a comprehensive fiscal policy which takes into account the crowding-out effect and which also targets to stimulate private sector activity and investment. Such measures, which are essential for sustainable economic development in Burundi, potentially reverse the negative impacts observed in this study and foster a more balanced economic growth.

Although the findings of the paper provide valuable insights into the relationship between government expenditure and economic growth, the limitations of the study primarily arise from its focus on one country, namely, Burundi, which may limit the generalizability of the results and policy implications of the study. That being said, future analyses could benefit from a comparative approach, by involving countries with similar economic structures. Furthermore, using different econometric techniques and methodologies, employing disaggregate analysis of government expenditures, and investigating the role of other economic variables, such as, interest rates, inflation, employment etc. could enrich the understanding of the intricate relationship between government spending and economic growth by providing deeper insights.

REFERENCES

Acikgoz, B., & Cinar, S. (2017). Public Spending and Economic Growth: An Empirical Analysis of Developed Countries. Ekonomicky Casopis, 65(5), 448.

Akaike, H. (1973). Information Theory and an Extension of the Maximum Likelihood Principle. In B. N. Petrow & F. Czaki (Eds.), Proceedings of the 2nd International Symposium on Information (pp. [pages]). Akademiai Kiado, Budapest.

Akaike, H. (1998). Information Theory and an Extension of the Maximum Likelihood Principle. In Selected Papers of Hirotugu Akaike (pp. 199-213). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4612-1694-0_15

Aleksandrovich, A., & Upadhyaya, K. P. (2015). Government Size and Economic Growth: Evidence from Selected OECD Countries. International Journal of Economics and Finance, 7(5). https://doi.org/10.5539/ijef.v7n5p38

Bartlett, M. S. (1948). Smoothing Periodograms from Time-Series with Continuous Spectra. Nature, 161(4096), 686-687. https://doi.org/10.1038/161686a0

Bartlett, M. S. (1950). Periodogram Analysis and Continuous Spectra. Biometrika, 37(1/2), 1-16. https://doi.org/10.1093/biomet/37.1-2.1.

Bernheim, B Douglas. 1989. A Neoclassical Perspective on Budget Deficits. Journal of Economic Perspectives, 3 (2): 55-72. https://doi.org/ 10.1257/jep.3.2.55

Bhaduri, A., & Marglin, S. (1990). Unemployment and the real wage: the economic basis for contesting political ideologies. Cambridge journal of Economics, 14(4), 375-393. https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.cje.a035141

Breusch, T. S., & Godfrey, L. G. (1981). A Review of Recent Work on Testing for Autocorrelation in Dynamic Simultaneous Models. In D. Currie, R. Nobay, & D. Peel (Eds.), Macroeconomic Analysis: Essays in Macroeconomics and Econometrics (pp. 63-105). Croom Helm.

Brown, R. L., Durbin, J., & Evans, J. M. (1975). Techniques for Testing the Constancy of Regression Relationships Over Time. Journal of the Royal Statistical Society Series B (Methodological), 37(2), 149-163. https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1975.tb01532.x

Coddington, A. (1976). Keynesian Economics: The Search for First Principles. Journal of Economic Literature, 14(4), 1258–1273. http://www.jstor.org/stable/2722548

Commendatore, P., Panico, C., & Pinto, A. (2011). The influence of different forms of government spending on distribution and growth. Metroeconomica, 62(1), 1-23.

Cenc, H. (2022). Government Expenditure and Economic Growth in Euro Area Countries. Naše Gospodarstvo/Our Economy, 68(2), 19-27. https://doi.org/10.2478/ngoe-2022-0008

Chirwa, T. G., & Odhiambo, N. M. (2016). What Drives Long-Run Economic Growth? Empirical Evidence from South Africa. Economia Internazionale/International Economics, Camera di Commercio Industria Artigianato Agricoltura di Genova, 69 (4), 429–456.

Durbin, J., & Watson, G. S. (1950). Testing for Serial Correlation in Least Squares Regression: I. Biometrika, 37(3/4), 409-428. https://doi.org/10.2307/2332391

Egbetunde, T., & Fasanya, O. (2014). Public Expenditure and Economic Growth in Nigeria: Evidence from Auto-Regressive Distributed Lag Specification. Zagreb International Review of Economics & Business, 17(2).

Engle, R. F. (1982). Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation. Econometrica, 50(4), 987-1007.

Jarque, C. M., & Bera, A. K. (1980). Efficient Tests for Normality, Homoscedasticity and Serial Independence of Regression Residuals. Economics Letters, 6(3), 255-259. https://doi.org/10.1016/0165-1765(80)90024-5

Joshua, U. (2019). An ARDL Approach to the Government Expenditure and Economic Growth Nexus in Nigeria. Academic Journal of Economic Studies, 5(3), 152-160.

Keynes, J.M. The General Theory of Money, Interest and Employment; Macmillan: London, UK, 1936

Le Grand, J. (1991). The Theory of Government Failure. British Journal of Political Science, 21(4), 423-442. https://doi.org/10.1017/S0007123400006244

Lee, J., & Strazicich, M. C. (2003). Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks. Review of Economics and Statistics, 85(4), 1082-1089. https://doi.org/10.1162/003465303772815961

Mama, N., Nyugha, T. P., Wayih, A. J., & Dinga, G. D. (2022). Government Spending and Economic Growth: Keynes or Wagner for Cameroon? ARDL/TY-VAR Approach. Law and Economy, 1(3), 74-85.

Mazorodze, B. T. (2018). Government Expenditure and Economic Growth in Zimbabwe. African Journal of Business and Economic Research, 13(2), 183-202.

Mpundu, M., Mwafulirwa, J., Chaampita, M., & Salwindi, N. (2019). Effects of Public Expenditure on Gross Domestic Product in Zambia from 1980-2017: An ARDL Methodology Approach. Journal of Economics and Behavioral Studies, 11(2(J)), 103-111. https://doi.org/10.22610/jebs.v11i2(j).2825

Newey, W. K., & West, K. D. (1986). A Simple, Positive Semi-Definite, Heteroskedasticity and Autocorrelation Consistent Covariance Matrix. Econometrica, 55(3), 703-708. https://doi.org/10.2307/1913610

Page, E. S. (1954) Continuous Inspection Schemes. Biometrika, 41(1/2), 100-115. https://doi.org/10.2307/2333009.

Pesaran, M. H., & Pesaran, B. (1997). Working with Microfit 4.0: An Interactive Econometric Software Package (DOS and Windows Versions). Oxford University Press.

Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1995). An Autoregressive Distributed Lag Modeling Approach to Cointegration Analysis. Cambridge, UK: Department of Applied Economics, University of Cambridge. (Vol. 9514).

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. Journal of Applied Econometrics, 16(3), 289–326. https://doi.org/10.1002/jae.616

Pesaran, M. H., & Smith, R. P. (1998) Structural Analysis of Cointegrating VARs. Journal of Economic Surveys, 12(5), 471-505. https://doi.org/10.1111/1467-6419.00065

Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. Biometrika, 75(2), 335-346. https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335

Poku, K., Opoku, E., & Ennin, P. A. (2022). The Influence of Government Expenditure on Economic Growth in Ghana: An ARDL Approach. Cogent Economics & Finance, 10(1). https://doi.org/10.1080/23322039.2022.2160036

Ramsey, J. B. (1969). Tests for Specification Errors in Classical Linear Least-Squares Regression Analysis. Journal of the Royal Statistical Society Series B: (Methodological), 31(2), 350-371. https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1969.tb00796.x

Rowthorn, R. E. (1981). Demand, real wages and economic growth. Thames papers in political economy, 1-39.

GOVERNMENT EXPENDITURE and EMPLOYMENT DYNAMICS IN FRANCE: AN ARDL BOUNDS TESTING APPROACH

Özgür ÖZAYDIN [1], Can APAYDIN[2]

[1] Ondokuz Mayıs University, FEAS, ORCID ID: 0000-0003-0579-9432

[2] Ondokuz Mayıs University, FEAS, ORCID ID: 0000-0003-0341-2548

ABSTRACT

This study investigates the dynamic interplay between government final consumption expenditure and employment in France from 1970 to 2022, employing an Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model to discern both short- and long-term relationships. Utilizing annual data sourced from the World Development Indicators database, the analysis first confirms the integration properties of the series through a battery of unit root tests, including the Augmented Dickey-Fuller, Phillips-Perron, and Lee-Strazicich, revealing mixed orders of integration among the variables. Adopting the ARDL bounds testing approach to cointegration, the study identifies a significant long-term equilibrium relationship between government consumption expenditure and employment, which is further explored through an Error Correction Model (ECM). The ECM findings highlight a negative error correction term, signifying a substantial and rapid adjustment mechanism towards equilibrium after economic shocks. Diagnostic tests, namely Jarque-Bera, Breusch-Godfrey, ARCH, and Ramsey RESET, corroborate the model's statistical reliability. The parameter stability is confirmed by CUSUM and CUSUMSQ tests, ensuring the robustness of the empirical findings. In the long-run estimation, the study unveils a significant inverse relationship between government expenditure and employment, providing insights into the potential efficacy of fiscal policy in influencing labor market outcomes. This nuanced understanding aids policymakers in formulating strategies that consider the long-term implications of fiscal decisions on employment. The paper makes a contribution to the existing body of empirical literature into the analysis of the relationship between government expenditures and employment, by taking into account structural breaks and modeling variables with different integration levels within the ARDL framework.

Keywords: Government Expenditures, Fiscal Policy, Employment Economics, ARDL Cointegration, Structural Breaks

6. INTRODUCTION

The importance of government expenditures on employment is one of the primary issues in understanding the dynamics of modern economies. The relationship between fiscal policy and labor market is a subject of enduring interest both for researchers and policymakers. Since governments could play a central role in shaping economic conditions through fiscal policies, understanding how government spending affects employment is crucial for designing an effective fiscal policy. The relationship between government expenditures and employment not only affects the labor market but also has broader implications for sustainable economic welfare. Therefore, examining this relationship is essential to better understand unemployment challenges and promote sustainable economic development goals.

However, there exists no single consensus among researchers regarding the exact nature of the relationship between government expenditures and employment. In this regard, three main perspectives dominate the academic discourse.

To begin with, the proponents of government spending as a driver of employment, based on Keynesian economic theory, argue that government spending has a positive impact on employment through a multiplier effect. (Finn, 1998) Increased government expenditures stimulate aggregate demand, leading to higher production, increased demand for labor, and ultimately, job creation (Blanchard & Perotti, 2002). Supporters of this standpoint argue in favor of targeted government spending, emphasizing the potential contributions of targeted government spending to both economic expansion and the generation of new employment opportunities. (Kenyon, 1997; Leigh & Neill, 2011)

However, the relationship between government spending and employment remains a complex and contested issue. Critics argue that excessive government spending can lead to crowding-out effects, where increased public borrowing displaces private investment and hinders economic growth, potentially leading to an increase in the unemployment level. (Perotti et al., 2007). Furthermore, concerns exist regarding the effectiveness of certain government spending programs, with some arguing that benefits may not outweigh costs or that program design flaws can lead to inefficient resource allocation (Alesina et al., 2016).

On the other hand, another viewpoint suggests that government spending may have no significant impact on employment levels. This view argues that government spending merely redistributes resources within the economy without significantly affecting employment level. (Linnemann & Schabert, 2008; Barro,1990). Proponents of this view emphasize the importance of efficient markets and raise concerns that excessive government intervention may displace private sector activity, leading to a net neutral effect on employment opportunities. (Barro, 1989)

These diverse theoretical underpinnings underscore the complexity of the issue and highlight the need for empirical analysis to discern the actual relationship between government expenditures and employment in specific contexts.

7. LITERATURE REVIEW

There are many empirical studies regarding the link between government expenditures and employment. Some of them stress this linkage is positive, while others highlight the contrary. Ibrahim (2023), Omran and Bilan (2020), Holden & Sparrman (2018) and Cvecic & Sokolic (2018) found that government expenditure impacts on employment positive direction respectively for Nigeria, Egypt, 20 OECD countries and 27 EU countries also Norway. However, Sağdıç & Yıldız (2020), Afonso et al. (2018), Matsumae & Hasumi (2016), Mahdavi & Alanis (2013) and Abrams (1999) report negative relations between government expenditure and employment respectively 26 Development Region in Turkey, 8 Emerging Countries, Japan, 50 States in USA and 10 European Countries.

Table 9. Literature Review

Study	Period	Data Frequency	Data Sample	Methods	Findings
Ibrahim (2023)	1991-2021	Yearly	Nigeria	ARDL	Cointegration between fiscal policy and unemployment
Omran & Bilan (2020)	1976-2018	Yearly	Egypt	SVAR	Fiscal policy significantly effects on unemployment
Sağdıç & Yıldız (2020)	2004-2018	Yearly	26 Development Region in Turkey	Panel ARDL	Positive relationship between government size and unemployment in the short run.
Afonso et al. (2018)	1980-2015	Yearly	8 Emerging Countries	Panel Cointegration	Positive relationship between government size, unemployment and inflation
Cvecic & Sokolic (2018)	2005-2014	Yearly	27 EU Countries and Norway	Panel	Inverse relationships between government expenditure and unemployment
Holden & Sparrman (2018)	1980-2007	Yearly	20 OECD Countries	Panel	Positive relationships between government expenditure and employment
Matsumae & Hasumi (2016)	1980-2012	Yearly	Japan	DSGE	Positive relationship between government spending and unemployment
Mahdavi & Alanis (2013	1977-2006	Yearly	50 States in USA	Panel	Government spending does not decrease in

PROCEEINGS BOOK

					unemployment in the long run
Abrams (1999)	1961-1999	Yearly	10 European Countries	Weighted least Square	Positive relationship between government size and unemployment

8. MODEL and DATA

8.1. Model

The study employs a log-linear model to explore the relationships between the variables under investigation. Equation (1) represents the formulation of this model, with the variables expressed using natural logarithms

$$em_t = \alpha_{0a} + \alpha_{1a} gc_t + \epsilon_{0t} \quad (3)$$

In Equation (1), em_t denotes the natural logarithm of employment, serving as the dependent variable, while gc_t represents the natural logarithm of government final consumption expenditures, acting as an independent variable. The coefficients α_{0a} and α_{1a} are Ordinary Least Squares estimators, quantifying the impact of the constant term and government consumption expenditures on employment, respectively. Lastly, ϵ_{0t} signifies a white noise disturbance term, accounting for the random variation in employment not explained by government expenditures.

8.2. Data

The study examines the influence of government final consumption expenditure on employment within the French economy over an extensive period from 1970 to 2022. It harnesses annual data to gauge the total number of individuals employed, representing the dependent variable, against the per capita general government final consumption expenditures, adjusted for inflation to constant 2015 US dollars, which serves as the independent variable. This empirical inquiry is anchored in data procured from the World Development Indicators database.

9. METHODOLOGY and EMPRICAL FINDINGS

9.1. Stationarity Tests

To preclude the possibility of spurious regression, the study implements the Augmented Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP), and Lee-Strazicich (LS) tests, which are quintessential in ascertaining the stationarity of the variable in question. The ADF unit root test results are systematically delineated in Table 2, while the findings from the PP unit root test are methodically laid out in Table 3. Concomitantly, Table 4 presents the outcomes of the LS unit root test, each table corresponding to the respective test's insights into the time series data's stability.

Table 10. ADF[464] Unit Root Test

Variable	Test statistic (Intercept)	Test statistic (Intercept & Trend)
em	1.36 (0)	-0.89 (0)
Δem	-6.10*** (0)	-6.42*** (0)
gc	-9.67*** (0)	-4.39*** (0)
Δgc	n/a	n/a

***, *denotes significance at 1% level.*

The test statistics for the employment variable (em) are 1.36 without a trend and -0.89 with a trend, both at lag length zero, indicating non-rejection of the unit root hypothesis at any conventional significance level. However, the first differences of the employment variable (Δem) yield test statistics of -6.10 and -6.42, both at lag length zero, significant at the 1% level, implying a rejection of the unit root hypothesis and confirming stationarity. Similarly, for the government consumption expenditures variable (gc), the test statistic is -9.67 without a trend and -4.39 with a trend, both at lag length zero, indicating rejection of the unit root hypothesis at the 1% significance level, suggesting that the variable is stationary. The significance of the first differences of the em suggest that the variable integrated of order one, I(1), while the government consumption expenditures variable (gc) is found to be I(0).

Table 11. PP[465] Unit Root Test

Variable	Test statistic (Intercept)	Test statistic (Intercept & Trend)
em	1.08 (3)	-1.1 (3)
Δem	-6.20*** (3)	-6.48*** (3)
gc	-8.57*** (3)	-4.18*** (2)
Δgc	n/a	n/a

***, *denotes significance at 1% level.*

The employment variable (em) produced a test statistic of 1.08 with an intercept and -1.1 with both intercept and trend, both at lag length three, which do not support the stationarity of the series in its level form. Conversely, the first-differenced employment variable (Δem) with test statistics of -6.20 and -6.48, both at lag length three and significant at the 1% level, underscores a transformation to a stationary series after differencing. The government consumption expenditures (gc) are evidenced to be stationary at the level with test statistics of -8.57 and -4.18, both with significance at the 1% level and at lag lengths of three and two, respectively. These results confirm that while the employment variable requires differencing to achieve stationarity, the government consumption expenditure variable is stationary in its original form, indicating no further differencing is necessary for this series.

[464] Maximum lag length for ADF unit root test (Dickey & Fuller, 1979) is determined as 2 lags and optimal lag length is chosen by using Akaike Information Criterion (Akaike, 1973, 1998), the values in parentheses are the chosen lag lengths.

[465] Bartlett kernel (Bartlett, 1948, 1950) is used as the spectral estimation method and Newey-West (Newey and West, 1986) bandwidth is used as the bandwidth for P-P (Phillips and Perron, 1988) unit root test, the values in parentheses are the chosen lag lengths.

Table 12. LS Unit Root Test[466]

Variable	Crash		Break	
	Test statistic	Break Year	Test statistic	Break Year
em	-1.75 (2)	2013	-2.91 (2)	1994
Δem	-4.16*** (1)	1999	-6.88*** (0)	1977
gc	-1.37 (2)	1974	-3.17 (2)	1993
Δgc	-5.75*** (0)	1974	-7.82*** (0)	1986

***, *denotes significance at 1% level.*

The test statistics for the employment variable (em) are -1.75 and -2.91, suggesting that the variable is not stationary at its level when considering potential structural changes in the economy in 2013 and 1994, respectively. For the first-differenced employment variable (Δem), the test statistics are -4.16 and -6.88, indicating a clear rejection of the unit root hypothesis and thus affirming the variable's stationarity after differencing where the break years found to be 1999 and 1977, respectively. The government consumption expenditures variable (gc) also exhibits non-stationarity at its level with test statistics of -1.37 and -3.17, but becomes stationary once differenced, as indicated by test statistics of -5.75 and -7.82, both significant at the 1% level, pinpointing structural breaks in 1974 and 1986 respectively.

The comprehensive unit root tests applied to the variables yield a nuanced understanding of their stationarity levels. The Augmented Dickey-Fuller (ADF) and the the Phillips-Perron (PP) test indicates that government consumption is stationary at its level, denoting it as I(0), whereas employment only achieves stationarity through differencing, classifying it as I(1). The Lee-Strazicich (LS) test, incorporating structural breaks, identifies both employment and government consumption expenditure as stationary only after differencing.

9.2. ARDL Analysis[467]

The study employs an Autoregressive Distributed Lag (ARDL) approach, which is particularly selected due to its versatility in accommodating variables integrated at different orders, that is, I(0) and I(1), without necessitating them to be of the same order of integration. This characteristic is particularly valuable given the differing levels of stationarity identified for the variables in the unit root tests. The model using this approach is encapsulated in Equation (2).

$$\Delta em_t = \alpha_{0b} + \sum_{i=1}^{c_1} \alpha_{1b} \Delta em_{t-i} + \sum_{i=0}^{c_2} \alpha_{2b} \Delta gc_{t-i} + \alpha_{3b} d_{1999} + \alpha_{4b} T + \beta_{1b} em_{t-1} + \beta_{2b} gc_{t-1} + \epsilon_{1t} \quad (4)$$

Here, Δem_t signifies the first difference of the employment variable, while Δem_{t-i} and Δgc_{t-i} are the lagged levels of employment and government consumption expenditure variables. The coefficients α 's and β 's are the Ordinary Least Squares estimators that measure the impact of the independent variables on the dependent variable. The term d_{1999} is a dummy variable introduced to account for the structural break in the year 1999, as suggested by the Crash

[466] Maximum lag length for LS unit root test (Lee & Strazicich, 2003) is determined as 2 lags.

[467] Pesaran and Pesaran (1997), Pesaran and Smith (1998), Pesaran and Shin (1995,1998,1999) and Pesaran et al. (2001) .

PROCEEINGS BOOK

version of the Lee-Strazicich unit root test. The parameters c_1 and c_2 represent the selected lag lengths, allowing the model to capture the effects over time. T represent the trend component, and ϵ_{1t} is the white noise error term.

Before delving deeper into the analysis, the ARDL (1,0) model is rigorously evaluated using diagnostic tests, specifically the Jarque-Bera, Breusch-Godfrey, ARCH, and Ramsey RESET tests. These tests are conducted to affirm the statistical reliability of the model. The results of these diagnostic tests are systematically presented in Table 5.

Table 13. Diagnostic Test Findings

Test	Test Statistics	Probability
Jarque-Bera[468]	0.66	0.71
Breusch-Godfrey[469]	1.43	0.23
ARCH[470]	2.18	0.14
Ramsey RESET[471]	0.29	0.58

According to the findings in Table 5, the ARCH test statistic is 2.18 with a probability level of 0.14, suggesting that the model does not suffer from heteroskedasticity. The test statistics of the Ramsey RESET test is 0.29 where the probability level is 0.58 implying that the functional form of the model appears to be correctly specified. Jarque-Bera test statistic is recorded as 0.66 with a probability of 0.71, indicating that the residuals of the model are normally distributed. Lastly, the Breusch-Godfrey test showed a test statistic of 1.43 with a probability of 0.23, suggesting that serial correlation is not an issue in the selected model. model,

Overall, these diagnostic tests, with their respective statistics and probabilities, collectively confirm the robustness and reliability of the ARDL (1,0) model

After the diagnostic tests the model is also subjected to CUSUM and CUSUMSQ tests to verify the stability of the model's parameters. The results from these tests are displayed in Figure 1.

[468] (Jarque & Bera, 1980)
[469] (Breusch & Godfrey,1981)
[470] (Engle, 1982)
[471] (Ramsey,1969).

PROCEEINGS BOOK

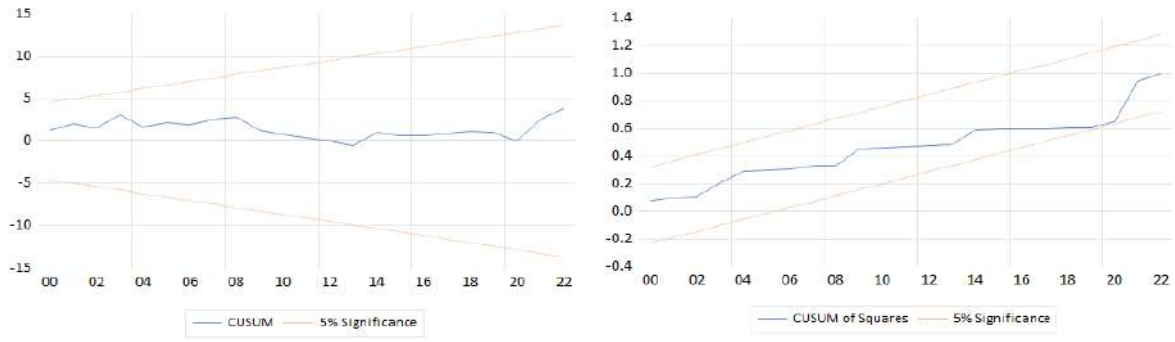

Figure 2.CUSUM[472] and CUSUMSQ[473] Tests

In the left panel of Figure 1, the CUSUM test findings, with their trajectory within the significance bounds, indicate parameter stability over the examined period. The right panel, showing the CUSUMSQ test results, also reflects parameter stability, as the CUSUMSQ plot remains within the critical bounds. In addition to the diagnostic test results, these findings confirm the robustness of the ARDL (1,0) model.

Having confirmed the robustness of the model, the bounds test methodology, an integral part of the ARDL approach, is employed to investigate the existence of cointegration relationship between government expenditures and employment. In the ARDL bounds testing approach, the calculated F-statistic is compared to critical lower and upper bound values. If the F-statistic exceeds the upper bound, it provides evidence for cointegration between the variables, Conversely, if the F-statistic falls below the lower bound, it suggests no cointegration. However, if the F-statistic falls between the upper and lower bounds, the test result is inconclusive. The findings of the bounds test for ARDL(1,0) model are presented in Table 6.

Table 14. Bounds Test

Test	***F***
Calculated Test Statistics	6.71*
Upper Bound	6.26
Lower Bound	5.59

* *denotes significance at 10% level.*

According to the data presented in Table 6, the calculated F-statistic is 6.71 which exceeds the upper bound of 6.26 for 10% significance level. This result signifies the existence of cointegration between government consumption expenditure and employment in France.This finding is crucial since it validates the use of an Error Correction Model for further analysis.

Following the confirmation of cointegration in ARDL(1,0) model, as evidenced by the bounds test results, the paper proceeds with estimating the Error Correction Model (ECM) which is critical to understand the short-term dynamics while maintaining the long-term equilibrium relationship due to the fact that the ECM adjusts the short-term deviations to align with the

[472] (Page,1954)
[473] (Brown et.al, 1975)

long-term equilibrium path. The detailed findings of the ECM, including the coefficients, standard errors, and their statistical significance, are presented in Table 7.

Table 15. Error Correction Model

Variable	Coefficient	Std. Error	t-statistics	p-value
γ_{t-1}	-0.20	0.05	-3.70	0.00***
d_{1999}	0.01	0.00	3.87	0.00***
C	3.80	1.02	3.70	0.00***
T	0.002	0.001	3.18	0.00***
Important Statistics				
$\overline{R^2}$	0.29		RSS	0.003
F	8.22***		DW[474]	2.27

****, ** and *denotes significance at 1%, 5% and 10% levels, respectively.*

Based on the information presented in Table 7, the coefficient of the error correction term. which is denoted as γ_{t-1}, has a coefficient of -0.20 which is negative as expected and significant at 1% level. This implies that any short-term disequilibrium in the relationship between government consumption expenditure and employment is corrected at a rate of 20% annually, steering the variables back towards their long-term equilibrium. Additionally, all other variables in the error correction model are also statistically significant at 1% level.

In the final step of the empirical analysis, the Long Run Form of the ARDL (1,0) model, as part of the ARDL methodology is estimated. The findings of this estimation, which provide insights into these long-term dynamics, are presented in Table 8.

Table 16. Cointegrated Model

Variable	Coefficient	Std. Error	t-statistics	p-value
gc_t	-0.24	0.07	-3.35	0.00***

**** denotes significance at 1% level.*

Table 8 reveals that, government consumption expenditure (gc_t), shows a coefficient of -0.24, with a standard error of 0.07. The t-statistics for this coefficient is -3.35, and it holds a p-value of 0.00, indicating its significance at the 1% level.

This negative coefficient of -0.24 in the long run model suggests that a 1% increase in government consumption expenditure is associated with a 0.24% decrease in the employment level.

10. CONCLUSION

In this paper, annual data from the World Development Indicators database for per capita government consumption expenditure and employment level, for the period from 1970 to 2022 is analyzed for the case of France. The integration properties of the series examined through

[474] (Durbin & Watson, 1950)

PROCEEINGS BOOK

unit root tests, namely, Augmented Dickey-Fuller, Phillips-Perron, and Lee-Strazicich, which exposed mixed orders of integration between the variables. The Autoregressive Distributed Lag (ARDL) bounds testing approach to cointegration was then adopted, to identify whether there exists a statistically significant long-term equilibrium relationship between government consumption expenditure and employment, for the selected model ARDL(1,0). Having confirmed the cointegration relation, this relationship was further delved into using an Error Correction Model (ECM), where the findings of the ECM form of the ARDL(1,0) model emphasized a negative error correction term, indicating a relatively slow adjustment mechanism towards equilibrium following short term deviations from the long run equilibrium. Additionally, the long run findings of the ARDL(1,0) model reveal a significant coefficient of -0.24 for government consumption expenditure, signifying that a 1% increase in government consumption expenditure leads a 0.24% decrease in employment in the long run. It is also confirmed that the selected ARDL model passed the diagnostic checks, and the parameters of the model are stable which is affirmed by CUSUM and CUSUMSQ tests, ensuring the robustness of these empirical findings.

In the light of the findings derived from the empirical analysis, the negative long-term equilibrium relationship between government consumption expenditure and employment, underscores the importance of policy measures aimed at achieving a balance between fiscal expenditures and employment outcomes. Specifically, policymakers in France should carefully assess the impact of government consumption expenditure on employment levels, recognizing that an increase in such expenditure may lead to a corresponding decrease in employment in the long term. Additionally, the findings the Error Correction Model (ECM), which highlighted the slow adjustment mechanism towards equilibrium, underscored the need for proactive policy measures should be taken by the French policymakers to temper the short-term disruptions that may arise. These findings collectively suggested a dynamic and adaptable fiscal policy framework that ensures the continued well-being of the labor market and overall economic stability.

Although the paper is comprehensive, it is also important to acknowledge the limitations of the study. First of all, in the study a linear relationship between government consumption expenditure and employment is assumed, but nonlinear dynamics may exist. Addressing this in future research is strongly recommended. Additionally, the findings of the study are limited with the context of France and the chosen time frame, which may limit the generalizability of the findings. Therefore, future research could benefit from extending this analysis to other economies, exploring different time periods, and adopting a comparative approach across multiple countries. Moreover, examining how different types of government spending, influence employment levels could offer valuable insights into the relationship between fiscal policy and labor market dynamics.

REFERENCES

Abrams, B. A. (1999). The effect of government size on the unemployment rate. Public Choice, 99(3/4), 395-401.

Afonso, A., & Şen, H., and Kaya, A. (2018). Government size, unemployment, and inflation nexus in eight large emerging market economies (REM Working Paper No. 038-2018). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3174414.

Akaike, H. (1973). Information theory and an extension of the maximum likelihood principle, [w:] Proceedings of the 2nd international symposium on information, bn petrow, f. Czaki, Akademiai Kiado, Budapest.

Akaike, H. (1998). Information theory and an extension of the maximum likelihood principle. In Selected papers of Hirotugu Akaike (pp. 199-213). Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4612-1694-0_15

Alesina, Alberto, Silvia Ardagna, Roberto Perotti, and Fabio Schiantarelli. 2002. Fiscal policy, profits, and investment . American Economic Review, 92 (3): 571-589. https://doi.org/10.1257/00028280260136255

Barro, R. J. (1989). The Ricardian approach to budget deficits. Journal of Economic perspectives, 3(2), 37-54. https://doi.org/10.1257/jep.3.2.37

Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogeneous growth. Journal of political economy, 98(5, Part 2), S103-S125. https://doi.org/10.1086/261726

Bartlett, M. S. (1948). Smoothing periodograms from time-series with continuous spectra. Nature, 161(4096), 686-687. https://doi.org/10.1038/161686a0

Bartlett, M. S. (1950). Periodogram analysis and continuous spectra. Biometrika, 37(1/2), 1-16. https://doi.org/10.1093/biomet/37.1-2.1.

Blanchard, O., & Perotti, R. (2002). An empirical characterization of the dynamic effects of changes in government spending and taxes on output. The Quarterly Journal of Economics, 117(4), 1329–1368. http://www.jstor.org/stable/4132480

Breusch, T. S., & Godfrey, L. G. (1981). A review of recent work on testing for autocorrelation in dynamic simultaneous models. In D. Currie, R. Nobay, and D. Peel, (Eds.), Macroeconomic Analysis: Essays in Macroeconomics and Econometrics (pp. 63-105). Croom Helm.

Brown, R. L., Durbin, J., & Evans, J. M. (1975). Techniques for testing the constancy of regression relationships over time. Journal of the Royal Statistical Society Series B (Methodological), 37(2), 149-163. https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1975.tb01532.x

Cvecic, I., & Sokolic, D. (2018). Impact of public expenditure in labour market policies and other selected factors on youth unemployment. Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 31(1), 2060-2080. https://doi.org/10.1080/1331677X.2018.1480970.

Durbin, J., & Watson, G. S. (1950). Testing for serial correlation in least squares regression: I. Biometrika, 37(3/4), 409-428. https://doi.org/10.2307/2332391

Engle, Robert F. (1982) Autoregressive conditional heteroscedasticity with estimates of the variance of United Kingdom inflation. Econometrica, 50(4), 987-1007. https://doi.org/10.2307/1912773

Finn, M. G. (1998). Cyclical effects of government's employment and goods purchases. International Economic Review, 39(3), 635–657. https://doi.org/10.2307/2527394

Holden, S. & Sparrman, V. (2018). Do Government Purchases Affect Unemployment?. The Scandinavian Journal of Economics. 120. 10.1111/sjoe.12214.

Ibrahim, A., 2023, Analysing the Impact of Fiscal Policy on Unemployment in Nigeria. Oradea Journal of Business and Economics, 8(2), pp. 61-72. http://doi.org/10.47535/1991ojbe173.

Jarque, C. M., & Bera, A. K. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. Economics letters, 6(3), 255-259. https://doi.org/10.1016/0165-1765(80)90024-5

Kenyon, P. (1997). Infrastructure spending and unemployment: government responsibility for growth and jobs. Australian Economic Review, 30(4), 421-432. https://doi.org/10.1111/1467-8462.304041

Lee, J., & Strazicich, M. C. (2003). Minimum Lagrange multiplier unit root test with two structural breaks. Review of Economics and Statistics, 85(4), 1082-1089. https://doi.org/10.1162/003465303772815961

Leigh, A., & Neill, C. (2011). Can national infrastructure spending reduce local unemployment? Evidence from an Australian roads program. Economics Letters, 113(2), 150-153. https://doi.org/10.1016/j.econlet.2011.05.037

Linnemann, L., & Schabert, A. (2008). Optimal government spending and unemployment (No. 08-024/2). Tinbergen Institute Discussion Paper. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1113033

Mahdavi, S., & Alanis, E. (2013). Public expenditures and the unemployment rate in the American states: Panel evidence. Applied Economics, 45(20), 2926-2937. https://doi.org/10.108 0/0003 6846.2012.690849.

Matsumae, T., & Hasumi, R. (2016). Impacts of government spending on unemployment: Evidence from a medium-scale DSGE model (Economic and Social Research Institute ESRI Discussion Paper Series No.329). http://www.esri.go.jp/jp/archive/e_dis/e_dis329/e _dis329.pdf

Newey, W. K., & West, K. D. (1986). A simple, positive semi-definite, heteroskedasticity and autocorrelation consistent covariance matrix. Econometrica, 55(3), 703-708. https://doi.org/10.2307/1913610

Omran E. A. M. & Bilan Y. (2020). The impact of fiscal policy on the unemployment rate in egypt, Montenegrin Journal of Economics, Economic Laboratory for Transition Research (ELIT), vol. 16(4), pages 199-209.

Page, E. S. (1954) Continuous inspection schemes. Biometrika, vol. 41, no. 1/2, 1954, pp. 100–15. https://doi.org/10.2307/2333009.

Perotti, R., Reis, R., & Ramey, V. (2007). In search of the transmission mechanism of fiscal policy [with comments and discussion]. NBER Macroeconomics Annual, 22, 169–249. http://www.jstor.org/stable/25554966

Pesaran, M.H., & Pesaran, B. (1997). Working with Microfit 4.0: an interactive econometric software package (dos and windows versions). Oxford, Oxford University Press.

Pesaran, M.H., & Shin, Y. (1995). An autoregressive distributed lag modeling approach to cointegration analysis. Vol. 9514. Cambridge, UK, Department of Applied Economics, University of Cambridge.

Pesaran, M.H., & Shin, Y. (1999). An autoregressive distributed lag modeling approach to cointegration analysis. Strom, S., Holly, A., and Diamond, P. (Ed.), in Centennial volume of Rangar Frisch (p. 371-413). Cambridge: Cambridge University Press.

Pesaran, M.H., & Shin, Y. (1998). Generalized impulse response analysis in linear multivariate models. Economics Letters, 58(1), 17-29. https://doi.org/10.1016/S0165-1765(97)00214-0

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of Applied Econometrics, 16(3), 289–326. https://doi.org/10.1002/jae.616

Pesaran, M. H., & Smith, R.P. (1998) Structural analysis of cointegrating VARs. Journal of Economic Surveys 12(5), 471-505. https://doi.org/10.1111/1467-6419.00065

Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. Biometrika, 75(2), 335-346. https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335

Ramsey, J. B. (1969). Tests for specification errors in classical linear least-squares regression analysis. Journal of the Royal Statistical Society Series B: (Methodological), 31(2), 350-371. https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1969.tb00796.x

Sağdıç, E. N. & Yıldız, F. (2020). Bölgesel düzeyde kamu harcamalarının işsizlik düzeyi üzerindeki etkisi: türkiye örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 64, 208-226.

CV VE CRADIS YÖNTEMLERİ İLE GÜNEY AMERİKA ÜLKELERİNİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜK DÜZEYLERİNİN EKONOMİK DÜZENLEME GÖSTERGELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Serdar YARLIKAŞ

Kocaeli Üniversitesi, serdar.yarlikas@kocaeli.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-5087-955X

ÖZET

Bu çalışma temel olarak seçilmiş Güney Amerika ülkeleri için ekonomik özgürlük indeksinin ekonomik düzenleme göstergelerini analiz etti. Çalışma kapsamında, Güney Amerika'daki tüm ülkeler arasında 2021 yılı verilerine göre nüfusu 1000000'dan fazla olan ülkeler seçildi. Çalışmanın iki temel amacı vardı. Birinci amaç her bir ekonomik düzenleme göstergesinin önem düzeyini belirlemekti. İkinci amaç ise seçilmiş ülkelerin ekonomik özgürlüklerini sadece ekonomik düzenleme göstergeleri açısından belirlemekti. Bu amaçlara ulaşmak için, CV (Değişim Katsayısı) ve CRADIS metotlarının kullanımını içeren nicel bir çalışma yürütüldü. Bu nicel çalışma kapsamında, öncelikli olarak Fraser Enstitüsü tarafından önerilen ekonomik özgürlük endeksinin dört ekonomik düzenleme göstergesi literatürden adapte edildi ve daha sonra seçilmiş on Güney Amerika ülkesinin gösterge değerleri ikincil veri olarak elde edildi. Bu aşamadan sonra veriye CV yöntemi uygulanarak her bir ekonomik düzenleme göstergesinin ağırlığı hesaplandı. Bu aşamayı takiben, ekonomik düzenleme göstergeleri açısından ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyini CV ağırlıklarına dayalı olarak hesaplayabilmek için CRADIS yöntemi uygulandı. CV yöntemi sonuçlarına göre, işletmelere yönelik düzenlemeler dört gösterge arasında 0.267 ağırlık değeri ile birinci oldu. CV metodunun sonuçları ayrıca göstergelerin değerlerinin çok yakın değerler olduğunu gösterdi. Bunlara ek olarak, CV yönteminin gösterge ağırlıklarını içeren CRADIS yönteminin uygulama sonuçlarından Peru'nun 2021 yılında ekonomik düzenleme göstergeleri açısından en yüksek ekonomik özgürlük düzeyine sahip olduğu çıkarımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, CV Yöntemi, CRADIS Yöntemi, Ekonomik Düzenleme Göstergeleri, Ekonomik Özgürlük Düzeyi.

PROCEEINGS BOOK

EVALUATION OF ECONOMIC FREEDOM LEVEL OF SOUTH AMERICA COUNTRIES IN TERMS OF ECONOMIC REGULATION INDICATORS BY CV AND CRADIS METHODS

ABSTRACT

This study mainly analyzed the economic regulation indicators of economic freedom index for South American Countries that were selected. Among all countries in South America, the countries which have a population of more than 1000000 according to the year 2021 data were selected in the scope of the study. The study had two main aims. The first aim was to determine the importance level of each of the economic regulation indicators. The second aim was to determine the economic freedom level of the selected countries in terms of only economic regulation indicators. For reaching these aims, a quantitative study including the usage of the CV (Coefficient of Variation) and CRADIS methods was conducted. In the scope of this quantitative study, the four economic regulation indicators of economic freedom index, which were proposed by Fraser Institute, were adapted from the literature firstly and then the indicator values of the selected ten South American Countries were obtained as secondary data. After this stage, the weights of each of the economic regulation indicators were computed by applying CV method to the data. Following this stage, the CRADIS method was applied based on CV weight to calculate the economic freedom level of the countries in terms of the economic regulation indicators. According to the results of CV method, The Business Regulation was ranked first among four indicators with a weight of 0.267. The results of CV method also denoted that the indicators had very close values. In addition to these, it was inferred from the application results of CRADIS method including the indicator weights of CV method that Peru has the highest economic freedom level in terms of the economic regulation indicators during Year 2021.

Keywords: Multi-Criteria Decision Making Methods, CV Method, CRADIS Method, Economic Regulation Indicators, Economic Freedom Level.

1. GİRİŞ

Ekonomik özgürlük ülkelerin içerisinde yer alan ekonomik kurumların ve ekonomik sistem içerisinde yer alan bireylerin, ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirirken devletlerin belirlediği ekonomik düzenlemelerin etkisinden en az etkilendikleri durumu belirtmektedir. Dolayısıyla,

PROCEEINGS BOOK

ekonomik düzenlemeler bir ülkedeki ekonomik özgürlük seviyesini doğrudan etkilemektedir. Ekonomik düzenlemeler ekonomik özgürlük seviyesini arttırıcı yönde olursa, bir ülkede üretim miktarının, yatırımın, istihdamın ve büyümenin artması beklenir. Ekonomik özgürlük seviyesinin artması ülkelerin rekabet etme gücünü de arttırır (Türen vd., 2011; Karaköy vd., 2023).

Ekonomik özgürlüğün ekonomik düzenlemelerce etkilendiği düşüncesi dikkate alındığında, bu durumun bir araştırma problemi ile tanımlanması ve gerçekten ekonomik düzenlemelerin ekonomik özgürlüğü etkileyip etkilemediği sorusunun yanıtlanması gerekmektedir. Bu soruyu yanıtlayabilmek için, öncelikle ekonomik düzenlemelere ilişkin göstergelerin ekonomik özgürlüğe ilişkin seviyeyi belirlemek için somut bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Bu tanımlama öncesi, literatürde yapılan çalışmalar incelenmiş ve ekonomik özgürlük seviyesini belirlemeye yönelik çalışmalarda çok sayıda kriterin bir arada değerlendirildiği çok kriterli karar verme yöntemi uygulanan çalışmalar da gözlemlenmiştir.

Karaköy, Çakmaktepe, Ulutaş (2023), eski SSCB ülkelerinin SD ve COCOSO yöntemleri ile ekonomik özgürlük düzeylerini belirlemiştir. Altın (2020) çalışmasında ülkelerin ekonomik özgürlük düzeylerini belirlemek için MAUT, TOPSIS, ENTROPİ VE CRITIC yöntemlerini uygulamıştır. Yılmaz ve Koca (2021) çalışmasında insani kalkınma endeksi açısından ülkeler çok kriterli karar verme teknikleri ile değerlendirilirken, ekonomik özgürlük indeksi de dikkate alınmıştır ve ARAS, MAUT, SAW ve Borda Sayım yöntemleri çalışma kapsamında çok kriterli karar verme yöntemi olarak uygulanmıştır. Taşcı ve Özarı (2019), OECD ülkeleri için ekonomik özgürlük indeksi hesaplamalarında Gri ilişkisel analiz yöntemini uygulamıştır. Levent ve Özarı (2019), EDAS yöntemini G-10 ülkelerinin ekonomik özgürlük indekslerinin hesaplamalarında kullanmıştır.

Son senelerde ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyini belirlemeye yönelik çalışmalarda, uluslararası kuruluşların oluşturduğu indekslerin ve ilgili verilerin dikkate alınarak analizler yapıldığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar son senelerde ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyini belirlemeye ilişkin çalışmaların sayısı artsa da, çok kriterli karar verme yöntemleri ile ilgili yapılan çalışma sayısının çok fazla olduğu söylenemez. Bu nedenlerden dolayı, bu çalışmada literatürde özellikle ekonomi alanında yapılan çalışmalarda çoğunlukla tercih edilen Fraser Enstitüsü tarafından önerilen ekonomik özgürlük endeksinin göstergeleri dikkate alınarak ülkelerin ekonomik özgürlük seviyesi ekonomik düzenlemeler açısından belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında, önerilen ekonomik özgürlük endeksinin dört ekonomik düzenleme göstergesi literatürden adapte edildi ve daha sonra seçilmiş on Güney Amerika ülkesinin gösterge değerleri ikincil veri olarak elde edildi. Çalışmada Güney Amerika Kıtasındaki ülkelerin tercih edilme nedeni, ekonomik düzenleme göstergeleri açısından ekonomik özgürlük seviyesini belirlemeye yönelik çok kriterli karar verme yöntemlerinin uygulandığı çalışmanın literatürde bulunmamasıdır. Ekonomik düzenleme göstergeleri açısından çalışmada yer alan ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyini CV gösterge ağırlıklarına dayalı olarak hesaplayabilmek için ise CRADIS yöntemi uygulandı. CRADIS yönteminin uygulamada tercih edilme nedeni ise, yeni bir çok kriterli karar verme yöntemi olmasının yanısıra, optimal alternatife hem fayda fonksiyonu hem de ideal ve anti-ideal çözümleri gibi

göreceli değerlendirmeleri birleştirerek, çoklu matematiksel sağlama sayesinde ulaşılabilmesini sağlamasıdır. Bu yönü ile değerlendirildiğinde hem içerdiği konu hem de yeni bir çok kriterli karar verme yöntemi uygulanacağı için, bu çalışmanın literatüre yüksek olasılıkla katkı sağlayacağı beklenmektedir.

2. UYGULAMA

2.1. Çalışmanın Uygulama Aşamaları

Bu çalışma literatür taraması, kriter ağırlık düzeylerinin belirlenmesi ve alternatifler arasında sıralamayı belirlemek üzere çok kriterli karar verme problemlerinin çözümlemelerinde yer alan temel üç aşamayı içermektedir. Bu çalışmanın iki temel amacı vardır. Birinci amaç, ekonomik özgürlük indeksinin ekonomik düzenleme göstergelerini temel alarak, Güney Amerika Kıtasında yer alan ülkeler için her ekonomik düzenleme göstergesinin önem düzeyini belirlemektir. İkinci amaç ise, bu ülkelerin ekonomik özgürlük düzeylerini sadece ekonomik düzenleme göstergeleri açısından tespit etmektir. Böylece, çalışmada yer alan ülkeler ekonomik düzenleme göstergelerine göre ekonomik özgürlük düzeyleri açısından sıralanacaktır. Çalışmada Güney Amerika Ülkelerinin tercih edilme nedeni, doğrudan ekonomik özgürlük düzeyinin ekonomik düzenleme göstergeleri açısından Güney Amerika ülkeleri için belirlendiği bir çalışmanın literatürde yer almamasıdır. Çalışma kapsamında, çalışmanın sınırlamalarından biri, Güney Amerika'daki tüm ülkeler arasında 2021 yıl sonu itibariyle nüfusu bir milyondan fazla olan ülkeler seçildi. Bu kısıt tanımlamasının temel nedeni nüfusu bir milyondan düşük olan ülkelerin verilerinin yetersiz olmasıdır. Bu kısıt dikkate alınarak, çalışma kapsamında yer alan ülkeler, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvador, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela olarak belirlendi. Aynı kıtada yer alan ülkeler arasında kıyaslama yapılacağı için, ülkeleri kendi ekonomik durumlarına göre kümeleme analizi ve benzeri çok değişkenli istatistiksel teknikler ile çok kriterli karar verme yöntemi uygulaması öncesi gruplama aşamasına gerek duyulmadı. Bu durum dikkate alınarak, çalışmanın analiz bölümünde çok kriterli karar verme yöntemlerinin uygulanmasına karar verildi. Dolayısıyla çalışmanın amaçlarına ulaşabilmek için CV (Değişim Katsayısı) ve CRADIS metotlarının kullanımını içeren nicel bir çalışma yürütüldü.

Bu nicel çalışma kapsamında, öncelikli olarak Fraser Enstitüsü tarafından önerilen ekonomik özgürlük endeksinin dört ekonomik düzenleme göstergesi literatürden adapte edildi. Daha sonra çalışma için seçilmiş olan on Güney Amerika ülkesinin gösterge değerlerine, Fraser Enstitüsünün 2023 yılında yayınladığı en son 2021 yılı verilerini içeren 2023 YILI Dünya Ekonomik Özgürlük Raporundan erişilmiştir (Gwartney vd., 2023). Çalışma 2021 yılı verilerini temel almaktadır. Bu erişilen veriye CV yöntemi uygulanarak her bir ekonomik düzenleme göstergesinin ağırlık değeri hesaplandı. Bu aşamayı takiben, ekonomik düzenleme göstergeleri açısından ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyine göre sıralama yapabilmek için ise, CV kriter ağırlıklarına dayalı olarak yapılan hesaplamada CRADIS yöntemi uygulandı. CV yönteminin çalışmada tercih edilmesinin temel nedeni, ikincil veride objektif kriter ağırlıklarına göre hesaplama yaparken kriterlerin değişkenliğini dikkate alması ve ikincil verilere uygun bir yöntem olmasından kaynaklanmaktadır. CRADIS yöntemi ise, optimal alternatife hem fayda fonksiyonu hem de ideal ve anti-ideal çözümleri gibi göreceli değerlendirmeleri birleştirerek,

çoklu matematiksel sağlama sayesinde ulaşılabilmesini sağladığı için tercih edildi. Ayrıca, CRADIS yöntemi uygulamalarının literatürde oldukça az sayıda olmasından dolayı bu yeni yöntemin uygulanmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünüldü.

Çalışmada yer alan kriterler, Fraser Enstitüsü tarafından geliştirilen ekonomik özgürlük indeksindeki ekonomik düzenleme alanındaki göstergeleri içermektedir. Bu göstergeler ile ilgili açıklamalar aşağıda belirtildiği üzere ifade edilmiştir (Gwartney vd., 1996; Gwartney vd., 2014; Gwartney vd., 2023):

Gösterge 1 (G1): Kredi Piyasası Düzenlemeleri: Bankaların sahipliği, özel sektör kredileri, faiz oranı kontrolleri, negatif reel faiz oranına ilişkin ekonomik düzenlemeleri içeren göstergedir.

Gösterge 2 (G2): İş Gücü Piyasası Düzenlemeleri: Asgari Ücrete İlişkin Düzenlemeler, İşe alma ve işten çıkarmaya ilişkin düzenlemeler, mesai saati düzenlemeleri, işten çıkarma maliyetleri, esnek ücret belirlemeye ilişkin düzenlemeler ve benzerleri içeren göstergedir.

Gösterge 3 (G3): İşletmelere Yönelik Düzenlemeler: İdari gereklilikler, Bürokrasi Maliyetleri, Adil Kamu Yönetimi, Vergi Uyumuna yönelik düzenlemeleri kapsayan göstergedir.

Gösterge 4 (G4): Rekabet Etme Özgürlüğü: Piyasa Açıklığı, İşletme İzin Belgeleri ve Rekabete ilişkin düzenlemeleri içeren göstergedir.

Fraser enstitüsü tarafından geliştirilen ekonomik özgürlük indeksi uzman görüşü ve anketlerden daha çok uluslararası kuruluşların veri kaynaklarını temel alarak istatistiksel tekniklerin kullanımı ile objektif sonuçlara ulaşmayı hedeflemektedir. İstatistiksel tekniklerin uygulanması ile Fraser Enstitüsü tarafından geliştirilen ekonomik özgürlük indeksinde yer alan tüm göstergeler 0 en düşük-10 ise en yüksek puanı ifade edecek şekilde oluşturulmuştur (Gwartney vd., 2014; Gwartney vd., 2023). Dolayısıyla, bir göstergedeki yüksek puan ilgili gösterge açısından ekonomik özgürlük düzeyinin yüksek olduğunu gösterdiği için, çalışmada yer alan dört gösterge de bu durum dikkate alınarak çok kriterli karar verme yöntemlerinde fayda kriteri olarak tanımlanmıştır.

2.2. CV Yöntemi

CV yöntemi doğrudan kriter bilgilerini dikkate alıp, bunların etkilerini yansıtacak şekilde matematiksel yapısı tanımlanmış ve bu yapısı ile kriter ağırlıklarının objektif bir şekilde hesaplanmasına olanak tanıyan çok kriterli kriter ağırlığı belirleme yöntemidir. Karar verme problemlerinde karar matrisinde yer alan veri değerlerinde ortaya çıkan değişkenlikleri ve kriter değerlerinde ortaya çıkan azalma ve artma gibi durumların etkisini doğrudan kriter ağırlığı hesaplamalarına yansıtmaktadır (Vavrek ve Bečica, 2022: 8). Bu yöntemin temel aşamaları formülleri ve açıklama detayları ile aşağıda belirtildiği üzeredir (An vd., 2020: 5; Wu vd., 2022: 8-9):

Aşama 1: Karar Matrisinin Oluşturulması: Bu matris m adet alternatif ve n adet kriterden oluşan bir matematiksel yapıyı ifade ederek, karar verme probleminin temel verilerini belirtmektedir. Bu matrisin tanımı eşitlik (1)'de gösterilmektedir.

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Aşama 2: Normalizasyon Matrisinin Oluşturulması: Karar matrisindeki verilere, kriterin fayda ya da maliyet yönlü olmasına göre, iki farklı formülün uygulanması ile elde edilen normalizasyon değerlerini gösteren matrisin elde edilmesi aşamasıdır. Eşitlik (2) fayda yönlü kriterlerde kullanılan normalizasyon formülünü ifade ederken, eşitlik (3) ise maliyet yönlü kriterlerde kullanılan normalizasyon formülünü göstermektedir.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{min}}{x_j^{max} - x_j^{min}} \quad (2)$$

$$r_{ij} = \frac{x_j^{max} - x_{ij}}{x_j^{max} - x_j^{min}} \quad (3)$$

Aşama 3: Her Bir Kriterin Değişim Katsayının Hesaplanması: Bir önceki aşamadaki hesaplamalar sonucu oluşturulan normalizasyon matrisindeki kriterlerin sütunlarında yer alan kriter değerleri temel alınarak, her bir kriter için kriterin standart sapma değerinin kriterin ortalamasına oranlanması ile elde edilen değerlerin hesaplandığı aşamadır. CV_j olarak ifade edilen değişim katsayısının matematiksel formülü eşitlik (4)'te belirtilmektedir.

$$CV_J = \frac{S_j}{X_J} \quad (4)$$

Aşama 4: Her Bir Kritere İlişkin Objektif Ağırlıkların Hesaplanması: Bir önceki aşamada her bir kriter için hesaplanan değişim katsayısı değeri, tüm kriterlerin değişim katsayılarının toplamına oranlandığında, ilgili kriterin objektif kriter ağırlık değeri hesaplanmaktadır. Bu hesaplamanın formülü ise eşitlik (5)'te belirtilmektedir.

$$w_j = \frac{CV_j}{\sum_{j=1}^{n} CV_j} \quad (5)$$

2.3. CRADIS Yöntemi

CRADIS yöntemi alternatiflerin sıralanmasında fayda fonksiyonu ile ideal ve anti-ideal çözümlerin optimal çözümlerden uzaklığını dikkate alan Çok Kriterli Karar Verme yöntemidir (Puška vd., 2021). Alternatif sıralamasında, ideal çözümlerin maksimizasyonu ile anti-ideal çözümlerin minimizasyonunu birlikte değerlendiren bir matematiksel yaklaşım sunmaktadır (Puška ve Stojanović, 2022:8). Daha önce geliştirilmiş çok kriterli karar verme yöntemlerinden türetildiği ve yeni bir yöntem olarak bu yöntemlerdeki bazı aşamaların güncellendiği bilinmektedir (Puška vd., 2021). Temelde üç yöntemin matematiksel özelliklerinin birleştirilmesi ile bu yöntem oluşturulmuştur (Puška vd., 2021:11201). CRADIS yöntemi, bu yöntemlerden ARAS yönteminin fayda fonksiyonu tanımlaması ile MARCOS ve TOPSIS yöntemlerinin ideal çözüme göre kıyaslama özelliklerinin yeni bir yaklaşım ile birleştirildiği yöntem olarak tanımlanmaktadır (Puška vd., 2021:11201).

CRADIS yöntemi karar matrisinin oluşturulması aşaması da dahil olmak üzere toplam 8 aşamadan meydana gelmektedir. Bu aşamalar detayları, açıklamaları ve formülleri ile aşağıda belirtilmiştir (Puška vd., 2021:11204-11205; Stojanović vd., 2022:14).

1. Aşama: Karar Matrisinin Oluşturulması: Bu matris m adet alternatif ve n adet kriterden oluşan bir matematiksel yapıyı ifade ederek, karar verme probleminin temel verilerini belirtmektedir. Bu matrisin tanımı eşitlik (6)'da gösterilmektedir.

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (6)$$

2. Aşama: Normalizasyon Matrisinin Oluşturulması: Bu aşamada oluşturulacak matris, fayda yönlü kriterler için eşitlik (7)'de ve maliyet yönlü kriterler için ise eşitlik (8)'de belirtilen formüllerin uygulanması ile elde edilen normalizasyon matrisinin oluşturulduğu aşamayı ifade etmektedir.

$$n_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_j^{max}} \quad (7)$$

$$n_{ij} = \frac{x_j^{min}}{x_{ij}} \quad (8)$$

PROCEEINGS BOOK

3. Aşama: Ağırlıklı Normalizasyon Matrisinin Oluşturulması: Bu aşamada, eşitlik (9)'da formüle edildiği üzere, kriter ağırlıklarıyla bir önceki aşamada elde edilen normalizasyon matrisindeki değerlerin çarpılması ile ağırlıklı normalizasyon matrisi oluşturulmuştur.

$$v_{ij} = n_{ij}.w_j \tag{9}$$

4. Aşama: İdeal Çözüm için en büyük ve anti-ideal çözüm için en küçük değerlerin elde edilmesi: Bu aşamada, ağırlıklı normalizasyon matrisindeki elde edilen "V_{ij}" değerleri arasındaki en büyük değer ideal çözüm, en küçük değer ise anti-ideal çözüm için hesaplanması gereken matematiksel değerlerdir. Bu matematiksel değerler, ideal ve anti-ideal çözümde sırasıyla eşitlik (10) ve eşitlik (11)'de belirtilen formüller ile ifade edilmiştir.

$$t_i = max v_{ij} \tag{10}$$

$$t_{ai} = min v_{ij} \tag{11}$$

5. Aşama: İdeal Çözümler ve anti-ideal çözümlerden matematiksel sapma miktarlarının hesaplanması: Bu aşamada, önceki iki aşamadaki değerleri birleştiren iki ayrı formülde, ideal ve anti-ideal çözümlerden matematiksel sapmalar, sırasıyla eşitlik (12) ve eşitlik (13)'te belirtilen formüller ile gösterilmektedir.

$$d^+ = t_i - v_{ij} \tag{12}$$

$$d^- = v_{ij} - t_{ai} \tag{13}$$

6. Aşama: Alternatiflerin Her Biri İçin İdeal Çözümlerden ve Anti-İdeal çözümlerden Toplam Matematiksel Sapma Miktarlarının Hesaplanması: Bu aşamada, alternatifler için kriterlerde oluşan ideal çözümlerden sapma miktarları ve anti-ideal çözümlerden sapma miktarları toplanarak, her bir alternatif için ideal çözümlerden ve anti-ideal çözümlerden toplam sapma miktarları, sırasıyla eşitlik (14) ve eşitlik (15)'te belirtilen formüller ile hesaplanmaktadır.

$$s_i^+ = \sum_{j=1}^{n} d^+ \tag{14}$$

$$s_i^- = \sum_{j=1}^{n} d^- \tag{15}$$

PROCEEINGS BOOK

7. Aşama: Alternatiflerin Her Biri İçin Optimal alternatiflerden sapmalara ilişkin fayda fonksiyon değerlerinin hesaplanması: Bu aşamada iki tane fayda fonksiyonu hesaplanır. Birinci fayda fonksiyonu s_o^+ olarak tanımlanan ideal çözümden en küçük uzaklığa sahip olan optimal alternatifi ifade eden değere göre göreceli hesaplamayı ifade etmektedir. İkinci fayda fonksiyonu ise s_o^- olarak tanımlanan anti-ideal çözümden en büyük uzaklığa sahip olan optimal alternatifi ifade eden değere göre göreceli hesaplamayı ifade etmektedir. Birinci fayda fonksiyonu ve ikinci fayda fonksiyonu eşitlik (16) ve eşitlik (17)'de tanımlandığı üzeredir.

$$K_i^+ = \frac{S_o^+}{S_i^+} \tag{16}$$

$$K_i^- = \frac{S_i^-}{S_o^-} \tag{17}$$

8. Aşama: Alternatiflerin Her Biri İçin Nihai Sıralamanın Belirlenmesi: Bu aşamada bir önceki aşamadaki fayda fonksiyonu değerlerinin ortalaması alınarak Q_i değeri hesaplanır. Q_i değeri en yüksek olan alternatif en iyi alternatif olarak belirlenir. Q_i değerinin hesaplanmasına ilişkin formül eşitlik (18)'de yer aldığı üzeredir.

$$Q_i = \frac{K_i^+ + K_i^-}{2} \tag{18}$$

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümü, çalışmada tanımlanmış dört göstergenin CV yöntemi uygulaması ile elde edilen kriter ağırlıkları değerlerini ve CRADIS yöntemi uygulaması sonucunda çalışmada yer alan ülkelerin ekonomik düzenleme göstergeleri açısından ekonomik özgürlük düzeylerini belirten sayısal sonuçları içermektedir.

Çalışmanın hem CV yönteminde hem de CRADIS yönteminde kullanılan karar matrisi Çizelge 1'de belirtilmektedir.

Çizelge 1. Çalışmanın Karar Matrisi

Kriter Türü	**Fayda**	**Fayda**	**Fayda**	**Fayda**
Alternatifler	**G1**	**G2**	**G3**	**G4**
Arjantin	5,60	5,8	4,86	4,93
Bolivya	7,64	3,96	2,71	4,93
Brezilya	6,89	5,14	3,56	6,75

PROCEEINGS BOOK

Şili	7,00	5,33	6,22	8,38
Kolombiya	8,48	5,81	4,5	7,37
Ekvador	8,52	5,07	3,68	6,56
Paraguay	8,49	5,18	4,78	7,84
Peru	8,59	7,28	4,92	7,82
Uruguay	7,04	5,83	6,59	7,16
Venezuela	3,33	2,27	0,8	2,29

Karar matrisinde yer alan verilere, CV yönteminde Eşitlik (2) ve Eşitlik (3) uygulanarak, CV Yöntemi Normalizasyon Matrisi Çizelge 2'de belirtildiği üzere oluşturulmuştur.

Çizelge 2. CV Yöntemi Normalizasyon Matrisi

Alternatifler	**G1**	**G2**	**G3**	**G4**
Arjantin	0,432	0,705	0,701	0,433
Bolivya	0,819	0,337	0,330	0,433
Brezilya	0,677	0,573	0,477	0,732
Şili	0,698	0,611	0,936	1,000
Kolombiya	0,979	0,707	0,639	0,834
Ekvador	0,987	0,559	0,497	0,701
Paraguay	0,981	0,581	0,687	0,911
Peru	1,000	1,000	0,712	0,908
Uruguay	0,705	0,711	1,000	0,800
Venezuela	0,000	0,000	0,000	0,000

CV Yöntemi normalizasyon matrisi oluşturulduktan sonra, Eşitlik (4) ve Eşitlik (5)'te ifade edilen formüller uygulanarak, her bir kriterin değişim katsayısı ve kriter ağırlık değerleri ile kriter ağırlıklarına göre oluşan sıralamaları aynı çizelge içerisinde Çizelge 3'te gösterilmektedir.

Çizelge 3. CV Yöntemi Kriter Ağırlıkları ile Belirlenen Sıralamalar

	G1	**G2**	**G3**	**G4**
CV_j	0,434	0,455	0,487	0,450
W_j	0,238	0,249	0,267	0,247
Sıralama	4	2	1	3

CV yöntemi sonuçlarına göre G3 (işletmelere yönelik düzenlemeler) göstergesi dört gösterge arasında 0,267 ağırlık değeri ile birinci oldu. En az önemli gösterge ise 0,238 ağırlık değeri ile Kredi Piyasası düzenlemeleri olarak tespit edildi. CV metodunun sonuçları ayrıca bu dört göstergenin kriter ağırlık değerlerinin çok yakın değerler olduğunu göstermektedir. Bu durum da ekonomik düzenlemelere ilişkin göstergelerin tümüne ekonomik özgürlük düzeyinin artması için eşit düzeyde önem verilmesi gerektiğini göstermektedir. Hiçbir gösterge diğerlerine göre değerlendirmelerde aşırı düzeyde ön plana çıkmamaktadır.

CV Yöntemi ile kriter ağırlıkları belirlendikten sonra, bu yöntem ile elde edilen kriter ağırlıklarını temel alarak, CRADIS yöntemi uygulanmıştır. CRADIS Yöntemi uygulamasında, öncelikle CV ve CRADIS yöntemlerinin normalizasyon formülleri farklı olduğu için, Çizelge 1'de yer alan karar matrisindeki verilere Eşitlik (7) ve Eşitlik (8)'de yer alan normalizasyon matrisi formüllerinin uygulanması gerekmektedir. Bu çalışmada yer alan kriterler sadece fayda yönlü olduğu için, sadece Eşitlik (7)'de yer alan fayda kriterlerine ilişkin normalizasyon formülleri uygulanarak Çizelge 4'te belirtilen CRADIS Yöntemi Normalizasyon Matrisi elde edilmiştir.

Çizelge 4. CRADIS Yöntemi Normalizasyon Matrisi

Alternatifler	G1	G2	G3	G4
Arjantin	0,652	0,797	0,737	0,588
Bolivya	0,889	0,544	0,411	0,588
Brezilya	0,802	0,706	0,540	0,805
Şili	0,815	0,732	0,944	1,000
Kolombiya	0,987	0,798	0,683	0,879
Ekvador	0,992	0,696	0,558	0,783
Paraguay	0,988	0,712	0,725	0,936
Peru	1,000	1,000	0,747	0,933
Uruguay	0,820	0,801	1,000	0,854
Venezuela	0,388	0,312	0,121	0,273

Daha sonraki aşamada ise, CRADIS Yöntemi normalizasyon verilerine Eşitlik (9)'da yer alan formül uygulandığında, Çizelge 5'te ifade edilen ağırlıklı normalizasyon matrisi elde edilmiştir.

Çizelge 5. CRADIS Yöntemi Ağırlıklı Normalizasyon Matrisi

Alternatifler	G1	G2	G3	G4
Arjantin	0,155	0,198	0,197	0,145
Bolivya	0,211	0,135	0,110	0,145
Brezilya	0,191	0,176	0,144	0,199
Şili	0,194	0,182	0,252	0,247
Kolombiya	0,235	0,199	0,182	0,217
Ekvador	0,236	0,173	0,149	0,193
Paraguay	0,235	0,177	0,193	0,231
Peru	0,238	0,249	0,199	0,230
Uruguay	0,195	0,199	0,267	0,211
Venezuela	0,092	0,078	0,032	0,067

Takip eden aşamada, Eşitlik (10) ve Eşitlik (11)'de yer alan formüller uygulanarak ideal çözüm için en büyük ve anti-ideal çözüm için en küçük değerler elde edilmiştir. Sonuçları takip edebilmeyi kolaylaştırmak için, bir önceki çizelgede yer alan ağırlıklı normalizasyon matrisi hesaplamaları ile bu hesaplamalar Çizelge 6'da birlikte ifade edilmiştir.

Çizelge 6. CRADIS Yöntemi İdeal Çözüm En Büyük ve Anti-İdeal Çözüm En Küçük Değer

Alternatifler	**G1**	**G2**	**G3**	**G4**
Arjantin	0,155	0,198	0,197	0,145
Bolivya	0,211	0,135	0,110	0,145
Brezilya	0,191	0,176	0,144	0,199
Şili	0,194	0,182	0,252	0,247
Kolombiya	0,235	0,199	0,182	0,217
Ekvador	0,236	0,173	0,149	0,193
Paraguay	0,235	0,177	0,193	0,231
Peru	0,238	0,249	0,199	0,230
Uruguay	0,195	0,199	**0,267**	0,211
Venezuela	0,092	0,078	**0,032**	0,067
Max	**0,238**	**0,249**	**0,267**	**0,247**
Min	**0,092**	**0,078**	**0,032**	**0,067**
t_i	**0,267**	t_{ai}	**0,032**	

İdeal Çözüm En Büyük Değeri dikkate alınarak Eşitlik (12)'de yer alan formül uygulanarak, Çizelge 7'de belirtilen ideal çözümden sapmalar matrisi oluşturulmuştur. Eşitlik (16)'da belirtilen s_o^+ değerinin hesaplanabilmesi için sütunlardaki değerlerin minimumunu ifade eden bir satır da bu çizelgeye eklenmiştir.

Çizelge 7. CRADIS Yöntemi İdeal Çözümden Sapmalar Matrisi

d^+	**G1**	**G2**	**G3**	**G4**
Arjantin	0,112	0,068	0,070	0,122
Bolivya	0,055	0,131	0,157	0,122
Brezilya	0,076	0,091	0,123	0,068
Şili	0,073	0,085	0,015	0,020
Kolombiya	0,032	0,068	0,085	0,050
Ekvador	0,031	0,093	0,118	0,074
Paraguay	0,032	0,090	0,073	0,036
Peru	0,029	0,018	0,068	0,037
Uruguay	0,072	0,067	0,000	0,056
Venezuela	0,175	0,189	0,234	0,199
Min	**0,029**	**0,018**	**0,000**	**0,020**

Anti-İdeal Çözüm En Küçük Değeri dikkate alınarak Eşitlik (13)'te yer alan formül uygulanarak, Çizelge 8'de belirtilen anti-ideal çözümden sapmalar matrisi oluşturulmuştur. Eşitlik (17)'de belirtilen s_o^- değerinin hesaplanabilmesi için sütunlardaki değerlerin maksimumunu ifade eden bir satır da bu çizelgeye eklenmiştir.

Çizelge 8. CRADIS Yöntemi Anti-İdeal Çözümden Sapmalar Matrisi

d^-	G1	G2	G3	G4
Arjantin	0,123	0,166	0,164	0,113
Bolivya	0,179	0,103	0,077	0,113
Brezilya	0,158	0,143	0,112	0,166
Şili	0,161	0,150	0,219	0,214
Kolombiya	0,202	0,166	0,150	0,185
Ekvador	0,203	0,141	0,117	0,161
Paraguay	0,203	0,145	0,161	0,198
Peru	0,205	0,217	0,167	0,198
Uruguay	0,162	0,167	0,234	0,178
Venezuela	0,060	0,045	0,000	0,035
Max	**0,205**	**0,217**	**0,234**	**0,214**

Son aşamada ise Eşitlik 14-18'de yer alan tüm beş formül uygulanarak alternatiflerin ortalama fayda fonksiyonu olarak ifade edilen Q_i skorlarına ulaşılmıştır. CRADIS yönteminde alternatiflerin ortalama fayda fonksiyonu skorları da dahil olmak üzere yer alan tüm parametrelerin sayısal değerleri ve alternatiflerin skorlarına göre sıralamaları Çizelge 9'da özetlenmiştir. Ayrıca, s_o^+ değeri Çizelge 7'nin min ifadesi ile başlayan son satırındaki değerlerin toplanması ile hesaplanmış, s_o^- ise Çizelge 8'de max ifadesi ile başlayan son satırındaki değerlerin toplanması ile hesaplanmıştır.

Çizelge 9. CRADIS Yöntemi Sonuçları

Alternatifler	S_i^+	K_i^+	S_i^-	K_i^-	Q_i	Sıralama
Arjantin	0,372	0,180	0,566	0,650	0,415	8
Bolivya	0,465	0,144	0,472	0,542	0,343	9
Brezilya	0,358	0,187	0,580	0,666	0,427	7
Şili	0,193	0,348	0,745	0,856	0,602	2
Kolombiya	0,235	0,285	0,703	0,807	0,546	5
Ekvador	0,316	0,212	0,622	0,714	0,463	6
Paraguay	0,231	0,290	0,707	0,812	0,551	4
Peru	0,151	0,443	0,786	0,903	0,673	1
Uruguay	0,195	0,343	0,742	0,853	0,598	3
Venezuela	0,797	0,084	0,140	0,161	0,122	10
S_o^+	0,067	S_o^-	0,870			

CRADIS yöntemi sonuçlarına göre Peru'nun 2021 yılında ekonomik düzenleme göstergeleri açısından en yüksek ekonomik özgürlük düzeyine sahip olduğu çıkarımı yapılmıştır. Ekonomik düzenleme göstergeleri açısından en düşük ekonomik özgürlük düzeyine ise Venezuela'nın sahip olduğu anlaşılmaktadır. CRADIS Yöntemi Sonuçları Karar Verme Matrisi Sonuçları ile birleştirilerek yorumlandığında, en yüksek sonuca sahip Peru'nun bile G3(İşletmelere yönelik düzenlemeler) göstergesinde 10 üzerinden 4,92 puanı ile ortalamanın altında kaldığı gözlemlenmiştir. Kredi Piyasası Düzenlemeleri Açısından Peru, Ekvador, Paraguay,

Kolombiya'nın ekonomik özgürlük seviyesinin yüksek olduğu karar matrisi verilerine göre söylenebilir. İş gücü piyasası düzenlemeleri açısından sadece Peru'nun ekonomik özgürlük seviyesinin yükseğe yakın olduğu söylenebilir. İşletmelere yönelik düzenlemeler açısından sadece Şili ve Uruguay ortalamanın üstünde bir ekonomik özgürlük seviyesine sahiptir, diğer 8 ülkenin ise ekonomik özgürlük seviyesi bu gösterge açısından ortalamanın altındadır. Rekabet etme özgürlüğü açısından ise en yüksek ekonomik özgürlük seviyesine Şili'nin sahip olduğu gözlemlenmektedir. Venezuela tüm göstergelerde en düşük ekonomik özgürlük seviyesine sahiptir. Karar Matrisi verilerine göre Güney Amerika Kıtasındaki ülkelerin 7,33 ortalama değeri ile en yüksek seviyede ekonomik özgürlük düzeyine Kredi Piyasası düzenlemeleri göstergesinde, en düşük seviyede ekonomik özgürlük düzeyine ise 4,26 ortalama değeri ile işletmelere yönelik düzenlemelerde sahip oldukları görülmektedir. Bu durum ise Güney Amerika Kıtasındaki ülkelerin işletmelere yönelik düzenlemelere odaklanmaları gerektiğini göstermektedir.

Ülkelerin ortalama fayda fonksiyonu değerlerinin ortalaması 0,474'dür. Bu değerin üstünde değere Şili, Kolombiya, Paraguay, Peru, Uruguay ülkeleri olmak üzere beş ülkenin sahip olduğu gözlemlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Güney Amerika Kıtasındaki ülkelerin ekonomik düzenlemeler açısından ortalama civarında bir ekonomik özgürlük seviyesine sahip olduğu çıkarımı yapılmaktadır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ekonomik düzenlemelerin ekonomik özgürlük düzeyini etkilediği bilinmektedir. Kredi piyasasına, iş gücü piyasasına, işletmelere yönelik düzenlemeler, rekabet etme özgürlüğüne yönelik düzenlemeler ekonomik özgürlük düzeyini belirten temel göstergelerdir.

Ekonomik düzenlemelerin ekonomik özgürlük seviyesini etkileyebileceği düşüncesi dikkate alınarak, bu durumun gerçekten böyle olup olmadığını anlayabilmek için, nicel bir çalışma yapılarak, bu çalışma kapsamında Güney Amerika Kıtasında yer alan ülkeler için her ekonomik düzenleme göstergesinin ekonomik özgürlük açısından önem düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. CV yöntemi sonuçlarına göre, ekonomik düzenleme göstergeleri arasında en yüksek önem düzeyine işletmelere yönelik düzenlemeler göstergesi sahip olsa da tüm göstergelerin birbirlerine çok yakın değerler aldığı gözlenmektedir. Bu durum ise Güney Amerika Kıtasındaki ülkelerin ekonomik düzenleme göstergeleri açısından ekonomik özgürlük düzeylerini arttırmak için dört göstergeye de eşit düzeyde önem vermeleri gerektiğini vurgulamaktadır. CRADIS yöntemi sonuçlarına göre ise Peru'nun 2021 yılında ekonomik düzenleme göstergeleri açısından en yüksek ekonomik özgürlük düzeyine, Venezuela'nın ise aynı göstergeler açısından en düşük ekonomik özgürlük düzeyine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Karar matrisi verilerine göre Güney Amerika Kıtasındaki ülkelerin en düşük seviyede ekonomik özgürlük düzeyine 4,26 ortalama değeri ile işletmelere yönelik düzenlemelerde sahip oldukları görülmektedir. Bu durum ise Güney Amerika Kıtasındaki ülkelerin ekonomik düzenlemeler içerisinde ekonomik özgürlük düzeyini arttırmak için öncelikle işletmelere yönelik düzenlemelere odaklanmaları gerektiğini göstermektedir. Bu durum tabii ki diğer göstergelere daha az önem verilmesi gerektiğini göstermez. Zaten CV yöntemi sonuçlarına göre

PROCEEINGS BOOK

göstergelerin ağırlık değerlerinin birbirine çok yakın olması da bu durumu destekleyici bir sonuçtur. Analiz sonuçlarının genel yansıması Güney Amerika Kıtasındaki ülkelerin ekonomik düzenlemeler açısından ortalama civarında bir ekonomik özgürlük seviyesine sahip olduğudur.

Bu nedenle ekonomik düzenlemelerini ekonomik özgürlük seviyesini arttıracak yönde geliştirmeleri gerekmektedir.

Bu çalışma ekonomik düzenlemelerin ekonomik özgürlük seviyesi üzerinde etkili olduğu görüşünü desteklemektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, ekonomik özgürlük seviyesini belirleyen tüm göstergeler birlikte değerlendirilerek aynı yöntemler uygulanabilir. Yine kümeleme analizi uygulanarak, aynı kıtada yer alma durumu dikkate almadan, dünyadaki tüm ülkeler öncelikle ekonomik özgürlük düzeyi göstergeler açısından kümelenip, aynı küme içerisinde yer alan ülkeler için bu çalışmada yer alan analiz teknikleri uygulanabilir. Böylece ülkeler dünyada ekonomik özgürlük seviyesi açısından rekabetteki konumlarının farkına varabilirler.

KAYNAKÇA

Altın, H., Ekonomik Özgürlük Endeksinin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Analizi, Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi, 4, 2, 2020.

An, Y., Tan, X., Gu, B., Zhu, K, Flood Risk Assessment Using The CV-TOPSIS Method For the Belt and Road Initiative: An Empirical Study of Southeast Asia, Ecosystem Health and Sustainability, 6, 1, 2020.

Gwartney, J.D., Lawson, R., Block, W., *Economic freedom of the world, 1975-1995*, The Fraser Institute/ Vancouver, 1996.

Gwartney, J.D., Lawson, R., Hall, J., *Economic freedom of the world, 2014*, The Fraser Institute/ Vancouver, 2014.

Gwartney, J.D., Lawson, R., Murphy, R., Abubaker, M., Celico, A., Hammond, A.C.R., McMahon, F., Rode, M. (2023). Economic Freedom of the World: 2023 Annual Report, Fraser Institute. https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2023.pdf (Erişim tarihi: 09.10.2023).

Karaköy, Ç., Çakmaktepe, N.E., Ulutaş, A., Eski S.S.C.B. Ülkelerinin Ekonomik Özgürlük Endekslerinin SD ve CoCoSo Yöntemleri ile Analizi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan, 10, 1, 2023.

Levent, M., Özarı, Ç., EDAS Yöntemi ve Kümeleme Analizi ile G-10 Ülkelerinin Ekonomik Özgürlük Kriterleri ile Değerlendirilmesi, The Journal of Turk-Islam World Social Studies, 6, 22, 2019.

Puška, A., Stević, Ž., Pamučar, D., Evaluation and Selection of Healthcare Waste Incinerators Using Extended Sustainability Criteria and Multi-Criteria Analysis Methods, Environment, Development and Sustainability, 24, 9, 2021.

Puška, A., Stojanović, I., Fuzzy Multi-Criteria Analyses on Green Supplier Selection in an Agri-Food Company, Journal of Intelligent Management Decision, 1, 1, 2022.

Stojanović, I., Puška, A., Selaković, M., A Multi-Criteria Approach to the Comparative Analysis of the Global Innovation Index on the Example of the Western Balkan Countries, Economics, 10, 2, 2022.

Taşçı, M., Özarı, Ç., OECD Ülkelerinin Ekonomik Özgürlük Göstergelerinin K-Ortalamalar Kümeleme Yöntemi ve Gri İlişkisel Yöntemi ile Analizi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7, 96, 2019.

Türen, U., Gökmen, Y., Dilek, H., Ekonomik Özgürlük Endeksinin Yurt Dışına Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan Türk Sermayesinin Ülke Seçim Kararına Etkisi Var mıdır? Maliye Dergisi, 161, 2011.

Vavrek, R., Bečica, J., Similarity of TOPSIS Results based on Criterion Variability: Case Study on Public Economic, Plos one, 17, 8, 2022.

Wu, C., Zhang, Y., Zhang, J., Chen, Y., Duan, C., Qi, J., Cheng, Z., Pan, Z., Comprehensive Evaluation of The Eco-Geological Environment in The Concentrated Mining Area of Mineral Resources, Sustainability, 14, 11, 2022.

Yılmaz, S., Koca, G., Ülkeleri İnsani Kalkınma Endeksi Açısından Çok Kriterli Karar Verme Teknikleriyle Değerlendirme, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6, 2021.

GÜNEY AMERİKA ÜLKELERİNİN İNOVASYON PERFORMANSLARININ ÖLÇÜMÜ: BİR CV TABANLI CRADIS YAKLAŞIMI

Dr. Öğr. Üyesi Serdar YARLIKAŞ

Kocaeli Üniversitesi, serdar.yarlikas@kocaeli.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-5087-955X

ÖZET

Bu çalışma temel olarak seçilmiş Güney Amerika ülkeleri için küresel inovasyon endeksini analiz etti. Çalışma kapsamında, Güney Amerika'daki tüm ülkeler arasında 2023 yılı verilerine göre hem nüfusu 1000000'dan fazla olan hem de küresel inovasyon endeksini ölçmek için yeterli veriye sahip olan ülkeler seçildi. Çalışmanın iki temel amacı vardı. Birinci amaç her bir küresel inovasyon index kriterinin önem düzeyini belirlemekti. İkinci amaç ise seçilmiş ülkeleri inovasyon performans düzeylerine göre sıralamaktı. Bu amaçlara ulaşmak için, CV (Değişim Katsayısı) ve CRADIS metotlarının kullanımını içeren nicel bir çalışma yürütüldü. Bu nicel çalışma kapsamında, öncelikli olarak yedi küresel inovasyon indeksi kriteri literatürden adapte edildi ve daha sonra seçilmiş dokuz Güney Amerika ülkesinin kriter değerleri ikincil veri olarak elde edildi. Bu aşamadan sonra veriye CV yöntemi uygulanarak her bir küresel inovasyon indeksi kriterinin ağırlığı hesaplandı. Bu aşamayı takiben, ülkelerin inovasyon performans düzeylerini CV ağırlıklarına dayalı olarak hesaplayabilmek için CRADIS yöntemi uygulandı. CV yöntemi sonuçlarına göre, bilgi ve teknoloji çıktıları yedi kriter arasında 0.188 ağırlık değeri ile birinci oldu. Bunlara ek olarak, CV yönteminin gösterge ağırlıklarını içeren CRADIS yönteminin uygulama sonuçlarından Brezilya'nın 2023 yılında en yüksek inovasyon performans düzeyine sahip olduğu çıkarımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, CV Yöntemi, CRADIS Yöntemi, Küresel İnovasyon Endeksi, İnovasyon Performans Düzeyi.

PROCEEINGS BOOK

THE INNOVATION PERFORMANCE MEASUREMENT OF SOUTH AMERICA COUNTRIES: A CV-BASED CRADIS APPROACH

ABSTRACT

This study mainly analyzed the global innovation index for South American Countries that were selected. Among all countries in South America, the countries which have both a population of more than 1000000 and have enough data to measure the global innovation index according to the year 2023 data were selected in the scope of the study. The study had two main aims. The first aim was to determine the importance level of each of the global innovation index criteria. The second aim was to rank the selected countries in terms of their innovation performance level. For reaching these aims, a quantitative study including the usage of the CV (Coefficient of Variation) and CRADIS methods was conducted. In the scope of this quantitative study, the seven global innovation index criteria were adapted from the literature firstly and then the criteria values of the selected nine South American Countries were obtained as secondary data. After this stage, the weights of each of the global innovation index criteria were computed by applying CV method to the data. Following this stage, the CRADIS method was applied based on CV weight to calculate the innovation performance level of the countries. According to the results of CV method, The Knowledge and Technology Outputs was ranked first among seven criteria with a weight of 0.188. In addition, it was inferred from the application results of CRADIS method including the criteria weight of CV method that Brazil has the highest innovation performance level during Year 2023.

Keywords: Multi-Criteria Decision Making Methods, CV Method, CRADIS Method, Global Innovation Index, Innovation Performance Level.

1. GİRİŞ

İnovasyon, ülkelerin rekabette kalıcı olmalarına ve büyümede, kalkınmada ilerlemelerine neden olan önemli bir araçtır. Ülkelerin rekabette ne seviye olduklarını görmeleri için inovasyon performanslarını sürekli ölçmeleri gerekmektedir. İnovasyon performans sonuçları ülkelerin inovasyon gelişimi için hangi noktalarda kendilerini geliştirmeleri gerektiği sorusuna somut şekilde yanıt vermektedir (Eren ve Gelmez, 2022). Bu somut yanıta ulaşabilmek ancak inovasyon performansının nasıl ölçülebileceğini belirlemek ve daha sonra bu ölçümü uygulamada gerçekleştirmek ile mümkün olmaktadır. Bu somutlaştırma aşaması öncesi

PROCEEINGS BOOK

literatürde konu ile ilgili yer alan çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalardan inovasyon performansının çok kriterli karar verme problemlerinin yapısına uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Doğan (2023) çalışmasında OECD ülkelerinin inovasyon performanslarını CRITIC VE OCRA yöntemleri ile değerlendirmiştir. Duran (2022), CRITIC ve Gri ilişkisel analiz yöntemleri ile sanayileşmede henüz yeni olan ülkelerin inovasyon performanslarını analiz etmiştir. Altıntaş (2020), inovasyon performansı ölçümünde Entropy ve gri ilişkisel analiz tekniklerini bir arada kullanmıştır. Satıcı (2021), Avrupa kıtasında yer alan ülkelerin inovasyon performansını CRITIC ve WASPAS yöntemlerini uygulayarak belirlemiştir. Eren ve Gelmez (2022), Entropi, COPRAS ve ARAS yöntemlerini bir arada uygulayarak ülkelerin inovasyon performanslarının hesaplamasını kapsamaktadır. Özellikle son senelerdeki çalışmalarda küresel inovasyon performansı ölçümlerinde çok kriterli karar verme yöntemlerinin uygulandığı çalışmaların sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir.

Ayrıca, son senelerde ülkelerin inovasyon performansını belirlemeye yönelik çalışmalarda, uluslararası kuruluşların oluşturduğu indekslerin temel alınarak analizlerin uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada ise Dünya Fikri Mülkiyet Kurumu (WIPO) tarafından oluşturulan inovasyon indeksi kriterleri temel alınarak ülkelerin inovasyon performansları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu indeksteki yedi kriter çalışma kapsamında belirlenen Güney Amerika Kıtasındaki dokuz ülkenin inovasyon performansının değerlendirilmesinde uygulandı. İnovasyon kriterlerinin ağırlık değerleri CV yöntemi ile, ülkelerin inovasyon performans düzeyleri ise CRADIS yöntemi ile belirlendi. İncelenilen küresel inovasyon performansı konusu çok kriterli karar verme yöntemi uygulamaları açısından yeni bir konu olmasa da CRADIS yönteminin yeni bir yöntem olarak uygulanması nedeniyle en azından çok kriterli karar verme literatürüne katkıda bulunması tahmin edilmektedir.

2. UYGULAMA

2.1. Çalışmanın Uygulama Aşamaları

Bu çalışma birbirini takip eden literatür taraması, kriter ağırlıklarının belirlenmesi ve alternatifler arasında sıralama yapılmasını içeren üç temel aşamadan oluşmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı iki tanedir. İlk amaç her bir küresel inovasyon indeksi kriterinin önem düzeyini belirlemektir. Bu kapsamda, Güney Amerika Kıtasında yer alan ülkeler için, her bir küresel inovasyon indeksi kriterinin önem düzeyini belirlemektir. İkinci amaç ise seçilmiş bu ülkeleri inovasyon performans düzeylerine göre sıralamaktır. Bu çalışmanın sınırlamalarından biri, Güney Amerika'daki tüm ülkeler arasında 2023 yıl sonu itibariyle nüfusu bir milyondan fazla olan ve küresel inovasyon indeksini ölçmek için yeterli veriye sahip olan ülkelerin seçilmesidir. Bu sınırlama doğrultusunda, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvador, Paraguay, Peru, Uruguay olmak üzere çalışmada 9 ülke yer almaktadır. Çalışmanın analiz bölümünde çok kriterli karar verme yöntemlerinden CV (Değişim Katsayısı) ve CRADIS metotları uygulandı.

Bu çalışma kapsamında, öncelikli olarak Dünya Fikri Mülkiyet Kurumu (WIPO) tarafından oluşturulan yedi temel inovasyon indeksi analizlere adapte edildi. Daha sonra çalışmada yer alan ülkelerin inovasyon indeksi değerlerine, WIPO tarafından 2023 yılında yayımlanan ve 2023 yılı verilerini içeren, Küresel İnovasyon İndeksi Raporundan ulaşılmıştır (Dutta vd., 2023). İlgili veriye CV ve CRADIS yöntemleri sırasıyla uygulanarak, küresel inovasyon indeksi kriterlerinin ağırlık değerleri ile ülkelerin inovasyon performansına göre sıralaması gerçekleştirildi. Çalışmada uygulamada henüz fazla yer almamış olan CRADIS yöntemi uygulanmasının da çok kriterli karar verme yöntemi uygulama çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmada yer alan kriterler, Dünya Fikri Mülkiyet Kurumu (WIPO) tarafından geliştirilen yedi temel küresel inovasyon indeksi kriterini içermektedir. Çalışma kapsamında yer alan kriterler aşağıda yer aldığı üzeredir (Dutta vd., 2023; Bakır ve Çakır, 2021):

Kriter1 (K1): Kurumlar: Kurumsal Çevre, Düzenleyici Çevre, İş Çevresi gibi alt kriterleri içeren temel kriterdir.

Kriter 2 (K2): Beşerî Sermaye ve Araştırma: Eğitim, Yüksek Öğretim ve ARGE alt kriterlerini içermektedir.

Kriter 3 (K3): Altyapı: Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Ekolojik Sürdürülebilirlik, Genel altyapı alt kriterlerini içeren temel inovasyon kriteridir.

Kriter 4 (K4): Pazar Gelişmişliği: Kredi, Yatırım, Pazar Ölçeği ve Ticaret gibi alt kriterleri kapsar.

Kriter 5 (K5): İş Gelişmişliği: Bilgi çalışanları, inovasyon bağlantıları, bilgi eğilimleri gibi alt kriterleri içermektedir.

Kriter 6 (K6): Bilgi ve Teknoloji Çıktıları: Bilgi oluşturma, bilginin etkisi, bilgi yayılımı gibi alt kriterler yer almaktadır.

Kriter 7 (K7): Yaratıcı Çıktılar: Maddi olmayan varlıklar, yaratıcı ürünler ve çevrimiçi yaratıcılık alt kriterlerini içeren temel kriterdir.

Bu indeks kapsamında yer alan kriterlerden ilk beş kriter inovasyon girdi alt indeksi, diğer iki kriter ise inovasyon çıktı alt indeksi kategorisinde yer almaktadır.

WIPO tarafından geliştirilen küresel inovasyon indeksinde yer alan tüm kriterler 0 en düşük-100 ise en yüksek puanı ifade edecek şekilde puanlandırılır (Dutta vd., 2023). Dolayısıyla, bir kriterdeki yüksek puan ilgili kriter açısından inovasyon düzeyinin yüksek olduğunu gösterdiği için, çalışmada yer alan yedi kriter de çalışmada uygulanan çok kriterli karar verme yöntemlerinde fayda kriteri olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmada, inovasyon kriterlerinin girdi ve çıktı kriterleri ayrı kategoriler şeklinde değil, birlikte toplam yedi kriter olarak uygulanmıştır.

2.2. CV Yöntemi

PROCEEINGS BOOK

CV yöntemi doğrudan kriter bilgilerini dikkate alıp, bunların etkilerini yansıtacak şekilde matematiksel yapısı tanımlanmış ve bu yapısı ile kriter ağırlıklarının objektif bir şekilde hesaplanmasına olanak tanıyan çok kriterli kriter ağırlığı belirleme yöntemidir. Karar verme problemlerinde karar matrisinde yer alan veri değerlerinde ortaya çıkan değişkenlikleri ve kriter değerlerinde ortaya çıkan azalma ve artma gibi durumların etkisini doğrudan kriter ağırlığı hesaplamalarına yansıtmaktadır (Vavrek ve Bečica, 2022: 8). Bu yöntemin temel aşamaları formülleri ve açıklama detayları ile aşağıda belirtildiği üzeredir (An vd., 2020: 5; Wu vd., 2022: 8-9):

Aşama 1: Karar Matrisinin Oluşturulması: Bu matris m adet alternatif ve n adet kriterden oluşan bir matematiksel yapıyı ifade ederek, karar verme probleminin temel verilerini belirtmektedir. Bu matrisin tanımı eşitlik (1)'de gösterilmektedir.

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Aşama 2: Normalizasyon Matrisinin Oluşturulması: Karar matrisindeki verilere, kriterin fayda ya da maliyet yönlü olmasına göre, iki farklı formülün uygulanması ile elde edilen normalizasyon değerlerini gösteren matrisin elde edilmesi aşamasıdır. Eşitlik (2) fayda yönlü kriterlerde kullanılan normalizasyon formülünü ifade ederken, eşitlik (3) ise maliyet yönlü kriterlerde kullanılan normalizasyon formülünü göstermektedir.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{min}}{x_j^{max} - x_j^{min}} \quad (2)$$

$$r_{ij} = \frac{x_j^{max} - x_{ij}}{x_j^{max} - x_j^{min}} \quad (3)$$

Aşama 3: Her Bir Kriterin Değişim Katsayının Hesaplanması: Bir önceki aşamadaki hesaplamalar sonucu oluşturulan normalizasyon matrisindeki kriterlerin sütunlarında yer alan kriter değerleri temel alınarak, her bir kriter için kriterin standart sapma değerinin kriterin ortalamasına oranlanması ile elde edilen değerlerin hesaplandığı aşamadır. CV_j olarak ifade edilen değişim katsayısının matematiksel formülü eşitlik (4)'te belirtilmektedir.

$$CV_J = \frac{S_j}{\overline{X_J}} \quad (4)$$

PROCEEINGS BOOK

Aşama 4: Her Bir Kritere İlişkin Objektif Ağırlıkların Hesaplanması: Bir önceki aşamada her bir kriter için hesaplanan değişim katsayısı değeri, tüm kriterlerin değişim katsayılarının toplamına oranlandığında, ilgili kriterin objektif kriter ağırlık değeri hesaplanmaktadır. Bu hesaplamanın formülü ise eşitlik (5)'te belirtilmektedir.

$$w_j = \frac{cv_j}{\sum_{j=1}^{n} cv_j} \tag{5}$$

2.3. CRADIS Yöntemi

CRADIS yöntemi alternatiflerin sıralanmasında fayda fonksiyonu ile ideal ve anti-ideal çözümlerin optimal çözümlerden uzaklığını dikkate alan Çok Kriterli Karar Verme yöntemidir (Puška vd., 2021). Alternatif sıralamasında, ideal çözümlerin maksimizasyonu ile anti-ideal çözümlerin minimizasyonunu birlikte değerlendiren bir matematiksel yaklaşım sunmaktadır (Puška ve Stojanović, 2022:8). Daha önce geliştirilmiş çok kriterli karar verme yöntemlerinden türetildiği ve yeni bir yöntem olarak bu yöntemlerdeki bazı aşamaların güncellendiği bilinmektedir (Puška vd., 2021). Temelde üç yöntemin matematiksel özelliklerinin birleştirilmesi ile bu yöntem oluşturulmuştur (Puška vd., 2021:11201). CRADIS yöntemi, bu yöntemlerden ARAS yönteminin fayda fonksiyonu tanımlaması ile MARCOS ve TOPSIS yöntemlerinin ideal çözüme göre kıyaslama özelliklerinin yeni bir yaklaşım ile birleştirildiği yöntem olarak tanımlanmaktadır (Puška vd., 2021:11201).

CRADIS yöntemi karar matrisinin oluşturulması aşaması da dahil olmak üzere toplam 8 aşamadan meydana gelmektedir. Bu aşamalar detayları, açıklamaları ve formülleri ile aşağıda belirtilmiştir (Puška vd., 2021:11204-11205; Stojanović vd., 2022:14).

1. Aşama: Karar Matrisinin Oluşturulması: Bu matris m adet alternatif ve n adet kriterden oluşan bir matematiksel yapıyı ifade ederek, karar verme probleminin temel verilerini belirtmektedir. Bu matrisin tanımı eşitlik (6)'da gösterilmektedir.

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \tag{6}$$

2. Aşama: Normalizasyon Matrisinin Oluşturulması: Bu aşamada oluşturulacak matris, fayda yönlü kriterler için eşitlik (7)'de ve maliyet yönlü kriterler için ise eşitlik (8)'de belirtilen formüllerin uygulanması ile elde edilen normalizasyon matrisinin oluşturulduğu aşamayı ifade etmektedir.

$$n_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_j^{max}} \quad (7)$$

$$n_{ij} = \frac{x_j^{min}}{x_{ij}} \quad (8)$$

3. Aşama: Ağırlıklı Normalizasyon Matrisinin Oluşturulması: Bu aşamada, eşitlik (9)'da formüle edildiği üzere, kriter ağırlıklarıyla bir önceki aşamada elde edilen normalizasyon matrisindeki değerlerin çarpılması ile ağırlıklı normalizasyon matrisi oluşturulmuştur.

$$v_{ij} = n_{ij}.w_j \quad (9)$$

4. Aşama: İdeal Çözüm için en büyük ve anti-ideal çözüm için en küçük değerlerin elde edilmesi: Bu aşamada, ağırlıklı normalizasyon matrisindeki elde edilen "V_{ij}" değerleri arasındaki en büyük değer ideal çözüm, en küçük değer ise anti-ideal çözüm için hesaplanması gereken matematiksel değerlerdir. Bu matematiksel değerler, ideal ve anti-ideal çözümde sırasıyla eşitlik (10) ve eşitlik (11)'de belirtilen formüller ile ifade edilmiştir.

$$t_i = max v_{ij} \quad (10)$$

$$t_{ai} = min v_{ij} \quad (11)$$

5. Aşama: İdeal Çözümler ve anti-ideal çözümlerden matematiksel sapma miktarlarının hesaplanması: Bu aşamada, önceki iki aşamadaki değerleri birleştiren iki ayrı formülde, ideal ve anti-ideal çözümlerden matematiksel sapmalar, sırasıyla eşitlik (12) ve eşitlik (13)'de belirtilen formüller ile gösterilmektedir.

$$d^+ = t_i - v_{ij} \quad (12)$$

$$d^- = v_{ij} - t_{ai} \quad (13)$$

6. Aşama: Alternatiflerin Her Biri İçin İdeal Çözümlerden ve Anti-İdeal çözümlerden Toplam Matematiksel Sapma Miktarlarının Hesaplanması: Bu aşamada, alternatifler için kriterlerde oluşan ideal çözümlerden sapma miktarları ve anti-ideal çözümlerden sapma miktarları toplanarak, her bir alternatif için ideal çözümlerden ve anti-ideal çözümlerden toplam

sapma miktarları, sırasıyla eşitlik (14) ve eşitlik (15)'te belirtilen formüller ile hesaplanmaktadır.

$$s_i^+ = \sum_{j=1}^{n} d^+ \quad (14)$$

$$s_i^- = \sum_{j=1}^{n} d^- \quad (15)$$

7. Aşama: Alternatiflerin Her Biri İçin Optimal alternatiflerden sapmalara ilişkin fayda fonksiyon değerlerinin hesaplanması: Bu aşamada iki tane fayda fonksiyonu hesaplanır. Birinci fayda fonksiyonu s_o^+ olarak tanımlanan ideal çözümden en küçük uzaklığa sahip olan optimal alternatifi ifade eden değere göre göreceli hesaplamayı ifade etmektedir. İkinci fayda fonksiyonu ise s_o^- olarak tanımlanan anti-ideal çözümden en büyük uzaklığa sahip olan optimal alternatifi ifade eden değere göre göreceli hesaplamayı ifade etmektedir. Birinci fayda fonksiyonu ve ikinci fayda fonksiyonu eşitlik (16) ve eşitlik (17)'de tanımlandığı üzeredir.

$$K_i^+ = \frac{S_o^+}{S_i^+} \quad (16)$$

$$K_i^- = \frac{S_i^-}{S_o^-} \quad (17)$$

8. Aşama: Alternatiflerin Her Biri İçin Nihai Sıralamanın Belirlenmesi: Bu aşamada bir önceki aşamadaki fayda fonksiyonu değerlerinin ortalaması alınarak Q_i değeri hesaplanır. Q_i değeri en yüksek olan alternatif en iyi alternatif olarak belirlenir. Q_i değerinin hesaplanmasına ilişkin formül eşitlik (18)'de yer aldığı üzeredir.

$$Q_i = \frac{K_i^+ + K_i^-}{2} \quad (18)$$

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümü, tanımlanmış yedi kriterin CV yöntemi uygulaması ile elde edilen kriter ağırlıklarını ve CRADIS yöntemi uygulaması sonucunda çalışmada yer alan ülkelerin inovasyon performans düzeylerine ilişkin matematiksel değerleri göstermektedir.

Çalışmanın hem CV yönteminde hem de CRADIS yönteminde kullanılan karar matrisi Çizelge 1'de belirtilmektedir.

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 1. Çalışmanın Karar Matrisi

Kriter Türü	Fayda	Fayda	Fayda	Fayda	Fayda	Fayda	Fayda
Alternatifler	**K1**	**K2**	**K3**	**K4**	**K5**	**K6**	**K7**
Arjantin	30,90	30	39,9	25,2	30,3	19,2	30,3
Bolivya	12,30	32,5	27	55,3	25,1	12,7	12,2
Brezilya	38,50	33,5	43,5	38,1	37,6	26,8	31,2
Şili	56,70	33	46,4	38,9	29,8	24,3	26,8
Kolombiya	46,70	27	43,1	33,4	37,3	23,7	19,1
Ekvador	35,10	21,3	36,8	23,3	23,2	13,4	12,9
Paraguay	33,90	10,1	35,4	31,6	23,3	12,3	19,7
Peru	45,90	34,7	41,4	37,9	31	13,6	20,9
Uruguay	67,50	26,7	43,9	28,1	29,2	22,8	19,2

Karar matrisinde yer alan verilere, CV yönteminde Eşitlik (2) ve Eşitlik (3) uygulanarak, CV Yöntemi Normalizasyon Matrisi Çizelge 2'de belirtildiği üzere oluşturulmuştur.

Çizelge 2. CV Yöntemi Normalizasyon Matrisi

Alternatifler	**K1**	**K2**	**K3**	**K4**	**K5**	**K6**	**K7**
Arjantin	0,337	0,809	0,665	0,059	0,493	0,476	0,953
Bolivya	0,000	0,911	0,000	1,000	0,132	0,028	0,000
Brezilya	0,475	0,951	0,851	0,463	1,000	1,000	1,000
Şili	0,804	0,931	1,000	0,488	0,458	0,828	0,768
Kolombiya	0,623	0,687	0,830	0,316	0,979	0,786	0,363
Ekvador	0,413	0,455	0,505	0,000	0,000	0,076	0,037
Paraguay	0,391	0,000	0,433	0,259	0,007	0,000	0,395
Peru	0,609	1,000	0,742	0,456	0,542	0,090	0,458
Uruguay	1,000	0,675	0,871	0,150	0,417	0,724	0,368

CV Yöntemi normalizasyon matrisi oluşturulduktan sonra, Eşitlik (4) ve Eşitlik (5)'te ifade edilen formüller uygulanarak, her bir kriterin değişim katsayısı ve kriter ağırlık değerleri ile kriter ağırlıklarına göre oluşan sıralamaları aynı çizelge içerisinde Çizelge 3'te gösterilmektedir.

Çizelge 3. CV Yöntemi Kriter Ağırlıkları ile Belirlenen Sıralamalar

	K1	**K2**	**K3**	**K4**	**K5**	**K6**	**K7**
CV_j	0,557	0,447	0,465	0,847	0,826	0,900	0,746
W_j	0,116	0,093	0,097	0,177	0,173	0,188	0,156
Sıralama	5	7	6	2	3	1	4

CV yöntemi sonuçları K6 (Bilgi ve Teknoloji Çıktıları) kriterinin 0,188 ağırlık değeri ile en önemli kriter olduğunu vurgulamaktadır. En az önemli kriter olarak ise 0,093 ağırlık değeri ile K2 (Beşerî Sermaye ve Araştırma kriteri) tespit edildi. 5 inovasyon Girdi kriterinin oluşturduğu kriter ağırlık değerlerinin toplamı yaklaşık 0,65 iken, 2 inovasyon çıktı kriterinin oluşturduğu toplam değer ise 0,35'tir. Bu duruma göre, kriter başına kriter ağırlığı çıktı kriterlerinde 0,175 iken, girdi kriterlerinde 0,13'tür. Bu da çıktı kriterlerinin birim başına etkisinin daha yüksek

olduğunu göstermektedir. Bu sonuç inovasyon çıktı kriterlerinin sayıca az olmalarına rağmen inovasyon performansında etkilerinin daha yüksek olduğuna işaret etmektedir.

CV Yöntemi ile kriter ağırlıkları belirlendikten sonra, bu yöntem ile elde edilen kriter ağırlıklarını temel alarak, CRADIS yöntemi uygulanmıştır. CRADIS Yöntemi uygulamasında, öncelikle CV ve CRADIS yöntemlerinin normalizasyon formülleri farklı olduğu için, Çizelge 1'de yer alan karar matrisindeki verilere Eşitlik (7) ve Eşitlik (8)'de yer alan normalizasyon matrisi formüllerinin uygulanması gerekmektedir. Bu çalışmada yer alan kriterler sadece fayda yönlü olduğu için, sadece Eşitlik (7)'de yer alan fayda kriterlerine ilişkin normalizasyon formülleri uygulanarak Çizelge 4'te belirtilen CRADIS Yöntemi Normalizasyon Matrisi elde edilmiştir.

Çizelge 4. CRADIS Yöntemi Normalizasyon Matrisi

Alternatifler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
Arjantin	0,458	0,865	0,860	0,456	0,806	0,716	0,971
Bolivya	0,182	0,937	0,582	1,000	0,668	0,474	0,391
Brezilya	0,570	0,965	0,938	0,689	1,000	1,000	1,000
Şili	0,840	0,951	1,000	0,703	0,793	0,907	0,859
Kolombiya	0,692	0,778	0,929	0,604	0,992	0,884	0,612
Ekvador	0,520	0,614	0,793	0,421	0,617	0,500	0,413
Paraguay	0,502	0,291	0,763	0,571	0,620	0,459	0,631
Peru	0,680	1,000	0,892	0,685	0,824	0,507	0,670
Uruguay	1,000	0,769	0,946	0,508	0,777	0,851	0,615

Daha sonraki aşamada ise, CRADIS Yöntemi normalizasyon verilerine Eşitlik (9)'da yer alan formül uygulandığında, Çizelge 5'te ifade edilen ağırlıklı normalizasyon matrisi elde edilmiştir.

Çizelge 5. CRADIS Yöntemi Ağırlıklı Normalizasyon Matrisi

Alternatifler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
Arjantin	0,053	0,081	0,084	0,081	0,139	0,135	0,151
Bolivya	0,021	0,087	0,057	0,177	0,115	0,089	0,061
Brezilya	0,066	0,090	0,091	0,122	0,173	0,188	0,156
Şili	0,098	0,089	0,097	0,124	0,137	0,170	0,134
Kolombiya	0,080	0,073	0,090	0,107	0,171	0,166	0,095
Ekvador	0,061	0,057	0,077	0,075	0,106	0,094	0,064
Paraguay	0,058	0,027	0,074	0,101	0,107	0,086	0,098
Peru	0,079	0,093	0,087	0,121	0,142	0,095	0,104
Uruguay	0,116	0,072	0,092	0,090	0,134	0,160	0,096

Takip eden aşamada, Eşitlik (10) ve Eşitlik (11)'de yer alan formüller uygulanarak ideal çözüm için en büyük ve anti-ideal çözüm için en küçük değerler elde edilmiştir. Sonuçları takip edebilmeyi kolaylaştırmak için, bir önceki çizelgede yer alan ağırlıklı normalizasyon matrisi hesaplamaları ile bu hesaplamalar Çizelge 6'da birlikte ifade edilmiştir.

Çizelge 6. CRADIS Yöntemi İdeal Çözüm En Büyük ve Anti-İdeal Çözüm En Küçük Değer

PROCEEINGS BOOK

Alternatifler	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
Arjantin	0,053	0,081	0,084	0,081	0,139	0,135	0,151
Bolivya	0,021	0,087	0,057	0,177	0,115	0,089	0,061
Brezilya	0,066	0,090	0,091	0,122	0,173	0,188	0,156
Şili	0,098	0,089	0,097	0,124	0,137	0,170	0,134
Kolombiya	0,080	0,073	0,090	0,107	0,171	0,166	0,095
Ekvador	0,061	0,057	0,077	0,075	0,106	0,094	0,064
Paraguay	0,058	0,027	0,074	0,101	0,107	0,086	0,098
Peru	0,079	0,093	0,087	0,121	0,142	0,095	0,104
Uruguay	0,116	0,072	0,092	0,090	0,134	0,160	0,096
Max	0,116	0,093	0,097	0,177	0,173	0,188	0,156
Min	0,021	0,027	0,057	0,075	0,106	0,086	0,061
t_i	**0,188**	t_{ai}	**0,021**				

İdeal Çözüm En Büyük Değeri dikkate alınarak Eşitlik (12)'de yer alan formül uygulanarak, Çizelge 7'de belirtilen ideal çözümden sapmalar matrisi oluşturulmuştur. Eşitlik (16)'da belirtilen s_o^+ değerinin hesaplanabilmesi için sütunlardaki değerlerin minimumunu ifade eden bir satır da bu çizelgeye eklenmiştir.

Çizelge 7. CRADIS Yöntemi İdeal Çözümden Sapmalar Matrisi

d^+	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
Arjantin	0,135	0,107	0,104	0,107	0,049	0,053	0,037
Bolivya	0,167	0,101	0,131	0,011	0,073	0,099	0,127
Brezilya	0,122	0,098	0,097	0,066	0,015	0,000	0,032
Şili	0,090	0,099	0,091	0,064	0,051	0,018	0,054
Kolombiya	0,107	0,115	0,098	0,081	0,017	0,022	0,093
Ekvador	0,127	0,131	0,111	0,113	0,081	0,094	0,123
Paraguay	0,130	0,161	0,114	0,087	0,081	0,102	0,090
Peru	0,109	0,095	0,101	0,067	0,046	0,093	0,084
Uruguay	0,072	0,116	0,096	0,098	0,054	0,028	0,092
Min	0,072	0,095	0,091	0,011	0,015	0,000	0,032

Anti-İdeal Çözüm En Küçük Değeri dikkate alınarak Eşitlik (13)'te yer alan formül uygulanarak, Çizelge 8'de belirtilen anti-ideal çözümden sapmalar matrisi oluşturulmuştur. Eşitlik (17)'de belirtilen s_o^- değerinin hesaplanabilmesi için sütunlardaki değerlerin maksimumunu ifade eden bir satır da bu çizelgeye eklenmiştir.

Çizelge 8. CRADIS Yöntemi Anti-İdeal Çözümden Sapmalar Matrisi

d^-	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
Arjantin	0,032	0,059	0,062	0,059	0,118	0,113	0,130
Bolivya	0,000	0,066	0,035	0,156	0,094	0,068	0,040
Brezilya	0,045	0,069	0,070	0,101	0,151	0,167	0,135
Şili	0,077	0,067	0,076	0,103	0,116	0,149	0,113
Kolombiya	0,059	0,051	0,069	0,086	0,150	0,145	0,074
Ekvador	0,039	0,036	0,056	0,053	0,085	0,073	0,043
Paraguay	0,037	0,006	0,053	0,080	0,086	0,065	0,077

Peru	0,058	0,072	0,065	0,100	0,121	0,074	0,083
Uruguay	0,095	0,051	0,071	0,069	0,113	0,139	0,075
Max	0,095	0,072	0,076	0,156	0,151	0,167	0,135

Son aşamada ise Eşitlik 14-18'de yer alan tüm beş formül uygulanarak alternatiflerin ortalama fayda fonksiyonu olarak ifade edilen Q_i skorlarına ulaşılmıştır. CRADIS yönteminde alternatiflerin ortalama fayda fonksiyonu skorları da dahil olmak üzere yer alan tüm parametrelerin sayısal değerleri ve alternatiflerin skorlarına göre sıralamaları Çizelge 9'da özetlenmiştir. Ayrıca, s_o^+ değeri Çizelge 7'nin min ifadesi ile başlayan son satırındaki değerlerin toplanması ile hesaplanmış, s_o^- ise Çizelge 8'de max ifadesi ile başlayan son satırındaki değerlerin toplanması ile hesaplanmıştır.

Çizelge 9. CRADIS Yöntemi Sonuçları

Alternatifler	S_i^+	K_i^+	S_i^-	K_i^-	Q_i	Sıralama
Arjantin	0,592	0,533	0,575	0,675	**0,604**	**5**
Bolivya	0,708	0,445	0,459	0,539	**0,492**	**7**
Brezilya	0,430	0,734	0,737	0,866	**0,800**	**1**
Şili	0,467	0,676	0,701	0,823	**0,750**	**2**
Kolombiya	0,533	0,592	0,635	0,745	**0,669**	**3**
Ekvador	0,781	0,404	0,386	0,453	**0,428**	**9**
Paraguay	0,763	0,413	0,404	0,474	**0,444**	**8**
Peru	0,593	0,532	0,574	0,674	**0,603**	**6**
Uruguay	0,556	0,568	0,611	0,718	**0,643**	**4**
$\mathbf{S_o^+}$	0,316	$\mathbf{S_o^-}$	0,852			

CRADIS yöntemi sonuçlarına göre, Brezilya 2023 yılında inovasyon performansı en yüksek olan ülke iken, Ekvador ise inovasyon performansı en düşük olan ülkedir. CRADIS Yöntemi Sonuçları Karar Verme Matrisi Sonuçları ile birleştirilerek yorumlandığında, en yüksek sonuca sahip Brezilya'nın bile kriterlerin herhangi birisinde 100 üzerinden 50 puanının üstünde aldığı gözlemlenmemiştir. Karar Matrisi verilerine göre Güney Amerika Kıtasındaki ülkelerin 40,83 ortalama değeri ile en yüksek seviyede inovasyon performansına Kurumlar Kriterinde, en düşük inovasyon performansına ise 18,75 ortalama değeri ile Bilgi ve Teknoloji çıktıları kriterinde sahip oldukları görülmektedir. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, Güney Amerika Kıtasındaki ülkelerin inovasyon performansı açısından ortalamanın altında bir performansa sahip oldukları anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnovasyonun ülkelerin büyümede, kalkınmada ve rekabette diğer ülkelere kıyasla öne geçmesini sağlayan bir araç olduğu gerçeği bilinmektedir. İnovasyon ayrıca ülkelerin rekabette kalıcı olmalarına da olanak tanır. Bu durumdan ötürü ülkelerin inovasyon performanslarını ölçmek özellikle günümüzde küresel anlamda rekabetin bu denli yoğun yaşandığı bir ortamda zorunluluk haline gelmiştir. Bu çalışma ile Güney Amerika Kıtasında yer alan ülkeler için hem inovasyon performans düzeyleri hem de inovasyon kriterlerinin önem düzeyleri elde edilmeye

çalışılmıştır. CV yöntemi sonuçları en önemli inovasyon kriterinin Bilgi ve Teknoloji Çıktıları, en az önemli kriterin ise Beşerî ve Sermaye Araştırma kriteri olduğunu göstermektedir. Ayrıca, inovasyon çıktı kriterlerinin inovasyon performansında etkilerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

CRADIS yöntemi sonuçları ise Brezilya'nın 2023 yılında en yüksek inovasyon performans düzeyine, Ekvador'un ise en düşük inovasyon performans düzeyine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İnovasyon kriterlerine ilişkin tüm sonuçlar tüm kriterlerde Güney Amerika ülkelerinin ortalamanın altında bir performans gösterdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla Güney Amerika kıtasındaki ülkelerin inovasyon performansını tüm kriterlerde arttıracak yönde çözümler geliştirmeleri gerekmektedir.

Bu çalışma inovasyon performansını etkileyen girdi ve çıktı kategorisindeki kriterleri bir arada değerlendirmeye olanak tanımıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, diğer çok kriterli karar verme yöntemleri uygulanarak, farklı yöntemlerin sonuçları arası kıyaslama yapılabilir. Çok sayıda yıl için aynı analizler tekrarlanarak inovasyon performansının yıllara göre değişimi değerlendirilebilir. Daha detaylı çalışmalarda ise inovasyon temel kriterleri içerisinde yer alan alt kriterlerin kriter ağırlıklarını belirlemeye yönelik çalışmalar yapılabilir. Böylece ülkelerin inovasyon performansındaki düşüş ve yükselişlerinin temel nedenleri daha kolay yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

Altıntaş, F. F., Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü'ne Üye Ülkelerin İnovasyon Performanslarının CRITIC Tabanlı Gri İlişkisel Analiz Yöntemi ile İncelenmesi, Karadeniz Araştırmaları, 18, 71, 2021.

An, Y., Tan, X., Gu, B., Zhu, K, Flood Risk Assessment Using The CV-TOPSIS Method For the Belt and Road Initiative: An Empirical Study of Southeast Asia, Ecosystem Health and Sustainability, 6, 1, 2020.

Bakır, S., Çakır, S., Seçilmiş Ülkelerin Yenilik Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Teknikleriyle Ölçümü., Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 17, 4, 2021.

Doğan, H., OECD Ülkelerinin İnovasyon Performanslarının CRITIC Temelli OCRA Yöntemiyle Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28, 1, 2023.

Duran, Z., Yeni Sanayileşen Ülkelerde İnovasyon Performansının CRITIC Tabanlı GİA Yöntemiyle Değerlendirilmesi, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 5, 1, 2022.

Dutta, S., Lanvin, B., Wunsch-Vincent, S., León, L.R. (2023). Global Innovation Index 2023: Innovation in the face of uncertainty, WIPO. https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2023-en-main-report-global-innovation-index-2023-16th-edition.pdf (Erişim tarihi: 09.10.2023).

Eren, H., Gelmez, E., Ülkelerin İnovasyon Performansına Göre Kümelenmesi; Entropi, Copras ve Aras Yöntemleriyle Değerlendirilmesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 12, 3, 2022.

Puška, A., Stević, Ž., Pamučar, D., Evaluation and Selection of Healthcare Waste Incinerators Using Extended Sustainability Criteria and Multi-Criteria Analysis Methods, Environment, Development and Sustainability, 24, 9, 2021.

Puška, A., Stojanović, I., Fuzzy Multi-Criteria Analyses on Green Supplier Selection in an Agri-Food Company, Journal of Intelligent Management Decision, 1, 1, 2022.

Satıcı, S., Ülkelerin İnovasyon Performansının CRITIC Temelli WASPAS Yöntemleri ile Değerlendirilmesi, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 16, 2, 2021.

Stojanović, I., Puška, A., Selaković, M., A Multi-Criteria Approach to the Comparative Analysis of the Global Innovation Index on the Example of the Western Balkan Countries, Economics, 10, 2, 2022.

Vavrek, R., Bečica, J., Similarity of TOPSIS Results based on Criterion Variability: Case Study on Public Economic, Plos one, 17, 8, 2022.

Wu, C., Zhang, Y., Zhang, J., Chen, Y., Duan, C., Qi, J., Cheng, Z., Pan, Z., Comprehensive Evaluation of The Eco-Geological Environment in The Concentrated Mining Area of Mineral Resources, Sustainability, 14, 11, 2022.

INFLUENCERLARIN METAVERSE DENEYİMLERİNİ KEŞFETMEK: YOUTUBE ÖRNEĞİ

Dr, Hüseyin YAŞA

Bağımsız Araştırmacı, hsynyasa@gmail.com - ORCID ID: 0000-0003-0589-0842

Prof.Dr., Mikail BATU

Necmettin Erbakan Üniversitesi, mikailbatu@erbakan.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-6791-0098

ÖZET

1992 yılında ilk olarak literatüre giren ve 2020 yılından itibaren teknoloji dünyasında sıklıkla bahsedilen Metaverse, fiziksel dünyadaki hemen hemen bütün etkinliklerin arttırılmış sanal gerçeklik araç ve gereçleri kullanılarak gerçekleştirilebildiği sanal bir dünyayı ifade etmektedir. Metaverse, gelecek için söz edilen olanakları ve riskleri nedeniyle içerisinde bulunulan birçok farklı disiplinde akademik araştırmaların ilgi odağı olmuştur. Bu araştırmada, influencerların Metaverse evrenine ilişkin yaşam dünyasını anlamak, anlamlandırmak ve yaşamış oldukları deneyimleri keşfedebilmek amacıyla YouTube platformu üzerinde en çok izlenen ve Türkçe Metaverse ile ilgili deneyimlerini aktaran 6 influencerın 8 video içeriği MAXQDA 2020 programında içerik analizi yapılarak incelenmiştir. Bu bağlamda paylaşılan videolarda Metaverse'ün tanımı, geçmişi, adı geçen uygulamalar ve uygulamaların işleyişi başlıklarında 4 tema, 33 kategori ve 75 kod oluşturulmuştur. Yapılan incelemede, Metaverse ile ilgili en fazla gerçek dünyanın benzeri ve öte evren kategorileri yoğunluk oluşturmuştur. Metaverse'ün geçmişi ile ilgili ise Facebook sosyal ağının yoğun içerik oluşturduğu görülmüştür. Metaverse ile ilgili uygulamalara bakıldığında Roblox, Half Life, Minecraft, Second Life gibi uygulamaların öne çıktığı tespit edilmiştir. Metaverse'ün işleyişi ile ilgili ise en fazla bu sanal dünyadaki nesnelerden bahsedildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metaverse, Influencerlar, Sanal Dünya, YouTube, İçerik Analizi.

Abstract

First introduced in 1992 and frequently mentioned in the technology world since 2020, the Metaverse refers to a virtual world where almost all activities in the physical world can be realized using augmented virtual reality tools and equipment. The Metaverse has been the focus of academic research in many different disciplines due to its possibilities and risks for the future. In this study, in order to understand and make sense of the life world of influencers regarding the Metaverse universe and to discover the experiences they have had, 8 video content of 6 influencers, who are the most watched on the YouTube platform and who share their experiences about the Metaverse in Turkish, were analyzed by content analysis in MAXQDA 2020 program. In this context, 4 themes, 33 categories and 75 codes were created under the headings of the definition of Metaverse, its history, the applications mentioned and the functioning of the applications. In the analysis, the categories of similar to the real world and

PROCEEINGS BOOK

other universe were the most common categories related to the Metaverse. Regarding the history of the Metaverse, it was observed that the Facebook social network created intense content. When the applications related to the Metaverse are analyzed, it was found that applications such as Roblox, Half Life, Minecraft, Second Life stand out. Regarding the functioning of the Metaverse, it was concluded that the objects in this virtual world were mostly mentioned.

Keywords: Metaverse, Influencers, Virtual World, YouTube, Content Analysis.

1. GİRİŞ: FİZİKSEL DÜNYADAN METAVERSE EVRENİNE GEÇİŞ

Geçmişten günümüze bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler dünyadaki değişim ve dönüşümün oluştuğu yeni dönemleri oluşturmuş ve bu oluşumlar sürekli olarak kendisini yenilerek farklı isimler çerçevesinde açıklanmıştır. İnsanlık tarihinin önemli buluşları olan ateşin bulunması, yazının icadı, buharlı makineler, elektrikli araçlar, bilgisayar ve internet teknolojileri derken günümüzde ise yapay zeka ve artırılmış gerçeklikle bambaşka bir döneme geçiş yapılmıştır. İlk başlarda insanlığın fiziksel dünyadaki hemen hemen bütün işleri bu süreçler boyunca belirli bir dijitalleşme sürecinden geçmiş ve bu süreçler boyunca fiziksel dünya ile sanal ortam arasındaki çizgi silikleşmeye başlamıştır. Böylece daha tam anlamıyla fiziksel evren keşfedilmeyi beklerken gelişen ve gelişmeye devam eden yeni iletişim teknolojileri ve ortamları bizi bu sanal evrenlerin içerisine çekmektedir. Dolayısıyla bu süreçte yaşanılan değişim ve dönüşümü hem anlayabilmek hem de belirli noktalarına dikkat çekmek amacıyla bazı kavramlar hakkında açıklamalar yapmak yerinde olacaktır.

Web kavramı İngilizceden Türkçeye "ağ" olarak çevrilmektedir. World Wide Web ise "dünya çapında ağ" olarak Türkçeye çevrilebilir. Günümüzde "Web Teknolojisi" birçok kullanıcı tarafından tanımlanabileceği gibi ancak "Web 1.0" bir başka deyişle "Word Wide Web" kısaca "WWW"'in ilk olarak nereden bilgi edinildiğine dair herhangi bir fikre sahip olunmamıştır. World Wide Web'in "www" olarak kısaltılmış haliyle kullanılan kavram, 1989'un sonlarına doğru İsviçre'nin Cenevre kentindeki CERN'de (Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi) çalışan Tim Burners-Lee tarafından tasarlanan web sitesi kullanıcılarına internet ortamında bilgi araması yapma amacını taşımaktadır. Sunulan web hizmeti internet üzerinden bilgisayarlardan bilgisayarlara doğru bir akışta etkileşimi desteklemek için tasarlanmış bir yazılımdır (Choudhury, 2014, s. 8096; Demirli ve Kütük, 2010, s. 98; Shivalingaiah ve Naik, 2008, s. 500).

Web 1.0 teknolojisinin kullanıldığı zamanlar kullanıcılar içeriğe herhangi bir müdahalede bulunmadığı ve yalnızca bilgiyi edinen bireyler olduğu dönemdir. İnternet kullanıcıları ile web siteleri arasında sadece tek yönlü bir iletişimin olduğu bu dönemde, sınırlı sayıdaki sitelerden program ve dosyalar indirilebilmekteydi. Alt yapı olarak yetersiz olan bu sitelerin görüntüsü broşürü andırmaktaydı. İlerleyen süreçte bireylerin internet kullanımının yaygınlaşmasıyla farklılaşan istek ve talepler yalnızca bilgilerin okunması ve dosya indirilmesini karşılayamadığı ortaya çıkmıştır (Güçdemir, 2017, s. 7-8). Bu durumun neticesinde Web 2.0 kavramı ortaya çıkmıştır. Web 2.0 kavramı, Tim O'Reilly tarafından 2004 yılında düzenlenen bir konferansta dile getirilmiştir. Kavram, 1993-2003 yılları arasında

PROCEEINGS BOOK

etkisini gösteren işitsel ve görsel içeriğin oldukça zayıf olduğu daha çok okuma ve araştırma için kullanılan az sayıdaki web sitesinin tek yönlü ileti akışının hakim olduğu Web 1.0'ın yerine yeni nesil internet alt yapısı için kullanılmaya başlanılan teknolojik bir yeniliktir. Bu teknoloji, kullanıcıların artık üre-tüketici olduğu ve bunu küresel ölçekte dağıtıma soktuğu bir niteliğe sahiptir. Kullanıcılar yeni içerik oluşturabilmek için basit bağlantılar kurma arzusu yeterli olmakla birlikte bir "tıkla" tüm dünyayla bağlantılar kurarak ürettiği içeriği dolaşıma sokabilme olanağı elde etmiştir. Öte yandan tüketici konumda olan kullanıcılara hem üretici konuma geçmelerine hem de ürettikleri içerikler üzerinde kontrol sağlama imkanı vermiştir. Sitelerin iki yönlü etkileşimi, katılımı ve paylaşımı desteklemesi, etkileşimli uygulamalar ve siteler arası veri alışverişi yapılabilmesi, içerik ve çevrimiçi hizmetlerin derecelendirilmesi gibi temel özellikleri bulunmaktadır. Ayrıca tasarım ve stil yönden de sade olması kullanıcıların kullanımını kolaylaştırmaktadır (Kaplan ve Haenlein, 2010, s. 61; Chaffey ve Smith, 2008, s. 112-113; Aghaei vd., 2012, s. 3; Kara, 2013, s. 30; Baym, 2010, s. 30; Laughey, 2010, s. 162).

Bireylere içerik üretme ve paylaşma olanağı sunan Web 2.0'ın hayatımıza girmesiyle sosyal medya ortamları ve araçları ortaya çıkmıştır. Sosyal medya, birey/lerin web tabanlı ortamlarda zaman ve mekan sınırlaması olmaksızın bir arada bulunarak karşılıklı, etkileşim(siz)li olarak multimedya (yazı, görsel, video, ses vb.) özelliklerini de kapsayacak şekilde kullanıcılar arasında fikir, duygu ve düşüncelerin interaktif olarak paylaşıldığı dijital ortamlardır (Yaşa, 2023, s. 15). Diğer ifadeyle, farklı özellikler ve değişim etkisine sahip teknolojinin bir ürünü olan sosyal medya, Web 2.0'ın sürekli gelişen teknolojinin, kullanıcı faktörünün, etkileşiminin, kolay ve hızlı ulaşım, erişim imkanının, toplumsal değişim ve dönüşümün tetiklendiği devrimsel nitelikteki sürecin yansımasıdır (Kara, 2013, s. 7; Yaşa ve Öksüz, 2020, s. 1385). Bu bağlamda sosyal medya ortamlarının sürekli olarak güncellenebilmesi, sanal paylaşıma olanak tanınarak çoklu kullanıma açık olması, kullanıcıları iletişim kurma konusunda cesaretlendirmesi, iki yönlü iletişime olanak sağlaması, geri bildirime olanak sağlaması, web 2.0 alt yapısının özellik bakımından Web 1.0'a kıyasla daha üst düzey olanaklar oluşturması, kişisel bilgilerin yanı sıra multimedya özellikli çeşitli fotoğraflar, ses ve video paylaşımları kullanıcıların bu ortamları tercih etmelerinin başlıca nedenlerinden bazılarıdır (Vural ve Bat, 2010, s. 3349;3372; Bat, 2012, s. 2).

Sosyal medya birçok farklı formdan oluşmakta ve farklı amaçlara hizmet etmektedir. Bu bağlamda da her geçen gün artan sosyal medyanın popülaritesiyle birlikte farklı özellikte sosyal medya türleri ortaya çıkmıştır. Her sosyal medya aracının belirli ortak özellikleri olsa da karakteristik olarak ayrıştıkları noktalarda vardır. Dolayısıyla kullanım alanları ve işlevsellikleri bakımından sınıflandırılsalar da tek ortak noktalarının internet üzerinde bulunan kullanıcılara daha iyi bir hizmet sunabilmeleridir. Alanyazında sosyal medya tanımına uyabilecek platformlar farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde kategorileştirilmiş olup (Evans, 2008, s. 45; Blossom, 2009; Weinberg, 2009; Mangold ve Faulds, 2009, s. 358; Dawley, 2009, s. 111; Kaplan ve Haenlein, 2010, s. 61-65; Safko, 2010; Vural ve Bat, 2010; Zarella, 2010, s. 3; Kotler, Kartajava ve Setiawan, 2010, s. 13; Erragcha ve Romdhane, 2014, s. 81; Zimmerman ve Ng 2017, s. 9-13'den aktaran Yaşa, 2023, s. 74-75) ancak genel anlamda sosyal medya araçlarının şu şekilde sınıflandırıldığı görülmüştür: "sosyal ağ siteleri", "blog", "mikroblog", "içerik paylaşım siteleri", "sosyal imleme siteleri", "wiki", "podcast" ve "forum"

(Xiang ve Gretzel, 2010, s. 180; Kennedy vd., 2007; George ve Scerri, 2007; Constantinides ve Fountain, 2008; Mayfield, 2008; Bell, 2009; Constantinides, 2009; Levy, 2009; Richardson, 2009; Akar, 2010; Vural ve Bat, 2010). Bu uygulama ve araçlar arasında öne çıkan ve yaygın olarak kullanılan video paylaşım platformu YouTube'dur. YouTube, "Broadcast Yourself" (Kendini Yayınla) sloganıyla bireylere kendilerini ifade edebilecekleri sanal bir ortam sunmanın yanı sıra katılımcı kültürü de destekleyen sosyal paylaşım sitesidir. YouTube'un kullanıcılara sunduğu geleneksel medyadan farklı birtakım olanakları vardır. Bu olanaklardan söz edilirse; kullanıcıların herhangi bir ortam veya araç üzerinden kendilerinin ürettiği veya başkalarına ait beğendiği videoları diğer kullanıcılarla paylaşma ve diğer kullanıcıların sanal ortama yüklediği videoları beğenme, beğenmeme, yorum yapma, izleme gibi çeşitli olanaklar sunduğu söylenilebilir. Ayrıca YouTube kurucularından Jawed Karim'in San Diego Hayvanat Bahçesi'nde çektiği "Me At The Zoo" (Ben Hayvanat Bahçesindeyim) isimli video YouTube'a yüklenen ilk video olarak bilinmektedir. Bu tarihten sonra 23 Nisan 2005'te yüklenen ikinci video ise Karim'in arkadaşı Yakov Lapitsky tarafından yüklendiği kaydedilmiştir (Lewis, 2020, s. 205; Cheng, Liu ve Dale, 2008, s. 230; Yaşa, 2022, s. 219-220; Snickars ve Vonderau, 2009, s. 9, Hearsum ve Inglıs, 2013, s. 483; Gohel, 2014, s. 23). Öte yandan hem YouTube sosyal medya ortamında hem de diğer sosyal medya ortamlarında belirli oranda takipçi kitlesini elinde bulunduran ve kitlelerin davranış, tutumları üzerinde belirli etki gücü bulunabilen birey/lere ilişkin influencer tanımlaması ortaya çıkmıştır. Influencer kavramı veya alanyazında *"mikro-ünlü", "etkili kişi", "dijital etkileyen", "e-kaynak", "etkileyici kişi", "nüfuzlu", "fikir verenler", "kanaat önderi", "hatırlı", "etki lideri", "fikir lideri", "kanaat lideri", "içerik üreticisi", "e-etkileyici kişi", "sosyal medya ünlüsü", "fenomen"* gibi farklı isimlerle ifade edilerek açıklanan bu birey/ler belirli bir alanda uzman olarak görülebilecek diğer sosyal medya kullanıcılarından farklı olarak deneyim ve tecrübe odaklı paylaşımlarını takipçilerine aktararak günümüzde oldukça popüler bir hale gelmişlerdir (De Veirman, Cauberghe ve Hudders, 2017; Balaban ve Mustăţea, 2019'dan aktaran Yaşa, 2023, s. 15-16).

Web 2.0'dan sonra geliştirilen "semantik web (anlamsal ağ)" kavramıyla Web 3.0 kavramını kullanan ilk kişi Berners-Lee'dir. Semantik web, diğer web sitelerinden ayrı bir web olmaksızın bilginin etkili sunulduğu, bireyler ve bilgisayarların birlikte çalışmasına uygun bir alt yapı oluşturan webin bir uzantısıdır (Berners-Lee vd., 2001, s. 37; Barassi ve Treré, 2012, s. 1272; Morris, 2011, s. 42). Dolayısıyla Web 3.0 kavramı bir başka deyişle semantic web (anlamsal ağ) makinelerin okuma, anlama ve yorumlama yapabileceği bir alt yapı sistemi olduğu ve bu sistem içerisinde makineler ağlar aracığıyla çeşitli bilgi birikimlerini farklı süreçlerden geçirerek anlamlandırma rolünü üstlenmişlerdir (Cevher ve Yaşa, 2022, s. 15).

İnternet uygulamalarına güç sağlayan semantik web teknolojisi (Hendler, 2009, s. 111) internet üzerinde mevcut bulunan içeriklerin birbirleriyle ilişkilendirildiği ve cümlelerle aktarıldığı, internetin bir veri tabanı haline gelmesi, yapay zeka teknolojilerinin kullanılması, aynı anda birden fazla yerde olma, yüksek kişiselleştirme yapısı, işletme sistemleri ve uygulamalardan bağımsız olarak istedikleri yer de istenilen zamanda etkileşim içerisinde olunması, makinelere soruların sorulabildiği ve sorulan sorulara cevap alınabildiği ve makinelerin iletişime geçtiği yeni bir teknolojik yapı olarak ortaya çıkmaktadır (Doğan ve Kesken, 2007, s. 44; Almeida vd., 2013, s. 2; Naik ve Shivalingaiah, 2008, s. 501). Nitekim

Web 3.0 (Semantik web/anlamsal ağ) önceki web teknolojilerinden daha akıllı dünya üzerindeki bütün bilgileri tek bir alt yapı sisteminde toplamayı hedefleyen ve bu bilgileri internet alt yapısı üzerinde çevrimiçi olan bilgisayarlar yardımıyla hem otomatik olarak yönetilmesinin hem de kullanımının ve ulaşımının artmasını sağlayan sistemdir.

2020 yılından beri etkisi yaşanılan internet ağı ise Web 4.0'dır. Web 4.0 aynı zamanda *"Simbiyotik Web"* olarak da isimlendirilebilir. Bu ağ içerisinde umulan temel durum insan ve makinenin simbiyotik bir biçimde etkileşim sağlamasıdır. Bu durum makinelerin insanlarla ortak yaşam alanları oluşturması ve zihin kontrollü arayüzlerle etkileşimde bulunması şeklinde de düşünülebilir. 2011 yılında Almanya'da kendisinden söz ettiren bu teknoloji Endüstri 4.0 ile Web 4.0 ilişkilendirilebilir. Öte yandan bu teknolojilerin yapay zekâ sistemleri, bulut teknolojileri, nesnelerin interneti, insansı robotlar, artırılmış ve sanal gerçeklik, algılama teknolojileri (sensörlerin) ve nesnelerin İnterneti (IoT) ile ilişkili olacağı da düşünülmektedir (Solanki ve Dongaonkar, 2016, s.77; Choudhury, 2014, s. 8099; Ersöz, 2020, s.61; Yaşa, 2023, s. 20-21). Nitekim bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişiminde çok önemli bir yere sahip olan Web 1.0, 2.0, 3.0 ve 4.0 bireylerin ve toplumların yaşamlarında da önemli değişimler yaratmıştır. Web 1.0 alt yapısının sağladığı statik bilgiler zaman içerisinde Web 2.0 ile dinamik veriye dönüşmüş ve Web 3.0 ile birlikte veriler zaman ve mekan sınırlaması olmaksızın kullanıcılar arasında önemli hale gelerek makineler tarafından işlenmeye başlamıştır. İlerleyen süreçte ise 4.0 ile birlikte bireyler ve makineler etkileşimli bir şekilde birleşerek yeni teknolojik sistemlerin ortaya çıkarak gelişmesine potansiyel oluşturmuştur.

Yüz yüze iletişim ortamından, bilgisayar aracılı sosyal medyaya, şimdi de ise sanal gerçeklik aracılı Metaverse'e evrilen kişilerarası iletişim süreçleri bireylerin bu ortamdaki durumlarını da ele almayı gerektirmektedir. Derinlik algısıyla üçüncü bir boyutta var olma hissiyatı oluşturan ve birden fazla duyu organını uyaran yeni hibrit Metaverse platformu, bireylere fiziksel gerçeklik hissiyatı yarattığından dolayı yüz yüze iletişimdeki etkileşimlere benzer bir ortam sunmaktadır (Türk vd., 2022, s. 317). Öte yandan Batu ve Kocaömer'in (2023) yapmış oldukları araştırmada, Metaverse kavramına ilişkin farklı yönlerin vurgulandığı ancak genel kabul gören bir tanımdan söz etmenin mümkün olmadığından söz edilmiştir. Araştırmada, ulusal, uluslararası araştırmalardaki Metaverse ile ilgili üzerinde en çok durulan kavramların neler olduğu ve hangi temaların oluşturulabileceğinden hareketle 89 tanım üzerinde içerik analizi yapılmıştır. Böylece Metaverse evrenine yönelik kapsayıcı yeni bir tanım önerisi geliştirilmiştir: *"Metaverse, insanların avatar olarak isimlendirilen bir kullanıcı kimliği aracılığı ile içerisinde temsil edildiği, gerçek dünyanın yansıması temelinde genişletilmiş, sanal, fiziksel, karma ve arttırılmış gerçeklik gibi birçok yeni gerçekliğe sahip, 3 boyut tabanlı, sürükleyici, yaratıcı ve etkileşimli çevrimiçi sanal dünyalar ağıdır. Diğer bir ifade ile Metaverse için farklı uygulamalar aracılığı ile ulaşılan gerçek dünyanın çok benzeri veya aynısı olabilecek sanal dünyadaki karşılığıdır da denilebilir".*

Neal Stephenson tarafından 1992 yılında yayımlanan "Snow Crash" adlı romandan türetilen bir kavram olan Metaverse, "Meta"nın sanal ve soyut, "verse"nin ise evren anlamına geldiği üç boyutlu bir sanal dünyayı temsil ettiği bilinmektedir. Genel anlamda bilgisayar alt yapısal grafiklerden oluşan bu dünyaya, kullanıcılar kişisel bilgisayar ve uygulamalar üzerinden

erişim sağlamaktadırlar. Meta evrende, tüm kullanıcılar, gerçek dünyaların metaforu olan sanal bir dünyada alternatif bir yaşamı deneyimlemek amacıyla fiziksel benliğe benzeyen bir avatara sahip olmaları gerekmektedir. Öte yandan bu evrene bağlı olmak için bir gözlük ve kulaklık gerekmekle birlikte içerisinde bulunulan coğrafyanın internet alt yapısı ve ekonomisiyle de doğrudan ilişkilidir. Çünkü bu evrende yer alarak bu deneyimi yaşamak isteyen kullanıcılar kendilerine ait bir sanal cüzdan bulundurarak bir mekan edinmek durumundadırlar (Suzuki vd., 2020, s. 2119; Lee vd., 2021, s. 1; Büyükbaykal ve Sönmezer, 2022, s. 146). Ayrıca hem gerçek hem de gerçek olmayanın bir arada bulunduğu gündelik hayata dayalı sanal bir dünya olarak yaygın kullanılan kavram gerçek dünyadaki hizmetlere yönelik benzer bir şekilde sunulabilmesi için kullanıcılar arasında hem eş zamanlı etkileşimi sağlamak hem de sürdürmek zorundadır. Tüm bunlardan hareketle Metaverse henüz gelişmekte olan ve gelecekte geniş bir kullanım alanına sahip olması öngörülmektedir. Şu an için Metaverse'ün yaygın olarak vaat edilen faydalarının gelişebilmesi ve etkisinin artması *"yüksek hızlı 5G/6G, sanal gerçeklik [VR], artırılmış gerçeklik [AR], karma gerçeklik [MR], genişletilmiş gerçeklik [XR], dijital ikizler, haptikler, holografi, güvenli hesaplama ve yapay zeka (AI)"* gibi teknolojilerin entegre haline gelmesi gerekmektedir (Park ve Kim, 2022, s. 4411; Wang vd., 2022, s. 922).

Metaverse kavramının getireceği yeni sanal dünyada belirleyici özellikler taşıyan ırk, soy, cinsiyet, fiziksel durum gibi unsurların güç kaybederek önemsiz hale gelmesi öngörülmektedir. Ayrıca Metaverse'ün yeni bir alan olması itibariyle henüz deneyimlenmemiş yeni uzmanlık alanlarını ve kariyer fırsatlarını ortaya çıkarma potansiyeli de bulunmaktadır. Metaverse ekonomi, sanat, eğitim, kültür gibi birçok alanda farklı çözümler ve fırsatlar sunuyor olsa da dijital alt yapısı güvenlik konusunda bazı endişe ve tehdit potansiyellerini de taşımaktadır. Çünkü teknolojilerin hızla dönüşüm geçirmesi ve gelişmesi, bireylerin bu teknolojik gelişime ayak uyduramaması, üretilen içeriklerin ve teknolojik araçların kar odaklı olması, denetimin zayıf olması ve hukuki düzenlemelerin yetersiz olması ortaya çıkan tehditlerin ve sorunların oluşmasında önemli unsurlardır (Duan vd., 2021, s. 154; Kuş, 2021, s. 251-253).

2. YÖNTEM

Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji (olgubilim, öznel yaşantı bilimi) deseninden yararlanılmıştır. Alanyazında fenomenolojik araştırma yürütmeye yönelik iki yaklaşım (tanımlayıcı/yorumlayıcı) öne çıkmaktadır. Bu araştırmada yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Nitel araştırma deseni olarak fenomenolojinin temel odak noktası bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri genelleyici evrensel nitelikteki açıklamalara indirgemektedir. Desende, araştırmacı fenomeni deneyimleyen tüm katılımcıların ortak özelliklerini belirlemeye odaklanarak, fenomeni tanımlar ve bu deneyimi paylaşan bireylerden veriler toplar. Böylece araştırmacı, tüm bireylerin deneyimlerinin özünü belirleyebilecek kapsamlı bir yaklaşım sergileyerek betimlemeler ortaya koyar. Bu betimlemeler neticesinde bireylerin neyi, nasıl ve hangi şekillerde deneyimlediklerinden yola çıkarak çıkarımlar oluştururlar (Creswell, 2013'ten aktaran Yaşa, 2023, s. 138).

Araştırmada, influencerların Metaverse ile ilgili aktardıkları içeriklerin hangi temalar çerçevesinde yoğunlaştığını görmek ve söylenenlerin art alanındaki bağlantıları ortaya koymak

PROCEEINGS BOOK

için içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. İçerik analizini ikiye nicel ve nitel olarak ayırmak mümkün olmakla birlikte geçmişte yapılan araştırmalar nicel içerik analizi olarak yürütülürken günümüze doğru içerik analizi araştırmalarının nitel olarak yürütüldüğünü de söylemek mümkündür. İçerik analizi yapılırken belirli aşamalar takip edilmiştir. Bu aşamalar ilk olarak verilerin kodlanması, ikinci aşamada temaların bulunması, üçüncü aşamada kodların ve temaların düzenlenmesi, dördüncü son aşamada ise bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır (Geray, 2017'den aktaran Yaşa, 2023, s. 138; Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 243-244).

2.1. Araştırmanın amacı ve önemi: Araştırmada, sosyal medya ortamları üzerinde bulunan kullanıcılara kıyasla oldukça fazla takipçi sayısı bulunan, içeriklerini geniş kitlelere ulaştıran ve kullanıcılar üzerinde belirli etkileri bulunması nedeniyle etkileyici kişi/ler olarak tanımlanabilecek influencerların Metaverse evrenine ilişkin yaşam dünyasını anlamak, anlamlandırmak ve yaşamış oldukları deneyimleri keşfetmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Metaverse'ün influencerlar perspektifinden anlamlandırılarak kullanıcılara nasıl, nerede, ne şekilde ulaştırıldığı ve nelerden bahsedildiği oldukça önem arz etmektedir.

2.2. Araştırmanın evren ve örneklemi: Araştırmanın evrenini influencerlar oluştururken örneklemini ise YouTube influencerları oluşturmaktadır. Bu bağlamda, olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden olan "amaçsal örnekleme" kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın örneklemini sosyal medya ortamlarından biri olan YouTube platformu üzerinde en çok izlenen ve Türkçe Metaverse ile ilgili deneyimlerini aktaran 6 influencerın 8 video içeriği oluşturmuştur.

2.3. Araştırmanın sınırlılıkları: Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada belirli sınırlılıklar dahilinde gerçekleştirilmiştir. Bu sınırlılıklar; araştırmanın sosyal medya ortamlarından biri olan sadece YouTube üzerinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Öte yandan araştırma sadece 6 influencerın en çok izlenen Türkçe 8 video içeriğine ilişkin deneyimlerini yansıtmakta olup influencerların videolarının altındaki kullanıcı yorumlarıyla bir ilişkisi bulunmamaktadır. Ayrıca araştırmada sadece nicel veya nitel yöntem olarak tanımlanabilecek içerik analiz uygulanmış olup başka yöntem uygulanmaması araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

2.4. Araştırmanın Verilerinin Toplanması ve Analizi: Araştırmada, YouTube sosyal medya ortamı üzerinde "Metaverse" anahtar kelimesi aratılarak ortaya çıkan sonuçlar "Alaka Düzeyi" filtresiyle en çok izlenilen Türkçe videolar seçilmiş ve veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler çerçevesinde şu aşamalar takip edilmiştir: ilk olarak verilerin kodlanması, ikinci aşamada temaların bulunması, üçüncü aşamada kodların ve temaların düzenlenmesi, dördüncü son aşamada ise bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 243-244).

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. Metaverse'ün Tanımı

Metaverse sıklıkla web 3.0 olarak belirtilen teknolojik alt tabanına dayanan internet teknolojilerine yönelik kullanılmıştır. Metaverse, hem sanal hem de artırılmış gerçekliğe

PROCEEINGS BOOK

odaklanan mevcut dijital platformlar bütünüdür (Reaume, 2022). Diğer bir açıklamaya göre Metaverse fiziksel gerçeklik ile arttırılmış ve sanal gerçekliğin birleştiği online dünyalar topluluğu (Özcan, 2021) internet, web teknolojileri ve genişletilmiş gerçeklik (XR) arasındaki yakınsama ile oluşan sanal bir ortam olarak görülmektedir (Lee vd., 2021). Metaverse, kullanıcıların avatarlarının birbirleriyle etkileşime girebildiği ve sosyalleşebildiği dijital bir dünyadır (Nakavachara ve Saengchote, 2022).

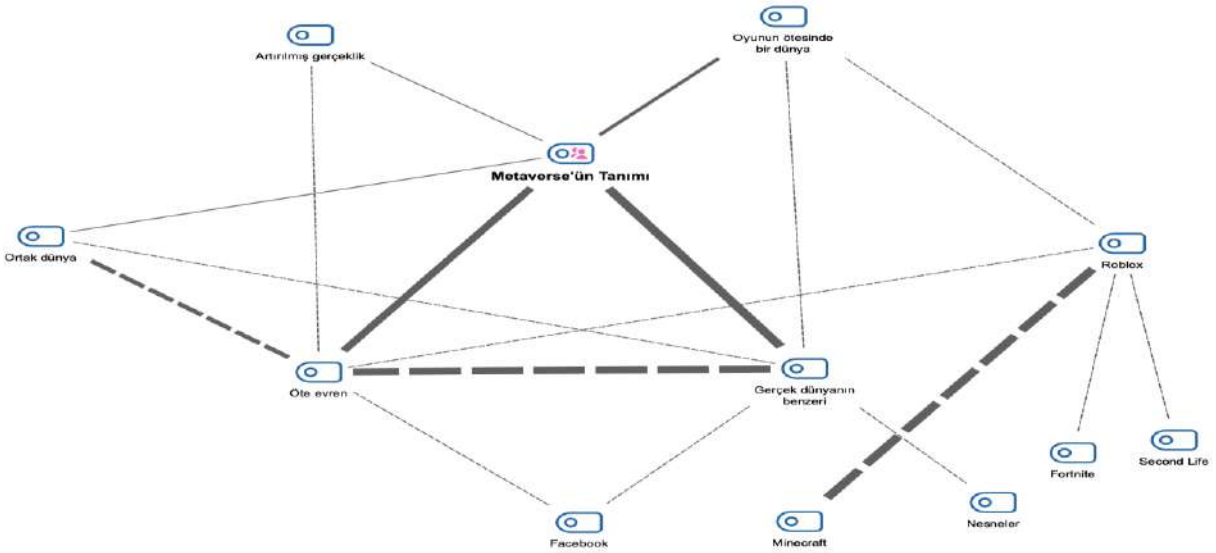

Görsel 1. Metaverse'ün Tanımına İlişkin Bağlantılar

Bu çalışmada elde edilen verilerde Metaverse'ün tanımına yönelik gerçek dünyanın benzeri olduğu ve öte evren kategorileri yoğunluk kazanmıştır. Ek olarak oyunun ötesinde bir dünya ve arttırılmış gerçeklik, ortak dünya kategorileri de bulunmaktadır. Kodlara bakıldığında ise Roblox uygulaması ile Minecraft arasında yoğun bir bağlantı dikkat çekmektedir. Ek olarak öte evren ve dünyanın benzeri olduğu kategorileri kendi aralarında yoğun bir alt bağlantıya sahiptirler. Yine aynı kategorilerin Facebook kodu ile ortak etkileşimi bulunmaktadır. Ayrıca öte evren ile ortak dünya, oyunun ötesinde bir dünya ile Roblox ve Roblox ile Öte evren alt bağlantılara sahiptiler.

3.2. Metaverse'ün Geçmişi:

Çalışmanın literatür kısmında belirtildiği gibi Metaverse'ün dünya literatüründe geçtiği ilk yıl 1992 ve eser Snow Crash'tir.

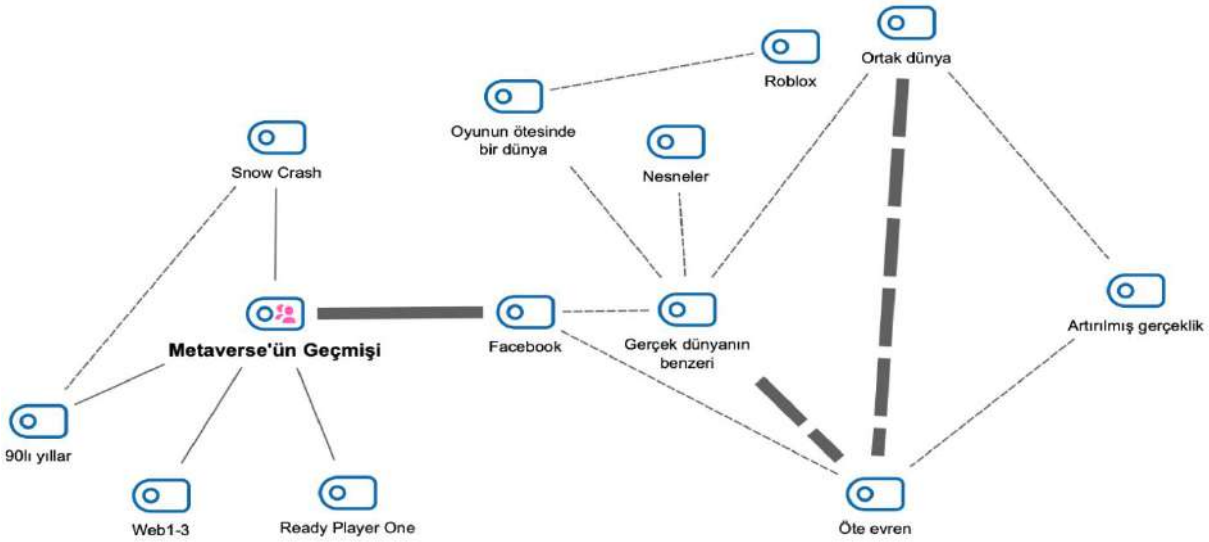

Görsel 2. Metaverse'ün Geçmişine İlişkin Bağlantılar

Bu çalışmada alanyazın bilgisine benzer kodlara rastlanmıştır. Metaverse'ün geçmişi ile ilgili kategorilere bakıldığında Facebook kategorisi ile yoğun bir bağlantısı olduğu görülmektedir. Ayrıca Snow Crash, 90'lı yıllar, Web 1-3 ve Ready Player One kategorileri de bulunmaktadır. Facebook ise gerçek dünyanın benzeri olması, öte evren, oyunun ötesinde bir dünya gibi alt kodlara sahiptir. Alt kodlarda ortak dünya ile öte evren ve öte evren ile dünyanın benzeri kodlarının yoğun bir ilişki içinde oldukları görülmektedir.

3.3. Metaverse'de Adı Geçen Uygulamalar

Metaverse içerisinde birçok uygulamanın adı geçmektedir. Bu uygulamalardan en fazla öne çıkanlar, Roblox, Half Life, Minecraft, Second Life, Star Wars'tür. Roblox ile Minecraft uygulamaları yoğun bir alt bağlantıya sahiptir. Bu anlamda bir uygulamayı açıklayanların diğer uygulamadan da bahsettiği söylenebilir. Roblox ve Minecraft ile birlikte, Fortnite, Second Life, Star Wars, Leno Echo, Medal of Honor, Blade and Sorcery, God of War, Elven, Devil May Cry, Half Life, Alyx gibi uygulamaların da farklı uygulamalarla alt bağlantısı olduğu görülmektedir. Bu anlamda Metaverse dünyasının bir bütün olduğu ve herhangi bir uygulama içerisinde bulunan kullanıcıların başka uygulamalara da yönelebildiği/kullandığı söylenebilir.

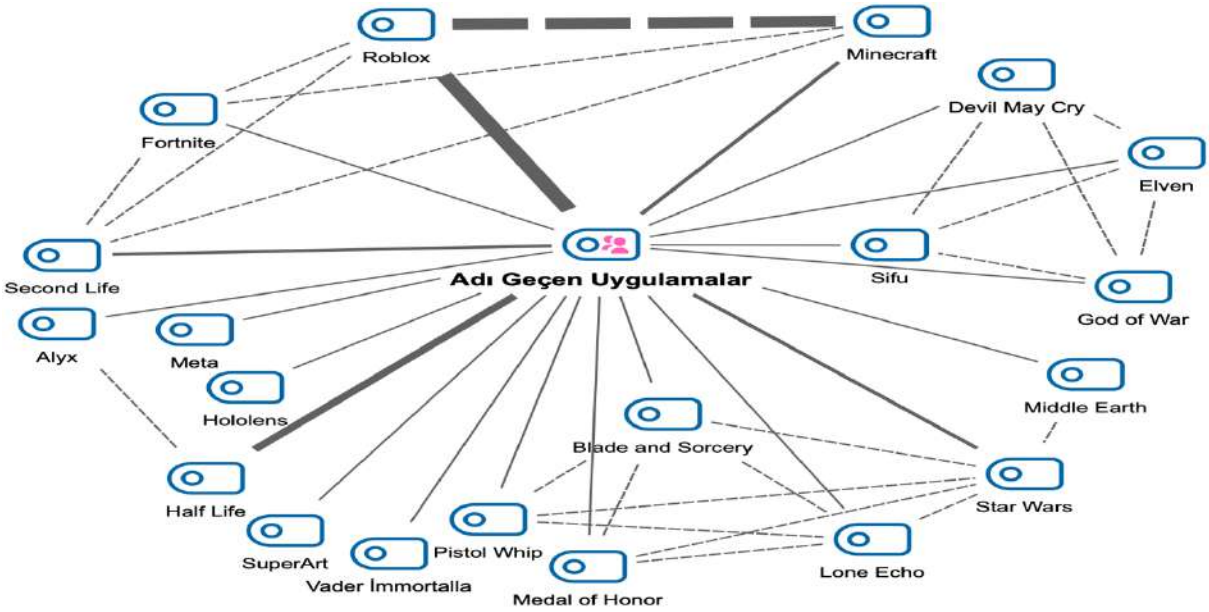

Görsel 3. Metaverse'de Adı Geçen Uygulamalara İlişkin Bağlantılar

3.4. Metaverse Uygulamalarının İşleyişi

Metaverse: Sanal gerçeklik (VR), Artırılmış gerçeklik (AR), Yaşam günlüğü ve Ayna dünyası gibi dört temsili öge üzerinden açıklanabilir (Kim, 2021). Bu doğrultuda Metaverse'ün, gerçek hayatın dijital bir katmanı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak gerçek anlamda Metaverse, dijital olarak yapılan her şey tamamen ve sorunsuz bir şekilde birbirine bağlanması ile var olacaktır. Diğer bir ifade ile Fortnite'da alınan kırmızı tişört, Instagram'da veya Facebook'ta giyildiğinde, artırılmış gerçekliğe yönelik giyme deneyimi yaşanabilir. Bu durum sanal dünyanın gerçek anlamda bağlantısını ortaya koyabilir. Çünkü Metaverse, fiziksel hayatın dijital dünyaya gölge bir ifade ile yansımasıdır/uzantısıdır (Murphy, 2021). "Travis Scott'un Fortnite'ta önceden kaydedilmiş bir çizgi film olmadığını, Times Meydanı'nda üstünüzde gezinip canlı performans sergilediğini hayal edin. Bu teknoloji ile kullanıcı herhangi biriyle, herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda birlikte olabileceği, gerçek hayatın ötesinde kolektif mevcudiyet hissini genişletebilir" (Morris, 2021).

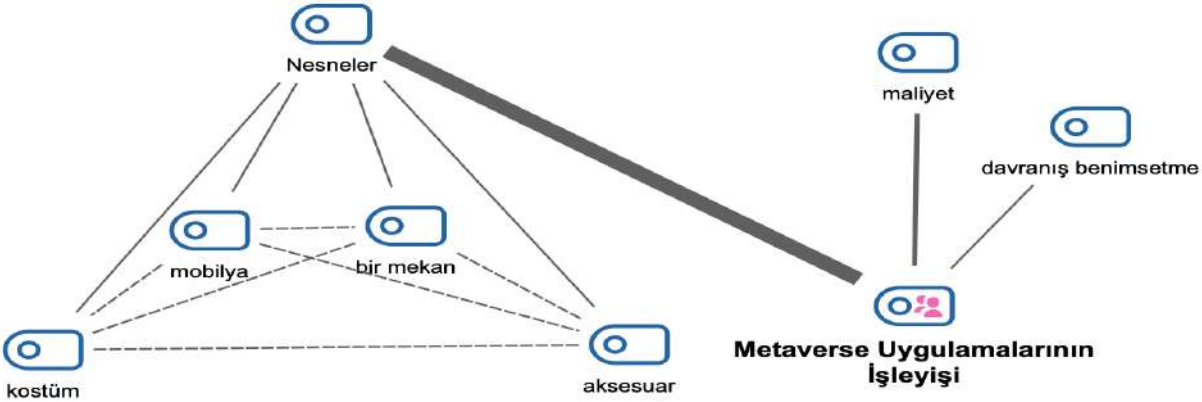

Görsel 4. Metaverse'de Uygulamaların İşleyişine İlişkin Bağlantılar

PROCEEINGS BOOK

Bu çalışmada Metaverse'ün uygulama işleyişine yönelik en fazla içerisinde bulunan nesnelerin betimlendiği görülmüştür. Metaverse'ün maliyeti ve bu sanal dünya içerisindeki davranışları benimsetmeye yönelik içerikler kategori oluşturmuştur. Nesneler kategorisinde ise kostüm, aksesuar, mobilya, mekan başlıkları kod oluşturmuş ve kendi içlerinde de birbirleri ile alt bağ oluşturmuşlardır.

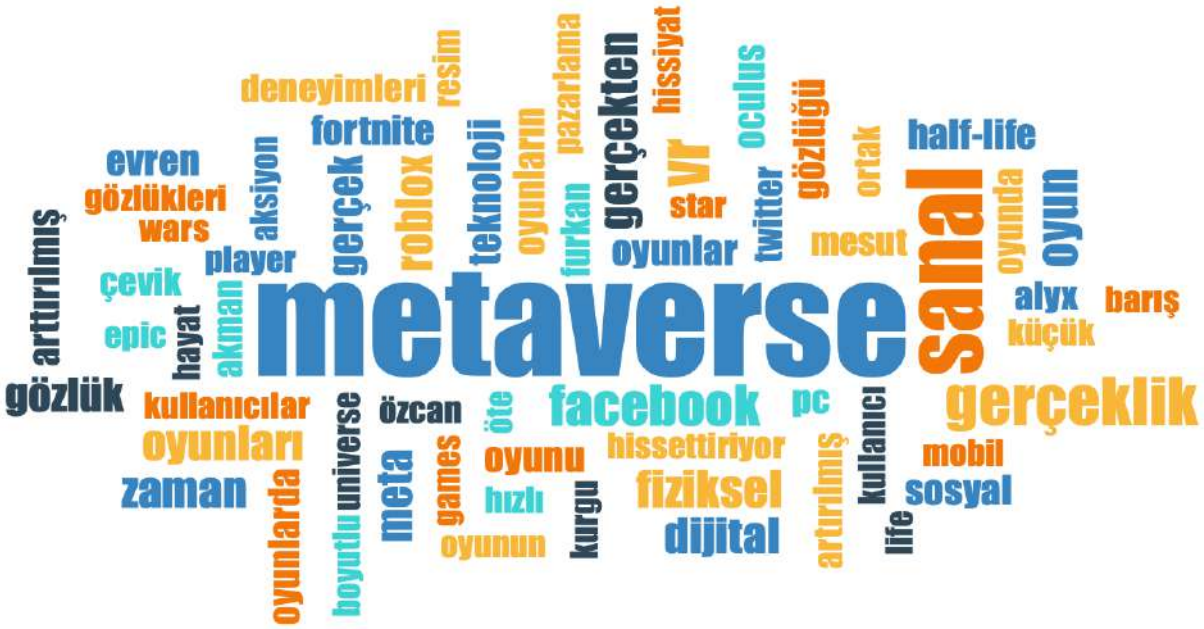

Görsel 5. Influencerların Metaverse Evreni Söylemlerine İlişkin Kelime Bulutu

Kelime bulutları, araştırmadan elde edilen verilerdeki kelimelerin sık kullanılma durumunu ortaya koymak ve kelimeler arasında belirli bağlantılar kurarak anlamlandırmak açısından araştırmacılara belirli görseller sunmaktadır (Williams, Parkes ve Davies, 2013, s. 45). Influencerların, Metaverse evrenine ilişkin söylemleri MAXQDA programına yüklenerek görsel 5'teki kelime bulutu elde edilmiştir. Kelime bulutu içerisindeki en koyu ve büyük kelimeler sık kullanılan kelimeleri temsil ederken, rengi en açık ve küçük kelimeler ise daha az kullanılan kelimeleri temsil etmektedir (Yaşa, 2022, s. 222). Bu bağlamda Metaverse evrenine yönelik influencerların söylemlerinde en fazla tekrar eden kelimenin "Metaverse" olduğu görülmektedir. Öte yandan "Metaverse" kelimesini takip eden diğer ilk beş kelime ise frekans sıklıklarıyla birlikte Görsel 6'da gösterilmektedir.

	Sözcük	Sözcük uzu...	Frekans	%	Derece	Belgeler	Belgeler %
Σ	Metaverse	9	70	2,58	1	6	100,00
Σ	sanal	5	40	1,48	2	4	66,67
◆	VR	2	20	0,74	3	4	66,67
◆	gerçeklik	9	17	0,63	4	3	50,00
◆	Facebook	8	15	0,55	5	4	66,67

Görsel 6. Influencerların Metaverse Evreni Söylemlerine İlişkin Kelime Frekansları

Görsel 6'da görüldüğü üzere influencerların Metaverse evrenine ilişkin söylemlerinde geçen ilk beş kelimenin sıklıkları gösterilmiştir. Bu bağlamda, söylemlerde en çok "Metaverse" kelimesinin "f=70" (%2,58) kullanıldığı görülürken bu kelimeden sonra gelen kelimelerin ise "sanal" f=40 (%1,48), "VR" f=20 (%0,74), "gerçeklik" f=17 (%0,63) ve "Facebook" kelimesinin f=15 (%0,55) kez influencerların Metaverse söylemlerine ilişkin ilk beş kelime grubu arasında yer aldığı saptanmıştır.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Metaverse kavramına ilişkin 2018 yılında başlayan akademik ilgi Kasım 2021'de İzmir Akademi Derneği tarafından yayımlanan Metaverse Dergisi'nin, Metaverse konularında tematik olarak yayın yapması ilk akademik araştırmaların yürütülmesi noktasında önemli bir adımdır. Dolayısıyla kavramın ilk hareket noktası sosyal bilimler alanı olsa da günümüzde sağlık, istatistik, turizm, din, medya ve moda da dahil olmak üzere birçok disiplinde ve birçok araştırmacı tarafından dikkat çekmektedir (Habiboğlu ve Karabıyık, 2023). Metaverse'e yönelik araştırmaların son yıllarda artması kavrama yönelik çalışmaların artacağını da göstermektedir.

Bireyler için gerçek dünyadaki deneyimleri sanal ortamda sürükleyici bir şekilde deneyimlemeye olanak sağlayan Metaverse, kendisinden söz edilirken ilk akla gelen oyun evreni imgesi bir kenara bu sanal ortam içerisinde birey/lerin gündelik gerçek fiziksel yaşamda deneyimlediği hemen hemen bütün durumların benzerinin Metaverse içerisinde de gerçekleşebileceği unutulmamalıdır. Araştırmada da tespit edildiği üzere influencerların veya kullanıcıların gelişim aşamasında olan bu teknolojiyi deneyimlemek günümüzde sanal gözlükler, eldivenler veya kasklarla mümkün olsa da yakın gelecekte bu teknolojinin hangi noktaya evrileceği belirsizdir. Öte yandan araştırmacılar ve kurumlar tarafından sanal ortamların geleceği olarak görülen teknoloji, günümüzde kullanıcılara bulunduğu ortam içerisinde sınırsız bir özgürlük alanı sağlamış olsa da veri güvenliği ve mahremiyeti açısından olumsuz durumlar teşkil edebileceği de düşünülmektedir. Dolayısıyla hem bireyler hem de toplumlarda bu ortamlar üzerinde bulunmanın olumlu ve olumsuz getirileri hakkında bilinçlenme düzeyinin artırılması oldukça önem teşkil etmektedir.

Bu araştırmada, 6 influencerın 8 YouTube videosu paylaşımı değerlendirilerek içerik analizine tabi tutulması ile bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma bulgularından hareketle, bu çalışmada influencerların Metaverse evrenine ilişkin tutum ve davranışlarıyla elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır:

- Metaverse, gerçek dünyanın benzeri olan öte bir evrendir. Bazı çevrelerin düşündüğü gibi bir oyunlar dünyası değil bunun çok ötesindedir. Bu evren her ne kadar fiziki dünyanın yansıması olsa da arttırılmış gerçekliğe sahiptir.
- Influencerlar, Metaverse'ün geçmişine ilişkin literatürde bulunan bilgiler paralelinde içerikler aktarmaktadır. Bu içeriklerde en fazla öne çıkan ise Facebook sosyal ağına ilişkin olanlardır.
- Influencerlar, Metaverse'e ilişkin açıklamalarında, bu sanal dünyada içerisindeki birçok uygulamadan bahsetmektedirler. Diğer bir ifade ile Metaverse'e ilişkin içerikleri

PROCEEINGS BOOK

uygulamalar üzerinden açıklamaktadırlar. Bu durum özellikle adı geçen uygulamaları kullanan takipçilerinin, yapılan açıklamaları daha iyi anlamalarını sağlayabilmektedir.

- Influencerlar, Metaverse'ün işleyişini nesneler üzerinden açıklamaktadırlar. Ancak Metaverse'ün gerçek anlamda işleyişinin, bu sanal dünyadaki bağlantılarının tamamen birbirlerine entegre olmasıyla tam olarak gerçekleşeceğini düşünmektedirler.
- Influencerlar, YouTube üzerinde kendisini takip eden veya izleyecek olan hedef kitlesine gerçek dünyadaki görünümünün bir benzerini Metaverse üzerinde kendi avatarını oluşturarak sunmuştur.
- Influencerlar, hedef kitlelerine yönelik Metaverse video içerikleri sunarken kolaylıkla anlaşılabilecek ve dikkat çekebilecek renkli yazı, başlık, şekil ve fotoğraf gibi dinamik arayüz tasarımı tercih etmişlerdir.
- Influencerlar, Metaverse evreni hakkında içerikleri hedef kitlelerine sunarken samimi ve bir dil ve üslup kullanarak hedef kitleye yönelik gizemli, harekete geçirici ve merak uyandırıcı bir tutum ve davranış sergiledikleri de gözlenmiştir.
- Influencerlar, Metaverse evreni içerisinde hem sözel ifadelerini desteklemek hem de evren içerisindeki deneyimi güçlendirmek adına beden dillerini özellikle de başlarını ve ellerini yoğun bir şekilde kullanmışlardır.

Öte yandan Bilgici ve Şişman'ın (2022) yapmış oldukları araştırmada Metaverse dinamikleriyle yeniden şekillenmesi beklenen sosyal medya ve dijital reklamcılığın geleceği üzerine sosyal medya ve dijital reklamcılık alanlarında çalışan 8 uzmanın görüşüne başvurularak bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, sosyal medyanın bireylerin yaşamlarında daha fazla yer alacağı, dijital reklamcılıkta yeni reklam şekillerinin oluşarak influencerlar gibi yeni sanal karakterlerin pazarlama faaliyetlerinde giderek daha önemli hale geleceği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmada influencerların Metaverse evrenine yönelik deneyim ve tecrübelerine atfedilen değer Bilgici ve Şişman'ın (2022) yapmış oldukları araştırmanın sonuçlarını destekler ve doğrular niteliktedir.

Nitekim sanal evren içerisinde gerçeklik ekipmanları ile tıpkı günümüz dünyası (sinema salonları, mağazalar, markalar, caddeler, kafeler) inşa edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla kullanıcılar karşısında sanal ortamlar üzerinden önemli etkinliği bulunan influencerların, Metaverse evreninde yer alan ürün veya markalara yönelik iş birliği içerisinde bulunması kurum, kuruluş ve şirketler için büyük bir pazar alanı olabilir. Gelecekte yapılacak araştırmalar için hem kavrama ilişkin farklı değişkenler üzerinden belirli noktaların saptanması ve kavramın daha iyi anlamlandırılabilmesi açısından farklı sosyal medya ortamları üzerindeki gerek influencerların gerekse kullanıcıların tutum ve algıları keşfedilebilir. Araştırmanın, aynı konuya yönelik veya farklı disiplinlerde ele alınması açsından araştırmacılara yol gösterici olacağı ve kaynaklık ederek fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Aghaei, S., Nematbakhsh, M. A., & Farsani, H. K. (2012). Evolution of the world wide web: From WEB 1.0 TO WEB 4.0. *International Journal of Web & Semantic Technology, 3*(1), 1-10.

Akar, E. (2010). S*osyal medya pazarlaması: sosyal web'te pazarlama stratejileri*. Ankara: Efil Yayınevi.

Barassi, V., & Trere, E. (2012). Does Web 3.0 Come After Web 2.0. Deconstructing Theoretical Assumptions Through Practice. *New Media & Society. 14*(8), 1269–1285.

Bat, M. (2012). *Dijital Platformda Sosyal Medyanın Stratejik Kurumsal İletişime Etkisi*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Batu, M., & Kocaömer, C. (2023). Metaverse Nedir? Literatür Art Alanı Bağlamında Yeni Bir Tanım Önerisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (51),* 92-112.

Baym, N. (2010). *Personal Connection in the Digital Age: Digital Media and Society Series*. Cambridge: Polity Press.

Bell, A. (2009). *Exploring Web 2.0: Second Generation İnteractive Tools -Blogs, Podcasts, Wikis, Networking, Virtual Worlds, and More*. Georgetown: Katy Crossing Press.

Berners-Lee, T., Hendler, J. ve Lassila, O. (2001). The Semantic Web: A New Form of Web Content That is Xingful to Computers Will Unleash a Revolution of New Possibilities. *Scientific American Journal. 284*(5), 34-43.

Bilgici, C., & Şişman, Ö. Ö. (2022). Metaverse Dinamikleri Bağlamında Sosyal Medya ve Dijital Reklamcılığın Geleceği Üzerine Bir İnceleme. *Yeni Medya*, *2022* (12), 369-394.

Büyükbaykal, A. C. I., & Sönmezer, Z. (2022). Metaverse ile Toplumsal Yaşam Arasındaki İlişki. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(1), 139-148.

Cevher, R., & Yaşa, H. (2022). Dijital Medya, Web, Blockchain ve Gazetecilik. F. Ayaz, B. Taşdelen (Ed.). *Bir Yaşam Alanı Olarak Dijital Medya: Kuramlar, Uygulamalar, Tartışmalar* içinde (ss. 9-39). Konya: Eğitim Yayınevi.

Chaffey, D. & Smith, P. (2008). e*Marketing eXcellence: Planning and Optimizing Your Digital Marketing*. Burlington: Elsevier.

Cheng Xu, Dale Cameron & Liu Jiangchuan (2008). *Statistics And Social Network Of Youtube Videos*. In International Workshop On Quality Of Service (Iwqos'08), Ieee, S.229–238.

Choudhury, N. (2014). World Wide Web and its journey from Web 1.0 to Web 4.0. *International Journal of Computer Science and Information Technologies, 5*(6), 8096- 8100.

Constantinides, E. (2009). *Social media/Web 2.0 as marketing parameter: an introduction*. 8th International Congress Marketing Trends"te sunulan bildiri, France: Paris.

Constantinides, E., & Fountain, S. J. (2008). Web 2.0: Conceptual foundations and marketing issues. *Journal of direct, data and digital marketing practice*, *9*, 231-244.

Demirli, C. ve Kütük, Ö. F. (2010). Anlamsal web (web 3.0) ve ontolojilerine genel bir bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 9(*18), 97-107.

Doğan, B. ve Kesken, E. (2007). Ağ 3.0 – Anlamsal Ağ. *Elektrik Mühendisliği, 432*, 44-47.

Duan, H., Li, J., Fan, S., Lin, Z., Wu, X., & Cai, W. (2021). *Metaverse For Social Good: A University Campus Prototype*. In Proceedings of the 29th ACM International Conference on Multimedia. s.153-161

Ersöz, B. (2020). Yeni nesil web paradigması-web 4.0. *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi, 1*(2), 58-65.

George, C. E., & Scerri, J. (2007). Web 2.0 and User-Generated Content: legal challenges in the new frontier. *Journal of Information, Law and Technology*, *2*.

Gohel, Hardik (2014). Looking Back At The Evolution Of The Internet. *Csı Communications - Knowledge Digest For It Community, 38*(6), S.23-26.

Güçdemir, Y. (2017). *Sosyal Medya (Halkla İlişkiler, Reklam ve Pazarlama*. İstanbul: Der Kitabebi.

Habiboglu, O., & Karabıyık, A. Ç. (2023). Türkiye'deki Metaverse Makalelerinin İçerik Analizi. *Yeni Medya*, (14), 1-16.

Hearsum, Paula & Inglıs, Ian (2013). *The Emancipation Of Music Video: Youtube And The Cultural Politics Of Supply And Demand*. The Oxford Handbook Of New Audiovisual Aesthetics, Oxford University Press.

Hendler, J. (2009). Web 3.0 emerging. *Computer, 42*(1), 111-113.

Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons, 53*(1), 59-68.

Kara, T. (2013). *Sosyal Medya Endüstrisi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Kennedy, G., Dalgarno, B., Gray, K., Judd, T., Waycott, J., Bennett, S., Maton, K., Krause, K-L., Bishop, A., Chang, R., & Churchward, A. (2007). The net generation are not big users of web 2.0 technologies: preliminary findings. *Proceedings Ascilite Singapore*, 517-525.

Kim, J. G. (2021). A study on Metaverse culture contents matching platform. *International Journal of Advanced Culture Technology, 9*(3), 232-237.

Kuş, O. (2021). Metaverse:'Dijital Büyük Patlamada'Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar. *Intermedia International E-journal, 8*(15), 245-266.

Laughey, D. (2010). *Medya Çalışmaları Teoriler ve Yaklaşımlar*. (Çev. Toprak, A.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Lee, L.-H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., . . . Hui, P. (2021). All one needs to know about Metaverse: A complete survey on technological singularity, virtual ecosystem, and research agenda. *Journal Of Latex Class, 14*(8), 1-66.

Levy, M. (2009). WEB 2.0 implications on knowledge management. *Journal of knowledge management*, *13*(1), 120-134.

Lewis, R. (2020). This İs What The News Won't Show You: Youtube Creators And The Reactionary Politics Of Micro-Celebrity. *Television & New Media, 21*(2), 201-217.

Mayfield, A. (2008). **http://crmxchange.com/uploadedFiles/White_Papers/PDF/What_is_Social_Media_iCrossing_ebook.pdf. (**Erişim Tarihi: 23.11. 2023)

Morris, J. (2021) Into to Metaverse, https://www.visualcapitalist.com/wp-content/uploads/2021/09/Into-The-Metaverse.pdf, (Erişim Tarihi: 11.12.2023).

Morris, R.D. (2011). Web 3.0: Implications for online learning. *TechTrends, 55*(1), 42- 46.

Murphy, K. (2021). *Into the Metaverse.* Wunderman Thompson Intelligence. https://www.wundermanthompson.com/insight/new-trend-report-into-the-metaverse (Erişim Tarihi: 11.12.2023).

Naik, U. ve Shivalingaiah, D. (2008). *Comparative study of web 1.0, web 2.0 and web 3.0"*. 6th International CALIBER, Ahmedabad: INFLIBNET Center, ss. 499- 507.

Nakavachara, V., & Saengchote, K. (2022). Is Metaverse Land a good investment? It depends on your unit of account! *arXiv preprint*, 0-12.

Özcan, B. (2021). İnternetten sonra bu gelecek! METAVERSE. https://www.youtube.com/watch?v=kbDEojkAt9c, (Erişim Tarihi: 11.12.2023).

Park, S.M., & Kim Y.G. (2022). Metaverse: Taxonomy, components, applications, and open challenge. IEEE Access,10: 4209- 4251.

Reaume, A. (2022, February 11). *Seeking alpha*. https://seekingalpha.com/article/4472812-what-is-metaverse?external=true&gclid=Cj0KCQiAu62QBhC7ARIsALXijXROvxI23fZH8D3pKNpdIM57wwpkTvIcgc87MCikr0hBF9Zx4_vYhKMaAjqiEALw_wcB&utm_campaign=14926960698&utm_medium=cpc&utm_source=google&utm_term=127894704186%, (Erişim Tarihi: 11.12.2023).

Richardson, W. (2009). *Blogs, Wikis, Podcasts And Other Powerful Web Tools For Classrooms*. Usa: Corwin Press, A Sage Company.

Shivalingaiah, D. ve Naik, U. (2008). Comparative study of web 1.0, web 2.0 and web 3.0". *International CalıbeR*, 499-507.

Snıckars, Pelle & Vonderau, Patrick (Eds.) (2009). Youtube Readers, National Library Of Sweden.

Solanki, M. R. ve Dongaonkar, A. (2016). A journey of human comfort: Web 1.0 to web 4.0. *International Journal of Research and Scientific Innovation, 3*(9), 124-134.

Suzuki, S. N., Kanematsu, H., Barry, D. M., Ogawa, N., Yajima, K., Nakahira, K. T., ... & Yoshitake, M. (2020). Virtual Experiments in Metaverse and their Applications to Collaborative Projects: The framework and its significance. *Procedia Computer Science, 176*, 2125-2132.

Türk, G. D., Bayrakcı, S. & Akçay, E. (2022). Metaverse ve Benlik Sunumu. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 12*(2), 316-333.

Vural, B. A., & Bat, M. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Yaşar University , 20*(5), 3348-3382.

Wang, M., Yu, H., Bell, Z., & Chu, X. (2022). Constructing an Edu-Metaverse Ecosystem: A New and Innovative Framework. *IEEE Transactions on Learning Technologies, 15*(6), 685-696.

Xiang, Z., & Gretzel, U. (2010). Role of social Media in Online Travel Information Search. *Tourism Management, 31*(2), 179–188.

Yaşa, H. (2022). Çevre(cilik) hareketi olarak sosyal medyada sıfır atık hareketi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (49),* 212-230.

Yaşa, H. (2023). Kanaat Önderliği Bağlamında Influencerlar ve İçerikleri Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yaşa, H. ve Öksüz, O. (2020). Nefret söyleminin inşasında sosyal medyanın rolü: Ekşi Sözlük örneği. *Erciyes İletişim Dergisi, 7*(2), 1383-1408.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE KURUMSAL ALGI OLUŞTURMAK*

***Selçuk SAĞLAM*[1]**
***Mikail BATU*[2]**

Özet

Gelişen internet teknolojileri insan yaşamının her alanını derinden etkilemektedir. Giderek dijitalleşen dünyada iletişim araçları da bu değişimden payını almaktadır. Mağara duvarlarına çizilen şekillerle başlayan iletişim süreci yerini mobil cihazlarla iletişime, sosyal medya adı verilen sınır ötesi özgür paylaşımlara dönüşmüştür. Dünya üzerinde milyarlarca insan sosyal medya kanalları üzerinden günde milyarlarca içerik üretmekte ve aynı içerikler yine insanlar tarafından hızla tüketilmektedir. Bireysel kullanıcılar tarafından mobil cihazların gelişmiş özellikleri yardımıyla kolayca üretilen sosyal medya içerikleri, işletmeler ve kurumlar için başka bir anlam ifade etmektedir.

Kurumsal fayda için üretilen içerikler hedef kitleler üzerinde kurumsal bir algı oluşturmak üzere kodlanmaktadır. Kurumsal algıyı doğru yöneten kuruluşlar daha geniş kitlelere ulaşmakta, kriz dönemlerinden daha kolay çıkmakta ve daha fazla gelir elde etmektedir.

Yeryüzünü bütünüyle etkileyen COVID-19 Pandemisi kurumların planlamadıkları bir algı yönetimi süreci yürütmelerine neden olmuştur. 11 Mart 2020'de Türkiye'deki ilk COVID-19 vakasının duyurulmasıyla Türkiye'deki kurumlar da bu sürece dâhil olmuşlardır. Kurumsal algılamada içerik üretimini önemini araştırmak üzere gerçekleştirilen bu çalışmada Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'na (TRT) ait sosyal medya hesaplarının içerikleri incelenmiştir. Kovid-19 pandemisi döneminde kurumun sosyal medya hesaplarından paylaşılan içeriklerin göz önüne alındığı araştırmada, TRT'nin COVID-19 Pandemisi sürecinde sosyal medya içeriklerinde neleri ele aldığını saptamak ana sorunsal olarak belirlenmiştir. Ayrıca içeriklerin genel amacı, kurumsal algı ögelerini taşıyıp taşımadığı, taşımaktaysa hangi kurumsal algı ögelerine sahip olduğu gibi sorulara yanıt aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Algı, Algı, COVID-19, TRT, Instagram, Twitter.

CREATING CORPORATE PERCEPTION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract

The evolving internet technologies deeply impact every aspect of human life. In an increasingly digital world, communication tools also undergo this transformation. The communication process, which began with shapes drawn on cave walls, has evolved into communication through mobile devices and borderless free sharing known as social media. Billions of people

*Bu çalışma, Selçuk Sağlam'ın Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından 2020 yılında kabul edilen dönem projesinden geliştirilerek üretilmiştir.
[1] Yapım ve Yayın Görevlisi Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, selcuk.saglam@trt.net.tr, ORCID: 0000-0002-8858-7779
[2] Prof.Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, Konya, Türkiye, E-posta: mikailbatu@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6791-0098

PROCEEINGS BOOK

worldwide produce billions of pieces of content daily through social media channels, swiftly consumed by others.

Social media content, easily generated by individual users through the advanced features of mobile devices, holds a different meaning for businesses and organizations. Contents produced for corporate benefit are coded to create a corporate perception among target audiences. Organizations effectively managing corporate perception reach broader audiences, navigate crises more easily, and achieve greater revenue.

The COVID-19 pandemic, affecting the entire globe, led organizations to engage in an unexpected perception management process. With the announcement of the first COVID-19 case in Turkey on March 11, 2020, Turkish institutions became part of this process. This study, conducted to investigate the importance of content production in corporate perception, examines the content of the social media accounts belonging to the Turkish Radio and Television Corporation (TRT). In this research, which takes into account the content shared on TRT's social media accounts during the COVID-19 pandemic, determining what TRT addressed in its social media content during the COVID-19 pandemic is identified as the main issue. Additionally, the study explores the general purpose of the content, whether it carries corporate perception elements, and if so, which corporate perception elements it possesses.

Keywords: Corporate Perception, Perception, COVID-19, TRT, Instagram, Twitter.

Giriş

Duyular üzerinden alınan verilerin bir bütün olarak insanlar tarafından anlamlandırılması algı sürecini ifade etmektedir. Edinilen algılar beyinde değer oluşturmakta, düşünce sürecini başlatmaktadır. Algı aynı zamanda zihinde bir anlam yaratılması sürecidir. Anlama ise algılamanın ilk basamağını oluşturmaktadır. Birey, deneyimleri ve genetik kodları sayesinde zihninde söz konusu durumu algılayarak anlamlandırır. İçinde pek çok farklı çalışanın bulunduğu örgüt, kurum ya da şirketlerin bir hedefe ulaşmak adına gerçekleştirdikleri algısal eylemler ise kurumsal algı çalışmaları olarak bilinmektedir (Bakan & Kefe, 2012).

Kurumlar algı yönetimi ve algı yönetimi çalışmalarına oldukça önem vermektedirler. Çünkü algı yönetimi çalışmaları bir kurumun misyon olarak belirlediği kuralların en etkili bir biçimde hedef kitlesine aktarabilmesini, bu faydayla rakipleriyle rekabet edebilmesini sağlamaktadır. Algı yönetimi, halkla ilişkilerin bir uzmanlık alanı olarak ön plana çıkmaktadır. Halkla ilişkiler, hedef kitlelerde kurumlara yönelik olumlu algıların tesis edilmesine odaklanan bir disiplindir. Algı yönetimi, tarihte ilk olarak siyasetle bağdaşan bir kavram olarak konuşulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde seçim çalışmaları sırasında konuşulan bu kavram kamuoyunun destek ve onay almak için siyasilerce yönlendirilmesi çabası olarak ele alınmıştır. Sonrasında ortaya

atılan çeşitli halkla ilişkiler modelleri algı yönetimi disiplinini kendilerince modellemiş ve tanımlamıştır.

Kurumsal algıyı başarılı bir şekilde sürdürmek için doğru bir yönetim süreci takip edilmesi gerekmektedir. Bu hususta dikkat edilmesi gereken değerler aşağıda sıralanmaktadır (Bakan & Kefe, 2012):

- Algılayıcı birey ya da toplumların tecrübeleri,
- Algılanacak konunun özellikleri
- Algılamada söz konusu ortam özellikleri.

Algı yönetiminin başarı göstergelerinden birisi geri bildirim almaktır. Bunun için soru sorma yolu çoğunlukla denenen bir yoldur. Geri bildirimler teşvik edici, cesaretlendirici ve yol göstericidir. Algı yönetiminin temel amaçları arasında kamuoyu desteği kazanarak gerçekleştireceği eyleme geçerlilik kazandırmak vardır. Diğer bir amaç ise belirlenen eylemin kurumun istekleri doğrultusunda etkilenmesidir. Algı yönetiminde süreç iletişim sürecine benzemektedir. Kaynak ve alıcı kavramlarının yanında algı yönetiminde gönderilen mesajın içeriği büyük önem taşımaktadır. Çünkü alıcı konumundaki bireyler içeriklerin kalitesi, anlaşılırlığı ve tutarlılığına dikkat etmektedirler. Algı yönetimi süreci dijital ortamların da katkısıyla çok daha konuşulur hale gelmektedir. İnternet ve buna bağlı gelişen teknolojiler anlık haberleşmeyi sağlamakta, küresel medya organları tüm dünyaya hâkimiyet kurmaya başlamaktadır. Bilgi akışının hızlılığı ve kolaylığı algı oluşturma durumunu zorlaştırmaktadır.

Algı yönetimi günümüzde kurumların kriz anlarında başvurdukları bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Krizden bir an önce kurtularak normal sürece geçmeyi hedef edinen kurumlar, algı yönetimi gerçekleştirerek üzerlerine gelen eleştiri oklarını başka yerlere yönlendirmekte ve taktiksel olarak krizleri kolayca atlatmaktadırlar. Algı yönetiminin başvurulduğu alanlardan birisi de pazarlama alanıdır. Ürünlerini kitlelere satmak isteyen şirket ya da firmalar gerçekleştirdikleri reklam, pazarlama yöntemlerinin yanı sıra oluşturdukları algı çalışmalarıyla ürünlerine ve markalarına yönelik pozitif bir algı üretme yolunu seçmektedir. Böylece satış yapmak için uygun bir tüketici kitlesi oluşturulmaktadır. Kurumsal algı yönetiminin temel unsurları ise aşağıdakilerden oluşmaktadır (Taşkıran, 2019, s. 157):

1- Algılar (Kurumsal imaj, Kurumsal itibar, Kurumsal kimlik)
2- Eylemler (Sözlü açıklamalar, Sınıflandırmalar, Sembolik davranışlar, Fiziksel işaretler)
3- Kurum Sözcüleri (Liderler, Yöneticiler, Çalışanlar)

PROCEEINGS BOOK

4- Hedef Kitleler (İç ve Dış hedef kitleler)

Kurumsal algıyı doğru yönetmek, yukarıda sayılan unsurları doğru kullanmak anlamına gelmektedir. Pozitif bir kurumsal algı oluşturmak için algı yönetimi unsurlarının çoğundan faydalanmak gerekmektedir.

Algı yönetimi ulusal veya uluslararası boyuta sahip olabildiği için doğrudan toplum veya toplumları ilgilendirmektedir. Örneğin son yıllarda tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 Pandemisinde farklı algı yönetimi tekniklerini bir arada görmek mümkün olmuştur. Çin'den başlayarak dünyayı saran COVID-19 Pandemisinin Türkiye'ye gelmesi çok uzun sürmemiş, yurtdışı kaynaklı vakalar yayılarak çoğalmıştır. Bu süreçte yaşanan tarihi gelişmeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 5 Şubat 2020 - Çin'den gelen uçuşlar durdurulmuştur (aa.com.tr, 2020).
- 11 Mart 2020 - Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, Türkiye'deki ilk COVID-19 vakasını duyurmuştur (milliyet.com.tr, 2020).
- 14 Mart 2020 - Almanya, Fransa, İspanya, Norveç, Danimarka, Belçika, Avusturya, İsveç ve Hollanda'ya uçuşlar; 15 Mart'tan 17 Nisan'a kadar durdurulmuştur (aa.com.tr, 2020).
- 16 Mart 2020 - İçişleri Bakanlığı; Türkiye genelinde tiyatro, sinema, gösteri merkezi, konser salonu, nişan/düğün salonu, çalgılı/müzikli lokanta/kafe, gazino, birahane, taverna, kahvehane, kıraathane, kafeterya, kır bahçesi, nargile salonu, nargile kafe, internet salonu, internet kafe, her türlü oyun salonları, her türlü kapalı çocuk oyun alanları (AVM ve lokanta içindekiler dâhil) çay bahçesi, dernek lokalleri, lunapark, yüzme havuzu, hamam, sauna, kaplıca, masaj salonu, SPA ve spor merkezleri gibi toplanma mekânlarının faaliyetlerini geçici bir süreliğine durdurduğunu açıklamıştır (İçişleri Bakanlığı Genelgesi, 2020).
- 17 Mart 2020 - Türkiye'de COVID-19 kaynaklı ilk ölüm gerçekleşmiştir (trthaber.com, 2020).
- 2 Nisan 2020 – Yapılan test sayısı 125 bin 556'ya ulaşmıştır. Yoğun bakımda tedavi gören hasta sayısı 1.101'e, toplam entübe hasta sayısı 783'e ulaşırken toplam 415 hastanın ise iyileştiği bildirilmiştir (saglik.gov.tr, 2020).
- 3 Nisan 2020 - 30 Büyükşehre ve akciğer hastalıklarının sık görüldüğü Zonguldak'a araç girişi kapatılmıştır (bbc.com, 2020).

- 5 Nisan 2020 - maske takma yasağına ek olarak 20-65 yaş aralığındakilere maske temini yapılacağı açıklanmıştır (cnnturk.com, 2020).
- 14 Nisan 2020 - Türkiye, hastalığın en çok görüldüğü ülkeler arasında 9. sırada, yeni vaka sayısı ile ise 4. sırada yer almıştır (dogrulukpayi.com, 2020).
- 22 Nisan 2020 - Türkiye, Asya'da en çok vaka görülen ülke olmuştur (dogrulukpayi.com, 2020).
- 28 Nisan 2020 – Türk Hava Yolları tüm iç ve dış hat uçuşları durdurulmuştur (hurriyet.com.tr, 2020).
- 4 Mayıs 2020 - Türkiye'nin normalleşme takvimi açıklanmıştır. Yeni döneme "yeni normal" ismi verilmiştir (bbc.com, 2020).
- 9 Haziran 2020 - Cumhurbaşkanı Erdoğan, kabine toplantısının ardından yaptığı açıklamalarda maske, mesafe ve temizlik ilkelerine bağlı kalarak düzenlenecek 'yeni normal' düzenine devam edileceğini söylemiştir (dw.com, 2020).

Uzunca bir süre "yeni normal" olarak tanımlanan kurallarla birlikte yaşamak durumunda kalan insanlar bu dönemde zamanlarının çoğunu evlerinde geçirmişler ve umutlarını aşı çalışmalarının başarısına bağlamışlardır. Firmalar ve kurumlar ise hayatları dört duvar arasında sıkışan insanlara hizmetlerini ulaştırabilmek için bu süreçte dijital çalışmalara ağırlık vererek ayakta kalmayı sağlamıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

21. yüzyılda geniş kitlelere ulaşmak gazete, radyo, televizyon, sinema gibi geleneksel kitle iletişim araçlarıyla olmaktadır. Günümüzde yeni iletişim teknolojilerinin uygulamalarını kapsayan yeni medyada etkileşimin yüksek oranda olması ve yeni medyanın farklı demografik özelliğe sahip insanlar tarafından gerçek hayatın bir parçası haline gelmesi, farklı uzmanlar tarafından literatür çalışmalarında vurgulanmaktadır. Kullanıcı sayısı yüksek Twitter, Instagram gibi sosyal medya ağları aracılığıyla gönderilen çok sayıda mesaj hedef kitlede başarılı sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. Bu anlamda sosyal ağlar birçok alanda olduğu gibi kurumsal iletişim alanında da büyük avantajlar sunmaktadır. Ancak bu mecrayı kullanırken mesajların hedef kitleye uygunluğunun farklılık oluşturması; diğer bir ifade ile içerik üretimi

de önem taşımaktadır. Bu araştırmada, COVID-19 döneminde Türkiye'nin kamu yayımcısı olan TRT'nin sosyal medya ağlarından yayınladığı içeriklerin nelerden oluştuğu, içeriklerde kurumsal algı ögelerinin var olup olmadığı, var ise hangi kurumsal algı ögelerini taşıdığını öğrenmek amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Sorunsalı

TRT'nin COVID-19 Pandemisi sürecinde sosyal medya içeriklerinde neleri ele aldığını saptamak ana sorunsal olarak belirlenmiştir. Alt sorunsallar ise aşağıda yer almaktadır:

- İlgili dönemdeki paylaşımların genel amaca yönelik içerik dağılımı nedir?
- İncelenen dönemde paylaşılan içeriklerin görsel tasnifi nasıldır?
- İncelenen dönemde paylaşılan içeriklerin genel tasnifi tasnifi nasıldır?
- İncelenen hesapların ilgili dönemdeki etkileşim rakamları nedir?
- İncelenen dönemdeki içeriklerinde COVID-19 temalı hastag kullanımı sayısı nedir?
- İncelenen dönemde COVID-19 yönlendirmeli içeriklerin sayısı nedir?
- Kurumsal algı oluşturmada sözlü açıklamalar daha çok hangi türdedir?
- Kurumsal algı oluşturmada kurumsal imaja yönelik ne tür paylaşımlar yapılmıştır?
- Kurumsal algı oluşturmada kurumsal itibara yönelik ne tür paylaşımlar yapılmıştır?
- Kurumsal algı oluşturmada kurum kimliğine yönelik ne tür paylaşımlar yapılmıştır?

Araştırmanın Yöntemi

Bu incelemede nitel analiz yöntemleri çerçevesinde ele alınan tanımlayıcı durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması sosyal bilimlerde araştırma yapmanın önemli bir yoludur. Bu sayede çeşitli tanımlamalar ve keşifler gerçekleştirilmektedir (Yin, 2000'den akt: Aytaçlı, 2012). Durum çalışması, çerçeveleri belirli bir sistemin nasıl çalıştığı ve nasıl yürüdüğü konusunda çoklu verilerin sistemli bir şekilde toplanarak yoğun şekilde ele alınmasını ifade etmektedir (Chmiliar, 2010'den akt. Subaşı & Okumuş, 2017). Durum çalışması detaylı düzeye dayanan, veri toplama araçları vasıtasıyla elde edilen çoklu verilerin betimlenmeye çalışılması olarak tanımlamaktadır. Tanımlayıcı durum çalışması ise araştırılmak istenen bir konuyla ilgili örneklerin incelenmesi ve ardından betimsel olarak açıklanmasını ifade etmektedir (Hancock & Algozzin, 2006'den akt. Subaşı & Okumuş, 2017). Söz konusu çalışmalar bir ya da birden fazla örnek üzerinden yürütülebilir. Esas olan az bilginin bulunduğu durum hakkında veriler elde edilmesi ve ortaya çıkanların yorumlanarak sunulmasıdır (Leylum, Odabaşı, & Yurdakul, 2017). Tanımlayıcı durum çalışması bazı kaynaklara göre ortaya çıkan verilerin hikayeleme yöntemiyle anlatılması, resmedilmesi anlamına gelmektedir (Subaşı & Okumuş, 2017).

Verilerin bu şekliyle okuyuculara ulaştırılmasında amaç onların zorluk yaşamasını önlemektir (Taghisoylu, 2020).

Söz konusu sosyal ağların incelenmesinde ise içerik analizi kullanılmıştır. İçerik Analizi, herhangi bir örneğin miktarını ölçmeye dayanan bir araştırma tekniğidir. Bernard Berelson'a göre içerik analizi iletişimin görünen içeriğini objektif, sistematik ve niceliksel olarak tanımlayan bir araştırma yoludur. İçerik analizi uygulamasında öncelikle kitle iletişim aracının içeriğinin sınırları belirlenmektedir. Bu yöntemde hangi türlerin analiz edileceği açıkça ifade edilmektedir (Berger, 1982'den akt. Yumlu, 1994, s. 75).

Bu nitel araştırmada yukarıda vurgulanan sosyal ağlardan elde edilen bilgiler kodlanmış ve puanlanmıştır. Bir sonraki aşamada ise belirtilen kodlar bir tutarlılık içerisinde tablolara dönüştürülmüştür.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Türkiye'nin kamu yayımcısı olan TRT çatısı altında yayın yapan 17 Televizyon kanalının (14 TV ve 3 Eğitim bilişim Ağı-EBA) sosyal ağları oluşturmaktadır[*]. Araştırmanın örneklemini ise TRT Belgesel, TRT'nin dijital izleme platformu olan TRT İzle ve TRT Arşiv Dairesi'nce edit edilerek elde edilen görüntülerin servis edildiği TRT Arşiv'in Türkiye Twitter ve Instagram hesapları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi seçilirken TRT çatısı altında dijital platformları en aktif kullanan üç alt hesap belirlenmiştir. Bu seçim yapılırken günde ortalama 4 ile 5 paylaşım gerçekleştiren ağlar dikkate alınmış, kullanıcı sayıları gittikçe artış gösteren Twitter ve Instagram ağları üzerinde çalışılmasına yönelik fikir birliğine varılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Verilerin yalnızca TRT'nin Twitter ve Instagram ağları üzerinden toplanması araştırmanın ilk sınırlılığıdır. Verilerin 11 Mart 2020 ve 4 Mayıs 2020 tarihleri arasında paylaşılmış olması ise ikinci sınırlılık olarak ele alınabilir.

Araştırmanın Modeli

Çalışma üzerine yapılan literatür incelemesine göre farklı kaynaklardan aşağıdaki model üretilmiştir.

[*] Bu ağlar: TRT 1, TRT 2, TRT HABER, TRT WORLD, TRT SPOR, TRT SPOR 2, TRT AVAZ, TRT ÇOCUK, TRT BELGESEL, TRT MÜZİK, TRT TÜRK, TRT ARABİA, TRT KÜRDİ, TRT 3, TRT EBA İLKOKUL, TRT EBA ORTAOKUL, TRT EBA LİSE olarak sıralanabilir.

PROCEEINGS BOOK

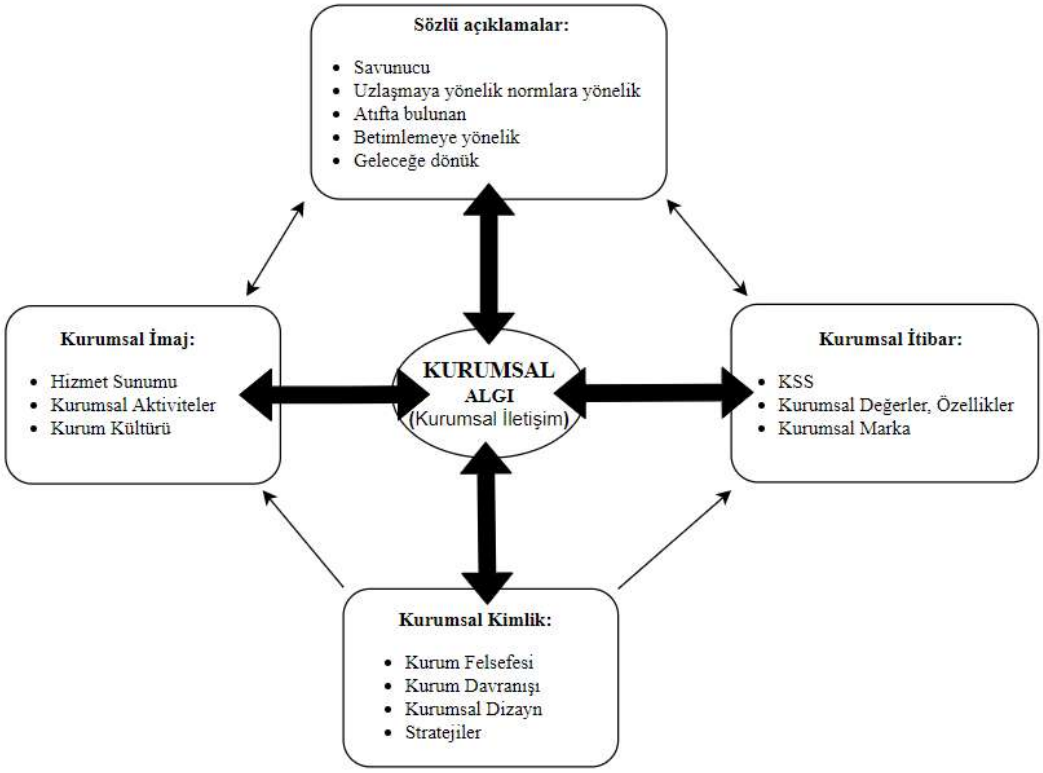

Kurumsal Algı Oluşturma Modeli (Şatır & Sümer, 2008, s. 17; LeBlanc,G. & Nguyen, 1996, s. 45-46; Schmidt, 2000, s. 17; Riel & Fombrun, 2007, s. 35)

Verilerin Elde Edilme Süreci

Araştırma verilerinin toplanma sürecinde ilk olarak araştırmanın konusu olan COVID-19 pandemisi sürecinde belirlenen TRT sosyal medya hesaplarındaki içeriklerin nasıl ele alındığını görebilmek için www.twitter.com ve www.instagram.com ağlarında @trtizle, @trtbelgesel, @trtarsiv hesaplarının paylaşımları zaman sınırlaması yapılarak toplanmıştır. Bu kapsamda 3 hesaba ait toplamda 1238 içerik incelenmiştir. İçerikler oluşturulan 10'ar ayrı başlık altında toplanmıştır. Oluşturulan kategoriler ve yapılan incelemeler sonucunda elde edilen değerler ile tablolar oluşturulmuştur.

BULGULAR

Türkiye'de görülen ilk COVID-19 vakasının rastladığı tarih olan 11 Mart 2020 ve birinci dalga sokağa çıkma yasaklarının kaldırıldığı yeni normal olarak nitelenen döneme geçiş olan 4 Mayıs 2020 tarihleri aralığı verilerini kapsayan araştırmada, örneklem olarak seçilen TRT'ye ait 3 alt hesabın içerikleri ayrı ayrı analiz edilmiştir. 30 ayrı tablonun oluşturulduğu araştırmanın başlıkları arasında belirlenen döneme ait etkileşim sayıları, içeriklerin görsel

tasnifi, içeriklerin genel tasnifi, COVID-19 temalı içeriklerinin sayısı, COVID-19 temalı hastag kullanımı, yönlendirici içeriklerin, sözlü açıklamaların, kurumsal imaj, kurumsal itibar, kurumsal kimlik paylaşımlarının tasnifi yer almaktadır.

TRT İzle

Araştırma kapsamında oluşturulan ilk tabloda belirlenen tarih aralığında @trtizle Twitter ve Instagram hesabının içerikleri ele alınmıştır. Analiz edilen içerikler, kategorileştirilerek sunulmuştur.

Tablo 1- TRT İzle hesabının belirlenen döneme ait COVID-19 temalı içerik rakamları		
Kriter	**Twitter (n)**	**Instagram (n)**
COVID-19 ile ilgili içerik sayısı	6	10
Diğer İçerik sayısı	159	149
Toplam içerik	165	159

Tablo 1'e göre @trtizle hesabının incelenen dönemde araştırmanın sorunsalı arasında yer alan COVID-19 temasını işleyen içeriklerin dağılımına bakıldığında Twitterda 6, Instagram'da ise 10 olduğu görülmektedir.

Tablo 2- TRT İzle hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinin görsel tasnifi		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Fotoğraf içeren post	22	7
Sadece metin içeren post	2	-
Video içeren post	141	152
Gif içeren post	-	-
Toplam içerik	165	159

Araştırmada analiz edilen hesapların paylaşım şekillerine göre içeriklerin görsel şekilleri incelendiğinde 165 tweetin 22'sinin fotoğraf, 2'sinin yalnız metin, 141 ile çoğunluğunun video olduğu gözlemlenmiştir. İncelenen dönemde gif içeriğine rastlanmamıştır. Instagram hesabından yapılan 159 paylaşımın ise 152'si video, 7'si fotoğraf içeriğidir. Instagram dağılımında da gif içeriği ve mecranın özelliğinden kaynaklı olarak yalnız metin içeren post bulunmamaktadır.

Tablo 3- TRT İzle hesabının belirlenen döneme ait içeriklerin genel tasnifi		
Kriter	**Twitter (n)**	**Instagram (n)**
Basın açıklaması içerikleri	-	-
Özel gün ve haftalara dair içerikler	2	3
Bilgi veren içerikler	-	4
Ürün tanıtım içerikleri	163	152
Sponsorlu içerik	-	-
Toplam içerik	165	159

PROCEEINGS BOOK

@trtizle Twitter ve Instagram hesabından paylaşım yapılan içerikler genel olarak paylaşım amacına göre kategorize edildiğinde ürün tanıtımı paylaşımları öne çıkmaktadır. Bu kapsamda Twitter'da 163, Instagram'da ise 152 paylaşım gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Tablo 4- TRT İzle hesabının belirlenen döneme ait etkileşim rakamları		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Tweet ve post sayıları	165	159
Retweet rakamları	1869	*
Beğeni sayıları	18.069	16.700
Yorum sayısı	371	620
Toplam etkileşim	20.309	17.400 (izlenme sayısı dahil)

Tablo 4 incelendiğinde @trtizle hesaplarının paylaşılan içeriklerinin Twitter için 165, Instagram için 159 olduğu görülmektedir. Analiz edilen etkileşim Twitter için 18.069, Instagram için 16.700 beğeni olarak dağlım göstermektedir. Etkileşimin en önemli araçlarından biri olarak sayılan yorum sayıları ise Instagram için 620, Twitter için 371 olarak öne çıkmaktadır. Tablo 4'deki toplam etkileşim rakamları ise Twitter'da 20.309 ile öne çıkarken, Instagram'da izlenme rakamları dâhil 17.400 olarak görülmüştür.

Tablo 5- TRT İzle hesabının belirlenen döneme ait COVID-19 temalı hastag kullanımı		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Hastag kullanılan içerik	53	75
Hastag kullanılmayan içerik	112	84
Toplam	165	159

@trtizle hesaplarının belirlenen dönemde üretilen içeriklerinin altındaki başlıklar ve hastaglar incelendiğinde Twitter'da paylaşılan 165 içeriğin 53'ünün, Instagram'da paylaşılan 159 içeriğin 75'inin COVID-19 temalı #evdekal, #evhayatdolu gibi hastaglardan oluştuğu saptanmıştır.

Tablo 6- TRT İzle hesabının belirlenen döneme ait kullanıcılarını yönlendirici içeriklerinin tasnifi		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Televizyon programına ya da kurumsal platforma yönlendiren post	163	156
Sağlık Bakanlığı internet sitesine ya da sosyal medya hesaplarına yönlendiren post	-	-
Yönlendirme yapmayan post	2	3
Toplam	165	159

Tablo 6'da ise @trtizle hesaplarının paylaşılan içerikleri içerisindeki yönlendirme şekli, 165 tweet ve 159 Instagram postuna göre katagorize edilmiştir. İçerik analizi yapılan 165 tweetin 163'ünün, 159 Instagram içeriğinin 156'sının TRTİzle platformuna yönlendirdiği görülürken,

PROCEEINGS BOOK

Sağlık Bakanlığı Sosyal Medya sayfalarına ya da internet sitesine yapılan hiçbir yönlendirmeye rastlanmamaktadır.

Tablo 7- TRT İzle hesabının belirlenen döneme ait "sözlü açıklama" içeriklerinin tasnifi:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Savunucu	-	-
Uzlaşmaya Yönelik	-	-
Normlara Atıfta Bulunan	-	-
Betimlemeye Yönelik	-	-
İleriye Dönük	1	-
Toplam	1	

Belirlenen dönemde @trtizle Twitter ve Instagram hesapları tarafından yayınlanan içerikler incelendiğinde yanlızca 1 sözlü açıklamaya rastlanmıştır. Bu açıklama ise ileriye dönük bir plan içermektedir. Twitter hesabından gerçekleştirilen bu içerikte "Nostaljik yayın kuşağımız yarın başlıyor! Ferhunde Hanım ve Kızları, kaçırdığınız veya yeniden izlemek istediğiniz tüm bölümleriyle TRT İzle'de sizinle olacak" denilmektedir.

Tablo 8 - TRT İzle hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinde "Kurumsal İmaj" ögelerinin dağılımı:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Hizmet Sunumu	13	16
Kurumsal Aktiviteler	-	-
Kurum Kültürü	-	-
Toplam	29	

@trtizle Twitter ve İnstagram hesapları incelendiğinde belirlenen dönemde kurumsal İmaj ögelerini içeren 29 içeriğe rastlanmaktadır. Bu içerikler hizmet sunumu ögelerinden oluşmaktadır. Twitter ve Instagram'da ortak gerçekleşen içeriklerde TRT'nin COVID-19 süresinde gerçekleştirdiği çevrimiçi dizilerden ve EBA yayınlarından bahsedilmektedir. İçeriklerden bazı örnekler şu şekildedir:

- "Sevgili Öğrenciler, Uzaktan eğitim dersleri TRT EBA TV'DE başladı! Kaçırdığınız dersleri TRT İzle'den kolaylıkla takip edebilirsiniz. Hepinize iyi dersler dileriz!"
- "Yeni nesil için yeni nesil yarışma programı #UzaktanErişim TRT İzle'de."
- "Şoray ve eşi, 'Çevre Müfettişi' oğulları tarafından en güzel anne ve baba ödülüne layık görülüyor. Oyuncuların evlerinde, kendi imkanlarıyla çektiği ilk dizi olan #EvYapımı yayınlanan tüm bölümleriyle TRT İzle'de."
- "Ah be Yağız! Senin hayallerin bizim hayatımız olmuş. #Tutunamayanlar "çevrimiçi" yayınlanan tüm bölümleriyle TRT İzle'de."
- "Tarık bu akşam çevrimiçi. #Tutunamayanlar "çevrimiçi" bu akşam TRT 1'de."

Tablo 9 - TRT İzle hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinde "Kurumsal İtibar" ögelerinin dağılımı:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Kurumsal Sosyal Sorumluluk	-	-
Kurumsal Değerler/Özellikler	-	-
Kurumsal Marka	-	1
Toplam	1	

@trtizle hesapları tarafından kurumsal itibar ögelerinin gösterildiği bu tabloya göre ise belirlenen dönemde incelenen içeriklerde yalnızca Instagram üzerinden paylaşılan kurumsal markayı ön plana çıkaran bir detaya rastlanmaktadır. Örnek içerik TRT İzle markasını ön plana çıkaran ögeler barındırmaktadır. Paylaşımda: " Kimi dram sever, kimi aksiyon. Komediye hayır diyemeyip, romantizmden vazgeçmeyenler de var. Ne ararsan ara, her şey TRT İzle'de elinin altında!" ifadesine yer verilmektedir.

Tablo 10 - TRT İzle hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinde "Kurumsal Kimlik" ögelerinin dağılımı:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Kurum Felsefesi	-	-
Kurumsal Davranış	1	1
Kurumsal Dizayn	-	-
Stratejiler	-	-
Toplam	2	

Tablo 10'da @trtizle hesaplarının belirlenen dönemde yayınlanan içeriklerinin taşıdığı kurumsal kimlik ögeleri yansıtılmaktadır. Bu konuda Twitter'da 1, Instagram'da 1 kez olmak üzere aynı içerik paylaşılmıştır. Kurumsal davranış özelliği içeren paylaşımda COVID-19'la mücadele kapsamında alınması gereken önlemlerden birisi olan maske detayı paylaşılmıştır. Dönem dizilerinden alınan kesitte maske takılması ve maskeye dokunulmaması gerektiğini içeren bir detaya yer verilmektedir. Metinde : "Maskeni elleme! #KalkGidelim tüm bölümleriyle TRT İzle'de." İfadesine yer verilmektedir.

TRT Belgesel

Araştırma kapsamında ikinci olarak, belirlenen tarih aralığında @trtbelgesel Twitter ve Instagram hesabının içerikleri ele alınmıştır. Kategorileştirilerek analiz edilen içerikler tablolar halinde gösterilmektedir.

Tablo 11 - TRT Belgesel hesabının belirlenen döneme ait COVID-19 temalı içerik rakamları		
Kriter	**Twitter (n)**	**Instagram (n)**
COVID-19 ile ilgili içerik sayısı	8	9
Diğer İçerik sayısı	292	239

PROCEEINGS BOOK

Toplam içerik	300	240

Tablo 11'e göre @trtbelgesel hesabının incelenen dönemde yayınladığı 300 tweet'in yalnızca 8'inin COVID-19 temasını işleyen içeriklerden oluştuğu, Instagram'da bu dağılımın 9 ile sınırlı kaldığı görülmüştür.

Tablo 12 - TRT Belgesel hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinin görsel tasnifi		
Kriter	**Twitter (n)**	**Instagram (n)**
Fotoğraf içeren post	120	116
Sadece metin içeren post	24	*
Video içeren post	156	124
Gif içeren post	-	-
Toplam içerik	300	240

Araştırmada analiz edilen hesapların paylaşım şekillerine göre içeriklerin görsel şekilleri incelendiğinde 300 tweetin 120'sinin fotoğraf, 24'ünün yalnız metin 156 ile çoğunluğunun video olduğu gözlemlenmiştir. İncelenen dönemde gif içeriğine rastlanmamıştır. Instagram hesabından yapılan 240 paylaşımın ise 124'ü video, 116'sı fotoğraf içeriğidir. Instagram dağılımında da gif içeriği ve mecranın özelliğinden kaynaklı olarak yalnız metin içeren post bulunmamaktadır.

Tablo 13 - TRT Belgesel hesabının belirlenen döneme ait içeriklerin genel tasnifi		
Kriter	**Twitter (n)**	**Instagram (n)**
Basın açıklaması içerikleri	1	1
Özel gün ve haftalara dair içerikler	2	2
Bilgi veren içerikler	97	96
Ürün tanıtım içerikleri	192	141
Sponsorlu içerik	-	-
Toplam içerik	300	240

@trtbelgesel Twitter ve Instagram hesabından paylaşım yapılan içerikler genel olarak paylaşım amacına göre kategorize edildiğinde ürün tanıtımı paylaşımları öne çıkmaktadır. Bu kapsamda Twitter'da 192, Instagram'da ise 141 paylaşım gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Aşağıdaki tabloda ise @trtbelgesel hesaplarının kategorileştirilerek analiz edilen içeriklerden elde edilen etkileşim rakamları gösterilmektedir.

Tablo 14- TRT Belgesel hesabının belirlenen döneme ait etkileşim rakamları		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Tweet ve post sayıları	300	240
Retweet ve repost sayıları	13.093	*
Beğeni sayıları	134.429	2.250.000
Yorum sayıları	984	23.100
Toplam etkileşim	148.506	2.280.000 (İzlenme dahil)

Tablo 14 incelendiğinde @trtbelgesel hesaplarının paylaşılan içeriklerinin Twitter için 300, Instagram için 240 olduğu görülmektedir. Analiz edilen etkileşim Twitter için 134.093,

Instagram için 2.250.000 beğeni olarak dağlım göstermektedir. Etkileşimin en önemli araçlarından biri olarak sayılan yorum sayıları ise Instagram için 23.100, Twitter için 984 olarak öne çıkmaktadır. Tablo 4'teki toplam etkileşim rakamları ise Twitter'da 148.506 ile öne çıkarken, Instagram'da izlenme rakamları dahil 2.280.000 olduğu görülmüştür.

Tablo 15 - TRT Belgesel hesabının belirlenen döneme ait COVID-19 temalı hastag kullanımı		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Hastag kullanılan içerik	49	80
Hastag kullanılmayan içerik	251	160
Toplam	300	240

@trtbelgesel hesaplarının belirlenen dönemde üretilen içeriklerinin altındaki başlıklar ve hastaglar incelendiğinde Twitter'da paylaşılan 300 içeriğin 49'unun, Instagram'da paylaşılan 240 içeriğin 80'inin COVID-19 temalı #evdekal, #evhayatdolu gibi hastaglardan oluştuğu saptanmıştır.

Tablo 16- TRT Belgesel hesabının belirlenen döneme ait kullanıcılarını yönlendirici içeriklerinin tasnifi		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Televizyon programına yönlendiren post	186	141
Sağlık Bakanlığı'nın internet sitesine ya da sosyal medya hesaplarına yönlendiren post	-	-
Yönlendirme yapmayan post	114	99
Toplam	300	240

Tablo 16'da ise @trtbelgesel hesaplarının paylaşılan içerikleri içerisindeki yönlendirme şekli, 300 tweet ve 240 Instagram postuna göre katagorize edilmiştir. İçerik analizi yapılan 300 tweetin 186'sının, 240 Instagram içeriğinin 141'inin TRT Belgesel TV kanalına yönlendirdiği görülürken, Sağlık Bakanlığı sosyal medya sayfalarına ya da internet sitesine yapılan hiçbir yönlendirmeye rastlanmamaktadır.

Tablo 17- TRT Belgesel hesabının belirlenen döneme ait "sözlü açıklama" içeriklerinin tasnifi:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Savunucu	-	-
Uzlaşmaya Yönelik	1	-
Normlara Atıfta Bulunan	-	-
Betimlemeye Yönelik	-	-
İleriye Dönük	1	-
Toplam	2	

Araştırma konusu dönem incelendiğinde @trtbelgesel sosyal medya heaplarından yapılan içeriklerde 2 sözlü açıklamaya rastlanmıştır. Bunlar genellikle takipçilerin isteklerine yönelik

PROCEEINGS BOOK

açıklamalardır. Twitter üzerinden rastlanan içeriklerden biri, takipçilerin sürekli olarak yorumlar üzerinden dile getirdiği konu olan "Savaşın Efsaneleri" isimli belgeselin tüm bölümlerinin web'e yüklenmesi isteğinin yerine getirildiğini dile getirmektedir. Bu içerik ile takipçilerin agresif ifadelerle talep ettiği uzun süredir devam eden bir istek uzlaşmacı bir tavırla yerine getirilmiştir.

- "Savaşın Efsaneleri'nin tüm bölümlerini internete yükleyin! diyenler olduğunu görüyoruz."

Diğer örnek içerik ise kanalın ileriye dönük bir planını haber vermektedir. İçerikte, COVID-19'un ilk dönemlerinde insanların en çok merak ettikleri yer olan yoğun bakım servislerinde çekilecek yeni belgeselin yakında yayında olacağı belirtilmektedir.

- "Hayatı durma noktasına getiren COVID-19 salgınının yoğun bakım sürecini ele alan dünyadaki ilk belgesel serisi "Hastane İstanbul: Korona", yakında TRT Belgesel'de."

Tablo 18 - TRT Belgesel hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinde "Kurumsal İmaj" ögelerinin dağılımı:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Hizmet Sunumu	1	2
Kurumsal Aktiviteler	-	-
Kurum Kültürü	-	-
Toplam	3	

Araştırmaya konu dönemde paylaşılan @trtbelgesel içeriklerinde 3 adet kurumsal imaj ögesine rastlanmaktadır. Hizmet sunumu özelliği taşıyan bu içerikler şunlardan oluşmaktadır:

- "Mobil uygulamalarımız ile TRT Belgesel'in ve tüm TRT'nin en güzel içeriklerini izleme keyfini dilediğiniz zaman, dilediğiniz yerde yaşayabilirsiniz." "Savaşın Efsaneleri, Su Savaşları, Yiyeceğin Serüveni, Ailenin Yeni Üyesi, Hastane İstanbul ve 30'dan fazla belgesel evlerinizde keyifli vakit geçirebilmeniz için şimdi TRT İzle internet sitemizde ve mobil uygulamalarımızda!"
- "Evden çıkmamak, dünyayı keşfetmeye engel değil! Sizleri farklı coğrafyalar ve kültürlerle tanıştıracak bu belgesellerimizi, yenilenen TRT İzle internet sayfamızda izleyebilirsiniz."

Tablo 19 - TRT Belgesel hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinde "Kurumsal İtibar" ögelerinin dağılımı:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Kurumsal Sosyal Sorumluluk	-	-
Kurumsal Değerler/Özellikler	-	3

PROCEEINGS BOOK

Kurumsal Marka	1	1
Toplam	5	

@trtbelgesel hesabına ait araştırma dönemini kapsayan süreçte yayınlanan içeriklerden 5'i kurumsal itibar ögeleri taşımaktadır. Bunlardan 3'ü Instagram üzerinden paylaşılan kurumsal değerler özelliği taşırken, 2'si kurumsal markaya işaret etmektedir. Kurumsal değerleri işaret eden içeriklerden kurumun resmi ve dini bayram, özel gün v.b. toplumsal değerleri ön planda tuttuğu anlaşılmaktadır. Twitter ve Instagram üzerinden aynı ifadelerle gerçekleştirilen bir diğer kurumsal değer paylaşımında ise sağlık çalışanlarına teşekkür edilerek, saygınlıkları öne çıkarılmıştır.

- "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlu olsun."
- "11 ayın sultanı Ramazan ayının, aziz milletimiz ve tüm İslam âlemi için hayırlara vesile olmasını temenni ederiz."
- "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlu olsun."
- "Toplumun faydası için kendi önceliklerini hiçe sayan, geceyi gündüze katarak fedakârlıkla ve sabırla görev yapan tüm sağlık çalışanlarımıza teşekkür ediyoruz."

Kurumsal markaya işaret eden Twitter ve Instagram ortak paylaşımında ise COVID-19 sürecinde evlerinde kalan insanların zaman geçirme ihtiyaçları üzerinden verilen mesajda TRT Belgesel markası işaret edilmektedir.

- "Evde kalmak, dünyayı keşfetmeye engel değil! Yepyeni belgeseller ve keyifle izleyeceğiniz yapımlar TRT Belgesel'de."

Tablo 20 - TRT Belgesel hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinde "Kurumsal Kimlik" ögelerinin dağılımı:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Kurum Felsefesi	-	-
Kurumsal Davranış	1	1
Kurumsal Dizayn	-	-
Stratejiler	-	-
Toplam	2	

@trtbelgesel Twitter ve Instagram hesaplarından aynı ifadelerle verilen içerikte kurumsal kimlik ögesi bulunmaktadır. Sağlık çalışanlarına övgü dolu sözler ile teşekkür eden kurum kurumsal davranış sergilemektedir.

- "Toplumun faydası için kendi önceliklerini hiçe sayan, geceyi gündüze katarak fedakârlıkla ve sabırla görev yapan tüm sağlık çalışanlarımıza teşekkür ediyoruz."

TRT Arşiv

PROCEEINGS BOOK

Araştırma kapsamında üçüncü olarak, belirlenen tarih aralığında @trtarsiv Twitter ve Instagram hesabının içerikleri ele alınmıştır. Analiz edilen içerikler kategorileştirilerek tablolar oluşturulmuştur.

Tablo 21 - TRT Arşiv hesabının belirlenen döneme ait COVID-19 temalı içerik rakamları		
Kriter	**Twitter (n)**	**Instagram (n)**
COVID-19 ile ilgili içerik sayısı	2	1
Diğer İçerik sayısı	163	208
Toplam içerik	165	209

Tablo 21'e göre @trtarsiv hesabının incelenen dönemde araştırmanın sorunsalı arasında yer alan COVID-19 temasını işleyen içeriklerin dağılımına bakıldığında ise 165 tweet'in yalnızca 2'si ile sınırlı olduğu, Instagram'da bu dağılımın 1 olduğu görülmektedir.

Tablo 22 - TRT Arşiv hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinin görsel tasnifi		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Fotoğraf içeren post	1	1
Sadece metin içeren post	15	-
Video içeren post	149	208
Gif içeren post	-	-
Toplam içerik	165	209

Araştırmada analiz edilen hesapların paylaşımlarına göre içeriklerinin görsel şekilleri incelendiğinde 165 tweetin yalnızca 1'inin fotoğraf, 15'inin sadece metin, geriye kalan 149 ile çoğunluğun video içerikli olduğu görülmüştür. İncelenen dönemde hiç gif içeriğine rastlanmamıştır. Instagram hesabından yapılan 209 paylaşımın ise 208'i video, 1'i fotoğraf içeriğine sahiptir. Instagram'da gif içeriği ve mecranın özelliğinden kaynaklı olarak yalnız metin içeren post bulunmamaktadır.

Tablo 23 - TRT Arşiv hesabının belirlenen döneme ait içeriklerin genel tasnifi		
Kriter	**Twitter (n)**	**Instagram (n)**
Basın açıklaması içerikleri	0	-
Özel gün ve haftalara dair içerikler	8	4
Bilgi veren içerikler	16	5
Ürün tanıtım içerikleri	141	200
Sponsorlu içerik	-	-
Toplam içerik	165	209

@trtarsiv Twitter ve Instagram hesabından paylaşım yapılan içerikler genel olarak paylaşım amacına göre kategorize edildiğinde diğer örneklemlerde olduğu gibi ürün tanıtımı paylaşımları öne çıkmaktadır. Bu kapsamda Twitter'da 141, Instagram'da ise 200 paylaşım gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Tablo 24 - TRT Arşiv hesabının belirlenen döneme ait etkileşim rakamları		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)

Tweet ve post sayıları	165	209
Retweet ve repost sayıları	16.336	*
İncelenen dönemde beğeni sayıları	120.622	2.070.000
İncelenen dönemde yorum sayıları	1.348	27.900
Toplam etkileşim	128.306	2.100.000 (izlenme rakamları dahil)

Tablo 24'te @trtbelgesel hesaplarının paylaşılan içeriklerinin Twitter için 165, Instagram için izlen 209 olduğu görülmektedir. Analiz edilen etkileşim Twitter için 120.622, Instagram için 2.070.000 beğeni olarak dağılım göstermektedir. Etkileşimin en önemli araçlarından biri olarak sayılan yorum sayıları ise Instagram için 27.900, Twitter için 1.394 olarak öne çıkmaktadır. Tablo 24'teki toplam etkileşim rakamları ise Twitter'da 128.306 ile öne çıkarken, Instagram'da izlenme rakamları dahil 2.100.000 olduğu görülmüştür.

Tablo 25 - TRT Arşiv hesabının belirlenen döneme ait COVID-19 temalı hastag kullanımı		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Hastag kullanılan içerik	82	153
Hastag kullanılmayan içerik	83	56
Toplam	165	209

@trtarsiv hesaplarının belirlenen dönemde üretilen içeriklerinin altındaki başlıklar ve hastaglar incelendiğinde Twitter'da paylaşılan 165 içeriğin 82'sinin, Instagram'da paylaşılan 165 içeriğin 153'ünün COVID-19 temalı #evdekal, #evhayatdolu gibi hastaglardan oluştuğu saptanmaktadır.

Tablo 26 -TRT Arşiv hesabının belirlenen döneme ait kullanıcılarını yönlendirici içeriklerinin tasnifi		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Televizyon programına ya da platforma yönlendiren post	41	13
Sağlık Bakanlığı internet sitesine ya da sosyal medya hesaplarına yönlendiren post	2	-
Yönlendirme yapmayan post	122	196
Toplam	165	209

@arsiv hesaplarının paylaşılan içeriklerine yönelik yönlendirme şekli, 165 tweet ve 209 Instagram postuna göre katagorize edilmiştir. Tablo 26'ya göre içerik analizi yapılan 165 tweetin 122'sinin etkileşim amacıyla paylaşıldığı ve hiçbir yönlendirme yapmadığı, 209 Instagram içeriğinin 13'ünün TRT Arşiv ya da TRT İzle internet sitelerine yönlendirdiği

görülürken, Sağlık Bakanlığı Sosyal Medya sayfalarına twitter aracılığıyla 2 kez yönlendirmeye rastlanmaktadır.

Tablo 27- TRT Arşiv hesabının belirlenen döneme ait "sözlü açıklama" içeriklerinin tasnifi:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Savunucu	-	-
Uzlaşmaya Yönelik	-	-
Normlara Atıfta Bulunan	-	-
Betimlemeye Yönelik	-	-
İleriye Dönük	1	1
Toplam	2	

Araştırmaya konu dönemde @trtarsiv Instagram ve Twitter hesaplarından aynı ifadelerle verilen 1 adet sözlü açıklamaya rastlanmıştır. Bu açıklamada ileriye dönük planlar yer almaktadır.

- "Güveninize layık olma çabasıyla ürettik, üretmeye devam ediyoruz. 56. yılımızda yine sizlerden güç alacak; #TRT ailesi olarak kaliteli ve ilkeli yayıncılık yolunda sizlerden aldığımız güçle ilerleyeceğiz. Çünkü biz ülkemizin öncü kuruluşu "Türkiye Radyo Televizyon Kurumu"yuz."

Tablo 28 - TRT Arşiv hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinde "Kurumsal İmaj" ögelerinin dağılımı:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Hizmet Sunumu	2	4
Kurumsal Aktiviteler	-	-
Kurum Kültürü	-	-
Toplam	6	

COVID-19 evde kal sürecinde @trtarsiv hesaplarında üretilen içeriklerde 6 adet kurumsal imaj ögesine rastlanmıştır. Diğer örneklerde olduğu gibi buradaki örnekler de hizmet sunumlarından oluşmaktadır. Bazıları her iki platformda aynı ifadelerle paylaşılan içerikler şunlardan oluşmaktadır.

- "TRT'nin geniş arşiviyle zamanda yolculuk etmeye, nostaljinin keyfini çıkarmaya hazır mısınız? TRT Arşiv bir tık uzağınızda."
- "Evler hayat dolsun diye her gün, her saat, her dakika sizler için çalışıyoruz. Her gün olduğu gibi bu zor günlerde de birbirinden kaliteli ve dopdolu içeriklerimizle karşınızdayız."
- "TRT ile #EvŞenlikDolu.
  Miniklerimizin 23 Nisan videolarını izlemek için TRT İzle'ye bekleriz." #EvHayatDolu dediğimiz bugünlerde, albümleri karıştırmaya ne dersiniz? Nostaljik

PROCEEINGS BOOK

fotoğraflarınızın paylaşım metninde #EvNostaljiDolu etiketini kullanın, @trtarsiv ekleyin. 21 Nisan'a kadar bizimle paylaşın. Seçtiğimiz fotoğrafları sosyal medya hesaplarımızda 21 Nisan'da paylaşalım."

Tablo 29 - TRT Arşiv hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinde "Kurumsal İtibar" ögelerinin dağılımı:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Kurumsal Sosyal Sorumluluk	-	-
Kurumsal Değerler/Özellikler	1	-
Kurumsal Marka	1	1
Toplam	3	

Araştırma kapsamında @trtarsiv hesaplarında 3 adet kurumsal itibar ögesine rastlanmaktadır. Bazılarının Twitter ve Instagramda aynı ifadelerle paylaşıldığı kurumsal değerler ve kurumsal markanın öne çıktığı içerikler şunlardan oluşmaktadır:

- "Güveninize layık olma çabasıyla ürettik, üretmeye devam ediyoruz. 56. yılımızda yine sizlerden güç alacak; #TRT ailesi olarak kaliteli ve ilkeli yayıncılık yolunda sizlerden aldığımız güçle ilerleyeceğiz. Çünkü biz ülkemizin öncü kuruluşu "Türkiye Radyo Televizyon Kurumu"yuz."
- "Evler hayat dolsun diye her gün, her saat, her dakika sizler için çalışıyoruz. Her gün olduğu gibi bu zor günlerde de birbirinden kaliteli ve dopdolu içeriklerimizle karşınızdayız."

Tablo 30 - TRT Arşiv hesabının belirlenen döneme ait içeriklerinde "Kurumsal Kimlik" ögelerinin dağılımı:		
Kriter	Twitter (n)	Instagram (n)
Kurum Felsefesi	1	1
Kurumsal Davranış	1	-
Kurumsal Dizayn	-	-
Stratejiler	-	-
Toplam	3	

Araştırma sonuçlarına göre @trtarsiv hesabında görülen kurumsal kimlik ögelerinin 3'tür. Twitter üzerinden sağlık çalışanlarına teşekkür paylaşımı kurumsal bir davranışı ifade ederken, kurumun 56. yılı için her iki platformdan paylaşılan metinde kurum felsefesine yönelik ifadelere rastlanmaktadır.

- "Hemşire ile doktoru ayrı düşünmek mümkün değildir. Her dönemde sabır ve özveriyle emek veren tüm sağlık çalışanlarımıza TRT Arşiv ailesi olarak biz de teşekkür ediyoruz. Sizlere minnettarız."
- "Güveninize layık olma çabasıyla ürettik, üretmeye devam ediyoruz. 56. yılımızda yine sizlerden güç alacak; #TRT ailesi olarak kaliteli ve ilkeli yayıncılık yolunda sizlerden

aldığımız güçle ilerleyeceğiz. Çünkü biz ülkemizin öncü kuruluşu "Türkiye Radyo Televizyon Kurumu"yuz.”

TARTIŞMA ve SONUÇ

Yeni medya, bir bilgisayarın sayısal dünyada sunduğu bilgilerden faydalanarak var olan dijital bir ortam olarak tanımlanmaktadır (Batu & Yanık, 2020, s. 20). Sosyal ağlar ise bireyler arası iletişime olanak veren web siteleri olarak bilinmektedir. İnternet teknolojilerinin keşfi sanal bir çağın açılmasına olanak sağlamaktadır. Web 1.0’dan web 2.0’a geçiş, kullanıcıların aktif bir hal aldığı sisteme geçişine olanak sağlamaktadır. Bu aktif sistem kullanıcıları etkileşimde olmaya davet etmektedir (Berk & Bayrak, 2019). Bu sistemi mümkün kılan telekomünikasyon alanındaki telefon ve internetin altyapısının gelişmesi, sayısal kodlardan oluşan yazılım çalışmalarının sunduğu imkânlar, teknolojik yenilikler olarak üretilen akıllı telefonlar ya da gelişmiş taşınabilir cihazlardır. Bu imkanlar Youtube, Instagram, Twitter benzeri çok yeni sosyal ağları yaratmıştır (Batu & Yanık, 2020, s. 21) Sosyal ağlarda yaşanan hızlı gelişim McLuhan’ın da belirttiği gibi insan yaşamını kökten etkilemektedir. Sadece insan yaşamı değil bu hızlı ilerlemeden kurumlar ve şirketler de payını almaktadır. Son 20 yıldır sosyal medyanın hızlı gelişimi onu doğru kullanan şirketlerin ve kurumların da gelişmesini sağlamıştır. Sosyal medyayı görmezden gelen ya da yanlış kullanan kurumlar ise çağın gerisinde kalmakla birlikte bazıları da ekonomik hayatlarının sonuna yaklaşmaktan kaçamamaktadırlar (Batu, Acar Şentürk, & Tos, 2020). Varlıklarını sürdürebilmek ayakta kalmak isteyen kurumlar kendilerini güçlü tutmak için bazı yöntemlere başvurmaktadır. Bu yöntemlerden en önemlilerinden birisi de hedef kitlede istenen algının oluşturulmasıdır. Hedef kitleye yönelik algı çalışması kurum hakkında olumlu imaj ve itibar oluşturmak için gerçekleştirilir. Güçlenen imaj ve itibar kurumun tercih edilmesini hizmetlere ya da ürünlere karşı olan satın alma davranışlarını olumlu anlamda etkilemektedir. Tüketicinin algısını istediği yöne çekebilen kurumlar güçlü bir marka yönetimine sahiptirler (Batu & Kayacan, 2018). Kurumsal iletişimin bir parçası olarak algı çalışmaları bireylerin günlük yaşamdaki etkileşimleriyle doğrudan ilişkilidir. Kurumun güncel olaylar karşısındaki tutumu, hedef kitlede bir algıya dönüşebilir. Yaşanan bir krizde seyri değiştirecek bir söz, kriz algısını unutturarak durumu bir fırsata çevirdiği örnekler de mevcuttur. Böylesi anlarda söylenen her bir sözcüğün, paylaşılan her bir görselin büyük önemi bulunmaktadır. Bu durum bir kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler aracı olarak görülebilecek sosyal medya araçları tarafından üretilen içeriklerin önemini ortaya koymaktadır. Özellikle COVID-19 gibi tüm dünyayı ilgilendiren pandemi

PROCEEINGS BOOK

sürecinde, her kurumun yeni taktik ve stratejileri ele alıp yeni bir yol haritası çizmeleri gerekmiştir. Bu doğrultuda bu çalışma da COVID-19 süreci üzerinde durarak kurumsal algı oluşturmanın detaylarını tartışmayı hedeflemiştir. Bu süreçle ilgili yapılmış bir çok çalışma bulunmaktadır. Örneğin Batu, Şentürk ve Tos (2020) Sosyal Medyada Sağlık İletişimi üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada "Halkla İlişkiler Modelleri Temelinde Sağlık Bakanlığının Twitter Kullanımı Üzerine" içerik analizi yapmışlardır. Çalışma kapsamında "Sağlık Bakanlığı Twitter hesabını halkla ilişkiler modelleri açısından nasıl kullanmaktadır; Twitter hesabından sağlık iletişimi perspektifinde nasıl yararlanmaktadır; topluma, sağlık iletişimine zemin hazırlayan içeriklerle hangi enformasyonu sağlamaktadır" sorularına yanıt aranmıştır. Yapılan içerik analizi sonucunda Sağlık Bakanlığı'nın iletilerini genellikle tek taraflı paylaştığı, takipçileri ile bir tweet dışında herhangi bir etkileşimde bulunmadığı, çoğunlukla kamuoyu bilgilendirme modelini kullanarak sosyal medyada sağlık iletişimi gerçekleştirdiği saptanmıştır. Tanışık (2020) "Sosyal Medyada İçerik Üretiminin Markaların İtibarına Olan Etkisi" üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında COVID-19 Pandemi Sürecinde Koç, Eczacıbaşı ve Arçelik'in Instagram içeriklerini analiz etmiştir. Pandemi sürecinde Koç Holding, Arçelik ve Eczacıbaşı markalarının sosyal medya ağlarını daha aktif ve tüketici odaklı kullandıklarını saptamıştır. Ayrıca üretilen içeriklerin, kriz sürecine uygun bir şekilde tasarlandığı, bunun da genel imaja ve itibara yansıdığı belirtilmiştir. Batu ve Tos (2021) "Dijital Halkla İlişkiler ve Algı Yönetimi" başlıklı çalışmalarında COVID-19'a ilişkin doğru içeriklerin T.C. Sağlık Bakanlığı ve devlet kurumları tarafından yayınlandığını saptamışlardır. Yanlış bilgilerin ise daha çok kişisel hesaplar üzerinden yapıldığı görülmüştür.

Bu çalışmada TRT Belgesel, TRT'nin dijital izleme platformu olan TRT İzle, TRT Arşiv Dairesi'nce edit edilerek elde edilen görüntülerin servis edildiği TRT Arşiv, TRT'nin kurumsal Twitter ve Instagram hesapları üzerinden toplam 1238 içerik incelenmiştir. İçerikler oluşturulan 10 ayrı başlık altında toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler genel olarak içeriklerin tanıtım amaçlı oluşturulduğu ve etkileşimlerinin yüksek olduğu yönündedir. Ayrıca Instagram hesaplarının etkileşim değerlerinin Twitter'a kıyasla daha olumlu yönde gerçekleştiği belirlenmiştir. Görsel olarak zengin içeriklerden faydalanıldığı gözlemlenen içeriklerin yine genel olarak tanıtım amaçlı Televizyon ya da web sitesine yönlendirme yaptığı görülmüştür. COVID-19 temalı yoğun hastag kullanımına karşın COVID-19 konulu içeriklerin sayısının, sağlık bakanlığı web sitesi ya da sosyal medya hesaplarına yönelik bağlantının oldukça az olduğu saptanmıştır. Algı yönetimi konusunda ise TRT hesaplarının içeriklerini

oluştururken az sayıda da olsa sözlü açıklama, kurumsal imaj, itibar ve kurumsal kimlik ögelerini dikkate aldıkları görülmüştür. Kurumsal algı açısından elde edilen verilere bakıldığında ise @trtbelgesel hesaplarının içeriklerini oluştururken az sayıda sözlü açıklamaya yer verdiği, bu açıklamaların ise uzlaşma ve ileriye dönük mesajlar taşıdığı görülmektedir. İçeriklerdeki kurumsal imaj ögelerinin hizmet sunumu üzerine kurulu olduğu anlaşılmaktadır. Kurumsal itibar ögelerinin ise daha çok Instagram üzerinde yoğunlaşan kurumsal değerler ve kurumsal marka şifreleri taşıyan içeriklerinden oluştuğu belirlenmiştir. Nadiren rastlanan kurumsal kimlik ögeleri ise kurumsal davranışı yansıtmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre @trtarşiv Instagram ve Twitter hesapları incelendiğinde ise yine zengin bir içerik paylaşım grafiğinin olduğu gözlemlenmektedir. Günlük ortalama 4-5 içeriğin yayınlandığı hesaplar üzerinden yapılan değerlendirmede en fazla etkileşimi Instagram hesabının aldığı görülmektedir. @trtarsiv Instagram hesabının izlenme rakamları dahil aldığı toplam etkileşim 2.100.000'dir. Etkileşim rakamlarını belirlerken önemli etmenlerden birini oluşturan yorum sayıları da oldukça dikkat çekmektedir. @trtarşiv Instagram hesabının incelenen dönemde 27.900 yorum aldığı aktarılmaktadır. Etkileşim rakamları TRT Arşiv hesaplarının pandemi döneminde oldukça verimli geçirdiğini göstermektedir. İsminden de anlaşılabileceği gibi TRT Arşivlerinden derlenen görüntülerin kullanıldığı hesapta içeriklerin çoğunluğunu videolar oluşturmaktadır. Fotoğraflı içeriğe ise değerlendirilen dönemde yalnızca 1 kez rastlanmıştır. Ancak genel olarak diğer hesaplarda gözlendiği gibi @trtarsiv hesabında da incelenen dönemde COVID-19 temalı içeriklerin sayısı oldukça düşüktür. Bu kapsamda Twitter ve Instagram'da toplamda 3 içerik oluşturulmuştur. İçerikleri oluştururken hedeflenen algı hedef kitleyi TRT Arşiv platformuna yönlendirmek olmuştur. Bu bağlamda oluşturulan içerikler genellikle TRT Arşivde bulunan içeriklerden ilginç, komik kesitlerden meydana gelmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre COVID-19 ile ilgili bilgilendirme yaparken Sağlık Bakanlığı sosyal medya hesaplarına yönlendiren tek hesap @trtarşiv olarak öne çıkmaktadır. @trtarsiv Twitter hesabı incelenen dönemde bu özelliği 2 kez kullanmıştır. @trtarsiv hesapları TRT Ev Hayat Dolu Projesine tüm kanallarında görüldüğü gibi uyum göstermiştir. Bu kapsamda TRT Arşivlerinde yer alan izleyicilerin ilgi gösterdiği dizi, film, yarışma ve buna benzer içerikler yeniden televizyon ekranlarına, dijital ortamlara taşınmıştır. Bu kapsamda nostaljik olarak bilinen bu içeriklerin tanıtımı ise TRT Arşiv sosyal medya hesaplarına düşmüştür. Araştırmanın gerçekleştirildi tarihler aralığında @trtarsiv hesaplarına ait Twitter ve Instagram'da oluşturulan içeriklerin 235'inde COVID 19 temalı hastag kullanıldığı görülmüştür.

@trtarşiv hesaplarının kurumsal algı taşıyan içerikleri incelendiğinde ise mesajların çoğunlukla sözlü olarak verilmek istenmediği, az sayıdaki sözlü açıklamanın ileriye dönük mesajlar içerdiği sonucu çıkmaktadır. @trtizle hesaplarının kurumsal imaj içeren paylaşımları genellikle hizmet sunumu üzerinedir ve kurum kültürünü yansıtan bir detay paylaşmamaktadır. Twitter üzerinde yoğunlaşan kurumsal itibar paylaşımlarında ise kurumsal değerler ve kurumsal marka öne çıkarılmıştır. Diğer hesaplardan farklı bir detay olarak @trt izle hesapları kurumsal kimliğin bir parçası olan kurum felsefesi ve kurumsal davranışa yönelik sınırlı da olsa paylaşımlar gerçekleştirmişlerdir.

KAYNAKÇA

aa.com.tr. (2020, Eylül 04). https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/saglik-bakani-koca-cinden-gelen-butun-ucuslarin-ay-sonuna-kadar-durdurulmasi-kararini-aldik/1722807 adresinden alındı

aa.com.tr. (2020, Eylül 04). https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/ulastirma-ve-altyapi-bakani-turhan-9-ulkeye-ucuslar-durduruldu/1765375 adresinden alındı

Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(1), 1-9.

Bakan, İ., & Kefe, İ. (2012). Kurumsal Açıdan Algı ve Algı Yönetimi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 19-34.

Batu, M., & Kayacan, Ş. (2018). Kurumsal İletişim Projelerinin, Kurumların Marka Algısı İle İlişkisi: Belediyelere Yönelik Bir Analiz. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 749-769.

Batu, M., & Yanık, A. (2020). *Sosyal Medya & Ödüllü Kampanyalar.* Ankara: İKSAD Yayınları.

Batu, M., Acar Şentürk, Z., & Tos, O. (2020). Health Communıcatıon On Socıal Medıa: An Analysıs On The Twıtter Use Of The Mınıstry Of Health In Terms Of Publıc Relatıons Models. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(2), 805-828.

Batu, M. & TOS, O. (2021) Dijital Halkla İlişkiler Uygulamaları: Örnek Olaylar. Dijital Halkla İlişkiler Ve Algı Yönetimi, Eğitim Yayınları 29-51

BATU, M., YANIK, A., & TOS, O. (2021). İdeolojik Bir Söylem Olarak Slogan Üzerine Düşünmek: Türkiye'de Mart 2019 Yerel Seçimlerinde Kullanılan Parti Sloganları Üzerine Kıyaslayıcı Bir Analiz. Erciyes İletişim Dergisi, 8(1), 257-275.

bbc.com. (2020, Eylül 04). https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52160801 adresinden alındı

bbc.com. (2020, Eylül 04). https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-dunya-52527104/page/2 adresinden alındı

Berk, O., & Bayrak, T. (2019). Yıldız Sporcuların Sosyal Medya Etkileşimi. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 3(3), 226-236.

cnnturk.com. (2020, Eylül 04). https://www.cnnturk.com/turkiye/ucretsiz-maske-temini-e-devletten-nasil-yapilir-ptt-ucretsiz-maske-nasil-alinir adresinden alındı

Chmiliar, l. (2010). Multiple-case designs. In A. J. Mills, G. Eurepas & E. Wiebe (Eds.), Encyclopedia of case study research (pp 582-583). USA: SAGE Publications.

dogrulukpayi.com. (2020, Eylül 04). https://www.dogrulukpayi.com/bulten/koronavirus-turkiye-de-surec-nasil-ilerliyor adresinden alındı

dw.com. (2020, Eylül 04). https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-yeni-normalle%C5%9Fme-ad%C4%B1mlar%C4%B1/a-53606815 adresinden alındı

hurriyet.com.tr. (2020, Eylül 04). https://www.hurriyet.com.tr/gundem/thy-ucuslari-28-mayisa-kadar-durdurdugunu-acikladi-41505521 adresinden alındı

Hancock, R.D. & Algozzine, B. (2006). Doing case study research. New York: Teachers College Press.

İçişleri Bakanlığı Genelgesi. (2020, Eylül 04). https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-koronavirus-tedbirleri-konulu-ek-genelge-gonderildi adresinden alındı

Ozan Leymun, Ş., Odabaşı, F., & Kabakçı Yurdakul, İ. (2017). Eğitim Ortamlarında Durum Çalışmasının Önemi. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 5(3), 367-385.

milliyet.com.tr. (2020, Eylül 04). https://www.milliyet.com.tr/gundem/saglik-bakani-koca-acikladi-turkiyede-ilk-kovid-19-vakasi-tespit-edildi-6163101 adresinden alındı

LeBlanc,G., & Nguyen, N. (1996). Cues Used by Customers Evaluating Corporate Image in Service Firms: An Empirical Study in Financial Institutions. *International Journal of Service Industry Management*, 44-56.

saglik.gov.tr. (2020, Eylül 04). https://covid19.saglik.gov.tr/TR-68443/covid-19-durum-raporu.html adresinden alındı

Schmidt, K. (2000). *The Quest for Identity: Corporate Identity, Strategies, Methods and Examples.* London: Cassell.

Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 419-426.

Şatır, Ç., & Sümer, F. (2013). Kurum İtibarının Bileşenleri Üzerine Bir Araştırma: Sağlık Hizmeti Üreten Bir Kamu Kurumunda İç Paydaşlar İtibarı Nasıl Algılıyor?. Selçuk İletişim, 5(2), 15-25.

Riel, C., & Fombrun, C. (2007). *Essentials of Corporate Communication: Implementing practices for effective reputation management.* London and Newyork: RoutLedge.

Taghisoylu, R. (2020). "Nitel Bir Araştırma Tekniği Olarak: Durum Çalışması", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 6(33): 1161-1167

Tanışık, S. (2020). Sosyal Medyada İçerik Üretiminin Markaların İtibarına Olan Etkisi: Covıd-19 Pandemi Sürecinde Koç, Eczacıbaşı Ve Arçelik'in Instagram Paylaşım Analizi. Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(6), 422-435.

Taşkıran, H. B. (2019). Algı Yönetimi. İstanbul: İstanbul Üiversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

trthaber.com. (2020, Eylül 04). https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyede-koronavirus-kaynakli-ilk-olum-467942.html adresinden alındı

Yumlu, K. (1994). *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları.* İzmir: Nam Yayınları.

Yumlu, K. (1997). *Türk Basınında Cevre.* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Yin, R. K. (2003). Case Study Research Design and Methods (3. Baskı). London: Sage Publications.

KÂĞIT KAPLANLAR: SLACKTIVISM AKIMININ INFLUENCER ÜZERİNDEN OKUNMASI

Dr. Öğr. Üyesi, Fikriye ÇELİK
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, fcelik@cumhuriyet.edu.tr, 0000-0003-1633-0357
Doç. Dr., Ömer AYDINLIOĞLU
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, oaydinlioglu@cumhuriyet.edu.tr, 0000-0001-6718-4850

Öz

Miskin eylemcilik olarak bilinen 'slacktivism' toplumsallık içeren konularda güçlü biçimde açığa çıkmaktadır. Dijital ortamlarda görünürlük yakalama yolu sunan bu çevrimiçi davranış biçimi mevcut sorun karşısında soyut bir ifade olarak kendini göstermektedir. Somut eylemsel pratik ortaya koymaktan uzak duran slaktivist, tembel ya da miskin şeklinde tabir edilen dijital girişimlerinin icra mekanı olarak etki potansiyeli yüksek sosyal medya mecralarını tercih etmektedir. Gündem başlıklarına ilişkin görüş bildiren, yaşanan sorunlar karşısında tepkisel duruş sergileyen ya da bu tür girişim içindeki topluluklara dahil olan veya imza kampanyalarına destek veren; ancak bunların hepsini dijital cihazlar üzerinden gerçekleştiren slaktivistlerin etki faktörü yüksek orijinal girişimden çok kopyala – yapıştır - paylaş komutuna uygun aksiyonda bulunduğu düşünülmektedir. Bu dijital davranış biçimi, slacktivismin vicdan soğutmada başvurulan akım olma niteliğini işaret ederken potansiyel aksiyonerlik imkânını takipçi ya da taraftar kazanma veya akıma kapılma arzusunun gerisinde bırakmaktadır. Bu çalışmada 7 Ekim 2023 sonrası yaşanan İsrail – Filistin çatışmasına tepki olarak içerik üretiminde bulunan, takipçi sayısı 100K üzerindeki beş influencerın paylaşımları incelenmiştir. TikTok sınırlılığında gerçekleşen araştırmada kullanıcı tarafından oluşturulan video içerikler dikkate alınmıştır. Araştırma bahse konu akımı sosyal medya çerçevesinde değerlendirmeye imkan tanıyan niteliğinin yanında gündemi işgal eden konuyu merkeze alıp güncel görünüm ortaya koyması dolayısıyla da önemlidir. Çalışma sonucunda aktivizm bağlamlı bir görüntü verip yarattığı sonuç itibarıyla TikTok içeriği olmanın ötesine geçemeyen söz konusu paylaşımlardan hareketle slacktivizmin kağıttan kaplan metaforunu yeniden üreten pasif bir akım olduğu gerçeğine işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim Çalışmaları, Slacktivism, Dijital Aktivizm, Sosyal Medya, TikTok, Kağıt Kaplanlar

PARER TIGERS: EVALUATING SLACKTIVISM MOVEMENT THROUGH INFLUENCERS

Abstract

'Slacktivism', also known as lazy activism, is strongly manifested in issues involving sociality. This form of online behaviour, which offers a way to gain visibility in digital environments,

PROCEEINGS BOOK

manifests itself as an abstract expression against the current problem. The slactivist, who stays away from concrete actional practice, prefers social media channels with high impact potential as the place of execution of their digital initiatives, which are described as lazy or slothful. It is thought that slactivists, who express their opinions on agenda topics, take a reactive stance against the problems experienced, or participate in communities within such initiatives or support signature campaigns; however, slactivists who perform all of these through digital devices are thought to take action in accordance with the copy - paste - share command rather than the original initiative with a high impact factor. This form of digital behaviour indicates the nature of slacktivism as a trend used to cool the conscience, while leaving the possibility of potential action behind the desire to gain followers or fans or to be caught up in the trend. In this study, the posts of five influencers with over 100K followers who produced content in response to the Israeli-Palestinian conflict after 7 October 2023 were analysed. User-generated video content was taken into consideration in the research limited to TikTok. The research is important not only because it enables the evaluation of the mentioned trend within the framework of social media, but also because it centres the issue occupying the agenda and presents a current view. As a result of the study, it is pointed out that slacktivism is a ineffectual movement that reproduces the paper tiger metaphor, based on the posts in question, which give an image in the context of activism and cannot go beyond being TikTok content as a result.

Keywords: Communication Studies, Slacktivism, Digital Activism, Social Media, TikTok, Paper Tigers

Giriş

İçinde bulunduğumuz dijital çağ önceki dönemsel süreçlerde olduğu gibi kendi karakterini de beraberinde getirerek yeni bir toplumsallık inşa etmiştir. Dönüştürdüğü alanların başında doğrudan insan modeli ve davranış biçimi gelmektedir. Davranış biçiminin en net görüntü verdiği yer ise kuşkusuz toplumsal olaylardır. Kolektif bir yapı sergileyen bu değişim bir yandan dijital çağ tarafından yaratılırken diğer taraftan çağı yeniden üretmektedir. Bu üretimde yeni dünyanın kamusal alanı kabul edilen sosyal medya mecraları önemli rol oynamaktadır. Bilindiği gibi sosyal ağlar ve sosyal medya ortamları kullanıcılara her tür fikir, duygu ve görüşleri diğer katılımcılarla paylaşma ve farklı görüşlere maruz kaldıklarında kendi çıkarları etrafında harekete geçme imkanı sunmaktadır (Vitak vd., 2011). Her sosyal medya platformunun sahip olduğu kendine özgü doğa katılımcılara çıkarlarına uygun biçimde alan açmaktadır.

Bir tür geleneksel davranış modeli olduğu bilenen aktivizm daha çok toplumsal sorunlarda açığa çıkan kolektif harekete bağlı bir akım olup dönemsel koşullara uygun biçimde form kazanmaktadır. Bugün karşımıza çıkan modele bakıldığında ise dijital ortamlara bağlı bir görüntü açığa çıkmaktadır. İnternet merkezli sosyal ağlar özelinde yeni medya teknolojileri toplumsal hareketlere çevrimiçi bir nitelik kazandırmaktadır. Geleneksel aktivizmi karakterize eden ve üyelerin tehlike karşısında direnmelerine yardımcı olan adanmışlık ya da fedakarlık unsuru sosyal medya kampanyasında bulunmamaktadır. Bunun yerine sosyal medyanın görsel

doğası narsist kişilikleri beslemekte; kendini tanıtma, gurur verici fotoğraflar seçme ve daha çok takipçiye sahip olma gibi becerilerini ödüllendirmektedir (Twenge ve Campbel, 2009).

Slacktivist kampanyalar geleneksel aktivizmden bazı açılardan farklılık göstermektedir. Morozov'a (2011) göre bir dijital kampanyanın slaktivist olduğunu anlamanın yolu bu eylemin neyi amaçladığına dikkat kesilmekten geçmektedir. Slaktivist kampanyalar yeterli sayıda tweet, beğeni veya paylaşımla dünyanın bütün sorunlarının çözüldüğü varsayımında dayanmaktadır. Bu kişileri imza toplama, üye ekleme ve bağlantı paylaşma gibi eylemlerde bulunma çılgınlığına iten sebep budur. Çevrimiçi mekanda gerçekleşen aktivizm geleneksel modelde olduğu gibi önemli miktarda zaman yatırımı ve kişisel güvenliğe yönelik riskler içermemektedir (Skoric, 2012). Dijital dünyanın önceledeği kolaylık, pratiklik ve konfor alanından çıkmadan eylemde bulunma düşüncesi slaktivistliğin yükselmesine yol açmaktadır.

Yeni çağın bir çeşit sonucu olarak görülen slaktivizm kavramını anlamladırma amacı bulunan bu çalışmada bir yandan akıma ilişkin açıklamalarda bulunulurken diğer taraftan bu açıklamaları birtakım göstergesel değeri bulunan örneklerle desteklemenin yolu aranmaktadır. Bu amaç araştırmanın betimsel analiz çerçevesinde gerçekleşmesini sağlamıştır. Sosyal medya platformları arasında video içeriklerin yoğun olarak üretildiği mekan olarak TikTok sınırlılığında gerçekleşen araştırmada slaktivist profil ortaya koyduğu gözlenen beş TikTok kullanıcı hesabı inceleme kapsamına alınmıştır. Hesapların belirlenmesinde 7 Ekim 2023 sonrası yaşanan İsrail – Filistin çatışmasına tepki olarak içerik üretiminde bulunup takipçi sayısı 100K üzerinde olma sınırlılığı gözetilmiştir.

Slacktivism

Yirmi birinci yüzyılda sosyal medya özelinde dijital mekanların ortaya çıkışı; kendini yücelten, siyasi açıdan etkisiz bir aktivizmin çevrimiçi biçimi olan 'slacktivizm'in doğuşunda etkin bir rol oynamıştır (Cabrera vd., 2017). Slacktivizm herhangi bir siyasi veya sosyal etkiye sahip olmayan, iyi hissetme ya da bugün sıkça kullanılan bir ifade olarak duyar kasma aktivizmi olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel katılım biçimlerine göre daha zahmetsiz ya da çoğu zaman masabaşı görüntü vermesi dolayısıyla dijital ortamda yürüyen bu aktivizm biçimi etki oranı nispetince değersiz görülmektedir (Christensen, 2011).

Slacktivizm kavramı ilk kez 1995 yılında Fred Clark tarafından Dwight Ozard ile birlikte düzenledikleri bir seminer dizisinde kullanılmıştır. Onlar daha çok toplum üzerinde kişisel ölçekte etki yaratmak için gençler tarafından aşağıdan yukarıya gerçekleştirilen faaliyetlere atıfta bulunan slacker aktivizmini kısaltmak için kullanmışlardır (Christensen, 2011). Bugün yaygınlaşan slacktivizmde slacker (tembel) ifadesinin tercih edilmesi ise kullanıcıyı aşağılamaya yöneliktir. Böylece slacktivizm kavramı teknoloji tabanlı aktivizme karşı ayrımcılık yapmayı amaçlamaktadır (Madison ve Klang, 2020, s. 29).

Slacktivizm, çevrimiçi herhangi bir konuda eylemler gerçekleştirmeye çalışan kişinin fiziksel bir katılım yerine anlamsız, kendine hizmet eden ya da narsisistik görünüm sergileyen eylemlerde bulunduğu fikrine göndere yapmaktadır. Bununla birlikte kavram katılımcıların iyi hissetme arzusuna katkıda bulunan ancak gerçek hayattaki siyasi ya da toplumsal sonuçlar

üzerinde herhangi bir önemli etkiye sahip olmayan faaliyetler şeklinde de tanımlanmaktadır (Christensen, 2012, s. 1). Slacktivism; 'hacktivism', 'clicktivism' ve küçük hayırsever bağışlar için yürütülen düşük ölçekli aktivizmin çeşitli biçimlerini tanımlayan şemsiye bir kavram olmakla birlikte 'clicktivism'e eşdeğer bir anlamda da kullanılmaktadır (Piat, 2019, s. 163).

Slacktivizm kavramının yerli literatüre pasif eylemcilik, tembel eylemcilik ve miskin eylemcilik gibi farklı isimlendirmelerle girdiği görülmektedir. Yeni çevrimiçi davranış biçimi olarak ortaya çıkan bu pasif eylemcilik daha çok toplumsal konularda açığa çıkan bir akımdan beslenmektedir. Kuşkusuz akımı örnekleme gücü bulunan türlü girişimden söz etmek mümkündür. Buna göre vücut veya araç üzerine çeşitli şekillerde politik mesaj iliştirmek slacktivizmin bir biçimi olurken sosyal medya platformlarında işbirliği için toplanan gruplara katılmak da akımın örnekleyen benzer eylemlerden biri olmaktadır. Örneğin 'hiçbir şey satın almama günü' veya 'dünya saati' gibi kısa süreli boykotlara katılmak da slacktivizmin farklı ifade biçimleri arasında sayılmaktadır (Christensen, 2011).

Dijital dünyanın belirgin göstergelerinden biri olarak slacktivizmi çeşitli platformlarda temsil eden kişi sayısının her geçen gün arttığını görmek güç değildir. Herhangi bir sosyal ağ grubuna katılmaktan başka talep ortaya koymadan dünya üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olma yanılsaması bu slacktivistlerin en belirgin özelliğidir. Bazı araştırmacılara göre "sanal ortamda yüksek sesle kampanya yürütmek dururken neden oturma eylemleriyle ya da tutuklama veya polis şiddeti gibi risklerle uğraşayım" (Morozov, 2009) şeklindeki soru cümlesinin slacktivistlerin temel motivasyonunu açıklama potansiyeli bulunmaktadır. Gerçek aktivistler ile diğer influence etme çabasında olan kişiler arasındaki tartışmanın kalp ve akıl üzerindeki etkinin ölçülemeyeceği gerçeği etrafında yürütülmektedir. Ölçülebilen şey kullanıcı trafiği sayıları, gönderilen e-dilekçe imzaları, sosyal medya beğeni sayıları ve artan desteği ifade eden ölçümlerdir. Buna göre slacktivistlerin beğen butonuna tıklamaktan mutluluk duyan, başka sembolik ve destekleyici jestler yapma girişiminde bulunan ve böylece eyleme geçtiği için vicdanını rahatlatmada başarılı olan kişileri ifade ettiği düşünülmektedir. Buna karşılık slaktivistlerin kamuoyunun algısını değiştirmeye zorlayan duygusal ateşten yoksun olduğu da bilinmektedir (McCafferty, 2011).

Düşük risk ve düşük maliyete sahip faaliyetler olarak görülen pasif eylemciliğin arka planını oluşturan motivasyonları şöyle sıralamak mümkündür (Chapman ve Coffe, 2016; Piat, 2019, s. 171; Lee ve Hsieh, 2013, s. 1; Skoric, 2012, s. 87, Holcomb, 2016):

- Farkındalık oluşturma arzusu
- Fon toplamak
- Değişim yaratmak
- Kimlik oluşturmak
- Kişisel tatmin elde etmek
- Takipçi kazanmak

Leyva (2016, s. 6) da 'Birleşik Krallık'ta yaşayan Y kuşağı bireylerin sosyal medya tüketim kalıpları ve seçimlere katılım, aktivizm ve slacktivizm' isimli çalışmasında çevrimiçi katılım için, (1) bir siyasi parti hakkında bilgi yaymak için sosyal medyayı kullanma, (2) sosyal

PROCEEINGS BOOK

medyada siyasi bir görsel veya hikayeyi beğenme, (3) gelirinin bir kısmı siyasi veya sosyal bir davayı desteklemeye giden bir ürünü çevrimiçi satın alma, (4) siyasi veya sosyal bir dava hakkında çevrimiçi bir dilekçeyi imzalama, (5) siyasi bir etkinlik veya gösteri hakkında bilgi yaymak için sosyal medyayı kullanma ve (6) siyasi veya sosyal bir dava veya sorun hakkında farkındalık yaratmak için sosyal medyayı kullanma gibi kategoriler belirlemiştir.

Yöntem

Bu çalışma betimsel analiz sınırlarında gerçekleştirilmiştir. Slacktivizm örneği veren 5 TikTok kullanıcı hesabı araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma 339,2K takipçili Beyoutifulhoney, 136.3K takipçili Firahabsy, 282.5K takipçili Nadeen.mua, 452.1K takipçili Mitasuhaimi ve 1.5M takipçili Zeyad Kamar olmak üzere 5 influencerın Filistin temalı video gönderileriyle sınırlandırılmıştır. Çalışma kapsamına dahil edilen influencerlara ait kullanıcı hesaplarının genel görüntüsü incelenerek rakamsal ifadeler değerlendirilmiş, bahsi geçen konu bağlamındaki içerikler yorumlanmıştır.

Bulgular

1. 339,2K takipçili Beyoutifulhoney isimli TikTok kullanıcı hesabı

Beyoutifulhoney isimli TikTok kullanıcı hesabı Filistin temalı makyaj videosu çeken TikTokerlar akımına katıldığı görülen yüksek takipçili bir katılımcıdır. Hesabın 339.2K takipçisi, 5.7M beğenisi bulunmaktadır. Takipçi sayısı yüksek olmakla birlikte Filistin'e destek maksatlı videosunun toplam 1275 beğeni, 33 yorum ve 46 yeniden paylaşım aldığı görülmektedir. Slacktivizmin temel ayırt edici niteliklerinden biri olarak dijital yerli sınıfı kapsayan bir akım olduğu gerçeğini değerlendirmeye alınan örneklemin de kanıtladığını söylemek zor değildir.

Görsel 1. Beyoutifulhoney isimli TikTok kullanıcı hesabı

Videoda yüzüne yaptığı bayrak görseli şeklindeki makyaj yardımıyla politik mesaj verdiği görülen Beyoutifulhoney isimli TikTok kullanıcısının slactivism kavramının alanyazındaki tanımlama çabalarına uyumlu bir içerik ortaya koyduğu görülmektedir. Bayrak görseli üzerine kan göndermesinde bulunan kırmızı bir sıvı dökülmesi Filistin'deki kanlı saldırıları simgelemektedir.

2. 136.3K takipçili Firahabsy isimli TikTok kullanıcı hesabı

Firahabsy isimli TikTok kullanıcı hesabı "Pray for Palestine" mesajı altında Filistin temalı makyaj videosu paylaşmıştır. Hesabın 136.3K takipçisi, 3.4M beğenisi bulunmaktadır. Filistin'de yaşanan bebek ölümlerine dikkat çekme potansiyeli bulunan videonun toplam 147.5K beğeni ve 1559 yorum aldığı, 11.3K kez kaydedildiği görülmektedir. İçerik 5146 kez farklı platformlarda paylaşılmıştır.

Görsel 2. Firahabsy isimli TikTok kullanıcı hesabı

Firahabsy isimli TikTok kullanıcısı söz konusu videoda görsel göstergelerin yanında dilsel ifadelerin de gücünden yararlanmaktadır. Şiddete uğramış bir yüz resmedip kan göndermesi bulunan makyajın yanı sıra görselde özgür Filistin sloganına rastlanmaktadır. Yukarıda yer alan ikinci görselde ise aynı sloganın yer aldığı bir mezar taşı resmedildiği gözlenmektedir. Kartondan yapılan ve üzerinde kan bulunan bu mezar taşı Filistin halkına yönelik soykırımı sembolize etmektedir.

3. 282.5K takipçili Nadeen.mua isimli TikTok kullanıcı hesabı

Nadeen.mua isimli TikTok kullanıcı hesabı Filistin temalı makyaj videosu paylaşmıştır. Hesabın 282.5K takipçisi, 6.8M beğenisi bulunmaktadır. Filistin'de yaşanan çatışmaları gündeme alan videonun toplam 10.1K beğeni ve 341 yorum aldığı, 221 yer işaretlemesi aldığı görülmektedir. İçerik 70 kez farklı platformlarda paylaşılmıştır. Görüntüde yüzünün bir tarafına Filistin bayrağından oluşan yumruk çizip diğer tarafına bayrak renkleriyle Free Palestine yazan kullanıcı yer almaktadır.

Görsel 3. Nadeen.mua isimli TikTok kullanıcı hesabı

Nadeen.mua isimli kullanıcı yukarıda verilen videoya ait görüntülerde Filistin bayrağının renklerini öne çıkaran çizimlerin yanı sıra söylem pratiğinde de bulunmaktadır. Görüntüde kullanıcının yüzünün bir tarafına Filistin bayrağından oluşan yumruk çizip diğer tarafına bayrak renkleriyle özgür Filistin sloganı yazdığı görülmektedir. Buna göre yumruk şeklindeki sembolün özgürlük ifadesiyle yan yana kullanımın güçlü bir Filistin imajı yaratmaya yönelik olduğunu söylemek zor değildir.

4. 452.1K takipçili Mitasuhaimi isimli TikTok kullanıcı hesabı

Filistin temalı makyaj videosu paylaşımıyla açığa çıkan slaktivistliğin örneklerinden biri de Mitasuhaimi isimli TikTok kullanıcı hesabıdır. Hesabın 452.1K takipçisi, 4.5M beğenisi bulunmaktadır. Filistin konulu makyaj videosuyla akıma katılan kullanıcı bu içerik üzerinden 19.9K beğeni, 635 yorum ve 1743 yer işareti almıştır. İçerik 1220 kez farklı platformlarda paylaşılmıştır.

Görsel 4. Mitasuhaimi isimli TikTok kullanıcı hesabı

Yukarıda verilen ilk görselde beyaz bir kıyafet içinde görülen Mitasuhaimi isimli kullanıcı Filistinli annelere saflık, temizlik ve masumiyet yüklemeye yönelik bir eylem sergilemektedir. Bununla beraber annenin kucağında kefene sarılı olduğu düşünülen bebeğini kucaklayarak ağlaması yine bir göstergesel ifadeye dönüşürken kullanıcının yüzünde karşılaştığımız bayrak, kan ve slogan imajları incelemeye alınan diğer kullanıcı içerikleriyle benzerlik taşımaktadır. Görselin hemen yanında verilen diğer karede ise bu kez siyah kıyafet içinde yas tutan bir anne göndermesi yer almaktadır.

5. 1.5M takipçili Zeyad Kamar isimli TikTok kullanıcı hesabı

Zeyad Kamar isimli TikTok kullanıcı hesabı Filistin temalı makyaj videosu paylaşan slaktivistlerden bir diğeridir. Hesabın 1.5M takipçisi, 27.3M beğenisi bulunmaktadır. Filistin'de yaşanan çatışmaları gündeme alan videonun toplam 26.8K beğeni, 661 yorum ve 365 yer işareti aldığı görülmektedir. İçerik 422 kez farklı platformlarda paylaşılmıştır.

Görsel 5. Zeyad Kamar isimli TikTok kullanıcı hesabı

PROCEEINGS BOOK

Görsel 5'te verilen Zeyad Kamar isimli TikTok kullanıcı hesabına ait görüntüde bayrak renkleriyle sembolize edilen Filistin'in İsrail bayrağı renklerinden oluşan bir yılan tarafından sarıldığı resmedilmektedir. Kullanıcı saf kötülük göstergesi olarak bilinen ve sinsi bir düşmanı simgeleyen yılan sembolü üzerinden İsrail'i suçlamaktadır.

Sonuç

Dijital dünyanın yükselen aktivizm biçimi olarak öne çıkan slactivism herhangi bir somut çıktısı bulunmayan, sosyal ağlar ve sosyal medya mecralarındaki kitleye seslenip bu sanal topluluğun tepkisinden beslenen çevrimiçi davranış biçimine hayat veren akımdır. Bu akım daha çok toplumsal hareketler bağlamında açığa çıkan eylemlerin dayanağı olurken dijital ortamlarda etki düzeyi düşük ancak niceliksel olarak çok sayıda içeriğin dolaşıma girmesine yol açmaktadır.

Bu çalışmada değerlendirmeye alınan bahse konu beş TikTok kullanıcı hesabının İsrail – Filistin çatışmalarını konu edinen video içeriklerinde birbirini tekrar eden bir eylemsellik içinde olduğu gözlenmiştir. Çalışma, aktivizm bağlamlı bir görüntü verip gerek aktivistliğin gerçekleşme biçimi gerek yarattığı sonuç itibarıyla dijital ortamda yürütülen söz konusu paylaşımların sadece bir TikTok içeriği olmanın ötesine geçemediği iddiasını destekleyen bulgular yardımıyla anlamlı sonuca ulaşmayı başarmıştır. Hem görsel imajlar hem işitsel öğeler bu yargıyı desteklemektedir. Videolarda kullanılan fon müziklerinin Filistin'e destek amacı bulunan eserlerden seçilmesi şeklinde gelişen eylemsellikte de benzerlik ya da aynılık vurgusu öne çıkmaktadır. Bu sonuç çalışmada incelemeye alınan influencerların; farkındalık oluşturma

arzusu, değişim yaratma, kimlik oluşturma, kişisel tatmin elde etme ve takipçi kazanma başlıkları çerçevesine yerleştirilen slacktivist motivasyonlarıyla örtüşen bir profil ortaya koyduğunu göstermek bakımından kayda değerdir.

Sonuç olarak araştırmaya dahil edilen kullanıcı hesabı ve içeriklerden hareketle slacktivismin kağıttan kaplan metaforunu yeniden üreten pasif bir akım olduğu gerçeğine işaret etme gerekliliği açığa çıkmaktadır. Nitekim her tür toplumsal soruna dijital mekanda gösterdiği eylemsel çıkışla ses yükseltme potansiyeli ortaya koyduğu düşüncesi sosyal medya kullanıcısını kağıttan bir kaplana dönüştürmektedir. Geçmişi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere dayanan bir kavram olan slacktivismi anlamaya yönelik daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç olduğunu gösteren bu çalışma; örneklemi genişletilmiş, farklı platformlara dayalı araştırmaların artması önerisinde bulunmaktadır.

Kaynakça

Cabrera, N. L., Matias, C. E., & Montoya, R. (2017). Activism or slacktivism? The potential and pitfalls of social media in contemporary student activism. *Journal of Diversity in Higher Education*, 10(4), 400–415. https://doi.org/10.1037/dhe0000061

Christensen, H. S. (2011). Political activities on the Internet: Slacktivism or political participation by other means?. *First Monday*, 16(2). https://doi.org/10.5210/fm.v16i2.3336

Christensen, H. S. (2012). Simply slacktivism? Internet participation in Finland. *E-Journal of EDemocracy and Open Government*, 4(1), 1-23.

Holcomb, S. (2016). Salvaging slacktivism: Why awareness counts in social media activism. https://journals-test.wheaton.edu/index.php/wheaton_writing/article/view/491.

Lee, Y. H., & Hsieh, G. (2013). Does slacktivism hurt activism? The effects of moral balancing and consistency in online activism. In CHI conference on human factors in computing systems, Paris, 27 April–2 May 2013. ACM, New York.

Leyva, R. (2016). Exploring UK millennials' social media consumption patterns and participation in elections, activism, and "slacktivism." *Social Science Computer Review*, 35(4), 462–479.

Madison, N. & Klang, M. (2020). The case for digital activism: refuting the fallacies of slacktivism. *Journal of Digital Social Research*, 2(2), 28-47.

McCafferty, D. (2011). Activism vs. Slacktivism. *Communications of the ACM*, 54, 17-19.

Morozov, E. (2009). The Brave New World of Slacktivism. Foreign Policy (19 May), https://foreignpolicy.com/2009/05/19/the-brave-new-world-of-slacktivism/.

Piat, C. (2019). Slacktivism: Not Simply a Means to an End, but a Legitimate Form of Civic Participation. *Canadian Journal of Family and Youth*, 11(1), 162-179.

Vitak, J., Zube, P., Smock, A., Carr, C. T., Ellison, N., & Lampe, C. (2011). It's complicated: Facebook users' political participation in the 2008 election. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14, 107–114.

PAZARLAMA EĞİTİMİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI MAKALELERİN BİBLİYOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi, Aysel KURNAZ
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, akurnaz@bandirma.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-2190-7838

ÖZET

Bu araştırmada, pazarlama eğitimi ile ilgili uluslararası çalışmaların bibliyometrik özelliklerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç kapsamında araştırma bileşenleri olarak değerlendirilen yazarların, dergilerin, ülkelerin ve yayınların performans analizleri incelenmiştir. Performans analizleri ile araştırma bileşenlerinin pazarlama eğitimi alanına olan katkıları sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, pazarlama eğitimi ile ilgili çalışmalarda yer alan en ilgili kelimelerin analizlerine dair bulgular da paylaşılmıştır. Araştırma verileri Web of Science veri tabanında yer alan ilgili 95 makale üzerinden gerçekleştirilmiştir. Verilerin performans analizleri ise, R programlama dilinde kullanılan bibliometrix paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, pazarlama eğitimi çalışmaları sayısının 2005 yılı ve sonrasında artış gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. Ross Brennan ve James W. Peltier en fazla yayına sahip yazarlar olurken, en fazla makale yayınlayan dergi ise "Journal of Marketing Education" dır. Ülkelerin bilimsel yayın performansları incelendiğinde ABD ön plana çıkmakta olup bunu İngiltere ve Avustralya izlemiştir. En fazla atıf alan çalışma Finch vd. (2013) tarafından gerçekleştirilen "The Future of Marketing Education: A Practitioner's Perspective" başlıklı makale olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama eğitimi, bibliyometrik analiz, performans analizi

EVALUATION OF BIBLIOMETRIC FEATURES OF INTERNATIONAL ARTICLES RELATED TO MARKETING EDUCATION

ABSTRACT

This research aims to evaluate the bibliometric features of international studies on marketing education. Within the scope of this purpose, the performance analyses of authors, journals, countries and publications considered as research components were examined. The contributions of the research components to the field of marketing education were tried to be presented through performance analyses. In addition, findings regarding the analysis of the most relevant words in studies on marketing education were also shared. Research data was conducted on 95 relevant articles in the Web of Science database. Performance analyses of the

data were analysed through the bibliometrix package program used in the R programming language. Research findings revealed that the number of marketing education studies increased in 2005 and after. While Ross Brennan and James W. Peltier are the authors with the most publications, the journal that publishes the most articles is the "Journal of Marketing Education". When the scientific publication performances of countries are examined, the USA comes to the fore, followed by the UK and Australia. The most cited study was the article titled "The Future of Marketing Education: A Practitioner's Perspective" by Finch et al. (2013).

Keywords: Marketing education, bibliometric analysis, performance analysis

1. GİRİŞ

Pazarlama eğitim programları, kavramsal ve teknik/mesleki bilgi temelli oluşmaktadır. Kavramsal bilgi, pazarlama disiplininin teorik altyapısına odaklanırken; teknik/mesleki bilgi ise işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan çeşitli teknik bilgi birikimini ve pratik becerileri ifade eder. Kavramsal bilginin aksine teknik/mesleki bilgiler zaman içerisinde hızlı bir değişim göstermektedir (Schlee ve Harich, 2010). Bu hızlı değişim nedeniyle, pazarlama eğitiminin iş dünyasının değişen ihtiyaçlarına yanıt verebilmesi gerekir (Saeed ve Rashidi, 2017). Pazarlama eğitimi alan öğrencilerin öncelikle pazarlama ile ilgili kavramsal bilgiye sahip olmaları ve sonrasında kavramsal bilgiyi pratikte yaratıcı bir şekilde kullanabilmeleri önemlidir (Yeoh, 2019). Schibrowsky vd. (2002) göre ise, pazarlama eğitimi müfredatlarının birçoğu pazarlama yönetimi pozisyonları için daha önemli olarak algılanan kavramsal bilgiye odaklanmaktadır. Bu yaklaşımın aksine pazarlama eğitiminde tercih edilmesi gereken, kavramsal bilginin pratik becerilerle harmanlanması gerektiğidir.

İşletme okulları kapsamında yer alan pazarlama eğitimi programlarının öğrencilere kavramsal bilgiyi sağlaması önemli olmakla birlikte bu programlardan mezun olacak öğrencilerin farklı sektörde yer alan endüstrilerde istihdam edilmesini kolaylaştıracak ders içeriklerinin sunulması daha da önemlidir (Hill ve McGinnis, 2007). Finch vd. (2013) göre de sektörün mezunlardan istediği temel bilgi ve yetenekler; kavramsal bilgi, analitik ve teknolojik beceriler ve yazılı ve sözlü iletişim gibi aktarılabilir veya uygulamalı becerilerdir. Pazarlama; otomasyon ve dijitalleşme çağında dinamik bir şekilde dönüşmüş ve pazarlama mesleğinin başarılı bir şekilde yerine getirilmesi hem teknik hem de teknik olmayan yeterlilikler için endüstri beklentilerine net bir yanıt verilmesi ile mümkün olabilmektedir (Yeoh, 2019). Pazarlama eğitimi programlarında yer alan ders ve ders içeriklerinin sürekli güncellenerek teknolojik gelişmelere, dijital pazarlama ve sosyal medya pazarlamasına uygun hale getirilmesi oldukça önemlidir (Harrigan ve Hulbert, 2011). Bununla birlikte, pazarlama müfredatının teknolojik gelişmeleri pazarlama pratiğine dahil etmede yavaş olduğu görülmektedir (Schlee ve Harich, 2010). Bu bilgilerden hareketle, pazarlama eğitiminin sektör gerekliliklerini karşılayacak şekilde oluşturulması ve zaman içerisinde bu gerekliliklerin tekrar gözden geçirilerek gerekli değişiklerin yapılması özellikle pazarlama eğitimi alan öğrencilerin sektörde başarılı olabilmeleri için oldukça önemlidir. Bu nedenle, pazarlama eğitimi alanında yapılacak araştırmalarda hem mevcut literatürün gözden geçirilmesi hem de işverenlerin ihtiyaç duyduğu bilgi, beceri ve yeteneklerin incelenmesi gerekir. Bu araştırmada pazarlama eğitimi

literatürünün mevcut durumunun ortaya konulması ve alana katkı sağlayan araştırma bileşenlerinin tanımlanması amaçlanmaktadır. Böylelikle bu araştırmanın pazarlama eğitimi alanında çalışan araştırmacılara da kaynak oluşturması beklenmektedir. Araştırma amacı kapsamında pazarlama eğitimi alanındaki uluslararası 95 makale bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Pazarlama eğitimi alanındaki önemli yazar, dergi, ülke ve eserlerin belirlenmesi amacıyla performans analizlerine yer verilmiştir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada pazarlama eğitimi ile ilgili uluslararası çalışmaların bibliyometrik özelliklerinin araştırma değişkenleri açısından incelenerek alana olan katkıların ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Web of Science (WoS) veri tabanında yer alan ve çalışmaların başlığında "marketing education" veya "marketing training" kelimeleri bulunan eserler taranmıştır. Bu tarama sonucunda 173 esere ulaşılmış ve belge türü ile WoS kategori seçiminde kısıtlamaya gidilmiştir. Belge türü makale olarak belirlenmiş, WoS kategorileri "education educational research", "business", "management" ve "economics" olmak üzere dört kategori ile sınırlandırılmıştır. Böylelikle toplamda 95 makaleye ulaşılmış olup analizler bu eserler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analizler için R programlama dili kullanılmıştır. Aria ve Cuccurullo (2017) tarafından R programlama dili ve bibliyometrik analizler için geliştirilen "bibliometrix" paket programı aracılığı ile araştırma verileri analiz edilmiştir.

Araştırma verilerinin bibliyometrik özellikleri performans analizi ile incelenmiştir. Araştırma kapsamında pazarlama eğitimi ile ilgili yıllar itibariyle eser sayıları, en üretken yazarlar, en fazla eser yayınlayan dergiler, en fazla esere sahip ülkeler, ülke iş birlikleri, en fazla atıf alan makaleler ve en fazla atıf yapılan eserler incelenerek alana olan katkıları açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu çalışmada, pazarlama eğitimi ile ilgili makalelerde yer alan en sık tekrarlanan anahtar kelimelerden hareketle oluşturulmuş kelime bulutu görselleştirilmiş ve yıllara göre anahtar kelimelerin dağılımları da ele alınmıştır.

3. BULGULAR

Görsel 1 pazarlama eğitimi ile ilgili makalelerin yıllara göre dağılımını göstermektedir. 1980, 1981 ve 1982 yıllarında birer makale yayınlanmış 1983 ve 1987 yılları arasında ise makale yayınlanmamıştır. 1988 yılında yine bir adet makale yayınlanmış ve 1989'dan 2005 yılına kadar yine makale yayınlanmamıştır. 2005 yılı ve sonrası her yıl makale yayınlanmış olmakla birlikte makale yayın grafiğinin yıllar itibariyle sürekli artış eğiliminde olmadığı görülmektedir. Yayınlanan makale sayısının en yüksek olduğu yıllar, 8 yayın ile 2011, 2017 ve 2023 olmuştur. Bunu 7 makale sayısı ile 2018 yılı izlemiştir. 2009, 2013, 2020 ve 2021 yıllarında da 6 makale yayınlanmıştır.

PROCEEINGS BOOK

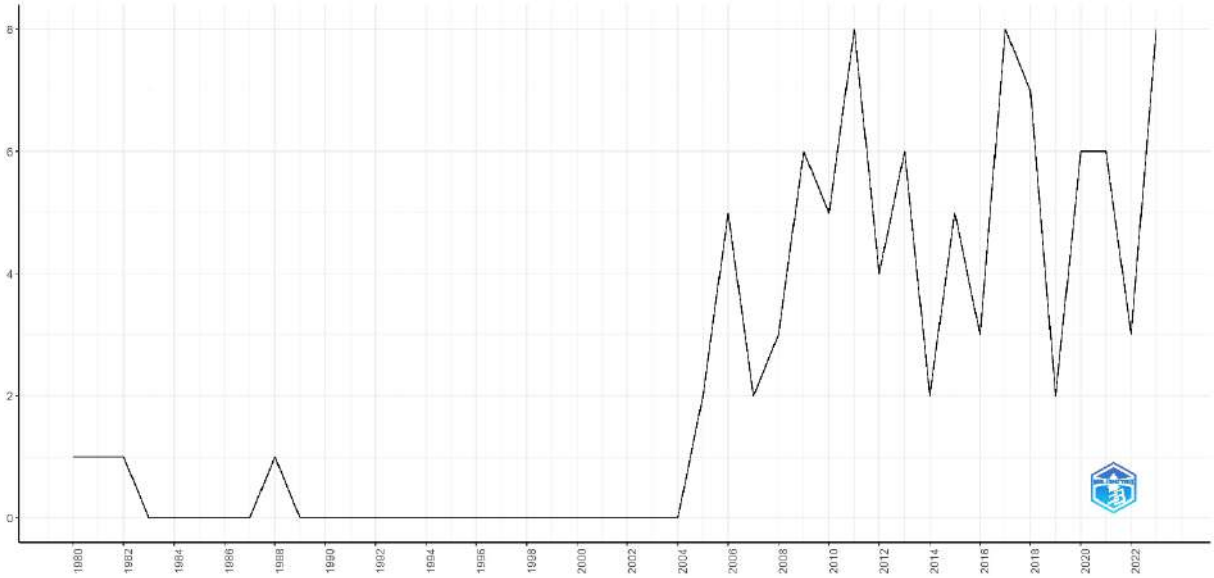

Görsel 1. Yıllara göre makale sayısı

Pazarlama eğitimi ile ilgili yayınlanan makalelerin yazarlarına ait performansların incelenmesi amacıyla alanla ilgili yazar üretkenlikleri ve yazarların atıf sayıları incelenmiştir (bkz. Çizelge 1). Araştırma alanı ile ilgili en fazla makaleye sahip olan yazarlar Ross Brennan ve James Warren Peltier' dir. Ross Brennan, Hertfordshire Üniversitesi'ne (İngiltere) bağlı olarak eserlerini üretmektedir. Alan ile ilgili 3 makalesini 2006, 2009 ve 2010 yılında yayınlanmıştır. Ayrıca, işletme pazarlaması ve pazarlama yönetimi konularında eserleri bulunmaktadır. James Warren Peltier 3 makalesini 2010, 2012 ve 2018 yılında yayınlanmıştır. Wisconsin Üniversitesi (Amerika Birleşik Devletleri- ABD) bünyesinde ve ağırlıklı olarak dijital pazarlama, pazarlama iletişimi, sosyal medya pazarlaması alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

Yazarların alanla ilgili eserlerinden aldıkları toplam atıf sayısına göre sıralamaları incelendiğinde ise, 3 eser ve toplam 88 atıf sayısı ile ilk sırada James Warren Peltier yer almıştır. Bu yazarı, 80 atıf sayısı ile David Finch, John Nadeau ve Norm O'Reilly izlemiştir. Yazarların 2013 yılında yayınlanan "The future of marketing education: A practitioner's perspective" başlıklı ortak makalesi üç yazarın da ilk sıralamalarda yer almasını sağlamıştır.

Çizelge 1. Yazarların makale ve atıf sayısına göre sıralaması

	Yazar Adı	Makale sayısı		Yazar Adı	Web of Science Atıf sayısı
1	R. Brennan	3	1	J.W. Peltier	88
2	J.W. Peltier	3	2	D. Finch	80
3	M. Elbeck	2	3	J. Nadeau	80
4	M.J. Harker	2	4	N. O'Reilly	80
5	P. Harrigan	2	5	P. Harrigan	62
6	M.B. Holbrook	2	6	J.A. Schibrowsky	62
7	D.A. Laverie	2	7	L. Vos	56
8	J.A. Muncy	2	8	B. Hulbert	54
9	J.A. Schibrowsky	2	9	R. Brennan	46
10	B.A. Vander Schee	2	10	D.M. Gray	40

Çizelge 2 araştırma alanı ile ilgili en üretken 10 dergiyi göstermektedir. En fazla eser yayınlayan dergi 37 makale ile "Journal of Marketing Education" olmuştur. Bunu 6 makale ile "Australasian Marketing Journal" ve 4 makale ile "E-Journal of Business Education & Scholarship of Teaching" ve "Marketing Intelligence & Planning" dergileri izlemiştir. "Journal of Marketing Education" dergisi Scimago Journal & Country Rank (SJR)'in sıralamasına göre eğitim alanında Q1 kategorisinde, pazarlama alanında ise Q2 kategorisinde yer almaktadır (SJR, 2022). ABD merkezli dergi, pazarlama eğitimi ile ilgili güncel konulara, etkili öğretim yöntemlerine ve yeni tekniklere odaklanmaktadır. Ayrıca dergide, ders içerikleri, müfredatın geliştirilmesi, kariyer gelişimi ve mesleğin durumu gibi mesleki konulara değinen makalelere de yer verilmektedir.

Çizelge 2. Dergilerin makale sayısına göre sıralaması

	Dergi Adı	**Makale sayısı**
1	Journal of Marketing Education	37
2	Australasian Marketing Journal	6
3	E-Journal of Business Education & Scholarship of Teaching	4
4	Marketing Intelligence & Planning	4
5	International Journal of Management Education	3
6	Journal of Education for Business	3
7	Social Marketing Quarterly	3
8	European Journal of Marketing	2
9	Journal of Business Research	2
10	Journal of Teaching in International Business	2

Pazarlama eğitimi ile ilgili en çok makaleye sahip olan ülkelerin sıralaması ile ülke iş birliklerine dair bilgiler Çizelge 3'te paylaşılmaktadır. Çizelge 3 incelendiğinde, araştırma kapsamında analize dahil edilen toplam 95 makalenin 42'sinde sorumlu yazarın ülkesi ABD'dir. 18 makale ile bunu Birleşik Krallık ve 10 makale ile de Avustralya izlemiştir. En çok makaleye sahip ilk 10 ülke içerisinde Türkiye'de yer almaktadır. Türkiye'de üretilen eser sayısı 2 olmakla birlikte bu eserlerde farklı ülke yazarları ile iş birliğine gidilmemiştir. Yine ülke iş birlikleri incelendiğinde, ABD en çok eser üretmesine rağmen iş birliği oranı %7 olmuştur. En fazla iş birliğinde bulunan ülkeler ise; %50 ile Suudi Arabistan, %39 ile Birleşik Krallık ve %20 ile Avustralya olmuştur. Ayrıca pazarlama eğitimi ile ilgili esere sahip farklı 22 ülke bulunmaktadır.

Çizelge 3. Ülkelerin makale sayısına göre sıralaması ve ülkelerin iş birlikleri

	Ülke Adı	**Makale sayısı**	**Tek ülkeli makale***	**Çok ülkeli makale****	**İş birliği oranı (%)**
1	Amerika Birleşik Devletleri	42	39	3	7
2	Birleşik Krallık	18	11	7	39
3	Avustralya	10	8	2	20
4	Yeni Zelanda	3	3	0	0
5	Kanada	2	2	0	0
6	Brezilya	2	2	0	0
7	Suudi Arabistan	2	1	1	50
8	Türkiye	2	2	0	0
8	İrlanda	1	1	0	0

PROCEEINGS BOOK

10	Meksika	1	1	0	0

*: sorumlu yazarın ülkesi temel alınmıştır. **: sorumlu yazarın ülkesi temel alınmıştır.

Araştırma verilerinin atıf sayısına göre sıralamasında yer alan ilk 10 eser Çizelge 4'te listelenmektedir. Sıralamanın oluşturulmasında WoS atıf toplamı dikkate alınmakla birlikte eserlerin Google akademik atıf toplamları da paylaşılmıştır. Finch vd. (2013) tarafından yayınlanan eser hem WoS hem de Google akademik de en fazla atıf alan makale olmuştur. Vos (2015) ve Harrigan ve Hulbert (2011) ait makaleler de en fazla atıf alan eserler arasında ilk sıralarda yer almıştır.

Çizelge 4. Makalelerin atıf sayısına göre sıralaması

	Yazar ve makale adı	**Dergi adı**	**Web of Science atıf toplamı**	**Google akademik atıf toplamı**
1	Finch, D., Nadeau, J. ve O'Reilly, N. (2013). The future of marketing education: A practitioner's perspective.	Journal of Marketing Education	80	229
2	Vos, L. (2015). Simulation games in business and marketing education: How educators assess student learning from simulations.	The International Journal of Management Education	56	150
3	Harrigan, P. ve Hulbert, B. (2011). How can marketing academics serve marketing practice? The new marketing DNA as a model for marketing education.	Journal of Marketing Education	54	189
4	Gray, D. M., Peltier, J. W. ve Schibrowsky, J. A. (2012). The journal of marketing education: Past, present, and future.	Journal of Marketing Education	40	77
5	Stringfellow, L., Ennis, S., Brennan, R. ve Harker, M. J. (2006). Mind the gap: The relevance of marketing education to marketing practice.	Marketing Intelligence & Planning	34	78
6	Granitz, N. ve Koernig, S. K. (2011). Web 2.0 and marketing education: Explanations and experiential applications.	Journal of Marketing Education	32	112
7	Peltier, J. W. ve Scovotti, C. (2010). Enhancing entrepreneurial marketing education: The student perspective.	Journal of Small Business and Enterprise Development	26	82
8	Clarke III, I., Flaherty, T. B. ve Yankey, M. (2006). Teaching the visual learner: The use of visual summaries in marketing education.	Journal of Marketing Education	25	91
9	Bacon, D. R. (2017). Revisiting the relationship between marketing education and marketing career success.	Journal of Marketing Education	24	54
10	Dahl, A. J., Peltier, J. W. ve Schibrowsky, J. A. (2018). Critical thinking and reflective learning in the marketing education literature: A historical perspective and future research needs.	Journal of Marketing Education	22	81

Pazarlama eğitimi ile ilgili makalelerde en fazla atıf yapılan eserler incelendiğinde Karns'ın (2005) yapmış olduğu makale WoS atıf toplamı bakımından en fazla atıf alan eser olmuştur. Bu eseri sırasıyla, Schlee ve Harich (2010) ile Catterall vd.'ne (2002) ait olan çalışmalar izlemiştir.

Google akademik atıf toplamı temel alındığında ise en fazla atıf alan eser Kolb'e (1984) ait olan kitap olmuştur. Karns'a (2005) ait olan eser Google akademik atıf toplamına göre de ikinci sırada yer almış, bunu Kennedy vd.'nin (2001) çalışması izlemiştir.

Çizelge 5. Makalelerde en fazla atıf yapılan eserler

	Yazar ve makale adı	Web of Science atıf toplamı	Google akademik atıf toplamı
1	Karns, G. L. (2005). An update of marketing student perceptions of learning activities: Structure, preferences, and effectiveness. Journal of marketing Education, 27(2), 163-171. DOI 10.1177/0273475305276641	9	326
2	Schlee, P. R. ve Harich, K. R. (2010). Knowledge and skill requirements for marketing jobs in the 21st century. Journal of Marketing Education, 32(3), 341-352. DOI 10.1177/0273475310380881	9	238
3	Catterall, M., Maclaran, P. ve Stevens, L. (2002). Critical reflection in the marketing curriculum. Journal of Marketing Education, 24(3), 184-192. DOI 10.1177/0273475302238041	8	148
4	Kolb, D. A. (1984). Experience as the source of learning and development. Upper Sadle River: Prentice Hall.	8	830
5	Lamont, L. M. ve Friedman, K. (1997). Meeting the challenges to undergraduate marketing education. Journal of Marketing Education, 19(3), 17-30. DOI 10.1177/027347539701900303	8	135
6	Finch, D., Nadeau, J. ve O'Reilly, N. (2013). The future of marketing education: A practitioner's perspective. Journal of Marketing Education, 35(1), 54-67. DOI 10.1177/0273475312465091	7	229
7	Gray, D. M., Peltier, J. W. ve Schibrowsky, J. A. (2012). The journal of marketing education: Past, present, and future. Journal of Marketing Education, 34(3), 217-237. DOI 10.1177/0273475312458676	7	77
8	Harrigan, P. ve Hulbert, B. (2011). How can marketing academics serve marketing practice? The new marketing DNA as a model for marketing education. Journal of marketing education, 33(3), 253-272. DOI 10.1177/0273475311420234	7	189
9	Kennedy, E. J., Lawton, L. ve Walker, E. (2001). The case for using live cases: Shifting the paradigm in marketing education. Journal of Marketing Education, 23(2), 145-151. DOI 10.1177/0273475301232008	7	247
10	Schibrowsky, J. A., Peltier, J. W. ve Boyt, T. E. (2002). A professional school approach to marketing education. Journal of Marketing Education, 24(1), 43-55. DOI 10.1177/0273475302241006	7	112

Görsel 2'de paylaşılan kelime bulutu, araştırma verilerinin anahtar kelimelerinden hareketle oluşturulmuş ve görsel için 100 anahtar kelime dahil edilmiştir. En sık tekrarlanan anahtar kelimeler sırasıyla; pazarlama eğitimi (32), pazarlama (14), eğitim (11), öğrenme yaklaşımları ve konuları (6), deneyimsel öğrenme (5), deneyimsel öğrenme teknikleri (5), pazarlama eğitimi konuları (5), girişimci pazarlama (4), yükseköğretim (4), lisans eğitimi (4), değerlendirme (3), ders içeriği (3), eleştirel düşünme (3), öğrenme stilleri (3), öğrenci motivasyonu (3), sürdürülebilirlik (3) olmuştur.

Görsel 2. Kelime bulutu

Yıllara göre en sık tekrarlanan anahtar kelimelerin görselleştirilmesinde, yıllık minimum 2 kere tekrarlanan 3 anahtar kelime kriter olarak belirlenmiştir. Bu kritere göre 2008 yılı ve sonrası görselde yer almıştır. Yıllara göre en sık tekrarlanan anahtar kelimeler Birleşik Krallık (2008), üniversiteler (2010), öğretim (2011), pazarlama ve yükseköğretim (2012), eğitim, deneyimsel öğrenme ve sürdürülebilirlik (2013), pazarlama eğitimi (2014), değerlendirme (2015), pedagoji ve müfredat (2016), eleştirel düşünme (2017), deneyimsel öğrenme teknikleri (2018), yönetim eğitimi (2019), girişimci, istihdam edilebilirlik ve yaratıcılık (2020), öğrenci motivasyonu ve ders içeriği (2021), öğrenme yaklaşımları ve konuları ve girişimci pazarlama (2022) ve pazarlama eğitimi konularından (2023) oluşmaktadır.

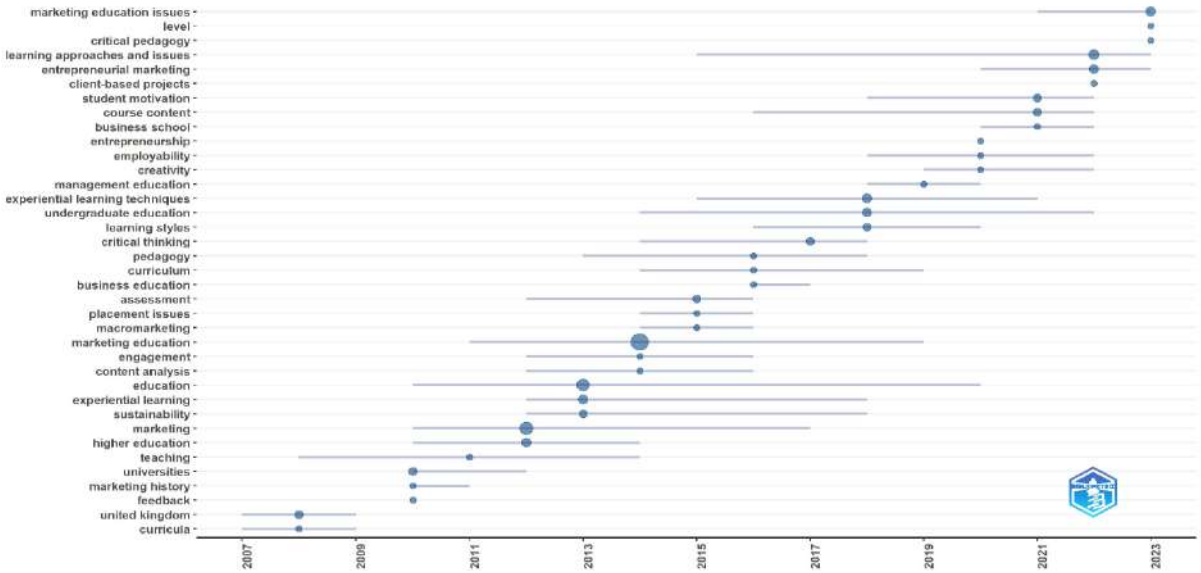

Görsel 3. Yıllara göre en sık tekrarlanan anahtar kelimeler

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırmada pazarlama eğitimi ile ilgili makalelerin incelenerek araştırma alanının mevcut durumunun ortaya konması ve alana katkı sağlayan araştırma bileşenlerinin keşfedilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, pazarlama eğitimi ile ilgili 95 uluslararası makalenin performans analizleri bibliyometrik yöntem aracılığı ile incelenmiştir. Araştırma bulguları alanla ilgili makalelerin 1980 ve 2023 yılları arasında gerçekleştiğini göstermiştir. Araştırma kapsamındaki ilk makale Saunders (1980) tarafından yayınlanmıştır. Bu çalışmada, pazarlama eğitimine eleştirel bir bakış geliştirilerek pazarlama eğitiminin geçerliliği ve amacının kaybolduğu fikri üzerine odaklanılmıştır. 2005 yılına kadar olan süreçte sadece 4 makale yayınlanmış, 2005 ve sonraki yıllarda ise her yıl en az 2 makale yayınlanmıştır. En fazla eserler ise 2011, 2017 ve 2023 yıllarında yayınlanan 8 makale ile olmuştur. Bu nedenle pazarlama eğitimi ile ilgili eser sayısında yıllar itibariyle sürekli arış olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir.

Alanla ilgili en önemli yazarlar, ürettikleri eser sayısı ve aldıkları atıf sayısı incelenerek belirlenmiştir. En fazla eseri Ross Brennan ve James Warren Peltier 3 makale ile üretmiştir. Ayrıca, Peltier ve Scovotti' nin (2010) yapmış oldukları "Enhancing entrepreneurial marketing education: The student perspective" başlıklı makale araştırma verileri kapsamında en fazla atıf alan 7. makale olmuştur. Yine hem makale sayısı hem de atıf sayısı temel alındığında 5. sırada yer alan P. Harrigan' ın, B. Hulbert (2011) ile gerçekleştirdiği "How can marketing academics serve marketing practice? The new marketing DNA as a model for marketing education" başlıklı makale de en fazla atıf alan eserler arasında 3. sırada yer almıştır. Benzer şekilde J.A. Schibrowsky de makale ve atıf sıralamasına göre ilk 10'da yer almıştır. Ayrıca Schibrowsky vd.' nin (2002) "A professional school approach to marketing education" başlıklı eseri de araştırma verilerinin referanslarından hareketle en fazla atıf yapılan ilk 10 eser arasındadır.

Makalelerin atıf sayısına göre sıralamasında Finch vd. (2013), Vos (2015) ve Harrigan ve Hulbert (2011)'in yapmış olduğu çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Araştırma kapsamındaki makalelerde en fazla atıf yapılan referans kaynakları sıralamasında ise; Kolb' un (1984) yayınlamış olduğu kitap ile Karns (2005), Schlee ve Harich (2010), Kennedy vd. (2001)'ne ait makaleler ön plana çıkmaktadır. Özellikle pazarlama eğitimi ile ilgili alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacıların bu temel eserleri incelemesi oldukça önemlidir.

Pazarlama eğitimi ile ilgili dergi performansları incelendiğinde, araştırma kapsamındaki 95 makalenin yayınlandığı toplam 36 dergi olduğu görülmüştür. Dergilerin makale sayısına göre sıralamasında "Journal of Marketing Education" dergisi 37 makale sayısı ile ilk sırada yer almıştır. SJR göstergesi, dergileri bilimsel performansına ve etkisine göre sıraladığından dolayı dergilerin alandaki başarıları ile ilgili önemli fikirler vermektedir. Bu göstergeye göre "Journal of Marketing Education" dergisi pazarlama eğitimi ile ilgili eserlerin yayınlandığı ve alana yön veren temel dergiler arasındadır.

Ülke performansları incelendiğinde, en fazla esere sahip olan ülke ABD olmuştur. Ayrıca, üretilen makalelerin yaklaşık %65'inin ABD ve Birleşik Krallık tarafından gerçekleştiği görülmüştür. Pazarlama disiplininin ilk gelişme gösterdiği ülke olan ABD'nin yayın sayısı bakımından da ilk sırada yer alması beklenen bir bulgu olmuştur. Araştırma bulgularından elde

edilen önemli bir sonuçta, en fazla esere sahip ilk 10 ülke arasında Türkiye'nin de 2 eser ile listeye dahil olmasıdır. Söz konusu eserler, Eser ve Birkan (2005) ile Ozata ve Keskin (2014) tarafından yayınlanmıştır.

Pazarlama eğitimi ile ilgili araştırma kapsamında yer alan makalelerdeki anahtar kelimeler incelendiğinde, en sık tekrarlanan kelimelerin pazarlama eğitimi, pazarlama, eğitim, öğrenme yaklaşımları ve konuları, deneyimsel öğrenme, deneyimsel öğrenme teknikleri olduğu görülmüştür. Araştırma alanı göz önünde bulundurulduğunda ilgili kelimelerin ön plana çıkması oldukça olağandır. Ayrıca en sık tekrarlanan anahtar kelimelerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, 2013 yılından sonra deneyimsel öğrenme tekniklerinin ön plana çıktığı görülmüştür. 2020 yılı ve sonrasında ise istihdam edilebilirlik, yaratıcılık, öğrenci motivasyonları, ders içeriği, girişimcilik, pazarlama eğitimi ve öğrenme yaklaşımları çalışılan güncel konular içerisinde yer almıştır.

Bu araştırmadan elde edilen bulguların özellikle pazarlama eğitimi alanında çalışan ya da çalışacak araştırmacılara önemli bir kaynak sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle pazarlama eğitimi ilgili önemli yazarların, önemli dergilerin ve temel eserlerin analiz edilmesi, alanla ilgili araştırmacıların öncelikle incelemesi gereken araştırma bileşenlerini tanımlamaktadır. Araştırmanın yöntem bölümünde belirtildiği üzere araştırma verilerinin elde edilmesinde birtakım kısıtlar bulunmaktadır. Araştırma verilerinin sadece makalelerden oluşmuş olması, araştırma alanının daraltılması, verilerin sadece WoS veri tabanı aracılığı ile elde edilerek uluslararası yazının incelenmesi bu araştırmanın kısıtlarını oluşturmaktadır. Bu araştırmanın başka bir kısıtı da verilerin elde edilmesinde yalnızca çalışma başlığında geçen ilgili kelimelerin araştırmaya dahil edilmesidir. Gelecek çalışmalarda söz konusu kısıtların giderilmesi, pazarlama eğitimi alanına daha bütüncül bir bakış açısı sağlayarak mevcut literatür hakkında daha kapsamlı verilerin elde edilmesini sağlayabilir. Bu araştırmada alanla ilgili performans analizlerine yer verilmiş olup, bilim haritalama analizleri yapılmamıştır. Ayrıca gelecek çalışmalar için bilimsel haritalama analizlerine de yer verilebilir.

KAYNAKÇA

Aria, M. ve Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. Journal of Informetrics, 11(4), 959-975.

Catterall, M., Maclaran, P. ve Stevens, L. (2002). Critical reflection in the marketing curriculum. Journal of Marketing Education, 24(3), 184-192.

Eser, Z. ve Birkan, I. (2005). Marketing education in Turkey: A comparative study between state and private universities. Journal of Teaching in International Business, 16(2), 75-101.

Finch, D., Nadeau, J. ve O'Reilly, N. (2013). The future of marketing education: A practitioner's perspective. Journal of Marketing Education, 35(1), 54-67.

Harrigan, P. ve Hulbert, B. (2011). How can marketing academics serve marketing practice? The new marketing DNA as a model for marketing education. Journal of marketing education, 33(3), 253-272.

Hill, M. E. ve McGinnis, J. (2007). The curiosity in marketing thinking. Journal of Marketing Education, 29(1), 52-62.

Karns, G. L. (2005). An update of marketing student perceptions of learning activities: Structure, preferences, and effectiveness. Journal of Marketing Education, 27(2), 163-171.

Kennedy, E. J., Lawton, L. ve Walker, E. (2001). The case for using live cases: Shifting the paradigm in marketing education. Journal of Marketing Education, 23(2), 145-151.

Kolb, D. A. (1984). Experience as the source of learning and development. Upper Sadle River: Prentice Hall.

Ozata, F. Z. ve Keskin, N. O. (2014). Students' preferences and opinions on design of a mobile marketing education application. Turkish Online Journal of Distance Education, 15(1).

Peltier, J. W. ve Scovotti, C. (2010). Enhancing entrepreneurial marketing education: The student perspective. Journal of Small Business and Enterprise Development, 17(4), 514-536.

Saeed, K. ve Rashidi, Z. (2017). Essential employability skills for marketing careers: gap analysis of education and profession. Pakistan Business Review, 19(2), 302-319.

Saunders, J. (1980). The degeneration of marketing education. Management Decision, 18(5), 223-234.

Schibrowsky, J. A., Peltier, J. W. ve Boyt, T. E. (2002). A professional school approach to marketing education. Journal of Marketing Education, 24, 43-55.

Schlee, P. R. ve Harich, K. R. (2010). Knowledge and skill requirements for marketing jobs in the 21st century. Journal of Marketing Education, 32(3), 341-352.

Scimago Journal & Country Rank (SJR) (2022). Dergi bilgisi. https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=144957&tip=sid&clean=0 (Erişim Tarihi: 2.12.2023).

Vos, L. (2015). Simulation games in business and marketing education: How educators assess student learning from simulations. The International Journal of Management Education, 13(1), 57-74.

Yeoh, P. L. (2019). A critical assessment of skills and knowledge for entry-level marketing jobs: A Delphi study. Marketing Education Review, 29(4), 242-265.

AKARYAKIT BAYİLİK HİZMETLERİNDE ÖDEME KAYDEDİCİ CİHAZLAR ÜZERİNDEN İŞLENEBİLEN VERGİ SUÇ VE KABAHATLERİ

Doç. Dr. Abdullah ÖMERCİOĞLU
Kırıkkale Üniversitesi, a.omercioglu@kku.edu.tr - 0000-0002-7577-4356
Arş. Gör. Alper TAŞAR
Kırıkkale Üniversitesi, alpertasar@kku.edu.tr - 0000-0002-0505-912X

ÖZET

Türkiye'de akaryakıt hizmetleri 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu hükümlerine göre yerine getirilmektedir. Kanuna göre akaryakıt dağıtımı, taşıması ve bayilik faaliyetlerinin yapılması Enerji Piyasası Düzenleme Kurumundan edinilecek lisanslara tabi tutulmuştur. Özellikle bayilik faaliyetleri ile nihai tüketiciye sunulan akaryakıt hizmetlerinde vergisel ödevlerin yoğunluğu, bu ödevlerin ihlali halinde lisans durdurma ve lisansın iptalinin söz konusu olması ve görülen faaliyetin ekonomik büyüklüğü nazara alındığında hem vergi güvenliğinin hem de akaryakıt hizmetlerinin devamlılığının sağlanması önem taşımaktadır. Nitekim gerek hürriyeti sınırlandırıcı ceza gerek idari para cezası gerekse de ticari faaliyetin sonlandırılması ile karşı karşıya kalınabilmesi sebebiyle ödeme kaydedici cihaz kullanımının önemi akaryakıt bayileri için daha fazla belirmektedir. Bu çerçevede akaryakıt bayilerinin 3100 sayılı Kanun ile tanımlanan ödeme kaydedici cihaz kullanma zorunluluğu kapsamında işleyebilecekleri vergi suç ve kabahatlerinin belirlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada akaryakıt bayilik hizmetlerinde ödeme kaydedici cihaz kullanma zorunluluğu ve bu ödev üzerinden işlenebilecek vergi suç ve kabahatleri konu edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle akaryakıt bayilerinin lisans alma ve ödeme kaydedici cihaz kullanma yükümlülükleri açıklanmıştır. Akabinde akaryakıt bayileri tarafından ödeme kaydedici cihazlar üzerinden işlenebilecek vergi suçu ve kabahati fiilleri tespit edilmiştir. Bunlar genel olarak vergi kaçakçılığı suçu, vergi ziyaı ve usulsüzlük kabahati fiilleri olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak, işlenen fiillerin akaryakıt bayilik hizmetlerinin devamlılığı ve vergi güvenliğinin sağlanmasına ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Petrol Piyasası, Akaryakıt, Vergi Kaçakçılığı, Vergi Ziyaı, Ödeme Kaydedici Cihaz.

PROCEEINGS BOOK

TAX OFFENSES AND MISDEMEANORS THAT CAN BE COMMITTED THROUGH PAYMENT RECORDING DEVICES IN FUEL DEALERSHIP SERVICES

ABSTRACT

Fuel services in Turkiye are provided in accordance with the provisions of the Petroleum Market Law No. 5015. According to the law, fuel distribution, transportation and dealership activities are subject to licenses obtained from the Energy Market Regulatory Authority. Especially considering the intensity of tax duties in fuel services offered to the end consumer through dealership activities, the possibility of license suspension and cancellation in case of violation of these duties, and the economic size of the activity, it is important to ensure both tax security and the continuity of fuel services. As a matter of fact, the importance of using payment recording devices becomes more evident for fuel dealers, as they may be faced with freedom-limiting penalties, administrative fines or termination of commercial activities. In this context, there is a need to determine the tax offenses and misdemeanors that fuel dealers may commit within the scope of the obligation to use payment recording devices defined by Law No. 3100.

In the study, the obligation to use payment recording devices in fuel dealership services and the tax offenses and misdemeanors that can be committed through this duty are discussed. In this context, first of all, the obligations of fuel dealers to obtain a license and use payment recording devices are explained. Subsequently, tax offenses and misdemeanors that could be committed by fuel dealers through payment recording devices were identified. These are generally determined as tax evasion crimes, tax loss and irregularity misdemeanors. As a result, evaluations were made regarding the acts committed to ensure the continuity of fuel dealership services and tax security.

Key Words: Petroleum Market, Fuel, Tax Evasion, Tax Loss, Payment Recording Device.

1. GİRİŞ

Petrol piyasası, ülkemizin stratejik konumu düşünüldüğünde ekonomik ve ticari hacmi oldukça büyük bir sektörü oluşturmaktadır. Nitekim yenilenemeyen enerji kaynakları arasında yer alan petrol hem hammadde hem de ara mal ve nihai mal olarak kullanılmaktadır. Petrol, bu özellikleriyle dünya ekonomisinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Petrol piyasasının bu nitelikleri göz önüne alındığında bu sektördeki faaliyetlerin eşit koşullarda ve şeffaf bir şekilde

icra edilmesi gerektiği açıktır. Bu sebeple kimi stratejik faaliyetlerin devlet kontrolü altında yürütülmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmakta; petrol piyasası da devlet kontrolü altında ilerleyen faaliyetlere bir örnek oluşturmaktadır. Bu çerçevede ülkemizde petrol piyasasındaki faaliyetleri düzenlemek maksadıyla 2003 yılında 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu kabul edilmiştir.

Petrol piyasası faaliyetlerinin vergilendirilmesi, bu faaliyetlerin eşit koşullar altında rekabet ortamı içerisinde sürdürülebilmesi bakımından önemli bir konuma sahiptir. Nitekim vergiler, bir ülkenin ekonomik büyümesinin ve kalkınmasının sağlanabilmesi bakımından bir araç olarak kullanılabilecek nitelikte ekonomik fonksiyona sahiptir. Petrol piyasası faaliyetlerinin kanunlara uygun şekilde vergilendirilmesinin sağlanması iki bakımdan önemlidir. Öncelikle bu piyasada faaliyet gösterenlerin, faaliyetlerinin niteliğine göre aynı vergilendirme işlemlerine tabi tutulduklarına dair bir güvene sahip olmaları, vergi şeffaflığının sağlanması ile vergi sisteminin sağlıklı işleyebilmesi bakımından bir gerekliliktir. Diğer yandan ülke ekonomisinde geniş bir hacmi bulunan bu piyasanın vergi kapasitesinin de geniş olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu faaliyetlerin vergilendirilmesi bakımından mükelleflerin vergiyi kayba uğratmasının olabildiğince engellenmesi gerekmektedir.

Petrol piyasası aktörlerinden akaryakıt bayileri, akaryakıt hizmetlerinin nihai tüketiciye sunulmasını sağlamaktadır. Bu bayiler hem nihai tüketiciden tahsil ettikleri akaryakıt üzerinden alınan vergiler açısından vergi sorumlusu sıfatına sahip olmakta hem de elde ettikleri yüksek kazançlar üzerinden bizzat kendileri mükellef olmaktadır. Bu boyutuyla 213 sayılı Vergi Usul Kanunu (VUK) ve 3100 sayılı Katma Değer Vergisi Mükelleflerinin Ödeme Kaydedici Cihazları Kullanmaları Mecburiyeti Hakkında Kanun ile yapılan akaryakıt alış ve satışlarının teknolojik cihazlar vasıtasıyla kayıt altına alınması esası getirilmiştir. Bu cihazlar genel olarak ödeme kaydedici cihaz (ÖKC) şeklinde anılmaktadır.

Çalışmanın ana konusunu akaryakıt bayilik hizmetlerinde ÖKC kullanma yükümlülüğü ve ÖKC üzerinden işlenebilecek vergi suç ve kabahatleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikle akaryakıt bayilerinin lisans alma ve ÖKC kullanma yükümlülükleri açıklanacaktır. Daha sonra akaryakıt bayilerinin ÖKC'ler üzerinden işleyebilecekleri VUK'ta düzenlenen vergi suç ve kabahatleri belirlenecek ve işlenen fiillerin akaryakıt bayilik hizmetlerine etkisi ortaya konacaktır. Nihayetinde ise genel bir değerlendirme ile akaryakıt bayilik hizmetlerinin devamlılığı ve vergi güvenliğinin sağlanması amacına yönelik önerilerde bulunulacaktır.

2. AKARYAKIT BAYİLERİNİN LİSANS ALMA VE ÖDEME KAYDEDİCİ CİHAZ KULLANMA YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Akaryakıt bayilerinin hizmete başlayabilmeleri ve devam edebilmeleri için öncelikle yetkili kurumlardan lisans almaları gerekmektedir. Bu husus hizmetin görülebilmesi için ön gerekliliktir. Bununla birlikte hizmetin görülmesi esnasında usulsüzlüklerin ve kaçakların önlenmesi için yapılan alış ve satışların kayıt altına alınması önem kazanmaktadır. Günümüzde teknolojik imkânların gelişmesiyle birlikte elektronik ortamda kayıt tutulmasını sağlayan ve hatta bunu otomatik olarak yapabilen cihazlar bulunmaktadır. Vergi kayıp ve kaçaklarının

önlenmesi ile alış ve satışların denetimini sağlamak bakımından akaryakıt bayilerine bu tür cihazların kullanılması yükümlülüğü getirilmiştir.

2.1. Akaryakıt Bayilerinin Lisans Alma Yükümlülüğü

Petrol Piyasası Kanunu'nun amacı 1. maddesinde; *"yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan temin olunan petrolün doğrudan veya işlenerek güvenli ve ekonomik olarak rekabet ortamı içerisinde kullanıcılara sunumuna ilişkin piyasa faaliyetlerinin şeffaf, eşitlikçi ve istikrarlı biçimde sürdürülmesi için yönlendirme, gözetim ve denetim faaliyetlerinin düzenlenmesini sağlamak"* şeklinde düzenlenmiştir (Kayıkçı, 2019: 13). Bu açıdan Kanun'un kapsamı; petrol piyasalarının istikrarlı ve usule uygun işlemesini sağlamak ve bu işleyişi geliştirilmek maksadıyla düzenlemelerde ve yönlendirmelerde bulunmak ile gözetim ve denetim faaliyetlerinde bulunmaktır. Kanun'un bu amacını gerçekleştirmek için petrol piyasası faaliyetlerinin neler olduğu, bunların lisanslama işlemleri, lisans sahiplerinin hakları ve ödevleri ile kanuna aykırı fiillere uygulanacak idari yaptırımlar düzenlenmiştir.

Akaryakıt bayilerinin hizmete başlaması ve gördükleri hizmetleri sürdürebilmesi için öncelikle ilgili lisansa sahip olması gerekmektedir. Lisans; Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) tarafından gerçek ve tüzel kişilere Petrol Piyasası Kanunu'na göre verilen izin belgesidir (Sofracı ve Güney, 2019: 146). Kanun'un 3. maddesinde; *"Petrol ile ilgili; a) Rafinaj, işleme, madeni yağ üretimi, depolama, iletim, serbest kullanıcı ve ihrakiye (Liman ve havaalanlarındaki taşıtlara ücret karşılığı sağlanan akaryakıt) faaliyetlerinin yapılması ve bu amaçla tesis kurulması ve/veya işletilmesi, b) Akaryakıt dağıtımı, taşıması ve bayilik faaliyetlerinin yapılması"* için lisans alınması zorunlu tutulmuştur.

Lisans alınabilmesi için gereken şartlar ile usul ve esaslar ise EPDK tarafından düzenlenen "Petrol Piyasası Lisans Yönetmeliği" ile belirlenmektedir. Bu husus Kanun'un verdiği yetkiye dayanılarak yerine getirilmektedir. İlgili Yönetmelik'in 5. maddesine göre; petrol piyasasında görülecek her faaliyet ve her tesis için ayrı lisans alınması zorunludur. Bu bakımdan farklı lisans türleri söz konusu olmaktadır. Bunlar; "Rafinerici Lisansı, İşleme Lisansı, Madeni Yağ Lisansı, Depolama Lisansı, İletim Lisansı, Serbest Kullanıcı Lisansı, İhrakiye Teslimi Lisansı, Dağıtıcı Lisansı, Taşıma Lisansı ve Bayilik Lisansı" olarak belirlenmiştir (Kayıkçı, 2019: 40).

Akaryakıt bayilik lisansının alınabilmesi için; başvuru dilekçesi, tüzel kişiler için yetki belgesi, oda sicil kaydı, işyeri açma ve çalışma ruhsatı, asgari mesafe tutanağı, bayilik sözleşmesi beyanı, ortaklar, yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile yetkililer beyanı, vergi kimlik belgesi, sigorta beyan formu, beyan dilekçesi, istasyon otomasyon sistemi beyanı, adres teyit yazısı**,** köy pompasına ait işyeri açma ve çalışma ruhsatı, tanker sayacı muayene cüzdanı**,** taşıma belgesi, taşıt listesi ve taşıt kartı, lisans bedeli dekontu, kaçakçılık fiilleri nedeniyle mühürleme, adli takibat, ödenmemiş idari para cezası ile kesinleşmiş mahkûmiyet hükmü bulunmadığına ilişkin beyan, lisans almaya engel durum bulunmadığına dair beyan ile VUK'a ilişkin beyan sunulması gerekmektedir.

2.2. Akaryakıt Bayilerinin Ödeme Kaydedici Cihaz Kullanma Yükümlülüğü

Lisans almış bir akaryakıt bayisi hizmette bulunurken yaptığı alış ve satışlar için kayıt tutmak zorundadır. VUK mük. m. 242/1'e göre; Hazine ve Maliye Bakanlığı, niteliklerini belirlediği elektronik cihazları mükelleflere kullanma zorunluluğu getirmeye, bu yolla belge düzenlettirmeye ve kullanılacak özel cihazlardan çıkarılan pulları belgelere ekletmeye yetkilidir. Bu cihazların belirlenen niteliklere uygunlukları 3100 sayılı Kanun'a göre kurulan komisyon görüşü ile Bakanlık onayına tabidir.

3100 sayılı Kanun'un 2. maddesinde ÖKC; belirlenen gereksinimleri karşılayan *"elektronik yazar kasalar, yazıcı tertibatı bulunan elektronik teraziler veya elektronik terminaller gibi cihazlar"* olarak sayılmıştır. Genel olarak birinci ve ikinci sınıf tüccarlardan satışı yapılan malları aynen veya işlendikten sonra satışını yapanlar dışındaki kimselere satanlar veya aynı kimselere hizmet verenler ÖKC kullanmak zorunda tutulmuştur.

3100 sayılı Kanun ile ilgili yayımlanan 30 Kasım 2003 tarihli ve 58 seri no.lu Genel Tebliğ'de akaryakıt pompalarının ÖKC'lere bağlanması zorunluluğu düzenlenmiştir. Buna göre; taşıtlara akaryakıt satışının yapıldığı pompalar bir veya daha fazla ÖKC'ye ve/veya kasiyer ya da pompacı olmaksızın bilfiil müşteri tarafından da (kredi kartlı vb.) kullanılabilen ÖKC'lere bağlanacaktır. Bu pompaların bağlı olduğu ÖKC'ler pompanın içerisine, hemen yanına veya yakınındaki bir büroya yerleştirilebilecektir. Pompalar akaryakıt verilen taşıtın plaka numarası girildikten sonra çalışacak şekilde düzenlenecektir. Akaryakıt satışına ait bilgiler otomatik olarak ÖKC hafızasına kaydedilecektir. Bu hükümlerle birlikte akaryakıt istasyonu işletmecilerinin kanuni defterlerine yapacakları kayıtlarda, totalizatörlerdeki rakamlar yerine, ÖKC fişleri, fatura ve perakende satış belgelerinde yazılı miktar ve tutarları esas almaları yöntemine geçilmiştir.

GİB'in 15 Haziran 2013 tarihli ve 426 sıra no.lu VUK Genel Tebliği'nde; Yeni Nesil Ödeme Kaydedici Cihazların (YN ÖKC) kullanılma mecburiyeti ve onaylanmasına dair usul ve esaslar belirlenmiştir. Bu tebliğde YN ÖKC'ler; "Basit/Bilgisayar Bağlantılı" ve "EFT-POS" özellikli cihazlar olarak ikiye ayrılmış ve akaryakıt pompalarına bağlanan ÖKC'ler de bu kapsama alınmıştır. 2016 yılında teknolojik gelişmelere paralel olarak YN ÖKC'ler güncellenmiş ve GİB'in yayınladığı "Yeni Nesil Ödeme Kaydedici Cihaz Rehberi" ile bunların, bünyesinde banka POS'u (*Point of Sales Terminal*) da barındıran bütünleşik yazarkasalar olduğu açıklanmıştır. YN ÖKC'lerin; bünyesinde banka POS'u barındıran "EFT-POS Özellikli YN ÖKC'ler" ve bünyesinde banka POS'u barındırmayıp haricen POS cihazı bağlanabilen "Basit/Bilgisayar Bağlantılı YN ÖKC'ler" olmak üzere iki türü bulunmaktadır (Ömercioğlu, 2022: 173).

30 Eylül 2017 tarihli ve 483 sıra no.lu VUK Genel Tebliği'ne göre; YN ÖKC'lerde satış işleminin cihazda başlatılıp cihazda sonlandırılması ve günlük kapanış (z) raporları bilgilerinin otomatik olarak GİB Bilgi Sistemine iletilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla perakende mal ve hizmet satışlarında kullanılan harici yazılım ve donanımların da YN ÖKC'ler ile eşleştirilmesi gerekmiştir.

24 Mart 2021 tarihli ve 527 sıra no.lu VUK Genel Tebliği ile de akaryakıt istasyonlarındaki pompa ünitelerine bağlanma zorunluluğu bulunan ÖKC'lerin (Eski Nesil Pompa ÖKC), elektronik ortamda anlık veri aktarımı yapabilen, güvenlik seviyesi yükseltilmiş "Yeni Nesil Akaryakıt Pompa Ödeme Kaydedici Cihazlara (YN Pompa ÖKC)" dönüştürülmesine; bu cihazlardan gerçekleştirilen satışlara ait mali bilgileri elektronik ortamda bildirim zorunluluğuna ve YN Pompa ÖKC bilgilerinin takip edilmesi, saklanması, işlenmesi gibi hizmetleri gerçekleştirmek üzere "Akaryakıt Pompa Ödeme Kaydedici Cihazlar Terminal Servis Merkezleri"nin yetkilendirilmesine ve çalışmalarına ilişkin usul ve esaslara yer verilmiştir.

Son olarak, 5 Ekim 2023 tarihli ve 1 sıra no.lu Ulusal Taşıt Tanıma Sistemi Uygulama Genel Tebliği ile akaryakıt istasyonu işletmelerinde yapılan akaryakıt satışlarında, YN Pompa ÖKC'lere plaka bilgisinin otomatik olarak iletilmesine ve bu kapsamda sistemin teknik özelliklerinin belirlenmesine ilişkin düzenlemeler yapılmış ve sistem kapsamında bilgi paylaşımı yapılması esası getirilmiştir.

3. AKARYAKIT BAYİLERİNİN ÖDEME KAYDEDİCİ CİHAZLAR ÜZERİNDEN İŞLEYEBİLECEKLERİ VERGİ SUÇ VE KABAHATLERİ

Vergi suç ve kabahatleri esas olarak VUK'ta düzenlenmiştir. Buna göre kamu düzenini ağır şekilde bozan ve karşılığında adli para cezası ya da hapis cezası öngörülen vergi suçları; "kaçakçılık" (m. 359), "vergi mahremiyetinin ihlali" (m. 362), "mükelleflerin özel işlerini yapma" (m. 363) ve "ekim sayım beyanlarını denetlememe" (m. 246) olarak belirtilmiştir. İdari ihlal mahiyetinde olan ve karşılığında idari para cezası öngörülen vergi kabahatleri ise; "vergi ziyaı" (m.341-344) ve "usulsüzlük" (m. 351-353) şeklinde sayılmıştır.

Akaryakıt bayileri lisans almalarını takiben faaliyetlerini yürütmektedir. Bununla birlikte faaliyetlerin devamında özel olarak ÖKC ile kayıt ve belge oluşturma yükümlülüğü altına alınmışlardır. Alış ve satışlara ilişkin kayıtların elektronik olarak tutulması hem akaryakıt kaçakçılığı hem de vergi kaçakçılığı ile meydana çıkabilecek kayıt dışılığın önlenmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu durumda ÖKC'ler üzerinden işlenebilen fiillerin tespit edilmesi ve bunlara ilişkin Kanun'da öngörülen yaptırımların belirlenmesi; bayilik hizmetlerinin devamlılığına, vergiye uyumun geliştirilmesine ve kayıp/kaçakların azaltılmasına katkı sunacaktır.

Çalışmamızın konusunu hem doğrudan ÖKC'lerin üzerinde işlenen hem de ÖKC'lerden çıkan fişler üzerinde bulunulan tasarruflarla meydana gelecek vergi suçları ve kabahatleri oluşturduğundan dolayı, bu bölümde vergi suçları ve vergi kabahatleri meydana getirebilecek tüm fiillerin ÖKC'ler veya bunlardan çıkan fişlerle temasta bulunabileceği hususlar izah edilecektir.

3.1. Vergi Suçları Açısından Ödeme Kaydedici Cihazlar Üzerinden İşlenebilen Fiiller ve Yaptırımları

ÖKC'ler üzerinden işlenebilen vergi suçları hem doğrudan bu cihazların üzerinde hem de bu cihazlardan çıkan fişler vasıtasıyla oluşabilmektedir. Bu kapsamda yukarıda genel olarak

PROCEEINGS BOOK

sayılan vergi suçlarına uygun fiiller tespit edilmeye çalışılacak, vergi suçlarını meydana getirebilecek her fiilin çalışma konumuzu oluşturan araçlarla kesiştiği noktalar vurgulanacaktır.

3.1.1. Vergi Kaçakçılığı Suçu Açısından

Vergi kaçakçılığı; vergi kaybına bağlı olmaksızın VUK m. 359'da belirtilen fiillerin kasten işlenmesi üzerine hapis cezası ile cezalandırılan bir suç tipidir (Şenyüz, 2020: 437). Bu suça ilişkin fiiller dört grupta düzenlenmiştir. Bunlardan "a" ve "b" fıkralarındaki fiiller; vergi kanunlarına göre tutulan veya düzenlenen ve saklanma ve ibraz mecburiyeti bulunan defter, kayıt ve belgeler üzerinden işlenebilmektedir (Bayar, 2013: 82). "C" fıkrasındaki fiiller Hazine ve Maliye Bakanlığı ile anlaşması olmayan kişiler tarafından basılan belgeler üzerinden işlenmektedir (Taştan, 2015: 106). "Ç" fıkrasında sayılan fiiller ise doğrudan ÖKC'ler üzerinde işlenmektedir (Ömercioğlu, 2022: 172). Bu gruba ek olarak, 1 Ocak 2024 tarihinden itibaren ürün izleme sistemi üzerinden işlenebilecek fiilleri belirleyen "d" fıkrası yürürlüğe girecektir.

- VUK m. 359/a fıkrasında ÖKC üzerinden işlenebilecek fiiller; tahrif etmek, gizlemek ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı şekilde düzenlemek veya kullanmak olarak belirmektedir. Bu fiiller dolaylı olarak ÖKC üzerinden işlenebilmekte, başka bir ifadeyle bu fiillerde suçun konusu ÖKC'den çıkan fiş olmaktadır. Bu fiilleri işleyenler hakkında 18 aydan 5 yıla kadar hapis cezasına hükmolunmaktadır.

Tahrif etmek; bozmak, değiştirmek anlamına gelmektedir. ÖKC'den çıkan fişlerin tahrif edilmesi, okunmayacak derecede bozulması ya da üzerinde oynamalarda bulunulması, vergi kanunlarına göre tutulan veya düzenlenen ve saklanma ve ibraz mecburiyeti bulunan diğer belgelerde olduğu gibi yasaklanmıştır. Tahrifat, ÖKC fişinin kazıma, silme, çizme gibi yöntemlerle gerçeği yansıtma gücünü azaltmak suretiyle gerçekleşebilmektedir (Kızılot ve Kızılot, 2011: 551).

Benzer şekilde bu fişlerin vergi idaresi tarafından mükelleften ibraz edilmesi istendiğinde haklı bir sebep olmaksızın saklanması ve sunulmaması da yasaklanmıştır. 359/a hükmünde *"defter kayıt ve belgeleri gizleyenler"* lafzıyla yer alan ibraz etmeme fiili, VUK m. 256'da düzenlenmiş olan defter, belge ve kayıtların yetkili makamların talebi halinde ibraz edilmesinin zorunlu olduğu hükmünün ihlal edilmesi halidir (Oktar, 2020: 450). 359. maddede gizleme hali tanımlanmış olup yapılan tanımlamada varlığı noter tasdik kayıtları da dâhil olmak üzere her şekilde ispat edilebilen defter ve belgelerin vergi incelemesi yapmaya yetkili olan kimselerce talep edilmesine rağmen ibraz edilmemesinin gizleme olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla düzenlenmesi ve saklanması VUK gereği zorunlu sayılan belgelerden olan ÖKC fişlerinin vergi incelemesi esnasında VUK m. 135'de belirtilen kişilerce usule uygun olarak talep edilmesine rağmen ibraz edilmemesi halinde vergi kaçakçılığı suçu meydana gelecektir.

ÖKC fişlerinin muhteviyatı itibariyle yanıltıcı şekilde düzenlenmesi ise fişte bulunması gereken gerçek iktisadi ilişkiyi gösterir bilgilerin doğruyu yansıtmayacak şekilde düzenlenmesi ile gerçekleşebilmektedir. ÖKC fişinin içeriğinin kasten gerçek işlem veya miktardan farklı olarak düzenlenmesi ya da bu şekilde düzenlenen bir belgenin kasten kullanılması durumlarında suç oluşmaktadır (Bayar, 2013: 105).

- VUK m. 359/b fıkrasında ÖKC üzerinden işlenebilecek fiiller; yok etmek ve sahte şekilde düzenlemek veya kullanmak olarak belirmektedir. Bu fiiller de dolaylı olarak ÖKC üzerinden işlenebilmektedir. Bu fiilleri işleyenler hakkında 3 yıldan 8 yıla kadar hapis cezasına hükmolunmaktadır.

Vergi kanunlarına göre tutulmak veya düzenlenmek ile saklanmak ve ibraz edilmek zorunluluğu olan belgeleri yok etmek yasaklanmıştır. Bu çerçevede ÖKC fişlerinin yok edilmesi, ortadan kaldırılması ya da hiç okunamayacak derecede ağır şekilde tahrif edilmesi ihlal oluşturmaktadır (Akbulut, 2023: 666).

Kanunda sahte belge; gerçek bir işlem veya durum olmadığı halde bunlar varmış gibi düzenlenen belge olarak tanımlanmıştır. ÖKC fişlerinin gerçek bir ekonomik ilişkiye dayanmadan kasten düzenlenmesi veya sahte olan bu belgelerin kasten kullanılması durumlarında bu suç oluşmaktadır. Sahte ÖKC fişi düzenlendiğine dair tespitler yapılırken; akaryakıt bayisinin faaliyetleri, adreste mevcut olup olmaması, vergi ödevlerine aykırı eylemlerinin bulunup bulunmadığı, faaliyet kapasitesinin elverişliliği gibi birbirini destekler mahiyette ölçütlerden faydalanılmalıdır (Köstü, 2011: 56-57).

- VUK m. 359/ç fıkrasında düzenlenen fiiller ise doğrudan ÖKC'ler üzerinde işlenen suçları oluşturmaktadır. Bu fiillerde suçun konusu ÖKC olmakta ve cihaz mührünün kaldırılması, donanım veya yazılımının değiştirilmesi, satış bilgilerinin kayıt altına alınmasının engellenmesi, kayıtlı bilgilerin değiştirilmesi veya silinmesi ile elektronik ortamda iletilmesi gereken bilgilerin iletiminin önlenmesi ya da gerçeğe aykırı iletimine neden olunması söz konusu olmaktadır. Bu fiilleri işleyenler hakkında da 3 yıldan 8 yıla kadar hapis cezasına hükmolunmaktadır.

ÖKC'ler 3100 sayılı Kanun'a göre satışa sunulmadan önce Bakanlık tarafından belirlenmiş özel işaretlerle mühürlenmek zorundadır. Ek olarak ÖKC'lerin bakım ve onarımlarının da sadece yetki belgesi verilen kişiler tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan ÖKC'lerin mühür kaldırma ile donanım ve yazılım değiştirme işlerinin örneğin akaryakıt bayisinin çalışanları gibi yetkisiz kişiler tarafından yapılması bu suçu oluşturacaktır.

VUK m. 359/ç fıkrasında doğrudan ÖKC üzerinde işlenebilecek diğer hareket; yetkilendirilmiş olsun ya da olmasın ÖKC'nin hafıza birimlerine, elektronik devre elemanlarına veya harici donanım veya yazılımlarla olan bağlantı sistemine ya da kayıt dışı satışın önlenmesi için kurulan elektronik kontrol ve denetim sistemleri veya ilgili diğer sistemlere fiziksel veya bilişim yoluyla müdahale ederek; gerçekleştirilen satışlara ait mali belge veya bilgilerin cihazda kayıt altına alınmasını engellemek olarak belirlenmiştir. Anılan sistemlere müdahalede bulunularak ÖKC'nin kayıt alma özelliğinin engellendiği durumlar bu suçu oluşturmaktadır. Yapılan müdahalenin kayıt özelliğini etkilemediği durumlarda ise bu suç oluşmayacaktır (Ömercioğlu, 2022: 179).

ÖKC'lerde kayıt altına alınan bilgiler elektronik kayıt mahiyetindedir. Akaryakıt bayilerinin gerçek ekonomik ilişkiyi yansıtan yazı ve rakamları bu cihaz içerisine kaydetmeleri

gerekmektedir (Batı, 2021: 333). Kaydedilen elektronik kayıtlarda değişiklik yapılması ya da bu kayıtların kısmen dahi olsa silinmesi halinde bu suç oluşmaktadır.

Maddede son olarak düzenlenen hareket; ÖKC veya bağlantılı diğer donanım ve sistemler ya da kayıt dışı satışın önlenmesi için kurulan elektronik kontrol ve denetim sistemleri veya ilgili diğer sistemler tarafından Bakanlığa veya diğer kamu kurum ve kuruluşlarına elektronik ortamda iletilmesi gereken belge, bilgi veya verilerin iletilmesini önlemek veya bunların gerçeğe uygun olmayan şekilde iletilmesine sebebiyet vermektir. İlgili belge, bilgi ve verilerin iletilmesi mükellefin bir ödevidir. Bu iletimi engelleyen ya da yanlış bir biçimde iletilmesine sebep olan her türlü davranış bu suçu oluşturabilecektir.

3.1.2. Diğer Vergi Suçları Açısından

Vergi mahremiyetinin ihlali suçu; VUK m. 5 ile belirlenen kişilerin, görevlerine bağlı olarak öğrendikleri ve gizli kalması gereken bilgileri ifşa etmeleri ya da kendilerinin veya üçüncü kişilerin menfaatine kullanmaları durumunda m. 362'ye göre hapis cezası ve adli para cezası ile cezalandırıldığı bir suç tipidir (Taş, 2008: 53; Mutluer ve Dayanç Kuzeyli, 2019: 143).

Mükelleflerin özel işlerini yapma suçu; VUK m. 5 ile belirlenen kişilerin, görevlerinin gereğinin haricinde kalan diğer vergisel işlemleri ücretsiz olsa dahi yapmaları durumunda m. 363'e göre hapis cezası ile cezalandırıldığı bir suç tipidir (Şenyüz, 2020: 484).

Ekim sayım beyanlarını denetlememe suçu; VUK m. 243 ile belirlenen birtakım çiftçilerin, zirai faaliyetlerine ilişkin beyanlarını araştırmak, beyana veya düzeltmeye davet etmek ve bu yükümlüklere uymayanları vergi dairesine bildirmek görevi yüklenen muhtar ve ihtiyar heyetinin görevlerini ihmal veya suiistimal etmeleri durumunda m. 246'ya göre hapis cezası ile cezalandırıldığı bir suç tipidir (Saraçoğlu vd., 2023: 328).

Yukarıda genel olarak değinilen diğer vergi suçlarının tümünde fail ilgili maddede özellikle belirlenmiştir. Bu bakımdan bahsedilen suçlar özgü suç mahiyetindedir. Dolayısıyla akaryakıt bayisi personellerinin vergi kaçakçılığı suçu dışındaki diğer vergi suçlarını işlemeleri mümkün değildir.

3.2. Vergi Kabahatleri Açısından Ödeme Kaydedici Cihazlar Üzerinden İşlenebilen Fiiller ve Yaptırımları

ÖKC'ler üzerinden işlenebilen vergi kabahatleri de hem doğrudan bu cihazların üzerinde hem de bu cihazlardan çıkan fişler vasıtasıyla oluşabilmektedir. Bir vergi ödevi olarak kabul edilebilen ÖKC kullanma zorunluluğu aynı zamanda vergisel idari düzenin de bir parçasıdır.

3.2.1. Vergi Ziyaı Kabahati Açısından

Vergi ziyaı kabahati; VUK m. 341 ile belirlenen mükellef veya vergi sorumlusunun vergisel ödevlerini zamanında yerine getirmemesi ya da eksik yerine getirmesi yüzünden verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesi veya eksik tahakkuk ettirilmesi ya da haksız yere iadesine sebep olunması durumlarında meydana çıkan vergi kaybına bağlı olarak m. 344'e göre idari para cezası ile cezalandırılan bir kabahat tipidir (Candan, 2010: 103).

ÖKC ile esasında akaryakıt bayilerinin yaptıkları alım ve satımlar elektronik ortamda kayıt altına alınmaktadır. Bu bakımdan alım ve satımlara ilişkin belgelerin gerçek iktisadi ilişkiyi gösterir mahiyette düzenlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte ÖKC üzerinden gerçekleştirilen alışverişlerin vergi kaybı meydana getirdiği her durumda vergi ziyaı kabahati oluşacaktır. Bu açıdan diğer belgeler üzerinde de aynı şekilde işlenebileceği üzere ÖKC fişlerindeki ziyaa uğratılan tutar ile bağlantılı olarak bu kabahatin işlenmesi mümkün olmaktadır. Vergi ziyaına sebebiyet verilmesi halinde; eğer VUK m. 359'da düzenlenen vergi kaçakçılığı fiilleri de mevcutsa ziyaa uğratılan tutarın 3 katı oranında idari para cezası kesilmektedir. Bunun dışında beyanname verme süresinin geçirilmesi sebebine dayanmayan diğer her türlü durumda kesilecek ceza ziyaa uğratılan verginin 1 katı olmaktadır (Şenyüz vd., 2021: 259).

3.2.2. Usulsüzlük Kabahatleri Açısından

Usulsüzlük kabahati; VUK m. 351 ile vergi kanunlarının şekle ve usule ilişkin hükümlerine uyulmaması olarak tanımlanmıştır. Bu kabahat tipi kanunda özel usulsüzlükler adıyla çeşitlendirilmiştir. Bu bakımdan m. 352'de birinci ve ikinci derece usulsüzlükler genel usulsüzlük olarak ifade edilmekte ve sayılan fiillerin işlenmesi durumunda belirlenen mükellef gruplarına göre idari para cezaları uygulanmaktadır (Candan, 2010: 231). Özel usulsüzlükler ise m. 353'te usule ilişkin daha ağır ihlaller olarak özellikle düzenlenmiş birtakım fiilleri oluşturmaktadır. Bunların cezaları genel usulsüzlüklere göre daha yüksek tutarlarda belirlenmiştir (Kızılot vd., 2007: 209).

- Genel usulsüzlük fiillerinin doğrudan ÖKC'ler ile ilgisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte dolaylı olarak, ÖKC fişlerinin inceleme yapılmasını engelleyecek derecede eksik, usulsüz veya karışık olması (birinci derece genel usulsüzlük); bu fişlerin şekil, içerik ve eklerinin ilgili düzenlemelere uygun olmaması, hesap veya işlemlerin doğruluk veya açıklığını bozmamak şartıyla bu fişlerin bulunmaması veya ibraz edilmemesi (ikinci derece genel usulsüzlük) durumlarında genel usulsüzlük kabahatinin işleneceği kabul edilebilir. Bu fiiller genel olarak belge düzenine ilişkindir. ÖKC fişleri otomatik olarak oluşturulduğundan belge içinde eksiklik veya şekli usulsüzlüklerin bulunması pratik olarak mümkün görülmemektedir.

- Özel usulsüzlük kabahati açısından ise doğrudan ÖKC'ler üzerinden işlenebilen fiiller bulunmaktadır. Bunlar; ÖKC fişinin düzenlenmemesi, kullanılmaması, bulundurulmaması ve gerçeğe aykırı olarak düzenlenmesi ile ÖKC fişlerinin alınmamasıdır. Kanunda her ne kadar doğrudan ÖKC ile ilişkilendirilmiş olsa da aslında özel usulsüzlük kabahatleri de belge düzenine ilişkin olması sebebiyle doğrudan ÖKC üzerinde işlenmemekte; bu cihazlardan çıkan fişler vasıtasıyla işlenebilmektedir.

Bu çerçevede ÖKC ile verilen fişlerin düzenlenmediğinin, kullanılmadığının, bulundurulmadığının, düzenlenen belgelerin aslı ile örneğinde farklı meblağlara yer verildiğinin, gerçeğe aykırı olarak düzenlendiğinin veya istisnai durumlar hariç olmak üzere,

kâğıt olarak düzenlendiğinin tespiti ya da bu belgelerin hiç düzenlenmemiş sayılması halinde, her bir belge için özel usulsüzlük cezası kesilmektedir.

Özel usulsüzlük kabahati açısından ÖKC üzerinden işlenebilecek diğer fiil ÖKC fişinin alınmamasıdır. Bu yükümlülüğün nihai tüketici açısından getirilmiş olması sebebiyle akaryakıt bayisi personelleri tarafından işlenmesi mümkün olmamaktadır.

3.3. Vergi Suç ve Kabahatlerinin Akaryakıt Bayilik Faaliyetlerine Etkisi

Vergi suç ve kabahatlerinin işlendiği yönündeki hüküm ve tespitler neticesinde akaryakıt bayilik hizmetlerine devam edilip edilemeyeceği hususu değerlendirilmelidir. Bu bakımdan Petrol Piyasası Kanunu'nda düzenlemelerde bulunulmuştur.

Bu Kanun'un m. 20/g fıkrasına göre; vergi kaçakçılığı suçu kapsamında muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge düzenleme veya bu belgeleri kullanma, belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenleme veya bu belgeleri kullanma suçları ile VUK m. 359/ç fıkrasında yazılı suçların işlenmesi durumunda akaryakıt bayilerinin lisansa tabi faaliyetleri durdurulmaktadır. Lisans durdurma kararı, kovuşturmaya yer olmadığına dair karar veya mahkeme kararı kesinleşinceye kadar geçici olarak uygulanmaktadır. Anılan vergi kaçakçılığı suçlarına ilişkin mahkeme kararına bağlı olarak bu lisanslar iptal edilebilmektedir. Ayrıca lisans verilebilmesi için anılan vergi kaçakçılığı fiillerine ilişkin olarak kesilen idari para cezalarının ödenmesi ve vergi incelemesinin sonuçlanması gerekmektedir. Burada bahsedilen idari para cezalarının kapsamına vergi ziyaı ve usulsüzlük kabahati cezaları da dâhil olmaktadır (Ömercioğlu, 2023: 3682).

Petrol Piyasası Lisans Yönetmeliği m. 17'ye göre; lisans sona erdirme işlemleri EPDK tarafından ya da bu yetkinin devredilmesi durumunda EPDK Başkanlığı veya Petrol Piyasası Dairesi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan görüleceği üzere akaryakıt bayilerinin ÖKC üzerinden işleyebilecekleri vergi suç ve kabahatlerinin hepsi bayilik lisansını etkilememektedir. Bu açıdan ÖKC üzerinden işlenebilen VUK m. 359/a fıkrasındaki "muhteviyatı itibariyle yanıltıcı şekilde düzenlemek veya kullanmak"; m. 359/b fıkrasındaki "sahte şekilde düzenlemek veya kullanmak" ile m. 359/ç fıkrasındaki "cihaz mührünün kaldırılması, donanım veya yazılımının değiştirilmesi, satış bilgilerinin kayıt altına alınmasının engellenmesi, kayıtlı bilgilerin değiştirilmesi veya silinmesi ile elektronik ortamda iletilmesi gereken bilgilerin iletiminin önlenmesi ya da gerçeğe aykırı iletimine neden olunması" durumlarında bayilik lisansı durdurulmaktadır. Bununla birlikte anılan fiillerin ÖKC dışında başka bir suretle işlenmesi durumunda da bayilik lisansı durdurulacaktır.

Petrol Piyasası Kanunu m. 20/g fıkrası hakkında Anayasa Mahkemesine itiraz yoluna başvurulmuş ve iptal talebinde bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi 2023/35 Esas Sayısı, 2023/163 Karar Sayısı ve 28 Eylül 2023 tarihli kararında; lisansın "kovuşturmaya yer olmadığına dair karar veya mahkeme kararı kesinleşinceye kadar geçici olarak durdurulması ve bu süre içinde söz konusu tesis için başka bir gerçek veya tüzel kişiye de lisans verilmeyeceği" hükümlerini iptal etmiştir. Ancak iptal hükümleri 14 Ağustos 2024 tarihinde yürürlüğe girecektir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Akaryakıt piyasasına ilişkin verilen hizmetler, sektörün ekonomik büyüklüğü ve stratejik önemi sebebiyle sıkı şekil şartlarına tabi tutulmuştur. Bu şekil şartları, akaryakıtın üretimi, bayilere taşınması, nihai tüketiciye satılması ve satış sonrası getirilen vergisel yükümlülükler olmak üzere tüm süreci kapsamaktadır. Mevzuatla birçok şekil şartı öngörüldüğü gibi idare tarafından da akaryakıt piyasasında faaliyet gösteren aktörler hakkında sürekli olarak denetim faaliyetleri yerine getirilmektedir. Bu denetimler, akaryakıt istasyonlarının yukarıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilmek için taşıması gerekli koşullara ilişkin olduğu gibi mali yönden de olmaktadır.

Akaryakıt sektöründe mali denetimin iki yönü bulunmaktadır. Bunların ilki; akaryakıtın üretim sürecinin, akaryakıtın bayilere taşınma sürecinin ve akaryakıt bayilerince nihai tüketiciye satış sürecinin mali olarak denetlenmesi suretiyle akaryakıtın izlenmesinin sağlanması, ikincisi ise akaryakıta ilişkin alış ve satışların izlenmesi yoluyla yaşanabilecek vergi kayıplarının önüne geçilmesidir. Bu kapsamda, günümüzde teknolojik gelişmelerden de faydalanılarak akaryakıtın üretiminden tüketimine kadar geçen süreç takip edilmektedir.

Vergi sisteminin korunması için yalnızca takip edilebilirliğe ve şeffaflığa ilişkin kurallar getirilmesiyle yetinilmemiş, vergi düzenini bozabilecek olan fiiller de yaptırıma tabi tutulmuştur. Özellikle akaryakıt sektöründe kurulan vergi sisteminin korunması için özel düzenlemelerde bulunulmuştur.

Çalışmamızın sistematiği de izah ettiğimiz süreç göz önünde tutularak oluşturulmuş; bu kapsamda çalışmaya akaryakıt bayilerinin akaryakıt piyasası düzenlemeleri çerçevesinde lisans alma yükümlülüğünün izahıyla başlanıp bayilerin tabi tutulduğu kayıt sisteminin ve özel olarak ÖKC'lerle ilgili düzenlemelerin ortaya konulmasıyla devam etmiştir. Akaryakıt bayilerinin iş ve işlemlere başlamasıyla ÖKC kullanma zorunluluğuna ilişkin genel çerçevenin oluşturulması sonrasında vergi hukukunun bir alt dalı olan ve vergi düzeninin ihlal edilmesine ilişkin suç ve kabahatleri konu edinen vergi ceza hukukuna ilişkin açıklamalarda bulunulmuş; mevzuatımızda yer alan vergi suçları ve vergi kabahatlerinin ÖKC'ler üzerinde veya ÖKC'ler vasıtasıyla elde edilen fişlerle nasıl işlenebileceği ortaya konmuştur. Son olarak vergi suç ve kabahatlerinin işlendiğinin tespit edilmesi sonrasında suçun işlendiği akaryakıt bayisinin işleyişine yapılan müdahaleler izah edilerek çalışmamız tamamlanmıştır.

Yapmış olduğumuz çalışmada ÖKC'lerin akaryakıt piyasasındaki önemi gereği ÖKC'ler üzerinde veya ÖKC'lerden elde edilen fişlerle işlenebilecek birçok fiilin vergi suçu veya vergi kabahati meydana getirebileceği tespit edilmiştir. Özellikle vergi kaçakçılığını meydana getirecek birçok fiilin ÖKC fişleriyle işlenebiliyor olması, bunun yanında doğrudan ÖKC'lere müdahalede bulunarak işlenecek özel bir vergi kaçakçılığı fiilinin düzenlenmiş bulunması sektördeki vergi düzenine verilen önemi ortaya koymaktadır. Yine kabahat düzenlemelerinde de ÖKC'lerle ilgili hükme özel usulsüzlükler arasında yer verilmiş olması ile ÖKC fişinin alınmamasının da kabahat gerektiren fiil olarak düzenlenmiş bulunması; bir diğer ifadeyle nihai tüketicinin dâhi sistemin korunması için yükümlü tutulmuş olması ÖKC'lerin

vergi düzeni için önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda sektörün ekonomik hacmi de göz önünde tutulduğunda, kanun koyucunun hem vergi ziyaı cezası hem de usulsüzlük cezaları vasıtasıyla vergi kaybının önüne geçilmesini amaç edindiği anlaşılmaktadır.

Son olarak vergi suç ve kabahatlerinin işlendiği yönünde tespitler bulunan akaryakıt bayilerinin lisanslarının durdurulması ve lisansın tekrar alınmasının çok ağır şartlara tabi tutulması, kanun koyucunun akaryakıt piyasasında faaliyette bulunan aktörlerin suç işlememiş olmasına verdiği önemi gösterdiği gibi suç işlemiş aktörlerin derhal sektör dışına itilmesini sağlamaya çalıştığı da söylenebilir. Anayasa Mahkemesinin *"kovuşturmaya yer olmadığına dair karar veya mahkeme kararı kesinleşinceye kadar geçici olarak durdurulması ve bu süre içinde söz konusu tesis için başka bir gerçek veya tüzel kişiye de lisans verilmeyeceği"* hükümlerini iptal etmesiyle birlikte kararın yürürlüğe girme tarihinin 14 Ağustos 2024 olması, önümüzdeki süreçte akaryakıt piyasasında faaliyette bulunan aktörler hakkında yeni düzenlemelerde bulunulacağını ve sektörü etkileyecek yeni düzenlemelerle karşılaşacağımızı göstermektedir. Her ne kadar durum böyle olsa da sektörün ekonomik hacmi düşünüldüğünde ve vergi suçları ile kabahatlerinin büyük bir çoğunluğunun ÖKC'ler ve ÖKC'lerle elde edilen fişlerle işlenebiliyor olması karşısında kanun koyucunun odağının bilhassa vergi düzeninin korunması olarak kalacağını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Akbulut, B., "Sahte Belge Düzenlemek veya Kullanmak Suretiyle Vergi Kaçakçılığı Suçu (VUK m. 359/b)", *Adalet Dergisi*, 71(2), 2023, 653-702.

Batı, M., *Vergi Hukuku (Genel Hükümler)*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2021.

Bayar, İ.N., *Vergi Kaçakçılığı*, Mali Akademi Yayınları, Ankara, 2013.

Candan, T., *Vergi Suçları ve Cezaları*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2010.

Kayıkçı, M. S., *Petrol Piyasası Hukuku*, On İki Levha yayıncılık, İstanbul, 2019.

Kızılot, Ş. ve Kızılot, Z., *Kaçakçılık Suçları ve Naylon Fatura İhtilafları*, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2011.

Kızılot, Ş., Şenyüz, D., Taş, M. ve Dönmez R., *Vergi Hukuku*, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2007.

Köstü, O. M., *Danıştay İçtihatları Işığında Sahte Fatura ve Tespiti*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2011.

Mutluer, M.K. ve Dayanç Kuzeyli, N.N., *Vergi Ceza Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019.

Oktar, S.A., *Vergi Hukuku*, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2020.

Ömercioğlu, A., 7318 Sayılı Kanun ile Eklenen Vergi Kaçakçılığı Suçları, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17,1, 2022.

Ömercioğlu, A., Petrol Piyasası Kanunu'nda Öngörülen Lisansa Tabi Faaliyetlerin Vergi Kaçakçılığı Suçuna İlişkin Fiiller Nedeniyle Durdurulması ve Lisansın İptali, *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 9,72, 2023.

Saraçoğlu, F., Pürsünlerli Çakar, E. ve Ömercioğlu, A. *Vergi Hukuku*, HZR Yayınevi, Ankara, 2023.

Sofracı, İ. E. ve Güney, G., Türkiye'de Petrol Piyasasında Regülasyon Uygulamalarının Değerlendirilmesi, *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 3,4, 2019.

Şenyüz, D., *Vergi Ceza Hukuku*, Ekin Kitabevi, Bursa, 2020.

Şenyüz, D., Yüce, M. ve Gerçek, A., *Vergi Hukuku (Genel Hükümler)*, Ekin Kitabevi, Bursa, 2021.

Taştan, M., *Vergi Kaçakçılığı Suçları*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.

Yararlanılan Mevzuat

1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu

1984 tarihli ve 3100 sayılı Katma Değer Vergisi Mükelleflerinin Ödeme Kaydedici Cihazları Kullanmaları Mecburiyeti Hakkında Kanun

2003 tarihli ve 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu

2003 tarihli ve 58 seri no.lu Genel Tebliğ

2004 tarihli ve 25495 sayılı Petrol Piyasası Lisans Yönetmeliği

2013 tarihli ve 426 sıra no.lu VUK Genel Tebliği

2017 tarihli ve 483 sıra no.lu VUK Genel Tebliği

2021 tarihli ve 527 sıra no.lu VUK Genel Tebliği

2023 tarihli ve 1 sıra no.lu Ulusal Taşıt Tanıma Sistemi Uygulama Genel Tebliği

HASTANE YER SEÇİMİ KRİTERLERİNİN ANALİZİ: GAZİANTEP İLİ ÖRNEĞİ

Dr. Hakan GÜVENER
Gaziantep Üniversitesi, hakanguvener@gantep.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-9159-7708

Dr. Emine AYHAN
Gaziantep Üniversitesi, emineayhn46@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-8101-5479

ÖZET

Günümüzde kamu veya özel sektör için hastane yapımına en uygun yerin seçilmesi, halkın sağlık hizmetlerine kolaylıkla erişimine, acil hallerde hızlı müdahaleye ve genel olarak sağlık hizmetlerinin etkinliğine ve verimliliğine etki eden kritik bir faktördür. Hastanelerin afet ve acil durumlarda hızlıca ulaşılabilecek önemli ulaşım hatlarına kurulması gerekmektedir. Yer seçimi yapılırken nüfus yoğunluğu ve hedef kitle göz önünde bulundurulmalı, alt yapı ve çevresel faktörlerin uygunluğu dikkate alınmalıdır. Hastane yapılacak bölge seçiminde deprem, sel ve diğer afet riskleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda araştırmada hastane yer seçim kriterlerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada Gaziantep'te kamu ve özel sektörde görev yapmakta olan sağlık yöneticilerinden anket tekniği kullanılarak veri elde edilmiştir. Verilerin analizi için Best–Worst Yöntemi (BWM) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda yatırım maliyetleri, rekabet düzeyi ve çevresel faktörler, hastane yer seçimini etkileyen en önemli ana kriterler olduğu görülmüştür. Çalışmada hastane bina özellikleri kriterinin, hastane yer seçiminde yöneticilerin diğer faktörlere göre en az önem verdiği kriter olduğu tespit edilmiştir. Hastane yerinin doğru seçilmesi, olası kriz koşulları da dahil her durumda sağlık hizmeti sunumunun devam edebilmesi açısından önem taşımaktadır. Araştırma sonuçlarının, hastanenin etkinliği ve verimliliği üzerinde doğrudan etkiye sahip hastane yer seçimi aşamasında, sağlık yöneticilerine yol göstereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hastane, Yer Seçimi, Seçim Kriterleri, Best Worst Yöntemi.

ANALYSIS OF HOSPITAL SITE SELECTION CRITERIA: CASE OF GAZIANTEP PROVINCE

ABSTRACT

Today, choosing the most suitable place for hospital construction for the public or private sector is a critical factor that affects the public's easy access to health services, rapid response in case of emergency, and the effectiveness and efficiency of health services in general. Hospitals need to be located on important transportation lines that can be reached quickly in case of disasters and emergencies. When choosing a location, population density and target audience should be taken into consideration, and the suitability of infrastructure and environmental factors should be taken into account. Earthquake, flood and other disaster risks should be taken into consideration when choosing the area where the hospital will be built. In this context, the research aimed to analyze hospital location selection criteria. In the research, data was obtained from health managers working in the public and private sectors in Gaziantep using the survey technique. Best–Worst Method (BWM) was used to analyze the data. As a result of the research,

PROCEEINGS BOOK

it was seen that investment cost, competition level and environmental factors were the most important main factors affecting hospital location selection. In the study, it was determined that the hospital building characteristics criterion was the criterion that managers gave the least importance to when choosing a hospital location compared to other factors. Choosing the right hospital location is important in order to continue providing healthcare services in all situations, including possible crisis conditions. It is thought that the research results will guide healthcare managers in the hospital location selection phase, which has a direct impact on the effectiveness and efficiency of the hospital.

Keywords: Hospital, Hospital Location, Selection Criteria, Best Worst Method.

1. GİRİŞ

Sosyal hizmet sunumunun kökleri, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için bir topluluk olarak birlikte yaşamaya başladığı zamanlara dayanmaktadır. Hastaneler, sosyal hizmetlerin ana unsurlarından biri olup, özellikle sayısız toplu ölüm vakalarında, akut dönemdeki afetlere müdahalenin temel taşlarından biridir. İnsan refahının iyileştirilmesi, uygun fiyatlı ve yüksek kaliteli sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması tüm ülkelerin öncelikli kaygıları arasındadır. Tıbbi tedavi hizmetlerinin birincil sağlayıcıları olarak kalıcı hastaneler, sağlık sistemlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Fardi vd., 2022).

Artan kentsel nüfus, özellikle uzak bölgelere yönelik yeni sağlık ve tıbbi hizmet merkezlerinin geliştirilmesi talebini doğurmaktadır. Öte yandan, genel yaşam kalitesi ve yaşam standartlarının iyileştirilmesiyle birlikte bölge sakinleri artık sağlık konusunda daha bilinçli hale gelmekte bu durum da tıbbi hizmetlerin kalitesi ve kapsamına yönelik artan tüketici talebini açıklamaktadır. Ayrıca, tıbbi hizmet yetkilileri genellikle organizasyonel yapıyı geliştirmekle ve hastaneleri rekabet güçlerini artıracak yönetim uygulamaları oluşturmaya teşvik etmekle ilgilenmektedirler (Soltani ve Marandi, 2011). Kentsel faaliyetlerin/tesislerin yerleştirilmesi için yer seçimi, şehir planlamacıları ve politika yapıcılar tarafından alınan politikayla ilgili önemli kararlardan biridir. Yer seçimi süreci doğası gereği karmaşıktır. Dikkatsiz bir site, şehir bütçesine fahiş maliyetler yükler ve kaçınılmaz olarak çevreye zarar verir. Bu nedenle hastanelere eşit erişim şansı sağlamak için hizmet merkezlerinin kurulacağı uygun yer büyük önem taşımaktadır. Yeni bir hastane kurmaya veya eski bir hastaneyi yenilemeye karar verme sürecinde uygun yer, özellikle yatırımın geri dönüşünün garanti edilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bir hastanenin konumunun belirlenmesi maliyet ve faydayı etkileyebilecek önemli bir faktördür (Moradian vd., 2017).

Hastane yer seçimi hastanenin personelini, kaynaklarını, çevresini ve hatta uzun vadeli fayda ve maliyetini etkiler. Böyle bir stratejik kararın ekonomik, çevresel ve teknik gibi birbiriyle çelişen birçok temel faktörü dikkate alınarak verimli bir şekilde alınması gerekir. Adalı ve Tuş'un (2021) mesafeye dayalı çok kriterli karar verme yöntemlerini kullanarak yaptıkları çalışmalarında; hastane yer seçiminde en önemli kriterin piyasa koşulları olduğu bu kriteri sırasıyla maliyet, ulaşım, jeolojik faktörler, arazi stratejisi, hükümetin mali desteği, çevresel kaygılar ve demografik değerlendirmelerin izlediği görülmüştür. Khaksefidi ve Miri, yaptıkları çalışmalarında, bölge iklimi, nüfus yoğunluğu, kaza oranı, yol kalitesi, il merkezine erişim gibi çeşitli kriterlere göre çok kriterli karar verme yöntemlerini kullanarak hastane inşası için Lamerd şehrinin en uygun lokasyon olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Khaksefidi ve Miri, 2016). Pınar ve Antmen, sağlık tesisi lokasyonunun değerlendirilmesine yönelik çok kriterli bulanık bir yaklaşım sundukları çalışmalarında, tesis konumunun hizmet kalitesini önemli derecede etkilediği, hastanelerin hastalara en hızlı ve en iyi şekilde hizmet verebilmesi için en uygun lokasyonlara yerleştirilmesi gerektiğini tespit etmiştirler (Pınar ve Antmen, 2019). Gul ve Guneri, çok kriterli karar verme tekniklerini kullandıkları çalışmalarında, yer seçimi

PROCEEINGS BOOK

kriterlerinin çoğunlukla maliyet, talep, çevre, nüfus, hükümet, pazardaki rekabet ve mesafe olduğunu görmüşlerdir (Gul ve Guneri, 2021).

Sağlık tesislerinde insan hayatı söz konusu olduğundan bu alanda tesis yer seçimi hayati önem taşımaktadır. Diğer tesis yer seçimi problemlerinde olduğu gibi sağlık tesisi yer seçimi problemlerinde de dikkate alınması gereken birden fazla faktör bulunmaktadır. Bu faktörler yer seçiminde sağlık yöneticilerinin üzerinde hassasiyetle durması gereken kriterlerdir. Bu araştırmada; yatırım maliyeti, rekabet unsurları, demografik yapı, çevresel faktörler, hastane konumu ve bina özellikleri ana kriterleri ve alt kriterler açısından Gaziantep'te çalışan sağlık yöneticilerinin hastane yer seçiminde tercih önceliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. En uygun hastane konumunun seçilmesi, sağlık hizmetlerinin etkinliği, kalitesi ve eşitliği açısından hayati öneme sahiptir. Hastane yerinin seçimi stratejik bir karardır. Seçilecek lokasyon sürdürülebilir olmalı ve ileride yaşanabilecek sorunları ortadan kaldırabilecek nitelikte olmalıdır. Yanlış lokasyon seçimi ciddi müşteri memnuniyetsizliğine ve maliyet artışına neden olabilir. Bu nedenle çalışma sonuçlarının sağlık yöneticilerinin hastane yer seçiminde doğru kararlar almasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

2. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Hastane yer seçimi kriterlerinin analizi araştırması, sağlık hizmetleri sektöründe yapılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlar, karar vericilere, literatüre ayrıca doğrudan veya dolaylı olarak insan ve toplum sağlığına fayda sağlayabilir. Çalışmanın metodolojisinde veri toplama yöntemi, araştırmanın evreni ve bulgular bölümleri yer almaktadır. Bu çalışmada hastane yer seçimini etkileyen unsurların önem düzeylerinin belirlenmesinde; literatür ve alanında uzman kişilerce belirlenmiş kriterler BWM yöntemi ile analiz edilmiştir.

2.1. Veri Toplama Yöntemi

Bu araştırmaya katılan alanında uzman sağlık yöneticilerinden anket çalışması ile kullanılabilir veri elde edilmiştir. Hastane yer seçimini etkileyen kriterlerin önem düzeylerinin belirlenmesinde kullanılmak üzere başlangıç olarak Aydın (2009) tarafından geliştirilen hastane seçim kriterleri kullanılmıştır. Aydın (2009) çalışmasında hastane yer seçimini belirleyen altı ana faktör (yatırım maliyetleri, rekabet unsurları, demografik yapı, çevresel faktörler, bina konumu ve bina özellikleri) ve 18 alt faktörden oluşan model kullanmıştır (Aydın, 2009). Araştırma ekibi literatür araştırması ve uzman görüşleri doğrultusunda Aydın'ın (2009) çalışmasında kullanılan modelin rekabet unsurları, demografik yapı ve çevresel faktörler alt kriterlerine toplamda 3 alt kriter eklenmiştir. Çalışmada uzmanların görüşleriyle 6 bölge hastane yer seçimi için belirlenmiştir. Belirlenen bu bölgeler özel ve kamu sektörü sağlık yöneticilerine isimleri ile sunularak tercih yapmaları istenmiştir. Araştırmada bu bölgeler çeşitli etik unsurlardan ötürü gerçek isimleri ile değil alfabetik kodlanmış hallerinin gösterilmesi tercih edilmiştir.

Buna göre araştırmada toplamda 21 sorudan, 6 belirlenmiş bölge ve 6 ana faktörden oluşan aşağıdaki kriterler kullanılmıştır.

A-Yatırım Maliyetleri:

- Kiralama gideri
- Bina dönüştürme gideri
- Çevre düzenleme gideri

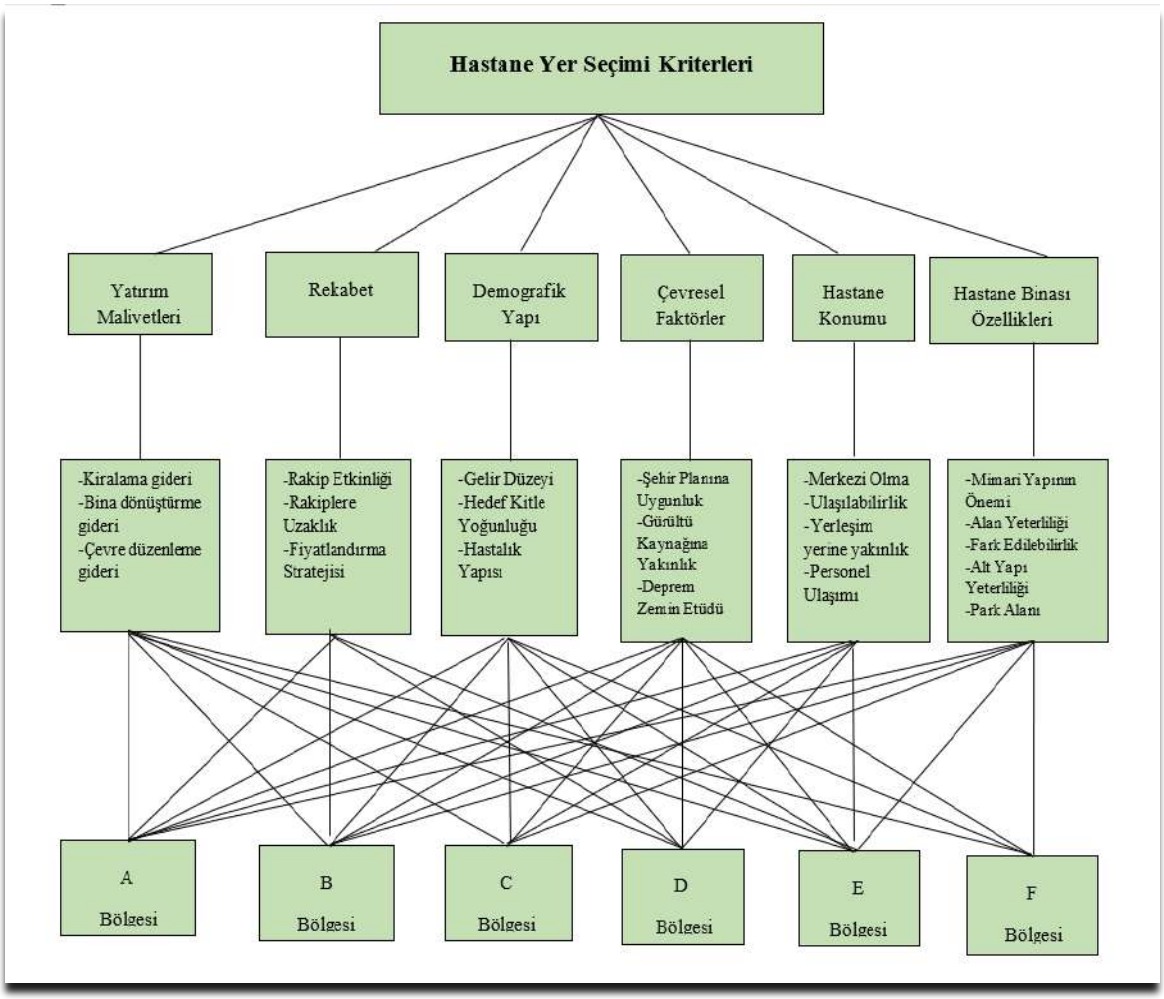

Görsel 1. Hastane Yer Seçimi Kriterleri

B- Rekabet Unsurları:

- Rakip Etkinliği
- Rakiplere Uzaklık
- Fiyatlandırma Stratejisi

C- Demografik Yapı:

- Gelir Düzeyi
- Hedef Kitle Yoğunluğu
- Hastalık Yapısı

D-Çevresel Faktörler:

- Şehir Planına Uygunluk
- Gürültü Kaynağına Yakınlık
- Deprem Zemin Etüdü

E- Bina (Hastane) Konumu:

- Merkezi Olma
- Ulaşılabilirlik
- Yerleşim Yerine Yakınlık
- Personel Ulaşımı

F- Bina (Hastane) Özellikleri:

- Mimari Yapının Önemi

- Alan Yeterliliği
- Fark Edilebilirlik
- Alt Yapı Yeterliliği
- Park Alanı

G- Hastane Yer Seçimleri

- A Bölgesi
- B Bölgesi
- C Bölgesi
- D Bölgesi
- E Bölgesi
- F Bölgesi

2.2. Çalışmanın Evreni

Bu çalışmanın evrenini Gaziantep'te bulunan kamu ve özel hastaneler oluşturmaktadır. 1 Kasım 2023- 10 Kasım 2023 tarihlerinde iki demografik özellik, altı ana faktör, 21 alt seçim kriteri ve altı bölge seçiminden oluşan anket verileri, Gaziantep il merkezinde bulunan 8 kamu ve 6 özel hastanenin yöneticisine yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden sağlık yöneticilerinden her hastaneden sadece bir veri elde edilmiştir. Hastane yer seçimi kriterlerinin analizine 8 kamu ve 6 özel sektör toplam 14 sağlık yöneticisi katılmıştır.

2.3.Bulgular

Bu çalışmada özel ve kamu hastanesi yöneticilerinden elde edilen veriler, Best-Worst metoduna göre formüle edilmiş excel ortamında, her bir yöneticiye ait en iyi ve en kötü seçim kararlarının diğer seçim kararlarına göre ikili karşılaştırmalar sonunda elde edilen ağırlıkları belirlenmiştir. Toplam 14 sağlık yöneticisinin hastane yer seçimine dair tercih ağırlıkları Çizelge 1'de gösterilmiştir. Çalışmada elde edilen tercih ağırlıklarının ξ değeri ve eşik değer ortalaması şu şekildedir.

Çizelge 1. Hastane Yer Seçimi Ana Faktör Kriterlerinin Ağırlıkları

Hastane Yer Seçimi Ana Kriterleri	Ağırlık	Input-Based CR	Associated Threshold	Sıralama
Yatırım Maliyetleri	0,189967571	0,203044744	0,282845773	1
Rekabet Unsurları	0,13668309			2
Demografik Yapı	0,136619183			4
Çevresel Faktörler	0,137581154			3
Bina (Hastane) Konumu	0,123664063			5
Bina (Hastane) Özellikleri	0,099464836			6

PROCEEINGS BOOK

Çizelge 1'de hastane yer seçimi ana kriterlerinin tercih dağılımları görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan sağlık yöneticileri, yatırım maliyetleri faktörünü hastane yer seçimini belirleyen en önemli kriter olarak görmektedirler. Rakip hastanelerle rekabet unsurları ile çevresel faktörler hastane yer seçimini belirleyen ana kriterlerden diğer önemli faktörler olarak belirlenmiştir. Çalışmada hastane binası özelliklerinin, hastane yer seçimini diğer faktörlere göre en az etkileyen kriter olduğu görülmüştür.

Araştırmada alt boyutlara ait tercih ağırlıkları Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Hastane Yer Seçimini Etkileyen Alt Kriterlerin Ağırlıkları

Alt Kriterler	Ağırlık	ξ	Sıralama
Yatırım Maliyetleri			
Kiralama gideri	0,273863	ξ0, 1874	2
Bina dönüştürme gideri	0,258104		3
Çevre düzenleme gideri	0,293094		1
Rekabet Unsurları			
Rakip Etkinliği	0,19553	0,1724	3
Rakiplere Uzaklık	0,29930		2
Fiyatlandırma Stratejisi	0,34303		1
Demografik Yapı			
Gelir Düzeyi	0,29719	0,2013	1
Hedef Kitle Yoğunluğu	0,23077		3
Hastalık Yapısı	0,27974		2
Çevresel Faktörler			
Şehir Planına Uygunluk	0,14826	0,1535	3
Gürültü Kaynağına Yakınlık	0,20303		2
Deprem Zemin Etüdü	0,55828		1
Bina (Hastane) Konumu			
Merkezi olma	0,26392	0,1749	1
Ulaşılabilirlik	0,19972		3
Yerleşim yerine yakınlık	0,21734		2
Personel Ulaşımı	0,15805		4
Bina (Hastane) Özellikleri			
Mimari Yapının Önemi	0,14390	0,2021	5
Alan Yeterliliği	0,15920		3
Fark Edilebilirlik	0,14997		4
Alt Yapı Yeterliliği	0,17971		1
Park Alanı	0,16912		2

PROCEEINGS BOOK

Hastane yer seçimini etkileyen ana faktörlerin alt boyutlarının Best-Worst yöntemi ile belirlenen ağırlıklarına göre; çevre düzenleme gideri, fiyatlandırma stratejisi, gelir düzeyi, bölgeye ait deprem zemin etüdü, hastanenin merkezi konumda olması ve alt yapı yeterliliği tüm alt boyutlar içerisinde kendi kategorilerinde yer seçimini etkileyen en önemli faktörler olarak belirlemişlerdir.

Hastane seçimini etkileyen ana ve alt boyutlara ait bulgular şu şekildedir.

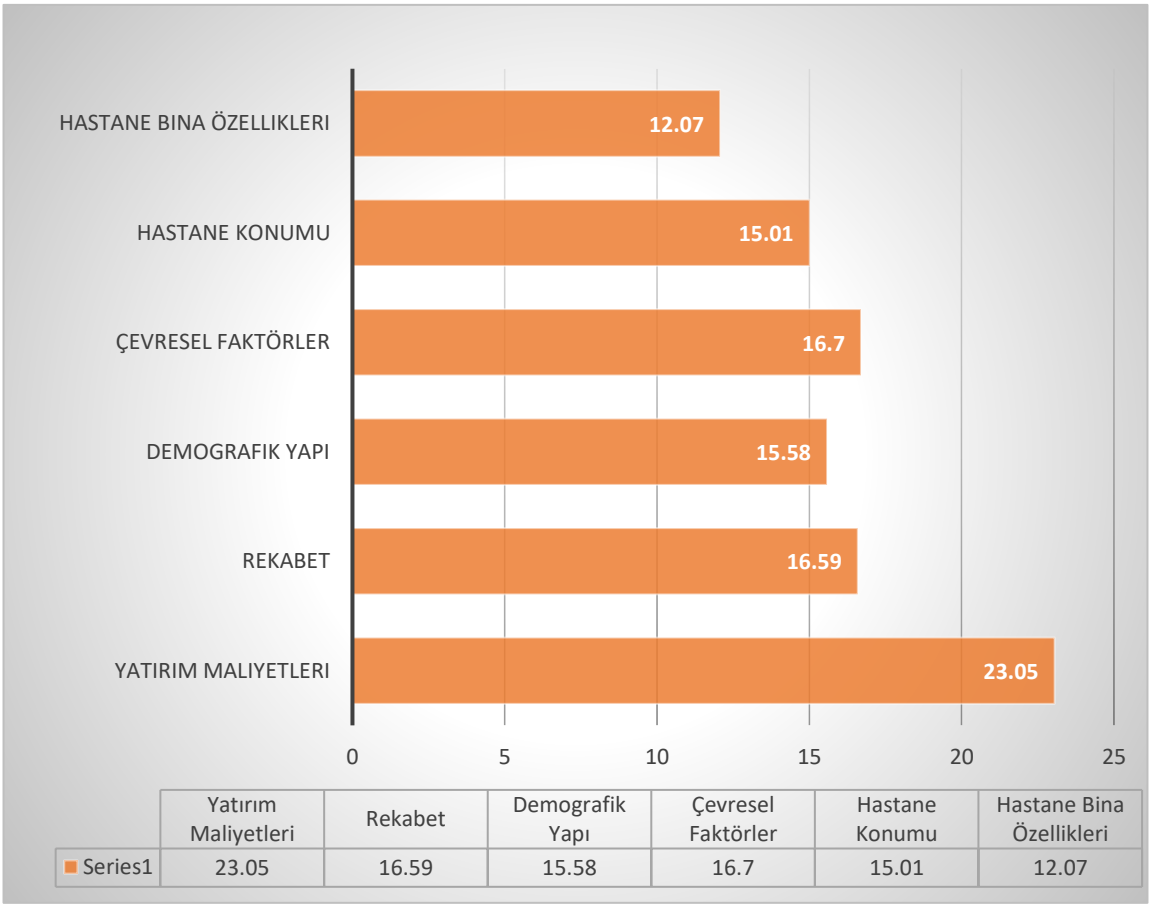

Görsel 2. Hastane Yer Seçimi Ana Kriterleri Tercih Ağırlıkları

Araştırmaya katılan sağlık yöneticilerinin hastane yer seçimini en fazla etkileyen faktörün %23,5 ile yatırım maliyetleri olduğu belirlenmiştir. Hastane yer seçiminde önemli olan diğer faktörler ise rekabet düzeyi (%16,59) ve çevresel faktörler (%16,7) olarak sıralanmaktadır. Çalışmada hastane mimarisi, alan yeterliliği, kolayca fark edilebilme, alt yapı yeterliliği ve uygun park yeri alt kriterlerinden oluşan hastane binası özelliklerinin %12,07 ile hastane yer seçimini en az etkileyen faktör olduğu tespit edilmiştir.

PROCEEINGS BOOK

Hastane yer seçimini etkileyen yatırım maliyetleri ana faktörünün alt boyutlarına ait tercih ağırlıkları Görsel 3'te gösterilmiştir.

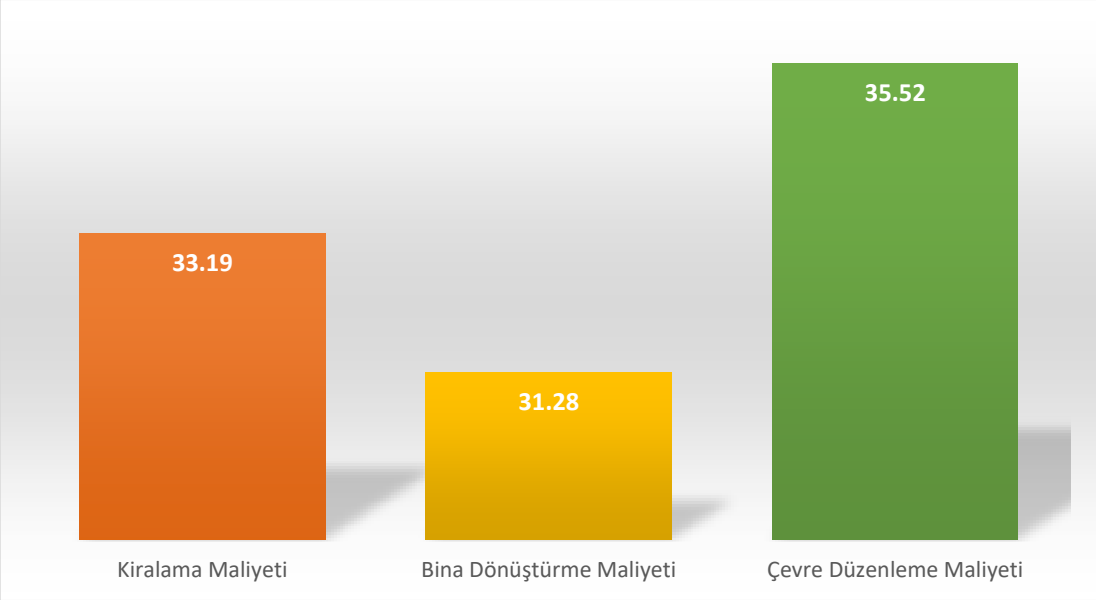

Görsel 3. Yatırım Maliyetleri Faktörünün Alt Boyutlarının Tercih Ağırlıkları

Hastane yer seçimini etkileyen ana faktörlerden biri olan yatırım maliyetlerinin alt boyutlarının tercih ağırlıkları incelendiğinde %35,52 ile çevre düzenleme maliyetinin bu kategoride en önemli tercih unsuru olduğu görülmüştür. Hastane kiralama gideri yatırım maliyetleri arasında tercihleri etkileyen en önemli ikinci kriterdir. Hastane yer seçimine %31,28'lik oran ile hastane bina dönüştürme maliyetinin diğer kriterlere göre daha düşük düzeyde etki gösterdiği belirlenmiştir.

PROCEEINGS BOOK

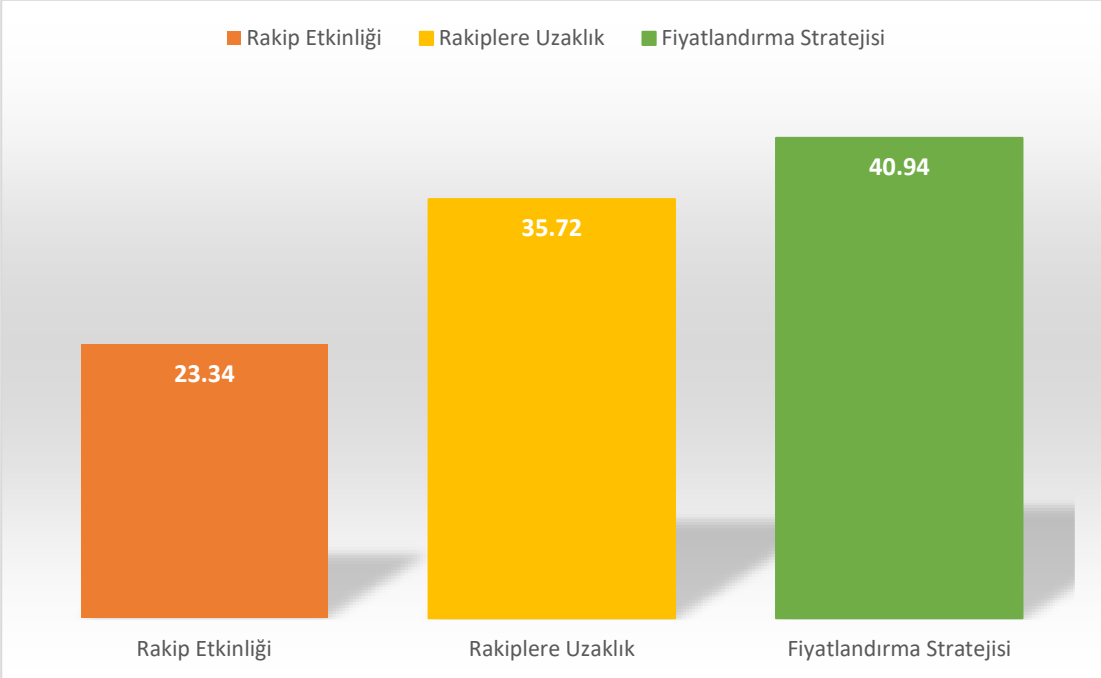

Görsel 4. Rekabet Unsurları Faktörünün Alt Boyutlarının Tercih Ağırlıkları

Hastane yer seçimini etkileyen ana faktörlerden rekabet unsurlarına ait alt kriterlerin tercih düzeyi ağırlıkları Görsel 4'te gösterilmiştir. Buna göre hastane yer seçimini bu kategoride etkileyen en önemli kriter %40,94 ile sağlık hizmetleri fiyatlandırma stratejisidir. Diğer rakip sağlık kuruluşlarına uzaklığın bu kategoride hastane yer seçimini etkileyen diğer önemli kriter olduğu belirlenmiştir.

Hastane yer seçimini etkileyen coğrafik yapı ana faktörünü oluşturan alt kriterlerin dağılım düzeyleri Görsel 5'te gösterilmiştir.

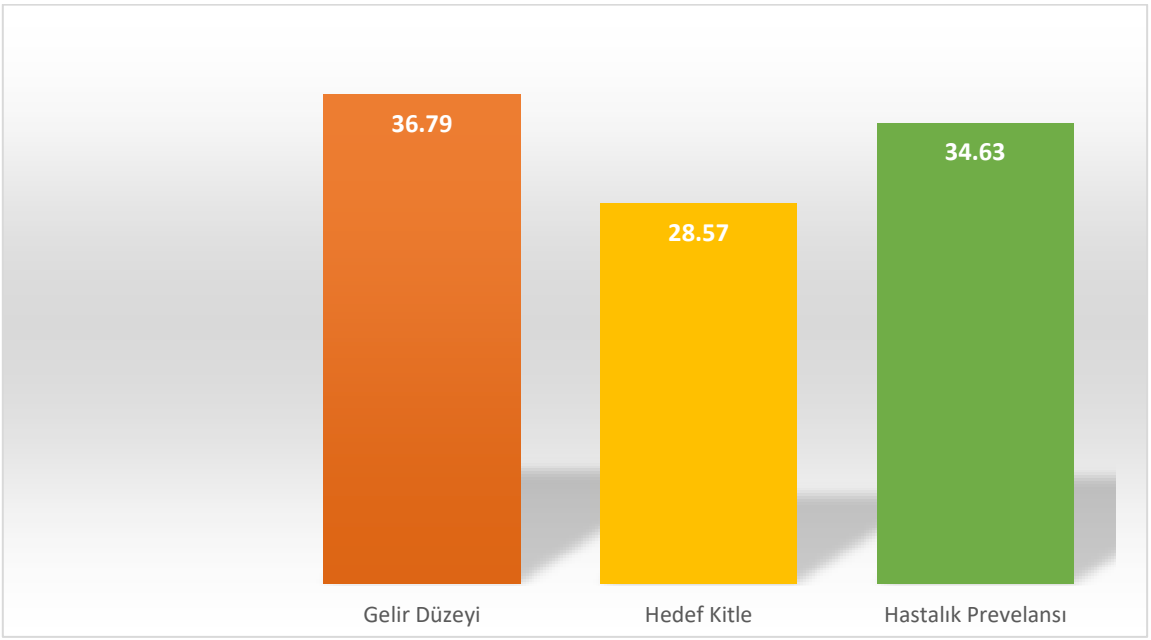

PROCEEINGS BOOK

Görsel 5. Demografik Yapı Faktörünün Alt Boyutlarının Tercih Ağırlıkları

Hastane yer seçimini etkileyen demografik yapıya ait alt boyutların seçim ağırlıkları incelendiğinde hastane kurulacak bölgede yaşayan halkın gelir düzeyi (%36,79) en önemli seçim kriteri olarak belirlenmiştir. Bu alanda yer seçimi yapılacak bölgenin hastalık prevelansı (34,63) hastane yer seçimini belirleyen ikinci önemli etkendir.

Hastane yer seçimini etkileyen çevresel faktörlerin alt boyutlarına ait tercih ağırlıkları Görsel 6'da gösterilmiştir.

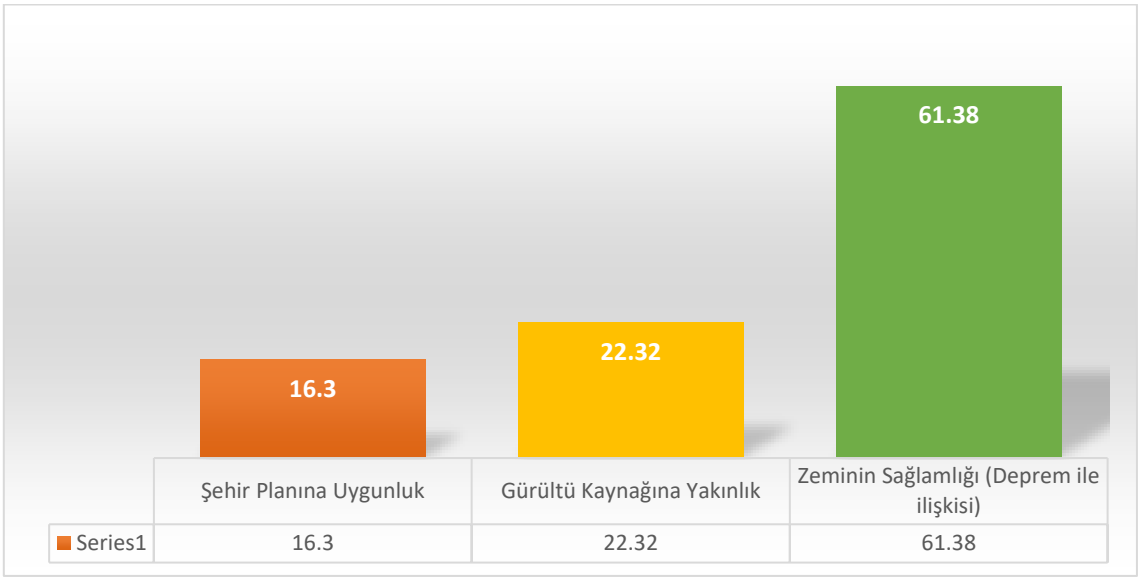

Görsel 6. Çevresel Faktörlerin Alt Boyutlarına Ait Tercih Ağırlıkları

Bu çalışma Gaziantep ilinde yapılmıştır. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli depremin en fazla etkilediği yerlerden biri de Gaziantep ilidir. Araştırmaya katılan sağlık yöneticilerinin çevresel faktörlerin alt boyutlarından hastane yapılacak bölgenin zemin sağlamlığını (zemin etüdünü) %61,38 ile en fazla tercih unsuru olarak belirlemişlerdir. Yakın dönemde meydana gelen doğal afetin tercihleri etkilediği düşünülmektedir. Çalışmada %22,32 ile herhangi bir gürültü kaynağına yakınlık hastane yer seçimini en fazla etkileyen ikinci kriter olarak görülmektedir.

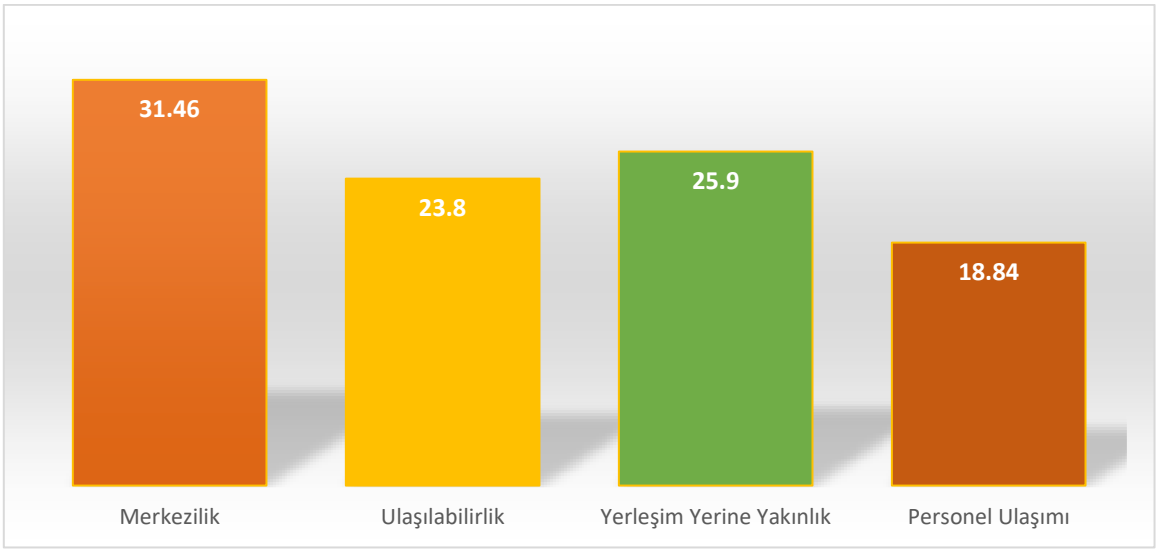

Görsel 7. Bina (Hastane) Konumu Faktörünün Alt Boyutlarına Ait Tercih Ağırlıkları

Araştırmada bina (hastane) konumu ana faktörünü oluşturan alt boyutların tercih ağırlıkları Görsel 7'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan sağlık yöneticilerine göre hastane konumunun seçiminde merkezi olma (%31,46) kriteri bu kategoride en önemli tercih unsurudur. Yer seçiminde yerleşim yerine yakınlık (%25,9) ve ulaşılabilirlik (%23,8) kriterleri diğer önemli tercih unsurları olarak görülmektedir.

Hastane yer seçimini etkileyen bina (hastane) özellikleri ana faktörünü oluşturan alt boyutların tercih düzeyleri Görsel 8'de gösterilmiştir.

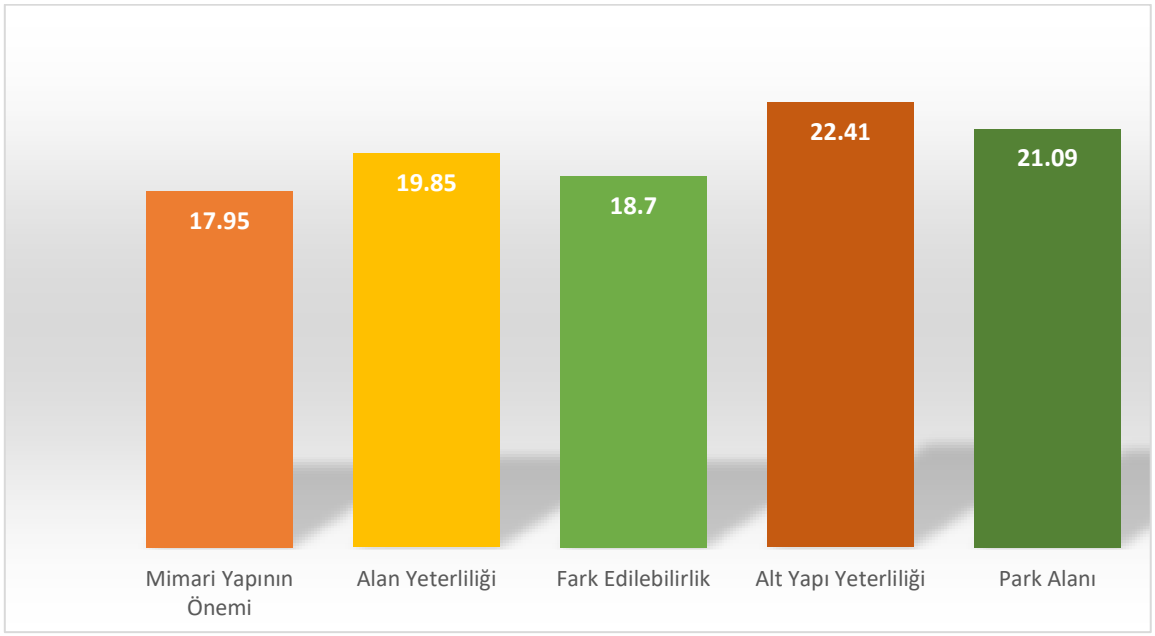

Görsel 8. Bina (Hastane) Özellikleri Faktörünün Alt Boyutlarına Ait Tercih Ağırlıkları

Hastane yer seçimini etkileyen hastane özelliği ana faktörünün alt yapı yeterliliği alt kriteri (%22,41) bu kategoride seçimleri etkileyen en önemli etken olarak görülmüştür. Bu alanda yapılan tercih ağırlıklarının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. Bina özellikleri faktörünün

hastane yer seçiminde alt boyutlarının ağırlıkları sırası ile park alanı (%21,09), alan yeterliliği (%19,85), fark edilebilirlik (18,7) ve mimari yapının özellikleridir (%17,95).

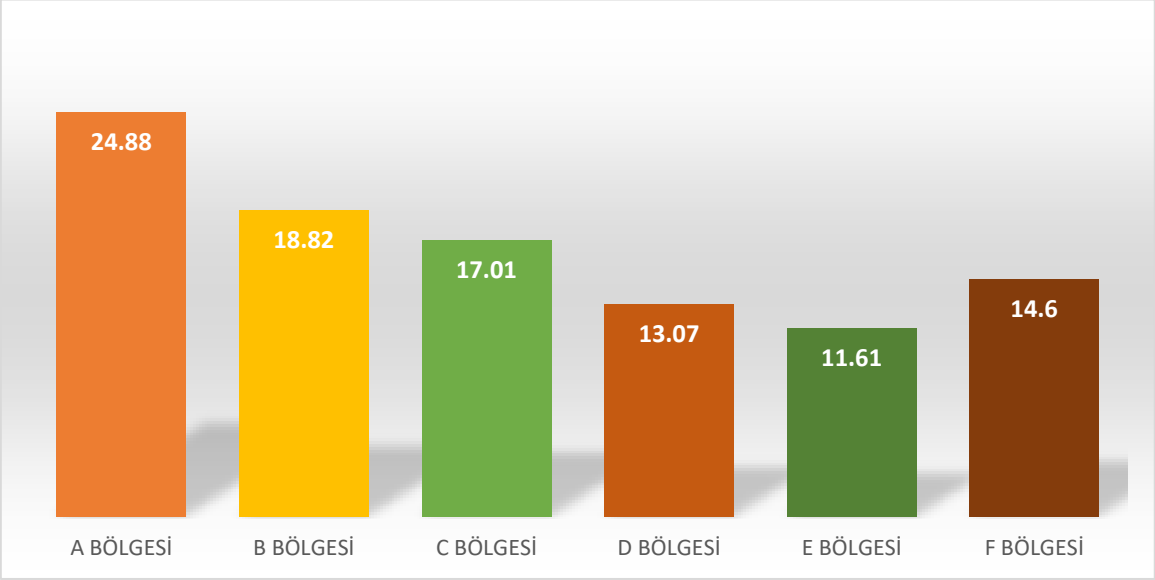

Görsel 9. Hastane Bölgesi Yer Seçimi Ağırlıkları

Bu araştırmaya katılan sağlık yöneticilerinden; hastane yer seçimini etkileyen 6 ana faktör ve 21 alt boyut kriteri dikkate alınarak, araştırma ekibi ve uzman tavsiyeleri ile belirlenmiş 6 bölgeden hastane kurulması için en uygun yerin tercih edilmesi istenmiştir. Tercih ağırlıkları Görsel 9'da sunulmuştur

Bu çalışmada uzman sağlık yöneticilerine göre Gaziantep ilinde A bölgesi %24,88 ile hastane yapılması için en uygun yer olarak görülmektedir. B bölgesi %18,82 oranla hastane yer seçimi için en uygun ikinci bölge olarak belirlenmiştir. Bu araştırmaya katılan sağlık yöneticilerine göre E bölgesi diğer bölgelere göre hastane yeri seçiminde en dezavantajlı konumda olan bölge olarak görülmüştür.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışma sonuçları hastane yeri seçiminde sağlık hizmeti yöneticilerinin öncelikli olarak yatırım maliyetlerini önemsedikleri, yatırım maliyetlerinden ise en çok çevre düzenleme maliyetlerini önemsedikleri tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma ekibi ve uzman tavsiyeleri ile belirlenmiş 6 bölgeden hastane kurulması için en uygun yerin tercih edilmesi istendiğinde araştırmaya katılan sağlık yöneticilerinin en çok A bölgesini tercih ettiği en az ise E bölgesini tercih ettiği görülmüştür. Hastane yer seçiminde en az bina özelliklerinin önemsendiği görülmüştür. Sağlık hizmetleri acil, ertelenemez ve herkesin adil şekilde erişiminin sağlanması gereken hizmetlerdir. Bu nedenle hastane yer seçimi sağlık hizmetlerinin aksamadan sunulabilmesi için önemli bir karardır. Yeni bir hastane inşasında yatırım maliyetlerini düşürecek hükümet politikaları ile teşvik sağlanması hastane yer seçiminde doğru kararlar alınmasını etkileyebilir. Araştırmacıların gelecekte hastane yer seçiminde bölgenin nüfusu, hastalık dokusu gibi kriterleri de dikkate alarak araştırma boyutunu geliştirebileceği ve literatüre katkı sunabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Adalı, E. A., ve Tuş, A. (2021). Hospital site selection with distance-based multi-criteria decision-making methods. *International Journal of Healthcare Management*, *14*(2), 534-544.

Aydın, Ö. (2009). Bulanik AHP ile Ankara için hastane yer seçimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24*(2), 87-104.

Fardi, K., Ghanizadeh, G., Bahadori, M., Chaharbaghi, S., ve Shokouh, S. M. H. (2022). Location selection criteria for field hospitals: A systematic review. *Health promotion perspectives*, *12*(2), 131.

Gul, M., ve Guneri, A. F. (2021). Hospital location selection: A systematic literature review on methodologies and applications. *Mathematical Problems in Engineering*, *2021*, 1-14.

Khaksefidi, M., ve Miri, M. (2016). Hospital location in the Southern Fars province by using multi criteria decision making techniques. *European Online Journal of Natural and Social Sciences: Proceedings*, *4*(3 (s)), pp. 638-645.

Moradian, M. J., Ardalan, A., Nejati, A., Boloorani, A. D., Akbarisari, A., ve Rastegarfar, B. (2017). Risk criteria in hospital site selection: a systematic review. *PLoS currents*, *9*.

Pınar, M., ve Antmen, Z. F. (2019). A healthcare facility location selection problem with fuzzy TOPSIS method for a regional hospital. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*(16), 750-757.

Soltani, A., ve Marandi, E. Z. (2011). Hospital site selection using two-stage fuzzy multi-criteria decision making process. *Journal of Urban and environmental engineering*, *5*(1), 32-43.

SAĞLIK HİZMETLERİNDE FİNANSAL ORANLARIN ÖNEM DÜZEYLERİ: KAMU VE ÖZEL SEKTÖR KARŞILAŞTIRMASI

Dr. Hakan GÜVENER
Gaziantep Üniversitesi, hakanguvener@gantep.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-9159-7708

Dr. Emine AYHAN
Gaziantep Üniversitesi, emineayhn46@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-8101-5479

ÖZET

Sağlık hizmetlerinde finansal oranlar, sağlık kuruluşlarının varlıklarını sürdürebilmesi ve etkinlikleri açısından önemlidir. Finansal oranlar sağlık yöneticilerine ve diğer paydaşlara; sağlık kuruluşunun gelirleri, giderleri, borçları, likiditeleri ve öz kaynakları gibi anahtar unsurları değerlendirme ve kurumlarının finansal sağlığı hakkında bilgi edinme imkânını sağlamaktadır. Finansal oranlar ayrıca sağlık yöneticilerine stratejik kararlar almada yardımcı olabilir. Bu çalışmada finansal oranların sağlık hizmetleri sektöründe önem düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Finansal oranların önem düzeylerinin kamu ve özel sektöre göre farklılık arz edip etmediğini belirlemek araştırmanın diğer amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda Gaziantep ilinde kamu ve özel sağlık kuruluşlarında özellikle finansal faaliyetlerden sorumlu yöneticilere anket uygulaması yapılmıştır. Sağlık yöneticilerinden elde edilen veriler Best-Worst metodu kullanılarak analiz edilmiştir. Bu araştırmada faaliyet oranları ve likidite oranları sağlık yöneticilerinin finansal oranlar içerisinde ilk seçim kriterlerini oluşturmaktadır. Çalışmada finansal oranları oluşturan diğer oranlar arasında; cari oran, stok devir hızı, genel ödeme gücü, öz sermaye karlılığı ve kâr payı dağıtım oranları en önemli tercih kriterleri olarak görülmektedir. Araştırmada finansal oranların tercih ağırlıklarının özel ve kamu sektörü yöneticilerine göre bazı finansal oranlarda farklılık oluşturduğu görülmüştür. Gelecekte finansal oranların diğer coğrafi bölgelerde ve farklı sektörlerde daha fazla araştırılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Oranlar, Sağlık Sektörü, Seçim Kriterleri, Best Worst Yöntemi

IMPORTANCE LEVELS OF FINANCIAL RATES IN HEALTH SERVICES: PUBLIC AND PRIVATE SECTOR COMPARISON

ABSTRACT

Financial ratios in health care are important for health organizations to maintain their presence and their effectiveness. Financial ratios to health managers and other stakeholders; it provides the opportunity to evaluate key elements such as health institution's revenues, expenses, debts, liquidities and self-resources and to obtain information about the financial health of its institutions. Financial ratios can also help health care managers make strategic decisions. In this study, it is aimed to determine the importance levels of financial ratios in the health services sector. Determining whether the importance levels of financial ratios differ according to the public and private sectors is the other aim of the research. In this context, a survey was carried out in Gaziantep

PROCEEINGS BOOK

province for public and private health institutions, especially for the managers responsible for financial activities. Data from health managers were analyzed using the Best-Worst method. In this research, activity rates and liquidity rates constitute the first selection criteria of health managers in financial ratios. Among the other ratios that constitute financial ratios in the study; current ratio, stock turnover rate, general payment power, equity profitability and profit share distribution rates are seen as the most important preference criteria. In the research, it was seen that the preference weights of financial ratios differed in some financial ratios compared to private and public sector managers. It is thought that further research of financial ratios in other geographical regions and different sectors in the future will contribute to the literature.

Keywords: Financial Ratios, Health Industry, Selection Criteria, Best Worst Method.

1.GİRİŞ

Finansal oranlar, işletme sahipleri, yöneticiler ve potansiyel yatırımcıların finansal sağlığı karşılaştırmasına ve analiz etmesine yarayan araçlardır. Finansal oranlar bir işletmenin birçok yönünü sayısallaştırır. Bu nedenle finansal oranlar mali tablo analizinin ayrılmaz bir parçasıdır (Bucci ve Bucci, 2014). Yatırımcılar ve analistler, geçmiş ve güncel mali tabloları inceleyerek işletmelerin mali sağlığını değerlendirmek için finansal oranlardan yaralanmaktadırlar. Oranlar, işletmeler için karşılaştırma noktalarıdır. Finansal oran analizi, bir şirketin bilanço ve gelir tablosu gibi mali tablolarını inceleyerek şirketin likiditesine, operasyonel verimliliğine ve kârlılığına ilişkin fikir edinmenin niceliksel bir yöntemidir (Delen vd., 2013). Finansal oran analizi, öz sermaye analizinin temel taşıdır. Finansal oran analizi üç ana kullanıma hizmet eder. İlk olarak, operasyonların gidişatını daha iyi anlamak amacıyla bir şirkette zaman içinde meydana gelen değişiklikleri izlemek için oran analizi yapılabilir. İkinci olarak, şirketin rakiplere kıyasla ne durumda olduğunu görmek için sonuçları diğer benzer şirketlerle karşılaştırmak için oran analizi yapılabilir. Üçüncüsü, belirli dâhili veya harici olarak belirlenen kriterlere ulaşmak için oran analizi yapılabilir (Şamiloğlu ve Akgün, 2015).

Finansal oran analizleri ile elde edilen karşılaştırmalı veriler bir işletmenin zaman içinde nasıl performans gösterdiğini gösterebilir ve gelecekteki olası performansı tahmin etmek için kullanılabilir. Bu veriler aynı zamanda bir işletmenin mali durumunu sektör ortalamalarıyla karşılaştırırken aynı zamanda bir işletmenin aynı sektördeki diğer şirketlere göre durumunu da ölçebilir (Rençber, 2018). Verimliliği artırmaya yönelik stratejik iş kararları almakta ya da işletmenin piyasa değerini öğrenerek yatırımcıların finansal adımlar atmasını sağlamakta yararlanılan birçok finansal oran vardır. Finansal oranlar, oranın ölçtüğü işletmenin finansal yönüne göre sınıflandırılır. Likidite oranları, faaliyet oranları, borç oranları, kârlılık oranları, piyasa oranları bunlardan bazılarıdır (Lee, 2012).

Sağlık sektörü, hastaneler, tıbbi ekipman üreticileri ve ilaç endüstrisi gibi çeşitli endüstrileri kapsayan en büyük pazar sektörlerinden biridir. İşletmeleri yatırım için değerlendirirken, onlara kendi sektörleri bağlamında bakmak önemlidir. Her sektörün diğer sektörlerden farklılaşan farklı özellikleri bulunmaktadır. Bu nedenle, farklı oranlar belirli sektörleri analiz etmek için diğerlerinden daha uygundur. Tüm işletmelerde olduğu gibi hastane işletmelerinde de finansal oranlar mali durumu tespit etmek ve doğru yatırımlarla işletme sürekliliğini sağlamak bakımından önemlidir. Ayriçay ve Türk'ün işletmelerin finansal oranları ile işletme değeri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla yaptığı çalışmalarında Borsa İstanbul'da (BİST) işlem gören 56 üretim işletmesinin 2004-2011 yılları arasını içeren 7 yıllık verileri ele alınmıştır. Yapılan analizler

sonucunda işletme değeri üzerinde asit-test oranı, aktif devir hızı, piyasa değeri/defter değeri oranları ve finansal kaldıraç oranlarının anlamlı olarak etkin oldukları görülmüştür (Ayriçay ve Türk, 2014).

Karadeniz ve Kahiloğulları, turizm işletme belgesine sahip beş yıldızlı otel işletmelerinde kullanılan finansal oranların, kullanım sıklığı ve önem derecesini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmalarında; Akdeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren 191 adet turizm işletme belgeli 5 yıldızlı otelden veriler elde etmişlerdir. Çalışma sonucunda otel işletmelerinin en sık kullandığı ve önem verdikleri oran grubunun otel faaliyet oranları olduğu belirlenmiştir. Ayrıca nakit oranı, borçlanma oranı, alacak devir hızı oranı, faaliyet karlılığı, net kar marjı oranı, satılabilir odabaşına gelir oranı ve ortalama oda fiyatının en sık kullanılan ve en fazla önem verilen oranlar olduğu tespit edilmiştir (Karadeniz ve Kahiloğulları, 2013). Finansal oranlar işletmeler arasında, endüstriler arasında, bir işletme için farklı zaman dilimleri arasında, tek bir işletme ile sektör ortalaması arasında karşılaştırmaya izin verir. Rajan ve Hegde sağlık hizmeti tedarik zinciri yapısı ile finansal performans ölçümleri arasındaki bağlantıyı analiz ettikleri çalışmalarında kamuya açık mali verileri kullanarak ve mali oranları analiz ederek, sağlık tedarik zincirinin farklı aşamalarında faaliyet gösteren şirketlerin farklı özellikler sergilediğini tespit etmişlerdir (Rajan ve Hegde, 2017).

Park ve Guahk'ın sağlık şirketlerinin finansal performansını ve finansal özelliklerini analiz etmek için yaptıkları çalışmalarında sağlık işletmeleri için araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) maliyet oranı, satış genel ve idari gider oranı, öz sermaye getirisi, satış getirisi, toplam sermaye büyümesi gibi çeşitli oranların sağlık dışı şirketlere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede daha çok kullanıldığı tespit edilmiştir (Park ve Guahk, 2017).

Sağlık hizmetlerinin acil, ertelenemez ve her koşulda sürekli sunulması gereken hizmetler olduğu dikkate alındığında sağlık hizmeti işletmelerinin kârlılığının, büyümesinin ve kaldıracının, işletmelerin kurumsal değeri üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Bu kapsamda bu çalışmada en çok yatırım yapılan sağlık hizmet sunucusu olarak hastanelerde kullanılan finansal oranların önem derecelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca finansal oranların tercih ağırlıklarının özel ve kamu sektörü yöneticilerine göre farklılık gösterip göstermediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Gaziantep'te faaliyet gösteren kamu hastaneleri ile özel sağlık kuruluşlarında görev yapmakta olan sağlık yöneticilerinden yüz yüze anket yöntemiyle veriler elde edilmiş ve analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarının sağlık yöneticileri, yönetim kurulları ve kamu politikası grupları için doğru finansal oranları kullanarak doğru kararlar alınması bakımından öngörü oluşturabileceği düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Finansal oranların önem düzeylerinin belirlenmesine yönelik bu çalışma sağlık sektöründe yapılmıştır. Araştırmanın yöntemi bölümünde; veri toplama metodu, araştırmanın evreni ve bulgular bölümleri yer almaktadır. Finansal oranların sağlık hizmetleri sektöründe önem düzeylerinin belirlenmesinde Best Worst yöntemi kullanılmıştır.

2.1. Veri Toplama Metodu

Bu araştırmaya katılan finansal faaliyetlerden sorumlu sağlık yöneticilerinden anket çalışması ile kullanılabilir veri elde edilmiştir. Bu çalışmada finansal oranların önem düzeylerinin belirlenmesinde; Şamiloğlu ve Akgün (2015) tarafından oluşturulmuş ve Rençber'in (2008)

çalışmasında yararlandığı finansal oranların ana faktörleri ve alt kriterleri kullanılmıştır (Rençber, 2018; Şamiloğlu ve Akgün, 2015). Araştırmada kullanılan 5 ana faktör ve 24 alt boyuttan oluşan finansal oranlar şu şekildedir.

A- Likidite Oranları:

- Cari Oran
- Asit Test Oranı
- Nakit Oranı

B- Faaliyet Oranları:

- Alacak Devir Hızı
- Alacakların Tahsilat Süresi
- Stok Devir Hızı
- Stok Devir Süresi
- Duran Varlık Devir Hızı
- Aktif Devir Hızı

C- Finansal Yapı Oranları:

- Finansal Kaldıraç
- Genel Ödeme Gücü
- Öz Kaynak
- KVYK/Öz kaynak
- Borçlanma Katsayısı

D- Karlılık Oranları:

- Brüt Kâr Marjı
- Net Kâr Marjı
- Öz Sermaye Karlılığı
- İktisadi Karlılık
- Aktif Kârlılık

E- Performans Oranları:

- Fiyat Kazanç
- Piyasa/Defter Değeri
- Kâr Payı Dağıtım
- Hisse Başı Kar (Şamiloğlu ve Akgün, 2015).

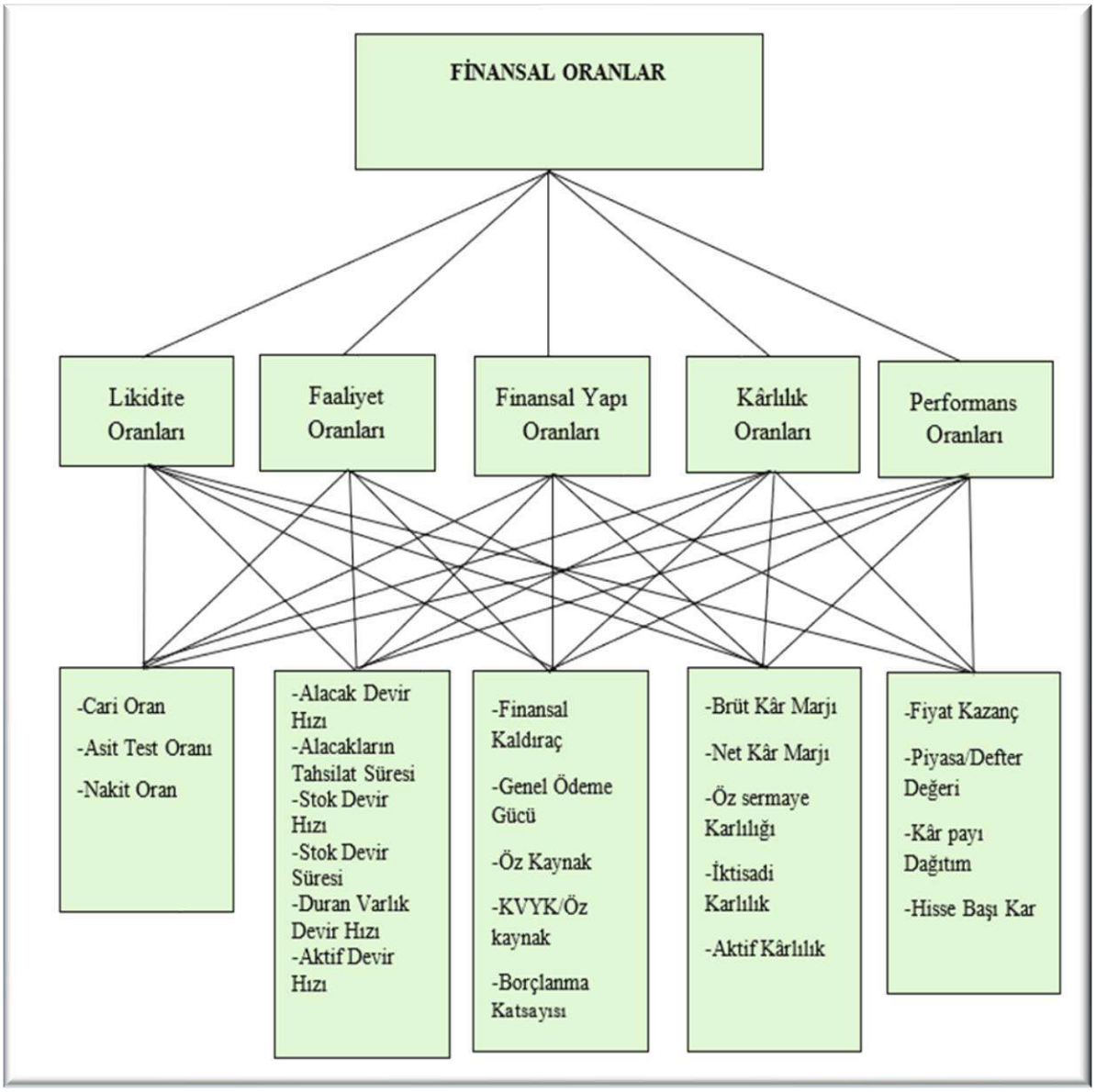

Görsel 1. Araştırmanın değişkenlerini içeren model

2.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini Gaziantep'te hizmet veren kamu hastaneleri ile özel sağlık kuruluşları oluşturmaktadır. Bu araştırmada 1 Kasım 2023- 10 Kasım 2023 tarihlerinde iki demografik özellik ile 29 seçim kriterinden oluşan çalışma anketi, Gaziantep'te bulunan 5 kamu ve 5 özel sağlık kuruluşunda görev yapmakta olan, tercihen finansal faaliyetlerden sorumlu sağlık yöneticileriyle yüz yüze görüşme metoduyla uygulanmıştır. Araştırmada her hastaneden sadece bir veri elde edilmiştir.

2.3. Bulgular

Bu çalışmada özel ve kamu hastanesi yöneticilerinden elde edilen veriler, Best-Worst metoduna göre formüle edilmiş excel ortamında, her bir yöneticiye ait en iyi ve en kötü seçim kararlarının diğer seçim kararlarına göre ikili karşılaştırmalar sonunda elde edilen ağırlıkları belirlenmiştir. Kamu ve özel sektörde çalışan toplam 10 sağlık yöneticisinin finansal oranları oluşturan ana faktörlere yönelik tercih ağırlıkları Çizelge 1'de gösterilmiştir. Çalışmada finansal oranlara ait tercih ağırlıklarının ξ değeri ve eşik değer ortalaması şu şekildedir.

Çizelge 1. Finansal Oranlara ait Ana Kriterlerin Seçim Ağırlıkları

Finansal Oranlara ait Ana Kriterler	Ağırlıklar	Input-Based CR	Associated Threshold	Sıralama
Likidite Oranları	0,196790	0,1895979	0,23141606	2
Faaliyet Oranları	0,200492			1
Finansal Yapı Oranları	0,147939			4
Kârlılık Oranları	0,134981			5
Performans Oranları	0,157511			3

Finansal oranları oluşturan ana kriterlerin tercih ağırlıkları incelendiğinde faaliyet oranlarının ilk tercih kriteri olduğu görülmüştür. Finansal faaliyetlerden sorumlu sağlık yöneticilerinin likidite oranları ve performans oranlarını diğer seçim kriterlerinden daha fazla tercih ettikleri tespit edilmiştir. Sağlık hizmetleri sektöründe yapılan bu çalışmada kârlılık oranlarının diğer finansal oranlara kıyasla en son tercih unsuru olduğu görülmüştür.

Finansal oranlara ait alt kriterlerin seçim ağırlıkları Çizelge 2'de gösterilmiştir. Sağlık hizmetlerinde finansal oranların önem düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada kamu ve özel sektörde görev yapan sağlık yöneticilerinden elde edilen verilerin Best Worst metodu ile analizi sonucunda elde edilen alt kriter ağırlıklarına göre; cari oran, stok devir hızı, genel ödeme gücü, öz sermaye karlılığı ve kar dağıtım payı tüm alt boyutlar içerisinde kendi kategorilerinde seçimi etkileyen en önemli faktörler olarak belirlenmişlerdir.

Çizelge 2. Finansal Oranlara ait Alt Kriterlerin Seçim Ağırlıkları

Alt Kriterler	Ağırlık	ξ	Sıralama
Likidite Oranları			
Cari Oran	0,392575	ξ0, 1623	1
Asit Test Oranı	0,237652		3
Nakit Oranı	0,255225		2
Faaliyet Oranları			
Alacak Devir Hızı	0,08339	0,2023	6
Alacakların Tahsilat Süresi	0,11668		4
Stok Devir Hızı	0,14423		2
Stok Devir Süresi	0,15273		1
Duran Varlık Devir Hızı	0,12466		3
Aktif Devir Hızı	0,10646		5
Finansal Yapı Oranları			
Finansal Kaldıraç	0,17415	0,1888	3
Genel Ödeme Gücü	0,21693		1
Öz Kaynak	0,18649		2
KVYK/Öz kaynak	0,131675		5
Borçlanma Katsayısı	0,134325		4
Karlılık Oranları			
Brüt Kâr Marjı	0,173929	0,1880	2
Net Kâr Marjı	0,156125		4
Öz sermaye Karlılığı	0,181662		1
İktisadi Karlılık	0,169268		3
Aktif Kârlılık	0,141165		5
Performans Oranları			
Fiyat Kazanç	0,138885	0,1842	4
Piyasa/Defter Değeri	0,199819		3
Kâr Payı Dağıtım	0,293286		1
Hisse Başı Kar	0,206052		2

Finansal oranların ana ve alt boyutlarının tercih ağırlıklarına ait bulgular şu şekildedir.

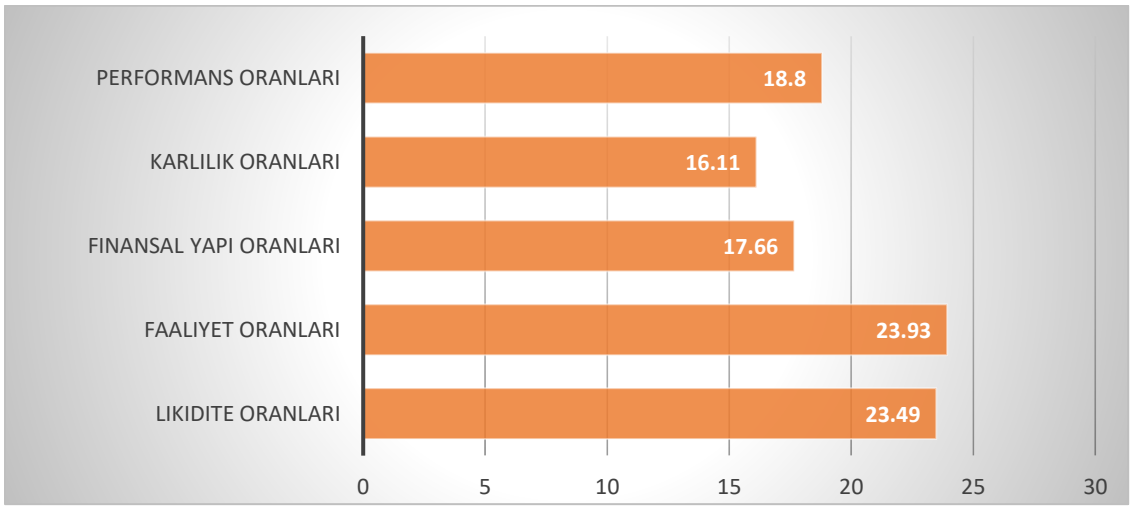

Görsel 2. Finansal oranların ana kriterlerinin tercih ağırlıkları

Finansal oranların ana kriterlerinin tercih ağırlıkları Görsel 2'de gösterilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan finansal faaliyetlerden sorumlu sağlık yöneticileri, faaliyet oranlarını (%23,93) ve likidite oranlarını (%23,49) ilk tercih kriterleri olarak görmektedirler. Çalışmada %16,11 oran ile kârlılık oranları ana kriterler arasında en düşük tercih kriteri olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada finansal oranların ana kriterlerinin tercih düzeylerinde kamu ve özel sektör sağlık yöneticileri arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Kamu hastanelerinde finansal faaliyetlerden sorumlu sağlık yöneticileri, finansal yapı oranlarını (%24,30) ve faaliyet oranlarını (%22,89) ilk tercih kriterleri olarak görmektedirler. Ancak özel sektör sağlık kuruluşlarında görev yapmakta olan sağlık yöneticileri için likidite oranları (%29,28) ve performans oranları (%24,96) diğer finansal oranlara göre ilk tercih unsurları olarak görülmektedir.

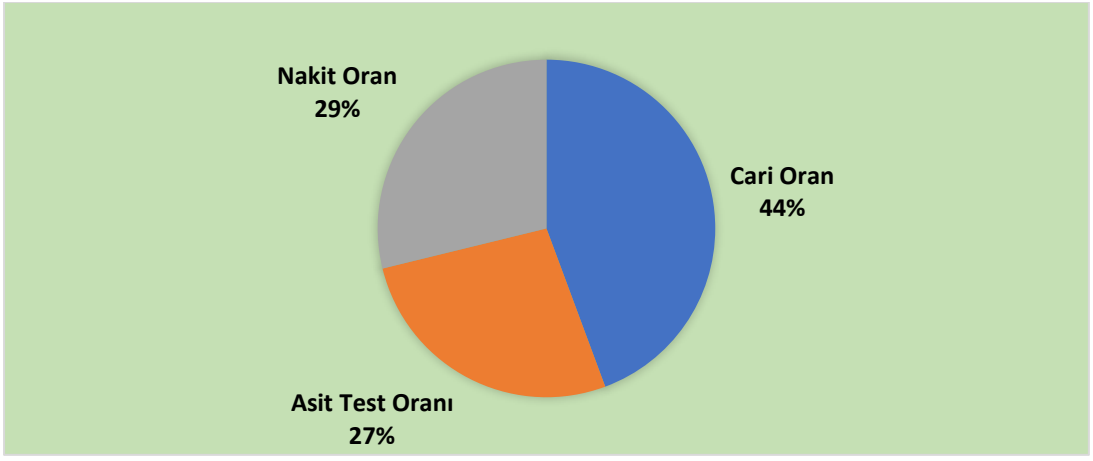

Görsel 3. Likidite oranlarının tercih ağırlıkları

Likidite oranlarının tercih ağırlıkları Görsel 3'de gösterilmiştir. Buna göre cari oranlar (%44,34) likidite oranları içerisinde ilk tercih unsuru olarak görülmektedir. Çalışmada asit test oranı ile nakit

oranlarının birbirine yakın tercih ağırlıklarına sahip oldukları belirlenmiştir. Araştırmada özel ve kamu sektörü arasında likidite oranlarının tercih düzeylerinde bir farklılık tespit edilmemiştir.

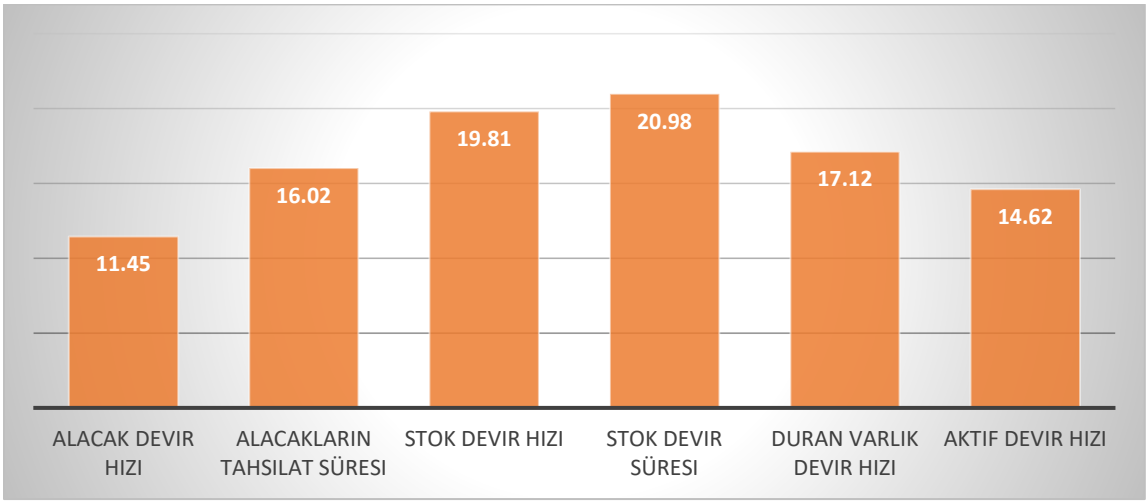

Görsel 4. Faaliyet oranlarının tercih ağırlıkları

Faaliyet oranlarının tercih düzeyleri Görsel 4'te gösterilmiştir. Faaliyet oranları içerisinde stok devir süresi (%20,98) ve stok devir hızı (%19,81) sağlık yöneticileri tarafından ilk tercih unsurları olarak görüldüğü belirlenmiştir. Faaliyet oranları içerisinde alacak devir hızı en düşük tercih kriterini oluşturmaktadır. Faaliyet oranlarının tercih düzeyleri arasında kamu ve özel sektöre göre farklılıklar bulunmaktadır. Çalışmada %20,97 ile stok devir hızı kamu sektörü yöneticilerine göre ilk tercih unsuru iken %23,54 ile stok devir süresi özel sağlık kuruluşları yöneticilerinin ilk tercih kriterini oluşturmaktadır.

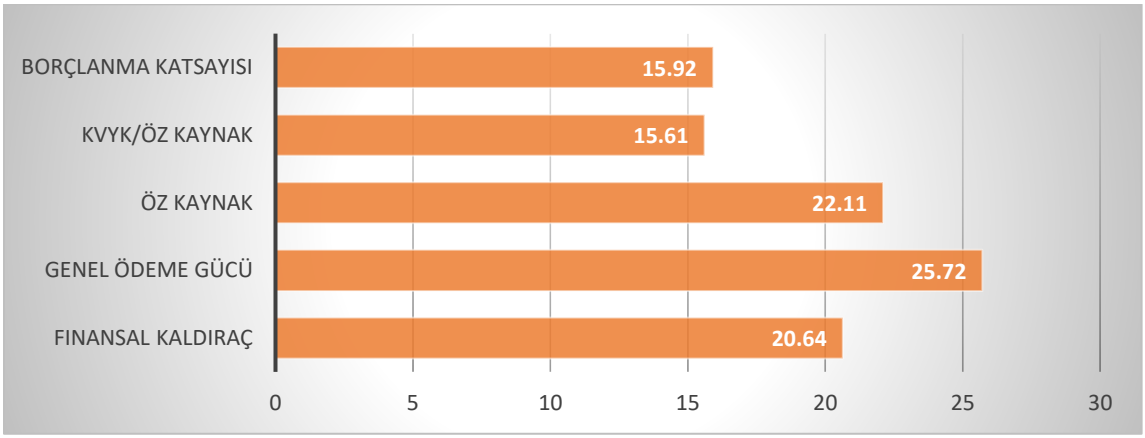

Görsel 5. Finansal yapı oranlarının tercih ağırlıkları

Finansal yapı oranlarına ait tercih düzeyleri Görsel 5'te gösterilmiştir. Finansal yapı oranları içerisinde genel ödeme gücü (%25,72) ile ilk tercih kriteri olarak görülmektedir. Öz kaynaklar (%22,11) ve finansal kaldıraç (%20,64) oranları diğer yüksek tercih kriterlerini oluşturmaktadır. Çalışmada kısa vadeli kaynakların öz kaynaklara oranı ise en düşük tercih unsurunu oluşturmaktadır. Finansal yapı oranlarının kamu ve özel sektör tercih düzeylerinde farklılıklar

görülmüştür. Özel sektör sağlık yöneticileri için genel ödeme gücü (%31,43) ilk tercih kriteri iken kamu sektörü yöneticileri finansal kaldıraçı (%27,93) ilk tercih unsuru olarak görmektedirler.
Sağlık yöneticilerinin kârlılık oranları tercih düzeyleri Görsel 6'da gösterilmiştir. Bu finansal oranlar içerisinde öz sermaye karlılığı (%21,1) ve brüt kar marjı (%21,16) oranları ilk tercih unsuru olarak görülmektedir. Aktif kârlılık oranı en düşük seçim kriteri olmakla birlikte tercih ağırlıklarının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. Karlılık oranları tercihlerinin kamu ve özel sektör yöneticileri arasında farklılık göstermediği görülmüştür.

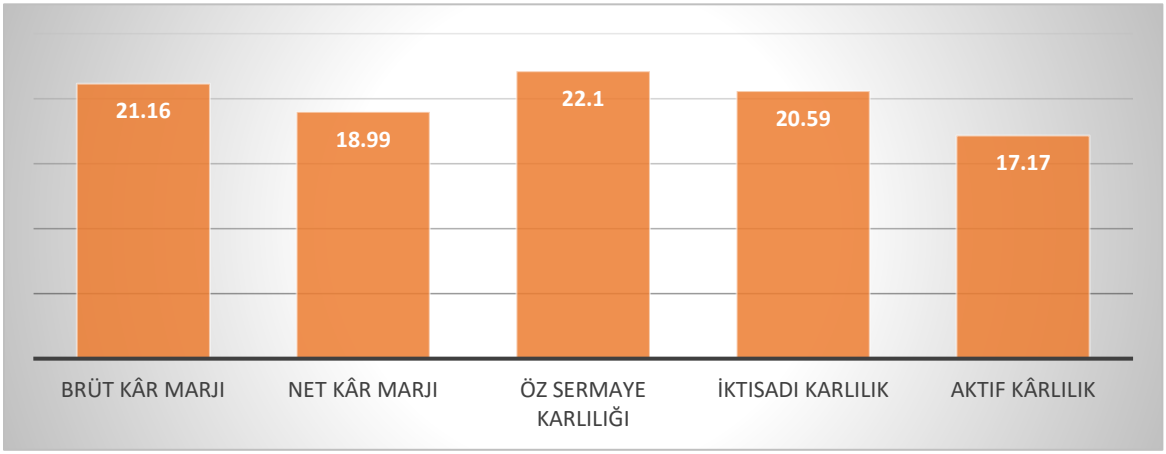

Görsel 6. Karlılık oranlarının tercih ağırlıkları

Performans oranlarının tercih düzeyleri Görsel 7'de gösterilmiştir.

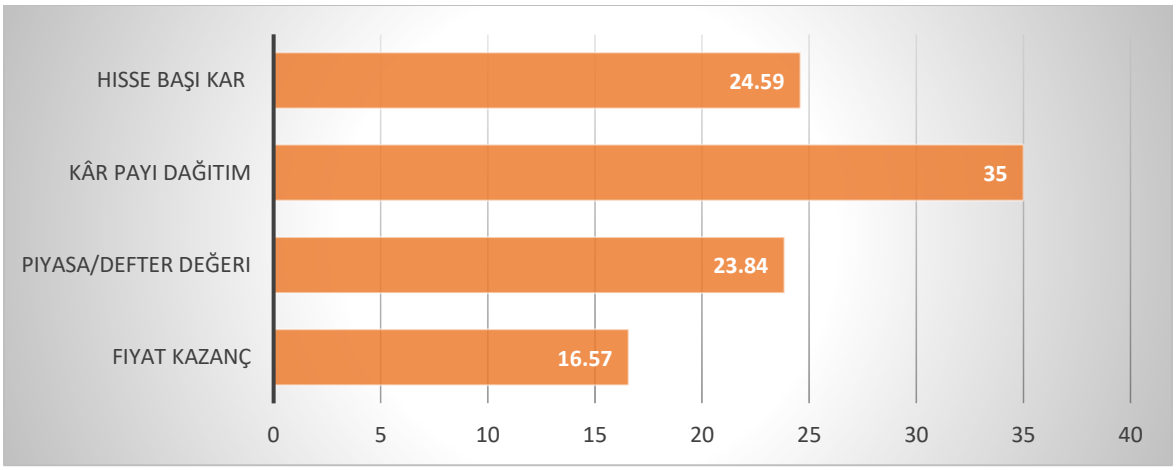

Görsel 7. Performans oranlarının tercih ağırlıkları

Performans oranları içerisinde kâr payı dağıtım kriteri (%35) sağlık yöneticilerinin ilk tercih unsurunu oluşturmaktadır. Bu oranlar içerisinde hisse başı kar ile piyasa/defter değeri oranlarının bir birine çok yakın ağırlıklara sahip oldukları görülmüştür. Performans oranlarında kamu ve özel sektör tercih düzeylerinde farklılık tespit edilmemiştir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Finansal oranlar tüm işletmelerde olduğu gibi hastane işletmelerinin yönetilmesinde de temel göstergelerdir. Bu oranlar piyasa eğilimlerini analiz etmek, performansı rakiplerinin performansıyla karşılaştırmak ve hatta bazı durumlarda gelecekteki olası kriz dönemlerini tahmin etmek için kullanılmaktadır. Araştırma sonuçları, finansal oranlar içerisinde faaliyet oranlarının ve likidite oranlarının ilk tercih unsurları olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada ana finansal oranlar içerisinde kâr payı dağıtım oranın diğer kriterler arasında en düşük seçim unsuru olduğu görülmüştür. Finansal oranların alt boyutlarının tercih ağırlıkları incelendiğinde; cari oran, stok devir hızı, genel ödeme gücü, öz sermaye karlılığı ve kar dağıtım payı tüm alt boyutlar içerisinde kendi kategorilerinde seçimi etkileyen en önemli faktörler olarak görülmektedir. Araştırmada bazı finansal oranların seçim ağırlıklarının kamu ve özel sektör açısından farklılık oluşturduğu görülmüştür. Kamu hastanelerinde finansal faaliyetlerden sorumlu sağlık yöneticileri, finansal yapı oranlarını ve faaliyet oranlarını ilk tercih kriterleri olarak görmekteyken özel sektör sağlık kuruluşlarında görev yapmakta olan sağlık yöneticileri, likidite oranlarını ve performans oranlarını ilk seçim kriterleri olarak görmektedirler. Çalışmada ayrıca stok devir hızı kamu sektörü yöneticilerine göre ilk tercih unsuru iken stok devir süresi özel sağlık kuruluşları yöneticilerinin ilk tercih kriterini oluşturduğu görülmüştür. Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre; faaliyet oranlarına, stok devir hızına ve stok devir süresine öncelikli olarak dikkat etmenin sağlık kuruluşunun finansal yapısını değerlendirmede yöneticilere fayda sağlayabilir. Ayrıca sağlık yöneticisi adaylarının gelecekte sağlık kuruluşlarının finansal yapısını incelerken alandan elde edilmiş bu sonuçlar ışığında hareket etmelerinin kişisel gelişimleri açısından fayda sağlayabileceği düşünülmektedir. Gelecekte farklı coğrafi bölgeler ve farklı seçim kriterleri analiz metotları ile araştırma yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ayriçay, Y., ve Türk, V. E. (2014). Finansal Oranlar Ve Firma Değeri İlişkisi: BİST'de Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(64), 53-70.

Bucci, R. V., ve Bucci, R. V. (2014). Financial Ratios. *Medicine and Business: A Practitioner's Guide*, 69-78.

Delen, D., Kuzey, C., ve Uyar, A. (2013). Measuring firm performance using financial ratios: A decision tree approach. *Expert systems with applications, 40*(10), 3970-3983.

Karadeniz, E., ve Kahiloğulları, S. (2013). Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Finansal Oranların Kullanımı: Akdeniz Bölgesi'nde Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 10*(3).

Lee, W.-C. (2012). Relations between the financial ratios and the management performance in oriental medicine hospital. *Asia-Pacific Journal of Business Venturing and Entrepreneurship, 7*(2), 35-44.

Park, J. W., ve Guahk, S. (2017). Financial Performance of Healthcare Firms: The Case of Korea. *International Journal of Economics and Financial Issues, 7*(3), 721-728.

Rajan, B., ve Hegde, V. G. (2017). Exploring Healthcare Supply Chain Structure Using Financial Ratios. *Journal of Supply Chain and Operations Management, 15*(1), 101.

Rençber, Ö. (2018). *Finansal Oranların Önem Düzeylerinin Hesaplanmasında Ahp Ve Bwm Yöntemlerinin Karşılaştırılması. ICOAEF'18 IV.* Paper presented at the International Conference on Applied Economics and Finance & Extended with Social Sciences. November.

PROCEEINGS BOOK

Şamiloğlu, F., ve Akgün, A. İ. (2015). Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Finansal Tablolar Analizi. *Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım*.

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOCKZİNCİR TEKNOLOJİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Safia ABDIRAHMAN MOHAMED

Selçuk Üniversitesi, Safiacm49@gmail.com - 0000-0003-3387-5279

ÖZET

Küreselleşme ile birlikte artan küresel rekabet ve yayınlanan dış kaynak kullanımı faaliyetleri tedarik zinciri döngüsündeki üye sayısını giderek artmasını neden olmuştur. Ayrıca, tedarik zincirinin daha kapsamlı bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Böylece tedarik zinciri sürecinde yaşanan yeni sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. İşletmeler, Blokzincir teknolojisinin tedarik zinciri yapısına uygulanmasıyla bu sorunlara çözüm üretmeye başlamışlardır. Bu teknoloji lojistik ve tedarik zinciri sektörlerinde geleneksel olarak var olan ve küreselleşmeyle birlikte giderek daha karmaşık hale gelen sorunlara köklü çözümler sunmaktadır. Blokzincir teknolojisi, zincirin tüm taraflarının bilgilere rahat bir şekilde erişebildiği ve oluşabilecek herhangi bir siber saldırıya karşı korunaklı bir sistem olması sayesinde üretici ve müşteri güvenini sağlamada başarılı bir sistem olduğu görülmektedir. Ayrıca, Blokzincir teknolojisi; bir veri bloğuna, ağa erişimi olan tüm kullanıcılar tarafından aynı anda erişilmesine veya tüm kullanıcılara ayrı ayrı dağıtılmasına izin veren, böylece değişmez bir dağıtılmış ve merkezi olmayan veri tabanında kalıcı olarak saklanan, ağ ortamında şifrelenmiş bir depolama sistemi olduğunu görülmektedir. Tedarik zinciri sürecindeki maliyet ve zaman gibi faktörleri azaltarak, yapılan faaliyetlerin daha şeffaf, güvenilir ve verimli olması gibi işlemelere önemli faydalar sağlamaktadır. Böylece, bu çalışmanın amacı, tedarik zincirinde blokzincir teknolojisinin uygulanması ile tedarik zincirinde hangi sorunları ile çözülebileceğe ve süreç zarfında ne gibi gelişmeler sağlanacağını incelenmektir. Bu amaçla uluslararası literatürde bu konuda kitaplar, dergiler, tezler, internet kaynakları gibi kaynaklardan literatür incelemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Blokzincir Teknolojisi**,** Tedarik Zinciri, Tedarik Zinciri Yönetimi.

A STUDY ON BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

ABSTRACT

Increasing global competition with globalization and published outsourcing activities have caused the number of members in the supply chain cycle to gradually increase. It has also caused the supply chain to have a more comprehensive structure. Thus, new problems in the supply chain process began to emerge. Businesses have begun to find solutions to these

PROCEEINGS BOOK

problems by applying Blockchain technology to the supply chain structure. This technology offers radical solutions to problems that have traditionally existed in the logistics and supply chain sectors and have become increasingly complex with globalization. Blockchain technology seems to be a successful system in ensuring producer and customer trust, thanks to which all parties of the chain can easily access information, and is a system that is protected against any cyber attack that may occur. Blockchain technology; It is an encrypted storage system in a network environment that allows a block of data to be accessed simultaneously by all users with access to the network or distributed separately to all users, thus being permanently stored in an immutable distributed and decentralized database. By reducing factors such as cost and time in the supply chain process, it provides significant benefits to operations such as making the activities more transparent, reliable and efficient. The purpose of this study is to examine which problems in the supply chain can be solved by the application of blockchain technology in the supply chain and what improvements will be achieved during the process. For this purpose, a literature review was conducted on this subject in the international literature from sources such as books, magazines, thesis, and internet resources.

Key words: Blockchain Technology, Supply Chain, Supply Chain Management.

1. GİRİŞ

Tedarik zinciri yönetiminde etkin lojistiğin ana amaçlarından biri, ürünü doğru şekilde, zamanında ve olabildiğince en az maliyetle elde etmektir. Ayrıca, güvenilir ürün bilgileri son kullanıcıya kadar aktarılması çok önemlidir. Ancak bu hedeflere etkili bir biçimde ulaşmak tedarik zinciri paydaşları için giderek daha zor hale gelmektedir. Küreselleşme ile birlikte artan küresel rekabet ve yayınlanan dış kaynak kullanımı faaliyetleri tedarik zinciri döngüsündeki üye sayısını giderek artmasını neden olmaktadır.

Tedarik zincirleri giderek daha karmaşık hale gelmesi nedeniyle, geleneksel tedarik zincirinde kullanılan yöntemler, çok hızlı değişen dünya sistemi, taleplere çok hızlı yanıt verilmesi bekleyen müşteriler karşısında yetersiz kalmıştır ve yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Tedarik zinciri üyeleri arasında şeffaf olmayan haberleşme, yetersiz bilgi ve güvensizlik gibi problemler günümüzde tedarik zincirlerinin en büyük problemleri olmaktadır.

Öncelikle şu anda finans sektöründe halihazırda uygulanmakta olan blokzincir teknolojisinin birçok alanda çok önemli çözümlere yol açacağına beklenmektedir. Bu teknolojiyle gerçekleştirilen faaliyetlerde üçüncü bir tarafa gereksinim duyulmamaktadır. Gerçekleştirilen işlemlerin tedarik zincirinde yer alan üyeleri tarafından şifreli bloklara işlenebilmektedir. Her blok, bir önceki ve bir sonraki bloğa bağlı olmaktadır ve zincirde yer alan bilgileri bir kişi tarafından değiştirilememekte veya silinememekte blokzincir ile işlemler otomatik olarak gerçekleşebilmektedir.

Tedarik zincirinde blokzincir teknolojisinin uygulanmasıyla, ürünün üretimden satışa kadar her adımı kayıt altına alınabilmekte ve kalıcı bir ürün geçmişi olarak oluşturup

PROCEEINGS BOOK

belgelendirmektedir. Bu teknoloji Tedarik zincirine akıllı bir yapı kazandırmakta ve insan hataları en düşük seviyeye düşürmektedir ve verimliliğini artırmaktadır. Bu nedenle blokzincir teknolojisi ile tedarik zincirinde daha güvenilir, şeffaf, izlenebilir ve daha ucuz bir şekilde işlemleri gerçekleştirebilmektedir.

Bu çalışmada, tedarik zincirinde blokzincir teknolojisinin uygulanması ile tedarik zincirinde hangi problemleri ile çözülebileceğe ve süreç zarfında ne gibi gelişmeler sağlayacağını incelenmektedir.

2. TEDARİK ZİNCİRİ

Küreselleşme ile beraber ortaya çıkan yoğun rekabet ortamlarında, İşletmeler rekabet üstünlüğü elde etmek için yalnız kendi öz yapılarına değil, ortaklaşa iş yaptıkları diğer işletmelerle birlikte hareket ederek, böylece rekabet dolu ortamlarda ayak uydurabilmek için tedarik zinciri olarak adlandırılan yeni bir boyut ortaya koymuşlardır. İşletmenin kullandığı tedarik zinciri stratejisinin, sahip olduğu rekabet üstünlüğü üzerindeki doğrudan etkisi hem akademisyenlerin hem de iş dünyasının dikkatini çekmektedir.

Son zamanlarda çoğu firmalar, rekabet avantajı elde etmek için tedarik zinciri yönetiminin önemini fark etmiş ve tedarikçilerle olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Bugünlerde, firmalar tedarikçilerini stratejik ortaklar olarak değerlendirmekte ve birkaç uzun vadeli tedarikçi ile ortaklık kurmayı tercih etmektedir. İş dünyasında giderek değer kazanan kavramların arasında tedarik zinciri yönetimi kavramı ön sıralara gelmektedir. Bu bağlamda, tedarik zinciri kavramı ve kapsamı ve yapısı bu başlık altında ele alınacaktır.

2.1. Tedarik Zinciri Kavramı Ve Kapsamı

Tedarik zinciri, tedarik aşamasından nihai müşteriye kadar malların üretimi ve dağıtımında yer alan tüm çeşitli noktalar olarak tanımlamaktadır (Dickson, 2016, s. 1). Başka bir ifadeyle, Tedarik zinciri, malzeme ve ürünlerin tedarik edilmesi, üretilmesi, depolanması ve dağıtımı gibi süreçleri içererek ürünün son kullanıcıya kadar teslim edilmesi sağlayan bütünleşmiş bir sistemdir (Garcia ve You, 2015, s. 153).

Tedarik zinciri, tedarikçiden müşteriye müşteriden tedarikçiye nihai ürünün üretilmesi ve teslim edilmesi kadar gereken tüm çabaları içermektedir. Yani tedarik zinciri, nihai ürün için ihtiyaç duyulan hammaddelerin satın alınmasıyla başlar, daha sonra üretim süreci, stok yönetimi ve üretilen ürünlerini müşterilere teslim edilmesi ile devam etmektedir (Karasu, 2006, s. 4). Ayrıca, sipariş alma, müşteri taleplerine yanıt vererek siparişleri üretme ve yerine getirme ve ürün veya hizmetleri teslim etme gibi sipariş karşılanmasını kolaylaştıran koordinasyon ve yönetim faaliyetlerini kapsamaktadır (Yıldırım, 2016, s. 178).

2.2. Tedarik Zinciri Yapısı

Günümüzde tedarik zincirleri daha karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Zincirde yer alan işletmelerin sayısı giderek artmakta ve coğrafi olarak birbirlerinden giderek uzaklaşmaktadır. Küreselleşme, modern yaşamın her alanında büyük değişimlere yol açmış ve bu alanda da önemli değişikliklere neden olmuştur (Elagöz, 2006, s. 57). Tedarik zinciri yönetiminin yapısı; işletme dışındaki tedarik faaliyetlerinin sağlayan ortakların yönetilmesi ve onlar ile etkin bir şekilde çalışılması için şirketin iç kaynaklarını bir bütün halinde ele alınmasıdır (Paksoy vd., 2003, s. 4).

Görsel 1. Basit Bir Tedarik Zinciri Yapısı

Atakan ve Kayacık, 2001; Çağlıyan, 2009, s. 463.

Basit bir tedarik zinciri, ara ürün sağlayıcısı, üretici, dağıtıcı ve alıcı olmak üzere Görsel 1'de görüldüğü gibi dört bileşenden oluşmaktadır (Atakan ve Kayacık, 2001; Çağlıyan, 2009, s. 463).

Tedarik zinciri yapısını daha iyi anlaşılması için genel ve kapsamlı yapısı Görsel 2'de gösterilmiştir.

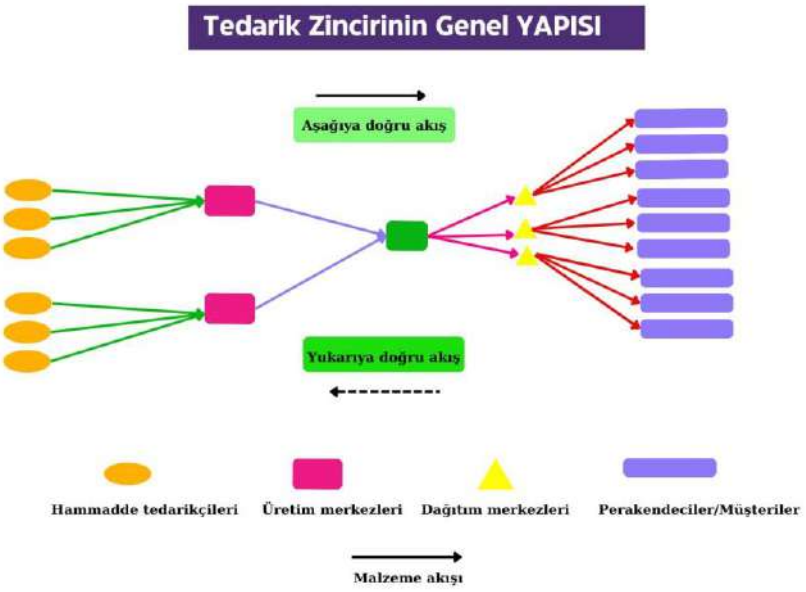

Görsel 2. Tedarik Zincirinin Genel Yapısı

Kaynak: Ataman, 2002, s. 35.

Görsel 1 ve Görsel 2'ye bakıldığında, tedarik zinciri yapısının daha karmaşık bir hale geldiğini gözlenmektedir. Bir zincirin halkaları gibi birlikte faaliyet gösteren işletmelerin farklı ve uzak bölgelerde bulunmaları giderek artmaktadır (Ataman, 2002, s. 36).

2.3. Tedarik Zinciri Yönetimi Kavramı Ve Kapsamı

Tedarik zinciri yönetimi, dağıtım kanalının tedarikçiden üretime, dağıtıma ve son müşteriye teslim edilmesi dâhil olmak üzere bütün faaliyetlerin planlaması ve yönetilmesi kapsayan bütünleşik bir sistemdir (Helo ve Szekely, 2005, s. 5). Tedarik zinciri yönetimi, bir firma ile tedarik zinciri ortakları arasındaki bilgi akışlarının, fiziksel akışların ve finansal akışların entegrasyonunu kapsamaktadır (Rai vd., 2006, s. 230). Tedarik zinciri yönetimi, bu zincirdeki tüm tarafları, ajansları ve kuruluşları stratejik olarak koordine edilerek ilk tedarikçiden son kullanıcıya kadar tek bir işletmeymiş gibi yönetilmesini kolaylaştırmaktadır (Barutçu, 2007, s. 133).

2.4. Tedarik Zinciri Yönetimin Temel Sorunları

Küreselleşme ile birlikte tedarik ve lojistik faaliyetlerinin son derece karmaşık bir hale gelmesi tedarik zinciri süreçlerinde karşılaşılabilecek en büyük sorunlarından biridir. Günümüzde, tedarik zinciri birçok üye, işletme, kurum ve ortaklaşa iş yapan çok sayıda taraflardan oluşmaktadır (alıcılar, satıcılar, gümrük, bankalar vb.), ve bu süreç içeresinde çok sayıda belge ve veri oluşmaktadır. Ayrıca, farklı ülkelerin sınırları, farklı gümrük ve yasal yapılarla

PROCEEINGS BOOK

karşılanmaktadır ve bu faktörler tedarik zinciri çok taraflı, çok boyutlu ve çok belgeli hale getirmesine yol açmaktadır. Her işlemin ve her belgenin kaydını tutmak zahmetli ve maliyetlidir ve belgelerin kaybolma veya tahrif edilme riski her zaman vardır. Tüm bu karmaşıklıklar kafa karışıklığına neden olur ve önemli maliyetlere ve zaman kaybına yol açabilmektedir (Akben ve Çınar, 2018, s. 1453).

İşletmeler, karlarını artırmak ve daha fazla müşteri elde etmek için yerel pazarlardan uluslararası pazarlara genişlemeye amaçlanmaktadır. Ancak, yerel pazardan uluslararası pazara geçiş sürecinde tedarik zinciri yönetimi bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorluklar aşağıda sıralanmıştır (Houlihan, 1988, s. 17-18):

- Gayri resmi yerel bilgi sistemi, malzeme tüketiciden uzaklaştığı anda çökmektedir. Bu durum, katı olmayan ancak açık ve anlaşılır olması gereken gayri resmi belgelere olan ihtiyacın artması gibi olası sorunlar ortaya çıkmaktadır.

- Sınırlar arasında kapasitelerin planlanması ve paylaşması daha karmaşık bir hale gelmektedir.

- İşletmeler, daha iyi bilgi sistemlerine ve daha etkili planlamacılara ihtiyaç duymaktadır. Fazla planlama, teslimat ve dağıtım süreçlerinde karmaşıklığa neden olabilir.

3. BLOKZİNCİR TEKNOLOJİSİ

Blokzincir teknolojisi, son yıllarda ortaya çıkmış çok ilgi çekici ve potansiyel olarak yüksek olan teknolojilerden biridir (Karadağ vd., 2018, s. 426). Bu yüzden akademik çevrede, blokzincir teknolojisi ve onun iş uygulamalarına olan ilgi son yıllarda sürekli artmaktadır (Blossey vd., 2019, 6885). Ayrıca, blokzincir teknolojisi, son zamanlarda hem akademi hem de tedarik zinciri alanında çok büyük ilgi çekmeye başarmıştır (Saberi vd., 2019, s. 2122).

Blokziniri, zincirleme bir biçimde inşa edilen kırılamayan ama takip edilebilen bir merkeze bağlı olmadan faaliyet gerçekleştirilmesine izin veren işlem takibini şifreli olarak sağlayan bir dağıtık veri tabanı olarak tanımlanabilmektedir (Karadağ vd., 2018, s. 419). Bu bağlamda, blokzincir teknolojisi, belirli bir ağa bağlı aracılar arasındaki işlemlere dayanan dağıtılmış bir sistemi ifade etmektedir (Queiroz vd., 2019, s. 360). Blokzincir teknolojisi uçtan uca iletişim işlevi sayesinde, birçok işlemin aracıya ihtiyaç duymadan gerçekleştirilmesine olanak sağlayarak, uygulandığı sistemlerin daha güvenli olmasına yardımcı olmaktadır (Golosova ve Romanovs, 2018, s. 1). Böylece, blokzincir veri tabanına girilen kayıtların tahrif edilmesi, değiştirilmesi veya silinmesi engellemektedir (Xiwei vd., 2016, s. 182).

3.1. Blokzincir Teknolojisi Temel Unsurları

PROCEEINGS BOOK

Blokzincir teknolojisi altı temel unsurdan oluşmaktadır (Lin ve Liao, 2017, s. 653).

1. *Merkezi olmayan yapı,* Blokzincirinin temel özelliğidir, Blokzinciri teknolojisi merkezi bir sistem düğmesine dayanması gerekmemekte ve verilerin dağıtık olarak kaydını tutunabilmekte ve saklanabilmektedir.

2. *Şeffaflık,* Blokzinciri sisteminin veri kaydı her bir düğme için şeffaftır.

3. *Açık kaynak,* Çoğu blokzincir sistemi herkese açık olduğu için herkes tarafından kontrol edilebilir ve insanların istediği herhangi bir uygulamayı oluşturmak için blokzincir teknolojisini kullanabilmektedir.

4. *Özerklik,* Konsensüs temeline dayanmasından dolay blokzincir sistemindeki her düğüm verileri güvenli bir şekilde aktarabilmekte veya güncelleyebilmektedir, burada ana fikri, sistemde bulunan kişiler kötü niyetle sisteme müdahale edememektir.

5. *Kesinlik,* Tüm kayıtlar kalıcı olarak korunacak ve bir kişi aynı anda %51'den fazla düğümü kontrol edemedikçe değiştirememektedir.

6. *Anonim olma,* Blokzincir teknolojisi, düğümden düğüme güven sorununu çözmektedir, bu nedenle veri iletilmesi ve hatta işlenmesi anonim olabilmektedir, yalnız ilgili kişinin blokzincir adresini bilinmesi gerekmektedir.

4. TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOKZİNCİR TEKNOLOJİSİ

Küreselleşmenin yarattığı rekabet ortamında şirketler sadece kendi organizasyonları ile değil, tüm tedarik zinciri ile başarılı olabilmektedir. İşletmeler, tedarik zinciri yönetimi süreçlerini iyileştirmek ve kar marjlarını artırmak için tedarik zinciri yönetiminin önemini artmaktadır. Böylece, işletmeler hem hedef müşteri kitlesini memnun eder hem de maliyetleri azalma ve varlıkları verimli kullanmalarını sağlamaktadır (Charles, 2003, s. 119).

Blokzincir teknolojisi, tedarik zincirindeki üyeler arasındaki işlemlerin daha iyi görünürlüğünü ve şeffaflığını sağlayan modern bir internet teknolojisidir (Pilkington, 2016, s. 226). Ayrıca, bu teknoloji lojistik ve tedarik zinciri sektörlerinde geleneksel olarak var olan ve küreselleşmeyle birlikte giderek daha karmaşık hale gelen sorunlara köklü çözümler sunmaktadır. Blokzincir teknolojisi, işlem kayıtlarının şeffaflığı ve erişilebilirliği, ticari işlemlerde güven oluşturmaktadır, aynı zamanda güvenli yapısıyla verilerin tahrif edilmesini engeller, aracıları ortadan kaldırarak maliyet tasarrufu sağlar ve işlem hızı gibi önemli çözümler sağlamaktadır (Akben ve Çınar, 2018, s. 1452). Böylece, blokzincir teknolojisi tedarikçiler arasındaki güveni artırmaktadır (Kshetri, 2018, s. 80).

Tedarik zincirleri giderek daha karmaşık, daha geniş ve daha kapsamlı hale gelmektedir, bu geniş boyutlu tedarik zincirinin şeffaflığı, lojistik ve tedarik zinciri yönetimi için iyileştirme alanlarından en önemli ve ulaşılması en zor olanlardan biridir ve blokzincir bu lojistik ve tedarik zinciri yönetimi iyileştirilme potansiyeline sunmaktadır (Abeyratne ve Monfared, 2016, s. 1). Blokzinciri teknolojisi, geçerli ve etkili sonuçların ölçülmesini ve temel tedarik zinciri yönetimi süreçlerinin performansını artırılmasını yardımcı olmaktadır (Kshetri, 2018, s. 80).

5. TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOKZİNCİR TEKNOLOJİSİ UYGULAMALARI

Çok fazla paydaşın yer aldığı tedarik zinciri başlangıç noktadan nihai noktaya kadar işlemlerin izlenebilmesi, şeffaf ve güvenilir olması, tahrif edilmemesi, kayıtları değiştirilmemesi ve ödemelerin güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir bu nedenle tedarik zincirinde blokzincirinin kullanılması, tedarik zincirinin şeffaflığını ve izlenebilirliğini artırmanın yanı sıra maliyetleri düşürme potansiyeline de sahiptir. Böylece, blokzincir teknolojisinin en yaygın kullanım durumu, tedarik zinciri boyunca ürün yaşam döngüsünün izlenebilirliğidir. Bu tüm endüstrilerde barizdir, ancak gıda alanlarında daha çok uygulanmaktadır (Blossey vd., 2019, s. 6887).

Tedarik zincirinde blokzincir teknolojisinin uygulanması ile tedarik zincirinde yaşanan sorunları çözülmeye çalışarak şeffaflık, güvenlik, geri dönüşüm, düşük maliyet, esneklik, hız ve kalite gibi verimli bir tedarik zincirinin hedefleri yerine getirilmektedir. Blokzincir teknolojisi, bir ürünün üretilmesinden satılmasına kadar tedarik zincirindeki her sürecini kaydını tutarak tedarik zincirinin paydaşlarına şeffaflık sağlamaktadır. Bir ürünün üretiminden dağıtımına ve satışına kadar her süreç için bir blok oluşturulabilmektedir. Bu şeffaflık ve görünürlük düzeyi, ürün izlenebilirliğini artırır ve ürünün orijinalliğini ve meşruiyetini sağlamaktadır (Irak ve Topcu, 2020, s. 172). Blokzincir teknolojisi'nin sahtekârlık, dolandırıcılık ve siber saldırılara karşı sunduğu gelişmiş güvenlik sistemi, bu teknolojinin tedarik zincirlerinde kullanılmasını sağlayan büyük bir faktör olup (Burnson, 2017, s. 11). Blokzincir teknolojisi kayıtların dağıtık olarak birden çok bilgisayar sisteminde yayılması merkezi bir saldırı riskini ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır (Kaygın vd., 2018, s. 173).

Bir işletmenin tedarik zincirinde blokzincir teknolojisini uygulaması, mevcut taleplerin geçmiş taleplerine göre tahmin etmesine olanak tanımaktadır (Wüst ve Gervais, 2018, s. 48). Bu nedenle, firmalar tedarik zinciri süreçlerinde blokzincir teknolojisini entegre etmektedir (Jensen vd., 2019, s. 222).

5.1. Tedarik Zinciri Yönetiminde Blokzincir Teknolojisinin endüstriyel uygulamalar

Walmart, IBM tarafından blockchain altyapısı ile oluşturulan IBM Food Trust sistemini kullanarak tedarik zinciri boyunca Meksika'da yetiştirilen mango dilimlerini izlenebilmesini sağlamaktadır. Bu platformu kullanarak şeffaflık, güven, değişmezlik ve bütünlük sağlayarak değer yaratmayı amaçlamaktadır (Kırbaç, 2020, s. 58).

PROCEEINGS BOOK

Alibaba, standartların altında olan gıda satışını ve sahtekârlığıyla mücadelede, blokzincir kullanımını araştırmak için AusPost, Blackmores ve PwC ile ortaklık kurmuştur. Dört şirket, küresel tedarik zincirlerinde bütünlüğü ve izlenebilirliği geliştirmeye yardımcı olmak için bir "Food Trust Framework" geliştirmeyi amaçlamaktadır. Tedarik zinciri katılımcılarının kullanabileceği bir blokzincir pilot çözüm modeli geliştirmek için hedeflemektedirler (Bindi, 2017, s. 1).

Hyperledger, farklı sektörlerin blokzincir teknolojilerinin geliştirilmesi için yapılmış açık kaynaklı bir iş birliğidir. Hyperledger, Finans, bankacılık, nesnelerin interneti, tedarik zinciri, üretim ve teknoloji alanlarında öncül olan 30 kurucu şirket tarafından Linux ile iş birliği yaparak 2016 yılında küresel pazara sunmuştur. Hyperledger tarafından oluşturulan Sawtooth tedarik zinciri programı, zincirde yer alan her şeyin menşei ve arka plan bilgilerini izlenebilmesine olanak tanımaktadır. Bu anlamda bu sistem geliştirilmiş bir kurumsal blokzincir platformudur. Sawtooth, çekirdek sistemi uygulama alanından ayırarak blokzincir uygulaması geliştirmeyi kolaylaştırmıştır (Hyperledger, 2018, s. 1).

Tıpta da benzer şekilde blokzincir tabanlı bir ekosistem olan PharmaTrace, dağıtık defter teknolojisinin yardımıyla ilaç endüstrisindeki katılımcılarını buluşturmaktadır. En son blokzincir teknolojisini kullanan merkezi olmayan bir ağ üzerine kurulan ekosistemi kullanarak hem yerel hem de küresel düzeyde üst düzey veri güvenliği, eksiksiz izlenebilirlik ve basitleştirilmiş süreç yolları sağladıklarını belirtmektedir. Ayrıca son teknoloji platformu, tedarik zincirlerini, veri alışverişini ve işlem kanallarındaki bütünlüğü korumak için blokzincir, yapay zeka ve makine öğreniminden yararlanırken, maliyet tasarrufu sağlayan modeller ve iş operasyonları için üst düzey bir ölçek sunduklarını açıklamaktadır (www.pharmatrace.io).

Mediledger, ürün doğrulama ilaç tedarik zinciri güvenlik yasalarına uygunluk sistemini sunmaktadır (Gonczol vd, 2020, s. 11861). Bu yasa, tüm ilaç endüstrisindeki ürünlerin tedarik zincirlerinin her aşamasında takip edilmesine olanak tanıyan benzersiz bir ürün seri numarası geliştirilmesini gerek kılmaktadır (assets.Chronicled.com).

Maersk ve IBM, 2013 yılında, denizcilik endüstrisinde ticari değer yaratmak üzere blokzincir teknolojisiyle geliştirilmiş bir çözümü pazarlamaya çalışarak bu girişimleri ilerletmek için güçlerini birleştirdiler (Jensen vd., 2019, s. 222). Denizcilik endüstrisinde, muhtamelen en çok tanınan blockchain çözümü, IBM ve Maersk arasındaki bir ortaklığın sonucu olan TradeLens projesidir. Maersk, uluslararası lojistikte blokzincir uygulamalarının kullanımını başarıyla test etmiş bir şirketin önde gelen bir örneğidir. Maersk, dünyanın her yerindeki nakliye konteynerlerini GPS konumu, sıcaklık ve diğer hükümler gibi özelliklerle takip etmek için bir çözüm kullanmaktadır (Gonczol, vd., 2020, s. 11861).

Küresel nakliye devi Maersk'in devasa kargo gemilerinde taşıdığı avokado, çiçek ve makine parçalarını izlemek için IBM'in blokzincir sürümünü kullanmıştır (Popper ve Lohr, 2017, s. 3). Her iki şirketin ana hedefleri, blokzincir tabanlı bir küresel ticaret platformu oluşturarak, uluslararası nakliye maliyetlerini düşürmek, tedarik zincirleri arasındaki şeffaflığı iyileştirmek

ve süreç içinde oluşturulan belgelerin için kâğıt kullanımından kaynaklanan verimsizlikleri ortadan kaldırmaktır (Özyüksel ve Ekinci, 2020, s. 90).

TradeLens platformu, uçtan uca gönderi izleme, anında veri erişimi, dijital kontrol, daha verimli belge yönetimi ve işlem şeffaflığı gibi farklı çözümler sunmaktadır. TradeLens kullanıcıları, nakliye süreçlerini kolay bir şekilde kontrol etmek için nakliye yöneticisi arayüzü kullanarak verileri kendi sistemlerine entegre edebilmektedir. Gerekli yetkilerine sahip üyeler platforma yükleme yapabilir, verileri ulaşabilir ve değişiklik yapabilmektedir. Aynı zamanda platform, verileri kaydetmek ve sabit varlıkları takip etmek için değişmez bir kayıt defteri görevi de görmekte ve akıllı sözleşme teknolojisini kullanmaktadır. (Kırbaç, 2020, s. 57).

FedEx, yüksek değerli gönderileri takip etmek için blokzincir kullanmaktadır ve bu işlevi neredeyse tüm gönderilerine uygulamaya planlamaktadır (Liu vd., 2019, s. 6).

Fasttrack Trade platformu, blokzincir teknolojisini kullanarak ve ulusalarası ticaret ağında, özellikle KOBİ'ler için daha fazla yer kazanmak için Singapur tarafından oluşturulan başka bir platformdur. Platform, 2018 de piyasaya sunulmuştur ve kullanıcılar tarafından "KOBİ'lerin blokzincir Facebook'u" olarak anılmaktadır ayrıca KOBİ'lerin reklamlarını vermelerine ve kimliklerini güvenli bir şekilde doğrulamalarına olanak tanımaktadır. Böylece KOBİ'lere olan güveni artmaktadır ve şüpheleri de ortadan kaldırmaktadır. Bu platform, küçük ve orta ölçekli işletmelerin iş ortakları bulmasına, uluslararası ticaret yapmasına ve iş risklerini düşürmek için sigorta hizmetlerinden yararlanmasını sağlamaktadır (Özyüksel ve Ekinci, 2020, s. 93).

OpenBazaar, 2016'da faaliyete başlayan bir platformdur. Platform olarak, alıcı ve satıcıları birbirine yakınlaştıran, merkezi internet tabanlı bir yapıya alternatif sunmaktadır. Bir aracının bulunmadığı durumlarda, tarafların kendileri tarafından dayatılanlar dışında, taraflar arasındaki iletişimin kapsamına ilişkin herhangi bir kısıtlama yoktur. Her iki taraf da bir fiyat üzerinde anlaşırsa blokzincir ağı üzerinde oluşturulan bir akıllı sözleşme ile aracı olmadan işlemi gerçekleştirebilmektedir. Bu yapıda bir sorun olduğu halde denetçi devreye girerek ve gerek olduğu zaman da sözleşmenin onayı için kendi imzası ile onaylama akışına dahil olarak sorunların giderilmesini sağlayabilmektedir. (Kınacı, 2019, s. 44). Smartlog, Ambrosus, PeerLedger , OriginTrail ve Provenance, gıdadan madenciliğe ve otomobile kadar farklı sektörlere evrensel bir platform sunmaya amaçlamaktadır (Gonczol, vd., 2020, s. 11862).

Lojistik ve tedarik zincirinde uygulanan blokzincir teknolojisi yeni bir teknoloji olduğundan ve işletmelerin blokzincirinin mevcut bilgi teknoloji sistemlerine entegre etme konusunda kararsız olduğundan blokzincirinin lojistik ve tedarik zinciri uygulamaları hala geliştirme aşamasındadır (Hackius ve Petersen, 2017, s. 15).

6. TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BLOKZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN UYGULANMASINDA KARŞILAŞILABİLECEK ZORLUKLAR

Blockzincir teknolojisinin, tedarik zincirine uygulama sürecindeki bazı zorluklar ve engeller nedeniyle, geleneksel tedarik zincirinden blokzinir tabanlı tedarik zincirlerine geçişin sorunsuz olması mümkün değeldir. Bu sorunları bazıları aşağıda sırlanmaktadır (Helo ve Hao, 2019, s. 249).

- Blokzincir teknolojisinin tedarik zinciri yönetimi uygulanmasında geliştirme ve uygulama döngüsü oldukça uzun sürebilmektedir. Ayrıca işletmeler, sürece başlamak için blokzincir hakkında tam bilgi ve yetkinliğe sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca blokzincir, endüstriyel uygulanmasında başlangıç aşamasındadır. Blokzincir belirli endüstriler için uygun olup olmadığı, gibi belirsizlikler mevcuttur.
- Blokzincir teknolojisi uygulamak ve uygulayıcıların yetkilendirmek için maliyeti yüksektir. Ayrıca, uygulayıcıların uzun vadeli eğitime ve teknik bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Buna ek olarak, blokzincir tabanlı endüstriyel çözümlerinin, işbirliği yapmaya ve katılmaya istekli paydaşlarla yapılması gerekmektedir. Aynı zamanda tüm paydaşlar için değer yaratmaya odaklanarak blokzincir bilgisi ve kapasitesi oluşturma konusunda bir fikir birliğine varılmaları gerekmektedir. Bu nedenle işbirliği kültürünün oluşturulması gerekmektedir.
- Blokzincir uygulamalarında geleneksel yaklaşımdan daha pahalı olan bir teknik altyapıya yönelik gereksinim duyulmaktadır.
- Mevcut veri gizliliği, işlem verileri için geçerli olmayabilmektedir. Ortakların bu bilgileri herhangi bir özel veri koruması olmadan kullanmasına izin verilmektedir.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dördüncü Sanayi Devriminden sonra üretim süreçleri ve ürünleri nihai tüketicine teslim süreci hızlı bir dönüşüm geçirmektedir. Bu teknolojik değişimler tüm sektörleri etkilemekte ve şirketleri hızlı bir dönüşüme zorlamaktadır. Bu dönüşümden her sektör etkilenirken, en çok etkilenen sektörlerin başında tedarik zinciri yönetimi gelmektedir. İlk olarak kripto para birimleri ile ortaya çıkan blokzincir teknolojisi, finans sektöründe güvenilirliğini ve şeffaflığını kanıtlamış ve diğer alanlara da teknolojiye ilgi çekmektedir. Her sektör, operasyonlarına uygun bu teknolojiden yararlanmak istemektedir.

Sonuç olarak, bu derlemede görüldüğü üzere global pazarda işletmeler arası rekabetin yoğunlaşması ve küreselleşme ile birlikte karmaşık bir hal alan tedarik zinciri yönetiminin daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi amacıyla günlük yaşamın birçok alanında radikal bir dönüşüme imza atan blokzincir teknolojisi, tedarik zincirinin karmaşık yapısıyla ortaya çıkan sorunların çözümüne ve yeni uygulama alanlarının doğmasına öncülük etmektedir. İşletmeler, tedarik zincirini ve blok zincirini ne kadar birlikte kullanırlarsa bütünleşik tedarik zincirine de o kadar hızlı geçiş yapmış olmaktadırlar. Bu nedenle blokzincir uygulamalarının tedarik zincirine adapte edilmesiyle değişen yeni tedarik zinciri düzenini, işletmelerin takip etmesi ve sistemlerine adapte edilmesi gerekliliği işletmeler için kaçınılmazdır.

PROCEEINGS BOOK

8. GENEL DEĞERLENDİRME

Bugünlerde, Blokzincir teknolojisinin çoğu sektörlere entegre olduğunu ve tedarik zincirinde uygulandığını söyleyebiliriz. Bu teknoloji ile tedarik zincirindeki faaliyetler daha güvenilir ve daha şeffaf hale gelmektedir. Blokzincir teknolojisinin tedarik zincirlerinde insan faktörünün neden olduğu hataları en aza indirmesi öngörülmektedir. Bu nedenle, bu teknolojinin tedarik zinciri açısından yürütülmesi gerektiği ve bu konuyla ilgili sektörel uygulamaların artırılmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Tedarik zinciri yönetimi uygulamaları üzerindeki potansiyel etkileri ile ilgili yeterli bilgi olmadığı blokzincir teknolojisini daha iyi anlamak için çeşitli metodolojik yaklaşımlara ve ampirik çalışmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Abeyratne, S. A., Monfared, R. P. Blockchain Ready Manufacturing Supply Chain Using Distributed Ledger, International Journal of Research in Engineering and Technology, Sept, 5,9, 2016.

Akben, I. ve Çınar, S. *Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetiminde Blockchaın: Vaatler, Uygulamalar ve Engeller*, 1. Uluslararası multidisiplinler çalışmalar kongresi, Diyabakır, 1451-1461, 2018.

Akben, İ. ve Çınar, S., *Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetiminde Blockchaın: Vaatler, Uygulamalar ve Engeller*, 1. Uluslararası Multidisiplinler Çalışmalar Kongresi, 1451-1461, Anadolu, 2018.

Ataman, G. Tedarik Zinciri ve Yönetimi: Değişim Mühendisliği ve Dış Kaynaklardan Yararlanma İlişkisi Üzerine Bir İrdeleme, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, January, 5,17, 2002.

Barutçu, S. Internet Tabanlı Tedarik Zinciri Yönetimi (Denizli Tekstil Işletmelerinin Internet Tabanlı Tedarik Zinciri Yönetiminden Yararlanma Durumuna Yönelik Bir Araştırma), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, August, 18, 2007.

Bindi, T. (2017). Alibaba and Auspost Team Up To Tackle Food Fraud with Blockchain. http:// www.zdnet.com/article/alibaba-and-auspost-team-up-to-tackle-food-fraud-withblockchain/ (Erişim tarihi: 24.03.2017).

Blossey, G., Eisenhardt, J. ve Hahn, G.J., *Blockchain Technology in Supply Chain Management: an* Application Perspective, Proceedings of The 52nd Hawaii International Conference on System Sciences, 6585-6893, Hawaii, 2019.

Burnson, P. Blockchain Coming of Age, Supply Chain Manag Review, June, 21,3, 2017.

Dickson, B. (2016). Blockchain Has The Potential to Revolutionize The Supply Chain, 1 (2). https://techcrunch.com. (Erişim tarihi: 25.11.2016).

Garcia, D. J., You, F. Supply Chain Design and Optimization: Challenges and Opportunities, Computers and Chemical Engineering, May, 81, 2015.

Golosova, J. ve Romanovs A. *The Advantages and Disadvantages of The Blockchain Technology, 16th Workshop on Advances in İnformation,* Electronic and Electrical Engineering, Lithuania, 1-6, 2018.

Gonczol, P., Katsıkoulı, P., Herskınd, L., Dragonı, N. Blockchain Implementations and Use Cases for Supply Chains_a Survey, IEEE Access, Dec, 18,4, 2020.

Hackius, N., Petersen, M. Blockchain in Logistics and Supply Chain: Trick Or Treat?. in Digitalization in Supply Chain Management and Logistics: Smart and Digital Solutions for an Industry 4.0 Environment, Proceedings of The Hamburg International Conference of Logistics, May, 23, 2017.

Helo, P., Szekely, B. Solutions for Supply Chain Co-Ordination, Industrial Management & Data Systems, October, 105,1, 2005.

Houlihan, J.B. International Supply Chains: A New Approach, Management Decision, Jan, 26,3, 1988.

https://www.chronicled.com (Erişim tarihi: 22.02.2020).

https://www.pharmatrace.io (Erişim tarihi: 20.12.2019).

Irak, G., Topcu, Y. E. Tedarik Zincirinde Blokinciri Teknolojisinin Uygulanmasının Maliyetler Üzerindeki Etkisi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, March, 6,1, 2020.

Jensen, T., Hedman, J., Henningsson, S. How Tradelens Delivers Business Value with Blockchain Technology, MIS Quarterly Executive, Dec, 18,4, 2019.

Karadağ, A.K.Ö., Şendoğu, A., Yazgan, A.E. ve Öztürk R. *Türk Bankacılık Sektöründe Blockchain Teknolojisinin Miladı ve Uygulamanın Yaygınlaşmasının Kaçınılmazlığı,* 1. Uluslararası Bankacılık Kongresi, Ankara, 419-427, 2018.

Karasu, I.F., Tedarik Zinciri Yönetiminin Yapısı ve İşleyişi, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2006.

Kaygın, E., Topçuoğlu, E., Özkes, S. Bitcoin Sistem ve Özelliklerinin İş Ahlakı Kapsamında İncelenmesi, İş Ahlakı Dergisi, June, 1,2, 2018.

Kırbaç, G., Tedarik Zincirinde Blokzincirin Kalite Fonksiyon Yayılımıyla 3pl Şirketlerinde İncelenmesi, Doktora Tezi, Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2020.

Kshetri, N. Blockchain's Roles in Meeting Key Supply Chain Management Objectives, International Journal of Information Management, April, 39, 2018.

Lin, I.C., Liao, T.C. A Survey of Blockchain Security Issues and Challenges, International Journal of Network Security, June, 19,5, 2017.

Liu, M., Wu, K., Xu, J.J. How Will Blockchain Technology İmpact Auditing and Accounting: Permissionless Versus Permissioned Blockchain, Current Issues in Auditing, Agust, 13,2, 2019.

Özyüksel., Ekinci, M. Blokzinciri Teknolojisinin Dış Ticarete Etkisinin Örnek Projeler Çerçevesinde İncelenmesi, İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, January, 1, 2020.

Paksoy, T., Güleş, H.K., Altıparmak, F. Tedarik Zinciri Yönetiminde Dağıtım Ağlarının Tasarımı ve En İyilemesi: Çok Aşamalı Karma Tam sayılı Bir Doğrusal Programlama Modeli, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Jun, 4,2, 2003.

Pilkington, M. *Blockchain Technology: Principles and Applications*, In Xavier Olleros, F. and Majlinda, Z. (Eds) Research Handbook on Digital Transformations/Monterial/Kanada, 2016.

Popper, N. and Lohr, S. (2017). Blockchain: A Better Way to Track Pork Chops, Bonds, Bad Peanut Butter?, https://www.nytimes.com/2017/03/04/business/dealbook/ (Erişim tarihi: 03.04.2017).

Queiroz, M.M., Telles, R., Bonilla, S.H. Blockchain and Supply Chain Management İntegration: A Systematic Review of The Literature, Supply Chain Management: an International Journal, February, 25,1, 2019.

Saberi, S., Kouhizadeh, M., Sarkis, J., Shen, L. Blockchain Technology and its Relationships to Sustainable Supply Chain Management, International Journal of Production Research, October, 57,7, 2019.

Vara, R., Prieto, J., De la Prieta, F., Corchado, J. How Blockchain Improves The Supply Chain: Case Study Alimentary Supply Chain, *Procedia Computer Science*, April, 134, 2018.

Wüst, K. ve Gervais, A. *Do You Need a Blockchain?*, 1. Crypto Valley Conference on Blockchain Technology. Zug/İsviçre, 45-54, 2018.

Xiwei, X., Pautass, C., Zhu, L., Gramoli, V., Ponomarev, A., Tran, A.B. ve Chen, S. *The Blockchain as a Software Connector*, 13th Working IEEE/IFIP Conference on Software Architecture, Venice , 182-191, 2016.

Yıldırım, S. İşletmelerde Tedarik Zinciri Yönetimi ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi, İşletmelerde Tedarik Zinciri Yönetimi ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi, August, 1,1, 2016.

VERGİ UYGULAMALARINDA ETKİNLİĞİN SAĞLANABİLMESİ AMACIYLA SGK BENZERİ BİR SİSTEM OLUŞTURMAK

Öğr. Gör. Serhat KURT

Selçuk Üniversitesi, serhat.kurt@selcuk.edu.tr - 0000-0003-0997-2183

Öğr. Gör. Seyfettin Caner Kuzucu

Selçuk Üniversitesi, sckuzucu@selcuk.edu.tr – 0000-0003-0192-4451

ÖZET

Devletler görev ve sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla yaptıkları kamu harcamalarının büyük çoğunluğunu vergilerle finanse etmektedir. Özellikle günümüzde sosyal devlet olgusunun artmasıyla birlikte devletlerin görev ve sorumluluklarında da artışlar görülmektedir. Bu durum vergi geliri ihtiyacının artmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı devletler vergi kayıp ve kaçaklarını en aza indirerek gelirlerini artırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Vergi kayıp ve kaçaklarını en aza indirerek etkinliğin sağlanabilmesi için vergi ve ceza sistemlerinde dönemin şartlarına göre düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak vergi affı, etkin pişmanlık, uzlaşma gibi bazı vergi uygulamaları vergi cezalarının caydırıcılığını azaltmaktadır. Dolayısıyla da vergi uygulamalarında etkinlik sağlanamamaktadır. Vergi uygulamalarının aksine Sosyal Güvenlik Kurumu hem ceza hem de teşvik sistemlerinde etkinliği sağlamayı başarmaktadır. Bu etkinliğinden dolayı mükellefler SGK'ya olan yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getirirken, vergi borçlarını af, uzlaşma ya da etkin pişmanlık gibi uygulamaların beklentisiyle geciktirmektedirler.

Çalışmada vergi sisteminin etkinliğini bozan uygulamalarla SGK'nın etkin uygulamaları karşılaştırılarak etkin vergilendirmeye yönelik öneriler ifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Etkinliği, Vergi Cezalarının Caydırıcılığı

PROCEEINGS BOOK

1.Vergi Uygulamalarının Etkinliği

Geçmişten günümüz devletlerin görev ve sorumluluklarında artışlar görülmektedir. Kamu harcamalarının artmasına yol açan bu durum dolayısıyla vergi gelirlerine olan ihtiyacın artmasına da neden olmaktadır. Bundan dolayı devletler vergi kayıplarını en aza indirmek ve vergi gelirlerini artırabilmek amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Ancak vergi uygulamalarının etkinliğini azaltan birçok faktör bulunmaktadır. Genel olarak bu faktörler şu şekilde ifade edilmektedir (Savaşan ve Odabaş, 3);

- Vergi yükü
- İstisna ve muafiyetler
- Cezalarda caydırıcılığın azaltılması
- Denetimde etkinlik
- Vergilemede adalet sorunu
- Vergi bilinci

Bu faktörlerin vergi uygulamalarının etkinliğini azaltmasındaki en önemli nedenlerden biri mükelleflerin vergi uyumları üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileridir. Mükelleflerin vergi uyumları üzerinde belirleyici olan etkenlerden birisi vergi bilincidir. Vergi bilinci, kamu hizmetlerinin gerçekleşmesinde verginin önemi bilen vatandaşların, vergi ile alakalı yükümlülüklerini yerine getirmedeki isteklilik düzeyidir (Edizdoğan vd., 2020: 221). Bu nedenle vergi bilincinin yüksek olduğu devletlerde vergi kayıp ve kaçakları daha az görülmektedir. Vergi bilincinin oluşturulamadığı devletlerde ise adaletsiz vergi uygulamaları, vergi yükünün artması ve vergi cezalarının caydırıcılığını azaltan uygulamalar mükellefler üzerinde olumsuz anlamda daha etkili olmaktadır.

Devletlerin vergiye yönelik uygulamaları her zaman istenilen sonucu vermemektedir. Bazıları olumlu etkileri gösterse de bazı uygulamalar mükelleflerin istenilmeyen davranışlar göstermelerine neden olmaktadır.

1.1.Vergi Teşviki Uygulamasının Mükellef Üzerindeki Etkileri

Devletler dönemin ekonomik, mali ve sosyal şartlarına göre vergisel düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzenlemelerden biri de vergi teşvikleridir. Vergi uyumuna sahip mükelleflere uygulanan vergi indirimi önemli bir vergi teşviki olarak karşımıza çıkmaktadır. Vergiyle alakalı yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getiren mükelleflere %5'lik vergi indirimi

PROCEEINGS BOOK

uygulanmaktadır. Bu uygulama ile vergi uyumuna sahip mükellefler ödüllendirilmekte, diğer mükelleflerin ise vergiye uyumlu hale gelmesi için teşvik etmektedir.

312 Seri Numaralı Gelir Vergisi Tebliğine göre vergi indiriminden faydalanmanın şartları şu şekilde ifade edilmektedir (Yoruldu, 2020: 61);

- İndirimin hesaplanacağı beyannamenin ait olduğu yıl ile önceki son iki yıla ait beyannamelerin kanuni süreler içerisinde verilmiş ve ödenmiş olması.
- İndirimin hesaplanacağı beyannamenin ait olduğu yıl ile önceki son iki yıl içerisinde haklarında beyana tabi vergi türleri itibarıyla ikmalen, re'sen veya idarece yapılmış bir tarhiyat bulunmaması.
- İlgili dönemde herhangi bir vergi borcunun bulunmaması
- İlgili dönem ve önceki dört yıl içerisinde Vergi Usul Kanunun 359. Maddesinde bahsedilen cezaların işlenmemiş olması.

1.2.Vergi Cezalarının Mükellef Üzerindeki Etkileri

Vergi cezaları, mükelleflerin vergiyle alakalı görev ve sorumlulukları zamanında yerine getirmeyerek vergi suçu işleyen mükelleflere uygulanmaktadır. Vergi Usul Kanunun 359. Maddesine göre vergi suçları; vergi ziyaı, genel usulsüzlük, özel usulsüzlük ve vergi kaçakçılığı şeklinde ifade edilmektedir (VUK, 359). Vergi suçları karşılığında uygulanan vergi cezaları yapıları itibarıyla mükellef davranışları üzerinde belirleyici olmaktadır.

Vergi cezalarının artırılması ve mutlak şekilde uygulanması mükellef üzerinde caydırıcılık oluşturmaktadır. Bu durumda mükelleflerin vergiyle alakalı yükümlülüklerini eksiksiz şekilde yerine getirdiği söylenebilmektedir. Ancak dönemin ekonomik ve sosyal şartlarına göre vergi cezalarının caydırıcılığını azaltan uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar şu şekildedir;

- Etkin pişmanlık
- Vergi afları
- Uzlaşma
- Cezalarda indirim

Özellikle vergi afları ve uzlaşma müesseselerinin varlığı mükelleflerin beklenti içerisine girmesine neden olmaktadır. Bu beklenti nedeniyle vergi borçlarını zamanında ödememelerine ve devletin vergi gelir kaybı yaşamasına neden olmaktadır.

2.Sosyal Güvenlik Kurumu ve Vergi İdaresi Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Vergi idaresi vergi kayıp ve kaçaklarını en aza indirerek vergi gelirlerinin maksimum şekilde tahsil etmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu da aynı şekilde sigorta primlerini eksiksiz ve zamanında tahsil etmeyi amaçlamaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu etkili teşvik ve ağır ceza uygulamalarıyla mükellefler üzerinde caydırıcılık oluşturmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumunun uyguladığı prim teşviklerinden bazıları şu şekildedir (Bayar ve Varıcı, 2021: 354);

- Genç ve Kadın İstihdamı ile Mesleki Belgesi Olan Sigortalı İstihdamı İşveren Hissesi Sigorta Prim Teşviki
- Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortaları Prim Oranının İşveren Hissesinden Beş Puan İndirimi
- Uzun Vadeli Sigorta Kolları Primi İşveren Hissesinin Beş Puanının Devlet Tarafından Karşılanması
- Gelişmekte Olan Bölgelerdeki İşverenlerin Çalıştırdıkları Sigortalılar Adına Ödeyeceği Uzun Vadeli Sigorta Kolları Primi İşveren Hissesi Teşvikine İlaveten Uygulanan Prim Teşviki
- İşbaşı Eğitim Programlarını Tamamlayanların İstihdamına Yönelik Teşvikler

Vergi idaresinde de SGK gibi ceza ve teşvik sistemi bulunmaktadır. Ancak SGK içerisinde bu sistem istisnasız şekilde uygulanırken, vergi idaresinde birçok uygulamayla sistemlerde aksamaya neden olmaktadır. Bu uygulamalar vergi cezalarının caydırıcılığını azaltmaktadır. Bu durumun da vergi kayıp ve kaçakları ile mücadeleye zarar verdiği söylenebilmektedir.

SGK'nın aksine vergi idaresi Vergi afları, etkin pişmanlık, uzlaşma ve cezalarda indirim gibi uygulamalara sık başvurarak cezaların caydırıcılığını azaltmaktadır. Bunların içerisinde özellikle vergi affı ve uzlaşma mükellefleri beklentiye sokarak vergi borçlarını zamanında ödemelerine engel olmaktadır. Vergi affı, belirli bir dönemde vergi cezalarını kısmen ya da tamamen silinmesi şeklinde uygulanmaktadır. Vergi affı uygulaması mükellefler üzerinde ilerleyen dönemlerde de af beklentisi oluşturmaktadır. Vergi hukukunda uzlaşma ise; mevcut

bir uyuşmazlığı hızlı bir şekilde iki tarafın rızasına dayanarak, pazarlık sonucunda hızlı bir şekilde verginin tahsilini mümkün kılan bir müessesedir (Hocaoğlu, 2015: 494).

3.SONUÇ

Vergi gelirleri devletlerin kamu harcamalarını finanse ettiği en önemli kamu geliridir. Bu nedenle devletler vergi kayıp ve kaçaklarını en aza indirebilmek ve vergi kapasitelerini artırabilmek amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Ancak Türk vergi sistemi içerisinde yer alan uzlaşma, etkin pişmanlık, vergi afları, cezalarda indirim gibi uygulamalar vergi cezalarının caydırıcılığını azaltmaktadır. Bu durumun mükellefler üzerinde beklentiye yol açtığı dolayısıyla da vergiyle alakalı yükümlülüklerini zamanında yerine getirmedikleri görülmektedir.

Vergi idaresinin aksine Sosyal Güvenlik Kurumu uyguladığı teşvik ve ceza sistemleriyle mükellefler üzerinde caydırıcılık oluşturmaktadır. Teşvik imkanını kaybetmek ya da caydırıcı cezalarla muhatap olmak istemeyen mükellefler SGK'ya olan ödemelerini zamanında ve eksiksiz yerine getirdikleri görülmektedir. Vergi idaresine olan vergi borçlarını ise uzlaşma, etkin pişmanlık, vergi afları ve cezalarda indirim gibi müesseselerin verdiği rahatlık ile geciktirmekte ya da hiç ödememektedirler.

Sonuç olarak, SGK'nın teşvik ve ceza sistemleriyle mükellefler üzerinde oluşturduğu caydırıcılığı vergi gelirlerini tahsil eden vergi idaresinin de oluşturması gerekmektedir. Bu caydırıcılığın oluşturulması için vergi affı, uzlaşma vb. müesseselere sık başvurulmaması ve etkin bir teşvik sisteminin oluşturulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

04.01.1961 tarih ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu

Bayar, B. C., ve Varıcı, İ. (2021). SGK Prim Teşviklerinin SGK Denetmenlerinin Bakış Açıları ile Analizi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, *24*(2), 352-367.

Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., Gümüş, E. (2020). Kamu Maliyesi. Ekin Yayınevi, Bursa.

Hocaoğlu, C. (2015). Vergi Hukukunda Uzlaşma. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, (5), 491-515.

Savaşan, F., ve Odabaş, H. (2005). Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, *5*(10), 1-28.

Yoruldu, M. (2020). Vergi Uyumu ve Vergiye Uyum Sağlayan Mükelleflere Tanınan Vergi Teşvikinin Değerlendirilmesi. Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, *5*(3), 55-64.

TÜRKIYE'DE YABANCI BANKALARIN PERFORMANSINI ETKILEYEN FAKTÖRLER

Öğretim Görevlisi, Seyfettin Caner KUZUCU
Selçuk Üniversitesi, sckuzucu@selcuk.edu.tr - 0000-0003-0192-4451
Öğretim Görevlisi, Serhat KURT
Selçuk Üniversitesi, serhat.kurt@selcuk.edu.tr - 0000-0003-0997-2183

ÖZET

Finansal sistem içerisindeki en önemli sektörlerden birisi şüphesiz bankacılık sektörüdür. Bankacılık sektöründeki gelişmeler, hem şirket ortakları, yöneticiler ve yatırımcılar tarafından hem de düzenleme ve denetleme otoriteleri tarafından yakından izlenmektedir. Bu çalışma Türkiye'de 2010-2020 yılları arasında faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların performanslarını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Yöntem olarak temel bileşen analizi ve panel veri analizi kullanılmış, performans ölçütü olarak aktif karlılığı, öz kaynak karlılığı ve net faiz marjı göz önüne alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Finansal Performans, Panel

1. GİRİŞ

Finansal sistem içerisindeki en önemli sektörlerden birisi şüphesiz bankacılık sektörüdür. Bankacılık sektöründeki gelişmeler, hem şirket ortakları, yöneticiler ve yatırımcılar tarafından hem de düzenleme ve denetleme otoriteleri tarafından yakından izlenmektedir. Bu sebeple bankaların performansları ve bu performansa bağlı olarak elde ettikleri kar/zarar durumu araştırmacılar için halen güncelliğini korumaktadır (Büyükoğlu, B. 2023:105).

Gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer alan Türkiye'de de yabancı banka girişlerinin seyri, aynı kategoriye dahil edilebilecek ülkelerle büyük benzerlikler göstermektedir. Yabancı girişlerinin, liberal ekonomik politikaların tüm dünyada uygulanması ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde liberal kalkınma stratejilerinin uygulanması ile arttığı bir gerçektir. Ülkemizde, özellikle liberalizasyon sürecinden sonra yabancı banka girişleri artmıştır. Bunda 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve uluslararası ticaretin artması özellikle etkili olmuştur.

Ancak, yabancı bankaların sayısı yıllar itibariyle artmasına rağmen aktif paylarında önemli bir değişme olmamıştır (Önal ve Sevimeser, 2006:298).

Gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektöründe yabancıların payının özellikle 1990'lı yıllardan sonra hızlı oranda artış göstermesinin başlıca nedenleri arasında, bu ülkelerin serbestleşme politikaları sonucu getirilen kolaylıklar ve söz konusu ülkelere olan uluslararası sermaye akımları, yeni gelişen teknolojiler ve bankacılık krizleri gelmektedir. 1990'lı yıllarda Türk bankacılık sektörüne yabancı bankaların bu denli ilgisinin artmasındaki en önemli faktörler ise makroekonomik dengelerde sağlanan istikrarla hızla yükselişe geçen Türk ekonomisi ve AB yolunda atılan kararlı adımlardı (Uslu, 2019:201).

2. UYGULAMA

Bu çalışma Türkiye'de 2010-2020 yılları arasında faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların performanslarını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Yöntem olarak temel bileşen analizi ve panel veri analizi kullanılmış, performans ölçütü olarak aktif karlılığı, öz kaynak karlılığı ve net faiz marjı göz önüne alınmıştır.

Ekonometrik analiz, 3 banka için (BIST'de yeralan bankalar) 2010-2020 dönemini kapsamaktadır. Seçilen 3 yabancı sermayeli banka aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Çizelge 1. Analize Dahil Edilen Bankalar

Yabancı Sermayeli Bank.
ICBC Turkey Bank
Garanti Bankası
QNB Finansbank

Türkiye için yapılan bu çalışmada, Ocak 2010 ile Eylül 2020 arasındaki toplam onbir yıllık dönem için, ekonominin genel dinamiklerini yansıtmak açısından uygun olacak şekilde çeyrek dönem veriler kullanılarak bir ekonometrik analiz yapılmıştır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada KMO değeri 0,691 olarak hesaplanmıştır. 0,691>0,50 olduğu için veri setinin analize uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bartlett testi için p değeri tablodan görüldüğü gibi

PROCEEINGS BOOK

0,000'dir. 0,000<0,05 olduğu için Bartlett testi de verilerin analize uygun olduğunu doğrulamaktadır.

Çizelge 2. Varyans Tablosu

Component	Eigenvalue	Difference	Proportion	Cumulative
Comp1	2.07646	1.40839	0.6922	0.6922
Comp2	.668064	.412585	0.2227	0.9148
Comp3	.255479		0.0852	1.0000

Verilerin Temel Bileşenler Analizi'ne uygun olduğunun tespit edilmesinden sonra toplam açıklanan varyans tablosu oluşturulmuştur. Bu tablo, temel bileşen sayısını ve temel bileşenlerin varyans açıklama oranlarını yansıtır. Temel bileşen sayısı belirlenirken öz değeri 1'den büyük olan bileşenler dikkate alınmaktadır.

Çizelge 2. Temel Bileşen Matrisi

Variable	Comp1	Comp2	Comp3
ROA	0.6389	-0.0566	-0.7672
ROE	0.5595	-0.6503	0.5139
NIM	0.5280	0.7576	0.3837

Temel bileşen sayıları belirlendikten sonra Temel Bileşen Yükleri Matrisi oluşturulmuştur. Temel Bileşen Yükleri Matrisi, çalışmada kullanılan değişkenlerin temel bileşenler üzerindeki ağırlıklarını ve etki yönlerini yansıtması sebebiyle büyük önem taşımaktadır (Felek, Yayla ve Çağlar, 2018: 70).

Çalışmada yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) CDLM (Cross-sectionally Dependence Lagrange Multiplier: Yatay Kesit Bağımlılığı Lagrange Çarpanı) testiyle sınanmıştır. Analiz için Stata15 paket programı kullanılmış olup, test sonuçları Tabloda verilmiştir.

Tablodan hem ekonometrik modeller hem de değişkenler bazında bankalar için yatay kesit bağımlılığı sonuçları incelendiğinde "H0: Yatay kesit bağımlılığı yoktur" hipotezi reddedilmekte dolayısıyla panel seriler arasında yatay kesit bağımlılığı kabul edilmektedir. Yatay kesit bağımlılığının varlığı, çalışmanın sonraki aşamalarında yatay kesit bağımlılığını dikkate alan panel veri yöntemlerinin kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir.

CADF birim kök testi sonuçları incelendiğinde, kar ve finansal etkinlik endeksleri için hesaplanan pescadf test istatistik değerlerinin mutlak değer olarak kritik değerlerden büyük

olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda söz konusu endeksler için serinin durağan olduğunu diğer bir deyişle, serinin birim kök içermediğini ifade eden hipotez kabul edilmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Yabancı bankaların özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bazı avantajları kullanarak yüksek karlar elde ettiği, elde edilen karların ülke dışına çıkarıldığı, kriz dönemlerinde bulunduğu ülke ekonomisi lehine değil tamamen kendi çıkarlarına göre hareket ettiği tartışılagelen konulardandır. Yapılan çalışmalar dikkate alındığında yabancı bankaların bulunduğu ülkelere özellikle rekabetin artırılması sonucunda yerli bankaların etkinliğinin artırılması, yeni teknolojilerin ülkede kullanılması, bulunulan ülkede yeni finansal ürünlerin sunulması gibi olumlu katkılar da sağladıkları ortaya konmaktadır (Arslan ve Bora, 2023:1-2).

Çalışma Türkiye'de 2010-2020 yılları arasında faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların performanslarını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Buna göre finansal etkinlik endeksinde meydana gelen % 1 birimlik artış karşısında 1. bankanın karı %0.53, 2.Bankanın karı %0.57 3.Bankanın da karı %0.13 artmaktadır.

KAYNAKÇA

Ali, USLU. (2019). Türkiye'deki yabancı sermayeli bankaların CAMELS analizi ile performanslarının ölçümü. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (82), 199-220.

ARSLAN, E., & BORA, A. 1990–2013 Yılları Arasında Özel Sermayeli Bankalar İle Yabancı Sermayeli Bankaların Faaliyetlerinin Oran Analizi Yöntemiyle İncelenmesi.

BÜYÜKOĞLU, B. (2023). Yerli ve Yabancı Mevduat Bankalarında İçsel ve Dışsal Faktörlerin Karlılığa Etkileri. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 15(28), 104-121.

Felek, Ş., Yayla, N., & Çağlar, A. (2018). Türkiye'de Ab Doğrudan Yatırımları, Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Ardl Yaklaşımı. Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi, (20), 63-82.

Önal, Y. B., & Sevimeser, N. C. (2006). Yabancı banka girişlerinin Türk bankacılık sistemine etkileri: Yerli ve yabancı bankaların etkinlik analizi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(2), 295-312.

BAĞIMSIZ DENETİM ÜCRETLERİNİN İNCELENMESİ: BORSA İSTANBUL ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Dr. Emrah YILDIZ

Mersin Üniversitesi, emrahyildiz@mersin.edu.tr - 0000-0003-4675-6332

ÖZET

Bağımsız denetime tabi şirketlerin, denetime tabi tutulan finansal tabloları ve bağımsız denetim raporları yıllık olarak kamuya açıklanmaktadır. Bağımsız denetim raporu kullanıcıları, özellikle Borsa İstanbul'da yer alan şirketlerin finansal tablolarının gerçeğe uygun ve güvenilir olmasını talep etmekte ve bağımsız denetim raporunda belirtilen hususlara göre ilgili şirket hakkında görüşe sahip olmaktadırlar. Bağımsız denetim raporlarının denetim kalitesini sağlaması açısından; denetim firmasının büyüklüğü, denetçinin bağımsızlığı, denetçinin mesleki yeterliliği ve tecrübesi ve gibi etkenler öne çıkmaktadır. Denetime tabi firmalardan bağımsız denetim kuruluşları tarafından alınan denetim ücretleri de denetim kalitesini etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Uluslararası uygulamalarda, bağımsız denetim kuruluşuna ödenen denetim ve diğer hizmetlerin ücretleri bağımsız denetim raporunda yer almakta iken, Türkiye'de bağımsız denetim ücretlerinin raporlanmasına 1.1.2021 tarihi itibari ile başlanması kararı alınmıştır. İlk olarak 2021 yılı bağımsız denetim raporunda yer alan bağımsız denetim kuruluşuna ödenen denetim ücretleri, önceki dönem ile karşılaştırılarak raporlanmaya başlanmıştır. Çalışmada, Aralık 2023 itibari ile Borsa İstanbul'da yer alan firmalardan BIST 30 endeksinde bulunan en yüksek değere sahip 30 firmanın bağımsız denetim ücretleri değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda bağımsız denetim ücretlerinin aktif toplamı, öz kaynak toplamı, kar/zarar ve hasılat kalemleri içerisindeki payını tespit etmek için öncelikli olarak oran analizi yapılmıştır. Daha sonra bu kalemlerin denetim ücretine etkisi olup olmadığına yönelik regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda öz kaynaklar ile denetim ücretleri arasında yüksek pozitif ilişki, kar/zarar kalemleri ile denetim ücretleri arasında ise negatif ilişki tespit edilmiştir. Denetim ücretlerinin sektörlere göre farklılık gösterip göstermediği konusunda yapılan karşılaştırma testinde ise sektörler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Denetim Kalitesi, Bağımsız Denetim Ücret

REVIEW OF INDEPENDENT AUDIT FEES: A RESEARCH ON STOCK EXCHANGE ISTANBUL COMPANIES

ABSTRACT

PROCEEINGS BOOK

The audited financial statements and independent audit reports of companies subject to independent audit are disclosed to the public annually. Users of independent audit reports demand that the financial statements of companies listed on Borsa Istanbul are fair and reliable, and they have an opinion on the relevant company based on the matters stated in the independent audit report. In terms of ensuring the audit quality of independent audit reports; audit factors such as the size of the audit firm, the independence of the auditor, the auditor's professional competence and experience come to the fore. Audit fees charged by independent audit firms to audited companies are also among the factors affecting audit quality. While in international practices, fees for audit and other services paid to the independent audit firm are included in the independent audit report, it has been decided to start reporting independent audit fees in Turkey as of 1.1.2021. Firstly, the audit fees paid to the independent audit firm included in the 2021 independent audit report were started to be reported by comparing them with the previous period. In the study, the independent audit fees of the 30 companies with the highest value in the BIST 30 index among the companies in Borsa Istanbul as of December 2023 were evaluated. In this direction, ratio analysis was firstly performed to determine the share of independent audit fees in total assets, total equity, profit/loss and revenue items. Then, regression analysis was conducted to determine whether these items have an effect on audit fees. As a result of the regression analysis, a high positive relationship was found between equity and audit fees, while a negative relationship was found between profit/loss items and audit fees. In the compare test conducted on whether audit fees differ according to the sectors, no significant difference was found between the sectors.

1. GİRİŞ

Denetçiler, daha fazla denetim işi yapmanın maliyeti olarak kaynak maliyetlerini ve yasal sorumluluktan dolayı gelecekte muhtemel beklenen zararlarını dengeleyerek toplam maliyeti en aza indirmeye çalışmaktadır. Öngörülen risklere karşı sergilenen ilave denetim çabası ile denetçi, sorumluluk kayıplarına uğrama olasılığını azaltarak ve toplam maliyeti en aza indirecek denetim çalışması sağlar (Carcello vd. 2002:369). Denetim ücretleri, denetçilerin ekonomik maliyetlerini yansıtır. Bu maliyetlerin denetlenen kurumun büyüklüğü, karmaşıklığı, risk durumu ve diğer özelliklerine göre önemli ölçüde değiştiği bilinmektedir (Simunic and Stein 1996:121).

DeAngelo, müşteri sözleşmesinin uzatılarak denetçilerin aynı firmada denetim faaliyetine devam etmesi ile müşterinin takip eden dönemlerdeki denetimlerinde rakiplere göre maliyet avantajlarına sahip olduklarını ifade eden bir denetim fiyatlandırması modeli geliştirmiştir. Maliyet avantajları, denetim teknolojisi ile birlikte ortaya çıkan önemli başlangıç maliyetleri ve denetçilerin değiştirilmesinin işlem maliyetlerinden sağlanmaktadır. Denetçilerin aynı müşteri denetimine devam etmeleri ile denetim ücretleri denetim maliyetinin üzerine çıkarılabilecek, böylece denetçi de müşteriye özel ek kazanç elde edebilecektir (DeAngelo, 1981:126).

Denetim kalitesi denetçi firmada olduğu kadar denetlenen firma için de önemlidir. Müşteri işletme ile anlaşılması noktasında ücret kesintisine odaklanılması; denetim takımının uzmanlığı, sektör tecrübesi, denetim süresi ve denetçi bağımsızlığı gibi kalite etkenlerinin

önüne geçebilmektedir. Bu sebeple denetim kalitesinin sağlanmasında düzenleyici kurumlara ve denetçi firmalara olduğu kadar denetlenen firmaya da önemli bir görev düşmektedir. Özellikle işletmenin sürekliliği ya da varlıklarda değer düşüklüğü gibi doğru değerlendirilip karar verilmesi gereken, riskli ve zaman alabilecek süreçleri içeren denetim çalışmalarında maliyet kaygısı dolayısı ile denetim ücreti ikinci planda olmalıdır (Ercin ve Köktener, 2016:67).

Denetçilerin ücretleri; maaş, fazla mesai ücreti ve denetim ücretleri için yapılan anlaşmaya göre katlanılan ek ödemeleri içeren harcamalardan oluşur (Kuntari vd, 2017:22). Denetim ücretinin belirlenmesinde maliyet esaslı yöntemin öne çıktığı, maliyet/kalite denklemine bakıldığında ise denetim ücretlerinin düşürülmesinin denetim faaliyetine ve kalitesine olumsuz etkisi olacağı görülmektedir. Denetim ücretlerinin belirlenmesinde risk faktörü de önemli olmakla birlikte, riskli alanlarda yapılan çalışmaların artması denetim maliyetini doğrudan etkileyecektir. Riski azaltacak çalışmaların artması, denetim faaliyetinde tespit edilen yanlışlıkların azalmasını sağlayarak denetim kalitesini artıracaktır.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan Bağımsız Denetim Yönetmeliği 32.madde Denetim Ücret ve Tarifesi hakkında olup, denetim ücretinin denetimin bağımsızlığını, tarafsızlığını ve kalitesini sağlayacak şekilde belirlenmesi gerektiğini açıklamaktadır. KGK tarafından denetim ücretleri veya bağımsız denetim kuruluşu tarafından verilen diğer hizmetler için belirli bir ücret tarifesi uygulaması bulunmamaktadır. Bağımsız denetim sözleşmelerinde ise denetçilerin alacağı ücretler yer almaktadır. Ayrıca şeffaflık raporu yayımlama zorunluluğu bulunan kamu yararını ilgilendiren kuruluşları (KAYİK) denetleyen bağımsız denetim şirketlerinin, bağımsız denetim faaliyetinden elde ettikleri gelirleri şeffaflık raporlarında paylaşma zorunlulukları bulunmaktadır.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), 30/3/2021 tarihli ve 31439 sayılı (Mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanan kurul kararı ile 01.01.2021 tarihinde ve sonrasında başlayan hesap dönemleri için bağımsız denetim ücretlerinin bağımsız denetim raporlarında yayımlanmasını zorunlu hale getirmiştir. İlgili karara göre KAYİK niteliğindeki işletmeler ile zorunlu ya da isteğe bağlı olarak TFRS'yi uygulayan büyük işletmeler yıllık finansal tablolarına ilişkin dipnotlarında raporlama dönemine ait bağımsız denetim ücretini karşılaştırmalı olarak yayımlamalıdır. İlgili firmalar ayrıca bağımsız denetçi veya bağımsız denetim kuruluşu tarafından verilen diğer güvence hizmetleri, vergi danışmanlık hizmetleri ve bağımsız denetim dışı diğer hizmetlere ilişkin raporlama dönemine ait ücretlerini, her biri ayrı ayrı olmak üzere açıklamalıdır.

Bu çalışmada Borsa İstanbul BIST 30 indeksinde bulunan firmaların 2021 ve 2022 yılları bağımsız denetim raporları incelenerek karşılaştırmalı olarak açıklamış oldukları üç yıllık (2020-2022) bağımsız denetim ve diğer denetim ücretlerinin analizi yapılmıştır.

Bu doğrultuda bağımsız denetim ücretlerinin aktif toplamı, öz kaynak toplamı, kar/zarar ve hasılat kalemleri içerisindeki payını tespit etmek için öncelikli olarak oran analizi yapılmıştır. Daha sonra bu kalemlerin denetim ücretine etkisi olup olmadığına yönelik regresyon analizi yapılmıştır. Ayrıca çalışma verilerinde kullanılan bağımsız denetim ücretlerinin BIST 30'da

yer alan sektörlere göre farklılık gösterip göstermediği konusunda yapılan karşılaştırma analizleri yapılmıştır.

2. DENETİM ÜCRETİ VE BAĞIMSIZ DENETİM

Denetim şirketi ve denetim personelinin sahip oldukları özellikler başta olmak üzere denetim şirketinin sahip olduğu kültür, politika ve prosedürler ile bu niteliklerin yansıması olarak ortaya çıkan denetim ücretinin, bağımsız denetim kalitesinin sağlanmasında kritik öneme sahip olduğu söylenebilmektedir.

DeAngelo'ya göre denetçinin bağımsız olması ve denetçinin niteliği denetim hizmetinin kalitesi ile ilişkilidir. Literatürde, büyük denetim şirketleri ile küçük denetim şirketleri arasında denetim kalitesi bakımından ayrıma neden olan etmenler olarak denetim şirketinin büyüklüğü, denetim ücreti, denetçinin bağımsızlığı, yeteneği ve tecrübesi şeklinde ortaya konulmuştur (DeAngelo, 1981b:197-198).

Denetim ücreti, denetleyen şirketin belirlediği ücret ile denetlenen şirketin talep ettiği hizmet miktarının çarpılması ile ortaya çıkmakta olup, ücret veya hizmet miktarındaki farklılıkların yansımasını da içermektedir. Denetim hizmeti denetlenen şirket için bir ürün talebi niteliği taşıdığı için sunulan hizmetin fiyatlamasının da denetim şirketi tarafından yapılması beklenmekte, bu suretle denetim ücretinin tespitinde bir arz talep kavramı ortaya çıkmaktadır (Simunic, 1980:162).

Denetim ücreti hizmetleri, denetim riski ve bileşenlerine açısından bağımsız denetim şirketlerine göre değişiklik göstermektedir. Bu değişkenler denetim hizmetlerinin karmaşıklığı, bir faaliyette gerekli olan denetçi deneyimi, maliyet yapısı ve diğer mesleki hususları içermektedir (Kuntari ve diğerleri, 2017; Rahmina ve Agoes, 2014; Yuniarti, 2011). Denetim ücreti, yeni müşteri kazanma ve eski müşterileri elde tutma çabaları gibi göstergelere göre farklılık gösterebilir (Kuntari vd., 2017).

Denetim ücreti, denetim hizmetleri karşılığında denetlenen şirketten alınan belirli bir nominal tutar olup, verilen hizmet düzeyi, sözleşmede belirlenen riskler ve ortaklar, yöneticiler ve kıdemli denetçilerden oluşan insan kaynakları gibi hususlara bağlıdır (Oyedokun, 2018). Büyük denetim şirketleri, küçük ölçekli firmalara göre daha yüksek ücretler talep etmektedir. Ayrıca denetçilerin eğitimine, gelişimine, sürekli eğitimine ve denetim çalışmalarında teknolojik faaliyetlere öncelik vermektedirler (Choi vd. 2010). Denetim ücretleri; denetim saatlerini, saatlik oranları ve potansiyel risk primini kapsadığından, denetim saatlerinden farklı ve daha kapsamlı bir ölçüme sahiptir (Carson vd, 2022:1421).

Denetlenen firmalarının aldığı denetim ücretleri üzerindeki en belirgin şekilde öne çıkan özelliğin denetlenen firmanın büyüklüğü olduğu görülmektedir. Büyük firmaların denetim sürecinde, faaliyetlerinin boyutu nedeniyle denetim sürecinde daha fazla ve daha tecrübeli denetim personelinin görev alması gerekebilmektedir. Büyük şirketlerin denetim sürecinde daha detaylı prosedürler olması, denetim süresi ve personel giderlerinde artış nedeniyle müşteri firmanın büyüklüğü denetim ücretlerini artırmaktadır (Acar, 2022:368).

Krishnan ve Tanyi, Denetim firmasının tüm denetim müşteri portföyünü nasıl fiyatlandırdığına bağlı olarak denetim faaliyetinde kullanabileceği genel kaynakları kapsayan bir kaynak kullanılabilirliği ölçüsü geliştirmişlerdir. Geliştirilen bu ölçek ile her bir denetim faaliyetinde, denetimi kabul edilebilir bir kalite düzeyinde gerçekleştirmek için gereken kaynak miktarını yansıtan normal denetim üretim maliyetleri (beklenen denetim ücreti) tahmin edilecektir (Krishnan ve Tanyi, 2023:1-2).

Denetim ücretlerinin seviyesi ile denetimin bağımsızlığı hakkında fikir elde edilebileceği de yapılan çalışmalarda yer almaktadır. Denetçilerin, müşterilerinden yüksek ücretler talep etmeleri durumunda, objektif ve bağımsız olarak yüksek kalitede iş sunma becerisine ilişkin birçok soru ortaya atılmıştır. Denetçiler, kârlı bir gelir kaynağını kaybetmemek için müşteriden düzeltmeler yapmasını istemekte veya şüpheli vakalar hakkında bilgi almakta isteksiz olabilirler. Markelevich ve Rosner (2013), hileli firmaların denetim dışı hizmetler için daha fazla ücret ödediğini (daha az bağımsızlığın göstergesi) tespit etmiştir. Dhaliwal vd. (2008), denetim ücretinin müşterinin büyüklüğüne göre yüksek olması durumunda denetçinin bağımsızlığının daha fazla zarar göreceğini ve finansal tabloların güvenilir olma ihtimalinin daha az olacağını ifade etmektedirler (Shakhatreh vd, 2020:4).

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMALARI

Carcello vd 2002'deki çalışmalarında 6 büyük şirketin denetim ücretleri ile yönetim ilkeleri arasında uyum durumu incelenmiştir. Denetim ücretleri ile yönetim kurulunun bağımsızlığı, çalışkanlığı ve uzmanlığı arasında önemli pozitif ilişkiler olduğunu, katlanılan ek maliyetlerin müşteriye yansıtıldıkça denetim ücretinin arttığını, dolayısıyla denetim ücretleri ile incelenen yönetim kurulu özellikleri arasında pozitif ilişkiler olmasının olağan olduğunu belirtmişlerdir.

Lasse Niemi (2004), yaptığı çalışmada 103 Finlandiya denetim firmasından alınan saatlik faturalandırma oranları ve denetçi özelliklerine ilişkin verileri kullanarak denetçi büyüklüğü ile denetim fiyatları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışma, denetçinin teknik kapasitesi, denetim firması büyüklüğü ile denetim fiyatlandırması arasındaki pozitif ilişkiyi incelemektedir. Sonuçlar, hem büyüklüğün hem de teknik yeteneğin denetçi maaşı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ve bu durum küçük denetim firmaları arasında ürün farklılaşmasının da gerçekleştiğini göstermektedir.

Choi vd 2010 yılında denetim şirketi büyüklüğünün denetim ücretleri ve denetim kalitesine etkisini araştırmış, denetim şirketi büyüklüğünün iki faktörle de pozitif ilişkiye sahip olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Elde ettikleri bulgular ulusal düzeydeki denetim firması büyüklüğü ve yerel (şehir/bölge) düzeyindeki endüstri ofis büyüklüğünün hem denetim kalitesi hem de denetim ücretleri ile önemli ölçüde pozitif ilişkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu olumlu ilişkiler, büyük yerel ofislerin küçük yerel ofislere kıyasla daha kaliteli denetimler sağladığı ve bu tür kalite farklılıklarının denetim hizmetleri pazarında fiyatlandırıldığı görüşünü desteklemektedir.

Yuniarti 2011'de denetim ücreti ve büyüklüğünün etkisini araştırmıştır. Daha yüksek ücretlerin denetim kalitesini artıracağı; artan denetim kalitesinin, bir yılda kazanılan denetim ücretlerinden ve denetim sürecini uygulamak için gereken tahmini operasyonel maliyetlerden

kaynaklandığı ifade edilmektedir. Ancak CPA firmasında yapılan analizler sonucunda; CPA firmasının büyüklüğü ve denetim ücreti miktarının eş zamanlı olarak denetim kalitesini önemli ölçüde etkilemediğini açıklamışlardır (Yuniarti, 2011:94).

Shakhatrek vd (2020) denetim ücretlerinin, denetim firması büyüklüğünün ve denetim görüşünün, denetim kalitesi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Lojistik regresyon sonuçlarına göre, denetim ücretlerinin pozitif anlamlı bir etkiye sahip olduğunu, denetim görüşünün ise fiili ihlaller üzerinde negatif anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Aljaaidi vd 2021, yaptıkları çalışmada Körfez İşbirliği Bölgesi denetim ücretleri ve denetim kalitesi araştırmasında regresyon analizi sonucunda, yeni denetçi seçiminin önceki ve sonraki dönemler için denetim ücretleri ile denetim kalitesi arasında önemli ölçüde olumlu bir ilişki olduğunu belirtmektedirler.

Carson vd 2022 yaptıkları çalışmada çokuluslu şirketler için denetim ücretlerinin daha yüksek olduğuna dair tespitlerde bulunmuştur. Topluluk denetimlerinde birim denetçilerin katılımının denetim ücretlerini artırdığını ancak bu yüksek denetim ücretlerinin her zaman denetim kalitesini iyileştirmediği sonucuna varmışlardır. Ayrıca toplulukta yer alan birim denetçilerinin katılımının artmasının her zaman denetim kalitesini artırmadığı ve dalgalanmalara neden olduğu bu yüzden denetlenen şirketlerin daha fazla denetim ücreti ödemesine karşılık denetim kalitesindeki düzensizlikleri talep etmeyeceklerini belirtmektedirler.

Acar (2022), BIST (Borsa İstanbul) 100'de işlem gören işletmeler bazında bağımsız denetim ücretlerini etkileyen faktörleri ortaya koymayı amaçladığı çalışmasında, 2013-2018 dönemine ait şirketleri ve bu şirketleri denetleyen denetim firmalarının şeffaflık raporları aracılığı ile bağımsız denetim ücretlerini etkileyebilecek faktörler, denetlenen firmaya ve denetçi firmaya ait özellikleri incelemiştir. Denetlenen işletme özellikleri değerlendirildiğinde firma büyüklüğü ile denetim ücretleri arasında anlamlı pozitif ilişki tespit etmiştir.

Terzi ve Şen (2022), çalışmalarında Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin gerçeğe uygun değer üzerine açıklamaları ile denetim ücretleri ilişkisini incelemişlerdir. Yapılan analizler sonucunda şirket büyüklüğü, yapısal risk ve dört büyük denetim firması ile denetim ücreti arasında anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Terzi ve Şen (2023), denetçi cinsiyeti ile denetim ücreti arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında ise denetçi cinsiyetinin denetim ücreti üzerinde etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca şirketin aktif büyüklüğü ve denetçi cinsiyeti ile denetim ücreti arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Azizkhani vd (2023), denetim komitesi başkanlarının, denetim faaliyetinde görev alacak denetçi seçimi, denetim ücretleri ve denetim kalitesi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Yaptıkları araştırmada; daha uzun görev süresi, daha nitelikli eğitim düzeyi ve diğer şirketlerde birden fazla denetim komitesi pozisyonuna sahip olması durumunda, sektörde uzman olan denetçiyi ve daha yüksek denetim ücretine sahip olma olasılıklarının bulunduğunu belirtmişlerdir.

Song vd (2023) yaptıkları çalışmada, denetçilerin uzmanlıklarına göre denetim ücretlerini ve denetim kalitesi etkileyip etkilemediği konusunda araştırma yapmıştır. Bu doğrultuda Çin'de

bağımsız denetim raporlarını imzalaması gereken iki denetçiden sektördeki uzmanlıklarına göre, uzman olan denetçinin daha yüksek ücret elde ettiklerini ve daha kaliteli denetimler gerçekleştirdiklerini tespit etmişlerdir.

Espahbodi vd (2023), kilit denetim konularının raporlanmasının denetim ücretleri ve finansal raporlama kalitesi üzerine etkisini araştırmıştır. BDS 701 Kilit Denetim Konuları standardının finansal raporlama kalitesinde önemli bir iyileşme sağladığını, finansal raporlama riski ve buna bağlı olarak denetim firmasının iş riskindeki artışın, denetim risk priminde bir artışa dolayısıyla denetim ücretlerinde artışa yol açmış olabileceğini ifade etmektedir.

Khairunnisa vd 2023 yaptıkları çalışmada, denetçilerin yetkinliği, denetim ücreti, kalite kontrol ve denetim kalitesi adlı çalışmalarında denetçilerin yetkin olması ve denetim şirketinin kalite kontrol sistemlerinin var olmasının denetim kalitesini olumlu etkilediği ancak denetim ücretlerinin denetim kalitesi çok fazla etkilemediğini belirtmektedirler.

Johnson vd. 2023 yaptıkları çalışmada PCAOB 5 nolu denetim standardı doğrultusunda 2007-2010 dönemlerindeki denetçi ücretleri ve denetim kalitesi değişim etkileri incelemişlerdir. Araştırmalarında, üç yıllık periyod sonunda denetim ücretlerinde azalma ve denetim kalitesinde artış tespit etmişlerdir (Johnson vd, 2023:430).

Krishnan ve Tanyi, denetimden elde edilen ücret ile denetim faaliyetinde katlanılan maliyet arasındaki farkı denetim ücret açığı veya fazlalığı olarak nitelendirilmiştir. Farklılık olarak yansıyan ücret anormal denetim ücreti olarak nitelendirilmiş ve geliştirmiş oldukları ölçek ile denetim kaynaklarının kullanımının denetim kalitesine yansıyan etkisini ölçmüşlerdir. Kaynakları kısıtlı olan denetim şirketlerinde denetim ücretlerinin denetim kalitesini etkilediğini ancak kaynak kullanımı konusunda herhangi bir kısıt olmayan denetim şirketlerinde ise denetim ücretlerinin denetim kalitesine etkisi tespit edilememiştir (Krishnan ve Tanyi, 2023:1).

Yapılan literatür araştırmalarında denetim ücretlerinin genellikle bağımsız denetim sonucunu olarak da görülen denetim kalitesine etkisinin çeşitli yöntemlerle test edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise denetim ücretlerinin denetlenen firmaların büyüklüklerini ifade eden aktif büyüklüğü, aktif karlılığı, özkaynak toplamı, özkaynak karlılığı, hasılat ve kar/zarar kalemleri ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından 01.01.2021 hesap döneminden itibaren yayımlama zorunluluğu getirilen bağımsız denetim ücretleri, diğer güvence hizmetleri, vergi danışmanlık hizmetleri ve bağımsız denetim dışı diğer hizmetlere ilişkin elde ettikleri gelirleri karşılaştırmalı olarak yayımlanmaya başlamıştır.

Çalışma, Türkiye'de BIST 30 şirketlerinin ödediği bağımsız denetim ücretlerinin tespiti ve büyüklüğü konusunda ilk çalışmalardan olacaktır. Çalışmada BIST 30 endeksinde yer alan şirketlerin, bağımsız denetim raporunda 2020, 2021 ve 2022 yılları aktif toplamı, öz kaynak toplamı, kar/zarar ve hasılat tutarlarının denetim ücretlerine oranı tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra bu kalemlerin denetim ücretine etkisi olup olmadığına yönelik regresyon analizi yapılmıştır.

PROCEEINGS BOOK

Denetim ücretlerinin yayımlanması TFRS'yi uygulayan ve KAYİK niteliğinde olan işletmeler için zorunlu olmasından dolayı bu çalışmada BIST 30 şirketleri seçilmiştir. BIST 30 şirketlerinin bağımsız denetim raporunda ilgili dipnotta yer alan "Bağımsız Denetim Kuruluşundan Alınan Hizmete İlişkin Ücretler" başlığında Bağımsız Denetim Ücreti, Vergi ve Danışmanlık Hizmetine İlişkin Ücretler, Diğer Güvence Hizmetlerinin Ücretleri ve Bağımsız Denetim Dışı Diğer Hizmetlerin ücreti olarak dört başlık altında bağımsız denetim kuruluşuna ödenen ücretler gösterilmektedir. Hisseleri 2022 veya 2023 yılında halka arz edilerek BIST 30 listesinde yer alan şirketlerin bazılarının 2021 ve 2022 yılları bazı şirketlerin ise sadece 2022 yılı raporlarına ulaşılamamaktadır. Bu durum ise çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır.

5. ARAŞTIRMA VERİLERİ VE ANALİZİ

Araştırmada Borsa İstanbul'da kote olmuş Aralık 2023 itibari ile en yüksek değere sahip 30 firmanın oluşturduğu BIST 30 endeksinde yer alan firma verileri kullanılmıştır. 30 firmanın 2021 ve 2022 bağımsız denetim raporlarından yola çıkarak üç yıllık verileri kullanılmıştır. 2020-2021-2022 dönemleri bağımsız denetim ücreti, aktif, öz kaynak, kar/zarar ve hasılat rakamları içindeki payları hesaplanmıştır. Daha sonra ele alınan kalemlerin regresyon analizi ile bağımsız denetim ücretlerine etkisi analiz edilerek yıllar bazında bağımsız denetim ücretlerini nasıl etkilediği hesaplanmıştır. Son olarak sektörler bazında denetim ücretleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına yönelik geliştirilen hipotez için karşılaştırma analizi yapılmıştır.

5.1. Oran Analizleri

BIST 30 firmalarının 2020-2021-2022 dönemlerine ait bağımsız denetim ücretinin (i)aktif toplamı, (ii)öz kaynak, (iii)kar/zarar ve (iv)hasılat rakamları içindeki paylarına aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Çizelge 1. 2020 yılı Denetim Ücreti Oranları

2020 Yılı Denetim Ücreti Oranları				
Firma	**DenÜcr/Aktif**	**DenÜcr/Özkaynak**	**DenÜcr/KarZarar**	**DenÜcr/Hasılat**
AKBNK	0,000008230950	0,000062567485	0,000628951415	0,000112075780
ALARK	0,000176345792	0,000250138378	0,000900115513	0,000699375702
ARCLK	0,000187608579	0,000622725036	0,003066535714	0,000213664533
ASELS	0,000005748773	0,000010829864	0,000044053794	0,000012170545
ASTOR	-	-	-	-
BIMAS	0,000010029751	0,000032749478	0,000090148323	0,000004234588
EKGYO	0,000015744848	0,000031116307	0,000539307247	0,000095339525
ENKAI	0,000042140839	0,000052619786	0,000580458418	0,000225100990
EREGL	0,000018553672	0,000026166312	0,000325164630	0,000033574608
FROTO	0,000010308356	0,000035633659	0,000059834376	0,000005075690
GARAN	0,000031004997	0,000268726427	0,002659914450	0,000425732716
GUBFR	0,000039660253	0,000116328235	0,000782275299	0,000037866808
HEKTS	0,000085875426	0,000232716871	0,001046700725	0,000184469243
ISCTR	0,000025270407	0,000242420292	0,002726791098	0,000378390957
KCHOL	0,000035635583	0,000254953239	0,002421550875	0,000122180503
KONTR	-	-	-	-
KOZAL	0,000017420393	0,000019302896	0,000080646097	0,000044928040
KRDMD	0,000034520913	0,000095693317	0,006158100551	0,000049670589

PROCEEINGS BOOK

ODAS	-	-	-	-
OYAKC	0,000155192912	0,000270156946	0,001719998085	0,000210262510
PETKM	0,000021768025	0,000057550150	0,000399935643	0,000035849454
PGSUS	0,000019297799	0,000104150855	-0,000285482082	0,000116788384
SAHOL	0,000029272329	0,000191097251	0,003077666561	0,000681539174
SASA	0,000018535346	0,000069291666	0,000640639615	0,000039675077
SISE	0,000272338568	0,000535542004	0,005633672383	0,000564414846
TCELL	0,000141946177	0,000351696984	0,001725242301	0,000258552838
THYAO	0,004930577048	0,023385892536	-0,165354330709	0,019893213917
TOASA	0,000017046953	0,000074296017	0,000186080923	0,000014093627
TUPRS	0,000028625671	0,000140885029	-0,000775163110	0,000028793329
YKBNK	0,000015675564	0,000160316627	0,001501323551	0,000217884787
Ortalama	0,0002368287	0,0010257616	-0,0047933285	0,0009149970

BIST 30 firmalarının 2020 yılı denetim ücreti paylarına genel olarak bakıldığında görece olarak en düşük oranların aktif toplamları içerisindeki paylardan oluştuğu görülmektedir. Kar zarar rakamları ortalaması negatif görünse de THYAO şirketinin 2020 yılında zarar etmesi ve denetim ücreti ortalamasının en yüksek şirket olması dolayısıyla ortalamanın negatif çıkmasına neden olmaktadır. THYAO şirketi ortalaması dikkate alınmadan hesaplama yapıldığında ortalama değer 0,013 çıkmaktadır. Denetim ücretlerinin en yüksek paya sahip olduğu veri grubunu ise öz kaynaklar oluşturmaktadır.

Çizelge 2. 2021 Yılı Denetim Ücreti Oranları

2021 Yılı Denetim Ücreti Oranları				
Firma	**DenÜcr/Aktif**	**DenÜcr/Özkaynak**	**DenÜcr/KarZarar**	**DenÜcr/Hasılat**
AKBNK	0,000006231005	0,000062572972	0,000391929178	0,000093249821
ALARK	0,000151403973	0,000236870970	0,000847278577	0,000535461017
ARCLK	0,000207678532	0,000839174523	0,005765376676	0,000259135380
ASELS	0,000004503020	0,000008089735	0,000029310449	0,000010377898
ASTOR	0,000109891529	0,000318594445	0,000676091828	0,000110959561
BIMAS	0,000008878039	0,000034575171	0,000092072176	0,000003828338
EKGYO	0,000016774786	0,000032768381	0,000387293472	0,000076586714
ENKAI	0,000028460749	0,000038427049	0,000669310310	0,000133930462
EREGL	0,000013848214	0,000020710226	0,000112770706	0,000025664174
FROTO	0,000006800201	0,000028674081	0,000033064406	0,000004092755
GARAN	0,000024818774	0,000266098425	0,001629271960	0,000350224478
GUBFR	0,000020307120	0,000065785254	0,000506570472	0,000024606753
HEKTS	0,000054521417	0,000178304022	0,000807568305	0,000127642728
ISCTR	0,000019816719	0,000231698263	0,001645513719	0,000320838889
KCHOL	0,000030563813	0,000257561488	0,002053089801	0,000089971204
KONTR	-	-	-	-
KOZAL	0,000039246111	0,000044948350	0,000158122398	0,000118680186
KRDMD	0,000039514151	0,000086532556	0,000223738776	0,000058382133
ODAS	0,000016861168	0,000032074108	0,003021145084	0,000081281045
OYAKC	0,000157466695	0,000257814076	0,001058724154	0,000164014732
PETKM	0,000021230337	0,000050790037	0,000118495018	0,000022496438
PGSUS	0,000045730728	0,000355557847	-0,001226375945	0,000226829309
SAHOL	0,000022821208	0,000180571861	0,001554841059	0,000611965476
SASA	0,000013246726	0,000070628476	0,000421544660	0,000020075175
SISE	0,000141219391	0,000246158904	0,001441229655	0,000406421199
TCELL	0,000141604778	0,000443616671	0,001989426563	0,000286736228
THYAO	0,004161624843	0,016238279095	0,179206233260	0,015116350716

PROCEEINGS BOOK

TOASA	0,000016614593	0,000067904135	0,000118854752	0,000013138256
TUPRS	0,000027000546	0,000150358996	0,000820925268	0,000018814099
YKBNK	0,000009413170	0,000115767710	0,000700683467	0,000135898827
Ortalama	0,0001916584	0,0007227899	0,0070777276	0,0006706088

2021 yılı oranlarına bakıldığında ise en yüksek orana kar zarar kalemleri ile elde edilen ortalama sahiptir. Bunun nedeni 2020 yılına göre zarar açıklayan şirket sayısının çok azalmasıdır. En düşük paya sahip veri grubu ise yine aktif toplamları ile denetim ücretleri oranlamaasında meydana gelmiştir.

Çizelge 3. 2022 Yılı Denetim Ücreti Payları

2022 Yılı Denetim Ücreti Oranları				
Firma	**DenÜcr/Aktif**	**DenÜcr/Özkaynak**	**DenÜcr/KarZarar**	**DenÜcr/Hasılat**
AKBNK	0,000008821626	0,000065889409	0,000168105669	0,000076808168
ALARK	0,000109621805	0,000166428017	0,000236412626	0,000379710477
ARCLK	0,000225343289	0,001099400568	0,006890695988	0,000222528372
ASELS	0,000003129774	0,000005970753	0,000019973714	0,000006745711
ASTOR	0,000124650218	0,000241628575	0,000437874044	0,000108218763
BIMAS	0,000007729835	0,000019677755	0,000061298451	0,000003384884
EKGYO	0,000026895700	0,000068760802	0,000421402721	0,000155487279
ENKAI	0,000036960528	0,000048444836	0,003023494027	0,000095948473
EREGL	0,000021973357	0,000032386054	0,000213440308	0,000030074451
FROTO	0,000031222591	0,000140125952	0,000161115783	0,000017456659
GARAN	0,000023156258	0,000197134194	0,000517900047	0,000227302560
GUBFR	0,000016780601	0,000044429131	0,000462136409	0,000013841241
HEKTS	0,000067603902	0,000236907221	0,001030176495	0,000157806250
ISCTR	0,000017690592	0,000144473273	0,000492656741	0,000215851584
KCHOL	0,000046758676	0,000299355173	0,001060080795	0,000082052920
KONTR	-	-	-	-
KOZAL	0,000050630107	0,000057353518	0,000169566080	0,000118534364
KRDMD	0,000045195316	0,000105049677	0,000553732064	0,000043945904
ODAS	0,000020089217	0,000038730008	0,000097823030	0,000030102125
OYAKC	0,000155112463	0,000239231198	0,000391499398	0,000138647573
PETKM	0,000028447055	0,000081587672	0,000236313102	0,000031800717
PGSUS	0,000012619640	0,000067000122	0,000170278209	0,000028292473
SAHOL	0,000034361483	0,000213811381	0,000976810025	0,000627996486
SASA	0,000022111181	0,000070640594	0,000109541706	0,000037346856
SISE	0,000085931010	0,000148095561	0,000728247973	0,000147751222
TCELL	0,000187518260	0,000614629184	0,001717965117	0,000363983279
THYAO	0,006726918563	0,021452154310	0,082054309327	0,012507672679
TOASA	0,000026302875	0,000093868994	0,000124033673	0,000016202521
TUPRS	0,000053738377	0,000135088126	0,000221125199	0,000018839074
YKBNK	0,000015541259	0,000145768393	0,000348945085	0,000138073150
Ortalama	0,0002838916	0,0009060007	0,0035550674	0,0005531864

2022 yılı oranları genel olarak 2021 yılı ile paralel bir görünüme sahiptir. 2022 yılında zarar açıklayan şirket olmaması denetim ücretlerinin kar rakamları içerisindeki payının önceki yıllara göre daha yüksek çıkmasını sağlamıştır.

Firma bazında değerlendirme yapıldığında ise Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı (THYAO) şirketi, baz alınan üç yılın denetim ücreti rakamları ilgili veri gruplarına oranlandığında en yüksek paya sahip firma olmuştur. 2020 yılının en düşük orana sahip firmaları AKBNK,

ASELS ve BIMAS olurken hasılat oranlarında FROTO daha düşük bir orana sahiptir. Üç yılın en düşük ortalamaları ise 2021 yılı oranlarıdır. 2021 yılı kar zarar oranları içerisinde GARAN, ISBC, KOCHL ve ODAS gibi firmaların diğerlerine göre nispeten fazla olduğu tespit edilmiştir. 2022 yılında en yüksek orana sahip firmaların ARCLK ve THYAO olduğu, KONTR firmasının ise bağımsız denetim ücretlerini raporlamamasından dolayı oranları elde edilememiştir.

5.2. Regresyon Analizleri

Regresyon analizi, değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkisinin bulunmasına imkan veren bir analiz yöntemidir. Regresyonda araştırmacı, bağımsız değişken X hakkında sahip olduğu bilgilerden hareketle bağımlı değişken Y'yi tahmin etmeye çalışır. Regresyon modelinde amaç, koşullar değiştiğinde bağımlı değişkenin ortalamasının nasıl değiştiğini tanımlamaktır.

Çalışmanın bu bölümünde 2020, 2021 ve 2022 yılı aktif, öz kaynak, kar/zarar ve hasılat rakamlarının denetim ücretlerine etkisi olup olmadığına yönelik çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarından elde edilen veriler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Çizelge 4. Korelasyon Sonuçları Tablosu

	Pearson Korelasyonu	Anlamlılık Düzeyi
Denetim Ücreti – Aktif (2020)	,659	0,000
Denetim Ücreti / Öz kaynak (2020)	,880	0,000
Denetim Ücreti / Kar-Zarar (2020)	-,072	0,360
Denetim Ücreti / Hasılat (2020)	,651	0,000
Denetim Ücreti – Aktif (2021)	,924	0,000
Denetim Ücreti / Öz kaynak (2021)	,776	0,000
Denetim Ücreti / Kar-Zarar (2021)	-,023	0,452
Denetim Ücreti / Hasılat (2021)	,703	0,000
Denetim Ücreti – Aktif (2022)	,559	0,001
Denetim Ücreti / Öz kaynak (2022)	,857	0,000
Denetim Ücreti / Kar-Zarar (2022)	,924	0,000
Denetim Ücreti / Hasılat (2022)	,554	0,001

2020 yılı rakamlarının korelasyon sonuçlarına bakıldığında öz kaynakların yüksek oranda denetim ücreti ile ilgili olduğunu, 2020 ve 2021 yıllarında ise kar / zarar rakamlarında ise negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. 2022 yılında en yüksek korelasyonun kar/zarar olduğu ve birbirileri arasındaki korelasyona göre de en yüksek oranların ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Çizelge 5. 2020 Regresyon Analizi Sonuçları

2020 yılı Model Özeti[d]				
Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	Anlamlılık Düzeyi
1	,880[a]	,775	,766	0,000
2	,939[b]	,882	,872	0,000
3	,977[c]	,955	,949	0,000
a Sabit değer, ozkaynak20				
b Sabit değer, ozkaynak20, karzarar20				
c Sabit değer, ozkaynak20, karzarar20, hasılat20				
d Bağımlı değişken: denucreti20				

PROCEEINGS BOOK

Regresyon analizinde stepwise yöntemi (adımsal seçim) yöntemi uygulanmıştır. Adımsal seçim yönteminin en önemli yararı, çoklu doğrusal bağlantı sorununa çözüm getirmesidir (Işık, 2006). Bu yöntemde bağımlı değişken Denetim Ücreti'ni etkileyebilecek bağımsız değişkenler belirlendikten sonra, bu bağımsız değişkenlerin birbiriyle ilişkileri olmayan ve bağımlı değişkeni en çok etkileyen değişkenler dikkate alınmaktadır.

R^2 değerleri modelin tahmin gücünü vermekte olup, bağımlı değişkenin %94,9'u bu üç değişkenden kaynaklanmaktadır. Geriye kalan kısım bilmediğimiz değişkenlerden kaynaklanmaktadır. Korelasyon analizinde kendi aralarındaki ilişki düzeyi yüksek olan Aktif toplamı ve öz kaynak toplamlarından, aktif toplamının regresyon modelinden çıkarıldığı görülmüştür. Ayrıca modele bakıldığında denetim ücretini en çok etkileyen bağımsız değişkenin 0,766 oranla Özkaynak toplamı olduğu, daha sonra 0,107 oranla Kar / Zarar değişkeninin modele katkı yaparak toplam R^2 0,872'ye ulamış ve Hasılat oranı da 0,073 katkı yaparak 0,949 oranı elde edilmiştir.

Regresyon modelini gösteren Coefficients tablosunda 2020 yılı üç bağımsız değişken için de anlamlılık düzeyi 0,000 olduğu için regresyon modeli kabul edilmektedir. Regresyon modeline bakıldığında ise aşağıdaki formül elde edilmiştir:

2020 Denetim Ücreti= 4.596,30 + 0,000229*Özkaynak + 0,000213*Kar/zarar – 0,000057*Hasılat

Çizelge 6. 2021 Yılı Regresyon Analizi Sonuçları

2021 yılı Model Özeti[c]				
Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	Anlamlılık Düzeyi
1	,776[a]	,602	,587	0,000
2	,915[b]	,837	,825	0,000
a Sabit değer, ozkaynak21				
b Sabit değer, ozkaynak21, karzarar21				
c Bağımlı değişken: denucreti21				

2021 yılı regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, yine korelasyon tablosunda birbirileri ile ilişki düzeyi yüksek olan aktif ve öz kaynak verilerinden aktif toplamı regresyon modelinde yer almamaktadır. Hasılat verilerinin yine öz kaynak değişken kalemleri ile ilişki düzeyi yüksek olduğundan ve 2021 denetim ücreti regresyon modelinde görülmektedir. Öz kaynak toplamlarının %58,7 oranında ve kar/zarar kalemlerinin etkisi ile toplamda %82,5'lik kısmın denetim ücretlerinin etkilediği yapılan analizlerde ortaya çıkmıştır.

Regresyon modelini gösteren Coefficients tablosunda 2021 yılı iki bağımsız değişken için de anlamlılık düzeyi 0,000 olduğu için regresyon modeli kabul edilmektedir. Regresyon modeline bakıldığında ise aşağıdaki formül elde edilmiştir:

2021 Denetim Ücreti= 6.507,67 + 0,000223*Özkaynak - 0,000336*Kar/zarar

Çizelge. 2022 Yılı Regresyon Analizi Sonuçları

2022 yılı Model Özeti[d]				
Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	Anlamlılık Düzeyi
1	, 857[a]	,734	,724	0,000

PROCEEINGS BOOK

2	,926[b]	,857	,847	0,000
3	,940[c]	,883	,869	0,027
a Sabit değer, ozkaynak22				
b Sabit değer, ozkaynak22, aktif22				
c Sabit değer, ozkaynak22, aktif22, hasılat22				
d Bağımlı değişken: denucreti22				

2022 yılı regresyon analizinde kar/zarar rakamlarının diğer bağımsız değişkenler ile korelasyonu çok yüksek olduğu için regresyon analizinde yer almamaktadır. Diğer yıllarda olduğu gibi yine bağımlı değişken olan denetim ücretini en çok etkileyen kalemin özkaynak toplamı olduğu belirlenmiştir. Daha sonra aktif toplamı katkısı ile 0,724'ünün açıklandığı denetim ücretleri 0,857 oranına yükselmiştir. Hasılat kaleminin etkisinin eklenmesi ile model toplamında 0,883 (%88,3) oranında denetim ücretinin ilgili değişkenlerden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Verilerin alındığı ve karşılaştırma yapılan üç yılında Anova verilerinde anlamlılık düzeyleri 0,05 seviyesinde kabul edilmiştir. Anlamlılık düzeyi tüm modellerde 0,000 olduğu için değişkenlerin bağımlı değişkeni etkilediği anlamı çıkmaktadır.

Regresyon modelini gösteren Coefficients tablosunda 2022 yılı iki bağımsız değişken için de anlamlılık düzeyi 0,000 olduğu için regresyon modeli kabul edilmektedir. Önceki yıllarda modelde yer almayan aktif toplamı, modele göre negatif etki ile denetim ücretini etkilemektedir. Regresyon modeline bakıldığında ise aşağıdaki formül elde edilmiştir:

2022 Denetim Ücreti= 25.433,38 + 0,000204*Özkaynak - 0,000015*Aktif – 0,000026 Hasılat

Son olarak çalışmada yer alan sektörlere göre denetim ücretleri karşılaştırılarak, BIST 30 listesinde yer alan şirketlerin bulundukları sektörlere göre ödedikleri bağımsız denetim ücretleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmek istenmiştir. Yapılan değerlendirmeye göre geliştirilen H0 hipotezi; "BIST 30 endeksinde yer alan firmaların bağımsız denetim ücretleri sektörler açısından karşılaştırıldığında anlamlı farklılıklar bulunmamaktadır", şeklinde belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, grup sayısı ikiden fazla olan gruplar için kullanılan Anova testinin veri sayısını karşılamadığı için Anova testinin parametrik olmayan testlerdeki karşılığı olan Kruskal Wallis testi yapılmış, test sonucuna göre anlamlılık düzeyi üç yıl için de 0,000'dan yüksek çıkmıştır (2020:0,260; 2021:0,476; 2022:0,594). Bu durumda H0 hipotezi kabul edilmiş, yani sektörlere göre karşılaştırıldığında denetim ücretleri açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bağımsız denetim ücretleri üzerine yapılan uluslararası çalışmalarda denetim ücretini etkileyen faktörler ve denetim ücretlerinin bağımsız denetim kalitesine etkisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. 2021 yılında yayımlanan resmi gazete ile bağımsız denetim raporlarında açıklanması zorunlu hale gelen bağımsız denetim ücretlerinin, Borsa İstanbul 30 endeksinde yer alan şirketler içerisindeki yeri, önemi ve finansal tablo kalemleri ile ilişki düzeyinin tespit etmek için bu çalışma yapılmıştır.

Uluslararası uygulamalara göre bağımsız denetim ücretleri Türkiye'de ilk olarak 2021 yılı bağımsız denetim raporlarında önceki dönemler ile karşılaştırmalı olarak açıklanmaya başlanmıştır. Uygulama alanının yeni olması nedeni ile Türkiye'de çok fazla bir çalışma bulunmamakla birlikte, bu çalışma ile bağımsız denetim ücretlerinin aktif toplamı, öz kaynak toplamı, kar/zarar ve hasılat kalemleri içerisindeki payını tespit etmek için öncelikli olarak oran analizi yapılmıştır. Yapılan analizde denetim ücretlerinin en fazla öz kaynak ve hasılat içerisindeki paylarının yüksek olduğu, 2021 ve 2022 yıllarında ise zarar çıkmaması nedeniyle bu kalemlerdeki payların daha yüksek olduğu görülmüştür.

Denetim ücretlerini etkileyen kalemlerin tespit edilmesi için yapılan regresyon analizinde, bağımsız değişken olarak kullanılan kalemlerin sırası ile bağımsız denetim ücretini nasıl etkilediklerini belirlemek için stepwise yöntemi kullanılmıştır. Üç yıl içinde ayrı ayrı yapılan analizlerde özkaynakların denetim ücretleri ile en çok etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. 2020 ve 2022 yıllarında hasılat rakamları, 2021 yılında ise kar/zarar kalemleri regresyon modelinde negatif etkisi olduğu görülmüştür.

Denetim ücretlerinin sektörlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan karşılaştırma analizinde ise BIST 30 endeksinde yer alan firmaların bulundukları sektörlere göre denetim ücretleri açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu çalışma ile denetim ücretlerinin Aralık 2023 itibari ile en yüksek değerde bulunan firmalar üzerinde yapılan araştırmada, özellikle özkaynak toplamı ve kar/zarar kalemlerinin denetim ücretlerine etkisi öne çıkmaktadır. Takip eden çalışmalarda Borsa İstanbul'da bulunan diğer firmalar da ele alınarak denetim ücretlerinin denetim kalitesine etkisinin tespit edilmesi konusunda çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Acar, M., Bağımsız Denetim Ücretlerini Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma: Şeffaflık Raporlarında Yer Alan Denetim Gelirleri Çerçevesinde BIST 100 Örneği, Sosyoekonomi Dergisi, Vol. 30(51), s.365-388, 2022.

Aljaaidi, K. S., Abidin, S. B., Hassan, W. K., Audit Fees and Audit Quality: Evidence from Gulf Cooperation Council Region, Ad – Minister, V.38, s.121-159, (2021).

Azizkhani, M., Hossain, S., Nguyen, M., Effects of Audit Committee Chair Characteristics on Auditor Choice, Audit Fee And Audit Quality, Accounting & Finance, 63, 3675–3707, (2023).

Carcello, J. V., Hermanson, D. R., Neal, T. L. ve Riley, R.A.J. (2002). Board characteristics and audit fees. *Contemprorary Accounting Research*, 19(3), 365-384.

Carson, E., Simnett, R., Thürheimer, U., Vanstraelen, A., Involvement of Component Auditors in Multinational Group Audits: Determinants, Audit Quality, and Audit Fees, Journal of Accounting Research Vol. 60 No. 4, Printed in U.S.A., September 2022.

Choi, J. H., Kim, C., Kim, B. J., Zang, Y., Audit Office Size, Audit Quality and Audit Pricing, Forthcoming at Auditing: A Journal of Practice and Theory, (2010), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1011096 (Erişim tarihi 10.12.2023).

DeAngelo, L., E., Auditor independent, 'low balling' and disclosure regulation, Journal of Accounting and Economics, 3, 113-127, 1981.

DeAngelo, L., E., Auditor Size and Audit Quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3, 183-199, 1981b

Ercin. S. ve Köktener B., (2016). "Denetimin Kalite Üçgeni: Maliyet ve Fiyatlandırma Uygulamalarının Denetim Kalitesine Etkileri", KPMG Denetimin Değeri, İstanbul, https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/04/tr-denetimin-degeri-final-for-web.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2023).

Espahbodi, R., Liu N., Mock, T. J. and Song, M., The Effect of Reporting Key Audit Matters on Audit Fees and Financial Reporting Quality: Evidence from Hong Kong, Journal Of Internatıonal Accountıng Research, Vol. 22, No. 2, pp. 83–102, (2023).

Işık, A., *Uygulamalı İstatistik-II*. Beta Basım, İstanbul, 2006.

Johnson, E., Reichelt, K. J., Soileau, J. S., The Impact of PCAOB Auditing Standard No. 5, The PCAOB Inspection Regime, and the Great Recession on Audit Fees and Audit Quality, Journal of Accounting, Auditing & Finance Vol. 38(2) 413–436, (2023).

Khairunnisa, H., Musyaffi, A. M., Wolor, C. W., Nausiton, H., Auditors' Competence, Audit Fee, Quality Control, and Audit Quality, SCMS Journal of Indian Management, p.20-32, January-March-2023.

Krishnan, G. V., Tanyi, P., Are Abnormal Audit Fees İnformative About Audit Quality? The Moderating Role of Office Resource Availability, International Journal of Auditing, 1–23, (2023).

Kuntari, Y., Chariri, A., Nurdhiana, N., The Effect of Auditor Ethics, Auditor Experience, Audit Fees and Auditor Motivation on Audit Quality. Sriwijaya International Journal of Dynamic Economics and Business, 1(2), 203, 2017.

Niemi, L., Auditor Size and Audit Pricing: Evidence from Small Audit Firms. European Accounting Review, Vol. 13, No. 3, 541 – 560, (2004).

Rahmina, L. Y., Agoes, S., Influence of Auditor Independence, Audit Tenure, and Audit Fee on Audit Quality of Members of Capital Market Accountant Forum in Indonesia, Procedia - Social and Behavioral Sciences, *164*(August), 324–331, (2014).

Resmi Gazete, https://www.resmigazete.gov.tr/fihrist?tarih=2021-03-30&mukerrer=1, (30 Mart 2021 tarih 31439 sayılı).

Shakhatreh, M. Z., Alsmadi, S. A., Alkhataybeh, A., Effect of Audit Fees on Disclosure Quality in Jordan, Cogent Business & Management 7: 1771, (2020).

Simunic, D. A., Stein, M. T., The Impact Of Litigation Risk on Audit Pricing: A Review of the Economics and the Evidenc, Auditing: A Journal of Practic and Theory, Vol:15, 1996.

Simunic, D. A., The Pricing Audit Services: Theory and Evidence, Journal of Accounting Research , Spring, 1980, Vol. 18, No. 1, pp. 161-190, (Spring, 1980).

Song, Z., Yu, Y., Zhan, J., The Effects of Industry Specialist Engagement Signing Auditors and Review Signing Auditors on Audit Fees and Audit Quality: Evidence from China, Journal of International Accounting Research, Vol. 22, No. 3, p. 63-84, (2023).

Terzi, S., Kıymetli Şen, İ., Denetim Ücreti ile Denetim Komitesinin Karakteristikleri Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul Örneği, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 309–321, (2023).

Terzi, S., Kıymetli Şen, İ., Gerçeğe Uygun Değer Ölçümüne İlişkin Açıklamaların Denetim Ücretine Etkisi: Borsa İstanbul Örneği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(45), 1389-1404. (2022).

Yuniarti, R., Audit Firm Size, Audit Fee and Audit Quality, Journal Of Global Management, V.2, N.1, s.84-97, (2011).